
BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
9 G
3

INSTITVTIONES

AD NATVRALEM ET CHRISTIANAM PHILOSOPHIAM, MAXIME VERO AD SCHOLASTICAM THEOLOGIAM, SACRARVM LITERARVM, VNIuersaliúmq; Conciliorum authoritate, & Doctorum Ecclesiasticorum, præsertim D. Thomę Aquinatis eruditione confirmatæ: Ecclesiastis, omnibúsque animarum curam gerentibus admodum necessariæ:

Opera eruditissimi viri F. IOANNIS VIGVERII Granatensis, apud Tholosam Prædicatorum ordini adscripti, sacræ Theologiæ Doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis Academia.

Eiusdem Vignerij Commentaria in D. Pauli ad Romanos Epistolam, in quibus omnes ferè hæreses nostri temporis confutat, vt nihil breuius neque clarius in illas scribi possit. Cum triplici Indice.

Titulos recèns additos sequens pagella monstrabit.

LVGDVNI,
APVD GVLIELMVM ROVILLIVM.
M. D. LXXI.

SEQVVNTVR TITVLI RECENS ADDITI.

EXTRACTVM A REGISTRO SACRAE FACVLTATIS THEOLOGIÆ IN VNIVERSITATE PARISIENSI.

Anno Domini millesimo quingentesimo quadragesimonono die vltima mensis Iulij, fuit sacra Theologiæ facultas cõgregata apud collegium Sorbonæ, ad audiendam relationem magistror_m nostrorũ, qui visitauerunt & examinauerunt tredecim codices ex libro fratris Ioannis Viguerij cõposito, & intitulato Institutiones ad naturalem & Christianam philosophiam, maximè verò ad scholasticam Theologiam, sacrarum literarum vniuersaliúmque cõciliorum authoritate, & doctorum Ecclesiasticorum, præsertim D. Thomæ Aquinatis eruditione cõfirmatæ: Ecclesiastis omnibúsque animarum curam gerentibus admodùm necessariæ: opera atque industria eruditissimi viri fratris Ioannis Viguerij Granatensis, apud Tholosam prædicatorum ordini adscripti, sacræ Theologiæ doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis academia. Sacra Theologiæ facultas non impedit quin prædictus liber imprimatur.

De mandato dominorum Decani & magistrorum nostrorum sacræ facultatis Theologiæ in vniuersitate Parisiensi. *Sic signatum,*

FOVRNIER.

IOANNES VIGVERIVS GRANATENSIS, THEOLOGVS, AMPLISSIMO DECVRIONVM ordini Reipublicæ Granatenſis, ciuibúsque ſuis vniuerſis, gratiam, pacem, & ſalutem.

IHI ſemper, magnifici patres, ſapientiſsimíque viri, placuit illud Platonis ad Architam Tarentinum, vnumquemque noſtrum non ſibi duntaxat, verùmetiam patriæ, parentibus, ac amicis cæteris eſſe natum. Unde cùm diu multúmque cogitaſſem, qua ratione poſſem apud vos ciues meos, ampliſſimóſque patres id teſtari: vnum hoc ſuccurrebat, poſſe me in qua eſſem verſatus diſciplina, ex ea aliquid promere, quod poſſet eſſe multis non ingratum: ſed tamen quod veſtra iſta luce, ſplendore iſto veſtro planè indignum videretur. Itaque anceps hîc hærebam, variáſque in partes animus trahebatur noſter. Huc ſtudio patriæ, parentibus, amicíſque ac conterraneis meis gratificandi: aliò pudore quodam ac noſtræ imbecillitatis conſcientia nos vocante. Nec vnquàm (mihi credite) in animum induxiſſem quicquam ad vos ex hac noſtra officina mittere, niſi me duo ad id ſupra modum impuliſſent. Primùm conſiderabam maximam eſſe veſtram prudentiam, pietatem, humanitatem, & diſplicere poſſe nihil, quod animo pio & ſyncero in Eccleſiæ dei gazophylacium inferretur. Deinde non parum nos huius ſeculi mouebat infelicitas: quo vix dici queat, quàm immenſa ſint, eáque innumerabilia volumina, ex quibus tamen ſemper diſcatur, ſed nunquàm ad finem perueniatur ſcientiæ. Id quod nos perpetuò habuit peſſimè, illuſtriſsimi patres, animúmque noſtrũ multoties excitauit: vt ſi tandem poſſet malo iſti nimis communi iri obuiam, quòd in nobis eſſet præſtaremus. Quare cùm animaduerterem multos quidem libros ab optimis quibuſque eruditiſsimisq́; viris de rebus diuinis eſſe conſcriptos, ſed qui mole ſua, prolixitate, opinionum in his adductarum varietate, ſæpe etiã contrariis pugnantibus, obſcuriſsimíſque diſputationum mæandris, ægrè poſſent à quouis tractari, intelligi, expendi, imò verò nec perlegi quidem, niſi maxima capitis vertigine, & grauiſsimo ætatis non dicam teneræ, ſed ſenilis diſpendio: tentandum putaui, quid in hac parte noſtræ poſſent vires. Periiſſéntne mihi

tot & tanti in rem literariam, præsertim autem in Christianã philosophiam impensi labores? Quod ipsum aggressurus nolui committere, vt ad quas scyllas multos fecisse naufragium cernerem, ad eas nauis nostra allideretur. Igitur certissimi recentiorum lapsum non aliunde quàm ab ignoratione dialecticorum, physicorum, metaphysicorum, moralium, & aliarum id genus disciplinarum esse profectum: quantum in nobis fuit, studuimus ne quæ futuro theologo existimaremus necessaria fore aut vtilia, eorum hîc aliquid desiderari meritò posset. Sed locum hunc prætermittere non possum, Christiani patres, sine maximo dolore, dum reputo quàm intrepidè omnes, quàm illotis (vt aiunt) manibus sacras scriptiones hodie attrectent. Dicas rem esse tenuem, facilem, expositam omnibus, non metaphysice, non physice, non ethice, non denique dialectice imbuti, ad diuinorum oraculorum accedunt interpretationem. Diui Pauli epistolas, ipsi D. Petro apostolorum choryphæo abstrusissimas, sic tractant, in eas sic commentantur, meditantur, scribunt: vt bellos illos scriptores dicas interim vsq; ad tertium cælum raptos, ab ore ipsissimi authoris enarrationem obscuriorum locorum excepisse. Nec sat habent miseri illi tenebriones præbere se diabolo ludificandos, nisi etiam suis præstigiis & escis verborum alios nitantur in suos laqueos pellicere. Non sartores, non cerdones, non calligarios, non vestiarios, & cæteros id genus, ad versanda, hoc est prophananda cælestis philosophiæ mysteria, sed & agricolas, & bubulcos, opiliones, ac ipsos denique suarios, ad turbandos fontes limpidissimos inuitant. Quæ Dei optimi maximi benignitas per spiritum sanctum in sanctissimas purissimásque aliquot selectorum mentes infudit, ea vt triuialia in omnes omnium linguas transfundenda, omni idiomate legenda, interpretanda, atq; explicanda, confidenter asseuerant. Quid plura? idiotis quibusuis ac mulierculis interpretandi tribuunt prouinciam, adeò vt quanuis, ipso D. Hieron. authore, in republica bene constituta quod medicorum est, promittant medici, tracténtq; fabrilia fabri: solum tamen prophetias, legem, ac euangelium declarandi munus sit, quod sibi passim vendicant omnes. Hoc garrula anus, hoc delirus senex, hoc sutor, hoc lanificus, hoc rusticissimi quiq; inuadunt, ac temerant. de sacris ad stiuas disseritur, loci non intellecti adducuntur. Quicquid suggerente diabolo in mentem venerit, lex Dei existimatur. Adde quòd disertuli illi, ex quibus hi sua hausere. sibi miris modis blandiuntur: dum composita ad hoc ipsum oratione nouos intellectus in sacris proferunt. Quasi verò res magna sit, graue dicendi genus & non abiectissimum, quantumuis clara theologiæ axiomata in suum sensum torquere. Proh Dei optimi maximi fidem! Hinc errores, hinc schismata, hinc hæreses, & pugnantia secum dogmata, hinc ferox & indomita caro ad omnia facinora petulanter erumpit. Hinc fides, hinc pietas exulat: diuinus cultus spernitur. Quæ fuerunt certa, stabilia, fixa, dubitantur, ruunt, euelluntur. Iusta ac recta omnia concutiuntur, vt iam plerosque

rosque

rosque naturali & super nos signato lumine destitutos, videas sine lege, synderesi, conscientia, ac (vt vno verbo dicam) sine deo Lucianorum more ferri, pessimas quasque sectas renouantes & gigantum æmulos deo ipsi indicētes bellum, quæ monstra omnia non aliunde piorum doctorúmque iudicio censenda sunt prodire, quàm ex liberalium disciplinarum inscitia & neglectu. Sane fieri omnino non potest, vt quis earum ignarus, falsum à vero, obliquum à recto, malum à bono, impurum à puro, sanctum ab immundo discernere vllo modo possit. Cui morbo ipse pro mea parte occurrere causámque eius serpentē cupiens præscindere: En vobis, prudentissimi patres, ciuésque mei charissimi, Institutiones ad omnes liberales disciplinas non minimum familiares offero, & Christianæ fidei rudimenta quæ hominem ad suiipsius ac dei eloquiorúmq; eius rectam notitiam & sine ambagibus perducant. Quæ omnia ita congessi, vt resecatis opinionibus, problematibus admissis nullis, nil non ex sacris bibliis ac sanctorū orthodoxorúmque patrum monumentis compilarim. Idq; hunc in finem me fecisse velim existimetis, vt iis instructus generosus animus, diuinorum sermonum intellectum consequi, hæreticorum tela retorquere, cæterósque tutò & sine vllo erroris periculo docere valeat & moderari. Hæc vnusquisque meditetur, hæc amplectatur, secundum hæc viuat: sentiet opinor, non ab instituto fine nos procul abfuisse. Atque hoc quicquid est, operis, venerandi patres, vniuersiq; ciues mei, vobis ab eo dicatum putetis qui etsi vestri nominis studiosissimus, & cupiat hic liberos vestros institui, excoli, exornari. Idq; vt cùm immensa isti apud vos annona, granorum, cæterorúmq; temporalium bonorum fertilitati, spiritualium bonorū prouentus respondeat: tum vt illi ab huius seculi fluctuantibus erroribus immunes, & constantes in fide, & actuosi bonis operibus permaneant. Hácque ratione vitam illam æternam omnes nos assequamur, per Christum seruatorem, cui benedictio, honor, ac potestas in omne æuum.

Valete, ac prosperè agite.

Lectori Christiano Salutem.

EN habes, Christiane lector, immensos nostros labores, iamdiu iis qui solidam illam ac verè catholicam D. Thomæ Aquinatis Christianam philosophiã amplectuntur desideratissimos. Habes, inquam, omnium eorum quæ magnus ille diuinúsque vir, Theologis voluit esse in manu, Epitomen seu manualem quendam. Certè quæ ab eo fusè obscuréque pro temporis ratione, ac hominis eruditione incredibili disputata sunt, eorum hîc inuenies prætermissum nihil. Clarius omnia, familiarius, compendiosè magis, sed alio atque ille stylo & huic nostro seculo familiariori magis præstare studuimus. Nec eas solùm velim hîc à nobis expectari, quas nos Institutiones vocamus. Sanè cùm sacrũ D. Tho. corpus in nostro Tholosano cœnobio conditum sit, pro eo amplius nos teneri sentiebamus. Curauimúsque sedulò ne quod in sua illa absolutissima summa diuiniori cõmentatione disseruit atque resoluit, eorum hîc, sed potissimùm quæ in scholis cõtrouertuntur, prætermitteretur aliquid: Atque labores hos nostros vel vno hoc nomine putem satis iri cõmendatum, quòd catholicæ fidei ecclesiasticorúmq; placitorũ plena sint omnia. Quæ corrogatis ad hoc ipsum ex omni sacrarum literarum penu, tum grauibus locis, tum rationibus validissimis sustinere nullo negocio ac tueri cuiuis videri merito possimus: reiectis etiam ecclesiomastigum technis, & machinis, quibus ecclesiam Dei nituntur euertere, retusis ac omnino dissipatis. Quid multa? Ausim hîc, modestè tamen & sine vlla animi elatione, polliceri, quæ ab aliis Christi gregẽ solicitè tuẽtibus fusissimè tam theologicis quàm ethicis tractatibus sunt dissertata, eorum fere hîc desiderari nihil: adeò vt huius nostri manualis percepto ordine sanè methodico, ac propterea longè facillimo, indice nullo (quanquàm & indicem, ad quem vbi voles recurras, adiunximus) statim in manu omnia habeas, eáque non cõtrouersa, non dispu tanda, non agitanda: sed explicata, probata, indubitata. De ordine igitur hoc loco nõ temere (vt nobis videtur) dicendum putauimus. Itaque scito nos ab anima, vt quæ sit certioris & iucundæ magis cognitionis: itémque cùm ad hominis tum ad Dei notitiã, eiúsque mysteria cognoscenda plurimũ conducat exorsos: eius substantiam, facultates, actiones, habitus, affectiones, quæque illi accidant omnia ea exposuisse rationẽ, vt vegetatiua primum, sensitiua alterũ, tertium rationalis sibi locum vendicet. Huius postremæ partis tres fecimus, intellectum agentem, possibilem, & voluntatem. Ex quarũ actionibus speculatiui & morales habitus, iíque tam boni quàm mali, virtutes nimirũ & vitia proficiscũtur. Quæ omnia ea prosequimur serie, ea tractamus diligẽtia, vt neque virtus, neque vitium possit vllum dari, quod non sit in suo quoque loco commodissimè descriptum: Neque verò que in hominis industria positæ sunt virtutes, eas solas sumus prosecuti: sanè & quas Græci θεοπνεύστους appellant spiritussancti numine inspiratas, omniáque eius dona & charismata oratione studuimus aliqua ex parte complecti. Et quia per hæc ad

hæc ad beatitudinem veluti manuducimur, de vtraque beatitudine, essentiali simul & accidentali, animæ & corporis: necnon de eius dotibus & aureolis abundè multa attexuimus. Hæc sequuntur leges, Naturalis, Diuina positiua, humana, peccati, & membrorum. Sub diuina veterem & nouam siue Euangelicam. Earum quæ ad mores, iudicia, & cæremonias spectant præcepta. Item sacramenta, sacramentaliáque omnia, & vim energiámque eorū. Nec minus diuinarum personarum processiones, Trinitatē, & indiuisam vnitatem, essentialia, attributa, notiones, proprietates personales. Necnō diuini verbi incarnationem, humani generis redemptionem, ac denique certam in Christo resurrectionem, non oscitanter (aut prorsus noster nos fallit labor) sumus consectati. Nouissimo loco de nouissimis, hoc est de Antichristo perditionis filio, postremo iudicio, vltima bonorū & malorum mercede, & cęteris id genus, quod in Enchiridium visum dictu est optimū, diximus. Atque ita omnia enarrauimus, vt adductis ex quibus deprompta sint locis, possis (si cuiusuis loci ampliorem cōmentationem desideres) eam ex authoribus ipsis petere. Neque interim quis miretur Enchiridium à nobis dici, quod ad iusti voluminis assurgit magnitudinem. Is velim sic cogitet hic non in vnam solùm rhetoricem, non in physicam, aut aliquam aliam philosophiæ partem: sed & omnes totius philosophiæ partes, ac in supremum illum omniū doctrinarum colophonem Theologiam tradi institutiones. Siquidē facturi rerum Christianarum interpretationem, necessariò præfanda quędam duximus, quæ ab ipsis philosophiæ principiis existimauimus repetenda: tum quòd videretur nephas, præfatione nulla facta, tantam rem aggredi: tum quòd omnibus in rebus animaduerto id esse perfectum, quod ex omnibus suis partibus cōstat. Itaque de vi dialectica, & metaphysices, quæ viderentur satis alioquin obscurius à cæteris & intricatius scripta, sumus præfati. Quę si noris, aut si fortè minus te iis oblectes: per me tibi licebit ad cætera progredi, ex quibus solidiorem animæ cibum, sanam, synceram, ac omnino cælestem Philosophiam haurire poteris. Nec te pigebit operæ (vt spero) in versando hoc labore nostro collocatæ. Eo perlecto ausimus asseuerare, non D. Thomam duntaxāt, sed & omnia in sacris tibi fore magis familiaria & tempore non ita multo inter præstātissimos quosque theologos te iri numeratum. Quare adesto alacriter, nocturna diurnáque manu versato. Senties te murum factum æneum ad hæreticorum machinas refellendas. Istos impudentissimos ecclesiomastigas confutare nullius tibi negocij videbitur. Quæ in ecclesiaste, cōsolatore, confessore, monitore, Episcopo, presbytero, cardinali, & cæteris ecclesiasticæ, hierarchiæ ordinibus, officiis, ac statibus omnibus requiruntur, ea tibi erunt in numerato: vt iam non cogaris tot & tantis onerari voluminibus: sed vnus hic manualis tibi facere queat satis. Bene vale Christiane lector. Sunt in manibus nostris in D. Paulum alia non pauca: quæ, si hec à te senserimus non contemni, breui accipies faciemus. Iterum Vale.

EORVM QVAE APVD HAERETICOS SVNT IN CONTROVERsia, simulque Ecclesiasticarum assertionum Index.

EORVM QVAE AD INTELLIGENTIAM ET DEclarationem Euangeliorum Quadragesimalium Ecclesiastis subseruiunt, Index.

Sabb

rum temporalium, prout habetur fol. 130.

Feria tertia dominicæ quartæ.

Super illo uerbo, Mea doctrina, &c. potest tractari de multiplici scientia Christi fol. 566. & deinceps.
Et super illis uerbis, Qui a semetipso loquitur propriã gloriam quærit, potest tractari materia de hæresi & hæreticis, & de eius origine, cognitione, ac uersutiis hæreticorũ, prout habetur fo. 247. a. & deinceps.

Feria quarta dominicæ quartæ.

Super illis uerbis, Quis peccauit, potest tractari quæstio, An unus puniatur pro peccato alterius, & an filij pro peccatis parentum, & an omnia mala pœnæ immittat deus propter peccata. de his fo. 517. 518

Feria quinta dominicæ quartæ.

Super uerbo Defunctus, &c. tractari potest de solennitate sepulturarum, fol. 411. Et super uerbo Vidua, de consolatione desolatorum propter mortem amicorum, ut habetur fol. 542. Et super uerbis, Qui portabant steterunt, de quatuor portitoribus peccatorum ad infernum. fo. 534.

Feria sexta dominicæ quartæ.

Super illis uerbis, Lazarus amicus noster dormit, potest tractari de triplici morte fol. 533. Et super uerbis, Lachrymatus est, de fletu in morte amicorum fol. 542. Et super illis uerbis, Ligatus manus & pedes, &c. de ligamine peccatorum post contritionem, ad confitendum, restituendum, & satisfaciendum, de reatu manente deleta culpa, de his per ordinem fol. 391. & fol. 119. c. & fol. 399. a. & deinceps. Et super illud, Soluite, de clauium potestate. fol. 391. & deinceps. & fol. 427. d

Sabbatho dominicæ quartæ.

Super illis uerbis, Vos secundum carnem iudicatis, potest tractari de iudicio temerario & suspicione. de quibus fol. 123. d

Dominica in paßione.

Super uerbo, Quis arguet me, &c. potest tractari materia de blasphemia, de qua fol. 250. b. Et super illis uerbis, Si ueritatem, &c. potest tractari de triplici ueritate. fol. 171. b. Et super illis uerbis, Ego gloriam meam non quæro, potest tractari de inani gloria. de qua fol. 180. c. Et super illis uerbis, Si quis sermonem meum seruauerit, mortem non gustabit in æternum, de efficacia uerbi dei.

Feria secunda dominicæ in paßione.

Super illis uerbis, Modicum tempus uobiscum sum, & uado (scilicet per mortem) ad eum qui misit me. Hæc uerba possunt de quolibet uerificari, & ideo quilibet se debet præparare ad mortem, propter quatuor rationes quæ ponuntur fol. 534. Modus autem se præparandi ad mortem scribitur fol. 536

Feria tertia dominicæ in paßione.

Super illis uerbis, Nolebat in Iudæam ambulare, &c. potest tractari quæstio, An liceat episcopis & curatis gregem deserere. de his fo. 489. Et super illis uerbis, Dixerũt autem fratres eius ad eum, potest probari perpetua uirginitas D. Mariæ matris Dei, & reprobari error Vigilantij & Eluidij. prout habetur fo. 570. & deinceps.

Feria quarta dominicæ in paßione.

Super illis uerbis, Oues meæ uocem meam audiunt, & sequuntur me, potest dici, quòd uox Christi est uox ecclesiæ & prælatorum, iuxta illud: Qui uos audit me audit, &c. Ideo oportet audire ecclesiam in omnibus, etiam in sacris literis non scriptis fol. 311
Et super illius uerba, Quod dedit mihi pater, &c. potest tractari de communicatione eiusdem naturæ numero, cum essentialibus, ut habetur fol. 550. b. & deinceps. Et pro declaratione illorum uerborum, Pater in me est, & ego in patre. uide fol. 550. 551

Feria sexta dominicæ in paßione.

Super illis uerbis, Quid facimus, &c. potest tractari de timore mundano. de quo fol. 175. 176. Et super illis uerbis, Cayphas cùm esset Pontifex anni illius, prophetauit, hoc est uera futura prædixit, licet non esset propheta, ut dicitur fol. 209. Et ex prædictis apparet, quòd dignitas siue potestas ecclesiastica non perditur per peccatum mortale, contra Valdenses.

Sabbatho dominicæ in paßione.

Super illis uerbis, pater clarifica filium tuum, &c. potest tractari de oratione Christi, quem debemus imitari, & sic orare & tandem de orationis quiditate, necessitate, loco, & tempore, ac de petendis in oratione, effectibus, & conditionibus bonæ orationis, de quibus diffusè fol. 135. & sequen.

Dominica in Ramis.

Super illis uerbis, Alij cædebant ramos de arboribus, &c. potest dici quòd Christus non solùm uoluit honorari corde, uoce, & corpore, siue de substantia propria, sed etiam de aliena. & ita nunc debet honorari à nobis, non rapiendo, sed restituendo ablata & malè detenta. & sic potest tractari materia de restitutione, prout diffusè habetur fol. 114

Feria secunda Ramorum.

Super illo uerbo, Fur erat, potest fieri prosecutio materiæ restitutionis, ut in loco præallegato, uel inchoari materia de sacramento Eucharistiæ.

Feria tertia Ramorum.

Potest tractari de materia de sacramento Eucharistiæ, quod est mensa spiritualis, quam præparauit nobis deus. de qua gratias agere debemus. ut habetur fol. 366. 367. Et postquam actum fuerit de uelamine sacramenti, de quo fol. 353. b. & deinceps, poterit prædicari de ueritate sacramenti, ut habetur fol. 353. 354. deinde ad excitandũ populum ad deuotionem ad tantum sacramentum, poterunt explicari quatuor rationes, quæ habentur fol. 368. per totum fol.

Feria quarta Ramorum.

De præparatione ad dignam communionem, prout habetur fol. 373. & seq.

Feria tertia post Pascha.

De pace, ut habetur fol. 260. & seq. & deinceps.

In die D. Ioseph.

Poterunt enarrari quæ de eo habentur de matrimonio ipsius cum diua Virgine, & de eius uirtutibus, & præmio fol. 583. & seq.

In annunciatione dominica.

Poterit declarari mysterium incarnationis Christi, ut habetur fol. 273. c. & deinceps. Item Euang. Missus est, ut habetur fol. 561. & seq.

¶ *Si alia pro intellectu & declaratione prædictorum aut aliorum euangeliorum aut epistolarum quæ leguntur in ecclesia per anni circulum, Ecclesiastes desideret, ad indicem alphabeticum recurrere poterit.*

INDICIS EORVM QVÆ TRActari poßunt in concionibus quadragesimalibus finis.

INDEX

INDEX EORVM QVAE IN HOC LIBRO TRACTANTVR.

anima

canoniz

filij

* *

mensura

regula

salutatio

INDICIS ALPHABETICI
FINIS.

Quum ad hominis & Dei, cæterarúmque rerum ac disciplinarũ agnitionem, & ad Theologia, omniúmque partium Philosophiæ aditũ (quò nostræ hæ spectãt Institutiones) animæ rationalis notitia iucundior & certior sit, adeóque necessaria, vt ea postposita, nemo præmissorum poßit assequi cognitionem, eam ob rem ab animæ definitione exordimur.

DE ANIMA. CAP. I.

A Anima (secundum philosophum in secundo de Anima) est actus primus substantialis corporis physici organici, potentia vitam habentis.

Ver. 1. DE ACTV.

PRo huius definitionis clariori intelligentia, sciendũ est primò, Quòd actus accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione potẽtiæ vel suppositi: & talis actus & operatio, siue sit immanẽs (hoc est subiectiuè existens in potẽtia, vt visio) siue transiẽs in exteriorẽ materiã, vt calefactio, est accidens. Et sic accipiẽdo actũ, dicimus potentiam naturalẽ & habitũ ordinari ad actũ, hoc est ad operationẽ, & hoc modo non accipitur actus in prędicta definitione: quũ anima sit substãtia, & ens per se, ac permanẽs, hoc est habens totũ suum esse simul & nõ successiuè, hoc est acquirẽs partem post partẽ, vt motus & operatio transiẽs. Operatio verò siue transiẽs, siue immanens est in alio subiectiuè, & nõ est ens subsistẽs. Alio modo accipitur actus pro forma, hoc est pro eo quod dat esse rei, & sic omnis forma dicitur actus, & econuerso. Et sicut duplex est esse. s. per se subsistens hoc est substãtiale, & esse in alio siue accidẽtale, ita duplex est forma siue actus. Quædam est quæ dat vel habet, esse per se. Et hoc modo, Deus, Angelus, & Anima dicũtur formæ & actus, diuersimode tamen. Quia quũ Deus habeat esse perfectissimum, nullo modo permixtũ potentiæ passiuæ, dicitur actus purus & primus, sed non corporis, ideo non dicitur anima. Angelus verò quia habet esse per se, & non in alio, dicitur actus, sed non purus: quia suum esse est permixtum potentiæ passiuæ, hoc est potest accidentia extrinseca recipere, quod non facit Deus. Et quia angelus non cõmunicat suum esse materiæ sicut anima: ideo est forma separata, siue actus separatus à materia corporali, & per consequens actus spiritualis & incorporeus, siue spiritus. Anima verò quia habet esse per se, & non in alio subiectiuè, dicitur actus non purus: quia suũ esse est permixtum potentiæ passiuæ: nec actus separatus, vt angelus, eo quòd dat siue cõmunicat, seu apta nata est cõmunicare suum esse materiæ & corpori: ideo dicitur actus corporis. Et quia anima dat primò esse materiæ, nõ præsupponẽs aliud esse in ea: ideo dicitur actus primus. Alia est forma siue actus, qui nõ dat nec habet esse per se, neq; communicat esse simpliciter alteri: sed dat esse secundũ quid, quod præsupponit aliud esse. Et talis forma vel actus dicitur actus secundus, & forma siue actus accidẽtalis, adueniens rei post suum esse completũ, vt albedo, & omnia accidentia, siue sint permanẽtia, siue successiua. Notandum tamen quòd potentia & habitus ab aliquibus dicũtur actus primi & operationes actus secundi, sed nõ ꝓpriè. Anima igitur est forma siue actus. s. primus, hoc est substãtialis, & nõ accidẽtalis.

Ver. 2. DE CORPORE.

B COrpus tripliciter accipitur: Vno modo, vt est de prædicamẽto quantitatis. Et sic accipiendo corpus, est accidens: cum sit quantitas tres habẽs dimensiones. s. longitudinem, latitudinem, & profunditatẽ: quæ nõ sunt de essentia substantiæ, cùm possint separari ab ea, vt patet in sacramento Altaris. Et hoc modo corpus nõ accipitur in definitione animæ. Secundò accipitur, vt est ens completum de prædicamento substantiæ: & sic corpus est aliquid cõpositum ex materia & forma substantiali, & hoc modo etiã non accipitur in definitione animæ. Tertio modo accipitur pro altera parte cõpositi, siue pro materia cũ apprehensione aptitudinis ad dispositionem susceptionis animæ, & ad tres dimẽsiones quãtitatis: est enim cũ tali apprehẽsione ex natura sua apta nata esse sub tribus prædictis dimensionibus & informari ab anima: & hoc modo accipitur in prædicta definitione, & sic sensus est: Anima est actus primus corporis, hoc est materiæ, siue qui dat primum esse & simpliciter materiæ. & sic materia per animã est corpus, & est organicum, & est potentia vitam habens: hunc esse verò sensum Philosophus dicit, & Diuus Thomas, 1. p. q. 76. ar. adit.

Ver. 3. DE CORPORE PHYSICO.

C COrpus physicum dicitur naturale, quod scilicet potest esse subiectũ motus, & differt ab artificiali: quia forma siue actus, qui dat esse corpori artificiali, est accidẽtalis, adueniens rei post suum esse completum, vt forma domus: & sic non est actus primus, prout anima.

Ver. 4. DE CORPORE ORGANICO.

D COrpus organicum dicitur illud, quod habet partes diuersarũ dispositionũ propter similitudinem organi, quod cõponitur ex fistulis diuersorũ sonorũ. Sic corpus naturale, quod habet partes diuersarum dispositionũ, dicitur organicum. Aliam enim dispositionẽ habet planta & arbor in radicibus, aliam in cortice, aliam in frondibus & foliis. Sic in brutis & hominibus partes sunt diuersarum dispositionũ, hoc est habẽt diuersas qualitates, diuersam quãtitatem, &

figurā.¶Ex his patet quòd corpora,quæ habent partes eiusdē rationis,quæ scilicet nominantur nomine totius,nō dicuntur corpora organica,siue heterogenæa,vt aër,aqua,terra:sed homogenæa, hoc est habentia partes eiusdem rationis. Anima igitur est actus primus siue substantialis corporis physici,siue naturalis organici, siue heterogenæi.

Ver. 5. DE VITA.

De triplici vita & morte, vide infrà ca. 18.§.6. ver. 2. 1.p.q.54.ar.2 ad.1.

Vita propriè dicitur operatio,vnde illa quæ non possunt operari,non dicuntur viuentia nec animata,sed inanimata vt lapides,& alia huiusmodi. Quę verò ex natura sua possunt operari,etiāsi actu non operantur, dicūtur viuentia, vt homo dormiens:licet(vt quidā dicunt)dormiens operationē habeat, aspirat enim & respirat. Et quia potentia operādi inest alicui ex perfectione sui esse existentiæ, quòd procedit à forma substantiali:hinc est quòd esse existētiæ siue illa vnio talis formæ cū materia,etiā nūcupatur vita,& separatio mors.Philosophus hanc particulā posuit,ꝓpter simulachra siue imagines æreas & lapideas vel pictas, quarū formæ sunt actus corpori organici,sed nō in potētia propinqua operationē habentis.Ideo nō dicuntur viuentia. E
¶Ex præmissis sequitur primò; quòd licet angelus sit forma & actus, & habeat potentiā operandi,nō potest dici anima siue forma corporis:quia nō potest dare esse substātiale materię siue corpori,nec ei intrinsecè vniri. Licet bene extrinsecè,vt moto mobili & corpori assumpto dare formā accidentalium:sed non potest in eo exercere opera vitę,vt infra plenius dicetur. Secundò sequitur, quòd anima est primùm principium intrinsecū vitæ, in his quæ apud nos viuunt. animata enim viuentia dicimus, res verò inanimatas, vita carentia. Ex quo infertur, quòd non quodcunque vitalis operationis principiū est anima. Nam oculus est quoddā principium operationis, scilicet visionis: & tamen non est anima. Infertur etiā quòd anima nō est corpus: quia

1 p.q.75.ar.1.

licet aliquod corpus possit esse principiū vitæ,vt cor in animali, nō tamen posset esse primum principium vitæ,cùm esse primū principium vitæ non conueniat corpori:quia tunc omne corpus esset animatū,vel anima, vel principiū vitę:quod cōstat esse falsum. Sed conuenit corpori, quod sit viuens,per hoc quod est tale corpus. Quod autē dicitur actu tale,habet ab aliquo principio quod dicitur actus siue forma eius. Anima igitur est primū principium intrinsecū coniunctum,quo sumus, viuimus,sentimus,mouemur,& intelligimus,quæ est alia definitio animæ per Philosophū data, quæ debet intelligi disiunctiuè,& non copulatiuè: quia non conueniret omnibus. Nec obstat quod anima sit composita,cum non sit actus purus & simplicissimus:quia non est composita compositione ex his, licet bene cum iis scilicet ex esse & essentia.

Ver. 6. DE MODO ESSENDI ANIMAE IN CORPORE.

1.p.q.76.ar.8. & q. de anima ar.10.
Modi essēdi.9.

Ad sciendū quomodo anima est in corpore, & an vna anima sit in toto corpore, & in qualibet eius parte tota:supponēdū est primò ex Philos. 4.Phys. quod nouē sunt modi essēdi. Primus vt pars integralis in toto,prout digitus in manu. Secūdus vt totū integrale in suis partibus, prout domus in parietibus tecto & fundamēto. Tertius vt species in genere,prout homo in animali. Quartus vt genus in specie, prout animal in homine. Quintus vt forma substātialis in materia,qui dicitur informatiuus. Sextus vt accidēs in subiecto,qui dicitur inhęsiuus. Septimus vt effectus in causa efficiēte,vt planta in sole, & calor in igne. Octauus vt aliquid in suo fine, vt virtus in beatitudine. Nonus vt contentū in continēte, prout vinū in dolio. Secūdò supponendum est ex D.Thoma, quod sicut triplex est totum, ita triplex est totalitas, & triplex diuisio ac etiā triplices partes. Quoddā enim totū dicitur potētiale, quod scilicet diuiditur in partes potestatiuas siue potētias distinctas ad inuicē secundū diuersa officia & obiecta, & hoc modo anima est totū potentiale. Et secundū hanc totalitatem potētialitatis, anima nō est tota in qualibet parte corporis:cū non habeat in qualibet parte corporis omnes potētias, nec earū operationes. Est tamē tota in toto tanquā in primo, proprio,& adęquato perfectibili. Ideo nō sequitur quòd si tota anima totalitate essentię sit in aliqua parte corporis,quòd sit in ea totalitate potētialitatis. Et quod nihil animæ sit extra illā partē:quia illa pars nō est perfectibile adæquatū. Propter eandem rationē etiā non sequitur,quod sicut quælibet pars ignis,est ignis:ita quęlibet pars hominis,sit homo:licet sit composita ex materia & forma rationali:quia omnes operationes ignis seruantur in qualibet parte ignis:nō tamen omnes operationes hominis seruātur in qualibet parte eius. Nō enim videt per digitū aut pedem, licet ipsa existēs in digito videat per oculū:cum non sit nisi vna anima,numero,totalitate essentiæ in toto corpore. Si dicatur quod anima in vno corpore est vna & simplex, & quod ab vno nō sequitur nisi vnū, &c. Dicendū quod vnum simplex potest habere virtutē ad plures & diuersas operationes : nec simplicitas animæ existimanda est ad modū puncti,quod habet determinatū situm in cōtinuo. Ideo non potest esse in diuersis partibus continui. Sed dicitur simplex , quia caret quantitate , ideo non applicatur ad continuum per contactum virtutis. Et quanuis vbi est subiectum sint accidentia eius , non tamen sequitur quod vbicūq; est anima,sint omnes potētiæ eius : eo quòd diuersę potētiæ requirūt diuersas dispositiones: Nec anima est pręcisè subiectū earum,sed totum compositū,licet sint radicaliter in anima,& ab ipsa fluāt ad organū. Ideo dicuntur passiones animę,& non totius cōpositi. Potentiæ verò,quæ non sunt annexæ organo corporeo, non egent diuersis dispositionibus corporis: ideo vbicūque est talis anima,sunt illæ potētiæ. ¶ Aliud autē totum dicitur integrale,quod constituitur ex pluribus partibus quātitatis vnitis,in quibus est diuisibile. Et hæc totalitas quātitatiua nulli formæ conuenit per se:nec etiā eius diuisibilitas,licet aliquibus formis maximè accidentalibus B

Totalitas, diuisio, & pars triplex.
Totum potentiale quod.
Totum integrale quod.

dentalibus, conueniat per acidés. Albedo enim nõ est quãta per se, sed solũ per accidens, scilicet per superficiẽ cui inhæret. Et diuiditur ad eius diuisioné: quia albedo non est forma, quę requirat dissimiles dispositiones, ideo in qualibet parte superficiei reperitur dispositio primi perfectibilis Et idẽ dicendum est de anima vegetatiua & sensitiua animaliũ imperfectorũ, maximè animalium annulosorũ, in quibus secundũ D. Thomam, est vna anima in actu, & plures in potentia, & sic diuisibilis est, vt patet in anguilla, cuius partes post diuisioné viuũt, cũ moueantur à principio intrinseco cõiuncto. Et anima vegetatiua aliquando manet in parte corporis non organica. Et ideo talis forma siue anima, quæ per accidẽs propter suam imperfectioné subiacet diuisioni, licet sit tota in toto, nõ est tamẽ tota in qualibet eius parte, sed est in diuersis partibus diuersa. Ali verò totũ dicitur essentiale, quod diuiditur in partes essentiæ, sicut definitũ in partes definitionis, vt ens naturale in materiã & formã, loquendo de hac totalitate, quælibet forma substãtialis, imò etiã aliquæ accidentales, vt albedo, sunt totæ in toto, & totæ in qualibet parte: Quia vbicũque est albedo, ibi est essentia albedinis. Ita vbicũque est anima rationalis, ibi est tota essẽtia eius, vt D. Aug dicit: Quod sic probari potest. Anima dicitur in corpore informatiuè siue essentialiter, eò quòd dat illi esse: sed anima dat esse toti corpori & cuilibet parti, ergo est in toto corpore, & in qualibet eius parte dando illi esse existẽtiæ. Igitur, &c. Insuper Omne animatum in particulari dicitur totũ naturale, & non secundũ agregationem, vt aceruus lapidum, neq; secundũ compositionem, vt domus, quæ dicuntur vnũ per accidens. Ergo sequitur quod totum corpus animatũ, & quælibet eius pars, accipiat vnũ esse ab vna anima. Vnde Philosopus dicit quod recedẽte anima, neq; oculus, neq; caro, neque aliqua alia pars, remanet, nisi æquiuocè: quia nõ est possibile quod aliquid recipiat esse & speciẽ ab aliquo separato: sed oportet quod forma sit aliquid eius cui dat esse, cum forma & materia sint principia intrinsecus constituẽtia essentiã rei. Pręterea anima dicitur esse in toto, quia est forma totius, sed anima est forma cuiuslibet partis, ergo est in qualibet parte, & sic non est solum in toto, sed etiã in qualibet parte. Quod etiã cõstat ex definitione animæ, quę est actus corporis physici organici. Corpus autẽ organicum est cõpositum ex pluribus organis. Si igitur anima esset tantũ in vna parte, nõ esset actus corporis organici, sed vnius organi dũtaxat: & aliæ partes essent pfectæ per alias formas: & sic vnũ corpus naturale numero esset in diuersis speciebus, quod est manifestè falsum. Si dicant quod anima, cũ sit pars definitionis, non potest dici totũ essentiale: dicendum: vnũ & idem potest dici totũ & pars respectu diuersorũ, & quod omne definibile potest dici totũ essentiale.

Totum essentiale quid. — *6. de Trinitate.* — *1.p.q.75.art.2.*

§. Primus. DE ANIMAE DIVISIONE.

A ANimarum alia Vegetatiua, alia Sensitiua, alia Rationalis. hic diuiditur anima nõ in partes subiectiuas siue in diuersas species specificas, quarũ natura est, vnã nõ cõuenire cũ alia, nisi in ratione generis: sed esse per differẽtias oppositas, vt equus & leo, qui nõ possunt de se inuicem, nec de aliquo vno verificari. Partes autẽ animę conueniunt etiam vltra rationẽ generis, quod dicitur anima. Cuius ratio siue definitio est dare esse. Quia hæc est vera: id quod est anima vegetatiua est sensitiua & rationalis. Anima enim sensitiua complectitur & cõtinet omne id quod continet vegetatiua: & anima rationalis euidenter continet vegetatiuã & sensitiuã, & aliquid vltra. Ideo hęc diuisio est in partes potestatiuas. Licet enim alia sit iurisdictio iudicis ordinarij, alia senescalli, alia parlamẽti, alia regis: tamen vna includitur in alia. Omnẽ enim potestatem quã habet iudex ordinarius, habet senescallus, & aliquid vltra: & parlamentũ super senescallum. Rex verò aliquid vltra parlamenta. Sic anima rationalis supra alias.

Ver. 1. DE GRADIBVS VIVENTIVM.

B HÆc diuisio complectitur tres gradus viuentiũ, siue tria genera eorũ quæ possunt operari. Primum genus est vegetatiuũ, quod habet pro obiecto corpus animæ vnitũ: Anima enim vegetatiua nõ agit: nisi in corpus cui anima vnitur: & agit per alimentũ. Secundũ genus viuentium est sensitiuũ, quod habet pro obiecto nõ solũ corpus animæ vnitũ, sed etiam corpus sensibile, hoc est, habẽs qualitates alterabiles, de quibus infrà dicetur. Tertiũ genus viuẽtium est intellectiuum: & habet pro obiecto ens vniuersale. Appetitiuũ autem non constituit aliquod genus viuentium: quia (vt dicitur in secundo de Anima) vbicunque est sensus, ibi est appetitus. *1.p.q.78.art.1*

Ver. 2. DE ANIMA VEGETATIVA.

C ANima Vegetatiua est actus corporis physici organici, in potentia vitam vegetatiuam habentis, hoc est, habens operationem duntaxat in corpus sibi vnitum per alimentum.

Ver. 3. DE POTENTIIS ANIMAE VEGETATIVAE.

D ANima Vegetatiua cùm agat per alimentũ (vt dictum est) sequitur quòd secundum quòd alimẽtum diuersimodè se habet in potentia ad corpus sibi vnitũ, secundum hoc ponãtur diuersę potentię in anima vegetatiua. Alimentũ autem se habet tripliciter in potẽtia ad corpus animatũ. Primò est in potẽtia ad conseruationẽ: & sic ponitur potentia nutritiua, quæ est attractiua alimẽti, per quod conseruatur animatũ. & talis potentia habet pro organo radices, in quibus subiectiuatur, & per quod operatur. Et licet sint diuersæ radices, vniũtur tamen ad vnũ stipitem: ideo potẽtia nutritiua est vna potẽtia diffusa in illis radicibus: sicut potẽtia tactiua extenditur per totũ corpus. Secundò alimentum est in potentia ad debitã quantitatẽ acquirẽdam. Et ad hoc faciendũ ponitur potentia augmentatiua, quæ habet pro organo & subiecto corticẽ: & diffunditur siue extẽditur per totũ corpus. Tertiò alimentum est in potentia ad generationem. & *1.p.q.78. art.2.*

quo ad hoc ponitur potētia generatiua: quæ habet pro organo certos articulos, ex quibus exeūt flores, fructus, & in illis articulis subiectiuatur, & per eosdē exercet suā operationem, & producit grana, sub quorū opertimēto imprimit virtutem generatiuā. Et inter has tres potētias talis est ordo generationis, quia nutritiua est prima, augmētatiua secunda, generatiua tertia. Ordine autem perfectionis & dignitatis, Generatiua est prima, quia per illā res quodāmodo assimilantur Deo, secundū posse. quia quēadmodū Deus est perpetuus: sic per generationē res dicūtur perpetuæ secudū speciē. Et ideo dicitur quòd entia naturalia agunt propter esse diuinum, secūdum quandā participationem. Respectu verò indiuidui, nutritiua est prima, augmentatiua secunda, & generatiua tertia. ¶ Aliqui dicunt prædictas tres potentias habere alias subseruientes, scilicet Attractiuā, Retentiuam, Appetitiuam Digestiuā, & expulsiuam. Verùm quia non est ponenda pluralitas sine necessitate, ideo probabilius dicitur, quòd istæ tres potētiæ habēt illa officia. Eadem enim virtus appetit, attrahit, retinet, digerit, transmittit ad partes, & expellit superfluum: non enim apparent organa diuersa, in quibus prædictæ potentiæ subiectiuentur.

Ordo duplex generationis & perfectionis.

Ver. 4. DE POTENTIA NVTRITIVA.

Potentia nutritiua est principiū & vis sumptionis siue attractionis alimenti, & conuersionis in substantiam aliti: Quæ quidem attractio & conuersio (vt quidam dicunt) sic fit: quia per hanc virtutem in radicibus existentem, in terra circundante eliquatur humidum subtile à permixto, quod humidum radices sugunt, & grossum dimittunt. Ideo non egēt stomacho aut ventre, sed est eis terra pro stomacho & ventre. E

Ver. 5. DE POTENTIA AVGMENTATIVA.

Potentia augmentatiua, est vis, quæ est principium crementi, hoc est, maioris quātitatis, de cuius organo & subiecto dictū est. Et non agit hæc potentia per totam vitā: sed cùm generatum peruenerit ad debitam quantitatē, tunc cessat & impeditur propter defectum alimenti, quod à radicibus nō tantū attrahitur, sicut prius, licet in aliquibus hominib. agat impinguādo. F

Ver. 6. DE POTENTIA GENERATIVA.

Potentia generatiua est principiū attractiuum & emissiuū seminis, quod ducitur ex superfluo alimēti, de cuius organo & subiecto dictū est, quoad plātas & arbores. In animalibus verò genitalia in masculo, & matrix in fœmina, est organū & subiectū. Et quāuis hæc potētia sit naturalis, & cōueniat semp: nō tamen semper operatur, sed determinato tēpore, & adhibitis necessariis reiectisq; impedimētis. Arbores enim & plātæ in hyeme nō generāt, nec etiā spadones aut eunuchi siue castrati & frigidi, propter impedimēta & carentiā organi, aut defectū necessariorū. Ideo Philoso. excipit à generatione, animalia imperfecta, vt cōchę marinæ: & orbata, vt eunuchi & castrati: & habētia spontaneā generationē, vt plātę, quæ ex influxu corporū cælestium absq; semine generātur, & animalia quæ ex putrefactione generātur, vt culices pediculi, mures, ranæ, & buffones, qui nōnunquā generātur in aëre. Quanuis etiā quæ ex putrefactione generata sunt, possint generare. Homo etiam dicitur habere spontaneā generationem, quia liber est & à nulla causa necessitatur. Vnde Christus: Sunt eunuchi, qui se castrauerūt propter regnū Dei. G

Matthæi 19

Ver. 7. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM A SVBIECTO.

1.p.q.77.art.1.

Potentiæ naturales, siue corporales, siue spirituales sunt realiter ab essētia animæ distinctæ, secundū D. Thomam: & ratio potest esse, quia anima est substantia, & potētia est qualitas, cùm ponatur in prędicamēto qualitatis, & in secūda specie: ergo nō sunt idē, cum essentię prædicamētorum sint impermixtæ. Prętetea (secundum Philoso.) actus & potentia diuidunt ens, & quodlibet genus entis: ideo ad idē genus referuntur potētia & actus eius, sicut materia & forma substātialis ad prædicamentū substātię. Sed generatiua, visiua, & alię huiusmodi, sunt actus: & ponūtur in prædicamēto qualitatis, ergo eius propria potētia. Itē dato opposito, idem cōtrariaretur sibiipsi, cùm inclinatio rationis & sensualitatis sit cōtraria, Caro enim cōcupiscit aduersus spiritū: si igitur sensualitas siue appetitus sensitiuus esset idē realiter cum anima, & similiter intellectus, euidēter & expositoriè sequitur quòd idē secundum idē reale cōtrariaretur sibiipsi. ¶ Insuper operari sequitur esse, ergo illa sola potētia est principiū suæ operationis, quæ est suum esse, vt Deus. Sed euidens est quod esse existentię nō est ipsa anima, sed aliquod accidēs realiter distinctū, fluens ab ipsa: quod potest separari, & nō fluere, vt anima Christi, quæ nō habet proprium esse existētiæ: & si Sortes similiter per diuinā potentiā assumeretur ad esse existētiæ diuinum, propriū esse existētiæ quod prius habebat, desineret esse. & ideo necesse est dicere quòd esse existentiæ in qualibet creatura est accidens: & per consequens potentia naturalis, quæ ab ipso esse existentiæ immediatè fluit. Insuper si anima esset immediatum principiū operationis, sequeretur quod actu habens animā, semper actu operaretur opera vitæ: sicut actu habens animam est semper viuū quandiu habet animā. Ita actu habens animam, semper actu intelligeret, quod patet esse falsum in dormiente. Præterea nihil prædicatur denominatiuè de aliquo, quod est idē realiter & essentialiter cum ipso. Nō enim dicimus quod albedo sit alba: sed hæc est vera, Anima est potens, igitur potētia & anima non sunt idē. Et D. Dionysius. 11. cap. cœlestis hierarchiæ, dicit quod cœlestes spiritus diuiduntur in essentiam, virtutem & operationem. Multo igitur magis in anima aliud est essentia, aliud virtus siue potentia. Et D. Thomas alibi probat, quod intelligere angeli non sit eius substantia: quia actio est actualitas virtutis & potentiæ, sicut esse existentiæ est actualitas substantiæ vel essentiæ. Sed impossibile est quòd id quod habet ali

Gal. 5.

1.p.q.54.art.1.

H

bet aliquid de potentia passiua admixtum, sit sua actualitas, siue actus purus, qui potentiæ passiuæ repugnat: & ideo in solo Deo substantia est suum esse existentiæ: & per cōsequens in creaturis substantia non est suum esse, nec suum agere. Si dicatur quod materia prima est sua potentia, & per consequens anima, quæ est nobilior & perfectior: Pro huius argumenti enodatione, & terminorum notitia, Sciendum quòd materia non sic intelligi debet esse prima, quòd sit denudata omni forma, cùm implicet contradictionem. Omne enim quod est, vel est forma, vel habet esse per formam: si materia igitur prima sit, habet esse per formam: & sic non est denudata omni forma. Dicendum est ergo quod materia non dicitur prima, quòd sit denudata omni forma, sed quia apprehenditur absque consideratione alicuius particularis formæ, vt indifferenter susceptiua omniū formarum corruptibilium. Et sic materia Sortis, quæ actu informatur, forma Sortis apprehēsa ab intellectu, non apprehendendo formam Sortis, nec aliā determinatam, sed prout est indifferēs ad omnes formas corruptibiles, dicitur materia prima, quæ dicitur pura potentia passiua de prædicamento substantiæ, quæ est cognoscibilis per analogiam ad formā, sicut priuatio per habitū. Et quia cessante operatione intellectus, nulla est talis materia, sicut nullum aliud genus: ideo respectus illius primitatis est ens rationis consequens actum intellectus. Materia autem informata forma determinata potest dici materia secunda, hoc est determinata. Et ad argumentum negatur cōsequentia: nec est simile: Quia actus ad quem est in potentia materia prima sic accepta, est actus substantialis: & si per aliam potentiam esset in potentia, procederetur in infinitum. Sed actus, ad quem ordinatur potentia animæ, est accidētalis, & in prædicamento qualitatis: ergo oportet potentiam ei correspondentem esse qualitatem, & in prædicamento qualitatis: cùm (vt dictum est) actus & potentia diuidant ens, & quodlibet genus entis.

Materia prima quid.

Ver. 8. DE DISTINCTIONE POTENTIARUM AD INVICEM.

E Potentiæ Animæ secūdum Philoso. 2. de Anima, distinguūtur per actus: & actus per obiecta: eo quod perfectibilia distinguntur penes perfectiones: Sed actus sunt perfectiones potentiarum & obiecta actuum, igitur. &c. Præterea omnis potentia animæ secundum Philo. ordinatur ad actum sicut ad finem: ergo eius ratio siue species debet attendi ex actu & fine ad quem ordinatur. Cùm omne ens cuius esse non est, nisi propter aliquem finem, habeat modū sibi determinatum ex fine, alias frustra ordinaretur ad illum. Ideo serra requirit materiā duram & conuenientem sectioni, quæ est finis eius: sed Deus & natura nihil faciunt frustra, & potentiæ ordinantur ad actus tanquam ad finem, quia non ponuntur nisi propter actus: ergo ex actibus recipiunt speciem & distinctionem, aliàs frustra ponerētur. Ratio autem actus diuersificatur secundum diuersam rationem obiecti, quod sic deduci potest: Omnis enim actio vel est potentiæ actiuæ, vel passiuæ: Si primum obiectum cōparatur ad actū, vt terminus & finis, vt in calefactione & frigefactione, quæ recipiunt speciem à termino sicut & cæteri motus: Terminus autem & obiectum calefactionis est calor, & frigefactionis est frigiditas: igitur actus calefaciendi & frigefaciendi sumunt speciem & distinctionem ab obiecto. Si verò sit obiectum, comparatur ad actum, sicut principium & causa mouens, vt patet in potentia visiua, cuius obiectum est color, qui virtute substantiæ multiplicat species intentionales, quibus potentia visiua mouetur recipiendo illas. Et idem est de potentia auditiua & sono, & sic de aliis. Cum ergo color & sonus realiter distinguātur: sequitur quod visus & auditus sint diuersæ potētiæ, & per consequens potentiæ actiuæ & passiuæ, accipiunt speciem & distinctionem ab obiectis. Non solùm cognitiuè (vt quidam dicunt) sed etiam differentia intrinseca. Quia potentiæ in se habēt naturalem & distinctam habitudinem ad sua obiecta: vt intellectus naturaliter tendit in verum, quod est obiectum per speciem intelligibilem sui obiecti in se receptam. Voluntas verò ex natura sua habet habitudinem, & inclinatur ad obiectū suum, quod est bonum absq; similitudine sui obiecti in se recepta, repræsentata tamen per intellectum. Hinc est quod licet verum & bonum, quæ sunt obiecta intellectus & voluntatis, sint idem realiter, & solū distinguantur secundū rationem: intellectus tamen & voluntas propter prædictas diuersas habitudines reales intrinsecas, distinguntur realiter, & sunt diuersæ potentiæ realiter distinctæ. Huius sententiæ est D. Thomas, qui in 1. 2. q. 18. ar. 4. ad. 2. dicit quod quamuis finis sit causa extrinseca, debita tamen proportio actus ad finem inhæret potentiæ & actioni. Et clarius in 4. de veri. q. 15. art. 2. in corp. ar. Nec tamen propterea sequitur quod intellectus & voluntas in Deo realiter distinguantur, cùm nō habeant illam differentiam intrinsecam, quia nec intellectus, nec voluntas Dei aliquid recipit ab obiecto. Licet autem anima humana non habeat nisi vnum finem vltimū, habet tamen alios ad illum ordinatos: & sic eget diuersis potentiis. Et quamuis habitus sint perfectiones potentiarum, non tamen oportet quòd potentiæ distinguantur per habitus: quia potentiæ non ordinantur ad habitus, sed è conuerso. Diuersitas enim quæ est per accidens, non diuersificat potētiam. Et cum potentiæ sensitiuæ per se non respiciant rationē contrarietatis: sequitur quod potentia visiua albi & nigri est eadem: et sic dicendum est de aliis potētiis sensitiuis exterioribus, quæ secundum Philoso. sunt per se vnius contrarietatis. Superiores tamen potentiæ respiciunt per se communiorem rationem obiecti. Ideo nō sequitur quod obiecta quę faciunt diuersitatem sensuum exteriorum, faciant diuersitatem sensuum interiorum. Si dicatur quod nihil determinatur ad speciem per id quod est posterius, vel extrinsecum: sed actus est posterior potentia, & obiectum est extrinsecum. Igitur. &c. Dicendū quod licet actus sit posterior in esse, est tamen prior secūdum

1. p. q. 77. ar. 3.

12. Metaphys.

Potentiæ habent intrinsecas differentias.

Intellectus & voluntas Dei nō distinguntur realiter.

intentionem naturæ, quæ ordinauit potentiam ad actum. Vnde Philoso. in 2. de Anima, dicit actus priores esse potentiis, sicut finis agente. Obiectum verò, licet sit extrinsecum, est nihilominus principium vel finis actionis. Principio anté & fini proportionãtur ea quę sunt extrinseca rei per intrinsecã habitudiné, vt dictũ est. Nec tamen sequitur quod si principia potentiarũ sint diuersarũ specierum aut generũ, ex quibus fluunt potentiæ tanquam propriæ pasiones, potentiæ sensitiuæ distinguantur specie in esse potentiarum, cum habeant idé obiectum, quemadmodum quãtitas cœli & corporum corruptibilium sunt eiusdem generis, licet in esse Physica subiecta sint diuersorum generum. Non inconuenit etiam quod aliquid actus differant specie in esse moris, qui sunt eiusdem speciei in esse naturæ, vt actus matrimonij & fornicationis. Si dicatur quod vnumquodque recipitur secundum modum recipientis: sed potentiæ sunt in organis corporeis subiectiuè: ergo distinguuntur per organa: & sic in vno homine erunt plures potétię visiuę. Negatur consequentia: quia potentiæ animæ non ordinantur, neque sunt factę propter organa, sed è conuerso.

Organa nõ diuersificant potentias.

§. 2. DE ANIMA SENSITIVA.

ANima Sensitiua est actus corporis physici organici, potentia vitam sensitiuã habentis: quæ E eminenter, hoc est nobiliori & perfectiori modo, cõplectitur omnes perfectiones & proprietates animæ vegetatiuæ, quàm ipsamet sola vegetatiua. Anima enim vegetatiua habet (vt dictum est) tres potentias, quæ fluũt ab eius essentia, sed ab essentia animæ sensitiuæ fluunt prædictæ tres potentiæ vegetatiuæ: & vltra illas duodecim scilicet quinq; sensus exteriores, & quatuor interiores, cum appetitu concupiscibili & irascibili, ac potentia secundum locum motiua. Hoc autem intelligẽdum est de Anima Sensitiua in animalibus perfectis: quia multa sunt animalia imperfecta, & orbata, ac spontaneam generationem habentia, quibus aliquando vna vel plures prædictarum potentiarum deficiunt. Ex his patet quòd mulus nõ est animal perfectum, cùm potentia generatiua illi deficiat.

1.p.q.76.ar.3.

Ver. 1. DE IDENTITATE ANIMARVM.

IN brutis animalibus eadem numero est anima vegetatiua & sensitiua: in homine verò eadem F numero est anima vegetatiua, sensitiua, & rationalis, vt determinatũ fuit per Ecclesiam, prout habetur in libro de Ecclesiasticis Dogmatibus vbi dicitur: Neque duas animas esse dicimus in homine vno, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, vnam animalem, qua animatur corpus & immixta sit sanguini: alteram spiritualem, quæ rationi ministret. Sed dicimus vnam & eãdem esse animam in homine, quæ & corpus sua societate viuificat, & semetipsam sua ratione disponit. Et oppositum apparet impossibile: quia impossibile est plures formas substantiales informare vnam materiam, duplici fundamento. Primum est, quia de ratione formæ substantialis est dare esse subsistens primò & per se: quia in generatione est progressio de non esse ad esse per se subsistens, quod procedit à forma substantiali. Si igitur anima vegetatiua dat esse per se & subsistens, forma superueniens erit accidentalis, tanquam adueniens rei post suum esse completum: & sic potest abesse subiecto, præter subiecti corruptionem, quæ est ratio accidentis: fuit enim aliquando generatum sine illa secunda forma adueniente. Secundum fundamentum est, quia per formam substantialem aliquis constituitur in specie, cùm species sumatur à forma. Si igitur in eodem supposito sint diuersæ formæ substantiales: sequitur quòd idem suppositum erit in diuersis speciebus oppositis, quod est impossibile, vt notum est. Ad intelligendum auté quomodo non sit nisi vna Anima, oportet notare modum generationis hominis, quem ponit D. Th. Quòd generatio inchoatur per emissionem seminis à masculo, & ex commixtione seminũ maris & fœminæ fit embrio, in quo per virtutem seminis masculini introducitur anima vegetatiua, quæ habet illas tres prędictas potentias: & ea adueniente compositum illud dicitur esse viuum & animatum: & per virtuté generãtis circunstantem, embrio disponitur ad animã sensitiuam: qua adueniente anima vegetatiua desinit esse: & succedit anima sensitiua, quæ eminéter cõtinet prędictas tres potétias vegetatiuas duodecim & alias prędictas: & tũc compositũ illud est animal. Quum auté anima sensitiua aduenit, tũc per virtuté generantis circunstantem, admodum retis introducuntur dispositiones illius animę sensitiuę, ad introductioné animę rationalis tendentes. Tandem corrumpitur anima sensitiua, & illi succedit anima rationalis, quam Deus creando infundit: quæ eminenter continet omnes illas vires & potẽtias vegetatiuæ & sensitiuæ, & vltra illas, tres nobiliores, quæ non sunt alligatæ organo corporeo, scilicet intellectum agentem, & intellectũ passibilé, & voluntaté: de quibus inferius dicetur. Et sic generatum dicitur homo habens vnam Animam numero, quæ potest nominari Vegetatiua, Sensitiua, & Rationalis. Et quia à nobiliori fit denominatio, quum est mentio de Anima hominis, intelligitur Anima rationalis. Nec est inconueniens quòd aliquid intermediorũ generetur, & statim corrumpatur: quia intermedia non habent speciem completam: sed sunt vt in via ad speciem: & ideo nõ generantur, vt permaneant, sed vt per ea ad vltimum generatum perducatur. Nec est mirũ, si tota generatio hominis non est continua, sed sint multæ generationes intermediæ: quia etiã hoc contingit in alteratione & augméto. Quantò enim aliqua forma est nobilior, & magis distans à forma elemẽtari: tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam vltimam perueniatur: & per consequens plures generationes intermedias. Si dicatur quòd olim ab vniuersitate Oxoniensi sub archiepiscopo Cantuariensi, anno domini millesimo ducentesimo septuagesi

2. contra gen. cap. 8. circa medium.

ptuageſimo ſexto,reprobatus fuit error dicentiũ quòd in inſuſione animæ intellectiuæ corrumpitur vegetatiua & ſenſitiua:dicendum quòd etſi illa determinatio vera ſit,nõ aduerſatur prædictis:quia nõ dicimus quòd in inſuſione animæ rationalis corrũpatur anima vegetatiua & ſenſitiua copulatiuè:illud enim præſupponit duas animas eſſe ſimul actu,quod non dicimus. Nec iurauimus determinationes illas,quæ accipiunt expoſitionem, quemadmodum & ſacrę literæ.

Ver. 2. DE OBIECTO.

G QVum potẽtia dicat & importet habitudinẽ & relationem ad obiectũ, neceſſe eſt ad perfectam cognitionem potentiæ habere notitiam obiecti. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt,quòd potentia dicitur principiũ,quo quis immediatè agit. Et quia huiuſmodi principia ſunt *Obiectũ quid.* duplicia:quædam ſunt naturalia,quæ naturaliter fluunt ab anima,vt prædictæ 18. potẽtię:quædam ſunt acquiſita,vt habitus,conſequens eſt vt duplices ſint potentiæ animæ, ſaltem rationalis,ſcilicet naturales,quæ ſunt decem & octo(vt dictum eſt)& acquiſitæ, quæ ſunt habitus tam boni quàm mali,ſcientiæ,artes,virtutes,vitia,quæ acquiruntur per actus potentiarum:per quos homo eſt potens ad promptè,faciliter, & delectabiliter operandum. Cùm igitur potentiæ acquiſitæ ſcilicet habitus,virtutes,& vitia(quæ ſunt de theologi cõſideratione) accipiant ſpeciem ab obiecto,de obiecto dicendum eſt. Obiectum dicitur id ad quod potentia vel habitus tẽdit, ſiue id circa quod verſatur. Et quia viſus ad colorem,& auditus ad ſonum tendit & terminatur: ideo color eſt obiectũ viſus,& ſonus eſt obiectũ auditus,& ſic de cæteris potentiis naturalibus, de quibus omnibus in vno ſuo quoque loco dicetur. Et quia Dialectica circa ens rationis verſatur:ideo ens rationis dicitur obiectũ Dialecticæ. Quod dialectici vocãt ſubiectũ attributionis.

Ver. 3. DE DIVISIONE OBIECTI.

A OBiectum multipliciter diuiditur: Primò ſecundum antiquos,in obiectum quod, & in obiectum quo. Alij vtuntur aliis terminis,& diuidunt in obiectũ materiale,& obiectum formale:quod idem eſt. Secundum rem & rationem non eſt differentia,niſi in nominibus,de quibus non eſt multum curandum,modo de re,& eorum ſignificatione cõſtet:diſceptatio enim de nominibus,pertinacibus eſt relinquenda. Obiectum enim quod,& materiale idem ſunt:& obiectum quo & formale etiam. Nos autem,vt plures loquentes, materiali & formali nominibus vtemur. Obiectum igitur materiale eſt res ad extra vel ad intra ad quam potentia & habitus *Obiectũ quo,* vltimatè terminatur,vt color in pariete,reſpectu potentiæ viſiuæ,& ſonus reſpectu potentia au- *& obiectum* ditiuæ & intellectus cum intelligit ſeipſum,& reflectitur ſupra ſe. In ſcientiis autem obiectum *quod,materiale & formale* materiale eſt ſubiectum primæ concluſionis demõſtratæ. Obiectum verò formale ſiue quo, eſt *idem ſunt.* illud quo mediante potentia vel habitus terminatur ad rem. Et ſic lumen dicitur obiectũ formale viſus:quia ad hoc quòd potentia viſiua terminetur ad colorem, neceſſariũ eſt lumen illuminare mediũ potentiæ viſiuæ:aliàs color non poſſet videri,neque potẽtia viſiua ad ipſum terminari. In ſcientiis autem obiectum formale eſt medium demonſtrationis, quod eſt diffinitio ſubiecti primę concluſionis illius ſcientiæ,quæ ſcilicet definitio vnitur maiori & minori extremitatibus:ex qua vnione ſequitur vnio maioris & minoris extremitatis adinuicẽ:quia cùm aliqua duo ſunt vni & eidem eadem,ſunt eadẽ inter ſe:& ſic aſſenſus maioris & minoris ſunt mediũ & cauſa aſſenſus concluſionis. In beatitudine verò ſupernaturali obiectũ materiale eſt ipſa diuina eſſẽtia,& Chriſti humanitas:formale verò eſt lumen gloriæ,quo potẽtia intellectiua eleuatur ad videndũ eã. ¶ Ex quo patet quòd non eſt incõueniens eandẽ potentiã habere duo obiecta,vnũ materiale,& aliud formale: Imò aliquæ habẽt duo obiecta formalia, ſubordinata tamen:vnũ extrinſecũ,& aliud intrinſecum. vt potẽtia viſiua, quæ habet pro obiecto formali lumen & ſpeciem ſenſibilẽ in oculo exiſtentem:qua mediãte fertur in colorẽ extrinſecum,& ſine qua nõ poſſet ferri in ipſum. Non eſt tamen neceſſe quòd quælibet potentia habeat plura obiecta & formalia:ab obiecto autẽ materiali potẽtiæ accipiũt ſpeciẽ. ¶ Secundò diuiditur obiectũ *Obiectũ adæquatũ, et inadæquatũ, quid* in adæquatum & in inadæquatum. Obiectum adæquatum eſt,quod æquat potentiam,ſic quòd potẽtia non poteſt ad aliud ſe extendere, ſeu propriè & per ſe terminari:& quod in ſua ratione formali continet omnia,ad quæ potentia poteſt terminari:& per quod potẽtia ab aliis potentiis diſtinguitur:vt color eſt obiectum adæquatum potentiæ viſiuæ:& ſonus potẽtiæ auditiuæ. Non poteſt enim potentia viſiua videre niſi colorem ſeu coloratum: & omnia quæ videt, percipit ſub ratione coloris:& per colorẽ diſtinguitur ab aliis potentiis:quia nulla alia potentia eſt, quæ directè & immediatè verſetur circa colorem. Et ſic proportionabiliter dicendum eſt de obiectis aliarum potentiarum,habituum,& ſcientiarum. ¶ Hoc obiectum adæquatũ dialectici vocant ſubiectum attributionis,& adſcribunt tres prædictas conditiones: Prima eſt,quòd eius cognitio principaliter intendatur. Secunda,quòd omnia quæ conſiderantur in illa ſcientia,contineantur ſub ſubiecto,ſiue quòd reducantur ad ſubiectum,ſic quòd ſubiectum attributionis debet prædicari de omnibus,quæ conſiderantur in illa ſciẽtia,vel in recto vel in obliquo. Tertia, quòd per ipſum vna ſcientia diſtinguatur ab aliis ſcientiis:& ſic dicunt ens rationis eſſe ſubiectum attributionis dialectices. Ab aliquibus autem dicitur augmentatio. Sed vtriq; poſſunt faciliter conciliari,dicendo quòd argumentatio eſt ſubiectum principalitatis:quia argumentatio eſt id quod principalibus cõſideratur in dialectica,cùm ſit inſtrumentũ proximũ & immediatũ indagãdæ veritatis,quæ eſt finis dialectices. Ens autẽ rationis dicitur obiectũ generalitatis, eo quod de pluribus quæ cõſiderãtur in logica,prędicatur in recto,quàm argumentatio. Obiectũ

verò inadæquatum est id, ad quod potentia vel habitus terminatur, sed non æquatur illi, quia potest ad alia terminari. Et sic albedo dicitur obiectum inadæquatum potentiæ visiuæ, quia potest non solùm ad eam, sed etiam ad nigredinem & alios colores terminari. Et proportionabiliter de obiectis virtutum & vitiorum dicendum est.

Ver. 4. DE DIGNITATE ANIMAE SENSITIVAE SVPER VEGETATIVAM.

1.p.q.78.art.1. EXcessus Animæ sensitiuæ supra Vegetatiuã in hoc consistit, quia Anima Vegetatiua solùm operatur circa corpus sibi vnitum, tanquam obiectũ proprium. Sed Anima Sensitiua eminentiori modo operatur circa corpus sibi vnitum: & ideo habet tres potentias vegetatiuæ nobiliores, quã sola vegetatiua. Et vltra hoc Anima Sensitiua operatur circa corpus extrinsecum sensibile quod sensu percipi potest. Ideo necesse est eam vltra vires siue potentias animę Vegetatiuæ habere alias potentias excellentiores, quibus operetur circa corpus sensibile, tanquam obiectum proprium. Et quia necesse est omneoperans aliquo modo coniungi rei, circa quam operatur, cùm omnis operatio extrinseca fiat per contactum virtutis: Ideo secũdum quod corpus sensibile potest coniungi animæ sensitiuæ, secundum hoc oportet assignare potentias animæ sensitiuæ. Potest autem illi coniungi dupliciter: Primò per similitudinem sensibilis: & hoc diuersis modis, per diuersas qualitates, per quas immutatur. Ideo oportet ponere in anima Sensitiua diuersas potentias, ad suscipiendum species qualitatum sensibilium cum quadam immutatione: & illæ dicuntur potentiæ apprehensiuæ. Horum officium est apprehendere & recipere vel retinere species siue similitudines qualitatum sensibilium. Secundò corpus sensibile potest coniungi & vniri animæ sensitiuæ, secũdum quod anima ipsa inclinatur ad rem sensibilem exteriorem, & hoc dupliciter: vno modo secundum quod anima sensitiua inclinatur ad ipsam rem extrinsecam, sicut ad finem, qui est primus in intentione. Et secundum hoc ordinatur potentiæ appetitiuæ, quæ non suscipiunt in se similitudinem rerum, sed sequuntur finem per potentias apprehẽsiuas ostensum. Alio modo secundum quod anima operatur circa rem exteriorem, secundum quòd res est terminus operationis & motus: & secundum hoc ponitur potentia motiua ad locum per potentiam apprehensiuam ostensam, & per potentiam appetitiuam imperatam: & sic in anima sensitiua sunt tria genera potentiarum, scilicet, apprehensiuum, appetitiuum, & secundum locum motiuum. B

Ver. 5. DE QVALITATE POTENTIARVM ANIMAE.

Passio quid et quotuplex sit. POtentiæ apprehẽsiuæ dicuntur sensus exteriores vel interiores, qui sunt potentiæ passiuę. Ad cuius euidentiam, notandum est quòd passio est triplex: Quædam est corruptiua, quædam est perfectiua, & quædam indifferens. Passio corruptiua est receptio alicuius formæ cum abiectione alicuius perfectionis seu formæ conuenientis, vt cum aqua calefit ab igne, recipit calorem, qui abiicit frigiditatem quæ est forma conueniens aquæ. Passio perfectiua est receptio formæ conuenientis absque abiectione alicuius perfectionis, vt cùm quis fit sciens aut cognoscens. Vnde Philoso. dicit, quod intelligere est quoddam pati. Passio indifferens est receptio formæ indifferentis, scilicet, quæ non magis conuenit subiecto, quàm eius opposita: vt cùm paries ex albo fit niger. ¶ Sensus ergo est potentia passiua perfectiua, quia recipit speciem sensibilem, ad quam speciem causandam potẽtia non concurrit actiuè, sed merè passiuè, hoc est, solummodo recipit. Illa autem species causatur ab obiecto extrinseco. Potentia tamen sensitiua, informata illa specie, exit in actum, & terminatur ad obiectum, vt visus ad colorem: & secũdum hoc potentiæ apprehensiuæ dicuntur etiam actiuæ. ¶ Ex quo patet quòd potentia apprehensiua est actiua & passiua, respectu diuersorum: & habet duo officia: Primum est recipere speciem sensibilem, siue similitudinẽ alicuius qualitatis: & quo ad hoc se habet merè passiuè. Secundum est tendere & terminari ad obiectum, mediãte specie sensibili: & ad hoc se habet actiuè partialiter: quia illa species sensibilis concurrit cum potentia. Et sic debet intelligi id quod dicitur, quod ex obiecto & potentia oritur noticia scilicet actualis: quia habitualis est in actu primo à solo obiecto. C

3.De Anima.

Potentia Apprehẽsiua habet duo officia.

Ver. 6. DE DIVISIONE SENSVVM.

SEnsus diuiditur in exteriorem & interiorem. Sensus exterior est potentia apprehensiua animæ sensitiuæ, qua ipsa anima mediante organo corporeo, & medio disposito est perceptiua alicuius qualitatis alterabilis ad præsentiam obiecti. Qualitates autem alterabiles sunt octo, scilicet color, sonus, odor, sapor, caliditas, & siccitas, humiditas, & frigiditas, quæ ponuntur in tertia specie qualitatis. Alia autem accidentia non habẽt vim immutatiuam secundum se, nisi per aliquam qualitatum prædictarum. Quantitas enim non potest immutare seu alterare corpus. Et Philoso. dicit, quòd secundum eandem qualitatem alterantur sensus, secundum quam alterantur corpora inanimata: & loquitur de alteratione perfectiua, alteratio enim est species passionis. D

Qualitates alterabiles octo. *1.p q.78.art.3.* *2.Phys.*

Ver. 7. DE SENSIBVS EXTERIORIBVS.

SEnsus exteriores à Philo. assignantur quinque, scilicet visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Et ratio distinctionis & numeri accipienda est secundum illud, quod propriè & per se ad sensum pertinet. Dictum est autem quod sensus est potentia passiua, quæ nata est immutari ab exteriori sensibili, & ideo exterius immutatiuum est sensibile, quòd propriè & per se à sensu percipi potest: & secundum eius diuersitates potentiæ sensitiuæ distinguntur. E

Ver.8.

Ver. 8. DE DVPLICI IMMVTATIONE.

G IMmutatio animæ est duplex. Vna est naturalis: alia est intẽtionalis. Naturalis immutatio est, quando forma immutantis recipitur in medio, & organo immutato, secundum esse naturale completum & denominatiuum: sic quòd forma siue qualitas possit illud denominare, sicut calor & frigiditas recepta in sensu tactus, denominant hominem calidum vel frigidum. Immutatio verò intentionalis est, quando qualitas immutãtis non recipitur in medio vel organo, secundum suum esse naturale & denominatiuum: sed altiori quodam modo, per multiplicationem similitudinis, in medio scilicet aere aut aqua: quæ tamen non denominat propter incompletum & imperfectum esse quod habet in eo quia solum habet esse quando immutans est præsens: & est quodam modo in fluxu, vt quando coloratum multiplicatis speciebus coloris in aere vsque ad organum visus, causat & imprimit similitudinem in pupilla oculi, secundum esse intentionale, quod est reale, sed non completum & denominatiuum: quia illæ species intentionales coloris non denominant aerem vel oculũ coloratum, propter imperfectum & in completum modum essendi. Hinc est quòd obiecto remoto, vel lumine à medio separato, illæ species statim & subitò euanescunt, & desinunt esse, propter absentiam conseruantis. Et sicut subitò & in instanti desinunt esse, sic subitò & in instanti causantur, & non per motum: sicut enim illuminatio fit in instanti, sic & visio. ¶ Et quia intellectus (qui est res spiritualis) instantaneè intelligit & operatur: ideo species intentionales vocantur quodam modo spirituales, & etiam immutationes per illas factę non quidem simpliciter, cùm sint quantæ & extensæ & habeant esse imperfectum & paruæ durationis quod repugnat spiritui. Sunt tamen spirituales, secundum modum causandi & immutandi. ¶ Notandum præterea, quòd in omnibus quinque sensibus sunt quatuor consideranda scilicet potentia, organum, medium, & obiectum. Quia secundum Philosophum, Sensibile positum supra sensum absque medio, non causat sensionem, scilicet perfectiuam: Medium autem est duplex, scilicet extraneum & intraneum. Medium extraneum secundum D. Tho. est illud quod non est pars animalis, vt aer, aqua, crystallus, aut aliquid huiusmodi. Medium verò intraneum & coniũctum, est pars animalis, vt caro, in sensu gustus & tactus. Organum verò, est subiectum potentiæ, & eius instrumentum.

1. p. q. 78. ar. 3.

In omnibus sensibus tria cõsideranda

2. de Anima

Ver. 9. DE RATIONE NVMERI ET DISTINCTIONIS SENSVVM.

A RAtio numeri & distinctionis exteriorum Sensuum ex immutatione animæ faciliter intelligi potest: Quia omnis immutatio vel est intentionalis, vel naturalis, Si intentionalis, ponitur potẽtia visiua. Si naturalis, hoc dupliciter: quia vel per medium extraneum, vel intraneum. Si per extraneum, adhuc dupliciter, vel secundum motum localem: & sic ponitur auditus, qui habet pro obiecto sonum: vel secundum alterationem, & sic ponitur olfactus, qui habet pro obiecto odorem, qui spirat per alterationem odoriferi, quod euaporatur per calorem. vnde videmus quòd tempore gelido odores non spirant. Si verò transmutatio naturalis fiat per mediũ intraneum, & sic ponitur sensus, tactus, & gustus, quorum organa experimur immutari naturali immutatione. Nam manus tangens calidum, fit calida: & lingua humectatur per humiditatem saporum. Hæc autem transmutatio naturalis per medium intraneum, potest fieri dupliciter: Vno modo per qualitatem quæ est obiectum eius: & sic ponitur tactus, qui immutatur immutatione naturali à calido, frigido, humido & sicco. Alio modo non per qualitatẽ quæ est obiectum eius, sed per qualitatem præambulam, siue præsuppositam: & sic ponitur gustus, cuius organum non transmutatur naturali transmutatione per saporem, qui est obiectum eius. Non enim dicimus, quòd lingua sit saporosa aut dulcis: sed per humiditatem, quæ prærequiritur ad hoc, quòd aliquid possit saporari. Ideo tactus qui recipit humiditatẽ, est fundamentum gustus.

1. p. q. 78. art. 3.

Ver. 10. DE ORDINATIONE SENSVVM.

B ORdinantur autem prædicti quinque Sensus vt sequitur: Primo loco ponitur visus, qui est absque naturali immutatione obiecti & organi, ideo maximè spiritualis inter alios (vt dictum est) & inter omnes alios exteriores sensus perfectior & communior. vnde Philoso. dicit, quòd visus plures rerum species nobis demonstrat. Post visum ponitur auditus, & post auditum olfactus: quia isti duo sensus, licet habeãt naturalem immutationem ex parte obiecti, non tamen semper ex parte organi, sed (vt in pluribus) intentionaliter. Ideo magis participant de spiritualitate, vt ex prædictis patet. Præponitur autẽ auditus olfactui: quia sonus, qui est obiectum auditus, fit per trãsmutationem localem. Motus verò localis est nobilior alteratione, vt dicit Philos. Sed per alterationẽ fit immutatio olfactus: Deinde præponitur tactus gustui: quia gustus fundatur in tactu: fundamentum autem præsupponitur his quæ superponuntur. ¶ Ex his apparet primò, quòd tres primi sensus non fiunt in actu, hoc est non sentiunt per medium intraneum siue coniunctum. Secũdò apparet, quòd naturalis transmutatio obiecti in sensu auditus & olfactus, non semper pertingit ad organa eorum, nisi per accidens, scilicet propter propinquitatem vel vehementiam, siue excellentiam obiecti, aut aliarum qualitatum eidem cõiunctarum. Vnde Philosophus dicit, quòd excellens sensibile corrumpit sensum.

2. de Anima

8. Physico.

2. de Anima

Ver. 11. DE SENSIBILI.

C SEnsibile generaliter & cõmuniter loquendo, est omne illud quod est perceptibile à sensu, siue omne quod potest immutare sensum, siue obiici sensui, mediatè, vel immediatè per se vel per aliud aut per accidens. Sensibile autem propriè loquendo, est quod immediatè potest

immutare sensum: & sunt octo qualitates alterabiles superius numeratæ, & non substantia nisi generaliter, quia non immediatè immutat, sed mediatè aliqua qualitate alterabili in ea existente, vt nix per albedinem, & ignis per calorem: Actiones enim suppositis attribuuntur. Igitur cum suppositum sit substantia, immutatio illa substantiæ attribuitur, sed nõ immediatè, nec per se, sed per qualitates alterabiles, quæ sunt solum instrumenta. Quia si color per diuinam potentiam esset separatus ab omni inexistentia actuali, quã habet in subiecto & quãtitate nullo modo posset immutare sensum, nec causare speciem intẽtionalem eùm instrumentum non operetur, nisi in virtute principalis agentis. Albedo enim sic separata non subiacet motui aut mutationi, imò se habet quantum ad existentiam actualem, ad modum substantiarum separatarũ, quia scilicet est immaterialis, siue absque materia in actu: nec est singularis, hoc est, determinata ad aliquod subiectum particulare: & sic non posset esse nisi vna, cùm accidentia non distinguantur numero, nisi penes subiectũ. Ideo esset vniuersalis per indifferẽtiam, & secundum D. Thomam intelligibilis actu. Quia quemadmodum species intelligibiles possunt obiici intellectui, immediatè, ideo dicuntur intelligibiles: ita & albedo sic separata, ideo diceretur intelligibilis actu, nõ quod actu intelligeret, aut intelligere posset: sed quia eius species siue similitudo posset obiici intellectui, & intellectus posset in eam tendere directè: quod non facit in singularia, sed solùm reflexè, vt infra dicetur.

Albedo separata nõ potest esse nisi vna, & est intelligibilis actu.

Ver. 12. DE DIVISIONE SENSIBILIS.

SEnsibile in tota sui communitate, diuiditur in sensibile per se, & in sensibile per accidens. D Sensibile per se, est quod ex natura sua obiicitur sensui, & imprimit speciem intentionalem vel naturalem sui in organo: & huius modi est color, & aliæ qualitates alterabiles. Sensibile autem per accidens dicitur quod ex natura sua nõ potest causare seu imprimere speciem & similitudinem sui in organo, sicut homo, equus, aut campana. Sensibile per se est duplex: quoddam est proprium, quoddam commune. Sensibile per se proprium dicitur, quod ab vno solo sensu percipi potest: vt color est sensibile propriũ visus: & sonus, auditus: odor, olfactus: sapor, gustus: & quatuor qualitates primæ & actiuæ tactus. Sensibile commune dicitur, quod nõ est proprium vni sensui tantum, sed potest à duobus vel pluribus sensibus percipi per se secundò. Ad horum intelligentiam reducendum est ad memoriam quod sentire est quoddam pati & alterari: ideo illud quod facit differentiam in hac alteratione seu immutatione, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Illud autem quod nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Sed duobus modis contingit facere differentiam circa immutationem sensus. Primò, quia imprimit speciem in sensu: & hoc dicitur sensibile proprium, quia primò & per se causat speciem, & facit immutationẽ. Alio modo quantum ad modum immutationis, quia qualitates sensibiles cum sint extensæ, mouent sensum corporaliter & situaliter: ideo aliter mouet in paruo, aliter in magno, aliter in propinquo, aliter in distanti. Et sic magnitudo, motus, quies, figura, & numerus asignãtur à Philosopho sensibilia communia; scilicet secundò, & quantum ad modum immutationis mouentia. Ex his apparet differentia inter sensibile proprium & commune & per accidens, quia proprium causat speciem in sensu per se primo: commune verò, quia habet habitudinẽ ad speciem illam impressam, quãtum ad modum: ideo dicitur per se secundo. Et omne tale est cõmune duobus vel pluribus sensibus. Quod enim aliquid sit magnum vel paruum, triangulare vel quadrangulare, quia coloratum, cognoscitur per visum per se primo, & secundo cognoscitur modus coloris extensi scilicet magnitudo, figura, motus, & quies: Hos modos apprehendit tactus, qui per se primò respicit qualitates primas: & sic visus & tactus cognoscunt omnia sensibilia communia. Alij autem sensus aliqua, & aliqua non. Auditus percipit, an sonus sit propinquus, vel distans. Item numerum vocum an sit vna, vel plures. Item quietem, siue silentium, audiendo duos loquẽtes: postea vnum loquentem, 2 & alium tacentem, ex consequenti. Gustus etiam videtur sentire magnitudinem & numerum. Odoratus non sentit nisi ex consequenti numerum. Quidam perspectiui dicunt, quòd sint plura quàm quinque, Sensibilia communia. Quia ponunt distantiam, situm corporeitatem, distinctionem, asperitatem, leuitatem, raritatem, densitatem, pulchritudinem, & similitudinem, ac istorum opposita. Sed hæc omnia ad illa prædicta quinque reduci possunt. Sensibile autem per accidens nõ habet habitudinem ad immutationem sensus, nec per se primò, nec secundò: quia nec causat speciem sensibilem ex natura sua, neque respicit modum illius speciei. Ideo accidit albo quod sit homo: & sono, quòd percutiatur aër in aëre vel lapide. ¶ Notandum tamen quòd ad sensibile per accidẽs duo requiruntur. Primò quòd accidat Sensibili per se, hoc est quod non habeat habitudinem ad immutationem sensus, siue quòd non causet speciem in sensu, &c. Secundò quòd apprehendatur à Sentiente. hæc autem apprehensio est ab alio sensu superiori, vt à sensu communi, vel phantasia, quæ indicat de actibus sensuum exteriorem. Percipitur etiam ab intellectu. & est id quod statim occurrit post rem sensatam. Sic videmus aliquem venire, quia audimus eum loqui, & operari opera vitæ. Ouis per auditum cognoscit fœtum suum. Ad Sensibile autẽ proprium vel cõmune non requiritur illa apprehensio ab alio sensu, aut ab intellectu. Ex his apparet quomodo propriè & per se debet intelligi in definitione visus & aliorũ sensuũ.

2. de Anima

Ver. 12. DE DECEPTIONE SENSVVM.

2. de Anima

SEnsus secundum Philosophum, circa Sensibile commune potest faciliter decipi. Sed circa E

Sensi

Sensibile proprium noo decipitur, nisi forte per accidens, quando non seruantur quatuor conditiones: Prima est quòd organũ sit dispositum. Vnde propter indispositionem linguæ, infirmus iudicat dulce amarum: & oculus lipposus etiam decipitur. Auditus alicuius propter affectum iudicat sonum delectabilem, qui tamé est tristabilis, vt patet in cantantibus: quilibet enim putat se bene cantare, cùm vlulat. Item secundum diuersas complexiones aliqua aliquibus sunt sapida, & alijs abominabilia. Asinus pariter inuenit bonum gustum io his, in quibus homo malum. Hæc & similia sunt respectu diuersorum: & illa diuersitas reducitur ad diuersam dispositionem organi. Seconda cooditio est, quòd medium sit bene dispositum. Vnde lucidum, visum per nigrum, apparet rubeum. Et carbo qui est oiger, quando est ignitus, apparet rubeus. Tertia conditio est, quòd sit debita distantia, vnde visum à looge, licet sit rubeũ, apparet oigrum: & cælum tempore sereno iudicatur coloratum, tameo non est. Species apparentis coloris causantur ex diuersis vapotibus subtilibus in aere existentibus. Quarta conditio est, quòd obiectum seosus se habeat vniformiter, quia si obiectum sensus vna vice moueatur, & alia vice quiescat, tunc sensus aliter & aliter iudicaret. ¶ Circa sensibile verò commune sensus decipitur per accidens, cùm non seruantur prædictæ conditiones, vt visus circa magnitudinem propter distantiã, iudicat enim solé esse paruæ quãtitatis, cùm tamen sit maior terra: iudicat pariter tarde moueri, & mouetur velocissimè: & à remotis positum iudicat quiescere, quod tameo mouetur. Et propter indispositiooem oculorum in ebrijs visus decipitur. Iudicat enim ebrius duas candelas esse, vbi non est nisi voa, & sic de alijs. Decipitur etiam sensus circa sensibile commune, etiam seruatis illis cooditionibus, quia iudicat bipedale, quod est modicum minus. Sed circa proprium obiectum noo decipitur, seruatis conditiooibus. Posset tamé decipi circa ea quæ consequuntur obiectum proprium, vt circa intensionem & remissionem: & verum tamen potest dici quòd illa inteotio vel remissio non est obiectum per se primum. ¶ Circa huiusmodi deceptionem vlterius notandum est, quomodo sensus exterior dicatur decipi, vel non decipi. Non enim est intelligendum quòd in apprehésione sensuum exteriorum sit propriè veritas aut falsitas, quæ solùm conuenit cõpositioni aut diuisioni, hoc est propositioni affirmatiuæ vel negatiuæ: quæ nó conueniuot sensui, qui non attribuit voum alteri, nec separat vnum ab altero: sed solùm apprehendit, hoc est speciem sensibilem recipit, & per eam in obiectum extrinsecum tendit. Et si illud sit à parte rei (prout species repræsentat) sensus dicitur verus, & non decipitur. si verò non sit obiectum à parte rei (vt species repræsentat) sensus est falsus, vel illa sensatio falsa: & tunc decipitur. Et sic patet quòd Philos impropriè locutus est de veritate & de deceptione. Sed de his latius disseremus inferius hoc. c. 1. §. 8. Ver. 6.

§. 3. DE POTENTIA VISIVA.

A Visus est potentia apprehensiua ab anima sensitiua flueos, coloris propriè & per se perceptiua. Visus & ceteræ potentiæ aoimæ tam vegetatiuæ quàm seositiuæ, sunt io esseotia animæ radicaliter & causaliter: quia fluunt contiouè ab ipsa essentia animæ ad organum, quòd dicitur instrumentum illius determinatũ, in quo sunt subiectiuè. Potentia enim visiua fluit ab anima ad pupillam oculi, siue ad humidum glaciale infra pupillam oculi existens, quod est organum eius, in quo subiectiuatur. Et quia organum est instrumentum & subiectum potentiæ, sequitur quòd ad perfectam operationem potentiæ requiratur perfecta dispositio organi: & ad indispositionem organi sequitur imperfectio & impedimentum operationis: & ad corruptionem organi, quod est subiectum poteotię, sequitur eius corruptio.

Ver. 1. DE OBIECTO VISVS.

a Potentia Visiua dicitur perceptiua coloris, non quòd in se suscipiat naturalem colorem, aut speciem naturalem coloris: quia (vt dictum est) color nou producit neq; causat in medio aut orgauo sui similitudiné naturalem, quæ scilicet denominet medium vel organũ coloratum, sed solùm intétionaliter & instantaneè, ad certam & determinatam distantiã, magis complerè & permanenter in oculo, quàm io medio: quia in oculo videmus speciem siue similitudinem, & non in aëre. Et vocatur spiritualis, ratione iam dicta, ac etiam quia quocũqoe vento impetuoso flante, oon impeditur, si medium maneat illuminatum, sicut auditio & olfactio.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE VISIVAE.

c Mediom potentiæ visiuæ, est aër, aqua, vitrum, crystallus, & omne corpus diaphanum siue transpareus. Vode sciédum est, quòd corpus est triplex, scilicet Lucidum, Diaphanum, & Opacum. Corpus Lucidũ est, quod ex natura sua habet lucem, & profert ac emittit lumé. Corpus verò Diaphanum siue transparens est, quod ex se lumen non habet, est tamen susceptiuum luminis intrinsecè, & penetratiuè, hoc est, potest penetrari à lumine, siue sit aliàs solidum, vt vitrum & chrystallus: siue nó vt aër & aqua: & tale corpus est medium visus. Corpus autem Opacum est illud, quod non est ex se lumioosum aut transparens, & tamen susceptiuum luminis secundum superficié, noo tamé penetratiuè, vt sunt corpora solida, polita, tersa, vt luna & stellæ: quia si esseot Diaphana, nóessent eclipses, maximè solis, quæ est per interpositionem lunæ inter solem & nos. ¶ Notandum tamen quòd lux, lumen, radius, & splendor differunt: Quia lux est in lucido, vt in sole: lumen in diaphano. Radius verò est illuminatio secundó rectam lineam à lucido. Splendor auté est ex reflexione radij io aliquod corpus opacũ tersum. Vnde 1. Macha. 6. Refulsit sol in clypeos aureos, & resplenduerunt montes ab eis. Et hoc modo, scilicet per reflexion

Corpus lucidũ diaphanũ et opacũ quod sit.

Lux, lumen, radius, splendor differunt.

xionem, fit visio in speculo: quia species sensibiles ab obiecto causatæ, vsque ad speculũ protensæ, inuenientes in speculo impedimentũ progrediendi ad vlteriora, & dispositum speculum ad reflexionem, reflectuntur vsque ad organum visus.

Ver. 3. DE CONDITIONIBVS MEDII VISVS.

AD hoc quòd causetur visio, oportet quòd mediũ potẽtiæ visiuæ habeat duas conditiones: D
Vna est propria, alia est communis omnibus mediis aliarũ potentiarum. Conditio propria est, quod sit illuminatũ, aliàs nõ causatur visio: quia color qui est in pariete, non potest multiplicare species intentionales absque lumine, quod dicitur actus diaphani vt diaphanũ est: & facit quòd color qui antea erat visibilis & multiplicabilis in potentia, fit visibilis, & multiplicetur in actu, vsque ad organũ potentiæ visiuæ. hoc non requiritur in mediis aliarũ potẽtiarum. Secunda conditio communis omnibus mediis est denudatio. Oportet enim mediũ & organum esse denudatum ab omni specie sensibili particularis obiecti, & esse dispositũ ad omnes indifferenter suscipiendas. Quia si esset in actu per aliquam speciẽ particularem nõ posset percipere alias eiusdẽ generis. Videmus enim quòd si vitrũ rubeũ (quod est mediũ visus) ponatur ante oculos, omnia quæ videntur, stãte tali medio, apparebũt rubea: à fortiori, si pupilla oculi esset colorata.

Ver. 4. DE NECESSITATE MEDII.

NEcesse est inter potentiam sensitiuã exteriorem & obiectũ eius, aliquid mediare, aliàs non E
fieret immutatio. Quia (vt dicit Philo.) Sẽsibile extrinsecũ positum immediatè super sensum, non causat sensationẽ. Ex prædictis apparet, quòd ad visionẽ requiruntur sex. Primò, Obiectum quod dicitur mouẽs. Secundò Potentia, quæ dicitur mota vel immutata. Tertiò, Medium denudatum & dispositũ. Quartò, Organũ etiam denudatum. Quinto, Species sensibilis, existẽs in organo. Sexto, Actus sentiendi, hoc est actus & conatus potentiæ adiutæ illa specie sensibili in organo existente, ad obiectũ extrà tendẽs: & illa tentio dicitur visio & notitia intuitiua: licet etiam ipsa species sensibilis in oculo existẽs, dicatur nõnunquã notitia visiua siue intuitiua: quia mediante illa fit vitalis immutatio & visio. Et idem proportionabiliter dicendum est in omnibus aliis sensibus exterioribus.

§. 4. DE POTENTIA AVDITIVA.

AVditus est potẽtia fluẽns ab Anima Sẽsitiua, soni propriè & per se primo perceptiua. Hæc F
definitio ex his quæ dicta sunt circa visum, manifesta est. sed videndũ est de organo & obiecto. Organum auditus dicitur cõmuniter quædam pellicula in aure existẽs, quæ vocatur meringa, continens aerem connaturalẽ, inclusum quodã modo immobilem, denudatũ omni sono, & in potentia ad omnem sonũ indifferenter. Et quando species soni naturalis vel intentionalis pertingit ad illam particulam, tunc immutatur organũ, & audit. Circa organi auditus immutationem notanda est differentia inter visum & auditũ: quia visus immutatur solùm per speciem intentionalem, sed auditus immutatur aliquãdo per speciem naturalẽ soni, quãdo quis est prope magna cymbala pulsantia: & quãdo prope aliquod tonitruũ magnum, fit cum lapsu fulguris, organum naturaliter immutatur, imò aliquãdo corrumpitur & totũ corpus. Aliquando tamen auditus immutatur solùm intentionaliter, vt cùm ex aduerso ventus vehemens flat, & audimus magna cymbala in satis longa distantia, vel etiã à remotis surda tonitrua. Quia illa aeris diuisio non potest obstãte vento ad tantũ spacium diffundere species naturales: tunc enim circa finem causat in medio species intẽtionales (quæ scilicet non denominãt aerẽ sonorosum) per circulos, sicut videmus fieri circulos in aqua, quãdo lapis proiicitur, donec cesset motus aquæ. Sic intelligẽdũ est proportionaliter in sono, quòd aer percussus diffundit illã percussionẽ circulariter in aere, & tandẽ causat species intẽtionales secundũ virtutẽ & quãtitatẽ percussionis, primò minores & efficaciores, & paulatim maiores & minus efficaces, & sic generatio soni sequitur motũ.

Ver. 1. DE MEDIO POTENTIAE AVDITIVAE.

MEdium potentiæ Auditiuæ est aer & aqua. & omne corpus transparẽs: propijssime tamen G
est aer, qui faciliter rarefit & condensatur: & ideo melius auditur sonus in aere. in aqua tamen piscis audiunt & fugiunt.

Ver. 2. DE OBIECTO POTENTIAE AVDITVS.

OBiectum Auditus est sonus. Sonus autẽ dicitur quicquid propriè & per se primò ab audi- H
tu percipitur vel percipi potest. Sonus est duplex: Quidam in actu, quãdo res actu sonat: Quidam in potentia, quando res (puta cãpana) actu quiescit, tamen potest sonare. Vnde dicimus campanã quiescentem habere bonũ sonum. Reliquæ huius definitionis partes declaratæ sunt in præcedentibus.

Ver. 3. DE MODO QVO CAVSATVR SONVS.

Sonus vnde causetur.

SOnus (vt communiter dicitur) causatur ex cõtactu duorum corporũ durorum: quia mollia I
(nisi vehementer comprimãtur) non causant sonũ, vt lana cadens. Sed ex duorũ corporum durorum violẽto cõtactu percutitur aer, & à percutiente & percusso propter duritiã aer fractus resilit, & fit sonus, qui diffunditur per aerem circumstantẽ circulariter, donec cesset motus, nisi impediatur à vento. Si verò non cessat, sed inuenit impedimentũ & obstaculum, tunc illæ gyrationes circulorum sese impellentiũ incipiunt fieri in contrarium, & redeunt retrorsum, sicut pila proiecta contra parietem reflectitur: & sicut dictum est de speciebus coloris ad speculũ peruenientibus, quæ reflectuntur ad oculũ, & tunc videmus per reflexionem. Sic in sono, quãdo species

cies soni inuenit obstaculū, reflectitur ad organum auditus, & sic audimus vocem, similem illi quam prius audieramus. Et ille sonus quem audimus per reflexionem, vocatur sonus Echo. Et hoc fit cōmuniter circa littora fluminū habētium montes vel cauernas propè, & in nemoribus, & cōuallibus, & locis cauernosis. ¶ Ex his patet quòd sonus est qualitas alterabilis, quæ nata est facere alterationē siue immutationem ex percussione & diuisione aeris, quem illa qualitas sequitur. Et hinc est quòd sonus non est ens permanens, sicut color: sed successiuum, quod fit in tempore: Ex quo patet alia differentia inter visum & auditum.

Ver. 4. DE DIVISIONE SONI.

K SOnum Musici diuidunt in sonum acutum & grauem. Sonus acutus est, qui paruo tempore peruenit ad auditum, & fit per velocem motū, vel ex frequentia motuū, sicut fit quādo pulsatur pro igne vel pro bello & corda citharæ magis extēsa fortius sonat. Sonus grauis opposito modo definitur. Dialectici verò diuidunt sonū, in sonum vocē & sonū non vocem. Sonus vox, est sonus prolatus ex ore animalis, & non ab alijs partibus, puta posterioribus, naturalibus instrumentis, non artificialibus formatus. Naturalia autem instrumenta quibus vox formatur, nouem sunt, scilicet guttur, lingua, palatum, quatuor dentes, & duo labia simul, vel aliquid loco illorum. Et intelligitur de voce perfecta. Si verò aliquod prædictorum instrumentorum deficiat, non dicitur vox perfecta in esse naturæ: puta cum procedit à picis alijsque auibus, & senibus edentulis, ac etiam ab angelis in corporibus assumptis. Licet sit vox perfecta, quātum ad significationem in ordine ad audientes. Philosop. aliter definit vocem dicentis: Vox est spiratio aëris respirati ab anima ad vocalem arteriam cum intentione significandi seu repræsentandi naturaliter vel ad placitum, interiores conceptus & affectiones. Vnde dicit, quòd voces sunt notæ earum quæ in anima sunt passiones. ¶ Ex his appatet quis est finis vocis, intentio, scilicet significandi &c. & causa principalis est anima, medium est aer, & nouem instrumenta. Sonus non vox, est sonus qui causatur ex collisione seu mutua repercusione duorum corporum inanimatorum vel animatorum absque prędictis instrumentis: tunc enim se habent admodum corporum inanimatorum, vt fragor arborum, strepitus pedum, & plausus manuum. De diuersitate vocum puerorum, & aliorum animalium, vide apud Albertum Magnum. Vbi dicit, quod si in eadem fistula sifflet fœmina cum viro, acutior erit sonus sifflationis fœminæ quàm viri, & puellarum quàm vetularum.

Soni diuisio.

2. de Anima. 1. Per. 11.

9 de Anima.

§. 5. DE OLFACTV SIVE ODORATV.

L OLfactus siue Odoratus est potentia naturalis animæ sensitiuæ, odoris propriè & per se primo perceptum. Organum eius est quædam venula infra nares, & prope cerebrum existens, omni odore denudata, in potentia tamen ad omnes odores. Quidam dicunt quod in odoratu hominis est quoddam cooperculum, quod aperitur per respirationem: & sic per respirationem homo olfacit. vnde clausis naribus nō sentitur odor. Sed eadem videtur ratio in alijs animalibus.

Ver. 1. DE ORGANI OLFACTVS IMMVTATIONE.

M ORganum Olfactus potest immutari naturaliter & intentionaliter, sicut auditus. Aliquādo enim recipit naturalem speciem odoris, per quam realiter immutatur, & ex consequenti totum corpus. Vnde in aere infecto & fœtenti incurrimus infirmitates, & alij ex bono odore recreantur. D. Antoninus Florentinus recitat de quodam infirmo ad mortem, qui apposito odore ad nasum, recepit sanitatem. Aliquando verò solùm recipit speciem intentionalem. Et per hoc differt olfactus à visu & tactu: visus enim solam speciem intentionalem recipit: Tactus verò solam naturalem. Per hunc etiam modum conuenit cum auditu & gustu.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE OLFACTIVAE.

N MEdium Olfactus est aer & aqua: Quia videmus animalia tam volatilia quàm aquatiqua, currere ad nutrimentum. Quod non facerent, si non mouerentur ab odore. Notādum tamen quòd tam medium quàm organum olfactus consistit quodam modo in calido & sicco, quę impediuntur ab humido & frigido. Hinc est, quòd homo inter cætera animalia habet peiorem odoratum, eo quòd habeat maius cerebrum in proportione ad alias partes. Cerebrum autem ex natura sua est frigidum & humidum: & ideo olfactus eius impeditur à cerebro. ¶ Ex quo inferuntur duo: Primum, quòd quædam odorabilia confortant cerebrum, si sit nimis frigidum: Quia excessus frigiditatis temperatur à caliditate & siccitate odoris. Secundum corollarium, quòd habentes bonum odoratum, sunt minus sapientes, quia signum est quòd non habent bonum cerebrum. Cùm (prout dictum est) cerebrum propter humiditatem & frigiditatem impediat olfactum. Vnde homo distinguit odores, referendo ad sapores. Nec bene percipit odores, nisi excellentes, qui generant delectationem vel tristitiam. Homo autem est boni gustus: Quia gustus (vt inferius dicetur) est quidā tactus, qui est melior in homine, quàm in aliis animalibus, quia complexio hominis (quæ fundatur in tactu) maximè accedit ad medium temperamentum. Ideo organum tactus est denudatum ab extremis scilicet nimia humiditate, & frigiditate, & à nimia caliditate & siccitate, quæ sunt extrema. Ex quo sequitur quòd homo est prudentissimus omnium animalium. Et quòd homines, qui sunt melioris tactus, sunt magis ingeniosi. Vnde Philoso. dicit, Molles carne aptos mente dicimus. Signum autem bonæ cōplexionis (secundum Albertum Magnum) est tenuitas vnguium & subtilitas capillorum. Hæc enim indicant lucidos.

Homo habet peiorem odoratum alijs.

2. de Anima. Signa bonæ complexionis.

& subtiles spiritus vitales cordis, venientes ad cerebrum. Nec propterea sequitur quòd mulieres & pueri sint magis ingeniosi, quia magis molles: cùm mollities possit ex duobus prouenire: Primò ex bona complexione: & sic arguit bonitatem ingenij. Secundò ex abundantia phlegmatis, vt in pueris & mulieribus. Et hoc non arguit bonitatem ingenij, licet sint & fuerint mulieres & pueri bonæ complexionis & valde ingeniosi.

Ver. 3. DE OBIECTO OLFACTVS.

Olfactionis modus.

OBiectum Olfactus est odor: & fit olfactio per euaporationem sic, quòd ab odorabili resol- a
uitur quædam fumalis euaporatio per actionem calidi, & diffunditur secúdum esse naturale, & quantitatem & virtutem odoris. Vnde dicit Auicenna, quòd poma odorata contrahunt rugas. quod non esset, nisi per realem defluxum. Et per ventum impeditur illa euaporatio. Cùm autem desinunt species naturales causantur intentionales: quia sentimus loca in quibus fuerunt poma: & si esset defluxus realis, remoto obiecto cessaret odor. Sicut remoto calido cessat calor. Potest etiam fieri olfactio per reflexionem, quemadmodum visio, & auditio. Ex his patet quòd in hyeme non ita sentiuntur odores, sicut in æstate: quia euaporatio fit per actionem calidi: quia (vt experimur) fœtida in hyeme & tempore gelido non fœtent.

§. 6. DE TACTV.

TActus est potentia naturalis animæ sensitiuæ, propriè & per se primò, quatuor qualitatum c
primarum simplicium, & actiuarum perceptiua. Organum tactus dicitur quidam neruus admodum retis cum suis pelliculis per totum corpus extensus, & cute coopertus, & carni immersus: Ita quòd non est dabilis aliqua pars carnis, in qua non sit aliquid de neruo illo vel pellicula, per quam colligatur: & sic per quandam colligationem & redundantiá, vbi in aliqua parte corporis obiicitur aliqua quatuor qualitatum prædictarum, statim sentit. Differt ab aliis sensibus: quia omnes alij sensus immutantur vel immutari possunt per species intentionales. Tactus verò non, sed per species naturales & denominatiuas. Ideo dicimus corpus calidum & frigidú, &c. Et quia neruus ille, qui est organum tactus, est per totum corpus extensus: ideo omnes alij sensus fundantur in tactu: & omnes sensus percipiunt obiectum tactus, non per speciem sensibilem in organo eorum receptam, sed propter fundamentum aliorum sensuum, quod est organum tactus. Vnde experimur oculos sentire frigiditatem, sed non videre illam: & auditum sentire caliditatem, sed non audire illam. Aliter tamen ad illud fundamétum se habet gustus, & aliter alij sensus: quia alij sensus possunt immutari, & exire in actus suos absque immutatione tactus. Visus enim non sentiendo caliditatem vel frigiditatem, &c. potest videre, & auditus audire, & olfactus odorare. Gustus autem non potest immutari, nec exire in actum absque immutatione tactus. Et ratio est: quia sapor, qui est obiectú tactus, fundatur in humiditate: & absq; humiditate sétire non potest. Sed humidum est obiectú tactus: ergo oportet primò tactum immutari: & ideo gustus quodam modo dicitur species tactus, & non alij sensus. Sed de his cùm de gustu agetur.

Ver. 1. DE MEDIO TACTVS.

MEdium Tactus est intraneú & coniunctú. quia caro. Et in hoc differt tactus à visu, auditu, D
& olfactu, quorú media sunt extranea, hoc est non sunt coniuncta organo illorum, vt aër & aqua. Conuenit tamé cum gustu, cuius medíú etiá est caro. Et ita sicut se habet aër ad visum, ita caro ad tactú: & sicut aer nó est organum visus, sed medium extrinsecum: ita & caro non est organú tactus, sed medíú, intraneú tamen, licet semper inter tangens & tactú cadat, siue sit medíú extrinsecú: quia vel res tangitur in aere, vel in aqua. Si in aqua, videmus per experientiam quòd ibi manet humiditas inter illa duo: & multò magis mediat aer, si duo corpora dura se tangant in aere. Vnde dicit Philoso. quòd nunquam duo corpora dura se tangunt: quia semper est aliquod medíú: & sic ad céssationem tactus necesse est duo interuenire media, vnum intraneum & coniunctum, aliud extraneum. In aliis autem sensibus sufficit vnum.

Ver. 2. DE OBIECTO TACTVS.

OBiectum Tactus sunt quatuor qualitates primæ, simplices & actiuæ, scilicet caliditas, fri- E
giditas, siccitas, & humiditas: quæ dicuntur quatuor qualitates primæ, eo quòd non sunt aliquæ aliæ accidentales non fluentes à principiis speciei his priores: & simplices, quia nó componuntur, sed omnes aliæ ex his. Dicuntur etiam actiuæ, quia aliæ de se non agút actione naturali, nisi propter adiunctum, & sic per accidens & sic istæ quatuor sunt causæ aliarum immediatæ, quia licet sol & alia entia naturalia sint causa, non tamen per alias qualitates priores: quia oporteret eas nominare. Et cùm non sit processus in infinitum in alterantibus, necesse est venire ad statum contrarietatis alterabilium & commixtibilium. Sed omnes antiqui dederunt primatum quatuor prædictis qualitatibus: ideo nobis standum est. Dicuntur etiam prædictæ quatuor qualitates simplices in se, quia non apparet earum compositio: & tamen aliarú qualitatum alterabilium apparet compositio ex ipsis, quæ etsi apud nos sint compositæ, tamen in puris elementis infra sphæram eorum possunt reperiri simplices.

Ver. 3. DE CONTRARIETATE OBIECTI TACTVS.

2. de Anima.

IN huiusmodi quatuor qualitatibus duplex inuenitur cótrarietas: Vna est inter caliditatem & F
frigiditatem: Alia est inter humiditatem & siccitatem. Propter huiusmodi diuersas contrarietates Philoso. dicit, quòd licet sensus tactus sit vnus materialiter propter vnú organum in quo subiectiuatur,

subiectiuatus, est tamé plures formaliter, quia vnus sensus est tantũ vnius cõtrarietatis per se primò, hoc est vnius generis, quod diuiditur primò & per se ac immediatè in duas species qualitatis cõtrarias: sicut visus habet pro obiecto coloré, qui prima diuisione diuiditur in albũ & nigrũ, quæ cõtrariãtur: Auditus habet pro obiecto sonũ, qui diuiditur in graué & acutũ. Olfactus habet odoré, qui diuiditur in placidũ & fœtidũ. Gustus saporé, qui diuiditur in amarũ & dulce. Cùm ergo tactus habeat duas primas cõtrarietates, & vnũ organũ, erit vnus materialiter, & duo formaliter. Quidã dicũt, & satis probabiliter, quòd Philoso. in hac parte disputatiuè locutus est, & nó assertiuè, & huius opinionis videtur esse D. Tho. qui dicit quòd prædictæ quatuor qualitates cõueniũt 1.p.q.78.ar.3. in vno genere proximo innominato, cùm nõ sint infinita genera inter qualitaté, quę est genus generalissimum, & qualitates tãgibiles, quæ in vno organo inueniuntur. Satis enim notum est quòd inter frigidum & humidũ maior est conuenientia, quàm inter frigidum & calidum: adeò vt frigidum & humidum videantur se consequi: aqua enim est naturaliter frigida & humida. Igitur frigiditas non cõtrariatur humiditati. Et similiter videtur esse inter caliditatem & siccitatem. Ignis enim est calidus & siccus. In sale & zinzibere est siccitas & caliditas: licet calidum & siccũ contrarientur frigido & humido. Super conuenientia illius contrarietatis, potest fundari vnum genus, quod adhuc est innominatũ, quod circũloquimur per hoc cõplexũ, qualitas tãgibilis. Et sub vna specie illius generis cõtinentur calidũ & siccũ, & sub alia frigidũ & humidũ: & sic reducẽtur ad vnã primã cõtrarietaté. ¶ Notãdũ tamé, ꝙ cõtrarietas tactus alio modo se habet ad tactũ, quàm cõtrarietates triũ priorũ sensuũ: quia species sensibiles in aliis tribus sensibus possunt simul esse in organo, in quo nõ cõtrariantur, eo ꝙ nõ sunt ibi secũdũ esse naturale, sed secũdũ esse intẽtionale. Qualitates auté primæ cõtrariæ nõ possunt simul esse in tactu: quia sunt in eo secundũ esse naturale, secũdum quod cõtrariãtur: & sic visus simul percipit album & nigrum, sed tactus non simul percipit calidũ & frigidũ, saltẽ in æquali gradu. ¶ Et quia super tactum fundantur omnes alij sensus, Philosophus infert, quòd animalia sensu tactus priuata, mori necesse sit: Quia sine illo animal 2. de Anima. esse nõ potest, neq; aliqua vitalis operatio: & quãdiu habet hũc sensum, est animal. Hinc est quòd excellentia sensibiliũ aliorum sensuũ nõ corrũpit animal, sed solùm illũ sensum, cui excellẽtia applicatur. sed excellẽtia sẽsibiliũ tactus corrũpit animal, cũ corrũpat tactũ, quo corrũpitur animal.

§. 7. DE GVSTV.

GVstus est potẽtia naturalis animæ sensitiuæ, saporis propriè & per se primò perceptiua. Organum eius est quidã neruus diffusus ad modũ retis super latitudinem linguæ carni immersus. Vnde sequitur quòd animalia quæ nõ habẽt linguã, vel aliquid loco linguæ (vt ab aliquibus dicitur de Ciconia) nõ percipiũt saporé. Quidã dicũt quòd subtus vel circa neruum sparsum per Ciconia gustũ non habet. totũ corpus, qui est organũ tactus, prædictus neruus, qui est organũ gustus, qui est alius à primo, super latitudiné linguæ duntaxat sparsus siue diffusus est: & habet percipere solã humiditaté cum sapore. Neruus verò tactus percipit quatuor qualitates, & sic sunt duo organa: quia diuersarũ potentiarum diuersa debent esse organa. Et ad Philoso. dicunt, quòd disputatiuè locutus est de vnitate organi, sicut de primitate cõtrarietatis. Veruntamen quod ad organũ gustus & tactus, ratio Philos. est apparentior, quia cùm sapor nõ possit sentiri absque humiditate, quæ est obiectum tactus: vel ille secundus neruus sentiret humiditatem, vel nõ: Si nõ, frustra poneretur: Si verò sentiret humiditaté, vel vltra sensum humiditatis haberet sensum saporis, vel nõ. Si nõ, etiã frustra poneretur. Si auté cũ sensu humiditatis haberet sensum saporis, quare primus neruus quo ad illã parté habere nõ poterit? Et cùm nõ sit ponéda pluralitas absq; necessitate, sequitur ꝙ idé erit organũ tactus & gustus materialiter & fundamẽtaliter. Et ad rationes ipsorũ dici potest, ꝙ fũdamẽtũ illorum habet solùm verũ in his potẽtiis, quæ immutãtur intentionaliter. sed in his quæ immutãtur naturaliter, vel supponũt immutationé naturalé, nõ oportet. Quomodo autem distinguatur organũ gustus & tactus formaliter in eodé neruo, sequẽdo doctrinã D. Tho. dicendum, ꝙ neruus per totũ corpus sparsus (ꝙ est organũ tactus) supra latitudiné linguæ habet aliã dispositioné, Organũ gustus & tactus idem. quã nõ habet in aliis partibus. Ideo habet duo officia subordinata: Primum est, sentire omnes iiij. qualitates primas: secũdũ est, ꝙ sentiẽdo humiditaté in saporalibus intẽtionaliter vel etiam naturaliter sentiat saporé: quia nõ est necesse ꝙ organũ gustus ad percipiendũ saporé semper immutetur 1.p.q.78.art.3. ad 4. immutatione naturali à specie causata ab obiecto suo, scilicet, sapore: licet aliquãdo possit naturaliter immutari, ꝓpter vehemẽtiã saporis in illo humido, sicut legimus in li. Regũ, ꝙ filij ꝓphetarũ sentiẽtes amaritudiné colocynthidarũ agri, clamauerũt: Mors in olla vir Dei. & sic lingua potest denominari amara. Si verò sapor nõ sit valde intẽsus, neruus ille sparsus super latitudinem lin- 4. Reg. 4. guę quãtũ ad illã dispositioné, quam habet ad percipiendũ saporem à specie saporis, quæ ei obiicitur, hoc est quæ causatur ab obiecto suo in illo humido existente, nõ immutatur naturaliter, sed intentionaliter duntaxat: & tunc lingua non dicitur dulcis vel amara. Et in hoc gustus conuenit cum auditu: tamen differt, quia auditus non præsupponit immutationem alterius sensus, sicut gustus prærequirit immutionem tactus. ¶ Sed difficultas adhuc manet: quia Philoso. dicit gustũ esse An gustus sit species tactus. speciem tactus. Si habent diuersa obiecta & diuersa organa, certum est quòd differunt genere, prout obiecta eorũ: & sic videtur impossibile quòd gustus sit species tactus. Dici potest quod philoso. ibi non loquitur propriè de specie: & dicit gustum esse speciem tactus, ꝓpter præsuppositionem & subordinationé actuũ. Quia quemadmodũ species ꝓsupponit genus, & aliquid addit supra ipsum: sic actus gustus præsupponit actũ tactus, & cũ hoc aliquid aliud habet, quia percipit

ſaporem,& non tactus. Et quia viſus,auditus,& odoratus,quo ad actus ſuos, non præſupponunt actum tactus,ideo Philoſ.non dicit illos tres ſenſus eſſe ſpecies tactus,licet fundentur in tactu,ſicut & guſtus.

Ver.1. DE MEDIO GVSTVS.

MEdium Guſtus eſt caro,& in hoc conuenit cum tactu. Nec inconuenit quòd diuerſi ſenſus A
habent idem medium , vt patet de viſu,auditu , & odoratu , qui habent aerem pro medio. Medium guſtus,ſcilicet caro,eſt medium intraneum:& per hoc differt à tribus primis ſenſibus.

Ver. 2. DE OBIECTO GVSTVS.

OBiectum formale Guſtus eſt humiditas , quæ eſt ratio & cauſa quare ſapor ſentitur. Ideò B
Deus dedit animalibus ſaliuam,vt poſſent humectare guſtabilia,ſicut dedit lumen viſui.Et ideo ſicut lumen eſt obiectum formale viſus,ſic humiditas guſtus. Obiectum verò materiale guſtus eſt ſapor, in quem cõueniunt cibus & potus. Ponuntur autem ſeptem ſpecies ſaporis,ſcilicet dulcis,amarus,auſterus,ſalſus,pinguis,ponticus,& acutus. Prima contrarietas eſt inter amarum & dulce.

§. 8. DE SENSIBVS INTERIORIBVS.

Senſuũ interiorũ neceſſitas.

QVum natura nõ deficiat in neceſſariis,cõſequens eſt quòd tot ſint actiones in animali per- C
fecto,quot ſufficiant ad vitã illius.Et quæcunq; harũ actionũ nõ poſſunt reduci ad vnum principiũ,requirunt diuerſas potentias:cùm potentia animæ nil aliud ſit,quàm propriũ & immediatũ principiũ operationis animæ,vt dictum eſt. Ad vitã autẽ animalis perfecti requiritur,quòd nõ ſolùm apprehẽdat rem ad præſentiã ſenſibilis,ſed etiã in eius abſentia:alioquin cùm animalis motus & actio ſequantur & præſupponãt apprehenſiones,animal non moueretur ad inquirendũ aliquid abſens:tamen per experientiam videmus oppoſitum.aliàs viuere non poſſet. Et ideo vltrã ſenſus exteriores,qui percipiunt ſpecies ſenſibilium in præſentia obiectorum dũtaxat,oportet ponere alias potentias,per quas recipiat & retineat ſpecies ſenſibiles.Sed recipere & retinere reducuntur ad diuerſa principia:quia aliqua bene recipiunt,& non bene retinẽt,vt humida & mollia. Aliqua autem difficulter recipiunt,tamen bene faciliter retinent. Ideo oportet ponere duas potentias:vnam,quæ faciliter recipiat, & aliam , quæ bene retineat ſpecies ſenſibilium in abſentia obiectorum. Ad recipiendum omnes ſpecies ſenſibiles,ſenſata per ſenſus exteriores,ponitur ſenſus communis:& ad conſeruandum illas,ponitur & ordinatur fantaſia ſiue imaginatio,quaſi quidam theſaurus formarum ſiue ſpecierum ſenſibilium per ſenſus receptarum. Prędictę duę potentiæ ſufficerent animali,ſi animal duntaxat moueretur propter delectabile,ſecũdum ſenſum. Sed quia neceſſarium eſt animali,vt quærat aliqua, vel fugiat non ſolum quæ ſunt conuenientia , vel diſconuenientia ad ſentiendum,ſed etiam propter alias cõmoditates & vtilitates ſiue nocumẽta; ſicut ouis videns lupum venientem fugit,nõ propter indecentiam coloris vel figurę:Quia ſi ſimilem colorem vel figuram videret in pariete,non fugeret:ſed fugit ab eo, quaſi ab inimico naturæ ſuæ. Similiter auis colligit paleas,non quia delectant ſenſum,ſed quia vtiles ad nidificandum. Ad apprehendendum ſpecies,ſiue intentiones non ſenſatas , hoc eſt quæ per ſenſus exteriores non percipiuntur,ponitur vis ſiue potentia æſtimatiua:& ad conſeruandum eas,potentia memoratiua ſiue memoria,quæ eſt theſaurus huiuſmodi intentionum ſiue apprehenſionum nociui vel vtilis & commodi. Et ratio præteriti,quam apprehendit memoria(quæ eſt præteritorum)inter huiuſmodi intentiones computatur,& ſic ſunt quatuor ſenſus interiores, ſcilicet ſenſus communis , fantaſia, ſiue imaginatiua,æſtimatiua,& memoria.

Ver. 1. DE SENSV COMMVNI.

SEnſus communis eſt potentia animæ ſenſitiuę omnium ſenſibilium in eorũ pręſentia per alios D
ſenſus exteriores perceptiua, & ſpecierũ receptarũ ad fantaſiam perfuſiua. Notandum tamen quòd non dicitur ſenſus cõmunis per prędicationem,ſic ꝙ prædicetur de omnibus aliis ſenſibus, ſicut homo de Sorte & Platone. Sed dicitur ſenſus cõmunis,quia recipit in ſe & immediatè ſpecies omnium ſenſuum exteriorum cũ dependentibus & connexis,prout ſunt actus ſenſuum exteriorum,qui coniunguntur obiecto ſenſibili in communi , & differentia illorum adinuicem quæ ſunt obiectum eius. Hæc potentia ſecundum D. Tho. pro organo,in quo ſubiectiuatur,habet primam & anteriorem partem cerebri,ad quam ſenſus exteriores per certos meatus & venulas,ſpecies ſenſibiles à ſenſibus exterioribus,ab obiecto extrinſeco in eorum organis receptas , multiplicant,& ad hanc potentiam tranſmittunt,ſiue diffundunt,quas & hæc recipit,& ad fantaſiã tranſmittit. Sicut enim viſibile extrinſecum multiplicat ſpecies ſuas acuendo & minorando , vſque ad organum viſus,ſic quòd ſunt in illo in parua quantitate:ita ſpecies quæ ſunt in viſu, multiplicantur & deferuntur per ſpiritus vitales per certum neruum,qui eſt meatus ad primam & interiorem partem cerebri, quæ eſt organum ſenſus communis , in quo ſpecies illæ ſubiectiuantur , & ab ea multiplicantur & diffunduntur:& in minori quantitate per ſpiritus vitales deferuntur ad fantaſiã. Hæc autẽ multiplicatio eſt intentionalis & inſtantanea:nec eſt neceſſe interioris ſenſus medium eſſe diaphanum,ſicut nec medium guſtus & tactus.

Ver. 2 DE OFFICIIS SENSVS COMMVNIS.

PRimum officium ſenſus Communis eſt faciliter recipere ſpecies ſenſatas cũ dependentibus E
& cõnexis,hoc eſt cũ actibus & intẽſionibus ſenſuũ exteriorũ,ac diſcretione ſiue diſtinctione & differentia earum,& eis connexorum. Et ſic ſenſus cõmunis non ſolùm percipit & cognoſcit

ſcit

ſcit differentiam albi & nigri, quam viſus percipit: ſed etiã differẽtiam dulcis & amari, ac albi & dulcis: quã viſus cognoſcere nõ poteſt: quia quicunq; differẽtiã inter aliqua cognoſcit, neceſſe eſt vt vtrũq; cognoſcat, quod nõ facit viſus. ¶ Secũdũ officiũ eſt multiplicare ſpecies à ſenſibus exterioribus receptas, & eas trãsfũdere ad ſantaſiã. ¶ Tertiũ officium ſenſus cõmunis eſt iudicare de actibus ſenſuũ exteriorũ, qui ſæpe à D. Tho. & Philo. intentiones nuncupantur. Iudicat enim de actu vidẽdi & audiẽdi, &c. & exteriores ſenſus nõ: viſus enim nõ iudicat ſe videre, &c. Quia potentiæ irrationales nõ reflectũtur ſuper ſe: & ideo iudiciũ illud deuoluitur ad altius tribunal, hoc eſt ad potẽtiã ſuperiorẽ immediatã, cui ſubordinãtur, ſ. ad ſenſum cõmunẽ, qui percipiẽdo ſpeciẽ à potẽtia viſiua in ipſum trãsfuſam, percipit ſpeciẽ illã & obiectũ eius & actũ vidẽdi. & ſic iudicat directè, & nõ per reflexionẽ viſum videre, & idẽ de aliis ſenſibus. D. Tho. dicit quòd ſenſus communis eſt radix & principiũ ſenſuũ exteriorũ: nõ quòd immutet ſenſus exteriores, ſed quia ſe habet ſicut cẽtrũ ad circũferẽtiã, hoc eſt ad æqualiter recipiẽdũ apprehẽſiones omniũ ſenſuũ exteriorũ: ſicut cẽtrũ æqualiter ſe habet ad quãlibet partẽ circũferẽtiæ circuli. ¶ Ex præmiſsis ſufficiẽter apparet differẽtia inter ſenſum cõmunem & ſenſus exteriores, qui verſantur circa varietates vnius generis: ſenſus autem cõmunis circa omnia genera ſenſibiliũ, hoc eſt circa omnes qualitates alterabiles, & ea quæ ſunt illis cõnexa. Apparet etiã, quòd maxima illa quæ dicit vnũ ſenſum eſſe vnius cõtrarietatis duntaxat, ſolùm habet verum in ſenſibus exterioribus, & nõ interioribus. *Sẽſus cõmunis eſt radix exteriorum.*

Ver. 3. DE FANTASSA.

F Fantaſia eſt potẽtia naturalis animæ ſenſitiuæ apprehenſiua, hoc eſt receptiua & conſeruatiua ſpecierũ ſenſatarũ per ſenſus exteriores, & ſenſum communem ad eam transfuſatum. & habet pro organo in quo ſubiectiuatur, ſecundam partẽ cerebri à parte ſiniſtra, & obiectum cõmunius obiecto ſenſus communis. Quia percipit actus ſenſus communis, & iudicat de eis, quod ſenſus cõmunis facere nõ poteſt: quia (ſicut dictum eſt) nulla potẽtia irrationalis, hoc eſt animæ ſenſitiuæ, poteſt reflecti ſupra ſe. Et cũ nõ habeamus obiectum nominatũ ipſius fantaſiæ, circumloquimur per hoc complexum, Senſibile apprehenſum per ſenſum communem cum dependentibus & connexis. Species enim & intentiones ſiue actus & iudicia ſenſus communis in eius organo exiſtentium, multiplicantur & diffunduntur magis ſpiritualiter (hoc eſt minus materialiter) per ſpiritus vitales ad organum fantaſiæ, quod non adeo faciliter recipit eas, ſicut ſenſus communis: quia organum eius habet maiorem humiditatem: receptas tamen ſeruat longiſsimo tempore, quamuis non perpetuo, licet Philoſ. dicat quòd fantaſia eſt ſicut perpetuus ſenſus: quia hoc aduerbium (ſicut) importat ſimilitudinem: nullum autem ſimile eſt idem. Poſſunt enim ſpecies illę in ſantaſia receptæ, quæ dicuntur fantaſmata, corrumpi, non à contrario, cum cõtrarium non habeant, quia non ſunt ſpecies illæ in fantaſia ſecundum eſſe naturale, ſed ſecundũ eſſe intentionale & ſpiritualiter, vnde D. Aug. ponit tria genera viſionum, ſcilicet corporalem, quæ fit per ſenſus exteriores. ſpiritualem quæ fit per fantaſiã ſiue imaginationem: & intellectiuam, quæ fit per intellectum. Aliquando tamen huiuſmodi ſpecies corrumpuntur per nimium motum & alterationem cerebri ſiue infirmitatem, iudicamus enim per intellectum nos habuiſſe fantaſmata rerũ antiquarum, quæ poſtmodùm non habemus. Et quia ſantaſia omnibus potentiis prædictis eſt altior & nobilior: ideo eminentius recipit & conſeruat omnes ſpecies ſiue ſimilitudines rerum ſenſibilium ſenſatarum, & intẽtiones ſiue actus ſenſuum exteriorum, & ſenſus communis. Ex hac nobilitate fantaſiæ & eius excellentia, ſequitur quòd non omnia animalia habent fantaſiam, ſed ſolùm animalia perfecta, quæ habent omnes ſenſus exteriores. Illa verò quæ non habent ex natura ſua omnes ſenſus exteriores, non habent ſantaſiam, quæ habet organum determinatum. Propter hoc dicit Philoſophus, quòd apes, formicæ, & vermes, non habent ſantaſiam, ſed mouentur inſtinctu naturæ. *Obiectũ, organũ, & ſubiectũ fantaſiæ.* *2. de Anima.* *12. ſuper Gen. ad literam. Tria viſionũ genera. Fãtaſmatum corruptio.*

Ver. 4. DE OFICIIS FANTASIAE.

G Fantaſia habet quatuor officia: Primũ eſt recipere omnes ſpecies inferiorũ potẽtiarũ: Secundũ conſeruare eas in organo ſuo: Tertium eſt, ex ſpeciebus receptis alias in ſe cauſare. Ex fantaſmate enim montis & ex fantaſmate auri poteſt in ſe ſabricare ſeu formare vnum fantaſma quod erit ſimilitudo montis aurei. Et per hũc modũ fingere vnũ animal habens caput leonis, alas aquilę, &c. quod non eſt, nec naturaliter eſſe poteſt in rerum natura, quòd dialectici chimeram vocãt. Et quando ſantaſia talia fingit, quæ à parte rei non ſunt, eſt falſa & decipitur: ſed de his amplius in verſic. ſeq. Quartũ officiũ eſt, præſentare immediatè obiectũ cõueniens vel diſcõueniens potẽtiæ appetitiuæ, & mouere illã ad proſequendũ delectabile, & ſugiendũ triſtabile, ſecundum ſenſum. ¶ Ex prædictis apparet, quòd fantaſia non eſt ſenſus in actu, hoc eſt non requirit præſentialiter ſiue actualiter, ſeu cõcomitanter ad operationẽ ſuam actus ſenſuum exteriorum, neq; ſenſus communis, quod ex duobus apparet: Primo, ex eo quòd imaginatio eſt in ſomniãtibus: tamen alij ſenſus nõ habẽt operationẽ. Secũdo quia clauſis oculis imaginamur, quæ neq; videmus, neque aliis ſenſib⁹ ſentimus. Apparet etiã ex dictis officiis quadruplex differẽtia fantaſiæ & ſenſuũ inferiorũ. Ex quibus reſultat alia ſcilicet, quòd ſantaſia facilius decipitur, quàm ſenſus inferiores, eo quòd ſenſus inferiores non exeunt in actũ, niſi præſentibus obiectis: ſantaſia verò habet actum ipſis abſentibus.

Ver. 5. DE DECEPTIONE FANTASIAE.

A Ad cognoſcendum quomodo Fantaſia decipiatur, vel ſit falſa, notandũ in primis, quòd cùm verũ ſit obiectũ intellectus, & veritas ſit cõformitas & adæquatio rei ad ipſum: Oportet quòd ratio vel definitio veri vel veritatis ſumatur ex habitudine intellectus ad rẽ intellectam: res autẽ *1. p. q. 16. ar. 1. & 2. & q. 17. ar. 1. 2. & 3.*

Et de ver.q.1. ar.1.2.& 3. intellecta aliter se habet ad intellectũ diuinũ, à quo pẽdet in esse:& aliter ad intellectũ creatum
à quo res intellecta nõ pẽdet in esse: Quia habitudo rei intellectę ad intellectũ diuinũ cõuenit ei
per se, cũ cõparetur ei sicut ad primũ principium:& ideo est primaria:& inseparabilis. Habitudo
autẽ rei intellectæ ad intellectũ creatũ, maximè humanũ, cũ nõ pendeat ex illo, est secundaria, &
valde remota: quia nihil aduenit rei neque perit ab ea, eo quòd intelligitur ab intellectu creato:
ideo dicit Philo. quòd propter nostrum affirmare vel negare, nihil mutatur in re. Nec ipsa res pro
eo quòd apprehenditur ab intellectu humano, dicitur vera vel falsa: sed econuerso ab ea intelle-
ctus dicitur verus vel falsus. Sed res intellecta cõparata ad intellectũ diuinũ, eo quod habet esse,
Veritas quibus et quomodo attribuitur. & assequitur similitudinem ideæ siue speciei, quæ est in mente diuina, à qua procedit, dicitur ve-
ra. Vnde dicitur verus lapis, qui habet veram lapidis naturam. Et sic veritas primò inuenitur in
Deo, & attribuitur intellectui diuino adæquante, instituente, & mensurante rem illam in sua de-
In lib. de vera religione. terminata natura: veritas enim transcendentalis nihil aliud est, quàm entitas mẽsurata ab intelle-
11. Meta. ctu diuino. Secundariò verò attribuitur rebus ipsis, tanquam mensuratis. Vnde D. August. di-
cit, quòd veritas est vera similitudo principij quę sine vlla dissimilitudine est: & Auic. dicit quòd
veritas vniuscuiusque rei est proprietas sui esse, quod stabilitum est ei. ¶ Si verò consideremus
secundã habitudinẽ, quã res à Deo in sua natura cõstitutę, habẽt ad intellectũ humanũ speculati-
uũ, inueniemus quòd veritas prius est in rebus, quàm in intellectu: quia per hoc ꝙ intellectus cõ-
siderat lapidem, propter hoc lapis non est verus, neque similis Ideæ, quam Deus habet de illo:
sed potius è cõuerso, intellectus dicitur verus à re intellecta: quia res intellecta est causa similitu-
10. Meta. dinis, quã habet intellectus noster de ea: per quã similitudinẽ intellectus æquatur rei, & mensu-
ratur ab illa. Vnde Philos. dicit, quòd res naturales, ex quibus intellectus noster scientiam ac-
cipit, mensurãt intellectum nostrum, sicut mensoratæ sunt ab intellectu diuino. Et hoc modo ac-
cipiendo veritatem (prout est in intellectu) nihil aliud est, quàm propria, perfecta, & adæquata si-
militudo rei intellectæ: & intellectus dicitur verus, quando habet in se veram similitudinem rei,
per quam illi conformatur: vnde communiter dicitur, quod veritas est conformitas intellectus ad
rem. Et per oppositũ intellectus dicitur falsus, & decipitur, quando habet aliquam similitudinem
in se, quæ non conformatur rei, vt quando habet conceptum chimeræ, de qua suprà dictum est. Et
quia naturalis similitudo rei nõ solũ est in intellectu, sed etiam in sensu exteriori & interiori: ideo
3. de Anima. veritas secundum hanc acceptionem attribuitur à Philosopho sensibus exterioribus & fantasiæ.
Et tunc sensus visus dicitur verus, quando similitudo quæ est in oculo: proportionatur rei ad ex-
tra, & sic de aliis. Et falsus, quando non est ita: vt quando per vitrum rubeum res alba iudicatur
rubea: & quando infirmus iudicat dulce amarum. Et per hunc modum veritas & falsitas (quæ di-
citur deceptio) est in fantasia. Et sic veritas pro materiali significat illam similitudinẽ: & pro for-
mali, significat illum respectum siue conformitatem illius similitudinis ad rem. Et opposito mo-
do falsitas. ¶ Sed propriè & per se accipiendo veritatem, Veritas nihil aliud est, quàm similitudo
Idea quid. rei creatæ, quæ est in Deo. Quæ similitudo in Deo dicitur Idea, quæ nihil aliud est, quàm ipse
Deus, eandẽ rẽ repræsentans & efficiens, & pro formali respectus rationis Dei ad illã, vel realis
Ioan. 6. ipsius rei ad Deũ. Et sic accepit veritatẽ Christus dicẽs: Ego sum via, veritas, & vita. per quæ ver-
ba ostendit se creatorem omnium rerũ. Capiẽdo tamen veritatem pro specie, siue similitudine rei
creatæ, existẽte in potentia animæ, cum habitudine conformitatis ad rem ad extra, à qua pendet,
proprius & perfectius attribuitur veritas intellectui, quàm aliis potentiis. Quia aliæ potentiæ ap-
prehensiuæ sensitiuæ nõ recipiũt, nisi similitudinẽ accidẽtiũ: intellectus verò recipit similitudinẽ
essentię & substãtiæ rei. ¶ Quũ autẽ res naturalis nõ deficiat ab esse, quod sibi cõpetit secũdũ suã
naturã siue essentiã: & possit deficere ab aliquibus accidẽtalibus vel cõsequẽtibus eã: vt homo nõ
potest deficere à rationabilitate, ipso manẽte, tamen potest deficere ab eo, quod est habere duos
pedes, & à tanta quantitate & aliis accidentibus. Ita vis siue potentia cognoscitiua non deficit in
cognoscẽdo quidditatem illius rei, cuius habet similitudinem: potest tamen deficere circa aliquid
consequens ipsam, vel quod est accidens ei. Et sicut suprà dictum est, visus nõ decipitur circa sen-
sibile propriũ, sed circa sensibilia cõmunia, & circa sensibilia per accidẽs. Sic nec intellectus de-
cipitur circa propriũ obiectũ suum, sed bene circa illud quod accidit ei. Propriũ autẽ obiectũ in-
tellectus est, id cuius in se similitudinem recipit quod dicitur quidditas naturæ & essentiæ rei: &
ideo circa illud nõ decipitur, & per cõsequens in prima operatione sua (quæ dicitur simplicium
apprehẽsio) nõ decipitur. In cõponendo autem vel diuidendo decipitur, dum attribuit rei, cuius
quidditatem intelligit, aliquid quod eam non consequitur, vel negat quod ei conuenit. Sic enim
se habet intellectus in his quæ non cõsequuntur quidditatem rei, vel etiam opponũtur, sicut sen-
sus ad iudicandum de sensibilibus communibus, vel de sensibilibus per accidens. Et ideo intelle-
ctus potest decipi dupliciter. Primò, quando quidditatem siue definitionem aut essentiam vnius
Circuli definitio. rei attribuit alteri, vt si definitionem circuli, quæ est habere centrum æqualiter se habens ad om-
nes partes circunferentiæ: quam quidditatem apprehendit simplici apprehensione, quæ est pri-
ma operatio sua: si secunda operatione attribuat eam triangulo, errat: quia habere centrum æqua-
liter se habens ad omnes partes circunferentiæ, non conuenit triangulo: Similiter erraret si attri-
bueret animal rationale asino, vel negaret animal aut rationale de homine, quod est diuidere. Se-
cundò decipitur intellectus, quãdo componit partes definitionis adinuicem, quæ sibi sociari non
possunt: vt si formet talem definitionem, homo est animal rationale, quadrupes. Sed in cognos-
cendo quidditates simplices intellectus non potest esse falsus, sed solùm verus, vel totaliter nihil

intelligit. Ideo dicit Philos. quòd abstrahentium non est mendacium.

Ver. 6. DE VERITATE ET FALSITATE.

B Veritas vel Falsitas (de qua hîc & cómuniter loquimur) pro materiali est qualitas, siue species & similitudo rei cognitæ, in potentia cognoscitiua existens. Pro formali verò, Veritas est ipsa habitudo siue comparatio conformitatis ipsius speciei ad rem cognitam: quia talis scilicet est illa similitudo, qualis est ipsa res ad extrà. Et Falsitas est habitudo seu relatio difformitatis illius speciei ad rem cognitam: quia scilicet non est à parte rei aliqua res talis, qualis per illam speciem repræsentatur. Et sic Veritas & Falsitas pro materiali sunt idem: quia eadem species siue similitudo rei cognoscibilis potest esse conformis vel difformis successiuè rei repræsentatę per illam, quantùm ad existentiam. Sed differunt formaliter: quia Veritas pro formali, est conformitas speciei ad rem cognitã, quando scilicet ita est à parte rei: & Falsitas est relatio difformitatis, &c. Et quia nullus sensus siue exterior, siue interior potest reflecti supra actum suum, nec ferri in illam habitudinem siue relationem conformitatis vel difformitatis, nulla potentia sensitiua potest cognoscere veritatem pro formali, nec potest cognoscere an illa similitudo sit vera similitudo rei, vel hallucinatio. Ideo nulla talis cognoscit se decipi: quia ita bene tendit & firmiter iudicat ac mouetur ad obiectum apprehensum per hallucinationem, sicut si haberet veram similitudinem rei. Sed intellectus (qui est excellentior potentia) reflectitur supra se & actus suos: & cognoscit illam habitudinem conformitatis vel difformitatis: & per consequens veritatem & falsitatem ac deceptionem sensuum & suam. Cùm enim iudicat visum videre, potest considerare an illa visio sit vera, hoc est an species siue similitudo rei (quæ est in oculo) habeant rem ad extrà correspondétem & adęquatam, vel non. Et eodem modo dicendum est de aliis potentiis sensitiuis, & de ipsomet intellectu: quia potest consyderare an iudicium suum respondeat & ęquetur rei ad extrà, vel nõ, & decipiatur. ¶ Et sic veritas vt cognita non est in aliis potentiis, sed solùm in intellectu, & in secunda operatione eius, per quam comparat vnum alteri, componendo vel diuidendo, siue attribuendo aliquid alicui, quod est componere: vel negando aliquid de aliqua re, quod est diuidere, siue diuisio. *Veritas vt cognita non est in sensu.* Et sic debet intelligi Philos. cùm dicit, quòd verum & falsum sunt in intellectu, materialiter quidem per similitudinem rerum, & formaliter per cognitionem illius conformitatis vel difformitatis, adæquationis vel inadæquationis. In sensibus vero est Veritas vel Falsitas materialiter: quia in ipsis est illa similitudo, sed non formaliter: quia sensus cùm non reflectantur supra se, non cognoscunt illam habitudinem cõformitatis vel difformitatis per comparationem sui ad illam: quia hoc pertinet ad secundam operationem intellectus. ¶ Ex quo sequitur, quòd in prima operatione intellectus (quæ est simplicium apprehensio) non est Veritas vel Falsitas propriè dicta: quia per simplicium apprehensionem non fit comparatio, neque attributio aut separatio, est tamen in ea veritas pro materiali sicut in sensu. Et in oratione vocali & scripta (secundum quod subordinatur propositioni mentali) est tanquàm in signo, sicut sanitas in vrina hominis, quia est signum sanitatis. Et sic oratio vel propositio vocalis aut scripta dicitur vera: quia est signũ veritatis, quæ est in propositione mentali: & proportionabiliter dicendum est de falsitate.

Ver. 7. DE IVDICIO SENSVVM.

C Iudicium Sensuum nõ est per compositionem aut diuisionem, sed simpliciter & per instinctum naturæ. Non enim ad omne iudicium requiritur compositio, cùm angeli iudicẽt, & tamen non componunt aut diuidunt. Differt autem fantasia hominis à fantasia aliorum animalium: quia fantasia hominis ex duabus speciebus facit vnam tertiam, sicut dictum est de Montę Aureo: & sic quodam modo videtur componere. Et propter vicinitatem & communicationem, quam habet cum ratione, habet quandam collationem & comparationem siue attributionem imperfectam intentionum indiuidualium inferiorum sensuum, sicut intellectus habet collationem vniuersaliũ. Et ideo fantasia in homine dicitur cogitatiua & ratio particularis.

Ver. 8. DE FANTASIA BRVTORVM.

D In Brutis non est propriè compositio aut discursus: quia non habẽt compositionẽ siue collationem extremorum: & per consequens nõ est in eis veritas pro formali & propriè dicta, quæ requirit agnitionem attributionis conformitatis vel difformitatis. Et quamuis sensus exteriores & interiores iudicẽt de obiectis, & visus percipiat illud quod ei obiicitur, esse album & nigrum: illud tamen iudiciũ non est compositio vel diuisio, cùm (vt dictum est) ad iudicium non semper requiratur compositio aut diuisio, vt patet in angelis: qui tamen aliter iudicãt, quàm bruta animalia: quia angeli reflectũtur supra se & intelligunt se iudicare, affirmare, vel negare: & non bruta, sed solùm tendunt in obiectũ, & tendẽdo dirigũtur & determinantur instinctu naturæ ad vnum ex pluribus. & nõ ex decursu aut electione, vt canis famelicus præsentatis duobus frustis panis, currit ad maius. Et in biuio perdito odore, reuertitur ad aliã viã. Et aliqua animalia, cùm volũt quiescere, magnos saltus faciũt, ne inueniãtur à canibus. Hæc omnia faciũt instinctu naturæ. Eodẽ instinctu Aranea parua retia facit ad capiẽdas muscas. Et Formica in æstate cibũ parat: & Apis suas casas facit: & Hirundines docent pullos tempore egestus posteriora vertere ad orificium nidi, vt *Bruta videntur discurrere.* stercus cadat in terram: & Catus stercora cooperit, ne à muribus sentiantur: & Canis vidẽs baculum eleuatum fugit, ne percutiatur: & volens quiescere, circulationes facit, quasi quærens puluinar. Aues quoq; inter paleas pro nido ædificando discurrere vidẽtur: & canis magistrum suũ cognoscit, & mortuum vlulat, fleréq; videtur: & ad eius præceptũ saltat, chorizat, & comedentibus

candelam accensam tenet. Philomena cantu vocat parem ad conceptum: Elephas adorat Regē: Camelus occidit illum, qui procurat vt cognoscat matrem. Et Delphini magni regunt paruos: & cùm aliquis moritur: alij veniūt ad exequias: & portant eum super dorsum, ne comedatur ab aliis piscibus. Et alia animalia multa faciunt huius generis, de quibus Albertus Magnus. Ex quibus videtur quòd componant & diuidant, imò quòd discurrant, & quòd prudentiam habeant. Ideo Salomon mittit pigrum ad formicam, vt discat prudentiam: interrogandum & Iob ad iumenta: sed prudentia in illis impropriè, incompletè, & imperfectè, ac metaphoricè dicitur: quia illa animalia prudentiam, compositionem, aut discursum non habent, cùm non ex se illa faciant, sed solùm moueātur ad ea, ad quæ ab authore naturæ diriguntur: nec cognoscūt collationē. Sed homo qui reflecti potest supra actus suos, & habet collationē, mittitur ad illa, vt ex eis discat prudētiam.

In lib. de animalib. *Prouer. 6.* *Iob. 12.*

Ver. 9. DE INSTINCTV NATVRAE.

ET quia per huiusmodi instinctum Naturæ soluuntur multa argumenta in diuersis materiis, ideo de ipso superficialiter dicendum est. Et sciendum quòd instinctus Naturę nihil aliud est, quàm motio siue actualis directio authoris Naturæ, dirigēns omnia in casu necessario. Quia Natura siue author Naturæ (qui est Natura naturans) non deficit in necessariis. Vnde Psal. Qui parat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum. Et ouem mouet ad fugam, cùm subitò occurrit lupus, quem nunquam anteà vidit. Hæc motio & directio actualis in finem naturalem, dicitur & appellatur Instinctus Naturæ, & concursus generalis: & quando ordinatur ad finem supernaturalem, dicitur concursus specialis, quem Theologi vocant auxilium speciale in dispositione ad gratiam, & instinctum Spiritus sancti, quò ad meritum vel fugam peccatorum. Hęc directio siue instinctus non est potentia neque habitus, sed actio fluens à Deo, passiuè recepta in animali, quādoq; per species acquisitas, & aliquádo per species nouiter infusas, vt patet in oue, quę nūquā vidit lupū, quàm primùm eū videt, imprimitur ei species inimicitię. Quòd autē instinctus sit actus fluēs, patet ex hoc quòd nō durat animali quiescente vel remoto obiecto. Et quando animal brutū, vel etiā homo excitatur, vt fugiat à malis occurrentibus, mouetur instinctu diuino. A

Psal. 146.

Ver. 10. DE AESTIMATIVA.

AEstimatiua est potentia naturalis interior animæ sensitiuæ perfectæ, receptiua specierum nō sensatarum, trāsmissiua in memoriam, vt species inimicitiæ in oue ab authore naturæ causata cùm primò videt lupum. Et se habet hæc potentia ad memoriam, sicut sensus cōmunis ad fantasiam. Sicut enim organum sensus communis propter humiditatem faciliter recipit species sensatas, sed non bene retinet, ideo transmittit ad fantasiam: Sic æstimatiua faciliter recipit species non sensatas, sed non bene retinet: ideo transmittit ad Memoriam, in qua seruantur. Obiectum huius potentiæ est sensibile non sensatum: Organum verò est media pars cerebri à latere dextro: Medium intraneum, neruus quidam. ¶ Hæc potentia in hominibus est excellentior, & excellentiori modo operatur, quàm in brutis, propter vicinitatem rationis, quæ habet conferre vnam rem alteri: quam quidem collationem ratio communicat huic potentiæ in rebus nō sensatis, sicut fantasiæ in rebus sensatis, imperfectè tamen. Hæc collatio non inuenitur in brutis, sed solùm in æstimatiua hominis. Ideo dicitur aliquando ratio particularis, sicut fantasia siue cogitatiua. B

Ver. 11. DE MEMORIA.

MEmoria accipitur tripliciter: Primò, pro omni potētia cōseruatiua specierū in absentia obiecti: & hoc modo nō est specialis potētia quia conuenit fantasiæ (vt suprà dictum est) & intellectui possibili, qui cōseruat species intelligibiles, vt inferiùs dicetur. Secūdò, pro similitudine siue simulachrò in potentia seruato. Et sic accipit Philos. quando dicit quòd Memoria est passio sensitiua, hoc est species siue simulachrū obiecti priùs apprehēsi cū illa cōsyderatione quòd fuerit priùs sensatū siue apprehensum, & cōsideratione præteritionis. Et hoc modo Memoria nō est potentia, sed actus. Tertiò accipitur, vt specialis potētia: & tūc sic definitur: Memoria est potentia naturalis interior animæ sensitiuæ, conseruatiua specierū rerū nō sensatarum, sub ratione prioritatis tēporis, quæ prioritas dicitur tempus præteritū, quod est sensibile per se, cōmune tamen: percipitur enim per motū magnitudinis, quæ est sensibile per se cōmune, vt dictum est. Obiectum igitur memoriæ est sensibile nō sensatū præteritū, vt præteritū est. Organum est postrema pars cerebri, quæ dicitur occiput. Ex præmissis infertur, quòd animalia, quæ nō cognoscūt tēpus, non habēt Memoriam: neque ea quæ non habent cerebrum, siue organū determinatum vt muscæ & mures. C

In lib. de Memor. & Reminisc.

Ver. 12. DE ACTIBVS ET MODIS MEMORANDI.

PHilosophus explicat actū Memoriæ seu memorandi per actus fantasiæ, quæ etiam memoria dicitur: qui quidem actus apparēs in brutis. Mulus enim in aliquo hospitio pastus post multos dies illac trāsiens, recordatur & sistit. Canis etiam domini sui antiqui recordatur, & gestit coram eo de nouo viso. Cati pariter in domibus religiosorum, audito symbalo, ad refectoriū currūt: quia recordantur aliàs post similem sonum se ibi pastos. ¶ Sed quomodo ibi fiat videndum est, & aduertendum quòd quando sensibile est præsens, & fantasia tendit in illud per simulachrum, siue per illam speciem sensibilem seu similitudinem rei, vocatur habitus, eò quòd diu perseuerat & manet in dormiente: aliquando vocatur actus, scilicet, quando immutat & mouet fantasiā: & tūc non dicitur memorare seu recordari, sed sentire: quia fantasia propriè est absentium. Quando verò obiectum est absens, & fantasia respicit simulachrum illud, non consyderando tempus pręteritum, siue priùs audisse, vidisse, vel alio sensu agnouisse, etiam tunc nō dicitur recordari, sed fantasia D

tasiari, vel iudicare. Sed quando fantasia respiciendo illud simulachrum, iudicat quòd obiectum illius simulachri fuit priùs visum, vel alio sensu sensatum, tunc dicitur recordari & memorare. Et sic simulachrum illud potest dupliciter consyderari. Primò, vt repræsentatiuum obiecti simpliciter: & sic non causat recordationem: quia licet sit idem simulachrum, alia tamen est ratio per illud tendendi ad obiectum, sicut apparet in simulachro regis, antequam viderimus eum: & postquam vidimus illum, recordamur vidisse. ¶Quum autem anima intellectiua sit nobilior & excellentior sensitiua: consequens est, vt potentiæ sensitiuæ sint in homine excellentiores, quàm in brutis: hinc est quòd memoria in homine multò perfectiorem actum habet, quàm in brutis, siue vt est specialis potentia de non sensatis, siue de sensatis prout conuenit fantasiæ, quæ in animalibus de brutis deleto simulachro siue fantasmate, memorare siue recordari non potest, etiam fantasmate secundum partem lapso vel deleto: quæ deletio fieri potest (vt dictum est) propter nimium motũ, vel alterationem organi. Sed homo hoc potest: ideo talis recordatio dicitur in homine reminiscentia, de qua dicendum est.

Ver. 13. DE DIFFERENTIA MEMORIAE ET REMINISCENTIAE.

E Differt autem Memoria secundum Philosophum, à doctrinæ perceptione & Reminiscentia. Quia tunc aliquis doctrinam percipit, quando fantasma nouum acquirit. Sed quando saluo fantasmate integro consyderat priùs se vidisse obiectum per fantasma præsentatum, dicitur memorare siue recordari. Sed quando simulachro ex vna parte remanente, & ex alia parte deleto, resumitur, tunc reminiscitur: & illa resumptio dicitur reminiscentia. Sicut cum in eodem loco vidimus tres ordinatos, scilicet, Sortem, Petrum, & Platonẽ, quando potentia primùm similitudinem illorum trium recepit, didicit. Sed quando manente fantasmate illorum trium, post factum tempus, hoc est post horam, diem, mensem, vel annum, indicat se illos tres priùs vidisse, tunc recordatur. Sed quando pars illius fantasmatis (puta similitudo Sortis vel Platonis, vel duorum simul) deleta est, manente fantasmate tertij, siue similitudine Petri, tunc fantasia in homine, intuendo similitudinẽ Petri, potest resumere similitudinem Sortis & Platonis, qui erant à lateribus Petri: tunc reminiscitur, & fit reminiscẽtia. Quæ nihil aliud est, quàm resumptio partis simulachri, quæ quidem resumptio fit ex ipsa rerum natura. Motus enim animi circa multa ordinata directus, vnum ex alio trahit. Et si illa ordinata habent naturalem & necessariam connexionem, faciliter & quasi statim fit resumptio alterius vel aliorum, habito primo vel vno. Sicut quia ad ignem sequitur calor, deleto fantasmate caloris, respiciendo fantasma ignis, aduenit fantasma caloris. Si verò illa ordinata non habeant naturalem connexionem, sed sunt contingenter ordinata, per assuetudinem fantasia ex primo mouetur ad secundum, & ex secundo ad tertium, vnde sequitur quòd frequens meditatio reminiscendo & ordinando, Memoriam confortat, tuetur & saluat. ¶In ordinando tamen accipiendum est principium aptum, ad quod sequentia habeant connexionem: aliàs difficilis erit reminiscentia, vt in sententiis disparatis, nisi per aliqua connectantur & aptentur. Quidam literas alphabeticas, alij quasdã imagines, alij digitos, alij alia pro cellulis & locis sibi præstituũt: in quibus memoranda etiam disparata aptant, collocant & applicant: & sic viso loco præstituto, recordantur eorum quæ illi applicauerunt. Fantasia enim & Memoria in homine propter vicinitatem, quam habent ad rationem, quodam modo discurrunt de vno ad aliud, propter similitudinem vel ordinem inter ipsa repertum. Confert etiam plurimum profunda atq; fortis intentio. Et sic quatuor conducunt ad reminiscendum, scilicet debita ordinatio, assuetudo, profunda atq; fortis potentiæ applicatio, & à principio accommodo inchoatio. ¶Memoria & Reminiscentia à nimia humiditate, ac etiam propter nimiam siccitatem difficultantur. Propter nimiam enim humiditatem species citò labuntur, sicut sigillum in cera liquefacta. Propter nimiam verò siccitatem species vix possunt imprimi, vt sigillum in cera dura. Propter alterationem etiam organi species delentur, vt in ægrotantibus. Impeditur etiam propter motum: & ideo senes & pueri sunt obliuiosi, propter continuum motum, quo agitantur: senes propter decrementum, & iuuenes propter augmentum. Licet per accidens ea quæ in pueritia didicimus, etiã viri & senes teneamus. Vnde dicitur communiter: Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et Horatius: Quo semel est imbuta recens, seruabit odorem testa diu. Et Prouerb. 22. Adolescens iuxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea: sed hoc est per accidens, propter vehementem applicationem, vel assuetudinem. Prouer. 22.

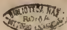
§. 9. DE APPETITV.

F Appetitus est potentia naturalis animæ sensitiuæ, qua inclinatur ad prosequendum sibi conueniens, & resiliendum à disconuenienti: hac potentia natura inclinatur ad cõseruationem sui, & resistendum contrariis. Sciendum tamen quòd Appetitus est triplex, scilicet naturalis, animalis siue sensitiuus, & rationalis siue intellectiuus. 1.p.q.80.

Ver. 1. DE APPETITV NATVRALI.

G Appetitus Naturalis est habitudo seu inclinatio inhęrens rebus ad bonum suæ naturæ conueniens, ad quod absque cognitione tendit, quando non habet, & quando habet quiescit in eo ex ordinatione primi mouentis, siue authoris naturæ, hoc est Dei, in institutione naturæ vel generatione impressa, & ideo nõ potest esse frustra, vt grauitas in lapide ad locum deorsum, & leuitas in igne ad locũ sursum. Et quia aliquid est cõueniẽs alicui naturæ, quod est discõueniẽs alteri: ideo non est inconueniens, quòd idem sit bonum & malum, respectu diuersorum: hic

appet

appetitus non habet organum determinatum.

Ver. 2. DE APPETITV SENSITIVO.

APpetitus Sensitiuus siue Animalis est inclinatio sequens apprehensionem sensus interioris, H
scilicet fantasię vel memoriæ aut æstimatiuę, qua inclinatur & immediatè mouetur ad prosequẽdum bonum suum, hoc est illud per prædictam apprehensionem ei ostenditur sub ratione conuenientis, & ad resiliendum à malo, hoc est à disconuenienti suæ naturæ per apprehensionem ostenso, vt disconueniens siue repugnans seu contrarium aut nociuum suæ naturæ, vt appetitus concupiscibilis vel irascibilis.

Ver. 3. DE APPETITV INTELLECTIVO.

APpetitus intellectiuus siue rationalis est inclinatio sequens apprehensionem seu iudiciũ in- A
tellectus, qua homo inclinatur ad prosequendum bonum, & refugiendum ac resistendũ malo, & talis appetitus dicitur & nuncupatur voluntas.

Ver. 4. DE DIFFERENTIA APPETITVVM.

1.p.q.80.ar.2. TAle discrimen est inter istos tres appetitus, quale est inter animam vegetatiuam, sensitiuam, B
& rationalẽ, quæ sunt partes potestatiuæ animæ. Quia sicut anima sensitiua eminenter continet animam vegetatiuam, & anima rationalis sensitiuam: ita appetitus animalis siue sensitiuus appetitum naturalem: & appetitus intellectiuus ambos. Differunt etiam, quia appetitus naturalis non habet organum determinatum, sed est sparsum per totum corpus, in quo subiectiuatur. Appetitus autem sensitiuus habet organum determinatum cui alligetur, & in quo est subiectiuè. Appetitus verò intellectiuus non habet organum determinatum cui alligetur, neque est diffusus per totum corpus, nec vllo modo subiectiuatur in corpore, sed solùm in anima rationali, à qua fluit. Est & aliud discrimen, quia Appetitus intellectiuus siue voluntas prosequitur bonum vniuersale: & si aliquod bonum particulare prosequatur, hoc est in ordine ad vniuersale. Appetitus autẽ naturalis & sensitiuus solùm prosequitur particulare bonum, & non ordinat nec ordinare potest ad vniuersale. Licet (inquantum est natura particularis) sit pars vniuersi, & per consequens tendit in bonum vniuersi, & resilit à malo totius vniuersi, relinquitque suum particulare bonum pro bono totius vniuersi. Et quia vniuersum abhorret à vacuo: ideo aqua quæ naturaliter grauis est, & tendit deorsum: tamen vt non detur vacuum, relicta inclinatione propria ascendit sursum, vt experimento videmus in clepsydra. Ex quo sequitur, quòd in aqua est duplex appetitus: vnus, inquantũ est pars vniuersi: alius est, secundum quòd est natura particularis. Et licet videantur cõtrariari, tamen non contrariantur: quia sunt respectu diuersorum. Vel dici potest, quòd licet actus sint contrarij, non tamen inclinationes, quæ sunt subordinatæ. Aliud discrimen est: quia appetitus naturalis non præsupponit neque sequitur actum potentiæ apprehensiuæ, siue cognitionem. Sensitiuus autem præsupponit & sequitur necessariò apprehensionem sensus interioris: volũtas verò cognitionem intellectus. Conueniunt tamen omnes in hoc quòd nullus illorum apprehendit, hoc est non recipit in se similitudinem eorum, ad quæ tendit. Vnde communiter dicitur, quòd voluntas est de se cęca. Et idem dicendum est de appetitu sensitiuo & naturali, qui nõ sequitur apprehensionem siue cognitionem in subiecto existẽtem, sicut appetitus animalis & rationalis: licet sequatur apprehensionem & cognitionem authoris naturæ, à quo dirigitur extrinsece per instinctum, vt dictum est. Conueniunt etiam isti tres appetitus: quia omnes tendunt in illud quod est conue-
1. Ethic. niens suæ naturæ, & resiliunt à disconuenienti, quod dicitur malum. Vnde Philos. ait: Bonum est
quod omnia appetunt, hoc est omnis inclinatio tendit in bonũ, siue in id quod est conueniens suæ
c.3.1.3.ver.10. naturæ, quod dicitur bonum, sed diuersimode: vt dictum est. Intelligitur etiam de bono vero, vel apparenti quoad actum prosecutiuum. Discrepant autem appetitus animalis & intellectiuus, à sensu & intellectu: quia sensus & intellectus tendunt in obiecta sua per similitudinem, siue mediante similitudine in se recepta: & sic non immediatè. Sed appetitus sensitiuus & voluntas tendunt immediatè in obiectum suum, absque specie vel similitudine rei in se recepta. Ideo Philos. dicit, quòd bonum & malum sunt in rebus, verum autem & falsum in intellectu.

§. 10. DE APPETITV ANIMALI.

1.p.q.81.ar.2. APpetitus animalis siue sensitiuus diuiditur in concupiscibilem & irascibilem. C

Ver. 1. DE APPETITV CONCVPISCIBILI.

APpetitus concupiscibilis est potẽtia naturalis animæ sensitiuæ, qua inclinatur ad prosequen- D
dum bonum particulare, sensibile, delectabile, & ad fugiẽdum malum sensibile, vel dolorosum apprehensum & iudicatum tale per sensum interiorem. Organum cui alligatur, est cor. Obiectum verò eius est bonum vel malum sensibile, simpliciter acceptum, hoc est facile ad habendum vel fugiendum, quod dicitur ad differẽtiam appetitus irascibilis, qui habet bonum vel malum, arduum siue difficile ad habendum vel fugiendum pro obiecto. In hac potentia non oportet ponere medium, cùm nihil recipiat ab obiecto, nisi fortè actus apprehensiuè ostendẽtis obiectũ, sine qua ostensione non potest ferri in obiectum, dicatur medium. Appetitus cõcupiscibilis habet sex actus siue operationes quæ dicuntur communiter passiones, eò quòd ad eas communiter sequitur transmutatio corporalis, scilicet dilatatio vel cõstrictio. Tres actus siue passiones habet ex parte boni, & tres ex parte mali. Ex parte boni sunt, amor, desyderium, & gaudium. Ex parte mali sunt odium, fuga siue abominatio & tristitia. Tres primæ sunt oppositæ tribus vltimis; Et quia amor est prima & radix omnium passionum, ideo de eo primo videndum est.

Ver. 2.

Ver. 2. DE AMORE.

2 AMor nihil alitd est, qoàm consonantia seu complacentia in booo sensibili, delectabili, sim- 1.2.q.26.
pliciter seu communiter apprchenso, hoc est absque consyderatione difficultatis præsentiæ
vel absentiæ. Talis complacentia dicitur amor, qui est primus motus appetitus concupiscibilis, &
fundamentum omnium actiooum ac passionum. Ex amore enim sequitur & causatur desyderiũ,
si obiectũ sit absens. Si verò præsens, causatur gaodiũ siue delectatio & quies, quia in illo quiescit,
delectatur & gaudet. Notandum tamen quòd licet amor sit passio & actus cõcupiscibilis (ex-
tenso tamen vocabulo) attribuitur voluntati, quæ etiam complaceat in bono præsentato per in-
tellectum: quod quando est absens, desyderat: quando verò est præsens, gaudet: tamen non sem-
per sequitur corporalis dilatatio vel constrictio: quanuis sæpenumerò per redundantiã sequatur,
iuxta illud Psal. Cor meum (hoc est voluntas) & caro mea (hoc est sensualitas) exultauerunt in
Deum viuum. Amor est duplex, Amicitiæ & Concupiscẽtiæ. Amor Amicitiæ est amor, quo ama-
tur aliquid, vt ei sit bonum: & dicitur Amor simpliciter, & volitio boni. Amor cõcupiscentiæ est
amor, quo amatur aliquid, vt sit bonum vtile, aut delectabile amanti vel alteri, & non ipsi amato:
& talis dicitur amor secundum quid. ¶ Causa amoris est cognitio boni. Vnde D. Aug. 8. de Trin. 1.2.q.27.
dicit: Non amatur certe nisi bonum solum. Et in 10. probat quod nullus potest amare aliquid in-
cognitum. Similitudo etiam est causa amoris, iuxta illud Eccle. 3. Omne animal diligit sibi simile.
Per accidens tamen similitudo est causa odij, vt cum ex eo quod Sortes est similis Platoni, Plato
impeditur à consecutione boni quod amat. Et propter hoc figuli & medici sæpe corrixantur ad-
inuicem: quia sæpe se inuicem impediunt in proprio lucro: & dicitur communiter inter pares est
inuidia. Et prouer. 13. Inter superbos semper iurgia sunt: quia se impediunt in propria excellentia
quam concupiscunt. ¶ Effectus amoris sunt quatuor. Primus est vnio amantis ad amatum. Vnde 1.2.q.28.
D. Dionys. dicit quod amor est virtus vnitiua. Et Philos. recitat Aristophanem dixisse quod aman- 4. ca. de diuinis nominibus.
tes (si fieri posset) desiderarẽt ex ambobus fieri vnum. Sed qoia ex hoc sequeretur alterius corru- 2. Pol.
ptio, quærunt vnionem quæ conuenit & decet, vt scilicet simul conuersentur, simul colloquantur, Effectus amoris.
& in aliis coniuogantur. Secundus effectus est mutua inhæsio, iuxta illud: Qui manet in charita-
te in Deo manet, & Deus com eo. Tertius effectus est extasis. Vnde D. Dionys. dicit, amor diui- 1. Ioan. 4.
nus extasim facit. Aliquis autem dicitur extasim pati cum extra se quodam modo ponitur: quod 4. c. de diui. nominibus.
contingit dupliciter. Vno modo secundum vim apprehensiuam, quando ponitur extra cognitio-
nem sibi propriam: vel quia ad altiorem sublimatur, sicut cum apprehendit aliqua quæ sunt supra
sensum & rationem, vel cum ad inferiora deprimitur, vt cum quis in furiam vel amentiam cadit.
Et hanc facit amor dispositiuè, inquantum facit intense meditari de amato: Intensa enim medita-
tio vnius abstrahit ab aliis. Alio modo quantum ad vim appetitiuam, quando scilicet appetitus
alicuius fertur in alium, exiens quodammodo extra seipsum. Quartos effectus dicitur zelus. Vn-
de D. Dionys. dicit quod Deus appellatur zelotes propter nimium amorem. Intensus enim amor 4. c. de diui. nominibus.
causat zelum, quo quis quærit excludere omne quod sibi repugnat, sed differẽter in amore ami- Zelus quid & quotuplex.
citiæ, & in amore concupiscentiæ: qoia in amore concupiscentiæ causat zelum malum. Qui enim
taliter amat, mouetur contra illud quod repugnat cõsecutioni, vel fruitioni, aut quieti eius quod
amatur: & hoc modo viri dicuntur zelotypi vxorum, ne per consortium aliorum impediatur sin-
gularitas quam quærunt in vxore. Et hic zelus dicitur zelotypiæ. Similiter qui quærũt intense ex-
cellentiam, mouentur contra eos qui excellere videntur, quasi impedientes excellentiam ipsorũ:
& talis zelus dicitur inuidiæ. de qoo psal. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris facien- Psal. 36.
tes iniquitatem. Amor autem amicitiæ quærit bonum amici. Vnde quãdo est intensus facit homi-
nem moueri cõtra omne illud quod repugnat bono amici: Et per hunc etiam modum aliquis di-
citur zelare pro Deo, quando conatur repellere ea quæ sunt cõtra honorẽ, vel volũtatem Dei, se-
cũdũ illud: Zelatus sũ pro domino exercituũ. Et illud, Zelus domus tuæ comedit me. Vbi gl. dicit: 3. Reg. 19.
Bono zelo comeditur, qui quælibet praua, quæ videt, satagit corripere, si nequit, tolerat & gemit. Ioan. 2.

Ver. 3. DE DESYDERIO, SIVE CONCVPISCENTIA ET CVPIDITATE.

3 DEsyderium est immutatio seo affectio, qua appetitus concupiscibilis tẽdit in bonum sensibi- 1.2.q.30.
le, delectabile, apprehensum vt absens: & alio nomine vocatur Cõcupiscentia & Cupiditas.
Et differt hæc passio Desyderij ab amore: Quia illud est complacere, quod pertinet ad amorem:
aliud quærere medium adipiscendi, quod pertinet ad desyderiũ. Differt etiã à gaudio & delecta-
tione: quia desyderiũ est quidam motus & fluxus, & respicit obiectũ absens. Gaudiũ verò & dele
ctatio est quies & terminus motus, & respicit obiectum præsens. ¶ Desyderium alio nomine voca- 1.2.q.30. ar. 3.
tur concupiscentia & cupiditas, quæ secundum Philoso est duplex, scilicet naturalis & nõ natu- 1. Rhetor. 1.
ralis. Concupiscentia naturalis, est qua appetitur aliquid delectabile, prout est cõueniens naturæ
animalis, sicut appetitus cibi, & potus, & aliorum necessariorum. Et quia natura semper tendit ad
aliquod finitum, certum & determinatum, sequitur qoòd naturalis concupiscentia nõ est infinita,
nisi fortè per successionem, vt scilicet post cibum digestum alia vice desideret cibum, & sic con-
sequenter, iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. Verùm cùm animal ex sua natura sit Ioan. 4.
corruptibile, concupiscentia cibi & potus non potest simpliciter & absolutè esse infinita per suc-
cessionem. Hæc concupiscentia naturalis secundum Philosoph. est communis brutis & homini-
bus, & plerunque eis necessaria, ideo non est secundum se mala. Coocupiscentia verò non
naturalis, est, qua appetitur aliquid vt conueniens & delectabile secundum apprehensionem,
animalis

animalis,licet illud secuodum se non sit conueniens naturæ animalis. Hæc concupiscentia magis propriè nuncupatur cupiditas,quæ propriè non cóuenit animalibus,sed solis hominibus,quorum propriũ est excogitare aliquid vt bonum,præter id quod natura requirit. Ideo Philoso.dicit concupiscentias naturales esse irrationales,hoc est absque deliberatione:Non naturales verò cum ratione,hoc est cum deliberatione & ratiocinatione. Et quia diuersi diuersimode ratiocinãtur, iden in 4. Ethi.dicit quod cócupiscétiæ nó naturales dicuntur hominibus propriè & appositè,& possunt esse infinitæ, cum rationi competat in infinitum procedere. Vnde qui concupiscit pecunias aut alia temporalia potest ea concupiscere non ad aliquem certũ terminũ aut numerũ,iuxta illud:

Eccl.5. Auarus non implebitur pecunia.&c. Et illud: Crescit amor nummi, quãtum ipsa pecunia crescit.

1. Timo.6. Ideo vt in pluribus est mala & vitanda,cum inducat ad multa mala. Vnde Apostolus: Qui volũt diuites fieri,incidũt in tẽtationem & in laqueũ diaboli, & in desyderia multa,inutilia,& nociua, quæ mergũt homines in interitum & perditionẽ. Radix enim omniũ malorũ est cupiditas, quam quidã appetẽtes errauerũt à fide, & inseruerũt se doloribus multis. Tu autẽ homo Dei hęc fuge.

Ver. 4. DE GAVDIO, DELECTATIONE, ET LAETITIA.

1.2.q.31. GAudium siue delectatio est immutatio siue affectio appetitus concupiscibilis respectu boni præsentati,vt præsens est:quæ quidem affectio dicitur quies:Quia habito obiecto desyderato,cessat motus,& in illo quiescit animal,& delectatur.

3.de Anima. Philos.dicit quòd Appetitiuus motus circulo quodam agitur. Appetibile enim mouet appetitum,faciens in eius intentionem: quia attrahit appetitum ad se,cùm sit bonum,hoc est conueniens,& per se consequens diffusiuum & attractiuum sui, vt ait D. Dionysi.

In lib.de memo. & remin. Ideo appetitus tendit ad appetibile reale consequendum cùm non habet:& cùm habet,quiescit:vt sit ibi finis motus,vbi fuit principium. Contingit tamen aliquando(vt Philos.dicit)quòd imaginatio siue fantasia aut æstimatiua apprehendant bonũ vel malum, tanquam præsens:licet sit realiter absens. Et tunc appetitus quiescit vel succumbit: delectatur, si bonum apprehendatur,vt præsens. Tristatur autem & succumbit,si malũ apprehendatur vt pręsens,prout accidit in his,qui extasi & mentis excessu aguntur,qui fantasmata vt rem factã narrãt. Accidit etiam plerunq; somniantibus. Vnde quædã somnia sunt delectabilia,quædã verò tristia. Accidit pariter ex vehementi affectione in vigilantibus. Sed hoc est quia obiectum apprehenditur vt præsens. Bonum enim & malum non mouent appetitum,nisi apprehendantur. Et inde est quòd secundum diuersum modum apprehensionis sequuntur diuersi motus & passiones in appetitu. Apprehensum ergo bonum vt pręsens,causat gaudium:& vt absens, desyderiũ:& vt communiter siue simpliciter,amorem. Et differt gaudium à delectatione, sicut homo ab animali, & species à genere. Omne enim gaudium est delectatio,sed non econtrà: visus enim delectatur in obiecto suo, sed non gaudet, eò quòd gaudium supponat rationem. Delectamur enim in iis quæ naturaliter concupiscimus:sed nomen gaudij non habet locum,nisi in delectatione, quæ consequitur rationem. Vnde gaudium non attribuimus brutis animalibus, sed solùm delectationem. Et de omnibus de quibus est delectatio,potest esse gaudium in habentibus rationem, licet non semper de omnibus sit gaudium:puta cum aliquis sentit aliquam delectationem secundum corpus,de qua tamen non gaudet secundum rationem. Ex quo apparet quòd gaudium & lætitia per-

1.2.q.3.art.5. tinent ad voluntatem. Notandum tamen quod delectationes intelligibiles & spirituales,absolutè & simpliciter loquendo,sunt perfectiores corporalibus:iuxta illud Psal. Quàm dulcia faucibus

10.Ethic. meis eloquia tua super mel ori meo. Et Philos.dicit quòd maxima delectatio est,quæ est secũdum operationem sapientiæ. Quod apparet ex iis quæ requiruntur ad delectationem,quæ sunt bonum coniunctum & cognitio huius coniunctionis,quæ sunt intimiora & magis perfecta in delectatione spirituali:quia intelligibilia sunt absque motu,& per cósequens delectationes eorum sunt totæ simul. Sed quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria. Primò quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos. Secundò quia delectationes sensibiles (cum sint passiones appetitus sensitiui)sunt cum aliqua transmutatione corporali,quod non contingit in spiritualibus,nisi propter abundantiam à superiori appetitu redundant in inferiorem. Tertiò quia delectationes corporales appetuntur vt medicinæ quædam contra defectus & molestias corporales,ex quibus tristitiæ quædam cósequuntur. Vnde delectationes corporales superuenientes huiuscemodi tristitiis,magis sentiuntur, & per consequens magis acceptantur quàm delectationes spirituales,quæ non habent tristitias cótrarias. Inter delectationes autem corporales,delectatio-

1.2.q.art.6. nes,quæ sunt secundum sensum tactus, sunt maiores his quæ sunt secundum alios sensus. Vnde

3.Ethic. Philoso.dicit quòd maximæ delectationes sunt secundum sensum tactus,eò quòd tactus est magis vtilis cum habeat maiorem ordinem ad conseruationẽ naturæ animalis. Vnde Philos.3.Ethic. dicit:Nec enim odoribus leporum canes gaudent,sed cibatione:neque leo voce bouis,sed comestione. Et per tactum etiam conseruatur natura speciei:Et sic delectationes cibi, potus, ac venereorum sunt maiores & vehementiores:inter eas tamen primatum tenent delectationes venereorum. Si verò loquamur de delectatione sensus,quæ est ratione cognitionis, tunc delectatio visus est maior, cum plures nobis rerum differentias demõstret:simpliciter tamen tactus sunt maiores: cum id quod est naturale in vno quoq; sit potissimum. Si verò consideremus delectationes visus secundum quòd visus deseruit intellectui,delectationes visus erunt potiores ea ratione, quia in-

Causæ delectationis quot. telligibiles sunt potiores sensibilibus. ¶ Causæ delectationis à Philos.assignantur octo. Prima est operatio. Vnde Philoso.dicit quòd delectatio est operatio connaturalis & nõ impedita siue con-

sequens

sequens operationem. Cuius ratio esse potest: quia cum (vt dictum est) ad delectationem duo re- 1.2.q.32.ar.1
quirantur, scilicet ten... securæ boni conuenientis, & cognitio huius adeptionis: sed vtrũque ho- 7.& 10. Ethic.
rũ in quadam operatione cõsistit. Nam actualis cognitio operatio quædam est: similiter bonum
conueniens adipiscimur aliqua operatione. Ipsa etiam operatio est quoddã bonũ cõueniens: vn-
de oportet quòd omnis delectatio aliquam operationem cõsequatur. Secunda causa delectatio-
nis est motus. Vnde D. Aug. dicit quòd homines gaudẽt & delectantur in quibusdam alteratio- 8 Confess.
nibus: eò quòd natura nostra est transmutabilis: & eo etiam quòd id quod est nobis conueniens
nun, nõ erit cõueniens postea: sicut calefieri est conueniens homini in hyeme, nõ autẽ in æstate.
Ex parte verò boni delectantis, quod nobis coniungitur, fit transmutatio delectabilis: quia actio
continuata agentis auget affectum. Ex parte verò cognitionis, quia homo desyderat cognoscere
aliquod totum & perfectum: & aliqua sunt quæ non possunt apprehendi tota simul. tunc in tali-
bus transmutatio delectat: desyderat enim vt ...nũ transeat & aliud succedat, & sic totũ sentiatur.
Vnde D. Aug. dicit: Non vis vtique stare syllabam, sed trãsuolare, vt totum audias. ¶ Tertia cau- 8. Confess.
sa est memoria & spes. Vnde Roma. 12. Spe gaudentes. Et Psal. Memor fui, & delectatus sum:
quia per memoriam est coniunctio boni non solùm secundum apprehensionem: & per spem est
coniunctio boni, non solùm secundum apprehensionem, sed etiam secundum facultatem, vel
possibilitatem adipiscendi bonum quod delectat. Quarta causa est tristitia. Vnde Psal. Fuerunt
mihi lachrymæ panes die ac nocte. Vbi per panem intelligitur refectio delectationis. Et D. Ber-
nardus: O bone Iesu quàm dulce erit gaudere de te: cum tam dulce sit flere pro te. Tristitia enim
facit memoriam rei dilectæ, de cuius absentia aliquis tristatur: Et tamen de sola apprehensione
delectatur. Et licet contrariũ non sit causa cõtrarij per se, est tamen aliquãdo causa per accidens:
sicut frigidum quandoque calefacit, vt dicitur in 8. Phys. Quinta causa sunt actiones aliorum.
Vnde 2. Ioan. dicitur. Gauisus sum valde quia inueni de filiis tuis ambulãtes in veritate. Et apo- 1. Cor. 13.
stolus, Charitas non congaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: Quia operationes,
aliorũ, si sint bonæ, æstimantur vt proprium bonum, propter vim amoris, qui facit æstimare ani-
mum quasi eundem sibi. Ac etiam per operationes aliorum consequimur aliquod bonum, vel cũ
per operationes aliorum efficitur in nobis aliqua cognitio proprij boni: quia per hoc accepimus
æstimationem in nobis ipsis aliquod bonum esse. Et quia ista æstimatio fortius generatur ex testi-
monio bonorum & sapientum, sequitur quod in eorum laudibus & honoribus homines magis
delectantur. Et quia adulator est apparens laudator, propter hoc etiam adulationes quibusdam
sunt delectabiles. ¶ Sexta causa est beneficẽtia: vnde Philoso. dicit quod largiri & auxiliari ami- 11. Polit.
cis ac etiam extraneis est delectabilissimum. ¶ Septima causa est similitudo, quæ, vt dictum est,
causa est amoris, & amor est causa delectationis. Igitur similitudo est causa delectationis: Cum
omne quòd est causa causæ, sit causa causati. ¶ Octaua causa est admiratio. Dicit enim Philosop. 1. Rhetor.
quòd admiratio est delectationis causa ratione cognitionis. Vnde homo maximè delectatur in 1.2.q.32.
his quæ de nouo inuenit aut didicit. ¶ Delectatio habet quatuor effectus. Primus est dilatatio cor- Effectus dele-
dis. Esa. enim cap. 60. ad expressionem gaudij recitat verba domini dicentis: Tunc videbis & af- ctationis,
flues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, &c. Secundus est desiderium sui ipsius, iuxta illud: quot.
Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. Per aquam enim secundum diuum Aug. significatur cor- Ioan. 4.
poralis delectatio. Tertius effectus est impedimentum vsus rationis, maximè quando delectatio-
nes sunt corporales, vehementes, extraneę & inordinatæ. Vnde Philo. dicit quod delectatio cor- 6. Ethic.
rumpit æstimationem prudentiæ, triplici ratione. Primò ratione distractionis. Secundò ratione
contrarietatis, quando sunt excedentes contra ordinẽ rationis. Tertiò ratione ligationis, inquan-
tum ad delectationem corporalem sequitur transmutatio corporalis, quæ impedit, cum est vehe-
mens, vt patet in ebriis & vinolentis, qui habent vsum rationis ligatum vel impeditum. Quartus
effectus est perfectio operationis: Vnde Philo. dicit quòd delectatio tenet operantem in opere, 10. Ethic.
& perficit operationem. Ex hoc procedit quòd infirmi parum comedunt, quia non delectantur.
Et ob eam causam D. Tho. dicit quòd Deus operationibus naturalibus pro conseruatione indi-
uidui & speciei adiunxit delectationes, sine quibus homines propter vilitatẽ abhorrerent ab eis.
Delectationes siue corporales siue spirituales intantum sunt bonæ, inquantum sunt regulatæ per
rationem. Quæ verò non sunt regulatæ per rationem, sunt malæ, & tanto peiores quanto magis
recedunt ab ordine rationis.

Ver. 5. DE ODIO.

ODium est dissonantia siue displicentia appetitus cõcupiscibilis eius quod apprehenditur, vt
repugnans & noxium. Quia sicut id quod apprehenditur vt cõueniens, habet rationem bo-
ni: ita & repugnans siue nociuum habet rationẽ mali: & sic odium opponitur & cõtrariatur amo-
ri. Et quemadmodũ quãdo bonũ est absens, per amorem causatur desyderium, per quod appro-
pinquat obiecto, vt fiat præsens: ita quando malũ est absens, imminẽs tamen, per odium causatur
abominatio, per quã fugit à malo, & per quã fugã fit malum absens, & nõ appropinquat. ¶ Causa 1.2.q. 8.ar.2.
odij est amor. Quia cũ amor (prout dictũ est) consistat in quadã conuenientia, & odiũ in quadam
discõuenientia seu repugnãtia, oportet in quolibet prius cõsiderare quod ei cõueniat quàm quòd
ei repugnet. Per boc enim aliquid est repugnans alteri, quia est corruptiuum, vel impeditiuum
eius quod est conueniens. Vnde necesse est quòd amor sit prior odio: Et nihil odio habetur, nisi
per hoc quod est contrariũ cõuenienti, siue per hoc quod est cõtrarium eius quod amatur, & se-

14.de Ciuitate Dei. cundum hoc omne odium ex amore causatur. Vnde D. Aug. dicit quòd omnes affectiones causantur ex amore. ¶ Et licet amor & odiũ sint cõtraria, quando accipiuntur circa idẽ: non tamẽ respectu diuersorũ: & sic amor est causa odij: eiusdẽ enim rationis est quod ametur aliquid, & odiatur eius oppositũ, & sic amor vnius rei est causa quod cõtrariũ eius odiatur. Et cũ secũdũ D. Dionis. Bonũ sit fortius malo: quia malũ nõ agit nisi in virtute boni: & odiũ & amor differãt, secundum rationẽ boni & mali: sequitur quod amor est fortior odio cõparato ad amorẽ sibi correspondentem. Vnde odiũ quod respõdet maiori amori, magis mouet quàm minor amor. ¶ Ex præmissis Ephes.5. sequitur, quòd impossibile est aliquem odire seipsum. Vnde Apost. Nemo vnquam carnem suam 1.Ethic.4. odio habuit. Naturaliter enim vnũquodq; appetit sibi bonum. Vnde Philo. Bonum est quod omnia appetunt. Nec potest quisquã sibi aliquid appetere, nisi sub ratione boni. Cum malum sit præter voluntatem, vt D. Diony. dicit: & amare aliquem est velle ei bonũ. vnde necesse est quod qui- 4.de diui. nominibus. libet amet seipsum: & per consequens impossibile est quod odiat se. Per accidens tamen contingit quòd aliquis odiat se, dupliciter. Vno modo quando aliquis optat aliquid quod est bonum secundum quid, & malum simpliciter, vt cum amat delectationem mortalem. Alio modo cum quis maximè æstimat se secundum naturam corporalem & sensitiuam: licet mens & spiritus sint principale, quòd maximè debet æstimari. Vnde quilibet amat se, secundum id quod existimat se esse, & odit id quod verè est, cum vult contraria rationi: & vtroque modo ille qui diligit iniquitatem odit animam suam & seipsum. Illi autem qui seipsos interimunt, apprehendunt mortem sub ratione boni, inquantum est terminatiua alicuius miseriæ vel doloris. Et quamuis veritas omnia vincat, potest tamen aliquis odire veritatem tripliciter. Primò quando contrariatur bono amato. Secundò quando veritas in cognitione hominis existens impedit eum à prosecutione boni amati, si- Iob.21. cut si quis nollet cognoscere veritatem fidei, vt liberius peccaret: in quorum persona Iob ait: Recede à nobis: viam scientiarum tuarum nolumus. Tertiò habetur odio veritas in particulari, cum est in intellectu alterius: vt cum quis peccauit, odit quod alius veritatem circa peccatum suum 10.Confess. sciat, vt arguat eum. Et secundum hoc D. August. dicit quod homines amant veritatem lu- Galat.4. centem, & oderunt eam redarguentem. Vnde Apostolus: Factus sum vobis inimicus, veritatem dicẽs.

Ver. 6. DE ABOMINATIONE.

Abominatio est immutatio appetitus concupiscibilis, quia refugit malum sensibile, vt fiat ab- A
sens, & non appropinquet: & opponitur desyderio siue concupiscentiæ.

Ver. 7. DE TRISTITIA, ET DOLORE.

1.2.q.35. Tristitia & dolor opponuntur gaudio & delectationi, cùm habeãt obiecta opposita, à quibus B
recipiunt speciem atq; formã, secundũ quam est cõtrarietas. Et ideo opposito modo causantur & definiũtur. Est igitur Tristitia immutatio appetitus concupiscibilis, ratione mali sibi præsentati, vt præsens est, & sub quo succumbit. Et quemadmodum ad delectationẽ duo requiruntur: primum est, coniunctio boni: secundum est, cognitio huius cõiunctionis: Ita ad tristitiam duo requiruntur: Primum est coniunctio alicuius mali, quod ideo dicitur malũ, quia priuat bono: secundum est, cognitio huius coniunctionis & priuationis per fantasiam vel æstimatiuã, aut memoriam vel intellectum. Et sicut delectatio, quæ sequitur apprehensionem sensus exterioris, dicitur delectatio & non gaudium: Ita dolor proueniens ex coniunctione alicuius mali, apprehẽsi solùm per apprehensionem alicuius sensus exterioris, dicitur dolor & non tristitia: quia tristitia addit supra dolorem, apprehensionem sensus interioris: & sic dolor est genus ad tristitiam: omnis enim tristitia est dolor, sed non econuerso. Extenditur etiam tristitia ad voluntatẽ: Et dicitur afflictio quæ- 1.2.q.35.art.3. dam voluntatis (secundum D. Aug.) de his quæ nobis nolentibus accidunt. ¶ Notãdum quòd non omnis tristitia omni delectationi contrariatur: eò quòd omnium contrariorum non est eadẽ causa: licet ab eodẽ habitu charitatis procedat, quod aliquis gaudeat de vno, & tristetur de eius opposito. Vnde Rom.12. Gaudere cum gaudẽtibus & flere cum flentibus. Notandũ præterea quod appetitus delectationis, per se loquendo, est fortior quàm fuga tristitiæ. Quia causa delectationis est bonum conueniens: causa vero doloris siue tristitiæ, est aliquod malum repugnans: sed contingit aliquod bonum esse conueniens absque aliqua disconuenientia, vt visio beatifica. Malum verò non potest esse absque aliqua cõuenientia: igitur delectatio potest esse integra & perfecta. Tristitia autem semper est secundum partem, licet per accidens contingat, quòd aliquis magis fugiat tristitiã quàm appetat delectationẽ: vt cum tristitia impedit, nõ tantum vnam delectationem, sed omnes. Dolor tamẽ interior cordis est maior quàm dolor exterior corporis: cùm causa doloris interioris sit malũ cõiunctũ repugnãs appetitui. Dolor enim exterior sequitur apprehẽsionẽ sensus tactus: Dolor autẽ interior sequitur apprehensionẽ interiorẽ imaginationis vel rationis, quæ sunt potiores sensu. Ideo dolor interior est potior quàm exterior. Cuius signũ est quod aliquis volũtariè suscipit dolores exteriores, vt euitet interiores. ¶ Tristitia secũdũ Damasc. habet duas species. scilicet an- 1.2.q.35.art.8. Tristitia diuisio xietatẽ & acediã. Anxietas alio nomine dicitur angustia vel agonia, quæ sic aggrauat animã, vt nõ appareat aliquod refugiũ. Acedia verò sic aliquãdo aggrauat, vt etiam exteriora membra immobilia reddat. Ideo acedia specialiter dicitur vocẽ amputare: quia vox inter interiores motus magis exprimit interiorem conceptum & affectum, non solùm in hominibus, sed etiam in aliis animalibus, vt dicitur in 1. Polit. D. Greg. addit duas alias, scilicet misericordiã & inuidiã. Misericordia est tristitia de malo alieno. Inuidia verò est tristitia de bono proximi, sed de iis amplius dicetur suo loco. ¶ Causæ doloris communiter assignantur quatuor. Prima est amissio boni. Vnde

Damasc.lib.2.ait quod expectatum malum timorem incutit, præsens verò tristitiam. Secunda est 1.2.q.36.
concupiscentia. Vnde D.August.dicit: Subintrantibus ignorantiam agendarum rerum, comites In Enchi.
subinferuntur error & dolor: sed ignorantia est causa erroris: ergo concupiscentia est causa dolo-
ris & tristitiæ, cum concupitum haberi non potest: licet sit causa delectationis cum concupitum
assequitur. Tertia causa est appetitus vnitatis: cum bonum vniuscuiusque rei in quadam vnitate
consistat: prout vnaquęque res habet in se vnita illa in quibus cõsistit eius perfectio. Vnde vnum-
quodque appetit vnitatem, sicut bonitatem. Et ideo sicut amor siue appetitus boni est causa do-
loris, cum amatũ haberi non potest, ita etiam amor vel appetitus vnitatis, quando quis illam con-
sequi nõ potest. Quarta causa est potestas maior. Vnde D.Aug.dicit: In animo dolorem facit vo- In lib.de na-
luntas resistens potestati maiori. In corpore verò dolorem facit sensus resistens corpori potẽtiori. tura boni.
¶Effectus doloris siue tristitiæ sunt quatuor. Primus est oblatio facultatis addiscendi: quia cum in 1.2.q.37.
vna anima non sit nisi vna intentio: sequitur quod si aliquid trahit ad se totam intentionẽ, vel ma-
gnam partem ipsius, nõ compatitur secum aliquid, quod magnã attentionem requirat. Sed dolor
seu tristitia maximè trahit ad se intentionem animæ: quia vnumquodq; naturaliter tota intentione
tendit ad repellendum cõtrarium, sicut etiam in rebus naturalibus apparet. Similiter manifestum
est quod ad addiscendum aliquid de nouo, requiritur studium quod est vehemẽs applicatio ani-
mi, quæ requirit conatum & magnam intentionem, iuxta illud: Si quæsieris sapientiam quasi pe- Prou.2.
cuniam & sicut thesauros effoderis eam, tunc intelliges disciplinam. Igitur. &c. Hoc autem intel-
ligendum est de dolore corporali intenso, qui habet transmutationem corporalem adiunctam, &
ideo magis impedit contemplationem, quæ requirit omnimodam quietem: licet etiam dolor in-
terior, si multum intendatur, attrahat intentionem, ne possit aliquid de nouo discere vel contem-
plari. Vnde D.Greg.(prout recitat D.Tho.) propter dolorem & tristitiam intermisit Ezechielis
expositionem. Moderata tamen tristitia, quæ excludit mentis euagationem, conferre potest ad di-
sciplinam suscipiendam pręcipuè eorum per quę homo sperat se posse à tristitia liberari, iuxta il-
lud: In tribulatione murmuris doctrina tua eis. Secundus effectus est aggrauatio. Vnde Greg. Ni- Esa.26.
cenus, & Damascenus ponunt tristitiam aggrauantem. Dicitur autem homo aggrauari per hoc
quòd aliquo põdere impeditur à proprio motu: Et cum tristitia proueniat ex aliquo malo præsen-
ti, quod repugnat motui voluntatis: sequitur quod aggrauat, inquantum impedit ipsum, nec frua-
tur eo quod vult: & si intãtum superexcrescat vis mali, vt spem euasionis excludat: impeditur etiã
motus interior animi angustiati, vt neque hàc, neque illàc diuertere valeat: & etiam quandoque
impeditur motus exterior corporis, sic quod homo remanet stupidus in semetipso. Tertius effectus
est impedimẽtum operationis: quia cum delectatio perficiat operationem, vt dicitur in 10. Ethic.
& dolor & tristitia contrariantur delectationi: sequitur quòd dolor & tristitia impediũt operatio-
nem. Quartus effectus est illatio nocumenti, maximè corpori, iuxta illud: Animus gaudens flori- Prou.17.
dam ætatem facit: spiritus tristis exsiccat ossa. Et illud: Sicut tinea vestimento, & vermis ligno: ita Prou.25.
tristitia viri nocet cordi. Et illud: A tristitia festinat mors. ¶Remedia doloris & tristitiæ commu- Eccl.38.
niter assignantur quinque. Primum est quærere delectationẽ. Quia sic se habet delectatio ad tri- 1.2.q.38.
stitiam in motibus appetitus, sicut quies ad fatigationem, quæ accidit ex aliqua transmutatione
naturali. Nam & ipsa tristitia fatigationem quandam seu ægritudinem appetitiuæ virtutis impor-
tat, sed quælibet quies corpori remedium affert, contra fatigationem ex quacunque causa innatu-
rali prouenientem: ergo quælibet delectatio remedium affert ad mitigãdum quamlibet tristitiam
ex quocunque procedat. Vnde Philos. dicit quod delectatio expellit tristitiam, & quæ contraria, 8. Ethic.
& quæ contingens, si sit fortis: Quia licet delectatio non contrarietur omni tristitiæ secundũ suam
speciem, contrariatur tamen secundum genus. Secundum remedium est fletus. Vnde D.Aug.di- 4.Confess.
cit quod quando dolebat de morte amici, in solis gemitibus & lachrymis erat aliquãtula requies.
Lachrymæ enim & gemitus naturaliter mitigant tristitiam: eò quòd omne læsiuum interius clau-
sum magis affligit, quia magis multiplicatur intentio animæ circa ipsum. Sed quando ad exterio-
ra diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodam modo dispergitur, & sic interior dolor
minuitur. Et propter hoc homines, qui sunt in tristitiis externis, suam tristitiam manifestant vel
fletu, vel gemitu, aut etiam verbo, quibus tristitia mitigatur. Tertium remedium est dolor amici
compatientis. Quia vt Philos. dicit: Amicus naturaliter condolẽs in tristitiis est cõsolatiuus: quia
per hoc quod amici contristantur ei, percipit se ab eis amari, quod est delectabile. Vnde cum de- 9. Ethic.
lectatio minuat tristitiam, sequitur quod amicus condolens mitigat illam. Quartum remedium
est contemplatio veritatis, eò quòd in illa maxima delectatio consistit. Omnis autẽ delectatio mi-
tigat tristitiam, vt dictum est. Igitur, &c. Et ob eam causam homines ex contemplatione diuina, &
spe futuræ beatitudinis, gaudent in tribulationibus, iuxta illud: Ibant apostoli gaudentes à cõspe- Act.5.
ctu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Vnde D.Iacobus di- Iacobi 1.
cebat: Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in varias tentationes incideritis. Nonnũquam
etiam inter corporis cruciatus huiusmodi gaudium inuenitur, vt patet in D.Tiburtio martyre, qui
cum nudis plantis super prunas ardentes incedere cogeretur, videbatur ei quod super roseos flo-
res ambularet. Et licet, qui addit ad scientiam, addat ad dolorem propter difficultatem inuenien- Eccl.1.
dæ veritatis: vel quia homo per scientiam cognoscit multa, quæ eius voluntati contrariantur: &
sic ex parte rerum cognitarum scientia dolorem causat: ipsa tamen contemplatio delectationem
affert. Quintum remedium est somnus & balneum. Quia cùm tristitia secundum speciem suam

repugnet vitali motioni corporis:sequitur quod illa quæ reformant naturam corporalem in debitum statum vitalis motionis,repugnant tristitiæ,& mitigāt ipsam.¶ Notandum quòd licet tristari ad præsentiam alicuius mali sit naturale,& per cōsequens non sit de se,neque bonum, neque malum:Tristitia tamen secundum rationem regulata,habet rationē honesti,iuxta illud: Beati qui lugent,&c.habet etiam rationem vtilis.Cum sapiens non quærat nisi vtilia,& quærat tristitiam,iuxta illud:Cor sapientum vbi tristitia:& cor stultorum vbi lætitia.Immoderata tamen & inordinata tristitia est inutilis atque inhonesta,& per consequens peccatum:iuxta illud : Multos occidit tristitia.Cùm tamen tristitia sit malum pœnæ,non potest esse summum malum:eò quòd malum culpæ est peius:est enim priuatio maioris boni.

Matth.5. *Eccl.7.* *Eccl.30.*

§. II. DE APPETITV IRASCIBILI.

Appetitus Irascibilis est potentia animæ sensitiuæ : qua realiter inclinatur ad prosequendum bonū delectabile,sensibile,arduū, & difficile:& ad fugiendū malū arduū & difficile.Organū cui hæc potētia alligatur,& in quo subiectiuatur,est fel.Obiectū verò eius est bonū arduū & difficile adipisci,vel malū arduū & difficile fugere vel euadere.Et sic quodāmodo est eleuatū supra facilē potestatē animalis,& ideo exigit specialē potētiā,cū habeat specialē rationē:hæc potentia ab authore naturæ data est in propugnaculum , defensionem , & auxilium. Appetitus concupiscibilis , vt tollantur impedimenta , quibus impeditur tendere in suum obiectum , vel propter difficultatē boni adipiscendi, vel mali superandi.Ideo omnes passiones irascibilis terminantur ad passiones concupiscibilis,pertinentes ad quietē vel alteram illarū.Passiones appetitus concupiscibilis pertinentes ad quietē sunt duæ.s.gaudiū, quod est quies in bono adepto : tristitia quæ est quies in malo adepto,& præsenti,quæ vocatur succubitio & quies violenta. Huic sentētiæ annuit Philos.inquiens : Passiones animæ sequuntur gaudium & tristitia : & loquitur vniuersaliter tam de passionibus concupiscibilis,quàm irascibilis.Et quia appetitus irascibilis ordinatur in auxilium concupiscibilis,& passionum eius:necesse est vires & passiones concupiscibilis (quæ ad motum pertinent,prout sunt amor & desyderium, odiū & abominatio) præcedere passiones irascibilis,vt cùm defeceriot,& vltrà progredi nequiuerint passiones cōcupiscibilis,ab appetitu irascibili fulciātur:& sic spes præsupponit amorē & desyderium, & timor odium & abominationem. Quia sicut obiectum irascibilis addit supra subiectum cōcupiscibilis arduitatem & difficultatē: sic & passiones irascibilis aliquid addunt ad passiones concupiscibilis.Spes enim supra desyderium addit conatum quendam,& elenationem animi,ad consequendum bonum arduum : & eodem modo audacia ad aggrediendum periculum,& tollendum impedimenta. Et similiter timor addit supra fugam & abominationem,quandam depressionem animi,propter difficultatem mali. Tristitia autem media est inter duas passiones irascibilis,scilicet,inter iram & timorem,quia præcedit iram:ex tristitia enim aliquis insurgit in vindictam,ad rependendam vicem nocentibus : & cùm iratus consecutus fuerit vindictam,gaudet.Sequitur autem tristitia timorem:quia cùm malum quod timebatur,occurrerit,causatur tristitia. Appetitus irascibilis habet quinque actus siue operationes,quæ dicuntur passiones,ratione iam dicta:Prima est spes:secunda,desperatio:tertia timor:quarta,audacia:quinta,ira:à qua appetitus irascibilis denominatur:Non tanquam sit prima in ordine generationis,quia ira causatur ex aliis passionibus,sicut effectus à causis præcedētibus. Ideo ab ea tanquam manifestiori,denominatur potentia siue appetitus irascibilis. C

2.Ethic. *1.2.q.4.5.ar.1.*

Ver. 1. DE SPE.

Spes est immutatio appetitus irascibilis ad prosequendū bonū sensibile arduū , futurū vel absens quod potest adipisci.Ex hac definitione apparet, quòd obiectū spei habet quatuor conditiones,per quas actus spei differt ab aliis passionibus : Prima est, quòd obiectū sit bonum:quia spes non est nisi de bono:Mala enim non speramus,nisi apprehendamus sub ratione boni,sed timemus ea.Secunda,quòd illud bonum sit arduum,& cum difficultate possit adipisci : non enim dicitur quis sperare quod est in sua potestate,vt statim habeat:& per hoc differt à desyderio. Tertia est quòd illud bonum sit futurum:quia de præsentibus non est spes,iuxta illud,Nam quod videt quis,quid sperat?& per hoc differt à gaudio quod est de bono præsenti. Quarta , quòd illud bonum sit possibile adipisci:Non enim speramus impossibilia , & per hoc differt à desperatione. Quòd autē spes sit in animalibus brutis, apparet:Quia si canis videat leporē, aut accipiter auem nimis distantem,non mouetur ad ipsam prosequendam,quasi desperās se posse adipisci.Si autem sit in propinquo,mouetur,quasi sub spe adipiscendi.Causæ spei cōmuniter assignantur tres. Prima est experientia. Vnde Philos. 3. Ethic. dicit quod aliqui sunt bonæ spei propter multoties & multos vicisse.Et Vegetius dicit:Nemo facere metuit,quod se bene didicisse cōfidit. Cum enim spes sit de bono futuro arduo,quod est possibile adipisci,sequitur quòd omne illud quod facit alicui æstimationem possibilitatis,causat spem.Et sic experientia,doctrina, & persuasio generāt spē. Secūda causa est iuuentus.Vnde Philos.dicit quòd iuuenes sunt bonæ spei:tum quia multum habent de futuro & parum de præterito:Et quia memoria est præteriti,spes autē futuri:ideo parum habēt de memoria,sed multum viuunt in spe. Tum etiam quia iuuenes propter caliditatem naturæ multos habent spiritus,& ita in eis cor ampliatur : Ex amplitudine autem cordis est quod aliquis ad ardua tendat:ideo iuuenes sunt animosi & bonæ spei. Similiter etiam illi qui nō sunt passi repulsam,nec experti impedimenta in suis conatibus, de facili reputant sibi aliquid possibile. Vnde iuuenes propter inexperiētiam impedimentorum & defectuum,reputant sibi aliquid possibile, A

Rom.8. *1.2.q.40.ar.5.& 6.* *In lib. de re militari.* *3.Rhetor.*

sibile,ideo sunt bonæ spei.Tertia causa est ebrietas. Vnde Philos. dicit quod inebriati sunt bene sperantes.Ratio est. Caliditas & multiplicatio spirituum propter vinum,ac etiam incósideratio periculorum & defectuum. Propter eandem rationem omnes stulti & deliberatione nó vtentes, omnia tentant & sunt bonæ spei.Effectus spei sunt duo. Primus est amor. Vnde Glos. super illud. Abraham genuit Isaac. Isaac autem genuit Iacob. Exponit & dicit, hoc est,fides genuit spem, & spes charitatem. Charitas autem est amor.Igitur,&c. Secundus effectus est perfectio operationis. Vnde Apostolus.Qui arat,debet arare in spe fructus percipiendi.

3. Ethic. 1.2.q.40.ar.7. & 8. Matth.1.

Ver. 2. DE DESPERATIONE.

DEsperatio est quidam motus appetitus irascibilis,quo realiter recedit & cessat prosequi bonum arduú futurú,apprehensum cú impossibilitate obtinédi. Quia(vt habet Philos.) Cùm ventum fuerit ad aliquod impossibile,homines desistút.Ex quo apparet quòd obiectú spei & desperationis est bonú arduum. Et ideo non contrariantur contrarietate excessus ad contrarios terminos,sicut amor & odium,quæ habent obiecta contraria,bene tamen contrariantur per recessum & accessum,respectu eiusdem termini siue obiecti:quia spes prosequitur,desperatio cessat,& sic recedit.¶ Cùm desperatio opponatur spei,& contrariorum sit eadem disciplina,causæ & defectus desperationis ex causis & effectibus spei dignosci possunt.Ideo sicut experiétia victoriæ, doctrina,persuasio,multiplicatio spirituum,& inconsideratio periculorum & defectuum sunt causæ spei:sic experientia subcubitionis & repulsæ,dissuasio,defectus spirituum,qui est in senibus & frigidis, consideratio periculorum & ignorantia mediorum sunt causæ desperationis. Et quemadmodum spes est causa amoris,& perficit operationem:sic desperatio est causa odij,& impedit ei operationem. De remediis contra desperationé dicetur infra cú de vitio desperationis agetur.

Cap.11.2. Ver.2.

Ver. 3. DE TIMORE.

TImor est motus siue immutatio appetitus irascibilis, quo realiter mouetur & contrahitur à malo arduo imminenti, quod habet aliquo modo victoriam super bonum, & cui nisi cum difficultate resisti potest,quasi excedat potestatem timétis. Timor post tristitiam habet magis rationem passionis,quàm alij motus:quia(vt Damasc.dicit)magis cótrahit & affligit. Ad timoré sequitur desperatio.Ea enim ratione aliquis desperat,quia timet succúbere ꝓpter difficultaté. Damasc.ponit sex species timoris:Prima est segnicies,cùm quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secunda, erubescentia, cùm quis prætermittit operari propter turpitudiné lædentem opinionem in actu committendo. Tertia,verecundia,cum quis desistit operari & persequi bonum,propter turpem actum iam factum. Quarta,admiratio,cùm quis cogitat aliquod magnum malum,cuius exitum considerare non sufficit. Quinta,stupor, cùm quis considerat, quòd aliquod malum inconsuetum & inconsultum offertur. Sexta,agonia,cùm quis timet imminés infortunium,ratione improuisionis,quia scilicet prouidere non potest. Et non accipiuntur prædictæ species secundum dignitatem obiecti,sed secundum diuersos effectus.¶ Notandum quòd duplex est timor. quidam est naturalis, non quod totus sit à natura absque apprehésione apprehensiuæ virtutis,sicut moueri sursum est motus naturalis ignis.Sed dicitur naturalis, quia natura ad ipsum inclinat,licet perficiatur per apprehensionem:quia motus cognitiuæ & appetitiuæ virtutis reducuntur in naturam,sicut in primum principium.Et talis timor naturalis secundum Philos. est de malo corruptiuo quod natura refugit propter naturale desiderium essendi.Alius est timor nó naturalis,quando malú quod timetur,nó est corruptiuum,sed contristatiuum, hoc est non repugnat naturæ secúdum se,sed desiderio appetitus.Ex quo sequitur quòd illud quod remouet fantasiam futuri mali, siue futuritionem mali, excludit timorem. Et quia distantia facit quòd malum quod est futurum, non appareat futurum,sequitur quòd valde distátia non timétur. Vnde dicit Philos. quæ valdè longè sunt,non timentur.Sciunt enim omnes quod morietur,sed quia non propè est, non curant Similiter necessitas facit aliquid æstimare, non vt futurum, sed vt est præsens.Ideo quæ necessitatem imponunt non timentur.Vnde Philos. dicit quòd illi qui decapitantur non timent,sed tristantur,videntes sibi necessitatem mortis imminere. Si verò malum apprehendatur vt propinquum,cum aliquali spe euasionis,túc timetur.Cùm verò timor sit de malo futuro imminenti,quod de facili vitari non potest,& malum culpæ cùm sit voluntariú de facili vitari possit,sequitur quod de malo culpæ non est timor,quia non habet rationem alicuius terribilis. Vnde Philos.dicit quod non omnia mala timentur, puta si aliquis erit iniustus aut tardus. Nisi cùm voluntas ab aliquo exteriori magnam vim inclinandi habent inducitur ad peccandum, túc poterit esse timor de malo culpæ,puta cum quis timet commorari in societate malorum,ne ab eis ad peccandum inducatur.Sed in tali dispositione magis timet homo seductionem vel mortem, si comminetur,quàm culpam.Pœna autem cùm sit contra voluntatem,timetur: & ideo licet separatio à Deo consequatur peccatum,quia tamen est pœna,timeri potest:ac etiam ipse timor cum pœnã habeat,vt habetur 1.Ioan. 4. Notandum præterea quod cum obiectum timoris sit malum, quod de facili vitari non potest.Hoc autem ex duobus cótingit,scilicet ex magnitudine mali,& ex debilitate timentis:ad vtranque autem operatur quod aliquid sit insolitum & repentinum.Quia ex præmeditatione timor futuri mali minuitur.Et quod subito ac repentè accidit,subtrahit remedia quæ homo potest præparare ad repellendum futurum malum:quæ non possunt repelli quando ex improuiso malum occurrit.Et cum mala quæ non habent remedium sint terribiliora,& faciát ad magnitudinem mali,sequitur quod sunt magis timéda, vt diuturnitas & perpetuitas.¶ Causæ ti-

1.2.q.42.& deinceps. 1.2.q.42.ar.3. 2.Rheto. 1.2.c. 2.ar.3. 2.Rheto. 3.Rhetor. 2.Rheto. 1.2.q.5.art.5.

2.2.q.43.lib.83. moris sunt duæ. Prima est amot. Vnde Diuus Augustiuus dicit: Nulli dubium est non aliam
metuendi esse causam, oisi oe id quod amamus aut adeptom amittamus, aut ono adipiscamut
speratum. Licet timor per accidens & indirectè inducat ad amorem, inquãtum scilicet homn ti-
met puniri à Deo, seruat mandata eius, & sic iocipit sperare: spes verò, vt dictum est, introducit
amorem. Secunda causa timoris est defectus. Contrariorum enim contrariæ sunt causæ: sed diui-
tiæ, robur, multitudo amicorum, ac potestas excludunt timorem: ergo ex defectu eorum causatur
timor. Timor quatuor habet effectus. Primus est contractio. Vnde Damasc. dicit quod timor est
2.2.q.44.4.li. virtus secundum sistolem, hoc est secundum contractiooem. Cuius ratio est. Quia timor prouenit
ex fantasia alicuius mali imminentis, quod difficile repelli potest. Quod autem aliquid difficulter
repelli possit, prouenit ex debilitate virtutis: eum virtus quanto debilior, tanto ad pauciora se ex-
tendat. Ideo ex imagioatione quæ causat timorem, sequitur quædam enntractio in appetim, pro-
ut videmus in morientibus, quòd oatura retrahitur ad interiora propter debilitatem virtutis. Vi-
demus enim in ciuitatibus quod quando ciues timent, retrahuot se ab exterioribus, & recurruot,
quantum possunt, ad interiora. Sic ex timore sequitur contractio caloris & spirituum ad interiota.
Nec obstat quod ex multiplicatiooe spirituum io interioribus, magoificetur cor ad audacter ali-
quid progrediẽdum, ex quo redditur homo audacior & promptior ad inuadendũ. Quia propter
calorem & subtilitatem spirituũ, qui proueniũt ex appetitu vindictæ, fit interius motus spirituum
ab inferioribus ad superiora. In timentibus autem propter frigiditatem, quæ prouenit ex imagi-
natiooe defectus virtutis ingrossantem, mouentur spiritus à superioribus ad inferiora. Et ideo nõ
multiplicantur calor & spiritus eirca cot, sed magis à eorde refugiunt, idco timentes nõ promptè
4.lib.Tusc. quæst. inuadunt, sed magis resiliunt. Seeundus effectus timoris est tremor. Vode Cice. dicit quòd timo-
rem sequitur tremor: cũ ex cootractiooe ab exterioribus ad iotetiora, exteriora frigida remaneãt;
& propterea io eis accidit tremor, qui eausatur ex debilitate virtutis cõtinentis membra: ideo re-
sumpto humido sequitur sitis, & interdum solutio ventris, & emissio vrinæ, & quãdoque seminis.
Et cũ in timore calor deserat cor, à superioribus ad inferiora descendens: sequitur quod timen-
tibus maximè tremunt membra quæ habeot conoexionem ad pectus, vbi est cor. Vnde timentes
maximè tremuot io voce propter vicinitatem arteriæ vocalis ad cor. Tremit etiam in eis labium
inferius, & tota inferior mandibula, propter continuationem ad cor, vel quia etiam huiusmodi
membra sunt magis mobilia. Propter eandem tatiooem manos & geoua tremunt timentibus, se-
Esa. 35 cundum illud: Confortate manus dissolutas, & genua trementia confortate. ¶ Tertius effectus ti-
moris sequeos ex præmissis est impedimentum operatiouis exterioris. Quia timor perturbat ra-
tionem, & causat quandam sollicitudioem, quæ facit hominem attentius consiliari. Vnde cõsilia-
tio ponitur quartus effectus timoris. Nam vt dicit Philos. Timor consiliatiuos facit. Et alibi consi-
liamur de magnis, in quibus qoasi nobis ipsis discredimus. Ea autem quæ timemus, licet noo sint
magna simplieiter, habent tamen magnitudinem, quia apprehenduntur sub ratione ardui & dif-
ficilis. Timor & aliæ passiones, quantum est ex se, impediunt facultatem bene consiliandi. Quia
homini affecto videtur aliquid maius vel minus quàm sit seeundum rei veritatem, sicut amanti vi-
dentur ea quæ amat pulehriora & meliora, & timeoti ea quæ timet terribiliora.

Ver. 4. DE AVDACIA.

2.2.q.43. AVdacia (secundum Philos.) est timori cõtraria: & est motus appetitus irascibilis, quo realiter A
aggreditur periculum imminens propter spem victoriæ supra periculum ipsum. Ex quo se-
quitur quòd audacia est causa spei. Vnde Philos. 3. Ethic. dicit quòd illi qui sunt bonæ spei, sunt
audaces: & quòd audaees sunt præuolaotes ante pericula. In ipsis tamen discedont, quia arduita-
tem illorum oõ præeogitauerunt. Causa audaciæ est spes victoriæ. Vnde Philos. 2. Rhet. dicit quòd
causa audaciæ est, cum in fantasia spes fuerit salutarium vt propè existentium.

Ver. 5. DE IRA.

2.2.q.46. IRa est motus appetitus irascibilis, quo realiter mouetur ad vlciseendum & vindicãdum & pu- B
niendum inferentem malum seu nocumentum: Eam ob rem appellatur appetitus vindictæ, &
causatur ex eoncursu multarum passionum. Non enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquã tri-
stitiam illatam, & nisi adsit desiderium & spes vlcisceodi: Quia (vt habetur 2. Rhetor.) Iratus ha-
bet spem puniendi: apprehendit enim vindictam, vt possibilem sibi. Vnde si ille qui intulit nocu-
In lib. de Anima. mentum, fuerit multum excellens & potens, non insurgit ira, sed tristitia, vt dicit Auic. Ex quo pa-
tet, quòd ira est passio quodam modo composita, & respicit voum obiectum secundum rationem
boni, & aliud sub ratione mali, scilicet in ferentem oocumentum, de quo vult vindicari. Et ad istũ
motum iræ sequitur magoa vehemeotia, impetuositas, furot, & ebullitio sanguinis, & spirituum
vitalium circa cor, ex euaporatiooe fellis procedens, vt dicit Damasc. Hioe est quòd propter ni-
miam perturbationem cordis, quæ est in motu iræ, appareot in iratis signa quædam in exteriori-
bus membris. Vnde D. Greg. in 5. Moral. dicit: Iræ suæ stimulis cor palpitat, corpus tremit, lingua
præpedita est, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Os quidem
4. Ethic. elamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. Philos. vocat quosdam irascentium acutos:
qui citò irascuntur, non tamen diu retinent. Quosdam amaros, qui diu retinẽt iram: quosdam dif-
ficiles, qui nunquam quiescunt, nisi viodicentur. ¶ Hos gradus Damasc. & Grego. Nicenus dicunt
esse species iræ, diuidentes eam in felleam, maniam & furorem. Notandum tameo quòd cùm ira
sit appetitus vindictæ, importat collationem pœnæ infligendæ ad nocumẽtum sibi illatum. Vnde
Phil.

Philos. dicit quòd syllogizans confestim irascitur, & cum conferre & syllogizare sit rationis: se- 7. Ethic.
quitur quod ira quodam modo est cum ratione præcipiente vel denunciante iniuriam appetitui
sensitiuo, qui non impedit ratiocinationem, quod apparet in ebriis. Quia illi qui sunt multũ ebrij,
tanquam nihil habentes de iudicio rationis, non irascuntur: sed quando sunt parũ ebrij, irascun-
tur tanquam habentes iudicium rationis, sed impeditum. Et quia homo est dispositus ad irascendũ
secundum quod habet cholericam complexionem, quæ inter alios humores citius mouetur (ideo
comparatur igni) sequitur quod secundum complexionem indiuidui, ira (vt Philos. dicit) est natu- 7. Ethic.
ralior concupiscentia. Est tamen minus grauis, quàm odium. Quia odium appetit malum inimici
inquantum est malum. Ira autem sub ratione boni, prout existimat esse iustum vindicatiuum. Et
ideo quando malum illatum excedit mensuram iustitiæ secundum æstimationem irascentis, tunc
miseretur quod non facit odiens, vt dicit Philos. Ideo D. Aug. in regula comparat odium trabi, & 2. Rheto.
iram festucæ: quamuis ira secundum intensionem desiderij magis excludat misericordiam, quàm
odium: eò quòd motus iræ est impetuosior propter choleræ inflammationem. ¶ Omnes causæ iræ
reducuntur ad paruipensionem. Cuius, vt dicitur in 2. Rhetor. tres sunt species, scilicet despectus,
epircasmus, hoc est impedimentum voluntatis implendæ, & contumeliatio. Ex quo sequitur quod
excellentia est motiuum, & causa quòd aliquis de facili irascitur. Vnde Philos. dicit quod homi- 2. Rheto.
nes propter excellentiam indignantur, si aliquando paruipendantur. Diues enim faciliter irasci-
tur contra pauperem si eum despiciat, & principalius contra subditum. ¶ Effectus iræ principales 1. 2. q. 48.
sunt quatuor. Primus est delectatio: Philos. 2. Rhetor. inducit prouerbium, quòd ira est multo dul-
cior melle distillãte: ea in pectoribus virorũ crescit. Licet enim principiũ iræ sit tristitia, terminus
tamen sui effectus leuis, est delectatio. Secundus effectus secũdum Damasc. est feruor, siue ebul-
litio sanguinis circa cor, procedẽs ex euaporatione fellis, ex qua sequuntur effectus de quibus di-
ctũ est. Tertius effectus est impedimentũ rationis, quia, vt dicit D. Greg. Ira intelligẽtiæ lucẽ sub-
trahit, cum mentem promouendo cõfundit, & Cato, Ira impedit animum, ne possit cernere verũ.
Quartus est taciturnitas. Vnde D. Greg. dicit: Ira per silentium clausa intra mentem vehementius 5. Moral.
æstuat.

§. 2. DE POTENTIA SECVNDVM LOCVM MOTIVA.

C Potentia secũdũ locum motiua est potẽtia naturalis animæ sensitiuę: qua animal mouet mem-
bra & seipsum ad locũ extrinsecũ, ad quęrendũ bonũ sibi cõueniẽs, puta cibũ aut potũ, & ad
fugiendũ malũ imminens. Organũ huius potentiæ in quo subiectiuatur, sunt nerui per totũ cor-
pus sparsi: qui mediantibus spiritibus vitalibus, mouent membra secundum iudicium sensus inte-
rioris, & imperium appetitus concupiscibilis vel irascibilis, à quorum organis, scilicet corde &
felle, procedũt, qui sunt velut athomi mutuò se impellẽtes: prout videri potest in pelle Merangu- Spiritus vita. les quid.
lorũ cõpressa, & lumini cãdelæ approximata. Ad illorũ impulsum potentia motiua in neruis exi-
stens, mouetur: & ad eius motionẽ mẽbra mouentur ad locũ intrinsecũ. Obiectũ huius potẽtiæ est
locus. Necessitas ponẽdi hãc potentiã apparet ex naturali ratione: quia natura nõ deficit in neces-
sariis. Et experimento videmus necessaria ad nutrimentum animalis perfecti, esse extrinseca, & ab
eis separata. Ideo si nõ haberẽt potentiã mouẽdi se ad illa, diu esse nõ possent. Ad huiusmodi mo-
tum & operationẽ, neque appetitiua vis, neque vegetatiua, neq; sensus, neque appetitus possunt
esse immediatum principium (vt dicit Philos.) Quia si potentia motiua esset idem cum appetitu, 3. de Anima.
sequeretur quòd quandocunque appetitus esset in actu, animal moueretur secundum locum:
quod est manifestè falsum. Necesse est igitur in partibus animalis esse aliquem virtutem, per quã
sint habiles ad motum appetitus animæ mouentis, cuius signum est, quòd quando membra mu-
tantur à sua dispositione naturali, non obediunt appetitui ad motum, vt patet in paralyticis.

DE ANIMA RATIONALI.

CAP. II.

D ANima rationalis est actus primus corporis physici organici, in potentia vitam intelle-
ctualem & rationalem habentis. Potest etiam sic definiri: Anima rationalis est forma
substantialis intrinseca corpori, eminenter continens omnes virtutes & potentias ani-
mæ vegetatiuæ & sensitiuæ. Et vltra illas habet tres spirituales corpori non alligatas,
scilicet, intellectum agentem, & intellectum possibilem, & voluntatem, & sic in summa habet
decem & octo potentias, vt ex prædictis patet. Ex his apparet nobilitas & excellentia animæ
rationalis supra vegetatiuam & sensitiuam: quia vtraque habet omnes suas potentias organo
corporeo alligatas: Ideo pendent à corpore siue materia in esse fieri & conseruari. Ita quòd
non potest esse sine corpore, nec separata persistere extra corpus, & sic corrupto composito,
vtraque desinit esse. Anima verò rationalis habet tres potentias, non alligatas organo corpo-
reo, vt dictum est. Ideo non pendet à materia, neque in esse, neque in fieri, nec in conser-
uari, sed à solo Deo per creationem. Ideo Philosoph. dicit quòd est deforis adueniens, & in lib.
Machab. dicitur: Super modum mater mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ percun- Machab. 7.
tes septem filios, sub vnius diei tempore conspiciens, bono ferebat animo, singulos illorum
hortabatur voce patria fortiter repleta sapientia: & fœmineo cogitatui masculum inferens ani-
mum, dixit: Nescio qualiter in vtero meo apparuistis: neque enim ego spiritum & animam donaui Psal. 32.
vobis, sed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatum. Et Psal. Qui finxit sigillatim corda Sap. 2.

eorum,hoc eſt animas creauit, & creando infudit. Et ideo poteſt ſeparari à corpore, & ſeparata cóſeruari,& per ſe ſubſiſtere. Vnde ſequitur quòd eſt immortalis & incorruptibilis. ¶ Quod probatur authoritatibus ſacræ ſcripturæ Deus fecit hominem inexterminabilem.ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum.non quo ad corpus,&c. Et pſal.6.Conſtituiſti eum ſuper opera manuum tuarũ. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Ex quo apparet quòd homo poſt Deum eſt finis creaturarum corporalium:ſed finis eſt nobilior his quæ ſunt ad finem: & aliquæ creaturæ corporales ſunt incorruptibiles.Igitur,&c.Eccl.12.dicitur,Memento creatoris tui donec reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum.Et Dan.12. Qui in puluere terræ dormiunt,alij in vitam æternam,alij in opprobriũ ſempiternum,vt videãt ſemper. Et Chriſtus Matth.10. Nolite timere eos qui occidunt corpus,&c. Et Matth.25. Ibunt ij in ſupplicium æternum.Iuſti autem in vitam æternam:quæ repugnat corruptioni. Probari etiam poteſt naturali ratione vltra ea quæ dicta ſunt de fine.Quia impoſsibile eſt appetitum naturalem eſſe fruſtra:ſed homo naturaliter appetit perpetuo manere. Quod patet ex hoc quòd eſſe ab omnibus appetitur ſecundum quòd cognoſcitur.ſed homo cognoſcit eſſe ſimpliciter & ſecũdum omne tempus.Igitur,&c.Bruta verò non cognoſcunt niſi nunc, ideo non appetunt ſemper. Ariſtot. etiam in 2.de anima dicit,quòd anima ſeparatur à corpore,quemadmodũ perpetuum à corruptibilibus,& pollicitus eſt ſe compoſiturum librum quomodo anima ſeparata à corpore intelligat. Item in Ethic. ſic deſcribit hominis felicitatem quòd impoſsibile eſt eam habere in hac vita. Alias rationes & authoritates vide apud D.Tho.1.p.75.art.6.& in q.de anima.art.14.& 2.contra gentiles.c.79.& ſeq.Et D.Antoni.floren.in 1.p.ſummæ c.5.per totum. Nec obſtat illud Sap. 2. Ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus quaſi non fuerimus: quia intelligitur in memoriis hominum cùm dicat erimus. Non obſtat etiam illud Eccleſiaſtis 3. Vnus eſt interitus hominis & iumentorum: & æqua vtriuſque conditio. Quia loquitur in perſona ſtultorum. Nec obſtat illud Ezechielis 18.Anima quę peccauerit,morte morietur:quia anima accipitur pro toto homine. Vel morietur, i.priuabitur gratia,& ſubiicietur tormẽtis.Et licet de potẽtia abſoluta poſsit annihilari,non ſequitur tamen quòd poſsit corrumpi,aut quòd habeat principia corruptionis. Si dicatur quòd Ariſt. in 3.& 8.Phyſ.& in 1.de cælo poſuit mũdum fuiſſe ab æterno. Dicendum quod rationes quas adducit non ſunt demonſtrationes ſimpliciter,ſed ſecundum quid ad contradicendum opinionibus aliquorum ponentium mundum incepiſſe eſſe ſecundum quoſdam modos in veritate impoſsibiles.Contra quos rationes contradictorias ponit.Quia in 1.lib.Top.dicit quòd ſunt quædam problemata dialectica,vt vtrum mundus ſit æternus.Et quamuis Deus potuerit eũ producere ab ęterno,non ſequitur quòd eſſent infinitæ animæ. Quia per infinitum tempus ceſſaſſet à productione animarum.Licet etiam aliqui ſequentes Auicen.& Algaſelem nó habeant pro inconuenienti eſſe infinitum actu in rebus immaterialibus,& in iis quę non habent ordinem ad inuicem.Et hęc ſolutio eſt conformis dictis Ariſtot.in 3.Phyſ.

Ver. 1. DE ANIMA SEPARATA.

ANima à corpore ſeparata non habet niſi tres potentias,ſcilicet eas quæ non ſunt organo corporeo alligatæ.Aliàs autem nó habet in actu, ſed radicaliter:Ita quòd reſumpto corpore diſpoſito, ſtatim omnes aliæ potentiæ animæ emanant ab ea, & diffunduntur ad organa, ſicut & eo modo cùm infuſa fuit corpori. Eodem modo dicendum,quando organum, in quo ſubiectiuatur potẽtia corrũpitur:tũc anima nó habet illã potentiã in actu,ſed ſolùm radicaliter. Quia ad corruptionem ſubiecti ſequitur corruptio omniũ accidentiũ.Et cùm potẽtia ſenſibilis aut vegetabilis ſubiectiuetur in organo corporeo:cóſequẽs eſt quòd corrupto organo alicuius potẽtiæ in homine,corrumpatur potẽtia in illo ſubiectiuata.Radix tamen eius ſiue aptitudo producẽdi eam non corrumpitur.Quia organo per diuinam potentiam reſtituto aut reparato,ſtatim ex anima fluit illa potentia,vt habetur de cæco nato.Ex quo apparet quòd actus potentiarum animæ rationalis conuenientium cũ potentiis animæ ſenſitiuæ aut vegetatiuæ,pendent,quo ad exiſtentiam formalem,ſiue denominatiuã & quo ad actus,ex organis corporeis & diſpoſitionibus ipſorum. Et licet actus potentiarum non organicarum non pendeant ex organis corporeis:quia tamen præſupponunt actum potentiarum organicarum.ſ.fantaſiæ,vel æſtimatiuæ, aut memoriæ (cùm ſecundum Philoſ.neceſſe ſit intelligentem fantaſmata ſpeculari:Cuius ſignum eſt,quòd perfectè dormientes nil intelligunt,eo quòd fantaſia quæ eſt ſpeculum intellectus clauſa ſit) Ideo huiuſmodi potentiæ non organicæ præſupponunt & requirunt diſpoſitionem organorum potentiarum, quarũ actus præſupponunt maximè cerebri,quod eſt organum fantaſiæ,æſtimatiuæ,& memoriæ. Vnde videmus quòd qui ſunt cerebro turbati & indiſpoſiti,vix rectè iudicant aut ratiocinantur.

Margin notes: D (beside "ANima à corpore"); Ioan.9. (beside "la potentia,vt habetur de cæco nato"); 3.de Anima. (beside "Philoſ.neceſſe ſit").

§. 1. DE INTELLECTV AGENTE.

ANima rationalis(vt iã dictũ eſt)habet tres potẽtias,organo corporeo nó alligatas.ſ.intellectũ agentem,intellectum poſsibilem,qui dicitur memoria intellectiua,& voluntatem,quę dicitur appetitus intellectiuus & rationalis. Intellectus agens ſecundum Philoſ. eſt potentia naturalis animæ rationalis,organo corporeo nó alligata:qua mediante intelligibilia in potentia fiũt intelligibilia in actu.& qua intellectus poſsibilis fit quodã modo omnia,hoc eſt recipit in ſe omniũ rerum ſpecies ſiue ſimilitudines,quæ dicũtur ſpecies intelligibiles.Et ſic debet intelligi illud Sapientis,vbi loquens de homine,ait:Dedit illi dominus virtutem continendi omnia. Comparatur autem intellectus agens lumini : quia quemadmodum colores in tenebris , viſibiles in potentia,lumen facit eas viſibiles in actu:quia adueniente lumine multiplicantur ſpecies intẽtionales,

Margin notes: A (beside "ANima rationalis"); 3.de Anima. (beside "lis animæ rationalis"); Sapien.10. (beside "pientis,vbi loquens").

in

in aere,& recipiuntur in potentia visiua:qua receptione facta, vidētur in actu: Ita intellectus agēs facit,vt naturæ rerum(quarum similitudines sunt in fantasia,& sunt intelligibiles in potentia) fiāt intelligibiles in actu,quia cùm in fantasia sint materiales & particulares & extensæ:& ob eā causam non sint perceptibiles ab ipso intellectu, qui est vniuersalium intellectu agente illuminante depurantur & abstrahuntur, fiúntque vniuersales & intelligibiles actu, hoc est apprehenduntur & recipiuntur ab intellectu possibili absq; conditionibus indiuiduantibus,quæ sunt materia,hac indiuiduali quantitate & aliis particularibus accidentibus signata,sub quibus quidditas & natura rerum est inclusa,& quasi quibusdam cortinis & velaminibus abscōdita in fantasia. Sed per lumen intellectus agentis natura illa absque cōditionibus indiuiduantibus apparet, & offertur intellectui possibili moto per fantasma, quod virtute ipsius intellectus agentis causat, producit, ac imprimit vnam speciem intelligibilem siue similitudinem spiritualem & vniuersalem illius naturæ sic illustratæ. Et sic intellectus possibilis à fantasmate tanquam obiecto, per virtutem intellectus agentis excitatus,recipit illam speciem ab eo,sicut potentia visiua, virtute luminis materialis recipit speciem intentionalem coloris à colorato. An autem in illa receptione speciei intelligibilis intellectus se habeat merè passiuè,prout & visus:an partim actiuè, vt adamas attrahēdo ferrū, adhuc sub iudice lis est,& prolixa concertatio,quam breuitatis causa relinquo. Et quia prædicta species apprehēditur & recipitur absq; cōditionibus indiuiduantibus:ideo recipitur immaterialiter & spiritualiter & vniuersaliter:sic quòd illa species intelligibilis est vniuersalis, nō in essendo,sed in repræsentādo:quia quantū est ex se,species illa nō magis repræsentat Sortē, quàm Platonem:sed solùm repræsentat naturā humanā,quæ est realiter & particulariter in quolibet supposito. Talis apprehensio dicitur abstractio,non quòd sit realis separatio:sic quòd species illa intelligibilis fuerit prius in fantasmate subiectiuè, & deinde per fantasma in intellectu possibili transfusa,& sic separetur à fantasmate:quia idem accidens numero,nō migrat de subiecto in subiectū. Neque etiam est abstractio,quæ sequitur ex actuali consideratione vnius, absque consideratione alterius:quia talis abstractio est respectus rationis,generis vel speciei, consequens abstractionem de qua hic non intelligimus. Sed accipitur hic abstractio,prout est quædam realis motio,qua mouetur intellectus possibilis à fantasmate,illustrato virtute intellectus agentis,velamen seu cortinā illarum conditionum indiuidualium aperientis,ad recipiendū species intelligibiles naturę præsentatæ virtute intellectus agentis,& quidditatis rei materialis sensibilis, habentis supposita materia sensibilia mouentis principalis,& excitantis intellectum possibilem ad recipiendum illam, sicut dictū est de potentia visiua:quæ mota ab obiecto suo,mediāte lumine corporali,recipit speciem visibilem. Et hęc illustratio fantasmatis siue apertura velaminū & cortinarum,qua fit ostensio rei latentis,dicitur depuratio fantasmatis. Vnde D. Tho. dicit:Si quis rectè consideret,intelle- *q. de Anima, art. 18. ad 20.* ctus agens secundum ea quæ Philos. de ipso tradit,non est actiuum principium immediatum respectu intellectus possibilis directè,sed magis respectu fantasmatum,per quę intellectus possibilis reducitur in actum, quando aspectus eius inclinatur ad fantasmata sic illustrata, tanquam ad obiectum conueniens sibi per fantasma,non virtute propria, sed virtute intellectus agentis præsentatum. Et sic fantasma se habet instrumentaliter ad huiusmodi abstractionē, quæ dicitur simplicium apprehensio,quæ facit intelligibilia in potentia esse intelligibilia in actu primo, hoc est habituali,cum illa species intelligibilis sit habitus,& maneat in dormiente, & in actu secundo, quando intellectus possibilis illa specie intelligibili habituali informatus,per illam se reducit ad actualem considerationem illius naturæ. Et ex illo actu secundo formatur alia similitudo actualis rei intellectę,ad quam actus intellectus possibilis sic informatus immediatè terminatur,quę dicitur verbum cordis,& conceptus vltimatus rei, ad quam tendit & immediatè terminatur actus intelligendi,& non vltimatus,si est naturalis similitudo vocis,vel scripturæ,vel aliquid & huiusmodi aliud repræsentans. Et mediante illa actuali similitudine siue verbo cordis,intellectus reflectitur & terminatur ad fantasma illius speciei:& tunc videt naturam illam esse in supposito particulari,quod per illud fantasma præsentatur cum conditionibus indiuiduantibus: & tandem mediante illo terminatur ad ipsam rem intellectam extra hominem existentem. Et tunc est perfecta cognitio apprehēsiua & quidditatiua intellectus. Vnde D. Tho. dicit:Natura lapidis vel cuiuscun *1. q. 84. ar. 7.* que rei materialis completè,verè,& perfectè cognosci nō potest, nisi secundum quod cognoscitur,vt in particulari existens. Nec obstat præmissis,quòd fantasma sit accidens materiale,similiter & quidditas rei sit etiam materialis, & per consequens non possint agere in intellectum, qui est spiritualis,cùm oporteat causam esse potiorem & nobiliorem effectu, & agens passo:materialiáque non possint agere nisi per contactum,quem non habēt circa spiritualia. Quia hoc verum est virtute propria,instrumentaliter tamen,& virtute alterius non est inconueniens. Vnde calor naturalis virtute substantiæ generat carnem, & verba sacramentalia causant instrumentaliter characterem & gratiam. Ex præmissis patet,quòd abstractio tripliciter accipi potest. Primò,pro ab- *Abstractio triplex.* stractione reali,scilicet vnius rei de vno loco,vt ponatur in alio. Secundò, pro respectu quodam resultante ex consideratione vnius sine altero,& illa non est ens reale:nec potest esse fundamentū entis realis. Tertiò,pro attractione speciei intelligibilis quidditatis rei materialis qua depurantur species accidētium,quæ sunt in materia sensibili,& sic quidditates rerum materialium fiunt vniuersales & intelligibiles actu & vt ab hac albedine præsentata per fantasma,mediante illustratione intellectus agentis,fit in intellectu possibili,species siue naturalis similitudo quidditatis albe-

dinis

dinis,quæ repræsentat omnes albedines,& sic est vniuersalis in repræsentando,& ita dicẽdum est
1.p.q.85.art.1. de aliis accidentibus.Vnde D.Tho.dicit,quòd cognoscere id quod est in materia indiuiduali,nõ prout est in tali materia,est abstrahere formam à materia indiuiduali, quam fantasma repræsentat. Sed notandum quòd duplex est materia. Quædam communis, vt caro & ossa nõ indiuiduata. Alia est indiuidualis,hoc est signata hac quãtitate,vt hę carnes,& hæc ossa. Intellectus abstrahen-
Materia duplex. do speciem rei naturalis,non abstrahit à materia communi, cum sit de essentia rei naturalis:quia quælibet res materialis est composita ex materia & forma. Sed abstrahit à materia indiuiduali, hoc est ab his carnibus & ab his ossibus:quæ nõ sunt de ratione siue definitione speciei, puta hominis,sed sunt partes indiuidui,vt dicitur in octauo Metaph.

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS AGENTIS.

OBiectum Intellectus Agentis,circa quod immediatè operatur pro statu huius vitæ,est fantasma non apertum,neque illustratum:mediatè verò est intellectus possibilis, quem mediante fantasmate mouet ad duo. Primò,ad abstrahendum species intelligibiles. Secundò,illis habitis ad actualem considerationem,quam pro statu huius vitæ intellectus possibilis habere non potest, ni-
3.de Anima. si se conuertendo ad fantasmata. Vnde Philos.dicit:Necesse est intelligentem, fantasmata speculari. Et quia fantasmata secundum se non sunt illustrata : & propterea secundum se non possunt præsentare obiectum intellectui possibili:ideo etiam abstractis speciebus, non potest intellectus possibilis habere actualem considerationem absque actione intellectus agentis, illustrantis fantasmata:quæ sunt quoddam medium. Ideo perfectè dormientes nil intelligunt. Et ideo sicut actio luminosi est in medio,ita actus intellectus agentis est in fantasmate per modum fluxus. Ex quo sequitur,quòd fantasma est instrumentum intellectus agentis.

Ver. 2. DE INTELLECTV AGENTE IN ANIMA SEPARATA.

QVum intellectus agens in anima separata non sit otiosus, eo quod Deus & natura nihil fa- C
ciunt frustra:necesse est ipsum habere aliud obiectum saltem immediatũ. Anima enim separata vel nihil intelligit,vel alio modo intelligit,quàm intelligeret cum esset corpori coniuncta: quia quando est cõiuncta,intelligit mediantibus fantasmatibus,quæ speculatur. Cum igitur anima separata non habeat fantasmata: consequens est vt non eodem modo intelligat. Et videtur etiã quod nec per species à fantasmatibus abstractas:cùm illæ fiant causatæ à fantasmatibus. Et sic remotis vel absentibus fantasmatibus,nõ videntur intellectui proportionatæ:& per cõsequens intellectus per eas non potest intelligere. Dicere autem quòd anima separata nil penitus intelligat, est negare ordinem institutionis diuinæ. Deus enim (qui creauit animam intellectiuam ad intelligendum) ordinauit etiã quod aliquãdo separaretur. Si ergo separata non posset intelligere,iam nõ seruaretur ordo à Deo institutus,& frustra videretur esse creata,eò quòd non posset consequi finẽ intentum à Deo. Necesse est ergo dicere,quòd sicut Deus creando animam , & infundendo eam corpori,dedit illi modum intelligendi connaturalẽ pro statu vitæ,quo est corpori cõiuncta , etiam ordinauerit illi modum intelligendi pro statu quo esset separata à corpore & fantasmatibus. Ideo probabiliter dicunt aliqui, quòd Deus separando eam à corpore , dat & infundit illi tot & tantas species,quot & quãtas potuisset in via,& corpori coniuncta abstrahere & acquirere maximè animabus paruulorum , qui ante peccatum actuale decedunt. Et cùm anima rationalis secũdũ suam
Psal. 8. naturam sit inferior angelis,iuxta illud Psal. Minuisti eum paulominus ab angelis: sequitur quòd Deus dat animæ separatæ in eius separatione inferiorem & imperfectiorem modum intelligẽdi, quàm dederit angelis. Modus autẽ intelligẽdi qui datus est angelis in eorũ creatione, fuit per influentiam diuini luminis,impressi in speciebus & similitudinibus rerũ in intellectibus eorũ concreatis,vnicuique secundũ modũ suæ naturæ,superioribus angelis species vniuersaliores, & pauciora repræsentantes,& inferioribus angelis species minus vniuersales , & plura, repræsentantes creando. Vnde sequitur quòd angelis inferioris naturæ seu ordinis impressit & concreauit multò plures species seu similitudines rerum,quàm angelis superioribus:quia multò plures sunt species, quàm genera:& minus vniuersalia,quàm magis vniuersalia. Quum igitur anima rationalis sit in infimo gradu intellectualium creaturarum , & omnes animæ sint vnius gradus & vnius speciei: necesse est dicere,sequendo prædictum ordinem naturæ institutum à deo,quòd omnibus animabus paruulorum decedentium ante vsum rationis,& absque baptismo,in morte seu separatione à corpore imprimat & infundat Deus tot species intelligibiles rerũ,quot poterant acquirere coniunctæ corpori,saltem seclusis acquisitis,quæ in eis manent. Quæ quidem species infusę sunt proportionatæ lumini & virtuti intellectus agentis:& sic per eas omnia creata & naturalia intelligere possunt. Ex quo sequitur, quòd omnes animæ paruulorũ in limbo existentium,sunt æquales in scientia & cognitione,& beatæ beatitudine naturali: licet sint priuatæ beatitudine supernaturali propter peccatum originale,quæ priuatio non generat tristitiam, eò quòd non apprehendant sibi deberi: vel quia deus non concurrit,cùm ordinauerit pœnas sensibiles respondere deliciis & voluptatibus,vt amplius infrà dicetur. An autẽ per essentiã suã seipsas videãt,an per illas species,al-
1.p.q.89. et in 4. de Anima ar.15. ad nonũ tioris est negotij,quàm suscepimus. Verùm quia deus nõ solùm instituit ordinẽ naturæ,sed etiã ordinẽ iustitię,quæ retribuit vnicuiq; secũdũ opera sua,meritoria s. & demeritoria,vt bene decla-
Roma.2. rat Apostolus: hinc est,quòd deus animabus adultorum diuersimode merentium vel demerentium,in morte & separatione infundit diuersas species, secundum proportionem meritorum vel
Deut.25. demeritorum: vt qui magis meruerunt,magis gaudeant & lætentur:& qui amplius demeruerunt,

ampliùs

amplius torqueantur:vt secundum mensuram delicti, sit & plagarũ modus. Vnde sequitur quòd omnes damnati in inferno non æqualiter torquebuntur:neque beati in cælo æqualiter remunerabuntur. Patet etiam quòd omnes animæ paruulorum baptisatorum decedentium ante vsum rationis, æqualiter pręmiabuntur, quia æqualiter participant meritum Christi, eis in sacramento baptismi communicatum. Et loquor hic de speciebus infusis secundum proportionẽ gratię, & propter meritum communicatum:& non si aliunde proueniat, ex dei liberalitate, propter preces assistentium, vel vt proportionentur ruinis angelorum, qui etiam in infimo ordine non erant æquales in gratia, quæ secundum D. Tho. data fuit secundum proportionem naturalium specie differentium. Circa hæc tamen nil determino, sed doctiorum examinationi relinquo. Resolutio ergo est, quòd intellectus agens in anima separata habet pro obiecto immediato species acquisitas, quas acquisiuit in via, & infusas à deo in separatione: quæ sunt eiusdem rationis cum acquisitis, quas illustrat: quia tales species non sunt ex seipsis luminosæ, nec sufficiunt mouere intellectum ad actum secundum, siue ad actualem cognitionem, sicut species intelligibiles angelorum, quæ propter altiorem gradum naturæ earum sunt luminosæ, & quibus mediantibus angeli absq; alio lumine possunt intelligere. Et ideo non ponitur in eis intellectus agens, sicut in homine, qui tenet infimum gradum inter intellectuales creaturas: quapropter in anima separata species intelligibiles acquisitæ in via, & infusæ in eius separatione, egent illuminari, vt mouere posint intellectũ: quæ illuminatio fit per intellectũ agentem, qui alio modo operatur pro statu viæ, & animæ coniunctæ: quia immediatè illustrat fantasmata, & alio modo ꝑ statu animæ separatæ, ꝑ quo nõ habet deputare fãtasmata, nec species abstrahere, sed solùm immediatè illuminat species acquisitas vel infusas. Et sic alius & diuersus est modus intelligendi animæ vnitę corpori, & separatę à corpore.

Ver. 3. DE DIFFERENTIA INTELLECTVS AGENTIS A SENSV ET INTELLECTV POSSIBILI.

A INtellectus agens differt à sensu, siue à potentiis sensitiuis: quia intellectus agens nõ est alligatus organo corporeo, & manet subiectiuè in anima separata, non autem potentiæ sensitiuæ. Differt etiam ab intellectu posibili, sicut actiuum principiũ à pasiuo. Intellectus enim posibilis abstrahit & recipit species intelligibiles, & per eas intelligit. Intellectus autem agens non abstrahit neque apprehendit neque recipit species, nec intelligit. Et si alicubi dicatur, quòd est potentia apprehensiua, intelligendum est causaliter & dispositiuè. Præterea etiam in hoc differt, quia intellectus posibilis quandoque est in potentia, & quandoque in actu, & diuersimode se habet in actibus suis. Intellectus verò agens secundum quod est in se, semper est in actu, & vniformiter se habet, naturaliter & non liberè agens. Et sic adeò exercet officium suum in non habẽtibus vsum rationis, sicut in habentibus. Vnde pueri secundum Philo. omnia apprehendunt, & mirãtur. Solum impeditur per ligamen sensuum.

Ver. 4. DE LIGAMINE SENSVVM ET INTELLECTVS.

B SEnsus ligantur in dormientibus per euaporationes & fumositates, vt habet Philos. Et ideo secundum dispositionem huiusmodi euaporationum cõtingit esse ligamen sensus maius vel minus. Quando est magnus motus vaporum, ligatur non solùm sensus communis, sed etiam imaginatio siue fantasia, ita vt nulla appareant fantasmata, sicut maximè quando aliquis incipit dormire post multum cibum & potum. Si verò motus vaporum aliquanto fuerit remissior, apparẽt fantasmata, sed distorta & inordinata, sicut accidit in febricitantibus. Si verò prædictus vaporũ motus fuerit magis mediocris, non solùm imaginatio remanet libera, sed etiam ipse sensus communis soluitur, ita quòd homo interdum iudicat dormiendo ea quæ videt, somnia esse, iudicans inter res & rerum similitudines. Sed tamen aliqua ex parte remanet sensus cõmunis ligatus. Et ideo licet aliquis disimilitudines discernat, semper tamen in aliquibus decipitur. *In lib. de som. & vig.*

Ver. 5. DE NECESSITATE INTELLECTVS AGENTIS.

C NEcesitas ponendi intellectum agẽtem fuit, eò quòd anima rationalis (prout Philos. dicit) est tãquam tabula rasa, in qua nihil depictum est, depingibilis tamẽ virtutibus & sciẽtiis: quod intelligendum est quantum ad intellectum, qui est subiectum illarum: quia intellectus humanus non habet species inditas: est tamen aptus natus acquirere speciem à rebus, & fieri quodammodo omnia, hoc est abstrahere à fantasmatibus species omnium rerum sensibilium (vt dictum est.) Et cùm omne quod mouetur, ab alio moueatur: quia potentia non reducitur ad actum, nisi per aliquid quod est actu: idẽ potentiæ sensitiuæ exteriores reducuntur in actum ab obiecto extrinseco, à quo recipiunt species sensibiles, per quas actuantur & sentiunt. Idem apparet in sensibus interioribus, qui reducuntur in actum per species sensuum exteriorum. Sensus autem interior ex se non potest mouere intellectum, neque præsentare ei obiectum: quia intellectus est vniuersalium, sensus verò particularium. Et ideo necessariò ponenda est virtus in anima, per quam præsentetur intellectui obiectum suum, aliâs intellectus nihil posset intelligere: quod non est dicendum, quia tunc frustra esset. Cùm ergo deus & Natura nihil faciãt frustra, necesse est dicere, quòd Deus dedit aliquam virtutem intrinsecam, per quam intellectus reducitur ad actum suum. Illam virtutem vocamus intellectum agentem, qui modo superiùs expresso, per illustrationem fantasmatis præsentat obiectum intellectui posibili: & reducit ipsum de potentia in actum. *3. de Anima.* *1. p. q. 79. ar. 3. & in q. vnica de anima, artic. 4.*

§. 2. DE INTELLECTV POSSIBILI.

D INtellectus posibilis est potentia naturalis animæ rationalis, nõ alligata organo corporeo: quame

mediante anima dicitur quodammodo fieri omnia, hoc est, potest suscipere omnium rerum intelligibilium, siue sensatarum, siue nō sensatarum formas siue intelligibiles species. Et ideo dicitur posśibilis, inquātum potest recipere. Et paśsibilis, inquantum est in potentia ad agendū, & vtendum speciebus receptis. Et quia nobilius est agere, quàm pati: ideo communius dicitur posśibilis. Et si inueniatur alicubi intellectus sine determinatione, de intellectu posśibili intelligendum est.

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS POSSIBILIS.

9. Metaphys.

OBiectum formale primum & per se siue adæquatum, circa quod versatur intellectus posśibilis est ens in tota sui cōmunitate: quia (vt dicit philos.) vnū quodq; est intelligibile inquātū est actu, hoc est, secundū q habet rationem entis quæ est habere esse reale, vel rationis. Ex quo sequitur q duplex est ens quod obiici potest intellectui posśibili, scilicet ens reale & ens rationis. E

Ver. 2. DE ENTE REALI.

Entis realis diuisio.
Substantia diuisio.

ENs reale est quod habet esse absq; reflexa operatione intellectus. Dictū est, reflexa, propter actus intellectus, qui sunt entia realia: & nō possunt esse absq; operatione intellectus: tamē bene absq; operatione reflexa. Ens reale prima diuisione diuiditur in ens creatū & increatū, siue finitum & infinitū. Et creatum in substantiā, & accidens: Substantia verò in corporeā & incorpoream: Corporea, in corruptibilem & incorruptibilem: Corruptibilis verò in animatā & innanimatam: & animata in vegetatiuam, & sensibilem: & sensibilis in rationalem & irrationalem: vt latius in arbore Porphyriana, & in lib. prædicamentorū continetur. Substantia creata est ens, quod habet ex natura sua esse per se, & nō in alio subiectiuè: & potest substare accidentibus, & ea sustinere, siue communicare illis esse, vt homo. Quāuis humana natura in Christo nō habeat esse per se proprium, sed subsistat in esse existētiæ diuino, tamen ex natura sua cōpetit ei habere esse per se. Vnde si deus de sua potentia absoluta relinqueret humanam naturā, statim sublata vnione hypostatica, ex illa natura quæ nunc est assumpta, flueret vnū esse existentiæ sibi proprium, & esset homo: & ideo est accidēs: quia accidēti nō conuenit ex natura sua posse esse per se. Licet enim quantitas in sacramento altaris sit per se, & non in alio subiectiuè, & substet aliis accidēnbus. s. colori, sapori, odori, figuræ: hoc tamē non habet ex natura sua, sed miraculosè, virtute & potentia diuina. F

Accidentis definitio.
Accidentis diuisio.

¶ Accidens autem est ens reale, quod ex natura sua non habet esse per se, sed in alio vel actu, vel aptitudine. Quod dictum est propter accidentia, quæ virtute diuina possunt separari non solùm à substantia, sed etiam à quantitate: tamen semper habent aptitudinē inexistēdi: licet inesse siue inexistere actu non sit de eius essentia, cùm posśit separari. Et sic debent intelligi verba in cōmuni definitione accidētis, qua dicitur q accidēs est quod potest adesse & abesse subiecto præter subiecti corruptionē, nisi insit à natura, vt risibile homini, & habitudo siue relatio depēdentiæ creaturæ. Accidens diuiditur in accidens cōmune, & accidens propriū. Item diuiditur per nouem genera generalisśima, siue prædicamēta, scilicet quātitatē, qualitatem, ad aliquid, actionem, paśsionem, situm, vbi, quando, & habitum. Diuisio tamen illa est analoga, quia primò conuenit quantitati, quæ est fundamentum omnium accidentium corporalium & materialiū: deinde qualitati: & hęc duo prædicamēta sunt absoluta, cętera verò sunt respectiua. Accidēs proprium est quod conuenit vni, soli, & semper, & fluit à principiis speciei, vt risibile. Accidēs commune est, quod potest conuenire pluribus speciebus, vt color. Nec est inconueniens, quòd accidens propriū conueniat pluribus indiuiduis: quia accidēs propriū dicitur respectu speciei specialisśimę, licet im, ppriè posśit cōuenire speciei subalternæ, si fluat ex principiis eius: & similiter indiuiduo, si fluat ex principiis eius. Nec incōuenit etiā quòd aliquod accidens sit proprium & cōmune aliis, sicut calor, qui est propriū ignis, tanquā fluēs à principiis eius: & est cōmune aliis per ignem vel motū calefactis. Et quātitas continua, quæ est proprium substantiæ materialis: & color, qui est proprium corporis opaci. Accidens cōmune diuiditur in accidens separabile, vt albedo: & accidēs inseparabile, vt nigredo in coruo. Contingit tamen accidens esse & denominari inseparabile tripliciter. Primò propter difficultatem, vt in exemplo dato: quia nigredo à coruo artificiosè potest separari, difficulter tamen. Secundò dicitur inseparabile naturaliter, quia non potest quacunq; arte aut virtute naturali separari, vt quantitas à re quanta, & sic omne accidens proprium est inseparabile. Tertiò propter implicationē contradictionis, vt habitudo seu relatio depēdentiæ creaturæ ad creatorem: implicat enim quòd sit creatura, & quòd nō dependeat à deo. Aliqui idē dicunt de proprio speciei specialisśimę, quod fluit à principiis speciei. Sed meliùs videtur dici, quòd deus potest suspendere concursum suū: & tunc non fluet. ¶ Prædicta decem genera rerum siue prædicamēta dicuntur principia formalia: quia sunt principia cognoscendi, imò & essendi, cùm omne superius actu & intellectu includatur in inferiori, sic quòd nō potest haberi cognitio (saltē distincta) inferioris sine cognitione superioris. Non enim distinctè quis cognoscit hominem, qui non cognoscit ani-

In proœmio Physico.

mal: & sic de aliis præcipuè generalisśimis, quæ sunt communisśima. Ideo Philosophus dicit: Sunt enim primùm nobis nota cōfusa magis. ¶ Hęc decē genera rerū considerantur à Metaphysico & Dialectico, diuersimodè tamen: quia Metaphysicus considerat principaliter naturam eorum secundum quod sunt prima principia: in quibus omnia alia continentur, & quæ de omnibus essentialiter prædicantur, & ad quæ omnia reducuntur. & sic considerat ens rationis, quod reducitur ad hæc tāquam fundamenta eius. Logicus autem nō considerat principaliter res in natura sua, sed pro quanto in ipsis fundantur intētiones aliquæ siue respectus, puta generalitatis seu communitatis superioritatis, secundum quendam ordinem minus communis siue inferioris ad

maius

maius commune, hoc est ad superius, quæ dialecticus ordinat secundũ sub & suprà, inferiora ponit sub, & superiora suprà, & differentias diuidentes & contrahentes à latere. Talem coordinationem prioritatis & posterioritatis naturalis intelligibilitatis (quæ consequitur apprehensionem rei prout est obiectiuè in intellectu) vocant dialectici prædicamentum: & dicunt omnia entia realia finita, vel esse prædicamenta, vel poni in aliquo prædicamentorum, vel per se, vel reductiuè. Per se quidem, quæ habent tres conditiones. Prima est, quòd sint vniuoca, hoc est quæ sub vna ratione vel conceptu & æquè primò prędicantur de suis inferioribus. Ideo ens non est prędicamentũ: quia non est vniuocum, sed analogum: dicitur enim priùs de substantia, quàm de accidente, cùm substantia habeat perfectius esse, quàm accidens: quod pendet ex ea in triplici genere causæ, scilicet efficientis, materialis, & formalis. Pariter accidens non est prædicamentum, cùm primò dicatur de quantitate, quæ est fundamentum aliorum. Secunda conditio, quòd sit ens reale finitum & limitatum. Ideo Deus non ponitur in prædicaměto, nec entia rationis: quamuis aliqui addant prędicamentum signi: ad quod volunt omnia entia rationis, explicita per vocem vel scripturam, & omnia alia signa voluntaria reduci: à quibus non discrepat D. Tho. qui dicit sacramentũ esse in genere signi. Tertia conditio est, quòd sit ens completum, & non sit pars. Ideo anima, & materia, & alia entia quæ sunt partes aut principia seu via aut termini, non ponuntur per se in prædicamento vel prædicamentis: reductiuè tamen ponuntur in prædicamento vel prædicamentis totius: & sic generatio, corruptio, esse existentiæ, materia & forma, reducuntur ad prædicamentũ substantiæ: augmentatio, diminutio, rarefactio, & condensatio, ad prædicamentum quantitatis: motus alterationis, ad prædicamẽtum qualitatis, & sic de aliis. 3.p.q.60.

Ver. 3. DE ENTE RATIONIS.

A Ens rationis accipitur dupliciter: Primò pro ente causato à ratione, aut in eo subiectiuato. Et sic species intelligibiles, actus intelligendi, conceptus vltimatus, & non vltimatus, siue verbũ cordis, dispositiones & habitus intellectuales, acquisiti vel infusi, & respectus naturaliter consequentes ex illis & alia huiusmodi, dicuntur entia rationis, quamuis secundum essentiam suam sint realia, & hoc modo acceptum non condiuidit ens. Secundò accipitur ens rationis, pro eo quod consequitur actum rationis & est in ea duntaxat obiectiuè, & nullibi subiectiuè: & quod cessante operatione intellectus, nullum habet esse & hoc modo condiuidit ens cum ente reali. Exempli gratia: Cùm intellectus, abstracta à fantasmatibus natura hominis quæ est in Sorte, reflectẽdo se ad fantasmata à quibus abstraxit, & cõparat eã illis, & inuenit eam conuenire pluribus rebus per fantasmata repræsentatis: ad illum actum comparationis intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur speciei ad indiuidua: qui quidem respectus non habet esse per se, & sic non est substantia: neque est in intellectu subiectiuè, neque alibi: & cessante operatione intellectus ab illa comparatione, nullum habet esse, & est purum nõ ens. Sed manente prædicta comparatione, intellectus potest reflecti supra actum suum, & considerare respectum illum, & sic respectus ille erit obiectiuè in intellectu: quia intellectus versatur circa illum & sic est obiectum eius. Nec inconuenit aliquid esse obiectiuè in intellectu, & terminare intellectum quod non est in eo subiectiuè. Quia homo & aliæ res ad extrà sunt obiectiuè in intellectu: & sunt obiectum intellectus, & terminant actum eius mediantibus speciebus intelligibilibus: & tamen nõ sunt subiectiuè in ipso. Sicut potentia visiua per speciem coloris non solum terminatur ad colorem, qui est obiectum eius, sed etiã ad quantitatem, & ad motum qui consequitur quantitatem. Sic intellectus terminatur ad ea, quæ consequuntur actum suum, & rem apprehensam, quæ est obiectum eius. Et sic ens rationis dicitur obiectum intellectus, nõ primò & per se, sed per ea in quibus fundatur, & ad quæ terminatur. Potest tamen esse quòd sit in intellectu subiectiuè, vt quando intellectus reflectitur super actum suum, vel considerat debitum, aut alia quæ in eo sunt, tunc respectus naturaliter consequens dicitur ens rationis primo modo: & tamen est subiectiuè in intellectu. *Entis rationis diuersa acceptio.*

Ver. 4. DE RESPECTV, SIVE RELATIONE.

B Qvum omne ens rationis sit respectus quidam & sic non possit bene intelligi, ignorata natura respectus: ideo de essentia siue natura respectus dicendum est. D. Tho. dicit quòd respectus siue relatio essentialiter (hoc est pro formali) est ordo, vel dependẽtia, aut aliqua alia inclinatio, aut habitudo vnius rei ad alteram, & illa habitudo siue respectus aliquando est realis ex vtroque extremo, aliquando ex altero tantum, aliquando est rationis tantùm ex vtroque. Realis quidem est, quando res secundum suam naturam habet dependentiam vel inclinationem ad eam, sicut effectus ad causam, filius ad patrem: & tales sunt respectus prędicamẽti ad aliquid. Et ad hũc respectum realem tria requiruntur. Primò, quòd extrema sint realia: inter ens enim & non ens nõ potest esse relatio realis. Secundò quòd sint realiter distincta, & quòd vnum possit verè negari de alio, & sic eiusdem ad seipsum non est relatio realis. Tertiò, quòd extrema illa sint eiusdem ordinis, hoc est mutuæ dependentiæ saltem pro formali. Quia nõ apparet quòd materiale fundamenti dependeat à materiali termini. Sortes enim pater non pendet à Platone filio, quia potest esse & aliquando fuit sine eo. Sed paternitas bene pendet à filiatione, nec potest separari: quia secundum Philos. relatiua sunt simul natura. ¶ Aliquando respectus est rationis tantùm, cùm scilicet aliquid prædictorum trium deficit: & hoc contingit quando comparatio vel habitudo est voluntaria, & non naturalis, hoc est quæ non necessariò ponitur ad positionem fundamenti, vt in respectibus vniuersalitatis generis, vel speciei & aliis quæ tractantur in logica: quorum comparationes sunt *Relationis definitio et diuisio.* *Tria requisita ad respectum realem.*

voluntariæ, hoc est liberæ, & non naturales, siue necessariæ. Non enim omnes qui apprehendunt naturas rerum, faciunt tales cóparationes, quales logici. ¶ Aliquádo respectus ex parte vnius extremi est realis, & ex parte alterius est rationis: quando habitudo vel dependentia ex parte vnius extremi, est naturalis: & ex parte alterius non: vt dependentia siue relatio creaturæ ad Deú: Creatura enim naturalis, hoc est necessaria dependentia pendet à Deo, & nó potest nó pendere ab eo. Deus autem cùm sit primum principium, à nullo pendere potest: ideo creatio actiua nó est respectus realis, etiam pro formali, cùm non sit naturalis siue necessaria, sed libera: Deus enim non necessariò, sed liberè creat & producit res ad extrà. Præthereà cùm Deus sit infinitus per essentiam, nó est capax alicuius accidentis. Creatio verò passiua est respectus realis, cùm dependentia sit naturalis, & non libera. Et eodem modo dicendum est de alijs relationibus & nominibus, quæ conueniunt ei ex tempore: vt dominus, gubernator, & alia huiusmodi. Huius generis sunt respectus obiecti ad actum, vel habitum, seu potentiam naturalem passiuam, prout scibile ad scientiam, visibile siue coloratú ad visum. Quia obiectum scibile non pendet à scientia, nec visibile à visu, cùm scibile possit esse absque scientia, & coloratum absque visu. Sed scientia pendet à scibili, & visio à colorato seu visibili. Quia obiectum mouet potentiam, & causat notitiam, & per consequens scientiam. Obiectum etiam se habet per modum mensurantis: actus verò & habitus, nec non potentiæ passiuæ & cognitiuæ, per modum mensurati, relatio autem mensurati ad mensuram, est relatio realis, sed non econuerso: quia mensura saltem naturalis, non pendet à mensurato, sed mensuratum à mensura naturali: secus de artificiali. Pannus enim non pendet ab vlna: & ideo respectus illius mensuræ est rationis ex vtroque extremo.

Respectus realis ex altero extremo.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESPECTVS REALIS ET RATIONIS.

Vltra prædicta requisita ad relationem siue respectu realem, per quæ distinguitur à respectu C rationis, respectus realis adhuc differt à respectu rationis in hoc quòd plura requiruntur ad respectum realem, quàm ad respectum rationis. Quia ad respectum realem requiruntur quinque, scilicet subiectum fundamentum, ratio fundandi, terminus, & subiectum termini: vt facilè videri potest in respectu seu relatione patris ad filium. Sortes enim est subiectum paternitatis, potentia generatiua est fundamentum: ratio fundandi est genuisse siue potentia in actum reducta. Terminus est filiatio: & subiectum termini est Plato filius. In respectu verò rationis nó requiritur subiectum, sed sufficit fundamentum & terminus, & aliquando fundamentum non est reale, vt in negatione, & in secundis respectibus rationis: vt infrà dicetur. Fundamentum respectus rationis est natura, vt intellecta siue abstracta, siue vt est in intellectu, à cuius intellectione immediatè inchoatur comparatio. Terminus verò est natura, ad quam terminatur comparatio prout cùm consideratur natura hominis, vt conueniens Sorti & Platoni. Natura hominis est fundamentum, & eadem natura (prout est in Sorte vel Platone) est terminus. Non enim est inconueniens, quòd eadem natura diuersimodè consyderata, sit fundamentum & terminus, licet fundamétum & terminus possint esse diuersæ naturæ: vt quando natura hominis & angeli apprehenduntur & consyderantur vt differentes, fundamentum & terminus illius differétiæ sunt diuersæ naturæ. Non inconuenit etiam quòd vna natura apprehensa (à qua inchoatur comparatio) habeat plures terminos, sicut Sortes eadem paternitate terminatur ad plures filios: quia eadem potentia, imò aliquando eodem actu genuit illos. Fundamentum entis rationis est duplex, & aliquando triplex, scilicet propinquum, remotum, & remotissimum. In primis respectibus rationis fundamentum est natura ad extrà vt intellecta: propinquum verò est species intelligibilis illius naturæ. In secundis verò, primus respectus rationis est fundamentum propinquum: species intelligibilis est remotú: & natura ad extrà, vt intellecta siue obiectiuè existens in intellectu, est remotissimú: & sic cósequenter dicendum est, si super secundis respectibus fundentur alij.

Fundamentum entis rationis triplex.

Ver. 6. DE DIVISIONE ENTIS RATIONIS, ET NEGATIONE.

Ens rationis diuiditur in negationem, priuationem, & respectum. Non sic quin negatio, & pri- D uatio sint respectus, sed quòd non adeò cóplete habent conditiones respectus, vt ea quæ continentur sub tertio membro: quia non habent fundamentum remotum aut terminú realem. ¶ Negatio est ens rationis, cuius fundamentú remotum nullum est in rerum natura: fundamentum tamen propinquum est reale, & etiam terminus est realis, quia negatio non potest cognosci sine affirmatione, cùm intellectus noster primò intelligat cóposita. Et quia nó ens siue purum nihil, non potest esse fundamétú alicuius, nec potest obiici intellectui, quia non cóprehendatur sub obiecto eius: Ideo necesse est quòd fundamentú propinquum negationis sit ens reale: vt cùm apprehédo chimeram vel Antichristú, intellectus format speciem intelligibilé chimeræ vel hominis: & reflectitur ad fantasma Antichristi, & comparat ipsum ad esse siue ad ens, & inuenit non conuenire ei. Ille respectus non cóuenientiæ dicitur negatio, per quam dicimus Antichristum & chimeram non esse, vel non esse ens reale. Illum respectum negationis significamus per hoc aduerbium nó, vel per signum aliquod includens illud. Negatio secundum D. Tho. est duplex: quædam absoluta, & quædam determinata. Negatio absoluta est quando negat omnia genera & ipsum ens: vt cùm dicimus non ens. Alij negationem absolutam vocant puram negationem. Negatio determinata (s. alicuius generis) est quæ non negat totum ambitum entis, sed aliquod genus, vel etiam aliqua genera, vt non quantitas, non accidens. Ibi actus syncathegorematicus, cui vox negatiua (non) respondet, non negat substantiam. vnde possumus dicere, homo est non quantitas, & nó accidés.

Negatio duplex.

& sic

& sic de aliis. Per hoc ens rationis siue negationem significatam per aduerbium (non) siue per aliquod signum includens ipsum, significamus diuisionem & differentiã vnius rei ab alia, vel etiam à multis. Ideo dialectici attribuunt ei duo officia: vnum circa qualitatem propositionis. s. inficiandi & negandi copulam propositionis, siue vnionem extremorum, & habitudinem prędicati ad subiectum, siue diuidendi extrema: vt cùm propositioni affirmatiuæ superadditur negatio copulæ, diuidit prædicatum à subiecto, siue repræsentat prædicatum non conuenire subiecto. Ideo propositionem negatiuam vocat Philos. diuisionem & affirmatiuam compositionem. Secundum officium est distribuendi terminum sequentem, si sit distribuibilis, hoc est habeat plura significata, hoc est denotat quòd terminus sequens ipsam, accipitur & debet verificari pro omnibus suis significatis copulatiuè. Negatio secundum dialecticos, est duplex, scilicet negans & infinitãs: hoc est, hęc vox (non) quę est nota negationis, dupliciter accipitur, scilicet neganter & infinitãter. Neganter, quando eius vertus & officium fertur non solùm in terminum immediatè sequentem, sed etiam in omnes terminos sequentes: & talis negatio negat vniuersaliter quicquid affirmatum reperit; nec facit vnum cum termino cui adiungitur. Et hoc modo accipiendo dici solet, quòd negatio negans est malignãtis naturæ: quia quicquid inuenit post se, destruit, & eius oppositum ponit. Si inueniat terminum distributum, facit eum stare determinatè. Si verò inueniat stantem determinatè vel confusè, tamen distribuit. Si inueniat propositionem negatiuam, facit eam affirmatiuam: si negatiuam, facit eam affirmatiuam. Si vniuersalem, particularem, facit signa vniuersalia particularia. Secundò accipitur infinitanter. s. quando cadit præcisè super terminum immediatè sequente. Et hoc modo non facit propositionem negatiuã: sed solùm distribuit terminum cui adiungitur, & facit vnũ cum eo, & est pars subiecti & prædicati. Et de hac solet dici, quòd disiunctũ ex termino finito & infinito, verificatur de omni re, & cõuertitur cũ ente, vt homo vel non homo.

Negationis duo officia.

1. Perihe.

Negationis negantis officium.

Negationis infinitantis officium.

Ver. 7. DE PRIVATIONE.

A PRiuatio est ens rationis habens fundamẽtum remotum realem, terminum verò remotũ realem non habet, vt cæcitas. Cuius fundamentum est subiectum, aptum natum, puta organum indispositum intrinsecè vel extrinsecè. Intrinseca dispositio est humor glacialis: Exterior verò est, quando ea quæ sunt exteriùs, sunt temperata: quãdo s. non est phlegma aut humor superabundãs, nec nimis calidus frigidúsve, aut non impeditur pellicula aliquo modo: vt in lippis & in habentibus albuginem. Terminus verò est id, quod negatur, siue sit habitus, vel aliud accidẽs, aut aliquid aliud: vt in claudo & manco. Vnde dicit Philos. quòd priuatio non cognoscitur, nisi per habitum, hoc est per notitiam siue apprehensionem eius quod negatur à subiecto apto nato, quod vocatur habitus. Et sic cùm intellectus apprehendit organum indispositum intrinsecè, siue Sortem nõ habere organum visus: & apprehendit potentiam visiuam, & comparat eam organo, & inuenit non conuenire ei qui aptus est, & secundum suam naturam conuenire debet pro tẽpore: ille respectus sequens illam comparationem, dicitur priuatio, quæ significatur per hanc dictionem cęcitas: quę significat formale cæci. Et sic cæcus habet duplex significatum. s. materiale & formale. De materiali significat subiectum aptum natum, cui s. secundum suam naturam debet competere potentia visiua: de formali verò significat respectum siue negationem aut defectum potentiæ visiuæ. Sic dicendum in aliis terminis priuatiuis. De hac priuatione si sit perfecta, quando s. principia essentialia negãtur, vt puta organum, vel humor glacialis, communiter dicimt, quòd à priuatione ad habitum non est regressus, vt in cæco nato, qui naturaliter visum recuperare non potest: tamen bene supernaturaliter: vt habetur de cęco nato, quòd naturaliter visum recuperare nõ potest quẽ Christus illuminauit. In moralibus etiã in quibus per aptitudinẽ subiecti significatur debitum, inuenitur priuatio: vt ignorantia, quæ est priuatio sciẽtiæ debitæ in esse. Potest tamen ad eã per studiũ fieri regressus. Similiter si priuatio nõ sit perfecta, hoc est si negatio inclusa nõ neget principia essentialia, sed actũ vel principiũ propinquũ, quod est dispositio exterior. Vnde qui habet oculos clausos vel albuginẽ, potest recuperare visum: sicut catuli ante nonũ diẽ: nec sunt perfectè cæci. Quidam dicũt priuationẽ perfectã cõsistere in priuato esse, & imperfectã in priuari. Quid autem sit priuatio in priuato esse & in priuari, & quomodo priuatio & habitus sint opposita immediata, vide infrà c. 3. §. 7. ver. 4. Quũ igitur in mortali peccato principiũ essentiale vitæ spiritualis (quod est gratia) sit corruptũ: sequitur ꝙ ad eã naturaliter nõ potest fieri regressus, sed requiritur auxiliũ speciale ex alto. ¶ Notãdũ tamẽ, ꝙ licet priuatio pro formali sit ens rationis, nihilominus tamẽ ꝑpter subiectũ aptũ natũ, etiã cessante illa cõparatione intellectus, Sortes dicitur realiter cæcus, hoc est realiter priuatus & destitutus potentia visiua. ¶ Priuatio differt à negatione secundũ D. Thomam: Quia negatio neque ponit aliquid, neq; determinat sibi subiectũ: & propter hoc potest dici tã de ente, quàm nõ ente. Sicut nõ vidẽs, & nõ sedẽs, & nõ ens. Priuatio autẽ nõ ponit aliquid, sed determinat sibi subiectũ. Est enim priuatio negatio in subiecto apto nato, vt dicitur in quarto Metaph.

Ver. 8. DE RESPECTV RATIONIS.

B REspectus rationis (qui est tertium mẽbrum prædictæ diuisionis) est ens rationis, habens fundamentum remotum realem ac etiam terminum remotũ realem: vt si quis apprehensa hac propositione vocali, Homo est animal, consideret hãc dictionem (homo) comparatam ad propositionem cuius est vel potest esse pars, Ille respectus sequens actũ intellectus facientis hanc comparationem, dicitur terminus apud dialecticos, qui dicunt terminum esse, in quem resoluitur propositio. Inquantum verò intellectus comparat illam vocem (homo) ad suum significatum, & acci-

pit pro ſuo ſignificato: reſpectus ſequens illam comparationem dicitur ſuppoſitio, quæ eſt acceptio termini pro aliquo de quo eſt verificabilis, &c. Si verò comparetur ad copulam, in quantum proponitur ei, ille reſpectus dicitur ſubiectum. Si verò comparetur ad illam vocē (animal) vt poſtponitur copulæ, reſpectus ille ſequens dicetur prædicatum. Si verò comparetur ad hoc ſignum (omne) quod facit accipere pro omnibus ſuis ſignificatis copulatiuè, reſpectus ſequens dicitur diſtributio. Per hæc faciliter poteris venire in cognitionem aliorum reſpectuum rationis, à dialecticis conſideratorum: qui dicuntur paſsiones vel diſpoſitiones termini vel propoſitionis aut argumentationis. Omnes enim conſequuntur comparationem voluntariam intellectus. ¶ Notandum etiam quòd reſpectus ſignorum, qui dicuntur diſpoſitiones terminorum cathegoreumaticorum, hoc eſt ſignificantium aliquid vel aliqua, vocantur actus ſyncathegoreumatici.

Ver. 9. DE VNIVERSALIBVS ET PRAEDICABILIBVS.

Hæc.cap.1. ET quia reſpectus vniuerſalium & prædicabilium maiorē habēt difficultatem: ideo ad eorum euidentiam ſingulorū exempla duximus inferenda. Præſuppoſitis imprimis, & ad memoriam reuocatis, quæ dicta ſunt ſuprà de abſtractione ſpecierū intelligibilium à ſingularibus. Et quia (vt dicitur in 1. Poſterior.) omnis noſtra cognitio ortum habet à ſenſu, qui eſt circa ſingularia: ideo à termino & fine prædicamenti ſubſtantiæ ſiue à ſingulari & indiuiduo exemplum præponemus. C

Ver. 10. DE RESPECTV INDIVIDVI ET SINGVLARIS.

APprehenſa & abſtracta natura quæ eſt in Sorte ab intellectu poſsibili per virtutem intellectus agentis & illuſtrantis ſiue depurantis fantaſmata, per quam illuſtrationem recipitur ab intellectu poſsibili, ſpecies intelligibilis, ſiue naturalis ſimilitudo hominis vniuerſalis, nō in eſſendo, cùm ſit accidens determinatum, ſed in repræſentando, quia repræſentat indifferenter omnes homines ſine conditionibus indiuiduātibus. Si intellectus illa ſpecie habituali informatus, exeat in actum, concurrente cum eo illa ſpecie habituali, cauſatur in ipſo vna alia ſpecies ſiue ſimilitudo actualis, ad quam actus intelligendi immediatè terminatur: quæ ſimilitudo actualis dicitur verbū cordis, & conceptus vltimatus. Si intellectus cum illa ſimilitudine actuali ſiue verbo cordis reflectatur ad fātaſma ſortis, à quo originaliter illa ſpecies intelligibilis deriuata eſt & abſtracta: Et per illud fantaſma idem intellectus terminetur ad ipſum Sortē, in quo eſt illa natura conſiderata cum conditionibus indiuiduantibus, quæ ſunt materia, hac quantitate & aliis particularibus accidentibus, in ipſo Sorte ſubiectiuè exiſtentibus, ſignata. Ad illam comparationem intellectus ſequitur vnus reſpectus, qui dicitur indiuiduationis & ſingularitatis: per quē Sortes dicitur indiuiduum & ſingulare, ſiue vnum numero, indiuiſum in ſe, & diuiſum à quolibet alio. Et ſic indiuiduum pro materiali ſignificat naturam, quæ eſt in Sorte ſub ſpeciebus indiuiduantibus. Pro formali verò ſignificat illum reſpectum comparationis naturæ ad conditiones indiuiduantes: non pro natura ſortis, ſiue quæ eſt in ſorte, diſtinguatur realiter à ſorte, ſed ſolùm ſecūdum rationem tanquam aliquid includens, quod aliud nō includit. Sortes enim includit naturā humanam cum prædictis coditionibus, & natura illa prædictas conditiones non includit, imò quodam modo ſecludit, non ſecundum rem, ſed ſecundum rationem ſiue modum conſiderandi. Quia intellectus conſiderando naturam abſtractā, nō conſiderat illas conditiones. Notandum, tamen quòd indiuiduum & ſingulare non differunt, nec re, nec ratione. Quia ſub eadem ratione, qua ſortes dicitur indiuiduū, ſub eadē dicitur ſingulare. Tamē hęc quinq;, indiuiduū, cōpoſitū, ſuppoſitū, hypoſtaſis, & perſona differunt ratione. Quia ſingulare cuiuſlibet prædicamenti poteſt dici indiuiduum, ſed non compoſitum, aut ſuppoſitum, nec hypoſtaſis, aut perſona. Compoſitum enim propriè dicitur quod componitur ex materia & forma vnitis, ſiue in communi, ſiue in particulari. Et ſic conuenit ſpeciebus & indiuiduis ſubſtantiæ materialis, ſed indiuiduum non conuenit ſpeciebus ſubſtantiæ materialis, ſed ſolum ſingularibus omnium prædicamentorum, & per cōſequens compoſitis ex hac materia & ex hac forma, quæ habent rationē ſuppoſiti, in quam ſupponuntur ſiue ſubſtant accidentibus, & hypoſtaſis in quā per ſe ſubſiſtit. Nec tamen oportet quod quādo dicuntur de perſonis diuinis ſit aliqua cōpoſitio vel ſubiectio ſecundū rem, quia rebus diuinis nomina imponimus ſecundum modum creaturarum. Perſona verò ſecundum D. Boetium, eſt intellectualis naturæ indiuidua ſubſtantia: & ſic cōuenit angelis & deo. Reſultat ergo quòd quicquid eſt perſona, eſt ſuppoſitum, ſiue hypoſtaſis, & indiuiduum, ſed nō econtra. Quia animalia irrationabilia ſunt hypoſtales, ſuppoſita, & indiuidua: tamen non ſunt perſonæ, cùm non habeant rationem. pariter omne ſuppoſitum ſiue hypoſtaſis, eſt indiuiduum, ſed non econtra: quia ſingularia prędicamentorum accidentium ſunt indiuidua: & tamen non ſunt ſuppoſita, neque hypoſtaſes. D

Indiuiduum, compoſitum, ſuppoſitum, hypoſtaſis, & perſona differunt.

Quomodo autem perſona conueniat deo, dicetur infrà cap.19.§.2. verſic.1.

Ver. 11. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS SPECIEI.

INdiuiduum & ſingulare differunt ab vniuerſali: Quia indiuiduum ſiue ſingulare ſignificat naturam in vno ſolo: quia dici de præſupponit eſſe in. Vniuerſale autem ſignificat aliquid vnū eſſe in multis, ſiue in pluribus. Quomodo autem vnum ſit in multis ſiue pluribus, videndum eſt. Apprehenſa igitur (vt dictum eſt) natura quæ eſt in Sorte, per ſpeciem intelligibilem actualem, quæ repræſentat indifferenter omnes homines, intellectus conuertēdo ſe ad fantaſmata, videt Sortem habere naturam rationalem: ſimiliter Platonem & ſic de aliis: & comparat illos ad humanam naturam apprehenſam, in qua conueniunt: ſic facit vnitatem ſpecificam ille reſpectus cōuenientiæ Sortis & Platonis in illa natura reſultans, & ſequens prædictam comparationem, fundatus in illa natura apprehenſa, terminatus ad plura & diuerſa ſuppoſita, dicitur ſpecies pro formali: & illa E

natura

natura vt ſic apprehēſa ſiue iotellecta, dicitur vniuerſale ſpeciei pro materiali. Et quia per illā cōuenientiam & vnitatem ab intellectu factam, natura illa dicitur eſſe in multis, non ſecundū rem, ſed ſecundum rationem: ideo intellectus ſiue ratio attribuit eā multis, quod eſt prædicari de multis indiuiduis, ſiue de multis differētibus numero: vt dicendo, Sortes eſt homo, natura humana attribuitur Sorti: &, Plato eſt bomo, natura humana attribuitur Platnni. Et iden dicitur eſſe in multis & prædicari de multis, quod eſt eſſe vniuerſale & prædicabile. Et quia illa eadē natura rationalis poteſt apprehendi per intellectum, vt eſt ſenſibilis, & cōueniens pluribus ſpeciebus, quæ babent ſub ſe ſingularia & indiuidua. & intellectus poteſt comparare eādem naturam, vt eſt rationalis, & communis plnribus indiniduis einſdem naturæ, vt eſt ſenſibilis & conneniens plnribus ſpeciebus. Talem comparationem ſequitur vnus reſpectus hominis ad animal, per qnem homo dicitur inferius ad animal, & contineri ſub eo, ſiue ſubiici illi: talis reſpectus dicitur eſſe ſpeciei ad genus, per quem dicitur ſpecies ſubiici generi. Et ſic ſpecies (vt eſt prædicabile) habet duos reſpectus: vnum ad genus, per quem dicitur ſuſcipere oarnrā generis. Et quia genns eſt in ſpecie prædicatur de ſpecie, & ſpecies in tali prædicatione eſt ſubiectū, ideo dicitur ſubiici generi. Et ſecundum huoc reſpectum, non dicitur propriè prædicabile, ſed ſubiicibile. Alius reſpectus eſt in ordioe ad indiuidua, prout eſt in illis: & ſic habet rationem vniuerſalis & prædicabilis. Ex quo ſequitur, quòd reſpectns ſpeciei ad indiuidna, eſt magis proprius, quàm reſpectus eius ad genus.

Ver. 12. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS GENERIS.

A Apprehenſa natura quæ eſt in Sorte, vt eſt ſenſibilis, nnn conſiderando rationabilitatem, nec accidentia indiuiduātia, ſi intellectus cōparet eā bomini, leoni, & eqno, in cōmuni, eo quòd innenit hæc tria cnnuenire in ſenſibilitate cum ſuis indiuiduis, & ſenſibilitatem io eis inneniri, facit vnitatem generis: & dicit ſenſibilitatem eſſe iu pluribus ſpecie differentibus: reſpectus ſequēs illam comparationem cōuenientiæ, vocatur genus pro formali: & natnra quæ eſt in Sorte, apprehēſa & intellecta vt ſenſibilis, ſiue vt animal, vocatur genus pro materiali: & prædicatur tanquam quod, ſiue eſt prædicatum remotum & principale de homine, leone, & equo, & omnibns eorum indiuiduis. Et ſi prædicta natura quæ eſt in Sorte, apprebēſa & intellecta vt ſenſibilis, ſiue vt animal, ſiue conceptu generico, apprehendatur conceptu communiori, ſcilicet vt animata præcisè, non conſiderādo ſenſibilitatem, & comparetur animali, plātæ, & arbori, in quibus inuenit illam, ac omnibns inferioribus: reſpectus ſequens ad talem comparationem dicitur genus pro formali ſuperius ad animal. Et natura illa ſic apprehenſa vt animata præcisè, dicitur genus ꝑ materiali. Et ſic conſequenter de ſuperioribus, ſcilicet ſi apprehendatur vt corpus, & vt ſubſtantia. Si verò apprehendatur ſub conceptu entis, erit reſpectus cōmunitatis & ſuperioritatis, ſed non generis cùm ens non ſit vninocum, ſed analogum. Prędicantur tamen ſuperiora etiam analoga, de ſuis inferioſibus eſſentialiter, & in quid, eò qnòd dicant totam naturam inferiorum abſolutè, & non per modum qualificantis ſiue adiectiuè, qnemadmodum differentia, de qua dicendum eſt.

Ver 13. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS DIFFERENTIAE.

B Natura quæ eſt in Sorte, apprebenſa vt ratinnalis, & comparata per intellectum ad eandem naturam conſideratam vt animal, quod eſt magis commune, & poteſtatiuum, hoc eſt continens cōfusè & implicitè omnes ſpecies: ob quā cauſam poteſt contrahi & determinari ad quamlibet ſpeciem, & ad bominem per rationale. qua determinatione facta, animal cum rationali conſtituit eſſentiam & definitiooem hominis, quæ eſt io multis indiuiduis. Et per illam rationabilitatem differt à leone & equo ac aliis ſpeciebus. Reſpectus, qui ſequitur illam cōparationem intellectus, dicitnr differentia ſpecifica pro formali: & natura illa quæ eſt in Sorte, ſic apprehēſa, cōparata, & intellecta, dicitur differentia pro materiali. Differētia ſpecifica habet tres actus, hoc eſt includit tres reſpectus, qui cauſantur ex triplici cōparatione intellectus. Prima cōparatio eſt rationabilitatis ad animal, quod eſt poteſtatiuū ſiue commune & diuiſibile in plures ſpecies. Ad illam cōparationē ſequitur vnus reſpectus, qui dicitur diuiſiuus generis, per quē differentia dicitur diuiſiua. & propter hunc actū differētia in arbore Porphiriana ponitur à latere. Seconda cōparatio eſt rationabilitatis ad hominē, cuins ſpeciem conſtituit. Quia animal per rationale cōtractum & determinatū cōſtituit hominē in ſpecie, & definit ipſum: Vnde dicitur quòd genns & differentia cōſtituūt ſpeciē, nō quidē ſecundū rē, ſed ſecundū modū cognoſcēdi. Quia ſpecies non poteſt diſtinctè cognoſci ſine cognitione generis & differētiæ. Per genus cognoſcitur cōfusè, ſed quādo geoeri, quod ſe babet per modū materiæ ſeu potētiæ & cōmunis ac cōfuſi, adiungitur: differentia contrahēs & clarificās ipſum facit diſtinctam cognitionem ſpeciei. Et ſic rationale eſt de actu & intellectu bominis, & non animalis: quia non poteſt diſtinctè cognoſci ſeu intelligi bomo, niſi intelligatur rationale, ſed bene animal: licet rationale implicitè includatur in animali. tamē non eſt de intellectu animalis, cùm animal poſſit iotelligi non intellecto rationali. ideo dialectici dicūt, quòd differētia eſt actu & intellectu in ſpecie, non in genere, licet ſit & cōtineatur ſub poteſtate & communitate generis implicitè. Per būc reſpectnm differētia dicitur conſtitutina ſpeciei. Et quia per hāc conſtitutionem ſignificatur eandem naturam differentiæ eſſe in ſpecie, & rationabilitatis in homine idētice: ex conſequenti in omnibus in quibus eſt bnmana natura. Ideo ſicut ſpecies (vt homo) prædicatur de plnribus indiuiduis: ſic & rationale, differenter tamen: qnia ſpecies prædicatur in quid, eo quòd dicit totam eſſentiā rei abſolutè & ſubſtantiuè: differentia verò prædicatur in quale, boe eſt per modum qualificantis & inhærentis, quia dicit & ſignificat eandem

essentiam adiectiuè, vt dictum est. Non sequitur tamen, quod differentia sit accidens, quia non prædicatur in quale accidentale, quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem: sed in quale essentiale, quia est eadem essentia differentiæ & speciei: differentia enim dicit totam & eãdem essentiam rei, sicut genus & species: sed non secundum eũdem modum: quia genus significat eam indeterminatè, cõmuniter, & confusè, substantiuè tamen. Et species determinatè & distinctè, & etiam substantiuè, ideo prædicatur in quid: differentia verò per modum determinantis, contrahẽtis, & adiacẽtis, licet nõ adiaceat. ¶ Tertia cõparatio est, qua intellectus comparat rationabilitatem ad hominem & leonẽ, ac etiam alias species, quæ nõ cõueniũt cum homine, imò per rationabilitatem differunt ab eo: respectus sequẽs illam cõparationem, dicitur respectus differentiæ ad alias species. Et secũdũ hũc respectum differentia facit differre speciem, quã constituit ab aliis speciebus. Et quia hic actus est principalior: ideo ab eo denominatur. Et sicut dictum est de differentia specifica, ita proportionaliter dicendum est de differentia generica. Genus enim subalternũ (hoc est quod habet aliud genus supra se) dicitur species subalterna. ¶ Et quamuis genus & species faciãt diuersa prædicabilia: non tamen differentia generica & specifica, eo quòd cõueniãt in principaliori actu, qui est facere differre. Ex prædictis patet tota coordinatio prædicamẽti substantiæ, in quo sola essentialia habẽt ordinẽ, secundũ hãc coordinationem faciliter poteris in aliis prædicamentis similem coordinationẽ facere accipiẽdo terminos abstractiuè, & comparando inferiora ad sua superiora & essentialia, & econuerso: prout in prædicamento quantitatis, accipiẽdo hanc lineã pro indiuiduo, deinde lineã rectam vel circularẽ aut visualem, deinde lineã absolutè: deinde quantitatem cõtinuam, postremò quantitatem absolutè, quod est genus generalissimum.

Ver. 14. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS PROPRII.

NAtura risibilitatis quæ est in Sorte, apprehensa per intellectũ conceptu cõmuni, potest comparari ad hominẽ, à cuius principiis essentialibus fluit. Et sic inuenitur in omnibus, in quibus inuenitur essentia hominis. Ad hanc comparationem sequitur vnus respectus, per quem risibilitas in cõcreto attribuitur homini, & omnibus indiuiduis eius, siue prædicatur de homine conuertibiliter, prædicatur etiã de omnibus indiuiduis hominis, quia omnis homo est risibilis: & omne risibile est homo. Omne animal rationale est risibile: & econuerso: & Sortes est risibilis, talis respectus dicitur à dialecticis vniuersale: & prædicabile proprij pro formali. Et risibilitas sic apprehensa & comparata ad principia essentialia, à quibus fluit, dicitur prædicabile proprium pro materiali, quod prædicatur de specie accidentaliter & conuertibiliter. Et eodem modo dicẽdum est de proprio generis, vt de quantitate continua, quæ est proprium substantiæ materialis. C

Ver. 15. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS ACCIDENTIS.

ACcidens sufficienter definitum & diuisum est. Sed quod ad propositum sufficit, potest dupliciter considerari: vno modo secundum eius essentiam & in abstracto, vt si cõsideretur natura albedinis quæ est color, & passibilis qualitas in ordine ad inferiora vel superiora. Ex tali consideratione & comparatione resultat respectus, qui dicitur prædicabile generis vel speciei aut differentiæ, & sic consideratur in prædicamentis accidentium. Alio modo potest considerari in ordine ad subiectum: & tunc dupliciter: vno modo prout fluit à principiis speciei: & sic dicitur accidens proprium, & in tali fundatur prædicabile proprium. Alio modo, vt non fluit à principiis speciei, neque vt proprium, sed vt commune, fluens à principiis indiuiduorũ. Sic ergo apprehensum & comparatum pluribus siue speciebus siue indiuiduis, constituit pro formali, siue pro respectu consequente talem comparationem, prædicabile accidẽtis. Et prædicatur de pluribus in concreto, non tamen conuertibiliter, ad differentiam proprij: & dicimus, homo est albus, equus est albus, & idem dicendum est de omnibus aliis accidentibus communibus nouem prędicamentorum accidentis in ordine ad substantiam, ad quam solam pertinet substare accidentibus. D

Ver. 16. DE MODIS QVIBVS ACCIPITVR VNIVERSALE.

VNiuersale & prædicabile tribus modis accipi potest. Primò pro materiali, & hoc dupliciter. Vno modo pro natura exteriori, prout apprehendi potest & esse sub illo respectu, licet non sit apprehensa. Et sic illa natura dicitur vniuersale in potentia: & ab antiquis Thomistis vniuersale ante rem. Alio modo pro illa natura prout est obiectiuè in intellectu, siue vt apprehẽsa & comparata. Et sic dicitur vniuersale in actu, & ab aliis vniuersale in re: nec in hac consideratione consideratur formale nisi indirectè, eò quòd natura nullo modo potest habere rationem vniuersalis, nisi in ordine ad talem comparationem in potentia vel in actu: Et hoc secundo modo consideratur à physicis & naturalibus. Secundò accipitur pro formali, hoc est pro illo respectu vniuersalitatis, qui consequitur actum intellectus comparantis eam ad sua inferiora vel superiora, vt est ens distinctum à negatione & priuatione. Et hoc modo ab aliquibus dicitur vniuersale post rem. Tertiò potest considerari pro aggregato ex materiali & formali. Et hoc tripliciter. Primò æquè principaliter considerando materiale & formale, & quando diuidũtur vel negãtur adinuicẽ. Secũdò, principaliter cõsiderãdo materiale, & minus principaliter formale: tũc dicitur materiale vt est sub formali: & sic accipitur in propositionibus de actu exercito, vt in hac propositione: Homo est animal: quia natura animalis principaliter prædicatur propter illum respectum. & sic consideratur à metaphysicis, qui etiam considerant secundas intentiones, minus tamen principaliter. Tertiò, vt principaliter consideretur respectus, & ex consequenti natura in qua fundatur & tunc dicitur formale, vt sub se habet materiale. & hoc modo consideratur à dialecticis. E

Ver.

Ver. 17. DE PRIMIS ET SECVNDIS INTENTIONIBVS.

B ET quia dialectici ſæpenumero reſpectus ratioois vocāt iotentiones, circa quas propter varietatem opinionum, & diuerſitatem iotellectuum, iuuenum ingenua obtunduntur: ideo quid ſit veriſimilius circa illas dicendum eſt, omiſsis npioiooibus & rationibus opinanrium. Notandum ergo, quòd prima intentio vocatur omnis conceptus realis, realiter & ſubiectiuè exiſtens in intellectu, ſiue ſit conceptus vltimatus, ſiue non vltimatus, ſiue directus, ſiue reflexus. Secūda intentio dicitur omnis reſpectus, reſultans ex comparatione voluntaria intellectus circa res apprehenſas, ſiue ſit primus reſpectus, qui ſequitur primam comparationem intellectus, ſiue ſecundus, reſultās ex ſecunda comparatione intellectus, qui poteſt ſuper primum fundare ſecundum, tertium, & quartum, & ſic conſequenter in infinitum ſyncathegoreumaticè. Omnes illi reſpectus (quia ſunt entia ratioois) dicuntur ſecundæ intentiones: Primæ autem intentiones ſunt entia realia. Secundum hoc dicitur, quòd terminus primæ intentionis dicitur, qui ſignificat rem vel res reales, circa quas intellectus poteſt intendere, vel eas concipere: dum tamen non accipiātur pro ſignis reſpectuum rationis, ſiue ſecundis intentiooibus: vt cùm dicimus nomen vocale. Quia licet voces reales poſsint concipi: verùm tamen inquantum accipiuntur pro ſignis reſpectuum rationis, ſortiuntur illorum naturam, & dicuntur termini ſecundæ iotentionis. Terminus ſecundæ intentionis eſt, qui ſignificat ſecundas iotētiones, vel res reales, prout ſunt ſigna reſpectuum rationis ſiue ſecundarum intentionum: vt iſtæ dictiones, terminus, propoſitio, ſyllogiſmus, nomen, & verbum, & alia huiuſmodi. Hæc plurimùm ſubſeruiunt ad intelligentiam ſuppoſitionis ſimplicis vel materialis. Sed ad obiectum intellectus (à quo digreſsi ſumus) reuertamur.

Ver. 18. DE OBIECTO MOTIVO INTELLECTVS POSSIBILIS.

A QVum ſecundum Philoſ. omnis noſtra cognitio ortum habeat à ſenſu: & ſenſus moueatur à 1.Poſt.
qualitatibus alterabilibus, quæ ex ſe nullam habent actiuitatem, ſed ſunt inſtrumēta virtutis quidditatis ſubſtātiæ materialis, à qua principaliter procedit virtus multiplicandi ſpecies ſenſibiles vſque ad organa ſenſuum exteriorum qui transfundunt eas ad fantaſiam, & per quas intellectus mediante fantaſmate mouetur: conſequens eſt quòd ipſa quidditas rei materialis principaliùs moueat iotellectum. Et ideo obiectum intellectus non eſt primum ſiue adæquatū: quia intellectus beatorum clarè videt eſſentiam diuinam, quæ eſt omnino immaterialis. Et nos etiam pro ſtatu viæ poſſumus habere aliquam cognitionem, ſaltem abſtractiuam, de deo & angelis, iuxta illud, ad Romanos 1. Inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, &c. Eſt Rom.1.
tamen obiectum inadæquatum & in ratione motiui, vt dicit Philoſ. Quod intelligendum eſt pro 3.de Anima.
ſtatu huius viæ, pro quo nihil poſſumus intelligere, niſi per cōuerſionem ad fantaſmata. Quidditas rei materialis eſt natura compoſiti ex materia & forma Quòd autem poſsimus habere conceptum quidditatis materialis, probatur ex Philoſ. qui dicit, quòd ſubſtantia præcedit accidens cognitione, & in 3. de Anima ait, quòd natura lapidis eſt in anima. Et in 1. de Anima dicit, quòd accidentia magnam partem conferunt ad cognoſcendum quod quid eſt. Quidam tamen exponunt 7.Meta.
prædictas authoritates de cognitione completa, non autē confuſa: quia cùm omnia noſtra cognitio ortum habeat à ſenſu, qui non poteſt præſentare niſi accidentia, & ſic primò fantaſma præſentat quidditatem accidētium: nec ſequitur, quidditas mouet, ergo priùs cognoſcitur, licet accidēs completè abſque ſubſtantia cognoſci non poſsit. Notādum tamen, quòd idem ſunt natura, quidditas, & eſſentia, quod quid eſt, & definitio: abſtrahitur tamen prædictus conceptus quidditatis materialis à fantaſmatibus illuſtratis per virtutem intellectus agentis, vt dictum eſt.

Ver. 19. DE OFFICIIS INTELLECTVS POSSIBILIS.

B INtellectus poſsibilis habet tria officia. Primū eſt, attrahere & recipere ſpecies à fantaſmatibus: & ſecundum hoc officium dicitur intellectus paſsibilis, hoc eſt receptiuus: quia (vt dictū eſt) intelligere eſt quoddam pati. Secundū, intelligere, hoc eſt cum ſpecie iam habita exire in actum intellectionis, ad quem ſpecies abſtracta & iotellectus ſimul concurrunt. Et propter hoc officium, dicitur poſsibilis & potens. Tertium eſt, conſeruare ſpecies intelligibiles abſtractas. Et quanuis aliquæ naturæ contrarientur ad inuicem: ſimilitudines tamen illarum non contrariantur in intellectu poſsibili, eò quòd non recipiuntur in eo ſecundum eſſe naturale: vt dictum eſt de ſpeciebus ſenſibilibus albi & nigri: & ideo non corrumpuntur: quia omne quod corrūpitur, à contrario corrumpitur, vel per definitionem conſeruantis, aut tranſmutationem ſubiecti, vt fantaſmata. Intellectus autem eſt incorruptibilis, & iotranſmutabilis: igitur ſpecies intelligibiles ſunt incorruptibiles, & quantùm ad hoc officium, intellectus poſsibilis dicitur memoria intellectiua: quia de ratione memoriæ eſt, quòd ſit theſaurus & conſeruatio ſpecierum. Et differt à memoria ſenſitiua, quia illa eſt alligata organo corporeo, & eſt ſolùm ſingularium: hæc autem non eſt alligata organo corporeo, & eſt vniuerſalium, nec aliquid poteſt ab ea elabi, ſicut à ſenſitiua, vt dictū eſt. Quòd autem aliquando non recordemur eorum quæ ſciuimus, prouenit propter lapſum & perditionem fantaſmatum, quæ neceſſe eſt intelligentem fantaſmata ſpeculari, vt dictum eſt.

Ver. 20. DE TRIPLICI INTELLECTVS POSSIBILIS CONSIDERATIONE.

C INtellectus poſsibilis poteſt tripliciter cōſiderari: primò ante abſtractionē ſpecierū intelligibilium, quæ fit per virtutē intellectus agētis. Et ſic intellectus dicitur in potētia, reſpectu ſpeciei quam nondum abſtraxit. Secundò, inquantum habet ſpecies intelligibiles: & tunc dicitur eſſe in actu primo, hoc eſt habituali, ſiue habere habitum: & ſic partim in actu, partim in potentia: in

actu quid é, respectu speciei quã habet, & in potentia ad actũ, siue ad considerationem actualem. Tertiò potest considerari secundum vltimam completionem, inquãtum informatus specie intelligibi actuali, siue verbo cordis, intelligit, & actu terminatur ad obiectum. Sed cessante ab actuali consideratione illius speciei intelligibilis actualis, dormiendo, vel circa alia se occupando, illud verbum cordis euanescit, propter desitionem conseruantis, quod est actus intelligendi, siue actualis applicatio intellectus: quemadmodum actualis visio, siue species visibilis, quæ producitur ab obiecto in potentia visiua euanescit propter desitionem luminis, & remotionem obiecti. Et quamuis ex potentia visiua & specie sensibili non causetur in oculo alia species sensibilis obiecti, quia per speciem sensibilem primò causatam visus fertur in obiectũ: nõ sequitur tamen quòd ex intellectu & specie sensibili habituali non causetur in ipso intellectu alia similitudo actualis, siue verbum cordis, per quod terminetur ad obiectum: quia potentia visiua per illam speciem habet obiectum sufficienter præsens & proportionatum, ad quod directè & immediatè potest terminari: intellectus autem per speciem intelligibilem abstractam non habet obiectum præsens proportionatum, ad quod directè & immediatè posit terminari, cùm sit vniuersaliũ: quia fantasma est aliquid singulare: & ideo necesse est vt ex tali applicatione intellectus ad speciem intelligibilẽ habitualem, formetur actualis similitudo, siue verbum cordis, ad quod intellectus directè & immediatè terminet actum intelligendi, per quod reflectatur ad fantasma, & sic tendat in obiectum ad extrà: & tunc cognitio intellectus est completa & perfecta, quando venit ad terminum vnde traxit originem, vt suprà dictum est c.2.ante §.1.

§. 3. DE ACTIBUS INTELLECTUS POSSIBILIS.

INtellectus possibilis habet tres actus siue operationes: Prima dicitur simplicium apprehensio. Secunda dicitur compositio vel diuisio. Tertia discursus & ratiocinatio. D

Ver. 1. DE SIMPLICIUM APPREHENSIONE.

Cap.1.in principio.

SImplicium apprehẽsio est abstractio & receptio speciei intelligibilis, siue similitudinis rei intellectæ, de qua abundè suprà dictum est. Quæ vocatur simplex, non ideo quòd res apprehensa sit simplex: quia quidditas rei materialis, quæ est res intellecta, complectitur materiam & formam, vt dictum est: & ideo nõ est simplex à parte rei repræsentatæ: sed dicitur simplex primò in essendo, quia species illa in intellectu est simplex siue indiuisibilis & spiritualis. Secùdò, quia per eam nihil attribuitur rei, nec separatur ab ea, vt in secunda operatione, quę dicitur compositio vel diuisio: sed solùm res intellecta consideratur absolutè. E

Ver. 2. DE DIVISIONE SIMPLICIS APPREHENSIONIS.

Simplex apprehensio quotuplex.

SImplex apprehensio est duplex: quædã est habitualis & incõpleta, quæ fit per abstractionem speciei à fantasmatibus quæ adhuc manent in potentia ad operationem, & adhuc per eam se habet intellectus magis passiuè quàm actiuè. Alia est actualis & cõpleta, quando intellectus possibilis informatus specie intelligibili habituali, vnà cum ipsa exit in actum intelligendi, & causat actualẽ similitudinẽ vniuersalẽ rei intellectæ, ad quã directè & immediatè actus intelligendi terminatur, & per quã tanquã per mediũ proportionatũ, intellectus reflexiuè pergit & rẽdit ad fantasmata, & per ea ad rẽ sensatã, & inuenit naturã intellectã esse realẽ, existẽtẽ in indiuiduo & singulari per fantasiã apprehẽsõ, & tũc (vt dictum est) intellectus dicitur intelligere rẽ cõpletè. Ideo hæc simplex apprehensio actualis dicitur intellectio completa & perfecta: & aliquando à Philos. & D.Tho. vocatur intelligentia. & pariter angeli vocantur intelligentiæ, ratione actus, eò quòd semper actu intelligunt. Et sic distinguitur intelligentia ab intellectu, non sicut potentia à potentia, sed sicut actus à potentia. Et in hoc actu habet intellectus pro obiecto materiali siue remoto naturam in indiuiduo existentem, quod ab aliquibus dicitur obiectum quod. Et pro formali, siue quo mediate terminatur ad illã, habet verbũ cordis, quod est naturalis similitudo actualis: & pro principio speciem intelligibilem abstractam, siue habitualẽ: & pro secundo medio, fantasma per speciẽ sensibilẽ ab obiecto causatam. In hac operatione intellectus non cadit falsitas, vt dictũ est. F

Cap.2.

Angeli cur dicantur intelligentiæ.

Ver. 3. DE COMPOSITIONE ET DIVISIONE.

COmpositio & diuisio est secundus actus intellectus possibilis, per quem actualiter vel habitualiter attribuit aliquid alteri, vel diuidit & separat aliquid ab alio. Et talis compositio dicitur propositio mẽtalis affirmatiua: & diuisio, propositio mentalis negatiua: vt actus intellectus cui subordinatur siue respondet hæc propositio vocalis, homo est animal, dicitur compositio & propositio mentalis affirmatiua: & actus cui respondet hæc, homo nõ est lapis, est diuisio & propositio mentalis negatiua. Idem de actibus qui respondent propositionibus scriptis. nã propositio vocalis vel scripta non dicitur propositio, nec cõpositio, aut diuisio, aut attributio vel separatio, nisi per ordinem ad hunc actum intellectus, cuius attributio designatur per copulam affirmatam, & diuisio per negationem copulæ. G

Ver. 4. DE OBIECTO COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

COmpositio & diuisio habent pro obiecto materiali plures res, scilicet rem significatam per subiectum, & rem significatam per prædicatum, & conuenientiam, vel discõuenientiam prædicati cum subiecto, quæ sunt plura saltem secundum nostrum bonum intelligẽdi: quia aliquando sunt idem realiter, vt in propositionibus essentialibus, prout repræsentata per hanc mentalem, homo est animal: eadem enim res quæ est homo, est animal, & illa vnio per copulam affirmatam designata, est quidam respectus rationis, qui consequitur actum intellectus, quo comparat & H

attribuit

attribuit animalitatem homini, tamen secundum nostrum modum intelligẽdi, sunt plura: quia intellectus apprehendit naturam quæ est in Sorte, diversis modis, vt dictum est. Et quia per plures species repræsentant eãdem naturam, plura repræsentare videtur. Et ideo dicitur, quòd licet propositio mẽtalis sit vna simplex qualitas in essendo, quia in subiecto simplici & spirituali: est tamen plures in repræsentando, saltem secundum nostrum modum intelligendi.

Ver. 5. DE CAVSATIONE COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

1 PHilos. dicit, quòd intelligere vnum, scire verò multa cõtingit. Ex quo infert D. Tho. quòd intellectus non potest simul multa siue plura intelligere per modum plurium. Quod potest dupliciter intelligi. Primò, per plures species intelligibiles non subordinatas, siue non habentes ordinem ad inuicem: sic quod vnico actu simul & distinctè intelligat hominem & equum per duas species: sic quòd species intelligibiles hominis & equi simul actuent intellectum, & concurrant æqualiter ad causandam intellectionem hominis & asini, & quòd ex illis duabus speciebus procedat vnum verbum cordis, repræsentans distinctè hominem & asinum: & hoc est impossibile: quia quæcunque intellectus per plures species intelligit, successiuè intelligit, hoc est vnum post aliud, sicut successiuè species apprehendit, & non simul: quia sicut idem corpus in eadẽ parte non potest colorari diuersis coloribus, sic. &c. Et licet species intelligibiles habituales non sint oppositæ, cùm maneant simul in intellectu: actuales tamen sunt oppositæ siue incompossibiles in hoc quod est simul esse, quia habent repugnantiam ex parte subiecti. Species verò subordinatæ, eò quod vna includit aliam, non habent talem repugnantiam. Et ideo intellectus per speciẽ intelligibilem entis, substantiæ, corporis animati, animalis, & hominis, potest intelligere hominem. Et secũdum hoc non potest propositio mentalis plures partes habere nisi repræsentatiuè: quia (vt dictum est) omnis qualitas quæ est in intellectu, est simplex ratione subiecti. Et si alicubi Philos. dicat esse cõpositionem in oratione, referendum est ad vocalem vel scriptam, sed non ad mentalem. Secundò potest intelligi quòd intellectus non possit per vnam speciem communem distinctè & ita perfectè intelligeret, sicut si per particulares species seorsum intelligeret vnũ, & posteà per aliã aliud. Et hoc quidem possibile est in Deo, qui essentiam suam (quæ infinita clarè & distinctè repræsentat) intuetur propter infinitatem sui luminis. Angeli autem qui habent minus lumẽ, perfectius tamen homine, extra diuinam essentiam non vident omnia simul clarè & distinctè per vnam solam speciem: quia nullam habent quæ eis omnia repræsentet: sed solùm illa quæ sub vna specie continentur, in qua statim simul & clarè vident quidditatem & habitudines circunstantes essentiam & accidẽtia eius. Homo verò propter defectum luminis per vnam speciem cõmunem potest quidem multa intelligere confusè & imperfectè, vt per speciem animalis potest simul intelligere hominem & equum, sed non clarè & distinctè ac æquè perfectè, sicut intelligeret si quemlibet illorum per propriam speciem contemplaretur. Pro resolutione igitur huius materiæ aduertendum est secundum D. Tho. quòd ratio & causa quare Angeli (qui optimè cognoscunt compositionem & diuisionem ac discursum) non componunt nec discurrũt, est quia statim à principio sui esse habẽt totam suam perfectionem naturalem, & species inditas perfectè luminosas, quæ simul repræsentant quidditatem siue essentiam rei, & omnia conuenientia & disconuenientia. Homo autem statim à principio non habet totam suam perfectionem, nec species intelligibiles luminosas: imò (vt dictum est ex Philos.) est tãquam tabula rasa in qua nihil depictum est, & ideo datus est ei intellectus agens, quo mediante procedit de potentia ad actum, successiuè se cõuertendo ad diuersa fantasmata, quę sunt corporalia, & subiecta tempori ac successioni. Et ideo in prima apprehensione nõ statim habet perfectam rei cognitionẽ: sed primò apprehẽdit aliquid de ipsa, puta quidditatem ipsius rei, quæ est proprium & proportionatum obiectum in ratione motiui: deinde intelligit accidentia, deinde proprietates & habitudines circunstantes rei essentiam: & secũdum hoc necesse est vnum apprehensum alteri attribuere: vel ab eo diuidere & separare, quod est componere & diuidere, & ex vna compositione seu diuisione ad aliam procedere, quod est discurrere. Ex præmissis clarè constat, quòd compositio seu diuisio non est complexa ex pluribus speciebus actualibus in essendo propter repugnantiam subiecti, scilicet, intellectus, qui est simplex, & spiritualis. Ideo oportet esse qualitatem simplicem in essendo & complexam siue cõpositam in repræsentãdo: repræsentat enim complexionem & compositionem, quæ est in vocali & scripta. Et causatur successiuè quasi eo modo quo de introductione animæ vegetatiuæ, sensitiuæ, & rationalis dictum est. Cùm enim propositio vocalis sit successiua, priùs causat in auditu & fantasia speciem subiecti, postmodum copulæ, deinde prædicati: & sic attribuit. Et per consequẽs si intellectus anteà non apprehenderat speciem subiecti, apprehendit illam: & si apprehenderat, exit in actum, & facit actualem speciem siue verbum cordis illius, & postmodum successiuè excitatur ad conceptum prædicati, & ad consyderationem vnionis siue attributionis. Et adueniente nouo cõceptu, præcedens desinit esse propter defectum conseruantis, scilicet, applicationis intellectus ad speciẽ subiecti: & causatur secundus conceptus, scilicet prædicati, qui eminenter continet primum, & tertius secundum, & quartus tertium, in propositione hypothetica, sicut de anima vegetatiua, sensitiua, & rationali dictum est. Et sic species vltimò causata eminenter continet & repræsentat quicquid repræsentabant præcedentes, & sic subiectum, prædicatum, & vnionem importatam per copulam. Et ita proportionabiliter dicendum est in ratiocinatione siue discursu & aliis omnibus complexis. Et licet tunc per vnam speciem, scilicet vltimam, simul intelligat plura, & iudicet

Lib. Top. 2. Plura simul intelligi non possunt.

Angeli cur non discurrũt aut cõponunt.

3. de Anima.

Cap. 1. §. 2. Ver. 2.

iudicet de pluribus, aliter tamen quàm Angelus, qui non procedit successiuè, vt dictum est.

Ver. 6. DE ASSENSV ET DISSENSV.

COmpositioitem & diuisiooem sequitur assensus vel dissensus. non enim idem sunt assensus & A
dissensus, & cópositio aut diuisio. Cuius signum est, quia experimur nos habere propositio-
Supra Cap. 2. § 10. versic. 2. & 5. nem mentalem, & non assentire, neque dissentire, sed suspendere iudicium. Videndum ergo est quid sit assensus & dissensus. Ex duabus passionibus appetitus concupiscibilis (de quibus dictum est) faciliter apparebit. Dictum est enim quòd amor est complacétia appetitus in bono, & odium displicentia in malo. Sic assensus est complacentia intellectus in vero, cùm ei offertur propositio vera. Et dissensus est displicétia in falsa propositione oblata, à qua resilit, fugit, & abominatur, & arridet propositioni veræ, gaudet, & suo modo delectatur, absque tamen transmutatione corporali, quæ inuenitur in appetitu sensitiuo. Et si propositio successiuè mutetur de veritate in falsitatem, vt hæc propositio: Sortes studet, ipso à studio cessante, manente eadem propositione mentali, quamdiu studet, manet assensus, intellectus adhæret illi, & complacet in ea: & quando cessat à studio, quàm primum intellectus hoc agnoscit, propositio illa displicet, & cessat assensus, & succedit ei dissensus. Et quando ex terminis, vel ex notitia intuitiua sensus, veritas vel falsitas propositionis oblatæ est manifesta, statim naturaliter intellectus assentit veræ, & dissentit falsæ. Sed quádo est dubia, intellectus (qui est libertatis particeps, vt infrà videtur) potest suspendere actú suum, hoc est non assentire, aut dissentire: & ne decipiatur, quamdiu permittitur à voluntate, potest ex aliis propositionibus sibi notis procedere ad inquisitionem veritatis illius: quod est discurrere, & ratiocinari, & venire ad tertium actum. Notandum præterea quòd assensus ab aliquibus dicitur iudicium affirmatiuum, & dissensus iudicium negatiuum. Et cùm iudicium conueniat sensibus, qui iudicant de obiectis suis etiam contrariis, vt visus de albo & nigro: & assensus non conueniat eis, sicut nec compositio aut diuisio, ad quam sequitur assensus & dissensus, & non semper necessariò: consequens est, quod iudicium est superius: & magis commune ad assensum & dissensum.

§. 4. DE RATIOCINATIONE.

RAtiocinatio siue discursus est tertius & potissimus actus intellectus possibilis præsupponés B
simplicium apprehensionem & compositionem ac diuisioné, quo intellectus procedit comparando vnam propositionem alteri, indagandæ veritatis causa: hic actus vocatur à dialecticis argumentatio. Et quia sunt quatuor modi argumétandi, consequens est quòd sint quatuor modi ratiocinandi. Et sic ratiocinatio & argumentatio diuiduntur in quatuor genera siue mébra, scilicet, in syllogismum, demonstrationem, enthymema, & inductionem, sub qua comprehenditur exemplum. Et cùm quælibet disciplina & scientia ex terminis & principiis suis ratiocinatur: ideo vt omnibus qui circa liberales, physicas, & morales disciplinas versantur, & dialecticæ non dederunt operam, ex terminis propriæ disciplinæ pateat aditus argumentandi, ratiocinandi, & concludendi, hos quatuor modos (prout in quacunque disciplina expedit) paucis duximus explicandos.

Ver. 1. DE SYLLOGISMO.

SYllogismus est ratiocinatio siue argumentatio, procedens ex tribus terminis, ex quibus con- C
stituuntur duæ propositiones, quæ coniunguntur per cóiunctionem copulatiuam: quibus admissis & concessis, seruatis seruádis, necesse est aliud accidere, hoc est, tertia propositio ex illis deducta, sequens notam illationis, necessariò est concedenda. Et sic completus syllogismus constat ex tribus terminis, & tribus propositionibus. Tres termini nominantur, maior extremitas, mediú, & minor extremitas. Medium dicitur terminus, qui ponitur in duabus primis propositionibus. Maior extremitas est terminus qui ponitur in prima propositione cum medio. Minor extremitas est terminus, qui ponitur in secúda propositione cú medio, siue sit à parte subiecti, siue à parte prædicati. Prima propositio dicitur maior, secúda minor, tertia cóflata ex maiori & minori extremitatibus, sequés notá illationis, dicitur cóclusio. Duæ primæ propositiones coniúctæ per cóiunctionem copulatiuam præcedentes notá illationis, dicuntur antecedens. Tertia verò propositio sequés notam illationis, dicitur consequens & conclusio, consequens respectu antecedétis, hoc est præmissarum duarum propositionum coniunctarum: quæ etiam dicuntur præmissæ, eò quòd præcedunt consequens & notam illationis. Conclusio verò dicitur in ordine ad prædictas duas præmissas propositiones, apprehendédo coniunctionem, vel in ordine ad notam illationis. Praxis prædictorum poterit intueri in argumentatione sequenti: Omnis homo est animal: Sortes est homo, ergo Sortes est animal. Hæc dictio animal, est medium: homo, est maior extremitas: Sortes, minor. hæc propositio, omnis homo est animal, dicitur maior. Et hæc, Sortes est homo, minor: & ambæ coniunctæ per coniunctionem, & dicuntur præmissæ & antecedens, & hæc propositio, Sortes est animal, dicitur consequens & conclusio. Et hæc dictio (ergo) est nota siue signum illationis, hoc est habitudinis & dependentiæ conclusionis seu consequentis à præmissis siue antecedente, quæ quidem habitudo dicitur communiter consequentia: quæ dicitur bona, quando ex veris vel etiam ex falsis infertur verum: & mala, quando ex veris infertur falsum. Dicitur etiam consequentia materialis, quando gratia terminorum tenet illatio: & formalis, & quando tenet in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Ad similem autem formam arguendi requiritur similis quantitas, & similis qualitas, & similis situs terminorum, & quòd seruentur proprietates logicales, quæ sunt suppositio, materialis, personalis, ampliatio, restrictio, & alia huiusmodi. Fundamentum huiusmodi habitudinis siue dependentiæ & illationis procedit ex illa maxima

Geometriæ.

Geometriæ. Quæcunque sunt vni & eidem eadem, illa sunt eadē inter se. Si ergo homo & animal sunt idem, & Sortes etiam & animal sunt idem: sequitur quòd Sortes & homo sunt eadē inter se.

Ver. 2. DE FIGVRIS SYLLOGISMORVM.

D QVia medium in quo coniunguntur maior & minor extremitas, potest diuersimodè ordinari: ideo diuersæ à dialecticis assignantur figuræ. Si medium subiiciatur in maiore, & prędicetur in minore, est prima figura, vt in exemplo dato. Si autem medium prædicetur in vtraque, erit alia & secunda figura, vt in hoc syllogismo: Nullus lapis est animal: Omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. Si verò medium subiiciatur in vtraque, tunc erit tertia figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substantia. Si verò medium prædicetur in maiori, & subiiciatur in minore, erit quarta figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est animal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia. Quælibet figura habet diuersos modos, qui diuersificantur secundum diuersitatem quantitatis & qualitatis propositionum, quando scilicet ambæ sunt vniuersales, vel vna vniuersalis, & alia particularis: vel vna negatiua, & alia affirmatiua, per præpositionem, vel postpositionem illarum. Et quamuis plures sint modi & figuræ inuentæ ad exercitationem iuuenum, communis tamen vsus est 4. modorum primę figuræ. ¶ duorum affirmatiuorum, qui sunt Barbara & Darij. Barbara constat ex maiore & minore vniuersalibus affirmatiuis: Darij verò vult maiorem vniuersalem, & minorem particularem. Et duorum negatiuorum, scilicet Celarent, qui vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem affirmatiuam. Et Ferio, qui vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem particularem affirmatiuam, & per consequens conclusionem negatiuam: quia conclusio semper sequitur debiliorem partem in qualitate & quantitate, ac falsitate: certitudine, vel opinabilitate. Si vna præmissarum sit particularis, & illa: si vna negatiua, & illa: si vna falsa, & illa: si vna fidei vel opinabilis, & illa: saltem in pluribus: quia ex veris non nisi verum, ex falsis quandoque verum. Ex puris etiam particularibus & negatiuis ex necessitate nihil sequitur, saltem formaliter, hoc est in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Quia gratia materiæ, vt in propositionibus essentialibus, siue materiæ naturalis aut remotæ, bene sequitur verum & falsum. ¶ Obseruandum est etiam quòd in omni figura & modo quòd aliqua propositio sit de omni, & quòd proprietates logicales seruentur: hoc est, quòd æquipolleat vni vniuersali, & quòd termini teneantur æquè amplè, æquè restrictè, & eodem modo appellatæ. Et si termini in maiore vel minore supponant materialiter, simpliciter, vel personaliter, etiam in aliis propositionibus, siue quòd non varietur genus suppositionis, & aliæ proprietates de quibus in libro Prioc.

Ver. 3. DE DEMONSTRATIONE.

A DEmonstratio secundum ordinem terminorum & propositionum cōtinetur sub syllogismo, tamen habet aliam & specialem considerationem circa materiam propositionum: quia ad syllogisandum sufficit assumere propositiones opinabiles: sed ad demonstrandum hoc non sufficit, sed oportet assumere propositiones veras & necessarias, & quæ habeant conditiones de quibus paulò post dicetur. Et ideo demonstratio se habet ad syllogismum per additionem, sicut homo ad animal. Vnde sequitur quòd perfecta demonstratio sit species syllogismi, quæ sic definitur, Demonstratio est ratiocinatio & syllogismus procedens ex duabus propositionibus primis veris, necessariis, per se prioribus & notioribus, de omni, & secundum quod ipsum, ac immediatis, causisque conclusionis, hoc est ad concludendum, scilicet syllogisticè, hoc est seruato ordine syllogisandi in demonstratione instituto. In demonstratione assensus præmissarum est causa immediatè agens, & necessitans intellectum ad assentiendum conclusioni: vt in hac demonstratione, Omne animal rationale est risibile. omnis homo est animal rationale: ergo omnis homo est risibilis. Huius syllogismi duæ primæ propositiones sunt veræ, quia ita est sicut per eas significatur.

Ver. 4. DE NECESSITATE PROPOSITIONVM.

B SVnt etiam prædictæ duæ propositiones primæ & necessariæ, hoc est nō possunt esse falsæ, sed sunt simpliciter & absolutè veræ. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd necessarium simpliciter & absolutè dicitur, quod nullo modo potest nō esse: licet necessarium secundum quid & ex suppositione, sit illud quod stante suppositione non potest non esse. Et secundum hoc Deus dicitur necessarium simpliciter & absolutè, quia nullo modo potest non esse. Angeli etiam secundū naturam sunt necessarij: quia secundum naturam, hoc est naturaliter, non possunt nō esse. Corpus autem animatum & alia omnia corruptibilia, quæ secundum naturam suam, hoc est naturaliter possunt corrumpi & non esse, tamen supposita illorum existentia, & quòd actu sint, non possunt non existere: quia implicat contradictionem, aliquid simul & semel existere, & non existere. Possunt tamen non esse simpliciter & absolutè, hoc est nulla facta præsuppositione, & hoc modo loquendi ista est vera, Sortes contingenter & non necessariò saluabitur. Trahēdo ergo necessarium ad propositionem, illæ propositiones dicuntur simpliciter & absolutè necessariæ, quæ sunt æternæ veritatis, quæ nullo modo, nulloque casu aut euentu possunt esse falsę. Et tales sunt propositiones essentiales, in quibus prædicatum est de essentia subiecti, & secundum aliquos, proprium eius 4. modo. Et si dicatur quòd homo potest annihilari de potentia absoluta, & per consequens hæc propositio, Homo est animal, non erit necessaria. Dicendum quòd verum est, si copula importet existentiam. Si verò importet solam habitudinem & connexionem prædicati ad subiectum sine determinatione temporis (quod est ipsam absolui à tempore) est simpliciter necessaria:

Copulam absolui à tēpore quid.

necessaria: quia quandocunque erit homo, erit animal, & risibilis: & oppositum implicat contradictionem. Propter hanc habitudinem & connexionem extremorum dialectici & Philos. dixerunt quòd propositiones essentiales & propriæ sunt æternæ veritatis, & in eis copulam absolui à tempore, hoc est non dicere existentiam alicuius temporis, sed solùm habitudinem & côuenientiam extremorum, scilicet prædicati ad subiectum. Et sic absolutio à tempore non est propriè ampliatio: quia in ampliatione semper copula importat existentiam alicuius temporis, scilicet, præteriti, præsentis, vel futuri, aut possibilis: & non in absolutione.

Ver. 5. DE PROPOSITIONIBVS PER SE.

1. Post. Quatuor modi perseitatis.

SVnt pariter duæ primæ propositiones prædictæ per se, & non per accidens. Ad quarum euidentiam sciendum est quòd Philos. ponit quatuor modos perseitatis, hoc est prædicandi de per se, extra quos reliquæ prædicationes dicuntur per accidés. Primus modus in prædicationibus affirmatiuis est, quando prædicatum est de essentia subiecti verè vel æquiualenter, vel definitio subiecti: aut quando prædicatum est definitum, & definitio est subiectum. Exemplum primi, vt homo est animal, & totum est maius sua parte. Exemplum secundi, vt homo est, vel non est. Illud enim disiunctum, est vel non est, includit omne ens, quod est de essentia hominis. Exemplum tertij, vt homo est animal rationale. Exemplum quarti, animal rationale est homo. Tales propositiones dicũtur de per se primò: quia cognitis terminis intellectus naturaliter assentit, nec potest dissentire. Et hoc dicitur dignitas propositionis. Et sic omnes prædicationes essentiales dicuntur de per se primò, hoc est de primo modo prædicandi de per se. Secundus modus prædicandi de per se est, quando prædicatum est propria passio subiecti vel alicuius superioris, vt homo est risibilis, homo est quãtus, & Sortes est risibilis. Quia licet risibilitas nó sit propria passio Sortis, nec quantitas hominis, est tamen alicuius superioris, puta substantiæ corporalis. Tertius modus prædicandi per se est, quando prædicatum non est in alio sicut in subiecto, vt prima substãtia. Vnde hęc prædicatio identica, Sortes est Sortes: vel hoc est Sortes, demonstrando illum, est de se per se tertio modo. Quartus modus prædicandi de per se est, quando subiectum habet naturalem ordinem ad prædicatum, vt medicus sanat, domificator ædificat, pictor pingit. Quia licet prædicata sint accidentia, tamen propter naturalem habitudinem, quam habet accidens subecti ad prædicatum, dicuntur de per se. Ars enim medicinæ ordinatur ad sanandum, & aliæ ad obiecta sua à quibus recipiunt speciem. Esset autem prædicatio per accidés, si diceretur, medicus ædificat, vel medicus cantat, quia accidit domificatori & cantori, quòd sit medicus: quia medicina non ordinatur ad ædificandum vel cantandum. Omnes aliæ prædicationes quæ non continentur in his quatuor modis, dicuntur per accidens. ¶ Notandũ tamen quòd prædicatio accidẽtalis & per accidens nó sunt omnino idem: quia in secundo modo prædicandi per se, sunt prædicationes accidentales: & tamen nó dicũtur prædicationes per accidens. Ex his quatuor modis perseitatis, duo primi duntaxat subseruiunt demóstrationi. Patet etiam quòd prima ex duabus prædictis propositionibus demonstrationis datæ, est de secundo modo de per se, & secunda de primo. Ex quibus concluditur tertia de secundo modo; quia (vt dictum est) conclusio sequitur debiliorem partem.

Ver. 6. DE PROPOSITIONIBVS DE OMNI.

Propositio de omni quid.

SVnt præterea duæ primæ propositiones prędictæ demonstrationis non solùm de omni prioristico, sed etiam de posterioristico, hoc est sunt vniuersales vniuersalitate determinata & requisita in lib. Priorum & Posterior. Vnde aduertẽdum quòd duobus modis propositio dicitur de omni, hoc est vniuersalis. Primò, quando subiectum distribuitur per signum vniuersale: & sic prędicatum debet verificari de omni contento sub subiecto: & talis vniuersalitas dicitur prioristica, siue de omni prioristico: vt hæc propositio, Omnis homo est currens. Secundò modo, quãdo prędicatum verificatur de omnibus contentis sub subiecto, siue subiectum distribuatur, siue nó: & sic hęc propositio, homo est animal, est de omni posterioristico: & pariter omnes propositiones de per se. 1. & 2. modis, etiam si nullum signum addatur subiecto, sunt vniuersales vniuersalitate posterioristica. Et ideo Philos. in duobus primis modis de per se vtuntur propositionibus indefinitis pro vniuersalibus.

Ver. 7. DE PROPOSITIONIBVS SECVNDVM QVOD IPSVM.

In 1. Phy. Natura notiora.

SVnt etiam prædictæ duæ primæ propositiones demonstrationis datæ secundum quod ipsum, hoc est habentes prędicatum conuertibile cum subiecto. Nã animal rationale & risibile conuertuntur: quia de quocunque prędicatur vnum, prædicatur & reliquũ. Sed hæc propositio, Homo est animal, licet sit vera & vniuersalis, & de omni posterioristico, & de per se, ac necessaria, nó est tamen secundum quod ipsum: quia animal cùm prædicetur de pluribus speciebus, non conuertibiliter prædicatur de homine.

Ver. 8. DE PROPOSITIONIBVS NOTIORIBVS.

SVnt vlterius prædictæ duæ propositiones demóstrationis datæ notiores. Ad quarum euidentiam supponendum est quod dicit Philos. quòd quædam dicuntur notiora natura, siue secundum naturam, hoc est secundum se. Et sunt illa quæ habent perfectiorem entitatem: & sic Deus est notior omnibus creaturis. Et ideo hæc propositio, Deus est secundum se, siue secundum naturam, est notissima: quia Deus habet perfectissimum esse, post Deum Angeli, & post eos anima rationalis, deinde res corporales incorruptibiles, vt astra & corpora cœlestia: postmodũ res corruptibiles, & inter accidentia quãtitas est magis nota. Inter huiusmodi autem species specialissima

ma est notior genere, quia quicquid entitatis includit genus, hoc totũ includit species, & aliquid vltra: ideo simpliciter & secundũ naturã est notior. Singulare autẽ licet habeat plus de entitate quàm species, nõ tamen dicitur notius simpliciter quàm species, eò ꝙ singulare nõ potest esse obiectum intellectus, vt dictum est. Quædam verò sunt notiora quoad nos. Non enim sunt nobis eadem nota & naturæ, scilicet eodem modo: quia naturæ siue secundum naturã notiora sunt perfectiora. Nobis autem primò nota sunt confusa magis, hoc est imperfectiora: eò quòd nos procedimus de imperfecto ad perfectum: ideo magis communia & confusa sunt nobis notiora, & prius nota ordine generationis, dum tamen aliquid habeant de entitate, & non sint pura potentia, vt materia prima vel entia rationis, quæ propter imperfectionẽ entitatis sunt difficillimæ cognitionis: quia (vt est in 9. Meta.) vnumquodq; intantum est intelligibile, inquantum est actu: in aliis autem quę habent aliquid de entitate magis communia & magis confusa sunt notiora nobis. Hoc experimur etiam sensu: quia venientem à remotis apprehendimus primò quòd est aliquid, deinde quòd mouetur, postea quòd est animal, consequenter quòd est homo, & finaliter quòd est Sortes. Et pueri primò vocant omnes homines patres, & mulieres matres: deinde discernunt. Et quia (vt dicit Philoso.) omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, qui versatur immediatè circa singularia: ideo ipsa singularia sunt nobis notiora. Ex prædictis patet quomodo prædictæ duæ propositiones sunt priores & notiores, ac magis notæ secundum naturam. *1. Post.*

Ver. 9. DE PROPOSITIONIBVS IMMEDIATIS.

G SVnt insuper prædictæ duæ primæ propositiones demonstrationis prædictę immmediatæ. Ad quarum euidentiam supponendum est quid dicatur medium, & quotuplex sit medium. Medium, Physicè loquẽdo, dicitur illud quod facit distantiã & diuisionẽ inter extrema, vt aër medians inter visibile & visum, & secunda vnitas in numero ternario. Alio modo accipitur medium, in quo extrema coniunguntur & conueniunt: & sic copula potest dici medium in propositione, & terminus cui maior & minor extremitas coniunguntur in syllogismo. Et quia cõtingit medium esse quantum & diuisibile, ideo duplex consueuit poni medium, scilicet medium simpliciter & medium mediatum. Medium simpliciter dicitur medium quod est in extrema absque alio medio. Et sic in numero quinario quarta vnitas est immediata quintæ, quia nulla alia mediat: secunda verò & tertia sunt mediatæ. Applicando ergo ad propositum, illa propositio dicitur immediata alteri, quæ habet & includit immediatum principium probationis, in quo extremitates coniunguntur & conueniunt: ex qua conuenientia concluditur conuenientia extremitatum inter se, vt in exemplo dato, animal rationale est medium immediatum: quia in eo conueniunt extremitates. Neq; est aliud mediũ ꝓximius, per quod possimus cõcludere ꝙ homo est risibilis, iuxta prædictam regulã geometriæ. Et cũ prædictę duę primæ propositiones demõstrationis datæ contineant illud medium immediatum, dicuntur immediatæ: & copulatiua ex illis resultans, dicitur immediata ad hãc propositionem: Omnis homo est risibilis: Si verò animal rationale accipiatur vt medium ad inferendum hanc, Sortes est risibilis, & dicatur sic: Omne animal rationale est risibile: Sortes est animal rationale, ergo Sortes est risibilis: hoc complexum, animal rationale, erit quidem medium, sed non immediatum: eò quòd sit aliquis terminus eo immediatior, in quo extrema cõclusionis cõiungi possunt, scilicet hic terminus, homo, dicendo, Omnis homo est risibilis, Sortes est homo: ergo Sortes est risibilis. Et sic dicẽdũ est de superiorib. terminis ascẽdẽdo. Propositio igitur immediata dicitur, qua nõ est alia prior & immediatior ad cõcludẽdum. *Mediũ quid, & quotuplex.*

Ver. 10. DE DIVISIONE DEMONSTRATIONIS.

A DEmonstratio primò diuiditur in affirmatiuam & negatiuam. Affirmatiua dicitur, cuius medium affirmatur de vtraq; extremitate. Negatiua, quãdo negatur de altera: vt hic, Omne animal rationale est risibile: sed nullus equus est animal rationale: ergo nullus equus est risibilis. Demonstratio etiam diuiditur à Philosopho in demõstrationem propter quid, siue à priori, & per causam, & in demonstrationẽ quia est, siue à posteriori, & per effectũ. Demonstratio propter quid, siue à priori, est argumẽtatio qua intellectus procedit à cognitione causę notę ad cognitionem effectus ignoti. Et ideo illa quæ nõ habent causam, sicut Deus, non possunt cognosci per demonstrationẽ propter quid siue à priori. Et quia per quãlibet causam contingit demõstrari: ideo supponendũ est quid sit causa, & quot sint genera causarũ. Causa dicitur, id cuius esse sequitur aliud secundũ naturam, scilicet effectus. Causarũ autẽ alia est efficiẽs, alia materialis, alia formalis, & alia finalis. Ex his quatuor duæ sunt intrinsecę, scilicet materialis & formalis, quia sunt de essentia cõpositi. Nõ autẽ causæ extrinsecæ, quæ sunt efficiẽs & finalis. Causa efficiẽs dicitur id, à quo est principiũ motus & quietis. Causa finalis est, cuius gratia aliquid fit. Causa materialis est, ex qua aliquid fit cũ insit, vt ex farina & aqua fit panis. Causa autẽ formalis est, quę dat rei esse, vt anima. In exemplo autem dato fit demõstratio per causam formalem. Per causam autem materialem potest sic fieri: Omne compositum ex materia elementari & forma, est corruptibile, sed homo est huiusmodi. Igitur. &c. Per causam verò efficientẽ sic: Omnis effectus pendet à sua causa: sed Deus est causa omniũ creaturarũ, igitur omnes creaturæ pendẽt à Deo. Per causam finalẽ sic: Omne intellectuale est beatificabile: sed homo est intellectualis, igitur est beatificabilis. *Causa quid, & quotuplex.*

Ver. 11. DE DEMONSTRATIONE PROPTER QVID.

B DEmõstratio propter quid & à priori est triplex, scilicet propter quid simpliciter: & propter quid & potior, & propter quid & potissima. Demõstratio propter quid simpliciter est, quæ

fit per causam, siue propinquam, siue remotam: vt Quicquid respirat, est animal: sed paries non respitat, ergo paries non est animal. manifestum est enim quòd non animal non est causa propinqua huius quod est non respirare: aliàs omnia animalia respirarent, quod constat esse falsum: quia animalia carentia pulmone, non respirant, igitur consequentia patet ex dictis Philosophi, si negatio sit causa negationis, & affirmatio erit causa affirmationis. Sed causa ꝓpinqua erit animal non habens pulmonem & sanguinem. Demonstratio propter quid & potior dicitur, quæ fit per causam propinquam, sed non immediatam, siue fiat per causas intrinsecas siue extrinsecas. Et quia causæ intrinsecæ sunt potiores extrinsecis, ideo demonstratio quæ fit per causam materialem vel formalem, dicitur propter quid & potissima. Et sic demonstratio per causam remotam dicitur propter quid simpliciter. Demonstratio quæ fit per causam propinquam, dicitur demonstratio propter quid & potior. Et quæ fit per causam immediatam, & intrinsecam, dicitur propter quid & potissima, in qua scilicet medium est definitio subiecti conclusionis.

Ver. 12. DE DEMONSTRATIONE QVIA EST.

Demonstratio quia est, siue per effectus, est ratiocinatio in qua proceditur per effectus cognitos, ad cognitionem causæ vel causarum incognitarum: vt, Omne coniunctum igni, est calidum: ergo ignis est calidus. Visus discernit album à nigro, sed Sortes discernit albú à nigro, ergo Sortes videt. Sic probat Philoso. Deú esse, quia motus est: sed de his amplius infrà. Notandum tamẽ quòd aliqua demonstratio quia est, siue per effectú, procedit per effectum nó conuertibilem, quia talis effectus potest nobis esse notior quàm causa: vt sic dicendo, Quicunque habet febres, habet pulsum commotum: ego non habeo pulsum commotum, ergo non habeo febres. Quodcunque non desiccat, non est ignis: sed homo non desiccat, ergo homo non est ignis. C

8. Phys. Infrà c.19. §.1.

Ver. 13. DE INDVCTIONE.

Inductio est argumẽtatio procedẽs à singularibus sufficiẽter enumeratis ad propositionẽ vniuersalem, vt Sortes currit, & Plato currit, & sic de aliis. Et isti sunt omnes homines, ergo omnis homo currit. Hæc argumentatio dicitur à neotericis ascensus, quia est consequentia formalis ad quã potest reduci descẽsus: qui est ab vniuersali ad singulares, ac etiam exemplum quod est in agibilibus & factibilibus, reducitur ad inductionẽ. Est autem exemplũ prorsus à factis siue operationibus particulariũ personarum, ad persuadendũ simile: sicut Moyses orãdo pro populo, placauit iram Dei, similiter Dauid, Daniel, &c. Ergo omnis qui vult placare iram Dei, debet &c. D

Exemplum quid.

Ver. 14. DE ENTHYMEMATE.

Enthymema est argumentatio, qua intellectus ex vna propositione notiore & probabili quæ dicitur antecedens, precedit ad concludendum aliam, quæ dicitur consequens, ab illo antecedente pendens: vt cùm dicitur, Omne animal currit, ergo omne animal mouetur. Hæc dependẽtia ꝓuenit ex hoc, ꝙ cõsequẽs virtualiter & implicitè cõtinetur in antecedẽte. Motus enim cõtinetur in cursu, & sic antecedẽs continet virtualiter minorẽ: quia si negetur consequentia, subsumendum est, & omne currens mouetur, &c. Aliqui dicunt enthymema esse syllogismum imperfectum, truncatum & breuiorem iuuenibus & rudibus, qui sibi volunt omnia explicari. Qui verò ingeniosi & prouecti sunt, enthymemate gaudẽt, eò quòd multa in vno respiciunt. Ideo antiqui philosophi maximè illo vsi sunt: & dicitur communiter: Gaudent breuitate moderni. Differt autem enthymema à syllogismo & demonstratione: quia tam in syllogismo quàm in demonstratione proceditur ex pluribus propositionibus, vt dictú est: enthymema verò ex vna cathegorica prægnante, hoc est cõtinente aliam. ¶ Differt etiam ab inductione & exemplo: quia inductio & exemplum procedunt à singularibus, enthymema verò à cõmunibus. Conuenit autem cum syllogismo: quia tã syllogismus quàm enthymema procedunt ex propositionibus probabilibus. Propositio autem probabilis vt distinguitur contra necessariam, secundum Philoso. dicitur quæ apparet vera omninibus aut pluribus sapientibus: & cuius vtraque pars seruatis principiis scientiæ potest sustineri: quæ ab aliquibus vocatur problema. Et per hoc quòd syllogismus & enthymema procedunt ex probabilibus, differunt à demonstratione & sophismate: quia demonstratio procedit ex necessariis. Et sophisma, quod à Philoso. dicitur elenchus sophisticus, hoc est apparens & nõ existẽs syllogismus. Ab aliis autem dicitur syllogismus litigiosus, erraticus, atq; fallax, ab effectu: quia effectus & finis eius est generare lites, & errorem aut deceptionem, hoc est iudicium falsum: procedit enim ex falsis, vel ex falso modo syllogisandi, vt in hoc sophismate, Quod ego sum, tu non es: homo ego sum, ergo homo tu nõ es. Et hoc contingit tripliciter: primò quando peccat in materia, hoc est quando antecedens vel altera eius pars est falsa: vt hic, Omne malum est fugiendum: ieiunare est malú, ergo, &c. minor est falsa quia ieiunare est bonum. Secundò, quando peccat in forma, hoc est quando non seruantur regulæ & præcepta syllogisandi: & tamen antecedens est verum: vt hic, Omnis homo est Animal, & omnis asinus est animal: ergo omnis homo est asinus, quia medium in neutra distribuitur. Tertiò quando peccat in vtroque, scilicet in materia & forma: vt hic, animal est genus. Omnis homo est animal, ergo omnis homo est genus. Maior enim est falsa, & consequentia nõ valet, quia variatur suppositio. Differt etiam sophisma ab enthymemate & demonstratione, syllogismo & exẽplo siue inductione: quia exemplum causat suspicionem: vt hic, Sortes in modico fuit malus, ergo in maiori & in aliis præsumitur malus. Demonstratio autem causat assensum euidentem siue scientiam, syllogismus verò & enthymema assensum opinatiuum & opinionem, sophisma verò causat errorem

Problema, Sophisma & elenchus idem sunt.

rem

sem,siue iudicium falsum, & habitum erroneum.

§. 5. DE CONSEQVENTIBVS RATIOCINATIONEM.

z Actum ratiocinandi siue ratiocinationem consequitur primò assensus vel dissensus conclusionis, de quibus dictum est. Sed quia diuersi sunt modi ratiocinandi, iden diuersi assensus consequuntur. Assensus autem in tota sui communitate diuiditur in assensum euidentem, fidei opinatiuum, suspicatiuum, falsum & erroneum, de quibus dicendum est. *Hoc c. §. 3. Vers. 6.*

Ver. 1. DE ASSENSV EVIDENTI, SIVE EVIDENTIA.

B Assensus euidens est assensus clarus & certus, absque quocunque ænigmate & formidine siue dubitatione de opposito, adeò clarus, quòd stante propositione necessaria in intellectu cum debita applicatione propositionum necessariarũ eam probantium, intellectus ex natura sua complacet & assentit: sic quòd non potest dissentire, nec assentire oppositis: & talis assensus in scientia causatur ex primis principijs, & propositionibus per se notis, intellectis terminis, & per demonstrationem: vt stante apprehensione harum, Quodlibet est, vel nõ est: & omne totum est maius sua parte: omne animal rationale est risibile. & hoc modo assensus sapientiæ & scientiæ sunt euidẽtes. In hac autem euidentia sunt gradus: quia quidam assensus est magis euidens quàm alius. Et differt hæc euidentia ab euidẽtia sensus: quia euidentia sensus est circa particularia, & intellectus circa vniuersale. Et ideo sicut intellectus est nobilior sensu, ita euidentia intellectus est nobilior & perfectior euidentia sensus: quia est sempiternorũ, & eorum quæ nõ possunt aliter se habere, neque circa ea intellectus potest decipi aut hallucinari, sicut sensus. ¶ Ex quibus patet, quòd euidentia angelorum est clarior quàm euidentia intellectus humani: & inter eos tantò clarior, quantò per clarius medium & species luminosiores. Ideo in eis non potest esse problema siue opinio circa naturalia. Nec etiam in dæmonibus, cùm in eis (secundum D. Dionysium) naturalia mãserint integra, secus in gratuitis & supernaturalibus. Ideo diabolus dicebat Christo: Si filius Dei es, &c. & Gabriel consulit dominum. ¶ An autem circa supernaturalia discurrant, quidam dicunt quòd angeli beati non discurrunt quia omnia clarè vident in verbo, vel per clarissimas reuelationes & species influxas secundum modum & conditionem suæ naturæ, quæ est intelligere per simplicem apprehensionem sine discursu: quãuis possint habere admirationẽ vel nescientiam. Vnde de angelis inferioribus superiores interrogãtibus dicit Esa. Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? Dæmones verò eo quòd nõ habeant reuelationes, quodam modo circa supernaturalia discurrere dicuntur. vnde Isido. dicit, quòd dæmones multa experimento didicerunt. Sed cognitio experimẽtalis est discursiua, quia ex multis memorijs fit experimentũ, & ex multis experimentis fit vniuersale, vt dicitur in fine Posterior. & in principio Metaph. D. Tho. tamen dicit, quòd in angelis dicitur experientia metaphoricè. & sic secundum mentem eiusdem est, quòd sicut dæmones circa supernaturalia non componunt neque diuidunt, ita etiam non discurrunt: quia repugnat naturæ illorum. Vnde circa supernaturalia, si non habeant reuelationem, vel videant experimenta aliqua fieri miraculosè, vel opinantur, hoc est, habent iudicium cum formidine, absque tamen discursu, vel errant, aut nihil sciunt. *Euidentiæ tres gradus.* *An problema sit in angelis.* *Matth. 4. Dan. 10* *Esa. 63.* *An dæmones quodammodo discurrant.*

Ver. 2. DE FIDEI ASSENSV.

A Fides est assensus certus, absq; formidine causatus, supposita pia affectione voluntatis quæ innititur authoritati dicẽtis, siue reuelãtis: quam authoritatẽ habet pro obiecto formali, & ipsa reuelata ꝓ materiali. Et quia autoritas & reuelatio est duplex. s. humana, & diuina: ideo fides est duplex. s. humana, & diuina, quę dicitur theologa, de qua inferius c. 10. agetur. Syllogismus igitur & enthymema procedẽs ex propositionibus fidei, vel altera illarũ, etiam cum altera euidenti cõcludit propositionẽ de fide: vt sic argumentãdo, omnis homo est risibilis: Christus est homo, ergo Christus est risibilis. Si verò altera sit opinabilis vel dubia, cõclusio erit dubia, cùm sequatur debiliorẽ partẽ. Quomodo aũt triplex sit certitudo, & fidei maior, dicetur inferiùs c. 10. §. 1. ver. 5. *Authoritas & fides duplex.*

Ver. 3. DE OPINIONE.

B Opinio est assensus cum formidine siue dubitatione de opposito, intellectus tamen magis inclinatur ad vnam partem, scilicet assensum, vel dissensum: vt assensus causatus ex hoc syllogismo: Omne currens est album: omnis homo est currens, ergo omnis homo est albus. Assensus huius conclusionis est opinio, quia pręmissæ nõ sunt euidentes, neque certę certitudine fidei, sed probabiles, hoc est contingentes, quæ possunt esse veræ vel falsæ: intellectus tamen ad alteram partem flectitur, sed cum formidine de opposito.

Ver. 4. DE SVSPICIONE.

C Suspicio est assensus formidolosus, fluctuans cum quadam inclinatione ad alterã partem, sed non perfecta, sed aliquo modo (leuiter tamẽ) inclinatus, vt Sortes dicit Platonẽ homicidam: & an Sortes sit verax vel mendax, ignoratur: ergo Plato est homicida. Assensus huius cõclusionis dicitur suspicio: quia est dubitatio cũ aliquali inclinatione ad alterã partẽ. Præsumptio ad suspicionẽ reducitur: est enim media inter opinionẽ, quæ est de his quæ vt in pluribus cõtingũt: & suspicionẽ, quæ est de his quæ rarò. Pręsumptio verò est de his quæ vt in paucioribus cõtingunt.

Ver. 5. DE ERRORE ET IGNORANTIA.

D Error est assensus quo intellectus cõplacet & adhæret falso, æstimato tamẽ vero, vt in hac ratiocinatione, Hæc essẽtia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius: ergo filius est pater. Assensus huius conclusionis est error, quia non est syllogismus expositorius, ad quem requiritur

quòd aliqua præmissarũ valeat vnam de omni: quod non facit hic, quia hæc est falsa, Omnis res quæ est essentia diuina, est pater, & item de alia. Notandũ tamen quòd error dicitur ignorantia prauæ dispositionis. Ad cuius euidentiam sciendum est quid & quotuplex sit ignorãtia. Sed supponendum in primis, quòd discrimen est inter nescientiam & ignorantiam. Nesciẽtia enim est negatio siue defectus sciẽtiæ non debitæ inesse, siue simplex carẽtia sciẽtiæ, in subiecto apto nato: quia nõ dicimus lapidẽ nescientem, sed hominẽ. hæc non est peccatũ, nec potest esse in Deo, cùm sciat omnia. Ponitur tamen à D. Dion. in angelis, ac etiã in anima iusti, quia cùm non cõprehendant verbum, nesciunt omnia quæ Deus sit. Hæc nescientia ab aliquibus dicitur ignorãtia puræ negationis. Ignorantia verò priuationis est carentia sciẽtię debitæ inesse, siue eorũ quę quis potest & tenetur scire: vt sunt ea quæ pertinent ad statum vel officiũ alicuius. plura enim tenetur scire episcopus, quàm agricola. Si quis enim nesciat ea quę sunt necessaria ad salutẽ, est ignorans. Hęc ignorãtia dicitur priuationis. Alia est ignorãtia quę dicitur prauę dispositionis: & est error siue iudiciũ falsũ. Alię diuisiões ignorãtię, & quę excuset à peccato habẽtur inf. rius c.3.§.4.ver.3.&4.

Ignorantia quid et quotuplex sit.

Cap.6.cælestis hier.

Ver.6. DE INTELLECTV PRACTICO ET SPECVLATIVO.

INtellectus diuiditur in speculatiuũ & practicũ. Intellectus speculatiuus est qui id quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed solam veritatis considerationem. vnde & sciẽtię dicũtur speculatiuæ quæ versantur circa solam cõsiderationem veritatis non ordinando ad operationem: vt philosophia naturalis, & scientia methap. quæ dicitur sapiẽtia. Intellectus verò practicus est qui id quod apprehendit, ordinat ad opus siue ad operationẽ. vnde & scientię practicæ dicũtur, quæ versantur circa operationes, prout operatio se extendit non solùm ad factibilia, sed etiam ad agibilia. Et sic scientia medicinæ & moralis dicũtur practicæ. Hic intellectus non dicitur motiuus quo ad executionem, sed quo ad directionem. ¶ Hæc autem diuisio non est in diuersas potẽtias, sed in diuersos actus quia eadem potẽtia, numero est intellectus practicus, & speculatiuus: sed sunt diuersi actus, qui differunt fine, secundum Philo. vnde & à fine denominãtur. Vtriusq; finis est speculari & cõtemplari: sed finis practici est operari, siue ordinare contemplationem ad operationem. Ideo intellectus practicus dicitur operatiuus. Quòd autem non sint diuersæ potẽtiæ, probatur per Philosophum, qui dicit quòd intellectus speculatiuus per extẽsionem fit practicus, sed vna potentia, non mutatur in aliam, igitur, &c. Ratione etiam sic probatur: quia quod accidẽtaliter se habet ad rationem obiecti, quam respicit aliqua potentia, non diuersificat potẽtiam, prout apparet in potentia visiua, cuius obiectum est coloratum. Eadem enim potentia visiua fertur circa omnia colorata, siue illud coloratum sit homo aut aliquid aliud. Sed obiectum intellectus est verum, siue ens sub ratione veri, cui accidit quòd ordinetur, vel non ordinetur ad opus: ergo eadem potentia sufficit ad illa. Et per consequens non sunt plures. Non enim ponẽda est pluralitas sine necessitate, cùm frustra fiat per plura, quod potest fieri per pauciora. ¶ Nec obstat quòd obiectum intellectus speculatiui dicitur esse verum, & practici bonum, quæ differunt saltem secundum rationem, quæ sufficit ad diuersitatem potentiarum cum habitudine intrinseca diuersa. Nam intellectus habet habitudinem recipiendi in se similitudinem obiecti: & voluntas habet inclinationẽ ad obiectũ suum absque similitudine in se recepta, præsentata tamẽ per intellectum: ideo distinguũtur realiter, vt dictum est. Ideo per bonum & verum intellectus & voluntas diuersificantur. Quia verum & bonum se inuicem includunt. Nam verũ est quoddã bonum, aliàs non esset appetibile. Et bonum est quodam verũ, aliàs non esset intelligibile. Sicut ergo obiectum appetitus potest esse verum, inquantũ habet rationem boni, sicut cùm aliquis appetit veritatẽ cognoscere: Ita obiectum intellectus practici potest esse bonum, inquãtum habet rationem veri ordinabilis ad opus. Intellectus enim practicus veritatem cognoscit, sicut speculatiuus: sed veritatem agnitam ordinat ad opus quod non facit speculatiuus.

3 de Anima.

Ver.7. DE RATIONE SVPERIORI ET INFERIORI.

Ratio superior & inferior quid.

QVum potentiæ & substantiæ aliquãdo à principaliori actu denominentur: Vnde & Angeli dicũtur intelligẽtiæ, eò ꝙ semper actu intelligãt. Et ratiocinatio sit principalior actus intellectus: sequitur ꝙ intellectus dicitur & nominatur ratio, à ratiocinãdo. Et quia aliquãdo apud sanctos doctores dicitur ratio superior, & aliquãdo inferior: Ideo isti termini veniũt declarandi. Ad cuius euidentiã sciendũ est, ꝙ ratio superior & ratio inferior nõ sunt duæ potẽtiæ realiter distinctæ (prout dictum est de intellectu speculatiuo & practico:) sed sunt vna potentia secundum diuersos actus, quos habet circa spiritualia & æterna, ac etiam corporalia & temporalia: quæ comparãtur ad cognitionem nostram hoc modo: quia vnum est medium ad cognoscendum alterum. Nam secundum viam inuentionis per res corporales venimus in cognitionẽ æternorum. Vnde Aposto. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas. Sed in via iudicij siue resolutionis & determinationis, per æterna iudicamus de temporalibus circa agenda. Intellectus enim hominis potest intendere & versari circa temporalia & æterna, & circa vtraque ratiocinari dupliciter: Primò circa æterna, contemplando & conspiciendo ea & in illis sistendo, vt in bonitate, sapientia & iustitia Dei, & hoc pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundò, consulẽdo rationes & regulas æternas, quæ sunt volũtas & pręcepta Dei, & applicãdo ad temporalia, quæ occurrunt agenda, vtrũ sint bene vel malè facta. Id enim per regulas & leges siue ordinationes Dei maximè cognosci potest, & hoc pertinet ad officiũ intellectus practici. Intellectus eas cõspiciens, & per eas consulẽs,

Roma.1

disp

disponens, & dirigens temporalia, dicitur ratio superior, quasi per superiora ratiocinans. Potest etiam intellectus circa corporalia & temporalia versari etiam dupliciter: Primò ea conspiciendo, contemplando, speculando, & in eis sistendo: quod pertinet ad officium intellectus speculatiui. Secundo, consulendo rationes naturales, & leges humanas, circa temporalia, quæ occurrũt agenda, scilicet, an sit bene vel malè factum etiam per consequens faciendum, vel non faciendum, recurrimus ad iudicatorium naturale (quod est synderesis) & cõsideramus & applicamus leges dependentes ex ea, ad agibilia occurrentia, quod pertinet ad officium intellectus practici. Secundum hæc intellectus dicitur ratio inferior, quia circa inferiora & per rationes inferiores ratiocinatur & dirigit, & si illæ non sufficiunt ad iudicandum & determinandum, recurrimus ad superiorem legem, scilicet Dei præcepta aut concilia eius, quæ habent regulare & dirigere inferiorem rationẽ ac leges humanas. De his D. Aug. & D. Tho. dicunt, quòd ratio superior & inferior est eadem potentia, sed distinguitur per diuersos actus & diuersa officia, ac etiam diuersos habitus, qui attribuuntur eis. Nam rationi superiori attribuitur sapientia, & inferiori scientia. Ex præmissis apparet conuenientia inter rationem superiorem & inferiorem ex vno latere, & intellectum speculatiuum & practicum ex alio. Differentia enim est ex actibus reciprocis sibi inuicẽ & mutuò subseruientibus. Ratio enim superior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici: est enim de rationibus æternis conspiciendis in illis sistendo, vel consulẽdis & applicãdis circa agibilia. Et eodem modo ratio inferior habet actum & officium intellectus speculatiui & practici, est enim de rationibus naturalibus & legibus humanis cõspiciendis & cõtemplandis ibi sistẽdo: quod pertinet ad intellectum speculatiuum, & etiam consulendis, applicando ad agibilia occurrentia dirigẽda. Notandum etiam, quòd magna & lata est differẽtia inter rationem superiorem & inferiorem, & portionem animæ superiorem & inferiorem. Quia ratio superior & inferior nõ importãt nisi vnam potẽtiam. s. intellectum. Et portio superior animæ importat potẽtias animæ organo corporeo nõ alligatas, quæ sunt intellectus & voluntas. Portio verò inferior importat & significat potẽtias animæ, quæ sunt alligatæ organo corporeo. In quibus anima rationalis conuenit cũ anima sensitiua aliorum animalium. Hæc differentia deseruit ad cognitionem multorũ passuum, & maximè ad cognoscẽdum quomodo Christus erat viator & comprehensor, siue viator & beatus: quia secundum portionem superiorem erat comprehẽsor & beatus: quia intellectus eius clarè videbat diuinam essentiam: & volũtas eius perfectissimè ea fruebatur. Sed erat viator secundum portionem inferiorem: quia vires eius inferiores, scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, & duæ appetitiuæ non erant glorificatæ, sed passibiles & dispositæ ad tormenta, pro reparatione & redemptione naturæ humanæ suscipienda & toleranda.

12. De ci. Dei

Christus erat viator et comprehensor.

DE VOLUNTATE.

CAPUT III.

POST cõsiderationem intellectus considerãdum est de volũtate. Ad cuius euidẽtiam sciẽdũ est, quòd voluntas dupliciter accipi potest: vno modo largè pro omni inclinatione: & sic attribuitur brutis. Dicimus enim quod equus vult currere vel recalcitrare, hoc est inclinatur ad currẽdum vel recalcitrãdũ. hoc modo accipiẽdo, etiã attribuitur insensibilibus: & dicimus lapidem inclinatum velle cadere. Et Christus loquens de aere commoto & vento corporali, qui dicitur spiritus, dicebat, Spiritus vbi vult spirat. Alio modo accipitur propriè, scilicet pro inclinatione & appetitu intellectiuo, hoc est qui sequitur cognitionẽ intellectiuam: & non pro appetitu sensitiuo aut naturali, de quibus dictũ est. Et quia triplex est intellectus, scilicet diuinus, angelicus, & humanus: ideo triplex est voluntas. s. diuina, angelica, & humana.

Ioan. 3. c. 1. §. 9. ver. 1. 3. & 4.

§. 1. DE VOLUNTATE DIVINA.

A VOluntas diuina nõ differt ab intellectu diuino: sicut enim Deus est suum esse & sua essentia: sic etiam est suum intelligere, & suum velle: & sic velle & intelligere in Deo sunt idem realiter, sed differũt ratione, secundum nostrum modum intelligẽdi: qui talis est, quòd res diuinas, quę sunt in Deo vnitæ, intelligimus vt plures: sicut inuenimus in nobis. Ex quo sequitur, quòd voluntas diuina nõ est accidens, sicut voluntas angelica & humana. Differt etiam voluntas diuina à voluntate angelica & humana: quia voluntas angelica & humana sunt finitæ, creatæ, & mutabiles: voluntas autem Dei est infinita, increata, & immutabilis, quia nõ mouetur ab obiecto extrinseco, sicut voluntas creata, quæ secundum Philos. dicitur mouens motum. Mouetur enim ab extrinseco eo modo, quo dicimus quòd intelligere est mutari siue moueri, hoc est non esse eodẽ modo nũc, sicut prius. Voluntas autem diuina non habet obiectum extrinsecum: & intellectus eius est ipsamet, quæ dicitur & nominatur intellectus, eo quòd cognoscit, intelligit, simul videt, & cõprehendit omnia, præterita, præsentia & futura: & (vt dicit Apost.) Vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Quicquid enim futurum vel præteritum fuit, pro quocunque tempore & instanti æternaliter vidit, & voluit fieri pro tempore vel instanti temporis, pro quo factũ fuit, aut fiet. Ideo dicebat per Malach. Ego enim dominus, & non mutor. Et D. Iacobus: apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, sicut apud creaturas, quæ subiiciuntur tempori vel æternitati. Voluntas diuina naturaliter & necessariò vult bonitatem & perfectionem suam, ac operationes ad intra. Non quidem necessitate coactionis, sed naturalis ordinis, quæ libertati complacentiæ non repugnat, secundum D. Aug. Non enim potest velle Deus se non esse bonum, aut verum, aut Deum. Vnde Apost. Fidelis manet, se ipsum negare non potest. Alia tamen à se nõ necessariò, sed

c. 19. §. 1. Ver. 1.

1. p. q. 19.

3. de Anima.

Rom. 4.

Malac. 3.

Iacob. 1.

5. de ciui. dei.

2. Timo. 2.

Psal. 113. Lib. de lib. arbit.

liberè vult. Vnde Psal. Omnia quæcunque voluit, fecit. In eo enim summa libertas est, licet peccare non posit: quia (vt D. Anselmus dicit) Posse peccare non est libertas, neque pars libertatis, sed imperfectio libertatis. Et licet omnia quę vult, voluerit ab æterno, & non posit mutari (vt dictum est) tamen ab æterno omnia liberè voluit.

Ver. 1. DE VOLVNTATE SIGNI ET BENEPLACITI.

1.p.q.19. Voluntas dei multiplex.

Voluntas Dei licet in se non sit nisi vna, secundum tamen nostrum modũ intelligendi, dicitur plures: quam doctores Theologi primò diuidunt in voluntatem signi & beneplaciti. Et iterum voluntatem in præceptũ, prohibitionem, & consilium: & voluntatem beneplaciti, in effectiuam, & permissiuam. Sicut enim ita est in Deo: quia in eo inueniuntur effectus, qui solent esse hominis irati, scilicet punitio. Simili modo loquendi, ea quæ sunt signa voluntatis apud nos, voluntates appellantur. Et quia voluntas (quæ inuisibilis & ignota nobis est) potest dupliciter designari. Vno modo, secundum quòd proponit de agendis. Alio modo, secundum quod impetum facit ad opus. Vtroque modo signa voluntatis dantur in homine, secundum quod proponit de agendis, quantum ad fugam mali, signum est prohibitio. Quantum autem ad prosecutionem boni, duplex est signum voluntatis. Nam respectu boni necessarij, sine quo non potest voluntas bonum suum consequi, voluntatis signum est præceptum. Respectu autem boni vtilis, quo faciliori & conuenientiori modo acquiritur finis, signum voluntatis est consilium. Sed secundum quòd voluntas impetum facit ad opus, duplex est signũ: vnum est expressiuũ eius, & est operatio exterior. Quod enim quis operatur, indicat se expresse velle. Aliud verò signũ est interpretatiuũ, & est permissio. Qui enim non prohibet, vel non impedit quod impedire potest, interpretatiuè videtur consentire in illud. Et hoc importat nomen permissionis. Voluntas ergo Dei, quæ vocatur signi, est voluntas eius circa nos de agendis & fugiendis: quam nobis notificauit per ordinationes suas, quas reuelauit & scribi fecit. Et sic ordinatio Dei scripta circa agibilia, dicitur voluntas signi. & diuiditur (vt dictum est) in prohibitionem, quæ est circa fugam mali necessario vitandi: & in præceptum circa bonum necessarium, & in consilium circa vtilia. De primo dicit Christus: Hæc est voluntas eius qui misit me, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo & 1. Thess. 4. Hæc est volũtas Dei, sanctificatio vestra, quantum ad præceptum. Quantum ad prohibitionem verò, vt abstineatis vos à fornicatione. De tertio autem Apost. De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à domino, vt sim fidelis, declarãdo vtilitatem, & consulendo consilium eius. Voluntas beneplaciti Dei est volũtas eorum, quæ fiunt. Quia cùm ipse sit prima causa mouens, nihil fieri potest absque eius voluntate. Voluntas beneplaciti Dei effectiua, est voluntas eorum quæ fiunt, & non cõtrariantur eius prohibitioni, & talia attribuuntur ei. Voluntas eius beneplaciti permissiua, est respectu eorum quæ fiunt, quæ tamen ipse prohibuit. Et sic Deus, qui voluntate signi non vult peccata (quia prohibuit ea, iuxta illud Sapi. Quasi à facie colubri, fuge peccatum) permittit tamen ea. Et licet Deus ad ea effectiuè, quantum ad substantiã actus peccati concurrat, non concurrit tamen ad deformitatem, propter quam actus ille dicitur peccatum: ideo peccatum non attribuitur Deo. Sicut enim claudicatio, quãtum ad substantiam motus, attribuitur Deo tanquam primo motori: non tamen quantum ad modũ motionis, qui dicitur claudicatio: sed attribuitur tibiæ claudæ & imperfectæ siue defectiuæ: sic furtum, quãtum ad substantiam actus, inquantum scilicet est acceptio rei, est à Deo. Sed quãtum ad modum, scilicet inquantum accipitur res aliena inuito domino, hoc non est à Deo, nisi permissiuè, cùm ipse prohibuerit. Sed hoc est à voluntate defectiua & inordinata accipientis, qui operatur contra regulam eidem datam & præfixam. Ideo Deus non est causa peccati: quia licet volũtas Dei sit causa necessaria, non tamen imponit voluntati hominis necessitatem: disponit enim & mouet omnia suauiter, hoc est, secundum modum cuiuslibet rei, scilicet naturalia naturaliter & necessariò, & libera liberè & contingenter, sed peccatum attribuitur homini, qui ex libertate agit contra præceptum & prohibitionem Dei. ¶ Differentia inter voluntatem Dei beneplaciti & signi est, quia voluntas beneplaciti semper impletur: voluntas autem signi non semper impletur. Non enim semper implentur eius ordinationes, aut præcepta, seu consilia, sed potius fit oppositũ, ipso tamen prius permittente. Ideo potest dici quòd volũtas Dei semper impletur: quia impletur vna vel alia. s. vel signi vel beneplaciti. Et cùm peccator recedit à diuina voluntate signi, incidit in ordinem diuinæ voluntatis beneplaciti, dum per eius iustitiam punitur. Aliqui dicunt volũtatem efficacem beneplaciti Dei semper impleri, sed non voluntatem inefficacem, quæ est voluntas signi (licet voluntas signi aliquando sit efficax) sed secundum quòd est efficax, pertinet ad voluntatem beneplaciti. An autem & quando teneamur conformare voluntatem nostram voluntati Dei, & in quo volito, infrà dicetur.

Margin notes: Voluntas signi. — Ioan. 6. — 1. Thess. 4. — 1. Cor. 7. — Voluntas beneplaciti. — Eccl. 21. — Sap. 8. — Differentia voluntatis signi et beneplaciti. — c.4.§.7.Ver.11. Lib. 2.

Ver. 2. DE VOLVNTATE ANTECEDENTE ET CONSEQVENTE.

Damascenus etiã diuidit voluntatem Dei in antecedentẽ & consequentem: non quòd in Deo sit aliquis ordo vel successio voluntatum, sed secundum nostrũ modũ intelligẽdi, & ex parte volitorum. Videmus enim in naturalibus, quòd in qualibet actione considerandum est aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte recipiẽtis: sicut patet in operatione naturæ, quæ ex parte virtutis formatiuę intendit quòd animal perfectum producatur: sed ex parte materię recipiẽtis (quę quandoque est indisposita) contingit quòd quandoque non producatur perfectum animal sed monstrum. Et sic dicimus quòd prima intẽtio naturæ est quòd animal perfectum producatur: sed quòd

quòd imperfectum animal producatur, est ex secunda intentione naturæ, quæ ex quo non potest materiæ dare formam perfectionis propter suam indispositionem, tradit ei id cuius est capax. Sic in operibus Dei. Quia Deus omnes homines propter beatitudinem fecit, dicimus quòd vult voluntate primaria & antecedente omnes homines saluos fieri, & sic intelligitur dictum Apostoli, 1.Tim.2.
Deus omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sed quia aliqui suæ saluti aduersantur, peccando, & transgrediendo præcepta: propter eorum defectum sunt indispositi, & non sunt capaces beatitudinis. Ideo dat eis Deus voluntate secundaria siue cósequéte, id quod ad suam bonitatem secundum eorum dispositionem pertinet, & eos per iustitiam damnat, & deputat ad torméta, ad quę per peccata sua sunt dispositi. Datur cómuniter alia similitudo de iudice, qui voluntate antecedente vult omnem hominem viuere: tamen si inueniantur homicidæ & turbantes pacificum conuictum, vult illos occidi. Sic Deus vult antecedenter omnes homines saluos fieri, consequenter verò peccatores damnari. D. August. prædicta verba Apostoli dicit debere intelligi vt sit distributio accomoda, vt sit sensus: Deus vult saluos fieri omnes homines qui saluátur. Alij dicunt debere intelligi vt sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum, & secundum hunc sensum Deus vult de quolibet statu hominum aliquos saluos fieri, mares & fœminas, Iudæos & Gentiles, paruos, magnos, ac mediocres, non tamen omnes. D. Tho. dicit quòd Super 1. ca. 1.Tim.2. & 1.p.q.19. art.6.ad 1.
Deus vult omnes homines saluos fieri in vniuersali, vel absolutè, sed non secundum aliquas circunstantias in particulari. Absolutè enim bonum est hominem saluari: sed cum aliquo adiuncto non est bonum hunc peccatorem obstinatum saluari. Et quia consideratio in vniuersali & absoluta est prior quoad nos, quàm consideratio in particulari & comparata: ideo voluntas absoluta & vniuersalis dicitur antecedens. Et voluntas alicuius rei in particulari est consequés, dat exemplum de mercatore, qui vult omnes merces suas saluare absolutè, volútate antecedéte: sed si consideret salutem suam esse in periculo submersionis, si merces non proiiciátur, non vult merces saluare. Hęc voluntas dicitur consequens. Exponit etiam de volútate signi, scilicet quòd Deus vult omnes homines saluare voluntate signi: quia dedit eis naturam ad beatitudinem ordinatam: & omnibus proposuit salutis media, præcepta, & consilia: sed non vult omnes saluare volútate beneplaciti, propter eorum malitiam. Et sic apparet quòd in hoc conueniunt voluntas beneplaciti & consequens, quia ambæ semper implentur. Conuenit etiam voluntas signi cum antecedente, quia non semper implentur: quia tamen vna vel alia Dei voluntas impletur, dicimus absolutè & simpliciter voluntatem Dei semper impleri circa aliquod particulare.

§ 2. DE VOLVNTATE ANGELICA.

D VOluntas Angelica est potentia naturalis ab essentia angeli fluens, qua inclinatur ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, prout eidem per intellectú eius proponitur. Hæc voluntas est creata vel concreata: & non est subsistens, sed est accidens, & in secunda specie qualitatis: ad quam reducuntur omnes potentiæ naturales. Et quia de Angelis in sacris literis ac in theologia plurima tāguntur, & concertantur in scholis: ideo pro declaratione terminorum hic aliqua dicenda sunt. ¶ Et in primis notandum quid sit Angelus. Secundum communiter scribentes Angelus est substantia creata immaterialis, siue incorporalis, inuisibilis, incorruptibilis, & spiritualis, intellectu perspicax, & voluntate pollens. Ex quo sequitur, quòd Angelus non habet nisi duas potentias naturales. s. intellectum & voluntatem. Licet aliqui vltra illas velint in eis esse potentiam executiuam, per quam appropinquant loco, & operantur in eo. Verùm quia illa appropinquatio & executio per applicationem voluntatis absque alia potentia fieri potest, frustra videretur potentia executiua ab eius voluntate efficaci poni. Non enim est aliquid repugnans appetitui eorú, sicut in animalibus & homine, in quibus sunt indispositiones in membris. Et quia volútas Angeli est creata, & ipse creatus, sequitur quòd esse existentiæ eius distinguitur à sua essentia: quia solus Deus est suum esse: omnia autem alia creata habent esse participatum & dependens. Et sic quanuis Angeli sint immateriales, est tamen in eis compositio ex esse & essentia, & ex potentia & actu. Sunt enim in potentia passiua, non quidem corruptiua, sed receptiua: & habent successiuè diuersos actus, & non sunt actus puri sicut Deus. Ex quo sequitur, quòd intellectus & voluntas Angeli non possunt esse substantia: quia (vt dictum est) substantia creata non potest esse immediatú principium operationis. Et sic essentia Angeli recipit intellectum & voluntatem, & eorum perfectiones & conditiones. Vnde sequitur quòd Angelus est mutabilis, ex quo potest perfici. Ex hoc autem quòd est immaterialis, hoc est nó habés habitudinem intrinsecam ad materiá, sequitur quòd non est capax quantitatis continuæ, neque qualitatum alterabilium, quę per quantitatem insunt substátiæ: & quòd duo Angeli nó possunt solo numero differre: sed differút ad minus specie, cùm principiú indiuiduationis numeralis de lege ordinata sit materia quantitate signata, non esseitas, vt quidam dicunt, sed citra vllam authoritaté & rationem. Et D. Paulus Rom.1. asserit nos per visibilia in cognitionem inuisibilium peruenire, & ex consequenti in distinctionem eorum. Non est tamen negandum quin Deus posset duos angelos eiusdem speciei creare: quia tunc daret eis alia principia indiuiduationis. Sequitur etiam ex illa immaterialitate, quòd angelus non potest esse actus siue forma intrinseca corporis, nec vniri materiæ aut corpori intrinsecè & essentialiter, hoc est cómunicare ei suú esse existétiæ, & fieri vnum suppositum cum illo: & per consequés nec exercere opera vitæ sensibilis aut vegetabilis, quæ sunt videre corporaliter, audire, gustare, vel generare, & alia huiusmodi. Quáuis ex aere aut alia materia iá existéti possit formare corpora fantastica,

Margin notes (right margin, beside the lines where they are printed):
- 1.p.q.59. (beside the first line of "Voluntas Angelica est potentia naturalis…")
- 1.p.q.50.ar.1. Angelus definitur. (beside "…secundum communiter scribentes Angelus est substantia…")
- c.1.§.1.Ver.6. (beside "Sunt enim in potentia passiua…")
- 1.p.q.50.ar.4. (beside "…in distinctionem eorum. Non est")
- 1.p.q.51.art.1. (beside "est cómunicare ei suú esse existétiæ…")

quibus poteſt dare formam & figuram accidentalem, ſed non ſubſtãtialem. In quibus corporibus
1.p.q.51.art.3. ſic aſſumptis poteſt aliqua opera ſimilia operibus vitę exercere. Vnde Raphael dicebat: Cùm eſ-
Tob 12. ſem vobiſcum per voluntatem Dei, videbar quidem manducare & bibere: ego autem cibo & potu inuiſibili vtor. D. Tho. poſt D. Aug. ait quòd dæmones aliquando in corpore aſſumpto in figura fœminę ſuſceperunt ſemen à viro, quo recepto, & per accidentia conuenientia ſeruata proprietate caloris naturalis, per corpus in forma viri aſſumptum transfuderũt in mulieres, & ſecuta fuit generatio, filij tamen non erant dæmonis, ſed viri cuius ſemen transfuſum fuit. Dicit enim idem
15. de ciui. Dei. Aug. Multi ſe expertos vel ab expertis ſe audiſſe cõfirmant, Syluanos & Faunos (quos vulgus Incubos & ſubcubos vocat) improbos ſępe extitiſſe mulieribus, & earum expetiſſe & peregiſſe concubitum. Vnde hoc negare impudentiæ videtur. Apparuerunt etiam dæmones in corporibus animalium & beſtiarum, quę deſignant conditiones eorum ex prouidentia Dei, ſicut angeli in forma hominum Abrahæ, Iacob, Danieli, aliiſque multis in antiquo teſtamento. Et in nouo Gabriel Zachariæ, & D. Virgini, vt habetur Lucæ 1. & Actorum 1. duo angeli in forma virorum poſt aſcenſionem domini in veſtibus albis, & vt habetur 2. Corinth. 2. ipſe Satanas transfigurat ſe in angelum lucis: & (vt dicunt practici morales) in forma probi & ſancti viri tentauit Chriſtum.
1.p.q.51.art.3. ad 6.
2. Cor. 11.
Mat. 4.

Ver. 1. DE COGNITIONE ANGELICA.

1.p.q.55.vſq; ad 59.c.2.§.1. QVum angeli ſint immateriales, conſequens eſt quòd non accipiant cognitionẽ à rebus, ſicut homines, quorum cognitio (vt dicitur in 1. Poſter.) ortum habet à ſenſu, & eam ob rem egẽt intellectu agente (vt dictum eſt.) Angeli autem, quibus ab initio inditæ fuerũt ſpecies intelligibiles luminoſæ, magis vniuerſales, quàm ſint ſpecies intelligibiles abſtractæ in hominibus, nõ egent intellectu agente, ſic quòd minimus Angelus naturaliter plura diſtinctius & clarius cognoſcit per vnam ſpeciem quàm homo etiam per plures acquiſitas. Et inter angelos, ſuperior (qui habet ſpecies vniuerſaliores) plura clarius & diſtinctius intelligit, quàm angelus inferior per plures ſpecies minus vniuerſales. Vnde ſequitur quòd angeli quantò ſunt ſuperiores, tantò pauciores habẽt ſpecies, per quas intelligunt abſque compoſitione, diuiſione, & ratiocinatione. Intelligunt enim omnia creata, & veritatem illarum adeò clarè, vt circa naturalia errare non poſſint: ſicut nec homo circa prima principia. ¶ Angeli licet ſucceſsiuè videãt omnia quæ à rebus naturaliter peodẽt, vt ſunt proprietates naturaliter fluentes, non tamen cognoſcunt futura contingentia, quæ à cauſis impedibilibus pendent: nec ea quæ pendent à volũtate Dei, aut hominum, vel aliorum angelorũ. Licet cognoſcant habitus animæ, & ſpecies intelligibiles in eſſe qualitatis: non tamen cognoſcũt cogitationes cordium ſiue conceptuum, niſi inquantum eis reuelantur vel in verbo, vel in propria natura per ſpecies influxas: quia cognoſcere talia eſt proprium Dei, qui ſibi hoc reſeruauit. Vnde Eſaias dicebat: Annuntiate quæ ventura ſunt nobis in futurum: & ſciemus quia dij eſtis vos. Et Hiere. Ego dominus ſcrutans cor, & probans renes. Et Apoſt. 1. Cor. 2. Quis enim ſcit hominum quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in ipſo? Et pariter dicendum eſt de die iudicij, de quo Marc. De die illa & hora nemo ſcit, neque Angeli in cælo. A
1.p.q.55 art. 3.
Eſa. 41.
Hiere. 17.
1. Cor. 2.
Mar. 13.

Ver. 2. DE MODO COGNITIONIS ANGELICAE.

1.p.q.58.ar.6. & 1.p.q.4.ar. 2.ad 8.& 14. ANgelus triplici modo dicitur res cognoſcere. Primò per ſpecies inditas ſiue infuſas, prout in propria natura conſiſtunt, & hæc cognitio dicimr veſpertina. Secundò per cognitionem rerum in verbo: & talis dicitur matutina. Sed quia angeli duplicem habent cognitionẽ verbi, vnam naturalem, & aliã gloriæ: naturalem quidem, qua cognoſcunt verbum per eius ſimilitudinem in eorum natura relucentem, in qua etiam relueẽt omnes creaturæ inferiores: & talis cognitio lumine grãtia illuſtrata & ad verbum ſiue ad laudem Dei relata, (quæ fuit in primo inſtãti eorũ) ſecundum D. Aug. dicitur matutina imperfectè, ſcilicet reſpectu cognitionis rerum in propria natura ſiue per ſpecies inditas. In illa cognitione naturali verbi in angelica natura relucentis ad verbum relata cõſiſtebat eorum beatitudo naturalis, in qua creati ſunt. Vnde in lib. de Eccleſiaſticis dogmatibus dicitur, quòd Angeli in illa qua creati ſunt, beatitudine perſeuerant, quam nõ natura, ſed gratia poſsidẽt. Per hãc tamen nõ erãt beati ſimpliciter, cùm eſſent maioris perfectionis capaces, & ab illa poſſent deficere, ſicut quidam illorum defecerunt in ſecundo inſtanti, in quo ſiſtentes in illa cognitione, & ea fruẽtes priuati ſunt illuſtratione gratiæ, & eorum cognitio dicta eſt nocturna: ſed erãt beati ſecũdum quid in primo inſtãti, prout Philoſ. dicit aliquos in hac vita beatos non ſimpliciter, ſed vt homines. Aliam verò habent verbi cognitionẽ, quæ dicitur glorię, qua cognoſcunt verbum per eſſentiam, & non per ſimilitudinẽ. Et hæc dicitur matutina, perfecta, & clariſsima: & hãc nõ habuerũt in primo inſtãti, ſed in ſecũdo poſt liberam electionem, poſtquam fuit eis communicata clara diuinæ eſſentiæ viſio, in qua cognouerunt clarè ipſam diuinam eſſentiam & ſuam, & res ipſas in ſua natura exiſtentes. Et hæc dicitur ſimpliciter & abſolutè, cognitio matutina. Alia verò cognitio verbi, per ſimilitudinem verbi in ſua natura relucẽtem, reſpectu cognitionis gloriæ, dicitur veſpertina & obſcura: ſed reſpectu cognitionis rerum, quas habent per ſpecies inditas, dicitur matutina. Et ſic accepit D. Aug. cognitionẽ matutinam, cum explicat illud Gen. 1. Factũ eſt veſpere & mane dies vnus in primo inſtãti creationis rerũ. Prædictæ autẽ tres cognitiones ſunt per diuerſa media ſibi inuicẽ ſubordinata, quorũ vnũ perficit aliud: ideo nõ repugnãt eſſe ſimul. Alius modus cognoſcẽdi eſt per reuelationem ſiue illuminationem, de qua dicendũ eſt. B
Super Gen. ad lit.
1. Ethic.
Gen. 1.

Ver. 3. DE ILLVMINATIONE ANGELORVM.

1.p.q.106.ar.1 DIuus Dionyſ. 8. cap. Cæleſtis Hierarchiæ dicit, quòd Angeli ſecũdæ Hierarchiæ purgãtur & illu C

illuminantur ac perficiuntur per angelos primæ: & angeli tertiæ, per angelos secūdæ: & homines per angelos, & non econuerso: quia dicit hāc legem diuinitatis immobiliter firmatam, vt inferiora reducantur in Deum per superiora. Et sic inferiores angeli nunquam illuminant superiores, licet eis loquantur: sed bene à superioribus illuminantur inferiores, idque loquendo: & sic locutio superiorum angelorum dicitur illuminatio, & non inferiorum. Hæc autem illuminatio superiorū fiet vsque ad diem iudicij generalis de his quæ pertinent ad dispositionem mundi, & præcipuè ad electorum salutem. Ad quorum euidentiam sciēdum est quomodo fiat huiusmodi illuminatio & locutio. Illuminare nil aliud est, quàm manifestationem agnitæ veritatis alteri eā non cognoscenti tradere. Secundum quem modum dicit Apost. Mihi autem sanctorum minimo data est gratia illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Illuminatio propriè dicta, est manifestatio veritatis, secundum quod habet ordinē ad Deum. Et ideo dæmones superiores non illuminānt inferiores: sed eorum manifestatio sub locutione cōtinetur. Hæc autem illuminatio nō fit per impressionem alicuius similitudinis siue speciei aut alicuius creati, à superiore angelo in intellectu inferioris: quia nulla creatura neque angeli boni aut mali possunt illabi menti, hoc est immediatè aliquid causare vel imprimere intellectui aut voluntati, quæ mētis nomine cōprehendūtur, neque immediatè effectiuè mouere, sed solùm per modum obiecti. Fit autem hęc illuminatio dupliciter: primò per confortationē intellectus minoris angeli. Quemadmodū enim virtus imperfectioris corporis cōfortatur ex situali propinquitate perfectioris, etiam si nihil reale imprimat, vnde debilis & timoratus ad pręsentiam robustissimi, quem videt paratū ad defendendum ipsum, fortificatur, & prorūpit in audaciā, qui antea erat semidesperatus. sic virtus intellectiua inferioris angeli cōfortatur ex conuersione superioris angeli ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo cōuersionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis. Secundò fit illuminatio per modū partitionis, quando vnus angelus manifestat alteri veritatē ex parte similitudinis intellectæ: quia (vt dictū est) superior angelus notitiā veritatis accipit in vniuersali quadā cōceptione: ad quā capiendā intellectus inferioris angeli nō est proportionatus neq; sufficiens: sed est ei connaturale, vt magis particulariter veritatē accipiat. Superior verò angelus veritatē quam vniuersaliter accipit distinguit, vt ab intellectu inferioris capi possit: & sic eā cognoscēdā proponit, sicut apud nos doctores quod in summa capiunt, multipliciter distingunt, prouidentes capacitati auditorū. Et hoc est quod D. Dionys. dicit, vnaquæq; substātia intellectualis datam sibi à diuiniore vniformem intelligētiam propria virtute diuidit, & multiplicat ad inferiores sursum ductricem analogiā. Et hoc modo superiores angeli loquūtur inferioribus de reuelatis à Deo, vel de suis conceptibus, & cogitationibus, aut volitionibus particularibus. Omnis enim illuminatio est locutio, sed non econuerso. Quòd autem angeli loquātur, attestatur D. Greg. & Apost. Si linguis loquar hominum, aut angelorum. Locutio inferiorum angelorū ad superiores nil aliud importat, quàm simplicem manifestationē conceptus intellectus aut volūtatis: quæ fit cùm inferior angelus cōuertitur ad superiorem, & vult quòd superior videat aut cognoscat cogitationes & volitiones suas: quod nisi vellet, nullus quantūcunque superior angelus eas videre posset. Hoc enim est solius Dei, qui nō solùm cognoscit, sed etiā aliis reuelare potest: prout faciet in die iudicij, cùm libros cōscientiarū aperiet, iuxta illud, Libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erāt in libris. In hominibus autē clauditur mēs hominis quo ad alios homines, ne videant cogitationes interiores, duplici impedimēto. Primum est volūtatis, quo soluto angeli & sancti cognoscunt eorum cogitationes & affectiones. Aliud impedimentum est grossities corporis: & ideo antequam homo videat conceptum vel cogitationem, nō sufficit quòd ipse velit illū cognoscere, sed oportet quòd adhibeat aliquod signum sensibile, vtputa vocē vel scripturā, nutus, aut alia signa exteriora. Vnde D. Greg. dicit: Alienis oculis intra secretū mētis quasi post parietem stamus. sed cùm manifestare nos ipsos cupimus, quasi per linguæ ianuam egredimur: vt quales sumus, extrinsecus ostendamus. Hoc autem obstaculū non est in angelo: ideo quam primum vult quòd alius cognoscat, statim cognoscit. Et illa volūtas qua vult aliū scire, lingua metaphoricè dicitur, & locutio interior: ad quā quātū ad bonos vel sanctos qui semper se vident in verbo, nō oportet ponere aliquod excitatiuū. Sed quia angeli in statu naturæ cōditæ sibi loqui poterāt, & nūc dæmones sibi inuicē loquuntur: ideo oportet ponere excitatiuum, quod nō videtur aliud, quàm illa cōuersio intellectus & voluntatis ad aliū. Nec est imaginādum quòd vocibus aut signis loquātur, quia illa pertinēt ad exteriorē locutionē, quæ nō inuenitur in angelis. Sicut ergo per signum sensibile excitatur sensus hominis: ita per cōuersionem & ordinationē intelligibilis excitatur mēs angeli ad aduertēdum. Potest autē loqui pluribus aut vni soli, prout ordinat cōceptum suū vni vel pluribus. Et supremus angelo infimo, immediatè: sicut angelus potest illuminare hominem prætermissis mediis angelis qui sunt sub eo, secundum D. Tho. ¶ Loquuntur etiam Deo non per manifestationem alicuius quod prius esset occultum (cùm Deo nihil possit esse occultum) sed per conuersionem, ordinādo se in Deum, nō quòd aliquid ei communicent, sicut in locutione humana doctor cōuertit & ordinat se ad discipulum sed potius vt recipiant: prout discipulus loquitur magistro petendo aut laudādo ipsum sicut & nos (suo tamen modo) interrogando aut consulendo diuinam voluntatem de agendis, vel etiam diuinam essentiam, quam apprehendūt admirando. Vnde D. Grego. dicit quòd Angeli loquuntur Deo, cùm per hoc quòd super semetipsos respiciunt, in motum admirationis surgunt. Vnde Zacha. respondit Deo, & dixit: Domine exercituū, vsquequo non misereberis Hierusalem?

Ver. 4.

art. 3.
art. 4.
Illuminatio angelorū quid sit et quomodo fit
Ephe. 1.
1. p. q. 109. ar. 3.
c. 2. §. 1. Ver. 2.
15. c. Celest. hierar.
2. Mora.
1. Cor. 13.
Locutio inferiorū angelorū ad superiores quomodo fit.
Apoc. 20.
2. Mora.
1. p. q. 113. ar. 2. ad 2.
Zacha. 1.

Ver. 4. DE MOTV LOCALI ANGELORVM.

3.p.q.52.art.1. EX hoc quòd angelus est immaterialis & incorporalis, sequitur quòd est indiuisibilis, & quòd A
non occupat locũ, nec potest propriè moueri motu lineali, neq; esse in loco circũscriptiuè, sic
quòd circũdetur & mẽsuretur superficie corporis locãtis per cõtactũ quãtitatis, cùm nõ habeat
quãtitatem: licet posit esse in loco per cõtactum virtutis, siue per operationẽ. Virtus enim natu-
9.de Tri. ralis etiam minimi angeli (secũdum D. Aug.) tãta est quòd omnia corporalia & materialia ei obe-
diunt ad motum localem infra sphæram actiuitatis eorum, nisi impediãtur à Deo, vel superiore
eorum, sic quòd si Deus permitteret, posset totam vnam ciuitatem integram transferre ex vno lo-
co ad alium: quemadmodum vt authẽticè habetur in registris D. Virginis à Laureto) trãstulerunt
Cella in qua conceptus est Christus, quo modo & quo-ties translata fuit. cellam integram, in qua cõceptus fuit Christus, à Nazareth vsq; ad Illyricum, & ab Illyrico vsq;
ad nemus cuiusdam bonæ dominę quę Loreta nũcupabatur, & ab illo loco ad eũ in quo nũc est,
cum maxima totius ecclesiæ Christianæ veneratione. Contactus virtutis angelorum in loco fit
per applicationem cognitionis loci & operationis, ac efficacem voluntatem operandi. Quando
Contactus vir tutis angelorũ quomodo fit. angelus cõsiderat locum & operationem, & efficaciter vult illam perficere in tali loco, virtute sua
cõtingit locum, & dicitur esse in loco diffinitiuè, sic quòd quãdo est in vno, non est in alio extra
sphæram suæ actiuitatis: quia infra sphæram in vna cella potest in pluribus particularibus locis
operari diuersas operationes, & per cõsequẽs esse in diuersis locis particularibus. Nõ enim potest
esse vbique, sicut Deus, qui est vbique per præsentiam, potẽtiam & essentiam, quia dat cũctis esse,
videt omnia, & sunt illi præsentia, & ad omnia potestas eius se extẽdit. Est etiam in aliquibus illorũ
specialius per specialem operationem. Angeli autem cùm sint finiti & limitati, non sunt vbiq; per
essentiam: quia nulli dãt esse per se, neque per præsentiam: quia nõ vidẽt omnia per vnã speciem:
neque per potentiam, quia eorum virtus & potẽtia non se extẽdit simul ad omnem locum, sed ad
certam distantiam, & infra sphæram actiuitatis eorum, infra quam tamen possunt in pluribus lo-
cis particularibus operari, vt dictum est: quia hoc potest homo vna manu in vno loco, & alia in
3.p.q.52.ar.2. alio loco particulari: sed non in pluribus locis totalibus. Locus autẽ totalis angeli est, qui respon-
det sphæræ virtutis & actiuitatis eius: quia cùm angelus sit in loco, per hoc quòd virtus eius con-
tingit locum per modum continentis perfecti: & non habeat nisi determinatam virtutem, & cer-
tam sphæram actiuitatis: sequitur quòd nõ potest esse in pluribus locis totalibus. nec angelus qui
mouet primum mobile, dicitur esse per totum vniuersum inferius, quia non applicat immediatè
virtutem suam nisi in oriente: & ideo ibi dicitur esse à Philosop. licet virtus eius deriuetur ad alias
partes, & ad alios cælos, ac ad inferiora, sicut virtus figuli mouentis in vna parte rotam. Non pos-
sunt etiam duo angeli in eodem loco esse, nisi fortè materialiter: cùm angelus non sit in loco nisi
per operationem, & duo angeli non habeant vnam & eandem operationem circa eũdem locum,
quia vnus superflueret. ¶ An autem angeli possint esse nusquam, dubium est, quia cùm angelus sit
in loco per operationem & applicationem virtutis circa locũ, & posit ab illa cessare, videtur esse
nusquam, hoc est, in nullo loco. Aliqui tamen probabiliter tenẽt oppositum, propter ornatum se-
dium cælestium eis deputatarum: propter quem ornatum, etiam si alibi operentur, cùm custodiũt
Matth. 18. homines, non desinunt esse in illo loco. Vnde Matth. 18. dicitur: Dico enim vobis, quòd angeli eo-
rum in cælis semper vident faciem patris mei qui in cælis est. Et sic quamuis possint desinere esse
esse in locis extrinsecis, nõ tamen possunt derelinquere habitudinem ad loca ad quæ ornãda fue-
runt deputati à principio suæ naturæ. In quibus aliter dicũtur esse, quàm in inferioribus, cùm cir-
ca ea operantur. Et sic non sunt eodem modo in duobus locis totalibus. Si quæratur quid sit ille
ornatus, quẽ cùm erimus in patria, videbimus. Quidã dicunt quòd est quædam refulgentia cla-
ritatis ex præsentia angeli acceptãtis illum locum, & sic sunt semper ibi per effectum impressum
& permanentẽ: quia illa refulgentia semper manet, & non eorũ virtus, quãdo operãtur in alio lo-
co: & sic quando cessant operari in aliis locis, redeunt ad illã residentiã, per quam sunt ibi defini-
tiuè, quia nulla videtur ratio quare angeli boni sint nusquã, & deserãt locũ eis ordinatũ. Lucifer
autẽ cũ angelis suis priuatus est illo loco, & per diuinã iustitiã deputatus in inferno, vel in aere vs-
que ad diẽ iudicij, & sic nec boni nec mali possunt esse nusquã de lege ordinata, quãuis nõ repu-
gnet naturæ eorũ cũ potuerint creari ante mundũ & omnẽ locũ, sic fuissent nusquã (hoc est in nul-
lo loco) prout deus ante creationẽ, qui etiam post creationẽ nõ est in loco circunscriptiuè, neque
definitiuè: sed per operationẽ tantũ vbiq;: cum vbique operetur, sed de iis vide D. Tho. quodli. 6.
ar. 3. Et quia possunt applicare virtutẽ suã mobili in loco, & mobile corporale successiuè pertran-
sit medium: ideo angeli dicuntur localiter moueri, pertranseundo medium, nõ quidem per se, sed
per operationem suam. Possunt etiam moueri de loco ad locum, nõ pertranseundo medium, quia
cùm sint in loco per applicationem virtutis: possunt applicare virtutem suã vni loco, puta Tholo-
sæ: & postmodũ alteri, puta Romæ, non applicãdo virtutẽ locis intermediis: & sic nõ pertrãseunt
illa, sed dimittunt. Corpus autẽ non potest moueri nisi pertranseundo medium, cùm hoc sit de ra-
tione motus corporalis. Non potest etiam angelus moueri in instanti, quãuis posit esse in loco, &
operari in eo in instanti: quia in omni motu est prius & posterius, sed prius & posterius numeran-
tur secundum tempus continuum vel discretum, in quo constat plura instãtia esse. Si angelus ope-
ratur successiuè in loco, pertranseundo medium, prius & posterius illius motus mensuratur tem-
pore continuo. Si verò angelus in vno instanti operatur in vno loco, & non successiuè, pertran-
seundo medium: & cùm operatus est in illo loco, postea operetur in alio: illæ duæ operationes
succe

succedentes vna post aliam mensurantur duobus instantibus, quæ faciunt tempus discretum: & talis motus est discretus. Sed difficultas est quando dicantur moueri, quia non in primo instanti, cùm iam non mutent locum: nec in secundo, quia tunc mutatus est. Quidam dicunt quòd in primo, cùm incipit habere indicium applicationis virtutis suæ ad alium locum, illa operatio prima cum habitudine ad secundam, est motus discretus, qui plurimùm distat à motu continuo.

Ver. 5. DE MENSVRA ET DVRATIONE ANGELORVM.

B Propter immaterialitatem angelus non subiicitur tempori continuo, neq; mensuratur eo, nec quo ad essentiam suam, nec quo ad operationes: sed quo ad essentiam suã mensuratur æuiternitate: & quo ad operationes, tempore discreto. Ad cuius euidentiam sciẽdum est quòd tres sunt modi essendi, & per consequens tres mensuræ durationum: Esse æternum, Esse immateriale, siue purè spirituale creatum, & esse corporale. Æternum dicitur quod habet totum suum esse simul, quod scilicet non habet principium neque finem. Tale esse nõ inuenitur nisi in Deo, qui solus est æternus. Æternitas dicitur mensura durationis illius, non quidem realis: quia Deus est sua æternitas, & sua mensura: quia cùm sit infinitus nullum extrinsecum potest illum mensurare. Veruntamen secundum nostrum modum intelligendi dicimus æternitatẽ esse mẽsuram Dei: quia quemadmodum mensura est æqualis mẽsurato, sicut locus locato in istis inferioribus: sic æternitas, quæ est duratio infinita, est æqualis æterno, quod est etiam infinitũ: & si Deus angelos creasset ab æterno, sicut poterat, eorum essentia (secundum quosdam) fuisset mensurata æternitate. Esse immateriale siue purè spirituale & æuiternum idem sunt, & dicitur Æuiternum, quia habet quidẽ principium, sed non habet finem: & non subiicitur per se motui continuo, & per consequens, nec tempori, quod est mensura motus. Æuiternitas autem est mensura angelorum & spiritualium creaturarum. Esse materiale, & corporale, & temporatũ, idem sunt, & dicitur quod habet principium, & aliquando finem, subiicitúrque motui. Corpora enim cælestia (quæ sunt incorruptibilia) subiiciuntur motui: & per consequens dicuntur temporata, quorum mẽsura dicitur tempus, vt ex eius definitione manifestum est. Hæc mensura siue tempus est subiectiuè in primo mobili, & mensurat ipsum intrinsecè: alia autem mensurat extrinsecè, & fundatur in quantitate apta ad motum. Æuiternitas autem, qua mensurantur essentiæ angelorum, est subiectiuè in primo & nobilissimo angelo, quæ mensurat eum intrinsecè, & durationem essentiarum aliorum extrinsecè: & fundatur in virtute operandi, sicut tempus in quantitate apta ad motum. ¶ Continet autem hæc æuiternitas tempus discretum, quod habet suos annos, menses, dies, & instantia discreta, quæ mensurãt durationem operationum angelorum. Quælibet enim operatio angeli mensuratur per instans discretũ, de cuius ratione nõ est indiuisibilitas, sicut est de ratione instãtis temporis: quia instãs discretum angeli, licet possit solùm durare per instans temporis, non tamen est semper necesse: quia circa vnum obiectum & operationem potest quantum vult immorari: & sic mensura vnius operationis angeli quantumcunque duret, dicitur vnum instans, quod respondet & coexistit tempori nostro. Vnde in Daniel. dicitur quòd princeps Persarum restitit Gabrieli vno & viginti diebus, qui in ordine ad angelum non erant nisi vnum instans & vna operatio. Ex pluribus autem instãtibus constituitur tempus discretum, quo mensurantur plures operationes angelorũ sibi succedentium: & quanto plures sunt operationes, tanto maiori tempore discreto mensurantur. Et ideo tempus discretum habet suos annos, menses, dies, & horas. Quomodo autem differat duratio vnius operationis ab alia, & quomodo vnum instans temporis discreti est maius altero, & quot instãtiæ siue operationes requirantur ad horam, diem, mensem, aut annum, nondum nobis compertum est: ipsis tamen angelis est notum & euidens. ¶ Mensura hæc æuiternitatis fuit ab initio in Lucifero, qui erat primus & perfectissimus omnium angelorum: & qui in primo instanti nobiliorem operationem naturalem circa Deum (vt principium naturæ) habuit. Quia tamẽ illam infecit culpa sua, hac mensura priuatus est, & sic mensura operationis naturalis in illo angelo qui post eum nobilior remansit in cœlis, est æuiternitas: quæ, vt dictum est, intrinsecè mensurat essentiam eius, & extrinsecè aliorum. Operatio autem illa naturalis qua cognoscit & diligit Deum vt principium naturæ, est æuiterna, & nunquam habebit finem, & secundum comparationem ad illam, aliæ eius operationes & omnium aliorum angelorum mensurantur. Non enim incõuenit ponere in angelis plures operationes subordinatas: nec etiam inconuenit operationem angeli esse vnam materialiter, & plures formaliter, secundum diuersos modos cognitionis. Vnde dilectio Dei, quæ in primo instanti ab omnibus angelis elicita fuit, & à solis bonis liberè continuata per claram visionem, secundum instans fecit. ¶ Duratio Angelorum incœpit in creatione mundi, iuxta illud Prouerb. 16. Qui viuit in æternum, creauit omnia simul. Ideo D. Aug. dicit quòd cum Moyses recitãs creationem rerum dixit, In principio creauit Deus cælum & terram, per cælum intellexit naturam angelicam: & per terram naturã corporalem. nec est verisimile quòd Deus, cuius perfecta sunt opera, naturam angelicã seorsum creauerit: quia cùm natura angelica sit pars vniuersi, nõ fuisset perfecta. Nulla enim pars est perfecta, à suo toto separata. Quamuis contrarium non sit reputandum erroneum, præcipuè propter sententiam Greg. Nazianzeni, cuius tanta est in doctrina Christiana authoritas, vt nullus vnquã eius dictis inferre calumniam præsumpserit, sicut nec Athanasij documentis, vt D. Hierony. dicit, qui etiam circa hanc materiam illi assentire videtur, ait enim in epistola ad Titum, Vix sex millia nostrorum peraguntur annorum, quanta putas annorum millia præcessisse, in quibus Angeli Deo seruierunt? Fuerunt autem creati in cælo Empyreo. Vnde Damasc. dicit, Cælum Empyreum mox vt creatum, fuit angelis repletum.

Tres modi essendi.
Æternum quid sit.
Æuiternum quid sit.
Temporatum quid sit.
Dan. 10.
1. p. q. 61. art. 2. & 3.
Super Gen. ad lit.
Gregorij Nazianzeni in doctrina authoritas.
1. p. q. 61. ar. 4.

Ver. 6. DE NVMERO ET MVLTITVDINE ANGELORVM.

1.p.q.50.art 3. Dan. 7. Apoca. 7. Matth.18.

A Magnam esse multitudinem angelorum cõstat ex Daniele, vbi dicitur, Millia millium ministrabant ei: & decies centena millia asſistebât ei Et ex Apocalypſi, vbi poſt numerata centũ quadragiota quatunr millia signatorum boc eſt prædeſtinatorum, dicitur: Poſt hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis & linguis. Sed quilibet prædeſtinatorũ habet angelum de infimo ordine, in cuſtodiam deputatum: imò & reptobi. Vnde ſequitur quòd numerus angelorum eſt valde magnus, & de difficili numerabilis: numerus tamen certus non eſt nobis reuelatus. Daniel autem ſcripſit numerũ determinatum pro indeterminato, quemadmodum Chriſtus, Vſque ſeptuageſies ſepties, hoc eſt toties quoties. Vnde D. Diony. nono cap. Cæleſt. Hierar. dicit: Multi ſunt beati exercitus ſupernarum mentium, infimam & aſtrictam noſtrorum materialium numerorum commenſurationem excedentes. ¶ Cuius ratio eſſe poteſt: quia quanto aliqua ſunt magis perfecta, tanto in maiori exceſſu ſunt creata à Deo: vt patet diſcurrẽdo per ſingula, incipiendo à terra: ſic quòd ſphæra actiuorum & paſsiuorum ſiue corruptibilium eſt quid modicum reſpectu corporum cæleſtium. Sic ſubſtantiæ immateriales, quæ dicuntur angeli, excedunt ſecundum multitudinem quaſi incomparabiliter numerum ſubſtãtiarum corporalium & materialium. Et quia multitudo inordinata generat & parit confuſionẽ: neceſſe eſt dicere quod multitudo angelorum, cùm ſit à Deo, ſit ordinata, iuxta illud Roma. 13. Quæ à Deo ſunt, ordinata ſunt. Ideo de ordine angelorum per hierarchias & choros dicendum eſt.

Ver. 7. DE HIERARCHIIS ET CHORIS ANGELORVM.

1.p.q.108. Hierarchia quid ſit.

B Diuus Dionyſ. 6. cap. Cæleſtis Hierarchiæ, dicit angelos à principio ſuæ creationis fuiſſe ordinatos & diſtinctos atq; diuiſos in tres hierarchias, & quamlibet hierarchiã in tres gradus ſiue choros, qui dicuntur ordines, accipiẽdo ordinem pro gradu & choro. Nam & ipſa hierarchia ordo dici poteſt. ¶ Hierarchia ſecundũ D. Dionyſ. nihil aliud eſt, quàm ſacer principatus. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd nomen principatus (cùm ſit relatiuum) duo importat & includit, ſcilicet principem, & multitudinem ſub principe. Accipiendo principatum pro principe, non eſt niſi vnus princeps ſupremus, ſcilicet Deus, qui eſt princeps non ſolùm angelorum, ſed etiam hominum, aliarúmque creaturarum. Chriſtus etiam ſuper omnes creaturas, in cuius femore ſcriptum eſt: Rex regum, & Dominus dominantium, & Matth. vltimo: mihi data eſt omnis poteſtas: & quem dedit caput ſuper omnem Eccleſiam, ſcilicet angelorum & hominum, triumphantẽ & militantem. Chriſtus poſt reſurrectionem Eccleſiæ militanti ſubrogauit D. Petrum principem, & poſt eum ſucceſſores, dicendo: Paſce oues meas. Petrus autem ſubrogauit in diuerſis partibus ſiue diœceſibus alios, in quorum locum ſucceſſerũt epiſcopi, & Apoſtoli conſtituerunt Rectores, qui ſucceſſerunt diſcipulis, vt habetur in can. In nouo, vigeſimaprima diſtinctione, omnes tamen ad vnam hierarchiam & vnum principatum pertinent, cùm ſint ordinati ſub vno principe Deo. ¶ Si verò conſideremus principatum ex parte multitudinis (ſecundum quòd multitudo diuerſimodè ordinatur ad Deum) erunt diuerſæ multitudines: & per conſequens diuerſi principatus, ſicut ſub vno rege ſunt multæ prouinciæ, quæ diuerſis reguntur legibus. Homines enim alio modo illuminationes recipiunt à Deo, quàm angeli: quia homines recipiunt eas ſub viſibilibus ſimilitudinibus aut ſacramentis, Angeli verò in intelligibili puritate, hoc eſt ſpiritualiter. Ideo omnes in hoc conuenientes, dicuntur conſtituere vnam hierarchiam Eccleſiaſticam, quæ dicitur Eccleſia militãs, quæ eſt quodammodo (non tamen in omnibus) exemplata ad inſtar triumphãtis. Poteſt enim diſtingui in tres hierarchias, & quælibet in tres ordines. Prima hierarchia eſt maiorũ prælatorum: & continet tres gradus, ſcilicet ſummi pontificatus, Archiepiſcopatus & Epiſcopatus. Ad pontificatum ſummum reducitur Cardinalatus (ſunt enim eius coadiutores) ad Archiepiſcopatum Patriarchatus, qui non ſolùm in vna prouincia aut regno habet iuriſdictionem, ſed in pluribus. Horum officium eſt purgare & illuminare, verbo & exemplo per honeſtam & irreprehẽſibilem conuerſationem 1. Timot. 3. & arcere lupos & malos à gregibus, per cenſuras & pœnas Eccleſiaſticas: vt Apoſtolus fecit. Secunda hierarchia eſt mediorum prælatorum, qui accipiunt directionem à maioribus, & habent aliis miniſtrare aliqua ordinariè, aliqua verò ex commiſsione & hæc habet diuerſos gradus. Quidam eorum ſunt abbates, qui ex commiſsione habẽt benedicere, & aliquando confirmare. Alij ſunt priores & decani collegiorum. Alij verò ſunt rectores ſiue curati. Ad hos omnes pertinet adminiſtrare ſacramẽta: Ad curatos reducũtur in inferioribus ordinibus cõſtituti: quia ſunt illorum miniſtri. Tertia hierarchia eſt plebeiorum: ad quos non pertinet miniſtrare ſpiritualia ſacramenta, ſed ſolùm recipere. Et habet tres gradus, ſcilicet virginũ, continentiũ, & coniugatorum. ¶ Alia eſt multitudo bonorum angelorum, quæ dicitur Eccleſia triumphans. Et hæc habet tres hierarchias, hoc eſt tres modos recipiendi illuminationes. Prima hierarchia recipit immediatè illuminationes à Deo. Et Angeli huius hierarchiæ à D. Dionyſio dicũtur collocari in veſtibulis Dei. Hæc habet tres gradus ſiue choros aut ordines. Primus & ſupremus dicitur Seraphim, quod nomen fuit impoſitum ab exceſſu charitatis. Angeli huius ordinis excedunt alios in ardore & feruore charitatis: ad quã patenter inferiores excitant. Secundus chorus eſt Cherubim. quod nomen impoſitum eſt ab exceſſu ſcientiæ. Vnde interpretatur plenitudo ſcientiæ. Et angeli huius chori excedunt omnes alios inferiores in cognitione, quam copioſè in alios effundũt. Tertius chorus dicitur Thronorum, & angeli huius chori habent excellentiã ſuper inferiores in hoc quòd poſſunt immediatè in Deo rationes diuinorũ operum cognoſcere. Et hoc cõmune eſt omnibus

Marginalia: Apoc. 19. Matt. vlt. Ephe. 1. Ioan. 21. — Prima hierarchia Eccleſiæ militantis. — 1. Cor. 5. Secunda hierar. Eccleſiæ Militantis. — Tertia hierar. Eccleſiæ milit. — Prima hier. Angelorum. 7. c. Caleſt. hierar. — Seraphim. Cherubim. — Throni.

tubus hierarchiis, quòd excellẽtia inferioris cõtinetur sub superiori, & est minor : & non econ-
uerso.¶ Secunda hierarchia angelorum est multitudo illorũ qui recipiunt illuminationes siue re-
uelationes diuinorum nõ immediatè à Deo,sed ab angelis primæ hierarchiæ, quas illuminatio-
nes & reuelationes effundũt in inferiores,& sic illuminantur & illuminant. Angeli primi ordinis
huius hierarchiæ illuminãtur à Seraphim,& illuminant angelos primi luminis tertię hierarchiæ,
& angeli secundi ordinis à Cherubim:& illuminant angelos secundi ordinis tertiæ hierarchiæ,
& angeli tertij ordinis illuminantur à Thronis:& illuminant angelos tertij ordinis tertiæ hierar-
chiæ. Et sic ordines primæ hierarchiæ correspondẽt angelis secundæ,qui eis subordinãtur:& or-
dines secundæ ordinibus tertiæ. Hæc secũda hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus
est Dominationum:& angeli huius chori habẽt præcipere de agendis. Domini enim est præci- *Dominationes*
pere. Secundus est chorus potestatum. Potestatis autem nomen ordinationem quandã designat, *Potestates.*
secundum illud Apostoli. Qui potestati resistit,ordinationi Dei resistit. Et angeli huius chori ha- *Roma.13.*
bent ordinare circa susceptionem diuinorum,& circa actiones diuinas, quas superiores in infe-
riores agunt, eas sursum ducendo. Tertius chorus dicitur principatuum. Principari verò (vt D. *Principatus.*
Greg. dicit) est inter reliquos priorẽ existere. Et sic illi dicuntur principari,qui quasi primi sunt in
executione eorum quæ imperãtur. Et ideo D. Dionys. dicit quòd nomẽ principatuum significat *9.c.Celest.*
ductũ cũ ordine sacro. Illi enim qui alios ducũt,primi inter eos existẽtes,principes ꝓpriè vocan- *Hierar.*
tur,iuxta illud Psal. Præuenerunt principes coniũcti psallẽtibus.¶ Tertia hierarchia est inferiorũ *Psal.67.*
angelorũ,qui illuminantur à suis superioribus:& nõ illuminãt alios angelos,licet illuminent ho-
mines. De hac enim hierarchia mittũtur à Deo in hunc mundũ,ad salutẽ hominum. Et licet Apo-
stolus dicat,quòd omnes angeli sunt administratorij spiritus,in ministerium missi propter eos qui *Heb.1.*
hęreditatem capiunt salutis:veruntamen nõ immediatè,sed mediãtibus angelis tertię hierarchię.
Angeli enim primæ hierarchiæ immediatè recipiunt à Deo,& mittuntur ad illuminãdos angelos
secũdæ hierarchiæ,& ad manifestandum eis mysteria salutis hominibus exhibenda per angelos,
qui deputati sunt executores. Et ideo illi dicũtur specialiter & immediatè mitti. Ex quorũ nomi-
nibus aliqua executio datur intelligi,vt nominibus quinq; inferiorũ,& non quatuor superiorum.
Hæc hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus chorus & ordo dicitur virtutum qui im- *Ordo virtutũ,*
portat quẽdam excessum fortitudinis. Vnde D. Dionys. dicit,quòd nomẽ virtutis significat quan- *9.c.Celest.*
dam virilem & inconcussam fortitudinem. Primò quidem ad operationes diuinas conuenientes. *hierar.*
Secundò ad suscipiendum diuina,& significat quòd sine timore aliquo aggrediuntur diuina,quæ
ad eos pertinent:& per hos fiunt curationes. Secundus chorus est Archangelorum,qui dicuntur *Archangelorum ordo.*
principes inferiorum angelorum, secundum D. Greg. quasi magna annunciantes. Huiusmodi
præsident prouinciis & communitatibus,vt legimus de Michaele & principe Persarum. Tertius *Dan.10.*
chorus est eorum,qui retinent nomen communissimum,& dicuntur Angeli. Angelus autem in- *Angeli qui*
terpretatur nuncius. Et quia omnes cælestes spiritus sunt manifestatores diuinorum arcanorum: *dicantur.*
ideo Angeli & nuncij vocantur. Sed superiores Angeli habent quandam excellentiã supra com-
munem manifestationem,à qua superiores ordines speciali nomine vocantur. Infimus autem an-
gelorum ordo nullam excellentiam addit supra communem manifestationem:& ideo à simplici
manifestatione nominatur. Et sic nomen commune remanet infimo ordini (vt D. Donysius dicit) *c.9. Celest. hierar.*
Vel potest dici infimus,quia Angeli huius hierarchiæ nobis immediatè annunciant. Ex isto ordi-
ne sunt Angeli ad custodiam hominum deputati (secundum D. Thomam) quia ad infimum gra-
dum (secundum D. Gregorium) pertinet minima nunciare. Hoc autem videtur esse minimum in
officio Angelorum,procurare ea quæ ad salutem hominis pertinent.

Ver. 8. DE ORDINE DAEMONVM.

c ORdo angelicus potest dupliciter considerari: Vno modo secundum gradũ naturæ;alio mo- *1.p.q.109.*
do secundum gradum gratiæ. Gratia autem habet duplicem statum. s. imperfectum,qui est
status merendi:& statum perfectum,qui est gratiæ cõsummatæ & gloriæ perfectæ. Si consideren-
tur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriæ,sic dæmones neque sunt in ordinibus an-
gelicis,neque vnquam fuerunt. Si autem considerentur secundum statum gratiæ imperfectæ, sic
dęmones fuerunt aliquando in ordinibus angelorum,sed ab eis ceciderunt & eiecti sunt,vt habe-
tur Esa.14.& Apoc.12. Si autem considerentur secundum statum naturæ,sic adhuc sunt in ordini-
bus:quia data naturalia non amiserũt (vt D. Dionys. dicit) Ex quo sequitur quòd inter eos est præ-
latio. Vnde Gl. 1. Cor. 15. dicit: Quandiu durat mundus,angeli angelis,homines hominibus,& dę-
mones dæmonibus præsunt,& actiones inferiorum actionibus superiorũ subiiciuntur,sic quan-
do superior dæmon præcipit inferiori esse in aliquo loco (quod præceptum fit per manifestatio-
nẽ conceptus sui) inferior dæmon ex naturali inclinatione (absq; tamẽ aliquo influxu in eo produ-
cto) necessitatur operari circa illum locum tãtum,quãtum superiori dæmoni placuerit, & ibi di-
cũtur sic alligari,quòd ad alium locum diuertere nõ possunt. Difficultas est an post iudicium ma-
neat talis ordo. Resolutio est: quod in angelis bonis manet secũdum gradum naturę & gratiæ ac
gloriæ, cum natura nõ corrumpatur,& gratia & gloria absq; peccato nõ auferantur. Sed quo ad
eorum officium,quod est perducere aliquos ad finem,cessabit. In malis vero ordo naturalis cum
sit indelebilis,manebit. Nec obstat illud quod dicitur Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum
dolorem meũ antequã vadam &c. Sequitur,vbi nullus est ordo &c. Quia nõ intelligitur de ordi-
ne naturæ aut demeritore,sed de ordine tranquillitatis,vt D. Aug. ait lib.19. de Ciuit. Dei. c.13. Et

quãuis inter ſe diſcordẽt,& nõ obediãt ex amicitia: ex nequitia tamẽ ad damnãdos homines con-
cordant,& ex ordine naturæ illorum neceſsitantur obedire,& in loco manere. Vnde experientia
docuit,ꝙ aliquando alligantur annulis,& conſueuerunt vocari Spiritus Familiares:quia familia-
ritatem oſtendunt,vt tandem decipiãt,& eo pacto multos deceperunt. Quare probibitum eſt iu-
2. Cor. 6. re diuino ab Apoſtolo: Quæ participatio iuſtitiæ cũ iniquitate? &c. Non ſolùm quia inimici ſunt
Chriſti,ſed etiam propter periculum,cùm verſutior ſit,ſecundum D.Aug.& habeat mille nocẽdi
modos,& circũeat quærens quẽ deuoret. Ideo habere familiaritatẽ cũ eo,eſt peccatũ:idcò ꝙ nec
1 Pet. 5. etiam veritatem ab eo requirere debemus,vt D.Chryſ.dicit. Vnde & Dominus eum vera confi-
Mar. 1. *Luc. 4.* tentem de ſua deitate,obmuteſcere fecit. Nec eſt diaboli verbo credendum:quia mendax eſt, &
Ioan. 8. pater eius. Ioã. 8. Et Deuter. 18. Caue,&c. Et quamuis aliqui ſancti fecerint ſe à dæmonibus deſer-
Deu. 18. ri,vt D.Illidius epiſc. Biſuntinus:hoc fecerunt ex ſpeciali reuelatione & inſpiratione Spiritus ſan-
cti,licet ſecundum poteſtatem à Chriſto datã,poſsimus imperare vt exeant,& ne noceãt,vt am-
plius dicetur infrà c.5.§.5.ver.16. Et quia ordo prælationis participatur à creaturis ſecundũ ꝙ Deo
magis appropinquant:& angeli beati maximè appropinquẽt,ſequitur ꝙ minimus angelus beatus
Tob. 8. habet prælationẽ ſuper omnes dęmones. Vnde legimus quod Raphael religauit Aſmodeũ in de-
ſerto ſuperioris Ægypti. Cũ autẽ humanitas Chriſti magis appropinquet per vnionẽ hypoſtaticã
quàm angeli:cõſequẽs eſt quòd præſit omnibus creaturis,& omnibus poſsit imperare. Vnde dice
Matth. vlt. bat: Data eſt mihi omnis poteſtas. Et Apoſt. dicit, Deũ dediſſe ipſum caput ſuper omnẽ Eccleſiã.

3. de Trinit. Ver. 9. DE ACTIONE ANGELORVM IN CREATVRIS.

1. p. q. 110. QVum ſecundũ D.Aug. omnia corpora regãtur & diſponãtur per ſpiritum & creaturam in- A
uiſibilem,& natura angelica ſit nobilior corporea:neceſſe eſt angelos habere præſidentiam
ſuper ea. Conſiderandum tamen eſt quam præſidentiam habeãt. Et reſolutio eſt,quòd nõ poſſunt
Exo. 7. educere formas ſubſtantiales à materia,niſi fortè applicando actiua paſsiuis, prout legimus factũ
à Magis Pharaonis,qui per incantationes Ægyptiacas, & arcana quædam, conuerterunt ſubitò
virgas in dracones. Habent tamen præſidentiam & dominium ſuper omnia corporalia quantum
In lib. 83. q. ad motum localem,infra tamen ſphæram actiuitatis ſuæ,quantum Deus permittit. Doctores ſan-
cti poſuerunt diuerſis rebus corporeis diuerſas ſubſtãtias ſpirituales eſſe præpoſitas. D. Aug. dicit,
quòd vnaquæque res viſibilis in hoc mundo habet angelicam poteſtatem ſibi prępoſitam. Et Da-
maſc. dicit,quòd diabolus erat ex his angelicis virtutibus,quæ præerant terreſtri ordini. Et Ori-
ge. ſuper illud Num. 22. Cùm vidiſſet aſina Balaam,dicit quòd opus eſt mundo angelis, qui præ-
ſint ſuper beſtias,& animalium natiuitati,& virgultorum,& plantarum,& cæterarum rerũ incre-
1. p. q. 113. ar. 2. mentis. Ordo enim diuinæ ſapiẽtiæ diuerſis rebus diuerſos rectores præpoſuit. Nec tamen ſequi-
tur quòd ſint plures ordines angelorum quàm nouem:quia ordines diſtinguuntur ſecundum ge-
neralia officia. D. Tho. dicit quòd diuerſis ſpeciebus rerum diuerſi angeli præficiuntur, ne tota
ſpecies pereat:vnde per angelos cuſtodes aliqua animalia deducta fuerũt ad Noe tẽpore diluuij.

Ver. 10. DE ACTIONE ANGELORVM IN HOMINES.

1. p. q. 111. ar. 1. ANgeli boni poſſunt illuminare homines. Hæc tamẽ illuminatio nõ fit eodem modo,ſicut il- B
luminatio inferiorum angelorum à ſuperioribus:quia intellectus hominis nudam veritatem
capere non poteſt,ſicut angeli. Ideo angeli proponunt hominibus veritatem intelligibilem ſub ſi-
militudinibus ſenſibilium,ſecundum illud D.Dion. quòd impoſsibile eſt nobis (ſecundũ ſcilicet
communem naturæ ordinatum curſum) aliter nobis lucere diuinum radium, niſi varietate ſacro-
rum velaminum circumuelatum. Confortatur etiam intellectus humanus agens per aſsiſtentiam
art. 3. angeli. Ex quo ſequitur primò,quòd angelus tam bonus quàm malus, virtute ſuæ naturæ poteſt
immutare imaginationem hominis:cùm natura corporalis obediat eis ad motũ localẽ. Et quan-
doque in imaginaria viſione angelus intellectum hominis illuminat:vt cognoſcat quid per huiuſ-
modi ſimilitudines ſignificatur. Quandoque verò per operationem angeli ſolummodo ſimilitu-
dines rerum apparent in imaginatione. Nec tamen tunc cauſatur deceptio ab angelo,ſed proue-
art. 4. nit ex defectu intellectus hominis,cui talia apparent,ſicut nec Chriſtus fuit cauſa deceptionis in
hoc quòd multa turbis in parabolis propoſuit,quæ nõ expoſuit eis. Sequitur ſecundò quòd etiam
angelus poteſt immutare exteriores ſenſus extrinſecè & intrinſecè. Extrinſecè quidẽ,aliquid ſen-
ſibile à natura formatum opponendo. Intrinſecè verò,aliquid de nouo formãdo:ſicut facit dum
art. 2. corpus aſſumit. Quod quando fit à dæmonibus,qui intendunt decipere,dicitur illuſio ſiue hallu-
cinatio. Cum verò fit à bonis non eſt illuſio:quia fit ad aliquid ſignificandum,vt dictum eſt. Non
poſſunt tamen neque boni neque mali angeli immutare voluntatem ab interiori, cum motus vo-
luntatis nil aliud ſit,quàm inclinatio eius in rem volitam:ſed ſolius Dei eſt immutare volũtatem,
quæ eſt virtus talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturæ nõ eſt niſi ab eo qui dedit naturam:
ita nec eius immutatio. Et ſic inclinatio voluntatis non eſt niſi ab eo qui dedit voluntatẽ. Sic enim
Illabi animæ quid ſit. mouere voluntatem eſt immediatè operari in ea,quod eſt illabi,quod ſoli Deo conuenit. Neque
etiam poſſunt ab exteriori efficaciter mouere eam. Voluntas enim ab exteriori mouetur per ap-
prehenſionem boni,& ideo qui præſentat ei bonum,dicitur eam mouere,ſed non efficaciter,hoc
eſt neceſſariò, hoc enim ſolius Dei eſt: ſed poſſunt ſolùm per modum perſuadentis concitando
paſsiones circa appetitum ſenſitiuum:quia vt (videmus) ex concupiſcentia aut ira voluntas incli-
natur ad aliquid volendum:& ſic angeli præſentando bonum, & immutãdo imaginationem ſiue
fantaſiam, aut concitando paſsiones, poſſunt voluntatem mouere, non tamen ex neceſsitate:

quia

quia voluntas semper manet libere ad consentiendum vel resistendum, vel saltem negatiuè se habendum, in quo casu statim paratum est auxilium Dei speciale, cum quo potest resistere.

Ver. 11. DE CVSTODIA BONORVM ANGELORVM.

C Angelos esse datos ad custodiendum homines testatur Psal. cùm ait: Angelis suis mãdauit de te, vt custodiãt te in omnibus vijs tuis, & Christus, Angeli eorũ, &c. Licet autẽ vnus angelus 1. p. q. 113. ar. 1. Matth. 18.
sufficiat ad custodiam vnius hominis, inquantũ singularis persona: inquãtum tamẽ est pars collegij, cõmunitatis, aut regni, custoditur nõ solùm ab angelo ei dato, vt singularis persona: sed etiã ab alijs angelis, qui deputati sunt ad custodiã collegij, cõmunitatis, & regni. Ideo Psal. loquitur in plurali, Angelis, &c. quod debet intelligi de viatoribus. Ex quo sequitur, ꝙ Christus nõ habuit angelos ad custodiã deputatos, cùm esset cõprehensor: licet legamus ꝙ angeli ministrarẽt ei, nõ ministerio custodiæ, sed obediẽtiæ, tanquã subditi. Præsciti autẽ nõ priuãtur hac custodia, neq; etiã Antichristus. Sicut etiã non priuãtur interiori auxilio rationis: ita etiam non priuãtur exteriori auxilio toti naturæ humanæ cõcesso. s. custodia angelorum, per quam etiam si non iuuentur quantum ad hoc quòd vitã æternã finaliter bonis operibus mereãtur, iuuãtur tamen quantum ad hoc quòd ab aliquibus malis retrahũtur, quibus & sibi ipsis & alijs nocerẽt. Nam etiã dæmones arcẽtur per bonos angelos ne noceãt quãtum volũt. ¶ Angeli custodes nõ dolẽt nec tristãtur de peccatis, neque de pœnis eorum quos custodiunt, cùm tristitia non sit nisi de his quæ cõtrariãtur voluntati, secundum D. Aug. Nihil autem contrariatur voluntati angelorum, cùm eorum volũtas totaliter inhæreat ordini diuinæ iustitiæ & prouidentiæ, à qua nulla creatura subtrahi potest. Et ideo simpliciter loquẽdo, nihil fit in mũdo cõtra volũtatem beatorum: quia (vt Philos. dicit) illud dicitur simpliciter voluntariũ, quod aliquis vult in particulari. s. quod agitur cõsideratis omnibus quæ circũstãt, quãuis vnũ solũ consyderatũ, non esset volitũ, vt infrà dicetur. Ideo licet angeli custodes in vniuersali non velint peccata, nec pœnas eorum quos custodiũt: cõsiderata tamẽ ratione diuinæ prouidentiæ & iustitiæ id volentis, cui se conformant, simpliciter volunt, & sic non tristantur. Nec obstat quod dicitur Esa. 33. Angeli pacis amarè flebũt. quia illud verbũ potest intelligi de nũtijs Ezechiæ, qui fleuerũt propter verba Rapsacis: vt habetur Esa. 37. & hoc secundũ literalẽ sensum. Secundum verò sensum allegoricum, Angeli pacis, sunt Apost. & prædicatores, qui flent pro peccatis hominum. Si verò secundum sensum anagogicũ exponatur de angelis bonis, metaphorica erit locutio, ad designandum quòd angeli volũt in vniuersali hominũ salutẽ. Sic enim Deo & angelis huiusmodi passiones attribuuntur. Cùm ergo se cõformẽt ordini diuinæ iustitiæ, peccata eorum quos custodiũt, nõ debẽt attribui negligentiæ angelorũ, sed malitiæ hominum, qui sicut recedũt à naturali ratione, sic etiam ab illuminatione angelorũ. Deputantur angeli custodes (secundũ D. Hier.) à natiuitate. Ait enim exponẽs illud Matth. 18. angeli eorũ, &c. Magna est dignitas animarũ, vt vnaquæq; ab ortu natiuitatis suæ habeat angelũ in sui custodiã deputatũ: quia cùm paruulus in vtero matris existit, adhuc est aliquid matris per quandã colligationẽ, sicut fructus pendẽs in arbore, est aliquid arboris. Et ideo ꝓbabile est ꝙ angelus qui datus est in custodiã matri, custodiat paruulũ existentẽ in vtero: sicut qui custodit arborẽ, custodit fructũ: sed cùm separatur à matre, in natiuitate datur particularis angelus de infimo ordine angelorũ, qui nunquam derelinquit illũ, saltẽ totaliter, sicut nec diuina prouidẽtia, cuius executio fit per custodiã: quãuis permittat eũ pati aliquẽ defectũ culpæ vel pœnæ, secundũ ordinẽ diuinorũ iudiciorũ. Et secundũ hoc dicitur Hier. 51. Curauimus Babylonẽ, & nõ est curata: derelinquamus eam. Et Esa. 5. Auferam sepẽ eius, & erit in conculcationẽ. Glo. exponit de custodia angelorũ. Et illud Psal. Deus deus meus respice in me: quare me dereliquisti? Non oportet tamen angelos semper operari circa eos qui sunt sub eorũ custodia, vt quãdo dormiunt, & quando nullũ est impedimentũ: sed cùm opus est duntaxat. Nec tamen propter hoc priuantur diuina visione, iuxta illud Mat. 18. Dico vobis ꝙ angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei, qui in cælis est. ¶ Non quidẽ ꝙ semper sint in cælo diffinitiuè, sed solùm vbi operantur: tamen sunt semper in cælo per effectum siue ornatũ, qui (vt dictum est) quandã refulgẽtiam ex ipsis in sedibus deputatis resultãtem importat, vel etiam per habitudinẽ ad illas sedes eisdem deputatas, ad quas semper habẽt ius, & nunquã illo iure priuantur.

Margin notes: 8. art. 7. — 3. Ethic. — Esa. 33. — ar. 5. ad 3. — art. 6. — Psal. 21. — Psal. 90. ar. 9. Matth. 4.

Ver. 12. DE ANGELORVM BONORVM PVGNA.

D Angelos bonos pugnasse cum dęmonibus, & eos eiecisse de cęlo cõstat ex Apoc. vbi dicitur, Factum est prælium magnum in cælo, &c. Hanc pugnam dicunt aliqui fuisse realem, non armis materialibus, sed sola voluntate, quæ fuit in Lucifero & alijs dæmonibus adeò debilitata, ꝙ angeli inferiores virtute gratiæ, quam habuerunt ex fide & merito passionis Christi præuisæ (nam vt dicitur ibi, Et ipsi vicerunt in sanguine agni, & propter verbum testimonij sui) potuerunt eijcere superiores, imò vnus solus & minimus angelus in gratia cõstitutus potuisset omnes realiter expellere: quia per gratiam consummatam naturæ illorũ data est maior prælatio & præsidentia, quàm esset præsidentia & prælatio naturalis Luciferi & aliorum. Et ideo ad volitionem infimi angeli omnes dæmones, qui voluntatem contrariã manendi in cælo habebãt, exire cogebantur. Et ideo pugnare dicebãtur mali realiter, propter voluntatẽ realẽ manendi: & boni, propter realẽ voluntatẽ contrariã eijciendi eos: & ideo mali ceciderunt sicut plumbum in aquis vehemẽtibus, nec potuerunt ibi manere stãte præcepto & volitione efficaci bonorũ, quæ realiter necessitabat eos, sicut dictũ fuit de volũtate superiorum dæmonũ in ordine ad inferiores. ¶ Inter bonos etiam angelos fuisse pugnã cõstat. legimus enim Gabrielẽ dixisse Danieli: Princeps Persarũ restitit mi- Apoc. 12. 1. p. q. 113. ar. 8. Dan. 10.

hi voo & vigioti diebus. Hic autem princeps Persarũ erat bonus angelus, ad custodiã regni Per-
.p.q 113.ar.8. sarũ deputatus: qui secundũ D.Hiciony.se opposuit liberationi Israelitici populi, pro quo Daniel
Dan.10. orabat, Gabriele præsentãte preceseius Deo. Hæc autẽ resistentia siue oppositio fieri potuit: quia
princeps aliqois dæmooũ Iudæos in Persidem ductos, ad peccãdum induxerat, per quod impe-
dimentum præstabatur orationi Danielis pro eodẽ populo deprecãtis. Sed secundũ D.Grego.17.
Mora. Princeps regni Persarũ bonus angelus fuit ad custodiã illi depotatus: qui vidẽs Persas ex-
emplo & cõuersatione Iudæorũ proficere, volebat Iudæos ibi manere: quod erat contra volunta-
tem Danielis. Et quia quid Deus circa huiusmodi liberationem Iudæorũ vellet, ignorabant: ideo
necesse habebant super his diuinam prouidentiã cõsulere. Sic igitur inquantũ de contrariis me-
ritis & sibi repugnantibus diuinã consulebãt voluntatẽ, sibi inoicẽ resistere dicebaotur, nõ qoòd
fuerint volũtates eorũ cõtrariæ formaliter, cùm omnes in hoc concordarẽt, vt diuina sententia im-
pleretur: sed quia ea de quibus consulebãt, erãt repugnãtia. Dæmnoes autẽ quãuis concordẽt ad
tendãdum & seducendum homines, in aliis tamen discordant, & voluntates contrarias habent:
ideo pugnare dicuntur. Superiores tamen naturali ordine vincunt, nec propter hoc gaodẽt, cùm
siot io summa tristitia, iu qua (Deo nõ cõcurrente) nõ sunt alicuius gaudij capaces uec participes.

Ver. 13. DE IMPVGNATIONE DAEMONVM.

1.p.q.114. PVgnam esse inter Dęmnnes siue diabolos & homines, ostendit Apost. Ephes.6. dicens: Non A
D.Tho.ad .6 est uobis colluctatio aduersus carnem & sanguinẽ, sed aduersus principes & potestates, ad-
Eph.cap. uersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Quæ verba
nõ debent intelligi simpliciter & absolutè, sed vt non sit oobis dũtaxat collnctatio aduersus car-
oem & sanguioem, hoc est aduersus carnales & sensuales homines, & appetitum sensitiuum so-
Gala.4. lùm: quia certum est oos habere colluctationem contra carnem & sanguinem, cùm Apost. dicat:
Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem, & Ecclesia, Caro, mundus, dæ-
monia, diuersa mouẽt prælia: ideo dictum Apost. non debet intelligi exclusiuè, vel principaliter:
quia actiooes iostrumeotorũ attribuũtur principali ageoo. Et hoc mndo intelligitur quod Apost.
Rom.9. dicit: Non est volentis, neque currentis. s. principaliter, sed miserentis Dei. Sic còm dicitur: Non
est nobis colluctatio, &c. eò quòd omnia peccata humana directè vel indirectè & originaliter
4.c. de diui. procedunt à diabolo, licet quædam ex libertate arbitrij. Origenes enim dicit, qoòd etiam si dia-
bolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorum, & alia huiusmodi, circa
quæ multæ inordinationes contingunt, nisi tales inordinationes appetitus refrenentor per ratio-
nem, maxime supposita corruptinne naturæ. Indirectè tamen & occasionaliter dici potest, qoòd
omnia peccata procedunt à diabolo, eò quòd fuit causa peccati primorum parentum. Ad hooc
sensum dicit D.Dionys. quòd multitudo omnium dæmonum est causa omnium malorum sibi &
aliis, s. directè vel indirectè. Et Damasc. dicit quòd omnis malitia & immunditia à diabolo exco
gitatæ sunt. Apost. tamen solùm oominat principatus & potestates, & ooo alios ordines: quanois
ex omni ordine aliqui ceciderint: eò quòd oomina aliorum ordinũ importãt ordinem ad Deum,
vt Seraphim, Cherubim, Throni: vel important seruitiũ seu mioisterium Dei: vt Dominationes,
Virtutes, Anchangeli & angeli. Sed duo hæc, Principatus & Potestates, importãt aliquid cõmu-
ne bonis & malis, quia mali sunt magni & potẽtes, & habent magnum exercitum, contra quem
habemus pugnare, aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, hoc est peccatorũ. Ad ostendẽdũ
tamẽ ꝙ nõ solùm principes & potestates nos impugnant, sed etiam alij qui ex aliis ordinibus ce-
ciderunt, dicit, contra spiritualia nequitiæ, propter eorum astutiã: quia quantò spiritus sunt altio-
res secundũ naturã, quando conuertuntur ad malũ, tantò suot peiores & nequiores. Vnde Philos.
dicit ꝙ homo malus est pessimus animaliũ. Ideo dicit, spiritualia nequitiæ, quia nequissimi sunt.
Addit etiã, iu cælestibus, duplici de causa. Primò, ad ostendẽdũ ꝙ ꝓ spiritualibus est ista pugna.
Secũdò ad ostẽdendũ eorũ cõmoditatẽ super homines, quia sunt in potiori loco. Homines enim
sunt iu terra, & dæmooes tentantes in alto, quia in aere caliginoso, qui dicitur cælũ. Vnde Chri-
Luc.8. stus, Volucres cæli comederũt illud. s. semen. Et exponitur de diabolis & dæmonibus, qui ex di-
1.p.q.114. uina permissione remãserũt in aere ad exercitiũ & gloriã electorũ. Propter hoc tamen nõ minui-
ar.2.ad 3. tur pœna eorũ: quia quocunq; pergãt, semper portãt secum infernum, hoc est inferoi tormenta.
Illi autẽ qui sunt in inferno retrusi, nõ tentãt nos. Et quanuis sit inæqualitas in pugna quantũ ad
naturam, quia dæmones sunt fortiores hominibus, recompensatio tamen fit homini ex parte Dei.
primò quidem & principaliter per auxilium gratiæ. Secundò per custodiã angelorũ. Vnde Heli-
4.Reg.6. sæus dixit ad ministrũ suũ: Noli timere, plures enim oobiscũ sunt, quàm cũ illis. Nec tẽtãdũ mit-
tũtur à Deo, cùm Deus iotẽtator sit malorũ: ipse enim neminẽ tẽtat, vt dicitur Iac.1. Sed dęmones
1.Thessa.3. ex malitia sua assumpserũt officiũ tentãdi. Vnde Apost. Ne fortè tentet vos is qui tẽtat, vbi glos.
hoc est diabolus, cuius officiũ est tẽtare. Præcipitare autẽ ad peccatũ oõ potest, nec Deus permit-
tit: quia cũ dederit liberũ arbitrium, permittere pręcipitationẽ & coactionem, repugnat Deo, qui
tameo aliquando tentare dicitur, vt sciat, eo modo loquẽdi quo dicitur scire, eò quòd faciat alios
scire. Vnde Deut.13. Tẽtat vos dominus Deus vester, vt palàm fiat vtrum diligatis eum. Tentatio-
nes Dei noo dicuntur propriæ tentationes: quia non fiunt ad inducẽdum ad malum finem, sicut
demonum, sed teotat Deus propter quatuor. Primò propter eruditionem. Vnde Eccl.24. Qui nõ
est tentatus quid scit? qualia scit? pauca cognoscit. In huius figura, Iudicum 3. has gẽtes relinquit
deus, vt in his erudiret Israelẽ. Secundo ad humilitatem. 2. Cor. 12. Ne magnitudo reuelatiooom

mearum

mearum extollat me,&c. Tertio ad purgationem reatus pœnæ. Vnde D. Greg. Mala quæ patimur
peccata nostra meruere. Et Sap.4. Tanquã aurum in fornace probauit illos. Quarto ad multipli-
cationem bonorum,& ad maiorem consolationem. Vnde Greg. Multum adicit virtus lacessita.
Iob multipliciter tẽtato adaucta sunt ei duplicia. Et Sarra vxor Tobiæ iunioris dicebat: Qui post
tempestatẽ tranquillũ facis. Et D. Hierony. ad Eustochium: vt mihi testis est Deus post multas la-
chrymas nonnunquam videbar interesse agminibus angelorum. ¶ Ex præmissis sequitur, quod li-
cet Deus cuilibet homini ab ortu natiuitatis suæ det angelum ad custodiam deputatum: non ta-
men deputat angelum malum ad tentãdum, quãuis aliquando mittat ad puniẽdum. Missi tamen
ad puniendum tentãt: & alia intentione puniũt, quàm mittantur: nam ipsi puniunt ex odio, vel in-
uidia: sed mittuntur à Deo propter eius iustitiam. Remedia contra tentationes diaboli præcipua
sunt tria generalia. Primum est præcisio causarum & occasionum. Quia vt dicit Philos. Manente
causa manet effectus. Secundum est humilitas, vt quamprimum aliquis sentit se tẽtari consideret
originem suam & beneficia Dei, scilicet redemptionis, & vitam æternã, quam præparauit seruan-
tibus mandata sua. Consideret pariter illud Aposto. Hebr.10. Horrendum est incidere in manum
Dei viuentis ac inferni tormenta, &c. Habebit occasionem custodiendi mandata Dei, & se humi-
liandi, quod si fecerit, præseruabit eum Deus à tentatione. Vnde psal.114. Custodiẽs paruulos do-
minus, humiliatus sum, & liberauit me. In huius figuram Dauid funda & baculo victoriam ha-
buit contra Goliat. D. Antonius audiuit quòd sola humilitas euadet laqueos diaboli. Tertium est
deuota oratio cum Ezechia: Domine vim patior, responde pro me: quid dicam, aut quid respon-
debo cum ipse fecerim. Ezec.38. psal.9. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in
tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. Et 1. Cor.10. Fidelis Deus qui non patietur vos ten-
tari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Potest addi
quartum. s. diuertere intellectum ad alia, mutare locum, & petere consilium & auxilium à viris
sanctis. ¶ Notandũ tamẽ quod licet Dæmon superatus fugiat, iuxta illud Iac.4. Resistite diabolo,
& fugiet à vobis: non tamen sic, quin postea reuertatur. Vnde legimus, quòd consummata omni *Luc.4.*
tentatione, diabolus recessit à Christo vsq; ad tempus. Et Matth.12. Reuertar in domum meam
vnde exiui. De punitionibus factis per dæmones, habetur 1. Reg.16. Spiritus autem domini reces-
sit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam. Per hos dominus percussit Ægyptum cum primo-
genitis eorum. Per hos mittit mala & punitiones, sicut D. Ioan. vidit angelum clamantem quatuor *Apoc.8.*
angelis, quibus datũ erat nocere terræ & mari atque arboribus. Et tempore Christi quamplurimi
vexabantur à spiritibus immundis. Ex præmissis patet quòd dæmonia non solùm mittuntur exte-
rius ad puniendum in bonis, sed etiam in corpore: & infra corpus, non solum à Deo, sed etiam à
ministris eius. Vnde Apost. iudicauit incestuosum Corinthium tradẽdũ Satanæ in interitum car-
nis, hoc est in vexationem & afflictionem carnis, vt spiritus saluus fieret: sicut cùm permisit percu- *1.Cor.5.*
tere corpus Iob, dixit: Veruntamen animam illius serua. Et Aposto. Hymenæum & Alexandrum *Iob.1.* *1.Tim.1.*
tradidit Satanæ, vt discerent non blasphemare. Hanc potestatem tradendi dedit Christus Apost. *Matth.18.*
potestatem quoque eiiciẽdi: quia eius est introducere, cuius est eiicere: sicut eius est soluere, cuius
est ligare. Et vtranque potestatem dedit Apost. s. solutionis & retentionis. Hæc traditio est species *Ioan.20.*
ligaminis ecclesiæ, aliàs non fuisset iustus D. Paulus. Hæc potestas introducendi ad vexandũ cor-
poraliter, non fuit data omnibus quibus data fuit potestas eiiciendi dæmonia: sed solis Aposto. ad
quos verba Christi dirigebantur. Cùm autem Episcopi succedant in locũ Apostolorũ succedunt *Matth.10. &*
etiam in hac potestate, vt infrà dicetur cùm de sententia excommunicationis erit sermo. Non ta- *18.*
men legimus Deum misisse diabolum ad vexandum interius iustos, licet bene permiserit seruum
suum Iob à diabolo vulnerari vlcere pessimo à planta pedis vsque ad verticẽ eius, ad probandam *Iob.2.*
patientiam ipsius. Interius tamen aliquem vexatum absque peccato nõ legimus. ¶ Dæmones au-
tem vexantes corpora, interius operantur, commouendo carnem, sanguinem, & membra, per spi-
ritus vitales: & sic sunt in ipsis corporibus non per informationem, sed per operationem discõue-
nientem naturæ corporis. Cùm autem tentant & concitant passiones, siue immutant imaginatio-
nem & fantasiam, sunt quidem in corpore, sed non per operationem discõuenientem animæ sen-
sitiuæ: neque dominantur totaliter fantasiæ aut corpori. Ideo tentati non dicuntur dæmoniaci, li-
cet habeant diabolũ in corpore. In dęmoniacis verò & obsessis ac arreptitiis totaliter dominãtur,
ita vt etiam ratione vti non possint. Ex quo sequitur quòd mala quæ dæmoniaci faciunt, non im-
putantur nouo peccato, sicut nec ebriis aut damnatis. Dæmones tamen plus vno tempore vexãt, *1.Reg.16.*
quàm alio: & interdum præbent inducias: vt satis patet de spiritu nequam qui vexabat Saulem.
Leuius enim habebat cùm Dauid percutiebat citharam manu sua. Ex quo inferunt aliqui, quòd
dæmones alliciuntur aliquibus sensibilibus sonis, herbis, & lapidibus, ac certis constellationibus,
non quidem ex natura sua (quæ est spiritualis) sed ad seducendos homines: vt D. Hieron. & Chry- *1.p.q.115.ar.5.*
sost. dicunt de his quos lunaticos vocant, qui secundum diuersa lunæ incrementa magis vexãtur,
propter duo. Primò, vt lunam creaturã Dei infament. Secundò, quia cùm non possint operari ni-
si mediantibus virtutibus naturalibus in suis operibus, considerant corporum habitudines & ap-
titudines ad habitus intentos: & cùm cerebrum sit humidissimum (vt dicitur in secundo de Ani-
ma) ideo maximè subiicitur operationi lunæ, quæ ex sui proprietate habet mouere humorem. In
cerebro autem perficiuntur vires animales. Et ideo dæmones secundum diuersa lunæ incremen-
ta magis perturbãt hominis fantasiã, quãdo considerant cerebrum ad hoc esse magis dispositum.

Ibi ad 2. Dicit etiam D.Tho.quòd dæmones aduocati in certis constellationibus,faciliùs veniunt,propter duo. Primò quidem,vt homines in hunc errorem inducant,quòd credant aliquid numinis esse in stellis. *De potestate q.6 art.10.ad 4.* Secundò, quia considerant secundum aliquas constellationes materiam corporalem esse magis dispositam ad effectus,pro quibus aduocantur. Veniunt etiā faciliùs cùm à virginibus aduocantur,vt ex hoc in suæ diuinitatis opinionem homines inducant,quasi munditiam ament, vt dicit D. Tho. *21. De Ciuit. Dei* D. August. dicit quòd dæmones alliciuntur per diuersa genera lapidum, herbarū, lignorum,animalium,carminum,non sicut animalia cibis,sed sicut spiritus signis,inquantum scilicet hoc eis exhibetur in signum diuini honoris,cuius ipsi sunt cupidi. Ad cognoscendum autem arreptitios,vehementissimum argumentum est,quando apparent aliqui effectus, ad quos virtus corporum cælestium nullo modo sufficere potest:puta cùm loquuntur lingua ignota,vel diuersis linguis,quas antea non didicerunt:sicut etiam virtus dæmonis apparet in necromanticis quando faciunt statuas loqui & moueri.¶ Ad eiiciēdos autem dæmones à corporibus & locis necessariis, dedit Christus potestatem Apostolis ante passionem, Matth.10.vbi dicitur: Et cōuocatis duodecim discipulis,dedit eis potestatem spirituum immundorum, vt arcerent eos, & post passionem dedit potestatem omnibus fidelibus,vt habetur Marci vlt.vbi dicitur: Signa autem eos qui crediderint,hæc sequentur:in nomine meo dæmonia eiicient,&c. Medium eiiciēdi dæmones à corporibus(vt infrà dicetur) est fides imperantium vel petentium : quamuis etiam legamus aliquos non *Luc 9.* credentes eiecisse,vt habetur: Vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus, quia non sequitur nos. Sed hoc erat ad exaltandum & magnificandum nomen Christi. Videtur tamen quòd fides imperantis egressum, non sufficiat absque deuotione eius,ac etiam fi*Matth.17.*de & deuotione petentium. Nam parentes dæmoniaci lunatici obtulerunt eum Christo, & dixerunt quomodo obtulerant discipulis,qui non potuerant eiicere. Christus respondit: O generatio incredula & peruersa,vsquequo ero vobiscum? vsquequo vos patiar? Et postquam illud eiecisset, dixit discipulis quærentibus quare ipsi non potuissent eiicere : Propter incredulitatem vestram, deinde dixit, Hoc genus dæmoniorum non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Ex quo sequitur quòd non omnia dæmonia eodem modo eiiciuntur,cùm ad eiectionem aliquorum requiratur ieiunium, quod non requiritur in eiectione aliorum.

Ver. 14. DE CASV ANGELORVM.

1.p.q 63.ar.6. de Malo q 16. art.4. Circa casum Angelorum duæ à D.Thoma famosæ recitantur opiniones. Prima est eorum qui A dicunt angelos creatos in puris naturalibus absq; gratia:& tales dicūt ipsos in primo instanti habuisse beatitudinem naturalem,quam Aristoteles ponit in contemplatione primæ causæ siue Dei,vt est principium naturæ. Beatitudinem autē supernaturalem (quæ in clara Dei visione consistit) nō habuerunt,& tenentes hanc opinionem dicunt quòd non meruerūt in primo instanti,quia meritū præsupponit gratiā, quæ secundū eos nō fuit illis in primo instanti data, cùm fuerint creati in puris naturalibus. Et in eodē instanti etiā non peccauerūt,neq; peccare potuerunt, cùm peccatum nō possit retorqueri in Deū,nec ei attribui:quod fieret,si poneretur quòd peccare possent in primo instanti:cùm omne positiuum quod habet natura in primo instanti,habeat illud à generāte,siue à dāte naturā:& si creetur à creāte,& nō à se,quia omne quod est,quādo est,necesse est esse. Præterea in primo instāti facta fuit illis promulgatio:ideo nō erāt in sufficienti libertate,quæ requiritur ad peccandū. Nec est simile de peccato originali,quod cōtrahitur in primo instanti:quia nō est aliquid positiuū,sed cōtrahitur per viciatā originem,siue per vnionē ad materiam vitiatam & infectā per Adam. Ideo non retorquetur in Deū,sed in Adā, vt amplius dicetur, cùm de pec*cap.8.§.5.*cato originali fiet mentio. Dicūt deinde quòd angeli in secūdo instanti fuerūt in gratia:& habuerunt gratiā,virtutes,& dona:& sic cognouerunt Deum,non solùm vt authorem naturæ,sed etiam gloriæ:& boni cōuersi sunt in Deū,& meruerūt:& mali auersi sunt,& demeruerūt. Et in tertio instanti boni cōsecuti sunt beatitudinē tanquā præmium meriti:& mali priuati sunt gratuitis, & assecuti sunt pœnas & tormenta, quæ sunt præmium auersionis & demeriti. Et sic inter creationem & beatificationē bonorū,& dānationē malorū,fuit mora intermedia, s. instans in quo meruerunt *Angeli fuerūt creati in gratia.* & demeruerunt. Hæc opinio clara est,& absque difficultatibus. ¶ Secunda opinio est eorum qui sequuntur D. Aug. qui in 12. de Ciuitate Dei dicit,quòd Deus simul erat in eis condens naturam, *1.p.q.62. art. 3.& 6.* & largiens gratiā,secundum proportionē naturaliū. Cuius ratio est,quia gratia cōparatur ad beatitudinem,vt ratio seminalis in natura corporali ad naturalem effectum. Vnde gratia à D. Ioanne *1. Ioan.3.* semen Dei nominatur, ait enim : Qui natus est ex Deo,peccatū non facit:quia semen ipsius in eo manet. Sed videmus quod Deus in prima rerū naturalium creatione,plantis & animalibus indidit & impressit rationes seminales,per quas consequerentur fines suos. Ergo & in productione angelorum indidit & largitus est eis gratiā, quæ est ratio seminalis ad beatitudinem consequendam. Hęc opinio supponit primò quòd de natura angelorum sit per vnicū actū peruenire ad finē:quia gratia pficit naturā secūdū modū naturæ. Ex quo sequitur,quod sicut ex natura sua habet ordinē ad per*1.p.q.58.ar. 30. & eadem pa.q.62.ar.5.*fectionē naturalē:ita per gratiā habet ordinē ad gloriā. Sed hoc est proprium naturæ angelicæ,quod naturalē perfectionē statim acquirat,& nō per discursum: ergo angelus post meritū statim consequitur beatitudinē. Secūdò supponit quòd plures actus subordinati possint esse simul:& ideo cū cognitio Dei vt authoris naturæ,subordinetur cognitioni Dei,vt authoris beatitudinis,possunt simul esse,& sunt simul in patria. Et sic angeli cognouerūt Deū vt authorē naturæ & authorē beatitudinis in primo instāti,aliàs fides frustrà fuisset. Si cognouerūt: ergo & per volūtatē in Deū conuersi

uerſi ſunt, gratia & charitate concurrente:& per conſequens omnes meruerunt, quia ad meritū (ſecundum hanc opinionem) ſufficit libertas complacentiæ gratia & ſtatus (vt probant) per meritum Chriſti & D. Virginis, ſtante præcepto affirmatiuo. Ex quo infertur ſecundū præmiſſa, quòd ſtatim poſt primum inſtans boni beatificati ſunt,& mali damnati. Et ſic non fuit mora inter creationem & beatitudinem in bonis, cùm inſtantia in angelis ſint ſibi inuicem immediata: ſed cum Angeli boni dicantur continuaſſe actum in primo inſtanti elicitum, dubitari poſſet quod fuit ſecundum inſtans in eis, cùm inſtans angelorum ſit menſura vnius operationis tantū. Si igitur operatio in primo inſtanti elicita fuit continuata, non erit niſi vnum inſtans, cùm non ſit niſi vnica operatio. Reſpondent, quòd fuit vnus actus in eſſe naturæ, ſed prout procedebat ex libero arbitrio, erant plures actus formaliter & in eſſe moris, ſiue in eſſe gratiæ: quia in primo inſtanti actus ille procedebat à gratia imperfecta:& cùm gratia cœpit eſſe conſummata, produxit actum perfectiorem, cuius duratio dicitur aliud inſtans, cùm perfectū & imperfectum non ſint ſimul: vnde ſequitur quòd fuerunt plures actus formaliter. Dant ad hoc ſimilitudinem de actuante prohibitionem elicito,& poſt prohibitionem continuato: quia eſt vnus in eſſe naturæ,& plures in eſſe moris, ante prohibitionem bonus, poſt prohibitionem malus.

Quod fuit ſecūdum inſtans angelorum.

¶ Sed adhuc manet difficultas, cum eſſe moris non ſit reale, ſed rationis: ideo vnus actus naturæ ſucceſsiuè poteſt variari. Sed cum diuerſa principia & obiecta realia nō ſint vnus actus in eſſe naturæ, cùm actus accipiant ſpeciem ab obiecto: principium autem actus in primo inſtanti erat fides & charitas imperfecta, & obiectū erat Deus ænigmaticè præſentatus, & per cognitionem veſpertinam: in ſecūdo verò inſtanti principium illius actus erat lumen gloriæ,& charitas perfecta: per cognitionem matutinam,& Deus clarè viſus obiectū, ergo alius erat actus in eſſe naturæ:& per conſequens non erat continuatus. Poteſt dici quòd ex parte potentiæ & obiecti erat idem actus. Et ſi nō in ſpecie, ſaltē in genere,& ſic fuit continuatus, vel idem numero prius imperfectus,& poſtea perfectus, imperfectum enim perfici poteſt. Nec actus ſpecificatur à diſpoſitione medij, nec variata diſpoſitione medij, variatur actus in eſſe naturæ: ſicut nec viſio quando lumē intēditur, eſt alius actus: ſed idē qui perficitur. Et quāuis in angelis non ſit continuatio temporis, eſt tamen continuatio durationis, quæ coexiſtit tempori.

Quo ad malos eſt maior difficultas. Dicunt tenētes ſecundā opinionē, quòd angeli mali poſt primum inſtans creationis ſtatim poſuerunt impedimētum: ideo in ſecundo inſtanti peccauerunt:& ſic in primo inſtanti omnes meruerunt tam boni quàm mali, ſed in ſecūdo inſtanti boni facti ſunt lux,& beatitudinē cōſecuti:& mali in ſecundo inſtanti peccauerunt,& facti ſunt nox & tenebræ, priuati gratia, ac etiam tormenta conſecuti. Et ſic inter creationē & peccatum nō fuit mora: quia inter illa duo inſtantia nihil mediabat. Sed difficultas eſt an inter peccatum & ipſam damnationē ſiue detruſionē in infernum fuerit aliqua mora. D. Tho. dicit inter creationem & lapſum ſecundū hanc ſecundam opinionem (quam dicit probabiliorem,& ſanctorum dictis conformiorem) nullam fuiſſe moram. Sed nihil dicit aut determinat, an inter peccatum & tormenta ſiue detruſionem fuerit aliqua mora. Dominus Caietanus dicit, ex ſancto Thoma haberi, quòd via angelorum eſt breuior quàm hominum: quæ durat vſque ad mortem. Vbi enim ceciderit lignum, ſiue ad Auſtrum, ſiue ad Aquilonem, ibi erit. Et Legiſtæ dicunt quod voluntas hominis eſt deambulatoria vſque ad mortem. Via autem angelorum ex duobus inſtantibus integratur. Et addit Caietanus, quòd primum inſtans ita eſt via, quòd non eſt terminus:& ſecundū inſtans ita eſt via, quòd etiam eſt terminus viæ. Eſt quidem via, per comparationem ad liberum arbitrium: & terminus, per comparationem ad gratiam conſummatam,& perpeſsionem tormentorum. Et per hoc dicit bonos in ſecundo inſtanti mereri,& malos demereri, inquantum illud inſtans eſt via:& beatificari vel torqueri, inquantum eſt terminus viæ. Et per hanc diſtinctionem ſoluit omnia argumenta.

1.p.q.63.ar.6. An fuerit mora inter peccatū & tormenta malorū angelorum. Quod.7.ar.8. Eccl.11.

¶ Hic tamen modus dicendi non videtur omnino conformis fundamentis D. Thomæ, qui dicit meritum habere rationem viæ ad finem,& pati ratione demeritum,& per conſequens nullus meretur quod iā habet. Ex quo ſequitur quod inſtans, quod eſt terminus viæ, non poteſt dici via: nec liberum arbitrium ſecundū ſe ſolum eſt cauſa ſufficiens merendi: ideo eſt impoſsibile, quòd quis fruatur,& ſuam fruitionem mereatur. Ideo Chriſtus in primo inſtanti nō meruit ſibi beatitudinē eſſentialem, eò quòd iam habebat illam: ſed bene accidentalem, quam non habebat, vt expreſsè dicit D. Tho. in q. de veritate,& quòd ad ſtatū merēdi requiritur quòd deſit id quod mereri dicitur: propterea negamus quòd homo in inſtāti mortis poſsit mereri & demereri gratiā: quia non videtur ratio quare inſtās terminatiuū viæ hominis nō poſsit dici via, ſicut inſtās terminatiuū viæ angeli, maximè cùm homo exiſtēs in gratia, in inſtāti mortis (ſi habeat peccatū veniale) nō ſit in termino, neq; fruatur. Dicere autē q̀ homo in articulo mortis,& in primo inſtāti quo anima eſt extra corpus, poſsit mereri & demereri gratiā, eſt abſurdū,& cōtra prædictā authoritatē Eccleſiaſti. 11. Vbi ceciderit,&c. Sed magis videtur abſurdū, quòd angeli qui in primo inſtanti nō demeruerūt, nec potuerūt demereri, in ſecūdo inſtāti demeruerint tormēta, quæ iā habebāt & patiebantur: quia ſic nullo præcedente peccato torquerentur: quamuis boni propter meritū præcedens in primo inſtanti, poſsint in ſecundo inſtanti beatificari. Ponere autem hanc differentiam inter bonos & malos quantum ad mercedem,& dicere bonos prius præmiatos, quàm malos punitos, nō eſt de intētione D. Tho. quia ipſe expreſsè dicit, quòd prima operatio fuit omnibus communis, ſed in ſecunda fuerūt diſtincti. Ideo in primo inſtāti omnes fuerūt boni, ſed in ſecūdo fuerūt boni & mali diſtincti,& ideo nō eſt cōtra mētem D. Tho. nec contra ſecundam opinionem ponere tertium inſtans,

De veritate q.29.art.6.

q.29 art.6.ad quartũ. Mora fuit in angelis inter creationẽ et dãnationẽ malorum angelorum.

in quo boni fuerunt beatificati,& mali tormentis addicti. Nam in scriptis eius inueniri nõ potest inter creationẽ & dãnationẽ nullã fuisse morã, sed solùm inter creationẽ & lapsum.s.in peccatũ. Et ad illud præsuppositũ,quo dicebatur esse naturale Angelo per vnicũ actũ peruenire & consequi finem supernaturalẽ,debet intelligi per vnicũ actũ plenè & completè liberũ. Et licet quo ad beatos possit sustineri,quòd statim post primũ instans in quo meruerũt, consecuti sunt beatitudinem:quã etiã diabolus habuisset,si statim impedimẽtũ non posuisset:non potest tamen sustineri q fuerint simul beati,& quòd beatitudinem meruerũt:multò minus quòd mali in secundo instanti fuerint dãnati,& dãnationem deme[illegible]rint:quia hoc est contra statũ merẽdi,qui requirit, vt illud quod quis meretur,desit:& eodẽ mo[illegible] de statu demerendi. Nisi fortè dicatur cũ aliquibus Thomistis,quòd secundũ instans angelorum(cum possit coexistere tempori)diuidatur in aliquas morulas,non tamen in semper diuisibiles,sicut tempus:sed possunt angeli continuare operationem suã per horã,alterius tamen rationis quàm tẽporis. Et sic dicendũ quòd in principio secũdi instãtis,siue in prima morula illius,boni & mali fuerunt cõpletè liberi,libertate contrarietatis & contradictionis,& boni meruerũt,& mali demeruerũt,siue posuerũt impedimentũ merito quod habuerunt in primo instanti,& in secunda morula illius secũdi instantis boni beatificati sunt,& mali in infernum siue in damnationẽ & tormenta detrusi, durante continuatione actus in principio secundi instãtis eliciti. Secundũ hunc modũ dicendi posset intelligi dictũ domini Caietani,quòd secundũ instãs est via & terminus viæ:via quidẽ in prima morula completæ libertatis,& terminus viæ post illã. Et(vt mihi videtur,& suprà dictũ est)fuit in bonis eadem operatio ex parte potentiæ & obiecti materialiter,quæ adhue perseuerat & perseuerabit in æternũ, & secundum quã nõ distinguuntur instãtia angelorũ,sed secundũ alias particulares & speciales operationes illi subordinatas,siue ad illũ finẽ præstitutum directas. Et(vt ex supradictis patet)mẽsura illius operationis in supremo angelo beato dicitur æuiternitas:sicut mensura motus primi mobilis dicitur tempus.

Ver. 15. DE PECCATO LVCIFERI, ET ALIORVM ANGELORVM.

1.p q.63.ar.3. De malo q.16. ar.1.ad quartum. Quod fuit peccatũ Luciferi. 1.p.q.63.ar.7.

LVcifer in secũdo instãti pulchritudinem,nobilitatem,& dignitatem suæ naturæ cõsiderãs,& se esse super omnes creaturas,nõ aduertẽs ad gratiã quã Deus illi dederat, nec cõsiderãs media perueniendi ad beatitudinẽ cõsummatã & supernaturalem, quã Deus diligentibus se præparauit:io superbiã elatus,illã,& eminẽtissimum cæli Empyrei locum humanitati Christi filio Dei hypostaticè vniẽdæ præparatũ,qui locus dextera Dei in sacris literis nũcupatur,appetiit,& humanæ naturæ inuidit,votũmq; sine desideriũ suum omnibus aliis angelis(quibus naturaliter præerat) indicauit. Et quemadmodũ in naturalibus omnibus aliis angelis præerat, volens etiam in gratuitis præesse eis,vt ipsum in mediatorem perueniendi ad beatitudinem supernaturalẽ,loco Christi (qui ab æterno prædestinatus erat caput & mediũ omniũ)eligerẽt,& illi assentirent, suggessit, dixitque:In cælũ ascẽdã,super astra Dei exaltabo soliũ meũ. Sedebo in mõte testamẽti in lateribus Aquilonis. Ascendã super altitudinẽ nubiũ,& similis ero altissimo. In eodem instanti boni angeli ad gratiã Dei aduertẽtes, & ex fide præuidentes passionẽ Christi mediatoris,cui ex diuina ordinatione locus ille & officiũ mediatoris,quod Lucifer rapere & vsurpare præsumebat; iure competebat:eius rapinæ nõ cõsenserũt,sed illi restiterunt, & merito passionis Christi præuisæ vicerũt in sanguine agni:cõuersionẽmq; quã in primo instãti partim ex natura,partim ex gratia,& liberè, sed incompletè inchoauerant,ex plena atq; perfecta libertate cõtinuauerunt. Mali verò angeli ex omnibus hierarchiis & ordinibus aliqui,tertiã omniũ angelorũ partẽ facientes,naturæ suæ nobilitatem & pulchritudinem,exẽplo Luciferi contẽplantes,beatitudinẽ supernaturalẽ virtute propriæ naturæ & Luciferi tanquã dignissimi suffragio appetentes, eius suggestioni acquieuerunt:eique applaudentes,& naturæ humanæ inuidẽtes, vnionem & mediationẽ ac locum illum Lucifero tãquã digniori,potius quàm naturæ humanæ inferioris gradus deberi iudicauerũt. Post morulã illã liberæ & cõpletæ electionis(quæ quãdiu durauerit ignoramus)omnipotẽs Deus bonis claram suæ essentiæ visionem cõmunicauit:malos autẽ cũ capite eorum Lucifero æterno igni adiudicauit,dixitque:Non ascendes,sed descẽdes:& ad infernũ detraheris. Quasi cadauer putridũ nõ habebis consortiũ.s.in cælis. Eodem instanti angeli boni Michael & Gabriel,aliique Deo se conformantes,præceperũt Lucifero & angelis eius egressum è cælo Empyreo,in quo Lucifer & eius cõplices manere arbitrabantur. Quo præcepto Lucifer cum angelis suis renitẽtes bonorũ imperio,egredi coacti sunt. Et aliqua parte eorũ in aere caliginoso & nebuloso,siue in media ac infima aeris regione tormenta secum portante ad exercitium futurorum hominum per dispositionẽ diuinam remanente,reliqui in infernum detrusi sunt,priuati omni nobilitate & dignitate,non naturali,quia(vt ait D.Dion.naturalia in eis mãserũt integra,sed gratuitis donis,quæ sunt gratia, virtutes,& dona,quæ Ezec.vocat delicias paradisi,fuerũt priuati,& sic Lucifer fuit aliis causa damnationis siue mortis æternæ. Vnde Christus apud Ioan.dicit:Ille homicida.s.angelorum , quibus fuit causa mortis æternæ,erat ab initio,hoc est post initium. Et in veritate,in qua fuit creatus, non stetit. ¶Ex præmissis apparet primò,quòd Lucifer non peccauit appetendo æqualitatẽ Dei:quia sciebat impossibile esse æquari Deo , cùm impossibile sit duo æqualiter esse summè bona : quia neque vnum neque alterum esset summum,siue omni alio maius. Quod enim per superabundantiam inuenitur, in vno duntaxat inuenitur. Præterea impossibile est quòd gradus inferioris naturæ possit transire in gradum superioris naturæ : quia oporteret ipsum corrumpi. Ideo illud nõ appetiit,cùm vnaquæque res appetat conseruationem sui. Nullus enim tẽdit in hoc quod ap-

Esa.14. Apoc.12. Quod fuit peccatũ aliorum malorum angelorum. Esa.14. Apoc.12. Ezech.28. Ioan.8. 1.p.q.63.ar.3.

pre

prehendit impossibile, vt dicit Philos. Vnde Esa. non dicit, Æqualis ero, sed similis: & sic solam Dei similitudinem appetiit. ¶ Sed notãdum quòd quis dupliciter appetere potest similitudinem Dei, siue se esse similem Deo: Primo in eo in quo quis aptus natus est Deo assimilari: vt si quis appareret in hac via per iustitiam & charitatem, aut per alias virtutes & dona, & per lumẽ gloriæ in patria. Si hæc vellet ex Dei gratia habere, hoc modo appetere Dei similitudinem, nõ est peccatũ. Alio modo potest quis appetere similitudinem Dei in hoc, in quo non est natus ei assimilari: vt si quis appeteret creare cælum & terram, & alia huiusmodi, quæ sunt propria diuinitati. Hoc modo appetere similitudinem Dei, est peccatum superbiæ. Lucifer autem peccauit dupliciter. Primò, quia appetiit beatitudinem supernaturalem, ad quam aptus erat: sed non appetiit eam medio debito. s. per gratiam Dei: sed voluit per vires naturales eam habere, ex quo in actu suo non apposuit hanc circunstantiam, ex Dei gratia. Et sic peccauit omissiuè per inconsiderationem & omissionem alicuius circunstantiæ, quam considerare & ponere tenebatur. Et secundum hoc appetiit quidem bonum, sed nõ bene. Et (vt D. Ansel. ait) appetiit illud ad quod peruenisset, si stetisset. Secundò, quia (vt D. Tho. dicit) appetiit præesse multitudini angelorum, non secundum naturalem ordinem duntaxat, quia secundum illum præerat: sed quantum ad hoc quòd alij per eius mediationem consequerentur beatitudinem, quam ipse volebat consequi per suam naturam, sic appetiit vnionem hypostaticam, & mediationem, & locum humanitatis Christi, tanquã melius ei conueniret, quàm naturæ humanæ, quam ex fide cognoscebat vniendam. Et sic secundum rapinam voluit eam habere. Ideo vocatur fur à Christo. Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde: ille fur est, & latro. Sed Christus prædestinatus erat ostium, vnde dicit: Ego sum ostium. Lucifer ergo qui per eum intrare noluit, sed illi inuidit, & locum eius concupiuit, dicitur fur & raptor. Christi autem humanitas cum id ex Dei gratia & mera liberalitate in primo instanti habuerit, non fuit fur neq; raptor. Vnde Apost. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, per communicationem idiomatũ ratione suppositi, sicut Lucifer. Et sic Lucifer peccauit dupliciter: scilicet omissiuè, & commissiuè, vt dictum est. Alij autem angeli etiam dupliciter peccauerunt: Primò per inconsiderationem & omissiuè, vt dictum est de Lucifero. Secundò commissiuè & positiuè, eligẽtes Luciferum mediatorem & caput, & nolendo Christum: & sic inuiderunt naturæ humanę. Propter hanc electionem alij mali angeli dicuntur angeli Luciferi. Vnde ait Christus: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Et ideo alij dæmones subiiciũtur Lucifero duplici subiectione. s. naturali, & voluntaria. Vnde D. Petrus: A quo quis superatus est, huic seruus addictus est. Et Apost. An nescitis ꝙ cui vos exhibuistis seruos ad obediẽdũ, serui estis eius cui obedistis? &c. Ideo nõ est mirũ, si sequantur imperiũ eius. Secundò infertur ꝙ Lucifer & cõplices eius tribus peccatis peccauerũt, s. peccato superbiæ, inuidiæ & iniustitiæ. Alia autem peccata secundum quòd sunt specialia, non inueniuntur in eis eliciriuè: quia non afficiuntur rebus corporalibus, nec vniũtur corpori, nec habent passiones. Et sic gula, luxuria, ira, acedia, non inueniũtur in eis, nec inuidia, prout importat passionem, sed solùm prout importat actum voluntatis renitentis bono alterius. Possunt tamen in eis inueniri alia peccata inductiuè: quia propter inuidiam inducunt & inducere nituntur homines ad alia peccata, maximè dispositos, ne perueniant ad sedes à quibus ipsi expulsi sunt.

1. de Cælo & Mundo.
Esa. 14.
Similitudo Dei dupliciter appeti potest.
Lucifer quid appetiit.
Ioan. 10.
Philip. 2.
Matth. 25.
2. Petri 2.
Rom. 6.
Lucifer & alij tribus peccatis peccauerunt.
1. p. q. 63. ar. 2. ad tertium.

§. 3. DE VOLVNTATE HVMANA.

B Voluntas humana est inclinatio siue potẽtia appetitiua animæ rationalis, ab eius essentia naturaliter fluẽs, organo corporeo nõ alligata, qua anima intellectus cognitionẽ sequẽs, fertur in bonũ vniuersale, ad quod ordinat particularia bona. Ex quo sequitur ꝙ est accidẽs de secũda specie qualitatis, quæ dicitur naturalis potẽtia vel impotẽtia. ¶ Ex hac descriptione volũtatis habetur bonũ cõmune, siue particulare, quod ad illud ordinatur, esse obiectũ volũtatis. Secũdò apparet differẽtia inter volũtatẽ & appetitũ naturalẽ: quia appetitus naturalis nõ præexigit aliquã cognitionẽ, sicut volũtas. Tertiò apparet discrimẽ inter volũtatẽ & appetitũ sensitiuũ: qui etiam ꝓrequirit cognitionẽ, sed nõ intellectiuã & vniuersalẽ sicut volũtas, sed sufficit illi cognitio particulariũ, quæ est sensitiua. ¶ Aliud discrimẽ est, quia appetitus sensitiuus tã irascibilis quàm concupiscibilis alligatur organo corporeo, vt dictũ est, voluntas autẽ non, sed subiectiuè est in essentia animæ: & ideo est potentia mere spiritualis, sicut ipsa anima: quia omne quod recipitur, ad modũ recipiẽtis recipitur. ¶ Tertiũ discrimen inter voluntatẽ & appetitũ sensitiuũ, quia appetitus sensitiuus plurificatur & diuiditur in plures potẽtias realiter distinctas. s. in cõcupiscibilẽ & irascibilẽ: sed volũtas in homine est vna sola potẽtia. Cuius ratio est, quia potẽtia quæ ordinatur ad aliquod obiectũ secundũ cõmunem rationẽ, non diuersificatur neque multiplicatur per differentias speciales sub illa cõmuni ratione contentas: sicut potẽtia visiua, quæ respicit obiectũ coloratum non diuersificatur secundum diuersas species colorũ: & sic de aliis. Quinque enim sensus sic diuersificantur: quia obiectum vnius non continetur sub obiecto alterius. Sed appetitus sensitiuus non respicit rationem cõmunem boni: quia imaginatiua quam sequitur appetitus sensitiuus, non apprehendit vniuersale bonum, vt dictum est, sed solum particulare. Et ideo secundum diuersas rationes particulariũ bonorũ diuersificantur partes appetitus sensitiui. Nam appetitus cõcupiscibilis respicit propriã rationẽ boni, inquantũ est delectabile secundũ sensum, & cõueniens naturæ, secũdũ ꝙ absq; difficultate & arduitate potest adipisci. Irascibilis verò respicit rationẽ boni, secũdũ quod est repulsiuum & impugnatiuũ discõuenientis, siue illius quod infert nocumẽtũ, in quo consi

1. p. q. 82. ar. 5.

cōsistit ratio ardui & difficilis. Voluntas autem respicit bonum sub communi ratione boni: ideo in ea non multiplicantur potētiæ appetitiuæ, vt sit in anima intellectiua, alia potētia irascibilis, & alia cōcupiscibilis: sicut etiam ex parte intellectus nō multiplicantur potentiæ apprehēsiuæ: licet multiplicētur ex parte sensus. ¶ Ex quo sequitur quòd intellectus speculatiuus & practicus, & ratio superior & inferior, nō sunt diuersæ potētiæ: sed sunt diuersi actus à quibus intellectus denominatur, etsi aliqui sancti doctores (vt Greg. Nice. aut alij) dicāt irascibilē & cōcupiscibilē esse in rationali appetitu: eorū dicta debēt intelligi quo ad actus & simplices effectus absq; passione vel animi cōcussione, & nō quo ad potētias. Quartū discrimē est, quia appetitus sensitiuus nō est potentia libera, sed merè naturalis, & necessariò operatur, sic quòd stāte iudicio in fantasia vel æstimatiua de aliquo prosequēdo vel fugiendo, appetitus sensitiuus nō potest mutare apprehensionē nec iudicium: nec potest merè omissiuè se habere, aut prosequi oppositum: & sic nullo modo est liber, sed in omnibus est determinatus, & quantū ad finem, & quantū ad media. Ideo bruta non habent liberū arbitrium, cùm nō habeant collationē vnius ad alterū, siue ratiocinationē, quæ est radix totius libertatis. Iudicāt enim ex sola naturali æstimatione, siue naturali instinctu: & rationē sui iudicij ignorāt. Cùm ergo iudiciū sit determinatū, sequitur etiā quòd appetitus erit determinatus: & sic non est liber. Vnde D. August. super Genes. ad literam, dicit quòd mouentur visis: Et Damasc. scribit quòd mouētur passionibus. Sed voluntas humana est libera & indeterminata.

Aug. 11. super Gen. ad literam.

Ver. 1. DE LIBERTATE VOLVNTATIS.

1. p. q. 82. ar. 1. 1. 2. q. 10. ar. 2. De veritate q. 22. art. 6. Naturale & liberum differunt.

AD euidentiam libertatis humanæ, siue liberi arbitrij, notandum est primò, quòd naturale & A
liberū differunt: quia ex hoc aliquid dicitur naturale & necessariū quod est immutabiliter determinatū ad vnū: sic quòd non potest retrocedere aut diuelli ab eo, nisi impediatur, & sic dicimus quòd lapis naturaliter tēdit deorsum. Liberum autem dicitur id quod nō est determinatum ad vnum. Videndum est ergo an voluntas sit determinata, vel indeterminata. Pro cuius intellectu sciendum est, quòd in omni inferiori inuenitur ratio superioris, & aliquid vltrà, quod. s. nō est de essentia siue intelligentia superioris: vt in homine inuenitur sensibilitas, quæ est de ratione animalis, quod est genus: & aliquid vltrà. s. rationabilitas, quæ nō est de essentia siue intelligētia animalis: quia animal potest apprehēdi absque rationabilitate, & sic de aliis superioribus. Voluntas autem & natura se habent sicut superius & inferius: quia volūtas est specialis natura. Ideo voluntati cōuenit ratio naturæ, quæ est habere esse determinatum. Omni enim naturæ cōuenit quòd sit determinata & ordinata à Deo ad aliquod bonum sibi cōueniens, iuxta illud ad Rom. 13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Et Philos. Bonum est quod omnia appetunt. Necesse est ergo voluntatē cùm sit natura quædam, esse determinatā à Deo ad aliquod bonū appetibile sibi cōueniēs, quod naturaliter & non liberè appetat illud. Hoc autem est finis vltimus, qui est fundamentū & principium eorum quæ sunt ad finem: cū ea quæ sunt propter finem, non appetātur nisi ratione finis, & ideo voluntas est omnino determinata à Deo ad finem vltimū, qui est beatitudo: & sic voluntas naturaliter vult beatitudinem, siue bene esse, & non liberè, tanquā naturali inclinatione determinata quantum ad primū actum. Ideo primus actus cuiuscunq; voluntatis attribuitur Deo. Et ideo nulla creatura potest peccare in primo actu, cùm ad illū sit naturalis, & à Deo determinata.

1. Ethic.

Primus actus voluntatis est à Deo.

¶ Præterea sicut omne mobile potest reduci ad aliquod immobile, sic omne indeterminatum ad determinatum. Sed videmus voluntatem in his quæ ad finem sunt, indeterminatā, & circa finem esse determinatam, & naturaliter inclinatam: & ideo primus actus eius est omnino determinatus, & merè naturalis: quia cū voluntas non possit velle ea quæ sunt ad finem, nisi prius volito fine: sequitur q si primus actus esset indeterminatus, nihil posset velle: quia actus naturalis præsupponitur aliis actionibus: nec potest deliberare quantū ad primū, igitur est determinata quo ad primū actū, & quantū ad specificationem, & quantū ad exercitium. Nam omnis omissionis seu priuationis aut negationis oportet assignare aliquam causam, & qualiter aliquod agēs aliter se habeat nunc quàm priùs: sed nō potest assignari causa siue ratio cessationis, aut suspēsionis in primo actu, siue ad beatitudinem primò obiectā & præsentatā, sicut in aliis actibus sequētibus, maximè cùm voluntas sit natura quædā, sequitur quòd quo ad primū actum est totaliter determinata, quātum ad exercitiū. Vnde necesse est dicere quòd primus actus volūtatis procedat ex instinctu alicuius naturæ exterioris & superioris mouentis, vt Arist. cōcludit. Remanet ergo determinata & quantum ad specificationem, & quātum ad exercitium. Quo ad specificationem quidem, quia si habeat actum, necessariò erit prosecutiuus, & quantum ad exercitiū, quia nō potest cessare ab actu. Sed quo ad alios actus sequētes primum, circa finem vltimum est libera quo ad exercitium. quia potest suspendere actum: sed non quo ad specificationem, quia si ponat actum, ille actus erit prosecutiuus, quo ad media verò est libera & quo ad exercitium, & quo ad specificationē, quia homo potest multis & diuersis viis peruenire ad beatitudinem & diuersis hominibus diuersæ sunt viæ perueniendi ad eam. Aliqui per virginitatem, alij per matrimonium, &c. Ideo circa illa media homines sunt liberi. ¶ Resolutoriè ergo dicendum est quòd indeterminatio siue libertas voluntatis potest considerari respectu trium, scilicet respectu obiecti & actus, & ordinis in finem. Quo ad obiectum, inquantum potest velle hoc vel illud, vel eius oppositum: vt velle & nolle positiuè: & hæc libertas vocatur à Neotericis libertas contrarietatis. Quo ad actum, inquantum potest ponere actum, vel non ponere, velle vel non velle negatiuè, siue cessare ab actu: & hæc libertas dicitur à Neotericis, Libertas contradictionis. Quo ad ordinem verò finis, inquan-

Lib. de bo. fortuna.

Libertas voluntatis respectu trium.

tum poteſt velle bonum vel malum,ſiue apparens bonũ:quia voluntas non poteſt ferri in malum
ſub ratione mali,cùm bonum ſit quod omnia appetunt.Et D.Dionyſ. dicit quòd nemo intendẽs *1.Ethic.*
in malum,operatur:ſed cùm voluntas fertur in bonum apparens, & non exiſtens, dicitur ferri in
malum ex conſequenti. Loquendo ergo de indeterminatione ſiue libertate voluntatis circa obie-
ctum vltimi finis,in patria eſt omnino determinata,ſiue non eſt libera,nec quo ad ſpecificationẽ,
neque quo ad exercitium:ſiue non eſt libera libertate contradictionis vel cõtrarietatis:eſt tamen
libera libertate complacentiæ:quia complacet & delectatur in illo obiecto. In via autem quo ad
primum actum reſpectu vltimi finis, eſt determinata,vt dictum eſt. Quo ad ſequentes reſpectu
eiuſdem obiecti,eſt libera libertate contradictionis,ſiue quo ad exercitium,hoc eſt poteſt ſuſpen-
dere actum.Non eſt tamen libera libertate contrarietatis,ſiue quo ad ſpecificationem : quia non
poteſt actum oppoſitum elicere,nec odiſſe beatitudinem ei per intellectum præſentatam. Circa
autem ea quæ ſunt ſiue ordinantur ad finem ſiue media,eſt libera vtraque libertate in via. In pa-
tria autem non poteſt velle bonum apparens , & non exiſtens,ſiue malum:nec propter hoc amittit
aliquid libertatis:quia(vt D.Anſel.dicit)velle malum nõ eſt libertas,neque pars libertatis,quan-
uis ſit quoddam libertatis ſignum:alioquin Deus non eſſet liber,quod eſt hæreticum.¶Notandũ *3.Ethic.*
tamen quòd licet voluntas neceſsitetur neceſsitate finis,ſiue naturalis inclinationis,nõ tamen co- *Quicquid*
gitur nec neceſsitatur neceſsitate coactionis,ſiue violentiæ:hoc eſt,non violentatur:quia violentũ *creatura ha-*
ſecundum Philoſ.eſt cuius principium eſt extra,nihil conferente vim paſſo:ſicut cùm lapis ſur- *bet à Deo, eſt*
ſum proiicitur:quia quãtum eſt de ſe,nullomodo ad motum ſurſum inclinatur,imò habet intrin- *ei naturale.*
ſecam inclinationem repugnantem ad illum motum.ſ.grauitatem, mouẽtibus eam creaturis ſur-
ſum:quia ſi Deus lapidẽ ſurſum moueret, non violentaret:cùm quicquid habet creatura inſenſi-
bilis à Deo,ſit ei naturale.nec tunc ſunt duo contraria in eodem:quia ſi hoc fieret, ſuſpenderetur
actiuitas grauitatis,& aliquid in lapide imprimeretur per quod lapis inclinaretur ſurſum, & ſic
conferret vim,& per conſequens non violentaretur.Omnes enim creaturæ ſunt in potentia obe-
dientiali Dei.Sed cum voluntas ſit quædam inclinatio,non poteſt contingere quòd voluntas ali-
quid velit,& eius inclinatio non ſit in illud:Et ideo licet corpus & membra,& potẽtia exteriores
poſsint cogi & violentari,non tamen voluntas,licet metu,& terrore pœnarũ poſsit induci ad ali-
quid volendum quod aliàs nollet:quod diminuit de voluntario,hoc eſt de libero , vt inferius di-
cetur.quia tamen in his quæ per metum fiunt,voluntas confert vim:ideo non violentatur. ¶Nec
obſtat libertati voluntatis,quod eius motus pendeat à Deo,qui primo prioritate naturæ concur-
rit cum omnibus cauſis ſecundis,& magis ac fortius influit in effectum,quàm cauſæ ſecũdæ. Vn-
de videtur quòd poſito concurſu Dei ad actũ voluntatis,voluntas non ſit libera,vel operatio Dei
ſit inefficax.Dicendum quòd poſita illa ſuppoſitione , negatur conſequentia , ſcilicet quòd ideo
non ſit libera,nec quòd voluntas ex neceſsitate moueatur à Deo,qui(vt dicitur Sapiẽtiæ octauo)
attingit à fine vſque ad finem fortiter(hoc eſt,voluntas Dei ſemper eſt efficax , ita vt nihil poſsit
reſiſtere eius voluntati,vt dicit Apoſt.Roma.9. Volũtati eius quis reſiſtit?)& diſponit omnia ſua-
uiter,hoc eſt,mouet quamlibet creaturam ſecundum modum ſuum,ſcilicet naturalia naturaliter
& ex neceſsitate,& libera ſiue voluntaria liberè & abſque neceſsitate , quia (vt D.Dionyſ.4.cap.
de Diuinis nominibus ait) ad diuinam prouidentiam non pertinet naturam rerum corrumpere,
ſed ſeruare.Ideo mouet vnamquamque naturam ſecundum cõditionem ſuæ naturæ,vt dictũ eſt.
¶Propter huiuſmodi indeterminationem voluntatis dicimus hominem habere liberum arbitriũ.
Quod tripliciter probari poteſt.Primò experientia:quia experimur nos eſſe indeterminatos circa *1.p.q.83.ar.1.*
multa & bona & mala,& poſſe conſiliari & deliberare,& ex duobus oppoſitis eligere quod volu- *De veritate*
mus,& vno ſolo obiecto oblato poſſe acceptare vel reſpuere,vel ſuſpendere actum. Et contra ne- *q.24.ar.1.*
gantes euidentiam experientiæ,non eſt arguendum rationibus,ſed verberibus.vnde ſi quis nega- *Liberũ arbi-*
ret ignem eſſe calidum,potiſsimum argumentum ad cõuincendum eum eſſet proiicere illũ in for- *triũ eſſe in ho-*
nacem ignis.Sic ſi quis negaret liberum arbitrium eſſe in homine viatore,fortius argumẽtum ad *mine triplici-*
eum conuincendum eſſet plagis & verberibus illius temeritatem arcere.Et ſi quæreretur,reſpon- *ter probatur.*
dendum eſſet,quòd percuſſores non eſſent arguendi, eò quòd non liberè feciſſent. Secundò hoc *Secunda pro-*
probatur ratione:quia conſilium non eſt niſi eorum quæ in nobis ſunt,hoc eſt eorum quæ ſunt in *batio.*
noſtra poteſtate, ſecundum Philoſ.3. Ethic. ſed homines de ſuis actibus conſiliantur : igitur ſunt
domini actuum ſuorum.¶Præterea præcepta & prohibitiones non debent fieri niſi ei qui poteſt
facere:aliàs fruſtra fierent.Sed Deus hominibus dedit mãdata & præcepta,ac prohibitiones:igi-
tur in hominũ poteſtate eſt facere vel non facere,ſiue implere vel trãſgredi.¶Vlterius,nullus de-
bet puniri vel præmiari ꝓ eo quod nõ eſt in ſua poteſtate facere,vnde Philo.dicit in 2.Eth. ꝙ na-
turalibus nõ meremur,neq; demeremur,ſed homo punitur & præmiatur pro ſuis operibus.Vnde
Apoſto.ad Roma.2.Reddet vnicuique ſecundum opera ſua,&c.Et Chriſtus Matt.25.Venite be-
nedicti patris mei,&c.&,Ite maledicti in ignem æternum,&c.¶Inſuper,Omniũ quæ fiunt,opor-
tet ponere cauſam immediatam. Sed actuum humanorũ nõ poſſumus ſemper ponere Deum eſſe
cauſam immediatã:quia ea quæ à Deo immediatè ſunt,nõ poſſunt eſſe niſi bona. Atqui actus hu-
mani ſunt quãdoq; boni,& quãdoq; mali:igitur nõ ſunt immediatè à Deo. Nec poteſt etiã dici ꝙ
neceſsitas,hoc eſt natura,ſit eorũ cauſa:quia ea quę ex neceſsitate ꝓueniunt,ſẽper eodẽ modo ſe
habẽt:quod in humanis actib.nõ videmus:Nec etiã poteſt dici ꝙ fatũ ſeu ſtellarũ diſpoſitio ſit cau
ſa immediata:quia illa ſunt determinata ad vnũ,& eodẽ modo operãtur:ſed nõ eſt ita in hominib.

Neque

Neqne etiam fortuna vel casus possunt esse causa immediata humanorum actuum: quia fortuna
& casus sunt caosa eorum quæ rarò & præter intentionem fiunt siue accidũt: vt dicitur in 2. Phy-
sic. quod in humanis actibus non oportet, cùm sæpe ex intentione agantur. Vnde relinquitur ho-
Tertia proba-tio. minem facientem esse priocipium & dominum propriorum actuum. ¶ Tertiò probatur ex fide:
quia fides hoc asserere astringit pluribus authoritatibus sacræ scripturæ, quibos credere tenemur.
Gen. 1. Et ne prolixior fiam: paucas hic recitabo. In primis dixit Deus mulieri: Quare hoc fecisti? Si non
Eccl. 15. potuisset non facere, non veniebat increpanda: & iustè respondisset, quia non poteram non face-
re. Præterea, Deus ab initio constituit hominem, & reliqoit eum in manu consilij sui. Glossa ex-
ponens dicit, hoc est in potestate liberi arbitrij: prout postmodum declarat subiungens: Adiecit
mandata & præcepta sua. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. Apposui tibi aquam
& ignem: ad quodcunque volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum
Liberũ arbitrium manet post peccatum. & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Noo potuit à Sapiente clarius liberum arbitriũ exprimi.
¶ Veruntamen quia Lotherani & alij in hac parte hæretici, hoc verum fuisse in statu naturæ inte-
græ & antequam peccaret homo dicunt, sed non post peccatum, post quod dicunt liberum arbi-
triom factum fuisse claudum, sic quòd non potest nisi claodicare, hoc est peccare, ex aliis tamen
passibus scripturæ clarè constat oppositum, & quod homo in peccato mortali existens, habeat li-
berum arbitrium. Postquam enim Cain decreuisset occidere fratrem suum, & sic esset io peccato
Gen. 4. mortali, dixit ei Deus: Quare iratus es, & cur coocidit facies tua? Nóone si bene egeris, recipies?
Sin autem male, statim peccatum tuum in foribus aderit, scilicet ad petẽdam vindictam, sequitur:
Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illios. Ex his manifestè apparet Cain peccatorem
& post peccatum habuisse liberum arbitrium, & fuisse dominom appetitus sui, & actuum eius.
Num. 30. ¶ Præterea de vxore ieiunium aut alias abstinentias vouẽte Moyses dicit, in arbitrio viri erit si fa-
Deut. 30. ciat siue non faciat. ¶ Insuper in statu naturæ corruptæ omnibus filiis Israel tam iustis quàm pec-
catoribos dictũ fuit: Considera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitã & bonũ, & econ-
trariò mortem & malum, vt diligas dominum Deum tuũ, & ambules in viis eius, & viuas, & mol-
tiplicet te, benedicátq; tibi. Si autẽ auersum fuerit cor tuum, & audire oolueris, prædico tibi ho-
2. Reg. 24. die quòd pereas, & paruo tempore moreris in terra ad quam Iordane transmisso ingredieris pos-
sidendam. Et Gad dixit ad Dauid: Trium tibi dator optio: elige vnum ex his, vt faciam tibi. Et 3.
Reg. 3. dixit dominus Salomooi: postula quod vis vt dem tibi. Et Sap. Eccl. 31. Beatus est qui po-
tuit transgredi, & non est trãsgressus. Et Esaias cap. 1. Si volueritis & audieritis, bona terræ come-
detis. Quòd si nolueritis, & ad iracundiam me prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et Christus
Matth. 23 Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quotiens volui
Luc. 9. vos congregare, qoẽadmodom gallina cõgregat pullos sub alas, & noluistis? Item Matth. 19. Si vis
Apoc. 2. ad vitam ingredi, serua mandata. Et Luc. 9. Si qois vult venire post me, abneget semetipsum. Et,
Ephe. 4. Dedit illi tempus pœnitentiæ, & noloit pœnitere. Et Aposto. Deponite vos secundum pristinam
Heb. 10. connersatiooem veterem hominem. Si non poterãt, ad quid monebat illos? Dicit pariter, Volun-
Prou. 15. tariè peccantibus non relinquitur hostia. Et Salomon: Hominis est præparare cor. Et D. Aug. di-
cit: Peccatum adeo est volontarium, quòd si non sit voluntarium, oullum est peccatum. Et in hy-
ponosticon tertio cap. dicit: Est igitur liberum arbitriom quod quisquis negauerit, Catholi-
cus non est. Vnde in concilio Tridentioo canone quinto sessionis sextæ dicitur: Si quis liberum
hominis arbitrium post Adæ peccatũ amissum & extinctum esse dixerit, & rem esse à solo titulo,
Hiere. 10. sine titulum sine re, figmentum denique à satana inuectom, anathema sit. Nec obstat quod Hiere.
dicit: Non est hominis via eius, neq; viri vt ambulet & dirigat gressus suos. Nam secundũ Grego.
Nyssenom non intelligitur passus ille de electione operum, quæ in hominis potestate cõsistit, sed
de executione quæ non est in hominis potestate, sed Dei, sua prouideotia gubernante propositum
hominis, quod qoandoque ad finem perducit, quandoque verò non. Et quod dictum est electio-
Rom. 8. nem esse in potestate homiois, intelligendum est quaotum ad substantiam facti, sed non quantum
ad modum, vt scilicet meritoriè ambulet. Et eodem modo intelligendum est illod Apost. Non est
volentis (scilicet velle) neque currentis (scilicet currere) sed miserentis Dei, scilicet qoo ad execu-
tionem, vel de curso perfecto vel meritorio, sed non qno ad electionem, non seclodẽdo tamen au-
Psal. 58. xilium speciale, quod dicitur gratia & misericordia præueniẽs, de qua apostolus in loco allegato,
& Psal. Misericordia tua præueniet me, nõ tempore, cum simul Deus mooeat, & liberum arbitriũ
Liberũ arbitrium in statu naturæ integra quid poterat. moueatur: sed inclinando, & inclinationem iuuando, & oon cogendo aut necessitando. ¶ Pro re-
solutione huius materiæ ootandum est quòd liberum hominis arbitrium in statu naturæ integræ,
in qoo Adam fuit perfectus in gratia & iustitia originali, poterat se ad vtranque partem determi-
oare, & bene ac meritoriè operari, ac etiam peccare, vt rei probauit euentus: sed consentiẽdo pec-
cato, descẽdit à Hierusalem in Hierico, & incidit io latrones, qui spoliauerũt eũ. s. gratuitis gratia
& iustitia originali, ac virtutibos infusis, & donis spiritus sancti: & plagis impositis abierunt eo se-
miuioo relicto, hoc est potẽtiis debilitatis, & ad malũ pronis sioe inclinatis, non tamen coactis aut
Gene. 6. oecessitatis: & abierunt eo semiuiuo relicto. Vnde etiã Gen. 6. dicitur: Vidẽs Deus ꝙ multa mali-
tia hominum erat in terra, & cũcta cogitatio cordis humani intẽta, hoc est inclinata in malũ om-
ni tempore. Et Gen. 8. dicitur: Nequaqoam vltrà maledicam terræ propter hominẽ. Sensus enim
& cogitatio humani cordis in maló prona sunt ab adolescẽtia sua. In 6. cap. dixerat Moyses inten-
ta, in 8. c. exponit & declarat dicẽs, prona siue inclinata. Nõ dixit mãca. Et in illa similitudine per
Christum

Chriſtum adducta non dicitur etiã eo manco aut claudo,ſed ſemiuiuo relicto. Et ſic liberũ arbi-
trium,hoc eſt voluntas & intellectus,& aliæ potẽtiæ per peccatũ fuerũt debilitatæ & infirmæ,ſed
non extinctæ neque claudæ, ſed ſeminiuæ.ſ.potentes quo ad corporalia & connaturalia, ad quæ
natura hominis eſt per ſynderesim naturaliter inclinata. Adhuc igitur viuit liberũ arbitriũ : quod *Liberũ arbi-*
nõ faceret,ſi non poſſet niſi peccare:eſt tamen debile & infirmum,pronũ & inclinatũ ad malum, *triũ quod per-*
ſed non coactũ,ſicut non cogitur per influentias planetarum,quæ ſolùm extrinſecè incliont, quia *dit per pecca-*
ſolùm circa corpus operantur, & non immediatè in anima. Sed quo ad ſpiritualia & opera meri- *tum.*
toria fuit omnino proſtratum, ſic quod nõ ſufficit per ſe mereri,imò nec ad gratiam gratũ facien-
tem ſe præparare,quod fit per attritioné, ad quam requiritur auxilium ſpeciale , & miſericordia
pueniens,quæ omnib⁹ parata eſt,modò ceſſent à peccatis.vnde Apoc.1.Ego ſto ad oſtiũ,& pulſo. *Apoc.3.*
¶ Cum ergo liberum arbitrium hominis ſit adhuc viuum,ſed debile & infirmum,non poteſt ali-
qua etiam naturalia perfectè facere abſque auxilio ſpeciali,quemadmodũ febricitãs vel infirmus
nõ poteſt perfectè ſurgere & ambulare:poteſt tamen quodam modo conari eleuare caput,dareq;
manus : & tunc ſi fuerit adiutus, ſurgit. Sic ad propoſitum vnuſquiſque quantumcunq; peccatnt
etiam Gentilis per ſynderesim(quæ dicitur lumẽ naturale vultus Dei quod ſignatũ eſt ſuper nos, *Pſal. 4.*
& oſtendit nobis bona eſſe facienda,& mala fugienda)cùm concurſu Dei generali poteſt ceſſare
à peccato,& aliquo modo conari,ac eleuare caput,porrigereque manus,hoc eſt auxilium petere:
veruntamen non poteſt perfectè ſurgere aut operari. Hanc poteſtatem liberi arbitrij bene decla-
rat Apoſt. Roma.7.vbi ait:Scio quòd nõ habitat in me (hoc eſt in carne mea)bonũ.ſ.completum
& perfectum. Nam velle (hoc eſt velle bonum incompletè)mihi adiacet,hoc eſt,in mea facultate
ſitum eſt. Nihil enim(vt D.Aug.dicit)eſt tam in hominis poteſtate,quàm voluntas ſaltem incom- *Lib. de lib.*
pleta,quæ cum concurſu generali in quibuſcunque peccatoribus poteſt ceſſare à malo,& conari *arb.cap.3.*
ad bonum. Sed vt D.Tho.dicit,illud velle adiacet homini quaſi infirmum, niſi gratia tribuat ho-
mini efficaciam ad perficiendum. Ideo ſubdit:Perficere autem bonum non inuenio. Quod dein-
de manifeſtat cum ait:Non enim quod volo bonum,hoc facio(quia vellem non concupiſcere,&
primò primos motus ſenſualitatis non habere)ſed quod odi malum(hoc eſt concupiſcentiam , &
rebellionem carnis,ſiue motus primò primos contra ſpiritum,quos nollem habere)hoc ago.i.ha-
beo ſiue inuenio in me.¶ Propter prædictum conatũ dicitur homo facerẽ quod in ſe eſt. Sic de-
bet intelligi illud quod Salomon dicit:Hominis eſt animam præparare.ſ.incompletè : & domini
eſt gubernare linguam.& illud,Cor hominis dirigit viam ſuam.ſ.incompletè & imperfectè pro- *Prou.16.*
pter prædictum conatulum,ſiue propoſitum quod habere poteſt : ſed domini eſt dirigere greſſus *1 Reg.7.*
eius.ſ.perfectè & completè per executionem & cõſummationem. Ad hunc conatum hortabatur
Samuel dicens:Præparate corda veſtra domino. Et D.Ioan.Baptiſta dicebat:Ego vox clamantis *Mat.3.*
in deſerto,parate viam domini. Per hunc conatulum dicitur quis conuerti ad dominum.Hũc co-
natulum exigit à nobis Deus per Ezech.dicens:Conuertimini, & agite pœnitẽtiam. Et per Zach. *Ezech.18.*
Conuertimini ad me,& ego conuertar ad vos. Verùm hanc cõuerſionem imperfectam cognoſ- *Zacha.1.*
cẽs Dauid;dicebat:Emitte manum tuam de alto,eripe me & libera me.ac ſi diceret:Ego quidem *Pſal.143.*
conor leuare caput,& porrigere manus:ſed non poſſum completè & perfectè. Idcirco emitte do- *Pſal 84.*
mine manum tuam de alto:eripe me, & libera me. Dicebat etiam : Conuerte nos Deus ſalutaris
noſter. Et Hier. Conuerte nos domine ad te , & conuertemur.ſ.perfectè.¶ Ex hac analogia & ex- *Thren.5.*
poſitione pendet ſolutio multorum argumentorum & concordia diuerſorum paſſuum ſacræ ſcri-
pturæ,quæ videntur aduerſari libero arbitrio. Inter alios paſſus & locos eſt illud Apoſtoli , Non *2.Cor.3.*
quòd ſimus ſufficientes ex nobis quaſi ex nobis,aliquid cogitare(ſ.perfectè aut meritoriè)ſed om-
nis ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Et illud,Non eſt volentis neque currentis.ſ.velle & currere per-
fectum ſiue conſummatum vſque ad finem:ſed miſerantis Dei ſua miſericordia & prouidentia ad *Rom.9.*
finem perducentis,velle tamen imperfectum adiacet. Item illud pariter Hiere. Non eſt hominis *Hier.10.*
via eius,nec viri vt ambulet & dirigat greſſus ſuos. ſ. perfectè. Et illud Eſa. Omnia opera noſtra *Eſa.64.*
operatus es in nobis domine.ſ.perfecta,& non mala & incompleta:quia Dei perfecta ſunt opera. *Deut.32.*
Vnde Oſeas dicit:Perditio tua ex te Iſrael.tantummodo in me auxilium tuum. Et Apoſtol.dicit: *Oſee 13.*
Deus eſt qui operatur in omnibus velle & perficere.ſ.perfectum , & quantum ad executionem & *Philip.2.*
conſummationem. Ad hunc etiam ſenſum debet intelligi illud quod dicit Chriſtus : Sine me ni- *Ioan.15.*
hil poteſtis facere.ſ.perfectum & conſummatum. Nec tamen opera noſtra perfecta & meritoria
ſic ſunt à Deo,quòd nos merè paſſiuè nos habeamus, & nullo modo coagamus aut cooperemur,
prout dicunt hæretici:cum D.Marc.vlt.c.de Apoſt.dicat:Profecti prædicauerunt vbique domi-
no cooperante,& ſermonem confirmante,ſequentibus ſignis & D.Ioan. Nos ergo debemus ſuſ- *3.Ioan.3.*
cipere huiuſmodi,vt cooperatores ſimus veritatis,& Apoſt. Abundantius omnibus laboraui, non *1.Cor.15.*
ego.ſ.ſolus,ſed gratia Dei mecum. Vnde in concilio Tridentino ſeſsione 6.can.6.Si quis dixe-
rit non eſſe hominis in poteſtate vias ſuas malas facere,ſed mala opera ita vt bona Deum operari,
non permiſsiuè ſolùm,ſed etiam propriè & per ſe,adeò vt ſit proprium opus Dei,non minus pro-
ditio Iudæ quàm vocatio Pauli:anathema ſit.& canon.4.Si quis dixerit liberum arbitrium à Deo
motum & excitatũ,nil cooperari,aſſentiendo Deo excitanti & vocanti quo ad obtinẽdam iuſti-
ficationis gratiam,ſe diſponat atque præparet,ſed velut inanime quoddam nil omnino agere,me-
réque paſsiuè ſe habere:Anathema ſit. Nec obſtat quòd nos in operibus bonis nos habeamus vt
inſtrumenta Dei,quia nos ſumus talia inſtrumenta,vt ſint in nobis principia agendi & operandi.

Operatio enim attribuitur instruméto habéti principiũ operãdi, vt sunt animata. Secus dicẽdum est de inanimatis, nõ enim calamo attribuitur scriptura, nec secario serræ. licet enim prima causa magis influat quàm secũda, & Deus principalius operetur quàm nos, effectus tamẽ magis assimilatur causæ proximæ, & ideo attribuitur ei. Vnde & Christo qui fuit instrumẽtũ diuinitatis, secundum humanitatem attribuitur redẽptio naturæ humanę, & sacerdotibus iustificatio: dicunt enim: Ego baptizo te. Ego absoluo te. ¶ Notãdũ quod sancti doctores qui cũ Ecclesia asserũt liberum arbitriũ, nõ excludũt ab eius operatione gratiã, quæ ipsum nõ destruit, sed iuuat & perficit: facitq; ipsum multo plura & altiori modo posse, quàm ante gratiã poterat: vt puta mereri & prõptius bonũ prosequi, & mala atq; inutilia refellere. Hoc autẽ dicit ne cõueniãt cũ Pelagio, qui nõ est veritus sic eleuare liberũ arbitriũ, vt gratiæ Dei locũ non videatur relinquere. dicit enim in libera potestate hominis esse, etiã omnia perfectionis opera per solũ liberũ arbitriũ perficere. Et hoc solũ gratiæ diuinæ tribuit, quòd talis naturæ cõdiderit Deus hominem, vt hoc absq; auxilio gratiæ posset, sed cũ gratia facilius. Illius errorem pluribus voluminibus exterminauerũt D. Hiero. & Aug. qui (In lib. de spiritu & lit. ca. 4.) dixit liberũ arbitriũ sine gratia nihil valere ad peccandũ: nõ vt Manichæi partes foueret, qui propter peccatum primi parẽtis liberũ arbitriũ periisse dixit, vt nemo iam potestatẽ habeat bene viuẽdi, sed omnes in peccatum carnis necessitate cogi. Sed præmissa D. Aug. dixit, vt Pelagiũ omnino reprobaret, & vt ostẽderet, auxilium speciale Dei (sine quo liberum arbitriũ iam infirmum, ad ardua & perfectiora eleuari nõ poterat) necessarium esse. Nec accepit ibi D. Aug. gratiam pro gratia habituali, & gratum faciẽte, sed pro auxilio speciali, sine quo nõ possumus vitare peccatum positiuè, præcipuè vbi passiones insurgũt. Ad hunc sensum intelligendus est D. Aug. nõ sic quòd in omnibus quæ facit liberum arbitrium sine gratia & speciali auxilio, sit peccatum. Et D. Hiero. ad Damasum dicit: Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio. Auxilium speciale inter gratias gratis datas computatur. In eodẽ auxilio speciali diuersi gradus collocãtur, sicut & in cõcursu generali. Quamuis enim cõcursus generalis & specialis ex parte Dei idem sint, ex parte tamen creaturarum diuersificantur. Concursus quidẽ generalis quo ad actiones naturales secundum diuersos gradus creaturarum distinctionẽ accipit. Vnde concursus, quo concurrit cum vegetabilibus altioris gradus dicitur, quàm concursus quo concurrit cum inanimatis: quemadmodum animalia digniora sunt inanimatis. Concursus etiam cum animalibus est altioris gradus quàm cum plantis, sicut & animalium natura dignior est. Eadem ergo ratione concursus quo cõcurrit cũ hominibus sistẽdo intra gradus naturæ hominis quæ rationalis est, erit altioris gradus: quemadmodum natura est altior & dignior cunctis animalibus irrationabilibus. Quemadmodũ ergo inferiora ab homine cum concursu generali Dei possint operari ea quæ nõ excedũt naturã suã: sic etiã homo cum concursu generali poterit peragere ea quæ pertinẽt ad naturã suã, & ad quæ peragẽda difficultatẽ nõ habet, vt comedere, bibere, ædificare domus, & plantare vineas, secũdum D. Aug. Et in illo statu naturæ integrę poterat bonũ virtutis acquisitæ, quod (Bene moraliter agere absq; auxilio speciali quando homo potest.) non excedebat naturam, appetere: sed ordinare ea in superiorẽ finẽ. s. beatitudinis, vel de ea cogitare, aut agere ea circa quæ ex corruptione peccati originalis difficultatem habẽt, prout reprimere cõcupiscentias carnis, quæ militant aduersus spiritum, nõ potest absque auxilio speciali, & gratuito, quod habet diuersos gradus, sicut concursus generalis. Primus est quando quis agit bonum opus morale perfectũ, etiã nõ cogitãdo de fine supernaturali: quia actus moralis perfectus secundum omnes circunstantias, est dispositio, nõ quidem meritoria de cõdigno, sed de cõgruo ad gratiam. Cõgruum enim est, vt cum homo bene vtitur suis naturalibus, Deus etiã circa eũ vtatur sua ineffabili bonitate & misericordia, & moueat eũ ad supernaturalia, propter quæ eũ, si bene vteretur suis naturalibus, creauit. Ad ordinandum autem ea quæ homo facit in finem beatitudinis supernaturalis, puta cogitare se propter peccata sua offendisse Deũ, & dignũ esse pœna æterna, Deúmque esse misericordẽ, & velle indulgere, modò pœniteat: requiritur altius & nobilius auxiliũ speciale, quod dicitur gratia præueniens. Ad cõtritionem, etiam illud altius auxiliũ speciale requiritur, quod dicitur gratia gratũ faciẽs habitualis. Ad merẽdũ adhuc altius quod dicitur gratia consequens ad perseuerandũ vsq; ad finẽ, altius, quod dicitur donũ perseuerãtiæ, & ad visionẽ beatificam altius, quod dicitur gratia cõsummata. Secundũ hũc sensum debẽt intelligi verba D. Aug. cùm ait quod sine gratia, hoc est sine auxilio speciali in his, in quibus patitur difficultatem ex corruptione peccati originalis, quo ad perfectum & meritorium peragẽdum nihil potest, ac etiã illud quod dicit in lib. de natura & gratia, vbi ait quòd sine gratia (s. auxilij specialis) nullum prorsus bonum siue cogitando siue volendo, aut amando, siue agendo, faciunt homines bonum, scilicet (Rom. 7.) perfectum, & meritorium. Et sic accipit Apost. bonum in locis præallegatis, maximè cũ ait. Non enim quod volo bonum, hoc ago. Per hæc patet solutio ad obiecta quæ communiter fiunt.

Ver. 3. DE SERVITVTE ET LIBERTATE PECCATI ET IVSTITIAE.

AD multorum aliorũ passuum sacræ scripturæ, & sanctorum doctorum qui aduersantur: vel (Ioan. 8.) aduersari videntur libero arbitrio, intelligẽtiam, & maximè ad intelligẽdum illud Ioan. Qui (Rom. 6.) facit peccatum, seruus est peccati. & illud Aposto. An nescitis quod cui vos exhibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Sed seruitus opponitur libertati. Igitur qui est in peccato mortali, non est liber, & per consequẽs non est liberum arbitrium. Et quod dicit D. Chrysost. super illud, Inuenietis asinam alligatam: vbi (Mat. 21.) ait: Antequam peccemus, liberum habemus arbitrium ad sequendum voluntatẽ diaboli, aut nõ.

Quòd si semel peccantes obligauerimus nos operibus eius, iam virtute nostra euadere nō possumus: sed sicut nauis fracto gubernaculo illuc ducitur, vbi tēpestas voluerit: sic homo diuinæ gratiæ auxilio perdito per peccatum, nō quod vult agit, sed quod diabolus vult: & nisi dominus valida manu misericordię suę soluerit eum: vsq; ad mortē in peccatorum vinculis permanebit: & quod Apost. dicit, Video aliā legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantē me in lege peccati, quæ est in membris meis. & illud, Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. *Rom.7.* Sciendum est, quòd omnia prædicta dicuntur & debent intelligi inductiuè siue inclinatiuè propter vehementiam passionum alliciētium, vel de motibus primò primis, quos habere nolebat Apost. & tamen ab eis stipulabatur, & non coactiuè. ¶ Notandum præterea quòd Apost. seruitutem diuisit in seruitutem peccati, & in seruitutem iustitiæ. Diuisit pariter & libertatem. s. in libertatem à peccato & in libertatem à iustitia, quæ sunt inuicem opposita correspōdentia, ita quòd quicunque est seruus iustitiæ, est liber à peccato: & quicunque est seruus peccati, est liber à iustitia. In neutra autem seruitute comprehēditur necessitas: quia qui est seruus iustitiæ, nō necessitatur ad opera iustitiæ, quin possit ab eis cessare, & iustitiā deserere. ergo idē est de seruitute peccati. *De ver. q. 24. ar. 1.* Seruus enim peccati non cogitur aut necessitatur ad peccandum, sed per liberum arbitrium potest à peccatis cessare, & illa deserere. Et sic in vtraq; seruitute manet liberum arbitrium. Sed videndum est in quo cōsistit seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & quam libertatem habeat peccator, & iustus. *Seruitus peccati in quo consistit.* Seruitus peccati secundum D. Tho. consistit in tribus. Primò in inclinatione ad peccandum: quia peccatum procedens ex habitu vel dispositione relicta per suggestionē diaboli, cui se quo ad hoc subiecit, inducit ad alia peccata. *Libertas peccatoris in quo consistit.* Vnde D. Greg. Peccatum quod p pœnitētiā nō deletur, mox suo pōdere ad aliud trahit. Secundò seruitus peccati cōsistit in macula quæ est testimonium illius seruitutis diaboli, quā homo per suā virtutē delere nō potest. Licet enim per solum liberum arbitrium possit peccare, nō tamen per solum liberum arbitrium potest surgere à peccato, sicut ille qui spōte cadit in foueā profundā, nō potest p se exire. Per hāc maculā sic subiit itur peccato, ꝙ vt dicit D. Chrys. nisi dominus valida manu suæ misericordię soluerit, perpetuò manebit. Tertiò seruitus peccati cōsistit in difficultate ad bonum, quia per peccatum priuatur facilitate quæ procedit ex gratia, & seruitute iustitiæ. ¶ Libertas autem arbitrij quæ est in peccatoribus, in duobus consistit. Primò quia est liber à coactione siue necessitate peccandi. Quia nō potest diabolus nolentē cōpellere aut necessitare ad peccandum, imò potest peccator cessare à peccato, & sic quodlibet peccatum mortale vitare: cum secundum D. Aug. peccatum adeò sit voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, licet non possit facere quòd nō sit sub peccato, cum non possit per se resurgere ab illo. Et quia peccatoribus cessantibus à peccato non denegatur auxilium speciale Dei, cum illo, quia poterit positiuè resistere diabolo, & cōcupiscentiis appetitus sensitiui. *Seruitus iustitiæ in quo consistit.* Secundò libertas arbitrij in peccatore consistit in conatulo illo & volitione siue proposito resurgendi in perfectis, de quibus in præcedenti versic. dictum est. ¶ Seruitus autem iustitiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercēda opera iustitiæ. Nam per gratiam, virtutes, & dona spiritus sancti, & gratiam cooperantem & sequentem inclinatur ad opera meritoria, & ad perseuerandum in illis. Et sic non est tanta nec tā grauis seruitus iustitiæ sicut seruitus peccati, imò seruitus iustitiæ dulcissima est: Seruire enim Deo, regnare est. Vnde Christus: *Mat. 11.* Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Per hanc seruitutem iustitiæ perficitur liberum arbitrium, & liberatur à seruitute peccati. Libertas iustitiæ quæ manet in homine iusto, non consistit in deobligatione legis seruādę, vt ꝓbat Apost. in loco pręalle. dū ait, Peccabimus quia nō sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. Nescitis ꝙ cui vos exhibuistis seruos ad obediendū, &c. *Libertas iustitiæ siue christiana in quo consistit.* Tandē infert, Liberati ergo à peccato, serui facti estis Deo, & per consequens ministris eius. *Rom. 11.* Omnis enim anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. *Gal. 6.* Et alibi. Vos in libertatem vocati estis fratres: tantùm ne libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem spiritus seruite & obedite præpositis vestris. *Luc 10. cap. 17. ver. 2.* Et Christus, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Sed de iis amplius inferius dicetur. ¶ Sed libertas hominis iusti quæ habetur per gratiam Christi, siue libertas christiana cōsistit in quatuor. *Libertas christiana cōsistit in 4.* Primò in liberatione à peccato originali. Secundò in liberatione à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon etiam à vehemētibus suggestionibus diaboli. Tertiò à liberatione legis Moysi, vt probat Apost. qui cum loquitur de lege, intelligit de lege Moysi. Quartò in liberatione à seruitute corruptionis, quæ erit in resurrectione generali. *1. Cor. 15.* Vnde dicit, oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem, *Rom. 8.* & alibi dicit: Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Ver. 4. DE QVIDITATE ET ESSENTIA LIBERI ARBITRII.

POstquam compertum est liberum arbitrium esse in homine, considerandū est quid sit, & in quo essentialiter consistat. D. Aug. dicit, quòd liberum arbitrium est facultas voluntatis & rationis. Damasc. dicit quod liberum arbitrium nihil aliud est, quàm voluntas. *3. lib. c. 4.* Philoso. dicit, quod electio est appetitus pręconciliari: *2. Ethic.* Electio autem est actus liberi arbitrij. ergo liberum arbitrium est potentia appetitiua. *1. p. q. 83. art. 3. & 4.* D. Thom. resoluens hanc materiam dicit, quòd si vis vocabuli accipiatur, liberum arbitrium nominat actum, sed ex vsu tractum est, vt significet principium actus. *De ver. q. 24. ar. 4. 5. & 6.* Cum enim dicimus hominem esse liberi arbitrij, non intelligimus quod actualiter liberè iudicet, sed

ꝙ habeat in se vnde possit libere iudicare,& cõcludit ꝙ est voluntas,& probat sic. ¶Omne prin-
2. Ethic. cipium actus vel est potentia,vel habitus:quia vt Philos.in 2.Ethicorum dicit,Tria duntaxat sunt in anima.s.potentia,habitus,& passio siue actus. Duo prima sunt principium actus, sed liberum arbitrium dicit actum.s.liberum iudicium, ergo principium eius erit potentia vel habitus. Iudicium autem elicitiuè pertinet ad intellectum,siue rationem,sed quod additur liberum,si excederet vim potentiæ principium eius deberet poni habitus,sed non excedit:quia secundum hoc aliquid debere fieri dicitur,quod est in potestate faciẽtis.Esse autem aliquid in potestate nostra, inest nobis per aliquam potentiam.s.voluntatẽ,& non per habitum,ergo liberum arbitrium est voluntas,non absolutè,sed in ordine ad actum qui dicitur electio,quæ præsupponit consilium. Et sic liberum arbitrium est essentialiter ipsa voluntas,connotãdo ordinem siue respectum ad rationem siue ad iudicium electionis,quæ est vnus & proprius actus liberi arbitrij. Ex eo enim liberi arbitrij dicimur,quòd possumus vnum accipere alio recusato,quod est eligere. Electio autem, vt dictum est,ad voluntatem pertinet,præsupponit tamen iudicium,& collationem rationis. Sed cum omnium potentiarum actus ordinentur ad electionem,liberum arbitrium non dicetur plures potentiæ:quia tunc sequeretur quòd in vno homine essent plura libera arbitria & voluntates : ideo est tantum vna potentia cum actus omnium aliarum potentiarum referantur ad liberum arbitrium, mediante vno actu qui est eligere,qui non potest esse actus elicitus à pluribus potentiis immedia-
6. Ethic. tè progrediens,sed duntaxat à voluntate. Quãuis enim Philos.videatur relinquere sub dubio cuius potentiæ actus sit electio(dicit enim quòd electio est intellectus appetitiuus, vel appetitus intellectiuus) magis tamen declinat quòd sit appetitus intellectiuus, nominans electionem desiderium conciliabile, & huius ratio est : quia obiectum proprium electionis est id quod est ad finem, siue medium : hoc autem inquantum huiusmodi, habet rationem boni, quod dicitur vtile : vnde cum bonum, inquantum huiusmodi, sit obiectum appetitiuæ virtutis siue potentiæ, sequitur quod electio erit actus appetitiuæ potentiæ, & per consequens voluntatis. Nec obstat quod ratio siue intellectus est principium iudicij, & non voluntas : quia quod dicitur principium alicuius actus, aliqualiter fiendi, non oportet quòd sit principium illius actus simpliciter, sed aliqualiter significatur esse principium illius : sicut grammatica per hoc quòd dicitur esse principium rectè loquendi: sed non dicitur ꝙ sit principium locutionis simpliciter:quia sine grammatica homo potest loqui,sed quòd sit principium rectitudinis in locutione.Ita potentia qua liberè iudicamus,non dicitur illa qua iudicamus simpliciter(quæ scilicet est intellectus) sed quæ facit libertatem in iudicando,quæ est voluntas.¶Essentia ergo libertatis est voluntas:ra-
1.2.q.17.Art.1. ad.2. dix autem eius est intellectus: quia ex hoc voluntas potest ad diuersa ferri,quia ratio potest habere diuersas acceptiones boni , sed essentia libertatis est voluntas. Ideo Philos. definiunt liberum arbitrium dicentes quòd est liberum de ratione iudicium , quasi ratio sit causa & radix libertatis.

Ver. 5. DE IIS IN QVIBVS LIBERVM ARBITRIVM INVENITVR.

Liberum arbitrium inuenitur in Deo,angelis,& hominibus,differenter tamen. Primò quidẽ
1.Cor.12. reperitur in Deo,iuxta illud Apost.Omnia operatur vnus,& idem spiritus, diuidens singulis
In li.de li.arb. prout vult. vbi glos. exponit pro libero voluntatis arbitrio. Nec obstat quòd Deus peccare non possit:quia vt dictum est ex Anselmo,posse peccare non est liberum arbitrium,neque pars liberi arbitrij,sed potius imperfectio liberi arbitrij : quia de ratione liberi arbitrij non est quòd sit flexibile ad malum,sed quòd possit se habere ad plura opposita.¶Et quamuis Deus naturaliter velit & diligat seipsum,& naturaliter generet filium,& spiret spiritum sanctum,& sic in cooperationibus ad intra non sit liber nisi libertate complacentiæ : est tamen liber in operationibus ad extra , scilicet in creatione & productione creaturarum ac gubernatione illarum.¶Hæc autem libertas ab
Rom.9. æterno ei competit. Vnde Apost.attribuit ei electionem dicens: Vt secundum electionem propo-
Rom.11. situm Dei maneret. Et alibi dicit,Reliquiæ secundum electionem saluæ factæ sunt Quod quærebat Israel, non est consecutus:electio autem consecuta est:licet enim consiliũ quod importat collationem successiuam,non attribuatur Deo,attribuitur tamen ei resolutio & determinatio cõsilij.

Ver, 6. DE LIBERO ARBITRIO ANGELORVM.

De veri q.24. art.7. De malo. q. 16.ar.11. Angeli etiam habent ex natura sua liberũ arbitrium,sed flexibile in malũ,nullius enim creaturæ liberum arbitrium ex puris naturalibus potest esse inflexibile , sine cõfirmatum in bono,cùm enim omne creatũ progrediatur de non esse ad esse,sequitur quòd de ratione cuiuscunq; creaturæ sit,quòd possit deficere vel secundum substãtiam,vt elementa, vel secundum operationẽ,vt Angeli;aliàs ex puris naturalibus essent beati, quia nullus impeditur à beatitudine nisi propter peccatum.Potest tamen natura intellectualis per gratiam confirmari in bono , sicut fuerunt Angeli boni in secundo instãti.Et sicut anima Christi,quæ ab initio sui fuit beata, & habuit claram diuinæ essentiæ visionem,quæ aufert omnem defectum rationis,& per consequens flexibilitatem arbitrij in malum:quia non potest esse defectus,siue peccatum in voluntate,nisi sit defectus in ratione siue in intellectu,per quẽ malum siue apparens bonum proponitur voluntati.Liberum arbitrium in Angelis est talis naturæ,quòd cuicunq; plenè liberè adhæret,immobiliter adhæret, vnde boni post completè liberã electionem fuerunt confirmati, & mali obstinati & indurati , vt
1.Ioan.3. dicit D.Greg.34.Moralium,exponens illud:Cor antiqui hostis sicut lapis indurabitur:quia nun-
11.de ci.Dei. quam vlla conuersionis pœnitẽtia mollietur.Et D.Ioan.dicit:Homicida fuit ab initio,&c. quod exponens D.Aug.dicit,quòd semper peccat ab initio sui peccati diabolus.Angelus enim est medius

dius inter Deum & hominem : & Deus habet liberum arbitrium inuertibile ante electionem , & poſt:homo autem habet liberum arbitrium vertibile ante electionem,& poſt electionem inuertibile.

Ver. 7. DE LIBERO ARBITRIO HOMINIS.

HOmo etiam habet liberum arbitrium,vt probatũ eſt,differẽter tamen ab Angelis. Quia haber vertibile ante,& poſt electionẽ,& vſq; ad mortem:tunc enim confirmatur in bono , vel in malo. Si moriatur in gratia,confirmatur in bono:ſi verò in peccato mortali, cõfirmatur in ma-
lo. Vnde D. Ioan. Me oportet operari donec dies eſt (ſ.præſentis vitæ)venit nox.ſ.mortis , in qua *Ioan.9.*
nemo poteſt operari meritoriè,vel demeritoriè. Et Eccl.11. Si ceciderit lignũ ſiue ad Anſtrũ , ſiue *Eccl.11.*
ad Aquilonem,ibi erit.per lignum poteſt intelligi homo,qui comparatur arbori:iuxta illud : Vi- *Mar.8.*
deo homines velut arbores. Auſter repræſentat ſtatum gratiæ,Aquilo verò ſtatum peccati mortalis:ideo in quo ſtatu morietur,ibi ſemper erit. Hic autem caſus fit per mortem. Vnde Damaſc.di-
cit:Quod eſt in hominibus mors,eſt in angelis caſus. Iuriſtæ dicunt , quòd voluntas hominis eſt *1.p.q.62.ar.2.*
deambulatoria vſq; ad mortẽ. ¶ Ex quo ſequitur quòd pro ſtatu viæ nemo poteſt eſſe obſtinatus, *An aliquis*
neque etiam Antichriſtus. Quia obſtinatio perfecta,eſt firmitas voluntatis in malo, ſic quòd non *poſsit eſſe ob-*
poſsit à peccato reuerti,nec vllo modo cooperari,ad hoc quod reſurgat:talis eſt obſtinatio dãna- *ſtinatus in via.*
torũ,quæ non poteſt eſſe in via,cùm maneat natura liberi arbitrij,quod non poteſt cogi.& ſic poteſt ceſſare à peccato,& modicũ conari ad iudiciũ ſynderеſis. ¶ Poteſt tamẽ aliquis in via eſſe impfectè & inchoatiuè obſtinatus,& firmatus in malo,vt valde difficulter poſsit cooperari ad hoc, ꝙ reſurgat à peccato propter longã peccãdi cõſuetudinẽ , & taliter erit obſtinatus Antichriſtus.
talis obſtinatio dicitur induratio. Et ſic legimus Exo.7.induratũ fuiſſe cor Pharaonis,nõ tamẽ pfe- *Exod.7.*
ctè:& ratio eſt, quia in ſtatu viæ paſsio ſoluitur & reprimitur,& habitus non totaliter animã corrumpit. Nec ratio adeo pertinaciter falſo inhæret,quin per cõtrariam rationem poſsit adduci,ſed poſt ſtatũ viæ anima ſeparata non accipit cognitionem à ſenſibus,& ſic cõfirmabitur ſicut angeli. Et in reſurrectione corpus ſequetur animæ cognitionẽ, & ſic eadem ratio obſtinationis manebit.

Ver. 8. DE CONFIRMATIONE LIBERI ARBITRII IN BONO.

QVanuis liberum arbitrium hominis nõ poſsit in via cõfirmari in malo,cùm talis obſtinatio nõ poſsit attribui Deo,neq; voluntati, quæ nõ poteſt per habitum ſeu conſuetudinem corrumpi neq; neceſsitari. Poteſt tamen confirmari in bono per ſpecialem Dei gratiam, cùm confirmatio in bono poſsit attribui Deo,qui eſt cauſa omnium bonorũ:& nõ poteſt eſſe cauſa mali,cul-
pæ,ſiue peccati. Et ſic dicimus quòd Apoſt.fuerũt cõfirmati in die Pẽtecoſtes,iuxta illud Pſal.74. *Pſal.74.*
Ego confirmaui columnas eius. Et D. Virgo ab initio etiam fuit in gratia confirmata. ¶ Sed diffi- *De veri.q.24.*
cultas eſt quid ſit,& in quo conſiſtat illa confirmatio. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt ꝙ aliquis *ar.9.*
poteſt confirmari in bono dupliciter. Vno modo ſimpliciter,ita ꝙ habeat in ſe ſufficiens cõfirma- *Confirmatio in*
tionis principium,ꝑ quod omnino impediatur à peccando. Et ſic beati ſunt confirmari in bono,eò *gratia quid*
quòd mediante lumine gloriæ,ratio eſt ſemper in actu perfecto , & nullus poteſt eſſe defectus in *ſit.*
ea. Alio modo dicuntur aliqui confirmari in bono per hoc,quòd datur eis aliquod munus gratiæ, quo ita inclinatur in bonum , quòd non de facili poſſunt à bono deflecti : non tamen per hoc ita retrahuntur à malo , ꝙ omnino peccare non poſsint, niſi diuina prouidẽtia cuſtodiente, ſicut dicitur de immortalitate Adæ,qui in ſtatu innocẽtiæ erat immortalis, nõ ꝙ omnino mori nõ poſſet ex aliquo dono ſibi intrinſecus dato,ſicut beati poſt reſurrectionem. Nec poterat protegi ab omni exteriori mortifero,vtputa ab inciſione gladij,& aliis huiuſmodi,à quibus tamen à diuina prouidentia præſeruabatur. Et hoc modo in ſtatu viæ poſſunt confirmari in bono,& nõ primo modo: quod ſic probari poteſt: Nam nõ poteſt aliquis omnino impeccabilis reddi, niſi omnis origo peccati auferatur. Origo autem peccati vel eſt ex rationis errore , quæ in particulari decipitur circa finẽ boni, & circa vtilia quæ in vniuerſali naturaliter appetit:vel ex hoc , quod iudicium rationis intercipitur propter aliquã paſsionem inferiorum virium. Quanuis autem alicui viatori concedi poſsit,vt ratio nullatenus erret circa finem boni, & circa vtilia in particulari per donum ſapiẽtiæ & conſilij:tamen quòd iudicium rationis nõ poſsit intercipi,excedit ſtatum viæ propter duo. Primò,& principaliter:quia rationem eſſe ſemper in actu rectæ cõtemplationis in ſtatu viæ,ita quòd omnium operum ratio ſit,Deus actualiter conſiderãs,eſt impoſsibile. Secundò quia in ſtatu viæ non contingit inferiores vires ita rationi eſſe ſubditas,vt actus rationis propter eas nullatenus impediatur,niſi in domino Ieſu Chriſto,qui ſimul fuit viator & comprehenſor. Sed tamen per gratiam viæ ita poteſt aſtringi bono,quòd nõ niſi difficulter peccare poterit. Cum per virtutes infuſas,& dona ſpiritus ſancti vires inferiores refrenentur,& voluntas in Deum fortius inclinetur, & ratio perficiatur in contemplatione veritatis diuinæ, cuius continuatio ex feruore amoris proueniens,hominem retrahit à peccato. Sed totum quod deficit ad cõfirmationem,completur per cuſtodiam diuinæ prouidentiæ in illis qui confirmati dicuntur,vt ſcilicet quãdocunque occaſio pec-
cati ſe ingerit,eorum mens diuinitus excitetur ad reſiſtendum. ¶ Ex prædictis ſequitur quòd con- *1.2.q.114.ar.9.*
firmatio non differt à dono perſeuerantiæ dato in hac via , quod non cadit ſub merito , eò quòd pendeat ſolùm ex motione diuina,quæ eſt principium omnis meriti. Et ideo perſeuerantiæ donum nihil aliud eſt, quàm ſpecialis aſsiſtentia , & motio Dei , qui quandocunque occaſio peccati ſe ingerit , excitat mentem ad reſiſtendum , & implendum præcepta pro tempore occurrentia. Niſi fortè dicatur,quòd confirmatio præſupponit abundantem & excellentem gratiam. Nã om-

nes qui dicuntur in gratia confirmati, dicuntur habuisse excellentẽ gratiam. ¶ Si quæratur quare per donum habituale non posit fieri illa harmonia inter potentias animæ & rationem, & voluntatem ad Deum, vt non posit homo peccare in hac via, sicut per iustitiam originalem fiebat talis harmonia, quòd non poterant in statu naturæ integræ primò peccare venialiter, & tamen iustitia originalis erat donum habituale: dictum est, quòd confirmatio excedit statum viæ.

Ver. 9. DE VSV LIBERI ARBITRII.

LIcet homo semper habeat liberum arbitrium, cùm semper habeat voluntatẽ: non tamen semper habet vsum liberi arbitrij, vt patet in dormientibus, ebriis, & furiosis: siue amentibus: ac etiam in pueris in quibus paulatim crescit vsus liberi arbitrij, vt ex actibus illorum experimur. Quia paulatim incipiunt ratiocinari & conferre, & reflecti supra actus suos: quæ sunt signa quædam ostendentia rationis vsum. Tempus completi vsus rationis ad peccatum mortale sufficiens, ab aliquibus assignatur finis primi septennij, quod non est intelligẽdum absolutè in omnibus, sed vt in pluribus: quia aliqui habent multum materialem cõplexionem, & ideo tardius habent completum vsum rationis, quàm delicatiores: nec potest bene regula generalis assignari. ¶ Acceleratur tamen aliquando à Deo, vt factum fuit animæ Christi, qui in primo instanti, meruit nobis per
Esa. 53. acceptationem passionis oblatæ. Vnde Esa. Oblatus est: quia ipse voluit. Verisimile est etiã quòd beatæ Virgini, cum de lege non detur gratia, nisi per sacramenta vel per motum liberi arbitrij, sed nullum sacramentum fuit oblatum pro D. Virgine, in primo instanti conceptionis siue creationis animæ, quæ per gratiam fuit præseruata à peccato originali: igitur. Præterea secundum D. Hiero. Ansel. & Bern. cæteris per partes: Mariæ autem tota sese infudit gratiæ plenitudo. Et sic nil gratiæ fuit aliis collatum, quod D. Virgini non fuerit cõcessum: sed vsus liberi arbitrij fuit da-
Hier. 1. tus Hieremiæ, & D. Ioan. Baptistæ: igitur. An autem deinceps habuerit vsum liberi arbitrij, in vte-
Luc. 1. ro existens incertum est. Quidam dicunt quòd innocentibus martyribus pro Christo occisis fuit
2.2.q.124.ar. acceleratus vsus rationis. D. Tho. tamen non est eiusdem sententiæ, eò quòd illud excedat com-
1.ad 1.4. sent. munem statum, & non habeatur authoritas sacræ scripturæ, à qua posit elici. Non assentit etiam
dist. 27.q.2. dicentibus vsum liberi arbitrij fuisse acceleratum puero quinque annorum blasphemanti, de quo
ar. 1. recitat D. Greg. quòd fuit suffocatus à diabolo in præsentia patris, dicit enim visionẽ factam patri, cuius exemplo puer blasphemare didicerat, & filium propter peccatum patris fuisse suffocatũ, sed non damnatum, patrem verò morte filij punitum, & monitum. Post mortem autem homines non habẽt aliquem vsum liberi arbitrij in ordine ad vltimum finem, præter illum quẽ ante mortem sibi præstituerunt, circa media autem non inconuenit dicere dæmones & damnatos habere vsum liberi arbitrij. Nec per hoc sequitur, quòd demereantur de nouo, cum sint determinati in ordine ad finem, & non sunt in statu merendi, & eadem ratione beati non merentur de nouo, & eodem modo dicendum est de angelis bonis & malis.

Ver. 10. DE DIFFERENTIA VOLVNTATIS AB INTELLECTV.

INter voluntatem & intellectum constat quàm plurima esse discrimina. Primum, quia voluntas non recipit in se species aut similitudines rerum, in quas tendit, seu quas vult, prout intellectus, sicut dictum est. Ob hãc causam voluntas dicitur cæca: quia nihil ex se videt, & nihil vult nisi repræsentetur per intellectum sub ratione veri vel apparentis boni: & sic intellectus est director, siue pedagogus voluntatis: quia dirigit eam. Propter eandem causam dicitur quòd bonum & malum sunt in rebus, & verum ac falsum sunt in intellectu, quia intellectus recipit species rerum, & non voluntas: ideo necesse est intellectum regulari, & mensurari per res exteriores, & non voluntatem, cum in se nil recipiat ab eis, sed regulatur, & mensuratur à voluntate diuina, à qua recipit & esse, & motionem, quamuis etiam dici posit voluntatem regulari per rationem siue intellectum, inquantum ratio participat, & recipit ab intellectu diuino, siue ratione diuina, ea quæ per voluntatem debent obseruari: quia intantum ratio humana est vera, inquantum conformatur veritati diuinæ per synderesim, quæ dicitur participatio diuini luminis, vel per lumen fidei. ¶ Secundum discrimen est, quia volũtas est essentialiter libera, & domina aliarum potentiarum, ac etiam ipsius intellectus, sic quòd mouet eas per modum causæ agentis, ideo dicitur inclinatio in aliquid. Inclinatio autem dicitur dispositio mouentis secundum quod efficiens mouet. Sic ergo mouet voluntas alias potentias per modum causæ agentis, vt non posint resistere, nisi forte impediãtur ex indispositione organorum aliarum potentiarum: quia turbato cerebro, intellectus ad imperium voluntatis non potest vacare contemplationi, intellectus autem non est dominus voluntatis. Quia quocunque obiecto per intellectum voluntati præsentato, potest voluntas ex natura suæ libertatis cessare ab actu, & imperare intellectui, vt alia obiecta repræsentet. Et sic intellectus mouet voluntatem per modum finis & obiecti, & nõ effectiuè: voluntas autem mouet intellectũ per modum efficientis, & effectiuè. Sed difficultas est quomodo hoc fiat, & quid causet voluntas in ipso intellectu, quando imperat quod diuertat ab obiectis præsentatis, & quærat siue repræsentet alia. Si quæratur an in intellectu per illud imperium causetur aliquod iudicium: quia de illo primo iudicio quo modo causetur, iterum posset esse quæstio, an per aliud iudicium, & sic in infinitum. Dicendum quod intellectus in vigilia semper præsentat aliquid voluntati quod est bonum, verum, vel apparens, & voluntas intuens mouet intellectum ad quærendum media quæ ei placẽt, ex qua motione effectiua ipsius voluntatis naturali quodam ordine & subiectione absque aliquo alio iudicio causato vel impresso à voluntate in intellectu. Intellectus videns voluntati non placere

cere obiectum præsentatum, reflectitur supra se, & iudicat alia media præsentanda, & sic respicit
species intelligibiles donec inueniat medium quod placeat voluntati. Voluntas autẽ mouet alias
potentias effectiuè, sed non immediatè, sed mediãte intellectu, qui est promptus executor volun-
tatis, & imperat fantasiæ, & fantasia appetitui sensitiuo, & appetitus sensitiuus imperat potentiæ
motiuæ, & membris exterioribus. ¶Excipiuntur tamen à motu & imperio voluntatis vires vege-
tatiuæ partis. Vnde Christus: Nemo potest cogitando addere ad staturam suam cubitum vnum. Mat 6.
Notandum tamen quòd imperium pertinet ad voluntatem & rationem diuersimodè: quia perti- Luc.12.
net ad voluntatem per modum inclinationis .s. prout imperium importat inclinationem quãdam
& executionem. Ad rationem verò per modum directionis, & secundum quòd inclinatio, & mo-
tio voluntatis ordinatur, exequenda per hanc vel per illam potentiam. Ex præmissis apparet
quomodo intellectus & voluntas, in nobilitate & præminentia dignitatis se inuicem excedunt.

Ver. 11. DE DIGNITATE INTELLECTVS ET VOLVNTATIS.

ALiquid potest dici altero eminẽtius dupliciter. Primò simpliciter & absolutè. Alio modo se-
cundum quid. Ad hoc autẽ ꝙ ostẽdatur aliquid esse altero nobilius, oportet ꝙ eorũ compa-
ratio attẽdatur circa essentialia: quia secundum accidentalia attenditur vnũ alteri præeminere se-
cundũ quid. Sicut si homo cõparetur leoni, quantũ ad differẽtias essentiales, homo est simpliciter
nobilior leone: quia homo est animal rationale, & leo animal irrationale. Si verò cõparetur, quan-
tum ad accidẽtia, puta quãtũ ad fortitudinẽ corporalẽ, leo est nobilior, sed hoc est secũdum quid.
Ad sciẽdũ ergo an voluntas, & intellectus sit nobilior simpliciter & absolutè, ex differẽtiis essen-
tialibus cõsiderãdũ est. Perfectio autẽ & dignitas essentialis intellectus in hoc cõsistit, ꝙ speciem
rei intellectæ in se recipit, ꝑ quã ipsam intelligit actu, in quo tota eius dignitas consideratur: quia
vnũquodq; in tãtum est ens, inquãtum est actu: nobilitas autẽ, & dignitas voluntatis, & actus eius
cõsistit in hoc, ꝙ anima ordinatur per voluntatem ad aliquã rẽ nobilẽ secundum esse, quod res ha-
bet in seipsa. Sed perfectius simpliciter & absolutè loquẽdo, est in se habere nobilitatẽ alterius rei,
quàm ad rẽ nobiliorẽ extra se existentẽ cõparari. Hinc est ꝙ intellectus simpliciter & absolutè est
eminẽtior & nobilior ipsa voluntate. Quod etiã multis modis potest probari. Primò ex imagine
Dei: nobilitas enim animæ cõsistit in hoc, quod est ad imaginem Dei, sed hoc est per intelligẽtiã,
vt dicit D. Aug. inquãtum intellectus intelligendo seipsum repræsentat patrẽ & filium, quia idem 5. super gen. ad lit.
per essentiam est principium & verbum intelligens, & intellectum, & sic magis participat imagi-
nem Dei. Præterea actus intellectus est nobilior actu voluntatis: igitur & ipse intellectus. antece-
dens probatur, quia actus intellectus terminatur ad animã, actus verò voluntatis ad res ad extra.
Præterea intellectus plus distat ab infimo .s. sensu, cum quo aliquo modo conuenit ipsa voluntas:
quia vtrunq; terminatur ad res ad extra. Præterea regens & dirigens est nobilius recto & directo,
sed intellectus est dirigens, igitur, &c. Vlterius actus simplicior est nobilior, sed actus intellectus
est huiusmodi, cum abstrahat à materia, & nõ voluntas. Præterea illud quod est propriũ hominis,
inquãtum homo, est nobilius eo quod est cõmune homini, & aliis animalibus. Sed intelligere est
ꝓpriũ hominis, & velle aliis animalibus cõuenit. Vnde Philos. dicit: Quòd in voluntario partici- 3. Ethic.
pãt pueri & bruta. Insuper, quãto aliquid est propinquius fini, tãto est nobilius, cũ ex fine sumatur
ratio bonitatis in iis quæ sunt ad finẽ, sed intellectus propinquior est fini vltimo & prius attingit
ipsum cognoscẽdo quàm voluntas appetẽdo, cũ appetitus præsupponat cognitionẽ. Vnde Chri-
stus: Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te Deũ, & quẽ misisti Iesum Christum. Vlterius, Vita con- Ioan. 17.
templatiua est nobilior vita actiua secundũ D. Greg. iuxta illud: Maria optimã partẽ elegit, quæ 6. Mora.
nõ auferetur ab ea. Postremò Philos. dicit, ꝙ intellectus est optimũ eorũ quæ in nobis sunt. ¶Sed Luc. 10.
si cõparemus voluntatẽ & intellectum ad res ad extra, adhuc distinguẽdum est: quia si ad res cor- 10. Ethic.
porales & sensibiles, adhuc intellectus est nobilior, quia res, quas intelligit, sunt nobiliori modo
in intellectu, quàm in seipsis, cũ sint in eo immaterialiter & incorruptibiliter: voluntas autem fer-
tur ad res secundũ seipsas. ¶Si autẽ cõparemus intellectũ & volũtatẽ ad res superiores, puta an-
gelos & Deũ, tunc volũtas est nobilior, cũ feratur in ipsas res secundũ quòd in se sunt: intellectus
verò secundũ ꝙ sunt in seipso. Sed superiora, puta angelus vel Deus, inferiori modo sunt in intel-
lectu, quàm in seipsis: ideo intellectus circa illa est inferior voluntate: ideo diligere Deum est no-
bilius, & magis meritorium quàm cognoscere ipsum. Quod intelligendum est in via, vbi intelle-
ctus cognoscendo Deũ, fertur in speciem siue similitudinem, non quidem expressam, sed abstra-
ctam. Sed in patria & visione beatifica cùm ipse intellectus feratur in diuinam essentiam secũdũ
se, & non per aliquam similitudinẽ, & primò attingat, visio erit perfectior fruitione: & si per im-
passibile cessaret fruitio, adhuc visio faceret, & denominaret hominem beatum inchoatiuè: sed
quantumcunque volũtas fruatur Deo, non nominat hominẽ beatum, nisi intellectus clarè videat.
¶Si autem intellectus & voluntas comparentur in esse moris vel motionis, & in via, voluntas est
nobilior, quia ipsa est essentialiter libera & diuina, & per eam homo meretur, & non per intel-
lectum. Item nobliori habitu perficitur .s. charitate, & intellectus fide. Sed in patria intellectus
perficitur lumine gloriæ, quod est nobilius charitate, eo quòd primò facit attingere vltimum fi-
nem, & importat rationem gratificationis. Et sic excessus dignitatis ipsius voluntatis supra intel-
lectum est secundum quid duntaxat. Nec inconuenit quòd voluntas magis laboret & mereatur,
& quòd intellectus magis, & primò præmietur: Sicut in forti policito brachia amplius laborant,
& tamen caput coronatur. Nec etiam voluntas potest præmiari, nisi mediante intellectu.

§. 4. DE VOLVNTARIO ET INVOLVNTARIO.

1.2.q.6.art.1. & 2.

VOluntarium secundum Greg. Nicenum, Damasc. & Philos. dicitur actus, cuius principium est infra cum additione sciẽtiæ, hoc est cum cognitione finis operis. Cognitio autem finis est duplex. s. perfecta & imperfecta: inde est quòd duplex est voluntarium. s. perfectum & imperfectum. Voluntarium perfectum est quod sequitur cognitionem perfectam: voluntarium aũtẽ imperfectum quod sequitur cognitionem imperfectam. Cognitio imperfecta, finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, absque hoc quòd cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem, & talis cognitio reperitur in animalibus per sensum & æstimationem naturalem, per quam cum non reflectantur supra se, nõ cognoscunt proportionem actus in finem, & ideo inuenitur in *3. Ethic.* eis voluntarium imperfectum. Vnde Philoso. dicit, quòd pueri & bruta animalia communicant in voluntario. Cognitio autem perfecta finis est, quando non solum apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis, & proportio actus est eorum quæ ordinantur in finẽ: & talis cognitio conuenit soli intellectuali naturæ: ideo sola talis natura dicitur habere voluntarium perfectum, quod idem est quod liberum: quia secundum illam cognitionem perfectam, homo est dominus actus sui ex hoc quòd habet facultatem deliberandi de suis actibus: quia ex quo deliberans se habet ad opposita, voluntas in vtrumque potest de hoc voluntario perfecto, hoc est libero. Dicit Damasc. quòd actus voluntarios sequitur laus vel vituperium. ¶ Ex iis infertur primò, quòd lapis aut alia inanimata nullum habent voluntarium, cum non habeant cognitionem: & ideo non dicuntur agere aut mouere seipsa, sed agi & moueri à dirigente naturam, siue ab authore naturæ, sicut sagitta dirigitur à sagittante. Secundò infertur, quòd animalia bruta, & pueri qui non habent vsum liberi arbitrij, non habent voluntarium perfectum, cum non habeãt perfectam cognitionem, nec possint deliberare. *Pueri nõ habẽt voluntarium perfectum.* Et ideo licet dicantur aliquo modo agere & mouere seipsa, non tamen propriè, & perfectè, cum non habeant dominium suorum operum: ideo dicuntur magis agi & moueri, quàm agere: & ideo actus illorum non sequitur laus aut vituperium. Differentia tamen magna est inter bruta & pueros, quia bruta non sunt apta nata habere cognitionem perfectam, & voluntarium perfectum, sicut pueri qui proficiunt in cognitione, & tandem veniũt in voluntarium perfectum. ¶ Notandum tamen, ꝙ cùm voluntarium perfectum à voluntate libera nominetur, & voluntas libera dupliciter dicatur aliquid velle. s. directè & indirectè: ita & voluntarium perfectum est duplex. s. directum & indirectum. *Voluntarium perfectũ quid, & quotuplex.* Voluntas dicitur velle aliquid directè, secundum ꝙ directè tẽdit in illud, & ꝙ procedit ab ea: & sic volitio dicitur directè volita, sicut à calore calefactio. Indirectè autem & ex consequenti dicitur velle id quod sequitur ex hoc ipso quod non agit, vt nauta dicitur velle submersionem nauis, ex hoc ipso ꝙ nõ gubernat nauem cum tenetur, & potest: tunc enim ei imputatur submersio nauis, eo ꝙ potuit, & debuit velle impedire eam. Et sic voluntarium perfectum potest esse absque actu, aliquando absque actu exteriori cum actu interiori, sicut cum vult agere. Quandoque verò absque actu etiam interiori, cùm merè omissiuè se habet. Et sic hoc complexum (nõ velle) dupliciter accipi potest. s. positiuè & negatiuè.

Ver. 1. DE IMPEDIMENTIS VOLVNTARII.

1.2.q.6.ar.4. & 5.

INter impedimẽta voluntarij, & causas inuolũtarij ponitur violẽtia siue violẽtũ, quod nihil aliud est quàm motus cuius principium est ab extrinseco non conferente vim passo. ¶ Et quamuis voluntas quo ad actum interiorem, qui est volitio, non possit violẽtari: cum volitio sit inclinatio voluntatis, & si voluntas aliquid velit, vel nolit positiuè, iam ipsa confert vim. *5. de ci. Dei.* D. Aug. dicit: Quod fit voluntariè, non fit ex necessitate, neque coactione. Sed quo ad actus exteriores qui possent ab ipsa imperari, & quo ad membra exteriora, voluntas potest violentari: ideo Philos. & Damasc. dicunt, quòd aliquod est inuoluntarium per violentiam: quia fit cõtra voluntatem, si autem voluntas concurrat, vel secundum actionem, vel secundum passionem, non dicitur inuoluntarium simpliciter: quando passio est conueniens: voluntas enim quæ est vis passiua concurrit ad receptionem sui actus: ex quo sequitur quod non omne passiuum cogitur à suo actiuo: Sicut nec generationes nec corruptiones naturales dicuntur violentæ, eò quòd sunt secundum inclinationem materiæ quæ recipit formas. Non est etiam inconueniens quòd aliquid sit violentum secũdum quid, quod tamen est inuoluntarium simpliciter: vt cum aliquis inflectit membra cõtra naturalem dispositionem, hoc est violentum secundum quid. s. quantum ad membrum particulare, non tamen simpliciter quantum ad ipsum hominem: sicut in naturalibus quando animal mouetur sursum ex apprehensione contra grauitatem suam, & quando lapis cum impetu emittitur deorsum. Licet enim quantum ad aliquam celeritatem concurrat, non tamen quo ad omnem. Cum autem aqua quæ naturaliter grauis est, & deorsum tendit, in clepsydra ascendit sursum, ne detur vacuum, non violentatur, quia principium illius est, ab intrinseco, non quidem vt aqua est quædam natura particularis, sed vt est pars vniuersi, quod abhorret à vacuo.

Ver. 2. DE METV.

1.2.q.6.ar.6.

MEtus siue timor etiam impedit siue diminuit volũtarium: multa enim per metũ agimus, quæ secluso metu non ageremus. Licet enim impediat & diminuat voluntarium, nunqũa tamen totaliter tollit: quia vt Gregor. Nicenus dicit, quæ per metum aguntur, sunt mixta ex voluntario & inuoluntario. Tamen si quis rectè consideret, sunt magis voluntaria quàm inuoluntaria: quia sunt simpliciter voluntaria: inuoluntaria autem secundum quid, quia vnumquodque simpliciter esse, secundum quod est actu: sed id quod est in sola apprehensione, non est simpliciter actu,

sed

sed secundum quid. Atqui quod metu agitur, secundum hoc est actu, secundum quod fit. Actus enim in singularibus est. Singulare autem dicitur inquantum est hic, & nunc. ideo id quod fit, est in actu secundum hic, & nunc dicitur simpliciter esse. Et sic quod fit per metum, est voluntarium inquātum est hic & nūc, prout. s. in hoc casu est impeditiuū maioris mali quod timebatur, quemadmodum proiectio mercium in mari tēpore tempestatis propter timorem periculi imminentis, quæ non fieret nisi immineret periculū, ideo dicitur voluntaria simpliciter, & inuoluntaria secundum quid.

Differentia inter violenta, & per metum facta.

¶ Notādum ꝙ differentia est inter ea quæ fiunt ꝑ vim, siue quæ sunt violenta, & ea quæ fiunt ꝑ metum. quia ea quæ fiunt ꝑ violentiā, sunt omnino inuoluntaria, cū voluntas nō cōcurrat. Ideo violentia tollit omnino peccatum. In iis autem quæ fiunt ex metu, non tollitur omnino peccatum, cum non tollatur totaliter voluntarium, quāuis metus excuset, & diminuat peccatum, inquantū diminuit voluntarium, quia sub cōditione est inuoluntarium. Metus enim est vis sine violentia conditionata.

Metus duplex.

Graue malū et timor cadēs in constantem virū quid dicatur.

Metus secundum iuristas est duplex, quidā est leuis quo timetur leue vel etiā graue malum, sed leuiter, hoc est ex leui causa. Et hic metus cadit in virum leuem, qui timet vbi & quādo non oportet: talis metus facit & denominat illum meticulosum. Alius est metus iustus, quo timetur graue malum, & grauiter: & hoc est ex probabili causa: & hic metus secundū iura vocatur cadens in cōstātem virum, siue in constantem mulierem, licet minor metus excuset mulierem quàm virum, vt in c. cum locum de iis quæ vi metúsve causa, fiūt. Graue malum dicitur mors, vel mortis periculum aut verbum, seruitutis, vinculorum, dehonestationis, personæ propriæ, aut vxoris, ac filiorum, & perditio maioris partis bonorum temporalium, præsertim cum pauca habet bona, vt dicit Pan. in c. Abbas, de iis quæ vi, metúsve causa fiunt. Et generaliter graue malum dicitur maius respectu minoris, quia vir cōstās siue virtuosus sustinet minus malū vt euitet maius.

Metus cadens in cōstātē virū non totaliter excusat.

¶ Metus iustus, siue cadens in constantem virū licet excuset à tanto, cum diminuat voluntarium, non tamen excusat à toto, in iis quæ sunt de se mala, & peccata: quia talia sunt maxima mala, propter quæ vitanda debet homo potius mori, vt dicitur in 3. Ethic. cuiusmodi sunt blasphemare, adulterari, falsum testimonium perhibere, & occidere authoritate propria, etiam aggressorem. Non enim licet intendere mortem directè, sed defensionem, quamuis aliquādo sequatur mors ex consequenti. Vnde Christus dicebat: Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c.

Mat. 10.

An lex diuina pure positiua in iis quæ non sunt de se mala, instante periculo mortis obliget.

¶ In iis autem quæ nō sunt secundum se mala, sed sunt mala, quia prohibita lege diuina purè positiua, an metus excuset à toto, difficultatē habet, quia in c. quod non est, de reg. iur. dicitur: quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam Sabbatum custodiri præceptum est, Machabæi tamen sine culpa sua in Sabbato pugnant. Sic etiam hodie si ieiunium frangeret ægrotus, reus voti nō habetur, igitur mortis periculum excusat à præcepto legis diuinæ positiuę de seruādo Sabbato, & reddendo voto.

1 Mach. 2.

2. Mach. 7.

In oppositum autem est historia vbi habetur, quòd septem fratres cum matre eorum, admirabili & bonorum memoria digna, crudelissimam mortem potius sustinere elegerunt, quàm porcinas carnes comedere, quod sola lege diuina purè positiua prohibebatur, & nō erat de se malum, sed solum quia prohibitum. Sic ergo bellantes pro vita, veniēdo contra præceptum Sabbati, quod est vnum ex decem principalibus præceptis. s. decalogi, non peccauerunt, ergo nec etiam peccassent si comedissent carnes suillas siue porcinas: & si non peccassent comedendo, tenebātur comedere, quoniam habebant medium licitum ad conseruandā vitam. ¶ Dicunt quidam, & satis probabiliter, quòd in prima historia qui in primo bello noluerunt se defendere, sed magis mori in simplicitate sua prælegerunt, non peccauerunt: quia propter honorem Dei sustinebant voluntariè mortem ab iis qui eos ad simulachra adorāda volebant inducere. Non enim tunc tenebantur seruare vitam, cum incertum esset, an possent. Nec adhuc eis reuelatū fuerat quòd possent in sabbato pugnare. Matthatias verò, & reliqui remanentes videntes stragē, & ꝙ si omnes sic facerent, honor Dei diminueretur, & daretur ansa, & cornu peccatori, præmissa oratione, inito cōsilio, habita reuelatione, prouidè & sapienter cogitauerunt quod ipsi in Sabbato ad alios nō egrederentur, sed si aggressi fuissent ab inimicis, pugnarent se defendendo, quod etiam non erat contrauenire præcepto Sabbati, quod non prohibebat opera quæ necessaria erant ad vitam corporalem non solum hominum sed etiā iumentorum, vnde Christus: Cuius vestrum asinus aut bos in puteū cadet, & non continuò extrahet illum in die Sabbati? Postmodum declarat, quòd per hoc nō soluebatur lex Sabbati.

Luc. 14.

In secunda autem historia inducentes comedere carnes suillas, etiam intendebāt inducere ad adorationem simulachrorum, & ad transgressionem omnium legum Dei per Moysen datarum, nec poterant illis resistere: & sic talis comestio vergebat in iniuriam Dei. & ideo non erat licitum comedere, quia non erat medium licitum conseruandi vitam. Probabile est tamen quòd secluso scandalo, & adueniente metu mortis ab intrinseco, vt putà si moreretur fame, nisi comederet escas prohibitas, posset & teneretur comedere per communem regulam, de concursu præceptorum, quæ talis est, Quādocunque concurrunt præcepta inæqualia incompatibilia seruari, in illo casu minus præceptum suspenditur, & maius obligat. Sed maius præceptum est de seruāda vita, quā de delectu ciborū, igitur, &c. Vbi autē ex illa comestione, & trāsgressione præcepti sequeretur scādalum ex infirmitate proximi, præcipuè quando metus cadit ab extrinseco, non debet quis comedere, imò tenetur potius mori, iuxta illud, Si esca scandalizat fratrem meum, nō māducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scādalizem: ordine enim charitatis quis plus tenetur diligere animam proximi, quàm vitam corporalem.

1. Cor. 8.

Metus iustus, siue cadens in constantem virum in iis quæ prohibita sunt iure humano, excusat à mortali secundū Siluestrum de Priero.

Cuius

Cuius ratio est, quia non est de intentione legislatoris adeò strictè ligare homines. Et de ratione legis humanæ est quod sit rationabilis, & possibilis quod non videretur, si ita rigide obligaret, nisi fortè esset propter aliquod naturale annexum, sed non in purè humanis. Nec obstat quod dicitur in c. in sacris. de iis quæ vi metúsve causa fiunt. vbi videtur dici quod est mortale, participare cum excommunicato, nec excusat metus: quia loquitur in participatione directa, in iis quæ sunt per se mala, siue quando participat cum excommunicato, in crimine. ¶ Excusat etiam metus ab obligatione contractuum, in quibus liber consensus requiritur, vt in matrimonio, & dotis constitutione, & aliis de quibus Siluester in summa super verbo metus. §. 7. Iura enim voluerũt quòd in contractu matrimonij esset plenum voluntarium, siue omnino liber consensus, vt in c. Cum secundum. & c. veniens, in 2. de sponsa. & sic matrimonium contractum ex metu cadente in constantẽ virum aut mulierem, est ipso iure nullum. Idem dicẽdum est de professione religionis, quæ est matrimonium spirituale. Alij autem contractus, in quibus non requiritur plenè liber consensus, si ex metu fiant, tenent, quia coacta voluntas, voluntas est, vt not. in l. si mulier. §. fi. ff. quod met. causa. Venit tamen talis contractus rescindendus actione quod met. caus. vt in lib. officio iudicis. ff. eo. rit. ¶ Iuramentum autem de re licita metu extortum, licet ante dispensationem debeat seruari, potest tamen in eo superior dispensare. Et eodem modo dicendũ est de voto, quãdo ex metu proueniente ab extrinseco emittitur, quia si ab extrinseco proueniat, secundũ aliquos non cadit dispensatio, nisi aliunde oriatur iusta causa dispensandi.

Metus excusat ab obligatione contractuum.

Iuramentum de re licita metu extortum seruandum.

Ver. 5. DE IGNORANTIA.

c. 2. §. 5. ver. 5.

IGnorantia aliquando secundum Damasc. & Philos. causat inuoluntarium, & aliquando diminuit, & aliquando non. ¶ Ad cuius euidentiam vltra illa quæ dicta sunt, de Ignorantia, sciẽdum est quòd error siue ignorantia est duplex. s. vincibilis, & inuincibilis. Ignorãtia inuincibilis est illa quam quis non potest vel non tenetur vincere, vt eorum quæ quis non tenetur scire, vel si tenetur scire, adhibitis diligentiis requisitis non potest, vt si quis existens in deserto in quo nullus hominum habitare vel illac transire consueuit, iaciat lapidem, & à casu quidam transiens occiditur, ibi est ignorãtia inuincibilis facti. Hæc fuit in Iacob, qui Rachelem duxerat vxorẽ, & dormiuit cũ Lya à parentibus supposita. Non enim tenebatur portare cãdelam, sed sufficiebat ambulare in fide probi viri. Ignorantia illa eum excusauit ab adulterio. Et communiter dicitur quòd talis ignorantia inuincibilis causat inuoluntariũ, quia priuat cognitionem quæ exigitur ad voluntariũ, quia si cognitio adesset, voluntas non vellet: & talis excusat à toto. Si verò ex quodam horto, vel prope viam publicam per quam consueuerunt homines transire, quis iaciat telum, & occidat transeuntem, ignorantia illa est vincibilis: quia tenebatur scire, & præuidere ne aliquis sit in via, & poterat illud scire adhibendo diligentiam, & ideo talis non excusat. Et idẽ proportionabiliter dicendum est de ignorãtia iuris, quãdo. s. aliqua lex est promulgata, & illius promulgatio non potuit peruenire in notitiam alicuius. Si agat vel omittat contra legem, excusatur à peccato: si verò debuit & potuit peruenire ad notitiam eius, ignorantia est vincibilis, & non excusat, vt si in alicuius absentia promulgetur lex aliqua, si infrà tempus datum à iure, hoc est, infra duorum mensium spacium post aduentum eius, infra quos debet diligenter quærere an aliquid in eius absentia fuerit ordinatum, nõ fecit debitum suum, est ignorãtia vincibilis, quæ non excusat eum si cõtrauenerit legi.

Ignorãtia vincibilis et inuincibilis quid sint.

Gen. 29.

Ver. 4. DE TRIPLICI IGNORANTIA.

1. 2. q. 6. ar. 8. Ignorantia antecedẽs, concomitãs et consequens quid sint, & an excusent à peccato.

IGnorãtia à D. Thoma aliter diuiditur. s. in antecedentem, cõcomitãtem, & consequentem. Antecedens dicitur quæ non est voluntaria, & tamen est causa volendi aliquid cum ea, quã si quis non haberet, non vellet ea quæ vult cum ipsa, vt cùm quis ignorat aliquam circunstantiam actus, quam non tenetur vel non potest scire, & ex hoc aliquid facit quod nõ faceret, vt in exemplo dato de Iacob: talis ignorãtia à D. Tho. dicitur antecedens, à neotericis autem dicitur ignorantia inuincibilis. Ignorantia concomitans est alicuius quod agitur, & non est causa actus. ¶ Quia si sciretur, nihilominus ageretur. vt si sub pelle & specie feræ latitaret inimicus alicuius, ipso ignorante, & credens feram esse, occidit inimicum latẽtem, quem nihilominus occidisset, si sciuisset illum latitare. Talis ignorantia à D. Thoma dicitur concomitans, & à neotericis indifferens, & in ea accidit simul factum & ignoratum. Talis ignorantia nõ causat inuoluntarium neque voluntarium, quod præsupponit cognitionem, ideo non excusat neque accusat: sed accidentaliter & impertinenter se habet ad actum, nec aliquis peccat ex hoc quod est dispositus facere, sed ex eo quod facit: aliàs male habituatus semper peccaret: quia stãte malo habitu est dispositus ad mala. Peccaret tamen in exemplo dato, si quando venit ad eius notitiam complaceret. ¶ Ignorãtia consequẽs est idem quod ignorantia voluntaria: quæ est duplex. s. affectata, & crassa siue supina. Ignorãtia affectata secundũ iuristas est quãdo actus voluntatis fertur in ipsam: sicut quãdo aliquis vult ignorare, vt excusationẽ habere videatur, vel vt delectabilius peccet, sicut ij de quibus Iob dicit: Recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus. & talis ignorãtia aggrauat peccatum: & potest quodãmodo dici peccatum in Spiritum sanctum: quia videntur nolle retrahi à peccato. Ignorãtia verò crassa & supina dicitur illa, ad quam actus voluntatis non fertur directè, sed indirectè, quia faciliter posset vinci: & hæc etiam non excusat, saltem à toto, licet bene à tanto: & hãc ignorãtiam consequentem vocant neoterici vincibilem, quam quis tenetur & potest vincere. ¶ Notandum præterea quòd hæc ignorantia vincibilis diuiditur in vincibilem venialem, & in vincibilem mortalem. Ignorãtia vincibilis venialis est, quam quis sub pœna peccati venialis vincere tenetur.

Ignorantia affectata siue crassa, & supina quid sint.

Iob 21.

Ignorãtia vincibilis venialis, & mortalis quid sit.

Ignorantia

Ignorantia verò vincibilis mortalis eſt, quam quis ſub pœna peccati mortalis vincere tenetur: vt ignorantia corũ quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem, ſiue præceptorũ & aliorũ quæ quis agere tenetur.

Ver. 5. DE CONCVPISCENTIA.

1. 2. q. 6. art. 7.

Concupiſcentia, quæ aliquando totaliter tollit vſum liberi arbitrij, vt in amentibus & furioſis, tollit totaliter voluntarium: quia in his qui vſum rationis non habent, non eſt voluntarium neque inuoluntarium propriè dictum: quia non habent liberam cognitionem. Sed quandoque in his per quæ per concupiſcentiam aguntur, non tollitur totaliter cognitio, quia non tollitur poteſtas cognoſcendi, ſed ſolùm conſideratio actualis in particulari agibili. Et ſecundum hoc dicit Philoſophus, quòd delectatio ſiue cõcupiſcentia delectationis corrumpit æſtimationem prudentiæ. & tamen hoc ipſum eſt voluntarium, ſecundum quod voluntarium dicitur quod eſt in poteſtate voluntatis: quia poteſt voluntas paſsioni reſiſtere. Et ideo concupiſcentia nõ cauſat inuoluntarium, ſed auget. Primum patet, quia ſecundum Damaſcenum, inuoluntarium eſt miſericordia & indulgentia dignum, & cum triſtitia agitur. Sed quæ per concupiſcentiam aguntur, nõ fiunt cum triſtitia, imò cum delectatione, igitur. Secundum autem patet, quia aliquid dicitur voluntarium ex eo quòd voluntas in illud fertur. Sed per concupiſcẽtiam volũtas magis inclinatur ad id quod concupiſcit, iuxta illud, Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua, abſtractus & illectus, igitur concupiſcentia auget. ¶ Nec obſtat quòd metus ſiue timor qui eſt paſsio, cauſet inuoluntarium ſecundum quid: quia timor & aliæ paſsiones, quæ habent malum pro obiecto, repugnant & contrariantur voluntati, quæ reſpicit bonum. Sed non eſt ſic de concupiſcentia & aliis paſsionibus, quæ habent bonum pro obiecto. Notandum tamen quòd concupiſcentia nõ volita, ſed quodammodo præueniens vſum rationis, quanuis non cauſet inuoluntarium ex parte inclinationis, tamen bene ex parte cognitionis, ideo excuſat: non quidem à toto, ſed bene à tanto, eò quòd corrumpat cognitionem in particulari agibili. Et ſic concupiſcentia in quantum participat de ignorantia excuſat. Concupiſcentia verò imperata aggrauat, quemadmodum ignorantia affectata. Ex præmiſsis patet quomodo illi qui præparãt ſibi delicias & voluptates, grauius peccẽt, nec excuſentur.

6. Ethic.

Iacob 1.

§. 5. DE ACTIBVS HVMANIS.

1. 2. q. 1. art. 1. Actus humanus & actus hominis quid ſint.

Actus humani dicũtur actus voluntarij ſiue liberi aut deliberati directè vel indirectè, ſeu qui deliberari debuerunt & potuerunt. Et dicuntur humani, quia conueniunt homini in quantũ homo, hoc eſt, per hoc quod homo differt ab aliis animalibus: ſcilicet p rationale, per quod homo eſt dominus actuum ſuorũ, quod non conuenit aliis animalibus, quæ magis aguntur quàm agant, vt dictum eſt. Reliqui actus quos homo facit, non dicũtur humani, ſed hominis, vt fricatio barbæ inopinata, & alij huiuſmodi, qui fiũt ex motu primò primo: qui licet fiant propter finem aliquem, non tamen ex intentione, & deliberatione finis vel eorum, quæ ſunt ad finem. Et ſic reſolutoriè: Actus humanus eſt qui procedit à voluntate deliberata.

Ver. 1. DE MVLTIPLICI ACTV VOLVNTATIS.

Actus eliciti, & imperati quid ſint.

Actus voluntatis prima partitione ſunt duplices. Quidam ſunt eliciti, quidam ſunt imperati. Actus eliciti dicuntur illi qui immediatè procedunt ab ipſa voluntate, reſpectu obiecti ſui, quod eſt bonum, & finis vel vltimus, vel ad finem vltimum deſeruiens. & talis finis non vltimus, & deſeruiens ad vltimum, induit rationem boni vtilis ſiue medij. Actus imperati dicuntur actus aliarum potentiarum: qui non procedunt immediatè ab ipſa voluntate, ſed eliciũtur hoc eſt procedunt immediatè ab aliis potentiis per motionem & impulſum voluntatis. Idẽ de actibus membrorum, qui etiam mouẽtur ad imperium voluntatis. Notandũ tamen quòd duplex eſt imperium, quoddam eſt directiuum, & illud pertinet ad rationem ſiue intellectum: vt inferius dicetur. Aliud eſt inclinatiuum & motiuum, quod pertinet ad voluntatem. Actus voluntatis eliciti ſunt ſex, tres circa finem, ſcilicet volũtas, intẽtio & fruitio: & tres circa media, ſcilicet electio, cõſenſus & vſus.

Imperium duplex.

Actus voluntatis eliciti ſex.

Ver. 2. DE PRIMO ACTV VOLVNTATIS CIRCA FINEM.

1. 2. q. 8. ar. 1. 2. & 3. Voluntas dupliciter accipitur.

Primus actus voluntatis in finem dicitur voluntas. Ad cuius euidentiam notandum quòd voluntas dupliciter accipitur: vno modo pro ipſa potẽtia voluntatis, cuius proprium obiectum eſt bonum verum vel apparens apprehenſum per intellectum ſub ratione veri, & præſentatũ voluntati ſub ratione boni, ſiue ſit bonum honeſtum vtile vel delectabile, ſiue ſit verum bonum ſiue apparens. Et ſic illud quod non eſt ens in rerum natura, accipitur aliquãdo vt ens in ratione. Vnde negationes & priuationes dicuntur entia rationis: ſecundum quem modũ futura dicũtur entia, prout apprehenduntur ſub ratione boni. Alio modo accipitur volũtas pro ſimplici actu voluntatis: quia omnis actus nominatus à potentia, dicit & ſignificat ſimplicem actum illius potentiæ: ſicut intelligere dicit primum actum intellectus, qui eſt ſimplicium apprehenſio. Sic voluntas dicit actum ſimplicẽ, (hoc eſt non relatũ) quod voluntas tendit in hoc quod eſt ſecundum ſe obiectum volũtatis, quod eſt bonũ & finis. Ea verò quæ ſunt ad finem, nõ ſunt volita ſimpliciter & per ſe, ſed per relationem & cõparationẽ ad finẽ: vnde voluntas non fertur in ea niſi ſecundum quod fertur in finem. Et quanuis eodem actu voluntas poſsit velle finem, & ea quæ ſunt ad finem, ſicut viſus eodem actu fertur in lumen & colorem, & intellectus in principia vt applicata, & concluſionem: tamen ille actus non dicitur ſimplex: ſic quando appetitus fertur ſimul in media & in finem, ille actus licet ſit voluntatis non dicitur volũtas, ſiue ſimplex volitio finis præciſè, ſicut actus intellectus qui fertur circa principia præciſè non applicando ea concluſioni, dicitur ſimplex: ſed quando applicat, dicitur actus ſcientificus. Et viſus quando per lumen videt colorem: dicitur

Voluntatis actus ſimplex quid ſit.

quodam

quodammodo compositur, quia non potest videre colorem sine lumine: sed bene lumen sine colore, ideo tunc dicitur actus simplex. Eodem modo est de potentia volitiua. quando vult præcise finem, est actus simplex per quem mouet seipsam quo ad exercitium circa ea quę sunt ad finem, vt cum aliquis vult sanitatem, per volitionem sanitatis mouet seipsam quo ad exercitium circa media, & sic voluntas mota mouet intellectum ad consiliandum de medijs quæ sunt habere medicinam: deinde exequitur. Sed notandum est quòd duplex inuenitur processus in voluntate: scilicet inuentionis & executionis. In processu inuentionis primo per finem mouet se & intellectum ad quærenda media. Finis enim dicitur quoddam principium & quodammodo mediũ ad inueniendum ea quæ sunt ad finem, quæ sunt velut terminus, cum sequantur primam & simplicem volitionem, & ad ea terminetur: sed in processu executionis primò respicit ea quæ sunt ad finem, quæ sunt tanquam media: & deinde finem tanquam terminum. Vnde aliquando cotingit sicut in motu naturali, qui aliquando sistit in medio propter aliquod impedimentum, & non pertingit ad terminum: ita etiam in executione voluntatis quandoque aliquis operatur circa id quod est ad finẽ, & tamen non consequitur finem propter impedimenta, vel propter liberam propositi mutationẽ.

In actibus voluntatis duplex processus.

Ver. 3. DE INTENTIONE.

1. 2. q. 12. art. 1.

INtentio finis, vt ipsum nomen sonat, importat & significat in aliud tẽdere, vnde primò & principaliter intentio pertinet ad id quod mouet ad finem imperio suo. Cum ergo volũtas moueat omnes alias potentias in finem suum, sequitur quòd intentio est actus volũtatis in finem, alius tamen ab actu qui dicitur vol[untas], & à fruitione. Appetitus enim intellectiuus siue potentia volitiua tripliciter respicit finem. Primo absolutè, vt cum volumus sanitatem, aut aliquid huiusmodi, & secundum hoc, actus eius dicitur voluntas. Alio modo respicit & considerat finem prout in eo quiescit, & secundum hoc actus eius dicitur fruitio. Tertio modo considerat finem prout est terminus alicuius quod in ipsum ordinatur: & sic intẽtio respicit finem. Non enim solùm ex hoc intendere dicimur sanitatem, quia volumus eam, sed quia volumus ad eam per aliud, puta per medicinam peruenire: & sic voluntas tendit primò in finem vt acquisibilem per aliquod medium: & in hoc differt ab electione, & consensu & vsu: quia in intentione voluntas primò fertur in finem acquisibilem per media, in electione verò & consensu, ac vsu primò respicit media, in ordine tamẽ ad finem. Nec obstat quod dicitur Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, vbi per oculum significatur intentio secundum D. Augu. Sed oculus cum sit instrumentum visus, significat apprehensiuam potentiam, & per consequens intentio non est actus voluntatis, quæ non est potentia apprehensiua, sed appetitiua. Ad hoc dicendum quòd intentio nominatur oculus metaphoricè, nõ quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem præsupponit per quam præsentatur voluntati finis, ad quem mouet formaliter, sicut oculo præuidemus quò corporaliter tendere valeamus. Dicitur etiam intentio lumen, quia manifesta est in tendenti. vnde Apost. Omne quod manifestatur, lumen est. Opera mala dicũtur tenebrę, quia licet homo sciat quid intẽdat, nescit tamẽ quæ ex operibus malis sequãtur, vt D. Aug. ibidẽ exponit: neq; voluntas ipsa ordinat, sed tẽdit in aliquod secundũ ordinẽ rationis. Et quia ratio plura ordinat in vnũ, ideo licet modo plura per modũ pluriũ nõ possit intẽdere, potest tamen voluntas ad plura subordinata & per intellectũ ad vnũ ordinata intẽdere. Cũ autẽ intẽtio finis importet ordinationẽ alicuius in finẽ, quod est propriũ rationis, sequitur q animalia bruta, quæ non habẽt rationẽ, nõ possunt propriè intendere finẽ, nec habere intentionẽ, licet agãt propter finẽ, tãquã mota ab alio: sicut sagitta à sagittãte intendit finẽ, nõ intentione existente in se, sed in sagittante. Sic bruta intendunt finẽ intentione, & ordinatione authoris naturæ, non quòd ipsa cognoscant ordinẽ mediorum ad finem.

In lib. de ser. do. in monte.

Ephes. 5.

Ver. 4. DE FRVITIONE.

1. 2. q. 11. art. 1. lib. 1. de do. Christ. & 10. de Trin.

FRuitio est actus voluntatis, quo quiescit in fine apprehenso per rationem. Vnde D. Aug. dicit, Frui, est amore inhærere rei propter seipsam, hoc est, nõ ordinando eã ad aliud. Fructus enim, à quo & fruitio dicitur, est vltimũ quod expectatur ab arbore, quod cũ quadam suauitate & delectatione accipitur. Et sicut in delectatione duo sunt. s. perceptio cõuenientis, quæ pertinet ad potentiam apprehensiuam: & complacentia in eo quod offertur, quod pertinet ad appetitiuã, in qua delectationis ratio completur: sic in fruitione præsupponitur apprehẽsio intellectus, sed essentiale est complacentia voluntatis, quæ quietatur & quiescit in aliud non ordinando. Verùm cum nihil aliud à Deo sit vltimum simpliciter, nec possit quietare appetitum hominis, omniáq; alia sint in ipsum ordinabilia, & ipse in aliud non sit ordinabilis, cùm nihil sit eo dignius, sequitur quòd si quis seruiret Deo propter temporalia habenda, non ordinando ea ad bonitatem Dei, imò etiam si seruiret Deo propter visionem claram diuinæ essentiæ, quam sperat ab eo habere, non ordinando iterum eam ad Deum, peccaret mortaliter: quia vteretur Deo. Peccaret etiam si in aliquo alio quiesceret, siue creaturam sibi constitueret vltimum finem, quod fit, quãdo complacentia & quies in creatura non ordinatur ad Deum formaliter, vel saltem virtualiter: vel quãdo propter complacentiam, quam habet, vel habere intendit, omittit vel transgreditur præceptum Dei. Tunc fruitio illa est inordinata, & peccatum mortale. ¶ Nec obstat quòd quædam alia à Deo sint secundum se bona, & propter se appetenda: quia vt D. Ambr. dicit: Si aliqua dicantur appetenda propter se, nõ est intelligendum ita, quòd ad vltimum finem, siue beatitudinem non referãtur: sed quia in semetipsis habent, vnde placere debeãt, prout sunt fructus spiritus sancti, de quibus Apost. Fructus autẽ spiritus sunt, charitas, pax, & huiusmodi. Nõ obstat pariter illud Apost ad Philemo.

Seruiens Deo propter bona temporalia, practicè peccat.

Itaque frater ego te fruar in domino. Quia vt D. Aug. dicit: Si dixiſſet te fruar, & non addidiſſet in domino, videretur finem delectationis in eo poſuiſſe: ſed quia addidit in domino, ideo in domino ſe poſuiſſe finem, atq; eo ſe frui ſignificauit. Et ſi alicubi in ſacris literis reperiatur frui dici de creatura, accipitur frui pro vti. ¶ Vnde notandum φ fruitio eſt duplex. ſ. propria & impropria. Fruitio impropria eſt, qua peruenitur in finem particularem cognitum, non cognoſcendo tamen quòd ſit vltimum ſimpliciter, & hoc modo aliquando attribuitur brutis. Vnde D. Aug. dicit, Frui quidem cibo, aut alia voluptate, non abſurdè æſtimantur & beſtiæ. Fruitio autē propria eſt, quando peruentum eſt ad finem cognitum, vt vniuerſalem & vltimū: & hæc conuenit ſoli intellectuali naturæ, quæ quando habet finem vltimum ſolum in intentione, dicitur quidem frui, ſed imperfectè, vt in via: quando verò finis vltimus non ſolum habetur in intentione, ſed etiam in re, tunc dicitur frui perfectè: & ſic fruitio propria diuiditur in fruitionem perfectam & imperfectam, ſiue fruitionem viæ & patriæ.

Gal. 5. Ad Philemonem. *1. de doctr. Christ.* *Fruitio duplex.* *In lib. 83 q.*

Ver. 5. **DE CONSENSV.**

B CONſenſus propriè accipiendo, eſt applicatio appetitiuæ virtutis ſiue voluntatis ad rē cui adhæret, tāquā medio ordinato ad conſequendū finē præſtitutū, & aſſumit nomē à ſenſu, tanquam experientiam quandam ſumens de re cui inhæret, inquantum complacet ſibi. Vnde Sapiēs dicit: Sentite de domino in bonitate. ideo Damaſc. dicit, φ ſi aliquis iudicet, & non diligat, nō eſt ſententia, hoc eſt conſenſus. Sed diligere eſt actus voluntatis, igitur & conſenſus. ¶ Et quia eius eſt applicare appetitiuum motum ad aliquid, in cuius poteſtate eſt appetitiuus motus, ſicut tāgere lapidem, conuenit quidem baculo: ſed applicare baculum ad tactum, eſt tantum eius, ad quem ſpectat mouere baculum. Quum autem animalia bruta non habeāt in poteſtate appetitiuum motum, ſed talis motus ineſt eis ex inſtinctu naturæ, ſequitur quòd ad ea nō pertinet propriè conſentire, quia conſenſus importat applicationem & determinationem appetitus non ſolum paſiuam, ſed etiam actiuam. Et quamuis quædam animalia faciant executionem operis, non tamen faciunt ex conſenſu, ſed ex impetuoſo appetitu, ex inſtinctu naturæ cauſato. ¶ Differt autem conſenſus ab electione & vſu: quia electio addit ſupra conſenſum. ſ. quandā relationē, reſpectu eius cui aliquid præeligitur. Et ideo poſt conſenſum adhuc manet electio: poteſt enim contingere quòd poſt conſilium inueniantur plura media ad finem conducentia: quorum cùm quodlibet placet, in quodlibet eorum conſentitur: ſed ex multis quæ placent, præaccipimus vnum. Sed ſi inueniatur vnum ſolum, quod placeat, non differunt conſenſus & electio realiter: ſed ratione tantū, vt dicatur conſenſus, ſecundum quod placet ad agendum: Electio autem, ſecundum quod comparatur his, quibus non placet: Vſus verò ſequitur conſenſum & electionem: applicamus enim potentias & rem electam ad operationem, vt perueniamus ad finem. ¶ Conſenſus eſt duplex. Quidam formalis, ſiue explicitus ſeu expreſſus, qui declaratione non indiget. Quidam autem tacitus, ſiue implicitus & interpretatiuus, qui eſt quando ratio ſufficienter aduertit de aliquo, & non cōtradicit. Inde dicitur communiter, & eſt regula iuris: Qui tacet, conſentire videtur. Quę quidem regula quantum ad actus imperatos, & in foro exteriori, non ſemper habet verum, præſertim in actu vituperabili, in quo loqui & contradicere verecundum eſſet: & quando actus non obſtante contradictione teneret, ſed tamen quantum ad actus elicitos, & in foro interiori, ſemper habet verum, quod quando voluntas tenetur, & poteſt contradicere alicui rei, actui vel paſsioni, ſi non contradicit vel reſiſtit, cōſentire videtur: quia illa ſunt voluntaria, vt dictum eſt, indirectè, & ex conſequenti: vt ſi in aliquo inſurgat paſsio, quā tenetur reprimere, & non curat, ſed delectatur in [illegible] cēſetur cōſentire. Ad cognoſcendū autem quando conſenſus ſit bonus vel malus: ſciendum eſt quod quando illud cui conſentitur, ſiue ſit actus, ſiue aliquid præcedens actū, vt cogitatio: ſiue cōſequens actū, vt delectatio, eſt bonū & cōueniens nullo modo prohibitū, nec inclinat ad malū, ſiue ad aliquid indebitū, ſeu inhoneſtū, conſenſus eſt bonus. Si verò ſit malū, hoc eſt prohibitū, aut inclinās ad malū, conſenſus eſt malus, & peccatū, ſiue ſit conſenſus formalis, ſiue interpretatiuus. Si illud tale ſupra quod fertur conſenſus ſit prohibitū venialiter, conſenſus eſt venialis: ſi mortaliter, eſt mortalis. Equidē quantū ad actū reſpectu obiecti, nō eſt dubiū, ſi quis conſentiat mendacio iocoſo, peccat venialiter: ſi pernicioſo, mortaliter. ¶ Sed difficultas eſt de conſenſu in cogitationem & delectationem. Quo ad cogitationem & delectationem conſequentem circa obiectum malum, puta homicidij, furti, vel adulterij, & ſimilium, diſtinguendum eſt: quia vel illa cogitatio eſt ſolùm ſpeculatiua, & nullo modo practica: hoc eſt, non inclinat aliquo modo ad operationem, ſed ſolum conſiſtit in contēplatione veri: puta quia conſiderat quidditatē & eſſentiam adulterij & deformitates eius, ſiue circunſtantias aggrauantes & diminuentes. Tunc conſenſus in illam cogitationem, ſeu delectationē conſequentem illā cogitationē ſpeculatiuā, nō eſt de ſe malus, ſed poteſt eſſe bonus, ſi fiat propter bonū finem. ſ. propter cognitionē veritatis, vel doctrinā aut prędicationē. Aliquando venialis, ſi inutiliter vel nimis curioſè ſpeculetur: & aliquando mortalis, ſi tempore quo ratio tenetur circa alia occupari, illa contēplatur. Si autem illa cogitatio ſit practica, hoc eſt, habeat iudicium practicum, inclinās ad furandum vel adulterandum: & tunc ſi ſit motus primò primus, & naturalis, quantumcunq; duret, nō eſt peccatū, cùm ratio nullo modo reſiſtere aut occurrere poſſit. Si verò ſit motus ſecundò primus, & ratio incipit, vel incipere poteſt cogitare de repellenda paſsione illa, ſed præualente impetu paſsionis non plenè aduertit, nec repudiat, quia non habuit ſufficiens tempus ad plenè deliberandum de illa. Sic illa cogitatio ſiue conſenſus in cogitationem

1. 2. q. 15. art. 2. *Sapien. 1.* *Lib. 2.* *Differentia conſenſus ab electione & vſu.* *Conſenſus duplex.* *Conſenſus & cogitatio quando dicitur bona vel mala.* *Conſenſus in cogitationem quando ſit malus.*

& delectationem consequentem illam, est venialis. Si verò voluntas est plenè libera, & cognoscit
illud iudicium practicum, inclinans ad peccatum mortale, potéstque non solùm non cõsentire &
complacere, sed etiam resistere positiuè per nolitionem, & imperare intellectui vt circa alia aduer-
tat, & tamen negligit, tunc est cõsensus interpretatiuus: & sic illa cogitatio dicitur morosa, & pec-
Eccl. 3. catum mortale, maximè propter periculum, iuxta illud Sap. Qui amat periculum, peribit in illo.
Si autem ad illam cogitationem morosam sequatur complacentia in voluntate, ad quam sequitur
delectatio, quæ est de malo apprehenso, & consensus formalis in illam cogitationem, & per con-
sequens in illam delectationem, & est peccatum mortale grauius, quàm consensus interpretatiuus
in solam cogitationem, etiam absq; voluntate exequendi actum cogitatum. Cùm verò consentit
in executionem actus cogitati, adhuc grauius peccat. Et cùm perpetrat actum, tunc peccatum
consummatum est grauius. An autem consensus in cogitationem morosam, vel delectationẽ con-
sequentem pertineat ad rationem superiorem vel inferiorem: quia materia prolixa est, plus habẽs
subtilitatis & intricationis, quàm vtilitatis, supersedeo. Si quis autem de his amplius inquirere ve-
1.2.q.15.ar.4. lit, videat D. Tho. ¶ Resultat ex præmissis cogitationes aliquando esse bonas, & meritorias in exi-
& q.74.ar.8. stente in gratia, circa materiam honestam aut præceptam, & circa materiam prohibitam specula-
& de veri. q. tiuè, & propter bonum finem, seruatis debitis circumstantiis, & aliquando veniales, si sint inutiles
15.ar.3. & 4. aut curiosæ. Si autem sint practicæ circa materiam moralem, & ex surreptione motus primò pri-
mi, non sunt peccata. Si verò infra limites motus secundò primi, sint peccata venialia: si verò ra-
tio aduertat, & voluntas sit plenè libera, sunt mortales, etiam si nõ sequatur delectatio, aut execu-
tio: ac etiam quamuis non sit consensus formalis in actum exteriorem: & quanto magis, si sit con-
sensus in actum exteriorem, licet actus non sequatur: vnde manifestè apparet error Scribarum &
Pharisæorum, qui licet legerent Sap. 1. Peruersæ cogitationes separant à Deo, & in eodem c. Spi-
ritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Et
Exod. 20. quamuis etiam haberent præcepta: Non concupisces vxorem proximi tui: nihilominus tamen di-
cebant, quòd in solis cogitationibus interioribus quæ nullo modo procedebãt in actum exterio-
rem aut in præparationem ipsius, non consistebat peccatum: & sic glosabant prædicta præcepta,
Mat. 5. quorum glosam reprobauit Christus, dicens: Si quis viderit mulierem ad mœchandum eã, iam
mœchatus est in corde suo. Item. De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, for-
nicationes, furta, falsa testimonia. ¶ Hæc si agas ad populum, ad maiorem declarationẽ graduum
peccatorum circa huiusmodi cogitationes poteris adhibere similitudinem quinque mulierum, ad
quas decipiendas quidam lasciuus mittit macharellam cum torque aurea, &c. Prima quæ primùm
videt, nullum cogitat malum, non peccat: hæc significat illos qui habẽt motus primò primos. Se-
cunda, quæ primò videt, abominatur, & repudiat nũtium & munera, illa meretur. Tertia respi-
cit munera, & quodam modo delectatur: licet aliquo modo suspicetur, quòd malo fine mittuntur:
& ideo quando bene considerauit respuit, illa significat eos qui infra limites motus secundò pri-
mi consentiunt & delectantur. Quarta quæ respicit, & placent ei munera: tamen quia videt quòd
absque infamia non posset, remittit: hæc peior est, & repræsentat illos qui interpretatiuè consen-
tiunt cogitationi, & non consentiunt in actum exteriorem. Quinta respicit munera, placent illi, &
acceptat, paratáque est facere voluntatem eius, assignat horam: hæc adhuc peior, & significat eos
Cogitationes præteritarum delectationum quando sunt mala. qui consentiunt formaliter in actum, &c. ¶ Circa cogitationes verò præteritarum delectationum
distinguendum est, quia vel illę dectationes erãt licitæ, vel illicitæ. Si illicitæ, vel illa cogitatio est
speculatiua aut memoratiua, cum quadam cordis amaritudine, seu nolleitate: quia cogitãs nollet
se illas delectationes habuisse: talis cogitatio etiam morosa est bona, iuxta dictum Esa. 38. Reco-
gitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Si verò illa cogitatio sit practica, siue
inclinans ad complacendum: si sit morosa, hoc est plenè libera est mortalis. Et maximè cùm iã in-
surgunt motus sensualitatis, de quibus cogitans aduertit. Si verò sistat infra limites motus secũdo
primi, est venialis. Si verò sunt motus primò primi, non sunt peccata. Si autẽ cogitationes illæ præ-
teritæ fuerant licitæ, vt si vidua cogitet de delectationibus actus coniugalis, aut alter coniugum in
absentia & distantia alterius, est difficultas. D. Caietanus in summula sua dicit ꝙ non peccat: quia
delectatur de operibus licitis, pro eo tempore quo fuerunt licita, plus enim secũdum eum est ex-
plicitè approbare, quàm delectari: sed cõstat viduas posse explicitè approbare delectationes præ-
teritas: ergo possunt in eis delectari, speculatiuè & formaliter consideratis. Practicè autẽ hoc est,
cum inclinatione ad nouas similes si ratio aduertat, & voluntas plenè libera sit, efficiuntur mor-
tales, propter periculum voluntariæ pollutionis aut incontinentiæ, ad quam inducunt, maximè
Cauẽdũ à cogitationibus conditionatis. cùm insurgunt motus partis sensitiuæ. ¶ A cogitationibus autem conditionatis quæ diaboli artifi-
cio suggeruntur, vt tandem ad peccatum mortale pertrahat, summè cauendum est, vt cũ suggeri-
tur religioso, si essem vxoratus, aut rex vel episcopus, aut haberes tot bona, faceres hæc & illa, &
aliquãdo bona, tãdem paulatim inducit ad ambitionẽ, & alia multa mala, huiusmodi cogitationes
ab initio videntur esse bonæ, quia ad bonum determinatæ. Sed si consideretur finis & origo euen-
tus & exitus, quia vt in pluribꝰ perducũt ad diaboli suggestiones, valde periculosum est circa illas
immorari. Et ideo ratione periculi sunt plerunq; mortales, maximè in his qui experti sunt, ex illis
cogitationibus cõditionatis in se malas volitiones incidisse. Eodem modo dicendũ est cũ suggeri-
tur professo, si non essem religiosus aut professus, &c. quia à solo diabolo procedũt, vt inducat ad
pœnitendum de bono opere, & perdendum merita, & vt ad alia inducat mala, & sic de similibus.

Ver. 6.

Ver. 6. DE ELECTIONE.

A ELectio est actus voluntatis,quo voluntas inter duo aut plura vnum præaccipit,tanquam me- 1.2.q.13.ar.5.
dium ad perueniendum ad finem,dimisso alio vel aliis. Sciẽdum tamen ꝙ nomen electionis
duo importat.s.aliquid pertinens ad rationem siue intellectum, & aliquid pertinẽs ad volũtatem.
Vnde Philo.dicit,ꝙ electio est appetitus intellectiuus,vel intellectus appetitiuus.Importat enim 6. Ethic.
collationem siue cõparationem mediorum inter se,& in ordine ad finẽ,quæ collatio dicitur con-
silium,de quo in versi.seq.Essentialiter tamen electio est actus voluntatis præsupponens consiliũ.
Vnde secundum Philos.3.Ethicorum:Electio est appetitus præconsiliati,& desiderium eorũ quæ art.4.
nobis insunt,hoc est humanorum actuum.Nullus enim eligit nisi ea quæ æstimat fieri per ipsum:
quia necesse est ꝙ id quod est ad finem,sit actio vel res aliqua, interueniente aliqua actione, per
quam quis facit id quod est ad finem,vel vtitur eo.Et cùm canonicus eligit episcopum vel prin-
cipem ciuitatis,eligit nominare ipsum in talem dignitatẽ:alioquin si nulla esset eius actio ad con-
stitutionem episcopi vel principis,non pertineret ad eũ electio.Et similiter dicendum est, quãdo
aliqua res dicitur præeligi alteri,ꝙ adiungitur ei aliqua operatio eligentis. Notandũ præterea ꝙ art.4.
neq; electio,neq; consilium est impossibiliũ.Cuius signum est,ꝙ cùm homines cõsiliando perue- art.5.
niunt ad id quod est impossibile,desistunt,quasi non valentes vltrà progredi. Et ratio potest assi-
gnari:quia cùm electiones referantur ad nostras actiones,& ea quæ per nos aguntur,sint possibi-
lia,sequitur,electiones esse possibilium,& per consequens consilium quod ad actionẽ ordinatur.
Prætereа ratio eligendi id quod est ad finem,est vt ex hoc possimus consequi finem : sed per im-
possibile non possumus consequi aliquem finem:igitur. Apparet hinc etiam manifestè ex processu
rationis.Sic enim se habet medium(eò quo est electio)ad finem, sicut conclusio ad principiũ:sed
conclusio impossibilis non sequitur ex principio possibili.Igitur voluntas completa & efficax nõ
est nisi de possibili,quod est bonum volenti:licet voluntas incompleta & inefficax,quæ secundũ
aliquos dicitur velleitas,possit esse de impossibili:quia.s.aliquis vellet,si esset possibile:sed electio
nominat actum determinatum ad id quod est hic, & nunc agendum:ideo electio non potest esse
impossibilium.¶Et quamuis in 3.Ethic.dicatur, ꝙ sic se habet finis quo ad agibilia, sicut princi- art.6.ad.1.
pia ad conclusiones. Non tamen sequitur ꝙ sicut conclusio necessario deducitur, & sequitur ad
principia:sic supposita volitione finis ex necessitate sequatur electio,cùm volũtas sit libera & in-
determinata circa media,& possit cessare à volitione finis, & ea stante suspendere executionem.
Intellectus autem non est liber circa assensum principiorum.Præterea sententia siue iudiciũ con-
silij de rebus agendis est de contingentibus, in quibus conclusiones non sequuntur ex principiis
necessariis necessitate absoluta,sed necessitate solum ex cõditione:vt si currit, mouetur:si dicatur
ꝙ vnũ præeligitur alteri:quia in eo est aliqua ratio boni,quæ nõ est in alio.Vnde sequitur,ꝙ si duo
sunt penitus æqualia,nulla poterit fieri electio.Et sic famelicus si habet cibum æqualiter appeti-
bilem in diuersis locis secundũ æqualẽ distantiã,non magis mouebitur ad vnũ,quàm ad aliud, vt
Burridanus dicit de Asino,inter duas auenas æquales,ꝙ moreretur fame. Plato etiam assignãs ra- De Asino
tionem quietis terræ in medio,sicut recitatur in 3.de Cælo,dicit quòd ideo quiescit : quia non est Burridani.
maior ratio,quare moueretur citius ad vnã partem, q̄ ad aliã:sed multò minus potest assignari ra-
tio,quare plus eligeretur vnũ appetibile,q̄ aliud:nisi sit aliqua ratio boni plus in vno, q̄ in alio:&
sic videtur quòd electio fiat ex necessitate.Dicendũ quòd quantũ ad irrationabilia, cũ non con-
ferant,non potest contingere:& si accideret,mouerentur instinctu naturæ,quæ non deficit in ne-
cessariis.Quo ad homines verò nil prohibet.Quòd si duo ęqualia proponantur secundum vnam
considerationem,homo potest circa alterum illorum considerare aliquam conditionẽ, per quam
magis emineat,& voluntas magis flectatur in ipsum,quàm in aliud.Et eodem modo dicendũ est
de eo,quòd prima consideratione inuenitur minus, quia secundũ aliam consideratione erit ma-
ius,saltẽ secundũ iudiciũ eligentis.Vel potest dici quod voluntas ex se ipsa potest se determinare.

Ver. 7. DE CONSILIO.

B CVm electio sequatur cõsilium de rebus agendis,in quibus magna inuenitur incertitudo, cũ 1.2.q.14.ar.1.
actiones sint circa singularia contingentia,quæ propter eorũ varietatẽ incerta sunt. In rebus
autẽ dubiis & incertis ratio non profert iudicium absq; collatione & deliberatione , & ideo ne-
cessaria est inquisitio rationis ante iudicium de agendis,hæc inquisitio vocatur consilium.Consi-
lium autẽ propriè importat collationẽ siue cõparationem inter plura, prout & hoc ipsum nomen
sonat,dicitur enim consilium quasi considiũ,eò quòd multi sedent ad simul cõferendum:& ideo
consilium in nobis importat discursum,& præsupponit incertitudinẽ sententiæ siue iudicij apud
consiliantẽ,licet apud aliquos sapientes aliquando sint certissima:ideo illi ad electionẽ nõ egent
inquisitione consilij,sed sententia & iudicio, quod est terminus consilij. Et inquantum importat
discursum,Deus non consiliatur:Ignorantis enim est consiliari,& per inquisitionẽ venire ad cer-
titudinem. Attribuitur tamen Deo consilium ab Apostolo dicente:Qui operatur omnia secundũ Ephe.1.
consilium voluntatis suæ,propter certitudinem quam habet de omnibus effectibus absque omni
discursu.Ea enim quæ dicuntur de Deo,accipienda sunt absq; omni defectu qui inuenitur in no-
bis,sicut scientia sine discursu,& consilium absque dubitatione aut ignorantia.¶Ex prædictis pa- Consilium du-
tet quòd consilium dupliciter accipitur.Vno modo pro inquisitione,collatione,seu discursu.Alio pliciter accipi-
modo pro resolutione & sententia ipsius:vnde dicimus,consilium habet:& dicit hoc,siue hæc est tur.
resolutio,& sententia consilij talis est.¶Consilium secundum Gregor. Nycenum non est de fine,

art.2. ſed de bis quæ ſunt ad finem, eò quòd rationes eorum quæ ſunt ad finem, ſumuntur ex fine. Prin-
cipium autem non cadit ſub concluſione, ſed in omni inquiſitione oportet præſupponere princi-
pia: igitur de fine vt finis eſt, non eſt conſilium, quamuis conſilium poſsit haberi de aliquo fine, vt
eſt medium ad alium finem: quia id quod eſt finis reſpectu quorundam, poteſt ordinari ad alium
finem, ſicut principium vnius demonſtrationis poteſt eſſe concluſio alterius. Conſilium ſecũdum
Greg. Nycenum eſt de his quæ ſunt, aut fieri poſſunt in nobis, aut ordinantur ad operationes hu-
manas. Quia cùm conſilium ſit aliquid magnum, eo quod cognitio circa particularia contingen-
tia non ſit aliquid magnum, ſicut cognitio vniuerſalium & neceſſariorum: ideo conſilium nõ ap-
petitur per ſe, ſed prout eſt vtile ad operationes humanas noſtras, vel aliorũ. De factis enim aliorũ
conſilium quærimus pro quanto, ſicut quodammodo vnum nobiſcum, vel per vnionem affectus,
ſicut amicus ſollicitus eſt de his quæ ad amicum ſpectant, ſicut de ſuis, & per modum inſtrumẽti.
Nam agens principale & inſtrumentale ſunt quaſi vna cauſa, cùm vnum agat propter alterum: ſic
Conſultatio eſt de futuris. dominus conſiliatur de bis quæ agenda ſunt per ſeruũ. Et conſultatio dicitur fieri de futuris euen-
tibus, inquantum bomines per futuros euentus cognitos diriguntur ad aliquid agendum vel vi-
tandum erga ſe, vel alios eis aliquo modo coniunctos. In certis autem & manifeſtis nõ requiritur
In conſiliando duplex proceſſus. conſilium, ſed reſolutio conſilij. ¶ Conſiliando autem & inquirendo oportet procedere ex aliquo
principio, ſi principium eſt prius in eſſe, ſicut in cognitione. Non eſt proceſſus reſolutorius, ſed
magis compoſitiuus: quia proceſſus quo proceditur à cauſis ad effectus, eſt cõpoſitiuus, eò quòd
cauſæ ſunt ſimpliciores effectibus. Si autem principium quod eſt prius cognitione, eſt poſterius
in eſſe, ſicut finis qui eſt prior in intentione, & poſterior in executione, eſt proceſſus reſolutorius:
3. Ethic. vt pote cùm de effectibus compoſitis iudicamus reſoluendo in cauſas ſimplices. vnde Philoſ. di-
cit, quòd ille qui conſiliatur, videtur quærere & reſoluere. Et ſic oportet dicere, quòd inquiſitio
conſilij eſt reſolutiua, incipiẽdo. ſ. ab eo quod in futurum intẽditur, donec perueniatur ad id quod
ſtatim agendum eſt. Et prius quærendum eſt quid conueniat ad ducendum in finem. Cùm ergo
conſilium ſit de operibus, & ratio operum accipiatur ex fine, ſequitur quòd ordo ratiocinandi eſt
contrarius ſiue oppoſitus ordini operandi, qui incipit à mediis, & ordo ratiocinandi à fine. ¶ Ex
prædictis patet, quòd in inquiſitione conſilij non eſt proceſſus in infinitum, ſed ipſa inquiſitio eſt
Duplex principium conſilij. finita ex duplici parte. ſ. principij & termini. Accipitur enim in inquiſitione cõſilij duplex princi-
pium. Vnum ex ipſo genere agibilium, & hoc eſt finis de quo non eſt conſilium, ſed præſupponi
tur conſilio, vt dictum eſt. Aliud autem principiũ eſt quaſi ex alio genere ſumptum, ſicut in ſcien-
tiis ſubalternatis vna ſcientia ſupponit aliqua ab alia, de quibus non inquirit: huiuſmodi autem
principia quæ in inquiſitione conſilij ſupponuntur, ſunt quæcunque per ſenſum accepta. ſ. quod
ſit panis, quòd ſit ferrum, & quæcunque ſunt per aliquam ſcientiam ſpeculatiuam vel practicam
in vniuerſali cognita, ſicut quòd Mœchari eſt à Deo prohibitum, & ꝙ homo nõ poteſt viuere niſi
nutriatur nutrimento conuenienti, & de his non inquirit conſiliator. Terminus autem inquiſitio-
nis conſilij eſt id quod eſt in poteſtate noſtra, vt ſtatim faciamus, ſicut enim finis habet rationem
principij, ita id quod agitur propter finem, habet rationem concluſionis: vnde id quod eſt primo
agendum, habet rationem vltimæ concluſionis, ad quam inquiſitio cõſilij terminatur. Nihil enim
prohibet conſilium in potentia in infinitum eſſe ſecundum quod infinita occurrere poſſunt con-
ſilio inquirenda. Singularia enim non ſunt infinita actu, ſed bene in potentia. ¶ Nec obſtat quod
in ſingularibus contingentibus non poſsit eſſe aliquid certi ſimpliciter, tamen bene vt nũc. Ne-
ceſſarium enim eſt Sortem ſedere dum ſedet. Et quamuis humana actio poſsit impediri, non ta-
men ſemper habet impedimentum: ideo non oportet ſemper conſiliari de impedimento tollẽdo.

Ver. 8. DE VSV.

1.2.q.16.ar.1. & ar.4. VSus eſt actus volũtatis, quo applicat rem aliquã, aut potẽtiã ad operationem. Vnde D. Aug. A
dicit: Vti eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis. Vſus ſequitur electionem. Vnde Da-
10. de Tri. maſc. Poſt electionem voluntas impetũ facit ad operationem, & ſic vſus mediat inter electionem
& executionem operis. Cũ motio qua voluntas mouet ad exequẽdum quæ dicitur vſus, ſequatur
electionem. Non eſt tamen incõueniens ꝙ vſus vnius præcedat electionem alterius. Cum autem
vti ſit applicare principium electionis ad actionem, ſicut motum appetitiuũ ad aliquid appetẽdũ,
quod ſit in conſenſu, & aliquid applicare in ordine ad alterũ nõ ſit niſi eius qui habet ſuper illud
arbitriũ ſiue dominiũ, quod non eſt niſi eius qui ſcit referre aliquid ad alterum, quod pertinet ad
In lib. 83. q. rationem. Et ideo ſolum animal rationale cõſentit & vtitur. Ideo D. Aug. Vti nihil poteſt niſi ani-
Differẽtia inter vſum & fruitionem. mal quod eſt rationis particeps. ¶ Differunt autem vti & frui: quia frui importat abſolutè motum
appetitus in appetibile ſiue in vltimum finem. Vti verò importat motum appetitus in ordine ad
alterum. Si comparentur ergo vti & frui in ordine ad obiecta, frui eſt melius quàm vti, quia illud
quod eſt abſolutè acceptabile, eſt melius, quàm id quod eſt acceptabile in ordine ad alterũ. Sed ſi
cõparentur quantũ ad vim apprehenſiuam præcedẽtem, maior nobilitas requiritur ex parte vſus.
Quia ordinare aliquid ad alterũ eſt rationis: apprehẽdere autẽ aliquid abſolutè eſt ſenſus. Et quã-
uis animalia bruta p ſua mẽbra aliquid agãt, hoc faciunt inſtinctu naturæ, non ꝙ cognoſcat ordi-
nem mẽbrorum ad illas operationes, vnde nõ dicuntur propriè applicare mẽbra, nec vti mẽbris.

§. 6. DE IMPERIO ET ACTIBVS IMPERATIS.

1.2.q.17. ACtus humani dicuntur imperati ab imperio, imperiũ autem eſt actus rationis, præſuppoſito B
actu voluntatis. Ad cuius euidentiam, ſciendum eſt ꝙ actus voluntatis & intellectus ſupra ſe
inuicem

inuicem possunt ferri:quia intellectus ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectũ ratiocinari de actu suo. Et aliquádo contingit q actus rationis siue intellectus præuenit actum voluntatis,sicut cùm præsentat & ostendit ei finem. Et aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus.s.cum ostenso fine voluntati,voluntas mouet intellectum ad quærenda media,& consiliandum de illis. In illa præuentione actuũ virtus prioris actus remanet in actu seq. Et sic ex ostensione finis quem intellectus facit voluntati,remanet in voluntate virtus ad mouendum intellectũ, ad perquirenda media:quibus præsentatis,si non est nisi vnum,voluntas consentit:si duo,voluntas eligit. Ex vi illius consensus,siue electionis si sit efficax,intellectus mouetur à voluntate ad intimandum siue denuntiandum ei,hoc est tibi faciendum:fac ergo hoc. Ille actus intellectus vocatur imperium,quod potest sic definiri:Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis,ac necessitantis voluntatem ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis scilicet consensu siue electione efficaci, in cuius virtute intellectus mouet per imperium voluntatem ad exercitium actus. Sed cùm hæc motio fiat ab intellectu,nõ virtute propria,sed virtute voluntatis,propriè loquendo,voluntas mouet & necessitat seipsam quo ad exercitium. Et sic imperare propriè dictum,non est mouere quocunque modo, sed cum quadam intimatione denunciatiua & motione effectiua. Vnde sequitur quod non conuenit brutis,licet enim in brutis vis appetitiua moueat membra,non tamen cum intimatione & denunciatione:ideo nõ est propriè imperatiua. Et licet in brutis corpus habeat vnde obediat, anima tamen non habet vnde imperet: quia non habet vnde ordinet. Et ideo impetus in eis ad opus cùm fiat ex instinctu naturæ,non habet rationem imperij,sicut in hominibus,qui faciunt impetum per ordinationem rationis. Et quia impetus ad operationem præcedit vsum, cùm per imperium fiat impetus ad operationem. Imperium enim natura est prius,quàm imperio obediatur:& aliquando etiam prius tempore. Imperium tamen:vt dictum est, sequitur electionem vel consensum:& sic mediat inter duos actus voluntatis scilicet inter electionem vel consensum & vsum.

Imperium in moralibus quod sit.

art.2.

art.3.

¶Notandum præterea quòd imperium & actus imperatus sunt simpliciter vnus actus humanus,quia secundum Philos.vbi est vnum propter alterum,ibi est vnum tantum:sed actus imperatus non est nisi propter imperium: igitur non est nisi vnum simpliciter. Ad cuius euidentiam sciendũ est,quòd non est inconueniens,quòd aliqua sint multa secundum quid,& sint vnum simpliciter. Et aliqua sint multa simpliciter, & vnum secundum quid. Quinimo omnia multa sunt vnum secundum quid,vt dicit D.Diony. Vnum autẽ cum conuertatur cum ente,vtrunque eodem modo dicitur scilicet simpliciter & secundum quid. Ens verò simpliciter est substantia,sed ens secundum quid est accidens: ideò quæcunque sunt vnum secundum substantiam,sunt simpliciter vnum, & multa secundum quid. Sicut totum in genere substantiæ compositum ex suis partibus integralibus vel essentialibus est vnum simpliciter,vt domus & homo, partes verò sunt entia & substantiæ in toto. Quæ verò sunt diuersa secundum substantiam,& vnum secundum accidens sunt multa simpliciter, & vnum secundum quid: vt multi homines sunt vnus populus, & multi lapides vnus aceruus. Similiter multa indiuidua quæ sunt vnũ genere vel specie,vt dictũ est,sunt simpliciter multa, & vnũ secũdũ quid.nã esse vnũ genere vel specie, est esse vnũ secundũ rationẽ. Sicut autẽ in genere rerũ naturaliũ aliquod totũ cõponitur ex materia & forma,vt homo qui est vnum ens naturale: ita etiã in actibus humanis actus inferioris potentiæ materialiter se habet ad actũ superioris:inquãtum inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsum. Sic enim actus mouentis primi se habet ad actum instrumenti. Vnde patet quòd imperium & actus imperatus sunt vnus actus humanus sicut quoddam totum, sed secundum partes est multa. Actus verò diuersarum potentiarum ad inuicem nõ ordinati sunt simpliciter multa,& vnum secundum quid,pro quanto illæ potentiæ sunt in vno supposito.

Imperium & actus imperatus sunt vnus actus.

Vl.ca. de Diui.no.

Vnũ et multa simpliciter & secundum quid qua dicuntur.

Ver. 1. DE ACTV VOLVNTATIS IMPERATO.

C INter actus imperatos numeratur actus voluntatis,nõ quidem primus actus voluntatis, cùm sit ex instinctu naturæ aut superioris causæ. Nec etiam omnes actus voluntatis circa finem, sed solùm sequentes electionem efficacem,à qua ratio sumit virtutem imperandi. Cum enim imperiũ nil aliud sit quàm actus rationis ordinantis cum quadam motione ad agendum, & ratio ordinat de actibus sequentibus electionem efficacem cum quadam motione,& non de aliis præcedentibus electionem. Sequitur quòd actus voluntatis qui sequitur electionem,vt vsus sit imperatus, & non præcedentes,cùm ratio non possit mouere ad exercitium voluntatem nisi virtute electionis aut consensus. Dictum est autem post electionem vel consensum efficacem:quia D. Augu. dicit, Animus quando perfectè imperat sibi vt velit,iam vult:sed quòd aliquando imperet & nõ velit, hoc contingit quia non perfectè imperat. Imperfectum autem imperium contingit ex inefficaci electione,quæ ideo est inefficax,quia intellectus diuersis rationibus agitatus, fluctuat inter duo, ideo non sequitur efficax electio,aut cõsensus. Procedere etiam potest à libertate voluntatis,quæ cessare potest ab electione,maximè cùm intellectus inter media quodammodo fluctuat. ¶Si dicatur quòd ei soli conuenit imperare,cui conuenit imperium intelligere:sed voluntas cum sit cœca,non intelligit:igitur & non potest imperare. Dicendum quòd sicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur non sibi soli,sed toti corpori:ita in potentiis animę. Nam intellectus intelligit non solum sibi,sed etiam pro aliis potentiis,& singulariter pro voluntate quã habet dirigere:ideo operatur sibi ipsi actum voluntatis,inquantum est intelligens & mouẽs. Imperium autem cum necessitate mouet voluntatem quo ad exercitium,hoc facit in virtute voluntatis:& sic

1.2.q.17.ar.5.

8.Confess.

Imperium duplex.

duplex est imperium, scilicet directiuum, & tale pertinet ad intellectum: & motiuũ, & hoc pertinet ad voluntatem.

Ver. 2. DE IMPERIO ACTVVM RATIONIS.

1.2.q.17.ar.6.

CVm autem ratio reflectatur supra se, vt dictum est, consequens est quòd sicut potest ordinare actus aliarum potentiarum, ita etiã possit ordinare de actibus suis, & ex electione voluntatis virtutem mouendi & se necessitandi accipere: ergo actus intellectus subiacent imperio voluntatis quantum ad exercitium actus, non tamen quantum ad assensum: maximè circa principia quæ sunt naturaliter siue ex terminis nota. In aliis autem probabilibus mouere potest, vnde fides est ex pia affectione: & circa opiniones affectio voluntatis plurimum facit, & medio opinatiuo facit firmiter adhærere, vel suspendere iudicium. ¶ Resolutoriè ergo dicendum est, quòd quo ad primum actum rationis, qui est simplicium apprehensio, voluntas non habet imperium: quia talis actus est naturalis, vnde & pueri abstrahunt species intelligibiles, & admirantur, secundum Philos. Quo ad secundum verò in necessariis propositionibus, quo ad specificationem etiam non habet voluntas imperium stante obiecto, licet bene quo ad exercitium: quia potest diuertere, & circa alia intellectum occupare. Quantum verò ad tertium actum qui est ratiocinari & inquirere, habet voluntas potestatem imperandi. Nec est inconueniens quòd ratio imperet sibi ipsi, sicut nõ inconuenit quòd voluntas moueat & necessitet se ipsam, vtraque enim potentia reflectitur supra seipsam, & supra actum alterius, & ex vno tendit in aliud. D

Simplicium apprehensio imperari non potest.

Ver. 3. DE IMPERIO ACTVVM APPETITVS SENSITIVI.

1.2.q.17.ar.7. & 2.p.q.81.art.3.

ACtus etiam appetitus sensitiui subiacent imperio rationis, & obediunt ei. Vnde Greg. Nycenus dicit quod obediens rationi diuiditur in duo. s. desideratiuum, & irascitiuũ: hoc est in appetitum concupiscibilem & irascibilem, qui subiacent rationi, per hoc quòd apprehensio fantasiæ & imaginationis, quæ est particularis, regulatur apprehensione rationis, quæ est vniuersalis: sicut virtus actiua particularis à virtute actiua vniuersali. Quia tamen alligantur organo corporeo, quod subiacet aliquibus qualitatibus quibus disponitur, sicut visio ex dispositione oculi per quam iuuatur & impeditur, & quia talis qualitas & dispositio corporis non subiacet imperio rationis: hinc est quod ex hac parte impeditur motus appetitus sensitiui, ne totaliter subdatur imperio rationis. Contingit etiam quandoque quòd motus appetitus sensitiui subitò concitantur ad apprehensionem imaginationis, vel sensus: & tunc illi motus sunt præter imperium rationis, quãuis potuissent impediri à ratione si præuidisset. Et hoc modo qualitas præcedens non subiacet imperio: quia vel est ex natura, vel præcedenti motione, quæ statim quiescere non potest, sed qualitas consequens iudicium intellectus sequitur imperium rationis. Vnde Philos. dicit in primo Politicorum, quòd ratio non præest irascibili & concupiscibili principatu despotico, qui est domini ad seruum: sed principatu regali, qui est liberorum, qui non totaliter subduntur imperio. E

Ver. 4. DE IMPERIO ACTVVM SENSVVM.

ACtus pariter sensuum non semper sunt in potestate nostra, eò quòd ad apprehensionem sensuum exteriorum requiritur exterius sensibile præsens. Præsentia autem & absentia sensibilium non semper sunt in potestate nostra, igitur. Sed quando in potestate nostra est facere sensibile exterius præsens vel absens, tunc sensus exteriores subiacent libero arbitrio cum voluerit, nisi sit impedimentũ ex parte organi. Inter sensus exteriores visus magis obedit imperio rationis propter palpebras quæ mouentur ad nutum, & per eas non præstatur impedimentum obiectis præsentibus. Apprehensio autem imaginationis subiacet imperio rationis secundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuæ potentiæ. Quòd enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit ex hoc quòd non sunt imaginabilia, sicut spiritualia. F

Ver. 5. DE IMPERIO APPETITVS NATVRALIS ET PARTIS VEGETATIVAE. G

1.2.q.17.ar.8.

ACtus appetitus naturalis qui non sequuntur apprehensionem, non subiacent imperio rationis: & per consequens, nec actus vegetatiuæ virtutis. Vnde Grego. Nycenus dicit quod id quod non persuadetur à ratione, est nutritiuum, generatiuum, & augmentatiuum. Et Christus Matt. 6. Nemo potest cogitando ad staturam suam addere cubitum vnum. Hoc autem est ex imperfectione virium & potentiarum vegetatiuæ, quæ non habent apprehẽsionem siue cognitionem propter earum materialitatem. Quanto enim aliquis actus est immaterialior, tanto nobilior, & magis subditur imperio rationis. Et quamuis anima sit in corpore sicut Deus in mundo: & ideo homo dicatur Microcosmus, hoc est minor mundus, quia dat esse toti corpori, sicut Deus mundo: nõ tamen omnes partes corporis subiacent animæ, sicut omnes partes mundi subiacent imperio Dei: quia similitudo non attenditur quantum ad omnia, cùm anima non sit extra corpus, sicut Deus extra mundum, cùm cæli cælorum eum capere non possint. Præterea Deus creauit mundum, & non anima corpus. Ideo non subiacet totaliter eius imperio: sed attenditur similitudo quãtum ad aliquid: quia sicut Deus mouet mundum, sic anima corpus. Et quia actus appetitus naturalis & potentiarum vegetatiuæ non subiacent imperio rationis: ideo nec laus nec vituperium debetur illis.

Homo quare dicatur Microcosmus.

Ver. 6. DE IMPERIO MEMBRORVM.

1.2.q.19.ar.9. 8 Confess. 14 de ciuit. Dei. c.17.

MEmbra exteriora nisi impediantur à dispositione corporis, aut ab extrinseco, subiacent imperio rationis despoticè, hoc est ex necessitate, sic quòd non possunt contradicere neq; resistere. Vnde D. Aug. ait, Imperat animus vt moueatur manus, & tanta est facilitas vt vix à seruitio discerna A

discernatur imperium.¶ Notandum tamen quòd D. Aug. dicit, Hoc, quòd motus genitalium membrorum non semper obediat rationi, est ex pœna peccati, vt s. anima suæ inobedientiæ ad Deum, in illo præcipuè membro pœnam patiatur, per quod originale peccatum ad posteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parentis natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono, quod ei diuinitus collatum erat: ideo cõsideranda est ratio naturalis quare motus huiusmodi membrorum specialiter rationi non obediant. Aristoteles dicit inuoluntarios esse motus cordis & membri pudendi: quia scilicet ex aliqua apprehensione huiusmodi membra commouentur, inquantum scilicet intellectus & fantasia repræsentant aliqua ex quibus consequuntur passiones, ad quas consequitur motus horum membrorum, non enim tunc mouentur secundum rationis aut intellectus imperium, quia scilicet ad motum horum membrorum, requiritur aliqua alteratio naturalis, putà caliditas, aut aliqua alia, quæ alteratio non subiacet imperio rationis. Specialiter autem hoc accidit in duobus membris prædictis: quia vtrunque illorum membrorum est quasi quoddã animal separatum, inquantum est principium vitæ, principium autem in virtute est totum. Cor enim est principium sensuum: & ex membro genitali exit virtus seminalis, quæ est virtute totum animal, ideo habet proprios motus naturales: quia principia oportet esse naturalia, vt dictum est.

Lib. de cau. mo. animal.

Membrũ genitale est quasi quoddam animal separatũ.

Ver. 7. DE CIRCVNSTANTIIS HVMANORVM ACTVVM.

a QVum de integritate accidentali humanorum actuum sint circunstantiæ, ideo de eis aliquid dicendum est. Ad cuius euidentiam supponendum est primò quòd quemadmodum res naturales specificantur & accipiunt speciem à forma, ita & actus naturales & humani recipiunt speciem & essentiam ab obiecto, sicut & actus sensuum, visus à colore, auditus à sono. Sic etiam actus humani, virtutum scilicet & vitiorum. Temperãtia à moderatione cibi & potus ac venereorum, iustitia à redditione debiti, furtum ab acceptione rei alienæ inuito domino. Secundò supponendum est quòd quemadmodum res naturales corporales habent aliqua accidentia conuenientia, quæ non sunt de essentia siue quidditate eorum, sunt tamen de perfectione eorum: homo enim habet quinque sensus exteriores & actus illorum, qui non sunt de essentia hominis: illis tamen sic perficitur, quod absque illis non esset perfectus perfectionibus sibi conuenientibus & debitis, & quolibet illorum deficiẽte homo esset deformis. Ita actus humani siue liberi, qui speciem & perfectionem essentialem accipiunt ab obiecto, ad perfectionem suam in esse moris, hoc est ad bonitatem seu laudabilitatem suam, vltra perfectionem essentialem, hoc est vltra bonitatem obiecti requirunt aliqua accidentia conuenientia, quæ vocantur circunstantiæ conuenientes. Et sic ad hoc quòd aliquis actus humanus sit perfectus, hoc est bonus moraliter, requiritur quòd habeat non solum obiectum bonum & conueniens, sed etiam quòd habeat circunstantias conuenientes, ita quòd si vna desit, licet actus sit perfectus ex obiecto, & in genere naturæ, non tamen est perfectus in genere moris, hoc est bonus siue laudabilis. Circunstantia ergo est conditio quæ est extra substantiam actus, & tamen attingit aliquo modo actum humanum, hoc est conuenit illi & perficit ipsum, accidentaliter tamen, scilicet in esse moris: & cùm sit extra substantiam siue essentiam ipsius, sequitur quod circunstantiæ humanorum actuum dicuntur accidẽtia eorum. ¶ Sed notandum est quòd aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo quia inest ei, & sic album dicitur accidens Sortis. Alio modo quòd simul est cum eo, & in eodem subiecto: & sic dicitur quòd album accidit medico, quia albedo & medicina conueniunt in eodem subiecto, scilicet Sorte medico & albo. Et per hunc modum circunstantiæ dicuntur accidentia humanorũ actuum: quia sunt cum illis, & in eodem subiecto scilicet agente, quanuis non omnes sint subiectiuè in actibus ipsis: sicut albedo & musica in Sorte. ¶ Vlterius notandum est, quòd accidens dicitur accidere accidenti propter conuenientiam in subiecto dupliciter. Vno modo secundum quòd aliqua accidentia comparantur ad vnum subiectum absque aliquo ordine, vt album & musicum in Sorte. Alio modo cum aliquo ordine: quia subiectum recipit vnũ accidens alio mediãte, sicut substantia recipit qualitatem mediante quantitate, albedinem mediãte superficie. Vtroque autem modo circunstantiæ se habent ad actum: nam aliquæ circunstantiæ ordinatè pertinent ad agentem non mediante actu, putà locus, tempus, & conditio personæ. Aliquæ verò mediãte ipso actu, sicut modus agendi. ¶ Circunstantiæ à Philosopho numerantur octo. s. quis fecerit, quibus auxiliis siue instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur siue propter quid fecerit, quomodo fecerit, quando fecerit. Et circa quid fecerit, quæ est vltima, quæ à Cicerone cõprehenditur sub quid fecerit, & sic secundũ eũ non sunt nisi septem: quæ hoc versu cõtinentur, quis, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quãdo. Ex his circunstãtiis tres sunt ex parte actus: duæ circunstãtiæ contingunt actũ per modũ mensuræ, scilicet tempus & locus, siue vbi & quãdo. Vna verò contingit actũ per modũ qualitatis, vt modus scilicet fortiter vel remissè, tardè vel velociter. Ex parte effectus est vna, s. quid fecerit. Ex parte causæ finalis accipitur alia, scilicet cur vel propter quid fecerit. Non quòd finis qui dat speciẽ actui, sit circũstãtia, sed aliquis finis adiũctus: sicut quòd fortis fortiter agat propter bonũ fortitudinis nõ est circũstãtia. Et ita intelligẽdum est in circũstãtia ex parte effectus. s. quid fecerit, nã quòd aliquis perfundens aliũ aqua, abluat ipsum, non est circũstãtia, sed quòd infundẽdo infrigidet vel calefaciat, sanet, vel ægrotare faciat, hæc est circũstãtia quid fecerit. Ex parte causæ materialis siue obiecti, accipitur alia circũstãtia. s. circa quid, nõ quòd illa conditio causæ, ex qua substãtia actus pendet, dicatur circunstãtia, sed aliqua conditio adiuncta: sicut in obiecto furti, quòd sit alienũ, non dicitur circunstãtia, sed quòd sit magnũ vel paruũ, dicitur circunstãtia circa quid.

2.2.q.7.

Circunstantia definitio.

3. Ethic. Circunstantiæ quot sint.

Ex parte verò causæ principalis accipitur alia circunstantia.s.conditio personæ:non est tamen intelligendum,quòd conditio personæ quæ transit in vim obiecti,sit circunstantia, sed illa quæ non dat speciem actui. Ex parte verò causæ instrumentalis accipitur alia circunstantia.s.quibus auxiliis siue instrumentis:bene autem vel male non sunt circunstātiæ,sed cōsequuntur omnes circunstantias vel defectus illarū. Quotiens etiam nō est circūnstātia,cū non sit extra substātiam actus, sed iteratio substātiæ ipsius actus.Inter omnes circunstātias secundum Greg.Nycenum duę sunt principalissimæ.s.cuius gratia agitur,quæ dicitur circunstātia finis,siue cur,aut propter quid. Et

3.Ethic. circunstātia ex parte effectus.s.quid est quod agitur.Philoso.verò dicit,quòd principales circunstātiæ sunt propter quid,& ea in quibus est operatio,per quæ Philos. nō intellexit tempus aut locum,sed ea quæ adiunguntur actui:sed idem dicit cum Greg. Quia per hoc quod dicit ea in quibus est operatio,intelligit id quod Greg. intelligit per circunstantiam quid est quod agitur,& sic non aduersantur.Cùm ergo actuum humanorum obiectum sit finis,circunstātia quæ dicitur cuius gratia,siue finis adiunctus erit principalior : secunda verò est quæ attingit substantiam actus. Aliæ autē circunstātiæ sunt magis vel minus principales,secūdum quod ad istas magis vel minus appropinquāt.Nec obstāt quòd accidentia videntur esse præter consideratione͂ artis,cū nulla ars cōsideret id quod est per accidēs,vt dicitur in 6.Metap.Quia non omnia accidentia se habent ad substātiam per accidens,sed sunt per se accidentia,& tales sunt circunstantiæ actuū humanorum in doctrina morali:ideo sunt de eius consideratione. Notandum insuper, quòd licet circunstātia manens circunstantia,non det speciem actui,nec inesse naturæ,nec inesse moris.Tamen si vna illarum deficiat,species actus mutatur nō quidē in esse naturæ,sed moris:sicut homo per hoc quod efficitur cæcus,non variatur essentialiter:aut si prius talis erat,& efficiatur vidēs vel audiēs, non est alterius speciei essentialis:sed bene accidentalis.s.pulchri vel deformis:quia,vt D.Dionys.ait, bonum est ex integra causa,& malū ex singularibus defectibus,& similiter pulchritudo,&c. Sic in actibus humanis coniunctio viri & mulieris est eiusdem speciei in esse naturæ,& idem effectus sequitur ante matrimonium & post,tamē in esse moris sunt actus diuersi:quia ante matrimonium est actus malus,& post bonus, & sic de aliis. Veruntamen si circunstantia transeat in vim obiecti, tūc dat nouam speciem moris actui,& actus ille qui est vnus in esse naturæ,erit plures in esse moris,& tot specierum quot circunstantiæ trāseunt in vim obiecti.

Circunstantia quādo transeat in vim obiecti. ¶ Dicitur autē circunstātia transire in vim obiecti,quando respicit specialem ordinem rationis,vel secundum rationem, vel contra.hoc manifestum est in his quæ habēt speciale præceptum vel prohibitionem,vt dare eleemosynam pauperi propter pietatem naturalem,& vt præseruetur à peccato mortali,est actus misericordiæ ex obiecto,& ex parte finis est actus charitatis: & si fiat propter honorē Dei, erit religionis.Sic in malis accipere rem alienam,est actus malus ex obiecto & furtum.Sed accipere in loco sacro,vel rem sacram de loco non sacro aut tempore sacro,tempus & locus trāseunt in vim obiecti,& constituunt actum ex obiecto malum in duabus speciebus moris:hoc est, dat ei duas malitias siue deformitates,aut deordinationes.Si accipiatur alienum ad adulterandum vel occidendum circunstantia,finis trahit ipsum ad adulterium vel homicidium.Circunstantia quę ex se non habet,nec respicit specialem ordinationem rationis in bono vel in malo,nisi præsupposita aliqua alia conditione,à qua actus habet speciem boni vel mali,non mutat speciem, licet aggrauet:sicut tollere aliquid in magna vel parua quantitate,ex se non habet,nec respicit specialem ordinē rationis,sed est indifferens.Supposita tamen conditione,per quam actus habet bonitatem vel malitiam,vt in eleemosyna & furto, dare vel tollere in magna quantitate vel parua non diuersificat actum in bonitate vel malitia,auget tamen bonitatē in eleemosyna,& aggrauat peccatū in furto.

§. 7. DE BONITATE ET MALITIA HVMANORVM ACTVVM.

EX sacris literis constat aliquos actus humanos esse bonos,& aliquos malos.De bonis habetur C
Mat.26. Matthæi 26.vbi Iudas murmurabat contra Magdalenam, tanquā malè fecisset:Christus eam defendit dicens,Quid molesti estis huic mulieri?bonum enim opus operata est in me,&c.Deinde prædixit eā pro illo remunerationem acceptutā,cùm opus illud haberet bonum obiectum,& omnes circunstantias requisitas.Et ipsa in statu viæ & in gratia:ergo meritorium.Et Gen.4.dici-
Gen.4. tur,Respexit Deus ad Abel & munera eius:ad Cain autem,& munera eius non respexit. Ille re-
Iona 3. spectus ad munera,nil aliud erat quàm acceptatio & approbatio sacrificij eius.Et Ionę tertio,Vi-
Mat.6. dit Deus opera eorum,quia conuersi sunt.Et Matt.Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt vi-
1.Tim.5. deant opera vestra bona,& glorificent patrem vestrum,qui in cælis est.Et 1.ad Timo.Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius viri vxor, in operibus bonis testimonium
1.Pet.2. habens.Et 1.Petri, Vt in eo quod detractant de vobis tanquā malefactoribus,ex bonis operibus
Rom.2. vos considerantes glorificent Deum in die visitationis.Et Rom.2.Reddet vnicuique iuxta opera eius:iis qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem. De malis operibus non est
Ioan.3. dubium ex eodem textu.Et Ioan.3.Et dilexerunt homines magis tenebras quàm lucē.Et aliis penè innumeris passibus,quos recitare prolixū esset.Ex prædictis apparet quàm detestabilis sit error Lutheranorum,qui non verentur dicere,quòd homo iustus in omni opere bono peccat, & quod omne opus bonum est peccatum : ex quo sequitur quòd Deus respicit,consulit, approbat & remunerat peccata,quod nullus vnquam sanæ mentis affirmauit : nec obstat illud Esa. 64. vbi ait, Omnes iustitiæ nostræ tāquā pānus menstruatæ:quia intelligitur de bonis operibus infectis malis circūstantiis,vt amplius dicetur,cùm agetur de merito:vel cōparando eas ad iustitiā diuinam.

Ver. 1. DE ORIGINE BONITATIS VEL MALICIAE HVMANORVM ACTVVM.

A DE bono & malo in actionibus oportet loqui ꝓportionabiliter, ſicut de bono & malo in rebus. In rebus autẽ intantũ aliquid habet de bono, inquantum habet de eſſe, ſiue inquantum eſt ens, quia ens & bonum ennuertuntur, & intantum aliquid eſt malum, inquantum deficit à plenitudine ſui eſſe, ſiue ab eſſe ſibi conuenienti ſecundum naturam ſuam, ſicut ad plenitudinem eſſe humani requiritur quòd ſit compoſitum ex materia & forma, ſiue ex anima rationali & corpore, habens omnes potentias & inſtrumenta ſiue organa cognitionis & motus conuenientis humanæ naturæ: vnde ſi aliquid horũ deficiat homini, deficit illi aliquid de plenitudine ſui eſſe: & per conſequens de bonitate, & inquantum deficit à bonitate, dicitur malum: ſicut Sortes cæcus dicitur habere malum naturæ ſiue naturam deficientem: & ſi ſit ſurdus amplius, & ſic conſequenter de aliis. Manet tamen eſſentialiter homo, ſed deformis. Sic proportionabiliter dicendum eſt de actu humano, ad cuius eſſe plenitudinem requiritur primò ꝙ obiectum circa quod cadit, & per quod ſpecificatur, ſit bonum, hoc eſt conueniens dictamini rectę rationis, ſiue quòd ſit conſultum vel præceptum, vel laudabile, ſiue honeſtum: Requiritur pariter quòd ſit veſtitus prædictis octo circunſtantiis debitis .ſ. ꝙ conueniat perſonæ. Non enim omnibus omnia cõueniunt, & ꝙ conueniat tempori, loco, &c. Cùm autem actus habet, vt præmiſſum eſt, obiectum bonũ, & omnes circunſtantias prædictas debitas, dicitur bonus bonitate moris ſiue laudabilis. Cùm verò habet obiectũ malum, hoc eſt non conueniens, putà prohibitum, vel deeſt aliqua circunſtãtiarum prædictarum, eſt malus & difformis, deordinatus, ſiue vituperabilis, cum bonum ſecundum D. Diony. ſit ex integra cauſa, malum autem ex ſingularibus defectibus. Si verò plures circunſtantiæ deficiant, erit peior: & tanto peior, quanto plures deficiunt. Erit tamen actus ſecundum ſubſtantiam ipſius, ſiue inquãtum habet eſſe, vel eſt eos bonus bonitate naturæ, ſiue bonitate entitatiua & tranſcendẽtali. *4.ca.de Diui. nom.*

Ver. 2. DE BONITATE VEL MALITIA EX OBIECTO.

B MAlitiam prouenire actui ex obiecto teſtatur Oſeas dicẽs, Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dilexerũt, ſed homo fit abominabilis Deo propter malitiã ſuæ operationis, & placidus ſiue gratus & acceptus ex bonitate ſuæ operationis: ergo bonitas vel malitia operationis ſuæ eſt ſecundum obiecta. Sicut enim in naturalibus prima bonitas prouenit ex forma, quæ dat ſpeciem: ſic in actibus moralibus prima bonitas moralis prouenit ex obiecto cõuenienti à quo recipit ſpeciem, ſicut motus à termino: & hæc bonitas dicitur bonitas generis moris, genere pro ſpecie accepto: prout dicitur humanum genus: & quando actus habet hanc bonitatem obiectiuam, ſiue ex obiecto, dicitur bonus ex genere, vt dare eleemoſynã: & quãdo habet obiectum malũ, dicitur malus ex genere, vt accipe rẽ alienã inuito domino. Et quãuis res exteriores quę ſunt obiecta actuũ, ſint in ſeipſis bonæ: non tamen ſemper habent debitam proportionem, ſiue conuenientiam ad hãc vel hanc actionem, ſiue ad operantem ſecundum dictamen rectę rationis. Ideo inquantum conſiderantur vt obiecta talium actionũ vel agentiũ non habent rationẽ boni. Et ita proportio actionis inter obiectum & rationem ſiue dictamen eius eſt cauſa, vel ratio bonitatis vel malitiæ ipſius: quia ſecundum D. Diony. 4. c. de Diui. no. Bonum hominis eſt ſecundum rationem eſſe, malũ autem quod eſt præter vel cõtra. Ex quo patet quòd ratio eſt principium humanorum & moralium actuum. ¶ Sed differentia eſt inter actus ex genere ſuo, ſiue ex obiecto bono: & actus ex genere, ſiue ex obiecto malo: quia actus malus ex genere ſiue ex obiecto per quaſcunq; circunſtantias bonas non poteſt effici bonus, cum eſſentialiter & intrinſecè ſit malus, manente prohibitione obiecti: vt blaſphemare & adulterare, furari & facere contra aliquam legem humanam, manente obligatione legis. Sed actus ex genere bonus, per vnam malam circunſtantiã poteſt vitiari, cùm bonum ſit ex integra cauſa. Verùm in his quæ lege humana ſunt prohibita, poteſt fieri continuatio actus, & in continuatione poteſt prohibitio ceſſare, vel etiam in his quæ ſunt prohibita iure naturali: ſtante eodem obiecto materiali actus in ſpecie naturæ, obiectum poteſt formaliter mutari, & ſic idem actus in eſſe naturæ erit bonus & malus ſucceſſiuè: ſicut ſi in continuatione coniunctionis ſoluti & ſolutæ interueniat conſenſus matrimonij, & in continuatione acceptionis rei alienæ res ipſa detur, & accipiens efficiatur dominus. Prius erat furtum, poſtea verò non: manente tamen actu & obiecto prohibito, actus eſt eſſentialiter & intrinſecè malus, & non poteſt bene fieri. *Osee 9.* *1.2.q.18.ar.2.* *1.2.q.19.art.1. ad.1.* *Actus malus ex genere non poteſt effici bonus, bene tamẽ è conuerſo.*

Ver. 3. DE BONITATE ET MALITIA ET CIRCVNSTANTIIS.

C BOnitas vel malitia ſecundariò & extrinſecè conuenit actui ex circunſtãtiis, vt dictũ eſt. Principaliter autem ex circũſtantia finis, qui dat bonitatem actui circa obiectũ indifferẽs, quod .ſ. nõ eſt bonum neq; malum, ſiue ex ſe non habet conuenientiam vel diſconuenientiam ad rationem, vt putà quia nõ eſt obiectum, conſultum vel præceptum, aut prohibitum: vt iacere lapidem, ambulare, & alia huiuſmodi, in quibus habet verum maxima D. Boetij in Topicis dicentis, cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt: & cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. In his autem quæ non ſunt indifferentia, ſed ſunt bona vel mala ex obiecto, finis malus adueniens actui bono ex obiecto vitiat. Et circunſtantia finis adueniens actui malo ex obiecto non bonificat neq; rectificat ipſum. Vnde Apoſt. Rom. 3. Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iuſta eſt, finis tamen bonus adueniens actui bono addit ad bonitatẽ obiecti. Et ſimiliter finis malus adiunctus actui malo, addit ad malitiam, differẽter tamen: quia cùm finis refertur ad actũ exteriorẽ, ſe habet vt circũſtãtia, cùm accidat actui exteriori, quod ad talẽ vel talẽ finẽ ordinetur: & ideo bonitas finis cõparata ad actũ *1.2.q.18.ar.3. & 4.*

exteriorem

exterioré,cóprehenditur in bonitate circunstátiarum,& eodem modo malitia,vt si quis mœchetur vt furetur. Furtum secundú dominú Caietanú est circunstátia. Si verò finis referatur ad actú interioré voluntatis,non est circunstátia,sed obiectú actus interioris,& ideo pertinet ad substantiam actus specificatiuè concurrens. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd actus dicútur humani,inquantú sunt voluntarij,vt dictú est:In voluntario auté aliquando inuenitur duplex actus, s.actus interior & exterior,& vterq; illorum habet obiectum suum. Finis autem propriè est obiectum volútatis. Obiectum autem actus exterioris est id circa quod actio exterior versatur. Sicut igitur actus exterior recipit specié ex obiecto exteriori, circa quod versatur:sic actus interior voluntatis recipit speciem à fine sicut à proprio obiecto:sed,vt dictum est,id quod se tenet ex parte voluntatis,se habet vt formale & principale ad id quod se tenet ex parte exterioris actus:quia voluntas vtitur mébris ad agendú,sicut instrumentis:nec actus exteriores habent rationé moralitatis(hoc est laudis vel vituperij)nisi inquantú sunt voluntarij:ideo species actus humani formaliter & principaliter consideratur secundum finem:materialiter autem secundum obiectum exterioris

ca.3.§.5.

5.Ethic. actus. Ideo Philos.dicit,quòd ille qui furatur vt mœchetur, per se & propriè loquendo magis est adulter quàm fur. ¶Nec obstat quòd id quod est per accidens,non constituit speciem,sed accidit actui,q̃ ordinetur ad talé finé,igitur:quia licet accidat actui exteriori ordinari in talé finé:nó tamen accidit interiori actui voluntatis, qui cóparatur ad exterioré,sicut formale ad materiale. Et quanuis finis sit causa extrinseca debita,tamen proportio & relatio in ipsum finé inhæret actioni: & sic si actus exterior ordinetur ad diuersos fines disparatos,erit in diuersis speciebus moris disparatis:si verò ordinetur ad diuersos fines subordinatos,actus exterior erit in diuersis speciebus moris subordinatis,quarú vna cótinetur sub alia: vt si quis reddat depositum vt se tueatur ab inimicis,& vt facilius possit seruire Deo, & honorare eum:sunt plures actus morales subordinati: & principalis est actus religionis,quæ versatur circa honoré Dei:quia quantò finis est posterior, respondet vniuersali agenti,sicut victoria:quæ est vltimus finis exercitus,est finis intentus à summo duce ordinatio huius aciei,vel illius est finis intentus ab aliquo ducú inferiorú. Sic est de fine voluntatis,quæ est vniuersale mouens omniú aliarú potentiarú. Et ideo ipsæ potentiæ inferiores, &

1.2.q.18.ar.4. actus earú continentur & reducuntur ad actú voluntatis. ¶Ex præmissis appatet quòd in actione

Bonitas quadruplex. humana quadruplex bonitas cósiderari potest. Prima est naturalis & entitatiua siue trãscédétalis. Secunda bonitas est ex obiecto quod dat specié actui. Tertia bonitas est ex circunstátiis,quæ sunt

1.2.q.19.ar.2.ad.1. accidétia quędá actui debita & proportionata. Aliquádo tamé D.Tho.sub bonitate obiecti comprehendit bonitaté circunstantiarú:dicit enim quod supposito q̃ voluntas sit bona, mala circunstantia potest eá facere malam:quia velle facere aliquid quando non debet fieri,seruatis aliis circunstantiis non est velle bonum. Et impossibile est aliqué velle bonú,quando nó debet,quia semper debet homo velle bonum,nisi fortè per accidens. Quarta bonitas, quæ considerari potest in actibus humanis est secundum finé, quasi secundú habitudinem ad bonitatis causam. Nihil tamen prohibet actioni habenti vná prædictarú bonitatú deesse aliá vel alias. Ea secundú hoc contingit, q̃ actio est bona secundú specié vel circunstantias,& ordinari in finé malú,& econuerso. Non est tamen bona simpliciter:nisi omnes bonitates concurrant,cùm (vt dictum est) bonú sit ex integra causa. Est tamen alia bonitas adueniens, quæ dicitur meritoria,quæ est per gratiá : de qua postmodú dicetur:sine hac tamen actus moralis potest dici simpliciter bonus. Et quemadmodum dictú est de bonitate:sic proportionabiliter opposito modo dici potest de malitia,hoc dempto, q̃ nulla est malitia entitatiua,cùm actus quantumcunq; malus sit in esse naturæ & entitatis, bonus.

Ver. 4. DE INDIFFERENTIA ACTVVM HVMANORVM SECVNDVM SPECIEM.

1.2.q.18.ar.8. CVm actus humani accipiant specié ex obiecto,sequitur q̃ si obiectú sit indifferés quo ad bonú vel malú(hoc est secundú se nó conueniat nec repugnet rationi) actus circa ipsum elicitus vel imperatus,erit indifferens:hoc est non erit bonus neq; malus:vt leuare festucá, iacere lapidé,ambulare,& alia huiusmodi. Vnde D. Aug. dicit,q̃ sunt quędá facta media,quę possunt bono vel malo animo fieri,de quibus est temerariú iudicare. Nec obstat quod D. Aug. dicit malum esse priuationé boni,& secundú Philos. priuatio & habitus sunt opposita immediata:quia duplex est. Priuatio quædam consistit in priuato esse,hæc nihil relinquit de habitu,vt cæcitas & mors inter hanc priuationem & habitum non potest esse aliquod mediú circa propriú susceptibile. Alia est priuatio,quæ consistit in priuari,sicut ægritudo est priuatio sanitatis,non q̃ tota sanitas sit sublata,sed quia est quasi via ad totalem ablationem. Et ideo cum talis priuatio aliquid relinquat, nó semper est immediata cum opposito habitu,& hoc modo malum est priuatio boni, vt simplicius dicit in lib. Prædicamentorum:quia eò quòd malum non aufert totum bonum, sed aliquid relinquit:ideo potest esse aliquod medium inter bonum & malum. Nec oportet quòd omnis finis vel obiectum habeat aliquam bonitaté vel malitiam moralem, quæ cósideratur per comparationem & rationem,quanuis oporteat quòd habeat aliquam bonitatem vel malitiam,saltem naturalem & entitatiuam. Si dicatur quòd omnis actus, vel habet debitam perfectionem bonitatis, & sic est bonus : vel aliquid deficit, & sic est malus ; ergo nullus indifferens. Dicendum est quòd consequentia non valet : quia non quicquid habet actus,pertinet ad speciem eius. Vnde si in ratione suæ speciei non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipsius, non propter hoc est ex specie sua malus vel bonus:sicut homo secundum speciem suam non est virtuosus neque vitiosus. Et cùm dicimus actum esse indifferentem,intelligimus secundum suam speciem.

D

Lib. de ser. Do. in mon.

Ver. 5.

Ver. 5. DE INDIFFERENTIA ACTVVM SECVNDVM INDIVIDVVM.

A OMnis actus humanus ſecundum iodiuiduum,ſiue in indiuiduo aut ſingulari, eſt bonus vel malus,& nullus eſt indifferens:quia cùm actus humanus non ſolùm habeat bonitaté ex obiecto,ſed etiam ex circunſtantiis & fine:Et omnis talis in indiuidno exiſtens habeat aliquam circunſtantiam,per quã trahatur ad bonum vel ad malum,ad minus ex parte intentionis finis. Cùm enim rationis ſit ordinare,actus à ratione deliberata procedés,ſi ſit ordioatus in malum finem,eſt malus:ſi verò in bunum finem,eſt bunus,juxta regulã D.Boetij:Cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt:dum tamen non vitietur aliunde & per oppoſitum. Cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt. Sed ſi ſit ordinatus in finem indifferentem, ex hoc ipſo repugnat rationi, & habet rationem mali, cùm ſit otioſus. Vnde Chriſtus Matt.12.dicit: De omni verbo otioſo, quod locuti fuerint homines,reddeot in die iudicij rationem. Eadẽ ratione de facto,quod dicitur otioſum ſecundum D.Greg.quando caret vtilitate rectitudinis,aut ratione iuſtæ neceſsitatis. ¶Si dicatur quòd nulla ſpecies eſt quæ non contineat, vel continere poſsit ſub ſe aliquod indiuiduum: ergo ſi aliquis actus eſt indifferens ſecundum ſpeciem aliquis actus indiuidualis ſub illa ſpecie contentus,poterit eſſe indifferens,cùm indiuiduu conueniant omnia quæ conueniunt ſpeciei, & ſpecies prædicetur de indiuiduo.Negatur conſequentia,quia aliqua bonitas conuenit actui in indiuiduo ſecundum ſe, ſiue inquantum indiuiduum eſt, qui non conuenit ei ſecundum ſpeciem, putà bonitas circunſtantiæ finis:& quãtum ad illam prædicationem dici poteſt, quòd hæc eſt vera,Deambulatiu Sortis abſolutè conſiderata vt deambulatio, eſt indifferens ſecundum ſpeciem, & ſic indiuiduum prædicatur de omnibus, quæ conueniunt ſpeciei: tamen deambulatio Sortis conſiderata,vt eſt Sortis oon eſt indifferens,quemadmodum hæc eſt vera, Sortes eſt quantus ſecundum ſpeciem. Sed hæc non eſt vera, Sortes eſt tantæ quantitatis ſecundum ſpeciem:quia haberet tantam quantitatem non conuenit ſpeciei:nec omni contento ſub tali ſpecie: ſed ex indiuiduatione materiæ,quæ eſt per hanc quantitatem. Vel dicendum quòd aliquem actum eſſe indifferentem ſecundum ſpeciem dupliciter poteſt intelligi. Vno modo ſic,quòd ex ſua ſpecie debeatur ei quòd ſit aliquod obiectum humani actus,quòd non poſsit ordinari ad bonum vel malum finem. Et hoc modo falſum eſt dicere,actum eſſe indifferentem ex ſpecie ſua. Alio modo poteſt intelligi actus indifferens ex ſpecie ſua,eò quòd ex ſua ſpecie non habet quòd ſit bonus vel malus, & ſic eſt verum. Sicut homo ex ſua ſpecie non habet quòd ſit albus vel niger,vel tantæ quãtitatis: *Nullus habitus eſt indifferens.*
conuenit enim homini indiuiduo oon ex principiis ſpeciei, ſed ex principiis indiuiduationis vel per accidens. ¶Ex his infertur quòd nullus habitus poteſt eſſe indifferens, cùm cauſetur ex actibus indiuiduis. Nec obſtat quod Philoſophus de placidis & prodigis dicit, quòd nõ ſunt mali, & *4.Ethic.*
tamen cõſtat quod non ſunt boni,cùm recedant à virtute:quia Philoſophus propriè nominat hominem malum,qui eſt aliis hominibus nociuus. Hic autem accipitur malum communiter pro eo quod eſt rectæ rationi repugnans,& bonum quod eſt conueniens rationi:quia, vt dictum eſt, bonum hominis eſt ſecundum rationem eſſe:& malum, præter vel contra rationem eſſe. ¶Notandũ *Nullus actus bonus in habẽte gratiã eſt indifferẽs quãtum ad meritũ vel demeritũ.*
etiam quòd ſicut actus humanus in indiuiduo non poteſt eſſe indifferens quantum ad bonum vel malum morale:ſic nec in exiſtente in gratia poteſt eſſe indifferens quantum ad meritum vel demeritum,modò habeat vſum rationis:quia omnis actus humanus in exiſtente in gratia eſt meritorius vel demeritorius:quia ex quo charitas actu vel virtute concurrit in actibus moraliter bonis virtute primi actus charitatis,per quem diligit Deũ ſuper omnia, & ordinat in eũ ſe & omnia ſua bona præſentia vel futura:actus ille eſt gratus & acceptus Deo,& dignus mercede:& p conſequens meritorius. Vnde Gen. 4.dicitur, ꝙ reſpexit Deus ad Abel & munera eius. Si verò ponatur impedimẽtum,vt putà mala circũſtãtia inanis gloriæ,aut aliqua alia, eſt venialis & demeritorius,& cõtra illud Apoſt. Siue mãducatis,ſiue bibitis,ſiue aliud quid facitis,omnia in gloriam Dei *1.Cor.10.*
facite. Actus autẽ eorũ qui ſunt in gratia,& nõ habẽt vſum rationis,ſunt extra genus moris,& per cõſequẽs extra genus meriti vel demeriti,cùm non ſint humani,neq; morales. Bonitas enim meritoria præſupponit moralem: Actus verò in exiſtẽtibus in peccato mortali,poſſunt eſſe boni moraliter & ciuiliter laudabiles,qui tamẽ nõ ſunt meritorij nec demeritorij reſpectu gloriæ aut pœnæ æternæ. Si quis enim exiſtens, peccato mortali habituali,ſeruatis omnibus circunſtantiis moralibus debitis,honoret patrem,vel det eleemoſynã ex pietate naturali,vel ſubleuat eum qui ſubmergitur,nõ meretur,neque peccat. Primum patet cùm non ſint in gratia, quæ eſt principium & fundamẽtum meriti,iuxta illud Apoſt. Gratia Dei vita æterna. Quòd autem nõ peccet moraliter *Rom.6.*
neque venialiter,probatur:quia omne peccatum,eſt actus malus: prædicti autem actus non ſunt mali,cùm habeãt obiectum bonum,& omnes circunſtãtias morales debitas in eſſe. Nõ enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis neque habitualis, imò nec ſecundum aliquos virtualis in vltimum finem ſupernaturalem,ſed ſufficit relatio aptitudinalis. ſ. quòd ſit aptus natus referri,& quod non referatur actualiter in finem malum,ſiue quod nõ habeat aliquid repugnans rectæ rationi,vt in actibus prædictis:ergo exercens taliter opera prædicta, non peccat, & per conſequens actus eſt moraliter bonus, cùm omne peccatum ſit actus moraliter malus,cùm ſit contra dictamen rectæ rationis. ¶Nec obſtat quod dicitur: Omne quod non eſt ex fide, *Rom.14.*
peccatum eſt. Vbi Gloſ. Omnis vita infidelium peccatum eſt, cùm non ſit ex fide: quia Apoſt. accepit ibi fidẽ pro cõſciẽtia:vel ſi accipiatur pro virtute fidei, illa negatio tenetur cõtrariè:vt ſit ſenſus: Omne quod eſt cõtra fidẽ vel conſcientiam,peccatũ eſt. Et ad Gloſ.illam quæ attribuitur D.Aug.

1a 2æ q.18. ar.9. *Matt.12.*

D.Aug.poteſt dupliciter reſponderi.Primò,φ omnis vita infidelium,peccatum eſt,concomitanter,hoc eſt exiſtit cum peccato.ſ.infidelitatis:ſed nō φ quælibet actu peccent. Secundò, φ omnis
Ad Titum 1. vita & actio infideliū ex infidelitate procedēs,peccatū eſt. Vnde Apoſt.ad Tit.1.Coinquinatis & infidelibus nihil mundum eſt,ſed inquinatæ ſunt eorum mens & cōſcientia.Multos tamen bonos
Exod.1. actus faciunt,qui non procedunt ex infidelitate.Ideo obſtetrices Hebræorum præſeruantes filios maſculos,non peccauerunt,licet eſſent idololatræ:eam ob rem ædificauit illis Deus domos. Nec tamen ex illa Gloſ.ſequitur,φ omnis vita fidelium,& exiſtentium in gratia, ſit meritoria:iuxta il-
Rom.8. lud Apoſt.Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum:quia aliter ſe habet fidelis ad bonum,& infidelis ad malum : nam in homine qui habet fidem formatam,nihil eſt
Ibidem. damnationis æternæ:iuxta illud Rom.8.Nihil ergo damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulant:ſed bene damnationis temporalis. ſ. culpa venialis & reatus pœnæ temporalis eſſe poteſt:ſed in homine infideli & in infidelitate exiſtente,eſt bonum naturę: & ideo cum infidelis ex dictamine rationis facit aliquod bonū , non referendo in malū finē , non peccat,licet opus eius nō ſit meritorium:quia non eſt gratia informatum. Si dicatur quòd quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem,refert ſe & omnia opera ſua futura in Deum,ratione cuius relationis cætera bona opera in gratia facta ſunt meritoria,etiā ſi non referātur actualiter propter illam relationem virtualem primi actus.Cùm ergo infideles per actum infidelitatis ſuæ retulerint ſe,& omnia opera ſua futura in idolū ſuum,ſequitur quòd omnia opera ſua ſequentia,etiam ſi actualiter non referantur,ſunt demeritoria & peccata.Negatur conſequentia,& ratio eſt:quia omnia bona opera ex ſe ſunt ordinabilia in Deum. Ideo ſufficit prima relatio vniuerſalis,in qua virtualiter continentur omnia bona opera futura in exiſtente in gratia , ſed opera bona ex ſe nō ſunt referibilia in idolū,ſed ſolùm ex malitia referētis:& ideo ad hoc φ ſint peccata, non ſufficit relatio virtualis vel habitualis,ſed requiritur actualis,cùm ex ſe ſub illo fine nō cōtineātur.

Ver. 6. DE BONITATE VEL MALITIA ACTVS INTERIORIS.

5.Ethic. Bonitas vel malitia actus interioris voluntatis pendet primò ex obiecto ſuo.Vnde Philoſ. di- B
1.2.q.19.ar.1. cit,φ iuſtitia eſt ſecundum quam aliqui volunt iuſta:& virtus eſt ſecundum quā aliqui volunt bona.Sed bona voluntas eſt illa quæ eſt ſecundum virtutem:ergo bonitas voluntatis eſt ex hoc,φ aliquis vult bonum.Nec obſtat quòd actus aliarum potentiarum, & exteriores accipiant bonitatem ex circunſtantiis,præcipuè ex fine,ſicut dictum eſt:quia finis eſt obiectum voluntatis, & non aliarum potentiarum aut actuum exteriorum:ideo omnes circunſtantiæ requiſitæ ingrediūtur obiectum actus interioris volūtatis. Qua propter D.Tho.dicit,quòd ſuppoſito quòd voluntas ſit boni nulla circunſtantia.ſ.ſubſequens,poteſt facere malam. Et cùm bonitas voluntatis pendeat ex bonitate voliti,neceſſe eſt quòd pendeat ex intentione finis,qui eſt obiectum voluntatis, & ratio volendi ea quæ ſunt ad finem.Si verò intentio finis conſequitūr actum voluntatis exiſtentem,putà ſi aliquis vellet aliquid facere , & poſtea referret in Deum : tunc prima bonitas voluntatis non pendet ex intentione ſequenti,niſi quatenus reiteratur actus:nec per malam intētionem finis ſequentem deprauatur actus,qui præceſsit,ſed actus voluntatis,qui iteratur,eſt malus. ¶Cùm autē obiectum proportionetur voluntati per rationem,quia bonum intellectum eſt obiectum proportionatum voluntati : ſequitur quòd bonitas voluntatis eo modo pendet à ratione , quo pendet ab obiecto.Obiectum enim voluntatis quod eſt bonum,& finis,non pertinent ad genus moris, niſi inquantum cadit ſub ordine rationis. Ratio autem eſt primum principium formale intrinſecum humanorum actuum : Igitur bonitas moris primo pendet à ratione. Et licet bonum ſub ratione boni & appetibilis prius pertineat ad voluntatem, quàm ad rationem , tamen bonum ſub ratione
6. Ethic. veri prius pertinet ad rationem.Et quanuis Philoſ.dicat,quòd obiectum intellectus practici conſiliatiui eorum quæ ſunt ad finem,ſit verum conforme appetitui recto:quia circa media rectitudo rationis conſiſtit in conformitate ad appetitum finis debiti:tamen ipſe appetitus finis debiti præſupponit rectam apprehenſionem de fine,quæ eſt per rationem. Et licet voluntas moueat rationem ſecundum vnum modum. ſ. quantum ad exercitium & effectiuè, ratio tamen alio modo mouet voluntatem , ſcilicet formaliter & directiuè, hoc eſt per præſentationem obiecti, & ſic quantum ad ſpecificationem : ideo bonitas voluntatis pendet à ratione in genere moris.

Ver. 7. DE DEPENDENTIA BONITATIS A LEGE AETERNA.

1.2 q.19.ar.4. Cum in cauſis ordinatis effectus plus pendeat & procedat à prima cauſa,quàm ſecunda:quia C
Pſal.4. ſecūda nō agit,niſi in virtute primæ:& ratio humana,quæ eſt regula & mēſura volūtatis humanæ,pēdeat à lege æterna,quæ eſt ratio diuina & menſura rationis humanæ. Vnde Dauid dicit: Multi dicunt,quis oſtēdit nobis bona?ſubiungit:Signatum eſt ſuper nos lumē vultus tui domine. Quaſi dicat:Lumine rationis,quod nobis ex lumine vultus tui prouenit,datū eſt φ poſſumus cognoſcere bona,& noſtrā voluntatem regulare.¶ Ex quo ſequitur,quòd bonitas voluntatis humanæ magis pēdet à lege æterna,quàm à ratione humana:licet enim vnius rei nō ſint plures menſuræ proximæ,tamen bene ſubordinatæ:& menſurā propriā oporteat eſſe homogeneā,hoc eſt eiuſdem rationis,ſiue vnius generis,cùm intellectus & voluntas ſint eiuſdem rationis & generis:quia ambæ ſint potentiæ ſpirituales connexæ , ſupra ſe inuicem reflectentes : ſed hoc non oportet in menſura remota. Lex enim æterna ſiue ratio diuina non eſt eiuſdem rationis & generis cum voluntate humana, & quanuis lex æterna ſit nobis ignota , ſecundum quod eſt in mente diuina : innoteſcit tamē nobis per rationem naturalem,quæ ab ea deriuatur,vel per aliquam reuelationem.

Ver. 8.

Ver. 8. DE DISCORDIA VOLVNTATIS A CONSCIENTIA ERRONEA.

1.2 q.19.art.5. De veri.q.17. art.4. Rom.14. Conscientia errans obligat.

A VOluntas discordans à ratione etiam errante, est mala: quia ratio etiam errans siue iudicium practicum etiam erroneum est conscientia, quæ nil aliud est qnàm applicatio scientiæ ad aliquem actum. Sed omnis voluntas, qnæ est contra conscientiam, est mala, inxta illud: Omne quod non est ex fide, peccatum est. vbi Glos. exponit, hoc est: Omne quod est contra cōscientiam, ædificat ad gehennam. Ex quo seqnitur quòd conscientia obligat non solùm qnādo dictat qnòd illud qnod est malnm, non est faciendnm, & quòd illud qnod est bonum, & sub præcepto, est faciendum: quia tune non errat, sed etiam ligat quando errat. Et oon tantum quando dictat opera indifferentia, vel etiam quæ snnt sub consilio, esse sub præcepto, & debere fieri sub pœoa peccati mortalis: sed etiam quando dictat & iudicat quòd illud qnod est peccatum mortale, est sub pręcepto, & de necessitate salntis faciēdum sub pœna damnationis æternæ. Cnius ratio est: qnia voluntas se illi discotdans, quantum in se est, habet volitionem faciendi vel omittendi id quod est illicitum: quod facere vel omittere tenetur sub pœua damnatioois æternæ: cùm voluotas non possit ferri in obiectum, nisi præsentatum per rationem, & ratio præsentat quasi præceptum vel probibitnm lege æterna. Ideo qnantum est ex se, facit vel omitrit, quod est contra legem æternam: ideo dicit Apost. Quj autem discernit si manducanerir, damnatus est: quia non ex fide, hoc est secundnm conscięnnam, quam spreuit, & sic delinquit, proprio indicio cōdemnatus. Voluntas ergo discordans à conscientia errante, est mala: quia vnlr malum: nō quòd volitum sit malnm secundum se. sed per accidens propter apprehensionem rationis. Ideo Philoso. dicit quòd per se loqnendo, inconueniens est, non sequi rationem rectam, per accidens autem, non sequi rationem falsam siue errantem. Vnde dicendum est simpliciter quòd omnis voluntas discordans à ratione dictante snb peccato, siue recta siue errante, semper est mala. Licet enim iudicinm rationis errantis nou deriuetur à Deo: tamen ratio errans proponit iudicium, vt verum & à Deo (à quo est omnis veritas) deriuatum. Nec obstat quod D. Aug. dicit: Præceptum inferioris potestatis nō obligat, si contrarietur præcepto superioris potestatis: sed ratio errans est inferior potestas contraria legi æternæ: igitur. quia dictum illud habet locum, qnando cognoscitur quòd inferior potestas præcipit aliquid contra præceptum superioris. Tunc enim dicendū esset cum D. Petro: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sed si aliquis credat qnòd præceptum inferioris, puta Proconsulis, esset præceptum superioris, puta Imperatoris, contemnendo præceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Similiter si homo cognosceret quòd ratio hnmana dictat contra præceptum Dei, non teneretnr rationem sequi: sed tunc ratio nō esset omnino & totaliter errans: sed qnando ratio totaliter errans proponit aliquid, vt præceptum Dei, tūc idem est contemnere dictamen rationis & præceptum Dei: & reducitur illa malitia ad malitiam apprebensionis: quia ratio apprehendit aliqnid mali, & sub ratioue mali, pront contrariatur diuino præcepto, vel prout scādalum vel aliquid huiusmodi sequitur, & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

Rom.14. ad Titum 3.

7. Ethic.

Volūtas discordans à ratione errante semper est mala.

Act. 5.

Ver. 9. DE CONCORDIA VOLVNTATIS CVM RATIONE ERRANTE.

1.2.q.19 art.6.

B VOlnntas concordans eum ratione errante, nou est semper booa: quia cùm bonnm sit ex integra causa, ad bouitatem volnntas requiritur quòd velir illud quod vult snb ratione boni, & quod sit verū bonū & non apparens bonū. Præterea voluntas occideotium Apostolos erat mala, vt uotū est: & tamen cōcordabat cū ratione errante ipsorū, secundū illnd Ioannis: Venit bora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obseqnium præstare Deo. Et sic apparet ꝙ conscientia erronea nō excusat, quādo est error circa id quod quis scire tenetur, vt si ratio errans dictat alicui ꝙ quis tenetur ire ad vxorē alterius, sicut quibusdā mulieribus Lutberanis nostri temporis, quę babebāt cōscientiā dictātem ꝙ ipsæ quāuis vxoratæ, debebāt se cōmunicare aliis à marito, si id peterent propter charitatem. Voluntas coucordans huic rationi errāti, est mala, ex eo ꝙ error iste procedit ex ignorātia legis Dei, quam scire tenetur. Si autē error sit inuincibilis, & causet inuolnntarium: vt si ratio in hoc erret, vt credat aliquam mulierem submissam, quæ oon est sua, esse vxorem suā, vt Iacob: & ea petente debitū cognoscit eā, quod noo faceret si sciret non esse suā: tunc talis error causat inuoluntarium, & excusat à peccato, & sic voluntas se conformans illi conscientiæ erroneæ, nō est mala. Nec ex præmissis sequitur ꝙ sit dabilis aliquis casus, in quo quis sit perplexus: quia licet quis discordaos à ratione errāte dictante de adulterando peccet, ac etiam se illi conformans, non tamen est perplexus: quia habet aliud remedium ad vitandum peccatum. Potest enim & debet conscientiam deponere, qnòd si nolit, non est inconueniens qnòd aliquis ex culpa sna sit perplexus: quia sicut in syllogismis vno incōuenienti dato, necesse est alia sequi: Ita etiam in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequūtur. Non tamen potest simpliciter quis esse perplexus: quia potest & tenetur conscientiam erroneam deponere, nec illis credēdum est qui se non posse illam deponere dicuot, & qnòd habeant conscientiam reflexā, quòd sub pœna peccati mortalis non deponant conscientiam dictantem de adulterio perpetrando: qnia possunt suspendere actū volūtatis, quo facto, ratio naturali ordine quærit alia media, & cōsiliatur aliunde, ex synderesi iuuātur: & si recurrant ad Deū, illuminabit illos, Deus enim & natura nō deficiūt in necessariis, nisi ex culpa. Concordās tamen cū conscientia errante in indifferentibus, nou peccat.

Ioan.16.

Vet. 10. DE LIGAMINE CONSCIENTIAE ET PRAECEPTI PRAELATI.

De veri.q.17. art.4.
CVm cõsciẽtia nõ liget nisi vi præcepti diuini, vel secũdum legẽ diuinam scriptam, vel secun- C
dum legem naturæ inditam: sequitur quòd ligamẽ cõsciẽtiæ maius est, quàm ligamẽ præ-
cepti prælati: vnde cùm præceptum diuinum sit maius præcepto prælati, sequitur quòd ligamen
cõsciẽtię est maius eo. Et sic cõsciẽtia ligat, præcepto prȩlati in cõtrarium existẽte. Licet enim prȩ-
lato resistẽs ordinationi Dei resistat, & sic præcepto diuino, nõ tamẽ adeo propinquè. Circa hoc
tamẽ aduertẽdum est, quia cõsciẽtia recta & erronea diuersimodè se habẽt quantum ad vim obli-
gatiuam. Cõsciẽtia enim recta perfectè & simpliciter obligat contra prælati præceptum. simpli-
citer quidem, quia eius obligatio auferri nõ potest, cùm sine peccato nõ possit deponi talis con-
scientia. Perfectè autem, quia cõsciẽtia recta nõ solùm hoc modo ligat, vt ille qui eam sequitur,
peccatum nõ incurrat, sed etiã vt ille qui eam sequitur, sit immunis à peccato, quãtumcũq; præ-
lati prȩceptum sit in cõtrarium. Sed cõsciẽtia erronea obligat cõtra prȩceptum prȩlati in indiffe-
rentibus secũdum quid & imperfectè: quia nõ obligat in omnem euẽtum, sed sub conditione suę
durationis. Potest enim & debet quis talem consciẽtiam deponere. Imperfectè autem quia ligat
quãtum ad hoc quòd ille qui eam sequitur, peccatũ nõ incurrit. Nõ autem quãtum ad hoc quòd
ille qui eam sequitur, peccatum euitet, cùm prȩceptum prȩlati habet cõtrarium: si tamẽ ad illud
indifferẽs prȩlati prȩceptum obliget, in tali casu peccat, si nõ faciat: quia cõtra cõsciẽtiam agit. Et
si faciat, pariter peccat, quia prȩlato est inobediẽs. Magis autem peccat, si nõ faciat cõscientia du-
rãte, quod consciẽtia dictat, cùm plus liget quàm prȩceptum prȩlati. Nõ enim per conscientiam
erroneam soluitur ille qui vouit, ab his ad quæ bonum obediẽtię se extẽdit: nec iterum soluitur à
ligamine consciẽtię propter obligationem voti: sed manet in eo contraria obligatio: nec tamen est
perplexus, quia potest & debet cõsciẽtiam illam deponere. Et quãuis subditus nõ habeat iudica-
re de prȩcepto prȩlati, habet tamẽ iudicare & discernere de impletione prȩcepti eorum quę ad ip-
sum spectãt: vnusquisque enim actus suos examinare debet secundum scientiam quam habet à
Deo, siue sit naturalis, siue acquisita, siue infusa: omnis enim homo debet secũdum rationẽ agere.

Vet. 11. DE CONFORMITATE VOLVNTATIS HVMANAE AD DIVINAM.

1.2.q.19.ar.10. De veri.q.23. ar.7.& 8.
AD hoc quòd volũtas hominis sit bona, oportet quòd cõformetur volũtati diuinę: quia nihil D
est rectum nisi cõformetur suę regulæ, cùm vnumquodque intãtum sit rectum, inquantum
attingit suam regulam & mẽsuram, sed volũtas diuina est regula & mẽsura volũtatis humanæ:
quia illud quod est primum in vnoquoque genere, est metrum & mẽsura omnium illorum quæ
sunt illius generis: sed volũtas diuina est prima in genere volũtatum: igitur est regula. Vnde Gl.
Psal.32. super illud Psal. Rectos decet collaudatio, dicit. Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult. Igi-
tur quicũque habet volũtatem repugnãtem volũtati diuinæ: nõ habet volũtatem rectam, & per
Psal.100. cõsequẽs malam. Insuper Glos. super illud: Nõ adhęsit mihi cor prauum, dicit: Tortum cor habet,
qui nõ vult quę Deus vult: sed quilibet tenetur cordis tortitudinem & prauitatem vitare. Igitur,
Matt.26. &c. Vlterius secũdum Cicer. Amicorum est idem velle, & idẽ nolle. Postremò Christus fuit nobis
Volũtas hominis debet conformari voluntati diuinæ in volito formali, sed non semper in materiali.
datus in exemplum, regulam, & mẽsuram in omnibus actibus humanis. ¶ Sed Christus maximè
virtuosus dicit, Nõ sicut ego volo, sed sicut tu. Igitur. Hęc argumẽta sufficiẽter probãt nos debere
cõformare volũtatem nostram voluntati diuinę in volito formali. Sed an teneamur nos cõforma-
re volũtatem nostram volũtati diuinæ in volito materiali & particulari, est difficultas. Ad cuius
euidẽtiam sciẽdum est primò, quòd licet in Deo non sit nisi vna volũtas, quia omnia vult: tamen
quia volita & rationes volitorum secũdum nostrum modum intelligẽdi sunt diuersa: ideo vnum
Volitum formale.
dicimus volitum materiale, & aliud volitum formale. Volitum formale Dei dicitur bonum com-
Volitum materiale.
mune totius vniuersi, quod est apprehẽsum ab eo, qui est vniuersi factor & gubernator: hoc bo-
num commune, quod cõsistit in ordine totius vniuersi Deus principaliter vult: & omnia alia quę
vult, ordinat ad hoc bonum commune. Apprehẽsio autem alicuius creaturæ particularis in Deo
est cõsideratio boni proportionati illi creaturæ, secũdum suam naturam: & hoc volitum dicitur
materiale. ¶ Resolutio ergo huius materiæ est, quòd nos tenemur cõformare volũtatem nostram
volũtati diuinæ cognitæ in volito formali: nec esset recta volũtas alicuius hominis volentis ali-
quod bonum particulare, nisi referret in bonum commune, sicut in finem, aliqua relatione, saltẽ
aptitudinali. Velle enim aliquid sub ratione boni, est velle propter summum bonum, si ad ipsum
sit ordinabile. Naturalis enim appetitus cuiuslibet partis ordinatur in bonum totius: & ex fine
accipitur ratio volẽdi illud, quod est ad finem siue medium: sed quia aliquid cõtingit esse bonũ,
secũdum rationem vniuersalẽ, & nõ secũdum particularẽ: quia pro cõseruatione vitæ leonis, qui
est pars vniuersi, bonũ est q̃ occidatur asinus, & detur illi in cibũ, quod tamẽ nõ est bonũ asino,
hoc etiã cõtingit in volũtatiis. Ideo cõtingit q̃ aliqua volũtas, volẽs aliquid secũdũ rationẽ par-
ticularem cõsideratũ, quod Deus nõ vult secũdum rationẽ vniuersalẽ cõsideratũ, est bona. Vnde
D. Aug. in Enchirid. c.11. dicit, q̃ bonus filius bona volũtate vult patrẽ viuere, quẽ Deus vult mo-
Philip. 1. ri. Ideo Apost. dicebat: Cupio dissolui & esse cum Christo: & tamẽ Deus hoc non volebat. vnde
subditur: Scio autẽ quòd manebo propter vos, & sic placebat D. Paulo dissolui & esse cũ Christo,
tanquam bonum sibi & contrarium in ordine ad bonum commune, & finem vniuersalem. Ideo
dicendum est de D. Virgine, quæ dolebat & tristabatur de morte Christi, secũdum vnam ratio-
Mat.26. nem, & secũdum aliam volebat: Sic & Christus, vnde dicebat: Trãseat à me calix iste, verũtamen
non

nõ ſicut ego volo,ſed ſicut tu,& tamen ſciebat Deũ velle eum mori.Hinc eſt ꝙ poſſunt eſſe diuerſæ & oppoſitæ volũtates diuerſorũ hominũ,imo etiã vnius circa oppoſita bona,prout ſub diuerſis rationibus volũt hoc eſſe vel nõ eſſe.Iudex enim iuſtè vult latronem mori, eò quòd nocet reipublicæ,quem vxor iuſtè vult viuere,quia vtilis ſibi:& ideo nõ eſt ſemper neceſſe voluntatem noſtrã cõformari voluntati diuinæ in volito materiali,ſiue in particulari.¶ Sed quãdo,& quãdo nõ, inquirendũ eſt.Ad huiuſmodi autem clariorem notitiã ſupponenda ſunt quatuor.Primò quòd nemo tenetur ad impoſsibile.Vnde D.Hierony.dicit:Si quis dixerit Deum præcepiſſe impoſsibile, anathema ſit.Ideo Chriſtus dicit,iugum meum ſuaue eſt,& onus meum leue.Et D.Ioan. Mãdata eius grauia nõ ſunt.Ex quo ſequitur quòd nullus tenetur cõformare voluntatem ſuã volũtati diuinæ per æquiparãtiã,ſiue ſecundum modum tendendi in obiectum ita intensè aut ſecundum conãtum,ſed ſolùm tenemur cõformare per imitationem, quemadmodũ voluntas veri obediẽtis cõformatur voluntati præcipientis.¶ Secundò præſupponendũ eſt quòd cum voluntas nõ poſsit ferri in incognitum,nullus obligatur,niſi ad cognita,& per intellectum præſentata. Et per cõſequens nõ tenetur ſe cõformare voluntati diuinæ,ſiue in volito materiali ſiue formali,niſi illã cognoſcat vel cognoſcere poſsit,& teneatur.¶ Tertiò ſupponendũ eſt quòd non eſt neceſſe quemlibet cõformare voluntatem ſuã voluntati diuinæ in omni volito etiã cognito,eò quòd Deus multa vult,ſaltem voluntate beneplaciti,quæ ꝓhibuit nobis illa velle:vt peccata.Quartò ſupponendum eſt quòd tenemur cõformare voluntatem noſtrã voluntati diuinæ,quãtum ad vtrunq; volitum.ſ.materiale & formale.In his ſolùm,de quibus nobis conſtat, & notum eſt Deum velle nos cõformari ſibi:cuius ratio duplex aſsignari poteſt.Prima ratio eſt, quia voluntas diuina eſt regula voluntatis humanæ,in hoc quòd vult eã aliquid velle, cùm in habentibus cognitionem & libertatem vnum nõ reguler aliud,niſi quatenus proponit vel imponit quid & qualiter agat.Vnde ſequitur quòd voluntas diuina nõ eſt regula volũtatis humanæ,niſi per hoc quòd proponit ei quid & qualiter velit,cùm per alia quæ Deus vult,propter quãcunq; cauſam vel finem velit,nõ regulat volũtatem humanã,niſi indicet ei quòd vult eã id velle.Sed ſi ipſe Deus velit nos aliquid velle,voluntas noſtra regulatur illa volitione : vult enim filium velle vitã patris, & tamen ipſe vult patrem mori.Vnde Anſel.in lib.de libe.arb.c.6.dicit:Nulla eſt iuſta voluntas, niſi quæ vult illud quòd Deus vult illã velle.Voluntas autem diuina nobis innoteſcit per præcepta & prohibitiones, & per conſilia & reuelationes, quæ ſunt ſigna voluntatis antecedentis. Et ſic tenemur velle quæ Deus præcepit,& nolle quæ prohibet.Quod autem cõſulit,nõ tenemur velle,quia hoc noſtro reliquit arbitrio.Nõ enim per hoc quòd cõſulit virginitatem,innoteſcit nobis ꝙ præcipiat ſiue velit nos velle abſolutè & neceſſariò:ſed quod expedientius eſt ad profectum, & noſtrum cõmodum. Idem eſt de his quæ Deus vult nos velle,voluntate cõſequente,ſiue beneplaciti, ſi innoteſcat per exteriorem & ſufficientem reuelationem,& per euidentem interiorem inſpirationẽ, ꝙ Deus velit nos illa velle.Nõ enim apparet alius modus,per quem innoteſcat,ꝙ Deus velit nos talia velle: per operationem enim exteriorem in re exiſtentem,vt cùm domus cõburitur: bene apparet quòd Deus vult domum cõburi volũtate beneplaciti effectiua,& ſimiliter in aliis bonis vel indifferentibus:& in malis vult ſolùm voluntate permiſsiua.Nõ tamẽ per illã operationem, quã efficit vel permittit,innoteſcit nobis quòd Deus velit nos illa velle:imò ex præceptis datis in ſacris literis & de iure naturæ apparet oppoſitum.Quapropter videns domũ ſuã vel proximi cõburi, nõ tenetur velle,imò tenetur occurrere & impedire propter bonum propriũ vel proximi,& filius curã gerere patris infirmi,& maritus impedire ne vxor cõmittat adulteriũ,vel nę Sortes occidat eũ, quem occideret,ſi nõ impediretur.Secũda ratio,qua idẽ probatur,eſt à poſteriori:quia ſubditus non tenetur cõformare voluntatem ſuã voluntati pręlati de aliquo faciendo,niſi prælatus illud ei notificet,cùm promulgatio ſit de ratione legis.Quòd autem nõ teneamur velle ea quæ fiũt volũtate beneplaciti,ſub pœna peccati,probat Durãdus.Et aſſumit hoc volitũ.ſ.dãnationẽ patris,non tenetur filius illã velle ex natura rei:quia ſi ſic,teneretur eã velle,etiã ſi Deus nollet. Nòn tenetur etiã ex præcepto Dei,qui habet ex præcepto charitatis & naturæ velle oppoſitũ:nec viſum eſt aliquãdo Deũ præcepta cõtraria dediſſe,cùm Deus nõ deſtruat ordinẽ naturæ aut charitatis, & ſic hoc fieri nõ poteſt de potentia ordinata.Ex præmiſsis ſoluũtur multa argumẽta, & patet ꝙ Deus nõ poteſt de potẽtia ordinata alicui reuelare dãnationẽ ſuã,& ſi reuelet,nõ tenetur eã velle, quia cùm nõ poſsit eſſe ſine peccato,teneretur velle peccatũ:& ſic Deus præciperet illi ꝙ vellet peccatum,quod eſt impoſsibile,ſecus eſſet de ſolis tormentis abſq; peccato.D.Tho.dicit quòd quãuis Deus de potentia abſoluta poſsit alicui ſuã dãnationem reuelare,nõ tamẽ hoc poteſt de potentia ordinata:quia talis reuelatio cogeret eũ deſperare.Et ſi alicui talis reuelatio fieret, non deberet intelligi ſecundũ modũ prophetię prędeſtinationis vel præſcientiæ,hoc eſt ꝙ infallibiliter eueniret:ſed ꝑ modũ prophetiæ cõminationis,quæ intelligitur ſuppoſita cõditione demeritorum. Sed dato ꝙ eſſet intelligendũ ꝑ modũ præſcientiæ,adhuc non teneretur ille, cui talis reuelatio fieret, velle ſuã dãnationẽ abſolutè,ſed ſecundũ ordinem diuinæ iuſtitiæ,quo Deus vult perſiſtẽtes & perſeuerãtes in peccato,dãnari.Non enim vult ex parte ſua aliquẽ abſolutè dãnari, cùm velit omnes homines ſaluos fieri.1.Timot.2.ſed ſecundũ quod ex nobis eſt.Vnde illo poſito: Velle ſuã dãnationem nõ eſt cõformare volũtatẽ ſuã volũtati diuinę,ſed volũtati peccati.Notãdũ tamen ꝙ cùm in patria omnes ſancti videãt clarè in ſingulis quæ videt,ordinẽ eorũ, ad quẽ Deus circa ea vult:& ideo nõ ſolùm formaliter,ſed etiã materialiter in omnibus voluntatẽ ſuã volũtati diuinę

Mat 11.
1 Ioan.5.
Quando volũtas humana debet cõformari diuinæ in volito materiali.

1 ſent.diſt 48. q.2.

De veri.q.23. ar.8.ad.2.

cóformant. Et sic si de potentia absoluta communicaret visioně clarã suæ essentiæ Indę: Iudas videndo & vnlendo snã dãnationem futurã sub illo ordine, non tristaretur, fortè Deo nó cócurrere. Non tamen teneretur eam velle, & in hoc se conformare, sicut in omnibus aliis. In viatoribus autem qui non elarè vidẽt, motus voluntatis retardatur per vires inferiores: ideo Deus non obligat eos sub pœna peccati, ad se conformãdum illi in volito materiali, etiã si reuelet ordinem diuinæ prouidentię. Ideo sufficit non repugnare diuinę ordinationi seu voluntati. Nec oportet gaudiũ de hoc experiri, sicut Philos. dicit de forti, ꝙ sufficit eũ non tristari in periculis mortis, quãuis non gaudeat. ¶ Si dicatur ꝙ sic se habet intellectus humanus ad intellectũ diuinũ, sicut voluntas humana ad voluntatẽ diuinã: ergo si homo teneretur cóformare voluntatẽ suã volũtati diuinæ: ita etiã intellectũ suũ intellectui diuino. Et sic quãdocunq; assentiret falso, peccaret: quia difformaret se intellectui diuino, qui est semper verus. Negatur cósequẽtia, quia nó est simile, cùm volũtas sit libera & nõ intellectus: defectus enim intellectus nó semp est in potestate nostra, sicut defectus volũtatis, cùm aliquãdo organa sensuũ, à quorũ actibus actus intellectus pẽdẽt, sint indisposita.

Ver. 12. DE BONITATE ACTVS EXTERIORIS.

1.2.q.20. Bonitas actuũ interiorũ redũdat in exteriores: & è cõuersò. Ad cuius euidentiã supponendum A est quòd duplex est bonitas, scilicet, entitatiua siue transcendentalis, conueniens omnibus rebus, inquantum habent esse. Hęc bonitas in actibus humanis est ens absolutum, & de prædicamento qualitatis, & in tertia specie: est enim operatio elicita vel imperata à volũtate, tãquã à causa mouente, & sic eius bonitas & entitas manifestè procedit & pendet à voluntate, cuius est effectus. Alia est bonitas moris siue moralis, cuius subiectum est operatio humana, quæ pro formali & abstracto nihil aliud est, quàm relatio quędam, quæ dicitur rectitudo siue conuenientia operationis in attractione ad suam regulam. Regula autem humanorum actuum est ratio, ideo bonitas moralis consistit in debita proportione actuum humanorum ad rationem siue ad iudicium prudentiale, per quod regulantur & sequuntur rectam rationem, hoc est verum iudicium rationis

4.cap. de diui. Nom. practicæ. Vnde D. Diony. dicit: Bonum hominis est secũdum rationem esse. Hæc autem proportio conuenit obiecto & circunstantiis ac fini, diuersimodè tamen: & cùm ex actu interiori & exteriori constituatur vnus actus humanus, vt dictum est, sequitur quòd bonitas actus exterioris redundat in interiorem, & è conuersò, secundum quãdam analogiam, vt primò fit in vno, & secundario ordine quodam in alio, vt sanitas in animali medicina & vrina. Sed videndũ est cui pri-

1.2.q.20.ar.1. mò conuenit. D. Tho. dicit, quòd actus exteriores possunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus siue obiectum, quod dicitur materia debita, & secundum circunstantias in ipsis consideratas: sicut dare eleemosynam, & hęc bonitas non deriuatur à voluntate, sed magis à ratione: quia prius non pendet à posteriori. Obiectum autem debitè circunstantionatum prius conueniens est rationi rectę, & ordinatur per eam, cùm voluntas procedit in actum, qui quandocũque intrinsecè, hoc est ex natura sua est bonus, vt dilectio Dei super omnia, & alij actus intrinsecè boni: aliquando autem extrinsecè, vt actus ex præcepto superioris, & eodem modo dicẽdum

Aliud exteriorẽ & interiorẽ quæ bonitas prior sit. de malo. Et ideo si consideretur bonitas actus exterioris, secundum quòd est in apprehensione & ordinatione rationis, prior est bonitas actus exterioris, quàm bonitas volũtatis. Et sic illa bonitas deriuatur ab obiecto apprehenso per rationem ad ipsam volũtatem. Sed si consideretur secũdum quòd est in executione operis, sequitur volũtatem, quæ est principiũ operatiuũ eius. Et sic illa bonitas primò est in obiecto debitè circunstantionato, secundò in actu volũtatis, tertiò in executione operis, siue in operatione actuali exteriori: & loquimur hic de prioritate naturæ. Alio modo actus exterior dicitur bonus per ordinem ad finem remotum. f. vltra obiectum, quod etiam habet rationem finis propinquus. Cùm autem finis & bonum sint obiectum voluntatis, sequitur quòd bonitas vel malitia, quam habet actus exterior in ordine ad finem, per prius inueniatur in actu voluntatis, & per eam deriuetur ad actum exteriorem. Et quia bonitas finis per prius est in ratione, cùm quemadmodum actus exterior ordinatur per rationem: ita & finis, alias actus non esset bonus. Ideo tam bonitas obiecti, quàm finis, per prius conueniunt rationi, tanquam primo principio immediatè regulanti. Et bonitas finis, tanquam regulati, conuenit voluntati & actui exteriori: primò tamen voluntati, deinde actui exteriori: bonitas verò obiecti regulati primò conuenit actui exteriori, deinde voluntati. ¶ Ex præmissis infertur, quòd nonnunquam sunt duæ bonitates in actu exteriori, scilicet, bonitas obiecti & finis. Non tamẽ semper, quia aliquando voluntas nõ ordinat actum eleemosynę in vlteriorem finẽ, & tunc tota bonitas pendet ex obiecto. Aliquando etiam voluntas elicit actum indifferentem ex obiecto, & ordinat in bonum finem. Et tunc tota bonitas actus pendet ex fine. Sed sunt duæ bonitates vel malitiæ, quando actus exterior est bonus vel malus ex obiecto, & ordinatur in alium bonum vel malum finem, vna tamen illarum pendet principaliter ex actu exteriori, & deriuatur sine redundat in voluntatem, alia principaliter pẽdet ex voluntate, & redundat in actum exteriorem. Sed in duobus primis casibus non est nisi vna bonitas in actu interiori & exteriori. ¶ Nec obstat quòd idem accidens nõ potest esse in duobus subiectis: quod esset in dictis duobus casibus, si bonitas vnius actus deriuaretur ad alium: quia hoc verum esset si deriuaretur, sicut ex causa agente vniuoca: vt cùm calidum calefacit, alius numero est calor in calefaciẽte, & calefacto. Secus si secundũ analogiã, vt dictũ est de sanitate, quę est subiectiuè in animali, & per redundãtiam in vrina tanquã in signo. Bonitas autẽ moralis subiectiuè est in intellectu, & per redundantiam in voluntate & actu exteriori, sed diuersimodè, vt dictũ est.

Ver 13.

Ver. 13. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIAE EX ACTV EXTERIORI.

B SI loquamur de bonitate vel malitia actus exterioris, quā habet ex fine, tūc actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiā: quia bonitas vel malitia finis primò est in voluntate, & ab ea redundat ad actum exteriorem: hoc autem intelligendum est, nisi contingat voluntatem ex actu exteriori secundū se fieri meliorem in bonis, & peiorem in malis. Quod quidem tripliciter contingere potest. Vno modo secundum numerum, puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & tunc non facit. Postmodùm vult & facit, duplicatur actus voluntatis, & sic sunt duo actus voluntatis, moraliter boni vel mali. Alio modo secundum extensionē: puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter impedimentum desistit: alius autem continuat motum voluntatis, quousque opere perficiatur. Manifestū est φ huiusmodi voluntas est diuturnior in bono vel malo, & secundum hoc melior vel peior. Tertiò secundum intentionē, sunt enim quidam actus exteriores, qui inquantum sunt delectabiles vel pœnosi, nati sunt intendere vel remittere voluntatē, vt actus fornicationis & martyrij. Constat enim φ quando volūtas intēsius tendit in bonū vel malū, tāto est melior vel peior. Si verò loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet ex obiecto, siue secundū materiā, & diuersas circunstātias, sic cōparatur ad voluntatem, vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatē vel malitiā voluntatis. Quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc, φ consequitur finē, vel attingit terminū: vnde non est pfecta volūtas, nisi quæ opportunitate data operetur. Si autem posibilitas desit, voluntate existente perfecta, defectus perfectionis, qui est ex defectu actus exterioris, est simpliciter inuoluntarius: inuoluntariū autem sicut non meretur pœnam vel præmium in operando: ita nil tollit de præmio vel pœna, si homo simpliciter inuoluntariè deficiat à faciēdo bono vel malo. ¶ Ex præmissis patet quomodo voluntas est duplex. s. efficax & inefficax. Voluntas efficax dicitur perfecta: quia ea posita necessariò sequitur actus, secluso impedimento. Voluntas inefficax dicitur imperfecta: & qua posita nō necessariò sequitur actus, etiam secluso impedimento. Actus exterior addit bonitatem vel malitiam in volitione inefficaci, paulatim perficitur excundo ad actum, & intelligēdum est de bonitate vel malitia essentiali: quia certū est quòd semper actus exterior addit bonitatē vel malitiam accidentalem: quia qui efficaciter vult in gratia facere bonū actū & non potest, non gaudebit de actu bono exteriori, sicut ille qui voluit & fecit: & eodem modo nō patietur de malo. ¶ Nec tamen propter hoc sequitur quòd peccator non teneatur cōfiteri de peccato exteriori: nec quòd sufficiat dicere sacerdoti docto, quòd habuit voluntatem efficacem furti, adulterij, vel homicidij. Quia peccator tenetur in confessione clarè manifestare peccata sua, sicut vulneratus ad mortem, debet clarè ostendere vulnera medico, siue chirurgo, vt possit facilius & perfectius curari. Sic peccator propter medelam, verecundiam, humilitatem, cautelam: & vt sacerdos debitam pœnitentiam iniungere posit, ac scire an penitus teneatur ad restitutionem, & illam iniūgere, (ad hæc enim sacramentalis confessio est instituta) clarè debet cōfiteri. Nec obstat pariter quòd actus sacramentorum in suscipiente disposito causent gratiam, & tamen sunt actus exteriores: quia sunt actus priuilegiati ex diuina institutione: nec addunt bonitatē vel malitiā ex opere operantis, sed ex opere operato, vt infrà dicetur. Si dicatur quod hoc fauet hæresi Albaldini, qui dicebat quòd homo non efficitur deterior operibus malis: Dicendum quòd ille omnino negabat bonitatem & malitiam in operationibus exterioribus, quod longè est à proposito. Ad argumentum quod posset fieri de fornicatione & martyrio, patet ex dictis: quia illi actus dicuntur addere propter intētionem.

1.2.q.20.ar.4.

Voluntas efficax & inefficax quid sit.

Ver. 14. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIAE PER EVENTVM.

C EVentus sequens aut est præcogitatus siue præuisus, aut non. Si primum, manifestum est quòd addit ad bonitatē vel malitiam: cùm enim aliquis cogitat quòd ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet quòd volūtas eius est magis deordinata, & sic euentus transit in vim obiecti. Si autē euētus sequens non sit præcogitatus, distinguendū est, quia si euentus sequitur per se, & vt in pluribus: secundum hoc euentus sequens addit ad bonitatem vel malitiam actus. Manifestum est enim meliorē actū esse ex genere suo, ex quo possunt plura bona sequi: & peiorem, ex quo plura mala. Si verò per accidens, & vt in paucioribus, tūc euentus sequēs non addit bonitatem vel malitiam super actum. Non enim datur iudicium de re aliqua, secundum quòd est per accidens, sed solùm secundū illud quod est de per se. Et sic euentus sequēs non facit actū malū, qui prius erat bonus: nec quòd bonū eum, qui prius erat malus. Putà si aliquis det eleemosynam propter Deum, & ille abutatur ad peccatū: nihil deperit ei, qui eleemosynam facit. Similiter si aliquis patienter ferat iniuriam sibi factā, nō propter hoc excusatur ille qui fecit.

1.2.q.20.ar.5.

Euētus per se sequens addit ad bonitatem & malitiam.

Ver. 15. DE IIS QVAE CONSEQVVNTVR BONITATEM VEL MALITIAM.

D ACtum humanum propter bonitatem consequuntur tria, à quibus etiam denominatur. s. rectitudo, laudabilitas, & meritum: & actum malum, alia tria. s. peccatum, vituperium, & demeritum. Rectitudo prouenit ex eo φ est conformis rationi & legi æternæ. Et sic bonū in plus est quàm rectum: quia bonum importat omnem operationem & omne ens. Rectum autem quod sit conforme suæ regulæ: in his enim quæ aguntur per voluntatem humanam, regula proxima, est humana ratio: regula verò suprema, est lex æterna, à qua actus malus discordat. Ideo non est rectus, sed obliquus & deordinatus, ex quo habet rationem peccati, quod à D. Aug. dicitur esse dictum, factum, vel concupitum cōtra legem æternā. Laudabilitas est imputabilitas siue attributio boni. Et vituperium imputabilitas mali, & sic laudare aliquem, est imputare vel attribuere ei bo-

1.2.q.21.

Rectitudo actus humani.

22. contra Faustum.

Laudabilitas & vituperiū.

nitatem:& vituperare, est ei imputare malum vel malitiam. Actus autem imputantur agenti, quando sunt in potestate sua. Hoc autem est in omnibus actibus voluntatis, quia per voluntatem homo habet dominiũ sui actus. Ideo Philos. dicit quòd opera virtutum sunt laudabilia, & opera contraria, hoc est vitiorum, sunt vituperabilia siue culpabilia. Meritum & demeritum dicitur in ordine ad retributionem quæ fit per iustitiam: retributio autem fit alicui ex eo quod agit in profectum vel nocumentum alterius. Est autem considerandum quòd vnusquisque in aliqua societate viuens, est pars siue membrum totius societatis. Quicunque ergo agit aliquid in bonum vel malum alicuius existentis in aliqua societate siue communitate, redundat in totam societatem, sicut quicunque lædit manum vel pedem, lædit hominem, & ideo cum aliquis agit in bonum vel malum alicuius particularis personæ viuentis in communitate, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti vno modo, secũdum quòd debetur ei retributio à singulari persona, quam iuuat vel offendit. Alio modo secundum quòd debetur ei retributio à toto collegio. Quando verò aliquis ordinat actum suum directè in bonum vel malum totius collegij, retributio debetur ei primò à toto collegio, secundariò verò ab omnibus collegij partibus. Cùm autem aliquis agit in bonũ vel malum proprium, etiam debetur ei retributio, inquantum. s. hoc vergit in bonum vel malũ collegij & communitatis, cuius ipse est pars: licet non debeatur ei retributio, in quantum est bonum vel malum singularis personæ, quæ est eadem agenti, nisi fortè à seipso secundum quandam similitudinem, prout est iustitia hominis ad seipsum. Sic igitur patet quòd actus boni vel mali habẽt rationem rectitudinis & peccati, siue deordinationis secundum ordinem ad regulam. habẽt etiã rationem laudabilis vel culpabilis siue vituperabilis, secundum quòd sunt in potestate volũtatis: habent præterea rationem meriti vel demeriti, secundum rationem iustitiæ ad alterum. Quòd autem actus humani habeant rationem meriti, vel demeriti, in ordine ad Deum, inferiùs dicetur.

Meritum & demeritum actus humani.

§. 8. DE IIS QVAE CONSEQVVNTVR ACTVS INTELLECTVS, ET VOLVNTATIS.

1.2.q.49. Cum omne agens finitum habens in se principium actiuum & passiuum, in agendo repatiatur (recipit enim actionem suam) consequẽs est quòd potentia quæ agit, cùm sit indeterminata ad actus oppositos, per actus similes & frequentatos determinetur: quia per actum aliqua qualitas relinquitur in ea, per quam inclinatur ad similem actum, vt si intellectus assentiat alicui propositioni practicæ vel speculatiuæ, ille assensus relinquit in eo aliquam qualitatem inclinantem ad similem assensum. & si bis vel ter aut quater intellectus reiteret illum assensum, illa prima qualitas inclinans ad similem actum intenditur: & per continuationem sic determinat intellectum, quòd promptè, faciliter, & delectabiliter, & quasi quodam modo immobiliter assentiet illi propositioni. Et eodem modo experimur de actu voluntatis & appetitus sensitiui. Illam qualitatem remanentem ex actibus, determinantem & inclinantem potentiam ad similes actus, vocant morales dispositionem. Quæ licet sit incorruptibilis ex parte subiecti. s. intellectus & voluntatis: quia tamen intellectus & voluntas, ac appetitus sensitiuus possunt recipere actum contrarium eiusdem conatus, siue actiuitatis aut maioris, illa qualitas præcedens corrumpetur, aut saltem diminuetur. Et similiter dicẽdum est, si per plures actus illa qualitas fuerit radicata, vel intẽsa, per contrarios actus diminuitur, & per similes intenditur, siue magis vel intimius radicatur. Et cùm per plurimos actus illa potentia fuerit exercitata & determinata ad promptè, faciliter, & delectabiliter, & quodammodo immobiliter operandum similes actus, & difficiliter exeundum in actus contrarios, tunc cùm ad prædictam perfectionem prædicta qualitas peruenerit, vocatur habitus, qui est qualitas de difficili mobilis, ex assuetudine causata, agens in modum naturæ, hoc est faciens promptè, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter operari, nisi impediatur. Ideo cõmuniter dicitur, quòd in repentinis cognoscitur habitus, & quòd cõsuetudo est altera natura, & quod difficile est assueta relinquere. Ex prædictis apparet quòd dispositio est qualitas de facili mobilis, inclinãs & determinans potẽtiam ad similes actus. Apparet etiã quòd eadem qualitas numero, quæ prius erat dispositio, fit habitus: sicut calor in aqua à principio est tepidus, & per cõtinuationẽ actionis, ignis fit feruidus, & sic sunt idem essentialiter. Apparet etiã quod habitus est determinatio potentiæ. E

Habitus quid.

Dispositio quid sit, & quomodo fiat habitus.

Ver. 1. DE DEFINITIONE ET DIVISIONE HABITVS.

7. Phy. Vt quidditas habitus, de quo hic loquimur, perfectius intelligatur, considerandum est quod dicit Philos. loquens de habitu corporis, quòd habitus est dispositio perfecti ad optimum. Dicitur autem vnumquodque perfectum, quod est dispositum secundum naturam. Optimum dicitur operatio eius, & in 5. Metap. dicit quòd habitus est dispositio. s. de difficili mobilis, vt dictum est, secundum quam aliquid bene vel malè disponitur secundum se (hoc est secundũ naturam) aut ad aliud, s. ad operationem. Quæ quidem dispositio, quando est conueniens naturæ rei, dicitur bona: quando verò non est conueniens, dicitur mala. Per hæc Philos. sufficienter dat intelligere quòd duplex est habitus. Quidã est dispositio seu determinatio naturæ, secundum esse bene vel malè corporis vel animæ: vt sanitas, quæ cõsistit in debita humorum proportione, est habitus secundum bene esse corporis: & infirmitas, quæ est qualitas prædominans, causans disproportionem humorum, dicitur habitus secũdum malè esse, quæ est de difficili mobilis. Sanitas etiam est de difficili mobilis: quia seclusa violẽtia, non subitò homo infirmatur, sed paulatim disponitur: & tandẽ vltima dispositio in virtute præcedentiũ causat habitũ, sicut gutta cauat lapidẽ: quamuis aliqui hæc ignorãtes arbitrẽtur sanitatẽ esse de facili mobilẽ, & per consequens nõ esse habitum. F

Habitus duplex.

Sanitas et infirmitas quid sint, et quomodo sint habitus de difficili mobiles.

Secundum

Secundum animam verò ad bene esse Theologi ponunt vnum habitum in essentia animæ, quem vocant gratiam gratum facientem, quæ perficit ipsam essentiam animæ, in qua est subiectiuè, & facit gratum & acceptum. Hic habitus ex se & secundum se nõ ordinatur immediatè ad nperandum: qnanuis ex consequenti per virtutes, quæ fluunt ab ipsa in potentiis, vt inferius amplius dicetur. Secundum verò malè esse aliqui ponuut maculam in essentia animæ, quam dicũt esse gratiæ prinationem, sicut infirmitatem sanitatis priuationem, & sic dicunt maculam habere aliquid positiuum. s. tenebrositatem vel obnubilationem quandam, quo mediante peccator redditur abominabilis coram Deo. Ex illa tamẽ macula nihil imprimitur in potentiis: sed remanent debilitatę & inclinatæ ad malum propter defectum virtutum & donorum, quæ fluunt ab essentia gratiæ: sed de his amplius inferius. Alius est habitus, qui est dispositio seu determluatio potẽtiæ ad aliud, hoc est ad operationem secundum bene vel malè. Qunado actus vel operatio est conueniens, dicitur bona, & habitus bonus, qui à theologis & philosophis moralibus vocatur virtus. Quando verò operatio est disconueniens rectæ rationi, seu inordinata, dispositio illa dicitur mala, & habitus malus, qui à Theologis & moralibus dicitur vitium, vt intemperantia, & alia huiusmodi.

Gratia est habitus in essentia animæ.

Macula quid.

Virtus est habitus bonus.

Vitium est habitus malus.

¶ Aliter diuiditur habitus, quia quidã est naturalis, quidam acquisitus, quidam infusus. Habitus uaturales dicũtur, qui insunt à natura, & hoc modo in angelis multi sunt habitus naturales: quia omues species per quas cognoscunt, sunt ei connaturales, hoc est fluunt à natura, siue essentia ipsorum, sicut risibilitas ab essentia hominis, secundum quosdam: ideo sunt inseparabiles & incorruptibiles: vel dicuntur habitus naturales, quia simul cum natura inditi vel concreati sunt. Ex talibus habitibus non inueniũtur in homine nisi duo, vnus in intellectu speculatiuo, qui dicitur intellectus principiorũ, & vnus in intellectu practico, qui dicitur synderesis, de quibus paulò pòst dicemus. Nullos alios habitus siue species intelligibiles in intellectu hominis innatas Philoso. astruit, dicens, quòd anima ab initio est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: depingibilis tamen virtutibus & scientiis. Habitus infusi dicuntur, qui ordinant actus potentiarum in finem supernaturalem: ideo per actus humanos acquiri non possunt, sed à solo Deo infundũtur. Huiusmodi sunt, fides, spes, charitas, & dona spiritus sancti, de quibus suo loco dicetur. Habitus acquisiti sunt, qui per actus humanos acquiruntur. Ex prædictis patet quòd triplex est causa habituum, scilicet natura vel D[illegible], vt author naturæ, & actus humani, & Deus vt author beatitudinis. Habitus acquisiti sunt virtutes & vitia, quæ Philos. 2. Ethic. docet ab actibus causari.

Habitus multiplex.

Habitus naturales.

3. de Anima.

Habitus infusus quid.

Habitus acquisitus quid.

Ver. 2. UE CAVSATIONE HABITVS PER ACTVM.

A QVando in ageute est solum principium actiuum sui actus, vt in igne, non potest aliquis habitus causari ex proprio actu. Iude est quod res naturales non possunt aliquid assuescere, aut dissuescere, vt habetur in 2. Ethic. sed quando in agente est principium actiuum & passiuum sui actus, sicut in actibus humanis: ex illis actibus possunt aliqui habitus causari. Nõ quidem quantum ad priucipium actiuum, sed quantum ad principium actus, quod mouet motum. Nam omne quod mouetur & patitur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus aduenit quædam qualitas in potentia passiua, vt mota ab obiecto, quæ nominatur habitus. ¶ Sed aduertendum quòd differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus speculatiuus per vnum actum demonstrationis acquirit habitum scientiæ, eò quod virtus actiua principiorũ euidentium totaliter conuincit intellectum ad assentiendum conclusioni, & sic determinat totaliter, & causat habitum: qui tunc solùm se extendit ad illam conclusionem demoustratam. Et adueniente secunda demonstratione nou causatur secundus habitus, sed primus extenditur ad assensum seqnentis conclusionis, & sic consequẽter. Sed per propositiones probabiles aut practicas uon totaliter vincitur: ideo ad causandum habitum in ipso intellectu, requiruntur multi actus. Sed voluntas cũ sit omnino indeterminata, non potest totaliter superuinci per vnũ actũ, cùm se habeat diuersimodè ad multa. Et ideo cùm per intellectũ iudicatur aliquid appetendũ secundũ diuersas circunstantias: ideo per vnũ actũ intellectus non potest totaliter superuinci, vt feratur in idem, vt iu pluribus, & per modum naturæ. Ideo Philos. dicit, quòd vna hirundo non facit ver, neque vna dies æstatem: itaque nec felicem vna dies, aut paruum tempus. Habitus tamen corporales possunt causari ex vuo actu, si actiuũ fuerit magnæ virtutis, quandoque enim vna medicina fortis statim inducit sanitatẽ, & vnus magnus excessus ægritudinem. In actibus autẽ aliarũ potentiarũ quantũcunque siut intensi, non potest esse sufficiens virtus in vno actu ad totaliter determinandum potentiã, quæ se habet ad multa, & opposita; & diuersimodè: quanuis ex actu intensiori causetur intensior qualitas, quàm ex actu remisso. Nec incõuenit apud aliquos, quod sit aliquis habitus minus intensus in esse qualitatis, quàm aliqua dispositio, quæ ex vuo vel duobus actibus est causata, quia habitus ex plurib' actib' causatur. Aliud enim (vt dicũt) est inesse, aliud determinare.

1.2.q.51.ar.2.&3.

2. Ethic.

Intellectus & voluntas quo ad receptionẽ habitus differunt.

1. Ethic.

Ver. 3. UE ACTIBVS HABITVVM INFVSORVM.

B CIrca causalitatem siue virtutem actuum habituum infusorum D. Tho. videtur esse varius & problematicus. Nã in prima secundæ dicit, quòd actus qui producũtur ex habitu infuso, nõ causant aliquem habitum, sed confirmant habitum præexistẽtem, sicut medicinalia remedia adhibita homini sano, per naturam non causant aliquam sanitatem: sed sanitatẽ prius habitam corroborant. Et ratio est: quia si causarẽt aliquem habitum, vel ille esset eiusdem speciei, vel alterius: uon secundum, cum actus non sit causa æquiuoca, sed vniuoca. Nec primũ, quia tunc duo habitus eiusdem speciei, solo numero differentes, essent in eodem subiecto, quod est impossibile, cum

1.2.q.51.ar.4. ad.3. q. de virtu. ar. 10. ad. 19.

De veri. q.17. art. 1. ad.4.

accidentia indiuiduentur per subiecta. In quæstionibus tamen disputatis vbi quærit an cōsciētia sit actus vel habitus, respondet quòd est actus. Argumentatur in oppositum, dicens: Ex actibus multiplicatis generatur habitus: ergo si aliquis frequenter operetur secundum consciētiam, causabitur habitus conscientię. Respondet quòd ex his actibus, non generatur aliquis habitus alterius modi ab illo habitu à quo eliciuntur: sed vel aliquis habitus eiusdem rationis, sicut ex actibus infusæ charitatis generatur aliquis habitus dilectionis acquisitus, vel per existens, augmentatur. Sicut in eo qui habet habitum temperantiæ acquisitum ex actibus sequentibus augmentatur habitus. Pro hac parte est experientia, quæ apparet in his qui ex charitate dilexerunt se, & altero illorum peccante mortaliter, & perdente charitatem, adhuc faciliter, promptè, & delectabiliter diligūt se, & non habitu charitatis infuso. Igitur ex alio habitu acquisito ex actibus charitatis infusæ, cum non appareat vnde veniat illa facilitas aliunde. Insuper hæreticus discredens vni articulo, non habet fidem de aliis: & tamen assentit promptè, faciliter, & delectabiliter: igitur actus fidei infusæ reliquerunt illam promptitudinem. Communis tamen opinio Thomistarum est, q̀ non causetur habitus. Nec D. Thomas contradicit sibi ipsi cum loquatur de distinctione. Et ad experientiam dicunt quòd hæreticus ex reuolutione librorum acquirit aliquā promptitudinem & facilitatem: & hoc modo ex aliis actibus qui videntur similes actibus charitatis, qui tamen sunt puræ potentiæ, causatur habitus, qui dicitur amicitia, non enim mutuo diligentes se, cogitant semper de Deo, nec assentientes propositionibus fidei semper assentiunt, quia reuelatum à Deo, ideo non est necesse quòd habitus infusus concurrat semper elicitiuè ad actum puræ potentiæ circa eundem obiectum materialiter tantum consideratum, & non formaliter.

Ver. 4. DE SVBIECTO HABITVVM.

1.2.q.50.

CVm aliqui habitus, vt dictum est, determinēt naturā secundū esse bene, vel malè, cōsequens C
est quòd corpus animalis sit subiectum habitus disponentis naturā corporalem. Vnde Philos. in prędicamentis sanitatē corporis, & infirmitatē insanabilē habitū nominat. Sanitas autē p̄ materiali, sunt qualitates in quatuor humoribus proportionatę, & pro formali est illa relatio proportionis inter eas quę sunt in corpore. Infirmitas verò pro materiali est qualitas, prædenominās & causans disproportionem: & pro formali est relatio disproportionis humorū adinuicem, quæ etiam est in corpore. Essentia etiam animę est subiectū gratię gratū facientis, per quam anima efficitur particeps alicuius superioris naturę, iuxta illud D. Petri: Vt simus consortes diuinę naturæ, & eodem modo anima est subiectum maculæ, eo modo quo oculus cæci dicitur subiectum cęcitatis. Priuatio enim & habitus habent fieri circa idem.

2. Pet.1.

Quæ potentiæ sunt incapaces habituum operatiuorum.

Potentiæ verò aliquæ sunt incapaces habituum operatiuorum, vt quinque sensus exteriores: & aliæ quæ operantur ex solo instinctu naturæ, & non subiacent imperio rationis, vt potētiæ animæ vegetatiuę, & sensus communis, prout & membra corporis, quę aliquando propter aliquas qualitates non subiacent despoticè imperio rationis, vt experiuntur organistę, qui per assuetudinem remouent impedimenta: sed non causant habitum.

2. de Anima.

Memoria autem secundum Philos. in hominibus est capax habitus. Dicit enim q̀ frequens meditatio confirmat memoriam. Appetitus autem irascibilis & concupiscibilis, si considerantur, secundum quòd operantur ex instinctu naturæ, vt in motibus primò primis, sic nō suscipiunt habitus: quia vt dicitur in 5. Ethic. habitibus operamur cum volumus. Sed secūdum quòd subiacent imperio rationis, habituantur. Vnde Philos. dicit quòd aliquæ virtutes. s. temperātia & fortitudo, sunt irrationabilium partium. In voluntate autem ponitur iustitia & partes eius, & opposita earum vitia, secundum Philos. Quamuis in ea non subiectiuentur fortitudo aut temperantia, eò quòd voluntas ex sua natura est sufficienter determinata ad bonum proprium quod respicit temperantia & fortitudo, & non quo ad bonum alterius, circa quod versatur iustitia. In intellectu etiam humano tam speculatiuo quàm practico, subiectiuantur plures habitus acquisiti & infusi, & duo connaturales.

5. Ethic.

3. Ethic.

Angeli non habent habitus acquisitos.

In angelis autem solum inueniuntur habitus connaturales, siue inditi, aut concreati, aut infusi: sed non acquisiti, cùm sint circa naturalia determinati.

Ver. 5. DE HABITIBVS INTELLECTVS SPECVLATIVI.

1.p q.79.ar.13. De veri.q 16. ar.1.& 2.

INtellectui speculatiuo impressit Deus in sua creatione vnū habitum naturalem indelebilem, D
quo dirigitur circa speculabilia, hoc est circa veritatem vel falsitatem omnium compositionū, & diuisionum, siue propositionum ad operationē non ordinatarum, quē sequēdo errare non potest, neque falso assentire, aut dissentire vero. Omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quæ versatur hic habitus, qui dicitur intellectus principiorum: & in illo resoluuntur, & ad eum reducuntur omnia: Ideo per illud debitè ordinatum & applicatum potest homo peruenire in cognitionem omniō naturalium.

Principium quid.

Principium autem dicitur propositio ex terminis nota apud omnes: Ita quòd quicunque terminos illius intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: vt hæc propositio: Omne totum est maius sua parte. Et licet quælibet scientia habeat sua principia, quæ ab aliquibus leges, & ab aliis canones, seu regulæ dicuntur, ab aliis verò præcepta, ab aliis autem maximæ. Omnia tamen in primum principiū resoluuntur, hoc est, per primō principiū probātur.

Primū principium quid.

¶ Primū autē principiū, à quo omnia alia pendent, apud omnes dicitur hæc propositio: Quodlibet est, vel non est: vel (vt dicunt dialectici) lex contradictoriarum. s. quòd duæ propositiones contradictoriæ in nulla materia possunt simul esse veræ vel falsæ: siue vt Philos. dicit, de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul, p̄ hoc principiū probantur alia. Per hunc habitū connaturalē necessitatur intellectus, & quo ad specificationē, & quo ad exercitiū, ad assentiēdū

primo

primo principio & aliis propositionibus notis ex terminis, quæ dicuntur etiam principia, sic q stante appreheńsione illorum non potest non assentire, neq; cessare ab actu, aut oppositis assentire. Circa media verò aut conclusiones non habent habitus concreatos, neque circa contingentia: sed determinatur per habitus acquisitos ex actibus, ex quibus intellectus speculatiuus generat in se habitum sapientiæ & scientiæ, quæ in hoc conueniunt: quia sapientia est quædam scientia, inquãtum habet id quod est commune omnibus scientiis. s. vt ex principiis conclusiones demonstret: sed quia habet aliquid circa alias scientias, inquantum de omnibus iudicat, non solum quãtum ad cõclusiones, sed etiam quantum ad principia earum: ideo habet ratioñe perfectioris habitus & virtutis, quàm scientia. Ponuntur autem in intellectu speculatiuo septẽ genera habituum. s. intellectus principiorũ, sapiẽtia, sciẽtia, fides, opinio, suspicio, & error: de quibus dictũ est. *1.2.q.57.ar.2. ad 1. Habitus intellectus speculatiui qui sint.*

Ver. 6. DE SYNDERESI.

B QVemadmodum dedit Deus homini ab initio vnum habitũ naturalem, inditũ siue concreatum, quo circa speculabilia dirigeretur, sic etiam dedit vnũ alium habitum cõnaturalem, quo dirigeretur circa agibilia, & quem sequendo in eis errare saltẽ imputabiliter non posset. Talis habitus à Theologis dicitur Synderesis, quæ cum non possit se habere ad opposita, non dicitur potentia naturalis animæ: quia omnis talis se habet, vel habere potest ad opposita: sed est habitus inclinans hominem per intellectum practicum ad bene agendum & operãdum, ac ad assentiendum principiis agibilium, quæ debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & non solum inclinat ad assentiendum primis principiis: sed etiã his quæ concluduntur ex eis, & dissentiendum oppositis. ¶ Prima principia agibilium, quæ debent regulare omnes operationes humanas, sunt istæ duæ propositiones: Bonum est faciendum, & prosequendum: & malum est fugiendum, & vitandum. Ex his sequuntur alia duo, de quibus Mat. 7. Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Et quęcunque non vultis vt faciãt vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pẽdet & prophetæ, hoc est decem præcepta decalogi: quæ sunt conclusiones primorum principiorum. Si esses dominus & benefactor, velles tibi credi, amari, & honorari, sequitur quòd est credendum Deo, & quòd est diligendus & honorandus: & sic de aliis præceptis tam primæ quàm secundæ tabulę, quorum deductio ex prædictis principiis facilis est, ac etiam eorum applicatio ad particularia agibilia occurrentia. *1.p.q.79.ar.12. Prima principia agibilium.*

Ver. 7. DE OFFICIIS SYNDERESIS.

A SYnderesis habet tria officia. Primum est assentire primis principiis agibilium, & dependentibus ex illis. Secundũ est dissentire oppositis. Tertiũ est murmurare & increpare si oppositum fiat, & secundum tertium officium dicitur vermis. Esa. vlt. Vermis eorum non morietur in sempiternum. Dicitur etiam ab Apostolo lex naturalis, & à Psal. Lumen vultus Dei: Multi dicunt. Quis ostendet nobis bona? sequitur: Signatum est super nos lumen vultus tui domine, propter quod peccatores sunt inexcusabiles. Hoc lumen, licet possit offuscari, non potest tamẽ extingui. *De veri.q.16 art.3. Esa.vlt. Rom 1. Psal 4.*

Ver. 8. DE CONSCIENTIA.

B QVia Synderesis est mater conscientię, ideo de conscientia dicendum est. Et primò sciẽdum quòd conscientia non est potẽtia naturalis, neque habitus, prout ipsum nomen sonare videtur: quia conscientia nominat scientiam cum collatione & applicatione: est enim conscientia applicatio scientiæ, hoc est cognitionis per principia agibilia ex synderesi habita, ad aliquod particulare opus. Et clarius loquendo, est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet fiendum sit, vel non: & an bene vel malè egerimus. Vnde Sapiens: Scit conscientia tua, q tu crebrò maledixisti aliis. Et Gene. 43. Non est in nostra conscientia, quis posuerit pecunias in marsupiis nostris. Item iudicium quo iudicamus, quòd tenemur aliquid facere vel nõ facere: & quo iudicamus aliquid esse bene vel malè factum. Omnia ista iudicia cõcluduntur ex synderesi, hoc modo: Bonum est faciendum: dare eleemosynam indigenti, est bonum ergo faciendum. Nullum malum est faciendum: auferre alienum est malum, igitur non est faciendum. Pręterea quicunque implet pręceptum, bene facit: sed qui dat eleemosynam extremè indigenti, implet præceptum, igitur, &c. & vltra: Ego dedi, ergo, &c. Quicunque transgreditur præceptum, malè facit: sed ego, &c. Iudicium præmissarum prædictorum syllogismorum est ex synderesi, & iudicium conclusionis est cõscientia. Et sic conscientia est actus intellectus, quo applicatur scientia, siue cognitio quæ per synderesim haberi potest ad aliquod particulare agibile: largo tamen modo cõscientia accipitur pro synderesi. D. Hierony. super Ezech. Synderesim nominat conscientiam. Et Basilius: Naturale iudicatorium. Et Damasc. dicit, quòd est lex intellectus. Ex præmissis primò apparet facilis deductio præceptorum decalogi, à primis principiis synderesis: nec non applicatio eorum ad particularia agibilia occurrentia. Secundò quòd dormiens non habet propriè conscientiam: quia non habet actum, neque illam applicationem. Et quòd homo etiam vigilans potest esse sine conscientia, quando scilicet non iudicat aliquid faciendum, quando tenetur facere: habet tamen semper homo radicem conscientiæ, quæ est synderesis, & sic semper habet conscientiam radicaliter. *1.p.q.79 ar.13. 1.2.q.19.ar.5. & 6. De veri.q.17. art.1. Conscientia quid. Eccl.7. Gen.43.*

Ver. 9. DE TRIPLICI CONSCIENTIA.

C COnsciẽtia est triplex, quædã bona, quædã mala, quædã erronea. Bona est, quando iudicium de particulari agibili est verũ, vt nunc restituendũ est alienũ, nunc seruandum est tale præceptum. Mala cõscientia est, quando iudicium de particulari agibili est falsum, vt nũc ad euitandam restitutionẽ, aut paupertatem peierandum est. Cõscientia erronea, licet sit eadem aliquando *Conscientia bona. Cõscientia mala. Conscientia erronea.*

cum

cum mala, cum omnis mala cōſciētia ſit erronea, eò quòd habeat iudicium falſum de aliquo agibili quod quis tenetur facere vel vitare: veruntamen quia multa ſunt indifferentia, ad quæ quis non tenetur, vt certa hora dormire vel ſaltare: ſi iudicet quòd nunc melius eſt ſaltandum, quàm dormiendum, errare poteſt: quia ſaltando fortaſſe frangeretur eius tibia. Sed propriè conſcientia erronea eſt, quæ dictat vel iudicat aliquid eſſe faciēdum ſub pœna peccati: quod tamen non eſt verū: ſiue quādo iudicat aliquid eſſe preceptum, quod non eſt preceptum: vel prohibitum, quod nō eſt prohibitum. ¶ Error conſcientiæ procedit ex ſubſumptione minoris falſæ, vel ex mala applicatione. Sicut in ſyllogiſando aliquis dupliciter peccat, primò in materia, quando vtitur falſis pro veris. Secundò in forma, quādo non rectè ſyllogiſat. Sic cum conſcientia ſit concluſio particularis ſyllogiſmi, dupliciter erit erronea. Primò quando minor eſt falſa, vt hic: nullum lege diuina prohibitum, eſt aliquo modo faciendum: ſed iuramentum in omni caſu eſt prohibitum lege diuina: ergo nec adueniente precepto iudicis eſt aliquo modo iurandū: minor eſt falſa. Secundò per malam applicationem, vt hic: Omne bonum eſt proſequendum, fornicari eſt bonum delectabile, ergo nunc eſt fornicandum. ¶ Notandum quòd conſcientiæ attribuūtur tria officia. Primùm eſt teſtificari. Rom. 1. Teſtimonium reddente illis conſcientia. Secundum eſt inſtigare & ligare, quando dictat aliquid faciendum, vel omittendum ſub pœna peccati mortalis, tunc ligat. Sic quòd ſtante tali dictamine, peccat mortaliter, ſe difformādo illi, & venialiter, ſi dictet ſub pœna peccati venialis, vt dicit Gloſ. ſuper illud: Omne quod nō eſt fide, peccatum eſt. vbi Glo. Qui facit contra cōſcientiam, ædificat ad gehennam. Quia ſecundum Damaſc. Cōſciētia eſt lex priuata hominis: ſed facere contra legem, peccatum eſt: ergo & facere cōtra conſcientiam. ¶ Sed difficultas eſt, quomodo cōſciētia erronea, quæ dictat eſſe faciendum ſub pœna peccati mortalis, id quod ex ſe eſt mortale, liget: quia tūc aliquis eſſet perplexus, ſic quòd nō poſſet vitare peccatū mortale, quocunque ſe vertat: & ſic obligatur ad impoſsibile. D. Tho. dicit, quòd quādiu cōſciētia erronea durat, tenetur ſe illi cōformare, & facere quæ dictat: quia ſi nō faciat, quantum eſt ex ſe, ex hoc ipſo quod contradicit, habet volūtatem cōtrariam legi diuinæ, quā cōſcientia erronea repręſentat. Sed non eſt perplexus: quia, vt dictū eſt, poteſt & tenetur talem cōſciētiam deponere, & aliūde ſyllogiſare: diuerſimodè tamē ligat cōſcientia recta & erronea. Quia recta obligat ſimpliciter in omnē euentum. Erronea verò ſecūdum quid & per accidens. ſ. ipſa durāte, & nō in omnem euentum: quia vt dictum eſt, poteſt illam deponere. Tertium officium cōſcientiæ, eſt murmurare, reprehendere, & accuſare, ſeu excuſare. Hoc officium tāgit Apoſt. poſtquam dixit: Teſtimonium reddēte illis conſcientia, ſubdit: Et inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus & defendentibus. ¶ Argumentatur enim conſcientia hoc modo: Quicunque fecis cōtra præceptum Dei, miſer eſt & dignus pœna æterna: ſed tu fecisti, igitur, &c. Item quicunq; inuincibiliter ignorās malum fecit, eſt dignus venia. Sed tu inuincibiliter ignorās feciſti, ergo dignus es venia: & ideo ꝑpter hoc nō dānaberis.

Conſcientia error vnde procedit.

Conſcientia officia.

Rom. 14.

Conſcientia ligamen vnde procedat.

De veri. q. 17. art. 4.

Rom. 2.

Ver. 10. DE HABITIBVS INTELLECTVS PRACTICI.

IN intellectu practico ponuntur alij habitus acquiſiti, vel infuſi. Acquiſiti ſunt, ars & prudētia. D Ars ēſt recta ratio, ſiue conceptio rerum à nobis factibilium. Res factibiles dicuntur, quæ fiunt per actionem tranſeuntem in exteriorem materiam, vt domus, gladius, quæ fiunt per artem domificandi & fabricandi. Circa factibilia intellectus practicus diuerſas artes adinuenit, circa quas contingit homines habituari, & promptè ac delectabiliter operari. Huiuſmodi artes circa res factibiles dicuntur mœchanicę, quia faciunt intellectum mœchari, hoc eſt intendere operationi minus vtili, relicta propria operatione, quæ eſt ſpeculatio: cum intellectus ſit principaliter creatus ad ſpiritualia contemplanda. Vnde D. Aug. dicit: Deus creauit hominem vt ſummum bonum intelligeret, &c. Artes mœchanicæ communiter ponuntur ſeptem, quæ his verſibus continētur: Lana, nemus, miles, nauigatio, rus, medicina: His ars fabrilis cōnumerari poteſt. ſub qualibet illarum plures continentur. Piſtoria verò ſub medicina. Pictoria autem & ars ſcribendi ſub fabrili: ſed de his hactenus. parum enim deſeruiunt propoſito noſtro, cùm non ſint virtutes, vtpote ſe habentes ad bonum & malum. Prudentia verò (quæ eſt ratio agibilium, hoc eſt operationum immanentium, quæ non tranſeunt in exteriorem materiam) eſt virtus: ideo de ea ac alijs dicendum eſt.

Ars quid ſit. Res factibiles.

Ars mœchanica quid.

Artes mœchanicæ ſunt ſeptem.

Ver. 11. DE DIVISIONE, DISTINCTIONE, ET SVBIECTO VIRTVTVM.

CVm virtus ſit habitus bonus, conſequens eſt quòd ſecundum diuiſionem & diſtinctionem E habituum bonorū, diuidantur & diſtinguantur virtutes. Habitus autem prima ſui diuiſione diuiditur in habitus intellectuales, & appetitiuos, ſiue morales. Sic etiam virtutes quædā ſunt intellectuales, quædam morales. Intellectuales dicuntur, quæ ſubiectiuantur in intellectu. Et hæ ſunt in duplici differentia, quædam enim ſunt ſpeculatiuæ, quæ ſiſtunt in cognitione & contemplatione veritatis, non ordinando illam ad praxim, ſiue ad operationem: ideo dicuntur contemplatiuæ, vt intellectus, ſapientia, & ſcientia. Ex quibus vna à principio indita, & indelebilis eſt. ſ. intellectus principiorum. Sapientia verò & ſcientia ſunt acquiſitæ & delebiles per actus & habitus oppoſitos. ſ. per errores: & hæ ſubiectiuātur, in intellectu ſpeculatiuo. Quædam verò ſunt practicæ, hoc eſt operatiuæ, ordinantes cognitionem principaliter ad operationem immanentem, vt ſynderesis & prudentia: quarum prima eſt naturalis & indelebilis, & principium primum omniū virtutum moralium. Prudentia verò cum partibus ſuis eſt acquiſita, & deleri poteſt per vitia oppoſita, hæ duæ ſubiectiuantur in intellectu practico. Virtus verò appetitiua ſiue moralis ſecundum Philoſophum, eſt habitus electiuus in medietate conſiſtens, prout ſapiens determinabit. Et hæc

Virtutis diuiſiones.

Virtutes morales quæ & quot ſint.

2. Ethic.

Et hæc perficit appetitum rationalem, vel ſenſitiuum. Et quia tres ſunt appetitus in homine. ſ.
voluntas, appetitus cõcupiſcibilis,& iraſcibilis:ideo virtutes morales ad tria genera virtutum re-
ducuntur.Iuſtitia cum partibus ſuis perficit voluntatem,& ſubiectiuantur in ea. Fortitudo cum
partibus ſuis perficit appetitum iraſcibilem,& ſubiectiuatur in eo. Temperãtia verò perficit ap-
petitum concupiſcibilem,& ſubiectiuatur in eo.Diuiditur etiam virtus in tota ſui communitate,
in virtutem perfectam,& imperfectam. Virtus perfecta ſecundum Philoſ. eſt quæ bonum facit *Virtus perfecta quid.*
habentem,& opus eius bonum reddit.Et D.Aug.definiens virtutem,dicit: Virtus eſt bona quali- *2. Ethic.*
tas mentis(accipiendo mentem pro anima,cum potentiis eius etiam ſenſitiuis,& nõ propriè pro *In lib. de libe.*
intellectu aut voluntate)qua rectè viuitur, & qua nullus malè vtitur. ſ. electiuè,quia obiectiuè *arb.*
quis virtutibus malè vti poteſt,quando de illis quis ſuperbit.vnde idẽ Aug.in Regula, Superbia
verò bonis operibus inſidiatur,vt pereãt. Virtus verò imperfecta eſt,quæ inclinat ad actũ bonũ, *Virtus imperfecta quid.*
ſed nõ facit,neq; reddit bonũ habentem,ſaltẽ ſimpliciter:licet bene ſecũdum quid. Et tales ſunt
virtutes intellectuales ſpeculatiuæ,& omnes artes mechanicæ.Nõ enim omnis bonus clericus,
vel artifex eſt bonus vir ſimpliciter. Reſtat ergo ꝙ ſolùm ſint quatuor propriæ & perfectę virtutes
acquiſitæ.ſ.prudentia,iuſtitia,fortitudo,& temperantia. Prudentia differt ab aliis tribus, primò *Prudẽtia aliis virtutibus nobilior quomodo differt ab eis.*
quia ſubiectiuatur in intellectu,qui eſt nobilior potentia. Aliæ verò ſubiectiuantur in appetitu.
Secũdò dignitate,quia dirigit alias:ideo dicitur moralis directiuè,& auriga virtutum,eſſentiali-
ter autem eſt virtus intellectualis.Et quia aliæ tres diriguntur à prudentia:ideo aliquãdo dicũtur
intellectuales participatiuè. Iuſtitia poſt prudentiã cæteris nobilior eſt:quia in nobiliori ſubiecto, *Iuſtitia differt ab aliis virtutibus.*
ſ.volũtate:aliæ autem duæ in appetitu ſenſitiuo.Differt etiã ab aliis obiectiuè,quia iuſtitia eſt cir-
ca operationes,quæ ſunt ad alterũ.Fortitudo verò & temperãtia ſunt circa paſsiones in ordine ad *Fortitudo differt ab aliis virtutibus.*
ſeipſum.Poſt iuſtitiam fortitudo excellit:quia eſt circa paſsiones iraſcibilis,quę ſunt circa ardua:
temperãtia verò circa paſsiones appetitus cõcupiſcibilis,qui nõ verſatur circa ardua aut difficilia.
D.Ambr.perfectionẽ harum quatuor virtutũ cõſiderãs,vocat eas Cardinales,hoc eſt principales *Virtus Cardinalis quid.*
ſ.inter acquiſitas & non infuſas:quia illę excellũt ratione cauſæ & finis. Virtutes infuſæ dicũtur, *Virtus infuſa definitur & diuiditur.*
quę virtute naturali acquiri non poſſunt,excedũt enim capacitatem naturalem:ſed à Deo infun-
dũtur,& ordinãt hominem in finem ſupernaturalem,& diuidũtur:quia quædam ſunt theologi-
cæ.hoc eſt quæ habẽt Deum pro obiecto:& ſunt tres.ſ.fides, quæ eſt in intellectu:ſpes & charitas *Virtus theologa quid.*
in voluntate.maior autem horum eſt charitas. Morales infuſæ ſunt quatuor, quæ eodem modo *1.Cor.13.*
nominantur,ſubiectiuantur,& diſtinguntur,ſicut quatuor cardinales acquiſitæ, à quibus diffe-
runt:quia ordinant obiecta in finem ſupernaturalem,de his ergo per ordinem dicendum eſt.

DE PRVDENTIA. CAP. IIII.

A PRVDENTIA eſt recta ratio agibilium,hoc eſt virtus inclinãs & dirigẽs actiones *2.2.q.47.*
immanẽtes,quæ ſunt ſubiectiuè in operãte,& non trãſeunt in exteriorem materiam:
vel ſi tranſeunt,non conſiderantur,prout tranſeunt:ſed ſecundum quòd oriuntur &
procedunt ab agente,& ſic obiectum prudentiæ eſt agibile humanum,per quod dif-
fert à virtutibus ſpeculatiuis, & artibus quæ ſunt circa factibilia, vt dictum eſt.

Ver. 1. DE HIS QVAE PRVDENTIA MODERATVR.

B PRudẽtia circa humanas & particulares operationes proprias habet plures actus. Primus eſt *Actus & officia prudentię.*
præſtituere ſeu oſtẽdere finẽ.Ad cuius euidẽtiam ſciendum eſt ꝙ finis hominis eſt duplex.ſ.
vltimus,& non vltimus.Finis vltimus dicitur,qui non ordinatur in alium finẽ:& hic eſt duplex,
vt dicit Philoſ.5.Metap. ſ. finis cuius,& finis quo.Finis cuius,eſt res in qua ratio ſummi boni in- *Finis duplex.*
uenitur,& talis eſt ſolus Deus.Finis quo,dicitur id quo mediante homo attingit vltimum finem,
ſ.Deum:& eſt actus intellectus. ſ. viſio & cognitio Dei clara, per quam intellectus ſpeculatiuus
immediatè attingit finem,& coniungitur illi:vnde Chriſtus:Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant *Ioan.17.*
te ſolum Deum verum,& quem miſiſti Ieſum Chriſtum.Ad finem vltimum omnes alij fines de-
bent ordinari.Finis non vltimus eſt,qui terminat actum volũtatis,ſiue ſit propinquus, ſiue diſtãs
magis ac magis,ſecundum diuerſitatem materiæ,& approximationem ad vltimum finem. Om-
nis talis dicitur finis,inquãtum terminat actũ volũtatis:inquãtum verò ordinatur in vlteriorem
finem,dicitur medium,& ſic nõ incõuenit ꝙ idem ſit finis & mediũ,reſpectu diuerſorum. Aeger
pro fine habet ſanitatem,ad illam cõſequẽdam pro mediis habet abſtinẽtiam, vel potionẽ ama-
ram,aut aliquid huiuſmodi, & quia ſanitatem ordinat ad cultum Dei, vel ſubuentionem pro-
ximi:ideo ſecũdum hãc ordinationem ſanitas,quæ primò erat finis,efficitur mediũ,quo melius &
facilius poſsit intẽdere diuinis,aut ſubuẽtioni pauperum.Et ſic cultus Dei, & ſubuẽtio proximi,
dicitur finis.& ſic cõſequẽter.Intellectus igitur practicus habet primò præſtituere ſiue oſtẽdere fi-
nẽ vltimum proſequẽdum:& nõ ſolũ illũ,ſed etiam fines intermedios, ad quos virtutes morales
ordinãtur.Vnde D.Tho.dicit ꝙ prudẽtia nõ ſolũ dirigit virtutes morales in eligẽdo ea quæ ſunt *1.2.q.66.ar.3.*
ad finem,ſed etiam in præſtituẽdo finem. Finis autẽ cuiuſlibet virtutis moralis eſt attingere me- *ad.3.*
dium in propria materia:quod medium determinatur ſecundum rectam rationem prudentiæ, vt
dicitur in 2. & 6. Ethic. & ſic prudẽtia habet oſtẽdere iuſtitiæ finem ſuum,quod eſt reddere vni-
cuique quod ſuum eſt pro loco & tempore:ſed præſtituere finem remotũ pertinet ad ſynderesim.

§. 1. DE ACTIBVS PRVDENTIAE CIRCA MEDIA.

C CIrca media intellectus practicus habet plures actus,circa quos poteſt habituari & determi- *2.2.q.48.*
nari.

nari. Illi habitus & determinationes dicuntur virtutes, quæ reducũtur ad prudentiam. circa media quæ futura sunt, est Prouidentia, quæ importat respectum quoddam alicuius distantis, ad ea quæ de præsenti occurrunt & ordinanda sunt ad finem, & hæc prouidentia est principalis pars prudentiæ, cum sit circa magis difficilia, vt pote à cognitione nostra remota, & quæ multipliciter variari, mutari, & cõtingere possunt. D. Tho. ponit tres actus circa media. Primus actus est inquirere media, & consiliari de illis. Præstituto enim fine aliquo, si volũtas acceptat, acceptando mouet intellectũ ad quærendum medium vel media, & cõparandum ea ad inuicem, si sint plura, & inquirendũ quod illorũ habet maiores cõmoditates: & cum circa talẽ inquisitionẽ & consiliationẽ possit habituari: habitus ille est virtus quæ vocatur à Philos. Eubolia, quæ est bene cõsiliatiua.

Ver. 1. DE SECVNDO ACTV PRVDENTIAE.

Secũdus actus circa media est bene iudicare de mediis. Facta igitur inquisitione & cõparatione aut collatione mediorũ, cessat inquisitio & actus Euboliæ. Tũc iudicandum est de illis. Ad bene iudicandũ ponit Philos. duas virtutes, propter diuersos actus occurrentes. Aliqui enim bene iudicant de communibus, secundũ quæ sunt lege aliqua determinata, qui non bene iudicant in casu nouo emergẽti, in quo deficit lex. Non enim potest legislator omnia præuidere & exprimere. Plura enim occurrunt negotia, quàm vocabula. Ad iudicãdum secundum communem legem ponitur synesis, & ad iudicandum in his in quibus deficit lex communis, ponitur vna alia virtus, quæ dicitur Gnomi. Notandum tamen quòd licet inquisitio & iudicium de mediis pertineant propriè ad intellectum speculatiuum, quia tamen ordinantur ad operationẽ, attribuuntur intellectui practico. Et ideo Eubolia, Synesis, & Gnomi pertinẽt ad intellectũ practicũ & prudentiã. D

Ver. 2. DE TERTIO ACTV PRVDENTIAE.

Tertius & principalis actus intellectus practici, est præcipere, & imperare, siue exequi. Facta enim inquisitione & collatione de mediis, & habito iudicio & facta electione de illis, frustra esset inquisitio & electio, nisi executioni demandaretur. Vnde Iuristæ dicunt: Frustra est iura cõdere, nisi fiat qui ea executioni demandẽt. Aliqui enim sunt bene inquisitiui, consiliatiui, & iudicatiui, qui tamen non sunt executiui. quia in executione est maior difficultas, & ideo necesse est quòd ad bene exequẽdum & imperandum aliquis habituetur, vt possit promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter imperare, habitus ille ex pluribus actibus imperandi acquisitus ad hoc inclinans, dicitur prudẽtia. Cuius actus essentialis ad quem ordinatur, est præcipere & imperare, qui sequitur electionem vel consensum, vt dictum est: ex cuius virtute necessitat voluntatem ad mouendum potentiam motiuam, siue executiuam ad ponendum actum in exterioribus agendis. E

Prudentia quid.

Actus prudentiæ.

¶ Nec obstat quòd voluntas est domina potentiarum, & per consequẽs nõ potest ab aliis necessitari. Quia, vt dictum est, intellectus non necessitat voluntatem in virtute propria, sed voluntatis: & sic propriè voluntas necessitat seipsam. Quia, vt dictum est, actus voluntatis & intellectus possunt supra se inuicem ferri. Intellectus enim ratiocinatur de volendo. & voluntas vult intellectũ ratiocinari de actu suo. Et aliquando cõtingit quòd actus intellectus sine rationis præuenit actũ voluntatis: sicut cum præsentat & ostendit finem, & aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus. s. cum ostenso fine voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & consiliandum de illis. In illa præuentione actuum virtute prioris actus remanet in volũtate vis mouendi intellectum ad media perquirenda. Quibus præsentatis, si non est nisi vnũ, voluntas consentit: si duo, eligit. Ex vi illius consensus siue electionis, si sit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimandum & denuntiandum volũtati, hoc est tibi faciendum: fac igitur hoc. Ille actus intellectus denũtiatiuus, siue intimatiuus, & præceptiuus, vocatur Imperium, quod sic potest definiri: Imperium est actus rationis ordinantis & monentis, ac necessitantis voluntatẽ ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis. s. consensu vel electione efficaci, in cuius virtute ratio mouet voluntatem ad exercitium actus, & necessitat eam. Et quando tale imperium est conueniens regulis & legibus datis rationi: tunc per multiplicationem & frequentationem causat habitum, qui dicitur prudentia. Et quando est dissonum regulis prædictis, causat habitum oppositum, qui dicitur imprudentia.

1.2.q.17.ar.1.

Imperium quid.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS PRVDENTIAE.

Partes prudẽtiæ sunt triplices. s. integrales, subiectiuæ, & potẽtiales. Partes integrales sic se habẽt ad pfectũ actũ prudẽtiæ, sicut partes integrales domus ad ipsam. Partes integrales domus sunt, fundamẽtum, parietes, & tectum, sine quibus domus perfecta nõ est. Sic octo requirũtur ad hoc, quòd quis perfectè prudẽter agat: ergo octo sunt virtutes, quę dicũtur partes integrales prudentiæ. Primò necessaria est Memoria, quæ est cognitio præteritorum, ex quibus aliquid cõcluditur circa futura, cũ ex pluribus experimẽtis fiat memoria, & ex pluribus memoriis fiat vnũ vniuersale, vt habetur in 1. Metap. Secũdo requiritur Intelligẽtia, quæ accipitur hic pro cognitione præsentium necessariorũ, vel cõtingẽtium: quia omnis deductio rationis ex aliquibus talibus procedit. Tertiò requiritur Docilitas, qua quis fit disciplinæ susceptiuus, vt rectam opinionẽ requirat ab aliis. Vnde Philos. 6. Ethic. dicit, quòd oportet attẽdere expertorũ, seniorũ, & prudẽtũ denũtiationibus & opinionibus, nõ minus quàm demõstrationibus, cũ circa particularia agibilia sint penè infinitæ diuersitates. quæ ab vno homine nõ possunt sufficiẽter cõsiderari: nec pro modicũ tempus, sed pro tẽporis diuturnitatẽ adipisci. Vnde Prouerb. 3. dicitur: Ne innitaris prudẽtiæ tuæ. Et Ecclesiast. 6. In multitudine presbyterorũ, hoc est seniorũ & prudẽtũ sta, & sapiẽtiæ illorũ cõiungere. F

2.2.q.48.ar.1.

Ad prudenter agendum octo necessaria.

Memoria quid sit.

Intelligentia quid.

Docilitas.

Quattò

Eustochia quid. *Solertia quid.*

Quartò requiritur quòd sit inuentiuus, & quòd bene coniecturet. Et ad hoc ponitur Eustochia, quæ est bona coniecturatio, siue æstimatio ex quibusdam mediis communibus. Huius autē pars, vt dicitur 6. Ethic. dicitur Solertia, quæ est quintum requisitum, & est bona, prompta, & facilis coniecturatio medij, siue ad inueniendi media in agibilibus. Vnde Solertia est habitus, per quem ex repentino inuenimus quod congruit, quando scilicet ex improuiso occurrit aliquid agendum. Et per hoc differt ab Eustochia, qua quis coniecturatur in communibus, in quibus, vt dicitur 6. Ethic. oportet omnia consiliari tardè, & non velociter. Sextò requiritur quòd sit bene ratiocinatiuus, scilicet quòd ordinet aliquid accommodatè in finem, & ad hoc ponitur vna virtus, quę dicitur Ratio, vel Ratiocinatio: & pertinet ad prouidentiam, quæ est circa futura. Septimò requiritur vt attendat circunstantias negotij, prout quando, quantū, vbi, & secundū quod oportet. Contingit enim aliquid secundum se consideratum esse bonum, & conueniens fini, sicut ostendere signa amoris: tamen ex aliquibus circunstantiis erit inconueniens, scilicet si contingat in animo illius superbia, vel suspicio adulationis, & ad hoc ponitur circunspectio. Octauò requiritur quòd vitet impedimenta: quia sicut veris potest admisceri falsum, ita & malum potest admisceri bono, propter multiformitatem operabilium, in quibus bona plerunque impediuntur à malis. Et ad hoc ponitur Cautio, de qua Ephe. 5. Videte quomodo cautè ambuletis. Ex præmissis apparet quòd ad perfectum actum prudentiæ (qui dicitur perfectus, quando promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter in omni materia, casu, & euentu fit) requiritur quòd homo sit dispositus octo habitibus, quos vocamus virtutes, partes integrales prudētiæ.

Actus prudentia quomodo perfectius fiat.

Ver. 1. DE PARTIBVS SVBIECTIVIS PRVDENTIAE.

2.2.q.50. Prudentia multiplex.

C Partes subiectiuę prudentię sunt species eius, & secundum hoc vna species dicitur Prudentia, qua quis regit seipsum. Alia species est qua quis regit multitudinē, & istæ duæ prudentię differunt. Aliqui enim sunt qui bene regunt seipsos, qui non bene regunt familiam, ciuitatem, aut regnū. Et iterū prudētia regitiua multitudinis diuiditur in diuersas species, secundū quòd reperiūtur diuersæ species multitudinis. Multitudo enim est collectio aliquorū in vnū finem. ¶ Et sic aliqua est multitudo ordinata ad aliquod speciale negotium, & ad tempus; sicut multitudo militum ad pugnandum, quorum regula est prudentia militaris. Alia est ordinata ad totam vitam, sicut multitudo vnius domus vel familiæ, cuius regula est prudentia Oeconomica. Quædam verò est multitudo vnius ciuitatis. Alia vnius prouinciæ. Alia vnius regni, cuius regula dicitur prudentia regitiua siue regnatiua in principe, & in subditis dicitur prudentia politica. ¶ Ex his apparet quòd multæ sunt species prudentiæ, scilicet sui ipsius absque cohabitatione hominum, quæ dicitur eremitica: & alia cum cohabitatione aliorū, & hæc est multiplex, scilicet domestica, œconomica, vici, pagi, ciuitatis, prouinciæ, regni: & monarchia, hoc est totius mūdi. Quantum ad regitiuam pro terminorum declaratione notandum, quòd multiplex est regimen: quoddam est despoticum, quo reguntur serui, & animalia, quæ sunt instrumenta animata hominis, quibus non licet, neque possunt contradicere, & hoc regimen est in vtilitatem ipsius regentis: quia quicquid acquirit animal vel seruus, acquirit domino. Hoc regimen inter homines liberos dicitur tyrannicum, quando vnus vel plures regunt siue gubernant alios ad suam, & non ad subditorum vtilitatem. Aliud est regimen paternum siue liberorum, qui reguntur ad vtilitatem ipsorum subditorum, & quibus aliquando licet cōtradicere. Et diuiditur hoc regimen paternum siue liberorum, in regale & politicum. Regimen regale est regimen vnius, quando vnus solus regit regnum magnū vel paruum. Politicum verò est regimen pluriū, & quia diuersimodè plures possunt regere, ideo regimen politicū diuiditur in regimen Aristocraticū, & Democraticū. Regimen Aristocraticum est regimē paucorum. s. quando fit per paucos, & prudentes: vt olim in vrbe Romana, expulsis regibus per duos consules & dictatorem regebantur Romani. Regimen verò Democraticum est regimē pluriū seu multorum: quando. s. per multos, velut consules, dictatores, senatores, & tribunos in vrbe Roma processu temporis factum fuit vsque ad tempus Iulij Cæsaris. Qui prostratis hostibus. s. Pompeio, & filiis eius occisis, subiugatóque orbe, sibi assumpsit dominium, & monarchiā, conuertitque regimen politicū in despoticū siue tyrannicū, in cōtemptū senatorū. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipsum in capitolio viginti quatuor pugionibus perforauerunt, authoribus Bruto & Cassio, plurimóque senatu, prout refert D. Tho. ¶ Diuiditur etiam regimen regale, in sacerdotale siue spirituale, & imperiale siue temporale: & in regimen mixtū siue cōpositum ex iis. Regimen sacerdotale siue spirituale est quod ad cultum Dei ordinatur: regimen verò imperiale siue temporale est quod ad bonum temporale, & pacificum conuictum temporalem ordinatur. Mixtum verò vel compositum, quod comprehendit vtrumque, sicut regimen Christi, qui fuit sacerdos, & rex regum, qui post resurrectionem suā dixit. Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas, &c. Tale regimen D. Tho. 4. lib de regimine principū, attribuit summo pontifici, Christi vicario, qui plura desiderat videre circa huiusmodi regimina, videat Aristotelem in 8. lib. Politicor. & D. Thomam in 4. libris de regimine principum, vbi dicit quòd rector multitudinis debet intendere, vt pacis vnitatem, & subditorum vtilitatem procuret. Et quòd sicut regimen regis est optimum, ita tyranni pessimum. Et quemadmodum in regimine iusto quanto regens est magis vnus, tanto regimen vtilius. Sic econuerso in tyrannide quantò regens est magis vnus, tantò regimen est magis noxium. Et quòd regimē illud est peius, quod habet maius periculum dominantis: licet aliquando sit bonum, regimen monarchicum conuerti in aristocraticum, & ecōuerso.

Multitudo quid & quam varia.

Prudētia species diuersa.

Regimen multiplex. *Regimen despoticum.* *Regimen tyrannicum.*

Regimen paternum. *Regimē regale & politicū.* *Regimē Aristocraticū, & Democraticū.*

Iulius Cæsar in capitolio pugionibus perfossus. *4. lib. de Regimine principū cap. 1.* *Regimē sacerdotale, imperiale siue temporale, et mixtum.*

In lib. 4. de Regi. prin. ca. 4.

Et an in regimine politico bonum sit rectores perpetuari, D.Thom. rationes hinc inde adducit. Ex præmissis resultat, quòd partes subiectiuæ prudentiæ sunt multiplices, reducuntur tamen ad quatuor, scilicet eremiticam, œconomicam, politicam, & regalem.

Prudentiæ partes ad 4 reducuntur.

Ver. 2. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS PRVDENTIAE.

2.2.q.51.

PArtes potentiales prudentiæ sunt, quæ ordinantur ad aliquos secūdarios actus, siue materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis: sicut potentiæ naturales animæ nō habent totā virtutē ipsius animæ, & sunt tres, Eubolia, Synesis, & Gnome. Prudentia verò est circa principalem actum, qui est præcipere. Ex præmissis apparet concordia multorum Philosophorum & Theologorum, qui diuersimodè assignauerunt partes prudentiæ. Patet etiam quomodo prudentia complectitur sexdecim virtutes: octo, quæ sunt partes integrales: quatuor, quæ sunt partes subiectiuæ & tres, quæ sunt partes potentiales: & ipsa, quæ est circa principalem actum. A

§. 3. DE VITIIS OPPOSITIS PRVDENTIAE.

2.2.q.53.art.1. & 2.
Imprudentia duobus modis sumitur.
Imprudentia omnium peccatorū comes.

PRudentiæ opponitur imprudentia. Et quia prudētia includit plures partes & virtutes, ita ad imprudētiam reducuntur multa vitia, quæ sunt opposita partibus prudentiæ. Aduertendum tamen quòd imprudentia dupliciter accipitur: primò priuatiuè, & tunc imprudentia est carentia siue defectus prudentiæ, ad quam quis aptus natus est & eam debet habere, & secundum hoc siue hoc modo reducitur ad peccatum negligentiæ, quæ est speciale peccatum quod opponitur solicitudini, quæ est specialis actus rationis. Alio modo accipitur imprudentia positiuè, hoc est, pro actu opposito prudentiæ, putà quando imprudens spernit inquisitionem, consilium, iudicium, & præceptum: & habet actus oppositos. s. malā inquisitionem: quia inquirit de malis mediis ad actū malum, consiliatur de illis, iudicat, & præcipit, & hoc modo habet tot vitia, quot prudentia habet partes integrales. Notādum tamen quòd imprudentia, si accipiatur largè (prout dicit iudicium practicum, erroneum de agendis aut fugiendis inuenitur, in omnibus peccatis) cum omnis malus sit imprudens, & in omni actu malo sit iudicium erroneum. Si verò accipiatur pro iudicio erroneo contrario iis quæ pertinent ad prudentiam, & partes eius: sic imprudentia est speciale peccatum: sicut prudentia est specialis virtus, & sicut dictū est, sunt tot vitia quot partes imprudētiæ, imò plura: quia vni virtuti plura vitia opponuntur. Bonū enim, vt dictum est ex D.Dionys. est ex integra causa, & malū ex singularibus defectibus, de aliquibus tamē cōmunioribus dicēdum est. B

Ver. 1. DE PRAECIPITATIONE.

2.2.q.53.art.3.
Præcipitatio realis quæ.

PRæcipitatio est peccatum prudentiæ oppositum, quo ad partes integrales, & habet quādam similitudinem cū præcipitatione reali, quæ nil aliud est quàm descensus subditus absq; gradibus, quando aliquis subitò impellitur à summo vsque ad profundum. Sic proportionabiliter in moralibus ratio est summum, operatio exercita est infimum, gradus medij per quos descendendum est ad bene consiliandum, sunt memoria præteritorum, intelligentia præsentium, solertia, & reliquæ partes prædictæ. Si quis ergo per impetum voluntatis, vel impulsum passionis feratur in operationem sine aliquo prædictorum, dicitur præcipitatio, quæ est nouerca virtutum. C

Ver. 2. DE INCONSIDERATIONE.

2.2.q.53.ar.4.
Inconstantia opponitur prudentiæ.

ALiud peccatum contra prudentiam est inconsideratio, quando aliquis in rectè cogitādo deficit, ex hoc quòd contemnit vel negligit (data opportunitate) attēdere ad ea ex quibus rectū iudicium procedit. Aliud peccatum prudentiæ oppositum est inconstātia, quæ nil aliud est, quàm recessus & desistentia à bono proposito, & licet ad vim appetitiuam pertineat: tamen attribuitur intellectui quantum ad directionem: & voluntati quantum ad consummationem. Quia nemo desistit à bono proposito, nisi propter aliquid quod sibi inordinatè placet, & sic ratio fallitur in hoc quòd repudiat id quod rectè acceptauerat, & ideo si non resistit impulsui passionis: hoc est ex debilitate ipsius, qui non se tenet firmiter in proposito concepto. Resultat ergo quòd sicut præcipitatio est ex defectu circa actum consilij, ita inconsideratio circa actum iudicij, & inconstantia circa actum præcepti. Prædicta autem tria vitia secundum D.Grego. oriuntur ex luxuria: quia secundum Philos. 6. Ethic. Delectatio maximè corrumpit æstimationem prudentiæ, & præcipuè delectatio venereorum, quæ totam animam absorbet, & trahit ad sensibilium delectationem, in cuius abstractione consistit perfectio prudentiæ. D

31. Mora.
6. Ethic.

Ver. 3. DE NEGLIGENTIA.

2.2.q.54.art.1.
Eccl. 20.

NEgligentia propriè importat defectum debitæ solicitudinis siue diligentiæ. Et quia omnis defectus actus debiti habet rationem peccati: sequitur ꝙ negligentia sit peccatū speciale eo modo quo solicitudo est virtus specialis. ¶ Nec obstat ꝙ negligentia inueniatur in pluribus peccatis: quia non est speciale peccatum ratione materiæ: sed habet specialitatem actus se extēdentis ad omnia vitia, quæ sunt circa actum rationis, quæ se extendit ad quamlibet virtutem moralem. Et cùm solicitudo sit specialis actus rationis, & pars prudentiæ, vt dictum est: ideo negligentia est speciale peccatum oppositum prudentiæ. Vnde Eccl. 20. dicitur: Lasciuus, & imprudens nō obseruát tēpus, sed nō obseruare tempus pertinet ad negligentiā, igitur, &c. Et differt à pigritia & torpore: quia negligentia consistit in defectu interioris actus. Pigritia autem & torpor pertinent ad executionem, ita tamen ꝙ pigritia importat tarditatem ad exequendū: torpor verò remissionem quandam in ipsa executione. Et ideo conuenienter torpor ex acedia oritur: quia acedia est tristitia aggrauans, hoc est, impediens animum ab operando. ¶ Differt etiam à peccato omissionis, sicut causa ab effectu. Quia omissio pertinet ad exteriorem actum debitum, & ideo opponitur iustitiæ, E

& est

& est effectus negligentiæ, sicut etiam executiu insti uperis est effectus ratiouis. Et quanuis timor Dei faciat vitare negligentiam, secuudum illud Salomonis: Per timorem domini declinat omnis à malo: non tamen ita quòd negligentia timori opponatur, sed inquantum timor excitat hominem ad actus rationis. vnde timor facit consiliatiuos. Est autem negligentia peccatum mortale, quando per eam prætermittitur id quod est de necessitate salutis, siuc sit actus, sine circunstantia, ac etiam si in tantum sit remissa circa ea quæ sunt Dei: vt totaliter à charitate deficiat. Et hoc contingit quando negligentia prouenit ex cõtemptu. Sic intelligitur illud Prouerb.19. Qui negligit viam suam, mortificabitur. Et illud Hier.48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Si verò negligentia sit in prætermissione alicuius actus, vel circunstantiæ, quæ non sit de necessitate salusis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu feruoris, qui interdum impeditur per aliquod peccatum veniale, non est peccatum mortale, sed veniale.

Prou.15. — Negligentia quando sit peccatũ mortale. — Prouer.19. — Hier.48.

Ver. 4. DE PRVDENTIA CARNIS.

B Svnt etiam aliqua peccata opposita prudentiæ, quæ habent aliquam similitudinẽ cum ea. Primum est prudentia carnis. Quia sicut prudentia dirigit circa ea quæ sunt ad finẽ totius vitæ, qui est beatitudo: ita prudentia carnis dirigit ad bona carnis, quæ habet pro vltimo suæ vitæ fine: ideo circa finem suum seruat regulas prudentiæ. de hac Christus: Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua: hoc est prudentes sunt ad faciendum mala, & quærunt media, & consiliantur de eis, vt possint venire ad intentum suum: bona autem facere nescierunt. Quòd autem prudentia carnis sit peccatum, patet: quia quis per eam inimicus Dei constituitur, iuxta illud Rom.8. Prudẽtia carnis inimica est Deo. Et Sap.14. Simul odio sunt Deo impius & impietas eius, de hac prudentia carnis D. Iaco. ait: Nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem: nõ est enim ista sapiẽtia desursum descendens, sed terrena, animalis, & diabolica: diabolus enim tentat de gloria, cupiditate, gula, ac luxuria. Ideo quò ad gloriam dicitur diabolica: quò ad bona huius seculi, dicitur terrena: quò ad gulam & luxuriam, dicitur animalis siue carnis.

2.2.q.55. art. 1. & 2. — Luc.16. — Rom.8. — Sap.14. — Iaco.3.

Ver. 5. DE ASTVTIA.

G Aliud peccatum simile prudentiæ dicitur Astutia. quæ in sacris literis accipitur aliquando ꝓ prudentia: Prou.13. Astutus omnia agit cum consilio, & est industria seu excogitatio verarum viarum & mediorum. Et sic Apost. dicit se astutum 2.Cor.12. Cum astutus essem, &c. Astutia vero mala est bonæ similis: & hoc est, quando aliquis ad consequendum finem excogitat simulatas & apparentes, & non veras vias, & media: & est peccatum, etiã si finis sit bonus: quia non solùm bona sunt faciẽda, sed etiam bene & medio debito ac licito. De hac Apost. Abdicamus occulta dedecoris (hoc est ea quæ hominem turpem & dedecorosum faciunt) & omnẽ immunditiam: non ambulantes in astutia (hoc est simulatione & hypocrisi) neque adulterantes verbum Dei. Quod dupliciter fieri potest: Primò permiscendo doctrinę Christi falsam & simulatam doctrinã. Secundò prędicando propter lucrum aut gloriam propriam, & non propter Deum, his duobus modis sunt astuti hęretici, & adulterant verbum Dei.

2.2.q.55.ar.3. — 2.Cor.12. — Verbum Dei dupliciter adulteratur.

Ver. 6. DE DOLO.

A Aliud peccatum est dolus, qui importat executionẽ astutię, siue fiat verbo, siue facto. Et fraus importat etiam executionẽ astutię, secundum quòd fit per facta. Et sic dolus est superius ad fraudem. Est etiam dolus, bonus, qui est executio bonę astutię 2.Cor.12. Cum essem astutus dolo cœpi vos, hoc est subtiliter, &c.

2.2.q.55. ar.5.

Ver. 7. DE SOLICITVDINE.

B Aliud peccatum oppositum prudentię (licet videatur simile illi) est solicitudo, quæ importat superfluum studium ex timore deficiendi, & ex diffidentia proueniens, ad procuranda temporalia, propter quæ homo retrahitur à spiritualibus, quibus homo principalius debet inseruire, de hac Christus: Nolite soliciti esse, dicentes: quid manducabimus? &c. Vbi D. Hiero. dicit: Labor quidem exercendus est, solicitudo (siue timor deficiendi & diffidentia) tollenda, aliàs esset tẽtare Deum. Quatuor vltima peccata (secundum D. Greg. tricesimo primo Moralium) oriũtur ex auaritia. Ex pręmissis apparet quòd sunt octo vitia & peccata nominata, opposita prudentiæ: alia vel sunt innominata, vel ad ista reducuntur.

2.2 q.55.ar.6. & 7. — Mat.6. — 31. Mora.

§. 4. DE PRAECEPTIS PRVDENTIAE.

C Circa pręcepta prudentię, notandum quòd cùm pręcepta decalogi sint circa fines humanæ vitę, & prudentia non sit circa finem, sed circa ea quę sunt ad finem, siue media: non fuit conueniens ꝙ in decalogo ponerentur pręcepta ad prudentiam pertinentia. Et quamuis prudentia sit principalior virtus iustitia: quia tamen iustitia respicit rationem debiti: ideo in decalogo ponuntur pręcepta ad iustitiam pertinentia, licet omnia decalogi pręcepta quodammodo pertineant ad prudentiam, secundum ꝙ ipsa est directiua omnium virtuosorum actuum. Sed quia omnis doctrina veteris testamenti ordinabatur ad pręcepta decalogi, sicut ad finem, prout concludit Malach. vlt. c. dicens: Mementote legis Moysi serui mei, quã mandaui in Oreb. Ideo conueniens fuit quòd in aliis documentis veteris testamenti legem concernentibus homines inducerentur & instruerentur de prudentia, & de actibus eius pręcepta darẽtur. Specialiter hoc fit in libris Salomo. Vnde in Prou. hortatur ad intelligenda verba prudẽtię, & 2.c. dicit: Cõsilium custodiet te, & prudentia seruabit te: vt eruaris à via mala, & 3.c. Ne innitaris prudentię tuæ. & 4.c. Palpebræ præcedant gressus tuos, & c.7. Prudentiam voca amicam tuam, & 9.c. Relinquite infantiã, & ambulate

2.2.q.59. — Malach.vlt. — Prouer.2.

per vias prudentię, & 10. Qui moderatur labia sua, prudentissimus est. & 16.c. Acquire prudentiā: quia preciosior est argento, & c.19. Custos prudentiæ inueniet bona, & ca.23. Prudentiæ tuæ pone modum & Eccle.22. Vbi multa consilia, ibi salus, & Eccl.32. Fili sine consilio nihil facias, & post factum non pœnitebis. Et in aliis innumeris passibus.

Eccl. 22.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS.

CAPVT V.

1.2.q.64. VIRTVS moralis nō dicitur solùm à more, hoc est assuetudine: quia tūc omnes virtutes essent morales, q̄ patet esse falsum: cùm sit aliqua intellectualis, quę vnico actu causatur. Sed dicūtur morales, quia sunt in potētiis appetitiuis, ad quas ptinet mouere. Philos. definit virtutē moralē, & dicit: Virtus moralis est habitus electiuus formaliter vel dispositiuè in medietate consistens, hoc est in adæquatione & conformitate ad suam regulam & mensuram, quæ est ratio: sic quòd non excedat neque deficiat. Et cùm inter excessum & defectū mediū sit æqualitas: ideo virtus moralis inquantum passionē siue appetitū reducit ad illā æqualitatē rationis, dicitur consistere in medio. Ideo dicit Philos. ibi, q̄ virtus secundū suam substantiā siue essentiā medietas est, licet pro materiali sit qualitas siue habitus: pro formali tamē & in esse virtutis est respectus, siue importat respectū mediationis siue æqualitatis & cōformitatis ad regulā & mensurā rationis: vt non excedat neque deficiat ab ea, quod est mediare. Medium autem est duplex. s. rationis & rei. Medium rationis dicitur, quod à ratione constituitur in aliqua materia, puta circa cibum & potum, & venerea, audacias, & timores. Et illud mediū in fortitudine & temperantia, non oportet esse medium rei secūdum proportionē arithmeticam vel geometricam: vt. s. tantum pugnet vel comedat vnus quantum alter: quia quod est multum vni, est parū alteri. Quod enim parū fuisset Miloni gyganti, multum fuisset Pigmeo, vnde dicitur cōmuniter: Respice personā, & pone pro duobus. Cùm ergo homines diuersimodè se habeant ad passiones, nō oportet q̄ mediū illarū virtutū sit mediū rei, sed secundū proportionē, quò ad nos. ideo Philos. ibi dicit, q̄ virtus moralis in medietate cōsistit quo ad nos, ratione determinata. Sed quia iustitia est circa debitum & operationes quæ sunt ad alterū: ideo mediū in ea est mediū rei simpliciter: vt s. quantum quis debet, tantum reddat, dat enim vnicuique quod debet, non plus nec minus. In habitibus autē speculatiuis, quorū mensura est verum absolutè, medium est cōformitas rei ad intellectū, excessus est affirmatio falsa, defectus est negatio falsa. Sed in virtutibus intellectus practici bonū earū est verum, per conformitatē ad appetitum rectum, cuius mediū aliquādo est quò ad nos: vt in tēperantia, & fortitudine: aliquando est etiam rei, vt in virtute iustitiæ. Virtutes autē Theologicæ si comparentur ad regulā diuinā, non habent medium. Nemo enim potest excedere in credendo, vel diligendo Deū. Sed quia debemus opera illarum habere secundū mensurā conditionis nostræ: ideo p accidēs, & ex parte nostra in virtute theologica potest considerari mediū, & extremum. Cum autē inter virtutes morales iustitia sit nobilior, ideo de ea primū dicendū est. D

3. Ethic.

Medium est duplex, scilicet rationis et rei.

Mediū in iustitia est medium rei.

An virtutes theologicæ consistāt in medio.

§. 1. DE IVSTITIA.

1.2.q.58. ar.1. & 11. IVstitia (vt dicūt iuristæ) est cōstās & perpetua voluntas, ius suum (hoc est id quod debetur vel debitū) vnicuiq; tribuēs. Hæc definitio videtur esse de actu, verūtamē quia habitus cognoscuntur p actus, per eā satis datur intelligi quid sit iustitia virtus. s. q̄ sit habitus inclinans voluntatem ad cōstanter, faciliter, & immobiliter reddendū vnicuiq; quod ei debetur. Et sic vera ratio iustitiæ consistit in debito fine. s. in ratione debiti, quod est obiectum eius, & in ęqualitate ad alterū, vnde sequitur q̄ inter eos, inter quos nihil est debitū neq; æqualitas, nō est propria ratio iustitiæ. Cùm ergo Deo & parentibus nō possimus recōpensare æquiualens, neq; iustū perfectū reddere: sequitur quòd iustitia non est propriè inter nos & Deum ac parētes. Propter hoc lex diuina nō dicitur propriè ius, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus quod possumus: vt homo quātū potest recōpenset, totaliter animā ei subiiciens. ¶ Materia verò siue subiectū iustitiæ sunt actiones, & res exteriores, secundū q̄ per eas vnus homo ordinatur ad bonū cōmune immediatè, vel etiam ad bonū particulare personæ. Et nō accipimus hic iustitiā pro gratia Dei, quæ iustificat peccatorē, vt habetur Rom.3. Iustificati gratis p gratiā ipsius: nec pro omni bono opere, quod potest ordinari ad gratiā vel præmiū: vt Mat.6. Attendite ne iustitiā vestrā faciatis corā hominibus: vt videamini ab eis. Sed accipitur hic iustitia prout est virtus moralis. ¶ Notandū q̄ iustitia cōmuniter accepta, est virtus generalis: non per essentiā, cùm sit virtus specialis habens specialē materiā. s. bonum cōmune vel particulare debitū secundū æqualitatē. Sed est virtus generalis, per imperiū & ordinationē, eo q̄ moueat & ordinet actus omnium aliarū virtutū in finem suum eo modo quo aliæ virtutes, quæ ordinant actus aliarū virtutum in finem suum, dicuntur virtutes generales, sicut charitas quæ habet pro obiecto bonum diuinū, & ordinat ac refert actus omnium aliarū virtutum in Deū, & religio, quæ habet cultū & honorē Dei pro obiecto, & ordinat actus aliarū virtutum in honorem & gloriā Dei, iuxta illud 1.Cor.10. Omnia in gloriam Dei facite. Ita etiam iustitia ordinat actum aliarū virtutum in bonum commune, & secundum hāc ordinationē omnes aliæ virtutes possunt dici iustitia, nō per essentiam seu prædicationē, sed per participationē, & ordinationem. Et sic actus quo fortis fortiter agit propter bonum cōmune, est actus duarum virtutū elicitus, hoc est immediatè productus à fortitudine, quæ est in appetitu irascibili, & imperatus siue ordinatus à iustitia in finē suū. Iustitia ergo generaliter & cōmuniter capta, habet pro obiecto E

Iustitia definitio.

Iustitiæ ratio in duobus consistit: scilicet in ratione debiti et æqualitate.

Rom.3.

Mat.6.

1.Cor.10.

ĉto bonũ ſnb ratione debiti,ſiue illud bonũ ſit cõmnne,ſiue priuatũ & ſingularium perſunarum.

Ver. 5. DE PRIMA DIVISIONE IVSTITIAE.

F IVſtitia communiter dicta prima ſui diuiſione diuiditur in iuſtitiam generalem, & iuſtitiã particularem, iuſtitia generalis eſt quę reſpicit & habet pro obiecto bonum commune, vt commune eſt, iuſtitia verò particularis babet pro obiecto bonnm priuatum vel commune in ordine ad priuatas perſonas. Et quia bonum commune præeminet hono particulari, hine eſt quòd iuſtitia generalis præclarior eſt inter omnes virtutes morales: vt dicit Philoſ. 5. Ethic. Et neq; eſt heſperus neque lucifer admirabilior.

2.2.q.58.ar.5. *Iuſtitia præclarior aliis moralibus.*

Ver. 2. DE SECVNDA DIVISIONE IVSTITIAE.

G IVſtitia generalis diuiditur in inſtitiam legalẽ, & Epichæiam. Iuſtitia enim legalis reſpicit obſeruantiam legum, quæ habent dirigere ad bonũ commune, & ſic iuſtitia legalis eſt virtus qua quis inclinatur ad bonum commune per legum obſeruantiam, obtemperando verbis legis. Epichæia verò reſpicit bonum commune, etiam prætermiſsis verbis legis, ſequitur enim id quod requirit iuſtitiæ ratio, & communis vtilitas. Contingit enim aliquando ꝙ lex vt in pluribus ſit iuſta, & ad bonum commnne, ad quod legiſlator intẽdit, proficua: & in particulari caſu deficiat, non enim poteſt legiſlator præuidere omnes particnlares caſus, cum ſint penè infiniti. Et tunc ſi lex in aliquo particulari caſu occurrente ſeruetur, erit nociua reipublicæ: vt puta lex de depoſito reddendo, ſiue ꝙ depoſita reddantur: vt in pluribus iuſtũ eſt. Sed cum accidit ꝙ qui depoſuit gladium, repetit quando eſt in furia: vel ſi aliquis repetat depoſitum ad patriæ impugnationem, in his ergo caſibus & ſimilibus malum eſt ſequi legem poſitam: & bonnm eſt prętermiſsis verbis legis, ſequi id quod requirit iuſtitiæ ratio & communis vtilitas, ad hoc ordinatur Epichæia. Et ſic Epichæia eſt virtus inclinans ad aliquid faciendum vel omittendum, prætermiſsis verbis legis, in caſu in quo ſeruatur principalis intẽtio legis & legiſlatoris, quæ eſt bonũ cõmune. Et ideo Epichæia eſt ſuperior regula humanorũ actnũ, & regulans iuſtitiã legalem. Vnde Cato dicit, ꝙ ipſæ etiam leges cupiunt, vt iure (hoc eſt æquitate) regantur, & ideo Epichęia eſt dignior iuſtitia legali.

Iuſtitia legalis quid. *Epichaia.* *2.2.q.12.ar.1. & 2.* *Epichaia quid ſit.*

Ver. 3. DE IVSTITIA PARTICVLARI.

H IVſtitia particularis diuiditur in iuſtitiã diſtributiuam, & in iuſtitiã commutatiuam: quæ ſunt partes ſubiectiuæ eius. Iuſtitia diſtributiua eſt virtus inclinans & dirigens hominem erga bonum commune, non ſimpliciter, ſed in ordine ad priuatas perſonas, per diſtributionẽ, ſecundum conditiones quas perſonæ habent ad bonũ cõmune. Et quia aliqui malè ſe habent ad bonũ commune, turbãdo vel fraudando communitatem vel perſonas communitatis: ideo iuſtitia diſtribuit eis pœnas & tormenta, ſecundum quantitatẽ delicti: iuxta illud Deut. 25. Secundum menſuram delicti, erit & plagarum modus, & Apoc. 18. Quantum ſe glorificauit, & in delitiis fuit, tãtum date illi tormentum & luctum. Alij verò ſunt qui bene ſe habẽt ad bonum commune, ipſum defendendo, promouendo, & augendo, & tales ſunt remunerandi muneribus, & honoribus, officiis, & beneficiis communitatis: vnuſquiſque ſecundum ſuam virtutem, & conditiones, ac labores: vt in parabola de talentis. Mat. 25. Et Lucæ 16. vbi qui magis operatus eſt, maiorem remunerationem accepit, & hæc iuſtitia dicitur remuneratiua.

2.2.q.61. *Iuſtitia diſtributiua.* *Deut.25.* *Apoc.18.* *Mat.25.* *Luc.16.*

Ver. 4. DE IVSTITIA COMMVTATIVA.

A IVſtitia commutatiua reſpicit perſonas particulares, vt particulares ſunt: vt in contractibus, & poteſt ſic definiri: Iuſtitia commutatiua eſt virtus inclinans hominem ad reddendum debitum particularibus perſonis, vt particulares ſunt. Differunt autẽ diſtributiua & commutatiua dupliciter. Primò, quia iuſtitia commutatiua reſpicit particulares perſonas, vt particulares ſunt: diſtributiua verò reſpicit particulares perſonas in ordine ad quaſdam conditiones, quas habent ad bonum commune ſiue reipublicæ. Secundò differunt, quia in iuſtitia commutatiua medium attenditur ſecundum proportionem geometricam, quæ eſt ſecundum parẽ & æqualẽ exceſſum quantitatis ad quantitatem: iuſtitia enim cõmutatiua eſt ſecundũ æqualẽ exceſſum rei ad rẽ, nullo habito reſpectu ad conditionẽ perſonarum: vt in venditione tantum detur de re, quantũ valet. Et ſi augeatur valor vel æſtimatio valoris: augetur etiam proportionabiliter pretium. Ideo ſi rex emat, tantum debet dare, quantum plebeius. In iuſtitia verò diſtributiua medium non attẽditur ſecundum proportionem geometricam: vt æqualiter & tantum detur vni de communitate ſicut alteri, ſed ſecundum cõditiones & merita perſonarum: vt qui magis meriti ſunt de Republica, plus habeant: & qui minus, minus: non enim omnes qui malè agunt contra Rempublicam, debẽt æqualiter puniri, vbi demerita & peccata non ſunt æqualia, ſed ſecundum quãtitatem delicti; nec etiã tantum debet dari vni quãtum alteri, ſed ſecundum quòd circa bonum commune laborauerint, vel defendendo, vel promouendo. Et hoc vocant proportionabilitatem arithmeticam, in qua attenditur æquale, non ſecundum quantitatem, ſed ſecundum proportionem: vt ſi dicamus, ſic ſe habent ſex ad 4. ſicut tria ad duo: quia vtrobique eſt ſex qui altera proportio, in qua maius continet totum minus & mediam partem eius: vt ſenarius quaternariũ, & ternarius binarium, & mediam partem eius. Exceſſus tamen non eſt æqualis: quia ternarius non excedit binarium, niſi in vna vnitate: ſenarius verò excedit quaternarium in duabus vnitatibus, & duodenarius octonariũ in quatuor. Sic procedendum eſt in diſtributione bonorum communium, ſecundum maius meritum & dignitatem: vt ſcilicet dignioribus digniora, minus dignis minora dentur officia & beneficia. Chriſtus quo ad hoc dedit prælatis & rectoribus communitatum, exemplum: non enim

Iuſtitia commutatiua definitio. *Proportio geometrica.* *Proportio arithmetica.*

fecit omnes Apostolos, sed ex multis discipulis duodecim digniores elegit. Et cùm præfecit Pe-
Luc.6. strum, ter interrogauit: Diligis me plus his? Tandem dixit, Pasce oues meas. Ex quo sequitur quòd
Ioan. 21. peccãt hodie rectores communitatum, & prælati, qui indignos præferũt dignis, & minus dignos dignioribus. Et quãuis canonistæ dicant quòd sufficit eligere dignum & idoneum, ne super maiori vel minori idoneitate processus & lites oriantur, multáque insurgant mala. Theologi tamen dicunt opinionem canonistarum habere locum in foro exteriori vel contentioso, sed non in foro interiori. Vnde dicunt quòd scientes, & oppositum facientes, non sunt excusati apud Deum.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA IVSTITIARVM.

2.2.q.61. ar.1. ad.4. & ar.2. IVstitia distributiua differt à generali siue legali, & Epichęia: quia iustitia generalis & eius partes subiectiuæ respiciunt siue versantur circa bonum commune, simpliciter & absolutè tanquam finem: & ad eas pertinet ordinare ea quę sunt priuatarum personarum in bonum commune. Iustitia verò distributiua respicit bonum commune, sed non absolutè & simpliciter siue finaliter, sed vt distribuẽdum personis particularibus. Iustitia distributiua punitiua, siue vindicatiua, respicit pœnas & tormẽta turbantibus bonũ cõmune debita: remuneratiua verò respicit honores & muneta, dignitates & officia & beneficia distribuẽda dignioribus & vtilioribus Reipublicę. B

Ver. 6. DE ACTIAVS IVSTITIAE COMMVTATIVAE.

2.2.q.61 ar 3. IVstitiæ commutatiuæ plures sunt actus. s. emptio & vẽditio, vbi est trãslatio dominij hinc inde: & mutuũ, vbi trãsfertur dominiũ cũ debito recuperandi simile & tantũdẽ in specie. Ideo dicũt iu- C
Mutuum. ristæ ꝙ mutuum dicitur, quia de meo fit tuum. Alius actus dicitur vsusfructus, in quo transfertur
Vsusfructus. dominiũ in fructibus rerũ quæ fructificãt, cũ debito recuperãdi rẽ ipsam sine retẽtione dominij &
Vsus. proprietatis. Et idẽ sonat vsus in his quæ expediũt vsuario & familiæ: sed differentia est: quia vsufructuarius facit omnes fructus suos, vsuarius autem non: sed solùm eos qui expediũt sibi & familiæ, huiusmodi autem vsusfructus & vsus vendi possunt, sed communiter gratis dãtur vel legan-
Locatio. tur. Alius actus est locatio, quæ est rerũ mobiliũ cum debito reddẽdi, & aliquid pro vsu accipiẽdi.
Conductio. Alius est conductio, quæ est rerum immobilium sub certo pretio, & cum debito reddẽdi, in rebus
Depositũ. verò quæ fructificant, dicitur Arrentamentum. Alius actus dicitur depositum, in quo traditur res non ratione vsus sed conseruationis. Impignoratio, cùm traditur res non ratione vsus, sed cũ de-
Fideiussio. bito recuperandi, soluto eo propter quod pignus datur. Alius actus est fideiussio, in quo fit promis-
Promissio sio soluendi vel reddẽdi rem aliquam pro alio cum debito indemnitatis. Alius actus est promissio
simplex. simplex, quæ est cùm non præcedit petitio promissionis. Alius actus est stipulatio, quę est promis-
Stipulatio. sio alicuius rei facta ad petitionem promissarij. vt cùm Sortes dicit Platoni, Promittis mihi centũ?
Transactio. Plato respõdet, Promitto. Alius actus est trãsactio, quæ est cõcordia rei litigiosæ. Et generaliter o-
Cõtractus in- mnia pacta & conuentiones pertinent ad iustitiam cõmutatiuam. Et omnes contractus innomi-
nominati 4. nati, qui sunt 4. s. do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: & facio, vt des: similiter restitutio est actus
Donatio. iustitiæ commutatiuæ: donatio verò pertinet ad liberalitatem, ad quam reducitur legatum, hęre-
Legatum dis institutio, & bonorum vltima dispositio, fideicommissum verò, quod est rogatio reddẽdę hæ-
Fideicommissum. reditatis post mortem hæredis, siue substitutio, vidẽtur ad iustitiam commutatiuam pertinere, & ad restitutionem reduci debent. Et quia de his omnibus iuristæ diffusè tractant: sufficit nobis terminos declarasse, & aliqua de restitutione secundũ ꝙ Theologum taugunt, amplius prosequi.

Ver. 7. DE RESTITVTIONE.

2.2.q.62.ar.1. REstitutio est actus iustitię commutatiuę, & est iterata statuitio alicuius in possessione seu dominio rei suæ quæ ei debetur: quia si non debetur, non dicitur restitutio, sed potius noua donatio. Et licet restitutio secũdum primam nominis impositionem, videatur solum habere locum in rebus exterioribus, quæ manent eædem secundum substantiam, translatum est tamen vocabulum ad actiones vel passiones, quæ pertinent ad reuerentiam vel irreuerentiá, cõmodũ vel incommodũ personæ: Et hinc etiam restitutionis nomen deriuatur ad res transeuntes, quæ manet quodammodo in effectu corporali, putà cum ex percussione læditur corpus, vel in effectu reali, vel in effectu qui est in opinione hominũ, sicut cùm aliquis verbo opprobrioso remanet infamatus vel minoratus in suo honore. Ad ampliorem autem huius materiæ elucidationem octo sunt nobis cõsiderãda, quæ in hoc versu cõtinẽtur: Quis, quid, cur, cui, vbi, per quos, quomodo, quãdo. D

Ver. 8. QVIS RESTITVERE TENEATVR.

2.2.q.62 ar.1. REgula generalis est, ꝙ omnes qui indebitè detinent alienũ, siue iustè siue iniustè acceperint, tenentur ad restitutionem. Et non solum qui detinent, sed etiam quicunque iniustè abstulit E
Acceptio rei vel consumpsit, aut alio quouis modo alium iniustè damnificauit. Sciendum tamen ꝙ circa illũ
alienæ tripliciter considerari potest. qui accipit rem alienam, duo possunt considerari: primũ, est res accepta: secundum, est acceptio. Quo ad primũ, tenetur eam (quandiu habet apud se) restituere: quia de iure naturæ vnicuique habenti vltra suũ, debet subtrahi, & dari ei cui deest, quo ad secũdũ verò, ipsa acceptio rei alienæ potest tripliciter se habere. Primò quando est iniuriosa. s. existens contra voluntatem eius qui est rei dominus: vt in furto, & rapina, & aliis huiusmodi: & tunc tenetur ad restitutionem nõ solum rei, sed etiam iniuriosę acceptionis: etiam si res apud ipsum nõ remaneat. Sicut enim qui iniustè percutit aliquem, tenetur recompensare iniuriam passo, quamuis apud ipsum nihil maneat: sic etiam qui furatur vel rapit, tenetur recompensare dãnũ illatũ, etiã si nihil apud eũ maneat: & vlterius pro iniuria illata debet puniri. Secũdò aliquis accipere potest rẽ alterius in vtilitatẽ suã absq; iniuria: vtpote cũ volũtate eius cuius res est, sicut patet in mutuo & commodato, & tunc ille qui accepit,

tenetur ad restitutionem eius quod accepit, non solũ ratione rei, sed etiam acceptionis, & ideo tenetur recompẽsare ei qui gratiã fecit, etiam si rẽ amiserit. Tertiò aliquis potest accipere rẽ alterius absque iniuria alterius, & nõ pro sua ipsius vtilitate: vt patet in depositis, ideo ille qui sic accepit, in nullo tenetur ratione acceptionis, imò accipiẽdo impẽdit obsequiũ: tenetur autẽ ratione rei. Et ideo si res subtrahatur ei absq; culpa sua, nõ tenetur ad eius restitutionẽ, secus autẽ esset, si ex culpa sua rẽ depositã amitteret. ¶ Ex præmissis sequitur ꝙ quicũque est causa iniustę acceptionis, tenetur ad restitutionẽ. Quod intelligi potest dupliciter. s. directè & indirectè, directè quidẽ, quãdo inducit aliũ ad accipiendũ: & hoc tripliciter. Primò mouendo ad acceptionẽ, quod fit præcipiẽdo, consulẽdo, laudãdo aliquẽ, quasi strenuũ, de eo ꝙ aliena accipit. Secundò ex parte ipsius accipientis: quia. s. eum receptat, vel aliter quocunq; modo auxilium præbet. Tertiò ex parte rei acceptæ. s. quia est particeps furti vel rapinæ, vel quasi socius maleficij. Indirectè verò, quãdo quis nõ impedit, cũ potest & debet impedire, vel quia subtrahit suũ auxiliũ, quo posset obsistere, vel quia occultat post factum, quæ his versibus cõprehenduntur: Iussio, consiliũ, consensus, palpo, recursus participans, mutus, non obstans, non manifestans. Sciendum tamen ꝙ quinque præmissorũ semper obligantur ad restitutionẽ. Primò iussio: quia ille qui iubet, est principaliter mouens: ideo principaliter tenetur ad restituendum. Secundò consensus in eo sine quo rapina vel furtum fieri non potest. Tertiò recursus, quando. s. aliquis est receptator latronum, & eis patrociniũ præstat. Quartò participatio. s. quando quis participat in crimine latrocinij siue rapinæ. Quintò ille qui nõ obstat cum obstare potest & tenetur, sicut principes, & illi qui tenentur custodire iustitiam in terra: quia redditus quos habent, sunt quasi stipendia ad hoc instituta, vt iustitiam conseruent in terra, nec eis propter hoc imminet periculum. Illi verò, quibus non incumbit ex officio, non semper tenentur ad restitutionem, si non obstent vel non reprehendant, maximè quando eis imminet periculum: quia licet possint, non tenentur se exponere periculo ad hoc vt rem alterius saluent. In aliis autem casibus enumeratis non semper obligatur quis ad restituendũ: non enim semper consilium vel adulatio vel aliquid huiusmodi est efficax causa rapinæ vel furti. Vnde tunc solũ consiliator aut palpo, hoc est adulator, ad restitutionem tenetur: quando probabiliter existimari potest, quòd ex huiusmodi causis fuerit iniusta acceptio subsecuta, quo modo autem, & quo ordine teneantur restituere, inferius dicetur. ¶ Vt autem prædicatoribus, & confessoribus, ac vnicuique pateat via sciendi qui sunt restitutioni obnoxij, viginti manus diaboli (quarum quælibet habet quinque digitos siue modos, quas D. Anton. archiepisc. Florent. in 2. parte suæ summæ tit. 5. c. 2. §. 2. & in sequentibus scripsit) nos hic succinctè, alio tamen ordine, & omissis allegationibus, duximus inserendas, in quibus centum reperiuntur casus obnoxij restitutioni, & vt iudicium incipiat à domo Dei, ab ecclesiasticis inchoabimus.

¶ Prima Manus dicitur sacrilega. Primus digitus, cùm auferuntur vasa sacra, calices, paramẽta, cruces, reliquię, aut alia huiusmodi, quæ sunt diuino cultui mancipata, de loco sacro vel nõ sacro. secundus, quando non sacra auferuntur de sacro. tertius, quãdo fit incendium vel effractio in loco sacro, vel etiam inferuntur damna Ecclesiis aut Ecclesiasticis personis, exigendo gabellas aut pedagia. quartus, cùm clerici malè tractant bona Ecclesiarum, dilapidando, dãdo meretricibus, ludendo, vel indebitè alienando, in præiudicium Ecclesiæ vel pauperum aut successorum. quintus, digitus, cum subtrahuntur legata facta Ecclesiis, vel retinentur decimæ, vbi consueuerunt solui: vel cùm sine iusto titulo fructus Ecclesiæ recipiuntur.

¶ Secunda Manus dicitur Simoniaca. Primus digitus, accipere pecuniam vel alia temporalia pro sacramentis administrandis, aut beneficiis siue officiis Ecclesiasticis conferendis, per modum pretij, & non per modum eleemosynæ, tales tenẽtur accepta erogare pauperibus vel Ecclesiæ. Secundus est accipere pecuniam appreciatiuè pro sacramẽtalibus: vt pro consecratione Ecclesiæ vel altaris, sepulturis iure patronatus, ingressu religionis, aut aliis huiusmodi. Tertius, pro spiritualibus exercitiis, pro prædicatione, oratione, electione, confirmatione, ac aliis huiusmodi. Quartus, accipere simoniacè beneficium quodcunque. Quintus, procurare seu mediare circa præmissa.

¶ Tertia Manus dicitur bellatoria. Primus digitus, cùm aliquis dominus vel communitas assumit vel indicit iniustum bellum. Secundus, sunt illi qui ad hoc concurrunt, adiuuando, cõsulendo, vel cooperando. Tertius, iniustum bellum habens, res alienas vel subditorum capiẽs, destruẽs, vel facere permittens. Quartus, iustum bellũ habens, bona Ecclesiarum non incastellatarum, aut clericorum, vel etiam viatorum, aut peregrinorum rapiens. Quintus, iustum bellum habens, ex sua inertia & crassa negligentia non defendens.

¶ Quarta Manus dicitur raptoria. Primus digitus consistit in vsurpatione dominiorum, castrorũ, & villarum. Secundus, in talliis aut aliis impositionibus iniustis. Tertius, in pedagiis & gabellis nouis, absque authoritate vel necessitate. Quartus, in latrociniis & rapinis terrestribus vel maritimis: vt raptores & pyratæ consueuerunt. Quintus, in personis liberis capiendis & vendendis.

¶ Quinta Manus dicitur proditoria. Primus digitus, quando quis castra, populos, & terras aufert à suo domino, & proditoriè dat alteri qui ius non habet. Secundus, quando tradit amicum vel alterum in manus inimici ad occidendum vel alio modo vexandum. Tertius, quãdo terras aut alia bona domini procurat venire in manus inimicorum, aut associat aliquem vt spolietur. Quartus, quando secreta reuelat. Quintus, cùm quis vtitur insidiis, non seruando promissa pacta, etiã hosti, dum ipse seruat ei fidem, & non aliàs.

¶ Sexta Manus dicitur iniuſtè iudicatoria. Primus digitus, quando iudex dat ex certa ſcientia & iniuſtam profert ſententiam, vel ſi accipiat pro ſportulis & vacationibus vltra debitum & curiæ ſtylum. ſecundus, quando ex ignorantia craſſa. tertius, quando ex notabili negligentia eius aliqua pars detrimentum notabile patitur. quartus, quando accipit pecuniam pro iudicando bene vel malè, vel non iudicando aut differendo. quintus, cùm non vult iudicare & dare ſententiam, prout poteſt & debet, ne diſpliceat iniuſtam cauſam habenti.

¶ Septima Manus dicitur in iudicio iniuſtè aſsiſtoria. Primus digitus, eſt cõſiliarius ſciẽter præbens malum vel fraudulentum conſilium. ſecundus, eſt aduocatus vel procurator aſſumens vel defendẽs cauſam iniuſtam, & obtinẽs victoriam. tertius, actor qui iniuſtam cauſam proſequitur. quartus, notarij & apparitores concutientes partes, vltra ſtylum capiẽdo. quintus, eſt teſtis falſum deponens teſtimonium.

¶ Octaua Manus dicitur falſificatoria. Primus digitus eſt in teſtamentis vel aliis inſtrumentis aut ſcripturis falſificatis. ſecundus, in bullis aut literis principum falſificatis, aut per obreptionem & ſubreptionem obtentis. tertius, in falſis & diminutis monetis pro legitimis ſcienter vtendo. quartus, in falſis ponderibus & menſuris. quintus, in falſis ſiue ſuppoſitis partibus.

¶ Nona Manus dicitur fœneratoria. Primus digitus, quando quis pro mutuo vtitur pignore accepto pro eo. ſecundus, cùm quis dat pecuniã mercatori vel campſori, vt vtatur ea, accipiẽs aliquid, capitali ſemper ſaluo. tertius, cùm venduntur merces vltra iuſtum pretium, ratione dilationis ſolutionis & quãdo emitur res minus iuſto pretio, ratione accelerationis pretij: vt cùm tempore veris, vili precio emitur triticum colligendum. quartus, in captionibus, & affectis aſſecurationibus: vt in cambiis, quæ dicũtur per ueneris, quæ fiunt in curia Romana pro bullis. quintus, in mutuis, cum expreſsis lucri pactionibus.

¶ Decima Manus dicitur fraudatoria. Primus digitus conſiſtit in rerum quidditate, cùm venditur vna ſubſtantia pro alia, aqua pro vino. ſecundus, in quantitate. ſ. pondere, numero, & menſura diminutis. tertius, in qualitate, cùm venditur res defectuoſa vel corrupta pro ſana. quartus, in precij inæqualitate, cùm ſcienter venditur res pluſquàm valeat: vel multo minori pretio emitur propter neceſsitatem. quintus, in gabellæ debitæ vel ſuffragij ſubtractione.

¶ Vndecima Manus dicitur locationis vel cõductionis vitiatoria. Primus digitus eſt, quãdo quis locat alteri rem quam nouit eſſe vitioſam: vt equum vmbraticum, vel domum ruinoſam. ſecũdus, quando notabiliter nimis exigit, maximè propter neceſsitatem. tertius, quando quis conducit aliũ ad operandum nimis paruo precio. quartus, ſi conductus ad operas, ex feſtinatione vel negligentia non fideliter operatur. quintus, quando malè tractat rem ſibi locatam aut conductam.

¶ Duodecima Manus dicitur furatoria. Primus digitus eſt occulta rerum vſurpatio. ſecundus, inuentorum retentio. tertius, illicita præſcriptio: quartus, rei impignoratæ vel depoſitæ vſus. quintus religioſorum proprietas.

¶ Decimatertia Manus dicitur participatoria. Primus digitus eſt participatio rei alienæ iniuſtè acceptæ per donationem. ſecundus per victitationem, vt familia. tertius, per cõductionem. quartus per emptionem. quintus, per legatum vel hæreditationem aut conſeruationem.

¶ Decimaquarta Manus dicitur damnificatoria. Primus digitus dicitur iuſsio, ſecũdus conſiliũ, tertius conſenſus, quartus palpatio, quintus recurſus.

¶ Decimaquinta Manus dicitur impeditoria. Primus digitus eſt, quando quis impedit aliquem à cõſecutione boni, vel ſine iuſta cauſa procurat priuari. ſecũdus, quando impedit fructus prouenturos agri vel vineæ aut alterius rei. tertius, qui faciunt ſtatuta vel capitula, ne vſuræ ſolutæ poſſint repeti. quartus, qui dat literas debitoribus abſque ſufficienti cauſa, ne poſsint cogi à creditoribus ad ſoluendum. quintus, iniuſtè impedientes, ne quis poſsit exequi ſua negotia honeſta, occultando inſtrumenta vel ſcripturas per quas ius manifeſtatur.

¶ Decimaſexta Manus dicitur luſoria. Primus digitus eſt, cum quis decipit in ludo per falſos taxillos aut cartas copulatas. ſecundus. quando decipit mentiendo. tertius, quando lucratur ab his qui alienare non poſſunt: vt ſunt ſerui, filij familiàs, pupilli, religioſi, & mulieres vxoratę. quartus, quando lucratur ab eo quem multa importunitate ad ludum traxit. quintus, quando lucratur in locis in quibus prohibetur ludus, & per leges mandatur fieri reſtitutio, niſi fuerint abrogatæ.

¶ Decimaſeptima Manus dicitur turpiter lucratoria. Primus digitus prouenit ex opere carnali meretricio. ſecundus, ex arte vel actu prohibito: vt ex arte faciendi taxillos, & mulierum fucos, aut diuinandi, ſiue incantandi, aut huiuſmodi. tertius, lucrando in tempore prohibito: vt diebus feſtiuis. quartus, negotiando in locis prohibitis, vt in eccleſiis: vel mittendo victualia aut arma Sarracenis. quintus, intentione mera cupiditatis vacare negotiationi, intentione introducendi cariſtiã.

¶ Decimaoctaua Manus dicitur detractoria. Primus digitus eſt falſa criminis impoſitio in iudicio: ſecũdus extra iudicium criminis dubij reuelatio. tertius, extra iudiciũ criminis veri ſed occulti reuelatio. quartus, criminis reuelati augmẽtatio. quint⁹, reuelatio ex auditu à notabilib⁹ perſonis.

¶ Decimanona Manus dicitur perſona læſoria. Primus digitus vitam iniuſtè auferens ſecundus, mẽbrum mutilans. tertius, vulnerans. quartus, iniuſtè percutiẽs. quintus, in exiliũ iniuſtè mittẽs.

¶ Vigeſima Manus dicitur animarũ prædatoria. Primus digitus, quãdo quis impedit religionem intrare, vel reuocat ingreſſum. ſecundus, quando quis perſuadet aliquid criminale, vt blandiendo decipiat: & multo magis quando virginitatẽ aufert. tertius, quãdo quis ſuo ſermone trahit ad

errorem

errorem fidei: vt hæretici, quartus prælati vel patresfamiliàs ex sua negligentia permittentes gregem perire: & multo magis cum suis exemplis prouocant, quintus, cùm homines suis malis exemplis scandalizant, & mulieres suis ornatibus, tripudiis, vel risibus ad malum inducunt.

Ver. 9. QVID RESTITVENDVM SIT.

A Regula generalis est quòd omnis res aliena indebitè accepta vel detēta, si fieri potest, reddēda est, & omne dānum reparandum & recompensandum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd aliquis potest alium damnificare in quatuor. s. in anima, corpore, bonore seu fama, & bonis temporalibus. ¶ Primò potest homo dānificare proximum quo ad animā, cùm est causa perditionis gratiæ & virtutum: quando. s. est causa & occasio peccati alterius: & quamuis voluntas in qua peccatum consistit, cogi non posit, & D. Aug. dicat, Omne peccatum adeò est voluntariū, quòd si non fuerit voluntarium, non est peccatum. Corpus quidem (vt suprà dictum est) violētari potest. Sed si voluntas non consentiat, homo non peccat, imò meretur. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam, ideo D. Ambr. dicit: Nō est q cuiquā nostrum ascribamus ærumnā. Potest tamen aliquis esse occasio peccati alterius: ideo dicitur causa, & tenetur ad restitutionem plus quàm de dāno corporali: cùm ipsa anima sit plusquàm esca, hoc est corpus, quod est esca vermium. Ideo dicitur in c. si culpa, de iniuriis, & damno dato. Qui occasionē damni dat, dānum dedisse videtur. Potest autē quis esse causa & occasio peccati alterius quadrupliciter. Primò, monendo, vt inducendo, suadendo, consulendo, præcipiēdo aliquid quod est peccatum mortale, talis inducēdo, &c. peccat mortaliter, iuxta illud Rom. 3. digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui cōsentiunt facientibus. Vnde D. August. dicit: Si fratri tuo malè persuades, occidis illū. s. quò ad animā: vt in can. noli. de pœniten. dist. 1. & tenetur restituere siue recompensare dānum modo posibili. s. inducendo eum efficaciter ad pœnitentiam, & satisfaciendo aliis, qui ad præceptum vel consilium aut inductionem suam fuerunt læsi & dānificati vt infrà amplius dicetur. ¶ Secundò potest quis damnificare alium quantum ad animā, reuocando aliquem à meliori bono: vt cùm quis reuocat ab ingressu religionis, & cum non professum reuocat ad seculum, tenetur non solum illi sed etiam religioni: illum quidem tenetur inducere ad intrandum vel reuertēdum: religioni verò, si ille nolit, tenetur inducere alium æquè idoneum ad intrandum, & si non inuenerit, ipsemet tenetur intrare, cum professum vel de propinquo professurum reuocauit: quia abstulit seruum à Deo, & à religione. Si verò nondum intrauerat vel dispositus erat, non tenetur religioni: quia pluribus modis poterat impediri, præcipuè, si absq; dolo hoc facit: vt si cōuentus esset difformatus: vt prouideret ei de meliori loco, vel si cognoscat inconstantiam intrare volentis, aut tenuitatem deuotionis, tenetur tamen inducere illum quem reuocauit, vt intret. Tertiò potest quis damnificare alium quantum ad animum, scādalizando: vt prælati subditos suos pōpis & aliis moribus suis, & mulieres viros suis superfluis ornatibus, fucis, & tripudiis: & generaliter alij in publico loco & aliorum asistentia peccantes maximè quando hoc intendunt, vel paruipendunt scandalum aliorum. Tales primò tenentur orare pro scandalizatis: vt Deus dignetur eos ad pœnitentiam reuocare. Secundò tenentur inducere bonis exemplis manifestis & publicis, sicut publicè peccauerant & scandalizauerunt, non tamen tenētur ad pœnitentiam solennem aut publicam: vt D. Antoni. ait. ¶ Quartò potest quis damnificare animam alterius seducendo, vt qui seduxit virginem dormiuitque cum ea, dotabit eam, & habebit vxorem: aut reddet ei iuxta modum dotis quam solēt virgines accipere: vt habetur Exod. 22. Abstulit enim talis thesaurum inæstimabilem: iuxta illud Ecclesiast. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis. Ideo tenetur ei ad restitutionem posibilem, saltem castitatis coniugalis, accipiendo eam in vxorem, vel dotando eam. Idem & amplius facere tenetur si rapuit eā, & quamuis ea quæ de Exodo dicta sunt, non ligent prout sunt ex lege Moysi, ligant tamen vt sunt moralia, & deducūtur à lege naturæ, & vt assumpta pro statuto ab Ecclesia. ¶ Corpus hominis quatuor modis potest per aliquem damnificari. Primò per iniustam occisionem, per quam fit præiudicium animæ occisi: fit etiam præiudicium vxori, & liberis, necnon & reipublicæ, quam orbauit vno supposito. Hoc damnum non potest homo æqualiter recompensare, cùm non posit resuscitare: tenetur tamen modo posibili. Et quidem quò ad animam tenetur orare pro illa, & suffragia fieri facere. Quò ad vxorem verò, liberos, aliósque parentes, tenetur primò placare eos, & eis reconciliari. Secundò eis prouidere quantum fecisset occisus: quòd ad rempublicam autem satisfacit sustinendo mortem à iudice iudictam, non tamen tenetur se offerre: sed captus non debet se defendere, licet inuenta opportunitate posit à carceribus fugere. Aliqui dicunt quòd tenetur exponere vitam suam in bello iusto, licet ad hoc non sit cogendus. Prouocans abortum in fœtu animato, etiam satisfacere debet, & pœnitentia placare Deum super illius animæ damnatione. Secundò potest quis damnificare corpus hominis per mutilationem membri. Et pro huiusmodi in lege noua non est statuta pœna corporalis, prout in lege antiqua. Ecclesia tamen consueuit punire pœna pecuniaria, quæ debet respondere non solùm dāno, quod quis incurrit per mutilationē membri pro toto tempore futuro, quo vsurus erat mēbro abscisso, sed etiā expensis expositis in curatione. Et vltrà tenetur ad placationem læsi, & consolationem ipsius afflicti, quantum in ipso est. Plus tamen ponderāda est mutilatio pauperis quàm diuitis, si magis egebat parte abscissa ad victum necessarium: vt si amputetur manus dextra scriptori. Tertiò potest quis lædere corpus proximi, vulnerando vel percutiendo

Nullus potest esse sufficiens causa peccati alterius.

Mat. 6.

Dupliciter potest quis esse occasio peccati alterius.

Retrahēs siue reuocās aliquē à religione ad quid tenetur.

Scandalizātes ad quid tenētur.

Exod. 22.

Eccl. 26.

Homicida ad quid tenetur.

Abortū prouocās ad quid tenetur.

Mutilator ad quid tenetur.

Medici & chirurgi ignorantes ad quid tenentur.

tiendo,& talis tenetur ad expensas curationis & placare percussum,eiq; reconciliari,ac etiam ad interesse pro iniuria ad arbitrium boni viri. Medici autem ac chirurgi, qui ex ignorãtia crassa vel negligentia aut auaritia prolongant,augent,vel procurant vulnera aut infirmitates, etiã tenentur ad interesse ad arbitriũ boni viri. Quartò quis potest lædere corpus proximi,indebitè incarcerãdo,aut violenter detinẽdo,aut exiliãdo. Et talis tenetur ad reconciliationẽ,expẽsas, & interesse.

¶ Honorẽ & famam proximi quatuor modis quis lædere potest.s.per contumeliam,conuitiũ,improperium,vel irrisionẽ,de quibus infrà suo loco. Et talis tenetur satisfacere proximo læso, ipsum placare,& ei reconciliari,petẽdo veniã corã illis qui erant præsentes,& si falsum dixit,tenetur dicere se falsum dixisse,& iniustè eum læsisse,verũ si quis sibi subditis, (vt pater filio, dominus seruo,maritus vxori,magister discipulo)dicit verba contumeliosa, si hoc faciat ad eius correctionẽ, non tenetur petere veniam à tali,sed à Deo. Vnde D.Aug.in regula: Si etiam modum vos excessisse sentitis,non à vobis exigitur,vt à vobis subditis veniam postuletis:ne apud eos quos oportet esse subiectos,dũ nimiũ seruatur humilitas,regendi frangatur authoritas,sed petenda est venia ab omniũ Domino,qui nouit eos quos plus iusto fortè corripitis,quàm beneuolẽtia diligatis. Si autẽ faceret multũ iniuriosè,& liuore vindictę,tunc teneretur petere veniã,& reconciliari eis. Sed si

Remissio iniuria aliquando fit per familiarem conuersationem.

cõtumeliã accipiens postmodũ domesticè & familiariter cõuersetur,& loquitur cũ cõtumeliãte, ostẽdit se iã remisisse,& per cõsequẽs cõtumeliãs non tenetur ad veniã petendam à contumeliam passo. Aliqui tamen dicunt secus esse in extraneis:quia aliquis ad horã propter societatẽ ne scandalizet,aut ostendat rancorẽ vel vindictam,familiariter loquetur, qui tamen non remittit iniuriam:& non obstãte illa familiari locutione,tenetur petere veniã,& reconciliari, donec sciat illũ

Detractio quot modis fieri potest.

remisisse. Secundò potest quis lædere honorẽ & famã proximi per detractionem, quod potest fieri dupliciter. s. directè & indirectè, vt infrà suo loco dicetur, & ibi eius restitutio declarabitur.

An recitans auditas detractiones teneatur ad restitutionem.

¶ Tertiò per recitationem, detractiones auditas corã aliis recitando, & si non asserendo,neque tanquam certum dicendo,non addendo quòd à personis fide dignis audierit:sed solum refert crimen de aliquo prout audiuit,quod ab audientibus eum ignorabatur:non tenetur secũdum Angelum de Clauasio satisfacere:quia si propter hoc audientes credant illum criminosum esse, ex sola relatione de auditu,malefaciunt,& se leues ostendunt,iuxta illud Eccl.10. Qui citò credit,le-

Ec ... Mat.18.

uis est corde. Verùm quia à scandalo pusillorum cauendum est,iuxta illud Mat.18. Qui scandalizauerit vnũ ex his pusillis,qui in me credunt,expedit ei vt suspẽdatur in collo eius mola asinaria,

Referre mala audita periculosum est.

&c. Ideo periculosum valde est referre mala audita de aliis corã pusillis,& si fiat mala intentione, s.lędẽdi,nõ excusatur à mortali. Et si tali ex relatione ille de quo est sermo, incurrat notã infamiæ aut vehementis suspitionis,tenetur recitans famã ei restituere corã illis corã quibus recitauit. Sed si non sit secuta infamia,nec orta vehemens suspitio,non tenetur,maximè si ex leuitate vel inconsideratione retulit. Quartò potest quis lędere honorẽ & famam proximi, per iniustam accusationem,& talis tenetur ad petendã veniã,& restituendam famam,necnon ad damna & interesse. Si quis autẽ propter tormenta quæstionis dixerit aliquẽ esse criminosum vel conscium criminis,qui non est,tenetur extra quæstionem dicere se falsum dixisse, à fortiori si se aliquod crimen commisisse confessus fuerit,quod tamen non commisit,cùm magis teneatur ad famã suã quàm alterius.

¶ Res exterior rapta vel furata,aut aliter indebitè detenta,eadẽ numero(si fieri potest) restitui debet,nec potest dari alia pro ea,etiam eiusdẽ bonitatis,contra voluntatẽ damnificati, nisi fortè res rapta vel furata,corrupta vel cõsumpta esset:quia tũc debet restitui alia eiusdẽ bonitatis in specie. Si autẽ res sit deteriorata,debet alia eiusdẽ bonitatis in specie restitui:vel si dãnificatus maluerit, preciũ deteriorationis cum re ipsa:preciũ autẽ & æqualitas bonitatis ad arbitriũ boni viri debent æstimari. Notandum tamen ꝙ si res ablata aut iniustè detenta,est fructificans, tenetur restituere

Fructus rei qui dicantur. 2.2.q.62.art.7.ad.2.

cum fructibus inde perceptis,& qui percipi potuerunt à diligenti possessore. Fructus autẽ dicuntur ea quæ ab ipsa re percipiuntur, deductis expensis necessariis, & non superfluis. Si quis verò equum locari consuetum furatus fuerit,nõ sufficit reddere equum,sed etiã interesse, quod arbi-

Participantes in furto ad quid & quomodo teneantur. ar.4.

trio boni viri determinandum est : maximè vbi prædictum equum per longa tempora & plures annos fur detinuisset. Notandum insuper ꝙ cum plures concurrunt ad furtum vel damnificandum,quod vnus non faceret sine altero, quilibet illorum tenetur damnificato in solidum. Sed si vnus restituerit,alij tenentur restituenti pro sua parte.¶ Notandum prætetea ꝙ aliquis potest dupliciter damnificari, vno modo quãdo aufertur ab eo quod actu habebat, & tale damnum semper est restituendum secundum compẽsationẽ æqualis:putà si aliquis damnificauit in aliqua do-

Impediens à bono cõsequendo ad quid teneatur.

mo,tenetur ad tantum,quantum valebat illa domus. Alio modo potest damnificari impediendo ne adipiscatur bonum, ad quod bonum percipiendum erat in via, & tale damnum non oportet recompensare ex æquo:quia minus est aliquid habere in dispositione & via quàm in actu,& ideo si redderetur ei vt haberet hoc in actu, plus restitueretur ei quàm fuerat ablatum, quod non est de necessitate restitutionis, quæ est iterata statuitio in possessione, vt dictum est, tenetur tamen

2.2.q.62 ar.2.ad.4.

aliquam recompensationem facere secundum conditionem personarum. ¶ Notandum vlterius ꝙ aliquis etiam potest alium impedire,ne habeat præbendam aut aliud bonum,dupliciter. Vno modo iustè,intendendo honorem Dei,vel procurando bonum Ecclesiæ,vt scilicet detur personę digniori,& tunc nullo modo tenetur ad restitutionem vel aliam recompensationem. Alio modo iniustè:putà si intendat nocumentum eius, & impedit propter odium vel aliquid huiusmodi. Et tũc si impedit ne prębenda detur digno,cõsulẽs quod nõ detur, antequam sit firmatum in animo

conferentis

conferentis illam eidem dare:tenetur quidem ad aliquam recompensationem pensatis conditionibus personarum ac negotij, secundum arbitrium sapientis, non tamen tenetur ad æquale:quia ille nondum fuerat assecutus,& poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum erat quòd ei daretur,& propter indebitam causam procuret quòd reuocetur:idem est ac si iam habitam ei auferret,& ideo tenetur ad restitutionem æqualis secundum possibilitatem. Quod est bene notandum pro resolutione multarum difficultatum & scrupulorum,qui accidunt, maximè in hæreditatibus,legatis,testamentis,codicillis,& collationibus beneficiorum.

Ver. 10. CVI FACIENDA EST RESTITVTIO.

E Diuus Paulus Rom.13.dixit: Reddite omnibus debita,cui tributum,tributum : cui vectigal, vectigal,&c. Ex quo sequitur quòd restitutio fienda est ei,à quo res ablata est vel indebitè detenta.vnde Mat.22.Reddite quæ sunt Cæsaris,Cæsari,& quæ sunt Dei, Deo.¶ Ad cuius ampliorem euidentiam sciendum est quòd aliquid potest esse illicitè acquisitum tripliciter. Primò modo, sic quòd illud quod est illicitè acquisitum,debetur ei à quo est acquisitum vel acceptum:vt in furto, rapina,& aliis huiusmodi,& sic intelligendum est prædictũ corrolarium,quod est maxima quædam in materia restitutionis. Secundò quando aliquid datur alteri illicitè, & eius acceptio & datio est illicita,& contra legem:vt patet in eo qui Simoniacè aliquid dedit. Ideo non debet fieri restitutio ei qui dedit cùm voluntariè & contra legem dederit. Et quia ille qui accipit,etiã illicitè & cõtra legem accipit, non potest retinere,restituendum ergo est Ecclesiæ,in cuius iniuriam datum est,vel pauperibus erogandum. Tertiò aliquis acquirit aliquid illicitè:quia alius illicitè dat:putà propter malum finem,vel propter rem illicitam,non tamen contra legem:quia lex non prohibet talem dationem neque acceptionem,vt cùm datur meretrici propter meretricium. In talibus illicitè acquisita nõ sunt illicitè dantibus restituenda,eo quòd liberè dederunt. Et possunt etiam iustè retineri,licet melius foret ea pauperibus erogare. Et sic meretrix potest licitè retinere quod ei propter meretricium datum est,nisi superfluè & per fraudẽ vel dolũ extorsisset:quia tũc teneretur ei restituere. Idem dici potest de acquisitis in ludo ab his qui alienare poterant, dũmodo, nõ fuerint importunitate impulsi,& cesset omnis fraus & dolus. Idẽ etiam dici potest in aliis turpiter acquisitis:vt ex duello vel torneamentis.¶ Notandum tamen quòd prædicta maxima est intelligenda,cùm dãnificatus est viuus & notus:quia si sit mortuus, restitutio debet fieri hęredi vel hęredibus,aut legatario cui res illa iniustè ablata,legata fuit:& si sint plures legatarij,debet reddi cuilibet pro quota:sicut cùm sunt plures hęredes. Si verò dãnificatus sit ignotus, & pręmissa diligẽti inquisitione,notitia eius haberi nõ potest,pauperibus est erogãda,vel in alios pios vsus cõuertenda. 2.2 q.62.ar.5. Mat.22.

Ver. 11. CVR FACIENDA EST RESTITVTIO.

F Iure naturali & diuino restitutio rei alienæ fieri debet:iure quidẽ naturali, cum sit actus iustitię, 2.2.q.62.ar.2.
ad quam exercendã quilibet tenetur. Vnde Rom.13. Reddite omnibus debita, &c.& Christus: Rom.13.
Reddite quæ sunt Cęsaris,Cęsari:& quæ sunt Dei,Deo. Et D. Aug.& habetur in c.Si res aliena. Mat.2.
14.q.6.vbi dicitur:Si res aliena propter quam peccatum est,reddi potest,& non redditur : pœnitentia non agitur,sed simulatur. Non enim remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Ideo In epist. ad Maced.
Tobias audiens vocem balãtis hœdi,ait: Videte ne furtiuus sit. Reddite eum dominis suis:quia Tob.2.
non licet nobis edere aut ex furto aliquid contingere. Sicut enim qui malo sanguine abundant, sanari non possunt,nisi per phlebotomiã sanguis ille corruptus emittatur:sic qui aliena detinẽt, nisi flebotomia restitutionis curentur , saluari non possunt. Hoc etiam manifestè natura ostẽdit in virtute digestiua,quæ ad omnia mẽbra trãsmittit, & reddit ea quæ ad quodlibet ipsorum pertinent. Et si propter aliquam indispositionẽ mẽbrum aliquod particulare retineret alimẽtum alterius,inflatum & monstruosum esset. Sic in corpore mystico,si aliquod membrum,hoc est particularis persona,detinet quod est alterius,est monstrũ,quod in corpore mystico dicitur peccatum.

Ver. 12. DE LOCO IN QVO RESTITVTIO FACIENDA EST.

G Restitutio rei alienę fiẽda est in loco,à quo fuit accepta,nisi fortè accipiẽs,& is à quo accepta est,mutassent domicilium:& si manerent in eodẽ loco,tunc in illo. Si verò dãnificatus mutat domicilium,damnificans mittet damnificato rem acceptam expensis illius. Si verò damnificatus multum distat,& non expectatur eius aduentus , monendus est per literas , & interim res debet deponi,& domino consignari:maximè quando res est magni valoris,& difficilis translationis. Si verò res sint parui valoris,sic quòd oporteat plus exponere pro translatione,quàm ipsę res valeant,poterit opportunitas expectari:quòd si nulla speretur opportunitas, tunc sunt pro salute illius pauperibus erogandæ. Si autem damnificans mutat domicilium , tenetur suis expensis mittere damnificato:quia fuit in mora & culpa , cùm non reddiderit in loco à quo accepit.

Ver. 13. PER QVOS FACIENDA EST RESTITVTIO.

A Restitutio contumeliæ aut iniuriarũ, in præsentia personæ factarum, est personalis, & debet Restitutio iniuriarum est personalis.
fieri per eum qui læsit,& non per alium,nec etiam per literas,si læsus adiri potest,& velit re- Mat.5.
stitutionem personalẽ. Vnde Christus: Si offers munus tuũ ad altare,& ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te,relinque ibi munus tuum ante altare,& vade prius reconciliari fratri tuo:& tunc veniens offeres munus tuum. Notandum est verbum, Vade : non dicit, mitte vel scribe:sed personalem expressit accessum,possibilem tamen, si se obtulerit opportunitas. Si verò non est opportunitas : vt quia damnificans est infirmus, aut in aliqua alia necessitate impediente constitutus,vel damnificatus est multum distãs:tunc per votum accedat:& proponat

personaliter

Mat.11. perſonaliter accedere,cùm opportunitas ſeſe obtulerit. Mandatum enim domini cùm ſit iugum ſuaue, non aſtringit ad impoſsibilia aut valde difficilia. Si verò læſus(qui poteſt renuntiare iuri ſuo)contentatur literis vel nuntiis, tunc per nuntium vel literas fieri poteſt. ¶ Reſtitutio tamen detractionis,quæ fit coram aliis in abſentia læſi,ſi fieret coram illis perſonaliter, eſſet magis meritoria,poteſt tamen fieri per literas & certum nuntium:quia æquè bene poterit remoueri falſum iudicium impreſſum aliis per literas vel nuntium,modò ille qui detractionem audiuit,ſciat nuntium eſſe fidum:vel ſciat literas à detractore ſignatas,licet enim detrahendo, & falſum iudicium cauſando,iniuriam audienti fecerit materialiter,non tamen formaliter:cum non intenderet malum eius,nec audiens hoc pro iniuria accepit. Ideo non tenetur ei ſe perſonaliter præſentare: ſed ſufficit quòd falſum iudicium,quod impreſsit,quocũque modo auferat. In his enim & ſimilibus tenet regula iuris, Qui per alium facit, per ſeipſum facere videtur. De reſtitutione verò rerum corporalium,non eſt dubium quin per alium fieri poſsit. Cauendum eſt tamen ne infideli committatur,& ille alius ſibi aliquid retineat: quia tunc ſecundum D.Antoni.Florent. damnificans non eſſet liberatus,ideo non eſt fidendum omnibus:nec omni ſpiritui credendum,quare expoſtulanda eſt ſchedula,per quam poſsit certior fieri dãnificum recepiſſe tã tam reſtitutionem per manus talis. Si autem is qui damnificauit,morte præuentus non reſtituit, cum hæres teneatur ad omnia onera defuncti,inquantum ſufficit hæreditas,tenetur ad reſtitutionem: vt habetur in c.Michael. de vſur. eadem ratione hæres hæredis. Nec excuſantur hæredes ſcientes dubitantes aut dubitare debentes ex fama publica,vel ſcripturis,aut fideli teſtimonio ſiue relatu,teſtatorem illicitos contractus feciſſe ex hoc quòd nullus ponit querelam, quia fortè per læſos probari non poteſt: debẽt enim diligenter inquirere,aliàs eorum negligentia craſſa eſt,& affectata. ¶ Reſtitutionem externarum rerum,quarum dominus ignoratur,quidam ad epiſcopum pertinere dicunt,tanquam ad diſpenſatorem eorum,quæ pertinent ad diuinum cultum,& ad pios vſus pauperum quorum pater exiſtit: quia tamen nullo iure cautum eſt,eam ob rem famoſi doctores tenẽt reſtitutionem rerum incerto domino reſtituendarum,fieri poſſe per detentorem,& per eos quibus ipſe cõmiſerit,

Restitutio detractionis quomodo fieri debeat.

1.Ioan. 4.

2.2.q.62.ar.5. ad.3.

& huius opinionis videtur eſſe D.Thom. Licet enim epiſcopi ſint diſpenſatores rerum datarum eccleſiis,& quò ad diuinum cultum & quò ad pauperes: non tamen ſequitur quòd ſint diſpenſatores omnium quæ ad diuinum cultum & in pauperes ſunt erroganda: ſed ſolùm eorũ quæ iam illis in diuinũ cultũ,vel vſus pauperũ,eccleſię data & ordinata ſunt. Nec obſtat c.cùm ſit,de vſur. quia loquitur de Iudęo & nõ de Chriſtiano. Excipiũtur tamen incerta, quæ p publicos vſurarios ex vſuris ſunt acquiſita: quia circa illa eſt ſpecialiter determinatũ in c.quanquam,de vſuris lib.6.

Ver. 14. DE ORDINE ET MODO RESTITVENDI.

D.Anto. Flo.2.ſum.tit. 2.cap.7.

OMnino certa reſtitutioni obligata, cùm ſciũtur perſonæ quibus fiẽda eſt reſtitutio, ſunt eis integraliter reſtituẽda,antequam reſtituãtur incerta, maximè cùm ſcitur vel dubitatur bona reſtituentis non ſufficere ad omnia exoluenda: quia creditoribus vel damnificatis certis tenetur ſatisfacere iure humano,& diuino,& ad hoc poteſt cogi. Incerta autem licet iure diuino teneatur reſtituere,aut pauperibus erogare, non poteſt tamen in foro exteriori compelli, & ſic maiori obligatione aſtringitur ad reſtituendum certa. Certorum etiam reſtitutio fieri debet ordine quodam. Nam primò rapta vel furtiua reſtitui debent,cùm in eorum ablatione maior facta fuerit iniuria,quàm in vſura aut aliis contractibus illicitis & iniuſtis,quæ ſunt quodam modo volũtaria. Quia in reſtitutione non ſolùm ſeruãda eſt iuſtitia,ſed etiam iniuria facta Deo & proximo,amouenda ſiue emendãda,& ideo primò ea in quibus maior fit iniuria,& ſic primò rapta,ſecũdo furtiua,tertiò vſuraria,quartò quæ aliis illicitis contractibus ſunt acquiſita,quod intelligendum eſt data paritate temporis: quia iure humano determinata eſt regula, Qui prior eſt tempore, potior eſt iure. Ordo etiã ſeruãdus eſt inter eos,qui ſimul aliquem damnificãt: quia licet omnes teneantur in ſolidum,vt dictum eſt,tamen illi qui principaliter in damnificatione operati ſunt, primò reſtituere debent. Et quamuis vnus propter alium non excuſetur: tamen vnus magis peccat,quàm alius,nõ reſtituẽdo. Et ideo qui principalius dãnificauit, primò debet totũ dãnum reſarcire, quo facto,alij tenentur reſtituere pro quota ipſos contingente. ¶ Modus autem quo facilius reſtitutio contumeliæ & aliarum iniuriarum fieri poteſt, ne terreantur qui reſtitutioni ſunt obnoxij, talis eſt: vt primò per amicos vel literas amicorum aut preces eorum tentetur recõciliatio,& iniuriarũ ac contumeliæ reſtitutio. Per hæc media facilius redire poterunt ad amicitiam, ſe humiliando ac cognoſcẽdo culpã ſuã. Si verò læſi nolint remittere,niſi lædentes perſonaliter compareant,tenentur perſonaliter comparere,bonum tamen erit ad placandum iniuriati animum, aliquẽ amicorũ ipſius ſecũ habere qui ſit mediator amborum, qui pacem componat, & nouas coleras aut rixas impediat. ¶ Modus verò, quo mulier quæ concepit in adulterio, ſatisfacere ſiue reſtituere poſsit marito,& aliis filiis legitimis, eſt valde difficilis & intricatus propter multa pericula, quæ contingunt. Eam ob rem adulteriũ maximè eſt deteſtandum,& deterrendæ vxoratæ, ne animas ſuas his periculis illaqueant. Veruntamen cùm miſerationes domini ſint ſuper omnia opera eius: non eſt illis qui in hanc foueã inciderint deſperandum,neque laqueus eis iniiciendus, quia cùm (vt inferius dicetur)impotentia & periculum infamiæ ac maioris mali excuſent à reſtitutione: ideo mihi magis placet opinio eorum, qui dicunt quòd nunquã talis mulier debet reuelare viro nec filio,cuiuſcunque conditionis exiſtant,etiam ſi ipſa fuerit in periculo mortis. Quia cum tempora mutentur, & ipſa ſanari poſsit, impoſsibile eſt periculum vel maius malum euitare. Sed abſque

Ordo ſeruandus in reſtitutione, & inter eos, qui ſimul dãnificauerũt. 2.2.q.62. art. 7.ad.2.

Facilis modus reſtitutionis iniuriarum.

Mulier concipiẽs ex adulterio quomodo reſtituere debet.

Pſal. 144.

diffamatione

diffamatione & periculo tentare debet,omnibus viis & modis licitis : vt filius ex adulterio natus ingrediatur religionem : & non curet de hereditate, & si nolit,ipsa suggerere potest viro,vt alios præferat:cautè tamen, ne per hoc in suspitionem venire possit, & de suis bonis ac dote quantum poterit faciat eos indemnes,& id procuret fieri ab adulterio quantum possibile fuerit,absque tamen continuatione adulterij,residuum relinquens misericordiæ & bonitati diuinæ,quam instanter ieiuniis,vigiliis, & orationibus debet interpellare.Potest tamen, & secundum aliquos debet, committere confessori,vt post mortem dicat filio sic concepto eius originem,vt alio modo viuere satagat, & de hereditate non curet, eò quòd fama non est homini post mortem adeò necessaria: nec tantum de ea curare debet sicut in vita.Verùm si filius qui non tenetur illi nec matri credere, assentire nolit:debet(vt dictum est)misericordiæ domini relinquere, propter scandalum quod sequi posset si manifestaret. Deus enim qui nunquam obligat ad impossibile, sua ineffabili bonitate prouidebit,hæc consuli,sed non publicè prędicari debent.

Ver. 15. QVANDO RESTITVENDVM EST.

C Aliorum restitutio quàmprimū fieri potest,sub pœna noui peccati fienda est : quia qui debet alienum quod potest restituere,& nō restituit,facit ei cuius est,iniuriā,& ideo si non restituat peccat:quia priuat siue impedit eum vsu rei suæ,sicut cùm furatur:sed nō licet etiā per modicum tempus in peccato immorari,secundum illud Sap.Quasi à facie colubri fuge peccatū: ergo tenetur statim restituere,vel dilationē petere.vnde Leui.19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq; mane.ergo nec in aliis restitutionibus faciendis debet fieri dilatio. Et quanuis præceptum de restitutione facienda sit affirmatiuū:implicat tamen in se vnū negatiuū, quo prohibemur rem alterius detinere, & sic est peccatum iniustæ detentionis. Prædicta tamen conclusio intelligenda est,nisi in quatuor casibus.Primus est,quando fieri non potest.Ipsa enim impotentia absoluit seu excusat eum ab instanti restitutione, cùm secundam regulam iuris,impossibilium nulla sit obligatio,debet tamē remissionem vel dilationem petere per se,vel per alium,ab eo cui debet. Quòd si creditor nolit,doleat debitor & petat à Deo,qui est omniū dominus & misericors, dátque omnibus affluenter,& non improperat.Secundus casus est,quando restitutio statim facta vergeret in infamiam restituentis,tunc enim differre potest,donec opportunitate habita restituat,saltem per confessorem,cui iure diuino dicere & manifestare tenetur. Tertius casus est,quando statim facta esset damnosa ei cui debet fieri.Sicut si deponēti arma superueniat lis aut rixa cū cholera, éstque periculū,q si depositarius statim reddat,sequetur scandalū:tunc potest licitè differre, eò q restitutio est ordinata in cōmodū,& nō in detrimentū eius cui fieri debet Idē dicēdū est circa lusores & laboratores tabernarios,vxore & filiis oneratos,tempore ludi,vel quò sunt in periculo prodigè exponendi. Quartus casus est,quando obnoxius restitutioni,est valde pauper, oneratus vxore, & filiis,ac filiabus.Si is cui debet,est ditissimus,nec ex dilatione patitur detrimentū,& debitor sit in periculo incidendi in extremam paupertatē: Tunc si debitum sit publicū,tenetur petere dilationē vel remissionē:& si non possit obtinere,potest licitè differre, se absentando:si debitū est secretum, petat dilationē à Deo,qui est omniū dominus,& excusabitur à peccato:sed non ab executione iustitiæ humanæ,debet tamen habere propositū satisfaciendi,cùm peruenerit in pinguiorē fortunā.

2.2.q.62.ar.8. *Restitutio statim fieri debet.* *Eccl 12.* *Restitutio in quatuor casibus differri potest.* *Iacob 1.*

Ver. 16. DE PECCATIS CIRCA RESTITVTIONEM OCCVRRENTIBVS.

D Circa restitutionē multa peccata contingere solēt,quę mūdani quibusdam coloribus excusare nituntur.Quidā enim restitutionē se velle facere dicunt,& blandis sermonibus sic differunt vt tandē interim testes,schedulæ,& alia documēta pereāt,& probatio fieri nō possit. Tales nō excusantur à peccato.Alij sunt qui se excusant,dicentes q illi quibus debēt, tantū vel plus tenentur eis: sed quia probare non possunt,aut quia pars potens est,vel cui fauet iudex:ideo eos in iudicium vocare non audent.De talibus dicit D. Tho. Quòd ille qui furtiuè accipit rem suam apud alium depositam,grauat depositarium,qui tenetur ad restituendum eā,vel ostendendū se esse innoxium.Vnde manifestum est q peccat,& tenetur ad releuandum eum. Qui verò furtim accipit rem suam apud alium iniustè detentam,peccat quidem,non quia grauat eum qui detinet,& ideo nō tenetur ad restituēdū ei:sed peccat cōtra cōmunem iustitiam,dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudicium,iuris ordine prætermisso.Et ideo tenetur Deo satisfacere,& dare operā vt scandalū proximorum,si inde ortum fuerit,sedetur.¶ Alij verò se excusant beneficia improperantes, vt quidam nobiles de fundatione per prædecessores eorum facta ecclesiis, quas deuorāt,seu bona illarum:& tutores pupillorum se excusant propter labores : verum eorum excusatio non est legitima : quia propter prædecessorum fundationes aut beneficia voluntaria non possunt aliquid exigere:& tutores nil nisi redditis & calculatis computis & præstito quod reliquum est, & quod per iudicem aut deputatos taxatum fuerit,recipere possunt,& non amplius. Alij restituunt, sed non integrè, recusantes se propter nonnullas transactiones,metu vel timore nihil habendi,factas importunitate quadam,aut etiam necessitate:illa excusatio nihil facit,quin teneantur residuum supplere & restituere,saltem in foro conscientiæ & in foro Dei. Alij se excusant propter sententias absolutorias,vel adiudicatorias. Quæ si propter defectum probationis dolo & fraude partium interceptæ fuerint,aut propter periurium partis,aliísque habilitatibus contra ius stylúmque curiatū, subreptitiè & indebitè obtentæ fuerint,non excusant in foro Dei, quantumcunque in foro hominum transierint in rem iudicatam.¶ Nec excusantur etiam in foro Dei minores 25.annorum, & maiores 14.sufficientem vsum rationis habentes,qui ex distractione rerum suarum acceperunt pretia,

2.2.q.66.ar.5.ad.3.

quæ satis prodigè exposuerunt, & postmodum impetrant literas cessationis instrumentorum, & beneficium minoritatis, vt restituantur in integrum in foro seculari, quamuis non peccēt principes, & curia cancellariæ, & iudices, huiusmodi literas concedendo, & contractus annullando, seu nullos declarando, propter bonum & pacificum conuictum, & ad cautelā iuuenū, frenationēmque cupiditatis multorum, qui pro vili & minimo pretio adolescentium corruptioni fauentes, nituntur eos spoliare bonis propriis. Licet etiam his qui semel bona sua recuperauerunt, & beneficio minoritatis adiuti, iterū bona sua ante 25. annū distrahētes, recuperare volūt, & beneficio minoritatis, quo semel vsi sunt abutētes, secūdas literas petūt, quæ nō deberēt concedi. Hæ enim secundæ literæ incentiuū præbent delinquēdi & alios decipiendi. Quicquid sit de iudicibus & curiis, ipsi minores vigintiquinq; annorum non excusantur, sicut nec à furtis & aliis peccatis: neque in potestate iudicū tēporalium est eos à peccatis quæ per solā liberā voluntatem cōmittuntur, excusare. Nec etiā excusantur hi qui eos ad hæc facienda stimulant, pactum de quotalitis habentes, aut aliud lucrum sperantes. Multominus iudices, qui in hac parte aliquādo cōtra omne ius diuinum & humanū faciunt se cōsultores, directores, partes, & iudices, & solicitatores, quos euidentissimū est nō solùm peccare, verùm etiā de indebitè acceptis pro huiusmodi teneri ad restitutio-
Mat. 5. nē minoribus ac aliis, de iniustis vexationibus. ¶ Alij se excusant, paruitatē à quolibet particulari allegātes, vt tabernarij & macellarij: sed excusatio eorū parū valet: quia reddēdū est vsq; ad nouissimum quadrantē, & timēdū est eis ne accidat illis, sicut Hericio, qui acubus suis onerat se pomis: & licet in qualibet nō habeat nisi vnū, tamē cùm sit onustū, insequūtur canes, nō valens intrare cauernā suā, capitur & discerpitur. Alij tātùm differūt, quod in vita nō satisfaciūt, sperantes committere hæredibus, quibus aliquādo secretè cōmittūt, hi sunt valde periculosi. Quia licet hæredes teneātur, rarò tamē satisfaciūt, nec ipsi peccatū omissionis euitant, nec reatus pœnæ euacuatur, practicatúrque illud quod dicitur in l. fi. ff. de in ius vocādo. Qui nō habet in ære, luat in corpore.

§. 2. DE VITIIS IVSTITIAE OPPOSITIS.

2. 2. q. 59. ar. 1. IVstitiæ opponitur iniustitia, quæ generaliter accepta in omni peccato (sicut iustitia in omni virtute) inuenitur: quia in omni peccato inuenitur defectus subiectionis & æquitatis debitæ. Ideo A
vt dicitur 1. Ioan. 3. Omne peccatū mortale dicitur iniquitas, hoc est inæqualitas, vel contra æquitatem. Et quemadmodū iustitia, licet sit virtus generalis per participationem, tamen est specialis secūdum essentiam ita & iniustitia licet inueniatur in omni peccato, & sic sit vitium generale per participationem: est tamen peccatū speciale, pro quanto ordinat alia peccata in malū communi-
eodem c. §. 1. ver. 2. tatis, quod est propriū eius obiectum, & sic opponitur iustitiæ generali. Et sicut iustitia diuiditur, vt supra dictum est: sic opposito modo iniustitia, & opposito modo se habet ad quamlibet partem iustitiæ.

Ver. 1. DE ACCEPTIONE PERSONARVM.

2. 2. q. 63. ar. 1. ACceptio personarum est peccatum iustitiæ distributiuæ oppositum, & circa iustitiam distri- B
butiuam punitiuam dicitur esse, quando est maior punitio siue pœnę inflictio, quàm peccatum mereatur, propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, puta si aliquis acrius puniatur, quia non vult indebitè placere superiori, vel alia causa, fauore, pecunia, timore: vel cum prælatus graue peccatum subditi dissimulat vel supportat, fingens se nescire quod tamen scit, & exasperat denuntiantes, & propter deordinatum affectum corrigere omittit, aut valde leuiter punit propter inordinatum affectum, quem habet ad eum qui puniendus est, vel ad alium, propter quem ipsum delinquentem corrigere secundum demerita omittit. In huiusmodi est acceptio personarum: In remuneratiua verò iustitia acceptio personarum est indigni promotio. Sed notandum quod dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter. Vno modo simpliciter & secundum se. Et sic ille est in maiori dignitate, qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque quòd ille qui est minus sanctus & sciens, potest magis conferre ad bonum commune per potentiam vel industriam secularem,
1. Cor. 12. vel aliquid huiusmodi, quàm ille qui est sanctior & sciens. Et quia dispensatores spiritualium
Idoneus simpliciter, et quo ad hoc. debent attendere ad communem vtilitatem, iuxta illud Apostoli: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. Ideo absque acceptione personarum in dispensatione spiritualium, illi qui sunt simpliciter minus boni, sunt tamen meliores, quò ad hoc præferūtur dignioribus simpliciter, & minus idoneis quò ad hoc. Sicut etiam Deus gratias gratis datas dat minus idoneis, & Christus Ecclesię suæ non præfecit Ioannem, qui erat melior simpliciter, cum in maiori charitate: cū esset discipulus ille quē diligebat Iesus. Sed præfecit Petrū, qui erat robustior & idoneior quò ad hoc. Si verò aliquis præponat aliquē propter aliquam causam, quæ non facit ad rē, vtpută quia notus vel amicus, aut cōsanguineus dūtaxat, est acceptio personarum: licet vbi consanguinei sunt idoneiores, vel æquè idonei, essent præferendi. Quia saltem in hac re præeminent, quòd magis in eis confidere potest, quod vnanimiter secū negotia Ecclesiæ tractent. Vnde & Christus quinq; ex consanguineis elegit in Apostolos. s. D. Ioannem, & Iacobum fratrem eius, filios Zebedæi, & Iacobum minorē Simonem, & Iudam Thaddæū. Et quia acceptio personarū opponitur iustitię, quæ versatur circa debitum: sequitur quòd vbi non est debitū, non est acceptio personarū, sicut si sint duo qui non egent recreatione, & prælatus vocat vnū secum ad recreationē, non est acceptio personarū: sed liberalitas & libertas prælati. Secus si illi egerēt, & illis omissis daret alteri. Quemadmodū faciens eleemosynā vni, qui non extremè eget, alioqui etiam non extremè eget, omisso.

Ver. 2. DE ACCEPTIONE PERSONARVM IN IVDICIIS.

C PErsonarum acceptio in iudiciis inueniri potest. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd iudicium potest ad iustitiam distributiuam & commutatiuam pertinere: quia potest iudicio definiri, qualiter aliquid commune sit distribuendũ in multos, & qualiter vnus debeat restituere alteri, quod accepit ab eo. Sciendum præterea quòd quantum ad primam nominis impositionem, iudicium importat determinationẽ & applicationẽ iustorum. Ampliatum est tamẽ ad significandum rectam determinationẽ in quibuscunq; rebus, tam speculatiuis quàm etiã practicis. In omnibus tamen ad rectũ iudiciũ duo requiruntur. Vnũ est ipsa virtus proferẽs iudiciũ: & sic iudiciũ est actus rationis, dicere enim & definire aliquid, ad rationẽ pertinet. Aliud est dispositio iudicantis, ex qua habet idoneitatẽ ad rectè iudicãdũ: & sic in his quæ pertinẽt ad iustitiã, procedit dispositiuè à iustitia: sicut in his quæ ad fortitudinẽ pertinẽt, iudiciũ dispositiuè pendet ex fortitudine.

2.2.q.63.ar.1.
2.2.q.61.ar.2.

Ver. 3. DE PECCATIS CIRCA IVDICIVM.

D CVm iudiciũ dispositiuè pendeat à iustitia, intantùm est iudiciũ licitũ, inquantum est iustitiæ actus. Ad hoc autẽ quòd iudiciũ sit actus iustitiæ, tria requiruntur. Primò quòd procedat ex inclinatione iustitiæ. Secundò, quòd procedat ex authoritate præsidentis. Tertiò, ꝙ proferatur secundum rectam prudentiæ rationẽ. Quodcunq; horũ deficiat, iudicium erit vitiosum & illicitũ, primo quidẽ modo, quando est contra rectitudinẽ iustitiæ, vtpote cõtra legum determinationem, & tale iudiciũ dicitur peruersum & iniustum. Alio modo, quando iudicat de his in quibus nõ habet authoritatẽ, & tale iudicium dicitur vsurpatiuum ac abusiuum: quia (vt dicunt iuristæ) Nullus maior abusus, quàm potestatis defectus. Tertio modo, quãdo deest certitudo rationis, puta cũ aliquis iudicat de his quæ sunt dubia vel occulta, & tale iudicium dicitur temerarium. Et quia D. Aug. dicit: In istis temporalibus legibus quanquam homines iudicẽt cùm eas instituunt: cùm tamen fuerint institutæ, nõ licebit iudicibus de eis iudicare sed secundum ipsas. Et super Psal. dicit: Bonus iudex nil ex suo arbitrio facit: sed secundum leges & iura pronuntiat. Cum ergo secũdum leges debeat iudicare iuxta allegata & probata, vt habetur in l. illicitas. §. veritas. ff. de offi. præsi. sequitur ꝙ iudex poterit condemnare innocentem, probatum nocentem: & sic contra veritatem & conscientiam: quod non est absq; difficultate & controuersia. Ideo ꝓ huius difficultatis resolutione, & argumentorum dilutione notandum & supponẽdum est, ꝙ cum iudex ex natura sua, siue vt particularis persona, non habeat potestatẽ iudicãdi, sed accipiat ab alio, & possit deponi: sic potest dupliciter considerari. Primò vt persona priuata. s. vt Ioannes, Guillelmus, & vt iudex, siue vt persona publica, quæ fungitur authoritate publica totius communitatis: ita etiam duplex in eo potest considerari sciẽtia & cõscientia. s. priuata & publica. Scientia priuata, est notitia quam accipit à sensibus, & secundum quam format cõscientiam priuatam, hoc est iudicium de his quæ agere debet, vt particularis persona. Secunda scientia siue notitia dicitur publica, quam habet vt iudex, videlicet ex allegatis & productis, & aliis actibus publicis per tabellionem retentis, ex qua format cõscientiam, siue iudicium practicum de his quæ agere debet vt iudex, siue vt persona publica. Eodem modo dicendum est ꝙ duplex est veritas. s. priuata, quæ est conformitas rei ad notitiam priuatam: & publica, quæ est conformitas siue adæquatio rei ad intellectum, habẽs notitiam publicam ex actis curiæ acceptam. His suppositis, resolutio est, quòd vbi occurrit casus in quo aliquis cõuincitur de crimine capitali ꝑ falsos testes omni exceptione maiores, & iudex ex certa scientia scit oppositũ (quia vidit alium quàm conuictum, cõmittentem crimen illud) debet prius ex officio testes diligentius & separatim (vt Daniel senes inueteratos) interrogare, & districtè examinare. Et si hoc modo non possit eum liberare, debet negotium alteri iudici siue locum tenẽti delegare, qui etiam ex officio multa poterit facere, & iudicem in testem audire, vel superiori remittere, vt salua vtraque notitia, veritate, & conscientia, negotium valeat expediri. Si verò princeps supremus remittat negotium ad ipsum, præcipiens vt ipse sub pœna priuationis officij sui, habeat prædictum negotium per seipsum & non ꝑ delegatum exercere: tunc iudex nõ tenetur renuntiare officio suo: sed potest absq; quocunq; peccato innocentem probatum nocentem, secundum allegata & probata condemnare. Nec tunc iudex occidit innocentem: sed testes, qui sunt primi iudices (quos sequi tenetur inquantum iudex) occidunt illum. Et authoritates sacræ scripturę quę videntur dicere oppositum, exponi & glosari debent per prędictas diuisiones scientię siue notitiæ, veritatis, & conscientiæ, vt quod dicitur Exod. 23. Non suscipies vocem mendacij, & ne sequaris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ vt à vero denies, sequitur: Insontem & iustum non occides, & Deut. 17. Iudicabunt tibi veritatem iudicij. Nec est simile de iudicio humano & diuino, quod est secundum veritatem rei, vt habetur Deut. 1. & Esa. 11. prędicitur de Christo. Non secundum visionem oculorum iudicabit, neq; secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia, pauperes: quia Deus iudicat secundum authoritatẽ propriam, & non alienam prout homo. Ideo dirigitur secundum cognitionem propriam, & nõ alienam: & ꝑ consequens est iudex & testis, vt dicitur Hier. 29. Et eadem ratione Christus, qui est verus Deus & homo. Alij autẽ iudices inferiores non iudicant secundum propriam authoritatem, sed ab aliis acceptam. Ideo debent iudicare secundum scientiam & notitiam ab aliis acceptam: & non possunt esse iudices & testes: Nec iudices iudicando secundum allegata, & probata, in illo casu iudicant contra legem superioris. s. Dei. Quia quemadmodum non facit contra voluntatẽ Dei, qui vult ea quæ Deus vult eum velle, quamuis ipse Deus in se nolit, vt dictum est: sic nec contra

2.2.q.60.ar.1. & 2.
Ad iudicium tria requiruntur.
2.2.q.60.ar.5.
In lib. de vera relig.
2.2.q.68.ar.2.
An iudex possit condemnare innocentem probatum nocentem.
2.2.q.64.art.6.ad.3.

legem Dei facit,qui ſecundum allegata & probata iudicat:quia Deus vult eum ſic iudicare:licet
Deus non ita iudicet,ratione iam dicta.Per hæc patet ſolutio ad alia quæ obiici poſſunt. ¶ Suſpi-
Suſpicio quid. cio(ſecũdum Cicero.)importat opinionem mali.vt quando ex leuibus indiciis & ſignis procedit.
Quod contingit ex tribus.Primò ex hoc quòd aliquis in ſeipſo malus eſt:& ex hoc quaſi conſcius
Eccl. 10. ſuæ conſciẽtiæ & malitiæ,faciliter malum de aliis opinatur,iuxta illud Sap.In via ſtultus ambu-
lans,cum ipſe ſit inſipiens,omnes ſtultos æſtimat.Secundò procedit ex hoc quòd homo malè affi-
citur ad alterum.Cùm enim quis cõtẽnit vel odit aliquem, aut iraſcitur,vel inuidet ei,ex leuibus
ſignis opinatur mala de ipſo. Quia vnuſquiſque faciliter credit & iudicat quod appetit. Tertiò
prouenit ex lõga experiẽtia. Vnde Philoſ.2.Rheto.dicit,quòd ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi: quia
multoties experti ſunt aliorum defectus.Primæ autem duæ ſuſpicionis cauſæ manifeſtè pertinẽt
ad peruerſitatem affectus:& ſic iudicium ex illis proueniens in grauibus, eſt peccatum mortale.
Tertia verò cauſa diminuit rationem ſuſpicionis.Suſpicio enim tantò grauius peccatũ eſt,quan-
Suſpicionis tres gradus. to maiorem incertitudinem habet.¶ Notandũ tamen quòd ſunt tres gradus ſuſpicionis. Primus,
quando homo ex leuibus indiciis ſine ſignis incipit de bonitate alicuius dubitare.& eſt veniale &
leue peccatum,procedens ex fragilitate humana,ſine qua vita iſta non ducitur, vt dicit Gloſ. ſu-
per illud 1.Cor.4.Nolite ante tempus iudicare.Secundus gradus eſt,cum aliquis pro certo mali-
tiam alterius æſtimat ex leuibus ſignis.Et hoc iudicium,etiam ſi exterius non proferatur, ſi ſit de
aliquo graui crimine,eſt peccatum mortale:quia non eſt ſine contemptu proximi. Vnde Gloſ.
ibidem ſubdit:Et ſi ergo ſuſpiciones vitare non poſſumus,qui homines ſumus:iudicia tamẽ, hoc
eſt firmas diffinitáſque ſententias,continere debemus.Tertius ſuſpicionis gradus eſt,cum aliquis
iudex ex ſola ſuſpicione procedit ad alicuius condemnationem,& hoc directè ad iniuſtitiam per-
tinet,quapropter eſt peccatum mortale.

Ver. 4. DE PERSONIS PERTINENTIBVS AD IVDICIVM.

AD clarius cognoſcendum peccata quæ ſunt cõtra iudicium. ſcire oportet perſonas quæ ſunt A
de neceſsitate iudicij:& communiter dicitur quòd ſunt quinque, ad quas omnes aliæ redu-
cuntur,ſcilicet actor,reus,teſtes,aduocatus ſiue procurator,& ſcriba publicus,& iudex.

Ver. 5. DE PECCATIS ACTORVM.

2.2.q.68.ar.3. ACtor ſiue accuſator peccat,& puniri debet, quando non probat, etiam ſi in rei veritate reus B
ſine defenſor fuerit obnoxius. Vnde Iuriſtæ dicunt in l.quiaccuſare, C.de Eden.quòd acto-
re non probante,reus abſoluitur,poſtquam ergo punitur,ſequitur quòd peccat, non enim debet
ea proponere,neq; de his accuſare,quæ probare nõ poteſt:debet etiam cogitare circa recuſationes
teſtium,qui enim teſtes non omni exceptione maiores,& facilè reiicibiles,producunt, calumnia-
Calumniator. tores æſtimantur.Peccat amplius,ſi calumnioſè,hoc eſt falsè accuſet,aut agat abſque iuſta cauſa,
aut ſi ab accuſatione deſiſtat:quia tunc lædit Rempubl.punitionem peccati impediens:quod fieri
poteſt dupliciter. Vno modo fraudem in accuſatione aut actione adhibendo, vtendo.ſ.modis re-
probatis.ſ.falſis relationibus apparitorum,aut falſis teſtibus, ſiue aliis documentis, fruſtratoriis
dilationibus,retentione documentorum,ac corruptione iudicis,aut conſiliariorum aſsiſtentium
in iudicio:quæ multis modis fieri poteſt,muneribus,terroribus,precibus magnorum,aliiſq; cau-
telis & habilitatibus,vt vocant, &c. Peccat etiam cum cathegoricè ſub iuramento interrogatus
veritatem negat,aut diſsimulat,ſiue quibuſdam coloribus veſtit,vt à iudicantibus percipi nõ poſ-
Præuaricator. ſint,& talis dicitur Præuaricator.Alio modo ab accuſatione totaliter deſiſtendo, & talis dicitur
Tergiuerſator. Tergiuerſator,quaſi tergum vertens.Ex præmiſsis apparet differentia inter calumniatorem,præ-
uaricatorem,& tergiuerſatorem.

Ver. 6. DE PECCATIS REORVM.

2.2.q.69. REus dicitur qui vocatur ad iudicium,ſiue nocens,ſiue innocens ſit:& peccat,ſi iniuſtam cau- C
ſam defendat.Et pariter ſi veritatem iudici vel eius delegato,ſecundum formam & diſpoſi-
tionem iuris expetitam non confiteatur. Iudex autem ad petitionem actoris iuramento rei ſtare
volentis,vel ad depoſitionem vnius teſtis,vel famæ publicæ, aut alterius ſemiplenæ probationis,
ſicut ad depoſitionem duorum teſtium de indiciis ſeu præſumptionibus violẽtis exigere licitè po-
teſt iuramentum à reo de dicenda veritate,quam confiteri tenetur, ac etiam ſi iudex ex mero offi-
c.12.§.2.ver. 10. cio procedat ad inquiſitionem & monitionem:ſalua tamen correctione fraterna,vt infrà dicetur.
Si verò iudex hoc exquirit,quod non poteſt ſecundum ordinem iuris,non tenetur reus reſponde-
re:ſed poteſt per appellationem vel aliter ſubterfugere abſq; mendacio, quia nunquã licet men-
tiri.Aliqui tamen dicunt quòd ſi reſpondeat, non tenetur in illo caſu ad intentionem indebitè
exigentis iuramentum, reſpondere. Sicut vxor ſecretè adultera non tenetur reſpondere viro ex-
igenti iuramentũ,ad intentionẽ eius:quia(vt dicunt)timor mortis ac indebita exactio excuſant à
reſpondendo ad intentionem exigentis:ſed poteſt intelligere iuramentum ſuum, quòd nõ com-
miſit adulterium in tali loco. Et ſic reſpondent ad Iſid. qui dicit quòd Deus accipit iuramentum
Appellans quãdo peccat, & quãdo non. non ſicut iurans,ſed ſicut is cui iuratur,intelligit.ſi rectè & debitè ac liberè exigat. Hæc difficul-
tas problematica eſt,& in ſcholis diſputanda,ſed non eſt plebeis prædicanda.¶ Peccat etiam reus,
ſcienter & indebitè appellando.Si autem iniuſtè & indebitè grauatur, vel probabiliter dubitat de
Reus non tenetur cooperari ad mortem. grauamine,appellãdo non peccat.Peccaret tamen,ſi mediis illicitis & iniurioſis in libello appel-
latorio inſertis,procederet,vel via facti violenter reſiſteret. Quia (vt dicitur Rom.13.) Qui reſiſtit
poteſtati,ordinationi Dei reſiſtit.Debet enim obedire & pati propter ſcandalum,ne cæteri in om-

ni caſu

ni casu non declarato pręsumant resistere potestati,quia ex hoc eneruarentur vires iustitię.Christus enim(vt dicitur 1.Petri 2.)tradidit se iudicanti iniustè.Non tamen tenetur reus cooperari ad mortem suam:quia ad hoc non potest iustè condemnari, cùm habeat præceptũ intrinsecũ naturaliter impressum,de conseruanda vita.Et ideo si fuerit condemnatus ad moriendum fame,habito pane potest in necessitate non obstante præcepto iudicis absque peccato comedere , & aperto ostio carceris fugere Et secundum D.Caietanum,carceres etiam infringere,cũ voluntate & proposito satisfaciendi damnum infractionis.Nec per hoc(vt dicit)vlla iniuria fit iudici,qui debet de illo esse securus,nec præcipere potest,ne infringat carceres:licet possit eum ligare compedibus & manicis ferreis aut ligneis,& omnes occasiones infractionis tollere. Natura enim ad saluandam vitam inclinat:& ideo si non sequeretur illam inclinationem absque alicuius iniuria , videretur cooperari ad mortem suam. Nec propter infractionem prædictam fit iniuria carceribus:quia nõ sunt capaces iniuriæ,cùm sint res inanimatæ.Peccaret tamen,si personis & ministris iustitiæ violenter resisteret,quando est iustè condemnatus,qui enim potestati resistit,ordinationi Dei resistit. Quia licitum est iudici eum resistentem impugnare:& sic si resistat,ex parte eius est illicitum bellum:& sic faceret iniuriam Reipublicæ,cuius bonum plus tenetur diligere,quàm proprium,cùm mors eius sit bonum Reipublicæ.Sed si reus manifestè & citra vel contra iuris ordinem condemnatur,licitum est ei etiam violenter talibus resistere:quia tale iudicium est simile violentiæ latronum,secundum illud Ezech. 22. Principes eius in medio illius , quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem. Et ideo quemadmodum licitum est resistere latronibus:ita licet in tali casu principibus,nisi fortè propter periculum vel scandalum vitandum:cùm ex hoc aliqua grauis turbatio totius Reipublicæ timeretur,ad quam attendentes Iuristæ infractionem præmissam , & talem resistentiam non approbant. Vide Syluestrum de Prierio in summa super verbo , Fugere. Vbi limitat de eo qui detinetur in carcere ad morté, vel mébri abscisioné:alias nõ est licitũ, saltẽ carceres infringere.Sed dubiũ est an tunc teneatur fugere, & carceres infringere.D.Tho.2.2.q. 69.art.4.ad.2.videtur annuere q͂ sic:quia dicit quod nõ fugere,siue manere in loco , in quo ducatur ad morté est cooperari morti suæ,ad quod nullus tenetur. Sed si teneretur fugere , sequeretur quod multi martyres peccassent non fugiendo,cũ possent fugere.Dicendũ quod D.Tho.ibidẽ dicit quod iustè condemnatus debet & potest pati mortem,quia potest patienter ferre quod de suis excessibus fiat ius.Nec prohibetur alicui iustè condemnato cooperari ad celerioré mortem ascendendo scalam.Licet tamen ad hoc non teneatur.Et sic est in arbitrio iustè condemnati fugere, vel manere.Nec talis tenetur seruare vitam qua iustè potest priuari.De martyribus autem dicendum quod propter honorem Dei & testimonium fidei licitum est se exponere morti.

Reus an possit fugere, et carceres frangere.

2.2.q.69 art. 4.ad.2.

Ver. 7. DE PECCATIS TESTIVM.

D TEstis dicitur,qui ad confirmandam assertionem in iudicio allegatam,vocatur, cõparere debet & requisitus & adiuratus authoritate iudicis,veritatem plenè & integrè,absque fucis & coloribus,dicere tenetur prout nouit. Quòd si recusat,aut si aliquid substantialę omittit , vel falsum in toto,vel in parte dicit,vel ea quæ dubia & incerta sunt,pro veris & certis asserit, vel econuerso quacunque causa hoc faciat,peccat.Si tamen non requiritur,vel iuridicè non interrogetur, tacendo veritatem,non peccat. 2.2.q.70.

Ver. 8. DE PECCATIS PROCVRATORVM ET ADVOCATORVM.

E ADuocati,Procuratores,seu Solicitatores,qui ad rei vel actoris causam defendendã, siue promouendam vocantur,peccant commissiuè iniustam causam defendendo,aut promouendo, siue cõsulendo.Cooperantur enim peccato alterius,& faciunt cõtra illud 2.Paral. 19.Impio præbes auxilium,idcirco iram domini merebaris,& vt D.Tho.ait,tenentur ad restitutioné,sicut præbentes auxilium & consilium latrocinio.Secundò peccant commissiuè,vtendo mediis indebitis, producendo falsos testes,aut instrumenta,siue alia documenta,aut subterfugiendo, & dilationes frustratorias petendo.Tertiò contra debitum , & contra stilum, & supra meritum exigendo , ac etiam recipiendo oblata,præcipuè à pauperibus vel mediocribus,qui quodam timore etiam vltra debitum offerunt.A potentibus & diuitibus tamen liberè oblata , seruatis debitis circunstantiis, accipere possunt.Omissiuè etiam peccant primò,acceptam causam negligendo.Et si eorum incuria aliquod incommodum clientulo suo acciderit,resarcire tenentur.Secundò, negando patrocinium pauperibus & miserabilibus(quas vocant)personis,pupillis,viduis,& peregrinis calũniam passis , & iustam causam fouentibus. Maximè vbi Aduocati & Procuratores ex munere publico stipendiati,recusant & negligunt,& ipsi ad victus sufficientiam habentes,intendere possunt,tunc enim etiam dilatis diuitum negotiis,qui sibi aliunde prouidere possunt, tenentur:sperare tamen possunt debitum salarium à parte succumbente,& à Deo remunerationem. 2.2.q.71.ar.3.

Ver. 9. DE PECCATIS SCRIBARVM SIVE NOTARIORVM.

F SCribæ sunt Notarij,vel Graffarij,& eis adhærentes clerici. qui publicam agunt personam, & vtriq; parti,actori.s.& reo, tenentur primò deducta in iudiciũ fideliter scribere·secũdò actus publicos partibus sub moderato secundũ stilum curiæ salario expedire. Peccãt autem falsa scribendo,aut vera omittendo,actoris vel rei partes agendo,aut solicitando,dietas frustratorias multiplicando,vel multiplicari faciendo,expeditionem actorũ partibus negãdo,vel differendo,amore, timore,fauore,aut auaritia:secreta curiæ reuelando,& partibus cõmunicando,& vltra debitũ salariũ directè vel indirectè exigendo,& à pauperibus paupertaté iurantibus, salariũ consuetum

exigendo:possunt tamen exigere à diuite pauperis parte succumbente.

Ver. 10. DE PECCATIS IVDICVM.

IVdex autem & ei assistétes Consiliarij, vltra tres prædictos modos in versic.3.huius.§.5.descri- A
ptos, in multis offendere possunt. Primò iudex in presũptione, si indignus officio, vtpote igno-
rans officium iudicis assumpsit. Si negligens sit purgare prouinciam malis hominibus, & proces-
sum bene & diligenter examinare negligit, aut suspectos ac fauorabiles alteri parti, in iudicando
admittit. Præterea accipiendo munera vel pecuniam, vt iudicet, etiam si iustè iudicat. Si nõ seruat
ordinem iuris. Si dilationes frustratorias cõcedat. Si indignis & corruptis hominibus iurisdictio-
nem delegat. Si reis interrogationes captiosas, & ad quas non tenebatur, facit. Si allegationes fri-
uolas admittit. Si pauperibus non prouidet de aduocato. Si propter causam indebitam differt pro-
lationem sententiæ, aut eius expeditionem, aut executionem. Si in sententia ponit clausulam ob-
scuram, vt ille contra quem dabatur, possit se defendere, vel executionem differre contra iustitiã.
Si fraudes, dolos, cautelas, ac alia aduocatorum & procuratorum vitia non corrigit. Si consilium
partibus dat. Si secreta reuelat. Et secundum ius ciuile, siue canonicum & municipale, tot cõmit-
tit peccata, quot transgreditur prohibita, hæc summariè dicta sufficiant. Si probationes horũ ha-
bere velis, vide Summistas, vel applica fundamenta practica.

§. 3. DE PECCATIS IVSTITIAE COMMVTATIVAE OPPOSITIS.

IVstitiæ commutatiuæ multa peccata extra iudiciũ sunt opposita, quæ ad tria genera reducũtur. a
Quædam enim sunt contra integritatem personæ: quædã contra integritatẽ honoris & famæ:
quædam verò circa exteriores, siue bona temporalia. Contra integritatem personæ sunt duo, sci-
licet homicidium, & membrorum mutilatio.

Ver. 1. DE HOMICIDIO.

2.2.q.64.ar.3. HOmicidiũ est hominis occisio, authoritate priuata facta, quę prohibetur Exo.20. Nõ occides. C
Exod.20. Dicitur authoritate priuata: quia authoritate publica iudex aut lictor vel miles in bello iusto
occidendo non peccat, cum sit præceptum Exod.22. Maleficos nõ patieris viuere: Item vim vi re-
pellendo, cum moderamine inculpatæ tutelæ: non tamen intendendo mortem, sed solùm defen-
sionem: vt cum non potest aliter euadere, tunc occidendo nõ peccat. ¶ Ex præmissis sequitur quod
illicitum est seipsum occidere: quia quilibet plus tenetur se conseruare in esse, quàm alios. Præter-
ea interficiendo se, facit iniuriam communitati & Deo, qui vitam sibi dedit, & mortem sibi reser-
uauit, iuxta illud Deut.32. Ego occidam, & ego viuere faciam. Hoc reatu tenentur non solum oc-
cisores materiali gladio, sed etiam præcipientes, consentientes, auxiliantes, & non impediẽtes, qui
absque vitæ periculo possunt: maximè autem qui curam Reip. habent, qui etiam dissimulando, &
homicidas non puniendo, peccant, & vt homicidæ censendi sunt. Ad hoc genus pertinent venefi-
ci, qui per intoxicationem occidunt, & mulieres siue viri abortum procurantes, siue consulentes,
aut materiam scienter ministrantes, & secundum D.Aug. generationem impedientes, & secundũ
D.Ambr. pauperi in extrema necessitate eleemosynam non dantes. Ait enim: Pasce fame morien-
tem: si non pauisti, occidisti, & tenentur ad restitutionem possibilem, vt dictum est. Súntque irre-
gulares omnes homicidæ, etiam procurantes abortum, si fœtus fuerit animatus anima rationali.
Casualiter verò occidere hominem cùm sit præter intentionem & voluntatem, dãdo operam rei
licitæ, & adhibitis diligentiis, non est peccatum, cùm nõ sit voluntarium. Si autem dabat operam
rei illicitæ, vel non adhibitis diligentiis, peccatum est. Vnde & propter hoc Lamech reus fuit ho-
micidij. De his amplius superius dictum est, cùm de euentu ageretur, c.3.§.7.versi.14.

Ver. 2. DE MEMBRORVM MVTILATIONE.

2.2.q.65. MEmbrorum mutilatio authoritate priuata facta est peccatum. Excusantur tamẽ aliqui qui D
faciunt se mutilare propter salutẽ corporis, quãdo. s. toti corpori nõ potest aliter subueniri.
Et quia saluti spirituali semper potest aliter prouideri, cùm peccatũ subiaceat voluntati: ideo non
Mat.19. licet alicui pro salute spirituali, mẽbrum præscindere propter peccatũ vitandum. Ideo D. Chrys.
exponens dictum Christi, Sunt eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regnum Dei, dicit: Non
per membrorum abscissionem, sed per malarum cogitationum interemptionem. Maledictioni
enim est obnoxius, qui membrum abscindit: etenim homicidæ sunt, qui talia præsumunt. Postea
subdit: Neque enim concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior. Aliunde enim procedit qui
in nobis est fomes, & præcipuè à proposito incõtinenti, & mẽte negligẽte. Nec ita abscissio mem-
bri comprimit tentationes, vt cogitationis frenum. Vnde secundum statuta vetera Niceni cõcilij:
Percussio Qui se castrauerunt propter castitatem seruandam, reprehenduntur. ¶ Percutere autẽ & verbe-
quibus & rare siue disciplinare seipsum, vt sensualitas subiaceat rationi, vel ad satisfaciendum pro peccatis,
quando licita. est virtuosum: si moderatè fiat. Vnde D.Paul.1.Cor.9. Castigo corpus meum, & in seruitutem re-
digo, &c. Alium autẽ disciplinare licitum est eis quibus incumbit cura, vt parentibus, & pæda-
gogis ab eis commissis, seu de eorũ expressa aut præsumpta licentia, vt à maiori malo retrahãtur,
imò licitum est hominẽ liberũ ad horam ligare in vehementi passione existentẽ, vt ab aliquo ope-
re illicito statim perpetrãdo retrahatur. Sicut cùm aliquis detinet aliquem, ne se præcipitet, vel ne
aliũ feriat: sed simpliciter aliquẽ includere vel ligare pertinet ad eũ solùm qui habet disponere de
actibus & vita alterius: quia per hoc non solũ impeditur à malis faciendis, sed etiã à bonis agẽdis.

Ver. 3. DE CONTVMELIA.

2.2.q.72. COntra integritatẽ honoris & famæ sunt multa peccata, quæ reducuntur ad duo genera: quia E
vel

vel in pręsentia,vel in absentia.In præsentia potest proximus dehonorari sex modis.Primò p contumeliam,cum quis mala culpæ,verbo,vel signo, aut literis, profert in præsentia proximi animo *Contumelia.*
iniuriandi,seu dehonorandi,vt putà dicendo,tu es fur vel adulter,&c.Et si culpa sit falsa vel vera,
sed occulta:est etiã detractio:& sic vnus & idẽ actus est contumelia & detractio, respectu diuersorum: *Detractio.*
inquantum profert in præsentia,dicitur contumelia: inquantum verò aliis præsentibus,
dicitur detractio.Et si culpa quæ profertur est mortalis:est peccatum mortale:si venialis veniale:
nisi fortè ex illo grauiter confunderetur, vel ab aliquo magno bono impediretur, aut læderetur:
quia tunc esset mortale.Sustinendæ tamen sunt contumeliæ in præparatione animi, sicut ea quæ
cõtra nos fiũt,vt D.Aug.exponẽs illud:Si quis te percusserit in vnam maxillam, &c. Idem Psal. *In lib.de ser. domini in monte.*
Ego tanquã surdus nõ audiebam.Nõ tamen semper expedit. Vnde nr̃e Christus aliam exhibuit,
sed percussorẽ reprehendit.Sic est de cõtumeliis.Expedit aliquando ad reprimendã audaciã. Vnde *Mat.5.& Luc.6.*
Prou.26.Responde stulto iuxta stultitiã suã,ne sibi sapiens videatur.Et aliquãdo propter multorum *Psal.38.*
bonũ,quod quandoque propter cõtumelias impeditur. Tacere autem ad dandum locum
irę,laudabile est:sed tacere ad prouocandũ ad iracundiam,pertinet ad vindictã,& sic est peccatũ. *Ioan.18.*

Ver. 4. DE CONVITIO.

F Potest secundò dehonorari proximus propter conuitiũ,cũ quis malum pœnæ obiicit in præsentia eius. *2.2.q.72.ar.1. ad 3.*
Et differt conuitiũ à contumelia,quæ est repręsentatio defectus culpæ,conuitium
verò est quando obiicitur malum pœnæ animæ vel corporis,vt ignorantia,cæcitas,fatuitas,claudicatio,
aut aliquis defectus naturę,propter quẽ nullus est vituperandus,vt habetur in 2.Ethic.&
est peccatũ mortale,quando notabiliter confunditur.Vnde Christus:Qui verò dixerit,Fatue:reus *Mat.6.*
erit gehennæ ignis.

Ver. 5. DE IMPROPERIO.

G Potest tertiò quis dehonorare proximũ,cum obiicit alteri in præsentia defectum minorationis, *2.2.q.92.ar.1. ad 3.*
siue indigentiæ,vt egestatẽ:vel cõmemorat auxilium aut beneficium factũ ei in egestate
necessitatem patienti,sicut plerique faciunt:vocando eum pediculosum, fame mortuum : si non
subuenissem tibi esses miser,vel mortuus inedia,aut fame,aut aliquid huiusmodi.Circa prædicta
tria vitia & multa sequentia notãdum,quòd talia verba in grauibus formaliter dicta:hoc est intentione
dehonorandi,vel diminuendi,siue deprimendi famam vel honorem,est peccatũ mortale.
¶ Si verò materialiter tantum,hoc est non intendẽdo dehonorationem, &c. Si pro correctione
(sicut sæpe fit à superiori & maioribus)non est malum.Si verò ab aliis,est veniale. Necessaria tamen
est discretio,vt moderatè homo talibus verbis vtatur.Quia posset esse tam graue conuitium
per incautelam prolatum,quòd auferret honorem eius,contra quẽ proferretur:& tunc esset mortale,
etiam si non intenderet dehonorationem. Sicut etiam si aliquis incautè ex ludo percutiens
grauiter lædat,culpa non caret.Si verò non ad contristationem, sed magis delectationis aut ioci
causa,potest esse sine peccato,si debitæ circunstantię obseruentur.Si quis verò nõ reformidet contristare
eum in quem profert huiusmodi iocosum conuitium,dũmodo risum excitet,vitiosum est.

Ver. 6. DE IRRISIONE.

H Potest quartò dehonorari proximus per derisionẽ,& hoc dupliciter.s.verbo vel signo.Primò, *2.2.q.75.*
verbo,cùm quis malum culpæ vel pœnæ,aut egestatẽ & defectus naturæ, cachinnis in ludũ
& iocum accipit,intendens eum paruipendere,& tam vilem eum existimare,vt de malo eius non
sit curandum,sed quasi pro ioco & ludo,sit habendus,volens eum qui irridetur, pro fatuo & nihilo
haberi,vt erubescat,& inter homines comparere vereatur.Et talis dehonoratio est peccatum
mortale,& grauius quàm contumelia : quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriosè:
irrisor verò in ludum.& sic est maior contemptus & maior dehonoratio, & est contra illud
Iob:Deridetur iusti simplicitas.Si irrisio fit in rebus diuinis,puta in Deum vel sanctos aut Ecclesiam, *Iob 12.*
non est simplex irrisio,sed blasphemia,iuxta illud Esa.Cui exprobrasti,& cui blasphemasti, *Esa 37.*
& super quem exaltasti vocem tuam? Posteà subditur:Ad sanctum Israel.Si verò fit de modicis in
ordine ad proximũ,& materialiter,hoc est absque intentione dehonorandi,contristandi,vel confundendi,
sed ad risum duntaxat concitandi,est peccatum veniale:& vbi proximus qui irridetur
nõ cõtristatur,sed potius gaudet,absq; peccato fieri potest,cùm volẽti nõ fiat iniuria. Secũdò potest
fieri irrisio p signa,vt rugãdo nasum,vel aliquod aliud signũ spretiuum faciẽdo , talis derisio *Subsannatio quid.*
vocatur subsannatio,quæ in tantum peccatũ est,inquantũ est proximi contemptus vel despectio.

Ver 7. DE MALEDICTIONE.

I Potest quintò dehonorari proximus per maledictionẽ. Pro cuius intelligentia aduertendum *2.2.q.76.ar.1.*
est,quòd maledicere idem est quod malum dicere. Contingit autem tripliciter maledicere, *Maledictio triplex.*
& ideo triplex est maledictio.Primò aliquis potest maledicere & loqui de aliquo per modũ enunciationis,
indicatiuo modo. Et sic maledicere nil aliud est quàm malũ alterius referre, & sic contumelia,
conuitium,improperium,& detractio dicitur maledictio,ac etiã susurratio.Secundò modo
causaliter & imperatiuè,iubendo vt alicui fiat malum : & hæc maledictio pertinet ad peccatũ
facti siue mali,quod quis iubet fieri proximo. Tertiò modo potest aliquis maledicere optatiuè siue
imprecatiuè,optãdo vel increpando alicui malũ,quod imprecatur.Si verò aliquis optet alicui
malũ,non sub ratione mali,sed sub ratione boni:vt quia hoc iustum vel vtile est sibi vel aliis, vt si
quis optet peccatorem manifestè peccantẽ,pati iustitiã, vt alij emendentur:vel pati ægritudinem
vel aliud impedimentum,vt emendetur,vel à nocumento cesset:nõ est maledictio per se loquẽdo,

ſed per accidens:quia principalis intentio dicentis uon fertur in malum,ſed in bonum. Et ſic iuſtè iudex maledicit,hoc eſt imperat malũ inferri criminoſo:& Eccleſia etiã anathematizando maledicit.Et Prophetæ in ſcripturis quandoq; imprecatos fuiſſe mala leguntur,quaſi conformantes volũtatem ſuam diuinæ iuſtitiæ. Licet huiuſmodi imprecationes poſsint per modum prænuntiationis intelligi:& quanuis Glo.ſuper illud Num.23. Quomodo maledicã,cui nõ maledixit Deus? dicat quòd non poteſt eſſe iuſta maledicendi cauſa, vbi peccantis ignoratur affectus:quia intelligi debet de occultis.Et ſecũdum finalem reprobationem nõ poſſumus ſcire cui maledicat Deus, poſſumus tamen cognoſcere ex aliquo peccato exteriori,pro quo pœna eſt intelligenda.& ſecundum reatum pœnæ.¶ Notandum præterea quòd illicitum eſt maledicere tempori,vento,pluuię, immo & diabolo,cùm natura eius bona ſit.Vnde D.Iudas in canonica ſua dicit, ꝙ cùm Michael archangelus cum diabolo diſputans,altercaretur de Moyſi corpore,non auſus eſt iudicium inferre blaſphemiæ,ſed dixit,Imperet tibi Deus.Licet eius culpa poſsit à viro iuſto maledici,hoc eſt optari,vt pœna debita eidem reddatur.Iuxta illud Iob,Maledicant ei qui maledicunt diei,qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathã. Sed cùm peccator maledicit diabolo ꝓpter culpã,ſimili ratione cùm ipſe ſit in culpa,iudicat ſe maledictione dignũ:iuxta illud Eccl.21.Cũ maledicit impius diabolũ, maledicit ipſe animam ſuam.D.Tho.dicit ꝙ maledicere creaturis irrationabilibus, inquãtũ ſunt creaturæ Dei,eſt peccatũ blaſphemiæ.Maledicere autẽ illis ſecundum ſe conſideratis,eſt otioſum & vanum,& per conſequens illicitum.Poteſt etiam proximus lædi & turbari verbo in præſentia, per contentionem:ſed de illa erit ſermo,cũ de vitiis charitati oppoſitis,agetur infrà c.12.§.3.ver.6.

Maledicere tempori, vẽto, pluuiæ, et diabolo non licet. Iudas. Iob 3.

Ver. 8. DE DETRACTIONE.

2.2.q.73.ar.3. Detractio quid et quãdo peccatum ſit.

IN abſentia læditur proximus verbo per detractionem & ſuſurrationẽ. Detractio eſt denigratio famæ,hoc eſt bonæ æſtimationis ſiue reputationis proximi,per verba occulta,quę denigratio fit per mala culpæ & pœnæ,& dicitur per verba occulta non ſimpliciter,ſed per cõparationem ad eũ de quo dicuntur,cũ intentione denigrandi,& corrumpendi,vel diminuendi famã,quod eſt formale detractoris,& hoc modo eſt peccatũ mortale:quia ſi materialiter, hoc eſt ſi aliquis dicat aliqua verba,per quæ fama alterius minuitur,propter aliquod bonum vel neceſſariam cauſam, debitis circunſtantiis obſeruatis,vt quando fit propter emendationem,vel propter punitionẽ & bonum iuſtitiæ,prout in accuſatione,nõ eſt peccatum,neq; poteſt dici detractio. Si verò ex animi leuitate,vel propter cauſam non neceſſariam, nõ eſt peccatum mortale:niſi fortè verbum quod dicitur,ſit adeò graue,quòd notabiliter famam alicuius lædat.Poteſt autem fieri detractio dupliciter.ſ.directè & indirectè.Directè fit quatuor modis. Primò, quando quis falſum imponit alteri. Secundò,quando peccatum occultum reuelat.Tertiò,quando auget ſuis verbis.Quartò,quando illud quod eſt bonum,dicit mala intentione factũ.Indirectè autem, vel negãdo bonum alterius, vel malitioſè reticendo,aut minuendo,vel detractionem audiendo , abſque reſiſtentia, ſi reſiſtere poſsit ciuiliter loquendo,vt quia prælatus vel maior in ſocietate:tunc enim non reſiſtendo detractori conſentire videtur,& maximè ſi impellit.Si verò aliquis ex timore vel verecundia detractoribus reſiſtere omittat,non peccat,vel ſaltem minus.Detractor in tribus primis caſibus,& quando impellit ad detrahẽdum,tenetur ad tria.Primò,ad reparationem damni, quòd diffamatus incurrit Secundò ad reparationem famæ:vt ad omnes apud quos detraxit vadat:& ſi falſum impoſuit,dicat ſe falſum impoſuiſſe. Si verùm dixit diffamando,dicat ſe malè dixiſſe,& iniuſtè diffamaſſe.Debet autem detractor,vt dictum eſt,ire ad eos,apud quos detraxit:niſi in ſequentibus caſibus,quos excipit Syluester de Prierio.Primò ſi facta diligentia non habeat in memoria. Secundò,quando ſequeretur maior infamatio,vt putà cum amplius illi non recordantur.Tertiò,ſi fieri poteſt,& ſi pateat ſecurus acceſſus.Quartò,quando dicit his quibus debet.Quintò,quãdo ea quę dixit,non erant ex ſua natura diffamatoria , puta quia interpretari poterant de peccato veniali. Sextò,quando dixit ſe audiuiſſe,nihil addendo quod faceret ad credulitatem , de hoc dictum eſt ſuprà,cũ de reſtitutione famæ & honoris ageretur.Septimò,cum is cui dixerat,ſciuit poſteà ꝑ aliã viam.Octauò,quando ille erat infamatus de eodem crimine apud illum cui dixit.¶ Et quia murmuratio ad detractionẽ pertinet:ideo aliquid de ea pro terminorum declaratione ſubiungẽdum eſt. Murmuratio ſecundũ aliquos dicitur per ſimilitudinẽ ad mutire,quod eſt propriè mutorũ, vel loqui non audentium. Et accipitur dupliciter:vno modo largè , pro omni ſubmiſſa & clanculoſa locutione de aliquo.Et hoc modo poteſt eſſe peccatum,& ſine peccato.Sicut dicitur de Chriſto ꝙ murmur multus erat de eo.Quidã dicebãt,quia bonus eſt:alij verò dicebãt,nõ:ſed ſeducit turbas. Secũdò accipitur propriè ꝓ ſubmiſſa & clanculoſa locutione impatientis,querelantis ſe de re iuſta:vt filij Iſrael,qui cõquerebantur de Mãna:vel de re iniuſta,modo tamen indebito, hoc eſt,vbi, quando,quomodo,& corã quibus non oportet:vt cõmuniter religioſi , qui aliquando patiuntur iniuſtè,& non exponunt rationẽ ſuã prælatis,ſed aliis quorum non eſt eis prouidere,& hoc modo ſemper eſt peccatũ veniale vel mortale,ſecundũ qualitatẽ obiecti & intentionẽ animorũ,ac conditionẽ perſonarũ murmurantiũ,& cõtra quas eſt murmuratio, & eorũ qui audiũt murmurationem. Et poteſt ſic definiri: Murmuratio eſt iniuſta impatiẽtis clamoſa ac clanculoſa querela de re iniuſta vel iuſta,indebito modo facta.dicitur iniuſta:quia murmuratio eſt ſpecies detractionis,& ſecundũ rẽ detrahit illi,cõtra quẽ murmurat,tãquã iniuſtè & irrationabiliter ſe habuerit vel habeat. Et ideo ſi ſit cõtra Deũ ꝑ diſplicentiã,eò quòd non tribuat proſperitatem,vt filij Iſrael de defectu aquæ:vel quia immittit tribulationes:vel quia nõ regit mundũ ad votum & nutũ noſtrum,

Detractio multipliciter fieri poteſt.

Detractor ad quid tenetur.

Detractor quando à reſtitutione famæ excuſatur.

Murmuratio quotupliciter accipiatur.

Murmurationis definitio.

includit

includit blasphemiam,dicitur impatientis:quia si per modũ denuntiationis vel admirationis fieret,non esset propriè murmuratio.Dicitur etiam clanculosa,siue in absentia facta:quia si fieret in præsentia,non esset murmuratio , sed potius improperium. ¶ Ex his patet quòd murmurator est iniustus & impatiens:magis tamen iniustus:& tenetur ad restitutionem, si intulerit notabile nocumentum famæ & honoris,aut aliarum rerum. Grauitatem huius peccati declarat Apost. Neq; murmurauerítis,sicut quidam eorum murmurauerunt,& perierunt ab exterminatore. Secũdum iura verò canonica,pœna murmurationis est,vt alienus sit à fratrum vnitate,& opus eius abiiciatur,vt habetur in c.alienus.90.dist.vbi glo.dicit,quòd opus clerici præcipuè est oratio,laici verò oblatio. Et sic videtur quòd si sit clericus,debeat quasi excommunicatus separatus esse ab aliis in oratione.Et si sit laicus,non recipitur eius oblatio.

Murmurator quãdo tenetur ad restitutionem · *1. Cor. 10.* · *Murmuratoru pœna.*

Vet. 9. DE SVSVRRATIONE.

B SVsurratio est locutio qua quis malum dicit de proximo,vel omne quod potest mouere intellectum ad tollendam amicitiam,& formale susurrationis est intentio tollendi amicitiam. Et inquantum dicit malum,est detractor:& inquantum intendit tollere amicitiam,est susurro. Et cum amicitia sit inter duos,susurro nititur ex vtraque parte amicitiam dissoluere. Ideo duobus linguis vtitur,vni dicens malum de alio,eam ob rem dicitur bilinguis, & grauius peccat quàm detractor aut contumeliosus:quia maius bonum aufert à proximo. Cum amicitia inter exteriora bona præemineat:quia sine amicis nullus viuere potest,vt habetur 8. Ethic.& Sap.dicit: Amico fideli nulla est comparatio: & fama(quæ per detractionem tollitur) ad hoc est maximè necessaria , vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et sic cum finis sit potior iis quæ sunt ad finem , sequitur quòd amicitia præeminet famæ:ideo susurro grauius peccat quã detractor, licet detractor peiora dicat. Ideo in catalogo sceleratorum ab Apost.præponuntur susurrones,hoc est secundum Grego.inter amicos discordiam seminantes,de quibus Sap. Sex sunt quæ odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius.s.eum qui seminat inter fratres discordias,& Eccl. Susurro & bilinguis maledictus est:multos enim turbauit pacem habentes. Criminator siue calumniator differt à susurrone & detractore:quia criminator est qui publicè aliis crimina imponit,vel accusando,vel denũtiando:quod non pertinet ad detractorem aut susurronẽ, qui ad restitutionẽ tenetur modo possibili.

2. 2. q. 74. Susurratio quid sit,& quòd differat à detractione. · *Eccl. 6.* · *Rom. 1.* · *Prou 6.* · *Eccl. 28.* · *Susurro differt à criminatore, & tenetur ad restitutionem.*

Ver. 10. DE ADVLTERIO.

C POtest etiam lædi proximus per peccata in personam coniuncta,& tantò grauius, quãtò persona quæ deprædatur est magis coniuncta. vnde qui deprædatur vel decipit filium,aut iniuriam ei facit,magis offendit patrem,quàm si deprædaretur seruum,vel illi iniuriam faceret. Et cũ vxor sit valde coniuncta viro,maiorem iniuriam facit viro,qui eam violat,vel aliquam iniustitiã facit,quàm si faceret alicui alteri mulieri sanguine iunctæ viro. Sed si vxor consentiat in adulterium,minoratur peccatum & iniuria ex parte ipsius mulieris. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri:quia vxor non habet potestatem sui corporis,sed vir. Et quia adulteriũ non solùm opponitur iustitiæ,sed etiam castitati : ideo de ipso erit locus aliquid dicendi, cùm de intemperantia agetur. Notandum tamen est quod quantò aliqua iniuria in plures redũdat, cæteris paribus,tantò grauius est peccatum. Et inde est quòd grauius peccat percutiens principem , quàm priuatam personam:quia redundat in iniuriam multitudinis.

1. Cor. 7. · *c. 7. §. 7. ver. 2.*

Ver. 11. DE FVRTO.

D CIrca res exteriores opponuntur iustitiæ commutatiuę quatuor vitia.s.furtum,rapina,fraudulentia , vsura. Furtum , est occulta acceptio rei alienæ domino principali rationabiliter inuito:quia si dominus esset irrationabiliter inuitus,non esset furtum:vt in extrema necessitate , si abundans panibus nollet dare indigenti,posset occultè,immò & manifestè & cum violẽtia auferri,cùm iure naturali omnia sint communia,tunc enim accipit rem suam ab iniquo detẽtore:ideo non dicitur fur neque raptor. Ius enim ciuile , quo rerum proprietates & dominia sunt inuenta, suspenditur adueniente iure naturali:& omne ius positiuum cessat. Leges tamen & canones tales puniunt,propter incertitudinem extremæ necessitatis:& ne detur aliis nõ extremè indigentibus, ansa simulandi extremam necessitatem,& sic turbandi Rempublicam,verùm Deus, cui nihil incertum est,non punit. ¶ Olim fur occultus tenebatur ad duplum, & manifestus ad quadruplum, verum quia iudicialia præcepta in morte Christi consummata sunt,& nunc non ligant:ideo sufficit nunc reddere simplum & interesse damni emergentis. Et vltra hoc in iudicio condemnatur fur pro primo furto,ad fustigationem,pro secũdo abscinditur vna auricula,pro tertio alia, & aliquando suspenditur,tamen commune est quòd in quarto suspendatur. Si verò furtum sit qualificatum,& committatur in rebus priuilegiatis,& furtum sit æquale tribus, suspenditur pro primo furto,maximè quãdo sequitur turbatio pacis,vt habetur in Auten.de treug.& pac. Notandum tamen ꝙ accipere à domino priuato inuito,cum consensu supremi domini.s.Dei, non est furtũ:ideo filij Israel , qui iussu Domini spoliauerunt Aegyptios,furati non sunt, nec peccauerunt Furtum autem ex genere suo est mortale:efficitur tamen veniale propter modicitatem aut surreptionem.

2. 2 q. 66. Furtũ quid sit. · *Extremè indigens accipiẽs violenter panẽ punitur ab hominibus , sed non à Deo.* · *Restitutio rei furtiuæ.* · *Pœna furum.* · *Exod. 12.* · *Furtum est ex genere mortale.*

Ver. 12. DE RAPINA.

E RApina tripliciter accipitur. Primò,ꝓ quacũq; vsurpatione rei alienæ tẽporalis vel spiritualis. Et hoc modo accipitur Phil. 2. vbi de Christo dicitur, Nõ rapinã arbitratus est se esse æqualẽ Deo,prout Lucifer. Secundò,pro quacunque vsurpatione illicita rei temporalis , & sic accepit D. Ambr.dicẽs,qui vsuram accipit,rapinam facit:vt habetur in c.qui vsuram 14.q.4. Et D. August.

2. 2. q. 69. ar. 8.

Si quid

Si quid inuenisti & nun reddidisti,rapuisti.Tertiò,propriè & strictè , vt diuiditur contra furtum & vsuram,& sic accipiendo Rapina propriè est iniusta & violenta ablatio rei alienę.Ex his sequitur quòd non est rapina si quis rem suam violenter accipiat ab eo qui aufert. s. fure vel raptore. Nec etiam si res aliena violenter accipiatur in bello iusto.Nec etiam si violéter accipiatur authoritate publica,iustitia exigente,contra voluntatem priuatorum propter Reipublicę necessitatem.

Rapina est peccatum grauius furto.

Rapina grauius peccatum est quàm furtum·quia per rapinam nó solùm infertur alicui dánum, sed etiam infertur personæ iniuria. Licet magis verecundetur quis deprehensus in furto , quàm rapina.eò quòd homines sensibilibus inhærentes magis gloriantur de virtute exteriori, quæ amplius manifestatur in rapina,quàm in furto.

Ver. 13. DE FRAVDVLENTIA.

2.2.q.77.

FRaus siue fraudulentia & dolus se habét sicut superius & inferius:quia fraus est deceptio proximi,quæ fit per facta dúraxat.Dolus autem est deceptio proximi,siue fiat per verba, siue per facta:& sic omnis fraus est dolus,sed non è conuerso. A

Fraus & dolus differunt.

Differunt etiam:quia dolus aliquando accipitur in bonam partem:est enim quidá bonus dolus,qui idé est cú solertia,quæ est pars prudentiæ:vnde dicitur aliquis bonæ indolis,hoc est dolú bonú intus habens,siue bonú ingeniú,siue solertiam,sicut Salomon in iudicando meretrices,adhibuit bonú dolú, & idé fit quando quis tacitè simulat,vt se vel sociú seruet indemné,vel vt bonú alterius procuret, prout D.Pau. dicit : Omnia omnibus factus sum,vt omnes facerem saluus:& cùm essem astutus,dolo cepi vos.

3. Reg 3.
2.Cor 9.

Sæpius tamen dolus inuenitur accipi in malam partem, pro circunuentione & deceptione proximi. De qua 1. Thess. 4.Et ne quis supergrediatur aut circúueniat in negotio fratré suú,quoniá vindex est dominus de omnibus his.

Dolus malus.

Et sic accipiédo,definitur in l.1.ff.de dol. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia,seu machinatio,ad circúueniendú,fallendú,vel decipiendum alterum. Dictum est calliditas in animo tacendo,fallacia verò mentiendo:machinatio arte verborum:fraus autem semper accipitur in malú:

Fraus semper accipitur in malá partë:et fur quid importat.

vtrunq; tamen siue fraus,siue dolus dupliciter accipi potest. Primò,vt importat executionem astutiæ,& hoc modo pertinet ad imprudentiam, vt dictú est , cùm de vitiis prudentiæ oppositis ageretur c.4.§.5.ver.6.Secundò accipitur,inquantú fraus & dolus,adhibetur ad hoc,q; aliquid plus vel minus iusto pretio vendatur,locetur,aut conducatur, aut alio modo commutetur,& sic pertinet ad iniustitiam.¶ Ad cuius euidentiam supponendum est quid dicatur iustum pretiú alicuius rei , & à quo institui debet.Iustum pretium est æqualis valor rei , siue pro re detur pecunia,siue quodlibet aliud quod pecunia siue numismate(quod,vt dicitur in 5. Ethic. ad mensurandú valoré & pretium rerú inuentú est)æstimari potest:sic quod valor rei venditę sit tantus,quantus est valor pecuniæ vel alterius rei loco rustæ pecuniæ datæ.

Iustum pretiú quod sit.

Verùm quia valor rerum corporaliú propter mutabilitaté temporis,códitionis,siue affectus personarum incertus est, nulla potest dari certa regula in particulari,quanuis in generali dicatur in l.pretia rerú, ad Falcid.ff.q; pretia rerum non ex affectu singulorum,sed cómuniter,hoc est, vt plures de communitate iudicant,æstimantur.Communitas autem hominum circa huiusmodi pretia propter diuersas occurrentes causas idem in specie non æstimat in puncto siue in atomo , sicut videmus in tritico : non enim conueniunt omnes in pretio determinato:sed quidam parú plus, quidam parú minus æstimant & emunt, & sic diuerso pretio venditur in foro.Si verò eiusdem commercij sunt mercantiæ, & res vendibiles in aliquo loco,in quo non est communitas(quia fortè vnus solus habet) iustum pretium determinari debet arbitrio bonorum mercatorum , qui consideratis in re mobili debitis circústantiis, arbitrabútur iustú pretium nó in atomo , sed parú plus aut minus.In re verò immobili arbitrabútur secúdum fructus,locú,& tempus.s.belli vel pacis. ¶ Ex hoc sequitur quòd iustum pretium quandam latitudinem habet plus vel minus continentem:quod est valde notandú pro decisione multarum difficultatum.D. Tho. dicit quòd de emptione & venditione dupliciter loqui possumus.Vno modo secundum se, & quò ad hoc,cum emptio & venditio introducta sit p communi vtilitate,dum vnus indiget re alterius,& è conuerso,vt dicit Philos.consequés est quòd non debet esse magis in grauamen vnius,quàm alterius.

1.Poli.

Vnde sequitur quòd secundum æqualitatem rei contractus inter homines debent constitui. Quantitas enim & valor rei mensuratur secundum pretium : & ideo si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel è conuerso res excedit pretium , tollitur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius emere seu vilius védere rem quam valeat, siue è conuerso,est secundum se iniustú & illicitú.Alio modo possumus loqui de emptione & venditione,secúdum quod per accidens cadit in vtilitatem vnius & in detrimentú alterius:putà cùm aliquis eget aliqua re,& alius læditur si ea careat.In tali casu iustum pretiú erit,vt non solùm respiciatur ad rem quæ venditur,sed etiam ad damnú quod véditor incurrit ex venditione,& sic licitè potest vendi aliquid plus quàm valeat secundum se, licet nó plus quàm valeat habenti , vt si aliquis propter defectú equi qué habet,qui est valde vtilis alteri, detrimentum patiatur , & alius iuuetur:vtpote quia habet longum iter peragere:poterit carius vendere. Si verò aliquis multum iuuetur re alterius quam accipit;& ille qui vendit,non damnificetur carendo illa , non debet eam superuendere:quia vtilitas quæ accrescit alteri, non est ex venditione, sed ex conditione euentus. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suú:licet possit ei védere damnum quod patitur: B ille autem qui ex re accepta multú iuuatur,potest propria sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem.

Duæ regulæ falsitatis mercatorum.

¶ Ex præmissis apparet falsitas duarum regularum,quas mercatores pro fundamento palliationis suarú fraudú(instigante diabolo)sibi præstituút. Prima est,

quòd

quòd tantum valet res, quanti vendi potest Secunda est quòd licet contrahentibus se inuicem decipere: ambæ enim sunt contra æqualitatẽ iustitiæ commutatiuæ. Et quanuis leges humanæ (quæ non possunt cohibere omnia vitia quæ sunt contra virtutẽ: sed sufficit eis ꝙ cohibeant ea quæ destruunt pacificũ conuictũ) non puniant: propter hoc non approbant: licet permittant dũtaxat, nisi fortè quando est nimius excessus, vt cùm venditur res vltra dimidium iusti pretij: tunc dant actionem rescindendæ venditionis. Sed lex diuina nil impunitũ relinquit, quod sit virtuti cõtrarium. Ideo tales qui æqualitatem iustitiæ deprauant, punit, & ad restitutionem necessitat. Angel. de Clauasio in summa sua dicit primam regulam habere locũ, seruatis quatuor conditionibus. Quarum prima est scientia, sic ꝙ nulla sit deceptio ex vtraq; parte, vt. s. quælibet partiũ sciat qualitatem rei & valorem eius. Secunda est libertas, hoc est quòd non faciat ex tali necessitate, quòd excludat rationem voluntatij, quemadmodum quando talis res pertinet ad necessitatem vitæ: sicut triticum, vinũ, vestes, domus, & alia huiusmodi, quæ non possunt vendi ad libitũ, sed secundũ iustum pretiũ: vel quando res venditur timore incurrendi damnũ. Tertia conditio est prudentia, quia mẽtis leuitas redderet contractũ illicitũ. Quarta, quòd ille qui plus debito emit, possit donare. In talibus enim superexcessus censetur donari propter defectũ valoris, quem scit ille qui rem parum valentem, quam alius non tenetur vendere, excessiuo pretio emit. Secundò apparet ex dictis, quòd quandocunq; in cõmutationibus est defectus latẽs alteri parti, siue in re, siue in pretio fraus committitur, quæ est ex genere peccatum mortale, nisi excusetur propter imperfectionem, actus vel modicitatẽ obiecti. ¶ Notandũ tamẽ quod in rebus triplex potest inueniri defectus: vnus est secundum speciẽ rei, quando. s. vna substantia pro alia venditur, iuxta illud Esa. 1. Argentum tuũ versum est in scoriã, & vinũ tuũ mixtũ est aqua. Alius defectus est secundũ quantitatem, quæ consistit in pondere, numero, & mensura, iuxta illud Deutero. 25. Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Postmodùm subditur: Abominatur enim dominus eum qui facit hæc, & aduersatur omnem iniustitiam. Tertius defectus est ex parte qualitatis: putà si aliquis vendat aliquod animal infirmum pro sano, ædificium ruinosum pro firmo & stabili, res corruptas pro bonis. Ex his sequuntur innumera corollaria & resolutiones in casibus cõscientiæ: inter alia ꝙ venditor tenetur reuelare emptori defectus latẽtes rei venditæ, idem proportionabiliter dicatur de emptore quò ad vitia monetæ, siue quò ad põdus, siue quò ad substantiam, vel proximam reprobationẽ, quam nouit, vẽditore ignorante. Et generaliter vbi nõ seruatur æqualitas quocunq; modo illicito fiat, maximè si ex monopolio, seu coniuratione vnius vel pluriũ, & dicatur rẽ plus valere quàm valeat. fraus cõmittitur, sequitur etiã quòd non licet tanti vẽdere rẽ, quanti empta est: puta cùm disponitur ad corruptionẽ, vel quando pretium per communitatẽ diminuitur. Si plura circa hãc materiam desideras, & quid sit negotiatio, & an ars negotiandi, quæ est solùm propter lucrum vili emere. & statim absque translatione aut mutatione facta in re, carius vendere, sit licita, vide D. Tho. in q. annotata, & maximè art. 4.

Occultant defectus rei venditæ fraudat. Triplex defectus rerum vendibilium.

Ver. 14. DE VSVRA.

C VSura & fœnus idẽ sunt, & in sacris literis multipliciter accipiuntur, quandoq; metaphoricè pro superexcrescentia spiritualiũ quam exigit Deus, volẽs vt bonis ab eo acceptis proficiamus ad vtilitatẽ nostram, sed non suam. Et sic accipitur Luc. 19. vbi reprehẽditur ille, qui abscondit & reposuit talentũ sibi creditũ in sudario. Et dictũ fuit illi: Quare non dedisti pecuniam meã ad mensam, & ego veniens cũ vsuris vtiq; exegissem illam? Quandoque verò accipitur pro abundantia rerum, propter quam aliquis alteri mutuare potest. Et sic fuit promissa filiis Israel in præmium pro obseruatione legis, iuxta illud Deut. 28. Fœnerabis gentibus multis, & ipse à nullo fœnus accipies: hoc est, tam abũdãs eris ꝙ poteris mutuare gẽtibus, & à nullo mutuũ accipies. Tertiò accipitur propriè, & sic: Vsura est lucrũ siue crementũ ex mutuo vero vel interpretatiuo proueniens, siue illud crementũ sit pecunia, siue aliud quod pecunia æstimari possit ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd mutuum est contractus. in quo transfertur dominiũ rei cum debito recuperandi tantundẽ in specie, & non in numero. Ideo dicitur mutuũ, quia de meo fit tuũ. Et consistit in rebus vsu consumptilibus, siue quarum vsus non distinguitur ab ipsis, vt bladum, vinum, oleum. pecuniæ, & alia huiusmodi. Vtendo enim blado ad cibum, consumimus, similiter & vinũ, ac pecunias. Quia vsus principalis eius consistit in distractione. Ex quo patet, quòd licet in rebus, in quibus vsus distinguitur à proprietate, fraus & dolus committi possint: non tamen vsura. cùm in illis non inueniatur ratio mutui. ¶ Vsura siue dare ad vsurã, hoc tertio modo accipiendo vsurã, peccatum est ex suo genere mortale, tam in antiqua, quàm in noua lege, ac et. á lege naturæ prohibitum. Primò in antiquo testamẽto. Si pecuniam tuam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum: non vrgebis eum, quasi exactor: neque vsuris opprimes eũ, & Dauid: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Sequitur: Qui pecunia suã non dedit ad vsuram. Et Ezechiel, Si ad vsuram non accommodauerit, & amplius non acceperit, vita viuet. ¶ Nec obstat quod scribitur Deut. 28. Non fœnerabis fratri tuo ad vsuram, pecuniam, neque fruges, neque quamlibet aliam rem: sed alieno. Quia per hoc quòd prohibet dare ad vsurã fratri, sufficienter dat intelligere, quòd dare ad vsuram cuicũque homini, est simpliciter prohibitum, fratris enim nomine omnis homo intelligitur. Vnde Christus: Omnes vos fratres estis. Et ideo Dauid & Ezech. absolutè locuti sunt. Quod autẽ addit Moyses, sed alieno, non concessiuè sed permissiuè dixit, ad duritiã cordis eorũ: sicut de libello repudij & lege talionis, ad maius malũ vitandum

2.2.q.78.

Mutuũ quid sit.

Vsura siue dare ad vsuram, est peccatum omni lege prohibitum.

Exod. 22. Psal. 14. Ezech. 18.

Mat. 23.

vitandum, ne à Iudæis Deum colentibus vsuras acciperent, propter auaritiam quam habebant. Quod vtique fecissent, si accipere ab alienis non fuisset permissum. Et eodem modo respondédum est, si obiiciatur de legibus ciuilibus, quæ dant actionem vsurariis, nó approbando, sed solùm permittendo ad duritiam cordis, ad euitandum maius malum: nam nullo aliàs modo subueniretur necessitatem patientibus. Secundò prohibetur lege noua, Lucæ 6. Mutuum date, nihil inde sperantes. Tertiò prohibetur iure naturæ, quo iniustum est vendere quod nó est, cùm inter ens & nó ens non sit proportio: & per consequens nec æqualitas, vendere etiam bis aliquid est de iure naturali illicitum, cùm in secúda venditione vendatur non suum: sed alterum horum facit vsurarius, quia vendit vsum rei qui non est distinctus à proprietate: & sic accipitur ꝓ eo quod non est, in quo est plus quàm manifesta inæqualitas. Et si illud lucrum accipiatur pro proprietate, iam bis accipit pro illa, primò tantundem, secundò lucrum: & sic bis accipit. Hæc est ratio Philosophi. (5. Ethic.) Præterea pecunia mutuo accepta transit in dominium debitoris: ita quòd sit sua vt dictum est: sed valde iniustum & inæquale est, vt quis quærat fructum in re quæ est alterius. Igitur, &c. Quidam etiam dicunt, ꝙ in vsura venditur id quod est commune. s. tempus. Insuper fit contra misericordiam, cuius natura est, vt eius opera gratis fiant, aliàs non esset misericordia: Christus autem ponit mutuú (Luc. 6.) inter opera misericordiæ. ¶ Nec obstat ꝙ aliquando dare mutuú sit de cósilio: quia ad mutuú semper sequitur præceptú negatiuú, quo prohibetur ne quid vltra sorté nó solùm accipiatur, sed nec etiá speretur. Ex quo sequitur, ꝙ vsura purè métalis est peccatú, nó solùm in lege noua siue euangelica, sed etiá in lege naturæ ꝓhibitú: cùm omnis volitio interior libera, quę fertur supra materiá indebitá siue obiectú ꝓhibitú, sit mala, & peccatú. Eadé ratione adulteriú purè métale, est peccatú.

Ver. 15. DE DIVISIONE VSVRAE.

A VSura diuiditur in mentalem & extrinsecam. Vsura extrinseca consistit in hoc quod est lucrari ex mutuo, interueniente pactione explicita vel implicita. Mentalis consistit in spe lucri, absque vlla conuétione. Pro resolutione multarum difficultatum circa vsuram extrinsecam notandum, quòd ad lucrum vsurarium requiruntur & sufficiunt duæ códitiones ex parte ipsius lucri. (*Ad lucrum vsurariú quæ requiruntur & sufficiunt.*) Prima est, quòd sit aliquid pecunia æstimabile. Secunda, quòd lucrum nó sit suum. s. mutuantis. Ex prima sequitur, quòd si aliquis mutuat alteri vt fiat amicus, non est vsurarius. Ex secunda sequitur, quòd si aliquis mutuat alteri vt rehabeat suum, vel vt redimat vexationem, quia si non mutuaret, fortè debitum negaret, vel se ad iudicium trahi faceret, quod nó faciet propter mutuú, non est vsura. Neque etiá si mutuás deducat in pactum, damnum emergés quod incurrit, est peccatum: quia non est lucrum. Sed si obliget ad remutuandum, vel molendum in mola sua, vel ad sumendum aliquid ex officina sua, vsura est: quia illa obligatio pecunia æstimari potest. Discernendum est tamen hic lucrum licitum ab illicito, lucrum enim licitum est pretium pro mola vel aliis mercibus, & hoc non est vsura, nec subiacet restitutioni. Illicitum verò est obligatio, ideo tenetur ad relaxandum vinculum obligationis, & ad recompensationem illius ad arbitrium boni viri. Sequitur etiam, quòd si aliquis locat aut vendit pecuniam, quod fieri potest quantú ad vsum secundarium, cum pacto accipiendi plus, moderatè tamen, non est vsura, cùm non sit mutuum, vt si quis mutuat pecuniam ad ostentationem, vel si locat aureos ad ponendú in brodio, vel nummos aureos vendit pro argenteis & parua moneta, vt emptor leuius & securius ambulet: non est vsura. Sicut enim vasa aurea & argentea, & argentum & aurum non monetatum, potest locari & vendi, sic pecunia quò ad vsus secúdarius. Sequitur etiam quòd si aliquis accipiat pœnam conuentionalem propter moram debitoris, non est vsurarius, quia non ex mutuo, sed ex mora. Quod limitandum est, nisi creditor probabiliter æstimaret debitorem futurum esse in mora, aut mallet debitorem incurrere pœnam, quàm sibi soluere. Et generaliter si interueniat fraus. In mutuo implicito, multis modis vsura committi potest. (*In mutuo implicito vsura multipliciter cómitti potest.*) Si venditor propter dilationem pretij plus vendit, vel emptor minori pretio emit, quia pretium anticipat. Idem de obligato ad soluendum certá summam post annum. Et quia anticipat solutionem pro minori pretio, liberatur à toto. Item si minori quàm iusto pretio emit: quia facit pactum de retrouendédo. Si pignore vtitur, vel aliquid pecunia æstimabile accipit, putà operationes in vineis, aut vsus equorum: pariter si quis emat rem non existentem, putà domum, pro existente, & venditor locat donec reddat principale. Similiter in societatibus & subsidiis, quando non est æqualitas in lucro, vel periculum non æqualiter pendet. Et si quis rem suam seruaturus, ad tempus vendit illam, volens maius pretium, quod interim curret vsque ad illud tempus, vsura est. Nó esset tamen vsura, si ad pretium commune alicuius determinatæ diei venderet. Nec si triticú antiquú ad nouú mutuaret: dummodò triticú mutuatum esset sanum, & non permixtum puluere aut aliis granis, & expectetur nouum purum duobus cribris ventilatum & purgatú: excessus enim valoris vsura est. Et quia penè innumeri casus sunt à mercatoribus adinuéti, quos prolixú esset scribere, ad summistas remitto. Et ad prędicta fundamenta, ꝑ quorú applicationé facilè poterit nouus casus oblatus cognosci, hæc ꝓ introductione sufficiát.

Ver. 16. DE VSVRA MENTALI.

B CIrca vsuram mentalem, quæ consistit in spe lucri ex mutuo absque conuentione, ad cognoscendum quando sit peccatú, considerandú est an lucrú speretur ex mutuo, an ex mera gratitudine. Si ex mutuo, est peccatú restitutioni obnoxiú. Si verò ex mera gratitudine eius qui accipit mutuum, & non ex mutuo, nó est peccatú: neque tenetur ad restitutionem. Verùm quia plerúque animus mutuú dantis non concordat cum animo & intentione mutuum accipiétis: ideo oportet

discernere

discernere distinguendo: quia vel vtriusque intentio est pia, vel claudicat ex vna parte. Si vtriusque intentio est pia: quia mutuans non sperat ex mutuo: nec accipiens mutuum dat illi propter mutuum, sed ex mera liberalitate & gratitudine: tunc nulla est vsura, neque opus est restitutione. Si verò vtriusque intentio feratur ad mutuum: quia mutuans sperat aliquid ex mutuo: accipiens dat propter mutuum aliquid vltrà tunc est peccatũ, & tenetur ad restitutionem. Si verò alterius conditio claudicat: dupliciter fieri potest, vel ex parte dantis, vel ex parte accipientis. Si ex parte accipientis, quod est quando qui mutuat, nil ex mutuo sperat. Accipiens autem dat aliquid vltra sortem propter mutuũ, & quasi inuitus. Tunc si mutuans, accipit, putans debitorem ex mera gratitudine dare, non peccat, nec tenetur ad restitutionem, donec ad eius notitiam peruenerit, quòd debitor propter mutuum dedit. Si autem claudicat ex parte mutuãtis tantùm, sic quòd mutuans sperat ex mutuo, & alius ex mera gratitudine dat: tunc mutuans peccat peccato vsuræ, & tenetur restituere. Verùm si postea cognoscat ꝙ ex mera gratitudine debitor dedit, potest acceptare & retinere. D. Caietanus circa hoc dicit, ꝙ si quis non vult mutuare alicui, quẽ nouit nil ex gratitudine offerentem, & libenter mutuat alteri, quem videt gratum: non propterea inuoluitur peccato vsuræ mentalis: sed sequitur naturalem inclinationem, quia actiones nostras dirigimus his qui digni sunt: Et similiter ex parte accipientis mutuum: si quis gratis multa impendit munera & obsequia, vt ille ad ampliora beneficia mutui exhibẽdã prouocetur: ad nullum peccatum prouocat mutuantem. Quod limitandum venit quò ad primum, extra casum, in quo non grato mutuare non tenetur. Et quò ad secundum in casu, in quo esset valdè pauper vel tenuis.

Ver. 17. DE REDDITIBVS ET CENSIBVS ANNVIS.

C Circa redditus & census annuos an sit licitum eos emere, & an & quando in talium emptione committatur vsura, est difficultas. Pro cuius resolutione aduertẽdum est, ꝙ cùm omnia quæ possunt pecunia æstimari, emi & vendi possint, modo seruetur æqualitas inter rem venditam & precium: sequitur quòd redditus & census annui, qui pecunia æstimari possunt, sunt vendibiles: & venditio & emptio eorum est licita, dum modo iustum pretium seruetur. Si verò viliori pretio emantur, & non est pactum de retrouendendo, non est quidem vsura, cùm non sit mutuum nec explicitum nec implicitum: est tamen iniustitia, propter inæqualitatem pretij: tenetúrque emptor iustum pretium resarcire. Si verò redditus vel census annui emantur minori pretio cum pacto de retrouendendo, vsura est: quia ibi est mutuum implicitum: & emptio illa sub minori pretio, & pactum de retrouendendo est quoddam velamen in fraudem vsurarũ, & sic non habet efficaciam. Nam (vt dicunt Iuristæ) plus valet quod agitur, quàm quod simulatè cõcipitur. Vbi autem annui redditus & aliæ quæcunque res iusto pretio emuntur: pactũ de retrouendendo non vitiat, immò pertinet ad liberalitatem emptoris, qui ad hoc se astrinxit, ꝙ non potest exigere simul omnes pecunias datas, manẽte debitore libero ad dandũ sortem vel redditũ annuum. Ex his patet quid dicendum sit de redditu annuo tritici, vini, ac olei. Sed aduertendum est bene ad pretiũ iustum, quia variatur, & vix reperiri potest propter sterilitatem & pericula occurrentia: nec pretiũ iustũ taxare pertinet ad Theologum. sed ad communitatem, vel principem communitatis: ideo pertrãseo. Puto tamen excusari eos qui sequuntur edictum principis vel parlamentorũ, dummodo quãdo pro loco & tempore ex causa rationabili variãt edicta & augent pretiũ, etiã ab emptoribus augeatur.

Ver. 18. DE VSVRARVM RESTITVTIONE.

D Vsurarij extrinsecè lucrum accipientes ex mutuo siue explicito, siue implicito, tenentur ad restitutionem acceptorum, & ad interesse damni emergentis. Non tamen tenentur ad restitutionem eorum quæ ex pecunia vsuraria acquisierunt. Cùm licitè quilibet tenere possit, quod legitimè acquisiuit. Prout in hoc casu, cùm pecunia non faciat ex se fructus. Sed si id quod per vsuram acquisitum est, faciat fructus, vt domus, vineæ, prata, tenetur non solùm ad restitutionem domorum, vinearum, & pratorum, per vsuram acquisitorum, sed etiam fructuum. Quando autem purè mentalis vsurarius restituere teneatur, vt dictum est, cùm de vsura mentali ageretur; 2.2.q.78.ar.3.

Ver. 19. DE ACCEPTIONE AD VSVRAM.

E Accipere ad vsuram à parato dare ad illam, & qui non consueuit aliter mutuare, in casu necessitatis vel rationabilis vtilitatis secundũ se nullũ est peccatũ: quia nil aliud est, quàm mutuum accipere & vsurã pati: quorum neutrũ habet rationem mali culpæ: quia secundum Philos. 2.2.q.78.ar.4.
Qui iniuriam siue iniustitiam patitur, non peccat: sed vsurarius dãdo sub vsuris facit iniustitiam: 5.Ethic.
ergo qui accipit & patitur, non peccat. Licitum est enim peccato alterius in bonum suũ vti: quia Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum, vt ait D. Aug. Potest tamen esse peccatũ, si quis In Enchi.
absque rationabili causa patiatur hoc damnum, & alterius iniquitate vtatur. Inducere verò non paratum, vel à parato petere mutuum sub vsura, peccatũ est: quia nullo modo licet inducere aliũ ad peccatum, neque cooperari seu consentire aut cõplacere peccato alterius: quia quãuis aliquis sit dispositus & paratus dare ad vsuram, non tamen semper cogitat, & ex illa petitione quia illicitum petit, prouocat ad denuo consentiendum peccato, ad quod erat anteà dispositus. Nõ autem prouocat, quando solùm mutuum petit: quia quòd det ad vsuram, non sequitur per se ad petitionem mutui, cùm possit absque vsura dare: ideo per accidens est, & ex malitia sua proueniẽs, quòd offerat sub vsura, & non aliàs. Sicut si à debitore idololatra negante debitum, & parato peierare, creditor petat quòd iuret per idolum suum, peccat: quia petit aliquid, quod alius non potest facere sine peccato. Si verò petat solùm iuramentum, cùm illud licitè præstare possit per Deum ve-

rum: sicut dare mutuum sine vsuris, non consentit neque cooperatur peccato alterius.. Licet ille ex malitia sua incidat in peccatum, ad quem præseruandum non tenetur relinquere vtilia & necessaria sibi: licet bene teneatur ad præseruandum à peccato ex infirmitate proueniente, quod est bene notandum: quia hinc pendet solutio multarum difficultatum.

§. 4 DE PARTIBVS INTEGRALIBVS IVSTITIAE.

2.2.q.99. Psal.36.

PArtes integrales iustitiæ sunt duæ.s.facere bonum, & declinare à malo. Iuxta illud Psal. Declina à malo, & fac bonum. Non tamen accipitur hic bonum vel malum largè siue communiter. Quia ad omnem virtutem pertinet facere bonum, & vitare malum: nisi fortè accipiatur iustitia, prout est omnis virtus. Quamuis iustitia hoc modo accepta respiciat quandam specialem rationem boni, prout est debitum in ordine ad legem diuinam vel humanam. Sed iustitia particularis respicit bonum in ordine ad proximum, & sic facere bonum ponitur pars iustitiæ sub ratione debiti ad proximum, & vitare malum oppositum, quod est proximo nociuum. Ad iustitiam verò generalem, facere bonum debitum in ordine ad communitatem, & vitare malum oppositum. Et dicũtur partes integrales: quia vtraque earum requiritur ad perfectum actum iustitiæ. Et ponuntur duæ: quia in operationibus & rebus exterioribus, circa quas est iustitia, aliud est facere æqualitatem, aliud æqualitatem factam non corrumpere. Non enim declinare à malo importat negationem puram, hoc est non facere malum: quia per hoc non meretur palmam, sed euitat pœnam: sed importat motum voluntatis repudiantis malum. Et hoc ipsum vocabulum declinationis importat. Et hoc est meritorium, præcipuè cùm aliquis impugnatur vt malũ faciat, & resistit. Et inter hos actus perfectior & principalior ac completiuus iustitiæ, est facere bonum: declinare autem à malo, est actus imperfectior & secundarius.

Ver. 1. DE PECCATO TRANSGRESSIONIS SIVE COMMISSIONIS.

2.2.q.79.arti.2. *Transgressio dupliciter accipitur.*

HIs duabus partibus integralibus opponũtur duo vitia. Declinationi à malo opponitur transgressio. Operationi boni opponitur omissio. Quò ad primum, sciendum quod transgressio accipitur dupliciter. Primò largè, & importat violationem cuiuslibet præcepti, siue affirmatiui, siue negatiui, & sic non diuiditur contra omissionem: immo est aliquid commune omni peccato. Secundò, vt accipitur propriè & strictè: & sic importat contrauentionem præcepti affirmatiui duntaxat. Et sic opponitur omissioni. Quia transgressio est per actum directè oppositũ præcepto negatiuo. Omissio verò de se non importat aliquem actum directum. præcepto affirmatiuo oppositum: sed solum defectum actus debiti, & prætermissionem præcepti affirmatiui. Inter hæc duo peccata, simpliciter & absolutè loquendo, peccatum trãsgressionis est grauius, propter directam repugnantiam cum præcepto. Vnde non adeò grauiter peccat filius, qui non exhibet debitam reuerentiam patri: sicut qui facit irreuerentiam. Licet aliqua omissio possit esse grauior aliqua transgressione, propter circunstantiam aliquam: vt in eo qui tenetur custodire portas ciuitatis: & eius omissione hostes ingrediuntur, & diruunt omnia. A

Ver. 2. DE PECCATO OMISSIONIS.

2.2.q.79.ar.3.

CIrca peccatum omissionis est difficultas, an sit dabilis pura omissio, an semper habeat actum adiunctum. Et quò ad hanc difficultatem certum est, quòd non est necesse semper habere actum annexum concomitantem. Quia tempore impletionis præcepti potest quis dormire: & tunc omittit & nullum actum concomitantem habet. Certum est etiam quòd si habeat actum directum concomitantem, vt porò nolle implere præceptum affirmatiuum: tunc non est pura omissio: sed est peccatum mixtum comprehendens transgressionem & omissionem, cum omne præceptum negatiuum includat affirmatiuum. Sed difficultas pendet in hoc, an præcepti omissio possit esse absque quocunque actu concomitante vel præcedente, qui sit causa eius. Et respondetur quod semper habet vel habuit actum præcedentem, qui fuit causa eius: vt si is qui tenetur ire ad matutinas, se inebriauit de serò, vel in aliis se occupauit, vnde impossibilitauit se ad surgẽdum ad matutinas, peccatum omissionis non imputatur ei pro tunc: quia si aliquis violẽter excitaret eum & iret ad matutinas, non omitteret. Et sic omissio non incipit ei imputari ad culpã, donec venit tempus in quo debet & tenetur operari. Licet peccauerit in causa, se impossibilitando: Et sic omissio imputatur actui quo se inebriauit. B

An præcepti omissio possit esse absque quocũque actu.

§. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS IVSTITIAE.

PArtes potentiales adiunctę iustitiæ sunt multæ. Ad quarum euidentiam supponendum est primò, quòd in virtutibus quę adiunguntur alicui principali, duo sunt consideranda: Primò quòd virtutes adiunctæ in aliquo conueniant cũ principali cui adiunguntur. Secũdo quod in aliquo deficiant à perfecta ratione ipsius. Secundò supponendũ est quod iustitia est ad alterũ, & ratio iustitię consistit in hoc quòd reddat alteri quod ei debet secundum æqualitatem. Et sic debitũ & æqualitas sunt de perfecta ratione iustitiæ. A ratione æqualitatis deficiũt quatuor virtutes. s. religio, quæ est in ordine ad Deũ, cui non potest reddi æquiualens. Item Pietas, quæ est in ordine ad parentes, quibus etiam non possumus reddere æquiualens. Item Obseruantia, quæ est erga virtuosos, & in dignitate constitutos, deficit ab ęqualitate, cùm virtus ab homine recompensari non possit vt patet per Philosophum. Et huic adiungitur obedientia. Ad sciendum autem quæ virtutes deficiant à ratione debiti iustitiæ, notandũ est quod secundum Philos. duplex est iustum siue debitũ. s. legale & morale. Iustũ & debitũ legale est, ad quod reddendũ aliquis aliqua lege astringitur in exteriori foro. Et tale debitũ legale respicit iustitia, quæ est principalis virtus. Iustũ verò siue debitũ morale C

4. Ethic. 8. Ethic. *Iustum debitum est duplex. Debitum morale.*

est,

est, quod ad reddendum quis non astringitur aliqua lege in foro exteriori, sed illud aliquis debet ex honestate virtutis. Hoc debitum non est tétum, sicut debitum legale. Et ideo virtutes quæ sunt ad alterum sub ratione debiti moralis & honesti, deficiunt à ratione iustitiæ ex parte debiti, licet nõ ex parte æqualitatis. Debitum autem morale habet diuersos gradus: & secundũ hoc assignantur diuersæ virtutes annexę iustitię. Primus gradus debiti est, ex cuius ratione insurgit necessitas, quando. s. est sic necessarium, q sine eo morum honestas conseruari nõ potest. Et iste gradus debiti potest attendi dupliciter. Primò ex parte debentis. Et sic ad hoc debitum pertinet, vt homo talem se exhibeat alteri in verbis & factis, qualis ipse est. Et sic adiũgitur iustitiæ Veritas, in qua includitur fides siue fidelitas, per quam fiunt & seruãtur quæ dicta sunt & promissa. Secũdò potest attendi ex parte eius cui debetur, prout aliquis recõpẽsat alicui secundũ ea quæ fecit, siue in bonis, siue malis. Quò ad bona adiungitur iustitiæ vna virtus, quæ dicitur gratia, seu gratitudo, quæ ab aliquibus dicitur Eucharistia: quò ad mala verò ponitur alia virtus, quæ dicitur vindicatio, p quá (vt Tul. ait) omnino quod obscurũ est, aut defendẽdo, aut vlciscẽdo ꝓpulsat. Secũdus gradus debiti, quod dicitur necessarium largo modo, sicut cõferens ad maiorẽ honestatẽ. Circa hoc debitũ versatur Liberalitas, Affabilitas, & Amicitia, & alia huiusmodi, de quibus per ordinẽ dicendũ est. *Debitũ morale habet diuersos gradus.*

Ver. 1. DE RELIGIONE.

D RElligio, est virtus disponens hominem ad colendum & honorandum Deum. Ad hanc ordinantur tria prima præcepta decalogi, quæ sunt de actibus eius. Actus religionis eliciti, siue ad quos religio immediatè inclinat, sunt octo, duo interiores, & sex (vt in pluribus) exteriores. Et quia finis religionis est superior ad alias virtutes: ideo potest actus omnium aliarum virtutũ imperare, hoc est ad finem suum ordinare. 2.2.q.81.ar.1.

Ver. 2. DE DEVOTIONE.

E PRimus actus religionis interior, est deuotio, quæ nil aliud est, quàm prompta voluntas tradẽdi se ad ea quæ pertinent ad Dei famulatum, cultum & honorem. Vnde Exod.35. dicitur, Quòd multitudo filiorum Israel mente promptissima atque deuota offerebat primitias Domino. Et sic patet quòd deuotio pertinet ad voluntatem. Causa enim extrinseca est Deus, causa verò intrinseca est contemplatio & meditatio, qua quis concipit quòd se tradit diuino obsequio. Vnde Psal. In meditatione mea exardescet ignis, effectus verò eius est interior cordis lętitia. Vnde in collecta Ecclesiæ dicitur, Vt quos ieiunia votiua castigant, ipsa quoque deuotio sancta lætificet. 2.2.q.82.ar.1. *Psal.38.*

Ver. 3. DE ORATIONE.

F SEcundus actus religionis est Oratio, quæ dupliciter accipitur. Vno modo largè, pro qualibet bona operatione. Vnde super illud 1. Thess. vlt. Sine intermissione orate, dicit Gl. Semper orat, qui semper bene facit. Et sic accipitur Luc.18. vbi dicitur: Oportet semper orare, & nũquam deficere. Alio modo strictè, prout est applicatio mẽtis ad Deũ. Et sic secundũ Damasc. Oratio nil aliud est, quàm quidam ascensus animi, siue quædam mentis eleuatio in Deum, & secundũ D. Aug. est petitio decentium à Deo. Et ex his duabus definitionibus conficitur vna tertia. s. Oratio est ascensus siue eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decentium petitione. Licet enim Deus multa etiam non petita liberaliter nobis largiatur: tamen aliqua vult dare nobis petẽtibus, propter vtilitatem nostram: vt. s. fiduciam quandam accipiamus recurrendi ad eũ & vt cognoscamus eum esse bonorum nostrorum authorem & largitorem. Et cùm per orationẽ homo exhibeat reuerentiá Deo, inquantũ ei se subiicit, & orãdo protestatur se egere eo, sicut authore naturæ, & largitore bonorum suorum: sequitur q oratio est actus virtutis religionis, ad quam pertinet honorem & reuerentiam Deo exhibere. Et quamuis oratio sit elicitiuè ab intellectu: & ideo secundum Cassiod. oratio dicitur, quasi oris ratio: est tamen imperatiuè à voluntate, in qua est religio, quæ ordinat actum voluntatis & aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Et quia ad orationem perfectam tria requiruntur. s. eleuatio mentis in Deum, & ratio impetrandi, quæ ex parte Dei dicitur sua sanctitas, per quam petimus exaudiri, secundum illud Danielis 9. Propter temetipsum inclina Deus aurem tuam, ex parte verò petẽtis est gratiarum actio. Hinc est q oratio plura nomina sortitur. Vnde & Apost. dicit: Obsecro igitur primùm fieri obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Inquantum orãs accedit ad Deum quem orat, dicitur Oratio. Inquantũ petit aliquid à Deo determinatè, dicitur Postulatio: si verò indeterminatè, vt cùm quis petit adiuuari à Deo, dicitur Supplicatio. Et si solum factum narretur, vt Ioan.11. Ecce quẽ amas infirmatur, vocatur Insinuatio, quantum autem ad rationẽ impetrandi ex parte Dei, dicitur Obsecratio: ex parte verò petentis, dicitur Gratiarum actio. Et ideo Glos. 1. Tim. 2. dicit, quòd in Missa obsecrationes sunt, quæ præcedunt consecrationem: in quibus quædam sacra commemorantur: Orationes sunt in ipsa cõsecratione, in qua maximè debet mens in Deũ eleuari. Postulationes autem sunt in sequentibus. Gratiarum verò actiones in fine. In pluribus etiá Ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi: sicut in collecta sanctæ Trinitatis. Quia cùm dicitur, Omnipotens sempiterne Deus, pertinet ad orationem. Quod verò dicitur, Qui dedisti famulis tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Cùm autem dicitur, Præsta quæsumus omnipotens Deus, pertinet ad postulationem, & quod ponitur in fine. Per dominũ nostrũ Iesum Christũ, &c. pertinet ad obsecrationẽ. 2.2.q.63.ar.1. *Lib.3.* *Lib. de Ver. do.* 2.2.q.83.ar.17

Ver. 4. DE NECESSITATE ORATIONIS.

G ORationẽ esse de necessitate salutis & de præcepto, patet per illud Matc.14. Vigilate, & orate vt non intretis in tentationem, & Luc.11. Petite, & accipietis. Ratione potest probari. Quia 2.2.q.83.ar.3. ad.2.

necesse est aliquando se subiicere Deo. Dicitur enim Esa. 45. Mihi curuabitur omne genu, & 2. Macch.9. Antiochus coactus, & manifestam Dei virturem in se contestans, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Sed per orationem (vt dictum est) homo se subdit Deo: ideo Psal. Subditus esto Domino, & ora eũ. Hæc subiectio est duplex. s. exterior & interior. Interior dicitur oratio mentalis. Exterior, quæ fit verbo, dicitur oratio vocalis. Inter has, mentalis est principalior: quia vocalis sine mentali non placet Deo. Vnde Mat.15. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sine causa me colunt.

Psal. 36.

¶ Ad euidentiam tamen huius necessitatis sciendum est φ cùm præceptum de oratione sit affirmatiuum, nõ obligat semper & pro semper, sed pro tempore. Inuestigandum igitur nobis est quo tempore teneamur orare: & quas orationes dicere. Et quidem quantum ad orationem vocalem communem, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi fidelis Deo offertur, necesse est quod innotescat toti populo: quod fieri nõ posset nisi esset vocalis. Ideo rationabiliter statutum est ab Ecclesia præceptũ, vt ministri Ecclesiæ voce pronuntient orationes, quas pro populo faciunt. Et sic tenentur temporibus determinatis orare. Sic φ peccarent mortaliter habentes curam Ecclesiarum collegiatarum & monasteriorum, si prætermitterent aliquod officium eis ex fundatione seu ex statutis, per superiores approbatis & iuratis, ordinatum.

Quo tẽpore teneamur orare.

¶ Septem autem horæ canonicæ (quæ sunt matutinale officium, 1, 3, 6, 9, vesperæ, & completorium) diuinitus inspiratæ secundum illud Psal. Septies in die laudem dixi tibi, fuerunt ab Apostolis obseruatæ. Vnde Act.3. dicitur, Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Et deinde ab Ecclesia fuerũt præceptæ, vt omni die dicantur à ministris existentibus in sacris ordinibus ad laudandum Deum, & gratias agendũ de beneficiis. Inter quæ maximum est beneficium creationis & redemptionis. Quorũ primũ septem diebus completum fuisse dicitur. Secũdum verò beneficium septem quodammodo horis peractũ est, vt habetur in officio sanctæ Crucis, quod dicentibus Ioannis 22. dedit 40. dies indulgentiarũ, vt D. Anton. Flor. dicit in 3. parte suæ summæ, tit.13. c.4. Præceptum harum horarũ habetur in ca. dolentes, de celebrat. miss. Tenentur pariter ad eas beneficiati, etiam non existentes in sacris, vt habetur in c. clericus. 91. dist. Tenentur etiam religiosi professi, ac etiam cõuersi religionis approbatæ per Ecclesiam, eò φ sunt instituti non solùm ad orandum pro se particulariter, sed etiã pro vniuersali vtilitate fidelium. Et eò etiam φ sint totaliter applicati ad cultum Dei. Ideo dicuntur habere beneficium interpretatiuè. s. viuendi ex eleemosynis, vel ex redditibus monasterij, vel collectis quæ eis conceduntur ab Ecclesia, ratione applicationis prædictæ. Tenentur & prædicti ad officium D. Virginis & defunctorum, psalmorum, letaniarum, nocturnorum, secundum quòd in eorum statutis cauetur. In his enim vnaquæque prouincia & religio abundat suo sensu. Hæc obligatio procedit ex generali consuetudine Ecclesiæ vel religionis, cuius officium dicunt.

Psal. 118.

Septem horæ canonicæ diuinitus inspiratæ & per Apostolos fuerunt obseruatæ.

Qui tenentur ad horas canonicas.

Clerici verò in minoribus ordinibus constituti, vel solo clericatu, non tenentur ad aliquas orationes vocales ex præcepto Ecclesiæ. Prædictæ autem horæ debent conuenienti tempore dici, vt habetur in cap.1. de celebrat. missarum. Quod intelligendum est secundum morem patriæ & ordinationem statutorum. Possunt tamen ex causa præueniri vel retardari, sicut cùm facienda est processio vel prædicatio. Nec debet accipi hora punctualiter, alioqui non posset dici tertia post primam, quod tamen in pluribus Ecclesiis & religionibus approbatis seruatur. Officium verò priuatum, quod s. dicitur non officiando in Ecclesia, debet si fieri potest, propriis horis dici, quod obseruant Carthusienses. Si verò non possit commodè propriis horis dici propter occupationes, potest præueniri vel retardari: melius tamẽ est præuenire. Solent curiales & alij occupati, de mane persoluere officium vsq; ad vesperas: & de sero dicere vesperas cũ cõpletorio, & hoc consulitur in c.1. de celebrat. missa. Matutinas etiã si quis diceret de sero diei præcedentis propter honestam occupationem, vt propter lectionẽ vel prædicationẽ, non malè faceret. Nã & hoc in Ecclesiis cathedralibus quandoque fieri solet, quia cùm officium ecclesiasticum incipiat à vesperis, si de sero post completoriũ matutinale dicatur, censetur ad sequentem diem pertinere. Nec eo tẽpore dicens tenetur repetere, nec in crastinum à celebratione cessare, etiam si post matutinale officium de sero dictum bibat, dummodo post mediam noctem non bibat: quia tunc tenetur à celebratione cessare, vt habetur in c. si constiterit, de accus. s. cùm debeat ieiuno stomacho communicare, & dies quò ad ieiunium à media nocte incipiat. Si verò matutinas quis de sero diceret, vt quietius somno vel voluptati vacaret, non esset absque peccato. Quia in his consideranda est intentio dicentis: quantumcunque tamen retardet, non videtur mortaliter peccare, secũdum D. Anton. Flor. dummodo terminet circa mediã noctẽ, in qua quantum ad hoc videtur dies terminari. Qui autem prætermissa vna hora aliam dicit, puta post primã sextam, tenetur dicere quod omisit: non tamen tenetur repetere quod dixit: licet debeat de negligẽtia siue omissione pœnitere.

Horæ canonicæ debent competenti tempore dici.

Horæ canonicæ possunt aliquãdo præueniri & retardari.

Officiũ priuatum quo tempore dici potest.

Officiũ matutinale de sero dici potest.

Quod k.5. art. 28.

Bibens de sero post officiũ matutinum, non tenetur repetere.

Qui verò nõdũ dictis matutinis missam celebrat, mortaliter peccat, secũdum Guilielm. & Hostien. licet post celebrationem dicat. Et hoc ideo, quia facit cõtra generalem & approbatam consuetudinem Ecclesiæ, iuxta c. in his. 11. distin. Qui autem celebrat antequam dicat primam, nõ peccat. cùm in multis Ecclesiis plures missæ dicantur ante primas. Nec tamen tãtum peccat, qui dimittit vnam horam, sicut qui dimittit totum officium licet mortaliter peccet. Qui verò totum officium dimittit, non peccat septem peccatis mortalibus: quia dicere totum officiũ cadit sub vno præcepto. Grauius tamen peccat, qui plus dimittit. Si quis autem propter infirmitatẽ dimittit, quia absque magna difficultate aut incremento infirmitatis dicere non potest, nõ peccat, neq; tenetur repetere æquiualẽs, quia Deo authore (qui

Celebrans non dictis matutinis peccat.

Dimittens officium propter infirmitatem non peccat, nec tenetur repetere.

non

nō pręcipit impoſsibile,neq; valde difficile)infirmitatem patitur. Eccleſia etiā quæ eſt pia mater, nō intēdit fideles ad valde difficile obligare:cū iugū domini ſuaue ſit,& onus eius leue. Ideo pro tēpore infirmitatis deobligatur à præcepto Eccleſiæ. Si verò propter paupertatē vel neceſsitatem, quia fortè libro caret,etiā deobligatur:tenetur tamen recōpenſare per pſalmos vel per orationem dominicam ſæpius repetitam. Non tamen quis euadit graue peccatū. quando ad libitum ſuū ſine cauſa rationabili mutat officiū in Eccleſia vel religione ſua dici conſuetū,aut ordinatū : quamuis propter prædicationem vel lectionem,de licētia prælati,vbi Chorus facit de feria,liceat dicere officium de aliquo ſancto triū lectionū:quia cauſa eſt rationabilis. Ideo non peccat. Qui tamen in Choro horas dicunt,non tenentur totum dicere:ſed ſufficit quòd ea quæ ad eorum Chorū pertinent,perſoluant:cùm propter charitatē cēſeantur eſſe vnum:nec etiam qui vnū verſum aut pſalmum omittit,totum officium tenetur repetere: ſed ſufficit posteà omiſſum ſupplere. ¶ An autem qui tenentur dicere officium,ſi omiſerint, teneantur repetere:& an poſsit confeſſor talē omittentem cōfeſſum,penitè relaxare,aut cum vno vel duobus pſalmis commutare, difficultas eſt nō modica:eò quòd ſi quis tenetur determinato die dare Sorti vel communitati centum aureos: ſi dare omiſerit illa die, non eſt liberatus: nec poteſt ſacerdos minuere vel commutare,cùm ſit in pręiudicium tertij. Sic cùm officium ſit inſtitutum in vtilitatem totius populi ; videtur quòd nō ſit liberatus. Circa hoc D. Tho. dicit, quòd in omni officio diuino eſt hoc cōmune,quod pertinet ad Dei laudem,& ſuffragiū fidelium. Sed diſtinguitur vnum officiū ab alio, ſecundum diuerſitatē temporum & locorum. Et ideo ſicut in officiis diuinis exoluendis obſeruanda eſt congruentia diei & temporis:quæ quidem obſeruari nō poſſet,ſi oporteret iniungere dimittēti, vt horas diceret quas omiſit fortè enim in completorio diceret, Iam lucis orto ſydere , & in tempore Paſchali diceret officium dominicæ Paſsionis, quod videtur abſurdum, & ideo non videtur eſſe iniungendum ei qui omiſit diuinum officium, quòd horas eaſdem repetat, ſed aliquid loco illius ad diuinam laudem pertinens, puta ſeptem pſalmos, vel aliquid amplius ſecundum quātitatem omiſsi dicat. Ex quo ſequitur quòd tenetur ad æquiualens , & per conſequens ſacerdos non poteſt obligationem diminuere, licet poſsit pro reatu omiſsionis pœnitentiam arbitrariam dare. Prædicta autem obligatio laudandi Deum & faciendi ſuffragium Eccleſiæ, non eſt reatus, nec ex reatu pendens, ſed ex præcepto Eccleſiæ. Igitur ſimplex ſacerdos non poteſt diminuere aut commutare. Nec eſt ſimile de ieiunio ab Eccleſia præcepto omiſſo. Quia illud præceptum directè & immediatè ordinatur ad particulare bonum perſonæ,& non ad vtilitatem aliorum, ſicut diuinum officium, vt dictum eſt. Ideo ſacerdos non tenetur iniungere, vt ieiunia omiſſa suppleat. D. Antoni. Florent. qui fuit ſatis ſcrupuloſus, in tertia parte ſummæ, tit.13.c.4. allegat D. Petrum de Palude in quarto dicentem, q̃ Dei vicarius poteſt commutare & condonare reſtitutionem Deo faciendam. Ideo ſi quis per totū annum dimiſit officium, non oportet quòd totum duplicet. Quia magis placet Deo minus cum deuotione & cordis alacritate, quàm æquiualens cum tædio. Allegat dictum D. Hieron. quod habetur in can. non mediocriter, de conſecrat. diſt.5. vbi dicitur: Melius eſt quinque pſalmorum decantatio cum cordis puritate & ſpirituali hilaritate, quàm totius Pſalterij modulatio cum cordis triſtitia & anxietate. Verùm ex doctrina D. Thomæ habetur , q̃ ſolùm immediatus Chriſti vicarius, pontifex. ſ. maximus, qui regimen & curam habet totius Eccleſiæ, hoc poteſt. Quia ea quæ ad Eccleſiam pertinent, eius ſubiacent diſpoſitioni,& ideo debitū Eccleſiæ poteſt commutare , imò omnino remittere: ne deterreantur peccatores omittētes:& ne deſperēt. Sicut enim poteſt diſpenſare ne canonicus in duabus Eccleſiis teneatur bis officium dicere: licet aliquid in diuino officio taliter diſpenſatus in hymnis vel pſalmis teneatur ſuperaddere: ita in officio per Eccleſiam ordinato Papa poteſt diſpenſare , Inferiores verò eo non poſſunt , niſi ex eius commiſsione. Ideo non ſine cauſa in indulgentiis Apoſtolicis hic caſus exprimitur. Quod non fieret, ſi Epiſcopus vel ſimplex curatus poſſet. Quam ob rem timendum eſt negligētibus: quia ſi hîc non ſatisfecerint , vel à ſummo pontifice indulgentiam obtinuerint , reddituri ſunt vſque ad minimum quadrantem in purgatorio rationem. Poteſtas enim curatorum & epiſcoporum limitata eſt, neque in his quæ ad totam Eccleſiā pertinent, ſe extēdit. Vnde ſi cōmutent vel condonent, ponunt falcem in meſſem alienam. Ideo commutantes peccant,& etiam abſoluentes, nō iniungentes æquiualens. ¶ Ad alias autem orationes vocales miniſtri Eccleſiæ prædicti aut alij laici vel clerici ſimplices ſub pręcepto ſiue ſub pœna peccati mortalis, non tenentur, niſi ratione voti vel acceptationis in cōfeſsione, vel præcepti Eccleſiæ. Quia ſi ipſa Eccleſia vel caput eius propter aliquam cauſam rationabilem orationes vocales indiceret & præciperet, tenerentur ſubditi. Nec obſtat quod Dominus dicit: Cùm oratis, dicite: Pater noſter,&c. Quia orans oratione mentali, ſufficienter dicit, iuxta illud Pſal. Tibi dixit cor meum. Et cùm curatus ius præcipiendi non habeat, ſed nudum ſacramentorum miniſterium. & præceptorum Epiſcopi executionem, ſi ipſe authoritate ſua (vt fieri ſolet in diebus dominicis) aliquas particulares orationes iniungat, licet ſub eius cura degentes, bene faciāt obediendo: quia tamen talis iniunctio non eſt, neque eſſe poteſt præceptoria, ſed ſolùm exhortatoria, mittentes non peccant mortaliter. ¶ Multum tamen conueniens & congruum eſt vocaliter orare, triplici ratione. Primò ad excitandam animi interiorem deuotionem: quia quandoque mens orātis per orationem vocalem magis eleuatur in Deum, propter vnionē animæ & corporis. Sicut enim affectiones animæ redundant in corpus: vt experimur, quando audimus læta gaudia paradiſi, cor dilatatur. Et cùm audimus terribilia inferni tormenta, cor reſtringitur. Vnde Pſal. Cor meum &

An liceat mutare officium.
In choro dicēs officium, non tenetur niſi ad vnam partem.
An omittens officium, vno die, teneatur repetere alio die.
Quod lib.13. art.24.

Papa poteſt commutare & condonare officium.
Quod lib. 2. art.13.

An & quando laici teneantur vocaliter orare.

Mat.6.
Pſal.26.

Vocaliter orare eſt congruū & valde vtile. 2.2.q.83.ar.12
Pſal.83.

caro mea exultauerunt in Deum viuum, & alibi: Lætatum est cor meum & exultauit lingua
mea. Ita motus & affectiones corporis excitāt animum, vt experimur in aspersione aquæ benedi-
Ad Probā. ctæ, genuflexione, & manuum iunctione, ac oculorum in cælum eleuatione. Vnde D. Aug. dicit, ꝙ
verbis & aliis signis, ad augendum desideriū sanctum, nos ipsos acrius excitamus. Et de ipso legi-
mus, ꝙ flebat vbertimè in hymnis & canticis, suauè sonantis Ecclesiæ vocibus vehementer affe-
ctus. Eam ob causam inuentus est cantus Ecclesiasticus, & introducta sunt organa. Quia secun-
dum diuersas melodias sonorum animi hominum diuersimodè disponuntur. Vbi verò ex voce,
cantu, vel organis, non excitatur deuotio, sed tædium crescit ex labore, vel ignorantia cantus, vel
nimia melodia animus ad voluptates carnales trahitur: omnia huiusmodi exteriora signa omit-
tenda sunt. Vnde D. Hierony. & habetur in c. cantantes. 92. dist. Deo non voce, sed corde cantan-
dum est: nec in tragœdiarum modum guttur & fauces modulatione leniendæ sunt, vt in Ecclesia
theatrales moduli audiantur & cantica: quia insignis gaudij non est communicandum cum pec-
catoribus. Vnde D. Greg. & habetur in c. In sancta, 92. dist. Plerunque fit, vt dum blanda vox quę-
ritur, cōgrua vita negligatur: & cantor minister Deum moribus stimulat, cùm populum vocibus
delectat. D. Aug. in lib. Confessio. dicit: Quoties me plus delectat cantus quàm verba, fateor me
Organistæ & mimi aliique musici pulsantes vel cantantes in ecclesiis cantilenas non excusantur à peccato. peccare. ¶ Ex quo sequitur quòd nō excusantur organistę, nec mimi, aut alij musici, qui in Eccle-
siis personant cantilenas & sonos ad leuitatem, tripudiationē, & dissolutiones, animos hominum
inducentes. Neque illi qui prohibere possunt, & permittunt. Idem dicendum de aliis signis exte-
rioribus, ꝙ quando tædium generant, & deuotionem diminuunt, & attentionem impediūt, sunt
omittēda, vt genuflexio, tūsio pectoris, discoopertio capitis, & alia huiusmodi. Quæ & si aliquan-
do deuotionem excitant, à particularibus tamen personis in Ecclesiis & locis communibus præ-
termittenda sunt, ne ad vanam gloriam inducant, vel aliorum deuotionem impediant, vel suspi-
Mat. 6. cionem vanæ gloriæ ingerant. Vnde Christus dicebat: Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculū
tuum: & clauso ostio, ora patrem tuū, qui videt in abscondito, &c. Vbi D. Chrysost. dicit: Puto non
ad locum referri, quod Dominus ait, sed ad propositum orantis. Eo ergo proposito vetat orare, vt
à conuentu videatur. Vnde subditur: Vt videantur ab hominibus. Orās ergo nihil faciat, ad quod
aspiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus extendendo. In particulari
tamen & secreto loco hæc signa & facta fieri possunt, inquantum orantis deuotionem excitant. Si
verò mens per hæc distrahitur, vel qualitercunque impeditur (quod sæpe contingit in his, quorū
Psal. 26. mens absque huiusmodi signis est sufficiēter parata) cessandum est. Vnde Psal. Tibi dixit cor meū,
exquisiuit te facies mea, & 1. Reg. 1. de Anna legitur, ꝙ loquebatur in corde suo. ¶ Secundò, cōgruū
est vocaliter orare, ad exhibendum Deo maiorem reuerentiam: vt. s. homo se subiiciat Deo totum,
secundum illud quod habet ab eo: sed non solùm habet animam à Deo sed etiam corpus: igitur
se debet illi subiicere secundum corpus, quod fit orando vocaliter, quod præcipuè competit ora-
Osea vlt. tioni, secūdum ꝙ est satisfactoria. Vnde Oseas dicit: Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonū:
& reddemus vitulos labiorū nostrorum. Tertiò congruū est vocaliter orare, ratione affectus ex-
plicandi. Sunt enim nonnulli, qui nisi exterius loquantur, nescirent conceptus suos interiores or-
Oratio mentalis quando est sub præcepto. dinare, subitóque distraherentur. ¶ Mentaliter verò orare est præceptum iuris naturæ & diuini,
obligans omnes: sicut se subiicere Deo, & petere ea quæ sunt ad salutem necessaria. Quæ omnino
nostram excedunt capacitatem. Vnde Apost. Non ꝙ sufficientes simus cogitare aliquid à nobis,
tanquam à nobis ipsis: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Maximè autem orare & petere te-
nemur, quotiescunq; contingit articulus necessitatis corporalis vel spiritualis, vel sumptionis sa-
2. Cor. 3. cramenti, aut aliquid huiusmodi. Si extremè inops nollet petere eleemosynam, & ideo moreretur
fame, esset homicida suiipsius, & peccaret mortaliter, cùm petendo posset euitare. Similiter si à la-
tronibus circundatus, clamando & petendo auxilium, posset liberari, & clamare non curaret, ex-
1. Petri. 5. poneret se periculo mortis, & esset homicida suiipsius. Sic cùm aliquis est in articulo mortis vel
Ephes. 6. vehementis tentationis constitutus, quando instans aduersarius noster diabolus circuit, quærens
Iob. 41. quem deuoret: & ingruit colluctatio aduersus carnem & sanguinem, vel aduersus principes &
potestates tenebrarum harum, quibus nulla potestas in terra comparari potest: si non clamat ad
eum qui potest & vult exaudire, saltem quò ad animam, & meliora quò ad corpus dare: si quę pe-
Psal. 90. tit expedientia non sunt, iuxta illud Psal. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in
tribulatione: eripiā eū, & glorificabo eum) exponit se periculo mortis æternæ. Et ideo omittendo
Eze. 38. peccat mortaliter. Occurrente autē periculo dicendū est cū Ezechia: Domine vim patior, respōde
pro me: quid dicā, aut quid respōdebo, cùm ipse fecerim? Et cum Iosaphat: Cùm ignoremus quid
agere debeamus: hoc solùm nobis est residui, vt oculos dirigamus ad te, (sicuti habetur 2. Paralip.
1. Cor. 10. 20. c.) Tunc fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cū tenta-
tione prouētū, vt possitis sustinere. Et non solùm tenemur orare pro nobis ipsis, cùm sumus in tali
periculo, sed etiā pro proximis, quādo eos in simili periculo videmus. Sicut enim tenemur ex præ-
cepto iuuare extremè indigentem corporaliter, & illi eleemosynam corporalem dare: sic extremè
indigenti spiritualiter dare eleemosynam spiritualem, quæ est oratio, & medium ad hoc directè
ordinatū: cùm anima sit plus quàm esca, Mat. 6. Vnde Iacob. 5. Orate pro inuicē vt saluemini. Te-
nentur præterea omnes Christiani diebus dominicis orare, cùm teneātur diē dominicū & animā
suā sanctificare, ac de beneficiis gratias agere, quæ absq; oratione fieri non possunt: vnde ad indu-
cendum populum ad huiusmodi præcepti diuini obseruātiam, Ecclesia pręcepit omnibus audire
missam

missam diebus dominicis, vt in c. Missas, de consecrat. dist. 2. Aliqui voluerunt dicere quod tenemur sub pœna peccati mortalis, singulis diebus orare: quia singulis diebus egemus diuina misericordia, & pane quotidiano, de quo in oratione Dominicali. Verùm quia huius obligationis extra casum necessitatis non inuenio fundamentum, neque doctorem autenticum: ideo non audeo affirmare de mortali, vix tamen potest quis (si prætermittat) excusari à veniali. Auiculæ enim quotidie cùm egent cibis, aperiunt os, & clamant ad parentes: quantò magis homo, cùm quotidie egeat? Ideo Christus in oratione quam docuit, inseruit: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. *Mat. 6.* Psal. ait: Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. *Psal. 144.*

Ver. 5. DE ORATIONIS DVRATIONE.

A Cum desiderium charitatis, vnde procedit oratio, debeat in nobis esse cõtinuũ, vt actu vel virtute siue habitu maneat in nobis, eò quod omnia quæ facimus ex virtute desiderij faciamus: *2. 2. q. 83. ar. 14.* secundum hoc oratio debet esse in nobis continua. Vnde D. Aug dicit: In ipsa fide & charitate *Ad probã.* continuato desiderio semper oramus. Et sic intelligitur illud Luc. 8. Oportet semper orare, & non deficere. Et illud 1. Thessal. 5. Sine intermissione orate. Verùm quia sicut idem ibi dicit Aug. quia oportet in aliis operibus occupari: ideo per certa interualla horarum & temporum etiam verbis rogamus Deum, vt nos ipsos admoneamus, quantum in hoc desiderio profecerimus, nobis ipsis innotescamus & ad hoc accendendum nos ipsos acrius excitemus. Vniuscuiusque autẽ rei quantitas debet esse proportionata fini, sicut quantitas potionis medicinæ ipsi sanitati. Et ideo conueniens est vt ipsa vocalis oratio tantum duret, quantum vtile est ad excitandum interioris desiderij feruorem, & quando hanc mensuram excedit, ita quòd vix sine tædio durare non potest, est prætermittenda. Vnde D. Aug. ad Probam scribens ait: Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere orationes, eas tamen breuissimas, & raptim quodãmodo iaculatas: ne illa vigilãter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est intentio, per productiores moras euanescat: ac per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem, sicut non esse obruendam si perdurare potest: ita si perdurauerit, non citò esse rumpendam. Et sicut hoc est attendendum in oratione particulari per comparationem ad intentionem orantis: ita etiam in oratione communi pro populo, ad eiusdem populi deuotionem. Nec obstat quod dominus ait: Orantes autem nolite multũ loqui, sicut Ethnici *Mat. 5.* faciunt. Putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequàm petatis eum. Quia vt idem Aug. ibi dicit, Non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur, aut multa petantur. Aliud enim sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quòd pernoctauerit in orando: & quòd prolixius aliquando orauerit, vt nobis præberet exemplum. Et posteà subdit: Absit ab oratione multa locutio: sed non desit multa deprecatio: si feruens perseuerat intentio. Nam multum in orando loqui est rem necessariam superfluis agere verbis. Plerunq; autem hoc negotium plus gemitibus quàm sermonibus agitur. Nec Christus instituit orationẽ Dominicam, vt his solis verbis vti debeamus *Luc. 11.* in orando: sed quia ad hæc sola impetranda debet tendere nostræ deuotionis intentio, qualitercunque ea proferamus vel cogitemus. Aliquis autem semper continuè orat per continuitatem desiderij charitatis, actu, virtute, vel habitu, quando non interrumpitur per peccatum mortale, vel vt sit distributio accommoda, vel quia non intermittitur statutis temporibus orare.

Ver. 6. DE LOCO ORATIONIS.

B Orationes communes & publicæ, cùm fiant pro populo, debent fieri in determinato loco, vt possint innotescere. Vnde Psal. In Ecclesiis benedicite dominum. Quò ad priuatas verò nõ *Psal. 67.* est locus determinatus ex necessitate præcepti vel efficaciæ: quia potest quilibet vbi libet orare, sicut de adoratione inferius dicetur. Quia Deus vbique audit, vbique videt, est enim vbiq; per essentiam, præsentiam, & potentiam, iuxta illud Psal. Si ascendero in cælum, tu illic es, si descendero ad *Psal. 138.* infernum, ades. ¶ Congruentius tamen in Ecclesia oratur quadruplici ratione. Prima dicitur in- *In Ecclesia conuenientius oratur.* stitutionis. Vnde D. Aug. in Regula, & habetur in c. in oratorio 43. dist. In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit, & Christus: Domus mea, domus orationis *Mat. 21.* vocabitur. Secunda ratio dicitur incitationis: quia videndo alios orantes, & laudes diuinas cãtantes, incitamur ad idem faciendũ. Tertia ratio est contentorum in Ecclesia, in qua est sacramentũ altaris, & vasa sacramentorum, imagines, & angeli qui circunstant. Vnde Psal. Præuenerunt prin- *Psal. 67.* cipes coniuncti psallentibus. Sicut enim cùm titiones sunt vniti, facilius accẽduntur: sic nos quãdo iungimur aliis in charitate existẽtibus, & præcipuè angelis, qui sunt velut carbones igniti, secun- *Psal. 103.* dum illud Psal. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignẽ vrẽtẽ. Quarta ratio dicitur consecrationis, vide orationẽ Salomonis in cõsecratione tẽpli, quæ habetur 3. Reg. 8. & quomodo fuit exaudita. Si ad Salomonis preces talia priuilegia cõcessit Deus templo Hierusalẽ, quãtò magis ad preces Ecclesiæ per Episcopũ factæ, basilicis cõsecratis, in quibus sunt non arca & alia figuralia quæ erant in templo Hierosolymitano: sed Christus, verus Deus, & verus homo? si obiiciatur de cubiculo, in quod Christus nos debere intrare, & ostio clauso orare cõsuluit: ad hoc dictum est versu præcedẽti. Potest etiã dici quòd illud nõ est ex necessitate, sed cõgruitate, præcipuè infirmis.

Ver. 7. DE PETENDIS IN ORATIONE.

C Diuus Aug. ad Probam dicit, quod si rectè & cõgruẽter oramus, nil aliud dicere aut petere possu- *2. 2. q. 83. ar. 2.* mus, quàm quod in oratione Dominica continetur. Cùm enim oratio sit desiderij nostri interpres, illa solũ rectè petimus, quæ desiderare possumus. Sed illa quæ desiderare possumus, con-

Oratio Dominica continet petenda & ordinem petendorum.

tinentur,in oratione Dominica:igitur,&c. Oratio enim Dominica nõ solùm cõtinet quæ desiderare possumus,sed etiam quo ordine desiderare debemus. Et ideo non solùm instruit postulare, sed etiam totius affectus nostri est informatiua. Et quia hæc oratio est perfectissima:ideo ab omnibus amanda,intelligenda,& frequenter dicenda, tanquã à diuina sapiẽtia ordinata & composita. Vnde D.Cyprian. Amica & familiaris est ista oratio,dominum de suo orare. Et D.Chrysost. super Matt. O quàm fidelis & beata hæc oratio,cuius ordinem nobis doctor vitæ & magister cælestis instituit,vt in ea maiorem fiduciam haberemus. Et D. Aug. ait: Pater maximè diligit orationem,quam filius miro artificio dictauit. Primo enim tanquam summus orator docet captare beneuolentiam,quam captamus,laudando,& virtutes,dignitates,ac beneficia eius humiliter recognoscendo,& recitando,hoc Christus in hac oratione docuit. Ait enim: Cùm oratis,dicite : Pater noster qui es in cælis. D.Chrysost.dicit: Vide qualiter suscitauit auditorem , vt omnis rememoraretur beneficij. Qui enim patrem dicit.& creatorem,& nutritorem,& gubernatorem, redemptorem,peccatorum remissorem,& glorificatorem dicit. Cùm autẽ addit(noster)fraternitatem,quæ est per vnigenitum & Spiritus sancti largitionem & hæreditatem , per hanc vnam confessus est nuncupationem. Vide ergo quid dicis,quando profers,Pater noster,&c. Non dicit,Domine,quia dominus est nomen timoris,sed,Pater,quod secundum Hierony. est nomen amoris,& officiorum atq; pietatis. Nec dicit,Pater mi,vt D.Cypria.ait,vt induceret nos ad amorem & pacẽ fraternalẽ. Publica enim & communis est hæc oratio,in qua non solùm tuum,sed omnium patrem confiteris. Non tamen propter hoc prohibuit , quin aliquando possimus dicere , Pater mi : & pro nobis particulariter & singulariter orare. Quemadmodũ & ipse fecit Ioan.17.& Luc.22. Pater mi,si possibile est,transeat à me calix iste. Cùm autem dicis(in cælis)confiteris potentiam, quæ non solùm ad terram,sed etiã ad omnes & vltra omnes cælos se extẽdit: & quòd habet sedem in cælis,hoc est, seipsum. Ibi clarè manifestat bonis quibus cælorũ sedes pro mercede & retributione præparauit. Deinde septem quę sola desiderare debemus ordinatissimè insinuat,manifestũ est enim q̃ primũ cadens in desideriũ hominis,est finis eius. Finis autẽ noster est Deus,in quem affectus & desideriũ nostrum tendit vno modo,prout volumus gloriã Dei: quod pertinet ad dilectionem, qua Deum diligimus in seipso , ideo primò ponitur prima petitio, per quam petimus gloriam Dei,dicendo: ¶ Sanctificetur nomẽ tuum. Per hoc(vt dicit D.Aug.ad Probam)actu admonemur,vt nomẽ eius, quod in se sanctũ est,apud homines semper sanctum sit: & nota sit eius sanctitas mundo. Secundum Glo.& secũdum D.Chys. Per vitam nostram sanctitas tua manifestetur & glorificetur: hoc est,da & fac nos ita viuere,vt nos ipsi semper te glorificemus,& p̃ nos vniuersa te glorificẽt. Alio modo desiderium nostrum tendit in Deum,secundum quod volumus frui gloria eius, & secundum hoc ponitur secunda petitio. ¶ Adueniat regnũ tuum. Hæc dicendo tria petimus. Primò gratiam Dei,quę dicitur regnum eius. Vnde Luc.17. Regnum Dei intra vos est. Gratia dicitur regnũ: quia per illam ius habemus ad regnũ. Secundò per regnũ Dei intelligitur Christus, de quo Luc. 11. Porrò si in digito Dei eiicio dęmonia, profectò peruenit ad vos regnum Dei, hoc est Christus & Messias in lege promissus : qui rectè regnum dicitur,quia eius merito introducimur in regnũ Dei. Et sic petimus Christum & meritum eius. Tertiò petimus gloriam Dei & vitam æternã,quę consistit in clara visione Dei,vt habetur Ioan.17. Hæc est vita ęterna,vt cognoscant te Deum verũ, & quẽ misisti Iesum Christum. Vnde Mat.25. Venite benedicti patris mei,possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Secundò cadunt in desiderium hominis media,& ea quæ ordinant nos in finem. Ad finem autem nos ordinat aliquid dupliciter. Vno modo per se:alio modo per accidens. Per se quidem,bonum quod est vtile in finem. Ad finẽ verò beatitudinis aliquid est vtile dupliciter,vno modo directè & principaliter, secundum meritum quo beatitudinem meremur,obediendo Deo & secundum hoc ponitur tertia petitio. ¶ Fiat voluntas tua,sicut in cœlo & in terra. Hoc est,da nobis gratiam implendi omnia præcepta & mandata tua, & tuæ volũtati nos in omnibus & super omnia semper cõformare,& in nullo ei displicere,sicut & angeli boni, & alij beati in cælo in omnibus se conformant voluntati tuæ,& in nullo tibi displicent. Sic faciamus & nos in terra. Alio modo aliquid est vtile ad finẽ beatitudinis iustitiæ mentaliter , & quasi coadiuuans nos ad merendum,& quantum ad hoc ponitur quarta petitio,per quã petimus omnia conducentia & expedientia ad merendum,siue sint spiritualia,siue temporalia,dicendo : Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Panis nomine (secundum D.Aug.ad Probam) omnis sufficientia victus intelligitur. Et sic quò ad victum spiritalem panis est sacramẽtum Eucharistiæ,cuius quotidianus vsus proficit homini ad vitæ spiritualis conseruationem,augmentum, & confortationem,& expresse hunc panem declarat Christus apud Marcum,cum ait: Panẽ nostrũ quotidianum supersubstantialem,hoc est præcipuum.f. Eucharistiæ sacramentum , & Dei verbum (vt D.Hierony.exponit.) Quo ad vitam verò corporalem requiritur non solùm cibus aut potus , sed & vestes,& alia necessaria. Vnde Apost.1.Timoth.6. Habentes alimenta & quibus tegamur, &c. Et Eccle.29. Initium vitæ hominis,panis,& aqua,& vestimentum,& domus protegens turpitudinem. Non docet petere aut rapere aliena,sed nostra: hoc est,debemus petere, vt det nobis gratiam iustè acquirendi temporalia,vt vitam ad eius obsequium,laudem,honorem & reuerẽtiam, sustinere possimus corporalem. Non docet pariter petere superflua, neque ad lõgum tempus solicitos esse: sed necessaria & quotidiana. vnde quò ad primum inspirauerat Salomonem dicere, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi,tribue tantum victui meo necessaria. Ne fortè satiatus illiciar

Regnum Dei triplex.

Panis nomine omnis sufficientia intelligatur.

ad neg

ad negandum,& dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus, periurem nomen Dei mei. *Prouer.30.*
Quare dicunt doctores, quod non debemus hęc tempotalia nec ea quæ possunt malũ euentũ habere, *2.2.q.83.ar.5.*
absolutè petere: sed sub conditione, in quãtũ.s. subseruiunt ad vitam ęternam: & non aliter. Quia *Quæ non sunt absolute in oratione petenda.*
(vt Valerius Maximus refert Socratem dixisse.) Nos plerunque id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere. Honores etiam quãplures pessundarunt,
& regna, quorũ exitus sępe miserabiles cernuntur. Sunt tamen quędam bona, quibus homo malè
vti non potest, quæ.s. malum euentum habere non possunt. Hęc autem sunt, quibus beatitudinem *Quæ possunt absolute peti.*
meremur, quę quidem sancti orando absolutè petunt, secundum illud Psal. Ostende faciẽ tuam, *Psal.84.*
& salui erimus, & alibi: Deduc me domine in semita mandatorum tuorum. Quò ad secũdum de
solicitudine dicitur Matth.6. Quid soliciti estis,&c. sufficit enim diei malitia: ideo in hac oratione
panẽ quotidianũ docet petere, non decẽ annorũ: Non vt prouidentiam de futuris, sed solicitudinem & diffidentiam interdicat. Vnde D. Hierony. Labor quidẽ exercendus est, solicitudo tollẽda.
Qui enim dat in præsenti, dabit etiã in futuro, modò primũ quęramus regnũ Dei,& iustitiã eius.
Hęc omnia, inquantũ expediens fuerit, adiicientur nobis. Quod autem dicitur. ¶ Da nobis hodie,
exponitur, hoc est pro vita pręsenti, quæ parũ durat, & vix comparatur vni diei. Vnde Psal. Mille *Psal.89.*
anni, tanquã dies hesterna quæ pręterijt. Per accidens autẽ ordinãtur aliqua ad beatitudinẽ, tã- *Tria impedimenta beatitudinis.*
quã remouẽtia prohibẽs, ne ad beatitudinẽ perueniamus, quę sũt tria. Primũ quidẽ peccatũ, quod
directè excludit à regno, secundũ illud Apost. Neque fornicarij, neq; idolis seruientes, regnũ Dei *1.Cor.6.*
possidebunt, & quantũ ad hoc ponitur quinta petitio, per quã petimus peccatorũ remissionẽ, dicentes: Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quia (vt D.
Iacob. ait) In multis offendimus omnes & 1. Ioan. 1. Si dixerimus quod peccatũ nõ habemus, ipsi nos *Iaco.3.*
seducimus, & veritas in nobis non est. Ideo quilibet habet occasionem dicendi pro se, vt dimittantur peccata, quò ad culpã & reatum peccatorũ. Et si quispiam sit qui pro aliquo tempore absque
peccato existat, nihilominus verificatur pro aliis, qui sunt in peccatis. Vnde D. Virgo hanc orationem, quò ad hanc petitionẽ, non dicebat pro se, sed pro aliis qui erant in via peccatores. Et vt amplius incliuemus Deũ ad misericordiã, nos etiã debemus secundũ ordinationem eius facere misericordiam, & dimittere debita, hoc est offensas eis qui offenderunt nos. Sic enim ipse ordinauit:
Cùm statis ad orandũ, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: vt pater vester qui in cęlis est,
dimittat vobis peccata vestra. Quòd si non dimiseritis, neque pater vester cęlestis dimittet vobis *Marc.11.*
peccata vestra: sed dicet, Serue nequam, omne debitum dimisi tibi, quoniã rogasti me: nónne ergo *Matth.18.*
& te oportuit misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? ideo tradet te tortoribus (hoc est
dęmonibus) donec reddas vniuersum debitum, subiunxit enim: Sic & pater meus cęlestis faciet
vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Secundum quod impedit nos
peruenire ad beatitudinẽ, est tentatio, quę nos impedit ab obseruantia diuinę volũtatis, & quantum ad hoc ponitur sexta petitio. ¶ Et ne nos inducas in tentationem. Per quam non petimus, vt
non tentemur: quia (vt dicitur Ecclesiast.34) Qui non est tentatus, quid scit? Non cognoscitur corda balistę, nisi sit tẽtata. Vnde Psal. dicebat: Proba me domine, & tẽta me. Et vix possibile est quin *Psal.25.*
tentemur à carne & diabolo, qui accepit officium tentandi: & Deus hęc permittit ad humiliandũ
nos, vt de Apostolo legimus, & hoc ad profectum & meritum nostrũ. Vnde Iacob. 1. dicitur: Bea- *2.Cor.12.*
tus vir qui suffert tentationem, &c. Sed petimus vt à tentatione non vincamur, siue ne tentationi
succũbamus, aut tentationi consentiamus. Tertium quod impedit nos peruenire ad beatitudinem
est pœnalitas, quę impedit sufficiẽtiã vitę, & quãtũ ad hoc ponitur septima petitio, qua dicimus:
¶ Sed libera nos à malo. Et cùm dictio (malo) distribuatur secũdũ dialecticos, intelligitur ab omni malo. & sic nõ solùm petimus liberationẽ à malo pœnę, siue corporali, sed à malo spirituali videlicet à tẽtatiõe & diabolo. vnde D. Aug. exponit, à diabolo & ab omni impedimẽto beatitudinis.

Ver. 8. DE ORATIONIS DIRECTIONE.

A ORatio dirigi potest ad aliquem dupliciter. Vno modo, quasi per ipsum implẽda, & hoc modo *2.2.q.83.ar.4.*
soli Deo orationẽ porrigimus, quia omnes orationes nostrę dirigi debent ad gratiã vel gloriam consequendam: quam solus Deus dare potest, secundum illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Secundo modo oratio potest dirigi alicui, sicut per ipsum impetranda. Et hoc modo *Psal.83.*
porrigimus sanctis angelis & hominibus non vt per eos Deus (qui omnia nouit antequàm fiãt)
nostras petitiones cognoscat: sed vt eorum meritis & precibus orationes nostrę sortiantur effectũ.
Et ideo Apoc.8. dicitur, quòd ascendit fumus incensorũ de orationibus Sanctorũ. & de manu Angeli coram Deo. Et hoc etiam patet ex ipso modo, quo Ecclesia vtitur in orando. Nã à sancta Trinitate petimus, vt nostri misereatur: ab aliis sanctis angelis & animabus petimus vt orẽt pro nobis.
Nec propter hoc aliis quàm Deo religionis cultũ exhibemus: quia nõ petimus ab eis, vt dẽt quod
oramus. Neque protestamur ipsos esse bonorum nostrorũ authores seu largitores: sed duntaxat ve
intercessores. Exemplum datur de illo qui vult officium à rege: petit & solicitat amicos regis, non
vt dent sed vt sint intercessores. Neque petimus vt diuinam prouidẽtiam siue dispositionem immutemus: sed vt impetremus quod Deus disposuit se daturum nobis per Sanctorum orationes.
Vnde D. Gregor. ait: Obtineri nequaquam possunt, quæ prędestinata non sunt. Quæ antẽ Sanctorum precibus impetrantur, sic prædestinata sunt, vt eorum orationibus obtineantur. Et si dicatur quòd non sunt porrigendæ, nisi his qui eas cognoscunt: sed Sancti non cognoscunt cogitationes cordium, ergo nec orationes mentales: igitur, &c. Dicendum quòd nobis in hoc mundo

conceptus

conceptus interiores aliorũ duplici claudũtur obſtaculo. Primò voluntate, quæ conceptũ mentis poteſt retinere interius, vel exterius ordinare, & quantum ad hoc mentem vnius vel alterius nullus alius poteſt videre, niſi Deus: quia quæ ſunt hominis (ſ. interiora) nemo nouit, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt. Secundò clauditur mẽs hominis ab alio homine, propter groſsitiem. Vnde cùm voluntas ordinat conceptum mentis ad manifeſtandum alteri, nõ ſtatim cognoſcitur ab alio homine: ſed oportet aliquod ſenſibile exhibere, vt vocem, vel ſcripturam, vel aliquem nutum, vt patet in mutis. Secundum obſtaculum non impedit Angelos, neque Sanctos, qui fruũtur verbo, & primum obſtaculum remouetur per ordinationem voluntariam ad eos: ideo ipſi vident &

12. Moral.

cognoſcunt. Et ſecundum D.Greg. manifeſtatur eis in verbo, omne quod decet eos cognoſcere de his quæ circa eos aguntur. Maximè autem ad excellentiam eorum decet, vt cognoſcãt petitiones ad eos factas voce vel corde, aliàs non eſſent perfectè beati. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifeſtante, cognoſcunt. Ideo orant dupliciter. Primò oratione expreſsiua, dum votis ſuis aures diuinæ clementię pulſant. Secundò ratione interpretatiua: quia eorum merita quæ ſunt in conſpectu Dei, nõ ſolũ cedũt illis in gloriã, ſed ſunt nobis ſuffragia & orationes quædam, ſicut ſanguis Chriſti dicitur veniam petere pro nobis. Et licet non ſint in ſtatu merẽdi aut ſatisfaciendi, ſunt tamen in ſtatu impetrandi, ſicut milites bellando merentur, vt poſt triumphum exaudiantur, quando petunt: quia non ſemper petunt, ſed ſecundum ordinem diuinæ iuſtitiæ: ideo ſemper exaudiũtur.

Oratio duplex ſcilicet, expreſſiua & interpretatiua.

¶ Et quia hodiernis temporibus hæretici circa orationes Sanctorum fideles moleſtãt: ideo videndum eſt quid ex ſacris literis & Eccleſiæ determinatione tenendum ſit. In primis certũ eſt & adeò manifeſtum, vt nulla tergiuerſatione celari poſsit, Sanctorum in hac mortali vita viuentium orationes aliis poſſe ſuffragari, & ad eos poſſe recurri. Habetur enim Gen.20. de Abimelec: Nunc ergo redde viro ſuo vxorem, & orabit pro te, quia propheta eſt & viues, ſequitur: Orante autem Abraham, ſanauit Dominus Abimelec, & orante Moyſe ceſſabãt plagę Aegypti: & propter orationes Moyſi ſæpe pepercit Dominus populo Iſrael. Et filij Iſrael venerunt ad Moyſem, dicentes: Ora pro nobis, vt tollat à nobis ſerpentes, & Iob 42. Dominus dixit ad amicos Iob: Ite ad ſeruum meum Iob, & offerte holocauſtum. Iob autem ſeruus meus orabit pro vobis, faciem eius ſuſcipiam, vt non vobis imputetur ſtultitia. Orationes etiam Eccleſiæ, D. Petrũ eripuerunt de carcere. Et Apoſt. fatetur ſe ſine intermiſsione pro Romanis oraſſe, & eorum orationes expoſtulauit. Et 1. Tim.2. obſecrationes fieri. Et Heb.5. ait. Omnis pontifex ab hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Sed ad quid iſta, niſi prodeſſent & ſuffragarentur? Certum eſt etiam quòd Sancti poſt hanc vitam ſuis orationibus nobis opitulari poſſunt. Gene. enim 49. dicitur. Iacob etiam benedicens filiis dicebat, Deus in cuius conſpectu ambulauerunt patres noſtri, Abraham, & Iſaac, Deus, qui paſcis me ab adoleſcentia mea vſque in præſentem diem. Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis: & inuocetur nomen meum ſuper eos. Nomina quoq; patrũ meorum Abrahã, & Iſaac. Iacob petebat benedictionem angeli, quæ non poterat eſſe niſi per orationem. Petebat etiã vt inuocaretur nomen ſuũ poſt mortem ſuam: & ipſe viuens inuocauit nomina patrum ſuorũ, Abraham & Iſaac, qui mortui erant. Et Moyſes dicebat: Recordare Abraham, Iſaac, & Iacob. Sed ad quid, niſi vt Deus per orationes & merita ipſorum benediceret eos: eóſque creſcere faceret, & peccata indulgeret? Si ergo licitum erat Moyſi recurrere ad Abraham, Iſaac, & Iacob, & nomina eorum inuocare, dicens: Recordare, &c. Quare non licebit nobis inuocare nomẽ diuæ Virginis, & Apoſtolorum, ac aliorum Sanctorum, & dicere, Recordare? &c. cùm ſint Deo chariores & familiariores? Vlterius Iudæ Macchabæo apparuerunt Onias & alius vir, gloria & ætate mirabilis: & Iudæ petenti, quis eſſet ille alius: reſpondit Onias: Hic eſt fratrum amator, & populi Iſrael. Hic eſt qui multum orat pro populo Iſrael, & vniuerſa ſancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Et exauditionem declarat: Quia extẽdit Hieremias dexteram, & dedit Iudæ gladiũ, dicẽs: Accipe gladium, ſanctũ munus à Deo, in quo deiicies aduerſarios populi mei. Si in lymbo exiſtentes orabãt: & orationes illorum vtiles erant: à fortiori Sancti in patria.

Orationes ſanctorum & in via alijs poſſũt ſuffragari.

Exod.8. & 9.
Exod.32.
Num.21.
Actu.12.
Rom.1.
Rom.15.
Exod.32.
1. Macc.15.

¶ Si dicatur ꝙ Sancti hoc faciebant, quando nondum datus erat vnus mediator Dei & hominũ, Chriſtus Ieſus: & cùm adhuc non fuiſſet conſtitutus aduocatus ille, de quo D. Ioan. Si peccauerit quis, aduocatum habemus Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Hæc euaſio non elidit præcedẽtia, maximè cùm tempore quo D. Paul. poſtulabat orationes aliorum, Chriſtus eſſet iam conſtitutus aduocatus & mediator. Cur ergo D. Paul. alios quæſiuit mediatores & aduocatos? Et cur ſe fecit mediatorem? Præterea D. Petrus dicebat: Certus ſum quòd velox eſt depoſitio tabernaculi mei, ſecũdum quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos poſt obitum meum, vt horum memoriam faciatis: hoc eſt exequamini monita mea. D. Pet. conſtituto aduocato & mediatore Chriſto, pollicitus eſt ſe daturum operam poſt obitum, & non poterat niſi per orationem & interceſsionem, ergo ſciebat ſe poſt obitum ſuum oraturum & interceſſurum. Chriſtus enim dicebat: Venit hora cum non in prouerbiis loquar vobis: ſed palàm de patre meo annũtiabo vobis: In illa die in nomine meo petetis. Vbi Beda: Ibi veraciter in nomine Ieſu petunt electi, dum pro noſtra fragilitate intercedunt, quatenus ad ſaluationis ſortẽ pertingamus.

1. Tim.2.
1. Ioan.2.
2. Pet.1.
Ioan.16.

¶ Et quamuis ſit vnus mediator & aduocatus principalis, non tamen oramus eum, vt ipſe oret pro nobis. Nec dicimus, Ieſu Chriſte ora pro nobis: neque, Agnus Dei qui tollis peccata mũdi ora pro nobis: ſed miſerere nobis: Quia cùm oratio ſit actus quidam, & actus ſint ſuppoſitorum: ſi dictas

Nõ precamur Chriſtũ, vt intercedat pro nobis, ſed vt miſereatur.

orationes

orationes diceremus absque alio addito, viderentur ad personam Christi referri. Et ita videretur approbari error Nestorij, qui distinxit in Christo personam filij hominis à persona filij Dei: vel error Arrij, qui posuit personam filij minorem patre. Ideo Ecclesia ad euitandos huiusmodi errores non dicit, Iesu Christe ora pro nobis, sed, Christe audi nos: vel, miserere nobis. Præterea licet Christus sit aduocatus principalis, secundum D. Ioannem: nō tamen negat nos posse habere plures aduocatos secūdarios & (vt ita dicam) intercessores minus principales, siue solicitatores, tam sanctos qui adhuc in hac mortali vita viuunt, quàm eos qui sunt in patria. Vnde D. Hierony. in epist. contra vigilantium ait: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, poterant orare, immo orabant pro cæteris, quando adhuc pro se debebant esse soliciti: quāto magis post coronas, victorias, & triumphos? Si Apostoli viuentes valuerunt dæmonia eiicere, & morbos ac languores curare, dū adhuc in corpore mortali viuerent, quinimmo & peccarēt: quare nūc per confirmatam gratiam nobis auxiliari non possunt? Quid cōmiserunt obsecro? Quid perdiderunt, posteaquàm iam effecti sunt ciues Sanctorum, & domestici Dei omnipotētis, Angelorúmq; consortes: vt ea facultas sit adempta, quam omnis fides & ratio suadet nō esse ademptā, sed adauctam? Nec obstat quod obiiciunt, sanctos esse extra viam merendi & impetrādi: quia verū est pro se, aliis autem & si mereri non possint: pro aliis tamen impetrare valēt. Meruerunt enim, dum hic viuerēt, vt post mortem aliis suffragari possent: vt dictum est de militibus. Aliud enim est mereri, aliud per orationes & preces alteri suffragari. Quia meritum iustitiam respicit, oratio autē & impetratio amici innititur liberalitati, idcirco alicui conuenire potest opitulatio, cui nō cōuenit meritum. Cùm igitur Christus in hac vita amicus esset sanctis Apost & per consequens aliis, prout *Ioan.15.*
ipse testatur, dicens: Iam non dicam vos seruos, sed amicos: & ad illorum preces aliis multa largitus sit, quāto magis in patria vbi amicissimus? ¶ Nec per inuocationem Sanctorū auferimus gloriam à Deo, sed illi gloriam damus. Quis nos humiliantes honoramus eos, quos & ipse honorat & eos à nobis iubet honorari. Dicitur enim Ioan. 12. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, &c. Et Psalmista: Laudate Dominū in Sanctis eius. Et si D. Paul. Rom. 12. docet mor- *Psal.150.*
tales se inuicē honore præuenire, quanto magis Diuos? Præterea cùm nos Sanctos ad intercedendum pro nobis destinamus: nos & ipsos ad Dei gloriam ordinamus. Vnde constat gloriam Dei non auferri aut minui: sed potius augeri. ¶ Et quamuis Deus Sanctis suis sit liberalior & familiarior, nósque magis quàm Sancti diligat: attamen humilitatē hanc, cùm nos indignos arbitramur *Mat.7.*
ipsi nos præsentare, cum ad illos quos scimus illi amicissimos, recurrimus, adeò diligit, vt Centu- *Marc.8.*
rionis humilitatem, qua Centurio seniorem præmisit, & fidem laudauerit, & eum cæteris filiis Israel prætulerit. ¶ Si adducatur historia filij Prodigi, quoniam ad patrem non ad amicos primò *Luc.15.*
venit, vbi & aliqui sancti doctores dicunt: Vide quomodo ad patrem, & non ad Sanctos accessit: Dicendum in primis, quòd ad ostendendū Dei familiaritatem hoc dicunt, vt non terreamur ad eum primò accedere: & vt non arbitremur necessariū esse intercessores destinare. Possumus enim primò ad illum accedere. Præterea responderi potest quòd argumentū quo arguitur ab authoritate negatiuè (quo maximè vtūtur hæretici) purum sophisma est. Quiuis etiam dici posit, quòd recurrēdo ad Sanctos, licet posterius tempore, tamen primò & principaliter ad Deū recurrimus: Primò quidē, quia timemus eū, nos indignos esse audiri ab eo propter peccata nostra arbitrantes. Principaliter verò, quia ab eo, & non à Sanctis, gratiā & dona expetimus, à Sanctis autem solam intercessionem. Ideo non abs re D. Seruatius Christo sanguine iūctus, ab Episcopis Galliæ ad sepulchrum D. Petri & Pauli Apostolorū eos interpellaturus, in primordiis Ecclesię Christianę, legitur esse destinatus. Insuper sancta mater Ecclesia in pluribus generalibus conciliis, præcipuè Gāgrensi, huic controuersiæ finē imposuit: & Sanctos (vt præmisimus) orandos determinauit, & letanias instituit, in quibus plena confidentia exoratur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. De- *4.sent.dist.45. q.1.ar.2.ad.2.*
inde ad patrociniū itur Sanctorū. Demum iteratò fit ad Deū precatio. Hoc etiā intuemur in Ecclesiæ Collectis, & vnā gratia exēpli afferemus: Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium: vt qui sanctæ Dei genetricis memoriam agimus, intercessionis eius auxilio à nostris iniquitatibus resurgamus, per Christū Dominū nostrū. ¶ Nec tamen sequitur quòd solos superiores Sanctos interpellare debeamus, cùm eorum orationes sint magis acceptæ, eò quòd superiores *Non solū superiores, sed & inferiores sanctos orare debemus*
Sancti sunt Deo acceptiores, quàm inferiores. Vtile tamen est minores Sanctos interdū interpellare & orare, multiplici ratione. Primò ex hoc quòd aliquis quandoque habet maiorem deuotionem ad minorem Sanctum, quàm ad maiorem: & ex deuotione magis pendet orationis effectus. Secundò, propter fastidium tollendum. Assiduitas enim vnius rei fastidiū parit. Per hoc autem q *In Add.3.p.q.72.ar.2.ad.2.*
diuersos Sāctos oramus, quasi in singulis nouus feruor orationis excitatur. Tertiò, quia aliquibus datū est in aliquibus causis præcipuè patrocinari: vt beato Antonio circa ignē, & beato Dominico circa febres. Quartò, vt omnibus debitus honor exhibeatur à nobis. Quintò, quia pluriū orationibus aliquando aliquid impetratur, quod vnius oratione non impetraretur, figura de Ionatha 1. Regum 14. cui Saul sua obsecratione indulgere nolebat: multorum tamen precibus acquieuit. Ideo Ecclesia in oratione omnium Sanctorum dicit: Vt multiplicatis intercessoribus largiaris.

Ver. 9. DE ANIMABVS IN PVRGATORIO EXISTENTIBVS, ORANTIS, VEL NON ORANTIS.

A Cum frustra porrigatur oratio ad eos qui orationem non cognoscunt, & Sancti qui sunt in *2.2.q.83.ar.4.ad.2.*
purgatorio, non fruantur visione verbi: ideo non possunt cognoscere ea quæ nos cogitamus vel

vel dicimus. Quare eorum suffragia non imploramus, orationes nostras ad ipsos dirigendo. Ignorant enim (secundum D. Aug.) ea quæ circa nos aguntur: licet per sublenationem pœnarum sentiant pro eis suffragia in cõmuni, & aliquando in particulari per reuelationem Angeli custodis. Si dicatur quòd diues Epulo in inferno orauit pro fratribus suis: ergo à fortiori in purgatorio. Dicendum quòd illa oratio non fuit ex charitate, sed ex timore: ne pœna eius augeretur, si illi venirent in locum tormentorum, propter malum exemplum & occasionem peccãdi illis datam ab eo. Prædicta autem oratio procedebat ex synderesi & verme conscientiæ, ipsum de scandalis & occasione peccandi fratribus suis data torquente. Quidam tamen dicunt quòd recordantur amicorum, & cùm habent reuelationẽ ab Angelo custode de benefactoribus, non sunt ingrati. Cùm ergo sciãt pericula, saltem cõmunia, in quibus amici & benefactores, aliique viatores sint constituti, ex charitate orant pro ipsis. Allegant historiam quæ habetur 2. Macch. 15. vbi dicitur de Hierem. Hic est fratrum amator, & populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Ac etiam quòd olim inuocabantur nomina eorum qui erant in lymbo. Exod. 32. Recordare Abrahã, Isaac, &c. Et tamen non erant in patria, sed adhuc in pœna, per longum tempus expectantes liberari per passionem Christi. Sic animæ quæ sunt in purgatorio, cùm sint in gratia, licet sint in pœna ad tempus, à qua sperant liberari per satisfactionem, vel suffragia Ecclesiæ, orant pro suis benefactoribus, amicis, & viatoribus, saltem in communi: & eorum orationes sunt gratæ, cùm sunt in gratia Dei & amicæ ipsius. Et quamuis non orent pro se, propter ordinem diuinæ iustitiæ, quem cognoscunt: orant tamen pro aliis, saltem in communi: cùm eis non sit interdictum. Vnde D. Greg in 4. Dialog. refert, quòd multi ad eas affecti, & pro eis orantes, illásque inuocantes, adiuti sunt. Hanc quæstionem exercitij gratia relinquo problematicam.

Ver. 10. DE DIGNITATE ET EFFICACIA ORATIONIS.

Orationis vtilitates. Officium orãdi est valde honorabile, & à sanctis viris, immo & à Christo frequentatum. Est B pariter delectabile his qui deuotè orant, ac etiam valde vtile. Oratio enim ad multa valet.
Eccl. 38. Primò ad sanandas infirmitates non solùm illorum qui orant, sed etiam aliorum. Ideo Sapiens
Luc. 4. monet: Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum: sed ora Dominum, & curabit te. Oratio Cen-
Mat. 8. turionis sanauit puerum suum. Oratio discipulorum socrum Simonis. Et D. Iacobus in vlt. capite dicit: Oratio fidei saluabit infirmum. Secundò oratio prolongat vitam. Nam Esa. 38. de Ezechia dicitur: Audiui orationem tuam, & sequitur: Ego adiiciam ad dies tuos annos quin-
Baruch 4. decim. Tertiò oratio liberat ab inimicis. Vnde Baruch dicit: Clamate ad Dominũ, & liberabit vos de manu principum iniquorum. Quartò oratio pacem & abundantiam tribuit, iuxta illud Psal.
Psal. 121. Rogate quæ ad pacem sunt, & idem: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Hanc virtutem sciebat Simon Oniæ filius, qui Ecclesiast 50. dicebat: Da pacem Domine in diebus nostris. Quintò oratio tempore belli dat victoriam. Exod. 17. Cùm Moyses leuaret manus, vincebat Israel. Sextò pluuiam adducit. 3. Reg. 18. & Iaco. vlt. Multum valet deprecatio iusti assidua Helias
Iac. 5. homo erat similis nobis, &c. Septimò oratio steriles generare facit. Exemplum de Sarra & Anna.
Tob. 8. 1. Reg. 1. Octauò oratio ab opprobriis liberat: vt patet de Anna filia Rahuelis Tobiæ. Nonò à falsa accusatione & iniqua sententia liberat, vt patet de Susanna: Dan. 13. Decimò malas cogitationes fugat. Mat. 9. Hoc genus dæmoniorum nõ eiicitur, nisi in ieiunio & oratione. Vndecimò hominem illuminat, & media vitæ & bene agendi tribuit, vt pericula euadat: vt patet de Iosaphat,
2. Par. 20. qui dicebat: Cùm ignoramus quid agere debemus, hoc solùm habemus residui, vt oculos dirigamus ad te. Duodecimò oratio iram Dei placat. Exod. 32. Dimitte me, vt irascatur furor meus. Decimotertiò oratio cœlos & vitę ęternę aditũ aperit. Luc. 2. Iesu baptizato & orãte, apertũ est cœlũ, & latroni oranti in cruce, paradisus. Et pro resolutione nõ est officiũ delectabilius, honestius, & vtilius, siue magis lucratiuũ homini viatori, quàm oratio, per quã paruo tẽpore in instanti lucrari potest regnũ æternũ: igitur amandũ & frequentandũ est. Sed quòd aliqui nõ sentiant huiusmodi virtutem & efficaciã: hoc est, quia non habẽt conditiones bonę orationis, de quibus dicendũ est.

Ver. 11. DE CONDITIONIBVS BONAE ORATIONIS, ET MODO ORANDI.

Prou. 18. Prima orationis conditio est pœnitentia virtus. Salomon enim dicit: Iustus prior est accusator G
Mat. 6. sui. & Christus: Primùm quærite regnum Dei & iustitiam eius, hoc est gratiam, petendo mi-
Mat. 15. sericordiam. Chananæa se habuisse hanc conditionem ostendit, cùm clamando dixit: Miserere mei domine fili Dauid, &c. Absq; pœnitentia enim oratio non est efficax. Vnde Esa. 1. Cùm multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam, dicit dominus: quia manus vestræ plenæ sunt sanguine. Oportet igitur orantẽ primò lauari à sanguine peccati. Hier. 18. Non est anima mea ad po-
Psal. 65. pulum istum: quia s. manus plenæ sunt sanguine, & Psal. iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet dominus. Si dicatur, ergo non oportet peccatores orare. Dicendum quòd duo sunt genera peccatorum, qui orant. Quidam sunt peccatores cum proposito perseuerandi in peccato: & tales non exaudiuntur. Vnde Chrys. super Matth. Qui orat & peccat, vel est in proposito peccãdi, nõ orat Deũ, sed deludit. Tales sunt similes militibus Pilati, qui genu flectebant, & dabãt alapas
Luc. 15. Christo. Alij sunt peccatores, qui detestãtur peccata, & petũt à Deo misericordiam, & postea pe-
Luc. 18. tunt alia: & tales exaudit Deus, vt patet de filio prodigo, & publicano. Vnde D. Aug. dicit. Si Deus
Ioan. 9. peccatores non audiret, frustra Publicanus ille dixisset: Deus propitius esto mihi peccatori. Ideo cùm cæcus natus dixit: Peccatores Deus non audit: dicit idem Aug. Nondum erat vnctus, hoc est circa huiusmodi illuminatus. Peccatores ergo ab hac conditione pœnitentiæ, cùm orare volunt,

oportet inchoare.¶ Secunda cōditio orationis est præparatio, iuxta illud Eccle.18. Ante orationem præpara animā tuam, & noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Quia qui non se præparat, dimittendo si quid habet aduersus aliquem, vel aliàs ad deuotionem non se disponit: non facit quod in se est, vt audiatur: & ideo quasi interpretatiuè tentat Deum. Et quāuis huiusmodi interpretatiua tentatio videatur ex præsumptione vel indiscretione procedere: tamen hoc ipsum ad irreuerentiā Dei pertinet, vt homo præsumptuosè & sine debita diligētia se habeat in his quæ ad Deum pertinent. Dicitur enim 1.Pet 5. Humiliamini sub potenti manu Dei. Et 2.ad Tim 2. Sollicitè cura te ipsum exhibere Deo. Ex quo sequitur quòd non se præparans, non excusatur ab irreuerētia Dei: & per consequens nec à peccato. ¶ Tertia conditio orationis est fides: debet enim orans firmiter credere, quòd Deus dabit illi quod petit, si expediat: & si non expediat, dabit melius. Vnde Iaco. 1. Si quis eget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Postulet autem in fide: nihil hæsitans. Non enim debet esse orans sicut Petrus, qui orauit dicens: Domine iube me venire ad te super aquas: & cùm impetrasset, & vidisset ventum validū, dubitauit, & cœpit mergi. Ideo audiuit: Modicæ fidei, quare dubitasti? Vnde D. Bernar. Cœlesti benedictione indignus conuincitur, qui Deum dubio quærit affectu. ¶ Quarta cōditio orationis est deuotio. Quę nihil aliud est, quàm feruens ad Deum cum fide promptissima affectio. Ex qua sequitur delectatio, quæ tenet operantem in opere, & orantem in oratione, & facit eum frequenter orare. Hāc autem deuotionem & delectationem poterimus habere per attētionem, & oculorum subleuationē, & manuum iūctionem. Vnde Ioan.17. Subleuatis Iesus oculis, orabat. & Psalmista: Extollite manus vestras in sancta. Attentio enim est mater deuotionis, & deuotio mater delectationis, & ideo si quis non habet matrem, non habet filiam. Oportet ergo quòd orans sit affectus & attentus. Si enim cor eius alibi sit, dicetur ei: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me, sine causa me colunt. Vnde D. Bernar. Ante Deum stantes, ne sitis corde vagantes. Dum cor non orat, in vanum lingua laborat. ¶ Si quæratur an sit semper peccatum rogare Deū ore, & non corde: quod idem est quærere an intentio sit de necessitate præcepti in oratione: Dicunt doctores quòd aliquis potest esse dupliciter distractus. Vno modo, scienter se occupando aliis, & aliquādo malis cogitationibus, & tunc absq; quocunq; dubio est peccatum mortale ex genere: quia talis irreuerentiam facit Deo. Si enim loquēs cū rege, diuerteret se ad fatuitates, iniuriam faceret regi: à fortiori loquens cū Deo, &c. Secundò aliquis orando potest esse distractus ex fragilitate, quia quilibet visis tangitur, vel ex astutia diaboli, qui vult impedire deuotionem & orantis fructum. Tunc si quando aduertit, tristatur: non peccat, nec perditur fructus orationis debitus omnibus actibus charitate formatis, qui est mereri. Sufficit enim ad meritū vis primæ intentionis, qua aliquis accedit ad orandum, quæ orationem meritoriā reddit in habente gratiam: nec impeditur fructus spiritualis & proprius orationis, qui est impetrare & satisfacere præcepto Ecclesiæ de horis dicēdis, vel præcepto voti, iuramenti, vel iniunctionis. Et si post initium totaliter (sine culpa tamen) distrahitur vsq; ad finē, sitque taliter distractus, quòd ignorat an psalmos & antiphonas intermedias dixerit, non tenetur repetere. Qui enim scit se fuisse in vno termino à quo, & se inuenit in termino ad quem, debet præsumere se ambulasse per medium: nisi sciat se saltasse. Sic in proposito, qui scit se inchoasse horas, & postea se inuenit in fine, debet præsumere totum dixisse, nisi sciat se omisisse siue saltasse. Quia etiam ad hunc effectum sufficit prima intentio, quam Deus principaliter respicit. Si autem prima intentio desiit: tunc oratio non est meritoria, neque satisfactoria, nec impetratoria: illam enim orationem Deus non audit, cùm ille qui orat, non intendit, vt D.Greg. dicit. ¶ Distractus, etiam sine culpa perdit effectum orationis, quem ipsa oratio attēta actu facit, qui est spiritualis dulcedo & refectio animæ, siue delectatio mentis, vnde 1. Cor. 14. dicitur: Si orem lingua, mens mea sine fructu est. Et sic attentio virtualis in oratione est necessaria ad meritum & impetrationem. Actualis verò est necessaria ad spiritualem dulcedinem & refectionem, & sic ex suppositione, non est tamen necessaria simpliciter: quia aliquando est impossibile ipsam habere, vt patet in exemplo D. Bernardi, qui iactanti se posse habere attentionem per totam orationē dominicam, promisit equum. At ille cùm fuit in medio, quæsiuit de sella & apparatu equi. vnde manifestè ostendit se non fuisse attentum. ¶ Notandum tamen quòd triplex est attentio, quæ orationi potest adhiberi. Prima, qua attenditur ad verba, ne aliquis in eis erret. Secunda, qua attenditur ad sensum verborū. Tertia, qua attenditur ad finē orationis. s. ad Deum & rem, pro qua oratur: hæc est maximè necessaria. Et hanc possunt habere idiotæ: quæ quandoq; adeò abundat, vt etiā omniū aliorum mēs obliuiscatur: vt dicit Hugo de S. Victore. Ex præmissis infertur quòd latina oratio idiotarum, qui non habent attentionem verborum, quæ non intelligunt, dummodo habeant intentionem ad Deum, nō caret fructu. Cùm igitur tertia intētio sit laudabilis & fructuosa: sequitur quòd nō est despicienda, nec arguēda, nec reprehēdēdi sunt idiotæ, si dicāt orationē Dominicam latinè: & maximè quādo aliquo modo est eis declarata. Et sic non est necesse eam trāsferre in linguam vulgarem: quia oratio Dominica latina adeò facilis est idiotis propter assuetudinem & declarationem, sicut in lingua vulgari. Si enim curia temporalis admittit & exaudit supplicationes idiotarū, quas ipsi non intelligunt: à fortiori Deus & curia cælestis, quæ clementior est. ¶ Quinta cōditio orationis est humilitas. Christus enim humiliter & positis genibus orabat. D. etiam virgo humillimè precabatur. Ideo profitetur dominū eā respexisse. Luc.1. Et Eccl.35. dicitur: Oratio humiliātis se penetrat cœlos. Multi sunt qui propter defectū huius cōditionis nō obtinēt quod petūt:

Mat.14.

Deuotio quid sit.

Mat.15.
2.2.q.83.ar.13.
An attentio sit de necessitate orationis.
Distractio vnde fiat.

Habere actualem deuotionē est difficile.

Attentio est triplex.

Luc.22.

N

Mat.23.

vt Pharisæus,qui stans orabat dicēs:Gratias ago tibi Deus, quia non sum sicut cæteri hominum, &c. Et illi qui amant in angulis platearum stantes orare. ¶ Sexta conditio orationis est perseuerantia.vnde Mat.24.Qui perseuerauerit vsq; in finem,saluus erit. Sunt aliqui similes Leopardo, qui si primo vel secundo saltu prædam non obtineat,amplius non prosequitur.Ideo Christus dat

Luc.18.

similitudinē:Quis vestrum habet amicum,&c.Et si perseuerauerit pulsans,dabit ei quotquot habet necessarios panes.Si litigantes ad habēdum arrestum perseuerant solicitando : quanto magis Christiani solicitare & perseuerare debēt orādo,&c.Mat.15.habetur,quomodo Chananæa perseuerans,non solùm fuit exaudita,sed de facto laudata.

Quare Deus non statim dat quod petimus.

Differt enim Deus dare quod petimus, aliquando propter doni commēdationem.Quia dona citò data vilescūt:diu verò desiderata, dulciùs obtinentur.Aliquādo verò vt orantis animus accendatur,& feruor augeatur.Facit enim vt faber, qui ad amplius igniēdum ferrum,aquam aspergit,sic Deus ad accendēdum desiderium, aspergit aquam dilationis.Vnde D.Greg.dicit:Desideria dilata crescūt:si verò deficiūt,desideria vera non fuerūt.Aliquādo autem differt propter maius bonum.s.meritum perseuerātiæ.vnde D.Greg.22.Moral.dicit:Nemo ꝙ tardius auditur,arbitretur quòd à suprema curia negligatur.Sępe enim nostra desideria celeriter nō exaudiūtur,& quod cōcitè petimus,ex ipsa melius tarditate ꝓsperatur.

Ver. 12. DE ADORATIONE.

3.p.q.25. B

PRimus actus exterior religionis est adoratio,ꝑ quam aliquis corpus suum exhibet ad honorandum Deum.Sed circa hoc aduertendum,ꝙ duplex secundum doctores inuenitur adoratio.s.latriæ & duliæ.

Duplex adoratio.

Adoratio autem duliæ est duplex.s.communis, quæ tenet nomen commune: & specialis,quæ dicitur hyperdulia.Adoratio latriæ est aliquod signum exterius adhibitum in recognitionem supremi dominij,ex interiori mētis affectu & deuotione proueniēs.Si loquamur de adoratione latriæ propriè dicta & completa,duplex actus requiritur.s.interior recognitio,& exterior signi interioris recognitionis protestatiua exhibitio, hæc dicitur adoratio latriæ perfecta & completa,eò quòd per eam homo animam & corpus exhibet ad honorādum Deum. Incompleta verò esse potest solo actu interiori.vnde Ioan.4.dicitur:Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu:sed nō completè.Ideo subiungit:Et veritate,veritas enim volūtatis est conformitas interioris actus ad signum exterius,siue ad opus exterius,ei correspondens, quemadmodum veritas intellectus est adæquatio & cōformitas apprehēsionis ad rem exteriorem apprehēsam. Et sic voluntas dicitur vera siue perfecta & cōpleta & efficax,respectu alicuius exterioris voliti:quādo secluso impedimento exit in opus exterius volitum.

Adoratio est species honoris.

Cùm ergo adoratio sit species honoris:& honor(secundum Philos.)sit testimonium exterius virtutis,vel alicuius excellentiæ aut dignitatis, quod testimonium fit per signum aliquod reuerentiale adhibitum:consequens est ꝙ veri adoratores nō solùm adorent,hoc est testimonium dēt solo spiritu,siue actu dūtaxat interiore:sed etiam in veritate operis exterioris correspondentis testimonio & recognitioni interiori.

Adoratio latria soli Deo debetur.

Hæc adoratio latriæ soli Deo debetur : cùm ipse solus sit supremus dominus. Vnde Exod.20.Non adorabis deos alienos, &c.Et Apost.1.Tim.1.Regi seculorum immortali,inuisibili,soli Deo honor & gloria. Et hoc modo prohibebat se angelus adorari,dicens:Vide ne feceris,conseruus enim tuus sum & fratrū tuorum.

Apoc.22.

Adoratio dulia.

Alia est adoratio duliæ,quæ nihil aliud est, quàm recognitio alicuius virtutis vel excellētiæ, signo exteriori protestata. Hic honor duliæ debetur virtuosis hominibus & in dignitate cōstitutis,etiam in hoc mūdo existētibus:à fortiori Sanctis qui sunt in patria & in maiori dignitate.Hæc adoratio pertinet ad obseruationem , vt infrà dicetur.

Adoratio hyperdulia.

Qui verò supereminent virtute, excellentia , aut dignitate , supra communem statum aliorum , dulia speciali , quæ hyperdulia dicitur,digni sunt honorari:prout D.Virgo Maria,quæ Dei maternitate & virtutibus plusquam heroicis eminentiorique gratia donata est.Amplius Christi humanitas, si per possibile vel impossibile separaretur à diuinitate.Quia quādiu est vnita diuinitati, nō est alia adoratione quàm latriæ adorādā,ratione suppositi diuini cui est vnita. honor enim non est nisi suppositorum:hoc est,non terminatur nisi ad supposita,& nō ad naturam solam.Hęretici tamē moderni dicūt Sanctos quidem esse venerādos,sed nō adorādos.Verùm quia sacra scriptura honorem mortalium adorationem vocat,nō simpliciter & proprijssimè(vt sacri doctores exponūt)sed dulię communis vel specialis.

Honor sanctis debitus vocatur adoratio dulia.

Nos honorem Sanctis debitum adorationem duliæ,& honorem D.Virgini debitum,adorationem hyperduliæ nominabimus.Et iudicio meo tota controuersia est de nomine, quæ pertinacibus est relinquēda. Nos igitur antiquorum & sanctorum patrum ac scripturæ sacræ nominibus vtemur:habetur enim 1.Reg.20,quomodo Abigail adorauit Dauid , procidit q; coram eo, & cecidit ad pedes eius.& 3.Reg.1.Natham propheta adorauit Dauid pronus in terram, ꝙ si fieri nō debuisset.Dauid qui erat secundū cor Dei,nō permisisset.Notādum tamē ꝙ principale in adoratione est interior recognitio.Et ideo signa exteriora debēt referri ad intētionē.

Eadē signa exteriora respondere possunt diuersis adorationibus exterioribus.

Et cùm signa exteriora de se sint æquiuoca,possunt diuersis intētionibus deseruire.Ideo nō incōueniens ꝙ eodem signo exteriori adoretur Deus latria, & Sācti dulia. Sicut videmus ꝙ eodem signo exteriori honorātur reges,duces, & alij inferiores nobiles. Nec ꝑ hoc sequitur ꝙ quis tātum honorem exhibeat duci,sicut regi.Sic licet quis eodem modo genuflectat propter honorem Christi,D.Virginis,& D.Petri,vel candelam accensam offerat,vel eorum imagines osculetur:nō sequitur ꝙ tātum honorem faciat D.Petro,sicut D. Virgini:nec illi,sicut Christo. Quia actus interiores,quibus idem signum exterius respondet,sunt diuersi.Genuflectit enim & offert cādelam accēsam coram imagine D.Petri,recognoscēdo interius ipsum virtuosum,amicum , & familiarem Dei,& cum illo esse

in

in lumine gloriæ cælestis. D. Virgini verò genuflectit vel offert candelam, recognoscendo & protestando supereminentes virtutes eius & gratiam diuinámq; propinquitatem propter maternitatem Christi. Christo autem genuflectit & offert candelam, recognoscendo & protestando eũ esse verum Deum & hominem, creatorem, gubernatorẽ, & redemptorem. Ex quo sequitur, quòd maior honor exhibetur Christo, offerendo vnam candelam eũ prædicta intentione, quàm quingẽta milia D. Petro, aut D. Virgini. ¶ Idem dicendum est de imaginibus & instrumentis passionis. Ea enim quæ nõ sunt de se honore digna, sed solùm propter repræsentationem, prout imagines & instrumenta passionis, ex antiquo ritu Ecclesiæ adorantur ea adoratione, qua adorantur res ꝑ ipsas repræsentatæ. Et sic imago D. Petri adoratur dulia: & imago D. Virginis, hyperdulia. Imago verò Christi & instrumenta passionis adorãtur latria. Nec fit iniuria Christo: quia (vt Damasc. ait) honor imaginis pergit vsque ad prototypum & exemplar. Quia idem numero est motus animi qui fertur in imaginem & imaginatũ: sicut visus eodem actu numero fertur in aerem illuminatũ, & colorem, in aerem illuminatũ tanquam in mediũ, & ad colorem tanquam in terminum. Sic imago vt imago est, & non vt est ex auro vel lapide, est medium & ratio formalis: & res repræsentata, est terminus. Vnde propriè loquendo, non est adoratio imaginis, sed rei repræsentatæ coram imagine. Motus enim non denominantur à termino à quo, sed à termino ad quem, vt dicitur in 3. Physic. Et sic clarè loquendo, est adoratio Christi coram imagine crucifixi, quæ ad memoriam reuocet. Et idem dicendum est de imaginibus & reliquiis Sanctorũ, modo superius expresso Nec applaudere debemus erroribus: qui Sanctorum, immo & Christi domini memoriam à cordibus fidelium delere nituntur, dicendo imagines esse delendas, fuerunt enim tales condemnati in concilio Niceno. 2. sub Greg. 3. Serenus pariter episc. Massilien. & Leo Imp. 4. qui imagines deleuerãt, communione priuati sunt. Et in eodem decretũ fuit: Si quis dixerit imagines esse delendas. Anathema sit. & in c. venerabiles imagines. de consecrat. dist. 3. dicitur: Venerabiles imagines nõ deos Christiani appellant: nec seruiunt eis vt diis. Sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant. Sed nõ seruiunt eis diuino cultu, neq; alicui creaturæ. Nec obstat illud Exod. 20. Non facies tibi sculptile, neque omnem imaginem eorũ quæ sunt in cœlo desuper, neq; eorum quæ in terra deorsum, neque eorum quæ in aquis sunt sub terra: non adorabis neque coles ea nec quod dicitur Baruch 6. vbi monentur Iudæi vt caueãt à cultura deorum mortuorũ, aureorum, argenteorum, aut lapideorum, quos Babylonij colebant, & in humeris deferebant, prout Christiani imagines in processionibus. Quia in Exod. non prohibebat imagines fieri absolutè & simpliciter siue ad memoriam & repræsentationem: cùm Exod. 25. præceperit Deus Moysi, vt faceret duos Cherubin aureos. Et Nume. 21. præcepit facere imaginem serpentis, de quo Christus: Sicut Moyses exaltauit serpentem. &c. Sed prohibebat sculptilia fieri, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro diis: vt faciebant Babylonij. hoc autem non faciũt Christiani. D. Tho. dicit quòd in antiquo testamẽto nõ poterat fieri imago Dei. Quia (vt Damasc. ait) insipientiæ summæ & impietatis est figurare quod diuinum est. Sed quia in nouo testamento Deus homo factus est, potest figurari, & in sua imagine corporali adorari. Eusebius refert Christum Abbagaro regi Edissænorum, volentem satisfacere eius affectui, detersa facie imaginem suã transmisisse. Impressit pariter linteo Veronicæ quæ adhuc Romæ asseruatur: & in eius ostensione miracula multa facta sunt. Illa imagine sanatus Tyberius Cæsar, decreuit fieri Christo honores diuinos. Verùm quia hoc inscio senatu fecerat: Senatus prohibuit (vt ait Suetonius.) Item D. Lucas depinxit duas imagines D. Virginis, quæ adhuc Romæ asseruantur. Item apud sanctum Ioann. Lateranen. in sacello quod dicitur Sancta Sanctorum, est imago Saluatoris, mirabili artificio à D. Luca, Christo manum cõducente, depicta: vt patet in quadam tabella ibi posita. D. Tho. dicit, ꝙ Apostoli familiari instinctu Spiritu sancti, quædã Ecclesiis tradiderunt seruãda, quę in scripturis nõ reliquerũt sed in obseruatione Ecclesiæ per successionẽ fideliũ remãserũt. Vnde 2. Thessal. 2. habetur: Tenete traditiones, quas didicistis siue ꝑ sermonẽ, ore probatum, siue ꝑ epistolam transmissam, & inter huiusmodi traditiones est imaginis Christi adoratio. Quæ in pluribus vniuersalibus conciliis fuit approbata. s. Niceno secundo, Constantinopol. sub Hyrenæo, & in tribus cõciliis Lateranen. & in concilio Frãcfordensi. Et si dicatur quod imagines prębẽt occasionem idololatriæ, & ideo nõ sunt permittẽdæ, sed potius delẽdæ: cùm etiã imago serpẽtis ęnei à Deo fieri mãdata, & ab Ezechia rege zelo fidei (de quo laudatur) fuerit cõfracta, vt habetur 4. Reg. 18. vbi dicitur: Ezechias fecit quod bonum erat coram domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, succedit lucos, cõfregitque serpentẽ æneum quẽ fecerat Moyses. Siquidem vsq; ad illud tẽpus filij Israel adolebant incensum, & in c. perlatum. de consecrat. dist. 1. laudatus fuit Episc. Massilen. à Greg. 3. eò ꝙ prohibuerat imagines adorari. Respondetur quòd nunc populus est satis edoctus circa cultum imaginũ, & omnes sciunt quòd nihil numinis est in imaginibus, & sic nullum est periculum, neq; occasio idololatriæ: sicut tẽpore Ezechiæ, quo populus Israel mores gentium quæ in circuitu erant, sequens, adorabant idola: & alia intentione venerabantur serpentem æneum, quàm fuisset institutum à Deo per Moysen. Ideo Ezechias inter alia simulachra reperiens, confregit. Tempore etiam Episcopi Massilien. populus non erat sufficiẽter instructus: & erat periculũ idololatrię. Ideo fuit laudatus, quòd prohibuerat adorare: & vituperatus fuit, & cõmunione priuatus, eò quòd deleuerat eas. Quia prius ab eo instruẽdus erat populus, & vbi casus similis cõtingeret, ad tẽpus posset suspẽdi adoratio imaginũ, donec populus esset sufficienter

De adoratione imaginum.

Ioan. 3.

3. p. q. 25. art. 3.

Lib. 4. hist. Ecclesiæ.

Ad 4.

instructus. Nec debēt imagines Christi & Sauctorū, idola uuucupari. Magnū enim discrimen est inter imaginem & idolum. Quia licet vtrumq; sit alterius repræsentatiuū, differēter tamen. Nam idolū est simulachrū repræsentans rem, quæ nullam virtutem vel dignitatem habet. Sic quòd non est digna honore, sed vituperio: vt simulachrū Veneris & Dianæ cæterorúmq; deorum gentium. Imago autē est simulachrū repræseotās id quod haber in se virtutem vel dignitatē siue excellentiam: & est diguū bouore. vt D. Pet. D. Virgo, Christus. Ideo eorū simulachra dicūtur imagines.

Ver. 13. DE OBLATIONE SACRIFICII.

2.2.q.85.87. & 87. Secundus actus exterior religionis dicitur oblatio sacrificij: quo offertur deo aliquid exterius A
in recognitiouem supremi dominij, ad significandū sacrificiū, quo anima seipsam offert Deo.
Psal.50. iuxta illud Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulstus, & sic persolutio decimarum & primitiarum ad religionem pertinet. Sacrificium offerri soli Deo debet: cùm solus sit supremus dominus. Vnde exod. 12. Qui immolat diis, occidetur. Et omnes iure naturæ teneutur ad offerendum sacrificium Deo, saltem luterius. Ad exterius verò sacrificium aliter tenebantur illi qui erant in lege naturæ: aliter qui iu lege Moysi: & aliter qui sunt sub lege gratiæ. Illi qui erant sub lege naturæ, tenebantur ad offerendum sacrificium indeterminatè: quia nondum erāt determinata sacrificia. Illi verò qui erāt sub lege Moysi, tenebātur ad offerendū sacrificiū in lege Moysi determinatum. Et qui in lege gratiæ, ad offerenda sacrificia p Christum vel Ecclesiam determiuata.
Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur. Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur. Primò, q offerens sit Christianus. Quia ab infidelibus Ecclesia nou accipit sacrificij oblationem. Secundò, vt is cui offertur, sit Ecclesia vel repræsentet Ecclesiam. Quia quod offertur priuatę persouæ, nou est oblatio, sed donatio. Tertiò quòd res oblata sit licitè acquisita. Quia illicitè acquisita nō accipiuntur ab Ecclesia, siue sint illicitè acquisita cōtra iustitiā: puta ex furto, rapina, fraude, & vsura: siue mediante peccato aliquo, siue ex turpi lucro, siue meretricio. Quartò, quòd volūtariè, iuxta illud: Ab homine qui offert vltroneus, accipietis. Exod. 25. Potest tamē cōtingere quòd aliquis diuersimodè teneatur. Primò ex cōuētione propter fuudū. secūdò ex deputatione seu promissione. tertiò propter necessitatem Ecclesię vel ministrorū, si uō habuerint vude sustentētur. quartò propter cōsuetudinē, quia tenētur fideles ad cōsuetas oblationes io solēnitatibus. In duobus vltimis casibus adhuc sunt volūtarij, quantū ad quantitatem vel speciē rei oblatę. Et licet cogi possint, qui oblationes debitas uō faciūt p subtractionem sacramentorū: non tamen p ipsum sacerdotem cui faciendæ sunt, ne videatur p sacramentorū exhibitione aliquid exigere, aut sacramenta vendere: sed per superiorem aliquem. Differt autem oblatio à decima & primitia. Quia oblatio sacrificij fit immediatè Deo: decima verò non offertur Deo immediatè, sed miuistris eius sustentādis vel dispēsaturis.
Oblatio, decima, primitia. Primitia autem est oblatio de præcipuis fructibus, cum quadam professione seu protestatione, quòd à Deo percepti sunt, iuxta illud, 1. Paral. vlt. Quæ de manu tua percepimus, dedimus tibi. Et sic oblatio se habet vt magis cōmune ad decimam & primitiam: quia omnis decima & primitia est oblatio, sed nō econuerso.
2.2.q.87.ar.1. Quò ad decimas & primitias notandū secuudū D. Tho. quòd pręceptū de decimis & primitiis est partim morale, & partim ceremoniale. s. quantū ad quotam. Et ideo in lege noua nou teneotur ad determinatam quotam, nisi ex conuētione vel institutione Ecclesiæ, aut cōsuetudine. Ad decimas prædiales, hoc est ex fructibus prædiorū, tenētur omnes, etiam pauperes, & Iudęi prędia Ecclesiæ possidentes aut detinētes, vt dicitur in c. de cęteris. 19. q. 1. Ad decimas verò psonales, hoc est lucrorū industrię personalis, tenētur, vbi est cōsuetudo, & vbi uō sunt prędiales: & tenētur illi Ecclesię, vbi audiūt diuina, & pcipiunt sacramēta: vt in c. quęsiuisti. 16. q. 1. Prędiales verò Ecclesię, in cuius parochia prędium situ est, vt habetur in c. vlt. de Paro. & in c. quoniā, de decimis. extra & c. si quis laicus. 16. q. 1.

Ver. 14. DE VOTO.

2.2.q.88. Voti definitio. ALius actus religionis est votū: quod potest sic definiri: Votū est deliberata & discreta ac pos- B
sibilis promissio ab existēte in libertate, Deo facta de bono cōsilij vel pręcepti, cum proposito siue intētione seruādi, & ad id se obligandi. Ad cuius euidentiā partes huius definitionis sunt declarandę, & bene notādę, pro multorū difficultatū resolutione. In prędicta definitione ponuntur
Materia voti. quinq;, quę sunt de essentia voti. ¶ Primum quod notaudū est, materia voti, quę est id quod vouetur: quod oportet esse bonum pręcepti vel consilij, quod etiam dicitur obiectum voti. Bonū præcepti est id, ad quod quis teoetur præcepto affirmatiuo vel negatiuo: vt honorare parentes: & non furari. Cùm ergo illa placeant Deo, possunt promitti. Talis promissio dicitur votum, largè accipiendo votum. Hæc promissio facit quòd opus præcepti (quod est alicuius virtutis, puta pietatis) pertineat ad religionem. s. imperatiuè, & sit magis meritorius: & oppositus sit peior: & sit in duabus speciebus peccatorum. s. impietatis & irreligiositatis, si votū sit de honore parentum. Propriè autem votum dicitur de meliori bono, hoc est de bono consilij, ad quod quis anteà nō tenebatur, quod ideo dicitur melius bonum: quia est supererogationis: & quia inducit ad perfectionem: vt castitas, paupertas, & obedientia. iuxta illud Mat. 19. Si vis perfectus esse, vade & vēde omnia quæ possides, & da pauperibus, & sequere me. Ex iis sequitur primò, quòd omne illicitū, siue quod est contra præceptum non potest esse materia voti, siue non potest voueri: vt inhonorare parentes, occidere vel mutilare hominem, aut se vindicare. Talia enim vouens peccat, quia facit iniuriam Deo, promittendo quòd ei displicet, & ideo nou tenetur seruare: immo tenetur rescindere. Vnde D. Ambr. In malè promissis resciude fidem, in turpi voto muta decretū. Secundò sequitur,
Contraria consilio diuino quòd omne quod est cōtra consilium diuinum, nō potest esse in materia voti: sicut si quis voueret

non

non dare eleemosynam, vel non intrare religionem. Quia talis promittit aliquid, cuius contrariũ placet Deo, qui illa nobis ad perfectionem consulit. vnde talia vouens, non tenetur seruare. Sicut neque etiam votum consilij, cui adiunxit malam circunstantiam finis: vt dare eleemosynam ad seducendam mulierem pauperem. Tertiò sequitur, quòd id quod est secundum se indifferens ad bonum vel malum: hoc est, quod non est prohibitum, aut præceptum neque consilium, nõ potest esse materia voti: cùm de se nil habeat quod posit redundare in gloriam Dei: vt nõ facere barbã, vel eam fricare, aut leuare festucam: hæc enim & similia nullo modo redundant in gloriam Dei, sicut adimpletio consiliorum & præceptorum. Aduerte tamen quòd si ea quæ ex se sunt indifferentia, ex aliquo respectu fierent moralia & bona, possent voueri: si mala, posset oppositum voueri. Prout ire vel non ire ad domum Ioannis, de se est indifferens: tamẽ si in ea domo fiat aliquid virtuosum, quod potest prouocare ad bonum: puta si ibi interpretetur euangelium, potest voueri. Si verò sint ibi ludi & meretrices prouocantes ad malum: si quis voueat nõ ire, vt sibi caueat, votum est validum, & cessante ratione boni vel mali, cessat obligatio voti. sic etiam de barba: si propter austeritatem, absque fucatione & voluptate, vt communiter fit. Quia si propter delitias ad inueneras aut gloriam fieret votum esset licitum. Nec Christus ad delitias aut voluptatem barbam detulit, sed propter austeritatem, & vt obseruaret ceremonias legis. Ideo clerici qui barbam nutriũt, eius exemplo se defendentes, iudaizare videntur, & si ad solum Christi exemplũ respiciant: eadẽ ratione se circũcidere possent, quæ tamen Christus non ad imitationẽ, sed legis impletionẽ fecit. ¶ Secundũ quod requiritur ad votum, est discretio & deliberatio, quæ est duplex: vna, quæ importat actum deliberatum, & modum deliberandi, quãdo cum magna maturitate, & diuturna deliberatione discernitur & concluditur siue promittitur aliquid faciendum. Hæc deliberatio nõ est necessariò requisita ad votum. Alia est deliberatio, quæ non est cum tanta præmeditatione, sed cum sufficienti deliberatione, quæ sufficeret ad peccandum. Ex his sequitur primò, quòd votum factum ex motu primo primò, vel secundo primò, non tenet propter surreptionem & defectum plenæ deliberationis. Secundò sequitur quòd votum factũ ex motu tertio primò, cùm fiat ex sufficienti deliberatione, quæ inducere posset peccatum, est validum: quamuis fiat ex timore repentinorum malorum, aut ex magno dolore, aut ex animi leuitate aut pronitate ad vouendum. Quia tamen tale votum non est bene completum: ideo faciliter commutatur, & in eo dispẽsatur. ¶ Tertium requisitum ad votum est libertas. s. q. ille qui vouet, sit sui iuris, & non in alterius potestate. Non enim vult Deus honorari cum iactura alterius. Ex hoc sequitur quòd filij & filiæfamiliàs, vxores, serui, & religiosi, vouere non possunt: licet habeant libertatem voluntariam sufficientem ad peccandum, quia persona eorum non est libera extrinsecè: ideo votum ab illis emissum, obligat quidem eos vsq; ad reuocationem seu irritationem factam per illum, in cuius potestate sunt: vt habetur Num. 30. Non peccat tamen vouẽs, in alterius potestate existens. Quia in voto, sicut & in iuramento subintelligitur conditio, si placeat superiori, vel si superior non contradicat. Et ideo conditione stante, tenetur implere. Si tamen præsumeret de voluntate superioris, vel de opposito certus esset: peccaret vouendo id quod non est in sua potestate. Dicũt tamen aliqui quod religiosi, & consequẽter alij qui sunt in alterius potestate, vouere possunt ea quæ non præiudicant alterius potestati: vt actus interiores, & dicere aliquos psalmos. D. Tho. tamen videtur dicere oppositum: eò quòd nullum sit tempus in quo prælatus non posit religiosum circa aliquid occupare. Ideo nullum votum religiosi est firmum, nisi de consensu prælati: sicut nec votum filiorum familiàs, sine consensu patris aut tutorum, qui possunt vota pupillorum maximè realia irritare. Puto tamen dictum D. Tho. intelligi de exterioribus tempore & loco determinato promisis. Quia si vouit ea conditione, quòd si non occupetur à prælato, implebit: eadem conditione stante obligatur, cùm nulli fiat præiudicium. ¶ Notandũ tamen quòd nullus voto suo potest alium obligare ad aliquid personale, nisi ipse vel aliquis de eius mãdato consentiat. Vnde licet pater & mater posint hortari filium ad religionem vel ieiunium: non tenetur tamen filius, nisi cõsenserit. Potest tamen testator ad aliquid reale obligare hęredem suum. s. ad soluendum decem, quæ vouerat Ecclesiæ, & ad aliquid personale conditionaliter, scilicet si velit esse hæres. ¶ Quartum requisitum ad votum est posibilitas. Quia in omni promisione intelligitur generalis cõditio, si potero, vt notatur in c. quemadmodum, extra de iureiur. Et in c. Beatus. 22. q. 2. quæ si non stat, obligatio tollitur, vel saltem suspenditur pro tempore, & pro ea parte duntaxat, qua posibilitas deficit. Hinc est quòd si habens votum simplex castitatis, contraxit matrimonium, tenetur reddere debitum vxori: sed petere non potest: quia ex ea parte seruari potest votum castitatis. Et stante imposibilitate implẽdi per seipsum, non tenetur implere per alium, nisi illud in voto expresisset. ¶ Quintum requisitum ad votum est promisio, cũ intentione seruandi & obligandi: quia si simulatè voueret non intendendo vouere, seu promittere, aut se obligari, non esset votum, neque obligaretur: peccaret tamen fraudulenter vouens. Et si verbo promitteret se aliqua daturum Ecclesiæ, posset compelli. Quia fraus aut dolus nulli debent patrocinari: vt habetur in l. 1. ff. de dolo. Si autem intenderet vouere & non seruare, peccaret mortaliter: nec minus teneretur corã Deo seruare votũ, quàm si vouisset cum intentione seruandi. Quia ex suo iniquo proposito non debet reportare commodum seu exemptionem à vinculo, cui se subiecit. ¶ Votum obligat vouẽtem duplici iure. s. naturæ & diuino. Primò, iure naturæ. Quia promisio homini facta iure naturali, seruanda est, & ad hoc compelli potest: & non seruare pertinet ad perfidiam, quæ est vitium cõtra virtutem veritatis & fidelitatis,

nõ possunt esse materia voti.

Indifferẽtia nõ sunt materia voti secũdũ se.

Discretio requiritur ad votum.

Votum ex timore.

Qui vouere non possunt.

An religiosi vouere posint.

2. 2. q. 88. ar. 8 ad. 3.

Tutores vota pupillorũ possunt irritare.

Nullus voto suo potest aliũ obligare ad aliquid personale.

Posibilitas intelligitur in voto.

Votũ obligat de iure naturæ & diuino.

à fortiori, iure naturæ promissio facta Deo, seruanda est: & si non seruetur, est nõ solùm cõtra virtutem veritatis, sed etiam fidei reliosæ, ad quam pertinet quòd promissio facta Deo de re illi grata, seruetur, cùm magis obligemur Deo quàm homini. Et p cõsequẽs irreligiosæ perfidiæ est violare votũ factũ Deo. Secũdò votum obligat iure diuino. Quia Num.30. dicitur: Si quis votũ domino vouerit, aut se cõstrinxerit iuramẽto, nõ faciet irritũ verbũ suũ: sed omne quod pmisit, implebit. Et glos. super illud Psal. Vouete & reddite, dicit: Vouere est voluntatis: reddere autem necessitatis. iuxta illud Eccl.5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. displicet enim ei infidelis & stulta promissio. D. etiam Paul. de viduis quæ in primitiua Ecclesia se deuouebant solenniter ministerio Ecclesiæ & Christianorum, promittentes obseruare castitatem, ad quam seruandam tenebantur sub pœna damnationis æternę, ait: Viduas adolescentiores deuita: hoc est, recipere noli: Cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo: hoc est, abũdantes factæ fuerint in ministerio Christianorum, nubere volunt, habentes dãnationẽ, quia primã fidem, hoc est primã promissionem, irritam fecerunt. Et Act.5. Ananias & Sapphira propter trãsgressionem paupertatis promissæ, morti adiudicati sunt. ¶ Circa tamen voti obligationem notãdæ sunt duæ regulæ. Prima est D. Thom. Quãdocunq; occurrit casus, in quo illicitũ esset vouere: voto emisso & simili casu occurrẽte & durãnte, obligatio voti pro illo tempore suspẽditur. vt puta si quis vouit ieiunare aliquo determinato die, in qua perdit sanitatem, ita q abstinere esset ei illicitũ: & sic tũc illicitè voueret: suspenditur obligatio voti, veniente & durante impedimẽto. Secũda regula est: q quandocunq; aliquod votũ est maioris boni impeditiuũ, non ligat: vt si quis post votũ Hierosolymitanum vult ingredi religionem: adimplere prædictũ votũ esset impedimentũ melioris boni: ideò talis potest ingredi religionem, nõ curãdo de priori voto. ¶ Votũ est duplex. s. simplex & solẽne. Votum simplex est quod priuatim fit, hoc est absq; solẽnitate exterius adhibita, & absq; persona publica recipiẽte & acceptante. Votũ verò solẽne opposito modo definitur, quòd. s. publicè emittitur, adhibita solennitate extrinseca. & corã persona publica recipiẽte & accipiẽte. Et hoc modo fiebat votũ solenne paupertatis & obediẽtię in primitiua Ecclesia, quia ponebatur pretium possessionũ ad pedes Apostolorũ. Sic etiã viduæ fidem publicè dabãt inter manus Apostolorũ. Nunc autem in Ecclesia votũ tripliciter solennizatur. s. per susceptionẽ sacramẽti baptismi. sacramentorum ordinũ. & professionem religionis. Primò in baptismi susceptione emittitur votum solenne legis euãgelicæ obseruãdæ, licet non exprimatur. Quia quemadmodũ omnes accipiẽtes circũcisionẽ, ipso facto etiã absq; expressione verborũ, promittebãt seruare legẽ Moysi, eò quòd circũcisio erat primũ sacramentum, ianua & introitus ad legẽ Moysi. Vnde Galat.5. dicitur: Testificor omni homini circũcidenti se, q factus est debitor vniuersæ legis faciendæ. Sic per susceptionem sacramẽti baptismi, qui est primũ sacramentũ, & ianua aliorum, & legis nouæ, etiam absq; expressione verborũ, ipso facto profitetur quis se seruaturũ legem euãgelicam. Et ideo qui post susceptũ baptisma relinquit legem euãgelicam, dicitur apostata, sicut religiosus relinquẽs regulam suam, & religionem ac statum quem professus est. Secundò per susceptionem sacrorũ ordinũ solennizatur votum continentiæ & obedientiæ, quæ illis annexæ sunt. Ideo quicũque voluntariè accipit ordinẽ sacrum, acceptãdo principale, acceptat annexa, & recipitur tale votum per episcopum. Tertiò solennizatur votũ p professionem religionis approbatæ per Ecclesiam, & recipitur per superiorẽ, corã quo quis se astringit ad seruandã castitatem, paupertatem, & obediẽtiam, in quibus omnino abnegat semetipsum, & dedicat se perpetuò & totaliter Deo in holocaustũ. Quapropter dicitur & reputatur mortuus mundo, & viuens Deo. Et ideo est incapax ad omnes actus & contractus ciuiles exercendos. Aliqui tamen dicunt quod etiam quò ad illos possunt habilitari cum gerũt personã communitatis. ¶ Differentia inter votũ solẽne sacrorũ ordinũ, & professionis religionis, triplex est. Prima, quia sacerdos non est obligatus ad paupertatem sicut religiosus. Secunda, quia qui suscipit sacros ordines, nõ dedicat se totaliter Deo in holocaustũ, sicut profitẽs religionem. Tertia, quia castitas nõ est essentialiter annexa sacro ordini, & ideo pro pacificatione regnorum, & augmẽtatione religionis Christianæ, potest summus põtifex dispẽsare cũ sacerdote, vt cõtrahat matrimoniũ, & nõ cũ religioso professo. Quia paupertas, castitas, & obediẽtia, sunt voto religionis solẽniter annexa, & separari nõ possunt: vt habetur in c. cùm ad monasteriũ, de regula & trãseũtibus ad religionẽ. vbi dicitur: Abdicatio paupertatis, sicut etiã custodia castitatis, adeò est annexa regulę monachali, vt cũ ea summus põtifex nõ possit dispẽsare. Et eadẽ ratione de obedientia. Ex quo sequitur quod licet summus põtifex possit dispẽsare cũ religioso, vt dimittat habitũ, & alia ceremonialia: nõ tamẽ potest facere de monacho nõ monachũ: cùm habitus nõ faciat monachũ, sed professio sola: & ad rationẽ & essentiã monachi ptineat tria vota promissa seruare. Ideo fieri nõ potest quòd quis sit professus alicuius religionis approbatæ, & nõ teneatur ad tria vota: licet aliqui iuristæ dixerint oppositum. Et quãuis summus põtifex possit religiosum ab obediẽtia sui prælati eximere, non tamen à sua, quin ei teneatur obedire secũdũ regulã quã professus est, licet de facto nihil ei præcipiat. Potest etiã summus põtifex cõcedere beneficiũ & liberã dispẽsationẽ fructuũ, nõ tamẽ potest illi dare proprietatẽ: quia ipse põtifex & successor eius potest beneficia & quæcũq; bona ab eo auferre; quod nõ faceret, si haberet proprietatẽ. Quẽadmodũ nõ potest ab his qui habẽt proprietatẽ. Fundamentũ huius indispẽsabilitatis est essentialis cõnexio, & totalis dedicatio in holocaustum, iuxta illud Leuit. vlt. Quod semel sanctificatũ est domino, nõ potest in alios vsus cõmutari. Et si dicatur quòd ratio dispensandi in voto est, quando votũ est impeditiuũ maioris boni: sed hoc contingere potest in religioso, sicut in sacerdote, & in casu pręmisso. s. si aliquod regnũ vellet cõuerti ad fidem,

Marginal notes: 1.Tim.6. — In 4.sent. — Votũ impeditiuum maioris boni non obligat. — Votũ duplex. — Act.5. — Votũ tripliciter solẽnizatur. — Votũ professionis religionis. — 2.2.q.88.ar.11 — Castitas essentialiter annexa voto religionis.

dummodo religiosus acciperet filiam regis. ¶ D.Tho.dicit,quòd periculis humanarum rerũ obuiandum est per res humanas:& non per hoc quòd res diuinæ cõuertãtur in humanũ vsum. Professi autem religionem,totaliter dicati sunt Deo,& mortui mundo. Vnde nõ possunt reuocari ad vitam humanam & ciuilẽ politiam, occasione cuiuscunq; euẽtus. Sed huic dicto opponitur prima regula superius data. Tenendo tamen hanc partem dicendũ est,quòd regula prædicta nõ habet locum in voto solenni religionis, propter talem & perpetuam dedicationem in holocaustum. Nec potest votum continentiæ vergere in periculũ personæ,sicut votum abstinentiæ:Eò quòd cibus ordinatur ad conseruationem personæ ex se,& nõ carnalis commixtio:quia potest aliter subueniri,s.per abstinentiam,vel per alia corporalia remedia.¶ Fuerũt nonnulli, & maximè de sancto Amore,qui nisi sunt vota monastica reprobare:quorũ argumentis respondet,& eos confutat, D.Tho. in opusculo contra impugnantes religionem, ad quem lectorem remitto.ibi argumenta modernorum hæreticorũ inueniet persoluta:& in sacris literis fundatã monachorũ professionẽ, quæ hominẽ constituit in statu perfectionis acquirendæ,præcipuè apud Mat.19. Si vis perfectus esse,&c.& Luc.9.Si quis vult venire post me,abneget semetipsum,& tollat crucẽ suã,& sequatur me.Inchoationẽ,vsũ,& modũ tẽpore Apostolorũ & inde p sanctos viros,Spirit' sancti instinctu inspiratos,vide in act.Apost.Vni tamẽ & præcipuo eorum argumẽto respõdẽdũ duxi. Quo videlicet nitũtur astruere vota monastica non esse de meliori bono,sed melioris boni impeditiua, quo sic argumẽtãtur:Melius est implere opus præcepti,quod habet necessitatẽ,quàm cõsilij:quod nõ importat necessitatẽ.Igitur quod fit de opere consilij,non est de meliori bono,sed impedit ipsum. Ad hoc respondet D.Tho.& triplici ratione probat,quòd opus sanctum ex voto, sit magis meritorium,quàm sine voto.Primò,quia actus procedẽs ex nobiliori virtute,est nobilior & magis meritorius:Sed inter virtutes morales præcipua est latria:ergo actus eius est nobilior. Vnde actus inferioris virtutis est melior & magis meritorius,ex hoc quòd imperatur à superiori virtute:vt act' fidei & spei est nobilior,si imperetur à charitate.Sed quę sunt ex voto,pertinẽt ad superiorẽ virtutem.s.latriã,& Dei cultũ & honorẽ:Igitur actus abstinentiæ & continentiæ sunt meliores & magis meritorij,si fiant ex voto.Quia sic pertinent ad diuinũ cultũ,quasi quædam Dei sacrificia. Vnde D.Aug.ait:quòd neque ipsa virginitas,quia virginitas,sed quia Deo dicata est,honoratur,quã fouet & conseruat continentia pietatis,sine qua nullus humanus actus , à quocunque procedat, acceptus esse potest Deo.Secundò actus qui procedit ex maiori subiectione & humilitate,est nobilior,& magis meritorius,quàm qui ex minori:Sed ille qui vouet aliquid,& ex voto facit , magis se subiicit Deo,quàm qui solùm facit:quia qui vouet , non solùm se subiicit quantum ad actum, sed etiam quantum ad potestatem:quia de cætero non potest aliud facere:sicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus, quàm qui daret ei fructus tantum (vt dicit Ansel.) Et inde est q etiã promittẽtibus gratiæ agũtur. Tertiò,quia melius est facere aliquid ex volũtate firmata q̃ nõ firmata ,quia ex volũtate firmata in bonũ,est melius quàm ex volũtate nõ firmata. Sicut peccare mente obstinata,est grauius peccatum(vt dicit Philos. in 2.Ethic.Sed qui facit aliquid ex voto,illud facit ex voluntate magis firmata & astricta,quàm qui sine voto:igitur melius facit. Præterea qui facit aliquid sine voto,implet tantummodo consilium:Sed qui facit aliquid ex voto,implet præceptũ & consilium:At melius est implere consilium & præceptum, quàm consilium tantum.Et ad argumentum dicendum,quòd votum non impedit à meliori bono,immo impellit ad melius bonum.Et quamuis necessitas coactionis (inquantum est contra voluntatem) tristitiam causet secundum Philos. necessitas tamen voti in iis qui sunt bene dispositi (inquantum voluntatem confirmat)non causat tristitiam,sed gaudium : cùm sit simpliciter & absolutè voluntaria, & ad melius bonum hominem sic vouẽtem,facilius inducat. Vnde D.Hiero.Fęlix necessitas,quæ ad meliora compellit.Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beatitudine,de qua D.Paul. Act.20. Beatius est dare,quàm accipere. Quia profitens religionem , multo plura dat in professione,& post professionem potest dare spiritualia, quæ præeminent temporalibus quæ sunt corruptibilia,caduca, & momentaneæ durationis. ¶ Circa votorum dispensationem notandum secundum D. Thomam , quòd dispensatio eodem modo fit in voto , sicut in lege.Lex enim(vt supra dictum est,& inferius amplius dicetur) ponitur respiciendo id quod in pluribus est bonum. Sed quia contingit huiusmodi in aliquo particulari casu non esse bonum:oportet aliquem superiorem esse,per quem determinari possit,in illo particulari casu legem nõ esse seruandam. Et hoc propriè est dispensare.Nam dispensatio videtur importare quandam commensuratam distributionem alicuius communis ad ea quæ sub ipso continentur,per quem modũ dicitur quis dispensare cibum familiæ,& sic dispensatio est determinatio vel potius declaratio absolutionis à lege,siue declaratio quòd aliquis propter aliquã particularem causam non sit subiectus legi. Similiter ille qui vouit,legem quodammodo sibi statuit,obligans se ad aliquid quod secundũ se,vt in pluribus bonum est.Potest tamen cõtingere quòd in aliquo casu sit simpliciter malum & inutile,aut maioris boni impeditiuũ,quod est contra rationem eius quod cadit sub voto,idcircò necesse est vt determinetur,in tali casu votum non esse seruandũ.Et siquidem absolutè determinetur votũ non esse seruandum,dicitur dispensatio voti.Si autem pro illo quod obseruandum erat, aliquid aliud imponitur,dicetur voti commutatio. Vnde minus est votum commutare,quàm in voto dispensare.vtrunque autẽ in potestate Ecclesiæ consistit.¶ Ex præmissis apparet quòd dispensatio in præceptis legis,est magis interpretatio legis,& declaratio cessationis obligationis eius,siue declaratio

2.2.q.88.ar. 11.ad 1.

Vota monastica non sunt melioris boni impeditiua.

2.2.q.88.art. 6.

Actus factus ex voto est magis meritorius quàm sine voto.

In li. de Virg.

In lib.de sim.

5.Metaph.

2.2.q.88.arti. 10.

De votorum dispensatione.

Dispensatio quid sit.

quòd lex nõ obligat in aliquo particulari casu,vel propter aliquam causam, quàm iuris relaxatio, sed de his amplius inferiùs,cùm agetur de legibus.Dispensatio in dispensante est actus potestatis iure concessus,& in dispẽsato dicitur ius priuatũ, hoc est licẽtia vel permissio facta cõtra rigorem iuris. Et quia eius est legem interpretari,cuiuaest condere(vt habetur in l.cum cõsuetudine. ff.de legib.)sequitur ꝙ ad illũ pertinet legis interpretatio & dispẽsatio,ad quem pertinet legis institutio. Et ideo ad iustam & licitam dispensationẽ duo requiruntur. s. authoritas in dispensante vel ordinaria vel delegata , & causa iusta in dispensato , aliàs dispensatus non est tutus in foro Dei.

Ad iustã dispensationem requisita.

¶ Ex præmissis sequitur primò,quòd persona priuata nõ potest dispensare cum alio, neq; secum: licet vbi manifestum est ꝙ si in aliquo particulari casu seruare legem est iniustum vel inutile,aut maioris boni impeditiuum,& non potest de facili haberi recursus ad superiorem, possit priuatus præter verba legis agere. Non tamen ipse propter hoc dispensat secum,sed propter casum occurrentem & difficultatem recurrẽdi ad superiorem,vtitur Epichæia. Secus autem in dubiis,in quibus spectanda est declaratio & dispensatio superioris vel eius delegati:aliàs debet seruare legem secundum verba legis.

Priuatus non potest secum dispensare.

In li. de dispẽ.

¶ Secundò sequitur id quod D. Bernard.in lib.de dispensatione dicit,quòd prælati dãtes pro volũtate licentiã viuendi contra legem,sine causa rationabili,vel saltem dubia, sunt acceptores personarum,& dissipatores,& non dispensatores:& eorũ licentia dissipatio & nõ dispensatio debet appellari.dat enim ansam criminibus in scandalum pusillorum, in suiipsius & ipsorum perditionem. ¶ Tertiò sequitur quòd si impetretur dispensatio ex falsa causa , vel tacita veritate, nulla est:vt habetur in c.2.de filiis presbyt.lib.6. Et idem dicẽdum est de qualibet gratia, vt not.in c.ad audientiam,in 2.extra de rescr.& in c.non potest,de præb.in 6. ¶ Quartò infertur ꝙ dispensatus sine causa rationabili,non est tutus in conscientia , nec quo ad Deũ , præcipuè in his quæ sunt iuris diuini,vt in voto & iuramento,ac in pluralitate beneficiorum:quia bona ecclesiarum sunt Dei,& non ipsorum ministrorum Ecclesiæ,in c. Ex eo.de elect.lib.6. ¶ Et per cõsequens non est tutus in conscientia religiosus , cum quo sine causa legitima dispensatur vt dimittat habitum,vel exeat monasterium , vt inter seculares commoretur, vel ad laxiorem transeat religionem,vel præficiatur curæ animarum:puta quando non est aptus ad exercitium prædicationis vel curæ. Vnde Glo.in c.Monachi vagantes.16.q.1.dicit, quòd religiosus promotus ad Ecclesiam secularem non vt prosit,sed vt præsit,peccat mortaliter:quia facit contra votum suum, quamuis in his quæ sunt iuris positiui,iuristæ dicant solùm summum pontificem,& non inferiores prælatos, posse etiam ex mera voluntate,& sine quacunque causa dispensare : & tam ipsum quàm vtentes dispensatione,esse tutos in conscientia & quo ad Deum,hac ratione;quia eius est destruere , cuius est cõdere,nec princeps tenetur aut ligatur suis legibus:vt habetur in l.digna vox.C.de legib.

Religiosus sine rationabili causa dispensatus.

Papa non potest ad nutum & sine causa dispensare.

Hoc tamen dictum illorum non caret scrupulo : quia non potest sine causa rationabili legem instituere,cùm ratio sit de essentia & anima legis,in l.cùm ratio.ff.de bon.damn. & in c.erit autem. 4.dist.ex Isidoro,& 2.Cor.10. Data est potestas in ædificationem,& non in destructionem. Et licet nõ sit ligatus legibus suis coerciuè,siue vt pœnas suæ legis incurrat. & possit ab homine puniri:est tamen ligatus directiuè & ex honestate siue debito morali, vt habetur in rubr.quod quisque ius in alium statuerit,ipse eodem iure vtatur.ff.& si absque causa contraueniat, potest puniri à Deo.vnde non videtur esse tutus in conscientia & apud Deum.

Septẽ dispensandi causæ.

¶ Causæ autem dispensandi sunt septem. Prima est temporis varietas,siue importunitas,quæ rigorem non patitur.de hac in c.ꝑ remedio.1.q.7. Secũda est vtilitas,vt.s.alij facilius reuertantur ad bonum. de hac in ca. ipsa pietas. 22.q.1. Tertia est qualitas ꝑsonę,meriti,& scientiæ.de hac in c.tali,& c.didicistis.19.q.7.cùm alius æquè dignus & sufficiẽs nõ sit. Quarta est necessitas,de hac in d.c.tali. Quinta,pietas. Sexta,euentus rei. Septima,multitudo siue scandalum multitudinis.de hac in c.vt constitueretur.50.dist. Cauendum est tamẽ ne quis nutriatur siue alatur in scãdalo. Sed quia casus sunt innumerabiles,nec potest certa regula dari : ideo standum est in hoc arbitrio boni viri , qui si iudicauerit causam esse rationabilem,dispensatio erit licita.vt in c.Domino sancto. 50.dist. Et causa rationabili existente, prælatus peccat non dispensando.ar.c.quanto.in fi.2.q.5.

An Papa possit dispensare in iure diuino.

¶ Si dicatur quòd inferior non potest dispensare in lege superioris,sed obligatio voti & iuramenti est de iure diuino:igitur summus pontifex non potest dispensare. Respondet D. Tho.ꝙ sicut iure naturali & diuino tenetur homo implere votum & iuramentum : ita iure naturali & diuino tenetur homo superiorum legi obedire. Et tamen cum dispensatur in aliqua lege humana , non fit vt legi humanæ non obediatur : quia hoc est contra legem naturæ & mandatum diuinum:sed fit vt hoc quod erat lex, vel cõtinebatur sub lege, non sit lex , nec contineatur sub lege. Ita etiam authoritate dispensantis fit, vt hoc quod continebatur sub voto,vel videbatur contineri,non contineatur , inquantũ determinatur vel declaratur in hoc casu illud non esse cõgruam materiã voti. Et ideo cùm prælatus dispensat in voto,nõ dispensat in præcepto iuris naturalis aut diuini:sed determinat & declarat ꝙ id quod cadebat vel cadere videbatur sub determinatione obligationis humanæ(quæ nõ potuit omnia circunspicere)ampliùs nõ cõtineatur. Alij clarius soluũt, dicẽtes ꝙ duplex est ius diuinũ:quoddam est absolutũ,quod nõ cõsurgit ex aliquo facto humano , & in hoc prælatus nõ potest dispẽsare directè neq; indirectè siue ex cõsequẽti. Aliud est ius diuinũ, quod pẽdet & cõsurgit ex facto humano,vt obligatio voti & iuramẽti,quæ cõsequitur actũ humanũ, super quẽ prælatus à Deo authoritatem habet,ꝑ consequẽs super ea quę ipsum consequũtur:& in hoc licet prælatus nõ possit dispẽsare directè,potest tamẽ indirectè & ex consequẽti,ratione actuũ humanorũ,qui subiiciuntur

Ius diuinum duplex.

var

variationi, & super quos habet potestatem, vt dictum est, vel clarius, nõ dispensat authoritate propria, sed authoritate Dei, qui super tale ius dedit ei potestatem ex consequenti, ex quo dedit potestatem super id à quo illud ius pendet. s. super factum humanum. ¶ Notãdum præterea quòd irritatio, dispensatio, commutatio: & redemptio voti, differunt ab inuicem. Quia irritatio est annullatio obligationis voti, etiam sine quacunque causa: vt cum maritus dicit vxori, nõ placet siue nolo quòd serues hoc vel illud votum, absque scitu & consensu meo factum. Dispensatio autem est determinatio vel declaratio ex rationabili causa. Commutatio est annullatio obligationis voti, cum obligatione ad aliquid aliud faciendum. Redemptio verò voti, si distinguatur à commutatione, est annullatio obligationis voti, cum ligamine ad aliquid dandum: puta si ei qui vouit, peregrinationem, imponatur eleemosyna: puta tantum dare, quantum exposuisset eundo: vel aliquid huiusmodi. de hac redemptione voti habetur in tit. de voto & voti redempt. in antiquis.

Irritatio, dispensatio, commutatio, & redemptio voti differunt.

Ver. 15. DE IVRAMENTO.

A IVramentum est alius actus religionis & latriæ: & potest sic definiri: Iuramentum est inuocatio testimonij Dei, ad confirmationem dicti vel facti præteriti, præsentis, vel futuri. Et sic iurare est Deum in testem inuocare & assumere, protestariq; eum esse infallibilis veritatis, & omnium notitiam habere. Secundum aliquos, iuramentum est assertio vel negatio vera de aliquo possibili & honesto, sacræ rei attestatione firmata, & secundum iuristas, iuramentum, iusiurandum, & sacramentum idem sunt. Theologi tamen aliter sacramentum accipiũt, vt inferiùs dicetur. Iuramentum est duplex. s. iudiciale, hoc est delatum in iudicio à parte vel iudice, & hoc iuramentum aliquando coactè prǽstatur. cùm à iudice præsentatur: quia non potest recusari, licet bene quando prǽsentatur à parte. Aliud est iuramentum extraiudiciale, quod extra iudicium ex partium conuentione exhibetur. ¶ Quo ad modum iurandi. D. Tho. dicit, ꝙ duplex est modus iurãdi s. per simplicem contestationem, & per execrationem. Sed quia primus potest diuidi in duos: ideo tres modos iurãdi ponere possumus. Primus modus, qui fit simplici verbo: vt dicẽdo p Deum ita est, &c. Nõ enim est necesse (secundũ Panor. in c. Et si Christus. de iureiur.) ꝙ dicatur, iuro. Hic modus fit diuersis verbis, de quibus certa regula dari non potest. In antiquo testamento iurabant, Viuit dominus: &, Viuit anima mea: &, Viuit anima tua: in nouo verò testamento, & in primitiua Ecclesia, Testis est mihi Deus. Rom. 1. Et Philipp. 1. &, Testem inuoco Deum. 2. Cor. 1. &, Veritatem dico in Christo, & non mentior. Rom. 9. Testis est mihi cõscientia mea. 22. q. 1 c. Si peccatum. &, sic Deus me adiuuet, vt in c. de parẽtela 35. q. 6. Secundus modus iurandi per simplicem contestationem est, cùm interuenit aliqua res sacra: vt cùm iuratur inter manus Episcopi, vel super Euãgelia, aut crucem, aut reliquias Sanctorũ tangendo. Et quò ad hunc modum iurandi inuentę sunt plures solennitates, ad diuinam reuerentiam, & terrorẽ indiscretè iurantiũ, ad retrahendũ eos à periurio. Tertius modus iurandi est per execrationem, dum. s. aliquis se, vel aliquid ad se pertinens, ad pœnam obligat, vt credatur verum quod dicitur, & cùm quis inuocat Deum non solùm in testẽ, sed etiam iudicem & punitorem. vt, Si non est sic, non sit salus animę meæ. In antiquo testamento iurabant, Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat. Et sic iurasse videtur D. Paul. dicens: Ego testem inuoco Deum in animam meam. ¶ Iterum duplex dicitur esse iuramentum. s. assertorium & promissorium. Assertoriũ est propositionis de præsenti vel præterito. Promissorium est respectu propositionis de futuro. ¶ Difficultas est an sit iurare dicendo, in veritate, vel in fide, vel per fidem ita est. Quo ad primum sciendum, ꝙ hoc complexum (in veritate) dupliciter accipi potest. s. nominaliter & aduerbialiter. Si accipiatur nominaliter & ꝓ veritate simpliciter & absolutè, quæ est Deus, iuxta illud Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita: tunc est iuramentum. Si verò accipiatur pro veritate humana, non est iuramentum: quia non accipitur aliquod sacrũ. Si autem accipiatur aduerbialiter, vt idem est ꝙ verè siue veraciter & sine defectu, tunc non est iuramentum, sed bonus & seriosus modus dicendi, per quem agnoscimus ꝙ non ioco vel dubitanter loquimur. Hunc modũ loquendi docuit Christus, dicens: in veritate dico vobis, ꝙ multæ viduæ erant in diebus Heliæ, &c. & D. Pet. In veritate cõperi, ꝙ nõ est acceptor personarum Deus. Quo ad secundum pariter de fide dicendum est. Quòd si dicatur, per fidem theologam, vel per fidem quam habeo erga Deum, vel teneo de Deo, est iuramentum. Si verò pro fide humana, vel nobilis viri, quæ sępe deficit & fallit ac fallitur: tunc idem est quod fideliter, & tunc non est iuramentũ, sed quidam modus asserendi, maximè cùm non adsit intentio iurandi quæ requiritur ad iuramentum. Per hęc discutere poteris plures scrupulos timoratatum conscientiarum. ¶ Iuramentum esse licitum maximè in defectu testimonij humani, quod est per testes, vel instrumenta, vel confessionem partis (quæ sunt tria genera probationis) cõstat ex illo Deut. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen eius iurabis. Et ex illo Heb. 6. Homines per maiores suos iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. Et per alios passus & exempla D. Pauli superiùs allegata. Hoc tamen verum est, dummodo iuramentum habeat tres comites, de quibus Hier. 4. Iurabis, Viuit dominus in veritate, iudicio, & iustitia. Primò in veritate: vt. s. id quod iuratur, sit verum, vel saltem æstimetur verum. Et ad iuramentum absolutum, hoc est simpliciter & sine addito factum, oportet quòd sit iuranti euidẽter notum: puta aliquo sensu proprio sensatum. Si verò sit creditum vel æstimatum tantum, debet iurare per verbum Credo, vel Aestimo verum. Secũdò ad hoc quòd iuramentum sit licitum, requiritur iudicium discretionis: vt. s. non leuiter & absq; magna causa iuretur. Si enim quis pro minima causa requireret regis testimoniũ, iniuriam

2.2.q.89.ar.4

Iuramentum duplex.

1. Reg. 14.

4. Reg. 4.

An dicere in veritate vel fide aut per fidem sit iurare.

Luc. 14.

Act. 10.

Iuramentum probatur licitũ

Tres comites iuramenti.

ei

ei faceret: à fortiori si requirat Deum testem pro minima causa, hoc enim est assumere nomen Dei in vanum, ideo talis non potest excusari à peccato. Tertiò ad hoc q iuramētum sit licitum, requiritur iustitia, quod id quod iuratur fieri nō sit iniustum, hoc est prohibitum aut inhonestum, aut in detrimentum alterius, aut etiam inhonestum quantum ad personam suam vel alterius. & hoc

Iuramentum promissorium.

præcipuè in iuramento promissorio locū habet, quia in iuramento assertorio, maximè quod præstatur in iudicio, non attenditur honestas facti super quo iuratur, sed veritas. vnde testis tenetur super facto adulterii, quod.s.est inhonestum, veritatem dicere. Similiter non attenditur an ex depositione testium (dummodo verum dicant) sequatur præiudicium. Quia vt in pluribus propter depositionem testium pars quæ malam causam fouet, læditur. Sed in iuramēto promissorio, quod est de futuro agēdo, vel nō agēdo, requiritur iustitia & honestas: vt.s.non iuret se facturum aliqua illicita, &c. Quia talis peccaret iurando: facit enim irreuerētiam Deo, vocādo eum in testem suæ iniquitatis Nec tenetur implere: quia implēdo peccaret, faciendo iniustum, & si iniustum faceret, ad seruandum iuramentum emissum, duplici peccato peccaret: primò, quia iniustum facit: secundo, quia iniustitiam suam placere Deo arbitratur. Quæcunq; autem harum cōditionum deficiat, iuramētum est illicitum, & peccatum. ¶ Ex his sequitur primò, quòd omne iuramentum, in quo asseritur falsum, vel negatur verum, aut asseritur dubium & incertum, est illicitum: quia contra

Iuramentum indiscretum.

primam conditionem. Secundò, sequitur q omne iuramentum indiscretum est illicitum. Dicitur autem indiscretum dupliciter: primò per inconsiderationem, non plenè & deliberatè cōsiderando quid facit, sed leuiter: nec exhibet reuerētiam quam debet. Secundò propter defectum causæ sufficientis. Causa autem sufficiens est necessitas: vt cum à iudice præcipitur, aut aliàs in periculo cōstituitur, nisi iuret, vel competēs vtilitas reipublicæ, aut propria, quæ pēsari debet ad arbitrium boni viri. Requiritur ergo ad iuramentum ex parte iudicij discretionis, reuerentia, deuotio, fides, necessitas, vel vtilitas, & omnia quæ ad debitum modum iurandi pertinent. Hinc est quòd pueri ante annos pubertatis non debēt cogi aut admitti ad iurandum, propter defectum huius cōditionis, vt habetur in c.pueri.22.q.5. Si tamen ante tempus illud habēt vsum rationis cōpletum, & iurāt absq; cōditionibus requisitis peccāt mortaliter vel venialiter, secundum qualitatem periurij, quemadmodum & alij, vt habetur in c.1.de delictis puerorum. Propter eādem causam siue defectum repellūtur ij qui fuerūt aliàs periuri. Quod intelligēdum est de cōuictis & cōdemnatis: tales enim repellūtur à iudicio & cōtractibus, vt infames. De periuris autem notoriis ex facto dubium est, cùm tales sint penè innumeri. Syl. de Prierio dicit quòd si periurium sit publicum, vt si quis coram multis deliberatè iuret sup quatuor sancta Dei euāgelia tacta, & de aliquo quod est euidenter falsum, repellitur à testimonio. Sed si verba potuerūt esse iuratoria vel non iuratoria, aut si ex ira, vel dubitetur de modo iurādi: & si dubitetur an factū scienter esse tale, repelli nō potest, de iis in c.paruuli.22.q.5. Propter eādem causam repellūtur furiosi. vt in can. merito.15.q.5. Dicūt aliqui quòd iuramētum promissorium & indiscretum obligat iurātem, dum tamē sit de re iusta & possibili, potest tamē cum eo dispēsari. Tertiò sequitur quòd omne iuramētum, quòd vergit in detrimētum siue dispēdium salutis æternæ vel corporalis, est illicitum, & nō est seruandū. Per has conditiones possunt cognosci omnia iuramēta illicita. Concurrentibus tamen prædictis tribus comitibus seu conditionibus, iuramentum est licitum, etiam si sit promissorium, éstque obligatorium. ¶ Nec obstat quod Christus Mat.5. dixit: Audistis quia dictū est antiquis, Non peierabis. Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est: neq; per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia nō potes vnum capillū album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester est est, non non, vt non sub iudicio decidatis. Quia certum est quòd Christus (qui venerat ad honorandum patrem, vt habetur Ioan.8. Ego glorifico patrem meum:) non prohibuit honorem & reuerentiam Dei, quæ fit & datur Deo per iuramentum cū tribus prædictis conditionibus, dictū est enim quòd iuramentum est actus latriæ, & quòd in ipso est protestatio omnis scientiæ & infallibilis veritas Dei. Sed prohibuit assuetudinem iurandi, & ne absq; illis tribus comitibus iuretur: quia hoc esset assumere nomen Dei in vanum, quod est illicitū. Et hoc declarauit, inquiens, Vt nō sub iudicio decidatis. In iudicio.s.discretionis, si frequēter & absque causa in assuetudinem iurandi veneritis. Noluit ergo dicere, quòd adueniente præcepto iudicis ad imponendū finem controuersiis & confirmationem veritatis, aut aliqua alia rationabili causa occurrente, iuramentum esset illicitum. Et quamuis dixerit, Quod amplius est, à malo est: nō dixit tamen, Malum est: sed, à malo, non iurantis, sed ex peccato originali talis est orta fragilitas, quòd homines illi qui nō possunt probare testimonio humano, nolint simplici verbo credere, vel propter cupiditatem, vel fragilitatem veram vel æstimatam. ¶ Circa iuramentū p creaturas notandū est, quòd creaturę sunt dupli-

An iurare per creaturas sit licitum.

ces. Quædam sunt quæ ex se vel earum nominatione important aliquid diuinū. vt sancta quatuor Dei euangelia, Ecclesiæ sacramenta, & Sancti qui sunt in cœlo, gratia & dona supernaturalia, & quicunq; per illa iurant & ea in testimonium vocant: non ea vocare censentur, sed Deum qui in eis relucet. Et seruatis tribus prædictis comitibus, iuramentum per illas factum, non censetur illicitum. Aliæ sunt res nō sacræ, & si ponatur Deus in obliquo, vt puta per ignē Dei, vel aliquid huiusmodi: tunc inuocatur Deus conditor earum. Hoc modo prohibuit Christus iurare per cœlum, terrā, & alias creaturas, ne eis diuina reuerentia exhiberetur: sed nō simpliciter seruatis trib⁹ prædictis comitibus. Iudæi enim p angelos & creaturas iurabāt, vt dicit D.Hiero. D.Tho. dicit quòd

licet

licet iurare per creaturam relatam ad creatorem, prout relucet in ea vestigium veritatis. Addunt aliqui etiam si non apponatur Deus explicitè, quando illa creatura est aliquid, in quo principaliter fit memoria Dei, vt per animam, & conscientiam, immo etiam per cœlum, in iuramento facto per simplicem contestationem. In iuramento autem facto per execrationem, inducitur creatura aliqua, in qua diuinum iudicium execratur, vt cùm homo iurat per caput suum, aut filium, siue p aliam rem dilectam. Quòd autem Ioseph iurauerit per salutem Pharaonis, vtroque modo potest intelligi. s. per modum execrationis, quasi salutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modú contestationis, quasi contestando veritatem iustitiæ diuinæ: ad cuius executionem principes terræ cóstituũtur, hoc etiam iuramétum, Per animam & cóscientiam meam, per execrationé fieri potest. *In 3.sent. dist. 39.* *Gen. 42.*

¶ Circa obligationem iuramenti aduertendum est, q omne iuramentum, siue sit assertorium, siue promissorium, cùm tribus prædictis comitibus factú, est aliquo modo obligatorium. Ligat enim iurantem, saltem ad hoc vt veritas seruetur. Sed quia propriè obligatio respicit aliquid fiendum, vel non fiendum, ideo solum iuramentum promissorium de aliquo fiendo vel non fiendo, per se & nó per alias causas, dicitur propriè obligatorium, duplici obligatione: vna erga proximum, secunda erga Deum, ob cuius reuerentiam promissum seruandum est, nisi vergat in peioré seu deteriorem exitum. Quod contingere potest dupliciter, vno modo à principio, quando id quod iuratur, est per se malum: vt cùm iurat se perpetraturum homicidium, vel cùm est maioris boni impeditiuum: vt cùm quis iurat se non intraturum religionem, vel non facturum eleemosynam, aut alia opera consilij: vel est de indifferentibus, putà non loqui Guillelmo, aut núquam intrare domú eius. In primo casu peccat iurãdo & seruãdo: in secúdo verò & tertio casu peccat iurãdo, quia ponit obicem Spiritui sancto. Non peccat tamé, iuramétum seruãdo, cùm sit de opere consilij, vel indifferéti: melius tamé faceret, si iuramentum non seruaret. Alio modo vergit in deteriorem exitum, propter aliquid quod de nouo emergit: tunc iuramentum non obligat, nec est seruandum, maximè si illud de nouo emergens sit malum: vel si nó fuerit præmeditatum: sicut in iuramento Herodis, cuius iuramentum ab initio poterat esse licitum, intellecta códitione, si peteret quod dare deberet: sed audita petitione, illicita fuit impletio. Vnde D. Ambr. Est cótra officiú, promissum non núquam soluere sacramentum. Et ex hoc formari potest regula generalis, Quòd quandocúq; aduenit casus, in quo nó esset licitum iurare, vel non fuisset iuratum, si fuisset præmeditatum, iuramétum emissum, illo casu veniéte & durãte, nó ligat. Ex quo sequitur, quòd nó ligat non stantibus códitionibus appositis vel tacitis, quæ subintelligũtur vel exprimũtur de iure, de quibus glo. in c. quemadmodum & c. quinta vallis, de iureiur. Sũt autem octo códitiones principales, ad quas cæteræ possunt reduci. Prima, si Deo placuerit. de qua in c. beatus. §.1.22.q.2. Secunda, si superiori placeat. In omni enim iuramento excipitur authoritas superioris. vt in c. venientes. & c. eam te. de iureiur. Tertia, si res in eodem statu permanserit. vt in d. c. quemadmodum, puta si iurauerit accipere Bertam, quę postea fornicata est, aut effecta leprosa, vel reddere gladium ei, qui posteà factus est furiosus. Quarta, si seruetur fides siue promissum. Vnde dicitur communiter: Frangéti fidem, fides frangatur eidem. de hoc in c. peruenit eo. tit. Quinta conditio, si res honesta & possibilis fuerit, & iurans impossibilitatus nó fuerit. de hac in d. c. quemadmodum. & in c. quinta vallis. Sexta conditio, si iurauerit reddere pecuniam: intelligitur si numerata fuerit. de hac in l. indubitanti. ff. de non numerata pecunia. Septima, si iurauerit dare dotem. intelligitur si nuptiæ subsecutæ fuerint. vt in l. stipulationé. ff. de iure do. Octaua, si iurauit stare præceptis alicuius. intelligitur si rationabilia & moderata præceperit. Iuramentum enim non extenditur ad verisimiliter non cogitata. vt in d. c. quemadmodum. Nec obligat vltra consensum. vt in d. c. quinta vallis. Ex hoc sequitur q iuramétum metu vel aliàs indebitè extortum, & in quo quis non habuit animum se obligãdi, nó ligat quo ad proximum, licet obliget quo ad Deum, & obtinéda sit dispensatio. Idem de iuraméto dolosè exacto: vt de Gabaonitis. Nota tamé q obligatio voti maior est, quàm obligatio iuraméti: quia obligatio voti est ex fidelitate, quæ continet reuerétiam Dei. Obligatio verò iuramenti est ex reuerentia sola, & sic transgressio voti contra fidelitatem & reuerentiam, est maior trãsgressione iuraméti, quę est cótra reuerétiam tãtum. Et sic ex opposito, maior est obligatio voti. *Lib. 1. de offi.* *Octo conditiones.* *Iuramentum metu aut aliàs indebitè extortum.* *Obligatio voti est maior quàm iuramenti.*

¶ Circa interpretationem iuramenti nota resolutionem D. Tho. Quòd quãdo non est eadem intentio iurantis & eius cui iuratur: si hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentum seruari secundum intellectum eius cui iuratur, siue iuramentum præstatur. Vnde Isid. & habetur in c. quacunque arte verborum. 22. q. 5. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamen qui consciétiæ testis est, ita hoc accipit: sicut ille cui iuratur, intelligit, & dupliciter reus fit. quia nomé Dei in vanum assumit, & proximum dolo capit. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur secundum intentionem suam. Vnde D. Greg. Aures humanæ talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Nec iurans sine dolo aliter obligatur, quàm secũdum intentionem suam interiorem. Sed in foro contétioso vbi intétio ignoratur, obligatur secũdum quod verba accipi solét. ¶ De dispésatione iuraméti eodé modo dicendum est, sicut suprà dictum est de dispésatione voti, & hæc in pręsentiarum de iuraméto sufficiãt. Si ampliora desideras, vide D. Tho. in prædicta quæstione, & in summistas sup verbo, iuramentú. *2.2.q.89. art.7.ad.4.* *27. Bona.*

Ver. 16. DE ADIVRATIONE.

ADiuratio est alius actus religionis: quę nihil aliud est, quàm inuocatio diuini nominis, ad inducendum alios ad aliquid agendum, vel nó agédum. Et fieri potest dupliciter. s. p modum *2.2.q.60. ar. 1.2.& 3.*

deprecat

deprecationis siue obsecrationis,& per modum compulsionis. Primus modus est,per reuerétiam diuini nominis obsecrare, & licitum est inferioribus hoc modo vti erga superiores.Secũdus modus est,per reuerétiam diuini nominis præcipere vel prohibere Et hoc modo licitum est vti superioribus erga subditos, quo quidem modo sæpe vtũtur prelati religiosorum , qui præcipiunt vel prohibent in virtute Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ. *Dæmones quo modo adiurãdi* Dæmones autem non licet adiurare per modum deprecationis,neque compulsionis, ad aliquid per eos sciendum vel obtinendum : quia hoc pertinet ad aliquam societatem,quæ prohibita est haberi cum ipsis,iuxta illud.2.Cor.6.Quæ societas lucis ad tenebras,& c.Ex speciali tamen instinctu Spiritus sancti,per modum compulsionis, licet eos adiurare,sicut legimus aliquos sanctos operatione dæmonũ fuisse vsos.D. enim Iacobus per dęmones fecit Hermogenem ligari,& ad se adduci. Per hũc modum compulsionis possunt Christiani adiurare dęmones secundum potestatem à Christò sibi datam.s.vt egrediantur à corporibus obsessis,& ne nobis aut fidelibus noceant. Vnde Mat.vlt. Signa autem eos qui crediderint,hęc sequentur.In nomine meo dęmonia eiicient.Et Luc.10. Ecce dedi vobis potestatẽ supra serpentes,& scorpiones,& supra omnem virtutem inimici:& nihil vobis nocebit. ¶ *Creaturas irrationabiles an liceat adiurare* Creaturas verò irrationabiles secundum se non licet adiurare,neque per modũ deprecationis, neq; per modum pręcepti:quia non sunt capaces, aguntur enim , & non agunt. Sed si referatur adiuratio ad Deum , qui eas dirigit,licitum est per modum deprecationis , quod pertinet ad eos qui miracula faciunt.Si verò referatur adiuratio ad diabolum,qui irrationabilibus vtitur in nocumentum nostrum , licitum est per modum compulsionis & pręcepti. Et talis est modus adiurandi in exorcismis Ecclesiæ, per quos dęmonũ potestas excluditur ab irrationabilibus & insensibilibus creaturis.

Ver. 17. DE LAVDE ET CANTV.

2.2.q 91. In 2.li. retrac. Alius religionis actus exterior,est assumptio diuini nominis in laude & cantu vocali. Et quia a
fuit quidam Hylarius,de quo meminit D.Aug qui detrahebat cantui Ecclesiastico,& illum sequuti sunt Valden.& post eos Ioannes Vviclesz & neoterici hęretici, qui non verentur Ecclesię cantores vocare sacerdotes Baal,& boatores.Ideo hîc paululum insistẽdum est. In primis certum est,quòd de omnibus à Deo datis gratias agere debemus Deo.Iuxta illud 1.Thessal.5.In omnibus gratias agite:hęc est enim voluntas Dei.Rationem autem assignat D.Iacob.1.c.suę canonicę epistolę:Quia omne datum optimum,& omne donum perfectum,desursum est,descẽdẽs à patre luminum.hoc egerũt sancti patriarchæ,Abel,Noe,& Abraham,de rebus exterioribus:ergo à fortiori de corpore,mẽte.& voce,cùm sint maiora dona.Certum est etiam filios Israel trãsacto mari rubro,& Pharaone submerso,hymnũ domino modulasse,Exo.15. Cãtemus domino, gloriosè enim, &c.1.Para.6.Dauid instituit cãtores,vt cãtarẽt ante arcam , & Psal. 64. inuitabat omnes: Venite, exultemus domino,iubilemus Deo salutari nostro,&c.Et Esa.6. de Seraphin dicitur quod clamabat *Luc.1.* alter ad alterũ, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Ec in nouo testamẽto habemus cãticum Zacharię,Simeonis,& D.Virginis. Insuper Luc.2.in natiuitate Christi. Subitò facta est cum angelo multitudo militiæ cęlestis exercitus laudãtium & dicentium:Gloria in altissimis Deo,& in terra pax hominibus bonę volũtatis.Et Act.16.de Pau.& Sylla dicitur,quòd media nocte adorantes laudabãt Deũ:& audiebãt eos qui in custodia erãt. Quod & alios Christianos fecisse cõmemorat Plin. secũdus.qui tũc prouinciam administrabat:qui in epist.ad Traia.de Christianis scribẽs. dicit: Hęc fuit summa vel culpę vel erroris eorum:quod essent soliti ante lucẽ cõuenire, carmẽq; Christo suo, *In hist. Ecclesia. li.3.c.32.* quasi Deo,canere.Et Euseb.Cęsarien.dicit:Sed & Christi exemplo inoleuit(s.cãtus) qui post cœnam hymnum dixit.D.Ignatius,D.Ioannis Apost.discipulus, post D.Pet.3.Antiochenę Ecclesię episcopus,audiuit choros angelorum,antiphonas sanctę Trinitatis decãtãtium.Ideo instituit eas *De insti. cle. c. 76.* inter psalmos decãtari.Et in Tolletano concilio cap.12.habetur:Sicut orationes,ita & hymnos ad laudem Dei compositos,nullus vlterius improbet,& in cõcilio Agaten.c.30.fuit idem decretum, & rationem assignat Rabanus,Psalterium idcirco cum melodia cãtilenarum suauium ab Eccle- *9.Confes.* sia frequentatur.quo potius animi ad compunctionem flectantur,& D.Aug.ait:Adducor cãtandi consuetudinem approbare in Ecclesia,vt per oblectamenta aurium,animus in affectum pietatis assurgat,& de seipsu in nono Confessionum dicit:Fleui in hymnis & canticis, suauè sonantis Ecclesiæ vocibus acriter commotus. Ex præmissis apparet vesania & blasphemia hæreticorum.

§. 6. DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS.

Peccata religioni opposita sunt quinque,scilicet superstitio,tentatio, periurium, sacrilegium, C
simonia.

Ver. 1. DE SVPERSTITIONE.

2.2.q.92.ar.1. Superstitio est vitium religioni oppositum,secũdum excessum,nõ quòd plus exhibeat in cultũ D
diuinum,quàm vera religio:sed quia exhibet cultum diuinum cui nõ debet,vel eo modo quo *Superstitionis definitio & diuisio.* non debet,& sic superstitio est indebitus cultus diuinitatis. Superstitionis duæ sunt species principales. Prima est, qua exhibetur cultus Deo vero , sed modo indebito. Secunda species superstitionis est,quando exhibetur diuinus cultus ei cui non debetur.Quantum ad primam , sciendum *art 1. 2.2.q.93.ar 1. Cultus perniciosus.* quòd aliquis duobus modis potest indebitè cultum exhibere Deo vero.Primò quãdo exhibet cultum perniciosum.Secũdò quando cultum superfluum.Cultus perniciosus Deo exhibetur,quando per cultum exteriorem aliquid falsum significatur.Quod cõtingit dupliciter. Primò ex parte rei significatæ, à qua descendit significatio cultus:vt vti sacramentis & cæremoniis veteris legis, quibus Christi mysteria figurabãtur , talia enim obseruãdo quis protestatur Christũ nõ venisse,

vel

vel ministeria non impleuisse,& ideo mortaliter peccat. Vnde Gal.5.Si circũdimini,Christus ni-
hil vobis proderit.Euacuati enim estis à Christo,qui in lege iustificamini. Alio modo contingere
potest falsitas in exteriori cultu,ex parte colentis,& præcipuè in cultu communi,qui p ministros
exhibetur in persona totius Ecclesiæ.Sicut enim falsarius esset.qui aliqua proponeret ex parte ali-
cuius,quæ nõ essent ei cõmissa:ita si minister in persona Ecclesię exhibet cultũ Deo cõtra modum
diuinæ authoritatis ab Ecclesia cõstitutum,& in Ecclesia cõsuetũ. Vnde D.Ambr.dicit:Indignus
est qui aliter aliud celebrat mysterium, quàm quod Christus vel Ecclesia tradidit. Et propter hoc
etiã glo dicit,ad Col. 2.Superfluus cultus est, quãdo traditioni humanæ religionis nomẽ appli-
catur. Et sic peccãt,qui Sãctorum falsas reliquias colendas proponunt,& offerẽtes votiuas statuas
siue imagines miraculorum seu beneficiorum falsorum affigẽtes eas imagini Crucifixi seu san-
ctorum,alicuius lucri gratia,vt.s. alij inde prouocati ad similia offerẽdum cõcurrãt. Tales peccãt
mortaliter:quia irreuerentiã notabilẽ faciunt in actu colẽdi. Et hoc peccato etiã peccare vidẽtur, art.2.
qui ad fantasiã certas missas vel officia cõponunt, & absq; Ecclesiæ authoritate aliis celebranda
proponunt. Quo ad superfluum dupliciter:vno modo secundum absolutã quãtitatẽ,& hoc modo *Superfluũ dici tur dupliciter.*
nõ potest esse aliqd superfluũ in diuino cultu:quia nihil potest homo facere, quod nõ sit min⁹ eo
quod debet Deo. Alio modo potest esse aliquid superfluum secundum quãtitatem proportionis:
quia.s.nõ est proportionatum fini diuini cultus,qui est vt homo det Deo gloriã, & ei se subiiciat
mente & corpore. Et ideo quicquid homo facit,quod ptinet ad Dei gloriã,& ad hoc quòd mens
hominis Deo subiiciatur,& etiã corpus p moderationẽ cõcupiscẽtiarum secundum Dei & Eccle-
się ordinationẽ,& cõsuetudinẽ eorũ cum quibus homo cõuiuit,nõ est superfluum in diuino cultu
Si autẽ aliquid fit quod,quãtum est de se,ad prædictum finẽ nõ seruit, aut etiã si fit præter Dei &
Ecclesię institutionẽ,vel cõtra cõsuetudinẽ cõmunẽ eorum inter quos homo cõuiuit : totum hoc
reputãdum est supfluum & superstitiosum,quasi in exterioribus solùm cõsistẽs, & ad interiorem
Dei cultum nõ ptinẽs vnde actiones iucunditatis ad supfluum cultum spectãt, vt decãtatio can-
tilenarum per organa & alia instrumẽta musicalia,quæ aliquãdo auertunt ab interiori cultu. Ad
supfluum etiã cultum ptinet quicqd in Ecclesia dicitur aut fit supra rubricas seu statuta:vt si bis
dicatur Alleluia,vbi semel scriptum est,& si fit in missa crucis signum vbi nõ mãdatur fieri:aut si
plures clerici aut cãtores.q̃ cõsuetum est,parẽtur,secundum dominum Caietanum in Summula.
Ad hoc genus potest reduci cultus diminutus,si quis eorum quæ in rubricis scripta sunt, aliquid
omittat. Superstitio autẽ,qua exhibetur diuinus cultus ei cui nõ debetur,diuiditur in idololatriã,
superstitionẽ diuinatiuã,& superstitionem obseruãtiarum,de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 2. DE IDOLOLATRIA.

A IDololatriam D. Paul. superstitionem nominauit,cum ait:Viri Atheniẽses p omnia quasi sup- *Act.17.*
stitiosos vos video,est autẽ idololatria exhibitio diuini cultus facta creaturæ. Quod olim ab ali- *2.2.q.94.ar.1.*
quibus fiebat idolis,hoc est simulacbris earum rerum,quæ nullam habẽt virtutem seu dignitatẽ
quia quidam per quasdã artes nefarias,simulachra quædam constituebãt,quæ virtute dæmonio-
rum,aliquos certos effectus habebant. vnde putabãt in ipsis simulacbris esse aliquid diuinitatis:
& per consequens quòd diuinus cultus eis deberetur. Et hic fuit error Hermetis Trismegisti,vt *8.de Ciu.Dei.*
D.Aug.dicit. Alij verò non exhibebant cultum diuinitatis simulachris,sed creaturis:quarum erãt
simulachra,& vtrunq; eorum reprobatur Rom.1.vbi quantum ad primum,dicitur,Mutauerunt
gloriam incorruptibilis Dei,in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis,& volucrum,& qua- *art.3.*
drupedum,& serpentium. Quantum ad secundum subdit:Coluerunt & seruierunt potius crea-
turæ,quàm creatori. Hoc peccatum est grauissimum:quia quantum est de se,æquiparat creaturã
creatori:& negat Deum verum esse Deum,cùm nõ possint esse plures dij p essentiã. ¶ Idololatria *De inchoatione idololatriæ.*
secundum Iudæos incœpit in secunda mundi ætate,ab Ismaele,quem primò simulachrum ex lu-
to finxisse asserunt. Alij dicunt quòd à Nẽbroth, qui cogebat homines ignẽ adorare vel à Nino,
qui imaginẽ Beli filij sui fecit adorari. Sap.14. Acerbo luctu dolẽs pater sibi rapti filij,fecit imagi-
nẽ : & illum qui tũc quasi homo mortuus fuerat,nunc tãquã Deum colere cœpit. Deinde proce-
dente tẽpore,inualescẽte cõsuetudine,hic error tanquã lex custoditus est, & tyrãnorum imperio *2.2.q.94.ar.4*
colebãtur figmẽta. Apud Græcos verò (vt refert Isid.) Prometheus primus simulachra hominum
de luto finxit. Idololatriæ causa dispositiua fuerunt homines, vel ex affectu,vel ignorãtia. Causa
verò initiatiua & consummatiua processit ex parte dęmonum,qui in idolis dando respõsa, & fa-
ciendo aliqua quæ hominibus videbãtur mirabilia,se colẽdos & adorãdos vt Deos,hominib⁹ ex-
hibebãt. Cessauit autẽ idololatria magna ex parte in sexta ætate, p virtutem & doctrinã Christi.

Ver. 3. DE SVPERSTITIONE DIVINATIVA.

B SVperstitio diuinatiua est exhibitio cultus debiti eis qui sibi vsurpãt cognitionem futurorum *2.2.q.95.ar.1.*
euentuum,vel pręsentium,aut pręteritorum occultorum. Et sic Diuinatio est vsurpatio diui-
næ cognitionis,vt futurorum contingentium ad vtrumlibet,qui ex causa necessaria cognosci nõ
possunt. Vnde Esa.41. Annũtiate quæ vẽtura sunt in futurum:& sciemus quia dij estis vos:aut est
vsurpatio cognitionis præteritorum vel præsentium occultorum,quæ nõ possunt humana ratio-
ne cognosci. Vnde diuini dicuntur,quasi Deo pleni:diuinitate enim plenos se simulãt,& fraudu-
lentia quadã hominibus futura cõiectãt. Qui ergo pręsumit talia prænuntiare, nisi Deo reuelãte, *Diuinus siue diuinator.*
dicitur diuinator. Sed prænuntiare ea quæ ex necessitate veniunt,sicut ẽclipses, vel vt in plurib⁹,
quæ humana ratione cognosci possunt aut experientia,non est diuinatio,neque peccatum. Diui-

natio semper in malam partem accipitur, vt dicit D.Hieron.super Michęam,& est semper pecca-
tum tam diuinare, quàm ad diuinatores recurrere. Vnde Deut.18.dicitur: Caue,&c. Omnis enim
diuinatio ex operatione dęmonum prouenit explicitè vel implicitè. Explicitè, quando dęmones
expressè inuocantur, ad sciendum futura vel occulta. Implicitè verò, quando qui habent pactum
tacitum vel expressum cum dęmonibus vocãtur: vel quia dęmones se ingerũt vanis inquisitioni-
Psal.39. bus futurorum, vt mentes hominum implicentur vanitate, de qua dicitur in Psal. Non respexit in
vanitates & insanias falsas. Vana autem inquisitio futurorum est, quando aliquis futurum pręco-
gnoscere tentat, vnde præcognosci nõ potest.

Ver. 4. DE SPECIEBVS DIVINATIONIS.

2.2.q.95. ar.3. Diuinationis duo sunt genera. Primum per expressam dæmonis implorationem siue inuoca- C
tionem vel cùm præter intentionem hominis dæmon se occultè ingerit ad prænuntiãdum
futura, vel præsentia quędam hominibus ignota. Hęc diuinatio est peccatum mortale, duplici ra-
tione. Primò propter cõmunicationem & societatem illicitam, quæ prohibita est, vt suprà dedu-
2.Cor.6. ximus. Ex D.Paul. Quæ conuentio,&c.& Esa.28. Dixistis, percussimus fœdus cum morte,& cum
inferno fecimus pactum. Secundò propter periculum, quia dæmon intendit perditionem homi-
num ex suis responsis,& si aliquando verum dicat, malo tamen fine. s. vt homines assuefaciat ad
credendum ei. Vnde Athanas. exponens illud quod habetur Luc.4. Increpauit illum dicens, Ob-
mutesce, ait: Quanuis vera fateretur dæmon, compescebat tamen Christus eius sermonem, ne si-
mul cum veritate etiã suam iniquitatem promulgaret. vt nos etiam assuefaciat, ne curemus de ta-
libus,& si vera loqui videantur. Nefas enim est vt (cùm ad sit scriptura diuina) à diabolo instrua-
Inuocare dæmonẽ quid sit. mur. Nota tamen quòd aliud est inuocare dæmonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente.
Quod quandoque licet per adiurationem, per modum compulsionis diuina authoritate, propter
aliorum vtilitatem, vt dictum est, cùm de adiuratione ageretur. Nunquam tamen licet eos inuo-
Diuinatio per dæmonem. care, quæcunq; vtilitas sequatur: quia non potest comparari detrimento spiritualis salutis. Huius-
Præstigium. modi autem diuinatio quinque modis à dæmone fieri cõsueuit: primò per præstigium, ex eo quòd
oculi hominum, dæmonum operatione perstringũtur, dum dæmones præstigiosis factis ac simu-
Somniorum obseruatio. latis apparitionibus se aspectui & auditui hominum ingerunt. Secundò per somnia, quorum ob-
seruatio probibita est Deut.18. Non sit in te qui obseruet somnia: quanuis obseruare somnia quæ
fiunt ex diuina reuelatione non sit malum. Deus enim ministerio angelorum aliqua reuelat ho-
minibus in somniis: vt habetur Num. 12. Si quis fuerit Propheta Domini in visione apparebo ei,
vel per somnium loquar ad illum. Et Matth.2. Ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph.
Tunc seruanda sunt,& faciliter cognosci possunt: quia post somnium in vigilia instinctu diuino
certificantur, quod nõ fit, quãdo ex solicitudine vel dæmonũ illusione proueniũt. Licitũ tamẽ est
medicis cõsiderare somnia: quia prosunt ad cognitionem corporalis immutationis infirmorum.
Tertiò per mortuorum aliquorum apparitionem. Et hæc species vocatur Necromantia. Quia (vt
Necromantia. dicit Isid. in lib. Ethimolog.) Necros Græcè, Latinè mortuus, Mancia, Diuinatio, interpretatur.
Quia quibusdam deprecationibus adhibito sanguine videntur resuscitati mortui diuinare,&
ad interrogata respondere. Quartò per homines viuos habentes spiritus siue dæmones familiares
in arreptitiis,& hæc diuinatio dicitur Phitonica, siue p Phitones: sic dicti, Isidoro authore, à Phi-
tone Apolline, qui dicebatur author diuinandi. Quintò dæmones futura prænuntiãt per aliquas
figuras vel signa, quæ in rebus animatis apparere faciunt. Et hoc in diuersis corporibus, præcipuè
quinque & secundum hoc diuersis nominibus nuncupantur. Si in ligno, vel ferro, vel lapide po-
Geomantia. lito, vocatur Geomantis. Si autem in aqua, vocatur Hydromantia. Si in igne, vocatur Pyromantia.
Hydromãtia. Pyromantia. Si in aere, Aereomantia. Si autem in visceribus animalium immolatorũ in aris dæmonum, vo-
Aruspicium. catur Aruspicium. Omnes isti nouem modi pertinent ad Necromanticos.¶ Secundum genus di-
Diuinationis modi sine dæmonis inuoc. uinationis est, quod fit absque expressa dæmonum inuocatione. Istud in duo genera diuiditur.
Primum est, cùm ad cognoscendum futura consideramus dispositiones & motus aliquarũ rerũ,
& hoc fit septem modis. Primò ex consideratione situs & motus stellarum, quæ non se extẽdũt ad
futura cõtingẽtia, præcipuè humana,& hoc pertinet ad Astrologos: qui & Genethliaci dicuntur,
propter natalium cõsiderationes dierum. de his D.Aug. in 4. Confessio. ait: Illos planetarios (quos
Mathematicos vocãt) consulere nõ desistebam: quasi nullum esset eis sacrificium,& nullæ preces
ad aliquem spiritum ob diuinationem dirigerentur, quod tamen Christiana & vera pietas expel-
lit & damnat. Secundò per voces auium, aut quorũcunque animalium, & etiam sternutationem
Augurium. hominum,& hoc vocatur Augurium. Tertiò per motus vel per saltus mẽbrorum eorundem: &
Auspicium. vocatur Auspicium, ab inspectione auium. Quartò circa verba hominum absq; intentione dicta,
Omen. & hoc vocatur Omen, si verò considerentur aliquæ figuræ vel lineationes in manibus existentes,
Cheiromantia. diuinatio ex eis sumpta Cheiromantia vocatur, quasi diuinatio manu. Cheiros enim Græcè, ma-
nus dicitur: & mãtia, diuinatio. Si autẽ cõsiderẽtur signa in spatula alicuius animalis apparentia,
Spatulamãtia. vocatur Spatulamãtia. Aliud genus diuinationis, quod fit absq; expressa inuocatione, est cùm ex
cõsideratione eorum quæ eueniũt ex quibusdam actibus, quæ ab hominibus seriò fiũt, procedi-
tur ad aliquid occultum inquirendum: vt si quis furtum vel malum aliquod fecerit: vel si quæ-
ratur quid agendum sit, vel futurum sit, siue per punctorũ considerationem, siue per cõsideratio-
nem figurarum, quæ proueniunt ex plumbo liquefacto in aquã proiecto, siue ex quibusdam ce-
dulis scriptis, in occulto repositis, dum cõsideratur quam quis partem accipiat: vel etiã ex festucis
inæqual

inæqualibus propositis quis maiorem accipiat: vel etiã ex taxillorum proiectione, quis plura puncta proiiciat: vel etiam cum consideratur quid aperienti librum occurrat, quæ omnia sortiũ nomen habent. ¶ Sors igitur dicitur cùm aliquid seriosè fit siue statuitur ab hominibus, vt ex eius euentus consideratione aliquod occultum innotescat. Sors (secundum D. Tho.) est triplex. s. diuisoria, consultoria, & diuinatoria. Sors diuisoria, est quæ ordinatur ad diuisionem aliquarum rerũ, siue sit res possessa, siue honor, siue dignitas, siue actio siue pœna. Sors consultoria dicitur, cùm inquiritur quid agendum sit. Diuinatoria, cùm inquiritur quid futurum sit. Et si in his sortibus expectetur euentus à dæmonum suggestione, vel secundum dispositiones stellarum, quibus nõ subduntur actus humani: erit sors illicita. Prout Ezech. 21. de rege Babylonis legitur, qui stetit in biuio, commiscens sagittas, interrogauit idola, & exta cõsuluit. Si verò expectetur à fortuna (prout communiter fit in diuisoria, in his in quibus non possunt homines faciliter concordari quasi fortunæ exponentes, quis quid vel quam partem accipiat) non videtur esse vitium, nisi fortè vanitatis: cum. s. fit absq; necessitate, vel cum leuitate animi. Si autem expectetur euentus à Deo, iuxta illud Prouer. 16. Sortes mittuntur in signum, sed à Domino temperantur, & talis sors, secundũ se, non est illicita. Tali sorte multos in sacris literis vsos fuisse legimus. Iosue 7. ex præcepto Domini iudicio sortium puniuit Acham, qui de anathemate surripuerat. Saul etiam sorte deprehendit Ionatham mel comedisse. 1. Reg. 14. Ionas pariter propheta à facie Domini fugiens sorte deprehensus est, & in mare proiectus. Zacharias etiam sorte exiit, vt incensum poneret, Luc. 1. Circa tamen huiusmodi sortium expectationem euentus à Deo, ad hoc quòd licitè fiat, quatuor obseruanda sunt: quibus, vel altero illorum deficiente, peccatum incurritur. Primum q̃ sit necessitas: quia si absque necessitate, & vbi humana ratio sufficit, ad sortes recurratur, ad tẽtationem Dei pertinere videtur. Vnde D. Ambr. dicit super Lucam, Qui sorte eligitur, humano iudicio comprehẽditur. Secundum quòd stante necessitate cum reuerentia mittatur sors. vnde super Act. Apost. dicit Beda: Sed si qui necessitate compulsi, Deum putant sortibus, exemplo Apostolorum, consulendum, videant hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fusis, egisse. Tertium, q̃ diuina oracula ad terrena negotia nõ conuertantur. Vnde D. Aug. ad inquisitionem Ianuarij dicit: Hi qui de paginis euangelicas sortes legũt: & si optandum sit, vt id potius faciant, quàm ad dæmonia consulenda concurrant: tamẽ ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia. & ad vitæ huius vanitatis diuina oracula velle conuertere. quoniam non adhibeantur sortes in electionibus Ecclesiasticis, quæ Spiritus sancti inspiratione fieri debent. Vnde (sicut Beda dicit super Actus Apostol.) Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte quæritur: quia. s. nondum erat plenitudo Spiritus sancti in Ecclesia effusa. Septem autem diaconi posteà non sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secus autem in temporalibus dignitatibus, quæ ad dispositionem terrenam ordinantur: in quarum electione plerunque homines sortibus vtuntur, sicut & in temporalium rerum diuisione. Hoc vltimum dictũ limitat dominus Caietanus in Summula, super verbo Sors, si absq; periculo iustitiæ aut boni communis fiat. vt si inter idoneos sortes mittantur. In aliis autem casibus, si necessitas immineat licitum est cum debita reuerentia sortibus diuinum iudicium implorare. Vnde D. Aug. in epist. ad Honoratum dicit: Si inter Dei ministros sit disceptatio, qui eorum persecutionis tempore maneant (ne fuga fiat omnium) & qui eorum fugiant, ne morte omniũ deseratur Ecclesia: Si hæc disceptatio aliter non potuerit terminari: quantum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant, sorte eligendi sunt. Et in 1. de Doct. Christiana dicit. Si abundaret aliquid quod oporteret dari eis qui non haberent: nec duobus dari potuisset: Si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia vel aliqua vrgenti necessitate superaret: nil iustius faceres, quàm vt sorte eligeres, cui dandum esset quod dari vtrique nõ posset. Sed cum ad dæmonem recurritur non solùm explicitè, sed etiã implicitè, vt contingit inquirentibus p sortes, occulta, & non à Deo, & vniuersaliter ea quę a sola natura intellectuali sciri aut fieri possunt: ex eo enim quod nõ quærũt à Deo, neq; à natura: neque a fortuna qui hoc petunt, coguntur (velint nolint) fateri. quòd ad dæmonem implicitè recurrãt, dũ ad sortes recurrũt: de his in c. sortes. 26. q. 5. dicitur. Sortes quibus cũcta vos vestris discriminatis prouinciis, quas patres damnauerunt, nil aliud quàm diuinationes & maleficia decernimus. Quamobrem volumus illas dãnari, & vltrà inter Christianos nolumus nominari: & ne exerceãtur, anathematis interdicto p̃hibemus.

Sors quid sit. *2.2.q.95 ar 8.* *Sors triplex.* *Sors consultoria.* *Sors diuinatoria.* *In sortibus quatuor sunt obseruanda.* *Ionæ 1.* *Act. 1.*

Ver. 5. DE SVPERSTITIONE OBSERVANTIARVM.

a SVperstitio obseruantiarum est, quando obseruantur aliqua ad aliquos euentus futuros, quæ non sunt ad illos causæ naturales, quia licitum est causas naturales obseruare, & applicare ad suos effectus. Si verò res quæ adhibentur ad futuros euentus, non possunt ex natura sua illas causare & producere: nõ adhibẽtur tãquam causæ, sed solum quasi signa: & sic pertinent ad pacta significationũ cum dæmonibus inita. Vnde D. Aug. dicit: Alliciuntur dæmones per creaturas, quas nõ ipsi, sed Deus condidit, delectationibus pro sua diuersitate diuersis: nõ vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusq; delectationi cõgruũt, p varia genera lapidũ, herbarũ, lignorũ, animalium, carminũ, & rituũ. Et huiusmodi obseruãtiæ suot reliquiæ idololatriæ: processerũtque ex vanitate humana, cooperante dæmonum malitia, qui nitũtur animos hominum huiusmodi vanitatibus implere. Huiusmodi obseruãtiæ illicitæ, sunt penè innumerę. Nec potest circa eas certa regula dari. Omnes tamẽ ad tres fines cõmuniter ordinãtur. s. ad acquirẽdã scientiã, vel sanitatẽ, vel ad euitãda infortunia, siue ad cognoscẽda fortunia & infortunia, vt infortunia possint vitari.

2.2.q.96.ar.2. *22 de Ci. Dei.* *Superstitio obseruantiarum ad tres fines ordinatur.*

Ars notoria. Primum pertinet ad artem notoriam quam aliqui Magicam vocãt: quæ ad acquirẽdam sciẽtiam docet certa ieiunia & orationes obseruare, inspectiones figurarum, & prolationes verborũ ignotorum. Hæc autem ars notoria reprobata est: Deut. 18. dicitur: Non inueniatur in te, qui quærat à mortuis veritatem, quæ inquisitio innititur auxilio dæmonum. Sed per obseruãtias notoriæ artis inquiritur cognitio veritatis per quędam pacta significationum cum dæmonibus per priscos idololatras contracta: quia vtitur quibusdam, quæ nõ habent secũdum se virtutem causandi sciẽtiã, vt ex prædictis patet. Circunspectio figurarum & prolatio verborum ignotorum nõ habent ex se aliquam virtutem: & ideo huiusmodi ars non vtitur vt causis, sed vt signis: nõ vt signis diuinitus institutis, vt sunt sacramenta. Relinquitur ergo ꝙ sint signa superuacua, & per cõsequens pertinentia ad pacta quædam significationum cũ dęmonibus fœderata, & ideo est penitus repudiãda *In 2. de Doctri. Christ.* & fugienda Christiano: sicut & aliæ nugatoriæ vel noxiæ superstitiones, vt D. Aug. dicit. Est etiã inefficax, cùm per huiusmodi artem non intendatur cognitio scientiæ per modum homini connaturalem. s. vel inueniendo vel addiscendo. Cõsequens est ꝙ illi effectus expectentur à Deo vel dæmonibus. Certum est autem aliquos à Deo scientiam & sapientiam per infusionem habuisse sicut legitur de Salomone 3. Reg. 3. & 2. Paral. 1. Dominus etiam discipulis suis dixit, Luc. 21. Ego dabo vobis os & sapiẽtiam, cui nõ poterit resistere & cõtradicere omnes aduersarij vestri. Sed hoc donum non datur quibuscunq;, neque cum certa obseruatione: sed secũdum arbitrium Spiritus sancti 1. Cor 12. Alij quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, secundũ eundem spiritum, hęc autem omnia operatur vnus & idem spiritus, diuidens singulis prout vult. Ad dæmones autem nõ pertinet illuminare intellectum. Cùm igitur acquisitio scientiæ fiat per illuminationem intellectus: sequitur ꝙ nullus vnquam per dæmones scientiam acquisiuit. Possunt tamen dæmones hominibus colloquentes, verbis exprimere aliqua scientiarum documenta: sed *In lib. de Doctri. Christ.* hæc nõ quæritur per artem notoriam. ¶ Ad sanitatem consequendam aliqui (secundum D. Aug) obseruãt ligaturas herbarum, ossium mortuorum breuium, verborum, & alia quædam remedia, quæ medicorum disciplina condemnat, siue in præcãtationibus. siue in quibusdã notis, quas characteres vocãt, siue in quibusdam suspendẽdis aut insignãdis: cum talia nõ habeãt ex se virtutem: consequens est huiusmodi obseruãtiam ex dæmonum suggestione venisse. Notandum tamen ꝙ *Circa breuia tria sunt cauenda.* in omnibus incantationibus vel scripturis, suspensis aut alligatis, tria consideranda sunt. Primò quid sit quod profertur vel scribitur, quia si est aliquid ad inuocationem dęmonum pertinẽs, manifestè est superstitiosum & illicitũ. Secundò ne aliquid falsitatis contineãt, quia sic eius effectus non posset expectari à Deo, qui non est neq; potest esse testis falsitatis. Tertiò cauendum est ne cũ verbis sacris contineãtur aliqua vana: purà aliqui characteres inscripti, præter signum crucis: aut si spes habeatur in modo scribendi, aut ligãdi, aut in quacunque huiusmodi vanitate, quæ ad diuinam reuerentiam nõ pertineat, quia hoc iudicaretur superstitiosum. Et sic intelligitur id quod D. Chrysost. dicit super Matt. Quidam aliquam partem euangelij circa collum portant: sed nónne quotidie euangelium in Ecclesia legitur, vt audiatur ab omnibus? Cui ergo in auribus posita euãgelia non prosunt. quomodo possunt circa collum suspensa saluare? Deinde dicit: Vbi est virtus euangelij in figuris literarum, an in intellectu sensuum? Si in figuris, bene circa collũ suspendis Si in intellectu: ergo melius in corde. Ibi enim D Chrysost. loquitur, vbi vana miscẽtur, vt dictum est. Portare autem ex deuotione diuina verba, obseruatis præmissis. non est illicitum, vt in c. non liceat. 26 q. 6. Sed nec in collectionibus herbarum, quę medicinales sunt, aliquas obseruantias. s. ante ortum vel post occasum solis, vel die determinato, vel incantationes licet attendere: nisi tantum cum symbolo diuino & oratione Dominica, non indeterminato numero, sed secundum deuotionem: vt tantùm creator & dominus omnium honoretur. Ad fortunia verò vel infortunia cognoscenda, siue ad dies faustos & infaustos cognoscendos, obseruare ea quæ non possunt esse causæ, sed solùm signa pactionum cum dæmonibus, est illicitum. Vnde D. Paul. Galat 4. Dies obseruatis, & menses, & tempora, dies, & annos. Timeo ne fortè sine causa laborauerim in vobis. Et *2. de Doctri. Christ.* D. Aug. dicit, quòd ad pacta cum dæmonibus inita pertinẽt millia inanium obseruationum, puta si membrum aliquod salierit, si iunctim ambulantibus amicis, lapis aut canis, aut puer medius interuenerit: si limen calcare contigerit cùm ante domum suam aliquis transit, redire ad lectum, si quis se calceando sternutauerit: si rediens domum & procedens offenderit: cùm vestis à soricibus roditur. Plus timere superstitiones mali futuri, quàm præsens damnum dolere.

Ver. 6. DE TENTATIONE DEI.

2. 2. q. 97. ar. 1. Tentatio Dei quid sit. SEcundum peccatum religioni oppositũ, est tẽtatio Dei, quæ nil aliud est, quàm exploratio diuinæ potentiæ aut volũtatis vel scientiæ, prętermissis his quæ homo facere potest ad pericula vitãda, respiciens solum auxilium diuinũ, quasi experimẽtum sumere volens de eius scientia, potentia. & virtute. Et sic tentare Deum est experimentum sumere de eo: quod fieri potest verbo vel facto. cùm aliquid facit eadem intentione. Interpretatiuè, quãdo nõ habet intentionem formalem siue explicitam, propositum sumendi experimentum de Deo: tamen petit vel facit id quo ad nil aliud vtile est nisi ad probandam Dei potestatem, volũtatem, vel cognitionem. Sicut cùm quis equũ currere facit, vt euadat hostes: nõ dicitur experimẽtum quærere de equo: sed tũc, quãdo currere facit, absq; aliqua necessitate. vel euidẽti vtilitate. Sic ad propositum: Si homo propter necessitatem vel magnam vtilitatem committat se Dei auxilio, faciẽdo tamen quod potest, ad euadendum periculum: non tentat Deum. Quia (vt habetur 2. Paral. 20.) Cùm ignoremus quid agere debemus: B

debemus:hoc solum nobis est residui,vt oculos nostros dirigamus ad te.Sed quãdo sine causa seu necessitate vel magna vtilitate prætermittit adhibere humana remedia,fidês Dei auxilio, tentat Deũ,& peccat mortaliter,vt si quis in loco alto cõstitutus,habẽs vel habere potẽs scalã,mitteret se deorsum.Ideo Christus Mat.4.diabolo ei suadẽti: Mitte te deorsum:respõdit,Scriptũ est, Dominum Deum tuum nõ tẽtabis Et qui nollet laborare vel mendicare,fidẽs q̃ à Deo pasceretur sicut Helias:vel nollet comedere,fidẽs quòd Deus nutriret eum absq; cibo,sicut D.Magdalenam,& in aliis huiusmodi:est peccatũ mortale,cõtentum sub irreligiositate,quia talis facit irreuerẽtiã Deo.

Ver. 7. DE PERIVRIO.

A Tertium peccatum cõtra religionem est periurium,quod communiter sic definitur:Periuriũ est mẽdacium iuramẽto firmatum.Sed quia aliquis potest mẽtiri dupliciter:Primò materialiter,putà quando quis dicit falsum,& putat dicere verum.Secũdò formaliter, quãdo sciẽter falsum dicit,vel verum æstimatũ falsum.Sic periurium est duplex.s.materiale,& formale. Materiale, quãdo id quod iuratur,est falsum,& tamẽ creditur verum.Formale verò, quãdo id quod iuratur, est falsum,vel creditur esse falsum,& est differẽtia inter hæc:quia omne periuriũ formale est peccatum,non tamen materiale,immo aliquãdo nõ est peccatum , cùm adhibita diligẽtia credit esse verum,quod iurat.Notandum tamẽ quòd ille qui iocosè periurat, nõ euitat diuinam irreuerentiam,sed quãtum ad aliquid magis auget,& ideo nõ excusatur à mortali. Ille autem qui ex lapsu linguæ falsum iurat,si quidem aduertat se iurare & falsum esse quod iurat,nõ excusatur à peccato mortali sicut nec à Dei contemptu,prout etiam in blasphemia.Si autem hoc nõ aduertat, non videtur habere intentionẽ iurãdi.Et ideo à crimine periurij excusatur, grauius aut peccatũ est solenniter iurare falsum per euãgelium,quàm per Deum in communi sermone,tum propter scandalum, tum propter maiorem deliberationem.Cæteris tamẽ paribus, grauius peccat cum iurat per Deum,quàm per euãgelium si falsum iuret,vt dicit D.Tho. ¶ In iuramento assertorio incurritur periurium,quãdo actu iuratur,& nõ posteà. In iuramẽto verò promissorio dupliciter potest incurri periurium.Primò, quãdo iuratur:vt quãdo iurãs intẽdit nõ implere iuramẽtũ & promissum.Secundò in futuro,quãdo tenetur & potest implere & seruare iuramentum , & non facit.In iuramẽto autem comminatorio de malo mortali perpetrando,incurritur periurium, non propter defectum veritatis seu intentionis:quia stat illum habere intentionem perpetrandi malum iuratum:sed quia formatur voluntas ad peccatum mortale:& quia applicatur iuramentũ ad materiã, omnino indebitam.Si verò sit peccatum veniale quod iuratur,nõ incurritur simpliciter periuriũ, quia nõ deficit veritas,si intẽdat implere.Nec de necessitate salutis necesse est deficere veritatem futuram in leuibus:quia nõ est cõtra,sed præter charitatẽ.Secũdum quid autẽ est periurium:quia firmatur voluntas ad malum veniale:& irreuerentia quædã fit iuramento applicãdo illud ad materiam non obligabilem. Idem est iudicium,si iuramentum fuerit de omittendo bono. In futuro verò non incurritur periuriũ si iuramentum non impletur,quando iuramentum est de malo, aut maioris boni impeditiuũ:vel si posteà ex euẽtu iuramentũ vergat in deteriorẽ exitũ : vel si euentus sit impeditiuus maioris boni,vel ex parte modi iurãdi:vt cùm aliqui se honorare volentes,iurãt q̃ vnus nõ præcedet alium.In his enim & similibus casibus secundum communem & sanũ sensum subintelligitur(quantum est ex me),vt in D.Petri apost.verbo:Non lauabis mihi pedes in æternũ. Propterea absq; peccato periurij statim faciũt oppositum, permittendo se vinci.Item quãtum ad modum iurandi,si iuramentum sit vi aut metu extortum,de contrahẽdo matrimonio, videtur ipso iure relaxatum , tutius tamen est relaxationem à superiori habere. Item non incurritur periurium in futuro,si relaxetur iuramenti obligatio ab eo,à quo relaxari potest,vel si in eo dispẽsetur.

2.2.q.98.

Periurium est duplex.

2.2.q.98 ar.3. ad.2.

Ioan.13.

Ver. 8. DE SACRILEGIO.

B Quartum vitiũ oppositũ religioni,est Sacrilegiũ:quod nil aliud est, quàm sacræ rei violatio. Et accipitur violatio largè ꝓ quacunq; irreuerentia,etiã si nihil noceat ei cui irreuerẽtiam exhibet:quia quantum est in se,rem sacram violat,quãuis ipsa non violetur. Sacrum autem dicitur aliquid ex eo,quod est ad diuinum cultum ordinatum siue deputatum,& sic ei quędam reuerentia debetur. Et ideo illud quod fit in irreuerentiam rerum sacrarum , ad diuinum cultum ordinatarum , Sacrilegium dicitur. Et quia triplices res sunt ad diuinum cultum deputatæ, scilicet, personæ, loca,vestes, & vasa:ideo tres sunt species Sacrilegij. Prima , quando fit iniuria personæ:vt si clericus aut religiosus siue monialis inhonoretur,percutiatur, vel contra votum castitatis,paupertatis,& obedientiæ in eã agatur,vel si ipsa agat,sacrilegium committit,& quicunq; contra votũ facit.Et quia populus Christianus per fidem & sacramenta est sanctificatus,iuxta illud 1.Cor.6.Sed abluti estis,sed sanctificati estis, & 1.Petri 2. Vos estis genus electũ,regale sacerdotium,gens sancta,populus acquisitionis.Et ideo id quod fit in iniuriam populi Christiani, vt Christianus est,sacrilegium dicitur.Secunda species sacrilegij est,quãdo loco sacro fit iniuria:vt cùm aliquid furto,rapina,vel aliàs indebitè subtrahitur,siue sacrũ fuerit siue nõ sacrũ, ac etiã sacrũ de nõ sacro:& si vi siue violẽtia à loco immunitatis extrahatur, aut semine,vel sanguine humano volũtario polluatur,vel si excõmunicatus in eo sepeliatur,aut aliquis occidatur, tunc eget recõciliatione,vt habetur in titulo siue rubrica,de cõsecratione Ecclesiæ vel altaris,extra. Tertia species sacrilegij est,quãdo fit iniuria rebus sacris:puta sacramẽtis & sacramentalibus,hoc est ad sacra deputatis,vt vasis aut vestibus & reliquiis Sãctorũ,libris sacris,imaginib' Sãctorũ,& generaliter omnibus rebus sacris mobilibus & immobilibus quæ sunt dicatæ ad ministerium diuini

2.2.q.99.

Sacrũ quid sit

cultus, vsum ministrorum Dei. ¶ Notandum tamen q licet omne peccatum quod persona sacra
Nugæ in ore sacerdotis sunt sacrilegium. committit, sacrilegium dici possit materialiter & quasi per accidens: prout D. Hierony. ait, quòd
nugæ in ore sacerdotis sacrilegium esse dicuntur, formaliter tamen & propriè illud solum pecca-
tum sacræ personæ, sacrilegium est, quod directè agitur contra eius sanctitatem, vt sacerdos cōtra
castitatem & obedientiam, religiosi & moniales vltra illa, contra paupertatem. Peccato sacrilegij
imponitur pro pœna sententia excōmunicationis: vt in quo quis peccat, per hoc & torqueatur. vt
dicitur Sap.11. Secundum leges humanas punitur sacrilegiū pœna capitali. vt habetur in l. sacrile-
gij. ff. ad legem Iul. peculatus, secundū statuta verò Ecclesiæ, quæ mortē corporalem non infligit,
ad hoc quod sufficienter arceatur, adhibetur pœna pecuniaria: vt saltem pœnis temporalibus ho-
mines à sacrilegiis reuocentur, vt habetur in c. si quis. 16. q. 4. vbi dicitur: Si quis contumax vel su-
perbus fugitiuum seruū de atrio Ecclesiæ per vim extraxerit, nongentos solidos componat, postea
subditur: Si quis inuentus fuerit reus sacrilegij, 300. libras argenti examinari purissimi cōponat.

Ver. 9. DE SIMONIA.

2.2.q.100. SImonia à Simone Mago dicta est, qui (vt habetur Act. 8.) potestatem dandi Spiritum sanctum C
pecunia comparare voluit, vt postea signa vendendo lucraretur, & ideo tam emptores q̄ ven-
ditores spiritualium, Simoniaci vocantur: quamuis magis propriè emptores. Venditores autē vo-
4. Reg. 5. cantur Giezitæ, à Giezi famulo Helisęi, qui vendidit curationem miraculosam: ideo lepra Naa-
man adhæsit ei. Simonia (secundum D. Tho.) est studiosa, hoc est libera, & ex electione procedens
voluntas emendi vel vendendi spirituale ꝓ temporali pretio. Ad huius definitionis notitiam &
Quid nomine emptionis & venditionis intelligatur. multarum difficultatum resolutionem, supponenda sunt tria. Primùm, quid per emptionem &
venditionem in hac definitione accipiatur. Secundum, quid intelligatur per temporale pretium.
Tertium, quid sit res spiritualis, de qua hic loquimur. ¶ Quo ad primum D. Tho. dicit, quòd no-
mine emptionis & venditionis omnis contractus non gratuitus intelligitur: & sic emptio accipi-
tur largè. vnde nec permutatio præbendarum aut ecclesiasticorū beneficiorum fieri potest p par-
tes, absque periculo simoniæ, sicut nec transactio, vt iura determinant in titulis de permutatione
& transactionibus, licet prælatus ex officio & ꝓ causa vtili possit huiusmodi pmutationes facere.
Intelligitur etiam nomine emptionis redemptio impedimentorum, quam vocant redemptionem
vexationis ante titulum & ius acquisitum: quia hoc esset emptio iuris spiritualis. Habito tamen
prius iusto titulo, potest quis pacisci cum his à quibus patitur impedimentum, & redimere vexa-
tionem suam aliquo temporali bono, & non spirituali: quia hoc esset etiam vendere spirituale.
5. Ethic. ¶ Quo ad secundū sciendū quòd (vt Philos. habet) Numisma inuentum est ad statuendum pretia
Numisma ad quid inuētum est. rebus, & ideo pretium temporale est pecunia, vel quicquid pecunia æstimari potest, siue sint pos-
sessiones, siue dignitates temporales, siue quæcunq; munera: siue à lingua, vt laudes, adulationes,
preces, commendationes, & alia huiusmodi: siue à manu, vt pecuniæ, & quæcūq; alia munera: si-
ue ab obsequio, vt seruitia temporalia. Quia pro obsequio spirituali præstito Ecclesiæ, aliquis cæ-
teris paribus est præferendus. Vnde D. Greg. in Registro: Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes,
Ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Quo ad tertium, quid sit res spiritualis, aduer-
Res spiritualis quid & quotuplex sit. tendum est secundum D. Caietanum in Summula, quod triplex est res spiritualis: quædā dicitur
res spiritualis: quædam composita ex spirituali & tēporali, tamen spirituale præminet, & est prin-
cipale in ea. Quædam composita ex spirituali & corporali: & corporale est principale in ea. Res
merè spiritualis (secundū Syluestrum de prierio in Summa. §. 6.) est duplex: quædam spiritualis,
quo ad spiritū humanū: vt doctrina, vt scientiæ, consilium, quæ non immediatè disponunt ad gra-
tiam Spiritus sancti, cum sint, & exerceantur ab infidelibus, Paganis, Iudæis, & Sarracenis. Et de
istis non intelligimus in hac materia: quia huiusmodi vendi possunt, & circa eas pacisci. Vnde Iu-
ristæ dicunt, quòd licet iurisperito vendere iustum consilium, & aduocato iustum patrocinium, &
pædagogis vendere aut locare operas suas ad instruendum iuuenes. Aliæ sunt res merè spiritua-
les in ordine ad Spiritū sanctum & gratiam Spiritus sancti, vt ipsa gratia Dei, dona gratuita, vir-
tutes infusæ, gratiæ gratis datæ, potestas spiritualis tā ordinis quā iurisdictionis, sacramentales ef-
fectus, ius viuendi ex altari, habendi sacrificia & officia spiritualia. Res spiritualis, composita ex
spirituali & temporali, in qua præminet spirituale tanquā principale, sunt omnia sacramenta
Ecclesiæ, in quibus sunt aliqua corporalia, quæ ordinantur ad gratiam tāquam causę instrumēta-
les. Item cōsecrationes virginū, benedictiones nubentiū, sepulturæ, missæ, orationes, vocales, Ec-
clesiasticus cultus, laudes diuinæ, prædicatio, oleum sanctū, chrisma, & alia huiusmodi, quæ sunt
ordinata & dispositiua ad gratiam Spiritus sancti. Res composita ex corporali & spirituali, in qua
corporale est principale, vt castrū, cui est annexū ius patronatus, calices aurei & argentei, cruces,
officia ecclesiastica tēporalia, vt officiū bedelli, cāpanarij, œconomi. His suppositis, notandæ sunt
Res spiritualis vēdi nō potest. sex conclusiones. ¶ Prima cōclusio, Nulla res mere spiritualis in ordine ad Spiritum sanctum, vel
ad gratiā Spiritus sancti, licitè vēdi, vel emi, vel ꝓ corporali commutari potest. Hæc cōclusio pro-
batur dupliciter. Primò, quia res spiritualis nullo terreno pretio compensari potest: vt de Sapiētia
dicitur Prouer. 3. Pretiosior est cunctis opibus Sapientia: & omnia quæ desiderantur, huic non va-
lent comparari. Id etiam D. Petrus in ipsa radice Simoniacam prauitatem cōdemnans, dixit Act.
8. Pecunia tua tecum sit in pditionem: quia donū Dei existimasti pecunia possideri. Secundò pro-
batur: Quia id non potest esse debita materia venditionis, cuius venditor non est dominus, neque
habet speciale mandatum à domino: Sed prelatus Ecclesię non est rerum spiritualium dominus,
sed

ſed ſolũ miniſter & diſpẽſator,(ſecundũ illud 1.Cor.4.Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chri-
ſti,& diſpenſatores miniſteriorũ Dei.)Nec habet ad hoc ſpeciale mãdatum, immo habet ſpecia-
lem prohibitionẽ,iuxta illud Matth.10.Gratis accepiſtis,gratis date.Ideo aliquis emendo & ven-
dendo rẽ ſpiritualẽ,irreuerentiã facit Deo, & iniuriã rei ſpirituali. Ideo peccat peccato ſimoniæ,
quod cõtinetur ſub peccato irreligioſitatis. Ex his infertur, ꝙ ſummus põtifex poteſt vitiũ Simo-
niæ incurrere,vt dicit D.Tho.quãuis aliqui dicãt verum eſſe ſolùm in prohibitis,quia ſimoniaca. 2.2.q 10.ar.1. ad.7.
ſecus in ſimoniacis,quia prohibita de iure Eccleſiaſtico humano. Itẽ dicunt ipſum non incurrere
pœnas iuris,cùm nõ ligetur ſuis legibus coercitiuè.¶ Secunda cõcluſio, ꝙ res cõpoſitæ ex ſpirituali
& corporali,in quibus ſpirituale eſt principale,nõ poſſunt abſolutè vendi vel emi:vt ſacramenta,
prędicatio,ordinatio, & alia huiuſmodi:de quibus ſuprà. probatur ſic:Quia vnumquodq; cũ ab-
ſolutè tractatur,cenſetur tractari & iudicari ſecundũ principale.ſicut cũ tractatur de homine,tra-
ctatur de eo ſecundũ ꝙ eſt rationalis:ſed ſpirituale eſt principale:igitur abſolutè vendi nõ poteſt.
¶ Tertia cõcluſio : Accipere aliquid tẽporale ꝓ adminiſtratione ſpiritualiũ ꝑ modũ pretij,Simo-
nia eſt.Sed recipere ſpõte oblata ſecundum ordinationẽ Eccleſiæ, vel cõſuetudine approbatã per
modum eleemoſynæ aut ſtipendij,ſubſtentationis,& neceſſitatis,nõ eſt ſimonia, neq; peccatum.
Prima pars huius cõcluſionis probata eſt in prima,& ꝑ c.qui ꝓ pecunia.1.q 1.vbi dicitur: Qui pro
pecunia quenquã cõſecrauerit,alienus ſit à ſacerdotio,& intelligendum eſt directè vel indirectè,
vt in his qui viginti duodenos accipiũt ꝓ literis teſtimonialibus, in quibus vix quatuor lineæ ſunt
ſcriptæ,& in c.quicquid.eadem cauſa & quæſtione,dicitur:Quicquid inuiſibilis gratiæ cõſolatio-
ne tribuitur,nunquã quæſtibus vel aliquibus ſuis præmiis venundari penitus debet:ſed omnia hu-
iuſmodi ſpiritualia ꝑ inuiſibilem gratiã tribuũtur:nec vlla cõſuetudine poteſt excuſari, quia cõ-
ſuetudo nõ præiudicat iuri naturali aut diuino.Secunda pars huius cõcluſionis probatur per il-
lud,Quis militat ſuis ſtipendiis vnquã?Quis paſcit gregem,& de lacte gregis nõ mãducat?Neſ- 1.Cor.9.
citis ꝙ qui in ſacrario operãtur,de his quæ in ſacrario ſunt,edunt?& qui altario deſeruiunt,cũ al-
tario participãt?Et Glo.D.Aug.ſup illud,Qui bene præſunt preſbyteri, duplici honore digni ſũt: 1.Tim.5.
Accipiãt ſuſtentationem neceſſitatis à populo,& mercedem diſpenſationis à Domino.Neceſſita-
tis eſt accipere,vnde viuitur.Charitatis eſt præbere.Nec propter hoc venale eſt euãgelium,vt pro
his prædicetur.Sic prophetæ olim accipiebãt 2.Reg.9.& 3.Reg.13.Similiter & aliqua temporalia
Deũ laudãtibus in celebratione diuini officij dabãtur. Exigere tamen ab inuitis ꝓ ſpiritualẽ ſub-
tractionem,habet quãdã vẽditionis ſpeciem.Licet prius adminiſtratis ſpiritualibus licitè poſſint
oblationes ſtatutæ & cõſuetæ & alij quicunq; prouẽtus exigi,etiã à nolẽtibus & valẽtibus ſolue-
re,authoritate ſuperioris interueniente:quia in ſubſidium miniſtrorum prouentus,oblationes,&
decimæ cõſtitutæ ſunt. Et ſi dicatur ꝙ habẽt aliàs vnde viuere poſſint:reſpõdetur ꝙ eſt ꝑ accidẽs.
Nõ tamen vt tales miniſtri ſunt:& propterea quæ ſunt ꝑ accidens,nõ ſunt omittenda ea quę ſunt
ꝑ ſe.Præterea ad victum multa requiruntur.Et vltra hoc habent ex officio diſpenſare pauꝑibus.
Si tamen huiuſmodi pacto interueniente fiãt,aut cũ intentione emptionis & vẽditionis,aut ſi ac-
cipiatur vt pretium,Simonia eſt.¶ Difficultas tamen eſt in cognoſcenda intentione huiuſmodi,
an ꝑ modum ſuſtentationis recipiat,vel ꝑ modum pretij,in eo qui aliàs nõ eſſet celebraturus.Et in
canonico,qui propter diſtributiones canonicas venit ad officium eccleſiaſticum, aliàs nõ cõpari-
turus. Videtur enim in huiuſmodi,ꝙ tales recipiunt ꝑ modum pretij , cum in tali receptiõe vi-
deatur pecunia principaliter intendi,& nõ honor Dei,cùm ceſſantibus diſtributionibus & pecu-
nia,ceſſet cõparatio & celebratio.Dicendũ quòd impoſſibile eſt nobis de aliorũ intentionibus iu-
dicare,ipſi in ſe videãt.Hoc autẽ verum arbitrari poſſumus , quòd in eo qui nõ eſſet aliàs celebra-
turus,ſed cùm offeruntur tres duodeni,celebrat:pecunia poteſt eſſe in eo cauſa finalis,& cauſa ſi-
ne qua nõ.Si pecunia ſit cauſa finalis,cõſtat eũ eſſe ſimoniacũ.Et ſignũ in huiuſmodi eſt,quando
impræparatus vel nõ dictis matutinis aut nõ præmiſſa cõfeſſione celebrat.Et cùm canonicus va-
dit ad officiũ,nihil cogitat de Deo,ſed ſolùm vadit ad fabulãdum,vel dormiendũ, vel deãbulan-
dum ꝑ eccleſiã:tunc videtur diſtributiones eſſe cauſa principalis & finalis.Si verò diſtributiones
ſint cauſa ſine qua nõ:vt puta quia nõ cogitabat,ſed ꝑ oblationẽ offerẽtis tres duodenos,ſacerdos
excitatur & ſe præparat.Et ꝑ pulſum cãpanarum canonicus excitatur,& ſe diſponit ad eũdum ad
officiũ diuinũ,& orãdum ꝓ populo & fundatoribus, ſignũ probabile eſt quòd pecuniæ non ſunt
cauſa finalis,ſed cauſa ſine qua nõ,& ſic tales nõ ſunt ſimoniaci mentales.Quẽadmodũ ſi exiſtẽti
in peccato mortali,qui decreuit cõfiteri loco & tẽpore debitis,ſi adueniẽte graui infirmitate con-
fiteatur,infirmitas poteſt eſſe cauſa ſine qua nõ excitatiua:quia.ſ.tunc nõ cogitabat: & illa adue-
niente habuit occaſionẽ cogitãdi.Itẽ adueniẽte tempore paſchali. Si verò cõfiteatur ad euitãdam
dãnationẽ:vt Antiochus,qui propter timorẽ mortis pœnituiſſe & oraſſe dicitur 2. Macch.9.tunc
infirmitas & dãnatio eſſet cauſa finalis. Si cõtra huiuſmodi cõcluſionẽ arguatur de matrimonio,
ꝓ quo licet paciſci de dote:dicẽdũ quòd matrimoniũ nõ ſolùm eſt ſacramẽtũ,ſed etiã naturæ of-
ficium,ad cõſeruationẽ ſpeciei,in quo multa ſunt onera. Et ideo ſecundũ quod eſt officiũ naturæ
paciſci poteſt,& dos recipi,ꝓ ſupportãdis oneribus. Nõ autẽ inquãtũ eſt ſacramentũ:ideo ſecun-
dum iura prohibetur,ne ꝓ benedictione nuptiarũ aliquid exigatur. Nec obſtat etiã quòd ſcien-
tiæ liberales ſint ſpirituales,& cõſiliũ iuriſperitorũ:tamẽ licitũ eſt vẽdere:quia(vt dictũ eſt)illa ex
ſe nõ ordinãtur in gratiã Spiritus ſancti. Nec illa adminiſtrãtur ex officio:quia per quẽlibet ido-
neum,qui nõ eſt aliàs obligatus,exerceri poſſunt,quod nõ fit de ſpiritualibus : ideo nõ eſt ſimile.

¶ Quarta conclusio ex D. Caietano, talis est: Locare operas ad exercitia quæ sunt principaliter spiritualia, non est licitú, nisi fortè per accidens. Prima pars patet ex secunda cóclusione, & hoc quòd locatio (cùm sit contractus non gratuitus) est quædam venditio, vt hic accipimus venditioné. Secunda verò pars huius conclusionis. s. quòd sit licitum per accidens, hoc est propter adiunctú vinculum. patet ex approbata Ecclesiæ cósuetudine. Multi enim sacerdotes locát operas suas ad officiandum in Ecclesiis per anuú vel per menses, in quibus habent certis diebus celebrare. Quáuis enim non liceat operá suá locare ad celebrandú missam, quia hoc (vt dictum est) esset védere spiritualia, cùm principale missæ sit spirituale: licet tamen locare libertatem suam: quia toties habet multa facere, & residere in eodem loco, vt impedimentum præstari posit aliis operibus & oneribus suis, & ideo non céseutur spiritualia locare, sed libertatem, & onera illa quæ sunt temporalia.

¶ Quinta conclusio est: Res composita ex temporali & spirituali, in qua temporale est principale, absque vitio simoniæ védi potest, nisi prohibeatur iure positiuo: vt castrum cui annexú est ius patronatus, quod ordinatur ad præsentandum clericos ad beneficia. Similiter cruces argenteæ benedictæ, & calices consecrati, vendi possunt, dum tamen propter ius patronatus, consecrationem, aut benedictionem, nil exigatur. Hæc cóclusio quo ad primam partem manifesta est ex probatione secundæ. Quo ad secundam autem partem (s. nisi iure positiuo prohibeatur) patet: quia quantumcunq; res secundum se venalis sit, si iura dispónunt interuenire simoniá, erit simonia, non secúdum se, sed quia prohibita. Oportet enim parere iuri. De multis enim officiis iura sic disponút, vt non vendantur, vt de officio Oeconomi & Castaldi. ¶ Sexta cóclusio: Licitum est locare operas in exercitiis rerú compositarú, in quibus principale est corporale: vt patet de officio vicarij, sacristæ, iudicis, doctoris in Theologia, quibus dantur certa stipendia: & possunt in istis interuenire conditiones & pacta de quátitate stipendij: quia de corporali & venali opere pactio fit, & non de spirituali iustitia aut veritate. Non tamen intelligendú est sic de officio vicarij generalis episcopi, quòd posit aliquid dari episcopo pro collatione beneficiorú, vel exercitio vicariatus, siue vicariatú (vt cómuniter dicitur) arrentare, vnde prohibitú est de iure, ne Prælati cómittant vices suas pro annuo censu, possunt tamen pacisci, vt pro officio vicarij aliqua stipendia accipiát: quia illa recipere pro residentia & libertate, non est illicitú.

Simonia duplex. *Simonia mentalis duplex.*

¶ Notandú præterea quòd duplex est Simonia: quædá est interior siue métalis: quædá verò exterior & cóuétionalis. Simonia mentalis est duplex: quædá. quæ in sola mente & proposito consistit. Alia est mentalis, quæ non consistit in solo proposito: sed habet aliquem actú exteriorem, coopertum tamen & velatum, vt non posit bene agnosci, nisi ab operáte: vt cùm quis seruit temporaliter, aut munus offert pro spirituali consequendo: non tamen declarat suá intentionem. s. quòd intentione habendi beneficiú hoc facit. Tunc est simonia non purè métalis, quia est imperatiua actus exterioris, latenter tamen. Tales simoniaci peccant mortaliter, sed non incurrút pœnas à iure simoniacis inflictas siue indictas.

Simonia conuentionalis.

Simonia exterior & cóuentionalis, in emptione & venditione rei spiritualis cósistit, accipiédo emptioné & venditioné, vt dictú est. Et quia secundú D. Caietanú, emptio & venditio in tribus cósistit. s. intentione, conuétione, & executione. Hæc tria sic se habent, quòd vnum potest esse sine alio: intentio absq; conuétione, & conuentio absq; executione & traditione pretij vel rei emptæ. Sed tunc emptio est consummata, quando hinc inde facta est traditio. Et absq; his tribus, siue nisi hæc tria cócurrant, simonia non est consummata. Ex quo infert, quòd illi qui sunt simoniaci simonia non consummata, non incurrunt pœnas iuris. s. non sunt excommunicati, nec tenentur dimittere beneficium, neque restituere fructus perceptos post conuentioné: eò quòd pœnæ sint stricti iuris, & non sint ampliandæ, sed potius restringendæ: & quòd intentio iuris non est punire actus non consummatos, nisi id expresè exprimatur, & sic soluit quòd posset allegari contra eú ex l. Si quis non dicá rapere. C. de episc. & cler. vbi conatus punitur, etiá si actus non fuerit consummatus. Mihi tamen hęc opinio non placet, eò quòd magná dat ansam criminibus, quibus est præcludenda via. Vnde intentio iuris non solum est punire actus cósummatos, verùm etiá malos exteriores, qui ad cousummationé directè dispońt, vt mali arceantur. Non solùm enim iura puniút hæreticos qui alios seduxerút, sed etiá qui seducere conati sunt, licet seductioné non consummauerint.

Simoniacorum pœnæ quæ sút.

¶ Pœnæ simoniacorú sunt multæ. Prima est suspésio. Secúda excómunicatio cú reseruatione absolutionis summo pontifici, vt in extrauag. Martini 5. edita in concilio Cóstantien. quæ incipit: Sacro, & in alia extrauag. per eundé facta Mantuę, quæ incipit, Damnabilis, quam extendit ad simoniacos in ordine. Tertia pœna est depositio: quia debent deponi, si in iudicio constiterit, vt in c. Sanè. 15. q. 3. Quarta pœna est restitutio, quæ secundú Syluestrú solùm ligat simoniacos conuétionales, & nó métales. Simonia enim métalis sola pœnitétia aboletur. Licet secus sit in vsura mentali: vt dictú est, & ratio diuersitatis est: quia ea quæ dátur in simonia mentali, dantur merè liberè & volútariè. Ideo non fit iniuria danti: secus in vsura métali. Simoniacus auté conuétionalis nó debet restituere ei qui dedit, quia turpiter dedit: sed illi Ecclesiæ, in cuius iniuriá datú est vt in c. de hoc. extr. de simonia. Si ab ordináte, dabitur Ecclesiæ cathedrali. Si verò ab ordinato in titulum alicuius Ecclesiæ, vel beneficij, illi Ecclesiæ applicabitur. Circa hęc & alia plura vide D. Tho. & súmistas. Hęc pro introductione & terminorú declaratióe sufficiát.

2.2.q.100.ar.6.

§. 7. DE PIETATE.

2.2.q.101. 2.2.q.189.

A Pietas (quæ in auribus vulgi misericordiá sonat) hic auté accipitur pro secunda virtute iustitiæ annexa, quæ inclinat ad exhibendú cultú siue honorem parentibus & sanguine iunctis, conciuibus omnibus, patriæque amicis, non tamen æqualiter: quia principaliter parentibus, deinde

propinq

propinquioribus,& secundũ decentiã personarum. Debitum hoc consurgit ex eo quòd parentes & patria sunt principium. Et quia pater est principium immediatum: ideo debetur à filio primò & per se reuerentia & obsequium obedientiæ & famulatus. Per accidés autem debet patri, quod decet illum accipere secũdum aliquod quod ei accidit: putà si sit infirmus, quòd visitetur, & eius curationi intendatur. Si sit pauper, ꝙ sustentetur, & sic de aliis huiusmodi: quæ omnia sub debito obsequij cõtinentur. Tãta est hæc obligatio, vt patre existente in necessitate victus, filius nõ possit religionem profiteri: immo (vt dicunt aliqui) professus existés in monasterio, petita licentia (licet nõ obtẽta) tenetur exire ad subueniendũ patri. Et fundãt se super vna maxima D. Tho. in quarto, cùm loquitur de voto ait enim, Quandocunq; cõtingit casus, in quo aliquid vouere esset illicitũ: illo adueniẽte & durãte voto emisso, votum suspenditur: sed patre existente in necessitate victus, filius non posset vouere & cõmendare illum diuino auxilio: quia cùm posset & teneatur humano auxilio prouidere, esset tentare Deum. Ergo facta professione votũ suspenditur: & sic poterit exire, & patri subuenire. Et huius opinionis est D. Tho. in quarto: tamen in 2.2. & quodlibeto tertio, art.16. tenet oppositum, eò quòd qui est in religione professus, reputatur quasi mortuus mundo. Vnde nõ debet occasione sustẽtationis parentũ, exire claustrũ, in quo Christo cõsepelitur: & iterũ se negotiis secularibus implicare. Tenetur tamen (salua religionis obedientia & statu) pium studium adhibere, qualiter parentibus suis subueniatur. Cõfirmat ex facto D. Iacobi & Ioannis: qui (vt habetur Mat. 4.) relictis retibus & patre, secuti sunt Christũ. Et Deut. 33. Qui dixerit patri suo & matri suæ, Nescio vos: & fratribus, Ignoro illos, & nescierunt filios suos, custodierũt eloquium tuum. Et Christus dicẽti sibi, Permitte me sepelire patrem, respõdit, Sine vt mortui sepeliãt mortuos suos: tu autem vade, & annuntia regnũ Dei. Ad hęc tamẽ respõdẽt tenẽtes eum in quarto, ꝙ vbi parẽtes habent vnde sustententur, vel habeant alios sustẽtatores & sepeliẽtes, potest relictis illis profiteri. Et vbi parẽtes vellent eũ inducere ad malũ, tunc seruãdum esset quod allegatum est ex Deuter. Et illud etiã D. Hierony. in epist. ad Heliodo. Per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem: ad vexillum crucis euola. Summum enim genus pietatis est in hac re fuisse crudelem. Et quo ad hoc quod dicitur (mortuus mundo) intelligitur quãtum ad actus ciuiles: immo etiã quo ad illos potest habilitari à superiore & monasterio, cùm efficitur syndicus. Cùm ergo obligatio quæ est ad patrem, sit iuris naturalis & ad alterũ, nõ potest ꝑ votũ tolli: sicut nec ius vxoris, matrimonio cõsummato, ꝑ votum viri. Quia bene pater habet ius in re, siue acquisitum in filio, sicut vxor in viro, cõsummato matrimonio. Licet in his quæ sunt iuris naturæ, nõ quo ad alterum, sed quo ad se, ꝑ professionem voluntariã quis possit priuari: vt putà quia nõ potest cõtrahere matrimonium, quãuis si ipse moreretur fame in claustro, posset exire, & pro vita sua negotiis secularibus implicari, ergo etiã pro vita parentis cui iure naturæ illam debet. Prętereà cùm teneatur petere licentiam, vel prælatus cõsentiet, & tũc poterit: si neget, etiam: qui irrationabilis dissensus est consensus interpretatiuus. non enim potest prçlatus rationabiliter negare. Et sic est problema in doctore sancto. Opinio tamen eius in quarto videtur probabilior, & magis conformis rationi.

An religiosus professus possit exire claustrũ ad subueniendũ parentibus. In 4. sent. 2.2.q.101.ar.4.

Luc.9.

¶ Ex prçmissis apparet quæ peccata sint cõtra pietatem, s. omnis irreuerentia, inobedientia, & desertio in necessitate. Ad maiorem tamen euidentiam, si hęc agas ad populum, Nota quòd præceptum de honore parentum est vltro citróque obligatorium. Obligat enim parentes erga filios, & filios erga parentes. Parentes quidem ad curã debitam filiis impendendã: ad quod faciendũ inducere debet illud Mat. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Si quis haberet thesaurum, quo posset se nutrire, & bona multa habere, diligẽti cura prouideret de eius cõseruatione & promotione. Parẽtes, quibus Deus dedit filios vel filias, habẽt occasionem reddẽdi gratias Deo, quia dedit eis magnũ thesaurũ, quo poterũt nutriri, & habere sustentationem & consolationem, dedit etiã baculũ senectutis, & spem posteritatis. Multi voluerunt habere, & non habuerũt. Vnde Psal. Non fecit taliter omni nationi. Ideo debẽt esse peruigiles, & habere curã de eis: ne eorũ incuria & negligentia euanescãt. Si quęratur ad quid teneãtur parentes filiis & filiabus: Respondet Sapiẽs Eccle. 7. Filij tibi sunt, erudi illos, & curua eos à pueritia eorum. Filiæ tibi sunt, custodi corpus illarum, & ne ostendas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grãde opus feceris. Et homini sensato da illam. In quibus verbis Sapiens primò docet parentes de cura filiorum masculorum, deinde filiarum. ¶ Quo ad masculos, parentes tenentur ad quatuor. Primò ad nutrimentum: ibi, filij tibi sunt. Natura enim omnia animalia docuit suos fœtus generatos nutrire, à fortiori homo & nobiliori modo. Nutrimenti autem nomine indumenta & alia necessaria vitæ intelligũtur, nõ debent tamen eos nutrire nimis delicatè aut pomposè, sicut quidam. Ideo euenit eis quod Salomon dicit de seruo. Qui delicatè ab initio nutrit seruum suũ, posteà sentiet eũ cõtumacem. Idem est de pueris sicut de pullis equorũ, qui cùm sint delicatè nutriti, recalcitrãt. Vnde Deut. 32. Incrassatus est dilectus meus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus. Secundò tenetur ad duplicem eruditionẽ, primò & principaliter legis Dei. s. quòd diligãt Deũ super omnia, & proximũ sicut seipsos, & vt sint deuoti & ecclesiastici: primò quęrãt regnũ Dei, nõ faciant aliis, &c. Neminem lędãt, omnes reuereãtur, & quãtum possibile est, obsequia aliis præstẽt: non sint loquaces, sed pacificè viuãt, sicut parentes Susannę fecerũt. Vnde Dan. 13. dicitur quòd erat timens Deum. Parentes enim eius erudierant eam secundum legem Domini. Sic Tobias filium suum. Ideo bene fuit illi. Vnde Eccle. 30. Qui docet filium, laudabitur in illo: & in medio domesticorũ in illo gloriabitur. Secũdò debẽt erudire vel erudiri facere scientiam vel artem, qua possint lucrari vitã suã:

Quæ peccata sint cõtra pietatem.

Psal. 147.

Nutrimenti nomine quid intelligatur. Prouer. 29.

& eos

Psal.127. & eos beatiores relinquẽt, quàm procurãdo multa bona temporalia. Vnde Psal. Labores manuũ tuarum quia mãducabis: beatus es & bene tibi erit. Temporalia fortunæ bona subiacent multis periculis, & facilè perdi, amitti, & tolli possunt, incẽdio, bello, falsa accusatione, aut delatione. Et tunc si nullam scientiam aut artem habeant, oportet eos ire per mendicata suffragia, & tandem veniunt in deteriorem exitum. Igitur, &c. Si autem habuerint scientiam aut artem aliquam, vbique poterunt lucrari victum. Vnde D. Boetius, quondam consul Romanus, tandem delatus & exul factus, confiscatis bonis, dicebat de liberalibus artibus: Has saltem nullus potuit perurere terror. Ne nostrum comites persequerentur iter. Dionys. Tyrannus Socrati interrogãti quid prodesset scientia, quam secum iuuenis didicerat, in qua primùm non habebat, cum secundum eam minimè viueret, & tãta mala faceret: respondit, ꝙ scientia acquisita plus proderat, quàm regnum quod à patre acceperat. Nam quia ab inimicis imperabatur, breui se putabat amissurum: & tunc ad partes longinquas accedens, scientia illa & victum & honoré lucraretur. Multæ magnæ domus propter inertiam filiorum (qui nihil nisi lautè viuere & epulari ac expotare nouerant) consumptæ sunt. Ideo parentes deberent esse diligentes circa hoc, &c. ¶ Tertiò tenentur ad correctionem. Vnde subiungit: Curua eos à pueritia eorum. Maximè cùm iã incipiũt aliqua facere contra honoré Dei, & in detrimentũ proximi, sunt sicut teneræ arbores, quæ faciliter plicãtur: sed si plicã susceperint, & creuerĩt, citius frãgũtur quàm plicam acceptã relinquãt. Ideo virga vtendũ est. Vnde Salomõ: Stultitia colligata est in corde pueri: sed virga disciplinæ effugabit eam. Itẽ. Noli subtrahere à puero disciplinam. Si enim percusseris eũ virga, nõ morietur. Tu virga percuties eum, & animã eius ab inferno liberabis. Et Eccl. 30. Qui diligit filiũ, assiduat illi flagella, vt lętetur in nouissimo die. Multi filij & filiæ sunt nũc in inferno, qui si fuissent à parentibus correpti, essent in paradiso: multi fuerũt iustitiarij, & filiæ meretrices, qui si fuissent correpti, fuissent optimi & honorati. Ideo parẽtes intẽdere debẽt nõ solũ cohibere verbo, sed etiã corrigere virgis. Legimus de Heli, quia solũ verbo & dulciter correxerat filios suos, ideo punitus fuit. Correctio tamen debet esse moderata & nõ crudelis: vt nõnulloiũ, qui baculo & aliis instrumẽtis cerebrũ offuscãt, & alia mẽbra torquẽt: adeò vt eos in desperationem vel timiditatem inducãt: & faciunt eos ad proficiendum inhabiles & incapaces. Vnde Apost. Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate illos in disciplina. s. in virga, & correptione domini. Et Collo. 3. Patres, nolite ad indignationem prouocare filios vestros, ne pusillo animo fiant. ¶ Quartò debent parentes thesaurizare filiis, iuxta illud 2. Cor. 12. Non enim debẽt filij parẽtibus thesaurizare, sed parẽtes filiis, ne habeãt occasioné furãdi, sed manutenendi statum pro sustẽtatione familiæ. & ad præseruandũ à malis in annis sterilibus. Vnde Ioseph. scribit, quòd Salomõ in sepulchro Dauid posuit multiã pecuniam. Et quãuis Christus prohibuerit thesaurizare in terra: hoc fecit propter amorem pecuniarũ & in locis occultis. Quia tales thesauri præstãt materiã cupiditatis, & ansam Antichristo, qui dominabitur thesaurorũ auri & argẽti. Non tamẽ prohibuit thesaurizare ad subueniendũ necessitati familiæ, aut ꝑ Republicæ vtilitate. ¶ Filiabus autem debẽt tria parẽtes vltra prædicta. Primùm est corporis & honestatis custodia. Vnde dicit Sapiẽs, Serua corpus illarum. s. à macula, corruptione, & inhonestate. Quia cùm corpus vnius filiæ corruptum pollutũmve, aut maculatũ fuerit: honor perditur, matrimonia nõ inueniũtur. Solicitatur, & vix ad bonum peruenit finem. Hoc officium magis pertinet ad matres, quæ quãdo filiæ iam incipiũt peruenire ad annos nubiles, nũquam debent eas solas (saltem in loco periculoso) dimittere: neceas ad colloquium nugatorum siue iuuenum lasciuorum exponere: immo nec omnibus mulieribus fidere. Tales enim aliquãdo apparẽt bonæ matronæ, quæ sunt macarellæ. Vitrum facile frangitur, quod nõ fit in anno, fit in hora. Supra modum cauere debẽt ne exponãt eas conuiuiis aut choreis. Ibi enim fiũt pastilli dæmonũ. Dina filia Iacob bonam matrem habebat Rebeccam: tamẽ quia absq; eius licẽtia ad choreas accessit, tãdem deflorata est. Ad huiusmodi puritatem cõseruãdam, stimulãdæ sunt vt deuotæ sint, & nunquã maneãt otiosæ, bibãtq; sobriè & temperatè: vt. s. nũ ponãt aquã in vinum, sed parum vini in aquam, sicut oleum in pulmentum. Hispanorum more. Secundò debent docere verecundiam: quia verecundia & reuerẽtia virginalis, est lapis pretiosus, & flos odorferus in virgine. Vnde Seneca in Epist. Verecundia, optimum in adolescẽtie signũ. Et D. Bern. Nescio si quicquã gratius in iuuenibus verecũdia inueniri possit. Verecũdia hæc cõsistit in aspectu oculorum, vt. s. demissos habeãt oculos, & summè caueãt ab aspectibus & tactibus virorum, & ab auditu verborũ inhonestorum, ac tactibus impudicis non permitiãt se tangi à viris. Aues enim syluestres & nemorum, quæ se tangi non permittunt, pulchriores sunt quàm aues domesticæ, quæ permittunt se tangi. Quia tactu semper aliqua pluma perditur. Sic virgines syluestres, quæ se tangi nõ permittunt, honestiores reputantur domesticis, quæ ex tactibus plumas honestatis & famæ amittunt. Ideo cauendum est matribus, ne eis nimiam familiaritatem ostendant, sicut quędam faciunt. Nec sequẽdus est mos illarum quæ dicunt: Si filia mea nesciat loqui & chorizare, nunquam inueniet maritum. O stultum verbum! Officium loquẽdi citò & nimis faciliter discũt mulieres, filia taciturna, verecunda, & honesta, quæ chorizare nescit, magis æstimatur & laudatur ab omnibus, & facilius inuenit maritum, ꝙ loquax, chureatria, aut dissoluta. Ideo vigilẽt matres circa huiusmodi. ¶ Tertiò debent prouisionem & societatem matrimonij cum peruenerint ad annos nubiles, non adeò pręmaturè, sicut quidam faciunt: melius est enim vt proueċtę ætatis 15. vel 18. annorũ nubãt, quàm in duodecimo. Nec debent attendere parentes ad diuitias virorum, vt tradãt eas iuuenibus hæredib

Margin notes: Prouer. 22. Prouer. 23. 1. Reg. 2. Ephes. 6. 13. Antiquitatum. Mat. 6. Gen. 33

hæredibus & filiis magnarum domorum : sed potius sapientibus & prudentibus. Vnde Sapiens dicit: Trade eam viro, non dixit, puero: sed viro, non cuiuscunq; conditionis, aut diuiti: sed sapienti & sensato: & grãde opus feceris, vir enim sapiens parua supellectili prouisus, melius & securiùs nutriet eam, quàm iuuenis insipiens & leuis, cuiuscunq; domus magnæ. Dicitur communiter, quod supra magnos montes cadunt magna fulgura. ¶ Viso de parentibus, nũc videndum est de filiis & filiabus in ordine ad parentes, ad quid. s. eis teneantur. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd beneficia & officia parentum in filios & filias, tanta sunt, quòd filij & filiæ parentibus satisfacere non possunt. Vnde Philos. Diis, parentibus, & magistris non redditur æquiualẽs. Et quis impossibilium nulla est obligatio. Deus non obligat eos ad reddendũ æquiualens, sed ad reddendũ quæ possunt secundũ proportionem. Primò, quia parentes sunt principium & dederunt esse dispositiuè, ordinauit Deus vt filij tenerentur ad honorem & reuerentiã parentibus. Vnde dixit Exod. 20. & Mat. 15. Honora patrẽ tuũ & matrẽ tuã. Hic autẽ honor multa includit. Primò honorẽ reuerẽtialem in verbis & gestibus exterioribus. D. Tho. dicit, quòd post Deum filij intimius & ex maiori affectu tenẽtur reuereri parentes, quàm principes: quia participant in ratione principij quodammodo esse diuinum, quod non faciunt domini temporales. Hanc rationem tangit Sapiens Eccl. 7. Honora patrẽ tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento quòd non nisi per illos natus fuisses. Sunt qui dicunt quòd nil habuerunt à parentibus, tales sunt miseri. Si haberẽt manũ aut tibiam fractam, essẽtq; in periculo perdẽdi, & inuenirẽt medicum qui sanaret eos recognoscerent: quanto magis filij qui non solùm manũ aut pedem, sed omnia mẽbra & totũ corpus, immo & animam, dispositiuè: quibus omnia lucrati sunt, acceperunt? Secundò tenẽtur ad honorem Obedientiæ. Vnde Apost. Filij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustũ est. Et Col. 3. Filij, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Hæc obediẽtia consistit in duobus. s. in adimpletione præceptorum parentum ad quã debent semper esse parati: vt Ioseph, qui patri dicenti, Veni. & mittam te ad fratres tuos: respondit præsto sum. Gen. 37. Secũdò in adimpletione voluntatis cognitæ. Non enim solùm debent implere mandata eùm præcipiunt verũ, etiam si non loquantur, modò intelligãt voluntatem illorum. ¶ Tertiò tenentur ad seruitia & obsequia exteriora, secundum quod permittere voluerint. Vnde Eccl. 3. Qui timẽt dominum, honorant parentes, & quasi dominis seruient his qui genuerunt se. Quamuis sint pauperes, debent eis maiora obsequia, quàm personis dominorum tẽporalium. Ideo dicit, quasi dominis, ac si diceret, non sicut dominis, sed magis quàm dominis. Quia dominis seruitur timore pœnæ, parentibus autem seruire debent filij timore & amore filiali, qui est maior, &c. ¶ Quartò tenentur ad supportationem, maximè quãdo sunt senes & difficiles. Vnde Eccl. 3. In omni verbo & sermone & in omni patientia. Non debent eos in aliquo contristare. Vnde in eodem: Fili, suscipe senectutem patris tui, & ne cõtristes eum in vita illius, & si defecerit sensu, veniam da illi: & ne spernas eum in virtute tua: quia non spreuit te in virtute sua, cùm tu deficeres sensu in pueritia: multò maiora pro te sustinuit. Hæc deberent filij cogitare, & labores matris. Vnde Tob. in testamento suo dicebat filio suo: Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quasi in libro scribe. Cùm Deus susceperit animam meã, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ suæ. Memor enim esse debes, quanta passa sit pro te in vtero suo. ¶ Quintò filij & filiæ tenentur parentibus (si pauperes sint) ad sustentationem, memores sustentationis, nutrimẽti, educationis, & promotionis, quæ acceperunt ab eis: aliàs ostendunt se ingratissimos. Animalia enim bruta recognoscũt beneficia: quanto magis filij, qui sunt rationabiles? Ad hæc vltra naturalem inclinationem inducunt præmia talibus promissa. Vnde Eccl. 3. Eleemosyna patris tui non erit in obliuione: & pro peccato matris tuæ retribuetur tibi bonum: & in iustitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui. Et sicut in sereno glacies dissoluitur: sic dissoluẽtur peccata tua. Inter alia bona est vita lõgior. Eccle. 3. Qui honorat patrem suũ, vita viuet longiore. Et Exod. 20. Honora patrẽ tuũ, & matrem tuam, si vis longæuus esse super terram. D. Paul. de hoc præcepto loquens, dicit quòd hoc præceptum est primum in repromissione, & ratio est: ne quis arbitraretur quòd honoratio parentum non esset meritoria, propter naturalem inclinationem, quæ ad hoc incitat. Secundũ bonum multa complectens, est benedictio. Vnde Eccl. 3. Honora patrem tuũ, vt superueniat tibi benedictio à domino: & benedictio illius in nouissimo manet. Benedictio patris firmat domos filiorum. Hæc benedictio continet benedictionẽ spiritualem & temporalem. Primò temporalem, quo ad bona, ad victum & vestitũ necessaria. Secundò quo ad liberos obediẽtes: quia dabit tibi filios, qui rependent vices. Tertiò temporalem, quæ cõsistit in liberatione à periculis, & in fauore tẽporali: quia tales cõmuniter præseruantur à malis: & cõmuniter benedicũtur & honorantur. Tota scriptura sacra repleta est benedictionibus, quas consequũtur filij honorantes parẽtes. Ita per oppositum dicendum est de maledictionibus quæ proueniunt filiis ingratis & rebellibus, inhonorantibus parẽtes. Deut. 23. Maledictus vir qui nõ honorat patrem suum aut matrẽ suã, & sæpe inculcatur, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Et Eccl. 3. Maledictio patris aut matris eradicat fundamẽta: quia citò moriũtur: vel si viuãt, priuãtur filiis: aut si habeant filios, habebunt malos, qui amplius inhonorabũt illos, & peiora faciẽt. Et paupertas ac miseria sequetur eos cum infamia: & in fine maledictio æterna in nouissimo die. Nec mirum: quia magnam iniuriã faciunt Christo, qui ad præbendũ exemplũ filiis, tãto tẽpore. s. per triginta & tres annos, voluit honorare matrẽ suã, & patrẽ putatiuum. Vnde Luc. 2. Et erat subditus illis. Vbi gl. Quis? Quibus? Dominus

Sermo de honore parentum.

Ephes. 6.

Ephes. 6.

ſ.Rex regum pauperibus creaturis,à fortiori alij filij. Et ideo qui negligũt & deſpiciunt, merẽtur maledictionem. Vnde Gen.9.habetur de Cham,qui reuelauit pudenda patris ſui Noe dormientis: qui cùm euigilatus fuit, inſpiratus à Deo maledixit illi, & benedixit aliis. Maledictus puer Cham,&c. Ideo timere debent filij: quia experimento conſtat maledictionem Dei eis eſſe paratã.

§. 8. DE OBSERVANTIA.

2.2.q.102. OBſeruantia tertia virtus iuſtitiæ annexa eſt, per quam cultus & honor exhibetur perſonis,in poteſtate & excellentia ac in dignitate conſtitutis. Vnde 1.Petri 2. Deum timete, Regem honorificate. Huic virtuti adiungitur dulia, quæ propriè dicitur ſeruitus quędam ſiue honor, quem debet ſeruus domino, miles duci, diſcipulus magiſtro. Communiter tamen ad duliã pertinet exhibere reuerentiam cuicunque homini, ratione cuiuſcunq; excellentiæ. Et ſic continet ſub ſe pietatem tanquam ſpeciem, ac etiam hyperduliam, quæ eſt potior ſpecies duliæ. Maxima enim reuerentia debetur homini ex affinitate, quam habet ad Deum, vt D. Virgini, quæ eſt mater Dei, ſed de hac dictum eſt, cùm de oratione ageretur, c.5.§.5.ver.12. A

2.2.q.103.

§. 9. DE OBEDIENTIA.

2.2.q.104. OBedientia (prout eſt quarta & ſpecialis virtus, annexa iuſtitiæ) eſt habitus inclinans voluntatem ad promptè & faciliter implendum præceptum, & volũtatem ſuperioris præcipientis, cuius obiectum eſt pręceptum cum intentione obligandi. Præceptum autem intellige expreſſum vel tacitum, quod.ſ.eſt voluntas ſuperioris pręceptiua, quocunq; modo innoteſcat, & tantò videtur obedientia promptior & melior, quantò quis præceptum obediendo præuenit. Quo ad obligationem verò nota quòd intelligitur quis obligari in licitis & honeſtis, & in his ad quæ ſuperioris poteſtas ſe extendit, & non in aliis. Ex quo ſequitur quòd nullus homo poteſt præcipere actus purè interiores, cùm non habeat ſuper eos poteſtatem: nec poſsit ſcire ſi ponantur vel non ponantur, & per conſequens nõ poteſt punire tranſgreſſores. Actus verò interiores, qui habẽt ordinem ad exteriores, puta quia ſunt imperatiui actuum exteriorum (vt ſunt contẽplatio & recordatio ad prædicationẽ) pręcipere poteſt. Omnibus autem quæ vult, prælatus, nõ tenetur quis parere: niſi innoteſcat ratio pręcepti, hoc eſt pręlatum velle obligare, hoc eſt niſi præcipiat. Sicut nõ tenetur velle omnia quæ Deus vult, ſed ſolùm ea quæ vult & pręcipit nos velle. Accipitur tamen obediẽtia aliquãdo largè ꝓ executione cuiuſcunque quod cadere poteſt ſub pręcepto, ex quacunque intentione procedat: & tunc non reſpicit rationẽ formalẽ pręcepti, & ſic eſt virtus generalis. B

Ver. 1. DE INOBEDIENTIA.

2.2.q.105. OBedientię opponitur inobedientia: quę oppoſitio ad obedientiam dupliciter accipitur: vno modo generaliter & materialiter, & ſic inuenitur in omni peccato, in quo trãſgreditur pręceptum aliquod, non cogitando tamen de ratione formali intentionis pręcepti: ſed alia volũtate & intentione, puta delectandi, & poteſt dici contemptus materialis. Inobedientia verò (prout eſt ſpeciale peccatum) eſt quando ex intentione pręceptum contemnit, quando.ſ.in exequendo intendit agere contra præceptum, vel facere in deſpectũ præcepti ſuperioris, & talis dicitur cõtemptus formalis, & ſpeciale peccatum, mortale ex genere: ſed propter ſubreptionẽ vel imperfectionem actus, fit veniale. C

§. 10. DE GRATIA SIVE GRATITVDINE.

2.2.q.106. GRatia ſiue Gratitudo quinta virtus annexa iuſtitiæ, eſt habitus inclinans hominẽ ad recompenſandam benefactoris gratiã, beneficia, & obſequia. Benefactori enim inquantum benefactor eſt, debetur primò per ſe honor & reuerentia, eò quòd habet rationem principij: & per accidens debetur ſubuentio vel ſuſtentatio, ſi indigeat: & quantum ad affectum debet recompenſare ſtatim: quia.ſ.debet habere gratum animum & gratam linguam. Vnde Seneca 2.de Beneficiis: Vis reddere beneficium? accipe benignè. Sed quantum ad effectum ſiue donum, debet expectare tẽpus, quo recompẽſatio fit benefactori opportuna. Vnde Seneca 3.de Beneficiis: Qui feſtinat reddere, nõ habet animum grati hominis, ſed debitoris, & idem in quarto: Qui nimis citò cupit reddere, inuitus debet. Et qui inuitus debet, ingratus eſt. D

Ver. 1. DE INGRATITVDINE.

2.2.q.107. INgratitudo peccatũ eſt (vt habetur 2.Tim.3.) vbi inter alia peccata enumerat homines ſemetipſos amantes, ingratos, &c. Agit enim ingratus contra debitum morale, eò quòd pro beneficio accepto non refert gratias ꝓ loco & tempore, aut non agit lingua laudando, aut nõ habet in animo recordando, & affectum beneuolum habendo. Et committitur peccatum ingratitudinis dupliciter. Primò formaliter & per ſe, ſiue vt eſt ſpeciale peccatum: cùm quis adeò ingratus eſt, vt ex intentione vices non rependat, aut malas vices reddat. Hoc enim prouenit ex cõtemptu beneficij, & eſt peccatum mortale ex genere: quia cõtrariatur directè dilectioni debitæ benefactori. Secundò committitur materialiter, quando.ſ.agit vel omittit aliquid neceſſarium ad gratitudinem, aut committitur aliquid offenſiuum benefactoris, non eo animo vt ingratus, ſeu vt beneficium contemnat, ſed vt delectetur, vel alia intentione, & ſic in omni peccato inuenitur ingratitudo erga Deum. Et ſi omittitur aliquid de neceſsitate ſalutis exhibẽdum benefactori, aut committitur aliquid de neceſsitate ſalutis cauendum ne fiat in benefactorem, eſt peccatum mortale. Si verò omittitur aliquid tum, vel committitur aliter vitandum, eſt veniale, niſi ſit offenſa notabilis. E

Peccatum ingratitudinis dupliciter committitur.

§. 11. DE VINDICATIONE.

2.2.q.108. VIndicatio eſt duplex: prima, quæ fit authoritate publica, quæ.ſ.exercetur per principem vel F

iudicem

iudicem, & hæc est opus sanctum iustitiæ distributiuæ, de qua 1. Petri 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi tanquam præcellenti, siue principibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Et Rom. 13. dicitur: Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malè agit. Secunda vindicatio est priuata, qua quis vult malum pœnæ alteri, & si intétio principaliter feratur in malum illius (de quo vindicta sumitur) & ibi quiescit, non est omnino licitum, quia delectari in malum alterius pertinet ad odium quod charitati repugnat. Si verò intentio vindicantis feratur principaliter in aliquod bonum, ad quod peruenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccatorum, vel saltem ad cohibitiuuem eius, & quietem aliorum, & iustitiæ conseruationem, & Dei honorem, est vindicta licita, seruatis aliis circunstantiis: sicut vim vi repellere cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt agressor propulsetur. Hoc enim naturale est, & irrationabilibus conuenit. Data est enim vis irascibilis ad propulsandũ & repellendum nocumenta. In hominibus autem si non fiat intentione nocendi, sed intentione remouendi impedimentum duntaxat, est bonum. Et secundum hoc ponitur specialis virtus, per quam malis recompensatur debitum, & de qua Cicero in Rhetor. Vindicatio est, per quam vis & iniuria & omnino quicquid obscurum est, hoc est ignominiosum, defendendo aut vlciscẽdo propulsatur, & sic licitum est priuato appetere vindictam, non à se exercendam, sed à Deu vel iudice: quia Rom. 12. habetur: Mihi vindictam, & ego retribuam. Ideo licitũ est petere à Deo p orationẽ, & à iudice p demóstrationem vel accusationẽ, dũmodu nó procedat ex odio, sed vt is qui iniuriã facit emẽdetur, & alij probi quietius viuãt, & mali retrahãtur ab excessib⁹ & psecutione bonorũ.

§. 12. DE VERITATE.

A Veritas accipitur dupliciter: primò, vt est quædam adequatio vel æqualitas siue conformitas intellectus vel signi ad rem intellectam. Et hæc non est virtus neque habitus, vt dictum est, cùm de veritate ageretur. Requiritur tamen veritas hoc modo accepta, ad omnẽ veritatem. Quia ad omnem actum bonum requiritur iudicium prudentiale, quod semper est verum. Secundò accipitur veritas, qua aliquis dicitur verax, & talis veritas siue potius veracitas (qua aliquis inclinatur ad dicendum verum, & ostendendum se aliis talem qualis ipse est) est specialis virtus & annexa iustitiæ. Quia conuenit cum illa in duobus. Primò, quia est ad alterum: secundò, quia sicut iustitia æqualitatem quandam in rebus constituit: sic veritas adæquat signa rebus existentibus circa ipsam. Deficit autem à propria ratione iustitiæ, quæ attendit debitum legale. Sed veritas attendit debitum morale, inquãtum vnus homo debet alteri veritatis manifestationem. Et differt hæc veritas manifestationis à veritate vitæ, iustitiæ, ac doctrinæ. Quia veritas vitæ est, secũdum quam aliquis rectè viuit in seipso, & secundum quod conformatur vitæ Christi, qui exemplum bene viuendi tribuit. Veritas iustitiæ est, secundum quam aliquis rectitudinẽ legis in iudiciis quæ sunt ad alterum, obseruat, vel veritas iustitię est, secundum quam aliquis ex iustitia veritatem manifestat: vt puta cùm auditur à iudice, iuramento medio. Veritas doctrinę consistit in quadam manifestatione verborum, de quibus est scientia. Et sic intantum aliqua doctrina est vera, inquantum est conformis rationi & doctrinæ Christi. Ex quo apparet quòd hęretici non habẽt, neq; docent verã doctrinã. Sed veritas manifestationis (quę dicitur specialis virtus) est qua aliquis vita & sermone talẽ se demóstrat, qualis ipse est, & nó alia q̃ quæ circa ipsum sunt, nec maiora, nec minora.

2.2. q. 109. Veritas dupliciter accipitur. c. 1. §. 5. ver. 5.

Triplex veritas.

Veritas doctrina.

Ver. 1. DE MENDACIO.

B Veritati opponuntur quatuor vitia. s. mendacium, simulatio siue hypocrisis, iactantia, & ironia. Mendacium est falsa enunciatio cũ intentione fallendi, hoc est falsum dicendi. Et nota quòd in mendacio sunt duo. s. materiale & formale. Materiale est falsa enunciatio: formale est intentio fallendi: Et stat quòd aliquando sit mendacium materiale, & nó formale: vt cùm quis falsum enunciat, & putat se verum dicere, & tale non est peccatum. Si verò enũciatio vera sit, & aliquis intendat fallere, & falsum dicere, est mendacium formale, & peccatum, & contra rationem: quia abutitur loquela, ad alium vsum eam ordinãdo, quàm fuerit ordinata. Loquela enim est data ad manifestationem cóceptuum, iuxta illud Philos. Voces sunt notę earum quæ in anima sunt, passiones, hoc est conceptuum vel intellectiuum, quæ dicuntur passiones, vt dictum est, & mendax peruertit ordinem illum. Mendacium est triplex: Quoddã iocusum, quod nulli nocet, sed delectandi causa dicitur, & hoc est veniale. Aliud est officiosum, quod absq; alterius iniuria dicitur, & alicui prodest, & hoc etiam est peccatum veniale, minus tamen mendacio iocuso. Aliud est perniciosum, quod cum alterius iniuria siue nocumento dicitur, & hoc est peccatum mortale ex genere: sed efficitur veniale ex subreptione, vel propter imperfectionẽ actus, siue propter modicitatem nocumenti. D. Tho. dicit, q omne mendaciũ etiã officiosum est peccatũ, saltẽ veniale, & probat p illud Eccle. 7. Noli velle mentiri omne mendaciũ: probat etiã ratione: Quia id quod est ex genere siue ex se malũ, nó potest fieri bonũ & licitum, ad hoc enim quòd aliquid sit bonum, oportet quòd omnia rectè ócurrãt. Quia bonũ est ex integra causa, malum ex singularibus defectibus, vt dicit D. Dionys. Quòd autem sit malum ex genere & intrinsecè probat, quia est actus cadẽs super materiam, indebitam: cùm voces sint signa naturalia intellectionũ: innaturale enim est & indebitum, vt aliquis voce significet id quod non habet in mente: hoc enim est peruertere ordinem naturæ. Vnde Philus. in 4. Ethic. dicit, quòd mendacium est per se (hoc est extrinsecè) prauum & inordinatum & fugiendum. Nec obstat q aliquando sancti legũtur fuisse mẽtiti: poterant enim peccare venialiter. Nec Iudith excusatur à peccatu veniali: quamuis aliqui dicant quòd Deus in ea

2.2. q. 110.

Loquela ad quod data est homini.

Mendacium triplex.

2.2. q. 110. ar. 5. Omne mendacium est peccatum.

4. c. de diui. Nom.

dispensauerit: vel quòd locutiones & signa quæ ipsa dixit aut fecit, alia intentione fuerunt dicta, qnàm Holofernes acerpit. Nec obstetrices Aegyptiorum remuneratæ sunt propter mendacium, sed propter timorem Dei,& misericordiam erga paruulos. Vnde dicitur Exod. 1. Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificauit illis domos. Nec etiam Iudith laudata est propter mendacium, sed propter affectum quem habuit ad salutem populi. Nō enim licet aliqua inordinatione illicita vti propter vtilitatem propriam aut aliorum, sicut non licet peierare propter vtilitatem suam aut *Rom. 3.* aliorum. Non enim sunt facienda mala, vt inde veniāt bona. Licet sit licitum eligere mutilationē mēbri minus vtilis, quàm corruptionē vtilioris vel totius. Nec propter quodcunq; bonū reipublicæ quis debet venialiter peccare, vt inferius dicetur. Ea autem quæ in sacris literis hyperbolicè *In lib. contra mend.* dicūtur, nō sunt mēdacia. Omnis enim enūciatio ad id quod enūciat, referēda est, vt dicit D. Aug.

Ver. 2. DE SIMVLATIONE.

2.2.q.111. SImulatio etiā opponitur veritati: quia ad virtutem veritatis pertinet quòd quia talem se exhibeat exteriùs p signa exteriora, qualis est interius: sed signa exteriora non sunt solùm verba, sed etiam facta. Et ideo sicut mendacium opponitur veritati, ita & simulatio perfecta, vt si masculus induatur veste muliebri. Et notādum quòd sicut in mēdacio est materiale & formale, ita in simulatione,& à formali habet quòd sit peccatum, quando. s. est cum intentione fallendi. Quia si ad aliquem bonum finem, & apud eos qui sciunt, fiat: non est peccatum. Simulatio & hypocrisis se habent, sicut genus & species. Omnia enim hypocrita est simulator, sed non econuerso. Hypocrisis autem est simulatio, qua peccator simulat personam iusti. Sed si vir iustus simulat se peccatorē, non est hypocrita: quia hypocrisis propriè significat simulationem sanctitatis. C

Ver. 3. DE IACTANTIA.

2.2.q.112. 4. Ethic. IActantia est pars mendacij: & opponitur veritati, secundum Philos. & est vitium, quo quis verbo plus de se quàm sit aut appareat, dicit. Hoc vitiū includit multa peccata. Primò mēdacium. Secundò est laus inordinata. Non enim iactator purè narrat: sed tanquam laudās narrat. Tertiò est arrogantia, quando est illius iactantiæ efficiens causa. Quartò inanis gloria, propter quam se iactat & laudat. Quintò est lucrum indebitum, propter quod quis quandoque se iactat. Sextò est vanitas, ex qua multi se iactant. Et hoc peccatum est communiter veniale: sed in tribus casibus est mortale. Primò, quando se iactat de mortali, vel ad finem mortalem. Secundò, quando est in detrimentum notabile proximi. Tertiò, quando constituit in ea vltimum finem. D

Ver. 4. DE IRONIA.

2.2.q.113. IRonia est pars mendacij: & opponitur veritati p defectum, quia asserit de se aliquid vile, quod in se non recognoscit: vel cùm negat de se aliquod magnum, quod tamen percipit in seipso. Et est semper peccatum, saltem veniale. Potest tamen aliquis de se minora dicere, vel maiora reticere, salua tamen veritate: dum. s. aliquis minora quæ sunt in seipso, recitat, & maiora reticet. Et sic minora de se dicere, quæ quis in seipso recognoscit habere, non pertinet ad ironiam. Nec Amos *Amos 7.* mentitus est, dicendo se non esse Prophetam: quia intelligebat origine. Vnde subdit: Nec filius Prophetæ. Nec etiam ad ironiam pertinet ibi culpam recognoscere, vbi culpa nō est. Non licet tamen *Super Ioan.* homini ad fugiendam superbiam vel aliud peccatum, dicere mendacium. Vnde D. Aug. Non ita caueatur arrogantia, vt veritas relinquatur. Et D. Greg. ait: Incauti sunt humiles, qui se mentiendo illaqueant. Et potest ironia diuidi in iocosam, officiosam, & perniciosam, sicut & mendacium. *Ironia.* E

§. 13. DE AMICITIA.

2.2.q.114. AMicitia, quæ affabilitas dicitur, est virtus. Cùm præcepta non dentur nisi de actibus virtutū, & Eccle. 4. dicatur: Congregationi pauperum affabilem te facito: sequitur quòd affabilitas est virtus specialis. Quia vbicunque occurrit specialis ratio boni, oportet esse specialem virtutem. Sed sic est in affabilitate: Igitur. minor probatur: quia cùm bonum in ordine rationis consistat, & secundum rationem oporteat hominem ad alios conuenienter ordinari in communi conuersatione, tam in factis quàm in dictis vt. s. ad vnumquemque se habeat sicut decet: Hoc autem pertinet *8. Ethic.* ad amicitiam siue ad affabilitatem, quæ est annexa iustitiæ. Igitur, &c. Nec obstat quod Philos. dicit, quòd Amicitia perfecta est, quæ est propter virtutem: quia ibi loquitur de duplici amicitia: quarum vna consistit principaliter in affectu, quo vnus alium diligit: quod pertinet ad charitatem, quæ imperat omnibus virtutibus. Aliam verò amicitiam ponit, quæ consistit in solis exterioribus verbis vel factis, quæ quidem non habet perfectam rationem amicitiæ, sed quādam eius similitudinem, inquantum aliquis decenter se habet ad illos cum quibus conuersatur. F

Ver. 1. DE ADVLATIONE.

2.2.q.115. Adulatio quando est peccatum. AMicitiæ opponuntur duo vitia. s. adulatio & litigiū. Adulatio est excessiua laus alterius, verbis vel factis in præsentia, in conuersatione ad delectandum ordinata. Et est peccatum mortale tripliciter. Primò ratione materiæ, si quis laudet aliquem de actu peccati mortalis. Secundò ratione finis, vt cùm quis laudat alium vt noceat corporaliter vel spiritualiter, vel vt eum decipiat. Tertiò cùm quis laudando alium, præbet ei occasionem peccandi mortaliter. Est autem peccatū hoc valde graue propter dāna maxima, quę affert humano generi. Hinc enim faciliter (vt D. Hiero. ait) mentes hominū corrumpūtur, & ad ea quæ laudātur tanquā virtuosa accendūtur & assuescunt: intātum vt mala nō solùm desināt haberi vt turpia: sed habeātur & æstimentur vt bona, & laude, honore, atq; premio digna, quo quid peius? Et etiā propter excessum diuinæ offensę, iuxta illud: Quoniā laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur, licet aliquan- G

do

do posit esse veniale: vt cùm de malis venialibus vel de bonis sola cōplacēdi intētione absq; ruina & deceptione, aut etiā si propter aliquā vtilitatem consequendam vel non impediendam fiat.

Ver. 2. DE LITIGIO.

H Litigium & contradictio opponuntur amicitiæ. Ad cuius euidentiam supponendum est quòd duplex est litigium: primum, quo quis pugnat contra veritatem, propter personam dicentis, cui contradicens consentire non vult propter defectum amoris. Et tale litigium ad discordiā pertinet, & dicitur contentio, qua quis contra veritatem ex intentionē & proposito litigat, de qua inferiùs dicetur. Aliud est litigium oppositum affabilitati & amicitiæ, qua homo conuersatur delectabiliter vt decet: & litigiosus in conuersatione humana omnibus se opponit verbo vel motu aliquo, ac per hoc molestam habet conuersationem, vtpote tristitiam ingerens his cùm quibus conuersatur. Vnde Philos. in 4. Ethic. dicit, quòd illi qui ad omnia contrariantur causa eius quod est contristare, nec quodcunque curantes, discoli & litigiosi vocantur. Et dupliciter incurritur hoc peccatum: Primò formaliter, ex intentione contristandi hominem, contradicendo illi. Secundò materialiter, absque huiusmodi intentione, alia voluntate: & vtroque modo peccatum est, quia contra rectam rationem, quæ exigit hominem debere conuersari delectabiliter vt decet. Et communiter est veniale, propter paruitatem nocumenti intenti vel subsequentis. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem, aut contemptibilem reddere: per huiusmodi contradictiones esset mortale, propter notabile proximi nocumentum. Et quia de litigio loquimur, notandum est q litigare in iudicio pro temporalibus rebus sibi iustè debitis, quatuor modis est peccatum. Primò, si ex irrationabili causa: vt si ex odio vel cupiditate aut auaritia aut pertinacia quadā, & opprimendi aut molestandi causa. Secundò, ex modo personali, quando contentiosè, & quasi inimicè litigatur. Tertiò, ex modo iudiciali, fraudulenter & peruersè producendo, prorogando, probando, vel aliàs indebitè procedendo. Quartò, propter scandalum pusillorū: vt contingit, quando filius contra patrem, vel vxor contra virum, vel frater contra fratrem, vel religiosus contra religiosum, vel religiosi contra laicos grauatos filiis & filiabus, seu aliàs indigentes, pro leuibúsque deberent donare aut saltem differre, donec venirent ad pinguiorem fortunam.

2.2.q.116. *Litigium est duplex.* *c.12.§ 5.ver.6* *Quando litigare in iudicio est peccatum.*

§. 14. DE LIBERALITATE ET BENEFICENTIA.

A Liberalitas (quæ alio nomine dicitur beneficentia) virtus iustitiæ annexa, est qua quis inclinatur ad bene vtendum pecuniis & diuitiis, & ad expendendum & dandum illas pro tempore & loco considerata conditione personarum, & aliis circūstantiis. Vnde Philos. dicit: Ad liberalem pertinet esse emissiuum. Vnde & alio nomine Liberalitas dicitur largitas. Largum enim est non retentiuum, & sic obiectum liberalitatis est pecunia, de qua Philos. Pecunias dicimus omnia quorum dignitas numismate mensuratur. Et non est liberalitas species iustitiæ: quia iustitia exhibet alteri quod est eius: sed liberalis exhibet quod suum est, tamen conuenit cum iustitia in duobus. Primò, quia principaliter est ad alterum sicut iustitia. Secundò, quia circa res exteriores, sicut & iustitia. Nota tamen quòd pauperes (quantum ad executionem) hanc virtutem habere non possunt, sicut nec magnificentiam: possunt tamen eas habere, quantum ad affectum.

2.2.q.117. *4. Ethic.* *Pecunia nomē quid importat.*

Ver. 1. DE AVARITIA.

B Liberalitati duo opponuntur vitia. s. Auaritia & Prodigalitas. Auaritia autem dupliciter accipitur: primò, vt significat primam voluntatem acquirendi vel retinendi alienum, & talis opponitur iustitiæ commutatiuæ, & est secundum se peccatum mortale. Et iuxta hunc sensum vsurarios, negotiatores, fraudantes, fures, latrones, & raptores, auaros dicimus. Alio modo accipitur auaritia vt contrariatur liberalitati, & sic significat inordinatum appetitum pecuniæ & aliorum temporalium, quæ pecunia mensurari possunt, quibus quis non eget. Iuxta hūc sensum auari dicuntur tenaces, & parci in dando, de quibus dicitur, quòd auaro deest tā quod habet, quàm quod non habet. Similiter qui toto die ac nocte in angustiis & laboribus sunt, vt acquirant ea quibus non egent, & cōmuniter est peccatum veniale: posset tamen tantus esse affectus ad acquirendum vel retinēdum, quòd esset peccatum mortale, putà si actualiter præponeret acquisitionem aut retentionē saluti animæ aut præceptis Dei vel Ecclesiæ, nō curādo illa transgredi. Auaritia est vitiū capitale, hoc est à quo originē trahūt alia multa, vel ad cuius finem multa alia ordinātur, præcipuè octo. s. proditio, fraus, fallacia, periuriū, inquietudo, furtū, rapina, & obduratio cōtra misericordiā.

2.2.q.118. *Auaritia dupliciter accipitur.* *Auaritia est vitiū capitale.*

Ver. 2. DE PRODIGALITATE.

C. Prodigalitas, secundum Philos. opponitur liberalitati p excessum, sicut auaritia p defectum. Quia prodigus superabundat in dādo, & deficit in retinendo, & est vitium inclinās ad dādū inordinatè, absque causa & ratione sufficienti, & nō est peccatū mortale ex genere, quia est minus peccatū quàm auaritia, & cùm neutra agat contra charitatē Dei & proximi, sed præter illam, cōstat nō esse mortale sed veniale. Si verò prodigalitas aut auaritia sit mixta iniuriæ diuinorū præceptorum, & generaliter cuicunq; alteri vitio, putà impietati filiorū aut filiarū, aut intēperantiæ: vt in filio prodigo, qui dissipauit substātiā suā cū meretricibus: Iudicāda est secundū qualitatē vitij cui admiscetur. Ita quod si prodigus mouetur ab appetitu mortali, prodigalitas est mortalis; si verò ab appetitu veniali, est venialis, vt cùm superfluè dat propter vanā gloriā venialē vel mortalē.

2.2.q.116. *4. Ethic.*

§. 15. DE PRAECEPTIS IVSTITIAE.

D Qvum ratio debiti quæ requiritur ad præceptū, manifestè appareat in iustitia quæ est ad alterum, quia in his quæ sunt ad seipsum, videtur primo aspectu quòd homo sit sui dominus, *2.2.q.122.*

& quòd liceat ei facere quod libet. Sed manifestè apparet quòd in his quæ sunt ad alterũ, homo est obligatus ad reddendum quod debet. Ideo oportuit præcepta decalogi pertinere ad iustitiam. Tria prima pręcepta primę tabulę sunt de actib⁹ religionis, quę est potissima pars iustitię. Quartũ præceptũ est de actibus pietatis, quæ est secũda pars iustitiæ. Alia verò sex dantur de actibus iustitiæ communiter dictę, quæ est inter æquales. Explicantur autem & declarantur pręcepta decalogi per præcepta iudicialia, & p alia documenta veteris legis, vt diffusè prosequitur D. Tho.

DE FORTITVDINE.

CAP. VI.

2.2.q.123.

ORTITVDO est secũda virtus moralis, quæ perficit appetitum irascibilem, cuius officiũ est firmare & cõseruare bonũ rationis in his, in quibus maximè difficile est firmitatẽ habere. s. in periculis arduis & grauib⁹. Et versatur circa timores & audacias, quasi timorũ cohibitiua & audaciarum moderatiua, cuius actus sunt aggredi & sustinere, & inter hos principalis est sustinere. & inter sustinentias martyrium. Fortitudo autem nõ habet partes subiectiuas, quia nõ diuiditur in virtutes specie differẽtes, sicut iustitia: sed assignãtur
Fortitudo habet duos actus.
ei partes quasi integrales, secundũ ea quæ oportet cõcurrere & integrare siue pficere actũ fortitudinis: & potẽtiales, secundũ ea quæ fortitudo obseruat circa difficilia. s. pericula mortis. Ponuntur etiã aliquæ aliæ virtutes, secũdum ea quæ obseruat erga alias materias minus difficiles: quæ quidem virtutes adiũguntur fortitudini, sicut secũdariæ principali. Ad actũ aggrediendi duo requiruntur: primũ ptinet ad animi præparationẽ. Et quãtum ad hoc Cicero ponit fiduciã, quæ est virtus p quã magnis & honestis rebus multũ ipse animus fiduciæ cũ spe collocauit. Secũdum ptinet
Fiducia.
ad executionẽ, ne quis deficiat in executione illorũ, quæ fiducialiter inchoauit. Et quantũ ad hoc
Magnificẽtia.
ponit Cicero magnificentiã, quã dicit esse rerum magnarũ & excelsarũ, cum animi ampla quadam & splendida propositione, administratio, hoc est executio, vt. s. amplo proposito administratio non desit. Hæc duo si coartentur ad pericula mortis, erũt quasi partes integrales: quia sine illis fortitudo esse nõ potest. Si autem referantur ad aliquas materias, in quibus est minor difficultas, erũt virtutes distinctæ secũdum speciem suã: tamẽ adiungũtur ei sicut secũdariæ principali. Et sic magnificentia à Philos. in 4. Ethic. ponitur circa magnos honores. Ad sustinendũ autem duo requiruntur. Primum, ne imminentiũ difficultate malorum animus frãgatur per tristitiã, & decidat à sua cõstãtia. Et quãtum ad hoc ponitur patiẽtia, quæ est honestatis aut vtilitatis, rerum arduarũ aut difficilium volũtaria & diuturna perpessio. Secũdum, ꝙ ex diuturna perpessione homo non adeò fatigetur vt desistat, iuxta illud Heb. 12. Nõ fatigemini, animis vestris deficientes. Et quantũ
Perseuerãtia.
ad hoc ponitur perseuerãtia: quæ est in passione bene cõsiderata permãsio. Hæc duo si coartentur
2.2.q.128.
ad propriam materiam fortitudinis, hoc est ad pericula mortis, sunt quasi partes integrales. Si autem ad alias, erũt virtutes secũdarię. Ex his apparet quòd fortitudo habet solùm 4. virtutes adiunctas, tãquam partes quasi integrales, vel tãquam virtutes secũdarias: aliæ verò quas ponunt Macrobius & Androoicus, ad has reducũtur: Spes ad fiduciã, & securitas ac cõstãtia ad perseuerantiam, & quinque quas ponit Philos. in 3. Ethic. s. politica, militaris, &c. non sunt diuersæ virtutes,
Fortitudo duplex.
sed diuersi modi fortitudinis, differentes ex parte motiui, & nõ obiecti. ¶ Notãdum tamen quòd fortitudo dupliciter accipi potest. Primò secũdum quòd importat quãdam animi firmitatem, &
3. Ethic.
secũdum hoc est generalis virtus cõditio cõueniens omni virtuti. Quia (sicut dicit Philos.) ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari. Alio modo potest accipi fortitudo, prout importat animi firmitatem in sustinendis & repellendis his, in quibus maximè difficile est firmitatem habere. s. in aliquibus periculis grauibus: Vnde Tullius in suis Rhetor. Fortitudo, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio, & sic fortitudo ponitur specialis virtus, vtpote materiam determinatã siue obiectum speciale habens. Cùm autem ad fortitudinem pertineat sustinere, dicitur pertinere ad voluntatem dispositiuè, ne. s. retrahatur homo à bono rationis propter timorem cuiuscunque mali corporalis, & cùm maximum malum corporale sit mors
Fortitudo in quibus cõsistit.
quæ est omnium terribilium terribilissimum. Hinc est quòd fortitudo est propriè circa pericula mortis: quia qui stat firmus cõtra maiora, stabit firmus cõtra minora, ad rationem enim virtutis ptinet, vt respiciat vltimum (vt dicit Philos. in vlt. de Cœlo.) Sed quia fortitudo est virtus, ad cuius rationẽ ptinet quòd semper tẽdat in bonũ, cõsequens est quòd homo pericula mortis nõ refugiat propter aliquod bonum cõsequẽdum. Et sic in fortitudinis actu duo sunt considerãda. Vnum est bonum in quo fortis firmatur: & hoc est fortitudinis finis. Aliud est ipsa firmitas, qua quis, p illo bono nõ cedit periculis mortis: & hoc est essentia fortitudinis. Pericula autẽ mortis, quæ sunt ex ægritudine, vel ex tempestate maris, vel incursu latronum, vel si qua alia sunt huiusmodi, non videntur alicui directè imminere propter aliquod bonũ consequendum. Sed pericula quæ sunt in rebus bellicis, directè imminent homini propter bonum, inquãtum. s. defendit bonum cõmune p
3. Ethic.
iustum bellum. & ideo, secũdum Philos. Fortitudo est maximè circa mortẽ quæ est in bello. Aduertendum tamen quòd duplex est bellum iustum. Vnũ est generale, sicut cùm aliqui decertant in acie. Aliud est particulare, putà cùm aliquis iudex aut priuata persona nõ recedit à iusto iudicio seu à bono rationis, timore gladij imminẽtis aut cuiuscunq; periculi, etiã si sit mortiferum. Et ideo ad fortitudinẽ pertinet præbere firmitatẽ animi cõtra pericula mortis, nõ solùm quæ sunt in bello cõmuni, sed etiam contra pericula cuiuscunq; alterius mortis, quæ imminẽt in particulari

impugn

impugnatione, quæ communi nomine bellum dici potest. Vnde Heb. 11. de martyribus dicitur, Fortes facti sunt in bello. Potest enim homo cuiuscunq; mortis periculum subire propter virtutẽ, putà cùm aliquis non refugit amico infirmanti obsequi, propter timorem mortiferæ infectionis: vel cùm non refugit itinerare ad aliquod piũ negotiũ prosequendũ, propter timorem naufragij vel latronum. Cęterùm cùm fortitudo sit virtus moralis, necesse est quòd actus eius ex electione procedat. Et ideo fortis eligit præmeditari pericula quæ possunt imminere, vt eis resistere possit, aut facilius ea ferre. Quia (vt D. Greg. dicit in quadam Homelia:) Iacula quæ prȩuidentur, minus feriunt. Et nos mala mũdi facilius ferimus, si cõtra ea clypeo scientię premunimur. Et sic fortitudo non est circa repentina quo ad electionem. Si verò consideremus actum siue operationẽ fortitudinis quãtum ad manifestationẽ virtuosi habitus: Fortitudo maximè est circa repẽtina: quia secundum Philos. In repentinis periculis maximè manifestatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modũ naturæ. Vnde quòd aliquis absque prȩmeditatione faciat ea quę sunt virtutis, cùm necessitas imminet propter pericula, maximè manifestat, quòd sit fortitudo in animo habitualiter confirmata: quamuis aliquis qui habitu fortitudinis caret, possit ex diuturna prȩmeditatione animum suum cõtra pericula prȩparare: qua etiam prȩparatione fortis vtitur cùm tempus adest. De dignitate & præeminentia virtutis fortitudinis dictum est suprà. Nec impedit fortitudinem esse virtutẽ, si fortis non delectetur delectatione corporali, quę sequitur tactum: delectatur tamen delectatione animali, quę sequitur apprehensionem animę, & hęc propriè consequitur opera virtutum: quia in eis consideratur bonum rationis. Apprehensio autẽ de actu virtutis & de fine eius, causat delectationẽ animalem, licet ex altera parte habeat vnde doleat. Vnde 2. Macch. 6. legitur, quòd Eleazarus dixit: Diros corporis sustineo dolores: secundum animam verò, propter timorem tuum libenter hæc patiar. Licet enim dolor sensibilis corporis impediat sentire animalem delectationem virtutis, nisi fortè propter abundantem Dei gratiam, quæ fortius eleuat animam ad diuina, quibus magis delectatur, quàm corporalibus pœnis affligatur: vt D. Tiburtius, cum sup carbones incẽsos nudis plantis incederet, videbatur ei quòd super flores roseos ambularet. Et D. Laurẽtius in craticula positus, tyranno dixit: Infœlix, has epulas ego semper optaui. Virtus tamen fortitudinis facit, ne ratio absorbeatur à doloribus corporalibus. Tristitiam autem animalem superat delectatio virtutis, inquantum homo præfert bonum virtutis corporali vitæ, & quibuscunque ad eam pertinentibus. Et ideo Philos. dicit, quòd à forti non requiritur vt delectetur. s. corporaliter, quasi delectationem sentiens: sed sufficit quòd non tristetur in animo. 3. Ethic. c. p. ver. 2. 3. Ethic.

§. 1. DE ACTIBVS FORTITVDINIS.

A FOrtitudo (vt dictum est) duos actus habet. s. aggredi & sustinere. Inter autem istos principalis actus est sustinere. Vnde Philos. dicit, quòd in sustinendo tristia, maximè aliqui fortes dicũtur. Dicit etiam quòd fortitudo est magis circa timores reprimendos, quàm circa audacias moderandas. Sed difficilius est timorem reprimere, quàm audacias moderari, eò quòd ipsum periculum (quod est obiectum audaciæ & timoris) de se cõfert aliquid ad repressionem audaciæ, sed operatur ad augmentum timoris, aggredi spectat ad fortitudinem, prout moderatur audacias. Probatur etiam triplici ratione. Primò, Quia sustinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadẽte. Qui autem aggreditur, inuadit per modũ fortioris: Sed difficilius est pugnare cum fortiori, quàm cum debiliori. Igitur, &c. Secũdò, quia ille qui sustinet, iam sentit pericula imminentia. Ille autem qui aggreditur habet vt futura: Difficilius verò est nõ moueri à prȩsentibus quàm futuris: Igitur, &c. Tertiò, quia sustinere importat diuturnitatem tẽporis. Sed aggredi potest aliquis ex subito motu: difficilius est autẽ manere immobiliter, q̃ subito motu moueri ad aliquod arduũ. vnde Philos. dicit, quòd quidã sunt prȩuolãtes ante pericula, in ipsis autẽ discedũt, fortes autẽ ecõtrario se habẽt. 2. 2. q. 123. art. 6. 3. Ethic. 3. Ethic.

Ver. 2. DE MARTYRIO.

B INter sustinentias martyrium principatum tenet. Martyriũ est voluntaria mortis perpessio siue tolerantia, propter fidem Christi, vel aliũ virtutis actũ in Deum relatum. Ex hac definitione sequitur primò, quòd illi qui nõ patiuntur mortẽ corporalẽ, non sunt martyres cõpletiuè. Quia cũ martyr Græcè, dicatur Latinè quasi testis fidei Christianæ, per quã visibilia pro inuisibilibus contemnenda proponuntur. vnde Act. 1. Eritis mihi testes in Hierusalem. Ideo ad martyriũ pertinet, quòd homo protestetur fidem opere, se ostendens omnia præsentia contẽnere, vt ad futura inuisibilia perueniat. Sed quãdiu homini remanet vita corporalis, non ostendit opere se cũcta corporalia despicere apud homines, apud quos testis est. Consueuerunt enim homines cõsanguineos, & omnia possessa contemnere, & etiã dolores corporis pati, vt vitã cõseruent. Vnde Satan contra Iob inducit, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua, hoc est pro corporali vita sua. Et ideo ad perfectã rationem martyrij requiritur, quòd aliquis realiter mortem sustineat. Et sic per alias pœnas, dolores, & tormenta, puta exilium, rapinã bonorum, flagella, carceres, nõ sunt propriè martyres, nisi secundũ quòd ex his sequitur mors: sicut in D. Marcello papa, qui squalore carceris mortuus est: ideo eius martyriũ Ecclesia celebrat. Nec meritum martyrij est post mortem, sed in ipsa voluntaria mortis sustinentia: licet contingat quãdoque quòd aliquis post lætalia vulnera vel quascũque tribulationes continuatas vsque ad mortẽ, quas à persecutoribus patitur, diu viuat. In quo statu actus martyrij meritorius est, etiã ipso tẽpore quo afflictiones patitur. ¶ Nec obstat quod D. Hierony. in ser. de assumptione D. Virginis ait: Rectè diximus q̃ Dei genitrix, virgo & martyr fuit. Et D. Aug. in sermo. Inter præcipuas: Iure enim plusquam martyr est, 2. 2. q. 124. Martyrium quid sit. Act. 1. Iob. 1. Martyrij meritum in quo consistat. An D. Virgo fuerit martyr.

quæ nimio amore vulnerata, testis extitit Saluatoris, & præ mœrore cruciatú sustinuit passionis. Quia prædictę authoritates, & aliæ (si quæ sint similes) loquútur de martyrio incópleto: vel ꝑ similitudinem (vt D.Tho.ait.) Dicitur tamé ab aliqoibus, quod D.Virgo est verè martyr: quia tanta dolorum tormenta sustinuit, vt nisi fuisset specialiter pręseruata, mortua fuisset, vnde & aureolam martyrij eidem tribuunt. Quia (vt dicunt) specialis Dei pręseruatio non tollit meritum neq; pręmium. ¶ Sequitur secundò, quòd illi qui dormientes occiduntur, non sunt martyres (nisi materialiter) cùm desit voluntas libera: & per consequens, Innocentes pro Christo mortui infantes, non sunt perfectè & completè martyres, eò quòd mortem voluntariè non sustinuerunt, cùm non haberent vsum rationis. De his D.Tho.ait: Quidam dixerunt quòd Innocentibus acceleratus est vsus rationis: ita quòd martyrium voluntariè perpessi sunt. Sed quia hoc per authoritatem sacræ scripturæ non probatur: Ideo melius dicendum est quòd martyrij gloriam (quam in aliis propria volútas meretur) illi paruuli per Dei gratiam sunt assecuti. Nam effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismatis, vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur: Ita in occisis propter Christum. Vnde D.Aug. in quodá sermone de Epiphania, eos alloquens, ait: Ille de vestra corona dubitabit in passione pro Christo perpessa, qui etiam paruulis baptismum prodesse non existimat Christi. Non habebatis ætaté, qua in Christú passurum crederetis. Sed habebatis carné, in qua pro Christo passuro passioné sustineretis. ¶ Tertiò sequitur quòd qui voluntariè patitur morté propter demerita sua, non est dicendus martyr. Vnde 1. Pet. 4. Nemo auté vestrú patiatur quasi homicida, aut fur, aut aliquid huiusmodi. Si autem vt Christianus, nó erubescat, glorificet auté Deú in isto nomine. Quartò sequitur, quòd mulieres quæ integritatem carnis perdunt, vel ad eam perdendam damnantur, occasione fidei Christianæ, nó sunt martyres, cùm ex illo facto mors non sequatur, & etiam quia non est apud homines manifestum, quòd hoc mulier patiatur propter fidem, vel magis ꝓ contemptu castitatis. Ideo apud homines non redditur per hoc testimonium sufficiens, & per consequens non habet propriè rationé martyrij, quanuis apud Deum (qui corda scrutatur) possit hoc ad pręmium deputari. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, duplicabitur mihi castitas ad coronam. ¶ Quintò sequitur quòd fortis politicus voluntariè sustinens mortem propter bonum commune, non referendo in Deum, licet actú martyrij exerceat, & martyr politicus possit dici: non tamen martyr simpliciter. Quia martyr dicitur quasi testis, eò quòd corporalibus passionibus suis vsque ad mortem testimonium perhibet veritati, non cuicunque, sed veritati quæ secundum pietatem est, quæ ꝑ Christum nobis innotuit, vnde martyres Christi dicútur quasi testes ipsius. Huiusmodi autem veritas est fidei. Ideo cuiuslibet martyrij causa est veritas fidei, ad quam pertinet non solùm ipsa interior credulitas, sed etiam exterior protestatio, quæ non solùm fit per verba, quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per facta, quibus quis se habere fidem ostédit: vt habetur Iaco. 2. Per oppositum de quibusdam dicitur ad Tit.1. Confitentur se nosse Deum, factis autem negát. Et ideo omnium virtutum opera, secundum quòd referuntur in Deum. sunt protestationes quędam fidei, ꝑ quam innotescit quòd Deus huiusmodi opera à nobis requirit, & nos pro eis remunerat. Et secundum hoc possunt esse martyrij causa. Ideo Ecclesia celebrat martyrium D.Ioannis Baptistę, qui nó pro fide, sed ꝓ reprehensione adulterij mortem sustinuit. Vnde Christus: Beati qui persecutioné patiuntur propter iustitiam. Quicunque enim mortem patitur ꝓ quocunq; bono faciendo, vel quocunque malo vitando, referendo in Deum, potest dici martyr. Quia totum hoc pertinet ad fidei protestationem. Bonum enim humanum potest effici diuinum, si referatur in Deum: & ideo quodcunque bonum humanum potest esse martyrij causa, secundum quod refertur in Deum.

Ver. 2. DE MARTYRII OBLIGATIONE.

Qvilibet Christianus quantum ad præparationem animi, est obligatus ad martyrium: debet enim esse in animo sic præparatus & dispositus, vt velit potius sustinere morté, si inferatur, quàm negare fidem, vel prætermittere actum virtutis ad saluté necessarium, aut committere aliquod peccatum mortale. Et sic intelligitur illud Christi: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & vxorem, & filios, & fratres, adhuc & animam suam (hoc est vitam) non potest meus esse discipulus. Hoc enim ad obedientiam Christianorú pertinet. Vnde Apost. Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quo ad executionem verò, martyrium non est sub præcepto: immo licitum est aliquando fugere, maximè imperfectis. Vnde Christus: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Perfecti verò si velint, possunt se offerre. Vnde legimus ꝙ multi sancti ex zelo & feruore deuotionis se obtulerunt ad martyrium, his qui parati erát inferre morté, dicentes se pro fide Christi velle mori: quanuis D. Tho. dicat quòd non debet homo dare alteri occasionem iniustè agendi: sed si alius iniustè egerit, ipse moderatè tolerare debet. Nec est contra perfectionem martyrij, si in aliquo casu sit de necessitate salutis: sicut D.Aug. dicit, in lib. de Adulterinis Coniugiis, quòd aliquis incidit in necessitatem seruandæ continentiæ. propter absentiam vel infirmitatem vxoris.

Ver. 3. DE MARTYRII PERFECTIONE.

Qvo ad martyrij perfectionem notandú, quòd actus virtutis duplicem habere potest perfectionem: vnam a virtute à qua elicitur, siue à qua immediatè procedit, & sic actus nobilioris virtutis est perfectior. quia à nobiliori causa. Et cùm iustitia sit nobilior & pfectior fortitudine, consequens est quòd secundum hunc perfectionis modum actus iustitiæ sit perfectior martyrio,

quod

Marginal notes: 2.2.q.124.ar.4.ad.1. — An Innocentes fuerint martyres. — 2.2.q.124.ar.1.ad.1. — Mat.5. — C — Luc.14. — Phil.2. — Mat.10. — 2.2.q.124.ar.1.ad.3. — D — 2.2.q.124.art.5.

quod est actus fortitudinis. Tolerare enim mortem (in quo consistit actus martyrij) non est lau-
dabile secundum se, sed solùm secundum quòd ordinatur ad aliquod bonum, quod consistit in
actu virtutis. Vnde ille actus virtutis, cùm sit finis, est nobilior: quia finis est potior his quæ sunt
ad finem. Aliam perfectionem habet actus virtutis à primo motiuo, quod est amor, qui tanto ma-
ior ostenditur circa aliquam rem, quanto magis propter eam rem charius amatam contemnit, &
rem magis odiosam diligit. Sed inter alia bona homo magis diligit vitam, & odit oppositum. s.
mortem, præcipuè cum doloribus corporalium tormẽtorum, quorum metu etiam bruta anima-
lia à maximis delectationibus abstrahuntur (vt D. Aug. ait.) Et ideo martyrium omnes alios actus *In lib. 83.q.*
humanos in perfectione excedit. Vnde Christus: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm *Ioan.15.*
vt ponat quis animam suam ꝑ amicis suis. Et sic patet quòd actus martyrij eliciriuè est à fortitu- *2.2.q.124.art.*
dine, & imperatiuè (tanquam à principali motiuo) à charitate, & inde est quòd vtranque virtutem *2.ad.2.*
manifestat. Quòd autem sit meritorius, hoc habet ex charitate, sicut & quilibet virtutis actus. Et *1.Cor.13.*
ideo sine charitate non prodest, iuxta illud Apostoli. Si tradidero corpus meum ita vt ardeã, cha-
ritatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

Ver. 4. DE MARTYRII EFFECTV ET PRAEMIO.

E Martyrium duplex meretur præmium. s. essentiale, quod in Dei clara visione consistit, secun- *De Veri q.*
dum proportionem charitatis mouentis, quę est radix & fundamentum omniũ meritorum. *26.ar.6.ad.8.*
Et quia stat quòd aliquis cõfessor per multos actus & per longum tempus maiorem charitatem
habeat quàm martyr: ideo potest esse quòd confessor maius præmium essentiale habeat in patria,
quàm aliquis martyr. Aliud est præmium accidentale, & istud est duplex: vnum est deletio pœnæ
& reatus, quæ dicitur præmium, & aureola. Et quia meritum accidentale & satisfactio se tenent
ex parte generis operis, quod tanto maius præmium meretur, quantò in opere est maior difficul-
tas facti vel obiecti: Cùm ergo actus martyrij difficultatem habeat ex parte obiecti, & impossibi-
le sit inuenire maiorem: sequitur quòd est maximè meritorius. Ideo D. Tho. dicit, quòd totus la-
bor quem sustinet aliquis confessor longo tempore, non potest (quantum ad genus meriti) ad-
æquari morti, quam martyr sustinet in temporis momẽto. Nam per mortem priuatur eo quod est
maximè diligibile. s. viuere & esse. Vnde est finis omniũ terribilium, vt dicit Philos. Et circa eam
est maximè virtus fortitudinis, & hoc patet manifestè ex hoc quod homines diuturnis afflictioni-
bus afflicti horrent à morte, quasi eligentes magis pati alias afflictiones, quàm mortem, & ideo *3.Ethic.*
Philos. dicit, quòd virtuosus exponit se morti & magis eligit vnam bonam actionem & magnam, *9.Ethic.*
quàm multas paruas: quasi ille actus fortitudinis in sustinendo mortem, præponderet multis aliis
virtuosis operationibus, & ideo quantum ad genus operis, plus meretur, quàm quicunque con-
fessor. Ex hoc sequitur quòd martyrium totum reatum pœnæ delet. Quia si confessor ex multis
actionibus potest mereri absolutionem omnis pœnæ: à fortiori martyr. Probatur etiam, quia rea-
tus manet in aliquo, eò quòd non perfectè & quantum potest, detestatur peccatum: quia potest
esse tanta contritio, quòd per eam omnis pœna delebitur, vt in Magdalena: Sed martyriũ est ma-
ximus actus, quem homo habere potest: Igitur, &c. Præterea professio religionis delet omnẽ rea-
tum pœnæ (vt D. Tho. dicit) Rationabiliter potest dici quòd per ingressum religionis quis conse- *2.2.q.189.ar.3.*
quatur remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis homo potest sa- *ad.3.*
tisfacere de peccatis, teste Daniele, Peccata tua eleemosynis redime: multò magis in satisfactione *Dan.4.*
pro omnibus peccatis sufficit quòd aliquis totaliter diuinis obsequiis se mancipet per religionis
ingressum, quæ excedit omne genus satisfactionis, etiam publicæ pœnitẽtiæ, vt habetur 33.q.2.c.
admonere. Sicut etiam holocaustum excedit sacrificium (vt D. Greg. dicit super Ezech.) Vnde le-
gitur in Vitis patrum, quòd eandem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam conse-
quuntur baptizati. Sed maiorem eleemosynam dant, & in maius holocaustum se offerũt marty-
res, quàm religiosi in professione: igitur, &c. Ideo D. Tho. dicit, quòd sicut in baptismo aquæ li- *4 sent dist.*
beratur homo ab omni culpa & pœna: ita in baptismo sanguinis. Dicit etiam quòd deletio totalis *4 art.3.q.3.*
pœnæ in martyrio prouenit ex merito passionis Christi, cui martyres perfectè cõformantur. Vn- *ad.1.*
de de martyribus dicitur Apoc.7. Lauerunt stolas suas, & candidas eas fecerunt in sanguine agni.
Et ideo si pueri innocentes, antequam vsum rationis haberent, pro Christo occisi, in suo sanguine
baptizati, saluantur: à fortiori qui per liberam voluntatem sustinent martyrium. Et quamuis pœ-
na illa in aliquibus non esset sufficiens de se: tamen relata ad causam (s. propter Christum) acci-
pit efficaciam à passione Christi, vt ibidem dicit, & in tertia parte dicit, quòd vniuersalis absolu-
tio ab omni culpa & reatu pœnæ, fit in baptismo & in martyrio, propter quod dicitur, quòd in
martyrio omnia sacramenta complentur, scilicet quantum ad plenam liberationem à culpa &
pœna, sicut in baptismo.

§. 2. DE VITIIS OPPOSITIS FORTITVDINI.

A Fortitudini opponuntur tria vitia. scilicet Timiditas, Intimiditas, & Audacia, & secundum D. *3.p.q.68.ar.2.*
Caietan. Vecordia. Timor opponitur per excessum, similiter & audacia: per defectum verò in- *ad.2.*
timiditas & vecordia: sed de his amplius suo loco.

Ver. 1. DE TIMORE SIVE TIMIDITATE.

B Timiditas est excessus timoris: Timor autẽ essentialiter est passio appetitus irascibilis, qua ap- *2.2.q.125.*
petitus fugit & retrahitur à malo arduo imminente: cui difficulter resisti potest. Et cum paf-
siones secundum se non habeant rationem virtutis vel vitij, nisi propter ordinationem vel deor-

3.Ethic. dinationem,quam habent ad rationem. Vnde Philos.dicit:Passiones non sunt laudabiles neque vituperabiles,quia non laudantur neque vituperãtur qui irascuntur vel timent:sed qui circa hæc ordinatè vel inordinatè se habent:Consequens est quòd timor tunc peccatũ sit,quando est inordinatus & difformis rectè rationi,& si excedat medium dictarum à ratione,dicitur à Philosophis timiditas,sed recta ratio dictat aliqua esse prosequenda, & aliqua fugienda:& inter prosequenda aliqua esse magis prosequẽda,quàm alia,puta spiritualia tẽporalibus,& inter spiritualia maximè Deus,& inter tẽporalia potiora sunt præferenda,vt vita famæ, fama bonis externis,& inter mala fugienda,aliqua esse magis fugienda quàm alia,vt infamia rapinæ bonorũ,mors infamiæ,& culpa morti:& inter culpas,mortalis veniali:& inter mortales,quæ maiorem habet deformitatem ac deordinationem. Vnde dicitur cõmuniter,de duobus bonis melius est eligendũ:& de duobus malis maius fugiendum. Ergo vbi aliquis timẽdo deliberatè fugit aliqua mala, quæ ratio dictat esse magis fugiẽda,quàm bona opposita prosequenda,non peccat,sed bene agit. Vnde sequitur q́ vbi esset periculũ mortis æternæ vel tẽporalis,debet quis plus timere & fugere mortẽ æternã, quàm tẽporalẽ:& potius sustinere omnia tormenta,vel ipsam mortẽ corporalẽ,quàm facere vel omittere aliquid,ex quo sequitur mors æterna. Similiter vbi esset quæstio de tẽporalib⁹ vel spiritualibus amittendis:temporalia & corporalia sunt contẽnenda,inquãtum nos impediũt à spiritualibus,ab amore.s.& timore Dei. Vnde Sap. Qui timet Deũ,nihil trepidabit. Non tamẽ debẽt contemni,inquantum instrumentaliter iuuant nos ad diuina & spiritualia, & generaliter in quibuscunque aliis. Timor maioris mali si est ordinatus,non est peccatũ,sed potius meritũ. Timor verò de maiori malo,quando quis propter illud desistit à prosecutione maioris boni, & magis prosequendi, est inordinatus:& dicitur mundanus & peccatum. Et si propter timorem temporaliũ bonorũ,vel mortis corporalis negligat quis vitã æternã,vel si propter tẽporalia negligat mortẽ corporalẽ, vel magis timeat regem terrenũ quàm Deũ:vt Scribæ & Pharisæi,ac etiã Pilatus. vnde Christus: Nolite timere eos qui occidunt corpus,animã autẽ non possunt occidere. Sed potius timete eum,qui potest animã & corpus perdere in gehennã. Et generaliter quãdocũque propter timorẽ alicuius mali tẽporalis vel corporalis, quis deliberatè desistit à prosecutione boni necessarij ad salutẽ, venit cõtra præceptũ vel prohibitionẽ obligãtem sub pœna peccati mortalis,est peccatum mortale, cum pœna æterna nõ infligatur nisi ꝓ peccato mortali,quæ tamen timidis infligitur,vt D. Ioan. dicit: Timidis autem & incredulis,execratis,&c. pars illorũ erit in stagno ardẽti igne & sulphure, quod est mors secunda. Si autem veniat contra præceptum vel prohibitionem ex surreptione, vel desistat à bono est peccatum veniale. Si verò præueniat omne iudicium rationis,vt in motu primò primo,nullum est peccatum,cùm non sit voluntarium. Notãdum tamen quòd in peccato transgressionis vel omissionis proueniente ex timore,duo sunt,quorum vnum est omissio vel trãsgressio præcepti:& per hoc actus est malus:& sic timor non excusat à peccato. Aliud est malum imminens quod timetur,& quia illud diminuit de voluntario,licet non totaliter tollat,cùm ea quæ ex motu vel timore fiũt,sint inuolũtaria secũdum quid:quia secluso illo metu nõ fierẽt:sunt tamen simpliciter volũtaria. Et ideo timor excusat à tanto, si non à toto:quia peccat tali timore agens vel omittẽs:nõ tamẽ adeò grauiter,sicut si nõ esset timor. ¶ Notãdum præterea quòd timor dupliciter accipitur.s.cõmuniter & specialiter:sicut & amor,à quo procedit & deriuatur. Omnis enim timor procedit ex amore,quia nullus timet,nisi cõtrarium eius quod amat. Amor autẽ nõ determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitij. Si amor ordinatus communiter accipiatur, inuenitur in qualibet virtute. Quilibet enim virtuosus amat propriũ bonum virtutis. Et amor inordinatus inuenitur in quolibet peccato. Ex amore enim inordinato procedit omnis cupiditas & prosecutio. Sic etiã timor inordinatus cõmuniter acceptus, inuenitur in omni peccato. Auarus enim timet amissionẽ vel defectũ pecuniarũ. Intẽperatus amissionẽ voluptatis,& sic de aliis. Sed timor præcipuus, est timor periculorũ mortis:vt probatur in 3. Ethic. Et ideo talis timoris inordinatio habet specialẽ rationẽ timoris, & dicitur antonomaticè timor vel timiditas: & opponitur fortitudini secundum excessum(vt dicit Philos.) De timore seruili,initiali,& filiali inferiùs dicetur,cũ de dono timoris fiet mẽtio. Differẽtia est inter peccatũ timoris & desperationis. Quia desperatio quæ opponitur spei,est circa res diuinas,& timor circa picula mortis, quanuis timor sit principiũ desparationis,sicut spes est principiũ audaciæ,vnde sicut ad fortẽ qui vtitur audacia moderata ptinet habere spẽ:ita e cõuerso desparatio ex aliquo timore ꝓcedẽs,est à forti moderãda,sicut timor à quo ꝓcedit.

Margin: Spiritualia semper tẽporalibus præferenda. — Eccl.34. — Mat.10. — Apoc.21. — Timor diminuit peccatũ. — Timor dupliciter accipitur. — 3.Ethic.

Ver. 2. DE INTIMIDITATE.

2.2.q.126. INtimiditas est defectus timoris debiti,siue parum,siue nihil timere ea quæ timenda sunt,vbi, a quando,prout,& quantũ oportet. Et est vitiũ fortitudini oppositũ p defectum:quia ad fortitudinem pertinet moderari & imperare timoribus ordinatis. Vnde Salo. Sapiẽs timet, & declinat à malo,quod.s.timet,non vt à iustitia recedat,sed ne per hoc impediatur ab operibus virtuosis, vel quantum ad se,vel profectum quem in aliis facit. Intimiditas procedit ex defectu amoris. Quòd autem aliquid deficiat à debito amore suiipsius,& præcipuè vitę & bonorum tẽporalium,quæ ad illã & ad vltimum finẽ ordinantur,vitiosum est:quia cõtra inclinationem naturalem. Nunquam tamen aliquis à tali amore totaliter decidit:quia id quod est naturale, totaliter perdi non potest. Propter quod Apost.ait: Nemo vnquã carnem suã odio habuit,quandoquidem & illi qui seipsos interimunt,hoc faciunt amore carnis suæ,quã volunt à præsentibus angustiis liberare. Vnde contingere potest quòd aliquis minus quàm debeat timeat mortẽ & alia tẽporalia mala,propter hoc quòd

Margin: Prouer.4. — Intimiditas vnde procedat. — Ephes.5.

quòd minus debito diligat vitam & bona tẽporalia. Sed quòd totaliter non timeat, non potest ex defectu amoris contingere: sed ex eo quòd æstimat mala opposita bonis quæ amat, sibi superuenire non posse, quod quandoque contingit ex superbia animi de se præsumentis & alios contemnentis, secundum quod dicitur Iob. 41. Factus est vt nullum timeret, omne sublime videt. Quandoque autem ex defectu rationis (sicut Philos. dicit:) Quòd stulti propter stultitiam nihil timent. *3. Ethic.* Ex his sequitur quòd intimiditas est vitium, siue procedat ex defectu amoris, siue ex elatione animi, siue ex stoliditate, siue ex stultitia, & defectu rationis. Et est mortale, cum non timentur amitti ea quæ sunt de necessitate salutis: & cùm procedit à causa mortali. In his autem quæ non sunt de necessitate salutis, si intimiditas procedat ex causa veniali, est peccatum veniale. Et si stultitia sit inuincibilis, excusat à peccato: non autem superbia, nec defectus amoris. vnde Luc. 18. Increpatur iudex iniquus, qui neminem timebat, nec Deum reuerebatur.

Ver. 3. DE AVDACIA.

C Audacia est passio appetitus irascibilis, qua quis aggreditur periculum arduum imminens, propter victoriam, & est contraria timori, secundum Philos. 2. Ethic. Et quando audacia est regulata secundum rationem, non est peccatum, immo est actus fortitudinis, quando verò est irregulata per excessum vel defectum, est vitiosa, & peccatum. Et quia secundum Philos. quædam vitia sunt innominata: similiter etiam & quędam virtutes. Ideo oportuit quibusdã passionibus vti nomine virtutum & vitiorum: ad designanda nomina virtutum, vtimur passionibus, quæ habent bonum pro obiecto: vt spes & amor. Sed ad vitia designãda vtimur passionibus, quorũ obiectum est malum: sicut patet de odio, timore, ira, & audacia, quę sunt passiones: tamen per ea designamus vitia, & accipimus illorum nomina pro nominibus vitiorum. Et sic audacia per superabundãtiam dicta est peccatum fortitudini oppositum per excessum. ¶ Sed difficultas est, quod erit peccatum p defectum circa audacias: Quia sicut contingit nimis timere, & parum aut nihil timere: ideo circa timores sunt duo vitia fortitudini contraria. Ita etiam circa audacias contingit nimis audere, & parum vel nihil audere. D. Caietan. dicit, quòd væcordia potest poni vitium per defectũ, accipiendo væ pro sine, vt sit sensus. Væcors, hoc est sine corde. Et inde væcordia. D. Tho. tamen Philos. sequutus, non ponit nisi audaciam per excessum, & timiditatem per defectum. Quia parum vel nihil audere in aggrediendo aduersarium, prouenit ex sola concomitantia timoris, vt in pluribus, vel etiam ex desperatione, vel defectu spei, vt in paucioribus. Quia sicut spes causat audaciam: ita defectus spei vel desperatio causat defectum audaciæ. Sed ex his quæ sunt ex sola concomitantia, non est propria ars, & propria idea, nec proprium generans, & per consequens nec proprium vitium assignatur: sicut patet de subiecto & propria passione. Audacia (secũdum D. Caietan. in Summula) si sit pura, est communiter peccatum veniale, sicut immoderata iracundia, & immoderatus timor: quia non cõtrariantur charitati, sed sunt exorbitãtia à recta regula rationis. Si verò sit mixta cum arrogantia aut aliis peccatis, secundum mixtionem iudicãdum est de illa. Alij communiter dicunt, quòd si ex audacia sequatur aliquod periculum animæ & corporis, vel aliquod notabile damnum, est peccatum mortale: secus si sequeretur aliquod paruum malum, quia tunc esset veniale.

2.2.q.127.

4. Ethic.

Audacia quale peccatum est.

§. 3 DE MAGNANIMITATE.

A Magnanimitas (quæ à Cicerone Fiducia dicitur) ex suo nomine importat extensionem animi ad magna. Aliquis autem actus potest dici magnus dupliciter: primò secundum proportionem: & est actus quo quis optimè atque mirabiliter in re parua vel mediocri operatur. Secundò simpliciter & absolutè: & est actus qui consistit in optimo vsu maximarum rerum, quæ in vsum hominum veniunt. Inter ea autem quæ in vsum veniũt hominum, maximum est honor: cuius signum est, quia homines propter honorem consequendum, & vituperium vitandum, omnia alia postponunt. Ideo sicut aliquis dicitur fortis ex his quæ sunt difficilia simpliciter, vt pericula mortis: sic ille dicitur Magnanimus ex his quæ sunt magna simpliciter, & per consequens Magnanimitas est extentio animi, siue qua extenditur animus ad ea quæ sunt magna simpliciter, hoc est, circa magnos honores. Vnde Philos. dicit, quòd magnanimitas est circa honores & inhonorationes, dicit etiam quòd est circa honores magnos, siue ad ea quæ sunt magno honore digna. Quia qui possunt moderari appetitum circa magna, possunt moderari circa parua: sed non econtra. Et quia honor est præmiũ cuiuslibet virtutis, ex cõsequenti magnanimitas, ratione obiecti quod est honor, respicit omnes virtutes. Et quãuis honor non sit passio, est tamen alicuius passionis (puta spei) obiectũ, huius actũ magnanimitas moderatur, ne quis nimis apprecietur, aut indebitè prosequatur, neque contemnat honores, sic quòd desistat facere ea quæ sunt honore digna: vel faciat ea quæ sunt honori cõtraria. Nõ curare tamẽ de honoribus mũdi (dũmodo quis nõ faciat ea quæ sunt honori cõtraria, nec desinat facere ea quæ sunt honore digna) nõ est vitiosum: sed virtuosum, & ad humilitatẽ pertinet. Nec aduersantur inter se magnanimitas & humilitas, quãuis differant abinuicem. Ad cuius euidentiam notãdum quòd in homine inuenitur aliquid magnũ ex dono Dei, & aliquis defectus qui competit ei ex infirmitate naturæ. Magnanimitas facit quòd homo se magis dignificet secundum cõsiderationẽ donorũ quæ possidet ex Deo: sicut si habet magnam virtutẽ animi, magnanimitas facit nõ quòd superbiat, sed quòd ad perfecta virtutis opera tendat. Et similiter dicendum est de vsu cuiuslibet alterius boni, puta scientiæ vel exterioris fortunæ. Humilitas autẽ facit quod homo seipsum paruipendat secundũ consideratione proprij defectus.

2.2.q.129.

Actus magnus duplicitur.

4. Ethic.

Magnanimitas est circa quid.

Non curare honores an sit vitiosum.

Magnanimitas nõ aduersatur humilitati.

Similiter

Similiter magnanimitas contemnit alios ad hûc sensum: quia nô eos tâtum appreciatur, vt p eis aliquod indecens faciat: & non honorat illos, eò quòd nô sunt digni honore: quia deficiût à donis Dei, aut non bene vtuntur. Sed humilitas alios honorat, & superiores æstimat, in quantum aliquid inspicit in eis de donis Dei. Vnde de viro iusto dicit Psal. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimi. Timentes autem Deum honorificat: quod ptinet ad officiû humilis. Et sic patet q magnanimitas & humilitas non sunt contraria: quamuis in contraria tendere videâtur: quia procedunt secundû diuersas considerationes.

Ver. 1. DE CONDITIONIBVS MAGNANIMI.

4. Ethic. Côditiones magnanimi.

AD magnanimum vt magnanimus est, pertinent decem conditiones, secûdum Philos. Prima, quod motus eius sit lentus & tardus: eò quòd solùm intendit ad magna, quę pauca sunt. Velocitas enim prouenit ex eo quòd homo ad multa intendit, quæ explere festinat. Secûda, q homo habeat vocem grauem. Tertia, quòd grauiter & stabiliter loquatur, & non acutè neque velociter. Acuitas enim & velocitas vocis ad eos pertinet, qui de quibuslibet côtendere volunt, vt aduocati. Magnanimus autem (vt dictum est) solùm se interponit de magnis, quæ pauca sunt. Huiusmodi tres conditiones se tenent ex parte corporis: & conueniunt magnanimis secundum modû affectionis eorum. Has dispositiones videmus in his qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatem. Quarta, quòd sit immemor beneficiorum. Non quòd obliuiscatur: quia illud ad ingratitudinem pertinet: sed quo ad hoc quòd non sit illi delectabile accipere ab aliquibus beneficia: quin eis maiora recompêset: quod pertinet ad perfectionem gratitudinis. In cuius actu etiam vult excellere: sicut & in actibus aliarum virtutum. Quinta, quòd sit ôtiosus & tardus, non quòd deficiat ab operando ea quæ sibi conueniunt: sed quia non ingerit se quibuscunq; operibus sibi conuenientibus, & circa quæ vacare posset: sed solùm magnis, qualia decêt eum. Sexta, quòd vtatur ironia, non secundum quòd opponitur veritati: vt s. de se magna quæ habet in se, dicat: sed quòd nô totâ suâ magnitudinê seu magnanimitatê demonstret: maximè quantum ad inferiorum multitudinem. Quia (sicut Philos. dicit.) Ad magnanimum pertinet magnum esse ad eos qui in dignitate & bonis fortunæ magni sunt: ad medios autem moderatum. Septima, quòd nô possit conuiuere aliis. s. familiariter, nisi ad aliquos: quia vitat adulationem & simulationem, quæ ad prauitatem pertinent. Conuiuit tamen omnibus, & magnis & paruis, secûdum quod oportet. Octaua, q magis possideat infructuosa, eò quòd magis tendit ad honesta bona: nam in omnibus præponit honesta bona vtilibus, tanquâ maiora, vtilia enim quæruntur ad subueniendum alicui defectui, qui magnanimitati repugnat. Nona, quòd nullo indigeat: quia hoc deficientis est. Hoc tamen intelligendum est secundum modum humanum. Vnde addit, vel vix: hoc enim est supra hominem, vt omnino nullo indigeat. Indiget enim primò diuino auxilio. Secûdò, auxilio humano, est enim naturalis & animal sociale, eò q sibi nô sufficit ad vitâ. Tertiò, quòd habeat fiduciâ de aliis, cùm hoc ad excellentiâ hominis ptineat, quod habeat alios in prôptu, qui possunt illû inducere. Itê habet fiduciâ de seipso, inquâtû aliquid potest. Decima, q habeat bona fortunæ. Nâ bona fortunæ côferût & sunt adiumêto magnanimo. Quia p diuitias, potentias, & amicos, datur facultas operâdi magna. Et quia hominû multitudo: ad quâ ptinet honorê exhibere, maxima reputat huiusmodi exteriora bona fortunę (quæ tamê magnanimus côtênit, inquâtû nô reputat illa magna. p quib9 debeat aliqd facere.) Ideo de eis (si adsint) nô multû gaudet vel extollitur: nec in eorû amissione multû deiicitur siue tristatur. Vnde Philos. dicit, q magnanimus in infortuniis nô est tristis.

Magnanimus quibus eget.

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNANIMITATI.

MAgnanimitati opponûtur quatuor vitia, scilicet Præsumptio, Ambitio, Inanis gloria, & Pusillanimitas. a

Ver. 1. DE PRAESVMPTIONE SVMPTA CIVILITER.

Præsumptio secundum iura triplex.

PRæsumptio accipi potest dupliciter: Vno modo ciuiliter & iuridicè, erga aliud à se. Alio modo theologicè, erga seipsum. Primo modo accipiendo, Pręsumptio est triplex: quædam iuris tantùm. quædâ iuris & de iure: quædam hominis. Præsumptio iuris tantum est, quâdo ius super dubio & verisimili præsumit aliquid, & hæc est triplex: prima est naturæ, vt si quis exhæredauerit filium suum. præsumitur iniustè exhæredasse: quia est côtra naturam. Quia (vt habetur 2. Cor. 12.) Parentes debent filiis thesaurizare. Ideo hæredi incumbit onus probâdi iustâ causam exhæredationis, vt in autent. nô liceat. C. de inoffic. testa. Secunda est facti præcedentis ad futura: vt si quis calumniosè accusauerit aliquem, & iterum velit accusare, præsumitur iterum velle calumniari. vt in c. placuit. 3. q. 10. & in l. si cui. §. ibid. ff. de accus. vnde dicitur, Qui semel malus, semper præsumitur esse malus in eodem genere mali. Tertia est facti subsequentis circa pręterita: vt si aliqui fuerint accusati de adulterio, quod repellebant prætextu consanguinitatis: si postea se côiungant in matrimonium, præsumitur facinus. vt in l. si qui adulteri. C. de adult. & simpliciter est pręsumptio iuris, si vir diu cohabitauerit cum vxore, præsumitur q fuerit à viro cognita. vt habetur in ca. dixit dominus, 32. q. 1. & côtra has præsumptiones iuris admittitur probatio. vt habetur in c. proposuisti. extra de præsumpt. vbi puella quæ diu cohabitauerat cum viro, admissa fuit ad probandâ virginitatem testimonio septem matronarum, quæ eâ esse virginem iurauerût. Præsumptio iuris & de iure est, quando ius super aliquo præsumit & disponit, q contrarium non admittatur. vt q mulier quæ dotem dedit viro, stipulata fuerit super redditione dotis, casu adueniête. vt in l. vnica. §. 1. C. de rei vxo. act. Præsumptio hominis, quâdo côtra aliquê hominem pręsumitur, est triplex:

Semel malus semper præsumitur esse malus.

quædam

quædam est violenta, quædam probabilis, quædam temeraria. Præsumptio violenta est ex signis euidentibus & manifestis, ac naturaliter indicantibus factum, & ex illa potest fieri iudicium, vt habetur in c.afferte.extra de præsumpt. prout tulit Salomon iudicium de infante viuo. Præsum- 1.Reg.3.
ptio probabilis est, quæ oritur ex coniecturis dubiis, tamen verisimilibus, & hæc dicitur apud Theologos suspicio. Et hæc non sufficit ad condemnationem: quia in criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores.in l.fin.C.de probationibus,& in c.Epiphanium.5.q.6.Prę-sumptio temeraria est, quæ consurgit ex malitia hominum, ex factis, vel signis dubiis, quæ possunt in bonum & in malum interpretari. Dubia enim sunt in meliorem partem interpretanda.

Ver. 2. DE PRAESVMPTIONE THEOLOGICA.

B PRæsumptio Theologica & erga seipsum, dupliciter accipitur: Primò pro præsumptione, qua 2.2.q.10.
aliquis inordinatè innititur misericordiæ vel potentiæ diuinę: quia sperat veniam peccatorũ obtinere sine pœnitentia, vt neoterici hęretici, qui se sola fide iustificandos arbitrantur, vel qua sperant gloriam absque meritis, vt Lucifer cum complicibus suis. Hæc præsumptio est peccatum oppositum spei theologicæ per excessum, procedens ex superbia, & contrariatur desperationi, & est species peccati in spiritum sanctum: vtpote contemnens auxilium spiritus sancti ad pœnitendum vel merendum: & est peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ dispositioni. Quia decretũ est non dari gloriam sine merito, neq; veniam sine pœnitentia, iuxta illud Apost. Non coronabi- 2.Tim.2.
tur nisi qui legitimè certauerit. & Luc.13. Nisi pœnitẽtiam egeritis, omnes simul peribitis. Secundò præsumptio accipitur, vt opponitur virtuti fortitudinis: & qua quis tentat agere aliquid vt sibi possibile, quod tamen excedit virtutem suam: vt si ignorans scientiam medicinæ, pręsumat medicare: vel inscius alicuius doctrinę, pręsumat docere: aut inscius sacrarum literarũm, pręsumat eas interpretari, prædicare, aut confessiones audire, vel curam animarum accipere, vel exercere aliquid, ad quod exercendum non est deputatus: vt si diaconus pręsumat dicere missam: & qui non est iudex, vel si iudex laicus, pręsumat clericum iudicare: vel si quis cũ peccato mortali præsumat se admiscere sacramentis. Talis præsumptio procedit ex inani gloria, & est peccatum oppositum magnanimitati, & circa spiritualia & valde ardua. Et in quibus est periculum de damno notabili, est peccatum mortale: quia contra naturalem & diuinitus institutum ordinem facit. Nullum enim agens naturale, siue animatum, siue inanimatum, nititur ad aliquid quod excedit suã virtutem naturalem: Circa actus autem, in quibus paruum sequitur damnum, est veniale peccatũ: Tentare tamen virtutem siue vires suas ad bonum finem, absque cuiuscunque incommodo, non est peccatum: aliàs nunquam liceret prædicare, aut confessiones audire.

Ver. 3. DE AMBITIONE.

A AMbitio est appetitus inordinatus honoris. Et quia in dignitate constitutis debetur honor: 2.2.q.130.
constat inordinatum appetitum dignitatum ad ambitionem pertinere. Si quis autem appeteret dignitatem, non ratione honoris, sed propter debitũ dignitatis vsum, suam facultatem excedentem, non esset ambitiosus, sed præsumptuosus. Si verò propter fructus aut prouentus, esset cupidus & auarus. Appetitus honoris est inordinatus quintupliciter. Primò, quando homo appetit honorem de excellẽtia quam non habet, & hoc est appetere honorem supra suam proportionem. Secundò, quando appetit honorem de re quæ est digna vituperio, vt peccatum. Tertiò, quando appetit honorem de rebus quæ non sunt dignæ honore: vt sunt caduca & temporalia. Quartò, quãdo homo appetit honorem, non referẽdo in Deũ, à quo habet excellentiã, ratione cuius honoratur. Honor enim principaliter debetur Deo, cuius est excellentia, & non homini, qui eã accipit. Ideo debet referre in Deũ, tanquã in excellentiæ authorẽ. Quintò, quãdo appetitus hominis quiescit & finẽ cõstituit in honore, non referens honorẽ ad Deũ, vel ad vtilitatem aliorum. Est autem Ambitio quando est peccatum.
peccatum mortale, quãdo quis vult honorari propter crimen aliquod, præcipuè mortale: vel ratione finis, quando.f.constituit vltimum finem in honore: vtputà si ad consequendum honorem non curat quis offendere Deũ mortaliter, sicut si vult haberi sicut Deus, vel pręferri aliis, quibus non est pręferendus, in distributionibus cõmunium bonorum vel dignitatum: vel vult ob honorem, quodcunq; aliud mortale scelus ppetrare: vel honorẽ desiderat, ad aliquod scelus ppetrãdũ: putà tyrannidem, vel vindictã: vel medio indebito & mortaliter prohibito appetit puenire ad honorem: puta p simoniam vel violentiã. In aliis autem casibus est vt in pluribus peccatum veniale.

Ver. 4. DE APPETITV OFFICIORVM AVT BENEFICIORVM.

B ADuertendum quòd quãuis non sit licitum alicui appetere dignitates temporales, seu officia Quæ officia et beneficia appetere licet.
temporalia, ad quorum exercitium non est sufficiẽs, & multo minus emere. Tamen licitum est appetere dignitates & officia temporalia, quæ non excedunt suã virtutẽ, dũmodo bono fine & debitis mediis ac circunstantiis id fiat, eò quòd aliquis scire potest se esse capacem & sufficientem ad illorum exercitium siue executionem, hoc enim pertinet ad magnanimitatem, vt qui lõgo tempore studuit & legit in facultate legali, potest appetere cathedram siue regentiã legalem. Et qui expertus fuit in regimine politico, & bene rexit, potest regimen politicum appetere, dummodo propter bonum commune principaliter appetat, & debito modo ac aliis circunstantiis. Et ex consequenti potest appetere honorem, prouentus, & stipendia illi annexa. Et eadem ratione dicendũ est in spiritualibus & ecclesiasticis. Doctus enim & expertus Theologus potest cathedrã theologalem appetere: & bonus atq; expertus cãtor, cãtoriã: & clericus debitè qualificatus, canonicatũ & præbendam: cùm possint scire se sufficientes & idoneos ad illorum officiorum executionem.

Et

Quæ officia & beneficia appetere nõ licet. Et idem dicendum est de aliis officiis & beneficiis ecclesiasticis, de quorum idonea & sufficienti
executione potest quis esse certus. Verùm alia officia seu beneficia, ad quorũ idoneũ exercitiũ &
sufficienté executioné aliquis non potest se scire capacem, non licet appetere: immo appetitus ille
videtur esse mortalis: vt puta si aliquis regimen animarũ (quod ad debitum exercitium requirit
Leui.19. et 20 gratiam, iuxta illud Leuit. Sanctiestote, quoniã ego sanctus sum) appetat. Quia nemo potest scire
se habere gratiam Dei, iuxta illud Eccle.6. Nemo scit an amore vel odio dignus sit. & 1. Corint.4.
Psal.18. Nihil mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum, & Psalmista: Delicta quis intelligit? Ab
occultis meis mũda me domine, & Iob 9. Si simplex fuero: hoc ipsum ignorat anima mea. Et ideo
appetens officium vel beneficium habẽs curã animarũ, vel administrationẽ sacramentorũ anne-
xam, peccat: quia nimis præsumit de seipso. Et si propter honorẽ annexũ illa appetat, est ambitio-
2. 2. q.186. art.1. sus. Si verò propter prouentus, est cupidus & auarus. Et de his intelligebat Apostol. cùm dicebat:
Heb.5. Nec quisquam sibi sumat honorem: sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Nec obstat quòd di-
1.Tim.3. cit Apost. Qui episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat. Quia Apost. loquebatur de perfectio-
ne ad episcopum requisita, non de primatu aut prouentu. Nam statim subdit: Oportet episcopũ
irreprehensibilem esse, &c. Episcopatus enim nomen est operis, & non honoris. Vnde postquam
dixit, qui episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat: vel (sicut D. Greg. in pastorali dicit.) In illo
tempore bonũ erat episcopatũ quærere, quando per hunc dubium non erat quenque ad supplicia
grauiora peruenire, quia de facili non inueniebatur, qui hoc onus assumeret: sed appetere propter
primatũ, ad ambitionẽ ptinet, quapropter illicitũ est. Vnde & dominus duobus discipulis prima-
Mat.20. tũ petentibus, dixit: Nescitis quid petatis, & cùm præficeret Petrũ, interrogauit eũ ter: Petre amas
Ioan.21. me? Et Petr. respõdit: Tu scis domine, & licet ab initio dixerit: Tu scis domine, quia amo te: quia
ita arbitrabatur: tamẽ secũdò, tertiò nõ est ausus affirmare: quia nõ erat cert⁹ de qualitate requisita.

Ver. 5. DE INANI GLORIA.

2.2.q.132. 1. de Offi. INanis gloria vitium est magnanimitati oppositum p excessum, secundum Cicer. inquientem: C
Cauenda est autẽ gloriæ cupiditas: eripit enim animi libertatẽ, pro qua magnanimis viris om-
nis debet esse contentio. Et quamuis inanis gloriæ cupiditas secundum rei veritatẽ deficiat à ma-
gnanimo, quia videlicet gloriatur in his quæ magnanimus parua æstimat: considerando tamen
æstimationem eius, opponitur magnanimo per excessum: quia, s gloriam quam appetit, æstimat
aliquid magnum, & appetit supra suam dignitatem. Ideo excedit in æstimatione. ¶ Ad huius vitij
Fama, laus honor & gloria quomodo differunt. intelligentiam aduertenda est differentia inter famam, laudem, honorem, & gloriam. Fama est
communis opinio vel æstimatio de aliquo, ex coniecturis verisimilibus proueniens, & sic ad famã
(quantum ad iuris effectum seu ad hoc quòd quis dicatur famatus) quatuor requiruntur. Primò
credulitas & opinio communis. Secundò, quòd sit ex coniecturis probabilibus. Tertiò, quòd voce
manifestetur. Quartò, quòd ab omnibus vel maiori parte. Et differt à rumore, qui est ab incerto
Ad famam requisita. authore, & absq; credulitate, siue æstimatione, nec à maiori parte. Fama se habet ad bonum & ad
malum. Vnde & famosum & insignem latronem dicimus: quamuis fama in malum, propriè di-
Laus. catur infamia. Laus verò est locutio de aliquo cũ approbatione, & sic minus generalis est quàm
Honor. fama. Quia fama non importat approbationem, sicut laus quæ semper in bonum dicitur: nec re-
Gloria. quirit multorum opinionem. Honor autem est signum aliquod exterius in testimonium virtutis
aut excellentiæ. Gloria verò est effectus famæ, honoris, laudis. & secũdum Cicer. in Rhetor. Glo-
ria est frequens de aliquo fama cũ laude. Ex hoc enim quòd aliquis laudatur & honoratur, red-
ditur clarus in oculis aliorum. Et secundum D. Ambros. Gloria est clara cum laude notitia Et se-
cundum D. Aug. super Ioan. Gloria claritatem quandam significat. Vnde gloriari est clarificari &
manifestari. Claritas enim & decor quandam manifestationem habent. Vnde Ephes. 5. Omne
quod manifestatur, lumẽ est. Ideo gloria est manifestatio alicuius de aliquo, quod apud homines
decorum siue laude dignum esse videtur: & hoc siue illud sit bonum tẽporale, corporale, vel spi-
rituale. Et quia illud quod simpliciter est clarum, à multis conspici potest, & remotis: Ideo gloria,
propriè loquendo, significat quod aliquid decorum & laude dignum de aliquo deueniat in mul-
torum notitiam & approbationem: secundũ quod Salustius dicit in Catilinario: Gloriari ad vnũ
non est. Largius tamen accipiendo gloriam, nõ solùm est in cognitione & approbatione multitu-
dinis: sed etiam in cognitione paucorum, aut vnius, aut suiipsius. His suppositis notãdæ sunt qua-
Quando liceat honores appetere. tuor conclusiones. ¶ Prima conclusio: Quòd licitum est vnicuique appetere gloriam ordinatam.
Quia vnicuique licitum est appetere bonum suum, ad bonum finem, medio debito, cum circun-
stantiis requisitis. Sed gloria ordinata, est bonum hominis, & inter exteriora & temporalia maxi-
mum: igitur licitum est eam appetere. Præterea aliqui prouocãtur ad virtutum opera ex appetitu
gloriæ humanæ, sicut ex appetitu aliorum terrenorum bonorũ, & ideo vniuersitates fundatæ vi-
dentur, quamuis vt D. Aug. probat 5. de Ciui. Dei, Non est verè virtuosus, quia opera virtutũ pro-
pter humanam gloriam operatur, ibi sistendo. Quòd autem liceat vnicuique appetere approbari
1.Cor.10. ab aliis, apparet ex Apost. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex
Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Quòd autem liceat appetere bonum nostrum ab
aliis approbari, apparet ex illo Mat.5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videãt opera ve-
stra bona, & glorificent patrẽ vestrum qui in cœlis est. Et Eccle.4. Curam habe de bono nomine.
Et Rom.12. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Sicut enim
Deus gloriã suam non quærit propter se, sed propter nos: sic homo potest ad aliorũ vtilitatẽ glo-
riam

riam suam appetere, ac etiam propter gloriam Dei, sed non propter se. ¶ Secunda cõclusio: Appetere gloriam inordinatam seu inordinatè, est peccatum. Quia omne quod est contra bonũ & ordinem rationis, peccatũ est: sed gloria inordinata siue inanis aut vana, est huiusmodi: igitur, &c. Quocirca Psalmista tales increpat, dicens: Vt quid diligitis vanitatem, &c. Gloria autem dicitur vana siue inanis tripliciter: Primò ex parte rei, qua quis gloriam quærit: vtputà cùm quis quærit gloriam de eo quod non est, vel de aliqua re fragili & caduca, vel de re quæ est digna vituperio, vt de peccato. Secundò ex parte eius à quo quis quærit gloriam, putà hominis, cuius iudicium incertum est: quia appetere gloriam & approbationem à Deo, non est illicitum: quum ad eũ ptineat illam dare, iuxta illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Gloria enim quæ datur à Deo, nõ est vana, sed vera, & talis repromittitur bonis operibus in præmium. Et ideo D. Paul. Qui gloriatur, in domino glorietur. Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Tertiò ex parte ipsius qui gloriam appetit, quia, s. appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, putà ad honorem Dei, & proximi salutem: vel in ea constituit vltimum finem. ¶ Tertia conclusio: Inanis gloria est peccatum mortale, quando charitati & amori Dei vel proximi contrariatur, hoc autem contingit quinque modis. Primò, quãdo præponit se Deo, iuxta illud Ezech. 28. Eleuatum est cor tuum: dixisti, Deus ego sum. Contra tales 1. Cor. 4. dicitur: Quid habes quod non accepisti? aut quid gloriaris, quasi non acceperis? Secũdò, cùm quis aliquod bonum temporale præfert Deo, iuxta illud Hiere. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis; sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire aut nosse me. Tertiò ratione materiæ: cùm de aliquo peccato mortali, iuxta illud Prouer. 2. Lætãtur cũ malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quartò, cùm quis præfert testimoniũ hominum testimonio Dei, contra quos dicitur Ioan. 12. Qui dilexerũt magis gloriam hominũ quàm Dei. Quintò ratione finis, quãdo cõstituit gloriã vltimũ finẽ: hoc est, quãdo ꝓ ea consequẽda aliquid facit vel omittit cõtra præcepta Dei. Vnde Ioan. 5. Quomodo potestis credere, gloriã ab inuicem expectantes: & gloriã quæ à solo Deo est, nõ quærentes? Ex hoc sequitur ꝙ quãdo inanis gloria ordinatur in notabile detrimentũ proximi, est peccatũ mortale. ¶ Quarta cõclusio: Inanis gloria quę nõ cõtrariatur charitati (vt in aliis casibus) est peccatũ veniale: piculosum tamẽ, nõ propter sui grauitatẽ, sed q̃a est dispositio ad grauia peccata: quia p vanã gloriã redditur homo præsumptuosus, & nimis de seipso cõfidẽs, & sic paulatim disponit ꝙ priuetur interioribus bonis, & inducatur ad multa mala.

Psal. 4.

Gloria inanis tripliciter.

Psal. 83.

2. Cor. 10.

Ver. 6. DE EMINENTIA INANIS GLORIAE SVPER ALIA VITIA.

D Diuus Greg. 31. Moral. ponit superbiam reginam omnium vitiorum, & inanẽ gloriã tãquã ab ea procedẽtẽ, vitiũ capitale. Quia superbia (vt inferiùs dicetur) importat inordinatum appetitum excellentiæ. Sed cum homo in omni bono quod inordinatè appetit, quãdam pfectionem & excellentiã consequi arbitretur: ideo finis omniũ vitiorum ordinatur in finẽ superbiæ: & per consequẽs superbia habet quandam causalitatẽ super omnia alia vitia. Ideo nõ debet cõputari inter alia specialia vitiorũ principia, quæ dicũtur capitalia: Sed inter excellentias excellentia gloriæ est potior: ideo inanis gloria est vitium propinquius superbiæ, ex cuius appetitu multa vitia oriũtur.

2. 2. q. 132. ar. 4

Inanis gloria est prima filia superbiæ.

Ver. 7. DE FILIABVS INANIS GLORIAE.

A Ex inani gloria nouem oriuntur vitia, quæ filiæ vanæ seu inanis gloriæ dicuntur à D. Greg. s. iactantia, ironia, præsumptio nouitatum, simulatio, hypocrisis, pertinacia, discordia, cõtentio & inobedientia. Et potest sic deduci: Illa vitia quæ de se nata sunt ordinari in finem alicuius vitij capitalis, dicuntur filiæ eius. Sed hæ vitia sunt huiusmodi: igitur: minor patet. Quia finis inanis gloriæ est manifestatio propriæ excellentiæ, ad quam potest homo tendere dupliciter: primò directè siue per verba siue p facta. Per verba dupliciter: primò se extollendo: & sic est iactantia. 2. de se vitia quæ in se non recognoscit, dicendo: & sic est ironia. Per facta tripliciter: Primò per facta vera aliquam admirationem habentia: & sic est præsumptio nouitatũ, quas solent homines magis admirari. Secundò p falsa facta in tẽporalibus: & sic est simulatio. Tertiò per falsa facta in spiritualibus: & sic est hypocrisis. Alio modo nititur quis manifestare excellentiã suã indirectè, ostendendo se nõ esse minorẽ: & hoc quadrupliciter. Primò quidẽ quantũ ad intellectũ: & sic est pertinacia, p quã homo nimis innititur suæ sententiæ, nolẽs acquiescere saniori. Secundò quantũ ad voluntatem, & sic est discordia, cùm nõ vult à propria voluntate discedere, vt aliis cõcordet. Tertiò quantum ad locutionẽ: & sic est contentio, cùm aliquis clamosè cõtra alium litigat. Quartò quantum ad factum: & sic est inobedientia, dum aliquis non vult parere superiorum mãdatis & præceptis.

2. 2. q. 132. ar. 5. 31. Moral.

Ver. 8. DE PVSILLANIMITATE.

B Pusillanimitas est deiectio & paruitas animi, quib' homo retrahit se à magnis honoribus, quibus dignus est, & à magnis operibus suam facultatẽ non excedentibus. Et opponitur magnanimitati p defectũ, sicut præsumptio p excessum. Quòd autẽ sit peccatum patet: quia omne quod cõtrariatur inclinationi naturali, peccatũ est, cùm cõtrarietur legi naturæ & ordini à Deo indito: sed pusillanimitas est huiusmodi: igitur, &c. Minor patet. Quia vnicuiq; rei indita est inclinatio ad exequẽdũ actionẽ cõmensuratã suæ potẽtiæ, vt patet in omnibus rebus naturalibus tam animatis quàm inanimatis. Sed pusillanimis deficit à proportione suæ potẽtiæ, dũ recusat in id tẽdere quod est suæ potẽtiæ cõmensuratũ: ideo agit cõtra inclinationẽ naturæ. Et inde est ꝙ seruus qui acceptam Domini sui pecuniã fodit in terrã, nec operatus est in ea: propter pusillanimitatẽ siue timorẽ deficiẽdi, punitur à Domino, sicut habetur Mat. 25. & Luc. 19. Vnde dicit D. Greg. in Pastorali.

2. 2. q. 133.

Quòd illi qui prodesse proximorum vtilitati in prædicatione refugiunt: si districtè iudicentur, ex tantis rei sunt, ex quantis venientes in publicum prodesse potuerunt. Et D. Hier. in epist. ad Paulinum c.3. Sancta quippe rusticitas solù sibi prodest: & quâtum ædificat ex vitæ merito, tâtum nocet, si destruẽtibus non resistat. Hoc vitium procedit ex ignorantia propriæ cõditionis & virtutis, & ex timore deficiendi in his quæ faciliter existimat excedere suam facultatem, quæ nõ excusant, sed accusant, cum sit ignorãtia crassa, proueniẽs ex negligẽtia discutiẽdi propriam virtutem, & applicãdi potẽtiam ad operationem. Peccatum hoc est grauius præsumptione, vtpote magis contrarium & dissimile virtuti magnanimitatis. Est autem peccatum mortale, quãdo retrahit à magnis quæ sunt de necessitate salutis: vt si quis ex timore peccãdi post baptismum, vel pœnitentiam, aut communionem, nollet baptizari, pœnitere, aut cõmunicare: vel in casu, in quo quis ex timore deficiendi nollet præceptum sibi officium pastorale acceptare. Quando verò retrahit ab aliis vtilib⁹, quæ nõ sunt de necessitate salutis, est veniale, & circa spiritualia, valde graue, & tãto periculosius, quanto sub prætextu & specie humilitatis detinens animum, imbibitur, radicatur, & perseuerat.

Pusillanimitas.

§. 5. DE MAGNIFICENTIA.

2.2.q.134.

Magnificentia est virtus inclinans aliquem ad moderatè agẽdum aliquod opus magnum factibile, præcipuè ad honorem Dei vel cõmunitatis, & exponẽdum ad hoc proportionatos sumptus & expẽsas. Notãdum tamẽ quòd licet magnũ (circa quod magnificẽtia versatur) videatur esse aliquod extremum, cõsiderata quãtitate eius: verumtamẽ secũdum quod magnũ comparatur, ad rationem quæ moderatur & determinat magnitudinem, secũdum quod oportet, dicitur quoddam medium, cui potest fieri additio & diminutio. Et sic magnificẽtia cõsistit in medio, sicut & cæteræ virtutes morales. Per hoc autẽ quòd magnificẽtia est circa magnũ, differt à liberalitate siue beneficentia, quæ versatur circa communem vsum pecuniæ, & est in appetitu concupiscibili. Magnificentia verò circa magnum vsum pecuniæ, qui habet difficultatem ex magnitudine rei, & ideo ponitur in irascibili: quæ vis est propugnaculum cõcupiscibilis, & inde est ꝙ magnificẽtia præsupponit liberalitatem, sed nõ ecõuerso, qui enim nescit moderari communem vsum pecuniarum, nõ poterit bene moderari magnum vsum circa magna & ardua, tamẽ qui scit & potest moderari magnum vsum circa ardua, moderabitur communem vsum circa mediocria. Ex quo sequitur ꝙ omnis magnificus est liberalis, sed nõ omnis liberalis est magnificus: licet sit dispositus ad magnificẽtiã. Est & alia diuersitas, quia aliter se habet liberalis ad vsum pecuniæ, & aliter magnificus. Quia liberalis directè & primò respicit cõmunem vsum pecuniæ: Magnificus autem directè & primò respicit magnum opus factibile, & ex cõsequẽti sumptus proportionatos, quos oportet esse magnos secũdum magnitudinem operis. Vnde dicit Philos. quod magnificus ab æquali (hoc est à proportionato sumptu) opus facit magis magnificum. Et quia communis vsus pecuniarum est circa particulares psonas, quæ vidẽtur parua in comparatione ad aliqd quod cõuenit rebus diuinis aut communibus: ideo magnificus nõ intẽdit principaliter facere sumptus in his quæ ptinẽt ad psonam suam: nõ ꝙ bonum suum nõ quærat, sed quia nõ est magnum. Si quid tamẽ in his quæ ad ipsum ptinẽt magnitudinem habeat, etiam magnificus magnificè prosequitur, sicut ea quæ semel vel tarò fiũt: vt nuptiæ, vel cõuiuia, vel aliquid huiusmodi, vel etiã ea quæ sunt pmanẽtia: Et sic ad magnificũ ptinet præparare cõuenientem habitationem cum cõuenientib⁹ recreationibus, vt Philos. dicit, ptinet etiam dare dona & munera, nõ sub ratione doni, sed sub ratione sumptus ordinati ad aliquod opus faciẽdum: puta ad honorandum aliquem vel ad faciendum aliquid, vnde proueniat honor toti communitati. Sicut cùm facit aliquid circa quod tota ciuitas studet, vt in receptione Principis. Et cùm magnificus intẽdat magnum opus facere, & non sit maius opus circa opera humana, q̃ honor Dei, eò ꝙ digniorem & excellẽtiorem habeat finem: sequitur ꝙ magnificus magnũ opus facit, præcipuè circa honorem Dei. Vnde Philos. in 4. Ethic. dicit, ꝙ honorabiles sumptus sunt maximè qui ptinẽt ad diuina sacrificia, templa, vasa, atq; indumẽta, & ministrorum multitudinem, atq; grauitatem: prout Salomõ egit, vt habetur in 3. Reg. & 2. Par. 9. Et Romani in Pãtheo, & principes Christiani in templis magnificis. Et ideo magnificentia cõiũgitur sanctitati, quia præcipuus effectus ad sanctitatem ordinatur. Notãdum etiam ꝙ cùm principalior actus virtutis sit interior electio, & eam virtus possit habere absq; exteriori fortuna: ideo pauper potest esse magnificus, sicut & liberalis: sed non potest actus exteriores exercere.

Magnificentia differt à liberalitate.

4.Ethic.

4.Ethic.

Ver. 1. DE DIFFERENTIA MAGNIFICENTIAE, ET MAGNANIMITATIS.

Magnificẽtia per hoc quod est circa aliquod magnum, conuenit cum magnanimitate, quæ tendit ad magnum simpliciter: differt tamẽ ab ea quia ad magnanimitatem nõ solùm pertinet tendere ad aliquid magnum, sed etiam in omnibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunque agendo, seu patiendo, vt habetur in 4. Ethic. Ita quòd magnanimitas hoc refert solùm ad rationem magni: aliæ autem virtutes, quæ (si perfectę sunt) magnum operantur: nõ tamen principaliter dirigunt intentionem ad magnum, sed ad id quod est proprium vnicuique virtuti. Magnitudo enim sequitur ex quantitate virtutis. Ad magnificẽtiam verò ptinet nõ solùm facere magnum, sed ad magnum faciendum tendere animo, & sumptus proportionatos administrare. Vnde Tullius dicit quòd magnificẽtia est rerum magnarum & excellentium, cũ animi quadam ampla & splendida propositione, cogitatio atque administratio: vt cogitatio referatur ad interiorem intentionem, & administratio ad exteriorem executionem & sumptus. Vnde oportet quòd sicut magnanimitas tendit in aliquod magnum in omni materia, siue sit agibile, siue factibile: ita

2.2.q.134.a.2.

In Rhet.

&

& magnificentia in aliquo opere factibili,& in exteriorem materiam transeunte. Vnde sequitur quòd magnanimitas est nobilior & generalior virtus,& ad plura se extendens quàm magnificentia, quæ adiungitur fortitudini, eò quòd conueniat cum ea:quia est circa aliquod arduum, sicut fortitudo:tamen deficit ab ea,quia fortitudo est circa difficiliora, quia circa pericula mortis,quæ sunt difficiliora amissione magnarum pecuniarum,circa quam est magnificentia.

Ver. 2. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNIFICANTIAE.

E MAgnificentia habet duo vitia opposita:vnum per defectum,& vocatur à Philos.Paruificentia,quæ opponitur magnificentiæ:quæ primò intēdit magnum opus facere-secundò intendit magnos sumptus administrare.Paruificus verò ecōuerso & opposito modo,principaliter enim intendit paruitatē sumptus.Vnde Philos.dicit,quòd intendit qualiter minima consumat:ex consequenti intendit paruitatem operis.quam.s.non recusat,sumptus magnos negando. Vnde Philos.ibidem dicit,quòd Paruificus est magna consumens in paruo, quia cùm non vult expendere, perdit bonum magnifici operis.Et sic paruificus deficit à proportione, quæ est secūdum rationē inter sumptus & opus.Defectus autē ab eo quòd est secundū rationem,causat rationem vitij,igitur paruificentia vitium est:& est mortale,quando est circa ea quæ sunt necessaria ad salutem. 2.2.q.135. 4.Ethic.

Ver. 3. DE CONSVMPTIONE.

F COnsumptio est vitium oppositū magnificentiæ per excessum,& contrariū paruificētiæ:quia vltra rationis modum multos sumptus facit.Et est maius,quādo in re parua:& detestabilius, quādo in re illicita,vt de illo qui breui tempore cōsummauit omnia bona sua,viuendo luxuriosè. Et dicitur consumptio,animi prodigalitas,& inutilis atq; dānosa expensio. Græcè autem dicitur capnosa, quia videlicet ad modum ignis, qui est in furno,omnia consumit,& in fumum emittit. 2.2.q.135.ar.2

§. 6. DE PATIENTIA.

G PAtientia est virtus moralis,qua aliquis volūtariè mala ab extrinseco illata, æquo animo(hoc est sine perturbatione animi)tolerat,propter meliora bona quę sperat,ne videlicet ea perdat. Et sic patientia est malorum seu tristitiarum tolerātia, moderans tristitias & afflictiones,quæ ab extrinseco inferuntur,ne propter eas(quātęcūque sint)homo recedat à bono virtutis.Et p hoc differt à temperantia,ad quam sicut ptinet moderari delectationes tactus, ita & tristitias contrarias ab extrinseco prouenientes,putà ex abundantia ciborum aut venereorum. Et sic materia & obiectum patientiæ sunt tristitiæ,afflictiones,& tormenta ab extrinseco prouenientia,finis verò est melius bonum.s.virtutis Nemo enim sponte sufferret quod cruciat, nisi pro eo quòd delectat, eò q animus secundum se abhorret à dolore & tristitia. Vnde nūquam eligeret ea,nisi propter aliquod bonum,quod est magis volitum,quàm horreantur & odio habeantur mala. Et si hoc fit propter Deum, ad charitatem pertinet. Et sic patientia oritur & fulcitur à charitate:licet fortis politicus absq; charitate(non tamen absque speciali Dei auxilio) propter bonum virtutis mala etiam tolerare possit:non tamen adeò faciliter,sicut cū charitate,quæ ex memoria passionis & tormētorum, quæ Christus sustinuit pro nobis,omnia tormenta tolerabiliora facit,in cuius signum & figuram legimus Exod.15.quòd lignum dulcorauit aquas Marath,quæ deglutiri non poterāt.Sic lignum crucis(hoc est Christi passio in carne suscepta, & deuotè considerata)dulcorat: & facit potabiles amaras tristitiarum aquas,quas vix bibere possumus.Vnde D.Greg. Si passio Christi ad memoriam reuocetur,nihil adeò amarum est,quod non ęquo animo toleretur.Ideo D.Paul.nos ad eius reminiscentiam hortatur,dicens,Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes:nondum enim vsq; ad sanguinem restitistis.¶ Ex præmissis infertur,quòd tolerantia malorum,quam sustinent mali ad mala perpetranda,non debet dici patientia.Vnde D.Aug.in lib.de Patientia ait:Patientes propriè dicuntur,qui malunt mala non committendo ferre,quā nō ferēdo committere.In illis autem qui mala sustinent vt mala faciant, nec miranda nec laudanda patientia, quæ nulla est, sed miranda duritia.Notādum tamē quòd non est contra patiētiæ rationem(cùm tormenta inferuntur)voces emittere,plāgere,& clamare.Hæc enim naturalia sunt,sicut lachrymas emittere.Vnde nō est turpe,neq; vitiosum,nisi immoderatè fiat.Nec est etiā cōtra rationem patiētiæ,q aliquis insiliat in eū qui mala facit.Vnde D.Aug.in quadam epist.contra Marcellinum ait:Præcepta patiētię nō contrariantur bono reipublicæ,quo conseruando contra inimicos pugnatur.Et D.Chrysost.super illud Mat.4.Vade satanas,ait:In iniuriis propriis patientem esse,laudabile est:iniurias autem Dei sustinere,nimis impium est.Vnde legimus Heliam fecisse descēdere ignem de cælo,super eos qui ad eum capiendum venerant,& Helisæum pueris irridētibus maledixisse,& in can.Glisarius,23. q.4.Syluestrum eos qui eum miserant in exilium,excommunicasse.Quod autem dicitur Lucæ 6. d: altera maxilla præbenda,intelligitur in præparatione animi,& cùm opus sine expediens fuerit:vel secundum D.Aug.quando non est in iniuriam Dei,vel reipublicæ non contrariatur bono. Patientia quamuis subiectiuetur in appetitu concupiscibili, cùm moderetur tristitias quæ in eo sunt:adiungitur tamen fortitudini,quæ est in irascibili dupliciter:primò vt pars integralis,prout quis patienter sustinet pericula mortis.Secundò vt pars potentialis, quia conuenit & habet affinitatem cum fortitudine,cùm sit circa ardua & difficilia,sicut fortitudo.Et deficit ab ea,secūdum quòd se habet ad quæcunque alia mala,quæ sunt minora periculis mortis.

Obiectum patientiæ.
Finis patiētiæ.
Heb.12.
4.Reg.1.
Patientia an conueniat cum fortitudine.

Ver. 1. DE LONGANIMITATE.

A LOnganimitas est virtus,qua quis inclinatur ad magnū bonū,quod in longinquum distat,ne 2.2.q.136.ar.5.

deſiſtat ab illo propter diſtantiam ſiue longinquitatẽ: ſicut Magnanimitas tendit in aliquid magnum. Et ideo magis conuenit cum magnanimitate, quàm cũ patientia, propter ſpem quã ambæ habent. Cõuenit tamen & affinitatem habet cũ patientia: quia illa dilatio ſiue expectatio boni diſtantis, ex ſe cauſat triſtitiam, iuxta illud, Prouer.13. Spes quæ differtur, affligit animam, vnde in ſuſtinendo huiuſmodi paſsionẽ poteſt eſſe patientia. Ideo Rom.2. longanimitas ordinatur poſt patientiam cum dicitur: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & lõganimitatis contemnis? Eadem etiam ratione conſtantia, quæ propriè eſt circa diuturnitatem laborũ, quos ſuſtinet in continuata operis executione. Quia illud poteſt apprehẽdi ſub ratione mali, & cauſare triſtitiam, ſicut dilatio boni. Conſtantia tamen magis pertinet ad perſeuerantiam quàm ad patientiam, vt infra dicetur.

Ver. 2. DE PERMANENTIA PATIENTIAE.

2.2.q.136 art. 1.ad 1. Patientia ſicut & cæteræ virtutes morales, remanet in patria, nõ propter eũdem actum, quia ibi nullum erit malũ, nec imperfectio: tũc enim abſterget Deus omnem lachymã ab oculis ſanctorum, & mors vltrà nõ erit, neq; luctus, neq; clamor, neque dolor erit vltrà, & Apoſt. dicit: Cùm venerit quod perfectũ eſt, euacuabitur quod ex parte eſt, hoc eſt imperfectũ, propter quod aliqui dixerũt, quòd habitus virtutũ moraliũ nõ remanebũt in patria, niſi illarũ duntaxat, quæ aliquem actũ habere poterũt: vt iuſtitia, quæ habet actũ ſubiectionis, iuſtũ eſt enim ſubditum eſſe Deo, & ſimiliter religio: quia exhibebũt ſancti honorem Deo. Aliæ verò quæ nõ poſſunt habere actum elicitum, vtpote quarum actus imperfectionem importãt: quemadmodum patientia & pœnitentia. Et eadem ratione virtutes theologicæ, & ſpes & fides, nõ remanebũt in patria licet aliqui voluerint dicere, quod manebũt propter ornatũ: alij dicũt propter actum, qui erit gaudiũ de actibus illarũ in via habitis, vel ad gratias agẽdas de actibus habitis in via, remanebunt in patria. Sed eadem ratione remanerẽt fides & ſpes: cuius oppoſitũ tenet D. Tho. Præterea illud gaudiũ nõ elicitur ab habitibus virtutum moralium, quæ ſunt in iraſcibili vel concupiſcibili. Nec obiectum omnium illarum virtutum eſt gaudium, & gratiarum actiones eliciũtur à virtute religionis. Et eadẽ ratione habitus fidei & ſpei maneret: cuius contrariũ videtur aſſerere D. Paul. dicens, Quod videt quis, quid ſperat? & aliàs, Nũc manẽt fides, ſpes, charitas, &c. &, Cum venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Eam ob rem omnibus põderatis, mihi D. Tho. reſolutio placet, qua aſſerit omnes virtutes morales (quarũ actus imperfectionem importãt, vt pœnitẽtia, patiẽtia, & reliquæ) manere in patria, tãquã in fine & termino: ait enim quod actus patiẽtiæ non erit in patria in ſuſtinẽdo aliqua, ſed in fruitione bonorũ, in quæ peruenire volebamus patiẽdo. Et ſic in fine & termino nõ ſecũdum ſeipſam, hoc eſt quãtum ad habitum, prout interpretatur D. Caietan. afferens exemplũ de militia, quæ remanet in victoria & triumpho, tãquam in termino ſiue fine propoſito, ac præmio & in ſe. Per hæc pacata manet cõtrouerſia inter virtutes theologicas & morales in obiectis imperfectionẽ importantes, fidei enim tãquam terminus reſpõdet viſio, ſpei comprehenſio. B

Apoc.21.

1.Cor.13.

2.2.q.18.ar.2.

1.Cor.13.

Ver. 3. DE VITIIS PATIENTIAE OPPOSITIS.

Patientiæ (ſicut & cæteris virtutibus moralibus) opponuntur duo vitia: vnum per exceſſum, aliud per defectum. Vitium per exceſſum non eſt nominatum: ſed circumloquimur & dicimus eſſe nimiam tolerantiam malorum & dolorum ac triſtitiarum, quando & pro quibus non oportet, & alio modo inordinatè ſuſtinetur: vt puta, ſi quis pro cuſtodia parui boni temporalis vult pati mẽbrorum mutilationẽ aut mortem, in hoc enim caſu peccatum mortale committitur. Et quandocunque ſuſtinentur mala, quæ repelli præcipiuntur, aduertant ſuperiores. C

Ver. 4. DE IMPATIENTIA.

Impatientia eſt vitium oppoſitum patientiæ per defectum: & eſt defectus debitæ tolerantiæ, propter quam aliquis deſiſtit à meliori bono. Et tunc eſt peccatum mortale, quando propter dolores ſeu labores, afflictiones & triſtitias, prorumpit in murmurationes aut blaſphemias, aut in alia vitia, contra charitatem ſiue dilectionem Dei aut proximi, iniuriando, conuitiando, detrahendo, aut aliquid aliud faciendo, vel omittendo quod ad neceſsitatem ſalutis pertinet. D

§. 7. DE PERSEVERANTIA.

2.2.q.137. In lib. de perſeue. Perſeuerantia tripliciter accipitur: Primò pro dono Spiritus ſancti actualiter aſsiſtẽtis, confirmantis, conſeruãtis, & determinãtis eos in bonum vſq; ad finem. Vnde D. Aug. dicit: Aſſerimus donum Dei eſſe perſeuerãtiam, qua vſq; in finem homo perſeuerat in Chriſto. Et talis perſeuerantia diſtinguitur à gratia gratum faciẽte: quia multi habẽt gratiam gratum faciẽtem, qui nõ perſeuerãt in ea vſque ad finem vitæ: cùm liberum arbitrium hominis, etiam exiſtentis in gratia, quãdiu eſt in via, eſt vertibile in bonum & in malum: neque perfectè & immobiliter determinatur in bonum, niſi per gratiam cõſummatam, quæ erit in patria, vel per ſpecialem motionem Spiritus ſancti, quæ inclinat & determinat in bonum vſque in finem vitæ, vt apparet in confirmatis & in omnibus qui perſeuerãt abſque interruptione, tales enim eẽſentur eſſe confirmati in gratia. Ex quo ſequitur quòd cõfirmatio in gratia, non eſt habitus ſed ſpecialis aſsiſtẽtia Spiritus ſancti præuenientis & mouẽtis eos ad omnes actus. Et hæc perſeuerantia (vt D. Tho. dicit,) non cadit ſub merito, ſed per orationes impetratur: quanuis perſeuerãtia gloriæ poſsit cadere ſub merito, ſicut ipſa gloria & gratia conſummata cadit ſub merito: quia gratia conſummata & gloria ſunt terminus motionis diuinæ: perſeuerãtia verò quæ pẽdet ex ſola motione diuina comparatur ad prædictum motum, ſicut principium: ideo non cadit ſub merito, ſicut nec prima gratia. Secundò accipitur perſeuerantia pro habitu perſeuerantiæ infuſæ, quæ eſt connexa gratiæ, ſicut & cæteræ virtutes E

1.2.q.114.ar.9

tutes morales infusæ. Tertiò accipitur pro virtute morali acquisita, quia quis eligit persistere in quocunque bono difficili vsque ad finem siue terminum non vitæ, sed operis virtuosi: vt si miles perseueret vsque in finem certaminis, & magnificus vsque ad consummationem operis, & sic est virtus specialis. Quia diuturna sustinentia habet specialem rationem difficultatis: multi enim sustinent ad horam, qui non sustinent per annum: quanuis firmiter & immobiliter persistere in opere virtutis, requiratur ad omnem virtutem, per comparationem ad habitum. Quia conditio cuiuscunque habitus est vt faciat promptè, faciliter, & immobiliter operari quasi in modum naturæ. Non tamen omnis habitus aut virtus habet ex intentione & proposito immobiliter operari, & persistere vsque in finem operis. Sic perseuerantia adiungitur fortitudini, quia conuenit cũ ea: versatur enim circa arduum & difficile, sicut fortitudo: & deficit ab ea, quia fortitudo versatur circa pericula mortis, perseuerantia autem circa quodcunque bonum cuiuslibet virtutis. Et si perseuerantia determinetur ad pericula mortis, erit pars integralis fortitudinis.

Ver. 1. DE CONSTANTIA.

F CONstantia & perseuerantia cõueniunt in fine, quia ad vtranque pertinet persistere in aliquo bono, differũt tamen circa ea quæ difficultatẽ afferunt ad persistendum in bonis. Nã virtus perseuerãtię propriè facit hominem persistere in bono propter difficultatem quę prouenit ex ipsa diuturnitate. Et sic laus perseuerantiæ in hoc consistit, quòd aliquis non recedit à bono propter diuturnam tolerantiam difficilium & laboriosorum. Constantia autem facit firmiter persistere in bono, propter difficultatem quæ venit ex quibuscunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo perseuerantia est principalior pars fortitudinis, potior constantia. Quia difficultas quæ est ex diuturnitate, est essentialior actui virtutis, quàm illa quæ est ex exterioribus impedimentis. Vide definitionem constantiæ. §. præcedenti, versic. 1. 2.2.q.137.ar.3

Ver. 2. DE MOLLICIE.

G MOllicies est peccatum oppositum perseuerantiæ per defectum. Vnde Philos. Molli opponitur perseueratiuus. Mollis autem dicitur qui de facili recedit à bono propter difficilia, quæ sustinere non potest. Molle enim aliquid non iudicatur, quia cedit fortiter impellẽti. Nam & muri cedunt machinis percutientibus. Ideo nõ reputatur aliquis mollis, si cedat aliquibus grauiter impellentibus. Vnde Philos. dicit ꝙ si aliquis à fortibus & superexcellentibus delectationibus & tristitiis vincitur, nõ est mirabile. Mollicies causatur dupliciter: vno modo cõsuetudine: cùm enim assuetus est aliquis voluptatibus frui, difficilius potest earum abstinentiam sustinere. Alio modo ex naturali dispositione, quia habet animum minus constãtem, propter fragilitatem complexionis. Et hoc modo masculi qui faciliter cedunt, comparantur mulieribus, quæ ex fragilitate complexionis molles sunt (vt dicit Philos.) Et ideo qui de facili cedunt, muliebria pati dicuntur, quasi mulieres effecti. Deliciosi autem seu delicati ac teneri dicuntur, qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid quod voluptatem diminuat. Vnde dicitur Deuter. 28. Tenera mulier & delicata gradi non potest nec pedis vestigium figere. Tales dicuntur molles, licet mollicies respiciat affectum delectationum & deliciarum. Et sic nimis appetere remissionem vel quancũque aliam quietem, pertinet ad molliciem. Alio modo accipitur mollicies, vt est species luxuriæ, de qua inferius, cum de speciebus luxuriæ agetur infra c.7.§.4.versic.7. 2.2.q.138.ar.1 7.Ethic. Mollis quis dicatur. 7.Ethic. Mollicies causa.

Ver. 3. DE PERTINACIA.

A PErtinacia est vitium oppositum perseuerantiæ per excessum. Pertinax (secundum Isid. in lib. Etymo.) dicitur aliquis imprudenter tenens, quasi ad omnia tenax, & ideo dicitur pertinax, eò quòd imprudenti proposito seu sententia ad victoriam vsque perseuerat. Et sic pertinacia est imprudens persistentia in propria sententia. Et qui huiusmodi sunt, vocantur à Philosopho, hyschironomones, hoc est fortis sententiæ: vel idionomones, hoc est propriæ sententiæ. Et oritur pertinacia ex inani gloria: quia per hoc vult excellentiam sui ingenij manifestare. Pertinax in fide, secundum iura canonica dicitur, qui deprehensus de hæresi, non vult continuo ad arbitriũ Episcopi abiurare: aut qui post abiurationem & purgationem canonicam, iterum in hæresim deprehensus fuerit incidisse. Et tales absque vlla misericordia sunt brachio siue curiæ seculari tradendi, vt habetur in c. ad abolendam extra de hæreticis, & in ca. accusatus, eod. tit. lib. 6. Vide Dominum Cardinalem de Turrecremata in sua summa de Ecclesia, lib. 4. parte 2. ca. 16. vbi ponit viginti modos conuincendi aliquem de pertinacia, inter quos ponit duos non prætereundos. Vnus est, quando præuentus de hæresi, persistit in negatiua, & testes idonei non sufficienter obiectati, persistunt in affirmatiua. Talibus non debet dari venia cùm venia non detur nisi correcto, & culpam suam recognoscenti. Alius modus est, cùm quis negat fundamentum fidei, hoc est Ecclesiæ authoritatem, & sacrorum conciliorum determinationem: alios breuitatis causa omitto. Vide ibidem. 2.2.q.138.ar.2 Pertinax in fide.

Ver. 4. DE PRAECEPTIS FORTITVDINIS.

B PRæcepta actuum fortitudinis reperiũtur tã in antiquo quàm in nouo testamento. In antiquo quidem, Deut. 20. Non formides eos: quia dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, & Mat. 11. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. & 1. Pet. 5. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Iaco. 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. 2.2.q.140.

DE TEMPERANTIA.

CAP. VII.

2.2.q.141.

Temperantia dupliciter sumitur.

Emperantia, secúdum nominis impositionem, significat quandam téperiem, hoc est rationis moderationé. Et accipitur dupliciter. Vno modo generaliter, secúdum communitatem suæ significationis. Et túc significat omné moderationé quam facit ratio in operationibus & passionibus humanis, quod conuenit omni virtuti. Et sic temperantia nó est specialis virtus, sed códitio omnium virtutum. Alio modo accipitur antonomaticè & restrictè, sicut etiam alia nomina communia restringuntur ad ea quæ sunt præcipua inter illa: vt hoc nomen (vrbs) quod significat omnes vrbes, restringitur antonomaticè pro Roma, quæ est principalis. Sic temperantia, quæ significat omnem moderationé, antonomaticè restringitur pro moderatione seu refrenatione eorú quæ maximè alliciút appetitú: vt sunt delectationes tactus cibi & venereorum. Et ex consequenti pro refrenatione tristitiarú, quæ proueniút ex defectu siue absentia delectabilium: sicut fortitudo communiter accepta, est circa omnes timores: sed antonomaticè & propriè, circa timores mortis, qui sunt præcipui, & magis retrahunt à bono rationis. Sic temperantia propriè, secundú Philos. est circa cócupiscentias & delectationes tactus, quæ sunt præcipuę, quia maximè pertineat ad cóseruationem humanæ vitæ, vel in specie, vel in indiuiduo, in quibus consideratur aliquid principale, & aliquid secundarium. Principaliter quidem ipse vsus necessariorum: putà fœminæ, quæ est necessaria ad conseruationem speciei: & vsus cibi & potus, qui est necessarios ad cóseruationé indiuidui. Et ipse vsus necessariorú habet quandam essentialem delectationem adiunctá, ne relinquátur necessaria vitæ humanæ: aliàs homines de necessariis nó curarent, vt videmus in infirmis, qui nó curát de cibis, eò quòd non delectentur. Si huiusmodi delectationes sunt moderatæ, nó sunt malæ, vtpote à natura inditæ. Secundariò circa vtrúq; vsum cósiderátur ea quæ faciút ad hoc quod vsus sit magis delectabilis: vt pulchritudo & ornatus fœminę, & sapor delectabilis in cibo & potu, ac etiá odor. Ideo téperátia principaliter est circa delectationes tactus, quæ cósequitur necessariú vsum rerú, quarú omnis vsus est in tágédo. Circa delectationes auté gustus, olfactus, aut visus, est téperátia & intéperátia secúdariò, inquátú sensibilia horú sensuum cóferút ad delectabilé vsum rerú necessariarú, quæ pertinét ad tactú. Quia tamé gustus est propinquior tactui, quàm alij sensus, vt dictú est: ideo téperantia est magis circa gustú, quàm circa alios sensus: sed principaliter circa tactú. Quapropter Isid. dicit, quòd téperantia vel intemperantia videtur gustu parú vel nihil vti. s. primò & principaliter, licet bene secundariò & intelligit de gustu vt gustus est. s. discretiuus saporum: quia vsus saporum, & delectatio ipsum essentialiter cósequens ad tactum ptinet. Vnde Philos. 2. de Anima dicit, quod tactus est sensus alimenti. Nutrimur enim calido & humido, frigido & sicco. Sed ad gustum per humiditatem pertinet discretio saporum, quæ conferút ad delectationem aliméti, inquantum sunt signa conueniétis nutriméti.

3. Ethic.

c.1.§.7.

In lib. Ethic.

A

§. 1. DE REGVLA TEMPERANTIAE.

2.2.q.141.ar.6

B

Circa téperantiá quantum ad quantitatem vsus rerum non potest dari certa regula: cùm temperantia sit circa actus humanos qui sunt in particulari, particularia auté sunt quasi infinita & varia atq; variabilia. Quod enim multú esset Pigmeo, parum esset Miloni gigáti. Et circa eundem hominem est variatio téporis, dispositionis, fortunæ, status, & officiorú: aliquo enim tempore (putà sanitatis) aliquid est parú, quod alio tempore (putà infirmitatis) est multum & nociuum. Et laudabiliter plus exponit quis, quádo habet exteriora bona fortunæ, & est in officio cóstitutus: quàm quádo est eis denudatus. Ideo nó potest certa regula dari. Sed regula generalis temperátiæ (quá quilibet debet sibi applicare) sumitur ex fine: finis enim est regula eorú quæ sunt ad finem, cùm ei debeát proportionari. Sed omnia delectabilia quæ veniút in vsum hominis, ordinátur ad aliquá huius vitę necessitaté, sicut ad finé: igitur, &c. Finis autem est duplex. s. proximus & immediatus ac immediatè moués, & finis remotus siue vltimus, ad qué operatio finaliter ordinatur siue terminatur: vel alio modo duplex est finis. s. operantis & operis: sicut patet in ædificatione. Finis ędificationis domus, est protectio ab imbribus, frigoribus, & vétis, ac solis ardoribus: Finis autem operátis siue ædificatoris, est aliquádo lucrú. Sic in téperantia, finis operis téperantię siue remotus, est domus æterna siue beatitudo, ad quá omnes actus finaliter debét terminari. Et ideo quicquid in delectabilibus fit contra húc finé, est cótra principalé regulá téperantiæ, & per cósequés peccatum: vnde núquam propter delectationes prętermittéda sunt ea quæ ad honestatem & animę salutem ptinét: vt sunt pręcepta Dei, naturæ, aut Ecclesiæ, & superiorum. Vnde Philos. dicit, quòd in delectabilibus quibus téperatus vtitur, nó solùm considerat, vt sunt impedimenta sanitatis, & bonæ vel malæ valetudinis corporalis: sed etiá ne pręter bonú (hoc est cótra honestatem) fiant. Finit auté operantis proximus & immediatè moués ad vtédum delectabilibus, est necessitas huius vitæ, quæ absq; illis perseuerare nó posset. Vnde D. Aug. dicit: Habet enim téperatus in rebus huius vitæ regulá, vtroq; testamento firmatam: vt eorum nil diligat, nil per se appetendum putet, sed ad vitæ huius atq; officiorum necessitatem, quantum satis opus est, vsurpet. Necessarium tamen hic nó accipitur absolutè, pro eo, sine quo res nullo modo esse posset: quia sic maxima parcimonia esset necessaria, cùm natura valde modicis contenta sit: Sed accipitur hic necessariú pro necessario conuenientiæ, pro eo sine quo nó posset res cóuenienter esse. Ideo D. Aug. ad necessitaté vitæ addit officiosum. Vnde Philos. dicit, quod téperatus appetit delectabile propter sanitatem vel propter bonam habitudin

Finis duplex.

3. Ethic.

In lib. de mor. Ecclesiæ.

3. Ethic.

habitudinem. Alia verò quæ non ſunt ad hoc neceſſaria, dupliciter ſe habere poſſunt. Quædá enim ſunt impedimenta ſanitatis, vel bonæ habitudinis, & his temperatus non vtitur. Quædam verò ſunt, quæ non ſunt impedimenta: & his moderatè vtitur pro loco & tempore ac congruentia eorum. cum quibus conuiuit. Ideo Philoſ. ibi dicit, quòd temperatus appetit alia delectabilia, quæ ſ. non ſunt neceſſaria ad ſanitatem, vel bonam habitudinem, non impedimenta his exiſtentia.

Ver. 1. DE VITIIS OPPOSITIS TAMPERANTIAE.

E TEmperantię opponitur intemperantia: quæ eſt, quando homo non ſecundum rationem ſe habet ad delectabilia. Et quia hoc poteſt fieri vel propter defectũ, vel exceſſum: ideo intemperantia amplectitur duo vitia: Vnum per defectum, quod dicitur inſenſibilitas: aliud per exceſſum, quod dicitur beſtialitas: de quibus dicendum eſt. 2.2.q.142.

Ver. 2. DE INSENSIBILITATE.

F INſenſibilitas eſt vitiũ, quo aliquis abſque rationabili cauſa fugit delectationes ſenſibiles, tanquam ſecundum ſe malas. Notanter dictum eſt, abſque rationabili cauſa, & tanquam ſecundũ ſe malas: quia aliquando abſtinere à delectationibus ſenſibilibus, non vt ſecundum ſe malis, ſed propter rationabilem cauſam, laudabile eſt: vtpote propter aliquem bonum finem, ſicut propter ſanitatem corporalem, ac etiam propter alicuius officij executionem: ſicut athletas milites neceſſe eſt à multis delectabilibus abſtinere, vt officiũ proprium exequantur. Vnde Apoſt. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet. Similiter & pœnitentes, ad recipiendam animæ ſanitatem, vtuntur abſtinentia delectabilium, quaſi quadam dieta. Et homines volentes cõtemplationi rebus diuinis vacare, vt prędicatores, & alij qui huiuſmodi officiũ aſſumpſerunt, vt contemplationi vacent, & quaſi quadam ſpirituali propagatione bonum ſpirituale in alios trãſmittant, à multis delectationibus abſtinent: à quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus & generationi carnali vacare non abſtinent. Vnde Dan. dicebat: Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum tempus, panem deſiderabilem non comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum, ſed neq; vnguento vſus ſum. Nec tamen aliquid prędictorum ad inſenſibilitatis vitium pertinet, quia erant ſecũdum rationem. Hoc vitiũ eſt nũc valde rarum. Graue tamen peccatum eſt, cùm ſit mortale, maximè cùm quis tantum horret à delectationibus ſenſibilibus, quod neceſſaria ad cibãdũ ſeipſum ſubtrahit, aut negat debitũ vxori in caſu quo reddere tenetur: & generaliter ſi alia neceſſaria prætermitteret, quia ageret cõtra ordinem naturæ inditũ à Deo. 2.2.q.142. art.1. 1.Cor.9. Dan.10.

Ver. 3. DE BESTIALITATE.

G BEſtialitas eſt vitium temperantiæ oppoſitum per exceſſum. Et incurritur quandocunq; quis vtitur delectationibus ſenſibilibus pluſquã oportet ſecũdum rationem, tunc enim efficitur ſimilis beſtiis, quæ ratione carẽt, & ſolam delectationem in operibus eorum quærũt. Vnde quando ceſſat delectatio, ceſſant ab operatione. Notãdum tamẽ quòd cùm Philoſ. dicit, Nomẽ intemperantię referimus ad puerilia peccata: non vult dicere ꝙ intemperãtia cõueniat ſolum pueris: ſed quia peccatum intemperantię eſt peccatum ſuperfluę concupiſcentię, quę aſsimilatur puero propter tria. Primò quantum ad id quod appetit, quia vterq; appetit turpe, hoc eſt inordinatum. Puer enim non attendit ordinem rationis, ſimiliter neq; cõcupiſcentia audit rationem (vt dicit Philoſ.) Secundò aſsimilatur puero quantum ad mentem. Quia quemadmodum ſi puer proprię volũtati dimittatur, creſcit in propria voluntate. vnde Sap. Equus indomitus fiet durus, & filius remiſſus euadet pręceps: Ita etiã concupiſcẽtia ſi ei ſatisfiat, creſcit, & maius robur accipit. Vnde D. Aug. in 7. Confeſsionum, Dum ſeruitur libidini, facta eſt conſuetudo: & dum conſuetudini non reſiſtitur, facta eſt neceſsitas. Tertiò aſsimilatur quantum ad remedium. Puer enim emendatur per hoc quòd coercetur. Vnde Salom. Noli ſubtrahere à puero diſciplinam, tu virga percuties eum, & animã de inferno liberabis. Similiter dum concupiſcentię reſiſtitur, reducitur ad debitum honeſtatis modum. Et ideo Philoſ. dicit, quòd quemadmodum puerum oportet ſecundum pręceptum pędagogi viuere, ſic & concupiſcibile conformari rationi, & ideo quando deordinatur à ratione, eſt peccatũ: & tunc eſt mortale, quando propter delectationes huiuſmodi fit contra aliquod præceptum: & tantò grauius, quantò contra maius præceptum: & grauiſsimum, quãdo excedit modum naturæ, vt ſi quis delectaretur in comeſtione carniũ humanarum, aut potatione ſanguinis, aut abuteretur maſculis & animalibus brutis, huiuſmodi actus excedunt gradum beſtialitatis. Beſtiæ enim irrationabiles non commiſcentur cum alterius generis animantibus, & ſi oppoſitũ fiat, vel malitia hominum, vel aliunde, monſtra magna oriuntur, & abominationes reputantur. Vnde dicitur crimen peſsimum, de quo Ioſeph accuſauit fratres ſuos, ſed hoc in genere ſuo, & nõ abſolutè: quia blaſphemia Dei & hęreſis ſunt grauiora peccata. Notandum prætereà quòd licet aliqua peccata ſint grauiora intemperantia, vt homicidium, & blaſphemiæ, & huiuſmodi: Peccatum tamen intemperantiæ inter peccata humana, quæ attẽduntur circa paſsiones appetitus concupiſcibilis, eſt magis exprobrabile & abominabile. Vnde Philoſ. 3. Ethic. dicit, quòd intemperantia inter alia vitia exprobrabilis eſt. Et D. Greg. ait: Vitia carnalia, etiam ſi ſint minoris culpę, ſunt tamen maioris infamię, ex natura ipſorum & ſecundum opinionem hominum, niſi propter aſſuetudinem, quę aliquando magna vitia facit arbitrari virtutes. Ex natura tamen ipſorum ſunt grauia duplici ratione. Prima, quia maximè repugnant excellentię hominis, qui per intemperantiam comparatur iumentis, iuxta illud Pſal. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit: comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Secũda, quia maximè repugnat claritati 2.2.q.154.ar. 11.& 12. 7.Ethic. Eccl.3. Prouerb.23. 3.Ethic. Gen.37. Pſal.48.

& pulchritudini virtutis. Quia in delectationibus minus apparet de lumine rationis, ex qua tota claritas & pulchritudo virtutis procedit ac emanat.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS TEMPERANTIAE.

2.2.q.143. TEmperantia habet duas partes integrales, concurrentes & necessariò requisitas ad perfectũ actum ipsius. s. verecundiam & honestatem. Verecundia disponit ad hoc quòd quis refugiat turpitudinem, temperantiæ contrariam: Honestas autem disponit ad hoc quòd amet pulchritudinem temperantiæ, quæ sibi vendicat decorem quendam. A

Ver. 1. DE VERECVNDIA.

2.2.q.144. 6.1.§.11. ver.3. VErecundia, propriè loquendo, est passio appetitus irascibilis: & est species timoris, vt dictum est. Et est quædã corporalis immutatio, ex qua aliquando rubedo apparet in facie, ex timore turpitudinis & exprobrationis proueniens. Et quia sicut honor importat testimonium virtutis: ita opprobrium, cuius timor est verecũdia, importat testimoniũ de defectu alicuius, præcipuè secundum aliquam culpam. Et ideo quantò testimonium alicuius reputatur maioris ponderis, tãtò ab eo aliquis magis verecundatur. Testimonium autem reputatur maioris ponderis, vel propter certitudinem veritatis, vel propter effectũ. Certitudo veritatis adest testimonio alicuius propter duo: Primò propter certitudinem iudicij, vt patet de Sapientibus & virtuosis, à quibus homo desiderat honorari, ideo magis de illis verecundatur. Vnde à pueris & bestiis nullus verecundatur. Secũdò propter cognitionem eorum, à quibus est testimonium: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit: & sic magis verecundatur à personis coniunctis, quæ facta nostra cõsiderant. A peregrinis autem & ignotis, ad quos nostra facta perueniunt, non verecundamur, quia citò transeunt: sed magis verecundamur à personis coniunctis & notis, cum quibus semper cõuersaturi sumus, quasi nobis ex hoc perpetuum proueniat detrimentum. Ex effectu autem aliquod testimoniũ est magni ponderis, propter iuuamen & nocumentum ab eo proueniens, & ideo magis desiderãt homines honorari ab his qui possunt iuuare: & magis verecundantur ab his qui possunt nocere. Verecũdia est propriè de actu turpi perpetrato: & erubescentia est de actu turpi committẽdo, verùm tamen ista confundũtur, & vnum assumitur pro alio. Vnde Damasc. & Greg. Nazianzenus dicũt, quòd verecundia est de turpi actu perpetrato vel perpetrando. Verecundia in virtuosis nõ
4.Ethic. reperitur. Vnde Philos. dicit: Verecundia non est hominis virtuosi: quia virtuosus contemnit op-
4.Ethic. probria, quæ sibi inferuntur propter virtutem: quia indignè sibi inferũtur, vt dicit Philos. de magnanimis. Et Act.5. habetur: ibant Aposto. gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et si aliquis verecũdetur ex opprobriis quæ sibi propter virtutem inferuntur, non est perfectè virtuosus. Quia quantò magis quis est virtuosus, tantò magis contemnit exteriora bona & mala. Vnde Ezech.3. Nolite timere opprobrium hominum. s. bene agendo. Et ideo si propter verecũdiam aliquis omitteret facere aliquid quod est sub præcepto, non excusaretur à mortali peccato. Si tamen per accidens aliquis verecundetur de operibus virtuosis, inquantum reputantur vitiosa secundum opinionem hominum, vel inquantum homo refugit in operibus virtuosis notam præsumptionis vel inanis gloriæ aut etiam simulationis, non peccat. Quia ad virtuosum nõ solùm p̃tinet vitare vitia, sed etiam ea quæ habent speciem vitiorũ. Vnde 1. Thess.5. dicitur: Ab omni specie mala abstinete vos. Quòd autem aliquis nõ verecũdetur de operibus vitiosis, vel magis vitiosis, prouenit ex hoc quòd non existimat malum, vel minus malum: vel quia habet minus de ratione turpis secundum opinionem hominum, vt peccata spiritualia, vel ex excessu boni temporalis aut potestatis, & ideo principes & potentes magis verecundantur de timiditate quàm de audacia, & de furto quàm de rapina, vel etiam quia non existimatur vt possibile, vel saltem vt difficile vitari, vel quia committens non apprehẽdit turpitudinem vt possibilem sibi, vel quasi non facilè vitabilem. Et ideo senes & virtuosi verecundia carẽt. Sunt tamen
4.Ethic. ita dispositi, quòd si in eis esset aliquod turpe, verecundarentur. Vnde Philos. dicit, quòd verecundia est ex suppositione studiosi. ¶ Ad sciendum autem an & quomodo verecundia sit virtus: notandum est quòd virtus accipitur dupliciter. s. communiter & propriè, siue largè & strictè. Accipiendo virtutem propriè & strictè, verecundia non est virtus: quia virtus est perfectio quædam, vt habetur in 7. Ethic. & in 1. de Cælo dicitur, quòd virtus est dispositio perfecti ad optimum. Et ideo omne illud quod repugnat perfectioni, deficit à ratione virtutis, siue non est propriè virtus. Sed verecundia repugnat perfectioni, quia est timor alicuius turpis & exprobrabilis. Ille autem qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit aliquid faciendum exprobrabile, nec actu facit aliquid turpe, vnde opprobrium timeat: igitur verecundia non est virtus. Præterea omnis virtus est habitus electiuus: sed verecundia est passio: igitur, &c. Et quamuis ex multoties verecundari possit causari aliquis habitus virtutis acquisitæ, per quem aliquis turpia vitet, non tamen vt vlterius & magis verecundetur. Sed ex illo habitu virtutis acquisitæ sic se haberet, quòd magis verecundaretur, si materia verecundiæ adesset. Accipiendo tamen virtutem communiter & largè, prout se extendit ad omne laudabile in humanis actibus vel passionibus, verecundia potest dici virtus, cùm sit quædã passio laudabilis, sicut spes & misericordia. Et sic accipiẽdo virtutem, verecũdia dicitur quasi virtus integralis prudentiæ (vt prædictum est) vel secundũ Philos. præsuppositiuè, quia præsupponit temperatum fuisse verecundum, siue refugientem turpia. B

Ver. 2. DE HONESTATE.

2.2.q.145. AD cognitionem honestatis, supponendum est quid dicatur delectabile, vtile, decorum, & honestum. C

honestum. Delectabile dicitur omne illud quod est conueniens, & sic delectabile & conueniens
idem sunt, quemadmodum disconueniens & tristabile. Sicut vnumquodque naturaliter tristatur
in disconuenienti: sic naturaliter quiescit, delectatur, & gaudet in suo cõuenienti, quãdo habet ip-
sum. Vnde dicit Philos. quòd ridiculum est quærere propter quid aliquis velit delectari: cùm na- *7.Ethic.*
turale sit omnibus, complacere & quiescere in suo conuenienti. Quietẽ enim omnia sicut & bonũ
appetũt. Verùm quia duplex est appetitus. s. sensitiuus & rationalis: ideo duplex est quies siue de-
lectatio. s. sensitiua & rationalis. Et quia appetitus sensitiuus & rationalis aliquando in actibus
contrariãtur. iuxta illud Gal. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem:
vt non quæcunque vultis, illa faciatis: ideo stat bene quòd aliquid sit delectabile secundum sen-
sum, quod non est delectabile sed tristabile secundum rationem, vt turpe. Resultat igitur q̃ dele-
ctabile quietat appetitum, non tamen sequitur quod omne delectabile sit virtuosum & honestũ,
sed solùm delectabile secundum rationem. Vtile dicitur aliquid, inquantum seruit & ordinatur *Vtile quid sit.*
ad aliquid consequendum, & ratio vtilis in hoc consistit, quòd est ordinari ad aliud, siue sit dele-
ctabile, siue amarum & tristabile: vt medicina ad sanitatem. Et ideo aliquando id quod est vtile,
non est delectabile, vt potio amara. Aliquando tamen cõtingit quòd id quod ordinatur ad aliud,
sit delectabile: vt comestio, quæ ordinatur ad vitæ sustentationem. Hoc tamen non habet, vt vtile
est, siue inquantum ordinatur, sed vt conueniens est. Decorum & pulchrum idem sonant. Et de
ratione decori & pulchri est claritas & debita proportio. D. Dionys. 4. c. de Diui. Nom. dicit, quòd
Deus est pulcher, sicut vniuersorum cõsonantiæ & claritatis causa. Vnde pulchritudo corporis in
hoc cõsistit, quòd homo habeat membra corporis proportionata, cum quadam debiti coloris cla-
ritate. Color enim est participatio quædam luminis quod claritatem facit, similiter pulchritudo
spiritualis in hoc consistit, quòd conuersatio hominis, siue actus eius sit bene proportionatus se- *Lib. 83. q.*
cundum spiritualem rationis claritatem siue veritatem. vnde D. Aug. ait, Honestatem vocant in-
telligibilem pulchritudinem, quam spiritualem nos propriè dicimus. Et cùm honor sit testimo-
niũ honesti & virtuosi, & gloria sit effectus honoris. (Ex eo enim quòd aliquis honoratur & lau-
datur, redditur clarus in oculis aliorum,) constat idem esse honorificum & gloriosum: sicut idem
sunt honestum, decorum & virtuosum. Et per oppositum illud quod est turpe & vitiosum, dicitur
inhonestum. Vnde Apost. Quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorem honorem habent, honesta *1. Cor. 12.*
autem nostra nullius egent. Apost. vocat ibi inhonesta, membra turpia: honesta autem, membra *Honestum.*
pulchra. & sic idem sunt pulchrum, decorum. honestum, & virtuosum. Honestum enim (vt dictũ
est ex D. Aug.) dicitur inquantum habet specialem decorem ex ordinatione rationis. Nec obstat
quod de ebriis dicitur 2. Ethic. quòd vinum facit præcordia honesta: quia hoc intelligitur secun-
dum eorum reputationem, videntur enim sibi magni & honorandi. Sed hoc quod est ordinatum
per rationem, est virtuosum: igitur honestum est virtuosum. Præterea cùm id quod est ordinatum
per rationem, sit naturaliter conueniens homini. & vnumquodque naturaliter delectetur in suo
conuenienti, & delectatio quietet appetitum, & fit appetibilis propter se: sequitur quòd omne
honestum & virtuosum, sit delectabile, & propter se appetibile: vt probat Philos. 1. Ethic. Et quia
ipsa virtus secundum se honesta est, & ordinatur ad felicitatem: sequitur quòd est aliquid honestũ
& vtile. Et sic vnum & idem potest esse simul & semel delectabile, vtile & honestum. Et ita se ha-
bent, quòd omne honestum est vtile & delectabile, sed non econuerso. Aliqua enim sunt vtilia,
quæ non sunt honesta: & etiam aliqua delectabilia, quę non sunt vtilia neque honesta: vt sunt co-
gitationes malæ. Ex præmissis apparet quòd honestas, decor, & spiritualis pulchritudo idẽ sunt:
& quòd pulchrum & honestum temperantiæ attributum, opponitur turpi & exprobrabili: quod
attribuitur intemperãtiæ, vt dictum est. Et cùm contraria se inuicem manifestent, iuxta illud Phi- *In lib. Topi.*
losophi: Sicut propositum in proposito, sic oppositum in opposito: Igitur honestas, quæ est turpi-
tudinis oppositum, attribuitur temperantiæ: non vt pars subiectiua: quia temperantia nõ est pars
subiectiua honesti communiter accepti. Nec etiam est pars potentialis, sed quasi integralis, pro
quanto ad temperatum pertinet amare pulchritudinem, quæ specialiter attribuitur temperãtiæ.

§. 3. DE PARTIBVS SVBIECTIVIS TEMPERANTIAE.

A Partes subiectiuæ siue species temperantiæ sunt 4. s. abstinentia, sobrietas, castitas, & pudici-
tia. Duæ primæ moderantur delectationes circa nutrimentũ: abstinentia circa cibum, sobrie-
tas circa potum: aliæ duæ moderantur delectationes circa generationẽ, castitas circa actum gene-
rationis, pudicitia verò delectationes circũstãtes, puta quæ sunt in osculis, tactib⁹ & amplexibus.

Ver. 1. DE ABSTINENTIA.

B Abstinẽtia (secũdum impositionem nominis) significat substractionem vel abstractionem ci- *2.2.q.146.*
borum. Et quia abstractio ciborum dupliciter considerari potest: ideo abstinentia dupliciter
accipitur, vno modo pro substractione ciborum absolutè, vt idem est quod non comedere. Et sic
non est virtus, nec actus virtutis, cùm sit pura negatio. Alio modo accipitur pro abstractione cibo-
rum ad rationem relata: quæ secundum se est indifferens, quia potest esse ordinata, vel inordina-
ta: sicut vsus ciborum secundum se non est bonus neque malus, sed indifferens: ideo non pertinet
ad regnum Dei, & sic intelligitur illud 1. Corinth. 4. Non est regnum Dei esca & potus. s. secun-
dum se. Et illud 1. Corinth. 8. Esca non commendat nos Deo, neque enim si non manduca-
uerimus aliqua vel aliquando, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus, scilicet
spiritualiter. Si fuerit inordinata, erit mala, & pertinet ad vitium: Si verò fuerit ordinata,

Ciborum abstractio. erit bona,& pertinet ad virtutem. Aduerte tamen quòd abstractio ciborum potest dupliciter ordinari & moderari per rationem.vno modo secundum quãtitatem vel qualitatem, prout refertur
ad sanitatem,& sic moderari abstractionem ciborum pertinet ad artem medicinæ, quæ determinat quibus cibis,& in qua quantitate,& quo tempore debeat infirmus vti. Alio modo abstractio
ciborum moderatur per rationem, secundum quòd fit ex fide & dilectione Dei, ad reprimendas
concupiscentias,aut deletionem peccatorũ,aut animi serenitaté,& eleuationem in Deum,& hoc
modo pertinet ad regnum Dei, & significat actum vel habitum virtutis, quo homo eligit sibi
In li. de quæst. Euan. abstrahere cibos secundum rationem,propter fines prædictos. Vnde D. Aug.ait: Nõ interest omnino(s.ad virtutem & extra ieiunij tempus)quod alimentorum vel quantum quis accipiat, dummodo id fiat pro congruẽtia hominũ & personæ suæ,& pro valetudine siue necessitate:sed quanta facilitate & serenitate animi quis valeat,cùm oportet & necesse est,carere. Ad hãc nos hortatur
Luc.21. Christus dicens: Attendite ne grauentur corpora vestra crapula & ebrietate. Et hoc modo D.Pet.
2.Pet.1. connumerat abstinentiam aliis virtutibus: Ministrate(inquiens)in fide vestra virtutem,in virtute scientiam,in scientia autem abstinentiam. Ieiunium est actus virtutis abstinentiæ,ad quod nos
hortatur D.Paul. Exhibeamus nos tanquam Dei ministros, &c. subdit in ieiuniis, &c. Ad huius
2.Cor.6.& 11. euidentiam notandum est,quòd ieiunium est quintuplex.s.spirituale,naturale,morale,pœnitentiale,& Ecclesiasticum. Ieiunium spirituale est abstinentia à peccato, iuxta illud Esa. 58. Nõnne
hoc est magis ieiuoium quod elegi? dissolue colligationes impietatis,&c. Et ad hoc ieinnium te-
Ieiunium naturæ quid sit. nentur omnes omni tempore. Vnde Eccle.21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Ieiunium na-
turæ dicitur omnimoda abstractio seu abstinẽtia à cibo & potu:& vocatur à D.Thoma,ieiunium
2.2.q.147. ieiunij. Et ad tale ieiunium obligãtur sani accedentes ad Euchatistiæ communionem,vt habetur
in can.Sacram,de consecr.dist.1.¶ Ieiunium morale est abstractio cibi & potus ex proposito, propter aliquam causam rationabilem facta. Et de hoc debet intelligi dictum D. Aug.& aliorũ,qui
Ieiunium pœnitentiæ. dicunt nil referre ad ieiunium,quibus cibis & quibus horis quis vrarur. ¶ Ieiunium pœnitentiæ
est abstractio ciborum delectabilium,ad placandam iram Dei, & impetrãdam remissionem peccatorum. Vnde Ioel.2.dicitur: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio,fletu, & planctu. Et hoc modo ieiunabat Dauid,qui dicebat: Genua mea infirmata sunt à ieiunio:& caro mea
Psal.108.
Psal.34. immutata est propter oleum. Itẽ, Humiliabã in ieiunio animã meã. Hoc ieiunio ieiunauit Achab,
3.Reg.21. & viri Niniuitæ. Ex ore regis & principum indictum est ieiunium:& Deus misertus est eorum. Et
Ionæ 3. 1.Esdræ 8.dicitur, Ieiunauimus & rogauimus Deum,& euenit nobis prosperè. Et tale ieiunium.
& omnia ieiunia Iudæorum.de quibus Zach.8.erant à vespero vsque ad vesperũ,& sic toto die nil
gustabãt,& affligebãt,per diem animam suam. Neque in vespero,cùm refectionem accipiebant,
Dan.10. vescebantur carnibus. Vnde Dan.de ieiunio trium hebdomadarum dicebat, Panẽ desiderabilem
non comedi,& caro & vinũ non introierunt in os meum:aliàs non fuisset magna afflictio,de qua
tamen aliqui iactabant se. Esa.58. Quare ieiunauimus,& nõ aspexisti? afflixímus animas nostras,
& nescisti? ¶ Ieiunium ecclesiasticum(hoc est ab Ecclesia indictum)consistit in abstinentia carniũ,
& vnica comestione,hora competenti:& est duplex.s.quadragesimale, quatuor temporum & vigiliarum,quæ differunt inter se dupliciter. Primò quo ad abstractionem ciborum. Quia aliis diebus ieiuniorum à quadragesima, possunt ieiunantes & non ieiunantes vti ouis & lacticiniis, in
quadragesima autem non licet:vt habetur in c.denique.4.dist. Secundò differunt quoad institutionem:quia ieiunia quatuor temporum & aliorum dierum instituta sunt à summis põtificibus:
sed ieiunium quadragesimæ habemus ex traditione Apostol.vt ait D. Hierony.in epist. ad Marcellam: Nos vnam quadragesimam ex traditione Apostol.toto anni tempore nobis congruo ieiunamus. Et D.Ignatius in quadam epist.dicit se accepisse hanc ordinationem à D.Ioan. Euangelista. Et in 4.epist.quæ est ad Philip. ita scribit: Dies festos nolite inhonorare:quadragesimam verò
nolite pro nihilo habere,imitationem enim continet Dei conuersationis. Hebdomadã etiam passionis nolite despicere. Quomodo autem quadragesimam non aspernandã esse admonuisset, nisi
ea tẽpestate,qua adhuc apostolica floruerũt tempora,fuisset eius obseruatio instituta? Et Theop.
Alexandrinus scripsit,dicens: habemus quadragesimam ab Apostol. institutam & ordinatam. Et
Maximus in quodã sermone de ieiunio quadragesimæ dicit: Sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus huoc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum,sed diuinitus consecratum,nec terrena cogitatione initiatum,sed cœlesti maiestate præceptum. Et paolo post de eadem materia loquens,ait: hæc autem præcepta (quibus.s.constitutum
est illud quadragenarium quotannis ieiunium)non tã sacerdotum præcepta quàm Dei sunt. Atque ideo qui ea spernit,non sacerdotem spernit,sed Christum,qui in suo loquitur sacerdote, hæc
ille. Et D.Gregor. Et habetur in c.Quadragesima,de consecr.dist.5.dicit: Quadragesima summa
obseruatione est obseruanda,vt ieiunium in ea præter dies dominicos (qui de abstinentia subtracti sunt)nisi quem infirmitas impedierit,nullatenus soluantur; quia ipsi dies decimæ sunt anni.
Et in c.non oportet.de consecr.dist.3.ex concilio Laodicen.iubetur ieiunium quadragesimæ integrum seruari absq; solutione in feria quinta hebdomadæ sanctæ, hoc modo. Non oportet in quadragesima feria quinta vltimæ hebdomadæ ieiunium dissolui,& totam quadragesimam inhonorari:sed per totos dies ieiunare, & escis conuenientibus abstinẽtiæ,id est,aridioribus vti. Nec legitur aliunde habuisse initium. Neque verisimile est quòd Ecclesia hanc sarcinam acceptasset, &
per tot secula obseruasset, nisi à Spiritu sancto & Apostolis emanasset. Hanc Apostolorum
ordinationem

ordinationem prædixerat Christus,respondendo discipulis D.Ioannis Baptistæ,qui indixerat ip-
sis ieiunia frequentia. vnde dicebant:Quare nos & Pharisęi ieiunamus frequenter, discipuli autē Mat.9.
tui non ieiunant?respondit Christus:Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum eis ma-
net sponsus?Venient autem dies cùm auferetur ab eis spōsus,& tūc ieiunabūt, hoc est ieiuniū or-
dinabunt & obseruabūt.De obseruatione ieiunij quo ad eos habetur Act.13. Ministrantibus au-
tem illis Domino & ieiunātibus,dixit illis Spiritus sanctus:Segregate mihi Saulum & Barnabā
ad opus,ad quod assumpsi eos.¶ Ordinauerūt autem Apost.ieiuniū quadragesimale propter tria.
Primò in memoriam ieiunij Christi,de quo Mat.4.& vt nos ei quodā modo nobis possibili con-
formemur.Secūdò vt decimas temporis Domino redderemus.Vnde D.Grego.ait,vt qui toto an-
no nobis viuimus,authori nostro in eius decimis mortificemur.Tertiò propter bona quæ nobis à
ieiunio proueniūt.Idem Greg.aliqua assignat in præfatione quadragesimæ,dicens:Qui corpora-
li ieiunio vitia comprimis,mētem eleuas,virtutem largiris & præmia. Est prætereà placatio diui-
na,reatus deletio,& multa alia bona sequuntur. ¶ Hic autem Lutheranorum & neotericorū hę-
reticorum(quibus comessationes & epulæ placent)abhorrentium ab abstinētia & ieiuniis,& om-
nia pœnitentiæ opera improbantium , & aduersus ieiunium Ecclesiæ insurgentium , sophisticas
rationes ex malo intellectu sacræ Scripturæ procedētes, diluere,& iacula refellere operæpretium
est.Prima eorum aggressio procedit ex satisfactione Christi,qui abundantissimè satisfecit ꝑ pec-
catis nostris:ideo superfluere dicunt ieiunia nostra:& passioni Christi fit iniuria,si peccata nostra
per ieiunia expiare tentamus. Sed de hac satisfactione & per crucem & pœnitentiam ad Christū
conformatione abundè locuturi sumus c.16.§.4.ver.22.ideo in præsentiarum supersedemus. Se-
cunda concertatio procedit ex ciborum bonitate. Gen. 1. Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, &
erant valde bona.&,Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum.& Christus , Non quod Mat.15.
intrat in os coinquinat hominem,& Apostol.Esca nos non commendat Deo.Neque enim si non 1.Cor.8.
manducauerimus,deficiemus:Neque si manducauerimus,abundabimus,& 1.Cor.14.Non est re-
gnum Dei esca & potus,& ad 1.Tim.4.Spiritus manifestè dicit,quòd in nouissimis diebus disce-
dent quidam à fide,attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum,in hypocrisi loquen-
tium mendacium,cauteriatam habentium conscientiam suam,prohibentium nubere,& abstine-
re à cibis,quos Deus creauit ad percipiēdum cum gratiarū actione,fidelibus & his qui cognoue-
runt veritatem.Hinc perperam concludunt,quòd delectus ciborum non solùm non placet Deo,
nec aliquid adfert commodi,imò tanquam à spiritibus dæmoniorum procedens,cauteriatā red-
dens conscientiam,displicet.Ideo Ecclesiam ieiunium non posse ordinare,neque vsum ciborum
prohibere inferunt.Verùm conclusio hæc non infertur neque pendet ex authoritatibus prędictis:
quæ si eas intrinsecus prospexeris,solùm contra illos militant,qui aliquos cibos secundum se ma-
los esse dicebant,vel Cęremonialia legis Moysi,in quibus propter futurorum significationē ali-
qui cibi prohibebantur,cum euangelio obseruanda fore astruebant , quorum neutrum sequitur
siue probat,imò condemnat Ecclesia.Contra primos militant authoritates Gene. Matth.& Cor.
Contra vltimos autem D.Paul.in epist.ad Gal.vbi Petrum dissimulantem manifestè reprehēdit.
Collo.2.dicit : Nemo vos iudicet in cibo,aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sab-
batorum,quæ sunt vmbra futurorum,quoniam illa euacuata sunt.Vnde 1.Corinth.13. Cùm ve-
nerit quod perfectum est,euacuabitur quod ex parte est.Vtrosque prosequitur D. Paul.1. Tim.4.
quod apertè insinuat cùm ait,His qui cognouerunt veritatem.Et sic deligere cibos,vel abstinere
ab eis tāquam de se malis,vel quia in lege Moysi sunt prohibiti, procedit ex doctrinis dæmonio-
rum.Sed abstinere à certis cibis ad reprimendas concupiscentias, aut ad delendum reatum , siue
ad animi eleuationem,aut ad placandam iram Dei , seu propter aliquam aliam rationabilē cau-
sam,procedit ex doctrina Christi.Nam & D.Paul.hoc consuluit dicens,Bonum est non mandu-
care carnem,nec bibere vinum.Hac delectione vsus est:vnde dicebat:Castigo corpus meum , & Rom.14.
in seruitutem redigo:ne cùm aliis prędicauerim,ipse reprobus efficiar.2.Cor. 1.dicit se abundan-
tius laborasse in ieiuniis multis.Eandem ciborum subtractionem idem Apostol.malam affirmat 1.Cor.9.
propter scandalum,vt in Petri reprehēsione,vel propter notabile corporis aut sanitatis detrimen-
tum.Vnde 1.Tim.5.Modico vtere vino propter stomachum & alias infirmitates tuas.Et Rom.12.
Sit rationabile obsequium vestrum.Et D.Hierony.Non refert vtrum magno vel paruo tempore
te interimas.Quia de rapina holocaustum offert , qui vel ciborum nimia egestate,vel mādu can-
di , vel somni penuria immoderatè corpus affligit , vnde sequitur quòd infirmi in quadragesima
carnibus vesci possunt de consilio vtriusq; medici. Similiter recta ratio non tantum subtrahit de
cibo,vt homo reddatur impotens ad debita opera peragenda.vnde idem Hierony.ait, Rationalis
homo dignitatem amittit,qui ieiuniū charitati,& vigilias sensus integritati præfert.¶ Ex his ap-
paret quòd præfatæ authoritates nō militāt cōtra Ecclesiam,quæ instituit ieiuniū quadragesima-
le,nō vt reprobet cibos vt secūdum se malos,neq; vt Cæremonialia legis Moysi seruet,nec vt cor-
pus interimat:sed ad Christū imitādum,& ad hoc quòd fideles dispōnātur ad redēptionis nostrę
mysteria deuotè recolēda,& ad reprimēdas cōcupiscētias, ac serenitatem & eleuationem animi,
nec nō ad placādum Deum,& reatū pœnæ delēdum. Si D.Ioan. Bapti.potuit indicere ieiunium
discipulis suis : à fortiori Ecclesia , cui obedire Christus præcepit:Si Ecclesiam,inquiens,non au-
dierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Si Moyses ieiunauit 40.diebus & 40. noctibus,vt le- Persuasio in ieiunq.
gem scriptam in tabulis lapideis mereretur accipere (vt habetur Exod. 24.) à fortiori Christiani, Matt.18.

vt

vt authorem legis & gratiam Spiritus sancti mereantur recipere in Paschate. Si filij Israel vt mererentur ingredi terram promissionis, ieiunauerunt quadraginta annis, & quandiu manserunt in deserto(vt D.Ambr.dicit in quodã sermone) & qui noluerunt ieiunare,& à carnibus abstinere,sed desiderio & actu ieiunium violauerunt,exterminati sunt,quia(vt Psal.dicit) Adhuc escę eorum erant in ore ipsorum:& ira Dei ascendit super eos,& occidit pingues eorum: A fortiori Christiani,vt mereantur ingredi regnum cælorũ,singulis annis & quãdiu sunt in deserto huius mundi,quadraginta diebus à carnibus abstinere & ieiunare debent:nisi ex legitima & rationabili causa excusentur. Et qui in ætate & statu ieiunandi sunt,& excusationem legitimam non habent, vltione diuina digni sunt. Ex his etiam apparet delectum ciborum, & præcipuè abstinẽtiam carniũ (quam D.Paul.laudauit, & bonã esse dixit)placere Deo, qui ex ligno scientiæ boni & mali edere prohibuit,Gen.2.& à multis cibis filios Israel,propter figurã & repræsentationẽ spiritualium abstinere præcepit:& Dan.ieiunium & abstinentiã carniũ approbauit,cũ ieiunio Niniuitarum: Et Christus certũ genus dæmoniorũ non eijciendũ fore,nisi à ieiunantibus & orantibus prædicauit. Nec obstat quod allegatũ fuit ex Esa. Nunquid tale est ieiuniũ quod elegi,per diẽ affligere animã suam? Quia ibi non reprobatur ieiunium,sed pessimæ circunstantiæ,quæ meritũ ieiunij absorbebant.vnde dicitur:Nolite ieiunare sicut vsq; in hanc diem.s.ad lites & contentiones, & vbi inuenitur voluntas vestra priuata contraria voluntati Dei.Ideo Christus Mat.6.Cùm ieiunatis,nolite fieri sicut hypocritæ tristes, & in eodem, vt ieiunium approbatum ostenderet, conditiones & circunstantias ieiunij declarauit.¶ Ad rectum Ecclesiæ ieiunium tria requiruntur. Primũ est vnica comestio per modum cibi siue sustentationis;quia si per modum medicinæ & electuarij,vel ad tollendũ alterationẽ duntaxat,moderatè aliquid sumatur,siue ante,siue post prãdium,non soluitur ieiunium,neq; parum panis aut fructuum, ne vinũ vel aqua dissoluat aut dilaniet stomachũ, etiam si pluries in die fiat,prout alteratio exigit;neq; (vt D.Caieta. ait in summula) acceptio plurium fructuum in collatione more Romanæ curiæ, quæ id censetur approbasse, sine in illo dispensare. Videant tamen qui sumunt,quantum & qua intentione sumant, aut sumere censeãtur. Quia(vt habetur Gal.6.)Deus non irridetur,sed ipsi. Secundum requisitũ ad ieiunium, est abstinẽtia carnium & lacticiniorũ,quæ etiã præcipitur nõ ieiunãtibus excusatis,nisi sint infirmi,quia tales de consilio vtriusque medici(vt dictum est)vesci possunt in dubiis. Vbi verò est euidẽs causa præsertim consuetudine interueniente, vel cum non potest de facili haberi recursus ad superiorem,tunc absq; medici consilio vesci possunt,& vti Epichiea, vt D.Tho.dicit. Cauere tamen debent,quantum possibile fuerit,à pusillorum scandalo,vt non videant & si videant,etiam causam necessariam & euidentem ad dispensationem cognoscant. Butyrum verò & lacticinia in locis, in quibus consuetudo propter defectum olei est introducta, etiam non soluit ieiunium. ¶ Tertium requisitum est competens hora. Olim competens hora erat post vesperas, deinde successu tẽporis post nonam horam,hoc est hora prima post meridiem. Tandem in meridie,& nunc in vndecima hora. Circa hoc consuetudini patriæ standum est. Vnde D.Hierony.de ieiuniis loquens ait: Vnaquęque prouincia abundet suo sensu,& pręcepta maiorum apostolica arbitretur. Et in can.in his. 11.dist.ex D. Aug.in epist.ad Casulanũ dicitur;In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura,mos populi,mos Dei,& instituta maiorum pro lege habenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarũ legũ,sic & contẽptores Ecclesiasticarũ consuetudinũ,coercẽdi sunt. Vnde dicitur communiter,Cùm fueris Romæ,Romano viuito more. Et sic intelligẽdum est de esu carnium in die Sabbati,à festo Natiuitatis Domini,vsque ad purificationem D. Virginis, in Gallia: & de esu intrinsecorũ & extremitatũ animaliũ in Hispania. Quod puto nõ habere locũ in his,qui ex voto vel regula abstinentiã carniũ obseruare habent, Quia in c.explicari,extra de obseruat.ieiunior.dicitur quòd illi qui voto vel regulari obseruantiæ sunt astricti, in sexta feria, si festum Natiuitatis Domini venire contigerit,carnibus propter festi excellentiam vesci non possunt, secũdum consuetudinem Ecclesiæ generalis:ergo excipi debent à consuetudinibus particularibus. Retardare tamen horam quilibet potest,quantum placet. Præuenire verò non licet absq; rationabili causa. Cũ rationabili tamen causa præuenire licet,vt propter societatem itinerantium.¶ Ecclesia verò,quæ est pia mater,& non intendit filios obligare ad impossibile,neque ad valde difficile,secũdũ doctorum interpretationem & iuris præsumptionem,à vinculo ieiunij censetur nonnullos excusare, & maximè octo genera hominum. Primũ locum tenent infirmi & debiles,eò quòd nõ possunt sufficienter & salubriter cibum ad sustentationẽ sumere, Secundũ tenent pauperes hostiatim mendicantes,quia hora competenti nõ inueniũt sufficiẽter ad sustentationẽ naturæ. Si verò sufficienter inueniãt,& aliàs robusti sunt,nõ puto eos excusatos,nisi fortè propter ignorantiam. Tertium tenẽt mulieres prægnãtes & lactãtes,quæ habẽt pro duobus cibũ sumere:ideo nõ debẽt ieiunare. Quia earũ ieiuniũ tãquam paruulis damnosum,esset sacrificium de rapina. Ideo vix excusari possunt à peccato. Quarti sunt pueri, propter crementum, & sic vsque ad finem tertij septemnij secundum medicos,hoc est vsq; ad 21.annum,non tenẽtur ieiunare ex præcepto Ecclesiæ. Si tamen procliues sunt ad luxuriam,tenẽtur ieiunare & carnem domare,nõ præcepto Ecclesiæ, sed præcepto iuris naturę,& diuini. Quintum tenẽt senes & decrepiti,in quibus deficit virtus caloris naturalis. Aliquibus videtur quòd à septuagesimo anno & supra,sunt excusati,iuxta illud Psalm. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni:si autẽ in potẽtatibus octoginta anni:amplius eorũ labor & dolor. Tutius tamẽ putarem stãdum esse cuiuslibet talium iudicio & cõsciẽtiæ: nõ enim

Psal.77.

Ieiunium Iudæorum.

2.2.q.147. ar. 6.

art.3.

2.2.q.147. art.40. art.7.

Qui excusantur à ieiunio ecclesiæ.

Iuuenes vsque ad 21. annum non tenentur ieiunare ex præcepto ecclesiæ.

omnes eiusdem complexionis sunt seu ęquè fortes, aliqui in 50. anno sunt debiliores, quàm alij in 80. Quandiu sunt subiecti passionibus, & potentes ad actus venereos, cēsentur potentes ad ieiunandum, & idē cēsendum est de his qui prætextu debilitatis se à ieiunio volunt excusare. Notent tales illud quod dicitur Esa.5. Væ qui potentes estis ab bibendū vinum, & viri fortes ad miscendā ebrietatem, & opus Domini non respicitis. Vbi tamen sentitur notabilis debilitas, & adhuc maneret dubium, consulerem obtinere dispensationem à superiore: qua habita nō censerem illos obligatos neque teneri ad ieiunium· licet bene ad temperantiam. Sextum tenent laborantes pro victu quotidiano quærendo, vel manutenendo secum statum, cùm labor & ieiuniuium absque magna difficultate non conueniant. Diuites verò qui alijs diebus non laborant, sed per alios opera sua disponunt, & in diebus ieiuniorum laborant, vt à ieiunio excusentur, non puto tutos esse in conscientia. Septimum tenent itinerantes. Equitantes verò, vbi esset magnus labor & difficultas non modica ieiunandi propter alterationem, etiam censentur excusati. Octauum tenent omnes, qui propter ieiunium impedirentur à maiori bono: vt cantores, qui habent in diuino officio cantando laborare, excusantur: & idem de prædicatoribus, si propter ieiunium impediantur à prædicatione. Si verò sunt fortis naturæ, & propter ieiunium non impediuntur à prædicatione, nō putarem eos excusatos. Mulieres etiam vxoratæ, propter bonū pacis in domo seruandū, excusantur.

Ver. 3. DE GVLA.

A GVla est vitiū abstinētiæ oppositū p excessum. Gula autē est inordinatus appetitus cibi propter delectationē inordinatam. Et quia delectatio ordinata nō est peccatum: ideo delectari moderatè & ordinatè in comedendo, non est peccatum. Inordinata autem delectatio & ideo appetitus 4. modis fieri potest. Primò quantum ad substantiam, quando nimis lautos & preciosos cibos quis appetit. Secundò quantum ad qualitatem, quando quęrit cibos nimis accuratè, hoc est curiosè præparatos. Tertiò quantum ad tempus, quando præuenit debitum & competēs tempus comedendi, sine causa. Quartò quantum ad modum, vt quando non seruat debitū modum in comedendo: vt cùm nimis comedit, vel nimis festinanter, absq; debita masticatione. Hos quatuor modos D.Greg. ponit: & D.Tho. vocat species gulæ. ¶ Gula est mortale peccatum, quando auertit à fine, quando. s. aliquis constituit vltimum finem in delectationibus cibi & potus, vt nō curet contrauenire præceptis: vt cùm ieiunia contemnit, aut aliud præceptum transgredi paratus est: quia de talibus Philipp.3. dicitur, Quorum Deus venter est. Frequēter tamen veniale est. Ideo D. Aug. inter minuta connumerat: licet quandoque in suo genere graue sit, maximè cùm delectatio cibi allicit ad comedendum vsque ad vomitum vel crapulam, vel quando alia inconuenientia sequuntur, vt infirmitas præuisa, & cùm est notabile detrimentum sanitatis præuisum, vel quod præuidere tenetur, est mortale, & cùm inducit ad alia mortalia. ¶ Gula est vitiū capitale, eò quòd ab eo multa vitia (quæ à D.Greg. filiæ eius dicuntur) originem ducāt, & præcipuè quinque. Prima respicit rationem, & dicitur hebetudo mentis, quando ex immoderatione cibi & potus, rationis acies & intelligentia obtunditur & offuscatur. Secunda, quæ respicit voluntatem, dicitur inepta lætitia, quando. s. voluntas sopito rationis gubernaculo, dissoluitur in aliàs animæ passiones. Vnde 2. Esdræ 3. Vinum omnem mentem conuertit in securitatem. Tertia respicit linguam, & dicitur multiloquiū. Vnde D.Greg. in Pastorali ait, Nisi gulæ deditos nimia loquacitas raperet, diues ille epulo lingua grauius non arderet. Quarta respicit inordinatum gestum, & dicitur Scurrilitas, hoc est iocularitas quædam, proueniēs ex defectu rationis. Vnde super illud. Stultiloquium & scurrilitas, quæ ad rem non pertinet, &c. dicit: scurrilitas, hoc est iocularitas, quæ risum mouere solet, dicitur: Quinta, quæ respicit factum, dicitur immunditia, quæ potest attendi secundum inordinatam emissionem quarumcunq; superfluitatum, vel specialiter quantum ad emissionem seminis. Vnde super illud Apostoli: Fornicatio autem, & omnis immūditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, dicit Glo. hoc est incontinentia pertinens ad libidinem quocunque modo. Vitium oppositum abstinētiæ per defectum, ad insensibilitatem reducitur, vel dicitur Exinanitio.

2.2.q.148. *In 31. Mora.* *Quatuor modi delectationis inordinatæ. Filiæ siue species gulæ.* *31. Mora. Hebetudo mentis.* *Inepta lætitia.* *Multiloquiū.* *Scurrilitas.* *Ephes.5.* *Ephes.5.*

Ver. 4. DE SOBRIETATE.

B SObrietas est virtus quæ moderatur delectationes potus, maximè vini, quod ex sua fumositate natum est caput conturbate. Moderatur etiam delectationes aliorum quæ inebriare possunt. Sobrietas communiter dicta, in quacunque materia reperitur, & nil aliud est quàm mensura & moderatio. vnde ad Tit.2. Sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc seculo, & 1.Tim.2. Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate se ornantes. Propriè tamen sobrietas est circa potum, qui inebriare seu caput conturbare potest. De hac D. Petr. Fratres, sobrij estote, & vigilate, &c. Et Eccle.30. Aequa via hominibus vinum in sobrietate potatū: & in eodem. Sanitas animæ, sobrius potus. Vinū enim multū potatū irritationem & iram & ruinas multas facit. Ex his sequitur q̀ vsus vini nō est illicitus. Vnde Eccl.31. Vinum in iocunditatem creatum est. Sed immoderatus vsus illicitus est. Vnde Cato dicit. Nullū crimē vini est, sed culpa bibentis. Quāuis autem omnes debeāt habere sobrietatem, aliquibus tamen propter operationes eorū, magis necessaria est: vtpote senibus, episcopis, Ecclesiæ ministris iuuenibus, & mulieribus. Ideo Apost. Oportet, inquit, episcopū esse sobriū, & diaconos non multo vino deditos, & idē in aliis ministris, & qui habent gubernare populū. Et ad Titū scribēs: Hortare senes, vt sobrij sint, q̄a in eis ratio vigere debet, propter aliorū eruditionē. Et in eodē. Iuuenes similiter hortare, vt sobrij sint, propter periculū. Et propter eādē rationē mulieres, quæ debiliotis sūt cerebri. Vnde 1.Tim.2. Mulieres similiter pudicas & sobrias,

2.2.q.149. *1.Pet.5.* *Tit.2.*

Ver. 5. DE EBRIETATE.

2.2.q.115. A

EBrietas dupliciter accipitur. Vno modo pro ligamine rationis, quod ex vino immoderatè potato accidit. Et sic est magis pœna, quàm culpa. Alio modo accipitur pro appetitu inordinato vini vel alterius rei, ex qua sequitur ligamen rationis. Quod contingit dupliciter. Primò propter fortitudinem vini præter opinionem bibentis. Et sic ebrietas contingere potest sine peccato, præcipuè si ex negligentia hominis contingat. Et sic creditur Noe inebriatus fuisse propter ignorantiam & inexperientiã fortitudinis vini. Alio modo ex inordinata concupiscentia & vsu vini, & sic ebrietas est peccatum, & species gulæ: quæ diuiditur in comessationem & ebrietatem: quæ prohibentur Rom. 13. Non in comessationibus & ebrietatibus, & Galat. 5. enumerantur inter peccata mortalia. Manifesta sunt opera carnis, &c. ¶ Ebrietas est peccatum mortale, quando quis aduertit vel aduertere tenetur potũ esse immoderatũ, & inebriare potentem, & bibit: vúltq; magis inebriari, quàm à potu abstinere, quia tunc homo scienter inordinatè se priuat vsu rationis: & se exponit multis periculis. Si verò fiat potus p regulas medicinæ ad vomitum prouocandum, non est peccatum, quia nõ est inordinatus. Cũ autẽ est ignorãtia inuincibilis, vtputa cum ignorat fortitudinẽ vini, vel non aduertit, neq; aduertere tenebatur, nõ est peccatum. Si verò quis aduertat potũ esse immoderatũ, tamẽ non existimat potum inebriare potentẽ, sed caput modicũ conturbãtem, est veniale. ¶ Ex his sequitur quòd assiduitas inebriãdi facit ebrietatẽ esse mortalẽ: nõ propter iterationem actus, sed quia non potest esse q homo assiduè inebrietur, quin sciẽs & volens inebrietur. Et quemadmodum dictum est quòd sobrietas est magis decens certis personis. s. episcopis, & Ecclesię ministris, religiosis, senibus, iuuenibus, & mulieribus: ita ebrietas est illis magis indecens, turpis, & exprobrabilis. Vnde in canonibus Apostol. legitur: Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleæ aut ebrietati deseruiẽs, deponatur. Ebrietas inuincibilis & absq; culpa excusat à peccato sequente: quia causat inuoluntarium, ratione ignorantiæ. Si autem sit vincibilis & culpabilis etiã mortaliter, excusat peccatum sequens à tanto propter ignorantiam sequẽtem, & ligamen rationis, quod aliquo modo causat inuolũtarium tamen non excusat à toto: quia licet peccatum sequens nõ fuerit particulariter voluntarium: fuit tamen volũtarium in causa. Vnde Philos. 6. Ethic. dicit, quòd ebrius meretur duplicem increpationem, secũdum legem cuiusdam Pythagorici: qui (vt habetur in 2. Politicorum) statuit quòd si ebrij percutiant, plus puniantur quàm sobrij, quia pluries iniuriantur & turbant pacificum cõuictum ¶ An autem peccet nouo peccato dubium est, quia si impediretur à percussione, puta si includeretur aut ligaretur, non puniretur vt percussor. Sed in oppositum videtur, quia actus ille in ebrietate factus, nullam habet libertatem. Ideo D. Tho. dicit de damnatis, qui ex necessitate peccant, quòd totum demeritum sequentis culpę ad primam culpam pertinere videtur. Similis ratio videtur esse de ebriis. Verumtamen aliud est apud Deum, qui interiora cognoscit & iudicat: aliud apud homines, qui sola exteriora cognoscunt: & de illis solis iudicant, iuxta illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur.

4. sent. dist. 49. & in Add. 3 p. q. 98. art. 5. ad 2. 1. Reg. 16.

Ver. 6. DE CASTITATE.

2.2.q.151. B

CAstitas est virtus & species temperantiæ, quæ concupiscentiam moderatur, ne prætereat siue deficiat neque excedat debitum delectationum vsum circa venerea. Hanc D. Paul. 2. Cor. 6. connumerat aliis virtutibus. Et diuiditur in castitatem virginalem, vidualem, & matrimonialem.

Ver. 7. DE VIRGINITATA.

2.2.q 152. C

VIrginitas (prout est virtus) importat propositum habituale voto firmatũ integritatis carnis perpetuo seruandę, hoc est nunquam experiri delectationem venereorum. In virginitate igitur sunt duo. s. materiale & formale. Materiale, est integritas carnis in mẽbris generationi deputatis. Formale autem, est illud firmum propositum votum firmatum. Et sic ad completam virginitatem hęc duo necessariò requirũtur. Et ideo quolibet illorum voluntariè immutato, non remanet virginitas completa atq; perfecta. Si verò nõ volũtariè sed inuolũtariè, puta si dormiendo aut p violentiam fieret integritatis carnis corruptio, virginitatis perfectę meritum non periret, licet caro sentiret & experiretur delectationem veneream, dummodo volũtas non consentiret. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam, & D. Aug. dicit, quòd illa membra possunt diuersis casibus vulnerata vim perpeti, & medici quandoque saluti opitulãtes, hoc ibi faciunt quod horret aspectus. Obstetrix etiã, virginis integritatẽ manu velut, explorãs, dũ inspicit, pdit: deinde subiũgit, Non opinor quenquã tã stultè sapere, vt hinc periisse aliquid existimet, etiam de ipsius corporis sanctitate: quanuis membri illius integritas iã perdita sit. Non ergo talis amittit aureolam, de qua infrà dicetur. Si verò volũtariè, tũc perderetur virginitas, nec posset recuperari per pœnitentiam, sicut virginitas formalis deperdita, potest per pœnitentiam & actũ interiorem reparari, quemadmodum per solũ actũ interiorem deperditur. Sed nõ materialis, prout si quis consumpserit diuitias suas, aut aliquo alio membro se mutilauerit, p pœnitentiam non restituitur ei membrũ, nec diuitiæ consumptæ. Circa materiale virginitatis est aliquid quod miraculosè potest reparari diuinitus. s. integritas membri. Aliud est quod nec miraculosè reparari potest: vt. s. qui expertus est voluptatem veneream, non sit expertus: non enim fieri potest, vt ea quæ facta sunt, non fuerint facta. Vnde dicitur, quòd ad præteritum non est potẽtia: vt. s. non sit præteritum, implicat enim contradictionem. Ideo D. Hiero. ait: Audacter dicam, cum omnia possit Deus, suscitare tamen non potest virginem post ruinam. ¶ De præeminentia virginitatis ad castitatem coniugalem, dicit D. Aug. in lib. de Virginitate: Certa ratione & sanctatum

1. de Ciui. Dei.

c.14. §.3. ver.1.

In epist. ad Eustochium & habetur in c. Si Paulus 32. q. 5.

scripr

ſcripturarum anthoritate nec peccatum eſſe innenimus, nec (ſ. nnptias) bono virginalis cõtinẽtiæ
vel etiam vidualis æqnamus. Et D. Paul. hanc ſententiam probat duplici ratione. ſ. propter ſolici-
tudinem, & carnis tribulationem quæ ſunt in vxoratis. Caſtitas enim matrimonialis eſt. qnæ in-
clinat ad abſtinẽdum à voluptatibus venereis extra matrimonium, & in matrimonio ab illicitir.
Vnde non habet excellentiã ſupra cõmunẽ caſtitatẽ. Ideo nõ eſt ſpecialis virtus, ſicut virginitas.
Caſtitas vidnalis addit aliquid ſupra caſtitatem commuuem, nõ tamen peruenit ad id qnod per-
fectũ eſt in iſta materia, hoc eſt ad omnimodã immunitatẽ venereæ voluptatis, ſed ſola virginitas.
Ideo ſola virginitas ponitur virtus ſpecialis ſupra caſtitatẽ, ſicut magnificentia ſupra liberalitatẽ.

Ver. 8. DE PVUICITIA.

D PVdicitia à pudore (in quo verecũdia ſignificatnr) dicta, verſatur circa illa, de quibus homines 2.2.q.151 ar.4
maximè verecundantur. Vereeundantnr antem homines de actibns venereis (vt D. Aug. ait) 2. de Ci. Dei.
intantum vt concubitus coniugalis, qui nuptiarum honeſtate decoratur, verecundia non careat.
Et hoc ideo, quia motus genitalium non ſubiicitur imperio rationis, ſicut motus aliorum exterio-
rnm membrorum. verecundantur etiam nõ ſolnm de illa coninnctione, ſed etiam de quibnſcun-
que ſignis eius. vt dicit Philoſ. in 2. Rhetorices. Ideo pudicitia (quæ attenditur circa venerea) præ-
cipuè attenditur circa ſigna venereorum, vt ſunt impudici aſpectus, & tactus, oſeula, & ample-
xus, & alia huiuſmodi, quæ ſoleut deprehendi. Ideo pudicitia eſt virtns, quæ moderatur delecta-
tiones circa ea quæ conſequuntur ſeu ordinantur ad venerea. De hac D. Aug ait: Prædicanda eſt In lib. de Perſeue.
etiam pudicitia ab eo qui habet aures audiendi, vt nil genitalibus membris illicitum perpetretur.

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS CASTITATI.

E CAſtitati opponitur luxuria, quæ eſt inordinatus appetitus delectationum venerearum. vnde 2.2.q.153.
luxurioſus (ſecundũ Iſid.) dicitur quaſi ſolutus in voluptates. Voluptates enim venereæ ma- Li. Ethic.
ximè ſoluunt appetitum. Ideo circa eas luxuria maximè conſideratur. Luxuriã eſſe peccatũ mor-
tale apparet ex illo Galat. 5. Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impu-
dicitia, luxuria, idolorum ſeruitus, &c. ſubiungit, & ſimilia quæ prędico vobis, qnoniam qui talia
agunt, regnum Dei nõ cõſequẽtur. Et quanuis ſemen ſit ſuperfluum alimenti & virtutis nutriti-
uæ (vt dicit Philoſ.) & in aliarum ſuperfluitatum emiſsione nõ ſit peccatum, qualitercũque emit- In lib. de Ge.
tantur, ſalua decẽtia cõuictus humani: tamẽ in emiſsione ſeminis, quę fit cõtra ordinem rationis,
eſt peccatum: eò quòd natura eget illo ſuperfluo, & ordinauit ad generationem. & ideo illa emiſ-
ſio eſt peccatum mortale, quocũq; modo volũtariè fiat extra matrimonium, quod eſt ordinatum
ad generationem, aliis autem ſuperfluitatibus natura nõ eget, nec ordinauit illas. Ideo non refert
neq; eſt peccatum, quocũque modo emittantur. ¶ Luxuria eſt vitium capitale, cùm ex eo ſiue pro-
pter eius finem, qui eſt delectatio venereorum, multa vitia oriantur & perpetrentur. Et ſecũdum
D. Greg. habet octo filias. ſ. cæcitatem mentis, inconſiderationem, præcipitationem, inconſtantiã, Luxuria filia octo.
amorem ſui, odium Dei, affectum pręſentis ſecnli, & horrorem ac deſperationem futuri, quando 13. Moral.
enim inferiores animæ vires vehementer afficiũtur ad ſua obiecta: conſequẽs eſt vt ſuperiores vi-
res deordinentur in ſuis actibus, cùm pendeãt ac deriuẽtur quodammodo ex inferioribus viribus.
Per vitium vehementiam paſsionis & delectationis: & ideo per luxuriam vires ſnperiores, quæ
ſunt ratio & voluntas, maximè deordinantur. Sunt autẽ quatuor actus rationis in agẽdis. Primus
eſt ſimplex intelligentia, quæ apprehẽdit aliqnem finem vt bonum. Et hic actus impeditur p lu-
xuriam: ideo ſequitur eam cæcitas mentis, ſecũdum illud Dan. 13. Species decepit te, & concupi-
ſcentia ſubuertit cor tuum, & quantum ad hoc ponitur cęcitas mẽtis. vnde Sophonias, Ambula- Sopho. 1.
bunt vt cæci, quia domino peccauerũt. Secũdus actus rationis eſt cõſilium de iis quæ ſunt agẽda Præcipitatio.
propter finem, & hic etiam impeditur p cõcupiſcentiam luxuriæ. Vnde Terent. in Eunucho, lo-
quens de amore libidinoſo: Quæ res in ſe neque cõſilium, neq; modum vllum habet, conſilio re-
gere non potes: & quãtum ad hoc ponitur præcipitatio, quæ importat ſubſtractionem conſilij, vt
dictum eſt. Tertius actus eſt iudicium de agendis: & hic etiam impeditur per luxuriã. Vnde Dan.
13. de ſenibns luxurioſis, Auerterũt ſenſum ſuum, vt nõ recordarentur iudiciorũ rectorũ, & quan- c.2.§.1.ver.1.
tum ad hoc ponitur inconſideratio, de qua dictum eſt. Quartus actus eſt præceptum ſiue impe- Inconſideratio. c.2.§.3.ver.2.
rium rationis de agẽdis, hic actus etiam impeditur per luxuriam, inquantũ homo impeditur im-
petu concupiſcẽtiæ, ne exequatur id quod decreuit eſſe faciendum. Vnde Teren. in Eunucho de
Thraſone milite, qui iactabat ſe receſſurũ ab amica, dicit: Hęc verba vna falſa lachrymula reſtrin-
get, & quãtũ ad hoc ponitur incõſtãtia. Ex parte autem volũtatis cõſequitur duplex actus, quorũ
vnus eſt appetitus finis: & quantũ ad hoc ponitur amor ſui, quantum. ſ. ad delectationem quam
inordinatè appetit, & per contrarium ponitur odium Dei, inquantum. ſ. Deus prohibet delecta-
tionem concupitam. Alius actus voluntatis eſt appetitus eorum quæ ſuut ad finẽ, hoc eſt medio-
rum, & quantum ad hoc ponitur affectns præſentis ſeculi, in quo aliquis vult frui voluptate. Et p
oppoſitum opponitur deſperatio & horror futuri ſeculi. Quia dũ nimis detinetur carnalibus de-
lectationibns, non curat venire ad ſpirituales, ſed faſtidit eas. ¶ Iſidorus circa actus inordinatos
exteriores ad delectationẽ pertinẽtes, ponit quatuor. Primũ circa materiam. Et ſic ponit multilo-
quium. Cum enim ex abundãtia cordis os loqnatur (vt dicitur Mat. 12.) Luxurioſi (quornm eſt cor
turpibus delectationibus & cõcupiſcentiis plenũ) de facili ad turpia verba prorumpũt. Secũdum
ex parte cauſæ. Cùm enim luxuria incõſiderationem & pręcipitationem cauſetur, facit prorũpere
in verba leniter & inconſideratè dicta, & ſic ponit ſcurrilitatẽ, ſiue ſcurrilia verba. Tertiũ quãtum

ad finem. Cum enim luxuriosus delectationem quærat, & verba sua ad delectationē ordinet, prorumpit in verba ludicra. Quartum quantū ad sententiam verborum, quam peruertit luxuria, propter cęcitatem mentis quam causat, prorumpit in stultiloquia: vtpote cum pręfert delectationes quas appetit, quibuscunque aliis rebus. ¶ Luxuria habet septem species. s. fornicationem simplicem, adulterium, incestum, stuprum, raptum, sacrilegium, & vitium contra naturam, quia vbi est specialis ratio deformitatis, oportet ibi esse speciale peccatum, sed sic est in istis (vt patet intuenti) igitur, &c.

Luxuria species septem.

Ver. 1. DE FORNICATIONE.

2.2.q.154.ar.2. Spiritualis fornicatio.

FOrnicatio est duplex. s. spiritualis & corporalis. Spiritualis est idololatria, quæ habet similitudinem cum corporali: quia sicut in corporali est accessus ad nō suam, & concubitus cum ea: sic in idololatria est accessus ad non suum Deum, & concubitus cum eo, & hęc etiā potest dici adulterium, pręcipuè in eo qui fidem dedit Deo: vt Iudæi in circuncisione, & Christiani in baptismo. Et sic intelliguntur multi passus sacræ scripturæ in antiquo testamento de filiis Israel, maximè Ezech. 16. Multiplicasti fornicationes tuas, & Hiere. 3. Tu fornicata es cum amatoribus multis. Et Christus Mat. 12. Generatio praua & adultera signū quęrit. ¶ Fornicatio corporalis est cōcubitus soluti cum soluta. Fornicationem simplicem esse peccatum mortale iure diuino manifestum est p illud quod habetur Ephe. 5. Fornicatio autem, &c. subditur: Hoc autem scitote, intelligētes quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, nō habet partem in regno Christi & Dei. Sed nil excludit à regno Dei, nisi peccatum mortale: igitur, &c. Et Tob. 4. Attende ab omni fornicatione: & præter vxorem tuam ne patiaris crimen scire. Crimen autē importat peccatum mortale: igitur, & Act. 15. Abstineatis vos à fornicatione. Nec obstat quòd Abraham legitur habuisse concubinam, Gen. 16. Iacob pariter, Gen. 30. quia erāt vxores, & cum illis dispensatum fuit super pluralitate vxorum, eò quòd cultus diuinus erat per propagationem naturalem ampliandus: secus in noua lege, in qua fides per miracula propagatur. Et per Christum dispensatio illa reuocata fuit, cum reprobauit libellum repudij, & reduxit matrimonium ad statum in quo fuerat institutum. Iudas tamen nō excusatur à fornicatione cum Thamar, Gen. 38 licet Oseas non fuerit fornicatus, eò quòd præcepto domini vxorem accepit meretricem & fornicariam. Et quāuis quælibet inordinata comestio non sit peccatum mortale ex genere, eò quòd per vnam comestionem non impeditur bonum totius vitæ (quia si impediretur esset mortale.) Tamen quælibet fornicatio impedit bonum prolis nascituræ, cùm ex vno concubitu generatio fieri possit, & ideo ex ipso genere actus est peccatum mortale, & sic non solùm iure diuino, sed etiā iure naturę: quia contrariatur charitati & bono prolis nascituræ. de his amplius, cùm de cōcubinatu agetur. A

Mat. 19.

Iudas fornicatus est. Oseas verò non.

c.8.§.7.ver.12.

Ver. 2. DE ADVLTERIO.

2.2.q.154.art. 8.

ADulterium est accessus ad alienū thorum: & committitur, quando alter illorū est alicui alij matrimonio cōiunctus. Hoc autem nulli dubium est adulterium esse maius peccatum fornicatione: quia in simplici fornicatione nulla fit proximo iniuria, sed soli Deo. In adulterio autem quanuis non fiat iniuria consentienti, fit tamen coniugi, & Ecclesiæ sacramento, & ideo post homicidium in grauitate adulteriū collocatur: nō ratione venereorū tantū, quia peccatū contra naturam grauius est: sed propter alias circunstantias. Et quāuis secundū aliquid sit grauius in viro, eò quòd vir sit maioris & viuacioris rationis: absolutè tamen & simpliciter est grauius peccatū in muliere, propter multa retrahētia & pericula, quibus mulier se exponit, & prolem. de his amplius dictū est in c.5.§.1.ver.14. Hoc peccatum speciali præcepto legis naturæ prohibetur: Nō mœchaberis, Exo. 20. Adulteriū fieri potest stuprū, incestus, sacrilegiū, & raptus: si vxoratus ad virginem vel cōsanguineā, aut monialē, vel violēter accedat. Nec incōuenit (prout dictū est) ꝙ vnus act⁹ materialiter, sit plura peccata formaliter, propter diuersas deordinationes & ꝓhibitiones quas habet. B

Ver. 3. DE INCESTV.

2.2.q.154.ar.9

INcestus est, cum quis abutitur consanguinea vel affine: & tanto est peccatum grauius, quanto sunt proximiores in gradu, de his personis est specialis prohibitio Leui. 18. Ideo est speciale peccatum. Deordinatio in hoc peccato prouenit ex eo quòd homo naturaliter debet quādam honorificentiam consanguineis, & propter eos affinibus: intantum quòd apud antiquos (vt refert Valer. Max.) non erat fas filium cum patre balneari, ne se nudos conspicerent. Prædicta autem honorificentia non potest seruari in actibus venereis, in quibus est turpitudo maxima. C

Ver. 4. DE STVPRO.

2.2.q.154.ar.6

STuprū præcipuè consistit in actu, quo virgo etiā volens defloratur. In hoc peccato est specialis deformitas, tam ex parte puellæ, quàm patris. Ex parte puellæ, quia ex hoc quòd violatur, nulla pactione coniugali pręcedente, impeditur à legitimo matrimonio consequendo, & ponitur in via meretricandi, talis deformitas non reperitur in viro. Ideo vir virgo primò concumbens, nō peccat peccato stupri. vt dicit D. Caieta. Ex parte patris, quia opprobrium ei fit, eò quòd puella in eius cura & solicitudine sita est. Et ideo Deus duplicem pœnam stupratoribus ordinauerat olim in lege. Patri tenebatur stuprator in quingentis siclis: vt habetur Deut. 22. Quo ad puellam, habetur Exod. 22. Si quis seduxerit virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorem. Si pater virginis noluerit ei dare, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quā virgines accipere consueuerunt. Prædictæ tamen ordinationes (inquantū sunt iudiciales) nō obligāt, nisi quatenus Ecclesia vel aliqua cōmunitas eas reinstituerit. Quòd si nulla sit reinstitutio- D

vel

vel humana circa hæc ordinatio, tenetur stuprator propter iniuriam factam ad arbitrium iudicis, qui in non moderatis per legem debet arbitrari & non moderari.

Ver. 5. DE RAPTV.

D RAptus (prout est species luxuriæ) est concubitus violentus, siue sit virgo, vidua, vxorata, aut monialis, & sic potest concurrere simul cum aliis peccatis: si fiat violentia patri, marito, priorissæ, vel monasterio. Si violēter abducatur à domo patris, mariti, vel à monasterio, dicitur raptus, qui est graue peccatum, & per leges punitur pœna capitali: & eius substantia applicatur raptæ, etiam si non fuerit cognita. de his Legistæ in rubr. de rapt. C. & in l. si quis non dicam rapere. C. de episc. & cle. Vir tamen quanuis violentiam inferat sponsæ, excusatur à raptu, eò quòd ius habeat in illa, maximè si contraxit per verba de præsenti. 2.2.q.154. art.7.

Ver. 6. DE SACRILEGIO.

E SAcrilegium accipitur dupliciter: primò, vt est vitium religioni oppositum, de quo dictum est. Secundò, vt est species luxuriæ. Et tunc dicitur concubitus cum persona Deo dicata: vt si vir etiā laicus cum moniali, vel mulier cum ordinato & dicato Deo. Potest etiam ex vtroque extremo committi: & tunc est grauius peccatum, ex suo genere mortale, & magna pœna dignum. 2.2.q.154. art.10. c.5. §.6. ver.8.

Ver. 7. DE VITIO CONTRA NATVRAM.

F LIcet omne vitium sit contra naturam hominis, cuius bonum secundum D. Diony. est secundum rationem esse: specialiter tamen abusus qui fit circa venerea contra modum humanū (sicut si cum masculo vel fœmina extra vas naturale, vel cum alterius generis animantibus) dicitur vitium contra naturam: quia in illis minus obseruatur ratio, quæ est natura hominis: & vocatur à D. Paul. immunditia, per antonomasiā. vnde ait: Et non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia. vbi gl. Immunditia est vitium contra naturam. Et habet plures species. Si quis solus, vocatur Mollities & pollutio voluntaria, quę semper est peccatū mortale, vt habetur ex illo 1. Cor. 6. Nolite errare: neq; fornicarij, neq; masculorū concubitores, neque molles regnum Dei possidebunt. Propter hoc peccatum, Onam qui fundebat semen in terrā, percussit dominus, eò quòd rem detestabilem faceret, in iniuriam totius naturæ humanæ, cuius semen est ad generationem ordinatū. Hoc vitiū in secundam personam valde graue est. Ideo Rom. 1. D. Paul. plurimum detestatur masculorum concubitores. Sed vitium bestialitatis est grauissimum in genere suo. vnde super illud Gen. 37. Ioseph accusauit fratres suos apud patrem, crimine pessimo, dicit Glos. quia cum pecoribus commiscebantur. Propter hoc peccatum pluit dominus ignem & sulphur super Sodomam & ciuitates circumuicinas. ¶ Et ideo in huius exēplum & criminis detestationem, de talibus conuicti non immerito flāmis tradūtur. ¶ Nocturna verò pollutio, quæ cōtingit in somniis, peccatū esse nō potest, cū nō sit voluntaria, est tamen aliquando sequela præcedentis peccati: puta cùm cōtingit ex vehemēti cogitatione pręcedente in vigilia. Non tamē est peccatum intrinsecè, etiam si in vigilia terminetur, dūmodo nō placeat: cū non sit in facultate hominis impedire. Et eodem modo dicendū est de omnibus aliis deformitatibus, quę contingunt dormiētibus in somniis, etiā si à dæmonibus vel ex fragilitate proueniāt, dūmodo non sit cōsensus: quia si esset consensus vel complacētia in illo, peccatum esset, & non in somnio, cùm nō subiaceat libertati. ¶ Tactus autē & oscula vel amplexus, quanuis ex genere suo non sint peccata mortalia aut venialia (possunt enim absque libidine fieri secūdum cōsuetudinem patriæ, vel propter necessitatē aut aliā causam rationalem) si tamen deliberatè fiant, propter intētionem corruptam, sunt peccata mortalia, sicut & aspectus, iuxta illud Mat. 5. Si quis viderit mulierē ad cōcupiscendum eā, iā mœchatus est in corde suo. Nō solùm enim consensus in actū peccati mortalis, est peccatū mortale, sed etiā in delectationē: vt dictū est, cū de cōsensu ageretur. Vnde D. Cypri. ad Pompeiū, de Virginit. dicit: Certè ipse concubitus, ipse amplexus, ipsa confabulatio, osculatio, & coniacentiū duorū turpis & fœda cognitio, quantum dedecoris & criminis sit, cōfitētur. Quod intelligēdū est extra matrimoniū. Et quāuis nō impediāt bonū prolis humanæ: q͂a tamē procedūt ex libidine, quæ ad illud inclinat & disponit, sunt peccata. Qui enim amat piculū, in illo peribit. 2.2.q.154. art.11. 1. Cor.12. Gen.38. Gen.19. Eccl.3.

§. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS TEMPERANTIAE.

G DEcem communiter poni solent partes potentiales temperātiæ, quæ dicūtur virtutes adiunctæ & secundariæ: quia cōueniunt cū ipsa temperātia in hoc quòd moderātur aliquas passiones, vel aliquod pertinens ad eas, sicut temperantia. Deficiunt tamen à ratione temperantiæ, quæ moderatur passiones maximè allicientes, & non hæ decem. s. cōtinentia, māsuetudo, clementia, modestia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, parcitas. Aliqui plures ponūt, quas reducūt ad aliquas prędictarū, alij tamen non ponunt nisi quatuor. s. continentiā, mansuetudinem, clementiā, & modestiam, quā subdiuidunt in quinque. s. humilitatem, studiositatē, bonam ordinationē, eutrapeliā, & ornatū, sub quo simplicitas, de quibus per ordinem dicendū est.

Ver. 1. DE CONTINENTIA.

H COntinentia dupliciter accipitur. Vno modo p̄ ea qua homo ab omni delectatione venerea abstinet. Vnde Apost. Gal. 5. continentiā castitati coniungit. Et sic continentia videtur idem esse cum castitate, & eodem modo distingui siue diuidi potest. Alio modo accipitur continentia, qua quis resistit concupiscentiis prauis vehementibus. Et hoc modo accipit Philos. in 7. Ethic. Et hoc modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquātum firmat rationem cōtra passiones, ne ab eis deducatur. Non tamen attingit perfectā virtutis moralis rationem, secundū quam

appetitus sensitiuus subditur rationi, sic quòd in eo non insurgũt vehementes passiones sed promptè & faciliter absque difficultate exit in actum. Ideo Philos. in 4. Ethic. dicit, quòd continentia non est perfecta virtus, sed mixta, inquantum habet aliquid de ratione virtutis, & in aliquo deficit à virtute. Accipiendo tamen largè virtutem pro quolibet principio laudabilium operum, cõtinentia potest dici virtus, quæ principaliter est circa delectationes tactus, sicut & temperãtia, & minus principaliter circa concupiscentias honoris aut iræ. Et sic subiectiuatur in voluntate, qua quis eligit non sequi vehementes concupiscentias illicitas.

Ver. 2. DE INCONTINENTIA.

2.2.q.156. INcontinentia dupliciter & opposito modo ad continẽtiam accipi potest. Primo pro ea qua quis B
liberè se immergit delectationibus turpibus. Et sic est peccatum generale ad gulam, ebrietatẽ, & luxuriam. Alio modo pro ea qua quis rectam rationem habens, vincitur à vehementi concupiscentia carnalium delectationum honoris, aut iræ. Et talis incontinentia est peccatum personæ non omnino deprauatæ. Ideo est minus peccatum quàm intemperantia. Quia intemperati voluntas magis inclinatur ad peccandum, cùm ex propria electione, quæ procedit ex habitu. In eo verò qui est incontinens, voluntas inclinatur ad malum ex passione quæ citò transit. Et inde est quòd incontinens statim pœnitet transeunte passione, quod non facit intẽperatus: imò gaudet se peccasse, eò quòd operatio peccati facta est ei connaturalis secundum habitum. Vnde de intemperatis dicitur Prouerb. 2. Lætantur cùm malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Hanc rationem
7. Ethic. tangit Philos. dicens, quòd intemperatus non est pœnitiuus: immanet enim electioni. Incontinẽs autem omnis est pœnitiuus: & ideo minus peccat. ¶ Incontinentia concupiscẽtiæ est peior quàm iræ aut ambitionis. Vnde Philos. dicit, quòd minus turpis est incontinentia iræ, quàm incontinentia concupiscẽtiæ, propter quatuor. Primò quia motus iræ participat aliquo modo rationem, inquantum iratus tendit ad vindicandam iniuriam sibi factam: quod aliqualiter ratio dictat, sed non perfectè. Sed motus concupiscentiæ est totaliter secundum sensum, & nullo modo secũdum rationem. Secundò quia motus iræ magis sequitur complexionem propter velocitatem motus choleræ, quæ tendit ad iram. vnde magis est in promptu, quòd ille qui est secũdum dispositionem corporis dispositus ad irascendum, magis irascatur, quàm ille qui est dispositus ad concupiscendum, concupiscat. vnde frequentius ex iracundis nascuntur iracundi, quàm ex concupiscentibus concupiscentes. Quod autem prouenit ex corporis dispositione, reputatur magis venia dignum. Tertiò quia ira quærit manifestè operari, & concupiscentia quærit latebras, & dolosè subintrat. Quartò quia concupiscẽs delectabiliter operatur. Iratus autem quasi quadam tristitia præcedente coactus. Tunc incontinentia est peccatum mortale, quando procedit vsque ad consensum deliberatum alicuius, quod est peccatum mortale, puta vindictam, fornicationem, &c. aliàs est peccatum veniale.

Ver. 3. DE CLEMENTIA ET MANSVETVDINE.

2.2.q.157. MAnsuetudo propriè est virtus, quæ moderatur & frenat impetum iræ. Clementia autem est C
In 2. lib. de Cle. virtus quæ moderatur exteriores punitiones. Vnde Seneca. Clementia est potentia animi in potestate vlciscendi. Et quia istæ duæ virtutes concurrunt ad eundem effectum, se consequuntur ad inuicem, sicut iustitia & liberalitas, quæ cohibent aliquem à furto: & conueniunt cum misericordia, quia vtraque fugit & abhorret à miseria alterius. Ideo clementia misericordia nuncupatur. Differunt tamen, quia ad misericordiam pertinet subuenire miseriæ alterius per beneficij collationem. Sed ad clementiam pertinet miseriam diminuere per pœnarũ sobstractionem. Clementia & mansuetudo ponuntur partes temperantiæ: quia imitantur eam in aliquibus materiis secundariis, quantum ad modum, ex quo principaliter dependet laus temperantiæ, cuius est moderari & refrenare concupiscentias vehementissimas. Sic mansuetudo moderatiua est iræ, clementia verò pœnarum. Ideo adiunguntur temperantiæ, sicut virtuti principali.

Ver. 4. DE IRA SIVE IRACVNDIA.

2.2.q.158. IRa, propriè loquendo, est passio appetitus à qua vis siue potentia irascibilis nominatur, per quã D
aliquis appetit vindictam. Et quia vindicta potest bene vel malè appeti, sicut & infligi: Ideo ira secundum se est indifferens: sed secundum quòd moderatur & determinatur per rationem quando oportet quantum & secundum quòd oportet, est bona, vt si pater moderatè irascatur contra filium propter culpam vel defectum, vel prælatus cõtra subditum. Et similiter appetere vindictam propter correctionem vitiorum, & bonum iustitiæ seruandum (dummodo fiat secundũ ordinem iuris) est à Deo, cuius minister est potestas puniens, & tunc ira non est peccatum, imò est laudabilis. Sic iratus est Christus, cum facto quasi flagello ex funiculis, eiecit emẽtes & vendentes de templo. Ad hunc modum irascendi hortabatur Psalmographus: Irascimini & nolite peccare. Hęc ira alio nomine dicitur zelus, hoc est quæ fit propter amorem & honorẽ Dei, ac Reipub. vtilitatem. vnde Ioan. 2. Recordati sunt discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Quando verò ira non est regulata per rationem, quocunque modo fiat, est peccatum: puta si quis appetit vindictam propter malum eius qui puniendus est, vel si appetat eum puniri qui non meruit, vel vltra quàm meruit, vel etiam non secundum iuris ordinem, qui est conseruatio iustitiæ, & correctio culpæ ab eo qui præest. Est autem peccatum mortale, quando contrariatur charitati: quod est quãdo appetitur notabile damnum seu malum proximi, in persona vel bonis. Est autem veniale tripliciter. Primò propter imperfectionem actus, vt quando malum quod appetitur, non

Rom. 13. Mat. 21. Psal. 4.

est

est notabile. Secundò propter subreptionem, quando non ex pleno & libero vsu rationis procedit, sed ex impetu passionis & motu secundo primo. Tertiò propter inordinatum modum, quando quis etiam ex causa licita irascitur, sed nimis ardêter, aut secûdum exteriores motus nimis excandescit, est veniale. Posset tamen propter scâdalum fieri mortale, ac etiam si huic excessui addatur aliquid quod sit contra dilectionem Dei & proximi: vt si prorumpat in blasphemiam, vel contumeliam, aut aliud crimen. Vnde Mat.5. dicebat Christus: Ego autem dico vobis, Omnis qui irascitur fratri suo (s. in corde) reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha (quod secundum D.Chrys. paruipensionis verbum est, sicut cum diximus, Tu, ex contemptu) reus erit côcilio. Qui autem dixerit fratri suo, Fatue: reus erit gehennæ ignis. Hi sunt tres gradus iracundiæ, secundum processum humani actus: in quo primò aliquid in corde concipitur, deinde p exteriora signa manifestatur, & tandem peccatum interius conceptum ad effectum perducitur, & vindicta verbo vel facto infligitur. Iracundorum tres modi assignantur à Philos. Quidam sunt acuti, qui nimis citò irascuntur, ex qualibet etiam leui causa: tamen citò euanescit ira. Quidam amari, quando irascuntur ex causa iræ: quæ est memoria iniuriæ illatæ, & ea hoc ira diu perseuerat, quia continuè memorantur, vnde ex hoc diuturnam tristitiam concipiunt. Ideo sunt sibiipsis amari. Quidam graues & difficiles & quasi implacabiles, & isti sunt peiores. Grego. autem Nicen. & Damasc. ponunt tres species irascibilitatis. Primam vocant iram felleam: secûdum maniam & insaniam: tertiam furorem. Hæ tres species ordinatè respondent tribus modis à Philosopho constitutis. Sed de duabus vltimis facit mêtionem Dauid: Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua, &c. Psal.6.
¶ Ira est vitium capitale, quia ex ea siue eius modo multa vitia oriuntur, præcipuè sex, quæ à D. Greg. filię iræ dicuntur. Quæ sunt: indignatio, timor mêtis, contumelia, clamor, blasphemia, rixa. Ira enim tripliciter potest considerari. Primò secundum q est in corde. Et sic ex ira oriuntur duo vitia: Vitium ex parte eius cui quis irascitur, quem reputat indignû, vt sibi tale quid fecerit, & sic ponitur indignatio. Aliud ex parte suiipsius, inquantum. s. cogitat diuersas vias vindictæ: & talibus cogitationibus animû replet, secûdum illud Iob 15. Nunquid sapiens replebit stomachû suû? & sic ponitur tumor mentis. Secundò consideratur prout est in ore, & sic ex ira duplex inordinatio procedit. Vna quidê secundum hoc q homo in modo loquendi iram suâ demonstrat: vt dicendo, Racha, siue paruipendendo. Et sic ponitur clamor, per quê intelligitur alta & inordinata ac côfusa locutio. Alia inordinatio est secundum quòd aliquis prorûpit in verba iniuriosa: quæ quidem si sint côtra Deû, erit blasphemia: si verò contra proximum, erit contumelia, prout complectitur conuitiû & improperiû. Tertiò côsideratur ira secundum quòd procedit vsque ad factum. Et sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelliguntur omnia nocumêta, quæ facto proximis inferuntur ex ira, siue in bonis, siue in persona, & sic complectuntur detractionem, homicidium, mutilationem, & alia huiusmodi. Ira sex filia. 31.Moral.

Ver. 5. DE CRVDELITATE.

x CRudelitas à cruditate sumitur, sicut enim ea quæ sunt cocta & digesta, consueuerunt habere dulcem & suauem saporem, & illa quæ sunt cruda habêt horribilem & asperum: sic clementia importat siue significat quandam animi lenitatem siue dulcedinem, per quam aliquis est diminotiuus pœnarum: ita crudelitas eius oppositum significat quâdam animi asperitatem. Vnde Seneca: Crudelitas (quæ nihil aliud est, quam atrocitas animi in expediendis pœnis) clementiæ opponitur. Et sicut clemêtia pro misericordia cômuniter sumitur: ita crudelitas pro immisericordia, ad quam pertinet beneficia non largiri, quanuis dici possit quòd ipsa beneficij subtractio, pœna quædam sit. Conuenit autem crudelitas cum sæuitia, sicut malitia humana cum bestialitate, vt dicit 7. Ethic. Quia crudelitas in pœnis nô significat aliquam culpam eius qui punitur, sed solum eius qui delectatur in hominû cruciatu: sicut animalia fera nocent hominibus, vt ea eorum corporibus pascantur, non ex alia iustitiæ causa, & ideo crudelitas continetur sub bestialitate. Nâ talis delectatio non est humana, sed bestialis, proueniens ex mala consuetudine vel corruptione naturæ, sicut & aliæ hominum bestiales affectiones. Differt tamen, quia crudelitas non solùm nô attendit culpam in eo qui punitur, sed etiâ excedit modum in puniendo. Ideo ab aliquibus dicitur inhumanitas: & crudeles vocari possunt inhumani. Opponitur etiâ crudelitas remissioni & dissolutioni, quæ tunc est peccatum, quando prætermittitur ordo iustitiæ, quo aliquis debet puniri propter culpâ, quàm excludit crudelitas. Vnde D. Greg. ait: Sic timor, sed nô emolliês: sit rigor, sed nô exasperâs. sit zelus, sed nô immoderatè sęuiês: sit pietas, sed non plus quàm expediat parcens. 2.2.q.159. 2.lib.de Cle.

Ver. 6. DE MODESTIA.

y MOdestia est virtus incliuâs ad moderâdas passiones & delectationes circa mediocria, & quæ nô sunt tâ difficilis moderationis, sicut delectationes tactus, quas moderatur têperâtia. Ideo modestia adiungitur ei: differt autê ab ea, sicut liberalitas à magnificêtia. Quia magnificentia est circa difficiliora & magnos sumptus, & liberalitas circa mediocres. Sic têperâtia est moderatio difficiliorû, modestia verò mediocrium, in quibus non est excellês difficultas. Hęc mediocria vidêtur esse quatuor, quorû vnû est motus ad excellentiam, quem moderatur humilitas, quæ opponitur superbiæ. Secundû est desideriû eorû quæ pertinent ad cognitionê: & hoc moderatur studiositas, quæ opponitur curiositati. Tertiû quod pertinet ad corporales motus & actiones. s. vt honestè & decenter fiant tam in seriis, quàm in his quæ ludo aguntur. Quo ad decentiam personæ & quo ad gestus, ponit Andronicus bonam moderationem, quæ est scientia decentium in motu. Quo ad 2.2.q.160.

Eutrapelia. alios autem & in his quæ ludo aguntur, ponit Philoſ. Eutrapeliam. Quo ad ea verò quæ pertinét ad exteriorem apparatum, putà in veſtibus & in aliis huiuſmodi, ponit ornatum & ſimplicitatē, Ornatus. parcitatem & auſteritatem, quæ ad modeſtiam reducuntur. Ex his apparet quòd modeſtia habet plures ſpecies: & non ſolùm ſe habet circa exteriores actiones, ſed etiam circa interiores.

Ver. 7. DE HVMILITATE.

2.2.q.161. HVmilitas eſt virtus moderās appetitum hominis ne immoderatè tēdat in excelſa & magna A prçter rectam rationem: vt in his quæ ſunt ſupra ſe, non tendat p propriarū viriū cōfidentiā: & ſic ſignificat deiectionē ad infima, ſecundum ordinem rationis. Quòd ſi fiat ſolū ſecūdū ſigna exteriora, aut per fictionem, eſt falſa humilitas, de qua Eccle.19. Eſt qui nequiter ſe humiliat. Sed quādo fit ſecundū motū interiorem animi & rectā rationē, eſt virtus, quæ non contrariatur magnanimitati aut magnificētiæ, quæ circa magna verſantur. Quia in hoc cōueniunt, q omnes ſunt ſecundū rectā rationē. Sed differūt, quia ad magnanimitatē & magnificentiā ptinet, q aliquis ad magna tendat, ex confidētia diuini auxilij. Ad humilitatem verò ptinet, vt ſe deiiciat & demittat ad ima, ex conſideratione defectuum propriarū viriū & diuinæ reuerentiæ, ex qua procedit q homo non plus ſibi attribuat quàm ſibi competat, ſecundum gradum quem à Deo ſortitus eſt. Et ſic humilitas videtur prçcipuè importare ſubiectionem hominis ad Deum. Ideo D. Auguſt. in lib. de Ser.do.in mont. humilitatem, p quā intelligit paupertatē ſpiritus, attribuit dono timoris, quo Humilitatis. quis Deū reuereretur. Humilitas à D. Benedicto in regula diſtinguitur in duodecim gradus. Quo-12. gradus. rum primus eſt, corde & corpore ſemper humilitatem oſtendere, defixis in terram aſpectibus. Secundus, vt pauca verba & rationabilia loquatur, non clamoroſa voce. Tertius, vt non ſit facilis ant prōptus in riſu. Quartus, taciturnitas vſq; ad interrogationē. Quintus, tenere quod cōmuniter habet monaſterij regula. Sextus, credere & pronūciare omnibus ſe viliorē. Septimus, ad omnia indignū & inutilē ſe fateri & credere. Octauus, cōfeſsio peccatorū. Nonus, prōptè obedire in duris & auſteris. Decimus, vt cū obediētia ſubdat ſe maiori. Vndecimus, vt volūtatē propriā nō delectetur implere. Duodecim', vt Deū timeat, & memor ſit omniū quę pcepit. Aliqui tamē vocāt huiuſmodi grad', ſigna & effect' humilitatis, quib' quiſq; ſcire poteſt an humilitatē pfectā habeat, necne.

Ver. 8. DE SVPERBIA.

2.2.q.162. SVperbia eſt inordinatus appetitus propriæ excellentiæ: & denominatur ex hoc q per volun- B In lib. Etym. tatem aliquis tendit in id quod eſt ſupra ſe. Iſid. dicit: Superbus dictus eſt, quia ſuper vult vi-c.1.§.10. deri, quàm eſt: qui enim vult ſupergredi pluſquam eſt, ſuperbus eſt. Subiectum verò ſuperbiæ eſt appetitus iraſcibilis largo modo acceptus, cùm ſit circa aliquid magnū & arduū, ſubiectum enim actuum & habituū ex obiecto potentiarū conſideratur. Sed notandum quòd appetitus iraſcibilis dupliciter accipi poteſt. Vno modo propriè, vt dicit quandam tranſmutationem, & ſic eſt pars appetitus ſenſitiui, vt dictum eſt. Alio modo largè, prout ſe extendit ad omnem appetitum, qui verſari poteſt circa ardua, & ſic voluntas dici poteſt appetitus iraſcibilis, quia tēdit circa arduum. Et ideo quandoque ira animæ attribuitur, & Deo & Angelis, non ſecundum paſsionē, ſed ſecundū iudicium iuſtitiæ vindicatiuæ & punitiuæ, & eodem modo attribuitur ſuperbia Lucifero & ange-Superbia vitium. lis eius, qui non habent appetitum iraſcibilē in eis. Cùm ergo obiectum ſuperbiæ (quod eſt propria excellentia) poſsit eſſe aliquid ſpirituale, quod non eſt ſenſibile, neceſſe eſt dicere, q ſuperbia (prout eſt appetitus inordinatus ſpiritualis excellentiæ) ſit in voluntate: quauuis ſecundum q eſt inordinatus appetitus corporalis vel temporalis excellentiæ, ſit in appetitu ſenſitiuo iraſcibili. Superbia opponitur humilitati per exceſſum. Ex quo ſequitur primò, q ſicut humilitas eſt virtus, ita ſuperbia eſt vitiū. Secūdò, quòd ſicut humilitas eſt ſpecialis virtus, ita & ſupbia eſt ſpeciale vitiū. Superbia duplex. Ad cuius ampliorem euidentiam ſciendum eſt primò quòd ſuperbia dupliciter cōſiderari poteſt. Vno modo ſecundū rationem ſui obiecti, quod eſt propria excellentia, quæ habet quandam ſpecialitatem: & ſic ſuperbia eſt vitium ſpeciale, cùm habeat ſpeciale obiectū. Alio modo poteſt conſiderari ſuperbia, ſecundum quandam redundantiam in alia peccata, quæ poſſunt ex ſupbia oriri directè vel indirectè. Directè, prout alia vitia ordinātur in finem ſuperbiæ, ad quem poteſt homo ordinare quicquid inordinatè appetit. In omni enim peccato homo propriam excellentiā quęrit, inquantum vult quod inordinatum eſt, & quod eſt contra voluntatem Dei prohibentis. Indirectè autem & quaſi per accidens, in non remouendo prohibens, inquantum homo per ſupbiam Hier.2. contemnit diuinam legem, per quam prohibetur & retrahitur à peccando, iuxta illud: Confregiſti iugum, rupiſti vincula: dixiſti, Non ſeruiam. Et ſecundū hoc ſuperbia generalitatē quandā habet. Notandum tamen q ad generalitatem ſuperbiæ pertinet q omnia vitia ex ſuperbia oriri poſſint: ſed nō quòd ſemper oriantur, poteſt enim homo committere omnia peccata ex cōtemptu legis diuinæ, quod pertinet ad ſuperbiam. Non tamen oportet quòd ſemper committat ex contēptu formali, ſiue ea intētione, ſed quādoque ex ignorātia, quādoque ex infirmitate & paſsione. Et in-In lib. de na. & gra. de eſt quòd D. Aug. dicit: Multa perperam fiunt, quæ non fiunt ſuperbè. Et quauuis ſuperbia poſſit corrumpere actum cuiuſlibet virtutis, indirectè & demeritoriè ordinando in finem ſuum, & Matt.23. obiectiuè abutēdo, iuxta illud D. Aug. in reg. Superbia etiam bonis operibus inſidiatur, vt pereāt. Matt.6. Et Chriſtus de Scribis & Phariſæis: Omnia faciunt vt videantur ab hominibus. Non tamē corrumpit omnes virtutes directè & effectiuè, cùm non habeat directam contrarietatem ad quamlibet virtutem, ſed ſolùm ad humilitatem: ſicut quodlibet aliud peccatum corrumpit ſpecialem virtutem ſibi oppoſitam, in contrarium agendo. D. Caietanus in ſummula, prædictam ſuperbiæ

diſtinct

distinctionem declarat, & dicit duplicem esse superbiam.s.perfectam & imperfectam. Superbia perfecta & consummata tūc est, quando quis adeò seipsum magnifacit, vt nolit subiici diuinæ regulæ: & diuiditur in quatuor ramos, quos D.Gregor. dicit esse species superbiæ. ¶ Primus ramus, cùm quis bonū quod habet, existimat à seipso habere. Vnde 1.Cor.12. Quid habes quod nō accepisti? Si autē accepisti, quid gloriaris quasi nō acceperis? Tales vidētur esse in hoc ramo, qui nunquam cogitāt de Deo, & sibi putāt omnia naturaliter aduenisse. Tales cōtemnūt Deū benefactorem, à quo omne datū optimū, & omne donū pfectū. ¶ Secūdus ramus & secūda species est, cùm quis ita se extollit, vt bona quæ habet à Deo, existimet suis meritis habere. In hoc ramo vidētur esse illi, qui propter nōnulla bona opera quæ fecerunt, affectum securum habēt in bonis habitis, & querulosi in bonis perditis, aut admiratiuum quòd nō exaudiātur à Deo: quia existimāt illa esse quasi sibi debita. Tales cōtemnūt diuinam gratiam: quia si ex operibus, iam nō es gratia. Contra tales Christus adducit parabolam de domino & seruo, & deinde cōcludit: Sic & vos cum feceritis omnia quæ pręcepta sunt vobis: dicite, Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Vnde & Esa. Facti sumus vt immūdi omnes, & quasi pānus mēstruatę omnes iustitię nostrę. Nec propter hęc negātur merita, quæ procedūt ex gratia, nec etiā cōfidētia meritorum, nō prout à nobis. sed prout à gratia procedūt: sed præsumptio meritorū, cum nemo sciat an amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurū relinquātur incerta. Et ideo Iob: Verebar omnia opera mea. ¶ Tertius ramus & tertia species est, cùm quis despectis cæteris appetit singulariter videri secūdū quod habet. Tales cōtemnūt multiplicationē diuinę largitatis in aliis. In hoc ramo esse vidētur illi, qui prompti sunt ad cōsiderādā bona quæ habēt, & defectus aliorum. Ideo supra illos se existimāt, & volunt videri: prout Pharisęus ille qui dicebat: Gratias tibi ago Deus, q nō sum sicut cęteri hominum: iniusti, raptores, & adulteri: velut hic publicanus. Ieiuno bis in sabbatō, decimas do, &c. Ex verbis suis manifestauit se esse in secūdo & tertio ramis à Christo ibi reprobatis. ¶ Quartus ramus siue quarta species, cùm quis magnum se facit, & vult videri se habere bonum quod nō habet, & tales cōtemnūt diuinā miserationē. Superbia imperfecta dicitur, quādo nō ex deliberatione completa, sed propter passionem aut aliquid huiusmodi aliquis vult alteri præferri: cuius signum est, ad proximos crudelitas animi, incompassio ad alios, despectio, irrisio, intolerātia iniuriarum, impatiētia, ægrè ferre se despici, indignatio, & huiusmodi, quæ mōstrāt hominem plus de seipso sentientem quàm sit. Anselmus diuidit exaltationem superbiæ in tres gradus, secundum progressum cuiuslibet peccati, quod primò corde cōcipitur: secundò ore profertur, tertiò opere perficitur. D. autem Bernar ponit 12. gradus superbiæ oppositos 12. gradibus humilitatis, de quibus in versicu. præced. quos facilè est adaptare & comparare adinuicem. Et sunt curiositas, leuitas mentis, inepta lætitia, iactantia, singularitas, arrogantia, pręsumptio, peccatorum defensio, simulata cōfessio, rebellio, libertas, peccandi cōsuetudo, quæ importat cōtemptum Dei. ¶ Differt autem superbia ab inani gloria & ambitione: quia superbia est inordinatus appetitus propriæ excellētiæ: inanis verò gloria est inordinatus appetitus glorię. Ambitio autē est inordinat⁹ appetitus honoris. Supbia verò præcipuè cōsummata, est peccatū mortale, & grauissimum ex parte auersionis: opponitur enim nobilissimæ virtuti, quæ est humilitas, quæ propriè respicit subiectionem hominis ad Deum. Sic superbia respicit defectum huius subiectionis, secundum quod aliquis se extollit supra id quod sibi præfixum est per diuinam regulam. Ratio ergo & radix superbiæ est nolle subiici Deo. Ideo dicitur Eccle. 10. Initium superbiæ, apostatare à Deo, quæ apostasia manifestè ostēditur in inobedientia, quando quis nō vult obedire superioribus à Deo ordinatis. Rom. 13. Hoc peccatū est grauissimum. Vnde Iac. 4. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Et Psal. Magnus dominus, & humilia respicit, & alta (hoc est superba) à longè cognoscit. Potest tamen superbia præcipuè incompleta, esse peccatum veniale, propter imperfectionem actus aut subreptionem. Superbia non dicitur vitium capitale, nec inter alia specialia peccatorum principia debet numerari, sed omnium vitiorum origo & regina, iuxta illud Eccle. 10. Initium omnis peccati superbia, à qua pēdēt alia septem capitalia vitia. Primò inanis gloria, vt dictum est cùm de ipsa superiùs ageretur.

Margin: 23.Mora. — Superbia rami. — Iaco.1. — Rom.4. — Luc.17. — Esa.64. — Eccle.9. — Iob.9. — Luc.18. — Superbia gradus 12. — Psal.137.

Ver. 9. DE STVDIOSITATE.

C STudiositas est virtus moralis subiectiuata in voluntate, moderans appetitum & desiderium sciendi, quod est naturale, nam (vt dicit Philos. 1. Metap.) omnes homines naturaliter scire desiderant. Illud tamen desiderium potest esse inordinatum quęrendo scire altiora. Vnde Eccle. 3. Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris. Et ideo ad moderādum illud est ponenda studiositas, quæ dicitur à studio. Studium autem est vehemens applicatio mentis (hoc est intellectus) ad aliquid. Mens autem siue intellectus non potest applicari in aliquid, nisi ipsum cognoscendo. Ideo studiositas primò tendit circa cognitionem, siue circa ea quibus homo per cognitionem dirigitur. Studiositas est species modestiæ: & adiungitur temperātiæ, vt virtus secundaria, inquantum moderatur desiderium studij, quod non habet tantam difficultatem moderationis, sicut delectationes tactus, circa quas est temperantia. 2.2.q.166.

Ver. 10. DE CVRIOSITATE.

A CVriositas est inordinatus appetitus cognoscendi ea quæ non oportet, siue per intellectum, siue sensum. Et quamuis bonum animæ secundum D.Diony. consistat in cognitione veritatis, intelligendum est de summa veritate, & ideo cognitio aliorum verorum siue veritatum, quæ hāc impedit, vel ab ea diuertit, vitiosa est. In curiositate duo sunt, scilicet ipsa cognitio, & appetitus siue 2.2.q.167. 4.de Diui. Nom.

ſiue ſtudium cognoſcendæ veritatis. Quo ad primam.ſ.cognitionem, ſciendum eſt quòd licet ipſa cognitio de ſe mala non ſit:per accidens tamen poteſt eſſe mala, ratione alicuius conſequētis: vt quādo aliquis de cognitione veritatis ſuperbit, ſecundū illud 1.Cor.8. Sciētia inflat:vel inquantum homo per cognitionē alicuius inducitur ad peccandū:vt per cognitionem aliquorum ſecretorum turpium,& eorum quæ habent affinitatem cum ipſis, vt cognitio actus amandi, cautelarum, & eorum quæ ſubſeruiunt ad deceptionem proximi, tam in ſpiritualibus, quàm temporalibus, eſt mala per accidens. Quo ad ſecūdum, ſciendum quòd contingit appetitum ſciēdi, ſiue applicationem animi ad aliquid ſciendum, eſſe peccatum dupliciter: primò, quando applicatur ad ea quæ primò vel ex conſequenti ſiue per accidens habent aliquod malū adiunctū. Ille appetitus ſiue applicatio eſt mala, & peccatum mortale: ſi illud ad quod terminatur, eſt mortale, vel in hoc
Eccl.3. ſe exponit periculo peccati mortalis. Quia qui amat periculū, peribit in illo. Si verò ſit veniale, vel periculum de veniali, eſt veniale: & vocatur hæc curioſitas, concupiſcentia oculorum, accipiendo
Hiere.9. largè oculū, vt ſe extēdit ad intellectū & ad omnes ſenſus. De hac curioſitate dicitur: Docuerunt
Mat.15. linguā ſuā loqui mēdaciū, vt iniquè agerēt, laborauerūt. Et Chriſtus: Sine cauſa me colūt, docentes doctrinas & mādata hominū, cōtraria.ſ.diſciplinis & mādatis Dei, vel inducētes ad malè agēdum, & cōtraueniēdum præceptis Dei. Alio modo poteſt eſſe vitium, ex ipſa inordinatione appetitus ad cognoſcendā veritatē: & hoc quadrupliciter. Primò, pro quāto p ſtudium minus vtile retrahitur quis à ſtudio, quod ei incumbit ex neceſsitate ſalutis vel ex officio. Vnde D.Hiero. Sacerdotes dimiſsis euangelijs & prophetiis, videmus comœdias legere, & amatoria bucolicorum verſuum verba cantare. Sic multi, dimiſsis his quæ ſcire tenētur, & ſunt de neceſsitate ſalutis, vt eſt cognitio articulorum fidei, & mādatorum Dei, & peccatorū ad cōfitendum recordatio, vel ex officio, pro tutamine eorum quorum cauſas & defenſiones ſuſcipiunt, & in aliarum cognitione ſe applicant. Secundò, quando ſtudent diſcere à quo non licet: vt qui à dæmonibus perquirunt futurorum aut præſentiū occultorū cognitionē. Omnis enim ſocietas & conuētio cū illis interdicta
2.Cor.6. eſt, iuxta illud: Quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate: aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Quæ autē conuētio Chriſti ad Belial? Tertiò, quando homo appetit ſcire veritatē circa creaturas, non referendo ad debitum finem. Quartò, quādo quis ſtudet ad cognoſcendā veritatem ſupra facultatem ingenij proprij: quia per hoc homines de facili in errores labuntur, vt videmus de laicis artificibus, mulieribus, & aliis imperitis, qui ſecreta & myſteria ſcripturæ ſacræ ſupra ſtatū & facultatem ingenij penetrare nituntur, & inde aliis interpretari, aut pronunciare & defendere præſu-
Eccl.3. munt, cōtra quos dicitur: Altiora te ne quæſieris: & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi Deus, hæc cogita ſemp: & in pluribus operibus eius, ne fueris curioſus. Nō eſt tibi neceſſarium quæ abſcōdita ſunt videre oculis tuis, & in ſupuacaneis rebus noli pſcrutari multipliciter. Plurimum enim ſup ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. Multos enim ſupplātauit ſuſpicio illorū, & in vanitate detinuit ſenſus illorū. Secundariò curioſitas poteſt inueniri in verborum compoſitione, inuētione, immutatione veſtium, & in alijs rebus, in cibis præparādis, domibus ædificādis. Si curioſitas ſit pura, eſt peccatū veniale: ſi verò mixta, vel adiūcta mortali, eſt peccatum mortale.

Ver. 11. DE MODERATIONE.

2.2.q.168. CVm virtus moralis in hoc conſiſtat, quòd ea quæ ſunt hominis per rationem ordinētur: conſequens eſt, vt circa omnia quæ p rationem poſſunt moderari, ponatur virtus. Sed motus, geſtus, apparatus hominis poſſunt per rationem moderari, cùm membra moueātur & parentur ſiue
In regula. ornentur p imperiū rationis. Vnde D.Aug. In inceſſu, ſtatu, habitu, & in omnibus motibus veſtris nihil fiat, quod cuiuſquam offendat aſpectum, & ideo circa huiuſmodi debent virtutes aſsignari. Quo ad habitum ponitur vna virtus, quæ dicitur Ornatus, de qua inferius dicetur. Ordinatio autem exteriorum motuum poteſt attendi dupliciter, & quantum ad duo. Primò quantū ad conuenientiam perſonæ quæ mouetur & apparatur. Secundò quantum ad conuenientiam ad alias perſonas, inquantum.ſ. per exteriores motus conueniēter ordinatur ad alios. Quo ad primum, in ſerioſis ponitur ab Andronico vna virtus, quæ dicitur bona moderatio. Quo ad ludibria verò, & ea quæ ioco vel ludo aguntur, ponit Ariſtot. Eutrapeliam. Moderatio igitur eſt virtus menſuratiua motuum & geſtuum exteriorum, ſecundum conuenientiam perſonæ. Et quia huiuſmodi motuum exteriorum moderatio exterior eſt ſignum moderationis interiorum paſsionū, iuxta illud:
Eccl.19. Amictus corporis, & riſus dentium, & greſſus hominis, indicant de illo. Et in eodem c. Ex viſu co-
In lib. de Of. gnoſcitur vir: & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus. Et D.Ambr. dicit: Hinc.ſ. ex exterioribus motibus, homo cordis noſtri abſconditus, aut leuior, aut iactantior, aut grauior, aut inconſtātior, aut purior, & maturior æſtimatur. Ideo moderatio exteriorum motuum prærequirit moderationē interiorum paſsionum: quæ in ordine ad alios habent quandam rationem debiti. Ideo moderatio motuum exteriorum per comparationem ad alios, cum interioribus eorundem paſsionibus, pertinet ad amicitiam ſiue affabilitatem & veritatem, ad quas pertinet vt homo decēter ſe habeat in conuerſatione communi, cum his cum quibus conuiuit, tam in motibus, quàm verbis & factis: vt
c.5.§.12.& 13. dictum eſt ſuprà. Sed ſecundum quod motus, geſtus, & verba ſeriò facta, ſunt ſignum interioris moderationis, non habendo reſpectum ad alios, ſed ſecundum quod decenter conuenit perſonæ ſecundum ſe, pertinet ad veritatem. Per hæc poſſunt omnia concordari. Aliqua enim decent ſecundum ſe, quæ non ſunt decentia in communi conuerſatione. Hāc moderationem bonam quidam vocant congruam veritatem.

Ver. 12.

DE EVTRAPELIA.

C Evtrapelia est virtus moderatiua ludi:non fortunæ (de quo paulò post dicemus)sed recreatio- *2.2.q.168. art.2.*
nis,qui consistit in verbis vel factis ludicris.Ludicra autem dicuntur iocosa & ridicula, quæ
secundũ rationẽ moderari debent ad refocillationẽ fatigationis animalis, prouenientis ex viribus *Ludicra quæ dicantur.*
sensitiuis.Sicut enim homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem,quia non potest
continuè laborare,eò q; habet virtutẽ finitã, quæ determinatis laboribus proportionatur:Ita etiã
eget ludo,ad refocillationẽ animæ,cuius virtus etiã finita est,& ad determinatas operationes pro-
portionata. Et ideo quãdo aliquis circa operationes animales seu vires animæ vltra modum ten-
dit,fatigatur:eã ob rem eget remissione & recreatione siue refocillatione,quæ fit p verba vel facta
ridicula siue ad risum & iocunditatem prouocãtia.Ideo D.Tho.virtutem quæ huiusmodi ridicu-
la moderatur,vocat iocunditatem,requisitã ad remedium cõtra fatigationẽ animalem,intermis- *Iucunditas requisita*
sa animi intentione à studio rationis & seriosæ operationis. Vnde in collationibus patrũ legimus,
D.Ioan.Euang.hac virtute inter discipulos vtentem,cuidã aduenienti & valde mirãti,& arcum in *In 2.Musi.*
manu sua tenẽti dixisse,precãdo vt tenderet arcũ, & iaceret sagittam:& cùm pluries ad eius pre-
ces id fecisset,tãdem quieuit.Rogãte verò D.Ioan.vt continuaret,respondit quòd si continuè ar-
cum tẽderet,& sagittas iaceret,frangeretur arcus.Respõdit D.Ioan. Sic animus hominis frange-
retur,si nũquam à sua intentione & cõtemplatione relaxaretur.Ideo Cato dicebat:Interpone tuis
interdum gaudia curis.Et D.Aug.Volo tandem tibi parcas:Nã sapiẽtem decet interdum remit-
tere aciem rebus agendis intentã.Et ad hoc musica & instrumenta musicalia inuẽta sunt.Et cùm *Musica ad quod inuenta.*
ludus moderatus sit necessarius ad cõseruationem vitę humanæ:& ad omnia quæ sunt vtilia con-
seruationi humanæ possint deputari aliqua officia licita: Sequitur quòd histrionũ & mimorũ of- *Histrionũ ars.*
ficium(quod ordinatur ad solatiũ hominibus exhibendũ) nõ est secũdum se illicitũ, dũmodo nõ
se exponãt periculo personæ:vt in hastiludiis & aliis digladiationibus piculosis:& dummodo nõ
vtantur aliquibus illicitis verbis vel factis:& nõ adhibẽdo negotiis siue locis aut tẽporibus inde-
bitis:quamuis in rebus humanis nõ vtãtur alio officio.p comparationem ad alios homines. Quia
in ordine ad Deum,& ad se,& pauperes,habẽt alias seriosas operationes. Vnde non peccant nec
iniustè faciũt,qui mercedẽ ministerij eorũ tribuũt, & moderatè eis subueniũt. Et ad illud quod
D.Aug.dicit,Dare res suas histrionibus vitiũ est immane: dicendum quòd intelligitur quando *An liceat dare pecuniam histrionibus.*
superfluè, vel histrionibus qui illicitis vtuntur. Cauenda sunt in ludis tria : quorum primum &
principale est,quòd prædicta delectatio non quæratur in turpibus factis , vel verbis ad lasciuiam
prouocantibus.Quia tales ludi dicũtur theatrales & diabolici,quos D.Chrys.propter periculum
districtè prohibuit nõ solùm exercere,sed etiam inspicere.Quia(vt inquit)pauci à spectaculis re- *Super Ioan. In ludo cauenda.*
deũtes,inueniũtur innoxij.Item etiã cauẽdum est,ne delectatio siue recreatio quęratur in nociuis.
Nociua dicũtur quæ sunt in nocumentum famæ,honoris,personæ,vel alterius boni,tã spiritualis
quàm temporalis,quia tũc esset peccatum mortale ex genere.Vnde Tullius: Vnum iocãdi genus *In 1.Offic.*
est illiberale , petulans flagitiosum,& obscœnum.Secundum requisitum est ne totaliter grauitas
animę soluatur,quod fit quãdo nimiũ tẽpus cõsumitur,vel ex magno & excessiuo affectu tẽditur.
Vnde D.Amb.Caueamus ne dum animum relaxare volumus,soluamus omnem harmoniã quasi *In 1.Offic.*
cõsensum bonorum operũ.Et Tullius vbi suprà:Pueris nõ omnem ludẽdi licentiam damus, sed
eam quæ ab honestis actionibus non sit aliena. Tertiò requisitum est, vt congruat personæ, tem-
pori & loco. ¶ In ludicris siue ludis cõtingit peccare dupliciter.s.per defectum & excessum , per *In ludis peccatur bifariam.*
defectum quidem illi deficiũt in ludo,qui non faciunt nec dicunt aliquid ridiculum, & dicenti-
bus aut facientibus molesti sunt:qui.s.aliorum moderatos ludos non recipiunt , & tales vitiosi à
Philos.vocantur duri & agrestes.Secundò peccatur in ludis per excessum,quãdo.s.non cauentur *4.Ethic.*
prædicta tria. Et tale peccatum dicitur inepta lætitia,quæ est filia gulæ. Vnde Exod.32.dicitur:Se-
dit populus manducare & bibere,& surrexerunt ludere. Quòd aliquis in turpibus aut illicitis &
nociuis famæ,vel honori,personę,aut rebus alterius lętetur, vitiũ ex suo genere mortale est, si illa
de quibus lætatur,sunt mortalia:& si solùm sunt venialia,veniale. Semper etiam ludicrè operari
aut loqui vitiosum est,seruãdus est enim modus. Et modicus ludus sufficit ad refocillationẽ. Ex-
cessus iste vocatur dissolutio:& ex genere suo est peccatũ veniale,secluso scãdalo,& nõ pretermis- *Dissolutio quid.*
sis his quæ sunt necessaria ad salutem,hoc est pręceptis.Præterea quãdo non seruãtur circunstãtię
prędictæ.s.quãdo ludicra miscẽtur negotiis non debitis. Ridiculosa enim debent cõgruere nego-
tiis & personis. Vnde Cice.in 1.Rheto.dicit,q; quãdo auditores sunt defatigati,non est inutile ab
aliqua re noua vel ridiculosa orationem inchoare. Si tamen rei dignitas nõ adimit iocãdi facultatẽ:
vt sacra doctrina,quæ maximis rebus intẽdit,secũdum illud Prou.8. Audite me, quoniã de rebus
magnis locutura sum.Ideo ab ecclesiastica abhorrẽt regula: quoniã in scripturis sanctis nõ repe-
rimus quẽadmodum vsurpare possimus. Et ideo prædicatores qui in suis prædicationibus, fabu-
lis ridiculosis vtũtur,nõ possunt à peccato excusari. Vnde Apost.dicit:Ineptas autẽ & aniles fabu- *1.Tim.4.*
las deuita. Idẽ dicẽdum est de circunstãtia p sonæ. Nõ enim cõueniẽs est q; presbyteri aut religiosi *Presbyteris indecens est histrionis officium.*
& hi qui sunt in statu perfectionis acquisitæ vel acquirẽdæ,sint histriones,ioculatores,aut mimi.
Et pariter dicendum est de circunstantia loci, si in ecclesia fiant : quamuis in ea repræsentationes
mysteriorũ Christi & Sanctorũ,nõ tamẽ ioculatorio modo,fieri possint. Choreas autẽ in ecclesia *Chorea in Ecclesiis illicita.*
ducere nõ licet:quia pertinẽt ad iocolãdi genus. Et eadem ratione cantilenas impudicas,aut alia
ad leuitatẽ & ineptam lætitiam inducentia,& deuotionem impedientia, cantare, siue in organis

&

& aliis musicalibus instrumētis personare. Vnde D.Aug.in Regula: In oratorio nihil fiat, nisi ad quod factum est, vnde & nomen accepit. Tales enim irreuerentiam non modicam Christo, ibi in sacratissimo Eucharistiæ sacramento existente, & aliis rebus faciūt, Ecclesiam ad eius cultum dicatam prophanando. Ideo videāt rectores & prælati. Non licet etiam tempore luctus siue pœnitentiæ, prout est quadragesima, huiusmodi ludis intendere. Vnde Eccle.22. Musica in luctu, importuna est narratio. Et Tob.3. Nunquam cū ludentibus miscui me. s. tempore captiuitatis, quod erat tempus luctus, vel etiam aliàs illicitè ludentibus. Et Hiere.15. dicebat: Non sedi in cōcilio ludentium, & subdit: Solus sedebam, quoniam amaritudine replesti me. Et Rom.12. Flere cū flentibus. Et Psal.136. Super flumina Babylonis sedimus & fleuimus, dū recordaremur tui Sion. Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum, &c. Et Christus. Luc.6. Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis. Moderatus autem & bene circunstantionatus ludorum vsus non est illicitus. Vnde Seneca: Sic geras te sapiētem, vt nullus te habeat austerum siue agrestem, nec cōtemnat quasi vilem, hoc est vanis & superfluis, ac inutilibus deditum: sed vt eutrapelum laudent, à bona. s. conuersatione: vt dicta vel facta pro loco & tempore, in solatium & iocūditatem conuertas, quæ est propria ratio eutrapeliæ. Sunt qui aliter ludum accipiunt, & diuidunt in

Ludus trifariā diuiditur. ludum ingenij tātum, fortunæ tantum, & mixtum. Ludus ingenij tantum, vt est ludus scacorum, qui est valde ingeniosus, & ex nulla parte innititur fortunæ. Hic ludus de se est bonus & licitus ꝓ loco & tempore, dum tamen non vitietur aliqua mala circunstantia. Ludus fortunæ tantum, est qui soli fortunæ innititur, vt ludus taxillorum & cartarum. Ludus mixtus, vt est ludus tabularū, qui ex parte taxillorū innititur fortunæ: & ex directione tabularum quæ diuersimodè dirigi possunt, ingenio. Duo vltimi modi dicuntur ludi alearum, hoc est in varietate fortunæ consistentes. Tales ludi secundū se non sunt mali. Sed quia multa mala ex eis oriri solent, vt rixæ, iniuriæ, blasphemiæ, cupiditates, & consumptiones bonorū, maximè in assuetis: ideo à iure prohibiti sunt, vt habetur in rubrica de Aleæ vsu & aleatorib. ff. p totū. Et sic sunt mali quia prohibiti, & nō secundum se. Ideo secluso scādalo, & mala intentione, ac etiam prohibitione (quæ intelligi debet de immoderatis & malè circunstantionatis) non sunt illiciti: neque peccatum est illis vti ꝓ loco & tempore, deficientibus aliis modis iocandi, dum modo propter recreationem, vel ad expensas siue ad esculentum & poculentum fiant, & aliæ circunstantiæ seruentur: vt. s. non multū tempus consumatur, neque rixæ suboriantur, & ꝙ non mala intētione, putà cupiditatis pecuniarum, absque dolo & fraude fiant: quia tūc ludus esset illicitus. Et si adiungatur fraus aut dolus, obligat ad restitutionem: ac etiam si quis lucretur à personis non potentibus distrahere: vt sunt religiosi, filiifamiliàs, mulieres vxoratæ, serui: vel etiam si ab inductis & solicitatis, & quasi quadam verecundia coactis. Tunc enim restituendum est illis: aliàs non, cum volenti non fiat iniuria: quia tamē turpe lucrū est: cùm ludus nō sit ordinatus ad lucrū, sed ad recreationē, cōsulūt doctores lucrū erogari pauperibus. Ex his sequitur quòd ludi efficiūtur illiciti ex fine & aliis malis indebitis circunstantiis. Et quando propter ludum omittitur aliquod præceptum, vel contrauenitur alicui præcepto, est peccatū mortale, vt blasphemādo, cōuitiādo, vel totaliter expoliādo proximū vel illi notabile dānū inferēdo: quia cōtrariatur charitati. Aliàs autē immoderatus lud⁹ est peccatū veniale.

Ver. 15. DE ORNATV.

2.2.q.169. ORnatus, est virtus qua moderatur homo secundum habitum exteriorem, hoc est circa vestes A & alia indumēta, & nitorem siue candorē exteriorē. Et sic ornatus moderatus p rationem, est licitus etiam mulieribus. Vnde 1.Tim.2. Volo mulieres esse in Ecclesia in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate ornātes se. Et ad hoc specula adinuēta & ordinata videntur: vt si quæ indecentia sint, videant. Ideo nō est illicitum viris nec mulieribus se moderatè prospicere in speculo, ad ornandum se: & ad ea quæ sunt indecentia, deponēda, vel saltem cooperienda. Vnde legimus Exod.38. quòd dominus fieri mandauit fieri labiū æneū cum basi sua, de speculis mulierum, in quibus sacerdotes & ministri se inspicerēt, ne indecenter corā populo procederēt, vnde authoritates quæ in oppositū reperiūtur, intelligendæ sunt de immoderato & excessiuo ornatu, & specu-

Ornatus immoderatus. lari inspectione excessiua. Ornatus potest esse immoderatus dupliciter: vno modo p excessum, alio per defectum. Per defectum contingit dupliciter: vno modo ex negligentia hominis, qui non

7.Ethic. adhibet studiū & laborē ad hoc quòd cultu decēti & secūdum quod oportet, vtatur. Vnde Philos. dicit ad mollitiē ptinere, quòd aliquis trahat vestimentū p terrā, vt non laboret eleuando ipsum. Alio modo contingit defectus ornatus ex eo quòd qui ipsum defectum exterioris cultus ad glo-

In lib. de ser. do. in mon. riam ordinat. Vnde D. Aug. ait: Non in solo rerum corporearū nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus lutosis esse posse iactantiā: & eò periculosiorem, quò sub nomine seruitutis Dei deci-

Ornatus quādo vitium. pit. Et Philos. in 4. Ethic. dicit, quòd superabundantia & inordinatus defectus ornatus ad iactantiam pertinet. Ideo D. Aug. in Regula mandauit vestes fratrum lauari, & de se dicebat: Ne nimiæ sordes, nec exquisitæ delitiæ mihi placēt. Non tamen semper peccatū est indui vilioribus vestibus quàm cæteri, si hoc fiat propter macerationem carnis, vel humiliationem spiritus, vel exemplum, vt in his qui ex officio pœnitentiam habent prædicare: sicut fecerūt Prophetæ, de quibus Heb. 11.

4.Reg.1. Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis. Vnde de Helia & D. Ioan. Bapt. dicitur, quòd erāt

Mat.3. induti pilis camelorum, quare quędam Gl. Mat.3. dicit. Qui pœnitentiam prędicat, habitum pœnitētiæ prætendit. Vnde valde reprehēsibiles apparent mēdicantes, qui pretiosis vestibus vtuntur cōtra sua statuta: quæ volunt eos habere vestes grossas, nō attonsas. Ornatus per excessum potest

esse

esse immoderatus multipliciter, ex parte hominis qui immoderatè vtitur per cóparationé ad con-
suetudinem hominú cú quibus cóuiuit, quando quis vult singularitatem seruare, aut nouitatem
inuenire, quæ ad curiositatem pertinent. Vnde D.Aug.ait: Quæ contra mores hominum sunt fla- 3.Confessio.
gitia, pro morum diuersitate vitáda sunt: vt pactum inter se, ciuitatis & gentis consuetudine vel
lege firmatú, nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis est enim omnis pars vniuerso suo
nó cógruens. Secundò propter pluralitatem. Vnde Christus: Nolite possidere duas tunicas, & qui Mat.10.
habet duas tunicas, det vnam non habenti, quanuis hoc non sit præceptum, nisi in casu extremæ Luc 3.
necessitatis, vel apud eos, qui propter duas tunicas habendas, ea quæ sunt de necessitate salutis
omitterent, juxta illud Iob: Nudos dimittút homines, vestiméta tollentes. Et illud: Agite nunc di Iob 24.
uites, plorate, vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestrę putrefactæ sunt, & Iacob 5.
vestiméta vestra à tineis comesta sunt. Extra tamen casum necessitatis nó est prohibita. Ná Heli- 4.Reg.5.
sæus non reprobauit mutatoria vestimentorú Naamá. Quare quo ad pluralitaté attendenda est
qualitas & dignitas personæ, & facultas bonorú, & aliæ circúſtantiæ. Ideo non potest dari regula
generalis quo ad numerú. Tertiò quo ad pretiositatem. Vnde D.Greg.dicit: Si in cultu subtilium
pretiosarúmque vestium culpa non esset: nequaquam sermo Dei tam vigiláter exprimeret, quòd
diues ille epulo purpura & bysso indutus esset. Illi tamen qui in dignitate constituti sunt, vel etiá
ministri altaris pretiosioribus vestibus induútur, nó propter sui gloriá: sed ad significandá excel-
lentiam sui ministerij vel cultus diuini. Et ideo eis non est vitiosum. Quartò propter delitias siue
mollicié, secundú quod vestes ordinátur ad corporis fomentú. Quintò propter nimiá solicitudi-
nem, quá apponit quis in se ornádo: vt aliquádo mulieres, quæ nónunquá intermittút missas, &
ea quæ sunt de necessitate salutis: & tunc peccát mortaliter. Sextò propter indecentiam. Vnde do- Deut.22 c.5.
minus: Nó induetur mulier veste virili, nec vir veste muliebri. Abominabilis est domino, qui fa- § 12.ver.2.
cit hanc ré: quia est causa lasciuiæ. An auté aliquádo liceat, dictú est. Septimò propter fucú odori-
ferú, vel nitoré extrinsecú superappositú: quod ex duobus prouenire solet. Primò ex nimio affectu
humanæ laudis siue pulchritudinis. Secundò ad alliciendú alios ad cócupiscentiá. Et talis orna-
tus dicitur meretricius: & est illicitus, & peccatú mortale, tá in viris quàm mulieribus. De hoc or-
natu Salom. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas. Po- Prou.7.
test tamen mulier coniugata se ornare ad hoc, vt placeat viro suo, ne per eius cótemptú vir in adul-
terium labatur. Vnde 1.Cor.7. dicitur: Mulier quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo
placeat viro. Hoc tamen facere debet secundum regulá rationis: Vnde 1.Tim.2. Non in tortis cri-
nibus, auro, & margaritis, aut veste pretiosa. Et 1.Per.3. Quarú non sit extrinsecus capillatura aut
circúdatio auri & argéti, aut indumenti vestimentorú cultus, per quæ secundú D.Tho. datur in-
telligi, ꝙ sobrius & moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluus, inuerecúdus,
& impudicus. Nec videntur excusari consuetudine, ex quo tá diligenter Apostoli prohibuerunt.
Aliqui tamen eas excusant propter dignitaté & facultaté bonorú, quádo. s. in illis inauratis nó ex-
cedunt dignitaté vel facultaté. Aliquid enim per cóparationé ad pauperé vel mediocré, æstimatur
pretiosum, quod æstimatur vile in cóparatione ad nobilé vel principé, & dicta Apost. debent in-
telligi communiter, & de his quæ non sunt in excellenti dignitate. Ideo videant viri & ipsæ, quæ
quando cum viris in domibus cómorantur, in difformi habitu manent: & cùm procedút in pu-
blicum, maximo fastu & affectu, etiam fuco ad exterioré progressioné se ornant, vt pascát oculos
aliorú, & aliis potius quàm viris placeát. D.Cypri. in lib. de Habitu Virginum, dicit etiá nuptas
esse monendas, ne opus Dei & facturá ac plasma illius vllo modo adulterare pręsumant, adhibito
flauo colore vel nigro, siue rubeo puluere, aut quolibet alio naturalia lineamenta corrúpente me-
dicamine. Manus enim Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare contendunt. Im-
pugnatio ista est diuini operis pręuaricatio. Nec hęc fucatio potest sine peccato fieri, teste D.Aug. In epist. ad
Fucari figmentis vt quis candidior appareat, adulterina fallacia est, qua nó dubito ipsos maritos Bas.
velle decipi. D.Chrysost. super illud Mat.6. Exterminant enim facies suas, dicit eas maioré iniu-
riam facere Deo, quàm hypocritæ, qui exterminant facies suas vt appareant hominibus ieiunan-
tes: quia quanuis omnes propter gloriá faciant: hypocritæ tamen ad bonum, illę auté ad malum
inducere vidétur, quanuis mulier non debeat abstinere à moderato ornatu, nec ab accessu ad loca
debita & opportuna, propter aliorum concupiscentiam, quam non intendit: quia si alij cadát, hoc
ex eorum malitia & occasione accepta procedit. ¶ Sciendum est tamen ꝙ aliud est fingere pulchri- Aliud est
tudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa prouenientem, purà ęgri- fingere pul-
tudine, vel aliquo huiusmodi, hoc enim est licitum. Quia secundum Apost. quæ putamus ignobi- chritudinem,
liora corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. In his præcipuè attendendus est aliud occulta-
finis & scádalum. Andronicus tres virtutes circa exteriorem cultum ponit. Primam vocat humi- re.
litatem: & dicit ꝙ humilitas est qualitas nó superabúdans in sumptibus & præparationibus. Se-
cundam vocat per se sufficientiá: & dicit quòd per se sufficientia est virtus qua quis cótentus est
quibus oportet: & est determinatiua eorum quæ ad viuendú cóueniút, secundú illud Apost. Ha- 1.Tim.vlt.
bentes alimenta & quibus tegamur, his cótenti simus. Tertiam vocat simplicitatem, quæ excludit
superfluá solicitudiné talium. vnde dicit quòd simplicitas est habitus contétus his quæ cótingút.

Ver. 4. DE PRAECEPTIS TEMPERANTIAE.

a DVo pręcepta temperátię sunt in decalogo posita, scilicet, Non mœchaberis, per quod prohi- 2.2.q.170.
betur adulterium, non solùm secundum quòd opere exercetur, sed etiam secundum quod

corde concupiscitur. Et ad clariorem intelligentiam ponitur præceptum. Non concupisces vxorem proximi tui. Et quia Iudęi adulterium accipiebant pro actu commixtionis, & concupiscentiam pro aliis actibus exterioribus disponentibus ad illam, & putabāt actus interiores nō esse pec-
Mat. 5. cata Ideo Christus dixit: Si quis viderit mulierē ad cōcupiscendū eā, iā mœchatus est eam in corde suo. Hoc præcepto prohibebantur omnes delectationes inordinatę venereorum, cibi, & potus. Et per consequens prohibentur gula & ebrietas, & alia omnia concomitantia, & ex eis consequentia. Hinc est quòd omnia peccata contra temperantiam, reducuntur ad gulam & luxuriam.

DE CONNEXIONE VIRTVTVM.

CAP. VIII.

1.2.q.61. Virtutes cardinales.

PRAEDICTAE quatuor virtutes. s. prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia, à A
D. Ambro. & Cicer. atq; aliis philosophis dicuntur Cardinales, hoc est principales, eò quòd omnes aliæ ad istas reducuntur, vt ex prędictis patet. Dicuntur etiam Principales, propter principalitatē materiæ siue obiecti, & quia sunt quasi generales, secūdum rationes formales communes, vt omnis virtus quæ facit bonum rationis, dicatur prudētia: & omnis virtus quæ facit rectū in operationibus, dicatur iustitia: & omnis quæ cohibet passiones, dicatur tēperātia, & omnis virtus quæ facit firmitatē animi cōtra picula & ardua, dicatur fortitudo.

§. 1. DE DVPLICI CONSIDERATIONE VIRTVTVM.

1.2.q.65. VIrtus moralis siue cardinalis dupliciter cōsiderari & accipi potest. Vno modo ꝓ virtute mo- B
rali imperfecta: & tūc nil aliud est, quàm quædā inclinatio de difficili mobilis, in nobis existēs, ad aliquod opus ex suo genere bonū faciendū: siue illa insit nobis à natura, siue ex assuetudine. Alio modo potest cōsiderari vt virtus perfecta: & tunc est virtus inclinās ad prōptè & delectabiliter faciendū bonū opus in omni euētu & casu possibili, ad quod virtus imperfecta se nō extēdit.

§. 2. QVOMODO VIRTVTES CONNECTANTVR.

1.2.q.95.art.1. VIrtutes imperfectæ siue in esse imperfecto, non sunt cōnexæ. Videmus enim aliquē ex natu- C
rali cōplexione vel ex assuetudine esse prōptum ad opera liberalitatis, qui nō erit prōptus ad opera castitatis: & idem de aliis virtutibus. vnde sequitur quòd non sunt connexæ. Virtutes verò perfectæ siue in esse perfecto, sic connexę esse dicuntur, vt qui habet vnam, habeat omnes: & qui caret vna, careat omnibus, & hoc duplici modo siue ratione. Primò, distinguēdo virtutes morales secundum quasdam generales conditiones virtutum: vtpote quòd discretio pertineat ad prudentiam, in quacunq; materia: & firmitas animi ad fortitudinem, in quacūque materia ista considerentur: & moderatio ad temperantiam, & rectitudo ad iustitiam. In hoc apparet manifestè ratio cōnexionis. Nō enim firmitas animi habet laudē virtutis, si sit sine moderatione, vel rectitudine,
2. Moral. aut discretione, & idem de aliis virtutibus Hāc rationē assignat D. Greg. dicens, ꝙ virtutes si sint distinctę & separatę, non possunt esse perfectę, secundum rationem virtutis: quia temperantia vera non est. quæ iusta, prudens, & fortis non est & idem subdit de aliis virtutibus. Similē rationem
6. de Tri. assignat D. Aug. Secūdò idem apparet, distinguēdo virtutes secundum proprias materias, & hoc modo cōnexio virtutū assignatur à Philos. Quia nulla virtus moralis potest haberi sine prudētia, eò quòd proprium virtutis moralis est facere electionem rectam. cùm sit habitus electiuus in medietate consistens. Ad rectam autem electionem non solùm sufficit habitus in debitum finē, qui est directè per habitum virtutis moralis, sed etiā quòd aliquis rectè eligat ea quæ sunt ad finem: quod fit per prudentiam, quæ est consiliatiua & iudicatiua eorum quæ sunt ad finē: vt dictū est.
c.4.§.1. Similiter etiam prudentia perfectè haberi non potest, nisi habeantur virtutes morales, cum prudētia sit recta ratio agibiliū, ad quæ aliquis rectè se habet per virtutes morales. Vnde sicut scientia speculatiua nō potest haberi absq; principiis: ita nec prudētia sine virtutibus moralibus. Vn-
1.2.q.66.ar.2. Omnes virtutes æquales. de sequitur ipsas esse connexas. ¶ Ex his apparet omnes virtutes in quolibet virtuoso esse ęquales, nō secundum dignitatem, quia vna est dignior & nobilior alia, vt dictū est. Neq; etiā sunt equales secundū intentionē. quia manifestum est quòd qui magis se exercet circa actū vnius virtutis,
c.4.ver.2. magis intēdit habitū illius, & hoc cōmuniter cōtingit. Quia nō æqualiter occurrūt materię virtutum: igitur. Sed sunt æquales secundū quandā ęqualitatē proportionis, inquātū æqualiter crescunt in homine, in esse virtutis perfectę: sicut digiti manus sunt inęquales secundū quātitatem, sed æqualiter crescūt secundum proportionē, cùm proportionabiliter augeātur. Ita D. Aug. dicit: omnes virtutes esse æquales. Si tamen accipiatur æqualitas ex parte subiecti siue inclinationis ad ipsum actū virtutū, potest vnus homo esse magis prōptus ad actū vnius virtutis, quàm ad actum alterius, vel ex naturali inclinatione, vel ex assuetudine. Secūdò apparet ꝙ pauci sunt pfectè virtuosi (prout Philos. describūt hominē virtuosum) qui in omni casu & euentu possit prōptè & faciliter exire in actum cuiuslibet virtutis: eò quòd pauci sunt qui circa materiā omnium virtutum fuerint habituati. Tertiò apparet quòd qui amittit vnā virtutē, amittit omnes alias in esse virtutis perfectę, ex quo sunt connexę, & in hoc quodam modo conueniunt cum virtutibus infusis, de quibus (cùm ad nostrum quod assumpsimus negotium amplius subseruiant) dicendum est.

Ver. 1. CONTINVATIO DICENDORVM.

CVm dominus Deus (qui non deficit in necessariis) creauerit hominē intellectualem & ratio- D
nalem, dederitque illi vires & potentias ac omnia requisita ad finem naturalem, qui cōsistit in cognitione & contemplatione ipsius Dei, vt est principium & author naturæ, ad quem finem

conseq

cõsequendum dedit ei seminaria intellectualium & moraliũ virtutum.s. intellectũ principiorũ circa speculabilia,& synteresim,quo ad agibilia & virtutes morales acquirẽdas,p quas ad finẽ naturalẽ posset peruenire. Verùm quia idẽ plasmator casum angelorum(quos ad beatitudinẽ & fœlicitatem supernaturalẽ vocauerat)per homines sua prouidẽtia implere decreuerat. & eos angelis in superna fœlicitate equare disposuerat. Eã ob rẽ homioibus,suis naturalibus viribus bene vtẽtibus,sua ineffabili clemẽtia, seminaria quędã ad illã supernã fœlicitatẽ cõducẽtia(quæ Theologi gratiã,virtutes infusas,& dona nuncupãt)impartiri dignatur. Congruum igitur est,vt postquàm de seminariis naturalibus virtutum acquisitarum diximus:nõnulla de seminariis & mediis,quibus ad fœlicitatẽ supnaturalẽ homo puenire potest,dicamus & tractemus:& quæ in sacris literis & doctorib' ab Ecclesia approbatis,diffusè tractata inuenimus, instituorio more pstringamus.

DE GRATIA DIVINA.

CAPVT IX.

A AD intelligẽdum mysterium Gratiæ Dei,supponẽdum est ex D.Tho. quòd secundum nostrum modum loquẽdi gratia tripliciter accipi cõsueuit. Vno modo pro dilectione alicuius,sicut cõsueuimus dicere,quòd iste miles habet gratiã Regis,quãdo Rex diligit eum,& habet illum gratum. Secundò accipitur pro dono gratis dato:& secũdum hoc cõsueuimus dicere,Hãc gratiã fecit mihi Rex,cùm dedit aliquod donum. Tertiò pro recompensatione siue recognitione beneficij gratis dati:& secundum hoc dicimur gratias agere beneficiorum. Istorum trium modorum secundus pẽdet ex primo,& tertius ex secundo. Ex amore enim quẽ aliquis habet erga alium quẽ habet gratũ,procedit quod aliquid ei gratis impendat:& ex beneficiis exhibitis procedit gratiarũ actio. Quoad duo vltima,manifestum est φ gratia dicit aliqd reale in eo qui accipit gratiã.s.donum gratis datũ,& huius dooi recognitio. Sed quod ad primum attendẽda est differentia inter amorẽ siue dilectionẽ Dei,& amorẽ & dilectionẽ hominis:quæ nil aliud est,quàm velle alicui bonum. Er cùm voluntas Dei beneplaciti sit semper efficax,& omnia possit:sequitur quòd quãdo Deus diligit aliquẽ,& vult ei aliquod bonum, statim profluit à Deo illud bonum in dilecto. Sed homo nõ habet semper voluntatem efficacem, neque omnia potest: quia voluntas hominis non est infinita,& mouetur ex bono quod est in rebus: hinc est φ volũtas hominis non causat totaliter rei bonitatem,sed supponit ipsam vel in parte vel in toto. Cõsequẽs igitur est,quòd ad quamlibet Dei dilectionem sequatur aliquod bonum in creatura,quod potest dici Gratia.¶ Dilectio autem Dei ad creaturam diuersificatur secundum diuersitatem donorum. Et quia dona sunt duplicia:quędam sunt naturalia : quędam verò supernaturalia:ideo dilectio Dei est duplex:quædam est communis,qua omnia diligit & vult ea habere bona naturalia, vnde Sap.11. Diligis omnia quæ sunt:& nihil odisti eorũ quæ fecisti. Et sic omnia bona naturalia omnium creaturarum possunt dici gratuita,& ex gratia Dei, largè loquendo de ipsa : quia gratis ea dat.& conseruat:vltra omne debitum creaturæ. Nã vt D.Iaco.ait:Omne datum optimum,& omne donum perfectum,desursum est,descendens à patre luminum,& Apost. Quid habes quod nõ accepisti?& alibi, Quoniam per ipsum,& in ipso,& ex ipso sunt omnia. Alia est dilectio Dei specialis,secundum quam trahit rationalem creaturã supra conditionẽ suæ naturæ, ad participationem diuini boni,quia secundum hanc dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternum , quod est ipsemet:qui est bonum simpliciter,& ideo secundum hãc dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternũ,quod est ipsemet:quiest bonũ simpliciter,& ideo secundum hãc dilectionem dicitur diligere simpliciter. Et sic patet φ per hoc φ dicitur homo gratiã habere, significatur quoddã supnaturale donũ homini à Deo gratis prouenięs. Et sic accipitur gratia propriè & strictè.& hoc modo cõmuniter in sacris literis & apud theologos accipitur:licet aliquãdo accipiatur,p ęterna dilectione dei,quę est ipsemet deus. Eph.1. Prędestinauit nos in adoptionẽ filiorũ,in laudẽ gratię suę.

1.2.q.100. art.1.

Iacobi 1. 1.Cor.4. Rom.11.

§. 1. DE GRATIA GRATIS DATA.

B GRatia Dei pro dono supernaturali accepta,diuiditur in gratiã gratis datã,& in gratiã gratũ facientẽ. Gratia gratis data est donum supernaturale gratis collatum rationali creaturæ,sine meritis,disponẽs ad propriã vel alterius salutẽ:vt prophetia,& gratia miraculorum:quibus si homo bene vtatur, disponitur ad beatitudinẽ propriã. Si verò malè vtatur , Spiritus sanctus ordinat in salutẽ aliorũ. Hæc gratia gratis data differt à gratia gratũ faciẽte,primò : quia hæc potest stare cum peccato mortali & sine charitate,iuxta illud Apost. Si linguis hominũ loquar & angelorum. charitatem autẽ nõ habuero,factus sum velut æs sonans,& cybalum tinniens. Et si habuero prophetiam,& nouero mysteria omnia, & omnem scientiam : charitatem autem non habuero, nihil sum. Gratia autem gratum faciens non potest stare cum peccato mortali aut originali neque sine charitate:quia implicat contradictionẽ,quòd aliquis gratus sit, & habeatur odio:quod sit per peccatum mortale,iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius. Secundò differt:quia per gratiã gratum facientem Spiritus sanctus hominem inhabitat,iuxta illud, Nescitis quia templum Dei estis,& Spiritus sanctus habitat in vobis? Quod non facit per gratiam gratis datam, quæ stat cum peccato mortali. Tertiò differt:quia gratia gratum faciens est habitus permanens : gratia autem gratis data non est habitus permanens,sed quædã motio specialis,siue instinctus Spiritus sancti.

1.2.q.111.ar.1.

1.Cor.13.

Sap.14. 1.Cor.13.

Ver. 1. DE MVLTIPLICITATE GRATIAE GRATIS DATAE.

C DIuus Paul.diuidit gratiã gratis datã in nouẽ.s.in sermonẽ sapiẽtiæ,sciẽtiæ,fidei,in gratiã sanitatũ,operationis,virtutum,prophetiæ,linguarum, interpretationis sermonum, ministra-

D.Tho. 1.Cor.12.

tionem siue officiorum. Aduertendum tamen est, q Apost.ibi nō accipit sapientiā & scientiā (quæ sunt dona Spiritus sancti) neq; fidem, vt est virtus Theologa: sed pro gratiis gratis datis, quæ non sunt habitus permanentes, sed speciales motiones & instinctus Spiritus sancti, quo mouentur homines ad manifestationem spiritus, vnde nō dixit Apost. Alij datur sapientia, alij scientia, alij fides: sed sermo sapientiæ, sermo scientiæ, & sermo fidei: debet ergo sic Apost. intelligi: Alij datur sermo sapientiæ: hoc est, specialiter mouetur, & datur ei facultas vtendi dono sapientiæ, si sit in gratia: & si nō sit, datur facultas vt abundet sermone, & persuadere possit per causas altissimas ea quę pertinent ad manifestationem diuinorum. Alij datur sermo scientiæ: hoc est, mouetur & datur ei facultas manifestādi ea quæ sunt Dei per creaturas. Alij datur sermo fidei: hoc est, mouetur & datur ei facultas manifestādi ea quæ sunt Dei per creaturas. Alij datur sermo fidei: hoc est, mouetur specialiter & datur facultas persuadendi 12. articulos fidei. Nō enim omnes qui sunt in gratia, & habent fidem & dona sapientiæ & scientiæ, hæc possunt. Alij datur gratia sanitatum: hoc est, mouetur ad sanādum p tactū vel per aliquā applicationem vel orationem, vt his qui sanati sunt, & his qui sanatos vidēt, per beneficiū sanitatis persuadeatur credere. Alij operatio virtutū: hoc est, alius
Exod.14. mouetur à Spiritu sancto ad operāda aliqua magna exterius: vt cùm mare diuiditur: sicut factum
Iosue 10. fuit tempore Moysi, & cum sol & luna steterūt in cælo, tēpore Iosue. Vnde Gal.3. Qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Alij prophetia: hoc est, mouetur à Spiritu sancto ad dicendum ea quæ solus Deus cognoscere potest. Alij datur discretio spirituum: hoc est, mouetur ad discernendū an hi qui loquūtur, moueātur à spiritu charitatis, vel à spiritu inuidiæ, & hoc ad veritatem manifestandā. Alij genera linguarū: hoc est, mouetur ad loquendū diuersis linguis, vt audientes facilius persuadeātur. Alij interpretatio sermonum: hoc est, datur facultas interpretādi & clarè exponendi passus difficiliores sacræ scripturæ. Gratiæ ministrationū & officiorū sunt potestates & iurisdictiones ac etiā ordines, qui licet habeant aliquid positiuū & permanens, s. pro materiali, vtpote characterem: executio tamen cōsistit in motione. Omnes istæ gratiæ gratis datæ fuerunt eminenter, & nō ad mensurā, datæ soli Christo tanquā capiti, & nō omnes singulis membris eius. Sicut enim in capite naturali ponuntur omnes sensus, & non in aliis membris: sic & omnes gratiæ gratis datæ, in Christo. Singulis autem membris diuidit Spiritus sanctus prout vult.

Ver. 2. DE PROPHETIA.

2.2.q.171. QVia inter gratias gratis datas prophetia videtur nobilior, cum cōprehendat omnia quę pertinēt ad cognitionem, locutionē, ac operationem: ad quæ tria omnes gratiæ gratis datæ ordināntur, & de ea amplior est sermo in sacris literis, ac circa eā plures difficultates insurgunt: ideo aliquid de ea nobis dicendum est. Prophetia idē sonat quod visio siue cognitio earū rerū, quę procul sunt & remotæ ab hominum cognitione. vnde prophetia dici potest à pro, quod est procul, &
In lib. Etym. phanos, quod est apparitio, quia eis aliqua quæ sunt procul, apparent. Et ideo dicit Isid. q in anti-
1. Reg.9. quo testamēto propheta appellabatur Videns. Vnde olim in Israel sic loquebatur vnusquisq; ad proximū, vadēs cōsulere Deū: Venite, eamus ad Videntē. Qui enim propheta dicitur hodie, olim vocabatur Videns. Gentiles autem appellabāt eos Vates, à vi mentis. ¶ Propheta multipliciter accipitur in sacris literis. Primò p eo qui annūtiat, legit, vel cātat dicta prophetarū, & hoc modo ac-
D Tho. cipitur 1.Reg.19: Num Saul inter prophetas? Et hoc modo clerici legētes vel cātantes dicta pro-
1.Cor.14. phetarum, possunt dici prophetæ, sed valde largè. Secundò pro eo qui habet intellectuale lumen, etiā ad explanādas visiones imaginarias, siue sibi siue alteri factas, vel ad exponēda dicta prophetarū, vel scripturas Apostol. Et hoc modo propheta dici potest omnis qui interpretatur & exponit scripturas sacras. Quia eodē spiritu interpretātur, quo editæ sunt. Sic Ioseph interpretatus somniū Pharaonis: & Daniel, Nabuchodonosoris, dicūtur prophetæ. Similiter Salomō & Dauid inquātum habuerunt lumē intellectuale ad clarè & subtiliter intuēdum diuina. Nā visio Dauid intellectualis tātum fuit. Et sic doctores, qui hodie syncerè & catholicè interpretātur sacrā scripturā, possunt dici prophetæ. Vnde Ephes. 4. Et ipse dedit quosdā quidē Apost. alios autem Prophetas, alios Euāgelistas, alios Pastores & Doctores ad cōsummationem sanctorum: Sic etiā accipitur 1. Cor. 14. Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Nā qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & infrà dicitur: Qui prophetat, Ecclesiā Dei ædificat. Tertiò accipitur pro illo qui cognoscit & prænuntiat mysteria incarnationis, & sic accipitur Mat.11. Omnis enim lex & prophetæ vsq; ad Ioānem. Quartò accipitur propheta propriè pro eo qui præcognoscit, intelligit, & prænuntiat futura cōtingentia, seu ea quæ soli Deo sunt nota, & ad eorū cōfirmationē miracula operatur. Et sic accipitur Deut.34. Et non surrexit vltrà propheta in Israel, sicut Moyses, quē nosset Dominus facie ad faciē, in omnibus signis atq; portentis, quę misit p eū, vt faceret in terra Aegypti. Et sic Helias, Helisæus, & alij quāplurimi fuerunt prophetæ. ¶ Ad prophetā autē, propriè accipiendo, quatuor requiruntur. Primū est visio siue cognitio vera & infallibilis, ænigmatica tamen, futurorū cōtingentium, siue eorū quæ soli Deo nota sunt, siue sit p imaginationē, siue p intellectū. Ex quo sequitur primò, q Christus nō fuit propheta eo modo quo cæteri: Quia omnia clarè vidit in verbo & in propria persona. Licet secundum rationem inferiorem & inquātum viator, fuerit dictus propheta, Deut. 18. Prophetā suscitabo eis de medio fratrū tuorum similē tui. Alij dicunt q nō verè sed similitudinariè. Sicut enim in beatis propter coniunctionem nō potest esse prophetia, quæ distantiā importat: sic nec in Christo: Quia eius ratio infe-
Angeli non sunt prophetæ. rior nō est alia à superiore, quæ est vnita verbo. Secūdò sequitur q Angeli nō sunt prophetæ, cùm non habeant ænigmaticam cognitionem: quāuis superiores inferioribus aliqua futura reuelent,

vsque

vsq; ad diẽ iudicij. Tertiò ſequitur quòd in patria non erit Prophetia, ſicut nec fides. Vnde 1.Cor. 13. Siue Prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt. ¶ Secundum requiſitum eſt lumen intellectuale ſiue intellectio. Vnde Dan.10. Intelligentia opus eſt in viſione. Ex quo ſequitur quòd neque Pharao, neque Nabuchodonoſor. Prophetæ dici debent (licet futura contingentia prædixerint) cum ipſi nõ intellexerint. Eadem ratione nec Cayphas, licet dicatur prophetaſſe. Ioh.11. quia non intelligebat quæ dicebat. Vnde dicitur: Hoc à ſemetipſo nõ dixit: ſed cùm eſſet põtifex anni illius, prophetauit, materialiter duntaxat ¶ Tertium quod requiritur, eſt audacia & facultas pronuntiandi ea quæ reuelãtur à Deo ad hoc enim Deus reuelat aliqua, vt aliis denuntientur. Vnde Hier.1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ex hoc ſequitur ꝙ prophetia nõ competit mutis. ¶ Quartum requiſitum, eſt operatio verorum miraculorum, quæ ſunt ad certitudinem & teſtimoniũ veritatis prophetiæ. Ex his ſequitur primò, quòd prophetia propriè & ſimpliciter dicta, fit per ſolam diuinã reuelationẽ, miniſterio bonorum angelorum factã, cùm ſolus Deus poſsit futura contingentia certitudinaliter ſcire & reuelare. Et quia (vt dicitur 1.Cor.2 Nemo cognouit quæ ſunt Dei, niſi ſpiritus Dei, vel illi qui habent ſpiritum Dei, & dæmones nõ habeant ſpiritum Dei, ſequitur quòd nõ poſsint eſſe cauſa prophetiæ etiã inſtrumentalis, ſicut boni angeli: quãuis dæmones quędam cognoſcãt ſua naturali cognitione, quæ homines nõ cognoſcunt, & ſic ſunt remota & procul ab hominibus, quibus dæmones poſſunt reuelare. Tales quibus dæmones aliquid reuelãt, nõ dicuntur in ſacris literis prophetæ ſimpliciter, ſed cum additione, putà falſi prophetæ, vel pſeudoprophetæ, vel prophetæ idolorum. Vnde D.Aug. dicit. Cum malus ſpiritus accepit homines. ſ. in hac via, aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falſos prophetas. Sequitur ſecundò, aſtrologos aliqua futura prænuntiantes, nõ dicendos prophetas: Quia non prænuntiãt certitudinaliter contingentia, imò nec neceſſaria infallibiliter, cum poſsint à Deo impediri. Et (vt Caſsiod. dicit) prophetia eſt inſpiratio vel reuelatio diuina, rerum euentus immobili veritate denuntians, quod intelligendum eſt de prophetia abſoluta ſiue prædeſtinationis, in qua Deus reuelat, ſicut cognoſcit ea in ſeipſis, inquantum. ſ ipſa præſentialiter intuetur: & talis ſemper impletur, & ſic infallibiliter eueniunt, vt cum dictum fuit Eſa.7. Ecce virgo cõcipiet, &c. Secus eſt de prophetia comminatoria, quæ à glo. ſup. Mat.1. dicitur præſcientiæ, quæ (vt dicit) nõ ſemper impletur: in qua Deus reuelat futura, ſecundum quòd cognoſcit ea in cauſis ſuis, quę non ſic determinata ſunt, quin poſsint impediri, & tunc quandoque aliter euenit. Nec tamen propter hoc prophetiæ ſubeſt falſum: Quia ſenſus prophetiæ eſt quòd inferiorum ſiue naturalium cauſarum diſpoſitio hoc habet, vt talis effectus eueniat. Et ſecundum hoc intelligitur verbum Eſa. Diſpone domui tuæ, quia morieris & non viues, hæc indiſpoſitio corporis tui ad mortem ordinatur: & ſecuta fuiſſet, niſi Deus propter pœnitentiã eius impediuiſſet. vnde additi ſunt vitæ eius 15. anni. Sic etiam intelligitur illud Ionę. Adhuc 40. dies, & Niniue ſubuertetur. Senſus enim eſt: Demerita Niniuitarũ exigunt, vt Niniue ſubuertatur. Sic pariter intelligendæ ſunt omnes prophetiæ de futuro, in quibus fit mentio de aliquo malo vẽturo. ſ. ſi nõ faciamus pœnitentiã ſicut Niniuitæ. Quia tunc verificatur illud Hiere. 18. Si pœnitentiã egerit gens illa à malo ſuo quod locutus ſum aduerſus eam: agam & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui vt facerem ei. Dicitur enim Deus pœnitere metaphoricè, inquantum ad modum pœnitentis ſe habet. ſ. prout mutat ſententiam ex parte noſtri, quamuis non mutet cõſilium. vnde D.Ambr. Deus nouit mutare ſentẽtiã. ſi tu mutaueris & correxeris delictũ.

Cayphe propheta. *2.2.q.172. art.5.* *12 ſuper Gen. ad lit.* *2.2.q.171. ar.6. ad.2.* *Eſa.38.* *4. Reg.20.* *Ionæ 3.* *Deus cur pœnitere dicatur.*

Ver. 3. DE MODO PROPHETICAE COGNITIONIS.

B Prophetica cognitio nõ fit per viſionem diuinæ eſſentiæ. ſaltem per modum permanentis: licet fieri poſsit per modum trãſeuntis, vt in Moyſe, & D.Paulo in raptu. Et quãuis talis cognitio nõ fit procul ex parte ipſius cognitionis, tamen bene ex parte ipſius cognoſcentis: quia procul à ſenſibus, quibus in ea vti nõ poteſt, iuxta illud, In corpore vel extra corpus, neſcio, Deus ſcit. Itẽ quia nõ eſt in vltimã perfectionem totaliter adductus. Quãdiu enim ſumus in hoc. ſ. mortali corpore, peregrinamur à Domino. Ad ſciendum autem quomodo fiat cognitio prophetica, ſupponendus eſt modus cognitionis naturalis, quæ inchoatur à ſenſibili exteriori, à quo ſenſus exterior recipit ſpeciem & trãſmittit illã ad imaginationem ſiue phantaſiã, deinde ſpecies phantaſmatum per lumen intellectus agentis illuſtratę offeruntur intellectui poſsibili, qui recipit ſpeciẽ intelligibilem, per quã intelligit Sed nõ ſolum ſpecies rerum ſenſibilium in imaginatione & phantaſia exiſtentium, ſecundum ordinẽ quo percipiuntur à ſenſu exteriori. poſſunt immutare intellectum poſsibilem, ſed etiã prout exiſtẽtes in phãtaſia trãſmutãtur. Quod cõtingit dupliciter: vel p corporalem trãſmutationẽ, vt accidit in dormiẽtibus & furioſis: vel etiã prout diſponuntur & ordinãtur per imperiũ rationis ad id quod intelligendum eſt. Et ſic ſecũdum diuerſam ordinationem phantaſmatum reſultãt in intellectu poſsibili diuerſę ſpecies & repręſentationes, & diuerſa iudicia ſecundum virtutẽ intellectualis luminis, hoc eſt intellectus agẽtis. His ſuppoſitis ſciendũ eſt quòd quãdo Spiritus ſanctus mouet aliquẽ ad prophetiã, ſiue ad cognitionem occultorũ, quę naturali lumine cognoſci nõ poſſunt, imprimit & ſuperaddit intellectui agẽti maius lumen ſpirituale per modũ trãſeuntis, quod nõ mouet neq; illuminat, niſi quãdiu prophetica viſio durat. Et mediante lumine ſuperaddito, immutat intellectũ prophetæ, aliquãdo ſpecies acceptas à ſenſibilibus ordinãdo & illuſtrãdo, aliquãdo ſpecies nõ ſenſatas imprimendo: vt ſi in phãtaſia cæci nati imprimeret ſpecies colorũ. Et vtroq; horũ duorũ modorũ dupliciter: vno modo dormiẽdo: vt apparuit D. Ioſeph. In quo caſu certum facit prophetam poſt tale ſomnium, quòd iudicium ſequens illam

2.2.q.173. art.1. *2.Cor.12.* *2.Cor.5.* *art.2.* *Prophetica cognitio.* *Matth.2.*

1.super Gene. ad lit. ordinationem, certo est à Deo vt D.Aug.dicit. Vnde Hiere. In veritate misit me Dominns ad vos, *Hier.26.* &c. Et per hanc certitudinem quæ manet in vigilia, discernũt cogoitiooem propheticam ab aliis somniis. Secundò in vigilia ordinat vel imprimit species in phãtasia, & hic modus est perfectior. Nam arguit impressionem siue influxum maioris luminis, cùm in vigilia sit maior occupatio viriom animæ. Et iterũ io vigilia Spiritus saoctus operatur multis modis: Primò ordinando species *Dan.5.* acceptas à sensibus præsente obiecto sensato: vt Danieli, qui vidit scripturã, Mane, Thecel Phares. Secundò non videndo exterius obiecta specierum ordinatarum in phantasia: vt Hieremi. qui vidit ollam succensam à parte Aquilonis. Tertiò imprimendo species intelligibiles in intellectu possibili sine phãtasmate: sicut patet in his qui accipiunt, vt Salomon & Apostoli. Quartò imprimendo lumen intelligibile cum speciebus requisitis ad iudicandum ea quę ab aliis visa sunt: sicut *Gen.38.* Ioseph, qui declarauit somnium Pharaonis, & Apostoli, quibus Christus aperuit sensum vt intel- *Luc.24.* ligerẽt scripturas. Et ad hoc propriè pertioet interpretatio sermonum, quæ est species Prophetiæ. Quintò illuminando ad iudicãdum ea quæ cursu naturali homo apprehendit. Sextò illuminãdo ad iudicãdum veraciter & efficaciter ea quæ agenda sunt, iuxta illud Esa.63. Spiritus Domini ductor eius fuit. Ex his apparet quòd vndecim modis potest haberi cognitio Prophetica. Primò in raptu, secũdò & tertiò dormiẽdo, & duobus modis in vigilia, p ordinatiooẽ specierũ in imaginatiooe, & sex modis per species iotelligibiles, hi omnes modi reducũtur ad duos, qui tãgũtur Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, aut per somniũ loquar ad illũ.

Ver. 4. DE EXCELLENTIA GRADVVM PROPHETIAE.

2.2.q.174. art.3. GRadus Prophetiæ dignitatem principaliter accipiunt à lumine Prophetiæ, & ex cõsequenti A à speciebus & aliis circunstantiis. Ex quo sequitur primò, q̃ Apost. fuerunt Prophetæ excel- *2. Pet.1.* lentiores Prophetis aotiqui testamenti: qui habuerunt maius lumen, hoc testatur D.Petr. Et habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui benefacitis attendeotes, sicut lucernæ lucenti in loco caligiooso, donec dies elucescat, & lucifer oriatur. Ex quo apparet quòd Prophetia etiã in oouo testamento est ænigmatica & distãs. Est tamen cognitio clarior & perfectior, quàm io veteri testamento. Et ideo ministri noui testamenti pręferuntur omnibus Prophetis aotiqui. Vnde Mat.11. D.Ioannes Baptista dicitur à Christo plusquàm Propheta, & maior inter natos mulierũ, qui fue- *2.Cor.3.* ruut ante eum. Ideo D.Paul. pręfert ministror noui testamenti ipsi Moysi, dicens. Nos verò reuelata facie gloriam Domini speculãtes, trãsformamur à claritate in claritatem, tãquam à Domioi *Ephes.3.* spiritu, & alibi, Aliis generationibus uon est agnitum filiis hominum. s. mysterium Christi, sicut nunc reuelatum est saoctis Apostol. eius & Prophetis in spiritu. Inter Apostol. autem in cognitio- *2.Cor.12.* ne Prophetica excellentior fuit D.Paul. Ideo antooomaticè dicitur Apostol. qui raptus fuit vsque *Psal.118.* ad tertium cælum quod de aliis nõ legitur. Inter Prophetas verò antiqui testamenti licet Dauid in aliquo excesserit. Moysen: quia plura cognouit, & magis distinctè quàm Moyses, de mysteriis incarnationis Christi Ideo dicebat, Super seoes iotellexi: Moyses tameo simpliciter & absolutè *Moyses eximius Prophetarum antiqui testamenti. 12. super. Gen. ad lit.* dicitur Eximius Prophetarum, quod patet ex quatuor quę requiruntur ad Prophetã. s. cognitio, intellectio, denuntiatio, & cõfirmatio per miracula. Moyses enim vidit diuinam essentiam, sicut D.Paul. in raptu, vt D.Aug. ait. Vnde Numer.12. Palàm & non per ænigmata Deum videt. Secundò quantum ad imaginariam cognitionem, quia ad nutum habebat illam. Et nõ solum audiebat verba, sed etiam in specie Dei videbat loquentem exterius. Vnde dicitur Exod.33. quòd loquebatur ei Dominus (s. per angelum) facie ad faciem: sicut solet loqui homo ad amicum suum. Tertiò, quantum ad denuntiatiooem: quia loquebatur populo ex parte Dei, quasi de oouo legem propo- *Malac.4.* uens. Alij autem in persona Dei, vt iodocentes ad obseruationem legis Moysi. Vnde Malac. Mementote legis Moysi serui mei. Quartò, quantum ad operationem miraculorum. Vnde Deut. vlt. dicitur, Non surrexit vltra Propheta in Israel sicut Moyses, quẽ nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum vt faceret in terra Aegypti, Pharaoni & ser- *Iosue 10.* uis eius, vniuersæque terræ illius. Et quamuis aliqua miracula aliorum, putà Iosue & Esaiæ fue- *Esa.38.* rint maiora quãtum ad substaotiã facti: non tamen fuetuot maiora secundum modum faciendi. Quia miracula Moysi facta sunt toti populo, & multo plura fecit quàm alij. Nec obstat quod dicit Gl. in principio Psalterij, quòd Dauid dicitur Propheta per excellentiam: quia debet intelligi secundum quid, & non simpliciter. Prophetia enim Dauid ex propinquo attigit visionem Moysi, quantum ad visionem intellectualem: quia vterque accepit reuelationem intelligibilis & supernaturalis veritatis, absque imaginaria visione. Visio tamen Moysi fuit excellentior, quantum ad cognitionem diuioitatis. Dauid verò plenius cognouit & expressit mysteria iocarnationis Christi. Non tamen legimus Dauidem fecisse miracula, saltem tanta & adeò magna, sicut Moyses.

Ver. 5. DE PROPHETARVM DISCRETIONE.

1.Ioan.4. DIscerocẽdi sunt Prophetæ à nõ Prophetis, & veri Prophetæ à falsis: nec omni spiritui creden- B *2. Cor.11.* dum est: sed probandũ est an ex Deo sit. Nã Satanas uõnũquã se trãsfigurat in angelũ lucis. Ex quo sequitur quòd nõ tenemur credere cuicunq; dicenti se esse Prophetã, neque etiam omnibus his quæ Prophetæ recepti loquuntur: cùm possint spiritu proprio loqui. Vnde Deut.18. Si tacita cogitatione respõderis, quomodo possum intelligere verbum quod Dominus nõ est locutus? Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini propheta ille prędixerit, & nõ euenerit: hoc Dominus nõ est locutus: sed per tumorem animi sui Propheta cõfinxit. Idcirco nõ timebis eum. Vnde dicunt communiter doctores, quòd quicunque asserit se esse Prophetã, vel se ad aliquid à Deo missum,

missum, debet probare vel authoritate sacræ scripturæ: vt fecit D. Ioannes Baptista, dum interrogaretur quis esset: respondit, Ego vox clamantis in deserto. Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias Propheta. Et Christus etiã hoc modo se probauit esse missum à Deo: Scrutamini, inquiens, scripturas, quia vos putatis in illis vitam æternam habere & illę sunt quæ testimonium perhibent de me. Vel debet probare miraculo: Et ideo cùm Dominus mittere vellet Moysen in Aegyptum ad Pharaonem & filios Israel, vt crederent ei, dedit illi signum, quo conuerteret virgam in colubrum. Hoc etiam modo probauit Christus se missum à Deo, Ioannis 5. Opera quæ ego facio, illa testimonium perhibent de me. De his in c. cùm ex iniuncto, extra de hæret: vbi gl. super verbo, miraculi, dicit: Nec statim per miraculum credendum est: quia quandoque miracula fiunt per malos & falsos prophetas. Vnde Mat. 24. Surgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna & prodigia: ita vt in errorẽ inducãtur (si fieri potest) etiã electi, subdit: Nolite credere. Vnde dicendum est miracula, saltẽ æstimata, nõ sufficienter probare Dei missionem, præsertim cùm quis prædicat cõtra fidẽ iam receptam, aut bonos mores, aut vniuersalis Ecclesiæ determinationẽ, siue eius vniuersalem ritũ aut cõsuetudinẽ: vt dicit D. Tho. super illud Rom. 10. Quomodo prędicabunt nisi mittantur? & allegat illud Deuter. 13. Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit, quod locutus est, & dixerit, Eamus ad Deos alienos: nõ audies verba illius. Et D. Paul. Gal. 1. Sed licet nos aut angelus de cælo euãgelizet vobis pręter quàm quod euãgelizauimus, anathema sit. Et nũc iterũ dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis (hoc est contra id quod accepistis) Anathema sit. Vnde manifestè apparet, Lutheranis & aliis nouis hæreticis, qui annuntiant & prædicant contra fidem receptã, & bonos mores, ac Ecclesiæ determinationem, nullo modo esse credendum, etiam si miracula facerent. Omnia enim miracula quæ sunt contra fidem receptã aut bonos mores, sunt falsa: cùm Deus (qui est veritas per essentiam, vt habetur Ioan. 6. Ego sum via, veritas, & vita) non possit esse testis falsitatis. Ioan. 1. Ioan. 5.

Ver. 6. DE HONORE PROPHETIS EXHIBENDO.

C Qvum honor sit testimonium & præmium virtutis & excellẽtiæ, vt dicit Philos. & prophetia importet excellentiã: consequens est prophetas esse honorandos. Vnde Christus reprehendens cõciues suos, dicebat: Nemo propheta acceptus est sine honore, nisi in patria sua. Et D. Paul. dicebat: Spiritũ nolite extinguere, & prophetias nolite spernere. Si quæratur quomodo honorandus sit propheta: Dicendum quòd tripliciter. Primò, eum benignè & humanè recipiendo. Nam Christus recipientibus prophetas mercedem promisit dicens: Qui recipit prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ recipiet. Quod nõ est intelligendum simpliciter & æqualiter, sed proportionabiliter, secundum proportionem receptionis. Secundò honorãdus est, de bonis temporalibus ei ad sustentationem vitæ, nempe victum & vestitum ac alia necessaria ministrãdo. Vnde Gal. 6. Cõmunicet autem is qui catechizatur (hoc est docetur & eruditur) ei qui se catechizat, in omnibus bonis. Quis enim propriis stipẽdiis militat vnquam? & infra: Qui in sacrario operantur, de his quę in sacrario sunt, edũt. Et Christus, Dignus est mercenarius cibo suo. Tertiò & principaliter honorari debet, fidem ei adhibendo, & eius reuelationibus credẽdo, cõsiliisq; obediẽdo. Vnde Esa. conquerens dicebat: Quis credidit auditui nostro? De priuatione huius honoris querebatur Christus Marci 6. vbi etiam pœna inhonorationis scribitur: Et non poterat virtutem vllam facere, nisi paucos infirmos impositis manibus curauit, & mirabatur propter incredulitatẽ illorũ. 4. Ethic. Marc. 6. 1. Thess. 5. Mat. 10. Propheta honorandi. 1. Cor. 9. Mat. 10. Esa. 53.

Ver. 7. DE RAPTU SIVE ECSTASI.

D Raptus (prout est gratia gratis data) est eleuatio mentis à spiritu diuino, ad aliqua supernaturalia cõtemplãda, cũ abstractione à sensibus, secundum illud Ezech. 8. Spiritus eleuauit me inter cælũ & terrã. Hic raptus dicitur Ecstasis. Vnde Gl. super illud Psal. Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax, ait: Dicitur hic ecstasis, cùm mens nõ pauore alienatur sed aliqua inspiratione reuelationis sursum assumitur. Hoc modo rapti multi sunt, sed differẽter. Aliqui, vt cõtemplarentur diuinã veritatẽ per similitudines quasdã imaginarias. Et talis fuit excessus mentis, qui cecidit super D. Petrum. Alij, vt cõtemplarentur diuinã veritatem per intelligibiles affectus: sicut fuit excessus Dauid. Alij, vt cõtemplarentur eam in diuina essentia, & talis fuit raptus D. Paul. ac etiã Moysi, & satis cõgruenter: Nam sicut Moyses fuit primus doctor Iudæorum, ita D. Pau. Gentium. Vnde D. Aug. dicit: Ipsa Dei substantia à quibusdam videri potuit, sicut à Moyse & Paulo. Quod intelligendum est per modum transeuntis & cum abstractione cognitionis sensuum, & sic interpretandæ sunt authoritates quæ in oppositum adduci possunt, sed de his amplius infrà, cap. 14 ver. 6. 2.2.q.175. Psal. 115. Act. 10. In lib. de Vid. Deo.

Ver. 8. DE GRATIA ET DONO LINGUARUM.

E Qvum Apost. & alij discipuli Christi fuerint ad hoc electi, vt per vniuersum mundũ discurrentes, fidem prædicarent, secundũ illud: Euntes in mundũ vniuersum, docete omnes gentes, &c. & nõ erat cõueniens quòd qui mittebãtur ad alios instruendos, indigerent ab aliis instrui qualiter aliis loquerentur, nec cùm essent pauperes, reperissent de facili qui eorum verba fideliter interpretarentur, vel aliorum verba eis exponerẽt. Ideo cõueniens fuit eis subueniri per gratiam siue donum linguarũ. Vnde Act. 2. Repleti sunt omnes spiritu sancto, & cœperũt loqui variis linguis, &c. Et quãuis fieri potuisset vt vna lingua loquentes, ab omnibus intelligerẽtur, aut omnes alias linguas intelligerent: cõuenientius tamẽ fuit ipsos omnibus linguis loqui: quia hoc pertinebat ad perfectionem scientiæ illorum, per quam non solùm loqui, sed etiam intelligere poterant, 2.2.q.176. Mat. vlt.

quæ ab aliis dicebantur. Si autem omnes vnam linguam eorum intellexissent, vel hoc fuisset per scientiam illorum qui eos loquentes intelligerent, vel fuisset quasi quædam illusio, dum eorũ verba aliter ad aliorum aures perferrentur, quàm ipsi ea proferrent. Vnde Gl. Act. 2. dicit: Maius miraculum factum est, quòd ipsi omnium linguarũ generibus loquerentur, & Apost. Gratias ago Deo
1.Cor.14 meo quòd omnium vestrum lingua loquor. s. sufficienter quantum requirebat doctrina fidei: nõ autem quantum ad omnia quæ per scientiam acquisitam cognoscuntur, inquantum quædam superadduntur arte humana ad ornatum & elegantiam locutionis. Vnde Gl. Hebr. 1. dicit: Non est mirandum quòd Apost. in epist. ad Hebræos maiore eluceat facundia: cum naturale sit vnicuiq; plus in sua quàm in aliena lingua valere. Cæteras enim epistolas peregrino, hoc est Græco sermone composuit. Hoc dono licet Christus perfectissimè donatus fuerit: non tamen oportuit ipsum omnibus linguis loqui: quia solum vni genti prędicaturus erat. Nunc autem hoc donum non datur omnibus qui Spiritum sanctum recipiũt: quia iam ipsa Ecclesia (vt D. Aug. ait) linguis loqui-
1.Cor.13. tur omnium. Post resurrectionem tamen generalem diuersitas linguarum cessabit, vt Apost. dicit, & sola prima qua loquebatur Adam (quæ, vt communiter dicitur, est Hebræa) manebit, in qua Sancti (vt Psal. ait) in secula seculorum laudabunt Deum.

§. 2. DE GRATIA MIRACVLORVM.

2.2.q.178. GRatiam miraculorum ordinauit Deus in Ecclesia ad sermonis prolati confirmationẽ & credibilitatem. Vnde Marc. vlt. Domino cooperante, & sermonẽ cõfirmãte, sequentibus signis. ▲
Sap.8. Deus enim qui suauiter disponit omnia, hominem circa supernaturalia dirigere voluit modo suę naturæ congruenti. Naturale autem est hominum cognoscere veritatem intelligibilem per effectus. Ideo sicut homo ductu naturalis rationis potest peruenire ad notitiam Dei, vt est principiũ & author naturæ, per naturales effectus: ita voluit Deus ipsum p supernaturales effectus (qui dicuntur miracula) induci in aliquam supernaturalem cognitionem credendorum. Gratia miraculorum non est aliquis habitus, neque aliqua qualitas permanens in anima, cùm aliquando fit in
4.Reg.13. corpore mortuo: sicut legimus quòd quidam proiecerunt cadauer in sepulchrum Helisæi, cuius cùm tetigisset ossa, reuixit homo, & stetit super pedes suos: quia tunc instinctu diuino mota sunt ossa. Sic plerunque cõtingit in reliquiis sanctorum, quæ à Deo vt instrumenta mouentur. Ideo illa motio non est qualitas permanens, sed fluens, & sic mens Prophetæ mouetur instinctu diuino ad aliquid supernaturale cognoscendum: ita etiam qui miracula facit, mouetur instinctu diuino ad aliquid supernaturale faciendũ. s. miraculũ, quod Deus sua virtute facit, aliquãdo postulatione
Act.9. siue oratione præcedẽte: vt cùm D. Petr. suscitauit Tabitham, aliquãdo verò nulla oratione præcedente, sed Deo ad nutum hominis operãte: sicut cùm D. Petr. Ananiã & Sapphiram increpãdo, morti tradidit. Vnde D. Greg. in 2. Dialogorum dicit, q Sancti aliquando ex potestate miracula
Iosue 10. exhibent: vt Iosue, cùm ait, Sol cõtra Gabaon ne mouearis: aliquãdo ex postulatione. Vtroque tamen modo Deus principaliter operatur, qui vtitur vel interiori motu hominis, vel eius locutione, vel etiã aliquo exteriori actu, seu etiã aliquo cõtactu corporis etiã mortui tanquam instrumento.

Ver. 1. DE MIRACVLI DEFINITIONE ET ESSENTIA.

2.2.q.178. Miraculum à mirãdo dictum est: nõ tamen q omne mirum seu mirãdum sit miraculum. Mi- a
Mirum quid. rum enim siue mirãdum aliquid dupliciter dicitur. Vno modo quãdo causa illius quod admiramur, est occulta & ignorata. Vnde in 1. Metap. dicitur, Propter admirari cœperũt Philosophi philosophari, & causam effectus quærere. Et ideo illi qui sciunt causam eclipsis solis & lunæ, non mirãtur, sicut rustici qui causas ignorãt. Alio modo aliquid dicitur mirum, quia insolitum. Vnde D. Greg. in homilia de panibus dicit: Hoc mirantur homines, non quia magnum est, sed quia ra-
Miraculi definitio. rum. Miraculum ergo sub miro & mirando cõtinetur, & se habet per additionem. Vnde miraculum (vt ex verbis D. Aug. patet) potest sic definiri: Est aliquid arduum, excedens facultatem totius naturæ creatæ, ad ostensionem diuinæ gratiæ, veritatis, aut virtutis, ad vtilitatem Ecclesiæ factum, vltra spem admirãtis. s. naturæ: quãuis non præter spem gratiæ, siue sit insolitũ, siue solitum. Nam licet quotidie fiat cõsecratio Eucharistiæ: nihilominus tamen est miraculum, cùm excedat facultatem totius naturæ creatæ. Per hoc quod dicitur (arduum) excluduntur cõmunia & facilia, etiam à Deo facta. Per hoc autem quod dicitur (excedens facultatem totius naturæ creatæ) excluduntur quæcunq; facta ardua & mirabilia à quacunq; natura creata. Natura enim superior, cùm habeat maiorem virtutem, potest maiorem effectum producere, quàm inferior. Et quia natura inferior ignorat causam, vel videt effectum excedere suam facultatem, vel facultatem cõmunem naturæ, vel substãtialiter, vel secundum modum: ideo reputat arduum admirãdum: sicut ranas per magos Pharaonis auxilio dæmonum per naturã subitò productas. Idem de mutatione virgę in serpẽtem, quæ fuerunt ardua & prodigia apud videntes, sed nõ miracula, cum nõ excederẽt facultatẽ totius
Diabolus miracula facere nequit. naturæ creatæ. Ex quo patet q diabolus nõ potest facere miracula, cùm sit natura creata: licet possit facere signa & prodigia, sicut faciet tẽpore Antichristi, vt habetur 2. Thes. 2. In omni virtute, & signis, & prodigiis mendacibus. Quæ dici possunt dupliciter mẽdacia & falsa, vel per illusionem
3.de Ciu.Dei. sensuũ, vel quia ad falsitatẽ inducunt. Vnde D. Aug. ait: Ambiguũ esse solet an propterea dicta sint signa & prodigia, mẽdacia, quoniã mortales sensus per phãtasmata decepturus est, vt quod non facit facere videatur: aut quia illa etiã si vera prodigia, ad mendacium pertrahẽt. Vera autẽ prodigia dicũtur, qa ipsæ res veræ erunt: sicut magi Pharaonis fecerũt veras ranas & veros serpẽtes. Nõ tamẽ habebũt verã miraculi rationẽ, quia fiẽt virtute naturaliũ causarũ, & nõ ad vtilitatẽ, sed ad incommodum

incommodum hominum. Operatio autem miraculorum, quæ attribuitur gratiæ gratis datæ, fit sola virtute diuina ad hominum vtilitatem dupliciter. Vno modo ad veritatis prædicatę cõfirmationem. Ex quo sequitur quòd ab his qui falsam doctrinã annuntiant, nunquam fiunt miracula: quia miracula sunt vera testimonia, & à solo Deo, qui non potest esse testis falsitatis. cùm sit veritas per essentiam, vt habetur Ioan.6. Et in hoc poterunt cognoscere electi falsitatem prodigiorum & signorum Antichristi, & præcursorum, ac complicum eius, & cauere ab eis: quia facient sua signa ad confirmationem falsitatis, contra veritatem fidei, & ad inducendum ad malum. Alio modo facit Deus miracula ad ostensionem sanctitatis alicuius, quem Deus vult proponere in exemplum virtutis. Et sic aliquando per inuocationem, aliquando per contactum: vt dictum est de ossibus Helisei, & de vmbra D. Petri, Act.5. & 19. ꝙ Deus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiã p sudaria eius, quæ super languidos ponebantur, & recedebãt ab eis languores. Ex quo patet quòd non debent calumniari Christiani, qui vestes & sudaria Christi & Sanctorum tangere desiderãt. *Contactus vestium Sanctorum prodest.*

Ver. 2. DE MODO OPERANDI IN MIRACVLIS.

ALio modo operatur Deus in miraculis, alio modo Sancti, alio modo magi, alio modo mali Christiani. Vnde D. Aug. dicit: Aliter magi faciunt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali. Magi per priuatos cõtractus cum dæmonibus: nec facta illorum possunt dici miracula, vt dictũ est. Boni Christiani per publicã iustitiã. Mali verò Christiani per signa publicæ iustitiæ. Deus enim vtitur malis hominibus in bonum aliorum, sicut ad prophetãdum. Ideo mali ad cõfirmationem veritatis fidei aliquãdo mouentur à Deo ad inuocationem nominis Christi vel alicuius sancti, ad quã Deus miraculosè operatur. Vnde Mat. 7. Domine, nonne in nomine tuo prophetauimos, & virtutes multas fecimus? Et Apost. Et si habuero omnẽ fidem ita vt mõtes trãsferã, charitatem autem nõ habuero, &c. Et quãuis fides sine charitate & operibus mortua sit, quãtum ad ipsum credentem, qui per eã nõ viuit vita gratiæ: nihil tamen prohibet quin res viua per instrumentum mortuum operetur. Sicut enim homo operatur per baculũ: ita Deus per fidem peccatoris instrumentaliter operatur ad facienda miracula. Et quia actio instrumenti mortui vel inanimati nõ attribuitur instrumento, sed principali agenti (Non enim dicimus ꝙ calamus scribat, sed homo:) attribuitur tamen instrumẽto animato. Hinc est ꝙ operatio miraculorum nõ attribuitur propriè malis, aut eorum merito: sed merito eius cuius nomen inuocatur, vt Christi vel sancti. & hoc facit Deus, vt homines Christũ vel sanctum honorent, ad cuius inuocationem tãta miracula fiũt. Nec obstat quod dicitur Ioan. 9. Scimus quia peccatores Deus nõ audit: quia (vt D. Aug. ait) Cęcus ille nõdum erat vnctus, hoc est plenè illuminatus. Impetratio enim sine exauditio orationis nõ innititur merito orãtis, sed misericordiæ & liberalitati diuinæ, quæ etiã ad malos se extendit. Ideo nonnunquã ad orationem & inuocationem malorum Deus facit miracula. Resultat igitur ꝙ quęcunque creatura miracula facere dicatur, solum instrumentaliter operatur. Dæmones autem cũ non assumãtur à Deo, vt instrumenta gratiæ & misericordiæ, ad quã miracula ordinãtur, nec eis quo ad iustitiã aliquid excedens facultatem illorum cõmittatur, nullo modo miracula facere dicũtur sicut Angeli boni, per quos Deus miracula operatur, vnde dicuntur Virtutes. Deus autẽ principaliter operatur. Quia cùm operatio miraculi excedat facultatẽ totius naturæ creatæ, necesse est ꝙ à Deo principaliter procedat. Notãdum tamẽ ꝙ Deus in miraculis principaliter operatur, aliquãdo supra naturã, aliquãdo contra naturã, aliquãdo præter naturã. Primò supra naturã, inquãtũ producit effectum quẽ natura producere nõ potest. Quod cõtingit dupliciter. Primò, quãdo forma inducta à Deo, nullo modo potest à natura induci, sicut forma gloriæ, quã inducet Deus corporibus electorũ, & incarnatio verbi. Secundò, quãdo natura potest similẽ formã producere in aliquã materiã, sed nõ in istã. Natura enim potest causare viiã per generationẽ, sed nõ in mortuo, & ideo resurrectio mortuorum est supra naturã. Secundò cõtra naturã operatur Deus, quãdo in natura manet cõtraria dispositio ad effectũ quem Deus facit: sicut quãdo seruauit pueros illęsos in camino, remanente virtute cõburendi in igne, & quãdo aqua Iordanis stetit, remanente grauitate: & similiter quãdo D. Virgo peperit, stãte virginitate. Tertiò operatur Deus in miraculis pręter naturam, quãdo. s. producit effectum, quem natura producere potest: non tamen illo modo quo Deus producit. s. subitò, vel quãdo deficiunt instrumenta, quibus natura operatur, sicut cum Christus cõuertit aquã in vinum: quod natura aliquo modo facere potest, dum aqua in nutrimentum vitis assumpta, suo tempore in succum vuæ perdigesta, in vinũ cõuertitur: vel quãdo Deus maiora facit quàm natura cõsueuerit: vt cũ fecit tãtã multitudinẽ ranarũ: vel quãtum ad tẽpus, sicut cũ aliquis statim curatur, quem natura processu tẽporis curare posset: vt accidit in socru Simonis Petri.

Lib 83.q. *1.Cor.13.* *Iacob.2.* *Angeli boni faciunt miracula.* *Ioan.2.* *Luc.4.*

Ver. 3. DE MIRACVLORVM NOMINIBVS.

D MIracula in sacris literis dicũtur virtutes, signa, prodigia, & portẽta. Heb.2. dicitur: Cõtestante Deo in signis atque portentis & variis virtutibus, & Mat.24. vocantur prodigia. Quæ sic differunt: quia inquantum excedunt facultatem naturę, dicũtur virtutes: inquãtum verò sunt ordinata ad manifestationem gratiæ, dicũtur signa. Et propter excellentiã dicuntur portenta atque prodigia, quasi procul aliquid ostẽdentia. D. Tho. super illud 2.Cor.12. Signa apostolatus mei facta sunt super vos in signis, prodigiis, & virtutibus, dicit quòd virtus est nomen commune ad omnia miracula. Nã virtus est vltimum de potẽtia, & ideo aliquid dicitur virtuosum, quia ex magna virtute. Cũ ergo miracula fiãt virtute diuina, dicũtur virtutes. Signũ refertur ad minus miraculum, prodigiũ ad maximũ: Deinde dicit, ꝙ portentum dicitur inquantum sunt contra naturam, vt di

vt dictũ est. Vnde Apoc.13. de Antichristo, loquẽdo in prætetito pro futuro propter certitudinem Prophetiæ: Fecit signa magna, ita vt ignem faceret descendere de cælo, contra eius naturam, quia ignis est naturaliter leuis, & ascendit sursum. Miraculum dicitur mendax tripliciter: vel quia deficit à vera ratione facti, vel à vera ratione miraculi, vel à debito fine. Primũ fit in præstigiis, quãdo per dæmones illuduntur aspectus, vt aliud videatur quàm sit. Secundum, quando fiunt per causas naturales, occultas tamen. Tertium, quando contra finem miraculi. Quia (vt dictum est) miracula sunt ordinata ad attestandam veritatem, fidem, vel sanctitatem: & per dæmones & Antichristum fient in attestationem falsitatis: ideo dicuntur falsa, vel quia ad malum inducunt. Et quia creatio nõ fuit facta ad attestationẽ veritatis: ideo nõ dicitur propriè miraculũ, licet possit dici portentum: quia contra naturam est aliquid ex nihilo producere, vt dicitur in 1. Physicor.

Ver. 4. DE AVXILIO SPECIALI.

1.2.q.109. art.6. INter gratias gratis datas connumerari potest auxilium Dei speciale, & gratia præueniens, cum E
sit donum supernaturale, & stet cum peccato mortali. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd cum nihil possit se reducere de potentia in actum, & omnis motus sit actus entis in potẽtia, prout in potentia, & in mouentibus & motis non sit processus in infinitum, quia aliàs non esset motus, vt probatur 8. Physic. sequitur ꝙ necesse est venire ad vnum primum, quod mouet omnia, & concurrit cum omnibus agẽtibus: & illud est Deus. vnde Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Et licet sit eadem motio Dei, qua mouet omnia, quocunque modo moueat: quia motio Dei actiua &
Malac.3. concursus eius nil aliud est, quàm ipsemet Deus, qui est immutabilis & inuariabilis. vnde Malac. Ego Deus, & non mutor, & Iaco.1. Apud quem non est transmutatio, neque vicissitudinis obumbratio. Illa tamen motio diuersificatur ex parte nostri secundum diuersitatem finium. Cum igitur duplex sit finis. s. generalis siue naturalis omnium creaturarum, quia quælibet natura est ordinata in finem naturalem: sequitur quòd omnis cõcursus, quo Deus concurrit ad omnes actus naturales omnium creaturarum, dicitur cõcursus Dei generalis siue auxilium generale. Et hoc modo concurrit in motu progressiuo hominis & animalium brutorum, in plantatione vinearũ, & ædificatione domorum, & ad ea quæ ad naturalem hominis finẽ ordinãtur. Alius autem est specialis finis hominis. s. supernaturalis visio beatifica, & ideo in his quæ conducunt ad illum finem, Deus dicitur concurrere specialiter, & talis eius motio dicitur concursus specialis & auxilium speciale: nõ quòd intimius aut fortius agat Deus in speciali quàm in generali: quia in vtroq; eodẽ modo se habet, secundũ tamen modũ & dispositionẽ naturæ quæ mouetur. Et in vtroq; motio & cõcursus Dei principalior est, & maiorẽ habet efficaciã quàm cõcursus naturæ: dicitur tamẽ speciale auxi-
Auxilium speciale. lium, quia dirigit ad specialẽ finẽ. s. supernaturalẽ, & tãto specialius, quanto actus propinquior est fini. Et sic ad cogitandũ de beatitudine, ad habendã memoriã peccatorũ, ad recordationẽ iudiciorum Dei, requiritur auxiliũ speciale ad ipsam cõtritionem specialius, ad merendum adhuc specialius, & ad martyriũ adhuc specialius. Aliqui dicunt omnẽ actũ moraliter bonum esse dispositionem ad gratiã, & sic ad finẽ supernaturalem hominis: quia quilibet bene vtẽdo suis naturalibus, de congruo meretur disponi, & quòd Deus secundũ suã naturã (quæ est misericordiæ plena) cir-
Daniel.4. ca eum operetur. Vnde Daniel cõsulebat Nabuchodonosor, vt per largitionem eleemosynarum (quæ ex sola pietate naturali fieri potest) peccata redimeret. Et tales cõsequẽter dicũt, quòd quo ad omnem actum moraliter bonũ requiritur auxiliũ speciale: alij verò dicũt quòd nõ, sed solũ quando actus illi sunt propinqui, sicut cogitatio cõtritionis & ipsius beatitudinis, vel quãdo habẽt difficultatem. Et sic in statu naturæ integrę homo nõ egebat auxilio speciali ad omnes actus humanos, sed bene ad merendũ, & actualiter eos ordinãdum in beatitudinẽ. In statu verò naturæ corruptæ in multis eget auxilio speciali, propter difficultatẽ, & ad moderãdas passiones. In aliis autẽ in quibus nõ patitur difficultatẽ, sed potius delectationẽ, vt in plãtatione vinearũ, & ædificatione domorũ, aut comestione, qui sunt actus qui ex natura sua ordinantur in finem naturalẽ, non eget auxilio speciali, nisi ad eos ordinãdum actu in finem supernaturalem: quia tunc est dispositio propinqua. Et dicunt quòd ad omnem dispositionem remotam non necessariò requiritur auxilium speciale, & sic est problema. D. Tho. ad secundã opinionem declinare videtur cum D. Augustino.

Ver. 5. DE ALIA DIVISIONE GRATIAE.

1.2.q.111. ALia adhuc poni solet diuisio gratiæ. s. in præuenientẽ, operantẽ, & cooperantẽ, concomitantem, & subsequẽtẽ. Gratia pręueniẽs dicitur, quãdo homo ad alia distractus mouetur à Deo, ad cogitandũ de salute sua. Gratia operãs dicitur motio, qua voluntas (quę prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendũ bonũ. Gratia cooperãs est motio, qua Deus cõcurrit ad actũ bonũ exteriorem per volũtatẽ imperatũ, quia ad hũc actũ Deus iuuat, interius volũtatẽ cõfirmãdo, & exterius facultatẽ operis præbendo, & impedimẽta remouẽdo. vnde D. Aug. Vt velimus operatur: eũ autẽ volumus vt pficiamus, cooperatur. Gratia cõcomitãs est Dei motio, assistẽs in cõtinuatio- A
art.3. ne: gratia subsequens est motio, qua Deus mouet ad merendũ & perseuerandũ. D. Tho. prædictas gratias dicit esse effectus gratiæ habitualis, siue qui proueniũt ex gratia habituali: & sunt quinq;. Primus, vt bonũ velit, & secundũ hoc dicitur præueniens. Secundus, vt anima sanetur & iustificetur, & secundũ hũc dicitur gratia cooperãs. Quartus, vt in bono perseueret, & secundũ hunc dicitur subsequens. Quintus, vt ad gloriam perueniat, & secundum hũc gratia dicitur cõsummans.

§. 3. DE GRATIA GRATVM FACIENTE.

GRatia gratum faciẽs, secundũ Theologos, est habitus de nihilo creatus, & in anima siue in- B
tellect

tellectuali natura infusus, per quam fit filia, amica, grata, & sponsa Dei electa, & omnia quæ sunt eius acceptata, per quam consequitur vitam ęternam, iuxta illud Rom.6. Gratia Dei vita ęterna. Hęc gratia differt à gratia gratis data, non quod gratia gratũ faciens non gratis detur, & per consequens non sit gratis data: sed quia vltra gratiam gratis datam habet primò, quòd sit habitus permanens, secundò quòd non potest esse cum peccato mortali, tertiò quòd gratum & acceptũ Deo faciat habentem, & omnia opera eius. Hęc gratia communiter diuiditur in gratiam inchoatam, siue imperfectam, & consummatam, quæ est comprehensorum: quæ differunt ab inuicem: Quia gratia viatorum augeri & amitti potest, nō autem beatorum, quæ etiam perfectiores effectus habet quàm gratis viatorum. D.Bern. in quodam sermone dicit, quòd gratia gratũ faciens est quędam lux siue nitor animæ, sole splendidior, animę infusa, tanquam radius à sole iustitię, animam iustificans, & circunquaque purgans, illustrans, ornans, & deificans. Hanc definitionem fundauit super illud D.Paul. Ephe.5. Eratis aliquando tenebrę, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Fructus autem lucis est in omni bonitate, iustitia, & veritate. D.Aug. dicit, quòd est excellentius donum Dei quod homini datur: Quia per eam efficimur diuinę consortes naturę. Hęc gratia secundum eundem diuidit inter filios regni & perditionis, & dicitur vestis nuptialis. Hæc gratia subiectiuatur in essentia animę, quã primò perficit, deinde potētias eius, vt amplius inferius dicetur.

Gratia gratũ faciēs duplex.

2.Pet.1.

Ver. 1. DE MERITO IN GENERALI.

1.2.q.114.ar.1.

C CVm gratia gratum faciens sit principium meriti: ideo de merito aliquid dicendum est. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd meritum & merces ad idē referuntur, & dicitur meritũ actus, quo quis meretur. Merces verò dicitur id quod alicui est debitum, & recompensatio operis vel laboris, quasi quoddã pręmiũ ipsius. Et sicut reddere alicui iustũ pretiũ pro re accepta ab eo, est actus iustitiæ: ita recompensare & reddere mercedem laboris aut operis, est actus iustitiæ. Et cùm iustitia sit æqualitas quædam, sequitur quòd inter eos solos potest esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter æqualitas. Et per oppositum inter eos inter quos non est simpliciter æqualitas, non est simpliciter iustitia, neq; meritũ simpliciter. Sed quidam iustitiæ modus potest esse, sicut dicitur quoddã ius paternũ siue dominatiuũ, & meritũ secundũ quid: quia solũ secundũ quid in eo saluatur ratio iustitiæ. Sic enim filius meretur à patre, & seruus à domino, vt si filius bene se habeat erga patrē, vel seruus erga dominũ, honorãdo, seruiēdo, obediēdo: sic pater & dominus secundũ suã liberalitatē & clementiã se debet habere ad filiũ vel seruũ, vt dicit Philos. in eodem lib.

5.Ethic.

¶ Ex his sequitur quòd homo simpliciter & absolutè nō potest aliquid mereri à Deo, cũ inter hominem & Deũ nō sit æqualitas, distãt enim in infinitum. Et totum quod est hominis bonum, est à Deo, & per cōsequēs nō potest Deus aliquid debere homini. Sed quia inter hominem & Deum est quædam proportionabilitas, inquantum vterq; operatur secũdum modum suum: Modus autem & mensura humanæ virtutis est homini à Deo: Ideo meritum hominis ad Deum non potest esse nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationes. s. vt homo consequatur à Deo per suam operationē quasi mercedē, ad quod Deus ei virtutē operãdi deputauit. Sicut etiam res naturales cōsequũtur à Deo per suã operationē quasi mercedē, ad quod à Deo sunt ordinatæ, differēter tamen: Quia homo seipsum mouet ad agendũ per liberũ arbitriũ. Vnde eius actio habet rationem meriti, & nō actiones aliarũ creaturarũ, quæ libero arbitrio carēt. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quòd quicunque faceret tale quid, haberet tale castrũ, quod plurimum in valore excedit opus à rege iniunctum. Si rusticus impleret ordinationem regis, haberet ius ad castrum: nō simpliciter & absolutè, sed ex ordinatione regis. Et rex qui ante ordinationē suã nihil debebat rustico, post ordinationem & eius impletionē efficitur debitor: & primò sibiipsi, quia debitũ est vt rex suã promissionem teneat. Sic Deus (qui scit omnia nostra esse sua, & nos ad maiora teneri) ex sua clemētia & liberalitate ordinauit, quòd si quis liberè & bono animo deseruiret ei, & mãdata eius seruaret, mercedem illi daret, iuxta illud: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia est merces operi tuo. Et Esa.1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Et Malac.3. Inferte omnē decimationē in horreũ meũ, vt sit cibus in domo mea. Et probate me (dicit Dominus) si non aperuero cataractas cæli, & effudero vobis benedictionem vsq; ad abundantiã: & increpabo pro vobis deuorantē, & in multis alijs passibus antiqui testamēti, quantũ ad tēporalia: & in nouo testamēto quãtũ ad spiritualia & æterna. Matt. 4. Pœnitentiã agite, appropinquabit regnũ cęlorũ, & Luc.11. Date eleemosynam, & ecce omnia mũda sunt vobis, & Mat.19. quærēti magistro, Quid faciēdo vitã æternã possidebo? Christus respondit: Si vis ad vitã ingredi, serua mãdata. Consequēs ergo est, vt Deus sibiipsi primò, & ex consequenti implentibus ordinationē suã debitor factus sit, vt promissionē & ordinationē suam seruet, & homini suã ordinationē implēti, tribuat quod pollicitus est, cum mētiri nō possit, ad Tit.1. Neq; negare seipsum, 2. Tim.2. qui etiã per Psal dixit: Quæ procedũt ex labijs meis nō faciã irrita.

Meritum ex suppositione.

Hier.31. Hominē posse mereri probatur.

¶ Per hęc soluũtur argumēta, quibus neoterici hęretici omne meritũ subuertere & supprimere nituntur, in primis allegãtes illud: Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: quia serui inutiles sumus, quod enim debuimus facere, fecimus. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem. D.Chrysost. ibi dicit: Non negat mercedē bonis operibus, sed docet seruũ non debere extolli vel gloriari, eò quod iussa ad amussim seruauerit siue perfecerit: & ne in superbiã intumescamus, sed potius humiliemur. Sed Christus per hæc verba, supposita ordinatione, non negauit meritum.

Luc.17.

Et

Et licet humo operando faciat quod debet, liberè tamen & ex animo facit. Et quanuis ex bonis hominis nil accrescat Deo, cùm Deus ex bonis nostris non quærat vtilitatem, sed solum gloriam, hoc est manifestationem suæ bonitatis in nobis, quod etiam in operibus suis quærit ad nostram vtilitatem: ideo licet ex eo quòd Deum colimus, nil accrescat ei, sed nobis: Meremur tamen aliquid à Deo, non quasi ex operibus nostris aliquid ei accrescat, sed inquantum propter gloriam & manifestationem eius, quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. 64. obiiciunt: Facti sumus vt immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ, omnes iustitiæ nostræ: Quia ibi propheta loquitur de iustitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo populo, malis circunstantiis, vtpote auaritia, cupiditate, ira, inuidia, & malitia, vt habetur Esa. 58. Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Inficiebant etiam vana gloria: sicut dicebat Christus Mat. 23. de Scribis & Pharisæis: Omnia opera sua faciunt vt videantur ab hominibus. Cùm dabãt eleemosynam, faciebant tuba canere: & amabant in angulis platearum stantes orare. Ideo illæ iustitiæ erant vt pannus menstruatæ, & abominationes. vnde Esa. 1. dicitur. Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias nõ feram, non quòd essent secundum se abominationes: quia non præcepisset seruare, Exod. 20. sed quia indignè offerebant, & vitiabant malis circunstantiis. vnde subiungit: Iniqui sunt cœtus vestri. Manus vestræ, hoc est operationes vestræ plenæ sunt sanguine peccatorum. Ideo subdit: Lauamini, & mundi estote: auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, &c. Propter hæc iustitiæ, hoc est bona opera & impletio præceptorum, quæ iustum est

4.c.de Di.no. seruare, dicuntur pannus menstruatæ: Quia secundum D. Dionys. Bonum est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. Sed non secundum se, cùm à Deo sint ordinatæ & institutæ. Præterea iustitiæ nostræ (hoc est opera nostra) secundum se, si bene fiant, lux dicuntur à Christo:

Mat.6. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Non sunt ergo pannus

Opera nostra an pãnus mẽstruata dicantur. menstruatæ. Aliqui exponunt authoritatem Esaiæ per comparationem ad diuinam iustitiam. vnde Esa. 55. Sicut exaltantur cęli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meę à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Terra enim per comparationem ad cælum, deformis & quodãmodo abominabilis apparet: Licet secundum se bona sit, iuxta illud Gen. 1. Vidit Deus cũcta quæ fecerat, & erant valde bona. Similiter lumen candelæ lucidum est in se: in comparatione tamen luminis solis, vmbram & tenebras causat. Sic ad propositum de bonis operibus. vnde Roma. 8. Non sunt

Homo à Deo mereri potest. cõdignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. ¶ Quod autem homo existens in gratia, inquantum sequitur motum gratiæ, & instinctum spiritus sancti principaliter operãtis, mereatur vel mereri possit à Deo, tota scriptura sacra referta est passibus id probantibus. Gen. 22. Dixit dominus Abrahæ, Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi. & multiplicabo semen tuum, nota causalem, quia fecisti, &c. Et Psal. 118. Inclinaui cor meũ ad faciendas iustificationes tuas in æternũ, propter retributionem. Et Mat. 19. Apostolis dicentibus, ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? respõdit Christus, Amen, amen dico vobis, quòd vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Et ibidẽ, Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, &c. centuplũ accipiet, & vitã ęternã possidebit. Et Mar. 9. Si quis dederit calicẽ aquæ frigidæ in nomine discipuli, nõ perdet mercedẽ suã. Et Mat. 25. in retributione bonorũ tanquã pro causa allegabit Christus bona opera, & Mat. 20. Voca operarios, & redde illis mercedẽ, & Rom. 2. Reddet vnicuiq; secundũ opera sua, & 1. Cor. 3. Vnusquisque propriam mercedẽ accipiet secundũ laborem suũ, & 1. Tim. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quã retribuet mihi dominus, in illa die iustus iudex. Non solum autẽ mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et in cõcilio Tridẽtino sessione 6. tit de iustificat. c. 26. dicitur: Si quis dixerit iustos nõ debere pro bonis operibus, quę in Deo fuerunt facta, expectare & sperare ęternã retributionẽ, pro eius misericordia, & Iesu Christi merito, si bene agẽdo. & diuinã mandata custodiẽdo, vsq; in finẽ perseuerauerit. Anathema sit. Qui igitur oppositũ dicũt, scripturas nõ nouerũt neq; rationẽ.

Ver. 2. DE HIS QVAE NON CADVNT SVB MERITO.

NOn potest homo mereri totum ambitum siue omnes gradus gloriæ, quam habiturus est in patria. Et per consequens neque gratiæ, quæ illi respõdet, vt habetur Rom. 6. Gratia Dei vita æterna: hoc est: vita æterna correspõdet gratię, sic quòd qui erit in maiori gratia, in instãti mortis habebit maiorem gloriam. Ideo gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia nõ cadit sub merito, neq; mereri potest. Primò quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediatè & formaliter: quia effectiuè est meritum Christi, & formaliter immediatè charitas, vt D. Tho. dicit. Secundò quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro contra mercedem & meritum, vt optimè probat Apost. dicens: ei qui operatur, merces nõ imputatur secundũ gratiã, sed secundum debitũ. Sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius: ergo primã gratiã non potest homo mereri. Quia si ex operibus, iam nõ ex gratia. Sed cùm gratia possit augeri, sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem: & etiam iustificatio quæ fit per gratiam, iuxta illud: Qui iustus est, iustificetur adhuc: Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu primæ gratiæ, potest homo mereri per actus informatos à gratia, & elicitos vel imperatos à charitate, ex motione & instinctu Spiritus sancti operante. Nec D. Paul. in locis pręallegatis negat meritũ aut opera meritoria, nisi respectu primæ iustificationis: Quia probat & exemplificat

A

Prima gratia non potest mereri.

In 3. sent. dist. 3. q. ad. 5.

Rom. 4.

Luc. 17.

Apoc. 22.

de

de remissione peccatorum, allegãdo dictũ Psalmistę, Beati quorum remissæ sunt iniquitates, &c. Quæ remissio & prima iustificatio non poterat causari ex operibus antiquæ legis, neq; ex operibus legis naturæ: sed solùm per gratiam ex merito Christi. Aliàs si ex operibus legis posset causari prima gratia, & iustificatio: Christus gratis mortuus fuisset, hoc est sine causa & necessitate. vnde Apost. Si per legem iustitia (hoc est gratia) ergo Christus gratis mortuus est, quod est falsum: quia sic oportuit Christum pati, & impleri ea quæ scripta erant in lege, prophetis, & psalmis de illo. Prima igitur gratia & prima iustificatio datur nobis merè gratis, ex merito Christi & ex operib⁹ nouæ legis euangelicæ, quæ sunt sacramenta à Christo instituta, per quæ coniungimur Christo, vt probatur de baptismo. Rom. 6. Sed augmentum illius gratiæ procedit principaliter ab ipsa gratia & libero arbitrio, vt amplius dicemus. Et sic intelligendæ sunt authoritates, quæ videntur aduersari. Perseuerantia pro actuali continuatione in bono vsque in finem vitæ, etiam secundum D. Tho. non cadit sub merito: sed est donum spiritus sancti specialiter assistentis.

Gal. 2.
Luc. 24.

Ver. 3. DE DVPLICI MERITO.

1.2.q.114.ar.3
Meritum duplex.
Debitum duplex.

B DVplex enim muniter apud doctores dicitur esse meritum. Quoddã est cõgrui siue de cõgruo: & quoddã est cõdigni siue de cõdigno, quemadmodum duplex est debitum super quo fundatur ratio meriti. s. debitum iustitiæ, & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum condigni est, quando est æqualitas inter opus & mercedem siue præmium. Et tale est meritum mercenarij & denarij diurni. Tale meritum regulatur æqualitate iustitiæ. Meritũ verò cõgrui dicitur, quando non est ęqualitas inter opus & mercedem, & quando redditur merces, quę non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim cõgruit liberalẽ & magnificum dare, quod operarius nõ meretur ex cõdigno, quẽadmodum factũ est illis, qui hora vndecima venerant in vineam, & quemadmodum habetur de domino, qui bene dispensanti quinq; mnas, dedit gubernationem decem ciuitatũ. & aliquãdo rex pro modico obsequio dat magnum pręmium, ad liberalitatem suã manifestandam. Tale igitur meritum cõgrui innititur liberalitati, & meritum cõdigni iustitiæ. ¶ Notandum præterea quòd meritum hominis potest dupliciter considerari: vno modo secundũ quod procedit ex libero arbitrio, alio modo secundũ quòd procedit ex gratia Spiritus sancti. Si cõsideretur opus hominis prout procedit ex libero arbitrio, siue secundũ substantiã operis: nõ est cõdignitas inter opus & vitã æternã, propter magnã inæqualitatem. Nõ enim sunt cõdignæ passiones huius tẽporis ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis, sed est ibi congruitas secundum æqualitatẽ proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum, vt homini operãti secundũ virtutẽ & ordinationem sibi datam à Deo, Deus recompenset secundũ excellentiam liberalitatis suæ. Si autẽ cõsideretur opus meritoriũ secũdum quòd procedit ex gratia & motione Spiritus sancti, est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam: quia motio Spiritus sancti, est infinitæ dignitatis, iuxta illud: Si quis biberit ex aqua, quã ego dabo ei, fiet in eo fõs aquæ salientis in vitam æternam. Et 2. ad Tim. 4. Bonum certamen certaui, cursum cõsummaui, fidem seruaui: ideo de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die. iustus iudex. Non solùm autem mihi, sed & his qui diligunt aduẽtum eius. Nec loquitur hic de prima gratia, quæ (vt dictum est) nõ cadit sub merito: sed de vita æterna vel augmento gratiæ & charitatis, quã per actus ex gratia & charitate procedentes quis meretur, & de vita æterna illi correspõdente. vnde D. Tho. dicit, q; quolibet actu charitate informato homo beatitudinẽ meretur. & alibi dicit. q; quilibet actus charitatis meretur absolutè vitã æternã. Ex quo videtur sequi, quòd quolibet actu charitatis augeatur gratia, & si nõ effectiuè, cùm sit à solo Deo, tamen meritoriè. Quidã tamen dicunt intelligi debere doctorem de quolibet actu intẽso secundũ proportionem gratiæ: quia actus possunt esse adeò remissi, quòd nõ augebitur gratia, nec etiã meritoriè: sed disponitur homo ad augmentum gratiæ per plures, & tandẽ vnus in virtute præcedẽtiũ faciet augmentũ, sicut de gutta cauãte lapidẽ: itẽ de comestione, quia quęlibet comestio nõ facit augmẽtũ in puero, sed bene disponit ad augmẽtũ. Deus enim sic auget gratiã, ꝓut homo ad illã se disponit.

Mat. 20.
Luc 19.
Meritum humanum.
Rom 8.
Ioan. 4.
1.p.q.62.art.5.
1.p.q.114. art. 7. ad 3.

Ver. 4. DE REQVISITIS AD MERITVM.

In 2. sent. dist. 38. q. 2.

C AD meritum (secundum D. Tho. tria requiruntur. s. libertas, gratia, & status, & aliqui addũt, relationem in Deum. Primò requiritur libertas, saltem cõplacentiæ, de qua dictum est c. 3. §. 3. Ver. 1. Angeli enim secundum eum meruerunt in primo instanti: & tamen tunc nõ habuerũt libertatem cõtrarietatis aut cõtradictionis: quia tunc in primo instãti peccare potuissent, quod ipse negat. Secundò requiritur gratia, quæ est principium & prima radix meriti: & charitas, quæ est radix immediata siue principium propinquum. Tertiò requiritur status. s. viæ. Et quia beati nõ sunt in via, nõ possunt mereri. Animæ autẽ quæ sunt in purgatorio, licet sint extra viam merendi meritum essentiale: quia (vt dicitur Ecclesiastes vndecimo) Vbi ceciderit lignũ, siue ad Austrũ, siue ad Aquilonem, ibi erit. Veruntamen quia adhuc nõ sunt in termino, quodam modo dici possunt viatrices: & cùm sint in gratia, sequitur eas aliquo modo mereri posse. s. deletionẽ venialiũ & pręmiũ accidẽtale. Quartò requiritur relatio in Deũ, quæ est quadruplex. s. actualis, habitualis, virtualis, & aptitudinalis. Relatio actualis est, quãdo homo operans actualiter considerat de Deo, & refert actũ quẽ facit, in Deũ. Et talis nõ necessariò requiritur, quia tunc ad merẽdũ necesse esset in quolibet instãti cogitare de Deo, quod est impossibile, ꝓpter naturales distractiones. Relatio habitualis est p assistẽtiã habitus charitatis. Et talis nõ sufficit, quia tũc peccatũ veniale esset meritorium, cùm coexistat charitati. Relatio virtualis est, quæ fit p primũ actũ charitatis, quo quis refert se &

Animæ in purgatorio quid merentur.
Relatio in Deum quadruplex.

omues actus suos referibiles in Deũ. Virtute illius omnes actus seqnẽtes, etiã si homo actu nõ cogitet de Deo, referũtur in Deũ p virtutẽ primi actus, & hoc sufficit & requiritur. Relatio aptimdinalis est in actib⁹ moraliter bonis, iu existẽte in gratia ante primũ actũ charitatis, ac etiã in actib⁹ bonis moraliter, in peccato mortali factis. Sũt.n. apti nati referri, cùm in se nullã habeãt deformitatẽ. Hęc relatio nõ sufficit ad actũ meritoriũ: licet quidã dicãt q bene sufficit ad bonitatẽ moralẽ.

Ver. 5. DE CORRESPONDENTIBVS MERITO.

Actui meritorio respondentia c.16 §.6.ver.19. 1.2.q.114.art.6.& 7.

IN merito sunt tria consideranda.s.habitus gratiæ & charitatis, actus ex gratia & charitate procedens, & conatus liberi arbitrij, hoc est voluntatis, seu difficnltas in opere, quæ afflictionem & pœnalitatem quandam habet: & ideo pro mercede & præmio respondent alia tria.s. pręmium essentiale, præmium accidentale, & deletio reatus. Habitui gratiæ & charitatis debetur & respondet præmium essentiale, hoc est visio & fruitio diuinæ essentiæ: sic quòd secũdum proportionem graduum gratiæ erit proportio graduum gloriæ. Actui verò ex gratia procedẽti debetur præmiũ accidentale, hoc est gaudium de illo bono opere. Conatui autem voluntatis, & difficultati operis debetur & respondet deletio reatus & pœnæ, & satisfactio, vt dicetur. u

Ver. 6. DE HIS QVIBVS MERITVM POTEST APPLICARI.

NVllus purus homo potest alteri primã gratiam, vel augmentũ eius, aut gloriã essentialẽ mereri de condigno: sed solus Christus, qui est Deus & homo, sec. humanitatem hęc nobis meruit. Et ratio est, quia meritum cõdigni procedit ex gratia & vi diuinæ motionis. Sed gratia particularis data est cuilibet homini pro se, & non pro aliis: per eã enim mouet Deus hominem, vt ipse perueniat ad vitam æternã. Ideo meritũ cõdigni vltra hãc motionem non se extendit. Sed animæ Christi data fuit gratia à Deo pro omnibus, & vt per eam nõ solùm ipse perueniret ad gloriã, sed etiã vt alios in gloriã adduceret, inquãtũ est caput Ecclesiæ, & author salutis humanæ, sec. illud: E

Heb.2. Qui multos filios in gloriã adduxerat. De cõgruo tamen potest homo mereri alteri primã gratiã, quia quando homo in gratia Dei constitutus, implet Dei voluntatem: congruum est secundum amicitiæ proportionem, vt Deus impleat hominis voluntatẽ, & eius orationes exaudiat pro alterius salute. Et prout habetur in lib. Numerorum, Moyses sępe placauit dominum, & impetrauit remissionem peccatorũ populo Israel, licet quãdoque possit esse impedimentũ ex parte illius, cu-

Hiere.15. ius aliquis Sanctus iustificationẽ desiderat, secundũ illud: Si steterint Moyses & Samuel corã me,

Præmiũ essentiale an alteri de condigno mereri possit. nõ est anima mea ad populum istũ. ¶ Ex his sequitur quòd nullus potest alteri mereri præmiũ essentiale, nec remissionẽ peccatorũ, de cõdigno: Quia præmiũ essentiale, quod est vita æterna, respõdet gratiæ, vt dictũ est. Si ergo quis nõ possit mereri alteri gratiã de condigno, ergo nec gloriã. Potest tamẽ quilibet in gratia existens, per quandam cõmunicationẽ esse causa præmij accidentalis, inquantum ex cõmunione charitatis facit omnes participes bonorum & meritorum suorum,

Psal.118. iuxta illud: Particeps ego sum omnium timentium te, &c. Vnde ponitur vnus articulus fidei, Sanctorum communionem. Omnes enim gaudebunt de bonis aliorum, secundum proportionẽ gratiæ quam habebunt. Ex quo sequitur quòd D. Virgo (quæ est in maiori gratia quàm aliquis San-

Luc.15. ctus) plus gaudebit de bono opere illius Sancti, quàm ipsemet qui fecit. Alludit parabolæ de illo qui inuenit ouẽ perditã, & de muliere quæ inuẽta dragma perdita, cõuocatis amicis ait: Cõgratulamini mihi. vnde Christus: Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Deletionẽ reatus siue pœnæ possunt existẽtes in gratia alteri mereri de con-

c.16. §.4. ver. 13. gruo per orationẽ, & de cõdigno per applicationẽ propriarũ pœnalitatũ. Sed de his amplius infrà.

Ver. 7. DE GRATIAE AMPLITVDINE ET CAVSALITATE.

c.2.ver.1. QVemadmodũ ab essentia animæ fluũt omnes potentiæ, per quas quis potest se exercere circa actus virtutũ, secundũ finẽ naturalẽ hominis, vt dictum est: ita ab ipsa gratia gratum faciente, quæ perficit essentiã animæ, fluũt virtutes infusæ & dona ad potẽtias, inclinãtes eas ad finẽ supernaturalẽ. Et ideo de virtutibus infusis ac beatitudinibus per ordinẽ dicẽdũ est. Virtutes autem à Deo infusę sunt duplices. Quædam dicuntur Theologicę, quędam morales. Theologicæ dicuntur, quia habent Deum pro obiecto: & sunt tres.s. fides, spes, charitas, de quibus dicendum. F

DE FIDE.

CAPVT X.

IDES multipharię accipi solet. Primò p probatione, vt cùm dicimus Sẽproniũ dictorum suorũ per testes aut documenta fidem fecisse, & hoc modo capitur in tit. de fide instru. Et Gen.39. vbi vxor Phutipharis in argumentũ fidei retentũ pallium ostendit. Secũdò accipitur p auxilio, vt apud Horatiũ, Nos hominũ diuũmq; fidẽ clamore ciemus. Tertiò pro promissione de futuro. Gen.44. Ego seruus tuus sum, qui in meã hunc recepi fidem, &c. & in c.1. extra de spon. Quartò pro cõsensu de præsenti, quo cõtrahitur matrimonium, vt in c.1. de spõsa duorum, vbi fit discrimen inter fidem pactionis, & cõsensus. Quintò pro fidelitate, & sic accipitur in tit. de Leg. & Fideicom. & Eccle.2. Fidem posside cum amico tuo. Sextò accipitur pro credulitate, secundum quã aliquis dicitur bonæ fidei possessor, qui.s. ignorauit rẽ quã emit, alienam esse, aut qui vendidit, ius vendendi habere credidit. Septimò pro assensu firmo absque formidine per intellectum causato, supposita pia affectione voluntatis, quæ innititur authoritati dicentis & reuelantis, quæ authoritas est duplex. s. diuina & humana. ideo duplex est fides, A

Fides humana quid. s. humana, quæ innititur authoritati & reuelationi humanæ. Alia est quæ innititur authoritati di-

uinæ reuelanti,& dicitur Theologa,de qua nunc principaliter loqui intendimus. Quæ adhuc ac- *Fides theologa quid.*
cipitur dupliciter,vt dicit Magister Sentent. in 23.dist.3. Primò quidem materialiter, pro eo quod
creditur,& sic accipit Athanas.in Symbolo, in quo multis credendis recitatis, dicit. Hæc est fides
catholica,hoc est,hæc sunt quæ debent credi & teneri à fidelibus catholicis, & hoc modo accipi-
tur in tit.siue rubr.de Summa Trinit.& fid.cath.hoc est,de his quæ debēt credi. Et hoc modo ac-
cipiendo,fides non est virtus,sed differt ab ea,vt D.Aug.dicit,Aliud sunt ea quæ creduntur,aliud *3. de Trin.*
fides qua creditur.Illa enim sunt in rebus,quæ vel esse,vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hæc
autem fidei virtus in animo credentis est. Accipimus ergo hic fidem pro virtute & habitu fidei,
quo mediante credimus, hoc est firmiter assentimus reuelatis à Deo, & hæc fides diuersa est ab
actu eius,cum maneat in dormientibus,& non actus de quo postmodum dicturi sumus.

§. 1. DE FIDEI THEOLOGICAE DEFINITIONE.

B Fides à D.Paulo sic definitur.Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum nō appa- *2.2.q.4.art.1.* *Heb.11.*
rentium.Et non accepit ibi substantiam propriè,prout est prædicamentum, sed similitudina-
riè pro principio & fundamēto.Sicut enim substātia est principium & fundamentum omniū ac-
cidentium,sic fides est fundamentum omnis spiritualis ædificij. Vnde vocat eam fundamentum,
dicens.Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus *1.Cor.3.*
Iesus,vbi Gl.exponit,hoc est fides Iesu Christi.Per res sperandas intelligit res non visas, iuxta il-
lud,Nam quod videt quis,quid sperat? Et per argumentum intellexit effectum argumenti siue
notitiam certam.Per non apparentium intellexit quòd non sit euidens,sed obscura. Apost.in hac *Rom.8.*
definitione complectitur ea quæ de essentia fidei,& ea quæ cōferunt ad cognitionē essentiæ eius,
s.subiectum,obiectum,actum & modum eius,qui tenet locum differentiæ, & sufficienter dat in-
telligere,quòd fides est habitus mētis,hoc est intellectus præsuppositus ad spē & charitatem,quo
quis inclinatur ad assentiendum firmiter & certitudinaliter,ineuidēter tamen,rebus speratis,hoc
est non visis,sed à Deo reuelatis, quas in futuro propter reuelationem Dei promittētis speramus.

Ver. 1. DE SVBIECTO MATERIALI FIDEI.

C Subiectum fidei est intellectus,cùm actus eius qui est assensus certus & firmus absque formi- *2.2.q.4.art.2.*
dine,ad intellectum pertineat.Ad eandem enim potentiam pertinēt actus,habitus,& obiectū,
cum potentiæ distinguantur per actus,& actus per obiecta,& habitus causentur ex actibus,vt su-
prà dictum est.

Ver. 2. DE OBIECTO FIDEI MATERIALI.

D Obiectū fidei(sicut & cuiuslibet habitus cognoscitiui)est duplex.s.materiale & formale. Ma- *2.2.q.1.art.1.*
teriale est res diuina nō visa in via.quæ tamen videri speratur in patria,iuxta illud Psal. Si- *Psal.47.*
cut audiuimus,sic vidimus in ciuitate Domini virtutum. Res autem diuinæ non visæ sperandæ,
proponuntur nobis in sacris literis dupliciter credendæ. Quædam enim secundum se, vt. s. primò
& per se intentæ:& sunt illę quæ directè nos ordinant ad vitam æternam:sicut sunt diuina poten-
tia,& mysterium incarnationis,& alia huiusmodi.Quędam proponuntur credendæ, ad manife-
stationem aliorum:sicut quòd Abraham duos filios habuit, & quòd ad tactum ossium Helisæi
mortuus fuerit suscitatus,& alia huiusmodi, quæ narrantur in sacris literis ad manifestationem
diuinę potentiæ & misericordię:& hęc non distinguuntur per certos articulos,cùm penè sint in-
numera. Ea verò quæ per se proponuntur credenda,redigūtur per certos articulos, vt faciliùs per
fideles retineantur,de quibus paulò post dicemus.

Ver. 3. DE OBIECTO FORMALI FIDEI.

E Obiectū formale fidei est id quo mediāte intellectus humanus firmiter assentit nō visis:& est *2.2.q.1.art.1.*
veritas prima siue diuina reuelans. Non enim fides,de qua hîc loquimur,assentit alicui,nisi
prout est à Deo reuelatū. Vnde sicut visus nō tēdit in colorē,nisi p lumē siue mediāte lumine: ideo
lumē est obiectum formale visus.Sic nec fides Theologa credit aliquid, nisi mediāte reuelatione
primæ veritatis,hoc est Dei,qui est veritas & vita p essentiā:& sic nō potest mentiri. Ideo fidei non *Ioh.6.*
potest subiici falsum. Et quāuis Deus simpliciter & absolutè posit nō create Antichristū, qui ta- *Ad Titum 1.*
mē ex fide creditur:nō potest tamē in sensu cōposito, hoc est supposita eius reuelatione. Si autem *Heb.6.*
Iudęo habēti actualem fidē de Christo venturo & nascituro,Christus natus fuisset:fides nō con- *Fides nō potest subiici falsum.*
currisset ad illam temporis determinationem.Sed assensus illius determinationis temporis fuisset
ex coniectura humana. Nec est incōueniens fidelē ex coniectura humana,circa ea quæ sunt fidei,
posse falsum existimare,siue falso credere,sed nō cōcurrente fide:sicut cùm vetula audit hæreticū
cōcionātem,quē cōiectura humana arbitratur esse catholicū prędicatorem,credit promptè, faci-
liter,ac firmiter erroribus quos prædicat:nō tamē ex fide.Similiter ad fidem pertinet credere quòd
corpus Christi verū realiter sit sub speciebus panis & vini facta cōsecratione,non referēdo ad has
species vel illas.Quia si presbyter ex malitia omitteret cōsecrationē,vel etiā si proferret verba con-
secrationis,& nō intenderet cōsecrare,quem tamen audiens missam cōiectura humana arbitratur
cōsecrasse,& credit sub illis speciebus esse realiter verum Christi corpus, & adorat, assentit falso,
sed nō ex fide:deceptio enim procedit ex humana cōiectura,qua arbitratur illum cōsecrasse. Ideo
nō peccat,nec perdit meritum,credendo ibi esse Christum, aut adorando:nec est idololatra, nisi
fortè materialiter:quia eius intentio principaliter tendit ad Christum.Nec propter hoc dubium *Hostia consecrata non est*
adorāda est hostia sub cōditione:quia in his quæ vt in pluribus fiūt,& nō apparet impedimētum *sub conditione*
maiorē certitudinē quærere,est indisciplinati animi,vt dicitur 2. Metaph. Et si dicatur quòd spei *adoranda*

potest subiici falsum: quia aliqui sperant beatitudinem, quam tamen nunquam habebunt: ergo & fidei, cùm fides habeat regulare spei actum. Dicédum primò quòd cum fidei iudicium sit merè speculatiuum, nó habet regulare spei actum, sed prudentia infusa, supposito tamen actu fidei. Secundò quòd non inconuenit prudentiam & virtutes morales perficientes appetitum subiici *Virtutibus an posse subiici falsum.* alicui falso speculatiuo, aliunde quàm à fide proueniente. Iustitia enim reddit Sorti id quod arbitratur ei deberi, licet non debeatur. Et hoc modo Iacob se habuit erga Liam. Sufficit enim quòd iudicium prudentiale (quod immediatè dirigit actum appetitus) sit verum practicè. Quia falsum nó est malum appetitiuæ virtutis, sicut est malú intellectus. Et ideo virtutes appetitiuæ non totaliter excludút falsum, sicut virtutes intellectiuę. Tertiò dici potest quòd nec spei subest falsum: non enim aliquis ex spe sperat se habiturum vitá æterná secundum propriam virtutem: quia hoc esset præsumptuosum: sed per auxilium gratiæ, in qua si perseuerauit, infallibiliter vitá ęterná cósequetur.

Ver. 4. DE MODO FIDEI.

Modus fidei est. vt sciatur firmiter & certitudinaliter circa non visa, hoc est circa ea quæ per B
seipsa nó mouent sensum aut intellectum nostrú ad sui cognitioné, vt singularia, quæ subiacent sensibus: & principia intelligibilia, quæ sunt euidentia, & causant euidétiam cóclusionum. Ideo circa illa aut eorum conclusiones nó est fides in eo qui habet illa principia. Et sic stat bene quòd vnus habeat fidem de vna conclusione siue propositione, de qua alius habet euidétiam: vt de hac *1.p.q.2. art.3. 1.Contra gen.c.13* propositione. Deus est vnus, Deus est omnipotens, quas demóstrat D. Tho. quæ sunt præambulæ ad fidem. Doctus Philos. de illis habet scientiá, & illiteratus fidem. Nec tamé literatus perdit meritum fidei, nec illiteratus, quando acquirit de eis scientiam, quia sunt taliter dispositi, quòd si nó haberent demonstrationem, crederent. Ea verò quæ proponuntur credenda, non sunt scita. Nec rationes adductæ à sanctis doctoribus ad probandum ea quæ sunt fidei, sunt demóstrationes, sed quędam persuasiones manifestantes ea quæ sunt fidei, non esse impossibilia, aut rationi cótraria, sed supra rationem esse. Et rationes procedentes ex principiis fidei vel authoritatibus, nó causant scientiam, cum (vt dictum est) conclusio sequatur debiliorem partem. Ex quo videtur sequi quòd scientiæ subalternatæ in eo qui credit principia (de quibus habens scientiam subalternantem, habet euidentiam) non sunt propriè scientiæ, cum ex principiis creditis non sequatur conclusio euidens *Theologia an sit scientia.* siue scientia, sed fidei. Et per consequens Theologia (quæ est scientia de Deo circa reuelata, quæ sunt euidentia beatis per lumen gloriæ) parum distat à fide: licet hoc principium, Omne reuelatum à Deo est verum, sit euidens: tamen minor (videlicet, hoc est reuelatum à Deo) est de fide. Et si probetur minor per authoritaté sacrę scripturę, est etiam de fide, & per cósequens conclusio. Dicitur tamen Theologia esse scientia à D. Tho. reductiuè, quia cuiuslibet scientiæ principia debent esse per se nota, vel reductiuè. s. cùm reducuntur in notitiam superioris scientiæ, quæ habet principia per se nota. Et si alicubi dicatur quòd lumen fidei facit videre: dicendum quòd ibi videre largè accipitur pro cognoscere. Quamuis si ea quæ sunt fidei, considerentur sub communi ratione credibilis, possunt dici visa ab eo qui credit: non enim crederet, nisi videret ea esse credéda, vel euidentia signorum, vel per aliquid huiusmodi. Notandum tamen quòd (cum non visa circa ea quæ sunt fidei, non sufficiant ex se mouere & excitare intellectum ad assentiendum) ad fidem requiritur pia affectio seu motus voluntatis per electionem determinantis & inclinantis ad firmiter & certitudinaliter assentiendum his quę sunt fidei, & quia dæmones non habent hanc piá *Iaco.2.* affectioné, ideo non habent fidem, licet D. Iaco. dicat quòd credunt & contremiscunt. Hęc enim firmitas & certitudo est de essentia fidei. Vnde Athanas. in Symbolo, Hęc est fides catholica, quá nisi quisque fideliter firmiterq; crediderit, saluus esse nó poterit. Et D. Bernard. dicit, Fides ambiguum nó habet, & si habet, nó est fides, & in c.1. de heret. dicitur, quòd dubius in fide, infidelis est.

Ver. 5. DE CERTITVDINE FIDEI.

Certitudo quadruplex. Certitudo à doctoribus communiter ponitur quadruplex. s. moralis, euidentiæ, fidei humanæ, A
& fidei Theologicę. Certitudo moralis est, quę ex magnis & grossis cóiecturis procedit & dicitur ab aliquibus probabilitas, quę ex bona ęstimatione de aliis procedit, vt in Iacob qui ęstimabat Liam esse Rachelem, & hęc nó requirit euidentiam, neque aliam probationem: non enim tenebatur incédere candelam, quia non suspicabatur dolositatem aliorum, & dicitur communiter de talibus quòd bona fide procedunt. Hęc certitudo admittit aliquádo formidinem imperfectá, *Certitudo euidentiæ.* habet tamen maiorem inclinationem ad firmitatem. Certitudo euidentiæ est, quando nó admittit obscuritatem neque formidinem, & hęc est duplex. s. exterior & interior. Exterior fit per sensus dispositos circa propria obiecta debitè proportionata, de hac euidétia & certitudine habetur Ioh. 3. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Alia est interior, quę est in scientia & in intellectu principiorum, quæ versantur circa necessaria & non potentia aliter se habere. Et hęc totaliter determinant intellectum, vt non possit aliqualiter dubitare, & ideo non requirit piam affectionem, nec admittit obscuritatem aut formidinem. Certitudo fidei humanę est, quę admittit ęnigma & obscuritatem, & requirit piam affectionem: tamen nullo modo admittit formidinem licet admittat falsitatem. Certitudo autem fidei Theologicę nullo modo admittit formidiné aut falsitatem. Et hęc maximam habet adhęsionem, & firmitatem excedentem adhęsionem euidentię *Certitudo fidei excedit adhæsionem euidentiæ.* exteriorum sensuum, & scientiæ ac intellectus principiorum: eò quòd certitudo exterior sensuum innititur potentię naturali, & certitudo scientiæ innititur rationi humanæ, quæ inferior & debilior est virtute diuina, cui innititur fides theologa. Ideo certius & firmius teněda sunt ea quæ sunt fidei,

fidei,quàm ea quæ oculo videmus, aut alio sensu sentimus:quia sensus decipi & hallucinari pos-
sunt, & non virtus diuina,quę etiam excedit rationem naturalē:quia potest ea facere,quę viden-
tur rationi naturali repugnare:vt patet de existentia corporis Christi sub speciebus consecratis.
Vnde Apost.Cùm accepissetis à nobis verbum auditus (s.per fidem)accepistis illud non vt verbū 1.Thess 2.
hominum,sed(vt verè est)verbum Dei,verbo autem Dei nil certius esse potest,iuxta illud Mat.24.
Cœlum & terra transibunt,verba autem mea nō præteribunt.& ideo certitudo fidei est maxima
in se & simpliciter, quanuis certitudo scientiæ sit maior quo ad nos. ¶ Ex præmissis apparet pri- *Differentia fidei ab aliis habitibus.*
mò,quòd fides differt à suspicione & opinione,quæ admittunt formidinem.& non fides. Differt
etiam ab intellectu principiorum & scientia:quia fides est ineuidentium,& habet maiorem certi-
tudinē & firmissimā adhæsionē.Intellectus verò principiorū & sciētia euidentiā & minorē certi
tudinem & adhæsionem differt à spe & charitate, quia tam fides quàm charitas sunt in volunta-
te,sicut in subiecto.Fides autē(vt dictum est)subiectiuatur in intellectu. Item quòd differat à spe
& charitate,habetur ex illo, Nunc manent fides,spes, charitas, tria hæc:maior autem horum est 1.Cor.13.
charitas.Ratione etiam patet,quia vbi aliqua duo sic se habent,quòd vnum potest manere altero
non manente,illa differunt realiter : aliàs idem posset simul esse & non esse : quod est contra pri-
mum principium:sed fides potest esse absque charitate, vt manifestū est ex Apost. Si habuero om- 1.Cor.13.
nem fidem,ita vt montes trāsferam,charitatem autem non habuero, nihil sum. Ita charitas ma-
net in patria,quia ibi dicitur:Charitas nunquam excidit,& tamen fides non manet, iuxta illud,
Cùm venerit quod perfectū est,euacuabitur quod ex parte est. Vnde in Concilio Trident.session.
6.c.28.Si quis dixerit,amissa per peccatum gratia, simul aut fidem semper amitti, aut fidem quæ
remanet,non esse veram fidem(licet nō sit viua)aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse
Christianum:Anathema sit.Potest etiā fides esse absque spe, vt in Cain, Iuda, & aliis desperatis,
qui iudicantur sed damnandos. Spes tamen absque fide esse nō potest:quia non potest quis certò expe-
ctare beatitudinem ex meritis & gratia,nisi credat beatitudinem esse,quod nō potest absqoe fide.
¶ Ex præmissis patet error modernorum hæreticorum,qui fidem nil aliud esse dicūt, quàm spem
siue fiduciam. Qui quidem error fuit condemnatus in Concilio Tridentino,session.6.c.12.vbi di-
citur:Si quis dixerit fidem iustificantem nil aliud esse quàm fiduciam diuinæ misericordiæ pec-
cata remittentis per Christum, vel eam fiduciam solum esse qua iustificamur, Anathema sit.

Ver. 6. DE DIVISIONE FIDEI THEOLOGICAE.

B Fides Theologica est duplex : quædā est informis,& quædam formata. Fides dicitur informis, 2.2.q.4.art.3.
quando est sine charitate:vt in Christiano, qui est in peccato mortali. Fides formata dicitur, *Fides informis, & fides formata.*
quando est cum charitate:quia charitas est forma virtutum, & per consequens fidei:nō quidē for-
ma intrinseca,cùm charitas sit in voluntate,& habeat bonum diuinum pro obiecto,& fides sit in
intellectu, & pro obiecto habeat verum:Sed charitas dicitur forma extrinseca aliarum virtutum,
pro quāto ordinat eas in bonum suum.s.diuinum. Actus enim humani(vt dictum est)sortiuntur
speciem à fine.Ideo finis potest quodam modo dici forma, cùm det ei speciem. Et quia charitas
potest ordinare actus omnium aliarum virtutum in finem suum,hoc est in bonum diuinum:ideo
dat illis speciem meriti:cū omnis actus elicitus vel imperatus à charitate viæ,sit meritorius.Cùm
ergo charitas moueat intellectum ad eliciendum actum fidei,& ordinet illum in bonum diuinū:
consequens est vt charitas sit forma fidei. Et tunc fides dicitur formata extrinsecè:quia intrinsecè *Fides absque charitate quid sit.*
fides absque charitate existēs,accipit specē ab obiecto suo, & ideo potest dici formata intrinsecè.
Et quādo est cum charitate,est formata & intrinsecè,& extrinsecè, & ideo quando est cum chari-
tate,dicitur simpliciter formata:& à D.Iaco.2.c.dicitur viua:& quando est destituta charitate, di- 1.Cor.13.
citur informis & mortua,eò quòd habet similitudinem quandam cum mortuo:quia sicut corpus
dicitur mortuum quod non potest operari:sic cum fides sine charitate non possit operari merito-
riè, dicitur mortua: quanuis non omnino, cùm habeat formam intrinsecam, & possit operari,
ostēdere amissionem beatitudinis,incursionem pœnarum,abominationem peccatorum,& mon-
tes trāsferre,vt dictum est ex D.Paul.Sed similitudo tenet de opere meritorio. Et ideo sicut si ani-
ma corpori mortuo per diuinam potentiā reuniatur,idem corpus quod prius erat mortuum, effi-
citur viuum:ita quādo per diuinam misericordiam restituitur peccatori gratia & charitas,eadem
fides numero,quæ sine charitate erat informis,adueniente charitate efficitur formata & viuens,
ac potens operari meritoriè. Et sic est eadem numero fides informis & formata. Vnde Gl.super il- *Eadē fides numero est informis & formata.*
lud Iaco.2.Fides sine operib⁹ mortua est:ait, Quibus reuiuiscit. Et quāuis cùm venerit quod per-
fectū est,euacuetur id quod ex parte,siue imperfectū.quādo imperfectū repugnat perfectioni, vt
visio fidei visioni gloriæ:imperfectū tamen quod non repugnat perfectioni, nec est de ratione rei
imperfectæ,adueniēte perfectione, ideo subiectū perfectionis manet & perficitur:sicut(eò quòd
pueritia nō est de ratione hominis)idē homo qui erat puer,efficitur vir. Sic quia esse sine charita-
te nō est de ratione fidei,sicut esse de nō visis,ideo adueniente charitate,eadem fides manet & per-
ficitur:sed adueniēte lumine gloriæ euacuatur. Ex quo patet quòd fides informis & formata non
differūt specie,quasi in diuersis speciebus existentes,sed sicut pfectū & imperfectū in eadē specie.

Ver. 7. DE CAVSA FIDEI.

C Fides Theologa,siue informis,siue formata,nō est virtus acquisita,sed infusa:cùm ea circa quę 2.2.q.6.
est excedāt rationē humanā.Miraculum etiā quod mouet hominem ad credēdum, excedit fa-
cultatem naturæ.Et quia miraculum nō sufficienter mouet ad credendum,cùm videntium vnū

& idem miraculū, & audientium vnum & eundem prædicatorem, quidam credant, quidam verò non. Ideo oportet ponere aliam causam interiorem, ad interius excitandum intellectum ad assentiendum his quæ sunt fidei, per quam aliquis eleuatur supra naturā suam. Et ideo à Deo mouetur per gratiam gratum faciētem, vel gratis datam. s. per auxilium speciale siue instinctum specialem Spiritus sancti. Et sic habitus fidei est donum à Deo infusum & permanens, & actus fidei
Ephe.2. etiam est ex dono gratuito mouēre. Vnde de vtroque dicit D.Paul. Gratia Dei saluati estis per fidem, & non ex vobis, ne quis glorietur: donum enim Dei est, & aliquando fides informis infunditur à Deo: vt cùm quis suscipit baptisma distractus, aut fictus fictione non opposita fidei. Sicut etiam aliquibus datur absque charitate donum prophetiæ, vel gratia miraculorum. Nec obstat il-
Deut.32. lud, Dei perfecta sunt opera: sed fides informis est imperfecta, igitur non est à Deo: Quia fides informis est perfecta in specie sua & perfectione intrinseca & essentiali, quamuis non sit perfecta omnimoda perfectione extrinseca & accidentali.

§. 2. DE ACTIBVS FIDEI.

Rom.10. Fidei Theologicæ D.Paul. duos actus attribuit, interiorem videlicet & exteriorem: ait enim, D
Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Ver. 1. DE ACTV INTERIORI FIDEI.

In li. de Pred. Sanct. Actus interior fidei dicitur credere. Hunc actū D. Aug. definit dicens: Credere est cū assen- E
sione cogitare. Et accipitur hic assensus p adhæsione firma intellectus, secundū quòd à voluntate mouetur & determinatur ad credendum, & persistendum in aliquo. Et non accipitur hîc cogitare pro actu cogitatiuo seu phantasiæ: sed prout pertinet ad intellectum, nō tamē inquirēdo probationem, quamuis fides habeat inquisitionem quandam eorum, per quæ homo inducitur ad
In lib. de Ver. Dom. credendum, quia. s. sunt dicta à Deo, & miraculis confirmata. Hunc actum interiorem D. Aug. diuidit in tres. s. credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd Deus siue prima veritas se habet ad actum credendi tripliciter. Primò, vt obiectum materiale, quod creditur, aut aliquid circa ipsum, & sic credimus Deum esse trinum & vnum, aut in-
Credere Deū. carnatum, aut aliquid huiusmodi, & hic actus dicitur credere Deum. Secundò, vt obiectum formale siue vt ratio credendi. s. vt reuelans: quia credimus, ratione diuinæ reuelationis. Et hic actus
Credere Deo. dicitur credere Deo. s. reuelanti. Et quia idem est actus, quo potentia tendit in obiectum materiale & formale. vt visus, eodem actu tendit in aerem illuminatum & in colorem, ideo credere Deo & credere Deum potest esse vnus & idem actus, quo quis credit Deum esse trinū & vnum, propter reuelationem diuinam, siue quia à Deo reuelatum. ¶ Tertiò potest cōsiderari Deus, vt se ha-
Ioh.20. bet per modum finis, iuxta illud: Hæc autem scripta sunt, vt credatis, & vt credētes vitam habea-
Credere in Deum. tis, & hic actus dicitur credere in Deum, hoc est, credendo, Deum amare, & credendo & amando, in Deum tanquam in vltimum finem ire siue tendere. Et quamuis in hoc complexo (credere in Deum) comprehendantur duo actus. s. intellectus & voluntatis: est tamen simpliciter vnus actus elicitus à fide, & imperatus & ordinatus à voluntate. Nihil enim impedit vnum & eūdem actum numero simul esse à pluribus virtutibus, vt ieiunium quod elicitur à temperātia: & imperatus ab obedientia, religione, & charitate: quia ordinatur ad obedientiam superioria, & ad honorem Dei, & propter Deum summè dilectum, & sic secundum relationem erit multiplex & vnus secūdum essentiam. Ex præmissis apparet quòd in nullum alium quàm in Deum credere debemus, & sic licet credamus D.Petro & Paulo, aut D.Petrum & Paulum: non tamen in D.Petrum aut Paulum. Similiter licet credamus vnam ecclesiam sanctam, non tamen in eam. Ideo in symbolo nō ponitur hæc propositio in: Et si in aliquibus codicibus reperiatur, debet referri ad spiritum sanctum qui sanctificat Ecclesiam, vt sit sensus: Credo in spiritum sanctum sanctificantem vnā Ecclesiam.

Ver. 2. DE ACTV EXTERIORI FIDEI.

2.2.q.3. Actus exterior fidei est protestatio siue expressio actus interioris, signo sensibili, hoc est verbo F
vel facto manifestata. Sed quia expressio quæ fit per verba, est manifestior & clarior: ideo D. Paul. dicit, Ore autem confessio fit ad salutem, nō negat tamen alias protestationes & manifestationes fidei ad quas tenentur nunc fideles, in accipiendo sacramenta nouæ legis, quæ sunt de necessitate salutis: sicut olim in lege Moysi tenebantur ad sacrificia & sacramenta per legē determinata, & tēpore legis naturæ ad sacrificia indeterminata. Et quia præceptū de fide est affirmatiuū: ideo nō obligat pro semper, sed pro tēpore & loco: quantū ad actū interiorē obligat, saltem omnibus diebus Dominicis. Quia præceptū morale est de sanctificatione Sabbati, dicitur enim, Memento vt diem Sabbati sanctifices. Quæ quidem sanctificatio fieri debebat, sanctificādo animas
Exod.20. suas, iuxta illud: Sanctificabūt animas suas. fiebat etiā reducēdo ad memoriam beneficiū creationis, & quietē domini, quæ reductio absq; fide fieri non poterat. Obligatur etiā aliquis ad exterio-
Eccle.2. rem cōfessionē, sub pœna peccati mortalis, pro loco & tēpore, quādo. s. per dimissionē huius con-
art.2. fessionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiā vtilitas proximis impendēda: vt puta si aliquis
Cōfessio exterior fidei. interrogatus de fide, taceret: & ex eius taciturnitate crederetur quòd non haberet fidem, vel quòd fides eius non esset vera, vel alij propter eius taciturnitatem auerterētur à fide. In huiusmodi ca-
Luc.12. sibus confessio fidei est de necessitate salutis, iuxta illud. Qui me confessus fuerit corā hominibus, & filius hominis confitebitur eum coram angelis Dei. Qui autē me negauerit coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. D. Tho. dicit, quòd in casu necessitatis (vbi fides periclitatur) quili-
art.2.ad 3. bet tenetur fidem suam, aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & cōfirmationem, &

ad

ad reprimendam infidelium insultationem. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles. Dicit etiam quòd si turbatio infidelium oriatur de manifesta fidei confessione, absque aliqua vtilitate fidei vel fidelium, non est laudabile in illo casu fidẽ publicè confiteri. vnde dom. Nolite sanctum dare canibus, neque sparseritis margaritas vestras ante porcos, ne conuersi disrumpant vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, aut necessitas adsit, cõtempta perturbatione infidelium, debet homo publicè fidem cõfiteri. Vnde cùm discipuli dixissent domino, quòd Pharisæi audito verbo scandalizati essent, respondit, Sinite illos: Cæci sunt, & duces cæcorũ. D. Caietanus dicit, quòd aliud est occultare propriam fidem, aliud alienam fidem profiteri. Alienam fidem profiteri nunquam licet, neque verbo, nec signo. Peccaret enim quis mortaliter, si diceret se esse Iudæum aut Mahumetam: & etiam si acciperet circuncisionem, aut vteretur veste aut birreto siue quocunque alio signo proprio Iudæis. vt velamine in synagoga, vel etiam si vteretur signo proprio Mahumetanis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur tobalia alba in capite quæ est illis propria. Occultare autẽ fidem pro tempore nõ est ex genere suo malum: sed potest bene & malè fieri. Vnde D. Sebastianus pro aliquo tẽpore fuit occultus Christianus, & quodã tempore manifestauit fidem suam. Et sic licitum est pro tẽpore & loco occultare & manifestare. *Mat. 15.*

Ver. 3. DE NECESSITATE CREDENDI.

B ACtum credendi esse de necessitate salutis cõstat ex D. Paul. Sine fide impossibile est placere Deo, & Christus ait: Qui nõ crediderit, condemnabitur, & Ioh. 3. Qui nõ credit, iam iudicatus est. Quo autem tempore credẽdum sit, suprà dictum est. Notandũ tamen quòd licet omnes teneantur omnia reuelata à Deo, credere explicitè vel implicitè, hoc est distinctè vel indistinctè, siue in communi, vt illi qui credunt omnia quæ Ecclesia credit, implicitè credunt: Non tamen tenentur omnes æqualiter explicitè credere. Quanuis enim omnes teneantur explicitè credere actu vel habitu omnia prima credibilia, hoc est articulos fidei (de quibus paulò post dicemus) ac etiam omnia quæ specialiter proponuntur in solennitatibus ab Ecclesia institutis: vt sacramẽtum pœnitentiæ cum partibus suis, quæ sunt contritio, confessio, & satisfactio, de quibus in suo loco: ac etiam Eucharistiæ quia hæc proponit Ecclesia in 40. & de veneratione sanctorum, qui ab Ecclesia proponuntur honorãdi in solennitatibus, præcipuè in festo omnium Sanctorum: & de eorum innocatione, quia ad hãc inducit Ecclesia in Rogationibus: & de purgatorio, quod etiam proponit in commemoratione omnium fidelium, & cultum imaginum, qui seruatur cõmuniter & vniuersaliter in Ecclesia, & sic de aliis. Sic quòd si per ignorantiam quis etiam rusticus crederet oppositis, aut opposita pronuntiaret, non excusaretur totaliter à peccato, nec à pœnis: cùm ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, non excuset. Si quis enim ignorat ignorabitur: In aliis autẽ, maiores (ad quos pertinet alios erudire, aut fidem defendere) tenentur habere pleniorem & magis explicitam notitiam credẽdorum, quàm alij simplices, iuxta illud: Parati semper sitis ad satisfactionẽ: omni poscenti vos, rationem reddere de ea quæ in vobis est fide. Et Iob 1. boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta illos, vbi secundũ D. Greg. per asinas intelliguntur simplices, & per boues maiores, à quibus simplices pasci & instrui debent de agendis & credendis. Et sic maiores debent eis credibilia proponere, maximè articulos fidei, de quibus dicendum est.

Margin: *2. 2. q. 2. art. 3.* *Heb. 11.* *Mar. vlt.* *1. Cor. 14.* *1. Pet. 3.*

§. 3. DE ARTICVLIS FIDEI.

C ARticulus significat quandam coaptationem partium distinctarum sibi inuicem coaptatarũ. Vnde sicut particulæ digitorum sibi inuicem coaptatæ, articuli dicuntur: sic diuersę res siue rationes diuinæ reuelatæ sibi inuicem coaptatæ, dicuntur articuli fidei. Eam ob rem Isid. dicit, ꝙ articulus fidei est perceptio diuinæ veritatis, tendens in ipsam: quæ enim in Deo vnum sunt, in intellectu nostro multiplicantur. Et sic articulus est breuis sententia de diuinis rebus non visis credenda, & ideo vbi occurrit aliquid speciali ratione non visum, ibi est specialis articulus: vbi autem multa secundum eandem rationem sunt cognita, ibi non sunt articuli distinguendi. *Lib. Etym.* *Articulus fidei quid.*

Ver. 1. DE CREMENTO ARTICVLORVM FIDEI.

D ARticuli fidei creuerunt secundũ tẽporũ successionẽ. Vnde D. Greg. dicit: Secundũ crementa tẽporum creuit sciẽtia sanctorũ patrũ. Et quantò viciniores aduẽtui Saluatoris fuerint, tãtò sacramenta salutis plenius perceperũt. Sic enim se habent articuli in doctrina fidei, sicut principia per se nota in doctrina, quæ per rationẽ naturalẽ habetur. In quibus principiis est quidam ordo. Quia quædam in aliis implicitè cõtinentur, quæ omnia reducuntur ad primum. Sic omnes articuli fidei implicitè cõtinẽtur in aliquib⁹ primis credibilibus. s. vt credatur Deus esse, & prouidentiam habere circa hominũ salutẽ, iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & ꝙ inquirẽtibus se remunerator sit. In esse diuino includuntur omnia quæ credimus de Deo: In fide verò prouidẽtiæ & remunerationis, includũtur omnia quæ à Deo tẽporaliter dispẽsantur, siue bona, siue mala. Vnde fides est de pœnis inferni: licet nõ sint sperãdæ, cùm spes sit de bono. Et quanuis secundũ substantiã articulorũ nõ sit factũ augmentũ per tẽporũ successionẽ: (quia quæcũque posteriores explicitè crediderũt, implicitè cõtinentur in fide præcedentiũ patrũ, qui omni tẽpore duos prædictos articulos crediderunt. Vnde Psal. Duo hæc audiui, Quia potestas Dei est, & tibi domine misericordia: quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua) tamen quantum ad explicationẽ creuit numerus articulorum. Quia quædam explicitè cognita sunt à posterioribus, quæ à prioribus non cognoscebantur explicitè: vnde Dominus Moysi: Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac & Iacob, &c. & nomen meum Adonai non indicaui eis. Et Dauid dicebat: Super

Margin: *2. 2. q. 1. ar. 7.* *Prima credibilia quæ sint.* *Heb. 11.* *Psal. 61.* *Exod. 6.* *Psal. 118.*

ſenes intellexi. Et Ephe.3. Aliis generationibus non eſt agnitum myſteriũ Chriſti, qui familiarius & perfectius nobis reuelauit. Ideo apoſtoli clarius & perfectius intelligentes ſymbolũ (hoc eſt regulam fidei) in 12. articulos redegerunt, & eos Eccleſiæ cunctiſq; fidelibus credendos tradiderũt.

Ver. 2. DE ARTICVLORVM FIDEI NVMERO.

2.2.q.1. art 8. Apoſtoli 12. articulos fidei ediderunt.

TEſte D. Clemente, cùm Apoſtoli ad diuerſas prouincias iuxta præceptum domini diſceſſuri eſſent in vnum conuenerunt: & ſymbolum, hoc eſt regulam fidei, 12. articulos continentem, ediderunt. Qui tamen 12. articuli ad prima credibilia ſeu credenda, per Chriſtum nobis propoſita Ioan.17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtũ, reducuntur. Et ponuntur ſex quantum ad diuinitatem, & ſex quo ad humanitatem. Quãtum ad diuinitatem primus articulus eſt de vnitate. Ideo dicitur, Credo in Deum, in ſingulari, & in ſymbolo patrum ad maiorem explicationem anteponitur, vnum. Secundus articulus pertinet ad Trinitatem: & ſic adiungitur, patrem, & in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, & in Spiritum ſanctum. Quatuor alij articuli circa diuinitatem, pertinent ad opera Dei. Et ſic tertius articulus pertinet ad opus creationis. Vnde additur, creatorem cœli & terræ, in quibus omnia alia creata includuntur, iuxta illud Gen.1. In principio creauit Deus cœlum & terram. Quartus pertinet ad opus iuſtificationis. Ideo poſt mentionẽ de Spiritu ſancto (cui attribuitur iuſtificatio) dicitur & vnam ſanctam, Catholicam, & Apoſtolicam eccleſiam, Sanctorum cõmunionem, remiſsionem peccatorum. Quintus ad opus reſurrectionis. vnde ſequitur, Carnis reſurrectionẽ. Sextus ad opus glorificationis, quod erit vltimũ. Ideo cõcluditur, Vitã æternã, amen. Quo ad humanitatẽ autẽ proponuntur alij ſex articuli. Primus pertinet ad incarnationẽ, quæ per cõceptionẽ facta eſt, & p natiuitatem innotuit. Ideo dicitur in ſymbolo, Qui cõceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine. Et in ſymbolo patrũ explicatur, Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine, & homo factus eſt. Secundus pertinet ad eius paſsionem, mortẽ, & ſepulturam. Ideo dicitur, Paſſus ſub Pontio Pilato, mortuus, & ſepultus eſt. Tertius ad deſcenſum ad inferos. Quartus ad eius reſurrectionẽ: Ideo dicitur: Tertia die reſurrexit à mortuis: & in ſymbolo patrũ additur. Secundũ ſcripturas. Quæ verba debẽt referri ad omnia præcedẽtia & ſequentia: quia omnes articuli cõtinentur figuratiuè in antiquo teſtamẽto. & ſunt ſpecialiter adiuncta articulo reſurrectionis, quia tempore Apoſtolorũ ille articulus habebat maiorem difficultatẽ propter Sadducæos, qui negabãt reſurrectionem. Quintus de aſcẽſione ad cœlos & ſeſsione à dextris. Ideo ſubditur, Aſcẽdit ad cœlos, ſedet ad dexteram patris. Sextus de aduentu eius ad iudicium. Vnde ſequitur, Inde vẽturus eſt iudicare viuos & mortuos. Et ſic ſunt duodecim articuli, quãuis aliqui ponãt 14. ſeptẽ ex parte diuinitatis, diuidẽtes articulũ Trinitatis in tres, cõiungẽtes articulũ reſurrectionis & glorificationis, & ſeptem ex parte humanitatis, diuidẽtes articulũ cõceptionis & natiuitatis. Et quanuis non ſit niſi vna fides, tamen ponũtur duodecim articuli: qui omnes ad vnũ reducuntur, qui eſt credere diuinæ reuelationi. Sic etiã quanuis nõ ſit niſi vna fidei cõfeſsio, tamen ponũtur diuerſa ſymbola, hoc eſt regulæ quæ ad vnã reducuntur. In omnibus enim ſymbolis fidei veritas docetur. Sed ibi oportet populum diligentiùs inſtrui, vbi errores inſurgunt: ne fides ſimplicium per hæreticorum colores & errores corrumpatur. ¶ Symbolum Apoſtolorum (quod dicitur Paruum Credo) tẽpore perſecutionis editum fuit, fide nõdum publicata. Ideo eo tempore ſecretè dicebatur: ſicut nũc in prima & completorio, quaſi cõtra tenebras errorũ præteritorũ & futurorũ, deinde iã fide manifeſtata, editum fuit à patribus ſymbolum declaratiuum ſymboli Apoſt. Quod eccleſia pacem habens, in miſſa alta voce fecit decantari, prout & nunc decãtatur. Quanuis enim per doctrinã Chriſti & Apoſtolorum veritas fidei fuerit ſufficienter explicata: tamen quia peruerſi homines doctrinam apoſtolicam & cæteras doctrinas ac ſcripturas peruertunt, ad ſuã ipſorum perditionem: ideo temporibus elapſis neceſſaria fuit conciliorũ vniuerſalium cõgregatio. Et eadem ratione nunc neceſſaria eſt fidei explicatio cõtra inſurgentes errores, ne fideles decipiantur. Quam ob rem Athanaſ. determinationes cõcilij Niceni ſecutus, manifeſtationẽ & explicationem veritatis fidei cõſcripſit, non per modum ſymboli, ſed doctrinæ, vt ex modo loquendi ipſius apparet. Sed quia integram fidei veritatem eius doctrina breuiter continebat: idcirco eius doctrina, quaſi regula & ſymbolum fidei, fuit approbata authoritate ſummi pontificis, ad quem pertinet noua ſymboli editio.

Luc.20. *Eph.3.* *2.Pet.vlt.*

Ver. 3. DE ECCLESIAE ACCEPTIONE.

Card. de Turre. lib.1 ſummæ de Eccle. 2.& 3.

ET quia inter cæteros articulos ſancti patres interſeruerunt articulũ de eccleſia ſancta catholica & apoſtolica: aliquid de ea dicendum eſt, & primò de eius acceptione. Accipitur enim in ſacris literis eccleſia multipliciter. Primò pro domo materiali diuinis laudibus & orationi dicata, ac etiã ad offerenda ſacrificia & ſuſcipiendũ ſacramenta: & hoc modo accipitur Iudith 6. Conuocatus populus per totam noctem intra eccleſiam orauerũt petẽtes auxilium à Deo. Et D. Paul. 1. Cor.11. An eccleſiam Dei (hoc eſt domum orationis ſecundum Gl.) contemnitis? Secundò accipitur pro vniuerſitate omnium iuſtorum & ſanctorum, tã viatorũ, quàm cõprehenſorum. Et ſic accepit Apoſt. dicens de Chriſto: Ipſum conſtituit caput ſuper omnem eccleſiam: hoc eſt ſanctorum congregationem, Angelorum & hominum, quæ in cœlo & in terra eſt. Tertiò accipitur pro vniuerſitate omnium iuſtorum comprehenſorum duntaxat. Et ſic accepit Apoſt. cum dixit: Chriſtus caput eſt eccleſiæ, & ipſe ſaluator corporis eius, & ſic dicitur eccleſia triũphans. Quartò pro congregatione hominum qui ſunt in gratia. Et ſic Apoſt. Epheſ. 5. Chriſtus dilexit eccleſiam & tradidit ſemetipſum pro ea, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Et tales dicuntur eſſe de ec-

Epheſ.4.

cleſia

clesia numero & merito. Quintò pro vniuersitate omnium fidelium viatorum vtentium sacra-
mentis,siue sint in gratia siue non. Et dicitur ecclesia militans. Et peccatores dicuntur de ecclesia
numero & non merito. Et sic accepit Dauid, Psal.21. Erit apud te laus mea in ecclesia magna: in
populo graui laudabo te. Et sic cóparatur sagenæ missæ in mare & ex omni genere piscium con- *Mat.13.*
greganti. Et sic dicitur domos Dei magna,& ingens locus possessionis eius. Gl. in prædicto Psal. *Bar.3.*
exponit,magna hoc est in toto orbe. Et D.Aug.ibi: Ecclesia magna totus orbis est. Licet aliquádo
accipiatur pro ecclesia particulari: vt 2.Cor.1. Ecclesiæ quæ est Corinthi. Aliquando etiam accipi-
tur pro præsidéte in ecclesia. vt in processu fraternæ correctionis,dic ecclesiæ,hoc est prælato. Ali- *Mat.18.*
quando pro subditis tantum,vt in actibus Apost.12. Oratio auté fiebat ab ecclesia ad Deú pro eo.
Aliquando pro solis ecclesiasticis,aut eorum maiori parte,vt in c.1.63.dist.& c.cum apostolica.55.
dist.¶ Ecclesia autem prout de ea communiter loquuntur doctores, accipitur pro cœtu siue con-
gregatione fidelium viatorum,qui sunt numero vel merito adunati in fide & cultu visibili vnius
veri Dei, & non vt Lutherani dicunt, pro congregatione sanctorum in spiritu, quam nesciamus
vbi sit,aut vbi eam debeamus requirere. Sed pro cógregatione omnium viatorum fideliú,siue bo-
ni sint,siue mali,qui Christo in sacramẽto baptismi nomen dederunt. ¶ Author ecclesiæ est Deus
sapiẽtissimus & omnipotens. Finis verò eius est omniú fidelium salus. Quia quátum in ipso Deo
est vult omnes fideles baptizatos saluos fieri. Vnde Marc.vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit,
saluus erit. Sic vt nulli extra ecclesiam salus contingat,vt habetur in c. firmiter.§.vna de Summa
Trinit.& fide cath.extra. Et in hoc bene figurata fuit per arcam Noe, extra quam existentes sub-
mersi sunt.¶ Ex præmissis apparet quòd ecclesia catholica est visibilis,sensibilis,siue euidés & ma
nifesta: visus enim plures rerum species nobis manifestat,& omnes sensus cóprehendit. Quia tam
prælatus,qui est caput,quàm subditi,qui sunt mébra, sunt visibiles, & visibiliter sacramento ba-
ptismi sunt intincti. Aliàs in vanú dixisset Christus: Dic Ecclesiæ. Et si ecclesiá nó audierit,sit tibi *Mat.18.*
sicut Ethnicus & publicanus. Quod est blasphemú,maximè si dicatur quòd fides est de non visis: *Heb.11.*
Vnde dicitur substátia sperádarum rerú argumẽtum nó apparẽtium. Atqui habetur in symbolo:
Credo ecclesiam sanctá Catholicam & apostolicam,ergo nó videmus eá, & per cósequés est in-
uisibilis. Hoc argumẽto táquam Achille, vtútur Lutherani & neoterici hæretici. Sed dicédum ꝙ
licet ecclesia,quátú ad aliquas proprietates,puta quantú ad sanctitaté & virtutes eius,sit inuisibi-
lis: nó tamé quátum ad supposita & exteriorẽ eius politiá siue ordinationẽ: Aliàs sequeretur quòd
Christi politia esset inordinatissima & cófusissima,quod est hæreticú. Et ideo nó credimus eccle-
siæ supposita,quæ sunt prælati & subditi,aut exteriorẽ eius ordinationẽ. Sed bene credimus inte-
riorẽ sanctitaté,& virtuté ligádi atq; soluẽdi,ac etiá eius finem. ¶ Notándum etiá quòd in symbo- *Car. de tur.*
lo,non dicitur,Credo in ecclesiá sanctá: quia in solú Deú credendú est. Vnde D.Aug. super illud: *cre.lib.1.de*
creditis in Deum,& in me credite,dicit. Nunquam aliquis apostolorum ausus est dicere: Credite *Ecc.c.20.* *Ioan.14.*
in me. Et super illud omni credẽti in eú qui iustificat impiú: ait,aliud est credere illi,aliud est cre- *Rom.4.*
dere illum: aliud est credere in illú: vt dictú est supra hoc c.5.2.ver.1. Et cum dicitur in symbolo:
Credo in spiritum sanctum,sanctam ecclesiam,&c. Illa dictio,in,non refertur ad ecclesiam, sed
ad spiritum sanctum qui sanctificat. ¶ Notandum etiam quòd licet ecclesia secundum rationem
vniuersalitatis nó possit stare in vno completiuè,tamen quo ad fidem,in qua fundatur ecclesia,&
à qua aliquis dicitur de ecclesia,bene potest seruari in vno. Vnde Hieron. super Psal.33.dicit: Vbi
vera fides est,ibi ecclesia est. Et Iuristæ dicunt,quòd ius vniuersitatis potest seruari in vno. Sic po-
test dici de ecclesia, quod potest seruari in vno: prout dicitur de virgine Maria,quod in ea sola in
triduo sepulturæ Christi másit fides explicita de diuinit. Christi, quáuis multi alij per Iudæá exi-
stentes habere possent fidé catholicá actualé & implicitá, nó tamé explicitá de diuinitate Christi.

Ver. 4. DE DIFFERENTIA ECCLESIAE ET SYNAGOGAE.

8 Ecclesia & Synagoga secundú Bedá in expositione illius passus Prou.5. Penè fui in omni ma- *Card. de tur.*
lo in medio ecclesiæ & Synagogæ. Sút nomina Græca,& vná eádemq; rem significare viden- *cre.lib.1.c.1.*
tur,videlicet cóuentum plurimorum adinuicem. Si tamen subtilius distinguantur, ecclesia cóuo-
catio,Synagoga,cógregatio, interpretatur. Vox auté & cóuocatio propriè est rationalis creaturæ.
Cógregatio verò etiam irrationabilium esse potest. Vnde Gen.1.dicitur: Cógregentur aquæ quæ
sub cœlo sunt,& Mat.23. gallina dicitur cógregare pullos suos sub alas. Cùm auté soli fideles,qui
verbum rationale fidei audiút,& mẽte percipiunt,sint inter homines rationales habendi,sequitur
quòd vetus ille Hebræorum populus,quandiu in vnius veri Dei fide & cultu permansit,vtroque
nomine ecclesia & Synagoga legitur appellatus,prout in multis sacræ scripturę locis patet. Vnde
Numeri decimosexto vocatur Synagoga,cú dicitur: Insurrexerunt contra Moysen ducenti quin-
quaginta viri proceres Synagogæ. Et in eod.lib.c.20. Ecclesia legitur nominata: cùm dictú fuit
Moysi,cur eduxisti ecclesiam Dei in solitudinem? Verùm quia post aduentú saluatoris nostri po-
pulus Iudæorum, paucis exceptis,tenebris infidelitatis excæcatus fuit,distinctionis gratia,prædi-
cta nomina partita sunt,vt illa pars Hebræorú,quæ lumen fidei nó recepit,quasi irrationabilium
animalium cógregatio,Synagoga tátùm dicta sit. Pars verò Hebræorú & aliorum, qui in Chri-
stum crediderunt,ecclesia & nunquam Synagoga sit appellata. Vnde D.August. super illud Psal.
81. Deus stetit in Synagoga deorum,hoc est populorum Israel,dicit: Ipsorum propriè Synagoga
dici solet, quamuis aliquando ecclesia fuerit dicta. Sed nostram Apostoli Synagogam nunquam
dixerunt,sed ecclesiam,siue discernendi causa,siue quod inter congregationem, vnde Synagoga,
& con

& conuocationem vnde ecclesia, nomen accepit, aliquid differ. s. quod cõgregari & pecora solent. Conuocari est magis vtentium ratione. Et Isid. 8. lib. Etymol. c. 8. dicit: Vt notetur Iudæorum infidelitas, dicta est eorum Synagoga quasi pecorum & indiscretorum: & vt ipsa fidelitas nostra, ipso vocabulo innueretur nostra, dicta est ecclesia, hoc est conuocatio rationabilium & discretorum. Vnde Dauid de ecclesia dicit Psal. 34. Confitebor tibi in ecclesia magna: in populo graui laudabo te. Populus enim ecclesiæ, vt inquit Albertus magnus, dicitur esse grauis maturitate virtutis & illi soli sunt qui rationem colunt, & rationabiles Dei voces intelligũt, & audiũt vocationẽ Christi.

Ver. 5. DE ECCLESIAE VNITATE.

Card. de tur. cre. lib. 1. c. 5. 6. 7. 8.

Ecclesia plures habet proprietates & dignitates, quarũ prima est vnitas, quia dicitur vna. Vnde in symbolo & vnam sanctam ecclesiam, & Salom. Cant. 6. Vna est colũba mea, vna est perfecta mea. Vbi Glo. dicit: quamuis sint diuersæ personæ, est tamen vna ecclesia. Dicitur autem vna multiplici vnitate. Primò vnitate fidei: Vnde Apost. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma. Et alibi: Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus. Et 1. Cor. 10. Omnes vnũ corpus sumus qui de vno pane, & de vno calice participamus. Et D. Hiero. ad Euandrum episc. & habetur 93. dist. Nec altera Romanæ vrbis ecclesia, altera totus orbis existimanda est. Nam Galliæ, Britanniæ, & Africanæ Persis & Oriens, & India vnum Christum adorant, vnam obseruãt regulam veritatis. Dicitur etiã vna vnitate spei: de qua Apost. Vocati estis vna spe vocationis vestræ. vbi Glo. Hoc est ad vnam rem speratam. Hæc vnitas potest etiam dici vnitas finis vltimi, qui est beatitudo ad quam ordinatur. Vnde D. Aug. super illud Psal 85. Omnes gẽtes, &c. dicit: Multæ gentes & vna gens Sed quare vna gẽs? Quia vna expectatio. Postremò dicitur vna vnitate vnius præsidentis rectoris & gubernatoris visibiliter conuersantis cum ea. Vnde Ioel. 1. Congregabuntur filij Iudæ & filij Israel pariter, & ponẽt sibi caput vnum. Et Christus Ioan. 10. fiet vnũ ouile & vnus pastor. Deinde dixit Petro: Ioan. 21. Pasce oues meas. Sed de his amplius infrà c. 17. §. 7. ver. 5. cum de primatu Petri agetur. Et licet, vt dictum est, sint plures ecclesiæ particulares. D. enim Ioan. scripsit septem ecclesiis, quæ sunt in Asia, & Psal. 67. dicat: In ecclesiis benedicite domino. Illæ tamen omnes dicuntur vna rationibus prædictis. Et quamuis videatur aliqua distinctio accidentalis inter ecclesiam antiqui testamenti & noui: ac etiam inter ecclesiam, quæ nunc est, & ecclesiam primitiuam, & alia fuerit tunc cõgregatio fidelium quàm nunc sit: quia non semper fuerũt idem fideles, non tamen sequitur quòd sint diuersæ ecclesiæ: quia accidentia non variant substãtiam rei. sicut licet aqua fluminis continuo fluat, & nõ sit semper eadem aqua: est tamen idẽ flumen, quod quãdoque crescit & decrescit. Sic ecclesia, quæ, quo ad successionem & numerum fideliũ creuit, & nunc decrescit. Vnde Christus. Luc. 18. Cùm venerit filius hominis, putásne inueniet fidem in terra? Differentia etiam primitiuæ ecclesiæ, & eius quæ nunc est, accipienda est ex parte populi & eius dispositione. s. feruore & perfectione, & non ex parte fidei, quæ eadẽ est nunc, quæ antea erat: sicut etiam eadem erat fides patrum antiqui testamenti & noui, si consideretur obiectum eius secundum se, prout est res credita extra animam existens. A quo obiecto sic considerato obiectum habitus propriè accipit vnitatem sine pluralitatem. Vnde Apost. de se & aliis patribus antiqui testamenti loquens dicit: habentes eundem spiritum fidei. s. quem patres veteris testamenti habuerunt. Vbi D. Aug. ostendit quòd in iustis diuersorum temporum eadem fides est. Eadem enim, inquit, fides est, quæ iustos saluauit antiquos, & ea quæ saluat nos. s. mediatoris Dei & hominũ: tempora variata sunt, sed nõ fides. Licet etiã si consideretur obiectũ, vt est participatum à cognoscente, siue secundum quòd est in acceptione nostra, plurificetur per diuersa enunciabilia siue propositiones. Alia enim est propositio de præsenti, alia de futuro. Vnde hodie aliquis infidelis reputaretur si crederet Christum incarnandũ: aut si actu protestaretur per circũcisionem aut alia ceremonialia. Propter hoc tamen nec incarnatio, aut passio, aut resurrectio in se variata esset: est enim vnũ & idem tempus: sed sunt diuersi respectus. Quorum vnus est ad aliquos qui nunc sunt fideles, secundum quem dicitur præteritum. Et alius ad eos qui fuerunt: secundum quem dicitur apud antiquos futurũ. Et sic diuersa cõfessio exterior, siue diuersa protestatio, quæ est actus fidei, nõ diuersificat fidem ex parte obiecti, sed solùm ex parte subiecti. Exemplũ datur de exploratoribus terræ promissionis qui portabant botrum in stipite: primus præcedebat & non videbat botrũ, cùm esset post se: secũdus verò videbat, qui erat ante se: tamẽ idẽ botrus erat qui figurabat Christũ, &c. Nec obstat quòd fides nũc sit magis explicita quàm esset olim. Quia scire aliquid in vniuersali & particulari nõ diuersificat scientiã, nisi quãtum ad modum sciẽdi, sed nõ quãtum ad rẽ scitã, à qua habitus habet vnitatẽ, prout fides à re credita. Et ideo nunc ecclesia dicitur christiana, & non olim: Licet olim esset christiana, cum fides esset de Christo vẽturo, sed olim nõ adeò erat explicita. Si dicatur quòd in ecclesia nõ fuit semper vnus pastor & director, qui visibiliter cõuersaretur cum ea, vt in lege naturæ, in qua vna erat ecclesia, quæ nõ subdebatur vni: & tempore Moysi nõ omnes fideles subdebãtur ei: prout Iob, & multi alij gentiles qui fuerunt in gratia tempore successorum

3. de Ciuit.

eius, vt D. Aug. dicit: Et nunc cum papa moritur, nõ omnes subiiciuntur vni sicut cum viuit. Ergo vnitas pastoris nihil facit ad vnitatem ecclesiæ. Negatur cõsequentia. Licet enim ecclesia nõ fuerit semper in tali dispositione, quòd ab vno pastore vice domini nostri Iesu Christi, cum ea visibiliter cõuersaretur & dirigeretur actu: tamẽ bene aptitudine. Multa enim per tẽporum successionẽ instituta sunt in ecclesia, quæ nõ fuerunt à principio. Quæ tempore, quo instituta nõ fuerũt, nõ importabant necessitatem. Facta tamen institutione de necessitate veniunt obseruãda. Dicunt enim

doctores

doctores ſuper illud Cant.vlt.Soror noſtra paruula eſt,& vbera non habet. Quod eccleſia,quę hic
ſoror dicitur,in principio ſui ſtatus, ante plenitudinis gratiæ tempus:in quo gratia & veritas per
Ieſum Chriſtum facta eſt,fuit paruula,non modo populi paucitate,ſed etiam donis gratiarũ.Vn-
de Hugo de S.Victore:Oportuit,inquit,vt ſecundum proceſsionem temporum, ſpiritualiũ gra-
tiarum ſigna magis ac magis darentur.Plane poſt incarnationẽ filij Dei,copioſior facta eſt ſplen-
dore doctrinæ,pulchritudine ordinis,locupletior ſacramentorum efficacia ſalutari, excellentior
nobilitate regiminis. Et ſecundum hoc debet intelligi illud Chriſti: Et ſuper hanc petram ædifi- *Mat.16.*
cabo eccleſiam meam:quæ tamẽ prius erat ædificata:quia vt inferius dicetur, ab Abel ſumpſit ex- *Hoc §. ver 11.*
ordium. Et quamuis papa moriatur:ſedes tamen apoſtolica nõ moritur:quia poteſtas eligẽdi vnũ
ſemper manet in eccleſia in habitu. ¶ Non obſtat etiam quòd multi non baptizati ſint in gratia,
vt martyres & catechumeni,qui ſi moriantur, ſaluantur:& per conſequens ſunt de eccleſia:cum
omnes in gratia ſint de eccleſia:& tamen non omnes ſunt baptizati baptiſmo aquæ: quia habent
baptiſmum aquæ in voto. Nam vt D.Aug.ait: Tunc prodeſt baptiſmus ſanguinis vel fluminis:cũ
baptiſmum fluminis non contemptus religionis,ſed articulus neceſsitatis excludit. ¶ Ex pręmiſ-
ſis ſequitur quòd extra eccleſiam non patet alicui ſalus. Quia cum vnitas eccleſię pendeat ab vni- *Heb.11.*
tate fidei,& ſecundum Apoſt.impoſsibile ſit abſque fide Chriſti placere Deo. Cùm fides ſit ſub-
ſtantia & principium ac primum fundamentum beatitudinis,vt dicit gloſſa ſuper illud : Funda-
mentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus,hoc eſt fi-
des Ieſu Chriſti. Vnde in concilio Lateranen.& habetur in c.firmiter.§.vns, extra de ſumma tri-
nit.& fide cath.dicitur: Vna verò eſt fidelium vniuerſalis eccleſia , extra quã nullus omnino ſal-
uatur. Et quoad hoc figurata fuit p Archã Noë:quia quemadmodum omnes qui tempore diluuij
extra illam erant,ſubmerſi ſunt:Sic omnes qui extra eccleſiam moriuntur,ſubmergũtur in infer-
no. Vnde dicebat D.Petr. Non eſt aliud nomen ſub cælo datum hominibus , in quo oporteat nos *Act.4.*
ſaluos fieri. Ideo D.Aug.& recitatur in cap.omnis.28.q.3.Omnis infidelium vita peccatum eſt,id
eſt cum peccato. Venerabilis Beda,& recitatur in c. Quicunque.24.q.dicit:Quicunque ab vnita-
te fidei vel ſocietate Petri apoſtoli(quæ eſt eccleſia)quomodolibet ſeipſos ſegregãt, tales nec vin-
culis peccatorum abſolui , nec ianuam poſſunt regni cœleſtis introire. Ex his manifeſtè apparet
quantum pernicioſè errant & hallucinentur dicentes quemlibet in ſua ſecta poſſe ſaluari.

Ver. 6. DE SANCTITATE ECCLESIAE.

A Alia proprietas & dignitas eccleſię,dicitur ſanctitas. Eccleſiam dici ſanctam manifeſtũ eſt ex *Car. de tur-*
ſymbolo apoſtolorum. Dicitur autem ſancta,hoc eſt munda ab omni peccati macula. San- *cre.li.1.ſumma*
ctum enim idem eſt quod mundum. Vnde D.Dionyſ.dicit,quòd ſanctitas eſt ab omni immundi- *de eccle.*
tia perfecta liberatio. De hac ſanctitate habetur Cant.4. Tota pulchra es amica mea , & macula *c.9.10.11.12.*
nõ eſt in te. Et Apoſt. Tẽplum Dei ſanctũ eſt,quod eſtis vos. Et alibi:Chriſtus dilexit eccleſiã & ſe- *12.c.de.Di.*
metipſum tradidit pro ea,vt illã ſanctificaret,mundãs eã lauacro aquę in verbo vitę,vt exhiberet *Nomin.*
ipſam ſibi glorioſam eccleſiã nõ habẽtem maculã aut rugã,aut aliquid huiuſmodi,ſed vt ſit ſan- *1.Cor.3.*
cta & immaculata. ¶ Notãdum tamen quòd eccleſia nõ dicitur ſancta per naturã ſiue eſſentiam, *Ephe.5.*
ſicut Deus,qui vt dicitur in hymno angelico,eſt ſolus ſanctus,& 1.Reg.2. Quis ſanctus vt domi-
nus?ſed dicitur ſancta per participationẽ gratiæ. Fideles enim in gratia exiſtentes dicuntur ſancti.
Vnde Dauid dicebat:Cuſtodi animã meã, quoniã ſanctus ſum. Notãdũ tamen quòd duplex eſt *Pſal.85.*
ſanctitas,quædã quæ dicit liberationẽ nõ ab omnibus immunditiis culpæ & pœnæ, ſed ſolùm ab
immunditiis, quæ gratiæ aut charitati aduerſantur:ſicut ſunt culpa originalis & mortalis,& non
culpa venialis,quæ nõ cõtrariatur gratiæ & charitati:cũ ſit cũ ea,vt dictum eſt. Et tali ſanctitate
eccleſia militãs dicitur ſancta. Vnde Apoſt. Omnibus qui ſunt Romę dilectis Dei,vocatis ſanctis. *Rom.1.*
Alia eſt ſanctitas,quæ dicit liberationẽ ab omni immũditia & corruptione culpę & pœnæ,& talis
eſt ſanctitas patriæ & eccleſiæ triumphãtis. De qua Pſal. Gloria hęc eſt omnibus ſanctis eius. Ec-
cleſia verò militãs nõ dicitur ſancta tali ſanctitate:quia vt D.Ioan.dicit:Si dixerimus quia pecca- *1.Ioan.1.*
tũ nõ habemus,ipſi nos ſeducimus,& veritas in nobis nõ eſt. Et Salom. Septies in die cadit iuſtus *Prou.24.*
& reſurgit. Et Chriſtus docet omnes fideles orare ꝓ remiſsione peccatorũ, & dicere,dimitte no- *Mat.6.*
bis debita noſtra. Et D.Hiero.exponẽs illud: Beati immaculati in vis,dicit: Quomodo immaculati *Pſal.118.*
cùm abſq; minutis peccatis diu eſſe nõ poſsint? Reſpõdens ait: Beati immaculati ſine macula,hoc
eſt ſine mortalibus criminibus. Et quãuis in eccleſia mali ſint permixti bonis, iuxta illud:Simile *Mat.13.*
eſt regnũ cœlorũ ſagenę miſſę in mare,& ex omni genere piſciũ cõgreganti,&c. & mali ſint nu-
mero multò plures quàm boni,iuxta illud: Multi ſunt vocati, pauci verò electi: Nõ tamẽ ſequitur *Mat.20.*
ꝙ eccleſia ſit ſpelũca latronũ,& nõ debeat dici ſancta:cùm à nobiliori fiat denominatio. Nec per
hoc quod dicitur eccleſia ſancta,datur intelligi ꝙ omnia eccleſię mẽbra ſint ſancta,ſed ſolùm illa
quæ ſunt numero & merito de eccleſia,quæ ſunt ꝓpriè mẽbra Chriſti, fideles.ſ.qui in dilectio-
ne charitatis ſunt Chriſto incorporati. Nec etiã intelligendũ eſt eccleſiã ſic dici ſanctã,ꝙ aliqui de
eccleſia fuerũt ſemper ſancti,cũ cõſtet omnes,dẽpto Chriſto & D. Virgine,eſſe cõcluſos ſub pec-
cato:iuxta illud: Per vnũ hominẽ peccatũ in hũc mundũ intrauit,&c. Multi etiã fuerũt in gratia, *Rom.5.*
qui deciderunt ab ea. Sed dicitur eccleſia ſemper ſancta,quia in omni tẽpore in eccleſia, quę vti-
tur ſacramentis viſibilibus,fuerunt aliqui iuſti & ſancti,licet nõ pro omni tẽpore. Si allegetur di-
ctum D.Hieron.quod habetur in §.eccleſia,de pœnitentia.diſt.1.vbi dicitur:Poſsibile autem eſt,
vt quando eccleſia , quæ prius rugam & maculam ac immunditiam habuit , poſtea reſtituta eſt:
ita &

ita & peccator currens ad medicum,&c.Et super illud Psal.44. Audi filia & vide,&c. dicit idem
Hierony.Obliuiscere domum patris tui,hoc est diabolum qui te prius genuerat:quia totus mun-
dus in maligno positus fuerat.Iden inclina aurem tuam. Quia concupiuit rex Christus Iesus spe-
ciem tuam:quia nigra eras in domo patris tui:nunc autem ascendens post baptisma abluta es. Et
infra:Antè fœdata & deformis erat ecclesia, sed postea pulchra & speciosa per lauacrũ baptismi.
His & aliis similibus dicendum,quòd non loquitur de ecclesia ab eius inchoatione collectiuè,si-
ue pro omnibus fidelibus:sed pro aliquibus membris ecclesiæ distributiuè.

Ver. 7. DE ECCLESIAE VNIVERSALITATE.

Car de tur. cre.li.1 sum. de Eccle.14. 15.16.17.

EX symbolo fidei & ex cõcilio Niceno constat ecclesiam esse catholicam, hoc est vniuersalem. B
Ad cuius euidentiam sciendum est quòd hoc nomen, catholicum, consueuit attribui tribus.
Primò fideli Christiano,vt D. Hierony.ait:& habetur in c.hęc est.24.q.vbi dicitur. Hæc est fides
beatissime pater,& infra dicit:Quicunque me culpare voluerit,se imperitum,vel maleuolum,vel
etiam nõ catholicum comprobabit.Quia fidelis ideo dicitur catholicus,quia credit omnibus quæ
fides docet,& ecclesia determinat esse credẽda,& ei in omnibus obedit.Secundò attribuitur fidei,
vt habetur in symbolo Athanas.hæc est fides catholica,&c.Fides autem dicitur catholica siue vni-
uersalis quadruplici vniuersalitate. Primò vniuersalitate veritatis: quia sit vniuersaliter vera, vt
Ver.3 §.2. huius cap.
nihil ei falsitatis subiici posit,vt dictum est.Secundò vniuersaliter temporis:quia omni tempore
ecclesia illam tenuit,tenet,& tenebit. Vnde Mat.vlt. Ecce ego vobiscum sum vsque ad cõsumma-
tionem seculi.Tertiò vniuersalitate obseruationis & obedientiæ,siue obligationis:quia eius præ-
cepta non vni genti tantum,sed omnibus proponit obseruãda,quod non conueniebat synagogæ.
Quartò vniuersalitate annuntiationis:quia annuntiata vel annuntianda est per vniuersum orbẽ.
¶Et quia circa huiusmodi est difficultas,paulisper nobis insistẽdum est,& quid probabilius sit in-
An euãgeliũ prædicatũ sit in vniuerso orbe.
quirendum.Certum est enim Dauidem Psal.18.prophetasse de Apostol.cum ait: In omnem ter-
ram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Vbi propheta propter certitudinem
diuinæ præordinationis vtitur præterito pro futuro:sicut cum dicit Psal.21. Foderũt manus meas
& pedes meos. Hanc diuinam præordinationem Christus executioni mandari iussit Apostol. di-
cens: Mat.vlt.Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Quorũ exe-
Marc.vlt.
cutionem D. Marc. recitat,dicens:Illi autem profecti prædicauerunt vbique. Et Apost de huius-
Rom.10.
modi loquens,recitando dictum Esaiæ:Domine quis credidit auditui nostro? Sed dico,nunquid
non audierunt? Equidem in omnem terram exiuit sonus eorum,& in fines orbis terræ verba eorũ.
De quibus finibus Esa.24. A finibus terræ laudes audiuimus viri iusti. Aliqui dicunt quòd tem-
pore quo Apostol.hæc scribebat,euangelium erat prædicatum in toto orbe, & sic accepit propriè
verbum,exiuit,pro præterito, quod Psalmista acceperat pro futuro, & adducit pro se illud quod
scribitur Actuum secundo:Erant autem Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quæ sub cæ-
lo est,qui venerant ad diem festum Pentecostes,qui audierunt sonum Apostolorum,& detulerũt
ad omnes fines terrę.D.tamẽ Tho.super illis verbis Apost.recitat D.Aug.dicentẽ quòd hæc ver-
ba non erant completa,quando Apost.talia loquebatur,sed prębidebat esse implenda per succes-
Ephes.4.
sores Apostolorum:quos etiam idem Apost.vocat Apostolos,dicens: Et ipse (s. Christus) quosdam
quidem dedit Apostolos,&c.vsque ad consummationẽ sanctorũ in opus ministerij in ædificatio-
nem corporis Christi,donec occurramus omnes in vnitatem fidei, &c. Et D.Aug. qui erat anno
domini 500.seu circa,dixit fuisse quasdam gentes in Africæ partibus,quibus nõ erat Christi fides
Mat.24.
prędicata.Huic expositioni cõgruit illud Mat. vbi ponuntur signa iudicij generalis & cõsumma-
tionis seculi.Vbi post multa dicitur:Et prædicabitur hoc euãgeliũ regni in vniuerso orbe in testi-
moniũ omnibus gẽtibus,& tũc veniet cõsummatio.Et Mar.13.Et in omnes gentes primũ oportet
prędicari euãgeliũ.Et quãuis in prędictis capitubus aliqua signa pertinere videãtur ad cõsumma-
tionem Hierusalẽ,ex quo aliqui opinati sunt euãgelium regni fuisse prædicatũ omnibus gẽtibus
ante excidiũ Hierosolymorũ,maximè cùm illa signa videantur data Apostolis, postquã ostẽderũt
lapides & structuras siue ędificationes tẽpli,quibus Christus respõdit:Videtis omnia hæc? Amen
Marc.vlt.
dico vobis nõ relinquetur hîc lapis supra lapidẽ qui nõ destruatur:& cõfirmãt per illud D.Marc.
Mat.24.
Illi autem profecti prædicauerũt vbique:verũtamen ex cõtextu euãgelij D.Mat.apparet quòd si-
gnũ datũ de prædicatione euãgelij,refertur ad cõsummationẽ totius orbis. Nã ibi dicitur:sedente
autem eo super mõtem Oliueti accesserũt secretè discipuli dicẽtes:Dic nobis quãdo hęc erunt:&
quod signũ aduẽtus tui & cõsummationis seculi: Tunc Christus respondit,vt dictum est,& præ-
misit:quoniam abundauit iniquitas:refrigescet charitas multorũ:quæ tamẽ tempore Apostolorũ
feruebat. Insuper efficacissimum argumentum pro hac opinione est inuentio nouarum insularũ
facta tẽpore nostro à rege Portugaliæ; de quibus antea nullus historiographorũ aut cosmogra-
phorum meminit: in quibus sunt antipodæ,vt dicetur infrà c.21.§.2.ver.8.qui ante tẽpora nostra
nihil penitus de Christo audierãt,nec in cõmuni,nec in particulari:nec etiã aliquos rumores au-
dierant,cùm oppositũ nullo modo posit probari.Et cùm dicitur, Illi profecti prædicauerũt vbi-
que,debet intelligi siue exponi,id est in omnibus locis in quibus ipsi fuerunt,prędicauerũt euan-
gelium:aut quod illi vel successores eorũ prędicauerunt vel prędicabunt vbique,antequã sit con-
summatio orbis.Nec obstat illud quod ex Actis Apost.adductũ est ex omni natione quæ sub cœlo
est,&c.Quia per hoc non datur intelligi ꝙ ex omni natione quæ sub cœlo est,tunc fuissent aliqui
Iudæi in illis insulis nouiter repertis. Nec certum sit ꝙ de omni natione nota essent aliqui Iudæi.

Sed

Sed debent illa verba intelligi,quòd aliqui ex Iudæis de quacũque natione quæ ſub cœlo eſt,vbi
erant Iudæi,venerunt Hieroſolymam,&c.cum Iudæi non fuiſſent diſperſi in omnes nationes no-
tas. Vel poteſt intelligi de omni natione nota ſubiecta Romano imperio. Et cũ Apoſt.dicit: Nun-
quid non audierunt,&c.ſcribebat Romanis, quorum aliqui interfuerunt Hieroſolymis,vt dici-
tur Act.2. Poteſt tamen concedi ſecundum D.Chryſ.quòd tempore Apoſtolorum rumor & fama *Chry. ſuper*
prædicationis de Chriſto,peruenit ad omnes mundi nationes notas. Non tamen ſic quòd in om- *Matth.*
nibus gentibus ædificata eſſet Eccleſia,quod implendum erat ante ſeculi cõſummationem,vt D. *Ad Heſitiũ.*
Aug.dicit,& ſic nõ habetur quòd ad ſingulos homines fama prædicationis aduenerit. Et ſic fides
nõ dicitur catholica ſiue vniuerſalis pro ſingulis generum,ſed pro generibus ſingulorum:quia ex
omni conditione hominum aliqui adhærent,& omnes viatores vniuerſaliter adhærere tenentur:
ſecundũ illud Apoc.5. Redemiſti nos Deus in ſanguine tuo,ex omni tribu,populo, & natione,&c.
& ſic etiã dicitur vniuerſalis vniuerſalitate locorum:quia per omnia loca diffuſa vel diffundẽda.
De hac vniuerſalitate loquitur Dauid cum ait: A finibus terræ ad te clamaui. Et alibi: A ſolis or- *Pſal 60.*
tu vſque ad occaſum laudabile nomen Domini. Dicitur etiam vniuerſalis, quia continet remedia
vniuerſalia ſiue medicamina,ad curationem cuiuſcũque morbi & membri ſpiritualis efficaciam
ſpiritualem habentia,quæ ſunt ſeptem ſacramẽta:in quibus ſub velamine rerum ſenſibilium di-
uina virtus ſecretius operatur. Notãdum tamen quòd licet Eccleſia ex quo incepit eſſe,fuerit ſem-
per catholica & vniuerſalis vniuerſalitate puritatis,ſanctitatis,& veritatis. Nõ tamen vniuerſali-
tate dilatationis,nec vniuerſalitate præceptorum aut remediorum:quia vt dicit Pſal.75. Notus in
Iudæa Deus,& Pſal.147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua nõ manifeſtauit eis. Vnde
lex Moyſi nõ obligabat gentiles. Hac vniuerſalitate dilatationis cœpit Eccleſia eſſe catholica, cũ
fides annuntiata eſt per Apoſtolos in vniuerſum mundum. ¶ Notandum præterea quòd Eccleſia
dicitur vniuerſalis dupliciter,vno modo,quia conſtat ex diuerſis eccleſiis: & ſic ſumitur in c.alie-
nus 24.q.1.vbi ex D.Cypri.dicitur: Alienus eſt,prophanus eſt, hoſtis eſt:non poteſt Deum habere
patrem,qui vniuerſalis Eccleſiæ non tenet vnitatem. Et ſecundum hanc ſignificationem Eccleſia
Rom.non eſt vniuerſalis,ſed pars Eccleſiæ vniuerſalis,prima videlicet & præcipua, velut caput
in corpore,vt habetur in c. quamuis 21. diſt. Alio modo eccleſia dicitur catholica ſiue vniuerſalis:
quia ſub ſe continet Eccleſias vniuerſas, ſeu præeſt vniuerſis. Et hoc modo Eccleſia Rom.dicitur
vniuerſalis,vt ſcribitur in d.c.quamuis. Hoc etiam modo accipiendo Eccleſiam vniuerſalem, pa-
pa dicitur paſtor & rector vniuerſalis Eccleſiæ,vt in c.in nomine domini.23.diſt. & Ioan. 10. Erit *Ioan.21.*
vnum ouile & vnus paſtor:cui omnes oues indiſtinctè erunt cõmiſſæ:quod factum fuit, cùm di-
ctũ fuit Petro: Paſce oues meas. Vnde tota ſynodus Calcedon.dicitur acclamaſſe Leoni papę,San-
ctiſsimus,apoſtolicus,œcomonicus.i.vniuerſalis patriarcha,per multos annos viuat. Nec obſtant
c.nullus.& c.Ecce.99.diſt.vbi prohibetur Romanum pontificem dici vniuerſalẽ. Quia dicta pro-
hibitio facta eſt ne putetur quòd papa pręficiatur cuilibet particulari Eccleſię,vt proprius & ſpe-
cialis illius Eccleſiæ rector: Quia ſic ceſſarent omnium aliorum pontificum poteſtates. Sed non
prohibetur vocari vniuerſalis,hoc eſt ſupremus,& principalis poſt Chriſtum. Eccleſiæ antẽ par-
ticulares poſſunt dici catholicæ,non ratione diffuſionis,ſed ratione fidei catholicæ, quæ eſt com-
munis omnibus Eccleſiis: & hoc modo etiã omnes fideles dicuntur catholici. ¶ Ex præmiſsis ap-
paret quòd nulla alia quàm Chriſtiana religio debet dici catholica. Vt D. Aug.ait: Quia licet quęli- *Lib.de vera*
bet ſecta proponat quæ tradit ab omnibus vniuerſaliter credenda & obſeruãda,hoc tamẽ iure nõ *religione.*
competit cuicunque ſectæ:quæ ſi hoc ſibi vendicare præſumat,ad hoc tamen nunquam pertingit
neque pertingere poteſt. Et quamuis idololatria ad omnes mundi partes pertigerit,nõ tamen iuri-
dicè. Neq; etiã idololatria erat vna religio vniuerſaliter obſeruata,ſed apud diuerſos diuerſa:cùm
diuerſi diuerſos deos colendos ſibi inſtituerint. Nec etiã ab omnibus nationibus fuit recepta:cũ à
veris Dei cultoribus fuerit reprobata:ac etiã à ſapientibus gentiliũ,qui dicebant huiuſmodi cęre-
monias eſſe obſeruãdas,tanquã legibus iuſſas,nõ tanquã diis placitas,vt de Seneca dicit D. Aug. *16.de Ci.Dei.*

Ver 8. DE ECCLESIA APOSTOLICA.

A ECcleſiam Dei eſſe apoſtolicam ſancti patres in ſymbolo profeſsi ſunt dicentes: Credo vnam *Car. de tur-*
ſanctã catholicã & apoſtolicã Eccleſiã:quod ſymbolum D.Greg. exponens ait: Credo vnam *cre li.1.ſumma*
fidem,vnum baptiſma,vnam apoſtolicam & vniuerſalem Eccleſiam. Sancti enim patres(vt dicit *c.18.& 19.*
Albertus magnus)appoſuerunt in ſuo ſymbolo, ſupra ſymbolũ apoſtolorum, quòd Eccleſia eſſet *D.Greg. in*
catholica ad oſtendendũ eius authoritatem cõtra nouitatum præſumptores,qui nouella & pere- *regiſtro.*
grina dogmata in Eccleſia introducere non verentur. Dicitur autẽ Eccleſia apoſtolica triplici ra-
tione: primò quia Apoſtoli primo Chriſto adhæſerũt,& primitias ſpiritus habuerũt. Vnde Apoſt.
Elegit nos Deus primitias in ſalutem ſpiritus & fide veritatis. Et alibi: Nos ipſi primitias ſpiritus *2.Theſſ.2.*
habentes. Vbi Glo.dicit tempore prius & cæteris abundantius: Secundò quia Apoſt. poſt aſcẽſio- *Rom.8.*
nem domini in fide & ſancta doctrina,verbo & exemplo ſanctitatis & miraculis eã fundauerũt.
Vnde Apoſt. Superædificati.ſ.eſtis,ſuper ſundamentum Apoſtol. & prophetarum: hoc eſt ſuper *Epheſ.2.*
nouum & vetus teſtamentum:quia quæ Apoſt.prædicauerunt,hæc prophetæ prædixerunt. ¶ Nec
obſtat quòd ſolus Chriſtus dicatur fundamẽtum,iuxta illud: Fundamentũ aliud nemo poteſt po- *1.Cor.3.*
nere præter id quod poſitũ eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus:quia intelligitur de fundamento primo &
principali. Nihilominus tamẽ Apoſtoli dicuntur fundamẽta ſecũdaria Eccleſiæ,vnde D. Ioan.de
eccleſia,loquẽs,dicit: Murus ciuitatis habens fundamẽta duodecim,& in ipſis duodecim nomina

Apostolorum & agni. Et quanuis prophetæ dicantur fundamenta, vt dictũ est. Ecclesia tamẽ non
est à sanctis patribus dicta prophetica, quemadmodũ Apostolica: tum quia Apostoli fidem magis
Psal.17. explicitã & elucidatam tradiderunt quàm prophetæ. Vnde Gl. super illud: tenebrosa aqua in nu-
bibus aeris, dicit: obscura doctrina est in prophetis: tum etiã quia prædicatio Apostol. fuit vniuer-
Psal.18. salior & diffusior, quàm prophetarũ, cũ in omnẽ terrã exiuerit sonus eorum: prædicatio verò pro-
phetarum soli populo Iudæorũ nota fuit, tũ etiã quia omnis christianę religionis & sacrarũ insti-
tutionum Ecclesiasticarũ obseruantia, per traditionẽ Apostol. est ad Ecclesiã deriuata, vt habetur
Lib. 2. de Bapt. contra Donat. in c. Ecclesiasticarum. 11. dist. Et D. Aug. illa quæ per vniuersam custodiũtur Ecclesiã, ab ipsis Apo-
stolis tradita & cõmemorata creduntur, quãuis in eorum dictis vel cõciliis non reperiantur. Hinc
sedes beati Petri quæ nobis mater est, & magistra rationis, quæ etiam à tramite Apostolicæ tra-
ditionis nunquam recesit (iuxta c. à recta. 24. q. 1.) specialiter apostolica nominatur.

Ver. 9. DE ECCLESIAE INDEVIABILITATE.

Ecclesiã vniuersalẽ esse indeuiabilẽ seu errare non posse in determinatione eorũ quæ pertinẽt B
ad fidẽ & bonos mores, probari & deduci potest ex his quæ dicta sunt cũ de sanctitate & vni-
Ephes. 5. uersalitate Ecclesiæ ageretur, atq; etiã ex his quæ D. Paul. ait. Viri diligite vxores vestras, sicut &
Christus dilexit Ecclesiã, & seipsum tradidit ꝓ ea, mundãs eã lauacro aquæ in verbo vitæ, vt ex-
hiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiã nõ habẽtem maculã, neq; rugã, aut aliquid huiusmodi, sed vt
Mat.16. sit sancta & immaculata. Probatur pariter per id quod dixit Christus Petro: Tu es Petrus, & su-
per hãc petrã ædificabo Ecclesiã meã & portæ inferi nõ præualebũt aduersus eã. Per portas inferi,
vt dicũt sancti doctores, intelligũtur dæmones, hæretici, hæreses atque errores, quæ deducunt &
Luc.22. trahũt homines ad infernum. Probatur insuper ex eo quod dicit Petro: Ego rogaui pro te, vt non
deficiat fides tua. In quo loco nõ orauit pro fide personali Petri cum defecerit, prout Christus il-
lam defectutã prædixit, docẽs: antequam gallus cantet ter me negabis, sed pro fide Ecclesiæ Petro
Ioan.14. cõmittendæ. Item etiã per illud: Ego rogabo patrẽ meum & alium paracletũ dabit vobis, vt ma-
Ioan.16. neat vobiscũ in æternum. &: adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò: cum
autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnẽ veritatẽ. Per quæ verba pollicetur assisten-
tiam spiritus sancti, vt doceret eos simul cõgregatos omnẽ veritatẽ: imò & ipse Christus pollicitus
est suam assistentiam, cum dixit: vbi fuerint duo vel tres cõgregati in nomine meo, in medio illo-
Mat.18. rum sum. Ideo Apost. vocat Ecclesiã columnã & firmamẽtum veritatis, dicens: vt scias quomodo
1.Tim.3. oporteat te in domo Dei cõuersari, quæ est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentum veritatis,
Mat. 8. quod nõ esset si in fide & bonis moribus errare posset. Licet enim nauicula Petri agitata fuerit, nõ
tamẽ fuit submersa. Nec obstat ꝙ fides cuiuslibet particularis hominis deficere possit: qa hoc in-
telligẽdũ est distributiuè, sed nõ collectiuè. Nec sequitur ꝙ si Ecclesia prouincialis possit errare, ꝙ
etiã vniuersalis: quia Ecclesiæ vniuersali ꝓmissa fuit assistẽtia spiritus sancti, & nõ Ecclesiæ pro-
uinciali. Si dicatur ꝙ Cõciliũ Ariminẽse, quod erat vniuersale multitudine episcoporũ numero-
sissimũ, errauit & fuit reuocatũ: quia in illo cõcilio nõ fuerũt seruatæ debitæ solẽnitates à sanctis
patribus in cõcilus ritè congregatis, obseruari solitis. ¶ Ex hac indeuiabilitate Ecclesiæ habetur, ꝙ
maior est eius authoritas cõcilij q̃ Papę, qui est mẽbrũ, & cuius fides particularis deficere potest,
Card. de tur. cre. lib. 2. c. 103 ꝓut defecit in Anastas. secũdo, qui volebat occultè introducere hæresim Achatij, sed nõ permisit
Deus: qa dũ assellaret, nutu diuino ꝑcussus, emisit intestina, vt habetur in Glo. c. Anastas. 19. dist.

Ver. 10. DE ECCLESIAE ET SCRIPTVRAE AVTHORITATE.

1 Cor.14. Ex indeuiabilitate Ecclesiæ sequitur parẽ ad minus esse eius & sacræ scripturæ authoritatẽ, cũ A
Rom.13. vtraq; sit indeuiabilis, vtpote ab eodẽ principio indeuiabili (hoc est à spiritu sancto) procedẽs.
Cum autẽ spiritus sanctus nõ sit dissentionis Deus, sed vnitatis: sequitur determinationẽ Eccle-
siæ nõ esse cõtrariã determinationi scripturæ sacræ seu canonicæ, nec ecõuerso. Et cũ teste Apo-
stolo: Omnia quæ sunt, à Deo ordinata sunt: consequens est aliquẽ esse ordinẽ inter authoritatem
Ecclesiæ & scripturæ. Et si loquamur de ordine tẽporis, cõstat manifestè Ecclesiã esse priorẽ scri-
ptura exteriori. Ecclesia enim fuit tẽpore Abel, vt infra dicetur: & tamen eo tẽpore adhuc scriptu-
ra exterior nõ erat. Et si de Ecclesia christiana loquamur, quando Apostoli inceperunt prædicare,
nulla erat scriptura euãgelica exterior, neq; Pauli Epistolæ, & tamẽ erat Ecclesia Christi sangui-
ne dicata. Apostoli etiã absq; scriptura elegerũt Mathiã. & ordinauerunt septẽ diaconos. Item D.
Act.1.5.6. Petrus fecit expirare Ananiã & Sapphiram. Quod autẽ Ecclesia sit prior dignitate & virtute obli-
gandi, apparet primò ex approbatione scripturæ. Nam nulla scriptura est canonica nisi sit ab Ec-
clesia approbata. Vnde D. Aug. dicit: Euangelio nõ crederem, nisi authoritas Ecclesiæ me cõpel-
leret, & D. Hiero. Quid necesse est in manus sumere quod Ecclesia nõ recipit? Nõ potest dari ratio
quare magis credamus euãgelio Marci, qui Christum nõ vidit, quàm Nicodemi qui vidit & au-
diuit: nisi quia euãgelium Marci receptũ & approbatũ est ab Ecclesia, & nõ euãgeliũ Nicodemi.
Sicut enim maior est qui benedicit eo cui benedicitur. Vnde Apost. Sine vlla autem cõtradictio-
ne quod minus est à meliori benedicitur: sicut qui approbat eo quod approbatur. Si enim credi-
mus euãgelio propter authoritatẽ & approbationẽ Ecclesiæ: à fortiori ipsi ecclesiæ approbãti iux-
In Topicis. ta illud Philosophi: propter vnumquodq; tale & illud magis. ¶ Præterea sic se habet scriptura ad
Ecclesiam, sicut corpus ad animã. Quia quemadmodum corpus absque anima nõ habet virtutem
operãdi: Sic nulla scriptura sine approbatione Ecclesiæ habet in spiritualibus virtutem obligãdi.
Sed manifestum est animam esse nobiliorem, digniorem, & virtuosiorem corpore, iuxta illud:

Anima

Anima plus eſt quàm eſca, & corpus plus quàm veſtimentum. Igitur Eccleſia dignior & virtuo- *Mat.6.*
ſior eſt ſcriptura exteriori. Cum ſcriptura exterior nihil aliud ſit quàm ſignum legis euangelicę,
quam Chriſtus exterius non ſcripſit, nec ſcribi pręcepit: ſed ſolum prædicari & publicari. Vnde *Mat.28.*
inter legem Moyſi & euangelium differentia vna eſt, quòd lex ſcripta fuit in tabulis lapideis:
Euangelium autem in cordibus hominum. Vnde D. Apoſtolus 2. Corinth. 3. Quoniam epiſto-
la eſtis Chriſti adminiſtrata à nobis, non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, non in tabulis lapideis,
ſed in tabulis cordis carnalibus, vt prædixerat Hiere. Poſt dies illos dicit dominus, dabo legẽ meã *Hier.31.*
in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribã eam: & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in popu-
lum. Præterea ſecundũ iuriſperitos, eius eſt interpretari cuius eſt condere. Verùm ad Eccleſiã per-
tinet ſcripturã difficilẽ interpretari, ergo & condere. Et per conſequens maior eſt authoritas Ec-
cleſiæ quàm ſcripturæ. Conſequentia eſt nota, eo quòd cauſa eſt nobilior & dignior effectu. Vn-
de Apoſt. de Chriſto & Moyſe loquens, ait: Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus eſt in- *Heb.3.*
uentus, quantò ampliorem honorem habet domo, qui fabricauit illam. Antecedens verò proba
tur per illud: Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris, & iudicum inter portas *Deut.17.*
tuas videris verba variari, ſurge & aſcende ad locum quem elegerit dominus Deus tuus, veniẽſq;
ad ſacerdotes Leuitici generis, & ad iudicẽ qui fuerit in illo tempore, quærẽſque ab eis qui iudi-
cabunt iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint, qui pręſunt illi loco, nec declinabis ad
dexteram nec ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tem-
pore miniſtrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Hãc legem impleuerũt &
ſeruauerunt Apoſtoli: facta enim ſeditione nõ minima Paulo & Barnabæ aduerſus illos ſtatuerũt *Act.15.*
vt aſcẽderẽt Paulus & Barnabas, & quidam alij ex aliis ad Petrũ & ad Apoſtolos & preſbyteros in
Hieruſalem ſuper hac quæſt. Sedes enim Petri cũ cõcilio rite cõgregato eſt locus ad quẽ Chriſtia-
ni recurrere habent in difficultatibus fidei & bonorum morum: quoniam vt dixit D. Petrus: Viri *Act.15.*
fratres, vos ſcitis quòd antiquis diebus Deus in uobis elegit per os meum audire gentes verbum
Dei & credere. Et in pręficto cõcilio fuit audacter ab Eccleſia declaratũ ſcripturã cęremoniarum
ceſſare & nõ obligare. Decreuit etiã Eccleſia & ita abſque vlla cõtradictione ſeruatur Sabbatum,
quod ſcriptura pręcipiebat, transferendum in diem dominicum. Et ſi obiiciatur quòd nemini li-
cet ſcripturam immutare, iuxta illud: Si quis appoſuerit ad hęc, apponet Deus ſuper illum pla- *Apoc. vlt.*
gas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partẽ
eius de libro vitæ. Dicendum quòd intelligitur de priuatis perſonis, vel de additione cõtrariorum
& diminutione neceſſariorum. Sed nõ intelligitur de Eccleſia catholica, cui dedit Deus authori-
tatem declarãdi & interpretãdi, vt dictũ eſt. Et ſi aliqua immutatio videatur, ſicut de trãſlatione
ſabbati quæ videtur cõtra illud: Sex diebus operaberis, &c. Et de ceſſatione legalium, quæ videtur *Exod.20.*
cõtra illud: Nõ veni ſoluere legem aut prophetas, &c. & de immutatione formæ baptiſmi tempo- *Mat.5.*
re Apoſtol. cõtra illud Math. vlt. Euntes in mundum vniuerſum docete omnes gentes baptizan- *Act. 2.8.19.*
tes eos in nomine patris, & filij, & ſpiritus ſancti. Dicendum primò quòd nõ eſt Eccleſia quæ im-
mutauit, ſi immutatio aliqua ſit ſed ſpiritus ſanctus, qui eſt verus & omnipotens Deus, qui eã in-
deuiabiliter dirigit & ſuggerit ei quæ ſunt neceſſaria ſimpliciter: prout ea quę ſunt fidei & bono-
rum morum, quæ nũquam reuocat, vt infra dicetur, Suggerit etiam ea quæ ſunt pro tempore ob- *Ca.17.§.1.*
ſeruanda, quæ nõnunquam reuocat, prout prohibitionem de ſuffocato & ſanguinę, quæ nõ erat *ver.1.*
neceſſaria abſolutè, ſed pro tempore, quæ nõnunquam reuocat. Vnde reſolutio cõcilij Apoſtolorũ
fuit: Viſum eſt ſpiritui ſancto & nobis, nihil vltra oneris imponere vobis quàm hęc neceſſaria, vt *Act.15.*
abſtineatis vos ab immolatis ſimulacrorum & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione. Et quia ab-
ſtinentia à ſanguine & ſuffocato non erat abſolutè neceſſaria, ſed ſolum pro tempore illo vt coa-
leſceret amicitia inter gentiles & Iudęos, ideo nunc illud præceptum non obligat, ſicut pręceptũ
de prohibitione fornicationis & circunciſionis. Vnde Apoſt. Si circũcidimini, Chriſtus nihil vo- *Gal.5.*
bis proderit. Si obiiciatur quòd Papa cum concilio ſuo non facit Eccleſiam catholicam, cùm illa
ſit congregatio omnium fidelium: ſed non omnes fideles interſunt concilio: Ergo ſequitur quòd
papa cum concilio non poterit ſcripturam ſacram interpretari. Dicẽdum quòd licet omnes chri-
ſtiani non interſint perſonaliter cõcilio, interſunt tamen virtualiter & interpretatiuè. Nam vt in-
ferius dicetur, quando primates & potiores alicuius prouinciæ ſtatuunt aliquid, tota prouincia
dicitur ſtatuiſſe, eo quòd illi repręſentant inferiorẽs tanquam eorum vicem gerentes. Sic prælati
eccleſiæ dicuntur eccleſia, quia repręſentant omnes ſubditos qui non poſſent ſimul congregati.
Alioqui fruſtra dixiſſet Chriſtus, dic eccleſiæ. Et pręficto modo intelligendo eccleſiã, ſi quis vellet *Mat 18.*
aliquid dicere Eccleſiæ, oporteret eũ perambulare totũ orbem. Quod autem potiores prælati ec-
cleſiæ cõgregati, dicantur eccleſia vniuerſalis repræſentatiuè, apparet ex eo quod ſcribitur 2. Reg.
8. Conuertitque rex faciem ſuam, & benedixit omni eccleſiæ Iſrael. Et tamen nõ omnes Iſraelitæ
erant congregati, ſed maiores. Nam dicitur in principio prædicti capitis: tunc cõgregati ſunt om-
nes maiores natu Iſrael cum principibus tribuum & duces familiarum filiorum Iſrael ad regem.

Ver. 11. DE ORIGINE ECCLESIAE.

B ECcleſiam Dei ſecundum diuerſam eius acceptionem diuerſam cõſtat habuiſſe originem. Si *Card. de tur.*
enim accipiatur pro cõgregatione quorũcunq; fideliũ, indiſtinctè tenendo ꝙ angeli fuerint *cre. lib. 1. c. 22.*
creati in gratia & fide, habuit ortum in creatione angelorũ. Si autem accipiatur eccleſia pro colle- *& deinceps.*
ctione hominum fidelium indiſtinctè, tunc ortum habuit ſexto die in quo creauit Deus Adam, in *Gen.1.*

Gen.2. fide & gratia, vt D. Aug. ait, in quo inchoata fuit, & deinde formata Eua, fuit congregatio. Si verò
accipiatur ecclesia pro collectione fidelium egentium & vtentium sacramentis visibilibus, quibus
c.16.ver.9. in statu naturæ integræ opus nó erat, vt infra dicetur, túc ecclesia ortú habuit post peccatú Adam.
Sap.10. Sed difficultas nó modica est an incœperit ab Adam, quem eduxit Deus à delicto. D. Aug. 15. de
Ciuit. Dei, dicit quòd à principio mundi processerunt duæ ciuitates, quas duo filij Adæ ædificauerunt, vna fuit terrestris & diabolica, quam Cain antiquior filius ædificauit. Alia fuit cœlestis
& Dei, quam vocat ecclesiam. Cuius secundus Adæ filius (s. Abel) primus conditor fuit. Et super
Psal.86. Psal. 142. loqués de ecclesia, quæ est ciuitas Dei, de qua Psal. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei,
dicit: Hæc ciuitas initium habet ab ipso Abel. D. Card. de tur. ete. lib. 1. cap. 25. summæ de Ecclesia,
opinionem D. Aug. sequitur & corroborat plurimis rationibus. Primò, quia Abel primus sacrificium exterius Deo acceptú, quo fidem per signa sensibilia protestatus est, legitur obtulisse. Omnis enim religio post Adæ lapsum, vt idē Aug. ait, cótra Faustum, semper habuit aliqua signa exteriora, in quibus homines cóueniebát ad Deum colendú. Hæc auté signa Christiana sunt sacri-
Gen.4. ficia vel sacramenta secundum varietatem temporum diuersa, vt infra dicetur. Cum igitur Abel
primus offerens fuerit, sequitur ab eo ecclesiam originem accepisse. Secundò probat ratione con-
Cant.4. tinuationis sanctitatis, cum enim de Ecclesia dicatur: Tota pulchra es amica mea, & macula nó
est in te. Et sancti patres in symbolo ecclesiam sanctam esse profiteátur, oportet vt ab illo Ecclesiá
incepisse asseramus, in quo primò iustitia & sanctimunia sine interruptione, continuata viguerit,
quod primò fuit in Abel & nó in Adam & Eua, qui à sanctitate deciderút. Igitur, &c. Tertiò ratione figurationis: Abel enim primus tenuit typum Ecclesiæ & Christi, quo ad virginitatis integritatem & cóstantiam perseuerantiæ: fuit enim virgo & innocens ac primus martyr ac fidei doctor, vt D. Aug. in lib. De mirabilibus mundi dicit: & sic in eo fuerunt signatæ tres principales
Mat.23. personæ Ecclesiæ. s. Pastores, Martyres & Virgines: ideo fuit primus iustus cómendatus à Christo.
Quartò, quia in Abel facta est primò discretio seu separatio Ecclesiæ sanctæ Dei ab Ecclesia ma-
Gen.4. lignantium. Si obijciatur quòd Adam fuit primus qui in statu naturæ corruptæ habuit notitiam
Sap.10. mysterij incarnationis & fidem & charitatem, cum eduxerit eú Dominus à delicto suo, quod fieri
3.p.q.61.art.3. nó potuit absque fidei protestatione exteriori siue sacrificio secundum D. Tho. Igitur Adam fuit
primus qui obtulit sacrificium exterius: quod etiam fatetur D. Tho. 2.2.q.85.ar.2.ad.2. Et vt dicit
magister historiarú: Adam docuit filios suos offerre Deo decimas & primitias quæ inter sacrificia
numerantur. Ergo & Adam ante cópletam filiorum ætatem, obtulit eas. Cum ad plura teneatur
peccator quàm innocens: tenetur enim ad opera satisfactionis, nó enim fuisset eductus à delicto.
Nec post eductionem à delicto legitur recidiuasse: & per cósequens fuit cótinuata in eo absq; in-
Ephe.1. terruptione sanctitas, sicut in Abel, qui etiam fuit eductus à delicto originali, iuxta illud: Eramus
omnes natura filij iræ: & sic nó est incóueniens Ecclesiam à peccatore sumpsisse exordiú, cú Abel
primò fuerit peccator. Et si ecclesia nó incœpit ab Adam, sequitur quòd lógo tépore stetit mundus absq; Ecclesia: & sic lógo tempore fuisset morbus absque medicina: quod Hugo de S. Victore
pro magno incóuenienti habet. Præterea mortuo Abel Ecclesia stetit in Adam & Eua: cum ex quo
incœpit nunquam desierit esse, vt infra dicetur. Ergo sicut potuit per Adam cótinuari, potuit etiá
per ipsum inchoari. Et maximè cum fuerit primum principium actuú, per quod genus humanú
Sap.10. descédit: vnde dicitur pater orbis terrarú: ab Abel auté nullus propagatus est. Insuper Adá & Eua
posteaquá educti sunt à delicto in merito passionis Christi præuisæ, fuerút membra Christi: Sed
membrum dicitur respectu corporis: Ergo Adam & Eua erant membra corporis Christi, quod
Ephe.1. vt dicit Apost. est Ecclesia quæ nó fuit nisi vna in statu naturæ corruptæ, cum non fuerit nisi vna
fides: & sic eadem erat fides quam habuit Adam, & fides quá habuit post eú Abel. Sequitur ergo
quòd Ecclesia fuit ante Abel, & per cósequens non traxit ab eo originem. Propter huiusmodi rationes nonnulli dixerunt Ecclesiam, quæ vtitur sacramentis sensibilibus, & de qua cómuniter loquimur, originem traxisse ab Adam. Veruntamen pro tuitione opinionis Diui Augustini, ad prędicta dici potest, concedendo quòd Adam ante generationem Abel fuit eductus à delicto: nó est
enim verisimile quòd vir tanta sciétia & donis naturalibus præditus, maximè fide, quam propter
suum peccatum nó amisit (cum non peccauerit peccato infidelitatis) redargutus à domino, vidés
se spoliatum illa harmonia iustitiæ originalis, tanto tempore steterit in peccato absque cótritione
quæ delet peccatum. Et sic Adam ante Abel habuit fidem & charitatem, sed hæc per sacrificium
Psal.50. interius: de quo Psal. sacrificiú Deo spiritus cóntribulatus, &c. Et cùm vera cótritio habeat in voto
seu proposito facere omnia quæ peccator tenetur facere pro loco & tempore, sequitur quòd Adá
habebat propositum offerendi sacrificium exterius pro loco & tempore. s. post filij sui Abel oblationem, per quod propositum consequutus est gratiam. Et sic intelligendus est D. Thomas cum
in 2.2. dicit quòd Adam & Isaac, sicut alij iusti, sacrificium obtulerunt secundum sui temporis
cógruentiam, &c. Cógruebat enim tempore Adæ, quòd Adam solum in voto sacrificium offerret
ante oblationem Abel, rationibus iam dictis. Prævidebat enim inspiratione spiritus sancti se nó
esse electum ad offerendum primum sacrificium exterius per quod inchoaretur ecclesia vtés sacramentis visibilibus: & sic se humilians & indignum se reputans exterius sacrificare, interius sacrificabat, per quod sacrificium interius obtinuit remissionem peccati sui. Et sic exterius sacrificare distulit: quamuis filios suos docuerit decimas & primitias ac alia sacrificia exteriora offerre,
ne in quo notatur origo peccati, simul & sanctificationis origo significaretur. Si enim Adá primò

mò obtulisset sacrificium exterius Deo acceptum, sacra Geneseos historia mentionẽ fecisset, prout fecit de sacrificio ipsius Abel. Quod etiam notasse videtur D. Paul. cum fidem sanctorum patrum antiqui testamenti cõmendans, ab Abel incipiens dicit: Abel plurimam hostiam, hoc est maioris pretij quàm Cain obtulit Deo, per quam testimonium cõsecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo. Et licet Abel subiectus fuerit originali peccato, non tamen actuali, sicut Adam, qui suo peccato totum humanũ genus infecit, & nõ Abel. Ideo nõ conueniebat quòd Ecclesia, quæ tota pulchra est, & sine macula est, inchoaretur & denominaretur ab eo cuius macula cõtinue vsq; ad finẽ seculi esset trãsfundenda. Abel autem nullam trãsfudit maculam cum virgo occubuerit. Nec mirum quòd voluerit Deus ab eo qui conceptus fuerat sub peccato originali ecclesiã suam inchoare: quia vt D. Aug. ait: Experimur in vno homine nõ primum quod spirituale, sed quod animale, prout Apost. dicit. Ex eadem enim massa originaliter damnata, cœlestis figulus ciuitatem Babylonis permisit, & ciuitatem cœlestẽ ędificauit: & aliud vas fecit in honorem, aliud in contumeliam. Et cum plura requirantur ad principium Ecclesiæ, quàm ad eius cõtinuationem (vt ex prædictis patet) non sequitur quòd si Ecclesia mortuo Abel fuerit in Adam cõtinuata, fuerit in ipso inchoata. Nec sequitur etiam quòd in statu naturæ corruptæ lõgo tempore fuerit morbus absque medicina. Cum esset eadem fides & sacrificium interius, quod cum voto exterioris sacrificij sufficiebat ad medelam. Ecclesia tamẽ vtẽs sacramẽtis visibilibus, quo ad sacrificia exteriora, nõdum erat inchoata. Ecclesię igitur initiũ potius debet attribui Abel quàm Adæ: quia Adam solum sacrificiũ interius obtulit: Abel verò interius & exterius. Præterea quia Adam fuit origo peccati ac principiũ inhonorationis Dei. Et licet Adam fuerit primũ principiũ actuum carnalis propagationis, nõ tamẽ sequitur ex hoc quòd fuerit principiũ ecclesiæ. Cum sanctitas in statu naturæ corruptæ nõ trãsfundatur in propagatione carnis. Nec obstat quod dicitur Rom. 4. Abraham accepit signũ circuncisionis signaculum iustitiæ fidei, vt sit pater omnium credẽtium, & sic omniũ fidelium. Quia nõ dicitur pater siue principiũ simpliciter, sed post generalem lapsum à fide. Cum quasi omnes gentes declinassent ad idololatriã: & hoc quia fuit exemplar fidei cæteris sequentibus, prout dicit gl. Sed Abel primum principium simpliciter. Sic etiã ecclesia noui testamẽti incœpit à Iudæis, quia ex Iudęis ad Christũ cõuersis fuit ecclesia noui testamẽti ędificata.

Marg.: Heb. 11. — 15. de Ciu. Dei. — 1. Cor. 15.

Ver. 12. DE ECCLESIAE DVRATIONE.

A ECclesia vtens sacramẽtis ex quo incœpit, nunquã esse desiit, nec ante vniuersale iudiciũ deficiet, sed perseuerabit vsque ad consummationem seculi. Quod apparet eo ꝙ fides in qua fundatur ecclesia, nõ deficiet vsque ad cõsummationem seculi. Vnde Psal. Deus fundauit eã in æternum. Et alibi: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinẽ Melchisedech. Et D. Lucas: Dabit illi dominus sedẽ Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternũ. Et Christus pollicitus est quòd portę inferi nõ præualebũt aduersus ecclesiã. Et alibi dicit Petro: Ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Et iterũ: Ecce ego vobiscum sum. s. in sacramento altaris, vsque ad cõsummationem seculi. Si allegetur illud Hiere. Periit fides, ablata est de ore eorum. Dicendũ quòd prędicta authoritas, & aliæ, si quæ sint, intelliguntur propter paucitatem. Et licet fides cuiuslibet particularis hominis sit corruptibilis, non tamen omnium collectiuè: semper enim erunt aliqui credentes.

Marg.: Card. de Turrecre. li. 1. c. 28. — Psal. 147. — Psal. 110. — Luc. 1. — Mat. 16. — Luc. 22. — Mat. vlt. — Hiere. 7.

Ver. 13. DE POTESTATE CONDENDI SYMBOLVM FIDEI.

B POtestas cõdendi symbolum ad summum põtificem pertinet: quia ad eum pertinet toti cõmunitati siue ecclesię in necessariis prouidere. Igitur cùm noua symboli editio aliquãdo sit necessaria, quando errores insurgunt (vt dictum est) sequitur quòd ad illũ pertineat noua symboli editio, & sacræ scripturæ interpretatio, ad quem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei, vt ab omnibus incõcussa fide teneantur. Sed hoc pertinet ad authoritatem summi pontificis, ad quẽ maiores & difficiliores ecclesiæ quæstiones referũtur. Vnd Ioh. 20. Pasce oues meas. Luc. 22. Petro dixit: Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando cõuersus, confirma fratres tuos. Ideo in concilio ad determinationem fidei cõgregato, Act. 15. D. Petrus dixit: Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus Deus elegit in vobis per os meum audire gentes verbum euãgelij, & credere. Deinde dedit resolutionem, Quid tẽtatis Deum, &c. Vnde & in c. quotiens. 24. q. 1. dicitur, Quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres nostros & coepiscopos non nisi ad Petrum, hoc est ad sui nominis authoritatem, referri debere. Contra cuius authoritatẽ nec Hiero. nec Aug. nec aliquis sanctorum doctorum suam defendit sententiam. Vnde D. Hiero. ad Damasum papam ait: Hæc est fides (Papa beatissime) quam in catholica didicimus ecclesia, in qua si minus peritè, aut parum cautè, fortè aliquid positum est: emendari cupimus à te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur, quicunque me culpare voluerit, se imperitum vel maleuolum vel etiam non catholicum, non me hæreticũ, comprobabit. Nec obstat edictum Nicenæ synodi, quo cauetur: Decreuit sancta synodus aliam fidem nulli licere proferre vel cõscribere, præterquam quod definitum est à sanctis patribus, qui in Nicena synodo congregati sunt. Quia sententia synodi se extendit ad priuatas personas, quarũ non est determinare de fide. Non enim per huiusmodi synodi sententiam ablata fuit potestas sequenti synodo nouam symboli editionem facere: non tamen aliam fidem continentem, sed magis expositam: Sic enim quælibet synodus obseruauit, vt sequẽs synodus aliquid exponeret, propter necessitatem alicuius insurgentis hæresis. Cùm ergo ad summum pontificem pertineat congregare & concludere, ac pronuntiare quæ à synodo determinata sunt: sequitur quòd ad eum principali-

Marg.: 2. 2. q. 1. art. 10.

Summus pontifex an errare possit.

ter pertineat noua symboli editio. Si dicatur, Summus pontifex errare potest, & in animo suo concipere aliquem articulum orthodoxæ fidei contrarium, & etiam priuatim proferre: vt legitur de Anastas. 2. Si ergo posset nouum symbolum edere, fides ecclesiæ vnius hominis periculo subiaceret: dicendum quòd summus pontifex vt priuata persona errare potest, non tamen vt est summus pontifex. ideo si vt priuata persona symbolum edere tentaret, non esset symbolum: maximè vbi à vera fide deuiaret. Si autem procedat & pronuntiet vt summus pontifex: errare non potest. Papa autem operatur & pronuntiat vt summus pontifex, siue vt papa, quando obseruat ritum in concilijs Apostol. & sanctorum patrum definitionibus obseruari solitum: vt puta quando vocat concilium seniorum, hoc est episcoporum, & instar instaréque facit orationibus, & inuocat Spiritum sanctum, cuius assistentia ecclesiæ promissa est, imò & ipsemet Christus se talibus congregationibus affuturum pollicitus est, & non patietur ipsum errare. Et sic quod papa vt papa, siue vt summus pontifex, facit, concilium ritè congregatum, quod repræsentat vniuersalem ecclesiam, facit. Et sic ad ecclesiã, siue ad concilium ritè per Romanum pontificem congregatum & celebratum, pertinet symboli fidei editio: sed ad Romanum pontificem Christi vicarium & D. Petri successorem pertinet cõcilij vocatio, cõclusio, resolutio, & symboli publicatio & pronũciatio. Sedes enim Romana concilio ritè congregato directa, in determinationibus fidei & bonorum morũ confirmata est, vt errare non possit. Vnde Petro dictum est: Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ex quibus verbis apparet Christum nõ orasse pro fide Petri, vt priuata persona erat, cùm defecerit: sed orauit pro fide Petri, hoc est ecclesiæ Petri, quæ est vniuersalis. Et non pro fide aliorum Apostol. siue pro sedibus & ecclesiis aliorum Apostol. siue successorum eorundem, quas constat aliquando errasse. Sed sedem Petri, hoc est ecclesiam Romanam nunquam inuenimus errasse, cùm ritè concilium conuocauit, & solennitates obseruari solitas seruauit. Quòd si aliquando non fuerunt seruatæ, & error inueniatur, non debet adscribi ecclesiæ, aut sedi Petri siue Romanæ, sed personæ priuatæ pontificis, qui suo sensu iudicare præsumpsit. Si circa hanc materiam ampliora desideres, vide D. Cardinalem de Turre cremata in 2. lib. Summæ, quam edidit de ecclesia.

Papa quando operatur vt papa.

Mat. 18.

Sedes Romana quãdo errare non potest.

Ver. 14. DE FIDE ET AVTHORITATE SACRAE SCRIPTVRAE ET MIRACVLORVM.

Sacræ scripturę authoritatem maiorem esse authoritate miraculorum constat, ex eo quod habetur Esa. 8 vbi dicitur: Et cũ dixerint ad vos: quærite à pythonibus & diuinis qui strident, id est garriunt in incantationibus suis: Nunquid nõ populus à Deo suo requiret visionẽ pro viuis & mortuis? Ad legẽ magis & testimoniũ. Expositores exponũt, ad legẽ magis recurrite & ad testimonium prophetiæ scriptæ. Nã præmiserat Esa. in eodem capite: signa legem & testimoniũ, hoc est prophetiam. Et Christus: Si Moysen & prophetas non audiunt, neque si qui ex mortuis resurrexerint, credent. Et ratio manifesta est, quia scripturæ non potest subijci falsitas: nec ipsa à spiritu sancto (qui est veritas per essentiam) procedens decipere potest. In miraculis autem potest inueniri mendacium & falsitas. Vnde Christus Mat. 13. Exurgent pseudochristi & pseudoprophetæ & dabunt signa & portenta ad seducendum, si fieri potest, etiam electos. Et Apost. 2. Thes. 2. de Antichristo loquẽs ait: Cuius aduentus secundum operationem sathanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus. ¶ Ex præmissis infertur quòd Iudæi magis tenebantur credere prædicationi Christi quàm eius miraculis. Si obijciatur quod nisi Christus fecisset miracula, quæ prædixit Esaias de aduentu Christi: Tunc aperientur oculi cæcorum, &c. Iudæi non tenebantur credere. Ergo authoritas miraculorum est maior quàm sacræ scripturæ quæ testimonium perhibebat de Christo. Vnde & ipse dicebat: Scrutamini scripturas: illæ sunt quæ testimonium perhibent de me, & infra: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Probatio consequentiæ ex eodem capite habetur: quia ibi Christus comparans authoritatem prophetiæ D. Ioannis Baptistæ, dicebat: Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego enim habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi pater, &c. ideo dicebat: Si mihi non vultis credere, operibus credite. Dicendum quòd si comparentur seorsum scripturæ & miracula simpliciter, maior est authoritas scripturarum. Sed si loquamur de miraculis contentis in scriptura ad aliam partem scripturæ absque miraculis, authoritas miraculorum maior est, cum contineat duplicem authoritatem: sed maioritatem authoritatis habent ex scriptura.

Luc. 16.

Esa. 35.

Ioan. 5.

Ver. 15. DE CANONIZATIONE SANCTORVM.

Cvm canonizatio Sanctorum sit quædam fidei protestatio, consequens est quòd ad summum põtificem pertineat, & quòd summus pontifex in canonizatione Sanctorũ, seruãdo ritum & solennitates obseruari debitas, errare non possit. Ad cuius euidentiam supponendum est primò, quod canonizatio alicuius nil aliud est, quàm sanctitatis alicuius hominis approbatio, certificatio, & manifestatio, atq; propositio venerationis illius toti Ecclesiæ catholicæ, ad sancti imitationem, & beneficiorum Dei per eius inuocationem, impetrationem & receptionem. Et sic tria sunt de canonizatione alicuius Sancti. Primum, sanctitatis eius approbatio. Secundum, sanctitatis eius acceptæ à populo Christiano veneratio. Tertium, fidei totius ecclesiæ beneficia illius Sãcti poscentis confirmatio. Hæc enim tria solùm pertinent ad summum pontificem. Nam sicut solius Christi est hominem sanctificare, causando in eo sanctitatẽ, secũdum illud; Ego Dominus qui sanctifico eos: Ita solius papæ (qui est Christi vicarius) est hominũ sanctitatẽ approbare & manifestare,

Quodl. 9 art. vlti. D. Anthon. Flor. in 3. p. summa tit. 22. c. 7. & tit. 22. c. 5 § 5.

Leuit. 22.

&

& toti Ecclesiæ proponere, & eorum venerationem mandare, cùm inter puros homines papa sit caput Ecclesiæ. Præterea publica atque exterior Sanctorum veneratio est quædam fidei protestatio: igitur ad illũ solũ pertinet, ad quem spectat quæstionẽ fidei terminare: Sed hoc pertinet ad solum papam (vt dictum est versi. præced.) igitur, &c. Et quamuis ad episcopum, clero & populo assistente alicuius Sancti canonizati pertineat indicere festiuitatem siue solennitatem: non tamen vniuersaliter, nec illum canonizare. Et ideo in c.1. extra de reliq. & venerat. Sanctorum, prohibetur ne aliquis, absque authoritate Romanæ Ecclesię, pro sancto veneretur. Quod autem circa canonizationem Sãctorum papa (vt particularis persona) possit errare, manifestum est: quia (vt particularis persona) non est cõfirmatus nec præseruatus ab errore. Sicut enim in aliis quæ sunt facti, vt in promotionibus & collationibus beneficiorum, ac etiã in sentẽtiis iudicialiter pro aliquibus cõtra aliquos latis, errare & decipi potest per falsas probationes & attestationes, quibus innititur: sic in canonizatione, procedendo vt particularis persona. Quia vt talis procedens, innitendo suæ prudentiæ, & nõ seruando ritum in talibus à sanctis patribus seruari solitum, etiam innititur medio fallibili. s. testimonio humano, quod inani gloria vel turpis lucri gratia fingi & falsificari potest. Sed procedendo vt summus pontifex. s. cùm facit quod in se est, & secũdum ritum & cõsuetudinem Ecclesiæ & sanctorum patrum, errare aut decipi non potest. Tunc enim comparatur ad diuinam prouidentiam, quæ Ecclesiam suam Spiritu sancto dirigit, vt nõ erret: sicut promisit, Inquiens: Spiritus paracletus, quem mittet pater in nomine meo, docebit vos omnem veritatem. s. de Ioh.14. necessariis ad salutem, qualia sunt ea quæ pertinent ad bonos mores & ad fidem, ad quã notũ est pertinere aliquorũ sanctorum publicam venerationem & inuocationem, quæ est quædam fidei protestatio. Et ideo sicut diuina prouidentia per Spiritum sanctum præseruat ab errore & deceptione in determinatione eorum quę sunt fidei: sic etiam pręseruat in canonizatione Sanctorum, nec patitur ipsum errare aut decipi. Nec obstat quod aliquis minus certus est de sanctitate alterius, quàm de sua, de qua est incertus, iuxta illud: Nemo scit an odio vel amore dignus sit, & illud Eccl.9. Apostoli, Nil mihi cõscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Quia cùm papa procedit vt papa, 1.Cor.4. certificari potest de statu & sanctitate alicuius, nõ solùm per testes, sed etiam per attestationes miraculorum, & per instinctum Spiritus sancti, qui omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Ideo non 2.Cor.2. innititur solùm medio fallibili, sed infallibili. Nec obstat pariter quod D. Aug. dicit. Multa corpora venerantur in terris, quorũ animæ cruciantur in inferno: Quia nõ loquitur de Sanctis canonizatis, sed de Gentilibus. ¶ Notandum tamen quòd ad hoc quòd papa in canonizatione sanctorum procedat vt papa, non debet esse præceps, nec statim aliquem sibi denuntiatum Sanctũ canonizare, maximè his temporibus nouissimis, in quibus est magna raritas verorum miraculorũ, quę sunt signa attestationis: ne à dæmone vel necromanticis conficta miracula narrentur, turpis lucri gratia, vel humanæ laudis appetitu. Quantò enim negotium magis est arduum, tãtò maiori maturitate est determinãdum. Vnde nec Christus statim suscitauit Lazarũ, sed multis præmissis ceremoniis. Ideo canonizationi mysterium nõ est statim peragendum, sed per mẽses & annos differendum. Non enim ad canonizandum aliquem sufficit quòd magnam habuerit scientiam: quia scientia non facit hominem bonum simpliciter, sed secundum quid: vnde Apost. Si habuero om- 1.Cor.13. nem scientiã, &c. Nec etiam sufficit quòd habuerit prophetiam, quæ est cõmunis bonis & malis. Vnde Mat.7. Multi dicẽt in illa die, Domine, nónne in nomine tuo prophetauimus? &c. Nec etiã procedẽdum est ex fama alicuius orta ex populo, sed testimonio maiorum, qui sunt sanioris consilij & iudicij, propter firmitatem fidei, quæ debet haberi. Ideo expectanda est frequens miraculorum operatio, & diuulgatio famæ operum misericordiæ, vt fides de eius sanctitate in cordibus Christiani populi firmetur & roboretur. ¶ Quare secundum ritum Romanæ Ecclesiæ, duodecim per ordinem sunt obseruanda. Primum, est frequens denuntiatio miraculorum, & requisitio canonizationis, quòd pro Sancto veneretur, vt multiplicatis intercessoribus, largiatur Deus quod petitur. Secundum, est commissio examinationis faciendæ. Tertium, commissionis executio & inquisitio. Si enim ad collationem graduum & dignitatũ, & administrationẽ Ecclesiæ, & distributionem bonorum Ecclesiæ militantis, diligens adhibenda est inquisitio de ætate & qualitate ordinandorum, iuxta ca. miramur. 60. dist. à fortiori circa gradum & statum perpetuum Ecclesiæ triumphantis facienda est diligens & matura inquisitio cum maioribus & cum his qui sunt maioris & sanioris iudicij, de origine, de progressu vitę, moribus, cõtinuatione illorum, de patientia, simplicitate, miraculis in vita & post mortem factis. Quartum, inquisitionis factæ relatio in consistorio, vocatis dominis Cardinalibus & aliis proximioribus prælatis. Quintum, relationis & inquisitionis factæ diligẽs & matura examinatio. Sextũ, examinationis factæ per consistoriũ discussio. Septimũ, secreta definitio & terminatio. Octauũ, manifesta publicatio. Nonũ, diei canonizationis assignatio. Decimum, domini Papæ, & assistentiũ genuflectio, orationis deuotio, ac spiritus sancti inuocatio, vt nõ permittat suam Ecclesiã errare aut decipi. Vndecimum est, sermocinatio, & miraculorum ac operum misericordiæ recitatio, nec non ipsius Sancti in catalogo Sanctorum descriptio. Duodecimum, missæ in honorẽ ipsius Sancti celebratio, & cãticorum spiritualiũ personatio, & beneficiorũ Dei ad ipsius Sancti canonizati inuocationem postulatio. In primitiua tamen Ecclesia nõ seruabãtur hęc omnia propter duo. Primò, quia tunc Sancti vt in pluribus, erant martyres, in quibus nõ requiritur tanta examinatio, sicut in confessoribus. Secundò quia ex feruore fidei & meritis Christi miracula & alia opera sic erant euidentia, quòd non poterant aliqua

tergiuersatione celari, dicit tamen Innocent. Non negamus quin liceat preces alicui defuncto quẽ quis credebat optimum virum, & nunc esse cum Christo, licet non canonizato, porrigere & vota Deo ad eius inuocationem facere, in testimonium exauditionis, & vota siue promissa in signum miraculi reddere, & circa sepulchrum priuatim & non publicè affigere. Non licet tamen ea à sacerdote solenniter recipere aut publicare, sicut licitum est de canonizatis. Quamuis alicui vouenti in testimonium miraculi etiam coram aliis, siue solennitate tamen, circa sepulchrum liceat affigere. Hæc enim est via probationis sanctitatis: & illorum priuatã affixionem prohibere, esset sanctitatem sanctorum & opera Dei occultare, contra illud Raphaelis, Sacramentum regis abscõdere bonum est. Opera autem Dei reuelare & cõfiteri honorificum est. Notandum insuper ꝙ nullus sanctorum patrum antiqui testamenti est ab Ecclesia canonizatus. Quia qui à Deo tanquam superiore est canonizatus & approbatus, non eget ab hominibus approbari siue canonizari. Sancti enim multi qui ante incarnationem Christi piè vixerunt, fuerunt in pluribus scripturæ locis approbati: & maximè Eccl. 44. & aliquorum approbationem recitat Apost. Heb. 11. Ecclesia verò eorum sanctitatem & exemplaritatem proponit imitandam, & eorum orationibus se commẽdat in generali. Eorum tamen approbationem & canonizationem nõ solennizat, nec festa pro illis indicit, duplici ratione. Primò, ne videatur ceremonias Iudæorum (quæ tanquam vmbra trãsierũt) obseruare. Secundò, quia cum illi non essent in tempore plenitudinis gratiæ, mors illorum non introducebat eos in paradisum, sed in limbo recludebantur, adhúcq; in pœna peccati originalis detinebantur. Ideo mors illorum non poterat natiuitas nominari, sicut mors Sanctorũ post Christi ascensionem decedentiũ. Et propter illam causam eorum reliquiæ nõ venerabantur: ac etiã ne inducerentur Iudæi, aliàs proni ad idolulatriam. Ideo (vt habetur in canonica D. Iudæ Apostoli) noluit Deus corpus Moysi Iudæis manifestari: licet diabolus procurare vellet, sed prohibitus fuit à Michaele. Nunc verò reliquiæ Sanctorum canonizatorum venerantur, eò quòd sunt in gloria, & nõ in pœna. Nec nũc est talis promptitudo siue periculum ad idololatriam, sicut tunc. Cauendum est tamen ne absq; sedis apostolicæ authoritate venerẽtur, aut trãsferãtur, aut extra reliquiaria ostendãtur, nec exponãtur venales. Nec permittatur delatoribus variis figmẽtis aut falsis documentis simplices decipere, vt habetur in cap. fin. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum.

Tob. 12.

Ver. 15. DE HABENTIBVS FIDEM.

2.2.q.5. Cum fides sit quoddam seminarium beatitudinis supernaturalis, & quoddam præsuppositũ ad gratiæ & charitatis vsum, cõsequens est vt omnes viatores qui per gratiam vocati fuerunt ad beatitudinem supernaturalem, habuerint fidem infusam. Hinc est quòd omnes angeli in primo instanti habuerunt fidem infusam: cùm omnes (secundum D. Aug.) creati fuerint in gratia, à qua fluũt omnes virtutes. Eadem ratione Adam & Eua in statu naturæ integræ, & sic de aliis viatoribus vocatis ad gratiam vel gloriam. Verùm quia fides repugnat claræ visioni, vt dictum est: sequitur quòd beati in patria nõ habẽt fidem. Eadem ratione Christus nunquam habuit fidẽ, quia ab instanti cõceptionis fuit comprehẽsor, & clarè vidit diuinam essentiam. Sed cùm nullum donum gratuitum (saltem perfectibile,) remaneat in dæmonibus aut damnatis, & fides etiã informis (vt dictum est) sit donum Dei: cõsequẽs est dæmones aut damnatos nõ habere fidem habitualem Et quãuis dæmones credant & cõtremiscant: hoc tamen nõ faciunt ex fide & pia affectione, quæ (vt dictum est) requiritur: sed ex perspicacitate intellectus naturalis, & ex euidẽtia signorum excedentium facultatem naturæ, in testimonium doctrinæ Christi adhibitorum, necessitãtur, & cogũtur assentire firmiter, siue credere doctrinam Christi, Apostolorum, ac Ecclesiæ esse à Deo. Licet ipsi res quas ecclesia docet, nõ videant, & displiceat illis quòd sint tã euidentia signa, vt credere compellantur. Et ideo in nullo malitia eorum minuitur per hoc quòd credunt. Nec etiam in damnatis pœna propter characterem indebilem qui (licet sit donum gratuitum) in eis manet, nõ inquantum perfectibile, sed inquantum est punitiuum, & ad maiorẽ confusionẽ. Et licet D. Tho. dicat ꝙ magis potest esse fides informis in dãnatis quàm spes: nõ tamen asserit ꝙ fides maneat in damnatis, sed quòd nõ tantum repugnat eis sicut spes: eò quòd D. Aug. dicit, fidem esse bonorum & malorum, rerum præteritarum, præsentium, & futurarum, suarum & alienarum: sed spem esse solùm bonarum futurarum ad se pertinentium. Bona autem diuina non sunt eis possibilia. quamuis ex fide acquisita cognoscant multa supernaturalia, præcipuè beatitudinem amissam culpa eorum, propter quam cognitionem torquentur, de fide acquisita vide versiculo sequenti. B

Beati non habent fidem.

Christus non habuit fidem.

Iacob 2.

Dæmones & damnati fidẽ nõ habent.

Ver. 16. DE FIDEI AVGMENTO ET CORRVPTIONE.

Luc. 17. Fides theologica augeri potest & extensiuè & intẽsiuè, iuxta illud, Adauge nobis fidẽ, deperditur autem & corrumpitur in via, nõ per quodlibet peccatũ mortale: vt charitas quæ per quodlibet peccatũ mortale corrumpitur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè, demeritoriè quidẽ, quia peccator per peccatũ mortale meretur priuari gratia & charitate: & effectiuè, eò ꝙ quodlibet peccatum mortale directè cõtrariatur charitati & dilectioni Dei. Et ideo corrumpit effectiuè, sed nõ totaliter: quia vnus actus appetitiuæ virtutis nõ potest corrũpere habitũ, sicut nec causare: sed dispositiuè, sicut nõ auget nisi dispositiuè, sicut dicit D. Tho. Et idẽ dicit ibi de aliis virtutibus infusis, & quia demeretur: ideo Deus totaliter illũ priuat. Sed nõ est sic de fide: quia nõ omnia peccata cõtrariãtur directè ipsi fidei, sed solùm infidelitas. Et ideo per infidelitatẽ deperditur demeritoriè, & effectiuè dispositiuè, propter cõtrarietatem. Et licet propter quodlibet peccatũ mortale mereatur homo priuari omnibus donis gratuitis, & per consequens fide. Verumtamen Deus (qui sua A

2.2.q.24.art.12.ad 4.

De Vir. in communi, art. 11. ad 4.

ineffab

ineffabili clementia punit citra condignum, & vult hominẽ ad supernaturalẽ beatitudinẽ semel
vocatũ, habere principiũ & seminariũ vitæ supernaturalis, ad quã vocatus est, per quod possit ad
pœnitentiã cõsultam & pręceptã reduci) nõ priuat. Vnde Christus peccatoribus dicentibus, Nos *Mat. 24.*
audiuimus ex lege quòd Christus manet in æternum, dixit: Adhuc modicum lumen in vobis est. *Ioh. 12.*
Ambulate dum lucem habetis, ne tenebræ vos comprehendãt. Ideo propter quodlibet peccatum
mortale nõ priuat fide: sed bene tunc, quando peccator directè se disponit ad corrumpendũ tan-
tum donum. Et cùm pœnitentia sit medium reductionis: hęretici (qui circa pœnitentiam errant,
sicut Lutherani) vix possunt recuperare fidem habitualem, quæ est donum Dei, vt dictũ est. Quia
hoc donum nõ datur nisi per sacramentum baptismi vel pœnitentiæ, saltem in voto. Et cùm non
habeant in voto pœnitentiam ideo, &c. ¶ Præterea notandũ quòd hęreticus discredẽs vni articu- *2.2.q.5 art 3.*
lo, nõ habet fidem de aliis, sed solùm opinionem. Ratio est, quia species cuioslibet habitus pendet
ex ratione formali obiecti: qua sublata, species habitus remanere nõ potest. Sed obiectum formale
fidei est veritas prima, prout manifestatur in scripturis sacris sanè intellectis, & doctrina Ecclesię,
quæ procedit ex veritate prima: Ideo quicunque nõ inhæret doctrinæ Ecclesiæ, quæ procedit ex
veritate diuina in scripturis sacris reuelata, sicut infallibili regulæ: nõ habet habitum fidei, sed his
quæ sunt fidei, alio modo assentit, quàm per fidem. Sicut si quis assentit alicui conclusioni, nõ ha-
bens neq; cognoscẽs modũ demõstrationis illius, nõ habet fidem sed opinionẽ, aut secũdum ali-
quos fidem acquisitam humanã vel imperatã, nõ tamẽ ex fide theologa, nam D. Tho. dicit, quòd *1.2.q.51.ar.4.*
actus procedens ex habitu infuso, nõ causat habitum, sed cõfirmat præexistẽtem: Sicut medicina- *ad 3. & in ea-*
lia remedia adhibita homini sano, per naturam nõ causant aliquã sanitatem, sed præhabitã cor- *dem p. q. 92.*
roborant, & probat: Quia vel essent eiusdem speciei, vel diuersæ, non primum, quia duo accidẽtia *art. 1. ad 2.*
solo numero differentia, non possunt esse in eodem subiecto: neque secundũ, quia habitus nõ est *Actus fidei*
causa ęquiuoca, & actus illius est eiusdem speciei: & ideo causaret habitum eiusdem speciei, quod *infusa nõ cau-*
improbatum est. Hæretici nõ habẽt de aliis quibus credũt, fidem habitualẽ theologicã, acquisitã *sat habitum.*
ex actibus fidei infusæ: nec actũ fidei theologicæ: sed possunt habere fidem humanã imperatã, vel
acquisitam ex reuolutione librorũ, aut disputatione theologica, cui per voluntatem & proprium
iudicium adeò firmiter adhærent, quòd se exponerent periculo mortis, sicut faciunt pro dogmati-
bus hęreticis. Et quamuis dicant se illis credere, quia reuelata sunt à Deo: nõ tamen faciunt prout
hæc cõiunctio (quia) dicit causalitatẽ. quia tunc crederẽt omnibus reuelatis: vt patet per exponen-
tes: Sed bene prout hęc cõiunctio (quia) dicit quandã circũstantiã obiecti. Et licet id quod credũt,
sit de supnaturalibus reuelatis à Deo: tamẽ proprio iudicio & voluntate, & nõ eo modo quo fide-
les, qui assentiũt simpliciter, inhęrẽdo primæ veritati, credẽtes omnia quæ ab Ecclesia proponũtur
credẽda, esse reuelata à Deo, ad quod homo indiget adiuuari habitu fidei, quẽ hæretici nõ habẽt.

§. 4. DE IVSTIFICATIONE FIDEI.

a Circa impij iustificationẽ olim duo fuerũt errores, qui sunt à nobis vitandi. Primus fuit Pela-
gij & sequacium, qui initiũ iustificationis tribuebant libero arbitrio, & facilitatẽ ipsi gratiæ.
Cõtra hos est illud, Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Alij totã iustificatio- *Ioh 6.*
nem attribuebãt ipsi gratiæ, & nihil libero arbitrio. Et cõtra istos est illud, Cõuertimini ad me, & *Zach. 1.*
ego cõuertar ad vos. Nos autẽ hos errores declinãtes, doctrinã Ecclesiæ catholicæ sequemur. Ad *1.2.q.100. art. 12.*
cuius euidẽtiam supponẽdum est primò quòd iustificatio hîc nõ accipitur pro iustitia vel dispoſi-
tione ad iustitiam: quibus modis manifestũ est quòd præcepta legis Moysi iustificabãt, inquãtum
disponebãt ad gratiã Christi iustificãtem: ideo dicebãtur Iustificationes Domini. Secũdò accipi- *Luc. 1.*
tur iustificatio pro adeptione habitus iustitiæ nõ acquisitæ: quia illã homo potest naturaliter ac-
quirere. Vnde Apost. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriã, sed nõ apud Deũ. *Rom. 4.*
Sed accipitur hic iustificatio pro adeptione primæ gratiæ, per quã iustificamur apud Deũ. Secũdò
supponendum est quòd aliquis dicitur impius dupliciter. Primò negatiuè, quãdo nõ habet pieta- *Impius nega-*
tem siue gratiã, quæ dicitur iustitia diuina, inquantum facit rectitudinẽ hominis in interiori di- *tiue & positi-*
spositione, prout. s. supremum hominis (quod est ratio siue intellectus & volũtas) subditur Deo, & *uè quid.*
inferiores vires rationi. Ideo à Philos. dicitur iustitia metaphoricè, à nobis autẽ dicitur iustitia an- *5. Ethic.*
tonomaticè. Et si aliquis crearetur in puris naturalibus, esset impius negatiuè. Secundò aliquis
dicitur impius priuatiuè, quia nõ habet pietatem siue iustitiã quã tenetur habere: habétque inor-
dinationem repugnãtem gratiæ, puta peccatum mortale aut originale. Tertiò supponẽdum est q
iustificatio impij, recõciliatio, reparatio lapsi, & sanctificatio idem sunt: sed differũt ratione, vt ex
ipsis nominibus elici potest. Essentialiter autẽ (prout hic accipimus) nil aliud sunt, quàm motus
siue mutatio quædã, qua ex impio, iniusto, inimico, & immũdo, fit mundus, amicus, pius, & iustus
simpliciter, quæ iustitia fit per gratiam, & potest fieri dupliciter. Primò ex impio negatiuè & per *Iustificatio du-*
simplicẽ emanationẽ absq; præparatione præuia, & sic omnes angeli in primo instanti, & D. Vir- *pliciter fieri*
go, imò & anima Christi fuerũt iustificati & sanctificati: nõ tamẽ ex impietate priuatiua, sed ne- *potest.*
gatiua: quia iustitia diuina nõ fuit illis naturalis, sed gratis data. Alio modo potest fieri iustificatio
& sanctificatio impij, ex impietate priuatiua. Et hoc modo nec angeli, nec D. Virgo, nec anima
Christi fuerũt iustificati, cùm nũquã antea fuerint in peccato. Sed hæc iustificatio & sanctificatio
tãtũ pertinet ad eos qui fuerũt in originali vel mortali peccato, quia hoc modo iustificatio impor-
tat trãsmutationẽ de statu iniustitiæ ad statũ gratiæ. De hac loquitur Apost. Ei autẽ qui nõ opera-
tur, credẽti in eum qui iustificat impium, &c. ¶ Et quia in omni motu receditur à termino à quo, *Rom. 4.*
&

& acceditur ad terminum ad quem, à quo principaliter motus nominatur: ideo iustificatio, qua recedit homo à peccato, & accedit ad iustitiam, dicitur iustificatio. Hæc autē iustificatio fit dupliciter. Vno modo circa eos qui non habent vsum liberi arbitrij, vt in pueris & furiosis, siue amentibus à natura, qui iustificantur sine concursu liberi arbitrij, per sacramentū baptismi, quod est spiritualis regeneratio, & ideo sicut in generatione non requiritur concursus generati: ita etiā in regeneratione illorum qui non habent vsum rationis: & si habuerint, deinde inciderint in amentiā, requiritur concursus regenerati: & sic non iustificantur, nisi prius habuerint baptismum in voto. Alio modo fit iustificatio in habentibus vsum liberi arbitrij. Et ad illorum iustificationem aliqua requiruntur ex parte Dei, & aliqua ex parte peccatoris. Ex parte Dei requiruntur duo. Primū est peccati & culpę remissio, & gratiæ, virtutum, & donorum supernaturalium infusio, iuxta illud Rom.8. Quos prædestinauit. hos & vocauit per internam inspirationem, vel auxilium speciale. Et quos vocauit, hos & iustificauit per remissionem peccatorum, vt dicit Gl. Quos autem iustificauit, illos & magnificauit per infusionem gratiæ, per quam consecuturi sunt vitā æternam. Ideo Rom.3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Ex parte autem peccatoris requiritur præparatio, iuxta illud. Præparate corda vestra Domino. Et Amos 4. Præparare in occursum domini Dei tui Israel, & Prou.16. Hominis est prępararе. &c. hęc præparatio communiter & de lege requiritur in adultis. Vnde D. Aug. ait, Qui creauit & fecit te sine te, non saluabit te sine te. Ex quo patet quòd multum errant qui dicunt prępararationem non requiri, & hominem se habere merè passiuè. Hic error fuit condemnatus in Concilio Trident. sessio.6.can.4. vbi dicitur, Si quis dixerit liberū arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari, consentiendo Deo excitanti, & vocanti vt ad iustificationis gratiam se disponat atque præparet: neque posse dissentire, sed velut inanime quoddam nil agere, meréq; passiuè se habere: Anathema sit. Hæc præparatio fit per auxilium speciale Dei, quod semper est pręparatum homini facienti quod in se est. ¶ Dicitur autem facere quod in se est, quando cessat à peccato, & anhelat quodam modo ad bonum rationis: licet enim nō simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare vel operari perfectè, sed omnis sufficientia nostra ex Deo sit: tamen cum concursu generali, mediante synderesi, assistente fide, per liberū arbitrium possumus aliquo modo conari ad bonum, licet nō possimus perficere. Sicut homo valde infirmus licet nō possit surgere, potest tamen anhelare & conari. Sic peccator, &c. In tali ergo imperfecto & inefficaci conatu dicitur facere quod in se est, siue quod est in sua potestate, iuxta illud, Non enim quod volo bonū, hoc ago. Sequitur, Velle adiacet mihi, perficere autē nō inuenio. Sic conāti Deus sua proclamata misericordia adest, & conuertitur ad eū suo auxilio speciali, quod dicitur gratia præueniens, intellectū mouēs ad cogitationē salutis, per fidem ostendendo vtilitatē peccati commissi, & beatitudinem siue gratiam recuperabilē, & excitādo affectum ad eius prosequēdum inspirationem. Nec obstat quòd D. Paul. peccando & prosequendo Ecclesiam Dei iustificatus est: quia cùm homo se ad gratiam præparare nō possit, nisi Deo pręueniēte, iuxta illud, Cōuerte nos Domine ad te, & cōuertemur. Postquàm cōuertisti me, egi pœnitentiā: nō refert vtrum quis subitò vel paulatim ad perfectam pręparationem perueniat, facile enim est in oculis Domini honestare pauperem. Contingit enim quandoq; quòd Deus mouet hominem ad aliquod bonum, nō tamen perfectum: & hoc facit regulariter & vt in pluribus. Quia cùm Deus disponat omnia suauiter, mouet hominem secūdum modum suæ naturę, qui est vt procedat de imperfecto ad perfectū: vt videmus in corporalibus, ita proportionabiliter in spiritualibus. Non enim statim beatificat, nec statim cōsummatum in gratia facit: sed secūdum modū humanū mouet. Primò per auxilium speciale ad aliquod bonū imperfectū simpliciter, tamē perfectū in genere suo, sicut ad cōsiderandum enormitatem peccati, & infinitā Dei misericordiā, & hæc pręparatio pręcedit gratiā iustificantem. Quandoque verò statim & subitò mouet hominem supra modum naturalem ipsius ad bonum perfectum, & hoc modo subitò accipit gratiam, iuxta illud, Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit ad me, scilicet, subitò, & ita fuit in D. Paul. Quia cùm esset in progressu peccati, subitò perfectè motum est cor eius à Deo, audiendo & discēdo. Vnde statim dixit, Domine quid me vis facere? & sic subito cōsecutus est gratiā. Et quia supra modum naturalē, vt dictū est: ideo eius cōuersio est miraculosa, & celebratur ab Ecclesia, quēadmodū & cōuersio D. Magdalenæ. Hęc pręparatio quæ fit subitò & in instāti, dicitur perfecta, & simul est cum ipsius gratiæ infusione, & est meritoria, prout cōtritio, nō quidem gratię quam iam habet, sed gloriæ quā nondum habet: Sed alia pręparatio quæ fit paulatim, etiā à Deo est, & dicitur imperfecta, quia pręcedit donum gratiæ gratum facientis, & hęc nō sufficit ad meritum, homine nondum per gratiam iustificato: cùm nullum meritum possit esse absque gratia gratum faciente: & ideò prima iustificatio perfecta siue imperfecta dicitur fieri gratis, & non ex debito operis pręcedentis: quod opus, etiam si sit à Deo pręueniente, non est meritorium, neque est ei debita gratia, ideo datur gratis.

Ad iustificationem paruulorum requisita. — *1.2.q.112.ar.1.* — *Requisita in iustificatione adultorum.* — *Quando homo dicatur facere quod in se est.* — *Rom.7.* — *Threnorum 5.* — *Hiere.31.* — *Eccle.11.* — *Ioh.6.* — *Conuersio miraculosa.*

Ver. 1. DE QVATVOR REQVISITIS AD IVSTIFICATIONEM.

AD hanc pręparationem requiruntur quatuor actus. s. fidei, spei, pœnitentiæ, & charitatis, in qua iustificatio perficitur & cōsummatur. De actu fidei certum est ex D. Pau. Ei autē qui nō operatur, credenti in eum qui iustificat impiū, fides reputatur ad iustitiā, secundum propositum gratię Dei. & deinde, Iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum, & ratio est: quia in iustificatione Deus mouet animam hominis, cōuertendo eam ad seipsum. Vnde Psal. Et tu cōuertens viuificabis nos. Sed prima conuersio hominis ad Deum est per fidem, ideo D. Paul. præ cæteris A

Rom.4. — *Rom.5.* — *Psal.84.*

attribuit iustificationem fidei. Ad sciendum autem quo modo actus spei, pœnitẽtiæ, & amoris re-
quirantur, supponendum est primò quòd iustificatio fit Deo mouente animam: ipse enim est qui
iustificat impium. Secundò quòd Deus mouet omnia secundum modum uatutæ eorum: quia (vt
videmus) aliter ab ipso mouentur leuia, & aliter grauia, propter diuersam naturam vtriusque: sed
homo secundum suam uaturam habet quòd sit liberi arbitrij, vt dictum & probatum est suprà c.
3.§.3.ver.1.& 2. Et ideo in eo qui habet vsum liberi arbitrij, nõ fit motio ad gratiam absque motu
liberi arbitrij: Sed ita infundit donum gratiæ iustificantis, quòd simul mouet liberum arbitrium
siue voluntatem ad recedendum à peccato, quod fit per displicentiam & detestationem peccati, &
ad amandum & desiderãdum ipsius gratiæ donum, & ad acceptandum & fruendum cùm habet.
In omni enim motu est recessus à termino à quo, & accessus ad terminum ad quem, in quo mobi-
le quietatur cùm peruenerit ad illum. Cùm autẽ iustificatio sit motus siue motio qua homo mo-
uetur de iniustitia ad iustitiã, necesse est quòd recedat ab iniustitiã, & accedat ad Deum. De reces-
su habetur Ecclesi.21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Hęc autem fuga siue recessus nõ est lo-
calis, sed spiritualis, & fit per detestationem peccati, quæ est actus pœnitentiæ: aliàs si complaceret
nunquam remitteretur ei: quia similiter odio sunt Deo impius & impietas eius: de accessu autem *Sap.14.*
ad Deum habetur Zacha.1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hæc conuersio fit per
amorem, qui causat desiderium & obseruãtiam mandatorũ Dei, iuxta illud, Si quis diligit me, ser- *Ioh.14.*
monem meũ seruabit. Hinc est quòd in iustificatione requiritur quòd quis in voto habeat seruare
præcepta & omnia quæ sunt de necessitate salutis: puta confitendi, restituendi, satisfaciendi, non
recidiuandi, & alia præcepta Dei, saltem implicitè. Isti autem quatuor actus (cum sint subordina-
ti, & vnus supponat alium, & pendeat quodã modo ex alio) possunt esse simul in eodem. Et quan-
uis non remittatur vnum peccatum sine alio, & impium sit à Deo dimidiam sperare veniam, nec
possit aliquis in paruo tempore singula peccata detestari, non tamen sequitur quòd magnũ tem- *2.2.q.113. ar.*
pus exigatur ad iustificationem. Quia nõ oportet quòd homo in tempore præcedente iustificatio- *5.ad.1.*
nem, detestetur singula peccata sua: sed sufficit quòd detestetur omnia quorũ memoriam habet: *Ad contritionem nõ requisita.*
& ex tali consideratione & detestatione subsequatur in anima quidam motus, detestans vniuer-
saliter omnia peccata commissa, inter quæ includuntur peccata obliuioni tradita: quia tunc ho-
mo est sic dispositus, quòd contereretur de illis, si memoriæ occurrerent. Et iste motus potest fieri
in instanti, cùm Deus vult subitò & in instãti causarè in homine dispositionem ad gratiã. Et tunc
est successio duorum oppositorum in eodem subiecto. Aliter cõsideranda est in his quæ subiacent
tempori, & aliter in his quæ sunt supra tempus, sicut est actus intellectus, licet etiam dici possit
quòd non est dare vltimum instans, in quo quis fuit in culpa: sed vltimum tempus, & primũ in-
stans, in quo est in gratia, & in tempore immediatè præcedenti erat in culpa. Quandoque tamen
& vt in pluribus præcedit deliberatio, quæ nõ est de essentia iustificationis, sed via ad iustificatio-
nem: sicut motus localis est via ad illuminationem: & alteratio est via ad generationem.

Ver. 2. DE ATTRIBVTIONE IVSTIFICATIONIS.

B IVstificatio primò & principaliter attribuitur Deo, tanquã causæ efficienti. Vnde Rom.3. Deus
est qui iustificat impiũ. Secũdò & formaliter gratiæ, p quã homo denominatur iustus & iustifi-
catus, iuxta illud, Iustificati gratis p gratiã ipsius. Tertiò ministerialiter & instrumẽtaliter, & sic
attribuitur sacramẽtis nouæ legis & ministris eorũ, vt inferiùs dicetur. Quartò dispositiuè. s. fidei,
spei, pœnitentiæ, & amori siue charitati, & cuilibet illorum: nõ tamẽ cũ exclusione alterius. Et ideo
notandi & intelligendi sunt passus sacræ scripturæ, in quibus iustificatio attribuitur alicui prędi-
ctorum quatuor, nõ faciẽdo mentionẽ de reliquis, quòd nõ intendũt excludere alia quę cõcurrũt.
Vnde cùm Apost. dicit, Iustificati ex fide, &c. non dicit, sola, sicut moderni hæretici cõmentantur. *Rom.5.*
Et cum dicit, Arbitramur hominẽ iustificari per fidẽ, nõ dicit, solam. Et eodem modo dicendũ est *Rom.3.*
de omnibus passibus, in quibus dixit Christus, Fides tua te saluum vel saluam fecit. Et illud, iu- *Luc.7.*
stus ex fide viuit. Similiter de charitate, dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum, *Mar.7.*
nõ dixit, solùm quia postmodum subiungit, Fides tua te saluam fecit. Et pariter de Spe, cùm dici-
tur Rom.8. Spe salui facti sumus: non dicitur, sola. Et cùm dicitur Ezech.18. Quacunque hora in-
gemuerit peccator, omnium iniquitatum eius nõ recordabor. Nõ dicitur, solùm ingemuerit: quia
(vt dictum est) requiritur fides, iuxta illud Marci vlt. Qui non crediderit, cõdemnabitur. Nec etiã
sufficit fides, sed etiã requiritur spes, & ideo licet Cain & Iudas ingemuerint, remissionẽ tamen
peccatorum non sunt consecuti, propter defectum fidei: nec Antiochus propter defectũ amoris *2.Mach.9.*
siue charitatis. ¶ Ex præmissis apparet Ecclesiæ catholicæ veritas, versutiaque & error Luthera-
norum, qui soli fidei inhærentes, abominantur præparationem & omnia opera pœnitentiæ: licet
Christus dixerit, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Eorum argumẽta faciliter di- *Luc.13.*
lui possunt. Non enim valet cõsequẽtia siue illatio à dicto simpliciter ad dictum exclusiuum, vn-
de nõ sequitur, Homo currit, ergo solus homo currit. Nec obstat illud, Arbitramur hominem iu- *Rom.3.*
stificari per fidem, sine operibus legis. s. Moysi: Quia opera legis Mosaicæ non concurrunt ad iu-
stificationem. Non tamen negat actum fidei, qui est opus intellectus: nec spei aut charitatis, vel
etiam pœnitentiæ, qui sunt actus voluntatis: nec etiam timorem, cum dicatur Eccle.1. Nam qui
sine timore est, non poterit iustificari, quemadmodum sine fide, vt inquit Apost. Heb.11. Ergo nõ
soli fidei attribuitur iustificatio, nec etiam negat sacramenta nouæ legis: nec negat opera præ-
ceptorum debere haberi in voto. Non pugnat etiam contra nos quod canit Ecclesia in prosa
corporis

corporis Christi, cùm dicit: Ad firmandum cor syncerum sola fides sufficit: quia ibi non loquitur
de iustificatione, sed de actu fidei, respectu tanti sacramenti, ad quod intelligendum nõ debemus
quęrere rationes naturales, sed inhærere & inniti soli reuelationi diuinæ, quæ est obiectũ formale
fidei. Etsi dicatur ꝙ Orige. super illud Rom.4. Vbi est gloriatio tua? & D. Aug. super illud Rom.4.
Credẽti in eũ, &c. Et D. Ambr. sup illud, Iustificati gratis, &c. & Hilar. super Matt.8. & D. Chrys.
super illud Rom.3. Gloriatio tua exclusa est, &c. dicunt solam fidem sufficere ad iustificationem.
Dicendum quòd sancti doctores per illud signum exclusiuum (solùm) excludebant externa opera
legis Moysi & opera præcedẽtia primam iustificationẽ: vt ex eorum dictis in aliis locis manifestè
apparet: Sed non opera interna concomitantia primam iustificationem: quæ (vt dictum est) neces-
sariò requiruntur, & sacramenta, necnon opera mandatorum nouæ legis, saltem in voto. Latro
enim quem allegant, & mulier Chananæa ad pedes eius prouoluta, illa nõ omiserunt, imò super
illa addiderunt, vt patet intuenti. Lutherani autem (vt ex eorum dictis patet) negant pœnitẽtiam,
& idẽtificant fidem cum fiducia, & dicunt quòd sola fide, qua credimus Deo promittẽti, gratiam
recipimus. Catholici tamen illã fiduciam qua secluduntur requisita, præsumptionem vocant. Et
licet aliquando in velamen, & propter metum reprehensionis dicant omnia alia opera virtutum
originem trahere ex fide, si auditor vrgeat: in suis tamen conuenticulis sua venena effundunt, di-
centes: Sufficit habere solam fidem. Sufficit fidere promissis diuinis. Opera nostra nullius sunt
momẽti. Et sacras literas opera exigentes damnant. Vnde Tridenti. Synod.6. session. c.9. dicit: Si
quis dixerit sola fide iustificari impium: ita vt intelligat nil aliud requiri, quod ad iustificationis
gratiam comparandam cooperetur, & nulla ex parte necesse sit eum suæ voluntatis motu præpa-
rari aut disponi: Anathema sit. Et c.12. Si quis dixerit iustificationẽ nil aliud esse, quàm fiduciam
diuinæ misericordiæ peccata remittentis per Christum, vel eam solam fiduciam esse qua iustifi-
camur: Anathema sit. Sed hæretici dicunt quòd sacræ literæ distinctiones (quas præmisimus) non
admittunt. Quare eas, & diuisiones, ac partitiones theologorum rident & cõtemnunt, vt securiùs
lateant, & velociùs simplices & incautos decipiant, & vt conuicti persuadeãt, vel saltem elabi pos-
sint, & vincere videantur. Sed manifestum est distinctiones valere, vt dubia tollantur, & occlusa
reuelentur. Et sunt necessariæ in sacris literis, vt loca scripturarum (quæ sibi inuicem vidẽtur ad-
Prouer.26. uersari) cõciliari possint. Quemadmodum, Responde stulto secundum stultitiam suam. &, Ne re
Ioan.8. spondeas stulto iuxta stultitiam suam. & illud, Ego nõ iudico quenquã. & alibi, Ego in iudicium
Ioan.9. veni in hunc mundum. Ego & pater vnum sumus. & alibi, Pater maior me est. Item 1.Cor.3. Chri-
stus dicitur fundamentum, & Apocal.21. Duodecim nominantur fundamenta, velint nolint hę-
retici, sacræ literæ distinctionibus egent. Nã & Christus distinctione vsus est, Mat.19. vbi distin-
ctionem adducit Eunuchorum, & Luc.12. dicit aliam esse prudẽtiam filiorum huius seculi, & aliã
lucis. Et Apost. obeditionem, & libertatem, & seruitutem distinguit in obeditionem peccati, & iu-
stitiæ. Similiter & prudentiam atque sapientiam, & mirum est quòd sic distinctiones in catholi-
cis rideant, cùm ipsi (si authoritates vel rationes vrgeant) distinctionibus vtantur.

Ver. 9. DE CERTITVDINE GRATIAE SIVE IVSTIFICATIONIS.

CVm de certitudine iustificationis varia sit orthodoxorum patrũ & Lutheranorũ sentẽtia, nõ C
inutile erit parumper circa huiusmodi immorari, & sanctorum patrũ sententiã ex sacris lite-
ris ac Ecclesiæ authoritate fulcire. Ad maiorẽ tamẽ euidentiã reducendũ est ad memoriã quod su-
c.10.§.2.ver.5 prà dictũ est de quadruplici certitudine. s. morali, euidẽtiæ, fidei theologicæ, & fidei humanæ. His
suppositis notãdæ sunt aliquot propositiones. Prima est quod aliquis diuino munere siue spiritus
sancti reuelatione potest habere certitudinẽ fidei de sua iustificatione, prout D. Virgo, cui dictum
Luc.1. est: Aue gratia plena, & Apost. testatur sibi dictũ à domino: Sufficit tibi gratia mea. & D. Magdale-
2.Cor.12. na & alij multi, quos breuitatis causa pertrãseo, habuerũt reuelationẽ remissionis peccatorũ. Se-
cunda propositio, aliquis potest esse certus certitudine fidei catholicæ de iustificatione paruulorũ
baptisatorum ante vsum rationis. Tertia propositio aliquis potest esse certus certitudine morali si-
Mat.7. ue coniecturali de sua iustificatione: Ex fructibus enim cognoscitur arbor. Ideo cũ quis experitur
in semetipso se propter Deũ detestari peccata, de quibus cõfessus est, & experitur se diligere Deũ,
& libẽter audire verba eius, & delectari in obseruatione mãdatorum ipsius, & exercere opera mi-
sericordiæ, potest cõiectari se habere gratiã Dei. Quia talia opera & signa nõ inueniũtur cõmuni-
Mat.4. ter nisi in iustificatis. Vnde Christus: Pœnitentiã agite, & appropinquabit regnũ cœlorũ. Et alibi:
Qui mãducat me, & ipse viuet propter me. Et D. Grego. Probatio dilectionis, exhibitio est operis.
1.Ioan.3. Et D. Ioan. Charissimi si cor nostrũ nõ reprehẽderit nos, fiduciam habemus ad Deũ, &c. Quarta
propositio: Aliquis potest de sua iustificatione esse certus certitudine fidei humanæ, cui potest sub-
esse falsum: Quia potest aliquis ex pia affectione quã habet ad seipsũ, firmiter absq; quacũq; hæ-
sitatione credere se fecisse quod in se est, quod tamẽ nõ fecit: hac fide humana Lutherani credunt
absq; quacũq; hęsitatione se esse in gratia, & aliis erroribꝰ suis adhęrẽt, sic ꝙ parati sunt ꝓ eis mo-
ri. Tales habẽt certitudinẽ maiorẽ morali & nõ euidentẽ, nec fidei catholicæ, cui nõ potest subes-
se falsum. ergo fidei humanæ, eũ nõ sit alia certitudo. Quinta propositio nullus adultus absq; di-
uina reuelatione potest esse de sua iustificatione certus certitudine fidei theologicæ infusæ, siue
adeo certus quòd sit in gratia, sicut quòd verbũ caro factũ est, ac sicut de aliis articulis fidei. Hæc
propositio primo ꝓbatur authoritate cõcilij Trident. sessio.6. decret.9. vbi dicitur: Nã sicut nemo
pius de Dei misericordia, de Christi merito, déq; sacramẽtorũ virtute & efficacia dubitare debet:

sic quilibet dum seipsum suámque propriam infirmitatem & indispositioné respicit,de sua gratia
formidare & timere potest:cum nullus scire valeat certitudine fidei (cui nó potest subesse falsú)
se gratiam Dei esse consecutum. Decretum illud fundatur ex verbis Iob,dicentis : si venerit ad Iob 9
me Deus,per gratiam.s.non videbo eum. Si abierit.s.per peccatum , non intelligam. Si Iob sim-
plex & iustus hoc ignorabat , quomodo nos innumeris pene flagitiis inuoluti citra arrogantiam
affirmare poterimus Deum esse nobis propitium & condonasse peccata ? Subnectit his Iob : Et
cum inuocantem exaudierit me,non credo quòd audierit vocem meam. Et rursus:Si iustificare
me voluero,os meum condemnabit me.Si innocétem ostendero,prauum me comprobabit. Etiá
si simplex fuero,hoc ipsum ignorat anima mea,& tædebit me vitæ meæ.Et iterum:Verebar om-
nia opera mea,sciens quòd non parceres delinquenti.Si lotus fuero quasi aquis niuis,& fulserint Eccle.9
velut mundissimæ manus meæ,sordibus intinges me,& abominabuntur me vestimenta mea. Ex Prouer. 20
contextu apparet quòd non loquebatur comparatiuè,sed de iustitia sua quam amici eius obiece-
rant:si mundus & rectus incesseris,&c.Eò pertinet illud concionatoris:Nescit homo verú amore Eccl.9
vel odio dignus sit:sed omnia in futurú seruantur incerta. Ad hæc accedit Salomon dicens:Quis
poterit dicere, mundum est cor meum,mundus sum à peccato?Et Sapiens de propiciatu pecca-
torum:noli esse sine metu.& psal.Delicta quis intelligit:ab occultis meis munda me domine , & Psal.18
Apost.sed neque meipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum,sed in hoc iustificatus nó sum. 1.Cor.4
Qui autem me iudicat,dominus est.Quem locum tractans D.Hieron.lib.2.Dialog.aduersus Pe-
lagianos ait:Qui hoc dicebat,nullius itaque peccati præscius erat:sed quia legerat : Delicta quis
intelligit:ab occultis meis munda me domine.Et illud:Sunt viæ quę videntur viro rectę:nouissi- Prouer. 14
ma autem harum respiciunt in profundum inferni.Ideirco temperauit sententiam , ne forte per
ignorantiam deliquisset.Ad hanc formam pertinet illud quod D.Petrus dixit Simoni mago:Age Act. 8
pœnitentiam,si fortè remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. Notetur hæc conditio, si, non dixit
teneris credere,vel potes asserere cum incertus sit.Et D.Bernard.Orandus est Deus,vt custodiat Ser. 17.super Cant.cantic.
corda nostra & intelligentias nostras,ne forte cum nó aderit, adesse putemus , nostrúmque pro-
suo sequamur sensum deuiantes. Venit namque & vadit,& nemo facile scit vnde venit, & quãdo
vadit.Potest etiam hæc propositio probari rationibus.In confesso enim omnibus est nemini be-
neficium reconciliationis impendi,nisi prima pœnitentia. Vnde Christus:Nisi pœnitentiam ha- Luca 13
bueritis,omnes simul peribitis.Atqui nemo absque diuina reuelatione , tanta certitudine quanta
fidei,vt nullo pacto decipi queat,cognitionem habere potest se esse verè pœnitentem.Igitur,&c.
Minor probatur : quia certitudo non potest haberi de aliquo,nisi possit diiudicari per proprium
principium.Principium autem & obiectum gratiæ, est Deus per suam gratuitam volũtatem ac-
ceptantem nos.Sed Deus est ignotus,nisi reueletur. Ergo nemo potest certo scire quando habet
gratiam nisi Deus reuelet. Si dicatur quòd verú est certitudine scientiæ:cum hoc tamé stat quod
possit haberi certitudo fidei.Verum hæc euasio non soluit argumentum. Quia bene sequitur,ab-
sque reuelatione quis non potest habere certitudinem euidétiæ:ergo nec certitudinem fidei. Cú
certitudo fidei sit maior in se simpliciter:& absolutè seu ex parte obiecti, licet non quo ad nos &
ex parte subiecti.Sed qui non potest in minus,non potest in maius.Igitur,&c.Præterea certitudo
assensus huius propositionis:Ego sum in gratia,non potest procedere ex habitu fidei infusæ, ergo
non est certitudo fidei catholicæ, cui non possit subiici falsum. Antecedens patet : Quia habitus
non potest producere assensum nisi circa obiectú propriú. Sed obiectum fidei non est nisi Deus,
& illa quæ sunt à Deo reuelata interius vel exterius.Deus enim secundum D.Thom.infundit in
nos habitum fidei,vt nos inclinet & moueat ad assensum eorum pręcise quę nobis reuelauit. Sed 2.2.q.1.art.1
sacra scriptura nullibi promittit remissionem peccatorum nisi in genere & conditionaliter: Si se
conuerterit impius , &c. Et nunquam asserit in particulari hanc personam vel illam sufficienter
esse dispositam ad gratiam,seu non habere obstaculum gratiæ:Ergo nullus potest habere certitu-
dinem fidei quòd sit receptus in gratia Dei absque speciali reuelatione. Conclusio enim sequitur
debiliorem partem. Vnde cú assensus huius propositionis:Ego sum in gratia Dei,pendeat ex hoc
syllogismo:Quandocunque impius euertit se ab omni impietate perfectè , & facit quod in se est,
habet gratiá.Sed ego sum huiusmodi:ergo sum in gratia.Maior huius syllogismi est de fide. Mi-
nor autem non est de fide catholica infusa,nisi in illis qui habent specialem reuelationem,cú ha-
bitus non possit vltra obiectum suum. Igitur est ex coniectura humana vel ex fide humana , quæ
potest decipi,& cui potest subesse falsum,& per consequens conclusio. Nec illi,qui opposit ú di-
cunt,habent maiorem certitudinem de sua gratia,quàm ego de ista propositione : Roma , quam
aliàs vidi,nunc est:cum hac tamen certitudine potest stare falsitas.Nam durante tali assensu potés
est Deus,me inscio,delere Romam. Quòd antè quis nó possit habere certitudinem fidei se auer-
sum fuisse perfectè ab omni impietate,apparet, quia talis debet habere exploratum propriú cor,
ne aliquid ibi lateat quod diuinę amicitię obstat:Sed hoc nó potest homo infallibiliter percipere:
cum Hiere.dicat:profundú est cor hominis & inscrutabile,quis cognoscet illud? q. dicat nullus,
nisi Deus:qui scrutatur renes & corda,& 2.Paral.6.Tu solus nosti corda filiorum hominum.Ideo Hieren.17
Psal.dixit:Delicta quis intelligit:ab occultis meis munda me domine.Et Apost.Nihil mihi con-
scius sum.¶ Nunc authoribus sacræ scripturæ perperam ab hæreticis,intellectis,& in oppositú al-
legatis respondendum est.Allegant imprimis illud Christi:Omnia quæcúque orãtes petitis,cre- Mar.11
dite quia accipietis,& euenient vobis. Ex quo inferunt quòd cum orando petimus remissionem

Iac.1 peccatorum, debemus statuere & firmiter credere nos eam statim impetrare. Nam vt D. Iacob.
ait: Si quis autem vestrum eger sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluēter, & dabitur ei.
Postulet autem in fide nihil hæsitans, &c. Dicendum quòd per illa verba, nec Christus, nec D. Iacob.
voluit aliud à nobis exigere quàm fiduciam siue spem bonam nos accepturos quod petimus,
si bene ac rectè, ac cum debitis circumstantiis petamus. Sed an hoc faciamus incertum est nobis,
licet quasdam coniecturas morales, fallibiles tamen, habeamus. Adducunt præterea illud Apost.
Ipse enim spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro quòd sumus filij Dei. Et sic arguunt:
Rom. 8 Testimonium spiritus sancti nō potest esse nisi certum. Sed spiritus sanctus testatur D. Paulo autore:
Ergo quemcunque constituit filium Dei, facit simul eum certū esse in gratia. Eo quod Apost.
præmisit: Non enim accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum
Dei, in quo clamamus Abba pater. Dicendum imprimis quòd testimonium spiritus sancti
est semper verum & certū in se. Sic ꝙ Spiritus sanctus nō est de se fallax sicut spiritus creaturę.
Et quicunque certus est, eum qui loquitur & testimonium perhibet esse spiritum sanctum, certus
est certitudine fidei verum esse testimonium illud: Sed spiritus sanctus de communi lege nō perhibet
testimonium in particulari certum certitudine fidei, sed solum per quasdam coniecturas &
indicia maiora & minora secūdū dispositionem subiecti & diuersos hominis progressus in sanctitate.
Non possumus tamen vsquequaque esse certi huiusmodi indicia & cōiecturas esse à spiri-
2. Cor. 11 tu sancto nisi per specialem reuelationē. Scimus enim quòd sæpe Angelus Satanæ se trāsfigurat
in angelum lucis, & per similem apparētiam homines deludit. Testimonium enim de quo loquitur
Apost. quod spiritus sanctus eis quos inhabitat, præbet, est quòd ad amorem castum eosdémq;
allectat & inclinat, vt non timore (prout olim antiqui serui sub lege Moysi) sed prompto amore filiali
pareant, iussáque Dei spontaneè faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem adeundam.
Quod quidem testimonium perhibere inchoat, prout hoc loco docet Paulus: & tamen experientia
luce clarior, docet illos qui recentes sunt in gratia Dei, quos incipientes sancti doctores appellant,
non protinus timorem illum deponere seruilem, quoadusque sit perfecta charitas, quæ huiusmodi
timorem radicitus conuellat. Ideo non subito facit hanc certitudinem & firmitatem propter
nostram prauam dispositionem, sed temporis successu accumulando roborandóque magis
Roma. 4 coniecturas. Corroborare Lutherani etiam nituntur certitudinem gratiæ per illud Apost. Ideo ex
fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini. Quia ex eo quòd, secundū eos, sola fide
iustificamur, manifestè sequitur quemlibet iustorum certum esse gratiæ suæ, cum sit certus de
2. Cor. vlt. fide sua. Vnde Apost. Vosmetipsos tētate si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos?
Dicendum imprimis negando fundamentum illorum. s. quòd sola fides iustificet, vt supra
deduximus, & cum Apost. dicit, quod ex fide firma sit promissio, intelligit de Christo siue hę-
Sec §. c. 10 reditate in generali & conditionaliter, vt dictum est: hoc est fides certos nos reddit Christū olim
promissum venisse: & quòd per eum nos hæreditatem consequemur, si fecerimus quæ iubet. Verùm
de his in particulari certi esse non possumus certitudine fidei absque speciali reuelatione. Secundò
dicendum quòd possumus esse certi de actu fidei informis, sed nō formatæ. Licet enim sit
mihi euidens quòd credam Deum esse trinum & vnum, non tamen est mihi euidēs trinitas. Verba
autem Apost. tentate si estis in fide, designant dubitationem de fide viua, vt. s. quilibet tentet &
Rom. 8 examinet se an sit in charitate antequam veniat ad iudicium. Nec obstat etiam illud Apostoli: Si
Deus pro nobis quis cōtra nos? &c. Certus sum enim, &c. Quia ibi loquitur de certitudine in generali,
non in particulari: nec etiam loquitur de charitate qua diligimus Deum. Quia sequeretur
quòd nullus qui habuit charitatem posset peccare, quod est manifestè hęreticum. Sed loquitur
de charitate & amore Dei, qui prior nos dilexit. Et quia prius ideo nō cessat, nisi nos prius eū diligĕre
desinamus. Si dicatur quòd ille qui baptizatur habet certitudinē fidei, quòd baptismus iustificat:
& quòd habet propositū accipiendi baptismum & quòd nō habet obicē. Negatur secūda
Act. 2 pars minoris. Quia in adulto requiritur pœnitētiæ virtus. Dicit enim D. Petr. Pœnitentiā agite, &
baptizetur vnusquisq; vestrū, &c. Atqui de illa nemo potest esse certus, vt dictū est. Igitur, &c. De
canonib⁹ Apost. ac de Cōciliis Ecclesiæ & authoritate illorū, dicetur inf. c. 17. §. 1. ver. 3. & deinc.

§. 5. DE VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

2. 2. q. 10. ar. 1 FIdei & actibus eius opponūtur duo peccata. s. infidelitas & blasphemia. Infidelitas est duplex:
Infidelitas negatiua & positiua, quid. quædam purè negatiua. Alia est positiua: vel saltem priuatiua. Infidelitas negatiua est carentia
fidei: in his qui nunquam audierunt nec audire potuerūt aliquid de fide, & hæc inuenitur in pue-
Rom. 10 ris ante baptismum, & in adultis insularibus, qui nihil vnquam de fide audierunt, nec potuerunt,
iuxta illud: Quomodo credent ei quem non audierunt? aut quomodo audient sine prædicante? Et
hęc infidelitas magis habet rationem pœnę quàm culpæ: quia talis ignorantia diuinorum ex peccato
primi parentis secuta est. Cùm ergo non sit culpa: sequitur quòd qui infideles sunt hac infidelitate,
non damnabuntur propter eam, sed propter alia peccata, scilicet originale vel mortale.
Ioan. 3 Et sic debet intelligi illud: Qui non credit, iam iudicatus est. Vnde Christus dixit: Si nō venissem,
Ioan. 15 & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent. Quod exponens D. Aug. ait: Loquitur de illo
peccato, quo non crediderunt in Christum, quo (vt testatur) Spiritus sanctus arguturus erat
mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio, de peccato quidem, quia non crediderunt in eum.

Ver. 1. DE INFIDELITATE POSITIVA.

2. 2. q. 10. ar. 5. INfidelitas positiua est per contrarietatem, qua quis contrariatur aut resistit vel discredit his quę A
sunt

ſunt fidei, aut contemnit ipſam, iuxta illud: Quis credidit auditui noſtro? Et quia aliquis poteſt *Eſa.53.*
tripliciter reniti & contradicere fidei, ideo tres ſunt ſpecies infidelitatis. Primò aliquis poteſt re- *Infidelitatis*
niti & contradicere fidei non ſuſceptæ,& talis eſt infidelitas Paganorum. Secundò fidei ſuſceptæ *ſpecies.*
in figura tātum,& talis eſt infidelitas Iudæorum. Tertiò fidei ſuſceptæ & manifeſtatæ,& talis eſt
infidelitas Chriſtianorum. Infidelitas Iudæorum eſt peior quàm Gentiliū,& infidelitas Chriſtia-
norum eſt peior vtraque, iuxta illud: Melius erat illis nō cognoſcere viam iuſtitiæ, quàm poſt co- *2.Pet.2.*
gnitionem retrorſum conuerti. Subiectum infidelitatis eſt intellectus, ſicut & fidei: cùm contra-
ria habeant fieri circa idem. Et ſicut actus fidei eſt elicitus, hoc eſt immediatè procedens ab intel-
lectu,& imperatus à voluntate: Sic etiam actus infidelitatis,& ſic voluntas eſt cauſa infidelitatis,
ſicut & omnium aliorum peccatorum in ratione motiui.

Ver. 2. DE COMMVNICATIONE CVM GENTILIBVS ET IVDAEIS.

B NOn eſſe licitum fidelibus communicare cum hæreticis & apoſtatis, conſtat ex eo quòd ſunt *2.2.q.10.ar.9.*
excommunicati,& ab eccleſia præciſi, duplici ratione. Prima in pœnā diſceſſionis à fide. Se-
cunda propter periculum communionis cum eis. Quia ſermo eorum vt cancer ſerpit. 2.Tim.2. Et
communiter nituntur peruertere fideles. Vnde Apoſt. Modicum fermentum totam maſſam cor- *1.Tim.5.*
rumpit. Ideo abſq; peccato mortali nō poſſunt fideles Chriſtiani cum talibus ab Eccleſia decla-
ratis communicare: aliter reputantur fautores,& incidūt in pœnas iuris: niſi fortè in extrema ne-
ceſſitate corporali, vel niſi ad reducendum eos ad veram fidē. Et quāuis alij infideles poſſint con-
trahere forum & iuriſdictionem Eccleſiæ Romanæ, ratione delicti cōmiſſi in terris eccleſiæ ſub-
iectis: in crimine tamen infidelitatis poſt declarationem nō ſunt eccleſiæ ſubiecti, nec Eccleſia eis
pœnā ſpiritualē infligere poteſt, iuxta illud: Quid mihi de his qui foris ſunt iudicare? & ideo ec- *1.Cor.6.*
cleſia non prohibuit Chriſtianos fideles cum Gentilibus & Iudæis cōuerſari in actibus ciuilibus,
ſemptionibus, venditionibus,& aliis contractibus. Quare fideles firmi in fide, poſſunt cum illis
conuerſari & communicare circa bona temporalia, non tamen matrimonium cum illis cōtrahe-
re, cum dicatur: Nubat, tamen in domino, hoc eſt viro ſuæ religionis. Nam in diſpari cultu prohi- *1.Cor.7.*
bitum eſt in lege matrimonium, Deut. 7. Circa ſpiritualia autem nō licet fideles cum infidelibus
conuerſari, iuxta illud: Quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas lucis ad tene- *2.Cor.6.*
bras? Quæ autē cōuentio Chriſti ad Belial? aut quæ pars fidelis cum infideli? vnde ſequitur quòd
fideles peccant, admittentes Gentiles vel Iudæos in ſpiritualibus, ac etiam dum interſunt ritibus
& cæremoniis infidelitatis illorum. Simplices verò & infirmi in fide (de quorum ſubuerſione du- *Familiaritas*
bitari poteſt) prohibēdi ſunt ab infidelium cōuerſatione,& præcipuè ne magnam familiaritatem *cū infidelibus*
cum eis contrahant. Et ob hanc cauſam Deus prohibuerat Iudæis, ne cōmunicarent cum genti- *eſt cauenda*
bus infidelibus, quarum terras erant ingreſſuri: Quia Iudæi illi erant infirmi in fide, & proni ad *ſimplicibus.*
idololatriam. Nec debent de nouo Chriſtiani eligere ſeu cōſtituere iudices aut principes ſeu præ-
latos infideles ſuper ſe, hoc enim cederet in ſcandalum & periculum fidei & fidelium. Quia faci-
liter illi qui ſubiiciūtur aliorum iuriſdictioni, immutari poſſunt ab eis quibus ſubſunt, vt ſequan-
tur eorum imperium, niſi illi qui ſubſunt ſint magnę virtutis. Et præterea infideles cōtemnunt, ſi
defectus fidelium videant. Ideo Apoſt. prohibuit ne fideles cōtendant in iudicio corā iudice infi-
deli: ait enim: Audet aliquis veſtrum habens negotium aduerſus alterum, iudicari apud iniquos, *1.Cor.6.*
& non apud ſanctos? Item, Nolite iugum ducere cū infidelibus. Et ideo Eccleſia nullo modo per- *2.Cor.5.*
mittit quòd infideles acquirant dominium ſuper fideles, vel qualitercunque eis præficiantur in
aliquo officio. Si tamen infideles habeant dominium vel iuriſdictionem temporalem ſuper ali-
quos ante fidē ſuſceptā, illam nō amittunt. Quia cum diſtinctio fidelium & infidelium ſit de iure
diuino,& dominium ſiue prælatio introducta ex iure humano,& ius diuinum quod eſt ex gratia,
nō tollat ius humanum: ſequitur quòd diſtinctio fidelium ſecundum ſe conſiderata, non tollit
prælationē vel dominiū infideliū ſupra fideles. Poteſt tamē per ſententiā vel iuordinationē Ec-
cleſiæ tale ius dominij vel prælationis tolli. Quia infideles merito ſuæ infidelitatis merentur po-
teſtatē amittere ſupra fideles. Et quo ad infideles (qui tēporaliter ſubduntur Eccleſiæ aut mēbris
eius) ordinatū eſt, q́ ſeruus infidelis p baptiſmū liberetur. Nec facit dominis illorū Eccleſia iniu-
riā, cùm ipſi domini in tēporalibus ſubiiciantur Eccleſiæ. In his autem qui nō ſubdūtur tēpora-
liter eccleſiæ, licet eccleſia ſtatuere poſſit & ordinare, vt libertate per baptiſmum gaudeāt: tamen
nondum ſtatuit, ad vitandum ſcandalum. Sicut Chriſtus qui poterat à tributo ſe excuſare: tamen *Math.17.*
mādauit ſolui tributum, vt ſcandalum vitaret. Sic Apoſt. cū dixiſſet: Quicunq; ſunt ſub iugo ſer- *1.Theſſ.6.*
ui, omni honore dominos ſuos dignos arbitrētur, ſubiunxit: Ne nomen domini & doctrina blaſ-
phemetur, vbi verò domini vellent eos retrahere à fide, & inducere ad infidelitatē vel alia pecca-
ta, licitè fugere & libertate ſua vti poſſent, quia maius eſt vinculū matrimonij (quod eſt de iure na-
turali) quàm ſeruitutis, quæ eſt de iure gētiū. Sed vbi infidelis nō vult habitare cū muliere fideli,
ſine cōtumelia creatoris, vel ecōuerſo, ſoluitur vinculū matrimonij,& fidelis cū alia cōtrahere po-
teſt. vnde ait: Quòd ſi infidelis diſcedit, diſcedat: nō enim ſeruituti ſubiectus eſt frater aut ſoror in
huiuſmodi. In pace autem vocauit vos Deus. A fortiori, ſi dominus diſcedit & nō vult habitare cū *1.Cor.7.*
ſeruo ſine cōtumelia creatoris, ſeruus diſcedere & fugere poteſt: nec tūc eſt ſcādalū, niſi fortè paſ- *Seruus quādo*
ſiuum. Et quāuis infideles in ſuis ritibus peccēt, tolerari poſſunt, vel propter aliquod bonū quod *poſſit fugere*
ex eis vel in eis ꝓuenit: vt ritus Iudæorū, in quibus olim præfigurabatur virtus fidei quā tenemus. *a domino.*
Hoc bonū prouenit, quòd ex eis habemus teſtimoniū fidei noſtræ,& ab hoſtibus habere teſtimo-

niũ ꝓ magno reputatur:vel propter ſcãdalũ vitãdũ.Et ſic ritus aliorũ infidelium,qui nil veritatis
aut vtilitatis afferunt,tolerãtur:ne tumultus & diſsidia oriãtur, & ne eorũ cõuerſio impediatur.

Ver. 3. DE COACTIONE INFIDELIVM AD FIDEM.

2.2.q.10.ar.8. GEntiles ſeu Pagani quanuis verbis & exẽplis ad fidẽ Chriſti induci poſsint:minis tamen aut C
pœnis cõpellendi nõ ſunt.Quia enim homo non poſsit compelli niſi ad ea quæ ſunt rationis
naturalis,& Deo nõ placeãt coacta obſequia:ſequitur quòd ab hominibus nõ poſsit compelli ad
ea quæ ſunt ſupra rationem.Nec obſtat id quod habetur Luc.14.Exi in vias & ſepes, & compelle
intrare:non enim intelligitur de cõpulſione & coactione reali,ſed per inſtantẽ prædicationem &
perſuaſionẽ.Ille enim qui ſæpiſsimè & inſtãter perſuadetur, cõpelli quodãmodo dicitur. Et ſi in-
telligatur pro reali cõpulſione,intelligendũ eſt de his qui ſpõte fidem ſuſceperũt, & nõ reclama-
uerunt:aut ſi reclamauerunt,poſt reclamationẽ cõſenſerunt,vt habetur in c.maiores.§.Itẽ quæri-
tur,extra de baptiſmo.Et ſic infideles Chriſtiani,hæretici,& apoſtatæ,ſunt coercendi, eò quòd iã
fidẽ ſuſceperunt in ſacramento baptiſmi,per quod debitores facti ſunt vniuerſæ legis, quemad-
modum Iudæi per circuncisionem,vt habetur Gal.5.Et quia Iudæi ſuſceperunt fidem Chriſtianã
in figura:Fides enim antiqui & noui teſtamenti eſt vna,vt probat D.Tho.de Veritate,q.14.art.12.
eò quòd de eodẽ obiecto.Vnde Epheſ.4.Vnus dominus,vna fides, &c. Ideo videtur aliquibus q.
An Iudæi ad fidem cogi poſ-ſint. Iudæi poſsint cõpelli ad ſuſcipiendam fidem Chriſtianam:quia Iudæi poſſunt cõpelli ad ſeruan-
dam legem Moyſi ad verum ſenſum legis.Sed verus ſenſus legis eſt de Chriſto Meſsia, vnde Io.5.
dicitur:Scrutamini ſcripturas:quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere.Illæ ſunt quæ teſti-
monium perhibent de me.Chriſtus enim per legẽ & prophetas probari poteſt aduenisse,maximè
Dan.9. ex hebdomadib⁹ Danielis, & ex prophetia Iacob, Gen.49.Nõ auferetur ſceptrũ de Iuda,&c.ideo
videtur cõpellendi.Veruntamen Eccleſia determinauit,oppoſitum,vt habetur in c.de Iudæis.45.
diſt.vbi dicitur:De Iudæis autem præcepit ſancta Synodus, nemini deinceps ad credendum vim
inferre.Cuius enim vult Deus miſeretur, & quem vult indurat. Non enim tales inuiti ſaluandi
ſunt,ſed volentes, vt integra ſit forma iuſtitiæ.Et ſicut homo proprij arbitrij volũtate ſerpẽti obe-
diens periit:Sic vocante ſe gratia Dei propria mentis cõuerſione,quiſquis credendo ſaluatur. Er-
go nõ vi,ſed libera ſui arbitrij voluntate,& facultate vt cõuertãtur. ſuadendi ſunt:nõ impellendi.
Qui autẽ iãpridem ad Chriſtianitatem coacti ſunt,ſicut factum eſt tẽporibus religioſiſsimi prin-
cipis Zizibuti zelum Dei habentis,ſed nõ ſecundum ſcientiã:Quia iã cõſtat eos diuinis ſacramen-
tis aſſociatos,& baptiſmi gratiam ſuſcepiſſe,& chriſmate vnctos eſſe, & corporis domini extitiſſe
participes:oportet quòd fidẽ,quã etiã vi vel neceſsitate ſuſceperunt,tenere cogãtur,ne nomen do-
mini blaſphemetur,& fides quã ſuſceperunt, vilis & cõtemptibilis habeatur : vnde de Iudæis ſpe-
Pſal.58. cialiter prohibuit dominus,ne propter incredulitatem occiderentur.vnde Dauid:Ne occidas eos,
nequãdo obliuiſcãtur populi mei.Et vt habetur Eſa.10.& Rom.9.Reliquiæ ſaluæ fient,& Rom.
11.Cæcitas ex parte cõtigit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret:& ſic omnis Iſrael ſaluus
fieret.Si enim fuiſſet licitum eos cõpellere , nõ fuiſſet omiſſum à tot ſanctis & religioſiſsimis im-
Iudæi à Gallia quare repulſi ſint. peratoribus Chriſtianis,quãuis aliqui hoc fecerint,vt Zizibutus,& Gallorũ reges , propter nefa-
ria crimina illorũ circa ſacratiſsimum Euchariſtiæ ſacramentũ:quorũ zelus laudatur , & factum
Zizibuti reꝓbatur,quo ad eos ſaltẽ qui nõ erãt culpabiles,vt habetur in d.c.maiores,extra de bap.
& ad rationẽ inductã dicitur quòd nõ poteſt clarè oſtẽdi p prophetas quòd lex eorũ intelligatur
de Chriſto,vnde Ioan.5.Si crederetis Moyſi,crederetis forſitã & mihi.Notandũ eſt verbũ(forſitã)
nã prophetias allegatas Iudæi gloſant, & adhuc nõ defeciſſe ſceptrũ de Iuda dicunt:ſed ſe habere
ducẽ,ſicut in captiuitate Babylonica.Miracula autẽ Chriſti licet ſufficiẽter probauerint bene af-
fectis,nõ tamẽ malè affectis.Ideo omnia calũniãtur, & negãt prophetias eſſe p Chriſtũ impletas.

Ver. 4. DE HAERETICIS COERCENDIS.

2.2.q.10.ar.8. HAEretici autem eò quòd fidem manifeſtè ſuſceperunt,quãuis ſecundum eorum opinionem D
ſint tolerãdi:cõpellendi tamen ſunt per Eccleſiã.Et ſi reſtiterint,aut cõuerti renuerint,ſunt
brachio ſeculari tradẽdi,& per cõſequens cõburendi,vt habetur in c.ad abolendã,de hæret.Vt.de
D.Hiero.& habetur in c.reſecãdæ.24.q.3.vbi dicitur:Reſecandæ ſunt carnes:putrida, & ſcabioſa
ouis à caule repellenda:ne tota domus, maſſa,corpus, & pecora ardeant.Arrius in Alexãdria vna
ſcintilla fuit:ſed quoniã nõ ſtatim oppreſſus fuit,totum orbem eius flamma populata eſt. Multo
enim grauius eſt corrumpere fidem,quæ eſt vita animæ,quàm falſare pecuniã,per quã temporali
vitæ ſubuenitur.Si igitur falſarij pecuniæ & alij graſſatores per principes ſeculares morti tradun-
tur,vt in l.2.C.de falſa moneta,& l.quidã.ff.ad l.Cor. de ſica. multo magis hæretici.ex quo de hę-
reſi cõuincuntur,poſſunt nõ ſolùm iuſtè excõmunicati, ſed etiã per iuſtitiã tẽporalem iuſtè occi-
Gal.5. di. Vnde D.Paul.imprecatur eis mortem: Vtinam abſcindantur qui vos cõturbant. Et Chriſtus:
Mat.18. Væ homini illi per quem ſcãdalum venit. Expedit illi vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius,
& demergatur in profundum maris.Sed nullus magis ſcandalizat, quàm qui errare facit in fide,
& Ioan.15.Si palmes nõ mãſerit in vitę,colligetur & mittetur in ignem,& ardet. Et Act.19.habe-
tur:Multi credentium veniebant & confitebantur actus ſuos. Multi autem ex eis qui fuerant cu-
rioſa ſectati,cõtulerunt libros,& combuſſerunt coram omnibus. Ex quo loco aliqui trahũt, quòd
Combuſtio eſt congrua pœna hæreticorum. de iure diuino cõbuſtio eſt cõgrua hęreticorũ punitio.Nã ſi libri mortui continẽtes curioſa,hęre-
ſes,& ſuperſtitioſa,dabãtur flãmis:multo magis libri viui,hoc eſt hęretici,debẽt cõburi:Inter enim
naturali membrũ corruptũ inficiens corpus,eſt abſcindendum, ne pars ſyncera trahatur: igitur.

Præterea

Præterea Deut.18.dicitur: Propheta autem qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi vt diceret, aut ex nomine aliorum deorum, interficietur. Sed hæretici sunt huiusmodi: igitur, &c. Ecclesia autem misericorditer se habet cum illis. Nam pro prima vice si resipuerint, & ad arbitrium episcopi emendari & corrigi parati sint, recipit eos, vt habetur in prædicto c. ad abolendam. Si autem recidiuent, eos seculari brachio tradit, tanquam relapsos & pertinaces, vt habetur in c. accusatus, & c. super eo. de hære. lib. 6. ¶ Et quia hæretici his determinationibus aduersantur: ideo eorum iacula refellenda sunt. Primò dicunt D. Paulum non præcepisse hæreticos comburi, sed deuitari: & non nisi post primam & secundam monitionem. vnde ait: Hæreticum hominem post primam & secundam monitionem deuita, sciens quia subuersus est qui huiusmodi est. Dicendum est quòd cùm in principio nascens Ecclesiæ nō essent principes Christiani, non habebat Ecclesia aliud remedium. Nunc autem habet: & ideo ne corpus inficiant, & massam corrumpant, expellendi sunt. hoc autem facit post primam & secundam monitionem: post primam in generali, post secundam in particulari iudicio, eùm resipiscere volunt. Et quia in hoc particulari & secunda correctione. s. abiuratione, dicunt se velle abnegare perpetuò omnem hæresim, & postmodum recidiuant: Ecclesia (quæ non potest iudicare de interioribus) vidēs se deceptam, recipit quidem eos redire volentes ad sacramenta, & quo ad illa nemini volenti claudit gremium. Veruntamen ne corpus inficiant, tradit eos brachio seculari puniēdos, vt habetur in c. super eo, de hære. lib. 6. Si autem in particulari correctione resipiscere noluerint: tunc Ecclesia negat sacramenta, & veniam, quæ non datur nisi correcto, vt habetur in c. ad abolendam. ¶ Secūdò allegant illud 1. Cor. 11. Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis: Si ergo hæretici vtiles sunt Ecclesiæ, non sunt abiiciendi. Dicendum quòd illa vtilitas est præter intētionem hæreticorum: Quia secundum D. Aug. intentio eorum est corrumpere fidem, quod est maximi nocumenti. Ideo magis cōsiderandum est id quod est per se de eorum intētione, quàm quod præter eorum intentionem. Et eo modo oportet hæreses esse, quo necesse est scandala euenire. Nō tamen propter hoc hæreses aut scandala bona sunt neq; toleranda. Nō enim accipitur hic (oportet) aut (necesse) pro necessitate absoluta aut præceptiua, sed pro infallibilitate: ac si diceretur, Infallibiliter hæreses erunt, infallibiliter scandala venient. Sed væ hæreticis & scandalosis. Itē supposita malitia hominum, infallibiliter erunt scandala, & supposito quòd sint hæretici, infallibiliter seminabunt hæreses. Quia (vt dictum est) sermo eorum vt cancer serpit. ¶ Tertiò adducunt parabolam zizaniorum, vbi serui domino suo dicebant: Vis imus & colligimus ea? Qui respondit, Non. & ait: Sinite vtraque crescere vsque ad messem: & tempore messis dicam messoribus: Colligite primùm zizania, & alligate in fasciculos ad comburēdum: triticum autem cōgregate in horreum meum. Per tempus messis intelligitur dies iudicij: ergo dimittēdi sunt hæretici crescere vsque in diem iudicij. Dicēdum quòd ex illa parabola manifestè apparet hæreticos (postquam sunt plenè noti & probati) comburendos: Quia ibi dicitur, Ne fortè simul eradicetis & triticum. Quia ante plenam cognitionem esset periculum tritici. Sed postquam plenè probati sunt, & non est periculum eradicandi tritici, & est tempus messis, scilicet iudicij particularis: Igitur, &c.

2.2.q.11.ar.4.

Ad Titum 3.

Ecclesia quo ad sacramenta nemini claudit gremium. Venia nō datur nisi correcto.

Vtilitas hæresum est præter intentionem hæreticorum.

Mat. 13.

Ver. 5. DE FILIIS INFIDELIVM INVITIS PARENTIBVS NON BAPTIZANDIS.

A SI parentes infideles non possunt compelli ad fidem: sequitur quòd filij infideliū ante vsum rationis inuitis parentibus non sunt baptizandi: cum eadem sit voluntas filij ante vsum rationis cum voluntate patris, qui habet ei de salute spirituali prouidere. Quemadmodum puer existens in vtero matris, non potest absque matris iniuria, ante partum euelli: Sic nec post natiuitatem ante vsum rationis à patria potestate, sub qua est tanquam sub vtero quodam alendus & defendendus. Non enim facienda sunt mala, vt inde veniant bona: quia non esset submergendus paruulus in puteo pro baptismo, vbi aqua exterius non posset haberi, etiam si esset in periculo mortis corporalis. Sic propter salutem animæ filij spiritualem nō est facienda iniuria patri. Vna ex potissimis rationibus, quare diximus quòd infidelis non potest compelli ad fidem, est quia non potest ei clarè ostendi in lumine & ratione naturali, quòd teneatur talem fidem suscipere: sed hæc ratio manet quo ad filium. Non enim potest ostendi ratione naturali, quòd pater debeat pro eo protestari aliā fidem quàm pro se. Per hanc rationem soluuntur penè omnia argumēta. Quia si pater vellet abuti filio contra legem naturæ, vt pote si vellet eum occidere, posset licitè auferri ab eo ad tempus, non tamen à patria potestate, etiam si pater sit seruus: quia licet filius natus in seruitute sit seruus: dominus tamen eius non potest vendere patrem sine filio, nec econuerso: nec alio modo separare ab eo quo ad ea quæ concernunt patriam potestatem, sicut non potest vēdere captiuam prægnantem sine filio, prout nec separare ex vtero. Soluitur etiam argumentum illorum qui dicunt, quòd princeps videns subditum facere contra legem superioris sui, debet compellere ad obediendum superiori suo. Quia hoc locum habet, vbi clarè potest ostēdi. Nec etiam sequitur quòd si Christus poterat compellere, Papa possit: cum talis potestas pontifici non fuerit commissa: sicut nec quòd possit illuminare intellectum patris interius, quemadmodum Christus. ¶ Notādum tamen quòd filius posset baptizari, vbi pater extra passionem existens, vellet totaliter à se abdicare ius patriæ potestatis, quam habet circa spiritualia & corporalia supra filium, vt si ipsum venderet, vel diceret: Nolo prouidere de salute filij mei, vel haberet eum pro derelicto, vel daret eum alicui ad longinquas partes deferendum, & illi de omnibus prouidendum, & non retineret potestatem sibi

2.2.q.10.ar.12.

Rom. 3.

Quare infideles non possunt ad fidē cōpelli.

Christus poterat cogere Iudæos ad fidem sed non Papa. Casus in quo paruulus potest baptizari inuito patre.

prouidendi de salute animę: quia fortè cogitaret se in absentia filij posse prouidere: sicut dicitur de filiis antiquorum patrum, quod saluati sunt in fide parentum. Ex quo datur intelligi, quòd ad parentes pertinet prouidere de salute spirituali filiorũ, antequam habeant vsum rationis, vt dicit D. Tho. Quod quidem intelligendum est de paruulis natis in toto vel in parte, & non totaliter in vtero matrum existentibus, & de fide aliquo exteriori signo protestata: sed de his amplius inferius c. 25. §. 2. ver. 3. Verum quia fundamentum patriæ potestatis, quam habet pater super animam filij, est corpus: adeo vbi pater abdicat directè vel indirectè, ius quod habet in corpore siue in vita corporali, volendo ipsum occidere, vel dimittendo ipsum mori fame, aut alio modo abdicare vellet: probabiliter teneri potest, quòd posit licitè baptizari. Nec fieret patri tunc iniuria. Et D. Tho. ac illi qui tenent prædictam conclusionem, intelligunt extra illum casum: in quo etiam non baptizarentur inuitis parentibus, cùm liberè consentiant, saltem indirectè.

Ver. 6. DE DISPVTATIONE IN MATERIA FIDEI.

2. 2. q. 10. ar. 7 Circa disputationem eorum quæ sunt de fide, notandæ sunt sex cóclusiones. ¶ Prima cóclusio: Quicunque disputat aut argumentum adducit contra id quod est de fide, & veritatem fidei vel scripturarum, non supponens, sed argumẽtis experiri intendens, proculdubio peccat: quia dubius in fide, infidelis est, iuxta ca. 1. extra de hære. & sic debet intelligi D. Aug. & habetur in c. quis nesciat. 9. dist. vbi dicitur: Quis nesciat sacram scripturam canonicam tã veteris quàm noui testamenti certis terminis suis contineri, vt de illa omnino dubitari aut disceptari non possit, vtrum verum vel rectum sit quicquid in ea scriptum sit vel constiterit esse? ¶ Secunda conclusio. Disputare de fide ad confutandos errores, vel ad manifestandam veritatem, aut ad fidei manifestationem, non est de se illicitum: imò ad hoc tenentur prælati, cùm errores insurgunt. Sic legimus disputasse D. Pau. Saulus enim conualescebat & confundebat Iudæos, & loquebatur cum Gẽtibus, & disputabat cùm Græcis. Et D. Pet. Parati semper ad satisfactionem & reddendam rationem de ea quæ in vobis est fide. Et ad Tit. 1. Oportet episcopum esse amplectentem eum qui secũdum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores. ¶ Tertia conclusio: Non licet laicis personis, maximè illiteratis, qui non sunt in fide perfecti, de fide disputare. Quia hoc prohibitum est per Ecclesiam sub sententia excommunicationis, vt habetur in c. quicunque. §. inhibemus de hæret. in 6. vbi dicitur: Inhibemus quoque ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè vel priuatè de fide catholica disputare. Qui vero cótra fecerint, excommunicationis laqueo innodentur. Hac via grassati sunt Lutherani, qui mulieres & artifices ad disputandũ & seducẽdum induxerunt. ¶ Quarta conclusio: Disputare de fide coram sapientibus & doctis, gratia exercitij, vel ad probandam sufficientiam alicuius, vt in gymnasiis Theologicis, & vniuersitatibus, non est illicitum: ferrum enim ferro acuitur. ¶ Quinta cóclusio: Disputare de fide coram simplicibus & infirmis in fide, qui non solicitantur neque impugnantur ab hæreticis, non est licitum propter periculum illorum. Quia eorum fides ex hoc redditur infirmior, quando nil diuersum audierunt ab eo quod credunt: & ideo non expedit eis, vt verba infidelium disputantium contra fidem audiát. Et sic prohibitum est in lege nemo. C. de summa Trinit. Sic etiam intelligitur illud Apost. Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile, nisi ad subuersionem audiẽtium. Per quæ verba nó intendebat Apostol. prohibere omnem disputationem. Quia ipse (vt dictum est) disputauit. Et circa hoc Tito scripsit de episcopo (vt dictum est) sed prohibebat disputationẽ puerilem & rixosam vel periculosam coram simplicibus, non autem disputationem ordinatam. ¶ Sexta conclusio: Disputare in præsentia eorum qui agitantur & solicitantur ab hæreticis, ad confirmandum eos in fide, non est illicitum, imò præceptum, vt dictum est. Quia per hoc simplices confirmantur, & tollitur hæreticis decipiendi facultas: & ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent peruertentibus fidem, est erroris confirmatio. Vnde D. Greg. in Pastorali ait: Sicut incauta locutio in errorem protrahit: ita indiscretum silentium eos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Et D. Hieron. in epist. ad Paulinum, c. 4. Sancta quippe rusticitas solùm sibi prodest. Et quãtum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nócet si destruentibus non resistat. Et ideo prælati insurgentibus hæreticis & seminantibus hæreses, debent fidem prædicando corroborare, & errores confutare.

In lib. de vni. bapt. · Act. 9. · 1. Pet. 3. · 2. Tim. 2.

Ver. 7. DE INFIDELITATE CHRISTIANORVM.

2. 2. q. 11. Septem infidelitatis species. INfidelitas Christianorum habet aliquos gradus, quos aliqui vocát species. Primus gradus siue prima species dicitur titubatio, quando. s. aliquis nó assentit firmiter his quæ sunt fidei: sed habet formidinem de opposito. Talis dicitur infidelis per defectum. vnde in c. 1. de hæreticis dicitur, Dubius in fide, infidelis est: Et hæc infidelitas cùm infirmitatem quandam habeat, non demeretur abiurationem, sed benignam susceptionem, confortationem, ac roborationem. Vnde Aposto. Infirmum in fide assumite: hoc est affectu charitatis vobis coniungite, & supportate, & non in disceptationibus cogitationum abinuicem accusantium, aut etiam defendentium. Debemus enim nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Et Christus dixit Petro: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo tales non debent inuolui pœnis iuris, nisi pertinaciter vellẽt in dubitatione manere. Secundus gradus siue species infidelitatis Christianorum dicitur simplex discredẽtia eorũ quæ sunt fidei, vel credulitas eorũ quæ sunt fidei cótrariantur citra pertinaciá. Tales infideles dicuntur incidisse in hęresim, hoc est in errorem contra fidem. Omnis enim error cótra fidé, hæresis dicitur: sed nó facit hominé hæreticum, nisi adsit pertinacia.

Rom. 14. · Rom. 15. · Luc. 22. · Discredentia simplex.

Vnde

Vnde D.Aug.contra Donatistas c.2.dicit D.Cyprianum,qui zelo fidei dixerat baptizatos ab hęreticis esse rebaptizandos,hęreticum non fuisse. Paratus enim erat potiori ratione docéte corrigi. Et in 1.de Trinit.de seipso dicebat. Errare potero, hęreticus tamen non ero. Quicunque enim paratus est errorem corrigere,non est pertinax,& per consequens nec hæreticus. Vnde in can. dixit Apost.24.q.3.habetur: Si qui sententiam suam,quamuis falsam atque peruersam, nulla peruicaci animositate defendūt,quęrunt autem tota solicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hęreticos deputandi:sed de his ampliùs versi.seq. Hęc infidelitas,si sit purè interior,est quidé peccatum mortale, & virtutem fidei corrumpit demeritoriè & effectiuè dispositiuè:si autem fuerit exterius manifestata,inuoluit auturem suum sententia excommunicationis,necessitátque ad abiurationem & emendam secūdum arbitrium episcopi.iuxta c. ad abolendam,de hęre.Emenda autem est,vt ad agendam condignam pœnitentiam in perpetuū carcerem detrudatur,vt habetur in c.excommunicatus,in 2.eo.tit. Possunt tamé inquisitores vnà cum prælatis,cuius iurisdictioni subsunt,super huiusmodi pœna cum eis dispensare, vel eam mutare cum viderint,vt habetur in c.vt commissi.§.necnon,de hæret.in 6. Abiurationis autem forma sumitur ex c. Ego Berégarius.de consec.dist.2.& fit hodie communiter hoc modo.Ego N.nūc cognoscés veram,catholicam,& Apostolicam,fidem,anathematizo omnem hæresim, præcipuè eam de qua condemnatus sum,videlicet,& c.(hîc inseruntur errores de quibus est condenatus) & quamcunque aliam hæresim.Consentio autem sanctæ Romanę Ecclesię & apostolicæ sedi,& corde & ore profiteor me eandem fidem tenere quam Romana Ecclesia tenet: Iurans per sacrosanctam & homousian Trinitatem,& per hæc sacrosancta Christi euangelia,eos qui contra hanc fidé venerint, cum dogmatibus suis æterno anathemate dignos.Quòd si ego aliquando contra hoc aliquid sentire aut prædicare pręsumpsero:canonū seueritati subiaceam.Lecto,perlecto,spóte subscripsi hác meæ fidei cófessionem.Et hoc dicto,subscribit se notarius, postmodum apponit testes præsentes, & subscribit etiam se: & talis abiuratio ponitur in actis & archiuis curiæ.

Paratus corrigi nō est hæreticus.

Episcopi & inquisitores possunt dispēsare in pœna carceris.

Abiurationis forma.

Ver. 8. DE HAERESI ET HAERETICIS.

A Tertius gradus siue species infidelitatis dicitur hæresis perfecta,quæ potest sic describi:Hæresis est assertio falsa,siue dogma falsum catholicæ veritati cótrarium, cū pertinacia in eo qui Christianam fidem professus est. Dicitur assertio vel dogma falsum, & non factum peruersum: quia factum peruersum cótra veritatem catholicam,nó est hæresis:sicut furari aut adulterari. Esset tamen hæresis dicere & asserere: quòd furari & adulterari non est peccatum.& sic de aliis. Catholica autem veritas secundum D. Cardin.de Turre crem. in sua summa de Ecclesia lib.4.parte 2.c.est veritas pendens ex diuinæ reuelationis lumine supernaturali, mediatè vel immediatè, explicitè in propria verborū forma, vel implicitè.vt ea quæ pendent ex illis in bona & necessaria consequentia. Et sic omnia quæ explicitè habentur in articulis fidei, & in sacra scriptura ac determinationibus vniuersalis Ecclesiæ,vel possunt ab eis deduci in bona & necessaria cósequentia, sunt de fide,& opposita sunt hæreses.Ideo hæc esset hæretica, Christus non est risibilis: quia licet eius opposita non explicitè contineatur in sacra scriptura:tamen opposita potest deduci ex articulis fidei.Quia bene sequitur,Omnis homo est risibilis:Christus est homo:ergo Christus est risibilis.Hæc infidelitas siue hæresis subiectiuatur in intellectu, cum intellectus sit principiū elicitiuū actus infidelitatis:quéadmodū & fidei:quia opposita habét fieri circa idem. Veruntamen quemadmodum fides pertinet ad volūtatem imperatiuè,& tanquā primū motiuū per piam affectioné: Sic etiam infidelitas pertinet ad volūtatem per impiam & malam affectioné. Infidelitas quidem Gētilium & Iudæorū habet malā affectionem circa finem,qui est Christus, quem totaliter negāt. Hæresis autem nó habet impiam aut malam affectioné circa finem.s.Christum, sed circa media: quia deficit in eligendo ea, quibus Christo assentiendum est : quia non eligit ea quæ sunt verè à Christo tradita: sed ea quæ sibi propria mens suggerit.& ideo hæresis est infidelitatis species,pertinens ad eos qui Christi fidé professi sunt.Ideo D.Hiero. dicit: Hęresis Grecè ab electione dicitur: quia.s.eam vnusquisq; eligit disciplinā,quam putat suo proprio iudicio esse meliorē:nó autē disciplinā publicā,quæ diuinitus traditur.Et sic ad hæresim perfectam(quæ facit & denominat hominem hæreticū)duo requiruntur.s.error in intellectu,& pertinacia malę electionis in volūtate: vt.s.nó sit paratus corrigi,prout dictum est.¶ Et quia hæresis habet quandam similitudinem cum secta,superstitione,& schismate:ideo contrahit quandoque nomen illorum. differunt tamen ab inuicem.Quia secta importat diuisionem à communi sententia,circa quamcunq; materiam.vnde Philos.discedentes à communi opinione aliorum Philosoph.sectam facere dicebantur. Hæresis verò diuisionem & separationem importat:sed addit quòd sit cótra veritaté catholicā.& sic hæresis potest dici secta,sed nó ecóuerso.Superstitio autem importat superfluitatem & contrarietatem cótra cultum Christianæ religionis,& per hoc etiā diuisionem.Sic etiam hęresis importat diuisionem & contrarietatem cótra fidem,quæ est fundamentum religionis Christianæ:Sed schisma ex sua ratione importat diuisionem cótra bonum commune.Hæresis superaddit:quia importat diuisionem & separationem contra bonum cōmune fidei, & Ecclesiæ vnitaté. & sic omnis hæreticus est schismaticus,sed nó ecóuerso.Ex prædictis apparet primò, quòd hæresis diuiditur in hæresim simplicem siue imperfectam,& in hæresim perfectam.Hęresis simplex est,quādo quis nó totaliter discedit à fide,nec habet pertinaciam adiunctam,sed admittit correctionem.Hęresis perfecta est, quando est adiuncta pertinaciæ.de pœna illius dictum est versic.præced.Apostasia est,quādo quis

Hæresis.

Catholica veritas quid.

Super epi.ad Galat.

Hæresis perfecta duo requirit.

Hæresis differt à secta & schismate.

Hæresis diuisio.

Apostasia quid.

totaliter discedit à fide, vt inferiùs dicetur. Differentia est inter hæresim simplicem, & hæresim perfectam: quia hæresis simplex non nominat hominem hæreticum: & quia nó habet adiunctam pertinaciam, sed admittit correctionem. Perfecta verò hæresis facit & denominat hominem hæreticum, & habet secum adiunctam pertinaciam: & nullo modo admittit emédam siue correctio-
c.5.§.7. ver.5. nem. Quid autem dicatur pertinacia, & quibus modis aliquis posit conuinci de ea, dictú est. Secundò ex præmisis apparet quis sit hæreticus: ille. s. qui assentit pertinaciter alicui sententiæ con-
Hæreticus quis dicatur. tra veritatem catholicam. Aliqui verò sic definiunt hæreticum: Hæreticus est, qui relicta fide & Ecclesiæ doctrina, alicuius temporalis cómodi gratia, & maximè gloriæ, falsas & nouas opinio-
Ad Titum 3. nes gignit vel sequitur, vt vel sic maneat ab Ecclesia diuisus. Tertiò apparet quòd hæresis habet tres proprietates: prima quia vt cancer serpit. Secunda, quia est morbus incurabilis, sciens quia
1.Cor.11. subuersus est. Tertia, quia lites, diuisiones, & schismata generat. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo, nam oportet hæreses esse.

Ver. 9. DE CAVSA, ORIGINE, AC FINE HAERESIS ET HAERETICORVM.

PRimam hęresis causam, fontem, & originem Christus Mat.13. in parabola zizaniorú, per quę B
hęreses significantur, ostendit inquiens, Inimicus homo (hoc est inimicus hominis) hoc fecit.
Sap.2. Inimicus autem hominis est diabolus, cuius inuidia mors introiuit in orbé terrarú. Ideo 1.Petr.5.
Diabolus primú heresim seminauit. Aduersarius vester diabolus circuit quærens quem deuoret. Diabolus enim primú falsum dogma & primam falsam assertionem contra veritatem diuinam in paradiso terrestri seminauit. Dixerat enim Adæ Deus: De ligno sciétiæ boni & mali ne comedas: in quacúq; enim die comederis ex eo, morte morieris: Diabolus autem mulieri, suæ captiosæ interrogationi respódenti, asseuerauit: Ne-
Gen.2. quaquam moriemini: sed eritis velut dij, scientes bonú & malum. Ab eo tépore non cessauit falsas opiniones gignere, & schismata suscitare. Hic turrim Babel ædificari persuasit. Hic Dathã, Abiró,
Gen.10. & Chore, cótra Moysé & Aaron cócitauit. Hic se futurú esse spiritum mendacij in ore propheta-rum Achab dixit, & præualuit. Hic tepore Christi hęresim Sadducęorum de resurrectione semi-
Ioan.8. nauit & fouit. Ideo Christus: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit. Cùm loquitur
2.Cor.11 mendacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius. s. mendacij. & Apostol. Timeo ne sicut serpens decepit Euam astutia sua: ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate,
Libertas carnis est heresum via. quæ est in Christo Iesu. Inducit autem diabolus hominem in infidelitatem & hęresim per libertatem carnis qua soluuntur omnes vites, & accenditur libido, & inanis gloria, atque cupiditas do-
Propriú hæreticorum quid. minandi. Commune est enim omnibus fermè hæreticis propriam aucupari gloriam, magnáque ambire. Thcobutes enim (quia episcopatus repulsam patiebatur) Ecclesiam cœpit perturbare, & omnia corrumpere. Valentinus etiam episcopatum ambiens, & frustratus, nouam hæresim cótra Christi humanitaté cófinxit. Nouatus cupiditate ductus, cùm in Ecclesia Episcopus esse nequiret, se ab aliis episcopum creare fecit extra Ecclesiam, vt episcopus hæresim suam introduceret. Apollinaris etiam vidés se cótentiosum & in disputationibus triumphare, nouam hæresim adinuenit. Arrius gloriæ, laudis, nouitatisq; cupidus, praua de fide Christi proferre conatus est. Aerius quoque ambiens episcopatum, nec valens assequi, dixit presbyteros ab episcopis solo nomine differre. Ioannes Viclef episcopatum Vigorieu. ambiuit, quo frustratus Ecclesiam cœpit persequi. Tandem Lutherus, quia indulgentiarú præco & commissarius esse nequiuit, eas esse nullas contendit, & cótra Ecclesiam debacchatus est, omnésque ferè sopitas & damnatas suscitauit hęreses.

Ver. 10. DE VERSVTIIS HAERETICORVM.

Lib.1. de Trinit.c.3. OMnes hęretici hac vtuntur versutia (secundum D.Aug.) quòd conantur ex scripturis sacris C
perperam intellectis defendere & fulcire errores suos, atq; prauos mores: & in li. cótra Do-
Omnes hæretici nituntur ex sacris literis cófirmare suas hæreses. natistas. c.19. allegás illud Ezech.16. Sumens de vestimentis meis fecisti tibi excelsa: Hæretici (inquit) ad imagines fantasmatum suorum (quibus voluptari carnalis anima delectatur) cóuertunt omnia sacramenta & verba sacrorum librorum: quasi grande & non vitiosissimum dicédi genus sit, deprauare sentétias, & ad volútaté suá scripturá trahere repugnáté, vt D. Hiero. ait in epist. ad Paulinú. c.6. & D. Pet. dicit, D. Pauli epistolas ab indoctis & instabilib' deprauari, sicut & cæteras scripturas, ad suá ipsorú pditioné. Plerúq; trúcatè allegát, vt magis appareát, & reprobatas afferút expositiones. Nónúquá arguméta sanctorú & antiquorú doctorú ingerút p resolutionib': vt nostris téporibus in lib. cui titulú apposuerút, Vnio dissidentiú. Tertulia. aduersus Valétinianos aliá versutiam detegit, dicens: Hęretici nil magis curát, quàm occultare vel dissimulare in oculis circunspectorum ea quæ prędicát, & paulatim in angulis coram incautis detegere. Vnde in historia Ecclesiast. lib.7.c.55. dicitur, quòd Paulus Samosatenus suá hęresim nunc occultare, núc dissimulare conabatur. Hac vtútur núc Lutherani & neoterici hęretici, vt nó possint cóuinci, ac etiá ver-
Versutia Arrij. In 2. con. epist. Pela. sutia Arrij, qui vt habetur in hist. Tripar. li.5.c.34. & 42. Ne nobiscú cópelleretur fateri homousió, hoc est eiusdem substátiæ siue cósubstátialem patri filiú, petebat submoueri quæstiones & inquisitiones. Licet Christus cótra Scribas & Pharisęos eis vsus fuerit. Sic hodie viuacissimas rationes quas soluere nequeunt, sophismata vocát. Tergiuersationibus & dolosis æquiuocationibus, si vrgeantur, euadere nitútur, omnia ambigua, inuoluta, adumbrata, próptè proferú t, vt nó facilè corú sententia innotescat. Inde dolis insidiátur, vt nó nisi docti & in eorum versutiis exercitati, eos va-
Versutia Celestini. leant deprehédere. Narrat D. Aug. quomodo Celestinus Pelagiana infectus hæresi, purgás se coram Innocen. papa, dixerit: Dáno eos qui dicút peccatú Adæ ipsi soli obfuisse, & nó generi humano. Dáno insup q infantes nup nati in eodé essent statu, in quo Adá fuit ante peccatú. Hác audiés

Innocent.

Innocét.confessionem,existimauit eũ sentire secundũ verã Ecclesiæ fidẽ, quòd Adam traduxisset
originale peccatum in posteros, quódque egeant infantes baptismate. Ipse verò Celestinus cùm
in sua recepisset conuenticula, liberius loquens ait: Adam obfuit humano generi, solùm dando
inubedientiæ exemplum,nõ autẽ peccatum originis in posteros transfundendo. Dixitque infan-
tes abluendos baptismate sacro, non vt deleatur peccatum aliquod: (nam illud nullum esse pu-
tabat)sed vt consequi valeant regnum cælorum,propter Domini sententiam dicentis: Nisi quis Ioan.3.
renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto,&c. De eorum obscuritatibus simulatis: vide Irenæũ ad-
uersus hæreses,lib.1.cap.5. Hiero.de Praga,cum ei imponeretur quòd dixisset panem manere post
cõsecrationem Eucharistiæ,verum est(inquit)apud pistorem:tamen re vera erat illius sectę. Val-
den.interrogari,vtrum in sacramento altaris esset verum corpus Christi,dixerunt quòd sic, pro-
pter verbum domini dicentis: Hoc est corpus meum. Vbi autem vrgebantur, dicebãt ibi esse cor-
pus Christi non in veritate,sed in figura,sicut Ioannes fuit Helias. In historia tripartita habes do-
lum Arrij qui percontatus ab imperatore,si decreta Niceni concilij vellet seruare:ille nil immo- Dolus Arrij.
ratus,repente se subscripsit. Cúmque imperator illi iusiurandum inferret, mox iurauit se credere
quod scripserat,scilicet sectam suam quam in charta scripserat, & sub ala sua occultam tenuerat;
& se iurasse verum credidit:licet imperator de subscriptione Niceni cõcilij inquisisset. De eorum
versutia D.Hiero.in Apologia cõtra Orige.epist.32. Si(inquit)hæretici vrgeri cœperint,aut sub-
scribendum eis fuerit,aut excundum de Ecclesia, miras strophas videas. Sic verba temperant,sic
ordinem vertunt,& ambigua quæque concinnant,vt nostrã & aduersariorũ fidẽ teneãt: vt alter
catholicus,alter hæreticus,quasi non eodem spiritu, & Apollo Delphicus atque Lixias oracula
fuderit Crœso & Pyrrho,diuersis tẽporibus,sed pari illudẽti stropha. Exẽpli causa pauca subiiciã.
Credimus(inquiunt)resurrectionem futurã corporum. Hoc si bene dicatur,pura cõfessio est:sed
quia corpora sunt cœlestia & terrestria,ponunt corpus:vt orthodoxus audiens carnem putet,hę-
reticus vi spiritũ recognoscat. Hæc prima eorum decipula. Quæ si deprehensa fuerit,instruũt alios
dolos,& innocentiã simulant,& malitiosos nos vocant,quasi simpliciter credentes,aiunt: credi-
mus resurrectionem carnis. Quid quęris amplius? Et in peruersum studiis commutatis,nos Syco-
phantæ,illi simplices appellantur. Quòd si obduraueris frontem, & vrgere cœperis carnẽ digitis
tenens,an ipsam resurrecturam dicãt quæ tangitur,quæ cernitur,quæ incedit & loquitur? Primò
rident,deinde annuunt,dicentibusque nobis vtrũ capillos & dentes,pectus & ventrem,manus &
pedes,cæterósque artus resurrectio exhibeat:tunc vero risu se tenere non possunt,cachinnísq; sol-
uentes ora,tõsores nobis necessarios,& placentas,& medicos,& sutores ingerunt: vtróque inter-
rogant,vtrũ credamus & genitalia vtriusq; sexus resurgere. Nostras genas hirtas,fœminarum le-
nes fore,& habitudinẽ corporis pro maris & fœminæ distinctione diuersam. Quod si dederimus;
statim expetunt vuluam & citrũ,& cætera quæ in vẽtre & sub vẽtre singula mẽbra negãt, & cor-
pus quod cõstat ex mẽbris,dicũt nõ resurgere. Hactenus D.Hiero. His sermonibus inuolutis con-
cinnationibúsque mẽdosis hæresiarchæ Ecclesiã Christi lacerant atq; corrumpere nituntur. Has
strophas facilẽ est inuenire in Lutheranis,pręcipuè circa fidei iustificationẽ. Si vrgeãtur quòd fi-
des potest absq; charitate & gratia esse,respõdent illã nõ iustificare,sed quæ per dilectionẽ opera-
tur. Si dilectio,spes,pœnitentia,& opera aliarũ virtutum adducantur,dicũt quòd fides omnia ne-
cessaria ad iustificationem includit,cõformiter ad D.Paul.dicentem: Sãcti per fidẽ vicerũt regna, Heb.11.
operati sunt,&c. Si dicatur quòd D.Pau.dicit opera prædicta ex fide originari, & ideo non sequi-
tur: Radix gignit fructus,ergo sola radix gignit fructus: Ridẽt,vocãt sophistas,& oblatrãt,cõuitia
penè innumera cõfingẽtes. Et in suis cõuenticulis & apud simplices solã fiduciã iustificare dicũt,
pœnitentiam omnino abnegantes. Si præueniãtur in iudicio,ab initio fugam mutato habitu prę-
sidium arbitrantur. Si capiantur ad corpus & super impositis interrogentur, potentes contempto
iuramento quicquid etiam si corã testibus dixerint,inficiãtur. Si accarentur testes, friuolas addu-
cunt obiectiones & cõuitia,& per cõplices minis ac aliis inordinatis & illicitis mediis testes sub-
ornare & corrumpere conãtur. Si cõuincantur,glosant ad bonum sensum,vt dictum est, vt vel sic
elabi possint:& ad hanc insaniam venerunt, vt veros catholicos & Ecclesiæ authoritatem obser-
uantes,eorúmq; erroribus contradicentes,nõ vereantur publicè hypocritas,Pharisæos, & hære-
ticos prædicare. Quare monendus est populus, ne tales qui ab Ecclesiæ catholicæ fide, & ritibus
vniuersaliter obseruatis discrepãtia prædicantes aut annuntiantes audiant,aut in domos suas re-
cipiant,aut eis aue dicant,prout monuit D.Ioan.in sua secunda canonica: Si quis venit ad vos, &
hanc doctrinam(s.ab Ecclesia receptã)non affert,nolite recipere eum in domũ,neque aue ei dixe-
ritis. Qui enim dicit illi aue,cõmunicat operibus eius malignis. & Rom.16. Rogo autẽ vos fratres,
vt obseruetis eos qui dissensiones & offendicula præter doctrinam quam vos didicistis,faciunt:&
declinate ab illis. Huiusmodi enim Christo domino nõ seruiunt,sed suo ventri. Et per dulces ser-
mones seducunt corda innocentiũ. & Gal.1. Sed licet nos aut Angelus de cœlo euangelizet vobis
præterquàm quod euangelizauimus vobis(s.explicitè vel implicitè)anathema sit. Sicut prædixi-
mus,& nunc iterum dico vobis: Si quis vobis euangelizauerit præterquam(hoc est cõtra id) quod
accepistis,anathema sit:& ad Timot. Si quis aliter docet,& non acquiescit sanis sermonibus Do- 1.Tim.6.
mini nostri Iesu Christi,& ei quæ secundum pietatem (scilicet matris Ecclesiæ)est doctrinæ, su-
perbus est, nihil sciens, sed languens circa quæstiones & pugnas verborum, &c. Et in fine eius-
dem capi. O Timothee depositum custodi,deuitans prophanas vocum nouitates,& appositiones

falsi

Iben.15. falsi nominis scientiæ: quam quidam appetentes circa fidem exciderunt. Christus enim dixit: Attendite à falsis prophetis, dedit signa quibus possint cognosci: A fructibus (inqnit) eorum cognosceris eos. Primus fructus eorum est bypocrisis & simulatio. Veniunt (inqnit) in vestimentis ouiũ, intrinsecus autem suot lupi rapaces. Ab Apost. 2. Cor. 11. vocantur operarij sabdoli, traosfigurantes se in Apostnlos Cbristi. Suis affitmatiuis gloriam Dei simulant, & quædam recta docent: sed suis negatiuis Deum ignorant, & veluti cauda scorpionis motdent morsu amarissimo: nibil magis annuntiant quàm Christum, & nibil magis odinnt quàm Cbristi imitationem: quãuis Christus dixerit, exemplum enim dedi vobis, vt quem admodum egn feci, ita & vos faciatis. Et Luc. 14. Si quis vult venire post me abneget semetipsum, & tollat crucem suã, & seqnatur me. Si perscrutari velis siogula, facile reperies vitam illorũ cum vita Cbristi ex diametro pugnare, & verificatur illud: Cõfitentur se nosse Christum, factis autẽ negãt. Christus enim abnegauit semetipsum, ipsi sunt seipsos amantes, & de se præsumẽtes. Cbristus humilis, ipsi elatissimi, omnium aliorum etiã sanctorũ cõtemptores. Cbristus ieiunauit & austerã vitam duxit, ipsi aduersantut ieiuniis, & voluptuosissimam ducunt vitam. Pauperes cõmendãt, & ipsi illorũ bona iniquè detinẽt & rapiũt: fidem pędicant, & infideliter viuunt: ab initio semipleno ore loquuntur hęreses, deinde altè pędicant, & ne reprebendi possint, submisse glnsant quæ dixerũt, vel negãt, vel tergiuersaotur, in latebris ambulant, sub caminis prædicant, nõ vt Christus & Apostoli, qui palàm loquebãtur mũdo, & cõstanter affirmabant, bi autem (vt dictum est) inficiantut in signum euidẽtissimum falsitatis.

Lutheranorũ vita ex diametro pugnat cum Christo.

Ad Titum.

Ver. 11. DE APOSTASIA.

2.2.q.12. Apostasia quid & quotuplex.

QVartus gradus siue quarta species infidelitatis dicitur Apostasia: quæ nil aliud est, quàm retrocessio: & opponitur cõiunctioni. Et quia tripliciter potest quis cõiungi Deo: ita tripliciter diiungi & retrocedere ab eo, & sic est triplex apostasia: primò cõiungitur homo Deo per fidẽ: & ideo quando quis totaliter recedit à Deo, & totaliter negat fidẽ, est apostata à fide. Secundò homo coniungitur Deo per debitam & subiectam voluntatem, ad obediendũ præceptis eius. Et retrocessio à diuina obedientia, est apostasia ab obedientia. Hæc virtualiter inuenitur in omni peccato, formaliter autem quando contrauenit præceptis Dei vel Ecclesiæ ex contemptu. Aliquãdo tamen procedit ex infidelitate, vt cum quis non credit summum põtificem vel Ecclesiam nõ posse præcipere, & talis vt hæreticus debet puniri, vt in c. Nulli fas est. 19. dist. Tertiò coniungitur homo Deo per aliqua specialia ad supererogationem pertinentia, sicut per religionem, clericaturam, vel sacrum ordinem, & si quis retrocedat, talis retrocessio dicitur apostasia à religione vel sacro ordine, vel à clericatura. Verum quia istæ coniunctiones sunt quodam modo subordinatæ, & vna pręcedit aliam: ideo potest esse aliquis apostata à clericatura, & tamen non erit apostata ab obediẽtia. Item potest esse aliquis apostata ab ordine sacro & religione qui non erit apostata à fide. Sed cùm fides sit prima coniunctio, remota illa remouerẽtur sequentes. Ideo Apostasia à fide cõtinet eminenter alias. Et propterea Apostasia simpliciter & absolutè atque antonomaticè dicitur Apostasia à fide: deinde de Apostasia à totali obedientia Ecclesiæ: vt schismatici, deinde de Apostasia à religione & ordine sacro. ¶ Apostasia à fide differt ab aliis speciebus infidelitatis: quia aliæ species vel non recedunt à fide suscepta, vel non totaliter. Et quanuis infidelitas secundum seipsam non repugnet dominio, vt dictũ est: & aliqui fideles seruierint infidelibus, Ioseph Pharaoni, Daniel Nabuchodonozor: Apostasiæ tamen infidelitas authoritate Ecclesiæ priuat apostatam dominio. Et licet Iuliano apostatæ aliqui milites subseruierint: hoc ideo patiebatur Ecclesia, quia nondũ babebat potestatem compescendi principes terrenos: & sic tolerauit. Apostasia à clericatura & religione, nondum facta professione, potest esse absque peccato, ac etiam à minoribus ordinibus per secundas nuptias, vel bigamiam. Si tamen fieret ex sola libidine laicandi, & ex cõtemptu clericatus, non posset excusari à peccato: cùm dixerit, Dominus pars hæreditatis meæ, &c. Apostasia autem ab ordine sacro aut à religione professa, quando quis totaliter recessit ab ordine vel religione, habitum ordinis vel religionis dimittendo, aut à monasterio recedendo, cum intentione amplius nõ reassumendi vel reintrandi. Et talis non potest esse absque mortali propter contemptum voti impliciti in sacro ordine, vel expliciti in professione. Tales sunt excommunicati, & tenentur reuerti ad ordinem vel religionem: & si non reuertantur, quanuis absoluantur ab excõmunicatione, sunt in statu damnationis, iuxta illud Luc. 17. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Si verò babitũ ad horam vel breue tempus ex causa rationabili dimitterent aut immutarent, vt in cella propter æstum, aut dormitionem, aut balneationẽ, vel etiã extra cellam in via publica, propter timorem hostium seu inimicorum, aut causa vitandi maius scandalum, nõ peccarent. Si autem absque causa rationabili, vel propter malum finem, vt liberiùs dissoluãtur, peccarẽt mortaliter, & essẽt excõmunicati, etiã si haberẽt ꝓpositũ reassumẽdi vel reintrãdi. Mitius tamẽ esset cũ eis agendũ, quàm cũ illis qui absq; animo redeũdi vel reintrãdi hoc facerẽt. A

Apostasia ab ordine.

An & quãdo liceat religioso professo dimittere habitum.

§. 6. DE BLASPHEMIA.

2.2.q.13. Blasphemia quid.

SEcundum vitium oppositum fidei, & quantũ ad actum exteriorẽ, qui est confessio fidei & excellentiæ ac bonitatis diuinæ vel Sãctorũ eius, dicitur Blasphemia: quæ nihil aliud est, quàm derogatio aliqua cuius excellentis bonitatis diuinæ vel Sanctorum. Derogatio enim excellentiæ aut bonitatis viuentium in mortali corpore, dicitur detractio, & non blasphemia, cùm non sint in firmo statu magnæ excellentię. Verùm quia bonitas diuina in infinitum excedit excellentiam & bonitatem Sanctorum: ideo blasphemia simpliciter & absolutè, siue antonomaticè dicitur derogatio B

excellentiæ

excellentiæ ac bonitatis diuinæ,& per quandam analogiam & ex consequenti, Sanctorum : & fit quadrupliciter. Primò attribuendo Deo quod ei non cõuenit:vt cùm dicitur quòd malè & iniustè facit,vel quòd alio modo agere deberet,aut aliquid huiusmodi. Secundò, negando quod ei conuenit,scilicet misericordiam,omnipotẽtiam,gubernationem,aut aliquid huiusmodi. Sicut cùm dicitur:Deus nõ curat de nobis,aut in despectu Dei,vel(vt aliqui Hispani)põderet Deo,vel Deus non posset hoc facere. Quæ enim implicant contradictionem,non sunt factibilia. Ideo cùm non sit propter defectum potẽtię Dei,sed propter defectum potentiæ passiuæ rei:non est dicendum, Deus non potest facere:sed quòd hoc ex se habet vt fieri non possit. Tertiò committitur blasphemia, quãdo attribuuntur creaturæ quod soli Deo cõuenit:Puta si diceretur quòd diabolus est omnipotens, aut quòd fatum regit omnia,aut aliàs quouis modo. Quartò committitur blasphemia in sanctos,verbo vel facto,iniuriã arrogando.& sicut honor qui fit imagini,exhibetur imaginato(vt suprà dictũ est cùm de adoratione ageretur:) sic iniuria quæ fit imaginibus Sanctorum aut reliquiis eorum,irrogatur Sanctis,& dicitur blasphemia in Sanctos. Si prædictæ derogationes sint per intellectum vel affectum tantum,& consistãt duntaxat in corde,dicũtur cordis blasphemiæ: Si autem exterius prodeant per locutionem,dicuntur blasphemiæ oris: Si verò per facta,dicũtur facta blasphema,ea precipuè quæ sunt contra sacramenta,singulariter autem cõtra sacramentum Eucharistiæ,quod est excellentissimũ.¶ Blasphemia prohibetur secũdo pręcepto primę Tabulæ. Quia magis assumit nomen Dei in vanũ qui blasphemat,quàm qui sine causali rationabili Deum inuocat:sicut amplius cõtrauenit huic præcepto,Non furtum facies,qui rapit,quàm qui furatur. Blasphemia ex suo genere est peccatũ mortale,cùm puniatur morte,Leuit.24. Qui blasphemauerit nomen domini,morte moriatur. Hoc tamen intelligẽdum est,si ex deliberatione procedat: quia aliter dicendum est,si ex subreptione vel absque deliberatione proueniat. Quod fieri potest quando aliquis non aduertit illud quod dicit,esse blasphemiam:quod potest cõtingere,cùm subitò ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit,quorum significationem non considerat. & tunc est peccatũ veniale,nec habet propriè rationem blasphemię nisi materialiter. Si verò aduertat & cõsideret ad significata verborũ,non excusatur à mortali:sicut nec ille qui ex subito motu irę aduertens aliquẽ occidit iuxta se sedentem.quia tunc cùm aduertenter facit,non est motus primò primus,neque secundò primus,imò est sufficienter deliberatus:& passio videtur imperata. Idem dicit D.Thom.de periurio.¶ Blasphemia simpliciter loquendo,est peccatum grauissimum in genere suo,quia cõtra Deum directè & immediatè. Et licet homicida adferat maius nocumentum proximo,quàm blasphemus Deo:quia tamen in grauitate culpæ magis attenditur intentio voluntatis peruersæ,quàm affectus operis:blasphemus grauius peccat. Est etiam blasphemia grauius periurio,vt dicit Gl.super illud Ephes.4.Blasphemia tollatur à vobis:qui enim peierat,non dicit neque asserit aliquod malũ de Deo:sed Deũ adhibet testem falsitatis,non tanquam æstimans Deum esse falsum testem,sed tanquã sperans quòd Deus super hoc non testificetur per aliquod euidens signũ. Canonistæ videntur identificare blasphemũ cum maledico, quia habent rubricam de Maledicis,& capitula loquũtur de blasphemis,qui etiam maledicunt siue malè loquuntur de Deo & Sanctis. Theologi tamen dicũt Maledicum esse nomen generalius:accipiunt enim Maledicũ largè pro omni eo qui malè dicit siue loquitur in iniuriã cuiuscũque. Et sic susurro & detractor,conuitiator & contumeliator,sunt maledici. Specialiter verò accipiũt maledicum pro eo qui malè loquitur de Deo & Sanctis imprecatiuè siue despectiuè:Blasphemum autẽ omnem malè loquentẽ de Deo,siue enunciatiuè,siue imprecatiuè. Ex præmissis apparet primò,quòd blasphemia diuidi potest in tres species, scilicet enuntiatiuã,maledicam,siue imprecatiuã,& turpiloquam:quæ cõmitti dicitur, quando aliqui indignati resonant verba Dei aut Sanctorum,quæ videntur pudenda,vt nonnulli scelerati in Italia,vel cùm adducunt mẽbra quæ non habet:& sic ante incarnationẽ Christi fuisset blasphemia enũciatiua,dicere per caput vel per sanguinẽ Dei. Nunc autẽ postquàm Verbũ caro factũ est,nõ dicitur blasphemia enũciatiua:quia nihil Deo attribuitur quod nõ habeat, saltẽ per cõmunicationẽ idiomatũ:sed dicitur blasphemia turpiloqua, quia turpiter & irreuerẽter talis loquitur de Deo:& habet magnã affinitatẽ cũ maledica,& est acerrimè puniẽda.& D.Ludouicus taliũ linguas faciebat cauterisare,vt habetur in eius legenda.

Blasphemia quatuor modis cõmittitur.

Iniuria facta Sanctorũ imaginibus dicitur blasphemia.

Blasphemia prohibetur.

Blasphemia quale peccatum.

2. 2. q. 98. art. 3. ad 2.

Blasphemia est simpliciter grauissimum peccatum.

Blasphemia triplex.

Ver. 1. DE BLASPHEMIA IN SPIRITVM SANCTVM.

A Specialem blasphemiam in Spiritum sanctũ posuit Christus, dicens:Omne peccatũ & blasphemia remittetur hominibus:Spiritus autem blasphemię non remittetur. Et quicũque dixerit verbũ in Filium hominis,remittetur ei. Qui autẽ dixerit verbũ cõtra Spiritum sanctum, non remittetur ei,neq; in hoc seculo nec in futuro.& iterum:Amen amen dico vobis,ꝙ omnia dimittentur filiis hominum peccata & blasphemiæ quibus blasphemauerint. Qui autẽ blasphemauerit in Spiritum sanctũ,non habebit remissionẽ in æternũ,sed reus erit æterni delicti, quoniã dicebant,immundũ spiritum habet.¶ Ad cuius euidẽtiam sciendum est,ꝙ peccatum in Spiritum sanctum dicitur dupliciter. Primò quãdo dicitur aliquid blasphemũ in Spiritum sanctum, prout est nomẽ essentiale conueniẽs toti Trinitati,iuxta illud :Spiritus est Deus. Et sic non differt blasphemia in Spir. sanctũ à blasphemia in filiũ,cũ vterque sit Deus & spiritus sanctus. Alio modo dicitur peccatũ in Spiritũ sanctũ,prout Spiritus sanctus est nomẽ vnius personę in Trinitate:& tũc distinguitur à blasphemia in Filiũ hominis. Christ' enim operabatur quędã humanitus comedẽdo,bibẽdo,& alia huiusmodi faciẽdo:& quędã diuinitus dęmones eiiciẽdo,mortuos suscitãdo,

2. 2. q. 14
Matth. 12

Mar. 3

Peccatum in Spiritũ sanctum dupliciter consideratur.

Ioan. 14

&

& peccata remittẽdo, virtute propriæ diuinitatis, & per operaoonẽ Spiritus sancti, qoo secundum humanitatem erat repletus: Iudæi autẽ primò dixerũt blasphemiã io filium hominis, cùm dicebãt eum voracẽ, potatorem vini, & Publicanorũ amatorẽ. Postmodũ blasphemauerunt in Spiritum sanctũ, cùm opera quæ ipse operabatur virtute propriç diuinitatis, & per operationẽ Spiritus sancti, attribuebãt principi dæmoniorũ. Ideo dicũtur blasphemasse io spiritũ sanctũ. D. Aug. vocat blasphemiam siue peccatũ in Spiritum sanctum, finalem impœnitentiã siue perseuerãtiam vsque ad mortem inclusiuè: quç dicitur peccatũ in Spiritum sanctũ, quia est cõtra remissionem peccatorum, quæ attribuitur spiritui saocto. Nec prædicta dixit Christus Iudæis, quasi ipsi peccarent hoc modo cootra Spiritum sanctũ, nondum enim erant finaliter impœnitẽtes: sed admonuit ne taliter loquentes ad hoc peruenirent, quod in spiritũ sanctũ pecarent, hoc est perseuerãtẽt in peccatis vsque ad mortẽ inclusiuè: quia post mortẽ oõ remitteretur. & hoc modo debet intelligi quòd peccatũ in spiritũ sanctum est irremissibile. Alij dicont blasphemiã & peccatũ in spiritum sanctũ esse, quãdo quis peccat cõtra appropriata Spiritui sancto. Sicut enim Patri appropriatur potentia, & Filio sapientia: sic Spiritui sancto bonitas. Ideo dicũt peccatũ ex infirmitate esse in Patrẽ, ex ignorãtia io Filium, & ex malitia in spiritũ sanctum. ¶ Peccatũ autẽ dicitur ex malitia, quãdo scienter ex ipsa electione mali quis peccat. Quod cõtingit dupliciter. Vno modo ex consuetudioe siue ex inclinatiooe habitus mali, qui dicitur vitiũ. Et sic noo est idem, peccare ex malitia, & peccare in spiritũ sanctum. Alio modo conõngit ex eo ꝙ quis per contemptũ abiicit & remouet id quod electiooem malã poterat impedire: puta spem & timorem, quæ sunt effectus & dona Spiritus sancti in nobis: sicut & bona inspiratio, remorsus conscientiæ, redarguoo, & alia huiusmodi. & sic peccare ex malitia est scienter & aduertẽter complacere in peccato cognito, & resistere Spiritui sancto: & hoc dicitur peccatũ in Spiritũ sanctũ. quod quidẽ potest dici irremissibile, nõ ꝙ nullo modo remittatur, sicut de finali impœnitẽtia dictum est, sed quia difficulter remittitur, vel quia qnãtũ est de se, nõ habet meritũ, aut causam remissibilitatis, siue ꝙ remittatur.

Matth. 12
In lib. de ver. Dom.
Peccare ex malitia est peccare in Spiritum sanctum.

Ver. 2. DE SPECIEBVS PECCATI IN SPIRITVM SANCTVM.

2.2.q.14.ar.2

MAgister sentẽtiarum in 43. dist. 2. dicit ꝙ sex sunt species peccati in Spiritum sanctum. scilicet desperatio, præsumptio, impaoẽtia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, & inuidentia fraternæ gratiæ. Prædictæ autem species assignantur peccato in Spiritum sanctũ, prout dicitur ex electione & secũdo modo: quia homo impeditur ab electione peccati per spem, quæ consurgit ex coosideratiooe diuinæ misericordiæ peccata remittentis, & præmianos bona: & hoc tollitur per desperationem. Item auertitur homo ab electione peccati per timorem, qui consurgit ex consideratione iostitiæ diuinæ punientis peccata: & hic tollitur per præsumptionẽ, dum scilicet aliquis præsumit se posse gloriam adipisci sine meritis, vel veniam sioe pœniteoõa, vt Lutherani. Retrahimur etiam à peccato per agnitionem veritatis, cõtra quod oppooitur impugnatio veritatis agnitæ, dum scilicet aliquis veritatem fidei agnitam impugnat, vt licentius peccet. Impedimur eoã ab electione peccati per auxilium interioris gratiæ, contra quod opponitur inuidentia fraternæ gratiæ, dum scilicet aliquis non solùm inoidet persooæ fratris, sed eoam inuidet gratiæ Dei erescenti in mundo. Retrahimur pariter à peccato per consideratione inordinationis & turpitudinis peccati commissi, iuxta illud: Vide quàm vilis & abominabilis facta es iteraos vias tuas. & quo ad hoc opponitur impœnitẽtia, non vt significat permanentiam in peccato vsque ad mortẽ: (quia tunc non est speciale peccatum, sed quædã peccati circunstãtia:) sed prout significat propositum non pœnitẽdi. Consideratio autem paruitatis & breuitatis boni quod quis in peccato quærit, retrahit hominem à peccato, & indocere solet ad hoc quòd voluntas non firmetur in peccato, iuxta illud: Quem fructum habuistis tũc in illis, in quibus ounc erubescitis? & hæc tollitur per obstinationem, quando scilicet homo firmat propositũ suum io hoc quod peccato hæreat. & de his duobus vltimis Hiere. Nullus est qui agat pœnitentiã super peccato suo, dicẽs: Quid feci? quantum ad primum: Omnes conuersi sunt ad cursum, quasi equus impetu vadens ad prælium. quantum ad secundũ. Obstinatio tamen in hac via non est perfecta, sicut in damnatis, qui sic sunt io malo formati, vt non possint diuelli. Sed in via voluntas hominis est deambulatoria, flexibilis, & mutabilis vsque ad mortẽ: ideo nõ potest propriè esse obstinatio, sed obduratio: sicut de Pharaone legimus, Induratum est cor Pharaonis. de causa verò & quomodo differant, execratio, aggrauatio, induratio, & obstinatio, ampliùs dicetur c.18. ver. 5.

B (right margin, beside line 1 of this paragraph)

Sex species peccati in Spiritum sanctum
Hierem. 3
Rom. 6
Hierem. 8
Exod. 7 & 9
2.2.q.79.art. 3. ad 4

Ver. 3. DE PRAECEPTIS FIDEI.

2.2.q.16
Hebr. 11

IN lege antiqua non ponuntur prçcepta de fide, cùm lex non imponatur nisi subditis. Prima C
autem subiectio homiois ad Deũ est per fidẽ, iuxta illud: Accedentẽ ad Deũ oportet credere. Ideo fides præsupponitur ad legis præcepta. Et propterea Deus Exo. 20. id quod est fidei, præmittit ad legis præcepta, cũ dicit: Ego sum dominus Deus tuus. Et Deute. 6. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est: & statim incipit agere de prçceptis. Ideo Apost. nominat legẽ antiquã, legẽ factorũ, & diuidit eã contra legẽ fidei, hoc est euangeliũ quod prçcipit fidem: Qui crediderit, &c. Et alibi: creditis in Deum: & in me credite. Et Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo.

Rom. 3
Mar. vlt.
Ioan. 14

DE SPE THEOLOGA. CAP. XI.

2.2.q.17

SEcunda virtus Theologa dicitur Spes, quç quo ad actũ cõmuniter sic definitur: Spes est D
certa expectatio futuræ beaótudinis ex gratia & meritis proueniẽs, quãtũ ad ipsam rem speratam: quia quo ad habitum non prouenit ex meritis, sicut nec fides: dooũ enim Dei,

est super

est supernaturale, à Deo nullis præcedentibus meritis gratuito datum, sicut & fides, ne quis glo-
rietur. Quo ad habitum autem sic definitur: Spes est virtus theologa, à Deo in voluntate Infusa, *Spes quid.*
qua homo inclinatur & disponitur ad certitudinaliter expectandam futuram beatitudinem, me-
diante auxilio gratiæ Dei, qui dabit facere opera meritoria ad illam cõsequendam. ¶ Ex præmissis
apparet quòd spes quę est passio, nõ est virtus theologa: quia quis ea malè vti potest. Prętereà quia
spes, quæ est passio, est actus appetitus irascibilis: & spes theologa est habitus voluntatis, quæ ha-
bet Deum pro obiecto, & nõ bonum sensibile, prout spes quæ est passio. Notãdum tamẽ quòd ob-
iectum spei est duplex. s. materiale & formale. Obiectum materiale principale & primarium, est *Obiectum spei materiale.*
beatitudo æterna: minus principale vero & secundarium sunt ea quæ conducunt ad vitam æter-
nam. Possumus enim sperare à Deo bona pręsentis vitæ, inquantum conducunt ad vitam ęternã.
Sicut enim fides principaliter respicit Deũ, secũdariò ea quæ ordinãtur ad ipsum: sic spes, & quã-
uis dicatur quòd vita æterna in cor hominis nõ ascendit comprehensiuè: quia nõ potest perfectè *1.Cor.2.*
ab homine cognosci in hac via: potest tamen cadere apprehensiuè, saltem secundum cõmunem
rationem boni perfecti. & hoc modo spes in ipsam cõsurgit. Vnde Apost. Hebr.6. ait: Spes incedit
vsque ad interiora velaminis: quia id quod speramus, est adhuc nobis quasi velatũ. Ideo cùm per-
uenerimus, cessabit spes, sicut & fides. Iuxta illud Rom.8. Spes quæ videtur, nõ est spes: Nã quod
videt quis, quid sperat? & 1.Cor.13. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte
est. Obiectum formale spei est auxilium gratiæ Dei. Et sic spes innititur omnipotentiæ & miseri-
cordiæ Dei, per quã dantur fieri merita ad eã cõsequendã. Et cùm auxilium pertineat ad causam
efficientem & mouentem, & in causis efficientibus inueniatur principale mouens, & secundariũ:
& Deus sit primum & principale mouẽs, ac collator omnium bonorum, & maximè beatitudinis:
sequitur quod in solo Deo principaliter sperare debemus, & nõ in aliqua creatura: cùm nulla ta-
lis possit hominem beatificare. Ideo Hiere.17. Maledictus homo qui cõfidit in homine. s. primò &
principaliter. Licitum tamen est sperare in homine aut Angelo, sicut de agẽte & mouente secun-
dario & instrumentali, per quod quis iuuatur ad bona in beatitudinem ordinata cõsequenda. Et
hoc modo ad Sanctos cõuertimur: & ab hominibus etiam aliqua petimus & speramus. Vnde vi-
tuperantur illi, de quibus aliquis cõfidere nõ potest ad auxilium ferẽdum. Spes cõsequitur fidem,
sic quòd nõ potest exire in actũ absque actu fidei. Nec obstat quòd actus fidei gratia informatus
sit meritorius: quia nõ requiritur quòd omnis actus meritorius habeat spem pręcedentem: sufficit
enim quòd habeat eã concomitãtem. De habẽtibus spem, & de augmẽto & corruptione spei, propor-
tionabiliter dicẽdum est, sicut dictum est de fide c.10. §.3. ver.5. & 6. Ex quibus apparet quòd spes
& fides non sunt semper simul: & quòd spes absque fide corrumpi potest, licet non è conuerso.

§. 2. DE VITIIS SPEI OPPOSITIS.

A Spei Theologicæ opponuntur duo vitia. s. desperatio & pręsumptio. Desperatio est diffidentia *2.2.q.20.*
de assequenda beatitudine, propter defectum gratiæ & meritorum propriorum: vt cùm quis *Desperatio quale peccatum sit.*
æstimat se damnandum, quia non credit Deum illius misertorum, nec intendit cõuerti. Despera-
tio est grauissimum peccatum. s. in genere suo, & homini periculosissimũ, iuxta illud: Plaga mea
renuit curari. Et Hiere. 3. Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua. Et sic desperatio est grauius
peccatum peccatis oppositis virtutibus moralibus, propter nobilitatem obiecti, à quo auertitur
principaliter & directè. Est tamen secundum se minus peccatum quàm infidelitas & odium Dei,
quæ sunt contra Deum: desperatio verò contra se. Infidelitas enim prouenit ex hoc quòd homo
veritatem Dei non credit. Odium verò prouenit ex hoc quòd voluntas hominis ipsi diuinæ bo-
nitati contrariatur: desperatio autem à se, ex quo homo non sperat se bonitatem Dei participaturũ.
Sed si comparetur desperatio ad illa duo peccata, ex parte nostra est periculosior: quia per spem
retrahimur à malis, & inducimur ad bona consequenda, & ideo sublata spe, homines effrenatè
labuntur in vitia, & à bonis operibus retrahuntur. Vnde super illud: Si desperaueris lapsus in die *Prouer.24.*
angustiæ, minuetur fortitudo tua, dicit Gl. Nil est execrabilius desperatione, & Isid. ait; Patrare *In lib. de sum. bo.*
flagitium mors animæ est, sed desperare est descendere in infernum.

Ver. 1. DE REMEDIIS CONTRA DESPERATIONEM.

B Potissimum remedium contra desperationem est cõsideratio infallibilis promissionis Dei, quã
pollicitus est per Ezech. Quacunque hora ingemuerit peccator, omniũ iniquitatum eius non *Ezech.18.*
recordabor, & per Christum: Pœnitentiã agite, & appropinquabit regnũ cœlorum. Et ideo Heb. *Mat.4.*
6. Homines per maiorem sui iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad cõfirmationem, est iu-
ramentum. In quo abundantius volens Deus ostendere pollicitationẽ hęredibus, immobilitatem
cõsilij sui, interposuit iusiurãdũ: vt p duas res immobiles (quibus impossibile est mẽtiri Deũ) for-
tissimum solatium habeamus, qui cõfugimus ad tenendã propositã spem, quam sicut anchoram
habemus animæ tutã & firmã, incedentem vsque ad interiora velaminis, vbi præcursor pro nobis
introiuit Iesus: qui nõ est acceptor personarum (vt habetur Act.10.) sed in omni gente, qui timet
Deum, & operatur iustitiã, acceptus est illi. Qui Pharisæis murmurãtibus quòd cum Publicanis
& peccatoribus mãducaret, respõdit: Nõ est opus medico valentibus. Euntes autem discite: Quid *Mat.9.*
est, misericordiã volo, & nõ sacrificium. Nõ enim veni vocare iustos, sed peccatores ad pœnitẽtiã.
¶ Aliud remedium cõtra desperationem, est vitare causas, ex quibus procedit desperatio, quæ sunt *Secundum remedium.*
principaliter duo peccata. Primum est luxuria, per quam aliquis afficitur corporalibus voluptati- *2.2.q.22.ar.4*
bus, & delectationibus venereis, quæ maximè alliciunt, ex quarum affectu contingit quòd homo

fastidit bona spiritualia, & non sperat ea quasi quædam ardua bona. Secundum peccatum est acedia, quia quòd quis nõ æstimet aliquod bonum arduum, vt possibile adipisci per se vel per alium, prouenit ex nimia deiectione: quæ quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quòd non possit ad aliquod bonum releuari. Et quia acedia est quædam tristitia deiectiua suiipsius, ideo generat desperationem, si magnitudo peccati commissi à tẽtatore ingeratur, sicut factum fuit Cain, qui dixit: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Et Iudæ qui ait: Peccaui tradens sanguinem iustum. Veruntamen erigere debet illud: Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, & illud D. Bern. Abyssus peccati abyssum innocat misericordiæ. Et illud Psal. Miserationes eius super omnia opera eius. Et Ezech. 18. Nunquid voluntatis meæ est mors impij, au nõ vt conuertatur à viis suis & viuat? & in eod. c. Et quare moriemini domus Israel? Quia nolo mortẽ peccatoris. Reuertimini & viuite. Si frequens casus & recidiuatio perterreat, omnipotentia Dei & fidelitas eius, ad memoriam reducantur, iuxta illud: Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Amplexemur meritum passionis Christi, qui abundè satisfecit. Contemplemur sua sanctissima sacramenta, quæ nobis in remedium cõtulit, & quibus virtutẽ dedit. Recolamus Ecclesiæ vnitatẽ & pietatẽ: inuocemus suffragia D. Virginis & Sanctorũ: & cũ sanctis & bonæ cõuersationis hominibus cõuersari studeamus. Auxiliũ Dei imploremus, & cõtra desperationẽ & alia peccata præualere poterimus.

Gen. 4. Mat. 27. Rom 5. Psal. 144. 1. Cor. 10.

§. 2. DE PRAESVMPTIONE.

2.2.q.1. c.6.§.4. ver.1. & 2. *Præsumptio est peccatum mortale.*

DE multiplici præsumptionis acceptione abundè dictum est. Nũc de ea, secundũ q̃ est peccatum spei oppositũ per excessum, dicendum est. Præsumptio est temeraria expectatio æternæ beatitudinis absque gratia & meritis: vt cùm quis sperat consequi peccatorum veniam sine pœnitentia, vt Lutherani: vel peruenire ad gloriam sine meritis, vt Lucifer. Hæc præsumptio est peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ dispositioni, qua decretum est q̃ nõ dabitur venia peccatorum absque pœnitẽtia, neq; gloria absq; meritis. Peccatum hoc (vt dictum est) inter species peccati in Spiritum sanctum cõputatur: quia. s. per huiusmodi præsumptionem tollitur vel impeditur auxilium Spiritus sancti, per quod homo reuocatur à peccato, & inducitur ad pœnitendum & merendum. Hoc peccatum opponitur spei per excessum, non ab intensione actus, quia nullo modo potest quis nimis sperare de Deo: sed ex hoc quòd sperat aliquid, quod non cõuenit sic sperare ab eo. Est tamen minus peccatũ quàm desperatio, quoniã magis est propriũ Dei misereri & parcere, quàm punire, propter infinitam eius bonitatem: Misereri enim Deo cõuenit secũdum se, punire autem conuenit ei secundũ peccata nostra. D. Tho. dicit, quòd præsumptio directè procedit ex superbia, qua aliquis tantum se existimat, quòd propter suam excellentiam debeatur ei gloria, vt Lucifer: vel etiã quòd Deus eũ peccantẽ non puniat, nec à gloria excludat, sed potius misereatur. C

Ver. 1. DE PRAECEPTIS AD SPEM PERTINENTIBVS.

PRæcepta fidei & spei non ponuntur neque dantur in decalogo: quia fides & spes sunt virtutes præambulæ ad legem. Præcepta verò quæ sunt legis, imponũtur homini iã subiecto & ad obediendum parato. Ideo solùm proponuntur præcepta legis per modum præceptorũ: Fidei verò & spei præcepta non erant proponenda per modum præceptorum, quia nisi iam homo crederet & speraret, frustra proponerentur. Sed sicut fidei præceptum proponẽdum fuit per modum denunciationis & commemorationis (vt dictum est c. 10. §. 6. versi. 1.) sic præceptum spei per modum promissionis: quia enim obedientibus præmia promittit, ex hoc ipso incitat ad spem. Vnde omnia promissa quæ in lege continentur, sunt spei excitatiua. Ideo Psal. Spera in domino, & fac bonitatem, & pasceris in diuitiis eius. Et Esa. 1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. D

c. 10. §. 6. ver. 1. Psal. 36.

DE CHARITATE.

CAP. XII.

2.2.q.23. *Charitas quid.*

TERTIA virtus theologa dicitur Charitas, quæ quo ad habitum potest sic definiri: Charitas est virtus theologa, à solo Deo in voluntate hominis infusa, gratiæ gratũ facienti cõnexa, per quã homo inclinatur ad diligendũ Deũ super omnia, & proximum propter Deũ sicut seipsum. Quantũ ad actũ verò D. Aug. dicit: Charitatem voco motum animi ad fruendũ Deo propter seipsum. Ex hac definitione apparet primò quòd Charitas est aliqd creatũ in anima, cũ sit virtus, & omnis virtus, sit habitus & qualitas. Itẽ etiã quantũ ad actũ, quia motus animi est aliquid creatũ. Nec est tenẽdus in hoc Magister Sẽtent. qui in 17. dist. primi, dicit q̃ charitas est ipsemet Spiritus sanctus, mẽtẽ inhabitãs, mouẽs ipsam volũtatẽ immediatẽ sine aliquo habitu: cõtra illud Rom. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris p Spiritũ sanctũ, qui datus est nobis. Spiritus autẽ sanctus nõ diffunditur nisi p effectus. Ideo Clemẽs papa 5. in cõcilio Viennen. (vt habetur in Clemẽt. vni §. fi. de summa Triuit. & fid. cath.) sic ordinauit: Nos attẽdẽtes generalẽ efficaciã mortis Christi, quæ p baptisma cõmuniter applicatur omnibus baptizatis: opinionẽ (quæ dicit tã paruulis quàm adultis cõferri in baptismo informantẽ gratiã & virtutes) tãquã probabiliorem, & dictis sanctorũ & doctorũ modernorũ theologiæ cõcordẽ, sacro approbante cõcilio, duximus eligendã. Nec obstat quod 1. Ioan. 4. dicitur: Deus charitas est: quia ibi accipitur charitas p æterna Dei dilectione, qua nos diligit, quę dicitur charitas increata. Sed cùm volũtas Dei, qua diligit nos, & vult nobis bona, & nos esse amicos, semper sit efficax: necesse est q̃ ex illa charitate increata fluat in nobis alia charitas creata, qua diligimus eũ sicut amici, & licet Deus dicatur vita animæ effectiuè. s. p charitatẽ, nõ tamẽ formaliter. Si dicatur quòd nihil creatũ A

potest

potest esse infinitæ virtutis: igitur nec charitas, quę tamen perducit ad bonum infinitũ: dicendum quòd non virtute sua, sed in virtute agẽtis, quæ inducit & mouet illam. Secundò ex prædicta definitione infertur, quòd charitas quantum ad actum, est quidam amor non concupiscentiæ, quo diligimus creaturas propter nos, inquantum subseruiũt nobis: sed est amor amicitiæ, quæ importat mutuam dilectionem. Vnde Ioan. 15. Iam non dicam vos seruos, sed amicos. Et sic charitas est amicitia hominis ad Deũ, vt obiectum beatitudinis. Et cùm bonitas diuina, quæ est obiectũ formale, finis, & ratio diligendi sit vna: ideo non est nisi vna charitas, quæ se extendit ad omnia diligibilia ordine quodam, vt infrà dicetur. Et per cõsequens nõ sunt plures species charitatis, quemadmodum possunt esse plures species amicitiæ, quæ est inter homines, secundum diuersitatẽ finium, s. amicitia vtilis, delectabilis, & honesti, vel etiam secundũ diuersitatem communicationũ, in quibus amicitiæ fundãtur. Quarum vna fundatur super communicatione naturali, alia super communicatione ciuili vel peregrinationis. Ideo alia est amicitia consanguineorum, alia ciuium, alia peregrinantium. ¶ Tertiò infertur quòd charitas est perfectior & excellẽtior fide & spe, & per consequens omnibus virtutibus, cùm charitas attingat Deum, vt in ipso sistat: Fides verò & spes, secundum quod ex ipso prouenit cognitio veri vel adeptio boni. Ideo 1. Cor. 13. Nunc manẽt fides, spes, charitas, tria hæc, maior autem horum est Charitas. Quomodo autem charitas sit forma virtutum, dictum est c. 10. §. 2. non quidem exemplariter, sed magis effectiuè & ordinatiuè. ¶ Quartò infertur quòd voluntas est subiectum charitatis. & Deus in se consideratus, obiectum & causa efficiens & infundens eam, obiectum autem formale est bonitas diuina. Et quãuis angelis infuderit in primo instãti secundũ proportionẽ naturaliũ, eò quòd omnes secundum suã proportionem erãt dispositi, & totaliter ferebãtur in Deũ, & sunt semper in actu, & toto conatu operantur: ideo superiores maiori conatu secundũ cõditionẽ suæ naturæ ferũtur, quàm inferiores: In hominibus tamen nõ infundit Deus charitatẽ aut gratiã secũdum proportionẽ naturaliũ, quia homo est naturæ rationalis, cui cõpetit quãdoq; esse in potẽtia, quãdoque in actu. Et ideo nõ oportet quòd feratur totaliter in id in quod fertur: sed is qui habet meliora naturalia potest habere minorẽ conatũ.

S. 2. q. 24.

§. 2. DE AVGMENTO CHARITATIS.

A CHaritatem aliquam esse alia maiorem cõstat ex verbo Christi dicentis, Maiorem charitatem nemo habet. Et ex illo Luc. 7. Cui minus dimittitur, minus diligit: non solùm in diuersis, sed etiã in eodẽ successiuè, pro statu viæ, quia potest augeri (vt dictũ est de fide.) Vnde D. Aug. dicit: Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex hoc enim dicimur viatores, quòd in Deum tendimus: & quantò magis tendimus, tantò magis appropinquamus. Hanc autẽ propinquitatem facit charitas, per quam magis vnimur Deo. Ideo de ratione charitatis viç est vt possit augeri. Si enim non posset augeri, iam cessaret viæ progressus. Ideo Apost. Charitatem viam esse demõstrat: Adhuc excellentiorem viam vobis demonstro: & subiungit de charitate. Ideo in clem. ad nostrũ, de hæret. ex concilio Viẽnen. reprobantur errores Begardorum, inter quos primus erat, quòd homo in via præsenti tantũ & talẽ gradũ perfectionis potest acquirere, quòd redditur omnino impeccabilis, & amplius in gratia proficere nõ valebit. ¶ Augetur autem charitas non per additionẽ gradus ad gradum, cùm sit forma simplex, & spiritualis, & in subiecto spirituali: nec etiam extensiuè, sicut scientia Geometriæ, quæ successiuè extenditur ad aliqua obiecta & cõclusiones, ad quas prius non se extendebat cùm minima charitas se extendat ad omnia illa quæ sunt ex charitate diligenda: sed intẽsiuè per maiorem radicationem & participationem ipsius in subiecto, & licet D. Tho. dicat, quòd charitas augetur essentialiter, non est ita intelligendum quòd esse incipiat, vel esse desinat in subiecto, quando augetur: sed ita quòd magis ac magis in subiecto radicetur. Et sic charitatem augeri per essentiam nil aliud est, quàm eã magis inesse subiecto, quod est ipsam magis radicari in subiecto, vel ipsam habere maiorem efficaciam ad producendum feruentiorẽ actũ, sicut de calore videmus, qui etiam dicitur augeri essentialiter, eo quòd de accidẽtis essentia est inesse: & illud inesse pficitur, cũ p virtutẽ agẽtis magis radicatur. Augetur verò p actus nostros, nõ effectiuè, cùm excedat naturã actuum nostrorũ: sed dispositiuè & meritoriè, nõ quidẽ quolibet actu: quia cùm homo sit liberi arbitrij, nõ conatur semper secundum totã latitudinem charitatis. Et sic potest ita remissè operari, quòd non augebitur: quia à proportione minoris, inæqualitatis nõ fit actio: imò potest homo adeò remissè operari, quòd magis meretur corruptionẽ quàm augmentum, iuxta illud: Vtinam calidus aut frigidus esses: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Et licet quolibet actu charitatis mereatur vitam æternam; non tamen statim: sed suo tempore dandam. Sic quilibet actus charitatis meretur augmentum, nõ tamẽ statim augetur; sed quando aliquis conatur ad huiusmodi augmentum. ¶ Etsi alicubi D. Tho. dicat quòd quolibet actu charitas augetur, vel meretur augeri, intelligendum est dispositiuè incompletè, sicut guttæ cauantes lapidẽ disponunt, & vltima in virtute præcedentium cauat: sic etiam in augmẽto hominis nõ qualibet comestione augetur puer, sed disponitur ad augmentum. Et quãquã possit in infinitum (hoc est, nõ tantùm) quin magis augeri in via: nunquàm tamen erit essentialiter infinita, neque poterit peruenire ad perfectionẽ ex parte diligibilis. s. Dei, vt tantum diligatur, quantũ diligibilis est: quia cùm quælibet creatura sit finita, non potest ipsum infinitè diligere, sicut diligibilis est. Sola enim charitas Dei hoc modo est perfecta. Non potest etiam esse perfecta in hac via ex parte diligentis perfectione patriæ, vt. s. tantum diligat quãtum potest, siue quòd totus conatus hominis semper feratur in Deum: quia non est possibile in via, propter humanæ vitæ infirmitatẽ,

S. 2. q. 24. ar. 4
Ioan 15.
Super Ioan.
Charitas vera semper potest augeri.
1. Cor. 12.

S. 2. q. 24. ar. 4 ad 3.

Apoc. 3.

ſemper actu cogitare de Deo,& moueri toto conatu dilectionis ad ipſum. Ideo Chriſtus de Ioan. Bapt. dixit: Non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta. Qui autem minor eſt in regno cælorum,maior eſt illo,quantum ad actum charitatis,licet nõ quo ad habitum. Poteſt tamen charitas in hac via eſſe perfecta perfectione viæ, quia tantum diligit quãtum Deus requirit, & quanuis vita hæc non poſsit trãſigi abſque peccato veniali,iuxta illud,Si dixerimus quia peccatum nõ habemus ipſi nos ſeducimus,& veritas in nobis non eſt: propter hoc tamen nõ impeditur perfectio charitatis,quia peccatũ veniale non cõtrariatur habitui charitatis,ſed actui. ¶ Charitatis augmentum(ſecundũ D.Aug.ſuper primam Can.Ioannis)diuiditur.ſ.in incipiẽtium,proficientium,& perfectorũ,ait enim:Charitas cùm fuerit nata,nutritur,quod pertinet ad incipientes:cum fuerit nutrita,roboratur,quod pertinet ad proficientes: cùm fuerit roborata, perficitur, quod pertinet ad perfectos. Primò quidem incumbit homini ſtudiũ principaliter ad recedẽdum à peccato,& reſiſtendum concupiſcentiis eius,quæ in contrarium charitatis mouent. Et hoc pertinet ad incipientes,in quibus charitas nutrienda & fouenda eſt ne corrumpatur. Secundum autem ſtudium ſuccedit,vt principaliter intendat quòd in bono proficiat: & hoc pertinet ad proficientes,qui ad hoc principaliter intendunt,vt in eis charitas roboretur. Tertium ſtudium eſt, vt homo principaliter intendat inhærere & frui Deo:& hoc pertinet ad perfectos, qui cupiũt diſſolui,& eſſe cum Chriſto.

1.Ioan.1. Tres charitatis gradus.

Ver. 1. DE DIMINVTIONE CHARITATIS.

2.2.q.24.art. 10.

CHaritas quo ad habitum diminui non poteſt,cõparatur enim igni,iuxta illud Cant.8.Lampades eius(ſ.charitatis)lampades ignis atque flammarũ,& Luc. 12. Ignẽ veni mittere in terram.Sed ignis ſemper aſcendit & nunquam deſcendit:ſic charitas viæ quandiu manet, aſcendere poteſt:ſed deſcendere ſiue diminui non poteſt,nec quantum ad obiectum, nec quantum ad ſubiectum:quia nõ per peccatum mortale,cùm totaliter corrumpatur:nec per veniale:quia nõ contrariatur habitui(vt dictum eſt.)Neq; etiam diminuitur à Deo, quia Deus non plus ſe auertit ab homine q̃ homo à Deo.Ideo quando homo ſe auertit à fine. Deus tollit & corrumpere facit:Sed quando non ſe auertit à fine,ſed inordinatè ſe habet ad ea quæ ſunt ad finem,non meretur detrimentum pati in charitate,per quam ordinatur ad finem.Nec etiam diminuitur per ſolam ceſſationẽ ab actu, ſicut de amicitia dicit Philoſ. 8. Ethic. quòd multas amicitias inappellatio ſoluit, hoc eſt non appellare amicum,vel non loqui ei.Et hoc ideo quia conſeruatio vniuſcuiſq; rei pendet à cauſa:ſed cauſa virtutis acquiſitæ eſt actus humanus:ideo ceſſantibus actibus,virtus acquiſita diminuitur,& tandem totaliter corrumpitur. Sed charitas non cauſatur ab actibus humanis, ſed à ſolo Deo:Igitur ceſſante actu non corrumpitur neque diminuitur, ſi deſit peccatum in ipſa ceſſatione.Et quãuis cõtraria nata ſint fieri circa idem ſubiectum: verum eſt,quando ſubiectum æqualiter ſe habet ad vtrumq; contrariorum.Charitas tamen non eodem modo ſe habet ad augmentum & diminutionem:quia poteſt habere cauſam augentem,ſed non diminuentem.Nec ſequitur,Augmentũ charitatis eſt diminutio cupiditatis,(vt dicit D.Aug.in lib.83.quæſt.)ergo augmentum cupiditatis eſt diminutio charitatis.(Minus enim te amat,qui tecũ aliquid amat.) Quia ibi intelligitur de cupiditate,in qua finis cõſtituitur in creaturis. p quã charitas totaliter corrumpitur.Et licet remiſsior motus liberi arbitrij ſit cauſa infuſiõis minoris charitatis,nõ tamẽ cõſeruationis:alioq nõ remaneret in dormiẽtib⁹, quia nõ pẽdet effectiuè à motu liberi arbitrij,ſed à Deo. B

Ver. 2. DE CORRVPTIONE CHARITATIS.

2.2.q.24.art. 7.

CHaritas ſemel habita poteſt amitti,iuxta illud Apoc.2.Habeo aduerſum te pauca. quia charitatem primã reliquiſti.Hoc autem fit per quodlibet peccatum mortale demeritoriè,& effectiuè diſpoſitiuè:quia quodlibet peccatum mortale cõtrariatur charitati,cùm ad perfectionẽ charitatis pertineat inclinare hominem ad hoc,vt totaliter ſe ſubiiciat Deo, omnia ſua referendo in ipſum:& ſic diligat eum,vt in omnibus velit ſequi regulam præceptorum eius.Sed omne peccatũ mortale cõtrariatur præcepto Dei:igitur & charitati. Et ſi charitas eſſet habitus acquiſitus ex virtute ſubiecti pendens,non oporteret quòd ſtatim per vnum actum corrumperetur, ſed per continuationem. Verùm quia charitas eſt habitus infuſus, pendens ex ſola actione Dei infundentis & conſeruantis in eſſe,qui ſic ſe habet in infuſione & conſeruatione,ſicut ſol in illuminatione aeris: & ideo ſicut lumen ſtatim ceſſat per hoc quòd obſtaculum ponitur illuminationi: ita & charitas ſtatim deficit in anima per quodlibet peccatum mortale,quod eſt obſtaculum infuſionis. Et quia quodlibet peccatum mortale non opponitur fidei aut ſpei: ideo nec fides nec ſpes per quodlibet peccatum mortale corrumpitur,vt ſuprà dictum eſt. C

Ver. 3. DE ORDINE CHARITATIS.

2.2.q.26.art 2 Deut.6. Luc.6.

ORdinem eſſe in charitate conſtat ex eo quod habetur Cant.2.Introduxit me rex in cellã vinariam,& ordinauit in me charitatem.Primò enim diligẽdus eſt Deus ſuper omnia,ex toto corde,& ex tota anima,& in tota mente,& ex tota fortitudine,& in omnibus viribus. Huius præcepti expoſitionem & obligationem,& an poſsit in via impleri,habes infrà,§ 3.huius c.ver.12.Secundò poſt Deum tenetur quis ex charitate diligere ſeipſum,quo ad principale, quod eſt anima. Poſt Deũ enim quis debet plus diligere animã ſuam, quàm omnia alia:nec debet homo aliquod peccatũ facere,vt proximũ liberet à peccato.Quia(vt dicit Philoſ.9.Ethic.) Admirabilia quæ ſunt ad alterũ, veniunt ex amicabilibus quæ ſunt ad ſeipſum. Tertiò tenetur homo plus diligere animam proximi, quàm corpus propriũ, ſiue vitã corporalem. Quia ea ſunt magis ex charitate diligenda D

genda, quæ habent maiorem rationem diligibilis. Sed consociatio in plena participatione beatitudinis (quæ est ratio diligendi proximũ) est maior participatione beatitudinis, per redundantiam quæ est ratio diligendi corpus propriũ: & ideo proximum quantũ ad salutem animæ magis debemus diligere, quàm corpus proprium: & per cõsequẽs plus quàm bona temporalia, in casu in quo tenetur saluti eius prouidere. Sed ad hoc quòd aliquis sponte se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis: Ideo Christus dicebat, Ioan.15. Maiorem charitatem nemo habet, quàm vt animã, &c. Quartò corpus proprium, & vitam propriam plus quàm vitam proximi. Quintò corpus & vitam proximi, quàm bona temporalia, & quàm irrationabiles creaturas: quia talia non sunt propriè ex charitate diligenda, cum non sint capacia beatitudinis æternæ, nec alicuius communicationis seu associationis cum hominibus. Possunt tamen ex consequenti diligi, inquantum. s. ex charitate volumus ea conseruari ad Dei honorem & nostram & proximorum vtilitatem, sicut etiam Deus ex charitate diligit ea, inquantum subseruiunt nobis ad perueniendum ad beatitudinem æternam.

Ver. 4. DE DILECTIONE PROXIMI.

E QVo ad dilectionem proximi notandũ est, quòd duo possumus in eo considerare. s. culpam & naturam. Et cùm culpa eorum Deo contrarietur, & sit impedimentum beatitudinis, secundum eam non sunt diligendi, imò odiendi, etiam si sint propinqui, iuxta illud Psal. Iniquos odio habui, & legem tuã dilexi, & alibi: In matutino interficiebã omnes peccatores terræ, & alibi, Perfecto odio oderam illos, & Exod.22. Maleficos nõ patieris viuere, & Psal. Conuertantur peccatores in infernum, & in multis aliis locis, in quibus multa imprecantur eis mala: quæ imprecatio referenda est ad remotionem culpæ eorum, vt. s. peccata destruantur, & homines remaneant. Vnde D. Aug. in Regula, Cum dilectione hominũ, & odio vitiorum, & sic non debemus velle quod ipsi volunt. s. inordinationem: neque gaudere de hisde quibus ipsi gaudent, iuxta illud Hiere. 15. Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos. s. ad conuersandum cum eis, quod de infirmis & imperfectis intelligendum est, propter periculum, ne ab eis subuertantur. Perfectis autem laudabile est cum peccatoribus conuersari, vt retrahant eos à peccatis: sicut Dominus, qui cũ peccatoribus manducabat, Mat.9. Sed conuictus peccatorum, quantum ad consortium peccati, vitandus est omnibus. 2. Cor.6. Recedite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis. s. secũdum peccati consensum: secundum naturam verò quam ex Deo habent, sunt capaces beatitudinis. Super communicatione charitas fundatur: ideo secundum naturã suam sunt ex charitate diligendi. ¶ Ex præmissis sequitur quòd dæmones & damnati non sunt ex charitate diligẽdi: quia non sunt capaces beatitudinis. Vnde Philos. 9. Ethic. dicit, quòd non sunt subtrahendæ amicitiæ beneficia, quousque habetur spes sanationis eorum: sed magis auxilium dandum ad recuperationem virtutis, quàm ad recuperationem pecuniæ: sed quando in maximam malitiam incidunt, & insanabiles fiunt, sicut dæmones & damnati, non est eis amicitiæ familiaritas exhibenda. Et ideo peccatores (de quibus magis præsumitur nocumentum aliorum, quàm eorum emendatio) secũdum legem diuinam & humanam præcipiuntur occidi. Et tamen hoc non facit iudex ex odio eorũ, sed ex amore charitatis, quo bonum publicum præfertur bono singulari, & tamen mors per iudicem inflicta peccatori prodest, siue conuertatur, siue non: Si conuertatur, ad culpæ expiationem: Si non conuertatur, ad culpæ terminationem: quia per hoc tollitur potestas amplius peccandi.

2.2.q.25.ar.6. Psal.118. Psal.8.

Ver. 5. DE ORDINE DILECTIONIS PROXIMI.

A INter proximos ex charitate diligendos seruãdus est ordo, nõ solùm secundum effectum, sed etiã secundum affectum: cùm nõ minus sit ordinatus effectus charitatis quàm inclinatio naturæ, cùm vtraq; inclinatio ex diuina prouidentia procedat. Sed in inclinatione naturæ videmus quòd quæ habẽt maiorẽ grauitatem, sunt inferiora: Igitur qui magis appropinquãt Deo, sunt magis ex charitate diligẽdi. Quia cùm principiũ dilectionis sit Deus, & ipse diligẽs: necesse est q secũdum maiorem propinquitatẽ ad alterũ illorum principiorũ maior sit dilectionis affectus. In omnibus enim in quibus inuenitur aliquod principiũ, ordo attẽditur per comparationẽ ad illud: quãuis ex parte boni quod est ex charitate, omnes æqualiter diligamus: quia omnibus optamus beatitudinem æternam. Sed si accipitur dilectio secundum maiorem intensionem actus, non oportet omnes æqualiter diligere, nec etiam quãtum ad effectum. Ad eos enim qui nõ sunt nobis coniuncti, non habemus nisi amicitiam charitatis: ad eos verò qui sunt nobis coniuncti, habemus aliquas amicitias secundũ modum coniunctionis eorum ad nos. Cùm autem omne bonum super quo fundatur amicitia honesta, ordinetur sicut ad finem ad bonum beatitudinis, sup quo fundatur charitas: consequens est vt charitas imperet bonũ cuiuslibet amicitiæ. Et sic hoc ipsum quod est diligere aliquem, quia cõsanguineus, vel cõiunctus, vel cõciuis, vel propter quodcunque huiusmodi aliud licitũ ordinabile in finẽ charitatis, potest à charitate imperari. Et ita ex charitate, tã eliciente quàm imperãte, pluribus modis diligimus nobis cõiunctos, & magis domesticos. Sed magis coniunctos qui impediũt nos à Deo, non debemus diligere: quia in hoc nõ sunt nobis propinqui, sed plus quàm extranei, imò & inimici, secundum illud Mat. Inimici hominis domestici eius. Quãdo verò nõ impediũt, debemus diligere secũdum proportionem coniũctionis eorum in his quæ pertinent ad naturã siue substãtiam & nutrimentum, cõsanguineos, quorum coniũctio est in naturali origine, quæ est prior & immobilior: vt pote quæ remoueri non potest, sicut aliæ cõiunctiones superuenientes. In his verò quæ pertinẽt ad ciuilem conuersationem, plus debemus diligere conciues: & in bellicis plus commilitones. Vnde Philos. dicit, Singulis propria & cõgruentia sunt at-

2.2.q.26.ar.7 & 8. Mat.7. 9. Ethic.

tribuenda. Et sic duci exercitus magis obeditur in bello, quàm patri: non tamen simpliciter plus diligitur dux, quàm pater, sed secundũ quid. ¶ Ex præmissis inferuntur multa corolaria. Primum, quòd si consideretur dilectio ex parte obiecti, illud est magis diligendum quod est Deo similius: & quia pater habet rationẽ principij, non filius, neque vxor: ideo magis diligẽdus & honorãdus. *8. Ethic.* Si ex parte diligentis, sic diligimus coniunctiores, sic pater filios, vt aliquid sui existentes. Pater autem non est aliquid filij: & ideo dilectio qua pater diligit filium, similior est dilectione, qua quis diligit seipsum. *Quare aliquis magis diligat filium quàm patrem.* Secundò quia parentes magis sciunt aliquos esse suos filios, quàm è conuerso: specialiter mater. Pater etiã probabiliores habet cõiecturas, quã filius de patre. Tertiò quia filius est propinquus parenti: vtpote ab ipso immediatè descendens, & effectus eius. Quartò quia parẽtes diutius amauerunt. Pater enim statim incipit diligere, filius autem tẽpore procedente incipit diligere patrem. *Eccl.9.* Dilectio autem quanto diuturnior, tanto fortior, secundum illud, Ne derelinquas amicũ antiquũ: nouus enim nõ erit similis illi. Et quia principio debetur subiectio, effectui autem proportionabiliter competit recipere influentiã, propter hoc parẽtibus à filiis magis debetur honor & obedientia, *2.Cor.12.* filiis autem magis debetur cura prouisionis, iuxta illud, Non debent filij thesaurizare parentibus, sed parentes filiis, quãuis in articulo necessitatis filius sit plus obligatus ex beneficiis susceptis, *1.2.q.31.art.3. ad.4.* vt parentibus prouideat quàm filiis suis. Dicit enim D. Tho. quòd in necessitate extrema magis liceret deserere filios quàm parentes, quos nullo modo deserere licet, propter obligationẽ beneficiorũ susceptorũ, & maximè propter beneficiũ essendi. Ideo tenetur magis seruare parẽtes in esse quàm filios: cùm esse sit fundamentũ beneficiorũ, ꝓ quo satisfacere nõ potest (vt dicit Philos. 8. Ethic.) Secũdò infertur ꝙ filius plus tenetur diligere patrẽ quàm matrem, quia pater habet excellentiorẽ rationẽ principij quàm mater. Pater enim est principiũ per modũ agentis, mater autẽ per modũ patientis, & materiã administrãtis. Tertiò infertur quòd licet filius magis teneatur diligere vxorẽ quàm patrẽ, quãtum ad vnionẽ carnalis copulæ & cohabitationẽ, iuxta illud, *Gen.2.* Quamobrẽ relinquet homo patrẽ & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erũt duo in carne *Mat.19.* vna. Iã enim nõ sunt duo, sed vna caro. s. in filio, vel propter generationẽ. Verũtamen quo ad alia & in articulo necessitatis, vbi nõ potest vtriq; de alimẽtis prouidere, plus tenetur patri quàm vxori. Quia pater habet plures rationes diligibilitatis quàm vxor: quia principiũ est, & causa essendi. Et cùm Apost. dicit Ephe. 5. Quòd viri debent diligere vxores suas sicut seipsos, & sicut carnẽ suã, nõ est intelligẽdum æqualiter, nec quòd hoc aduerbium (sicut) importet æqualitatẽ, sed rationem dilectionis. Diligit enim homo vxorẽ suã, ratione carnalis cõiunctionis, & ratio qua aliquis diligit seipsum, est ratio dilectionis quã habet ad vxorẽ sibi coniunctã. Quartò infertur quòd aliquis plus tenetur, quãtum ad alimenta, subuenire filio, quàm vxori, cùm sit principium filij & nõ vxoris. Et de ratione principij sit influere, & de ratione effectus est influentiam recipere. Vnde Adam plus tenebatur diligere filiũ quàm Euã vxorẽ suã, eò quòd habebat excellentiorem rationẽ principij, quàm respectu Euæ, cùm respectu filij per modum agentis: respectu verò Euę, merè passiuè.

Ver. 6. DE DILECTIONE INIMICORVM.

Mat.5. CHristus reprobrauit glosam Scribarum & Pharisæorum additam legi, quæ habebat: Diliges 8
proximum tuum, & illi addiderant. Et odio habebis inimicum tuum. Hæc enim glossa erat Aurelianensis, quæ destruebat textum: erat enim contra legem, quæ habetur Leuit. 19. Ne oderis fratrẽ tuũ in corde tuo. & infra, Nõ quæras vltionẽ, nec memor eris iniuriæ ciuiũ tuorũ, & quo ad dilectionẽ, habetur Exod. 23. Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti reduc eum: & si videris asinum odientis te iacere sub onere, nõ pertrãsibis, sed leuabis cum eo, & Salomon etiã declarauerat: *Prouer.25.* Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei bibere aquã, prunas enim cõgeres super caput eius: & dominus reddet tibi. Quapropter Christus legem declarãs ait: Ego autẽ dico vobis, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. ¶ Et quia Mahumetus & Iulianus Apostata ex hoc loco inferũt legem Christi esse cõtra naturam, quæ resistit corrũpentibus quãtum potest: ideo pro resolutione omnium difficultatũ notãdum est ex *2.2.q.25.ar.8.* D. Thoma, quòd dilectio inimicorũ tripliciter cõsiderari potest. Vno modo vt inimici diligantur inquãtum inimici sunt: hoc est, inquantum odiũt & persequuntur nos, & hoc esset peruersum, & charitati repugnãs. Quia hoc esset diligere malum & peccatum alterius, quod tamẽ est odiendũ, vt dictum est supra hoc §. versi. 4. Et sic vnaquæq; res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium: inimici autem sunt nobis contrarij, inquãtum inimici: & ideo inquãtum huiusmodi, debemus odire eos. & velle ꝙ emendẽtur à malitia, & hoc est odire malitiã. Secundò potest considerari dilectio inimicorum quãtum ad naturam & in vniuersali, hoc est inquãtum sunt homines & beatitudinis capaces. & secundum hoc non sunt contrarij ideo sunt ex necessitate diligendi. Vnde D. Aug. in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum, dictum est, in vniuersali, vt. s. aliquis diligens Deũ & proximum, ab illa generalitate dilectionis inimicos suos nõ excludat, sed includat, vt velit eis omnia quę sunt necessaria ad salutẽ, & quę vult omnib⁹ aliis quos nũquã vidit. ¶ Sunt qui dicũt quòd nõ possunt facere hãc separationẽ amicitiæ & naturæ: Sed hoc facillimũ erit, *Notanda similitudo.* si notetur similitudo de matre, quæ habet optimũ filium, reuerentem, obedientem, prouidentem sibi baculum senectutis, si contingat illum infirmari, & cadere in phrenesim, & dicat iniurias matri seruienti, & volenti pascere, proiicit scutellas & ciphos: Mater propter hoc nollet eum mori, quia scit eum esse in phrenesi & extra sensum, vellet tamen infirmitatem cessare & procul esse. Nec etiam propter hoc desinit ei inseruire. Vide ergo quomodo separat infirmitatem à natura,

applicatio

applicatio eſt facilis. Quilibet habens inimicum iniuſtè ſe perſequētem, debet iudicare ipſum eſſe phreneticum & extra ſenſum, hoc eſt extra rationē: quia ſi vteretur ratione, non perſequeretur: debet igitur odire phrenesim & malitia illius. & velle q; emēdetur, & diligere eum, ſaltem in generali. ¶ Quidam ſe excuſant, & dicunt quòd non poſſunt: quibus D. Aug. ait: Potes mihi dicere, Non habeo quid tribuam indigenti: Non poſſum ieiunare frequenter, non poſſum à carnibus abſtinere, neque monaſterio deſeruire: ſed nunquid potes dicere, Non poſſum charitatem habere? non poſſum diligere? non poſſum inimicis indulgere? non credimus: nulla manet excuſatio: Quia non de cellario, ſed de corde hanc eleemoſynam implere iubemur. Tertiò poteſt conſiderari dilectio inimicorum in ſpeciali, vt. ſ. aliquis moueatur motu ſpeciali dilectionis ad inimicum. Et iſtud non eſt de neceſsitate abſolutè, ſicut nec moueri ſingulariter ad extraneos: quamuis ſi aliquis fecerit, bene facit. ¶ In generali tamē tripliciter inimicum diligere tenemur. Primò, corde. Nō enim ſufficit non odire ſiue non velle malum, ſed debemus diligere velle bona communia: vel ſaltem non debemus ab illis excludere. Ideo dicit, Diligite inimicos veſtros. Secundò, ore: Orando, & nō excludēdo ab orationibus cōmunibus. Vnde dicitur, Orate pro his qui oderunt vos: Nō tamen tenetur quis facere ſpecialem orationem pro inimico. Præterea debemus diligere ore, ſalutando vbi cōſuetum eſt. Salutatio enim eſt ſpecies dilectionis. Chriſtus enim exponēdo quod dixerat, Orate, &c. dixit: Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros tantùm, &c. Signa enim contraria ſunt exhibenda: quia ſi negarentur, eſſet ſignum liuoris & vindictæ: contra quod dicitur Leuit. 19. Non quæras vltionem inimicorum. &c. ¶ Hæc ſigna communia ſunt exhibenda propter ſcandalum: quia alij videntes hanc denegationem, iudicarent odium, & ſic denegans, diffamaret ſeipſum: ſecluſo igitur ſcandalo, poſſunt negari ad tempus, propter emendam alterius qui offendit, vt reſipiſcat & cognoſcat ſe feciſſe iniuriam, & quærat reconciliationem. Vnde D. Aug. ad Vincentium. Eſurienti panis ſubtrahitur, ſi pro cibo ſecurus iuſtitiam negligat. Idem de loquela. Alia verò beneficia vel ſigna dilectionis, quæ quis exhibet particulariter aliquibus perſonis, nō ſunt de neceſsitate exhibenda, niſi ſecūdum præparationē animi, & in articulo extremæ neceſsitatis. ¶ Ex quo patet quòd hoc præceptum non eſt graue, ſed valde ſuaue: cùm in generali tantum. Chriſtus tamen hortatur ad diligendum in particulari, triplici ratione. ¶ Primò ratione paternitatis: Vt ſitis filij patris veſtri: Filius enim debet imitari patrem. Vnde Ephe. 5. Eſtote imitatores Dei, ſicut filij chariſsimi. Sed Deus pater diligit inimicos ſuos, hoc eſt peccatores qui per peccata odiunt & perſequuntur eum, & tamen eis bona facit non ſolùm in generali, ſed etiam in particulari: Facit enim ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos: & malos aliquando à pluribus priuatis præſeruat periculis. Igitur. ¶ Secundò ratione perfectionis & maioris meriti. Vnde dicit, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & Publicani hoc faciūt? Ex hoc loco quidam inferūt quòd dilectio inimicorum eſt magis meritoria, quàm dilectio amicorum: & probant ratione difficultatis: quia licet difficultas, quæ ſe tenet ex parte ſubiecti & operantis non augeat meritum. (Nam meretrix conuerſa ſeruando caſtitatem, non magis meretur, quàm pudica & temperata, quæ nō patitur difficultates:) Tamen difficultas quæ ſe tenet ex parte obiecti & operis, auget & facit maius meritum. Quia Philoſ. dicit, quòd virtus eſt circa difficile & bonum, & Chriſtus de vidua illa quæ poſuit duo æra minuta in gazophylacium, dixit: Verè dico vobis, quòd hæc vidua pauper plus quàm omnes miſit. Nam omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in munera Dei: Hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnē victū ſuū quem habuit, miſit. ¶ Pro reſolutione tamen huius notandum eſt id quod dicit D. Tho. quòd cùm quæritur quid ſit melius & magis meritorium, vtrum diligere amicum quàm inimicum: dupliciter huiuſmodi dilectiones comparari poſſunt. Vno modo ex parte proximi qui diligitur: alio modo ex parte rationis qua diligitur. Primo quidem modo dilectio amici præeminet dilectioni inimici: quia amicus eſt melior & magis diligibilis, quia magis coniunctus, quàm inimicus. Et per hoc actus dilectionis ſuper hāc materiam trāſiens, melior eſt. Vnde & eius oppoſitum deterius. Peius enim eſt odire amicū quàm inimicum. Ideo Ioab exprobrabat Dauid, Diligis odientes te: & odio habes diligentes te. Secundo autem modo ſi conſideretur ratio dilectionis, dilectio inimici præeminet propter duo. Primò quidem quia dilectionis amici poteſt eſſe alia ratio quàm Deus: quia propter obſequia & ſolatia, non cōſiderando de Deo: ſed dilectionis inimici ſolus Deus eſt ratio, cùm in ſe nō habeat aliquid propter quod diligatur, imò habet repugnās dilectioni. Secūdò quia ſuppoſito quòd vterque propter Deū diligatur, fortior eſſe oſtenditur dilectio, quæ animū hominis ad remotiora extendit. ſ. vſque ad dilectionem inimicorum: ſicut virtus ignis oſtēditur eſſe fortior, quando ad remotiora diffundit calorē ſuum: ſic diuina dilectio tanto oſtēditur eſſe fortior, quanto propter ipſam difficiliora implemus: ſicut virtus ignis tāto eſt fortior, quāto magis comburere poteſt materiā minus cōbuſtibilem. Sed ſicut idē ignis in propinquiora fortius agit quàm in remotiora: ita etiā charitas feruentius diligit coniunctiores quàm remotos: & quantum ad hoc dilectio amicorum ſecūdum ſe conſiderata, eſt feruentior & melior, quàm dilectio inimicorum. ¶ Ex præmiſsis infertur primò, quòd cæteris omnibus paribus, videlicet q; æquali charitate & æquali conatu & propter Deum, qui eſt ratio dilectionis, diligatur amicus & inimicus: dilectio amici eſt multo melior, & magis meritoria eſſentialiter, quàm dilectio inimici. Nec oportet q; illud quod eſt difficilius, ſit magis meritorium: ſed quod ſic eſt difficilius, vt etiā ſit melius: facilius eſt enim diligere Deum (quē omnia naturaliter diligunt, & in quo nihil occurrit quin ſit diligendum:) quàm hominē inimicum,

In lib.83.homin.6.

Tripliciter diligēdus eſt inimicus.

Præceptum de dilectione inimicorum non eſt graue.

Quæ difficultas augeat meritum.

2.Ethic.

Luc.21.

2.2.q.27.ar.7.

2.Reg.9.

2. Ethic. & ad Philos. qui dicit quòd virtus est circa difficile & bonũ, dicitur quòd plus facit ad rationem meriti & virtutis bonum quàm difficile. Potest etiam dici quòd quantum ad præmium accidentale ratione difficultatis dilectio inimici secundum quid excedit dilectionem amici. Secundò infertur quòd dilectio amici vt amicus est, hoc est propter obsequia, & non propter Deum, siue non considerando de Deo, in non habente charitatem, non est meritoria: in habẽte autem charitatem, propter relationem virtualem ad Deum, est meritoria: sed non tantùm, sicut dilectio inimici: quæ non potest haberi nisi propter Deum, & sine actuali consideratione. ¶ Tertia ratio qua duci debemus ad dilectionem inimicorũ & remissionẽ iniuriarum, est peccatorum remissio, & orationum exauditio. Primum patet ex parabola quæ scribitur Matt. 18. vbi dicitur quòd qui obtinuerat remissionem duorum talentorum, suffocabat eum qui debebat ei centum denarios, fuit detrusus in carcerem. Sequitur: Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Quo ad secundum, Marc. 11. Cùm statis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: vt pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. Quòd si nõ dimiseritis: nec pater vester qui in cælis est, dimittet vobis. Et Aug. & habetur in c. qui diuini, de pœnitentia, dist. 4. vbi dicitur: Qui diuini beneficij oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solùm de peccatis veniam non meretur: sed quæ dimissa fuisse gaudebat, imputabuntur ad pœnam.

§. 2. DE EFFECTIBVS CONSEQVENTIBVS ACTVM CHARITATIS.

Charitatis actum principalem, qui est dilectio, consequuntur tres effectus interiores, & tres exteriores. Effectus interiores sunt gaudium, pax, & misericordia. Exteriores verò sunt beneficentia, eleemosyna & correctio fraterna: quæ ab aliquibus dicuntur actus charitatis, de quibus per ordinem dicendum est. A

Ver. 1. DE GAVDIO SPIRITVALI.

2.2.q.28.ar.1. Quemadmodum ad passionẽ amoris sequitur desideriũ in absentia obiecti, & gaudiũ in presentia (vt suprà dictum est cùm de passionibus ageretur:) Sic in volũtate ex amore qui elicitur ex charitate, procedit desiderium, inquantũ Deus est diligenti absens, & gaudiũ inquantum est præsens. Quia ex hoc ipso quòd amatum est in amante per nobilissimum effectum, qui est gratia & charitas, iuxta illud, Qui manet in charitate, in Deo manet: ideo gaudiũ quod de Deo habetur, ex charitate causatur. De Deo autem potest esse spirituale gaudium dupliciter. Vno modo secundum quòd gaudemus de bono diuino in se considerato: & tale gaudium nõ habet permixtionem tristitiæ secundum illud, Non habet amaritudinem conuersatio illius. Ideo Apostol. dicit: Gaudete in Domino semper. Alio modo gaudemus de Deo, secũdum quòd à nobis participatur. Hæc autem participatio potest impediri in via per id quod facit diuisionem inter nos & Deum, s. iniquitates. Ideo gaudium de Deo in via admittit permixtionem tristitiæ propter impedimenta. Hæc est ratio dolendi de peccatis nostris vel aliorum, inquantum impedimur vel retardamur à consecutione boni diuini, iuxta illud Psal. Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Sed in patria erit plenum & quietabitur desiderium. Ideo non admittet permixtionem tristitiæ, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & iam non erit amplius, &c. Et sic intelligitur illud, Vt gaudium vestrũ plenum sit in vobis, & gaudiũ vestrũ impleatur. Et cùm dicitur Matt. 25. Intra in gaudium domini tui, gaudium adeò plenum sequitur visionẽm diuinæ essentiæ, quòd secundum aliquos si Deus de sua potẽtia absoluta communicaret eam Iudæ per horam duntaxat, in illa hora non posset tristari. Et quãuis videret in ea se post horam fore damnandum, non posset apprehendere sub ratione disconuenientis: quia videret clarè ordinem diuinæ prouidentiæ & iustitiæ, qui impedit illam apprehensionem. Hoc gaudium non est virtus neque operatio, cùm inter illas non nominetur: sed est passio fluens ab actu charitatis: sicut illuminatio est passio ignis: & risibilitas est passio hominis. vnde Gal. 5. dicitur circa finẽ, Fructus spiritus, &c. B

1. Ioan. 4. — Sap. 8. — Philip. 4. — Esa. 59.

Ver. 2. DE PACE.

2.2.q.29. Pax est effectus charitatis, iuxta illud Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Pax autem accipitur dupliciter. Vno modo largè, & sic se extendit ad omnem cõcordiam, siue sit in bonũ, siue in malum. Si sit ad malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se dissentiant: conueniunt tamen & concordant ad procurandã dãnationem hominum, sic etiam hæretici & grassatores. Hãc pacem nõ generat charitas, iuxta illud: Non est pax cum impijs, & illud: Nolite arbitrari quòd venerim pacem mittere in terram: Non enim veni pacem mittere, sed gladium, veni enim separare hominem aduersus patrem suum, &c. Et Psal. Zelaui super iniquos, pacem peccatorũ videns, & D. Paul. posuit discordiam inter Sadducæos & Pharisæos. Ideo qui vident aliquos cõcordare in malo, opus misericordiæ facerent, si procurarent discordiam & separationem: vt inter concubinarios, & eos qui cõcordãt ad decipiẽdos iuuenes. Hoc tamen mediis licitis p ostẽsionem veritatis: quia aliàs nõ liceret. Non enim sunt faciẽda mala, vt inde veniant bona. Si verò id in quo diuersæ volũtates cõueniũt & cõcordãt, sit bonũ: tunc si non liberè & voluntariè conueniunt, sed quasi coactè ad tẽpus propter timorem alicuius mali imminentis, vel alicuius magni boni sperati gratia: illa cõcordia siue conuenientia voluntatũ nõ dicitur esse propriè pax: sed dicitur pax simulata: vt Iudæ, qui osculo pacis prodidit Christũ. De hac Hiere. Ore pacem cũ amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias: quia non seruatur ordo vtriusq; cõcordantis. De hac Hiere. 8. Dicẽtes, pax pax, cùm non esset pax. Si autem liberè & integrè plures voluntates conueniant in id quod est verè bonum dicitur pax vera. Ex quo patet quòd triplex est pax. s. diabolica, simulata, & vera. C

Pax diabolica quid. — Esa. 59. — Mat. 10. — Psal. 72. — Act. 23. — Rom. 3. — Pax simulata quid. — Hiere. 9. — Pax vera.

¶ Si hæc

¶Si hæc agas ad populum,ab hac diuisione inchoandum est,& reprobãda pax diabolica,& simu-
lata siue proditoria,& insistendum in pace vera,quam D.Aug.19.de Ciuit.Dei.c.13.definit dicẽs:
Pax est ordinata hominum cohabitãtium sub vna fide & æterna lege cõcordia.Et Gl.super Matt.
5.dicit: Vera pax est vbi nil repugnat in virtute.Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatẽ opi-
nionum.Vnde D.Hiero.& Aug.in aliquibus dissenserunt.Et D.Paul. & Barnabas dissensisse le- Act 15.
guntur.Quia sicut Philos.dicit,ad amicitiam non pertinet cõcordia in opinionibus, sed cõcordia 9.Ethic.
in bonis cõferentibus ad vitam, & præcipuè in magnis. Quia dissentire in aliquibus paruis non
videtur esse dissensus.Et propter hoc nil prohibet aliquos charitatẽ habentes,in opinionibus dis-
sentire.Nec hoc repugnat paci:quia opiniones pertinent ad intellectũ,pax autem ad voluntatem:
quia per voluntatem aliqua vniuntur.Similiter etiam stante cõcordia in principalibus bonis,dis-
sensio in aliquibus paruis non est contra charitatem viæ.Bene tamen esset contra charitatẽ per-
fectam patriæ,vbi nulla penitus est discordia,& tranquilla sunt omnia. Sed pax propriissimè ac-
cepta,vt est effectus charitatis,aliquid addit ad prædictã concordiam.Est enim pax sic dicta,Con-
cordia appetitiuarum inclinationum intellectus & sensus:prout D.Dion. ait:Cõtingit enim cor 4.c.de Di.No.
hominis tendere in diuersa dupliciter. Vno modo secundum diuersas potẽtias appetitiuas: & sic
plerunque appetitus sensitiuus tendit in cõtrarium appetitus rationalis,iuxta illud,Caro concu- Gal.5.
piscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Alio modo inquantum vis appetitiua siue
voluntas tendit in diuersa appetibilia,quæ simul cõsequi non possunt. Vnio huiusmodi motuum
est de ratione pacis,vt est effectus charitatis,directè procedens ab ea, quamuis indirectè secũdum
quod est remouens prohibens,pertineat ad iustitiam,iuxta illud: Opus iustitiæ pax. ¶De pace or- Esa.32.
dinata notanda & prædicanda est hæc cõclusio: Quilibet debet diligere pacem ordinatam, roga-
re pro ea,& quantum potest eam procurare: Probatur triplici ratione. ¶Primò ratione obligatio-
nis. Duplici enim obligatione tenemur diligere pacem.s.naturali & ciuili. Primò naturali: quia
quilibet naturaliter obligatur diligere finẽ suum. Sed finis cuiuslibet est pax. (Vnde D. Aug.di- 19.de Ci.c. 11.
cit: Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam. vnde Psal.
Qui posuit fines tuos pacem,& Ecclesia in festo dedicationis cãtat, Vrbs beata Hierusalem, dicta
pacis visio,&c.) Et ideo quilibet naturaliter inclinatur ad pacem. vnde D.Aug.in eo.lib.c.12.dicit:
Quisquis mecum res humanas naturámque communem intuetur,agnoscit quòd sicut nemo est
qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi qui bella volunt,
nil aliud quàm vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nã quid est
aliud victoria,quàm subiectio repugnantium? quod cum factum fuerit,pax erit. Seneca ad Lucil-
lum dicit, Non dubium est quin felicior sit pax nunquã lacessita,quàm multo sanguine reparata.
Secũdò obligatione ciuili. Iuristæ dicũt quòd filius hæres tenetur seruare testamentum patris. &
soluere legata & onera hæreditatis,si velit habere hæreditatẽ. Nos sumus filij naturales Dei. Mat.
23. Patrem nolite vobis vocare super terram, vnus est enim pater vester qui in cælis est,& adoptiui
per fidem,vt habetur Ioan.1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri,his qui credunt in nomine eius.
Et Apost.Rom.8. Si filij & hæredes,hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sed oportet
seruare testamẽtum,in quo Christus verus Deus & homo,dixit, Pacem meam do vobis, pacẽ re-
linquo vobis: Qui igitur putant obtinere hæreditatem nisi impleant testamentum, decipiuntur.
¶Secunda ratio quare quilibet debet diligere pacem,dicitur inductionis. Quia (vt D.Dion.dicit:) 9.c.de Di.No.
Omnia cælestia,terrestria,spiritualia,& corporalia,ad pacem nos inducunt. Primò corpora cæle-
stia mirabilem pacem & cõcordiã ac harmoniam habent. Nullus planeta impedit alium in cursu
suo. vnde Iob 38. Quis enarrabit cælorum rationem? Concentum cæli quis dormire faciet? Nulla
est ibi dissonantia. Sic & homines pacificè viuere debent: nec vnus aliũ impedire,imò iuuare,iux-
ta illud Apost. Alter alterius onera portate. Animalia terrestria etiam diligunt pacẽ in specie sua. Gal.6.
vnde Lactantius c.12.lib.de Ira Dei ait, Si quidem bestiæ sui generis animantibus parcũt, & pacẽ
inter se habent. Non comedunt se mutuò. D.Aug.dicit, Animalia pacata feritate cohabitãt simul: 19.de Ci. Dei.
& si aliquando compellente spiritu cõgrediantur,illico mansuescunt,& iniuriarum oblita,illa tã
sæua animalia pacificè viuunt,& ad inuicem sociantur. Qui ergo nolunt pacem,& quærunt bella
& rixas,deteriores sunt bestiis feris. Ideo Iob: Interroga iumenta,& docebunt te: volatilia,& indi- Iob 12.
cabunt tibi. Pagani etiã & idololatræ nos inducunt ad pacem. Theod.Imp.(vt D.Ambr.de obitu
eius dixit) adeò diligebat pacem,quòd beneficiũ putabat se accepisse, dum rogaretur ignoscere.
Vespasianum dicunt Romani sic dilexisse pacem,vt iniuriarum oblitus nunquam propriam con-
tra inimicos vendicauerit iniuriam. Patres etiam antiqui & noui testamenti,nos etiam maximè ad
pacem inducunt. Gen.45. legimus de Ioseph,quòd licet iniuriam passus esset à fratribus,nunquã
vindictam expetiit,imò pacificè locutus est illis dicens: Pax vobis,nolite timere. Dauid adeò dili-
gebat pacem cum Saul inimico suo,quòd licet eum potuisset pluries occidere,noluit. Si velis vtri-
usque testamẽti paginas reuoluere,inuenies eas plenas laudibus pacis,& monitionib' ad eã. Psal. Psal.33.
Inquire pacem,& persequere eam. Esa.52. Quàm pulchri super montes pedes annũtiantis & præ-
dicantis pacem. Hiere.29. Quærite pacem ciuitatis,ad quam vos trãsmigrare feci. Et Apost.Rom.
12. Si fieri potest quod ex vobis est,cum omnibus hominibus pacem habentes: fieri potest, quia ex
vobis est. Nullus potest excusari,vt D. Aug.dicit in sermo.de Marty.& Ephe.6. Soliciti sitis serua-
re vnitatem spiritus in vinculo pacis. Christus super omnes amauit & annuntiauit pacem,eámq;
præcepit. Primò concipi voluit tempore pacis. Secundò in natiuitate fecit eã publicari ab angelis. Luc 1.& 2.

Et

Et quando misit discipulos, Matth. 10. dixit eis: In quamcunque domum intraueritis dicite, Pax huic domui. Reliquit eam in testamento: post resurrectionem præsentauit eam Apostolis & discipulis. Deductio huius rationis est facilis, & potest amplificari, vnde sequitur quòd illi qui nolunt pacem, sunt indurati. ¶ Tertiò quilibet tenetur diligere pacem, ratione vtilitatis & fructificationis.

Fructus & vtilitates pacis.

Iob 22. dicitur, Habeto pacem, & habebis fructus eius, qui sunt innumerabiles. Nunc quinq; duntaxat tangemus. Primus fructus pacis dicitur Gratificatio, Ecclesiast. 25. In tribus beneplacitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, vir & mulier sibi inuicem bene cõsentientes. Cùm rex in aliquo remunerat offerentes, quilibet offerre conatur. Si Deus, igitur, &c. Et per oppositum: Deus odit bella, & diabolus diligit illa, & per ea multa mala facit, ideo, &c. ¶ Secundus fructus dicitur Delectatio. Multi sunt quos delectatio trahit: à fortiori pax eos trahere deberet: quia supra modum delectabilis est. Vnde D. Aug. 12. de Ciuit. Dei ait: Tãtum est bonum pacis, quòd in rebus creatis nil gratius soleat audiri, nil delectabilius concupisci, nihil vtilius possideri, & in lib. de Verbis Domi. Pax est serenitas mentis, tranquillitas cordis, vinculũ amoris, consortium charitatis. vnde Prouer. 17 Secura mens quasi iuge cõuiuium. Dicitur communiter de domo vbi pax est, quòd Deus ibi est, ac etiam paradisus. Experimur tempore pacis verificari illud Esa. 32. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in requie opulenta, in tabernaculis fiduciæ, non erit qui exterreat. Oppositum videmus esse tempore belli. Et dicitur cõmuniter q̃ vbi sunt rixæ & bellum, ibi est diabolus & infernus. Tertius fructus pacis est multiplicatio bonorũ temporaliũ & spiritualiũ. Sallustius, Concordia paruæ res crescũt,

Psal. 121. & discordia maximè dilabuntur. Et Psal. Fiat pax in virtute tua: sequitur, & abundantia (erit)

Ioan. 8. in turribus tuis. Et Christus, Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, & domus supra domum cadet. Italia potest de omnibus his testimoniũ afferre, ac etiã alia loca, vbi sunt vel fuerunt partialitates. Hic possunt enumerari bona tã tẽporalia quàm spiritualia, quæ fiũt tẽpore pacis: & mala atq; incõmoda temporalia corporalia, & spiritualia, quæ ingruũt & accidũt tempore belli. ¶ Quartus fructus pacis dicitur Protectio. Quia Deus est protector diligentiũ pacẽ. Vnde Apost.

2. Cor. 13. Habere pacẽ, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscũ, & Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Et per oppositum, vbi est bellum, diabolus est protector & remunerator, mala tribuens. Dicitur cõmuniter quòd bonum est se custodire à mala societate. Cauẽdum ergo à rixis, contentionibus, & bellis, vt expediri possimus à diabolo inimico. ¶ Quintus fructus dicitur Filiatio Dei, Matth. 5. Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabuntur. Magnus esset honor alicui, si posset adoptionem regis tẽporalis & regnũ obtinere: quãto magis quilibet laborare debet pro adoptione diuina assequenda, quæ medio facillimo. s. per pacem, acquiri potest: & illa acquisita, sequitur hereditas & benedictio

Psal. 28. cælestis: iuxta illud Psal. Dominus benedicet populo suo in pace. Et per oppositum qui odiũt pa-

In Pastor. cem, & volunt bella, sunt filij diaboli. Vnde Greg. dicit: Si illi sunt filij Dei, qui pacem faciũt: Sathanæ proculdubio filij sunt, qui pacẽ facere nolunt. Et D. Aug. in lib. de Doctr. Christiana, Qui odiũ in corde reseruat, officio vtitur diaboli. Et qui diaboli opus operatur, diabolus esse indica-

Ioan. 8. tur. Ideo eis potest dici illud, Vos ex patre diabolo estis. Pauci vellẽt esse filij adoptiui, neque illum habere patrem adoptiuum, quem scirent suspensurum filium. Qui igitur bella volunt, filij dia-

Psal. 67. boli sunt, & eos sequetur eius hæreditas. s. dissipatio (iuxta illud Psal. Dissipa gẽtes quæ bella volunt) & æterna damnatio atque diuina maledictio, quæ habetur Matt. 25. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius. Quare odiendum est bellum, & rixæ, atque contentiones, & pax diligenda, inquirenda, procuranda, ac omni solicitudine & diligentia cõseruãda. ¶ Media procurandi pacem temporalẽ sunt quatuor. Primum est diuina pacificatio, quæ fit per pœnitentiam & per cõformitatem voluntatis nostræ ad diuinã, & obseruantiã mandatorum Dei, Esa. 48. Vtinã attendisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumen pax tua, & Prouer. 16. Cùm placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem, & per oppositum Si

Rom. 8. viæ hominis displiceant Deo, inimicos eius cõuertet ad bellum, permissiuè. Et sicut diligentibus

Esa. 4. Deum, omnia cooperantur in bonum: ita odientibus eum, in malum. Iob 6. dicebat, Quis restitit

Apoc. 12. *Gen. 3.* ei, & pacẽ habuit? Videre historias, & videbitis dictum Iob verificatum. Videte quid accidit Luci-

Gen. 10. fero, qui fuit primus qui voluit resistere. Quid Adæ & Euæ. Quid ædificãtibus Babel, quid Dathã & Abiron, ac aliis filiis Israel, & generaliter, &c. Secũdũ mediũ est iustitia, Esa. 32. Erit opus iusti-

Psal. 84. tiæ pax. Et Psal. Iustitia & pax osculatæ sunt, &c. Ideo faciant iustitiam rectores ciuitatũ de criminibus publicis, si velint pacẽ. Faciant etiam iustitiam singuli de suis criminibus & abominationibus secretis & occultis, si pacem habere velint. Talia enim in bellis punire consueuit Dominus. Habetur historia Iosue 7. donec punitus fuit Acham de Anathemate, inimici vincebant, tamen erat peccatũ occultũ. Et ideo quia multa peccata tã publica quàm secreta regnãt, de quibus pauci curant facere iustitiã per pœnitentiam, &c. Tertium mediũ est terrenorum cõtemptus. Gen. 13. dicitur, quòd facta est dissentio inter pastores Abraham & Loth: cui dixit Abraham, Ne quæso sit iurgium inter me & te, pastores meos & pastores tuos: fratres enim sumus. Ecce vniuersa terra co-

Mat. 5. ram te est, &c. Sic deberent Christiani facere. Vnde Christus consuluit: Si quis te percusserit in vna maxilla, præbe ei & aliã. Et si quis voluerit tecum in iudicio contendere, & tunicam tuã tollere, dimitte ei & pallium. Quartũ medium est deuota oratio. Pax enim (vt dicit Apost. Philip. 4.) est donum Dei exuperans omnem sensum. Ideo si velimus obtinere, debemus deuotè petere. vnde

Psal. 121. Psal. Rogate quæ ad pacem sunt: & Lucæ 11. Petite & accipietis. Sed oportet petere diligenter,

deuotè,

denotè,& perseueranter. Non oportet facere sicut quidam rustici, qui non curant orare pro sere-
nitate temporis,donec audiant tonitrua.Sic nec aliquando Christiani.donec audiát tympanum,
& non aduertunt quòd grando & milites dissipant omnia:ideo diligenter,&c.

Ver. 3. DE MISERICORDIA.

A Misericordia dupliciter accipi potest. Primò,vt est passio appetitus concupiscibilis, & species 2.2.q.30.
tristitiæ,secundum Damasc.lib.2. Et cùm malum sit motiuum siue obiectum tristitiæ:con-
sequens est quòd malú etiam sit obiectú misericordiæ. Et sic misericordia est tristitia de alieno ma- Misericordia quid.
lo siue de alterius miseria. Miseria auté est id quod homo patitur cótra appetitú naturalé, vt sunt Miseria quid.
mala corruptiua:vel cótra appetitú sensitiuú,vt sunt mala cótristatiua:vel cótra voluntatem libe-
ram:& maior adhuc miseria est, si cótra totá voluntatem: vt cum quis semper sectatur bona dele-
ctabilia,& semper ei mala eueniút. Vnde Philos.2.Rhetor.dicit,quòd misericordia est tristitia su-
per appareti malo,corruptiuo,vel cótristatiuo, & idé etiá dicit quòd illa mala sunt miserabiliora,
quorú fortuna est causa.& in eodé dicit, Misericordia est maximè super malis, quæ quis indignus
patitur,& D.Aug.9.de Ciuit.Dei.c.14.dicit,quòd misericordia est alienæ miseriæ in corde nostro
compassio,quia vtique si possimus,subuenire cópellimur. Dicitur enim misericordia ex eò quòd
aliquis habet miserum cor super aliena miseria. Et quia de ratione culpæ est quòd sit voluntaria,
hinc est quòd nó habet rationé miserabilis,sed potius punibilis, nisi pro quáto habet pœnam an-
nexam,quæ est cótra voluntatem peccátis:& secundum hoc compatimur peccátibus,vt D.Greg.
dicit in quadá homelia, Vera iustitia nó habet dedignationem(s.ad peccatores) sed cópassionem.
¶ Ex præmissis sequitur quòd misericordia propriè est ad alterú,sicut iustitia: & non ad seipsum,
nisi secundum quandam similitudinem, secundum quod in homine considerantur diuersæ par-
tes,vt dicitur in 3.Ethic.& Ecclesiast.30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Sed cùm homo pati-
tur aliquid crudele aut durum,nó miseretur propriè sui,sed dolet. Vnde Philos.2.Rhetoric.dicit,
quòd durum & crudele est aliud à miserabili,& expulsiuú miserationis. Verùm cùm dolo & tri-
stitia sint de malo propriè:sequitur quòd ad hoc quòd aliquis misereatur alterius, oportet ꝙ ap-
prehendat malum illius tanquam malú suú:& hoc cótingit dupliciter. Vno modo per vnioné af-
fectus, quod fit per amorem:quia cùm amás reputat amicú tanquá seipsum:malum ipsius repu-
tat tanquá suú.& inde est quòd Philos.inter amicabilia ponit códolere amicis, & Apost. Gaudere 9.Ethic.
cum gaudentibus.& flere cú flentibus. Alio modo contingit fieri apprehésionem mali alterius vt Rom.12.
propriú,secundú vnioné realem: vtputà cùm malú aliquorú propinquú est vt ab eis ad nos trans-
eat.Ideo Philos.in 2.Rhet.dicit,quòd homines miserétur super illos qui sunt eis cóiuncti & simi-
les:quia per hoc fit eis æstimatio quòd ipsi possunt similia pati. Inde est etiá quòd senes & sapien-
tes qui considerát se posse in mala incidere, sunt misericordes,debiles & formidolosi sunt magis
misericordes. Ecótrario illi qui reputát se felices,& ita potétes, quòd nil mali putát se posse pati,
nó ita cómiserentur.Sic ergo defectus est ratio miserendi. Sic accipiendo misericordiá pro passio-
ne,est passio laudabilis,sicut verecundia,quæ retrahit à malo. Et misericordia inducit ad bonum,
s.ad subleuationem miseriæ alterius. Nemesis etiá. quæ est passio opposita misericordiæ ex parte
æstimationis,quá habet de miseria aliena,de qua misericors dolet,inquantú æstimat aliquem in-
dignè pati. Nemeticus auté gaudet, inquantú æstimat aliqué dignè pati. Et tristatur, si indignis
bene accidat. Et vtrunq; laudabile est,& ab eodem more descendés, vt dicit Philos.in 2. Rhetor.
Secundo modo accipitur misericordia ꝓ motu siue actu volútatis, quo alicui displicet malú alte-
rius,ex quo procedit ad illius subleuationé. Et quia iste motus volútatis potest regulari ꝑ rationé,
& per húc motú ratione regulatú passio misericordiæ appetitus cócupiscibilis etiá potest mode-
rari. Vnde D.Aug.in 9.de Ciuit.Dei dicit: Hic motus animi(s.misericordia)seruit rationi, vt con-
seruetur iustitia,siue cùm indigenti tribuitur,siue cùm ignoscitur pœnitéti. Sequitur quòd si fre-
quentetur & continuetur,ex pluribus actibus poterit causari habitus circa naturalia, qui dicitur
misericordia : cùm virtus humana consistat in hoc ꝙ motus animi ratione regulatur. Vnde Aug.
vbi suprà,dicit: Longè melius & humanius & priscorú sensibus accómodatius, Cicero in Cęsaris
laudem locutus,ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior nec gratior misericordia. Sequitur
ergo quòd misericordia est virtus nó theologa, cùm nó habeat Deú pro obiecto:nec intellectua-
lis,cùm sit in appetitu:ergo moralis circa passiones existens:& reducitur ad illá medietaté, quæ
dicitur Nemesis. Has auté medietates Philos.non ponit virtutes, sed passiones laudabiles. Nihil
tamen prohibet quin ab aliquo habitu eliciriuo proueniát,& assumát nomen virtutis,vt patet de
continentia.¶ Sed ex is sequi videtur quòd ponenda erit misericordia in appetitu sensitiuo,ex quo
actus eius regulatur ratione:& ideo iteratus causabit habitum virtutis. Aliqui dicút quòd volun-
tate bene disposita per habitú appetitus sensitiuus non præbet difficultaté,& dant exemplum de
iustitia quæ est in voluntate,& moderatur cupiditaté:& tamen nó ponitur aliqua iustitia in ap-
petitu sensitiuo. Si arguatur quòd misericordia est actus charitatis:ergo nó causat aliú habitum,
cùm habitus & actus sint eiusdem speciei propter identitatem obiecti: Dicendú quòd misericor-
dia non est actus elicitus à charitate,cùm nó habeat idem obiectum , sed consequitur actú chari-
tatis. Hæc ergo est differentia inter misericordiá,gaudiú,& pacé:quia misericordia est virtus. nó
auté gaudiú,aut pax,cùm nihil adiiciant supra communem rationem boni,quod est obiectú cha-
ritatis. Ideo non requirunt alias virtutes quàm charitatem:sed misericordia respicit specialem ra-
tionem boni, scilicet subleuationis miseriæ vel defectus proximi. Et secundum hanc rationem
speciale

specialem boni misericordia attribuitur Deo, quantum ad effectum, quia subleuat miseriã & defectum miserorum: licet nullam habeat passionem. Et quia subleuare defectus inferiorum miserorum, & effundere siue communicare eis bona, pertinet ad Deum, qui est supremus & infinitè bonus: inde est quòd D.Greg. in quadam oratione dicit, quòd Deo est propriũ misereri, quantùm ad nos, magis quàm peccata punire & iustitiam administrare. Ideo Psal. 144. Miserationes eius super omnia opera eius, & ratio est: quia iustitia præsupponit culpam in nobis: & ideo pœna nõ adhibetur per se, sed propter reordinationem culpæ. Misericordia autem respicit bonum absolutè & eius effusionem & subleuationem, in qua maximè apparet eius omnipotentia: quia cùm nullo egeat, & in nullo deficiat, omnium indigẽtias & defectus potest subleuare. vnde Ecclesia in quadam oratione, Deus qui omnipotentiã tuã parcendo & miserãdo maximè manifestas. Et secundũ hoc misericordia dicitur maxima virtutũ: sed in cõparatione ad homines, charitas dicitur potior: quia immediatiùs cõiungit superiori fini. Sed inter virtutes quæ pertinẽt ad proximũ, misericordia est potissima: quia supplere defectũ & miseriã alterius, inquãtum huiusmodi, pertinet ad superiorem & meliorem, & sic intelligitur illud Oseæ 6. Misericordiã volo & nõ sacrificiũ: quia sacrificiis nostris Deus nõ indiget, nisi propter nos & proximos: & vult sibi ea offerri propter nostrã deuotionẽ, & proximorũ vtilitatẽ. Ideo misericordia qua subuenitur defectibus aliorũ, est sacrificium ei magis acceptum, vtpote propinquius vtilitatem proximorum inducens, secundum illud Hebr. vlt. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.

Misericordia est sacrificium Deo acceptũ.

Ver. 4. DE BENEFICENTIA.

2.2.q.31.art.1. Beneficentia est actus exterior amicitiæ, quo aliquis amicitiam & dilectionẽ ostendẽs, bonum facit & communicat amico, & si ordinetur ad bonũ supernaturale, est actus exterior charitatis quæ habet bonũ diuinũ pro obiecto. Beneficẽtia nostra nõ potest esse in ordine ad Deum (iuxta illud Iob 35. Si iustè egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?) sed est erga proximũ. Et sicut charitas se habet ad omnes nõ solum in generali, sed etiã in speciali per exhibitionem: Sic etiam beneficentia: quia cùm homo sit mutabilis, nullus est cui nõ possit occurrere casus, in quo oporteat ei benefacere, etiã in speciali, & sic quamuis actu nõ se extẽdat ad omnes, tamen bene in præparatione animi, si tẽpus adesset. Et quãuis aliqui sint peccatores, nihilominus subueniẽdum A
1.Cor.13. est eis, quãtum ad sustentationem naturæ, sed nõ ad fomentum culpæ: quia charitas nõ agit perperam. Hinc sequitur quòd licitum est excommunicatis necnon Reipublicæ hostibus beneficia subtrahere, inquantũ per hoc arcentur à culpa. Si tamen immineret extrema necessitas, ne natura in eis deficeret, esset benefaciendum, debito tamen modo. puta si fame aut siti morerentur, aut aliquod huiusmodi dispendiũ paterentur: nisi hoc esset secundũ ordinẽ iustitiæ, cõtra quẽ nõ est illis subueniendum. Beneficẽtia differt à iustitia, liberalitate, & misericordia: quia charitas (cuius actus est beneficentia) respicit in bono seu beneficio collato cõmunem rationem boni: iustitia respicit ibi rationem debiti legalis: liberalitas respicit rationẽ debiti moralis: & misericordia rationem subleuationis miseriæ vel defectus. In misericordia seruãdus est ordo charitatis, de quo suprà dictũ est.

Ver. 5. DE ELEEMOSYNA.

2.2.q.32.art 1. Eleemosyna est actus misericordiæ, quo datur aliquid indigenti ex cõpassione propter Deum. B
Et quia misericordia est effectus actua charitatis: ideo eleemosyna dicitur actus charitatis, mediante misericordia eliciente. Et quamuis quis possit dare eleemosynam materialiter absque charitate, iuxta illud, Si distribuero, &c. nõ tamẽ formaliter, hoc est propter Deum prõpte & delectabiliter, in omni casu, ac eo modo quo debet meritoriè. Potest etiam eleemosyna attribui latriæ, & dici sacrificium, pro quanto ordinatur ad placandum Deum, vt dictũ est. Et secundum hũc modũ eleemosyna numeratur inter opera satisfactoria. Dan. 4 Peccata tua eleemosynis redime. Miseratio enim (inquantum defectum patiẽtis subleuat) ordinatur ad satisfactionem: & disponit ad liberalitatẽ, inquantum aufert impedimentum, quod posset esse ex superfluo amore pecuniarum siue diuitiarum, propter quem aliquis efficitur nimis retẽtiuus earum. ¶ Eleemosynarũ duo sunt genera. Quædam enim sunt corporales, per quas subuenitur defectibus corporis siue in vita siue in morte, & sunt septem. s. Pascere esurientem, Potare sitientem, Vestire nudum, Recolligere hospitem, Redimere captiuum, Visitare infirmum & incarceratum, & Sepelire mortuum, quæ continẽtur in hoc versu: Visito, cibo, poto, redimo, tego, colligo, condo. de quibus Mat. 25. Esuriui, &c. de sepultura nulla fit mentio, eò quòd per eam nõ subuenitur mortuo, quãtum ad sensum, iuxta illud Mat. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, & post hoc nõ habent amplius quid faciant. Ideo Christus enumerat solùm illa quæ sunt euidentioris necessitatis. Pertinet tamen ad defunctum, vt de eius corpore agatur, tũ quãtum ad hoc quòd adhuc viuit in memoriis hominũ. cuius honor dehonestatur, si insepultus maneat: tum quantum ad effectũ, quem adhuc viuens habebat de suo corpore, cui piorum affectus debent cõformari post mortẽ: & secundum hoc cõmendantur aliqui de mortuorum sepultura, vt Tobias, & illi qui Dominum sepelierunt: vt patet per D. Aug. Redemptio etiam includitur in collectione hospitum & peregrinorum ¶ Quæ-iã verò eleemosynæ sunt spirituales. per quas subuenitur defectibus spiritualibus proximorum: & sunt septem, scilicet, Docere ignorantem, Cõsulere dubitãti, Cõsolari tristem, Corrigere peccantẽ. Remittere offendenti, Portare onerosos & graues, & pro omnibus orare: quæ etiam continentur in sequenti versu: Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora, comprehendendo doctrinam sub consilio. Eleemosynæ spirituales sunt digniores & nobiliores, quamuis etiam corporales habeant effectum spiritualem

1.Cor.13.

Eleemosynarũ duo genera.

In lib. de Cura pro mor. agen.

tualem. Primò ex parte causæ, inquantum aliquis eleemosynam dat propter dilectionem Dei & proximi, iuxta illud, Perde pecuniam propter fratrẽ, & proderit tibi magis quàm aurum. *Eccl.29.* Secundò ex parte effectus, inquãtum proximus cui per eleemosynam subuenitur, mouetur ad orãdum pro benefactore, secundum illud, Eleemosyna viri gratiam hominis quasi pupillam cõfirmabit. *Eccl.29.* vnde ibi concluditur, Absconde eleemosynam in sinu pauperis, & hæc pro te orabit, & liberabit te ab omni malo. Qui autem dat eleemosynam, non debet intendere dare corporale pro spirituali: sed potest per charitatis affectum fructum spiritualem promereri, & consequenter temporalem, licet non debeat principaliter habere oculum ad fructum temporalem. ¶ Eleemosynam cadere sub præcepto, constat ex illo Ecclesiast.17. Vnicuique mandauit Deus de proximo suo, probatur etiam, quia propter eius omissionem quis damnatur, Matth. 25. Esuriui, & non dedistis, &c. *An & quando eleemosyna sit sub præcepto.* Patet etiam: Quia cùm dilectio proximi sit de præcepto, necesse est omnia illa cadere sub præcepto, sine quibus dilectio proximi non conseruatur. Sed absque eleemosyna aliquando nõ conseruatur: igitur est sub præcepto: cõcurrentibus duobus. s. necessitate, in proximo recipiente, alioquin nõ esset ratio quare eleemosyna ei daretur, & facultate vel abundantia, in dante, iuxta illud 1.Ioan.3. *Ad præceptũ eleemosynæ duo concurrũt.* Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit ab eo viscera sua, quomodo charitas Dei manet in eo? concludit, Filioli non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate, extra hos casus non cadit sub præcepto, sed est de consilio, iuxta illud Dan.4. Consilium meum regi placeat: Peccata tua eleemosynis redime. ¶ Sed notandum est quę necessitas requiratur in recipiẽte, & quæ abundantia in dante, ad hoc quòd cadat sub præcepto. Quo ad primum dicunt communiter doctores, quòd requiritur extrema necessitas. Non enim omnis necessitas obligat ad hoc præceptum: sed illa sola, sine qua is qui necessitatem patitur, sustentari non potest. In illo casu habet locum id quod D. Ambr. dicit. Pasce fame moriẽtem, si non pauisti, occidisti. Quod non est intelligendum solùm quãdo emissurus est spiritum, siue cùm de eius vita desperatur, & comedere nõ potest: sed quando probabiliter apparet quòd ob necessariorum defectum, nisi illi succurratur de necessariis quando ipsi prodesse possunt, incidet in illã necessitatem, à qua postmodum non poterit vel vix releuari: vtputa cum apparet vrgens necessitas, nec apparet in prõptu alius qui velit & possit ei subuenire. Quidam dicunt quòd si is qui necessitatem patitur, alibi habeat bona temporalia, tunc non est præceptum dare eleemosynam: quia potest eidem per mutuum subueniri. Si autem non habeat alibi actu bona temporalia, nõ sufficit ad impletionẽ huius pręcepti mutuare: sed requiritur quòd det. Vnde Christus dixit, Quod superest, date eleemosynam, nõ dicit, mutuate. Et si daretur sub mutuo, illo qui necessitatem patitur acceptante, peccaret mutuans: nec esset mutuũ, cùm iam res illi necessaria iure naturali esset sua. Ideo nõ tenetur ad restitutionem. *An mutuans in extrema necessitate peccet.* ¶ Quo ad secundũ ex parte dãtis requiritur facultas: quia si nihil habeat, non obligatur nisi in præparatione animi: Impossibilium enim nulla est obligatio. Requiritur ergo quòd habeat de superfluo. vnde Dominus dicit, Quod superest, date eleemosynã. Superesse autẽ siue superfluũ aliquid dicitur dupliciter: Primò respectu personæ. Secundò respectu status. Superfluũ personæ est illud quod est vltrà quàm necessarium sit indiuiduo siue personæ, non solùm respectu sui, sed etiam respectu eorũ quorũ cura incumbit ei. *Superfluũ personæ & status quid sit.* Quia quis magis tenetur sibi quàm aliis. vnde commune adagium est, quòd charitas bene ordinata incipit à seipso, & Apost. Si quis suorum & maximè domesticorũ curã nõ habet, infidelis est & infideli deterior. *1.Tim.5.* Superfluum autẽ status est illud quod quis vltrà quàm sit necessarium nõ solùm personæ, & his quorum cura sibi incumbit, sed etiã vltrà quàm sit necessariũ secundũ dignitatẽ siue cõditionẽ personæ suæ. Dignitas enim personæ suæ & filiorũ ac eorũ quorũ curã habet, dicitur status in hac materia. De his igitur quę sunt necessaria ad personã, dare eleemosynã nõ cadit sub pręcepto, neq; de his tenetur quis eleemosynam dare: quia hoc esset sibi & suis vitã subtrahere, nisi fortè casus immineret, vbi subtrahendo sibi, daret alicui magnæ personæ, per quã Ecclesia vel respublica sustẽtaretur. Quia pro talis personæ liberatione laudabiliter seipsum & suos periculo mortis exponeret: cùm bonum commune sit præferendũ bono particulari. De necessariis autẽ status cùm non consistant in puncto siue in indiuisibili, quia adhuc multis abstractis remanet vnde quis possit vitam cõuenienter transigere, de illis dare tenetur. Si verò abstractis illis posset vitam trãsigere, sed non cõuenienter, laudabile esset dare, & statum minuere: non tamen est de præcepto, quia inordinatũ videtur, si aliquis tantum de bonis sibi subtraheret vt aliis largiretur, quòd de residuo nõ posset ipse nec sui vitam transigere cõuenienter. Nullus enim incõuenienter viuere tenetur. Nõ oportet tamẽ q cogitet ad omnes casus qui possunt cõtingere, hoc enim esset cogitare de crastino, q Dominus prohibet. *Mat.6.* Sed debet iudicari superfluum & necessariũ secundum ea quæ probabiliter & vt in pluribus occurrũt: Maximè quãdo occurrit extrema necessitas alicuius personæ priuatæ, vel magna necessitas Reipublicæ. In his enim casibus laudabiliter prætermitteret aliquis id quod ad decẽtiam sui status pertinere videretur, vt maiori necessitati subueniret. ¶ Requiritur præterea quòd id de quo vult facere eleemosynam, sit suum. *Eleemosyna debet fieri de proprio, & nõ de alieno.* Vnde D. Aug. in lib. de Verb. Domini in monte, declarans illud Luc.17. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, dicit: Quidã malè intelligendo, rapiũt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiũtur, & putant se facere quod præceptum est. Intellectus iste corrigẽdus est. Nõ enim eleemosynæ faciẽdæ sunt de alieno: sed de iustis laborib' vnusquisque eleemosynam facere debet: Vnde cùm eleemosyna dicatur sacrificiũ (vt dictum est) congruè facit ad propositum illud Ecclesiast.34. Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi

2.2.q.32.ar.3. ad.3.

qui victimat filium in conspectu patris. Ex quo sequitur primò quòd de his quæ sunt subiecta restitutioni, eleemosynæ non sunt faciendæ, cùm sint aliena: nisi fortè esset talis necessitatis articulus, in quo etiam liceret ipsi rem alienam accipere ad subueniendum necessitatem patienti, dum modo is cuius est res, nõ esset in simili necessitate: in quo casu pensanda esset vtriusque conditio, & aliæ conditiones requisitæ, prudentis iudicio. Secundò sequitur quòd illi qui sunt in potestate alterius constituti, vt sunt serui, famuli, & religiosi, non debẽt facere eleemosynas, nisi de superioris licentia, vel expressè habita, vel probabiliter præsumpta: nisi fortè in articulo extremæ necessitatis, in quo secundum D. Tho. licitum esset religioso furari, vt eleemosynam det. Nec obstat illud Rom.3. Et nõ sicut blasphemamur, & sicut quidã aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorũ dãnatio iusta est, quia in tali casu nõ esset propriè & verè furtum, saltem in foro interiori: cùm non accipiatur res aliena, sed detur extremè indigenti res sua, in casu enim extremæ necessitatis omnia sunt communia. Vnde Matt. 12. habetur quòd Christus excusauit discipulos, eò quòd esurientes cœperant vellere spicas alienas die sabbati, & 1. Reg. 21. Dauid propter necessitatem excusatur à comestione panum propositionis. Ideo extremè indigens licitè accipere potest & aliis porrigere. Dominium enim ciuile siue proprietatis, adueniente dominio naturali, sopitur siue suspenditur: nisi ille qui habet dominium ciuile, esset in extrema necessitate: quia tunc cum ille habeat maius ius, quia habet naturale & ciuile, fieret ei iniuria si auferretur ab eo, ad dandum illi qui habet solum ius naturale. Vbi autem nullus eorum haberet, sed tertius quidã, iam dictum est quòd in extrema necessitate potior est cõditio primi occupantis. Et habet locum illud D. Basilij, Si fatearis ea tibi diuinitus prouenisse. s. temporalia bona: An iniustus est Deus inæqualiter nobis res distribuens? Cur tu abundas, ille verò mendicat, nisi vt tu bonæ dispensationis merita consequaris: ille verò patientiæ brauiis decoretur? Est panis famelici, quem tu tenes: nudi tunica, quã in cõclaui conseruas: discalceati calceus, qui penes te marcessit: indigentis argentum, quod tu possides inhumatum. Cur circa tot iniuriaris quæ dare valeas? In foro tamen exteriori puniuntur accipientes aliena in necessitate, propter dubium necessitatis, quia. s. ignoratur an sint in extrema necessitate, aut non, & etiam propter scãdalum quod posset sequi: quia alij possent fingere se esse in extrema necessitate, qui tamen non essent, & furarentur & raperent aliena, putãtes illa fictione euadere, & sic turbaretur respublica. Vnde in c. si propter necessitatem, extra de furtis imponitur pœnitentia ad terrorem aliorum. Puto tamen quòd vbi plenè cõstaret de extrema necessitate, etiam in foro exteriori nõ esset puniẽdus. Non tamen sequitur quòd liceat mulieri propter necessitatem famis fornicari, sicut furari. Quia adueniente necessitate famis, non manet materia furti, quæ est res aliena: sed bene manet materia fornicationis. s. non suus vir. Non enim propter illam necessitatem aliquis efficitur vir illius mulieris, sicut res aliena indigentis: cum ad illam necessitatem subleuandam fornicatio non sit medium per se ordinatum, sicut res comestibiles, &c.

2.2.q.32.ar.8. ad 2. *Vxorata an possunt dare eleemosynam.*

¶ Si autem vxor habet alias res præter dotem suam, quæ ordinatur ad sustentanda onera matrimonij, vel ex proprio labore & lucro absque subtractione debiti officij in domo acquirit, vel habet aliqua ex successione vel donatione, potest dare pauperibus eleemosynam irrequisito viro, moderatè tamen, ne vir egeat aut depauperetur: de bonis autem viri non debet dare eleemosynas, sine cõsensu viri expresso vel præsumpto, quem præsumere potest, ex quo secũdum Philos. in 8. Ethic. regimen viri & mulieris in domo est secundum dignitatem, nec debet dominari vir in omnibus: & idem in 2. Oecono. vult mulierem in omnibus quæ intus sunt dominari & gubernare familiam. Si ergo mulier nõ solùm respectu actus matrimonij, sed etiam regiminis domestici, assumitur in sociam, secundum dignitatem suam, quo ad ea quæ intus sunt disponẽda: consequens est quod eleemosynas moderatas pauperibus erogare possit: cùm caput mulieris sit vir, vt dicit Apost. 1. Cor. 11. vbi autem nõ committeretur à viro talis dispẽsatio domesticorum vxori, imò expressè & acriter prohiberetur omnis datio eleemosynæ, non debet dare de bonis viri notabiliter, quia aliqua modica posset dare: non enim vir potest omnino rationabiliter prohibere omnimodam eleemosynarum largitionem, maximè vbi apparet necessitas, licet non extrema in petentibus: quia nullum esset dubium in casu extremæ necessitatis: quia tũc posset dare & furari. Sicut de religioso dictum est, idem dicendum de filiisfamiliàs, qui de re modica, de qua possunt præsumere quòd patri placet, possunt dare eleemosynam, aliàs nõ, nisi in casu extremæ necessitatis, vel si alicuius rei à patre esset eis commissa dispensatio. Præceptum de danda eleemosyna reducitur ad præceptum de honoratione parentum. Sic enim Apost. interpretatur 1. Tim. 4. dicens: Pietas ad omnia vtilis est: sub pietate enim comprehendit eleemosynarum largitionem, & pauperum subuentionem.

Ver. 6. DE CORRECTIONE FRATERNA.

2.2. q.33.ar.2. *Correctio fraterna ad quid ordinetur.*

CORrectio fratris est duplex: quædam est realis publica & iudicialis, quæ fit per accusationem A
vel inquisitionem ex officio: & talis pro fine habet bonũ reipublicæ, vt. s. alij arceantur à peccatis, criminibus, & scandalis, quibus respublica turbatur, & aliis datur occasio delinquendi, siue ille qui corrigitur emẽdetur, siue non, & hæc debet fieri secundum quãtitatem delicti, & qualitatem siue conditionem personæ, iuxta illud Deut. 25. Secũdum mensuram delicti erit & plagarum modus. & Apoc. 18. Quantum se glorificauit & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum & luctum: quia hæc correctio respicit peccatum fratris, prout vergit in nocumentum aliorum, qui ex eius peccato læduntur vel scandalizantur, & inquãtum est nocumentum boni communis, eùm iustitia & bonum commune per peccatũ hominis perturbentur: consequẽs est quòd per pœnam

delinquentis

delinquentis ordinetur & stabiliatur atque pacificetur. Ideo peccãt mortaliter superiores, tã temporales quã ecclesiastici, si omittũt tales correctiones & punitiones: quia per hoc datur ansa criminibus, & incẽtiuum delinquendi. Hoc tamen intelligendum est quando correctio reipublicæ necessaria, quia aliquando contingit punitionem propter aliqua accidentia siue incidentia non expedire immediatè fieri: vt quando maius bonum impediretur, aut respublica turbaretur, vt sæpe accidit temporibus nostris in Italia, tunc enim esset differenda aut indulgẽda pœna. Vnde Dauid pepercit Absaloni, qui interfecit fratrem suum Amon, 2. Reg. 14. distulit punitionem Ioab. 3. 3. Reg. 2. Quare prudentia magna vtendũ est, nec facilè damnandi sunt qui nõ statim omnia corrigunt. Isboset enim quia minus cautè increpauit Abner, quòd ingressus esset ad concubinam patris sui, perdidit regnum, 2. Reg. 3. Nec facilè etiam excusandi sunt omittentes. Vnde Dauid reprehenditur quòd nunquam increpauit Amon primogenitum suum de stupro sororis. Et Heli, qui non correxit acriter Ophni & Phinees, 1. Reg. 2. ¶ Alia est correctio quæ fit per verba & secretè, & respicit peccatum fratris, inquantum est nociuum ei qui peccat, & pro fine habet emendam fratris, & ad eam principaliter ordinatur: procedit enim ex charitate, sicut iudicialis ex zelo iustitiæ: & est actus charitatis, sicut correctio iudicialis est actus iustitiæ. Correctio fraterna est de necessitate salutis cadẽs sub præcepto. Si enim de necessitate salutis est eruere aliquem à morte corporali per eleemosynam corporalem, iuxta illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare non cesses: à fortiori sub præcepto & de necessitate salutis est eruere à morte spirituali, quæ est peccatum mortale, Ezech. 18. Anima quę peccauerit, ipsa morietur: cùm anima sit plusquam esca, & corpus plusquam vestimentum. Vnde D. Aug. dicit: Si neglexeris corrigere, factus es deterior eo qui peccauit. Et idẽ in regula, Si frater tuus vulnus habet in corpore, quod vult occultari dum timet secari: nónne crudeliter à te sileretur, & misericorditer indicaretur? quanto potius debes manifestare, ne deterius crescat in corde? Nec obstat quod dicitur Ecclesiast. 7. Considera opera Dei, quòd nemo possit corrigere quem ille despexerit. Quia in omnibus agendis operatio hominis non est efficax, nisi adsit diuinum auxilium: & tamẽ debet homo facere quod in se est: maximè quandiu habet probabilitatem quòd emendabitur. Vnde D. Aug. dicit, Nescientes quis pertineat ad prædestinatorum numerum, & quis non pertineat: sic debemus affici charitatis affectu vt omnes velimus saluos fieri. Ideo omnibus debemus officium fraternæ correctionis impendere, sub spe tamen diuini auxilij, cùm ignoremus an sint à Deo despecti. Nec obstat pariter quòd correctio fraterna aliquando meritoriè omittitur. Quia hoc præceptum est affirmatiuum, & non obligat pro semper, sed pro tempore & loco. Vnde D. Aug. dicit: Si propterea obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcit, quia opportunum tempus inquiritur, vel eisdem metuit ne deteriores efficiantur, vel ne ad bonam & piam vitam erudiendos impediant alios infirmos, non videtur esse cupiditatis officium, sed consilium charitatis. Vbi autem quia præsumeret probabiliter quòd posset aliquem retrahere à peccato mortali vel veniali, quod est proxima dispositio ad mortale: & tamen propter inordinatum amorem vel cupiditatem prætermittit correctioné, peccat mortaliter. Si verò timor & cupiditas tardiorem faciũt hominem ad corrigendum delicta fratris, non tamen ita quòd si constaret quòd posset fratrem à peccato retrahere, propter timorem, vel cupiditatem, vel præsumptionis maculam dimitteret, quibus in animo charitatem præponit fraternam, est peccatum veniale, & hoc modo sancti viri omittunt corrigere delinquẽtes, vt ibidem D. Aug. dicit. Ex præmissis sequitur primò quòd quis nõ tenetur sub pœna peccati mortalis aut venialis corrigere fratrem de peccato veniali aut de aliis defectibus, quæ non sunt peccata: quia peccatum veniale non est extrema necessitas spiritualis: nec per peccatum veniale perditur frater, quem alius corrigendo lucratur, vt habetur Mat. 18. & cùm Christus præcepit correctionem, præcepit de peccato absolutè: peccatum autem absolutè & simpliciter stat pro mortali, quod auertit à fine, & non de veniali, quod solùm est circa media, & ideo dicitur peccatũ secundum quid, quare non tenetur corrigere, nisi sit proxima dispositio ad mortale, quia tunc teneretur. Si enim teneor fratrem præcipitatum subleuare, à fortiori ne præcipitetur propter periculum: aliàs, vt dicitur Eccl. 3. Qui amat periculum, peribit in illo. Secũdò sequitur quòd vbi non est probabilitas de emenda fratris peccantis, sed potius quòd fiet deterior: tunc quis non tenetur corrigere, cùm finis correctionis fraternæ sit emenda: & ea quæ sunt ordinata ad aliquem finem, sicut correctio fraterna ad emendam, debent regulari secundum finem: sic quòd vbi nõ speratur, finis frustra adhiberetur. Et sic nõ tenetur quis grassatores & publicas meretrices aliósque induratos peccatores corrigere, iuxta illud Prouerb. 9. Noli corrigere derisorem, ne oderit te. debẽt tamen corrigi à prælatis, correctione iudiciali & punitiua, propter bonum commune, vt alij retrahãtur à criminibus. Tertiò sequitur quòd cùm est probabilitas quòd absque correctione alterius peccator corrigetur, puta quia est timidus & scrupulosus: tunc non tenetur aliquis eum corrigere, ne nimis cõfundatur & ægrè ferat & ad odium prouocetur. Vbi autem esset probabilitas quòd non corrigeretur absque correctione, & ab initio correctionis ægrè ferret & incideret in odium, postmodum tamen dimisso odio emendaretur: tunc quis tenetur corrigere, nec esset causa illius odij & peccati, nisi per accidens: quia non intendit odium sed correctioné, & ex malitia illius procedit illud odium. Si autem probabile esset quòd persisteret in illo odio, tunc illa correctio omittenda esset.

Superiores negligentes in correctionibus.

Correctio fraterna quando de necessitate salutis.

In lib. de Ver. De.

In lib. de Nat. & Gra.

Correctio de venialibus non est necessaria.

Præceptum de correctione quando ligat.

Ver. 7. DE MODO ET PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

CHristus, Mat.18. triplicem processum in fraterna correctione ordinauit seruandum: Primus A
est secretus. Secundus partim secretus, partim publicus: Tertius est publicus. Quo ad primũ processum dicit: Si peccauerit in te frater tuus: vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. In hoc autem primo processu exprimuntur quinq; notanda. Primò quis debet corrigi: Secundò quis debet corrigere: Tertiò de quo. Quartò quãdo. Quintò modus corrigendi. ¶ Quo ad primum dicitur, quod frater debet corrigi. Quid autẽ fratris nomine intelligatur, Christus sufficienter declarauit, Mat.23. Vnus est pater vester. Omnes autem vos fratres estis. Intelligit fratrem natura & specie, quia ab eodem patre cœlesti, & Mat.5. Si offers munus tuũ ante altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, vade, &c. Per fratrem intelligit læsum, siue sit Christianus, siue Iudæus. Et sic quicunq; est frater ordine, professione siue cognatione, siue fide, aut natura, corripi mandatur: nec mirum quia si omnibus etiam infidelibus tenemur facere eleemosynam corporalem, quando sunt in extrema necessitate: à fortiori spiritualem, quæ est correctio peccatorum, præcipuè eorum quæ sunt cõtra legem naturæ. Quia potest eis clarè ostendi quòd malè faciant: non autem de peccatis contra legem euangelicam, quam non susceperunt. Vnde 1.Cor.5. dicitur: Quid enim mihi est de his qui foris sunt iudicare? Ex quo quidam inferunt, quòd circa infideles non est obseruandus tertius processus: cùm de eis Ecclesia non habeat iudicare. Aliquibus tamen videtur quòd debet denuntiari superiori eorum, sed hoc excedit limites fraternæ correctionis, & transit in accusationem. Ex præmissis infertur quòd si prælatus peccauerit, non debet corrigi à subdito, correctione punitiua, sed à suo superiori, si habeat. Vnde Exod.9. dicitur: Bestia quæ tetigerit montem, lapidabitur. Et 2. Reg. 6. Oza percussus est à Domino, quia tetigit arcam. Mons & arca significant prælatum: igitur, &c. Vnde D.Aug. in regula, Honore coram vobis prælatus sit vobis, timore coram Deo substratus sit pedibus vestris. Potest tamen corrigi correctione fraterna, quæ est actus charitatis: & ideo extenditur ad omnes ad quos charitas se extendit. Sed charitas se extẽdit ad prælatũ, cùm sit frater, inquantũ peccator est, inferior & egens. Et ideo ei tanquã in necessitate existenti, subueniendum est, & danda ei eleemosyna spiritualis, quæ est correctio fraterna, aliter tamen quàm aliis: quia cum honore & reuerentia absque obiurgatione, sed dulciter & reuerenter & facta protestatione. Vnde D.Aug. in regula: Nõ solùm vestri, sed etiã ipsius miseremini, qui inter vos quãto in loco superiori, tanto in periculo maiori versatur, & D.Paul. Colo. vlt. scribit de subditis, vt prælatum suum admoneãt, cùm ait: Dicite Archippo, Vide ministeriũ quod accepisti à Domino, vt illud impleas, & vbi peccatum prælati esset publicũ, & immineret periculum fidei, etiam publicè essent prælati à subditis arguendi. Vnde D.Paul. qui erat subditus Petro, propter imminens periculum fidei, circa fidẽ Petrũ publicè arguit, Gal.2. vbi D.Aug. dicit: Petrus exemplũ maioribus præbuit, vt sicubi fortè tramitem relinquerent, non dedignentur etiam à posterioribus corrigi. ¶ Quo ad secundum, videlicet quis debet corrigere: Ex contextu euãgelij habetur quòd Christus dixerit verba Petro, qui futurus erat pastor, & sic præcipuè pertinet ad pastores & prælatos, qui habent curam subditorum, & de animabus eorum reddituri sunt rationẽ. Quia tamen Petrus nondum erat prælatus, sed frater, ideo ad omnes pertinet fratres delinquẽtes corrigere: & inquãtum in eis magis viget iudiciũ rationis, quodã modo cẽsentur superiores: quæ superioritas & correctio per peccatũ in corrigente impeditur propter tria. Primò quia ex præcedenti peccato indignus redditur vt corrigat alium, & præcipuè si maius peccatũ commisit, nõ est dignus vt corrigat de minori. Vnde super illud Mat.7. Quid vides festucam, &c. D. Hiero. dicit: De his loquitur, qui cùm in mortali crimine detineãtur obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt. Secundò redditur indebita correctio, propter scãdalum quod sequitur ex correctione, si peccatum corripientis sit manifestũ: quia cẽsetur corrigere ad ostentationẽ. Vnde super illud Mat.7. Quomodo dicis fratri tuo, &c. D. Chrysost. exponit, in quo proposito, puta ex charitate, vt salues proximum tuum. Non quia teipsum antè saluare vis, ergo nõ alios saluare, sed per bonã doctrinã malos actus celare, & sciẽtię laudes ab hominibus quærere. Tertiò impeditur propter superbiã corripiẽtis, inquãtum. s. aliquis propria peccata paruipendẽs, seipsum præfert in corde suo, peccata eius austera seueritate diiudicãs, ac si ipse esset iustus. Vnde D.Aug. Accusare vitia officiũ est bonorũ virorum & beneuolorum: quòd cùm alij faciunt, alienas partes agũt. Et Isid. Nõ debet vitia aliorũ corrigere, qui vitiis est subiectus, & Rom. 2. dicitur: In quo aliũ iudicas, teipsum cõdemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Et ideo qui in peccato sunt, corrigendo teneant cõsilium D. Aug. vbi suprà. Cogitemus cùm aliquem reprehendere nos necessitas cogit, vtrũ tale sit vitium quod nunquam habuimus: & tunc cogitemus nos homines esse, & habere potuisse, vel tale quod aliquãdo habuimus: & tangat memoriam communis fragilitas, vt illam correctionem nõ odium sed misericordia præcedat. Si autem nos inuenerimus in eodẽ vitio esse, non obiurgemus sed cõgemiscamus, & nõ illum ad pœnitendum, sed ad æqualiter cõdonandum inuitemus. Ex his ergo patet quòd si peccator cum humilitate corripiat delinquentem, nõ peccat, nec sibi nouam cõdemnationem acquirit: licet per hoc vel in cõsciẽtia fratris vel saltem sua, pro peccato præterito cõdemnabilem se ostendat. ¶ Quo ad tertium. s. de quo debet corrigi, satis dictum est versic. præced. quod de mortali vel de veniali, cum est proxima dispositio ad mortale. ¶ Quo ad quartum. s. quando, dicendum quòd cùm illud peccatum est notum. Vnde dixit textus, Si peccauerit in te. Quæ verba exponuntur à D.Augustino, hoc est te sciẽte cognitione

certa

Quis dicatur frater corrigendus.

An processus correctionis sit circa infideles obseruandus.

Quis fraternaliter corrigere teneatur.

In lib. de ser. do in mon. & in lib. de sum. bono.

certa & euidenti.s.per aliquem sensum exteriorem in personã delinquentis. Quòd si per auditum sciat, ab alio, vel per rumorem, vel per signa dubia, quis non tenetur corrigere, nec inquirere de vita, seu explorare conuersationem fratris. Vnde D. Aug. ait: Admonet nos Dominus non negligere inuicem peccata nostra, non quærẽdo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas, aliàs efficeremur exploratores vitæ aliorum, contra illud quod dicitur Prouer. 24. Ne quæras impietatem in domo iusti: & non vastes requiem eius. Ex quo patet quòd non oportet religiosos exire claustrũ ad corrigendum delinquẽtes. Et si dicatur quòd ex quo fraterna correctio est debita & de præcepto, sicut qui debet pecuniã, nõ sufficit quòd soluat creditori occurrenti, sed debet eũ quærere, vt debitum reddat: Ita etiã in correctione debita dicendum, quòd illud quod debetur alicui certę & determinatæ personæ, siue sit bonũ corporale siue spirituale, oportet quòd ei impendamus, nõ expectãtes quòd nobis occurrat, sed debitã solicitudinẽ habẽtes, vt eum inquiramus. vnde sicut ille qui debet pecuniã creditori, debet eum requirere cùm tempus fuerit, vt ei debitum reddat: ita qui habet curam spiritualem alterius, debet eum quærere ad hoc quòd eum de peccato corrigat. Sed quo ad illa beneficia quæ non debentur personæ, sed cõmuniter omnibus proximis, siue sint corporalia, siue spiritualia, sufficit nobis quòd impẽdamus eis qui nobis occurrũt, hoc autẽ pro quadam sorte habẽdum est, vt D. Aug. dicit. Alij exponũt hæc verba, si peccauerit in te, hoc est coram te solo: tũc enim debes secretè corrigere, quia si coram aliis arguis, nõ es corrector, sed proditor. Si autem multis aliis audiẽtibus & præsentibus peccauerit, & scãdalizauerit, nõ teneris secretè, sed potes coram aliis corrigere, 1. Tim. 5. Peccantem coram omnibus argue, vt cęteri timorem habeãt. Sic D. Ioan. Bapt. Herodem publicè redarguit dicens, nõ licet tibi habere vxorem fratris tui. Hac ratione dicũt quidam, quòd quilibet audiẽs & intelligens aliquem prædicantem aliquam propositionem hæreticam, potest eũ publicè reprehendere. Quod credo limitandum in casu in quo non sequitur scãdalum: quia si ex tali correctione & reprehensione sequeretur tumultus magis nocẽs quàm correctio prodesset, differenda esset correctio. D. autem Hiero. exponit: Si peccauerit in te, hoc est cõtra te directè: quia si peccatum esset directè cõtra Deum vel communitatem, puta si hæreticus priuatim homines à fide auertat, vel si aliquis occultè tractet quo modo ciuitas tradatur hostibus, vel incendatur: non est nostri arbitrij (inquit) hoc est non tenemur neq; debemus seruare hunc primum processum, imò tenemur denuntiare: quia ille qui sic peccat, non solùm peccat in te, sed etiam in alios. Et nisi denuntietur, imminet magnum periculum, nisi fortè aliquis firmiter existimaret, quòd statim post secretam monitionẽ frater corrigeretur, & huiusmodi periculũ cessaret. Si verò esset dubium, debet denuntiari illi qui potest huiusmodi mala prohibere. ¶ Circa peccata verò occulta quæ sunt solùm in malũ peccãtis vel alicuius priuatæ personæ, tunc ad hoc tendẽdum est, vt fratri peccãti subueniatur, & sicut medicus corporalis sanitatem ægroto confert absq; alicuius mẽbri abscisione si potest: si verò non potest, abscindit mẽbrum minus necessariũ, vt vita potius cõseruetur: Ita etiã ille qui studet emendationi fratris, debet si potest, sic emendare fratrem quãtum ad cõscientiam, vt fama eius (si fieri potest) seruetur, propter duo. Primò quia fama vtilis est ipsi peccanti, non solùm in temporalibus, in quibus diffamatus multa patitur detrimenta, amissa fama, sed etiã quãtum ad spiritualia: Quia præ timore infamiæ multi à peccato retrahuntur: & quando infamatos se cõspiciũt, irrefrenatè peccãt. Vnde D. Hieron. dicit: Corrigendus est seorsum frater, ne si semel pudorem aut verecundiam amiserit, permaneat in peccato. Secundò debet conseruari fama fratris peccantis, tum quia vno infamato, alij infamãtur, secundum illud D. Aug. ad plebem Hyponen. Cùm de aliquibus qui sanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur: tum etiam quia ex peccato vnius publicato, alij prouocantur ad peccatum, & infamati sæpe impelluntur & violentantur ad continuationem, maximè mulieres. Sed quia conscientia præferenda est famæ, voluit Dominus vt saltem cum dispendio famæ fratris conscientia per publicam denuntiationem à peccato liberetur. Vnde patet quòd in occultis peccatis, quæ non sunt contra Deum & bonum reipublicę, de necessitate pręcepti est, quòd secreta monitio pręcedat publicam denuntiationem. ¶ Quo ad quintum. s. de modo corrigendi, Christus dixit: Vade & corripe: dixit, Vade, & nõ scribe, propter duo: Primò propter periculum infamiæ, ex perditione vel apertura, seu communicatione literarũ. Secundò, quia vt D. Hieron. ait: Habet enim nescio quid latentis energiæ viua vox, & in auribus discipulorũ trãsfusa fortiùs sonat. Energia est vis & effectus. Et correctio verbo facta, est maioris virtutis & efficaciæ, & D. Ambr. super illud Psal. Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur, dicit: Plerisque iusti aspectus admonitionis correctio perfectioribus lætitia est. Ideo Christus dixit, Vade: sicut olim dixerat, Ezech. 2. Fili hominis vade ad domum Israel. Sed ad quem locum debemus ire? Respondendum est quòd ad cõuenientem & propicium, & tempore congruo, & non hora insobria vel importuna, quando est in cholera aut lecto, aut aliis arduis occupatur. Secundo dicit, Corripe. D. Chrys. exponit dicens, dulciter, quia nõ dicit, Accusa, increpa, obiurga: sed, corripe. s. mansuetè. Vnde Psal. Superuenit mansuetudo, & corripiemur, diuersimodè tamen procedendum est, vt dictum est ex D. Aug. & Prouer. 18. dicitur: Iustus prior est accusator sui. Si adducatur correctio Ioseph, quam non præcesit fraterna correctio, dicẽdum quòd verisimile est præcesisse, licet non sit scriptum: vel quia habebat probabilitatem quòd nõ emendarentur, sed fierent deteriores, cùm odirent eum. ¶ Notandum etiam quòd proclamationes quę in capitulis religiosorum fiunt, omissa secreta correctione, non contrariantur huic pręcepto, quia

In lib. de verbo dom. — *In lib. de doct. christ.* — *Mat. 6.* — *In correctione hæreticorum non est seruandus processus euangelicus.* — *In Epist. ad Pam. c. 2.* — *Modus fraternæ correctionis.* — *Gen. 37.*

ſunt de leuibns defectibus,qui non detogant famæ. Vnde ſunt quædam commemorationes oblitarum culparum potius,quàm accuſationes vel denuntiationes. Si tamen eſſent tales, de qnibus frater infamaretnr,fieret contra pręceptum Domini,qui per hnnc modum peccatum ſecterū fratris publicari prohibuit:vt de his quæ merentnr grauiorem cnlpam.

Ver. 8. DE SECVNDO PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

Qui adhibendi ſunt in teſtes fraternæ correctionis.

SEcundus proceſſus fraternę correctionis eſt partim ſecretus,partim manifeſtus:ait enim,Si te A
non audierit,adhibe tecum vnum aut duos,vt in ore duorum vel trium ſtet omne verbnm: vt verecundia & exhortatione illorum emendetur. Sed qui adhibendi ſunt? D. Aug.ait:Adhibe eum qui prodeſſe vult,& noo obeſſe,quia cum finis huius correctionis ſit emeoda fratris cnm conſeruatione famæ:ſi adhiberentur maleuoli, eſſet periculum infamiæ. Si autem corrigens non inuenerit, eſt excuſatus:nou tamen debet denuntiare donec inuenerit. Si qnæratur qoando debet adducere poſt correctiouem, ſi recidiuanetit: Dicendum quòd in actu, ſi deprehendi poſsit. Quia ſi extra actum adhiberentur,& reprehenderet,non poſſent teſtificari de facto, quod tamen eſt reqniſitum,vt ex textu a pparet. Præterea ſi extra factum reprehenderetur,poſſet dicere corrigentem eſſe calumniatorem & detractorem,& accipere adductos in teſtes,& cōuenire corrigentem in iudicio,& agere per l.diffamari. Si dicatur quòd adhibendo duos teſtes,diffamat eum, & eſt detractor: dicendum qnòd nō eſt detractor formaliter:quia nō eſt cū intentione denigrandi famam, vt

2.ſ.§ 3.ver.8. dictum eſt ſuprà. Præterea fit authoritate ſuperioris.ſ. Dei, qui eſt dominus famæ & vitæ eorum.

Ver. 9. DE TERTIO PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

TErtius proceſſus fraternæ correctionis eſt publicus. Vnde ſequitur in textu, Quòd ſi eos non B
audierit,dic Eccleſiæ. Si autē Eccleſiam nō audierit,ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. D. Chryſ.dicit: Nil tale præcepit Dominus obſeruandum his qui extra Eccleſiam ſunt,quale pręcepit hîc de fratribus corripiendis,ſed de exterioribus: Si quis te percuſſerit in vnam maxillam: prębe ei & alteram. Per Eccleſiam intelligit hîc prælatum Eccleſiæ. Sed quid faciet prælatus? Theologi diſcrepant in bac re à canoniſtis,qui in c.nouit,extra de iudiciis,hanc materiam tractant. Sed canoniſtarum opinione prætermiſſa,ſequor eos qui dicnnt quòd prælatus ad talem denuntiationem otabit primò pro eo,ſecundò vocabit illum & teſtes abſque notario & aliis ſolēnitatibus iudiciariis:& coram eis reprehendet & obiurgabit eum, deinde hortabitur illum, & præcipiet ſub ſententia excommunicationis vt pœniteat,& amplius nō reuertatur. Et ſi Eccleſiam (hoc eſt prælatum) andierit,& ſe emendauerit,ceſſant partes pręlati: quia iam peruentum eſt ad finem,nec poterit prælatus propter huiuſmodi denuntiatiooem eum punire. Si autem Eccleſiam noo audierit: tunc fiet tranſitus à correctione fraterna ad correctionem iuſtitiæ, & prælatus procedet contra eum inſtante procuratore fiſcali,qui faciet fieri informationes,& audiri teſtes.

Per Eccleſiam intelligitur prælatus.

Quæ ſunt partes prælati in denūciatione euangelica.

Ver. 10 DE MONITIONIBVS GENERALIBVS.

CIrca generales monitiones prælatorum,quas facere poſſunt contra occultos peccatores & te- C
ſtes qui ſciunt veritatem,ne detur anſa criminibus,& vt innocētes indēnes reddantur,prout concludunt Bart.& Bal.in l.ciuile.C. de furt.propter diuerſitatem opin. & multitudinem particularium circunſtantiarum magna eſt difficultas, maximè in foro conſcientiæ, quæ maximè eſt attendenda. Ideo cautè circa huiuſmodi agendū eſt,maximè prędicatoribus,cōſultoribus,& confeſſoribus. Ad huiuſmodi euidentiam quæ mihi tutiora videntur collegi,& noſtris inſtitutionibus inferenda duxi. ¶ Supponendum eſt in primis quòd peccatum corrigēdum, eſt triplex: quoddam eſt ſimpliciter & abſolutè occultum,quod.ſ.probari non poteſt: quoddam verò ſimpliciter publicum & manifeſtum, quod.ſ.celari non poteſt: aliud verò partim publicum & manifeſtum,& partim occultum.ſ.quod probari & celari poteſt: quia pauci teſtes ſunt. Secundò ſupponendum eſt ex c.qualiter & quando, in ſecundo,de accuſat.quòd prælatus & iudex eccleſiaſticus in criminibus corrigendis triplici via procedere poteſt.ſ.per denuntiationem euāgelicam,vel inquiſitionem aut accuſationem,vel partis requiſitiooem. Denuntiatio regulariter prærequirit ſecretam monitionem,inqniſitio clamorem ſeu infamiam, accuſatio inſcriptionem. ¶ Quaotū ad primum modum procedendi, qui communiter ſeruatur in viſitationibus archiepiſcopi circa diœceſaoos, & prouincialium religionum circa priores,& conuētus religioſorum,prælati præcipiūt primò communiter,deinde ſpecialiter in particulari,vt quicunq; ſcit aliqua corrigenda, ſub pœna excommunicationis denuntiet. Et finis prælati in boc modo procedendi eſt vel eſſe debet corrigere pnblica iudicialiter,& ſecreta ſiue occulta charitatiuè ſiue fraternaliter, ſecūdnm præceptū Domini & modum procedendi datnm, Mat.18.& cùm ſententia excommunicationis non feratnr niſi pro peccato mortali, vt in c.nemo epiſcoporum.11.q.3. & Deus non iudicet bis in idipſum, ſequūtur duo,primū quòd religioſi in vim illius præcepti monitoris non tenentur peccata venialia aut alios leues defectus citra pœnam grauioris culpæ (quæ nou infligitur niſi pro peccato mortali) denuntiare, quanuis hoc poſsint etiam prætermiſſa ſecreta monitione, vt dictum eſt. Secundum,quòd etiam non tenentur neque debent peccata mortalia manifeſta, quæ fuerunt punita, nec occulta emēdata dennnciare,neque etiam peccata mortalia occulta,quæ ſolùm ſunt in præiudicium peccantis vel alicuius priuatæ perſonæ,niſi ſeruato proceſſu & ordine fraternę correctionis. Vnde di-

2.2.q.33.art.7 ad.5. cit D. Tho. quòd prælato non eſt obediendum contra pręceptum Dei,ſecnndum illud Act.5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et ideo quando prælatus præcipit vt ſibi dicatur acre-uelet ut quod quis ſciuerit corrigendum,intelligendum eſt illud præceptum ſanè.ſ.ſaluo ordine

Peccatum occultum.
Peccatum publicum.
Iudex triplici via procedere poteſt.

fraternæ

fraternæ correctionis, siue præceptum fiat communiter ad omnes, siue ad aliquem specialiter: & si prælatus expressè præciperet contra hunc ordinem, ipse præcipiendo peccaret, & ei obediens, quasi contra præceptum Domini agens. Ideo non esset ei obediendũ, quia prælatus non est iudex iudiciorum occultorum, sed solus Deus. Vnde non habet potestatem præcipiendi super occultis: quia sicut dicunt iuristæ, Peccata latentia non habent vindictã in hoc seculo sed Dei iudicio reseruantur, nisi inquantum per aliqua iudicia manifestantur, puta per aliquã infamiam, vel suspiciones, aut querelam læsi. Tenentur tamen subditi in vim prædicti monitorij denunciare crimina mortalia publica, quæ non fuerunt punita, & crimina occulta quæ sunt contra bonum reipublicæ Ecclesiasticæ vel temporalis, etiam prætermissa secreta monitione & processu euangelico, qui nõ obligat in illis criminibus, vt dictum est ex D. Hieron. Et ideo tenentur denunciare hæreticos secretos, proditores, incendiarios, absque præcepto: à fortiori adueniente monitione. ¶ Secundus modus procedendi est per inquisitionem: & est quando iudex & prælatus ecclesiasticus propter clamorem seu infamiam, quæ absque periculo tolerari nõ potest, debet procedere ad inquisitionem: quia interest reipublicæ (cuius curam prælatus habet) ne crimina remaneãt impunita. Vnde habet descendere iuxta c. qualiter & quãdo, in 2. de accus. & Gen. 18. Dominus ait: Descendam & videbo an clamorẽ qui ad me venit, opere cõpleuerint, & Luc. 16. Quia villicus erat diffamatus apud dominum suum quasi dissipasset bona illius, descendit, &c. Et hic modus procedendi ordinatur ex sua natura ad correctionem iudiciariam, quæ non intendit principaliter emendã fratris, sed bonũ publicũ, vt alij terreãtur, & ne incidãt in talia aut alia peccata, & vt pax reipublicæ turbata & lacerata reparetur, quod fit per inflictionẽ pœnarũ. Et in tali modo siue via procedendi debet prælatus inquirere primò de fama publica. Et si testes ignorãtur, debet publicare monitorium sub sententia excõmunicationis, quòd scientes veritatẽ habeãt propalare & manifestare & nõ denũtiare. Quia in iudiciario modo procedẽdi nullus debet denũtiare quæ nõ potest probare. Ideo præcepit vt habeant propalare seu reuelare quæ sciũt: & tũc qui sciũt veritatem illius criminis, debẽt propalare, etiã si nõ sit nisi vnus. Quia ille cum fama publica sufficit ad cõdemnationem. Nec tenetur ille præmittere monitionem secretã, ex quo peccatũ nõ est iam omnino occultum, sed probari per plures potest. Deinde debet prælatus audire diffamatũ vel reũ, si sit aliquis propalatus: & ipse etiã tenetur dicere veritatẽ, ex quo iudex iustè eum interrogat. Quid hoc audio de te? & cõtra illũ procedere seruato ordine iuris. ¶ Tertius modus procedendi est per accusationem, & est quando prælatus & iudex ecclesiasticus procedit ad requisitionẽ partis: & hoc dupliciter: Primò, quando pars aliqua aut procurator fiscalis habet testes, & accusat aliquẽ: tũc iudex præhabita inscriptione partis, per quã reddit se accusatorem, qui debet testes contra accusatum producere: tunc iudex potest procedere seruato ordine iuris: & si inueniat eum culpabilem, debet cõdemnare: si verò innocentem, relaxare, & accusatorem condemnare ad pœnam talionis, vel aliter secũdum requisitionem partis, & secundum quod fuerit iuris & rationis. Secundò cũ pars aliqua nõ accusat, quia fortè ignorat reum & testes, sed cõqueritur se esse læsam, vel per furtũ, aut detractionẽ, aut percussionem: tũc iudex qui debet intẽdere indemnitati subditorũ innocẽter læsorum, & ne detur ansa criminibus, ad petitionem eius debet dare literas monitorias, sub sentẽtia excõmunicationis contra lædentem vt satisfaciat, & cõtra testes vt dicant & propalent lædentẽ, & hic modus procedendi ordinatur ad iudicialem reparationẽ. vnde non exigit necessariò secretam monitionẽ, & ideo si factum sit tale quod probari possit, quia factum fuit in loco publico, vbi plures erant qui ignorantur, nõ est dubiũ quin illi qui sciũt, teneãtur propalare. Si autem vnus tantum scit, quia factũ fuit in loco secreto, dicunt quidam quòd si sciens habeat probabilitatem quòd lædens per secretã monitionem satisfaciet, debet eũ secretè monere, cum intimatione tamen, quòd nisi satisfecerit propalabit: & si non satisfaciat, debet propalare. Nec obstat quod communiter obijci solet, Vox vnius vox nullius: & si habeat probabilitatem quòd reus monitus negabit & peierabit, nil proderit impetranti, & nocebit spiritualiter reo, quia peierabit: ideo præcauendum est malum spirituale ipsius: Dicendum quòd quis nõ tenetur præcauere malum alterius, cùm prouenit ex malitia ipsius, & maximè stante præcepto: sicut pulchra mulier non tenetur prætermittere præceptum de audienda missa, licet probabiliter iudicet quòd aliqui propter eius aspectum cadent in cõcupiscentiam: quia hoc prouenit ex eorum culpa. Sic nec qui scit veritatem, stante præcepto, debet celare, licet præsumat reum peieraturum: quia hoc ex eius malitia prouenit: quia tenetur dicere veritatem & non peierare, per regulam generalem quæ habet quòd quandocunque iudex iustè exigit iuramentum, siue præcipit dicere veritatem, exactus siue interrogatus tenetur dicere veritatem si sciat. ¶ Dominus tamen Petrus de Palude & Durãdus in quarto, dist. 19. q. 4. vidẽtur dicere quòd quando nocumentum priuatæ personæ est ita paruum, quòd melius sit illum ita parũ lædi quàm alium ita diffamari, non debet reuelare: quia si tunc non corrigitur, posteà corrigetur. Opinio tamen præcedens est tutior. Reus autem licet non teneatur se prodere, tenetur tamen infra terminum satisfacere, vel obtinere dilationem, aliàs incidit in excommunicationem si proferatur.

Modus procedendi per inquisitionem.

Modus procedendi per accusationem.

Modus procedendi in occultis criminibus.

Ver. 11. DE HIS QVI IN MONITIONIBVS NON COMPREHENDVNTVR.

A MVlti sunt qui non comprehenduntur in monitionibus generalibus, nec tenentur reuelare. ¶ Regula generalis est. quòd illi qui nõ possunt cõpelli ad testimoniũ ferendum, nõ cõprehenduntur in monitionibus generalibus, cùm monitiones ordinentur ad testimonium ferẽdum. ¶ Ex qua sequitur primò, quòd confessor & interpres confitentis non tenentur neque debent

aliquo modo reuelare, vt habetur in c.omnis vtriusq; sexus, de poeni.& remis.imò potest iurare se nihil scire: quia intelligi debet vt homo vel in foro hominum: quæ enim scit in foro Dei, vt eius vicarius scit, vel etiam ad dicendum. Et eadem ratione illi qui casu aliquo, aut etiam insidiosè, vel à presbytero audierunt peccata cõfessa, cùm sigillum confessionis sit de iure naturæ & diuino, vt infra dicetur. Et si tales producantur in testes, & exigatur iuramentum, debet intelligi de veritate, de qua tenentur deponere. Secundò infertur quòd si monitorium sit contra patrem vel filiũ, filij vel parentes non tenentur reuelare: quia non tenentur deponere, vt in l.parentes.C.de test.& in §. inter parentes.4.q.3.quod intelligendum est de omnibus ascendentibus & descẽdentibus, tam in ciuilibus quàm in criminalibus, quia pro vna persona computantur: & cùm nullus teneatur se prodere, vel parare arma contra se, sequitur quòd illi qui pro vna persona cõputantur, nõ tenẽtur contra se inuicem deponere, quod intelligendum est nisi in crimine hæresis, vbi non habetur probabilitas de emenda, & timetur periculũ de ruina multorum. Tunc enim habet locum illud Luc. 14. Si quis venit ad me, & nõ odit patrem suum & matrem suam, & vxores, & filios & fratres, adhuc & animam suam, non potest meus esse discipulus Consilium etiã patris, vt sunt procuratores & aduocati ac sollicitatores, quibus quodam modo coactè & quasi cõfessoribus veritas reuelatur, ac etiã medici nõ cõprehenduntur, nisi (vt dictum est) in his quę vergerent in detrimentum notabile reipublicæ temporalis vel ecclesiasticæ. Excipiũtur etiã qui sigillo secreti aliquid susceperunt: quia cùm sigillũ secreti sit de iure naturę, quod per ius positiuum & humanũ solui nõ potest, à fortiori si aliquis iurauit tenere aliquid secretũ, nisi (vt dictum est) vergat in detrimẽtum reipublicæ.

§. 3. DE VITIIS CHARITATI OPPOSITIS.

CHaritati & effectibus eius opponuntur decẽ vitia: Charitati quidem odium: Gaudio opponuntur duo.s.acedia & inuidia: Paci opponũtur sex.s.discordia, contentio, schisma, bellum, rixa, & seditio. Beneficentiæ autem opponitur scandalum: de quibus per ordinem dicendum est. B

Ver. 1. DE ODIO.

2.2.q.34. 5.t.§.10.ver.5. ODium accipitur dupliciter: vno modo vt est passio appetitus cõcupiscibilis, de qua suprà dictum est, quòd est displicentia eius quod est discõueniens siue repugnãs aut nociuũ: in quo cõsistit ratio mali, sicut in cõuenienti ratio boni. Et quemadmodũ appetitus attrahit ad se id quod est ei cõueniens & bonum: sic repellit discõueniens & malum. Illa displicentia siue repulsa mali sensibilis, dicitur odium. Alio modo accipitur odium vt opponitur charitati, & sic importat de suo principali significato actum refugitiuum volũtatis, & auersiuum à Deo vel proximo, apprehensis sub ratione mali siue disconueniẽtis: quæ quidem auersio dicitur nolitio & odium. Ex cõsequenti verò importat volitionem alicuius repugnãtis & discõueniẽtis ei quem odit, per quod vult quòd repellatur & elongetur à se: vt qui non vult Sortem esse in sua societate, vult ei mortem & alia ei repugnantia: & sic dicitur ipsum odire. Et quãuis Deus clarè & per essentiã visus nõ possit apprehendi sub ratione mali, cùm sit summum bonum, & per cõsequens nõ possit odiri: nec secũdum effectum qui naturaliter ab hominibus amatur, inquãtum.s.dat eis esse, viuere, & intelligere: tamen bene potest apprehendi sub ratione mali, secũdum effectus qui repugnãt inordinatæ voluntati: sicut cohibitio peccatorum per legem diuinam, & inflictio pœnarum: & secundũ hoc potest apprehendi sub ratione disconueniẽtis, & per cõsequens odiri. Nec obstat quòd de potẽtia absoluta potest communicare suam clarã visionem Iudæ per horam duntaxat, nõ tamẽ propterea posset odiri pro illo tempore: quia licet Iudas videret suam damnationẽ futurã, tamen videret ordinem diuinæ prouidentiæ, qui impediret illam apprehensionem sub ratione discõuenientis. C

Deus potest apprehẽdi sub ratione mali.

¶ Et cùm ratio culpæ & peccati propriè consistat in auersione voluntaria, consequẽs est quòd odiũ Dei sit maximum peccatorum, quia odium Dei importat auersionem secũdum se: alia autem peccata participatiuè, inquantum.s.in aliis peccatis aliquis appetit inordinatam delectationem, quę habet annexam auersionem. Et licet infidelitas sit valde graue peccatum, nõ tamẽ habet rationem culpæ, nisi inquãtum est voluntaria; & quòd sit voluntaria ex eo prouenit, quòd aliquis odit veritatem, quæ ei proponitur, & ideo odium est peius infidelitate, sicut causa est potior effectu.

Odium Dei.

Odiũ proximi. Odium autẽ proximi quo proximus oditur secũdum id quod habet à Deo, hoc est secundum naturam vel gratiam, inquantum appetit ei aliquod malũ naturæ vel gratiæ contrariũ, vel non facit ei bonũ quod facere tenetur, est peccatũ mortale ex genere suo: dupliciter tamẽ est veniale: Primò, propter subreptionem: Secundò, quando malum quod appetit, vel bonum quod omittit, est exiguũ. Si autem aliquis deliberatè vult proximo notabile damnũ, in naturã vel gratiam immediatè vel vltimatè relatũ, semper est peccatũ mortale, dicitur in naturã vel gratiã, quia si odiũ terminaretur ad culpam aut defectũ boni, pertineret ad fratris amorem, iuxta illud D.Aug.in regula, cum dilectione

Psal.118. hominũ, & odio vitiorũ, & Psal. Iniquos odio habui, legem antẽ tuã dilexi, dicitur vltimatè, quia si aliquis velit alteri malum pœnæ vt cognoscat culpã suã & emẽdetur, vel zelo iustitiæ, nõ peccat. Odium differt ab ira, quæ etiam appetit malum; quia odium appetit malum absolutè: ira autem in quadã mensura.s.in ratione iusti & punitionis. Vnde ira cessat ad mortuos, nec est ad res insensibiles, vt dicit Philos.in 2.Rheto.cessat etiam ad grauiter læsos, inquãtum eorum malum excedit

31. Moral. mensuram iustæ retributionis. Odium nõ dicitur capitale vitium, cum procedat ex inuidia: vt D. Greg. dicit: Quia quemadmodum ex delectatione causatur amor sui, sic est tristitia, quæ est de ratione inuidiæ, causatur odium. Odij effectus seu signa sunt prohibita, sicut subtrahere proximo debita beneficia, aut obsequia, siue colloquia quæ debita sunt. Aliqua enim debentur conciuibus,

aliqua

aliqua consanguineis, aliqua omni Christiano. Et propterea nisi casus accidat in quo quis debeat huic in particulari, non tenetur, neque peccat non exhibẽdo. Sufficit enim vt in omnibus officiis non excipiatur inimicus: quod fieret, si in orationibus communibus omnibus Christianis exciperetur. Si in nuptiis inuitarentur omnes consanguinei, inimico dempto. Si in omnibus conciuibus aliqua vellet distribui, inimico dempto. Sed de his amplius, cũ de dilectione inimicorũ agetur. c.12 §.1 ver 6

Ver. 2. DE ACEDIA.

D ACedia accipitur dupliciter: vno modo vt est species tristitiæ: & sic est passio appetitus concupiscibilis, & sic non est peccatum: quia talis passio secundum se est indifferens ad bonum, & ad malum, secundum quod bene vel malè regulatur per rationem. Tristitia enim de malo corporali regulata per rationem, est bona, vt in actu pœnitentiæ. Tristitia verò inordinata est mala. Alio modo sumitur vt pertinet ad voluntatem, & consequitur actũ eius: & hoc modo accipitur dupliciter: vno modo communiter, prout est tristitia de bono spirituali in communi, quodcunque sit illud. Et quia bonum cuiuslibet virtutis est speciale bonum: ideo contingit tristari de bono cuiuslibet virtutis, quod pertinet ad acediam communiter dictam: (quæ secũdum Damasc.) est quædam tristitia aggrauans, quæ s. ita deprimit animum hominis, vt nihil ei agere libeat. Ideo acedia importat tædium operandi & à quibusdam dicitur torpor mentis, bona inchoare negligentis, & refugientis bonum spirituale, inquantum est laboriosum aut molestum corpori, aut delectationis eius impeditiuum. Hæc autem tristitia prouenit ex contemptu spiritualis boni, qui accidit ex defectu cognitionis aut cõsiderationis bonorũ spiritualium, quæ quãto magis cognoscũtur & considerantur, tanto nobis magis placent, & cessat acedia: & sic non est speciale peccatum, sed commune, quia contrariatur omnibus virtutibus: ad quamlibet enim virtutem pertinet gaudere de proprio spirituali bono, quod consistit in proprio actu, & acedia tristatur de illo, vt de ieiunio, oratione, festorum obseruatione, laude diuina, castitate, restitutione, & sic de aliis. ¶ Alio modo acedia accipitur specialiter, prout est speciale vitium opposit ũ charitati, quæ gaudet de spirituali ac speciali bono s. diuino: vt cum quis tristatur de his quæ ei imminent ex necessitate facienda propter Deum: tũc est speciale peccatũ, & si inchoatio huius tristitiæ stet in sola sensualitate, & non perueniat vsq; ad cõsensum rationis, est peccatũ veniale propter subreptionẽ & imperfectionem actus, quæ est propter repugnãtiam carnis ad spiritum: vel si illa bona de quibus tristatur, nõ imminent ex necessitate seu præcepto facienda, etiã est veniale. Si verò peruenit vsq; ad cõsensum rationis, & ratio cõsentit in fugam eorum quæ faciẽda sunt propter Deum ex necessitate præcepti, in horrorem & detestationem boni diuini, caro omnino cõtra spiritum præualẽte, vt cùm dolet & tristatur se bene fecisse, aut non omisisse huiusmodi bona ad quæ tenebatur: & cum proponit in futurũ omittere: tunc est peccatum mortale, & contrariatur præcepto de sanctificatione Sabbati, in quo (secundum quod est præceptum morale) præcipitur quies mentis in Deo, cui cõtrariatur tristitia mẽtis de bono diuino. Acediã cõstat esse vitium capitale, authoritate D. Greg. Probari etiã potest ratione: quia vitiũ capitale dicitur illud, ex quo alia vitia oriuntur secũdum rationem causæ finalis, vel etiam mouentis. Sed acedia est huiusmodi: igitur. Minor patet: quia sicut homines multa operãtur vel omittũt propter delectationẽ, vel promoti vel impulsi ab ea: sic etiã multa operantur & omittũt propter tristitiã, vt ipsam euitẽt, ac etiã eius põdere in aliqua inordinata prorumpunt.

2.2.q.35. *Acedia multiplex accepta.* 2.2.q.35.ar.2. *Acedia quid.* 31. *Moral.*

Ver. 3. DE FILIABVS ACEDIAE.

E FIliæ acediæ (secundum Greg. vbi suprà) sunt sex. Prima dicitur malitia, quæ nil aliud est quàm cõtemptus diuinorũ bonorum, qui semper est mortalis, si sit deliberatus. Secũda est rãcor, qui nõ accipitur hîc pro odio, sed pro displicentia hominum inducentium ad spiritualia: & est peccatum veniale, nisi superueniat odium, vel illa spiritualia sint de præcepo. Tertia est pusillanimitas quæ consistit in subtrahendo se à bonis quæ fieri potuissent, timore deficiendi, vt à ieiuniis: & est veniale, nisi illa ieiunia & bona omissa essent de præcepto. Quarta est desperatio: quæ est peccatum mortale: vt dictũ est suprà c. præced. §.1. Quinta est torpor circa præcepta, & dicitur negligentia agendorum, quæ est multiplex: & est peccatũ mortale: cum omittitur aliquid quod est sub præcepto. Sexta, euagatio mentis, quæ communiter est peccatum veniale, nisi quando quis euagatur sciẽter in his in quibus tenetur aduertere. Isid. autem ponit amaritudinem, quæ reducitur ad rancorem: & ociositatem, & somnolentiam, quæ reducuntur ad negligẽtiam, importunitatem, mentis inquietudinem, corporis instabilitatem in verbo, & curiositatem, quæ reducuntur ad euagationem mentis circa illicita, quæ sunt peccata mortalia, quando proueniunt ex affectu mortali: possunt tamen esse venialia, secundum materiam & imperfectionem actus. 2.2.q.35.ar.4

Ver. 4. DE INVIDIA.

A INuidia secundum Damasc. est species tristitiæ, qua quis tristatur de alieno bono, quod apprehenditur tanquam malum proprium, inquãtum aliquis excedit in bonis, & inquãtum est diminutiuum propriæ gloriæ siue excellẽtiæ, vel etiam gaudium de malo aliorum, quod apprehẽditur vt bonum proprium. ¶ De illis enim homines inuident, in quibus est gloria, & quibus homines amãt honorari & in opinione esse, vt dicit Philos. & sic inuidia est semper mala, & peccatum, vt ibidem dicit Philos. quia dolet de eo de quo gaudendum est. s. de bono proximi: & est tantum ad eos quibus homo vult se æquare vel præferre in gloria. Et inde est quòd amatores & cupidi honoris, sunt magis inuidi. Similiter etiam pusillanimes, quia omnia reputant magna: & quidquid boni alicui accidat, putãt in magno se superatos esse: vnde Iob 5. dicitur paruulũ occidit inuidia,

2.2.q.36. 2. *Rheto.* *Cupidi honoris pusillanimes.*

&

& D.Greg.6.Moral.dicit,quòd inuidere nõ possumus, nisi eis quos meliores in aliquo putamus. Et quia memoria præteritorum bonorũ, inquãtum fuerũt amissa causat tristitiam: hinc est quòd Philos.dicit 2.Rhetor.quòd senes inuident iunioribus, & illi qui multum expenderũt ad aliquid cõsequendum, inuident his qui paruis expensis illud sunt cõsecuti, dolẽt enim de amissione suorum bonorum & de hoc quòd alij consecuti sunt bona. Tristari autem de alicuius bonis, inquantum sibi imminet periculum alicuius nocumenti, sicut cùm aliquis tristatur de exaltatione inimici ne eum lædat, non est inuidia neque peccatum, sed potius effectus timoris. Vnde D.Greg. Euenire plerũque solet, vt non amissa charitate etiam inimici nos ruina lætificet, & rursum eius gloria sine inuidiæ culpa contristet: cùm & eo ruente quosdã bene erigi credimus, & illo proficiente plerosque iniustè opprimi formidamus. Vnde Prouer.29. Cùm impij sumpserint principatũ, gemet populus. Tristari etiam de bono alterius, inquantum ille cui accidit bonum, est eo indignus, talis tristitia non potest oriri ex bonis honestis, ex quibus aliquis iustus efficitur: sed (sicut Philos. dicit) de diuitiis, & talibus quæ possunt prouenire bonis & malis: & talis tristitia, secundũ ipsum vocatur Nemesis, & pertinet ad mores. Sed hoc ideo dicit, quia considerabat temporalia bona secundum se, prout possunt magna videri non respicientibus æterna, sed secũdum determinationẽ fidei, bona tẽporalia quæ indignis proueniunt, iusta Dei ordinatione disponũtur, vel ad eorũ correctionem: & huiusmodi bona nihil sunt in cõparatione ad futura: ideo huiusmodi tristitia prohibetur in scriptura sacra secũdũ illud Psal. Noli æmulari in malignãtibus, neq; zelaueris facientes iniquitatem, & alibi dicit: Pene effusi sunt gressus mei. Gaudere autem de malo alterius propter bonum eius, vt corrigatur, vel propter iustitiã, non pertinet ad inuidiã. Tristari pariter de bono alterius, non inquantum ille habet, sed inquantum quis caret, nõ pertinet ad inuidiam, sed ad zelum, vt Philos. dicit in 2.Rhetor, & si iste zelus sit circa bona honesta, est laudabilis, secundum illud 1.Cor.14. Aemulamini spiritualia. Si autẽ de bonis temporalibus, potest esse peccatũ, & sine peccato. Inuidia ex suo genere est peccatum mortale, quia contrariatur charitati, inquantum homo qui habet ex charitate diligere proximum, simul gaudere de bono illius, inuidus tristatur. Potest tamen esse veniale propter imperfectionem actus vel obiecti. Inuidia secundũ D. Greg.31. Moral. est vitiũ capitale ratione iã dicta de acedia: & habet quinq; filias: s. odiũ, susurrationẽ, detractionẽ, exultationẽ in aduersis proximi, & afflictionẽ in prosperis, de quibus suo loco dictũ est.

Tristari de bonis alienis & gaudere de malis.
2.Mora.
2.Rhetor.
Psal 36.
Inuidia quale peccatum sit.
Inuidia habet 5.filias.

Ver. 5. DE DISCORDIA PACI OPPOSITA.

Discordia opponitur concordiæ & paci: & sicut cõcordia importat cõgregationem siue vnitatem cordium, hoc est voluntatum: ita etiam discordia disgregationem & separationẽ volũtatum. Vnde qui diuersa credũt vel opinantur, nõ dicũtur discordare, sed qui diuersa volunt. Charitas enim est vnio nõ opinionum, sed volũtatum: Et differt à rixa, quia rixa consistit in exteriori opere, & est filia iræ quæ mouet animum ad nocendum proximo: sed discordia consistit in distinctione volũtatum, inquãtum voluntas vnius persistit in vno, & voluntas alterius persistit in opposito. Quòd autem volũtas alicuius in proprio sistat, hoc prouenit ex eo quòd aliquis ea quæ sua sunt, præfert his quæ sunt aliorum: quod cùm inordinatè fit, pertinet ad superbiã & inanem gloriam. Et ideo discordia, per quam vnusquisq; sequitur quod suũ est, & recedit ab eo quod est alterius, ponitur filia inanis gloriæ. Discordia intãtum dicitur peccatũ, inquãtum cõtrariatur charitati, & tollit cõcordiã debitã: quia cõcordia indebita & in malo potest laudabiliter tolli p discordiam: prout fecit D. Paul. inter Pharisæos & Sadducæos, & dominus de se dicit, Mat.10. Nõ veni pacem mittere in terram, sed gladiũ. Dupliciter autẽ discordia tollit concordiã debitã: vno modo per se, alio modo per accidẽs. Per se quidẽ in actibus humanis dicitur esse id quod est secundum intẽtionem & propositum. Vnde per se discordat aliquis à proximo, quãdo sciẽter & ex proposito siue intẽtione dissentit à bono diuino, in quo debet & tenetur consentire, vt habitare pacificè sine tumultu & scãdalo: & tũc est peccatũ mortale ex suo genere, quia cõtrariatur charitati. Vnde Gal.5. dissensiones (hoc est discordię) ponũtur inter opera carnis, de quib⁹ subditur: Qui talia agũt, regnũ Dei nõ cõsequẽtur. Præterea Prouer.6. dicitur: Sex sunt quæ odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius: eum. s. qui seminat inter fratres discordias. Potest tamen esse peccatũ veniale, propter imperfectionem actus & subreptionem, vt si nõ plenè liberè, vel si tollat cõcordiam in minimis. Minima autem in proposito sunt quæ nõ sunt necessaria ad salutẽ: vt si discordat aliquis à voluntate dicendi veritatem purè officiosam, hoc est cuius mendacium est peccatum veniale. Si autem aliquis nolit concordare proximo in his quæ sunt supererogationis, puta ad intrãdum religionem, nõ pertinet ad vitiũ discordiæ, cùm nõ teneatur cõsentire. Per accidẽs autem in humanis actibus consideretur ex hoc quòd est præter intentionẽ. Vnde si intentio aliquorum sit ad aliquod bonum quod pertinet ad honorem Dei & vtilitatẽ proximi, sed vnus ęstimat hoc esse bonũ, alius autẽ habet contrariam opinionem, discordia tunc est cõtra bonum diuinum vel proximi per accidens: & talis non est peccatum, nec repugnat charitati, quæ est vnio voluntatum & non opinionum: nisi huiusmodi discordia esset cũ errore circa ea quæ sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur, vt apud hæreticos. ¶ Ex his infertur primò, quòd discordia siue dissentio (de qua Act. 15. quæ facta est inter Paulum & Barnaban, ita vt discederent ab inuicem) non fuit peccatum. Vterque enim intendebat bonum, sed vni videbatur hoc esse bonum, alteri aliud, quod ad defectum humanum pertinebat: nec erat inter eos controuersia de his quæ sunt fidei aut de necessitate salutis: quamuis hoc ipsum quod discederent, fuit ex diuina prouidentia

2.2.q.37. Discordia quid.
Discordia & rixa differunt.
Discordia quale peccatum sit.
Act.23.
Per se & per accidens.
B

prouidentia ordinatum, propter vtilitatem inde sequentem. Secundò infertur quòd discordia quandoque est ex peccato vnius tantum: puta cùm vnus vult bonum cui alius sciẽter resistit. Vnde 1.Cor.7. Quòd si infidelis discedit, discedat. Quandoque autem est cum peccato vtriusq;, putà cùm vterq; dissentit à bono alterius, & vterq; diligit bonum propriũ. Et quamuis voluntas vnius hominis secũdum se cõsiderata nõ sit regula alterius, tamẽ bene ex cõsequẽti, inquãtum voluntas proximi inhæret volũtati Dei: & ideo discordare à tali voluntate, est discordare à volũtate diuina.

Ver. 6. DE CONTENTIONE.

A CONtentio largo modo importat quandam pugnam siue cõtrarietatem vocalẽ & locutionis, sicut discordia cõtrarietatem volũtatum. Propriè tamen cõtẽtio importat impugnationem verbalem veritatis cum clamore inordinato. Et sic definit eam D.Ambr. dicẽs: Contentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Impugnatio autem falsitatis non dicitur propriè contentio nec est mala aut peccatum, sed laudabilis, nisi quando fit modo indebito, & cum clamore inordinato, & tunc communiter est peccatum veniale: nisi tanta inordinatio fiat in contendendo, quòd ex hoc generetur scandalum: quia tunc esset mortale. Vnde cùm Apost. dixisset 2.ad Tim.2. Noli contendere verbis: subdit: Ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audientium. Et quia contendere cum prælato clamorosè aut despectiuè seu derisoriè, vergit in irreuerentiam, & est contra subiectionem debitam prælato: Ideo constitutiones prædicatorum acriter puniunt huiusmodi contentiones, etiã si aliquando non sint peccata, saltem mortalia. Cùm autem triplex sit veritas. s. doctrinæ, iustitiæ, & vitæ, sequitur quòd triplex potest esse contentio. Contentio siue impugnatio veritatis agnitæ, siue sit fidei, siue alterius doctrinæ, siue iustitiæ, siue vitæ virtuosæ, in his maximè quæ sunt necessaria ad salutem, siue quantum ad animam, siue quantum ad corpus, siue quãtum ad res aut famam: si veritas est talis quòd eius mẽdacium est perniciosum, est peccatum mortale, si fiat ex intẽtione impugnãdi veritatẽ illã. Nã si ex alia intẽtione, puta propter exercitium aut disputationẽ, vt fit in scholis, nõ est cõtẽtio nisi materialiter, quæ potest esse & sæpe est laudabilis, quãdo est moderata. Quia si sit immoderata, est peccatũ veniale, nisi fortè scãdalũ haberet annexũ: quia tũc esset mortale, vt si prorumperet in iniuriã aut derisionẽ, ex quibus sequuntur contẽptus, odia, & detractiones, & alia mala: Vnde Gal.5. contẽtio numeratur inter opera carnis, quæ qui agũt, regnũ Dei non cõsequentur. Si verò veritas non sit talis vt eius oppositũ mẽdacium sit perniciosum, contẽtio contra illam est peccatũ veniale, nisi propter scãdalum annexum.

2.2.q.38.

Contentio quid.

Contẽtio quale peccatum.

Ver. 7. DE SCHISMATE.

B SChisma secũdum Isid. scissuram & diuisionem animorum importat. Et quia multiplex est diuisio, ideo schisma in sacris literis accipitur primò pro quacunque diuisione siue opinionum siue voluntatum: & sic accipitur Ioh.9. vbi dicitur quòd erat schisma, hoc est diuersę opiniones inter Iudęos de Christo: quia aliqui opinabãtur eũ esse à Deo missum, alij verò oppositũ. Secundò accipitur pro quacũque illicita diuisione siue discordia aut dissensione: Et sic accipitur 1.Cor.1. Idipsum dicatis omnes, & nõ sint in vobis schismata, quod exponẽs D.Tho. dicit, Vnũ dicatis omnes, hoc est omnes eandem fidem confiteamini, & eandem sententiam proferatis, de his quæ sunt communiter agẽda, iuxta illud Rom.15. Vt vnanimes vno ore honorificetis Deum, & non sint in vobis schismata, quia vnitas ecclesiastica diuidi non debet. In cuius signum, Ioh.19. de tunica inconsutili milites dixerunt: Non scindamus eam. Sunt autem propriè accipiẽda schismata, quando vel propter diuersam fidei confessionem, vel propter diuersas sentẽtias de agẽdis: homines vnius collegij, Ecclesiæ, vel cõmunitatis, in diuersas partes separãtur, secũdũ illud Esa.22. Scissuras Dauid videtis, vbi glo. interlinearis dicit, schismata. s. Ecclesiæ. Propriissimè tamen loquẽdo dicit diuisionem seu discessionẽ ab vnitate vniuersalis Ecclesiæ, per inobedientiã & rebellionem. Vnitas autem Ecclesiæ in duobus attẽditur. s. in connexione mẽbrorum adinuicem siue cõmunicatione: & iterum in ordine omnium mẽbrorum Ecclesiæ ad vnum caput, secundũ illud Colo.2. Inflatus sensu carnis suæ, non tenẽs caput, ex quo totum corpus per nexus & cõiũctiones subministratum & constructũ, crescit in augmẽtum Dei. hoc autem caput est ipse Christus, cuius vicẽ gerit in Ecclesia summus põtifex. Et ideo schismatici dicũtur quicũque membris Ecclesiæ subditis communicare recusãt: & quicũq; subesse renuũt summo põtifici, sicut in t. schismate Chore, Dathã & Abirõ cũ cõplicibus suis renuerũt subesse Moysi duci populi Dei Israel, vt dicitur Nu.16. & 3 Reg.12. qđ decem tribus contempto rege suo, sibi statuerũt alium regẽ, s. Hieroboam. Et quemadmodum hęresis opponitur fidei, sic schisma vnitati charitatis Ecclesiæ. & ideo sicut fides & charitas sunt diuersæ virtutes: sic etiam hæresis & schisma sunt diuersa vitia, & sicut quicunque caret fide, caret charitate, sed non econtra: sic quicunque est hętericus, est schismaticus, sed non econuerso. Et hoc est quod dicit D.Hiero. ad Gal. Inter schisma & hæresim hoc interesse arbitror: quia hæresis peruersum dogma habet, schisma ab ecclesia separat. Et sicut amissio charitatis est via ad amittendã fidẽ, secundũ illud 1.ad Tim.1. A quibus quidam aberrãtes. s. à charitate, cõuersi sunt in vaniloquium, ita etiã schisma ad hæresim. Vnde 1.Cor.11. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo. Nã oportet hæreses esse. Vnde D.Hiero. vbi suprà, subdit: quòd schisma à principio in parte potest intelligi diuersum ab hęresi. Cæterùm nullũ schisma est, nisi sibi aliquã hęresim cõiũgat, vt rectè ab Ecclesia recessum videatur esse: & est peccatũ mortale. Et quia schismatici in duobus peccãt, ideo dupliciter puniũtur. Primò peccãt, quia separãt se à cõmunione mẽbrorum Ecclesiæ: & quantum ad hoc conueniens eorum pœna est, quòd excommunicẽtur & ab Ecclesia separentur,

2.2.q.39. in lib. Etym.

Schismatici propriè qui dicantur.

Schisma & hæresis quomodo differunt.

Schismaticorum pœna.

tur,sicut Dathan & Abiron à multitudine filiorum Israel.Secundò peccaut,quia recusant subiici capiti Ecclesiæ, & ob hoc meritò ab omni dignitate & potestate ecclesiastica & iurisdictionali daponuntur & priuantur,vt habetur in c.vnico,de hære.lib.6.Et vltra hoc dicit D.Tho.quia coerceri recusant per spiritualem potestatem Ecclesiæ, iustum est vt temporali potestate coerceantur, non solùm ipsi, sed etiã eis adhærentes,fautores,& receptores,iuxta illud Num.16.Recedite à tabernaculis hominũ impiorũ,qui.s.schisma fecerint,& nolite tãgere ea quæ ad illos pertinent,ne fortè inuoluamini peccatis eorum.De schismaticis diffusè tractat D.Cardin.de Turre cremata 4.lib.summæ de Ecclesia,part.1.ca. 9. vbi recitat viginti schismata quæ fuerunt in Ecclesia,deinde quomodo schismata debeant tolli, & quid faciendum est populo Christiano tempore schismatis,quando nullus habetur pro indubitato papa,quæ ne prolixior fiam,omitto.

Ver. 8. DE BELLO.

2.2.q.40. BEllum propriè est hostilis defensio,per quam arma mouentur ad tuendum vel defendendum A
Bellum differt à pugna & rixa. rem publicam,aut aggrediendum & vindicandum de iniuriis & nocumẽtis eidem illatis. Et differt à pugna & rixa: quia pugna potest esse sine armis:& rixa est inter priuatas personas cũ armis vel sine armis. Bellum de se non esse illicitum,constat ex veteri testamento, in quo Dominus multoties filios Israel bellare præcepit. Et quamuis bella antiqui testamenti figurarent bella spiritualia,in quibus Christiani præliari debent:(vt dicitur Ephes.6. Induite vos armaturam Dei,vt possitis stare aduersus insidias diaboli:quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnẽ & sanguinem,sed aduersus principes & potestates,aduersus mundi rectores tenebrarũ harum,aduersus spiritualia nequitiæ in cælestibus:) Non tamen sequitur quòd bella in lege euãgelica sint illicita. D.enim Ioan.Bapt.(à quo nouum testamẽtum inchoatur,iuxta illud Matth.11. Omnes prophetæ & lex vsq; ad Ioannem)militibus ad se veniẽtibus & quærẽtibus quid faciẽdum erat eis, bella nõ prohibuit,sed à quibus in bello abstinendum erat docuit,Luc.3.Neminem(inquiens)concutiatis, neq; calũniam faciatis:contenti estote stipendiis vestris.D.Aug. in sermone de puero Cẽturionis, hunc locũ tractans ait:Si Christiana disciplina omnino bella culparet: hoc potius consilium salutis pœnitentibus in euãgelio daretur,vt arma abiicerent,séque omnino à militia abstraherent, quod cõsultum non est,sed tantummodo dictum,Neminem cõcutiatis,&c. Estote cõtenti stipendiis vestris:quibus proprium stipendium sufficere præcepit,arma non prohibuit.Et Rom.13.Non sine caussa gladium portat,Dei enim minister est,vindex in irã ei qui malũ agit.Sequitur,Ideo & tributa præstatis,ministri enim Dei sunt,in hoc ipsum seruientes.Si igitur gladio materiali licitũ est vindicare iniurias & mala illata priuatis personis: à fortiori reipublicæ & principibus. Vnde
Psal.81. Psal. Eripite pauperem,& egenum de manu peccatoris liberate. Nec obstat quod dicit Christus, Mat.26.Omnes qui acceperint gladium,gladio peribũt:intelligitur enim authoritate priuata, vt
2.li.con. Ma. D.Aug.dicit,Nõ obstat pariter illud quod dicitur Mat.5.Ego autem dico vobis nõ resistere malo,
In lib.de ser. do.in mont. & Rom.12.Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ.Quia D.Aug.dicit,illa esse semper seruanda in præparatione animi,vt.s.semper homo paratus sit non resistere,vel se nõ defendere si opus fuerit:sed quandoq; est aliter agendum propter commune bonum,vel etiam illorũ cum
In epist.ad Marcellum. quibus pugnatur.Vnde D.Aug.Agenda sunt multa etiam cum inimicis benignè. Nam cùm licentia iniquitatis eripitur,vtiliter vincitur:quando nil est infœlicius infœlicitate peccãtium, qua gehennalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Nec etiam illi
Mat.10. qui iusta bella volũt,paci cõtrariantur,nisi diabolicæ,quàm Christus nõ venit mittere in terram. Vnde D.Aug.ad Bonifaciũ,non quæritur pax vt bellum exerceatur:sed bellum quæritur, vt pax exerceatur. Esto ergo bellãdo pacificus,vt eos quos expugnas,ad pacis vtilitatẽ vincẽdo perducas. Nec exercitia hominũ ordinata & spectãtia ad res bellicas sunt prohibita, sed inordinata & periculosa quæ fiũt in torneamẽtis:ex quib' occisiones & deprædationes proueniunt.Apud antiquos autem exercitationes ad bella sine huiusmodi periculis erãt. Et ideo vocabãtur meditationes armo-
Quinque ad bellum iustum requisita. rũ,vel bella sine sanguine,vt habet D.Hiero.in quadã epist. ¶ Ad hoc autẽ quòd bellũ sit iustum, quinq; requirũtur.Primò authoritas suprema in principe indicẽte, sine cuius mandato bellũ gerendũ est:non enim pertinet ad priuatã personã bellũ mouere,aut alios ad id congregare:quia potest ius suũ prosequi iudicio superioris:qui si negligẽs fuerit,potest indici à principe petentis:& per principẽ intellige habentem cõmunitatem perfectam,hoc est papam,imperatorem & regẽ,& dominum liberũ habentẽ,hoc est qui superiorem nõ habet,siue non recognoscit in terris.Secundò, requiritur causa iusta,vt.s.illi qui impugnantur, per aliquam culpã impugnationem mereantur.
Lib.83.q. Vnde D.Aug.ait,Iustè bella solent diffiniri, quæ vlciscuntur iniurias.Si gens vel ciuitas plectenda est,quæ vel vindicare neglexerit quod à suis improbè factũ est, vel reddere quod per iniuriam
In lib.de de verbis Do. ablatum est.Tertiò requiritur quòd intentio bellantiũ sit recta.Vnde D.Aug.ait:Apud vos cultores Dei etiam illa bella pacata sunt,quæ non cupiditate aut crudelitate,sed pacis studio geruntur, vt mali coerceantur,& boni subleuẽtur.Potest autem cõtingere quòd sit legitima authoritas indicentis bellum,& causa iusta:nihilominus tamẽ propter prauã intẽtionẽ bellũ redditur illicitum:
Lib.cõ.Faust. dicit enim D.Aug.Nocendi cupiditas,vlciscẽdi crudelitas,& implacabilis animus,feritas rebellandi,libido dominãdi,& si qua sunt similia.hæc sunt quæ in bellis iure culpãtur.Quartò status, quòd non sint clerici:quia Petro in persona clericorum dictum est,Mat.26.Cõuerte gladiũ tuum in vaginam. Si non licet clericis se immiscere negotiis secularibus siue negotiationibus, propter inquietudines quæ repugnant officio eorum.2.Tim.2.Nemo militans Deo, implicat se negotiis

secularibus:

secularibus: à fortiori in bellicis certaminibus, quæ multo maiores habent inquietudines. Preterea omnes ordines clericorũ ordinãtur ad altaris ministerium, in quo sub sacramento repręsentatur Christi passio, & eius sanguinis effusio, secundũ illud 1.Cor.11. Quotienscũque manducabitis panẽ hũc, & calicẽ bibetis, mortẽ Domini annuntiabitis donec veniat, & ideo nõ cõpetit eis occidere, sed magis paratos esse ad propriã sanguinis effusionẽ pro Christo, vt imitentur opere quod gerunt ministerio, & propter hoc institutũ est, vt effundentes sanguinem etiã sine peccato, sint irregulares, & nõ possint in diuinis ministrare. Et in signũ & figurã huius, cùm Dauid vellet ędificare templum nomini Domini, dictũ est ei à Domino: Multum sanguinem fudisti, & multa bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine, 1. Paral.22. Nec obstat quòd exercere bella iusta & defendere rempublicam nõ sit peccatũ, imò meritum: non tamẽ licet clericis, qui ad opera magis meritoria sunt deputati & cõsecrati: sicut vouẽtibus virginitatẽ non licet vacare generationi, in qua vxorati possunt mereri, propter maiorẽ obligationem: sic clericis nõ licet vacare exercitio belli, quãuis prælati & clerici authoritate superioris possint interesse bellis: nõ quidem vt ipsi manu propria certẽt, sed vt iustè pugnãtibus spiritualiter subueniãt suis exhortationibus & absolutionibus: sicut in veteri lege mãdabatur Iosue, ꝙ sacerdotes sacris buccinis in bello clãgerẽt. Et ad hoc primo fuit cõcessum, quòd episcopi & clerici ad bella procederẽt. Quòd antẽ aliqui manu propria pugnẽt, abusus est, nisi in casu extremę necessitatis. Et licet prælati nõ solùm debeãt resistere lupis, qui spiritualiter inficiũt gregem, sed etiã raptoribus & tyrannis, qui corporaliter vexãt: nõ tamẽ materialibus armis & in propria persona vtendo, sed spiritualibus. Vnde Apost. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potẽtia Deo, quæ quidem sunt salubres admonitiones, deuotæ orationes, & cõtra pertinaces excommunicationis sententia. Possunt tamen in aliena persona disponere & inducere ad bellandũ bella iusta: eò quòd bella tẽporalia & corporalia in populo fideli, sunt referẽda ad bonũ spirituale diuinum, cui clerici deputãtur. Omnis enim potẽtia, vel ars, vel virtus, ad quã pertinet finis, habet disponere de his quæ sunt ad finẽ, de his amplius vide D. Cardinalẽ de Turre cremata in summa de Ecclesia c.114. propositione 6. vbi allegat D. Bernard. ad Eugenium papam, sic scribentem: Quid tu gladium denuo vsurpare tentas, quem semel iussus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negãt, nõ satis videntur mihi attẽdere verbũ Domini dicẽtis: Cõuerte gladium tuum in vaginam. Cuius ergo est? Et si ipse tuo forsitan nutu, hoc est exhortatione, dispositione, præcepto, quanuis nõ tua manu euaginandus sit. Quod tamen (vt suprà dictum est) nõ licet, nisi in extremę necessitatis articulo: in quo cuilibet iure naturæ (quod nõ destruitur per ius diuinum positiuũ) licitũ est tueri vitam suam, & reipublicæ bonum. Nec obstat quòd fiat irregularis, quia sine peccato quis effici potest irregulàris, vt bigamus. Quintò requiritur debitum tempus. s. ne die festo fiat: quia præceptum de sanctificatione sabbati ligat omnes, hoc tamen intelligendũ est, nisi aduersarij aggrederentur. Vnde 1. Macha.2. dicitur. Cogitauerunt laudabiliter Iudęi dicentes: Omnis homo quicunq; venerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus aduersus eũ: quia abstinere à bello, imminẽte tali necessitate, esset tẽtare Deum: obseruatio enim festorum nõ impedit ea quę ordinãtur ad ordinis salutem, etiã corporalem. Vnde Dominus arguit Iudæos, Ioh.7. dicens: Mihi indignamini quia totum hominẽ sanum feci in sabbato. & inde est quòd medici licitè possunt medicari homines in die festo: multò magis seruãda est salus reipublicæ, per quam impediũtur occisiones plurimorum, & innumera mala tẽporalia & spiritualia, quàm salus corporis vnius hominis. ¶ Vti insidiis in bello D. Aug. dicit esse licitũ, ait enim: Cùm iustum bellum suscipitur, vtrum apertè pugnet aliquis an ex insidiis, nil ad iustitiã interest, & hoc probat authoritate Domini, qui mãdauit Iosue vt insidias poneret habitatoribus ciuitatis Hai. Quanuis enim nunquam liceat mentiri, aut promissum nõ seruare, etiam hosti in his quæ sunt secundum iura bellorum, vt D. Ambro. dicit: tamen licitum est nobis occultare dictum vel factum nostrum hosti: vel eidem aperire propositum aut intellectũ nostrum, quid ex aliquibus præstitutis facere proponamus: non tamen hoc semper facere tenemur. Quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultãda, maximè infidelibus, ne irrideant, secundum illud Mat.7. Nolite sanctum dare canibus. Vnde multo magis ea quæ ad impugnãdum inimicos paramus, sunt eis occultanda. Vnde inter cætera documenta rei militaris hoc præcipuè ponitur, De occultãdis consiliis, vt patet in lib. Stratagematum Frãcorum. Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarũ, quibus licitum est vti in bellis iustis. Nec propriè huiusmodi insidiæ vocantur fraudes, nec iustitiæ repugnãt, nec ordinatæ voluntati: esset enim inordinata voluntas si quis vellet nihil sibi ab aliis occultari. ¶ Notandum quòd dare auxilium in bello iusto nõ est peccatũ, quando certum est bellũ esse iustum. Si autẽ sit dubium, subditi excusantur, obedientes domino suo, vt habetur in c. qui culpatur. 23.q.1. Non subditi autem non excusantur, neque etiam subditi, vbi certum est bellum esse iniustũ. In bello iusto non tenentur milites de damnis illatis etiam innocẽtibus, qui sunt partes illius communitatis: quia ex quo communitas reputatur nocens, non pertinet ad militem discernere & iudicare quis sit innocens. Sed in bello iniusto omnes tenentur, nisi fortè excusentur ex ignorãtia, quæ nõ excusat à restitutione. In omni autẽ bello, siue iusto, siue iniusto, sunt quædã personæ exemptæ de iure cano. de quibus in tit. de treuga & pace. s. presbyteri, monachi, cõuersi, peregrini, & oratores. Ideo qui illos vexant, vel ab eis auferunt, non excusantur à peccato, nec à restitutione: nec etiam milites qui cõcutiunt vel calumniantur aut deprædantur eos, quos defendere deberent, vt dicit D. Caietanus in summula, super verbo Bellum.

Effundentes sanguinẽ quare sint irregulares.

2. Cor. 10.

Lib. 83. q.

Iosue 6.

In lib. de offic.

An liceat auxiliari bellantibus.

Personæ quibus non debet in bello iusto dãnum inferri.

Ver. 9. DE DVELLO.

Duellũ dupliciter accipitur.

A DVellum dicitur quasi duorum bellum siue pugna, quod alio nomine dicitur monomachia, à monos, quod est vnus, & machia, pugna, quasi pugna vnius contra vnum, siue singulare certamen. Ad cuius euidentiam sciendum quòd duellum dupliciter accipitur: vno modo largè & communiter, pro quacunque pugna duorum, etiã si fiat sine periculo vitæ, aut membrorũ mutilatione, & absque inani gloria, ad exercitium, vel propter aliquã aliã rationabilem causam. & tũc nõ est peccatũ, seruatis debitis circunstantiis, cùm nullo iure sit prohibitũ, & aliquando cõducat ad virtutem fortitudinis. Alio modo accipitur duellũ propriè pro pugna duorũ cum periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, ex cõdicto siue cõuentione & cõsensu partium, & ad alicuius rei probationem: vt. s. vincens probasse credatur, & victus in probatione defecisse, ac si per testes vincens suam intentionem fundasset: & tunc semper est malum indicere vel acceptare: quia vterque eligit aliũ occidere vel percutere authoritate priuata, & vsurpat diuinum iudiciũ, quod de occultis sibi reseruauit: & est tẽtatio Dei, contra illud Mat. 4. Nõ tentabis Dominum Deum tuum, qui non tenetur neque cõsueuit in huiusmodi tentatione miraculum ostẽdere, imò plerunq; permittit innocentes propter huiusmodi tentationẽ succumbere, vt habetur in c. significantibus, extra de purgat. vulga. vnde D. Tho. dicit, quòd lex duellorum plus pertinet ad communem rationẽ sortium, quàm iudicium ferri candentis, aut aquæ feruẽtis, cùm non expectetur ibi miraculosus effectus, nisi fortè quando pugiles sunt valde impares virtute vel arte. Prohibitio duellorũ habetur in c. cura, extra de purgat. vulga. & c. monomachia. 2. 2. q. 4. Cùm igitur duellum propriè dictũ, sit de se malum, sicut percussio aut occisio hominis authoritate priuata, & vsurpatio diuini iudicij: sequitur quòd nunquam potest licitè fieri, stante materia, seu nisi duellum resoluatur aut cõuertatur in defensionem. Et sic nõ obstat quòd cuilibet est permissum contra priuatum inuadentem se defendere pro conseruanda vita, honore, & rebus suis: quia talis defensio non habet rationem duelli, quod (vt dictum est) importat quòd fiat ex condicto siue de consensu vtriusque partis: nec se defendit in alicuius rei probationem, sed inuitus ad sui vel suorum tuitionem, & idem videtur dicendum, secundum D. Caietan. in prædicta solutione ad tertium, quando accusator euidenter calumniatur & præualet contra innocentem ad mortem vel mutilationem in iudicio. Et sic sine dubio innocens occidetur vel mutilabitur. vnde non habens aliud remedium, habet iustũ bellum defensiuum contra eum: propterea potest acceptare bellum, maximè de cõsensu principis, & tueri se meliori modo quo potest. Nec hoc est propriè duellum, nisi secundum apparentiã, sed defensio contra inuadentem: Non enim refert occidere aliquem gladio proprio vel alieno. vnde Nathã dixit ad Dauid: Vriam interfecisti gladio filiorum Amon. Nec obstat pariter quòd licitum sit bellũ indicere, & indictum acceptare: ergo cùm vnum & multa nõ variẽt speciem. (Eiusdẽ enim speciei est ab vno vel pluribus factum:) & duellum sit vnius contra vnum: sequitur quòd indicere duellum, ac etiam acceptare erit licitum: quia nõ est simile, cùm bellum nõ debeat indici nisi à potentiori, vt quadam humana ratione & probabilitate, quasi certa sit victoria, aut saltem certũ sit non succumbere. Quemadmodum iudex cõtra internos turbatores pacis non procedit, nisi habeat tot satellites, vt quasi certus sit quòd capiet malefactores: hoc autem seruari non potest in singulari certamine, quia non semper est par vtriusque conditio, & vni possunt accidere in illo actu aliqua, quæ fortiorem facient succumbere. vnde nunquam licitum est indicere duellum. Si verò iustum bellum sit defensiuum, tunc nõ est ex condicto siue ex cõuentione partium: quia suscipiẽs bellum, cogitur & gerit personam defendentis & resistentis, siue propulsantis à se iniuriam, & tunc oportet imitari res naturales, quæ resistũt quantum possunt suis cõtrariis, & sic debet fortificari quantum potest vis resistitiua: quod fieri nõ potest in duello: quia vnus non potest auxilium cuiuscunque assumere. Vnde apparet quòd aliena est belli iusti vindicatiui seu defensiui materia. ¶ Dicit præterea idem Caietanus, quòd quando inter duas partes est bellum, & pars quæ habet iustum bellum, cognoscit vires suas, & quòd oportet cõfligere & succumbere, aut duellum acceptare: tũc licitè acceptat: quia transfert quasi certum & probabilem casum siue ruinam in dubiũ & in spem victoriæ, vtendo omnibus suis viribus melius in duello quàm in bello: & ideo non peccat, quia supponitur quòd ex parte alterius partis bellum sit iniustum, & ideo in tali casu non solùm licet acceptare, sed etiã prouocare & resoluere bellum in duellum, ad euitãda maiora mala & scãdala, & tũc non habet propriè rationem duelli, sed defensionis. Nec obstat singulare certamen Dauidis & Goliath: quia in bello ex parte Dauid non mansit materia duelli, cùm authoritate diuina ex instinctu Spiritus sancti, qui dedit Dauidi potestatẽ occidendi Goliath, processerit, sicut nõ mansit materia adulterij aut fornicationis in Ozea, cum iussu diuino accepit fornicariam. Et quãuis euitatio ignominiæ insurgentis ex eo quòd nolit acceptare duellum, vilis & degeneris animi reputetur apud idiotas, qui multo magis appretiant res tẽporales, & gloriã pompãmq; mũdanã, quàm ea quæ sunt rationis naturalis vel iuris diuini: & ideo videtur eis quòd euitatio ignominię sit sufficiẽs causa acceptãdi duellũ: nõ tamẽ ita videtur sapiẽtibus, qui iudicãt secundũ dictamẽ rationis naturalis, quæ indicat quòd nullus pro quocũque tẽporali bono debet trãsgredi præceptũ iuris naturalis, & sic iudicãt nõ debere eligi pcussionẽ aut mortẽ ꝓximi authoritate ꝓpria. Nec etiã duellũ est per se mediũ ordinatũ ad defensionẽ honoris: imò acceptans exponit se periculo maioris inhonorationis & cõfusionis, si succũbat. Ideo tuitio honoris nõ potest resoluere duellũ in defensionẽ.

2.2.q.95. art. vlt. ad 3.

Duellum propriè dictum, nũquam licitè fieri potest.

2 Reg. 12.

¶ Ex pręmissis infertur quòd malè faciũt indicẽtes, acceptãtes, inducẽtes, cõsentiẽtes, & aspiciẽtes duella

duella,absque displicentia animi,necnon iudices ac ptincipes deferentes ea,vel non impedientes illa:quia cooperantur peccatis illorum.Possnnt tamen permittere aliquando ex vrgenti causa, ad viranda plurima homicidia vel rnrbationes, quæ possent oriri. Et sic dicitur Carolum Magnnm, & D.Ludouicum de cõsilio prælatorum Ecclesiæ,duella aliqua solenni modo permisisse, sed non indixisse,aut cõcessisse.Tali enim vrgente cansa non peccabãt, sicut nec permittendo lupanaria.

Ver. 10. DE RIXA.

B Rixa significat contradictionem in factis,sicut cõtentio in verbis.Vnde super illud Gal.5.Rixę.dicit Gl.qnòd rixæ sunt quãdo ex ira se inuicem percutiunt.Ideo est qnoddam priuatnm bellum,quod inter personas priuatas agitur,& non authotitate publica,sed magis inordinata volnntate,& ideo semper rixa est peccatnm.Et in eo qui alterum iniustè inuadit,est peccatum mortale,nisi propter imperfectionem actus, aut modicitatem nocumenti:inferre enim nocumentum notabile proximo,non est absqne peccato mortali. Nam si solo animo repellẽdi iniuriam illatam, & cum debita moderatione se defendat,nõ est peccatum,nec potest dici rixa ex parte eius. Si verò cum animo vindictæ vel odij,vel cum excessn debitæ moderationis se defendat,est peccatum, sed veniale,quando aliqnis leuis motus odij vel vindictæ se immiscet, vel cùm non multum excedit moderaram defensionẽ. Mortale autem est, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum vel eum grauiter lædendnm.Rixa includit contentionem : quia secundum Isid.inordinatio rixæ consistit in tribus.Primò,quia rixosus semper ad contradicendnm est paratus,siue alius malè,siue benedicat aut faciat.Secundò,in ipsa contradictione & iurgio delectatur. Tertiò, quia ipse alios pronocat ad contradictionem, & tandem sequitur aggressio. Notandnm etiam quòd cùm quis iniustè resistit authoritati pnblicæ,aut ministrorum eius, peccat, & dicitur rixosus:non autem qui aggreditur authoritate publica.Rixa secundum D.Greg.31.Moral.est filia Iræ,& Prouer.15.& 29.dicitur,Vir iracundus pronocat rixas.

2.2.q.41. Rixa quid.

Rixa inordinata cõsistit in tribus.

Ver. 11. DE SEDITIONE.

C Seditio est discordia inter partes multitudinis,& conuenit cum bello,rixa,& schismate,& differt ab eis:conuenit quidem cum eis, quia tam bellum qnàm rixa & schisma important contradictionem & discordiam,sicut & seditio, quæ differt à bello & rixa in dnobus:primò quidem, quia bellum & rixa important mutuam impugnationem in actn:seditio autẽ potest dici, siue fiat impugnatio huiusmodi in actu,siue sit præparatio ad talem impngnationem. vnde Glo.2.Cor.2. dicit:quòd seditiones sunt tumnltus ad pugnam.s.cùm aliqui se præparant & intẽdunt pugnare. Secundò differunt,quia bellum propriè est cõtra extraneos & hostes,quasi multitudinis ad multitudinem : rixa autem est vnius ad vnum,vel paucorum ad paucos. Seditio verò est inter partes multitudinis inter se dissentientes,cùm vna pars ciuitatis incitatur ad tumultum cõtra aliam. Et in hoc conuenit cum schismate,sed differt à schismare in duobus:primò, quia schisma opponitur vnitati spirituali multitudinis,hoc est vnitati Ecclesiasticæ:Seditio antem opponitnr vnitati multitudinis secularis vel regni. Confunduntur tamen aliqnando isti termini, & accipitur vnus pro alio:tamen secnndum propriam considerationem sunt specialia peccata.Seditio ex suo genere est peccatũ mortale graue.vnde 2.Cor.12.Apost.inter alia peccata mortalia prohibet seditiones, tanquam paci & vnitati ac bono communi & iustitiæ oppositas.Dicũtur autem seditiosi, qui seditionem procurant & excitant,qui grauissimè peccant.Secundò,qui eos sequuntnr,perturbantes bonum commune:illi verò qui bonum commnne defendunt eis resistentes,non sunt dicẽdi seditiosi,nec peccant,sicut nec illi qui se defendnnt à particularibus aggressoribus:dicuntur rixosi,vt dictum est versic.præced.

2.2.q.42. Seditio quid.

Seditio est peccatum mortale ex genere.

Ver. 12. DE SCANDALO.

D Scandalum Græcè,secundum D.Hiero.super Mat.15.dicitur,quod nos offensionem vel ruinã siue impactionem pedis possumus dicere, & trãslatum ad spiritualia dupliciter accipitur:vno modo largè,pro omni impedimento quod pręstari potest alicui,siue impedimentũ illud sit peccatum,siue nõ,& hoc modo accipitur,cùm Christus dixit Petro:Vade post me Sathana, quia scandalnm(hoc est impedimentum)es mihi.Nitebatur enim Petrus propositum Christi impedire, nõ tamen malo animo.Alio modo accipitur propriè,& potest sic definiri:Scandalum est dictum, vel factnm,vel omissum,præbens alteri occasionem ruinæ.In hac definitione non ponitur, cogitatũ, vel concupitum,sicut in definitione peccati, eò qnòd cogitatio vel concupiscẽtia cùm sit occnlta, non est obex alteri ad ruinam,nisi inqnantum explicatur verbo vel scripto:scripta enim sub verbo quod excellentiam in manifestatione habet,comprehenditur.Dicitur autem minus rectum, non quia ab aliquo alio superatur in rectitudine,sed quia habet aliquẽ rectitudinis defectũ, vel quia est secundũ se malũ,vt peccatũ:vel quia habet speciẽ mali:sicut cũ aliquis recumbit in idolo, siue comedit idolothyta:quamuis enim hoc secundum se non sit peccatum,si aliquis hoc corrupta intentione non facit,tamen qui habet quandam speciem mali, vel similitudinem venerationis idoli,potest alteri prębere occasionem ruinę.Ideo Apost.monet 1.ad Thes.5.Ab omni specie mala abstinete vos.Conuenienter ergo dicitur in definitione minus rectum,vt comprehendantur tã illa quæ sunt secundum se peccata,quàm quæ habent speciem mali. Dicitur autem præbens occasionem ruinæ,& non causam, eò quòd dicta vel facta alterius non possunt esse alicui causa sufficiẽs seu perfecta ruinæ & peccati,de cuius ratione est quòd sit volũtarium,possunt tamen esse occasio peccati dupliciter : primò per se,secundò per accidens,siue occasio data & accepta. Primò occasio

2.2.q.43. Scãdalũ dupliciter accipitur. Mat.15. Scandalum propriè quid.

Occasio peccati data & accepta.

Scandalum actiuum & passiuum.

data dicitur, quãdo aliquis aliquid dicit vel facit, quod est malum, vel babet speciem mali. Secundò occasio accepta & per accidens, cùm aliquis de dicto vel facto recto alterius scãdalizatur, prout dicit Apost. Rom. 7. Lex quidem sancta, & mandatũ sanctum, & instum, & bonum: sed peccatum occasione accepta per mãdatum, seduxit me. Sicut si ex mulieris pulchræ accessu ad ecclesiam, aliquis scandalizatur. Et secundum hoc duplex assignatur à doctoribus scandalum. s. actiuũ & passinum. Scandalum actiunm est factum, &c. minus rectũ, coram alio factum, inducens ad peccatũ, siue alius peccet, siue non. Scandalum passiuum est peccatũ proueniens ex occasione data vel accepta, vel facto alterius. Et sic aliquando cõtingit scandalum actiuum & passiuũ simul esse: quandoque verò alterum tãtum actiunm sine passiuo, & passiuum sine actiuo. ¶ Ad sciendnm autem quomodo & quando scandalnm sit peccatum, & quod peccatum sit, notãdnm quod scandalum actiuum accipitur dnpliciter. Vno modo formaliter & per se, & est dictum vel factnm, &c. cũ intentione inducendi alium in rninã siue ad peccatum: & secũdum boc scãdalum est speciale peccatum, sicut adulteriũ & bomicidium, cùm habeat specialem rationem deformitatis. s. indncere ad peccatum. Finis enim in moralibus dat speciem, & opponitur beneficentię, quę haber facere &

Scandalum contrariatur beneficentiæ.

inducere ad bonnm, & scãdalum dncit ad malnm. Cõtrariatur etiã correctioni fraternæ, quæ retrahit à peccato, & scandalum inducit ad peccatum: & si per dictum vel factum veniale aliquis intẽdit inducere alium ad peccatnm veniale, peccat venialiter. Si verò per dictum vel factum mortale intendit inducere ad peccatum mortale vel veniale, peccat mortaliter, iuxta illud Mat. 18. Væ homini illi per qnem scãdalnm venit. Secũdò scãdalum actiunm accipitur materialiter, cùm aliquis per dictum vel factnm minus rectum, non intendit dare alteri occasionem rninæ, sed solùm suæ satisfacere voluntati: & sic non est speciale peccatum. Quia quod est per accidens, nõ cõstituit speciem, sed est circunstãtia aggrauãs, quæ reducit actum ad speciem scãdali: sicut detractio præter intentum, reducitur ad speciem detractionis. Nec obstat quod dicitnr Matth. 18. Necesse est vt veniãt scãdala: qnia nõ est intelligendnm de necessitate absoluta, sed cõditionata, supposita malitia hominnm, vel de necessitate infallibilitatis, supposita præscientia Dei, & in sensu cõposito, sicut dictum est de hac propositione, Oportet hæreses esse. Scãdalnm autẽ passiuum nõ est speciale peccatum: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere cõtingit secnndum quodlibet genus peccati. Nec hoc quod est occasionem sumere, dat rationem peccati, nec est circunstãtia aggrauãs, sed

Sandalum ex infirmitate & scandalum ex malitia.

demõstrãs infirmitatem peccãtis, & aliquo modo excusat. ¶ Scãdalum iterum diniditur in scãdalum ex infirmitate, quod est scãdalum pusillorum: & in scãdalum ex malitia, qnod dicitur scãdalum Pbarisæornm. Scãdalum ex infirmitate est, quod prouenit ex ignorãtia vel passione. Scãdalum ex malitia est, quãdo aliquis scandalizatur de bono, sicut Pharisæi. Propter scandalnm pharisæorum nõ sunt omittenda spiritnalia, qnæ snnt de necessitate salutis, siue quæ cadũt sub præcepto: sicut ire ad ecclesiã diebus festiuis, audire missam, cõfiteri, & alia buiusmodi: & sic debet intelligi dictum D. Greg. super Ezecb. Si de veritate scãdalum sumitur, vtilius scãdalum permittitur, quàm veritas relinquatur. Nõ debent etiã propter scãdalum Pbarisæorum prætermitti temporalia nobis ad cõseruãdum pro aliis cõmissa, sicut bona Ecclesiæ cõmittuntur prælatis. & bona Reipublicæ lectoribus, talis cõseruatio sicut & depositorum imminet bis quibus cõmissa sunt, ex necessitate officij: & ideo nõ snnt propter scãdalum dimittenda, sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis. Eã ob rem D. Tbo. Cantuariensis repetiit res Ecclesiæ suæ cum scãdalo regis Angliæ. Spiritualia verò quæ nõ sunt de necessitate salutis, propter scãdalum pusillorum sunt occultãda, vel interdum differenda, vbi pericnlum imminet. quousque reddita ratione attenta capacitate infirmitatis, scãdalum cesset. Sicut inflictio pœnarum, quæ sunt medicinæ ad cobibenda peccata, & in tãtnm habent rationem iustitiæ, inqnantum per ea peccata cohibentur. Si verò manifestũ sit q̃ per inflictionem pœnarum plura & maiora mala sequantur, tunc est differenda, vt D. Aug. in lib. cõtra Epist. Parmeniani dicit: Vbi schismatis periculnm timetur, à pnnitione peccatorum cessandum est. Et similiter veritas doctrinæ, qnã secundum congruentiã temporis & personarũ proponere debet ille cui incumbit dicendi officium sicut & alia opera misericordiæ. Nunquã tamẽ propter quodcunq; scãdalum debet homo prætermissa veritate falsitatem docere. Si autem post redditã rationẽ & intellectum, scãdalum duret, iã videtur ex malitia esse. Et sic propter ipsnm nõ snnt spiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona, qnæ nostra nõ sunt, de quibus snprà dictũ est, propter scãdalum pusillorum nõ sunt dimittenda, sed quæ nostra & qnorum sumus domini, debemus ea dimittere, ea tribuendo, si ea apud nos babemus, vel nõ repetendo, si apud alios sunt,

1. Cor. 15.

vel differendo, vel aliter scãdalum sedando. s. per aliquã admonitionem. Ideo Apost. seminãs spiritualia nõ accepit stipendia temporalia, ne offendiculum daret euãgelio Christi. Quia scandalum quod videbat Apost. procedebat ex ignorãtia Gentilium. Ideo ad tempus abstinẽdum erat ab expostulatione stipendiorum, vt prius instruerentur esse debita. Et ex simili causa Ecclesia abstinet à decimis exigendis in aliquibus terris, in quibus nõ est cõsuetum decimas soluere. Si verò scãdalum nascitur ex malitia, qnẽadmodum scãdalum Pharisæorũ, & propter eos qui sic scãdala cõcitant, nõ sunt temporalia dimittenda: quia boc noceret bono communi, daretur enim aliis rapiẽdi occasio. Noceret etiã ipsis rapientibus, qui rapiendo aliena, in peccato manerent. vnde D. Greg. in Moral. dicit, Quidã domini cùm temporalia nobis rapiunt, solummodo snnt tolerandi. Quidam verò æquitate seruata prohibendi, nõ sola cura, ne nostra subtrabantur, sed ne rapientes non sua, seipsos perdant. Nec obstat quod dicitur Mat. 5. Et qui vult tecum contendere in iudicio, & tuni-

cam

cam tuã tollere, da ei & pallium, & 1.Cor.6. Iam quidem omnino delictum est in vobis, quòd iudicia habetis inter vos, quare non magis fraudem patimini? Quia D. August. dicit illud præceptum intelligendum esse secundum præparationem animi, vt.s. homo sit paratus prius pati iniuriã vel fraudem, quàm iudicium subire, si hoc expediat: quandoque tamen non expedit, præcipuè si fit scandalum Pharisæorum. ¶ Non tenetur tamen homo propter scandalum & peccatum mortale vitandum in proximo, peccare venialiter: licet per veniale gratia per quam est hominis salus, non tollatur: Quia veniale inquantum disponit ad mortale, vergit in detrimentum salutis: licet ab illo quod aliàs esset veniale, propter aliquam circunstantiam, adueniente scandalo, illa circunstantia auferretur, & non esset veniale. Sicut verbum otiosum est peccatum veniale, quando absque vtilitate dicitur, tamen si propter scandalum vitandum dicatur, non erit otiosum, neque peccatum: secus de mendacio officioso.

In lib. de Ser. Dom. in mon.

Ver. 13. DE PRAECEPTIS CHARITATIS.

2.2.q.44.

A PRæcepta charitatis nõ cõnumerãtur in decalogo, eò quòd omnia præcepta decalogi & aliarum virtutũ ordinãtur ad dilectionẽ Dei & proximi. vnde 1. Tim.1. dicitur: Finis præcepti est charitas de corde puro, & cõsciẽtia bona, & fide nõ ficta. Et ideo præceptũ charitatis est maximũ, vt dicitur Mat. 22. Nec obstat quòd charitas quæ per Spiritũ sanctũ diffunditur in cordibus nostris, facit nos liberos: cùm vbi Spiritus Domini, ibi libertas: sed obligatio quæ ex præcepto nascitur, opponitur libertati: igitur. Dicendũ negãdo minorẽ, nisi in eo cuius mẽs est auersa ab eo quod præcipitur: sicut patet in his qui ex solo timore præcepta custodiũt. Sed præceptũ dilectionis nõ potest impleri, nisi per propriã voluntatẽ: ideo libertati nõ repugnat. Et licet charitas sit vna virtus, tamẽ habet duos actus, quorũ vnus ordinatur ad aliũ. ¶ Et cùm præcepta dẽtur de actibus virtutũ, ideo præceptũ charitatis in duo diuiditur: & sic sunt duo præcepta. vnde 1. Ioan. 4. Mãdatũ habemus à Deo, vt qui diligit Deũ, diligat & fratrẽ suum, & Mat. 22. In his duobus mãdatis tota lex pẽdet & prophetæ: quãuis Apost. Rom. 13. dicat, Qui diligit proximũ, legẽ impleuit: Quia nõ excludit dilectionem Dei, quæ includitur in dilectione proximi tanquã finis: proximus enim diligitur propter Deũ. Et licet in aliis præceptis modus charitatis nõ cadat sub præcepto, quia nõ tenemur ea implere in charitate: Modus tamen dilectionis in præcepto charitatis respectu Dei, cadit sub præcepto. Ideo Deut. 6. Diliges Dominũ Deũ tuũ ex toto corde, & ex tota anima tua: dimittitur, ex tota fortitudine tua: sed additur, ex tota mẽte tua. Mat. 12. ponũtur quatuor. s. Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mẽte, & ex tota virtute. Et hæc quatuor etiã tãguntur Luc. 10. Nam loco fortitudinis & virtutis ponitur, ex omnibus viribus tuis. Per cor intelligitur voluntas: quia sicut cor corporale est, primũ principiũ omniũ corporaliũ motuũ: ita etiã volũtas omniũ actuũ humanorũ, maximè quãtũ ad intẽtionẽ finis vltimi, qui est obiectũ charitatis. Tria antẽ sunt quæ mouẽtur à voluntate. s. intellectus, appetitus sensitiuus, qui dicitur vis appetitiua inferior, & vis executiua exterior. Intellectus significatur, per mentem. vis appetitiua per animã, vis executiua exterior per fortitudinem, virtutem, seu vires. Præcipitur ergo nobis vt tota nostra intẽtio feratur in Deũ, quod est ex toto corde: & quòd intellectus noster subdatur Deo, quod est ex tota mente: & quòd appetitus noster sensitiuus reguletur secundũ Deũ, quod est ex tota anima: & quòd exterior actus noster obediat Deo, quod est ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus. D. Chrys. super Matthæũ accepit ecõuerso quàm dictũ sit, cor & animã. D. verò Aug. in 1. de Doctrina Christ. refert cor ad cogitationes, animã ad vitã, mẽtẽ ad intellectũ. Quidã verò dicũt, ex toto corde, ex toto intellectu, tota anima, hoc est memoria: vel secundũ Greg. Nicenũ, per cor significatur anima vegetabilis, per animã anima sensitiua, per mentem, intellectus. Quia hoc ipsum quo nutrimur, sentimus, & intelligimus, debemus referre in Deum. Prima tamen expositio clarior videtur. ¶ Quidam intelligentes hoc præceptum de conatu & intensione, voluerũt dicere quòd hoc præceptum nõ potest impleri in hac via: & allegant D. Aug. in lib. de Perfectione Iustitiæ, vbi ait quòd in plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur. Nã cùm aliquid adhuc est carnalis cõcupiscentiæ quod cõtinendo frenetur, nõ ex tota anima diligitur Deus. Sed quia ex hoc sequeretur quòd Deus præcepisset impossibile, quod est blasphemũ, secundum D. Hiero. in explanatione Catholicæ fidei: ideo D. Tho. distinguit, dicẽs quòd præceptũ aliquod dupliciter potest impleri: Vno modo perfectè, alio modo imperfectè. Perfectè quidẽ impletur præceptũ, quãdo peruenitur ad finẽ. Sicut si dux exercitus præcipiat militibus vt pugnẽt, ille perfectè implet præceptũ qui pugnãdo vincit hostẽ, quod dux intendit, ille autẽ implet, sed imperfectè, cuius pugna ad victoriã nõ pertingit, nõ tamẽ cõtra disciplinam militarẽ agit. Deus autẽ per hoc præceptũ intẽdit vt homo sibi totaliter vniatur, quod fiet in patria, quãdo Deus erit omnia in omnibus. Ideo plenè & perfectè in patria implebitur. In via autem impletur, sed imperfectè. Et tamẽ in via tãtò vnus alio perfectius implet, quãtò magis accedit per quandã similitudinẽ ad patriæ perfectionem. D. Aug. vbi suprà, dicit quòd ista perfectio nõ præcipitur homini in hac via, sed præcepto charitatis ostenditur quomodo currendũ est. Nõ enim rectè curritur, si quò currẽdum est nesciatur. Quomodo autem sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? Alij dicũt quòd impletur hic etiã perfectè secundũ intentionẽ præcipientis, hoc est secundum quod Deus vult hoc præceptum impleri in via. Non enim intẽdit quòd intẽsiuè impleamus, quia est impossibile: sed appretiatiuè, vt dictũ est: sic quòd magis appretiemur Deũ, quàm quæcũque alia bona: & quòd malimus omnia alia amittere & perdere, quàm Deũ offendere. Nec peccat, qui vxorẽ aut filios intẽtiori actu diligit quàm Deũ: dũ tamẽ plus diligat Deũ appretiatiuè, vt di-

1.Cor.3.

An præceptũ de dilectione Dei possit impleri in via.

ctum est. Vnde sequitur quòd homo omnia quæ diligit, debet in Deũ ordinare, & omnia propter Deũ diligere, etiã ipsã beatitudinẽ æternã, quã cõsecuturus est: quia si in illa sisteret, diligeret Deũ amore cõcupiscẽtiæ: & peccaret seipsum plus quàm Deũ diligẽdo, & Deũ finaliter ad se ordinãdo.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS INFVSIS ET DONIS.

CAP. XIII.

QVIA dictum est de virtutibus Theologicis quæ sunt infusæ, & procedunt à gratia in ordine ad Deũ, quẽ habẽt pro obiecto: cõsequẽnter dicendũ est de virtutibus moralibus infusis, & donis Spiritus sancti, quæ etiã fluunt ab ipsa gratia, sicut virtutes Theologicæ. Nunc igitur agẽdum de virtutibus moralibus infusis, quæ tot & tantę sunt, & tot partes habẽt, sicut morales acquisitæ, & similia obiecta. In hoc solum differunt, quòd morales acquisitæ ordinãt in finẽ naturalẽ, & morales infusæ cum partibus suis in finẽ supernaturalem, & sicut acquisitę regulãtur per prudentiã acquisitã, in qua cõnectuntur (vt dictum est) sic morales infusæ per prudentiã infusam, quæ charitati cõnectitur. Harum virtutum infusarum necessitatẽ ostendit D. Tho. dicens, quòd cum charitate infunduntur simul omnes virtutes morales. Cuius ratio est: Quia Deus nõ minus perfectè operatur in operibus gratię, quàm in operibus naturæ: Sed in operib⁹ naturæ videmus ꝙ nõ inuenitur principiũ aliquorũ operũ in aliqua re, quin inueniãtur ea quę sunt necessaria ad huiusmodi opera pficiẽda: sicut in animalib⁹ inueniũtur organa, quibus perfici possint opera, ad quæ peragenda anima habẽt potestatẽ: Manifestum est autem quod charitas (inquãtum ordinat hominẽ ad vltimum finem) est principium omnium bonorum operũ, quæ in finẽ vltimum ordinari possunt. Et ideo oportet quòd cum charitate simul infundãtur omnes virtutes, quibus homo perficit singula genera bonorum operum. Et sic nõ solùm habẽt cõnectionem propter prudentiã infusam, sed etiã propter charitatem, quæ sola nõ sufficit: Quia ad hoc quòd actus inferioris potentię sit perfectus, requiritur quòd nõ solùm adsit perfectio in superiori potentia, sed etiã in inferiori. Si enim principale agẽs debito modo se haberet, nõ sequeretur actio perfecta, si instrumentum non esset bene dispositũ. vnde ad hoc quòd homo bene operetur in his quæ sunt ad finẽ, nõ solùm oportet quòd habeat virtutẽ qua bene se habeat circa finem, sed etiam virtutes quibus bene se habeat erga ea quæ sunt ad finem. Nã virtus quæ est ad finem, se habet vt principalis, respectu earum quæ sunt circa media, quę se habẽt vt instrumẽta. ¶ Nec obstat ꝙ aliqui existẽtes in charitate, difficultatẽ patiũtur circa actus virtutum moralium: quia quãdoq; contingit quòd aliquis habẽs habitum, patitur difficultatem in operãdo: & per cõsequẽs nõ sentit delectationem & cõplacentiã in actu, propter aliquod impedimentum extrinsecum superueniẽs: sicut qui habet habitum scientię, patitur difficultatẽ propter somnolentiã vel aliquã infirmitatem. Et similiter habentes habitus virtutũ moraliũ infusarum, patiuntur interdũ difficultatẽ in operando, propter aliquas dispositiones cõtrarias ex pręcedentibus actibus relictas. Quæ quidẽ difficultas nõ accidit in virtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum quo acquirũtur, tolluntur cõtrariæ dispositiones. Et licet Sãcti (vt dicit Beda) de virtutibus quas nõ habent, potius se humilient, quàm gloriẽtur de virtutibus quas habent, dicũtur aliquas virtutes nõ habere, propter difficultatem quam patiuntur ratione iam dicta: quãuis habitus omnium virtutum habeãt.

Virtutum moralium infusarũ necessitas.

§. I. DE DIFFERENTIA VIRTVTVM INFVSARVM A DONIS.

VLtra virtutes Theologicas & morales infusas fluũt à gratia septem dona spiritus sancti, de quibus Esa. 11. Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapiẽtiæ & intellectus, spiritus fortitudinis, spiritus scientię & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Quatuor ex illis pertinent ad intellectum, scilicet, intellectus, sapientia, scientia, & consilium. Intellectus & sapientia ad intellectum speculatiuum, consilium & scientia ad intellectum practicum. Tria verò ad partem appetitiuam, scilicet, pietas, fortitudo, & timor. Pietas in voluntate, fortitudo in appetitu irascibili, & timor in appetitu concupiscibili. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd in homine duplex est principium mouens: Vnum interius, quod est ratio: & aliud exterius, quod est Deus. Ratio in homine dupliciter perficitur. Primò perfectione naturali per habitum cõnaturalẽ, s. synderesim, quę est lumen naturale, per quod potest acquirere virtutes in ordine ad finẽ naturalem. Secũdò perficitur à Deo quadam supernaturali perfectione per virtutes theologicas vel morales infusas in ordine ad finẽ supernaturalem, modo tamen quodam humano. Principium autẽ mouens ipsam rationem exterius, est Deus. Et cùm omne quod mouetur oporteat proportionatũ esse motori suo: hęc est enim perfectio mobilis inquãtũ mobile, dispositio qua mouetur à suo motore. Et quãtò mouens est altior, necesse est quòd mobile tãtò perfectiori dispositione ei proportionetur. Illa dispositio qua specialiter & modo quodã superhumano in repentinis mouetur, vocatur donum, & dicitur ab Esa. Spiritus, ab inspiratione. Spiratio enim significat quãdam motionẽ ab exteriori. Et sic dona Spiritus sancti dicuntur perfectiones hominis, quibus homo disponitur ad hoc quòd bene, prõptè, & faciliter sequatur instinctum Spiritus sancti, qui aliquãdo specialiter mouet, iuxta illud Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: & Psal. Spiritus tuus bonus deducet me in terrã rectam: quia. s. in hęreditatem illius terrę beatorum, ad quã nullus potest peruenire, nisi moueatur & deducatur à Spiritu sancto. Esa. 5. dicitur, Dominus aperuit mihi aurem, ego autem nõ cõtradico, retrorsum non abij. & Philos. dicit, quòd in his ad quę quis mouetur per

In c. de bo. for.

spiritum

ſpiritum diuinum, nõ expedit cõſiliari ſecundum rationem humanã: ſed ſufficit quòd ſequantur interiorem inſtinctum: quia mouentur à meliori principio, quàm ſit ratio humana. Et cum non ſit omni ſpiritui credendũ. 1. Ioan. 4. Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus an ex Deo ſint: ſecundum principia quæ dedit nobis Deus per lumen naturale vel fidei: ſequitur quòd quãdo aliquis inſtinctus iudicat cõtraria legis naturæ vel legis euangelicæ, vt inſtinctus Lutheranorum noſtri temporis, qui omnia quæ in mentem veniebãt, dicebãt eſſe ex inſtinctu & motu Spiritus ſancti, & ad hãc venerunt dementiam quòd dixerunt rogatum ex charitate ad carnalem copulã debere commiſceri, etiam ſi fuiſſet vxoratus. Illum inſtinctum nõ à Spiritu ſancto, ſed à diabolo manifeſtum eſt eſſe, nec propriè dicendus eſt inſtinctus, ſed inſtigatio & ſuggeſtio dæmonis phantaſiam hominis mouentis. Inſtinctus autem Dei eſt immediata motio intellectus, quem diabolus mouere effectiuè & immediatè non poteſt, ſed ſolus Deus, cuius motiu non contrariatur legi naturæ aut fidei. *Cont ab instinctu Lutheranorum.* *Instinctus Dei quid.*

Ver. 1. DE DEFINITIONE DONORVM.

C Cvm ſic ſe habeãt dona ad inſtinctum & motionẽ Spiritus ſancti, ſicut ſe habent virtutes ad motionem rationis: ſequitur quòd ſicut virtutes infuſæ ſunt habitus, ſic etiã & dona. Sequela probatur ex definitione habitus: Ideo donũ eſt habitus infuſus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter, & modo quodã ſuperhumano, abſque diſcurſu in repentinis, ſequendum & operandum ſecundum inſtinctum Spiritus ſancti. Et differt à virtutibus: quia virtus eſt habitus, quo homo perficitur ad prõptè & faciliter ſequendum & operãdum ſecundum motionẽ rationis. Et cùm omnes vires appetitiuæ natæ ſint moueri à ratione, ita etiã à Spiritu ſancto, eò quòd ſit ſuperior cauſa: cõſequens eſt quòd ſicut in omnibus potentiis animæ hominis, quæ poſſunt eſſe principia humanorum actuum, ponuntur virtutes: ita & ponantur dona. Et ſic dona ſe extendunt ad omnia, ad quæ ſe extendunt virtutes tã intellectuales quàm morales. ¶ Ex præmiſsis apparet primò quòd dona ſunt perfectiora & excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus etiã infuſis, quia perficiũt hominem per cõparationem ad nobilius principium, à quo mouentur. Sci. à Spiritu ſancto, qui per dona iſta mouet hominem modo quodam ſuperhumano, & ideo videntur data in auxilium virtutum infuſarum, ſicut virtutes infuſæ in auxilium acquiſitarum & naturalis luminis. Non autem ſunt perfectiora virtutibus theologicis. vnde talis eſt cõparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui ſancto mouenti, qualis eſt moralium ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ eſt virtutũ moralium motiua. Secundò apparet quòd dona ſunt cõnexa, cùm fluant à gratia: manebuntque cum ea in patria, quantum ad eſſentiam, quamuis nõ quantum ad omnes operationes, cùm nõ maneat materia circa quã operentur. *Dona Spiritus sancti sunt habitus à virtutibus distincti.*

§. 2. DE DONO INTELLECTVS.

D Donum intellectus eſt habitus, qui dicitur lumen ſupernaturale, ſuperadditum lumini naturali quod eſt ſynderesis, datum homini ad intelligendum & penetrandum ea quæ nobis ſupernaturaliter innoteſcunt. Sicut enim lumen naturale eſt circa ea quæ primordialiter & naturaliter cognoſcimus: ſic donum intellectus eſt circa principia cognitionis gratuitæ. Ad fidẽ enim pertinet illis aſſentire: ad donum autem intellectus pertinet mente penetrare ea quæ dicuntur, & maiorem certitudinem dare. Donum intellectus cùm fluat à gratia, nõ inuenitur in exiſtentibus in peccato mortali, ſed bene in omnibus habentibus gratiam, & datur cõtra hebetudinem mentis: licet aliqui habentes gratiam, poſsint hebetudinem pati circa aliqua quæ ſunt pręter neceſsitatem ſalutis: ſed circa ea quę ſunt de neceſsitate ſalutis, ſufficienter inſtruuntur à Spiritu ſancto, ſecundum illud 1. Ioan. 2. Vnctio eius docet vos de omnibus: non enim ſe ſubtrahit Spiritus ſanctus circa ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem: quamuis circa alia aliquando ſe ſubtrahat, vt nõ omnia ad liquidum per intellectum penetrari poſsint, ad hoc quòd materia & occaſio ſuperbiæ ſubtrahatur. Et quãuis peccatores habentes fidem, intelligant ea quæ proponuntur credenda, nõ tamen plenè intelligunt, neque penetrant. Donum intellectus pertinet ad cognitionem ſpeculatiuam & practicam, non quantum ad iudicium, ſed vt capiantur & penetrentur ea quæ dicuntur. 2.2.q.8.

§. 3. DE DONO SCIENTIAE.

E Sicut donum intellectus ordinatur ad perfectionem fidei quãtum ad apprehenſionẽ, ſic & donum ſcientię quãtum ad iudicium. Aliud enim eſt aſſentire, quod pertinet ad fidem: aliud penetrare, quod pertinet ad donum intellectus. Alium eſt habere certũ & rectũ iudiciũ de his quæ ſunt fidei, diſcernendo quæ ſunt credenda aut nõ credenda, quod pertinet ad donũ ſcientiæ. Hæc ſcientia nõ prouenit ex diſcurſu, ſicut ſcientia humana, quæ per demõſtrationem acquiritur: nec eſt etiam diſcurſiua, ſed ſicut in Deo eſt certum iudicium veritatis abſque omni diſcurſu per ſimplicem intuitum: ideo ſcientia diuina nõ eſt diſcurſiua aut ratiocinatiua, ſed abſoluta & ſimplex. Quo ad hoc aſsimilatur ſcientia quæ ponitur donum Spiritus ſancti, cùm ſit quædam participata ſimilitudo ipſius, quæ differt à ſcientia quæ ponitur ab Apoſtol. 1. Cor. 12 gratia gratis data: quia aliud eſt ſcire quid homo credere debeat, diſcernens credenda à non credendis, quod pertinet ad donum ſcientiæ: & aliud ſcire fidem manifeſtare, quod pertinet ad ſermonem ſcientię, quod non eſt commune omnibus iuſtis, ſicut donum ſcientię, & ſimilis differentia eſt inter donum ſapientię, & ſermonem ſapientię. Differt etiam donum ſcientię à dono ſapientiæ: quia ſapientia importat rectitudinem & certitudinem iudicij, ac etiam diſcretionem credendorũ à non credendis, per cauſam altiſsimam quę eſt Deus: donum autem ſcientię idem importat, ſed per cauſas ſecundas: 2.2.q.9.

ideo donum scientiæ est circa res creatas, donum autem sapientiæ primò & principaliter circa res diuinas, & ex consequenti circa res creatas, pro quanto per res diuinas perfectius iudicat de rebus creatis. Et quemadmodum fides primò & principaliter in speculatione cõsistit, inquãtum inhæret primæ veritati: sic donum scientiæ primò & principaliter respicit speculationem, inquãtum s. per ipsam scientiam scit quid fide tenere debeat. Secundariò autem se extẽdit ad operationem, secundum quod per scientiam credibilium, & eorum quæ credibilia consequuntur, dirigimur in

Triplex scientia. agendis. ¶ Ex prædictis patet primò, quod triplex est scientia: Quædã enim est humana & acquisita: quædã est donum Spiritus sancti, cõmunis omnibus iustis: quædam est sciẽtia, quæ est gratia gratis data certis personis ad aliorum vtilitatem. Secundò patet quòd nõ est incõueniens quòd ad eãdem virtutem ordinentur diuersa dona, sicut ad fidem ordinantur dona intellectus, scientiæ, &

Donum scientiæ quid. sapientiæ. Resultat etiã definitio doni scientiæ: Est enim habitus infusus à gratia fluẽs, quo homo à spiritu sancto mouetur ad habendum certum & rectum iudicium de his quæ sunt fidei, ad discernendum credenda à nõ credendis, absq; omni discursu per causas secũdas siue creatas, & quo habet certum iudicium circa agenda, vt nullo modo deuiet à ratione iustitiæ, & hæc dicitur sciẽtia Sãctorum, de qua Sap. 10. Iustum deduxit dominus per vias rectas, & dedit illi scientiã Sãctorum.

§. 4. DE DONO SAPIENTIAE.

2.2.q.45. DOnum sapiẽtiæ est habitus infusus, quo quis in gratuitis cognitionibus subito & prõptè secundum quãdam cõnaturalitatem per causam altissimã habet rectum & certum iudicium A
de his quæ sunt fidei: & differt à sapientia quæ est virtus intellectualis: quia illa iudicat circa res diuinas ex rationis inquisitione & ratiocinatione, & acquiritur studio humano: sed sapientia, quæ

2. de Di. no. est donum de sursum, Iaco. 3. & iudicat secundum quandã cõnaturalitatem, vt D. Dion. ait: Hierotheus (hoc est sacer homo) est perfectus in diuinis, nõ solùm discens (s. per rationem) sed & patiẽs diuina. Huiusmodi autem passio siue cõnaturalitas ad res diuinas fit per charitatem, quæ vnit nos Deo, secundum illud 1. Cor. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus est. & sic sapientia quæ est donum, causam quidem habet in voluntate. s. charitatem: sed secundum essentiã subiectiuè est in intellectu, cuius actus est rectè iudicare. Et quia iudicium sequitur apprehensionem quæ fit per intellectum, ideo sapientia sequitur donum intellectus. Et quemadmodum donum intellectus quoad apprehensionem se habet ad speculabilia & practica: sic donum sapientiæ quoad iudicium. Vnde 1. Cor. 2. Spiritualis homo iudicat omnia. Differt autem donum sapientiç à fide: quia fides iudicat & assentit diuinç veritati secundum seipsam: donum verò sapientiæ præsupponit fidem & donũ intellectus: quia vnusquisq; bene iudicat quæ cognoscit, vt dicitur in 1. Ethic. & sic sapientia iudicat secundum quandã cõnaturalitatem ad specialem instinctum Spiritus sancti absque præmeditatione, quod nõ facit fides, & cùm donũ gratiæ fluat à gratia gratum faciente, inuenitur in omnibus & solis iustis, quãtum ad ea quæ sunt necessaria ad salutẽ. Quia si natura nõ deficit in necessariis, multo minus gratia. Vnde 1. Ioan. 2. dicitur: Et non est necesse vt quis doceat vos: vnctio enim docebit vos de omnibus, quodam altiori modo. Et quamuis aliqui baptizati, sint naturaliter stulti: habẽt tamen donum sapientiæ quãtum ad habitum, licet nõ habeãt quãtum ad actum, pro-

1. Meta. pter impedimenta extrinseca. Et licet ad sapientem pertineat ordinare, vt dicit Philos. nec omnes habentes gratiã sint prælati, ad quos pertinet alios ordinare: tamen quilibet existẽs in gratia, habet ordinare actus suos, & de his iudicare, vt dicit D. Dion. in epist. ad Demophilum. Ex præmis-

Sapientia triplex. sis in hoc §. & §. præced. apparet quomodo triplex est sapientia. s. humana siue acquisita, infusa, & alia quæ est gratia gratis data, quæ dicitur sermo sapientiæ & quomodo differant inter se.

Ver. 1. DE STVLTITIA QVAE OPPONITVR SAPIENTIAE.

2.2.q.46. DOnum Sapientiæ, secundum D. Greg. 2. Mora. datur cõtra stultitiã, quæ cõtrariatur sapiẽtię. a
Lib. Etym. Ad cuius euidentiã sciendum est, quòd nomen stultitiæ, secundum Isid. videtur esse à stupore dictum. Stupor autem interpretatur sensuum alienatio, eò quòd sensus stupeant. Vnde stultus

Stultitia differt à fatuitate. dicitur, qui propter stuporẽ nõ mouetur. Et differt stultitia à fatuitate: quia stultitia importat hebetudinem & obtusionem cordis: Fatuitas autẽ importat totalem spiritualis sensus priuationem. Et sic stultitia opponitur sapientiæ cõtrariè: quia sapiens dictus est à sapore. Sicut enim gustus est aptus ad discretionem saporis ciborum: sic sapiẽs ad discretionem rerum & causarum. Stultus autem nõ bene, sed malè discernit & diiudicat: Fatuitas verò sapiẽtiæ opponitur purè negatiuè: fatuus enim caret sensu iudicãdi. Stultus habet sensum, sed hebetatum: sapiens verò subtilẽ & perspicacem. Insipiens autem dicitur contrarius sapienti, eò quòd est sine sapore, discretione, & indispositione sensus. Vnde insipientia videtur esse eadem cum stultitia. Præcipuè autẽ dicitur esse aliquis stultus, quãdo patitur defectum, qui attenditur secundum causam altissimã: nam si deficiat aliquis in iudicio circa aliquid modicum, nõ ex hoc vocatur stultus: sed cùm circa causam altissimam. Potest autem aliquis pati stuporem in iudicando, dupliciter: vno modo ex indispositione naturali, quæ sæpe causatur ex acuitate. Alio modo inquãtũ homo liberè immergit sensum suum rebus terrenis, maximè delectationibus gustus & tactus ciborum & venereorum, ex qua immersione redditur sensus eius ineptus ad percipiẽdum & intelligendum diuina, & iudicãdum de illis, secundum illud 1. Cor. 2. Animalis homo nõ percipit quæ sunt spiritus Dei: sicut homini habenti

Duplex stultitia. gustum infectum malo humore, nõ sapiunt dulcia. Et sic patet quòd duplex est stultitia: quædam est naturalis, quæ dicitur amentia: & talis nõ est peccatũ. Quædã est voluntaria, & hæc est duplex, sicut & sapientia: Quædã enim est sapientia mala, quæ dicitur carnis, siue huius seculi, mundana,

terrena,

terrena, carnalis, & diabolica, de qua Hiere. 4. Sapientes sunt vt faciant mala, & Esa. 47. Sapientia tua decepit te, & 1. Cor. 3. Sapientia huius seculi stultitia est apud Deum, & Rom. 8. Sapientia carnis mors est, & 1. Cor. 1. Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentiũ reprobabo. Huic sapientiæ opponitur stultitia bona, quæ est contemptus terrenorum, de qua Christus, qui terrena & mundana contempsit, dicitur fuisse stultus. Vnde Salomon in eius persona dicit: Stultissimus sum virorum, & 1. Cor. 1. Quod stultum est Dei, sapientius est omnibus hominibus. Ideo ad hanc stultitiam hortatur nos Apost. 1. Cor. 13. Si quis videtur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat vt sapiens sit. Quædam verò est sapientia bona, quæ est virtus intellectualis vel donum Spiritus sancti. Et huic opponitur stultitia voluntaria, quæ (vt dictum est) prouenit ex immersione terrenorum: & est peccatum valde graue & periculosum, causáque multorum malorum. Et est filia luxuriæ secundum D. Greg. vbi enumerat duo inter filias luxuriæ, quæ pertinent ad stultitiam. s. odium Dei, & horrorem futuri seculi, quasi diuidens stultitiam in duas partes. *Prouer. 30.* *31. Moral.*

§. 5. DE DONO CONSILII.

C DOnum cõsilij est habitus infusus, quo homo mouetur à Spiritu sancto ad bene & subitò inquirendum circa singularia cõtingentia, & cõmuniter ad rectè se habendum erga ea, & fugiendum & seruandum se ab illis quæ impedimentum præstãt saluti. Donum cõsilij differt à tribus prædictis: quia illa principaliter sunt circa vniuersalia: differt etiam à prudentia siue eubolia acquisita & infusa: quia illę dirigunt hominem in inquisitione cõsilij, secundum ea quæ hominis ratio comprehendere potest. Sed quia humana ratio non comprehendit omnia singularia contingentia quæ occurrere possunt, eò quòd cogitationes mortalium timidę sunt, & incertę prouidentiæ nostræ: & ideo indiget homo vt in inquisitione consilij dirigatur à Deo, qui omnia comprehendit: quod fit per donum consilij, quo dirigitur homo, quasi cõsilio accepto à Deo. Sicut etiam in rebus humanis, qui sibi ipsis nõ sufficiunt in inquisitione cõsilij, à sapientibus cõsiliũ requirũt. *2.2.q.52.* *Donũ consilij differt ab aliis* *Sap. 9.*

§. 6. DE DONO PIETATIS.

D DOnum pietatis est habitus in voluntate hominis infusus, ad prõptè & faciliter sequendum specialem instinctum Spiritus sancti, qui in repentinis mouet eã, vt affectu filiali feratur in Deum vt patrem, & exhibeat cultum & honorem Deo vt patri, quem tanquã patrem erga se recognoscit, & ad eum tanquã ad patrem recurrit, secundum illud Rom. 8. Accepistis spiritũ adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Per virtutem religionis exhibemus cultũ Deo vt creatori, per virtutem pietatis exhibemus cultum & honorem patri carnali: Excellentius autem est exhibere cultum Deo, quàm patri carnali: ideo religio est potior virtus quàm pietas. Tamen considerãdo Deum, vt creatorem & vt patrem, excellẽtius est exhibere ei honorem filiali affectu tanquam patri, quàm vt creatori & domino, quasi seruili affectu: & ideo donum pietatis est potius, quàm virtus religionis. ¶ Ex his apparet differentia inter donum pietatis, virtutem religionis, & virtutem pietatis infusam, quæ cultum exhibet patri carnali in ordine ad finem supernaturalem. Sed notãdum quòd sicut per virtutem pietatis homo exhibet officium & cultum nõ solùm patri, sed etiã omnibus sanguine iunctis, secundum quod pertinent ad patrẽ, & appropinquant illi: ita etiã pietas secundũ quod est donum Spiritus sancti nõ solùm exhibet cultum & officiũ Deo, sed etiã omnibus, inquãtum pertinent ad Deum. Et propter hoc ad ipsum pertinet honorare Angelos & Sãctos, secundum quod magis cõiuncti sunt Deo, & nõ cõtradicere scripturæ sacræ, siue intellectæ, siue non intellectæ, sicut D. Aug. dicit: ita ex consequenti subuenit in miseria constitutis. Et quãuis iste actus nõ habeat locum in patria post diem iudicij: actus tamen eius præcipuus, qui est reuereri Deum affectu filiali, maximè tũc erit, secundum illud Sap. 5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei! Erit etiã mutua honoratio Sãctorum ad inuicem. Ante autẽ diem iudicij per donum pietatis miserentur Sãcti eorum, qui in statu miseriæ huius vitæ viuũt, quãtum ad effectũ. *2.2.q.121.* *Differẽtia inter donum pietatis & virtutem pietatis ac religionis.* *In 2. de doc. Christ.*

§. 7. DE DONO FORTITVDINIS.

E DOnum fortitudinis est habitus in appetitu irascibili infusus, quo disponitur animus ad hoc quòd perueniat ad finẽ cuiuslibet operis inchoati, & euadat quæcunq; pericula imminentia: quod quidem excedit naturã humanã. Nõ enim semper subest facultas homini, vt consequatur finem sui operis, vel euadat quæcunq; mala seu pericula, cùm quãdoque opprimatur ab eis in morte. Sed hoc operatur Spiritus sanctus in homine, cùm perducit eum ad vitã æternã, quę est finis omnium bonorum operum, & euasio omnium periculorũ: & huius rei quandã fiduciã Spiritus sanctus infundit menti, cõtrarium timorem excludens. Et differt à virtute fortitudinis, quia licet illa faciat firmitatem animi in bonis arduis faciendis, & in malis præcauendis, ne homo deficiat à bono propter difficultatẽ alicuius ardui operis implẽdi, vel alicuius grauis mali perferẽdi: nõ tamen sufficit dare fiduciã euadendi quæcunq; pericula: sed hoc pertinet ad donum fortitudinis, quod dirigitur à dono cõsilij: quod videtur præcipuè esse de melioribus & potioribus bonis. *2.2.q.139.* *Donum fortitudinis differt à virtute fortitudinis.*

§. 8. DE DONO TIMORIS.

F TImor, secundũ Magistrum Sent. 34. dist. 3. diuiditur in quatuor membra. s. in mũdanum, seruilem, filialem, & initialem. Hæc sufficientia ratione probari potest: quia timor secundum quem ad Deum conuertimur, vel ab eo auertimur, habet pro obiecto malũ vt dictũ est. Si propter mala, quæ homo timet, à Deo recedit, dicitur mundanus, si verò propter mala quæ homo timet, ad Deum conuertitur, & ei inhæret, cùm duplex sit malum, scilicet culpæ & pœnæ, distinguendum est: quia si propter malum pœnæ, est timor seruilis: si autem propter malum culpæ, est *2.2.q.19.* *Timor quadruplex.*

filialis

filialis:si autem propter vtrunque,est timor initialis,qui est medius inter timorem seruilem & fi-
lialem. Timor mundanus prohibetur, Mat.10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Ideo
semper est malus,tanquam procedens à mala radice, & habens auersionem : vnde sequitur quòd
non est donum Dei, vt D.Aug.dicit in lib.de libe.arbit.Hoc enim timore Petrus Christum nega-
c.6.§.2.ver.1. uit,de hoc sufficienter dictum est.

Ver. 1. DE TIMORE SERVILI.

Timor seruilis dicitur qui habet malum pœnę pro obiecto. Et quia Lutherus hęreticus & se- A
quaces sui dixerũt q semper est malus & exitialis,reddẽs hominẽ hypocritam,& magis pec-
catorem,dãnántq; prædicatores,qui ad pœnitentiã & cõtritionem inducunt homines per incus-
sionem timoris pœnarũ:ideo videndũ est quid circa timorem seruilem censeát,& naturalis ratio,
& sacrę literæ,ac sancti doctores, Ecclesiáq; catholica. Et si primò contemplemur timoris seruilis
originem,manifestè apparebit substantiã eius nõ esse malã,neq; incõpossibilem charitati, & per
Substantia timoris seruilis. cõsequens nõ esse peccatum,saltem exitiale. Timor enim seruilis procedit & originatur ex amore
Timoris seruilis origo. sui:cùm malum pœnæ,quod est obiectum ius,sit detrimentum proprij boni.Eiusdem enim ra-
tionis est q homo cupiat bonum suum,& q timeat eo priuari.Sed amor sui nõ est de se malus,ne-
que cõtrariatur charitati:cùm ex charitate quilibet teneatur seipsum post Deũ super alios dilige-
re,& per cõsequens tenetur timere malum sibi oppositum:Sequitur ergo quòd timor seruilis non
sit de se malus,nec cõtrariatur charitati,nisi quãdo quis cõstituit finem vltimum in seipso. Tunc
enim cõtrariatur charitati quæ habet Deum pro vltimo fine. Si verò plus debito seipsum diligat,
seruato tamen ordine finis vltimi,nõ est peccatũ mortale, sed veniale:quod etiã non contrariatur
charitati, cùm sit ei cõpossibile. Si autẽ vltra substãtiã timoris seruilis velimus cõsiderare seruili-
tatem ei annexã quæ nõ est de eius essentia, vt dictũ est:tunc timor seruilis est malus,nõ quidẽ se-
cundum se,sed secundũ seruilitatem ei annexã. Et ideo essentia timoris nõ est mala, sed seruilitas
Seruilitas timoris. annexa. Seruilitas autem timoris in hoc cõsistit,quòd nõ propter Deum, neq; propter seipsum in
ordine ad Deũ,sed cõtra Deum,vt malum pœnæ euadat,operatur:quod charitas reprobat. In hoc
enim quis dicitur esse seruus,qui nõ causa sui operatur,sed quasi ab estrinseco motus. Liber autem
4.Meta. (vt dicit Philos.)qui causa sui est,& amore aliquid facit, quasi ex seipso & ꝓpria inclinatione mo-
uetur ad operãdum. Et sic cõtra rationẽ seruilitatis est,quod quis ex amore operetur. Sic ergo ti-
mor seruilis inquãtum seruilis est,charitati cõtrariatur. Vnde sequitur quòd si seruilitas esset de
ratione timoris seruilis, oporteret q timor seruilis esset secũdũ se malus:sicut adulteriũ est secun-
dum se malũ,quia in sua essentia includit aliquid quod cõtrariatur charitati. Sed prædicta serui-
litas nõ est de essentia timoris seruilis,sicut nec informitas fidei informis est de essentia fidei,vt di-
ctum est:Essẽtia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto:Obiectũ autẽ timoris seruilis est pœ-
na:sed accidit pœnæ quòd bonum cui cõtrariatur pœna ametur tãquã finis vltimus, & per cõse-
quens plus timeatur quàm Deus:quod nõ cõtingit in habente charitatẽ,qui bonũ cui cõtrariatur
pœna,nõ plus diligit quàm Deũ:quia propter illud nollet offendere Deũ. Resultat ergo q timor
seruilis nõ est secundũ se malus. Vnde Gl.super illud Rom.8. Non accepistis spiritũ seruitutis in
timore,dicit: Vnus est spiritus,qui facit duos timores.s.seruilẽ & castũ:sed nullũ malũ culpæ pro-
cedit à spiritu sancto:Igitur. Nec obstat quòd D.Aug.ibidẽ dicit,qui timore aliquid facit, etsi bo-
nũ sit,tamẽ nõ bene facit:quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili vt seruilis est, vt.s.
Iob 3. ita timeat pœnã,vt nõ amet iustitiã. Et sic etiã intelligitur dictũ D.Greg.super illud, Quare nõ in
vulua mortuus sum,vt ait, Cum ex peccato plus pœna metuitur,& amica Dei facies non amatur.
Nec sequitur quòd si amor mercenarius opponitur,& semper sit malus, q timor seruilis semper
opponatur timori casto,& semper sit exitialis:quia amor mercenarius dicitur,qui Deũ diligit pro-
pter tẽporalia,quod secundũ se cõtrariatur charitati, quæ omnia in Deũ tanquã in finẽ vltimum
ordinat,& amor mercenarius peruertit debitũ ordinẽ:quia Deũ ordinat ad bona tẽporalia, ideo est
semper malus. Sed timor seruilis secundũ suã essentiã nõ importat nisi timorẽ pœnæ,siue timea-
tur vt principale malũ,siue nõ timeatur vt principale malũ. Cùm ergo timor seruilis nõ sit secun-
Contritio à timore seruili. dum se malus:sequitur quòd cõtritio ab illo originata nõ facit cõtritũ hypocritã,neq; magis pec-
catorem. Cõtritio enim potest duplicem habere originem.s.à timore filiali & seruili. Primò qui-
dem oriri potest ex diuinæ bonitatis cõsideratione,per quã ad eum tanquã ad patrem cum fiducia
Psal.46. misericordiæ recurrimus,iuxta illud, Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui
sperãt super misericordia eius,& Rom.2. An ignoras q benignitas Dei te ad pœnitentiã adducit?
Et nullum est dubiũ quin sanctior sit cõtritio,quã inchoat timor filialis in bonitatẽ Dei respiciẽs,
q̃ illa quæ ex timore seruili oritur. Verũ fragilitas & imꝑfectio nostra impedit ne faciliter oculos
mẽtis nostræ ad terrena demissos,& in eis immersos ad bonitatẽ Dei attollamus & eleuemus,nisi
Psal.77. prius irã aliquã seu pœnã senserimus,dicẽte Psal. Cùm occideret eos quærebãt eũ,& reuertebã-
Psal.33. tur,& diluculò veniebãt ad eũ,& alibi, Et clamauerũt ad dominũ cùm tribularẽtur, & de neces-
sitatibus eorũ liberauit eos,quod nõ fecisset,si ille clamor ex timore seruili procedẽs,fuisset exitia-
lis. Cõmuniter igitur & in cõtritione,qua quis se peccasse grauiter dolet,cũ voto siue ꝓposito vitã
in melius cõmutãdi,incipit à fide informi & timore seruili,sed nõ perficitur,donec ventum fuerit
ad fidem formatã & timorẽ filialẽ:fides enim à principio ostendit Deũ iustũ & veracẽ,punientem
seuerissimè crimina tã in hoc seculo,quàm futuro:ostendit pariter abominationẽ peccati,& quo-
modo quis gehenna dignus sit & paratus ad tormẽta,nisi doleat & pœniteat. Si cõscientia nostra
assentiat,

assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi cōcussionem & amaritudinem siue dolorē causat, quo superbia cordis nostri frāgitur, & veteris hominis affectus inordinati siue peccata cōterūtur, insurgitq; votū seu desiderium pœnitēdi & nouę vitæ. Ostēdit pariter fides Dei bonitatē & misericordiā. Succedit timor filialis, & peccata displicēt, nō solùm quia pertrahūt ad gehennā, sed quia patrē optimum offendunt, quē proponit amplius nō offendere propter eius dignitatē, etiā si nulla esset gehēna aut plaga: pcout videre est in filiis qui patrē grauiter offenderunt. Primò metu pœnæ siue plagarum se offendisse dolēt: deinde affectu & amore ac timore filiali ipsum prosequuntur. Ideo sancti patres docuerunt pœnitētiā à timore seruili nō ineptè ordiri. D. Aug. tract. 9. in 1. Io. Epist. dicit: Sunt homines qui timēt gehennā. Ipse est timor qui introducit charitatē, sed sic venit vt exeat. Ex eo quòd mala caues, corrigis te, cúmq; bona desyderare cœperis, erit in te timor castus, & sic hunc timorē cōparauit primò setæ, quæ linum quādo suitur introducit. Seta prius intrat, sed nisi exierit, nō succedit linum. Sic timor seruilis primò occupat mētem, sed non remanet: quia ideo intrauit timor vt induceret charitatem. Et quāto illa crescit, tantò timor decrescit. Vnde 1. Ioan. 4. Timor pœnā habet, charitas autē foras mittit timorem. At vbi nullus est timor, nō est quò charitas intret. Secundò cōparat eā medici ferramēto, quod putredinē tollit & mēbrum, quod minus dolebat plus dolere facit, donec medicina accedente succedat tandem sanitas. Sic timor seruilis pungit & vulnerat mentem, sed succedens charitas vulneri sanato, cicatricē obducit. Ideo D. Basil. vocat timorē seruilē, Isagogicum, hoc est introductorium. D. Greg. super Iob 29. sequens D. Hiero. super Esa. 26. dicit: Sicut ad partum mulier appropinquās, dolore cogitur exclamare: sic nos in angustia requisiuimus te. & D. Chrys. docet ante oculos ponere mala nostra, & gehēnā, & diē iudicij, & separationē à Deo, & multa alia mala recēset ante oculos proponēda, vt cōpunctionē cordis valeamus obtinere. D. Cypr. lib. 3. aduersus Iudæos c. 20. dicit fundamentum & firmamētum fidei & spei esse timorē: pater Psal. 110. Initium sapiētiæ timor domini: ideo necessarius ad iustificationē. Per hunc modū reuocabāt à peccatis prophetæ populum, inter eos Ionas 3. Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur, & Deus approbauit pœnitētiā eorum à timore seruili ortā. Esa. 38. dicitur Ezechiæ: Dispone domui tuę, quia morieris tu, & non viues. Hūc timorem seruilē incussit peccatoribus D. Ioan. Bapt. Mat. 3. & Luc. 3. Progenies seu genimina viperarū quis docuit vos fugere à ventura ira? Iam securis ad radicē arboris posita est. Omnis arbor quæ nō facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Christus etiā sæpe cōminatus est peccatoribus gehennā, ignem æternum, tenebras exteriores, nō alia causa nisi vt ad cōtritionē & pœnitentiam prouocaret. Vnde & Luc. 13. dicebat, Nisi pœnitentiā egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolam de ficulnea, & de diuite epulone, Luc. 15. & Mat. 10. ait: Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in gehennam, & hunc timendum ea ratione repetit dicens: Amen dico vobis, hunc timete. Ex præmissis apparet quàm impiè Lutherus & sequaces non solùm in prædicatores, sed etiam in sanctos, imò & in Christum debacchati sint.

Timor seruilis comparatur setæ.

Ver. 2. DE TIMORE FILIALI.

B Timor filialis est donū Spiritus sancti, à gratia in volūtate fluēs, quo quis disponitur ad prōptè & faciliter sequendū motionem Spiritus sancti, qua mouet aliquem vt ex amore reuereatur Deum tāquā patrem: & timeat illū offendere, atq; ab eo separari. Et sic habet duos actus: & p consequens duo obiecta. Actus sunt timere & reuereri: Obiectum primum est malum culpæ: Secundū est bonitas & dignitas patris. Primus act⁹ nō manebit in patria, sed bene secūdus. Timor filialis in via nō cōtrariatur spei: quia p timorē filialem nō timemus q deficiat nobis auxilium diuinū quod speramus: sed timemus nos ab hoc auxilio subtrahere. Et datur hoc donum cōtra superbiā, qua quis renuit subdi Deo, iuxta illud Eccl. 10. Initiū supbiæ apostatare à Deo. Per timorē autem filialem quis reueretur Deum, & se subiicit illi: ideo timor filialis excludit principium siue primū effectum supbiæ: Nō tamen sequitur q timor filialis sit idem cum virtute humilitatis, sed bene q sit principiū eius: dona enim Spiritus sancti sunt principia motiua virtutū intellectualium & moralium: sed virtutes theologicæ sunt principia donorū, & maximè charitas. Timor autem seruilis quāuis sit à Spiritu sancto, nō tamen dicitur donum Spiritus sancti, put de donis nūc loquimur: quia vt dicit D. Aug. in lib. de Nat. & Grat. Timor seruilis potest habere annexā voluntatem peccandi: dona autem Spiritus sancti non possunt esse cum voluntate peccandi, cùm fluant à gratia.

2.2.q.19.ar.9.

Ver. 3. DE TIMORE INITIALI.

C Timor initialis est medius inter timorē seruilem & filialem, nō quidē ea mediatione qua sunt media ea quæ sunt eiusdē generis, quæ partē capiunt à quolibet extremo, vt color griseus ab albedine & nigredine: sed ea mediatione, de qua loquitur Philos. quando medium est idem essentialiter cum vno extremo, sed differunt secundum pfectum & impfectum: & sic imperfectum est medium inter perfectum & nō ens. Sic timor initialis qui est idem essentialiter cū filiali, est medium inter seruilem & filialem. Et quia timor initialis est timor filialis impfectus, dicitur mediare inter seruilem & filialem. ¶ Ad cuius euidentiā sciendum est q isti tres timores. s. mūdanus, seruilis, & initialis, respiciunt pœnā, sed diuersimodè: Quia timor mundanus respicit pœnā auertentem à Deo, timor verò seruilis & initialis respiciunt pœnā inflictā & cōminatā à Deo per quam homines attrahuntur ad Deum, sed aliter & aliter: Quia timor seruilis respicit primò pœnam, & secundariò respicit bonitatem Dei: Timor verò initialis respicit bonitatem Dei, & secundariò eius iustitiam & peccata commissa pro quibus timet à Deo puniri. Et hic timor secundum suam essentiam

2.2.q.19.ar.8. ad.3.

2. Meta.

Timor initialis & filialis.

essentiam est idem cum timore filiali imperfecto:quia timor filialis perfectus nõ respicit pœnam: charitas enim perfecta foras mittit timorem.s.qui pœnam habet:timorem seruilem quidem totaliter,sed initialem nõ,cùm sit eiusdem essẽtiæ,sed imperfectionem eius, quæ est respicere pœnam secundariò.Nec obstat quòd timor filialis secundũ suã essentiã causatur à charitate:& sic dilectio est initiũ timoris filialis.Et nihilominus dicitur Eccl.25.Timor domini initiũ dilectionis est:quia timor qui est initiũ dilectionis,est timor seruilis,qui introducit charitatẽ,sicut seta linũ,vt dictum est:vel si referatur ad timorẽ initialẽ,referendũ est quãtum ad dilectionẽ perfectã,quã præcessit timor initialis.¶ Notãdum tamẽ quòd timor initialis(prout sumitur pro vno mẽbro diuisionis prędictæ)nõ dicitur initialis,eò quòd sit initium sapiẽtiæ : quia timor seruilis & filialis dicuntur esse initiũ sapiẽtiæ:Sed dicitur initialis,quia in eo inchoatur timor filialis secundũ essentiã,& paulatim perficitur.Et cùm perfectus est,non respicit pœnã sed culpã,quã ex amore refugit:Ideo tunc dicitur filialis & nõ initialis. Ad sciendũ autẽ quomodo timor dicitur initiũ sapiẽtię,aduertẽdum est quòd aliquid potest dici initiũ sapiẽtiæ dupliciter:vno modo essẽtia ipsius sapiẽtiæ. Et sic principia sapiẽtiæ vel artis dicũtur eius initiũ,& hoc modo timor nõ est initiũ sapientiæ:sed potius fides:quia principia sapiẽtiæ diuinæ sunt articuli fidei,& per cõsequẽs fides quæ respicit illos. Ideo Eccl.25.dicitur,Timor domini initiũ dilectionis est.Initiũ tamẽ fidei adiungendũ est ei:sed aliter timor,aliter fides dicũtur initiũ. Secũdò aliquid potest dici initiũ sapiẽtiæ quantũ ad effectũ:sicut illud dicitur initiũ artis,vnde ars incipit operari:& quia sapiẽtia incipit operari à timore, dicitur initiũ sapientiæ,sed aliter timor seruilis,aliter timor filialis:quia timor seruilis est sicut principiũ extraneũ disponẽs sapiẽtiã,inquãtũ aliquis timore pœnæ discedit à peccato,secundũ illud Eccl.1. Timor domini expellit peccatũ.Timor filialis est initium sapiẽtiæ, sicut primus sapiẽtiæ effectus. Cũ enim ad sapientiã humanã pertineat, quòd humana vita reguletur secundũ rationes diuinas: hinc oportet sumere principiũ,vt homo Deũ reuereatur,& se illi subiiciat,quod pertinet ad timorem filialẽ.Sic cõsequẽter in omnibus secundũ Deũ regulabitur,& sic intelligendũ est illud Eccl. 10.Initiũ superbiæ apostatare à Deo:hoc est,primus effectus superbiæ est nolle subiici Deo.Si dicatur ꝙ nihil potest esse principiũ suiipsius,sed sicut dicitur,Iob 28.Timor Dei ipse est sapiẽtia,ergo nõ est initiũ sapiẽtiæ: Dicẽdũ ꝙ timor Dei cõparatur ad totã vitã humanã ꝑ sapiẽtiam Dei regulatã,sicut radix ad arborẽ.Vnde dicitur, Eccl.1.Radix sapiẽtiæ est timere Deũ:rami enim illius lõgæui,& ideo sicut radix virtute siue virtualiter dicitur tota arbor,ita timor Dei dicitur sapiẽtia.

Timor initium sapientiæ.

§. 9. DE BEATITVDINIBVS ET FRVCTIBVS.

1.2.q.69. PHilos.in 1.Ethic.dicit,pueros propter spem quã habent beatos. Ex quo sequitur quòd aliquis D
dicitur habere finẽ aliquem propter spẽ cõsequendi ipsum:& per cõsequens qui habet spem beatitudinis,potest dici beatus.Vnde Rom.8.dicitur:Spe salui facti sumus,& Psal.Beatus vir qui sperat in domino.Et quia animæ purgatorij habent spẽ:ideo dicũtur beatæ, Apoc.14. Beati mortui,qui in domino moriũtur.Spes autẽ de fine cõsequẽdo cõsurgit ex hoc quòd aliquis cõuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipsum. Ad beatitudinem autẽ quæ est finis omnium, cõueniẽter mouemur per operationes virtutũ & donorũ. Hinc est quòd Theologi propter verba Christi,Mat.5.Beati pauperes spiritu,&c.vocãt operationes virtutum & donorũ,& maximè octo heroicas,quæ ibi numerantur,Beatitudines,eò quòd singulariter cõducũt ad spem beatitudinis, & ad ipsam beatitudinẽ:& Christus illos qui eas habẽt,& in illis pseuerãt,singulariter dicit beatos in spe.¶ Ex his apparet quòd beatitudines distinguũtur à donis & virtutibus, sicut actus ab habitibus. Et idem dicendum est de duodecim fructibus,quos Apost. numerat Gal.5.quòd.s.sunt actus vel aliquid cõsequens actus virtutũ & donorum. Qui ideo dicũtur fructus,quia cum suauitate quadam percipiuntur,sicut fructus corporales arborum , cùm peruenerint ad maturitatem.

CONTINVATIO DICENDORVM.

CVm omnes virtutes & operationes humanæ debeant ordinari ad beatitudinem , imò & ipsa E
theologia ad eam ordinetur:consequens est vt habita aliquali notitia virtutum & donorum, de ipsa beatitudine (de qua in communi dictum est) aliquam notitiam comparemus.

DE BEATITVDINE FINALI.

CAPVT XIIII.

Summũ bonũ quid dicatur.

BEATITVDO apud omnes summũ bonũ & vltimus finis dicitur.Sũmũ autẽ bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni,& nullã habet rationem mali,siue cui nil deest, nec potest ei fieri additio:& hoc cõstat apud sapiẽtes nõ esse nisi vnum.s. Deũ,qui est infinitæ bonitatis,à quo omnia alia bona pendẽt in esse,fieri,& cõseruari: & per cuius adoptionẽ & vnionẽ angeli & homines beatitudinẽ ipsius participãtes, beatificãtur: A

1.2.q.1.ar.7. Beatitudo duplex.

Hinc est quòd duplex à doctoribus assignatur beatitudo siue felicitas:quædã dicitur obiectiua & materialis:quædã formalis.Beatitudo obiectiua siue materialis est summũ bonũ secundũ se, siue id in quo est vera ratio siue definitio summi boni.Beatitudo autẽ formalis cõsistit in attinctione,& cõiunctione summi boni.Et cùm hæc attinctio & cõiunctio fiat per operationẽ immanentẽ , hoc est quæ subiectiuatur in operãte:hæc beatitudo dicitur formalis subiectiua,& denominatiua. Et est summa perfectio creaturæ:quia cõiungit & vnit eã suo primo principio & vltimo fini.Summũ enim bonũ secundũ se acceptũ,nõ denominat aliquẽ beatũ,nisi sit adeptũ & vnitũ : & sic adeptio & consecutio summi boni dicitur beatitudo denominatiua,quia.s.denominat aliquem beatũ:per

hác enim adeptiouem & cósecutionem dicitur quis bene esse:quod dicitur esse ratio formalis bea-
titudinis.Qnâtum ad beatitudinem formalem.s.bene esse,omnes côueninnt.Vnde D.Boet.& D. *3.de consu.*
Aug.in 13.de Trinit.dicût,Omniû certa sentétia est,qui ratione qnoquo modo vri possunt, beatoa
omoes homines esse velle. Verumtamé quâtom ad beatitudinem obiectiuam,siue quâtum ad id
in quo inuenitur ratio beatitudinis & sommi boni,nô omnes côueniunt. Sicut enim omnes gu-
stus conueninnt in dulcedine:(Omni enim gustui dulce est delectabile: sed aliqnibus masimè
est delectabile dulcedo vini:quibosdam dulcedo mellis,aut alicuins talinm.)Sic omnes volût &
appetût beatitudiné & bene esse.Sed aliqni posuerût & ponût bene esse in diuitiis, siue in acquisi-
tione & possessione diuitiarû:alij in honoribus,alij in gloria, alij in potestate, xlij in bonis corpo-
ris,aliqui in voluptate,vt Epicurns:alij in amicis, alij in aliis bonis seu adeptione aliorû booorû.
Et fuit tâta diuersitas inter antiquos,quòd D.Aug.19.de Ciuit. Dei, recitat Marcum Varronem
x80. sectas circa hoc memorasse:sed omnes faciliter reprobâtur.Sicut enim illud iudicatur simpli- *280. secta fuerunt circa beatitudinem.*
citer meliua dulce,in quo maximè delectatur qui habet gustum dispositum:ita illud bonû opor-
tet esse summum & côpletissimum,qnod appetit qui habet appetitum bene dispositum. Talis au-
tem dicitur esse,qni appetit illud,in qno reperitur vera ratio siue definitio summi boni.s.quod hæ-
bet omnem rationem boni,& nullâ mali,cui nihil deest,nec potest fieri additio: sed nullû est tale
uisi Deus,vt patet discurrêti per siogulæ:Igitur in solo Deo est vera beatitudo, siue in eius côiun-
ctione,quâ bene describit D.Boet.in 3.de Côsola.dicens:Beatitudo formalis est status omniû bo-
norum aggregatione perfectus. Ex quibus verbis habetur, quòd tria requiruntur ad verâ beati- *Tria ad beatitudinem requisita.*
tudinem:Primum est omniû & solum bonorum aggregatio:Secundum,qnòd sit status & stabi-
litas,sic quòd illa aggregatio nô sit per modum trâseuntis,sed semper maneat,& nô posit anfer-
ti neqne amitti.Tertium,quòd sit status perfectus, hoc est qnòd habeos illâ sit certificatus quòd
nô posit ab eo anferri:aliàs posset timere quòd ei aliquid deesset. Sed talis statos nô potest baberi
in adeptione rerum creatarum.Vnde idem lib.2.Pros.4.dicit,Quis tâ côpositæ felicitatis, vt non
aliqua ex parte cû sui status qualitate rixetur?& Iob 14 Homo natus de muliere,breui viuês tem-
pore,repletur multis miseriis.Vnde sequitur q in hac mortali vita vera beatitudo haberi nô potest

Ver. 1. DE MVLTIPLICI BEATITVDINE.

B CVm Deus(qui est summum bonû & beatitudo obiectiua)posit dupliciter cognosci.s.cogni-
tione naturali,inqnâtum principium & author naturæ, & cognitione supernaturali,& gra-
tuita:côsequês est quòd duplex sit beatitudo:Quędâ naturalis,qua natura intellectualis clarè co- *Beatitudo duplex.*
gnoscit Deum vt principium naturæ,& inquâtum hoiusmodi diligit:& talem videtur Philos.po-
suisse in 1.Ethic.Tali beatitudine fuerunt beati angeli in primo instâti suæ creationis, in quo cla-
rè cognouerunt Deum vt primum priocipiû & authorem naturæ.Tali beatitudine sunt & erunt
beati paruuli decedeotes absq; circûcisione in aotiqua lege,etiâ ante vsum rationis absq; baptis- *Paruuli absq; gratia decedentes.*
mo in noua,cùm anima eorum fuerit creata ad summû bonû iotelligendum, nec ipsi personalem
posuerint obicem.Alia est beatitudo supernaturalis & gratuita: & ista côsistit in cognitione Dei,
nô solùm vt est principiû & author naturæ:sed etiâ vt est author beatitudinis superuaturalis, vt
est trinus & vnus,redemptor & glorificator:& hæc est duplex.s.perfecta, & imperfecta. Perfecta
coosistit in clara visione diuinæ essentiæ,iuxta illud Ioao.17.Hæc est vita æterna,vt cognoscant te
Deum verum,& qoê misisti Iesum Christum.Et hæc adhuc est duplex.s. per modum trâseuntis,
& per modum permanentis.Per modum trâseuntis,qnâdo aliquis videt Deum per aliquod tem-
pus,sed nô pmanéter:& hæc potest haberi io hac vita.Moyses enim eâ habuit, vt habetur Num.
12.Si quis fuerit inter vos propheta Domioi,in visione apparebo ei, vel per somoiû loquar ad illû.
At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est.Ore enim ad os loquor
ei:palàm,& nô per ænigmata & figuras Deum videt.Hâc etiam habuit D.Paul.in raptu, de quo
2.Cor.12. Scio hominem in Christo ante aonos quatuordecim, siue in corpore,siue extra corpus
nescio,Deus scit, rapium huiusmodi hominé vsque ad tertium cælum. Et scio huiusmodi homi-
uem,siue io corpore,siue extra corpus,nescio,Deus scit,quoniâ raptus est in paradisum,& audiuit
arcana verba,quæ nô licet homini loqui. Ad hâc visioné per modum trâseûtis requiritur quòd nô
vtatur seosibus,vt dicit D.Tho.propter illa verba, siue in corpore, siue extra corpus, oescio.Deus *Quæst. 8. 1. art. 1.*
scit.Hoc intelligêdum est primò de corpore mortali:quia post resurrectiooem Sâcti vidétes Deû,
poterunt vti sensibus corporis. Secundò nisi propter vnioné hypostaticam, vt in Christo qui ha-
bebat corpus passibile:& nihilominus vtendo sensibus corporis videbat Deum. Hæc auté clara
visio per modum trâseuntis quo ad actum videndi,dicitur beatitudo perfecta,sed nô quâtum ad
statum videntis:quia(vt dictum est)ad statû beatitudinis requiritur côtinuatio perfecta & immo-
bilitas.Et ideo beatitudinem perfectâ & côpletâ siue clarâ visionem Dei côtinuam & permanen- *Beatitudo perfecta non potest haberi in hac via.*
tem nô potest homo habere in hac via,& sic intelligitur illud quod dicebat Deus Moysi, Exo.33.
Non enim videbit me homo,& viuet.Alia est beatitudo imperfecta,quæ est per cognitionem ęni-
gmaticam & aliquam participationem beatitudinis,vt in spe:& hæc potest haberi in hac via. Vn-
de Psal. Beati immaculati in via,qui ambulant in lege domini.Hæc beatitudo euacuabitur, vt di- *Psal.118.*
citur 1. Cor. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate,tunc autem facie ad faciem.

Ver. 2. DE ESSENTIA BEATITVDINIS PERFECTAE.

C ESsentia beatitudinis(prout beatitudo includit omne illud quod pertinet ad perfectionem ho-
minis)nô côsistit in vnico actu dûtaxat,sed in pluribus.s.in clara visione diuinæ essentiæ,quæ

est actus intellectus,& in fruitione,delectatione,& quietatione voluntatis, & cõsequenter in dotibus corporis. Sed si accipiatur beatitudo pro eo quod est principale in beatitudine,tũc beatitudo perfecta cõsistit principaliter & essẽtialiter in actu intellectus. Vnde Ioan.17. Hæc est vita æterna, vt cognoscãt te solum Deum verum,& quem misisti,Iesum Christum. Cognoscere antẽ est actus
1. de Ciuit. intellectus:Igitur.D.Aug.dicit,Summa merces animæ est intueri Deum. Et in 1. de Trinit. dicit, quòd visio est tota merces. Et quanuis dilectio Dei in hac via sit perfectior & magis meritoria cognitione,eò quòd intellectus in via non fertur immediatè in Deum,sed per speciem:sed voluntas fertur immediatè & absq; specie siue similitudine in se recepta in eum : nõ tamen sequitur quòd dilectio seu fruitio in patria sit perfectior visione. Quia ibi intellectus immediatè & absq; similitudine fertur & terminatur in Deum,& fruitio præsupponit visionem, & pendet ab ea , & non è cõuerso:imò etiã cognitio Dei in via est nobilior dilectione in esse naturæ,cùm dilectio præsupponat cognitionem,& quodã modo pendeat ex ea,& nõ è cõuerso:licet nõ in esse morali siue meriti, cuius præmium nõ respõdet necessariò potentiæ merenti: prout in forti politico brachia pugnant
c.3.§.3.ver.12. & merentur,& caput coronatur. De nobilitate intellectus & voluntatis sufficienter dictum est.

Ver. 3. DE MODO VISIONIS BEATIFICAE.

1.p.q.12.ar.2. VIsio beatifica oculis corporalibus fieri nõ potest,cùm oculus corporalis nõ possit videre, nisi A corporea & quãta colorata:sed Deus nõ est corporeus,& per cõsequens nec quantus,aut coloratus,cùm sit spiritus,Ioan.4.Nec imaginandum est quòd potentia visiua corporalis possit eleuari ad visionem substãtię angelorum aut Dei,quia hoc repugnat naturę eius,sicut repugnat leoni quòd tãtũ eleuetur vt fiat rationalis:Tũc enim sequeretur implicatio cõtradictionis : sic quòd potentia visiua eleuetur ad visionem substãtiæ angelorum aut Dei.Omnis enim potẽtia speciem sumit ab obiecto,vltra quod se extendere nõ potest.Cùm igitur obiectum potẽtiæ visiuæ sit color: sequitur quòd nihil potest videre nisi sub ratione colorati : & quemadmodum oporteret leonem corrumpi,antequàm trãsiret in aliã speciẽ:sic & potẽtiã visiuã, antequàm perciperet angelos. Nec obstat quod habetur Esa.1.Cognouit bos possessorem suum,& asinus presepe domini sui:quia nõ est intelligendum de substãtia,sed de accidentibus humanitatis.Nec obstat pariter quod dicitur
Visio diuinæ essentiæ. Iob 19.Et in carne mea videbo Deũ:quia loquitur de resurrectione , & nõ dicit oculis corporali-
3.contra Gen. bus,sed oculo intellectuali.Necesse est ergo dicere quòd visio beatifica erit per intellectum. Om-
ti.c.53. nis autem visio quę habetur de Deo,per speciem cõcreatã,aut per speciem infusam,aut abstractã, est ænigmatica & nõ clara,cùm nulla species siue similitudo creata & finita possit perfectè repręsentare Deum,qui est infinitus: finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Clara igitur visio Dei est visio immediata diuinæ essentiæ,quãdo intellectus videt eã per ipsammet , vt.s.in tali visione diuina essentia sit id quod videtur,& quo videtur. Quòd antẽ hoc sit possibile,patet ex illo 1.Ioan. 3. Cùm apparuerit,similes ei erimus,& videbimus eum sicuti est,& 1. Cor.13. Videbimus eũ facie ad faciem,quod de facie corporali intelligi nõ potest, cùm diuina essentia nõ sit corporalis. Vnde Esa 40.Cui similem fecistis Deum,aut quã imaginẽ ponetis ei?Ideo D.Paul declarat:dicẽs, Nũc cognosco ex parte,tunc autẽ cognoscã sicut & cognitus sum : sed Deus cognoscit nos absq; specie siue similitudine intermedia:igitur & Sãcti Deum,& in hoc erũt ei similes, sicut dictum est, & 2. Pet.1.dicitur,Per quẽ maxima & pretiosa nobis dona donauit,vt per hoc efficiamini diuinæ cõsortes naturæ.Nõ apparet quomodo simus cõsortes diuinę naturę,nisi ipsi mediatè vniamur,sicut petebat Christus,Ioan.17.Rogo pater vt omnes vnum sint, sicut & nos vnũ sumus : & sicut ipse per essentiã suã videt se , sic etiã & nos per essentiã ipsius videamus eũ,& cognoscamus eum, sicut sumus cogniti ab eo.Ratione etiã probari potest : quia cùm Deus & natura nihil faciãt frustra, vt habetur 2.Physic.& omnium mentes,præcipuè eorum qui sunt in gratia, desiderent videre essentiã Dei,& cõsequi vitã æternã:sequitur quòd possibile est intellectũ humanũ gratia informatum,videre diuinã essentiã , cùm talis visio sit vita æterna. Verùm quia nullus intellectus creatus ex suis
3.Meta. naturalibus potest ad hãc clarã visionem peruenire,cùm teste Philos. sic se habeat intellectus no-
Rom.6. ster ad manifestissima naturæ,sicut oculus noctuæ ad lumen solis,& Apost.Gratia Dei,vita æterna.Ideo necesse est vt intellectus per aliquod gratuitum donum quod excedat suã naturã, eleuetur ad clarè videndum Deum. Illud autem donum eleuãs intellectum ad videndam immediatè
Psal.35. diuinã essentiã,vocatur lumen gloriæ,de quo Psal.In lumine tuo videbimus lumen. s. indeficiẽs. De hoc etiã Apoc.21.Claritas Dei illuminabit eam.s.societatẽ Sanctorum videntium Deum. De hoc lumine habetur in Clementi.ad nostrum,de hæret.sumpta ex cõcilio Viennen. vbi reprobatur secta Begardorum cum erroribus suis, inter quos quintus erat quòd anima nõ indigebat lumine gloriæ ipsam eleuãte ad Deum videndum, & eo beata fruendum : licet aliqui negent de lumine habituali,& dicãt sufficere ipsam visionem,quã vocãt lumen formale. Verùm determinatio Ecclesiæ (vt ex eius verbis apparet) loquitur de lumine habituali permanente:& hoc etiã Psal. satis expressè dixit,cùm ait: In lumine tuo.s.superaddito,videbimus lumen. Hoc autem lumen non requiritur ad hoc quòd essentia diuina fiat intelligibilis actu,sicut res materiales per lumen intel-
Ad quid lumen gloriæ requiratur. lectus agentis:cum diuina essentia sit semper intelligibilis actu : Nec etiã requiritur ad hoc quòd intellectus proportionetur diuinæ essentiæ, cùm nulla creatura possit illi proportionari:eo quòd finiti ad infinitum nulla sit proportio: & intellectus adhuc cum illo lumine maneat infra limites creaturæ,& per cõsequẽs nõ est ei proportionatus. Sed requiritur ad hoc quòd intellectus creatus sit capax & possit immediatè terminari ad diuinã essentiã & efficiatur particeps diuinæ naturæ,

vt D.

vt D.Petr. ait: Et sic ad hoc vt intellectus fiat potens ad intelligendum & videndum Deum per modum, quo potentia fit virtuosior ad operandum per habitum: sicut etiam lumen corporale necessarium est in visu exteriori, inquantum facit medium transparẽs in actu, vt possit moueri à colore. Et sic lumen gloriæ non requiritur vt similitudo in qua Deus videatur, sed quasi perfectio quædam intellectum confortans ad videndum Deum, per quam fit Deiformis, & ideo potest dici quòd nõ est medium in quo Deus videatur, sed sub quo videtur: & hoc nõ tollit immediatã visionẽ Dei. ¶ Nec requiritur ꝙ hãc dispositionẽ præcedat alia dispositio: quia tũc esset processus in infinitũ: quẽadmodũ enim gratia, quæ est habitus supra naturã, non prærequirit aliã dispositionẽ pmanẽtẽ: sic nec lumẽ gloriæ. Hoc lumẽ succedit fidei, quę eo adueniẽte desinit esse, sicut dictũ est

Ver. 4. DE QVANTITATE VISIONIS BEATIFICAE.

B CVm visio beatifica sit spiritualis, nõ dicitur propriè quãta secundũ essentiã suã, sed solùm secundum obiectũ dicitur extẽdi, vt visio illius qui plura videt in speculo, dicatur maior visione illius qui pauciora videt. Ad cuius euidentiã notãdum est quod habetur Esa. 29. Miscuit vobis dominus soporem. s. mortis: claudet oculos vestros, prophetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet: & erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, ex quo videtur sequi ꝙ beati videbunt omnia. Ideo D.Greg. dicit, Quid nõ vident, qui videntẽ omnia vident? Veruntamẽ hoc nõ est intelligendum absolutè & simpliciter. Quidã limitãt de his quæ Deus videt scientia visionis, & nõ simplicis intelligentiæ: quia tunc cõprehenderent verbum: sicut qui videret omnes conclusiones ex vno principio deducibiles, cõprehenderet illud nõ solùm extensiuè, sed etiã intensiuè: quia maior intensio luminis requiritur in duabus, quàm in vna. Veruntamen quicquid sit de illo, hæc limitatio nõ videtur sufficere: quia secundum D.Diony. 7. c. Cælestis Hierar. inferiores angeli licet videãt diuinã essentiã, purgantur per superiores à nescientia. Vnde in Esa. introducuntur inferiores angeli, interrogantes superiores, & dicentes, Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? & sic nõ videbãt. Et D.Paul. dicit sibi creditam gratiã dispensandi mysterium sacramenti abscõditi à seculo in Deo, vt innotesceret principatibus & potestatibus, per ecclesiam, multiformis sapientia Dei, secundum præfinitionẽ seculorum, quã fecit in Christo. Præterea angeli nesciunt futura cõtingentia, neq; cogitationes cordium, nec diem aut horã iudicij. de primo, Esa. 41. Annuntiate quæ ventura sunt in futurũ, & sciemus quia dij estis vos, de secundo. Hiere. 17. Ego dominus scrutãs cor, & probãs renes. de tertio, Marc. 13. De die autem illo vel hora nemo scit, neq; angeli in cęlo: & tamen vident diuinã essentiã. Præterea lumẽ gloriæ quod eleuat intellectũ videntium Deum, est aliquid creatum & finitum: ideo nõ potest eleuare potentiã ad infinitã actiuitatem. Nec tamen propter hoc sequitur, quòd Sãcti non cognoscant clarè infinitatem Dei, sed bene quòd nõ cõprehendant. Insuper illuminationes inferiorum angelorum fient à superioribus vsque in diem iudicij, & scientia angelorum & animarum beatarum potest augeri, sicut & alia quæ pertinent ad præmium accidentale: sed post diem iudicij nõ proficient, quia tunc erit vltimus status rerum. Ideo D.Tho. dicit, quòd possibile est quòd post diem iudicij omnes cognoscãt quæ Deus cognoscit, sciẽtia visionis: illud tamen nõ affirmat verum. ¶ Resolutio huius quæstionis est, quòd Sancti vident diuinam essentiam secundum proportionem luminis gloriæ, quod proportionatur gratiæ, & ideo qui in maiori gratia sunt, plura vident: & cùm lumen gloriæ non augeatur in resurrectione, sequitur quòd Sancti post resurrectionem corporum non plura neque perfectius videbunt in verbo, quàm antè: licet habeant perfectius esse ad quod sequitur perfectius operari, quia visio non respondet esse naturali, sicut operationes naturales, sed gratuito & lumini gloriæ. Nec est necesse quòd qui cognoscit causam, cognoscat omnes effectus eius, nisi cõprehendat causam. Sicut nec qui videt speculum, videt omnia quę sunt in speculo, nisi cõprehendat speculum: quod fieri nõ potest, quãdo est infinitũ & voluntariũ, vt diuina essentia. Et ad authoritates Esa. & D.Greg. dici potest, ꝙ vidẽt omnia quæ ad eorum beatitudinẽ pertinẽt. Et ideo Sãcti vidẽt in verbo orationes eorum qui inuocãt eos: aliàs nõ essẽt pfectè beati, si ignorarẽt ea quę eos specialiter tãgũt. Verisimile aliquib⁹ videtur ꝙ minimus beatus multò plura videat in verbo, quàm cognouerint omnes viatores in terra: Certũ tamẽ est ꝙ omnia quæ p fidẽ credimus, clarè videbimus, iuxta illud, Psal. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate domini virtutum: imò dicemus sicut regina Sabba: quæ dicebat: Verus est sermo quẽ audiui in terra mea, de virtutibus & sapientia tua. Nõ credebã narrãtibus, donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem medietatem sapiẽtiæ tuæ vix fuisse narratã. Vicisti famã virtutibus, &c. Applicatio est facilis. Cùm igitur Sancti videant secundum proportionem gratiæ & luminis gloriæ, sequitur quòd vnus alio perfectius & plura videt: prout Apost. de gloria corporum, quæ pendet & fluit à gloria animæ, dicit: Alia est claritas solis, alia stellarum: & stella differt à stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum.

1.p.q.12.art.8. *4.Dia.* *Esa.63.* *Ephe.6.* *In 4.sent.dist. 49.q.1. art.5. Visio proportionatur lumini gloriæ.* *Psal.47.* *2.Paral.9.* *1.Cor.15.*

§. 1. DE LOCO VISIONIS BEATIFICAE.

C LOcus visionis beatificæ in sacris literis dicitur Paradisus. Vnde Christus, Hodie mecum eris in paradiso, & rectè dicitur Paradisus: quia paradisus idem est quod pomerium siue hortus delitiarũ. Vnde Ezec. 28 In delitiis paradisi Dei fuisti. Sed non possunt esse maiores delitiæ, quàm in visione diuinæ essentiæ, in qua omne bonum cõtinetur, sicut dictum fuit Moysi, Exo. 33. Ostendam tibi omne bonum: ideo non immeritò dicitur Paradisus. Sed quia duplicem paradisum in sacris literis reperimus. s. Cælestem & Terrestrem: ideo breuiter de quolibet illorum aliquid dicendum est.

Luc.23. *Paradisus quid.*

Ver. 1. DE PARADISO TERRESTRI.

1.p.§.102.

DE Paradiso Terrestri habetur Gen.2. Plātauerat autem Deus Paradisum voluptatis à principio, in quo posuit omne lignum pulchrum visu, & suaue ad vescendum, lignum etiā vitæ in medio paradisi: & fluuius egrediebatur de loco paradisi, ad irrigādum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Et infrà: Tulit ergo Deus hominem & posuit in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum: donec cōpleto numero electorum Adā cum posteritate sua transferretur viuus in paradisum cælestem. In hoc paradiso tulit vnam de costis Adæ dormientis (quæ s. erat superflua supposito, sed nō naturæ, prout semen) & ædificauit in mulierem, & duxit eam ad Adam, & matrimonio iunxit. Deinde præceptum generationis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini & replete terram. Et vt maiorem haberent merendi occasionē, ac vt eundem plasmatorem Dominum recognoscerent, datis ad eorum vsum cunctis arboribus, lignum scientiæ boni & mali prohibuit, sub interminatione duplicis mortis. s. spiritualis & corporalis. Sed pro dolor Eua à diabolo seducta, comedit, & viro tradidit ad edendum: qui ne cōtristaret eius delitias, etiam comedit: & sic ambo præceptum Domini trāsgressi sunt. & se nudos omnibus gratiis & donis spiritualibus cōspicientes folia fici cōsuerunt, & fecerūt sibi perisomata: & vocati à Domino, culpam suam non recognoscentes, & semetipsos excusantes, sententiā cōtra se audierunt, Gen.3. Et emisit eos Deus vt Adam operaretur terrā, de qua assumptus est. s. ad campū Damascenū, à quo & ciuitas Damasci dicta est de qua Act.9. Et quamuis nō habeatur in sacris ꝙ reductus fuerit in campum Damasc. D. tamen Anthoninus archiepisc. Florent. in prima parte historiali, tit.1.ca.1.§.4. dicit verisimile esse quòd in agrum Damasc. emiserit eos Deus. Nā in eodē agro Cain occidit Abel: & sepulchrum Adæ ibi fuisse dicitur: sed postmodū trāslatum fuit corpus eius ab Abrahā in speluncam duplicem in valle Ebron. Et ne ipsi aut filij eorum redirent ad paradisum, & ederent de ligno vitæ, collocauit Deus ante paradisum voluptatis Cherubin & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. Paradisus terrestris, secundum D. Aug. ad Orosiū, in Oriēte situs est, interiecto Oceano, & ab orbe nostro longè remotus, in altissimo & temperato loco constitutus, ad quem aquæ diluuij minimè peruenerunt, aliàs Enoch submersus fuisset. Hic locus à primi hominis reatu interclusus est, nec vlli hominum patet aditus. Ad hunc locum translati dicuntur Enoch & Helias, qui futuri sunt duo testes cōtra Antichristum: de quibus Apoc.11. Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. De translatione Enoch habetur Gen.5. Ambulauit Enoch cum Deo, & nō apparuit, quia tulit eum Dominus, & Ecclesiast.44. Enoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det gentibus sapientiam. De Helia verò 4.Reg.2. Cúmque pergerent & sermocinarentur (s. Helias & Helisæus) ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrunque, & ascendit Helias per turbinem in cœlum, & Ecclesiast. 44. Qui receptus est in turbine ignis, & in curru equorum igneorum. Hi duo testes viuūt ex herbis & fructibus lignorum paradisi. Et cùm virtus caloris naturalis incipit debilitari, edūt de ligno vitę quod reparat defectū caloris naturalis, & tenet & cōseruat eos in statu ac dispositione, in qua erāt quādo trāslati sunt. Ab hoc loco eductus est Helias ad mōtē Thabor, cū anima Moysi ex limbo in corpore assumpto, & viderūt Christi trāsfigurationē, & perfecto mysterio vterque ab angelo custode in locum suum reductus. Helias tamen reuersurus est tempore Antichristi, vt amplius dicetur infrà, cùm de Antichristo fiet mentio. ¶ Ex præmissis patet Paradisum terrestrem (de quo Gen.2.) non esse vniuersam terram, cùm vniuersa terra non sit locus voluptatis, nec ab vniuersa terra Adā statim post peccatum fuerit emissus, nec de ligno vitæ possit haberi cognitio, neque ea quæ scripta sunt Gen.2. possunt bene saluari, maximè de fonte & quatuor fluminibus, qui certis terris circuiendis deputati sunt, quorum initia non inueniuntur in medio vniuersæ terræ, nec etiam de Cherubin & flammeo gladio atque versatili. Nec euasiones eorum qui oppositum sustinent, satisfaciunt literæ siue sensui literali, à quo solo, secundum D. Aug. trahitur efficax argumentum.

Paradisus terrestris vbi sit.

Enoch & Helias translatio in paradisum.

Mat.17. Mar.9.

D

Ver. 2. DE PARADISO CAELESTI.

Paradisus cælestis. *Num.12.* *2.Cor.12.*

VIsio beatifica quæ dicitur Paradisus, cōmunicatur vbi Deus vult: & prout cōmuniter dicitur, vbi papa, Roma: & vbi rex, ibi curia: sic paradisus, vbi Deus cōmunicat suam clarā visionē: & sic fuit in deserto, quādo apparuit Moysi, & prope Damascū, quādo Paulus raptus fuit: & in limbo patrum in triduo mortis Christi. Vnde Luc.23. dicitur latroni, Hodie mecum eris in paradiso: in quo tamē die descēdit ad inferos, & secundum aliquos, per 40. dies extra apparitiones, in paradiso terrestri, in quo dicūt Christū māsisse tāquā in digniori loco, & magis cōuenięti corpori glorificato. Ordinariè tamen cōmunicat in cœlo Empyreo, quod est cœlū immobile & lucidissimū, in quo secūdū Damasc. fuerunt angeli creati: dicit enim ꝙ cœlū Empyreū mox vt fuit factū, fuit angelis repletū: dataq; sunt singulis certæ sedes & māsiones locales ad ornādū eas: quæ quidē sedes & māsiones distinctę & diuisæ sunt in tribus hierarchiis & nouē ordinib⁹, de quib⁹ Christus, *Ioan.4.* In domo patris mei māsiones multæ sunt. In hoc loco à principio omnibus angelis cognitionē & beatitudinē naturalē perfectā Deus tribuit, quia omnes clarè cognouerūt Deū esse vnū solū principiū, & authorē naturæ. Cōmunicauit etiā beatitudinē gratuitā imperfectā, quia fuerūt, secundum D. Aug creati in gratia & virtutibus, in quibus si pstitissent, cōsecuti fuissent beatitudinem perfectā. Verū Lucifer cauda sua (hoc est suggestione sua) traxit tertiā partē stellarū, hoc est angelorum, qui cum eo ceciderunt, prout diffusè diximus cùm de casu angelorum ageretur. Boni verò

A

angeli

angeli beatificati ſunt,& qui ad cuſtodiã deputati ſunt, propter ea quæ in iſtis inferioribus agũt,
viſionem illam non intermittunt: vnde Chriſtus, Dico enim vobis quòd angeli eorum in cœlis Mat.18.
ſemper vident faciem patris mei, qui in cœlis eſt. ſ. ſpeciali modo per communicationem claræ
viſionis ſuæ eſſentiæ. Et quia ſedes malorũ angelorum,qui ceciderunt & proiecti ſunt,manſerunt
vacuæ, dicuntur ruinatæ: has tamen ruinas impleturus eſt Deus per homines, qui mandata il-
lius ſeruabũt. Vnde Pſal. Iudicabit in nationibus,implebit ruinas, ante iudicium quo ad animas, Pſal.109.
poſt iudicium quantum ad corpora. ¶ Ex præmiſsis patet quòd ordines angelorum non ſolum Magnitudo
ſunt ſecundum dignitates eorum,ſed etiam ſecundum locum, qui valde magnus & extenſus eſt. paradiſi
Si cõſideretur quòd ex vno pugillo terræ fiunt decem aquæ,& ex vno aquæ decem aeris,& ſic de- quanta.
inceps multiplicãdo,vt aqua ſit in decuplo maior terra, & ſic de aliis elementis,& de cœlis vſque
ad cœlum Empyreum,quod eſt decimum: apparebit cœli Empyrei magnitudo & extenſio atque
altitudo,quam admirans Baruch exclamabat dicens: O Iſrael,quàm magna eſt domus Dei, & in- Baruch 3.
gens locus poſſeſsionis eius! Magnus & nõ habet(hoc eſt non videtur habere) finẽ: excelſus & im-
mẽſus. Locus excelſior ſiue ſublimior debetur Chriſto, iuxta illud: Dixit dominus domino meo, Pſal.109.
ſede à dextris meis,hoc eſt in potioribus bonis. Poſt Chriſtum eſt D. Virgo Maria: ideo cantat Ec-
cleſia, Exaltata es ſancta Dei genitrix ſuper choros angelorum ad cæleſtia regna,& D. Ioſeph,ſe- Mat.12.
cundum aliquos: deinde Apoſtoli, iuxta illud: Sedebitis ſuper ſedes duodecim: & xxiiij. ſeniores, Apoc.4. & 5.
qui videntur facere quartam hierarchiam: deinde alij ſancti mixti angelis ſecundum eorum me- Mat.22.
rita. vnde Chriſtus, Erunt ſicut angeli Dei in cœlo, non ſolùm quo ad generationem, ſed etiam
quantum ad manſiones & ſedes.

§. 2. DE BEATITVDINE ESSENTIALI.

B Beatitudo iterum diuiditur in beatitudinem eſſentialẽ & accidentalem. Et quia beatitudo eſt Beatitudo
merces & præmium quod datur pro meritis: ideo præmium duplex eſſe dicitur. ſ. eſſentiale & duplex.
accidentale. Beatitudo eſſentialis ſiue præmium eſſentiale eſt clara viſio diuinæ eſſentię: & fruitio
ſiue gaudium quod habetur ex illa viſione clara, dicitur præmium eſſentiale & dicitur vita æter-
na, vt dictum eſt. Hoc pręmium reſpondet & proportionatur habitui gratiæ ſeu charitatis, iuxta
illud: Gratia Dei, vita æterna. Sic quòd qui habet habitum gratiæ aut charitatis magis intenſum, Rom 6.
ſeu vt plures loquendo, qui maiorem habebit gratiam, maiorem habiturus eſt gloriam & maius
præmium eſſentiale. Hoc præmium aliquando in ſacris literis dicitur corona vitæ, iuxta illud: Eſto Apoc.2.
fidelis vſque ad mortem,& dabo tibi coronam vitæ. Aliquãdo autem vocatur corona aurea, ſicut
de quolibet Sancto cantat Eccleſia, Corona aurea ſuper caput eius, expreſſa ſigno ſanctitatis. Hoc Eccl.45.
autem dicitur metaphoricè & ſimilitudinariè ex parte meriti & ex parte pręmij: ex parte quidem
meriti, quia ſicut legitimè certantes & pugnantes in acie, præmiantur corona, ſecũdum illud: Nõ 2.Tim.2.
coronabitur, niſi qui legitimè certauerit: cum ergo militia ſit vita hominis ſuper terrã, pręmium Iob 7.
quod datur legitimè militantibus dicitur corona. Ex parte præmij etiam ſumitur ſimilitudo: quia
reges coronantur,& ſignum regiæ poteſtatis eſt corona aurea: quæ perfectionem quandam ſigni-
ficat, primò ratione materiæ: quia aurum eſt nobilius metallum: ſecundò ratione figuræ, quia fi-
gura circularis eſt perfectiſsima. Sed per viſionem diuinæ eſſentiæ & beatitudinem aliquis effici-
tur particeps diuinitatis,& conſors diuinæ naturæ,& per cõſequens regiæ poteſtatis, iuxta illud: Apoc.5.
Feciſti nos Deo noſtro regnũ & ſacerdotes.& D. Petrus, Vos eſtis genus electum, regale ſacerdo- 1.Pet.2.
tium. Cõueniẽter ergo præmiũ eſſentiale dicitur corona aurea, q̃a eſt id quod pfectiſsimũ dicitur.

Ver. 1. DE BEATITVDINE ET PRAEMIO ACCIDENTALI.

C Beatitudo accidentalis ſiue præmium accidentale eſt id quod cõſequitur illam viſionem,& nõ
eſt de eſſentia beatitudinis. ſ. gaudium de bono creato de dotibus corporis. Gaudebunt enim
Sancti de bonis operibus per eos & per alios factis, ſecundum proportionem gratię & charitatis:
Sic quòd ille qui eſt in maiori charitate, magis gaudebit de bono opere facto in minori charitate,
quàm ille qui fecit. Hęc communicatio fundatur in illo verbo Pſal. Particeps ego ſum omniũ ti- Pſal.118.
mentium te. Gaudebunt etiam de doloribus corporis,& de ſingulari victoria cõtra carnem, mun-
dum & diabolum. Hoc pręmium dicitur accidentale, quia abſque illo eſſent beati. Nota tamen
quòd omne gaudium de his quæ videntur in verbo, quãuis ſit de prędictis operibus eorum, dici-
tur eſſentiale: ſed gaudium quod habetur per ſpecies acquiſitas vel infuſas, eſt accidentale. Præ-
mium accidentale reſpõdet actui charitatis & aliarum virtutum per charitatem ordinatarum. Et
quia in actu charitatis duo ſunt. ſ. eſſentia actus,& conatus ſiue intenſio quę ex natura ſua impor-
tat difficultatem: ideo eſſentię actus datur pro pręmio gaudium de illo, conatui verò & difficul-
tati datur pro pręmio ſatisfactio pœnę, vel deletio reatus ſiue obligationis ad pœnam ſuſtinendã
ſi egeat, ſi verò non egeat, datur illi cui per operantem applicatur,& ſi non applicetur, reponitur in
theſauro Eccleſię, de quo inferiùs dicetur. Pręmium accidentale eſt quadruplex. ſiue quatuor re- c.19.§.9.ver.
ducuntur ad ipſum. ſ. gaudium de bonis operibus. ſatisfactio ſiue deletio reatus pœnę, dos corpo- 20.
ris,& aureola. Primum ſatis clarum eſt ex dictis: de ſecũdo videbitur, cùm de ſatisfactione & in-
dulgentiis agetur. Ideo de dotibus corporis & aureolis hic dicendum eſt.

Ver. 2. DE DOTIBVS CORPORIS.

E Quia in iuſtificatione inter Chriſtum & animã cõtrahitur matrimoniũ, quod habet quandã Dos ad quid
ſimilitudinem cum carnali: ideo ſicut quando ſponſa traducitur ad domum ſponſi carna- datur.
lis, ſponſa recipitur ornata & dotata: ita etiã doctores Theologi aſsignant aliquas dotes ſpiritua-

les beatis quando introducuntur in domum ſponſi, hoc eſt in regnum paradiſi. Similitudo tamen non tenet in omnibus: quia dos datur à ſponſa viro in ſolatium, ad ſupportanda onera matrimonij: ſed in paradiſo nullum eſt onus: ideo non datur ad ſupportanda onera, ſed in ſolatium & iocunditatem. Et quamuis communiter dos detur viro à ſponſa, tamen quando ſponſus eſt ditiſſimus, & ſponſa pauperrima, præ nimio amoris affectu ſponſus dotat ſponſam, ſicut dixit Sichem Iacob & filiis ſuis: Augete dotem, & munera poſtulate. *[Gen. 34.]* Cùm ergo Chriſtus ſponſus ſit ditiſſimus, in cuius domo ſunt diuitię & gloria, diues in omnes qui inuocant illum, in cuius femore eſt ſcriptum, Rex regum, & dominus dominãtium, propter nimiam charitatem qua dilexit ſponſas ſuas, hoc eſt animas iuſtas, conuenienter dat eis ornamenta, quæ nomine dotis nominari ſolẽt. Vnde Pſal. *[Pſal. 44.]* Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato circundata varietate. Annulus eſt fides, *[Dotes animæ.]* Oſeæ 2. Deſpõſabo te mihi in fide. Charitas eſt veſtitus deauratus. Monilia varia ſunt virtutes infuſę, & dona Spiritus ſancti in hoc mundo, ſed nobiliora ornamẽta & dotes dat cùm introducitur in domum ſiue regnum, & quo ad animam dat lumen gloriæ, quod eſt nobiliſſimum ornamentum, dat etiam viſionem, quæ ſuccedit fidei: comprehenſionem, quæ ſuccedit ſpei: fruitionem, quæ ſuccedit charitati. Veruntamen cùm dotes diſtinguantur à beatitudine, quia ſunt habitus vel diſpoſitiones, & omnes aliæ qualitates quæ ordinantur ad perfectas operationes, in quibus conſiſtit beatitudo: ſequitur quòd viſio, comprehenſio, dilectio & fruitio, non dicuntur propriè dotes, ſed lumen gloriæ, & virtutes perfectæ, & dona Spiritus ſancti. *[Dotes corporis quatuor.]* Dotes autem corporis aſsignãtur quatuor. ſ. impaſsibilitas, claritas, agilitas, & ſubtilitas: de quibus Apoſtol. *[1. Cor. 15.]* Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione, quãtum ad impaſsibilitatem: Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria, quantum ad claritatem: Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute, quantum ad agilitatem: Seminatur corpus animale, ſurget ſpirituale, quantum ad ſubtilitatem.

Ver. 3. DE IMPASSIBILITATE.

A

IMpaſsibilitas dicitur negatio paſsibilitatis ſiue paſsionis: quæ (vt ſuprà dictum eſt) duplex eſt. ſ. corruptiua, & illa nõ erit in patria, iuxta illud, *[Apoc. 21.]* Abſterget Deus omnẽ lachrymã ab oculis Sanctorum, & mors vltrà nõ erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà: quia prima abierunt. Alia eſt perfectiua, & illa manebit in patria: quia cùm gloria non tollat perfectionem ſed augeat: *[An ſenſus erũt in patria.]* corpora Sanctorum erunt paſsibilia, paſsione perfectiua, hoc eſt, recipient qualitates perfectiuas: & ſic poterunt eſſe in patria actus quinque ſenſuum, alio tamen modo quàm in via: quia (vt ſupra dictum eſt) aliqui ſenſus immutantur immutatione naturali, ſicut ſenſus tactus & guſtus, & aliquando auditus & odoratus. Sed in patria nõ immutabũtur immutatione naturali: ſed ſolùm intẽtionali ſiue ſpirituali, ſicut viſus hic, & nobiliori modo in patria. Et ſic guſtus nõ immutabitur p cibũ aut potũ, nec erit ſenſus alimenti in actu, ſed ſpiritualiter, vel fortè p immutationẽ linguæ ab aliqua humiditate adiũcta, quæ ab aliquib9 vocatur Nectar Ambroſianũ, per quã ſentiãt omnes ſapores quot volẽt: & idẽ dicũt de aliis ſenſibus, qui ſolùm ſpiritualiter immutabũtur ſine alteratione: & ſic erit de ſenſu tactus, ſicut de corpore Adæ, cui nec ignis nocere, nec gladius ſcindere potuiſſet, in ſtatu iuſtitiæ originalis: multo ergo minus in patria, vbi erit maior rectitudo & ſubiectio corporis ad animam, quàm in ſtatu innocentiæ. Nec claritas corporum glorioſorum impediet viſum, ſicut claritas ſolis viſum Noctuæ, quia hoc eſt propter debilitatem potẽtiæ: quod non erit in patria. Quòd ſit auditus corporalis, patet ex illo quod cantat Eccleſia, Clarè ſonant iugiter organa Sanctorum. Et de odore dicit, quòd odor ſuauiſsimus erunt corpora Sãctorum. Hæc impaſsibilitas cauſatur in corporibus Sanctorum ex dominio perfecto quod habet anima ſuper corpus, in quod vis animæ glorificatæ redundabit. Nec illud dominium poteſt aliquo modo auferri, quia ipſa erit immutabiliter Deo ſubiecta: quod non erat in ſtatu innocentiæ. Per hoc dominium ligatur materia hominis (quæ ſecundum ſe erit eiuſdem conditionis ſicut in via) vt non poſsit recipere aliquam qualitatem contrariam vel diſcõuenientem. *[Cicatrices Chriſti & Martyrũ manebunt in patria.]* Cicatrices tamen vulnerum in Chriſto & Sanctis remanebunt: non inquantũ important aliquẽ defectũ vel deformitatẽ, ſed inquãtũ ſunt ſigna cõſtãtiſsimæ virtutis, quia paſsi ſunt ꝓ iuſtitia & fide: vt ex hoc & ipſis & aliis gaudium creſcat. Nec deerunt membra ſeparata Martyribus, quia non peribit capillus de capite. *[Luc. 21.]*

Ver. 4. DE CLARITATE.

B.

[Mat. 13. Eſa. 30.] COrpora glorioſa habere claritatem expreſsè docuit Chriſtus dicens: Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris mei, & de claritate ſolis poſt diẽ iudicij dicit Eſa. Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum. Claritas autem hæc procedet à gloria animæ, & redundabit in corpus. Et cùm omne quod recipitur, ad modum recipientis recipiatur: ſequitur quòd erit corporalis, potens immutare viſum corporalem: ſicut claritas Chriſti in mõte Thabor, & ſic poteſt ab oculo non glorioſo corpus glorioſum videri. *[Claritas erit in poteſtate beatorum.]* Verùm quia claritas corporis glorioſi prouenit ex merito voluntatis: ideo voluntati eius ſubditur, vt ſecũdum eius imperium videatur, vel non videatur, & ideo in poteſtate beati erit oſtendere gloriam ſuam, vel occultare: ſicut etiam fecit Chriſtus *[Luc. 24.]* poſt reſurrectionem, præcipuè diſcipulis euntibus in Emaus. Et cùm anima totaliter dominium habeat ſupra corpus, poterit etiam ſuſpendere actiuitatem corporis, & ſe occultare, & reddere ſe penitus inuiſibilem. Et quia gloria corporis naturam non tollit ſed perficit: ſequitur quòd color qui debetur corpori ſecundum naturam, partim remanebit in eo, ſed ſuperaddetur claritas ex gloria. Sicut etiam videmus corpora colorata ex ſolis ſplendore relucere, vel ex alia cauſa extrinſeca vel intrinſeca. ¶ Licet autem Chriſtus dixerit quòd iuſti fulgebunt ſicut ſol: non

eſt

est intelligendum quòd omnes sint æquales in claritate, prout D. Paulus declarat dicens: Alia est claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum: & stella differt à stella in claritate. Cùm enim gloria corporis procedat à gloria animæ, sequitur quòd qui maius habuerint meritum, & maiorem gloriam animæ, habebunt maiorem gloriam corporis: & ita in corpore glorioso recognoscitur gloria animæ, sicut color corporis in vase vitreo, quãuis corpus gloriosum non fit transparens. In eodem etiam corpore non omnes partes eadem claritate refulgebunt, sed secundum eorum proportionem. Et quanuis sit tanta claritas in cœlo, non impedietur nec fatigabitur visus: quia lumen quantumcunque intensum naturaliter delectat visum, iuxta illud: Dulce lumen, & delectabile oculis videre solem: nisi fortè sint debiles vel indispositi, quod non erit in patria. 1. Cor. 15. Eccl. 11.

Ver. 5. DE AGILITATE.

C Corpora Sanctorum fore agilia: hoc est prompta & facilia ad agendũ & mouẽdum se, & agilitate vti, testatur Esa. cùm ait: Qui sperant in domino, mutabunt fortitudinem, assument pennas, vt aquilæ, currẽt & non laborabunt, volabunt & nõ deficient, & Sapiens, Fulgebunt iusti, & tanquã scintillæ in arundineto discurrent. Agilitas hæc deriuatur à gloria animæ in corpus, prout subiicitur animæ, & inquãtum anima est motor, vt. s. expeditum sit & habile ad obediendum animæ in omnibus motib⁹ & affectionibus eius. Et cùm proueniat ex merito volũtatis, subiacet eius imperio, & sic quãdo volent, poterũt visitare mãsionem Christi & aliorum Sanctorum, quos nouerunt in via, & omnium illorum quorum voluerint habere colloquium. Et quanuis moueantur in tempore imperceptibili, nõ tamẽ in instãti: quia cùm omnis motus localis fiat in tempore, quũ spatium, motus, & tẽpus simul diuiduntur: sed instãs est indiuisibile, ergo nõ mouentur in instãti. Esa 4. Sap. 3. Agilitas subiacet voluntati beatorum.

Ver. 6. DE SVBTILITATE.

D Quarta dos corporũ gloriosorum vocatur Subtilitas, quæ nõ debet intelligi per rarefactionẽ siue propter paucitatem materiæ sub æqualibus dimensionibus, secundum quẽ modũ dicimus quòd ignis & aer, qui dicuntur spiritus, sunt subtiliores aqua & terra: quia tãtum erit de materia in corporibus gloriosis, sicut nunc. Nec ipsa erunt in maiori quantitate aut sub maioribus dimensionibus, quàm nũc sint. Nec etiam debet intelligi hæc subtilitas secundum modũ, quo substantiæ separatæ sunt subtiles: sicut aliqui hæretici dixerunt, quòd corpora in resurrectione conuertentur in spiritum: quia hoc est impossibile, cùm non communicent in materia. Ex hoc etiam sequeretur quòd homo, qui naturaliter ex corpore & anima constat, nõ resurgeret, quod est hæreticum. Quia sancti habebunt materiam, carnes, ossa, & corpus tangibile, sicut Christus dicebat: Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa nõ habet, sicut me videtis habere, & Iob 19. In carne mea videbo Deum saluatorem meum. Nec Apost. quãdo dicit quòd resurget spirituale, voluit dicere quòd corpus sit spiritus, sed quòd plenè & completè subseruiet spiritui. Nũc enim in hac via corpus nostrum subiectum est operationibus animæ, inquãtum est anima. s. vegetatiua & sensitiua: prout corpus generatur, & generat, nutritur, & alteratur, crescit & decrescit. Quãtum autem ad spirituales operationes animæ, secundum quod anima dicitur spiritus, & conuenit cũ angelis, licet aliquo modo subseruiant, tamen magnum impedimentum afferunt: quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt dicitur Sap. 9. Sed in statu resurrectionis cessabũt operationes animales, quia non erit generatio, vt habetur Mat. 12. Nõ enim nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei. Nec erit alimentum aut nutritio, iuxta illud Apoc. 7. Nõ esurient neq; sitient amplius, neque cadet super illos sol, neque vllus æstus: sed corpus absque vllo impedimento & fatigatione incessanter seruiet animæ ad spirituales operationes, secundum Psal. Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Sicut ergo nũc propter operationes animales corpus nostrum dicitur animale: ita tunc propter obediẽtiam circa operationes spiritales, dicetur spiritale, hoc est completè & perfectissimè seruiens spiritui. Subtilitas ergo corporum gloriosorum siue subtilitatis modus est, vt dicantur subtilia propter perfectissimam corporis perfectionem ex dominio animæ ad corpus deriuatam. Ratione cuius corpus gloriosum dicitur spiritale, quasi omnino spiritui subiectum, quo ad operationes spirituales nullo modo impediens, sed subseruiens ei. Et ideo Apost. in spiritalitate tetigit dotem subtilitatis. Ex virtute tamen siue ex ratione prædictæ subtilitatis nõ habet quòd possit penetrare, sicut res acutæ propter acuitatẽ, vt ignis, & alia huiusmodi: ita quòd (vt aliqui volũt) possint p poros trãsire: quia esset magnæ imperfectionis, quòd sub tali quãtitate tenerẽtur: nec etiã quòd possit simul esse cum alio corpore in eodẽ loco: Quia subtilitas illa nõ aufert corpori dimẽsionẽ, per quã est in loco, & resistit aliis corporibus, ne sint in eodẽ loco. Poterit tamẽ ex operatione virtutis diuinæ simul esse in eodẽ loco cũ alio corpore. Sicut etiã corpus D. Petri nõ habuit ex aliqua virtute indita, quòd ad eius vmbram sanarẽtur infirmi, sed fiebat virtute diuina, ad ædificationẽ fidei. Ita faciet virtus diuina, vt corpus gloriosum sit simul cũ alio corpore nõ glorioso, ad perfectionẽ gloriæ. Et ideo ambulabũt p cælũ empyreũ, quod est indiuisibile, & penetrabũt sphæras cælorũ, nõ virtute subtilitatis, sed virtute diuina, quæ eis in omnibus ad nutum subueniet, sicut in natiuitate Christi, & in exitu sepulchri, & in ingressu ad Apostolos ianuis clausis. Quòd autẽ corpus gloriosum sit in eodẽ loco cũ alio corpore nõ glorioso, nõ est cõueniens, secũdum D. Tho. tum quia in eis seruabitur debitus ordo, qui distinctionem debitã requiret, tum etiã quia vnum corpus gloriosum nõ se opponit alteri. Et sic nunquã duo corpora gloriosa erunt simul, nec per miraculum vnquã fiet: licet Deus facere posset. Subtilitas etiã non impedit palpabilitatem, quæ in duobus consistit: Primò in tangibilitate, quòd Luc. 24. Corpus beatorum quomodo erit spirituale. Virtus subtilitatis in quo consistat.

posſit tangi, hoc eſt quòd habeat qnalitates tangibiles, quæ erunt valde temperatæ: ſed hoc nõ ſufficit ad palpahilitatem: quia aetem, cùm habeat qualitates tangibiles, tangere poſſumus: ſed non palpare: qnia palpabile addit ſupra tangibile, qnòd reſiſtat tangenti vt non tranſeat, quod nõ facit aer: ex quo patet quòd omne palpabile eſt tangile, ſed non econuerſo.

§. 3. DE AVREOLIS.

AVreolę nomen in ſacris literis inuenitur: accipitur autem dupliciter. ſ. cõmuniter & propriè. a Communiter accipiendo aureolam, vt connertitur eum pręmio accidentali, qnod poteſt dici corona aureola per diminutionem, quia eſt minor corona antea, hoc eſt præmio eſſentiali, vt viſione beatifica: qnia quicquid additur illi. eſt minus eo. Propriè tamen accipiendo aureolam, eſt præmium accidentale de operibns perfectionis, ſecundum excellentem victoriam, in quibns homo Chriſto maximè cõformatur. Ex quo patet quòd nõ omne præmium accidentale eſt aureola. Vnde D. Tho. dicit, quòd anreola eſt quoddam priuilegiatum pręmium, priuilegiatæ victoriæ reſpondens. Et ideo ſecundum tres priuilegiatas victorias quæ in tribus ſpecialibus pugnis babentur, dantur tres aureolæ. Tres pugnæ principales ſnnt cõtra carnem, diabolum, & mundum. Iuxta illud quod cantat Eccleſia, Caro, mnndus, dæmonia. dinerſa mouẽt prælia. In pugna quæ eſt contra carnem, ille potiſſimã victoriã obtinet, qui omnino abſtinet à delectationibus venereis: & ideo virginibus debetur aureola. In pugna verò quæ eſt contra mundnm, ille potiſſimam habet victoriam, qui perſecutinnem vſque ad morté inclnſinè ſuſtinet: Ideo martyribus debetur aureola. In pugna verò qua cõtra diabolum pugnatur, illa eſt præcipua victoria, cùm aliquis hoſtem & diabolum non ſolùm à ſe, ſed etiam à cordibus aliorum remouet: quod fit per doctrinã & prędicationem: Ideo Doctoribus & Prædicatoribus victoriam habẽtibus debetur aureola. In his tribus ſancti nobiliſſimè cõformantur Chriſto qui virgo fuit & martyr, & veritatem quam à patre audiuit, mundo manifeſtauit. per qnam diabolum à cordibus hominum fugauit: & ſic fuit doctor & prędicator. Et ideo virginibus, martyribns, & doctotibus, ac prædicatoribus debetur aureola: quia perfectiſſimè cõformantur Chriſto: nõ quòd in Chriſto ſit aureola, cùm nemo ſibi ipſi poſsit conformari: & aureola detnr propter conformitatem ad Chriſtum. Præterea qnanuis competat ei ratio coronæ aureæ: non tamen competit ratio aureolæ. Aureola enim dicitur id quod participatiuè & diminutiuè & nunquam ſecundum ſui plenitudinem poſsidetur. Ideo illis competit aureolam habere, in quibns eſt aliqua participatio perfectionis victoriæ. Et ideo cùm in Chriſto inueniatur plena & perfecta ratio victoriæ, per quam omnes victorię conſtituuntur. vnde Ioan. 16. Confidite, quia ego vici mundum, & Apoc. 5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Ideo Chriſto nõ competit aureola, ſed aliquid aliud perfectius & excellentius omni aureola, à quo omnes anreolę originantur. vnde dicitur Apoc. 3. Qui vicerit, faciã eum ſedere in throno meo, ſicut ego vici & ſedeo in throno patris mei. ¶ Angelis pariter nnn competit aureola. qnia non habent pugnam, licet ipſi pugnauerint. Quia aureola nõ debetur niſi illis qni pugnãt corporaliter, & exercẽtnr per corpus: non enim dantur amantibus virginitatem, martyrium, & doctrinam, ſi exterius circa hæc nõ exercentur, vel eis nnn inſunt. Præterea quæ hominibus ad perfectioné pertinent, angelis ſnnt connaturalia, & ſpectant ad communem ſtatnm eorum, qnia ea in eodem genere actus ſuam beatitudinem meruerunt. ſ. in hoc quòd cõuerſi ſunt ad Deum. Ideo nullum ſingulare meritũ innenitur in vno, quod alius nõ babeat. Homines autem diuerſis generibus actnum beatitudinem merẽtnr. Anreola ſubiectiuè eſt in mente, cùm ſit gaudium de operibus illis quibus aureola debetur. Sed ſicut ex gaudio eſſentialis præmij quod eſt aureum, redundat quidam decor in corpore, ita ex gaudio aureolæ reſultat quidam decor in corpore. Et ſic anreola, principaliter eſt in mente, ſed per qnandã rednndantiam eſt in carne. Decor tamen cicatricum, quæ in corporibus martyrum apparebnnt, nõ poteſt dici aureola, quæ eſt communis omnibus martyribns, quia in aliqnibus eorum cicatrices non erunt, vtpote in illis qui fuerant ſubmerſi, aut famis inedia, aut ſqualore carceris interempti.

Aureola.

Aureolæ tres.

Aureola quibus debetur.

In Chriſto non eſt aureola.

Angelis non competit aureola.

Ver. 1. DE AVREOLA VIRGINVM.

AVreola virginitatis illis tantnm debetnr virginibus, qui propoſitum firmũ habuerũt virginitatem perpetuò conſernandi, ſiue propoſitnm voto firmauerint, ſiue non, qnãuis aliquando hoc propoſitnm fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo tale propoſitũ in fine vitæ inneniatur. Quia virginitas mentis poteſt reparari, vt ſuprà dictum eſt. Si tamen aliqua per vinlentiam oppreſſa fuerit, propter hoc aureolam nõ amittit, dummodo propoſitum virginitatis inuiolabiliter ſeruet, & illi actui nõ cõſenſerit, quannis delectationes venereas inuita experta fuerit, neque virginitatem, neqne aureolam perdit, ſiue pro fide, ſiue qnacunque alia cauſa violenter corrumpatur, ſed ſi pro fide Chriſti ſuſtineat, ad genus martyrij. tamẽ incompleti, pertinebit. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitã violari feceris, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam. nõ qnòd habeat duas coronas, ſed quia dnplex præmium reportabit, vnũ pro virginitate cuſtodita: aliud pro iniuria quam paſſa eſt, dato quòd totaliter oppreſſa cõcipiat & pariat: nec ex hoc virginitatis meritum perdit. Nec tamen matri Chriſti æquabitur, quia in ea fuit virginitas & maternitas cum integritate carnis, quæ nõ eſt in violenter oppreſſa. ¶ Ex pręmiſsis infertur primò, quòd morientes ante vſum rationis, nõ habẽt aureolã virginitatis, quia licet habuerint carnis integritatem, nõ tamen babuerunt propoſitum. Secundò quòd qui habuerunt propoſitum nubendi (licet nunquam nupſerint) aureolam virginitatis nõ habebunt, qnia nõ habnerunt propoſitnm perpetuæ virginitatis, niſi fortè (vt dictum eſt) in fine propoſitum mutauerint, & de primo doluerint. A

Violenter corrupta nõ perdit aureolam.

Tertiò

Tertiò sequitur quòd si Adam in paradiso terrestri perseuerasset, aureolã virginitatis nõ habuisset, quia aureola non datur nisi illi qui addit quandam excellentiam super alios continentiæ gradus: quod Adam non fecisset, quamuis castitatem coniugalem optimè seruasset, & fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus nulla concupiscentiæ fœditate maculatus. Et eodem modo dicẽdum est pro tempore legis Moysi, in quo cultus Dei per carnalem copulam propagandus erat, & præceptum de generatione currebat. Et ideo non erat laudabile à coniunctione carnis perpetuò abstinere: & per consequens illi proposito præmium spirituale non debebatur, nisi ex diuino instinctu processisset, vt creditur de Hieremia & Helia, quorum cõiugia non leguntur. ¶ D. autem virgini, quæ ex instinctu spiritus sancti virginitatem vouerat, speciale præmium debebatur, non quidem aureola, vt quidam dicunt, quæ propriè datur per victoriam pugnæ, quæ non fuit in ea, cùm non habuerit fomitem, à quo pugna procedit, vt habetur 1. Cor. 12. Datus est mihi stimulus carnis meę, vt me colaphizet. D. Tho. tamen dicit, quòd D. Virgo habet aureolam, vt cæteris membris Ecclesiæ in quibus est virginitas, conformetur. Et quamuis non habuerit pugnam per tentationem quę est à carne: habuit tamen per tentationem quæ est ab hoste, qui nec Christũ reueritus fuit. Quartò sequitur quòd viduæ seruantes continentiam, non habent aureolam, quia licet secundum aliquid, maiorem pugnã sustineant quàm virgines, propter delectationis præteritæ memoriam, tamen virgines simpliciter maiorem pugnam habent: quia inflammat eas concupiscentia & experiendi desiderium, quod ex quadam curiositate procedit, qua fit, vt homo libentiùs videat quæ nunquam vidit, & etiam in eis quãdoque cõcupiscẽtia causat æstimationẽ maioris delectationis, quàm sit secundum veritatẽ, quæ auget. Et talis non est in viduis, in quibus cõsideratio eorum incommodorum quæ delectationi adiunguntur, concupiscentiam minuit, & certamen reprimit.

Adã non habuisset aureolã.

An D. virgo habeat aureolam.

D. virgo tentata fuit à diabolo.

Ver. 2. DE AVREOLA MARTYRII.

B Ad aureolam martyrij consequendam duo requiruntur. Primò mors suscepta: Secundò quòd pro honestissima causa. s. propter Christum. Pœna enim sola martyrem non facit, sed causa. Ex his sequitur quòd afflictio pœnitẽtiæ nec alius dolor interior est propriè martyrium, nisi propter quandam similitudinem: quamuis stet aliquando dolores interiores esse magis meritorios ex radice charitatis, vt in D. Virgine: ideo habuit excellentius præmium, quàm sit aureola. Quamuis etiam dici possit ipsam habere aureolam: quia verè mortua fuisset, si non fuisset à Deo specialiter præseruata. Præseruatio autem Dei non abstulit meritum, & per consequens nec præmium mortis. Aureola martyrij datur perfectissimæ victoriæ de impugnatione exteriori à mundo: quę est quando quis obtinet victoriam de morte & pręparatis ad mortem: sicut aureola virginitatis perfectissimæ victorię de concupiscentiis carnis: quæ est quando quis obtinet plenam & perfectam victoriam venereorum. Vide quæ dicta sunt de martyrio & eius effectu.

D. virgo habuit aureolam martyrij.

Ver. 3. DE AVREOLA DOCTRINAE.

C Aureola doctrinæ debetur doctoribus & pręedicatoribus, qui pugnant cõtra hostem. s. diabolum. & eum fugant à cordibus fidelium, verbo vel scripto, sicut quibusdam spiritualibus armis, iuxta illud: Arma militię nostrę nõ sunt carnalia, sed spiritualia. Pręedicare enim, docere, & dictare de spiritualibus, quibus fugatur hostis, sunt excellẽtes eleemosynæ spirituales, & actus præcipui misericordiæ. Nõ tamẽ putãdum quòd prȩlatis qui officium habẽt prędicãdi, & doctoribus qui habẽt officiũ docẽdi & scribendi, si nõ prędicẽt, doceãt, aut scribant seu dictent, detur aureola: quia corona non debetur habitui aut characteri, sed pugnæ actuali, iuxta illud: Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit: si verò sint prȩlati, siue ex commissione prȩlatorum, vel diuino instinctu prędictos actus exerceant, aureola decorabuntur. Et quamuis prædicare & docere ex studio doctrinæ proueniat, vsus tamen ex volũtate procedit, quæ per charitatem infusam informatur, & sic actus eius meritorius redditur. Ex quo infertur quòd qui prędictos actus in peccato mortali exercẽt, aureolam nõ merẽtur, cùm opera in peccato mortali facta, sint mortua & nõ reuiuiscant.

2. Cor. 10.

2. Tim. 2.

Ver. 4. DE PRAEEMINENTIA AVREOLAE AD AVREOLAM.

D Prȩeminentia aureolę ad aureolam potest dupliciter considerari: Primò ex parte pugnæ, vt dicatur potior quę potiori pugnę debetur. Et sic aureola martyrij aliis supereminet, quia est fortioris & magis affligentis pugnæ secundum seipsam, licet pugna virginitatis sit periculosior, inquantum est diuturnior, & magis imminet vicino. Secundò potest considerari ex parte eorum de quibus est pugna: & sic aureola doctrinæ est inter omnes potior: quia huiusmodi pugna versatur circa intelligibilia: aliæ verò pugnæ circa sensibiles passiones. Sed illa eminentia quæ attenditur ex parte pugnę, est essentialior, cùm aureola secũdum suã rationem respiciat victoriã & pugnam: ideo simpliciter aureola martyrij prȩeminet, deinde aureola virginitatis, postremò aureola doctrinæ: sed quantũ ad aliquid nihil prohibet alias aureolas excellentiores esse. Notãdum tamen quòd meritum aureolæ potest dupliciter considerari: primò ex parte radicis, secundò ex parte operis. Contingit enim aliquando duos esse quorum vnus ex minori charitate maius tormentũ sustinet, vel magis prædicationi instat, aut magis à delectationibus carnis, quę sunt circa venerea, elõgatur: intensioni ergo meriti quę attenditur penes radicem, nõ respõdet intensio maioritatis aureolę aureę. Intensioni verò meriti, quę est ex actu, respondet intensio aureolę. vnde potest esse quòd aliquis minus merens in martyrio, quantum ad essentiale prȩmium, maiorem aureolam habebit.

Aureola martyrij præeminet aliis.

CONTINVATIO DICENDORVM.

E QVia ad beatitudinem per obseruantiã legum & mandatorum homo peruenire potest, iuxta illud:

illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: postquam dictum est de beatitudine, consequenter dicendum est de legibus.

DE LEGIBVS.

CAVT XV.

1.2.q.90. EX dicitur regula humanorũ actuũ: quia sicut qui verã sequũtur regulã artis, nõ de- A
uiãt à recto & bono, & hac ratione apponitur & applicatur illis regula: sic etiã qui imi-
tãtur & sequũtur verã legẽ, faciẽtes quæ ab ea fieri iubẽtur, nõ deuiãt à recta operatio-
ne humana. Hæc autẽ regula essẽtialiter est dictamẽ prudẽtiale siue practicũ in prin-
cipe siue in eo qui curã habet aliorũ, quo aliqua ordinãtur faciẽda vel relinquẽda, tãquã ad bonũ
cõmune vtilia vel necessaria, cũ publicatione & manifestatione inferioribus debitè facta. Et dici-
tur lex à ligãdo, quia obligat ad agẽdum aut desistendũ ab actione. Ex præmissis apparet ꝙ de es-
Essentia legis. sentia & ratione legis sunt quatuor: Primùm, quòd sit dictamen rationis prudẽtiale: Secũdum, ꝙ
sit à principe seu superiore & habẽte potestatẽ: Tertiũ, quòd sit ordinatũ ad bonũ cõmune, & non
ad priuatũ cõmodũ: Quartũ, quòd sit debitè promulgatũ seu publicatũ & manifestatũ inferiori-
In lib. Etym. bus: De his Isid. & habetur in c. Erit autem lex. 4. dist. vbi dicitur: Erit autẽ lex honesta, iusta, pos-
sibilis, secundũ naturã & cõsuetudinẽ patriæ, loco, temporiq; cõueniens, necessaria, vtilis, manife-
Scriptura. sta, nulloq; priuato cõmodo, sed pro cõmuni vtilitate cõscripta, & quãuis scriptura nõ sit de essen-
tia legis, cõuenienter tamen scribitur. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd omnis ordinatio, siue
statutum cõtra dictamen rationis naturalis siue prudentiale, nõ est lex, neq; ligat. Nõ pertinet ta-
mẽ ad singulares personas iudicare an sit rationabile vel irrationabile, nisi esset notoriũ, vtpote di-
rectè cõtra legem naturæ aut diuinã. Quia quæcunq; ordinatio inferioris cõtra legem superioris
nõ debet dici lex, sed error intolerabilis, cui nõ est obediẽdum, vt dicitur in c. per tuas, de sent. ex-
Act. 5. cõmunicat. Obedire enim oportet magis Deo quàm hominibus. Secũdò sequitur quòd quicunq;
sunt depositi à principatu, & qui nullã authoritatẽ cõmunẽ habẽt, quãtuncunq; sapientes sint, le-
ges cõdere nõ possunt. Tertiò sequitur quòd ordinationes cõtra bonum commune vel in dispen-
diũ Reipublicæ, nõ sunt leges, nec ligãt. Et quæ ab initio fuerũt cõditæ ad bonũ reipublicæ, si suc-
cessu tẽporis vel aliquo casu vrgẽte, vergerẽt in cõmodum reipublicæ: in illo casu nõ ligarẽt. Tunc
Finis legis. enim vtendũ est epieikeia, vt dictũ est cùm de ea ageretur. Finis enim legis est inducere homines
ad bonũ & retrahere à malo. Quo ad promulgationẽ notãdum est, quòd ad debitã promulgationẽ
legis non requiritur quòd insonuerit auribus singulorũ, sed sufficit quòd sit publicè manifestata,
& proclamata in locis cõsuetis. Ante promulgationẽ autem siue publicationẽ non ligat, cùm non
Lex an liget absentes. possint subditi diuinare. Iuristæ dicunt quòd facta debita promulgatione, lex statim ligat scien-
tes & præsentes: absentibus tamẽ dãtur duorũ mẽses à publicatione: quibus lapsis, si cõtraueniant,
puniũtur tãquam trãsgressores: quia verisimile est quòd ad eorũ notitiã peruenerit, de his in au-
thent. vt factæ nouæ cõstitutiones collat. 5. Si autẽ ante tẽpus duorũ mẽsiũ peruenit ad notitiã alicu-
ius absentis, tũc ligat à die sciẽtiæ & notitiæ, saltẽ in foro interiori, imò & exteriori, si ꝓbari possit.

Ver. 1. DE ACTIBVS ET OFFICIIS LEGIS.

5. Etym. ACtus legis ab Isidoro, & hab. in c. priuilegia. §. officiũ. & c. omnis. 4. dist. assignãtur quatuor, B
Præceptum quid sit. s. imperare, vetare, permittere, punire. ¶ Imperare idẽ est quod præcipere: præceptũ autẽ im-
portat applicationẽ legis ad ea quæ ex lege regulãtur, & importat obligationẽ alicuius quod fieri
debet. Quòd autem aliquid fieri debeat, prouenit ex necessitate vel vtilitate alicuius finis: & sic de
ratione præcepti est quòd importet obligationẽ in ordine ad aliquẽ finẽ. vnde in c. quod præcipi-
tur 14. q. 1. ex D. Greg. in epist. ad Iouinianũ habetur, Quod præcipitur, imparatur, quod imperatur
Consilium non obligat. necesse est fieri, si nõ fiat, pœnã habet. Vbi cõsiliũ est, datur offerẽtis arbitriũ: vbi præceptũ, neces-
sitas est seruientis vt obediat. ¶ Sed difficultas est quomodo & quibus verbis cognosci potest,
ꝙ aliquę leges & pręcepta ligẽt sub pœna peccati. Cõmuniter dicitur quòd quãdo lex vel legisla-
tor vtitur cõmunibus verbis decerno, statuo, volo, ordino, mando, aut similibus, quæ nõ sunt præ-
ceptiua, nõ obligat ad peccatũ saltẽ mortale, vt dicit Panor. in c. Nã cõcupiscẽtiã, extra de cõstit. Et
De Veri. q. 23. art. vlt. ad 3. idẽ dicendũ de pręceptis pręlatorũ. Nec obstat quòd D. Tho. dicit voluntatẽ prælati, qualitercun-
que innotescat, habere vim taciti præcepti, quia intelligendũ est de volũtate præcipiendi pręcepto
formali: Quia ipse dicit quòd licet sciat volũtatẽ prælati, nõ tenetur, nisi expressè præcipiat. Si au-
Verba legis præceptiua. tem in lege aut ordinatione cõtinẽtur verba præceptiua, prout sunt, Præcipimus, iubemus, mãda-
mus cũ sequẽti determinatione in virtute Spiritus sancti & sanctæ obediẽtiæ, aut sub pœna ex-
cõmunicationis, inobediẽtiæ, carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorũ, aut alia notabili
pœna quæ videtur importare infamiã vel notabile detrimentũ corporale, est præceptum, & peccat
mortaliter trãsgrediẽs. Si verò sint verba imperatiui modi, tũc si sunt circa materiã necessariã &
multũ põderosam, importãt præceptũ, vt in cle. exiuit. §. itẽ. de verb. sig. & Psal. Vouete & reddite.
Eccl. 5. primũ est cõsilij, secundũ est necessita. & pręcepti. vnde Salo. Si quid vouisti Deo, ne moreris red-
dere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Si verò materia nõ est necessaria aut multum
Mat. 5. põderosa, nõ importãt præceptũ, sed potius cõsiliũ: vt illud, Si quis te percusserit in vnã maxillam,
præbe ei & alterã: quod est cõsilij, vt habetur in c. paratus. 32. q. 1. ¶ Secũdus actus legis dicitur ve-
tare siue ꝓhibere, quod est respectu alicuius mali vel incõmodi. Et quo ad notitiã siue cognitionẽ
promulgationis, eodem modo dicendũ est de præcepto negatiuo, sicut dictum est de affirmatiuo.

¶ Tertius

¶ Tertius actus legis est permittere, siue permissio, quæ secundum se est circa indifferentia, quę de se nō prosunt ad finem, neque impedimentum præstant. Notandum tamen quòd aliquid dicitur permitti tribus modis: Primo quòd nullo iure prohibetur, vt cōtrahere secundas nuptias. Secūdo quia cōtra humanas cōstitutiones indulgetur, vt cōtrahere in gradibus prohibitis, vt in c. quædā. 35.q.3. Tertio vt vitetur maius malum siue illicitum, & sic permittitur prostibulum, ne cōmittatur adulterium. Hoc modo Moyses permisit libellum repudij, vt vitaretur homicidiū, vt dicitur Mat. 19. Ad duritiam cordis vestri permisit, &c. Ecclesia etiam permittit ritus Iudæorum, prohibendo Christianis ne eos impediant, propter bonum quod inde sequitur, vt habetur in c. sunt, de Iudęis, extra. Permittere minus malum (hoc est nō punire) vt euitetur maius, est licitū. Permittere aliqua cōtra legem Dei, quæ possunt puniri, est malum, sed nō cōtra legem humanam, cùm possit tolli: nisi forte propter scandalum. Agentes autem vel omittentes cōtra legem diuinam, ex permissione siue propter maius malum vitandum, siue nō, peccant, nec excusantur, sicut nec Iudæi ab adulterio propter permissionem libelli repudij. ¶ Quartus actus legis est punire: quod nil aliud est, quàm deordinationem culpæ factam per transgressionem, per pœnam reordinare. Pœna autem debet proportionari culpæ in punitionibus, iuxta illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. & illud, Quantum se glorificauit & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Punitio propter scandalum differenda est, & aliquando omittenda, vt dictum est cùm de scandalo ageretur c. 12. §. 2. ver. 11. In punitionibus autem semper vtendum est æquitate & misericordia. vnde D. Ambros. dicebat, Malo reprehendi de nimia misericordia, quàm de nimia sæueritate.

Permissio triplex. *Deut.25.* *Apoc.18.*

Ver. 5. DE LEGVM INTERPRETATIONE.

B QVum leges (vt dictū est) sint institutæ ad regulādos actus humanos, qui sunt circa particularia cōtingentia, quæ varietatem magnā habent, nō possunt semper esse immutabiles: quia possunt in aliquibus casibus dubia occurrere de sensu & mente legislatoris. Hinc est quòd Philos. arguit in principe necessitatem ponēdi epieikeiam, qua lex declaratur seu interpretatur, aut cum ea dispensatur. Et sic necesse est aliquādo leges declarari & interpretari, imò totaliter tolli, aut in eis dispensari. Idcirco de interpretatione dicendū est. ¶ In primis notādum, quòd interpretari legē seu præceptum legis, est dare rationabilem intellectum, secundum sensum & mētem præcipientis siue legislatoris, in lege quā cōdidit. Notādum præterea quòd triplex est interpretatio: quædam est particularis quæ fit per particularē personā, quādo ei occurrit dubiū super obseruatione legis, quoad eam, & nō potest haberi, vel saltem de facili, recursus ad legislatorem vel parē aut superiorem: Tunc talis recurrere debet ad iudicatorium naturale, & inquirere an in tali casu legislator intenderet legē obseruari, vel nō: & an si legislator esset præsens, diceret se sic intelligere legem, & quid faceret ipse si esset legislator. Cōclusio illius discursus dicitur particularis interpretatio, quæ fit per virtutē epieikeiæ, & excusat illum à trāsgressione legis, si agat secundum illam resolutionē inquisitionis, saltem in foro interiori, secluso scādalo. Alia est interpretatio & expositio magistralis, quæ fit cum inquisitione rationis & cum collatione aliarum legum vel aliorum passuum eiusdem legis. Et hanc quilibet doctus vel expertus in aliqua scientia siue politia facere potest. Vnde Psal. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectū dat paruulis. Et hoc modo interpretati sunt Magistri præceptū de ieiunio, quod nō obligat debiles & infirmos, iuuenes & decrepitos, pręgnātes, lactantes, aut grauiter laborantes. Hæc magistralis interpretatio nō habet necessitatē: (Nō enim tenetur quilibet assentire illi interpretationi: & secundum eā agere:) habet tamen excusationem: quia in dubiis sequens opinionem rationabilem alicuius magistri: cū magister & doctor est approbatus (vt D. Tho. qui absq; ratione aut authoritate non cōsueuit loqui) est excusatus à peccato, quod est valde notādum ad sedādos scrupulos timoratarū cōscientiarum. Alia est interpretatio authoritatiua, quæ fit ab eo qui bene scit mētem & sensum legis, & habet authoritatē & hæc obligat inferiores ad tenendum sensum per eum datum: & hoc modo interpretari nō est cuiuslibet, sed eius est interpretari, cuius est cōdere. Pertinet etiam hoc modo interpretari ad eū cui cōmittitur, vel qui habet parem potestatem aut superiorē iurisdictionem. Parē dicitur habere potestatem successor legislatoris, iuxta illud: Super cathedrā Moysi sederūt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcūq; dixerint vobis, seruate & facite. Superiorē habet authoritatē ille qui legislatori & suis inferioribus legitimè & ordinariè præest, vel ab eo cōmissus est. Et quo ad sacras literas & legē diuinā dicitur 2. Pet. 1. Hoc primū intelligētes, quòd omnis prophetia scripturę propria interpretatione nō fit: Nō enim volūtate humana allata est aliquādo prophetia: sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines, & ideo qui sunt inspirati à Spiritu sancto, possunt sacras literas interpretari. vnde Apost. inter gratias gratis datas ponit interpretationē sermonū. Summus pōtifex etiam, quia est vicarius Christi, cum plenitudine potestatis, & ad quem (vt dictum est) pertinet vltima resolutio fidei & editio symboli, potest interpretari, vt idem dicamus & faciamus omnes. De his D. Cardinalis de Turre crem. in 2. lib. summæ de Ecclesia, cap. 7. & in 3. lib. cap. 53.

7. Ethic. *Interpretari legem.* *Triplex interpretatio.* *Psal.118.* *Sequēs opinionem doctoris approbati.* *Interpretari authoritatiuè.* *Mat.23.* *Interpretatio sacrarum literarum.* *1.Cor.12.*

Ver. 3. DE LEGVM DISPENSATIONE.

C DIfferentia solet poni à doctoribus inter interpretationem, declarationē, dispensationem, & abrogationē. Quia interpretatio (vt dictum est) significat explicationem sensus dubij ipsius legis: Declaratio est ostensio quòd lex in aliquo particulari casu nō obliget: & sic quod est agendum contra verba legis. Et hoc pertinet ad epieikeiam. Dispensatio autem est canonica sublatio legis,

legis,vel secundum Rayerinm,relaxatio ipsius respectn alicuius particularis personæ propter ali-
In lib. de Dispen. & præ. quam rationabilem eausam.Ex boc sequitur id quod dicit D.Ber.qnòd prælati dātes pro volun-
tate facultatem veniendi cōtra legem,nō sunt dispensatores,sed dissipatores:cùm nō sit data pote-
2.Cor.10. stas ad destrnctionem,sed ad ædificationem. Secundò sequitur quòd si dispensatio impetretnr ex
falsa causa siue(vt communiter dieitur)subreptitiè vel obreptitiè,expressa falsitate,vel tacita veri-
tate,non est canonics,cùm sit cōtra canones,qui prohibent snbreptionem & obreptionem,vt in c.
2.2.q.88 art. 10. a.de fil. presbyt.lib.6.D.Thomæ idem sunt dispensatio & declaratio. Abrogatio verò legis est to-
talis sublatio obligationis legis,siue relaxatio iuris qno ad omnes subditos, quæ fieri debet quan-
do lex incipit vergere in incommodum Reipublicæ,vel qnando impedit maius bonnm illius.

Ver. 4. DE DIVISIONE LEGIS.

LEx in tota sui cōmnnitate potest diuidi in legē diuinā,humanā,& peccati,qnæ nō est propriè D
lex,sed procedit ex præuaricatione legis:quia ab Apostolo lex peccati nominatur.Ideo hic eā
ennmerauimus, vt de peccatis ea quæ sunt notatu digna, nostris introductionibus inseramns.

§. 1. DE LEGE DIVINA.

LEx diuina est dictamen practicæ rationis & gnbernationis rerum in Deo, tāquam in princi- E
pe totius vniuersi.Et quia Deus nihil cōcipit ex tempore,sed habet æternum cōceptnm:hinc
est quòd sola lex dinina ex parte ipsius Dei dicitur æterna, cnm nullus alius legislator fuerit ab
Lex diuina duplex. æterno:nec ex parte nostra potest dici æterna, cum non fuerimus ab æterno. Hæc lex diuiditnr in
legem diuinam naturalem,& legem diuinam positiuam,de quibus per ordinem dicendnm est.

Ver. 1. DE LEGE NATVRALI.

LEx naturalis nil aliud est quàm participatio legis æternæ in rationali siue intellectnali natu- F
ra in sua creatione indelebiliter impressa,qna inclinatur ad actus necessarios conducentes in
Psal. 4. finē naturalem,& vocatnr Lumen naturale:vnde cùm Psal.dixisset,Sacrificate sacrificiū iustitię,
quasi qnibnsdā quærētibus qnæ sint opera institiæ,dicit:Multi dicunt,Quis ostendet nobis bona?
Cni quæstioni respōdens,subiungit:Signatum est snper nos lnmē vnltus tni Domine,hoc est lu-
mē naturalis rationis,qua discernimns qnid sit bonū,& quid malū. Vnde Gl.super illud Rom.2.
Cùm gentes qnæ legē nō habent,naturaliter ea quæ legis sunt,faciunt,dicit: Quòd si nō habent
legē scriptā,habent tamen legem naturalē,qua qnilibet intelligit & sibi cōscius est qnid sit bonū,
& quid sit malum:& originaliter dicitur synderesis,de qna & de eius actibus & officiis sufficien-
c.3.§.8.ver.6. & 7. ter dictum est.Hæc lex perfectins impressa fuit in angelis qnàm in hominibus, quia circa hnius-
modi legem in angelis non cōtingit ignorātia aut error in vniuersali aut particulari,nec etiam in
dæmonibus,qui circa naturalia errare nō possunt,& per cōsequens neq; malè operari,sistendo in
nsturalibus:licet dæmones in quolibet actu peccēt,propter relationem ad malū finē,quē sibi prę-
stituerunt:seclusa tamen illa relatione nō peccarēt in naturalibus. Et quāuis illa relatio nō posit
ab eis nō poni:quia tamen illa relatio se habet extrinsecè,ideo dicitur qnòd nō peccāt circa natu-
ralia,intrinsecè.Homines verò possunt errare in particulari agibili contra legē naturæ, pront qni
mœchatnr ant furatur. Et potest aliquis tātum cōtinuare aliquod peccatū, quòd nō videbitur ei
1.2.q.94.ar.4 peccatū:vt Iulius Cæsar in lib.de Bello Gallico refert,quòd apud Germanos olim latrocinium nō
Latrocinium apud Germanos olim quale. repntabatur iniqnum. Et quia tēpore Moysi propter malitiā hominū & malas cnnsuetndines lex
naturæ in particulari erat offuscata:ideo Dens expressit particularia præcepta in duabns tabulis.
In prima posuit tria præcepta,quæ disponūt hominē in ordine ad Deum. s. Vnum crede Deum,
Ne iures vana per ipsum.Sabbata sanctifices.In secunda verò tabnla posuit septem præcepta, per
qnæ homo disponitur in ordine ad proximum.s.de honore parentū, de homicidio,adulterio,fur-
to,falso testimonio nō ferendo,& de nō cōcupiscendo rem,neq; vxorē proximi. In angelis antem
hæc lex nō cōtinet tot præcepta : qnia nō congruunt naturæ illorum.Præterea hæc lex in eis nullo
modo impeditur, sicut in hominibus qui nō possnnt aliqnādo bene ratiocinari propter indisposi-
1.2.q.94.ar.5. tionem cerebri.Et sic impediuntur actus huius legis in paruulis ante vsum rationis, quē secundū
aliquos habent in fine primi septēnij:licet secundū dispositionem cōplexionis, & exercitium siue
doctrinā aliqnādo acceleretur,& aliqnādo retardetur : nec est qni certū posit pręfigere terminū.
Impeditnr etiā in ebriis & furiosis.Et qnāuis legi naturali aliquid addi posit, & multa per legem
diuinam & humanam tāqnam vtilia superaddita sint:est tamen immutabilis per modnm subtra-
ctionis:quia nihil quod est de lege naturæ, potest desinere esse de lege naturæ, saltem quantum ad
In 2. de Confes. prima principia,quę nec immntari nec deleri possunt,vt D.Ang.dicit,Lex tua scripta est in cordi-
bns hominnm,quā nec vlla delet iniquitas. ¶ Lex naturalis dirigēs hominem in ordine ad Deum
& proximū,cōtinet seu includit dno genera præceptorum,quæ dicūtur moralia.Quędā sunt præ-
Præcepta affirmatiua & negatiua. cepta affirmatiua,qnædā negatiua.Præcepta affirmatiua explicita sunt tria:dno primæ tabnlæ,&
primum secnndæ.Præcepta negatiua sunt septē:vnum in prima tabula, & sex vltima secūdæ ta-
bulæ,dictū est,explicita:quia cum ad affirmationē sequatur negatio oppositi, & ad negationē se-
qnatur affirmatio oppositi : seqnitur ꝙ qnodlibet pręceptū affirmatiuum inclndit negatiuum, &
quodlibet negatiuū includit affirmatiuū. Præceptū de credendo includit præceptū de nō discre-
dendo,neq; se diuellēdo à Deo. Præceptū affirmatiuū de sanctificatione sabbati,inclndit præce-
ptum de nō violādo sabbatum,& de opere seruili nō faciendo.Præceptum de honore parētnm in-
cludit pręceptum de non inhonorando siue irreuerentiam faciendo. Præceptum negatiuū de nō
assumēdo nomen Dei in vanum,includit præceptum de inuocādo & honorādo nomen Domini.

Præceptum

Præceptum de non occidendo includit præceptum de conſeruatione vitæ proximi. Præceptum
de noo mœchando includit præceptum redditionis debiti. Præceptum de non furando includit
præceptum reſtitutionis: præceptum de falſo teſtimonio non ferendo includit pręceptum de vero
teſtimonio ferendo, tempore & loco debitis. Præceptum de non cócupiſcendo vxorem proximi
includit præceptum de conſeruanda honeſtate vxoris proximi. & præceptum de non cócupiſcen
do rem proximi includit præceptum de conſeruanda re proximi. Ex quo patet quòd ſunt viginti
præcepta legis naturalis, quæ tameo reducuntur ad decem notiora, & illa decem ſunt concluſio-
nes deductæ ex vno primo principio rationis naturæ, quod fundatur ſuper ratione boni, ſcilicet,
Bonum eſt faciendum, & malum eſt vitandum. Et ſuper hoc fundantur omnia præcepta legis na *12. quæſt. 92.*
turæ, & illnd primum principium pendet & cauſatur ex habitu ſynderesis, quæ eſt lex naturalis, *art. 1. & 4.*
cuius actus eſt dictamen rationis. ¶ Præceptum affirmatiuum & negatiuum differunt quantum
ad obligationem: quia præcepta negatiua obligant ad ſemper & pro ſemper, hoc eſt omni tem-
pore, ſic quòd nūquam licet præterire. Sed præcepta affirmatiua obligant quidem ad ſemper &
non pro ſemper, ſed pro tempore & loco, vt præceptum de honore parentum obligat ſemper,
quia ſemper filius tenetur, & eſt obligatus honorare patrem, ſed non pro ſemper: quia non quali-
bet hora, cùm habeat comedere, bibere, & dormire, & dormiendo nullum honorē exhibere po-
teſt, nec tenetur, cum impoſsibilium nulla ſit obligatio. & ſic de aliis præceptis affirmatiuis, non
ſolùm legis naturalis, ſed etiam aliarum legum. Præcepta verò negatiua, quia non exigunt actum,
imò prohibent, pro omni tempore & hora poſſunt ſeruari. Omni enim tempore & hora poſſum
ceſſare ab homicidio, quandiu ſum liber. ideo obligat ad ſemper & pro ſemper. In hoc tamen
conneniunt præcepta affirmatiua & negatiua, quòd nunquam licet eis contrauenire, ſed cùm af-
firmatiua non ligent, niſi pro tempore & loco, extra tempus & locum non prætermittuntur, oec
omiſsinè ſe habendo eis contrauenitur.

Ver.2. DE LEGE DIVINA POSITIVA.

A LEX diuina poſitiua eſt dictamen diuinæ rationis practicæ, rationali ſiue intellectuali naturæ *Lex diuina*
extrinſecè promulgatum ex tempore, & non in ſua creatione nec intrinſecè & indelebiliter *poſitiua quid.*
impreſſum. Et ſic quicquid Deus præcipit vel prohibet fieri ex tempore & pro tempore, pertinet
ad legem diuinam poſitiuam, quę diuiditur in legem veterem & nouam, ſiue antiquum & nouum
teſtamentum, de quibus Apoſtol. Galat. 4.

Ver.3. DE LEGE ANTIQVA.

B LEX diuina vetus ſiue antiqua dicitur illa, quę per Moyſem in mōte Sinai fuit data populo Iſ- *Rom. 3*
rael, quę dicitur ab Apoſt. lex factorum, ait enim: Vbi eſt gloriatio tua? excluſa eſt per quā le-
gem? factorum? non, ſed fidei. Vocat legem factorum, legem Moyſi exterius propoſitā & deſcri-
ptam, per quam exteriora facta hominum ordinātur: quia per eam pręcipitur quid fieri debeat, &
prohibetur à quo debeat abſtineri. Legem autem fidei vocat legem interius ſcriptam, per quā nō
ſolum exteriora facta, ſed etiam ipſi motus cordium diſponuntur, inter quos primus eſt motus fi-
dei, de hac inferius amplius dicetur. Legem antiquam aliquando vocat Apoſto. pædagogum no-
ſtrum, hoc eſt directorem & cuſtodem cohibentem nos ab illicitis, ſicut cohibetur & dirigitur
puer, cui propter defectum ætatis non datur hæreditas patris, donec venerit ad perfectā ætatem.

Ver.4. DE OFFICIIS LEGIS ANTSQVAE.

C HVic legi antiquæ Apoſt. quatuor officia tribuit. ¶ Primum erat dare cognitionem peccati. *Legis anti-*
vnde Rom. 3. Per legem enim cognitio peccati. & Rom. 7. Peccatum nō cognoui, niſi per le- *qua officia.*
gem: nam conenpiſcentiā neſciebam eſſe peccatum, niſi lex diceret, Non cōcupiſces. Quæ verba
non ſunt ſic intelligenda, quòd peccatum non poſsit cognoſci abſque lege Moyſi, quia per ratio-
nem naturalem poteſt cognoſci inquantum habet rationem iohoneſti contra rationis naturalis di
ctamen exiſtens. Sed non poterat cognoſci peccatum ſecundum quod importat offenſam diuinā,
ſicut per legem diuinitus datam, per quā manifeſtatur homini quòd Deo diſplicent peccata hu-
mana, in hoc quòd ea prohibet & mandat puniri. ¶ Secundum officium legis ſiue potius effectus,
qui non ex lege, ſed ex malitia hominum contingit, eſt facere abundare peccata. vnde Rom. 5. di-
citur: Lex ſubintrauit vt abundaret delictum. hæc dictio (vt) non tenetur cauſaliter, ſed conſecu-
tiuè, quia lege data, abundantia delictorū ſubſecuta eſt occaſione accepta. Vnde Rom. 7. dicitur,
Itaque lex quidem ſancta & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum: quia ſcilicet peccatum co-
hibeat, ſed occaſione accepta peccatum (hoc eſt fomes peccati, ſiue appetitus deſtitutus gratia
Dei & iuſtitia originali) per mandatum ſeduxit me, & occidit me, & operatum eſt in me omnem
cōcupiſcentiam. Hoc ſequutum eſt lege data, eò quòd lex Moyſi (licet peccatum prohiberet) con *Lex Moyſi*
cupiſcentiam tamen non auferebat, nec refrenabat. Cùm enim alicui prohibetur id quod concu *qualis.*
piſcit, vehementius in concupiſcentiam illius exardeſcit. Sicut & fluuius poſito obice, fortiùs im- *Rom. 5*
pingit & obicem frangit: cuius ratio poteſt eſſe duplex, ſecundum D. Tho. Prima, quia interiores
affectiones quando interius retinentur, magis incenduntur: ſicut patet in dolore & ira. Si tamen
exterius quoquomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorē pœ-
næ cogit hominem vt concupiſcentiam ſuam ad exteriora non producat. Et ideo ipſa cōcupiſcen
tia interius retenta magis inflāmatur. Secunda ratio eſt, quia nos apprehendimus ea quæ nō pro-
hibentur, quaſi poſsibilia fieri à nobis, quandocunque placuerit: & ideo multoties opportunitate *Cur nitimur*
exiſtente illud negligimus & vitamus: ſed quando aliquid eſt prohibitū, apprehenditur vt aliquid *in vetitum.*

Lex noua frenat concupiscentiam.

2.Ethic.

1.Reg.16.

magnum,quod non ſemper à nobis poſsit haberi. Et ideo quando opportunitas datur,ſine timore pœnæ illud conſequi propriores ſumus.& inde eſt quòd data lege quę concupiſcentię vſum prohibebat,& tamen concupiſcentiam non mitigabat:cócupiſcentia ipſa magis homines ad peccata ducebat. Vnde dicitur Ezech.5.Iſta eſt Hieruſalem,in medio gentiũ poſui eam,& in circuitu eius terras,& contempſit iudicia mea,vt plus eſſet impia quàm gentes. Lex autem noua & fidei, quæ quantum ad principale eſt gratia Spiritus ſancti,per virtutes infuſas mitigat concupiſcentiam, & frenat inferiores vires. Ideo non dicitur facere abundare delicta. Nec propter hoc ſequitur quòd omnis lex humana quæ gratiam non confert,faciat abundare delicta:quod eſt contra intentioné legiſlatorum,qui ad hoc tendunt,ſecundum Philoſoph.vt ciues faciát bonos. Quia alia eſt intentio legis humanæ,alia diuinæ. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium,quod eſt tãtum de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinũ,quod eſt de interioribus motibus cordis,ſecundum illud,Homines vident quæ foris patent, ſed Deus cor intuetur. Sic igitur lex humana finem ſuum & intentionem ſuam conſequitur,dum per prohibitioné & pœnæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati:licet cócupiſcentia interior magis augeatur,quàm lex humana cognoſcere,imputare,aut punire non poteſt. Vnde Iuriſtæ in l.cogitationis pœnam.ff.de reg.iuris dicunt cogitationis pœnam nemo meretur,ſcilicet apud homines. Sed quantum ad legem diuinam etiam interiores concupiſcentiæ malæ imputantur ad peccatum,quæ abundant lege prohibente & non auferente concupiſcentiam. ¶ Tertium officium ſiue euentus legis Moyſi ſeqnens ad ſecundum,eſt iram operari. Vnde Rom.4.dicitur,Lex enim iram operatur. quod ſecundum D.Thom.ibi,nó eſt intelligendum ita quòd præcepta legis Moyſi pręcipiant aliqua quæ faciant obſeruantes dignos ira Dei,ſed occaſionaliter occaſione accepta: quia præcipit,& gratiam implendi non præbet,ex quo (vt dictum eſt) delictum abundat. Ideo lex dicitur operari iram,hoc eſt vindictam:quia per tranſgreſsionem legis facti ſunt homines digni ira & vindicta Dei. 4.Reg.22.dicitur:Magna ira Domini ſuccenſa eſt contra nos,quia non audierunt patres noſtri verba libri huius ſ.legis. ¶ Quartum officium eſt agere pædagogum, vt dictum eſt,ſ. cuſtodire ab illicitis,& dirigere populum in viam Chriſti. Vnde Galat.3.poſtquam dixit, Itaque lex pædagogus noſter fuit:addit,in Chriſto,vt fide iuſtificemur.

Præceptorum tria genera.

Lex antiqua cõtinet tria genera præceptorum: Quædam enim ſunt moralia: Quædam cęremonialia: Quędam iudicialia. Hęc tria tangit Apoſt.Rom.7.cùm dicit,quòd mandatum erat bonum,ſanctum,& iuſtum:in hoc quòd dicit,bonum,hoc eſt honeſtum,tãgit moralia:in hoc verò quòd dicit,ſanctum,quod idem eſt quod Deo dicatum,tangit cæremonialia:in hoc autem quòd dicit,iuſtum,tangit iudicialia.

Ver.5. DE PRAECEPTIS MORALIBVS.

1.2.q.99.art.2.

Eccl.13.

PRæcepta moralia ſunt præcepta legis naturæ,quæ ſunt de actibus virtutum,circa quæ homo ſe exercet,& in eis immorari debet. Ideo vocantur moralia,quia data ſunt ad faciendam & conſeruandam amicitiam Dei & hominum. Sicut enim intentio legis humanę eſt,vt faciat amicitiam hominum adinuicé:ita intentio legis diuinæ eſt,vt conſtituat amicitiam hominis ad Deũ, & hominum adinuicem. Cùm autem ſimilitudo ſit cauſa amoris,ſecundum illud,Omne animal diligit ſibi ſimile:impoſsibile eſt eſſe amicitiá hominis ad Deum qui eſt optimus,niſi homines efficiantur boni. vnde dicitur Leuit.19. Sancti eritis,quoniam ego ſanctus ſum. Bonitas autem hominis eſt virtus quæ,ſecundum D.Aug.bonum facit habentem:ideo oportuit quòd in lege antiqua darentur hominibus præcepta de actibus virtutum,quæ dicuntur moralia,ratione iam dicta.

Ver.6. DE DIFFERENTIA ET GRADV PRAECEPTORVM MORALIVM.

1.2.q.100.art.11.

Præceptorum moralium triplex gradus.

PRęcepta moralia differũt à cęremonialibus & iudicialibus:quia cęremonialia & iudicialia ex inſtitutione extrinſeca vim habent:quia ante inſtitutioné erant indifferentia. & nó videbatur differre,vtrũ ſecundũ ea,vel alio modo fieret. vnde nullũ peccatũ erat ante extrinſecã inſtitutionem ea ſeruare vel nó ſeruare:ſed præcepta moralia ex dictamine rationis naturalis procedunt: ideo nó ſunt indifferétia,imò efficaciã habent & obligant,etiã ſi nunquã lege extrinſeca ſtatuantur. Horum auté pręceptorum moralium eſt triplex gradus: Quędam enim pręcepta ſunt cómuniſsima & adeò manifeſta,q́ editione aut inſtitutione nó indigét:ſicut mandata de dilectione Dei & ꝓximi,& alia huiuſmodi quę ſunt quaſi fines pręceptorum:vnde in eis nullus poteſt errare ſecundum iudiciũ rationis. Quędã verò ſunt pręcepta moralia magis determinata, quorũ rationé poteſt quilibet popularis facilè videre: & hęc ſunt pręcepta decalogi circa quę in paucioribus cõtingit iudiciũ humanũ peruerti & offuſcari. Ideo in lege antiqua fuerũt publicata. Quædã auté ſunt,quorũ ratio ſiue deductio nó eſt adeò cuilibet manifeſta,ſed ſolùm ſapiétibus: & iſta ſunt præcepta moralia ſuperaddita decalogo,tradita à Deo populo ꝑ Moyſen & Aaró,quæ reducũtur ad ea quę ſunt manifeſta.ſ.ad pręcepta decalogi. Primo pręcepto decalogi ꝓhibetur cultus deorum alienorũ,cui ſuperaddũtur alia præcepta prohibitiua eorũ quæ ordinát ad cultũ idolorũ: ſicut habetur Deut.18. Nó inuenietur in te qui luſtret filiũ aut filiã,aut ſit maleficus,aut incantator, neq; qui pythones cóſulat neq; diuinos:neque quęrat à mortuis veritaté. Secũdo pręcepto prohibetur periuriũ,ſupadditur ei prohibitio blaſphemię,Leuit.14.& prohibitio falſę doctrinę,Deut.13. Tertio præcepto ſuperaddũtur omnia cæremonialia. Quarto præcepto ſuperadditur de honoratione ſenũ,ſecũdũ illud,Corã cano capite cóſurge,& honora perſonã ſenis.& generaliter omnia præcepta inducétia ad exhibendũ honoré maioribus. Quinto præcepto quo prohibetur homicidiũ,additur prohibitio odij & cuiuſlibet violationis cõtra proximũ,ſecundũ illud, Nó ſtabis

Leuit.19.

contra

contra sanguinem proximi tui:& etiam probibitio odij fratris.secundum illud,Ne oderis fratrem tunm in corde tuo.Sexto præcepto qun prohibetur adulterium,superadditur præceptum de prohibitione meretricij,secundnm illud,Noo erit meretrix neque fornicator de filiis Israel:& prohibitio vitij contra naturam,Cum masculo non commisceheris,& cum omni pecore nõ coibis. Septimò præcepto quo prohibetur furtum, adiungitur præceptum de prohibitione vsuræ faciendæ, secundum illud,Non fœnerabis fratri tuo ad vturam : & probibitio fraudis,Noo habebis in sacculo diuersa pondera.& vniuersaliter omnia quæ ad prohibitionem calumniæ & rapinę pertinẽt. Octauo præcepto,quo prohibetur falsum testimoniũ, additur prohibitio falsi iudicij. Nec in iudicio plurimorũ acquiesces sentẽtiæ,vt à vero deuies:& prohibitio mẽdacij,cùm subditur, Mendaciũ fugies:& prohibitio detractionis,Non eris criminator & susurro in populis.Multa alia adiunguntur,quia per ea omnis mala cõcupiscentia prohibetur.Et sic resolutione apparet quòd omnia præcepta moralia (quæ nil aliud sunt quàm conclusiones ex principiis legis naturæ , siue sint scripta in lege antiqua,siue noua)pendent à decem præceptis decalogi,& ad ea reducũtur. quod est valde notandum,& ad plurimas quæstiones prompta & facilis responsio.

Leuit. 19
Deuter. 24
Leuit. 18
Deuter. 18 & 35
Exod 23
Leuitic. 19

Ver.7. DE INDISPENSABILITATE PRAECEPTORVM MORALIVM.

C PRæcepta moralia,præcipuè decem quæ in decalogo continentur, dicuntur à Psalmographo mandata,quę Deus mãdauit custodiri nimis. Vnde ait:Tu mandasti mãdata tua custodiri nimis,propter indispensabilitatẽ:quia circa ea non cadit licita dispensatio. Cuius quidem ratio est, quia tunc in ipsis pręceptis cadit,& licitè fieri potest dispensatio, quando occurrit ac superuenit aliquis particularis casus,in quo si verbum legis obseruaretur,cõtrariaretur intentioni legislatoris,sed nullus talis potest occurrere in decem pręceptis decalogi, inquantum moralia sunt : igitur,&c.Minor patet : Quia intentio cuiuslibet legislatoris ordinatur primò ad bonũ commune: Secundò ad ordinem iustitiæ & virtutis,secundum quem ordinem bonum cõmune conseruatur, & ad ipsum peruenitur.Ergo si aliqua pręcepta dentur,quæ contineant ipsam cõseruationem boni cõmunis,vel ipsum ordinem iustitię & virtutis:huiusmodi pręcepta continent veram intẽtionem legislatoris.Et ideo non potest superuenire casus,in quo si seruentur verba legis, contrarietur intentioni legislatoris,& ideo talia sunt indispensabilia , puta si poneretur hoc præceptum in aliqua cõmunitate,quòd nullus destrueret rempublicam,vel nullus proderet ciuitatem hostibus, siue quòd nullus faceret aliquid iniustè vel malè.Ista præcepta essent indispensabilia,quia non potest subesse causa dispensationis.Sed pręcepta decalogi sunt huiusmodi:igitur sunt indispensabilia,quantum ad rationem iustitię quam continent:quia pręcepta primę tabulę continent ordinẽ ad ipsum bonum cõmune,& finale quod est Deus:& pręcepta secundę tabulę continẽt ordinem iustitię inter homines obseruandę,vt nulli fiat indebitum. ¶Sunt tamen dispensabilia, quantum ad determinationem & applicationem ad singulares actus,vt scilicet hoc sit homicidiũ , vel furtum,vel adulterium,aut non,siue secundum materiam.Hoc quidem est mutabile authoritate diuina,in his scilicet quę à solo Deo sunt instituta,vt in matrimonio aut aliis huiusmodi.Et ideo vbi Deus pręciperet Sotti occidere Platonem,iam non esset homicidium,cùm fiat authoritate publica. Et cùm Deus qui est omnium dominus,mandauit filiis Israel,vt spoliarent Aegyptios , non erat furtum:quia non erat acceptio rei alienę inuito domino.Et cùm pręcepit Oseę accipere vxorem fornicariam,vel mulierem adulteram:Oseas ad eam accedens,non est mœchatus neque fornicatus, quia accessit ad eam quę sua erat secundum mandatum diuinũ. Ideo cõmuniter dicitur quòd Deus potest mutare materiam pręceptorum:sed manente materia non potest dispensare,quia nõ potest negare seipsum,vt habetur 2.Tim.2. Negaret autem seipsum,si ordinem iustitię suę infringeret, cùm ipse sit ipsa iustitia.Ideo in hoc Deus dispensare nõ potest,vt homini liceat inordinatè se habere ad Deum,vel non subiici ordini iustitię eius. In his autem quę cõmissa sunt hominum iurisdictioni,quantum ad hoc homines gerunt vicẽ Dei.Ideo possunt dispensare in voto & iuramento,pro quanto superueniunt contractui humano,super quo data est potestas hominibus,sed quantum ad alia nõ est data potestas.¶ Nec obstat quod habetur 1.Mach.2.Et cogitauerunt illa die dicentes,Omnis homo qui venerit ad nos in bello,die Sabbatorũ,pugnemus aduersus eum. Quia illa excogitatio magis fuit interpretatio pręcepti quàm dispensatio. Nõ enim intelligitur violare Sabbatũ,qui facit opus quod est necessariũ ad salutem humanam:sicut dominus probat.Inquantum verò hoc pręceptum est cęremoniale,prout significabat quietẽ domini in sepulchro,est mutabile,& mutatum fuit tempore Apostolorum,vt patet Apoc.1.Fui in spiritu in Dominica die.

1. 2. q. 100. artic.8
Psal. 118
Circa moralia pręcep. non cadit dispensatio.
Filij Israel spoliãdo Aegyptios non peccauerunt.
Deus potest mutare materiam pręceptorum moralium.
Matth.12.

Ver. 8. DE PRAECEPTIS CAEREMONIALIBVS.

D PRæcepta cęremonialia sunt pręcepta determinatiua pręceptorũ moralium ordine ad Deũ, quibus ordinatur homo ad cultũ Dei, iuxta illud Exod.18.Esto populo in his quę ad Deum pertinẽt,ostendásque populo cęremonias,ritúmque colendi,hoc est honorandi.Homo antẽ ordinatur in Deum non solùm per actus interiores,qui sunt credere,sperare,& amare , quæ pertinent ad pręcepta moralia,sed etiam per exteriora quędam opera,quibus homo Deum honorando , se seruum & subditum eius profitetur,vt oblationes,decimas,hostias,& sacrificia offerendo , & sacramenta suscipiendo.Hęc pręcepta cęremonialia dicebantur plerũque iustificationis.Vnde de Zacharia & Elizabeth dicitur,quòd erant ambo iusti,incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini.Iste cultus vocabatur cęremonia,quasi munera, hoc est dona Cereris, quæ dicebatur dea frugũ (vt quidam dicunt) eò quòd primò de frugibus oblationes Deo offerebãtur,

1. 2. q. 101. artic.1.
Præcepta cęremonialia.
Luc.1
Ceremoniæ nomen vnde.

vt habetur Gen.4.vel (sicut refert Val.Max.) nomen cæremoniæ introductum est ad significandum cultum diuinum apud Latinos, à quodam oppido iuxta Romam, quod Cære vocabatur: eò quòd Roma à Gallis capta, illuc sacra Romanorū adducta sunt, & reuerentissimè habita. Resolutoriè ergo sequitur quòd cęremonialia sunt pręcepta quę pertinēt & ordinant ad cultum Dei.

Ver.9. DE CAVSIS ET RATIONIBVS PRAECEPTORVM CAEREMONIALIVM.

1.2 quaest.102. Cæremonialiū & moralium different. Rom.15 — Præcepta cæremonialia (vt dictum est) distinguuntur à moralibus. Quia moralia cùm ex dictamine rationis procedant, secundum naturā suam habent rationabiles causas & rationes. A Cæremonialia autem hoc non habent ex natura sua, cùm sint indifferentia, sed ex vi institutionis & in ordine ad aliud, quia s. sunt à Deo instituta, & quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ad hoc autem quòd aliqua sint ordinata, duo requiruntur: primò quòd ordinentur ad debitum finē, qui est principium totius ordinis in rebus agendis. Ea enim quę eueniunt pręter intentionem finis, vel quæ serio non fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundò, requiritur quòd id quod est ad finem, 2. Physic. sit proportionatum fini. Ex hoc sequitur quòd ratio eorum quę sunt ad finem, sumitur ex fine: Sicut ratio dispositionis seriæ sumitur ex sectione, quæ est finis eiusdem. Finis autem præceptorum cæremonialium est duplex s. cultus Dei, & figura Christi: quia ordinabantur ad cultum Dei, & ad figurandum Christum, ac etiam verba prophetarum. Et sic respiciebant præsens tempus, quātum Super Oseam. ad cultum: respiciebant etiam futurum, secundum figuram futurorum, vt D.Hier. dicit. Et ideo causæ & rationes cæremonialium veteris legis dupliciter accipi possunt: vno modo ex parte cultus diuini, qui erat tempore illo obseruandus. Et rationes illæ sunt literales, siue pertineant ad vitandum idololatriæ cultum, siue ad rememorandum aliqua Dei beneficia, siue ad insinuandā excellentiam diuinam, vel etiam ad designandam dispositionē mentis, quæ tunc requirebatur in colentibus Deum. Alio modo possunt eorum rationes assignari, secundum quod ordinantur ad figurandum Christum: & sic habent rationes figurales & mysticas, siue accipiātur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoriā, siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatē siue ad statū futurę gloriæ, prout in eam introducūtur per Christum, quod pertinet ad anagogiā.

25. Moral. ¶Ex his sequitur quòd sacra scriptura habet plures sensus. Vnde D.Greg. Sacra scriptura ipso locutionis suæ more alias scripturas transcendit: quia vno eodémque sermone dum narrat gestum, prodit mysteriū: Quia author sacræ scripturæ est Deus, in cuius potestate est, vt non solùm voces ad significandum accōmodet, quod etiam homo facere potest: sed etiam res ipsas in cursu suo or- Proprium sacra scriptura. dinet, vt ex eis aliæ significationes & sensus accipi possint. Et ideo cùm in aliis scientiis solę voces significēt, & in sacra scriptura res ipsæ, est propriū sacræ scripturæ plures sensus habere. D. Hiero. in prologo Biblię loquens de Apocalypsi, dicit: In verbis singulis multiplices latent intelligētię. Dan.12 Et Daniel: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Ad cuius ampliorem intelligentiam notanda sunt, quæ D.Thom. super illud Galat.4. Quæ sunt per allegoriam dicta, dicit.

Ver.10. DE SENSIBVS SACRAE SCRIPTVRAE.

1.p.q.1.artic. 9. & 10 Sensus sacra scriptura. — Sensus sacræ scripturæ cōmuniter à doctoribus assignantur quatuor, scilicet literalis, allegoricus, anagogicus, & moralis. Hæc diuisio sumitur ex D.Aug. in 1. super Gen. ad literā, vbi ait: In B omnibus libris sanctis oportet cōspicere, quæ ibi æterna intuentur, quæ facta narrātur, quæ futura prænunciantur, & quæ agenda præcipiuntur. Primum pertinet ad sensum anagogicum, secundum ad historicum & literalem, tertium ad allegoricum, & quartum ad moralem. Sensus literalis qui Sensus literalis. ab aliis dicitur historicus, est significatio qua voces significant res. Sed quia voces significant aliquid propriè, scilicet illud ad quod sunt impositę ad significandū, & aliquid metaphoricè & transumptiuè, propter aliquam similitudinē proprietatis vel conuenientię: ideo sensus siue significatio significans siue secundum proprietatē locutionis, siue secundum metaphoram, in sacris scripturis dicitur literalis. vtroque enim modo scriptura vtitur. Exemplum primi: cùm dicitur, Et Domi- Marc. vlt. nus quidem Iesus postquā locutus est eis, assumptus est in cœlum. Exemplum 2. cùm sequitur, Et sedet à dextris Dei: Deus enim non habet dexterā neque sinistrā, cū non sit corporalis. Sed quia dextra manus est potior: transumptiuè significat potiora bona Dei, in quibus Christus sedet, hoc est requiescit. Et cum sensui literali sacræ scripturę nō possit subiici falsum, sicut nec fidei, sequitur quòd quādocunque veritas locutionis non potest saluari secundum propriā significationē terminorum, vt in exemplo dato: tunc illa significatio qua voces significāt res, nō est sensus literalis: Sensus litera. sed dicitur sensus literę, & sensus grāmaticalis: qui & si sit cōgruus, tamē aliquando est falsus, quando repugnat veritati, sentētiæ, vel aliis passibus sacræ scripturæ, aut etiam his quæ per Ecclesiam sunt determinata esse de fide. ¶Ex his apparet quòd sub sensu literali cōtinetur sensus metaphoricus, qui est circa dictiones: & parabolicus, qui est circa sententias, frequens in sacris literis, quæ Mar. 4 sæpe vtuntur metaphoris & parabolis: Christus etiam metaphoris vtebatur, & in parabolis loquebatur ad eos, non tantū delectandi gratia vt poetę, sed propter vtilitatem vel necessitatem conditionatam, scilicet vt facilius intelligerent & retinerent. Quia cùm omnis nostra cognitio ortū ha- Christus parabolis vsus est. beat à sensu, necesse est homini, vt per sensibilia ad intelligibilia ducatur. Vsus est etiā parabolis, vt tolleretur superbiendi occasio, dū homo difficulter veritatē capere potest. Pręterea ad excitandum attentionē. Ad ea enim quæ sunt difficilia maior requiritur intentio. Insuper ad occultationem sacrorū mysteriorum ipsis incredulis. Vnde Christus: Vobis datum est nosse regnū Dei, illis Matth. 7 autem qui foris sunt, in parabolis: vt videntes non videant, & audientes nō intelligant, nequando Esa. 6 conuertantur & dimittantur eis peccata, vt pędixerat Esa. Vlterius occultatio parabolarum & figurarum

figurarũ etiam vtilis est ad tollendum fastidium,& ad exercitium studiosorum,& euitandum irrisiones infideliũ.ideo dicitur,Nolite sanctũ dare canibus. Et ob eam causam omnes formæ sacramentorum (vt D.Dion.ait) nõ fuerunt scriptæ in sacris literis,sed per traditionem Apostol.& maiorum ad nos deuenerunt. D.Diony.monebat Titum,vt sancta ab immundis incõtaminata seruaret.¶ Parabolæ autẽ non sunt intelligendæ secundum sensum literæ siue grãmaticalem,sed secundum sensum quem author parabolæ intendit. Nec est necesse quo ad omnia secundum rigorem terminorũ similitudinem accipere, vt dicit D.Chrysost.aliàs parabola de filio prodigo veritatem non contineret. D.Aug.dicit,quòd sacra scriptura,quæ vetus testamentum vocatur: quadrifariam traditur,scilicet secundum historiã,secundum etymologiam,secundum analogiam, & secundum allegoriã. Ex quibus tria prima pertinent ad sensum literalem. Historia est (vt idem exponit) cùm simpliciter aliquid proponitur. Etymologia verò,cùm dicti causa assignatur. Sicut cùm Dominus assignauit causam quare Moyses permisit facultatẽ repudiandi vxores,s. propter duritiam cordis ipsorum, Matth.19. Analogia verò est,cùm veritas vnius scripturæ ostenditur veritati alterius nõ repugnare. Sola autẽ allegoria inter illa quatuor pro tribus spiritualibus sensibus ponitur. Et ideo potest formari alia diuisio sensuum bimembris: Sensuum sacrę scripturę,quidam est literalis,quidam spiritualis,vterque subdiuiditur: literalis in quatuor,quia quidam est historicus, alius etymologicus,alius analogicus,alius parabolicus. Spiritualis subdiuiditur in tres, scilicet in allegoricũ, anagogicum,& moralem. ¶ Quantum ad sensum literalem dicit D.Thom.post D.Aug. quòd nõ est inconueniens eandem scripturam seu eandem sententiam scripturæ habere plures sensus literales. Quia sensus literalis est,quem author scripturæ intendit: Sed author scripturę sacræ est Spiritus sanctus,vt habetur 2.Pet.1. Spiritus autem sanctus cum sit Deus,omnia simul suo intellectu cõprehendit: & per consequens in vna scriptura potest simul multa intendere,quæ nos vnico sensu seu sententia non possumus explicare. Et sic erunt plures sensus quo ad obiecta,& quo ad nos qui non possumus plura intelligere. Nec pluralitas horum sensuũ,siue literalium, siue spiritualiũ, facit æquiuocationem aut aliam speciem multiplicitas quæ pariat cõfusionem,fallaciam,aut deceptionem,siue quæ impediat efficaciam ostendendi veritatẽ: Quia sunt subordinati, & vnus ab alio pendet: vt D.Aug.ait contra Vincentium Donatistam. ¶ D.Dion.in Epist.ad Tit.dicit,quòd symbolica theologia (hoc est quæ ex similibus procedit) non est argumentatiua,hoc est non efficaciter concludit. Nec per hoc aliquid authoritatis deperit sacræ scripturæ: quia nihil necessariũ continetur sub aliquo spirituali sensu,quod sacra scriptura alicubi non manifestè tradat per sensum literalem. Ideo spiritualis expositio dicitur habere fulcimentũ ab aliqua literali. Nec obstat quòd Apost.argumẽtatur à sensu allegorico: quia sensus allegoricus est literalis,cùm intẽditur ab authore scripturæ, prout in loco alleg. D.Pau. qui habebat spiritum authoris scripturę,declarauit, & Christus cùm dixit: Nunquã legistis in scripturis, Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes hic factus est in caput anguli: arguit à sensu allegorico. Et licet omnes sensus sacræ scripturę tam literales quàm spirituales,sint à Deo intenti: nõ tamen æquè principaliter,sicut sensus literalis, super quo (vt dictũ est) fundantur alij. Ideo ordine quodam sunt intẽti. Si inferatur: ergo ex alijs sensibus potest trahi efficax argumentum,ex quo intenti sunt à Deo. Dicendum est hoc locum habere quando fulciuntur ex alio loco scripturæ sensu literali,vel quando coincidunt cum eo, vt in Canticis. Si quæratur,quãdo aliqua scriptura habet plures sensus literales,quis eorum erit principaliter intẽtus? Potest dici quòd vterque, vel quòd ille sensus literalis est principalius intẽtus, qui est de necessarioribus & propinquioribus fini scripturæ,qui est salus animarũ,iuxta illud: Quęcunque scripta sunt,ad nostram doctrinã scripta sunt, vt per patientiam & consolationẽ scripturarum spem habeamus. ¶ Sed difficultas non modica est: Quomodo cognoscemus de aliquo sensu seu expositione scripturæ quòd sit sensus literalis? Quia quilibet dicere poterit expositionẽ suã esse sensum literalem siue germanũ, vt Lutherani & alij hæretici dicũt. Dicendum quòd hoc faciliter cognosci poterit ex cõpatibilitate: Quia cùm sensus literalis sit à Spiritu sancto,qui non est Deus dissensionis aut diuisionis,sed pacis & vnitatis: consequens est quòd si diuersæ expositiones se cõpatiantur adinuicem, possunt dici sensus literales. & talis multitudo expositionũ vtilis est ad exercitium studiosorum. Si verò diuersæ expositiones non se cõpatiantur adinuicem,vel repugnant,aut altera illarum repugnat alijs passibus sacræ scripturæ,vel determinationi Ecclesię,non est sensus literalis siue germanus,sed diabolicus,qui potest refelli ex alijs passibus sacræ scripturæ,& præcipuè per determinationẽ Ecclesiæ catholicæ,quæ errare nõ potest in fide aut bonis moribus, hoc est in iudicio & determinatione fidei & credendorũ,nec etiam in iudicio & determinatione bonorum morũ,cùm regatur à Spiritu sancto,vt dictũ est cùm de fide ageretur. Allegoria (vt ex prædictis patet) dupliciter accipi potest: vno modo cõmuniter pro quolibet mystico seu spirituali sensu aut intellectu scripturæ. Et sic Allegoria est tropus siue modus loquendi,quo aliquid dicitur, & aliud intelligitur. Et dicitur ab Allos,quod est alienũ,& goge, ductio,quasi in alienũ intellectũ ducens. Secũdò specialiter,pro vno tantũ sensu ex tribus sensibus spiritualibus siue mysticis, qui pendent ex sensu literali. Quia (vt dicit Apost.) Omnia in figura contingebant illis. ideo lex vetus erat figura nouæ,& eorum quæ debebant esse in noua. Et secundum D.Dion. Lex noua est figura futuræ gloriæ: & ea quæ gesta sunt à capite & membris eius, sunt exempla eorum quæ nos facere debemus. Quæcunque enim scripta sunt,ad nostram doctrinam scripta sunt. Ea verò quæ nunc fiũt in Ecclesia,sunt repræsentatio præteritorum, & figura eorum quæ erunt vel fient in patria. ¶ Ex

In epistola ad Titum.

In lib. de vtil. praecep.

Etymologia quid.

Analogia quid.

12. Con.diui.

Galat. 4
Matth. 21
Psal.117

Rom. 15

Sensus literalis in quo cognoscitur.

Allegoria dupliciter accipitur.

1. Cor. 10
In lib. de cælest. hierar.
Rom 15

præmissis faciliter potest haberi definitio omnium sensuum spiritualium. Sensus Allegoricus dicitur, cùm ea quæ sunt veteris legis, significant & applicantur ad ea quæ sunt nouæ legis, scilicet ad Christum & Ecclesiam. Sensus Anagogicus dicitur, cùm ea quæ in Christo, vel quæ per Christum & Ecclesiam militantem, siue per nouam legem facta sunt, significant & applicantur ad ea quæ erunt in patria siue in æterna gloria. Sensus Moralis siue Tropologicus est, cùm ea quæ à Christo vel per Christum facta sunt, significant seu repræsentant & applicantur ad ea quæ nos agere debemus. ¶ Notandū tamen quod omnes prædicti quatuor sensus in eadem sententia scripturæ inueniri possunt, vt in hac: Fiat lux: si intelligatur de luce corporali, est sensus literalis: si verò de Christo, & exponatur, Fiat lux, hoc est nascatur Christus, qui est lux vera quæ illuminat omnem hominē venientem in hunc mundum, est sensus allegoricus: si verò significet lumē æternæ gloriæ & lucem inaccessibilem, & exponatur, Fiat lux, hoc est per Christū introducamur ad cęlestem gloriā, est sensus anagogicus: sed si exponatur, Fiat lux, hoc est per Christū illuminemur in intellectu, & inflāmemur in affectu & voluntate, est sensus moralis siue tropologicus. Nō est tamen necesse in omnibus sententiis sacræ scripturæ hos quatuor sensus inueniri, seu omnes sententias secundum quemlibet quatuor sensuū exponere & interpretari, sed aliquando secundū vnum tantum, aliquando secundum duos, aliquando secundum tres, & aliquando secundum omnes.

Gen. 1
Ioan. 1
Quodlibeto 7. artic. 15. ad 5.

Ver. 11. DE CAEREMONIIS ANTIQVAE LEGIS.

Cæremoniarū species.

CÆremoniæ antiquæ legis (vt dictū est) ordinabātur in cultum Dei, & ad figurandum Christum: & diuidebantur in quatuor, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Sacrificia dicebantur oblationes, quas homo ex rebus sibi à Deo natis, quasi in aliquod sacrū quod inde fieri debebat, offerebat Deo, tanquā primo principio, recognoscēdo se omnia habere ab eo, secundum quod dicit Dauid: Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Ideo in oblatione sacrificiorū protestabatur homo, quòd Deus esset primū principiū creationis omnium rerū, & vltimus finis earū, ad quē omnia essent referenda. Et sic sacrificiū dicitur omnis oblatio, quæ offertur Deo in recognitionē supremi dominij, vt solutio decimarū & primitiarū. ¶ Ex quo patet quòd qui nolunt decimas aut primitias debitas soluere, aut eas defraudant, vidētur negare supremū dominiū Dei, & omnia procedere ab ipso. ideo caueant ne is contingat sicut Cain. ¶ Sacrificium in lege antiqua erat triplex. scilicet holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. Holocaustum erat sacrificium quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiā maiestatis ipsius, & ad amorē bonitatis eius: & totum cōburebatur. Ideo dicebatur holocaustū, quasi totum haustū & incensum. Et significabat sacrificium Christi, qui totū se obtulit Deo patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege professio religionis approbatæ, quæ potest dici holocaustū, quia totus homo offert seipsum Deo, nihil sibi reseruans. Hostia pro peccato erat sacrificium quod offerebatur Deo, vt remitteret peccata: & vocabatur sacrificiū remissionis, & hostia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram arca Domini: & vna pars comburebatur, & alia erat sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionē & occisionē protestabantur offerentes, quòd erant digni effundere proprium sanguinē, & occidi, sicut animal illud occidebatur. Sicque se recognoscentes peccatores, veniā precabantur, quēadmodum illi qui cum chorda in collo veniam petunt à rege. Cōburebatur vna pars, quia fiebat in honorē Dei: seruabatur alia sacerdotibus, ad significandum quòd expiatio peccatorū fit à Deo per ministerium sacerdotū. Hoc sacrificium alio nomine vocabatur Victima, quæ etiam aliquando dicitur de holocausto cum determinatione: & significabat etiā sacrificium Christi, qui se obtulit pro nobis hostiam Deo patri, & effudit sanguinē pro peccatis nostris. vnde Ephe. 2. Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo patri, in odorem suauitatis. Loco huius sacrificij succedit in noua lege sacramentū pœnitentiæ, in quo quis effundit sanguinem peccatorū suorum, cōfitendo: & occiditur, & quasi in partes minutas diuiditur per cōtritionem. ¶ Hostia pacifica erat sacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarū actione, vel pro salute & prosperitate offerentium, ex debito beneficij accepti vel accipiendi. Et erat cōmuniter de rebus aridis & odoriferis. & vna pars incendebatur, quia fiebat in honorem Dei: alia pars cedebat in vsum sacerdotū: & tertia pars in vsum offerentium, ad significandum quòd salus hominis procedit à Deo, mediantibus ministris, & cooperantibus hominibus qui saluantur. Huiusmodi sacrificium figurabat sacrificiū Christi, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & se obtulit in odorem suauitatis. In huius locum succedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quæ ad huiusmodi ordinantur. Horū sacrificiorū rationes vide apud D. Tho. De oblatione sacrificiorū in noua lege, dictū est suprà c. 5. §. 5. ver. 15.

1. Paral. 29
Sacrificium quid.
Gen. 4
Sacrificium triplex.
Hostia pro peccato.
Victima.
Hostia pacifica.

¶ Sacramēta in antiqua lege propriè dicebantur signa, quę adhibebantur Dei cultoribus ad quandam consecrationē, per quam, scilicet quodam modo deputabantur ad cultum Dei. Et quia diuinus cultus generaliter pertinebat ad totū populū (cùm totus populus haberet colere & honorare Deum) specialiter tamen pertinebat ad sacerdotes, & leuitas, qui erāt ministri diuini cultus. Ideo quædam sacramenta pertinebant ad totum populum, quædā verò specialiter ad ministros. Et circa vtrosque tria erant necessaria: Quorū primum erat institutio in statu colendi Deum: & hęc fiebant per circūcisionē, quo ad omnes masculos, sine qua nullus masculus admittebatur ad aliquod legalium: quantum ad sacerdotes autē per consecrationem. Secundò requirebatur vsus eorū quæ pertinebant ad diuinum cultum. & sic quantum ad omnes erat esus Agni paschalis cum certis solennitatibus. Ad hoc sacramentum nullus incircuncisus admittebatur, vt patet Exod. 12. Quo ad

1. 2. q. 102. art. 5
c. 5. §. 5. ver. 15.

sacerdotes

facerdotes verò erat oblatio victimarum & esus panũ propositionis & aliorum, quæ sacerdotum vsibus erant deputata. Tertio requirebatur remotio immundiciarũ. Et sic quantum ad populum erant institutæ quædam purificationes & expiationes à quibusdã immundiciis. Quantũ verò ad sacerdotes & leuitas, instituta erat ablutio manuũ & pedum & rasio pilorũ, horum rationes vide apud D.Thom. ¶ Sacra in antiqua lege dicebantur, aliqua specialiter cũ benedictione & solẽnitate deputata ad cultũ & honorẽ Dei, vt festa Tabernaculorũ, specialia vasa, speciales ministri, & specialis locus. Deut.12. Ad locũ quem elegerit Dominus Deus vester, venietis, & offeretis holocausta & victimas vestras. Item altare. Exod.22. Altare de terra facietis mihi. & Exod.27. Facies altare de lignis sethin. Et Exod. 30. Facies altare ad adolendũ thymiamata. horum rationes vide apud D.Thom. ¶ Obseruantiæ cæremoniales in veteri lege, erant quædam ordinata in singulari conuersatione, quòd scilicet certis vestimentis vterentur, & quòd à certis cibis abstinerent. Leuit. 19. Non induetur vir veste muliebri: & quòd vterentur fimbriis. Et aliqua alia obseruabant circa cartas, semina, animalia mortua vel infirma: quorum rationes explicat D.Thom.

1.2.q.102. art.5. *Sacra.* *1.2.q.102. art.4.* *1.2.q.102. art.6.*

Ver. 12. DE PRAECEPTIS IVDICIALIBVS.

A PRæcepta iudicialia veteris legis erant præcepta determinatiua præceptorũ moralium, quibus homo ordinabatur ad alios homines: & reducũtur ad quatuor ordines. Primus ordo continet præcepta pertinentia ad institutionem principũ: Secundus ad conciues adinuicẽ circa emptiones & venditiones, iudicia & pœnas: Tertius ad extraneos, puta de bellis contra hostes, & de susceptione peregrinorũ & alienigenarum: Quartus est de pertinentibus ad domesticã conuersationẽ: sicut de seruis, vxoribus, & filiis. horũ rationes explicat D.Thom. ¶ Ex his patet quòd duplex est differentia inter præcepta moralia ex vna parte, & cæremonialia & iudicialia ex alia. Prima, quia præcepta moralia se habebant vt determinabilia & communia. Cæremonialia verò & iudicialia tanquã determinationes & declarationes moraliũ. Cæremonialia determinãt & declarãt moralia in ordine ad Deũ, & iudicialia in ordine ad proximum. Quæ autẽ & quot sint præcepta iudicialia, & ad quid, & quomodo ordinentur, & rationes illorũ vide apud D.Tho. Secunda differentia est, quia moralia habent vim & efficaciã obligandi, ex sua natura, seclusa quacũque exteriori institutione & ordinatione: Cæremonialia autẽ & iudicialia non habent ex natura sua vim obligandi, sed ex institutione diuina: quia ante institutionem erant indifferentia, & nõ referebat an sic vel sic coleretur Deus: vel an sic aut sic iudicia procederent. Vnde in lege naturæ aliis sacrificiis voluntariis vtebantur, vt patet de Melchisedech, qui obtulit panẽ & vinũ: erat etiam alia politia ritúsque iudicandi. Alia & tertia differentia est quantum ad durationem, de qua dicendum est.

Præceptorum iudicialium ordines. *1.2.q.105. art.4.* *1.2.q.104.* *Gene.14.*

Ver. 13. DE DVRATIONE LEGALIVM.

B CVm præcepta moralia sint legis naturalis, & sequantur naturã: ideo manente natura manẽt. Et quia anima in qua fundantur, est incorruptibilis: ideo semper manent in ea habitualiter, saltẽ in synderesi, quæ est origo omnium præceptorũ moralium: quãuis aliqua materia siue obiectum circa quod exerceri possunt in via, non maneat eodẽ modo in patria. Cæremonialia autem præcepta & iudicialia nõ sequuntur naturã hominis, cùm nõ fuerint à principio naturæ data: sed sequuntur intentionẽ Dei instituentis. Ideo tantũ debebant durare, quantum Deus intendebat illa duratura. Intendebat autẽ Deus ea in se duratura, donec per Christũ essent impleta. Vnde dicebat, Non veni soluere legẽ aut prophetas, sed adimplere. Et ideo cùm Christus in passione cũcta adimplesset, clamauit, Consummatũ est, scilicet antiquum testamentum & eius virtus. Ideo ab eo tempore legalia cessauerunt, & fuerunt mortua. ¶ Nec obstat quòd Exod.12. datus fuit cultus sempiternus: & Exod.28. Lex dicitur legitimum sempiternum: & Baruch 3. Hic est liber mandatorum Dei, & lex quæ est in æternum. Potest enim dici quòd æternum nõ accipitur ibi absolutè, sed pro longissimo tempore, prout Psal.9. Dominus regnauit in æternum & vltra. vel dicendũ est, secundum D.Thom. quòd Lex vetus dicitur in æternum duratura, quantũ ad moralia quidem simpliciter & absolutè: quantum ad cæremonialia secundũ quid, quantum ad veritatem per eam præfiguratam. ¶ Cæremonialia & iudicialia non fuissent in statu innocentiæ: quia tunc cultus Dei fuisset spiritualis & interior. Verùm post peccatũ Adæ, instinctu quodã diuino, ex quadã priuata lege inducebantur homines ad aliquem certum modũ colendi Deum, qui esset conueniens interiori cultui, & vt congrueret ad significandũ Christi mysteria, quæ figurabantur per alia eorum gesta, secundum illud, Omnia in figura contingebant illis. Habebant etiã quædam iudicialia, non tamen authoritate legis diuinæ instituta, sed ratione hominum ordinata. Vnde verisimile est Adã (qui diuina scientia præditus erat) docuisse filios suos offerre sacrificia ad expiationẽ originalis & aliorum peccatorum, præcipuè Abel, à quo secundum D. Aug. incœpit Ecclesia, quæ signis visibilibus & exterioribus fidem protestatur. Vnde legimus Gene.4. quòd Abel obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorũ munera Domino: & Cain de fructibus terræ. Noe etiam obtulit holocausta, & Abrahã accepit mandatum circuncisionis, & obtulit holocausta, Gen.22. Sacerdotium etiã erat ante legem: nam Melchisedech erat sacerdos Dei summi. Et colentes Deum secundum humanã determinationem, dignitatẽ sacerdotalem attribuebãt primogenitis, dicebatúrque benedictio primogenitorũ. Vnde Esau qui hac priuatus est, nõ legitur sacrificia obtulisse. Et ex gestis & factis antiquiorum elici potest, quòd primogenitis hoc cõpetebat, præcipuè ex benedictione, quã Isaac dedit Iacob, quem fecit dominum, & non in temporalibus, cùm Esau plus abundauerit in illis: ergo in spiritualibus: deinde Moyses accepit legem in monte Sina, Exod.19.

Matth.5. *Ioh.19* *Lex vetus.* *1.Cor.10.* *Ecclesia incœpit ab Abel.* *Gene.8.* *Gene 17.* *Gene.14.* *Primogeniti in lege naturæ erant sacerdotes.*

¶Ex præmissis patet quòd post peccatum semper fuerunt aliquæ cæremoniæ, & aliqua iudicia-
Ioan.7. lia legis. Vnde Christus dicit quòd Circuncisio non erat ex Moyse, sed ex patribus. A Moyse au-
tem lex accepta vsque ad Christum durauit, & virtutem siue efficaciam habuit: non tamen virtu-
tem inhærentem aut efficientem instrumentalem, vt noua lex, sed virtutem obligandi & virtutem
Spiritus sancti assistentem ad illorum positionem: adhibita enim circuncisione delebatur pec-
catum originale. Et si sacerdos in iudicio lepræ errasset & iudicasset leprosum non esse leprosum,
miraculosè leprosus mundabatur à lepra, virtute diuina: sicut etiam miraculosè mulieris adulteræ
cóputrescebat femur, bibitis aquis, in quibus sacerdos maledicta congesserat, Num.5. ¶In Chri-
sti aduentu cessauit virtus legis Moysi, & legalium præceptorum, quod ad obligationé, iuxta illud
Matth.11. Lex & prophetæ vsque ad Ioannem, qui publicauit virtutem Christi, & ipsum digito
ostendit, dicens: Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis: ipse est qui post me venturus est
cuius non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Alia autem die vidit Ioannes Iesum
Ioan.1. ad se venienté, & ait: Ecce agnus Dei. Ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, &c. Hic
Heb.7. est qui baptizat in Spiritu Sancto. Cùm igitur translato sacerdotio necesse sit vt legis translatio
fiat, sequitur quòd aduenięte Christo in huc mundú, translatum est sacerdotiú Aaron, iuxta illud
Psal.109. Psal. Tu es sacerdos in æternú secundum ordinem Melchisedech: & ideo lex Moysi non obliga-
bat sub præcepto eos apud quos facta erat promulgatio Euágelij & virtutis Christi. Alij autem
obligabantur propter ignorantiá publicationis. Sed quia mysteriú redemptionis humani generis
non fuit completum vsque ad passionem & mortem Christi: ideo voluit Christus ad approbatio-
nem legis, quòd lex quantum ad virtutem expiatiuam peccatorum, per assistentiá diuinitatis suæ,
simul curreret cú euangelio: sic quòd eo tempore per circuncisionem expiabatur peccatú origi-
nale, & per alias purificationes alia peccata, sicut per baptismum & pœnitentiá. In signum cuius
Christus mandauit leproso vt legales obseruaret cæremonias, dicens: Vade, ostende te sacerdoti,
& offer munus tuum quod præcepit Moyses: & decem leprosis, Ite & ostendite vos sacerdotibus,
Lucæ 17. Et sic lex & euangeliú, circuncisio & baptismus, purificatio & pœnitentia currebant si-
mul, non tamen æqualiter: quia baptizati non tenebantur circuncidi: nec circúcisi quo ad remis-
sionem peccati originalis, tenebátur baptizari. Tamen quo ad introitú regni cœlorum circuncisi
Ioan.3. quibus facta erat publicatio euangelij, tenebantur baptizari, iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit
ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Præterea baptismus maiorem con-
ferebat gratiam quàm circuncisio. Vnde de baptismo & circuncisione potest dici, sicut de Petro
Ioan.20. & Ioanne dicitur. Currebát ambo simul, sed Ioannes præcucurrit citius Petro. Ratio autem ces-
sationis prædictæ obligationis est, quia cæremoniæ per quas figurabatur Christus, adueniente
Christo debuerunt cessare, & aliæ introduci, quæ conuenirent cultui diuino pro illo tépore: quia
etiam cæremoniæ legis euégelicæ, quæ figurant statú gloriæ, eo adueniente post diem iudicij ces-
sabunt. ¶Ex prædictis patet quòd lex Moysi habebat duplicem virtutem, scilicet assistenté, quam
alij vocant expiatiuam: & obligatoriá, quæ cessauit in aduentu Christi: non tamen virtus assisten-
Legis Moysi vis ante morté Christi. tiæ Spiritus sancti, siue expiatiua. Et ideo adueniente Christo siue per eius aduentum lex Moysi
non fuit mortua, sed ante mortem Christi erat viua, valde tamen infirma, & in proximo moritura,
Heb.8. iuxta illud: Quod antiquatur & veterascit, prope interitum est: sed quia in Christi morte comple-
Ioan.19. tum fuit mysterium redemptionis humanæ: vnde & Dominus dixit, Consummatum est: ideo túc
Matth.27. totaliter cessauerunt legalia, & destituta fiunt omni virtute obligandi, & assistentiæ Spiritus san-
cti: in signum cuius legimus, quòd velum templi scissum est à summo vsque deorsum.

Ver. 14. DE MORTE ET MORTIFICATIONE LEGALIVM.

1.2.q.103. art.4. Controuersia magna fuit inter D. Hieron. & Aug. an statim post morté Christi legalia fuerint A
mortifera, sic quòd seruátes illa peccarent mortaliter. Hiero. enim duo tantú distinguit tem-
pora, vnum ante passinné Christi, in quo dicebat legalia esse viua: aliud post passioné Christi, in
quo dicebat esse non solùm mortua, hoc est non habere virtuté obligandi, sed etiam mortifera: ita
quòd peccabant mortaliter, qui obseruabant ea, nisi excusarentur propter ignorantiá. Vnde dice-
bat q Apostoli qui sciebant illa esse mortua, nunquá verè obseruauerunt legalia post Christi pas-
sionem, sed solùm quadam pia simulatioue, ne scandalizarent Iudæos. D. verò Aug. distinguit tria
tempora: vnú ante Christi passioné, in quo legalia non erát mortifera nec mortua, sed viua: Aliud
post passionem Christi vsque ad sufficienté promulgationem euangelij, in quo quidem tempore
fuerunt mortua, non tamé mortifera: & Iudæi ad fidem conuersi, poterát ea licitè & absque pec-
cato obseruare, ad ostendendum legem Moysi fuisse bonam, & à Deo datam, contra Manichæos,
& ad sepeliendam synagogam cum honore, dummodo non ponerent spem in eis, hoc est dum-
modo non crederent ea esse necessaria ad salutem, siue quòd sine eis nó possent saluari: Quia hoc
derogaret gratiæ Christi. & sequeretur quòd Christus gratis mortuus esset, cuius oppositum D.
Pau. cócludit. ¶Ex præmissis apparet quare gentiles conuersi ad fidem Christi, non poterát ritus
suos & cæremonias obseruare, sicut Iudæi ad eandé fidem cóuersi. Quia ritus gentilitatis erat om-
nino illicitus, & semper à Deo reprobatus. Ritus autem Iudæorú siue lex Moysi à Deo processe-
rat, & cessabat: non quia in se malus, sed quia per passioné & morté Christi impletus. Et ob eam
causam Deus voluit obseruari, & Apostoli hoc scientes, non tamen spem ponentes, seruauerunt.
Discordia D. Hier. & Augu. in 4. ¶In hac ergo quæstione D. Hieron. & Aug. discordant in quatuor. Primo tempore: quia Hieron.
solùm ponit duo tempora, August. tria. Secundo, in obseruatione legalium, quantum ad Aposto-

los,

los, Hierony.dicit quòd Apostoli nunquam seruauerunt legalia, cùm scirent ea esse mortua, sed simulauerunt se seruare, vt euitarẽt scandalum fidelium qui ex circuncisione erant. Aug.autẽ dicit quòd Apostoli seruauerũt legalia intendẽtes, non tamen in eis spem ponẽtes. Tertio, quia D. Hierony.dicit Petrũ in simulatione nõ peccasse, sed ex charitate hoc fecisse. Aug.verò dicit quòd peccauit. Quartò, quia D.Hierony.dicit quòd Paulus non verè reprehendit Petrũ, sed simulatoriè: sicut Petrus simulatoriè seruabat legalia: facientes hoc quasi ex condicto siue conuentione, vt vtrisque fidelibus sibi subditis prouiderẽt, & cauerent, Petrus Iudæis, & Paulus Gẽtilibus. ¶ Rationes D. Aug. habentur in epist. eiusdẽ ad Hiero. quæ inseritur in secunda parte epist. D. Hiero. tract.2.epist.28. Et inter rationes eius potissima est, quia nephariũ est dicere in scripturis sanctis esse officiosa mendacia: quia vno admisso, nil maneret authoritatis sacræ scripturæ: quia statim probato vno passu, qui aliter sapit, dicet esse officiosum mendaciũ, vt in alio passu. Quod autẽ D. Paulus non fuerit mentitus, ipse testatur dicẽs: Quæ autẽ scribo vobis, corã Deo quia non mẽtior. Sed si Petrus nõ peccasset, Paulus mẽtitus fuisset dicendo, ꝙ reprehẽsibilis erat, & quòd nõ rectè ambularet ad veritatẽ euangelij: quæ sunt verba grauia & ponderanda. Petrũ reprehensibilẽ dicebat, eò quod à Deo accepisset nil cõmune & immundũ quod Deus sanctificasset, & quòd sententialiter & diffinitiuè pronũciasset legalia nõ esse seruãda: & nihilominus ea tam diligenter obseruabat, ita vt simulationi eius cõsenserint cæteri Iudæi, vt & Barnabas duceretur ab eis in illã simulationem: & sic formari potest argumentũ: Vel Petrus peccauit, vel non: si primũ, ergo legalia nõ erant seruanda: si secundũ, ergo mẽtitus est Paulus, dicens ꝙ reprehensibilis erat, & nõ rectè ambularet ad veritatem Euãgelij. Præterea si Petrus nõ peccasset, Paulus temerarius fuisset, principem & caput Apost. superiorem suum, adeò procaciter redarguẽdo. ¶ Rationes & solutiones D. Hieron. habentur eadem parte & tract. epist. 30. in qua dicit se in expositione episto. ad Gala. vt à principio protestatus fuit, secutũ fuisse opinionem & sententiam septem virorũ illustrium, s. Origenis, Dydimi videntis sui, Appollinaris Laodicen. Alexandri, Eusebij Emisseni, & Theodori Heracletis. Dicit pariter se motum ad hanc sententiã, vt responderet Porphyrio blasphemãti, qui D.Pauli arguit procacitatem, quòd principem Apostol. ausus est reprehendere & arguere in faciem, hac ratione constringere quòd male fecerit, & ipse in eodem errore fuerit: & vt Apostolo. prudentiam demonstraret, & blasphemantis Porphyrij impudentiam coerceret, qui D.Petrũ & Paulum puerili dicit inter se certamine nimios exarsisse. Paulum in inuidiam virtutũ Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ nõ fecerat: vel si fecerat, procaciter fecerat. Nã ipse Paulus circuncidit discipulum suum Timotheũ ex patre Gentili & matre Iudæa, propter Iudæos qui ibi erant, vt vitaret in eis scandalũ. Et ob eam causam post reprehensionẽ Petri persoluit votum, & obtulit sacrificium secundum ritũ legis Moysi. Si hoc ei licuit, quare non licuit Petro se subtrahere ad tẽpus, & cum Iudæis legalia seruare? Cùm ergo ipse propter eandẽ causam legalia seruauerit, quare nõ verebatur Apost. principi in faciem insurgere & resistere, & ita procaciter ei loqui? ¶ D. Tho. dicit opinionem & sententiam D. Aug. veriorem esse, & magis dictis scripturæ ac Apostoli concordantem. Et ad authores quos secutus est D. Hieron. dicit quatuor eorum fuisse hæreticos: & pro tribus aliis D.Aug. habet alios tres, scilicet Ambro. Cypr. & ipsum D.Paulũ, qui manifestè dicit quòd Petrus reprehensibilis erat: quod non esset, nisi saltem venialiter peccasset: quæ culpa non erat incompossibilis Apostolis confirmatis in gratia, secundum illud, Si dixerimus, &c. Dicit autem D.Tho. Petrũ peccasse, non quia seruauit legalia, quæ & ipse Paulus seruauit: sed peccauit in hoc quòd circa legalium obseruantiam Petrus nimiã & incautam diligentiã obseruauit: & ex hac obseruatione alij inducebantur ad obseruandũ legalia. Et sic quodam modo cogebat eos iudaizare, non verbo, sed facto, & suæ conuersationis exemplo, quod est validius verbo, vt Leo papa dicit. Nec simile erat de circuncisione Timothei, & obseruatione voti seu purificatione: quia qui aderant fuerunt ædificati, & nullus scandalizatus. In facto autẽ Petri alij fuerunt scandalizati & inducti ad talem simulationem. Restitit autem & reprehendit eum in faciem: non quia par aut superior esset Petro: licet enim Paulus par esset Petro in executione authoritatis: non tamen in authoritate regiminis, cùm dictum fuerit Petro & non Paulo, Pasce oues meas, reprehendit ergo eum vt fratrem, ad dandum exemplum zeli & libertatis subditis, vt non vereantur prælatos corrigere præsertim cùm crimen est publicum, & vergit in periculum multitudinis, iuxta illud, Ne reuerearis proximum in casu suo, nec retineas verbum (scilicet correctionis) & Apost. Peccantem coram omnibus argue: Nec Petrus conquestus est, vt daret exemplum humilitatis prælatis, vt non dedignentur à minoribus & subditis corrigi. ¶ Opinio D.Aug. de distinct. trium temporum fuit approbata in concilio generali Florentino, sub Eugenio quarto celebrato. ¶ Vnica difficultas remanet, quo tempore facta fuit sufficiens promulgatio, vt ab eo tempore fuerint mortifera, & non ante. Non inuenio aliquem qui certũ terminum præfixerit. Certum est tamen quòd non eadem hora aut anno sufficiens promulgatio euãgelij vbique facta fuit: verisimile enim est ꝙ primò in Iudæa, deinde in Samaria & consequenter post diuisionem Apostolorũ, qui peragrarunt vniuersum orbẽ, saltem vbi Iudæi dispersi fuerãt, hoc est in omni natione, quæ sub cælo nota erat. Et sic statim post mortem Apost. fuit facta sufficiens promulgatio, quantũ ad cessationem legaliũ: eò quòd ex omni natione fuerunt in Hierusalem in die Pẽtecostes, & Apostoli vel discipuli per se vel per alios omnes Iudæos instruxerũt. Vnde Act. 1. dicitur: Eritis mihi testes in Hierusalẽ, & in Iudæa, & in omni Samaria, & vsque ad vltimũ finẽ terræ, vbi scilicet erant Iudæi qui obser-

Rationes D. Aug. — *Nepharium in sacris mendacia reperiri.* — *Gala. 1.* — *Gala. 2.* — *Rationes D. Hiero.* — *Act. 10.* — *Act. 5.* — *Act. 16.* — *Act. 21.* — *Super epist. ad Gala. 2.* — *Opinio D. Aug. verior.* — *1. Ioan. 1.* — *Cur Petrus peccauerit.* — *Ioh. 21.* — *Eccle. 4.* — *1. Tim. 5.* — *Approbatio op. D. Aug.* — *Act. 2.*

Psal. 18. Matth. 24.

uabant legalia. Quia plena & completa publicatio euangelij non fuit facta, licet rumor fuerit habitus in omni terra cognita, iuxta illud: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Mar. vlt. At illi profecti prædicauerunt, vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Veruntamen ante diem iudicij non erit perfecta promulgatio euangelij. Quia videmus nouas insulas reperiri: & Christus ait, Prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio. Et sic Psalm. In omnem terram exiuit sonus eorum, ponit præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ. Nec intelligitur de duodecim Apostolis, sed de successoribus eorum: de his amplius. §. seq. vertic. 2.

Ver. 15. DE REINSTITUTIONE LEGALIUM.

1. 2. q. 104. art. 3.

Euacuatio præceptorum cæremonialium & iudicialium in ipsa morte Christi facta fuit: differenter tamen: quia cæremonialia post mortem Christi & sufficientem promulgationem sunt mortifera: sic quòd nullo modo possunt nunc absque peccato obseruari, nec ad synagogam sepeliendam, quia iam à longo tempore sepulta est: quamuis propter sanitatem vel aliam naturalem necessitatem, circuncisio & alia cæremonialia possint licitè seruari, non ponendo spem: non possunt tamen aliqua lege ordinari vt seruentur. Iudicialia autem sunt euacuata, quia mortua: non tamen sunt mortifera, quia si princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari, non peccaret: nec etiam peccarent obseruantes, nisi fortè obseruarent vel obseruari mandarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione. Talis enim obseruandi ratio siue intentio esset mortifera. ratio diuersitatis hæc est. Quia cæremonialia sunt primò & per se figuralia, & principaliter instituta ad significandum Christi mysteria, vt futura. Et ideo obseruatio eorum præiudicat veritati fidei, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa. Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum primo & per se, sed ad disponendum statum illius populi, qui ordinabatur ad Christum, & status populi Iudaici repræsentabat statum populi Christiani, ideo ex consequenti erant figuratiua, sed non principaliter. Et ideo mutato statu illius populi, Christo iam veniente, iudicialia præcepta obligationem amiserunt, lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum. Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinabantur ad aliquid figurandum, sed ad aliquid faciendum: ipsa eorum obseruatio non præiudicat veritati fidei, sed intentio obseruandi tanquam ex obligatione legis: quia per hoc haberetur quod status prioris populi adhuc duraret. Nec obstat quod dicitur: Visum est spiritui sancto & nobis, nil vltrà imponere oneris, quàm hæc necessaria: vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione. Quorum aliqua pertinent ad cæremonialia siue ad obseruantias, scilicet abstinere à sanguine & suffocato. Quia Apostoli non prohibuerunt hæc, ad obseruandum cæremonias legis, sed ad hoc quòd posset coalescere vnio Iudæorum & Gentilium simul cohabitantium. Iudæis enim propter antiquam consuetudinem sanguis & suffocatum erant abominalia, & comestio immolatorum simulachris poterat Iudæis generare suspicionem redditus ad idololatriam: & ideo ista fuerunt prohibita pro tempore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in vnum Gentiles & Iudæos. Procedente autem tempore, cessante causa cessare debebat effectus. Manifesta ita euangelicæ doctrinæ veritate, in qua Dominus docet quòd nihil quod intrat in os, coinquinat hominem, & quòd nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Fornicatio autem prohibetur specialiter propter gentiles, quia non reputabant eam esse peccatum. B

Gal. 3. Act. 15. Mat. 15. 2. Timo. 4.

§. 2. DE LEGE NOVA ET EVANGELICA.

Testamentum quid. D. Thom. ad Gala. 4. Esa. 1. Matth. 4. Mar. vlt. Euangelium quid. In lib. de præ. euang. Eccle. 10. Gene. 12.

Lex noua siue euangelica dicitur Euangelium & Nouum Testamentum. Ad cuius euidentiam supponendum est quid sit & vnde dicatur Testamentum & Euangelium. Testamentum idem est quod pactum siue fœdus eorum quæ testibus probantur & confirmantur. vnde in sacra scriptura loco testamenti ponitur fœdus vel pactum. Vbicunque autem interuenit pactum, fit aliqua promissio. Et ideo secundum diuersitatem promissionum est diuersitas testamentorum. Duæ autem hæreditates sunt nobis promissæ à Deo, scilicet terrestris & cælestis. Ideo sunt duo testamenta Dei. Primò in lege veteri fuerunt promissa bona temporalia, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Eam ob causam promissio bonorum terrenorum, quæ antiquior est, quia primò facta, dicitur primum & antiquum testamentum. in lege autem noua siue euangelica, quę posterius fuit data, promittuntur spiritualia, scilicet regnum cælorum. Et ideo promissio spiritualium, quæ secundò & posterius fuit facta, dicitur secundum & nouum testamentum & euangelium, quod secundum Athan. in homilia Ascensionis, interpretatur bona annunciatio. Dicitur enim ab eu quod interpretatur bonum, & aggelos quod interpretatur nuncius. Vnde & aggelo, hoc est nuncio, & angelus nuncius. Et quia Christus venit ad nunciandum bona, dicitur magni consilij Angelus. ¶ Euangelium ergo est bona annunciatio. Et quamuis quælibet bona annunciatio etiam terrenorum possit dici euangelium, largè sumendo hoc nomen Euangelium: propriè tamen accipiendo Euangelium, sola annunciatio æternorum & spiritualium bonorum Euangelium nuncupatur. Vnde Euseb. dicit: Euangelium est bona annunciatio æternorum & incorruptibilium bonorum, quæ maxima sunt, Vt puta gratiæ & gloriæ, remissionis peccatorum, & annunciatio eorum quæ ad gratiam & gloriam pertinent, scilicet mediorum per quæ gratia Dei habetur, & ea per quæ ad gloriam peruenitur, quæ sunt sacramenta & virtutes, quibus tolluntur impedimenta, hoc est peccata. Hoc euangelium siue bona annunciatio interius fuit facta Adæ post expulsionem à paradiso terrestri. Nam eduxit eum dominus à delicto suo: & ipse eductus filios suos sacrificare, & per ipsa sacrificia Christi sacrificium præfigurantia, iram Dei placare, & gratiam & tandem gloriam consequi docuit. Hæc bona annunciatio expressius & exterius C

& exterius facta fuit Abrahæ, cùm ei dictum fuit, in te benedicentur omnes cognationes terræ. In te, hoc est in semine tuo, omnes gentes terræ. Non dicit in seminibus, sed in semine tuo, hoc est in Christo, qui quamuis non venerit per viam seminalem, cùm conceptus sit ex Spiritu sancto, & natus ex Maria virgine: est tamen ex substantia D. Virginis, quæ fuit ex semine Abrahæ per radicem Iesse. ¶ Et quia omnes scripturæ antiqui testamenti, siue sint historiales, siue doctrinales, siue propheticæ, ordinabantur ad hanc bonam annunciationem, salutem, & benedictioné per Christum consequendam: hinc est quòd omnes scripturæ à Deo reuelatæ, siue libri antiqui testamenti possunt euangeliũ nuncupari. Nec inconuenit dicere, secũdum D. Tho. quòd patres antiqui, qui gratiam Dei habebant, & ei amore regni cœlestis seruiebant, pertinerent ad nouum testamẽtum, siue ad legem euangelicam, quæ pro principali importat gratiam Spiritus sancti: quemadmodum qui nunc sunt baptizati, & seruiunt Deo solùm propter amorem terrenorũ, & metum pœnarum, pertinent ad antiquum testamentũ. De hac bona annũciatione habetur Esa. 52. Propter hoc sciet populus meus nomen in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quàm pulchri super montes pedes annunciãtis & prædicantis salutẽ, dicẽtis: Sion regnabit Deus tuus, &c. & Naum 1. Ecce super montes pedes annunciantis & euangelizantis pacem. & Apost. referens dicit, Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, & euangelizantium bona, scilicet spiritualia, quæ verè & absolutè bona sunt, & non corporalia aut terrena, quæ sunt caduca & transitoria. ¶ De hac etiam annunciatione per Christũ facienda prophetauit Esa. dicens, Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me. Ad euangelizandũ mansuetis misit me, vt mederer contritis corde, & prædicarẽ captiuis indulgentiam, & clausis apertionem, vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem retributionis Deo nostro, vt consolarer omnes lugentes. Hanc prophetiam dixit Christus in se fuisse impletã. Ipse enim est, qui principalius & clarius annũciauit regnum cælorum, & qui familiarius docuit viam & modum perueniẽdi ad regnum, & docuit remouere impedimẽta. hinc est quòd quatuor libri à D. Matthæo, Marco, Luca, & Ioãne cõscripti, in quibus verba & facta Christi benedictioné gratiæ & gloriæ cõtinentia, scripta sunt, specialius Euangeliũ nuncupantur. ¶ Et quia non omnia quæ Christus dixit & fecit, scripta sunt, vt expressè testatur D. Ioãnes dicẽs: Sunt autem & alia multa quæ fecit: quæ si scriberẽtur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribẽdi sunt libros. & Act. 1. Quibus (scilicet Apostolis & discipulis suis) post passionem suã exhibuit seipsum viuum, in multis argumentis, per dies quadraginta apparẽs eis, & loquens de regno Dei, hoc est de gubernatione Ecclesiæ. Ea autẽ non apparent in euãgelio scripta, neque etiam ea quæ dicebat eos ante pasionẽ non posse portare: hæc autem in parte suppleuerũt D. Paulus, Iacob. Petrus, Iudas, & Ioannes in Epist. & Apoc. & Lucas in Actibus Apost. Et quædam in euangeliis scripta declarauerunt. ideo eorũ libri, & per eos scripta ad eundem finẽ. s. benedictionem ordinata & annũciata, possunt Euangeliũ nuncupari. ¶ Verùm quia nec omnia quæ Christus & Apostoli prædicauerũt, & quæ circa regimen Ecclesiæ, & sacramentorũ administrationé, & sanctarũ cæremoniarũ obseruationé ordinauerunt & disposuerũt, sunt scripta, vt videri potest ex dictis Apost. dicentis, Cætera cùm venero disponã. Illorũ dispositiones in epistolis non reperiũtur scriptæ. & alibi, Itaque fratres state, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermoné, siue per epistolã nostrã. Sermones autẽ illi non reperiuntur scripti, sed peruenerunt ad nos per Apostol. traditiones familiares suis successoribus factas, & per eorũ successores gradatim vsq; ad nos: vt sunt formæ sacramentorũ, & solennitates eorũ, quas Apostoli propter irrisioné infidelium voluerunt esse occultas: vt D. Dionys. D. Pauli discipulus, in fine lib. Ecclesiasticæ Hierarc. scripsit, huius generis sunt exorcismi qui fiũt ante baptismũ: Exequiæ & sepulturæ defunctorũ, signũ crucis, benedictiones nuptiarũ, cõsecrationes ecclesiarũ, olei sancti, ac chrismatis, orationes pro defunctis, quadragesimale ieiuniũ, vsus candelarũ, venerationes imaginum, & inuocationes Sanctorum, ac alia huiusmodi, quæ in vniuersa Ecclesia ab Apost. temporibus fuerunt obseruata. Ideo illis, teste D. Paulo, tãquã epistolis suis credẽda sunt & tenẽda, possuntq; Euãgeliũ nũcupari. Vnde D. Aug. & habetur in c. ecclesiasticarũ, & c. in his. 11. dist. In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorũ pro lege tenẽda sunt: & sicut præuaricatores diuinarũ legum, ita contẽptores Ecclesiasticarum consuetudinũ coercendi sunt ¶ Etquia (vt D. Petrus ait) D. Paul. scripsit quędã difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suã ipsorum perditioné: sequitur quòd vbi aliquod dubiũ circa scripturas insurgit, standũ est determinationi Ecclesiæ in vniuersali cõcilio cõgregatæ, in quo conferatur euangeliũ, sicut Apost. dicit se contulisse euangeliũ. & Act. 15. in primo concilio Apostol. super cessatione legalium, Apostoli & seniores cõuenerunt, ac Spiritu sancto asistente, (imò etiam Christo, vt promisit, dicens: Vbi fuerint duo aut tres cõgregati in nomine meo, in medio eorum sum) determinauerunt & dixerunt: Visum est Spiritui sancto & nobis, &c. Eadem ratione cùm Christus nõ solùm Apostolis & discipulis, sed etiam eorũ successoribus & Ecclesiæ Spiritus sancti & suã promiserit asistentiã, determinationes conciliorũ vniuersalium siue Ecclesię catholicæ & vniuersalis debitè congregatæ, in his quæ sunt fidei & bonorũ morum, possunt Euangelia nominari, & eis tanquã Euangelio est credendum. Vnde D. Greg. & habetur in c. Sicut 15. dist. dicit, Sicut Euãgelij quatuor libros, sic & quatuor cõcilia venerari me fateor. & eadem ratione alia, cùm omnia dirigantur à Spiritu sancto. & libris in biblia contentis credimus propter Ecclesiæ determinationem, iuxta regulam Topi. Propter vnumquodque tale, & illud magis. Sicut patet diligens

Gen. 22.

Super Epist. ad Gal. 4.

Rom. 10.

Esa. 61.

Luc. 4.

Ioan. vlt.

Ioan. 16.

1. Cor. 11.

2. Thess. 2.

Ad Casulanum.

2. Pet. 3.

Galat. 2.

Matth. 18.

Determinationes cõciliorum possunt dici euangelium.

diligens pædagogum propter filium,magis censetur diligere filium:sic quia credimus euangelio
propter authoritatem Ecclesiæ,vt D.Aug.dicit,Euangelio nõ crederem, nisi Ecclesiæ authoritas
Matth.18. me cõpelleret:Sequitur quòd magis est credendum Ecclesiæ, quam nos debere audire Christus
præcepit,dicens,Si Ecclesiã non audierit,sic tibi sicut Ethnicus & publicanus:aliàs essemus sicut
Eph. 4. paruuli;fluctuãtes omni vento doctrinæ.propter quod Apost.dicit,Et ipse dedit quosdã quidem
Apostolos,quosdam autem prophetas,alios verò euangelistas, & doctores,ad consummationem
Sanctorum,in opus ministerij,in ædificationem corporis Christi,hoc est Ecclesiæ,donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei,in virũ perfectum,in mensurã ætatis plenitudinis Christi:vt iã non simus paruuli,fluctuãtes,& circunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominũ,in astutia ad circunuentionem erroris.Quis enim dixit quatuor libros euãgelij nil
nisi verba & facta Christi veraciter cõtinentes,à D.Matth.Marco,Luca,& Ioãne esse cõscriptos?
Nemo nostrũ vidit,neq; probari potest nisi Ecclesiæ authoritate.Idẽ de Epistolis D.Pauli, Iacobi,Petri,Iudę:ac de libro Act.Aposto.& Apoc.fateri oportet.Titulus enim nõ sufficit,cùm multis sanctis viris adscripti sint libri,quos nũquàm scripserũt.Nunc nõ credimus Euãgelio Petri,&
Euãgelio Nicodemi nomine cõscripto & intitulato,aut libro intitulato,Reuelationes Pauli,sicut
aliis libris quos memorauimus,nõ ob aliam causam, nisi quia primi authoritate Ecclesiæ recepti
& approbati sunt,posteriores autem nõ.¶ Sed difficultas est quæ sit Ecclesia catholica: Dicendũ
D.Petrus caput Ecclesiæ. quòd Ecclesiæ catholicæ Petrum fuisse caput manifestè constat ex Ioan.21. ca.verba Christi referente,Simon Ioanis diligis me plus his? bis dixit, Pasce agnos:postremò,Pasce oues. & Actu.
15.vbi in Apostol.iam dicto concilio verba Petri referuntur, Viri fratres,vos scitis quoniã ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meũ audire gentes verbum euangelij, & credere.& in
concilio Ecclesiæ ipsum non posse errare liquidò constat ex 22.ca.Lucæ,vbi Christus profitetur
& asserit se pro eo orasse ne deficeret fides eius,hoc est Ecclesiæ sibi commissæ:quamuis enim alij
Apostoli in propria persona fuerint cõfirmati in die Pentecostes,iuxta prophetiam Dauid, Ego
confirmaui columnas eius.Sedes tamen aliorum Apost.non leguntur cõfirmatæ,sed solius Petri
Solius Petri sedes cõfirmata. sedes,non propriæ personæ quæ defecit,sed Ecclesiæ sibi cõmissæ. & sic sedes eius concilio vniuersalis Ecclesiæ fulta,fuit confirmata.Et licet D.Petrus Antiochiæ primò sederit: Antiochia tamen non dicitur sedes Petri,sed Romana.Quia (vt habetur in rub.de translatione episc.) Sedes
episcopi non dicitur in qua primò sedit,sed in qua vltimò resedit. Cõpertum est sæpe alias particulares Ecclesias in his quæ fidei sunt,errasse:Ecclesia autem Romana concilio debitè congregato & saluis solennitatibus nunquàm errauit:quamuis particulares personæ ad eam pertinentes
plurimum errauerint.Nec inuenietur aliqua particularis Ecclesia libros in biblia contentos approbasse & authorisasse,sed solùm Romana(vt ex registris patet.)cuius pontifex,successor D.Petri & Christi vicarius in pluribus conciliis generalibus est nuncupatus. De his amplius cum de
primatu D. Petri agetur. Et sic resolutorie habetur quòd Ecclesia Romana est catholica. Et qui
non subest Ecclesiæ Romanæ,non est catholicus.¶ Ex præmissis apparet quomodo hæreticũ est
dicere nil esse credendum, nisi quod expressum & specialiter ac distinctè scriptum est in Euan-
Ioan.6. gelio aut sacris literis.Nã nemo,nisi planè infidelis, negare potest credendũ esse Christo in om-
2. Tim.2. nibus quæ dixit,cùm sit ipsa veritas per essentiam,& vt dicit Apost.Fidelis est,& seipsum negare
Ad Titũ 1. non potest.& alibi,Qui nõ mentitur Deus,qui dixit,Ipsum audite, absolutè,hoc est in omnibus
Mar.9. credite & obedite.Atqui probatum est non omnia quæ ipse dixit scripta fuisse, sed nonnulla per
Apost.traditiones & inuiolatam vniuersalis Ecclesiæ cõsuetudinem sunt recepta,alia in conciliis
generalibus Spiritu sancto & ipso Christo suggerentibus,ad memoriã sunt reuocata, & tandem
Euangelium Christi completum. conscripta:igitur illis credendum est.Nec tamen ex hoc sequitur Christi testamentũ esse mancum
& incompletum:Quia cùm annunciatio Christi dicatur Testamentum,ea ratione qua nobiscum
pactum fecit de hæreditate cælesti quam promisit,ac omnia ad illã conducentia disposuit secundum modũ naturæ & capacitatem discipulorũ ante mortem.Circa verò occurrentia negocia quæ
pro temporum varietate futura erant, post passionem docuit, per dies quadraginta apparens eis,
quantũ capaces erant.Nõ enim omnia simul portare poterant:ideo ad ea quæ obliti fuerant,sug-
Ioan.16. gestionem Spiritus Sancti promisit.Nec aliud Spiritus sanctus suggessit,nisi quod Christus illis
Executio Euangelij. dixerat:vnde ait,Suggeret vobis omnia quęcunque dixi vobis.Testamentum igitur cõpleuit:eius
tamen executio & perfecta intellectio vsque ad diem vltimi iudicij nõ perficietur. Dietim nouas
Heb.6. intelligentias & expositiones euãgelij videmus.Nec nos lactis participes solidum cibum sumere
valemus.¶ Notãdum tamen q lex noua & euangelica siue euangelium dupliciter accipi potest,s.
propriè & cõmuniter.Lex noua siue euãgelium propriè accipiẽdo, est gratia Spiritus sancti:quia
vnaquæque res denominatur ab eo quod est principale & potissimum in ea, vt dicit Philos.in 9.
Ethico.ideo Roma.13.cùm dicitur: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, homo
dicitur anima,ex eo q ipsa anima est id quod est principale & potissimum in homine.Eadem ratione D.Petrus & Paulus aliique Sancti dicuntur esse in paradiso,licet sola anima sit. Sed princi-
Lex noua quid. pale & potissimum quod in lege noui testamenti siue in euãgelio,in quo tota eius virtus cõsistit,
Rom.1. est gratia Spiritus sancti,quæ datur per fidẽ Christi.Ideo Apost.ait se nõ erubescere euãgeliũ:virtus enim Dei est in salutem omni credenti.Virtus euãgelij se extendit ad salutẽ tripliciter. Primò,
quia per verbum euãgelij remittuntur peccata,vnde Ioan.15.Iam vos mundi estis propter sermonem quẽ locutus sum vobis.Secundò,quia per euangeliũ cõsequitur quis gratiã sanctificantem,

iuxta illud: Sanctifica eos in veritate:sermo tuus veritas est.Tertiò inquantum perducit ad vitam *Ioan. 17*
æternam.Ideo dicitur lex fidei,& spiritus vitæ.Vnde Apost.Vbi est gloriatio tua? Exclusa est:per *Rom. 3*
quam legem?factorum? Non,sed per legem fidei.ipsam enim fidei gratiam legẽ appellat. & ex-
presius Rom.8.Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis.Impropriè
verò & cõmuniter seu largè sumpto vocabulo,lex noua & euangeliũ dicitur scriptura exterior,
in qua scribuntur Dei dona data per Christum & Spiritum sanctũ,eius doctrina,præcepta,moni
tiones,& consilia.& sic accipitur cùm dicitur: Prædicate Euangelium omni creaturæ. & apud *Marc. vlt.*
Apost.Galat.2. Contuli cum eis euangelium,ne fortè in vanum currerem,aut cucurrissem. *Galat. 2*

Ver.1. DE DIFFERENTIA LEGIS NOVAE ET VETERIS.

A PLures à doctoribus assignantur differẽtię inter legẽ Moysi,quæ dicitur lex vetus & antiquũ *1.2. quæst.106*
Testamentũ,& legem Christi quæ dicitur lex noua & euangelica ac nouũ Testamentũ.Pri- *& 107*
ma quia vt D.Aug.dicit,lex antiqua dicitur lex factorũ,scripta fuit in tabulis lapideis:lex autẽ no *In lib. de Spiritu & lit.*
ua siue euangelica quantũ ad principale,s.gratiã Spiritus sancti,scripta est in cordibus fidelium, *Exod.31*
iuxta illud,Ecce dies veniẽt,dicit Dominus,& feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouũ. *Hierem.31*
& infrà dicitur:Dabo legem meã in visceribus eorum,& in corde eorum scribã eam. Illa autem
lex scribenda erat Spiritus sancti gratia. Si dicatur quòd gratia Spiritus sancti data fuit antiquis
patribus:dictũ est quòd illi pertinebant ad nouum Testamentũ,quia per fidẽ Christi venturi grã
tiam habuerũt:& principaliter expectabant promissiones spirituales & æternas,sicut & nũc pec-
catores carnales,qui timore pœnæ vel amore tẽporalium bonorũ seruiunt,pertinẽt ad Testamen
tum vetus.Secunda differentia est,quia lex noua quantum ad principale iustificat, & dat auxiliũ
ad reprimendam cõcupiscentiam,& ad implendum pręcepta.Hoc autem (vt dictũ est) nõ facie-
bat lex antiqua.Quo ad scripturã verò exteriorem lex noua nõ iustificat,nec scribentẽ nec legen
tem effectiuè & efficaciter. Vnde Apost.dicit:Litera occidit,spiritus autẽ viuificat.Et D.Aug.ex- *2. Corinth.3*
ponit quòd per literã intelligitur quælibet scriptura extra homines existens,etiam moraliũ præ- *In lib. de Spiritu & litera.*
ceptorum,qualia cõtinentur in euangelio:vnde etiam litera euangelij occideret,nisi esset interius
gratia Dei sanans.Discrimen tamen est inter scripturas noui Testamẽti & veteris:Quia scriptura
noui Testamẽti magis disponit legentes ad gratiã,quàm scriptura antiqui. Et præterea quia (vt di
cit D.Thom.) verba euangelij scripta ex fide delata vel superposita virtutẽ habent salutiferã:sicut *D. Thom. super 1.cap. Epist. ad Rom.*
legimus de D.Barnaba,quòd curabat infirmos,euãgelium D.Matthæi eis superponendo. Cauen
dæ sunt tamen superstitiones,vt dictũ est,cùm de superstitionibus ageretur. Talia verò non legi-
mus de antiquo testamẽto.Tertia differentia est:quia lex antiqua erat imperfecta,iuxta illud:Nil *Hebr.7*
ad perfectũ adduxit lex.Sed lex noua & euãgelica,quæ est gratia Spiritus sancti,est perfecta:quia
est lex charitatis,de qua Apost.dicit,quòd est vinculum perfectionis.Pręterea quia introducit ad
finem qui est vita ęterna,iuxta illud:Gratia Dei vita æterna.Ideo Christus dicebat: Estote ergo
& vos perfecti,sicut pater vester cælestis perfectus est.¶ Ad cuius clariorem intelligentiã, scien- *Colos.3*
dum est ꝙ præcepta cuiuslibet legis,siue veteris,siue nouæ,dantur de operibus virtutũ. Ad ope- *Rom.6*
randum autẽ opera virtutũ aliter inclinantur imperfecti,qui nondũ habent habitũ virtutis, & a- *Matth.5*
liter illi qui sunt per habitũ virtutis perfecti.Illi enim qui nondum habent habitũ virtutis, incli-
nantur ad agendũ virtutis opera ex aliqua causa extrinseca,puta ex cõminatione pœnarũ vel pro-
missione aliquarũ extrinsecarũ remunerationũ,puta honoris,aut diuitiarũ, aut alicuius huiusmo-
di.Et ideo lex vetus,quæ dabatur imperfectis,dicitur lex timoris,inquãtum inducebat ad obser-
uantiam pręceptorum per cõminationem pœnarũ:& dicitur habere aliqua temporalia promissa.
Illi verò qui habent habitũ virtutis,inclinantur ad virtutũ opera agenda per amorem, & nõ pro-
pter aliquam pœnã vel remunerationẽ extrinsecam.Et ideo lex noua,cuius principalitas cõsistit
in ipsa spirituali gratia indita,dicitur lex amoris,& habet spiritualia & æterna promissa, quæ sunt
obiecta virtutis,pręcipuè charitatis.Vnde D.Aug.dicit:Breuis differentia antiqui & noui Testa-
menti,timor & amor.In signũ huius legimus,quòd antè quàm Deus daret legẽ Moysi, misit Do- *Exod.19*
minus tonitrua & fulgura,& Iudæis mons terribilis apparuit.& Act.2.quòd in missione Spiritus
sancti factus est repentè de cælo sonus,scilicet placidus,ad quem conuenit multitudo, &c.

Ver.2. DE IMPLETIONE LEGIS VETERIS PER NOVAM.

B QVum lex noua & vetus se habeãt sicut perfectũ & imperfectũ:sequitur primò quòd lex no- *1.2. quæst.107*
ua cõtinetur in veteri,non actu,sicut locatũ in loco:sed virtute:sicut species in genere,con *artic. 1*
fusè & implicitè,& sicut arbor in semine.vnde D.Chrysost.exponens illud quod habetur Matth.
4.vltro terra fructificauit primùm herbam,deinde spicã,deinde plenum frumentum in spica, di
cit:Primò herbã fructificat in lege naturę,postmodum spicas in lege Moysi,postea plenũ frumen
tum in Euãgelio.& D.Aug.contra Faustũ dicit,quòd penè omnia quę nouit vel pręcepit Domi
nus,vbi adiungebat,ego autem dico vobis,inueniuntur etiã in illis veteribus libris: sed quia non
intelligebant nisi peremptionẽ corporis humani,ostendit Dominus omnem iniquum modum ad *1.2. quæst.107 artic.2*
nocendum fratri,in homicidij genere deputari:& quantũ ad huiusmodi manifestationẽ præce-
pta decalogi dicuntur maiora præceptis legis veteris:Nil enim prohibet maius in minoris virtute
cõtineri,sicut arbor in semine.Secundò sequitur quòd lex noua implet veterẽ. Non veni soluere *Matth.5*
legem,sed adimplere.omne enim perfectũ adimplet quod imperfecto deest:sed deerat legi vete-
ri quod non poterat consequi finem legis,qui est facere homines bonos & iustos, hoc est iustifi-
care, quòd lex non poterat, sed significabat quibusdam cæremonialibus factis, & promittebat

verbis, & quantũ ad hoc lex noua implet veterem, iustificando per virtutem passionis Christi: & hoc est quod Apost. dicit Rom. 8. Quod impossibile erat legi, Deus mittens filium suũ in similitudinem carnis peccati, dãnauit peccatũ in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. ¶ Sua autem doctrina impleuit præcepta legis tripliciter: Primò quidem verum intellectũ legis exprimendo, *Matth. 15* sicut patet in homicidio & adulterio, in quorũ præcepto Scribæ & Pharisæi non intelligebant nisi exteriorẽ actum prohibitum, vnde Dominus legem adimpleuit, ostendendo etiam interiores actus peccatorũ cadere sub prohibitione, dicit, quum de corde exeũt cogitationes malæ: hęc sunt quæ coinquinant hominẽ. Secundò adimpleuit præcepta legis ordinando in tutius. Quod enim lex vetus statuerat vt homo nõ peieraret, tutius fuit si omnino à iuramento abstineret, nisi in casu necessitatis. Tertiò pręceptis legis, & superaddendo consilia. vnde Christus dicenti se obseruasse *Matth. 19* præcepta veteris legis, dixit: Vnum tibi deest: Si vis perfectus esse, &c. ¶ Nec obstat quòd lex noua euacuat præcepta cæremonialia legis veteris, quia illa sunt impleta in his quæ figurabantur: & ideo non sunt vlterius obseruanda. Quia si obseruarẽtur, significaretur aliquid vt futurum & non impletum, quod est præteritum & impletũ. Sicut enim promissio futuri doni nõ habet locũ promissione impleta per doni exhibitionẽ: sic cæremoniæ veteris legis tolluntur, cũ implentur in lege noua. De iudicialibus verò præceptis cõmemorant præceptũ talionis, vt quod de hoc diceretur, de omnibus aliis esset intelligendum. In quo quidem præcepto docuit legis intentionem nõ esse quo ad hoc quòd pœna quæreretur propter liuorẽ vindictæ, quem ipse excludit, monẽs quòd homo debet esse paratus etiam maiores iniurias sufferre: sed solum propter amorem iustitiæ, quod adhuc in noua lege remanet. ¶ Nec sunt præcepta Domini contraria præceptis veteris legis, vt dicit D. Aug. *Contra Fau.* Quod enim Dominus præcepit de vxore non dimittenda, non est contrariũ ei quod lex præcepit. Non enim lex ait, Qui voluerit dimittere vxorẽ, dimittat, cui contrarium est non dimittere: sed vtique noluit vxorẽ dimitti à viro, qui huic interposuit moram, vt in dissidiũ animus *Matth. 19* pręceps libelli cõscriptione refractus desisteret. Vnde Dominus vt facilè vxor non dimittatur, solum causam fornicationis excepit, propter quam libellus cõscribendus erat. & sic legẽ declarando confirmauit. Et idem etiam dicendum est de prohibitione iuramenti, sicut dictum est de prohibitione talionis. Taxauit enim lex modum vindictæ, vt non procederetur ad immoderatã vindictam, à qua Dominus perfectius remouit, cũ prohibuit omnino à vindicta abstinere. non tamen prohibuit debitum vindictæ modũ secundum iustitiã, æquitate seruata. Sic etiam prohibuit omnino iurare, scilicet absque tribus comitibus, de quibus suprà dictum est, cum de iuramẽto ageretur, & nisi ordo iustitiæ exigeret. Circa verò odium inimicorũ remouit falsum intellectum Pharisæorum, nõ monens vt persona odio haberetur, sed culpa. ¶ Circa verò discretionem ciborũ, quia cæremonialis erat, Dominus non mãdauit vt non seruaretur, sed ostendit quòd nulli cibi secundũ *Matth. 15* suam naturam sunt mali, dicens: Non quod intrat in os. &c. Nec etiã egit contra legẽ, tãgendo le- *Matth. 8* prosum, sicut non violauit sabbatũ, infirmos seruando. Tactus enim leprosi prohibitus erat in lege propter coinquinationẽ quandã, propter quam contrahebatur quædam irregularitas. Sed Dominus qui erat mundator leprosi, inquinationẽ aut immunditiã cõtrahere nõ poterat. Per ea autẽ *Mar. 3* quę fecit in sabbato, non soluit secundũ rei veritatẽ, sicut ipse ostendit, tum quia Dominus sabbati, tum quia operabatur miracula virtute diuina, quę semper operatur in rebus, tũ etiã quia salutis humanę opera faciebat, cũ etiã Pharisęi in die sabbati animaliũ irrationaliũ saluti operã darent. Discipulos excusauit in sabbato spicas colligẽtes & fricãtes propter necessitatẽ. Ideo nõ soluebãt sabbatũ, licet soluere viderentur secundum superstitiosum Pharisæorũ intellectũ, qui credebant etiam à salubribus operibus in die sabbati abstinendum: quod erat contra intentionem legis.

Ver. 3. DE GRAVITATE NOVAE LEGIS ET VETERIS.

Act. 15 Legem antiquã fuisse valde grauem ad obseruandũ cõstat ex dicto D. Petri, qui cùm quæstio C orta fuisset de legalibus cum euangelio seruãdis, dixit: Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorũ, quod nos nec patres nostri portare potuimus? Legem autem nouã nõ *1. Ioan. 5* esse grauem D. Ioan. testatur, dicens: Mandata eius grauia nõ sunt. & Christus: Iugum enim meũ *Matth. 11* suaue est, & onus meum leue. Ad huius materiæ resolutionẽ habendam D. Thom. dicit, quòd gra- *1. 2. quæst 107 artic. 4* uitas siue difficultas legis prouenit ex difficultate actuum, qui sunt duplices, s. interiores & exteriores: & sic duplex potest cõsiderari difficultas legis, scilicet ex parte actuum exteriorum & interiorum. Si cõsideremus ex parte actuum exteriorum, manifestum est legem veterem fuisse multo grauiorẽ noua: quia ad plurimos actus exteriores ligabat in tot & tantis cæremoniis & iudicialibus præceptis: lex autẽ noua præter præcepta legis naturæ paucissima addit in doctrina Christi *Lex noua paucos præcepta habet.* & Apostol. licet postmodum aliqua fuerint superaddita ex institutione sanctorũ patrum, secundũ negocia occurrentia. D. Aug. dicit moderationẽ esse attendendam, ne cõuersatio fidelium onerosa reddatur: dicit enim de quibusdam prælatis ad inquisitiones Ianuarij, Quòd iam religionẽ nostram, quæ in manifestissimis & paucissimis celebrationum sacramentis cõstituit, Dei misericordia voluit esse liberã: sed tot premunt oneribus, vt tolerabilior sit cõditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis nõ humanis præsumptionibus subiiciũtur. Si verò cõsideremus difficultatẽ circa actus interiores, puta quòd aliquis opus virtutis exerceat promptè & delectabiliter, & circa hoc difficile est virtus: hoc enim non habenti virtutem est valde difficile, quod per virtutem redditur facile. Et quantum ad hoc præcepta nouæ legis secundum se considerata, sunt grauiora præceptis legis veteris: quia in lege noua expressè prohibentur actus animi, vt odium, ira, qui expressè in lege veteri non

teri non prohibebantur in omnibus, quãuis in aliquibus prohiberentur: in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur. Hoc autem est difficile virtuté non habenti. ¶ Si autem velimus cõsiderare grauitatem & difficultatem simpliciter, & cõparare has leges adinuicem, lex vetus est simpliciter & absolutè grauior & difficilior, cùm tot habeat præcepta, nec det auxilium siue virtutem adimplendi ea, & refrenandi cõcupiscentiam, quæ in oppositum exardescit. Noua auté lex quæ paucissima dat pręcepta, & tribuit virtuté & auxilium refrenandi cõcupiscentiam, & implendi eam, est mitior & suauior. Amor enim qui datur per gratiam Spiritus sancti, in qua principaliter consistit lex noua, omnia præcepta dulcia facit & delectabilia. Amanti enim nihil difficile. Et (vt D. Aug. ait:) Amor nescit laboré. Et ideo simpliciter & absolutè lex noua est facilior, mitior, & suauior: quãuis in aliquo particulari pręcepto possit esse grauior, si secundũ se considerentur pręcepta, vt dicunt aliqui de cõfessione sacramentali. Si verò consideretur actus cõfessionis in ordine ad gratiam Spiritus sancti, quæ principaliter dicit lex noua, est facilis: & habet mãna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit. Et si bene considerarentur sacrificia & hostiæ quæ in Leuit. præcipiebantur publicè offerri procertis generibus peccatorũ, inuenietur confessio antiquorum difficilior & cõfusibilior, quàm sacramẽtalis quæ fit vni soli authoritatẽ à Deo habẽti: cuius absolutio vermẽ & remorsum cõscientiæ elidit & tollit: quod sacrificia antiquæ legis facere non poterant. ¶ Nec obstat quòd lex noua sub terribilioribus pœnis & cõminationibus ad sui obseruãtiam inducit, cum pœna æterna, quam lex noua cõminatur, terribilior sit pœna temporali & corporali, quam lex Moysi cõminabatur. Quia cùm pœnæ sint oppositæ præmiis, sunt adhibendæ secũdum proportionẽ præmiorum. Et quia lex noua promittit æterna, ideo cõminari debet pœnas ęternas. Lex autẽ antiqua solùm promittebat bona temporalia, ideo cõminabatur pœnas temporales: quæ cum sint magis cognoscibiles & propioquiores sensibus, apprehenduntur à peccatoribus vt grauiores. Iustis enim non est lex posita, quo ad pœnam coerciuã, cùm virtutis amore ducãtur: sed solis malis, qui solùm formidine pœnæ retrahuntur. ¶ Non obstat pariter quòd in antiqua lege paruuli dicebantur saluari in fide parentũ, vt D. Thom. recitat, sed non asserit. In noua autẽ lege non saluantur in vtero per fidem parentũ, nec extra in casu necessitatis & defectu aquæ: & sic videtur in lege noua maior rigor seruari in his quæ necessaria sunt ad salutẽ. dicitur enim Ioã. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnũ Dei. Dicendum nullibi reperiri fundamentũ nec doctoré autenticum, dicentem in antiqua lege paruulos in vtero vel extra vterum saluari sola fide interiori parentũ, absque protestatione exteriori. Resolutio enim D. Tho. est, quòd post peccatum Adæ omni tempore indiguit homo sacramẽtis, hoc est visibilibus signis, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro saluatoris aduentu, quem (vt habetur Roma. 3.) posuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ suæ in hoc seculo, vt sit ipse iustus & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Nota verbum (ad ostensioné) hoc est manifestationem, scilicet exteriorem. Si ergo nullus potest saluare seipsum, cum sola fide interiori & absque exteriori protestatione: sequitur etiam quòd nec aliũ. Sacrificiũ autẽ pro paruulo in vtero matris existente, non legitur aliquando fuisse oblatũ, nec acceptum, cùm videatur quodã modo indiscretum, vtpote pro re incerta: multoties enim mulieres existimãtur prægnãtes, & tamẽ non sunt. vnde dicunt Iuristæ: De his quæ nõ appãrent & non sunt, idem est iudiciũ. Ideo de lege ordinata nullus vnquã per sacrificia exteriora obtinuit remissioné peccati originis in vtero ante natiuitaté: quamuis aliqui & pauci ex speciali priuilegio fuerint in vtero ante natiuitatem sanctificati, vt Hiere. de quo dicitur: Priusquã te formarem in vtero, noui te, & antequã exires de vulua, sanctificaui te. & de D. Ioan. Baptista, de quo Luc. 1. Et factũ est vt audiuit salutationẽ Mariæ Elizabet, exultauit infans in vtero suo. Post natiuitatem autẽ paruulorum differentia fuit inter tẽpus legis naturæ & scriptæ, siue Moysi & gratiæ: Quia hęc tempora adinuicem cõparata, se habent sicut determinatum ad indeterminatũ: Quia in tempore legis naturę pro expiatione peccati originalis pro se vel liberis non erat determinatũ sacrificium, nec quo ad substantiam, nec quo ad tempus, nec quo ad locum. Poterant enim parentes sacrificium quod volebant, & quando volebant, ac vbi volebant, pro peccati originalis in se vel in paruulo expiatione offerre. Per circuncisionem verò facta fuit determinatio sacrificij & temporis, quoad masculos: qua facta, non poterant per aliud sacrificium quàm circuncisionem saluari, post octauum diem: cum dictum fuerit, Delebitur anima de populo suo. Ante verò octauum diem in casu necessitatis remittebantur parentes ad legem naturæ, vt scilicet per aliud sacrificium prouidere possent masculo. vnde D. Thom. dicit, quòd probabile erat quòd parentes fideles pro paruulis natis, & maximè in periculo ante octauũ diem existentibus, preces domino Deo funderent, vel aliquã benedictionem eis adhiberent, vel aliud signum fidei exterius ostẽderent: sicut adulti pro seipsis preces & sacrificia offerebãt: prout etiam parentes pro filiabus, quæ non erant subiectæ sacramento circuncisionis. In lege autẽ euangelica institutum & determinatum est sacramentum baptismi, cum decreto Irritante, Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, absque determinatione temporis aut loci. in quo lex noua mitior apparet: quia faciliori modo & absque anxietate differendi, & ad ostensionem siue exitum vnius membri prouidit saluti paruulorum. Si autem non inueniatur aqua (quod est valde difficile, si parentes voluerint facere quod in se est) & paruuli ante baptismum moriantur, defectus ille aquæ non est ex lege: sicut nec si post octauũ diem non fuisset inuentus gladius ad circuncidendum: ille defectus non erat ex lege. Ideo si morieban-

Lex antiqua simpliciter grauior.

Lex noua in aliquo casu grauior antiqua.

Antiquorum confessio.

1. Tim. 1

2. q. 10. artic. 12.

3. p. quaest. 61. artic. 3

Sacrificia in lege nat. erãt indeterminata.

Genes. 17

3. p. q. 70. art. 4. ad 2.

tur tunc ante circuncisioné,moriebantur propter peccatum originale:ita & nunc si moriãtur sine baptismo.¶Non improbantur tamen preces & orationes ac exteriores protestationes parentum pro filiis aut filiabus in vtero aut extra vterum in periculo mortis existentibus,eò quòd Deus non alligauit virtutem suam sacramentis.ideo orare possunt,vt dignetur eos Deus ex sua infinita misericordia ad sacramentum baptismi perducere,vel peccatum originale remittere. Tunc Deus qui est liberalissimus,poterit eos saluare.Sed hoc nõ erit ex lege,sed ex mera gratia.Et ideo nisi Deus reuelauerit,non debent asseri saluati,neque eorum corpora in loco sacro sepeliri.

Ver.4. DE DVRATIONE LEGIS EVANGELICAE.

1.2.quaest.106 LEX noua siue Euangelica vsq; ad cõsummationẽ seculi est duratura seu permãsura in statu A
Matth.24 & virtute sua.dixit enim Christus,Dico vobis quòd nõ præteribit generatio hęc,donec om-
Matth.vlt. nia fiant.quod D. Hiero.exponit de generatione fidelium.& alibi, Ecce ego vobiscum sum &c.
Quod intelligitur secundum expositores,de sacramento altaris, & per consequens de aliis sacra-
mentis Ecclesiæ.Ratione etiã sic potest ostendi:Status huius mundi dupliciter variari potest:vno
modo secundum diuersitaté legis,vt status dicatur duratio legis positiuæ exterioris, dirigẽtis totã
politiam humanam.Et sic duratio legis Moysi dicitur status legis veteris,cui successit status legis
nouæ,cui statui nullus alius status siue lex vniuersalis in hac via succedet. Legi naturali non assi-
gnatur status:quia non cessat per veteré aut euangelicã,nec etiam per gloriã. Præterea status no-
uę legis successit veteri tanquã perfectior,imperfectiori cessante.Sed in hac via nullus status ne-
que lex potest esse perfectior statu nouæ legis:igitur.Minor patet:quia nullus status præsentis vitę
potest esse perfectior,quàm qui propinquior est vltimo fini,& quàm ille qui immediatè in vltimum
Hebr.10 finem introducit:sed hoc facit noua lex. Vnde dicit Apost.Habentes itaque fratres fiduciã in in-
troitu sanctorum in sanguine Christi,quam initiauit nobis viam nouam,per quã accedamus ad
eum:ideo non potest esse in vita præsenti status perfectior statu nouæ legis. Quia tanto est vnum-
quodque perfectius,quãto est vltimo fini propinquius.¶ Alio modo status hominũ variari potest,
secundum quòd homines diuersimodè se habent ad eandem legem,vel perfectius,vel minus per-
fectè.Et sic status veteris legis frequenter fuit mutatus,cùm quandoque leges optimè custodiren-
tur,quãdoque omnino prætermitterentur.Sic etiam status nouæ legis diuersificatur secundum di-
uersa loca & tẽpora,& personas,inquantũ gratia Spiritussancti perfectius vel minus perfectè ab
aliquibus habetur. Non est tamen expectandum quòd sit aliquis status futurus,in quo perfectius
gratia Spiritus sancti habeatur,quàm hactenus habita fuerit:& maximè ab apostol.qui primitias
Spiritus acceperunt:& tẽpore prius,& cæteris abundantius,vt dicit Gl.Rom.8. Nec putandum
est quòd status veteris legis fuerit status patris,& status nouæ fuerit status filij,& quòd sit futurus
alius status Spiritus sancti,prout posuerunt quidã hæretici,volentes quòd in illo tertio statu dæ-
Matth.25 mones & dãnati reciperentur ad pœnitentiã,quod est contra illud:Ite maledicti in ignem æter-
num,&c.Hic error attribuitur Origeni,& fuit cõdemnatus per Ecclesiã,quia absque fundamẽto
& contra sacram scripturam & rationem:quia cum opera S. Trinitatis ad extra sint indiuisa, se-
quitur quòd lex vetus & per consequens status legis veteris non solũ erat patris,sed etiam filij &
Ioan.5 Spiritus sancti.vnde Dominus dicebat:Si crederetis Moysi,crederetis forsitã & mihi:de me enim
Exod.3 ille scripsit.Et lex data Moysi,legitur scripta digito Dei,hoc est virtute Spiritus sancti,vt cõmu-
niter exponitur.Et lex noua nõ solùm fuit Christi,sed etiam patris & Spiritus sancti. vnde & vox
patris audita est,& Spiritus sanctus visus est in specie colũbæ in baptismo,& sub specie nubis lu-
Luc.3 cidæ in trãsfiguratione.& Apost.loquẽs de lege noua,dicit: Lex spiritus vitæ in Cristo Iesu libera
Roma.8 uit me à lege peccati & mortis.Promissio enim Spiritus sancti à Christo facta, completa fuit in
Ioan.14 Apost.vnde Act.1.Baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. quod impletũ legitur
Act.2.Et per hoc quod dicitur Ioan.7.Nondũ erat spiritus datus,quia nõdum Iesus erat glorifica-
tus:datur intelligi quòd statim glorificato Christo in resurrectione & post Ascẽsionẽ,in die Pen-
tecostes fuit datus Apostolis Spiritus sanctus,qui docuit eos omnẽ veritaté de his quæ pertinent
ad necessitatem salutis,scilicet circa necessariò credenda & agenda tempore eorum.Non tamen
Act.1 docuit eos de omnibus futuris euentibus:hoc enim ad eos non pertinebat,secundũ illud: Nõ est
vestrum nosse tempora vel momenta,quæ pater posuit in sua potestate.Nec obstat q; aliqui volue-
Matth.24 runt allegare illud,Prędicabitur euangelium regni in vniuerso orbe,& tunc veniet consumma-
tio:Sed euangelium Christi iam prædicatum est in vniuerso orbe,& tamen nondũ venit cõsum-
matio:igitur futurũ est aliud euãgelium Spiritus sancti:quod dicitur euangelium regni, eò quòd
introducet omnes ad regnũ:quia ad hoc dicitur , quòd cùm Christus statim ab initio euangelicæ
prædicationis dixerit,Pœnitentiam agite,appropinquabit enim regnũ cælorum:stultissimum est
dicere quòd euangelium Christi non sit euangelium regni. Verùtamen prædicatio euãgelij Chri-
An euangelium tempore Apostolorũ fuerit publicatum. sti potest dupliciter intelligi:vno modo quantũ ad diuulgationem notitiæ Christi:& sic prædica-
tum fuit euangeliũ Christi in vniuerso orbe,etiam tẽpore Apost.vt D.Chrysost.dicit. Quod in-
telligendum est de orbe reperto & manifesto,propter insulas Antipodũ nouiter repertas, de qui-
bus nullus hominũ ante pauca tẽpora scripserat. Et secundum hoc quod additur, quòd erit con-
summatio,intelligendũ est de destructione Hierusalem,de qua tunc ad literam loquebatur. Alio
modo potest intelligi prædicatio euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu:ita quòd in quali-
bet gente fundatur Ecclesia. Et hoc modo (sicut dicit D.Aug.ad Esicheum) non est prædica-
tum euangelium in vniuerso orbe. Sed hoc facto veniet consummatio mundi,

DE CONTENTIS IN NOVA LEGE.

CAPVT XVI.

A IN noua lege cōtinentur sacrificia, sacramenta, sacramentalia, cæremoniæ obseruātiales, præcepta, & consilia: de quibus dicendum est, & primò de sacrificiis.

Ver. 1. DE SACRIFICIIS.

QVia de oblatione sacrificij sufficienter dictum est cap. 5. §. 5. ver. 5. & amplius dicetur infrà hoc cap. §. 3. ver. 13. Ideo pro præsenti supersedendum est.

Ver. 2. DE SACRAMENTIS.

S. 3. quæst. 60. *Sacramentum multiplex acceptio.*

SAcramentū apud Iuristas & vulgares cōmuniter accipitur pro iureiurando, quod violare nō licet: sed in sacris literis dupliciter accipitur. Primò pro re secreta, quā etiam violare & reuelare non licet. vnde Tob. 10. dicitur: Sacramentū regis abscondere bonū est, & hoc modo nō accipitur in proposito. Secundò accipitur pro signo sacræ rei, siue pro mysterio, vt Græci dicunt. Ad cuius euidentiā supponendum est quid dicatur signū & res sacra: Signum secundum D. Aug. est

Signum quid.

res quę præter speciem quā ingerit sensibus, facit in cognitionē alterius venire. Et cū ad homines qui soli sunt discursiui, duntaxat pertineat in cognitionē ignotorū per nota peruenire: sequitur ꝙ solis hominibus propriè dātur signa, & maximè per institutionē: licet in gallis & aliis animalibus sint aliqua signa ex instinctu naturæ, nō tamen per institutionem & impositionē. ¶Res sacra siue

Res sacra.

sancta in scripturis sanctis analogicè, hoc est secundū ordinem quendam dicitur: Primò antonomaticè de Deo, qui est essentia sanctitatis: Secundò de Christo secundum naturam humanam, qui propter vnionē dicitur Sanctus Sanctorū, Dan. 9. Tertiò de gratia gratū faciente, per quam grati denominamur, & efficimur cōsortes diuinæ naturæ. Quartò de quacunque re habente habitudinem siue respectū ad huiusmodi gratiam, vel ad alias res sanctas aut sacras, vel causæ efficiētis, vel

1. Petri 1

præparationis, aut dispositionis, aut significationis: de omnibus enim talibus res sacra dicitur secundum ordinē quendam, & secundū ꝙ maiorem vel minorē propinquitatem habent ad Deum. Quēadmodum sanitas attribuitur animali, medicinæ, vrinæ, & medico: eodem modo sanctitas & res sacra attribuitur rebus. De qualibet enim re habente habitudinē ad Deū, dicimus quòd est res sacra, vel effectiuè, vel subiectiuè, vel dispositiuè, aut significatiuè, aut formaliter, siue denominatiuè. Et hoc modo sacramētalia (de quibus infrà dicetur) possunt dici sacramenta. Et cùm sacramentū sit sacræ rei signum, cōsequens est ꝙ sacramentū multipliciter dicatur. Cōmuniter tamen accipitur sacramentū apud Theologos pro signo gratiæ gratū faciētis, quæ homines sanctificat. & hoc modo cōuenit sacramentis antiquę legis. Propriè tamen sacramentū, prout tantum conuenit sacramentis nouæ legis, sic definitur à D. Aug. Sacramentū est inuisibilis gratiæ visibilis forma, ad

Sacramentum nouæ legis.

cultum Dei ordinata, eiusdem (s. gratiæ) imaginē gerens, & causa ipsius existēs. In hac definitione non accipitur forma pro altera parte cōpositi, sed pro ipsomet composito ex materia & forma. Sacramentū enim nouæ legis nō est quid simplex, sed compositū ex materia & forma: vt notū est in sacramento baptismi. Ideo definitio sacramēti debet sic intelligi: Sacramentū est inuisibilis gratię visibilis forma, hoc est res sensibilis. Cùm enim potentia visiua sit excellentior aliis potētiis sensitiuis exterioribus, & plures nobis rerū species demonstret, sumi cōsueuit pro aliis sensibus. vnde dicimus, Vide quomodo cantat, quomodo hoc est frigidum, calidum, vel sapidum. Et sic quidditas siue essentia sacramenti nouę legis in duobus consistit: primū est ꝙ res sensibilis significet aliquo modo gratiā, vel in se, vel secundum aliquē effectum, quantū est de se, nisi ponatur obex siue impedimentū. Et sic potest dici signum demonstratiuū & prognosticum. Secundum in quo cōsistit, est causatio gratiæ, s. quòd causet illam non principaliter, sed instrumentaliter in virtute principalis agentis, qui est Deus, cùm nulla creatura virtute propria, possit gratiā causare. Et quia sacramenta nouæ legis dum perficiuntur & applicātur, habent hāc virtutem instrumētalem inhęrentem causandi gratiā: eo quòd accepta sunt à Deo vt instrumenta, iuxta illud Ephes. 5. mūdans eam lauachro aquæ in verbo vitæ. Sacramenta autē legis veteris non fuerunt data vt instrumenta iustificationis, sed solum vt signa. Circuncisio enim non erat instrumentū, sed signum fidei, cuius virtute cōferebatur gratia. Ideo in eis nulla vis inerat iustificādi: & ob eam causam Apost. Gala. 4. vocat infima & egena elementa: propterea sacramenta nouæ legis sacramentis antiquæ legis sunt perfectiora, & per hoc distinguūtur ab eis. ¶Ex quo sequitur quòd signa quæ fuerunt data, & nō causabant gratiā, non dicuntur sacramenta, vt serpens æneus, columba quæ apparuit in baptismo Christi, & linguę igneæ, quæ in die Pentecostes apparuerūt super Apostolos & discipulos. In hac ergo definitione cōprehenditur tota quidditas & essentia sacramenti: primū per modum generis: & secundū per modum differentiæ à sacramentis veteris legis, quæ gratiam quidem significabāt, sed non causabant, sicut sacramenta nouæ legis. Et cum nō sint nisi duæ causæ intrinsecæ, quæ intrent cōpositionem & essentiam rei, scilicet materia & forma, siue genus & differentia, & non efficiens aut finalis: ideo non debuerunt plures causæ poni in definitione quidditatiua huius sacramenti. Sequitur quòd institutio Christi & promissio salutis, quæ supponuntur tanquā extrinseca, non debent inseri in definitione sacramenti. Per hæc eliduntur argumenta Lutheri, qui solū vult illa esse sacramenta, quibus specialiter & expressè adiūgitur promissio salutis, vt Baptismus & Eucharistia. Præsuppositum enim est ex Luca 1. c. quòd Iesus saluum faceret populum suum à peccatis eorum. Et ideo quæcunque instituit, ad salutem instituit, licet in baptismo & eucharistia specialiùs expresserit, propter maiorem difficultatem suscipiendi, vt ex prædictis locis haberi potest.

Marc. vlt. *Ioan. 6*

Ver.3. DE REQVISITIS AD ESSENTIAM SACRAMENTI.

Sap. 8 *Rom. 1* *1. c. Cœlestis Hierarc.* *Rom. 8*

CVm diuina sapientia vnicuique secundum modum suũ prouideat, iuxta illud: Suauiter dispo- a
nit omnia: & illud, Dedit vnicuique secundũ propriã virtutem: & modus cõnaturalis cognitionis hominis sit vt per sensibilia veniat in cognitionẽ intelligibilium, cùm omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu. vnde Apost. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciuntur: sequitur quòd significatio sacramenti, quod dicitur signum datum ad sanctificandum hominẽ in cultum & honorẽ Dei, fiat per res sensibiles, vt probat D. Dion. Et quia in vsu sacramẽtorum duo possunt cõsiderari, s. cultus diuinus, & sanctificatio hominis, primum pertinet ad hominem per cõparationem ad Deum quem colere & honorare debet: Secundũ pertinet ad Deum qui iustificat & sanctificat: consequens est quòd ad solum Deũ pertineat assumere & determinare res per quas homo sanctificetur, cum nõ pertineat ad aliquẽ, quod est in alterius potestate. Et ideo necesse est quòd res quæ assumuntur ad sacramẽta, sint determinatæ ex institutione diuina, cum res ex virtute naturali non habeant vim sanctificandi. Nec per talem diuinã determinationem arctatur via salutis: Quia res, quarũ vsus in sacramentis est necessarius, vel cõmuniter habentur, vel paruo studio adhibito haberi possunt. Et quãuis homo possit assumere alias res ad cultum siue honorẽ Dei: illę tamen res sic assumptæ non habent ex se, nec ex illa hominis assumptione siue determinatione, virtutẽ sanctificandi, vt dictum est. Ad significandam ergo sanctificationẽ hominis instituit & determinauit Christus duo genera rerũ sensibilium, s. res & verba. licet etiam largo modo verba sint res sensibiles, cùm subiaceant auditui: quia tamen verba magis congruunt ad significandũ, cum per ea possimus melius exprimere quod mente concipimus, quàm per alias res: Ideo doctores faciunt differentiã inter res & verba. vnde & Apost. dicit, Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauachro aquæ in verbo vitæ. Et D. Aug. dicit: Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentũ. Res enim sensibiles ad significandum sunt indeterminatæ, sed determinãtur per verba, vt manifestè apparet in sacramento baptismi: aqua enim potest significare ablutionem, propter suam humiditatem: & refrigerium, propter suã frigiditatem: sed cum dicitur: Ego te baptizo, &c. manifestatur qòòd aqua vtitur ad significandam emundationem spiritualem. Et ideo in sacramentis res sensibiles dicũtur materia, & verba dicuntur forma. Et sicut homo cõponitur ex materia & forma, sic sacramentum cõstituitur ex materia & forma: ita vt neutrum illorum sufficiat. ¶ Ex his infertur quòd in omni sacramento inuenitur materia & forma: non quidem materia propriè dicta, vt est altera pars cõpositi & de prædicamento substantiæ: sed materia, hoc est res indeterminata, determinabilis tamen quo ad significationẽ per verba vel signa, vt in sacramento matrimonij inter mutos contracto: signa enim sufficienter manifestant consensum, etiam in puellis quæ propter verecundiam non audent loqui. In aliis autem sacramentis requiruntur verba, vt verba sunt exprimentia non solùm intentionem aut consensum offerentis, sed etiam Ecclesiæ, in cuius persona operatur. vnde ignorans significatum horum verborum, Ego te baptizo, &c. si intendat facere quod Ecclesia intendit, baptizat. Secus in matrimonio, in quo requiritur expressio consensus proferentis.

Ephes. 5 *Super Ioan.* *In omni sacramento inuenitur materia & forma.*

Ver.4. DE IMMVTATIONE VERBORVM IN SACRAMENTIS.

3. p. quæst. 90. artic. 7. *Deut. 4* *Super Ioan.* *Formæ sacramentorum in lingua vulgari.* *Immutatio formæ sacramenti.*

CVm autem formæ & species sint sicut numeri qui cõsistunt in indiuisibili: sequitur quòd nil c
debet immutari, quod tollat substantialem significationẽ verborum sacramentorum: quia nõ minoris necessitatis sunt sacramẽta quàm sacra scriptura, cui nihil licet addere vel minuere, iuxta illud: Non addetis ad verbum quod ego loquor vobis, neque diminuetis ex eo. & Apoc. vlt. Contestor omni audiẽti verba prophetiæ libri huius: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit, auferet Deus partem eius de libro vitæ. ¶ Et quia (sicut D. Aug. dicit) verbum operatur in sacramentis, non quia dicitur, hoc est non secundũ exteriorem sonum vocis, sed quia creditur, hoc est secundum sensum verborum qui fide tenetur: & hic quidẽ sensus est idem apud omnes, licet non sint eædem voces: Ideo in quacunque lingua proferãtur, sacramentum conficitur. Et quamuis in qualibet lingua contingat diuersis vocibus idem significari, semper tamen aliqua illarũ vocum est, qua homines illius linguæ principalius & cõmunius vtuntur ad significandum: & talis vox debet assumi in significatione sacramenti: sicut inter res sensibiles illæ assumuntur ad significationem sacramenti, cuius vsus est cõmunis ad actum per quem sacramenti effectus significatur: Sicut aqua elementari cõmunius vtuntur homines ad ablutionem corporalem, per quam spiritualis ablutio significatur: ideo aqua elemẽtaris assumitur vt materia, in sacramento baptismi. ¶ Si dicatur ex hoc sequi quòd balbi & illiterati non cõficiunt sacramẽta, cùm sæpe varient: dicendum quòd ille qui truncatè vel corruptè profert verba sacramentalia ex industria, non videtur intendere facere quod Ecclesia intendit: si verò ex errore vel lapsu linguæ hoc faciat, & tãta sit corruptio, quòd omnino auferat sensum locutionis, nõ videtur perfici sacramentũ: & hoc pręcipuè cõtingit, quãdo fit corruptio principij dictionis, puta si loco eius quod est in nomine patris, dicat in nomine matris. Si verò nõ totaliter auferatur sensus locutionis per huiusmodi corruptelã, nihilominus perficitur sacramentũ: & hoc præcipuè cõtingit, quãdo fit corruptio ex parte finis: puta si aliquis dicat patrias siue filias: quãuis enim verba corrupta nil significẽt ex virtute impositionis, accipiũtur tamẽ vt significãtia ex accõmodatione vsus. & ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamẽ idẽ sensus. Quod autẽ dictũ est de differẽtia corruptionis circa principiũ vel finẽ dictionis, rationẽ habet: quia apud nos variatio quę est ex parte principij, mutat

significat

significationem, quæ etiã apud Græcos variatur secundum principium dictionis in declinationibus nominũ, & coniugationibus verborũ. Magis tamen videtur attendenda quantitas corruptionis ex parte dictionis, quæ ex vtraque parte potest esse tã parua, quòd non auferet sensum verborum, & tã magna quòd auferet. Sed vnũ horum accidit ex parte principij, & aliud ex parte finis. ¶ Notandum tamen quòd licet Latini baptizent sub hac forma, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, Græci tamen baptizant sub ista forma, Baptizetur seruus Christi, N. in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Et apud vtrosque verũ perficitur sacramentum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd circa istas mutationes quæ possunt in formis sacramentorũ contingere, duo videntur esse consideranda: vnũ quidem ex parte eius qui profert verba, cuius intẽtio requiritur ad sacramentũ, vt infrà dicetur, & ideo si intendat per huiusmodi additionẽ vel diminutionem aliũ ritum inducere, qui non sit ab Ecclesia receptus, non videtur perfici sacramentũ: quia non videtur intendere facere quod Ecclesia facit. Aliud autem est considerandũ ex parte significationis verborum. Cùm enim operentur in sacramentis quantum ad sensum quem faciunt, oportet considerare vtrum per talem mutationẽ tollatur sensus verborũ: quia sic manifestũ est quòd tollitur virtus sacramenti. Manifestũ est autem quòd quãdo omittitur aliquid eorũ quæ sunt de substãtia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborũ: & ideo nõ perficitur sacramentum. Vnde Didymus dicit: Si quis ita baptizare creditur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, scilicet patris, & filij, & Spiritus sancti, sine perfectione baptizabit. Si antè subtrahatur aliquid quod non sit de substãtia formæ talis diminutio nõ tollit debitũ sensum verborũ, & per cõsequens nec sacramenti perfectionem. Sicut in forma Eucharistiæ, quæ est ista, Hoc est enim corpus meũ. Hęc dictio (enim) sublata non tollit debitũ sensum verborum: & ideo nõ impedit perfectionẽ sacramenti: quãuis possit contingere quòd ille qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contemptu.

Latini & Graeci in forma baptismi differunt.

In lib. de Spiritu sancto.

¶ Circa additionẽ autem contingit aliquid opponi quod est corruptiuũ debiti sensus, puta si aliquis dicat, Baptizo te in nomine patris maioris, & filij minoris, sicut Arriani baptizabãt: Ideo talis additio tollit virtutem sacramenti. Si verò sit talis additio quæ nõ auferat debitũ sensum, nõ tollitur virtus sacramẽti. Nec refert vtrũ talis additio fiat in ipso principio, medio, vel fine: velut si aliquis dicat: Ego te baptizo in nomine patris omnipotentis, & filij vnigeniti, & Spiritus sancti paracleti, erit verũ baptisma: si fortè autem diceret, ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & beatæ virginis Mariæ, nõ esset baptisma. quia dicitur 1. Cor. 1. Nũquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sed hoc verũ est, si sic intelligatur in nomine D. Virginis baptizari, sicut in nomine Trinitatis, quo baptismus cõsecratur. Talis enim sensus esset cõtrarius veræ fidei, & per cõsequens tolleret veritatẽ sacramenti. Si verò intelligatur quod additur, in nomine beatæ virginis, nihil operetur in baptismo, sed eius intercessio prosit baptizato ad conseruandam gratiã baptismalem, nõ tollitur perfectio sacramẽti. ¶ Nec obstat quod suprà allegatũ est Deut. 4. & Apoc. vlt. quia ad verba sacræ scripturæ non licet aliquid apponere quantũ ad sensum, sed quantũ ad expositionem sacræ scripturæ. Multa verba à doctoribus apponuntur. Nõ tamen licet verbis sacræ scripturæ addere, vt videntur facere Paraphrastæ sensum suũ offerentes vt de intentione sacræ scripturę: quod est vitiũ falsitatis. Et similiter si quis diceret aliquid esse de necessitate formæ sacramenti, quod nõ est. ¶ Circa interruptionẽ verò verborum aduertẽdum est, quòd si sit tanta interruptio verborũ, quòd intercipiatur intentio pronunciãtis, tollitur perfectio sacramenti: non autem tollitur, quando est parua interruptio proferentis, quæ intentionẽ aut intellectum verborũ non aufert: vt quando interrumpit ad respirandũ vel resumendum anhelitum. ¶ Et idem etiam dicendũ est de transpositione verborum: quia si tollit sensum locutionis, nõ perficit sacramentũ: sicut patet de negatione præposita vel postposita signo. Si autem sit talis trãspositio, quæ sensum locutionis nõ variat, non tollitur veritas sacramenti, secundũ quod Philos. dicit: nomina & verba transposita idem significare, vt in istis duabus: Ego te baptizo: vel baptizo te.

Additio variant sensum verborum.

Interruptio verborum.

Quid de transpositione.

Ver. 5. DE MINISTRIS SACRAMENTORVM.

A Aliqua sacramenta nouæ legis habent specialem ministrũ, aliqua autem nõ. Sacramenta quæ requirũt specialem ministrũ, sic affecta sunt ministro, quòd si per aliũ attententur perfici, nõ perficiuntur. & huiusmodi generis sunt Cõfirmatio & Ordo, quæ habent Episcopũ pro ministro: Eucharistia, Pœnitentia, & Extrema vnctio, quæ habent sacerdotẽ. Baptismus verò nõ habet specialem ministrum ex necessitate, eò quòd est sacramentũ necessitatis: & ideo si per alium attentetur, seruatis aliis seruandis, perficitur sacramentum, licet is qui baptizat, peccet, si id extra casum necessitatis faciat. Sacramentum autem matrimonij cum cõsistat in contractu ex consensu mutuo viri & mulieris proueniente, non requirit ministrũ ex necessitate, sed aliquando propter solennitatem habet: sed amplius de vnoquoque agetur suo loco. ¶ Notandũ tamen quòd angeli non sunt ministri sacramentorum, cùm Heb. 5. dicatur: Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum. Et ratio est, quia virtus sacramẽtorum deriuatur à Christo secundũ quòd homo, cui in natura non conformãtur angeli. Sed sciendũ est quòd sicut Christus non sic alligauit virtutem suam sacramentis, quin possit absque illis causare & conferre effectus sacramentorum: ita etiam non alligauit virtutem suam Ecclesiæ ministris, quin angelis possit tribuere ordinem ministrandi in sacramentis. Et quia angeli boni sunt nuncij veritatis: si aliquod sacramentum vel sacramentale angelorum bonorum ministerio perficeretur, esset ratum habendum: quia deberet præsumi hoc perfici voluntate diuina: sicut quædam

Quæ sacramenta habẽt specialem ministrum.

Angeli non sunt ministri sacramentorũ.

templa dicuntur angelorum ministerio consecrata. Si verò dæmones, qui sunt spiritus mendacij, aliquod sacramentale ministerium exercerent, non esset ratum habendum. ¶ Nec ex hoc sequitur, homines esse digniores angelis simpliciter, quia angeli superiori & nobiliori modo operantur, scilicet interius illuminando & perficiendo phantasmata. Non inconuenit tamen aliquem hominem secundum quid (hoc est in aliquo) esse digniorem angelis.

Ver.6. DE INTENTIONE MINISTRI.

Intentio ministri.

Ministri intentio non solùm est necessaria quantũ ad efficaciã & effectũ, sed etiam quantum ad essentiã sacramenti: sic quòd etiam si verba proferãtur & applicentur super debitã materiam, & non sit debita intẽtio in ministro applicante, non perficitur sacramentũ. Vnde in cõcilio Triden. sess. 7. tit. de sacramen. ca. 11. Si quis dixerit in ministris (dũ sacramenta conficiunt, & conferunt) non requiri intentionem, saltẽ faciendi quod facit Ecclesia, Anathema sit. Ratio huius necessitatis est: Quia quãdo aliquid se habere potest ad multa, oportet quòd per aliquid determinentur ad vnũ, si illud effici debeat. Sed ea quæ in sacramentis aguntur, possunt diuersimodè agi: sicut ablutio aquæ quæ fit in baptismo, potest ordinari ad ablutionẽ & sanitatẽ corporalẽ, ad ludum & ad alia huiusmodi, & ad emundationẽ & sanitatẽ spiritualẽ, & ideo oportet quòd ad sacramentalẽ effectum per intentionẽ abluentis determinentur. Et hæc intẽtio exprimitur per verba quæ in applicatione sacramentorũ dicuntur. Præterea in omni actu humano siue libero est intentio agentis, cùm omne agẽs agat propter finẽ suo modo. Insuper ex pluribus causis nõ sequitur vnus effectus, nisi illæ causæ aliquo modo vniantur: sed in sacramentis plures causæ concurrunt, consequens est igitur aliquo modo vniri, quod non potest fieri, nisi in intentione debita. Hinc est quòd nõ sufficit intentio exterior, quæ est prolatio verborũ, sed requiritur interior: sicut nec sufficit in matrimonio cõsensus exterior sine intentione, vt infrà dicetur. ¶ Ad debitã autem intentionem nõ requiritur quòd minister actualẽ habeat intentionẽ, siue cogitet & intendat in actu effectũ sacramenti, sed sufficit quòd habeat virtualẽ, puta cùm sacerdos vadit ad baptizandũ, vel celebrandum, intẽdat facere quod Ecclesia intẽdit. vnde si postea in exercitio cogitatio eius ad alia rapiatur, ex virtute primæ intẽtionis perficitur sacramentũ, quãuis studiosè curare debeat sacramenti minister, vt etiã actualẽ intentionẽ adhibeat, sed hoc non est totaliter positũ in hominũ potestate, quia sæpe præter intentionẽ, cùm homo vult circa aliqua intendere, distrahitur, & incipit alia cogitare, iuxta illud Psal. Cor meũ dereliquit me. ¶ Ex præmissis apparet quòd intẽtio habitualis siue virtuali nõ sufficit, quia cũ administratio sacramẽtorũ sit actus humanus, nõ perficitur à dormiẽte & somniãte, qui tamẽ potest habere habitualẽ intentionẽ. ¶ Nec obstat quòd intentio ministri nõ possit esse nota; & sic nõ potest homo habere certitudinẽ se recepisse sacramentũ, ad quod tenetur de necessitate salutis. Quia minister agit in persona Ecclesiæ, cuius est minister. In verbis autẽ quæ proferũtur, exprimitur intentio Ecclesiæ, quæ sufficit ad perfectionẽ sacramẽti, nisi exterius contrarium exprimatur ex parte ministri vel recipiẽtis, quantũ ad satisfactionẽ præcepti de sacramento suscipiendo vel certitudinem coniecturalem faciendã, qua quis potest absolutè credere se suscepisse sacramentũ, & adorare hostiam consecratam absque conditione, vt dictum est cùm de fide ageretur. Debemus enim ambulare bona fide: quia quilibet debet præsumi bonus, nisi appareat de opposito. Vbi autẽ sacerdos ex malitia in baptismo vel in pœnitẽtia falleret: Deus (qui facienti quod in se est, nõ deficit in necessariis, nec alligauit virtutẽ suã sacramẽtis) sua infinita bonitate suppleret: quãuis regulariter character nõ imprimatur nisi per sacramẽtũ. Sed in tali casu si Deus suppleat principalẽ effectũ qui est gratia, supplet etiã minus principalẽ, iuxta regulã Topic. Si id quod magis videtur inesse inest, & id quod minus. ¶ Notandũ etiam quòd duplex est intentio Ecclesiæ: prima est quòd materia & forma sacramenti applicetur: secunda, quòd per illã applicationẽ conferatur gratia & alij effectus. Prima intentio recta sufficit in ministro qui est instrumentum animatũ: per eam enim se subiicit principali agẽti. Sicut seruus, qui ex præcepto domini sui tradit aliquid alicui, habet voluntatẽ tradendi quod dominus iubet, licet nõ habeat intentionẽ transferẽdi dominiũ rei traditæ: quia sufficit quòd illa intentio sit in domino. Alia autẽ peruersitas intentionis ministri, scilicet propter vanã gloriã, aut alium malũ finem, peruertit opus intendentis: quia scilicet peccat, non tamen peruertit opus alterius, s. Christi & Ecclesiæ: sicut seruus dando eleemosynã mala intentione, non peruertit bonã intentionem domini. ¶ Nec obstat quod habetur in ca. Spiritus sanctus. 1. q. 1. vbi narratur quòd quidã episc. Alexandriæ vidit supra oram maris ludum puerorũ, & Athanasium puerum more episcopi baptizantem alios secundũ formam Ecclesiæ, & fuit decisum quòd nõ essent rebaptizandi. Quia inuentũ est quòd intendebat facere, quod Ecclesia facere cõsueuit, & præcipuè quia solos catechumenos baptizauit. Et ad ludũ illũ dicitur, quòd ludus dupliciter fieri potest, vno modo vt fiat sola delectationis causa pro purã irrisionẽ: & sic impedit perfectionẽ sacramenti. Alio modo vt admittat aliquid serij: quia etiã iocãdo & delectationẽ intendendo, quod est de ratione ludi, seria fieri possunt. In ludo autem illorũ puerorum erat aliquid seriũ: quia volebat ille Athanasius facere sicut episcopus, vt viderẽt quomodo se haberent in suscipiendo baptismate in Ecclesia tempore debito. D. Aug. in lib. de vnico baptismo, dicit quòd si esset dubium an totum ludicrum vel mimicè siue iocculariter ageretur, an esset baptizatus qui sic daretur, iudicium concordi oratione & gemitibus à Deo esset implorandum.

Intentio actualis.

Intentio virtualis necessaria.

Intentio ecclesiæ duplex.

Intentio peruersa ministri non impedit.

Ludus in sacramentis duplex.

Ver. 7. DE BONITATE, ET FIDE MINISTRI SACRAMENTORVM.

Circa bonitatem & fidem ministri sacramentorum notãdæ sunt duæ conclusiones: prior est: A

Bonitas,

¶Bonitas, vel sanctitas, vel fides deficiens in ministro, non impedit efficaciã sacramẽti: & sic non est absolutè necessaria, modò seruet essentialia prædicta. Vnde in cõcilio Tridẽ. sessio.5. de sacramẽtis. c.12. Si quis dixerit ministrũ in peccato mortali existentẽ (modò essentialia quæ ad cõficiẽdum vel conferendum sacramentũ pertinent, seruauerit) non conficere aut non conferre sacramentum: Anathema sit. D. Aug. super illud Io.1. Super quem videris Spiritũ, &c. dicit quòd non nouerat Ioannes potestatem baptismi ipsum Dominum habiturum & sibi retenturum, sed ministerium planè translaturum in bonos & malos. & idem cõtra Petulianum Donatistam dicit, mementote in sacramẽtis Dei nil obesse mores malorũ hominũ. ¶Ratio huius est: quia ministri Ecclesiæ instrumentaliter operantur in sacramentis. Et ideo eadẽ est ratio ministri & instrumẽti. sed instrumentũ non agit operationem instrumentalẽ secundum propriam formam aut virtutem, sed secundum virtutem eius à quo mouetur. Et ideo accidit instrumento, inquantum instrumentum est, quam formam vel virtutẽ habeat, præter id quod exigitur ad rationem instrumenti, sicut quòd corpus medici, quod est instrumentũ animæ habentis artem, sit pulchrum vel deforme, sanum vel ægrum: & sicut non refert an fistula per quam aqua transit, sit argentea, plumbea, vel terrea, sic etiam non refert quantum ad operationem sacramentalẽ quam formam habeat minister, scilicet bonitatem vel malitiã. Nec ipsa sacramenta maculantur maculis ministrorũ, sicut nec radij solares luto. ¶Et sicut charitas pertinet ad propriam virtutẽ, sic & fides. Vnde sequitur quòd ad perfectionem sacramentorum non requiritur charitas neque fides ministri. Et per consequens peccatores, infideles, hæretici, suspensi, excõmunicati, degradati, sacramenta verè conficiunt & conferunt, modò intendant facere quod Ecclesia intendit, & veram Ecclesiæ formã seruent. Neque à talibus baptizati aut ordinati, sunt rebaptizandi aut reordinandi: quia potestas conferendi & administrandi ordines, ac etiam consecrandi Eucharistiam, pertinet ad spiritualem characterẽ, qui indelebilis est, vt inferius dicetur. Et ideo per hoc quòd aliquis ab Ecclesia suspenditur, excommunicatur, vel degradatur, non amittit potestatem conferendi sacramentum: sed solùm licentiam vtendi hac potestate. Ideo sacramentum conficit & confert: sed peccat conficiendo & cõferendo: similiter ille qui scienter suscipit ab eo, nisi propter extremam necessitatem excusetur. Vnde in concilio Triden. sessio.5. tit. de sacramento baptismi. cap.4. dicitur: si quis dixerit baptismum, qui etiam datur ab hæreticis, In nomine patris & filij & spiritus sancti, cum intentione faciendi quod Ecclesia facit, non esse verum baptisma: Anathema sit. Ideo in hoc non est sequendus D. Cyprianus de quo D. August. dicit, Martyrem Cyprianũ qui apud hæreticos vel schismaticos datũ baptisma nolebat cognoscere. Tanta merita vsque ad triumphũ martyrij sequuta sunt, vt charitatis qua excellebat luce, obũbratio illa fugaretur: & si quid purgandũ erat, passionis falce tolleretur.

Bonitas ministri non est absolutè necessaria.

Sacramenta à malis non maculantur.

An hæretici verè conficiãt sacramenta.

¶Secunda conclusio est, quòd bonitas & fides ministri necessaria est necessitate præcepti ad debitam sacramentorum administrationem: sic quòd si minister sit in peccato mortali, & scienter ingerat se sacramentis absque pœnitentia, peccat mortaliter: quia scriptum est Leuitic.19. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Debet enim minister conformari principali agenti, secundum illud, Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Vnde Leuit.21. dicitur, Homo de semine tuo per familias, qui habet maculam, non offeret panes Deo tuo, nec accedet ad ministeriũ eius. Ideo D. Diony. dicit: Malis non est fas neque licitũ tangere symbola, hoc est sacramentalia signa. & in Epist. ad Demophilum, vocat malũ ministrum præsumẽtem, audacẽ, temerariũ, ac inuerecũdum. Licet enim omnis cõuenientia aut cõformitas non sit de necessitate præcepti, puta cũ maiori deuotione: nec omnis indecentia causet peccatũ mortale. Indecentia tamen quæ pertinet ad irreuerentiã vel contaminationem sacramenti, causat peccatũ mortale. Nec tamen propterea peccator ex officio obligatus administrare sacramẽta, est perplexus simpliciter, quia potest pœnitere: licet possit esse perplexus supposito quodam, scilicet quòd velit manere in peccato: in articulo tamen necessitatis nõ peccaret baptizãdo in casu in quo posset laicus baptizare. Tũc enim nõ se exhiberet ministrũ Ecclesiæ, sed subueniret necessitatẽ patienti. Eadẽ ratione nõ peccat laicus peccator tangendo Eucharistiã ne cadat in lutum, vel leuando de terra. Et idem dicendũ est de sacerdote degradato baptizante, &c. secus si officiando & se exhibendo ministrũ Ecclesiæ, ac etiã ministrando in aliis sacramẽtis, quæ nõ sunt necessitatis sicut baptismus. Nec obstat ꝙ peccator sine offensa potest ministrare Deo in operibus charitatis, secundũ illud Danie.4. Consiliũ meum regi placeat: peccata tua eleemosynis redime: quia alia opera charitatis nõ sunt in se aliqua cõsecratione sanctificata: & ideo qui se exhibet ministrũ Deo in operibus charitatis & misericordiæ, si sit iustus, amplius iustificabitur: si verò sit peccator, per hæc ad sanctitatẽ disponetur. Sed sacramenta in seipsis habent quandã sanctificationẽ per mysticã consecrationẽ. Et ideo præexigitur in ministro & suscipiente sanctitas iustitiæ, vt cõgruat suo ministerio. ¶Ex his apparet primò, quòd cõtrahens matrimonium in peccato mortali, peccat, quia indignè immiscet se sacramẽto: Secundò ꝙ existens in mortali, publicè prædicans, etiã peccat, tum propter scandalũ, tũ quia præsumit exercere actũ qui requirit consecrationẽ ex institutione diuina: pertinet enim ad episcopũ ex officio. & ideo quãuis ex cõmissione nõ episcopus possit prædicare: tenetur tamen ad sanctitatẽ habẽdam. Vnde Psalm. Peccatori autem dicit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentũ meum per os tuum? &c. Eadẽ ratione sequitur ꝙ sacerdos celebrãdo, diaconus & subdiaconus, imò & acolythi solẽniter officiãdo in peccato mortali, peccant: quia indecẽter se exhibẽt ministros. Secus videtur de cantoribus nõ solenniter officiantibus, & aliis fratribus & clericis cantãtibus & laudantibus

Eccle.10

2.c.Eccles. Hierar.

Psal.49

Deum

Deum in choro:quia actus laudandi & cantãdi non est annexus alicui ordini,cũ ad omnes pertineat.

An recipiens sacramentum à malo ministro peccet.

¶ Quãuis autem minister sacramentorũ peccet in ministrando: non tamen sequitur q recipiens scienter sacramentũ ab eo,semper peccet,& communicet peccato illius,maximè cũ recipit sacramẽta necessitatis,vel ex præcepto habet recipere,& nõ est alius qui ministret:quia cõmunicare peccato alterius est nõ vitare peccatũ in alio,quãdo potest & tenetur, qui aliquãdo non potest:vt ille qui petit mutuũ à fœneratore parato dare ad vsurã:talis petendo,nihil illicitũ petit: & ideo non est causa peccati eius:potest tamẽ vti peccato illius ad vtilitatẽ suã,vt suprà dictum est. Sic in proposito,vbi parochus ex malitia vult perseuerare in peccato,parochianus nõ tenetur dimittere vtilitatem sacramentorũ.& ideo accedens & petẽs ab eo sacramentũ,non suscipit ab eo vt talis persona,sed vt est minister Ecclesiæ. Et ideo quãdiu ab Ecclesia toleratur,ille qui suscipit sacramentũ ab eo,non cõmunicat peccato eius:sed communicat Ecclesiæ,quæ eum tãquam ministrum exhibet. Si verò ab ecclesia non toleratur, vtpote quia est præcisus, vel excõmunicatus, aut degradatus,petens ab eo recipiens & petens,& communicaret peccato ipsius.

Ver. 8. DE CAVSA ET INSTITVTIONE SACRAMENTORVM.

3.p.q.64 Roma.8 · *3.p.q.62 art.6* · *Ephes.2* · *Rom.3*

Causa principalis sacramentorũ est Deus,cùm interior effectus eorum sit iustificatio, quæ ad solũ Deum pertinet,iuxta illud,Deus(scilicet est)qui iustificat. B
Christus verò secundũ quod homo operatur ad interiores effectus meritoriè & efficiẽter,ac etiã satisfactoriè: quia humanitas Christi cõparatur ad Deũ tanquã instrumentũ coniunctũ. Et ideo oportet quòd gratia sacramentalis,quæ est virtus salutifera,à diuinitate Christi per eius humanitatem deriuetur in sacramenta. Gratia enim sacramentalis ad duo ordinari videtur, videlicet ad tollendos defectus peccatorum præteritorũ inquantum transeunt actu,& remanent reatu:& iterum ad perficiendã animã in his quæ pertinent ad cultũ Dei secundũ religionẽ Christianæ vitæ:sed Christus liberauit nos à peccatis per suã passionẽ non solùm efficienter & meritoriè,sed etiã satisfactoriè: similiter etiam per suam passionẽ initiauit ritũ Christianæ religionis,offerens seipsum oblationem & hostiam Deo. Vnde sequitur quòd sacramẽta Ecclesię specialiter habẽt virtutẽ ex passione Christi,cuius virtus copulatur & applicatur nobis per sacramenta in cuius signũ dicitur quòd de latere Christi pendentis in cruce fluxerũt sanguis & aqua:quorũ vnum pertinet ad baptismũ,scilicet aqua:& aliud ad Eucharistiã,scilicet sanguis. Et ideo dicunt communiter doctores,quòd de latere Christi pendentis in cruce,fluxerũt sacramenta,quibus Ecclesia dicitur ædificata:quia omnia sacramẽta habent efficaciã à passione Christi,cui fideles copulantur per sacramẽta & fidẽ sacramentorũ à passione Christi virtutẽ habentium,secundũ illud: Quem proposuit propiciatorẽ per fidem & sanguinem ipsius. Et quia instrumentum coniunctũ diuinati,habet quandã principalitatem & causalitatẽ respectu instrumentorũ extrinsecorum,qui sunt ministri Ecclesiæ. Et ideo sicut Christus inquantũ Deus habet potestatẽ authoritatis in sacramentis:ita inquantũ homo habet potestatem ministerij principalis siue potestatem excellentiæ.

Potestas excellentiæ.

¶ Potestas autẽ excellentiæ cõsistit in quatuor: Primò q meritum passionis eius operatur in sacramentis:cuius passionis virtus copulatur & applicatur nobis per fidẽ,quã in sacramentis protestamur per inuocationẽ nominis Christi. Secundò ad hanc potestatẽ pertinet,quòd in nomine eius sacramenta sanctificentur & conferãtur. Tertiò q ipse qui dedit virtutẽ sacramentis,possit instituere sacramẽta. Quartò q ipse qui habet potestatem excellentiæ,possit causare effectus sacramentorũ sine exteriori sacramẽto, cùm causa nõ pendeat ab effectu,sed potius è conuerso.

Omnia sacramenta sunt à Christo instituta. · *1. Cor.11* · *Apostoli sacramenta instituere non poterant.*

¶ Ex his patet quòd omnia sacramẽta sunt à Christo instituta. Vnde in concilio Triden. Sessio.5.tit.de Sacramẽtis in generali,canone 1.dicitur:Si quis dixerit sacramenta nouæ legis à Domino nostro Iesu Christo instituta non esse,Anathema sit. ¶ Et quãuis non omnia tradita sint in sacris literis,habet tamen ea Ecclesia ex familiari Apost. traditione. Vnde Apost. Cætera cùm venero disponã. Sed de singulis suo loco dicetur. Et quia Apostoli & eorum successores sunt ministri Dei, inquantũ ad regimen Ecclesiæ constitutæ atque collectæ per fidẽ & fidei sacramẽta sunt deputati:ideo sicut non licet eis constituere aliã Ecclesiã: ita non licet eis tradere aliam fidem,neque instituere alia sacramenta.

Ver. 9. DE NECESSITATE SACRAMENTORVM.

3.p.q.61 Matth.9

Circa necessitatem sacramentorũ notandæ sunt duæ conclusiones,quarum prima est. ¶ Sacra- C
menta in statu naturæ integræ siue ante peccatũ Adæ non erant necessaria neque cõuenientia: quia non est opus valentibus medicus: Sed sacramẽta sunt medicinæ quæ adhibentur contra vulnera peccati,quod non erat in statu naturæ integræ:homo enim tũc erat sanus,& habebat nobiliora dona ad conseruandã sanitatem,quàm sint sacramenta quæ sunt corporalia: ipse enim habebat iustitiã originalem & virtutes infusas,quibus poterat præseruari à peccato, seruare sanitatẽ, & ordinari ad cultũ Dei: Igitur. Ratio huius conclusionis accipi potest ex rectitudine status, de quo Eccles.7. Hoc inueni, quia fecit Deus hominẽ rectũ,& ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Illa rectitudo consistebat in hoc q superiora dominabantur inferioribus,& nullo modo pendebant ex eis:quia sicut mẽs suberat Deo,ita menti(hoc est portioni superiori,intellectui, & voluntati)inferiores animæ vires. Sed contra hunc ordinẽ esset si anima perficeretur, vel quantũ ad scientiã supernaturaliũ,vel quantũ ad gratiã per aliquid corporale,vt fit in sacramentis. Ideo homo in statu innocentiæ sacramentis non indigebat, non solùm inquantũ sacramenta ordinantur in remedium peccati,sed nec etiam inquantum ipsa ordinantur ad animæ perfectionem. ¶ Nec tunc matrimonium institutum erat in sacramentum, sed in naturæ officium. Ex consequenti

tamen

tamen significabat aliquid futurũ circa Christum & Ecclesiam, sicut & alia quæ in figura Christi
præcesserunt: quæ nõ dicuntur sacramenta propriè, prout hîc accipimus, licet bene cõmuniter &
largè accipiendo sacramentũ: propter quod Apost. institutioné matrimonij & verba ipsius Adæ *Ephes.5.*
recitãs, dixit: Sacramentũ hoc magnũ est, accipiendo sacramentũ pro quocunque signo dato, siue
ex propria institutione, siue consequenti. Et quamuis sit eadẽ natura hominis post peccatum, quæ
erat antè: non tamẽ erat idem status nec eadẽ politia. Nec obstat ꝙ filij Adæ acquisiuissent scien-
tiam à rebus: quia nõ acquisiuissent scientiam supernaturaliũ ab eis, cùm fuissent creati in iustitia
originali & gratia, cui dona scientiæ & intellectus ac sapientia sunt cõnexa, vt dictũ est. ¶ Secũda
conclusio est, Quòd sacramẽta post peccatũ omni tempore fuerunt necessaria, non quidẽ abso-
lutè, quia nõ erat abbreuiata manus domini, vt aliter saluare nõ posset, Esa.59. sed necessitate con
uenientiæ. Vnde D. Aug.19. contra Faustũ, In nullũ nomen religionis seu verũ seu falsum coad- *Necessitas sa-*
unari possunt homines, nisi aliquo signaculorũ seu sacramentorũ sensibilium consortio colligen- *cramentorum.*
tur: sed necessarium est ad æternã salutem homines adunari in vnũ veræ religionis nomen: Igitur,
&c. Ad huius roborationẽ triplex ratio adduci potest: Prima sumitur ex conditione hominis: quia
proprium est naturæ destitutæ ex conditione sua, vt per corporalia & sensibilia deducatur in spi-
ritualia, iuxta illud, Inuisibilia Dei, &c. vnde Philoso. dicit quòd omnis nostra cognitio ortum ha- *Rom.1.*
bet à sensu. Pertinet autem ad diuinam prouidentiã, vt prouideat vnicuique rei secundum modum
suæ naturæ, secundũ illud, Disponit omnia suauiter. Secũda ratio sumitur ex statu hominis. Homo *Sapien.8.*
enim cùm in honore esset, peccando subdidit se per affectũ corporalibus rebus: sed ibi debet ad-
hiberi medicinale remediũ homini, vbi patitur morbũ: ideo conueniens fuit quòd Deus per cor-
poralia signa hominibus spiritualẽ medicinam adhiberet. Nã si spiritualia remedia nuda ei pro-
ponerentur, eius animus corporalibus deditus applicari non posset. Tertia ratio sumitur ex studio
actionis humanæ, quæ præcipuè circa corporalia versatur. Ne ergo esset homini durũ, si totaliter
à corporalibus abstraheretur, posita sunt ei corporalia exercitia in sacramentis, in quibus salubri-
ter exercetur ad vitãda superstitiosa exercitia, quæ consistunt in cultu dæmonũ. Sic igitur per in-
stitutionem sacramentorũ homo conuenienter secundũ conditionem suæ naturæ eruditur & hu-
miliatur, cognoscẽs se corporalibus subiectum, dũ sibi per corporalia subuenitur, præseruatur etiã
à noxiis actionibus per salubria exercitia sacramentorũ. ¶ De sacramentorũ necessitate ordina-
tum fuit in concilio Triden. Sessio.7. tit. de Sacramentis in generali, can.4. Si quis dixerit Sacra-
menta nouæ legis nõ esse necessaria ad salutẽ, sed superflua, & sine eis, aut eorum voto, per solam
fidem homines à Deo gratiã adipisci iustificantẽ, cùm omnia singulis necessaria non sint: Anathe-
ma sit. & ca.5. cauetur. Si quis dixerit hæc septem sacramenta propter solam fidem nutriendã in-
stituta fuisse, Anathema sit. ¶ Nec obstat illud 1. Tim.4. Corporalis exercitatio ad modicum vtilis
est: quia ibi loquitur Apost. de exercitatione corporali vt corporalis est, & nõ de exercitatione sa-
cramẽtorũ, quæ est magis spiritualis, quàm corporalis. Nec obstat pariter quod hæretici obiiciũt,
ex eo quod dictũ fuit Apost. sufficit tibi gratia mea: quia gratia datur hominibus secundũ modũ *2.Cor.12.*
eis conuenientẽ, vt dictũ est. Et quãuis passio Christi sit sufficiens causa salutis, nõ tamẽ propterea
sequitur quòd sacramenta nõ sint necessaria ad humanã salutem: quia operãtur in virtute passio-
nis Christi, quæ per ea hominibus applicatur, secundũ illud Apost. Quicunque baptizati sumus *Rom.6.*
in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. ¶ Ex prædictis apparet quòd nullus per solam fi-
dem interiorẽ fuit saluatus absque aliqua protestatione exteriori per aliqua signa, quæ dicuntur sa-
cramenta, nec etiã paruuli nati. De paruulis in vtero morientibus dictum est c.15. §.2. ver.3. Cum *Diuersa di-*
autem sacramenta propter conditionẽ humanæ naturæ fuerint necessaria, consequẽs est quòd se- *uersis stati-*
cundum diuersitatẽ temporum, in quibus diuersæ erant hominũ conditiones & dispositiones, alia *bus congruunt*
& alia fuerint sacramenta: ab initio enim in lege naturæ erant voluntaria quantũ ad specificatio- *sacramenta.*
nem, vt dictum est. Deinde tempore Moysi in lege fuerunt determinata alia, quæ erant specificè
instituta ad figurandum Christum venturum: & postmodum Christus instituit alia mysteriorum
suæ passionis repræsentatiua: Sacramẽta enim ante aduẽtum Christi instituta significabãt Chri-
stum venturũ: & omnes quotquot salui facti sunt, in fide Christi venturi saluati sunt. Sacramenta
verò à Christo instituta significant ipsum venisse, & quicunque post passionẽ Christi saluati sunt,
in fide explicita vel implicita Christi nati & passi saluati sunt: Iudæi ante publicationem euãgelij
in fide implicita. D. Diony. dicit quòd status nouæ legis medius est inter statum veteris legis (cu- *5. c. Celest.*
ius figuræ impletæ sunt in noua lege) & inter statum gloriæ in quo omnis nuda & perfecta veritas *Hierar.*
manifestabitur. Et ideo nulla erunt tunc sacramenta. Nunc autem quandiu per speculum & in *1.Cor.13.*
ænigmate cognoscimus, oportet nos per aliqua sensibilia signa in spiritualia deuenire, quod perti-
net ad rationem sacramentorum. Nec propter hæc sequitur mutabilitatẽ esse in Deo, sed potius in
nobis: sicut paterfamiliàs non dicitur habere mutabilem voluntatem, eò quòd diuersa præcepta
familiæ proponit pro temporum varietate seruanda: non enim eadem præcipit in hyeme & æsta-
te. Sic est in Deo, &c.

Ver. 10. DE EFFECTIBVS SACRAMENTORVM.

A QVodlibet sacramentũ nouæ legis habet duplicem effectũ. Vltimus & principalis est gratia: *3.p.q.63.*
alius effectus est dispositiuus ad gratiã: & talis in baptismo, cõfirmatione, & ordine, dicitur *art.6.ad 3.*
Character, in aliis autem quatuor sacramentis dicitur Ornatus. Et sic in quolibet sacramento
sunt tria: Aliquid quod est signum siue sacramentum tantùm: & illud est compositum ex materia
& for

& forma, cum applicatione & intentione ministri. Aliud dicitur res sacramenti tantùm, quæ non est sacramentum. Et hoc est gratia, quæ est significata & causata per sacramentũ. Aliud quod dicitur sacramentum & res sacramenti: & huiusmodi est character vel ornatus, quæ sunt res siue effectus sacramenti. Sunt etiam sacramentum, quia significant gratiam gratum facientem. De his igitur per ordinem dicendum est.

Ver. 11. DE GRATIA SACRAMENTALI.

2. Pet. 1.

ad Titum 3. 19. contra Faustum.

Super Ioan.

PRincipalis effectus sacramentorũ est gratia, quæ cùm nil aliud sit quàm quædam participata similitudo naturæ diuinæ, secundũ illud: Magna nobis & preciosa promissa donauit, vt diuinæ simus consortes naturæ: manifestũ est quòd solus Deus potest esse causa agẽs principalis ipsius gratiæ: Sacramenta verò nouæ legis sunt causa instrumẽtalis: quia illud vocatur instrumentũ, per quod aliquis operatur. sed Deus operatur per sacramenta, vt dicit Apost. Saluos nos fecit per lauacrũ regenerationis, &c. Propter quod D. Aug. dicit: Hæc omnia (s. sacramenta) fiunt & transeunt: virtus tamen (s. Dei) quæ per ista operatur, iugiter manet: sic quòd in ipsa applicatione sacramentorum nouæ legis est in ipsis sacramentis aliqua virtus instrumẽtalis à Deo impressa, quæ continet & causat etiã attinctiuè ipsam gratiã iustificantem. Vnde D. Aug. Quæ tanta virtus aquæ, quæ corpus tangat & cor abluat? & idem in quodã serm. de Epiphania: Nec mirum quòd aquam, hoc est corporalem substantiã, ad purgandam animam dicimus peruenire. Peruenit planè & penetrat vniuersæ cõscientiæ latibula: virtus tamẽ Christi subtilior occultas vitæ causas ac secreta mentis subtili rore pertransit. Et Beda in homilia super illud Ioan. Venit Iesus à Galilæa in Iordanẽ, &c. dicit quòd dominus tactu suæ mũdissimæ carnis vim regeneratiuã contulit aquis. & Hugo de S. Victore dicit, quòd sacramentũ ex sanctificatione inuisibilẽ gratiam cõtinet, & in concilio Triden. Sessio. 5. tit. de Sacramentis, can. 6. dicitur, Si quis dixerit sacramenta nouæ legis nõ continere gratiã, aut ipsam nõ ponentibus obicẽ, non cõferre, quasi signa tantũ externa sint accepta per fidem gratiæ vel iustitiæ, & notæ quædam Christianæ professionis, quibus inter homines discernũtur fideles ab infidelibus: Anathema sit. & c. 7. Si quis dixerit per huiusmodi sacramenta nõ semper & in omnibus, quantũ est ex parte Dei, etsi ea ritè suscipiant, sed aliquãdo & aliquibus

3. p. q. 62. art. 1.

Gratia dupliciter in sacramentis.

non cõferri gratiã, Anathema sit. & can. 8. Si quis dixerit per ipsa nouæ legis sacramenta ex opere operato non cõferri gratiã, sed solã fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendã sufficere: Anathema sit. Gratia dicitur dupliciter esse in sacramentis: Vno modo sicut in signo, quia sacramentũ est signum gratiæ: Alio modo sicut in causa: non quidem sicut in causa, in qua effectus est secundũ similitudinem speciei, neque etiã secundum aliquam formã propriã & permanentẽ proportionatã ad talem effectum, vt in causis æquiuocis: sicut res generatæ dicuntur esse in sole; sed secundum quandã virtutem instrumentalem, quæ est fluens incõpleta in esse naturæ. Nec est inconueniens quòd causa instrumentalis si sit manifesta, sit signum & causa. Nec obstat quòd spirituale non potest esse in corporalibus, neque cõtineri ab eis, cùm omne quod recipitur, ad modum recipientis recipiatur. Quia hoc verum est, quando illud spirituale est completum & permanens. Secus, si per modum fluxus & transiẽs, quod reducitur ad genus termini, qui est gratia, & sic ponitur in prædicamento qualitatis. Ponendo ergo quòd sacramentum est causa instrumentalis gratiæ, vt probatum est: necesse est simul ponere quòd in sacramento est quædam virtus instrumentalis ad inducendum instrumentalem effectum per agens principale: instrumentum enim non operatur, nisi inquantum est motum à principali agente, quod per se operatur. & ideo virtus principalis agentis habet esse completum & permanens in natura: virtus autem instrumentalis habet esse transiens ex vno in aliud & incompletum: sicut & motus qui est actus imperfectus, ab agente in patiens. ¶ Et quamuis idem accidens numero perfectum & completum in diuersis subiectis esse non possit, cum accidens indiuiduetur per subiectum: potest tamen idem accidens incompletum & fluẽs esse in pluribus instrumentis secundũ quod terminantur ad vnũ effectum, prout sunt quodam ordine vnum: vt patet de tractu nauis à pluribus. Ideo eadem vis principalis agentis Dei per modum fluxus inuenitur in verbis & rebus ac ministro: prout ex illis perficitur vnum sacramentũ. Licet enim accidẽs non trãseat à subiecto in subiectũ, trãsit tamẽ à causa principali per instrumentũ aliqualiter sibi subiectũ: non vt eodem modo sit in eis, sed in vnoquoque secundum propriam rationẽ. ¶ Si dicatur quòd potentia infinita non potest etiã instrumentaliter communicari creaturæ, & ad gratiã causandã requiratur potentia infinita: igitur non potest creaturæ communicari etiã instrumentaliter, sicut nec creatio: Negatur cõsequẽtia, quia in creatione est distantia infinita ex parte vnius extremi: scilicet non entis. In gratia autẽ quæ propriè non creatur, cùm non sit res per se subsistẽs, imò præsupponit subiectũ, & in esse qualitatis secundũ quòd est finita, non habet repugnantiã neque distantiã infinitam, quamuis in esse gratiæ siue acceptationis dicatur esse infinita, quia per eã homo acceptatur ad infinitum bonũ: Sed virtus instrumentalis sacramẽtorum nõ se extendit hoc modo ad gratiã, sed solùm attingit eam in esse qualitatis eo modo quo characterẽ, cùm ea quæ sunt æqualiter in potentia actiua & passiua, æqualiter educantur siue per infusionẽ (vt virtutes infusæ) vel per generationẽ (vt formæ corporales) licet vna sit perfectior alia. Sed gratia & character sunt huiusmodi: quia neutrũ est in potentia actiua creaturæ, nec in potẽtia materiæ, sed solùm in potẽtia actiua Dei. Igitur possunt æqualiter à creatura instrumẽtaliter

Sacramenta attingunt gratiam.

produci. Et ideo si sacramenta instrumentaliter attingãt characterem, attingunt etiã gratiam. ¶ Et quamuis D. Tho in 4. sequens Magistrum Sentent. dixerit quòd sacramenta nõ attingunt gratiam gratum

gratú facientem, nisi dispositiuè & instrumentaliter, sed solùm sacramentalem: in Summa tamen se correxit, prout circa ea quæ dixerat de circuncisione, dicit enim gratiam sacramentalem esse gratú facientem. Per has distinctiones, s. principaliter & instrumétaliter, virtute propria vel principalis agentis, & per modum permanentis & cópleti, vel per modum fluxus & incópleti, & naturaliter vel supernaturaliter, soluuntur multa argumenta, precipuè de matrimonio, quod (secúdum quosdam) contrahitur inter absentes ad mille leucas: quæ distantia videtur impedire actioné instrumentalem respectu subiecti tam remoti: cùm instrumentú non possit causare actioné instrumentalem, nisi exercendo naturalem: quod fieri naturaliter non potest in tanta distantia: Tamen supernaturaliter fieri potest, quando scilicet signú consensus notificatur siue per literas siue nutus siue per núnum. ¶ D. tamen Caietanus in quodam opusculo dicit matrimonium inter absentes & per procuratores cótractum, non esse sacramentú: ideo in illo potest cadere dispésatio. & illius ratio est, quia in omni sacramento oportet actu esse rem sensibilem in recipiéte, quod non est quádo cótrahitur inter absentes: imò stat quòd habeat cótrarium consensum siue dissensum matrimonij, & si non exteriorem, tamen bene interiorem, à quo pendet cótractus, & aliquando dormit: & sic non perficitur sacramentú, quod præsupponit consensum actu. ¶ Ad cófirmationem prædictæ virtutis instrumentalis possunt adduci quatuor rationes: Prima, quia non minus potest corpus agens vt instrumentum diuinæ misericordiæ, quàm vt instrumentú diuinæ iustitiæ punientis: Sed ignis inferni agit in animas, alligando eas vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Igitur, &c. Secunda ratio, quia non minus potest secundus Adam quàm primus: sed primus potuit transfundere in posteros iustitiam originalem per aliquod corporale, scilicet per virtuté seminis: ergo etiam Christus per sacramenta, gratiam. Tertia ratio, quia nisi esset virtus in sacramentis, & nisi sacraméta essent causa, sequeretur quòd in forma sacramenti pœnitentiæ exprimeretur falsum, cùm dicitur: Ego te absoluo: si nihil causaret, nó deberet dicere, Ego te absoluo: sed signú absolutionis pronúcio. Quarta ratio sumitur ex definitione sacramenti nouæ legis, & differentia sacramentorú nouæ & veteris legis, quæ talis est: Quia sacramenta nouæ legis efficiunt quod figurát: & nó sunt solùm signa, sed etiá causæ. Et sic in sacramentis nouæ legis causatur gratia ex opere operato, & per virtutem inhærentem illis, etiam dato quòd minister applicans peccet, siue actus eius sit malus ex opere operantis. Sacramenta auté veteris legis non efficiebant quod figurabant, neque in eis erat aliqua virtus instrumentalis inhęrens, sed solùm assistés: & sic ex pacto & institutione diuina dabatur gratia suscipientibus illa sacramenta, & sic erant solùm signa & nó instrumenta. Sicut ille qui affert denarium plumbeú, accipit centú libras ex regis ordinatione: non quòd denarius ille aliquid operetur ad habendam prædictæ pecunię quantitaté: sed hoc operatur sola voluntas regis, cuius signum est denarius plumbeus præsentatus. Et quáuis malo ministro circúcidente & peccáte daretur gratia, non ex opere operantis, sed ex opere operato: nó tamen per virtuté inhærenté. Et sic gratiá cóferri ex opere operato, potest dupliciter intelligi. Vno modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina solùm. Alio modo ex opere operato ex pacto & ordinatione diuina, & per virtuté inhærentem: & hoc solum cóuenit sacramentis nouæ legis. ¶ Si dicatur, cum sacramenta veteris & nouæ legis sint ex institutione diuina, & vtraque habeant efficaciam ex fide passionis, quę per fidem & sacramenta applicatur: videtur quòd si sacraméta nouæ legis sint causa: sic etiam sacraméta veteris: cùm non magis in scripturis habeatur de sacraméntis nouæ legis quàm veteris. Ad hoc dicendum, quòd in sacris literis (vt suprà probatú est) habetur quòd sacramenta nouæ legis, præcipuè baptismus, accipiútur vt instrumenta: & frustra assumerentur vt instruméta, nisi ex assumptione & motione principalis agentis aliquid operarentur: hoc est enim de ratione instrumenti, sed non inuenitur in scripturis de sacramentis legis veteris, quòd sacramenta illius legis fuerint data tanquá instrumenta, sed solùm vt signa. Vnde Abraham accepit signú circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei. De huiusmodi efficacia sacramentorú nouę legis concilium Tridenti. Sessione 7. tit. de Sacramentis in gen. ca. 2. sic determinauit: Si quis dixerit ea ipsa nouę legis sacramenta à sacramentis antiquæ legis nó differre, nisi quia cæremoniæ sint aliæ, & alij ritus externi, Anathema sit. ¶ Gratia sacramétalis, hoc est per sacraméta causata, est essentialiter gratia gratum faciens: differunt tamen ab inuicé: sicut anima sensitiua & rationalis, quæ eminenter cótinet & complectitur animam sensitiuam, & addit aliquid supra essentiam eius, scilicet intellectú & voluntaté. Et ideo anima rationalis est sensitiua causaliter & eminenter. Sic gratia sacramétalis eminenter cótinet quicquid gratia gratú faciens simpliciter dicta, quæ est gratia virtutú & donorú, hoc est à qua fluunt virtutes & dona: aliàs frustra cóferrentur sacramenta habentibus gratiá gratum facientem: In operibus autem Dei nil est frustra. Ergo gratia sacramentalis aliquid addit. Sed ad sciendum quid gratia sacramentalis addat ad gratiam gratú facientem siue cómuniter acceptam, & quá differétiam contrahenté habeat, reuocandú est ad memoriam quomodo gratia gratú faciens est vna qualitas existens in essentia animæ, perficiés ipsam immediatè & formaliter, & potentias mediatè nó formaliter, sed per effectus ab ea fluétes in ordine ad beatitudiné supernaturalem, ad quá anima gratificatur & fit accepta Deo. Et quomodo sicut ab essentia animæ fluunt potentiæ naturales: sic ab essentia gratię fluút virtutes & dona, quę sunt perfectiones potentiarú. Has perfectiones essentialiter importat gratia gratú faciens. Gratia verò sacramétalis etiá omnia hæc includit & importat, & aliquid vltrà, scilicet quòd ex ipsa fluant aliqui speciales effectus necessarij in vita Christiana: sicut baptismus ordinatur ad quandá spiritualé regenerationé, quia homo totaliter moritur vitijs

Virtus instrumentalis in sacramentis.

Differentia sacramentorum nouæ & veteris legis.

Gratiam conferri ex opere operato quid.

Rom. 4

3 p. quæst. 62. artic. 1

Gratia sacramentalis, & gratú faciens.

quantú ad culpam & pœnã: qui quidem effectus est aliquid speciale præter actus potentiarú animæ & donorú ac virtutum infusarum. De mente igitur D. Thomæ est, quòd gratia sacramentalis duo addit supra gratiá cómuniter dictam: vnum est quo ad effectos speciales & necessarios in vita Christiana. Secundum est quo ad reliquias peccatorú præteritorú, quæ transeunt actu, & remanent reatu. Per virtutes quidem humanas sufficiéter excluduntur vitia & peccata, quantu ad præsens & futurú, inquantum s. impeditur homo per virtutes & dona à peccando: sed non quantú ad reatum peccatorú præteritorú. Et vt clarius intelligatur, discurrendum est per singola sacramenta. Gratia sacramentali baptismi, quantú ad effectus speciales, aperit ianuam & dat auxilium, siue cófortat vires & potentias animæ, præcipuè voluntatem, ad ritè & rectè suscipiendum alia sacramenta: & quo ad peccata præterita delet totum reatum pœnæ. Hoc non facit gratia gratú faciés, quæ habetur ex solo voto baptismi absque reali susceptione ipsius. In sacramento confirmationis gratia sacramentalis specialiter fortificat appetitú irascibilem, ad confitédum publicè, & ad aggrediendum pericula mortis, ac ad sustinédum tormenta. Et quo ad peccata præterita delet de reatu peccatorum post baptismum cómissorum, quod non facit gratia baptismalis, cuius virtus quo ad deletioné reatus non se extendit ad futura. In sacramento pœnitentię gratia sacramentalis specialiter iuuat & fortificat voluntaté ad perseuerátiam in bono proposito, & quo ad peccata præterita delet de reatu secundum dispositioné sacramentú accipientis. Quod non facit sola contritio absque confessione & absolutione, in qua consistit gratia sacramenti. In sacramento Eucharistiæ gratia sacramentalis causat aliquam spiritualem dulcedinem & fortificationé vitæ spiritualis. Et quo ad peccata pręterita delet de reatu pœnæ secundú deuotioné sacramentum accipientis: quæ non fiunt ex sola volitione & desiderio accipiendi sacramentú. In sacraméto ordinis gratia sacramentalis dat specialiter auxilium voluntati & aliis potétiis ad exercendum actus spirituales publicos in ordine ad cómunitatem Christianorum: delet etiam de reatu pœnæ, si inueniat secundú deuotionem sacramentú accipientis. Hæc non cósequitur habens desiderú sacramenti & nó accipiés sacramentum. In sacramento extremæ vnctionis gratia sacramentalis dat specialem virtuté cótra maximos insultus dæmonum, qui cótingunt in periculo mortis, quos non patiuntur adeò atrociter suscipientes sacramentú: & specialiter debet reliquias & reatú peccatorum. Et sic parat viam ad introitum regni, quem non ita propinquú habet, qui non suscipit sacramentum. Vnde D. Iaco.

Iaco. 5 Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei. In sacramento autem matrimonij datur speciale auxiliú & cófortatio cótra cócupiscentiam, & ꝙ coniugem inuiolabili fœdere per pium & castum amorem

Ephes. 5 cóplectantur, ab immunditia aliena, secondum qué Christus dilexit Ecclesiam: delet etiá de reatu, secundú deuotioné suscipientis, vt dictum est de aliis. ¶ Ex præmissis apparet primò, quòd gratia sacramentalis nó est habitus distinctus à gratia gratú faciente: & quòd in habente illam sacra-

De veri. q. 27 artic. 5. ad 12. mentum adueniens perficit & auget illam quo ad effectus cómunes, qui sunt gratú facere, & perficere potentias virtutibus & donis, quę ordinantur ad diuersos actus: & vltra hęc habet speciales effectus in potentiis, qui sunt diuersæ medicinæ peccati, & participationes virtutis dominicę passionis. Sed virtutes & dona habent nomé speciale, eò ꝙ actus ad quos ordinantur, sunt manifesti. Vnde secundú nomen à gratia distinguuntur. Defectus auté peccati, cótra quos sacramenta instituuntur, sunt latentes. Et ideo gratiæ sacramentales propriú nomen nó habent: sed nomine gratiæ nominátur. Et quia plures & diuersi sunt defectus, quibus per diuersa sacraméta subuenitur: ideo

Gratiæ sacramentales diuersæ. licet gratia sacramentalis & gratú faciens sit vna & eadem gratia: tamé diuersæ sunt gratię sacramentales, secundú quod sunt diuersi effectus sacramentorú. Et sic gratia sacramétalis se habet ad gratiá gratú facientem siue cómuniter dictá, sicut superius potestatiuú, vt dictum est: & sicut character episcopalis ad sacerdotalem, qui per ordinationem in episcopum extenditur: sicut habitus

Character an gratia sacramentalis. scientiæ adueniente noua demóstratione alicuius conclusionis. Character autem quáuis sit effectus sacramentorú, non tamen dicitur gratia sacramentalis, eò quòd potest manere cum peccato mortali: quod non faciunt alij effectus sacramentorú, qui dicuntur gratiæ sacramentales. Prętereà character est indelebilis (vt dictum est) non autem gratia gratum faciens, aut sacramentalis.

Ver.12. DE CHARACTERE.

3. p. quæst. 63 Characteris acceptio & diuisio. CHaracter secundum cómunem acceptioné importat & significat quandam consignationem siue signum impressum in aliquo, per quod distinguitur ab aliis. Et cùm signum possit tribus rebus imprimi, s. vestibus, corpori, & animæ: sequitur quòd triplex est character, s. vestiú, corporis & animæ: primus character est militum, qui affigitur eorum vestibus, vt differant & discernantur à militibus oppositi exercitus: vt crux alba Gallis, & rubea Hispanis. Secúdus character imprimitur carni, aliquádo in malum, vt cùm falsarij & proditores ferro calido characterizátur, vt cognoscantur, & alij caueant à similibus. Aliquando imprimitur seruis, vt discernantur à liberis, & cuius

Rom. 4 domini sint. Hoc modo dedit Deus olim populo circuncisionem corporalem, quam Apost. vocat signaculum. Per illum characterem distinguebatur populus electus Iudæorú ab aliis. Tertius character imprimitur animæ. De hoc Apost. 2. Cor. 1. Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hæc cósignatio (de qua loquitur Apost.) non est corporalis, vt in antiqua lege per circuncisionem (vt notum est) sed est spiritualis in anima. Ex hoc enim loco inferunt doctores Theologi, quòd quædam sacramenta nouæ legis imprimunt characterem spiri-

Rom. 1 tualem in anima: Inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cùm enim vita hominis sit militia super terram (vt testatur Iob 7. cap.) & militia hæc non sit corporalis sed

spiritualis:

spiritualis: vnde Apost. Induite vos armaturā Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, &c. & alibi, In carne ambulantes, nō secundum carnem militamus: Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. Si deputatus ad militiam corporalem consignatur aliquibus signis & characteribus corporalibus. Sic cùm per aliqua sacramenta deputentur homines ad militiam spiritualem, & ad cultū spiritualem Dei, cōsequens est vt insigniantur aliquo spirituali signo & charactere. Ex Apost. autem manifestum est quòd sumus signati, & non corporaliter, ergo spiritualiter in cordibus, hoc est anima: & non per aliud quàm per sacramenta, per quæ ad militiam & cultum (sicut dictū est) deputamur. *Ephes. 6* *2. Corint. 10*

Quæcunque autem ad aliquid certū deputantur, consueuerunt ad illud cōsignari, vt doctores floco; consules toga & capucio. Denarius etiam deputatus ad cōmutationem, insignitur certis characteribus aut imaginibus: & sic de aliis. Igitur. ¶ Nec est simile de sacramentis veteris legis: (quia vt dictum est) non habebant virtutē inhærentē. Ideo nō requirebatur in illo populo character spiritualis, sed sufficiebat corporalis: quia ad quędam corporalia deputabantur. Sacramenta autē nouæ legis habent in se virtutem, & per ea homines ad spiritualia deputantur. Ideo imprimunt characterem, qui habet rationē signi, inquantū per sensibilia imprimitur. Per hoc enim scitur aliquis insignitus charactere baptismali, quòd est ablutus aqua sensibili: Nihilominus tamen character vel signaculum dici potest per quādam similitudinem. Omne enim quod figurat vel repræsentat aliquid, vel distinguit ab alio, si non sit sensibile, character, vel figura, aut signū dici potest, prout Christus ab Apost. figura vel character æternæ glorię dicitur. *Quæ deputantur ad aliquid, consignantur.*

¶ Et quia per tria dūtaxat sacramenta deputatur homo ad cultū diuinum: Igitur tria sola sacramenta imprimūt characterem, s. baptismus, confirmatio, ordo. Per pœnitentiā enim, per quam homo liberatur à peccato, non deputatur ad aliquid pertinens ad cultum diuinū, sed restituitur in statum pristinū. Et idem dicendū est de extrema vnctione. Per matrimonium etiam non deputatur homo ad cultū diuinum. Pertinet autē aliquod sacramentū ad cultum diuinum tripliciter: Primò, per modum actionis: Secundò, per modum agentis: Tertiò, per modum recipientis. Per modum quidem actionis pertinet ad diuinū cultum Eucharistia, in qua principaliter cōsideratur diuinus cultus, inquantū est Ecclesiæ sacrificiū. Et per hoc sacramentū non imprimitur homini character: quia per vsum aut receptionē huius sacramenti nō deputatur homo ad aliquid vlterius agendum vel recipiendum in sacramentis, cùm Eucharistia sit finis & cōsummatio sacramentorū, vt D. Diony. dicit 4. cap. Eccles. Hierarch. Continet enim in seipso Christum in quo non erat character, sed tota sacerdotij plenitudo. *Hebr. 1* *Quæ sacramenta imprimant characterem.*

¶ Sed quo ad agentes in sacramētis pertinet sacramentū ordinis: quia per hoc sacramentū deputantur homines ad tradendum aliis sacramenta. Quo ad recipientes pertinet sacramentum baptismi: quia per illud recipit homo potestatē recipiendi alia Ecclesiæ sacramenta: Ideo baptismus dicitur esse ianua sacramentorū. Ad idem etiam ordinatur quodāmodo Confirmatio, per quā datur homini spiritualis potestas ad aliquas actiones sacras, præter illas ad quas datur ei potestas in sacramēto baptismi. Nam homo in baptismo accipit potestatem ad ea quæ pertinent ad propriā salutem, prout secundum seipsum viuit. Sed in cōfirmatione accipit potestatem ad agendum ea quę pertinent ad pugnā spiritualem contra hostes fidei: sicut patet exemplo Apost. qui priusquā plenitudinem Spiritus sancti accepissent erant baptizati, in cœnaculo perseuerantes in oratione: postmodùm verò egressi non verebantur publicè fidem fateri, etiam coram inimicis fidei Christianæ. Et ideo hæc tria sola sacramenta imprimunt characterem: quia per hæc homo sanctificatur cum quadam consecratione, qua deputatur ad diuinum cultum: sicut etiam res inanimatæ sanctificari dicuntur, inquantum diuino cultui deputantur. & ob eam causam non reiterantur, cùm character sit indelebilis. de his canonistæ in c. quod quidam. 1. quæst. 1. & in c. licitè. 32. quæst. 7. *Baptismus ianua sacramentorum.*

Ver. 13. DE CHARACTERIS QVIDDITATE ET ESSENTIA.

A CHaracter sacramentalis est distinctio à charactere æterno animę rationali impressa, secundū imaginem cōsignans trinitatem creatā trinitati creanti & recreāti, & distinguens à non configuratis secundum statū fidei. Character æternus est Christus, secūdum illud Heb. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura (siue character) substātiæ eius. Ex quo patet quòd character sacramentalis attribuendus est Christo tanquā causæ. Ad cuius euidentiā sciendum est quòd sicut suprà dictum est, quod character est signaculum quoddam quo aliquid insignitur, vt ordinatum & deputatum in aliquem finem: homo autem fidelis ad duo deputatur: Primò quidem & principaliter ad fruitionē gloriæ: & ad hoc insignitur signaculo gratię, iuxta illud, Signa Thau super frontes virorum gementiū. Et illud: Nolite nocere terrę, & mari, neq; arboribus, quoadusq; signemus seruos Dei nostri in frōtibus eorū. Secundò deputatur quisq; fidelis ad recipiendum vel tradendū aliis ea quę pertinent ad cultū Dei: & ad hoc propriè deputatur character sacramentalis. Totus autem religionis Christianę cultus deriuatur à sacerdotio Christi. Et ideo character sacramētalis specialiter dicitur character Christi, cuius sacerdotio cōfigurantur fideles, secundū sacramētales characteres: qui quidem nil aliud sunt quàm quędā participationes sacerdotij Christi ab ipso deriuatę, per quas Christo configurātur. *3. p. quæst. 63. artic. 3* *Character sacramentalis quid.* *Ezechiel 9* *Apoc 7*

¶ Et quia character est res respectu sacramenti exterioris, & signū respectu vltimi effectus: ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui: vno modo secundū rationem sacramēti. & hoc modo est signū inuisibilis gratię, quę in sacramento cōfertur: Alio modo secundum propriam characteris rationem: & hoc modo est signum configuratiuum alicui principali, apud quem residet authoritas eius, ad quod quis deputatur. Sicut milites qui deputātur ad

pugnā, insigniuntur signo ducis, per quod quodā modo configurantur siue cōformantur ei, portantes signū quod dux elegit. Non quòd oporteat ducem illo charactere insignitū esse: sed ꝙ habeat authoritatem & potestatē eligendi signum, per quod accipientes efficiūtur sui milites, & deputantur ad pugnam, & per quod discernuntur à militibus aduersis. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum Christianū, cuius author est Christus, accipiunt characterē, per quem Christo cōfigurantur, & sunt participes sacerdotij eius. Et propter hoc Christo non conuenit habere characterem, sed plenā sacerdotij potestatem. Per characterem etiā distinguūtur Christi fideles à seruis diaboli, vel in ordine ad vitam æternā, vel in ordine ad cultum præsentis & militāris Ecclesiæ. Quorum primum fit per charitatem & gratiā: secundum fit per characterē sacramentalem. Vnde & character bestiæ per oppositum intelligi potest, vt scilicet sit peccatum mortale, vel obstinata malitia, qua aliqui deputantur ad pœnam æternam, vel est professio illiciti cultus.

Ver.14. DE SVBIECTO CHARACTERIS.

CVm character ordinetur ad ea quæ sunt cultus diuini, qui quidem est quædā protestatio fi- a
dei per exteriora signa: cōsequens est quòd character sit in potētia animæ, in qua est fides, & sic subiectiuè sit in intellectu. Ex quo sequitur quòd character nō est potentia naturalis, cùm non omnes illū habeant, neque fidem Christi protestentur: sed est quædam spiritualis potestas ab extrinseco adueniens, quæ perficit intellectū, non quo ad actum elicitum, sed ad hoc quòd operatio quam intellectus dirigit, quæ fit per voluntatem, supposito actu intellectus sortiatur effectum, quo ad remissionē culpæ, & infusionem gratiæ, & deputationē cultus diuini. Et sic character propriè est potestas recipiendi vel cōferendi sacramentū, cuius receptio vel collatio immediatè recipitur à potentia organica: nō tamen est solum in ea, quia talis exterior receptio vel collatio debet regi & dirigi ab intentione, vt s. intellectus illustratus per fidem, dirigat intentionem voluntatis ad cōferendum vel suscipiendum sacramentū. Non quòd character eliciat intentionem: quia ille qui nō habet characterem, potest illam habere: sed quia intentio per characterem habet virtutem, quam nō habet sine charactere. Ideo character facit quòd directio & imperiū habeat effectū. & sic character nō est habitus, cùm nō eliciat actū. & præterea quia character potest se habere ad bene vel malè: nam quidam aliquando bene vtūtur, & aliquando malè, quod de habitibus elicitiuè fieri nō potest. Character etiā non est actus siue passio animæ: quia actus animæ (quem Philosop. 2. Ethic. vocat passionem) transit & nō semper manet. Character verò est indelebilis, vt D. Aug. dicit in 2. contra Parmenianū, vbi dicit: Non enim minus habent sacramenta Christiana, quàm corporalis nota militiæ: sed character militaris nō repetitur, sed agnitus approbatur in eo qui veniā meretur ab Imperatore post culpā cōmissam: ergo nec character sacramentalis deleri potest, maximè cùm non habeat cōtrarium, & sit in subiecto incorruptibili. &c. Præterea character est participatio sacerdotij Christi. Sacerdotiū autem Christi est in ęternum, secundum illud Psal. Tu es sacerdos in æternū, secundum ordinem Melchisedech. Sed causa æterna potest producere effectum æternū, maximè in illis rebus quæ sunt in fieri: vnde sequitur quòd omnis cōsecratio quæ fit per sacerdotium Christi, est perpetua, re cōsecrata manente: quod etiam patet in rebus inanimatis. Nam cōsecratio Ecclesiæ vel altaris manet, nisi destruatur. Cùm igitur anima sit subiectū characteris secundum intellectiuam partem, quæ est incorruptibilis: Igitur. Nec obstat quòd gratia quæ est nobilior charactere, sit delebilis: quia gratia est in anima, sicut quædam forma habēs esse completum in ea & habens contrarium. Character autem est in anima, sicut quædam virtus instrumentalis. Et cùm forma cōpleta sit in subiecto secundum dispositionem subiecti, & anima sit mutabilis secundum liberum arbitrium, quandiu est in statu viæ: cōsequens est quòd gratia insit animæ mutabiliter. Sed virtus instrumentalis est sicut principiū actiuum, & ideo recipitur in instrumento, secundum conditionem principalis agentis, scilicet Christi, cuius sacerdotium est æternū: & ideo character indelebiliter inest animæ, non propter sui perfectionem, sed propter perfectionem sacerdotij Christi, à quo deriuatur character, sicut quædam virtus instrumentalis. Ideo D. Aug. vbi suprà, ait: Nec ipsos apostatas videmus carere baptismate, quibus per pœnitentiam non restituitur. Ideo amitti non posse iudicatur ratione characteris indelebilis, qui manet in beatis & damnatis: licet post hanc vitam non remaneat exterior sacramentorum cultus: remanet tamen finis illius. Ideo manet in bonis ad eorum gloriam, & in malis ad eorum ignominiam.

Character non est potentia naturalis.

Character nō est habitus.

Character est indelebilis.

Ver.15. DE EFFECTV CHARACTERIS.

CHaracter habet disponere hominem ad gratiā sacramentalem, secluso obice & fictione, quæ c
si talis sit quòd tollat essentiā sacramenti, impedit infusionem nō solùm gratię, sed etiā characteris: vt in illo qui vult recipere ablutionem, sed nō vult recipere baptisma: tūc sacramentū baptismi nil causat: & idem dicendū de aliis sacramentis. Si verò sit distractus & peccet venialiter, aut mortaliter, dum tamē intendat recipere quod Ecclesia tradere intendit, tūc recipit characterem: & recedente fictione, per virtutem characteris causatur in eo gratia sacramētalis. Similiter si dormienti cōferatur sacramentū. De his in c. maiores. §. item quęritur, de Baptismo. Ex cuius cap. determinatione apparet, quòd positio characteris non est noua, neque inutilis positio Theologorū, quia ex D. Paulo (vt dictum est) originem traxit, licet nō sub tali nomine: & valet ad determinandum, an baptismus debeat iterari. Illa enim sacramenta quæ cōferunt characterē, nō iterātur: quia remoto impedimento & recedente fictione peccati, per pœnitentiam virtute characteris causatur gratia sacramentalis: Gratia verò sacramentalis pœnitentię, quę perditur per peccatum, non recuperatur

Characterum officia.

Necessariū characteris.

peratur nisi per reiterationẽ sacramenti pœnitentiæ, licet gratia gratũ faciens per solam cõtritionem recuperetur. ¶ Ex præmissis sufficienter apparet quomodo differat character à gratia, in quatuor: Primò, quia gratia est forma absoluta & cõpleta: Character verò est forma incõpleta, & notat respectum, cùm sit potestas recipiendi vel administrandi sacramenta. Secundò, quia gratia est delebilis, & character indelebilis. Tertiò, quia gratia non stat cum peccato mortali, sicut character. Quartò, quia gratia subiectiuatur in essentia animæ, & character in intellectu. ¶ Si dicatur quòd dispositio debet poni in eodem subiecto, in quo forma ad quam disponit: dicendum quòd verum est de dispositione proxima & vniuoca: secus de æquiuoca & remota, prout character, qui disponit essentiam animæ, mediante intellectu.

Differentia characteris & gratia.

Ver.16. DE ORNATV SACRAMENTORVM.

A Quia D.Tho. (vt recitatũ est) dicit quòd in omni sacramento sunt tria, s. sacramentum tantũ, res tantũ, & res & sacramentũ simul. Res & sacramentũ simul in sacramento baptismi confirmationis, & ordinis, est character: ideo inuestigandum est quid sit in aliis quatuor sacramentis, quid dicatur res & sacramentũ simul. Thomistæ cõmuniter vocant illam entitatẽ, ornatũ: & dicũt esse dispositionem ad gratiã: D.Tho. tamẽ non vtitur hoc vocabulo, Ornatus. Et quo ad sacramentum pœnitẽtiæ, quærit an pœnitẽtia interior sit res & sacramentũ simul. Resolutio eius est ꝙ interior actus virtutis pœnitentiæ secundum se cõsiderams, pertinens ad iustitiam, qui est causa cõfessionis, quæ est actus exterior pœnitentiæ pendens ab interiori, qui est materia sacramẽti pœnitentiæ, non est sacramentũ nec res sacramenti, cùm præcedat & præsupponatur ad sacramentũ: si verò interior pœnitentia cõsideretur, secundum quòd sacramentũ pœnitentiæ (quod cõsistit in confessione & absolutione) cadit super ipsum actum interiorem continuatũ: tunc id quod est sacramentũ tantùm, s. confessio & absolutio, cum intentione ministri, causat in illo actu interiore quandam instrumentalem virtutem, quæ est dispositio ad gratiã sacramentalem: quę quidem dispositio est effectus sacramẽti, & sic est res. Est etiã signũ gratiæ sacramentalis, cùm instrumentaliter producat illam si non sit, vt in attrito: in cõtrito verò (vt dictum est) extendit gratiam gratũ facientem ad effectus sacramentales. Et eodem modo proportionabiliter dicendum est in aliis sacramentis nõ causantibus characterem, excepto sacramento Eucharistiæ. In sacramento enim extremæ vnctionis, si actus interior, quo quis vult remissionem recipere peccatorũ & alios effectus eiusdem sacramenti, cõsideratur vt supra ipsum cõtinuatum cadit sacramentũ exterius, cum intentione ministri, causatur in illo actu virtus instrumentalis, quæ est dispositio ad gratiam: & dicitur Ornatus res & sacramentũ simul. Et idem dicendum est in matrimonio super actum cõtinuatum, quo quis cõsentit & vult exprimere cõsensum, & recipere sacramentũ matrimonij. In sacramento verò Eucharistiæ corpus Christi verum, est effectus, & sic res sacramenti: Est etiã signum & causa gratiæ: sed non potest dici ornatus vel dispositio gratiæ vniuocè, sicut in aliis sacramentis: verumtamẽ in vsu sacramenti super actum interiorẽ, quo quis vult suscipere Eucharistiæ sacramentum, causat in voluntate illum ornatum siue virtutem instrumentalem, quæ est dispositio ad gratiã. Inter ornatũ & characterem duplex est differentia: Prima, quia character est in intellectu, & ornatus in voluntate: Secũda, quia character est indelebilis, & manet absque gratia, & cum gratia: Ornatus autem deleri potest, & adueniente gratia desinit esse, secundum Capreolum. ¶ Difficultas tamen est non modica, an necesse sit ponere hunc ornatum siue rem & sacramentum simul in omni sacramento: cùm ad infusionem gratiæ in eo qui cõuertit se in finem honestum, in primo instanti vsus rationis non requiratur dispositio formalis supernaturalis in essentia animæ, nec etiam in potentiis: sequitur quòd nec in sacramentis, aliàs esset processus in infinitum. Aliqui dicunt quòd ex diuina clementia, quæ vult eodem modo prouidere fragilitati hominum in sacramentis, quę non imprimũt characterem, sicut in illis quæ imprimunt, datur hæc dispositio ornatus, propter mentis euagationem, vt cessante fictione & euagatione causetur gratia. Et ad rationem potest dici quòd superior forma præexigit maiorem dispositionem. ideo sicut gratia gratum faciens prærequirit prędictam conuersionem, vel votum siue propositum suscipiendi aliquod sacramentum: ita gratia sacramentalis (quæ est perfectior & altioris gradus forma, & plures effectus habens) requirit perfectiorem dispositionem, quæ dicitur ornatus: quæ tamen dispositio non est vniuoca, neque proxima, sed remota: quæ mediante voluntate (sicut character mediante intellectu) disponit essentiam animę, eò quòd hæ duæ potentiæ immediatè fluunt ab ipsa essentia animæ, & in ea subiectiuantur. Et ideo illis dispositis essentia animæ videtur esse sufficienter disposita.

In 4. sent. dist. 22. q. 2.

Differentia inter characterem & ornatum.

Ver.17. DE NVMERO SACRAMENTORVM.

B Septem & non plura neque pauciora esse nouæ legis sacramenta cõstat ex determinatione Ecclesię in cõcilio Trident. Sessio. 7. tit. de Sacramẽtis, can. 1. vbi dicitur: Si quis dixerit sacramenti nouæ legis non fuisse omnia à domino nostro Iesu Christo instituta, aut esse plura aut pauciora quàm septem, videlicet Baptismus, Cõfirmatio, Eucharistia, Pœnitẽtia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium: aut etiam quodlibet horum septem non esse verè aut propriè sacramentũ, Anathema sit. Horum autem sacramentorum numerus sumi potest ex ordinatione ipsorum: Ordinantur enim Ecclesiæ sacramenta ad duo, scilicet ad perficiendum hominem in his quę pertinẽt ad cultum Dei secundũ regimen Christianæ & spiritualis vitæ: & etiam in remedium contra peccatum. Vtroq; autem modo conuenienter ponuntur septem sacramenta, vt abundè prosequitur D. Tho. Hæc autem sacramenta non sunt inter se paria, nec in dignitate, nec in effectu. Vnde in concilio

3. p. quæst. 65 artic. 1.

Trident. Sessio.5.tit.de Sacramen.can.3.habetur: Si quis dixerit hęc septē sacramēta ita esse inter se paria, vt oulla ratione aliud sit alio dignius: Anathema sit. Eucharistia enim, simpliciter & absolutè loquendo, est potissimū. Primò quia in eo Christus substantialiter continetur, in aliis autē illa virtus instrumētalis à Christo deriuata: semper autem id quod est per essentiā, est potius eo quod est per participationē. Secundò quia omnia alia ad hoc sicut ad finem videntur ordinari, & in Eucharistia cōsummari. Aliorum autem sacramentorum cōparatio adinuicem potest esse multiplex: nam via necessitatis Baptismus est potissimum sacramentorum, cùm sit ianua, deinde pœnitentia, & demum Eucharistia. Alia autem sacramenta non sunt necessitatis alicui particulari personæ: sic quòd sine illis oon possit saluari. Nec sacramentum Pœnitentiæ aut Eucharistię (vbi deest facultas) est necessariū, nisi in voto. In via autem perfectionis sacramētum Ordinis medio modo se habet, deinde sacramentum confirmationis. Sacramentum verò Pœnitentiæ, & Extremæ vnctionis sunt inferioris gradus, & Vnctio comparatur ad pœnitentiam, sicut Confirmatio ad baptismum: ita quòd Pœnitentia est maioris necessitatis, & Extrema vnctio est maioris perfectionis.

Potissimū sacramentorum Eucharistia. Sacramentorum in dignitate ordo.

§.1. DE SACRAMENTO BAPTISMI.

3.p. quæst.66 Eccle. 34 Mar. 7

BAptismus Græca vox est, & significat tinctionem vel lotionem, iuxta illud, Qui baptizatur à mortuo, & iterū tangit mortuū, quid proficit eius lauatio? Aliquando significat lotionem externarum rerū: Iudæi & Pharisæi à foro venientes, nisi baptizentur non comedunt: & habent alia baptismata calicū, & vrceorum, & æramentorum. Transfertur etiam ad calicem passionis & mortis dominicæ. Vnde Christus, Potestis baptismo quo ego baptizor baptizari? hoc est sanguinē fundere, & iudiciū mortis sufferre. Et alibi, Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor? & aliquando accipitur pro lotione actiua, vt cùm dicitur, Baptismus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? aliquādo pro passiua, vt dictum est de baptismatibus Pharisæorum. Hic autem accipimus pro ablutione passiua à Christo ordinata, quæ dicitur Lauacrū regenerationis. Et sic accipiendo baptismum, secundum Magistrum Sentent. Baptismus est ablutio corporis sub præscripta forma verborum. Hæc definitio est de Baptismo, vt est sacramentū tantùm. Damasce. autē definit quantum ad id quod est interius, dicens, Baptismus est regeneratio, & sigillum, & custodia, & illuminatio: vbi posuit duo pertinentia ad characterem, s. sigillum & custodiam, inquantū ipse character qui sigillum dicitur, quantum est de se, custodit animam in bono. Ponit etiam duo pertinentia ad rem sacramenti, s. regenerationem: quia per baptismum homo inchoat viam iustitię, & illuminationem quæ pertinet specialiter ad fidem, per quam homo spiritualem vitam inchoatiuè accipit, iuxta illud, Iustus ex fide viuit. Baptismus enim est quædam fidei protestatio: ideo dicitur sacramentum fidei. D. verò Dionys. definit baptismum per ordinem ad alia sacramenta, dicēs, Baptismus est quoddam principiū sanctissimorum mandatorum sacræ actionis, ad eorum susceptiuam opportunitatē formans nostros animales habitus: vnde dicitur ianua sacramentorum: sic quòd nō licet ante baptismum alia sacramenta suscipere: & si attentetur, nil accipitur de effectu illorū. Vnde sequitur, quòd matrimonium inter non baptizatos non est sacramentum, sed solùm naturę officium. Et iterum definiens in ordine ad cælestem gloriā, quæ est vltimus finis sacramentorū, subdit, & super cælestis quietis eductionē anagogem nostrum indeficiens. Et iterum quantū ad principium spiritualis vitæ per hoc quod subiungit sacræ & diuinissimæ nostræ regenerationis traditio: Hugo de S. Victore definit materialiter & causaliter, cùm dicit: Baptismus est aqua diluendis criminibus sanctificata per verbū Dei. Nota tamen quòd quando D. Aug. dicit, Accedit verbū ad elementum, & fit sacramentum, non est intelligendum de ipso elemento quòd fiat sacramentum, sed in homine, cùm adhibetur elementum per modum ablutionis, fit & applicatur sacramētum.

ad Titum 3.

Baptismi definitiones.

Abac. 2

2.c. Ecclesiast. Hierar.

Ver.1. DE INSTITVTIONE BAPTISMI.

3.p. quæst.66. artic.2

CVm sacramenta habeant ex sui institutione quòd cōferant gratiam: tunc videtur aliquod sacramentum institui, quando accipit virtutem producendi suum effectum. Hanc autem virtutem accepit baptismus, cùm Christus fuit baptizatus, vt D. Aug. in sermone de Epiphania dicit: Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Et idem cum Beda, Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam cōtulit aquis. Virtus Christi est deriuata ad omnem aquam, non propter continuitatem loci, sed propter similitudinem speciei, quæ de Saluatoris baptismate processit benedictio, tanquam fluuius spiritualis omnium gurgitum tractus, omniúmque fontium venas impleuit. Et ideo discipuli Ioannis post baptismū Christi dixerunt Ioanni, Rabbi, qui tecum erat trans Iordanem, cui testimonium perhibuisti, etiam baptizat, & omnes veniunt ad eum. & Ioan. 4. dicitur quòd Christus non baptizabat, sed discipuli eius baptizabant: quod non fecissent, nisi post baptismum Ioannis fuissent edocti. Et tunc currebat simul lex cum Euangelio. & baptismus habebat efficaciam à passione Christi acceptata in primo instanti suæ conceptionis, siue à merito illius acceptationis: & sic per baptismum configurabantur passioni futuræ. Et quia legalia non debebant cessare ante passionem & resurrectionem: ideo præceptum baptismi non fuit datum vsque post resurrectionem, quando iam cessauerant figuralia. Tunc fuit dictum, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Quod autem dictum fuit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnū Dei, magis videtur respicere ad futurum tempus, quàm ad præsens.

Ioan. 3.

Matt. vlt.

Ioan. 3

Ver.2. DE MATERIA BAPTISMI.

3.p. quæst.66. artic.3

MAteria sacramenti baptismi est aqua simplex siue elemētaris, iuxta illud Io. 3. Nisi quis renatus fuerit

tus fuerit ex aqua,&c. Vnde in cōcilio Trident. Sessio.5.tit.de Sacramento Baptismi. c.2. dicitur: Si quis dixerit aquã veram & naturalem nō esse de necessitate baptismi, atque adeò illa verba domini nostri Iesu Christi, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, ad metaphorã aliquam detorserit: Anathema sit. Nec obstat quod dicebat D. Ioannes Baptista, Ego quidē baptizo vos in pœnitentiã. Qui autē post me venturus est, fortior me est: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni. Quia per ignem (secundū D. Hiero.) potest intelligi Spiritus sanctus, qui supra discipulos in igneis linguis apparuit. Et sic intelligebat de cōfirmatione: vel (secundū D. Chrysosto.) per ignem intelligitur tribulatio: quia tribulatio peccata purgat, & cōcupiscentiã diminuit: vel (vt Hilar. dicit) quia baptizatis Spiritu sancto reliquū est cōsummari mundū per ignē in die iudicij. Et quãuis ex latere Christi exierint miraculosè aqua & sanguis: nō tamen propterea sanguis est materia sacramenti baptismi, nisi vbi deest aqua: vt in martyribus, qui baptizantur in suo sanguine propter Christū. Sanguis enim exiuit in remediū, & aqua ad abluendum: ideo sanguis cōpetit sacramento Eucharistiæ, & aqua sacramēto baptismi: quæ tamen habet virtutē ablutiuã peccatorū ex virtute sanguinis Christi. Vnde Apocal.1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. ¶ Ex præmissis sequitur quòd baptismus nō perficitur, si quis abluatur vino aut alio liquore, aut aqua taliter transmutata, vt soluatur species naturalis: vt in aqua rosacea, vel alia distillata. Si verò nō soluatur species aquæ, vt in aqua decoctionis carniū vel aliorū, potest fieri baptismus: nisi fortè sit facta tanta resolutio corporum lixatorum, quòd plus liquoris habeat de aliena substantia, quàm de aqua: quod ex spissitudine percipi potest. Si tamen ex liquore sic spissato exprimatur aqua subtilis: sic potest in ea fieri baptismus sicut in aqua quæ exprimitur ex luto: licet in luto baptismus fieri non possit. In lixiuio verò & aquis balneorū sulphureorum potest fieri baptismus, quia tales aquæ non incorporãtur per artem vel naturã, sed solùm alterationem quandã recipiunt. In aqua verò rosacea est liquor aquæ resolutus, vnde in ea nō potest fieri baptismus. Et eadē ratione neque in aquis alchimicis, neque in vino. Nec est eadem ratio de aquis pluuialibus: quia illæ generantur ex maiori parte ex sublimatione vaporum resolutorum ex aquis marinis, in quibus minimum est ibi de liquore mixtorū, qui tamen per huiusmodi sublimationem virtute naturæ, quæ est fortior, resoluuntur in veram aquam: quod ars facere nō potest. Vnde aqua pluuialis nullã qualitatem retinet alicuius corporis mixti, quod de aqua rosacea & aliis distillatis dici non potest. ¶ Notandum tamen quòd benedictio quæ adhibetur aquæ, non est de necessitate baptismi, sed pertinet ad quandam solennitatem, per quam excitatur deuotio fidelium, & impeditur astutia dæmonis, ne impediat sacramentum vel eius applicationem.

Marc.1. Act.1.

super Matt.

Aqua rosacea non est materia baptismi.

Ver. 3. DE FORMA SACRAMENTI BAPTISMI.

A CHristus Matth. vlt. expressit formã baptismi, dicens: Euntes in mundū vniuersum, docete omnes gētes, baptizãtes eos in nomine patris & filij, &c. In his verbis exprimitur causa principalis, quæ est sancta Trinitas: & instrumētalis, quæ est minister: actio autē attribuitur principali agēti, qui est Christus. Ideo Ioan.1. Super quē videris Spiritum descendentē, & manentem super eum: hic est qui baptizat: attribuitur etiã instrumento animato. Vnde dictū est, baptizantes scilicet vos. Ideo Latini dicūt, Ego te baptizo, &c. Græci autē non attribuūt actum baptismi ministris, ad euitandum antiquorū errorem, qui virtutē baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes: Ego sum Pauli: & ego Cephæ. & ideo dicunt, Baptizetur seruus Christi in nomine patris, &c. Et quia exprimitur actus exercitus per ministrū cum inuocatione sanctę Trinitatis, verū apud omnes perficitur sacramentū. Quòd autem in forma Latinorum additur (Ego) non est de essentia formæ, sed ponitur ad maiorem expressionem intentionis. ¶ Nec obstat quòd Apost. baptizabant in nomine domini Iesu Christi, quia Apost. in primitiua Ecclesia ex speciali reuelatione Christi & Spiritus sancti hoc faciebant vt nomē Christi quod erat odiosum Iudæis & Gentibus, honorabile redderetur, per hoc quòd eius inuocatione Spiritus sanctus dabatur in baptismo. Nec tamen tūc totaliter omittebatur forma à Christo data, secundū D. Ambro. quia in nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Et ideo seruabatur forma data à Christo, saltem integritate intelligibili. Non liceret tamē hodie sic baptizare: quia illa dispēsatio sublata est. Vnde Pelagius papa scribens Gaudentio episcopo, dicit: Si hi, qui in locis tuæ dilectionis commorari dicūtur, se solùm in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cuiuscunque dubitationis ambiguo eos ad fidē catholicam venientes, in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis. De his in c. multi, & c. hi verò, de consec. dist. 4.

3.p.q.66. art.5.

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

Act.10. & 19.

Baptizare in nomine Christi.

Ver. 4. DE APPLICATIONE SACRAMENTI BAPTISMI.

B DVo aut plures vnū baptizare non possunt, quia actus multiplicantur secundū multiplicationem agentiū, si perfectè ab vnoquoque agatur. Et sic si conuenirent duo, quorū vnus esset mutus, & nō posset proferre verba, & alius carens manibus, qui nō posset exercere actū ablutionis, nō possent ambo simul baptizare, vno dicente verba, & alio exercente actum. Potest tamen vnus si necessitas adsit, plures simul baptizare, vt legitur factum tempore Apostolor. quia nullus eorum recipit nisi vnum baptismum. Sed tunc oportet dicere, Ego baptizo vos. Nec erit mutatio formæ, quia vos, nil aliud est quàm te & te. Quod autem dicitur nos, non est idē dicere quod ego & ego: sed ego & tu. & sic iam mutatur forma. ¶ Sed quid, si vterq; diceret. Ego te baptizo, & immergeret vel aspergeret eum intētione baptizãdi? dicitur q; qui prior verba proferret, cōferret sacramentum, & alius puniendus esset tanquã rebaptizator. Si autem omnino simul verba proferrent & aspergerēt, essent puniendi de inordinato modo baptizandi: vterque tamen quantū est in se

3.p.q.66. Vnus à pluribus baptizari non potest.

Act.2. & 4.

baptizaret:nec traderet aliud & aliud sacramentũ, sed Christus qui est vnus interius baptizans, vnum sacramentũ per vtrũque conferret. ¶Nec obstat quòd plures possunt eandẽ hostiã consecrare:quia Christus nõ legitur simul baptizasse cũ Apostolis,quãdo iniunxit eis officiũ baptizãdi: sed bene legimus quòd Apostoli Christo cœnante cõcœnauerunt. Si dicatur quòd per verba quibus iniunxit Christus officiũ baptizandi,haberi potest quòd plures possunt vnũ baptizare: sicut per hæc verba,hoc facite,&c. Dicendũ quòd in forma baptismi exprimi debet actus ministri, & nõ in forma consecrationis. Sed de his amplius cùm de ministro sacramẽti Eucharistiæ agetur, Similiter etiã mutaretur forma,si diceretur: Ego baptizo me. Ideo nullus potest seipsum baptizare,propter quod & Christus à Ioanne voluit baptizari,vt habetur in c.debitũ, extra de baptismo & eius effectu. Et quãuis cõmunis vsus baptizandi sit per trinã immersionẽ in aquã: potest tamen fieri baptismus per modũ aspersionis,vel etiã effusionis, secundũ illud: Effundã super vos aquam mundã. Maximè hoc fieri potest propter necessitatẽ,vt patet in Act. Apost. vbi dicitur quòd crediderunt & baptizati sunt vna die tria millia. Vnde D.Greg. scribẽs Leandro episcopo.& habetur in Canone,de trina. de cõsecr. dist. 4. Reprehensibile esse nullatenus potest infantẽ in baptismate vel ter vel semel immergere, quoniam & in tribus immersionibus personarũ Trinitas,& in vna potest diuinitatis singularitas designari, & propter errorẽ Donatistarum in cõcilio Toletano institutũ fuit quòd fieret vna sola immersio vel effusio. Quandoque etiã potest esse penuria aquæ vel debilitas ministri,vel periculũ baptizantis,quia infirmus est:ideo immersio nõ est de necessitate,sed de cõgruitate,eò quòd expressius repræsentatur figura sepulturæ Christi. in alijs tamẽ modis baptizandi etiam repræsentatur figura sepulturæ Christi aliquo modo: nã quocunque modo fiat ablutio, aliqua pars corporis supponitur aquæ: sicut corpus Christi fuit sub terra positum, Si totum corpus propter aliquam causam non possit aqua perfundi: caput (quod est principalis pars corporis, & in eo manifestatur principium vitæ animalis) perfundi debet, si caput non possit, alia pars.

Plures eandem hostiam cõsecrare possunt.

Nullus seipsum baptizare potest.

Ezech.36

Act.2.& 3.

Sufficit vna immersio.

Ver. 5. DE REITERATIONE BAPTISMI.

Baptismus nullo modo debet reiterari,& si reiteretur,nõ prodest,imò nocet. Hoc expressè notat Apostolus dũ ait, Vnus dominus,vna fides,vnũ baptisma:vnus Deus.& Heb.6. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt,gustauerunt etiã donum cœleste,& participes facti sunt Spiritus sancti,& prolapsi sunt,rursus renouari ad pœnitentiam.s.per baptismũ, vt dicit D.Chrysost. & Damascenus,& D.Augu. contra Petylianum. Et ratio D. Pauli est,quia baptismus repræsentat mortem & sepulturã Christi. Consepulti enim sumus cũ illo per baptismum in mortẽ: sed Christus semel mortuus est & sepultus:ergo qui bis baptizat repræsentat Christũ bis mortuum: quod constat esse falsum. Christus enim (vt idem Apostolus dicit) resurgens à mortuis,iam non moritur. Vnde Damasce. dicit quòd illi qui rebaptizãtur,iterũ crucifigunt Christũ. Propter quod Apost. contra quosdã bis baptizari volentes dicit: Rursus crucifigentes filiũ Dei in semetipsis: Secunda ratio potest esse eò quòd baptismus est quædam spiritualis regeneratio, Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit,&c. Sed vnius non est nisi vna generatio naturalis:ergo nec nisi vna spiritualis regeneratio. Præterea baptismus primò & principaliter datur cõtra peccatum originale:sed peccatũ originale non iteratur:igitur nec baptismus. Hæc doctrina catholica intelligitur, quãdo certũ est de aliquo. quòd sit baptizatus,& quòd legitimũ sacramentum baptismi susceperit:quia si esset dubiũ probabile,debet baptizari sub his verbis: Si es baptizatus, non te baptizo: sed si nondũ es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris,&c. vt habetur in c.de quibus,extra de baptismo.& c.1.eo.tit. dicitur quòd si quis omiserit, Ego te baptizo,licet ter in aquã immerserit,dicens,In nomine patris & filij & spiritus sancti,nõ est baptizatus. Item si non exprimantur tres personæ Trinitatis, vel si ponitur aliquid vitians,puta si baptizetur quis baptismo Arrianorũ,Ego te baptizo in nomine patris maioris,& in nomine filij minoris,talis nõ est baptizatus,sed baptizandus: nec reiteratur baptisma,quia primum non fuit verum baptisma. C

Ephe.4

Lib.4

Rom.6

Heb. 6

Quid agendum cum dubitatur de baptismo.

Ver. 6. DE BAPTISMI NECESSITATE.

Omni rationali creaturæ baptismus ad vitã æternam consequendã est necessarius. vnde Ioã.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto,nõ potest introire in regnũ Dei. & in concilio Triden. sess.5. can.3. decretum fuit, Si quis dixerit baptismum liberũ,& non necessariũ ad salutem, Anathema sit. Nec propter hoc arctatur via salutis,quia nunquã potuerunt homines saluari,nisi per Christum,& nisi fuerint membra Christi. Quia nõ est aliud nomen datũ hominibus,in quo oporteat nos saluos fieri. Sed ante aduentũ Christi homines incorporabãtur Christo per circuncisionẽ vel alia sacramenta:& sacramentũ baptismi quod Christus ordinauit,est longè maioris facilitatis,quàm fuerint alia sacramenta ante aduentũ ipsius: igitur per Baptismũ non arctatur via salutis. Et licet aliquando nõ possit, vel propter defectum aquæ vel ministri, obtineri in actu, potest tamẽ in voto seu desiderio haberi:quod sufficit adultis,vbi facultas deest:& sic nõ est obligatus ad impossibile. Si autem paruulus qui vsum arbitrij nõ habet, non baptizetur,non peccat, imò nec adultus,nisi ex contemptu,vbi præceptũ de baptismo esset sufficienter publicatum: & si damnetur,hoc erit propter peccatũ originale vel alia peccata. nec propter hoc sequitur legẽ nouam esse grauiorem antiqua, vt dictũ est supra c.15.§.2.ver.3. Ex præmissis infertur quòd votum siue desiderium baptismi in parentibus absque reali sacramenti baptismi applicatione non prodest paruulis natis, nec etiam in vtero existentibus. Sed de his amplius in prædicto c.15.§.2.ver.3. D

3.p.q.68 art.1.& 2.

Act.4

Baptismus in voto sufficit adultis.

De

De insulari verò, ad quē non peruenit baptismi notitia, secundū fundamenta D. Tho. dicendum, quòd si in primo instāti vsus rationis cōuertat se in finē honestū, Deus infundit gratiā, & remittitur peccatum originale. Et si perseueret in gratia, & nō opponat impedimentum peccati mortalis: Deus qui nō deficit in necessariis, illuminabit eū ante mortē interius vel exterius, nec patietur eū mori absque sacramēto baptismi: vel si faciat, supplebit effectū sacramenti: nō enim alligauit virtutem suā sacramētis: quia cū talis ex illa conuersione cōsecutus sit gratiā, si perseueret, nō priuabitur illa sine culpa: & iam videtur habere baptismum quodāmodo in voto; licet confusè propter ignorantiā inuincibilē. ¶ Notandum tamen quòd solēnitates ab ecclesia institutæ, non sunt de necessitate, sed cōgruitate baptismi, ad repræsentādos aliquos effectus sacramenti, quos congruū est scire: vt quòd fiat exorcismus, qui verbo & exufflatione peragitur, vt spiritus immūdus à baptizādo expellatur, vt per purū sacerdotis ministeriū Spiritu sancto cedat fugiens malignus. Non enim (vt D. Aug. ait) Natura exorcizatur aut exufflatur, sed ille, sub quo sunt qui in peccato nascūtur, adiuratur, vt expellatur ab eis potestas inimica, quæ decipit hominē, ne post hæc cōtēdat eos subuertere: & hic ritus est antiquissimus, vt patet ex D. Hiero. Chrys. Aug. Tertul. & Celestino papa. Deinde fit signū crucis in frōte, ad significandū quòd baptizandus nomē dat crucifixo, in quo confidat, & quē cōfiteri nō vereatur. Deinde super oculos, vt intelligamus baptizādos præparari ad videndum claritatē Dei. Deinde super nares, vt sentiat & percipiat suauitatē odoris Christi. Deinde in ore, vt cōfiteantur illū, quia ore cōfessio fit ad salutem. ¶ Ponitur etiā sal consecratū in os, vt per sal typicum, hoc est Dei sapientiam, conditus, iniquitatis fœtore carere significetur, & non à vermibus peccatorum cōtaminetur & putrefiat. Deinde illinitur sputū naribus & auribus, exemplo Christi qui prius cæci nati sanās oculos liniuit, & mutū & surdū sanās, sputo linguā, aurē, & oculos tetigit dicens, Ephetа, quod est adaperire, vt significetur id fieri in baptizādo per saliuā typicam, hoc est per diuinā sapientiam, vt soluatur vinculū linguæ, & laudet Deū, aperiantúrque alij sensus ad spiritualia capescēda in sensibilibus. Inungitur autem oleo in pectore & scapulis, quasi Athleta Dei, vt D. Ambr. dicit, vel (vt dicit Innoc. 3. in decretali vnica. §. per frontis chrismationē, extra de sacra vnctione) vt Spiritū sanctū accipiat, errorem ac ignorantiā abiiciat, & fidem rectam suscipiat, quia iustus ex fide viuit. Inter scapulas autem inungitur, vt Spiritus sancti gratiā induat, exuat negligentiā & torporem, & bonā operationem exerceat, vt per fidei sacramentū sit munditia cogitationum in mēte & pectore, ac fortitudo laborū in scapulis. ¶ Post baptismū verò (vt Rabanus dicit) signatur in cerebro à presbytero, chrysmate, sequēte simul & oratione, vt regni Christi particeps fiat, & vt Christianus possit vocari: vel, vt D. Ambr. ait, vnguentū super caput effunditur, quia sapiētis sensus super caput eius, vt sit paratus reddere rationē fidei omni petēti. ¶ Vestis autem cādida traditur baptizato, non quidē ea ratione quòd nō liceat ei aliis vestibus vti, sed in signum gloriosæ resurrectionis, ad quā per baptismum homines regenerātur, & ad significandum puritatem vitæ, quam post baptismū debent obseruare. Secundum illud Rom. 6. In nouitate vitæ ambulemus. ¶ Candela accensa etiā datur, ad denotandū quòd lumen fidei quod habet in mēte, debet relucere in opere. Hi ritus, etsi nō sint de necessitate sacramenti, sunt tamen (vbi fieri potest) de necessitate seruandi: sic quòd peccat sacerdos, non seruando. Vnde in concilio Triden. sess. 7. titu. de sacramentis. can. 13. dicitur: Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in solenni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse, Anathema sit.

De insulari.

Solennitates baptismi.

Signum crucis in fonte.

In li. de Sa.

Vestis candida.

Ver. 7. DE SACRAMENTI BAPTISMI DILATIONE.

A Quod ad baptismi dilationem distinguendū est: quia vel baptizandi sunt adulti, vel paruuli. Et quia adultis potest subueniri per votum seu desideriū baptismi, ideo nō statim sacramentum baptismi eis conferendū est: sed expectandum est vsque ad certū & determinatum tempus, infra quod baptizādus debet esse catechumenus siue discipulus, & debet edoceri de his quæ sunt fidei, triplici ratione. Primū propter cautelā Ecclesiæ, ne decipiatur cōferens statim sacramētum fictè accedentibus, secundum illud 1. Io. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probare spiritus si ex Deo sunt. quæ quidē probatio sumitur de accedentibus ad baptismū, dum per aliquod temporis spatium eorum fides & mores examinētur. Secundò, quia hoc est necessarium ad vtilitatē eorum: egent enim aliquo tēporis interuallo ad hoc quòd plenè instruātur de fide, & exercitentur in his quæ pertinēt ad Christianā fidem. Tertiò ad quandam reuerentiā sacramenti, dum in solennitatibus præcipuis, puta Paschæ & Pētecostes, homines ad baptismū admittuntur. Hæc tamen dilatio est prætermittēda in duobus casibus: Primo, quādo illi qui sunt baptizandi, apparēt sufficienter instructi in fide, & ad baptismū idonei: sicut D. Philippus statim baptizauit Eunuchū Candacis reginæ, & D. Petrus Corneliū, & eos qui cū eo erant. Secundo, propter infirmitatem, & periculum mortis. Vnde Leo papa dicit, Hi qui necessitate mortis, ægritudinis, obsidionis, naufragij vrgentur, omni tēpore baptizari debent. Si aliqui tamen ex Catechumenis, qui desideriū baptismi habēt, morte præueniantur, articulo necessitatis sacramentū excludente, dū expectant tempus ab Ecclesia statutū, saluantur. Peccarent tamen, si vltra tēpus ab Ecclesia statutum differrent accipere. vnde Sap. Ne tardes cōuerti ad dominum, & nō differas de die in diē, nisi ex causa necessaria, & de licētia prælatorum Ecclesiæ: licet etiā hoc peccatum cum aliis deleri possit per succedentem contritionem, quæ cum desiderio baptismi supplet effectum eius, vt dictum est.

Adulti cur ante baptismum sunt instruendi.

Act. 8

Act. 10

Eccle. 5

Ver. 8. DE BAPTISMO PARVVLORVM.

3.p.q.68. art.11. *In Epist. ad Darda.* Paruuli in materno vtero totaliter existẽtes, non possunt baptizari, vt D. Aug. ait: Nemo enim renascitur, nisi nascatur: sed baptismus est quædã spiritualis regeneratio: igitur. & ratio est, quia ablutio corporis est de necessitate baptismi: & talis nõ potest fieri pueris totaliter in materno vtero existẽtibus. Et sic per baptismũ matris nõ baptizatur paruulus in vtero eius existẽs, propter distinctionem suppositorũ, quæ procedit à forma siue anima, quæ est distincta: licet corpus sit aliquo modo vnũ propter colligationem corporalem. *Quid de paruulis in nascendo periclitantibus.* Non est tamen expectãda totalis egressio pueri ex vtero, si mors immineat. Tũc enim si caput, in quo fundãtur omnes sensus, primò egrediatur, debet baptizari, periculo imminẽte. Nec est ipse rebaptizandus, si eũ postea perfectè nasci cõtigerit. Si verò caput primò nõ egrediatur, sed alia pars, idem faciendũ est, sicut de capite. *Rom.3.* Notandũ etiã quòd vbi mater esset infirma, & derelicta à medicis, & in agonia: nõ debet quis, etiam de consensu eius, eam occidere seu aperire ad baptizandũ puerum: quia non sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Nec per hoc ꝙ nõ possunt pueri baptizari in vtero, nec aliter saluari, sequitur ꝙ lex noua sit grauior veteri, vt dictũ est suprà. *c.15.§.2. ver.2.* ¶ Natis autẽ paruulis Christianorũ non est differẽdum eis baptisma, quia non expectatur in eis maior instructio, aut plenior conuersio. Cùm enim sæpe illis immineat mortis periculũ, nec aliter quàm per baptismũ eis subueniri posit, non debet baptisma differri. Nec obstat quod Neoterici Anabaptistæ allegãt Christũ dixisse Apost. *Matth. vlt.* Euntes in mundũ vniuersum, docete omnes gẽtes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti: ex quo inferũt quòd sunt prius docendi, & per cõsequens expectandum est donec ad annos discretionis peruenerint: Quia dictũ Christi refertur ad gentes doctrinæ fidei capaces. Quod ex præcedentibus eius verbis apparet: prædixit enim: prædicate euangeliũ omni creaturæ. *Mar. vlt.* Sed euangeliũ prædicari non debet nisi audiẽtibus, & vsum rationis habentibus iuxta illud Eccle.32. vbi auditus nõ est, non effundas sermonẽ. Et hoc modo intelligendũ est de adultis illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò nõ crediderit, condẽnabitur: cũ paruuli ante vsum rationis non posint credere. Christus enim in lege noua, quæ est perfectior veteri, dedit omnibus etiã paruulis salutis remediũ. Si igitur in lege naturæ & Moysi poterãt per sacramenta, vel volũtaria, vel determinata, paruuli saluari: quare nõ in lege noua, & Christi? Si per circũcisionẽ paruuli ante vsum rationis inserebãtur synagogæ, & baptismus succedat circuncisioni, & sit ea perfectior: quare non inserentur per baptismũ Ecclesiæ & Christo, qui abijcientibus illos Apost. dixit, *Mat.6.* Sinite paruulos venire ad me: taliũ enim est regnũ cœlorum? Christus enim non venit perdere, sed saluare quod perierat. Si Adã potuit inficere, & de facto infecit paruulos, qui ab eo per vitiatã originem descenderũt, absque eorũ actuali volũtate: à fortiori Christus paruulos ante vsum rationis per baptismũ sibi incorporatos, absq; eorũ actuali volũtate regenerauit, & saluos fecit. vnde Apost. *Rom.5.* Si vnius delicto mors regnauit per vnũ, multo magis abundantiã gratiæ & donationis accipiẽtes, in vita regnabunt per vnũ Iesum Christũ. Vbi enim abundauit delictũ, superabundauit & gratia. Figura huius habetur Io.5. vbi de piscina, quæ erat figura baptismi, dicitur, quòd sanare poterat nõ solùm eos qui in eam descendebant, sed etiã eos qui per se venire non poterant, & ab alijs deferebantur. Vnde ægrotus dicebat: Domine hominẽ non habeo &c. Præterea Christus Mat. 6. dicit: Sinite paruulos venire ad me: taliũ enim est regnum cœlorũ. Quomodo autem eorũ esset regnum cœlorum nisi baptizarentur, cum prædixisset: Nisi quis renatus fuerit, &c. Et ideo per illa verba: Sinite &c. sufficiẽter declarauit ipsos esse capaces baptismatis. Omnes sancti doctores hoc asseuerãt, & inter eos D. Hiero. in epist. ad Athletam: idẽ D. Ambro. in lib. de Vocatio. Gentium, & D. Aug. in lib.1. de remisio. peccat. & lib.4. contra Donatistas allegat ritum vniuersalis Ecclesiæ, qui semper fuit obseruatus: vnde concludit quòd non nisi authoritate Apostolica traditũ rectissimè creditur. Et D. Dion. dicit, *In 7. Eccl. Hierar.* Diuinis nostris ducibus (hoc est Apostolis) ad mentem venit & visum est suscipere infantes, secundũ istum sanctũ modũ, quòd parentes pueri traderent ipsum cuidam docto in diuinis pædagogo, & reliquũ ipse puer aget sicut sub diuino patre & salutationis sanctæ susceptore. Hoc etiã fuit decisum per multa cõcilia, scilicet in cõcilio Milleuitano, & in 3. concilio Toletano, & Greg. Magnus ad Consulta. Aug. Anglorum epis. & recitatur in c. si mulier. 5. dist. Puer eadem die qua natus est potest baptizari. ¶ Nec interrogãdi sunt cùm ad vsum rationis peruenerint, an placeat eis quòd baptizati fuerint: potuerũt enim parentes & Ecclesia, etiam eis inuitis, causam eorũ facere meliorẽ: Felix enim necessitas, quæ ad meliora cõpellit. Vnde in concilio Trident. sessio.5. decreto.j. can.3. dicitur, Si quis negat ipsum Christi meritũ, & baptismi sacramentũ secundum formã Ecclesiæ collatũ, tam adultis quàm paruulis applicari: Anathema sit. & sessio.5. tit. de Sacramen. Baptis. c.14. dicitur, Si quis dixerit paruulos baptizatos, cùm adoleuerint interrogandos esse, an ratũ habere velint quod patrum eorũ nomine dum baptizarentur polliciti sunt: & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianã vitam cogendos: nisi quòd ab eucharistia aliorũmque sacramentorũ perceptione arceantur, donec resipiscant: Anathema sit. & ca.13. Si quis dixerit paruulos eò quòd actũ credẽdi non habeant, suscepto baptismo inter fideles computandos non esse: ac propterea cùm ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum baptisma, quàm eos sine actu proprio credẽtes baptizari in sola fide Ecclesiæ, Anathema sit. &c.12. dicitur, Si quis dixerit neminem esse baptizandum, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est: Anathema sit. an autem paruuli infidelium inuitis parentibus sint baptizandi, dictum est suprà c.10.§.5. ver.5.

Ver. 9. DE REQVISITIS IN SVSCIPIENTE BAPTISMA.

3.p.q.68. art.12.
Quãdo amentibus baptisma prodest.

C IN paruulis baptizandis, cùm non sint capaces rationis, ex parte ipsorum requiritur: sed sufficit quòd baptizans intendat facere quod Ecclesia facit. Tunc enim sacramentum operatur in fide Ecclesiæ. & idem dicendũ est de furiosis & amentibus, qui nunquã habuerunt vsum rationis, nec habẽt dilucida interualla. Amẽtes autẽ qui ex sana mente quã prius habuerũt, inciderũt in amentiam, iudicandi sunt secundũ voluntatem quã habebant dum sanæ mentis erãt. & ideo si tunc apparuit in eis volũtas suscipiendi sacramenti baptismi, debet eis exhiberi in amentia, etiam si tunc contradicant. Si verò nulla voluntas suscipiendi baptismũ in eis apparuit dum sanæ mẽtis essent, nõ sunt baptizãdi. Amentes autẽ & furiosi qui habent dilucida interualla, si tẽpore interualli habeãt voluntatẽ suscipiendi baptisma, debent baptizari, etiã in amentia si sit periculũ mortis: aliàs melius esset expectare interuallũ sanæ mentis. Si autem in tẽpore interualli nõ apparuerit volũtas siue desideriũ baptismi, non sunt baptizandi. Quidam autem sunt qui dicuntur fatui, qui non sunt omnino sanæ mẽtis: tamen intantũ ratione vtuntur, quòd possint cogitare de salute, & intelligere quodam modo sacramenti virtutem. de talibus idem est iudiciũ, sicut de his qui sanæ mentis sunt. Dormiẽtes autem adulti nõ sunt baptizandi, nisi immineat periculũ mortis, & prius ante dormitionem apparuerit voluntas suscipiendi baptismum, sicut de amentibus dictũ est. Narrat D. Aug. in 4. Confess. de amico suo qui baptizatus est nesciens, propter periculũ mortis. Adulti autẽ sanæ mentis vigilantes, ad hoc quòd suscipiant rem sacramenti, hoc est gratiam, necessariò requiritur quòd habeant sequentia: primo rectã fidem, saltem in communi, vt scilicet credãt quod Ecclesia credit: Quia sicut dicitur Rom.3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi. vnde Christus dicebat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Inde est quòd Ecclesia, quæ nil frustra agit, in sacramentis interrogat baptizandos de articulis fidei: & per hoc, sacramentum baptismi dicitur sacramentum fidei. Secundò requiritur quòd eũ vitæ præteritæ pœniteat, & quòd moriatur peccato, & velit in nouitate vitæ ambulare. vnde D. August. in lib. de Pœnitentia dicit, quòd nullus suo arbitrio voluntatis constitutus potest nouã vitam inchoare, nisi eum veteris vitæ pœniteat. Ideo Rom.6. An ignoratis fratres quòd quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cũ illo per baptismũ in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tertiò requiritur quòd habeat intentionẽ suscipiendi baptismũ, sicut Christus instituit & Ecclesia tradit. vnde D. Aug. in lib. de Charitate, nemo ex aqua & spiritu sancto renascitur, nisi volẽs. Ex quo apparet quòd inuitus non baptizatur, licet ei sacramentũ applicetur. vnde secundũ Ecclesiæ ritum baptizandi profitentur se petere ab Ecclesia baptismũ: per quod profitentur suam intentionem de susceptione. Ideo veniẽs ad baptismũ interrogatur, Quid petis? ipse respondet, vel alius (scilicet leuans) pro eo, Baptismũ. Iterum interrogatur, Vis baptizari? respõdet, Volo. aliàs nõ baptizaretur. Si autẽ baptizandũ non pœniteret de peccatis, vel actu complaceret in peccato, dum tamen haberet alia duo requisita, peccaret quidem mortaliter, se ingerendo sacramento: tamen quia per sacramentum imprimitur character, qui recedente fictione, & adueniente pœnitentia operatur, delentur omnia peccata, & per ipsum causatur instrumentaliter gratia sacramentalis, per quam totaliter deletur reatus pœnæ omnium peccatorũ. Quia baptismus ordinatur non solùm contra peccatũ originale, sed etiã contra peccata actualia, quæ per liberam voluntatẽ causantur: ex consequenti tamen, quia primò & per se contra originale. Si autem deest recta fides in cõmuni, vel intentio recipiendi sacramentũ (vt dictũ est) esset rebaptizãdus, ac etiam si esset dubium sub forma tamen conditionali superiùs expressa. Cùm autem per baptismũ aliquis incorporetur morti Christi, quæ fuit sufficienter satisfactoria pro peccatis nostris, & non solùm nostris, sed etiã totius mũdi: ideo ei qui baptizatur, non est in baptismo aliqua pœnitẽtia iniungenda pro quibuscũque peccatis: hoc enim esset facere iniuriam passioni & morti Christi. Restituere tamen malè ablata à proximis, & satisfacere de iniuriis illatis, est iniungendum, sicut & cessare à peccãdo: Quia non restituere, & non satisfacere læso cum fieri potest, est lædere & peccare, vt dictũ est. Non tamen est iniungendum quòd pro peccatis præteritis aliquam pœnam siue opera pœnalia sustineat. Baptizati enim sunt excitandi ad iustitiam, nõ per opera pœnalia, sed per opera facilia: vt quasi quodã lacte facilioris exercitij promoueantur ad perfectiora, vt ait Glo. super illud Psal. Sicut ablactatus à matre sua. vnde & dominus discipulos suos de nouo conuersos à ieiunio excusauit. Et hoc dicebat D. Petrus: Sicut modò geniti infantes, lac cõcupiscite, vt in eo crescatis in salutẽ. & 1. Cor.3. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, & non escam: Nondũ enim poteratis. Ideo D. Amb. super illud Ro.10. Sine pœnitentia sunt dona Dei & vocatio, dicit: Gratia Dei in baptismo non requirit gemitum neque planctũ, vel etiam opus aliquod, sed solã fidem, & omnia gratis condonat. Et quia exterior confessio peccatorũ debet esse cum planctu & gemitu, vt D. Aug. dicit in lib. de Pœnitẽtia: sequitur quòd non est necessaria, loquẽdo de confessione exteriori & sacramentali, triplici ratione: Prima, quia sacramentũ baptismi est ianua omniũ sacramentorũ: ideo nullum aliud potest prius conferri. Secunda, quia confessio exterior quæ fit sacerdoti ordinatur ad hoc quòd sacerdos absoluat confitentem à peccatis, & liget ad opera satisfactoria: quod fieri non debet, vt dictum est. Tertia, quia ipsa particularis confessio homini facta, est pœnosa propter verecundiam: baptizando verò nulla pœna est imponenda, vt dictũ est: ideo, &c. Sufficit enim generalis, quã faciunt, cum secundum ritum Ecclesiæ abrenũciant satanæ & omnibus pompis eius. Et hoc modo dicit Gl. quòd in baptismo

Fatui sunt baptizandi.

Requisita in baptismo.
Mar. vlt.
Sacramentum baptismi dicitur fidei.

Fictus recipit characterem.
Baptismus ad quid ordinatur.

1. Ioan. 2.
Baptismus omnem reatum delet.

Matth. 9.
1. Pet. 2.

Baptizandi non debẽt sacramentaliter confiteri.

baptismo Ioannis exemplũ datur baptizãdis cõfitendi peccata in generali, renunciãdo satanæ, & promittendo meliora. Si qui tamẽ baptizandi ex deuotione confiteri vellent, eorũ confessio esset audienda, nõ ad hoc quòd eis absolutio daretur, & satisfactio imponeretur: sed ad hoc quòd contra peccata cõsueta eis aliqua spiritualis vitæ informatio traderetur. ¶ Nec obstat quod dicitur ꝙ *Matth.3* baptizabãtur multi à Ioanne, cõfitentes peccata sua: Quia in baptismo Ioãnis non remittebantur peccata: Erat enim baptismus pœnitẽtiæ, disponens ad remissionẽ peccatorum: ideo cõuenienter confitebãtur peccata, vt secundũ quantitatem & qualitatem peccatorũ eis pœnitẽtia determinaretur. Sed baptismus Christi absque exteriori pœnitentia remittit peccata, vt D. Amb. ait: ideo est *Confessio interior requiritur in baptizando.* perfectior, & sic nõ est similis ratio. Cõfessio tamen interior peccatorũ, quæ est actus virtutis pœnitentiæ, quæ fit Deo, requiritur ad baptismũ, saltem ad obtinendũ vltimum effectũ, vt scilicet homo peccata sua recogitans, de eis doleat: quia, vt dictũ est, nemo potest inchoare nouã vitam, nisi eum præteritæ vitæ pœniteat: sicut nec Christus resurgere potuit, antequàm moreretur.

Ver. 10. DE MINISTRO SACRAMENTI BAPTISMI.

3.p.q.67. art.2. Minister sacramẽti baptismi ex officio est sacerdos administrationẽ habens. Ideo Isido. in lib. A de Officiis, & habetur in c. constat, de cõsecra. dist. 4. dicit solis sacerdotibus esse traditum *Minister bap. ex officio.* baptisma. Non est tamẽ negandũ quin episcopi possint baptizare: Quia quicquid potest inferior dignitas subordinata, potest & superior. vnde & Dominus officiũ baptizandi cõmisit Apostolis, *Matth. vlt.* dicens: Euntes in mundum vniuersum, &c. commisit authoritatem docendi, prædicandi, & baptizandi: differenter tamen, quia officiũ docendi cõmisit eis Christus, vt per se illud exercerent, tan- *Act.6.* quam principalissimũ. Vnde & ipsi Apostoli dixerũt, Non est æquum nos relinquere verbũ Dei, & ministrare mensis. Officiũ autem baptizandi commisit Apostolis, vt per alios exercerent. vnde *1.Cor.1.* Apostolus: Nõ me misit dominus baptizare, sed euangelizare. & hoc ideo, quia sapientia ministri *Ioan.4.* nil operatur in baptizando, sicut in docendo. In cuius etiã signum nec ipse dominus baptizabat, *Ad Chromatium.* sed discipuli eius. Quod intelligendũ est communiter, vt D. Aug. dicit, & credendũ est quòd discipulos suos baptizauerit: Verùm quia sacramentũ baptismi est sacramentũ necessitatis, qua adueniente in absentia sacerdotis diaconus, & illo absente subdiaconus, & deinde acolythus, & consequenter vsque ad clericũ, & in absentia clerici, laicus, & in absentia viri, mulier cõferre potest. Vnde in c. mulier, de cõsec. dist. 4. dicitur, mulier quãuis docta aut sancta, viros docere aut baptizare non præsumat, nisi cogente necessitate: imò etiam (vt suprà dictum est) infidelis, Iudæus, Paganus, & hæreticus, dũmodo intendat facere quod Ecclesia facit, & applicet ea quæ sunt de necessitate sacramenti. Peccarẽt tamen inferiores, si extra necessitatem nõ seruarent ordinem prædictum: si tamen baptizare præsumerent extra casum necessitatis, perficeretur sacramentum, nec esset reiterandũ. ¶ Si dicatur quòd Pœnitentia sacramentũ necessitatis peccatori: & tamen quacunque necessitate adueniente nõ potest diaconus aut aliquis nõ sacerdos absoluere: ergo nec baptizare, saltem adultos, cũ habeãt remedium per baptismũ in voto, sicut peccatores per pœniten- *3.p.q.67. art.3. ad 3.* tiam in voto. D. Tho. respondet, quòd sacramentũ pœnitentiæ non est tantæ necessitatis sicut baptismus: potest enim per cõtritionẽ suppleri defectus sacerdotalis absolutionis, quæ non liberat à tota pœna, neque etiã pueris adhibetur: & ideo nõ est simile de baptismo, cuius effectus per nihil aliud suppleri potest. Baptismus enim in voto nõ causat characterem, nec delet totã pœnã, nec aperit ianuã Ecclesiæ quo ad alia sacramẽta. Potest etiam dici quòd in ministro sacramenti pœnitentiæ requiruntur claues ecclesiæ & specialis character, & nõ in ministro sacramenti baptismi: quia Apostoli & discipuli fuerũt dati ministri baptismi ante characterem sacerdotalẽ, inquãtum repræsentabant omnes de Ecclesia. Vnde & Martyres prædicabãt, ac etiam mulieres, & ex ritu & determinatione Ecclesiæ habetur, quòd omnes possint baptizare, modò intendant facere quod Ecclesia intendit. Secus de pœnitentia, propter defectũ clauis iurisdictionis, & ordinis. ¶ Non est *Baptismus nõ necessariò requirit leuantem.* etiam de necessitate sacramẽti baptismi, quòd baptizãdus leuetur ab aliquo, præcipuè in necessitate: extra tamen necessitatẽ peccaret sacerdos baptizãs sine leuãte, propter ritum à sanctis Apostolis institutũ: prout D. Dio. vlt. c. Eccle. Hierar. dicit. Quia cũ baptismus sit quædã regeneratio, sicut in generatione carnali paruulus nuper natus eget nutrice & pædagogo: sic in spirituali propter imbecillitatem spiritualem, quæ repetitur etiã in adultis. vnde 1. Pet. 2. Sicut modo geniti infantes, lac cõcupiscite. Sicut nouitij in religione egent speciali instructore circa ea quæ sunt religionis: sic nouiter baptizati. Nõ est tamen necesse ꝙ sint plures leuãtes: licet illud hodie seruetur. *In quodã ser. Pascha.* Tenentur autẽ leuantes ad instructionẽ. vnde D. Augu. dicit: Vos autem tã viros quàm mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo vt cognoscatis vos fideiussores apud Deũ extitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere: singulariter tamẽ tenẽtur, quãdo baptizati nutriuntur inter infideles. In quo casu, & vbi immineret periculũ, deberẽt dari leuãtes siue patrini docti. Quia si inter Christianos nutriãtur, satis possunt ab hac cura excusari leuãtes, præsumẽdo de parẽtibus. Si tamen quocũque modo sentirent parentes nõ facere debitũ suum, tenerẽtur. Dantur autem patrini alieni, ad ostendendã differentiã regenerationis: alia est enim disciplina carnalis, & alia spi- *Cur patrini dantur.* ritualis, secundũ illud: parentes quidẽ carnis habuimus eruditores, & reuerebamur eos: num mul- *Heb.12* to magis obtemperabimus patri spirituũ, & viuemus? ideo alius debet esse pater spiritualis à patre carnali, nisi necessitas aliud exigat. Ideo pater aliis existentibus, non debet leuare, neque etiã baptizare: Quia baptizans efficitur pater spiritualis. ¶ Notandũ tamen quòd licet nõ baptizatus & infidelis possint baptizare, non possunt tamen leuare, vt declaratum fuit in concilio Maguntino.

Ver.

Ver. 11. DE TRIPLICI BAPTISMATE.

B QVia baptiſmus qui habet efficaciã à paſsione Chriſti, cui aliquis cõfiguratur per baptiſmũ: & vlterius habet efficaciam à Spiritu ſancto, ſicut à cauſa prima, quæ cum non pendeat ab effectu, ſuperexcedit effectum: & ideo præter baptiſmum aquæ poteſt quis conſequi effectum ſacramenti baptiſmi. ſ. remiſsionem peccatorum: primò quidem ex paſsione Chriſti, inquãtum aliquis ei conformatur, pro Chriſto patiendo, & ſanguinem pro ipſo fundendo: iuxta illud, Hi ſunt *Apoc. 11.* qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerũt ſtolas ſuas, & eas dealbauerunt in ſanguine agni. Et ideo hæc ablutio & emundatio peccatorum per ſanguinis pro Chriſto effuſionem, dicitur baptiſmus ſanguinis. Eadem ratione per virtutem Spiritus ſancti conſequi poteſt quis effectum *Bapt. ſanguinis.* baptiſmi & remiſsionem peccatorum, non ſolùm ſine baptiſmo aquæ exterius adhibito: ſed etiam ſine baptiſmo ſanguinis, inquantum alicuius cor mouetur à Spiritu ſancto ad credendum credẽda, & diligẽdum Deum, deſiderátque baptizari baptiſmo aquæ in nomine trium perſonarum, & caret baptiſmo aquæ non ex negligentia, ſed quia non poteſt ſuſcipere. In tali caſu gratia Spiritus ſancti ſupplet, & dicitur baptizari & renaſci ex Spiritu ſancto. de hoc Eſa. 4. Si abluerit Dominus ſordes filiarum Sion, & ſanguinem Hieruſalem (ſ. peccati) leuauerit de medio eius, in ſpiritu iudicij & ardoris. Et hæc ablutio vocatur baptiſmus flaminis, ſiue pœnitẽtiæ. ſicut effuſio ſanguinis, *Bap. flaminis.* inquãtũ ſupplet effectũ baptiſmi aquæ, dicitur baptiſmus ſanguinis. vnde D. Aug. dicit Baptiſmi *li. de Bap. par.* vicẽ aliquãdo implere paſsionẽ: vt de latrone illo cui nõ baptizato dictum eſt, Hodie mecum eris in paradiſo: qui licet non fuerit occiſus pro Chriſti nomine, fuit tamen ei mors accelerata propter defenſionem Chriſti. Ideo martyr poteſt appellari. Et cùm efficacia horum trium baptiſmatum procedat ex paſsione Chriſti & virtute Spiritus ſancti: (Nam paſsio Chriſti operatur in baptiſmo aquæ per quandam figuralem repræſentationem, in baptiſmo pœnitentiæ per cordis commotionem, in baptiſmo ſanguinis per potiſsimum dilectionis & affectionis feruorem, ſecundum illud, Maiorem charitatem nemo habet, vt animã ſuam ponat quis pro amicis ſuis.) Ideo inter alios baptiſmus *Ioan. 15.* ſanguinis eſt potiſsimus, & includit baptiſmum flaminis, cùm ex charitate patiatur. Et quamuis baptiſmus ſanguinis non ſit ſacramentum, nec imprimat characterem, ſicut baptiſmus aquæ: tamen præeminentiam habet, quantum ad effectum principalem ſacramẽti, non ſolùm ex paſsione Chriſti, ſed etiam ex virtute Spiritus ſancti. Quia magis per eum conformatur quis paſsioni Chriſti, & feruentiorem recipit motum Spiritus ſancti.

Ver. 12. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI BAPTISMI.

C SAcramentum baptiſmi debitè ſuſceptum habet plures effectus: primus eſt remiſsio peccatorũ non futurorum & poſt baptiſmum commiſſorum, vt hęretici aſtruere nituntur, dicentes quòd per memoriam baptiſmi deleantur peccata poſt baptiſmum commiſſa. Quorum error fuit eõdemnatus in concilio Trident. ſeſsio. 5. tit. de baptiſ. can. 10. vbi dicitur: Si quis dixerit quòd omnia peccata quæ poſt baptiſmum fiunt, ſola recordatione ſuſcepti baptiſmi vel dimitti, vel venialia fieri: Anathema ſit. Vnde Ezech. 18. Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, &c. Nec aliud remedium contra peccata actualia inſtitutum eſt primò & per ſe quàm ſacramentum pœnitentiæ. Fit tamen remiſsio peccatorum præteritorum, nõ ſolùm originalis, ſed etiam actualium, ex cõſequenti, vt dictum eſt. Et quamuis per generationem non incurrat homo niſi vnum peccatum: non tamen ſequitur quòd per regenerationẽ non mundetur niſi ab vno: Quia gratia Chriſti magis abundauit, quàm delictum Adæ. vnde Apoſt. Nam iudicium ex vno in condemnationem, gratia autẽ ex multis delictis in iuſtificationem. Ideo D. Aug. in lib. de Baptiſmo paruulorum dicit, quòd generatione carnis *Rom. 5.* tantùm trahitur peccatum originale, regenerante autem ſpiritu non ſolum originaliũ, ſed etiã voluntariorum fit remiſsio peccatorum. Et licet in adultis quo ad deletionem actualium præcedat actus pœnitentiæ virtutis: non tamen ſufficeret ad remiſsionem culpæ, niſi adeſſet fides paſsionis Chriſti, & propoſitum ſuſcipiendi baptiſmum, per quod recipit gratiam, ſed perfectiùs per ſacramentum baptiſmi: Nõ tamen ita, quin poſsit illam amittere, etiam abſq; infidelitate. vnde in concilio Trident. ſeſſ. 5. tit. de ſacramen. baptiſmi, can. 6. decretum fuit: Si quis dixerit baptizatum non poſſe, etiã ſi velit, gratiã amittere, quantuncũque peccet, niſi nolit credere: Anathema ſit. ¶ Secundus *Omnis reatus deletio.* effectus baptiſmi eſt deletio omnis reatus, ſiue liberatio à pœnis, pro peccatis perſonæ debitis, eò quòd per baptiſmum ſumus plenè incorporati paſsioni Chriſti: ergo baptizato cõmunicatur paſsio Chriſti ad remediũ, ac ſi ipſe paſſus eſſet. vnde Apoſt. Si mortui ſumus cum Chriſto, *Rom. 6.* credimus etiam quòd ſimul viuemus cum eo. & alibi: Nihil ergo damnationis eſt his qui ſunt in *Rom. 8.* Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulãt. ſed dãnatio ſolùm duo cõplectitur. ſ. culpam & pœnã. & baptizati perfectè ſunt in Chriſto Ieſu, cui per baptiſmum perfectè cõformãtur & conſepeliuntur: igitur, &c. Hæc deletio pœnæ locum habet apud Deũ: quia in pœnis quæ in iudicio humano inferuntur, nõ ſolùm attenditur qua pœna ſit homo dignus, ſed etiam in quo ſit obligatus *Baptiſmus à quibus pœnis non liberet.* apud homines, qui læſi & ſcãdalizati ſunt per peccatũ alicuius. Et ideo homicida per baptiſmũ liberatur à reatu pœnæ quo ad Deum: remanet tamẽ obligatus quo ad homines, quos iuſtum eſt ædificari de pœna, ſicut fuerũt ſcãdalizati de culpa. Piè tamen poſſet princeps talibus indulgere. Dictum eſt autem, ab omni reatu pœnæ perſonæ debitæ: quia (vt experimur) p baptiſmũ nõ liberamur à pœnalitatibus huius vitę, quæ ſunt debitę naturę. vnde ſuper illud Ro. 6. Deſtruatur corpus peccati, dicit Glo. Per baptiſmum id agitur, vt vetus homo crucifigatur: Non tamen ita, vt in ipſo carnis cõcupiſcentia reſperſa & innata repentè abſumatur, & non ſit fomes, ſitis, æſtus, mors:

Sed ne obstent mortuo quæ inerant nato: & sic dominiú & regnum deiecit, vt.s. hoc homo nó timeat: & eadem in nouissimo pœnitus exterminauit. *Cur baptizati pœnas habent.* ¶ Habet & alias pœnalitates, quas voluit Christus baptizatos sustinere triplici ratione. Primò propter confirmationé. Turpis est enim pars quæ non cógruit suo vniuerso: sed per baptismum homo incorporatur Christo, & fit membrum eius: ideo cóueniens est vt id agatur in membro incorporato, quod actum est in capite: Christus autem à principio suæ conceptionis fuit plenus gratia: corpus tamen eius fuit passibile, & post passionem & mortem ad vitam gloriosam resuscitatú: Sic Christianus in baptismo gratiam cósequitur, quátum ad animá: habet tamé corpus passibile, in quo pro Christo pati possit. Post mortem verò resuscitabitur ad impassibilem vitam. vnde Apost. *Rom.8.* Qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra. & infrà, Si tamen cópatimur, vt etiá simul glorificemur. Secundò, hoc fuit conueniens propter spirituale exercitium. In cuius figura legitur Iudic.3. Hę sunt gentes, quas Dominus reliquit vt erudiret in eis Israelem: & postea discerent filij eorum certare & habere consuetudinem præliandi. Tertio hoc fuit cóueniens, ne homines ad baptismum accederét, propter impassibilitaté pręsentis vitę & nó propter gloriá vitę æternę. vnde Apost. *1.Cor.15.* Si in hac vita tantú in Christo sperátes sumus, miserabiliores sumus omnibus. Si dicatur, remota causa remouetur effectus: Sed causa harum pœnalitatum est peccatum originale, quod tollitur per baptismum: igitur effectus debet tolli. Dicédum q̀ peccatú originale hoc modo processit, q̀ primò, persona infecit naturá, postmodum verò natura infecit personam. Christus verò ordine cóuerso, prius reparat id quod est personæ, & postmodú simul in omnibus reparabit quod est naturæ, in resurrectione. Ideo licet per baptismú quilibet purgatus sit ab originali, quantú ad personá suam, non tamen quantum ad naturam & posteros. Ideo generatus à baptizatis nascitur cum originali.

¶ Tertius effectus baptismi est character, de quo suprà dictum est, quòd est indelebilis, & recedente fictione, quæ sacramenti efficaciá nó tollit, operatur effectum. Fictio enim impedit vltimum & principalé effectum sacramenti.s. gratiá. vnde Sap. *Sap.1.* Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum. Sed effectus principalis baptismi est à Spiritu sancto: ergo fictio impedit. Fictus autem dicitur aliquis per hoc, quòd voluntas eius cótradicit baptismo vel eius effectui: Quia cùm Deus, secúdum Damasce. nó cogat aliquem ad iustitiá: sequitur quòd ad hoc quòd aliquis iustificetur per baptismú requiritur quòd volútas hominis amplectatur baptismú & baptismi effectum. Et secundum D. Aug. quatuor modis aliquis dicitur esse fictus: *Quatuor fictionis modi.* Primo cùm nó credit, cùm tamen baptismus sit sacramentú fidei. Secúdo cùm cótemnit ipsum sacramétum, & hi duo modi fictionis tollunt essentiam sacraméti. Tertio per hoc quòd recipit sacramentú, nó seruás ritú Ecclesiæ. Quarto per hoc quòd aliquis indeuotè & cú peccato accedit. Et hi duo modi impediút vltimú sacraméti effectú: nó tamen characteré, quia cùm baptismus sit opus Dei, & nó hominis: ideo nó est omnino mortuum in eo, qui sine charitate baptizatur: sed est viuú quo ad characteré. Notádum tamen q̀ cùm fictio cómissa in baptismo, sit impedimentú baptismi, nó deletur per baptismú, sed per pœnitentiam subsequété, & fictione remota baptismus aufert culpá & reatú omniú peccatorú præcedentium & simul existentiú cú baptismo. Et sic ad baptismi effectú cósequendú cócurrút baptismus & pœnitentia: sed baptismus sicut causa per se, pœnitentia vero sicut causa per accidens, hoc est remoués prohibés. ¶ Quartus effectus baptismi est gratia sacramentalis, de qua superius dictú est. vnde D. Aug. dicit, *In lib. de Bapt. par.* quòd ad hoc baptismus valet, vt baptizati Christo incorporentur, & membra eius fiant. A capite autem (s. Christo) in omnia membra eius gratia & virtutis plenitudo deriuatur, secundum illud, *Ioan.1.* De plenitudine eius nos omnes accepimus. & cú paruuli per baptismum incorporétur Christo, & efficiátur eius mébra: cósequés est quòd eis détur virtutes & dona. Propter prædicta verba Aug. attribuitur baptismo incorporatio, & à D. Dionys. *2.c. Eccles. Hierar.* illuminatio interior & à Glo. super illud Psal. *Psal.22.* Super aquas refectionis, &c. fœcúditas: nó quidé naturalis generationis, quia multi baptizati sunt steriles: sed fœcunditas, qua aliquis producit bona opera in se vel in aliis vnde Apost. *3.p.q.69.art.7* 1.Cor.4. In Christo Iesu per euágelium ego vos genui. ¶ Quintus effectus sacraméti baptismi est apertio regni cælestis, vt dicit Venerabilis Beda super illud Luc.3. Apertum est cælú. &c. Virtus hic baptismatis ostéditur, de quo quisq; cú egreditur, ei regni cęlestis ianua aperitur: Quia aperire ianuá regni cælestis est tollere impedimentú, quo quis impeditur regnú cæleste introire. Illud anté impedimentú nó est nisi culpa vel pœna, quę (vt dictú est) tollútur per baptismum húc anté effectú quantú ad efficaciá & in re accepit baptismus in Christi passione. Ante auté passionem baptismus nó habebat hunc effectum in re, sed solùm in spe. Quia baptizati túc decedentes, ex certa spe introitum regni cælestis expectabát. In re anté nó habebát aditú, donec persoluto debito naturæ, quod est mors: ideo quádo anima separatur à corpore, si post baptismú nó posuit impedimentú, statim aditú habet ad regnú cælorú. ¶ Omnino tamé negandú est quòd baptismus liberet ab omnibus Ecclesiæ præceptis, *Baptismus nó liberat ab Ecclesiæ præceptis.* & obliget solùm ad fidé, vt hæretici fingere nitútur. Ideo in cócilio Tridét. sess.5. tit. de Baptismo, c.7. decretú fuit: Si quis dixerit baptizatos post baptismú ipsú tátú fidei fieri debitores, nó auté vniuersę Christi legis seruádę: Anathema sit. & can.8. dicitur: Si quis dixerit baptizatos esse liberos ab omnib⁹ Ecclesię sanctę præceptis: quę vel scripta vel tradita sunt, ita vt obseruare ea non teneantur, nisi sua sponte illis se submittere voluerint, Anathema sit.

Ver. 13. DE CIRCVNCISIONE.

3.p.q.70. ET quia Circúcisioni successit Baptismus in noua lege, ideo aliquid de ipsa Circúcisione dicédú est. Et primò sciédum q̀ Circúcisio erat figuratiua & pręparatiua baptismi, vt dicit Apost. Colos. 2. D

Colos.2. Circuncisi estis circuncisione nō manu facta in expoliatione carnis, sed circuncisione Iesu Christi consepulti ei in baptismo, iuxta illud, Habentes eundem spiritum fidei, credimus. Circuncisio enim erat quædam protestatio fidei. *2.Cor.4.* Et per circuncisionem antiqui aggregabātur cœtui fideliū, quod hodie fit per baptismū: & sicut per circuncisionem auferebatur quædam carnis pellicula: ita per baptismum homo spoliatur à carnali cōuersatione: ideo circūcisio fuit figuratiua & præparatiua baptismi: verùm quia antiquis patribus (quorū fides erat de futuro,) omnia in figura contingebant: circuncisio non adeò expressè figurabat baptismum, sicut trāsitus Maris rubri. Ideo Apost. dicit quòd omnes mare transierunt, & in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: renascimur enim ex aqua significata per Mare rubrum, & Spiritu sancto significato per columnam nubis. Non tamen per prædicta fiebat protestatio fidei, sicut per circuncisionem. Et ideo Mare rubrū & columna nubis erant tantùm figura, & non sacramentum, sed circuncisio erat figura & sacramentum. Ideo expressius significabat interiores effectus baptismi.

Rom.4. *Circūcisio fuit figuratiua baptismi.* *1.Cor.10.*

¶ Circuncisio fuit à Deo instituta, & data Abrahæ, & non omni populo, sicut baptismus: quia non continebat perfectionem salutis: sed solùm figurabat eam perficiēdam per Christū, qui erat ex Iudæorum populo nasciturus. Ideo illi soli populo data est: Baptismus verò omni populo, quia continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, secundum illud: Qui vult omnes homines saluos fieri. Fiebat autem non in capite, sed generationis membro, propter tria: Primò, quia signum erat fidei: Abraham enim credidit Christū ex suo genere nasciturū. Secundò, quia erat in remediū peccati originalis. Tertiò, quia ordinabatur in diminutionem carnalis concupiscentiæ, quæ præcipuè viget in illo membro. Cultellus autem lapideus non erat de necessitate circuncisionis. Vnde non inuenitur tale instrumentum præcepto diuino determinatum, neque etiam tali instrumēto Iudæi communiter vtebantur, sicut neque nunc. Leguntur tamen aliquæ circuncisiones famosæ cultello lapideo factæ. vnde Exo.4. dicitur quòd tulit Sephora acutissimam petram, & circuncidit præputium filij sui: & Ios.5. Fac tibi cultellos lapideos, & circuncide filios Israel: per quod figurabatur circuncisionē spiritualē per Christum (qui erat Petra) esse perficiendam. Determinabatur autem octauus dies circuncisioni, propter periculum & mysterium: Quia in octaua ætate, quæ erit ætas resurrectionis, quasi in octauo die perficietur per Christum spiritualis circuncisio, quando auferet ab electis non solùm culpā, sed etiā pœnā. Tunc etiā propter teneritudinē infantis ante octauū diem. Vnde etiā de aliis animalibus præcipitur, Bos, ouis, & capra, cùm generata fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suæ: die autē octauo offerri poterūt Domino. Erat octauus dies de necessitate præcepti: ita. s. quòd octauū diē prætermittentes peccabant, etiam si octauus dies esset Sabbatum, secundum illud, Circuncisionem accipit homo in Sabbato, & non soluitur lex Moysi: & si filius post octauū diē & ante circuncisionē decederet, peribat anima eius de populo suo. Nō erat tamē octauus dies de necessitate sacramēti: quia si aliqui in octauo die circuncisionē omisissent, poterāt alio die circuncidere: & circuncisio habuisset effectū. Quidā etiā dicūt quòd propter periculū imminēns mortis poterat octauus dies præueniri. Sed hoc nec ex authoritate scripturæ, neq; ex cōsuetudine Iudæorū haberi potest. vnde melius dicendum est, sicut etiam Hugo de S. Victore dicit, quòd octauus dies nulla necessitate præueniebatur. Vnde super illud Prou.4. Vnigenitus eram coram matre mea. dicit Glo. quòd alius Bethsabeæ paruulus nō cōputabatur: quia ante octauum diē mortuus nominatus nō fuit, & per cōsequens nec circuncisus. Excipitur tamen à prædictis tēpus quo populus erat in deserto: tūc enim excusabantur prætermittentes præceptum circuncisionis: tū quia nesciebant quādo mouēda erāt castra: tū quia (vt Damasc. dicit) nō erat necesse aliquod distinctionis signū habere: quia seorsum ab aliis populis habitabant. D. tamen Aug. dicit quòd inobedientiā incurrebāt, qui ex contēptu prætermittebāt. vnde videtur quòd nulli incircuncisi mortui sunt in deserto: Quia (vt dicitur in Psal.) Nō erat in tribubus eorū infirmus: sed illi soli vidētur esse mortui in deserto, qui fuerāt circuncisi in Aegypto. Si tamē aliqui incircuncisi mortui sunt, eadē est ratio de eis, sicut de his qui ante octauū diē moriebātur, in quibus peccatum originale expiabatur per alia sacrificia, sicut ante circūcisionē datā.

Gen.17. *1.Tim.2.* *1.Cor.11.* *Leui.22.* *Ioan.7.*

¶ Circūcisio autē solis masculis & nō mulieribus data fuit. vnde apparet imperfectio illius sacramenti. Ratio autem assignatur duplex. Prima eo q̄ originale peccatū descēdit à patre in filios, quantū ad culpā & reatū, & quantum ad pœnalitates descēdit à fœmina: quia pater est efficiēs in generatione, & mater materiā ministrat. Et quāuis trāsgressio à fœmina incœperit: tamē trāsfusionis originalis peccati causa non fuit fœmina, sed vir: Quia si vir non peccasset, peccatū originale transfusum nō fuisset. Ideo dicit Apost. Per vnū hominē peccatū introiuit in mundū. Secūda ratio, quia sacramentū circuncisionis erat signū distinctiuū populi fidelis ab infideli: sed distinctio populi principaliter est ex parte virorum, quia mulieres eis subiectæ sunt: & ideo etiā inter Iudæos nō cōputātur genealogiæ ex parte mulierū, sed ex parte virorū. Circūcisio administrata ab his qui erāt in peccato mortali, habebat virtutē & efficaciā ex opere operato: nō per virtutē inhærentē, sed solū per virtutē assistentē ex pacto diuino: & valebat paruulis ad peccati originalis deletionē, sicut baptismus ex eo tempore quo fuit institutus: vt D. Aug. dicit: Quāuis lata sit differentia inter circūcisionē & baptismū, quia baptismus per virtutē inhærentē instrumētaliter operatur: Circuncisio verò non. Secundò, quia baptismus imprimit characterē in anima, circūcisio verò in corpore tantū. Tertiò, quia licet in circuncisione daretur gratia, nō solùm quantū ad remissionē peccati, sed etiā quo ad hoc vt faceret circuncisum dignū vita æterna, & quantū ad repressionē cōcupiscentiæ, & adimpletionē manda-

In 4.dist.1.ar.1.q.2. *Rom.5.* *Ad Valeriū citra Iohanē.* *Differentia baptismi & circuncisionis.*

torum legis:cùm minima gratia posſit reſiſtere cuilibet concupiſcentiæ, & vitare quodlibet peccatum mortale.quod committitur in trāſgreſsione mandatorū legis. Minima enim charitas plus poteſt,quàm cupiditas:tamen in circuncisione non cōferebatur tanta gratia, ſicut in baptiſmo,in quo(vt dictum eſt)copiosè & abundanter confertur.Quartò, quia per circuncisionem non fiebat apertio regni cæleſtis,ſicut per baptiſmum poſt paſsionem Chriſti. Quintò, quia adulti quando baptizantur,habēt remiſsionē,nō ſolùm peccati originalis & aliorum actualium,ſed etiam totius reatus pœnæ. Per circuncisionem verò non remittebatur reatus actualium delictorum. Præterea baptiſmus habebat efficaciā ante & poſt paſsionē:Circuncisio autē poſt paſsionē Chriſti nullam habuit efficaciam.Sacramenta antiquæ legis in morte Chriſti euanuerunt & mortua ſunt: licet aliquo tēpore poſſent obſeruari,nō ponēdo tamē ſpem in eis,vt ſynagoga ſepeliretur cum honore.

Ver. 14. DE BAPTISMO IOANNIS.

In 4. dist. 2. q. 2.

Baptiſmus D.Ioannis Baptiſtę habebat pro materia aquā,iuxta illud Mat.3.Baptizo vos aqua: A & pro forma,hæc verba, Ego te baptizo in nomine Chriſti venturi & baptizaturi in Spiritu ſancto.Quæ elici poteſt ex verbis eius, dū ait: Veniet fortior me poſt me:& ego baptizo vos aqua, ille autē baptizabit vos in ſpiritu ſancto.& D.Pau. Act.19.expreſsit formam,dicēs:Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ populū,dicēs in eū qui venturus eſſet poſt eū,vt crederent. Talis baptiſmus erat ſacramentum,cùm eſſet ſignum ſenſibile ſacræ rei & myſterij Chriſti,& præparatio quædam,& initiatio ſacramentorum gratiæ, & ſic erat ſacramentum mediū inter ſacramēta legis Moyſi & Chriſti:Quia in D.Ioan.Baptiſta incœpit quodā modo tēpus gratiæ, & noua lex, iuxta illud,Lex & prophetæ vſque ad Ioannem:non quòd ab ipſo Ioanne eſſet gratia,aut lex,aut quòd eius baptiſmus conferret gratiā ex opere operato:quia ſolùm in aqua, & non in ſpiritu ſancto.ſed cauſabat gratiā diſpoſitiuè ex opere operātis duntaxat. Talis baptiſmus præparatiuus, fuit à Deo inſtitutus. Nam D.Ioan.authoritate Dei baptiſmum pœnitentiæ prædicauit, & executioni mandauit.vnde cùm Chriſtus quęſiuiſſet à ſcribis,an Baptiſmus Ioannis è cęlo eſſet,an ex hominibus, &c.Sequitur,Omnes enim habebāt Ioannē ſicut prophetā. ¶ Et quia baptiſmus Ioānis erat pręparatio ad baptiſmū Chriſti: baptizati baptiſmo Ioannis tenebantur baptizari baptiſmo Chriſti poſt inſtitutionem & publicationem. Nec ſufficiebat eis relatio intētionis ad baptiſmum Chriſti, ſicut videtur velle Magiſter Sentētiarum,qui in hoc nō tenetur, eo quòd baptiſmus Chriſti erat aliud ſacramentum,& erat præceptum de illo ſuſcipiendo. Et quia ſola intentio nō cauſat effectum ſine ſacramento,ideo non ſufficit relatio. De hoc baptiſmo decretū fuit in cōcilio Trident. tit.de Sacramento Baptiſmi.Si quis dixerit baptiſmū Ioannis habuiſſe eandem vim cū baptiſmo Chriſti.Anathema ſit.licet autē baptiſmus Ioannis eſſet præparatio ad baptiſmū Chriſti:non tamen ceſſauit omnino Chriſto baptizato: quia poſt baptiſmū Chriſti adhuc Ioannes baptizabat. Ceſſauit tamen quantum ad ſuam dignitatem, quia ante baptiſmū Chriſti,in quo eſt data virtus regeneratiua aquis,baptiſmus Ioānis inter ablutiones,ſiue purificationes, & baptiſma legis Moyſi,primatum & dignitatē habuit, eo quòd proximiùs & clariùs repręſentabat baptiſmū Chriſti: ſed poſtquā Chriſtus fuit baptizatus,& baptiſmū inſtituit,fuit alius baptiſmus eo dignior: ſicut ceſſat officiū legati Domino ſuo ſuperueniente, quamuis aliqua exerceat.Ceſſauit tamen totaliter quādo Ioānes miſſus fuit in carcerem: Quia myſteriū illud ſoli Ioāni cōmiſſum eſt:licet eius mandato & in ſui præſentia diſcipuli eius baptizarēt. ¶ Chriſtus autem licet nō egeret baptiſmo Ioannis,voluit tamen à Ioāne baptizari,triplici ratione,quas ponit gloſ. Marc.3.Prima,vt baptiſmum Ioānis approbaret.Secunda,vt humilitatē oſtenderet,vnde dixit: Sic nos oportet implere omnem iuſtitiā. Tertia,vt tactu ſuæ mundiſsimæ carnis aquas cōſecraret. Quartā tāgit D.Aug.vt.ſ.oſtenderet quis & à quo baptizaretur:& ad exemplū baptiſmi proponendū his qui erāt futuri filij Dei per fidē.Sextā tāgit D.Chryſ.vt.ſ.in baptiſmo miracula oſtēdens,errorem illorū qui Ioānē Chriſto maiorem credebāt,reprobaret.¶ Difficultas eſt qua forma D.Ioānes vſus ſit, quādo baptizauit Chriſtum. Quidā dicūt quòd his verbis: Ego te baptizo,qui à te debeo baptizari,in ſpiritu ſancto. Et licet nō inueniatur ſcriptū quòd Chriſtus Ioannē baptizauerit:tamen veriſimile & probabiliter dici poteſt à Chriſto Ioānem baptizatū fuiſſe: Nā Ioānes proteſtatus eſt dicēs: Ego à te debeo baptizari,& tu venis ad me? Ad quā proteſtationē reſpōdit Chriſtus: Sine modò,ſic nos oportet implere omnē iuſtitiā. Ex quo videtur ſequi quòd Chriſtus in plurali numero loquens, ſeipſum cōprehendit,& impleturū promiſit illā iuſtitiā & iuſtificationem,quā petebat Ioannes,& pro qua proteſtabatur. Et quamuis baptiſmus Ioannis fuerit diſpoſitio ad baptiſmum Chriſti:non tamen ſequitur quòd nunc ante baptiſmum Chriſti teneātur fideles baptizari baptiſmo Ioannis: Quia adueniente veritate debet ceſſare figura. Licet enim omnis Chriſti actio noſtra ſit inſtructio,iuxta illud. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodū ego feci,ita & vos faciatis. Non tamen debet ſic intelligi,quòd omnia quæ fecit Chriſtus,& nos faciamus: maximè ea quæ concernunt figuralia,quæ Chriſtus non ad imitationem & exemplū, ſed ad impletionem legis & figurarum fecit. Sicut nec debemus circuncisionem accipere,nec barbam deferre,quod Chriſtus fecit,vt legē circuncisionis & Nazaręorum impleret: & qui Chriſtum in præmiſsis ſe imitari dicunt,verè Iudaizant,& Chriſto iniuriā faciunt,ipſo facto proteſtātes Chriſtū legem nō impleuiſſe. Nō debemus etiam ipſum in his quæ excedunt capacitatem noſtram,velle imitari, prout ieiunare quadraginta diebus & quadraginta noctibus, abſque cibo & potu: ſed noſtro modo & ſecundum capacitatem noſtram, quantum humana fragilitas permittit, conari debemus, ad eius imitationem.

Margin notes: Ioan. 1. — Mat. 11. — Ioan. 3. — Cur Christus baptizari voluit. — In lib. de vn. bapt. — Ioan. 13.

§. 2. DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

B CONfirmatio in facris literis duplex inuenitur: Prima dicitur interior, qua cōfirmatur & consolidatur ad credendū in Deum, & ipsum amādum: & talis fit per Eucharistiam, quæ habet effectum panis, de quo Psal. Et panis cor hominis confirmet. de hac in præsenti non intendimus loqui. Alia est Confirmatio exterior: Et est quædam roboratio ad constanter & intrepidè exterius confitendum ea quæ sunt fidei, coram persecutoribus, & non obstantibus tormētis. & hæc fit per sacramentum cōfirmationis, quod ordinatur ad quoddam spirituale augmētum in spiritualibus, secundū perfectā ætatē. de hac Psal. Ego confirmaui columnas (hoc est Apostolos) eius. Cōfirmationem hanc esse vnum verum ex septem sacramētis Ecclesiæ, cōstat ex his quæ dicta sunt supra, cum de numero sacramentorum ageretur, & per ea quæ habentur in c. de his, de consecrat. dist. 4. vnde in Concil. Trident. tit. de confirmat. can. 1. dicitur: Si quis dixerit confirmationem baptizatorum otiosam cæremoniam esse, & non potius verum ac proprium sacramentum, Anathema sit. Fuit autem à Christo (sicut & cætera sacramenta) institutum, vt dictū est. ¶ Et quāuis nō instituerit hoc sacramentū, ipsum exhibendo: tamē bene promittēdo, secundū illud: Si nō abiero, paracletus nō veniet ad vos. Si autē abiero, mittā eū ad vos. Et hoc ideo, quia in hoc sacramēto datur spiritus sancti plenitudo, quæ nō erat dāda ante Christi resurrectionē & ascēsionē, secundum illud: Si nō abiero, paracletus nō veniet ad vos. & Ioan. 7. dicitur, Nōdū erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Propter hāc rationē sacramētum hoc nō habet aliquod respōdens in veteri Testamēto: Quia nihil ad perfectum adducit lex: quāuis etiā dici possit quòd huic sacramēto respōderet lex Moysi data quinquagesimo die in mōte Sina. Et quia cōfirmatio est sacramentū plenitudinis gratiæ, fideles qui hoc sacramētū recipiunt, cōformātur Christo, inquātum ipse ab instāti suæ cōceptionis fuit plenus gratiæ & veritatis: quæ plenitudo declarata est in baptismo, quādo Spiritus sanctus descēdit corporali specie sicut colūba in ipsum. vnde Luc. 3. dicitur, Iesus plenus spiritu sancto, regressus est à Iordane. Hoc sacramentum Christus nō accepit: quia nō conueniebat dignitati eius, vt ipse qui est sacramentorum author, à sacramēto plenitudinem acciperet.

3.p.q.72. — *Psal. 103.* — *Psal. 4.* — *Confirmationis institutio.* — *Ioan. 16.* — *Heb. 7.*

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

C MAteria sacramenti cōfirmationis est oleum sanctū chrisma. Chrisma, secundum Raban. in lib. de naturis rerum, cōponitur ex purissimo oleo oliuarum, & balsamo, per cōsecrationem pontificis. Ideo oleum oliuarum per se, neque balsamum per se, nisi sint simul mixta & cōsecrata, nō possunt esse materia huius sacramenti: sed chrisma cōsecratū. Gratia enim Spiritus sancti (cuius plenitudo datur in hoc sacramento) significatur per oleum. Vnde Christus dicitur esse vnctus oleo letitię prę participibus suis, & ideo oleum cōpetit materiæ huius sacramenti. Admiscetur autem balsamum, propter fragrantiam odoris, quæ redundat ad alios: sicut homo qui in pueritia sibiipsi viuit, & cùm venerit ad augmentum perfectæ ætatis, incipit iam cōmunicare actiones suas aliis. Sic homo fidelis qui per baptismum est regeneratus, & singulariter sibiipsi viuit, per sacramentum cōfirmationis spiritualiter augetur, & efficitur perfectæ ætatis, vt possit iam fidē publicè cōfiteri & sustinere tormēta. ¶ Nec obstat quòd Christus miserit Spiritū sanctū Apostolis, absq; aliqua chrismatis vnctione: Quia Christus ex potestate excellentiæ quā habet (vt suprà dictū est) cōtulit Apostolis rē huius sacramēti, absque sacramēto. Nihilominus tamē aliquid cōforme huic sacramēto illis exhibitum fuit in collatione Spiritus sancti: Quod enim sensibiliter Spiritus sanctus super eos descēdit in specie ignis, ad eandē significationē refertur, ad quā refertur oleum: nisi quòd ignis habet vim actiuā, oleū autē vim passiuā, inquātum est materia & fomentum ignis, & hoc satis competebat. Nam per Apostolos gratia Spiritus sancti deriuanda erat ad alios. descendit etiam Spiritus sanctus super Apostolos in figura linguæ; quod ad idē significandū refertur, quod significat balsamum, nisi quòd lingua est communicatiua ad alterum per locutionē, Balsamum verò per odorem: quia s. Apostoli replebātur Spiritu sancto, vt doctores, alij autē fideles, vt cooperatores eorum quæ pertinent ad ædificationē fideliū: Similiter ad impositionem manuū Apostol. & prædicationē eorū descendebat plenitudo Spiritus sancti super fideles, etiā signis visibilibus, sicut à principio descenderat super Apostolos. Vnde D. Pet. Act. 11. dixit, Cùm autem cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut & in nos in initio. Et tūc nō erat necessaria materia sacramentalis, vbi miraculosa signa exhibebantur diuinitus. ¶ Vtebātur tamen cōmuniter Apostoli chrismate in exhibitione huius sacramenti, quādo huiusmodi signa visibilia nō exhibebātur. Dicit enim D. Diony. Est quædā perfectiua operatio, quam duces nostri (hoc est Apostoli) chrismatis hostiam nominant. Nec obstat pariter quòd in baptismo accipitur materia simpliciter, & nō consecrata, & quæ de facili vbique potest inueniri: Quia sacramentum baptismi est absolutæ necessitatis, & nō sacramentum confirmationis, quod conuenienter habet pro materia oleum oliuarum, eò quod proprietates, quibus significatur Spiritus sanctus, magis inueniuntur in oleo oliuarū, quàm in quocūque alio oleo, cui (vt dictū est) admiscetur balsamum, quòd quodammodo incorruptionem prę stat. Ideo etiam in eo designātur effectus spiritus sancti, cuius plenitudo datur. Et licet nō vbique repetiatur, potest tamen prælatorum cura de facili transferri quantum sufficit. ¶ Et quamuis hęc materia in Euāgelio instituta nō legatur: habetur tamen ex traditione Aposto. vt D. Dion. dicit: voluit enim Deus aliquorum sacramentorum (maximè quæ nō sunt absolutæ necessitatis) materias & formas nō omnibus notas esse, propter irrisionem infidelium. Quo ad cōsecrationem autem dicit Inno. papa, Presbyteris cùm baptizant, chrismate baptizatos vngere liceat, quod ab

3.p.q.72.ar.2. — *Chrisma quid.* — *Psal. 44.* — *Cur Spiritus sanctus descenderit in forma linguæ.* — *4.c. Ecclesia hierar.* — *Apostoli chrismate vtebātur*

episcopo fuerit consecratum: nó tamen fronté ex eodem oleo signare: quod solùm debetur episcopis, cùm tradunt paracletum, quod fit in sacramento confirmationis. Ad euidentiam cõsecrationis materiæ huius sacramenti sciendum est, quòd cùm sacramentorum sanctificatio deriuetur à Christo, materia sacramentorum quibus Christus vsus est. s. Baptismi & Eucharistiæ, ex cõtactu & vsu Christi aptitudinem & benedictionem accepit, ad perfectionem sacramenti: & ideo non est de necessitate illorum sacramentorum, quòd materia prius benedicatur: quia sufficit benedictio Christi, & si aliqua benedictio adhibeatur, vt in baptismo Catechumenorum, qui fit in vigilia Paschæ & Pentecostes, pertinet ad solennitatem sacramenti, & non ad necessitaté eius. Sed Christus non est vsus vnctionibus per modum ministerij, nec fuit vnctus exterius, ne fieret iniuria inuisibili vnctioni, qua vnctus est præ consortibus suis: ideo tam chrisma quàm oleum sanctum infirmorum prius benedicuntur, quàm adhibeantur ad vsum huius sacramenti. Si dicatur quòd Christus non est vsus sacramento baptismi vel eucharistiæ, cùm dicatur Ioan. 4. quòd non baptizabat, sed discipuli eius: nec legatur quòd receperit sacramentum Eucharistiæ: Dicendum quòd quo ad baptismum debet intelligi ordinariè & communiter: tamen probabile est quòd baptizauerit D. Ioanné, vt dictum est, ac etiam D. Virginem, non ad deletionem alicuius culpæ, cùm nulla culpa in ea vnquam fuerit: sed propter alios effectus sacraméti baptismi, de quibus dictum est § præced. versi. 12. & vt etiam modum baptizandi ostenderet Apostolis. Vnde D. Aug. super illud Ioan. 13. Qui lotus est, nó indiget nisi vt pedes lauet, dicit: Intelligimus Petrum & alios discipulos fuisse baptizatos, siue baptismo Ioánis (sicut nõnulli arbitrãtur) siue (quod magis credibile est) baptismo Christi: neque enim renuit ministerium baptizãdi, vt haberet seruos, per quos cæteros baptizaret. De Eucharistia auté habetur, Benedixit similiter & calicé, Matth. 26. & sic vsus est ministrando: & ne tale sacramentum Apostoli trepidarent accipere, prius ipse sumpsit. quod potest trahi ex illo verbo, hoc facite. s. quod me facere videtis. Vnde cantat Ecclesia, Se cibat ipse cibus.

Psal. 44.

D. virgo ad quod fuit baptizata.

Christus sacramentũ Eucharistiæ recepit.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

3. p. q. 72. ar. 4.

FOrma sacramenti confirmationis qua vtitur Ecclesia, cõsistit in his verbis. Signo te signo crucis: & cõfirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt impleatis spiritu sancto, & habeas vitam æternam. Amen. Et quamuis hæc forma non legatur in scripturis sanctis: tamen Ecclesia habuit ex traditione Apostolorũ, vt suprà dictum est de materia. Ideo sufficit authoritas Ecclesiæ fundata super traditionem Apostolorum, qui seruabant in collatione sacramentorum, quæ à Christo seruanda audierant: licet in scripturis communiter propositis tradita & scripta non sint. Vnde D. Diony. in fine Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicit, Cõsummatiuas inuocationes (hoc est verba quibus perficiuntur sacramenta) nó est iustum scripturas interpretantibus, neq; mysticum earum, aut in ipsis operatas à Deo virtutes, ex occulto ad commune adducere: sed nostrorum sacramentorum traditio sine pompa (hoc est occultè) eas edocet. Vnde & Apost. loquens de celebratione Eucharistiæ, dicit: Cætera cùm venero, disponam. ¶ Fit autem eius applicatio in fronte propter duo. Primò, quia insignitur signo crucis, sicut miles signo ducis, quod debet esse euidés & manifestum. Inter autem omnia loca corporis humani frós maximè manifesta est, quia quasi nunquam obtegitur. Et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte, vt in manifesto se demonstret esse Christianum. Sicut & Apostoli post acceptum Spiritum sanctum, se manifestauerunt, qui prius in cœnaculo latebant. Secundò, quia per hoc sacramentum accipit homo robur Spiritus sancti, ad spiritualem pugnam, vt fortiter etiam inter aduersarios fidei Christi fidé confiteatur. Sed aliquis impeditur à libera Christi confessione propter duo. s. propter timorem & verecundiam: vtriusque autem horum signum manifestatur in fronte, duplici ratione. s. propter propinquitatem imaginationis, & propter hoc quòd spiritus vitales à corde ad frontem ascédunt: vnde verecundati rubescunt, timentes autem pallescunt, vt dicitur in 4. Ethico. Et ideo in fronte signantur chrismate, vt neque propter timorem, neque propter verecundiam, nomen Christi confiteri prætermittant. Et quamuis principium fortitudinis sit in corde, signum tamen apparet in fronte. Vnde Ezech. 3. dicitur, Ecce dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum. D

1. Cor. 11.

Cur confirmatio in fronte fiat.

Ver. 3. DE MINISTRO SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

CVm sacramétum cõfirmationis nó sit absolutę necessitatis, nó oportet ad eius administrationem duplicem ministrum assignare. s. ordinarium, & qui in necessitate, sicut dictum est de baptismo. Sed assignãdus est minister ordinarius, qui habeat cófirmare ex officio: & est episcopus. Hoc primò probatur ex praxi & vsu Apostolorum. cùm enim Philippus diaconus conuertisset ciuitatem Samariæ, & baptizasset illos, nó est ausus eos cófirmare. Sed cum audissent Apostoli quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent Spiritum sanctum. Nec etiam legimus discipulos confirmasse, nisi postquàm facti sunt episcopi & missi. Probatur etiá authoritate Rabani & Eusebij papæ. Qui (vt habetur in c. manus, de cõsecr. dist. 5.) dicit: Manus impositionis sacramentũ magna veneratione tenédum est, quod ab alijs perfici nó potest, nisi à summis sacerdotibus: neque tempore Apostolorum ab alijs quàm Apostolis legitur aut scitur peractũ esse. Neque ab alijs quàm ab his qui eis succedunt, & qui eorum locũ tenent, vnquàm perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter prę sumptum fuerit, irritum habeatur & vacuum: & inter ecclesiastica nó reputabitur sacraméta. Cuius ratio est: Quia ad illũ qui est supremus in aliquo statu, pertinet disponere de illis, qui sub ipso præficiuntur populo communi. Sicut ad principem exercitus pertinet ordinare de centurionibus & decurionibus: Sed Episcopus in ordine Ecclesiasticæ E

Act. 8.

In lib. de inst. cleri.

Solus episcopus est minister confirmationis ex officio

sticæ Hierarchiæ est supremus:igitur,&c.Ideo in Conci.Trident.tit.de cōfirmat.can.3. dicitur:Si quis dixerit sanctæ confirmationis ministrum ordinarium non esse solum episcopum,sed simplicem sacerdotē:Anathema sit. Nec obstat quòd qui potest maius, potest & minus: sed simplex sacerdos potest cōsecrare & administrare sacramentum Eucharistię,quod est maius sacramēto confirmationis:igitur,& confirmare: Quia illa maxima intelligitur,quādo minus includitur in maiori,vt qui potest ferre centum libras,potest ferre triginta. Secus si non includatur. Aliquis enim potest generare hominem,qui non potest generare asinū,qui est aliquid minus. ¶ Nec obstat pariter quod Greg. dicit: Peruenit ad nos,quosdam scandalizatos fuisse quòd presbyteros chrismate tangere eos qui baptizati sunt, prohibuimus. Et nos quidem secundum veterem vsum Romanæ Ecclesiæ fecimus. Sed si omnino de hac re aliqui cōtristātur,vbi episcopi desunt, vt presbyteri baptizatos in frontibus tangere possint,concedimus. Sed illud quod pertinet ad necessitatem sacramentorum,propter vitandum scandalum,nō est immutādum etiam per summum pontificē,cùm non habeat potestatem excellentiæ:igitur vel Gregor.abusus est cōcedendo, vel simplex sacerdos est minister. Quidā breuiter se expediunt,concedendo primam partem consequentis: Non enim hoc egit vt papa cum cōcilio Ecclesiæ,sed vt particularis persona, & secundum quod talis errare potuit,vt dictum est c.10.D.tamen Tho.negat consequentiam, & dicit quòd papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis,ex qua potest quędam, quæ sunt superiorum ordinum, committere quibusdam inferioribus,ex causa rationabili:sicut cōferre minores ordines, quod pertinet ad episcopum:& ex hac plenitudine potestatis Gregor.papa concessit,quòd simplices sacerdotes cōferrent hoc sacramentum. ¶ Ad cuius euidentiam cōsiderandum est,quòd ad plenitudinem potestatis non solùm pertinet disponere & ordinare ea quæ sunt iurisdictionis duntaxat,sed etiā ea quæ sunt sacramentorum,inquantū illa concernunt corpus mysticum duntaxat,& nō corpus Christi verum. Et ideo sicut potest aliquam variationem facere circa materiam matrimonij,illegitimādo personas, vt in gradibus cōsanguinitatis, ita quòd si post illegitimationem attentent contrahere, matrimonium est nullum,hanc autem immutationem nullus alius à papa potest. Sic etiam papa aliquam immutationem facere potest circa ministrum sacramenti,in his duntaxat, quę pertinēt ad corpus Christi mysticum:vt sunt cōfirmatio,& quatuor minores ordines, qui ex se nō habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum,sicut habēt ordines subdiaconatus, diaconatus,& presbyteratus,qui habent relationem directam & immediatam præparandi & pręsentandi materiam Eucharistiæ. Confirmatio verò & quatuor minores ordines non habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum,sed in ordine ad corpus Christi mysticum siue in ordine ad alios. Ideo ad plenitudinem potestatis papæ pertinet illa committere etiam inferioribus ministris,quàm sint episcopi. Sicut rex potest committere receptionem & cōsignationem militum non solùm ducibus principalibus,sed ex causa,centenario. Neq; hoc faciendo papa mutat omnino ministrum:quia quādo sacerdos simplex fit episcopus, nō recipit alium characterem:sed character eius extenditur:Et illa extēsio characteris in his quæ pertinēt ad corpus Christi mysticum,pertinet ad papam,& per solam cōmissionem absque cōsecratione fieri potest. ¶ Et sic resolutoriè dicendum est,quòd minister determinatus sacramenti confirmationis, tonsuræ, & quatuor minorum ordinum,iure diuino est episcopus,vel simplex sacerdos, ex commissione plenitudinem potestatis habentis. Et sic illa commissio erit mixta ex potestate ordinis & plenitudine potestatis iurisdictionis,quā nō habēt episcopi. Et ad praxim Apostolorū dicendum,quòd D.Petrus multa potuit facere quæ non fecit. Et sic noluit ibi vti plenitudine potestatis iurisdictionis.

Ad Ianuarium episcopū. — *Ad plenitudinem potestatis quid pertineat.* — *Cōfirmatio & quatuor minores committi possunt.*

Ver. 4. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

A SAcramentum cōfirmationis habere virtutem & efficaciam cōstat ex determinatione Ecclesiæ in concil. Trident.tit.de confirmatione,can.2.vbi dicitur: Si quis dixerit iniurios esse Spiritui sancto,qui sacramento confirmationis virtutē tribuunt:Anathema sit. Primò enim imprimit characterem:quia in omni sacramento quod non iteratur,imprimitur character, vt dictū est: Sed sacramentum confirmationis non iteratur,vt D.Greg.ait: igitur. Præterea character est quædā spiritualis potestas ad quasdam sacras actiones peragendas, sed per hoc sacramentum accipit homo potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes, & ad resistēdum contradicentibus & ad publicè,constanter,& intrepidè cōfitendum:vt dictū est de Apostolis,qui primò erant inclusi in cœnaculo, postmodum egressi non verebantur, &c. Igitur in sacramento confirmationis imprimitur character. Et quamuis pugna interior spiritualis cōtra hostes omnibus cōpetat:iuxta illud, Militia est vita hominis super terram:nō tamen pugna exterior,cōtra persecutores Christianæ fidei, nomen Christi publicè confitēdo. Hoc enim specialiter pertinet ad cōfirmatos,qui iam perducti sunt ad virilem ætatem,secundum illud:Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis,& verbum Dei in vobis manet, & vicistis malignum. Et sic character confirmationis est signum distinctiuum,nō fidelium ab infidelibus, sed spiritualiter prouectorum ab his quibus dicitur:Sicut modò geniti infantes. Aliæ enim actiones cōueniūt statim natis, & aliæ his qui peruenerunt ad perfectam ætatem,hoc est confirmatis. Et cùm baptismus sit ianua sacramentorū,sequitur quòd character cōfirmationis præsupponit characterē baptismalē: ex quo sequitur quòd non baptizati non possunt confirmari:& si attentetur,non recipiunt characterē. Et quia Christus virtutem suam nō alligauit sacramentis,ideo audientes D.Petri prædicationem, acceperunt miraculosè effectum confirmationis:sicut aliquādo absque sacramēto baptismi quis cōsequi potest

3.p.q.72.art.5. — *Iob 7.* — *1.Ioan.2.* — *1.Pet.2.* — *Non baptizati non possunt confirmari.*

effectum baptiſmi, per votum & deſiderium baptiſmi: ſic per votum & deſiderium cõfirmationis
cõſequitur quis effectum principalem. ſ. gratiam: ad characterem autem exigitur exterior appli-
catio, & prius debet applicari baptiſmus quàm cõfirmatio. vnde Act.10. Nunquid aquã quis pro-
hibere poteſt, vt nõ baptizentur hi qui Spiritum ſanctum acceperunt, ſicut & nos? Alius effectus
cõfirmationis eſt gratia ſacramentalis, ſi eam nõ inueniat, dummodo ſit aliter diſpoſitus per attri-
tionem. Si verò inueniat, auget illam, & extendit ad ſpeciales effectus, vt dictum eſt cùm de gra-
tia ſacramentali ageretur. Vnde Melchiades papa dicit: Spiritus ſanctus in fonte baptiſmi pleni-
tudinem tribuit ad innocentiam, in cõfirmatione augmentũ tribuit ad robur & gratiã, quæ datur
Act.2. nõ ſolùm ad remiſsionem culpæ, ſed ad augmentum & firmitatem iuſtitiæ. Vnde tempore Apoſt.
baptizatis per impoſitionem manuum dabatur Spiritus ſanctus, quæ datio nõ eſt niſi per gratiam
gratum facientem. ¶ Et quia ad hoc ſacramentum pertinet augere gratiam, nõ debet dari pecca-
toribus, niſi per pœnitentiã reparatis. vnde in Aurelianen. cõcilio declaratũ fuit, vt ieiuni ad con-
firmationẽ veniant, & moneãtur prius cõfeſsionem facere, vt mundi donum ſpiritus ſancti valeãt
accipere. Et tũc hoc ſacramentũ habet effectũ: & per virtutem characteris perficitur, ſicut baptiſ-
mus, & per ſacramentum pœnitentiæ cõſequitur pœnitẽs pleniorem remiſsionem peccati, quan-
tum ad reatum. Et ſi quis adultus in peccato exiſtens, cuius conſcientiã nõ habet, vel ſi habet, & ſi
non perfectè cõtritus accedat, per virtutem huius ſacramenti ex attrito fit contritus, & cõſequitur
gratiam & remiſsionem peccatorum. Ex his apparet quòd gratia ſacramentalis huius ſacramenti
Confirmationis tres effectus. addit ad gratiam baptiſmalem tres effectus: primus eſt character: Secundus robur & firmitas ad
pugnãdum cõtra inimicos: Tertius eſt deletio alicuius partis reatus peccatorum poſt baptiſmum
cõmiſſorum: & ad iſtos effectus auget gratiam baptiſmalem. Et quia illi effectus ſacramentales
nõ ſunt eiuſdem ſpeciei cũ aliis effectibus gratiæ baptiſmalis, ideo dicitur alia gratia ſacramẽtalis.

Ver. 5. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM CONFIRMATIONIS.

3 p.q.72.ar.8. OMnes adulti baptizati & aliter (vt dictum eſt) diſpoſiti, ſunt capaces ſacramenti cõfirmatio- a
nis. Et licet nõ teneãtur ad eius ſuſceptionem ſub pœna peccati mortalis, cùm nõ ſit ſacra-
Confirmatio non eſt abſolutæ neceſſitatis. mentum abſolutæ neceſsitatis, ſicut baptiſmus: peccarent tamẽ mortaliter, ſi ex cõtemptu expreſ-
ſo vel interpretatiuo omitterent accipere tãtum bonum. ſ. Spiritus ſancti plenitudinem ad firmi-
ter & publicè cõfitendum fidem: nõ enim ſufficit interius credere, & exterius proteſtari fidem: ſed
Rom.10. oportet ore cõfiteri, iuxta illud: Corde creditur ad iuſtitiã, ore autem cõfeſsio fit ad ſalutem, à qua
confeſsione propter verecundiam aut aliàs poſſunt impediri, ad quæ tollenda cõfirmatio ordina-
tur. dicit etiã Hugo de S. Victore, quòd omnino periculoſum eſſet, aliquem ab hac vita abſq; con-
firmatione migrare. Nõ quia damnaretur, niſi fortè propter cõtemptum omitteret: ſed quia perfe-
ctionis detrimentum pateretur. ¶ Hoc ſacramentum nõ ſolùm poteſt dari viris adultis, ſed etiam
mulieribus & paruulis: vnde Act.2. dicitur, quòd Spiritus ſanctus adueniens repleuit totã domũ,
In homi. de Macha. vbi erãt viri & mulieres & paruuli, vt colligi poteſt ex 1.c. eiuſdem libri. Et quanuis (vt D. Chryſ.
dicit) in mundanis agonibus ætatis forma generiſque dignitas requiratur: & ideo agones ſiue du-
ella ſeruis, mulieribus, ſenibus, ac pueris denegãtur: in cæleſtibus tamen omni perſonæ, ætati, ſe-
In homi. de Mul. ſpiritua-li. xui, indiſcreta facultate ſtadium patet. Et alibi dicit: Apud eum etiam fœmineus militat ſexus.
Multæ nanque fœminæ animo virili ſpiritualem militiam gerunt: Quędã interioris hominis vir-
tute viros æquauerunt in agonibus martyrij: Quædam verò etiam viris fortiores extiterunt. Ideo
etiam mulieribus hoc ſacramentum cõferendum eſt. Aetas etiam corporalis, ſiue ſit pueritia, ſiue
decrepita, nõ præiudicat animæ. vnde & in puerili ætate poteſt quis cõſequi perfectionem ſpiri-
tualis ætatis. Ideo Sap.4. Senectus venerabilis eſt diuturna, neque annorum numero computata.
Hinc eſt quòd multi in puerili ætate propter robur Spiritus ſancti vſque ad ſanguinẽ fortiter pu-
gnauerunt pro Christo. Et pueri cõfirmati decedentes, maiorem gloriã cõſequuntur, ſicut & hic
Infirmi morituri confirmantur. maiorem gratiam. Anima enim (ad quã pertinet ſpiritualis ætas) immortalis eſt. Ideo etiam mori-
turis hoc ſacramentum dandum eſt, nõ quidem propter periculum vitæ præſentis, ſed vt in reſur-
rectione perfecti appareant, ſecundum illud Epheſ.4. Donec occurramus in virum perfectum, in
menſuram ætatis, &c. ¶ Et licet non ſit neceſſarium aliquem adeſſe leuantem vel tenentem in ſa-
cramento cõfirmationis: eſt tamẽ cõueniens. Si enim aliquis de nouo natus indiget inſtructore in
his quæ pertinent ad cõſeruationem vitæ: ita illi qui aſſumuntur ad pugnandum, indigent erudi-
toribus, à quibus inſtruãtur de his quæ pertinẽt ad modũ certaminis. In bellis corporalibus con-
ſtituuntur duces & centuriones, per quos alij gubernẽtur: vnde in c. ſi quis. 30.q.4. Si quis vnus ex
cõiugibus filiũ vel filiã alterius lauerit, aut ad chriſma tenuerit, ambo & vir & vxor cõpatres exi-
ſtunt parẽtibus infantis. Et quia qui erudire debet aliũ, oportet quòd ipſe ſit eruditus: ideo nõ de-
bet quis alium tenere in cõfirmatione, niſi & ipſe ſit cõfirmatus: Quia licet per baptiſmum factus
ſit membrũ Eccleſiæ: nõdum tamen eſt adſcriptus militiæ Chriſtianæ. Et ideo epiſcopo, tanquam
duci exercitus, per aliũ militiæ adſcriptum exhiberi debet. Nec refert quo ad hoc ſacramẽtum an
tenẽs ſit maſculus vel fœmina: quia Coloſ.3. dicitur: In Chriſto Ieſu neq; maſculus neq; fœmina.

§. 3. DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

3 p.q.73.art.4. EVchariſtia, ſecundũ etymologiã vocabuli, idẽ ſonat quod bona gratia. Et quia ſub ſpeciebus c
panis & vini cõſecratis eſt Chriſtus, qui eſt author gratiæ, & dignè ſe recipientibus dat bonam
Euchariſtia eſt ſacramẽtũ. & optimam gratiam, ſequitur quòd ſpecies ſacramentales panis & vini ipſum continentes, di-
cuntur Euchariſtia, hoc eſt bona gratia. ¶ Euchariſtiam conſtat eſſe ſacramentum ex deter-
minatione

minatione ecclesię,vt dictum est cùm de Sacramentorum numero ageretur. Vnde etiam Ecclesia in quadam collecta dicit,Præsta quæsumus,vt hoc tuum sacramentum nó fit nobis reatus ad pœnam.Constat etiã ex definitione sacramenti.Sacramentum enim dicitur quòd côtinet aliquid sacrum,&c.Sed Eucharistia est huiusmodi:igitur,&c. ¶ Et quia Eucharistia côtinet Christum, qui est autbor gratiæ & totius sanctitatis:alia autem sacramenta non côtinent ipsum, sed aliquid sacrum in ordine ad aliud.s.virtutem ad sanctificandum:Eucharistia,est dignissimum & nobilissimum sacramentum.Eucharistia differt ab aliis sacramentis : quia Eucharistia perficitur in materiæ consecratione,qua facta nó manet materia vt amplius dicetur. Alia verò sacraméta perficiuntur in vsu siue in applicatione materiæ ad hominem sanctificandum:quæ materia etiam facta applicatione manet. Ex hoc sequitur alia differentia:nam in sacramento Eucharistię id quod est res & sacramentum,sunt species sacramentales:id autem quod est res tantum,est in suscipiéte tantú, s.gratia. In baptismo autem vtrúque est in suscipiente.s.character,qui est res & sacramentú simul, & gratia,quæ est res tantú:& eadem ratione in aliis sacramentis.¶ Et quanuis in sacramento Eucharistiæ sint diuersæ materiæ & diuersæ formæ, & sint multa materialiter:non tamen sunt plura sacramenta,sed vnum formaliter & perfectiuè.Nam,vt dicitur in 5.Metaph. Vnum dicitur non solùm quod est indiuisibile,vel quod est côtinuum,sed etiam quod est perfectum:vt cùm dicitur, vna domus,& vnus homo:est autem vnum perfectione,ad cuius integritatem côcurrunt omnia, quæ requiruntur ad finem eiusdem. Sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad operationem animæ,& domus integratur ex omnibus partibus , quæ sunt necessariæ ad habitandum.sic eum sacraméntum istud ordinetur ad spiritualem refectionem,quę côformatur corporali, ad quam duo requiruntur.s.cibus,qui est alimentum , & potus qui est humidus , est vnum sacramentum:& ad eius integritatem duo concurrunt.s.spiritualis cibus,& spiritualis potus,secûdum illud: Caro mea verè est cibus,& sanguis meus verè est potus.Ideo Apost.1.Cor.10.Vnus panis & vnum corpus multi sumus : omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ex quo patet quòd Eucharistia est sacramentum Ecclesiasticæ vnitatis.Sed sacramentum imaginem gerit eius cuius est sacramentum,ergo Eucharistia est vnum sacramentum,& non plura.

Eucharistia est vnum sacramentum.

1.Ioan 6.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

D Materia huius sacramenti ante côsecrationem est panis & vinum : quia Christus accepit panem & vinum.& Melchisedech,qui suo sacrificio figurabat Christú, obtulit pané & vinú. Sic etiã Christus instituit sub speciebus panis & vini. Et côuenienter. primò quãtum ad vsum sacramenti,qui est mâducatio:sicut enim aqua assumitur in sacraméto baptismi ad vsum spiritualis ablutionis, quia corporalis ablutio communiter fit in aqua:ita panis & vinum ad refectionem spiritualem,quia homines communius his corporaliter reficiuntur.Secundò ad significationem: quia hoc sacramentum est memoriale Dominicæ passionis, in qua sanguis fuit à corpore separatus:ita seorsum panis vt sacramentum corporis,& vinú vt sacramentum sanguinis. Tertiò ad effectum,respectu totius Ecclesiæ,quæ côstituitur ex diuersis fidelibus:sic panis côficitur ex diuersis granis:& vinum ex diuersis vuis,vt dicit Glo.super illud 1.Cor. 10. Multi vnum corpus sumus. ¶ Et quanuis triticum & vinum:nô inueniantur in omnibus terris de facili:tamen ad omnes terras deferri potest,quantum sufficit ad vsum huius sacramenti. Et ideo propter defectum alterius nô esset vnum absque alio côsecrãdum , quia non esset perfectum sacramentum in significatione mysterij.licet esset perfectum in ratione côtenti:quia tantum côtinetur sub vno,sicut sub vtroque. In côsecratione tamen debet mysterium côpletè significari & repręsentari, quãuis nó in sumptione. Ideo non est necesse vt omnes accipientes hoc sacramentum sub specie panis,accipiãt sub specie vini,vt infrà dicetur.¶ Panis autem,qui est materia huius sacramenti, debet esse triticeus:quia Christus qui côtinetur in hoc sacramento,côparauit se grano fruméti, Ioan.12.Nisi granum frumenti,&c.debet etiam esse sanus,hoc est nô corruptus,quia aliquando est tanta corruptio , quòd soluitur species panis:quæ solutio & corruptio apparet,cùm soluitur côtinuitas, & sapor,& color, & alia accidentia:tunc non conficitur sacramentum. Aliquãdo verò non est tãta corruptio,quod speciem panis soluat,sed est aliqua dispositio ad corruptionem quã declarat aliqualis immutatio saporis:& ex tali pane potest confici sacramentum. Sed peccat côficiens , propter irreuerẽtiam sacramenti. Et quia Amidum est ex tritico corrupto,nô videtur quòd possit côsecrari:quanuis quidam contrarium dicant. Modica tamen permixtio farinæ alterius grani nô soluit speciem:quia id quod est modicũ,assumitur quodammodo à plurimo:& ideo poterit confici sacramẽtum. Si verò fit magna cômixtio,puta ex æquo, seu circa:talis permixtio speciem mutat:ideo panis inde confectus nô est debita materia huius sacramenti. In hordeo autẽ vel spelta aut farre,quod inter omnia est grano tritici similius,aut in aliis granis,quæ nô possunt ex frumenti semine generari,nô potest côfici panis,qui sit debita materia huius sacramenti.¶ Nec est de necessitate sacramenti,quod panis sit azymus,vel fermentatus:quia in vtroque côfici potest. conueniens autẽ est,vt vnusquisque seruet ritum Ecclesiæ suæ in sacramenti celebratione. Sunt enim super hoc diuersarum Ecclesiarũ côsuetudines nô reprobãdæ. Nam(vt D.Greg. in registro ait)Romana Ecclesia offert panes azymos:ideo punitus est sacerdos,qui in pane fermẽtato celebrare pręsumpserat,in c.per literas, extrà de celebr.miss.Græci tamen perficiũt in fermẽtato,prout verbum patris indutũ est carne humana, sicut fermentum miscetur farinæ. Vnde sicut peccat presbyter, in ecclesia Latinorum côficiens in pane fermẽtato:ita in Græcia côficiens in azymo,quasi peruertẽs ecclesiæ suæ ritum. Consuetudo tamen

3.p.q.74.ar.1.

Mat.26.

Panis triticeus materia Eucharistiæ.

Panis azymus non est de necessitate.

Matth.27. *Marc.14.* tamen celebrandi in pane azymo est rationabilior: Primò quidem propter institutionem Christi, qui hoc sacramentum instituit prima die Azymorum: quo dia nihil fermentatum in domibus Iudæorum esse debebat, vt habetur Exod.12. Secundò, quia panis azymus est magis propriè corporis Christi significatiuus, quàm fermentatus, cùm fuerit sine corruptione conceptū. Tertiò, quia hoc magis competit significationi synceritatis fidelium, quæ requiritur ad vsum sacramenti, secundum illud, *1.Cor.5.* Pascha nostrū immolatus est Christus: itaque epulemur in azymis synceritatis & veritatis. Cósuetudo tamen Græcorū aliquā rationem habet, & propter significationē quā tangit D.Grego. & in detestationem hæresis Nazaræorum, qui legalia euangelio miscebant. Nec tamen sequitur quòd cóficientes in azymo, intendāt cæremonias legis seruare, sed cóformare se institutioni Christi. Et ideo non iudaizant. Alioqui & celebrantes in pane fermentato iudaizarent: quia Iudæi panes fermentatos offerebant. ¶ Sicut autem dominus comparauit se grano frumenti: sic *Ioan.15.* etiam comparauit se viti, Ego sum vitis vera. Ex quo sequitur quòd sicut solus panis triticeus est *Vinum vitis materia Eucharistiæ.* materia huius sacramenti: ita etiam vinum vitis est materia propria huius sacramenti, præcipuè cùm Christus in vino vitis hoc sacramentum instituerit, vt habetur Luc. 22. A modo non bibam de hoc genimine vitis. Nec refert an sit album siue frigidum, aut rubeum: licet quantum ad significationem huius sacramenti, conuenientius sit rubeum: standum tamen est consuetudini, vt dictum est de pane azymo. Et quemadmodum ex pane corrupto nó potest confici hoc sacramentū: sic nec ex vino corrupto. f. aceto, quanquam bene ex vino acescenti: sicut de pane qui est in via ad corruptionem: licet peccet conficiens, vt dictum est. In agresta autem nó potest confici: quia nondum habet speciem vini: licet bene in musto, quod vini speciem habet: Nā eius dulcedo adstipulatur digestioni, quæ est complexio à naturali calore, vt dicitur in 4. Metaph. Non tamen debent vuæ integræ huic sacramento misceri: quia iam esset aliquid præter vinū. Prohibitum tamen fuit à Iulio papa, vt habetur in c. cum omne, de consecr. dist. 2. ne mustum statim expressum de vua in calice offeratur: quia hoc est indecens propter impuritatem musti: potest tamen in necessitate fieri: dicitur enim à prædicto Iulio, Si fuerit necesse, botrus in calice prematur. ¶ Aquam autem vino *Cur aqua in Eucharistia sit vino permiscenda.* permiscendam scribit Alexander, dicens: In sacramentorum oblationibus quæ inter missarum solennia domino offeruntur, panis tantùm & vinum aqua permixtum in sacrificium offerantur. vt habetur in c. 1. de consecr. dist. 2. Primò quidem propter institutionem. Probabiliter enim creditur quòd dominus instituit in vino immixto aqua, secundum morem illius terræ. vnde & Prou. 20. Bibite vinum quod miscui vobis. Vnde in tertio concilio Carthaginensi, vt habetur in c. de sacramento. de const. dist. 2. dicitur: In sacramēto corporis & sanguinis domini nihil amplius offeratur quàm quod ipse dominus tradidit, hoc est vinum aqua mixtum. Secundò quia hoc conuenit repræsentationi Dominicæ passionis. Quia vtrunque ex latere eius in passione sua effluxisse legitur. Vnde D. Ioan. 19. Exiuit sanguis & aqua. Tertiò, ad significādam efficaciā huius sacramēti, quæ est vnio populi Christiani ad Christum. Quartò, quia hoc competit quātum ad vltimum ef*In li. de Sacra.* fectum huius sacramenti, qui est introitus ad vitam æternam. Vnde D. Aug. Redūdat aqua in calice, & salit in vitam æternam. Non est tamen hęc permixtio aquæ de necessitate sacramenti: dicit enim D. Cypr. Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter nó obseruauerit, vt, f. aquam miscuerit in sacramento, potest simplicitati eius venia concedi: quod non deberet fieri, si aqua esset de necessitate sacramenti, quod est memoriale passionis Christi. Est enim naturali corpori humano vulnerato, quòd ex eo profluat sanguis: sed effusio aquæ nó est de necessitate passionis, sed ad ostendendum effectum passionis, qui est ablutio à peccatis, & refrigerium contra ardo*Cur aqua exiuit à latere Christi.* rem cócupiscentiæ, voluit Deus quòd ex latere Christi exiret sanguis & aqua: ideo aqua nó offertur seorsum à vino, sed permixta: nó tamen in magna quātitate. Vnde in c. perniciosus, extra de celebrat. missa. dicitur, Perniciosus in tuis partibus inoleuit abusus. Videlicet quòd in maiori quantitate aqua in sacrificio ponitur quàm vinum: cùm secundum rationabilem consuetudinem Ecclesiæ generalis, plus vini quàm aquæ, in ipso sit ponendum: oportet enim conuerti aquam in vinum, & vinum in sanguinem: quæ conuersio aquæ significat populum Christo incorporari. hoc autem fieri non posset nisi adeò modicū poneretur aquæ, quòd conuerteretur in vinum. Ideo tutius est semper parum aquæ vino apponere, & præcipuè si vinū sit debile: quia si tanta fieret appositio aquæ, vt solueretur species vini, non posset perfici sacramentum. Nec requiritur quòd aqua sit sensibilis sensu gustus post admixtionem: sed sufficit ad sacramenti huius significationē, quòd sentiatur aqua cùm apponitur vino: quæ tamen nó debet apponi in dolio: quia non sufficeret ad significationē huius sacramenti: ideo oportet aquam apponi vino circa ipsam celebrationē. ¶ No*An in sacramento Eucharistiæ sit determinata quantitas materiæ.* tandum tamen quòd licet de necessitate sacramenti sit certa & determinata quātitas in intentione ministri, vt. f. intendat decem hostias, aut plures, siue pauciores, vel totum cumulum, si ignoret numerum, consecrare: Quia si ex centum non intendit consecrare nisi decem, quas non determinat aliquo sensuum, nihil facit. Non est tamen ex parte materiæ determinata quantitas: sic quòd vna cósecratione tantam possit consecrare, & non maiorem: tot hostias, & non plures aut pauciores: cùm non sit adeò parua vel magna quantitas, quæ non possit vna consecratione cósecrari. In omnibus enim habentibus materiam ratio determinationis materiæ est in ordine ad finem: sicut materia serræ est ferrum, vt sit apta sectioni. Finis autem huius sacramenti ad quod specialiter ordinatur, est vsus fideliū. Et ideo oportet quòd quātitas materiæ huius sacramēti determinetur per cóparationē ad vsum fideliū: nó qui nūc occurrunt, alioqui sacerdos paucos parochianos habens,

non

non posset consecrare multas hostias: ideo materia huius sacramenti determinatur per cõparationem ad vsum fidelium absolutè. Numerus autem fidelium est indeterminatiuus: ideo non potest dici quòd quantitas materiæ huius sacramenti sit determinata. & sic vna consecratione potest sacerdos tot hostias consecrare, quot sufficiant ad omnes fideles, non solùm qui sunt, sed etiam qui erunt, dummodo materia sit præsens: Christus enim vna consecratione omnes communicauit.

Quot hostias potest simul sacerdos consecrare.

¶ Ad hoc autem quòd materia sit præsens in hoc sacramento duo requirũtur: Primò quòd aliquo sensu eius præsentia à cõsecratore percipi possit. Secundò quòd sonus verborum possit illam contingere. Quia D. Aug. dicit, Accedit verbum ad elementũ, & fit sacramentum. Non tamen est necesse quòd semper videatur, quia alio sensu materia percipi potest, puta tactu. Et ideo sacerdos cęcus potest consecrare. Nec sufficit visus, quia si materia esset in magna distantia, vel esset aliquod impedimentum medium, quòd sonus verborum nõ posset ad eam peruenire, & ipsam cõtingere, non fieret consecratio: imò dicunt aliqui non sufficere quòd species intentionales possint peruenire vsque ad materiam: sed requiritur quòd species naturales soni verborum causatæ ex fractione aeris, materiam contingant. ex quo sequitur quòd reclusus (licet per vitrum materiam ad extra videre possit) si tamen per rimas coniunctas non possit aer transire, nõ potest consecrare. Alij tamen dicunt sufficere quòd species intentionales soni verborum possint materiã contingere. ¶ Sed si in foro sacerdos proferret verba consecrationis, intendens consecrare omnes panes qui ibi sunt, omnes essent consecrati. Aliqui tamen dicunt quòd ad perfectionẽ huiusmodi sacramenti quinq; requiruntur: Primò materia debita & debitè approximata. Secundò forma debita & debitè applicata: Tertiò minister determinatus. s. Christi, qui non intendit quòd cum tali ludibrio & stultitia fiat cõsecratio, sed pro vtilitate & necessitate Ecclesiæ: non enim est data potestas ad destructionẽ, sed ad ædificationem. Sed contra hoc opponitur quod determinatum fuit de baptismo. s. quòd baptizans cum intentione faciendi quòd Ecclesia facit, licet irrisoriè baptizet, cõfert sacramentum: & tamen ibi non est intentio illius qui instituit sacramentum baptismi. Et ad potestatem ad ædificationem, &c. responderi potest, quòd potestas ministrorũ Ecclesiæ ad duo ordinatur: primò quidem ad effectum proprium: secundò ad finem effectus. Secundum non tollit primum. Vnde si sacerdos intendat consecrare corpus Christi propter aliquem malum finem, puta vt irrideat, vel superstitiones faciat, propter intentionem mali finis, peccat. Nihilominus tamen per potestatem sibi datam perficit sacramentum, dum tamen aliqua possit subsequi aliorũ vtilitas: secus si nulla, sed solùm populi scandalum, vt in casu dato, in quo non videtur intendere facere quòd Ecclesia facit.

Ad præsentiam materiæ quid requiratur.

Quinque requisita ad perfectionem Eucharistiæ.

2. Cor. 10.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI SVB SPECIE PANIS.

A FOrma consecrationis Eucharistiæ sub speciebus panis, à D. Mat. 26. Marc. 14 Luc. 22. & Pau. 1. Cor. 11. asseritur esse hęc: Hoc est corpus meum. Consuetudo tamen Romanę Ecclesię à D. Petro Apostolo deriuata, adiunxit hanc dictionem (enim) propter continuationem ad verba præcedentia, quæ sunt, Accepit panẽ, benedixit, & fregit dicẽs: Accipite, & mãducate. hoc est enim corpus meum. & sic consecrans omissa hac coniunctione (enim) perficit sacramentum: Peccat tamen mortaliter, non seruans Ecclesiæ ritum. D. Ambr. dicit, quòd consecratio fit verbis & sermonibus domini Iesu. Nam per reliqua omnia quæ dicuntur, laus Deo offertur, oratione petitur pro populo, pro regibus, & cæteris: & verba immediate præcedentia, sunt verba Euangelistæ historiã & rẽ gestam texentis. vbi autem sacramentum conficitur, iam non suis sermonibus sacerdos vtitur, sed sermonibus Christi. ¶ Et quamuis prædicta verba exterius videantur accipi ex persona sacerdotis proferentis, in cuius corpus panis nõ transsubstantiatur: intentio tamen ministri facit, vt hæc verba intelligantur quasi ex persona Christi prolata: intentio enim ministri sacramenti, quæ exterius videri non potest, est de necessitate sacramenti, vt dictum est. Minister autem in hoc sacramento perficiendo non habet alium actum, nisi prolationem verborum, & applicationem ad materiam: ideo formæ aliorum sacramentorum important vsum & actũ ministri: qui exprimitur vel per modum exercentis, vt in baptismo, confirmatione, & pœnitentia: vel per modum imperantis, vt in sacramento ordinis: vel per modum deprecãtis, vt in sacramẽto extremæ vnctionis: sed forma huius sacramenti importat solam consecrationem materiæ, quæ consistit in transsubstantiatione, siue in quadam miraculosa conuersione substantiæ, quæ à solo Deo perfici potest. Ideo non exprimitur persona ministri, nec actus, sed solùm sermo Dei, & effectus huius consecrationis, qui non est in fieri, cùm huiusmodi conuersio nõ sit successiua, sed instantanea, & in facto esse: & ideo cõuenientius ponitur in forma siue verbis cõsecrationis hoc verbum (est) quàm (fit.) Et licet sermo Dei, qui operatur in creatione rerum, operetur in hac consecratione, aliter tamen, & aliter. Nam in creatione rerum solùm operatus est effectiuè: per imperium suæ sapientiæ, & non per verba exteriora habentia vim significandi: Ideo in creatione rerum exprimitur sermo Dominicus per verbum imperatiui modi: sed in hac consecratione operatur effectiuè & sacramentaliter, hoc est secundum vim significationis. Et ideo oportet in hoc sacramento sermone significari vltimũ effectũ consecrationis per verbum substantiuum præsentis temporis. Notanda tamen est & semper memoriæ mandanda sentẽtia D. Aug. quòd Euangelistæ recitando non semper eundem ordinem seruauerunt, quo res gestæ sunt: vnde ad intelligendum ordinem rei gestæ, sententia euangelij sic exponi posset: Accipiens Iesus panem, benedixit, dicens: Hoc est corpus meum. deinde fregit, & dedit discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: licet idem possit esse sensus euangelij, verbis mutatis. ¶ Sed difficultas est, quare hæc verba, Quod pro vobis tradetur, non sunt de forma consecra-

3. p. q. 78. ar. 1.

Forma consecrationis panis.

In li. de Sacr.

Verba consecrationis quomodo operentur.

In lib. de cons. Euan.

consecrationis panis, sicut hæc verba (qui pro vobis effundetur) sunt de essentia formæ cōsecrationis vini, cum vtraque sint verba Christi, vt Euangelistæ dicunt.; & vtraque designēt aliquid quo tūc futurū erat.s.passionē. Cùm igitur totū hoc sacramētū, & quātū ad corpus, & quātùm ad sanguinē sit memoriale Dominicæ passionis, iuxta illud, quotiescūq; māducabitis panē hūc & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis. Ergo non magis debuit in forma consecrationis sanguinis fieri mentio de passione Christi, & eius fructu, quàm in forma consecrationis corporis. D. Tho. dicit, quòd sanguis seorsum consecratus à corpore, expressiùs repræsentat passionem Christi, quàm corpus solum. Sanguis enim non separatur à corpore, saltem totus, nisi fiat magna violentia, quæ est quædam passio: corpus autem de se non importat quācunq; violentiam, quia non

art.3.ad.3.

æquè exprimit passionem, sicut sanguis. & ideo in cōsecratione sanguinis Christi fit potius mentio de passione Christi & fructu ipsius, quàm in consecratione corporis. Sed hæc quibusdam non videntur satisfacere, cùm Christus in consecratione corporis expresserit corpus suum tradēdum, s. ad crucifigendū, sicut in consecratione sanguinis sanguinem fundendum. Ideo pro resolutione recurrendum est ad vsum & determinationem Ecclesiæ, quæ formas consecrationum à Christo

In fine Eccle-sia. Hier.

per Apostolos & eorum successores tales vt in missalibus scribuntur, accepit, vt D. Diony. ait. De his in c. cùm Marthæ, immediatè ante §. quæsiuisti, extra de celebrat. missa. ¶ Notādū præterea q (prout D. Aug. & venerabilis Beda dicunt:) Christus tactu suæ mundissimæ carnis vim regeneratiuam cōtulit aquis: sic quòd vis illa regeneratiua peruenit nō solùm ad illas aquas quæ Christum tetigerunt, sed etiam ad omnes aquas vbique terrarum per omnia futura secula, quæ applicarētur hominibus cum forma baptismi & intētione baptizandi: ita etiā cum Christus dixit hoc facite, &c. voluit & ordinauit quòd ex prolatione verborum cōsecrationis deriuaretur virtus creata cōsecratiua instrumētalis & per modū fluxus deriuata ad omnia verba futura quæ à quocunq; sacerdote supra materiam debitam prolata essent cum intentione cōsecrādi: sic quòd haberent talē vim cōsecratiuā, ac si Christus præsentialiter ea proferret. Et licet Damasc. dicat quòd sola virtute Spiritus sancti fit cōuersio panis in corpus: per hoc tamen nō excluditur virtus instrumentalis, quæ est in forma huius sacramenti: sicut cùm dicitur, solus faber facit cultellum, nō excluditur vis martelli: sed debet intelligi principaliter. Vis autem cōuersiua, quæ est in verbis, sequitur significationé, quæ in prolatione vltimæ dictionis terminatur. Ideo licet sit in omnibus verbis per modum fluxus, non tamen in quolibet verbo habet effectum, sed in vltimo instāti terminatiuo vltimæ dictionis, in quo significatio orationis terminatur. Et ideo hæc virtus dicitur simplex, licet in ipsis verbis exterius prolatis sit compositio.

Quando verba consecrationis habēt effectū. 3.p.q.78.ar.5.

¶ Vlterius sciendum est quòd hoc pronomen demonstratiuum (hoc) non demōstrat panem: cùm panis non sit corpus Christi: nec etiā signatum siue significatum per hoc cōplexum (hoc est corpus meū) cùm in sacramentis hoc efficiatur quod significatur: & sic per hanc formā nō fieret quod Christus esset in hoc sacramento secundū virtute, sed solum sicut in signo: quod est hæreticum. Neque etiam demonstrat corpus meum pro instanti locutionis: sicut cum aliquis dicit, nunc taceo: quia secundum hoc sensus huius locutionis (hoc est corpus meum) esset, corpus meum est corpus meum, quem prædicta locutio nō facit: quia hoc fuit ante prolationem verborum: sed demonstrat contentum sub his speciebus sub quibus prius erat panis, esse corpus Christi in vltimo instanti locutionis. Et ideo significanter noluit dicere Dominus, Hic panis est corpus meum: sed in generali, Hoc est corpus meum, nullo nomine apposito à parte subiecti, sed solo pronomine, quod non demonstrat accidentia, sed substantiam sub accidentibus contentam in communi, hoc est sine forma aut natura determinata.

Quid demonstrat pronomen, hoc.

Ver. 3. DE FORMA CONSECRATIONIS VINI.

3.p.q.78.ar.3. Forma consecrationis vini.

FOrma cōsecrationis vini est hæc: Hic est calix sanguinis mei noui & æterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc forma nō A inuenitur in aliquo Euāgelistarum expressa: quia Euangelistæ solùm intendebant texere historiam, & non tradere sacramentorum formas, quas in primitiua Ecclesia oportebat esse occultas, vt dictum est ex D. Diony. Vnde formæ sacramentorum à Christo traditæ, manifestatæ sunt per familiarem traditionem Apostolorū successoribus suis, & per eos nobis, vt dicitur in c. cùm Marthæ, extra de celebrat. missa. vnde in antiquissimis missalibus prædicta consecrationis verba semper scripta fuerunt grandioribus characteribus, & in Ecclesia Ambrosiana (hoc est Mediolanen.) literis aureis. Nec oportet circa huiusmodi inuestigationes nimiū torqueri, propter Ecclesiæ, quæ errare nō potest, authoritatem, determinationem, & vsum ab Apostolis acceptum & obseruatum. Præterea legimus Apostolos aliqua ab euangelistis prætermissa suppleuisse. vt habetur in prædicto c. cùm Marthæ. Et tamen hæc omnia ferè verba ex diuersis scripturæ locis accipi possunt. Nā hoc quod dicitur, Hic est calix, habetur Luc.22. & 1. Cor.11. Mat. autem 26. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. D. Lucas dicit, pro vobis. Quod autem additur, æterni Testamēti, & mysteriū fidei, ex traditione Domini habetur, quæ ad

1.Cor.11.

Ecclesiam per Apostolos peruenit, secūdum illud, Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis. Et post aliquam recitationem subdit, Cætera cùm venero disponam. & non est dubium quin disposuerit sicut à Domino acceperat. ¶ Et quia circa prædicta verba cōsecrationis insurgere possunt difficultates: ideo ad eas enucleandas notandum est primò, quòd hęc dictio (calix) tripliciter in sacris literis accipitur: Primò pro vase in quo recipitur liquor aptus ad potandum: & hoc modo accipitur, cùm dicitur: Similiter & calicē post quàm cœnauit, dicēs, &c. Secūdò pro passione

Calix quot modis accipitur.

Christi:

Christi:& sic accipitur ibi,cùm dicebat,Transeat à me calix iste.& Matth.12.cùm dixit filiis Zebedæi,Potestis bibere calicem,quem ego bibiturus sum? Tertiò pro poculo in calice cõtento:& sic accipitur Matt.9.Quisquis vobis potũ dederit calicẽ aquæ frigidæ in nomine meo,quia Christi estis,non perdet mercedem suam. *Luc. 22* Et quia panis est aliquid solidum:ideo accepit Christus panem,nõ in disco,sed seorsum,in sanctas ac venerabiles manus suas.Nullus autem liquor potabilis cõuenienter accipitur,nisi in vase:ideo Christus non accepit vinum immediatè tãgendo,sicut panem,sed accepit in calice contentum. His suppositis,hic est calix sanguinis mei,potest dupliciter intelligi:vno modo secundum metonymiã,qua ponitur continens pro contento : vt sit sensus, hîc (hoc est in hoc vase) cõtentus est sanguis meus pro instanti terminatiuo verborũ,inquantũ est potus fidelium,quod non importatur in ratione sanguinis : quia in ratione sanguinis importatur aliquid,quod natura horret potare : vnde Ioan.6.cùm dixisset Christus,Nisi manducaueritis meam carnem,& biberitis meum sanguinẽ,non habebitis vitam in vobis:quidam dixerũt, Durus est hic sermo,& quis poterit audire?Ideo decens fuit hoc exprimere per vas, puta calicem huic vsui accõmodatum. Alio modo potest intelligi secundum metaphorã,prout scilicet pro calice intelligitur passio Christi,quæ ad similitudinem calicis inebriat,secundum illud,Repleuit me amaritudinibus,inebriauit me absynthio. *Thren. 4* vnde & Dominus passionem suã calicem nominauit:vt sit sensus, Hic est calix sanguinis,hoc est passionis.de qua fit mentio in hac forma,& non in forma cõsecrationis panis,ratione iam dicta in versi. præced. Et sic resolutoriè sensus huius propositionis(hic est calix sanguinis mei) est contentũ sub his speciebus in vltimo instanti terminatiuo verborum (est sanguis) qui tunc erat effundendus, & nunc est effusus. Pro intelligentia harum dictionum (noui & æterni Testamenti) reducendum est ad memoriam quod superius de Testamento dictũ est:& *cap.15.§.2.* sciendum quòd sicut antiquum Testamentũ in figura promittebat hæreditatem æternam:ita sanguis Christi & mors eius fuit antiquis patribus solùm exhibitus in figura. Et ideo ad confirmandum antiquum Testamentũ fuit exhibitus sanguis figuralis animalium quæ occidebantur, & eorum sanguis fundebatur:& sic morte animalium,cõfirmatum fuit antiquum Testamentũ. Omne enim Testamentum morte cõfirmatur. *Hebr. 9* Vnde Exod.24.Lecto omni mandato legis Moyses omnẽ populum aspersit sanguine,dicens:Hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus vobiscum, &c. Sed quia in lege noua promittebatur clarè & sine quocunque velamine hæreditas æterna statim exhibenda.vnde Matth.4.Pœnitentiã agite,appropinquabit enim regnum cælorum.& Lucæ 23. Hodie mecum eris in paradiso.Ideo ad confirmationẽ effundendus erat sanguis præfiguratus, s. Christi,in morte eius. Vnde Heb.9.dicitur de Christo:Ideo noui Testamenti mediator est (scilicet Christus) vt morte intercedente repromissionẽ accipiant qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Dicitur ergo hic sanguis nouum Testamentũ,quia non in figura, sed in veritate exhibetur : vnde subditur,Qui pro vobis & pro multis effundetur.Interna enim inspiratio siue gratia Spiritus sancti,quæ est lex noua,ex huius sanguinis virtute procedit:quia per passionem Christi iustificamur meritoriè & effectiuè,vt dictũ est.Dicitur igitur hoc Testamentũ nouum,ratione realis exhibitionis dicitur etiã nouũ,ratione veteris,quod cõsummauit.Dicitur autem æternũ,iã ratione æternæ Dei præordinationis,quàm etiã ratione æternæ hæreditatis,quæ per hoc Testamentũ disponitur: ipsa etiã persona Christi,cuius sanguine Testamentũ disponitur,est æterna,nõ habens principiũ, neque finem:vel dicitur æternum,hoc est perpetuũ:quia nulla alia lege subsecutura reuocandum. *Testamentum nouum cur dicatur æternum.*

¶ Cauendum est diligenter,ne per hæc verba (mysteriũ fidei) incidamus in errorẽ Lutheranorũ, qui ex his verbis occasionẽ erroris sumentes,dixerunt corpus & sanguinem Christi solùm mysticè esse in hoc sacramento,& non secundum veritatẽ:quod est hæreticũ,vt amplius infrà deducetur,versi.7.huius §.Ideo notandum & firmiter retinendum,quòd mysteriũ hîc nõ ponitur ad excludendum rei veritatẽ,sed ad ostendendam occultationẽ:quia corpus & sanguis Christi occulto modo sunt in hoc sacramento:& quòd ipsa passio Christi in hoc sacramento repræsentata, fuit occultè figurata in veteri Testamẽto.Dicitur autẽ mysterium fidei,quasi fidei obiectũ:quia quòd sanguis Christi secundum veritatẽ sit in hoc sacramento,sola fide tenetur,vel referendo ad fidem passionis,quæ in hoc sacramento repræsentatur:fuit enim sacrũ secretum sub figuris veteris Testamenti latens,& absconditũ,præcognitũ tamẽ à patribus,tanquã mysterium generalis redemptionis. *Cur in consecratione vini ponitur mysterium.* Et quanuis in omnibus sacramentis sit aliquid occultũ,& sola fide tenendum,tamẽ hoc sacramentum specialiter dicitur mysterium fidei,quia totum est fidei,quod in hoc sacramento contingit,& sola fide comprehensum,in conuersione,in cõtento,in accidentibus,in repræsentatione, in sumptione:nil tale est in aliis sacramentis,licet comparatio eorum ad gratiam occulta sit, & ad mysterium fidei pertinens,non tamen vt hoc sacramentũ. Et quanuis sacramentum Eucharistiæ sit sacramẽtum charitatis,vtpote figuratiuũ & effectiuũ ipsius,vt dicit D. Chrysost.cùm sit indiciũ ineffabilis diuinæ charitatis:quia circa passionem (cuius memoriale est) Christus exhibuit. Est etiã inductiuum & allectiuũ : hoc etiam sacramento vniuntur membra capiti. Conuenientius tamen dicitur mysterium fidei,quàm charitatis:quia mysteriũ propriè dicitur occultũ vel secretũ , quod conuenit fidei,quæ non est apparentium,quasi absconditorum vel secretorum argumentũ. *Hebr. 11* Charitati verò non propriè conuenit mysterium,eo quòd ea quæ fiunt ex charitate, sunt quasi experimentaliter omnia manifesta. Vnde Ioan.15.Iam non dicã vos seruos,sed amicos,quia omnia quæcunque audiui à patre meo,nota feci vobis.In hoc autem quod subditur, Quod pro vobis & pro multis effundetur,&c.exprimitur vnus effectus huius sacramenti,scilicet remissio peccatorũ per

effuſionem, quæ tunc futura erat. Ideo dicit, effundetur. Nos etiam nunc in conſecratione vtimur verbo futuri temporis, licet effuſio ſit iam præterita: quia in hoc myſterio exprimimus, & repræſentamus ea quę Chriſtus geſsit in cœna: & quia tunc effuſio debebat fieri: ideo vtimur verbo futuri tẽporis, ſicque nulla eſt falſitatis expreſsio. Et debent prædicta verba (pro vobis & pro multis) ſic intelligi, pro vobis, ſ. Iudæis, ad quos Chriſtus in perſona Apoſtol. loquebatur: & pro multis, ſcilicet gentibus, ex quibus multò plures erant ſaluandi, quàm ex Iudæis. Non tamen dicit, pro

Paſsio Chriſti fuit ſufficiens, ſed non efficax pro omnibus.

omnibus: quia licet ſanguis & paſsio Chriſti ſufficienter ſatisfecerit pro infinitis mundis, ſi tot eſſent: (vnde 1. Ioã. 2. Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantũ, ſed etiam totius mundi) non tamen efficaciter, quia nõ omnibus applicatur, propter eorum indiſpoſitionẽ, quia non curant ſe præparare. Quo ad hoc, figura habetur 4. Reg. 4. vbi dicitur oleum quod erat in lechyto, repleuiſſe omnia vaſa applicata, quantuncunque magna: & quando non fuit vas, ſtetit oleum. Applicatio eſt facilis. Poteſt etiam dici, pro vobis manducantibus, & pro multis pro quibus offertur in remiſsionem peccatorum. Quia Euchariſtia non ſolùm eſt ſacramẽtum, ſed etiam ſacrificium, vnde Apoc. 1. Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo: Qui pluribus vicibus legi-

Sanguis Chriſti quoties fuit effuſus.

tur effuſus. Primò in circuncisione: Secundò in horto apud montem Oliuarum: Tertiò in flagellatione: Quartò in coronatione: Quintò in manuum & pedum perforatione: Sextò in lateris apertione, cùm vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit ſanguis & aqua.

Ver. 4. DE CONTENTIS SVB SPECIEBVS SACRAMENTI.

Quid ex vi verborũ contineatur in ſacramento.

ADuertendum quòd quando Chriſtus hoc Sacramentũ inſtituit, & cõſecrauit, erat viuus, mortalis tamen. Et ideo licet ex vi verborũ ſub ſpecie panis non eſſet niſi ſolum corpus Chriſti, tamen per realem concomitantiam ſub illis ſpeciebus facta conſecratione erat ſanguis, qui nondum erat ſeparatus, & anima eius, quæ etiam non erat ſeparata, & ſecunda perſona in diuinis, quę ſuppoſitabat: & cùm pater & Spiritus ſanctus ſint in filio, & filius inſeparabiliter in patre & Spiritu ſancto: ſequitur quòd ſub ſpeciebus panis erat tota Trinitas, non circunſcriptiuè, ſed propter vnionem, neque vi verborum ſicut corpus, ſed per cõcomitantiam. Et ſimiliter ſub ſpeciebus vini cõſecrati, ſub quibus ex vi verborum erat ſanguis ſeparabilis à corpore, reliqua verò per vnionem & cõcomitantiam. Si autem D. Petrus, aut alius Apoſt. infra triduum mortis Chriſti cõſecraſſet: tunc ſub ſpecie panis nõ fuiſſet ſanguis, neque anima, cùm ſanguis eſſet effuſus & ſeparatus à corpore, quod poſitum fuit in ſepulchro, & anima deſcendiſſet ad inferos. Sed ex vi verborum fuiſſet ibi corpus, & per realem concomitantiã ſecunda perſona, quæ ſuppoſitabat, & ex conſequenti tota Trinitas. Quia (vt Damaſce. dicit:) Quod ſemel aſſumpſit, nunquã dimiſit. Corpus enim Chriſti non habebat proprium eſſe exiſtentiæ, ſed mediante forma corporeitatis, quæ in reſurrectione deſiit eſſe, ſuppoſitabatur à verbo, ſicut anima in lymbo. Vnde in illo triduo filius Dei deſiit eſſe homo, propter ſeparationem animæ à corpore, quæ ſoluit vnitatem naturæ humanæ: homo enim mortuus, non eſt homo. Tamen filius Dei in illo triduo non deſiit eſſe Chriſtus: quia erat vnitus partibus naturæ humanæ, breui tẽpore vniendis, & ſic propter illam habitudinem vnionis. Vnde Ioan. 12. Nos audiuimus ex lege quòd Chriſtus manet in æternum: quorũ dictum Chriſtus approbauit, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis eſt. Poſt reſurrectionẽ verò cùm anima fuerit reunita corpori, & ſanguis inſeparabiliter reaſſumptus: ſequitur quòd nũc ſub ſpeciebus panis ex vi verborum eſt corpus Chriſti, & per realem concomitantiam ſanguis, anima, & tota Trinitas, ſicut ante mortem: & proportionabiliter dicendum eſt de ſanguine ſub ſpeciebus vini, nec ex præmiſsis ſequitur quod verba conſecrationis maiorem virtutem habeant quàm in triduo: quia nunc alia nõ

Qui recipit Euchariſtiã ſub vna ſpecie.

ſunt ex vi verborum. ¶ Ex quo ſequitur quòd qui recipit hoc ſacramẽtum ſub ſpecie panis ſolùm, tantũ accipit, quantum ſi ſub vtraque ſpecie ſumeret: & ſic tantum laicus, quantum ſacerdos. Et ideo recipiendo ſub ſpecie panis, manducat carnem, & bibit ſanguinem Chriſti. Et per cõſequens nulla fit iniuria laicis, cõmunicando eos ſub altera tantum ſpecie: ſicut nec dando paruam hoſtiã, in qua tot & tanta continentur, quanta in magna, quam ſacerdos ſumit: qui ideo magnam & ſub ſpecie vini recipit, vt completè myſterium ſacrificij Chriſti repręſentet: vt habetur in c. comperimus, de conſecrat. diſt. 2. vbi Gelaſius papa ſacerdotes diuidentes huiuſmodi myſterium, ſacrilegos & ſuperſtitioſos appellat.

De cõmunione primitiuæ Eccleſiæ.

¶ Et quamuis in primitiua Eccleſia cùm ille ſanguis Chriſti ferueret in cordibus fidelium, & corda credentium inflammaret, laici ſub vtraque ſpecie cõmunicarent cum ſumma deuotione, reuerentia, diligentia, & cautela, quem morem adhuc ſeruant Græci: ſucceſſu tamẽ temporis deferbuit deuotio fidelium ita, vt qui olim quotidie cõmunicabant, vix perſuaderi poſsint, vt vel ſemel in anno hoc ſacramentum recipiant: quod plerique valde leuiter &

3. p. quæſt. 80 artic. 12.

cum minori deuotione, reuerẽtia, & cautela faciunt. Eam ob rem nõ ex ordinatione Eccleſię (quę nullibi reperitur) ſed ex interno conſenſu Chriſti & orthodoxorũ pręſulum inoleuit vſus, vt ſub altera tantum ſpecie laicis miniſtretur, imò & ſacerdotibus cõmunicare volentibus, niſi ipſi perficiant myſterium: vt cùm ſint infirmi, vel in die cœnæ Domini, aut aliis diebus, cùm nulla neceſſitas vel incõmodum (vt dictum eſt) imminet. ¶ Nec aduerſatur hic ritus Euangelio, vt hæretici aſtruere nituntur: quia in Euangelio nõ reperitur fideles obligari ad recipiendũ ſub vtraque ſpecie, ſed ſolum ad manducandum carnem, & bibendum ſanguinem, Ioan. 6. Niſi manducaueritis

De laicorum communione ſub ſpecie panis dũtaxat.

meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: quod fit (vt dictũ eſt) cùm ſacramentum ſumitur ſub ſpecie panis dũtaxat. ¶ Nec verba Chriſti in inſtitutione & cœna prolata pręcipiunt laicis ſub vtraque ſpecie ſumere. Notentur igitur verba, & ſignentur myſteria.

Primò,

Primò dicit, Accipite & manducate, hoc est corpus meũ. Hæc verba diriguntur omnibus: similiter, Bibite ex eo omnes: quæ verba implentur, cõmunicando sub altera tantùm specie, vt dictũ est. Sed verba sequentia, scilicet, Hoc facite, & diuidite, solis Apostolis, qui per hæc verba & aliqua alia omissa ab Euangelistis (ratione iam dicta, cùm de forma sacramenti cõfirmationis ageretur,) fiebant presbyteri. Non enim pertinet ad laicos facere, repræsentare, & diuidere, seu ministrare alijs, sed solis sacerdotibus. Vnde D. Pau. post consecrationẽ vini refert Christum dixisse, Hoc facite quotiescunque bibetis in meam cõmemorationem. Non enim præcepit discipulis, qui sacerdotes repræsentabant, vt quotidie vel semper biberent calicẽ: sed quotiescunque hoc facerent ex officio, facerẽt omnia quæ Christus fecit in cœna, & sic sub vtraque specie. Sed cùm infirmi sunt, non habent bibere, cùm non exerceant officiũ. Si dicatur quòd Christus ordinauit hoc sacramentum ad refectionẽ spiritualem, quæ significatur per corporalẽ, de cuius integritate est cibus & potus. Ideo sicut præcepit suscipi per modum cibi, sic etiã per modum potus copulatiuè. Ergo nõ satisfit præcepto eius recipiẽdo sub altero modo tantũ. Dicendũ quòd de integritate refectionis corporalis est cibus & potus: eo quòd vnum in alio non cõtinetur. Videmus etiã quòd bibentes aquam tẽpore cerasorum & racemorũ non curant de potu: eo quòd in illis fructibus cõtinetur sufficiens humiditas. Et sic eorum comestio est potatio. Sic hic sub specie panis cõtinetur sanguis, &c. Ideo qui manducat, bibit. Vnde Christus postquã præceptũ dedit, subiungit, Qui mãducat me, & ipse viuet propter me. Et non facit mentionem de potatione: per id innuens quòd qui manducat eum nunc, bibit sanguinem: & econuerso: qui bibit sanguinẽ in calice, manducat carnem. secus fuisset in triduo. Fundatur etiam hic ritus cõmunionis laicæ in cõmunione à Christo data duobus discipulis in Emaus, quibus Christus panem benedictum & consecratum porrexit: vbi D. Aug. dicit, quòd discipuli in sacramento panis cognouerunt Dominũ: de calice nulla fit mentio, imò dicitur quòd statim euanuit ab oculis eorum. Non dederat prius calicem, cùm in ordinata refectione cibus debeat pręcedere: & si prius dedisset, in benedictione cognouissent, & euanuisset: & de hoc Euangelista mentionem fecisset. Fundatur etiã hic ritus in cõmunione & vsu Apost. Act. 2. vbi dicitur, quòd fideles erant perseuerãtes in doctrina Apost. & in cõmunicatione fractionis panis, & orationibus: & nulla fit mentio de calice. Ex quo sequitur quòd interdum cõmunicabant sub specie panis duntaxat. Multis etiã rationibus inducti orthodoxi præsules hunc ritum introduxerunt. Primò propter periculum irreuerentiæ & effusionis: Quia si fieret cõmunio sub vtraque specie, oporteret habere magna vasa vini: & attenta multitudine & indeuotione, esset periculum effusionis, & vix posset obseruari quin effunderetur. Secunda quia hoc est sacramentum cõmunionis, in quo omnes debent cõuenire. vnde Apost. Omnes vnum corpus sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus: vbi calix accipitur pro passione Christi, quæ participatur cõmunicando sub specie panis. Aliqui enim tantum abhorrent à vino, vt non possint etiã eius odorem sufferre: ideo illis non cõueniret: & sic non esset omnium cõmunio. Tertia, quia vinum faciliter vbique inueniri non potest, & aliquando bella impediunt pro tãta multitudine deferri. Quarta, ad reprobandum errorem Nestorij, qui dicebat quòd sub specie panis non erat sanguis, sed corpus exangue & cadauer, & sub specie vini solus sanguis: quod cedebat in errorem & scandalum simpliciũ: quia inde sequebatur Christũ non resurrexisse. Ideo in cõcilio Basilien. Sess. 30. & Constant. Sess. 13. corroboratur ritus & consuetudo sumendi Eucharistiam à laicis sub specie panis duntaxat, vbi iam recepta erat: & condemnati fuerunt velut hæretici, qui huiusmodi ritum & consuetudinem impugnare pergerent, & tanquam illicitum reprobarent, cæteros suæ libertati relinquentes.

Ver. 5. DE CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPVS ET SANGVINEM.

A Corpus & sanguinẽ Christi esse in hoc sacramẽto sub speciebus panis & vini neq; sensu percipi, neq; naturali ratione deprehendi potest, sed sola fide, quæ innititur authoritati diuinæ. *3.p.quæst.75. artic.2.* Quomodo autẽ hoc fiat, videndum est. Ad cuius euidentiã sciendum est, quòd aliquis potest incipere esse in aliquo loco multipliciter. *Incipere esse in loco.* Primò per loci mutationẽ: & tũc desinit esse in primo loco. Secundò per generationẽ: quæ fit ab agente naturali, cum forma educitur de potentia materiæ, quã præsupponit tanquã subiectum generationis. Tertiò per alterationem, quæ est acquisitio formæ accidentalis, supposita substantia. Quartò per creationẽ, quæ naturali virtute fieri non potest, quando, scilicet aliquid noniter creatur in loco. Quintò per operationem: & sic angeli incipiunt esse in loco, quando incipiunt in illo operari, vt dictum est cùm de loco Angelorũ ageretur. Sextò per transsubstantiationẽ, quæ fit quando vna tota substantia cõposita ex materia & forma, conuertitur in aliam, manentibus accidentibus primæ substantiæ, sub quibus (prima substantia remota) succedit alia loco illius, sub eisdem accidentibus. Talis mutatio siue cõuersio vnius substantiæ in aliam, dicitur speciali nomine transsubstantiatio. ¶ His suppositis resolutio est quòd corpus Christi localiter & circũscriptiuè, hoc est secundum proprias dimensiones loco respondentes, est in cælo Empyreo, vbi sedet (hoc est requiescit) à dextris Dei, hoc est in potioribus bonis & nobiliori loco. *3.p.quæst.76. artic.5.* Sed in hoc sacramento non est in loco circunscriptiuè: quia omne locatum est in loco secundum modum quantitatis dimensiuæ, inquantũ, scilicet cõmensuratur siue æquatur loco per suam quantitatem dimensiuã. Sed corpus Christi non cõmensuratur sacramento secundum modũ suæ quantitatis dimensiuę, cum sit maior quantitate sacramenti: sed est in loco per modum substantię, siue eo modo quo substantia cõmensuratur dimensionibus: succedit enim substantiæ panis, quæ desiit ibi esse. vnde sicut substantia panis secundum se non erat sub suis dimensionibus localiter,

sed per modũ substantiæ: ita nec substantia corporis Christi. Non tamen substãtia corporis Christi est subiectum illarum dimensionũ, sicut erat substantia panis. Et ideo substantia panis ratione suarum dimensionum, siue secundum suas dimẽsiones, erat ibi localiter ex consequenti, quia cõparabatur ad locum, mediantibus propriis dimensionibus. Substantia verò corporis Christi comparatur ad locum, mediantibus dimensionibus alienis: & ideo corpus Christi nullo modo est in sacramento localiter. Et sic per consecrationem non mutat locum: nec per hoc quòd est in sacramento, desinit esse in cælo, in loco vbi prius erat localiter. Quod patet primò, quia omne corpus localiter motum pertransit media: quod hîc dici non potest, cùm transsubstantiatio sit instãtanea, & non successiua. Secundò patet, quia impossibile est vnum motum eiusdem corporis localiter terminari ad plura & diuersa loca, cum tamen in pluribus locis simul corpus Christi incipiat esse in sacramento. Incipit igitur Christus esse sub sacramẽto secundum specialem modũ, qui est proprius huic sacramento. Et sic corpus Christi est in diuersis altaribus, nõ sicut in diuersis locis, sed sicut est in sacramento, secundũ illum modũ essendi, quem vocant theologi sacramentalem. Non quòd intelligant corpus Christi esse ibi, sicut in signo: licet sacramentũ sit in genere signi: Sed dicunt corpus Christi esse ibi realiter sub signo secundũ modum substantiæ, scilicet totũ in toto, & totũ in qualibet parte.

Quomodo Christus incipit esse sub sacramento.

Quia per hoc quòd dicitur ipsum esse sub sacramento, significatur quædam habitudo eius ad sacramentũ, cùm succedat substãtiæ panis sub eisdem accidentibus, quas nõ recipit subiectiuè, sicut substãtia panis recipiebat per hanc habitudinẽ successionis, quam habemus ex institutione Christi dicentis, Accipite & manducate: Hoc est corpus meũ, quod pro vobis traditur, dicimus esse in loco sacramentaliter.

Esse sacramentaliter in loco quid.

Secundum igitur hoc esse Christus facta cõsecratione huic sacramento adueniens, nõ mouetur per se secundum locũ, licet bene per accidens ad mutationem specierum sacramentaliũ: & sic contraria non verificantur de eodem secundum idem, s. motus & quies. Cum enim aliquid est vnũ subiecto, & multiplex secũdum esse, nil prohibet secundum aliquid moueri, & secundum aliquid immobile permanere. Sicut corpori aliud est esse magnum, aliud album: vnde potest moueri secundum albedinẽ, & esse immobile secundũ magnitudinem. Sic Christus manet immobilis & quietus in cælo secundum esse per se & circumscriptiuũ: & est mobilis per accidens ad motũ sacramenti, propter prædictam habitudinẽ. ¶ Notandum tamen quòd cùm Christus habeat esse indeficiens, non desinit esse per hoc quòd sacramentum desinit esse sacramentũ, sed desinit esse in sacramento propter desitionẽ specierũ: quia absque Christi mutatione tollitur habitudo eius ad illas species: per quẽ modum Deus qui est indeficiens, desinit esse in creatura, ipsa creatura deficiente & desinente. Sic igitur Christus sub hoc sacramento est, quãdiu species sunt, & illis desinentibus desinit esse.

Quando desinat esse Christus in sacramento.

Exod. 12.

vnde Cyril. cõtra quosdam, qui propter illud quod dicitur de Agno Paschali, figura huius sacramenti, de quo non debeat remanere quicquam vsque ad mane, & pariter de manna: voluerunt dicere quod corpus Christi non remaneret in sacramento, si in crastinũ reseruaretur, ait: Insaniunt quidam, dicentes mysticã benedictionem cessare à sanctificatione, si reliquiæ eius manserint in diem sequentẽ: Nõ enim mutatur sacramentum corporis Christi, cum virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo sit, & omnes aliæ consecrationes immobiliter maneãt permanentibus rebus cõsecratis: propter quod nõ iterantur. Veritas autẽ licet figuræ respondeat, figura tamen non adæquatur ei. ¶ Ex præmissis apparet quòd corpus Christi non est in sacramento per creationẽ, cùm prius fuerit, neque per generationẽ, cùm tota substantia, scilicet materia & forma, imò & ipsum cõpositum ibi incipiat esse. In generatione autem materia præsupponitur & non incipit esse, sed est per transsubstantiationem siue per cõuersionem substantiæ in corpus Christi: Non quòd aliquid de substantia panis maneat, quia tam materia quàm forma panis desinit esse: Non tamẽ annihillantur, cùm succedat corpus Christi, & maneant accidentia panis, quæ se habent per modum cõtinentis: & ideo sunt sicut cortinæ circũdantes lectum, in quo rex quiescit, quæ impediunt visum cõtenti: hæc enim cõuersio substantialis importat quendam ordinẽ substantiarum, quarum vna cõuertitur in aliam, siue succedit alteri.

Substãtia panis & vini licet desinant esse, non annihillantur.

¶ Ex præmissis sequitur quòd oculus corporalis etiam glorificatus nõ potest videre corpus Christi sub sacramento, eò quòd omne corpus ideo est visibile, quia accidentia sua immutant medium: Accidentia autem corporis Christi in hoc sacramento non possunt immutare mediũ, cùm non habeãt immediatam habitudinẽ ad accidentia, quæ ipsum circunstant: igitur. Præterea corpus Christi in sacramento est per modum substantiæ: Substantia autem inquantũ huiusmodi, nõ est visibilis oculo corporali, neq; subiacet alicui sensui exteriori: imò nec imaginationi, sed solùm intellectui, cuius obiectum est, vt habetur in 3. de anima. Ideo à solo intellectu, qui est oculus spiritualis, percipi potest, & à diuersis intellectibus percipitur diuersimodè: Quia modus essendi, quo Christus est sub hoc sacramento, est penitus supernaturalis: ideo à solo intellectu diuino secundum se videri & intelligi potest. Ab intellectu autem angeli vel hominis beati etiã potest videri vel intelligi participatiuè, secundũ participatam charitatẽ diuini intellectus per visionem diuinæ essentiæ: ab intellectu autem hominis viatoris nõ potest videri aut cognosci nisi per fidem, sicut & cætera spiritualia.

Christi corpus in sacramento oculo corporali videri non potest.

Sed nec etiam intellectus angelicus ex sua natura sufficit ad hoc intuendum, cùm talis intellectus non habeat ordinẽ naturalem, nec speciẽ aliquã cõnaturalem ad illum modum essendi, & ad illã successionẽ substantiæ, nisi reueletur à Deo, qui angelis beatis reuelat per visionẽ verbi, nec est necesse reuelare in propria natura & per species euidentes, licet hoc posset. Dæmonibus tamen nõ reuelat. Vnde sequitur quòd dæmones non possunt videre Christũ sub hoc sacramẽto, sed credunt

Angeli & beati quomodo videant corpus Christi in sacramento.

ipsum ibi esse,non voluntariè,sed coacti euidentia signorum,prout dicitur Iaco.2.Dęmones credunt & contremiscunt. Quanuis autem non videatur ibi corpus:non tamen sunt reprehendendi fideles,qui dicunt se Deum & Christum vidisse: quia videndo signum datum siue sacramentum oculis corporalibus visione fidei,vident ibi Christum,cùm credant eum ibi esse.

Ver.6. DE VELAMINE SACRAMENTI.

A QVæri solet cur Christus noluit visibiliter apparere in hoc sacraméto,sed sub velamine spe- *Opuscu. 58.*
cierú:quia si videretur,peccatores haberent maioré contritionem,& deuotius susciperent. *cap.7. & 8.*
Respondetur quòd hoc noluit quadruplici ratione. Prima propter indignitaté, quoad malos &
peccatores,qui non sunt digni videre,& tamé præsumerent,& punirentur:prout viri Bethsamitæ
fuerút acriter puniti,& multi mortui,eò quòd præsumpserant videre mensam discoopertá,hoc sa- *1. Reg.6*
craméntum figuranté,quam Deus Num.4.pręceperat cooperiri pallio hyacinthino:sic,&c.ex qua
punitione boni haberent occasioné tristitiæ. Secundò propter imbecillitaté visus,quantú ad cun-
ctos:Nam excellens sensibile corrúpit sensum.Oculus noctuæ non potest videre solem:Sed cor- *2. de Ani.*
pus Christi est clarius sole,& nos habemus oculos lipposos.ideo caderemus in terrá,prout Apost. *Marc.9*
in trásfiguratione,& figuraliter in Exod.habetur,quòd videntes filij Israel cornutá faciem Moysi
ex cósortio domini,timuerunt propè accedere:vnde posuerunt velamen super faciem suam. Hoc
argumentum prosequitur Apost. Tertiò propter horroré,quantum ad sumentes. Non enim esset *2. Corint.3 &*
aliquis adeò animosus,qui auderet eum recipere.vnde cùm Christus dixisset,Nisi manducaueri- *Hebr.3*
tis meam carné,& biberitis meum sanguiné,&c.dixerunt aliqui:Durus est hic sermo,& quis pote- *Ioan.6*
rit audire? Legimus etiá quòd Hugoni de S.Victore apparuit Christus in specie pueri,quem cum
diu contemplatus fuisset,dixit illi Christus:Manduca & recipe me.At ille sanctus orauit vt sub ve-
lamine specierú poneretur,quia non habebat animú sub tali figura recipiendi illum. Esset etiá in
horrorem paganorú,si carnes & cruorem occisi hominis biberemus. Quartò propter meriti fidei
conseruationem:quia si ostenderet se in specie sua,non haberemus meritum fidei,adorádo ipsum:
Fides enim non habet meritú,vbi humana ratio præbet experimentum. Legimus de D.Ludo.audiente missam in sacello retro maius altare chori sanctæ capellæ palatij Parisiensis,qualiter nobi-
les in choro audiétes missam,videntes elegantissimú & pulcherrimum filium inter manus sacer-
dotis hostiam consecratá eleuantis:nunciauerunt regi,stimulantes vt veniret ad videndú,Respon-
dit,Qui non credit,vadat:Ego credo,nolo perdere meritú fidei. Et ideo nunc quia non videmus *3.p. quæst. 76*
& credimus,dando gloriá verbo Dei,magis meremur,iuxta illud Ioá.20.Beati qui non viderunt, *artic.8*
& crediderunt. Hinc est,quòd si ex duobus audientibus missam vnus videat Christú,alius nó, &
ambo in æquali deuotione & charitate adorent,ille qui non videt,magis meretur & magis gratus
est. Similitudo est de rege ambulante in habitu dissimulato,&c. ¶Notandum tamen, quòd si ali- *Apparitio*
quando apparet,prout legitur apparuisse,quòd talis apparitio dupliciter contingere potest: vno *Christi in sa-*
modo ex parte videntium:quia quando in sacramento miraculosè apparet caro,aut sanguis,aut e- *cramento.*
tiam aliquis puer,oculi videntiú immutantur tali immutatione,ac si expressè viderét exterius car-
nem,&c.nulla tamen mutatione facta ex parte sacramenti. Et hoc quidé videtur cótingere, quan-
do ab vno sub specie carnis vel pueri videtur,ab alijs tamen videtur sub specie panis. Nec tamen
hoc pertinet ad aliquam deceptioné,sicut accidit in Magorum præstigijs:cùm talis species forme-
tur in oculo,ad aliquá veritaté figurandam:ad hoc scilicet quòd manifestetur corpus Christi verè
esse sub hoc sacramento:sicut etiá Christus apparuit discipulis euntibus in Emaus sub specie pere-
grini,& finxit se longiùs ire.dicit enim (vt D.Aug.ait) Cum fictio nostra refertur ad aliquá signi- *In lib. de q.*
ficationem,non est mendaciú,sed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modum nulla mutatio *Euang.*
fit ex parte sacramenti,manifestum est quòd non desinit esse Christus sub sacramento, tali appari-
tione facta. Cùm tamen cótingit apparitio non per solam immutationem videntium,sed per muta-
tionem specierú sacramenti:quod videtur esse,quando omnibus sub tali specie apparet, & nó ad
horam,sed ad longú tempus,ita permanet:& in tali casu dicendum est,quòd manentibus dimen-
sionibus,quæ prius fuerunt miraculosæ,fit quædam immutatio circa alia accidentia, puta figurá,
coloré,& alia huiusmodi,vt videatur caro,aut sanguis,aut puer:& hæc immutatio etiá nó est de-
ceptio:quia fit in figurá cuiusdá veritatis,vt dictú est. Et sic patet quòd manétibus dimésionibus,
quę sunt fundamenta aliorú sensuú,remanet corpus Christi in hoc sacramento. Appetere auté ta-
les apparitiones prouenit ex infidelitate vel curiositate:ideo absque peccato appeti nó possunt.

Ver.7. DE VERITATE HVIVS SACRAMENTI.

B FIrmiter credendú est & simpliciter confitédum verum corpus Christi,& sanguiné, animam,
& diuinitatem realiter esse sub sacramento,cú eisdem dimensionibus,quas habet in cęlo:licet
secundú eas non cómensuretur sacramento,siue speciebus illis. Nec sunt audiédæ rationes hęreti-
corú,nec aliorum infidelium irrisiones,nec illusiones,aut suggestiones,quas dęmones immittunt
phátasiis hominú, vt eos à fide deuiare, aut in ea faciant dubitare. Ideo tot & táta immittút argu-
menta,quę vix magni doctores soluere possent. Ad excutiendú ergo ab intellectibus hominú om-
nia diaboli & hæreticorú ac infidelium tela,notanda & retinenda ac perpetuò memoriæ cómen-
danda sunt quatuor fundamenta,quæ habemus ex sacris literis & sanctis doctoribus ab Ecclesia
approbatis desumpta. ¶Primum fundamentú ex D.Pau.qui 2.Cor.10.dicit,In captiuitaté redigen-
tes omnem intellectú in obsequium Christi,hoc est ad credendú omnibus quæ dixit Christus, &
obediendum ei. ¶Secundum fundamentú habetur Luc.1.Non est impossibile apud Deum omne

verbum. Deus potest facere omne quod intellectus potest cócipere. ¶ Tertium fundamentum est ex D. Hilario, vbi dicit, quòd cùm Deus sit infinitæ potentiæ & actiuitatis, & intellectus noster sit finitus & limitatus: sequitur q̃ Deus multò plura potest facere, quá intellectus noster intelligere. Ideo Iob 36. Ecce Deus magnus vincens scientiá nostram. & Roma. 11. O altitudo diuitiarum &c. ¶ Quartum fundamentú est quòd cum Christus sit Deus & veritas per essentiam, iuxta illud: Ego sum via, veritas, & vita: mentiri nó potest. & ad Tit. 1. Qui non mentitur Deus. & Heb. 6. Impossibile est Deum métiri: Sequitur quòd quicquid ipse dixit, hoc verú est. Sed Christus accepto pane dixit, Hoc est corpus meum: nó dixit in signo, sed realiter: quia subiunxit, Quod pro vobis tradetur. & de sanguine, Qui pro vobis effundetur. Atqui corpus Christi verú realiter fuit traditú pro nobis, & verus sanguis eius fuit realiter effusus, & non in signo: igitur ibi est realiter verú corpus, & verus sanguis Christi. Vnde Christus prædixerat, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: & ibidem subiunxit, Et qui manducat me, & ipse viuet propter me: non dixit, propter signum meú, & 1. Cor. 10. Calix cui benedicimus, nónne cómunicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nónne cómunicatio corporis Christi est? ¶ Ratione etiam potest persuaderi: Quia in aliis sacramentis sacerdos loquitur in propria persona, Ego te baptizo, Signo, Absoluo, & c. Sed in hoc sacramento nó loquitur in propria persona, quia stultè loqueretur, nec posset eius locutio quocunque modo verificari: sed loquitur in persona Christi, quia refert, Qui pridie quàm pateretur, &c. dicens, &c. Ideo in aliis sacramentis nó est Christus in persona propria, sed assistit ex virtute data. Sed cùm in hoc sacramento minister loquatur in persona Christi, sequitur quòd Christus nó solùm assistit in virtute, sed etiam in propria persona. In signum cuius primú miraculum quod facere voluit, fuit cóuersio aquæ in vinú: & vltimú, conuersio panis in corpus, & vini in sanguinem: vt correspóderent vltima primis. ¶ Insuper Apost. dicit, Omnia in figura contingebát illis, & cuilibet sacramento respódet figura, & econuerso figuris sacramenta. Quid igitur in noua lege respódet mannæ, quod erat cibus corporalis, omne delectamentú in se habens, & omnis saporis suauitaté, & figurabat cibum spiritualem? Nihil profectò repręsentare in noua lege poterat, nisi Christum, qui Ioá. 6. dicebat, Caro mea verè est cibus, &c. Sicut agno occiso in lege antiqua non respódebat in noua, nisi Christus occidendus: ergo nec cibo corporali, nisi Christus qui est cibus spiritualis. Sed Christus realiter occisus est: ergo est realis cibus. ¶ Præterea vel Christus potuit transsubstantiare siue conuertere substantiá panis in verum corpus suú, vel non. Si secundum, sequeretur quòd nó fuisset omnipotens, cùm talis transsubstantiatio non implicet cótradictionem, nec in transsubstantiatione requiratur maior virtus, quàm in creatione. Si primú, quæritur quibus verbis potuisset clarius exprimere illam transsubstantiationé, quàm his quæ refert Euangelista dicens: Accepit Iesus pané, benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meú, quod pro vobis tradetur. igitur patet Christum transsubstantiationé sui corporis & sanguinis fecisse. Si ergo credimus scripturæ dicenti, In principio creauit Deus cęlum & terrá: quare non credemus Christo dicenti, Accipite & manducate: hoc est corpus meú quod pro vobis tradetur? Si credimus quòd Deus subitò ex limo terræ Adam formauerit, & ex eius costa Euam, Gen. 1. & 2. quare, &c. Si credimus vxorem Loth cóuersam in statuam salis, quę est proprior figura huius transsubstantiationis: quia sicut in illa non manserunt nisi dimensiones, & substantia salis successit substátiæ eius: idcirco eius memoria fuit nobis à Christo cómendata. Luc. 17. Memétote vxoris Loth: quare, &c. Si credimus quòd Moyses virtute Dei cóuerterit virgam in colubrum, & aquas in sanguiné: quare, &c. cùm nó maior virtus requiratur: & Ecclesia illud attestetur, maximè in cócilio Ephesino, contra Nestoriú, cui authoritate pontificis præfuit Cyrilus: & in cócilio Lateranen. vt habetur in c. firmiter. extrà de summa trin. & fide cathol. vbi dicitur, Vna est vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur: in qua idem ipse sacerdos & sacrificiú, Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini realiter cótinentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguiné potestate diuina. Omnésque sancti doctores ab Ecclesia approbati, hoc asseueranter docuerunt, singulariter D. Clemés, Petri successor, in Epist. ad Iacobum fratré Domini. & D. Diony. 3. c. Eccles. Hierar. & D. Ignatius in epist. ad Roma. & D. Ambr. in lib. 4. de Sacramentis, c. 5. Antequàm cósecretur, panis est: vbi autem verba Christi accesserunt, corpus Christi est. Et ante verba Christi, calix est: vbi autem verba Christi operata fuerint, efficitur sanguis Christi. & in eod. lib. c. 4. dicit, Tu fortè dicis, Meus panis est visitatus: sed panis iste ante verba sacramentorú, panis est: at vbi accesserit cósecratio: de pane fit Christi caro. Hæc igitur astruamus: Quomodo potest qui panis est, consecratione corpus Christi esse? Respondet post pauca, Sermo Christi hoc cóficit sacramentum. Quis est sermo Christi? Is quo facta sunt omnia: Iussit Deus, & factum est cælum: iussit Deus, & facta est terra: iussit Deus, & facta sunt maria. Vides ergo quàm operatorius sit sermo Christi? Si ergo táta vis est in sermone Domini, vt incœperint esse quæ non erant: quantò magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud cómutentur? Idem D. Aug. dicit, & habetur in c. ante benedictionem, de consecr. dist. 2. ¶ Ex his patet quòd Lutherus pessimè ac falsè asseuerauit, ante trecentos annos Ecclesiæ tránssubstantiationem ignotá fuisse. Nam hi qui citati sunt, antiquissimi fuerunt. Nec ante annú Domini millesimú circa hoc aduersarios habuit Ecclesia. Omitto miracula penè innumera in huius rei approbationem facta: inter quæ vnum fuit Parisiis tempore Philippi le Conquerant in Ecclesia, quæ nunc dicitur de Billhetes. Nec obstat quod hæretici in oppositum adducunt, dicentes quòd scriptura hoc facta

Lib. de Trin.

Christus verè & realiter, est in sacraméto. Ioan. 6

1. Corint. 10

Genes. 1

Genes. 19

Exod. 7

Ser. 11. super Luc. & in lib. de Offic.

hoc sacramentum panem appellat, dicens 1.Cor.10. Panis quem frangimus. & in eodem, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ad hæc enim in prôpriu multiplex est solutio. Prima, quia cũ Christus ibi realiter existens, sit panis viuus qui de cælo descendit, vt ipsemet dixit: ideo hoc sacramentũ rectè panis (s. viuus) potest appellari. Nó enim nominat Aposto. hoc sacramentum, panem corporalem: & Christus in oratione Dominica docet nos petere panem supersubstantialẽ. Secunda solutio, quia sub speciebus sacramẽtalibus fuit panis: videmus enim quòd illud quod in aliud mutatũ est, suæ originis aliquando nomen retinet. Nã si tibi aliquis vinum dederit, quod iã in acetum versum est, dicis: Ecce vinum quod dedisti mihi. Sic virga Aaron in colubrũ mutata, nomen virgæ retinet: dicitur enim Exo.7. quòd virga Aaron deuorauit virgas magorũ. & Eccle.10. homo dicitur puluis & cinis, licet nunc sit caro. Quid superbis terra & cinis? Tertia solutio, quia oculis corporalibus videtur esse panis, licet nó sit. Quarta solutio, quia omne quod mãducari potest, panis dicitur. vnde mãna dicitur panis. Et quia hæc accideotia manducantur & reficiunt, ideo panis rectè dici possunt: non quòd sit ibi panis corporalis, sed panis viuus, qui manducatus & receptus mentẽ reficit. Quapropter concilium Vercellense, quod fuit post annum Domini millesimũ, damnauit Berẽgarium huius hæresis primum authorem, & eũ abiurare fecit, cuius abiuratio, & rectæ fidei confessio habetur in c. Ego Berengarius. de consecra. dist. 2. quàm scripsimus suprà. Et deinde conciliũ Constantiense damnauit Ioanoem Vviclefx, & Ioannẽ Hus eius discipulum, dicentes in Eucharistia nó esse identicè corpus & sanguinem Christi, aut realiter in propria præsentia corporali, sed in figura tantũ. ¶ Nec obstat etiam quod ex D.Io.6.c. cum cõmentario siue expositione D.Aug. inducere nituntur: dicitur enim Io.6. quòd cùm Dominus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnẽ, &c. quidam discipuli audientes, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Quibus Christus dixit, Spiritus est qui viuificat: caro autem nó prodest quicquam: quasi diceret, secundum D.Aug. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis: sed neque bibituri sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentũ autem quod vobis cõmendaui, spiritualiter intellectũ viuificabit vos: caro autem nõ prodest quicquam. Vt quid paras dentem aut ventrẽ? Crede, & manducasti. Et idem Augu. in epist. ad Adamantinũ dicit, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meũ, cùm signum daret. Ad hæc respondet D.Tho. quòd cùm D.Aug. dicit, Non corpus quod videtis manducaturi estis, nó intendit excludere veritatem corporis Christi, sed modum manducandi: quia non erat manducandum visibiliter, in ea scilicet specie, qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subditur, Sacramentũ quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificat, non intendit dicere quòd Christus sit in hoc sacramento solum secundũ mysticam significationem: sed spiritualiter dici, hoc est inuisibiliter & impossibiliter per virtutem Spiritus sancti. vnde super Ioan. exponens illud, Caro nó prodest quicquàm, dicit: Quomodo illi intellexerunt manducandũ, quomodo scilicet in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnẽ, & prodest plurimũ: Nam si caro nihil prodesset, verbum caro nó fieret, vt habitaret in nobis. Et ad id quod dicit ad Adaman. dicendũ quòd in cœna Christus dedit signũ & corpus suum: Signũ est quod sensu percipitur. Corpus Christi est, quod ibi contentum credimus. Alia autem quæ possunt adduci, sicut illud, Me autem non semper habebitis, debẽt intelligi visibiliter: quia inuisibiliter in hoc sacramento se nobiscum futurũ vsque ad consummationem seculi pollicitus est. ¶ Si hæc agas ad populũ: ad confortandum spiritus pusillorum contra illusiones & suggestiones dæmonũ, quibusdam quæstionibus & phantasiis, quas dæmon immittit, respondendũ est: Primò aliquibus suggerit, Quomodo est possibile quòd Christus qui erat tam magnus, sit in tam paruo loco? Responsum est quòd est ibi per modũ substãtię, & non modo quantitatiuo, hoc est nó vtitur quantitate sua in hoc sacramẽto. Sicut eadem anima est in paruulo existente in vtero & extra vterũ, & quãdo est magnus vir, & in senectute: Sic Christus in parua & magna hostia. & quòd possit dari aliquod quantũ quod non vtatur sua quantitate, apparet ex illo quod dixit Christus: Facilius est camelum transire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnũ cælorum: si non esset possibile, non diceret facilius: sed impossibile est quòd camelus, si vtatur quantitate sua, transeat: ergo potest esse quantus, & non vti quantitate sua, virtute diuina: Figura habetur 4. Reg.4. de muliere quæ ex paruo lechyto olei repleuit magna vasa. & alia figura de Manna, quod debebat accipi mensuram Gomor, aliqui colligebant plus, aliqui minus: sed nec qui plus collegerat, plus habuit: Nec qui minus parauerat, reperit minus. Sic Christus tantus est in parua, quantus in magna hostia, & in qualibet etiam minima particula: vnde Ecclesia cantat, Fracto demum sacramẽto, ne vacilles, sed memento tantũ esse sub fragmento, quantũ toto tegitur. Habetur etiã de Helisæo quando incubuit super puerum, quòd non vtebatur sua quantitate in ordine ad locum, siue ad loci occupationem: quia quantũ ad distinctionem partium vtitur suis dimensionibus: Sicut enim in cœlo pes non est caput, sic nec in hoc sacramento. Ex quo sequitur quòd quantitati continuæ duo conueniunt, scilicet distinguere partes ab inuicem, & hoc est illi essentiale, & separari nó potest: aliud est occupare locum & cõmensurari loco, & hoc est ei propriũ, quod virtute diuina separari potest, vt dictum est de camelo. Si hæ similitudines nó sufficiant, recurre ad quatuor fundamẽta prædicta. ¶ Secũdò aliquibus suggerit, Quomodo est possibile, quòd Christus sit ante oculos, & non videamus eũ? Figura est de Helisæo, qui rogauit Dominum vt apperiret oculos pueri, qui nó videbat exercitũ bellatorũ qui erat pro eis. Christus etiam

Ioan.6. Sap.16. c.10.§.3. ver.7. 3.p.q.75. art.1. ad 1. Consolatio pusillorum. Matth.19. Exod.16. 4.Reg.6.

reddidit se inuisibilem, Luc. 4. Transiés enim per medium illorũ ibat. & 24. Euanuit ab oculis eorum. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo potest esse in tot locis, cùm nó sit nisi vnus Christus? Dictũ est quòd non est localiter nisi in cælo: in sacramento autem non est localiter, sed per modum substantiæ, & per habitudinem successionis. Similitudo datur communiter de voce prædicatoris, quæ cum non sit nisi vna in aere, est æqualis in auribus singulorum. Magis propria tamen similitudo est de cella circũdata speculis: Si vnus homo sit in medio, imago eius apparet in quolibet speculo. Si hoc facit natura, à fortiori Deus. Si hæ similitudines non sufficiant, recurre, &c. Alius suggerit, Quomodo est possibile quòd Christus ita citò sit in hostia, cum sit magna distantia? Ratio naturalis est, quia virtus eius est infinita, & quia illa mutatio non est localis, sed instãtanea. Similitudo naturalis est de sole, qui illuminat in instãti. Et Philosophi dicunt quòd illuminatio fit in instanti, cùm nulla sit repugnãtia ex parte medij. Si hæc nó sufficiant, recurre ad fundaméta. Aliis suggerit, Quomodo ad fractioné hostiæ nó frangitur? dicendũ quia est ibi per modũ substãtiæ, & quantitas specierũ non est subiectiuè in ipso: ideo Christus nó diuiditur, sed quãtitas. Similitudo est de speculo, ad cuius diuisioné nó diuiditur imago in eo apparens, sed solùm speculũ & in qualibet parte est imago. Si hæc facit natura, à fortiori Deus. vnde cantat Ecclesia, A suméte non concisus, non cófractus, non diuisus, integer accipitur. Nulla rei fit scissura, signi tantũ fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundaméta, quòd non est impossibile apud Deũ omne verbum, & quòd Deus qui est infinitæ virtutis & actiuitatis, plura potest facere, quàm intellectus tuus qui est finitus, intelligere: & quòd Deus qui hoc dixit, & reuelauit, nó potest mentiri. Ideo firmissimè absque quacũque dubitatione credendũ est, & exhibendæ sunt ei gratiarum actiones de tanto beneficio. Ad hoc hortatur mater Ecclesia in prosa sólénitatis Corporis Christi, dicés: Lauda Sion saluatoré, lauda ducem & pastoré in hymnis & canticis: Quantum potes tantum gaude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis viuus & vitalis hodie proponitur. Quod nó capis, quod nó vides, animosa firmat fides, præter rerum ordinem. Amplior persecutio ad populum fieri poterit, tractando dignitatem & effectus huius sacramenti, quæ scribuntur infrà eo. §. ver. 18.

Illuminatio fit in instanti.

Ver. 8. DE ADORATIONE CHRISTI IN EVCHARISTIA.

CVm Deo debeatur cultus latriæ, & Christus sit verus Deus, sitque sub sacramento Eucharistiæ: sequitur quòd sub illo, & corã illo est adorandus latria. Et per consequés ministri Ecclesiæ licitè hoc sacramentũ eleuant in sacrificio missæ, & in tépore tribulationis ingerũt oculis fidelium ad prouocandũ eos ad deuotioné, & ad excitandum mentes eorũ, vt pura mente & sincero affectu ad ipsum confugiãt. Quod etiam aliter probari potest. Primò exemplo antiquorũ patrum & sanctorũ Apost. qui inspirati spiritu sancto in missæ sacrificio eleuari, & oculis omniũ proponi in memoriã illius benedictissimæ cœnæ, & amarissimæ passionis docuerũt & tradiderunt. Quæ traditio ab eo tempore vsque nũc fuit semper obseruata. Præterea Deus voluit templum sibi dicatum honorari, & Salomoné structuris & magnificis ædificare, & vasis atque supellectiilbus preciosis ornare, & ornatum Machabæorum approbauit: quanto magis ergo hoc sacramentum voluit honorari, cum sit templum specialissimum in quo Christus non solum per inuocationem, sed etiam per personalem præsentiam constat esse? Si imago crucifixi ex traditione Apostol. propter memoriam & repræsentationem Christi adoratur, quantomagis hoc sacramentum, quod est memoriale omnium mirabilium eius in quo ipse verè & realiter vt dictum est, continetur? Insuper lumen fidei ostendit, quòd vbicunque numen siue virtus dei nobis apparet, aut familiariter se ingerit, eum reuereamur. Ideo reueremur & honoramus sacramenta, in quibus virtus diuina assistit, quantomagis hoc sacramentum, sub quo non solum virtus diuina, sed etiam Christi persona, imò, vt dictum est, tota trinitas realiter continetur. Explodendi ergo sunt à nobis & nullatenus audiédi hæretici: quorum aliqui, & si Christum sub sacramento esse profiteantur, tamen non sunt veriti habere pro fatuis & stultis sanctos patres, dicentes quòd Deum se colere arbitrantes, eum ludibrio habuerunt: hac sola ratione inducti, quòd non inuenitur in sacris literis talem honorem debere fieri: & quòd Christus non est in Eucharistia, nisi vt manducetur, & non vt adoretur: idololatras dicentes eos, qui honorem & cultum exhibent Deo, qui in sacris literis non est expressus. Quod quidem axioma & fundamentum est falsissimum, & hæreticum esse manifestè constat, eò quòd secundum Apost. 1. Cor. 11. Probare nos debemus, antequàm de pane illo edamus, & ne indignè (hoc est irreuerenter) manducemus: Quia qui manducat & bibit indignè, iudiciũ sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, hoc est non discernens inter corpus Domini & alios cibos. Honor huic tam admirando sacramento exhibendus est, quãuis non inueniatur scriptum in sacris literis: cùm ab Apostolis & sanctis patribus toto orbe terrarum fuerit semper obseruatum. Argumentúmque à scripturis & authoritate negatiuè sumptum (vt sæpe diximus) inefficax est. ¶Et ex prædicto nanque fundamento sequeretur magos illos, qui Christũ in cunabulis & illis mysticis muneribus adorauerunt, esse idololatras. Neque enim ad hoc incarnatus, & in hũc mundũ natus est, vt adoraretur in mortali corpore: sed vt pateretur, & crucifigeretur, & pro peccatis nostris satisfaceret. Nec vllũ verbũ ex scripturis proferri potest, quòd talis cultus siue honor sit ab eis exactus, Si enim propter signũ stellæ in lib. Numerorum absque expressione cultũ illum exhibuerũt: quid nos facere debemus, qui maius testimoniũ ab Euangelistis & Apostolis accepimus ibi esse verũ corpus suum? hoc certè docet omnes lumen diuini vultus signatũ super nos: Nec

Matth. 2. A

Apostoli

Apostoli ornaures vestibus asinam & pullum, licet non exigerentur, peccauerunt: imò in eum honorem gratanter accepit Christus, atque cotú qui ramos præscindentes de arboribus, & vestimenta sternebant in via. Non immeritò igitur hunc cultum instituit Ecclesia, & hymnos ac cantica approbauit. vide alias rationes contra prædictum fundamentum, infra hoc §. ver. 14. *Matth. 21.*

Ver. 9. DE ACCIDENTIBVS IN SACRAMENTO REMANENTIBVS.

INter alia mirabilia quæ fiũt in hoc sacramento, vnum est, quòd accidentia, quæ naturaliter sine subiecto esse non possunt, tamẽ virtute diuina in hoc sacramẽto sunt sine subiecto quo & quod, hoc est propinquo vel remoto, & maximè quantitas. Alia enim accidentia non habent subiectum quod, sed quo, scilicet quantitatẽ, quæ habet vim substantiæ, quantũ ad sustentationẽ & immutationem exteriorẽ, non solùm sensus, sed etiã quantum ad immutationẽ quæ est ad formã substantialem, quia talis immutatio non fit à forma substantiali immediatè, sed mediantibus qualitatibus actiuis & passiuis, quæ agũt instrumentaliter virtute substantiæ. Hæc autem virtus instrumentalis seruatur in speciebus sacramentalibus, sicut prius erat in substantia: hoc autem fit virtute diuina. Ideo possunt agere ad formã substantialem instrumẽtaliter: per quẽ modum aliquid potest agere præter & vltra speciẽ suã: sicut calor naturalis ad carnem & sanguinẽ, non virtute propria, sed virtute principalis agẽtis. Ex quo sequitur quòd accidentia panis & vini possunt corrũpi, sicut poterant corrũpi quando erãt subiectiuè in substantia panis & vini. Tũc enim poterant corrumpi dupliciter, scilicet per se & per accidens: per se quidem, per alterationẽ, quæ fit per contrariã qualitatem, & per augmentũ & diminutionẽ quantitatis, nõ quidem per modum augmenti & diminutionis, quæ inuenitur solùm in corporibus animatis, qualia nõ sunt panis & vinũ, sed per additionem & diuisionem: Nã (vt dicitur 3. Metaph.) per diuisionẽ vna dimensio corrũpitur, & fiũt duæ: per additionẽ verò ex duabus fit vna. Alio modo poterãt prius corrumpi per accidẽs, scilicet per corruptionẽ subiecti, & hoc etiã modo post consecrationem corrũpi possunt. Quia quãuis subiectum nõ remaneat, remanet tamen esse & virtus, quã habebant accidẽtia in subiecto. & ideo huiusmodi esse & virtus potest agere & corrumpi à cõtrario agente: sicut poterat corrumpi substãtia panis & vini, quæ nõ poterat corrumpi nisi præcedente alteratione. ¶ Circa tamẽ accidẽtia distinguendũ est inter vtrunque modũ prædictarum corruptionũ. Quia cùm corpus & sanguis Christi succedant substantiæ panis & vini: si fiat talis immutatio ex parte accidẽtium, quæ non suffecisset ad corruptionem panis & vini, propter talem immutationem non desinit esse corpus aut sanguis Christi in hoc sacramẽto, siue fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cùm modicum immutatur color, sapor, & odor panis aut vini, siue ex parte quantitatis in tales partes, in quibus posset saluari natura panis aut vini. Si verò fiat tanta immutatio, quòd corrupta fuisset substantia panis aut vini, non remaneret corpus aut sanguis Christi sub hoc sacramento: sicut cũ mutatur color, & sapor, & aliæ qualitates panis aut vini, quod nullo modo posset secum compati natura panis aut vini: aut ex parte quantitatis, puta si puluerizetur panis, vel vinũ in tam minutas partes diuidatur, vt iam non remaneat forma panis aut vini, tunc non remanet corpus aut sanguis in hoc sacramento: nec illa corruptio est miraculosa, sed naturalis. Præsupponit tamen miraculum quod factum est in consecratione: scilicet quòd illæ species sacrãmentales retinerent esse sine subiecto, quod prius habebãt in subiecto. Sicut & cæcus miraculosè illuminatus, naturaliter videt. Et cùm ad corruptionem vnius sequatur generatio alterius (vt dicitur in 1. de Generatione) sequitur quòd ex speciebus sacramentalibus poterit aliquid generari. Non enim sic corrumpuntur, vt omnino dispareant. Et ad sensum videmus aliquid ex prædictis speciebus generari, puta cineres, si species comburãtur: vel vermes, si putrefiant. Hæc autẽ generatio non fit ex substantia corporis aut sanguinis Christi, cùm sit incorruptibilis: nec quòd materia panis quæ per consecrationẽ desierat esse, redeat, nec alia materia creatur: Sed cùm in consecratione miraculosè detur quantitati dimensiuæ panis, quòd sit primum subiectum consequentium formarum, quod est proprium materiæ: ideo ex consequenti datur ei omne illud quod ad materiam pertinet, & per consequens quod posset generari ex eis, quicquid posset generari ex materia panis aut vini, si esset. ¶ Ex præmissis infertur quòd ex solis speciebus sacramentalibus quis potest nutriri, si acciperentur in tãta quantitate, in qua panis sufficeret ad nutrimentũ, cum habeant vim substantiæ panis. ¶ Difficultas est an quando infunditur liquor eiusdem speciei vel alterius in vinum, fiat corruptio: & si non, vbi maneat id quod infunditur. Dicendum quòd si infundatur vel permisceatur in tanta quãtitate quòd possit diffundi in totum vinũ consecratum, totum fiet permixtũ. Quod autem commixtũ est ex duobus, neutrũ commiscibilium est, sed vtrũque transit in quoddam tertium ex his compositum. vnde sequitur quòd vinum prius existens nõ maneret. Si liquor esset alterius speciei, puta si aqua poneretur in magna quantitate, solueretur species vini, & illud totũ esset alterius speciei. Si autẽ permisceretur liquor eiusdem speciei, puta vinum, remaneret quidem species, sed non remaneret idem numero vinum: quod declarat diuersitas accidentium: puta si vinũ infusum esset album, & aliud rubeum, & si ex eodẽ dolio diuersa quantitas, tũc desineret esse sacramentum, cum fundamentũ omnium sit quantitas: ideo tunc desinit ibi esse Christus. Si verò liquor admixtus esset tam paruæ quãtitatis, quòd non posset diffundi per totum vinum consecratum, non fieret totum vinum permixtum, sed aliqua pars eius, quæ quidem non remaneret eadem numero propter admixtionẽ extraneæ materiæ: Maneret tamen eadem specie, non solùm si paruus liquor permixtus esset eiusdem speciei, quia gutta aquæ multo vino permixta, transit in speciem vini, vt dicitur in primo de Generatione. Manifestum

3. p. q. 77. art. 1 & 2.

Accidentia dupliciter corrumpi possunt.

Qua immutatio specierũ requiratur ad desitionem sacramenti.

Quid dicendum de infusione liquoris in vinum consecratum.

nifestum est autem ex prædictis quòd corpus & sanguis Christi maneot in hoc sacraméto, quandiu illæ species manent eædem numero, & in singulari per pronomen demonstratiuū possunt demonstrari siue singularizari: ideo si totū vinum cōsecratū fuerit permixtum, erit aliud numero, & desinet ibi esse Christus. Si verò fiat tam parua alicuius liquoris mixtio, quòd nō posit diffundi per totum, sed per aliquam partem specierū, desinit esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, tamen manebit sub alia. Et sic pars vini permixta erit substantialiter infra vinum in loco à nobis imperceptibili. Si dicatur quòd quādo aqua admiscetur aquæ benedictæ, efficitur benedicta: quia maius dignū trahit ad se minus dignum: igitur. Sic in proposito dicendū cum Innocentio in c.cùm Marthæ, extra. de celeb. miss. quòd non est simile de aqua benedicta: quia illa benedictio nullam mutationem substantialem facit circa substantiam aquæ, sicut facit cōsecratio vini. ¶ Nec obstat quòd magnum & paruum sunt duæ quantitates, & diuersificant ipsam, sicut albū & nigrum colorem: ergò quantūcunque paruum addatur, quantitas corrumpitur, & per cōsequēs Christus desinit esse sub ea: quia licet magnum & paruum diuersificent quantitatem dimensiuam in ratione mensuræ, nō tamen quantū ad eius essentiam. Et liquor appositus potest esse adeò paruus, quòd sua paruitate impeditur ne diffundatur per totum, sed per paruas dimensiones: quæ licet sint sine subiecto, tamen substant alteri liquori, sicut & substantia, si ibi adesset.

Ver. 10. DE SACRAMENTI EVCHARISTIAE NOMINIBVS.

3.p.q.73. art. 4. Altaris sacramentū pluribus nominibus nuncupatur, eò quòd plures effectus, proprietates, & repræsentationes habeat. Et maximè tres: Vnā respectu rei præsentis, scilicet vnitatē Ecclesiæ cui homines aggregantur per hoc sacramentū, & secundū hoc dicitur Synaxis Græcè, quod idem lib. 4. est quod cōmunio Latinè. Vnde Damasce. ait, Dicitur cōmunio, quia per ipsam communicamus Christo. Et quia participamus de eius carne & deitate, & vnimur adinuicē per ipsam, iuxta illud, 1.Cor.10. Vnū corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. sequitur, Calix benedictionis cui benedicimus, nonne cōmunicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangi- Super Ioan. mus, nonne cōmunicatio corporis Christi est? Et (vt D. Aug. dicit) Christus ad huiusmodi vnitatem & communionem significandam, materiam huius sacramenti ex his rebus elegit, quæ ad aliquod vnū rediguntur. Ex multis enim granis panis cōficitur, & ex multis vuis vinum confluit: Sic nos quāuis simus multi, efficimur tamen vnū in Christo per hoc sacramentū. Vnde & idem Aug. ait, O sacramentum pietatis! O signum vnitatis! O vinculū charitatis! & Inno. 3. in c.cùm Marthæ, de celeb. Miss. dicit, Per hoc enim quòd ipse Christus suscepit de nostro (scilicet carnem) & nos accipimus ipsi de suo (scilicet in hoc sacramento) non solùm carnem, sed etiā animam & diuinitatem, vt dictū est. Et tā insolubili nexu coniungimur, vt qui est vnū cum patre per ineffabilem vnitatem, fiat vnum nobiscum per admirabilem vnionem: ac per hoc (scilicet sacramentum) Ioan.17. ipso mediante, cum Patre & Spiritu sancto vnum efficimur. Pater (inquit) sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnū, sicut & nos. Non pro eis rogo tantùm, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorū in me, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mundus credat, &c. Ideo hoc sacramentū di- Eucharistia dicitur communio. citur communio siue communicatio, quam debemus habere, idem sapere, dicere, & velle, & omnia communicare, præcipuè in necessitate, sicut Apost. communicauit. Ideo 1.Cor.1. Obsecro vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & nō sint in vobis schismata. & 2.Cor.13. Idipsum sapite. & Heb.13. Beneficentiæ & cōmunionis nolite obliuisci. ¶ Aliam significationem habet respectu futuri, inquantum scilicet hoc sacramentum est præfiguratiuum Viaticum. fruitionis Dei, quæ erit in patria. Et secundū hoc dicitur Viaticū, quia præbet nobis viam perueniendi illuc. Et secūdum hoc etiam dicitur Eucharistia, quod interpretatur bona gratia: quia gra- Rom.6. tia Dei vita æterna, vel quia realiter cōtinet Christum, qui est plenitudo & author gratiæ, qui bo- Ioan.1. nam imò optimā gratiam fecit, dando se nobis sub hoc sacramento. Sicut enim Christus in mundum visibiliter veniens contulit mundo gratiā, secundum illud, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: ita in hominem veniens sacramentaliter, vitam gratiæ operatur, secundū illud Io.6. 3.p.q.79. art.1. ad 1. Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Vnde dicit D. Thomas quòd hoc sacramentum ex seipso habet virtutem gratiam conferendi. Nec aliquis habet gratiam ante susceptionem huius, Nullus consequitur gratiā, nisi ex voto Eucharistiæ. nisi ex aliquo voto vel desiderio ipsius, vel per seipsum, sicut adulti, vel Ecclesiæ, sicut paruuli. Vnde ex efficacia virtutis ipsius est, quòd etiā ex voto ipsius aliquis gratiā consequatur, per quam spiritualiter viuificetur: Hic enim est panis viuus, qui de cælo descendit, qui solus viuificat. Vnde Christus, Amen dico vobis, nō Moyses dedit vobis panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verum. Panis enim verus est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo. Subdit deinde, Ego sum panis viuus, qui de cælo descendit: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et qui manducat me, ipse viuet propter me. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam. & per oppositum, Nisi manducaueritis (saltem in voto proprio vel ecclesiæ) meā carnem, &c. Non est ergo vita spiritualis ex fide, licet prærequiratur dispositiuè: sed effectiuè ex carne & sanguine Christi in hoc sacramento contentis. Imò & omnia alia sacramenta virtutē iustificandi & peccata remittēdi ab ista passionis oblatione recipiunt. ¶ Si dicatur quòd hoc sacramentū nemo debet recipere nisi contritus & in gratia: Dicendum quòd quicunque accedit ad hoc sacramentū impræparatus aut 1.Cor.11. cū affectu peccati mortalis, peccat mortaliter, iuxta illud, Probet autē seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim māducat & bibit indignè, iudiciū sibi mānducat & bibit.

Sed si

Sed si facta præparatione debita (saltem probabiliter) & adhuc est in peccato mortali: quia stat quòd quis habeat probabilitaté quòd sit contritus & in gratia, qui tamen nó est: quia fortè non ex toto corde. Tunc hoc sacramentú adueniés causat gratiam & virtutes, & dat vitá. Si verò inueniat gratiam, auget eá. ¶ Ex hoc sequitur quòd per hoc sacramentú remittuntur peccata mortalia, & gratia datur. Vnde in cósecratione sanguinis dicitur, In remissioné peccatorú. Nomine auté peccati intelligitur mortale. & si remittat peccatú mortale, à fortiori veniale: quod intelligendum est de præteritis. Quia si quis venialiter esset distractus in sumptione huius sacramenti, illud veniale impediret remissioné mortaliú, & per consequés collationé gratiæ. ¶ Aliqui ponút accessum medium ad hoc sacramentú, scilicet quòd accedés non peccat mortaliter, nec accipit gratiá. Et quádo fit argumentum ex D. Pau. quia vel comedit dignè, vel indignè: dicunt quòd comedit dignè, quantú ad suam æstimationé, quæ excusat à mortali. Alij verò ponút accessum mediú, secundum diuersos gradus intésionis, quos ponút in conuersione siue detestatione peccatorú: & dicút quòd stat aliqué probabiliter æstimare se esse contritú, qui non erit sufficienter attritus, ad hoc quòd sacramentú confessionis faciat cum de attrito contritú, sed dispositioné aliquá faciat, & tandem sacramentú Eucharistiæ adueniens perficit & facit contritú, & sic causat gratiam, & dat vitam: aliquando enim aliquis habet probabile iudicium sufficientis dispositionis, qui tamen adeò remissè dispositus est, quòd nec sacramentú pœnitentiæ nec Eucharistiæ sufficit propter illá remissionem & negligentiam conatus, cuius intensio requisita incerta est, & cùm quæritur ab eis an talis fecerit, quod in se est, vel non: respódent ipsum fecisse quod in se est, ad vitandum peccatum indignæ sumptionis, sed non ad obtinendá gratiam. Hac distinctione bene intellecta soluuntur omnia argumenta. & cùm replicatur, si fecit diligentiá ad quam tenebatur, indubitanter habet gratiam: respondent quòd ad maiorem diligentiá tenetur ad obtinendam gratiam, quàm ad euitandum peccatum. Alij ponunt accessum medium, cùm quis tenetur Eucharistiam sumere, & non habet copiam confessoris. Hic modus non tot amplectitur difficultates, & facilius soluit argumenta: quia contra præcedentes dici potest quòd omne sacramentum susceptum ab attrito, facit illum contritum. De tertia repræsentatione dicetur versu sequenti.

Distractio impedit effectum sacramenti.

De accessu medio.

Ver. 11. DE SACRIFICIO MISSAE.

▲ SAcramentum Eucharistiæ etiam dicitur Sacrificiú ratione præteriti, inquantum scilicet est repræsentantiuú dominicæ passionis, quæ fuit verum sacrificiú, & iden inquantum per hoc sacramentum dominica passio offertur, dicitur sacrificiú. Et secundum hoc etiam dicitur Missa, nó accipiendo missam pro omnibus solénitatibus præcedentibus aut sequétibus, quæ non sunt aspernandæ: (Nam Christum ante & post cœnam cæremonias seruasse legimus. Præcessit enim homo lagená aquæ baiulans, quæ pœnitentiá, contritioné, & satisfactioné significat: benedixit, & hymnum addidit, orationémque pro se & Apostolis ac aliis fecit, vt habetur Io. 17. & D. Pau. 1. Tim. 2. Orationes, obsecrationes, & postulationes, ac gratiarú actiones adiungere docuit, vt D. Aug. ibidem interpretatur.) Sed accipiendo Missam pro sacro mysterio, quod fit in consecratione, oblatione, & communione corporis & sanguinis Christi, sub speciebus panis & vini, ac repræsentatione passionis eiusdé, ad salutem fidelium & remissionem peccatorú: Missa tunc dicitur sacrum mysterium, & sacrificium, & quodammodo pignus, & instrumentú remissionis peccatorum, à D. Iacobo, fratre domini, Hierosolymitano episcopo, primò celebrata, vt habetur in ca. Iacobus, de consecr. dist. 1. ¶ Ad sciendú autem quomodo Missa est sacrificium, notandú est ex D. Augu. 10. de Ciuitate Dei. c. 4. quòd sacrificiú est cultus siue honor soli Deo exhibendus, iuxta illud Exod. 22. Sacrificans diis eradicabitur, nisi domino soli. Per sacrificiú igitur intelligunt omnes theologi & Christiani, omnem oblationé, siue omne id quod Deo offertur in recognitioné supremi dominij, siue ad impetrandá misericordiam & veniá peccatorum, & gratiam acquirendá, siue ad auertendam iram, vltioné, atque vindictá, siue ad reddendas gratias de acceptis beneficiis. & sic peccatorum contritio dicitur sacrificiú interius, iuxta illud Psal. Sacrificium Deo spiritus cótribulatus: & oratio & gratiarú actio dicútur sacrificiú, iuxta illud Psal. Sacrificate sacrificiú iustitiæ, & sperate in domino. Nec ipse offeredi actus dicitur sacrificium, sed id quod Deo offertur in recognitioné supremi dominij. Recognitio autem supremi dominij est duplex, scilicet interior & exterior. Recognitio interior eodé modo fiebat in antiqua lege, quo nunc fit in noua. Antiqui enim patres habebant cor contritum & humiliatú, & laudabant Deum interius, & gratias agebant, & alia opera interiora & secreta pœnitentiæ habebant, sicut nos qui sumus in lege noua. Recognitio supremi dominij exterior erat alia in lege Moysi, & alia est nunc in lege gratiæ. & sic aliud est sacrificium exterius legis antiquæ & nouæ. In antiqua enim lege aliquádo offerebatur sacrificiú de inanimatis, vt de pane, simila. & thure: & fiebat huiusmodi sacrificium cómuniter in laudem & gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur oblatio simpliciter, & sine adiúcto. Est enim oblatio nomen cómune ad omnia sacrificia. Aliquando autem fiebat sacrificium de animatis, quæ occidebantur, & quorum sanguis effundebatur. Et hoc genus sacrificiorum vocabatur Victima, & fiebat triplici fine. Aliquando in expiationem & satisfactionem pro peccato, aut pro pœnis peccatis debitis: & vocabatur Sacrificium expiatiuum, & Hostia pro peccato. Aliquando verò fiebat ad placandum Deum, & dicebatur Holocaustum siue Victima holocausti, & totum cedebat in cultum Dei. Aliquando autem fiebat in gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur Sacrificium pacificum. Et cùm illa omnia sacrificia ordinarentur in sacrificium Christi, qui

A quo missa primò fuerit celebrata.

Contritio dicitur sacrificium.

Recognitio supremi dominij duplex.

Leui. 1. 2. 3. & 4. c.

Oblatio.

Victima.

Hostia pro peccato.

Holocaustum.

continetur

continetur in hoc ſacramento,tanquam ad finem, eò quòd eius ſacrificium & oblatio eminenter
cootinet omoes effectus ſacrificiorum prædictorum:ſequitur quòd in ſacris literis hoc ſacramen-
tum intitulatur & nominatur omnibus nominibus prædictorũ ſacrificiorum,ratione cõtenti. Pri-
mò enim dicitur Oblatio.Epheſ.5.Qui dilexit nos,& tradidit ſemetipſum oblationem pro nobis
Deo.& Eſa.53.Oblatus eſt,quia ipſe voluit:& in c.cõmunione,de cõſecr.diſt.2. vocatur Oblatio.
Secnndò dicimr Hoſtia ſiue Victima in holocauſtũ,in odorem ſuauiſsimũ Domino, quia Chri-
ſtus ad placandum Deum,& reconciliandũ nos,ſe obtulit in ara crucis: ideo dicitur Holocauſtũ
ſiue ſacrificiũ reconciliatiuom,Ro.5.Cùm inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem
filij eius.& Ephe.5.Tradidit ſemetipſum in oblationem & hoſtiam,in odorẽ ſuauitatis,ſcilicet ad
placandum Deũ.Vnde cantat Eccleſia,O ſalutaris hoſtia,&c.Tertiò hoc ſacramentũ dicitur Sa-
crificium expiatiuum,ſiue Sacrificiũ & Hoſtia pro peccato,eò quòd expiet & mundet peccata &
Heb.9. ſatisfaciat pro pœnis peccatorũ. Vnde Apoſt.Si enim ſanguis hircorũ aut vitulorum inquinatos
ſanctificat ad emundationem carnis,quanto magis ſanguis Chriſti,qui ſeipſum obtulit immacu-
latum Deo,emũdabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis?& Colo.2.Donãs vobis omnia
delicta,delens quod aduerſus oos erat,chirographũ decreti,& tulit ipſum de medio,affigẽs illud
cruci. Chirographum decreti erat obligatio pro peccatis debita,ſiue reatus pœnæ, ...nã Chriſtus
pro nobis portauit,& pro qua ſatisfecit,prout propheta uerat Eſa.53.Verè languores noſtros tulit,
& dolores noſtros ipſe portauit.Si enim Chriſtus emũdauit cõſciendas noſtras à peccatis, & ſa-
tisfecit pro eis,& io hoc Altaris ſacramento offeratur Deo patri: conſequens eſt quòd hoc ſacra-
mentum quod ipſum continet,& eũ tanquam in cruce repræſentat, expiet cooſcientias noſtras,&
emundet ſiue liberet à maculis & pœnis peccatorũ.& ſic dicitur Sacrificiũ expiatiuũ. Sicut enim
panis habet ex ſe virtutẽ outriendi,& Rhabarbarũ detrahendi cholerã: ſed ſi panis Rhabarbaro
miſceatur,vtrãque habet virtutem:ſic Chriſtus,qui eſt verus panis,nutrit,inquantũ eſt ſacramen-
tum:inquantũ verò mixtus Rhabarbaro & amaritudini paſsionis,per quã dolores ooſtros ipſe tu-
lit,expiat peccata & pœoas peccatorũ.& ſic Chriſtus eſt nutrimeutũ,& medicameotũ, ac holo-
cauſtum ad ſanandas infirmitates,& purgãdas iniquitates.¶ Et quia hæretici inſtãt nullibi in ſacris
Eucharistiam literis eſſe expreſſum hoc ſacramentũ eſſe ſacrificiũ,neque vt offeratur in expiationẽ,in qua nõ ſe
esse sacrificiũ obtulit Deo patri,ſed ſolùm ſe dedit in cibum:Ideo ex ſacris literis oſteudendũ eſt,huiuſmodi ſa-
probatur. cramentũ eſſe ſacrificiũ & expiatiuũ,& ad hoc à Chriſto inſtitutũ. Ad cuius euidentiã ſupponẽ-
1.Cor.10. dum eſt quòd dicit Apoſto.Omnia in figura contigebant illis. Ex quo fundamento in epiſtola ad
Heb.7.apertè oſtendit ſacerdotiũ antiquæ legis ſiue Aaronicũ (quod erat temporaneũ) figurare
ſacerdotiũ Chriſti,quod futurũ erat æternum,prout Dauid prædixerat dicens, Iurauit Dominus,
& non pœnitebit eũ:Tu es ſacerdos in æternũ ſecũdum ordinem Melchiſedech. Sicut igitur ad-
ueniente lumine,fugatur & euaneſcit vmbra:ita adueniẽte nouo Chriſti ſacerdotio, ſecundũ or-
dinem & formã Melchiſedech,euanuit ſacerdotiũ Leuiticum & Aaronicũ,& tranſlatũ eſt in no-
uum ſacerdotiũ Chriſti ſiue Euangelicũ, quod eſt multò perfectius Leuitico: ſicut lux eſt perfe-
ctior vmbra.Et quemadmodũ Heb.7.dicitur correſpondenter ſe habẽt ſacerdotium & lex. vnde
Apoſt.dicit,Tranſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat: Ita correſpondenter ſe habent
Heb.5. ſacerdotiũ & ſacrificiũ:quia(vt idem Apoſt.dicit) Omnis pontifex ex hominibus aſſumptus,pro
hominibus cõſtituitur in his quæ ſunt ad Deũ,vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Ergo ea-
dem ratione ad ſacerdotẽ Euangelicũ pertinet offerre ſacrificiũ,quod nõ licet offerre plebi, ſicut
& in antiquo teſtamẽto.Et cùm ſacerdotiũ Euangelicum ſit ſecundũ ordinem & formã Melchi-
Gen.14. ſedech,& perfectius illo:Melchiſedech autem obtulit panẽ & vinum: ergo ad ſacerdotẽ euange-
licũ pertinet offerre ſacrificium ſub ſpecie panis & vini,ſiue panẽ & vinum de cælo verum, prout
Chriſtus fecit in cœna,& faciendũ iuſsit,dicens:Hoc facite in meam commemorationem. Hanc
Malach.1. tranſlationẽ & ſacrificij ſpeciẽ bene prædixit Malachias ex parte Domini pronũcians,Nõ eſt(in-
quit)mihi voluntas in vobis,dicit Dominus exercituũ:& munus non ſuſcipiã de manu veſtra. Ab
ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnũ eſt no meo mcũ in Gẽtibus, & in omni loco ſacrificatur
mihi,& offertur nomini meo oblatio mũda.Propter certitudinẽ prophetiæ loquitur Malachias in
Psal 21. præſenti pro futuro:ſicut Dauid propter eãdẽ cauſam loquitur in præterito pro futuro,dicẽs, Fo-
derũt manus meas,& pedes meos,&c.Sed quomodo Dominus per Malachiã hęc dicebat?Nõo-
ne ipſe inſtituerat ſacerdotiũ Leuiticũ?Nõne præceperat offerri oblationes & ſacrificia? Nũquid
promiſit ſe ſuſcepturũ de manibus eorum?Leuit.4.Si peccauerit omnis turba filiorũ Iſrael,obla-
ta pro peccato eius conſumta hoſtia,ſeruatis certis ſolẽnitatibus,rogante pro eo ſacerdote,propi-
tius erit Dominus,& benedictionem ſuam ad ſacerdotalem ſubſecuturã promiſit,Num.6.Sic be-
nedicetis filiis Iſrael,Benedicat tibi Deus,& cuſtodiat te,& oſtẽdat Dominus faciem ſuã tibi, &
miſereatur tui:conuertat Dominus vultum ſuum ad te,& det tibi pacem.Inuocabũntque nomen
Domini ſuper filios Iſrael, & ego benedicam eis. Quomodo ergo per Malachiam Dominus ait,
Non eſt voluntas mea in vobis, & munus noo ſuſcipiam de manu veſtra? Profectò nil aliud in-
tendit niſi quòd aboleretur illud vetus ſacrificium,ſecundũ ordinem Aaronicum, ſuccedente il-
lo nouo, ſecundũ ordinem Melchiſedech. Ideo inquit, Non eſt mihi voluntas,ſcilicet perpetua,
in vobis.Et rationem aſsignat,quia non in hoc populo Iſrael, ſed etiã in omnibus Gentibus volo
ſacrificari nomini meo,& offerri oblationem mundam. Non poteſt intelligi de ſacrificio contri-
tionis aut laudis diuinæ,duplici ratione:Prima,quia illa erant cõmunia omnibus ſacerdotibus, &
noo

nó ſacerdotibus,& erant etiá in antiquo teſtaméto. Præterea quia, vt dicitur Eſa.64. Facti ſumus omnes immũdi & iuſtitiæ noſtræ quaſi pannus menſtruatæ. Oblatio ergo vna munda ſuccedens loco omniũ illarum veterum, quá inter gentes in omni loco orbis ſacrificandã & offerẽdam prędixit Dominus, nó eſt alia quàm Chriſtus ipſe: qui (vt D.Petr.ait) peccatũ non fecit: qui (vt dictum eſt) dilexit nos,& tradidit ſemetipſum pro nobis, oblationẽ & hoſtiá Deo in ara crucis: qui etiá hoc ſacramentũ non ſolùm in recordationem cœnæ, ſed etiá paſsionis & oblationis ſuę ab initio cóceptionis ſuæ voluntariè acceptatæ,& poſtmodum in ara crucis realiter exhibitæ in ſacrificium & oblationem,& expiationem peccatorũ inſtituit,& offerendam præcepit: vt manifeſtè ex Euangelio & traditionibus Apoſt.& omnium ſanctorũ patrum habetur.

Eucharistia sacramentũ in recordationem paſsionis institutum.

Primò ex D.Luca 22. habemus, quòd Chriſtus hanc oblationẽ per Agnum Paſchalem figuratá, vocat Paſcha, dicens: Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcũ, antequá patiar. Hoc, inquit, Paſcha, non illud vetus, in quo nihil dignũ erat táto Chriſti deſiderio: quemadmodum Tertul. aduerſus Marchionem, hoc ipſum in hoc paſſu diligenter annotauit. Nam antè ſæpius idipſum cum eiſdem diſcipulis non ſolùm ſemel, ſed iterũ manducauerat, de eo minimè ipſum locutũ fuiſſe planè indubitatũ, ſed hoc Paſcha nouũ: hoc (inquam) & verũ, in quo in veritate terminatæ ſunt vmbræ antiqui teſtaméti. Agnus ille typicus habebat rationẽ hoſtiæ: immolabatur antè ab vniuerſa multitudine filiorum Iſrael,& deinde edebatur, vt habetur Exod.12. Cùm ergo Chriſtus cótentus ſit in hoc ſacramento, in cuius forma immolatio exprimitur, ſequitur quòd ipſum Sacramentũ, Hoſtia, & Sacrificium dicatur. ¶ Præterea notandum eſt quòd (vt dicunt Euangeliſtæ) Chriſtus accepit panẽ, & gratias agens benedixit,& paſsionẽ ſuam tam in cóſecratione panis quàm vini expreſsit, deinde ſubiunxit: hoc facite in meam cómemorationem. Hoc pronomen (hoc) quod cùm non reſtringatur, demonſtrat omnia præcedentia: & hoc verbum (facere) importat plus quàm recordari: vnde Facere eſt cóſecrare & immolare, ſiue immolationẽ & mortẽ offerre: quia Chriſtus dixit, Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc eſt immolabitur. Et ſic, hoc facite in memoriá paſſionis,& effuſionis, ac immolationis meæ, cóſecratæ & immolatæ in remiſsionem, hoc eſt in expiationem peccatorũ: Et ſic non ſolum in recordationem cœnæ, ſed etiá paſsionis & in expiationem peccatorũ. Hunc intellectum verborum ſatis ex litera manifeſtum, Catholica Eccleſia toto orbe terrarum diffuſa prolata illa myſtica cóſecrationis verba intelligit. Ideo ſubiũxit, Vnde & memores Domine nos ſerui, ſed & plebs ſancta eiuſdẽ Chriſti filij tui Domini Dei noſtri, tá beatæ paſſionis,&c. offerimus præclaræ maieſtati tuæ, de tuis donis ac datis, hoſtiam purá, &c. Hic nempe apparet quo modo Eccleſia intelligat quòd ſibi à Domino præceptũ eſt, Hoc facite in meá commemorationem: & declarat, vt videlicet diuinæ maieſtati offerat illam Hoſtiá mundam & ſanctá, quam Chriſtus obtulit,& ſuo exemplo inſtituiſſe móſtrauit. Hoc modo Apoſt.& orthodoxi omnes vſque ad nos maximo cóſenſu (vt eorũ monumenta probant) intellexerunt. Quare huic ſenſui adhærere debemus, etſi aliqui in oppoſitũ ſcripturas allegent,& ad memoriam reuocádum & tenendum eſt fidele illud & planè Chriſtianum Origenis cóſilium, quod in quadam Homil. ſuper Matt.24. his verbis inculcat, Quoties (inquit) aduerſus ea quæ obſeruat vniuerſa Chriſti Eccleſia, quibus omnis orbis Chriſtianus cóſentit & credit, canonicas ſcripturas aliqui proferũt, videntur dicere: Ecce in domibus eſt verbũ veritatis: ſed nos illis credere non debemus, neque exire à paterna & Eccleſiaſtica traditione, nec aliter credere, niſi quẽadmodum Eccleſiæ tradiderũt nobis.

Notãdum & fidele dictum.

Chriſtus enim pręmonuit, Surgent pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna & prodigia, ita vt in errorẽ inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si dixerint, Ecce in deſerto eſt, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere. Reducendum eſt pariter ad memoriá illud Apoſt. Miror quòd ſic tam citò tráſferimini ab eo qui vos vocauit in gratiam Chriſti, in aliud euangeliũ, quod nó eſt aliud, niſi ſunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangeliũ Chriſti. Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis aliter, quàm euágelizauimus: Anathema ſit. Et nunc iterũ dico vobis: Si quis vobis euágelizauerit prætérquá quod accepiſtis: anathema ſit.

Galat.1

Cũ igitur tot patres & vniuerſale cóciliũ Epheſinũ affirmẽt nos offerre quotidie illam mundá & viuificatricẽ hoſtiam precioſi Corporis & Sanguinis redẽptoris omnium, & incruentá celebrare in Eccleſiis ſacrificij veritatẽ, qui aduerſus omnes inducit Apoſt.& alias ſcripturas, quid aliud dicit, quàm ſibi ſoli illuxiſſe verá ſacræ ſcripturæ intelligentiá, quá nemo illorũ ſit aſſecutus? Quod ipſum quis ſanę mentis ferre poterit? Et iam prius quàm è propinquo diſcutiatur ea de qua agitur ſentẽtia, quis, nó ſtatim explodet, exibilabit, execrabitur vt hoſtem catholicę Eccleſię, vt pertinacẽ hęreticũ? Orig. tractás illud Apoſt. ad Tit. Hęreticũ hominem,&c. (vt legere eſt in epiſt. D. Pamphili martyris, ſic hæreticum definit) Hęreticus, inquit, nobis habendus eſt omnis qui Chriſto ſe credere profitetur,& aliud de veritate fidei Chriſtianæ credit, quàm habeat definitio traditionis Eccleſię. Stat ergo firmũ fidei & eccleſiæ fultum fundamentũ, Miſſam & Eucharistiam eſſe ſacrificiũ.

Qui habendus ſit hæreticus.

¶ Nunc ad hęreticorũ friuolas obiectiones diluendas accedamus. Opponunt in primis, tanquá fortiſsimũ & inſolubile argumentũ, id quod Apoſt. dicit Hebr.9. Chriſtus introiuit ſemel in ſancta, ęterna redẽptione inuẽta, nó vt deinceps appareat vultui Dei pro nobis, neque vt ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodũ pontifex per ſingulos annos in ſanguine alieno: alioqui oportebat eum frequẽter pati ab origine mundi. Nunc autem ſemel in cóſummatione ſeculorum, ad deſtructionẽ peccati, per hoſtiam ſuá apparuit.& Hebr.10. Hic autem vná pro peccatis offerens hoſtiam, conſummauit in æternũ ſanctificatos. Si expiauit ergo nũc non expiat. Pro

Solutiones obiectionum.

huiuſmodi explicatione ſupponendũ eſt primò, quòd quanuis meritũ paſsionis fuerit ſufficiens ad expiandũ omnia peccata totius mundi, non tamen efficaciter expiauit. Vnde Chriſtus non dixit, Qui pro omnibus effundetur in remiſsionẽ peccatorum, ſed ſolùm dixit, pro vobis & multis, quibus ſcilicet applicabitur. Applicatur autem ſolùm per ſacramenta aut fidem, cum voto huius ſacramenti proprio vel Eccleſiæ, vt dictũ eſt: nec eſt alius modus expiandi. Secundò ſupponẽdum eſt, quòd Apoſt. in præfatis duobus capitulis oſtendit dignitatẽ & poteſtatem ſacrificij Chriſti ſuper ſacrificia ſacerdotis Leuitici generis: quia illa ſacrificia non purgabant nec expiabant peccata futura ſiue recidiuationes peccatorũ. Si enim aliquis poſt ſacrificiũ pro peccato præterito oblatũ iterũ peccaſſet, requirebatur aliud ſacrificiũ, & alia ſanguinis effuſio: Chriſti autem ſacrificiũ in die paraſceues oblatũ, ſufficiẽs eſt ad delenda omnia peccata, etiam futura, & recidiuationes peccatorum. Neque requiritur noua ſanguinis effuſio, ſed requiritur noua eiuſdem ſacrificij applicatio, quia per peccatũ ſequens peccator amiſit effectũ primæ applicationis: & expers factus eſt meriti paſsionis Chriſti, eóque priuatus eſt. Sed per nouã applicationem eiuſdem ſacrificij, quę fit in miſſa, per hoc ſacramentũ efficitur iterum particeps, & purgatur à peccatis, & expiãtur pœnæ: & ſic non eſt aliud ſacrificiũ, ſed idem cum illo quod fuit oblatum in ara crucis, cùm ſit idem Chriſtus, qui erat in ara crucis, & qui eſt in hoc ſacramento ſiue ſacrificio, hoc dempto, quia tunc erat cruentum, nunc autem eſt incruentũ. Sic ſoluunt & intelligunt ſancti Doctores: ſignanter D. Ambroſ. in epiſt. ad Hebr. & habetur in c. in Chriſto. de conſec. diſt. 2. vbi ait, Semel oblata eſt hoſtia, ad ſempiternã ſalutem potens. Quid ergo nos? Nónne per ſingulos dies offerimus? verum, ſed ad recordationem mortis eius. Et vna eadémque eſt hoſtia, & nõ multæ vt in veteri lege. Deinde reſpondet tacitæ quæſtioni: Quomodo eſt vna, & non multæ? Quia ſemel oblatus eſt Chriſtus: hoc autem ſacrificiũ exemplum eſt illius idipſum, & ſemper idipſum. Idem D. Aug. in lib. Sentẽ. Proſperi, & habetur in c. ſemel. in 2. ea. diſt. Semel oblatus eſt Chriſtus in ſemetipſo, & quotidie immolatur in ſacramento, hoc eſt eius immolatio præſentatur. & in c. iteratur. eadẽ diſt. dicitur, Iteratur quotidie hęc oblatio, licet Chriſtus ſemel paſſus ſit in carne: ſed quia quotidie labimur, quotidie Chriſtus pro nobis immolatur, hoc eſt eius immolatio Deo offertur, & paſsio eius in miniſterio traditur: vt qui ſemel moriendo mortẽ vicerat, quotidie recidiua delictorũ per hæc ſacramenta corporis & ſanguinis expurget. Gregor. etiam Nazianzenus in Epiſt. ad Epiſcopos, quæ habetur in ſymbolo Epheſino, & recitatur in c. neceſſarię. eadem diſt. ait: Eadem eſt hoſtia, quã offert ſacerdos, & quę in ara crucis: Sed illa cruẽta, quia Chriſtus ibi mortuus eſt: Hæc verò incruẽta, quia idem Chriſtus immortalis in memoriã illius oblationis offertur à nobis. Et non ſeipſum offert, nec apparet vultui Dei pro nobis, ſeipſum iterũ offerendo: ſed eius propitiatio ſiue oblatio per hoc ſacramentum nobis applicatur: & ſic non rurſus recrucifigimus filium Dei, vt hæretici impingunt: ſed meritum crucifixionis & paſsionis eius recolimus & offerimus. ¶ Ex præmiſsis patet quòd celebratio huius ſacramenti duplici ratione dicitur immolatio. Primò quidem, quia (ſicut dicit D. Aug. ad Simpliciũ.) Solent imagines earum rerum nominibus nuncupari, quarũ imagines ſunt: ſicut cùm intuemur tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero eſt, Ille Salluſtius. Sed celebratio huius ſacramẽti, eſt imago repręſentatiua paſsionis eius, quę fuit vera immolatio: Ideo dicitur immolatio, vt ſuprà dictũ eſt ex D. Ambr. & ſecundum hunc modum poteſt dici, quòd in antiquo teſtamento Chriſtus immolabatur, hoc eſt in figuris & immolationibus eius paſsio futura præſentabatur. Vnde Apoc. 13. dicitur, quòd Agnus occiſus eſt ab origine mundi: quia animalia quæ non peccauerant, pro peccatis hominũ immolabantur & occidebantur, ſanguiſque eorum & illorum occiſio erat imago ſiue figura, aut repræſentatio Chriſti, qui peccatũ non fecit, occidendi pro peccatis noſtris. Secundò dicitur immolatio, quantum ad effectum paſsionis Chriſti, quia ſcilicet per hoc ſacramentum participes efficimur fructus dominicæ paſsionis. Vnde in quadã oratione dominicali ſecreta dicitur, Quotiens huius hoſtiæ cõmemoratio celebratur, opus noſtrę redemptionis exercetur: & hic modus proprius eſt huic ſacramento, & non figuris antiqui teſtamenti.

Idem ſacrificium in miſſa & in ara crucis.

Recidiua peccatorum per ſacrificiũ miſſa expiantur.

Chriſtus nunc non ſeipſum offert, ſed offertur. 3. p. q. 83. artic. 1.

Cur miſſa dicatur immolatio.

Ver. 12. DE HIS QVIBVS PRODEST MISSAE SACRIFICIVM.

Miſſæ ſacrificiũ prodeſt non ſolùm ſumenti, ſed omnibus quibus applicatur, & pro quibus offertur, ſi ſint diſpoſiti. Et in hoc, ſacramentũ Euchariſtię excedit alia ſacramenta, quę ſolùm proſunt ſuſcipientibus: ideo nõ ſunt ſacrificia propriè dicta. Sed Euchariſtia eſt ſacramentum, & ſacrificiũ: in quantum eſt ſacramentũ, prodeſt ſolis ſumentibus: in quantum verò eſt ſacrificiũ, prodeſt alijs, ſi ſint diſpoſiti, hoc eſt qui ſunt in gratia, & ſic beatis & animabus purgatorij quo ad pręmium accidentale, ſecundum proportionem gratiæ quã habent: ſed ſolum viuentibus quo ad augmentum gratię de cõgruo, ac etiã quo ad acquiſitionem, attritis. Quo ad expiationẽ verò pœnę, ſolis viatoribus in gratia exiſtentibus, & ſecundum affectum & diſpoſitionem eorũ. Ex quo patet quod nõ prodeſt dãnatis, cum nõ ſint diſpoſiti, neque in via. Sed quia animę quę ſunt in purgatorio, ſunt diſpoſitæ, cùm ſint in gratia, & viatrices, nõ enim ſunt in termino: cõſequens eſt vt hoc ſacrificium proſit illis, quo ad pręmiũ accidentale, ſ. gaudiũ de oblatione, & quo ad expiationẽ pœnarum, ſecundum deuotionẽ offerentis in gratia exiſtentis. Vnde Dauid Pſal. 22. quem edidit de fructibus huius ſacramenti, dicit: Et miſericordia tua ſubſequetur me, ſcilicet poſt mortem: & hoc in pœnarum expiationem. Figura habetur Danielis vlt. vt amplius declarabitur circa finẽ. Ratione autem ſic probari poteſt. Suppoſito fundamento quod habetur 1. Cor. 10. quòd omnes vnum corpus ſumus in Chriſto, alter alterius membra, ſcilicet in auxilium, vt in eadem epiſt. c. 12. dicit,

Animabus purgatorij ſuffragatur Miſſa ſacrificiũ.

ver. 18

Si quid

Si quid patitur vnũ membrum,cõpatiuntur alia membra.Cõpassio autem sublenamen importat, & cõmunicationem in necessitatibus:vnde Roma.12. Necessitatibus sanctorum cõmunicantes. His suppositis,sic potest probari:Sicut se habet membrum corporis naturalis ad aliud membrum eidem corpori vnitum in necessitate existens:sic membrum mysticum,hoc est fidelis ad fidelem, quando est in necessitate,cùm sint membra eidem corpori vnita per charitatem. Sed membrum corporale cõpatitur alteri,& potest ipsum iuuare,imò de facto iuuat:Igitur,&c. Potissimum autẽ subleuationis pœnarũ remedium est passio Christi,quæ per hoc sacrificium applicatur, & sancti Apost.applicauerunt,vt dicit D.Dionys.vbi officiũ sepulturæ tempore Apost.describens,inquit, Venerandus antistes precem sacrã(hoc est missæ sacrificiũ) peragit, precatúrque illa oratio diuinam clementiã,vt Deus defuncto cũcta dimittat peccata,hoc est pœnas peccatorũ,quę pro fragilitate sunt admissa.Et D.Chrysost.in homil.69.ad populum Aotiochenum, dicit:Noo temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt,vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur cõmemoratio.Sciebant enim illis multũ cõtingere lucri & vtilitatis.Et Damasc.in quodam sermo.de suffragiis mortuorum dicit:Mysteriorum conscij discipuli Saluatoris , & sancti Apostoli in tremendis viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant,sanxerunt.Ex pręmissis patet quàm falsè & impudenter dicant hæretici, quòd Græcus canon hanc cõmemorationem non habet. Quia manifestum est D.Diooys.& Chrysost.fuisse Græcos , qui de Canone huiusmodi faciunt mẽtionem:licet Gręci cõmemorationem defunctorum alio ordine habeant,quia pręponunt eam:dicũt enim,Et omnium sanctorũ,quorum supplicationibus respice nos Deus , & memento omniũ qui dormierunt io spe resurrectionis & vitæ æternæ,& requiescere eos facito,vbi videtur lumen vultus tui.Adhuc te Domine innocamus,memento omnis episcopatus orthodoxorum, &c.& subditur:Etiã offerimus tibi hoc rationale obsequium pro orbe terrarum, & sancta Ecclesia catholica. Latini etiam omnes hæc asseruerunt.Inter quos D.Aug.in lib.de cura agenda pro mortuis, dicit: Non est parua vniuersæ Ecclesię,quæ in hac consuetudine claret,authoritas,vt in precibus sacerdotis,quæ Domino ad altare funduntur,locum habeat cõmemoratio defunctorum.& D.Gregor. Animæ defunctorũ quatuor soluuntur modis,Oblationibus sacerdotum,&c.& in concilio Cabilonen.vt recitatur in c.visum,de consecr.dist.1.dicitur : Visum est præterea oobis , vt in omnibus missarum solenniis pro spiritibus defunctorũ domino deprecetur. Sicut enim oulla dies excipitur,in qua non pro viuentibus & quibuscunque necessitatibus deprecetur : ita nimirũ nulla dies excipi debet,quin pro animabus fidelium preces domino io missarum solenniis fundantur. ¶Ex præmissis apparet,quòd offerre sacrificiũ missæ pro defunctis non processit ex impostura sacerdotum,vt calumniantur hæretici:sed ex Apost.& sanctorũ Patrum vniuersalisq; Ecclesiæ traditionibus.¶Notandum tamẽ quòd quãuis ad solos sacerdotes pertineat missam in persona Ecclesiæ celebrare,hoc est sacramentũ corporis & sanguinis Christi consecrare, & mysteriũ passionis Christi sub illis speciebus solenniter repręsentare & offerre:sic quòd si oon sacerdotes attentarẽt, nihil efficerent.Possunt tamen omnes Christiani,etiam laici & mulieres,sacrificium hoc à sacerdote consecratum,spiritualiter offerre Deo patri,in memoriã & recordationem passionis Christi, & deprecari,vt illam passionem per hoc sacrificiũ repræseotatã,dignetur applicare sibi, vel suis, ac etiam aliis extraneis:hoc enim habetur in canone missæ.In quo post primum memẽto dicitur, & omniũ circunstãtium,quorum tibi fides cognita est & nota deuotio,pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suisque omnibus,pro redemptione animarum suarum , pro spe salutis & incolumitatis suę.Et propter huiusmodi oblationem D.Petr.vocat omnes Christianos,Sacerdotes,dicẽs:Vos estis genus electum,regale sacerdotium, gens sancta.& Apoc.1.Fecit nos regnũ & sacerdotes,&c.sed de his ampliùs cùm de ministro huius sacramenti agetur.

7.cap. Eccles. Hierarch.
Mos sepeliendo tempore Apostolorũ.
Canon Græcorum cõmemorationem habet fidelium.
In 4. Dialog.
Pro defunctis celebrare vnde sumpsit originem.
Notabile dictum.
1. Pet.2.

Ver.13. DE MODO QVO HOC SACRIFICIVM OPERATVR EFFECTVM.

a ET quia hęretici circa hoc sacrificiũ multa falsa imponunt doctoribus theologicis,quę & improbant & sugillant,præsertim quòd dicunt missæ sacrificiũ facere remissionẽ peccatorum ex opere operato:vocántque hanc persuasionẽ Pharisaicam & Ethnicam,quã nemo probare debet.Ideo eis respondendum est:In primis quod ad hoc quòd dicũt hãc vocem (ex opere operato) non haberi in sacris,neque fuisse ab antiquis doctoribus vsitatam:sed io scholis theologicis nuper natã,ad circũuolutionem veritatis.Dicẽdum quòd hæretici hoc cõplexum (ex opere operato) aliter accipiunt,quàm theologi intelligant.Ideo rident & calumniãtur:Putant enim theologos intelligere per opus operatum ipsam applicationem sacramentorum,siue sacrificandi actum, quòd nemo doctorum Theologorũ vnquam cogitauit:imò illam applicationem siue sacrificandi actũ vocant,opus operantis.Opus autem operatũ iotelliguot ipsum opus aut rem ipsam quæ applicatur io se:& valere aliquid ex opere operato dicitur,cùm ex re ipsa applicata aliquis effectus vtilis sequitur,& noo solùm ex opere operantis,hoc est propter sanctitatẽ aut eius qui applicat,vel recipit , aut vtitur:quemadmodũ panis habet ex se,siue ex natura sua,efficaciã nutriendi,rhabarbarum siue scammonea habet ex se siue in se vim detrahẽdi cholerã,ex ipso(vt sic dicam) opere operato, hoc est ex re ipsa,& non tantum ex imaginatione,vel affectu,aut fiducia sumentiũ, aut applicãtis: quãuis imaginatio & affectus vel adiuuet vel impediat rei in se energiam & operandi efficaciam. Ita sacramenta instituta sunt à Christo,vt essent alicuius diuinæ gratiæ in nobis signa & iostrumenta,habentia in se efficaciam ad assequendum ea,ad quæ sunt à Deo instituta,non ponentibus obicem siue impedimentum.Ipsa igitur habent efficaciam,non tantũ ab operaote,hoc est ab de-

Opus operatum quid.

uotionem aut bonũ motum voluntatis cõferentium aut suscipientium, vt euidens est in baptismo paruulorũ à peccatore administratum, qui efficaciã habet regenerandi non à conferente, cùm sit malus, nec à paruulo, cùm nullum actum habeat, sed in se ex diuina institutione. Sic panis viuus, quem dedit Deus pater de cœlo verũ, qui est caro Christi, pro mundi vita, habet ex se, vt est sacramentum, nutrire: & vt habet Rhabarbarum, hoc est amaritudinem passionis illatæ, siue vt sacrificiũ repræsentans passionem, habet expiare peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorũ. Et hæretici non verentur dicere nihil valere ex opere operato. in quo euidenter blasphemant: nã Christus dixit, Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Nec habet hoc ex fiducia, vt ipsi volunt: quãuis fides & fiducia siue spei debeant adesse, vt dignè sumatur. Non tamen fidei aut fiduciæ, sed huius viui & viuifici panis est ea vitæ energia & efficacia. Nec dicunt Theologi (vt hæretici falsè imponunt) Christi passionem solùm ad peccatum originale expiandum exhibitam, sed etiam ad omnia peccata actualia, & pœnas peccatorum, imò & omnia sacramenta ea passione Christi efficaciam habent. Sed hoc Sacramentum iteratur (vt dictum est) propter nouam applicationem, propter peccata deinceps commissa, & deletionem reatus, ac augmentum gratiæ.

Ioan. 6

Ver.14. DE MISSIS PRIVATIS.

Missæ priuatæ vtiles & frequentandæ.

CVm Missa (prout dictũ est) sit corporis & sanguinis Christi cõsecratio, & oblatio in remissio- A
nem peccatorũ, & in spem salutis & incolumitatis æternæ: sequitur quòd est bona & vtilis siue sit publica, siue priuata, siue corã multis, siue corã paucis dicta, non solum diebus dominicis & ab vno, sed etiam omnibus diebus ferialibus, & ab omnibus sacerdotibus, aliàs bene dispositis. & ideo est frequentanda. Hoc enim à tẽpore Apost. sancti patres & vniuersa Ecclesia seruauerunt, vt habetur in c. semel. & c. iteratur. & c. & si non frequentius, de consecr. dist. 2. Et D. Ambr. Si quotiescunque effunditur sanguis Christi (hoc est eius effusio repræsentatur) in remissionẽ peccatorum funditur, debeo merito semper accipere, qui semper pecco: debeo semper medicina accipere, qui semper infirmor. Si liceat vni sacerdoti, quare non licebit alteri pro se ac alijs offerre, cum orationem & oblationẽ cõmunem docuerit Christus? Si oratio dominica bona est, quomodo per iterationem deterior efficitur? Sic si missa bona est, quomodo per iterationẽ deterior efficitur? An ideò perdicũ & phasianorum deterior fit cibus, quia in mensis nobiliũ duntaxat frequentior est? Vnde D. Hier. ad Vigilantium, epist. 10. parte 1. dicit: Quod semel fecisse bonũ est, & laudabile, si frequenter fiat, seruatis, scilicet omnibus debitis circunstantijs, quomodo potest esse malum? aut si aliqua culpa vitanda est, non ex eo quod sæpe, sed quod fit, culpabile est. Est enim in missa peccatorum cõfessio, quia etiã iustus ab initio accusator est sui, Prouer. 18. Diuina subnectitur laus: fiunt orationes pro populo, Euangelica eruditio, fidei auditur cõfessio: est in præsentia corporis Christi Dei fruitio, & arcanorũ cordis coram Deo patefactio, supplex diuini auxilij imploratio, sunt & cæremoniæ, homines ad deuotionem prouocantes, & in gratiarũ actione finem accipit missa. Quid horum reprehensione dignum est, si frequenter fiat? Septies in die laudem dixi tibi, ait regius Psaltes. Quid si pluries, vt D. Bartholomeus, qui centies per diem, & centies per noctem flectebat genua ad orandum? & isti indeuoti hæretici coarctare volunt populum, vt semel singulis hebdomadibus laudes offerant Deo. Nec obstat quod allegant, Christus semel passus est: ergo semel duntaxat offerri debet. Non valet cõsequentia: Quia hoc sacramentum incruẽtum est, nec realiter iteratur passio, sed eadem pluries ad memoriã reducitur, & pluries Deo præsentatur: quia semel oblata nõ operatur secundum suam infinitam virtutẽ, sed secundum deuotionẽ offerentis, vel eorũ pro quibus offertur, tam quo ad deletionẽ culpæ & reatus pœnæ, quàm quo ad collationẽ gratiæ, quæ semper in hac via augeri potest, vt dictum est. ¶ Sufficit tamen vni sacerdoti semel in die celebrare. Non enim modica res est vnã missam facere: & valde felix est, qui vnam in die celebrare potest. D. Innoc. in c. proposuisti, extra de celebr. missar. excepit duos casus. Primus est propter solennitatem diei Natiuitatis Domini, in quo licitũ, & non præceptũ, tres missas dicere, ad repræsentandam triplicem Christi natiuitatẽ: Prima natiuitas est æterna à patre: secunda corporalis à D. Virgine: tertia spiritualis in cordibus fidelium, vel ad repræsentandum triplicem statum scilicet legis naturæ, Moysi, & gratiæ. Secundus casus est necessitas: Si moriatur aliquis dicta à curato missa de die, & nõ sit alius presbyter, vel si celebrata missa petatur infirmorũ cõmunio, & nil reseruatũ est in pyxide, aut aliquid huiusmodi, vel sunt diuersæ annexę in eadem cura, solent episcopi dispẽsare cũ ieiunis: quãuis gl. dicat nõ esse specialiter prohibitũ plures missas celebrare, vnã de die, & vnã pro mortuis: quia licet canon dicat, sufficit, non tamẽ prohibet, ritus tamẽ Ecclesiæ aliter se habet. Ideo nisi in prędictis casibus nõ licet, & per cõsequens extra illos casus plures celebrans peccat. Et idẽ dicendũ est de eo qui in die parasceues missam priuatã celebraret: quia cõtra ritũ vniuersalis Ecclesię faceret. Quãuis plures audire, & pluries spiritualiter offerre nõ sit illicitum, imò valde vtile & meritoriũ: propter indeuotionẽ tamen supersedendũ est sacerdoti. Vnde D. Aug. & habetur in c. quotidie. de cõsecr. dist. 2. Quotidie celebrare nec laudo nec vitupero: singulis tamen diebus dominicis cõmunicandũ hortor. Si autẽ deuotio adsit, laudat: Apostoli enim erãt perseuerantes in cõmunicatione fractionis panis. ¶ Debẽt autẽ missæ priuatæ celebrari de die, nisi propter specialẽ deuotionẽ, vt in c. quidam laicorũ. extrà de celeb. miss. vbi nõ præcipitur, sed solùm sancitur. Ideo nõ est de necessitate, sed de honestate, quod celebretur vel audiatur missa peculiaris de die, etiã in die festo, nisi propter scandalũ, & in magnis solẽnitatibus. Nec obstat illa maxima falsa & hæretica, qua improbãtes missæ sacrificiũ, & priuatas siue peculiares missas, tanquã summã euãgelij veritatem

Quid in missa agatur.

Psal. 118

Semel in die vni sacerdoti sufficit missam celebrare.

Quando plures in die vni sacerdoti licitum est.

Missæ priuatæ de quo sunt celebrandæ.

tatem,& principiũ firmissimum,& receptissimũ fundamentum supponũt,dicentes esse idololatriam,quicquid fit diuini cultus gratia sine expresso verbo Dei,qui sic se coli præcepit,aut hoc ipsum instituit.Nam vltra ea quę superius hoc §.vers.8.allegata sunt contra hoc fundamentum, D. Paul. 2.Thessal.2.monet nos tenere quod accepimus à patribus,dum ait:Tenete traditiones quas didicistis,siue per epistolam scriptam,siue per sermonem non scriptum.& Gala.1.dicit habendos esse sub Anathemate eos qui audent dicere contra id quod accepimus. Non possumus ex scripturis proferre verbum,quo constet Deum instituisse aut præcepisse Abeli, vt sacrificium offerret de primogenitis:Si Abel ergo non idololatrauit,cum ad eum & eius munera aspexerit Dominus, licet non haberet scriptum verbum,quo præciperetur sic fieri:Si Noe aut Abraham & Iacob non malè egerint,diuersa offerendo sacrificia absque aliquo verbo scripto,eò quòd Dominus interius inspirauit:Quomodo non verentur hi in idololatriam conuertere ea quæ Spiritu sancto inspirante ab Apostolis in gratia confirmatis,& tantis patribus,cum consensu totius Ecclesiæ, quæ errare non potest,edocta sunt? ¶ Et licet Christus plures côiuuas in cœna habuerit,quibus corpus suum communicauit : non præcepit tamen, vt cum hoc ageretur, tantum numerum haberent, scilicet cùm dixit, Hoc facite : sed quod in suam commemorationem agerent, quotiescunque hoc facerent. Quòd si repentè feruore aliorum aliquis in charitate Dei, illius viuifici panis supersubstantialis quotidianam refectionem desiderat, debême fraudari illo sancto desiderio, & illius panis alimonia, nisi socium illius deuotionis inueniat? Si vnus ægrotus requirat, dabitur illi. Quare sacerdos spiritualiter ægrotus, pro se medicinam non accipiet? Ecclesiæ ergo Catholicæ determinationi & ritui magis standum est, quàm hæreticorum temeritati. *Vnus solus cõmunionẽ licitè accipere potest.*

Ver.15. DE VALORE MISSAE.

B Valor missæ (vt ad propositũ sufficit) attendi & considerari potest dupliciter: Primò ex parte sacramenti siue sacrificij contenti in sacramento : Secundò ex parte sacerdotis offerentis. Si cõsideretur ex parte sacrificij siue Christi oblati in sacramento, cum ipse Christus sit infinitus, sequitur quòd valor erit infinitus:quia tamẽ hoc sacrificium non operatur nisi per applicationem, & applicatio non possit esse infinita,cum infinitas creaturæ repugnet ; sequitur quòd nõ operatur infinitè. Eam ob rem D.Thom. dicit quòd quanuis virtus Christi qui continetur in sacramento Eucharistiæ sit infinita:est tamen determinatus eius effectus,ad quem illud sacramentum ordinatur,ideo non oportet quòd per vnum altaris sacrificium tota pœna eorum qui sunt in purgatorio, expietur. Vnde quãdoque plures missę in satisfactionẽ vnius peccati iniunguntur. Secundò consideratur valor siue effectus missæ ex parte offerentis.Et ita si offerens sit in gratia, valet ad tria. Primò ad meritum essentiale,quod est solius offerentis,qui offerendo meretur: nec potest huiusmodi meritum cõmunicare. Et secundum hoc effectus proportionatur gratiæ. Secundò ad meritum accidentale,quod est gaudium de illo actu sacrificandi:& hic effectus cõmunicatur omnibus in gratia existentibus,secundum proportionem gratię quam habet, vt dictum est cum de beatitudine accidentali ageretur. Tertiò valet quantum ad satisfactionem:quãtum ad hoc proportionatur conatui siue affectui & deuotioni offerentis:Quia quoad satisfactionem magis attenditur affectus offerentis,quàm quantitas oblationis. Vnde Christus dixit viduam plus omnibus misisse in gazophylacium. Quanuis ergo hæc oblatio ex sua virtute sufficiat pro tota pœna illorum, pro quibus offertur:non tamen satisfacit pro tota pœna,sed secundum quãtitatem deuotionis,qua sacramentum offertur. Vnde D.Thom.dicit,quòd hoc sacrificium tollit pœnã, vel in toto, vel in parte, secundum mensuram deuotionis eius qui offert,mediatè vel immediatè : Quia (vt idem doctor habet) suffragia facta per malos ex imperio ecclesiæ,aut defuncti qui præcepit ea fieri, valent illi: ita quòd deuotio imperantis facit idem quod exequẽtis. Quod inde patet, quia si sacerdos sit malus, vel nullum habeat affectum ad eum pro quo celebrat: vt cùm odit eum, aut ignorat quis sit: & nihilominus vult pro eo celebrare, vt euitet scandalum: sacrificiũ proderit illi, & non infinitè, ergo limitatur per aliquem affectũ,non sacerdotis:ergo alterius offerentis per sacerdotem vel per affectum siue intentionẽ aut deuotionem ecclesiæ.¶ Notandũ tamen quòd effectus huius sacrificij à tribus pendet,& ideo meritũ missæ secundum aliquos in tres partes diuiditur: quarũ vna attribuitur Christo: alia verò intentioni & deuotioni ecclesiæ. Tertia attribuitur ministro. Quantitatẽ applicationis quam facit Christus,& deuotionis ecclesiæ ignoramus. & licet sacerdos sciret illã, non posset eam aliter applicare. Sed quantitatẽ expiationis siue satisfactionis, quæ ei competit ex conatu & affectu suæ deuotionis, potest alteri applicare & dispensare, sicut pœnalitatem & satisfactionem ieiunij,& peregrinationis,ac aliorum operum pœnitentiæ: habet enim conatus deuotionis ex natura sua quandam pœnalitatem, licet propter affectum & dispositionem delectet.

In 4.dist.45. q.2. artic.vlt. q.vlt.ad vltimũ argumentum.

Valor missæ.

Missa vtilis totis.

Luc.21

Meritũ missæ diuiditur in tres partes.

Ver. 16. DE MISSA PRO PLVRIBVS DICTA.

C Difficultas grauis est an missa priuata pro pluribus dicta, prosit cuilibet illorum, ac si pro quolibet illorũ celebraretur. Quidam (vt Pręposîtinus & D.Hier.) attendentes ad infinitũ valorem ex parte Christi, dicunt q sic. Quidã verò attendentes ad finitã applicationẽ, dicũt quòd nõ: & huius opinionis est D.Tho. Dom.autẽ Caieta.medius inter eos, ambos nititur cõcordare, dicẽs quòd presbyter potest cõsiderari celebrare pro pluribus dupliciter: primò vt eius intentio primò feratur in omnes æqualiter & collectiuè, vt si decem rogent sacerdotem celebrare pro se, & ipse omnes decem simul cõmendet. Tũc dicit quòd nõ prodest vnicuique, sicut si pro vnoquoque offerretur. Et ratio est: quia licet virtus sacrificij in se sit infinita, nõ tamẽ operatur infinitè: quia tunc

sequeretur quòd nō esset dicenda nisi vna missa pro toto mundo, & quòd vna missa euacuaret totum purgatoriū: infinito enim non potest fieri additio. & sic aliæ missæ essent superfluæ, & ecclesia malè fecisset, instituēdo quòd missa pro aliquo particulari diceretur: quod cōsequens pro vtaque sui parte est erroneū, & à bonis operibus retractiuū, cultúsque diuini diminutiuū. Operatur ergo finitè secundum proportionē deuotionis offerentis, quæ est finita & limitata, & determinatæ quantitatis. Sed omne quantū diuisum per partes quantitatiuas, diminuitur, & redditur minus, & tandem consumitur, vt experimento videmus. Ergo deuotio sacerdotis pluribus æquè primò applicata diuiditur: & per consequens vnus minus accipit, quàm si tota deuotio ei applicaretur. & secundum hunc modum dicendi dicit debere intelligi D. Thom. & alios qui hanc opin. sequuntur. Ex quo sequitur quòd sacerdos promittens seorsum pluribus celebrare pro quolibet in particulari, non satisfacit omnibus, dicendo vnam missam dūtaxat: Sicut si quis cuilibet ex decem promittat quinque duodenos, non satisfacit cuilibet, dando omnibus simul quinque duodenos. Et ad dictum D. Hiero. quod habetur in c. non mediocriter. de consecr. dist. 5. vbi dicitur, Cùm igitur pro cunctis animabus psalmus vel missa dicitur: nihilominus quàm si pro vnoquoque illorum diceretur, accipitur: respondet quòd loquitur quantum ad præmiū accidentale, quod omnes partici-
Psal. 118 cipant, iuxta illud Psal. Particeps ego sum omnium timentium te. In Symbolo dicimus Sanctorum cōmunionem, hoc est communicationem: vel debet intelligi dictum D. Hiero. quando affectus seu intentio offerētis, fertur primò in particulari sigillatim, vt amplius statim dicetur. Et cùm dicitur quòd suffragia, præcipuè orationū, innituntur diuinæ liberalitati, quæ est infinita, ad quam non refert orare pro vno vel pro pluribus, imò tanto videatur acceptabilior, quanto pro pluribus fit: quia ex maiori charitate videtur procedere. Ideo Christus docuit orare in plurali & pro omnibus. Respondet quòd oratio potest dupliciter considerari: Vno modo ex parte eius qui oratur, scilicet Dei: & sic non refert pro vno vel pro multis orare: Alio modo ex parte orantis, inquantū habet pœnalitatē, & satisfacit: & sic refert, cùm deuotio sit finita, & diuisa reddatur minor. Nec obstat quòd Ecclesia celebrans, pro vno defuncto, adiungit orationes pro aliis: quia est alius actus sacerdotis, in quo non præiudicatur illi, pro quo celebratur, cùm pro eo speciali actu obtulerit sacrificium. nec est simile de lectione, quæ tantum, imò aliquando amplius prodest aliis assistentibus quàm illi pro quo fit: quia suffragia (prout sunt satisfactiones) nō sunt per modum actionis, vt doctrina, sed per modum passionis & pœnalitatis conatus ex natura rei: licet oratio inquantū meri-
Opinio Domini Caietani. toria meriti essentialis aut accidentalis, cōsideretur per modum actionis. ¶ Alio modo potest considerari sacerdos celebrās pro pluribus, vt eius conatus siue affectus & applicatio fertur, primò in singulos, hoc est offert pro vnoquoque sigillatim & successiuè passionē Christi, in hoc sacramento repræsentatā: primò pro se & peccatis suis, secundò pro parentibus, tertiò pro eo qui dedit illi tres duodenos pro sustentatione, deinde pro alio similiter dante, & sic de aliis. Tunc cùm sint plures actus oblationis respectu vnius sacrificij, secundum eundem Caietan. tantum prodest omnibus illis, sicut si pro vnoquoque solo illorum offerretur: quia tota deuotio sacerdotis cuilibet applicatur, successiuè tamen. Ex quo videtur sequi, quòd si sacerdos promisit sigillatim & in particulari tribus aut pluribus celebrare vnam missam, & à quolibet recipit stipendium pro sustentatione, celebrando vnam, offerendo sigillatim & distinctè & successiuè pro quolibet, satisfacit omnibus illis: facit enim quod promisit, & nihil deperit primò, si pro aliis deinde & successiuè offerat, & sic dicit intelligi dictū D. Hier. suprà allegatū: quia vel petens ab eo missam intendebat vt solùm offerret pro se, & nō pro aliis, tunc eius intentio esset obliqua & contra charitatē, & saperet speciem simoniæ, & pecunia sua esset in suā perditionem. Et sic celebrans non debet se cōformare eius intentioni, neque ad id se obligare: magis enim sacerdos tenetur sibi & parentibus, & celebrare pro se & illis, quàm pro eo à quo accipit stipendiū pro sustentatione vnius diei. Nec ordo prioritatis aut posterioritatis in his oblationibus est essentialis. Cū ergo nil depereat petenti, imò accrescat ei gaudiū accidentale de aliis oblationibus, & sacerdos non teneatur se cōformare intentioni inordinatè petentis: non videtur ratio apud eum, quare nō satisfaciat omnibus. Sicut qui promisit cuilibet ex decem, quinque duodenos, si daret cuilibet sex duodenos, satisfaceret cuilibet, imò esset liberalis, &c. Si verò vnus missam petat de beata Virgine, alius de Spiritu sancto, respondet quòd quantū ad sacrificiū satisfacit, sed tenetur antè vel post ad orationes & suffragia, ad quæ se obligauit. ¶ Hæc opinio habet magnā apparentiam, & faciliter soluit omnia argumēta, vno dēpto, quod fit ex diminutione cultus diuini. Cùm enim quilibet petens intendat, & rectè intendere possit, vt hoc sacrificiū particulariter & semel in die offeratur, & passio Christi in hoc sacramēto repræsentetur, & alius similiter quod eodem die seorsum & specialiter offeratur: & sic eorum intentio est quòd pluries distinctè repræsentetur, quæ ex hoc apparet quòd si scirent sacerdotē ab alio accepisse sti-
Opinio tutior. pendiū, & promisisse alteri pro eo celebrare, aliū sacerdotē quærerent. ¶ Cùm ergo hæc opinio sit cultus diuini diminutiua, & præbeat materiā cupiditatis, nō videtur in foro cōscientiæ tuta. Si autem ille qui petit & dat, scit de aliis qui petierūt & dederunt, tunc cum volenti non fiat iniuria, censetur cōtentari quòd in vno sacrificio eius cōmemoratio fiat. & sic satisfacit. ¶ Non tamē excusan-
Caueant sacerdotes. tur sacerdotes à peccato, nec à restitutione, qui plures missas admittentes, minori precio per pauperes sacerdotes supplent. Non enim videtur quo titulo residuum pecuniarū retinere possint.

Ver. 17. DE DIGNITATE SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

3. p. q. 65. art. 3. EVcharistiæ sacramentū aliis sacramentis esse dignius apparet ex multis, primò ex contento A

in hoc

in hoc ſacramento, quia in eo continetur realiter Chriſtus, qui cũ ſit Deus, eſt ineffabilis dignitatis: in aliis ſacramentis eſt ſolum quædam virtus inſtrumẽtalis à Chriſto participata. Secundò ex ordine ſacramentorũ: quia omnia alia ſacramenta ad hoc ſicut ad finem ordinantur. Tertiò quia omnia ferè ſacramenta in Euchariſtia conſumãtur, vt D.Dion.dicit. Quartò ex mirabilibus quæ fiunt in huius ſacramẽti conſecratione: primò, fit tranſubſtãtiatio panis & vini in verũ corpus & ſanguinem. Secundò, quia Chriſtus eſt ita magnus in paruo loco, ſicut fuit in cruce, & nunc eſt in cælo. Tertiò, quòd materia panis non annihilatur, cum aliquid eius maneat. Quartò, quia idẽ corpus in pluribus locis ſimul eſt, licet non localiter. Quintò, quia manent accidentia ſine ſubiecto. Sextò, quia accidentia habent virtutem ſubſtantiæ, & ex eis poteſt fieri generatio. Septimò, quòd diuiſis accidentibus corpus nõ diuiditur, & alia innumera, quæ ex his ſequuntur, & in hoc ſacramento cõtinentur. Ideo Pſal. vocat memoriale omnium mirabilum quæ fecit, dicens: Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator dominus: eſcam dedit timẽtibus ſe. Octauò apparet dignitas ex effectibus, quia plures & nobiliores habet quàm alia ſacramenta.

3.e. Eccle. Hierar.

Pſalm.110.

Ver. 18. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

B CVm Euchariſtia non ſolùm ſit ſacramentũ, ſed etiam ſacrificium, in effectibus quos habet vt ſacrificiũ, excedit omnia ſacramenta, quæ nõ ſunt ſacrificia, ſed ſacramẽta tantũ. & ſic ſolùm proſunt accipientibus, & non aliis: ſicut Euchariſtia, inquantũ eſt ſacrificium, hoc eſt inquantum offertur Deo in memoriã & repræſentationem paſsionis Chriſti, prodeſt nõ ſolùm celebranti, ſed etiam aliis. Effectus Euchariſtiæ vt ſacrificiũ, eſt cauſare vel augere gratiam, remittere peccata, & ſatisfacere pro pœnis peccatorũ eorum pro quibus offertur ſecundum mẽſuram deuotionis illorum. Euchariſtia verò (vt eſt ſacramentũ, ſcilicet prout ſumitur) habet duplicem effectũ: vnum directè, aliũ ex conſequenti. Directè quidem, ex vi ſacramenti habet illud ad quod eſt inſtitutum, ſcilicet ad nutriendũ ſpiritualiter per vnionem ad Chriſtũ & eius membra. Aliũ effectum habet indirectè & ex conſequenti, ſcilicet remiſsionẽ peccatorum: quia per hoc ſacramentũ aliquis conſequitur nõ ſolùm remiſsionem culpæ, ſed etiam pœnæ: non quidem totius (ſicut per ſacramẽtum baptiſmi, quod eſt ordinatũ ad remiſsionẽ culpæ & totius pœnæ, eò quòd per ipſum homo commoritur Chriſto) ſed ſecundum modum ſuæ deuotionis & feruoris: quia Euchariſtia directè ordinatur ad nutriendũ, & perficiendum per Chriſtũ: quantum ad primũ effectum quem habet ex vi ſacramẽti, operatur, ſpiritualiter nutriendo animã, ea quæ operatur cibus, nutriẽdo corpus. Cibus enim delectat, nutrit, ſuſtentat, auget, reparat humidũ radicale: ſic cibus iſte ſpiritualiter animam.

D.Tho.opuſc. 58.c.11. & ſe.

Sacrificij miſſæ effectus.

Euchariſtia vt ſacramentum quos effectus habet.

¶ Vnde rectè poteſt dici Menſa, de qua gratias agere debent fideles, tanquã de magno Dei dono: cuius inſtitutionẽ præuidens Salomon, dicebat: Omni homini dedit Deus diuitias atque ſubſtantiam, poteſtatémque ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte ſua, lætetúrq; de labore ſuo, hoc eſt donum Dei. Similiter Dauid præuidens hoc donũ, recitando beneficia, cognoſcens ſe teneri ad gratias, dicebat: Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco paſcuæ ibi me collocauit, &c. ſequitur, Paraſti in conſpectu meo mẽſam. Sed quã menſam parauit Deus? inuenio quòd duplicem: Prima eſt naturæ, ad nutriendũ corpus: ſecunda eſt gratiæ, ad nutriendã animam. Prima &c. eſt terra, quæ eſt repleta omnibus bonis corporalibus, vt videre eſt in Vere, in menſe Maij. Videbis blada, & vineas florentes, arbores fructiferas, volatilia cæli, beſtias terræ, piſces maris, qui etiã appropinquant terræ. Certè terra prædictis repleta nil aliud eſt, quàm menſa cibis referta, ad nutriendum corpus. Hanc menſam ab origine mundi appoſuit Deus, & ad edendum homines inuitauit. Gen.1. Dominamini, &c. Gen.9. Omnes piſces maris manui veſtræ traditi ſunt. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibũ. Quaſi olera virentia tradidi vobis omnia. Ideo debemus gratias agere, & nõ eſſe ſimiles porcis, qui comedũt glandẽ, & non reſpiciunt arborẽ, ex qua prouenit. Si eſſet aliquis hoſpes, qui ſine precio bene tractaret, & nil quæreret, niſi poſt refectionẽ gratiarum actiones: Si aliquis recederet, nõ redditis ei gratiis, dignus eſſet vt ei hoſpes mẽſam plicaret propter ingratitudinem. Sic etiam nos, niſi de fructibus terræ perceptis, gratias habeamus. Et ideo cùm deficimus, Deus aliquãdo plicat mẽſam, mittendo gelu, ſiccitates, pluuias, tempeſtates, &c. Ideo ſi velimus præſeruari ab his, gratias agamus, & bonis ab ipſo perceptis bene vtamur.

Eccle.5.

Pſalm.22.

Menſa duplex homini parata.

Menſa naturæ.

¶ Secũda menſa, &c. dicitur ſacramentalis, quã cibo ſpirituali repleuit, in die vltimæ cœnæ inſtituendo hoc ſacramentũ, ipſum recipiendo, & Apoſtolis dando. Ad quam menſam omnes fideles inuitauit cùm ait: Accipite & mãducate ex hoc omnes. & figuraliter Prouer.9. Venite, comedite panẽ, & bibite vinũ quod miſcui vobis. Hæc eſt menſa nobilis & regalis, in qua vaſſallus comedit cũ rege de eodẽ cibo & in eodem catino. In hac re Deus valde honorauit hominem. Vnde poteſt dici quòd nõ potuit Deus homini pro ſtatu huius viæ maius donũ dare, & maiorem honorẽ facere, quàm inſtituendo hoc ſacramentũ, & inuitãdo ad hanc mẽſam. Si rex tẽporalis ad ſuam menſam, ad quã non admittuntur principes, inuitaret & admitteret vnum ruſticũ, faceret illi magnũ honorem, cuius ille nunquã obliuiſceretur, imò frequenter recitaret quomodo rex fecerit illi talem gratiam, &c. & ageret gratias, diligerétque regẽ, & ſeruaret mandata eius. Sic debent facere illi, quibus Deus dedit gratiam comedendi in ſua menſa, &c. De hoc honore habemus figuram 2. Reg.9. Vbi Dauid volens oſtendere amorem, quem habebat ad Ionatham mortuum, quæſiuit an eſſet illi filius, reſponſúmque eſt quòd vnus, qui vocabatur Miphiboſet, qui erat vtroque pede claudus: quia cùm eſſet paruulus, nutrix eius ebria cadere fecit cũ in terram: ideo erat verecundus comparere coram rege, qui dixit ei, Miphiboſet comedet ſuper menſam meam, quaſi vnus ex filiis regis. Hæc nempe ſignificant gratiam quam fecit nobis Deus, inſtituendo hoc ſacramentum,

Menſa ſacramentalis.

& inuitando ad sumendũ ipsum. David repræsentat Christũ, Ionathas mortuus repræsentat Adã. Miphiboseth repræsentat quemlibet nostrum, qui sumus claudi vtroque pede, scilicet intellectu & voluntate: intellectu per ignorantiã, & voluntate per negligentiam & malam inclinationem: quia nutrix nostra, scilicet Eua, ebria vino adulationis serpentis, inducendo Adã ad esum ligni vetiti, proiecit nos, & cadere nos fecit in foueam peccati originalis. Propter quod omnes potentiæ sunt debiles. Christus ergo volens ostendere amorem quem habebat ad Adam & posteritatem eius, dixit & ordinauit quòd comederemus super mensam suam, scilicet sacramẽtalem, quasi filij regis. Vnde debemus verecundari, & gratias agere de tanto dono & honore. Sed qui sunt isti filij regis? *Quomodo panem angelorum manducauit homo.* Nempe angeli. vnde Iob. 4. Vbi eras cùm me laudarent astra matutina, & iubilarent filij Dei? Angeli comedunt super hanc mẽsam, & Christus vult quòd nos comedamus. Vnde Sap. 19. Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo: non sicut angeli, sed quasi angeli: quia angeli clarè vident & fruuntur, nos verò coopertè recipimus: & non clarè videmus, sed quasi sub quibusdam cortinis & velaminibus accidentiũ sumimus. Videt nonnunquam aliquis lectum cortinatũ, in quo rex est, & non videt regem. Sic hic accidentia sunt cortinæ cooperientes, &c. Hic quadrat quod dictũ est suprà hoc ca. & §. ver. 6. de velamine sacramenti, & versi. 6. de veritate sacramenti. Si hæc agas ad populum, dic vt tibi videbitur. Vt autẽ maiorem habeamus occasionem recognoscendi beneficia, & agendi gratias, considerare debemus maiorem excellentiam, & magnificentiam mẽsæ huius, quæ amplior est omnibus mensis magnificis huius mundi, propter 4. rationes. ¶Prima ratio dicitur durabilitatis. Legimus Esther 1. de conuiuio Assueri magnifico in ciuitate Susa, quod fuit magnificum, eò quòd durauit per sex menses. Cœnaculũ opertũ, & mensa parata omnibus illius regni. Sed si velimus considerare durabilitatem huius mensæ, inueniemus eã magnificentiorem: quia in ea non solùm admittuntur de vno regno, sed etiam de omnibus. Et mirum est quòd vnus sacerdos vna consecratione potest tot hostias consecrare, quot sufficiunt toti mũdo, vt dictum est. Mensa illa durauit solùm per sex menses: hæc autem per mille quingentos quadraginta nouem annos, & durabit vsque in finẽ seculi, iuxta illud, Ecce ego vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi. Ex quo trahit dominus Gerson cãcellarius Parisien. quòd vsque ad diem iudicij celebrabitur missa, & quòd in die qua audies missam, potes dicere quòd in illa die nõ erit finis mundi, & iudicium vniuersale. Si velimus bene contemplari, inueniemus mensam paratam ab initio mundi figuraliter in paradiso terrestri per lignũ vitæ, in sacrificio Melchisedech, in Mãna, in Agno Paschali, & in aliis figuris, quas recitare longum esset. Sed esca fuit realiter per Christum posita. Et in hoc excedit mensam solis, quæ erat sine cibis abscondita in sabulo, de qua D. Hiero. in prologo Bibliæ. ¶Secunda ratio dicitur ministrorũ dignitatis. Si esset conuiuium, in cuius mensa ministraret Rex, Imperator, Papa, Patriarchæ, & Cardinales, & assisterent filij Regis, esset valde nobile & magnificum. Verùm hoc conuiuiũ est nobilius, quia non rex aut imperator tẽporalis, aut mortalis & terrenus, sed imperator cælestis & immortalis, Christus ministrauit, iniunxit Põtificibus, Patriarchis, Episcopis, & Sacerdotibus ministrare, dicẽs: Hoc facite & diuidite. *In homil. Pascha.* Præterea Angeli sunt assistẽtes, vt D. Greg. ait: Quis enim fideliũ habere possit in dubio in illa immolationis hora ad vocẽ sacerdotis cælos aperiri? Angelorum choros interesse? summa imis sociari? & D. Chrysost. dicit, quòd tũc Angeli circunstãt sacerdotẽ. *In lib. de dign. sacerd.* Si quæratur quot angeli assistãt: dicendum quòd non habemus numerum determinatum: credendũ tamen quòd in magna copia & multitudine, cùm numerus Angelorũ excedat numerum arenæ maris. *Angeli ad tria assistunt sacramento, & communicantibus.* Assistunt autẽ Angeli ad tria: primò ad honorandum Christum. Guillelmus Parisien. dicit quòd sicut Episcopus nunquam facit officiũ episcopale solus: & quantò pontifex maior est, tãtò plures habet assistentes. Sic cùm Christus sit Pontifex pontificũ, necesse est dicere ipsum habere multos assistentes. Secũdò ad accendendum & inflammandũ nos in amore Dei: vbi enim est multitudo carbonũ & titionũ ignitorum, accenditur maior ignis: quia vnus calefacit & inflãmat aliũ. Angeli sunt titiones & carbones igniti, iuxta illud: *Psal. 103.* Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignẽ vrẽtem. Tertiò ad repellendum dæmones, qui sunt adeò malitia pleni, quòd si permitterentur, impedirent deuotionem cõmunicantiũ, euagationibus & diuersis impressionibus in phãtasiis illorũ. Sed boni angeli arcẽt & fugant eos, dicẽtes illud Psal. *Psal. 5.* Non habitabit iuxta te malignus: & illud 2. Cor. 6. Quæ societas Christi ad tenebras? quæ cõuentio Christi ad Belial? Si angeli psallentibus se cõiungunt, iuxta illud, *Psal. 67.* Præuenerũt principes cõiuncti psallẽtibus, quantò magis cõmunicantibus? ¶Tertia ratio est cibi preciositas, &c. Magna fit æstimatio cõuiuij, quãdo in eo est præda diù venata & tenera, velut res preciosa. Sed in hac mensa est præda venata per quinque milia annorũ, & vltra: quia patres antiqui à principio mundi cucurrerũt post hanc prædã, quæ tandem sicut Vnicornis ad genua virginis declinauit, & ibi fuit accepta, & tandẽ in hac mẽsa posita. Sed quæ præda? Christus filius Dei, cuius caro & sanguis est preciosior & excellẽtior omni esca, quæ possit esse. Vnde Io. 6. Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Si velimus profundè cõtemplari escam siue cibũ & potũ huius mensæ sacramentalis, inueniemus valde differre ab esca corporali, præcipuè in tribus, scilicet in vigore, virtute, & perfectione. primũ in vigore: quia licet cibi corporales nutriãt, tamen corrumpuntur, & conuertuntur in substantiam aliti, vigore caloris naturalis. Sed vigor huius cibi maior est vigore naturali, quia non corrũpitur, neque conuertitur in substantiã aliti, sed mutat & conuertit alitum in substantiam suam. Vnde dictum fuit D. Aug. contemplanti virtutem huius sacramenti: Crede, & manducabis me: nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu

mutab

mutaberis in me. Hinc est quòd qui deuotè accipiunt sacramentũ, ex carnalibus efficiuntur spirituales, adeò vt cibo corporali nõ egeant: vt de D. Catharina Senen. legimus. Secundò in virtute, quia cibi corporales nõ portant, sed portantur à manducantibus: hic autem cibus portat manducantem. Habemus de Helia 3. Reg. 19. quòd postquam comedit panẽ subcinericium ab angelo præparatum (qui erat figura huius sacramenti) ambulauit in fortitudine cibi illius 40. diebus & 40. noctibus, vsque ad mõtem Dei Oreb. Sic virtute huius cibi fideles vsque ad paradisum: ideo dicitur viaticũ. Tertiò in perfectione, quia in cibis corporalibus inuenitur triplex defectus, quorum perfectiones inueniũtur in isto. Primus defectus est diminutio. Cùm comedis de aliquo cibo corporali, diminuitur talis cibus corporalis: sufficit tribus, qui nõ sufficeret decem. Sed hic cibus spiritualis per acceptionem non diminuitur. Vnde Ecclesia cantat, Sumit vnus, sumunt mille, tantum isti, quantum ille, nec sumptus cõsumitur. Licet hostia diuidatur & frangatur, tamen cibus iste nõ diuiditur. Vnde Ecclesia cantat, Fracto demũ sacramento, ne vacilles, sed memento tantũ esse sub fragmento, quantõ toto tegitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Secundus defectus in cibis corporalibus est fastidium: Cibaria enim corporalia citò satiant & fastidiunt. dicitur communiter quòd panis albus aliquando fastidium generat, & columbo saturo cerasa (quæ aliàs sunt illi dulcia) sunt amara. Sed hic cibus nunquam fastidiũ generat bene dispositis, imò præstat & auget appetitum. Vnde Eccle. 24. Qui manducant me, adhuc esurient: & qui bibũt me, adhuc sitient. Hinc est quòd qui consueuerũt frequentare, amplius desiderant: nec sanantur aut contenti sunt, donec clarè percepentur in paradiso. Qui verò sunt indispositi, nõ sentiunt delectationem, sed fastidiũ. In figuram huius legimus de Manna (quod repræsentabat hoc sacramentũ) quãdiu filij Israel fuerũt boni, & bene vsi sunt Mãna, sentiebant omne delectamentũ, sed cùm fuerunt mali & indispositi, dicebant: Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Vtinã essemus in Ægypto, & sederemus super ollas carniũ, & comederemus carnes in saturitate! Veniunt in mentẽ porri, cæpe, & allia, pepones, & cucumeres. Sic boni quanto magis deuotè frequẽtant hoc sacramentũ, tanto magis delectantur, & frequẽtare volunt: sed mali fastidiũt. Vnde accessuri videtur duci ad patibulũ. Ideo Ecclesia, Sumunt boni, sumunt mali, sorte tamẽ inæquali, vitę vel interitus. mors est malis, vita bonis: vide paris sumptionis quàm dispar sit exitus! Sed vnde est quòd mali fastidiãt? quia sunt dediti carnalibus, quemadmodũ Iudæi erant affecti porris, cæpę, & alliis, peponibus, &c. Sic mali superbiæ, ambitioni, gulæ, luxuriæ, cupiditati, inuidiæ, & aliis huiusmodi. Tertius defectus in cibis corporalibus est paucus sapor: quia quilibet cibus habet suũ saporem, vnus nõ habet saporẽ alterius: sed in hoc cibo spirituali inuenimus omnes sapores, siue omnis saporis suauitatẽ. Ideo bene figurabatur per Mãna, de quo Sapien. 16. Panem de cælo præstitisti eis, omne delectamentũ in se habentem, & omnis saporis suauitatẽ: ad quod quisque volebat, conuertebatur. Sic sacramentũ istud habet saporem omnium virtutum. Non est virtus, quam perfectissimè non inuenias in hoc sacramento, seu in cõtento sub eo. Si humilitatem: Exinaniuit semetipsum, &c. Si charitatẽ: Maiorem charitatem, &c. Si patientiã: Tanquam ouis coram tondente se, &c. & sic de aliis virtutibus. ¶ Quarta ratio magnificentiæ huius mensæ dicitur multiplex vtilitas. Non est lingua quæ posset explicare, nec intellectus qui posset comprehẽdere fructus & vtilitates receptionis huius sacramenti. Vnde rectè de eo potest intelligi illud Esa. 64. & 1. Cor. 2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Pro aliquali tamen suauitate & spirituali gaudio seu delectatione poterit quis cõtemplari Psal. 22. quem de hoc sacramento edidit Dauid, gratias agẽdo, vbi enumerat duodecim vtilitates, quas consequuntur deuotè accedentes ad hoc sacramentum. ¶ Prima, salubris directio & conductio. Deus dedit nobis conductorẽ naturalem, scilicet synderesim. Psalm. 4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine, & supernaturalem, scilicet fidẽ. Sed hoc sacramentum amplius illuminat, & securius dirigit: vnde Psalm. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quẽ timebo? & Psal. 22. Dominus regit me, scilicet specialiter inspirando: sicut rex regnum, magister discipulum, nauta nauim: ita quòd sequendo ipsum, illíque inhærendo, non ambulamus in tenebris, nõ subiicimur erroribus, neque submersioni, &c. ¶ Secunda, est abundantia & plenitudo gratiæ, quæ tangitur ibi, Et nihil mihi deerit. Vnde 1. Cor. 1. Apost. congratulans dignè communicantibus, dicebat: Gratias ago Deo meo semper pro vobis, quia in omnibus diuites facti estis in Christo Iesu, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi cõfirmatum est in vobis: ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationẽ domini nostri. Nec mirum, quia in hoc sacramento cõtinetur Christus, qui est plenus gratia. Io. 1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis: & iterũ, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christũ facta est. Ipse est fons qui replet riuolos siue omnes potentias animæ. Tertia est spiritualis dulcedo & refectio: vnde dicit, In loco pascuæ ibi me collocauit. Non est dulcedo ei cõparabilis: est enim Manna absconditũ, quod nemo scit, nisi qui accipit. Si aliquando cõmonicasti dignè, potes ferre testimonium. Vnde Psal. Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam: & Ecclesia, Ex altari tuo domine Christũ sumimus, in quo cor & caro nostra exultant. Si delectatio te trahit, hoc sacramentum debet allicere. ¶ Quarta est, concupiscentiæ inordinatæ refrenatio. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: sed quis refrigerat concupiscentiam carnis, oculorum, & superbiam vitæ? Non est tale remedium sicut accedere deuotè ad hoc sacramentum. Vnde Ecclesia. 18. Nõnne ardorem refrigerabit ros? Sed in hoc sacramento continetur

Primus defectus cibi corporalis.

2. defectus.

Sap. 16.

3. Defectus.

Phil. 2.
Ioan. 15.

Vtilitates communicantium.

Psal. 26.

Psal. 42.

Esa.45. ros ille, quem sancti patres desiderabāt dicentes, Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustū. Ideo hic dicit, Super aquā refectionis educauit me. ¶ Quinta, à quotidianis malis, hoc est peccatis venialibus liberatio. Vnde sequitur, Animā meam conuertit: vix enim diuertitur anima, quin in peccatū veniale incidat & præcipitetur, propter fragilitatē naturæ. Vnde Prouerb.24. Septies in die cadit iustus. Sed hoc sacramentū conuertit ad dominū, vt non sit ita præceps, imò si quæ sint peccata venialia, de quibus homo non cogitat, per hoc sacramentū, & eius virtutē delentur, ac etiam mortalia oblita. ¶ Sexta, ad bonum inclinatio, & quodā modo cōfirmatio: vnde sequitur, Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suū: hoc est, inclinauit me ad sequendū semitas bonorū operū, propter nomen suū, hoc est propter verbum suum dignè sumptū. ¶ Septima, contra tentationes & insidias diaboli tutatio. Vnde sequitur, Si ambulauero in medio vmbræ mortis, hoc est tentationis & nequitiarū diaboli, nō timebo mala, quoniā tu mecū es. In cuius figura Exo.12. dicitur, quòd domus (cuius fores linitæ erāt sanguine Agni Paschalis) præseruatæ fuerūt ab Angelo percutiente. Latrones nō audent appropinquare castris & domibus, in quibus sciunt regē esse. Et si appropinquare præsumāt, malè accidit eis. Sic conscientiā, in qua Christus est, dæmones nō audent molestare, maximè si recurratur ad eū. ¶ Octaua, contra mūdanas persecutiones & tristitias atque angustias cōsolatio: Vnde subdit, Parasti in cōspectu meo mēsam, aduersus eos qui tribulāt me. Ideo D. Ambro. orabat dicens: Domine per hæc sancta mysteria mitigētur tribulationes, pericula populorū, gemitus captiuorū, miseriæ orphanorū, necessitates peregrinorū, inopia pauperū, desperationes languentium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamēta viduarum. ¶ Nona, intellectus illuminatio, & voluntatis inflammatio: vnde dicit, Impinguasti in oleo caput meū. Caput animæ est ratio & volūtas, quæ oleo misericordiæ impinguatur, illuminatur, inflam-

Luc.24. matur multitudine charismatū, & eleuatur ad cognitionē veritatis. Vnde discipuli nō cognouerunt dominū, nisi in fractione panis. vnde Theophilus, Consumētibus sacramentū panis, aperiūtur oculi. & 1.Reg.14. Aperti sunt oculi Ionathæ, cùm gustasset modicum mellis. ¶ Decima, diuini amoris inebriatio: vnde sequitur, Calix inebriās quàm præclarus est! Homerus poeta Græcus dicit quandam herbam esse quæ obliuisci facit omniū tristitiarū. Videmus quòd quando rustici bene biberūt, obliuiscuntur omnium laborū & paupertatis: & nō curant neque multū æstimāt labores. Sic dignè communicantes obliuiscuntur tristitiarū & delitiarum, imò aliquādo cibi corporalis: sicut de D. Catharina Seneñ. legimus. ¶ Vndecima, à reliquiis peccatorū & pœnis purgatorij liberatio. Vnde sequitur, Et misericordia tua subsequetur me: hoc est, post vitā sequetur me in purgatorio. Hoc est singulare in hoc sacramēto, quia non solùm est sacramentū, sed etiā sacrificiū, quod

Exod.12. placat Deum iratum animabus. In figurā huius legimus quòd per sanguinē Agni Paschalis filij

Dan.vlt. Israel fuerūt liberati à tenebris palpabilibus. & quomodo Daniel existens in lacu leonum, accepit prandium ab Abacuc, quod parauerat messoribus suis. Daniel in lacu, repræsentat animas in lacu purgatorij existentes: Abacuc sacerdotem, qui parat hoc sacrificium messoribus suis, hoc est illis à quibus accepit stipendium sustentationis. Sed angelus domini vno crine, hoc est vna intentione & applicatione portat ad Danielem, &c. Altisiodoren. dicit vnum mirabile verbum, quod nunquam missa celebratur, quin aliqua anima exeat & liberetur à purgatorio. Et ratio illius est, quia sponsa Christi Ecclesia in omni missa facit specialem cōmemorationem pro liberatione animarum: Nec est verisimile quòd sponsus qui eā tantum diligit, qui est tam benignus & misericors, preces sponsæ suæ refutet. ¶ Duodecima vtilitas, est finalis gloriæ adeptio: vnde sequitur, Vt habitem in domo Domini in longitudinē dierum. vnde Christus Io.6. Qui manducat hunc panē, viuet in æternum. & ecclesia, O verè digna hostia, per quam fracta sunt tartara, redempta plebs captiuata, reddita vitæ præmia. Visis ergo tot & tantis vtilitatibus, sequitur quòd quilibet debet se disponere ad deuotè tantum sacramentum recipiendum, vt prædictas vtilitates assequi possit.

Ver. 19. DE VSV SACRAMANTI EVCHARISTIAE.

3.p.q.80. art.1. IN huius mēsæ cibo duo sunt, scilicet sacramentū, & sacramenti vsus siue effectus. Sacramentum A sunt species sacramētales: virtus & effectus sunt nutritio spiritualis, & liberatio à peccato, & ab æterna mortis dānatione: qui quidem effectus si impediātur, talis sumptio est imperfecta. Ex quo

Tres modi manducandi Christum. sequitur quòd sint tres modi vtendi hoc cibo, siue accipiendi aut manducandi hoc sacramētum: Primus modus dicitur sacramentalis tantū. & hoc modo manducant mali. Vnde Apost.1. Cor.11. Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Secundus modus est spiritualis tantum: Et hic modus est duplex: vnus est per claram visionem & fruitionem: & hoc modo manducant sancti in patria, ac etiam angeli, iuxta illud: Panem angelorum manducabit homo, &c. Alius modus est per fidem, & hoc modo manducauerunt & manducant omnes sancti, qui per fidem crediderunt aut credunt se per Christum (qui est in hoc sacramēto) saluandos. & hoc modo

1.Cor.10. antiqui patres manducauerunt. Vnde Apost. Omnes eandem escam spiritualem manducauerūt. Et quotidie boni catholici, reuerenter adorando & credendo, manducant & accipiunt. Et de hoc modo manducandi D. Augu. ait, Crede, & manducasti. Tertius modus manducandi est, quando

Iure diuino praeceptum est Christianis recipere sacramentum eucharistiae. Christianus bene probatus & dispositus, reuerenter & deuotè accipit hoc sacramentum, cum effectu illius: & hoc modo non acceperunt patres antiqui: quia nondum institutum erat sacramentum. Hoc modo manducare sacramentaliter & spiritualiter cōuenit solum bonis Christianis, quibus iure diuino præceptū est recipere hoc sacramentum per illa verba Ioā.6. Nisi manducaueritis meam carnem, &c. & per illud Matth.26. Accipite & comedite: siue (vt alij dicunt) manducate

ex hoc

ex hoc omnes. Et cum quilibet teneatur spiritualiter mâducare hoc sacramentũ: spiritualis autem manducatio includit votũ & desiderium percipiendi hoc sacramentum: ergo sine voto suscipiẽdi hoc sacramentum non potest esse alicui salus: frustra autem esset votum (nisi quando est opportunitas) impleretur. Ideo homo tenetur ex mãdato domini accipere spiritualiter & sacramentaliter. Et cum non sit determinatum tempus, tenetur iure diuino semel in vita, data opportunitate. Sacerdotes autem curam animarũ non habentes, deberent, saltem ex congruitate celebrare missam in præcipuis festiuitatibus, in quibus consueuerunt laici communicare, ne in vacuum gratiã Dei accepisse censeantur. vnde Apost. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, & 1. Tim. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiã cum impositione manuum presbyterij. Vnde sequitur quòd sacerdotes curam animarũ habentes, & maximè episcopi, qui ex officio habent offerre dona & sacrificia pro populo, vt dicitur Heb. 5. teneotur sæpius. Nec videntur excusari illi qui per alios celebrare & offerre faciũt, & ipsi nunquam aut rarissime celebrant: cum eorum officiũ sit personale, & ob id prouentus recipiant. Beneficium enim (vt iuristę dicunt) datur propter officium. Innocentius tertius in c. Dolentes referimus. extra de celebratione missa. reprehẽdit eos qui missarum solennia vix celebrant quater in anno. A fortiori curati reprehendi debent si nõ sæpius ratione beneficij. ¶ Primus qui vsus est hoc sacramẽto secundũ tertiũ modum, est Christus, quãdo instituit hoc sacramentum, vt dicit D. Hier. ad Lesbiã, Dominus Iesus Christus, ipse conuiua & conuiuium, ipse comedens, ipse qui comeditur. & hoc communiter tenetur, quia quæ aliis obseruanda instituit, ipse primus seruauit, vnde & ipse prius voluit baptizari quàm aliis baptismũ imponeret, secundũ illud Act. 1. Cœpit Iesus facere & docere. Ideo ipse primò corpus & sanguinem suũ sumpsit, postea aliis tradidit: Et licet hoc nõ habeatur in euãgelius formaliter & espressè: habetur tamẽ in eis virtualiter & in sententia. Legimus enim quòd Christus accepit panem & calicẽ. Non est autem intelligendũ quòd acceperit solum in manibus, sed eo modo quo aliis accipiendũ tradidit. vnde cũ discipulis dixerit, Accipite & comedite: & iterũ, Accipite & bibite: intelligendũ est quòd ipse accipiẽs comederit & biberit. vnde quidã metricè dixit: Rex sedet in cœna, turba cinctus duodena: Atque suis manibus se cibat ipse cibus: Ne apostoli horrerent ipsum sumere, sicut quidã fecerunt audiendo, cũ prædixisset, Nisi manducaueritis meã carnem, &c. quidã dixerunt, Durus est hic sermo: quis poterit audire? Et quãuis cibando se non acceperit omnes effectus huius sacramenti: (Quia eius gratia cum esset infinita, non est aucta) accepit tamen aliquẽ effectũ, scilicet quandã actualem delectationẽ spiritualis dulcedinis. vnde ipse dicebat Luc. 22. Desiderio desideraui hoc Pascha mãducare vobiscũ. desiderium enim cùm impletur, generat gaudiũ & delectationẽ. Quidã dicunt quòd dedit Iudæ, vt D. Aug. super illud Io. 13. Cum intinxisset panẽ, dedit Iudæ Simonis Scariotis: Non quod seorsum & sub pane intincto dederit: sed intelligendũ est quòd dominus antea distribuerat omnibus discipulis suis sacramẽtũ corporis & sanguinis sui, vbi & ipse Iudas erat, sicut D. Lucas narrat. Mar. & Matth. etiã dicunt quòd biberunt ex eo omnes: ac deinde ad hoc ventum est, vbi secundũ narrationem Ioannis, per buccellam intinctã atque porrectam, suum exprimit proditorem. huius sententiæ fuit D. Chrys. dicens: Iudas particeps mysteriorũ, conuersus nõ est. hoc etiã expressè dicit D. Diony. Hylar. tamen dicit oppositum. Et sic secundũ eum communio fuit facta post exitũ Iudæ. Eius dictum conueniens esset, si solum ad malitiam Iudæ consideremus. Sed quia Christus debuit nobis exemplũ iustitiæ ostendere, non cõueniebat eius magisterio, vt Iudã occultum peccatorẽ sine accusatore & euidẽti probatione ab aliorũ communione separaret, ne per hoc daretur exemplũ prælatis ecclesiæ similia faciendi, & ipse Iudas inde exasperatus, sumeret occasionẽ peccandi. vnde Eugenius papa in c. si sacerdos, extra de offi. iudi. ordi. dixit, quòd occultus peccator non debet nominatim argui: nec ei publicè communio prohiberi: quia Christus Iudam non nominatim arguit: sed vnus vestrum me tradet, dixit: nec Iudam à communione remouit. Publico autem peccatori non debet administrari, iuxta illud: Nolite sanctum dare canibus. Quod intelligendum est, nisi verè pœniteat. vnde in concilio Charthaginen. legitur: Scenicis atque histrionibus cæterisque huiusmodi personis vel apostatis conuersis ad Deum, reconciliatio non negetur.

2. Cor. 6. Christus eucharistiæ sacramentum recepit.

Ioan. 6.

3. p. q. 81. art. 2. ad 1. An Christus corpus suum primò Iudæ tradiderit.

In lib. Eccl. Hierar.

Matth. 7.

Ver. 20. DE DIVERSIFICATIONE VSVS EVCHARISTIAE.

B VSus accipiendi hoc sacramentum, secundũ diuersum Ecclesiæ statũ diuersificatus est, & diuersa circa hoc statuta emanauerũt. Nã in primitiua Ecclesia quãdo vigebat fidei Christianæ deuotio, statutũ fuit vt quotidie fideles cõmunicarẽt, vnde Anacletus papa dicit, Peracta consecratione omnes cõmunicẽt, qui noluerint, ecclesiasticis carere liminibus: sicut etiã sancti Apost. statuerunt, & sancta Romana ecclesia tenet. Postmodũ verò diminuto fidei feruore, solis diebus dominicis cõmunicabant. In cuius memoriã datur hodie panis benedictus. deinde verò amplius diminuto feruore, Fabianus papa ordinauit, vt & si non frequentius, tamen ter in anno omnes communicarent, scilicet in Paschate, Pentecoste, & Natali, vt habetur in ca. & si non frequentius, de consecr. dist. 2. Sother verò papa ordinauit in cœna domini esse cõmunicandum, vt habetur in c. in cœna, eadem dist. Postmodum propter iniquitatis abundantiam, refrigescente charitate multorum, Innocẽtius tertius statuit in concilio generali, vt saltem semel in anno, in Paschate, scilicet fideles cõmunicarent, vt habetur in c. omnis vtriusque sexus, extra de pœni. & remiss. vbi dicitur: Omnis vtriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis peruenerit, omnia solus peccata sua, saltem semel in anno, fideliter confiteatur proprio sacerdoti: & iniunctam sibi pœnitentiam totis

Communio primitiuæ Ecclesiæ.

Communio in Paschate omnibus Christi fidelibus præcepta.

totis viribus studeat adimplere, suscipiens reuerēter, ad minus in Paschate, eucharistiæ sacramentum, nisi fortè de proprij sacerdotis consilio ob aliquā rationabilem causam ad tēpus ab huiusmodi receptione duxerit abstinendū. Alioqui & viuēs ab ecclesiæ ingressu arceatur, & moriēs ecclesiastica careat sepultura. Ex quibus verbis apparet hoc præceptū obligare sub pœna peccati mortalis: quia ingressus Ecclesiæ & Ecclesiastica sepultura nō prohibentur, nisi pro peccato mortali. Hoc præceptū est de iure humano, ad quod nō habentes plenū vsum rationis, non sunt astricti. Et quia difficile est illud cognoscere, cū aliquibus propter molliciē & præceptores ac exercitia acceleretur vsus rationis, & circa finē primi septennij efficiātur doli capaces, vt in Gallia: & in aliis propter duriciem carnis vel incuriā parentum, aut solitudinem retardetur, vt in montanis, qui aliquando post pubertatem non habent completū vsum rationis. Ideo remittitur discretioni proprij sacerdotis eos audientis de confessione. Quidam tamen per annos discretionis intelligunt annos pubertatis, in quibus cōmuniter & in pluribus habent completū vsum rationis. Sed si dubium sit, remittitur iudicio proprij sacerdotis. Post annos verò pubertatis, etiā si habeāt debilem vsum rationis, & habeant aliquā deuotionem, non debet denegari. ¶ Circa infirmos autem, qui sana mēte requisierunt & tandem in phrenesim inciderunt, Concilium Carthaginē. (vt habetur in c. is qui. 26. q. 6.) determinauit quòd si is qui in infirmitate pœnitentiam petit, casu, dum sacerdos inuitatus venit, oppressus infirmitate obmutuerit, vel in phrenesim conuersus fuerit: dent testimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam: & si continuò credatur moriturus, reconcilietur per manus impositionem, & infundatur ori eius eucharistia, nisi fortè esset periculum vomitus: aut alterius irreuerentiæ. Per Pascha verò idem Eugenius in quadam extrauaganti incipienti, Fide digna, declarauit quòd intelligitur à cœna domini vsque ad octauas Paschæ: Sic quòd qui infra illud tempus receperint, satisfaciunt huic præcepto. Qui verò non receperint infra illud tempus, etiam si infra quadragesimam, voluntariè vel coacti infirmitate, non satisfaciunt huic præcepto, nisi illud iterum recipiant infra prædictum tempus.

Quid per Pascha intelligitur.

Ver. 21. DE DIGNA COMMVNICATIONE.

NOn debet videri graue præceptū cōmunionis in Paschate: quia si semel in anno recognoscimus reges & dominos tēporales: & soluimus tributa & cēsus, à fortiori debemus recognoscere regē regum, Christū regem nostrum: & in signū recognitionis soluere tributum probationis, & nos præsentare ad sacramentū suscipiendum in nostræ redemptionis commemorationem: Ad impletionem huius præcepti non sufficit recipere sacramentaliter tantū, nec se offerre & venire leuiter, absque præmeditatione: quia melius seu minus malū esset recipere metallū liquefactum, aut scorpionē, quàm cum peccato mortali indignè recipere hostiā consecratam. Quod bene ostendit Christus in parabola de inuitatis ad nuptias filij regis, vbi dicitur quòd inuētus est vir non habēs vestē nuptialem, cui dicit rex: Amice quomodo huc intrasti nō habens vestē nuptialē? deinde dixit ministris, Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Applicatio est facilis. De his etiā monet Apost. dicens: Probet autē seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim mādućat & bibit indignè, iudiciū sibi māducat & bibit, nō diiudicās corpus domini. Sed ad quod iudiciū declarat, Quicunque manducauerit panē hunc, & biberit calicē indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Gl. exponit dupliciter: Primò materialiter, hoc est peccatū incurrit ex peccato cōmisso in corpus & sanguinē domini, quod in hoc sacramento continetur. Et in hoc culpa aggrauatur. Tantò enim est grauior, quantò maior est is contra quē peccatur. Vnde Heb. 10. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur. quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filiū Dei conculcauerit, & sanguinē testamenti pollutū duxerit, in quo sanctificatus est? Secundò exponit per similitudinem. Reus erit corporis & sanguinis domini, hoc est mortis dabit pœnas: hoc est, ac si Christus occidisset, punietur, iuxta illud Heb. 6. Rursus crucifigentes in semetipsis filium Dei. ¶ Si vis amplius scire mala & pericula & inconuenientia, quæ accidunt his qui indignè accedunt, contemplare imprecationem quā fecit Dauid in persona Christi, Psal. 68. vbi ait: Fiat mensa eorū coram ipsis in laqueū, & in retributionē, & in scandalū. Obscurentur oculi eorū ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos irā tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorū deserta, & in tabernaculis eorū non sit qui inhabitet. Appone iniquitatē super iniquitatem eorū, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cū iustis non scribantur. dat rationem: Quia quem tu percussisti persecuti sunt, & super dolorē vulnerum meorum addiderunt. Remedium est accedere dignè cùm præparatione sufficienti, saltem probabilitate morali. A

Matth. 22.

1. Cor. 11.

Incommoda & pericula indignè communicantium.

Ver. 22. DE MODO SE PROBANDI ET PRAEPARANDI AD EVCHARISTIAM.

COnuenientem modū & formam se debitè probandi & præparandi ad recipiendum eucharistiæ sacramentū, docebunt tres dominæ, hoc est virtutes, scilicet prouidētia, fides, & charitas. Prouidētia docebit quid te facere oporteat antequàm te præsentes ad cōmunionē. Fides autē, quid agere & dicere debeas, cū eris corā sacramento. Charitas verò docebit quid te facere oporteat post communionē. ¶ Prima igitur virtus quæ dicitur prouidentia, docebit facere quinque vel sex, antequam te præsentes ad sacramentū. Quatuor per figuram in esu Agni Paschalis sunt declarata Exod. 12. vbi dicitur, Edēt carnes (scilicet Agni Paschalis) & azymos panes cū lactucis agrestibus. & post pauca sic dicitur: Renes vestros accingetis, & calceamēta habebitis in pedibus, tenentes baculum in manibus, & comedetis festinanter. Est enim Phase, hoc est transitus domini. B

Sermo vtilis.

Sed

Sed quid habebat agere Deus de lactucis agreſtibus,&c. Dicendum quòd nō propter ſe,ſed propter repræſentationem.Sicut enim agnus ille,qui occidebatur & edebatur in ſignum liberationis populi,figurabat & repræſentabat Chriſtum,qui fuit Agnus Dei, occiſus pro redēptione humanæ naturæ.Et in huius ſignum & cōmemorationem præceptus eſt ſub ſpeciebus ſacramentalibus māducari.Sic ea,cum quibus comedebatur agnus,ſignificabāt ea quæ debemus obſeruare, manducando Chriſtū in hoc ſacramento ¶ Primò lactucæ agreſtes ſignificabant dolorem & amaritudinem peccatorum,ſiue probationem quam antè facere debemus,de qua Apoſt.vbi ſuprà,probet autem,&c.Probatio hæc conſiſtit in tribus.ſ.in contritione,confeſſione,& ſatisfactione, de quibus ad plenum inferiùs dicetur Hic autem pro modo & forma ſe præparandi aliqua dicere oportet.Et in primis cum dicat Apoſt.2.Cor.3.Non ſumus ſufficientes ex nobis,quaſi ex nobis,aliquid cogitare:ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Ideo per aliquod tempus antequam accedas ad ſacramētum puta in vigilia,debes recurrere ad Deum,& illum humillimè deprecari, vt per ſuam infinitā bonitatem & miſericordiam dēt tibi gratiam te præparandi ad talem menſam,& tātum ſacramentum ſuſcipiendum,ad quod te inuitauit,imò venire & accedere, ac etiā dignè ſuſcipere præcepit,ſua ineffabili clementia dignetur te inſpirare & dirigere,vt dignè accedas, & dare peccatorum memoriā & recordationem,cum vera & perfecta contritione,vt valeas confiteri & ſatiſfacere,ipſorúmque remiſsionem obtinere,& tandem ipſum dignè ad ſalutē animę tuę recipere in vitam æternam,ad quam conſequendam dignatus eſt hoc ſacramentū inſtituere. Facta & pluries repetita oratione,diligenter diſcutiēda & examināda eſt cōſcientia,& inueſtigādum an ab vltima confeſsione aliqua peccata,de quibus nō fuit peccator cōfeſſus,redeāt ad memoriam.Et ſi occurrant,illa notare & memoriæ commēdare, & deinde cōfiteri cū illis quæ inuenies poſt vltimā confeſsionem ſe perpetraſſe.¶ Secūdò docet renes accingere.Renum cingulum,ſignificabat cingulū caſtitatis,quam ſeruare debēt cōmunicantes,mente & corpore,In huius figurā legimus 1.Reg.21. quòd Dauid petente cibos ab Abimelech ſacerdote,qui non habebat laicos panes ad manum,ſed tantùm panem ſanctū,qui erat figura huius ſacramenti, dixit:Si mundi ſint pueri à mulieribus, poterunt manducare.Reſpōdit Dauid,Continuimus ab heri & nudiuſtertius.Si ad comedendos panes propoſitionis debebant eſſe caſti & mundi à mulieribus:à fortiori inſtāte communione abſtinere debent vxorati,& timere ne eis cōtingat,ſicut figuraliter cōtigit Ozæ,de quo 2.Reg.6.dicitur quòd in tranſlatione arcæ teſtamenti cum recalcitrarēt boues,& declinaret arca, Oza ſacerdos extendit manū ſuā ad arcā, & tenuit eam:iratúſque eſt dominus indignatione contra Ozam, & percuſsit eū ſuper temeritate:qui mortuus eſt iuxta arcam Dei,quæ figurabat hoc ſacramētum. Dicunt cōmuniter doctores quòd hoc ideo,quia ea nocte dormierat cū vxore ſua.Si ergo dominus iratus fuit cōtra Ozam,qui bono fine & propter reuerentiam manum admouit ne caderet arca:à fortiori erit iratus contra eos,qui polluti præſumunt accedere ad hoc ſacramentum. D.Hiero.ſuper Mat.dicit,Si panis propoſitionis ab his qui vxores tetigerant,comedi non poterat:quātò magis panis,qui de cælo deſcendit,non poteſt ab his qui coniugalibus vacauere amplexibus, violari atque cōtingi?nō quòd nuptias cōdemnemus:ſed quòd eo tempore,quo carnes agni māducaturi ſumus,vacare carnalibus operibus non debemus.Si quæratur quot diebus abſtinendū ſit antè.In c.omnis homo,de conſecr.diſt.2.ex concilio Elibertano,dicitur:Omnis homo ante ſacrā communionem ab vxore abſtineat tribus, aut quatuor, vel quinque,aut ſex,vel ſeptem diebus.Glo.dicit, quantum eſt ex ſe:quia exactus omni tēpore debitū reddere debet,vt in c.ſi dicat.33.q.5.Nō enim eſt præceptum,quod in prædicto c.omnis homo,cōtinetur.vt habetur in c.vir cum propria vxore. 33 q.4.Greg ſcribens Aug. Anglorum epiſcopo, dicit: Si quis ſua cōiuge nō cupidine voluptatis raptus,ſed tantùm procreādorum liberorum gratia vtitur:ille profectò ſiue de ingreſſu eccleſiæ, ſiue de ſumendi dominici corporis myſterio,eſt ſuo iudicio relinquendus.Eadē ratione dicēdum eſt de eo qui reddendi debiti gratia matrimonio vtitur:eſt enim ſuo arbitrio relinquēdus:licet de congruitate deberet abſtinere. Si autem voluptas dominetur in opere,vt ibidem Greg.ſubdit,tūc prohiberi debet.Conſulendi ſunt vt faciant,ſicut Dauid ab heri & nudiuſtertius.¶ De pollutione etiā eſt difficultas.Reſolutio D.Tho.eſt,quòd ſi pollutio proueniat ſine peccato mortali, vt cùm ex illuſione dæmonum,vel ex abundantia cibi & potus in ſomno, vel etiam in vigilia ex fluxu naturæ.Sicut enim contingit ſanguinem fluere abſque peccato,ita & fluxum ſeminis, qui eſt ſuperfluitas ſanguinis,ſecundū Philoſ.tunc nō impedit ſumptionem ſacramenti ex neceſsitate, ſed ex quadam cōgruitate.hoc tamen impedimentū poſtponi debet propter aliquam neceſsitatem,vt D. Greg.dicit,cùm fortaſſe dies feſtiuus exigit, aut deeſt alius ſacerdos. Si autem ex peccato mortali, ſiue in ſomno,ſiue in vigilia,impedit ex neceſsitate,Licet enim per confeſsionem & contritionem auferatur reatus culpæ:non tamen aufertur corporalis immunditia,& diſtractio mentis ex pollutione ſequens. Nec eſt ſimile de ſomnio homicidij ex peccato mortali proueniente:quia nō relinquit immunditiam neque tantam diſtractionem:& per cōſequens peccato per contritionē & confeſsionē deleto,nil quod prohibeat manet,ſicut in fornicatione aut pollutione,ideo,&c. ¶ Tertiò docet baculum in manibus tenere. Baculus figurabat ſpem veniæ & vitæ, quam debent habere communicantes.Quia ſicut per baculum aliquis ſuſtentatur & refocillatur:ſic per ſpem.vnde D. Greg.Spes præmij vim minuit laboris.Spera ergo in Domino,& fac bonitatē, & paſceris in diuitiis eius.Vel baculus ſignificat crucem & memoriam paſsionis, quam debent habere communicantes,iuxta illud,Hoc facite in meam commemorationem. Vnde Apoſtolus, Quotienſcunque

Lactuca agreſtes.

Probatio ſui ipſius.

Communicātes caſti eſſe debēt.

3.p.q.8.ar.7. ad.2.

An pollutio impediat communionem.

Baculus quid.

Pſal.36.

Mat.26.

1.Cor.11.

manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annuntiabitis, donec veniat. ¶ Quartò docet habere calceamenta in pedibus. Calceamenta, quæ fiunt ex pelle & corio animalium mortuorum, significant exemplũ deuotionis, quã habebãt sancti ad hoc sacramentũ. Calceamenta præseruant pedes à lapidibus & spinis: Sic exempla Sanctorũ à punctutis carnaliũ delectationum, & solicitudinibus huius seculi, quæ dicuntur spinæ. *Mat.13.* vnde Hiere.2. Prohibe pedem tuum à nuditate. & Ephe.4. Calceati pedes in præparationem euangelij pacis. Calceamenta ergo significant promptam voluntatem obediendi euãgelio, & seruandi mandata: quam promptitudinẽ poterimus habere, si sanctos qui fuerunt prõpti, sequamur. Vnde D.Greg. Si labores & obedientiam sanctorum recolamus, non erunt grauia quę toleramus. ¶ Quintò docet prius recõciliari inimicis: quia Christus Mat.5. dicit, Si offers munus tuũ ad altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuũ ante altare, & vade prius recõciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum. Maius munus quod quis potest offerre, est Christi passio, quam in hoc sacramento offerimus Deo patri, in remissionẽ peccatorũ: quod fit per sumptionem huius sacramenti, &c. Hoc videtur durum aliquibus. Veruntamen Christus passus est pro reconciliatione nostra. Si hoc cogitetur, nõ erit graue, sed dulce. Et modus dulcorandi est per amicos & dulcia verba. Si verò nolit, nisi personaliter veniat, cùm actus sit personalis, iniuriãs ad iniuriatũ ire debet cũ aliquo amico illius. Quòd si offensus indulgere nolit, Deus indulget: nec tenetur amplius pro huiusmodi recõciliatione ad eũ redire. Tenetur tamẽ ad restitutionẽ tam æ vel bonorum ablatorũ, & reparationẽ malorũ datorũ. Si dicatur quòd offensus est multũ distãs: vadat per volitionẽ efficacẽ cũ proposito accedẽdi corporaliter tempore & loco, data opportunitate. Si dicatur, *Luc.22. & 1.Cor.11.* alius primò offendit: ideo debet prius veniã petere, quod tamen nõ facit. Resolutio est quòd si oppositus velit damnari, & nõ facere debitũ suũ, alius nõ debet eũ sequi, sed debet facere id ad quod tenetur. *Stomacho ieiuno communicandum.* ¶ Sextò docet accedere stomacho ieiuno. Licet enim Christus post cœnam hoc sacramentum instituerit, nõ tamen ita obseruandũ præcepit. vnde D.Aug. lib. respõsionum ad Ianuarium, dicit: Per vniuersum mundum mos iste seruatur, vt corpus Christi à ieiunis sumatur. Neque quia post cibos dominus dedit, propterea pransi aut cœnati fratres ad hoc sacramentum accipiendum conuenire debent, aut mensis suis miscere, sicut faciebãt quos Apost. reprehendit & emendat. Nã saluator quo vehementius cõmendaret mysterij illius altitudinẽ, vltimũ hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum. Et ideo nõ præcepit vt deinceps tali ordine. s. post sumptum cibum sumeretur. vnde habetur in c. liquido, de cõsecr. dist.2. Placuit Spiritui sancto, vt in honorem tãti sacramẽti prius in os Christiani corpus dominicum intraret, quàm cæteri cibi. Alia ratio potest dari propter significationẽ, vt. s. detur intelligi quòd Christus, qui est res huius sacramenti, & charitas, debet primo fundari in cordibus nostris, secundũ illud Matt.6. Quærite primùm regnũ Dei, &c. Tertia ratio est propter periculũ vomitus & ebrietatis, quæ quandoq; contingit ex hoc q nonnunquã homines cibo & potu malè vtuntur. Hanc rationẽ tangit Apost. dicẽs: Alius quidem *Infirmi non ieiuni communicare possunt.* esurit, alius autẽ ebrius est. Ex hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui statim cõmunicandi sunt, etiã post cibum, si de eorum periculo timeatur, ne sine communione decedant: quia necessitas legem nõ habet. vnde in c. presbyter, de consecr. dist.2. dicitur, Presbyter infirmum statim communicet, ne sine communione moriatur. ¶ Ex his sequitur quòd licet solùm peccatũ mortale sit per se impedimentum sumptionis huius sacramenti, tãquam repugnantiam habens ad significatum eius: per accidens tamen prouenit ex prohibitione Ecclesiæ, quæ in cõcilio Carthaginensi habetur. Et licet excipiat vnum diẽ. s. cœnæ domini: hoc tamen postea quantũ ad illũ fuit abrogatum. Et cùm Apost. vbi suprà dicit: Cùm conuenitis ad manducandũ, inuicẽ expectate. Si quis esurit, domi manducet. exponitur secundũ Glo. Si quis esurit, & impatiẽs nõ vult expectare alios, *Mos recipiẽdi eucharistiam vnde habuit originem.* manducet cibos: nec pòst Eucharistiã sumat. Ex quibus verbis D.Aug. & habetur in dicto can. liquido, dicit quòd mos ille recipiendi sacramentum ieiuno stomacho habuit ortum tempore D. Pauli: & intelligendum est de ieiunio naturæ, quod soluitur per sumptionem medicinæ, nõ tamẽ per deglutitionẽ saliuæ, quæ naturaliter fluit. ¶ Secunda virtus. s. fides, docet quatuor, quæ cõsiderare debemus post confessionem in conspectu sacramenti, elongati tamen. Primò docet cui standum siue credendum sit: non visui, tactui, odoratui, aut gustui: quia deciperemur, cùm eodẽ modo se habeãt isti quatuor sensus ad hostiam cõsecratam, & non cõsecratam. Ideo idem color, odor, sapor, &c. in cõsecrata & nõ cõsecrata. Illa accidentia (vt dictũ est) non sunt corpus Christi, sed vela- *Rom.10.* men quoddam siue cortinæ. Sed debemus credere sensui auditus: quia fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei, quod dicit: Accipite & manducate: hoc. s. contentum sub his speciebus, est corpus meum. In huius figuram habemus de Isaac qui fuit deceptus primò in visu: caligauerant *Gen.27.* enim oculi eius. Secundò in tactu, quia iudicauit manus Iacob esse manus Esau. Tertiò in odoratu, quia sensit odorem vestium. Quartò in gustu, quia sensit saporem venationis, quã quæsierat, & tamen nõ erat. Sed in auditu nõ fuit deceptus. vnde dixit, Vox quidem Iacob est: manus autem sunt Esau, qui recesserat & reliquerat vestes, per hoc repræsentans substantiam panis, quæ in instanti terminatiuo consecrationis recedit, hoc est desinit esse: relictis vestibus, hoc est accidẽtibus, &c. ¶ Secundò docet quid cogitandum sit & contemplãdum in hoc sacramẽto. s. tria. Primò quòd sub illis speciebus continetur Christus, qui est speculum morale, in quo debemus nos mirari & speculari. Mulieres ornant se decenter, videntes se in speculo: Sic debemus nos componere & ornare, intuendo hoc speculum. Vnde Sapien.7. Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula.

Sicut

Sicut enim in speculo sunt duo:primò vitrum,quod secundū D. Aug.est maximæ durationis.Secundò est plumbum:illis separatis non esset speculum. Sic in Christo est diuinitas & humanitas vnita in persona filij Dei,sine qua vnitate non dedisset exemplū,nec nos potuissemus in eo videre modum ornandi & componendi nos. Est ergo humanitas & diuinitas in hoc sacramento, per quandam concomitantiam,vt suprà dictum est. Contemplando ergo diuinitatem, cogita coram quo te habes præsentare,&c.Si coram rege terreno haberes te præsentare,timeres,& bene te præparares,ac componeres,præmeditareris que ea quæ dicturus esses. Sic etiam nos debemus timere & humiliari attendentes fragilitatem nostrā,& excellentiam Dei recognoscere, petere veniam de peccatis,& reddere gratias de beneficijs,petere præseruationem à periculis,& inopiæ nostræ subleuationem,gratiámque dignè recipiendi.&c.Contemplādo eius humanitatē, habemus occasionem diligendi eum,eò quòd adeò nos dilexit,vt voluerit tot & tanta pro nostra recōciliatione sustinere,qui se nobis dedit & dat in pignus hæreditatis æternæ. Hæc contemplata dabūt fiduciam & spem perueniendi ad regnum. Et vt melius posis, aspice & considera virtutes illius, per quas ipse peruenit quantum ad humanitatē. Vide & cōtemplare illius charitatē,humilitatē, & cæteras virtutes,& dispone te à extero te illi cōformare,illum imitari,& secundū quod ipse ostēdit viuere.

¶ Tertiò docet sub illis speciebus esse librū doctrinalē,de quo per figurā dicitur Ezechieli, Aperi os tuum,& comede quæcūque do tibi. Et ecce manus missa est ad me,in qua erat inuolutus liber, qui erat scriptus intus & foris.Et scriptæ erant in eo lamentationes,carmen,& væ.Liber ille figurabat Christū,qui scriptus est intus & foris.Sed quid scriptū est foris?sunt quinque plagæ manuū, pedū,& lateris:pergamen fuit sua pretiosa pellis:atramentū fuit sanguis:calami fuerūt claui scribentes stylo ferreo nomina electorū,qui ipsum dignè susceipiūt,quorū ipse obliuisci nō potest.vnde Esa.6.Nūquid potest obliuisci mulier infantē suū,vt nō misereatur filio vteri sui?Et si illa oblita fuerit,ego tamē nō obliuiscar tui. Ecce enim in manibus meis descripsi te.Scriptū est.s.carmen delectabile pro innocentibus,qui nunquā illū offenderūt,qui in receptione habēt occasionē cantādi carmē delectationis,sicut beata virgo Maria.Scriptæ sunt etiā lamētationes & væ ꝓ peccatoribus,qui offenderūt,qui habēt occasionē flendi,eò quòd fuerūt causæ passionis eius.vnde ipse dicebat filiabus Hierusalem,Filiæ Hierusalem,nolite flere super me:sed super vos ipsas flete, quæ.s. fuistis causa. Quia si in viridi ligno hoc fit,in arido quid fiet?Si Deus permisit tātum ignem pœnæ & tribulationis in Christo,qui erat lignū viride,plenū aqua spiritualis gratiæ, tāquam plātatum secus aquarū decursus,in arido,hoc est in priuatis gratia,quid fiet? Qualis ignis deuorās accendetur?si non faciant pœnitentiā in hoc mundo,habebunt cātare in alio tertiā cātilenā.s.væ & maledictiones in inferno.Iob 1.Pereat dies,&c.vide ergo & cōsidera quā cantilenā desideras cantare. Non potes primam,canta ergo secundam, vt finaliter merito passionis Christi ad primam possis peruenire,& ad ea quæ intus scripta sunt.s. visionem & fruitionem diuinitatis: Quia si illam non cantes,habebis profectò cantare tertiam.Apoc.10.dicitur quòd D.Ioan. inuenit dulcedinem libri in ore,considerando amorem & beneficia Dei, sed in ventre sensit amaritudinem, considerando peccata quibus offendimus illum. ¶ Quartò debemus contemplari quòd sub illis speciebus est præda quam persequi debemus:quia ipse vult venari, & conqueritur de his qui non persequuntur illum,hoc est non imitantur eū.Vnde Psal.Periit fuga à me,& non est qui requirat animā meā. Debes ergo ad memoriā reducere valorem huius prædæ, qui est infinitus, & sequi illum per vias virtutum,quia per eas inuenies eam:& cùm apprehenderis, caue ne dimittas aut perdas eam:Sed dic cum sponsa,Cant.3.Quæsiui quem diligit anima mea,&c.Tenui eum,& nō dimittam.¶ Tertiò fides docet quid dicēdum,hoc est orationem quā facere debemus.s.vnam compositam ex quatuor pulcherrimis & acceptissimis orationibus, quas inuenimus in euāgelijs.Prima fuit filij Prodigi,Pater peccaui in cælum,& coram te,&c.Hæc fuit adeò grata, quòd antequam eam diceret, sed dicere proponeret,pater occurrit & amplexatus est eum,dedítque osculū,reddidit stolam primam,& parauit conuiuium,&c.Secūda fuit Publicani,qui(vt habetur Luc.18.non audebat oculos in cælum leuare,sed dicebat:Deus propitius esto mihi peccatori.Hæc fuit grata, quia descēdit iustificatus in domum suam. Tertia fuit Centurionis,qui dicebat,Domine nō sum dignus vt intres sub tectum meū.Aliqui hæretici voluerunt dicere quòd hæc oratio nō debet dici:quia qui dicunt condemnant seipsos,iuxta illud:Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.Sed illi valde errāt,ignorātes differentiā inter hæc duo,sum indignus,& nō sum dignus: quia vnum est priuatiuum & ponit indignitatem peccati mortalis,de quo nō est contritus:sed secundum.s.nō sum dignus,puram negationem dicit,quæ est respectus rationis,consequēs comparationem dignitatis Christi,& sumētis,quæ nulla est, cùm finiti ad infinitum nulla sit proportio. vnde Esa.64.Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ, in comparatione ad diuinam iustitiā,& ideo sic dicendo,non peccamus,sed humiliamus nos. Sic faciebat D.Ioannes Baptista, dicēdo:Non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti eius.Sic Cēturio:ideo eius oratio grata fuit.Quia(vt D.Aug.ait)dicendo se non dignum,præstitit & exhibuit se vt fieret dignus,non in cuius domum,sed in cuius cor Christus intraret.Ideo Christus etiam miratus fuit, & ipsum laudauit.Quarta oratio fuit D.Virginis,quæ dixit,Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum.Hæc fuit adeò grata,quòd descendere fecit filium Dei,& naturam nostrā assumere in vtero suo.Ex his quatuor faciliter confici potest vna,incipiendo ab oratione filij Prodigi, deinde secundum ordinem prædictum: & dici potest: Pater mi,& redemptor meus, ego sum adeò miser

Ezech.2. *Luc.23.* *Psal.141.* *Luc.15.* *Oratio dicenda ante communionem.* *Luc.1.*

peccator, qui te tot modis & toties offendi, quòd nō sum dignus vocari filius tuus, imò potius merui detrudi in abyssum & profundum inferni. Nihilominus per tuam infinitam bonitatē & clementiam tibi placuit me illuminare, & dare cognitionem peccatorum: & nunc agnosco me grauiter te offendisse, & doleo me fecisse: & si non te offendissem, nollem te pro aliqua re mundi offendere. Placuit tuæ infinitæ bonitati reuelare, quòd nō vis mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: & in quacūque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius nō recordaberis. Ad te ergo, qui præstabilis es super malitia, recurro humillimè obsecrās per temetipsum, vt propitius esse velis mihi miserrimo peccatori, & digneris concedere veniā & indulgentiā peccatorum meorum, quam bono corde & affectu peto. Heu Domine Deus meus, & redēptor meus, scio & confiteor quòd non sum dignus me præsentare ante conspectum tuum & mensam tuam: veruntamen vt impleam voluntatem tuā, humillimè me offero maiestati tuæ, recognoscēs te pro vero Deo, & supremo omnium Domino, creatore, prouisore, & redemptore, qui me tua passione redemisti: decreuique te à cætero mediante tua gratia, quam supplex exposco, pro tali semper recognoscere & tenere, & tibi inseruire, mandata & præcepta melius quàm fecerim, in futurum implere. offeróque tibi animam meam, & corpus meum, & omnia bona quæ mihi dedisti, ad seruitium tuum: ubsecro vt digneris me pro minimo famulo tuo acceptare. Ecce seruus vel ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Heu Domine Deus meus, pater mi, & redēptor meus, tu dignatus es dicere, Qui manducat me, & ipse viuet propter me: & qui manducat hūc panem, viuet in æternum: placeat tibi ineffabili tua clementia dare mihi gratiam tuā, & vitam animæ, & finaliter vitam æternam, per meritū tuæ amarissimæ passionis, ad cuius recordationem hāc mensam parasti, & hoc sacramentum instituisti. Hæc oratio declaranda est ad populum & cōsulenda, non quòd sit de necessitate præcepti, nisi fortè in præparatione animi, & implicitè, sed de cōgruitate, & ad generandum ampliorem deuotionē: sæpius enim repetita antequā quis se sacerdoti præsentet, mentē eleuat, & disponit ad dignam sacramēti sumptionem. ¶ Quartò fides docet quomo-

Exod. 12. do sumere & comedere debemus: Quia diligenter & attentè. Sicut illi qui comedebant Agnum Paschalem, comedebant festinanter. scum diligentia & feruore magno. Sic nos cū diligentia, animi eleuatione, & feruore, debemus nos præsentare sacerdoti: ne superueniant distractiones & illusiones dæmonum, quæ perdunt suauitatem & odorem vnguenti, hoc est deuotionem sacramenti.

Astutia dæmonum circa communicātes. Dæmones enim conantur procurare euagationes & distractiones mentis, vt impediant fructum & deuotionem: & aliquando immittunt scrupulos, vt cadere faciant, & quasi cōtra conscientiā sacramentum quis accipere videatur. Aliquibus enim reducunt aliqua peccata ad memoriā, & suggerunt quòd de illis non sunt confessi, vt retrocedant, vel contra conscientiam accipiant. Pharao persequebatur filios Israel, quando recedebant de Aegypto: sic dæmones, &c. Multi torquentur in se, & reuertuntur ad confessores, qui sunt in die Paschæ occupatissimi & scandalizant alios. Alij

Timoratarum conscientiarum consolatio. dimittunt bonum propositum, & sacramentum, &c. Consolandæ sunt timoratæ conscientiæ, & dicendum quòd in tali casu debent facere, sicut si non haberent copiam confessoris. Quemadmodum si sacerdos indutus, post inchoationem missæ recordetur alicuius peccati non confessi, vel si confessus est, iudicat se non fuisse confessum, non tenetur discōtinuare missam, & quærere alium sacerdotem, vt illi confiteatur: quia scandalizaret assistentes, & quodā modo diffamaret seipsum. Sed sufficit quòd conteratur de illo & negligentia, petátque absolutioné à Christo, cum proposito confitendi, cùm se obtulerit opportunitas: & ita potest perficere missam absq; peccato, imò etiā

Notanda similitudo. merebitur. Sic ad propositum, &c. Roga Deum, vt sicut in mari rubro submersit Pharaoné & exercitum eius, ita per mare rubrū suæ passionis submergat & auferat huiusmodi scrupulos. Pone omnia in illo mari rubro, & inuenies consolationem. ¶ Tertia virtus est charitas, quæ docet facere quinq; post communionem. Primò gratias humiliter reddere, dicēdo: Deus meus, creator meus, pater meus, & redemptor meus, per infinitā clementiā tuā dignare indulgere negligentiam & indeuotionem meam: & præsta, vt hoc sacramentum non sit mihi reatus ad pœnam, sed intercessio salutaris ad veniam: sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragilium, sit contra mundi pericula firmamentum. Obsecro pariter, vt des mihi gratiā conseruādi vitam, quam per hoc sacramentum dare dignatus es: fac me tuis semper obedire mādatis, & à te nunquā me separari permittas, per meritū passionis Domini nostri Iesu Christi, qui de voluntate tua, cooperante Spiritu sancto, me redimere dignatus est. deinde inuocāda est D. Virgo, & omnes sancti, præcipuè patroni, ad quos quis habet specialem deuotionem, vt sint pij intercessores, ad huiusmodi conseruationem, &c. ¶ Secundò charitas docet exercere opera misericordiæ: Contemplādo enim misericordiā quā fecit tibi Christus, qui dixit Matt. 5. c. Estote misericordes, sicut pater vester cælestis misericors est: habebis occasionem faciēdi misericordiā defunctis, orādo pro eis, & pauperibus bona distribuendo, &c. ¶ Tertiò docet cauere à cibo & potu inordinato, & maximè ab his quæ prouocāt ad vomitū, ne fiat irreuerentia tanto sacramento. ¶ Quartò docet fugere malas societates, & occasiones malorū, & ab omni specie mali. ¶ Quintò docet perseuerare in bonis operibus, & in Dei famulatu: quia qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Hoc facile erit, si aduertas ad tormēta malorū, ad breuitatem vitæ, ad facilitatē mandatorū Dei, ad infinitam mercedem paratā, quā oculus non vidit, &c. Hāc charitatis doctrinam sequendam monebat Apost. Phili. 4. dicens: De cætero fratres mei, quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunq; amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua laus est disciplinæ, hæc cogitate, & quæ audistis & vidistis in me, hoc agite,

agite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum, per gratiam in præsenti, & gloriam in futuro.

Ver. 33. DE MINISTRO SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

A Sacramenti Eucharistiæ cōsecrationem solis presbyteris diuinitus esse cōcessam, generale concilium Lateranen. sub Innoc. 3. determinauit, vt habetur in c. firmiter. §. vna, extra de summa Triuit. & fide cath. vbi postquam de veritate huius sacramētu factus est sermo, subiūgitur: Et hoc vtique sacramentum nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, secundū claues Ecclesiæ, quas ipse cōcesit Apostolis eorūmq; successoribus, Iesus Christus. Et Isid. & habetur in c. perlectis 25. dist. dicit: Ad presbyterū pertinet sacrificium corporis & sanguinis domini in altario conficere, orationes dicere, benedicite dona Dei. Cuius ratio est: quia hoc sacramētum est tantæ dignitatis, quòd non conficitur nisi in persona Christi. Quicunque autem agit aliquid in persona alterius, oportet quòd habeat ad hoc potestatem ab illo commissam. Sed soli sacerdoti cum ordinatur, conceditur potestas consecrandi hoc sacramentum in persona Christi, vt ex verbis ordinationis eius (de quibus infra dicetur) cōstat: dicitur enim ei, Accipe potestatem, &c. Per hoc enim constituitur in numero eorum, quibus dictum est à domino, Hoc facite in meam commemorationem. Ergo proprium est sacerdotum conficere hoc sacramentum. ¶ Nec audiēdi sunt hęretici, dicentes omnes fideles etiam mulieres eandem potestatem habere, omnésque Christianos sanctificatos in Christo esse, & in eodem gradu consistere, quod omnino esse constat contra sacras literas, & determinationem Ecclesiæ, ac etiā cōtra omnē veritatē, ita vt mirū sit, quomodo taliter sint excæcati, vt prædicta dicere non vereantur: Nam in primis Apost. Rom. 13. dicit: Omnia quæ sunt, à Deo ordinata sunt. Ordo autē secundū D. Aug. 19. de Ciu. Dei. c. 13. est parium atque disparium rerum sua loca cuique tribuens dispositio: vnde euidens est quòd non omnes sunt æquales, neq; in eodem gradu: hoc enim repugnat omni politiæ, etiā humanæ, quantuncunq, imperfectæ: quāto magis Ecclesiasticę, quæ est perfectissima, tanquam à perfectissimo instituta. Pręterea in antiquo testamento (in quo omnia in figura cōtingebant illis, & cuius sacerdotiū figurabat sacerdotium nouæ legis) nō omnes etiā viri erāt sacerdotes, sed separati fuerunt à vulgo & laicis. Vnde Num. 1. Tribum Leui noli numerare neq; ponas summā eorū cū filiis Israel: sed cōstitues eos super tabernaculum testimonij, & cūcta vasa eius, & quicquid ad cęremonias pertinet: ipsi portabunt tabernaculum & omnia vtensilia eius, & erūt in ministerio. Sequitur, Quisquis externorū accesserit occidetur. Et Num. 8. Statues Leuitas in cōspectu Aaron & filiorū eius, & cōsecrabis domino, & separabis eos de medio filiorū Israel, & postea ingredientur tabernaculū fœderis, vt seruiāt mihi. Inter eos etiā erāt gradus: Aaron erat pontifex, alij sacerdotes, alij Leuitę, in diuersis gradibus, & diuersis vestibus induebātur: ex quo ordine synagoga decorata refulgebat. Si igitur vmbrā & figurā tali ordine decorauit Deus, quātò magis Ecclesiā? Et sicut qui in antiqua lege oppositū præsumpserunt, acriter puniti sunt, prout Dathā, & Abiron, & ducēti quinquagēta viri, proceres synagogæ, qui tēpore cōsilij per nomina vocabātur, aduersus Moysen & Aaron insurgentes, dixerūt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorū est, & in ipsis est Dominus. Cur eleuamini super populū: &c. Et quia ad sacerdotalis dignitatis munus ausi sunt se ingerere, egressa à Domino vltrix flāma, eos assumpsit, & terra viuos absorbuit, & 2. Paral. 26. dicitur qualiter Ozias rex percussus est lepra, eò quòd sacerdotalis ordinis munus vsurpauit, & offerre incēsum super altare thymiamatis pręsumpsit. Sic qui in lege euāgelica pręsumūt, maioribus pœnis digni sunt: quanto magis lex, status, & officiū maiorē obtinēt dignitatē. ¶ Et quo ad mulieres quidē: Nec in lege naturæ aut Moysi legitur aliquas sacrificasse, & sacerdotis exercuisse officiū. Officiū enim sacerdotale repugnat sexui mulierū. Quia sacerdotes habēt cōsecrare corpus Christi, peccata in cōfessione audire, populis pręesse, & eos docere, duo prima mulieribus nō conueniunt: quia Dominus viris & nō mulieribus hoc munus cōmisit: reliqua autē negātur eis, quia suapte natura subiectionis statū habēt. Etenim (vt Apost. ait) non est creatus vir propter mulierē, sed mulier propter virū. Ideo debet mulier velamen habere super caput suū. 1. Cor. 11. Et capilli pro velamine illi dati sunt. Et 1. Tim. 2. Mulier in silētio discat cū omni subiectione. Docere autem mulieri nō permitto, neque dominari in virū, & 1. Cor. 4. Mulieres in ecclesiis taceāt: non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit: si quid autē velint discere, domi viros suos interrogēt. ideo in Concilio Carthaginen. dicitur: Mulier quāuis docta & sancta, viros in cōuentu docere nō præsumat. Nec obstat quòd seruus ordinatus ordinē suscipit: quia subiectio mulieris est de iure natura, non autem seruitus. Nec obstat pariter quòd mulieres possunt habere iurisdictionem temporalem in homines: quia tēporalia proueniunt à progenitoribus per generationem vel emptionem, & nō spiritualia. Nec obstat etiā quod allegant ex 1. D. Pet. Epist. c. 2. vbi indifferenter viris & mulieribus loquens, ait: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, & Apo. 5. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & regnabimus super terrā. Ad has authoritates duplex solet dari solutio: Prima est quòd Deus fecit omnes sacerdotes spiritualiter, ad offerendū spirituales hostias, de quibus Psal. Sacrificium Deo spiritus cōtribulatus: & Rom. 12. Exhibeamus corpora nostra, hostiā viuentem, &c. Et (vt suprà dictum est) omnes Christiani, qui fide & charitate Deo sunt vniti, possunt offerre spiritualiter Christi passionē & Eucharistiam à sacerdote cōsecratam, audiendo missam, vt habetur in primo memento Canonis missæ, vbi dicitur: Et omnium circunstantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerūt pro se suisq; omnibus, &c. Et hoc modo dicit D. Chrysost. super Matth. quòd omnis sanctus est sacerdos. Quòd autem prædicta verba intelligantur de

3. p. q. 8.

Non omnes Christiani sunt sacerdotes.

Num. 16.

In addit. 3. p. q. 39.

Mulieres sunt incapaces sacerdotij.

Gen. 3.

Omnes sunt sacerdotes spirituales, sed non ministeriales.

de spirituali sacerdorio & regnu, declarat D. Ioannes dicens loeu præallegato, & regnabimus super terram: Et tamen non videmus quòd quilibet fidelis & iustus regnet super terrã, nisi spiritualiter, sed non per sacramentalem potestaté & consecrationem, aut exteriorem oblationem: quia solis sacerdotibus ritè ordinatis illa potestas data est. Secunda solutio est: quia D. Petr. in illo passu repetiit promisionem factam in Exod. 19. Vos eritis mihi io regnũ sacerdotale, & genté sanctam, & D. Petr. dicit, regale sacerdotium. verba hæc dicta sunt vniuersæ multitudini siue communitati collectiuè, non cuilibet personæ. Et ideo sicut tũe in lege Moysi propter illa verba nó quilibet erat sacerdos, neq; rex: nec licebat cuilibet se gerere pro sacerdote, aut rege: sed alius erat sacerdos, alius rex, alius populus subiectus. Nec quilibet poterat dici gẽs sancta, sed populus vniuersus collectiuè erat hooestatus regno & sacerdotio. Sic nec nune propter hęc verba D. Petri, &c. Vode Heb. 5. Nemo assumat sibi hoosrem, nisi qui vocatus fuerit à Deo tanquam Aaron. Si dicatur quòd eodem cõtextu verborum fuit dictum, Accipite & mãducate: &, hoc facite: sed primnm fuit dictum omnibus fidelibus, ergo & secundũ: & maximè cùm dicatur Mar. 12. Quod vni dico, omnibus dico. Dicendum quòd ex aliis passibus & traditione Apostol. ac etiã Ecclesiæ ritu & determinatione cum consensu omnium catholicorum vsq; ad hæc tempora obseruata, habetur verus sensus & intellectus verborum Christi. & ad illud quod dicitur Mar. 12. intelligitur de his quæ pertinent ad omnes status, vt sunt præcepta communia & moralia de actibus virtutum, quæ ad omnes particulares personas pertinent. ¶ Nec obstat pariter quòd sacramentum hoc conficitur in consecratione materiæ, quæ cõsecratio ad solũ Episcopum pertinet. vt habetur in c. 1. & c. nullus. 1. & 2. de cõsecr. dist. 1. Qui... episcopus in quantũ huiusmodi accipit potestaté vt agat in persona Christi supra corpus eius mysticum. s. ecclesiam: quam quidem potestatem nó accipit simplex sacerdos in sua consecratione, sed bene accipit potestatem in corpus Christi verum. Et ideo ea quæ non pertinent ad corpus Christi mysticum, oó reseruantur Episcopo, sicut cõsecratio huius sacramenti. ¶ Et quanuis liceat laicis in necessitate baptizare, non tamen sequitur quòd liceat eis in necessitate consecrare: quia perceptio huius sacramenti nó est tantæ necessitatis. Nec obstat etiã quod in Calcedonien. cõcilio decretum fuit, vt habetur in c. diaconissam. 27. q. 1. Diaconissam nó debere ante anoos 40. ordinari, &c. quia per diacunissam intelligit Abbatissam, & per ordinari, benedici, per quã benedictioné habeat solùm potestaté legẽdi homilias & euangelia in officio matutinali. Non quòd accipiãt characteré, quia mulieres sunt incapaces, vt habetur in c. 1. ver. mulieres. 15. q. 3. nullo enim tempore mulieres admissæ sunt ad ministrandum in spiritualibus: imò nec ad tãgeodum vestimenta aut vasa consecrata, vt habetur in c. sacratas. 23. dist. in c. in sancta. de consecr. dist. 1. Et si alicubi inueniatur presbytera vel presbyterissa, intelligendum est de vidua, vel antiqua, vel vxore presbyteri in parte orientali: Presbyter enim dicitur senior. Sicut auté cõsecratio corporis & sanguinis Christi ad sacerdotem pertinet: ita & contactus, vt habetur in c. peruenit, de consecr. dist. 2. Quod intelligeodum est nisi in casu necessitatis, ne fiat irreuerentia, vt si caderet in terram. Et licet ad diaconum pertineat dispensare sanguinem ex cõmissione sacerdotis: nó tamen corpus sub specie panis, nisi in necessitate, iubente Episcopo: quia sanguis Christi cõtinetur in calice: & non oportet quòd tangatur à dispensante, sicut tangitur corpus Christi. ¶ Et quia cùm sacerdos ordinatur, constituitur in gradu eorũ, qui à Domino acceperunt potestaté cõsecrandi in cœna Domini: Ideo secundũ cõsuetudinę quarundã ecclesiarum, Innocent. ternus in 3. p. de officio missæ, c. 9. dicit, quòd consueuerunt cardinales pontifici concelebrare: sicut Apostuli Christu concœnauerunt: ita nouiter ordinati Episcopo ordinanti concelebrant: nec iteratur cõsecratio super eandem hostiam. Quia sicut Innocent. tertius dicit, omniũ intétio debet ferri ad idem instans cõsecrationis: nec superfluunt, cùm nõ operentur in virtute propria, sed in persona Christi principalis agentis totalis. Pro solutione tamen multorum argumentorum quæ contra illam consuetudinem possent fieri. Notandum est quòd illa consuetudo particularis non erat necessaria. Et licet nunc non seruetur, nó tamen tunc erat illicita, nec falsum representabat, cùm ad hoc solum fuerit introducta, vt repręsentaret Apostolos nun concelebrasse. Sed concœnãdo recepisse potestatem cõsecrandi, quam nunc sacerdotes ante communionem recipiunt & exequuntur, quod non fecerunt Apostoli. Nec vno citius verba terminante concurrunt omnia necessaria ad sacramentum perficiendum, cum nó cõcurrat diuina virtus, quę vt dictum est, principaliter agit per vnum, vel plures ministros, prout vult & qui propter communem & bonam intentionem illorum in nomine Christi cõgregatorũ hoc potentium. vt ad vltimum instans principalis proferentis terminetur, ante illud nó cõcurrit. Et sic nó est in potestate ministri per longum tempus differre: cum etsi omnes nó simul proferant, simul tamen proferre dicuotur, propter paruissimam distantiam. Sed bene est in potestate Christi, qui pollicitus est, Mat. 18. bonam intentionem eorum qui cõgregati fuerint in nomine eius acceptare: & sic migrare facit virtutem aliorum in virtutem verborum principalis proferentis siue ordinantis & celebrantis propter prædictam intentionem quæ principaliter requiritur. Et licet tunc nó sint cõpletè ordinati, habent tamen plenam potestatem consecrandi, qua licet regulariter non debeãt vti, possunt tamen in casu ab ecclesia permisso, cum nó prohibeatur iure diuino. Potuit enim D. Petr. cõsecrare in triduo mortis Christi. Nec est simile de baptismo. quia non legimus Christum simul cum Apostolis baptizasse, quãdo iniunxit eis officium baptizaodi: ideo non possunt plures vnum baptizare, quia vnus superflueret. Sicut enim in generatione corporali duo concurrere non possunt: Sic nec in baptismo, qui est regeneratio spiritualis. Secus in cõsecratione

Quæ pertinẽt ad corpus Christi mysticum reseruantur Episcopis.

3. p. q. 82. ar. 3.

Contactus sacramenti solis presbyteris conuenit.

tione Eucharistiæ, quæ non totaliter fit à quolibet, sed diuina virtus facit totũ per diuersos & plu-
res ministros: & sic vnius totius effectus non sunt plura agentia perfecta & completa, licet bene
instrumentalia. Sacerdos autem celebrans, sicut tenetur sub vtraque specie consecrare: ita & com-
monicare, vt declaratũ fuit in cõcilio Toletano, vt habetur in c. perlatum, de consecrat. dist. 2. nisi
miraculosè appareret caro vel sanguis, vt D. Hieron. dicit super Leuitic. Nec propter hoc sacerdos
efficeretur transgressor: quia ea quæ miraculosè fiunt, legibus nõ subduntur. Consulendum ta-
men esset sacerdoti, vt iterum corpus & sanguinem cõsecraret, & sumeret, si nõ cessaret miraculũ.
¶ Sacerdos verò malus, hæreticus, excommunicatus, & degradatus, si cum intentione cõsecrandi
proferat verba consecrationis supra materiã debitã, cõsecrat: quia (vt D. Aug. dicit) Non in merito *In lib. de ser-*
consecrantis, sed in verbo perficitur cõsecratio. nec per degradationem amittitur character, in quo *dom. in monte.*
residet potestas, vt dictum est cùm de charactere ageretur. Peccat tamen consecrando, quia malè
vtitur potestate sibi data. Et cum non liceat alterius peccato communicare, aut ei cooperari, iuxta
illud Apost. Digni sunt morte nõ solùm qui faciunt, sed etiã qui cõsentiunt facientibus: ideo pec- *Rom. 1.*
cant quicunque scienter ab hæreticis & schismaticis aut excommunicatis communionem reci-
piunt, & eorum missas audiunt. Ab his autem qui non sunt adhuc per Ecclesiam denuntiati, licet
ipsi celebrando peccent: accipientes tamen ab eis sacram communionem, & missam eorum au-
dientes, non peccant. Vnde super illud, Nec cum huiusmodi cibum sumere, dicit D. Aug. Hoc di- *1. Cor. 5.*
cendo noluit hominẽ ab homine ex arbitrio suspicionis, vel etiã extraordinariè vsurpato iudicio,
separare, sed potius ea lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ, siue vltro confessum, siue accusatum
& conuictum. Nec obstat c. nullus. 32. dist. vbi dicitur, Nullus audiat missam sacerdotis, quem ve-
rè concubinam nouit habere: quia intelligitur de notorio & per sententiã declarato: non tenetur
enim quis eum iure diuino vitare, nisi fuerit declaratus. vnde Mat. 18. Dominus antè quàm dice-
ret, Sit tibi sicut ethnicus & publicanus, præmisit sentẽtiam Ecclesiæ. Et prædicta constitutio præ-
dicti canonis nullus, reuocata sunt in concilio Basilien. sessione 20. tit. de concubinariis, vbi dicitur
quòd non tenentur laici vitare sacerdotes fornicatores, vsque ad declarationem. In nullo tamen
intendit concilium talibus celebrantibus suffragari. verùm quia adhoc manet prohibitio iuris di-
uini: ideo quamuis liceat talem celebrantem audire, non licet tamen ipsum inducere ad celebran-
dum sine necessitate, quando quis habet probabilitatem quòd non pœnitebit: in necessitate ta-
men quando non inuenitur alius, & stat præceptum de audienda missa, licitum est petere ab eo *Quodlib. 11.*
missam: quia non inducitur ad aliquid quod sit de se malum, vt dictum est de mutuo. *art. 8.*

§. 4. DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

A POenitentia tripliciter accipitur: vno modo largè, pro omni displicentia & nolitione siue boni *3. p. q. 85.*
commissi, siue mali omissi: vt cùm quis dicit, Pœnitet me quòd tibi opem dederim, vel quòd
te nõ percusserim. Sed hic modus est impropriius, quia nõ est naturale pœnitere de bono cõmisso,
vel de malo omisso, nisi ad bonum commissum sequatur euidẽs malũ: ad quẽ sensum dixit Deus: *Gen. 6.*
Pœnitet me fecisse hominem. licet aliqui exponant, pœnitentiam agã pro homine, vel ad modum
pœnitentis se habuit, cùm eum in diluuio deleuit. vnde subdit, delebo, &c. Ad hunc sensum dici-
mus, pœnitet me quòd talem nõ occiderim propter multã pecuniã. ¶ Secundò accipitur pro pœ- *Pœnitentia*
nitentia virtute. & sic accipiendo, est habitus electiuus in voluntate existẽs, quo quis dolet de pec- *virtus quid.*
catis præteritis cum intentione & proposito remouẽdi sequelam ipsius. s. offensam Dei, & reatum
pœnæ, ad quod faciendum exquirit vniuersa remedia, quæ ad hoc constituit Deus. Licet enim ad
charitatem pertineat elicere gaudium de bono, & tristitiã de opposito malo: nõ tamen pertinet ad
eã elicere intẽtionem operandi, ad deletionem peccati. Et ideo si in actu pœnitẽtis cõsideretur so-
la displicentia peccati præteriti, pertinet ad charitatẽ, sicut gaudere de bonis præteritis. Sed si con-
sideretur intentio operandi ad deletionem peccati sub ratione speciali, inquantum sunt emenda-
bilia per actum hominis cooperantis Deo ad suã iustificationem: & sic expellit peccatum affecti-
uè, inquantum operatur ad destructionem peccati, prout est remissibile ex diuina gratia, homine
cooperante. ¶ Est autem pœnitentia virtus pars iustitiæ, cùm sit ad alterum. s. in ordine ad Deum. *Pœnitentia est*
Non tamen est pars subiectiua, cùm non respiciat iustum simpliciter, sed secundum quid, cùm in- *pars iustitiæ.*
ter Deum & hominem non possit esse æqualis. Sed est pars integralis affinis iustitiæ vindicatiuæ:
Quia sicut est commutatio quædam in beneficiis. s. cùm aliquis pro beneficio recepto gratiam re-
pẽdit: ita etiã est commutatio in offensis, cùm aliquis pro offensa in alium cõmissa punitur. Quòd
si inuitus puniatur, pertinet ad iustitiã vindicatiuam: Si verò voluntariè recompenset emendam,
pertinet ad pœnitentiam, quæ respicit personam peccatoris, sicut iustitia vindicatiua siue puniti-
ua personam iudicis. Et sic nomen pœnitentiæ importat pœnam voluntariã in emendam diuinæ
offensæ. Licet autem pœnitentia sit pars iustitiæ, comprehendit tamen quodam modo ea quæ per-
tinent ad alias virtutes. Quia inquantum est iustitia hominis ad Deum, oportet quòd participet
siue præsupponat ea quæ sunt virtutum Theologicarum, quæ habent Deum pro obiecto. Vnde
pœnitẽtia est cum fide passionis Christi, per quam iustificamur à peccatis, cum spe veniæ, & cum
odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem, inquantum verò est virtus moralis, participat aliquid
prudentiæ, quæ est directiua moralium. Sed ex ipsa ratione iustitiæ non solùm habet id quod est
iustitiæ, sed etiam ea quæ sunt temperantiæ & fortitudinis, inquantum scilicet moderatur ea quæ
delectationem causant, & terrorem incutiunt: & sic ad pœnitentiam pertinet abstinere à dele- *Pœnitentia est*
ctationibus, & sustinere dura. ¶ Pœnitentia virtus quantum ad habitum, immediatè à Deo *virtus infusa.*

infunditur,sine nobis principaliter cooperantibus:non tamen absque dispositione nostra per aliquos actus.Pœnitentia verò,inquantũ est actus quo Deo operante,nostra in iustificationẽ cooperamur,à timore seruili vt in pluribus procedit,& in filiali terminatur. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd pœnitentia cóprehendit sex actus:quorũ actuum primũ principiũ est Dei operatio conuertentis cor,secundũ illud. Conuerte nos Domine ad te,& cóuertemur. & Hiere.31.Postquam conuertisti me,egi pœnitentiã.Secundus actus est motus fidei: Tertius est motus timoris seruilis,quo quis timore suppliciorum è peccatis retrahitur,iuxta illud, Sicut quæ concepit cùm appropinquat ad partum,dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus per pœnitentiã.postea

Thren. 49 subditur,A timore tuo cócepimus,& quasi parturiuimus spiritũ salutis,hoc est pœnitentiæ salutaris,in remissionem peccatorũ. Quartus actus est motus spei,quo quis sub spe veniæ consequendę

*Esa.*26. assumit propositum emẽdandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatum displicet secundũ seipsum,& iã non propter supplicia.Sextus actus est motus timoris filialis, quẽ quis propter reuerẽtiam Dei,emendã voluntariè offert.Sic igitur patet quòd actus pœnitentiæ,quo iustificamur,procedit vt in pluribus à timore seruili,sicut à primo motu affectus ad hoc ordinato: sed de his amplius: & resolutoriè dictũ est c.13.ver.1.A timore autem filiali sicut ab immediato & proximo principio.Nec per hoc quòd dicimus eam procedere à timore,excludimus quin procedat ex actione Dei cóuertentis cor.¶ Hanc pœnitentiam virtutem definit D.Ambr.dicens: Pœnitẽtia est præterita mala plãgere,& plãgenda iterum nó cómittere. Quia(vt Isid.dicit)Irrisor est & nó pœnitens,qui agit quod pœnitet. Hæc pœnitentia dicitur sacrificiũ spirituale,iuxta illud Psal.50.Sa-

Pœnitentia est sacrificium.

crificium Deo spiritus contribulatus:& illud, Voluntariè sacrificabo tibi, & est de iure naturali: nam ad rationẽ rectã pertinet dolere de eo quod dolendũ est,& emendã volũtariè persoluere aut sustinere. Cùm igitur sit de iure naturali,sequitur quòd non est sacramentum nouæ legis.quia sacramenta sunt ex institutione diuina. Propterea talis pœnitẽtia ante baptismum fieri potest, imò ante baptismum exquirebatur à D.Ioanne Baptista & à Christo dicentibus, Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cælorum. Notandũ tamen quòd lugere pro peccatis propriis,est actus pœnitentiæ:lugere autem pro alienis,est actus misericordię:lugere verò pro bonis ęternis dilatis, est actus tertiæ beatitudinis,de qua Mat.5. Beati qui lugent. ¶ Ex præmissis patet quòd ad veram pœnitentiam virtutem requiruntur sex: Primò.s. displicentia,nolitio,odium,& detestatio peccati, quæ idem sunt: Secundò propositum à cætero nó peccandi: Tertiò pœna voluntaria,quæ recompenset offensam: Quartò intentio remouendi sequelam peccati, quæ est culpa & reatus pœnæ: Quintò quòd propter Deum: Sextò quòd cum spe veniæ. Secundò infertur quòd multiplex est pœnitentia: Quædam est perfecta,quæ habet omnes conditiones prædictas: Alia est falsa,quæ.s. caret his códitionibus, vel aliqua illarum:& diuiditur secundum defectus: Quædam est irrisoria, de qua Isid. irrisor est & non pœnitens,qui agit quod non pœnitet. Quædam coacta,de qua Psal. Conuersus sum in ærumna mea.talis fuit pœnitentia Antiochi 2.Macch.9. Quædã sera siue tarda,de qua D.Aug. Si pœnites quando peccare non potes,peccata dimiserunt te, nó tu illa: Quædam iniqua,de qua Matt.27. Iudas pœnitentia ductus,&c. Quædã desperata,Sap.5. Præ angustia spiritus gementes.¶ Tertiò modo & magis ad propositũ accipitur pœnitẽtia,prout est sacramentum nouæ legis:& tunc potest sic definiri: Pœnitentia est signum sensibile, siue imago sacræ rei.s. remissionis peccatorum, per contritionem,confessionem, & satisfactionem sensibilem,ac etiam per absolutionem,causa eius existens. Pœnitentiã esse sacramentũ nouæ legis probatum est, cùm

Requisita ad veram pœnitentiam.

Pœnitentia sacramentum.

3.p.q.84.ar.1. de numero sacramentorum ageretur. Si rationes velis,vide D.Thomam.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI POENITENTIAE.

3.p.q.48.ar.2. Materia proxima sacramenti Pœnitentiæ sunt actus pœnitentis.s.contritio,cófessio,& satisfactio:quorum actuũ materia sunt peccata,de quibus pœnitens dolet,quæ cófitetur: & pro quibus satisfacit. Et ideo peccata non acceptanda,sed detestãda,sunt materia remota:sed materia proxima,sunt actus peccatoris subditi. Et hinc est quòd peccator subditus,est materia sacramenti pœnitentiæ. Et quamuis omnia peccata actualia sint propria materia huius sacramenti:quia propriè dicimur pœnitere de his quæ nostra voluntate commisimus:& sic peccata venialia sunt propria materia huius sacramenti,sed non principalis:quia propria & principalis materia huius sacramenti,sunt peccata mortalia: Propria quidẽ,quia actualia & propria voluntate cómissa: Principalis verò, quia hoc sacramentum est principaliter institutum ad deletionem mortalium. ¶ Ex quo sequitur quòd peccatũ originale non est materia pœnitẽtiæ,neq; propria,neque principalis, cùm non sit nostra voluntate cótractum,nec ad ipsum delendum, sacramentũ pœnitẽtiæ sit ordinatum,sicut baptismus:licet in quantum pœnitẽtia accipitur largè,& primo modo pro quacunque displicẽtia,posset dici quòd pœnitẽtia est de peccato originali,sicut loquitur D.Aug in li. de pœnitẽtia.¶ Ex præmissis infertur quòd innocentes,qui.s. nunquàm peccauerũt,vt D.Virgo,non sunt capaces,neq; materia debita sacramenti pœnitẽtiæ. Vnde sequitur quòd si innocẽtibus forma sacramẽti pœnitẽtię applicaretur,nihil operaretur:sicut nec forma cósecrationis super lapidẽ. A

D. Virgo non fuit capax sacramenti pœnitentiæ.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI POENITENTIAE.

3.p.q.84.ar.3. Forma sacramẽti pœnitentiæ est ista: Ego te absoluo à peccatis tuis:quæ operatur instrumentaliter,sicut in aliis sacramẽtis. Et dicitur absoluo,quia peccata sunt quędã vincula,iuxta illud Prouer.5. Iniquitates suæ capiũt impium. Hæc forma trahitur ex illo Matth.16. Quodcunque solueris super terram,solutum erit & in cælis. Hac forma vtitur Ecclesia, ex determinatione concilij B

Florentini,

Florentini,ſub Euge.4. Et quamuis Chriſtus,Ioan.20.dixerit Apoſt. Quorum remiſeritis peccata, remittũtur eis:Eccleſia tamen potius dicit, Ego te abſoluo:quàm, Ego tibi peccata remitto. Quia hoc magis congruit verbis,quibus Dominus virtutem clauium oſtendẽs, per quas ſacerdotes abſoluunt & liberant à peccatis effectiuè,non principaliter (quia hoc ad ſolum Deum pertinet) ſed miniſterialiter effectiuè,non deprecatiuè, vt in prima & completorio:quæ abſolutiones non ſunt ſacramentales.ſed quædam orationes ordinatæ ad remiſsionem peccatorum venialium. Vnde in ſacramentali abſolutione nõ ſufficit dicere, Miſereatur tui Deus,&c. vel, Abſolutionem & remiſsionem omnium peccatorum tribuat tibi Deus:vt fit in principio miſſæ : Quia per hæc verba ſacerdos non ſignificat abſolutionem fieri,& de ratione formæ eſt,quòd ſignificet & repræſentet,ſiue ſit,aut gerat imaginem eius quod cauſat & operatur,vt in baptiſmo & aliis ſacramentis. Præmittitur tamen prædicta oratio,nõ ex neceſsitate,ſed ex cõgruentia,ne.ſ.impediatur ex parte pœnitentis,cuius actus materialiter quodam modo ſe habent in hoc ſacramento, & nõ in baptiſmo, vel cõfirmatione. Conuenienter etiam additur inuocatio ſanctiſsimæ Trinitatis,dum dicitur, In nomine patris & filij & Spiritus ſancti,eò quòd miniſter abſoluit, vt miniſter S.Trinitatis:nõ eſt tamẽ de neceſsitate,quia hoc nõ eſt determinatum ex verbis Chriſti,ſicut in baptiſmo:ideo relinquitur ſacerdotis arbitrio. Deinde poſtponitur paſsio Domini noſtri Ieſu Chriſti, & merita D. Virginis,& omnium Sanctorum,& quicquid boni egeris,vel mali ſuſtinueris, ſint tibi in remiſſionem peccatorum tuorum,in augmentũ gratiæ,& futurum præmium vitæ æternæ.amen. Non ſunt tamen de neceſsitate,vt dictum eſt de inuocatione ſanctæ Trinitatis.¶ Ex præmiſsis apparet primò quòd prędicta verba, Ego te abſoluo,non ſunt ſic exponenda,hoc eſt,abſolutum te eſſe declaro,cùm in ſacramentis nouæ legis verba vel facta non ſolùm ſignificatiuè debẽt accipi,ſed etiã effectiuè. Nec tamen ſic dicendo.ſacerdos loquitur tãquàm de re incerta:quia ſicut alia ſacramenta nouæ legis habẽt de ſe certũ effectum ex virtute paſsionis Chriſti,licet poſsint impediri ex parte recipientis:ſic etiam & in hoc ſacramento. Vnde nec ſacerdos indiget ſpeciali reuelatione ſibi facta.ſed ſufficit generalis reuelatio fidei à Chriſto D.Petro facta, Mat.16. Perfectior autẽ expoſitio eſſet,ſi diceretur, Ego te abſoluo,hoc eſt ſacramentum abſolutionis tibi impendo:nec hoc pronomen (ego) ſecundum Caieta.eſt de neceſsitate ſacramenti,cùm ſubintelligatur. Secundò ſequitur quòd quis non debet petere fraternam remiſsionem, ſed abſolutionem : quia peccata in fratrem commiſſa habent ſpecialem remiſsionem,quæ non operatur effectiuè.ſicut in ſacramento. ¶ Notandum ex D.Caietano in ſummula,ſuper verbo,abſolutio,quòd ſi in forma prædicta loco huius accuſatiui(te)ponatur(vos)honoris cauſa:vel ſi Epiſcopus aſſuetus loqui in plurali numero diceret, Nos abſoluimus te,peccaret, recedendo à verbis per Eccleſiam determinatis:abſolutio tamen facta teneret,quoniam ex accõmodatione vſus idem ſignificatur per huiuſmodi verba, quod per hæc, Ego te abſoluo. Dicit præterea quòd ſi ſacerdos dubitet ſe protuliſſe verba abſolutionis,dicere poſſet,ſi non es abſolutus,ego te abſoluo:ſicut dictum fuit de baptiſmo. Abſoluens tamen ſub conditione futura,puta ſi reſtituerit,aut fecerit talem pœnitentiam,&c. cum intentione præciſa, hoc eſt ſi non feceris quæ dixi tibi,non te abſoluo,nihil faceret,imò peccaret:quia non eſt in poteſtate miniſtri ſacramenti conferre nunc, & ſuſpendere effectum illius in aliud tempus implendæ conditionis. Errat etiam ſacerdos abſoluens ſub conditione præſenti præciſa, vtputa ſi promiſeris reſtituere,aut te ſuperiori præſentare:quia præſumit tradere ſub forma dubia,quod Chriſtus pręcepit ſub forma certa miniſtrari.¶ Vlterius notandum ex dicto Caietano circa reiterationem formæ,quòd poteſt iterari ſuper omnino eadem peccata,quæ quis pluries poteſt confiteri:ſed nõ poteſt iterari ſuper omnino eandem confeſsionem: Quia ſuper eãdem materiam proximam nullius ſacramenti forma iterabilis eſt,abſque iniuria ſacramenti:quia ipſa iteratio atteſtatur inſufficientiam prioris formæ,ſed de his amplius infra §.6.huius capitis ver.10.poſt principium. ¶ Inſuper ſciendum quòd manus impoſitio non eſt de neceſsitate abſolutionis,ſicut eſt de neceſsitate ſacramenti confirmationis & ordinis: Quia cùm Chriſtus dixit Petro, Quodcunque ſolueris,&c. nullam facit mentionem de manuum impoſitione,ſicut in prædictis duobus ſacramentis,vt inferius dicetur. Non eſt tamen illicita,imò vtilis ad excitandum affectum pœnitentis, dicunt tamen aliqui quòd cùm de ratione ſacramenti ſit vnio & coniunctio formæ ad materiam, iuxta illud D. Aug. Accedit verbum ad elementum,& fit ſacramentum: Si cœcus,mutus & ſurdus confiteretur per ſigna,non poſſet ei applicari forma pœnitentiæ,niſi per contactum.

An abſolutio conditionata ſit licita.

De iteratione formæ ſacramenti pœnitentiæ.

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI POENITENTIAE.

C SAcramẽti pœnitentiæ inſtitutionẽ à Chriſto fuiſſe factã cõſtat ex determinatione Eccleſiæ, vt dictum eſt cùm de numero ſacramentorũ ageretur: ac per illud quod dixit Dominus, Mat.4. Pœnitentiã agite,& appropinquabit regnũ cælorũ,& Luc.13. Niſi pœnitentiã egeritis, omnes ſimul peribitis,& Luc.vlt. Oportebat Chriſtũ pati,& reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiã in omnes gentes. Non enim dici poteſt quòd in vltimo paſſu loqueretur de pœnitentia virtute,quæ præcedit baptiſmũ:quia prius tempore de neceſsitate baptiſmi locutus fuerat, Ioan.3.ante incarcerationem D.Ioannis Baptiſtæ. Et quãuis illud quod dixit Mat. 4.poſſit intelligi de pœnitentia virtute:non tamen ea quæ dicta ſunt Luc.vlt.cùm adiunxerit,in remiſſionem peccatorum,quæ non fit per ſolam pœnitẽtiam virtutẽ:& iam baptiſmus publicatus erat, & multi receſſerãt à fide tẽpore paſsionis,poſtquàm fuerãt baptizati,& inciderant in alia peccata, ad quæ purgãda & abolẽda Chriſtus poſt reſurrectionem ſuã dixit, In remiſsionem peccatorum, *3.p.q.84 ar.7.*

&

& potestaté clauium, quas promiserat, Mat.16. statim dedit dicés, Ioan.20. Accipite Spiritum sanctum, quorũ remiseritis peccata, &c. Et licet ratio naturalis dictet homini pœnitendũ esse de malis quæ fecit, quantum ad hoc quòd doleat se fecisse, & remedium quærat per aliquod medium, & quòd aliqua signa doloris ostendat, sicut fecerũt Niniuitæ, & ideo quo ad hoc nõ indiget institutione: sed quòd hoc vel illo modo agat pœnitentiam, non est ex naturali ratione, sed diuina institutione. Et ideo in lege naturæ ante legem Moysi poterat quilibet modum pœnitẽdi sibi eligere, sicut & modum sacrificandi. Sed per legem Moysi fuit determinatus modus pœnitendi, secũdum quod cõgruebat perfectioni veteris legis: quantũ quidem ad doloré, vt esset magis in corde, quàm
Ioel.2. in exterioribus signis, secundum illud: Scindite corda vestra, & nõ vestimenta vestra: quantũ verò ad remedium doloris quærendum, vt aliquo modo ministris Dei peccata sua confiterentur, saltem in generali: vnde Leuit.5. Dominus dixit, Anima quæ per ignorantiá peccauerit, offeret arietem, &c. in hoc enim quòd quis oblationé faciebat pro peccato suo, quodammodo satisfaciebat, & peccatum suum sacerdoti confitebatur. Et secundum hunc modum dicitur Prou.28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur à Domino: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Quantũ auté ad satisfactionem indita fuerunt ieiunia & afflictiones exteriores, vt in Zacha. legitur, & Leuit.16. Affligetis animas vestras, hoc est corpus viuens vita corporali. Tunc nondum erat instituta potestas clauium, quæ à passione Christi deriuatur, & per consequens nondũ erat institutũ, quòd aliquis doleret de peccato cũ proposito se subiiciendi per confessionem & satisfactionem clauibus Ecclesiæ, sub spe cõsequendæ veniæ, virtute passionis Christi, quod pertinet ad sacramentũ pœnitentiæ. Christus ergo dãdo claues Ecclesiæ, hoc est potestatem remittendi peccata, materiam pœnitentiæ alio modo quàm in antiqua lege determinauit. In
Leuit.5. antiqua enim lege sacerdos non remittebat, sed solùm orabat. In noua auté lege sacerdos remittit: quod nõ potest, nisi prius indicétur ei. Igitur ex diuina institutione peccatores tenẽtur indicare & confiteri. ¶ Ex premissis apparet quòd in lege naturæ & Moysi erat sacramentum pœnitentiæ, sed non eodem modo, neque ita perfectum, sicut in noua lege. Sequitur etiam quòd pessimè Lutherus & sui sequaces definiunt pœnitentiá, dicentes esse nouá vitá, & sufficere absq; preteritæ vitæ detestatione, cõtritione, cõfessione, & satisfactione. Sed de his amplius cùm de singulis partib⁹ agetur.

Ver. 4. DE SACRAMENTI POENITENTIAE NECESSITATE.

3.p.q.84.ar.1. SAcramentum Pœnitentiæ ad salutem animæ peccatori in peccato mortali existenti est necessarium: D
Iaco.1. Peccatum enim cùm cõsummatum fuerit, generat mortem, sed non potest remoueri, nisi per pœnitentiá: igitur, &c. vnde Christus Luc.3. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Licet enim ad salutem hominis sufficiat charitas: quia tamé per peccatum mortale post baptismum perdita, absque pœnitentiæ sacramento in actu vel in voto, recuperari non potest: igitur.
Luc.7. Nec obstat quòd Christus Magdalenam & adulteram absoluit sine sacramẽto pœnitentiæ, quia
Ioan.8. Christus habebat potestatem excellentiæ, qua poterat cõferre effectus sacramentorũ absq; sacramento: hanc autem potestatem non communicauit. ¶ Ex præmissis apparet veritas dicti D. Hiero. quòd secunda post naufragium tabula est pœnitẽtia. Nam sicut primum remedium mare transeuntibus est vt conseruentur in naui integra: secundum quòd post nauim fractam, magnam tabulam accipiant, qua perducantur ad littus: ita etiam primum remedium in mari huius vitæ, post naufragium peccati originalis est baptismus, vt integritatem seruemus. Secundum est tabula sacramenti pœnitentiæ in actu, si haberi possit: quòd si non, sufficit contritio cum proposito & desiderio se submittendi clauibus Ecclesiæ, & satisfaciendi data oportunitate.

Ver. 5. DE POENITENTIAE DVRATIONE.

3.p.q.84.ar.8. Pœnitentia duplex. POenitentia est duplex. s. interior & exterior. Interior est, qua quis dolet de peccato commisso, A & talis durare debet vsque ad finem vitæ, actu vel habitu: semper enim debet displicere homini, quòd peccauit: quia si placeret ei peccasse, ex hoc ipso peccatũ incurreret, & fructum veniæ perderet. Displicentia autem dolorem siue tristitiam causat in eo qui est susceptiuus doloris seu tristitiæ, prout homo in hac vita. Sancti verò post hanc vitam non sunt susceptiui doloris. Vnde di-
Esa.65. splicebunt semper eis peccata præterita absque omni tristitia, secundum illud: Obliuioni traditæ sunt angustiæ priores. Sed in hac vita semper sumus capaces: ideo semper dolere debemus. vnde
In li. de pœnit. D. Aug. Quid restat nobis nisi dolere in vita? vbi enim dolor deficit, deficit pœnitẽtia. Si verò pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia? Ex quo infertur quòd pœnitentia debet esse continua actu vel habitu, vt dictum est. Vnde idem Aug. Dolor in pœnitente continuè custodiatur. Et Hugo de S. Victore dicit quòd quando Deus absoluit hominem à vinculo peccati, obligat eum vinculo detestationis perpetuæ, saltem ad hoc quòd non habeat actum oppositum: quia non oportet quòd semper actu doleat cùm necesse sit actum, siue interiorem, siue exterioré, interpolari in somno & aliis occupationibus. Pœnitentia verò exterior est qua quis signa exteriora doloris ostendit,
Pœnitentia exterior quid. & verbo peccata sua confitetur sacerdoti absoluenti, & iuxta arbitrium eius satisfacit: & hanc nõ est necesse durare vsque in finem vitæ, sed vsque ad determinatum tempus, secundum mensuram delicti, Deuter.25.

Ver. 6. DE REITERATIONE POENITENTIAE. B

3.p.q.84.ar.10 QVia circa iterationem pœnitentiæ errauerũt Nouatiani, ideo probandũ est quòd pœnitẽtia potest pluries iterari. Homo enim inducitur ad misericordiam, exemplo misericordiæ diui-
Mat.6. næ, secundum illud: Estote misericordes, sicut pater vester cælestis misericors est. Sed Dominus

hanc

hanc misericordiam discipulis suis imposuit, vt sæpius remitterent fratribus contra se peccantibus. Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagesies septies, hoc est totiens quotiens: vnde sequitur quòd Deus sæpius per pœnitentiam veniam petentibus præbet, præsertim cùm doceat nos quotidianum panem petere, & dicere, Dimitte nobis debita nostra. ¶ Nec obstat quod Apost. Heb. 6. dicit, Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerũt etiam cæleste donũ, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, renouari rursus ad pœnitẽtiã: Quia (vt dicit D. Tho. ibid.) apud Iudæos erant quędam lauacra, in quibus se pluries ab immunditiis purgabant: & tunc credebãt aliqui Iudæorũ, quòd etiã per lauacrum baptismi aliquis pluries purificari posset. Ad quod excludendũ Apost. scribit, Impossibile, & c. intelligẽs de baptismo: Nõ enim dicit, per pœnitẽtiã, sed ad pœnitẽtiam. ratio est: Quia homo per baptismũ Christo semel mortuo cõmoritur. vnde subdit, Rursus crucifigẽtes in semetipsis filiũ Dei. Hoc est facto suo repręsentant quòd Christus pluries fuit crucifixus & mortuus, contra illud: Christus resurgẽs à mortuis iã nõ moritur: sed de his vide supra hoc c. §. 1. ver. 5. Et sic nõ simile de pœnitentia quæ habet virtutẽ ex passione Christi, sicut quædam spiritualis medicina, quæ iterari potest superueniente infirmitate: sed non potest reiterari regeneratio spiritualis, sicut nec carnalis generatio. Nec iterari potest peccatũ originale, ad quod delendum baptismus est institutus. ¶ Nec obstat pariter quod D. Ambr. dicit, Reperiũtur qui sæpius agendam pœnitentiam putent, qui luxuriantur in Christo: Nam si veram pœnitentiã agerent, iterandam postea non putarent. Quia sicut vnum est baptisma, sic vna est pœnitentia. Quia D. Ambr. loquitur ibi de pœnitentia solenni, quæ non iteratur in Ecclesia, vt in versic. seq. dicetur. Et quod D. Greg. dicit in homilia quadragesimæ, Pœnitentia est anteacta peccata deflere, & iterum plangenda non committere, debet intelligi dum fit actu vel proposito: quia tunc (vt dictum est ex Isid.) irrisor est & non pœnitens, &c. Quia quòd quis postea peccet, vel actu vel proposito, non excludit quin prima pœnitentia vera fuerit. Nusquam enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium sequentem. Sicut enim verè currit, qui postea sedet: sic verè pœnitet, qui postea peccat. Et quamuis (vt D. Gregor. dicit) facilitas veniæ incentiuum præbeat delinquendi: non tamen sequitur quòd Deus indulgendo, illud præbeat, aut quòd delectetur in peccatis: quia (vt D. Aug. dicit in lib. de pœnitentia) cõstat Deo multũ displicere peccata, qui semper præsto est ea destruere, ne soluatur quod creauit, nec corrũpatur quod amauit. s. per desperationẽ.

Mat. 18.

In lib. de pœnitentia.

In lib. de pœni.

Ver. 7. DE PVBLICA ET SOLENNI POENITENTIA.

C OMnis pœnitentia solennis est publica, sed non econuerso. Pœnitentia solennis fit hoc modo: In capite quadragesimæ Pœnitentes præsentãt se cũ presbyteris suis Episcopo ciuitatis, ante fores Ecclesiæ, sacco induti, nudis pedibus, vultibus dimissis, crine deposito, nisi sit mulier, quæ comam in signum subiectionis habet, & eis in Ecclesiã deductis, Episcopus cum omni clero septem psalmos pœnitentiales dicit, & postmodùm manus eis imponit, deinde cineres super capita eorũ spargit, & cilicio capita eorum operit, & cum gemitu & suspirio denuntiat, quia sicut Adam eiectus est de paradiso, ita ipsi de Ecclesia eiiciuntur: & iubet ministris, vt eos ab Ecclesia pellant, clero eos prosequente cum hoc responsorio, In sudore vultus tui, &c. In cœna autem domini quolibet anno suæ pœnitentiæ à suis presbyteris ad Ecclesiam reducuntur: & ibi possunt conuenire cum aliis vsque ad octauas Paschæ: ita tamen quòd non communicant, neq; panẽ benedictũ accipiunt. Et sic fit quolibet anno, tempore indictæ pœnitentiæ. Vltima reconciliatio reseruatur episcopo, ad quem solùm pertinet pœnitentiæ publicæ & solennis impositio. De his in c. in capite, d. 50. Pœnitentia solennis imponi potest viris & mulieribus, nõ tamen clericis, quãuis grauius peccent quàm laici, ne ordo veniat in contemptum. Vnde non defertur personæ, sed ordini. ¶ Et quia magna peccata egẽt magna cautela, ad sui curationem: ideo non nisi pro magnis criminibus, quæ totam commouerint ciuitatem, imponi debet, nec iterari potest, propter significationẽ, cùm significet eiectionem primi hominis, quæ semel tantùm facta est. Secũdò ne ex iteratione vilescat. Tertiò, quia solennizatio est quasi quadam professio pœnitentium perpetuò conseruandi, & iteratio illi professioni repugnat. Si tamen postmodùm peccauerit is qui solennem pœnitentiam egit, nõ clauditur ei locus pœnitentiæ. sed solennis pœnitentia non est ei iniungenda. ¶ Et quamuis sacramentum pœnitentiæ reuocet defectus, restituendo eum in pristinam gratiam, vt in versiculo seq. videbitur: non tamen semper in pristinam dignitatem. Et ideo mulieres post peractam publicam pœnitentiam de fornicatione, non velantur: quia per pœnitentiam dignitatem virginitatis nõ recuperant. Et similiter post solennem pœnitentiam peccator non redit ad hanc dignitatem, vt possit ad clericatum assumi. Et episcopus talem ordinans potestate ordinandi priuari debet, nisi fortè necessitas Ecclesiæ id exposcat, aut consuetudo: tunc ad minores & nõ ad maiores admitti potest, aliter non: Primò propter dignitatem ordinum: Secundò propter timorem recidiui: Tertiò propter scandalum vitandum, quod posset oriri in populo ex memoria peccatorum præcedentium: Quartò, quia non haberet frontem alios corrigendi, cum peccatum eius fuerit publicum. ¶ Hæc autem solennitas inducta est propter quatuor: Primò, vt peccatum publicum habeat proportionatam medicinam: Secundò, quia maxima confusione etiam in hoc mundo dignus est qui grauissimum scelus commisit: Tertiò ad exemplum pœnitendi. Quartò ne desperent, qui in grauibus peccatis detinentur. de his omnibus in c. in capite, & in c. illud. 50. distinct. ¶ Hęc pœnitentia quantum ad iniunctionem pertinet ad forum occultum pœnitentiæ. Nec tamẽ episcopus talem pœnitentiam iniungendo, reuelat confessionem, quamuis suspicio oriatur illum aliquod enorme

3. p. q. 28.

Vltima reconciliatio reseruatur Episcopo.

Pœnitentia solennis.

Cur solennis pœnitentia inducatur.

peccatum

peccatum commisisse. Non enim culpa pro certo scitur ex pœna: Quia quãdoque aliquis pro alio pœnitentiam facit, sicut legitur in vitis patrum de quodam, qui (vt socium suum ad pœnitentiam prouocaret) pœnitentiam cum eo egit. Sed executio pœnitentię exit forum interius occultum: hoc autem non est inconueniens. si peccatum sit publicum, quòd ipse peccator pœnitens exequendo iniunctam pœnitentiam, confessionem à se factam manifestet. ¶ Publica autem & non solennis pœnitentia est quæ fit in facie Ecclesiæ cum teda accensa & aliis solẽnitatibus, quæ extra tempus quadragesimæ fiunt, & non cum solegnitate prædicta: sicut peregrinatio per modum cum baculo cubitali. Hæc pœnitentia publica potest iterari, & à simplici sacerdote iniungi. Pœnitentia tamen solennis quandoque ponitur pro publica. Et secundum hoc authoritates quædam variè loquuntur, & quia hodie parum est in vsu, ideo pertranseundum duxi.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI POENITENTIAE.

Sacramentum pœnitentiæ multos habet effectus. Primus causat in voluntate ornatũ, qui est D dispositio ad gratiam sacramentalem, de qua dictum est. Secundus effectus est instrumentaliter causare gratiam gratum facientem, si eam nõ inueniat: & si eam inueniat augere & extendere eam ad effectus sacramentales, & facere eam sacramentalem. Effectus autem sacramentales in sacramento pœnitentiæ sunt specialiter iuuare & fortificare voluntatem ad perseuerantiã in bono proposito in futurum. Et quo ad peccata præterita delere de reatu pœnæ, secundũ deuotionẽ sacramentum accipientis. Quòd autem post peccatum deletum & gratiã datã maneat reatus siue obligatio ad pœnam, dicetur infra hoc §.4. versi.22. Tertius effectus est deletio omnium peccatorum. Vnde Luc. 24. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in remissionem peccatorum in omnes gentes. Primò per pœnitẽtiam directè remittuntur omnia peccata mortalia, iuxta illud: Omnium iniquitatũ eius non recordabor: quia licet peccata non sint cõnexa, quantum ad commissionem: sunt tamen connexa quantũ ad remissionem, sic quòd nullum peccatum (saltem mortale) remitti potest, quin omnia remittantur: Quia implicat quòd quis simul & semel sit auersus à Deo, & conuersus ad Deum. Venialia verò peccata absque pœnitentiæ sacramento remitti possunt, per bonum motũ & seruorem charitatis. Non enim ad venialium remissionem requiritur noua infusio gratiæ, cùm veniale adueniẽs non tollat gratiã, nec eã diminuat, vt dictum est cùm de charitate ageretur: ideo sufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis detestatur peccatum veniale, vel explicitè, vel saltem implicitè, sicut cùm aliquis feruẽter mouetur in Deum. Et sic tripliciter aliqua causant remissionẽ venialiũ. Primò cũ infunditur gratia: quia p gratiæ infusionẽ delẽtur peccata venialia. Et hoc modo p omnia sacramẽta nouæ legis peccata venialia remittũtur. Secũdò, p aliquẽ motũ detestationis peccatorũ. Et hoc modo cõfessio generalis, & tũsio pectoris facta in gratia, & oratio Dominica, operantur ad remissionẽ venialiũ. Nã in oratione Dominica petimus, Dimitte nobis debita nostra. Tertiò per aliquem motum reuerentiæ in Deum, & ad res diuinas. Et hoc modo benedictio Episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, & quælibet sacramentalis vnctio, & oratio dicta in ecclesia dedicata, & si aliqua alia sunt huiusmodi, operantur ad remissionem venialium: quod est intelligendũ in habente gratiam: Quia gratia quæ prouenit ex merito passionis Christi, est principium remissionis cuiuscunque peccati & cuiuscunque reatus: licet enim pœna æterna fuerit translata in temporalem, hoc fuit ea lege, vt in gratia persolueretur. Vnde Apost. Rom. 4. dicit quòd ad gratiã Dei pertinet, quòd Deus non imputet alicui peccatum, quod glos. ibi exponit de veniali. & 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, &c. & eiusdem 13. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autẽ nõ habuero, nihil mihi prodest. & Hebr. 9. Sine sanguinis effusione nulla fit remissio: sed meritum passionis nõ applicatur nisi per gratiã quæ datur per sacramenta: consequens est quòd veniale iunctũ mortali, nõ possit remitti, nisi per sacramenta, in actu vel in voto, & sic absque sacramẽto æternaliter punitur. vnde Mat. 5. Nõ exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem. Et eadem ratione reatus venialis aut mortalis remissi in eo qui post remissionẽ culpæ ante expiationẽ pœnæ, iterum mortaliter peccat, & moritur in illo: quia in inferno nulla est remissio, neque satisfactio. ¶ Nec obstat quòd omne debitum per solutionem eius quod debetur, expiatur: sed peccato veniali & reatui mortalis remissi debetur pœna tẽporalis: igitur per satisfactionem expiatur. Qui licet peccato veniali & illi reatui absolutè & simpliciter non debeatur, nisi pœna tẽporalis in eo qui est in gratia, eò quòd habet principium & fundamentum remissionis & satisfactionis. Sed in eo qui non habet illud fundamẽtum, peccato veniali & reatui peccati mortalis remissi debetur pœna æterna, nõ per se, sed per accidens, ratione conditionis subiecti, quod non habet fundamẽtum & principium remissionis & satisfactionis, quod est gratia, vt probatum est ex Apostolo Rom. 4. & Heb. 9. quia etiã ex sola acceptatione diuina est, quod aliquis satisfaciat illi, cùm illa seclusa nulla sit proportio nec proportionabilitas inter Deũ & creaturam. Et si dicatur quòd Deus in remissione peccati acceptauit pœnã temporalem, verum est, sed in gratia exoluendam, ratione iam dicta: nec tunc punit vltra condignum, imò citra: quia propter illã coniunctionẽ ad mortalem, illi debetur pœna æterna, etiam maior, si comparetur reatus ille ad culpam remissam, & negligentiam, atq; ingratitudinem. Et ideo in illo casu cõcedi potest, quòd difficilior est remissio peccati venialis, quàm mortalis: quia tunc ad remissionem venialis requiritur remissio mortalis, sed nõ ecõtra: & quòd quis tenetur cõteri de peccato veniali p accidens. ¶ Nõ obstat pariter quòd bona opera extra gratiã facta merẽtur aliquod bonum tẽporale,

vt D.

Marginal notes: c.16. ver.16. — Ezech. 18. Peccata mortalia quo ad remissionem sunt connexa. — Peccata venialia quomodo remittãtur.

vt D.Aug.dicit de Romanis,quòd per opera moralium virtutum meruerunt imperium,& obstetri-
ces Ægyptiorũ domos,quas eis dominus ædificauit.& Raab meretrix Hiericho præseruationem *Exod.1. Iosue 6.*
ruinæ domus suæ propter bonum factũ exploratoribus,licet essent infideles, & extra gratiã. Sed
remissio pœnæ temporalis est aliquod bonum temporale:igitur extra gratiam mereri potest. Di-
cendum primò quòd Deus illa temporalia illis dedit,non propter meritum illorũ , quod nullum
erat,saltem de condigno,cùm non haberent gratiam:sed solùm ex liberalitate sua , quæ fit his qui
bene vtuntur naturalibus:quod non fecerunt illi qui mortui sunt in peccato mortali,& non expia-
uerunt veniale,vel reatũ illius.Secũdò,quòd reatus peccati venialis & reatus mortalis remissi per
cõparationem ad culpam mortalem,non est aliquid temporale,sed æternum:licet per accidens,
manente culpa mortali. Et quanuis D.Thom.in 4.sent.dicat quòd ideo veniale æternaliter puni-
tur in inferno,quòd culpa venialis semper maneat,& manente culpa necesse est manere pœnam:
ex quo inferri videtur,quòd reatus peccati remissi possit expiari:quia non est totalis ratio,sed de-
fectus principij remissionis & satisfactionis,vt dictum est.¶ Quartus effectus sacramẽti pœniten-
tiæ est virtutum & donorũ deperditorum recuperatio. Quia cùm per sacramentũ pœnitentiæ cau-
setur gratia gratum faciens & sacramentis,ex qua fluunt virtutes & dona,quę per peccatũ morta-
le fuerunt deperdita,sequitur quòd per sacramentum pœnitentiæ reproducantur , & si nõ eadem
numero propter successionẽ:tamen bene eadem specie. Vnde Luc.15.dicitur quòd pater manda-
uit quòd filius prodigus indueretur stola prima,quæ significat gratiam. & quanuis post primum
actum pœnitentiæ,qui est contritio,remaneant aliquæ reliquiæ peccatorũ , scilicet dispositiones
ex prioribus actibus peccatorum causatæ , ex quibus præstatur difficultas quædam pœnitenti ad
operandum opera virtutũ sequentium:tamen quantum est ex ipsa inclinatione charitatis & alia-
rum virtutũ,delectabiliter & sine difficultate operatur. Sicut si virtuosus per accidens pateretur
aliquam difficultatem,in diligenti executione actus virtutis, propter somnũ aut aliquã corporis
indispositionem.¶ Non autẽ semper quis resurgit ad maiorem gratiã in sacramento pœnitentię,si- *3 p. quaest.89. An poenitens semper resurgat ad maiorem gratiam.*
cut in sacramento baptismi,in quo semper datur baptizato aliquis gradus gratiæ correspondens
conatui & actui,quo vult realiter sumere sacramentũ,secundum dispositionem subiecti : Quia in
sacramento pœnitentiæ cõtingit quòd aliquis aliquãdo perfectissimè se disponit:ideo resurgit ad
maiorem gratiam:aliquando minus perfectè,& remissè:ideo aliquando resurgit ad æqualem,ali-
quando ad minorem. Nec obstat quod dicitur Rom.8. Diligentibus Deum omnia cooperãtur in
bonum. vbi D.Aug.ait,quòd hoc adeò verum est,quòd si qui eorum deuient & exorbitẽt,hoc ip-
sum faciat Deus in bonum proficere:quia illa authoritas nõ intelligitur de his qui cadunt & nun-
quàm resurrecturi sunt,vel qui sunt iterum casuri:sed de his tantùm,qui secundum propositũ vo-
cati sunt sancti,scilicet prædestinati:qui quotiescunque cadunt,finaliter resurgunt. Cedit eis ergo
in bonum quòd cadunt,non quòd semper in maiori gratia resurgant, sed quia in permanentiori:
non quidem ex parte ipsius gratiæ,quæ quanto maior est,tanto est permanentior,sed ex parte ho-
minis,qui tanto stabilius in gratia permanet,quãto est cautior & humilior. Ideo Gl. ibidem dicit,
Quòd ideo proficit eis in bonum quòd cadunt,quia humiliores redeunt, & doctiores fiunt , non
quòd ad maiorem gratiã semper resurgant. Hoc tamen non est ex defectu sacramenti pœnitẽtię,
sed ex defectu hominis,qui remissius mouetur in Deum. Nec obstat pariter quod dicitur Ioel.2.
Reddam vobis annos quos comedit locusta & brucus. Et Ezech.33. Impietas impij non nocebit
ei:quia quantũ ad redditionem,dictũ Ioelis intelligitur secundum dispositionẽ resurgentis vel de
præmio accidentali,& quantum ad nocumentũ,dictum Ezechielis debet intelligi ęternaliter aut
etiam temporaliter,nisi stet per eos:quia si perfectè se præparant, non nocebit eis,nisi in his quæ
important cootinuationẽ,vt virginitas & innocentia,quæ per pœnitentiam non restituũtur. ¶ Ex
pręmissis apparet primò,quòd per pœnitentiã non semper restituitur homo in pristinam & ęqua-
lem dignitatem:nec quo ad homines,nec quo ad Ecclesiã,vt habetur in c.Domino sancto.50.dis.
nec etiam quo ad Deum,quantũ ad primariam & principalem dignitatẽ,saltem in eodem gradu,
quando scilicet remissè se præparat:licet bene secundum essentiam,& aliquando ad eãdem. vnde
Lucæ 15. iussit pater dari stolam primam,annulum,& calceamenta,aliam verò dignitatem secun-
dariam scilicet innocentiam,amisit,de qua filius senior dicebat:Ecce tot annis seruio tibi,& nun-
quàm mandatum tuum pręterijui. Et hanc dignitatẽ peccator recuperare non potest:licet aliquan-
do recuperet aliquid maius:Quia (vt D.Greg.dicit in homil. de centũ ouibus) qui errasse à Deo
se considerant,damna præcedentia lucris sequentibus cõpensant.¶ Quintus effectus est,quòd per
sacramentum pœnitentiæ opera mortificata reuiuiscunt. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd
opera hominis quædam dicuntur viua,quædam mortua,quædam mortifera, quædam mortifica-
ta. Opera viua dicuntur viua dicuntur ea quæ fiunt in charitate & gratia,quę est principiũ vitę & *Opera viua.*
meriti:& sic opera meritoria dicũtur viua:quia per talia,si quis in eis perseueret, consequitur vitã
ęternam. Opera autem mortua sunt duplicia:quædã dicuntur mortua effectiuè : quia scilicet sunt *Opera mortua.*
causa mortis,& talia sunt peccata mortalia,de quibus Heb.9. Sanguis Christi emũdabit cõscien-
tias nostras ab operibus mortis. Hęc opera dicũtur mortifera,& nunquã viuificãtur per pœniten-
tiam,sed magis abolentur. Quædã sunt mortua negatiuè,quia scilicet non habent gratiã quæ est
principium vitæ: vt sunt opera moraliter bona,facta in peccato mortali. Et hoc modo etiam fides
sine charitate dicitur mortua. Iac.2. Et talia licet ad vitã disponant,nunquã tamẽ reuiuiscunt per
pœnitentiam: Vnde 1.Cor.13. Si distribuero,&c. Opera verò mortificata dicuntur opera facta in *Opera mortificata.*

charitate, quæ per peccatum mortale sequens mortificantur, pro quãto impediũtur à proprio effectu, scilicet cõsecutionne vitæ æternæ. Vnde Ezech.18.& 33. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ eius non recordabuntur, hoc est non præmiabuntur. Et quia per pœnitentiã subsequentem remouetur peccatũ mortale impediens effectum illorum honorũ operum meritoriorũ, sequitur quòd illa opera prius viua, & per peccatũ mortale mortificata siue impedita, per pœnitentiam subsequentẽ viuificantur: hoc est, recuperãt efficaciam perducendi eum qui ea fecit, ad vitam æternam. Et si ille qui ea fecit, nunquam resurgat, Deus illa merita alicui vel

Matth. 25

aliquibus dabit, iuxta illud: Omni habenti dabitur, & abundabit, &c. & Apocal.3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Opera enim in charitate facta non abolentur per peccatum mortale, sicut opera mortifera per pœnitentiam: quia opera mortifera solùm remanent per culpã & reatum, quæ abolentur per pœnitentiam, opera autem meritoria licet transeant, manent tamen merito & in acceptatione Dei, qui per pœnitentiã reddit ei qui illa fecit, vt dictum est ex Ioele 2. Reddam vobis, &c. Si verò non resurgat, reddet aliis: quia peccatum mortale non potest abolere ea quę sunt in acceptatione diuina, nisi in ordine ad eum qui peccauit, & quãdiu peccatũ manet.

3.p. quæst. 90.

¶ Pœnitentiæ partes integrales ex parte materiæ ipsius sacramenti sunt tres, scilicet contritio, confessio & satisfactio. Et quamuis in aliis sacramentis ex parte materiæ non sint diuersæ partes, quia materia illorum est aliquod sensibile extrinsecum: in pœnitentia verò materia sunt actus humani tres requisiti vel in actu, vel in voto, vt amplius dicetur: Ideo dicuntur partes integrales, siue integrantes & facientes materiam integram & perfectam. Matrimonium verò, cuius materia est consensus primus contrahentium, non requirit alios actus: ideo non habet partes.

Ver.10. DE CONTRITIONE.

In additio. 3. p. quæst. 1.

Contritio secundum allusionem vocabuli, differt à fractione: quia ea quę sunt dura, quando in magnas partes diuiduntur, frangi dicuntur: Cùm verò in minimas, conteri: iuxta illud Matt. 21. Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur. Super quem verò ceciderit, cõteret eum. Ad spiritualia autem trãsferendo, dura dicuntur corda hominũ, qui per superbiam suo sensui inhærentes, à mandatis diuinis recedunt: & ideo oportet quòd illud quod destruit peccatũ, discedere faciat cor hominis à proprio sensu, in quo firmus & induratus erat: ita vt affectum cuiuslibet peccati dimittat. Quod fit per affectũ & voluntatem oppositam. & ideo actus voluntatis, quo peccatũ detestatur & dimittitur, dicitur contritio per quandam similitudinẽ à Theologis in vsu communiter acceptam. Et cùm contritio dupliciter posit considerari, primò vt est actus virtutis pœnitentię: A

Contritio vt actus virtutis.

Secundò vt est pars sacramenti: sequitur quòd dupliciter definiri potest: Cõtritio, vt est actus virtutis pœnitentiæ iustitiæ vindicatiuæ affinis, est dolor voluntariè assumptus pro offensa in alterum cõmissa, quo offendens punit in se quod dolet cõmisisse, secundum arbitrium offensi cum proposito recompensandi, hoc est satisfaciendi, & hæc contritio est de iure naturæ, & præexigitur ad cõtritionem sacramentalem. ¶ Et quia circa huiusmodi dolorem in hac materia aliquæ ortæ sunt difficultates, eam ob rem pro resolutione sciendum est quid, & quotuplex sit dolor. Dolor enim

In additio. 3. p. q. 3. art. 1.

dupliciter accipitur, primò propriè, vt est passio corporis vel appetitus sensitiui. De hoc dolore dictum est, cùm de appetitu concupiscibili ageretur. Talis dolor vocatur sensibilis, & non est de essentia contritionis, sed potius effectus eius: quia contritio est actus voluntatis, & dolor ille sensibilis est actus appetitus concupiscibilis, vel passio discõueniens corpori. Alio modo accipitur dolor largè, pro quacunque displicentia siue nolitione, aut his quæ sequuntur ad nolitionẽ, prout est af-

Tristitia.

flictio quædam voluntatis, quæ dicitur Tristitia spiritualis. Vnde D. Aug. dicit, Tristitia est quædã afflictio de his quæ nobis nolentibus accidunt. Et hoc modo dolor est de essentia contritionis, &

Contritio sacramentalis.

actus pœnitentiæ virtutis moralis. Contritio verò, vt est pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sic definitur: Est dolor de peccatis propriis voluntariè assumptus, propter Deum summè dilectum, cum proposito à talibus & aliis omnibus cauẽdi, & se subiiciendi clauibus ecclesiæ, & satisfaciendi ac Dei mandata implendi, cum spe veniæ consequendæ. ¶ Ex hac definitione apparet primò, quòd contritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, includit contritionẽ, quæ est actus pœnitentiæ virtutis, & multa supra eam addit: Quia actus pœnitẽtiæ virtutis est dolor volũtariè assumptus de peccatis, inquantũ sunt contra rationẽ & bonũ honestũ: nec requiritur ꝙ sit maximus, sed sufficit quòd sit dolor moderatus cum solo proposito recõpensandi siue satisfaciendi & cauendi. Sed

Dolor contritionis.

cõtritio quæ est pars sacramẽti pœnitẽtiæ, est dolor de peccatis propriis volũtariè assumptus, propter Deũ summè dilectũ. Et ideo oportet ꝙ sit maximus, qui posit esse in natura, non quidẽ intensiuè, sed appreciatiuè: ita ꝙ sicut Deus debet diligi supra omne diligibile: ita peccatũ displiceat & odiatur supra omne odibile, & quòd sit propositũ cõtendi, & absolutionem obtinendi, & satisfaciendi, ac etiã vitandi supra omne vitabile, sic ꝙ peccator sit (saltem in præparatione animi) taliter dispositus, quòd mallet priuari omnibus bonis mundi temporalibus, ac etiam corporalibus, quàm Deo: & mallet sustinere omnia tormenta, etiam inferni, ac etiã mortẽ ipsam, quàm à cætero offendere Deũ, iuxta illud Luc.14. Si quis venit ad me, & non odit patrẽ suũ, & matrem suam, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores adhuc & animã suam (hoc est vitam sua, vt cõmuniter exponunt doctores) nõ potest meus esse discipulus. Nõ tamẽ ita specificè interrogãdi sunt pœnitẽtes, ne terreantur: sed sufficit cõfessori ex exterioribus signis illam supponere. Cum hoc tamen stat ꝙ magis sit dolendum de maiori peccato: quia (vt habetur Deuter.25.) Secundum mensuram deli-

verss. 4

cti erit & plagarũ modus. Sed in cõmensuratione peccati plagæ cõmensurantur delicto, cùm contritio

tritio includat propositú satisfaciendi. Pręterea ratio doloris est maior de vno quàm de alio, s. offensa Dei, qui magis offenditur ex magis inordinato actu. Notandum quòd dolor siue displicentia peccati, non potest esse nimius, sicut nec actus charitatis: licet dolor sensitiuus posit esse nimius, sicut exterior corporis afflictio: Quia in his vltimis debet accipi pro mensura conseruatio subiecti, & bonæ habitudinis sufficientis ad agenda ea quæ incúbunt agenda: & propterea dicitur Rom. 12. Rationabile sit obsequium vestrú. Et quia incertú est nobis an talem summam dilectionem Dei ex toto corde, méte, anima, & viribus (quã habere præcipimus) habeamus: ideo incerti sumus an cótritionem, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, habeamus: licet scire possimus & teneamur nos habere contritioné, quæ est actus pœniténtiæ virtutis, cùm sit de iure naturali. Addit præterea cótritio, quæ est pars sacramenti, propositú confitendi, & spem venię. Secúdò ex hac definitione apparet quòd sit obiectú primariú contritionis, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: habet enim pro obiecto singula & omnia peccata mortalia collectiuè & distributiuè, cum cótritio importet fractioné in minimas partes. Et ratio est, quia diuersorú morborum diuersę sunt medicinæ, quia non sanat oculum quod sanat calcaneú, vt D. Hier. dicit. Sed contritio est medicina singularis cótra vnum peccatú mortale: præterea contritio explicatur per confessioné: sed oportet singula peccata confiteri, vt infrà dicetur: ergo de singulis cóteri, saltem quantú ad principium illius cótritionis. Secus quo ad terminú, cùm in eo iam sint peccata deleta, propter informantem gratiam, aliàs de singulis & omnibus. Quod intelligendum est, cùm memoriæ occurrunt. Quia circa oblita, vel quę memoriæ non occurrunt, sufficit generalis cótritio de omni malo, per quod Deum offendit. Sed quando ad memoriá reuocátur, tunc tenetur homo specialiter cóteri. Similitudo est de paupere, qui non potest soluere illud quod debet, excusatur pro tépore quo non potest: tenetur tamen cùm poterit. Quo ad venialia verò omnia, sufficit generalis cótritio: quia vna medicina particularis plures paruas fatigationes euacuare potest. ¶ Ex præmissis sequitur ꝙ de peccato originali nó est cótritio, nec de peccatis alienis, cùm non sint ex pura & propria voluntate. Et quáuis de peccatis alienis ex charitate posit esse dolor & displicentia, & aliquis pro eis posit se affligere, vt de multis sanctis legimus: ille tamen dolor non debet dici contritio, vt est pars sacraméti pœnitentiæ, cùm non ordinetur ad cófessionem, in cuius absolutione perficitur pœnitentię sacramentum. Tertiò apparet quòd cótritio propriè nó est de peccatis futuris, sed de illis est cautio, vel (sicut dicunt aliqui) dolor de peccatis præteritis etiá dimissis, est medicina præseruatiua futurorum. Quartò apparet quòd cótritio in actu & in voto implicat & cóplectitur alias sacramenti pœnitentiæ partes: & ideo per contritioné cósequitur quis remissionem peccatorú. vnde Psal. Dixi, cófitebor aduersum me iniustitiá meá Domino, & tu remisisti impietaté peccati mei. *Psal. 31* Verùm quia talis remissio fit ex voto ac desiderio cófitendi: ideo peccator licet habeat peccatorú remissioné, tenetur data opportunitate cófiteri, & absolutioné obtinere, ac satisfacere: aliàs de nouo peccaret, vel verá contritioné se nó habuisse ostenderet. Et licet cótritio posit tantú intendi, quòd delebit totum reatú pœnæ: quia tamé peccator incertus est de tali intentione cótritionis, & sit remissionis reatus, ne se exponat periculo maioris pœnæ in purgatorio, non debet satisfactioné omittere, concessa opportunitate. Quintò apparet quòd cótritio cóplectitur quatuor actus ad iustificationé requisitos, de quibus dictú est suprà c. 16. §. 4. ver. 1. Sextò apparet discrimen inter contritioné & attritionem: *Discrimen inter contritionem & attritionem.* quia cótritio est propter Deum summè dilectú: ideo non potest esse sine gratia & charitate, quę est causa imperatiua eius, & sic cótritio est posterior charitate in genere causæ efficientis, nó tamen tépore, sed ordine naturę. Sed in genere causę materialis cótritio est prior ordine naturæ, cum sit dispositio ad gratiá & charitaté. Attritio auté est sine gratia & charitate. ¶ Circa huiusmodi attritioné sunt variæ & cótrariæ opiniones: pro quarú concordia & resolutione sciendú est, quòd si attritio dicatur dolor de peccatis voluntariè assumptus, propter timoré seruilem, sic quòd principiú eius sit timor seruilis, vt s. sit detestatio peccatorú propter metú pœnæ, vel propter Deú non summè dilectú, tunc attritio nunquá fit cótritio: nec ex attrito aliquis fit cótritus, nisi ad hunc sensum, quòd post attritionem venit contritio: sicut dicimus ex mane fit meridies, & ex iniusto iustus consecutiuè. Sic posteaquàm aliquis est attritus, fit cótritus attritione desinente esse propter aliud principium siue obiectum superueniens, quod est timor filialis, vel Deus summè dilectus. Et hęc fuit opinio D. Thom. in 4. Et quamuis habitus fidei idem numero informis fiat formatus: nunquam tamen actus fidei informis fit actus fidei formatæ, quia actus fidei informis transit & non manet veniente charitate. *In addit. 3 p. q. 1. artic. 3.* Sed attritio & cótritio non dicunt habitum, sed actum: habitus auté virtutum infusarum quæ voluntatem respiciunt, non possunt esse informes, cùm ex gratia fluant, & charitatem consequantur: ideo antè quàm gratia infundatur, non est habitus, à quo actus contritionis eliciatur. ¶ Quidam tamen dicunt quòd sicut contingit eundem actum numero continuatum secundum substantiam suam siue materialiter & in genere naturæ esse successiuè bonum & malum: ita dicunt quòd contingit eundem actum numero successiuè esse informem & formatum. Sed notum est quòd sunt plures actus specie distincti in genere moris, quod est de cósideratione Theologi. Si verò attritio dicatur dolor voluntariè assumptus propter Deum summè dilectú, sed nó cum sufficienti & requisita intentione siue gradu, puta quia non ex toto corde, & ex tota mente, &c. cùm motus naturalis à principio sit remissus, & in fine velocissimus, & tamen est idem motus, qui successiuè perficitur: Sic attritio per continuationé vel applicationem absolutionis fit contritio. Et sic intelligitur id quod à doctoribus cómuniter dicitur, quòd virtute clauium ex attrito

Matth. 22

In Additio. 3. p. quæst. 2. artic. 6 artic. 3. ad 2.

sit cótritus. Formatio enim secundum hunc modum dicendi est extrinseca actui continuato, sicut habitui fidei, de cuius essentia non est quòd sit formatus charitate. Sic de essentia actus contritionis, quantum ad substantiam, non est quòd eliciatur à gratia & charitate, quæ est illi extrinseca. Et sicut dictum est, timor seruilis secundum substantiam suá non contrariatur charitati, neque seruilitas est de essentia ipsius: ideo remota seruilitate, potest informari gratia extrinsecè: non tamé elicitiuè est à charitate aut à pœnitentia infusa, à qua est actus contritionis. Et sic pro omni resolutione & concordia dicendum, quòd attritio elicita ab habitu acquisito pœnitentiæ virtutis, non est neque fit contritio elicita ab habitu pœnitentiæ infusæ: & hanc arbitror intentionem D. Tho. quę ex eius probatione resultat. loquitur enim de diuersitate principiorum. Attritio autem elicita à pura potentia, adueniente habitu infuso, perficitur: quia illa principia sunt subordinata.

cap.15.§.8. ver. 1.

Ver.11. DE TEMPORE CONTRITIONIS.

CVm pœnitentia secundum habitú siue in præparatione animi, debeat durare vsque ad finem vitæ: & (vt dicitur Eccle.5.) De propiciatu peccatorú noli esse sine metu, &c. sequitur quòd cótritio, quæ est principalior pars materialis sacramenti pœnitentiæ, & omnes alias partes cóplectens, debet durare vsque ad finem vitæ: Quia post hanc vitam cùm sacramenta non remaneant, nec contritio, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: & sic beati in patria cùm careant omni dolore, propter gaudij amplitudiné, cótritionem (saltem eiusdem rationis) habere non possunt: licet sit in eis displicentia, & nolitio peccatorú præteritorum. Damnati verò in inferno, etsi dolorem semper habeant, cótritione carent: deficit enim in eis gratia doloré informans: & sic non dolent propter Deum summè dilectú. Sed præ angustia pœnarum & tormentorum sunt gementes, & pœnitentiam infructuosam agentes, vt dicitur Sap.5. Sed animę in purgatorio existentes, quamuis habeant doloré de peccatis gratia informatum, non tamen meritoriú, cùm non sint in statu merendi, nec propriè satisfaciendi, cùm satisfactio propriè dicta opus meritorium requirat. Sed largo modo satisfactio dicitur pœnæ debitę solutio. Et sic animæ in purgatorio sunt in statu satisfaciendi. Nó est tamen in eis cótritionis efficacia: & ideo secundum aliquos, displicentia peccatorú præteritorú, pro quibus torquentur, non dicitur propriè contritio. In vita tamen præsenti quilibet tenetur dolere, donec probabiliter credat peccatú sibi esse remissum, & peccatorem Dei gratiæ esse restitutum, sicut infirmus sanitati: quoniá huiusmodi contritio cóparatur ad peccatoré, sicut medicina curatiua ad infirmum. Sicut igitur cessat medicus à medicina curatiua, sanato infirmo: sic cessat huiusmodi cótritio, sanato peccato per veram cófessionem & satisfactioné, fundatas super vera contritione. In præparatione tamen animi in hac vita semper durare necesse est. ¶ Sed quo ad actum, de eius necessitate videndú est, quando scilicet peccator in peccato mortali existens, teneatur sub pœna peccati mortalis cóteri: Dicendum est quòd in quatuor casibus: Primò, quandocunque imminet periculum mortis: Quia nec per momentú instante periculo tutum est stare in statu offensę & iræ Dei, iuxta illud: Qui amat periculum, in illo peribit. Ideo debet cóteri, vel saltem atteri, aut habere probabilitaté cótritionis. Quia cú nullus obligetur ad impossibile, sitq; impossibile scire an habeat contritioné, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, cum nemo sciat vtrú amore vel odio dignus sit, sequitur quod nó tenetur ad contritioné, sed ad probabilitatem eius. Vnde Eccl.5. dicitur: Non tardes conuerti ad Dominú, neq; differas de die in dié. Subitò enim veniet ira eius, & in tépore vindictę disperdet te. Secundò, quádo imminet susceptio vel administratio sacraméti: túc enim obligat illud, Sancti estote, quoniá ego sanctus sum: & illud Matt.7. Nolite sanctum dare canibus. Et generaliter quádocúque est exercitatio alicuius actus necessariò requirens hominé esse in gratia, túc tenetur cóteri. Tertiò omni die Dominico, quia pręceptú est de sanctificatione Sabbati, in quo includitur dilectio Dei super omnia & sanctificatio animę, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas. Hoc auté fieri non potest, nisi per contritionem: igitur tenetur habere contritioné, secundum ęstimationé probabilem. Et ideo quáuis alia præceptá possint impleri absque gratia, non tamen pręceptú de sanctificatione Sabbati, quod includit dilectioné Dei super omnia. Vnde D. Greg. dicit, Dominico die à labore terreno cessandum est, atq; orationibus omnino insistendú: vt si quid negligentiæ per sex dies agitur, die resurrectionis Dominicæ expietur. Et ideo Ecclesia ad implendú hoc pręceptú pręcepit omnibus Christianis diebus Dominicis missam audire, vt habetur in c. missas. de cósec. dist.1. Ac etiá ordinauit in principio missæ fieri confessionem generalem, & corporis Christi eleuationé, vt populus haberet occasioné petédi veniá, & præcepta fidei, spei, & charitatis (quæ illa dię obligant) implendi. Quartò quis tenetur cóteri, quandocúque peccatú mortale pręteritú occurrit memoriæ practicè, hoc est cum iudicio practico, siue cum inclinatione ad cóplacendum vel delectandum: quia nisi tunc detestetur, exponit se periculo recidiui. Si verò aliquando pęccata præterita, de quibus aliquis aliquando cótritus fuit, redeant ad memoriá speculatiuè, siue per modum transeuntis, absque iudicio practico, & inclinatione prædicta, non tenetur quis ad contritionem actualem. ¶ Ex præmissis faciliter inferri possunt multa corollaria, quæ sunt vtilia, & populo declaranda: Puta ingredientibus mare aut bellum, aut in loco pestifero manentibus, & suscipientibus sacramentum confirmationis, matrimonij, & ordinis, necessariá esse contritionem, imò & cófessionem, data opportunitate, vt infrá dicetur: & valde vtile & securú est quolibet mane & sero conteri, propter multiplicem vtilitatem & periculorum vitationem. A

Damnati grauiter & inutiliter pœnitent.

Ecclesiast.9.

Leuit.19.

Exod.20.

In regist.

Cur missa diebus Dominicis est præcepta.

Notanda corollaria.

Ver. 12. DE CONFESSIONE IN GENERALI.

COnfessio multipliciter accipitur: primò pro gratiarum actione. & hoc modo Dauid cómu- B

niter

niter vtitur in psalmis,& singulariter cùm dicit,Cõfeßio & magnificentia opus eius:& iterũ:Cõfeßio & pulchritudo in conspectu eius:& cùm dicit,Confitemini Domino, qooniam bonus, & Christus Matt.11.Confiteor tibi pater,Domine cæli & terræ,&c.Secundò pro confeßione fidei, Rom.10. Corde creditur ad iustitiam,ore autem confeßio fit ad salutem,vt dictum est.Quandoque pro confeßione debiti,& aliquando pro confeßiooe delicti.Confeßio debiti est duplex,scilicet iudicialis,& extraiudicialis: hanc (quia pertinet ad Iuristas) pertransco: aliquid tamen de ea superius diximus.Confeßio etiam delicti est duplex.Quædam est iudicialis, de qua Iosue 7. Da gloriam Deo Israel,& cõfitere & indica nobis quid feceris.de hac dicendum est,sicut de confeßione debiti in iudicio.Alia est extraiudicialis,& hæc est duplex:quædam generalis, prout illa quæ fit in principio missę,& in prima ac completorio.Alia est particularis, & hæc etiam est duplex:Quædã consultatiua,amico facta:Quædam sacramentalis,quæ est vna pars integralis sacramenti pœnitentiæ,sicut & contritio.de hac confeßione nunc agendum est.

Confeßionis multiplex acceptio.

cap. 10. §.3. versi.3.
cap. 5. §. 2. versi. 6.

Ver. 13. DE CONFESSIONIS SACRAMENTALIS QVIDDITATE.

C COnfeßionem sacramentalem D.Aug.definiuit dicens: Cõfeßio est qua morbus latens sub spe veniæ aperitur:et scilicet qui habet claues & potestaté absoluendi. Quidam verò dicunt quòd confeßio est corã sacerdote legitima peccatorũ declaratio. Alij autem,quòd cõfeßio sacramentalis est delinquentis accusatio,& erubescentia per claues Ecclesiæ satisfactoria,obligans ad peragendam pœnitentiã iniunctam. Completa autem definitio hæc est:Cõfeßio sacramentalis est actus virtutis pœnitentiæ,quo specialis,distincta,& particularis,ac voluntaria & secreta peccatorum,quæ memoriæ occurrunt,fit manifestatio,cùm submißione,sacerdoti potestatem clauiũ habenti facta,cum spe veniæ,siue ad remißionem cõsequendam, & proposito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiã implendi.In prædicta definitione continetur genus,quia est actus virtutis pœnitentiæ,non quidem elicitus,quia elicitur à virtute veritatis,importat enim ex suo nomine manifestationé veram alicuius quod in conscientia aliquis tenet:sic enim simul in vnum os & cor conueniunt.Si enim aliquis proferat ore quod corde non tenet,non est cõfeßio,sed fictio:hęc autem conditio,quòd quis ore vel alio signo confiteatur siue manifestet,pertinet ad virtutem veritatis elicitiuè,imperatiuè autem ad virtuté pœnitentiæ:potest etiam ad multas virtutes pertinere,secundum quod actus confeßionis potest ordinari in finem multarũ virtutum. Secundò in definitione prædicta ponitur differentia eius,quia manifestatio.Tertiò de quo fieri debet scilicet de peccatis,& sic causa materialis.Quartò cui debet fieri,quia sacerdoti.Quintò causa eius finalis,scilicet ad remißionem peccatorũ Sextò effectus,scilicet absolutio & obligatio ad pœnam exoluendam.¶Notandum tamé quòd licet actus cuiuslibet virtutis acquisitæ sit de iure naturali (cùm secundum Philosophũ 2.Ethic.Ad virtutes apti simus à natura:) Confeßio tamen sacramentalis nõ est de iure naturali,nisi fortè accipiatur ius naturale,secundũ quod cuilibet rei illud est naturale, quod ei à suo creatore imponitur: Nõ tamé propriè accipiendo ius naturale,pro eo scilicet quod non opinio genuit,sed innata quædam vis inseruit.vt Cicero dicit, vel secundum quid dicuntur naturalia,quæ ex principiis naturæ causantur.Sed confeßio non est huiusmodi,cum sit ex institutione diuina:Talia enim sunt supra naturam, sicut ea quæ ipse Deus sibi reseruat absque naturæ ministerio operanda,siue in operationibus miraculorum,siue in reuelationibus mysteriorum, siue in institutionibus sacramentorum,de quorum numero est sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confeßio exterior:quamuis interior confeßio,quæ fit Deo in recognitionem peccati, quantum pertinet ad virtutem veritatis vel pœnitentiæ,quæ est pars iustitiæ,affinis iustitiæ vindicatiuæ, sit de iure naturali:& ideo inculpantur primi parentes & Cain,qui peccatum suum non recognouerunt:ratio enim naturalis inclinat ad confeßioné veri modo debito faciendam cui oportet,quando oportet,& secundum quod oportet.Sed non est de iure naturali, vt est pars sacramenti pœnitentiæ:determinatio enim circunstantiarum,quando,quomodo,& quid cõfiteri oporteat, ac cui, & ad quem finem fieri debet,est ex institutione diuina. vnde patet quòd ius naturale inclinat ad confeßionem,mediante iure diuino,quo circunstantiæ determinantur,sicut etiam inclinat ad ea quæ sunt iuris positiui,mediante institutione humana.Et licet præcepta iuris naturæ semper maneãt,nõ tamé eodem modo.Hinc est quòd in lege naturę sufficiebat recognitio peccati interior, cum oblatione sacrificij exterioris indeterminati,siue secundum arbitriũ peccatoris. In lege verò Moysi oportebat aliquo signo exteriori determinato per legem peccatũ manifestare, & se peccatorem protestari,sicut per oblationé hostiæ pro peccato,vt habetur in Leuitico:non tamen oportebat vt specialiter peccatum à se commissum peccator manifestaret,sicut in lege noua.

In additio. 3.p.q.7.art.1.

Confeßio sacramentalis.

Confeßio quomodo sit de iure naturali.

Ver. 14. DE CONFESSIONIS NECESSITATE.

D COnfeßionem sacramétalem à Christo institutã,ei qui est in peccato mortali ad salutẽ animę esse necessariã,constat ex determinatione Ecclesiæ in cõcilio Triden.seß.5.c.29. vbi dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptismũ lapsus est,non posse per Dei gratiã resurgere,aut posse quidem,sed sola fide amissam iustitiam recuperare sine sacramento pœnitentiæ,prout sancta Romana & vniuersalis Ecclesia seruauit,& docuit:Anathema sit.Confeßionem sacramentalem ex duobus euangelij paßibus manifestum est à Christo institutam esse:Primò ex illo Matt.7. Nolite putare quoniam veni soluere legem aut prophetas:non veni soluere,sed adimplere. & potest sic deduci:Necesse est dicere Christũ impleuisse legem Moysi,& omnia quæ cõtinebantur, & figurabantur in ea:Sed confeßio & absolutio sacramentalis erant figuratæ in lege Moysi:ergo fuerunt

In additio.3. p.q.8.art.4.

Confeßionis sacramentalis institutio.

à Christo institutæ. Maior est manifesta ex prædicta authoritate, in qua Christus dicit ad hoc se venisse. Et cum sit ipsa veritas, & mentiri non possit: igitur. Minor probatur: Quia omnia in figura contingebant illis, & probat Apost. de sacramento baptismi & eucharistię, quæ erant in veteri testamento figurata, & per Christum impleta sunt: aliàs non impleuisset legem. Quòd autem confessio fuerit figurata, patet: quia sacerdotiū Leuiticū, quod erat supra carnalia & corporalia, figurabat sacerdotium Euangelicū, quod futurum erat circa spiritualia, vt probat Apost. qui concludit sacerdotium Leuiticū fuisse transferendum, imò etiam translatū in sacerdotium Euangelicū: vnde ait, Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Sed ad sacerdotes Leuitici generis pertinebat iudicium lepræ carnalis, quæ figurabat lepram spiritualem, hoc est peccatum: & leprosi tenebantur ostendere sacerdoti locum & tumorē illius lepræ carnalis. vnde Matt. 8. & Luc. 5. & 17. iussit Christus leprosis, vt se ostenderēt sacerdotibus, sicut præcepit Moyses: Ergo ad sacerdotium Euangelicū, siue ad sacerdotes Euangelicos, pertinet iudicare de lepra spirituali, hoc est de peccatis: & leprosi spirituales, hoc est peccatores, tenentur eis ostendere lepram, hoc est peccatum, quod fit per confessionem, & iudicium fit per absolutionem. Et sicut leprosi qui ostendebāt lepram sacerdoti, & per eius iudicium remittebantur ad castra, erāt sanati: & qui non se ostendebant, vel habebant ex iudicio sacerdotis manere extra castra nō sanabantur. Sic peccatores ostendentes & cōfitentes peccata sua sacerdoti, cui cōmissum est iudiciū, per eius iudicium, hoc est absolutionem, remittūtur peccata: Qui verò non cōfitentur, vel qui cōfitentur, & non intendunt cauere, aut satisfacere ad iudiciū sacerdotū, non obtinent absolutionē, manent peccatores & non sanantur. ¶ Quòd autē iudiciū de peccatis sacerdotibus Euangelicis fuerit cōmissum, habetur Mat. 16. quando Christus dixit Petro: Tu es Petrus, &c. Sequitur, Quodcunque ligaueris super terrā, erit ligatū & in cælis. Et quodcūque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Per hæc verba promisit Christus dare iudiciū de peccatis absoluendis, vel ligandis aut retinendis, quod expressius declarauit cum realiter dedit potestatē absoluendi siue remittendi & retinendi peccata, cum dixit, Accipite Spiritū sanctū, hoc est virtutē & potestatem Spiritus sancti: Quorū remiseritis peccata, &c. Remissio respondet solutioni promissæ, & retentio ligationi. Peccata autē dicuntur retenta, quæ nō remittuntur, siue nō soluuntur: & soluta siue remissa, quę nō retinentur. Per hæc verba Christus clarissimè ostendit, quòd dedit potestatē absoluendi & retinendi peccata: & mādauit peccatoribus ea cōfiteri. Nam ostendit peccata non remitti apud Deū in cœlo, nisi ministerio sacerdotū, vel actu, vel in voto. Quilibet autē peccator qui vult cōsequi vitam ęternā, tenetur facere vt sibi peccata dimittantur: Ergo quilibet tenetur expetere ministeriū sacerdotū, hoc est confiteri peccata, & petere absolutionē, quam non possunt dare absque causæ & circonstantiarū cognitione. ¶ Neque sufficit cōfiteri in generali, & dicere, Ego sum peccator, peto absolutionē, vt dicit D. Chry. Sicut non sufficiebat leprosis dicere sacerdotibus, Ego sum leprosus, remittite me ad castra. Sed tenebantur ostendere locum lepræ, vnde sacerdotes possent sumere iudiciū separandi ad tempus, vel remittendi: Sic peccatores peccata in particulari, & circunstantias, ex quibus confessor potest sumere iudiciū satisfactionis iniungendę: quia licet Christus contulerit sacerdotibus potestatē absoluendi & retinendi: non tamē ad ipsorū arbitrium. Nam si liberè remittere possent & nō remitterent, impij essent. Si verò indignos absoluerēt, infideles essent. Postquàm ergo dedit potestatē retinendi & absoluendi, non omnia omnibus peccata indifferenter remitti voluit, aliàs non dedisset potestatē retinendi. Secundū ergo rationis iudiciū potestatē dedit absoluendi, & retinendi: absoluendi quidem verè pœnitentes & obediētes, retinendi verò peccata non confitentium, vel perseuerare in eis volentiū, vel se submittere eorū iudicio nolentium. Hoc autē absque peccantiū manifestatione facere non poterant Apostoli seu discipuli, nec possunt eorū successores: Sequitur ergo quòd per hęc verba Christus iniunxit peccatoribus manifestationē siue confessionem, vt erubescerent, & fructus dignos pœnitentię à sacerdotibus iniunctos agerent: aliàs eis Ecclesiæ claues frustrà dedisse videretur, qui tamen omnia in sapiētia fecit. vnde D. August. dicit, Sunt quidā qui sibi sufficere existimant, si soli Deo cui nil occultū est, quem nullius latet cōscientia, sua crimina cōfiteantur: nolunt enim, aut erubescunt, seu dedignātur ostēdere se sacerdotibus, quos tamen inter leprā & leprā discernere, per legislatorē cōstituit dominus. Sed nolo vt decipiaris opinione, quatenus cōfundaris cōfiteri Christi vicario, ergo ad te coges venire sacerdotē, & fac ipsum cōscientiarum tuarū participem, erroneā autē esse persuasionē contrariā. Et alio in loco docet quòd nō per nunciū, nec per scriptū, sed proprio ore debemus cōfiteri sacerdotibus. Et in lib. de Pœnitentia, vt habetur in c. agite pœnitentiā. de pœnit. dist. 1. ait: Agite pœnitentiā, qualiter agitur in Ecclesia, vt oret pro vobis Ecclesia. Nemo dicat sibi, Occultè ago, apud Deū ago: Nouit Deus qui mihi ignoscat, quæ in corde ago. Ergo sine causa dictum est, Quæ solueritis in terra, soluta erūt & in cælo. Ergo sine causa claues datæ sunt Ecclesiæ Dei? Frustramus euangeliū Dei? frustramus verbū Christi, si promittimus quod ille negauit? Et alibi dicit, Medicū quis vidit curantē volnera, quę sibi non ostenduntur? & D. Boetius in lib. de cōsolat. Si operā medicātis expectas, oportet vt vulnus detegas tuum. Quilibet corporaliter vulneratus ad mortem, iure naturali tenetur accedere vel vocare medicū, & ostendere non vnū vulnus letale solùm, sed omnia: vno enim occultato mors sequitur: & nauis vno foramine nō obtuso submergitur. Ideo occultās, & non accedens, vel non vocās, est homicida suipsius: à fortiori vulneratus spiritualiter, &c. Pręterea quandocunque rex constituit aliquem iudicem, aut dat illi aliquod officium aut potestatem, censetur dare ei omnia

1. Cor. 10.

Hebr. 7.
Leuit. 13.

Iudicium de peccatis fuit sacerdotibus commissum.
Ioan. 20.

Generalis confessio mortalium non sufficit.

In lib. de visit. infir.

omnia necessaria,& sine quibus nõ potest exercere officium illud:aliàs frustra daret. Et sic dat ei potestatem aduocãdi testes:& si nolint venire,dat illi potestatẽ compellẽdi,quia sine testiũ depositione nõ potest iudicare,vt habetur in ca.præterea,extra de offi.iud.ordi. Cùm ergo Deus & natura nihil faciãt frustra:sequitur quòd Christus qui est verus Deus,dando discipulis potestatẽ absoluendi eos qui forẽt absoluendi,dedit mandatũ peccatoribus cõfitendi:aliàs eorũ potestas esset nulla. ¶ Vlterius in iudicio seculari nõ est idem iudex,actor,& reus:sed iudiciũ spirituale est ordinarius:Ergo peccator qui est reus,nõ debet esse suiipsius iudex,sed ab alio debet iudicari,secundũ allegata & probata. Cõfessio autẽ est species probationis,secundum iuristas,igitur,&c. Ideo sicut Deus volens assuefacere homines ad baptismũ Christi,præmisit baptismũ Ioannis. Sic volens assuefacere homines ad confessionẽ sacramentalem per Christũ instituendã,præmisit D. Ioan. Baptistam, qui eos hortaretur ad confessionẽ vocalem peccatorum in speciali. vnde Mar.1.dicitur, Egrediebatur ad eũ omnis Iudææ regio,& Hierosolymitæ vniuersi:& baptizabãtur ab illo, cõfitentes peccata sua. Præmisit etiã prophetas & exempla sanctorũ in antiquo testamẽto. vnde Iob 19. Dimittam aduersum me eloquiũ meũ.& Salomon Prouer.18. Iustus prior accusator est sui. & Prouerb.28. Qui abscõdit scelera sua,nõ dirigetur. Qui autẽ confessus fuerit,& reliquerit ea,misericordiã consequetur.& Eccle.4. Nõ confundaris cõfiteri peccata tua,& non te subiicias omni homini(sed deputato)pro peccato tuo. Et Eccle.7. Ante mortẽ cõfitere:A mortuo enim quasi nil, perijt cõfessio:Confiteberis ergo viuens,& sanus cõfiteberis,& laudabis Deum,& gloriaberis in miserationibus eius. Dauid cõfessus est Nathan:& præuidẽs confessionẽ sacramentalẽ per Christum instituendam,dicebat:Dixi cõfitebor peccatum meũ Domino(hoc est præceptum Domini, vicario suo:)& tu remisisti impietatẽ peccati mei. Nõ potest intelligi illa confessio,de qua loquebatur per verbũ futuri temporis,de confessione interiori sola:quia iã illam fecerat, & ante illam nõ est possibile obtinere remissionem peccatorum,quã tamen ipse dicebat iam obtinuisse, dicẽs: Et tu remisisti impietatẽ peccati mei. Intelligebat ergo de cõfessione exteriori,vel secundũ legem offerẽdo sacrificia & oblationes pro peccato,in quo cõfitebantur publicè peccata, saltẽ in genere,cũ secundum diuersitatem peccatorũ haberent offerre diuersa genera sacrificiorũ, vt habetur Leuit.5. vel intelligebat de cõfessione exteriori peccatorum,pro tempore legis gratiæ,in quo quis per contritionem & desideriũ confitendi sacerdoti,consequitur remissionem peccatorũ. In cuius significationem Christus dixit leprosis,Ite & ostẽdite vos sacerdotibus. sequitur,Et dum irent(& antequam peruenirent)mundati sunt. In huius etiam significationem,Io.11.dicitur, quòd quando Christus resuscitauit Lazarũ,prodiit qui fuerat mortuus,ligatis manibus & pedibus,& facies eius etiã sudario erat ligata:& dixit discipulis suis,Soluite,& sinite eũ abire. Poterat Christus illũ, si voluisset resuscitasse solutũ,& facere quòd solutus prodiisset:sed noluit,vt typicè indicaret peccatorem mortuũ per peccatum,& resuscitatũ per contritionẽ,esse adhuc ligatum duobus ligaminibus,hoc est duabus obligationibus,s. confitendi,quod significatur per ligamẽ faciei : & restituẽdi ac satisfaciendi,quod significatur per ligamen manuum & pedũ. Hac authoritate vsos esse Apostolos & discipulos legimus Act.19. vbi dicitur,Multi credentiũ veniebant,confitentes actus suos. Doctores qui de hac materia contra Lutherũ scripserunt,exponunt,hoc est peccata sua,quæ sunt maximè propria:bona autem opera magis sunt Dei,quàm nostra. Et ex contextu apparet q̃ confitebantur peccata:nã statim sequitur,Multi autem ex his qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros,& combusserunt eos. Et D.Ioan.dicit,Si cõfiteamur peccata nostra,fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra,& emũdet nos ab omni iniquitate, scilicet per ministros suos, sicut promisit. Et D.Iacob.institutionem promulgans,dixit:Confitemini alterutrũ peccata vestra. Manifestum est quòd non loquebatur de confessione interiori, sed exteriori à Christo instituta. Et quamuis exactè personam non exprimat: tamen ex euangelio satis constat, cui tradiderit Dominus claues,& absoluendi potestatem : quia solis sacerdotibus. & sic debet intelligi quod dicit(alterutrum)inter deputatos,& ab aliis ab ipsis deputatis,sub D.Petro, quem cõstituit principalem clauigerum & directorem. D.etiã Diony. hunc ritum confessionis sacramentalis suo tempore, viuentibus Apostolis,testatur fuisse seruatum. D.etiam Cypri.martyr & pontifex,hoc idem attestatur. Orig.pariter in Psalm.37. Visis igitur tot & tantis testimoniis scripturarum & sanctorum patrum,ritúque vniuersalis Ecclesiæ à tempore Apost.seruato, nemo sanæ mentis dissentire potest, nec dicere quòd confessio sacramentalis non sit de iure diuino necessaria. ¶ Ex præmissis infertur primò,quòd nec papa nec concilium vniuersalis Ecclesiæ possunt dispensare, vt quis in mortali existens, non confiteatur : sicut quòd quis non baptizetur: Quia sacramẽta instituere,aut instituta remouere,pertinet ad potestatem excellentiæ,quæ soli Christo debetur: & contra præceptum superioris inferior dispensare non potest. Posset tamen dispensare semel in anno : cum hoc sit præceptum de iure humano. Secundò infertur quòd Glo.decreti de pœnit.dist.5.in summa, dicens meliorem opinionem illorum, qui dicunt quòd ex traditione Ecclesiæ confessio sit instituta, est erronea: & qui vellet illam pertinaciter defendere,esset hæreticus. Tertiò infertur quòd non solùm puberes,hoc est fœminæ in 12.& masculi in 14.anno tenentur confiteri, sed etiam ante, cùm possint ante illud tempus mortaliter peccare,puta in fine primi septennij : quamuis non teneãtur ex præcepto Ecclesiæ,quæ confessionẽ non præcipit,nisi postquã ad annos discretionis venerint, propter eucharistiæ sacramentum, quia licet in fine primi septennij habeant discretionem, & sint in annis discretionis,non tamen in annis discretionis à iure determinatis:ideo non ligãtur illo

Notanda similitudo.

Prophetia confessionis.

Psal.31.

1.Iohan.1.

Iaco.5.

In epist.ad Demophilum monachum, Ser.5.de lap.

Glo. decreti circa institutionem confessionis reprobatur.

præcepto: debent tamen assuefieri: & cùm imminet periculũ mortis, cõfiteri. Potest etiã illis ante tẽpus 14. anno. sacramentũ eucharistiæ ministrari, si sciãt discernere inter cibũ corporalẽ & spiritualem. Quia Christus dicebat, Sinite paruulos venire ad me, taliũ est &c. ¶ Nec valet hæreticorũ euasio, dũ dicũt Sanctorũ dicta intelligi de publica & solenni pœnitẽtia, quã faciebãt famosi peccatores qui nõ recipiebãtur ad sacramentorũ cõmunionẽ, nisi sub certis satisfactionibus. Ideo confessionẽ faciebant: Quia ex prædictis apparet ꝙ de occultis, & non solùm publicis criminibus, imò etiã de cogitationibus faciẽda est confessio. Nec Christus distinxit, neque Apostoli, imò Leo papa, ad Theodotũ Foroliuien. episc. inter cætera scribit, Quòd qui regenerationis, hoc est baptismi, dona violassent, indulgẽtiã Dei, nisi sacerdotũ Dei ministerio, obtinere nõ possunt. Mediator enim Dei & hominũ, homo Christus Iesus, hãc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt cõfitentibus actionem pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentorũ per reconciliationis ianuã admitterent. Loquitur ibi de omni violatione regenerationis, siue occulta, siue publica. Nec obstat factũ Nectarij episc. Constantinopolit. quod in historia tripartita recitatur, de quodã scãdalo propter confessionẽ & iniunctionẽ pœnitentiæ in sacerdotes sæuiente populo suborto, ad quod sedandũ Nectarius episc. amoto scelerato diacono, populũ quo ad cõfessionẽ attinet, suæ libertati & cõscientiæ dimisit: quia hæc nihil aduersus sententiã catholicam faciũt. Hoc factũ est ab vno episcopo, qui nõ potest toti Ecclesiæ præiudicare: & cuius erratũ successor eius D. Chrysost. reparauit, & morẽ pristinũ reduxit. Nec propter malorũ scandala abijcienda sunt Dei & Ecclesiæ sacramẽta. Non obstat quòd nullus debet se, sicut nec aliũ diffamare, quod videtur fieri in cõfessione cũ reuelentur peccata occulta. Quia detractio est indebita manifestatio, quæ nõ est in cõfessione, sicut nec in secũdo processu fraternæ correctionis, cum sit præcepta à Deo. ¶ Nec obstat pariter quòd per cõtritionẽ deleatur peccatũ à Deo. Si igitur Deus absoluit, ad quid petẽda est solutio à ministro & sacerdote? qui cũ dicit, Absoluo te à peccatis (quę non habet) falsum immiscet sacramẽtis, quod est immane sacrilegiũ. Ad hoc enim dicendũ est in primis, quòd nemo certus est se contritionẽ habere. Ideo nõ debet pręsumere de seipso, & periculo se exponere, sed remedia statuta & ordinata quærere & adhibere. Secundò quòd Deus cõtrito condonat & remittit peccata, propter desideriũ petendi absolutionẽ: quod si quis non habet, non est contritus, vt dictũ est: nec aliqua falsitas exprimitur. Licet enim per contritionẽ deleatur peccati macula: manet tamẽ reatus siue obligatio cõfitendi & satisfaciẽdi. quæ quidem obligationes, cum ex peccato oriantur, peccata nominãtur, iuxta illud, De peccato damnauit peccatũ in carne, &c. Illi enim qui gratiã à rege obtinent, culpa illis in exteriori foro remittitur: tamẽ necesse est ad cancellariũ pro literis & sigillo accedere: aliàs si præueniantur in iudicio, & fidem non faciant de literis, moriuntur. Sic peccator licet gratiã obtinuerit per contritionem, remittitur, ad sacerdotem. Ideo Christus sanatũ leprosum misit ad sacerdotes. vnde D. Hiero. exponens illud Matt. 16. Tibi dabo claues regni cælorum, dicit: Istum locum episcopi & sacerdotes nõ intelligentes, aliquid de Pharisæorum sumunt supercilio, vt vel damnẽt innocentes, vel soluere se mox eos arbitrẽtur: cum apud Deum non sententia sacerdotũ, sed reorum vita quæratur. Mundati ibãt ad sacerdotes, & sacerdotes discernebãt. Si dicatur quòd cũ diffamatio proximi, & à fortiori suiipsius, sit naturali iure prohibita, nemo teneatur se diffamare, nec ius diuinũ tollat ius naturale. Sed per confessionem quis diffamat seipsum cũ reuelet peccatum occultũ. Igitur, &c. Dicẽdum quod sacramentalis confessio nõ est diffamatio, cum non sit indebita manifestatio criminis, imò præcepta ab eo qui habet authoritatem, sicut nec manifestatio criminis quæ fit duobus in correctione fraterna de crimine quo monitus non vult se emendare. ¶ Notandũ præterea circa huiusmodi necessitatem cõfessionis, quòd cũ confessio sit actus virtutis, vt dictũ est, cadere potest sub præcepto humano: quia præcepta humana sunt de actibus virtutũ, & præcipuè exterioribus, prout est confessio sacramentalis, quæ à pluribus virtutibus imperari potest, maximè à pœnitẽtia, religione, & charitate. Et licet humana authoritas nõ se extendat directè & per se ad actus purè intẽriores, cuiusmodi est contritio: inquantũ tamen habent habitudinẽ, & ordinantur ad exteriores, cadũt sub præcepto humano, vt dictũ est. Vnde apparet quòd confessionis necessitas est duplex: quædam per se. vt cum imminet mortis periculũ, iuxta illud Luc. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, &c. Quædam per accidens, vt cum imminet præceptum Ecclesiæ, vel actus qui sine deletione peccati exerceri nõ potest, vt sumptio sacramentorũ. Tunc enim quilibet debet se probare per contritionẽ, confessionem, & satisfactionem, & se exhibere sanctum. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.

Mar. 6. — *Cur absolutus à Deo absolutionem petere tenetur à ministro.* — *Rom. 8.* — *Matth. 8. & Luc. 6.* — *Confessio an cadat sub præcepto humano.* — *Confessionis necessitas.* — *1. Cor. 11.* — *Leuit. 19.*

Ver. 15. DE EFFECTIBVS ET VTILITATE CONFESSIONIS.

In Add. 3. p. q. 10. ar. 1.

CVm confessio sit actus sacramenti pœnitentiæ (de cuius effectibus suprà dictũ est) sequitur ꝙ A confessio partialiter, & in vim contritionis, & absolutionis, ac satisfactionis, liberat à culpa: quod intelligitur, nisi ille qui cõfitetur sit fictus, vt puta quia malo fine confitetur, vel quia nõ est cõtritus aut attritus. Sed dubiũ est an ille qui cõfitetur solũ peccata quæ habet in memoria, & nõ fecit sufficientẽ indaginẽ, quã tamen putat se fecisse, & est attritus, sit fictus, & an generalis confessio sufficiat ad delẽda peccata obliua. Dicendũ quòd non est fictus, & quòd generalis cõfessio sufficit, cùm nullum (quantũ in ipso est) habeat impedimentũ: Quia obliuio peccati, siue ignorantia inuincibilis facti, excusat à peccato fictionis. Nec propter hoc reportat commodũ ex negligentia, quia non ita plenam remissionem consequitur, sicut fuisset consecutus, nec tantum meretur, & tenetur confiteri peccatum oblitum, si memoriæ occurrat. ¶ Secundò confessio liberat à pœna

Generalis confessio.

duplicites:

d:plicitet:Primò ex vi abſolutionis:& ſic cõfeſsio in voto exiſtens cũ contritione, liberat à pœna æterna,à qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad pœnã temporalẽ,ſecundũ quod eſt purgans,& hæc pœna reſtat in purgatorio ſoluẽda,ſi nõ expietur in hoc mũdo: Quæ quidẽ pœna eſt improportionata viribus pęnitentis,in hoc mũdo:ſed per virtutem clauiũ in tantũ minuitur,quòd manet proportionata viribus pęnitentis,ſic ꝙ ſatisfaciẽdo in gratia, in hac vita ſe purgare poteſt. Secundò diminuit pęnã ex parte cõfitentis,qui habet pęnã erubeſcentiæ annexã: & ideo quantò pluries de peccatis confitetur,tantò magis pęna minuitur. ¶ Tertius effectus & vtilitas cõfeſsionis eſt ianuæ paradiſi apertio,pro quãto per eã homo ſubiicitur clauibus , per quas aperitur paradiſus,per remotionẽ impedimentorũ culpæ & pęnæ. ¶ Quartò cõfeſsio tribuit ſpem ſalutis , quia per confeſsionẽ homo fit humilior & minor,per quod cõcipit homo ſpem ſalutis , ſecundũ illud, Qui ſe humiliat,exaltabitur:& qui ſe exaltat,humiliabitur. Et Matth.5.Beati mites,&c.Si nõ eſſet confeſsio,principes eſſent elati & ſuperbi,nec eſſet ordo prouidẽdi eis. Sed cũ vidẽt quòd oportet eos humiliari inferiori ſe,& confiteri peccata ſua,ipſi & omnes alij humiliãtur,exemplo pauonis, qui demittit rotã,quando videt pedes ſordidos.¶ Quintò confeſsio vtilis eſt ad cõſcientiæ pacificationem & eruditionẽ. Aliqui ſunt ignorantes,qui neſciũt quid ſit bene vel malè factum:Neſciũt quando peccãt, nec quando bene faciunt. Alij ſunt ſcrupuloſi,qui putãt ſe peccare,& tamen bene faciunt. Alij,qui nullũ habent ſcrupulum,putãt ſe bene agere,vbi malè agunt. Sed cõfeſſor diſcretus conſolatur omnes,& eis dat cõſilia ſalutis.¶ Sextò cõfeſsio dat ſuipſius cognitionem. Philoſo. dicunt quòd præcipua philoſophia eſt ſuiipſius cognitio. Multi multa ſciunt, ſed ſeipſos neſciunt. Melius autem mediũ quod eſſe poteſt ad cognitionẽ ſui,eſt confeſsio, quia ad eã requiritur præſeruatio omniũ inordinationũ.¶ Septimò confeſsio eſt cauſa facilioris curationis. Qui enim ſæpe confitetur,facilius reducit peccata ad memoriam,& emollitur cor eius. Exemplũ de duobus valis luto repletis,relinquendo longo tempore lutum in vno , & aliud quotidie lauando & iterum luto repleudo:vnũ facilius mundatur alio,ſ.quod quotidie lauatur. Sic qui quotidie cõfitetur,licet recidiuet,facilius purgatur à peccatis,quàm qui longo tẽpore perſeuerat in eis abſque confeſsione. ¶ Octauò confeſsio præſeruat à malis:cùm oporteat pœnitentẽ conteri ante confeſsionẽ,& abſtinere,ac etiam poſtmodũ , nec eſt ita procliuis ad recidiuationem.¶ Nonò fortificat potentias per peccatũ debilitatas, quarum debilitationes dicuntur reliquiæ peccatorũ.¶ Ex præmiſsis ſequitur quòd Christus in lege noua inſtituendo confeſsionẽ,non grauauit nos,imò magnam gratiã nobis fecit,& magnas occaſiones merendi dedit,& à magnis oneribus liberauit,præſertim à tribus magnis oneribus:Primò ab onere legis Moyſi,in qua erãt tot & tãta præcepta, quæ ſeruare erat iugũ valde graue,& quaſi importabile. Oportebat enim publicè confundi & cõfiteri,ſaltem in genere, offerendo certa ſacrificia pro certis peccatis. Secundũ onus eſt remorſus cõſcientiæ,& ſynderesis, quæ maximè pungit. vnde D. Aug. Iuſsiſti domine,& verè ſic eſt , vt omnis inordinatus appetitus pęna ſibi ſit. Et Eſa.57. Cor impij quaſi mare feruẽs,quod quieſcere non poteſt, & redundant fluctus eius in conculcationẽ. Non eſt pax impiis. Hoc onus eſt adeò graue,quòd aliqui ad euadendũ illud,præeligunt ſibi mortẽ,vt Iudas:ſed quis auferet hoc onus?abſque dubio cõfeſsio,cum abſolutione. Sit maximus peccator mũdi,cuius cor nõ quieſcit,ſed fluctuat velut mare, conuertatur & confiteatur,inueniet ſe liberatũ à remorſu illo,& interius lætum,vbi antea erat triſtis & ponderoſus:fleat quantũ voluerit peccator,ante confeſsionẽ triſtis manet,& per confeſsionem lætificatur. Vnde apparet quòd Chriſtus appoſuit magnã virtutem in hoc ſacramẽto. Hæc ſola ratio eſt ſufficiens ad inducendũ nos ad confeſsionem,& ad cõuincẽdum quòd confeſsio à ſolo Deo eſt inſtituta:quia dat pacẽ,quæ exuperat omnẽ ſenſum. Et eccleſia cantat,Da ſeruis tuis illam quam mundus dare non poteſt pacẽ. Si quæras,vnde cauſatur illa pax? Reſpondeo quòd quando miniſter ſacramẽti dicit,Authoritate Dei ego te abſoluo: Quia tantũ valet,ſicut ſi Chriſtus diceret ore proprio. Ideo virtus inde procedens,vermẽ ſyndereſis quietat & tollit. Tertiũ onus à quo liberat confeſsio, eſt timor & incertitudo : Quia cõfeſsio facit de attrito contritum:omnes enim peccatores, quia neſciunt an ex toto corde reuertantur,ſunt in timore propter incertitudinẽ quæ in confeſsione tollitur,cùm peccator audit quittantiã delictorum ſuorum. Et ſic dat ibi certitudinẽ,& probabilitatem moralem , quòd ſit in gratia: quia ſi non habeat ſufficientem dolorem , ex vi clauium & propter verecundiam,humilitatem,& obedientiam,ac liberam ſubmiſsionem, dolor ille perficitur,& de attrito fit contritus. vnde ſequitur quòd multò plures ſaluantur in noua lege , quàm antiqua:& quòd confeſsio eſt magnum beneficium,quod Deus dedit Eccleſiæ.

Confeſsio ſacramentalis.

Act.15. Leuit.5.

Philip.4.

Ver. 16. DE CONDITIONIBVS CONFESSIONIS.

A CVm ſacramentum pœnitentiæ, quod in abſolutione,facta confeſsione perficitur, ſit quædam ſpiritualis medicina:ideo ad ſimilitudinẽ medicinæ corporalis,tria ſunt ſeruãda à pœnitente in confeſsione,ſcilicet antecedentia,concomitãtia,& conſequentia. Antecedẽtia ſunt tria,ſcilicet deuota oratio,diligens recordatio,& diſcreta electio. ¶ Primum antecedẽs eſt deuota oratio:quia non ſumus ſufficientes aliquid cogitare à nobis,tanquam ex nobis,ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Ideo aliquibus diebus ante confeſsionem debet peccator ſe recolligere,& deuotè dicere, Domine Deus omnipotens,pater meus,& redemptor,qui per tuã infinitam clementiam ſacramentũ pęnitentiæ inſtituere,& peccatoribus præcipere dignatus es:da mihi miſerrimo peccatori omniũ peccatorum meorum memoriam & contritionẽ veram, vt bonam & dignã confeſsionem facere valeam,& eorũ poſsim obtinere indulgentiam. Hæc oratio deuotè pluries eſt repetẽda,& deinde veniendum

Tria confitentibus obſeruanda.

2.Cor.3.

veniendum est ad aliud antecedens. ¶ Secundũ antecedens est diligens peccatorum recordatio,

Esa 38.

iuxta illud, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Et Cant.3. Surgã & circuibo ciuitatem, hoc est cõscientiam meã, & proiiciam omnia peccata mea, & quæram quem diligit anima mea. Si thesaurarius habẽs reddere rationem, non præcogitaret in quibus exposuit, non obtineret quittantiã: Sic qui impræmeditatè veniunt ad sacramentũ cõfessionis, nõ sunt verè pœnitentes, sed irrisores: nisi fortè periculũ mortis occurreret, vel talis casus necessitatis, in quo temporis angustia non patitur longam dilationẽ præmeditandi. Debet enim in hac recordatione immorari secundum tẽporis angustiam, & secundum distantiam temporis ab vltima confessione. Citca tamen peccata carnalia nõ est multum immorandũ, ne in huiusmodi mora diabolus indu-

Modus reducendi ad memoriam peccata cõmissa. In add. 3. p. q. 8.

cat ad consensum. Poterũt autem peccata faciliter reduci ad memoriã, si considerentur circunstantiæ ætatis, exercitij, loci, tẽporis, ac societatum. ¶ Tertiũ antecedens est discreta electio: quia debet eligere confessorẽ, qui habeat tres conditiones: Prima, quòd sit sacerdos: quia non sacerdos quãuis in necessitatis articulo audire possit cõfessiones, & ei peccator ex charitate & propter humilitatem cõfiteri possit, non tenetur tamẽ ex necessitate: quia talis non habet claues Ecclesiæ: & si attentet absoluere, nihil facit. & sic nõ est confessio sacramentalis. Tenetur tamen laicus in tali casu confessionẽ audiens, ad seruandũ sigillum. Nec obstat ꝗ in necessitate laicus & mulier possunt baptizare: ergo videtur quòd etiã absoluere: Quia sacramentũ baptismi est maioris necessi-

Tres conditiones confessoris eligendi. c. 16. ver. 5.

tatis: ideo nõ habet de necessitate determinatũ ministrum, sicut pœnitentia & eucharistia, vt dictũ est cum de eius ministro ageretur. Secũda conditio quã debet habere confessor eligẽdus, est bonitas vitæ: Panni enim melius in aqua clara quàm in turbida mundãtur. Aspectus enim viri iusti, secundum D. Ambr. ad pœnitentiã inducit. Non tamẽ vitiatur sacramentũ, si à malo ministro exhibeatur, vt dictũ est. Ideo hæc cõditio non est de necessitate, sed de congruitate: quãuis pœnitens non debeat inducere malũ sacerdotem ad ministrandũ ei sacramentũ pœnitẽtiæ, vbi habet alios. In necessitate tamẽ vel propter magnã vtilitatem excellentis doctrinæ petẽs à malo, non cõmunicat peccato eius: quia quantũ est de se, non inducit ad aliquid quod sit de se malum, sicut nec qui exigit iuramentũ ab idololatra. Tertia conditio quã debet habere sacerdos eligẽdus, est quòd ha-

In addi. 3 p. q. 8. art. 6.

beat claues Ecclesiæ, hoc est potestatẽ discernendi & absoluẽdi, sine iurisdictionẽ: non enim omnes sacerdotes habẽt vsum clauiũ, sine iurisdictionem, siue potestatem in corpus Christi mysticũ, nisi in mortis articulo: tũc enim quilibet sacerdos nõ præcisus ab Ecclesia, potest quẽlibet à quolibet peccato absoluere: quo casu si cõualeat, tenetur se præsentare superiori, si habet casus reseruatos. An autẽ quilibet sacerdos possit absoluere quemlibet ab excõmunicatione in mortis articulo, tractant Canonistæ in c. non dubium, in c. quãuis, de sen. excom. & gl. in c. pastoralis. §. prætereà, extra de offi. iudi. ordi. Et dicũt quòd per dispositionem iuris datur cuilibet sacerdoti potestatẽ absoluendi ab excõmunicatione in foro interiori duntaxat, & nõ exteriori. Ideo talis moriẽs nõ debet sepeliri in loco sacro: etsi conualeat, tenetur petere absolutionẽ ab excõmunicante. Extra tamen articulũ mortis sacerdos non habẽs iurisdictionẽ, absoluere non potest: & si attentet nil facit, eo ꝙ materia sacramenti pœnitẽtiæ est peccator subditus, sicut panis & vinũ est materia sacramenti eucharistiæ. Et ideo sicut proferẽs verba consecrationis super lapidẽ, nil facit: sic qui proferunt verba absolutionis super peccatorẽ non subditum, &c. Requiritur igitur in sacerdote eligẽdo, primò clauis scientiæ. Nã quemadmodum Christus dicebat: Si cæcus cæco ducatum præstet,

Matth. 15.

ambo in foueam cadunt. vnde Orig. Psal. 37. dicit, Circunspice diligẽtius cui debeas cõfiteri peccatũ tuum. Proba medicũ, cui debeas causam languoris exponere: qui scilicet sciat infirmari cum infirmante, flere cũ flente: qui condolendi compatiendique disciplinã nouerit. Multa hoc delibe-

Quæ scientia requiratur in confessore.

ratione indiget. D. Tho. in 4. dicit ꝙ in sacerdote audiente confessionẽ, & si non sit maior scientia, tanta debet esse, vt sciat distinguere inter peccatũ & nõ peccatum, & inter veniale & mortale. Et si in aliquo sit dubitatio, sciat considerare, vt possit recurrere ad peritiores, deinde dicit ꝙ tantam scientiã debet habere confessor, quòd sciat discernere in peccatis cõmunibus, quod sit veniale, & quod mortale: & quòd sciat aduertere circa casus restitutioni subiectos: & quòd sciat ad quæ peccata, sua potestas se extendere possit. Nec hoc absque ratione dicitur: nam alia pœnitentia pro mortali, alia pro veniali est imponẽda: & ideo talia ignorãs, exponeret se periculo ponendi falcem in messem alienam, & absoluendi à quibus non potest. Secundò requiritur quòd sacerdos habeat clauem potestatis siue iurisdictionis, scilicet quòd sit proprius sacerdos, vel habeat potestatẽ aut cõmissionem à proprio sacerdote. Proprius autẽ sacerdos est, qui iure ordinario absoluere potest. Et sic curatus est sacerdos omniũ parochianorũ suorũ, & episcopus omniũ diœcesanorũ suorum, & papa omnium hominũ. Ac etiam prædicatores & minores per superiores præsentati episcopo, vt habetur in Clem. dudum, de sepul. quare ad hoc munus authoritate Apostolica admitti iubentur, non possunt tamen absoluere à casibus ipsi episcopo reseruatis, sine speciali licentia.

Ver. 17. DE CONDITIONIBVS CONCOMITANTIBVS CONFESSIONEM.

In Add. 3. p. q. 9. art. 4.

CONditiones concomitantes vel quæ cõcomitari debent confessionẽ sacramẽtalem, sunt sex- A
decim, quæ in sequẽtibus versibus continentur. Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis. Atque frequens, nuda, & discreta, libens, verecunda, Integra, secreta, & lacrymabilis, accelerata, Fortis, & accusans, & sit parere parata. Ex prædictis duæ sunt de bene esse siue de cõgruitate, scilicet quòd sit frequens, & quòd sit accelerata, siue ꝙ statim post peccatum fiat. Sufficit enim quòd tempore determinato ab Ecclesia, nisi quando extra illud tempus imminet periculum mortis, aut

susceptio

susceptio alicuius sacramenti, aut occurrit exercendus actus, qui non potest licitè fieri sine gratia, vel nisi conscientia dictet sub pœna peccati mortalis, quòd tali tempore debet fieri, quia fortasse postea nõ erit copia cõfessoris. Extra illos casus sufficit ꝙ confiteantur semel in anno, ad implendum præceptũ Ecclesiæ, quod habetur in c. omnis vtriusque sexus, extra de pœnitẽtiis & remissionibus. ad quod implendũ necesse est circa Pascha confiteri, etsi pluries in anno quis confessus fuerit, prout de sacramẽto eucharistiæ dictũ est. Et hoc intelligendũ est de his qui sunt in peccato mortali: quia habẽs solùm venialia, nõ tenetur confiteri, vt dictum est: licet teneatur se præsentare proprio sacerdoti, aut sufficientem potestatẽ habenti, & generaliter ei confiteri, aut declarare se nõ habere scrupulum peccati mortalis, de quo nõ fuerit aliàs confessus. & hoc ideo, quia proprius sacerdos in Paschate habet administrare sacramentũ eucharistiæ: & ideo debet agnoscere vultũ pecoris. valde enim esset præsumptuosus, si diceret se esse sine peccato, cùm dicatur 1. Io. 1. Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis nõ est. & Iaco. 3. In multis offendimus omnes. ¶ Aliæ autẽ conditiones sunt de necessitate confessionis, vel in quantũ est actus virtutis in cõmuni, vel in determinata specie: vel in quantũ est pars sacramẽti. Virtutes enim in cõmuni habent quatuor cõditiones: Prima est, quòd sit sciens: & quantũ ad hoc dicitur ꝙ debet esse discreta, secundũ quod in actu cuiuslibet virtutis requiritur prudentia. Est autẽ hæc discretio, vt maiora & grauiora cum maiori pondere confiteatur, & honestis verbis explicet peccata sua, vt non nisi necessarias circunstantias, maximè in peccatis carnalibus explicet. Et quantũ ad modum narrandi, vt quæ simul & in certo numero exprimi possunt, nõ diuidat. Secunda cõditio cõmunis omni virtuti, est quòd sit eligens: quia actus virtutũ debent esse voluntarij. Et secundũ hoc dicitur quòd confessio debet esse libens, hoc est voluntaria & nõ coacta. vnde Psal. Volũtariè sacrificabo tibi. Tertia conditio virtutis est, vt sit propter hoc, hoc est propter debitum finẽ: & quãtum ad hoc dicitur quòd confessio debet esse pura, hoc est recta intentione facta. Quarta cõditio virtutis est, vt immobiliter operetur: & quantũ ad hoc dicitur ꝙ confessio debet esse fortis, vt scilicet propter verecundiam non dimittatur. Et quia pœnitentia initiũ sumit in horrore turpitudinis peccati: & quantũ ad hoc ponitur Quinta conditio, & dicitur quòd confessio debet esse verecunda, vt scilicet non iactet se de peccatis propter seculi vanitatẽ admixtam: & sic debet esse verecũda de malis perpetratis. Non tamẽ debet vereri cõfiteri illa, quantũcunque grauia sint & enormia, imò illa verecundia est superãda. vnde dictũ est quòd confessio debet esse fortis. Et sic patet quòd duplex est verecundia: quædã est de malo, siue de turpi: & hæc inducit ad bonũ, & sic est bona. Alia est de bono, scilicet actu virtutis exercendo: & hæc est mala & diabolica: diabolus enim cùm inducit hominẽ ad peccandum, aufert verecundiã bonam: & cùm homo nititur cõuerti, conatur illi reddere verecundiã malam. De his Ecclesia. 4. Est confusio adducens peccatũ, & confusio adducens gloriam. Et cũ confessio procedat à contritione imperatiuè, secundũ hoc conueniunt ei duæ conditiones: Prima quæ est in ordine. Sexta cõditio est ꝙ sit lachrymabilis, cùm progrediatur à contritione & dolore de peccato cõmisso. Et quãuis sit vtile & delectabile emittere lachrymas exteriores, non est tamen necesse: quia nõ semper sunt in potestate hominis: sed sufficiũt lachrymæ interiores, quæ sunt afflictiones voluntatis naturaliter cõsequentes nolitionẽ & detestationem peccati. Septima conditio est quòd sit humilis, cùm pœnitentia terminetur in abiectione sui, vt scilicet se miserum & peccatorẽ iniustum recognoscat & cõfiteatur. De bene esse autem est quòd genibus flexis, & inclinato aut discooperto capite, quod tamẽ potest omitti propter ægritudinẽ, aut alias causas rationabiles. Ex propria autẽ ratione actus, qui est virtutis pœnitentiæ, est ꝙ confessio sit manifestatiua: quæ quidem manifestatio per quatuor impediri potest: Primò per falsitatem: & quantũ ad hoc ponitur octaua conditio, quòd sit fidelis, hoc est quòd sit vera, vt scilicet non confiteatur peccata quæ nõ fecit, nec neget aut subticeat ea quæ fecit. Nec obstat quod D. Grego. dicit, Bonarum mentiũ est ibi culpam agnoscere, vbi culpa nõ est: quia non intelligitur quantum ad substantiam actus. Quòd enim aliquis recognoscat se cõmisisse quod non commisit, non pertinet ad bonam mentẽ, sed ad errantem. Illud ergo dictũ intelligendum est quantum ad cõditiones actus: quia iustus in actu, qui de se bonus videtur, formidat ne in aliquo ex parte sua defecerit. Et sic Iob 9. dicebat: Verebar omnia opera mea. Si pœnitẽs dubitat de aliquo, dubitatiuè debet loqui. Secundò impediri potest manifestatio propter obscuritatẽ verborum: & quantum ad hoc ponitur nona conditio, quòd sit nuda, hoc est clara, aperta, & manifesta, sic quòd bene intelligantur peccata & circunstantiæ à cõfessore. Tertiò impediri potest manifestatio propter multiplicationem verborum: & quantũ ad hoc ponitur decima conditio, ꝙ sit simplex, vt scilicet nõ recitet nisi ea quæ pertinẽt ad quantitatẽ peccati sui. Hæc tamen conditio non est de necessitate cõfessionis, quia multiplicitas verborum nõ semper impedit manifestationẽ: & multis videtur quòd non sint bene confessi, nisi secundum suã phantasiã explicẽt, verba multiplicando. Cauendum tamen est à peccato vaniloquij: quia qui alia immiscet, irreuerentiam facit sacramento, quod non est ad talia institutum. Et amplius debet caueri ab immixtione alienorum peccatorum, maximè si propria sine alienis possunt sufficienter exprimi. Quòd si non possunt propria sine alienis exprimi, & non inuenitur sacerdos qui non cognoscat illum cuius peccatum debet exprimi; vtendum est regula de non habente copiam confessoris, qui absque confessione potest accedere ad sacramentum Eucharistiæ, stante præcepto. Domi. tamen Caietanus dicit quòd peccator potest confiteri alia peccata, & subticere illud quod absque alterius infamia non potest confiteri: quia licet

sit dimid

Discretio confessionis in quo consistat.

Psal. 53.

Verecundia duplex.

Quæ lachrymæ in confessione requirantur.

In confessione cauendum est à vaniloquio.

sit dimidiatin confessionis,non est tamen de per se,sed per accidens , propter periculũ alienæ famæ,maximè vbi haberetur mala suspitio de communicante,si non confiteretur. Quartò impediri potest manifestatio per substractionẽ,quando subtrahitur aliquid de his quæ manifestãda sunt:& quantum ad hoc ponitur vndecima conditin, s. quòd sit integra,vt s.nullum peccatũ,quod scitur vel dubitatur esse mortale,dimittatur:debet enim confessio correspondere cõtritioni , cum sit signũ ipsius. Cõtritio autem quæ non est integra,nõ est vera cõtritio , vt dictũ est ex Ezech.18. Igitur,&c.

Quid agendũ cum pœnitens habet casus reseruatos.

¶ Ex his sequitur ꝙ non licet peccatori dimidiare siue diuidere confessionẽ,sed integraliter omnia peccata sua mortalia tenetur vni sacerdoti cõfiteri,vt dicitur in ca. omnis vtriusque sexus,extra de pœnit.& remiss. Si autem pœnitẽs habet casus reseruatns episcopn,& prius vadat ad eũ,confiteatur omnia , & absoluetur ab omnibus. Si verò episcopus aut alius superior auditis reseruatis vult audire alia,sed absoluit à reseruatis, & quo ad alia remittit ad curatũ : tunc pœnitens est excusatus,nec dimidiat confessinnẽ,cùm sit paratus integrè confiteri. Et absolutio episcopi nõ est sacramentalis,nec absoluit eũ à peccatis,sed solùm ab obligatione cõfitendi sibi , cùm peccata quo ad remissionẽ sint connexa,vt dictũ est:licet possit aliquis absolui ab vna excõmunicatione, manente alia,vt infrà dicetur: & licet etiã possit vna pars pœnitentiæ iniungi vno die, & alia alio die.

Absolutio dimidiari non potest.

Sed absolutio dimidiari nõ potest,sicut nec contritio. Tenetur tamẽ superior seruare sigillum sacramentale,sicut qui non subditũ audisset,putans quòd subditus esset. Si verò pœnitens habens casus reseruatos,prius vadit ad curatũ,debet ei omnia cõfiteri etiã reseruata , & sacerdos absoluit eum sacramentaliter ab omnibus peccatis etiã reseruatis:sed non ab obligatinne confitendi peccata reseruata superiori. Et iden tũc confitendo superiori peccata reseruata duntaxat , non dimidiat confessinnẽ,cum iam omnia peccata sint remissa : sed quia manebat obligatus peccata reseruata superiori cõfiteri,& acceptare pœnitentiã pro illis,ideo confitetur illi reseruata. An autẽ episcnpus possit sibi reseruare aliqua peccata,inferiùs dicetur. ¶ Circa hanc integritatem notandum est,qnòd qui ex proposito aliquod peccatũ mortale dimittit,siue ex verecundia, siue ex pusillanimitate,aut alia irrationabili causa,peccat mortaliter. Si verò præter intentũ ex præcedente tamen contemptu recordationis debitæ,cõfessio est iteranda. Si autẽ facta probabili (vt existimat) examinatione,ex obliuione dimittit,nõ peccat,nec confessio est iterãda:tenetur tamen confiteri peccatum oblitũ cùm ad memoriã venerit,& opportunitas confitendi se obtulerit.

In addi.3.p. q.8.art.4. ad 5.

Si autẽ contingat casus in quo aliquis confiteri volens de aliquo peccato,nõ possit illud manifestare nisi reuelet alienam confessionẽ vel aliam personã,& ex tali reuelatione probabiliter timeat periculũ ruinæ confessoris,vel suiipsius,aut alicuius alterius personæ,debet petere licentiam alteri confitendi, vel ad superiorẽ recurrere,& de eius licẽtia alium sacerdotem incognitũ,vel ad alium locum in quo est incognitus,ire & cõfiteri. Quòd si peccator sit infirmus,& nõ potest aliò ire , aut aliũ confessorem aduocare,dictũ est in præcedenti conditione quid agere debeat. Nec in tali casu trãsgreditur aliquis præceptũ Ecclesiæ,de confitendo in Paschate: quia præcepta iuris positiui non se extendunt vltra intentionem præcipientis,quæ est finis præcepti. Hoc autẽ est charitas,secundũ Apostn. nec

1.Tim.1.

fit iniuria aliqua sacerdoti:quia priuilegiũ meretur amittere,qui concessa sibi abutitur potestate: peccat enim proprius sacerdos, cũ non est facilis ad præbendũ subdito licentiam confitendi alteri:quia multi sunt adeò infirmi,qui potius sine confessione morerentur,quàm tali sacerdoti confiterentur. Vnde qui nimis sunt soliciti,vt conscientias subditorũ per confessinnẽ sciant,multis laqueum damnationis iniiciũt,& sibipsis.

An circunstantiæ sint confitendæ.

¶ Sed dubiũ est de circunstãtiis,an scilicet necesse sit omnes circunstantias confiteri. Resolutio D.Thom. est quòd circunstantias alleuiantes confiteri non videtur laudabile,nisi fortè ex taciturnitate illarũ indicaretur mortale quod est solùm veniale , vt in peccatis mortalibus ex genere siue ex obiecto,quæ ex subreptione,vel imperfectione actus sunt venialia,vt furtum in re modica. Circunstantias verò aggrauantes confiteri laudabile est , nõ autem semper necesse,nisi mutent speciem peccati,quæ dicuntur augere in infinitũ,& quando tales sunt,quòd confessor sine eis nõ potest scire quid sit acturus,vel ratione iurisdictionis , vel ratione iniuriæ illatæ,vt si sit enormis læsio in clerico:vel etiã ratione modi imponendæ restitutionis , vt si decem millia aureorum furatus sit,nõ sufficit dicere simpliciter,cõmisi furtum, similiter si furtum fecit in Ecclesia. in prædictis casibus & similibus circunstantias cõfiteri necesse est : maximè cùm habent specialẽ prohibitionem,aliàs non esset sufficiẽs peccati manifestatio siue confessio.

De circunstantia numeri.

¶ Quo ad circunstantiã verò numeri maior est difficultas,cùm nil expressum in sacris literis habeatur,& parum de ea sancti doctores loquantur. Non enim circunstantia numeri mutat speciẽ peccati. Ex definitione tamen cõtritionis,ex correspondentia confessionis ad illam,claret quòd circunstantia numeri necessariò sit confitenda. Contritio enim est, qua cor durum in minimas partes redigitur. Et sic de qnolibet peccato mortali quis tenetur conteri : & cũ contritio respondeat confessioni, quæ est signũ contritionis:sequitur quòd de illis peccatis est specialiter cõfitendũ,de quibus specialiter oportet cõteri. Igitur de quolibet numeraliter. Et hoc satis exprimitur Ezech.18. vbi dicitur: Omnium iniquitatũ distributiuè : aliquibus enim enumeratis subiungit vniuersalem. Et licet circunstantia numeri non variet speciem,aggrauat tamẽ in infinitum:& sic quis tenetur cõteri de primo,quia sicut per illud peccatum auertitur homo à Deo:ita etiam per secũdum auertitur. Ideo D. Thom. dicit quòd tenetur numerũ peccatorum suorum eo modo quo habet in memoria exprimere,certum si sciat:si verò ignoret,dicat circumcirca.

Ad lectorem Rhemensem.

¶ Confessio autem secundum quod est pars sacramenti pœnitentiæ,quod est in foro interiori,& concernit iudiciũ sacerdotis, secundum

boc

hoc ponuntur tres conditiones. Duodecima quòd sit secreta. Si quis enim tenetur seruare famam alterius, à fortiori suam: quod nō faceret, nisi secretè confiteretur. Tertiadecima conditio, quæ se tenet ex parte confitentis. s. quòd sit accusans, siue quòd cognoscat & dicat se malè fecisse. Et per cōparationem ad sacerdotem, ponitur quartadecima. s. quòd sit parere parata, hoc est quòd sit paratus adimplere pœnitentiam per sacerdotem iniungendam, si sit rationabilis. Si tamen videatur pœnitenti difficilis, potest petere à sacerdote commutationem. Cōfessor autē nō debet esse nimis austerus, vbi Deus est liberalissimus, qui infinitā pœnā cōmutat in temporalem. Acceptam tamē tenetur pœnitēs adimplere, sub pœna peccati mortalis, cùm fuerit data potestas sacerdoti ligādi: quod intelligendum est, nisi fuerit impossibilitatus, vel cōmutationē ab eodē sacerdote obtineat. Si autem oblitus fuerit, repetat cōfessionē, vel nisi confessor dixerit iniungendo, vel aliquid æquiualens: tunc enim probabiliter poterit æstimare quātitatem pœnitentiæ iniunctæ. Ideo laudabile est ad subueniendū debilitati memoriæ hominū, vt sacerdotes iniūcta pœnitētia dicāt, vel aliquid ęquiualēs. ¶ An autē pœnitēs teneatur acceptare rationabilē pœnitentiā à sacerdote iniunctā, dubium est: Aliquibus videtur quòd sufficit pœnitēti, vt sit paratus satisfactionem pœnæ tēporalis à Deo reseruatæ facere in hoc mūdo, vel in purgatorio: & ideo dicūt quòd pœnitentiæ sunt arbitrariæ. Sed multò rationabilius videtur quòd teneatur acceptare: sicut infirmus medicinā corporalē. Tenetur enim subire iudiciū sacerdotis, cùm sit iudex & habeat iudicare inter peccata, sicut sacerdotes Leuitici generis inter lepram & lepram. Et ideo sicut leprosi tenebantur secundū iudicium sacerdotis manere extra castra, aliqui plus, alij minus, quod erat eis pęnale: ita peccatores in noua lege pęnitentiā acceptare, aliàs sacerdotes nō possent ligare, quod est cōtra illud quod dixit Christus, Quodcunq; ligaueris super terram, &c. Præterea non sine deordinatione maius malū (quod est purgatorij pęna) eligitur, vbi multò minori malo potest euitari. Et non videtur quòd taliter accedens vt nil velit acceptare, intendat se submittere clauibus Ecclesiæ: ideo videtur irrisor, & non est materia sacramenti pęnitentiæ, cùm talis sit peccator subditus: sed quomodo est subditus, si nullam pęnitentiam acceptare tenetur? Et ideo non puto talem consequi effectum clauium. Et cum dicitur à sanctis doctoribus, quòd pęnitentiæ sunt arbitrariæ: Dicendum quòd verum est ex parte confessoris, sed nō pęnitentis, nisi intelligatur de pęnitentia solenni, de qua suprà dictū est, & de qua intelligendum est illud de septennij pęnitentia, quòd pro quolibet peccato mortali publico, scandalizante & cōturbante totā ciuitatem, debet imponi septēnis pęnitentia: Quod tamen non semper est verum, consideratis quibusdam peccatorum & pęnitentium circunstantijs: quia pęnitentes illam solennem pęnitentiam acceptare non tenentur nisi velint. ¶ Cauere tamen debet iniungens pęnitentiā, ne vilescat potestas clauium: dicitur enim in cap. Sunt qui de pęnitētia, dist. 1. Minus malum est si cōtingat errare dādo nimis paruam pęnitentiā, quàm magnā: ergo malum est, quia ex hoc vilescūt claues Ecclesiæ. Et licet D. Chrys. dicat, Melius est reddere rationem de nimia misericordia, quàm de nimia seueritate: Si enim benignus est dominus, vt quid sacerdos debet esse crudelis? Nō enim negat quin reddēda sit ratio de nimia misericordia. Nō enim potest nec debet sacerdos esse adeò liberalis, sicut Christus, qui nulli (vel saltē paucis) pęnitētiam iniunxit, eò quòd haberet potestatē excellentiæ, quam nō habent sacerdotes. Iniunctio tamen pęnitētiæ etiam paruæ, multū prodest, maximè si dicatur, Et cætera bona quæ facies, sint in remissionē peccatorum: tunc bona opera sequentia participant aliquo modo de virtute clauium, & efficacia remissionis pęnarum: sic quòd sunt magis satisfactoria. Debet etiam confessor curare iniungendo pęnitentias, vt meliori & faciliori modo quo potest, præscindat causas & occasiones peccatorum.

An pœnitens teneatur acceptare pœnitentiam iniunctā.

In Add. 3. p. q. 8. ar. 7. ad 2.

Peccator non tenetur acceptare pęnitētiam solennem.

Ver. 18. DE CONDITIONIBVS CONSEQVENTIBVS CONFESSIONEM.

A Consequentia autem cōfessionem sunt tria. s. gratiarum actio, cautio siue cautela contra recidiuum, & perseuerātia in bono, & satisfactio. Quo ad primum notādum quòd absq; ingratitudinis nota, magna beneficia sine gratiarum actione præteriri nō possunt. Cùm igitur inter cætera beneficia quæ confert Deus homini post baptismum, sit sacramentum pęnitentiæ, cuius pars est confessio, & alia absolutio: si pęnitens post confessionem & absolutionem gratias non agat, ab ingratitudine excusari non potest. Eam ob rem conandum est ad gratiarum actionem cum omni humilitate: orandúsque est Deus, vt negligentiam debitæ præmeditationis & discussionis, ac etiā peccata oblita, & tepiditatem deuotionis, sua ineffabili clementia condonare dignetur, & ab occultis mūdare, daréque gratiam satisfaciēdi, & cauēdi in futurū à malis, & perseuerādi in bonis.

Tria post confessionem obseruanda.

Ver. 19. DE CAVTELA RECIDIVATIONIS.

B Summopere etiā cauendum est pęnitenti, maximè cōfesso, qui virtute sacramenti absolutionis adiutus est, ne recidiuet, ne deterius illi contingat, & ne fiant nouissima hominis illius peiora prioribus, vnde Io. 5. Ecce sanus factus es: iā noli peccare, ne deterius aliquid tibi cōtingat. Et Luc. 11. & Mat. 12. Cùm enim spiritus immūdus exierit ab homine: &c. & in parabola de seruo ingrato tradito tortoribus, donec redderet vniuersum debitū. Et Psal. In memoriā reddeas iniquitas patrū eius. D. Aug. de Iuda dicit, Redit iniquitates patrū in cōspectu domini, vt in eo etiā ipsa puniantur. Et idem Aug. Qui diuini beneficij oblitus, suas vult vindicare iniurias, nō solùm de peccatis futuris veniam nō meretur: sed etiā præterita, quæ sibi dimissa esse gaudebat, ad vindictā reputabuntur. Vnde aliqui voluerunt dicere quòd sicut bona per peccatum mortificata, per pœnitentiā reuiuiscūt, ita etiā peccata per pęnitentiam deleta, per sequēs peccatū reuiuiscunt. Verùm quia vt habetur in c. diuina, de pęnit. dist. 4. vbi hæc difficultas tractatur, Diuina clementia dimissa pec-

Mat. 18.

Psal. 108.

An & quomodo peccata dimissa per recidiuū redeāt.

peccata in vltionem vlterius redire nó patitur:nec cósurget duplex tribulatio,quia Deus nó indicat bis in idipsum.Ideo D.Tho.dicit,quòd peccata dimissa non redeunt ad animam, nec quo ad culpam,nec quo ad pœnam,vt.s.pro omnibus dimissis sustineat pœnam,sicut si dimissa nó fuissent.

3.p.q.88.ar.3. & in 4.dist. 22. Nec etiã sequés recidiui culpa est tantæ grauitatis, sicut sunt simul omnia peccata dimissa, neque est digna tanta pœna.Sed redire dicuntur,non quidem simpliciter,sed secúdum effectum aggrauationis,propter illam circunstantiam ingratitudinis. Habet enim illa culpa recidiui vltra suam substãtialem maliciam maiorem grauitatem,quàm haberet propter ingratitudinem prædictæ indulgentiæ peccatorum præteritorum.Sicut etiam qui magnum recipit à domino temporali beneficium super excessu perpetrato contra eum:si relabatur,multò maiori pœna dignus est, quàm si non fuisset ei indultum.Non tamen tenetur peccata præterita debito modo cófessa,iterum confiteri: licet debeat dicere se in similia incidisse,si recidiuauit, vt deprehendatur maior grauitas peccati.Vnde Apost.

Heb.10. Quantò putas maiora mereri supplicia qui filium Dei cóculcauerit, propter ingratitudinem? & sic nó redeũt,nisi quantũ ad circunstantiã ingratitudinis.Morales exponũt illã parabolam de septem spiritibus immundis nequioribus:& dicunt esse septem circunstantias aggrauantes.Prima est ingratitudo veniæ:quia quando peccatum dimittitur alicui, obligat se pro illo beneficio ad nunquam offendendum.Ideo quando recidiuat,venit cótra illam obligationem, &c.Secunda circunstantia est subsannatio diuinæ misericordiæ,cui fit sicut Amon fecit Thamar,

2.Reg.3. quæ dixit ei,Maius est hoc malum quòd nunc agis aduersum me,quàm quod antè fecisti. Tertia circunstantia est ruptura fœderis,pro qua est figura 4.Reg.4.de Sedechia,qui fecerat fœdus cum Nabuchodonosor,qui post victoriam constituerat eum regem,&c. Quarta,cótemptus sacramenti.Quinta,iniqua eiectio: figura 2.Reg.13.& 14. de Absalone,qui post remissioné peccati,patrem eiecit à regno.Sexta,passionis iteratio,Heb.6.Rursum crucifigétes,&c. Septima,induratio & obstinatio: exemplum de Pharaone, Exod.7.quæ omnia declarant ingratitudinis circunstantiam.

Ver. 20. DE SIGILLO CONFESSIONIS.

In Add.3.q. 11.ar.1. & 3. Sigillum confessionis quid. Sigillum theologicè loquédo est duplex.s.cófessionis & secreti.Sigillum cófessionis, secúdum D.Tho.nil aliud est quàm debitum celãdi peccata in cófessione audita,& omnia alia per quæ potest peccatum vel peccator deprehédi,siue sacerdos absoluat,siue nó.Hoc autem debitum consurgit nó solùm iure humano,sed etiam diuino,ex ipso sacramento cófessionis,inquantum sacramentum est:quia in omni sacraméto ea quæ interius fiũt,debét exterius significari:& sic confessio est signum cótritionis.Et cùm peccator cófitetur & manifestat peccatum suum, Deus tegit illud, C

Psal.31. prout dicit Psal.Beati quorũ remissæ sunt iniquitates,& quorũ tecta sunt peccata.Et ideo hoc debet per sacerdoté,qui est minister Dei,significari: vt sicut Deus celat & tegit, ita & sacerdos:quia minister se cóformare debet ei,cuius est minister.Et ideo si sacerdos reuelaret,significaret quòd Deus peccata cófessa reuelaret,quod est falsum,& sic sacrilegium cótra sacramentum pœnitentiæ. Ideo celatio siue occultatio peccati dicitur de essentia sacraméti,nó quòd sit materia vel forma,sed consequitur naturaliter ex ipsa natura sacramenti,cuius est exterius significari, quod interius agitur. ¶ Et cùm præceptũ diuinum sit fortius humano,sequitur quòd quocũque casu,& quocũque præcepto humano adueniéte,nũquam debet sacerdos reuelare:imò tenetur potius mori quàm Deum offendere,& suis sacraméntis irreuerétiam facere,etiã pro cóseruatione totius reipublicæ.cùm præceptum negatiuũ obliget ad semper & pro semper:ideo est fortius præcepto affirmatiuo,quo quis tenetur cóseruare bonũ commune. Et si exigeretur ab eo iuramétum,posset licitè iurare,quòd nil scit,cùm nesciat vt homo,sed vt Deus. Et si prælatus præciperet sub sentétia excommunicationis, cófessor nó tenetur dicere. Nec propterea excommunicationem incurrit, quia nó est in his subiectus superiori,qui nó potest præcipere vt dicat veritatem,nisi eam quã scit vt homo. Et si præciperet dicere veritatem,quam in confessione audiuit,præceptum esset nullum. Et cùm iniustè exigat iuramétum: nó tenetur respódere ad intétionem iuramétum recipiétis:neque tacere debet,sed audacter dicere se nescire. Nec obstat dictum D.Bernardi, Quod introductum est pro charitate,non debet cótra charitatem militare.Sed aliquãdo talis occultatio militat cótra charitatem, vt quãdo scitur perditio regni,vel combustio ciuitatis,aut aliquid huiusmodi:igitur tũc peccatũ non debet occultari.Negatur minor: Quia charitas nó requirit quòd apponatur remediũ peccato quod homo nescit, nec quòd fiat per aliquid quod cederet in irreuerétiam Dei:potest tamen confessor absque præiudicio reuelationis hortari custodes vt vigilent,quia hoc non est reuelare,sed hortari eos ad debitum officium.¶ De licentia tamen confitentis extra cófessionem data,potest sacerdos alicui reuelare:quia pœnitens facere potest, vt sciat inquantum homo:debet tamen vitare scãdalum in dicendo,ne fractor sigilli confessionis reputetur. Si autem confessor alio modo scit peccatum cófitentis,vel antè,vel post,debet quãtum potest occultare propter scandalũ,ne alij retrahantur à confessione.In necessitatis tamen casu,quando imminet scandalũ,potest dicere & deponere se nó audiuisse in confessione,sed vidisse, vel aliter audiuisse:Qui enim pluribus modis scit aliquid, si dicat se scire vno modo,non reuelat se scire alio. Tũc illud quod dicitur in cófessione,licet reueletur materialiter & per accidés,nó tamen formaliter & per se.¶ Dubiũ est an sacerdos celare debet peccata nó solùm veri pœnitentis,sed etiã ficti nó attriti, imò etiam nó proponentis se emendare, sed peccare. Summa angelica & Siluestrina dicunt quòd non:quia tunc nó tegitur,neque occultatur à Deo,cum nó habeat contritioné: Ergo nec sacerdos cũ debeat ei se conformare,sicut dictũ est,cum nó sit confessio sacramentalis,sed potius fictio & sacramenti derisio. Præterea peccatum

cadens

cadens sub sigillo confessionis est peccatum cómissum & nó cómittendum: cum cófessio nó sit de futuris. Huius etiam sententiæ est Panor. in c. omnis vtriusque sexus, de Pœnit. & remiss. vbi dicit hoc sentire Innocétium. Possunt adduci rationes quia illa tátum cadunt sub sigillo confessionis quæ dicuntur à pœnitente vt pœnités est, & quæ reuelantur vt occultabilia per sacramentum, & ad quæ se extendit ministerium cófessoris, vel actu, vel poténtia: sed nó se extédit ad pertinaciam & obstinationem. Igitur. D. tamen Caietan. in opusculo de audiétia cófessionis tenet oppositum: eo quòd eiusdem rationis est cófiteri peccatum, & impedimétum prohibés absolutioné. Quod patet quia ad eundé iudicé & in eodé foro spectat noscere vtrunq;: sed obstinatio est impedimetum: cognoscitur & reuelatur vt impedimétum prohibens. Igitur. Sed cóstat peccatum reuelari ministro Dei: igitur & obstinationé. Et ex eo quod manifestare homicidium cómittendum, est manifestare peccatum cómissum reuelatum. s. propositum cómittendi, &c. Ité sequeretur quòd liceret reuelare obstinatum in superbia & luxuria, quod est absurdum. Et quòd sicut baptismus immundus sacramentum est: ita cófessio immunda est sacramétalis. Et ad argumenta dicit quòd ad sacerdotem pertinet cognoscere nó solùm peccata cómissa, sed etiá impediméta absolutionis. Et similiter non solú id quod reuelatur: vt occultabile per absolutioné, sed etiá impediméta absolutionis sunt materia, & eo quòd sacerdos ab initio cófessionis pœnitenté accipit vt cóferat ei sacramétum: occultatio autem sequitur naturá sacraméti pœnitétiæ. Et quáuis solus sacerdos sit minister sacramenti pœnitentiæ: quia tamen in aliquo casu aliquis nó sacerdos participat, aliquid de actu clauis, dum cófessionem audit propter necessitatem: ideo etiá participat de debito sigilli cófessionis, sic quòd reueládo, mortaliter peccat, licet propriè loquédo sigillum cófessionis nó habeat. Ideo D. Petr. de Palude dicit, quòd is ad qué notitia peccatorum in cófessione dictorum peruenit, licitè vel illicitè, mediatè vel immediatè, tenetur celare. Et sic quádo nó sacerdos in casu necessitatis audit confessionem, siue de venialibus, siue de mortalibus, tenetur celare: similiter interpres, & qui casu audit, & qui se fingit cófessorem, ac etiá qui latéter sunt abscóditi. ¶ Pœna reuelátis cófessionem secundum antiqua iura, vt habetur in c. Si Sacerdos, de pœnit. dist. 6. est depositio, & per totá vitam ignominiosa peregrinatio. Sed secundum decretalé, omnis vtriusq; sexus. §. caueat, est depositio, & detrusio in monasterium, ad perpetuá agendá pœnitétiam. ¶ Sigillum secreti est debitum celandi secretum cómissum, siue illud sit peccatum, siue aliud tépotalem negotium. Et hoc debitú ex promissione cósurgit, quádo. s. reuelás exigit ante reuelationé vt teneatur secretum: & is cui fit reuelatio, promittit celare: tunc iure naturali, quo tenetur seruare promissum, tenetur seruare secretú. Et maiori obligatione, si ꝓmittit seruare, vt in cófessione, siue sub sigillo cófessionis, quáuis nó sit sigillum cófessionis: quia pacta priuatorum nó possunt ius diuinum statuere. Est tamé talis promissio quasi iuramétum, quia per aliquod sacrum aliquo modo promittitur. Et ideo qui promisit aliqua celare sub sigillo cófessionis, reueládo magis peccat, quàm si simpliciter promisisset seruare secretum. Et amplius peccat, si promissioné cófirmauit iuraméto. Vnde Prouer. 11. Qui ambulat frauduléter, reuelat arcana: qui auté fidelis est, celat amici cómissum. & Eccl. 27. Qui denudat arcanum amici, fidem perdit, & nó inueniet amicum ad animú suum. Quia tamé maior est obligatio iuris naturę, qua quis tenetur cómunitati vel Deo, quàm qua tenetur particulari personę: ideo vbi illud secretum vrgeret in perniciem reipublicæ téporalis vel spiritualis, (vt cùm aliquis alicui secretè reuelat quòd vult prodere regnum, vel cóburere ciuitatem, aut hæresim seminare) nó debet celare, imò tenetur reuelare his qui possunt prodesse, & maximè stante monitione prælati sub sentétia excómunicationis. Et nó tenetur post priuatam monitionem expectare correctionem vel recidiuum: quia mora esset in magnum præiudicium, si se non emendaret. Et ad processum euangelicum responsum est, cùm de fraterna correctione agebatur. Si autem illud secretum vergeret in detrimentum notabile & iniustum personæ priuatæ, non deber acceptari, nec acceptatum celari, etiá si iurasset: quia in malè promissis rescindéda est fides. & in turpi voto mutandum decretú. Non enim est obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum: vt habetur in c. non est obligatorium. de Reg. Iur. in 6. An autem reuelans sigillum secreti debitè accepti peccet mortaliter. Dicendum quòd sic, vbi per talem reuelationem committens incurreret notabile damnum,

Qui tenentur ad sigillum confessionis.

Pœna reuelantis cófessionem qua sit.

Sigillú secreti.

Sigillú secreti est de iure naturali.

Ver. 21. DE SATISFACTIONE.

A Tertia pars integralis sacraméti pœnitétiæ est satisfactio, quæ secundú se est actus virtutis pœnitentiæ. Et quia inter nos & Deum nó inuenitur æqualitas, siue iustú simpliciter, sed secundum quid: ideo satisfactio in ordine ad Deum (quá vocamus satisfactioné sacramentalé) non est pars iustitiæ subiectiua, sed integralis, qua homo recópensat offensam, quo ad temporalé pœná, remanenté post peccatum remissum, cum cautela amplius nó offendendi. Et sic satisfactio est solutio vel expiatio pœnæ debitæ pro peccato præterito, & cautela de futuro. Ad eam enim, secúdum D. Aug. pertinet peccatorum causas præscindere, & earum suggestionibus aditum nó indulgere. Intelligit per causas, nó remotas, puta fomitem, qui præscindi nó potest, sed propinquas, quæ sunt duplices. s. interiores, vt libido ex cósuetudine vel actu peccati relicta, & ea quæ dicuntur reliquię peccati. Quædá verò sunt exteriores occasiones ad peccandum, vt locus, mala societas, & alia huiusmodi: & tales causæ in vita per satisfactionem possunt remoueri, & non fomes, quanuis possit debilitari. Et quanuis pœnitentia ex prima sui institutione respiciat præteritum, tamen ex consequenti respicit futurum, inquantum est medicina præseruans: ita & satisfactio, quæ est pars eius. ¶ D. autem Anselmus aliter definit satisfactioné, & dicit: Satisfactio est honorem Deo debitum

In Add. 3. p. q. 12. ar. 1. 2. & 3.

Satisfactio sacramentalis.

In li. cur Deus homo.

impendere,& non loquitur de honore simpliciter,quia hoc pertinet ad religionis virtutem:sed de honore per culpam ablato,qui impenditur & redditur per pœnam temporalem, quam sibi Deus reseruat,etiã remissa culpa:quia licet sit misericors,tamen est iustus. Maximam misericordiam facit remittendo culpam,& cõferendo gratiã,virtutes, & dona, ac commutando pœnam æternam in temporalem. Ostendit etiam se iustum,reseruãdo pœnam temporalem. Si enim nullam pœnã

In Add. 3.p. q.13.ar.1.

reseruaret,nullam iustitiam ostẽderet:& tamen Psal.dicit, Misericordia & veritas(hoc est iustitia) obuiauerunt sibi.Iustitia & pax (hoc est misericordia)osculatæ sunt. ¶ Et licet homo satisfacere nõ possit quo ad beneficia suscepta,& minus quo ad culpam & pœnam æternã,quæ est infinita : nec etiam quantum ad pœnam temporalem æquiualenter, cùm totum quod habet vel habere potest homo,non sufficiat ad debitum persoluẽdum pro beneficio creationis:quia(vt dicit Philos.)Diis, parentibus,& magistris non redditur æquiualens.& Christus Luc. 17. Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis,dicite,Serui inutiles sumus:quod enim debuimus facere,fecimus. Potest tamen satisfacere sufficienter secundũ æqualitatem, non quantitatis, sed proportionabilitatis:quia quamuis totum suum posse habeat à Deo,tamen non exigitur ab eo, vt totum quod potest faciat, cùm hoc sit ei impossibile secundum statum præsentis vitæ,vt totum suum posse expendat in aliquid vnum, cùm oporteat eum circa multa esse sollicitum. Sed est quædam mensura homini adhibita à Deo quæ ab eo requiritur.s.impletio mandatorum Dei. Et quia potest super ea erogare,

Quomodo homo potest supererogare & Deo satisfacere.

ideo per opera pœnalia supererogationis liberè facta,potest satisfacere pro pęna temporali,quam sibi Deus reseruat & exigit secundum mensuram peccati,iuxta illud : Secundum mensurã delicti erit & plagarum modus. hoc est,vt tantam pęnam sustineat,quantum delectatus fuit,iuxta illud,

Deut 25. Apoc.18.

Quantum se glorificauit,& in delicijs fuit,tantum date illi tormentum & luctum. Et sic non est dubium quin satisfaciat peccato ex parte conuersionis:sed ex parte auersionis,cum peccatum habeat infinitatem,satisfacere non potest:sed Deus ei gratis dimittit. Verùm cùm satisfactio nõ respondeat peccato, nisi secundum quod est offensa Dei : & sic secundum auersionẽ homo pro peccato Deo satisfacere non potest,nisi inquantum eius satisfactio innititur merito Christi,quod fuit infinitum,cui cõiungitur homo per fidem formatam. Hinc est quòd homo siue gratia, nullo modo potest satisfacere pro peccato , nec etiam pro pęna temporali pro peccato debita.ex quo sequitur quòd peccatum veniale,& pęnæ temporales debitæ damnatis pro peccatis remissis, æternaliter puniuntur in inferno,vt dictũ est:quia deest principiũ remissionis & satisfactionis. s.fides formata gratia,per quam coniungimur & innitimur merito & infinitæ satisfactioni Christi. Et quia fundamentum satisfactionis indulgentiarum & purgatorij pẽdet ex hoc quod dictum est, quòd Deus deleta & remissa culpa,reseruat sibi pęnam temporalem:ideo hoc examinandum est.

Ver. 22. DE REATV POENAE REMANENTE, REMISSA CVLPA.

3.2.q.87.ar.6. Reatum pœnæ remanere dimissa culpa.

1.Ioan.2.

REatum pęnæ remanere,remissa culpa,veteris & noui testamenti affirmat authoritas.veteris a quidẽ multipliciter:Primò hoc testãtur humani generis miserię,& reatus,siue obligatio pęnæ,quæ ei ex peccato primi parentis successit,etiã post deletionẽ eius.Sap.10. habetur q Deus primum hominem eduxit à delicto suo.& Gen.4.quòd respexit ad Abel & munera eius.Et tamẽ remanserunt pęnæ temporales, ad quas eum damnauerat. Et licet Christus abundantissimè satisfecerit pro peccato illo,ac etiam pro peccatis totius mundi:Nihilominus tamen nunc baptizati & suæ passionis participes effecti,subditi sunt morti,& alijs pęnis pro peccato primi parẽtis taxatis. ¶ Præterea Num.12.dicitur, quomodo postquàm dominus ad preces Moysi remisit peccatũ Mariæ sororis eius,& sanauit eam,iussit eã separari à castris septem diebus.Et Exod. 32. postquã dominus pepercit populo Israel,ad preces Moysi,dixit : Ego autẽ in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum.Sequitur,Percussit populũ pro reatu vituli.Insuper Num.14.dicitur quòd ad preces Moysi pepercit Deus populo Israel peccatũ murmurationis , quo alium ducẽ eligere volebãt, & reuerti in Aegyptum,dixitq; Deus Moysi,Dimisi iuxta verbũ tuum.Attamen omnes homines qui viderunt maiestatẽ meã,non videbunt terrã,pro qua iuraui patribus eorũ.Et Num.20.dicitur quò Moyses & Aaron peccauerũt in aquis cõtradictionis,quia non crediderunt Domino,vt sanctificarẽt eũ corã filiis Israel. Et licet Deus eis pepercerit,dixit:Nõ tamẽ introducetis populos hos in terrã quã dabo eis. Vlterius 2.Reg.12.cum Dauid adulterio simul & homicidio se commaculasset,misit Dominus Nathan,qui increpauit Dauid,& dixit eum dignum morte:& respondẽte Dauid,Peccaui Domino:dixit Nathan,Trãstulit à te Dominus peccatũ tuũ:non morieris. Veruntamen non obstante peccati trãslatione,satisfactionis pęna subinfertur : Verũtamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini,propter hoc filius qui natus est tibi,morietur:& nõ recedet gladius de domo tua vsq; in sempiternũ:& tollã vxores tuas in oculis tuis.& dabo proximo tuo.Rursus 2. Reg.24.cùm idem Dauid aduerteret se offendisse Dominũ in numerãdo populum, dixit:Peccaui valde Domino in hoc facto:precor Domine,vt trãsferas iniquitatẽ serui tui,quia stultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum,dicẽs:Hęc dicit Dominus:Trium tibi datur optio,Aut septem annis veniet tibi fames in terra:Aut tribus mẽsibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: Aut certè tribus diebus erit pestilẽtia in terra.Cui Dauid, Coartor nimis:sed melius est vt incidã in manus Domini(multæ enim misericordiæ eius) quàm in manus hominũ. Immisit itaq; Deus pestilentiã in Israel,etiã deleto & remisso peccato.¶ Notanda est hic fides Dauid, qui licet audisset pęnam à Deo taxatam,adhuc credidit illã posse expiari ieiuniis & afflictionibus cilicij & prostrationum,& tandẽ mortuo filio statim comedit,& interrogantibus respondit,Propter infantem

dum

dum viueret ieiunaui,& fleui:dicebam enim,Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus,& viuat
infans? cuius mors in pœnam peccati sui prædicta fuerat:Sperabat enim illam pœnam iustè illa-
tam,per pęnitentiam & afflictionem se posse auertere. Vnde dicebat, Amplius laua me Domine.
Dixerat,Ego dixi,Confitebor aduersum peccatum meum:& tu remisisti,&c. Cōfessus fuerat,di-
cens:Peccaui Domino.Postulauerat misericordiā,dicens, Miserere mei Deus secūdum magnam
misericordiam tuam.Transtulerat Dominus peccatum suum, vt quid ergo amplius lauari pete-
bat? profectò à reatu pęnæ temporalis,à quo pro peccato numerationis populi, saltem pro magna
parte liberatus est : adeò enim se afflixit,vt eius respectu Dominus vnius diei vindicta contentus
fuerit:licet tres dies indixisset. Hoc exēplo pęnas temporales, quas pro peccatis nostris meremur,
expiare contendamus.Posttemò Dan.4.dicitur,Consilium meum regi placeat:Peccata tua elee-
mosynis redime:& iniquitates tuas misericordiis pauperum. Sed hoc non potest intelligi quo ad
culpā:quia Apost.dicit,Si distribuero omnes facultates meas,&c. Ergo intelligitur de pœna pec- *1.Cor.13.*
catorum,remissa culpa,& manente gratia.¶In nouo etiam testamēto reperimus post cōdonatam
culpam manere adhuc communiter & in plutibus reatum pœnæ : præcursor enim Domini, D. *Mat.3.*
Ioannes dicebat, Facite fructus dignos pœnitentiæ. vbi ferè omnes sancti & orthodoxi doctores
dicunt alios esse fructus pœnitentiæ,qui exiguntur à peccatoribus verè pœnitentibus pro pecca-
tis suis,& alios fructus bonorum operū,qui produci exiguntur perpetuò à quibuslibet,etiā inno-
centibus,qui sunt opera mandatorum Dei.Fructus autē pœnitētiæ dicūtur opera pęnalia,vel ab-
stinēdo à licitis,vel imperādo sibi aspera,ad quæ antea quis nō obligabatur. Sic exponūt D.Greg. *Super Matthæum ex hom.4.de pœnit.*
& Aug.qui ait,Nō sufficit mores in melius cōmutare,& à præteritis malis recedere(quod dicitur
noua vita)nisi etiā de his quæ iā facta sunt,satisfiat domino per pęnitentiæ dolorē,& humilitatis
gemitū,per cōtriti cordis sacrificiū,cooperātibus ieiuniis,& eleemosynis.Idem dicit D. Chrys. in
hom.de Pęnit.Pęnitentiā exhibuit Dauid,ita dicēs:Lauabo per singulas noctes lectū meum, &c. *Psal.6.*
& olim perpetratū peccatum,quasi nuper accidisset,lugebat,& dicebat:Vide humilitatem meam
& laborem meum,& dimitte omnia peccata mea,hoc est,pęnas peccatorum,quorū culpa remis-
sa erat.Idem significare videtur lotio,quam fecit Christus in cęna discipulis mūdis, vt ipse testa- *Ioan.13.*
tus est,Vos enim mūdi estis. Ad idē etiā facit quod habetur Act.1.Ioannes quidē baptizauit aqua,
vos autē baptizabimini(hoc est mundabimini)Spiritu sancto,non post multos hos dies.Apostolis
post resurrectionem remisit Christus culpā infidelitatis,& sic mundi erant, & baptismus impor-
tat lotionem & mundationē:Sequitur quod debebant mundari à reatu pęnæ, cùm culpa eorū es-
set mundata. D.etiam Cypr.dicit:Agite pęnitentiam plenam doloribus & lamentis animi : pro- *Ser.5. de lapf.*
bate męstitiam:nec vos commoueat quorūdam aut error improuidus,aut stupor vanus:Qui cùm
teneantur in tam graui crimine,percussi sunt animi cæcitate,vt peccata cognoscant,nec plāgant.
Præterea postquàm Christus sanauit eum qui 38.annos in porticu Piscinæ iacuerat,dixit illi: Tol- *Ioan.5.*
le grabatum tuum, & ambula:quod erat opus laboriosum & pęnale. Et licet Christus aliquibus
aliis satisfactionem nō imposuerit,vt Mariæ Magdalenæ,Latroni,& Adulteræ,sed dixerit, Vade
in pace,eo quòd erat Deus,& inquantum homo potestatem excellentiæ habebat, & effectum sa-
cramentorum absque sacramentis causare poterat : hoc fecit ad ostendendam infinitam miseri-
cordiam.Illi tamen quem sanauit in porticu Piscinæ,ad exemplum discipulorū & nostrū, iniun-
xit opus laboriosum & Deo gratum,ad satisfactionem reatus,& ad cautelam. Vnde ait,Noli am-
plius peccare,ne deterius tibi contingat.Alij tamen prædicti opera satisfactoria Deo inspirante as-
sumpserunt: Maria Magdalena lachrymis rigauit pedes Domini, non solùm ante indulgentiam,
sed etiā postea mirabiles satisfactiones & supererogationis opera pęnalia ipsam fecisse certissimū
est.Adultera pariter multū erubuit & timuit:confusio enim quæ magna pęna erat,ei loco satisfa-
ctionis fuit.Bonus pariter latro tormēta passionis sustinuit,& Christum defendit:propter quod
eius crura prius fuisse fracta dicūtur.Præterea eius cōtritio perfectissima fuit, quemadmodū Pe-
tri qui egressus foras fleuit amarè : & post remissionem tamen peccati toto tempore vitæ suæ non
cessauit à lachrymis,vt D.Clemens in Itinerario suo attestatur.Sed quare hæc faciebat,nisi ad sa-
tisfaciendum,vel ad dandū exemplū satisfaciendi? Nō negamus tamē quin possit esse tāta & tam
feruēs cōtritio,quæ nō solùm culpā, sed etiā & totā pęnā expiare sufficiat. Verùm attēta humana
fragilitate & negligentia,rarò cōtingit talis contritio:quia frequēter & vt in pluribus satis tepidè
cōuertimur ad Deū.Igitur Deus voluit in peccatore satisfactionē,triplici ratione. Prima,in pęnā *Cur Deus velit peccatorem satisfacere.*
tepidæ cōuersionis:Secūda,ne homines misericordiam cōsecuti:remissiores fierēt: Tertia & potis-
sima,vt ei assimilarentur. Vnde dicebat,Exēplum enim dedi vobis,vt quemadmodum ego feci,ita
& vos faciatis.& 1.Pet.2.Christus passus est pro nobis,vobis relinquēs exemplū,vt sequamini ve- *Ioan.13.*
stigia eius.& Luc.9.Qui vult venire post me,abneget semetipsum, & tollat crucē suā, & sequatur
me.nō dicit,crucē meā:sed,suam, hoc est satisfactionis pęnam:vt quemadmodū ipse satisfecit pro
peccatis totius mundi,sic & nos pro peccatis nostris. Nō enim crux siue satisfactio Christi potest
nobis applicari,nisi cōformemur ei per crucē nostrā.Vnde Rom.8.Nā quos præsciuit, hos & præ-
destinauit cōformes fieri imaginis filij sui:& in eodem c.dicit,Si filij,& hæredes:hæredes quidem
Dei,cohæredes autē Christi,si tamen cōpatimur,vt & conglorificemur.& Rom.9.Humanū dico
propter infirmitatem carnis vestræ.Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire iniustitiæ & ini-
quitati ad iniquitatem:ita nūc exhibete seruire iustitiæ in sanctificationem, hoc est expiationem.
& Col.3.Mortificate mēbra vestra.& 2.Cor.4.Mortificationem Iesu Christi in corpore vestro cir-

conferentes.& Galat.6.Ego stigmata Domini mei Iesu Christi in corpore meo porto.& 2. Cor.6. hortatur ad opera pœnalia,dicens:In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros,in multa patientia,in ieiuniis,in vigiliis,&c.Sciebat enim Apost. per opera pœnalia temporales pœnas expiari:quod apertè ostendit 1.Cor.11.vbi ponit pœnam temporalem.quam à nobis,etiam pro peccatis remissis,exigit Deus,quam nos per iustitiã & animaduersionem in nosipsos possumus expiare, & flagella Dei à nobis auertere.Ideo(inquit)inter vos multi infirmi & imbecilles,& dormiũt multi, Quòd si nosipsos iudicaremus,non vtique iudicaremur:dum iudicamur autem,à Domino corripimur,vt non cum hoc mundo damnemur. Semetipsos se diiudicant, qui de perpetrato malo de seipsis suscipiunt supplicium:& hi à Domino nõ diiudicãtur neque puniuntur, aut flagellantur. Proinde subiungit Apost.Cùm autem iudicamur,&c. Et D. Aug. distinguit triplicem pœnitentiam: vnam quæ baptismo præexigitur, quæ est interior,non tamen iniunguntur opera pœnalia: Altera,quæ pro quotidianis & minutis peccatis est necessaria. Tertia(inquit)actio pœnitentię est,

Colo.2. quæ pro magnis peccatis est subeunda.¶ Nec obstat præmissis quod dixit Apost.Cum vos mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ,conuiuificauit cum illo,donans vobis delicta,delẽs quod aduersus nos erat,chirographum decreti,quod erat contrarium nobis:& tulit ipsum de medio,af-

Chirographũ decreti. figens illud cruci & expolians principatus & potestates, &c. Chirographum decreti nil aliud est, quàm reatus siue obligatio ad pœnas. Si ergo Christus illud tulit de medio, vt quid necesse est iterum sustinere pœnas? videtur fieri iniuria passioni Christi,quasi insufficiens fuerit:& tamen 1. Ioan.2.dicitur,Ipse est propitiatio(hoc est satisfactio)non solùm pro peccatis nostris, sed etiam to-

hoc §. versi.29. tius mundi. Videtur fieri iniuria iustitiæ diuinæ,quasi Deus bis iudicet in idipsum,cuius contrarium suprà probatum est. Ad hæc dicendum quòd reatus pœnæ temporalis non ponitur propter insufficientiam passionis aut satisfactionis Christi:quia(vt probatum est)ipse abundantissime satisfecit tam pro pœnis æternis,quàm temporalibus.Sed propter negligentiam conuersionis,& indebitam applicationem passionis eius:quia non perfectè applicatur nobis,propter tepiditatem & negligẽtiam nostram,siue defectus conatus nostri,qui non semper ex toto corde,&c. Actus enim actiuorum,secundum Philos.non applicantur nisi subiectis dispositis, & secũdum dispositionem illorum:sic nec passio Christi. Vnde non applicatur damnatis, licet sufficiẽter satisfecerit pro eis. Sunt præterea aliæ duæ rationes, quas tetigimus. Et sic Christus tulit chirographum sufficienter, quantum est ex parte sui:sed non efficaciter, quantum est ex parte nostri:vel quia nõ disponimus nos ad illam,vel non sufficienter. Nec per hoc bis iudicat in idipsum:quia nõ iudicauit in Christo,nisi pro dispositis sufficiẽter,vel in actu,vel in proposito. Per hæc patet solutio ad id quod hæretici retorquẽt ex D.Paul.Rom.8.vbi ait:Nihil ergo dãnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant.Ex quo loco sic obiiciũt hæretici:Damnatio in duobus consistit.s.in culpa.& pœna:sed his qui sunt in Christo Iesu,nihil est damnationis, hoc est culpæ aut

Rom.6. pœnæ:Igitur,&c. Quia(vt ibi dicit Apost.) hoc intelligitur de his solùm,qui nõ secũdũ carnẽ ambulant,& de his qui sunt sufficienter dispositi,& quibus totaliter virtus passionis applicatur,vt in baptismo,in quo morti Christi perfectè conformantur.Consepulti enim sunt cum illo per baptismum,in mortem.Ideo nil damnationis in illis manet,cùm nil carnalitatis habeant.Sed in peccatoribus post baptismum peccantibus,manet vt in pluribus reatus pœnæ, quod ex ritu vniuersalis Ecclesiæ apparet,quæ consueuit non solùm publicas & solennes satisfactiones iniungere pro peccatis publicis(vt dictum est)sed etiam priuatas pro priuatis.

Ver. 23. DE SATISFACTIONE VNIVS PRO ALIO.

In Add. 3.p. q.13.ar.2. AD sciendum quo modo vnus potest satisfacere pro alio, aduertendum est quòd pœna satisfactoria ad duo ordinatur:primò ad solutionẽ pęnæ debitæ pro peccato præterito:secũdò ad medicinam pro peccato vitãdo. Quo ad secundum(inquantum est remediũ sequentis peccati) satisfactio vnius non prodest alteri:quia ex ieiunio vnius,caro alterius non domatur:neq; ex actibus vnius,alius bene agere cõsueuit,nisi per accidens, inquantum.s. aliquis per bona opera potest mereri alteri de congruo augmentum gratiæ, quæ est efficacissimum remedium ad vitandũ peccatum:sed hoc est magis per modum meriti, quàm per modum satisfactionis. Si verò cõsideretur pęna satisfactoria,vt ordinatur ad solutionem pęnæ debitæ,vnus potest pro alio satisfacere,dummodo ambo sint in charitate:quia per charitatẽ opera vnius possunt fieri & esse opera alterius:cũ

Vnus pro alio satisfacere potest. per charitatem omnes vnũ corpus simus in Christo.1.Cor.12. Vnde Gal.6.dicitur, Alter alterius onera portate:ergo alter alterius potest opera pęnitentiæ & satisfactionis,quæ sunt onera, pro altero portare. Præterea si vnus homo apud homines potest pro alterius amore debitum eius soluere:quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur : ergo multo fortius apud Deum qui est liberalior & misericordior. Nec oportet quòd maior pęna imponatur ei qui pro altero satisfacit,quã principali imponeretur,vt quidã dicunt,hac ratione moti,ꝙ pęna propria magis satisfacit, quam aliena: Cùm pęna habeat vim satisfactionis,ratione charitatis, propter quã homo ipsam sustinet. Maior autem charitas apparet in hoc quòd aliquis pro altero satisfacit : Igitur. ¶ Nec exigitur (quantum ad solutionem debiti)quòd ille pro quo fit satisfactio per alterum, sit impotens ad satisfaciendum:quia etiam si esset potens,alio satisfaciente pro eo, ipse debitor à debito liberaretur. Et quantuis quis non possit conteri, aut confiteri, siue sacramentum pęnitentiæ accipere pro altero,neque mereri, quantum ad præmium essentiale : non tamen sequitur quin possit satisfacere pro alio:quia talis satisfactio est aliquid accidentale. Nec est pars sacramenti pęnitentiæ cum non

iniungatur.

iniungatur, nec possit iniungi à sacerdote. Neque taxatur satisfactio siue pęna satisfactoria secundum proportionem & dispositionem eius cui debetur pœna, quia quandoque ille qui est melior, habet maioris pœnæ reatum, cum nonnunquam maiores peccatores intentiori & feruentiori conatu operentur: Et meliores nonnunquam plura venialia committunt, aut committere possunt. Nec tamen qui satisfacit pro alio, priuatur merito: quia satisfaciẽdo pro alio, vltra expiationẽ pęnæ alterius, meretur sibi ipsi vitam æternam, quæ maioris valoris est, quàm expiatio pęnæ alterius.

Satisfacit pro alio non perdit meritum.

Ver. 24. DE SATISFACTIONIS QVALITATE.

a POena quam aliquis sustinet pro peccatis, non habet nomen neque rationem satisfactionis, nisi per charitatem: quia æqualitas in satisfactione apud Deum non est secundũ æquiualens, sed magis secundũ acceptationem ipsius. Opera autem satisfactoria sunt accepta Deo per charitatem: igitur absque ea opera pœnalia non sunt satisfactoria. Vnde 1. Cor. 13. Si distribuero, &c. Et si tradidero, &c. Vnde sequitur quòd consilium Danielis datum Nabuchodonosor de faciẽdis eleemosynis, Dan. 4. intelligitur post pœnitentiam: quia si non pœniteret, per eleemosynas nõ expiaret. Et sicut nemo potest scire se esse in charitate: ita nemo potest certò scire an plenè satisfecerit. Et ideo dicitur Eccles. 5. De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. Nõ est tamẽ necesse quòd homo propter hũc metum satisfactionem expletam iteret, si conscientiam peccati mortalis nõ habet: quia quãuis pœnam per huiusmodi satisfactionem nõ exoluat, peccatum tamẽ ex satisfactione neglecta nõ incurrit. Sicut ille qui accedit ad Eucharistiã, habens probabilitatem quòd est in gratia & tamen nõ est, peccatũ indignæ sumptionis nõ incurrit. ¶ Ex præmissis sequitur quòd existens in vno peccato mortali, nõ potest satisfacere pro alio: Sicut nec extra charitatem existẽs, pro peccatis de quibus prius cõtritus fuit. Nec satisfactio extra charitatem facta, adueniẽte charitate reuiuiscit aut prodest, nisi fortè remaneat ex ea aliquis effectus. Sunt enim aliquæ satisfactiones, ex quibus manent aliqui effectus in satisfacientibus, etiam postquàm actus satisfactorius trãsijt. Sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex eleemosynarum largitione substãtiæ diminutio, & sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factæ, prosunt ad hoc quòd nõ oportet eas iterare, ad implendã iniũctam à cõfessore pœnitentiã: quia quãtum ad hoc quòd de eis manet, adueniente gratia sunt Deo acceptæ. Nõ tamẽ prosunt ad deletionẽ pęnæ. Satisfactiones verò quæ nõ relinquũt aliquem effectum in satisfaciẽte, postquàm actus trãsijt, oportet quòd iterentur, vt orationes, & alia huiusmodi. Actus autem interior, quia totaliter trãsijt, non viuificatur. Ideo oportet quòd iteretur. Nõ est tamen cessandum à bonis operibus, his qui sunt in peccato mortali: quia licet opera facta in peccato mortali, nõ prosint quãtum ad meritum essentiale: prosunt tamen ad triplex bonum: primò ad tẽporalium cõsecutionem, secundò ad dispositionẽ gratiæ, tertiò ad assuetudinem bonorum operum. Quia tamẽ hoc bonum nõ propriè dicitur meritum: ideo magis concedendum est, quòd huiusmodi opera nõ sunt meritoria, quàm quòd sint meritoria. ¶ Nec obstat quod D. Aug. dicit in Enchiridio, quòd opera extra charitatẽ facta, ad hoc prosunt vt pęna sit remissior, aut tolerabilior dãnatio: igitur sunt meritoria & satisfactoria. Negatur cõsequentia: quia nõ potest inferni pęna mitigari, nisi diminuta vel deleta causa, quæ est culpa: quanuis dici possit quòd opera in peccato mortali facta, minuãt pęnã inferni, ad hunc sensum, quia homo per ea euadet reatũ omissionis. Et sic nõ tãtum damnabitur, sicut si omisisset opera præcepta. Secũdò, quia huiusmodi bona opera disponunt ad bonum, vt homo ex minori contemptu peccata committat.

In Add. 3. p. q. 14. ar. 2.

Nemo scit se satisfecisse Deo.

Opera in peccato mortali facta an prosint.

Ver. 25. DE HIS PER QVAE FIT SATISFACTIO.

A NEcesse est vt id p quod fit satisfactio, sit aliquo modo pęnale: quia satisfactio importat quandam recõpensationem offensæ, secundũ quãdam adæquationem, vel quãtitatis quo ad homines vel proportionabilitatis quo ad Deum. Sed adæquatio satisfactionis in humana iustitia est per subtractionem ab vno qui plus habet iusto, ad additionẽ alterius cui subtractum est aliquid. Et licet Deo, quãtum est ex parte sua, nihil subtrahi possit: peccator tamen quãtum in ipso est, subtrahit aliquid, peccãdo. s. debitum honorem & obedientiam. Vnde oportet quòd ad hoc vt debita recõpensatio fiat, aliquid subtrahatur à peccãte per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. Sed opus bonũ, secundum quod huiusmodi, siue secundum quod bonũ est, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum. Et ideo satisfactio nõ potest fieri per bonum opus, nisi sit pęnale. Et ideo ad hoc quòd aliquod opus sit satisfactorium, oportet quòd sit bonũ & pęnale, & in honorem Dei factum, vt aliquid peccatori subtrahatur. Vnde D. Grego. in homil. vigilia Natiuitatis Domini dicit: Iustum est vt peccator tãntò maiora sibi inferat lamenta, quãto maiora intulit damna, quãtum ad culpam. Et quãuis Deus nõ delectetur in pęnis, vt pęnæ sunt: delectatur tamẽ in eis, vt iustæ sunt, & sic satisfactoriæ esse possunt. Nec tamen sequitur quòd opera pęnalia ex maiori charitate facta, sint minus satisfactoria, quàm in minori charitate facta, cùm maiorẽ habeant delectationẽ: quia pęnalitas cõsideratur in satisfactione, sicut in merito, in quo diminuitur difficultas ex parte subiecti, siue ex prõptitudine volũtatis, quã facit charitas, quæ nõ diminuit, sed auget efficaciã satisfactionis ¶ Quo ad flagella autem Dei dicendũ est, quòd habẽt respectum ad culpam præterit à naturæ, & nõ semper personæ. Si enim in natura nulla præcessisset culpa, nulla pęna in ea fuisset. Sed quia natura inuenitur in persona, ideo sine culpa personæ ad meritũ virtutis, & cautelam peccati sequentis, diuinitus infertur pęna per flagella: quæ etsi nõ sint in potestate nostra, possunt tamẽ fieri nostra, inquãtum acceptamus ea in purgationem peccatorum, eis vtentes, & patienter ferentes, facientes de necessitate virtutem, & sic sunt meritoria & satisfactoria.

In Add. 3. p. q. 18.

Solum opus pœnale est satisfactorium.

An & quomodo flagella à Deo immissa sint satisfactoria.

Vnde Rom.5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, hoc est à peccato purgationem, vt exponit ibi glosa. Si autem omnino eis per impatientiam dissentiamus, non efficiútur aliquo modo nostra, & per cõsequens nec meritoria, nec satisfactoria. Et ideo apud eos qui acceptant, habent rationem satisfactionis: apud eos verò qui nõ acceptant, habent rationem vindicationis. ¶ Inter opera satisfactoria tria communiter nominantur. s. ieiunium, oratio, & eleemosyna, includendo sub ieiunio omnes afflictiones corporales, vt sunt peregrinationes, & disciplinę: & sub eleemosyna, quicquid fit in vtilitatem proximi. Per hæc tria subtrahimus nobis ad honorẽ Dei tria bona. s. animæ, corporis, & exteriora bona. Et quidem quo ad bona animæ non subtrahimus à nobis realiter, sed per hoc quòd submittimus ea totaliter Deo per orationem. Per ieiunium autem subtrahimus bona corporis. Per eleemosynam verò bona fortunæ. Et quanuis quædã oratio habeat suauitatem & dulcedinem spiritus, ex dispositione & assuetudine orantis gratia & virtutibus ac donis adiuti: tamen ex parte obiecti habet afflictionẽ carnis: quia vt dicit D. Greg. Dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmamur, proculdubio fortitudine carnis. Vnde & neruus femoris Iacob ex lucta angeli emarcuisse legitur, & Abraham multũ laborabat ad abigendas muscas. Sic orantes, ad effugandas euagationes & subreptiones mentis, quæ dicuntur Muscæ morientes, perdentes suauitatem vnguenti, hoc est deuotionis. Ecclesiastes 10.

Tria sunt opera satisfactoria.

Super Ezechielem.

Gen. 32.

Ver. 26. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM POENITENTIAE.

In Add. 3. p. q. 16.

CVm materia sacramenti pęnitentiæ sit peccator subditus, cõtritus vel attritus & confessus, satisfacere proponens: sequitur quòd angelus nõ est capax sacramenti pęnitentiæ, cùm non sit homo nec possit detestari peccatum, & ei (vt dictum est) immobiliter adhæreat. Angeli autem boni sunt impeccabiles: Igitur, &c. Sequitur etiã quòd innocentes, & qui nullum peccatum actuale habuerunt, non sunt materia huius sacramenti: & per cõsequens nec Diua Virgo Maria, quæ nec actuale nec originale peccatum vnquã habuit: quia sacramentum pœnitentiæ ordinatur ad culpam actualem delendam. Vnde Luc. 15. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis qui nõ egent pœnitentia. Et licet iusti nõ egeant sacramento pœnitentiæ, sunt tamen capaces virtutis pęnitentiæ, quæ infunditur in baptismo: quia licet peccatum non cõmiserint, tamen (quantum est ex natura sua) committere possunt: quanuis per gratiam Dei præseruantem nunquam committant, vt Diua Virgo Maria immaculata. Nec tamẽ sequitur quòd habitus sit frustrà, cùm sit perfectio naturalis. Sequitur præterea quòd beati in patria non sunt capaces sacramenti pęnitentiæ, cùm nõ sint in via, aut obnoxij peccato aut pęnæ: virtus tamen pęnitentiæ manet in illis: non quòd habeant actũ pęnitentiæ, qui nũc est in via, sed alium actum. s. gratias agere Deo de pęnitẽtia relaxãte, vt dicit D. Tho. in 4. Sed eadem ratione videretur quòd fides, spes, & patientia, remanerent in patria, quod tamen ipse negat. Præterea gratiarum actio est actus religionis, & non pęnitentiæ: ideo in Summa aliter dicit: & iudicio meo, melius, vt suprà dictum est. Quartò pariter sequitur quòd damnati, cùm sint extra viam non sunt capaces sacramenti pęnitentiæ: nec habent virtutem pęnitentiæ: quæ est donum Dei infusum: licet habeant dolorem & tristitiam de malo commisso: tamen non habent voluntatem se emendandi & expiandi: ideo non habent propriè actum pęnitẽtiæ, sed aliquid simile in genere. Et secundum hoc dicitur Sap. 5. Intra se pęnitentiam agentes, & præ angustia spiritus gementes. B

c. 16. §. 6. ver. 2.

Ver. 27. DE LOCO SATISFACTIONIS.

LOcus satisfactionis siue soluendi & expiãdi pęnas pro peccatis actualibus debitas, est mũdus iste, in quo viatores plenè possunt accipere sacramẽtum pęnitentiæ & exercere opera satisfactoria. Verùm quia cõtingit aliquando quòd aliquis existens in gratia, obnoxius reatibus pęnarum pro peccatis præteritis, moritur ante expiationem, & quia (vt dicitur Apoc. 21.) Non intrabit in illam (s. ciuitatem cælestem Hierusalem) aliquid coinquinatum, aut abominationem faciens: & reatus pęnæ sit quædam coinquinatio: ideo necessariò ponẽdus est locus, vbi post mortem expientur & exoluantur reatus pęnæ temporalis, aliter fieret iniuria diuinæ iustitiæ, si non punirentur: & diuinæ misericordiæ, si non expiarentur: cum diuina misericordia commutauerit pęnam æternam, vt expiarentur, & tanquam peccatores peruenirent ad felicitatem æternam, sequeretúrque quòd aliquis in gratia existens, priuaretur vita æterna, absque nouo peccato, quod est erroneum. Ideo necesse est ponere locum, vbi expientur. Hunc locum Ecclesia & communiter Doctores vocant Purgatorium, de quo tractandum est. C

Ver. 28. DE EXISTENTIA PVRGATORII.

PVrgatorium esse firmiter credendũ est: nam hoc sacrę literę pluribus in locis manifestãt. Hoc etiã Ecclesia in pluribus cõciliis generalibus determinauit. s. in Concilio Florent. Barren. & Agatensi. quam determinationem omnes sancti & orthodoxi atq; catholici Doctores semper secuti sunt. Prædicta concilia plurima in sacris literis habent fundamenta, quorũ aliqua ad veritatem fidei sustinendã, inserẽda duxi. Primò quia de nomine apud aliquos est quæstio, (quæ propriè solis pertinacibus est relinquẽda, dummodo de re ipsa constet) indifferens enim est quo vocabulo vnaquæque res nuncupetur. Vocitẽt hæretici quo nomine voluerint: nos verò locum, in quo post mortem expiãtur peccata venialia, & reatus peccatorum mortalium, qui (vt iã probatum est) manet, etiam deleta culpa, Purgatorium nuncupamus. ¶ Fundamẽtum huius nominis sumptum est ex Malachia 3. cap. vbi dicitur, Quis poterit cogitare diem aduẽtus eius? aut quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonũ. Et sedebit conflans & emundãs D

Purgatorij nomen ex sacris literis.

argentum,

argentum, & purgabit filios Leui. Per diem Domini intellexit Malachias mortem, in qua venit Dominus ad iudicandum, iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium. *Heb.9.* Tunc ergo si qui sint qui non fuerint plenè purgati, purgabuntur igne: Ad hunc sensum D. Pau. *1.Cor.3.* dicit. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positũ est, quod est Christus Iesus (siue fides Iesu Christi charitate formata, secũdum Glos.) Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argẽtum, lapides preciosos, ligna, fœnum, & stipulam: vniuscuiusq; opus manifestum erit: dies enim Domini (hoc est aduẽtus Domini ad iudicium post mortẽ) declarabit: quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, veluti aurum, argentum, lapides preciosi, quibus ignis non nocet: Sic nec illis qui in hora mortis nõ habebunt nisi bona opera, ignis nocebit: nec detrimẽtum patientur, sed mercedẽ accipiẽt. Si cuius verò opus arserit (puta quia ex lignis, fœno & stipula, quibus ignis nocet, & quæ representãt peccata venialia, & reatus peccatorum) detrimentum patietur: ipse tamen saluus erit. s. propter fundamẽtum: sic tamen quasi per ignẽ (s. purgatus.) Et quãuis ignis in sacris literis aliquando accipiatur pro tribulationibus, quas patiuntur homines in hac mortali vita, per quas (vt dictum est) possunt expiare pœnas: Malachias tamen & Apost. intellexerunt de igne reali, in quo cruciantur post mortem animæ, quæ habent aliquid ligni, fœni, & stipulæ, vt D. Aug. dicit in Sermo. 4. de commemorat. anima. & D. Greg. in 4 Dialog. c. 39. & Glo. ordin. & omnes antiqui Doctores dicunt animas post mortem luere pœnas, de quibus Malachias & Apost. loquuntur. s. *Liberatio animarũ à pœnis.* ignis, à quibus poterunt liberari, vt Tob. declarauit 4. c. Panem tuum & vinum super sepulturam iusti constitue. Hoc idem declarauit Iudas Machabæus, qui collatione facta, misit Hierosolymis, *2.Mach.12.* offerri duodecim milia drachmas argẽti pro peccatis mortuorũ, instè & religiosè de resurrectione cogitans. Sequitur, Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Et si obiiciatur librum Machabæorum non esse de Canone: Dicendum est quòd licet nõ sit de Canone Hebræorum siue Iudæorum: est tamen de Canone Ecclesiæ catholicæ, quæ nõ regitur per Canonem Hebræorum, sed Spiritu sancto. Hebræi enim multa à Spiritu sancto reuelata omiserunt, sicut librum qui intitulatur Ecclesiasticus, vt recitat D. Hieron. in epist. ad Cromachium & Heliodorum episc. Idem Hiero in prologo Danie. ait, Hebræi historiam Susannæ, hymnum trium puerorum, & historiã Belis nõ habẽt: multáq; absurda de traditionibus eorum interposuerunt, & illa quindecim signa ante iudicium, vt testatur idem Hieron. quæ tamen Ecclesia nõ recipit: libros autem Machabæorum (quamuis incerto authore) Ecclesia recipit, & inter Canonicos D. Aug. & Hieron. numerauerunt Ecclesiáque in Concilio Trident. eos inter canonicos numerauit. ¶ Prætereà & peremptoriè Christus Dominus dixit, Si quis dixerit verbum cõtra Spiritũ *Mat.12.* sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Omnes orthodoxi expositores ex his verbis eliciunt, quòd verè & in bona consequentia sequitur, quòd in futuro seculo aliqua peccata remittantur: à fortiori reatus pœnarum temporalium: quia si nullum in futuro seculo peccatum remitteretur, frustra & ociose Christus dixisset, Neque in futuro seculo: quod est blasphemũ, & in maximam iniuriam Christi, qui est ipsa sapientia patris. Peccata autẽ mortalia nõ remittuntur, vt dicitur 1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem, nõ pro illo dico vt roget quis. Ergo peccata venialia remittuntur in futuro seculo, vel reatus pœnarum temporalium, quæ secum compatiũtur gratiam, quæ est principium satisfactionis. Insuper Apoc. 5. dicitur quòd D. Ioannes post Christi Ascẽsionem vidit subtus terram animas benedicentes Deum: sed hoc non potest dici de damnatis: quia (vt dicit Psal.) Superbia eorũ qui te oderunt, ascẽdit semper. Nec potest dici de patribus antiquis, qui iam cum Christo in die Ascensionis ascenderant, & sic non erant subtus terram. Nec etiã potest dici de pueris, qui decesserunt sine baptismo & ante vsum rationis: quia ignorant Christũ sedẽtem super thronum, quem vidit & audiuit Ioãnes laudari & benedici. Ergo necesse est illa verba intelligi de aliquibus existẽtibus in gratia, qui habebant aliquid purgandum. ¶ Vlterius in antiquo testamento omnes Iudæi orabant pro mortuis, & affligebant se pro eis. Vnde 2. Reg. 1. dicitur, Apprehendens autẽ Dauid vestimẽta sua scidit, omnésque viri qui cum eo erant, plãxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam, super Saul & super Ionathan filium eius, & super populum Domini, eò quòd corruissent, sed hoc frustra fecissent, si nõ profuisset illis, & si non esset purgatorium: igitur. Et (vt infrà dicetur) solennitas sepulturarum, & cultus exequiarum, ab Apost. *hoc §.4.ver.31.* & sanctis Patribus obseruatus, nõ frustra fiebat. Insuper D. Dion. recitat ritum Apostol. in sepul- *Vltimo c. Eccl.* tura Christianorum: & dicit quòd Apost. orabant pro defunctis, imò ab ipsis fuit institutum, vt in *Hierarch.* qualibet missa fieret commemoratio defunctorum. Vnde Damasc. in quodam sermone de suffragiis Defunctorum dicit, Ministeriorum cõscij discipuli Saluatoris, in tremendis viuificis mysteriis, memoriam fieri eorum qui fideliter dormierãt, sanxerunt. Ex quibus apparet vesania nouorũ hæreticorum, qui nõ verẽtur purgatorium negare, & dicere purgatorium esse imposturã sacerdotum. ¶ Nec obstat illud quod scribitur Apo. 14. Beati mortui, qui in Domino (hoc est in gratia) moriuntur: quia nõ omnes qui moriuntur in Domino, hoc est in gratia, statim sunt perfectè beati: sed solum illi, qui nil purgandum habent. Animæ autem purgatorij sunt beatæ in spe certa, quia certæ sunt quòd liberabuntur, & peruenient ad beatitudinem perfectam. De hac beatitudine Psal. Beatus vir qui sperat in Domino. Et Christus, Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnũ cęlorũ. *Mat.5.* ¶ Nec obstat pariter quòd Charitas est ignis, Luc. 12. Ignem, &c. & ignis naturaliter inclinatur & ascẽdit sursum. Et ideo qui moriũtur in charitate, ascẽdunt & nõ descẽdunt. Quia quẽadmodum

ignis

ignis potest impediri ne ascendat sursum: sic charitas per peccata venialia, & reatus pœnarũ temporalium. Et quia de existentia purgatorij, in quo animæ purgandæ recipiuntur, dictum est: consequenter dicendum est de receptaculis aliarum animarum post mortem.

Ver. 29. DE RECEPTACVLIS ANIMARVM.

In Add. 3. p. q. 69.

A Quannis substantiæ spirituales secundum suum esse à corporibus nõ pendeant: Deus tamen gubernat & disponit temporalia, mediantibus spiritualibus creaturis, vt D. Aug. dicit 3. de Trinit. Ideo est quædam conuenientia spiritualium creaturarum ad corporalem substantiam, per congruentiam quandam: vt. s. dignioribus substantiis digniora & nobiliora corpora deputentur. Vnde Philosophi secundum ordinem mobilium posuerunt ordinem substãtiarum separatarum. Et quamuis animabus post mortem non assignentur aliqua corpora, quorum sint formæ vel determinati motores: determinantur tamen eis quædam corporalia loca, per congruitatem quandã, secundum gradum dignitatis meriti vel demeriti, quibus insunt quasi in loco, eo modo quo spiritualia esse possunt in loco, secundum quod magis accedunt ad primam substãtiam, vel elongantur ab ea: quod fit per meritum vel demeritũ. Sicut enim in corporalibus est grauitas, qua feruntur ad locum suum, qui est finis motus ipsorum: ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniunt ad præmium vel pœnam, quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per leuitatẽ vel grauitatem statim fertur in locum suum, qui est finis motus ipsius, ita in animabus est meritũ vel demeritũ, quibus perueniũt ad præmiũ vel pœnã, quæ sunt fines actionũ ipsarum. Vnde sicut corpus per grauitatẽ vel leuitatẽ statim fertur in locũ suũ, nisi prohibeatur: ita & animæ statim soluto vinculo carnis, per quod in statu viæ detinebantur, statim præmiũ cõsequuntur vel pœnam, nisi aliquid impediat cõsecutionem præmij, vt peccatũ veniale, & reatus peccatorum mortaliũ. ¶ Et quia ante mortẽ Christi paradisi porta nondũ aperta erat: nulla anima quantumcunque perfecta in gratia, poterat cælũ ascendere: sed omnes descendebant ad infernũ, iuxta illud, Quis est homo qui viuet, & nõ videbit mortem? eruet animam suã de manu inferi? Ad cuius

In lib. de imagine mundi.

euidentiam supponendũ est secundũ omnes catholicos, & singulariter secundũ D. Bernard. quòd infernus dicitur quasi inferiùs, & sic subtus terrã positus, & aliquãdo vocatur Abyssus: & D. Aug. in lib. Retractationum dicit, quòd Infernus sub terris est. Et ideo Esa. 7. dicitur locus profundus: Pete tibi à Domino signũ in profundũ Inferni, siue in excelsum suprà. D. Hiero. super illud Matt. 12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus: sic filius hominis in corde terræ: dicit quòd sicut cor est in medio animalis, sic infernus in medio terræ. Vnde de Christo dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos. Ex quo loco sequitur terram circa centrum esse concauam. Et ibi

Quatuor animarum receptacula.

dicũtur fuisse quatuor receptacula ordinata, vnũ super aliud, ad modum sphærarum, cuius congruentia potest assignari: quia anima quæ quandiu coniuncta est corpori, est in statu merendi & demerendi, sed exuta à corpore est in statu recipiẽdi finalem retributionem: & hoc dupliciter, vel quantum ad bonum, & sic post Christi Ascensionem fuit & nũc est paradisus, & ante resurrectionem Christi erat Sinus Abrahæ, siue limbus Patrum: quia tunc reatus peccati originalis impe-

Psal. 23.

diebat, sed in descensu Christi ad inferos impedimentum hoc sublatũ est, iuxta illud Psal. Attollite portas principes vestras, hoc est potestatem detinendi animas. Si quantũ ad malũ, dupliciter, aut ratione culpę mortalis, & sic est infernus, qui est locus infimus, & dicitur profundissimus. Vnde Iob in persona reproborum, In profundissimũ infernũ descendet anima mea. Hic locus à Deo

Psal. 118.

siue à Paradiso est remotissimus, iuxta illud Psal. Lõgè à peccatoribus salus, & sic in cẽtro terrę, & in circuitu eius. Si verò ratione culpæ originalis, est limbus puerorũ. Si verò anima est in statu in quo impeditur à finali retributione cõsequenda, vel hoc est propter defectũ personæ, & sic est Purgatoriũ, in quo detinetur, donec satisfecerit pro venialibus, aut reatu peccatorũ mortaliũ, vel venialium remissorũ. Si verò propter defectũ naturæ, sic ante mortẽ Christi erat limbus Patrũ, vt dictũ est. Et quia de Paradiso sufficiẽter dictũ est suprà c. 14. ideo nũc de aliis receptaculis dicẽdũ est.

Ver. 30. DE LIMBO PATRVM.

In 4. dist. 22. q. 2. art. 1. q. 2.

B Limbus propriè significat vittã siue fasciolã quãdam, qua vestis extremitas ornatur: sed extenso vocabulo generaliter omnis vel extremitas circularis rei, dicitur Limbus. Et ideo superior pars inferni circulariter cõprehendens alias partes, dicitur Limbus. Et pariter locus puerorum & Purgatorium possunt hoc modo dici Limbi. Sed cõmuni vsu locus expiationis siue satisfactionis

Limbus patrũ quid.

dicitur Purgatorium: Infernus verò damnatorum Limbus non potest dici: Limbus Patrũ est prima & superior pars inferni, in qua detinebãtur animæ Sanctorum Patrum, quæ nõ habebant aliquid purgandum, eò quòd paradisi porta nondum erat aperta per clauẽ Dauid, hoc est per Christi passionem. In hoc limbo erãt tenebræ, quãtum ad carẽtiam claræ visionis diuinæ. Vnde Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, & secundum hoc etiam dicebatur infernus & lacus. Vnde Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu. Non tamen erãt tenebræ, quantum ad carentiam gratiæ aut scientiæ. Nec erat ibi pœna sensibilis, quã homines patiũtur pro actuali peccato: sed erat quædã quies & refrigerium. Et secundũ hoc nõ di-

Luc. 16.

citur Infernus, sed Sinus Abrahæ, eò quòd primũ principium credendi explicitè mysteriũ incar-

Gen. 12.

nationis & redemptionis, fuit ipse Abrahã, qui se separauit ab idololatria, & signum fidei accepit, & cui primò de Christo (sine cuius fide non peruenitur ad requiem) specialis facta fuit reuelatio. Ideo nunc requies Sanctorum in cęlis, vbi nullus est dolor, ad similitudinẽ sinus maris, in quo nõ sunt agitationes, neque procellæ, aut fluctuationes, sed trãquillitas summa, dicitur Sinus Abrahæ.

Ad

Ad hunc sinum siue quietem delata fuit ab Angelis anima Lazari,& ibi refrigerabatur,ante mortē Christi,refrigerio quietis,absque dolore sensibili:quo refrigerio carebat diues Epulo, existens in profundissimo inferno. Vnde Luc.16.dicitur eleuasse oculos in tormentis, & petiuisse refrigerium linguæ. Refrigerium & consolatio eorū qui erāt in hoc sinu, cōsistebat in quiete cōscientiæ, & in cōtemplatione rerum naturalium, & eorū quæ per fidē audierāt de reparatione humani generis & mysteriis diuinis. Erat tamen quidam dolor de dilatione speratæ gloriæ, secundum illud, Spes quæ differtur,affligit animam. Vnde D.Aug. in quodā sermone de Passione Domini dicit, quòd lachrymabili obsecratione Christū orabāt. Ab his doloribus liberauit eos Christus. Vnde Act. 2. dicebat D. Petr. Deus Christū suscitauit,solutis doloribus inferni.¶ Ad hunc locū inferni anima Christi diuinitati cōiuncta,postquā emisit spiritum in die parasceues descendit,quantum ad essentiā,& reiecit potestatem principū tenebrarū,iuxta illud Psal.23. Attollite portas principes vestras,Glos.exponit. Principes auferte potestatē vestrā,qua hucusq; homines in inferno detinebatis,& sic in nomine Iesu omne genu flectatur,&c Fuit etiam in aliis inferni partibus. Nam eos qui erant in inferno,de sua malitia increpauit, maximè Iudā:& Luciferū ad mille annos ligauit: & eis qui erāt in purgatorio,spē dedit:paruulos in limbo ad gratiarū actiones inuitauit. Et secundum hoc debet intelligi quod dicit Apost. Descendit in inferiores partes terræ.& illud quod dicitur in Symbolo,Descendit ad inferos,hoc est in omnes partes, secundum animam:ita tamē quòd solos iustos illuminauit. Dicitur enim Eccl.24. Penetrabo inferiores partes terræ, & inspiciā omnes dormientes,& illuminabo omnes sperātes in domino.s. sanctos Patres, lumine gloriæ & claræ visionis suæ. Tūc impletū fuit illud, Populus qui ambulabat in tenebris,vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis,lux orta est eis. ¶ In hoc loco mãsit anima Christi per quadraginta horas,siue tribus diebus & tribus noctibus,per synedochen,accipiendo partem pro toto: tanto tempore,quāto mãsit Ionas in ventre ceti. Vnde Matt.12. Sicut fuit Ionas in ventre ceti,&c. & hæc est ratio quare tantū mansit,vt hāc figuram impleret,& ne si statim resurrexisset,videretur nō fuisse mortuus. In hoc eodē limbo fuit anima boni Latronis in die Parasceues in paradiso,sicut Christus promiserat,dicens:Hodie mecum eris in paradiso. Tandem in die resurrectionis suæ,prima sabbati,diluculo, orto lucifero,secūdum prophetiam Oseæ 13. Ero mors tua,ô mors,& morsus tuus,ô inferne,eduxit omnes patres de lacu,vt dictum est ex Zacha. & Apost. Spoliās principatus & potestates infernales:& fortè duxit eos ad sepulchrum, vt viderent resurrectionem & gloriam corporis,& deinde per dies quadraginta seclusis apparitionibus,ad paradisum terrestrem,tanquā ad conuenientiorem locum,& tandē ad montem Oliueti,& finaliter in cælum in die Ascensionis captiuam duxit captiuitatem. Et ab eo tempore in prædicto limbo nullus fuit: quia postquàm porta paradisi aperta fuit,animæ quæ aliquid purgandum habent, facta purgatione, euolant ad cælum cū Christo in æternum victuræ & regnaturæ,potestate detinendi ipsis dæmonibus ablata.

Refrigerium sinus Abrahæ. *Prou.13.* *3.p.q.52.ar.2.* *Anima Christi ad quem locum inferorum descendit.* *Ephe.4.* *Esa 9.* *Luc.23.* *Colo.2.* *Psal.97.*

Ver. 31. DE LIMBO PVERORVM.

A QVanuis de Limbo puerorū nihil expressè inueniatur in sacris literis: implicitè tamen inuenitur,licet nō sub hoc nomine Limbus. Necesse est enim ponere aliquē locū pro pueris non circuncisis octauo die,tēpore quo durabat præceptū circūcisionis,& pro nō baptizatis ante vsum rationis decedētibus in noua lege. illi enim nō euolabāt ad cælū, cùm paradisi porta nōdum esset aperta:nec portabantur ad sinum Abrahæ,cùm Gen. 17. dicatur, Masculus, cuius præputij caro circuncisa nō fuerit,delebitur anima illius de populo suo. Et Io.3 Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto,non potest introire in regnum Dei. Si ergo locus deputādus est, non est limbus patrum:quia qui illuc accedebant,erāt in gratia, & in propinquo Deum visuri:decedentes autem in solo originali,non erāt in gratia,neque vnquā Deū visuri:ideo locus ille eis cōueniens nō fuisset. Nec debet eis assignari Purgatorium aut infernus, cùm nūquam habuerint peccatum actuale,& per cōsequens nō debeant pati pœnā sensus,vt amplius dicetur. In purgatorio autem & inferno illa pœna sustinetur:ergo alius locus est assignandus:quem si comparemus ad dignitatem personarū locatarum,ponēdus est sub purgatorio:quia illi qui sunt in purgatorio, sunt in gratia, & sic digniores. Si verò cōparemus ad qualitatē pœnæ vel præmij,illi qui sunt in purgatorio magis affligūtur:quia patiūtur pœnā sensus,iuxta illud. Quantum se glorificauit,&c. Ideo Ecclesia dicit animas purgatorij esse in porta inferni,nō quòd sint cōtiguæ inferno:sed quia pœnā ignis patiuntur,sicut damnati in inferno,differēter tamen:quia illi perpetuò, hi autē solùm ad tēpus:patiuntur tamen ab igne eiusdē speciei cum dānatis. Vnde D.Greg. Eodem igne rutilat aurum,& fumat palea.& D.Aug. Eodem igne purgatur electus, & crematur dānatus. Non tamen æquè atrociter cruciantur purgatorij animæ,sicut damnatæ:quia ignis ille non cruciat naturaliter,sed secūdum quod est instrumentum diuinæ iustitiæ,quæ punit secundum quantitatem demeritorum. Et cùm D.Tho.dicit,quòd purgatorium est locus coniunctus inferno,intelligendum est mediāte limbo paruulorum. Et cùm dicit quòd probabiliter creditur,quòd limbus patrū & paruulorū secūdum situm sit idem locus,nisi quòd requies sanctorum adhuc erat in superiori loco,quàm limbus puerorum:Dicēdum quòd se remittit ad ea quæ supra dixerat.s.quòd limbus patrū & infernus damnatorum,si cōsiderentur secundum situm loci,est idem locus,vel quasi cōtiguus : ita tamen quòd superior pars inferni limbus patrū dicitur:tamen inter limbum patrū & infernum mediat purgatorium & limbus puerorum. Et cùm dicitur Christum momordisse infernum, intelligēdum est de limbo patrū & purgatorio Et sic infernus & limbus patrum sunt idem locus, secūdum situm.

c.38.§.9. *Apo.18.* *In 4.dist.21.q.1.art.1.q.2.*

Si

Si verò accipiatur secundũ dignitatẽ rerũ locatarũ, tunc limbus puerorũ mediat inter purgatoriũ & infernũ. ¶ Si quæratur an in limbo paruulorũ aut patrũ sit ignis: Dicendum ꝙ incertũ est: si tamen sit, nõ affligit in illis locis, neque est instrumẽtum diuinæ iustitiæ. Paruuli enim cùm nõ habuerint actum proprium, neq; delectati sint, non patiuntur pęnam sensus, sed solùm damni. Hæc pœna damni siue priuatio diuinæ visionis in paruulis, multum distat à pęna dãni in dãnatis: quia dãnati ex culpa actuali & propria priuãtur: ideo ad illam priuationẽ sequitur maxima tristitia, & pęna sensibilis, siue afflictiua intrinseca, quæ secundũ D. Chrysost. est maxima pęnarum, vt inferius dicetur. Paruuli autem cùm nõ ex actu proprio, sed ex peccato naturæ, quod contraxerunt ex origine, nõ tristantur: quia secundũ aliquos, nõ apprehẽdunt se aliquãdo fuisse capaces illius beatitudinis. Cùm ergo omnis tristitia sequatur apprehensionem, sequitur quòd nõ tristantur. Potest etiã dici quòd Deus qui ordinauit pęnã sensibilem correspõdete delectationi (vt dictum est) non concurrit ad apprehensionem, nec ad tristitiam, etiam si apprehenderent. Et sic soluuntur omnia argumenta in oppositum. ¶ Quid autẽ faciãt paruuli in limbo, dicũt communiter doctores, quòd speculãtur naturalia. Licet enim anima humana à principio sui esse sit tanquã tabula rasa, in qua nihil depictum est: nihilominus tamen Deus, qui non deficit in necessariis, & qui animam creauit intellectualis naturæ, in separatione ipsius à corpore influit tot species rerum, quot acquirere potuit corpori vnita, ne frustretur intellectus earum, cui dedit Deus potestatem fieri & continere quodam modo, (s. per similitudinem,) omnia, vt habetur Sap. 10. sic quòd nullus Philos. vnquam tanta cognouit de naturalibus, sicut anima paruuli separata. Et cùm omnes tales sint eiusdẽ speciei, sequitur quòd omnes erunt pares in huiusmodi infusione & beatitudine naturali. Hæ animæ non possunt iuuari neque liberari suffragiis viuorũ, cùm non sint in gratia, & sint perpetuò damnatæ. Quidam tamen dicunt quòd post diem iudicij & resurrectionis (vt detur spatium corporibus damnatorum) deambulabunt per hunc mundum: sed hæ incerta sunt, & solus Deus nouit.

In Add. 3. p. q. 69. ar. 5. et 6. — *Pœna damni paruulos non affligit.* — *3. de Anima.* — *D. Anth. Flo. 1. p. summæ tit. 8. c. 1. §. 4.*

Ver. 32. DE PVRGATORII LOCO ET POENIS.

PVrgatorium siue locus expiationis, satisfactionis, & solutionis pęnarũ post mortẽ, est duplex: A
vnus secundum dispensationem: & sic in diuersis locis, etiã in hoc mundo, aliquæ animæ, secundum D. Greg. in 4. Dia. purgatæ sunt, vel ad viuorum instructionem, vel ad defunctorũ subuentionem, vel propter punitionem viuorũ, qui negligẽtes fuerunt: secundum verò legem communem dicitur esse subtus terram, cõtiguus inferno, non immediatè, sed mediáte limbo puerorũ, vt dictum est ex Apoc. 5. ¶ In purgatorio duplex est pęna. s. damni & sensus. Sed D. Anthonius Floren. in prima parte summæ tit. 8. c. 5. §. 1. duas alias addit, quæ possunt dici accidentales & ex consequenti. Prima & principalis est pęna damni, siue priuationis diuinæ visionis ad tempus, per quã retardatur ab ipsa diuina visione, quam anima separata existens in gratia, summopere affectat: & cùm ex culpa sua videt se priuari, & summum bonũ illi differri, dolet & affligitur: vnde mẽtaliter clamat cum Psal. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuũ: quia quãuis speret lapso determinato tempore, & soluta pęna, se visuram Dei essentiam: nihilominus tamen tristatur & affligitur. dicitur enim Prou. 13. Spes quæ differtur, affligit animam: & tantò magis, quantò res magis desiderata amatur. tam intensum enim est desiderium animæ separatæ videndi Deum, quòd nullũ desiderium ei in præsenti æquari potest: quia post separationem à corpore animæ nõ retardantur mole corporis, quod aggrauat & retardat animam. Ideo pęna dãni purgatorij excedit omnẽ pęnam huius mundi. Vnde puer nõ tantùm dolet aut tristatur de absentia matris, cum necessitatem eius habet: sicut anima separata, de absentia Dei: neq; quiuis alius ex quacũque priuatione seu perditione boni, etiã regni tẽporalis, cùm omnia talia finita sint, & Deus infinitus. Ideo nõ est proportio. Eam ob rem lamentãtur cum Psal. Dicentes: Heu me, quia incolatus meus prolõgatus est. Ad hanc primã pęnã dãni sequitur etiã pęna vermis ex consideratione culpæ, propter quam meruit priuari. Sequitur etiam alia ex cõsideratione propriæ negligẽtiæ, eò quòd in hoc mũdo potuit satisfacere, & nõ curauit. ¶ Alia pęna est ignis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd eodem modo patiuntur animæ ab igne, sicut dæmones. Et cùm nullũ corpus possit agere in spiritũ, eò quòd oportet agẽs esse mobilius passo, & omne corpus agere per cõtactum: Spiritus autẽ nõ potest tangi: igitur ignis virtute suæ naturæ non potest agere in animam: sed si agit, oportet vt agat sicut instrumentum diuinæ iustitiæ. Verùm quia nihil assumitur vt instrumentũ, nisi habeat aliquã habitudinem secundũ propriã formã in ordine ad passum: nõ enim videretur ratio, cur vnũ magis acciperetur vt instrumentum, quàm aliud, serra ad secandum, quàm baculus aut lapis: ideo necesse est dicere quòd ignis in ordine ad spiritum siue animam, habeat aliquã habitudinem. s. locantis, pro quanto spiritus aliquã actionem habet circa locum, saltem ornatus: quia sua præsentia potest ornare locum, etiã si nihil extrinsecè operetur. & ideo possunt detrudi & cõpelli spiritus ad certũ locum: & tunc locus exercẽdo habitudinẽ suã, est capax virtutis instrumẽtalis diuinæ. Et sic ignis instrumẽtaliter imprimit aliquid afflictiuum in spiritum. Et cum ignis operetur solum vt instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ non punit nisi pro demeritis: sequitur quòd idem ignis inferni non æqualiter cruciat omnes, neq; ignis purgatorij eos, qui sunt in purgatorio. De hac pęna ignis dicitur in c. ignis. §. hic etiã, de pęnit. dist. 7. & sunt verba D. August. in lib. de pęnit. Hic etiã ignis etsi æternus non sit (s. quo ad purgandos) miro tamen modo grauis est: Excedit enim omnem pęnam quam vnquam aliquis passus est in hac vita: licet mirabilia martyres passi sint tormenta. Et ratio esse potest: quia cum dolor non solum sit læsio (cum inanimata lædantur, & non doleant) sed

In 4. dist. 21. q. 1. art. 1. q. 3. — *Purgatorij pęnæ.* — *Psal. 41.* — *Sap. 9.* — *Psal. 119.* — *In 4. dist. 44. q. 3. ar. 3. q. 3.* — *In Add. 3. p. q. 7. ar. 3.* — *Animæ quomodo patiuntur ab igne.* — *In 4. dist. 21. q. 1. art. 1. q. 3.* — *Pęna ignis purgatorij.*

etiam

etiam læsionis perceptio:ideo tantò magis aliquis dolet de aliquo læsiuo, quantò magis est sensitiuus & apprehensiuus.Ideo nō tātum affligitur rusticus,quantū delicatus,cæteris paribus.& videmus quòd in partibus magis sensibilibus læsiones maiorem dolorē causant. Et quia totus sensus corporis est ab anima,ideo si in ipsam animā aliquid læsiuum agat,maximè affligitur.Ignis autem qui est maximè actiuus,vt instrumentū diuinæ iustitiæ fortius agit.Ideo non potest bene declarari cruciatus animarum.Ignis autem purgatorij idem dicitur cum igne inferni, secundu speciem,vt dictum est versic.præced.ex D.Grego.& Aug.Adeo autem grauis est, vt quidam dicant quòd ignis quo vtimur in hoc mundo,respectu illius reputatur ignis pictus. quod tamen non est absolutè asserendum:quia quocunque modo ignis inueniatur,semper est idem in specie, quātum ad naturā ignis pertinet.Veruntamen quia in agendo est maximæ virtutis,inter alia elementa:ideo habet corpora pro materia, vt dicitur in 4.Meteor. Vnde ignis dupliciter inuenitur, scilicet in materia,& sphæra propria,& in materia aliena siue terrestri,vt in carbone aut flamma, ferro, aut metallo,in quibus nō differt specie essentiali,siue per violentiam introducatur,vt in ferro vel metallo,siue ex principio intrinseco,vt in sulphure:quia omnia ignita,inquantum habent aliquid de igne,sunt eiusdem speciei cum igne,qui est apud nos,licet sint magis actiua,secundū quod materia est magis solida. potest tamē ab igne qui apud nos est, differre materialiter. An autem ignis inferni vel purgatorij sit in propria materia aut aliena, incertum est. Quasdam tamen proprietates differentes ab igne huius mundi,ignis inferni & purgatorij habet:Sicut quòd successione non indiget,nec lignis nutritur.Sed hæ differentiæ non ostendunt diuersitatem essentialem in specie. Et quia actiuitas eius in animam,non conuenit ei ex natura sua,sed vt instrumentum diuinæ iustitiæ: ideo superuacaneum videtur circa hæc immorari Nam tantū posset torquere animas aer & aqua, vt instrumenta diuinæ iustitiæ,sicut ignis. Voluit tamen Deus ignem realem eligere ad puniendum,vt intelligeremus maiorem actiuitatem esse diuinæ iustitiæ,quàm ignis. Licet enim ignis sit maximæ actiuitatis,iustitia tamen diuina est maioris.Ideo Apost.Hebr.10.dicit, Horrendum est incidere in manus Dei viuētis. quod debet nos inducere ad satisfactionem in hac vita.¶ Alia pœna,est dæmonum insultatio.Licet enim electi post hanc vitam non puniantur,nec puniantur ministerio dæmonum,quorum victores extiterunt:nec etiam ministerio angelorum, quia conciues suos non tam vehementer affligerent:possibile tamen est quòd angeli boni eas ad locum pœnarū deducant,& etiam ipsi dæmones qui de pœnis hominum lætantur & insultant,eas comitentur, & assistant purgandis,vt de pœnis eorum satientur.Potest etiam piè credi,quòd boni angeli, maximè custodes,quando visitant eas, consolentur. Facit ad hoc illud quod dicitur Iob 4. In horrore visionis nocturnæ,quando solet soporoccupare homines, pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.Et cùm spiritus me præsente transiret,inhorruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam,cuius vultum non agnoscebam,imago coram oculis meis,& vocem quasi auræ lenis audiui.Sopor enim & nox pro morte in sacris literis accipiuntur,Iudic.4.Soporē morti socians. & Esa.29.Immiscuit vobis Dominus soporē,&c.& Ioā.9.Venit nox in qua nemo potest operari. Et sic per pillos carnis intelligi possunt afflictiones animæ,quæ ex affectione carnis processerunt: & per spiritus,dæmones,Sap.17.Personæ tristes illis apparentes,pauorem præstabant.Imago repræsentat angelum,&c.¶ Ex prædictis patet quòd ante iudicium vniuersale ad purgatoriū deducuntur tria genera animarum:Primò illi qui moriuntur sine quacunque culpa veniali aut mortali, tamen habent reatū pœnę alicuius peccati mortalis remissi:Secundò illi qui moriuntur cū solo peccato veniali,& nullum alium pœnæ reatum habent:Tertiò illi qui habent vtrunque:scilicet culpā venialem,& reatum peccatorum mortalium remissorum.alij non puniuntur in purgatorio.

In 4.dist.44. q.3.art.2.q.2. Materia ignis duplex.

Ignis purgatorij.

In 4.dist.21.q. 1.art.1.q.5

Tria genera hominū deducuntur ad purgatorium.

Ver. 33. DE LIBERATIONE ANIMARVM A PVRGATORIO.

A Animæ à purgatorio dupliciter liberari possunt:Primò per satisfactionē, quando pœnā temporalem per diuinā iustitiam eis indictā sustinuerint.Tunc enim satisfactione cōpleta, cùm nullum impedimentū habeāt,statim euolarint ad cælū,& summo gaudio clara Dei visione fruuntur.Secundò liberāntur etiā ante tēpus determinatum per suffragia viuorū:& hoc quatuor modis, secundum D.Greg.in 4.Dial.& habetur in c.animæ defunctorum.13.q.2. vbi dicitur, Animæ defunctorum quatuor soluuntur modis,Oblationibus sacerdotū,aut precibus Sanctorū, charorum eleemosynis,aut ieiuniis cognatorū.Sed isti quatuor modi reducuntur ad duos:Primus est per modum meriti,secundus per modum suffragij.Et isti duo modi sunt diuersi,quia meritum innititur iustitiæ,suffragiū verò liberalitati.Per modum meriti suffragia viuorū prosunt animabus defunctorum,dupliciter:Primò quantū ad præmium accidentale.Psal. Particeps ego sum omnium timentium te,&c.& hoc modo suffragia viuorū prosunt etiam sanctis existentibus in patria:Quia gaudent de bonis viuorū,iuxta illud Luc.15.Gaudium est angelis in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente.Secundò suffragia viuorū prosunt defunctis per modum meriti, quātum ad satisfactionem,vel expiationē,seu diminutionem pœnæ.Et hoc est quando per intentionem opera pœnalia viuorum existentiū in gratia,applicantur illis:quia per illam applicationem opera viuorum efficiuntur defunctorum.Fundamentum huius cōmunicationis habetur ex Apost.1. Cor. 12. vbi Ecclesiam siue congregationē fidelium dicit esse vnum corpus in Christo, scilicet mysticum & similitudinarium.Sicut enim corpus naturale habet multa membra, & vnū suffragatur aliis membris vnitis,vt experimēto videmus:Omnes autē fideles per gratiā & charitatē vniuntur Christo capiti & aliis mēbris,hoc est fidelibus vnitis Christo,hoc est in gratia existētibus. Vnde sequitur quòd

Animæ quatuor modis liberantur à purgatorio.

Psal.118

In Addit. 3.p.q.71.art.2.

sicut membrū corporale suffragatur & subleuat aliud membrū per applicationē, sic vnus fidelis aliū: applicatio autē spiritualis fit per intentionem. Et cum animæ purgatorij sint membra vnita, & egeāt: sequitur, &c. Iustitia enim diuina, ad cuius imitationē iustitia humana est exemplata, nō est rigorosior iustitia humana, Sed videmus q̃ si aliquis sit captus pro debito, alio satisfaciente pro eo, liberatur: Quia qui per aliū facit, per seipsum facere videtur. Et ideo si existēs in gratia ieiunat, vel dat eleemosynā, aut aliud opus satisfactorium facit pro eo qui est in purgatorio, satisfacit & expiat pœnā ab eo: sicut satisfaceret pro se, si illud opus alteri nō applicaret. Nec refert an sint viuentes vel mortui illi quibus applicantur, dūmodo sint vniti per charitatē, quæ (vt dicitur 1.Cor.13.) nunquā excidit: Quia applicatio spiritualis non requirit propinquitatē localem: Cōiunctio enim charitatis facit maiorē propinquitatem, quàm sit localis: quanuis etiā dici possit quòd defuncti in memoriis viuentiū viuunt, & sic sunt propinqui. illis verò qui sunt separati à corpore, vt damnati, suffragia non possunt prodesse. Viuentes autē suffragando defunctis, merentur sibiipsis præmium essentiale, s. vitam æternā, aut aliquem gradum ipsius: quod non potest cōmunicari, sicut præmium accidentale, & satisfactio, vt dictum est, cùm de merito ageretur. Ad suffragandum defunctis hortatur nos Apost. Gal. 6. dicens: Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi, s. in operibus misericordiæ. ¶ Aduertendum etiā quòd non solùm suffragia facta ab his qui sunt in gratia prosunt defunctis, sed etiā suffragia Ecclesiæ ordinata fieri ab his qui sunt in gratia, etiā si exequantur per eos qui sunt in peccato mortali: non quidem inquantū sunt peccatorū, seu à peccatoribus, applicantur: sed inquantū sunt ministri Ecclesiæ, cuius personam gerunt, vt sacerdotes in celebrando, vel officiando, dicendo vigilias & exequias defunctorum: Quia ille intelligitur facere, cuius vice vel nomine fit, vt patet per D. Dion. vel inquātū peccator agit vt instrumentū eius qui est in gratia: quia opus instrumentale est magis participalis agentis, quàm instrumenti. Vnde peccatum mortale serui ex præcepto domini eleemosynam faciētis, non impedit meritum domini in gratia præcipientis. Ex quo sequitur quòd si aliquis in charitate decedens, ordinet fieri aliqua suffragia (quanuis illi per quos fiūt, sint peccatores) nihilominus tamen prosunt illis pro quibus fiūt & ordinātur, si sint in gratia. ¶ Secundò suffragia fidelium possunt prodesse aliis viuis ac defunctis per modum suffragij, hoc est per modum orationis & supplicationis vltra illum conatum, & pœnalitatem quæ est in oratione, quæ pertinet ad meritum, & potest applicari sicut alia opera pœnalia. Sed vltra illum conatū & pœnalitatem, cùm orationis impetratio potius innitatur liberalitati dantis, quàm pœnalitati orātis: potest aliquis orādo Deū iuuare alios, tam viuos, quàm defunctos, saltem de congruo. Et per hunc modum suffragij animæ purgatorij possunt liberari, tam per indulgentias (vt inferiùs dicetur) quàm per orationes Sanctorum qui sunt in patria, necnon viuorum, vt probatum est ex D. Dion. de orationibus quas faciebant Apost. in sepultura fidelium. ¶ Et quāuis Sancti qui sunt in patria, non sint in statu merendi, nec sibi, nec aliis, nec satisfaciēdi pro illis, cùm non possint habere pœnalitates: Nihilominus tamē sunt in statu impetrandi ex merito præcedēti. Nam dum essent in via, meruerūt vt orationes eorum exandirētur cùm essent in patria: sed de his amplius cap. 5. §. 5. versi. 8. vbi dictum est quòd dupliciter Sancti orant in patria, s. oratione expressiua, & interpretatiua. Nec tamen ex hoc sequitur quòd animæ parum in purgatorio maneāt, attento quòd tot angeli, & tot sancti martyres, & cōfessores, ac virgines, videant eorum indigentias, & orent pro ipsis, & eorū orationes exaudiātur, cùm sint in gratia consummata. Quia sancti in patria clarè vident ordinē diuinæ iustitiæ, & se illi cōformant. Ideo non omnes neque semper orant pro qualibet anima: quia non volunt neque petunt nisi ea quæ Deus vult impleri. & sic eorum orationes semper exaudiūtur. ¶ Et quia animæ purgatorij sciunt quòd nos possumus illis suffragari tot & tantis modis nobis facilibus: ideo ordinant & dirigunt ad nos affectum suum. & si nobis loqui possent, mirabiles obsecrationes facerent, quas Psalmista in pluribus locis in earum persona describit, signāter in Psal. De profundis, & B. Iob. 19. Miseremini mei, miseremini mei saltē vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Et patriarcha Ioseph, Memēto mei dum tibi bene fuerit, & facies mecum misericordiam, vt suggeras Pharaoni, vt educat me de isto carcere: quia furtim sublatus sum, & hîc innocens in lacum missus sum. Quod vtique nos facere debemus, attētis tot & tantis causis & rationibus nos mouētibus. ¶ Primum motiuum, quod nos inducere debet, est paupertas: quia sunt in vltimo gradu paupertatis, dicitur enim cōmuniter: Pauper est, qui parū habet: pauperior, cui nihil est, adhuc pauperior, qui multa debet, vlterius qui nil potest lucrari, neque mutuo petere, & habet agere cum rigoroso & terribili creditore, qui non vult dare dilationem, & facit practicare illud quod Iuristæ dicunt in l. si. ff. de in ius vocan. Qui non habet in ære, luat in corpore vel anima. In huiusmodi gradu sunt animæ purgatorij: quia licet habeant merita, non tamen possunt tunc illis se iuuare. ideo dicunt Miseremini, &c. ¶ Secundū motiuū est parentela & amicitia, quia fratres nostri ex eodē patre immediato, scilicet Deo. Matth. 23. & ex eodem patre & matre remotis, s. Adam & Eua. Et aliqui habent cōsanguineos & amicos, & illi qui sunt in charitate, sunt amici: ideo dicunt, Saltem vos amici mei: illis præcipuè, qui tenentur eis, vt sunt filij, filiæ, viri, vxores, hæredes, & legatarij. Rationes earum ad inducendum sunt faciles. ideo illis non est lector onerandus. ¶ Tertium motiuum est multitudo pœnarū, & acerbitas supplicij, vt dictum est versic. præceden. Miseremur vnius latronis cùm à lictore acriter vulneratur, ac etiam vnius canis. à fortiori animarum, &c. Animalia eiusdem speciei subueniūt indigentibus, vt elephantes &c. ¶ Quartum motiuum, sunt fructus & vtilitates, quæ prouenīunt nobis, quando illis suffragamur. Primò

meremur

In lib. Eccl. Hierarch.

Psal. 129
Ioan. 20.
Genes. 40.

Motiua inducentia ad suffragandū animabus purgatorij.

meremur præmiũ essentiale & accidentale: Secundò peccatorum remissionem. vnde Tob. Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatũ. Et Dan.4. Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperũ. & Lucæ 11. Date eleemosynã, & omnia munda sunt vobis. Tertiò ipsæ non erunt ingratę, ideo &c. Quartò Deus propter hanc charitatem solet etiam in hoc mundo retribuere, bona multiplicando, iuxta illud Prouerb.28. Qui dat pauperi, nõquam egebit. & Christus, Date & dabitur vobis. Item, Centuplũ accipiet, & vitam æternam possidebit. Quintò à malo die liberatio, iuxta illud Psal. Beatus qui intelligit super egenũ & pauperẽ, in die mala liberabit eum Dominus. De pluribus legimus quòd fuerunt à morte præseruari, & ab inimicis etiã aliquando, Deo permittente, per ipsas animas in corporibus assumptis. ¶ Quintũ motiuũ est facultas subleuaminis. Quia per media facillima, quæ ponit D.Greg. de quibus dictũ est. Inter illa tamen media sacerdotũ oblatio est pręcipuum: Quia per illam applicatur Christi passio. Hęc materia potest faciliter dilatari. Si quæratur, Quibus magis subueniendũ est, an pauperibus viuis, an defunctis? Dicendũ quòd si pauperes viuentes sunt in extrema vel quasi extrema necessitate vitæ, eis magis tenemur quàm defunctis, propter periculum salutis spiritualis, in quo non sunt animæ purgatorij. In alijs autẽ casibus eleemosyna, quę fit magis indigenti, est magis meritoria. Cùm ergo animæ purgatorij magis egeant: sequitur, &c. ¶ Sextum motiuũ est punitio, Matt.18. Nõnne & te oportuit misereri cõserui tui? &c. Clamant enim vindictam, vt habetur Apoc.6. Vindica domine sanguinem, &c. & Psal. Dispereat de terra memoria eorum, pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam. Deus faciet eis de tali pane offas, &c. Et Luc.18. Deus autem nõ faciet vindictam electorum suorum clamantiũ ad se die & nocte, & patiẽtiam habebit in illis? Dico autem vobis, quòd citò faciet vindictam illorum. ¶ Duæ circa hæc insurgunt difficultates: prima est, an suffragia pro pluribus facta, tantum prosint cuilibet, sicut si pro quolibet illorum agerentur? Resolutio est quòd non per modum meriti, sed bene per modum suffragij. Sed de his amplius dictum est, cùm de sacrificio missæ ageretur, c.16.§.3.versi.16. Secunda difficultas est, an cultus exequiarum prosit. Et quia his temporibus aliqui hæretici non verentur irridere huiusmodi cultum, dicentes quòd vanum est pulsare tot campanas, cùm nil audiant defuncti, & accendere tot luminaria, cùm non videant, &c. ideo tantisper circa huiusmodi insistendum est. ¶ Et in primis notandum, quòd cultus & solennitas sepolturæ tam in antiquo quàm in nouo testamento cõmendatur, vt patet de sepultura Sarræ, quam sepeliuit Abraham in magnifico sepolchro, & Gene.25. de sepultura Abrahæ, & 49. de sepultura Iacob, & Deuter.34. de sepultura Moysi. & in 1.Reg. de Samuele, & 2.Reg.2. Laudauit Dauid viros Iabes de sepoltura Saul. & Tob.12. Laudatur à Raphaele de sepultura defunctorum. & Esa.11. de sepulchro Christi fuit prophetatũ, In die illa radix Iesse stat in signum populorum: ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et quo ad nouum testamentũ, Matt.27. & Marc.16. Luc.23. & Ioan.19. explicatur solennitas sepulturæ Christi, facta à Nicodemo & Ioseph ab Arimathia qui in sindone munda & centũ libris aromatum in sepulchro nouo in petra exciso sepelierunt ipsum. & Matt.26. Christus laudauit Magdalenã, quòd vnguentum preciosum seruasset ad sepeliendum eum. & Luc.7. laudati sunt viri Nain, de societate sepolturæ filij viduæ. & D.Dion. in vlt. cap. Ecclesiast. Hierar. recitat solennem cultum sepulturæ, quem seruabant Apost. Nos itaque ritũ antiqui & noui testamenti sequentes, laudamus cultum sepulturę, non absque causa & magnis rationibus à sanctis patribus inuentũ & obseruatũ. D. Aug. in lib. de Cura agenda pro mortuis, dicit quòd solennitas sepulturæ adinuenta & seruata est propter viuos, & propter defunctos. Propter viuos quidem quadruplici ratione. Prima est naturalis, ne oculi eorum ex turpitudine cadauerum offendantur, & corpora fœtoribus inficiãtur. Secunda ad instruendam & protestandã fidem resurrectionis. Antiqui enim Gentiles, qui non credebant, nec sperabant resurrectionem, non curabant sepulturas, sed corpora flãmis dabant, & cineres spargebant. Sed antiqui & sancti patres, vt fidem & spem resurrectionis quã habebãt, ostenderent & protestarẽtur, curabant diligenter, sicut quis curat & notat locũ rei quã se recepturũ putat. Vnde D.Aug. in 1. de Ciuit. Dei dicit, quòd Iacob & Ioseph aliique patres voluerunt sepeliri in terra promissionis, vbi credebant Christum nasciturũ, cuius resurrectio nostræ resurrectionis est causa. Tertia ratio est ad honoranda instrumenta diuinæ misericordiæ & Spiritus sancti: Quia corpora Sanctorũ fuerunt vasa & instrumẽta Spiritus sancti in bonũ. Quarta ratio est propter vtilitatẽ spiritualem viuentiũ, qui habent occasionem veniendi ad monumentũ, quod interpretatur monẽs mentẽ, vt D.Aug. ait. Videns enim homo proximũ mortuum, habet occasionem cogitandi quòd & ipse mortalis est: ideo debet cauere à peccatis, pœnitere, & satisfacere, ne incidat in manus horrendi iudicij Dei viuentis. vnde Eccle.7. Mihi heri, & tibi hodie. Et quo ad ornatum exteriorem prosunt viuis, inquantũ sunt quædam viuorum solatia: cognoscunt enim alios aduenientes esse amicos, & ꝙ non gaudent de morte suorum, sed cõpatiuntur, assistendo & sociando. Prosunt etiam defunctis, non quo ad sensum, quem corpus post mortẽ non habet. ideo nõ pulsantur cãpanæ vt ipsi audiant, neque cerei aut tedæ accendũtur, vt ipsi videant: sed vt homines audientes & inspicientes sepulchra & solennitates sepulturę, orẽt pro ipsis defunctis: per huiusmodi enim exteriora excitatur animus audientium & videntium, & inducitur ad compatiendum. Et ex sumptibus sepulturæ pauperes fructum capiunt, & Ecclesiæ decorantur. Sic enim sepultura inter cæteras eleemosynas & opera misericordiæ computatur. Vnde Damascen. in sermo. de Innocentibus inducit verba Athanasij sic dicentis: Licet in aerea qui in pietate consummatus est, positus

Luc.6.
Matth.19.
Psal.41.

An potius subueniendũ sit pauperibus viuis an defunctis.

Psal.108.

An cultus exequiarũ sine sepultura prosit.

Genes.23

Sepultura cultus rationabilis.

Vtilitates sepulturæ.

Hebr.10.

2.2.q.32. art.2.ad 1.

fuerit, ne renuas oleũ & ceras Deũ inuocantes in sepulchro: accepta sunt enim ista Deo, & multã ab eo recipientia retributionẽ. Nec obstat quod D. Greg. ait, ꝙ ad maioris damnationis cumulum eorũ corpora in Ecclesiis ponuntur: Quia sepultura solennis in sacro sepulchro nõ nocet, nisi pro quanto frustrat propter eam creditores, vel quatenus hanc sibi indigni propter humanã gloriam procurant. ¶ Circa huiusmodi sepulturas notanda sunt aliqua: Primò quòd sepulturæ locus est Ecclesia, vel cœmiteriũ, vt in c. sunt, 17. q. 4. ¶ Secundò quòd sepultura non debet vendi, nec aliquid exigi pro ea, siue pro actu & officio clericorũ qui sepeliunt, cùm sit aliquid spirituale vel spirituali annexũ: gratis tamen oblata suscipi possunt, licet locus sepulchri, sicut & calix consecratus, materialiter possit vendi: sed nil ratione benedictionis aut cõsecrationis potest exigi: Vnde & Abrahã emit agrũ speluncæ duplicis in possessionẽ sepulchri. ¶ Tertiò notandũ est ꝙ ius sepulturæ siue sepeliendi cõuenit Ecclesiis parochialibus. Ideo qui moriũtur absque electione sepulturæ, in Ecclesia parochiali vel eius cœmiterio, in cuius territorio moriũtur, debent sepeliri. Pertinet etiã ius sepeliẽdi aliis Ecclesiis vel cõuentibus, quibus iure canonico vel ex priuilegio cõcessum est, vt in ecclesiis & cœmiteriis prędicatorũ & minorũ, vt habetur in cle. dudũ. de sepult. ¶ Quartò notandũ est ꝙ quilibet, tam masculus quàm fœmina, non professus religionẽ, habens liberũ arbitrium, & debitam ætatẽ pubertatis, quæ in fœmina est in duodecimo anno, & in masculo in decimoquarto, potest sibi eligere sepulturã, etiam vxor sine cõsensu viri, & filius vel filia pubes sine consensu patris aut matris, vt habetur in c. licet, de sepult. in 6. Religiosus autẽ, & seruus, ac filij, & filiæ impuberes, nõ possunt sibi eligere sepulturã: sed superior vel dominus vel pater eligit eis, etiã si post annos pubertatis moriãtur, si ipsi nõ elegerint. Et similiter maritus eligit vxori, si ipsa nõ elegerit: nõ tamẽ ecõuerso. Et si maritus pręmortuus fuerit, & vxor nõ elegerit, sepelitur in sepulchro viri vltimi, si plures habuerit, & filij in sepulchro patris. Probatio autẽ electionis fieri potest nõ solum per testes, sed etiã per signa: vt si pater de sua sepultura non fecit specialem mentionẽ, eligendo sepulturam pro filio suo in aliquo religioso loco, censetur etiã pro se elegisse. Idem de marito qui elegit sepulturã vxori, aut si ædificauit sepulchrũ, aut posuit lapidẽ pro signo sepulchri. ¶ Aduertendũ tamen quòd ratio potissima electionis sepulturæ, est sanctitas loci, quæ prouenire potest primò ex corporibus sanctorũ ibi sepultorum, qui per talem electionẽ efficiuntur patroni & aduocati eligentium. vnde 3. Reg. 13. dicebat quidam propheta filiis suis, Cùm mortuus fuero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. & 4. Reg. 13. habetur virtus ossiũ Helisęi. Secunda ratio mouens aliquẽ ad eligendã sepulturã in aliquo loco, est generationis proximitas: vnde olim antiqui eligebant sepeliri cum patribus suis, siue in sepulchro maiorũ. Tertia ratio potest esse habitatio & incolatus deuotorũ virorum, quorũ suffragia sperãtur. Et licet interdicatur religiosis sub pœna excõmunicationis latæ sententię, ne habeant voto vel iuramẽto seculares astringere ad eligendum vel non mutandũ sepulturã: Non tamen inhibetur eis persuadere, allegando rationes propter quas eligenda est sepultura. ¶ Quintò notandũ est quòd si quis in testamẽto eligit in aliquo loco sepulturã, & ratione sepulturæ aliqua legauit Ecclesia, in qua eligit sepeliri, ornamenta, aut alia quę sequũtur ad exequiarũ cultum, vt sunt oblationes panis & vini, atque alia suffragia facienda: si postmodum simpliciter mutet sepulturã, non mutato testamento, & eligit in alia Ecclesia sepeliri, censetur etiã reuocasse legata. Sextò notandũ est quòd hęretici ac cæteri infideles ac etiã Christianorũ filij non baptizati, nõ debent sepeliri in loco sacro, nec mortui in torneamentis, aut desperati, vel raptores. Suspensi verò aut aliter iustitiati, si nõ moriãtur impœnitentes, de licentia iudicis possunt sepeliri. Leprosi verò Christiani de cõsuetudine sepeliuntur in cœmiterio separato, benedicto tamen. Aliqui dicũt quòd nõ debent cum aliis sepeliri, quia cui nõ cõmunicamus in vita, nec etiam in morte cõmunicamus. Excõmunicati verò donec obtinuerint absolutionem, in terra prophana sunt sepeliendi & relinquendi: post adeptã verò absolutionem, sunt transferẽdi, & in loco sacro aut benedicto sepeliendi. Si circa huiusmodi plura scire desideras, & probationem præcedentium habere velis, vide apud Summistas in verbo, sepultura.

Sepultura locus quis.

Genes. 23.

Ius sepeliendi quibus conuenit. Prædicatores & minores habent ius sepeliendi.

Ratio electionis sepulturæ triplex.

Qui careant ecclesiastica sepultura.

Ver. 34. DE INFERNO DAMNATORVM.

In 4. dist. 48. q. 2. artic. 3. ad 4.

INfernus damnatorũ est locus profundissimus circa centrũ terræ, in quo vsque ad diem iudicij cruciabuntur animæ peccatorũ in peccato mortali decedentiũ, & post diẽ iudicij animę & corpora simul cũ dęmonibus. Hic locus ab aliquibus dicitur Auernus: quia sine vere & temperie, ab aliis verò Acheron, quasi sine gaudio. Si domini tẽporales habent carceres perpetuos pro sceleratis, à fortiori Deus. Et quia inferni cõsideratio est vtilis ad retrahendũ homines à peccato, eò ꝙ D. Dion. ait, Nemo intendens in malum, operatur: Nõ enim est aliquis, qui si actu apprehenderet inferni pœnas peccatoribus pręparatas, cõsentiret peccato: & si ante cõsensisset, quin retraheretur à peccato, & induceretur ad detestandũ ipsum, & agendũ pœnitentiã. vnde Psal. dicebat, Cõsideraui vias (s. ad infernũ tendentes) & cõuerti pedes meos in testimonia tua. & alibi: Conuertantur peccatores in infernũ, omnes qui obliuiscuntur Deũ. & Salomon Eccle. 7. dicebat, Memorare nouissima tua, & in ęternũ non peccabis. Ideo circa huiusmodi inferni cõditiones parum nobis insistendum est. Hic infernus dicitur inferior à Psal. Eruisti animã meam ex inferno inferiori. Aliquando dicitur profundissimus, vt Iob 4. Si quæratur quantum distet à superficie terrę: Quicquid dicant Astronomi, incertũ nobis est: Lucifer & alij mali angeli, qui mensurauerũt, dicere possent. ¶ Iste infernus multas habet malas conditiones, quarũ prima est, quia est cauerna clausa, sine aliquo ostio aut fenestra vel foramine: nec est aliqua via localis, per quã sit accessus ad illã, quicquid dicatur A

Psal. 118

Psal. 9.

dicatur de cœmiterio sancti Patritij,de qua multæ illusiones & fatuitates narrantur. Nec etiã cre
dendum est quòd in monte Ætna,qui in Cicilia contionè cõburitur,audiũtur mirabiles voces &
soni,sit porta vel introitus inferni. Vnde Cassiodor.dicit,Quo itinere animæ in infernũ perferan- *Super Psalm. 86.*
tur,quia in diuina authoritate non legitur,habemus incertũ. Quo ad ingressum animarum nõ re-
quiritur porta:quia corporalia non impediunt spiritũ,qui absque medij pertransitione potest lo-
caliter moueri. Et sic in instanti mortis per dæmones pertrahuntur mali in infernũ. Corpora verò
nõ glorificata impediuntur mole corporis. Et ideo in die iudicij post sententiam,in eius executio-
ne aperietur terra,sicut aperta fuit quando deglutiuit Dathan & Abiron,qui descenderũt in infer *Psal. 105*
num viuentes,Num.16. Postmodũ iterum claudetur,& cõtinuabitur. Nec obstat quod dicit Psal.
Attollite portas principes vestras:quia(vt dictum est)accipitur porta pro potestate detinendi ani-
mas. Et cùm dicitur Matth.16. Portæ inferi non præualebũt aduersus eam,intelliguntur dęmones
& peccata,quæ portãt homines in infernum,& sunt causa damnationis eorũ.¶ Si quæratur an sit *Infernus quo modo dicatur latus.*
magna & lata cauerna:dicitur quòd infernus est largus quadrupliciter:Primò auiditate retinẽdi:
Secundò multitudine damnatorum:Tertio pœnarũ diuersitate:Quartò æternitate,sed quo ad si-
tum loci ignoramus. Ante diẽ iudicij non requiritur magnũ spaciũ,cùm dæmones & animæ non
occupent locũ. Post diem verò iudicij propter multa corpora requiritur magnũ spaciũ:quia multi *Matth. 20*
sunt vocati,pauci verò electi:ideo extendetur ad purgatoriũ:quia nullus post diem iudicij erit in
purgatorio. Et quia in limbo patrũ nullus est,aliqui dicũt quòd vsque ad limbũ patrũ extendetur:
quia paruuli existentes in solo peccato originali,post resurrectionẽ erunt super terrã, sed hoc non
habet authoritatẽ. Quicquid tamẽ sit,credendũ est quòd diuina prouidentia quæ præuidit ab æter
no quot futuri erunt damnati,sufficientem locũ pręparauit. Nec erunt ad placitu elongati,sed val
de pressi,iuxta illud Psal. Sicut oues in inferno positi sunt.¶ Secunda conditio huius cauernę dici- *Psal. 48*
tur obscuritas & tenebrositas,de qua Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorẽ meũ,ante-
quàm vadam ad terrã tenebrosam,& opertã mortis caligine Christus illas tenebras vocauit exte- *Matth. 22*
riores siue extraneas,quæ fuerunt figuratę per tenebras Ægypti,de quibus Exod.10. Extende ma
num tuam in cælum,& sint tenebræ super Ægyptum ita denſę,vt palpari possint. Sequitur,Et fa-
ctæ sunt tenebræ horribiles in vniuersa terra Ægypti:tribus diebus nemo vidit fratrẽ suũ , neque
mouit se de loco in quo erat. Multò magis horribiles & densæ sunt tenebræ inferni : quia habent
muros in circuitu spissisimos. Nec habet portas aut fenestras,sicut dictũ est:ideo Psalmista dicit: *Psal. 48*
In æternum non videbit lumen. Si dicatur quòd diues epulo vidit Abraham à longè , & Lazarũ
in sinu eius,Luc.16. Dicendum quòd non erat visio corporalis,sed spiritualis,ad quã non requiri-
tur lumen corporale. Nec illa flãma fumo mixta lucet,sed fumat. de illius illuminatione D. Greg.
dicit,Ignis inferni quãuis ad consolationẽ non luceat,vt tamen magis torqueat, ad aliquid lucet.
Nam sequaces quosque suos secũ in tormento reprobi visuri sunt,quorũ amore deliquerũt.¶ Ter
tia conditio illius cauernæ est ignis abundantia & plenitudo:Quia ibi est ignis corporalis, qui vt
instrumentum diuinæ iustitiæ,mirabiliter cruciabit & affliget,quia in materia solida. Et sic nõ est *Ignis inferni est realis & non metaphoricus.*
ibi ignis metaphoricus siue similitudinarius:quia tunc pœna esset solùm per imaginationẽ : & sic
non essent veræ pœnæ,sed imaginariæ duntaxat,quod est erroneum in fide : quia ex multis passi-
bus habetur quòd sit ignis materialis,& realis cruciatus. Vnde Diues epulo clamabat,Crucior in
hac flamma. Et Christus,Ite in ignem æternũ,Matt.25. Ibunt hi in supplicium æternũ, &c. Suppli
cium importat actum.& Matt.10. Timete eum qui potest animã & corpus perdere in gehennã.&
18. Bonum est tibi vnum oculum habentẽ in vitam intrare,quàm duos oculos habentẽ mitti in ge
hennam ignis.& Psal. Ignis,sulphur,&c.& Iob 24. Ad nimiũ calorem trãsiet ab aquis niuiũ. Post-
quàm ergo ille ignis est calidus & materialis,sequitur quòd realiter cruciat. Apoc.21. dicitur, Ti-
midis & execratis &c. Pars illorũ in stagno ardenti igne & sulphure,quod est mors secunda. Non
potest clarius exprimi ignis corporalis,quàm per calorẽ & ardorem.¶ Nec est possibile quòd per
ignẽ intelligatur vermis cõscientiæ,vt quidã hęretici dixerunt:quia Esa.vlti. dicitur, Vermis eorũ
non morietur,& ignis eorum non extinguetur. vnde oportet quòd aliud sit ignis, & aliud vermis.
Nec sequitur quòd si vermis teneatur metaphoricè,quod etiã ignis:quia ex aliis passibus scriptu-
ræ non declaratur quòd sit vermis materialis,sicut dictum est de igne ex calore & ardore. Vnde
Deut.32. Ignis succensus est in furore meo,& ardebit vsque ad inferni nouissima.& Sap.5. Pugna
bit orbis terrarũ contra insensatos. Si punirentur sola imaginaria pœna , punirentur solum pœna
vermis ex apprehensione illius:& sic non ab igne extrinseco agente,quod importat nomẽ crucia
tus,supplicij,tormẽti & pugnæ,& sic totus orbis non pugnaret. D.Greg.in 4. Dialog.dicit,Ignem
gehennæ corporeum esse non ambigo : quo certum est corpora cruciari. ¶ Nec obstat quòd Da-
masce.in fine 4.lib.dicit,Tradetur diabolus,& dæmones,& homo eius,s. Antichristus , cũ impiis
& peccatoribus in ignem æternum,non materialem qualis apud nos est,sed qualem nouit Deus.
Quia Damasce.non negat simpliciter illum ignem esse materialem:sed dicit quòd non est taliter
materialis,qualiter ignis qui apud nos est,eò quòd quibusdam proprietatibus ab isto igne distin-
guitur: Quia ignis noster lignis nutritur,& faciliter extinguitur: Ille verò nec nutritur, nec extin-
gui potest,sed perpetuò manet:vel ideo quia ibi ignis non cõsumet corpora,sicut hîc:quia ibi agit
vt est instrumentum diuinæ iustitiæ,per quã modificatur : & non punit omnes æqualiter, sed se-
cundum quantitatẽ & mensuram demeritorum. Non obstat pariter quòd D. August.12. super Ge-
nes.ad literam dicit:Spiritualem arbitror (scilicet locum) ad quem anima defertur per mortem

non corporalem: Quia per hæc verba nolebat aliud dicere, quàm quòd anima post mortem nó locatur corporaliter & circunscriptiuè, sed alio modo spirituali, sicut angeli sunt in loco. Nec ibi loquitur determinando, sed opinando & inquirendo. ¶ Quarta códitio cauernæ infernalis est, quia vltra calorem continet frigus intolerabile. Vnde D. Greg. in Moral. dicit, In inferno est frigus insuperabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cædentiú, horrida dæmonum visio, confusio peccatorú, desperatio omnium bonorú. & Iob 24. Ad nimiú calorem transiet ab aquis niuium. ¶ Quinta códitio est æternitas à parte posteriori, hoc est æternæ durationis, quia nunquã habebit finem: & qui semel ingredientur, nunquam exibunt: quamuis ex diuina dispensatione nónunquam extra infernum, sint spiritus damnati, vel ad instructionem, vel ad exercitiú electorum: tamen portant secum ignem inferni, qui vt instrumentú diuinæ iustitiæ, illos torquet, quantúcunque elongentur: quia distantia non impedit infinitã Dei virtutem. vident præterea ignem inferni in pœnam eis præparatum. Et sicut gloria Sanctorú nó minuitur, siue sint in cælo, siue extra cœlum: Sic nec pœna damnatorú, quãdo ex dispensatione diuina sunt extra infernú. Post diem verò iudicij nulla erit ratio exeũdi, & per cósequens nulla dispensatio, & sic æternaliter in hac cauerna torquebuntur. Et quia illi qui sunt in hoc inferno, carẽt gratia, quæ est remissionis & satisfactionis principiú: ideo nunquã eis remittentur peccata, nec diminuetur pœna, nec etiã reatus peccatorú remissorú, & peccatum veniale in eo perpetuò punietur, nullúmque suffragiú eis prodesse potest aut applicari, vnde Ecclesia cãtat, In inferno nulla est redemptio. Nec obstat quòd D. Aug. dicit, Quòd quibus suffragia valent, ad hoc valent vt sit pœna remissior, vel tolerabilior eorum dãnatio: sed solùm illi qui sunt in inferno, sunt dãnati, igitur, &c. Quia dãnatio in verbis D. Aug. sumitur largè, pro quacũque punitione: & sic includit pœnã purgatorij, quæ quandoque totaliter expiatur, quandoque autem non, sed diminuitur: & tunc tolerabilior est eorum punitio. Et quãuis Ecclesia oret pro existentibus in peccato mortali in hac vita, & suffragia eis prosint, nó per modum meriti, cùm non sint in gratia, sed per modũ suffragij, quod (vt dictũ est) innititur liberalitati Dei: Non tamen post morté, quia quandiu sunt in hac vita, possunt transferri de statu culpæ mortalis, in statú gratiæ, & nó post morté, secundum illud Eccles. xj. Vbi ceciderit lignú, siue ad Austrú, siue ad Aquiloné, ibi erit: Quia secundú Damasce. hoc facit in hominibus mors, quod facit in angelis casus. Angeli auté post casum sunt immutabiles (vt suprà dictum est) igitur & homines per morté. vnde 1. Ioã. 5. Est peccatum ad morté, nó pro hoc dico, vt roget quis. Cóstat igitur hominé in peccato mortali dié claudenté extremum orationibus Ecclesię minimè subleuari posse. ¶ Si adducatur historia quę legitur in vitis Patrũ, quã & Damasc. refert in quodã serm. q D. Macharius inuenta in via caluaria cuiusdã defuncti, oratione premissa, quæsiuit cuius esset, respódit quòd erat cuiusdã sacerdotis Pagani, qui in inferno dãnatus erat, & tamé consessus est oratione D. Macharij se & alios iuuari. Quidam negant historiã, & dicunt quòd in illo libro multa falsa & apocrypha inueniuntur. Nihilominus illa admissa, dicit D. Tho. quòd illud adiutorium nó erat tale, s. quòd eorum pœna minueretur: sed in hoc solo (vt ibidé dicitur) quòd eo orante cócedebatur eis, quòd mutuò se viderent. Et in hoc aliquod gaudium nó verum, sed phantasticum habebant, dum implebatur quod desiderabant. Sicut dęmones gaudere dicũtur, dum homines ad peccatú pertrahunt: quamuis per hoc eorum pœna nullatenus minuatur, Sicut nec minuitur angelorum gaudium per hoc, q malis nostris cópati dicuntur. ¶ Si verò allegetur historia Traiani, quã idem Damasce. in eodé sermo. narrat, & dicit quòd D. Greg. videns iustitiã Traiani de filio suo, qui equitans occiderat filium viduę, orationem pro eo fudit, audiuit vocé sibi diuinitus dicentem, Vocem tuam audiui, & Traiano veniam do. Cuius rei (vt Damasce. dicit in eodem sermo,) testis est omnis Oriens & Occidens, & tamen erat in inferno, quia idololatra, & multorum martyrum necem instituerat. Quidam se expediunt, negantes historiam, & omnes doctores approbantes illam, eo quòd sit cótra sacram scripturam, & Ecclesiæ determinationem. D. tamen Thom. dat suas solutiones, dicens quòd probabiliter æstimari potest quòd precibus D. Greg. ad vitã fuerit reuocatus: & ita per pœnitentiã & baptismum gratiam consecutus. Sicut etiã apparet in illis qui fuerunt miraculosè à mortuis resuscitati: quorum plures constat idololatras fuisse & damnatos: de omnibus enim talibus similiter dici oportet, quòd non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum pręsenté propriorum meritorum iustitiam. Secundum autem superiores causas, quibus præuidebantur ad vitam reuocãdi, erat aliter de illis disponendum. Vel dicendum est secundum quosdam, quòd anima Traiani nó fuit simpliciter & absoluè à reatu æternę pœnę liberata, sed eius pœna fuit suspensa ad tempus, vsque ad diem iudicij. Nec tamen oportet quòd hoc fiat cómuniter per suffragia sanctorú: quia aliqua sunt quę ex lege cómuniter accidunt, & aliqua quę ex priuilegio aliquibus cóceduntur. Sicut alij sunt humanarú limites rerum, alia diuinarum signa virtutum, vt D. Aug. dicit. ¶ Quibusdam videtur valde graue, quòd pro peccato mortali temporali infligatur à Deo supplicium æternum, cùm pœna debeat proportionari culpæ & peccato. Ad cuius euidentiam sciendum est primò, quòd triplex consueuit assignari ratio, quare peccatum mortale puniatur pœna æterna: Prima, quia peccatum ex parte obiecti aggrauatur, & maiori pœna punitur, si offensus sit maioris dignitatis. Vnde non adeò punitur percutiens rusticum, sicut nobilem, principem, regem, aut imperatorem. Sed Deus qui est infinitæ dignitatis, per peccatum offenditur: igitur debet peccator puniri pœna infinita, non intensiuè, cùm non sit capax: ergo extensiuè. & sic pœna infinita secundum durationem. Secunda ratio sumitur ex voluntate peccãtis: quia

Dæmones & animæ dãnatæ secum portant infernú.

Damnatorũ pœnæ non minuetur.

In Addit. 3. p. q. 71. artic. 5.

Traianus si fuerit ab inferno liberatus.

In lib. de cura pro mor. agen. In 4. sent. dist. 42. q. 1. art. 5. Peccati mortalis pœna.

quia peccans mortaliter, ponit finem delectationis suæ in eo in quo mortaliter peccat, vt etiam Deũ prn illo cõtemnat: Sed quicunque diligit aliquid, sicut finem vltimũ suæ voluntatis, ex hoc ipso vellet semper sibi adhærere, nisi per accidens retrahatur, vel timore pœnæ, vel aliquo huiusmodi: Sed si impunè adhærere posset, semper adhæreret. Vnde secundũ D.Greg. Iustum est vt qui in suo æterno contra Deum peccauit, in æterno Dei puniatur. Dicitur autẽ aliquis in suo æterno peccasse, nõ solùm secũdum cõtinuationem actus in tota hominis vita: sed quia finem vltimum in peccato constituit, voluntatẽ habuit in æternũ peccandi: ideo D.Greg.24.Moral.dicit, quòd iniqui voluissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Tertia ratio sumitur ex parte peccantis mortaliter: quia per peccatũ mortale quis priuat se gratia quæ est principiũ remissionis culpæ, & sine qua peccatum remitti nõ potest. Et ideo si in peccato mortali moriatur, semper remanet in culpa, cùm propter obstinationẽ non sit gratiæ susceptiuus. Manente autẽ culpa semper est obnoxius pœnæ, quæ reordinat culpã, aliàs remaneret aliquid inordinatũ in vniuerso, contra illud, Quę autem sunt, à Deo ordinata sunt. ideo æternaliter puniri debet. ¶ Secundò sciendũ est, quòd pœna proportionatur peccato: in peccato autẽ sunt duo. Primum est, auersio ab incõmutabili & infinito bono, s. Deo. Vnde ex hac parte peccatum est infinitum: & sic peccato respondet pœna dãni quæ est infinita: est enim amissio boni infiniti scilicet Dei, ad quã subsequitur pœna afflictiua, vt infrà dicetur. Alterũ autem, est inordinata conuersio ad bonũ commutabile: & ex hac parte peccatum dicitur finitum, quia ipsa conuersio est finita, cùm actus creaturæ non possit esse infinitus. Et sic peccato debetur pęna finita intensiuè secundum quantitatẽ conuersionis. Sed quia ille se priuauit principio remissionis, & immobiliter adhæret: ideo pęna illa intensiua æternaliter extenditur. Et sic duratio pęnæ sensus nõ respondet quantitati culpæ, sed irremissibilitati ipsius. vnde Mar.6. dicitur: Qui blasphemauerit in Spiritũ sanctum, nõ habebit remissionem in æternũ. ¶ Tertiò not. est quòd licet pęna proportionetur culpæ secundum acerbitatẽ, tam in iudicio humano quàm diuino: in nullo tamen iudicio requiritur quòd pęna adæquetur culpæ actuali secũdum durationem, vt D.Aug. dicit in 21.lib.de Ciuit.Dei. Quia adulterium vel homicidium, quod quasi in momẽto committitur, non propterea momentanea pęna punitur, sed quãdoque perpetuo carcere, vel exilio, vel etiam morte. In qua non consideratur occisionis mora, sed potius quòd in perpetuum auferatur à potestate peccandi, & societate viuentium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pęnæ diuturnitas inflictæ. Nec tamen sequitur quòd peccatum veniale, quod propter defectum gratiæ, quæ est principium remissionis peccatorum, æternaliter punitur, sit adeo graue, sicut mortale, nec quòd ita acerbè puniatur intensiuè.

Rom.13.

Pœna damni respondet auersioni & pœna sensus conuersioni.

Pœna non adæquatur culpæ actuali.

Ver. 35. DE POENIS DAMNATORVM ANTE IVDICIVM.

A DAmnati in inferno vsque ad diẽ iudicij solùm in anima puniũtur triplici pęna, scilicet damni, sensus, remorsus conscientiæ siue vermis. ¶ Prima pęna dicitur damni siue priuationis: quia priuatur bono infinito, scilicet clara Dei visione, in qua cõsistit beatitudo, ad quam sequitur tristitia, quæ ineffabiliter torquet animã, eo quòd ex culpa sua priuatam ea se cognoscit: Qui enim perdit centũ aureos ex culpa ac vitio suo, dolet si mille, amplius, & sic consequenter. Similiter de possessionibus, officiis, ac dignitatibus ex culpa amissis. Vnde sequitur ꝙ qui ex culpa sua perdidit summum bonũ, summè doleat & tristetur. Ideo D.Chrysu. dicit: Nõnulli imperitorũ sibi satis esse putant & optabile videri, si gehenna tantũmodo careant. Ego autẽ multò grauiores gehenna dico esse cruciatus, remoueri & abiici ab illa gloria. Pone mille gehennas, & mille cruciatus, nil tale quale à gloria excidere, & à Deo odio haberi, & audire, Ite maledicti. Hoc tantũ generat cruciatum, quòd si nulla extrinsecus pęna torqueret, hæc sola sufficeret: omnes enim gehẽnas superat cruciatus. Notandũ tamen quòd hæc pęna priuationis, licet sit eadẽ respectu obiecti, est tamen diuersa, & plures, respectu subiecti & causarum: & sic maior sequitur pœna afflictiua ex priuatione huius infiniti boni propter maius & enormius peccatũ, quàm propter minus: & propter plura peccata, quàm propter vnũ. ¶ Secunda pęna dicitur sensus: non quòd animæ in inferno habeãt potentias sensitiuas, nisi radicaliter, vt dictũ est cùm de intellectu animæ separatæ ageretur. Sed dicuntur puniri pęna sensus, quia ab extrinseco, scilicet ab igne, qui vt instrumentũ diuinæ iustitiæ, imprimit in eas, nõ calorem (quia non sunt capaces) sed quandã qualitatem afflictiuã secundũ quantitatem peccati, ex parte conuersionis. ¶ Tertia pęna dicitur vermis, non corporalis (cùm ibi non sint vermes nec alia animalia) sed spiritualis, quia sicut vermis pungit & corrodit, sic remorsus cõscientiæ pungit, lacerat, & affligit. Hic autem remorsus est de quolibet peccato, tam ex parte auersionis, quàm ex parte conuersionis ac etiam negligentiæ, eò quòd poterant facillimè bonum infinitum recuperare per pęnitentiam, & non curauerunt. Quidam addunt quartam pęnam, visionem intellectualem Luciferi & aliorum dæmonum, eorúmque irrisionem.

Pœna dãni.

In homi. de repar. lap.

ca.5.§.1.ver.11.

Ver. 36. DE POENA DAMNATORVM POST IVDICIVM.

B DÆmones nõ punientur maiori pęna essentiali post iudiciũ, quàm ante: quia cùm eorum esse non varietur, sequitur ꝙ pęna essentialis intrinseca, quæ consistit in priuatione diuinæ visionis, & pęna extrinseca ab igne impressa, aut remorsus, non augetur nec minuitur: sicut nec præmiũ essentiale bonorũ angelorũ. Punientur tamen maiori pœna accidẽtali dupliciter: Primò, quia omnes qui sunt in aere caliginoso ad exercitiũ iustorum, detrudentur in infernũ, à quo non poterunt amplius exire. quod cedet in illorum pęnam, cùm nocere non poterint, prout volunt. Vnde Matth.8. dicitur quòd duo dæmonia habentes, exeuntes de monumentis clamauerunt dicentes:

Pœna dæmonum post iudicium.

Quid tibi & nobis Iesu fili David? venisti huc ante tempus (s. iudicij) torquere nos? Quia sentiebant se exituros, & nō amplius nocituros illis hominibus. Ideo vt saltem possent in aliquo nocere, rogabāt: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregē porcorū. Et sic post diem iudicij magis torquebuntur, quia priuabūtur executione iniquæ voluntatis suæ. Et ideo (vt dicitur Luc.8.) rogauerunt illū

Pœna damnatorum post iudicium.

ne imperaret eis vt in abyssum irent. Secundò, quia tristabuntur accidentaliter de malis ad quæ homines induxerūt, sicut boni gaudebunt de bonis factis in gratia. ¶ Animæ autē damnatorū, quæ nunc habent esse imperfectum, cùm sint separatæ à corpore, cui natæ sunt vniri post resurrectionem, quando habebunt esse perfectū, maiorem pœnam patiētur quàm nunc, secundum D. Aug.

In Ser. pla. marty.

qui ait: Maiores pœnas passuri sunt cùm resurrexerint, in quarū comparatione tales sunt istæ quas patiūtur, qui mortui sunt mali homines, quales sunt pœnæ eorū qui torquentur in somnis. Animæ eorū patiuntur, caro verò eorū non patitur. Maior autē est cruciatus, si vigilās torqueatur. Nec est simile de dæmonibus, qui nō habēt corpora, & quorū esse nō variatur: nec etiā de animabus beatis, quarū gloria post resurrectionē nō intenditur, licet habeāt perfectius esse: quia quāuis operari sequatur esse in naturalibus, non tamen in gratuitis: sed sequitur proportionem gratiæ & luminis gloriæ. In damnatis verò hominibus, cùm habeant perfectius esse, magis conabuntur resistere, & succumbent: ideo in hoc magis torquebūtur: licet quantū ad extrinsecas apprehensiones aut extrinseca tormenta pœna eorū essentialis non augeatur neque minuatur. Pœna autem accidentalis hominum damnatorū absque dubio post resurrectionē augebitur, quantum ad præmium siue demeritum accidentale: quia dolebūt, quotiens recordabuntur malefactorū, sicut lætantur boni de bonis: differenter tamē, quia boni vident simul in verbo omnia bona opera sua, ideo simul de omnibus gaudebunt, etiā in particulari, quod gaudiū pertinet ad eorum præmiū essentiale postquam in verbo vident, & accidentale, quando per species per quas etiā successiuè cùm voluerint, poterunt gaudere: damnati verò nō simul omnia peccata sua distinctè videre poterunt, sed successiuè: ideo de illis successiuè dolebunt, & punientur pœna vermis siue remorsus cōscientiæ. Nec est inconueniens quòd non tantū puniantur proportionabiliter, sicut iusti præmiabuntur: quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius, & pronior est ad præmiandū, quàm ad puniēdum: hoc est dictū, per effectus exteriores magis ostendit misericordiā, quàm iustitiam. ¶ Præterea punientur accidentaliter quātum ad corpus: quia licet sola voluntas peccauerit, corpus tamen coniunctū instrumentaliter cooperatū est: & cùm actiones sint suppositorū, siue attribuātur suppositis, & corpus sit pars cōpositi siue suppositi, cōsequens est ꝙ corpora malorum punientur, sicut corpora bonorum præmiabūtur, differēter tamen: quia præmium corporū beatorū quod consistit in quatuor dotibus (de quibus dictū est) fluit à gloria animæ, & redundat in corpus. Pœna verò corporū damnatorū, licet quo ad aliqua pendeat ab anima, propter cōiunctionē animæ (cuius actus redūdant in corpus, & ecōuerso) nō tamen totaliter sicut in beatis, in quibus tota gloria corporis procedit à gloria animæ: in damnatis verò nō, sed ab extrinseco affliguntur. Et ideo damnati nō solùm priuabūtur dotibus, sed etiā exterius torquebuntur, per opposita ipsis dotibus: quibus potiuntur animæ beatæ.

c.24.§.2.

Dictū est autem quòd beati habebunt quatuor dotes: s. impassibilitatē, claritatem, subtilitatem, & agilitatem: dānati verò non solùm istis dotibus priuabūtur, sed etiā habebunt aliquid oppositū, vt magis torqueantur. Licet enim damnati resurgāt incorruptibiles, non tamen in melius immutabuntur, vnde Apost. dicit: Omnes quidem resurgemus, sed nō omnes immutabimur.

1.Cor.15.

Iusti resurgent impassibiles, hoc est incapaces receptionis alicuius qualitatis disconueniētis: damnati verò magis passibiles & sensibiles quàm fuerint in hoc mūdo, præseruabuntur à corruptione, vt iustitia punitiua semper in illis appareat. Præterea iustorū corpora resurgent in gloria & claritate: sed corpora damnatorū in maiori ignominia, siue ignobilitate, deformitate, cōfusione ac aliis defectibus, quàm fuerint in hoc mundo. Et verificabitur de illis illud, Denigrata est super carbones facies eorū.

Thren.4.

Et eadem ratione nō solùm erunt priuati agilitate & subtilitate, sed etiam erūt graues, pōderosi, spissi, & immobiles, iuxta illud: Submersi sunt quasi plumbū in aquis vehemētibus.

Exod.15.

& illud: Fiant immobiles quasi lapis. Præter hæc quantū ad corpus in inferno erunt mirabilia tormenta sensuum, quia omnes torquebuntur, sicut in beatis delectantur. ¶ Primò sensus visus: Sicut enim sensus visus beatorū delectabitur in visione gloriæ humanitatis Christi, D. Virginis, & aliorum Sanctorū, solis, lunæ, planetarū, stellarum, & aliarū rerum creatarū: Sic visus damnatorū torquebitur tripliciter: Primò, priuatiuè, quia in tenebris densissimis & horribilibus erunt: & nihil quod eis delectationē afferat, videre poterūt. Si Tobias dicebat, Quale gaudiū mihi est, &c. quid poterunt dicere damnati, qui nō sedebunt siue non requiescent, sed torquebūtur in tenebris densissimis exterioribus & extraneis?

Visus damnatorum torquebitur.

Tob.5.

Secūdò torquebuntur fumo inferni: quia cùm ibi sit sulphur inflammatū, vt habetur Apoc.21. & nullum sit spiraculum, fumus circonuoluet eos, & magnū afferet tormentum, quod Christus per fletum expressit dicens, Ibi erit fletus & stridor dentium.

Matth.8.

Non quòd sit ibi emissio seu resolutio lachrymarum, quia cùm nil in eis per cibū restauretur, consumerentur: Sed accipitur ibi fletus pro commotione & conturbatione capitis & oculorū. & quantum ad hoc corpora damnatorum non solùm ab exteriori affligūtur, sed etiam ab interiori, secundum quod corpus immutatur ad passionem animæ bonam vel malam. Tertiò visus damnatorum torquebitur ex aspectu dæmonum in corporibus assumptis. Licet enim non habeant corpora, assument tamen ex vilissima materia, ad torquendum visum damnatorum, qui videndo pulchra & delectabilia peccauerunt. vnde Sapien.17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant

in tenebris

in tenebris Ægypti, quæ erant figuræ tenebrarũ & apparitionum inferni.& Naum 2. Aspectus
eorum quasi fulgura discurrentia,& Iob:Vadent & venient super eos horribiles ad irridendũ eos. *Iob.20.*
Ideo Dauid petebat,Ne irrideãt me inimici mei.¶ Secundò dãnati torquebuntur in auditu,sicut *Psal.24.*
sancti delectabuntur:iuxta illud,Clarè sonant iugiter organa Sanctorũ.& Psal. Exultationes Dei *Psal.149.*
in gutture eorum. Sic auditus damnatorum torquebitur, audiendo fletus,planctus, & vlulatus,
blasphemias,& maledictiones,& opprobria dãnatorũ.de quibus Psal.Superbia eorũ qui te ode- *Psal.73.*
runt, ascendit semper.& Iob 3.Pereat dies in qua natus sum,&c.Hiere.20.Maledicta dies in qua
natus sum.& Iob 12.Vtinã cõsumptus essem,ne oculus me videret.Repleta est malis anima mea. *Psal.87.*
Miserabiliores facti sumus omnibus,quia in opprobriũ omnium,Sol iustitiæ non ortus est nobis. *1.Cor.15.*
Lassati sumus in via iniquitatis,&c.Nos insensati,&c.Zacha.2.Plãgẽt se super se familiæ.& Hier. *Sap.5.*
9.In viis eius ploratus & vlulatus.Dæmones puniẽtes eos in corporibus assumptis vlulabũt.Vnde
Eze.27.A sonitu gubernatorũ eius turbabuntur. D.Aug.in serm.ad Eremitas dicit quòd Lucifer
non cessabit clamare in corpore assumpto aliis dæmonibus,vt percutiãt & torqueãt hinc & inde.
Amos 1.Leo rugiet,quis nõ timebit?Præterea 1.Reg.2.Dominũ formidabũt aduersarij eius,& su-
per ipsos in cælis tonabit. Tonitruum illius sententiæ,Ite maledicti,&c.semper manet in auribus
eorũ.¶Tertiò torquebũtur dãnati in odoratu.Sicut enim odoratus Sanctorũ delectabitur in odo-
re suauissimo,qui exibit à corporibus eorũ,iuxta illud,Sancti tui Domine florebũt sicut lilium,& *Psal.4.*
sicut odor balsami erũt ante te:Sic odoratus damnatorũ torquebitur ex fœtore procedẽte ex ca-
daueribus eorũ,iuxta illud Esa.34.De cadaueribus eorũ ascẽdit fœtor,magis abominabilis,quàm
Antiochi, de quo 2.Machab.9.dicitur, quòd eius fœtore vniuersus exercitus grauabatur,imò & *In Add.3.*
ipsemet suum fœtorem sufferre nõ poterat.Quãtus esse poterit fœtor inferni,in quo tot cadauera *p.q.64.art.*
& omnes immunditiæ, putrefactiones, abominationes, sulphura, & procellæ maris in purga- *6.add.2.*
tione & conflagratione mundi detrudẽtur? & verificabitur illud Esa.8. Erit pro suaui odore fœ-
tor.¶Quartò torquebuntur dãnati in gustu:sicut gustus beatorũ delectabitur non per cibum aut
potum:sed per immutationẽ linguæ,ab aliqua humiditate à Deo adiuncta linguæ eorũ, habente
omnis saporis suauitatem.Sic in pœnã in lingua damnatorũ adiungetur aliqua qualitas, quæ erit *In Add.3.*
amarior felle & veneno insanabili.Vnde Deut.32.Fel draconum vinum eorũ,& venenũ aspidum *p.q.28.ar.*
insanabile.Vua eorum,vua fellis,& botrus amarissimus.& Psalm.Ignis,sulphur, & spiritus pro- *Psal.10.*
cellarum,pars calicis eorum. Dicunt aliqui practici quòd dæmones apothecarij infernales in as-
sumptis corporibus assumunt materias abominabiles ad nauseam prouocantes, & eas miscebunt
ad inuicem,iuxta illud Psalm.Et inclinauit ex hoc in hoc:veruntamen fæx eius non est exinanita, *Psal.74.*
bibent omnes peccatores terræ:Lucifer clamabit,& dicet illud Apoc.17. Date (scilicet huic vel
illi sitibundo)calicẽ indignationis iræ Dei:& illud Ezech.33.Potabis vsque ad fæces,& fragmen-
ta eius deuorabis,ponent in ore,& si deglutiant,statim euomẽt.Postmodũ insultabunt illudentes
eis,& dicentes illud Esa.51.Bibisti de manu(hoc est de potentia)Domini,calicem iræ eius, vsque
ad fundum calicis potasti,& vsque ad fæces.Si amaritudo colocyntidarum agri coegit filios pro-
phetarum clamare & dicere,Mors in olla,vir Dei, quem clamorẽ excitabit tanta amaritudo quæ
erit in inferno?¶ Quintò torquebitur tactus damnatorũ multipliciter:Primò per ignẽ corporalẽ,
qui erit ibi(vt dictũ est)& torquebit vt instrumentũ diuinæ iustitiæ.Ideo non corrũpet neque in-
cinerabit corpora illorũ,nec tantũ torquebit vnũ sicut aliũ,sed secundũ demerita:ita quòd mem-
bra quæ plus demeruerunt,amplius cruciabuntur.Vnde diues epulo plus conquerebatur de lin-
gua,quàm de aliis membris:licet tũc sola voluntas torqueretur pro peccato linguæ: sed post resur
rectionem ipsa lingua cruciabitur.Secundò cruciabuntur in tactu per frigiditatem:Quia (vt di- *In Add.3.*
citur Iob.24.) Ad nimiũ calorem transiet ab aquis niuium: absque hoc tamen quòd sit in eis ali- *p.q.97.*
quod refrigeriũ,quia passio eorum non erit per transmutationem corporalem, per quã reducitur
qualitas contraria ad æqualitatem & temperiem quandã,quæ causat refrigerium, sed per actionẽ
spiritualem & intentionalem.Insuper cruciabuntur morsu vermium aut aliorum animaliũ. vnde *Dæmones in*
Esa.14.Subter te sternetur tinea,& operimentũ tuum erunt vermes.& Esa.34. Erit cubile draco- *assumptis cor-*
num,& pascua strutionum, & occurrent dæmonia.& Deut.32. Dentes bestiarũ immittam in eos *poribus, tor-*
cum furore trahentium super terram atque serpentium: & deuorabunt eos aues morsu amarissi- *quebunt dam*
mo: Nõ quidem quòd sit ibi aliquis vermis corporalis aut naturalis,siue alia animalia: Quia post *natos.*
diem iudicij in mundo innouato non manebit aliquod animal.Sed dæmones ad torquendũ dam
natos assument corpora in modum animaliũ prædictorum,& per ea torquebunt eos, & verifica-
buntur prædicta,& illud Esa.3.Erit pro crispanti crine caluiciũ,&c.Quidã hæc rident,& somnia
putant:sed cùm hæc scriptura non sine causa rememoret,aliquando non esse somnia experientur.

Ver. 37. DE STATV ET CONDITIONE DAMNATORVM.

A DAmnati post diem iudicij & ante,erunt in tali statu quo dæmones,qui nõ possunt cõuerti ad *In Add.3.*
bonũ,nec pœnitere de peccatis,hoc est abominari peccatum,inquantũ est offensiuum Dei: *p.q.98.ar.2.*
Quia voluntas malitiæ peccati semper in eis manet,cùm sint obstinati:licet per accidens ratione
pœnæ adiunctæ doleãt,ratione cuius attribuitur eis pœnitentia,non quidẽ pœnitẽtia virtus, quæ *Obstinatio*
non manet in eis,sicut nec habitus cæterarum virtutũ.Et licet manerent, nunquã tamen in actum *dãnatorum.*
exirent:quia obstinatione ligati sunt.Sed attribuitur eis aliquid simile pœnitentiæ, scilicet tristitia.vn-
de Sap.5.Pœnitentiam agentes,& præ angustia spiritus gementes.Philos.9.Et hic dicit ꝙ pœni-
tudine replentur mali.Et quãuis voluntas eorum vt natura possit imperfectè velle bonũ(quia illa

inclinatio est eis inserta à Deo) nó tamen possunt velle bonú voluntate deliberata, quia sunt perfectè auersi à fine vltimo rectæ volũtatis, & omnia ordinãt in suum finem malum præstitutũ. ¶ Et quia non esse secundũ se non habet rationem boni, cùm sit priuatio aut negatio: ideo non possunt secundum se appetere nõ esse. Sed quia non esse per accidens est ablatiuum pœnalis vitæ seu miseriæ, & sic accipit rationẽ boni: ideo inquantum huiusmodi, appetere possunt & appetunt. Vnde Matth.26. Bonũ erat illi si natus non fuisset homo ille. Et gl. super illud Hiere.20. Maledicta dies in qua natus sum, &c. dicit, melius est nõ esse, quàm malè esse. Et Apoc.9. In diebus illis desiderabunt homines mortẽ, & mors fugiet ab eis. Et cùm sint inuidia pleni, dolebũt de felicitate bonorum, & eorũ damnationẽ appetent. Quia (vt dicit glo. super illud Esa.14. Surrexerũt de solijs suis, &c.) Solaciũ est miseris socios habere pœnarũ. Nec obstat quòd diues epulo rogabat mitti Lazarum ad fratres suos, ne & ipsi venirent in illum locũ tormentorũ: quia non ex charitate dicebat, sed ne eius pœna augeretur: quæ fuisset aucta, si ipsi venissent, eò quod ipse erat causa & occasio dãnationis eorũ. Non est tamen arbitrandũ quod ipsi clarè videant aut cognoscãt gloriam vel fœlicitatẽ Sanctorum in speciali, licet bene confusè & in cõmuni, scilicet quod sint beati quadam gloria ineffabili. Vnde Luc.16. dicitur quòd diues epulo vidit Abrahã à longè. Illa tamen cognitione propter inuidiam quam habent, torquentur de felicitate eorũ, & eo quòd ipsi talem gloriam amiserunt. Vnde Sap.5. de impijs dicitur, Videntes turbabũtur timore horribili, &c. ¶ Propter hanc tamẽ inuidiã, aut alias eorũ malas volũtates, non demerentur nouo demerito, eò quòd ad summũ malorum deuenerint: verũ tamen est quòd eorum demerita attribuuntur vltimo demerito viæ, ex quo secuta fuit peccãdi necessitas. Nec obstat quòd secundũ Philos. in 3. Ethic. dicitur, quòd Ebrius meretur duplicem maledictionẽ, si ex ebrietate aliquod aliud peccatũ committat: Quia hoc est propter scandalum & damnũ nouum proximi, quæ ratio non militat in damnatis. Et finaliter resoluendo, sicut propter perfectam Sanctorum beatitudinem nil erit in eis, quod non sit materia gaudij: ita nihil erit in damnatis, quod non sit in eis materia & occasio tristitiæ: nec deerit aliquid quod ad tristitiã pertinere possit secundũ eorum demerita, vt sit eorũ miseria consummata. Et ideo neque consideratio Dei quẽ apprehendunt, nõ sub ratione summi boni, sed sub ratione punientis: neque consideratio aliorũ delectabilium, quorum species habuerunt in via, quæ non possunt corrumpi, neque per obliuionem deleri, illis erit ad delectationẽ, sed solùm ad tristitiam, sicut cætera omnia.

Damnati appetunt nõ esse.

Damnati nõ demerentur.

§. 5. DE SACRAMENTO EXTREMAE VNCTIONIS.

In Addit. 3.p.q.29. *c.16.4.rer.*

Extremam vnctionẽ, quæ circa infirmos obseruatur in Ecclesia, esse sacramentum nouæ legis constat ex determinatione Cõcilij Triden. de qua suprà dictũ est cùm de numero Sacramentorũ ageretur. Potest etiam probari ex definitione sacramẽti: quia omne signũ exterius, à Christo ordinatũ ad deletionẽ peccatorũ, & sanctificationem hominis, cuius imaginẽ gerit, & causa existit, est sacramentũ nouæ legis. Vnde Esa.27. Hic est omnis fructus, vt tollatur peccatũ. Sed extrema vnctio est huiusmodi, vt patet per D. Iac. vlt. ca. Et si in peccatis sit, remittẽtur ei: & curatio peccatorum significatur per vnctionem olei, quæ vulnera exteriora sanat. vnde Esa.1. Plaga tumens non est curata medicamine, neque fota oleo. Et quamuis sint plures vnctiones, non est tamen nisi vnum sacramentũ: quia omnes ordinantur ad vnã perfectam, quæ est vnctio omnium exteriorum sensuum, quibus hauritur morbus interior, vel quia omnes ordinantur ad spiritualem sanationem perfectam. Nec pluralitas materiæ aut formæ tollit vnitatẽ sacramenti (vt dictũ est cùm de sacramẽto Eucharistię ageretur) sicut nec etiã pluralitas ministrorũ, vt si facta prima vnctione moreretur sacerdos, alius deberet perficere & nõ inchoare. Sicut si cõsecrato pane moreretur, non esset eadẽ hostia bis consecrãda: Quia cùm ministet tantũ instrumentaliter operetur, mutatio ministri non tollit vnitatem sacramenti, sicut nec operatio martellorum tollit vnitatem operationis fabri. B

Vet. I. DE MATERIA SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In add. 3.p. q.29.ar.4.

Materia huius sacramẽti teste D. Iaco. est oleum. Et cum oleũ propriè & communiter ad sanationem nõ accipiatur nisi oliuarũ, eò quòd est lenitiuum & penetratiuũ vsque ad intima, ac etiam diffusiuum, alij autẽ liquores ad similitudinem olei oliuæ nomen acceptũt: ideo oleũ oliuarũ est propria materia huius sacramẽti, sicut aqua elemẽtaris est propria materia baptismi. Voluit autẽ Christus eligere pro materia oleum, & non vinum, quo etiã vulnera sanantur: quia vinũ sanat mordendo, oleũ autem leniendo. Et cùm omnis efficacia sacramentorũ descendat à Christo, illa sacramẽta quibus ipse vsus est, habent efficaciã ex ipso vsu suo, sicut tactu suæ carnis vim regeneratiuã contulit aquis. Ideo benedictio aquæ non est de essentia baptismi. Sed Christus non est vsus hoc sacramẽto, nec aliqua corporali vnctione ad hoc ordinata. Ideo in omnibus vnctionibus de necessitate sacramenti requiritur sanctificatio seu cõsecratio materiæ: quia effectus non causatur ex naturali proprietate materiæ, sed à Christo, à quo effectus descendit, mediantibus ministris, scilicet, sacerdotibus, & in ministros inferiores mediantibus ministris superioribus, qui materiam sanctificant per consecrationem & benedictionem. Et ideo in omnibus sacramentis quæ indigent materia sanctificata, sanctificatio materiæ fit per episcopũ, & vsus quandoque per sacerdotem, vt ostendatur sacerdotalis potestas ab episcopali deriuari, secundum illud Psal. Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam: barbã Aaron, sequitur, quod descendit in oram vestimenti eius. ¶ Nec obstat quòd materia sacramẽti Eucharistiæ non necessariò requirit quòd sit benedicta: Quia sacramentum Eucharistiæ consistit in ipsius materiæ consecratione, & Christus eo vsus est: vnde canit ecclesia, Se cibat ipse cibus. C

Oleum oliuarum propria materia extremæ vnctionis.

Psal. 132.

Vet.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

D CVm omnia sacramenta nouæ legis efficiant quod figurant, inquantū per verba determinatur materia, quæ ad multa potest se habere: necesse est hoc sacramentū habere formam. Forma autē, qua ex traditione Apost. vtitur Ecclesia Romana, est oratio deprecatiua, & est hæc. Per istā vnctionem & suam piissimam misericordiā indulgeat tibi Deus quicquid peccasti per visum: & sic de aliis sensibus. Hęc autē oratio datur pro forma, duplici ratione: Prima, quia suscipiēs hoc sacramētū, est propriis viribus destitutus: ideo indiget orationibus subleuari. Secūda, quia datur exeuntibus, qui iā desunt esse de foro Ecclesiæ, & in solius Dei manu requiescūt. Vnde ei per orationem committuntur. Et quia in forma debet exprimi effectus principalis, qui semper inducitur per sacramentum, nisi sit defectus ex parte recipientis: Sanitas autem corporis non est effectus sacramenti, quamuis quandoque sequatur, ideo non ponitur in hac forma. *In add. 3. p. q. 29. art. 7. & 8.*

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

E QVum sacramenta nouæ legis habeant virtutē & efficaciam, quæ in eis non nisi diuinitus inest, necesse est dicere quòd hoc sacramentum est immediatè à Deo institutum. Nec obstat quòd Euangelistæ de hoc non faciant mentionē: quia multa Dominus fecit & dixit, quæ in euangeliis non continentur: vt dicitur Io. vlti. Illa enim præcipuè curauerunt Euāgelistæ tradere, quæ ad necessitatem salutis, & Ecclesiæ dispositionē pertinent. Ideo potius institutionē baptismi, pœnitentiæ, & Eucharistiæ, ac ordinis factū à Christo, narrauerūt, quàm extremæ vnctionis, confirmationis, & matrimonij, quæ nō sunt de necessitate salutis, neque ad dispositionē Ecclesiæ pertinent. De vsu tamen huius sacramenti fit mentio in Mar. 6. vbi dicitur quòd Apost. oleo vngebant infirmos: quod non fecissent, nisi Christus ordinasset. ¶ Nec sequendi sunt qui dicunt hoc sacramentum cū sacramento confirmationis Christū dimisisse Apost. instituendū: Quia illis non contulit potestatem excellentiæ, ad quā pertinet instituere sacramenta: sed solam publicationem istorum commisit: ipse verò per seipsum ea quæ erant maioris difficultatis promulgauit. Sacramenta enim ad fundamenta legis pertinent: ideo ad legislatorem spectat institutio: publicatio autem huius facta est per D. Iac. vbi dicitur, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros, &c. *In add. 3. p. q. 29. art. 3.* *Iac. 5.*

Ver. 4. DE EFFECTV SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

F SAcramentum extremæ vnctionis, sicut & quodlibet aliud sacramentū, est institutū ad vnū effectum principalem, quāuis posit inducere alios effectus secundarios. Principalis effectus huius sacramēti ex eius significatione accipitur, & est quædā spiritualis sanatio siue medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præsupponit vitam corporalē in medicato: sic spiritualis supernaturalem. Et sic hoc sacramentū non datur cōtra defectus, quibus vita spiritualis tollitur, scilicet contra peccatū originale, vel mortale: sed contra peccatū veniale, & illos defectus, quibus homo spiritualiter infirmatur, vt non habeat perfectū vigorem vitæ, gratiæ, vel gloriæ. Et hic defectus est quædam debilitas & ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex actuali vel originali peccato qui defectus dicuntur reliquiæ peccati. Non sunt tamen dispositiones ex actibus relictæ, quæ sunt quidam habitus inchoati: sed quædā debilitas in ipsa mente existens, qua sublata per gratiā sacramentalem specialem huius sacramenti, quæ in voluntate subiectiuatur, eisdem habitibus & dispositionibus ex actibus præteritis manentibus, volūtas hominis non potest ita inclinari ad peccatū, sicut stāte illa debilitate. Et ideo cōtra hāc debilitatē ex peccatis prouenientē homo roboratur per hoc sacramentū, contra vehementes insultus & tentationes dæmonū, qui insidiātur calcaneo, hoc est fini vitæ, siue morti eius, vt dicitur Gen. 3. Sed quia gratia quæ secum non cōpatitur peccatū, facit hoc robur: ideo hoc sacramentū si inueniat aliquod peccatū mortale vel veniale, quo ad culpam, ex consequenti tollit illud dummodo non ponatur obex ex parte recipientis: sicut de cōfirmatione & Eucharistia dictū est. Ideo D. Iac. de remissione peccati conditionaliter loquitur, dicens: Et si in peccatis fuerit, dimittentur ei, scilicet quo ad culpā, quam non semper delet, cùm non semper inueniat: sed semper operatur contra debilitatem prædictā. Et quamuis peccatū mortale non dimittatur sine contritione, tamen hoc sacramentum per gratiam quā confert, facit quòd ille motus liberi arbitrij in peccatū, quem extrema vnctio præsupponit, fiat contritio: sicut in sacramento Eucharistiæ & confirmationis. ¶ Et quia extrema vnctio non facit sanitatem corporalem ex naturali proprietate materiæ (sicut aqua baptismi lauat corporaliter) sed ex virtute diuina, quæ rationabiliter operatur: & ratio operans non inducit secundariū effectum, nisi secundū quod expedit ad principalem. Ideo in hoc sacramento non semper sequitur corporalis sanatio, sed solùm quādo expedit ad spiritualem sanationē: & tunc semper eam inducit, nisi sit impedimentum ex parte recipientis. Delet etiam de reatu pœnæ secundum dispositionem eius: Non tamen imprimit characterem, quia per hoc sacramentum non deputatur homo ad aliquod sacramētum agendum vel suscipiendum: causat tamen ornatum, sicut pœnitentia. *In Add. 3. p. q. 30.* *Extrema vnctio ex consequenti delet peccatum mortale.*

Ver. 5. DE MINISTRO SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

A QVamuis episcopus posit hoc sacramentū sicut & alia ministrare: nō tamē est solus minister huius sacramēti: quia nō posset ad omnes infirmos accedere. Et ideo sacerdotes, & non diaconi, aut laici, sunt ministri huius sacramenti. Eā ob rem D. Iacob. in eius publicatione dixit, Inducat presbyteros Ecclesiæ, &c. Nec obstat quòd oratio laicorum sit nunquam magis Deo accepta, quàm ea quæ fit à presbytero ministrante hoc sacramentū: quia hoc est verum secundum se, inquantum laicus est in maiori gratia, & fit in persona propria. Sed presbyter in hoc sacramento orat vt persona publica, & in persona Ecclesiæ, quæ est sponsa Christi dilectissima: quod laicus, *In Add. 3. p. q. 31. Sacerdotes ministri sacr. extrema vnctionis.*

qui est persona priuata, facere non potest. ¶ Et licet legatur quòd aliqui presbyteri in Aegypto transmiserint oleũ ad infirmos, quo sanabãtur: & similiter de D. Genouefa legitur quòd oleo vngebat infirmos, & sanabantur: illæ tamen vnctiones non erant sacramentales: sed ex quadam deuotione recipientium vel mittentium oleum, consequebantur effectum sanitatis corporalis per gratiam gratis datam sanitatum, & non per gratiam sacramentalem.

Ver. 6. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM EXTREMAE VNCTIONIS.

In Add. 3. p. q. 32.

Soli infirmi sunt materia sacramẽti extremæ vnctionis.

CVm hoc sacramentũ sit quædam spiritualis medicina, quæ per modũ corporalis significatur: B
sequitur quòd sanis quibus corporalis curatio nõ cõpetit, non debet hoc sacramentum ministrari. Quia quãuis spiritualis sanitas sit principalis effectus: tamen requiritur quòd per corporalẽ curatione significetur, etiamsi corporalis sanatio nõ sequatur. Ideo illis solis sanitas spiritualis per hoc sacramentũ dari potest, quibus curatio corporalis competit, scilicet infirmis. Vnde D. Iacob. dicit, Infirmatur quis in vobis? &c. Sicut ille solus potest sacramentũ baptismi suscipere, qui potest corporalis ablutionis esse particeps. Et cùm hoc sacramentũ sit vltimũ quod Ecclesia cõferre potest, quasi disponens ad gloriã: ideo illis tantũ infirmantibus debet exhiberi, qui sunt in statu exeuntium, quãdo scilicet ægritudo nata est inducere mortem: siue cùm de periculo mortis timetur. Et quia ad effectũ huius sacramenti percipiendũ requiritur actualis deuotio in suscipiẽte, & meritum generale totius Ecclesiæ, quod patet ex eo quòd per modum deprecationis forma huius sacramenti datur: ideo illis qui nõ possunt hoc sacramentum recognoscere, & cum deuotione suscipere siue qui nõ habent vsum rationis, præcipuè cũ in illis non sint reliquiæ peccati actualis, contra quas hoc sacramentũ est institutũ, neque furiosis, & amẽtibus, qui possent huic sacramento irreuerentiã per immunditiã facere, nisi habeant dilucida interualla, cõferri non debet. His autem qui in vsu rationis petierunt, si in mora vsum rationis amiserint, denegari nõ debet. Mutilati verò cùm habeãt actualem deuotionẽ, quamuis non habeant membra quibus inungi debeant: habent tamen potentias animæ, quæ illis membris debẽtur, saltem in radice, & interius peccare possunt: ideo debent inungi in partibus propinquioribus ad illas partes, in quibus vnctio debebat fieri.

Ver. 7. DE PARTIBVS QVAE INVNGI DEBENT.

In Add. 3. p. q. 32. art. 5.

QVia hoc sacramentũ per modum curationis exhibetur, & cùm non oporteat ꝙ curatio cor- C
poralis fiat per medicinã toti corpori appositã, sed illis partibus, in quibus est radix morbi: ideo vnctio sacramẽtalis debet fieri in illis partibus tantũ, in quibus est radix spiritualis infirmitatis: quãuis anima sit in omnibus partibus tota per essentiam, non tamen quo ad potẽtias, quæ sunt radices actuum peccati. Cùm autẽ principia agendi sint principia peccandi, eo ꝙ peccatum consistit in actu: ideo in illis partibus in quibus inueniũtur illa principia, vel quæ sunt instrumẽta principaliora illarum potentiarũ, debet vnctio fieri. Principia autem agẽdi in nobis sunt tria.

Principia agendi.

Primum est dirigens, scilicet potẽtia cognoscitiua, quæ diuiditur in quinque sensus exteriores; qui sunt primum fundamentum cognitionis. Omnis enim nostra cognitio ortũ habet à sensu, vt dicit Philos. in 1. Poster. Et quia vbi est in nobis prima origo peccati, ibi debet vnctio adhiberi, ideo inunguntur loca quinque sensuum, scilicet oculi, propter visum: aures, propter auditũ: nares, propter odoratum: os, propter gustum: manus, propter tactũ, qui in pulpis digitorũ maximè viget. Secundum principium est vis appetitiua, propter quam inunguntur renes. Tertium principiũ est virtus motiua, cuius principalius instrumentum sunt pedes, ideo pedes inunguntur. Et cùm primum principium omniũ aliorum sit vis cognoscitiua: ideo vnctio quinque sensuũ seruatur ab omnibus, quasi de necessitate sacramẽti. Quidam autem non seruãt alias vnctiones: quidam verò seruant eas quæ sunt ad pedes, & non ad renes, sed loco renum ad pectus circa regionẽ cordis, quod est subiectũ appetitus sensibilis. Et quãuis in viris morbus præcipuè vigeat in membris genitalibus, & in mulieribus in vmbilico (secundũ illud Iob 40. Potestas eius in lumbis eius) membra tamen genitalia non inunguntur, propter immunditiam illarum partium, & honestatem sacramenti.

Ver. 8. DE ITERATIONE SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In Add. 3. p. q. 33. ar. 1.

CVm hoc sacramentũ sit quędam spiritualis curatio, quæ per corporalẽ significatur, & curatio D
corporis iteretur: sequitur quòd hoc sacramentum est iterabile, sicut & causa morbi: maximè cũ non habeat perpetuum effectũ, sicut sacramenta quæ causant characterem, quæ non iterãtur. Nec obstat quòd hoc sacramentũ dicitur extrema vnctio, & vltimũ remedium: Quia illud quod quandoque secundũ veritatem non est extremũ, est extremum secundum iudiciũ hominũ. & ideo hoc sacramentum non debet dari nisi illis, quorum mors est propinqua, secundũ existimationem hominum. & si homo euadat, & recidiuum patiatur, alia erit infirmitas: & poterit fieri alia inunctio. In infirmitatib. verò diuturnis, sicut in hectica, podagra, & hydropisi, aut aliis, nõ debet dari nisi sit periculum mortis. & si homo illum articulum euadat, eadem infirmitate durante, & iterum ad similem statum per illam infirmitatem reducatur, iterum poterit inungi: quia iam quasi est alius status infirmitatis, quamuis non sit alia infirmitas simpliciter.

§. 6. DE SACRAMENTO ORDINIS.

In Add. 3. p. q. 34. art. 3. Ordines sacramentum.

ORdinẽ esse sacramentũ nouæ legis ecclesia determinauit in pluribus cõciliis vniuersalibus B
& vltimatè in Cõcilio Triden. Cuius ratio est, quia Sacramentũ nil aliud est quàm signum sensibile, adhibitũ ad sanctificationẽ hominis. Sed ordo est huiusmodi, igitur. Ordo secundũ Magistrum Sen. in 4. dist. 24. est signaculũ siue signum quoddam, per quod spiritualis potestas traditur ordinato. Et quamuis sint plures ordines: quia tamen ordinantur ad vnũ, scilicet sacramentum

Eucharistiæ,

Eochariſtiæ qood eſt ſacramentum ſacramentorum:ideo eſt voum ſacramẽtum, qoemadmodum de Euchariſtia dictum eſt:licet ſint diuerſæ materiæ & formæ.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI OROINIS.

F QVum omne ſacramenrum conſiſtat in rebus & verbis,& res dicatur materia:conſequẽs eſt ſacramentũ ordinis habere materiam exterius adhibitam:diuerſimodè tamẽ ab aliis ſacramẽtis:quia in aliis ſacramentis materia ſignificat virtutem omnino ab extrinſeco aduenire,& ſic virtus in aliis ſacramentis deriuarur tantum à Deo,& non à mioiſtro, qui ſacramentum diſpenſat. Er ſic non eſt in miniſtro permanenter, ſed ſolum per modum fluxus in applicatione. Sed illud quod in ſacramento ordinis traditur,ſcilicet ſpiritualis poteſtas, deriuatur ab eo qui ſacramẽtum dat,ſicut poteſtas imperfecta à perfecta. Et ideo efficacia aliorum ſacramentorum præcipuè conſiſtit in materia,quę virtutem diuinã ſignificat,& continet ex ſanctificatione per miniſtrum adhibita. Sed efficacia huios ſacramenti principaliter reſidet penes eum qui ſacramenta diſpenſat:materia autem magis pertinet ad determinandam poteſtatem,quæ traditur particulariter ab habente eam cõpletè,quàm ad poteſtatem cauſandam. quod patet ex hoc quòd materia competit vſui poteſtatis. Notandum tamen quòd non ſolùm porrectio materiæ eſt de eſſentia ſacramenti ordinis,ſed etiam tactos illins ab eo qui ordinem ſuſcepit. qood verba formæ oſtendunt, cùm dicitur, Accipe hoc vel illud. Materia ordinis Hoſtiariatus ſunt claues: materia autem Lectoratus,liber, qui dicitur lectionarius:Materia ordinis Exorciſtatus,eſt liber Exorciſmorum:Materia Acolythatus,eſt candelabrum cnm cęreo extincto,& vrċeolis vacnis:Materia Snbdiaconatus,eſt liber Epiſtolarum:Materia Draconams,eſt liber Euangeliorum:Materia verò ſacerdotalis Ordinis,eſt calix,cum vino,aqua,& patena,cum hoſtia ſuperpoſita.

In Addit. q. 34. art. 5.

Materia ordinum quæ ſit.

Ver. 2. OE FORMA SACRAMENTI ORDINIS.

G QVia ſacramentõ ordinis principaliter cõſiſtit in poteſtate tradita,qoę poteſtas tradocitur à poteſtate,ſicut ſimile ex ſimili:& iterũ poteſtas per vſum innoteſcit,quia potentiæ notificantur per actus:ideo in forma ſacramenti ordinis exprimitur vſus ordinis per actũ qui imperatur,& exprimitur traductio poteſtatis per imperatiuũ modum. ¶Forma Hoſtiariatus eſt hęc: Accipe poteſtatem aperiendi Eccleſiã,& Sacrariũ,& claudendi infidelibus. dicitur hæc fnrma,porrigendo claues. ¶Forma Lectoratus,porrigendo lectionariũ,eſt: Accipe poteſtatem,& eſto verbi Dei relator. Si fideliter & vtiliter impleueris officiũ,partem cum his qui verbũ Dei miniſtrauerunt ab initio,accipies. ¶Forma Exorciſtatus,porrigendo librũ Exorciſmorum,eſt: Accipe & cõmenda memoriæ,& habe poteſtatem imponẽdi manus ſuper energumenos,ſiue baptizatos,ſiue catechumenos. ¶Forma Acolytharus porrigendo candelabrũ cum cęreo & vrceolis,eſt: Accipe cæroferariũ cum cæreo,& ſcias te ad accẽdenda lnminaria mancipatũ,in nomine domini, Accipe vrceolum, ad ſuggerendũ vinum & aqoã in Euchariſtię ſanguinis Chriſti ſacramentũ. ¶Forma Subdiaconatus,poſtquã amictus capiti eius impoſitus fuerit ab epiſcopo,& manipulus in brachio ſiniſtro, & dalmatica indutus,porrigendo librũ Epiſtolarũ,eſt: Accipe librum Epiſtolarũ, & habe poteſtatẽ legẽdi eas in Eccleſia ſancta Dei,tã pro viuis,quàm defunctis,in nomine patris,& filij,& Spiritus ſancti. ¶Forma ordinis Diaconatus,poſtquã Epiſcopus dixit, Accipe Spiritũ ſanctũ ad reſiſtendõ diabolo & tẽtationibus eius,in nomine Domini:& poſtquã dedit ſtolam ſuper humerũ ſiniſtrum, porrigendo librũ Euãgeliorom eſt: Accipe poteſtatẽ legendi Euangelium in Eccleſia Dei, tã pro vinis,quàm defunctis,in nomine domini. ¶Forma presbyteratus, poſtquã epiſcopus reflexit ſtolã ab humero ſiniſtro in dextrũ,in modũ crucis,dicendo: Accipe iugum Domini: Ingum enim eius ſuaue eſt,& onns eius leue: & poſtquàm dedit veſtẽ ſacerdotalem,& cõſecrauit maons dicendo, Cõſecrare & ſanctificare digneris Domine manus iſtas per iſtã vnctionẽ & nnſtrã benedictionem,porrigendo calicẽ cum vino & aqua,ſuperpoſita patena cum hoſtia,eſt: Accipe poteſtatem offerendi ſacrificiũ Deo,miſſaſq; celebrandi,in nomine domini. deinde imponẽdo ambas manus ſuper capot cniuslibet,dicit: Accipe Spiritũ ſanctum,qnorũ remiſeris peccata,remittuntur eis: & quorũ retinueris,retenta ſunt. ¶In cõſecratione epiſcopi,cõſecrator & aſsiſtentes epiſcopi ſimul ambas manus imponunt ſuper capot eius,dicẽtes: Accipe Spiritum ſanctũ:& cõſecrator dicit orationem, Propiciare domine ſupplicationibns noſtris,& inclinato ſuper hunc famulũ tuom cornu gratię,ſacerdotalis benedictionis tuę in eum infunde virtutẽ,per Chriſtũ dominum noſtrũ. deinde inũgitur primò caput chriſmate cum pollice per modum crucis,deinde tota cornna & manus, ſeruatis multis aliis ſolennitatibus,aſperſo baculo aqua benedicta,porrigẽdo illum dicit: Accipe baculum paſtoralis officij,vt ſis in corrigẽdis vitiis piè ſeuerus:iudiciũ ſine ira tenens,in fouendis virtutibus aoditorũ animos demulcens,in tranquillitate ſeueritatis cenſuram nõ deſerẽs. deinde porrigendo anulum aqua benedicta aſperſum,dicit, Accipe anolum,fidei ſignaculum, quatenos ſpõſam Dei (ſanctã videlicet Eccleſiam) intemerata fide ornatus illibatè cuſtodias. Deinde tradendo librum euãgeliorum clauſum,dicit cõſecrator: Accipe Euãgelium,& vade,prædica populo tibi cõmiſſo:potens eſt enim Deus augere tibi gratiã ſuã,qui viuit & regnat cum Deo patre, in vnitate ſpiritos ſancti,per omnia ſecula ſeculorũ. Hæc omnia prædicta ex põtificali Romanæ eccleſię,in quo ſcribuntur ritus à tẽpore Apoſt.& ex eorum traditione obſeruari,deſumpta ſunt.

In Addit. q. 34. art. 4.

Ver. 3. OE OISTINCTIONE OROINVM ET ACTIBVS EORVM.

A CVm corpus Chriſti myſticom (quod eſt eccleſia,vt dicitur Epheſ.1.) ſit ſimile corpori naturali,vt habetur 1.Cor.12.cõſequens eſt q̃ ſicut corpus naturale habet diuerſa mẽbra ordinata *In Addit. q. 37.*

quæ habent diuersa officia: ita in ecclesia sit multitudo ordinũ & officiorum à Christo (qui bene omnia fecit) introducta & instituta propter tria: Primò propter Dei sapientiã cõmendandam, quę in ordinata rerũ distinctione maximè refulget, tã in naturalibus, quàm in spiritualibus. Vnde regina Sabba videns ordinẽ ministrorum Salomonis, &c. non habebat vltrà spiritũ præ admiratione sapientiæ illius. 2. Paral. 9. Secundò ad subueniendũ humanæ infirmitati, quę per vnũ nõ poterat omnia quæ ad diuina mysteria pertinebant, explere sine magno grauamine, & ideo distinguuntur ordines, diuersi ad diuersa officia. Et hoc patet ex hoc ꝙ Dominus Num. 11. dedit Moysi 7. senes populi in adiutoriũ, & Aaron ac filios eius per diuersos gradus. Et quia sacerdotiũ Leuiticum per diuersos gradus distinctũ figurabat sacerdotiũ Christianum siue euangelicũ, & figura debeat correspõdere figurato: cõueniens fuit quòd in sacerdotio Christi aut nouę legis essent plures ordines siue gradus. Tertiò, vt in via proficiendi amplior omnibus detur occasio, dum plures in diuersis officiis distribuuntur. Et quia hoc sacramentũ datur ad aliquos actus, ideo secundũ diuersitatẽ actuũ oportet quòd ordines distinguãtur. Distinctio autẽ ordinis nõ est totius integralis in partes integrales, neq; totius vniuersalis in partes subiectiuas: sed totius potẽtialis in partes potestatiuas, prout est distinctio siue diuisio animæ in vegetatiuã, sensitiuam, & intellectiuã, de quibus suprà dictum est. Quia totum secundum cõpletam rationem est in vno: in aliis autẽ est aliqua participatio ipsius. Et ita tota plenitudo sacramenti Ordinis est in vno ordine sacerdotali: sicut tota plenitudo animæ in anima rationali, quę eminenter cõtinet quicquid aliæ habent, & aliquid vltrà. Sic Sacerdotalis Ordo cõtinet quicquid habent inferiores, & aliquid vltrà. Hæc participatio significata est in hoc quod Dominus dixit: Auferã de Spiritu tuo, & tradã eis, vt sustentent tecum onus populi. Illa ablatio non fuit per essentiã, sed participationem: quia illi non habebant in tali ac tanto gradu

Num. 11.

spiritum, sicut Moyses. Et cùm omnes ordines ordinentur ad vnum, sequitur quòd Ordo non est nisi vnum sacramentũ. Et quamuis tota potestatis plenitudo residcat penes regẽ, non tamen excluduntur ministrorum potestates, nec tamen superfluũt propter rationes iam datas. ¶ Et quia sacra-

Distinctio ordinis vnde.

mentum Ordinis ad sacramentũ Eucharistiæ (quod est Sacramentum sacramentorũ) ordinatur, vt D. Dion. dicit: ideo distinctio Sacramenti Ordinis accipienda est secundum cõsiderationem & approximationẽ ad Eucharistiã: quia potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius, aut ad aliquod ministerium ordinandum ad illã. Si primum, est ordo sacerdotalis, cõparatio autẽ ministrorum vel est in ordine ad ipsum sacramentum Eucharistię, vel in ordine ad suscipientes. Si primũ, hoc tripliciter: Primò enim est ministeriũ, quo minister cooperatur sacerdoti in ipso sacramento, non quantũ ad cõsecrationem, quæ ad solum sacerdotem pertinet, sed quantũ ad dispensationem. Et ad hoc est ordo Diaconatus, ad quem pertinet immediatè ministrare sacerdotibus in omnibus quę aguntur in sacramentis. Vnde & sanguinem Christi, quem tamen non tangit, defert in pixide, & ministrat. Secundò est ministeriũ ordinatum ad materiã Eucharistiæ præparandam in sacris vasibus ipsius sacramenti: & ad hoc ponitur Subdiaconatus. Ideo subdiaconi vasa domini portãt, & oblationes in altari ponũt. Et ideo cùm ordinantur, accipiunt calicẽ de manu episcopi, sed vacuũ. Ex præmissis appatet ꝙ potestas diaconi media est inter potestatẽ subdiaconi & sacerdotis. Sacerdos enim habet potestatẽ supra corpus Christi verum, Subdiaconus super vasa tantum: Diaconus autem supra corpus Christi in vase cõtentum. Ideo portat pixidem, & dispensat sanguinem. Tertium mysterium ordinatur ad præsentandũ materiã sacramenti, & ad hoc est Acolythatus, ad quẽ pertinet præparare in vrceolis aquã cum vino. Ministeriũ verò in ordine ad præparationem recipientium non potest esse nisi super immũdos: nam qui mundi sunt, iam sunt ad percipienda sacra-

Officia quatuor minorum ordinum.

menta idonei. Triplex est autem immundorũ genus, secũdum D. Dion. Quidam sunt omnino infideles. & hi totaliter à visione diuinorũ & cœtu fidelium arcẽdi sunt. & ad hoc ponitur hostiariatus. Quidam autem sunt volentes credere, sed nõdum instructi, vt sunt catechumeni. Et ad huiusmodi instructionẽ est ordo Lectoratus, ad quem pertinet prima fidei rudimenta docere. Quidam verò sunt fideles & instructi, sed impedimentum habentes ex dæmonii potestate, vt Energumeni. & ad hoc ministeriũ est ordo Exorcistarum. ¶ Hi septem ordines diuidũtur in sacros, & nõ sacros.

Ordo sacer.

Ad cuius euidentiã sciendũ est quòd ordo dicitur sacer dupliciter: vno modo per se: & sic quilibet ordo est sacer, cùm sit sacramentum quoddam. Alio modo ratione materiæ, circa quem habet actum. Et sic aliquis ordo dicitur sacer, qui habet aliquem actum circa aliquam rem consecratã. & sic sunt tres ordines sacri, s. Sacerdotalis, qui habet actum consecrandi panẽ & vinũ, &c. Diaconatus, qui habet actũ circa corpus & sanguinẽ Christi in vase: & Subdiaconatus, qui habet potestatem super vasa sacra & corporalia. Ideo istis tribus ordinibus continentia indicitur: vt mundi & sancti sint qui sancta tractant: his etiam iniungitur sub præcepto, diuinum officium siue septem horæ canonicæ, in c. dolentes, extra de celeb. missa. Ordinatis autem aliis quatuor ordinibus non

Ordinati in sacris ad quid tenentur.

iniungũtur septẽ horę canonicæ, nec eis indicitur cõtinentia, ideo nõ impediũt matrimoniũ contrahendũ, sicut tres sacri, qui etiã dirimũt contractũ, vt infrà dicetur. ¶ Clericatus autẽ ad quẽ pertinet diuinas laudes dicere, & ad quẽ non requiritur aliqua specialis potestas, sed solùm deputatur ad tale officiũ, quod fit per tonsurã siue coronã: ideo non est ordo, sed dispositio & præambulũ ad ordines. Et licet clericus sit in altiori statu quàm laicus, nõ tamẽ habet amplioris potestatis gradũ. Sed quia deputatur ad diuinũ cultũ, oportet ꝙ deputatio fiat per episcopũ, ad quem pertinet cõfirmare & ordines conferre, vasa & templa consecrare, cœmiteria & vestes benedicere, ac omnia quæ ordinantur ad diuinum cultum, applicare Nec tamen per talem deputationem que fit

in clericatu

in clericatu, clerici patrimonio bonísque tẽporalibus priuantur: quia terrenorũ possessio nõ contrariatur diuino cultui, ad quem clerici deputantur: licet nimia solicitudo eis prohibeatur: Quia (vt D. Greg. ait) affectus in crimine est. Et quãuis Hugo de S. Victore dicat, quòd postquàm aliquis est factus clericus, ad sacros ordines promotus, episcopus qui eum promouit absque patrimonio, debet illi prouidere de victu aut beneficio. Ipsi tamen ex ordine suscepto, tenẽtur Ecclesię ministrare. ¶ Ad sciendũ autem an Episcopatus sit ordo, notandũ est quòd ordo dupliciter accipitur: Vno modo est sacramentũ: & sic (vt dictũ est) omnes ordines ad sacramentũ Eucharistię ordinantur. & hoc modo accipiendo, episcopatus nõ est ordo distinctus à sacerdotio: quia episcopus nullam potestatẽ habet supra corpus Christi verum, quã non habeat sacerdos. Alio modo potest considerari ordo, secundũ quod est officium quoddam, respectu quarundã actionum sacrarum. Et sic cùm episcopus habeat potestatẽ in omnibus actibus hierarchicis, respectu corporis mystici, quã non habet sacerdos: sequitur quòd episcopatus est ordo: Quia ordo est disparitas gradus in spiritualibus dispensandis. Vnde D. Diony. assignat tres ordines, scilicet episcopũ, sacerdotẽ, & ministrum: intelligẽdo per ministrum, diaconum & inferiores ordines, qui eminenter sunt in diacono.

In addit. 3. p. q. 40. artic. 5. An episcopatus sit ordo.

In lib. Eccles. Hierar.

Ver. 4. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI ORDINIS.

A Sacramentũ Ordinis fuit immediatè à Christo institutum, quemadmodũ & cætera sacramenta, prout definitũ fuit in synodo Triden. de qua dictũ est. Fuit etiã determinatum in 4. cõcilio Carthaginensi, in quo omnes gradus ordinis, & modus, quo ordinatio facienda est, discernuntur: habetur etiam in nouẽ canonibus Apost. Et quãuis Euangelistæ non faciant de omnibus ordinibus mentionẽ: quia teste D. Diony. Christus voluit formas sacramentorũ esse occultas, ne venirẽt in irrisionẽ infidelium, eas tamen docuit & ante & post resurrectionẽ, maximè per dies 40. apparens eis & loquens de regno Dei, hoc est de regimine ecclesiæ. Legimus etiã in Euangelius Christum quodã modo vsum fuisse actibus omnium ordinũ: & tunc (vt verisimile est) ordinẽ instituit, & potestatẽ vtendi & cõferendi Apost. dedit. Quo ad ordinem hostiariatus, habetur ꝙ fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit ementes & vendentes, boues quoque & oues prophanantes templum. Et Ioã. 10. dixit, Ego sum ostium: per me si quis introierit, &c. Officio lectoratus vsus est, cũ aperuit librũ Esaię, & cõpleta lectione prophetię, clausit & dedit ministro. Officio Exorcistę vsus est, quando tetigit aures surdi & muti, dicens: Epheta, quod est adaperire. dedit Apost. potestatem spirituũ immundorum, vt eiicerent eos. Officiũ verò Acolythatus in se esse protestatus est dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Officio Subdiaconatus vsus est in cœna, quando præparauit materiã sacramenti: ac etiam officio Diaconi, cùm ministrauit & ministrari fecit sanguinẽ. ¶ Officium autem Sacerdotale, quantũ ad primum actũ exercuit, cùm panẽ & vinũ cõsecrauit, & instituit cùm dixit, Hoc facite in meam cõmemorationem: hoc est, quod me vidistis facere, s. cõsecrare, &c. facite, Matt. 26. & Io. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad secundum verò actum ordinis sacerdotalis, post resurrectionẽ, cùm dixit, Ioan. 20. Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, &c. Potestatem verò Episcopalẽ instituit, cùm dixit Petro, Pasce oues meas: nam promiserat, Mat. 16. Tibi dabo claues regni cælorũ: per quas quæcũque ligaueris super terrã, &c. Sed realis datio & exhibitio fuit, cùm dixit, Pasce oues meas. Cùm enim character episcopalis & sacerdotalis sit eiusdem speciei: differenter tamẽ, quia in episcopo est extensior, & character episcopalis præsupponit sacerdotalẽ: ideo per illa verba de futuro, Matth. 16. nõ fecit eum episcopũ: neque Apostolos. per illa verba Matt. 18. Quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cælis: quæ verba debent intelligi promissiuè, fundata scilicet Ecclesia. Sed primò fecit eos sacerdotes in cœna, quantum ad primum actũ, qui consistit in consecratione, cùm dixit, Hoc facite: quo ad secundum verò actũ, qui consistit in absolutione, cùm dixit, Ioan. 20. Quorum remiseritis, &c. Deinde fecit Petrum Episcopũ Episcoporum, cùm dixit Ioã. 21. Simon Ioannis diligis me plus his? Pasce agnos: & Pasce oues. Postremò in die Ascensionis fecit alios episcopos, sub ditione tamẽ Petri, cui cõmiserat oues, cùm dixit, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, &c. Principalis enim actus episcopi est docere: ideo dixerunt, Act. 6. Non est æquum nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Et licet Christus non fuerit vsus vnctionibus, & aliis solennitatibus, eo quòd haberet potestatẽ excellentiæ: docuit tamen Apostolos illis signis sensibilibus vti. Ideo vsi sunt, & per exemplum & traditiones suas, modum & formam vtendi successoribus reliquerunt. Et quanuis Apost. de tribus tãtum ordinibus fecerit mentionem, scilicet de Episcopo, Presbytero, & Diacono: non tamen ex hoc sequitur quòd Christus illos solos ordines instituerit. Tunc enim propter defectum & paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconibus cõmittebantur, vt patet ex D. Dion. 3. cap. Ecclesiast. Hierarchiæ, vbi dicit: Ministrorum alij stant ad portas tẽpli clausas, aliud alij proprij ordinis operantur, alij autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum, quod pertinet ad subdiaconum. Sed postmodum ampliatus est cultus diuinus: & Ecclesia quod implicitè habebat in vno, explicitè tradidit diuersis. Vnde D. Ignatius D. Ioannis discipulus, in epistola ad Ecclesiã Antiochenam dicit, Saluto Subdiaconos, saluto Lectores, Cantores, Hostiarios laborãtes, & Exorcistas.

c. 16. ver. 14.

Ioan. 2.

Luc. 4.

Mar. 6. Matth. 10. Ioan 8. In addit. 3. p. q. 37. art. 5. ad 2.

Apostoli prius sacerdotes, quàm episcopi.

Matth. vlt.

In Addit. 3. p. q. 37. artic. 2. ad 3.

Ver. 5. DE PRIMATV PETRI.

B Cvm Christus ordinũ diuersitatẽ in ecclesia statuerit secundũ diuersos potestatis gradus quos eis tribuit: nõ sunt audiendi hæretici, qui omnes Christianos parificant, & eandẽ potestatem habere dicunt, nullã distinctionẽ inter episcopũ & sacerdotem facientes: vt Ærius hæreticus, qui

ambieos episcopatū, nec valens obtinere, hunc errorē primus inuenit, sed vt repullularet curarūt Valden.& hæretici Neoterici: qui etiā non erubueruot D.Petri primatū tollere velle, & illū alus episcopis & presbyteris æquare. Hi omoes in pluribus generalibus concilijs fuerunt coodemnati, maximè in cōcilio Constantinopol. his verbis, Veneramur, secundū scripturas, & secundū canonum statuta, sanctissimū antiquę Romæ episcopū primum esse & maximū Episcoporum: & post ipsum Cōstantinopol. episc. & D. Cyrillus episc. Alexandrinus dicit, Vt mēbra maneamus io capite oostro Apostolico Romano poot. à quo oostrū est quærere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum veoeramur, ipsum rogātes prę omnibus, quoniā ipsius solius est reprehendere, statuere, soluere, & ligare, loco illius qui ipsum ædificauit. Et nulli alij quod suum est plenū, sed ipsi dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant & primates mundi tanquam ipsi Domino Iesu Christo, obediunt. Id enim expresſè habemus in Euangelio. Nam soli Petro & successoribus promisit Christus claues regni cælorū, hoc est ecclesiæ militantis primatū, dicens, Tu es Petrus, non Ioannes, noo Andreas: & super hanc petram ædificabo (loquitur de futuro) ecclesiā meam, &c. Et tibi dabo, &c. Nec per verba sequentia (quæ debeot intelligi secundum præcedentia(dedit aliquā potestatem Petro aut alijs: sed solùm promisit & declarauit virtutem clauium quas daturus erat Petro. Nec etiā per illud quod habetur Matt.18. Quod patet ex hoc quòd prædixerat, Dic ecclesiæ. Si ecclesiā non audierit, &c. intelligebat cùm ecclesia secundum exteriorē gubernatiooem esset fundata. Quod nō fuit antè quàm Christus diceret Petro, Pasce oues meas. vbi cōparans eū alijs, dixit: Simò Ioannis diligis me plus his? dixit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. dixit ei iterū, & postquàm respondit, ait illi: Pasce agnos meos, per agnos imperfectos: & postquā interrogasset eū tertiò, dixit: Pasce oues meas, per oues intelligeos perfectos, prout erāt inter cæteros Apost. Et sicut soli Petro & successoribus dedit illas cōmittendo pasturā & gubernationem nō solùm agnorum, sed etiā ouium. Ideo qui nō est subiectus Petro, nō est de ouib. Christi. ¶ Huic argumēto nec sufficienter nec apparenter respōdere possunt hæretici, quin ex hoc loco habeatur solum Petrum cōstitutum esse pastorē omniū, etiā ipsorum Apost. cùm fuerint oues Christi. Et licet D. Petrus esset ouis Christi, fuit tamē cōstitutus pastor omniū aliarum ouium, & ei nō fuit deputatus alius particularis pastor. Hoc ipse Petrus declarauit in 1. Concil. Act.15. vbi dicitur, ꝙ cōuenerunt Apost. & seniores ad Petrū videre de obseruatione circuncisionis, & aliorū legaliū. Cúmq; magna conquisitio fieret: surgeos Petrus, dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quòd ab antiquis diebus Deus in nobis (hoc est inter nos) elegit per os meū gentes audire verbū Euangelij, & credere. Ibi clarè explicauit & affirmauit, ad se resolutionē & fidei decisionem pertinere, quā etiā dedit præceptore Apostolo Paulo, qui dixerat, Gal.2. Mihi enim qui videbantur aliquid esse, nihil cōtulerunt: Sed cōtra cùm vidissent ꝙ creditū esset mihi euangelium prępurij, sicut & Petro circūcisionis. qui enim operatus est Petro in apostolatum circuncisionis, operatus est mihi inter gentes, &c. subiūgit, dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis. Et nihilominus cùm Petrus dixisset Deum elegisse gentes audire verbum Euangelij per os Petri, & credere: non est ausus Paulus se illi æquare, nec eum reprehendere, prout fecit in illa simulatione Antiochena. Quod vtiq; fecisset, si Petrus verum nō dixisset, nec ambulasset secundum veritatē euangelij. Sed ipse cum tota multitudine recognouit Petrum pastorem & superiorē omnium: dicitur enim in textu, Tacuit multitudo, audita resolutione Petri dicentis: Quid tentatis imponere iugū super ceruices discipulorū, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? quā resolutionem D. Iaco. de Petri licentia & authoritate, recitando dicta D. Petri publicauit, eò quòd Episc. Hierosolymitanus esset. Et sic apparet quòd D. Petro data est primò potestatis plenitudo, per Petrū ad alios deriuanda, & ab eo dirigenda, tutāda, & confirmanda. vnde Luc.22. Et tu aliquando cōuersus, cōfirma fratres tuos, hoc est Apostolos, quo ad potestatem & directionē ac soliditatē fidei. ¶ Ratione etiā naturali ac manifesta cōuinci potest Christum vnū super omnes dimisisse pastorem: quia cùm Christus sit sapiētia patris, necesse est dicere ipsum perfectiorē instituisse politiā in Ecclesia sua, quàm fuerit aliqua politia humana. Sed euidenter constat politiam regalem, in qua pręsidet vnus, esse omnibus alijs perfectiorem, vt probat Philosoph.12. Metap. Et ideo illi qui primatū Petri negant, sunt schismatici & hæretici: negant enim vnitatem quam Christus tantum cōmendauit, & pro ea orauit. Manifestum est etiā quòd inter episcopum & Papā sunt alij gradus dignitatum, correspōdentes gradibus vnionis diœcesum, prouinciarū, & regnorum, secundum quos vna cōgregatio vel cōmunitas includit aliā, & cōmunitas totius mundi includit cōmunitatem omniū regnorum: & sic sunt archiepiscopi, primates, patriarchæ. Nec obstat quòd in sacerdotio Leuitico erat tantū vnus pōtifex, hoc est sacerdotū princeps, s. Aaron: quia ritus Iudęorum nō erat diffusus in diuersis regnis, sed in vna geote tantum. Et ideo nō oportebat quòd sub eo qui habebat potestatē principalem, alij pontifices distinguerētur.

¶ Ad ampliorē tamen notitiā & argumentorum solutionē, notandum est primò, quòd inter sacerdotem & episcopū (quantū ad actum principalem, qui est cōsecrare corpus Christi verū) non est differentia: quia potestas sacerdotalis, quātum ad cōsecrationem, nō dependet ab aliqua alia superiori potestate, nisi diuina. Sed quātum ad secundum actū, qui est pręparare populū ad susceptionem sacramenti Eucharistię, per absolutionē & remissionē peccatorum, potestas sacerdotalis pendet ab aliqua superiori potestate, s. humana. Omnis enim potestas, quę nō potest exire in actū, nisi præsuppositis quibusdā ordinationibus, pendet ab alia potestate, quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autem (vt suprà dictū est) non potest soluere vel ligare, nisi præsupposita iurisdictione, qua

subdantur

In addit. 3. p. q. 4. art. 6.

Matth 16.

Soli Petro Christus primatum dedit.

Potestatis plenitudo Petro deriuatur in singulares personas.

Sacerdos & episcopus in potestate consecrando sunt æquales.

subdātur ei illi quos absoluit, cùm peccator subditus sit materia sacramenti pœnitentiæ. Hęc autē subiectio & iurisdictio est ex dispositione humana: igitur, &c. Potest tamen cōsecrare quamlibet materiā à Christo determinatā, nec requiritur alia iurisdictio vel licentia, quo ad necessitatem sacramenti: quamuis ex cōgruitate requiratur cōsecratio altaris, & benedictio vestiū. Et ideo resolutoriè loquendo, potestas ordinis est æqualis in sacerdote, & episcopo, & nō potestas iurisdictionis, per quā habet episcopus supra presbyterū, quòd possit excōmunicare, absoluere, suspēdere, interdicere, cōferre sacramentū cōfirmationis & ordinis, chrisma, templa, vasa cōsecrare, vestes benedicere, & alia huiusmodi, quæ tangunt corpus Christi mysticū. Secundò notandū est quòd potestas sacerdotalis exceditur à potestate episcopi, quasi à potestate alterius generis, s. potestate iurisdictionis. Sed potestas episcopi exceditur à potestate archiepiscopi, & aliorū superiorū, ac etiā papæ, quasi à potestate eiusdem generis: quia omnes habēt iurisdictionē & potestatem supra corpus Christi mysticū. Ideo omnem actū hierarchicū siue potestatiuū, quē potest facere Papa in administratione sacramentorū cōfirmationis & ordinis, potest facere episcopus, nō autē simplex sacerdos. Et ideo quātum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt æquales. Et propter hoc vnus alium potest cōsecrare. Sed non sunt æquales in potestate iurisdictionis, secundū quam quicquid potest inferior, potest superior, sed non ecōuerso. Nec propter hoc Ecclesia potest dici mōstruosa, tanquā habens plura capita, quia sunt subordinata. ¶ Ex pręmissis apparet falsum esse fundamentū hęreticorū, qui dicunt nullā Christum potestatē dedisse Petro, quam non dederit aliis Apostolis: Quia nulli aliorum dictū est, quòd diximus suprà de pastura agnorum & ouium, aut cōfirmatione fratrum. Et si allegentur authoritates sanctorum dicentiū, quòd dedit Petro in persona Ecclesiæ: dicendum quòd dedit Petro tanquā capiti Ecclesię, & successoribus suis, sicut Moysi tanquā capiti synagogæ, & successoribus suis, vt expresse Christus dixit, Super cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, eo scilicet quòd habeant potestatem Moysi, cùm sedeant in cathedra eius, hoc est, cùm sint eius successores. Et cùm D. Amb. super illud, Pasce oues meas, dicit: Quas oues? & quem gregem? non solùm tunc suscepit Petrus claues: sed & nobiscum suscepit, & nos cū illo eas suscepimus: debet intelligi ꝙ Christus non dedit claues soli Petro, pro persona sua, sed etiam pro successoribus suis, & pro illis quos ipse vel alij episcopi ordinarent aut cōsecrarent. aliàs politia Christi fuisset manca & imperfectior humana. ¶ Nec obstat quod dicitur Act. 8. Cùm audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem: Quia illa missio non fuit pręceptiua, sed cōsultiua. Nec obstat pariter quòd successor Petri, frater est & peccare potest, ideo corrigendus, iuxta illud: Si peccauerit in te, &c. Tandem sequitur, Dic Ecclesiæ, Quòd si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Ex quo sequitur quòd Papa subicitur correctioni Ecclesiæ, & potest per eam puniri, maximè vbi abuteretur potestate, & totam Ecclesiam scandalizaret. Vnde & D. Pau. in faciem restitit Petro, Gal. 2. cùm non sit data potestas in destructionem, sed ædificationem, vt dicitur 2. Cor. 10. iuxta illud Hier. 24. Ædificabo eos & non destruam, & plantabo eos, & non euellam. Sed tunc papa nō agit vt papa, sed vt particularis persona: & ideo vt particularis persona subiicitur correctioni Ecclesiæ, maximè quādo deuiat à fide, vt habetur in c. si papa. 40. dist. vel alia facit, quibus absque eius correctione, non posset aliter Ecclesiæ remedium adhiberi: aliàs politia Christi non esset ita bene ordinata, sicut politia humana. Sed adhuc non contigit, quòd aliquis Papa fuerit per Ecclesiam depositus: & valde difficile est quòd non inueniantur alia remedia: Seruandæ enim essent multo plures solennitates in eius correctione & depositione, quàm in depositione aliorum episcoporum. Dom. Cardinalis de turre cremata in secundo lib. suæ Summæ de Ecclesia. c. 99. & sequentibus vsque ad 110. dat alia remedia, & diffusè tractat hanc quęstionem: ideo si vis amplius perscrutari, poteris eò recurrere.

Omnes episcopi in quo sunt æquales.

Matth. 23.

Matth. 18.

Ver. 6. DE CONFERENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

A EX differentia inter sacerdotē & episcopū apparet, ꝙ solus episcopus est minister huius sacramenti. Quia potestas episcopalis se habet ad potestatē ordinū inferiorum: quemadmodū ipsa virtus politica, quæ cōmunicat bonum cōmune ad artes, quæ coniectant bonū speciale. Sed politica ponit legē inferioribus, in quo, qualiter, & quo modo inferiores se debeāt habere & exercere. Et ideo ad episcopum pertinet in omnibus diuinis mysteriis & officiis aliquos collocare: vnde ipse solus cōfirmat, quia cōfirmari in quodam officio cōfitendi fidem cōstituuntur. Ipse etiā solus virgines benedicit, quæ figurā gerunt Ecclesiæ Christo desponsatæ, cuius cura ipsi principaliter cōmittitur. Ipse etiā ministros ordinū consecrat, & vasa: quemadmodū officia & beneficia distribuit. Et quamuis idem secundū essentiā sit character sacerdotalis, qui & episcopalis: Character tamen sacerdotalis nō est adeò extēsus: quia character sacerdotalis nō se extēdit nisi ad duos actus: Vnus est actus cōsecrationis panis & vini: & in hoc sacerdos est ęqualis episcopo. Alius actus est pręparatio hominū ad recipiendum hoc sacramentū, per absolutionē & remissionē peccatorum præcedente cōtritione vel attritione, & cōfessione, & hunc actū exercere nō potest, nisi supposita iurisdictione, quā ex se nō habet, sed ab episcopo. Character autē sacerdotalis per cōsecrationem sacerdotis in episcopum, extenditur ad iurisdictionē, & ad plenam collationem sacramentorum confirmationis & ordinis, & ad alia quæ prædiximus. Et quia Episcopus prædicta habet ex ipsa sua cōsecratione: ideo in hoc sunt omnes episcopi ęquales: ita quòd si episcopus attentet ordinare non subditum, est verè ordinatus: licet episcopus peccet. Sed si sacerdos attentet absoluere non

In Addit. 3. p. q. 30.

Quid ad episcopum pertineat.

Character sacerdotalis.

subditum, nō est absolutus: cùm materia sacramenti pœnitétiæ sit peccator subditus, vt dictū est. Omnes tamen episcopi sunt æquales in iurisdictione, sub moderatione tamē D. Petri vel eius successoris, ad quē pertinet iurisdictionem limitare. & ideo si episcopus cōfirmet vel ordinet nō subditum, peccat: licet eius ordinatio teneat. Et cùm potestas cōfirmandi & ordinādi sequatur characterem, qui est indelebilis ab homine: ideo episcopus hæreticus & depositus attentans cōfirmare vel ordinare, verè cōfirmat & ordinat, dūmodo habeat intentionē faciendi quod Ecclesia facit. & ideo à talibus cōfirmati vel ordinati, nō sunt reconfirmandi vel reordinandi. Quēadmodum si sacerdos degradatus attentet cōsecrare, verè cōsecrat: cùm bonitas ministri nō sit de essentia sacramenti. ¶ Ordinis sacramentū conferri debet in ieiuniis quatuor tēporum: Minores tamen cōferri possunt diebus Dominicis, & in festis præcipuis, hoc est totis duplicibus, non solùm vni, sed pluribus, dummodo nō videatur vniuersalem ordinationē facere. Sacri verò ordines in quolibet sabbato quatuor temporū, & in sabbato ante Dominicam in Passione, & in vigilia Paschæ, vt habetur in c. de eo. extrà de temp. ordi. Episcopatus verò diebus Dominicis, hora tertia, & in Ecclesia quam elegerit cōsecrator. de his in c. ordinationes. 75. dist. Papa tamen omnibus diebus potest ordinare, cùm determinatio temporis sit de iure humano. Nec alius à papa potest plures sacros ordines conferre, aut etiam minores cum subdiaconatu, absque dispensatione apostolica.

Ordinis sacramentum quo tempore conferri debet.

Ver. 7. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

In Addit. 3. p. q. 36. art. 2. q. 39. art. 1. c. 16. §. 3. ver. 2

SOli viri sunt capaces sacramenti ordinis, & nō mulieres: adeò quòd si episcopus attentet ordinare mulierem in sacerdotē, nil faciet, nec ipsa reciperet characterem sacerdotalem, nec alterius ordinis: Quia est cōtra statū ei à Domino inditū, vt probatum fuit cùm de ministro sacramenti Eucharistiæ ageretur. ¶ Ordinis sacramentum suscipientes debent esse in gratia, non ex necessitate sacramenti, sed ex necessitate præcepti: quia si mali præsumant suscipere, peccant mortaliter: licet suscipiant sacramentum. Peccant etiā existentes in peccato mortali, quodcunque sacramentum ministrare præsumentes: quia homo sancta sanctè pertractare debet: Scriptū est enim: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et quamuis degradatus aut quicunque peccator in necessitate baptizans non peccet: peccat tamen etiam in necessitate ministrans, siue exercens ea quæ pertinēt ad sacramentum ordinis: quia non potest esse talis articulus necessitatis in ordine exercendo, sicut in baptismo administrando. D. Hieron. dicit, quòd non solùm episcopi & presbyteri debent magnopere prouidere, vt cunctum populum cui præsident, sermone & cōuersatione præcedant, sed etiam inferiores gradus, & omnes qui diuino oraculo deseruiunt. Quamuis peccatores corporale obsequium Christo in membris eius ministrare possint, & eleemosynam facere, non tamen spirituale, ad sacramenta pertinēs. vnde D. Dion. Immundis (hoc est peccatoribus) nec symbola (hoc est sacramentalia signa) phas est tangere. ¶ Debent etiam suscipientes hoc sacramentum habere sufficientem scientiam, secundum conditionem ordinis quem suscipiunt, & præcipuè sacerdotes. Religiosi tamen qui solùm admittuntur ad primū actum, scilicet consecrationis, & non ad secundum, scilicet curā animarum, tenentur habere tantum scientiæ, quātum requiritur ad ritè & rectè perficiendum & celebrandum sacramentum Eucharistiæ. Seculares verò qui ad sacerdotiū & ad curam animarum promouentur, siue supra corpus Christi mysticum, debent habere maiorē scientiam: quia ex talium ore populus legem Dei requirit, vt dicitur Malach. 2. Non requiritur tamen quòd sciāt omnes difficiles quæstiones: quia in his debet ad superiores recursus haberi. Ad episcopos verò pertinet, vt etiā quæ in lege difficultatē facere possunt, sciant: & tantò magis, quantò in maiori gradu collocantur. vnde 1. Pet. 3. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea quæ in vobis est spe, cum modestia & timore, cōscientiam habentes bonam. Ex hoc sequitur quòd peccant episcopi indignos & insufficientes absque diligenti examinatione & sufficienti probatione ordinātes, & ad regimen animarum admittētes. Ideo ad Tit. 5. Nemini citò manus imposueris. Et quamuis non semper inueniātur idonei ministri, nihilominus tamen (vt D. Clemens dicit) Melius est paucos ministros habere bonos, quàm multos malos & insufficientes. Nec propter temporalia cōmoda indigni & insufficientes sunt promouendi. Nec sequitur aliquē fore perplexum, vt peccandi necessitatem habeat: quia potest peccatū dimittere, vel officio aut beneficio renunciare. ¶ Requiritur etiam in omnibus ordinibus de necessitate præcepti (quāuis nō sacramenti) vsus rationis: licet in minoribus, si necessitas adsit, & spes profectus ante annos pubertatis, hoc est 14. sed non ante septennium, etiam si sint in vsu rationis, possunt ordinari, sed non in maioribus. Subdiaconatus requirit 18. annum, Diaconatus 20. Presbyteratus 25. Episcopatus 30. vt habetur in tit. de ætate & qualit. ordi. extrà, per totum tit. & in clem. 1. & c. cum in cunctis. extrà de elect. nec potest episcopus super ætate dispensare. Dicunt tamen aliqui quòd sufficit attingere vltimum annum: quia in his, annus inceptus habetur pro cōpleto: licet non in testamentis, vt in l. qua ætate. ff. de testa. Seruitus etiā impedit: quia nullus potest dare quod suum non est. Si tamē ordinetur seruus, ordinem quidem suscipit, sed peccat ordinans, ac etiam ipse, nec absque consensu domini potest ministrare. Si autem dominus eius consentit ordinationi, efficitur liber. Nec est simile de muliere, quia eius subiectio est naturalis, & nō seruitus. Homicidæ verò quia sunt irregulares, non sunt ordinandi, etiam si sint homicidę sine culpa. Si tamen ordinantur, suscipiunt. Idem dicendum est de illegitimè natis, de quibus Deuter. 23. Non ingredietur māser (hoc est illegitimè natus) Ecclesiam Dei vsque ad quartam generationem. Idem etiam dicēdum est de mutilatis, ac etiam bigamis, circa quos nec papa consueuit dispensare: quia 1. Timot. 3. Oportet episcopum esse

Leuit. 19.

1. c. Ecclesiast. hierarch.

Scientia in ordinandis requisita.

Contra pluralitatem sacerdotum.

De tēpore ordinandorum.

vnius

vnius vxoris virum.& si esset bigamus, esset falsa significatio: propter quod aliqui dicunt quòd dispensatus à papa, non est tutus in conscientia: sed de his infra hoc ca.§.7.vers.14.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI ORDINIS.

C Potissimus, licet posterior effectus sacraméti ordinis, est gratia sacramétalis, per quā datur facultas cōgruè & debitè exequédi officiū in ordine ad cōmunitaté, & pellendā ignorantiā in plebe: nisi sit obex ex parte recipiétis. Effectus huius gratiæ sacramétalis vltra gratiā gratū facientem, est in intellectu, qui per eā fortificatur & dirigitur ad debitè exercendū officiū ordinis. Alius & prior effectus est character, qui imprimitur in quolibet ordine, qui est dispositio ad prædictam gratiam sacramétalem, & præsupponit characterem baptismalem, sine quo (etiā si sacramentum ordinis cōferatur) non accipitur, cū baptismus sit ianua sacramentorū. Non tamen præsupponit de necessitate sacraméti characterem cōfirmationis: quia apostoli acceperūt sacerdotiū ante confirmationem. Congruū tamen est quòd prius confirmentur, quàm ordinétur. Non est etiā de necessitate superiorum ordinū, quòd aliquis inferiores ordines prius susceperit: quia potestatis sunt distinctæ, vt patet ex actibus. Et vna (quantū est de ratione sui) nō prærequirit aliā in eodem subiecto, excepta potestate episcopatus, qui nō habet aliū characterem à sacerdotali. Ideo in primitiua Ecclesia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui nō habebant inferiores ordines: & tamen poterant omnia quæ inferiores ordines possunt: Quia inferior potestas virtute cōprehenditur in superiori, vt sensus in intellectu, & potestas ducis est in rege. Postea tamen determinatum est quòd ad maiores ordines nō se ingerant, qui in minoribus officiis nō se humiliauerūt, vt habetur in c.sollicitudo.25.dist. Ex inde est quòd qui ordinātur per saltum, secundū canones non reordinantur: sed quod omissum fuerat, pœnitentia imposita suppletur, vt habetur in c.vnico, extra de clerico per saltum promoto. Et quia tonsura est signum regni & perfectionis (quia est figuræ circularis, quæ est perfectissima, vnde reges coronantur) ideo cùm seruire Deo regnare sit, secundum D. Grego. congruum est quòd ordinandi prius tonsurentur, siue clericatum (qui non est ordo, sed dispositio ad ordines) recipiant: non tamen est de necessitate sacramenti, sed ex ordinatione Ecclesiæ.

In Add. 3. p. q. 35.

Tonsura siue clericatus.

Ver. 9. DE CLAVIBVS ECCLESIAE.

D Necessarium est dicere Ecclesiā habere claues, cū Dominus noster Iesus Christus, filius Dei, & verus Deus, fidelis in promissis, illas D. Petro promiserit, Matt.16. Tibi dabo claues regni cælorū. Non est tamé intelligendū quòd dederit claues materiales, sed metaphoricas & similitudinarias. Accipiū enim claues pro potestate auferédi vel ponédi impedimentū ingressus regni cælorū quemadmodū per clauē ponitur vel remouetur impedimentū ingressus domus. Et quia regnum cælorū clauditur homini per peccatū, ideo potestas, qua tale obstaculū remouetur, dicitur clauis regni cælorū: Quia remouēdo tale obstaculū, aperit: & non remouendo, claudit: sicut Deus dicitur indurare, nō quidé impartiédo malitiā, sed non cōferendo gratiā. Et cū per hanc potestaté conferatur gratia, per quā aperitur Infernus, quādo quis educitur de peccato, quod dicitur inferni porta: & clauditur, cū homo per gratiā disponitur, vt in peccatū vltrà nō labatur: ideo talis potestas potest dici clauis inferni, vel quia aperiédo paradisum, clauditur infernus: & claudédo paradisum, aperitur infernus. Ideo Apoc.1. Ego habeo claues mortis & inferni. & Apoc.9. dicitur clauis putei & 10. dicitur clauis abyssi. Sed quia vnumquodque denominatur à digniori, ideo potius dicuntur claues regni cælorū, quàm inferni. Et quāuis ostium cæli (quantū est de se) semper sit apertū: tamen dicitur clausum alicui, propter impedimentum intrandi. Impedimentū autem toti naturæ humanæ positum est per peccatū primi parétis, & per Christi passionem fuit amotū. Ideo Apoc.4. Vidi in cælo ostiū apertū, quod est Christus, qui de seipso dicebat, Io.10. Ego sum ostiū. Sed quia adhuc quotidie manet clausum propter peccatū originale contractum, vel actuale commissum, indigemus sacramétis & clauibus Ecclesiæ. Nec obstat quod Apoc.3. dicitur de Christo, quòd aperit, & nemo claudit: quia hoc intelligendū est de apertione limbi sanctorum patrum, ne quis vltra in illum descendat. Cum autem hæc potestas remouendi peccatū, & conferendi gratiā authoritatiuè, pertineat ad sanctissimā Trinitatem: ideo dicitur quòd solus Deus, qui est trinus & vnus, habet clauē authoritatis. Sed in Christo homine, sine secundum humanā naturam, fuit potestas remouēdi prædictū obstaculum, per meritum suæ sacratissimæ passionis, quod dicitur aperire ianuam cæli: ideo Christus dicitur habere claues excellentiæ. Et quia ex latere Christi dormientis in cruce, fluxerunt sacraméta, ex quibus (vt dictū est) ædificata est ecclesia: ideo in sacramétis ecclesiæ efficacia passionis Christi manet. Et propter hoc ministri ecclesiæ, qui sunt dispensatores sacramentorū, dicuntur habere claues ministeriales, ad prædictū impedimentū remouendum. Et sic triplex est clauis, scilicet authoritatis, excellentiæ, & ministerij. Clauis igitur (prout accipitur in sacris literis) est potestas ligādi atque soluēdi: qua ecclesiasticus iudex dignos potest & debet recipere, & eis aperire, & indignos excludere siue claudere, vel nō soluere. Notandó tamen quòd cùm in foro conscientiæ causa agatur inter hominé & Deū, & in foro exterioris iudicij agatur causa hominis ad hominé: sequitur quòd absolutio vel ligatio, quæ vnū hominem ligat vel absoluit, quo ad Deū, tantum pertinet ad forū pœnitentiæ. Sed illa quæ hominem ligat, in comparatione ad alios homines, pertinet ad forū publicum exterioris iudicij: vt excommunicatio, qua homo à cōsortio hominum separatur, quæ nō est propriè & directè actus clauis, sed magis actus exterioris iudicij, quod promulgatur. Verū quia sententia excōmunicationis aliquo modo pertinet ad aditum regni, secundum quòd ecclesia militans est via ad triumphantem: ideo talis potestas,

In Add. 3. p. q. 17. ar. 1.

Clauis quomodo claudat paradisum.

Clauis triplex.

Clauis ecclesiastica.

qua homo excõmunicare poteſt,ſecundum quoſdam dicitur Clauis: Sed propriè clauis eſt in foro pęnitentię, quæ à magiſtro dicitur poteſtas ligãdi atque ſoluendi,&c.¶ Clauis diuiditur primò in clauem cõmuniter dictã,quam alij vocãt clauẽ iuriſdictionis,de qua inferiùs:& clauẽ propriè dictam,quã vocant clauem ordinis,quæ ſubdiuiditur in clauem ſcientiæ & potentiæ, vt infrà dicetur. Et hæc clauis ordinis quo ad eſſentiam,nil aliud eſt,quàm character ſacerdotalis,quantum ad ſecundum actũ,ſcilicet abſoluendi vel retinẽdi. Quia quo ad primum , qui eſt poteſtas conſecrandi,ſecundũ D.Tho.clauibus non cõnumeratur:licet (vt dictũ eſt) quantum ad eſſentiam ſit vna & eadem poteſtas,& idem character. Quia poteſtas,quæ dicitur clauis,eſt ad diuerſos actus eiuſdem generis:Poteſtas verò cõſecrandi ſe extendit ad vnũ tantum actum. Nec etiam poteſtas cõſecrandi(quantũ eſt de ſe) ordinatur ad tollendum impedimentũ regni cælorum,ſicut poteſtas ſoluendi & ligãdi,quæ habet plures actus:ideo ſecundum illos,dicitur diuidi in clauem ſcientiæ, & clauem potẽtiæ ſiue poteſtatis. Quia in omni actu qui requirit idoneitatẽ ex parte recipientis, duo ſunt neceſſaria illi qui debet actum illũ exercere,ſcilicet iudiciũ de idoneitate recipientis,& expletio actus,ſcilicet ſolutio vel ligatio:Sicut in actu iuſtitiæ diſtributiuæ,per quã redditur alicui id quo dignus eſt,opus eſt primò iudicio , per quod diſcernitur an iſte ſit dignus : Secundò ipſa redditio ſiue diſtributio. Sic ad ſacerdotem pertinet primò iudiciũ, an iſte ſit dignus abſolui : Secundò ipſa abſolutio. Et ad vtrũque iſtorum poteſtas ſiue authoritas quædã exigitur. Poteſtas diſcernendi ſiue iudicandi,dicitur Clauis Scientiæ: Et authoritas ſiue poteſtas ligandi & ſoluendi, dicitur Clauis Poteſtatis. ¶ Non eſt tamen arbitrandũ quòd habitus vel actus ſcientiæ acquiſitus vel infuſus,relatus in ordine ad aliã clauem potentiæ,ſit clauis ſcientiæ, ſicut quidã dicere voluerunt:quia multi ſacerdotes carent huiuſmodi habitibus,& tamen habẽt claues. Nec eſt etiã aſſerendum quòd quædã induſtria naturalis,qua vtuntur ad abſoluendũ ſacerdotes illiterati, dicatur clauiola,quæ per ordinem acceptũ fiat clauis,quæ prius nõ erat,vt videtur dicere Magiſter Sent.qui in hoc nõ eſt ſequendus,eò quòd hæc non videntur cõcordare verbis Euangelij, quæ D. Petro claues promittunt. Sed clauis ſciẽtiæ eſt authoritas exercẽdi actũ ſcientiæ,quæ authoritas quãdoque eſt ſine ſciẽtia,& quando ſcientia eſt ſine authoritate. ſicut patet in iudicijs ſecularibus. aliquis enim iudex ſecularis habet authoritatẽ iudicandi,& tamen non habet iuris prudentiã. Et econuerſo aliquis habet iuris prudentiã,qui non habet authoritatem iudicandi. Et quia actus iudicij,ad quod quis ex authoritate ſuſcepta ordinatur,ſine vtroque bene fieri nõ poteſt: ideo authoritas iudicãdi,quæ eſt clauis ſiue ſciẽtia,abſque peccato accipi nõ poteſt. Ideo peccãt ignorãtes, ſe ad tale munus ſacerdotij offerentes. Sed ſcientia quæ præ requiritur abſque peccato,etiã ſuſcepto ordine acquiri poteſt. Cũ autem clauis (vt dictum eſt) ſit eſſentialiter character ſacerdotalis: ſequitur quòd omnes ſacerdotes habent claues,licet non omnes habeant exercitium illarum:ſed ſolùm illi,qui habent iuriſdictionem ſiue curam animarum ordinariam vel delegatam.

Claues iuriſdictionis & ordinis.

Clauis ſciẽtia.

Ver. 10. DE EFFECTV CLAVIVM.

In Add.3. p.q.18. c.16.ver.11.

EFfectus clauium eſt cauſare ornatũ & gratiam ſacramentalẽ in pœnitẽte effectiuè & attinctiuè,inſtrumentaliter tamen. Et quãuis D.Tho.in 4.ſequẽs Magiſt.Sent.dixerit quòd ſolũ diſpoſitiuè:in tertia tamen parte Summæ aliter dixit,vt dictũ eſt. Et quia ad gratiæ infuſionẽ ſequitur culpæ remiſſio:ideo virtus clauiũ ſe extendit ad culpæ remiſſionẽ inſtrumentaliter & ex conſequenti. Verùm quia per ſacramentũ pœnitentiæ nunquã datur gratia,niſi præparatio adſit , vel prius fuerit,ſicut nec per baptiſmũ in adultis:Ideo virtus clauiũ,quæ habet efficaciã ex paſſione Chriſti,operatur ad culpæ remiſſionẽ,non ſolũ quãdo abſolutio à ſacerdote actualiter datur, ſed etiam quãdo eſt in voto & deſiderio,ſicut dictũ eſt de baptiſmo. Alius effectus clauium eſt commutatio reatus pœnæ æternæ in tẽporalem : quem effectum non ſolum habet cũ abſolutio datur, ſed etiam cum eſt in voto & deſiderio,vt patet in contrito,cui ante abſolutionẽ dimiſſa eſt pœna æterna,vel ſaltem commutata in pœnam temporalem. Et quando actus clauis exercetur per abſolutionem actualem vltra ornatũ & gratiam ſacramentalem,dimittit de pœna temporali ſecundum diſpoſitionem confitentis qui talem & tam feruentẽ poteſt habere contritionem, quòd tota pœna delebitur. Nec tamen propterea peccatũ manet impunitũ : quia per pęnam paſſionis,quæ per claues applicatur,ſatisfit illi.¶ Sed difficultas eſt nõ modica,an ſuper idem peccatũ actus clauis repetitus,hoc eſt abſolutio repetita,aliquid operetur. Equidem certũ eſt ꝙ ſi ſacerdos abſque noua confeſſione repetat abſolutionẽ,in vanum eam repetit,cùm ſacramentũ naturaliter operetur quantũ poteſt ab initio,ſecundum diſpoſitionem recipientis. Et ideo abſque irreuerẽtia ſacramenti nõ repetitur,quemadmodum forma conſecrationis euchariſtiæ , imò videtur ex quadã infidelitate procedere,niſi fortè ſacerdos dubitet ſe dediſſe abſolutionem.& tũc videtur idem iudicium:ſicut quãdo eſt dubiũ de baptiſmo,& poteſt dicere,Si te nõ abſolui,ego te abſoluo à peccatis tuis,&c. Si verò eadem hora peccator idem peccatũ confiteatur , etiam videtur ſuperfluum repetere abſolutionem Sed ſi in craſtinũ confiteatur idem peccatũ & alia:tunc certũ eſt claues in illo operari,ſecundum diſpoſitionem cõfitentis:directè quidem,quo ad peccata de nouo perpetrata : & indirectè ſiue ex conſequenti circa peccata aliàs confeſſa. Si verò nullum peccatum de nouo commiſerit,videtur quibuſdam quòd in prima abſolutione remittitur virtute clauiũ,quantum dimitti poteſt:licet valeat iterata confeſſio,tum propter verecundiæ meritũ , tum etiam propter inſtructionem, tum propter interceſſionem ſacerdotis,tum propter maiorem certitudinem. Sed hoc nõ videtur verũ:quia illo ſuppoſito quòd in prima abſolutione totum effectum habuerit:

De iterata abſolutione.

licet rationes prædictæ essent causa sufficiens iterandæ confessionis, sic quòd pœnitens nó malè ageret recófitendo: non tamen esset causa siue ratio reiterãdi absolutionem, maximè in eo qui nó habet aliquam causam dubitationis de prima absolutione: qui ita poterit dubitare post secundam absolutionem, sicut post primam. Ideo sicut sacramentum extremæ vnctionis non iteratur super eundem morbũ, eò quod totum quod fieri potuit per sacramentum, factũ fuit per primam applicationem, licet in crastinum infirmus melius se disponat & petat: sic, &c. Et si in secunda confessione nó requiratur absolutio: sic nec requiritur quòd ille qui audit secundã confessionem, habeat claues, si ibi vis clauium nil operetur. Et ideo alij dicunt quòd in secunda absolutione propter illam humilitatem & verecundiá, virtute clauiũ confertur augmentũ gratiæ. Et quantò maior gratia recipitur, minus de impuritate præcedentis peccati remanet: & ideo minor pœna purgãs debetur. Et sic per frequenté cófessionem poterit totus reatus pœnæ deleri. Nec est simile de extrema vnctione: quia illa (vt dictũ est) ordinatur contra debilitaté voluntatis, & propter periculum exitus. Et quia per sacramentũ extremæ vnctionis voluntas sufficienter firmatur, ideo non iteratur, nisi euaso periculo in alia peccata incidat, per quæ voluntas de nouo debilitatur. Tunc etiam adueniente eodem periculo, & perseuerãte eodem morbo, sacramentũ iteratur. Pœnitentiæ verò sacramentum nó solum directè ordinatur cótra culpam, cùm deleatur per contritioné: sed etiam contra pœná quam habet. Sed adhuc ex hoc sequi videtur, quòd etiam sacramentũ extremæ vnctionis propter augmentũ gratiæ posset iterari: quia per eã esset maior fortificatio voluntatis. Negatur consequétia: quia principaliter ordinatur contra debilitatem voluntatis in periculo mortis existentem: licet ex cósequenti ordinetur cótra peccata. Ideo D. Iacob. conditionaliter dicit, Si in peccatis sit, &c. Ideo remoto principali, remouetur effectus sacraméti. ¶ Notandũ præterea quòd cum sacerdos instrumétaliter & in virtute Dei operetur: sacerdotis operatio debet esse cóformis in vsu clauiũ operationi Dei: Deus autem operatur in culpã & pœnam, sed diuersimodè, culpam soluendo & dimittendo, sed nó ligando, nisi indirectè, inquantũ non soluit. Sed in pœnam habet operationem directè, quantũ ad solutionem & ligationem: quia pęnam æternam remittit, & ligat siue infligit pœnam téporalem. Sic sacerdos in absoluendo virtute clauium, habet aliquá operationem ordinatam ad culpæ dimissionem & solutionem, sed nó quoad ligationem, nisi vt dictum est, inquãtum non absoluit: Sed in pœnam habet operationé ligandi atque soluendi: soluendi quidem pœnam quam dimittit: & ligandi ad pœnam quæ remanet: ad quam ligare dicitur dupliciter: Vno modo considerando ipsam quantitaté pœnæ in cómmuni: & sic non ligat, nisi inquantum non soluit. Alio modo considerando hanc vel illam pœná determinatè: & sic ligat ad pœnam imponendo eam tanquá medicinam purgatiuam impuritatis peccati, & aliquãdo tanquam medicinam præseruatiuã. Nec obstat quòd vis & efficacia clauiũ procedit à passione Christi, qui plenè satisfecit, soluit, & non ligauit: quia etiam passio Christi obligat nos ad pœnã aliquã, per quam ei conformemur. vnde Rom. 8. Si filij, & hæredes, &c. quia illa passio non semper totaliter applicatur, sed solum secũdum dispositionem recipientis, quem oportet cóformari Christo. Vnde sequitur: Si tamen cópatimur, ita vt conglorificemur. & in eod. c. sequitur, Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit &c. ¶ Notandum insuper quòd (vt D. Dio. in fine Eccle. Hierar. dicit) Sacerdotibus vtendum est virtutibus hierarchicis quomodo diuinitas eos mouerit. In cuius signum Matth. 16. ante potestatem clauium Petro promissam, fit mentio de reuelatione per diuinitatem ei facta. Et Ioan. 20. potestati remissionis Apost. datæ præmittitur, Accipite Spiritum sanctum: quo filij Dei aguntur. Ideo si vltra illum motum diuinũ vti sua authoritate præsumpserint, nó sequitur effectus ad vsum illum, vt idem D. Dion. dicit. Et quia pœnæ satisfactoriæ infligendæ, sunt medicinæ: & secundum medicorum artem, medicinæ nó sunt determinatæ, nec omnibus omnia competũt: vnde variandæ sunt, non secundum voluntatem medici, sed secundum scientiá medicinæ, & dispositionem infirmi: ita & pęnæ satisfactoriæ in canonibus determinatæ, nó competunt omnibus: sed variandæ sunt secundũ arbitrium sacerdotis, non secundum propriam voluntatem, sed secundum diuinum instinctum, & dispositionem pœnitentis. Et ideo sicut aliquãdo medicus prudéter non dat medicinam efficacem, quæ ad morbi curationem sufficiat, ne propter debilitaté naturæ maius periculum oriatur: ita sacerdos diuino instinctu motus, nó semper eam pœná vni peccato debitá totam iniungit: ne infirmus ex magnitudine pœnæ desperet, & à pœnitentia recedat. Nec tamen peccator ob insufficienté pœnæ iniunctioné prorsus à pœna liberatur: sicut nec infirmus per medicinã leniorem à languoribus. Et licet Christi actio, nostra sit instructio: nec legamus Christũ ligasse aliquem, siue pœná iniunxisse: non tamen sequitur quòd sacerdos nó debeat iniungere: quia sacerdos nó habet potestaté excellentiæ, vt Christus, qui interiora cordis nouerat, & promouebat ad totalem sanctificationé: quia etiam (vt exemplũ iniungédi pœnitentiã sacerdotibus daret) imposuit onus portãdi grabatũ ei qui in porticu Piscinæ annos 38. habuerat in infirmitate sua, Ioã. 5. Nec est aliquis sacerdos habés vsum rationis, qui absq; iniũctione pœnitétiæ præsumat aut intendat à reatu pœnæ debitæ pro parua pœna iniũcta totaliter absoluere. vnde post pœnitétiæ iniunctionem & absolutionem, sperátes de eorũ voluntaria pœnitétia, Dominũ deprecantur, dicentes, Meritũ passionis D. nostri Iesu Christi, & intercessio D. Virginis Mariæ, & bona opera quæ facere intédis, sint tibi in remissioné peccatorũ, scilicet quoad pœná, & in augmentũ gratiæ, & futurum præmiũ vitæ æternæ. Vnde monédi sunt simplices sacerdotes, vt hãc orationé dicát: quia virtute clauium opera pœnalia sequétia in gratia facta, habent maiorem vim satisfaciendi, quàm ha-

Sacerdos quomodo se habet ad culpã & pœnã solutionem & ligationem.

Pœnitentia iniungenda.

Christus iniunxit pœnitentiam.

berent si prætermitterentur, & quàm si sacerdos remittat, vt quidã faciunt, ad misericordiã Dei.

Ver. 11. DE MINISTRIS CLAVIVM.

In Add.3. p.9.19. Ecclesia triumphans scilicet Angelorũ, qui (vt habetur Apoc.12.) vicerunt in merito passionis Christi præuisæ, claues nõ habet, cùm eorũ natura sit post electionẽ inflexibilis. Et per consequens impedimentũ vel obstaculum ingressus regni cælorum ab eis nõ potest remoueri. Eccle- c.16.ver.9. sia verò humana ante lapsum nõ habuit claues: quia nõ egebat sensibilibus sacramentis, vt dictũ est. Post lapsum verò Adæ, quãuis coertionem delictorũ iure naturæ habuerit, & per legẽ Moysi ordinem sacerdotalem, & authoritatẽ & potestatem discernẽdi, & iudicandi, ac condemnãdi, siue declarandi leprã, & separandi à castris & synagoga, ac etiã reintroducendi: non dicitur tamẽ cla- Synagoga non habuit claues. ues habuisse, nisi figuraliter: quia potestas illius sacerdotij nõ se extẽdebat ad cælestia, nec auferebat obstaculũ ingressus regni cælorũ: neque purgabat homines à culpis sed ab irregularitatibus, & inducebat purgatos ad tabernaculum manufactũ, per sanguinẽ hircorum aut taurorũ, sed non introducebat in tabernaculũ non manufactum, sicut sacerdotiũ Christi, qui per propriũ sanguinem introiuit semel in sancta, æterna redemptione inuẽta. Ideo dicitur habere clauẽ siue potestatem authoritatis, inquantũ Deus: & excellentiæ, inquantũ homo per meritum suæ passionis. vnde Apoc.3. dicitur, Hæc dicit qui habet clauẽ Dauid. Et dedit aliis sacerdotibus claues instrumẽtales siue ministerij, quas nullus nõ sacerdos, cuiuscũque dignitatis aut sanctitatis existat, habet. Vnde D. Ambr. Hoc ius (f. soluendi & ligandi) solis sacerdotibus est cõcessum. Et licet hostiarij habeãt claues materiales: non tamen habent authoritatẽ iudicãdi, qui digni sint, & qui indigni ingressu Mulieres non possunt habere claues Ecclesiae. regni cælorũ. Mulieres autem cum ex natura sint in statu subiectionis, nõ possunt habere aliquam spiritualem iurisdictionẽ: quia etiam, secũdum Philos. in 8. Ethic. corruptio est vrbanitatis, quãdo ad mulierem dominiũ peruenit. Ideo sunt incapaces clauiũ ordinis, ac etiam iurisdictionis. & sic nõ possunt excommunicare, neque suspendere: licet abbatissis cõmittatur aliquis vsus clauium, sicut corrigere subditas moniales, propter periculum quod imminere posset, si viri mulieribus cohabitarent. ¶ Notandum tamẽ quòd licet clauis iurisdictionis possit competere cõmunitati (quia sunt quædam capitula quæ habent iurisdictionem, & potestatem excommunicandi, & sic conuenit pluribus simul ex æquo:) Non potest tamen communitati competere clauis ordinis. Et quãuis sancti viri per proprium actum possint mereri & benedicere aliis de congruo: non tamẽ possunt benedictionem, quæ est ex merito Christi, instrumentaliter alicui applicare, nisi sint sacerdotes. Quia quantũ ad hoc requiritur maioritas ordinis, nõ virtutis: licet in aliis quod melius est, maius sit, vt D. Aug. dicit & Heb.7. habetur, Sine vlla cõtradictione quod minus est, à maiori benedicitur. Primus qui post Christũ habuit claues regni cęlorũ, fuit D. Petrus, qui habuit potestatẽ illimitatã: deinde alij Apostoli, qui secundũ aliquos habuerunt à Christo immediatè potestatẽ etiã illimitatam, limitabilem tamẽ per D. Petrũ, cui soli & successoribus pastura agnorũ & ouium commissa est, vt ordo inter eos seruaretur. Quæ enim à Deo sunt, ordinata sunt, Rom.13. Ex his sequitur primò, ꝙ solus papa, D. Petri successor, & Christi vicarius, cum plenitudine potestatis potest claue vti in quemlibet, cũ solus habeat iurisdictionẽ, quæ requiritur ad vsum clauiũ super omnes. Episcopi autẽ & sacerdotes, cum nõ habeant vniuersalem iurisdictionem, sed limitatam & distinctam secundũ suas diœceses & parochias, non possunt vti claue in quẽlibet, sed in subditos tantũ, nisi in articulo mortis, in quo authoritate Apostolica omnibus sacerdotibus cõcessus est vsus clauiũ, vt dicit Gl. in c. pastoralis. §. præterea, super verbo, præterquã in mortis articulo, extra de offi. iud. ordi. & tex. in c. nõ dubiũ, & c. quãuis, extra de sent. excom. Qui tamen fuerũt absoluti à casi- Papa & episcopi possunt sibi reseruare casus. bus reseruatis, si cõualeãt, tenẽtur reseruãtibus se præsentare. Secũdò sequitur ꝙ papa & episcopi possunt sibi certos casus reseruare, à quibus eis inferiores absoluere non possunt, etiã eos qui sunt aliàs ipsis subditi, cum ad absolutionem requiratur iurisdictio, quæ à maioribus ad inferiores deriuatur. Ideo superior propter rationabiles causas potest sibi aliquos casus reseruare, in quibus iudiciũ inferiori non cõmittit: aliàs omnes iurisdictiones essent æquales: & nõ inuenirentur gradus, & per cõsequens neque ordo. Et sic hierarchia Ecclesiastica nõ esset ordinata, quod esset cõtra id quod dicit Apost. Ro.13. Quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt. Ideo necesse est dicere quòd simplex sacerdos curatus non potest pœnitentẽ excommunicatum absoluere: sed debet ad excommunicantẽ remittere. Non potest, etiam pœnitentẽ à casibus reseruatis, qui nõ habent excommu- Pœnitentes habentes casus reseruatos. nicationẽ annexam, absoluere, sic quòd nõ teneatur reseruanti illos confiteri. Tenetur igitur pœnitentem remittere ad superiorem, maximè in quinque casibus: Primus est in solenni pœnitentia imponenda: Secundus, quando pœnitens est excommunicatus à superiori: Tertius, in irregularitate contracta: Quartus de incendiariis: Quintus, quando in aliquo episcopatu sunt enormia crimina, quæ ad terrorem reseruantur episcopo, vt consuetum est. Consuetudo enim dat & aufert iurisdictionem, vt in presbyteris secularibus, qui vndecunque sint, mutuò se absoluunt, exceptis casibus reseruatis. Et eodẽ modo dicendũ est de casibus summo pontifici reseruatis, propter excommunicationẽ eius annexã, & aliis in bulla, quæ Romæ legi consueuit in Cœna Domini, contentis. Nõ possunt tamen superiores totam iurisdictionẽ curatis aut aliis inferioribus datã supprimere: neque indifferẽter & ad libitũ suum absque causa rationabili eximere à suis prælatis imme- 2.Cor.10. diatis, aut casus reseruare: cum potestas non sit data ad destructionem, sed ad ædificationem. Nec Ioan.10. obstat ꝙ Christus omnibus discipulis simpliciter dixit, Quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis, & c. & nihil excepit: igitur, &c. Quia postmodum limitandi potestatẽ dedit Petro, cùm dixit,

Pasce

Pasce agnos,& oues meas:intelligens per hoc,quòd vsus potestatis datæ deberet exerceri secundum ordinationẽ & moderationẽ vniuersalis pastoris. ¶ Notandũ præterea quòd quãdo cõtingit sacerdotem esse participẽ criminis sui subditi (sicut cũ commisit adulteriũ cum parochiana sua) non debet ipse sacerdos audire confessionẽ illius,sed debet ad alium mittere : nec etiã illa debet ei confiteri,sed alteri habẽti facultatem,vel licentiã petere alteri cõfitendi,tum propter periculũ, tum quia est minor verecundia.Si tamen cõfiteretur,& sacerdos absolueret,esset absoluta.Quod enim D.Aug dicit,Nullus sacerdotis officio vti debet , nisi sit immunis eorũ quæ in aliis iudicat: quia debet intelligi,nisi sit immunis,saltem per pœnitentiam,& de cõgruitate,& non necessitate sacramẽti.Notandũ insuper quòd licet nullus in seipsum possit vti potestate clauiũ(cum talis potestas requirat pro materia peccatorem subditum cõfitentem , & nullus sit sibiipsi subditus:quia subiectio est relatio præsupponens duo extrema) possunt tamen papa & episcopus ac curatus aliis seipsos subiicere,& eorum iurisdictionem extendere, sicut & limitare. Quo facto licet remaneat superior simpliciter,est tamen inferior secundum quid,inquantum se subiicit ei quo ad hoc.

Papa in confessione qualis.

Ver. 12. DE CLAVE IVRISDICTIONIS.

B Clauis iurisdictionis non est idẽ quod character sacerdotalis aut episcopalis,cum aliquis,qui nõ est ordinatus,possit habere clauẽ iurisdictionis: quia iurisdictio tẽporalis non habet actũ directum circa obstaculum introitus regni cælorum : sed iurisdictio spiritualis,quæ aliquo modo aditum præbet ad regnũ cælorum,& remouet impedimentũ,dicitur clauis minus principalis,de cuius quidditate,subiecto,ac fundamẽto,actibus,& effectibus dicendũ est.¶ Quibusdam videtur quòd iurisdictio sit purũ ens rationis:quia si sit ens reale,nõ apparet quomodo causetur in anima: quia nec per sacramenta,nec per aliud habens sufficientem virtutem:maximè cum in absentia & magna distãtia spiritualis iurisdictio possit dari.Sed hoc nõ videtur verũ:quia sequeretur ꝙ cessante operatione intellectus,nulla esset iurisdictio,cùm purũ ens rationis sic definiatur,prout dictum est.Præterea purũ ens rationis nõ potest esse causa entis realis,cum causa debeat esse potior suo effectu:& id quod est in potẽtia,nõ possit reduci in actũ, nisi per id quod est actu. Sed clauis iurisdictionis est causa entis realis , puta traditionis Sathanæ , & separationis ab Ecclesia,& aliis huiusmodi:igitur est ens reale,à Deo procedens,vt dicitur Rom.13.Non est potestas nisi à Deo,& quæ sunt,à Deo ordinata sunt.aliqua immediatè à Deo,aliqua verò mediãtibus causis secũdis, cuiusmodi est clauis iurisdictionis,quæ fuit à Christo immediatè collata D.Petro & aliis Apostolis, secundũ quosdã,vt per eos aliis distribueretur,& etiã per successores eorum. Et sic clauis iurisdictionis est habitudo siue relatio ordinis & subiectionis , quæ causatur per applicationẽ superioris ad inferiores,etiã distãtes & absentes,virtute diuina.Differentia tamen est inter habitudinẽ ordinis hierarchiæ angelorũ,& inter habitudinẽ ordinis hominũ:quia in angelis ille ordo naturaliter inest eis:& ideo inferior angelus nõ potest resistere superiori.imò cognita volũtate superioris angeli aliqua præcipiẽtis,naturaliter necessitatur ad implendũ illud.In hominibus autẽ non est illa habitudo naturalis,nec adest semper,sed gratuitè,liberè,& ad tẽpus:quia potest illa habitudo ordinis inter homines mutari. Ideo licet homo inferior debeat subiici superiori , & præcepta illius implere:potest tamẽ ex libertate arbitrij cõtra huiusmodi ordinẽ venire:sed hoc faciendo peccat. Nec est incõueniens ꝙ aliqua relatio causetur in aliquo absque sui mutatione,nec per aliquod agẽs,quod agat directè in ipsum,sed sufficit ꝙ sit actio & mutatio in termino:vt similitudo,quæ est relatio realis in homine albo,immutato manẽte,nascitur & cõsequitur ad albedinẽ eius qui dealbatur,& fit albus,etiã in magna distãtia.Sic etiã iurisdictio à summo põtifice in episcopũ deriuatur,& cõsequitur virtutẽ fidei,quæ est fundamentũ eius. Et ideo deficiẽte fundamẽto fidei in aliquo per hæresim,necesse est omnẽ iurisdictionem & authoritatẽ Ecclesiasticã corruere:vt dicunt communiter doctores in c.si papa.40.dist.Hoc etiam videtur innuere Apost.cum ait: Audet aliquis vestrûm habens negociũ apud alterum,iudicari apud iniquos(hoc est infideles,qui non habent nec habere possunt iurisdictionẽ super fideles)& nõ apud Sanctos? & infrà:Secularia igitur iudicia si habeatis,cõtemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos cõstituite ad iudicandũ. Clauis ordinis à claue iurisdictionis in hoc differt:quia clauis ordinis , quæ est idẽ cũ charactere,est indelebilis:Clauis autẽ iurisdictionis est amissibilis.Differũt etiã in hoc:quia clauis ordinis quo ad executionẽ prærequirit iurisdictionẽ & subiectionem:sed clauis iurisdictionis non præsupponit clauem ordinis,cũ episcopus nõ sacerdos habeat iurisdictionẽ ante consecrationẽ, & possit excommunicare,ac etiã eius officialis in solo clericatu existens.Subiectum autẽ huius clauis est intellectus,mediante fide,quæ est fundamentũ eius,vt dictum est. De hac claue loquebatur Christus, Quæcũque ligaueritis,&c ¶ Clauis iurisdictionis habet plures actus ac officia : Primò legẽ statuere,& statuẽdo ligare,& abrogando vel dispensando soluere. de dispẽsatione dictũ est:de ligamine verò legis dicetur infrà c.17.ver.2.Secũdus actus est punire,& à pœna liberare, puniẽdo ligat,liberãdo soluit.Tertius actus est distribuere bona Ecclesiæ. & hic actus diuidetur in distributionẽ per modum iustitiæ siue meriti, de qua dictũ est,cùm de iustitia distributiua ageretur:& in distributionem per modũ suffragij,quæ fit per indulgẽtias,de quibus infrà dicetur hoc §.ver.18.

Clauis iurisdictionis.

1.Cor.6.

Clauis ordinis & iurisdictionis, differunt.

c.5.§.5. ver.6.

Ver. 13. DE POENIS ET CENSVRIS ECCLESIASTICIS.

C Clauis iurisdictionis ligat per pœnã,quæ infligitur propter culpã:cuius deordinatio per pœnã reordinatur. Vtitur autem multis pœnis,quæ canonicæ,hoc est per canones determinatæ dicuntur , scilicet temporali & pecuniaria , quæ largo modo dicitur pœna : quia pœna propriè accipitur

Pœna canonica.

accipitur pro corporali, afflictiua, vel priuatiua, vt sunt ieiunia, peregrinationes, vigiliæ detrusio in monasteriũ, virgæ citra effusioné sanguinis. Aliquando verò vtitur cẽsuris, quæ cõmuniter dicũtur sex, s. suspensio, interdictum, irregularitas, depositio, degradatio, excommunicatio siue anathema.

Censura Ecclesiastica.

¶ Suspensio est cẽsura Ecclesiastica, quæ aliquãdo à iure, aliquãdo à iudice profertur: qua prohibetur personæ Ecclesiasticę vsus siue exercitiũ alicuius ordinis, officij, vel beneficij, ad tempus. de hac in c. ad reprimendã, extra de offi. ordi. ¶ Depositio est priuatio officij vel beneficij absque spe restitutionis, retẽto tamẽ priuilegio clericalis fori.

Degradatio.

¶ Degradatio est priuatio legitimæ executionis ordinum & officiorũ Ecclesiasticorum simpliciter & ex toto in perpetuum, cũ priuatione priuilegij clericalis fori, absque spe restitutionis, cũ certa solennitate: vt si episcopus sit degradãdus, fiat ab archiepiscopo cũ duodecim episcopis assistentibus, secundum Panor. in c. non potest, extra de senten. & re iudic. vel tres, si sit diaconus aut subdiaconus, vt in c. felix. 15. q. 7. & c. degradatio, de pœn. lib. 6. Si verò non est in sacris, potest fieri à solo episcopo, in præsentia capituli. Et quando est degradandus pro hæresi, si fuerit seculari curiæ relinquendus, vel perpetuò immurandus, sufficit episcopus cũ duobus abbatibus, & aliis religiosis personis, vt in c. quoniam de hæret. lib. 6. Et induetur degradãdus vestibus sui gradus, quæ ei auferũtur ordine retrogrado, incipiẽdo ab vltimo datis, digitísque & capitis corona vitro leniter raduntur, & tandẽ induitur vestibus secularibus, & relinquitur curiæ seculari puniendus, rogãdo vt eũ citra effusionẽ sanguinis puniat. Finito negotio, curia secularis suscipit illũ, vt eum secũdum demerita puniat.

Interdictum.

¶ Interdictũ est separatio à iure vel iudice facta, à certis sacramẽtis scilicet nõ necessariis, & omnibus diuinis officiis, ac Ecclesiastica sepultura. ¶ Irregularitas est impedimentum officij vel beneficij, & aliquãdo est pœna, quando contrahitur propter delictum, puta homicidium vel celebrationem in excõmunicatione. Aliquando non est pœna, quando contrahitur absque peccato, vt in bigamo qui contraxit cũ vidua vel corrupta, vel qui conuolauit ad secundas nuptias, quod absque peccato fieri potest.

Ver. 14. DE EXCOMMVNICATIONE.

In Add. 3. p. q. 21. ar. 1.

EXcommunicatio est à qualibet licita fidelium cõmunicatione separatio. Ad cuius euidẽtiam sciendum est quòd aliquis per baptismum, in Ecclesia ad duo ascribitur, s. ad cœtũ fidelium, & ad participationem sacramentorũ. Secundum præsupponit primũ: Quicũque enim participat in sacramentis, participat in cœtu siue societate fideliũ: sed non econuerso. Et ideo aliquis potest per excõmunicationem ab Ecclesia separari, siue extra Ecclesiã fieri dupliciter: Vno modo à communione & participatione sacramentorum. & hæc separatio dicitur Excõmunicatio minor: quæ vltra separationem sacramentorũ separat etiam ab his quæ sunt in via, ad sacramenta percipienda vel administrãda. B

Excommunicatio minor.

Quia sic excõmunicatus non est eligibilis siue habilis ad quodcũque officium vel beneficiũ Ecclesiasticũ. & sic taliter excõmunicatus peccat recipiendo & administrãdo sacramenta: licet nõ efficiatur irregularis. & quãuis possit eligere actiuè, non tamẽ potest eligi passiuè. & si beneficium illi conferatur, nõ tenet collatio, nisi prius absoluatur, vt habetur in c. si celebrat, extra de cler. excom. admin. Completa ergo definitio minoris excõmunicationis est hęc: Excommunicatio minor est censura Ecclesiastica, priuans seu separãs hominem à communione & participatione sacramentorum, & susceptione officij & beneficij Ecclesiastici, & non à cœtu fidelium, nec ab introitu Ecclesiæ, & audientia missæ ac diuini officij, nec etiã à participatione suffragiorũ secundum se, quia per accidens priuat à suffragiis, quando taliter excommunicatus est in peccato mortali. sed hoc accidit excõmunicationi minori, quæ aliquando est sine peccato mortali. ¶ Contrahitur autem excõmunicatio minor multis modis: Primò per quodlibet peccatum notorium, & propter peccata, propter quæ negatur Ecclesiastica sepultura, & per pugnã in duello, & sacrilegium, & violationẽ Ecclesiasticæ immunitatis, ac etiã per participationem ciuilẽ cum excõmunicato maiori excõmunicatione, quod fit aliquando cũ peccato mortali, quando cõmunicat in contemptum clauiũ: quandoque sine mortali, vt cùm communicat ex leuitate. Potest etiã quis communicare cum excommunicato maiori excõmunicatione absque quocunque peccato in casibus permissis, qui hoc versu cõtinentur: Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse: Hæc faciũt vt anathema nõ possit obesse: hoc est, propter vtilitatẽ notabilem, vel vinculum legis matrimonij, vel famulatum, vt ancillæ & famuli atque liberi, vel propter necessitatẽ, & sic creditores & alij, &c.

Quis possit absoluere à minori excommunicatione.

¶ Ab hac excõmunicatione potest quilibet proprius sacerdos, aut ab eo vel superiori ad audiẽdas confessiones delegatus, absoluere: quia nõ habet perfectã rationem excommunicationis, sed aliquid ipsius participat. Si quis verò participat cũ excommunicato maiori excõmunicatione in crimine, pro quo ille est excõmunicatus, si in sententia excõmunicationis lata communiter vel particulariter, includantur dãtes consiliũ, auxilium, vel fauorem, est excommunicatus maiori. Si verò communicat cum excõmunicato maiori excommunicatione, in alio crimine, non incurrit propter hoc maiorem excommunicationem, sed solum minorem. Hac sentẽtia excõmunicationis quoad participationem sacramentorũ, & suffragia, dumtaxat innodantur à Deo omnes existentes in peccato mortali, etiam occulto: quia tales absque pœnitentia indigni sunt sacramentis. Ideo præsumentes accedere, peccant: & cum non habeant charitatem, quæ est principium communionis suffragiorum, non sunt participes omnium timẽtium, &c. licet Ecclesia occultis peccatoribus administret sacramenta. ¶ Alio modo excluditur aliquis ab Ecclesia, vltra prædicta à licito cœtu & societate fideliũ, non solùm in spiritualibus, sed etiam in ciuilibus. & talis exclusio siue separatio dicitur excommunicatio maior. Et sic excõmunicatio maior est censura ecclesiastica, à iure vel iudice prolata,

latæ, qua quis priuatur omni licita cõmunione fidelium, in spiritualibus & corporalibus siue ciuilibus, quę in his versibus cõtinentur: Si pro delictis anathema quis efficiatur: Os, orate, vale, communio, mensa negatur. *Excõmunicatio maior.* Et sic prohibetur osculum, oratio, salutatio, cõtractus ciuiles, & comestio, & hæc videntur esse prohibita de iure diuino. Vnde in c. sicut. 11. q. 3. dicitur, Sicut Apost. statuerunt, dicentes cum excõmunicatis non est cõmunicandũ: & si quis excõmunicato scienter locutus fuerit, cõmunione priuetur. Et Apost. postquam excõmunicauit Corinthium propter fornicationem, scribit. *1. Corint. 5.* Si is qui frater (hoc est fidelis) nominatur, est (scilicet sententialiter declaratus) fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, cum huiusmodi nec cibum sumere. Et D. Ioan. in 2. canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet rectæ fidei & obedientiæ) non affert, nolite eum recipere in domum, neque ei aue dixeritis: quia qui dicit illi aue, cõmunicat operibus eius malignis. Hæc maior excõmunicatio dicitur Anathema, quod interpretatur separatio, quæ est medicinalis: quia per eam fit ex veneno peccati theriaca ad pellendum peccatum. Hoc tamẽ intelligendum est, quando non contemnitur: quia tunc est æternæ mortis damnatio, vt habetur in c. nemo. 11. q. 3. Excõmunicatio maior fuit figurata in eiectione Adæ & Euę de paradiso, quę habetur Gen. 3. & in lege Moysi in separatione Mariæ & aliorum leprosorũ, qui emittebãtur extra castra. Num. 12. Excõmunicatione vtebantur Iudæi tempore Christi, vt habetur Ioan. 9. vbi dicitur, quòd parentes cæci nati timebant Iudæos: Iam enim cõspirauerant Iudæi, quòd si quis confiteretur eũ esse Christum, extra synagogam fieret. *Excõmunicationis figura.* Samaritani etiam habebantur pro excõmunicatis. Vnde Ioã. 4. dicitur, Non coutuntur Iudæi Samaritanis. *Matth. 18. 1. Corint. 5. & 1. Tim. 1.* Sed illa excõmunicatio non habebat effectus, quos habet excõmunicatio per Christum instituta, cùm dixit, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Hæc verba bene intelligens Apost. hac censura vtendo, declarauit effectũ, qui est traditio Sathanæ, quem non habebant in lege antiqua, nec alios, de quibus versi. seq.

Ver. 15. DE EFFECTIBVS MAIORIS EXCOMMVNICATIONIS.

A EXcommunicatio maior tot & tanta mala affert, quòd aliquis deberet potius velle incurrere omnia mala tẽporalia, quàm in maiorem excõmunicationem incidere. Vnde D. Chryso. Nemo cõtemnat vincula ecclesiastica: quia non est homo, qui ligat, sed Christus. Inter alia autẽ mala quę affert, sunt nouem præcipua. ¶ Primũ malum, est horrendum exilium, & miserabilis eiectio ab ecclesia, quę est maior pœna temporalis, quæ possit esse, quæ dicitur à Iuristis, Mors ciuilis. Vnde Ouid. Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non sinit esse sui. Magnũ proculdubio malum est cõsideratio priuationis naturalis soli. Natale solum Christianorũ est ecclesia, vbicunque terrarũ sita sit, ad quã intrandam, & diuina audienda, & orandum, & spiritualia percipienda, habet ius quilibet fidelis in ecclesia per baptismum regeneratus: sed per excõmunicationem pellitur non solùm à sua parochiali, sed etiam ab omni alia, vbicũque sit: & adeò peccat excommunicatus intrans & se immiscens diuinis in aliis ecclesiis, in quibus non est denunciatus, quẽadmodum in sua parochia, in qua non est publicatus, nisi ratione scandali & turbationis, quæ sequi posset. ¶ Secundum malum est priuatio sacramentorũ, quæ sunt medicinæ & via recuperandi sanitatẽ spiritualem, hoc est gratiã, & per consequens gloriã. Sed quo ad hanc priuationem sacramentorum sciendum quòd excõmunicatus maiori excõmunicatione, ingerens se sacramentis, peccat mortaliter, nec recipit vltimum effectũ sacramẽti, qui est gratia: efficiturque irregularis & inhabilis ad ordines & beneficia, absque dispensatione apostolica, vt dicunt Doct. in c. Engeltrudam. 3. q. 4. Nihilominus tamen si cõtrahat matrimoniũ, tenet & recipit characterem, si ingerat se sacramento cõfirmationis aut ordinis: incurrit tamen irregularitatem, sic quòd habita absolutione à peccato, non potest exercere actum ordinis absque dispensatione. Sacramentũ tamen pœnitentię talibus in articulo mortis (vt dictũ est) non denegatur. ¶ Tertium malum est orationũ Ecclesię priuatio. *In addit. 3. p. q. 21. artic. 1. ad 2.* Orationes enim ecclesiæ, quę cõmuniter dicuntur, fiunt pro omnibus membris ecclesię. Sed per excõmunicationem maiorem priuatur non solùm ne quis cum eo oret, sed ne etiã in persona ecclesiæ pro eo quis oret in orationibus cõmunibus, quas pro membris ecclesiæ facit: quia in orationibus particularibus, imò & publicis, pro illis particulariter orare licet, vt detur eis spiritus pœnitẽtiæ, & fides, vt ab excõmunicatione soluantur. Vnde ecclesia in officio Parascenes publicam orationem particularem pro hereticis & aliis excõmunicatis facit: quem tamẽ fructũ orationum non percipiũt, quãdiu in infidelitate & excõmunicatione manent. ¶ Quartum malũ est, suffragiorum ecclesiæ priuatio: quia quandiu sunt in peccato mortali, suffragia ecclesiæ eis non prosunt, neque ex vi charitatis, ex qua suffragia prosunt, quantũ ad accidentale præmium: neque ex vi intentionis, ex qua suffragia prosunt, quantũ ad satisfactionẽ. Hinc est quòd si excõmunicatus ante absolutionẽ conteratur, & moriatur in gratia, si habeat aliqua purganda, ad illorum satisfactionem nulla suffragia ecclesiæ, vt sunt orationes, eleemosynæ, peregrinationes, disciplinæ, ac missæ specialiter pro eis dictæ, & alia huiusmodi prosunt, quantũ ad satisfactionem vel diminutionem pœnæ. Magnũ igitur est hoc malum, priuari suffragiis ecclesiæ, quæ valent de congruo, primò ad gratiã Dei promerendam, vel augmentũ ipsius, si illam habeant: Secundò ad habendum Dei fauorem, & protectionẽ paternã: Tertiò ad defensionẽ ab hostibus. *In addit. 3. p. q. 21. artic. 2. ad 2.* Vnde magister Sent. dicit quantũ ad primũ quòd excõmunicatio priuat gratia Dei habenda. Et quoad secundum dicit quòd per eã subtrahitur huiusmodi protectio Dei, qua scilicet filios ecclesiæ specialiter custodit, & paternaliter fouet, & relinquitur sibiipsi: quamuis omnino non excludatur à diuina prouidentia. Quantum ad tertium verò dicit quòd per excõmunicationem datur maior potestas diabolo sæuiendi in ex-

communicatos. Eam ob rem non sunt audiendi Lutherani, dicētes excōmunicationem esse solam externam priuationē, & nō internā, quam ponūt in fide, spe, & charitate, quæ per hominē separari non possunt. Quia non dicimus quòd excōmunicatio priuet hominē fide, spe, aut charitate habita, sed habenda per sacramenta & suffragia, per quæ habemus interiora bona, quibus excōmunicatus priuatur. Quia si debet haberi sicut ethnicus & publicanus, sequitur quòd non habet cōmunionem interiorem, cùm (vt infrà dicetur) tradatur Satanæ. ¶ Quintū malum est, quòd non solùm priuantur sacramentis aut suffragiis ecclesiæ, sed etiā assistentiæ illorū: sic quòd peccāt mortaliter, quoties intersunt diuinis, etiam illi qui sciunt eos excōmunicatos & patiuntur interesse. Debent enim statim cessare à diuinis, & eos expellere, etiā de facto & violenter, si nolint libēter exire, absque tamen armis & percussionibus: tunc enim solùm cessandum est à diuinis. Dicit etiam gl. in c. quod in te. extrà de pœn. & remis. super verbo, audiri. quòd non licet excōmunicatis extrà & prope ecclesiā manere, vt distinctè audire possint diuina. Prædicta quinq; mala cōprehenduntur in hoc quòd Christus dixit, Si ecclesiā non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: qui non admittuntur ad cœtum fideliū, nec ad sacramenta aut suffragia, vel officia diuina. non prohibetur tamen eis ingressus ecclesiæ ad prædicationē audiendam, nec ad priuatam orationem faciendam, dummodo non sit eo tempore, quo alij orant, vt dicit D. Antho. Flor. in 3. parte suæ Summæ, tit. 24. cap. 7. §. 6. ¶ Sextum malum est Satanæ traditio: traditur enim corpus excōmunicati Satanæ, hoc est datur Satanæ potestas vexandi excōmunicatum corporaliter. Vnde in primitiua ecclesia quādo oportebat per signa homines ad fidem inuitare, sicut spiritus sancti donū signo visibili manifestabatur: sic excōmunicatio signo corporali innotescebat. Potest fundari hic effectus super promissione Christi facta D. Petro, Matt. 16. dum dixit, Et portæ inferi non præualebunt aduersus eā. Per portas inferi, secūdū expositores, intelligi possunt peccata, propter quæ peccatores portātur in infernum, & dæmones qui eos pertrahūt. Per hæc ergo verba Christi, promissa est Ecclesiæ potestas super peccata & dæmones: sic s. quòd non præualerent aduersus ecclesiā, sed ecclesia præualeret aduersus ea. Primò quidem aduersus peccata, puniēdo peccatores, maximè hæreticos, pellēdo & separādo eos à se. Præualeret etiā aduersus dæmones, quibus correctionē corporalem cōmitteret in interitū carnis. Et tandē humiliatos ab eorū manibus & potestate, cùm vellet, ipsis inuitis, eriperet. Hac excōmunicādi potestate ecclesiæ data vsus est Apost. in Corinthiū illum fornicariū. Hac potestate pariter vsus est in Hymenæum & Alexandrū, qui à fide naufragauerant. Vnde D. Aug. de verbis Apost. in sermo. 68. & habetur in c. omnis Christianus. xj. q. 3. dicit, Omnis Christianus, qui à sacerdotibus excōmunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? quia scilicet extra ecclesiā, diabolus est: sicut in ecclesia Christus, ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab ecclesiastica cōmunione remouetur. Vnde illos quos Apostо. Satanæ esse traditos prædicat, excōmunicatos à se esse demōstrat. Quod autē nunc nō vexet corporaliter, perceptibiliter, & apparēter, vna ratio est eius superabundans malitia. Videns enim quòd cùm vexabat corporaliter, homines timebant excōmunicationem, & nullus se permittebat excōmunicari: ideo cessauit, & non propter defectū potestatis, cùm potestas iurisdictionis ecclesiæ non sit diminuta: quamuis etiam nunc Satanas excōmunicatis horrorē quendam & tristitiā immittat. Neque hoc debet adscribi crudelitati ecclesiæ, quæ est pia mater: quia excōmunicatus quandiu est in via, potest redire & cōuerti: & sic non vt desperatus, hosti traditur, quia non traditur quasi dānandus, cùm in potestate ecclesiæ sit ex eius manu & potestate eripere: Iudiciū enim ecclesiæ debet esse cōforme iudicio Dei, qui peccatores multipliciter punit: vno modo flagellis castigando, vt ad bonū eos trahat: Alio modo hominem sibi relinquendo, vt auxiliis subtractis quibus à malo impediebatur, se cognoscat, & humilis ad Deum redeat, à quo superbus discesserat. Sic facit ecclesia excōmunicando. Separat enim à cōmunione fideliū vt erubescat, & sacramentis ac aliis suffragiis priuat hominē, sibi relinquēdo, vt seipsum cognoscens, ad Deū & ecclesiā humiliter redeat, & vt cæteri timeāt rebellare. Ad hunc timorē incutiendum ecclesia vtitur certis solennitatibus, si perseuerāt in excōmunicatione: Primò defendit 15. vicinis proximis, ne illi elementa cōmunia, sicut ignē, aut aquā, ministrent, aut alia obsequia faciant. quod intelligendū est extra casum extremæ vel quasi extremæ necessitatis. Secūdò maledictiones & imprecationes in illos fieri iubet. Nec obstat quod dicitur Rom. 12. Benedicite persequētibus vos: benedicite & nolite maledicere. nec quod in epist. Iudæ legitur, Quòd cùm Michael altercaretur cū diabolo, de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, hoc est illi maledicere: sed ait, Imperet tibi Deus: ergo nec ecclesia debet alicui maledictionis iudiciū inferre: quia dupliciter contingit aliquē alicui maledicere, siue malū imprecari: vno modo, vt in malo quod imprecatur & dicit, sistat. Et sic maledictio omnibus modis est prohibita. Alio modo ita, quòd malū quod imprecatur, ordinetur in bonum illius cui maledicitur. Et sic maledictio quandoque est licita & salutifera. Sicut etiam medicus quandoque nocumentum infert infirmo, vt sectionem, per quā ab infirmitate liberetur. Hoc modo Moyses in figura maledictionum, quibus subdi debebāt excommunicati, maledicebat inobedientibus, dicens: Quòd si audire nolueris vocem Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mādata eius, quæ ego tibi præcipio hodie: maledictus eris in agro, maledictus eris in ciuitate: Maledictū horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ: Maledictus fructus terræ tuæ, armenta boum, & greges ouiū tuarum. Maledictus eris ingrediēs, & maledictus egrediens. Adiunxit multò plures maledictiones, quas recitare longū esset: omnibus tamē illis subduntur excōmunicati, qui per inobedientiam, nolunt ecclesiam audire & reuereri. ¶ Septimū malum est à

Matth. 18.

Excōmunicatis quando ingressus ecclesiæ est licitus. In Ald. 3. p. q. 22. artic. 2. ad 3.

2. Corint. 5.

1. Timot. 1.

Maledicere alteri.

Deuter. 28.

est à cœtu fidelium priuatio ab omnibus legitimis actionibus, in cõparatione ad alios, vt dicitur in c. sicut. xj. q. 3. Vnde si habeat officiũ publicũ, puta tabellionatus, nõ potest licitè exercere: licet instrumẽta & acta publica ab eo recepta nõ vitientur. In spiritualibus autẽ clericus excõmunicatus est suspẽsus: & si se immisceat diuinis, incurrit irregularitatẽ: nec potest eligere, aut eligi, neq; recipi ad religionẽ, nec beneficiũ cõferre aut acceptare, accusare, iudicare, patrocinari, aut testificari. 3. q. 2. §. eiudẽ. et. & in c. decernimus. de sent. excõ. in 6. & quodã modo efficitur infamis, vt habetur in c. infames. 6. q. 1. Potest tamẽ cõdere testamẽtũ, similiter & codicillũ, ac pia legata relinquere, & beneficiis renũciare, vt iuristæ dicũt. Vide apud summistas. ¶ Octauũ malum est, ecclesiasticæ sepulturæ priuatio, quia nõ debet sepeliri in ecclesia aut loco sacro. cui enim nõ cõmunicamus viuo, nec mortuo cõmunicare debemus, vt in c. sacris. extra de sepul. ¶ Nonũ malũ est, regni cęlorum & paradisi clausio: sic ꝙ excõmunicati, quantũcunque pœniteant & moriantur in gratia, non possunt ad cælum volare, nec visione beatifica frui, donec fuerint absoluti, & hoc expressè dixit Christus, Quæcũq; ligaueritis super terrã, erunt ligata & in cęlo, hoc est paradiso. Ideo laudabilis est cõsuetudo in aliquibus diœcesibus, in quibus ad instantiã procuratoris animarum in die cinerum singulis annis absoluũtur defuncti excõmunicati, reseruata actione partibus super bonis illorum: qua absolutione facta, participant in suffragiis ecclesię, & sic peracta purgatione euolant ad cælũ. Verũtamen piè credi potest ꝙ si nõ absoluãtur ab ecclesia, facta integra satisfactione in purgatorio, Christus dominus, qui est pius & misericors, nõ patietur animas illorũ vsq; ad iudiciũ vniuersale extra paradisum remanere: sed potius vtetur authoritate sua, cùm iam animæ sint extra forũ ecclesiæ, vel aliquibus reuelabit, qui absolutionẽ ab ecclesia obtinebunt, vt nostris tẽporibus legimus factũ in diœcesi sancti Põtij de Thomeris, de quodã clerico excõmunicato ab epĩc. Ruthenẽ. qui post duos annos permissione diuina reuelauit socio suo, & se exhumari fecit, & in loco prophano sepeliri, donec habita absolutione iterũ sepeliretur in loco sacro: deinde habita absolutione cũ iterũ sepelitetur in ecclesia, corã toto populo audita est vox clara & perceptibilis ab omnibus qui aderãt, gratias agẽtis & dicẽtis tũc paradisum illi fuisse apertũ, vt in actis & registris publicis prędictę diœcesis latius cõtinetur. Alios effectus & mala quę proueniũt excõicatis, tractantur à summistis, hęc pro introductione sufficiãt. ¶ Ex pręmissis apparet manifestè, quàm impiè & cõtra veritatẽ euangelicã dixerit Lutherus excõicationem nõ esse timendã, sed amandã, cùm malum nõ sit obiectũ amoris. Quare timẽdũ est subditis incidere, & aliis procurare in alios ferri, nisi cùm sperãt per illũ modũ satisfaciendũ sibi de notabili dãno illato, & excõicati emendã. Nam si debitor vel reus nõ posset satisfacere: tũc petẽs cẽseretur facere animo nocendi saluti illius, quod pertinet ad liuorẽ vindictę: & esset peccatũ mortale. Et pręlati ecclesiarũ nõ deberẽt faciliter ferre seu fulminare huiusmodi maioris excõicationis sentẽtiã, nisi ꝓ magna causa, & maximè quãdo verisimiliter ęstimãt subditos eã nõ timere: hoc enim esset animabus laqueũ dãnationis inicere.

Defuncti excõicati ante absolutionẽ ad cælum volare non possunt.

Matth. 18.

Excõmunicatio non est amanda, sed timenda.

Ver. 16. DE CAVSA EXCOMMVNICATIONIS.

A EXcõmunicatio maior ferri non debet nisi pro peccato mortali. Vnde Matt. 18. pręmittitur, Si peccauerit, &c. Peccatũ autẽ simpliciter & absolutè stat pro peccato mortali, vt dicũt ibi expositores: Igitur, &c. Et quia dãnificando corporaliter, ac etiã in fama, & rebus temporalibus, aliquis mortaliter peccat: ideo pro damno temporali potest quis ex consequenti excõmunicari. Sed quia excõmunicatio est grauissima pœnarũ: nec secundũ D. Aug. potest maior reperiri, vt habetur in c. corripiãtur. 24. q. 3. Ideo nõ debet infligi pro leuibus causis. Vnde in c. nullus, ex concilio Aluernen. dicitur, Nullus sacerdotũ quenquã rectæ fidei hominẽ pro paruis & leuibus causis à cõmunione suspendat, præter eas culpas, pro quibus antiqui patres arceri ab ecclesia iusserũt. Si suspensio prohibetur: à fortiori excõmunicatio, quę pro quolibet mortali laxari nõ debet. vnde subditur: Sub Anathemate autẽ (hoc est maiori excõmunicatione, & à cœtu fideliũ separatione) sine cõscientia archiepiscopi aut coepiscoporũ, nullũ præsumat ponere, nisi vnde canonica docet authoritas: quia anathema æternæ mortis dãnatio est, & non nisi pro mortali debet imponi crimine: & illis qui aliter nõ potuerint corrigi, puta cùm fuerint cõtumaces. ¶ Cõtumacia autẽ, secundũ D. Tho. triplex inuenitur: Prima, in non veniẽdo ad iudiciũ, post legitimã vocationẽ, triplici edicto, vel vno peremptorio (hoc est vno pro omnibus) factã sub sentẽtia excõmunicationis: in quo edicto episcopi & officiales scribũt: Pręcipimus sub sentẽtia excõicationis, quam vna pro trina monitione pręmissa ferimus, &c. Taliter citatus ad certã diem & locũ, cõtemnens, ac etiã veniens & se occultãs, vel impediẽs ne possit ad eum citatio peruenire, potest legitimè excõicari, vt in c. quoniã extra. vt lite non contest. ¶ Circa huiusmodi tamen edictũ peremptorium, notandum quòd Christus sciens voluntatẽ nostrã fragilem, & multis passionibus subditã, & eis cessantibus mutabilem, dixit Apostolis, Eamus iterũ in Iudæã. & ipsis dicentibus, Iudæi quærebant te modò interficere, & iterũ vadis illuc? Respondit, Nónne sunt duodecim horæ diei? Videmus enim sępenumęro tempus qualibet hora diei variari, aliquando mane cęlum serenũ erit, deinde bruinę postmodũ sol oritur, & dissipantur bruinæ, postea eleuantur nubes, & à vento pelluntur, & iterũ alię succedunt, tonat, pluit, postremò iterũ serenum est cælum. Sic in proposito est de voluntate hominis, ac si dixisset: Dato quòd voluerint me lapidare, cùm in cholera essent: nũc autem passio illa cessauit, & possumus securè accedere. Ob eandem causam, cùm præceptũ fraternæ correctionis instituit, triplicem monitionem ante excõmunicationis sententiã ordinauit. Et sic videtur quòd de iure diuino triplex monitio distincta, siue (vt canonistæ dicunt) triplex edictum debeat pręcedere excõmuni-

In Add. 3. p. q. 22. art. 4.

Contumacia triplex.

Ioan. 11.

Edictũ peremptorium.

Mat. 18.

cationem. Quod autem ecclesia aliquãdo vtatur vno peremptorio pro tribus, dato certo temporis interuallo, scilicet duorũ aut pluriũ dietũ pro primo, & totidem pro secundo & tertio: ex magna causa & necessitate processit, maximè quãdo nõ est tutus accessus, aut quãdo periculũ est in mora, puta propter hæreticos hæreses disseminãtes, & serpentes, aut quando parati sunt ad arma. Et quia nõnulli olim huiusmodi edicto perẽptorio abutebantur, ideo in concilio Lugdun. sub Greg. x. celebrato, ordinatũ fuit quod habetur in c. constitutionẽ. de sen. exc. lib. 6. vbi dicitur, Statuimus vt antec monitiones, quas vt canonicè promulgetur excõmunicationis sententia, statuũt iura præmitti, iudices siue monitionibus tribus non vtantur, siue vna pro omnibus, quin obseruent aliqua dierum cõpetentia interualla, nisi facti necessitas ea aliter suaserit moderanda. Vbi gl. super verbo (necessitas) dicit, vt quia partes sunt ad rixam & arma paratæ, nec curãt episcopi monitiones. Interdum enim nec locus nec tẽpus patitur plenius deliberare consilium. Idem dicendũ est, quando partes vel aliqua illarũ impediunt nuntios episcopi, ne eius monitiones ad eorũ notitiã perueniant, vel cõtra hæreticos, quando est periculum de sparsione hæresum, aut aliquid huiusmodi, sed indifferenter & indiscriminatim in qualibet citatione vti edicto peremptorio nõ licet, cùm sit contra iura: Ideo contrariũ facientes peccant. Non dico tamen quòd excõmunicatio sub vno peremptorio edicto, etiã indifferenter lata, non teneat: quia (vt D. Greg. dicit, & habetur in c. sententia. 11. q. 3.) Sententia pastoris, siue iusta, siue iniusta, timenda est.

Abusus creditorum.

¶ Ex præmissis apparet magnus abusus creditorũ & officialium circa excõmunicationes. Creditores enim procurant debitores pro debito ciuili excõmunicari: licet sciant, vel probabiliter arbitrentur, eos non posse soluere, vt saltẽ tandem coacti satisfaciant. Et aliqui eorũ subtili medio (vt temporibus nostris compertũ est) aliquid supra principale debitũ quotannis iniustè & turpiter lucrãtur.

Abusus aliquorum prælatorum.

Maior abusus est in aliquibus prælatis, qui sic indifferenter vtuntur huiusmodi edicto peremptorio: & ad defectũ cõparitionis post primam citationẽ excõmunicant, nec eos excusat aliquarũ ecclesiarũ stylus, quo se cooperiũt. Nã ille stylus in omnibus negotiis non est stylus vniuersalis ecclesię, cum in Gallia (vbi viget claritas doctrinæ) non sic vtantur illo triplici edicto peremptorio, sed triplici distincta citatione: & stylus ille indifferẽter vtens triplici edicto peremptorio, ex auaritia vel vindicta introductus, aduersatur stylo & factis Christi, qui dixit duodecim esse horas diei. & triplicem, distinctã, & separatã monitionem statuit ante excõmunicationem. & Luc. 9. discipulos ad primã rebellionẽ se vlcisci & pœnam imponere volentes, & dicentes, Domine vis dicimus vt ignis descendat de cælo, & cõsumat illos? increpauit dicens, Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare. Tales, quantũ est in se, auferunt nobilissimũ titulum ecclesiæ, quæ intitulatur Pia mater. Si enim esset aliqua mater quę vocaret filium suũ, qui fortè in cholera aut passione leuitatis existens, non curaret vel recusaret venire: Si illa statim arrepto gladio percuteret eũ, non diceretur pia mater, sed crudelis nouerca. Sic prælati, qui ad primã vocationem nõ venientes statim percutiũt mucrone Anathematis, & tradũt eos Satanæ in interitũ carnis, crudeliores videntur & sunt deteriores iudicibus tẽporalibus, qui nunquã dant sententiã, nisi præmissis tribus defectibus. Et ideo in monitionibus indifferẽter vti hac clausula, de præsenti vna pro trina & canonica monitione præmissa, quã ferimus in his scriptis, non est stylus, sed abusus.

De cõfessionibus instrumentorum.

¶ Sed adhuc maior abusus est in creditoribus, tabellionibus, procuratoribus, & aduocatis curiarũ ecclesiasticarũ, qui vtũtur cõfessionibus instrumentorũ in hunc modũ: Cùm debitor in instrumẽto obligationis se omnibus curiis etiã ecclesiasticis submittit, & cõstituit omnes practicãtes in eis procuratores suos ad confitendũ debitum: Creditor producto instrumento corã officiali, & per eũ distributo alicui ex aduocatis, & ille ad habendũ vnũ duodenũ absq; vocatione debitoris, quẽ fortè nõ cognoscit, neque scit an soluerit, vel sit impossibilitatus ad soluendũ, confitetur debitũ in instrumento contentũ: & tũc notarius in dorso instrumẽti ex persona officialis scribit, Monemus retroscriptũ debitorẽ, quatenus sub sententia excõicationis, infra quatuor dies habeat soluere retroscripto creditori retroscriptũ debitũ. Deinde officialis signat, & notarius tradit prædictũ instrumentũ (vt dicitur confessatũ) creditori, qui ponit illud in arca, nec aliquo modo notificare facit debitori, & trãsactis quatuor diebus absque alio processu de diligentiis & notificatione prædictæ monitionis obtinet sententiam excõmunicationis, & publicare facit. Hic abusus est maximè detestabilis, & nullo modo debet tolerari, cùm sit cõtra ius naturæ & diuinũ, hominẽ inauditum cõdemnare, & quilibet debeat præsumi bonus & fecisse debitũ, nisi appareat de opposito. Et Matt. 18. dicitur, Si ecclesiã non audierit, sit tibi, &c. Sed quomodo audiet, si ecclesiæ monitio nõ peruenit ad eius notitiã? Nec excusantur officiales propter confessionem procuratorũ, cum sciant illos infideles deteriores procuratoribus curiarum temporaliũ, qui intimantes eis supplicationes & requestas, remittũt ad partes principales: & maximè quando nõ sunt ab eis instructi. Non abs re igitur edicto regio prohibitæ sunt huiusmodi submissiones, propter abusus, qui etiam de iure canonico sunt condemnati, in c. sacrosancto. extrà de sent. excom.

Consolatio iniustè excommunicatorum.

¶ Secundò apparet quòd quicunque scit se non peccasse mortaliter, in quacũque materia promulgetur excõmunicatio, potest sibi formare conscientiam, quòd non est excõmunicatus, nec debet timere, nec tenetur eam seruare, nisi propter scandalum. Quia excommunicatio quæ fertur sine peccato mortali, est iniuriosa: Ideo non est sententia iuris, vt dicitur in l. meminerit. C. vnde vi. Non debet, vnde iura nascuntur, inde nasci iniuriæ occasio. Ratione tamẽ scandali seruãda est: quia (vt dictũ est) sentẽtia pastoris iusta vel iniusta timẽda est. ¶ Secũda cõtumacia est quando citatus ad iudicium venit, sed non vult stare iuri, vel ante finitam causæ examinationem

illicentiat

illicentiatus recedit, vt in c. certum. 11. q. 3. ¶ Tertia contumacia est, quando offensa eius est manifesta: vt si iussus à iudice, non vult emendare, vt habetur in c. ex parte. extrà, de verb. signi. Notandum tamen quòd prædictum dictum D. Gregorij de timenda sententia iniusta, non habet locum, quando sententia est ipso iure nulla: quia tunc non est obligatoria. & per cõsequens nec timenda, & præcipuè in septem casibus sequentibus. Primus casus est, quando is qui tulit eam, non habebat potestatẽ, vtpote quia non erat iudex ordinarius, aut delegatus excõmunicati, nec ex eius submissione, vt in c. audientiam. extrà de consuetud. vbi dicitur: Sententia à non suo iudice lata, nullã obtinet firmitatem, nisi fortè esset dubium, an excõmunicans esset iudex excõmunicati, vel non: quia tunc ante declarationem timenda esset. Secũdus casus est, quando quis excõmunicatur à suo proprio iudice publicè excõmunicato, vt in c. audiuimus. 24. q. 1. Tertius casus est, quando iudex excõmunicat subditum suum contra priuilegium eius, sibi notificatũ, vt in c. cùm capella, & c. quam. extrà de priuil. Quartus casus, quando excõmunicatur à delegato impetrato in casu no permisso, vel contra intentionem delegantis, vt in c. fi. extrà de præb. Quintus casus est, quando quis excommunicatur post legitimam appellationem, infra debitũ tempus interiectatam & reuelatã. Sextus, quando sententia continet intolerabilem errorem, vt in c. per tuas, extrà de sent. exc. & in c. solet. eo. tit. lib. 6. Dicitur autẽ continere intolerabilem errorẽ, quãdo præcipit malum, vt furtu: vel prohibet bonum, vt orare Deum, vel pauperibus subuenire. Septimus, quãdo prælatus prohibet subditis sub sententia excõmunicationis, ne exponant negotia suarum ecclesiarum suis superioribus, vel delegatis ab eis, vt in c. plerique. de offi. iud. ord. lib. 6. Si autem excõmunicatio non sit ipso iure nulla, licet sit iniusta, habet effectum: & debet excõmunicatus humiliter obedire, & erit ei ad meritum, vel absolutionem petere ab excõmunicante, vel ad superiorẽ recurrere. si autem cõtemneret, eo ipso peccaret. Contingit autem quòd quandoque est iusta causa ex parte excõmunicantis, quæ non est iusta ex parte excõmunicati: vt si quis pro falso crimine in iudicio probato excommunicetur: vel si matrimonium clandestinè primò contractum, non probetur, & secundum probetur: tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum.

In Add. 3. p. q. 21. art. 4. Iniusta excõmunicatio.

Quãdo sententia continens intolerabilẽ errorem.

Ver. 17. DE HIS QVI EXCOMMVNICARE POSSVNT.

A SVmmus pontifex & maiores prælati, qui dicuntur Episcopi, & superiores eorum Archiepiscopi, primates, & patriarchæ, ac alij habẽtes iurisdictionem ordinariã aut delegatã: vt sunt abbates & priores conuentuum, officiales, & vicarij episcoporũ, etiam nõ sacerdotes, excõmunicare possunt, vt habetur in c. corripiantur. 24. q. 3. Et quanuis quilibet sacerdos curam habẽs animarũ, ordinariam vel delegatam potestatẽ habeat ligandi atque soluendi in foro pœnitentiæ, vbi causa agitur inter hominem & Deũ: non tamẽ habet potestatẽ in foro exterioris iudicij, vbi causa agitur inter homines. Et ideo soli maiores prælati possunt ordinariè excommunicare alij autem ex eorũ commissione, nisi fortè essent excõmunicati vel suspensi: sicut nec suspensus ab ordine, potest licitè in eo ministrare. Differentia tamẽ est, quia si suspensus ab ordine, puta sacerdos, attentet consecrare: verè consecrat, licet peccet: sed si excõmunicatus vel suspẽsus à iurisdictione exterioris iudicij, tentet excommunicare, nihil facit, nec ligat: quia iurisdictio auferri & impediri potest, & non character. ¶ Nõ possunt tamẽ episcopi aut alij absoluere seipsos: quia aliquis nõ habet in seipsum iurisdictionem, cùm in eadem causa non posit quis esse iudex & reus. Et cùm par in parem non habeat imperiũ, sequitur quòd nullus potest parem sibi excõicare: nec etiam cõmunitatem: quia aliquis non debet excõmunicari nisi pro peccato mortali, qui est actus singularium personarũ, & non totius cõmunitatis. Et quanuis aliquis actus posit esse alicuius totius multitudinis: vt quando multi trahunt nauem, quam nisi omnes simul trahere non possunt: quia tamẽ non est verisimile quòd aliqua tota cõmunitas ad malũ cõsentiat, & quin aliqui sint dissentientes: & Deus non cõdemnet iustum cum impio, Gen. 19. sequitur quòd nec Ecclesia, quæ Dei iudicium imitari debet. Ideo D. Aug. super Matth. 2. dicit quòd cõmunitas non est excõmunicanda. & sic statutum est in c. Romano. de sent. excõ. lib. 6. vt cõmunitas nõ excõmunicetur, ne cum ipsis zizaniis eradicetur simul & triticum. Excõmunicatus verò vna excõmunicatione potest alia ac etiã pluribus excõmunicari per excõmunicationis iterationem, ad maiorem cõfusionem, vt à peccato resiliat, vel propter alias causas. Et sic tot sunt principales excõmunicationes, quot sunt causæ. Cùm enim excõmunicatio sit pœna & medicinale remedium, iteratur cùm causa exigit. Et licet Apost. dicat 1. Cor. 5. Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & excõmunicati sint foris: non tamẽ sequitur quin Christiani posint pluries excõmunicari: quia Apost. intelligit de Paganis & infidelibus, qui sunt omnino foris, sed non Christiani, cùm per baptismum acceperint characterẽ indelebilem, & sic semper sunt de Ecclesia, numero, licet non merito. Et quanuis priuatio non suscipiat magis & minus secundũ se, recipit tamen secundum causam: sicut priuatus lumine vno obice & muro, potest magis priuari per alium murum. Et sicut primum peccatum mortale priuat gratia, & secundum non, cùm iam eam non inueniat, tamen natum est priuare, & causare aliã maculam, & alium reatum, & ponere alium obicem. Sic excõmunicatio superueniẽs, aliud ligamen & obstaculum introitus regni ponit. Ideo potest iterari, sic quòd per secũdam excõmunicationem superuenientem quis est magis separatus & elongatus à suffragiis Ecclesiæ, quàm per primã & deinceps. ¶ Ex præmissis infertur primò, quòd papa manens papa, non potest ab homine excõmunicari, cùm nõ habeat hominẽ superiorem in terris: nec potest excõmunicationem decernere contra successorẽ, cùm non sit eo superior. Secundo infertur quòd licet defuncti, qui ante mortem inciderunt in excõmunicationem

In Add. 3. p. q. 22.

Par parẽ excõmunicare nõ potest.

Communitas excõmunicare nõ potest.

Papa manens papa non potest ab homine excõmunicari.

latam à iure vel ab homine, possint declarari excommunicati, maximè quando non cõstat de pœnitentia & emenda, ac etiam hæretici facto & completo eorum processu ante mortem: non tamẽ possunt excommunicari, cùm non possint peccare, nec mereri, nec ab Ecclesia moueri, & excommunicatio (vt dictum est) prærequirat monitionem. Nec obstat quòd possunt absolui: quia absolutio potest dari ipso excommunicato absente, ac etiam inuito, cùm excõmunicatio sit pœna: si excommunicatus in scandalum Ecclesiæ, vellet permanere in excommunicatione, & timeretur de eius obstinatione. Cùm ergo defuncti habeant corpus super terram, siue circa superficiẽ terræ, & in potestate hominum, & super terram fuerint ligati, ratione corporis sortiũtur forum & iurisdictionem Ecclesiæ, quæ promptior est ad absoluendum, quàm ad condemnandum, vt dicitur in l. Arrianus. ff. de actionib. & oblig. Non tamen sequitur quòd si excommunicati sint in inferno, & absoluantur ab Ecclesia, propter hoc eorum pœna minuatur: quia ad diminutionẽ pœnæ requiritur charitas, & non ad absolutionem ab excommunicatione. & sic nil prodest illis absolutio, quamuis parentes & amici gaudeant & lætentur.

Excõmunicatus mortuus absolui potest.

Ver. 18. DE ABSOLVTIONE.

In Add. 3. p. q. 24.

Cum eius sit soluere, cuius est ligare: sequitur quòd quilibet sacerdos non potest à sententia excommunicationis absoluere. Canonistæ tamen dicunt in c. pastoralis. §. præterea, extrà de offic. iudicis ordin. & c. non dubium, & c. quamuis, extra de sent. excõ. ꝙ ex ordinatione & authoritate summi pontificis in corpore iuris expressa, simplex sacerdos in articulo mortis, in absentia eorum qui habent ordinariam vel delegatam potestatem, potest absoluere in foro interiori solùm, à sententia excommunicationis quo ad Deum, sed non quo ad Ecclesiam. Ideo si talis absolutus, moriatur, non debet sepeliri in loco sacro. Dicunt etiam quòd si conualeat taliter absolutus, tenetur se præsentare excommunicanti, & ab eo obtinere absolutionem in foro exteriori & in forma Ecclesiæ. Regulariter verò absolutio excommunicationis latæ à iure, pertinet ad episcopum excommunicati, nisi sit casus reseruatus sedi Apostolicæ, de quibus ad plenum summistæ, & inter eos maximè D. Caietanus in Summula, super verbo, excommunicatio, ad quẽ breuitatis gratia lectorem remitto. Et quamuis spiritualia voluntaria non conferantur in inuitum: & excõmunicatio sit spiritualis, quia tamen est inuoluntaria, cum sit pœna, fieri potest in inuitum, sicut & absolutio ei respondens. Potest etiam quis eadem ratione absolui ab vna excommunicatione, eo manente ligato alia: Sicut potest quis pluribus vinculis ligatus: solui ab vno eo remanente ligato aliis. & idem de pœnis, cùm pœnæ quo ad remissionem, nõ habeant necessariam connexionẽ, sicut culpæ. Si quis tamẽ esset excommunicatus pluribus excommunicationibus ab vno propter diuersas causas, & absolueretur simpliciter & absolutè, absq; allegatione causæ excommunicationis, censeretur absolui ab omnibus, etiam si in singulari numero de absolutione diceretur, vel scriberetur, Ego te absoluo à sententia excommunicationis: nisi in contrarium aliquid exprimeretur: quia (vt dicunt dialectici) terminus communis sequens propositionem à vel ab, distribuitur, hoc est supponit distributiuè & copulatiuè pro omnibus suis significatis. B

Pœna quo ad absolutionẽ nõ sunt connexæ sicut culpæ.

Ver. 19. DE INDVLGENTIIS.

In Add. 3. p. q. 25.

Tertius actus clauis iurisdictionis est distribuere bona: quæ distributio quãtũ ad officia vel beneficia, pertinet ad iustitiã distributiuã. Et talis distributio nõ dicitur actus clauis, quia non respicit directè impedimẽtum ingressus regni cælorũ. Distributio verò quo ad remissionẽ pœnæ per modũ meriti, quæ pertinet ad satisfactionẽ: inquantũ aliquis applicat pœnalitatem & conatũ bonorũ operũ suorũ factorũ in gratia, pro remissione pœnarũ debitarũ, alteri etiã existẽti in gratia, siue in hoc mũdo, siue in purgatorio, nõ habet rationẽ clauis, cùm pertineat ad singulares personas nullã iurisdictionẽ habentes. Et cùm talis applicatio & distributio pertineat ad iustitiã, non habet rationẽ indulgẽtię, quę cõsistit in distributione thesauri spiritualis Ecclesię, de quo in versiculo sequenti. ¶ Ad cuius intelligentiã, reducendũ est ad memoriã quod suprà dictũ est, cùm de charitate & merito ageretur: videlicet ꝙ cuilibet actui informato gratia, respondent tria bona pro mercede. ¶ Primum bonum dicitur præmiũ essentiale, quod consistit in clara visione diuinę essentię: & hoc proportionatur habitui gratiæ: & hoc nemo potest alteri cõmunicare: quia nullus, nisi Christus, potest alteri gratiam mereri. Vnde Matth. 25. dicitur quòd sapientes virgines noluerũt cõmunicare aliis de oleo suo. ¶ Secundum bonum dicitur præmium accidentale, quod cõsistit in gaudio operis facti: quia sancti gaudebunt de bonis operibus factis in via. Et hoc prę'mium proportionatur actui siue feruori charitatis. Et istud cõmunicatur omnibus aliis existentibus in gratia, secundũ proportionẽ gratię quam habẽt, absque applicatione facientis: omnes enim gaudebũt &c. iuxta illud Psal. Particeps ego sum omniũ timẽtiũ te, & custodientiũ mãdata tua. ¶ Tertiũ bonum est voluntaria solutio & satisfactio pœnarũ, ad quas sustinendas quis obligatus est pro peccatis pręteritis, vt dictum est cùm de satisfactione ageretur. Et hoc præmium siue remissio quãtitatis pœnæ respõdet & proportionatur conatui & pœnalitati operãtis meritoriè, & secundũ hoc bonũ, opera bona facta in gratia, considerantur vt pœnalia siue satisfactoria. Et hoc bonum per intentionem operantis potest applicari existenti in gratia, siue ille cui applicatur sit in hoc mũdo, siue in purgatorio: & cùm applicatur ab operante, dicitur suffragiũ iustitiæ per modum meriti. Et quia contingit quòd aliquis maiorem pœnalitatem substineat, quàm sit pœna dignus, vel etiã qui nullum pœnę reatum habet: & has pœnalitates & tribulationes quas sustinet, nulli applicat, cùm nullum bonum remaneat irremuneratum (nisi sit infinitum, vt meritum Christi) sequitur quòd C

Actui meritorio tria respondent.

illæ remanent in gazophylatio siue thesauro Ecclesiæ. Quia qui opus facit in gratia, si non applicet quantũ ad pœnalitatem, facit pro se & omnibus membris Ecclesiæ. & sic reponitur in thesauro Ecclesiæ, per eũ qui præest dispensandũ, sicut & cętera bona cõmunia. ¶ Distributio huius thesauri siue applicatio pœnalitatũ supererogationis Christi & Sanctorũ, pro remissione pęnarum pro peccatis præteritis debitarũ, facta ab eo qui vniuersali Ecclesiæ præest, eũ iudicio discretionis, vocatur Indulgẽtia, siue suffragiũ Indulgentiæ, & non per modũ meriti. Quia ille qui eas applicat, nõ meruit nec sustinuit illas. & sic non suor propriè eius. ¶ Et quia neoterici hæretici circa *Indulgentia quid.* huiusmodi materiã (cuius fundamentũ intelligere nolunt) molestiã catholicis præstant, irrisionibus, cõuitus, ac blasphemiis pro rationibus vtẽtes: vt catholica veritas elucescat, aliquantisper hîc nobis est insistendũ. Et in primis notandũ quòd hæretici fuerũt decepti, eò ꝙ amplius vocabula, quàm res seu veritatẽ curauerũt, languẽtes circa cõtentiones & pugnas verborũ, vt dicit Apost. 1. Tim.6. Eam ob rem licet veritas indulgentiarũ in sacris literis cõtineatur: quia tamen clarè eam *ca 16.§. 4. ver.28.* malè affecti prospicere nõ possunt: dicũt ex sacris nõ haberi, sicut nec purgatorium: quãuis etiam nomen purgatorij in sacris literis inueniatur expressum, vt dictũ est: Sic dicũt nomen Indulgẽtiæ in sacris literis nõ inueniri. Ab initio dixerũt indulgẽtias esse pias fraudes fidelium, postmodũ inuentiones, tandẽ imposturas. & licet quæstio de nominibus sit relinquẽda pertinacibus, cùm de re ipsa cõstet: ad cõuincendam tamẽ eorũ inscitiã & effrenatã procacitatem, ostendendũ nobis est, in sacris literis nomẽ indulgẽtiæ ad intentionem qua Ecclesia vtitur, expresè reperiri: & maximè *Nomen indulgentiæ in sacris literis.* in Esa.61. vbi in persona Christi dicit, Spiritus Domini super me, eò quòd vnxerit me. Ad annunciandũ mãsuetis misit me, vt mederer cõtritos corde, & prædicarẽ captiuis indulgentiã, clausis apertionẽ. Et sic negari nõ potest nomen indulgẽtiæ in sacris nõ inueniri. Quòd autẽ ad intentionẽ qua vtitur Ecclesia, Esa. scripserit, Christus dominus declarauit Luc.4. vbi dicitur quòd cũ in die sabbathi intrasset synagogam Nazareth, surrexit legere, & traditus est ei liber Esaiæ prophetæ: & vbi reuoluit librũ, inuenit locum vbi scriptũ erat, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euãgelizare pauperibus misit me, sanare cõtritos corde, prædicare captiuis remissionem, &c. Ecce quomodo nomẽ indulgẽtiæ Christus interpretatus est remissionẽ. Sed de qua indulgentia loquebatur Esaias? profectò peccatorum, propter quæ indulgenda & remittẽda missus est Christus à Deo patre. & quia in peccato sunt duo, scilicet culpa & pœna, remissio culpæ ac etiã remissio pœnæ rectè indulgentia nominatur. Sed Ecclesia (vt dictũ est) accipit indulgentiã pro applicatione pœnalitatum supererogationis Christi & Sanctorum, per quã remittuntur pœnæ. Igitur nil manifestius esse potest, quàm nomen indulgentiæ, ad intentionẽ qua vtitur Ecclesia, in sacris literis inueniri. Deinde Greg.9. septennes indulgentias statuit. Post Grego. tempore Alexandri 3. declaratum fuit, quòd remissiones (hoc est indulgentiæ) illis tantũ prodessent, quibus vt prosint proprij iudices siue episcopi indulserũt, vt habetur in ca. quod autem, extra de pœniten. & remiss. Postmodum ab Inno.3. in concilio Lateranen. vt habetur in c. excommunicamus. §. catholici, extra de hæret. decretum fuit quòd catholici, qui crucis assumpto charactere, ad exterminium hæreticorũ se accingerent, illa gauderent Indulgentia, illóque sancto priuilegio essent muniti, quæ accedentibus in subsidiũ terræ sanctæ concedũtur. Et quãuis hæc cõcessio indulgentiarũ his qui in subsidiũ terræ sanctæ accedũt, minimè inueniatur scripta in iure: indubiè tamen tenetur expeditionem cruciatæ fultã fuisse indulgentia plenaria. Et hoc haberi dicitur in parte decisa à decretali, ad liberandã terram sanctã, extra de Iudæis & Sarracenis. Postea verò quidã indiscretas & superfluas indulgentias dabãt: ex quo claues Ecclesiæ cõtemnebantur, & pœnitẽtialis satisfactio eneruabatur. ideo decretum fuit ab Innoc.3. in concilio generali, vt habetur in c. cùm ex eo, extra de pœnit. & remiss. ne cùm dedicaretur Ecclesia, siue ab vno, siue à pluribus episcopis indulgẽtiæ extenderẽtur vltra annũ: & in Anniuersario Dedicationis 40. dies de iniũctis pœnitentiis indulta remissio non excedat. Et in Cle. de pœnit. & remiss. ex concilio Vienen. reprehenduntur abusus quæstorum, & solùm conceditur licentia publicandi & recipiendi suffragia. Successiuè Bonifac.8. vt habetur in extrauag. antiquorum, de pœnit. & remiss. approbauit indulgentias, & instituit Iubileum à centesimo anno in centesimum, visitantibus vrbem. Deinde circa annum Domi- *Iubilei institutio.* ni 1300. Clemens v. præfatam iubilei indulgentiam reduxit ad quinquagesimum. Postremò Nicolaus quintus publicari fecit: & Paulus secundus assignauit de vigesimo quinto in vigesimum quintum, vt habetur in extra. quemadmodum, de pœniten. & remissio. D. Antho. Floren. prima parte summæ, titu.10. capit.3. §.6. assignat rationes, quare potius conceditur iubilei priuilegium, siue indulgentia, siue remissio plenaria, visitantibus vrbem Romanam, quàm aliam ciuitatem. ¶ Ex pręmissis habetur primò, quòd indulgentiæ non sunt solùm à trecentis annis, neç sunt inuentiones humanæ, neque fraudes, neque imposturæ: sed ex Christi institutione, quam sequens vniuersalis Ecclesia (quæ errare non potest) in generali concilio concessit. Vnde in Concilio Cõstantien. sessione 6. non immeritò condemnatus fuit 45. articulus Ioannis Vviclefa, qui indulgentias eneruare conabatur. Secundò habetur quòd id quod olim vocabatur remissio, quia vsu inualescente propter prophetiam Esaiæ, clarius eius significatio per nomen indulgentiæ explicatur, indulgentia appellatur. Est enim indulgentia clemẽs ac mollis remissio, quæ seueritati opponitur, & indulgere idem est quod parcere & remittere. Tempore verò Apost. dicebatur donatio abundantiæ spiritualis, Vnde Apostol. 2. Corin. 2. donationes tales se fecisse commemorat dicens: Cui autem aliquid donastis, & ego. Nam & ego quod donaui, si quid propter vos donaui, in perso-

na Christi,scilicet donaui,vbi glos.dicit,hoc est tantum vobis prodest, ac si Christus donasset & Apost.de remissione pœnæ debitæ fornicario pro peccato excommunicato,cui Corinthij remiserunt. Et D.Paul.propter eos aperto thesauro Ecclesiæ applicauit ei pœnalitates supererogationis Christi & Sanctorũ:& sic vsus est donatione,siue remissione,& indulgentia. Quod ergo Aposto. vocat donationes , successiuè Ecclesia innixa authoritati ei datæ à Christo , vocauit remissiones: dicitur enim Io.20. Quorum remiseritis peccata,remittũtur eis. Non solùm enim Christus dedit potestatẽ instrumentalem remittendi culpam , sed etiã pœnam : & non solùm æternam,sed etiam temporalem:& nõ solùm per modum meriti Christi,& viam reconciliationis , quod fit per applicationem sacramentorũ,per quæ meritũ Christi instrumentaliter applicatur:sed etiam per modũ indulgentiæ,quæ fit vltra sacramenta,ex aliqua pia causa. Tum quia homines sunt negligẽtes ad exoluendum pœnas debitas pro peccatis, tum etiam ad promouendũ illos ad opera pietatis , quæ sunt modica respectu remissionis: quia si essent magna & pœnalia ad æqualitatem remissionis, diceretur redemptio,vel solutio,aut satisfactio,& nõ remissio,siue indulgẽtia. Cùm ergo indulgentiæ respiciãt principaliter gratiã, in eis conferendis nõ attenditur principaliter quantitas operis, sed causa. ¶ Ex præmissis patet quòd potestas cõferendi indulgentias fundatur in illo passu, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis. Si enim dedit potestatem remittendi culpam , à fortiori pœnam tẽporalem. Nec tamen ex hoc sequitur quòd quilibet episcopus aut simplex sacerdos possit indulgentias cõferre: quia per illa verba alij nõ receperũt potestatem, nisi sub moderatione D. Petri. Ideo quemadmodum propter plenitudinem potestatis, papa, Petri successor, potest reseruare absolutionem aliquorũ peccatorum: sic etiam collationem indulgentiarũ : maximè cùm distributio bonorum communium totius Ecclesiæ pertineat ex ipso ordine rerũ ad illum qui præest toti Ecclesiæ. Potest tamen alijs delegare hanc potestatem vt infrà dicetur.

Cur Ecclesia indulgentias largiatur.

Indulgẽtiarũ potestas.

Ver. 20. DE THESAVRO ECCLESIAE ET FVNDAMENTO INDVLGENTIARVM.

NEmo nisi infidelis negare potest Christum multa opera supererogationis ad quæ nõ tenebatur fecisse,& multos labores & pœnalitates supererogasse. Hoc quidẽ notũ est ex euangelio Luc.9. Vbi habetur quòd Moses & Helias visi in maiestate, dicebãt excessum eius, s. passionis Christi, quem completurus erat in Hierusalem. Ex quo manifestè apparet quòd eius pœnalitas & passio excedebat redemptionẽ, quam fecit: quia (vt dicitur 1.Io.2.) Ipse est propiciatio pro peccatis nostris, non autẽ nostris tantum, sed pro peccatis totius mũdi, imò pro infinitis mũdis, si essent: cũ minima gutta sanguinis & minimus dolor ratione vnionis, esset infinitæ satisfactionis, & ideo non potest exhauriri. Vnde in extrauag. vnigenitus, de pœn.& remis. post mentionẽ de profluuio sanguinis à Christo effusi, ac doloribus, tantis quidẽ vt à planta pedis vsque ad verticẽ capitis sanitas nõ inueniretur in ipso, dicitur exinde, Tantũ vt nec superuacua, inanis, aut superflua tãtæ effusionis miseratio redderetur: thesaurũ militanti Ecclesiæ acquisiuit, volẽs suis thesaurizare filiis pius pater: vt sic esset infinitus thesaurus hominibus, quo qui vsi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei. & infrà, De cuius cõsumptione aut minutione nõ est aliquatenus formidandũ, tã propter infinita Christi merita, quàm pro eo quòd quãto plures ex eius applicatione trahuntur ad iustitiã, tanto magis accrescit ipsorũ cumulus meritorum. Si dicatur quòd vnũ infinitum consumitur per aliud: sed peccatũ est infinitum, igitur. respondẽdum est quòd infinitas peccati & infinitas meriti Christi nõ sunt eiusdem rationis: quia peccatũ dicitur infinitum priuatiuè, pro quãto priuat infinito bono. sed meritũ & satisfactio Christi est quid infinitũ positiuè propter vnionẽ, &c. In thesauro etiã ecclesiæ reponitur cumulus pœnalitatum supererogationis sanctorum. ¶ Certum est enim D. Virginem Domini matrẽ, multas pœnalitates & labores sustinuisse in profectione Bethleem, in fuga in Ægyptũ, & in passione Christi, cùm stabat iuxta crucem Iesu mater eius, Io.19. Cùm impletum fuit illud D. Simeonis, Luc.2. Et tuam ipsius animã pertransibit gladius. & per duodecim annos post Christi ascensionẽ. & tamen pro huiusmodi pœnalitatibus nõ fuit in seipsa remuneratã, cũ non haberet reatũ alicuius peccati aut pœnæ. Et quãuis mortua sit, & alias passiones naturales perpessa sit: nõ erant tamen in ea pœnæ, sed pœnalitates & cõditio naturæ. ¶ Præterea S. Apostoli & Martyres, qui erãt in gratia confirmati, multa sustinuerunt tormenta, quæ excedebant pœnas peccatorũ illorũ: & multa bona supererogationis, hoc est cõsilij, ad quæ non tenebãtur, fecerunt. Vnde & Iob 7. protestabatur dicens: Vtinã appenderetur peccata mea, quibus iram (hoc est pœnæ inflictionem) merui, & calamitas quã patior in statera, quasi arena maris hæc grauior appareret. Et Apost. Coloss.1. dicit: Nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionũ Christi, in carne mea, pro corpore eius quod est Ecclesia. vbi manifestè asserit se passum in carne sua pro Ecclesia. Nõ tamen propter hæc verba (quæ desunt passionũ Christi) intelligendum est ꝗ passio Christi fuerit insufficiens ad redemptionem humanę naturæ: & quòd passiones D. Pauli additæ sint ad complendum. hoc enim est falsum & hæreticũ, cùm Christus (vt dictũ est) sit propitiatio pro peccatis totius mũdi. Sed intelligẽdũ est ꝗ Christus & ecclesia est vna persona mystica, cuius caput est Christus, corpus verò est cõgregatio fidelium, & quilibet iustus est quasi membrũ, vt habetur 1. Cor.12. Deus autẽ ordinauit in sua prædestinatione quantũ meritorũ deberet esse in tota ecclesia, tam in capite, quàm in mẽbris: sicut prædestinauit numerum electorum, & inter hęc merita sunt passiones Sanctorũ, per quas Christo debebãt conformari. Merita Christi capitis præuisa sunt infinita. Præuisum etiam fuit quòd cuilibet Sanctorum exhiberet aliqua merita, secundum mensuram suam. Ideo D. Paulus Apost. dicebat, Adimpleo, hoc est addo mensuram præuisam à Deo, in carne mea, passionum, quæ desunt secũdum diuinam prædestinationem, Christi,

Christus multa supererogauit. A

D. Virgo supererogauit.

D. Paulus quomodo pro ecclesia passus est.

Christi,hoc est ecclesiæ,cuius Christus est caput.Ideo subiungit,Pro corpore eius, quod est Ecclesia:vt sicut ipse passus est, nó pro peccatis suis, cùm peccatum nullum fecerit,sed pro peccatis ipsius corporis Ecclesiæ:ita & nos patiamur,nó solùm pro peccatis nostris,sed etiam pro peccatis aliorũ,qui sunt de corpore Ecclesiæ. Quia ordinauit Deus electos conformes fieri in hoc imagini filij sui. *Rom.8.* Et ideo Gala.6.dicebat, Alter alterius onera portate:& sic adimplebitis legẽ Christi.His igitur verbis significat Apostolus ærumnas quas cæteri sancti pertulerũt in carne sua,tanquã reliquias quasdã,adiungendas passionibus Christi,ad cõmunem totius Ecclesiæ vtilitaté. Cùm ergo de excessu pœnalitatũ suarũ sancti nõ fuerint remunerati in seipsis, & nullum bonũ remaneat irremuneratũ:sequitur quòd excessus & supererogatio fuerit reposita in gazophylacio(hoc est thesauro Ecclesiæ)cùm alicui particulariter nõ applicauerint,& pro se non indigerent, cùm propter vnioné charitatis,pro omnibus indigentibus fecerint, relinquentes distributioné & applicationé Christi vicario,thesauri Ecclesiæ claues siue potestaté habenti. Vnde in prædicta extrauag. vnigenitus,dicitur: Ad cuius quidé thesauri cumulũ beatæ Dei genitricis, & omniũ electorũ,à primo iusto vsque ad vltimũ,merita adminiculũ præstare noscuntur.¶ Si arguatur quòd nulla sanctorũ merita relicta sunt irremunerata,cùm Rom.8.dicatur,Non sunt cõdignæ passiones huius téporis ad futuram gloriã,quæ reuelabitur in nobis:Dicendũ quòd si opera sanctorũ facta in gratia, considerentur vt meritoria,sunt remunerata etiã vltra condignũ.Si verò cõsiderentur vt satisfactoria, *Sanctorum opera.* non sunt remunerata in ipsis,sed per indulgẽtias remunerãtur in aliis.Si replicetur quòd si Christi satisfactio per modũ indulgentiæ,sufficit ad deletioné omnium pœnarũ : sequitur quòd si credimus eã sufficere & nos participare,ergo aliæ superfluunt. Dicendũ primo , quòd Christi satisfactio,quæ applicatur per sacraméta per modũ meriti,instrumentaliter nõ operatur,nisi secũdum dispositioné sacramentũ suscipientis,vt dictũ est.& quia contingit suscipientem paruã dispositionem habere:ideo aliquid reatus manet,vt dictũ est. & cùm passio Christi per modũ indulgentiæ applicatur,deletur totus reatus.Nec propter insufficientiã satisfactionis Christi dicimus sanctorum superogationes reponi in thesauro Ecclesiæ,& applicari : Sed dicimus satisfactiones supererogationis sanctorũ per indulgẽtias applicari,vt illæ etiã remuneerentur. & sic vt duplici via expientur pœnæ debitæ, s. satisfactione Christi & sanctorũ.Quemadmodũ enim nõ incõuenit aliquid duplici via mereri(vt dicetur infrà,quãdo de Christi merito agetur)ita nõ inconuenit aliqué duplici via satisfacere debito pœnæ,s.satisfactione Christi,& satisfactione Sanctorũ,quæ innititur satisfactioni Christi , à qua vis & efficacia eius pendet. ¶Nec obstat præmissis quod dicebat Christus , Luc.17. Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis , dicite : Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere,fecimus.Sed seruus inutilis nõ supererogat. Vnde D.Aug.dicit nullum Sanctorũ perfectè implesse mandata Dei,magis ignoscéte Deo:quia quilibet tenetur diligere Deum quantum potest, ex toto corde.quod nullus Sanctorũ fecit. *19.Retract.* Et in eodé idem Aug. dicit quòd opus bonum optimè factũ , est veniale peccatum : quia dictũ Christi intelligitur de bonis operibus,inquantũ procedũt à nobis,& non sunt informata gratia.Nec loquitur de operibus consiliorum,sed solũ de pręceptis.Imò ex illo loco habetur,quòd si seruus vltra præcepta aliquid faceret,nõ esset inutilis,sed supererogaret.Et ad D.Aug.dicendũ primò , quòd intétio eius erat dicere quòd nullus sanctorũ in hac via perfectè impleuit præceptũ dilectionis Dei,perfectione patriæ,siue qua sancti qui sunt in patria,qui nullũ impedimentũ habent,implent.Non tamé intellexit quòd nõ impleuerit perfectè mandatũ dilectionis Dei,perfectione præcepta in via, ad quam Deus(qui nõ obligat ad impossibile)intédit viatores obligare.Non enim intendit Deus obligare peccatores ad perfectioné comprehensorũ,cùm sit eis impossibile:quia corpus quod corrumpitur,aggrauat animam. *Sap.9.* Et cùm dicit quòd opus optimè factũ,est veniale peccatũ:non accipit peccatum veniale propriè pro actu deformi,sed pro actu vili in cõparatione diuinæ dignitatis,prout Esa.dicit,Facti sumus immundi omnes,& quasi pannus mẽstruatæ omnes iustitiæ nostræ, scilicet tanquã à nobis procedentes:quæ in cõparatione diuinæ iustitiæ quasi nihil sunt. *Esa 94.* Sicut lumen candelæ ad lumen solis dicitur vmbra,licet in se lumen sit.sic , &c.Sed inquantũ iustitiæ nostræ sunt adiunctæ gratiæ Dei ipsa cooperante sunt meritoriæ de cõdigno,vt dictũ est cùm de merito ageretur.¶ Nec obstat pariter , ꝙ nullus Deo satisfacere potest pro beneficiis, cùm omnia quæ homo habet , habeat à Deo:& solutio & satisfactio importat ꝙ fiat de proprio,& nõ de his quæ domini sunt,aut de alieno:ergo nullus potest supererogare.Negatur cõsequẽtia:licet enim antecedens sit absolutè & simpliciter verũ,(cùm inter hominé & Deũ nõ sit æqualitas aut proportio:)quia tamẽ est quædam proportionabilitas:sicut homo potest mereri à Deo,præsupposita diuina ordinatione & gratia,ita & satisfacere,faciẽdo ea quæ ipse ordinauit,s. tantũ sustinẽdo,quantũ in delitiis fuit. & Deut.25.Secundũ mensurã delicti,erit & plagarũ modus. *Apoc.18.* Et sic supposita diuina ordinatione antecedẽs est falsum. Et cũ datur aliquid alicui per indulgẽtias,licet antea esset alienũ,per donationem,& indulgentiarũ largitionem,fit suum:& sic satisfacit de suo,licet aliquãdo fuerit alienũ.

Ver. 21. DE VALORE INDVLGENTIARVM.

A CVm impium sit dicere Ecclesiam Christi,quæ regitur Spiritu sancto,facere aliquid vanũ:& (vt ex prædictis patet)Ecclesia vniuersalis,quæ errare nõ potest,in concilio generali dederit indulgentias : necessariò sequitur quòd indulgẽtiæ ad aliquid valent:nõ solùm quantũ ad forum *In add.3.p.q.25 ar.2.* Ecclesiæ absoluendo à pœnitentiis iniunctis in foro pœnitentiali,& nõ iudiciali exteriori,vt dicitur in ca.cùm ex eo,extra de pœnit. & remis.sed etiam valent quantũ ad forum & iudicium Dei,

ad remis

ad remisionem pœnæ residuæ post contritionem,confessionem,& absolutioné,siue sit ioiuncta,
sioe noo:cùm potestas remittendi D.Petro data,se extendat ad cælos.aliàs si solùm iniūctas pœ-
nitentias,quas canonicas(hoc est per sacros Canones determinatas)vocant,remitterēt indulgen-
tiæ,Ecclesia catholica indulgentias concedens magis damnificaret,quàm iuuaret, quia remitte-
ret ad grauiores pœnas purgatorij. Nec obstat illud quod dicitur Rom.3.Vnusquisque mercedē
accipiet secundum laborem suū:quia illud intelligitur de mercede siue præmio essentiali, nō se-
cludendo meritū Christi,cui innititur,& nō de solutione pœnarū.Vel potest dici quòd per con-
cessionem indulgentiarū,labores efficiuntur illorum,quibus indulgentiæ cōceduntur.Et quāuis
2.Tim.2. Deus,qui seipsum negare nō potest,statuerit,Deut.25.Secundū mensurā delicti, erit & plagarum
modus:remissio tameo quæ fit per satisfactioné alterius,vel per indulgentias,nō tollit proportio-
nem pœnæ ad culpam:quia pro culpa vnius alius sponte sustinuit pœnā, vel eius pœna ab eo qui
poterat,applicata fuit.Nec qui indulgētias cōcedit,propriè absoluit ab eo qnod ligauit superior,
scilicet Deus,qui absoluendo à culpa,ligat ad pœnam,vt dicit Hugo de S. Victore:sed dat debi-
2.Cor.10. tori,vt debitum soluat.& sic diuiuæ iustitiæ non derogatur.¶ Si autem allegetur illud Apost.Non
est data potestas in destructionem, sed ædificationem & vtilitatem, & per indulgentias aufertur
vtilitas satisfactionis,quæ si fieret per nos,cederet in meritū essentiale & accidentale,ac etiam in
remediū recidiui.Igitur,&c.Propter hoc argumentū à D.Thoma solutū, Lutherus & sui sequa-
ces procacitet dicunt indulgentias esse pigrorū satisfactiones,quæ reddūt homines negligētes:&
esse bonorum operū remissiones,cùm remittāt satisfactiones,& dent liceotiā pigritandi,sub spe-
cie pietatis.Respōdet D.Tho.quòd per indolgentias datur remediū contra peccata. Maius enim
remediū præbetur ad peccata vitanda per gratiā, quàm per assuetudinem nostrorū bonorū ope-
rum:qoia ex affectu quem accipiēs indulgētias,accipit ad causam,pro qua indulgētia datur,& vt
possit illas consequi,se disponit ad gratiā,confitetur,& multa bona opera facit, quæ nō faceret,si
indulgentia nō concederetur,& ideo non est in desttuctiooē dare,nisi inordinatè dentur.Nec ad
hos fines datur,vt homines cessent à bonis operibus,sed vt ad bona opera promoueantur.Et ideo
cōsulendū est eis qui indulgentias cōsequuntur,ne propter hoc ab operibus misericordiæ iniun-
ctis abstineant,vt etiā ex eis remediū cōsequantur:quāuis à debito pœnæ sint immunes. Nō enim
indulgentiæ satisfactionem aliquā remittunt,sed dūtaxat obligationem, qua peccator ad satisfa-
ctionem tenebatur.Dioersa sunt enim hæc,Satisfactio pro pœna,& obligatio ad pœnā:nam obli
Aliud est vinculum satisfactionis, aliud satisfactio. gatio vinculū est,& non satisfactio.sed est vinculi solutio.Ideo papa indulgētias cōcedēdo, soluit
duntaxat vinculū satisfactionis,sed non satisfactioné:quia post indulgentiā peccator si velit, po-
test satisfacere,quāuis nō obligetur,nec sequitur quòd eius satisfactio frustra fiat: qnia si satisfa-
ctioné faciat,eius satisfactio reponitur in Ecclesiæ thesauro,si ipse oō egeat,nec alteri applicet.Et
(vt dictū est)vni debito pluribus modis satisfieri potest,& per cōsequens pœnæ debitæ pro pec-
catis:Primò per virgā Dei in hoc mundo,aut in purgatorio inflictā. Secūdò per alterius satisfa-
ctioné per ipsum applicatā.Vnde Apost.dicit,Vt abundātia vestra illorū inopiā suppleat,& illo-
2.Cor.8. rum abūdantia vestræ inopiæ sit supplemētū,vt fiat æqualitas.Tertiò per orationem: Moysi enim
oratione virga Dei auersa est à populo Israel. Vnde Psalm.105.Et dixit vt disperderet eos, si non
Moyses electus eius stetisset in cōfractione in cōspectu eius, vt auerteret irā eius,& nō disperde-
ret eos,& pro nihilo habuerūt terrā desiderabilem.Quartò potest satisfieri,& virga Dei auerti,
propria satisfactione & animaduersione: prout de Niniuitis & de Achab.Vnde Apost.1.Cor.11.
Ionæ 3. postquàm fecit mentioné de virga Dei dicens:Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dor-
3.Reg.21. miunt multi:subdit causam nostræ animaduersionis negligentiā esse,dicēs:Quòd si nosipsos iudi
caremos,& corriperemus,nō vtique à domino iudicaremur,siue corriperemur:Deus enim quā-
uis nullum peccatū impunitū relinquat,nunquā tamē bis in idipsum iudicat:quod faceret si ipse
post nostram animaduersioné, animaduerteret siue puniret.Quintò satisfieri potest eleemosynis,
iuxta illud,Peccata tua eleemosynis redime.& Luc.12.Date eleemosynā, & omnia mūda sunt vo
Dan.4. bis.Sextò virga Dei auertitur per susceptioné sacramentorū,quæ pœnā æternā cōmutant in tem-
poralem,imò etiā de temporali diminuunt propter meritū Christi ipsis cōmunicatū,secundū di-
spositionem sobiecti,& per modū meriti Christi.Et sic,secundū D.de Palude,non est ex insuffi-
cieotia virtutis sacramentorū,quòd tota pœna noo deletur,sed ex indispositione recipientis. Se-
ptimò satisfieri potest pœnæ debitæ pro peccatis,per indulgentias, per quas passio Christi appli-
catur per modū liberalis suffragij,propter modicā causam piam, & quasi gratis applicatur,& per
modū solutionis datur:& sic aliter quàm in sacramētis,in quibus propter amorem Christi & eius
merita,secundum dispositionem suscipientis,datur: Indulgentia verò datur existētibus in gratia,
noo secundum dispositionem suscipientis,sed æqualiter omnibus,dūmodo causam propter quam
datur,perficiāt.Nec sequitur quòd Deus peccatum impunitum relinquat,cùm per orationes aut
indulgentias Deus peccata remittit: nec diuinæ iustitiæ iniuriam aut præiudicium faciat: qnia
tunc ad satisfactionem diuinæ iustitiæ seu vindictæ, pœnam per Christū vel sanctos perpessam,
pœnæ debitę correspondentem applicat peccatori,per quas peccatum eius vindicatur, & satisfit
diuinæ iustitiæ.¶ Ex præmissis apparet quàm parum faciat contra indulgentias,id quod dicitur in
Psal.88.Visitabo in virga iniquitates eorū,& in verberibus peccata ipsorum: quia ad literam (vt
ex cōtextu apparet)intelligitur de filiis Dauid, quòd scilicet peccata & iniqoitates eorum, virga
(hoc est pœna seu punitione)se visitaturum Deus minabatur,nisi resipiscerēt: quia si resipiscerēt,
& con

& conuerterentur, iram & virgam auerteret. Vnde subdit, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea, si in se ipsos animaduertant, vel aliorũ animaduersiones eis applicẽtur. Quãuis etiam exponi poßit de virga excitatiua ad hoc vt conuerterentur.

Ver. 22. DE QVANTITATE VALORIS INDVLGENTIARVM.

QVantitas valoris indulgentiarũ pensanda est secundũ quantitatem causæ efficientis. Causa autẽ efficiẽs vel effectiua illius est duplex, scilicet principalis, & instrumẽtalis. Principalis est abundãtia thesauri Ecclesiæ, hoc est abundantia superetogationis pœnalitatũ Christi & Sanctorum. Causa verò efficiens instrumẽtalis est clauis iurisdictionis, siue ille qui habet hanc clauẽ. Et quia causa principalis per instrumentũ operatur, ideo secundum applicationẽ instrumenti, siue secundum determinationẽ habentis clauem, opera Christi & Sanctorũ, inquantũ satisfactoria delent de pœna. Ideo indulgentiæ tantũ valent, quantum sonant, siue quantũ determinãtur & prædicantur in literis cõcedentis. Nam Deus nõ indiget nostro mẽdacio, vt pro eo loquamur dolos. Ergo Ecclesia determinãdo & prædicãdo indulgentias, nõ mentitur. Et 1. Cor. 15. Si inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Ergo quicũque in prædicatione falsum dicit, quãtum in se est, fidem euertit. Vnde D. Aug. in epist. ad D. Hier. dicit quòd si in sacra scriptura deprehenditur aliquid falsitatis, iam robur sacræ scripturæ periit. Sic si in prædicationę Ecclesiæ aliqua falsitas deprehenderetur, nõ essent documenta Ecclesiæ alicuius authoritatis ad roborãdam fidem. Ideo simpliciter indulgentiæ tantũ valent quantum prædicãtur siue sonant, aut determinãtur per literas, vel per verba concedentis plenã authoritatẽ habentis. Vnde in arbitrio dãtis indulgentiã est, taxare quantũ pœnæ per indulgentiã dimittatur. Sed si inordinatè fiat, & ex hac inordinatione homines ab operibus pœnitentiæ retrahãtur, peccat concedẽs: nihilominus tamen faciẽs quod indulgẽtia sonat, consequitur effectũ: cùm Papa sit vicarius Christi, cũ plenitudine potestatis, & procurator cũ libera, & talis procurator cũ libera præiudicare poßit domino in vtilitatẽ aliorũ. Sic Papa dũmodo sit causa pia, quantũcunque modica. ¶ Ad hoc autem quòd indulgẽtia habeat effectũ, quattuor requiruntur: duo ex parte dantis, scilicet authoritas plena: secundò causa pia, quæ moueat ipsum ad concedendũ. ¶ Causa pia comprehendit honorem Dei, & vtilitatẽ proximi, vt sunt orationes, peregrinationes, constructio basilicarũ, ecclesiarum, pontiũ, itinerum, siue eorum reparatio, & alia huiusmodi. Ex parte verò recipiẽtis alia duo: primũ est charitas, eò quòd absque charitate, pœnæ nullo modo expiari possunt, vt dictum est. Secundũ est executio causæ, siue quod faciat aut dicat, vel det vel fieri faciat ea quæ indulgẽtia sonat, siue id quod per concedentẽ mandatur: sic quòd si deficiat in parte, nihil lucratur. Et in hoc casu habet locũ illud quod dicitur, qui cadit à syllaba, cadit à causa. Et sic stat aliquando, ꝙ qui plus laborat, non sequatur maiorẽ indulgentiã, licet magis mereatur: vt si detur indulgentia visitantibus certã Ecclesiam, tantum lucrantur vicini, quantũ qui à mille dietis veniunt ratione indulgentię: licet distantiores propter labores & pœnalitates, magis merẽtur de præmio essentiali & accidentali, nec pœnalitates illę erũt irremuneratæ, vel in se, vel in aliis, &c. Ratio huius est, quia remißio nõ proportionatur labori, sed applicationi thesauri. ¶ Si verò indulgentia certarũ pœnarũ detur visitanti ecclesiã. N. absque determinatione numeri, intelligitur semel duntaxat: Si autem ad determinatũ tempus, solùm pro illo tempore durat. Si antẽ dicatur, in perpetuũ, non expirat morte cõcedentis: possunt tamen per successorẽ reuocari, & nostris temporibus inuenimus ordinariè obseruatum, quòd summi pontifices post publicationẽ sui pontificatus, seruatis quibusdã solennitatibus, reuocant omnes indulgẽtias per prædecessores suos cõcessas. & ideo necesse est ad consecutionẽ effectus, habere cõfirmationem, vel nouã impetrationem. ¶ Sed si pro subuentione fabricæ ecclesiæ, pontiũ, aut hospitalium, aut aliorum huiusmodi, absque determinatione precij, secundum deuotionem offerẽtis detur, intelligitur secundum deuotionem congruã & rationabilem, secũdum conditionem personarum, & facultatem bonorum. Et sic magis lucrabitur de indulgentia pauper, dando vnum obolum, quàm rex, dando vnũ aureum: quia plus est obolus pauperi, quàm aureus regi. Idem dicendũ est de aliis diuitibus proportionaliter. Vnde Mar. 12. Dixit Christus quòd vidua, quæ solùm duo minuta miserat in gazophylacium, plus omnibus misit. ¶ Si verò sit taxata quantitas eleemosynę, qui nõ tantum dat, sicut taxatum est, etiam si propter paupertatem desistat, non consequitur indulgentiam, licet mereatur. ¶ Ex præmißis apparet quòd si in concessione indulgentiarũ dicatur, quòd remittuntur tres vel septem anni aut septẽ dies, aut plures de iniunctis pœnitentiis: si is qui implet mandatum concedentis, nõ habeat iniunctas pœnitentias in foro pœnitentiæ, licet mereatur bonum opus faciendo: nõ tamen lucratur indulgentias, quæ sonãt iniunctionem pœnitentiarũ. Sed cùm datur indulgentia plena, plenior, aut plenißima: tunc secundum D. Antho. Flor. in 3. parte Summæ titu. 10. cap. 3. §. 3. omnis pœnitentia iniuncta aut iniungenda remittitur. Dicitur autem indulgentia plena, secundum eundem post Do. Petrum de Palude, in 4. distin. 20. quæ datur quo ad remißionem pœnarũ peccatorum mortaliũ, siue sit iniuncta, siue iniungẽda: Plenior, qua remittitur pœna mortalium & venalium: Plenißima verò, qua non solùm remittuntur pœnæ mortalium & venialiũ, sed etiam ipsa culpa venialis remittitur. Quia talis indulgẽtia, inquantũ habet rationem cuiusdã absolutionis, remittit culpã venialem, quemadmodũ facta cõfeßione generali, per absolutionẽ generalẽ remittitur. Non tamẽ propter hoc dici potest indulgentia à pœna & culpa: quia culpa cùm sit analogũ, & per se ponatur, stat pro mortali, cuius remißio authoritatiuè pertinet ad solum Deũ, & instrumentaliter ad sacerdotem administrantẽ sacramentũ pœnitentiæ. Quamuis poßit

Iob. 13.

Falsa in prædicatione docens subuertit fidem.

Quattuor requisita ad indulgentiarum effectum.

Papa noniter creatus reuocat omnes indulgẽtias prædecessorum.

Quid de indulgentiis secundum deuotionem offerentis.

Indulgentia plena, plenior & plenißima.

posſit dici quòd cùm in indulgentia datur facultas eligendi confeſſorem, qui poſsit abſoluere ab omnibus caſibus, etiam ſedi apoſtolicæ reſeruatis: tūc poteſt dici indulgētia à pęna & culpa delegatiuè & inſtrumētaliter. ¶ Notandū etiam, ſecūdum prædictum Antho. quòd qui lucratur indulgentiā 20. anno. tantū tibi valent ad remiſsionē pęnæ pro peccatis ſuis, quantum valerent illi 20. anni in pęnitētia iniūcti. Alius iſte ſenſus verborū ſic videtur, Remitto tibi vnū annum de pęnitentia iniūcta vel iniungēda, hoc eſt tātum minus punieris in purgatorio, quàm punireris, ſi vno anno cōtinuo in hac vita pęnitentiā egiſſes. Sed dubiū eſt de illa pęnitentia continua vnius anni, quia in foro pęnitētiæ licet detur pęnitētia interpollata per vnū annū, non tamen cōtinua, ſaltē in foro interiori. Ideo alij dicūt quod debet intelligi de pęnitētia ſolēni, quæ ad plures annos iniungitur, vel de pęnitentiis per canones determinatis, quæ ſunt iniungendæ, hoc eſt debent iniungi, licet nō iniungantur. Mihi tamē, ſaluo meliori iudicio, videtur dicendū, quòd valet ad tot annos, ad quot ſecundum diuinā ordinationem, pro peccatis præteritis haberet ſuſtinere in purgatorio, ſi ante indulgētiæ conſecutionem in gratia deceſsiſſet. Non debent tamen peccatores propter has indulgētias generales prætermittere opera pęnitētiæ in hac vita, tum propter incertitudinē (quia nemo ſcit ſe eſſe in gratia: vnde Eccle. 9. Nemo ſit vtrum amore vel odio dignus ſit: ideo neſcit an indulgentiā lucretur) tum propter periculum recidiui, à quo impediuntur per opera pęnitētiæ, tum etiam propter meritum & propter peccata quotidiana ſequētia indulgentiā: quia indulgētia non remittit pęnas peccatorū futurorum. Et vlterius propter cōformitatem, vt ſic cōformemur Christo, & impleam in carne ſua pro corpore eius, quòd eſt Eccleſia: vt quemadmodū ipſe paſſus eſt pro aliis membris: ſic & nos ita faciamus, & aliorum onera portemus: ſic enim adimplebimus legem Chriſti, vt dictū eſt.

Indulgentia à pœna & culpa.

Articulus mortis.

¶ Et quia pluribus dātur indulgentiæ plenariæ in articulo mortis: videndū eſt quis dicatur articulus mortis. D. Anthon. Flor. vbi ſuprà §.6. dicit, quòd ſi concedens in forma indulti, aliter intentionē ſuam nō exprimat, videtur intelligi de articulo præſumpto, licet non vero: ſicut extrema vnctio debet dari his qui ſecūdum æſtimationē reputantur morituri, iterum tamen inungūtur, ſi ab illa infirmitate euadant, & nihilominus prima dicitur extrema vnctio. Sic ergo cùm in tali articulo præſumpto quis abſoluitur per indulgentiā, conſequitur effectū indulgentiæ vſque ad illud tēpus: & ſi poſtea euadat, expirat indulgētia. Secus autem ſi in forma indulgentiæ diceretur, quòd cōſequatur effectū in mortis articulo, & in caſu quo moriatur: ſi nō moriatur: gratia indulgentiæ nō expirat per illam abſolutionē, quæ tamen quādo non moritur, non habet effectum. ¶ Notandū prætetea quòd ſi indulgentia datur pęnitētibus & confeſsis, nō ſufficit quod confeſſus fuerit ſemel in anno, ſi poſt confeſsionē ante indulgentiā aliquod peccatū mortale cōmiſit: quia tūc tenetur confiteri. Si verò non cōmiſit, non tenetur cōfiteri de venialibus, nec de mortalibus aliàs ritè cōfeſsis. Si verò indulgētia detur verè pęnitentibus & cōfeſsis, ſeu propoſitū confitendi habētibus, tūc licet tutius eſſet cōfiteri, propter incertitudinē contritionis: tamen ſufficit & requiritur, ſi habeat aliquod peccatū mortale, actualis cōtritio tempore quo actu implet id quod mādatur. Vnde qui vult lucrari indulgentias quæ dantur viſitātibus eccleſias vrbis, nō eſt neceſſe ad eas cōſequendas quòd in itinere conteratur: ſufficit enim, cū actu viſitat. ¶ Inſuper notandū eſt quòd licet cōceſsio indulgētiæ verſetur circa tertiā partem pęnitētiæ, ſcilicet ſatisfactionem, cùm tamē pertineat ad clauē iuriſdictionis, quæ poteſt per nō ſacerdotē exerceri, nō requiritur quod quis cōfiteatur danti indulgentiā: & ſic facta cōfeſsione & habita ſacramētali abſolutione, poteſt per aliū abſolutionē indulgētia obtinere, niſi in indulgētia aliud dicatur. ¶ Et ſic patet quod alia eſt abſolutio ſacramētalis, alia eſt ſolutio ſiue remiſsio indulgētiæ. ¶ Poſtremò notandum quòd illa debet eſſe forma verborū in remiſsione plenaria cōcedenda, quam concedens indulgentiam decreuit: quia miniſter debet exequi ſecundum formā mandantis: & cōmuniter talis eſt, ſecundum prædictum Anthn. Flor. Ego authoritate ſedis Apoſtolicæ mihi pro nūc commiſſa, concedo tibi plenariam remiſsionē peccatorum tuorū, de quibus corde contritus es, & ore confeſſus (vel propoſitū confiteri, ſi indulgentia hoc dicatur) præterquàm eorum quæ propter confidentiā huius indulti commiſiſti. Nec oportet quòd dicat, Et de quibus oblitus es: quia ſicut Deus illud nō exigit propter impoſsibilitatem, ita nec vicarius eius exigere intendit. Et licet congruum ſit addere, In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti: non eſt tamen neceſſe. Et quod aliqui dicunt, Reſtituo te illi innocentiæ, in qua eras quando baptizatus fuiſti, ſuperfluum eſt: non vitiat tamen actum.

Alia est absolutio sacramentalis alia indulgentiæ.

Forma absolutionis indulgentiarum.

Ver. 23. DE HIS QVI INDVLGENTIAS CONCEDERE POSSVNT.

In add. 3. p. q. 26. ar. 1.

Triplex communicatio.

AD ſciendum qui indulgentias facere vel cōcedere poſſunt, ſupponendū primò, quòd indulgentiæ habent effectū ſecundū quòd opera ſatisfactoria vnius applicātur alteri, nō ſolùm ex vi charitatis, ſed etiā intentione operātis in ipſum directa. Secūdò ſupponēdum eſt, quòd intētio ad alterum tripliciter dirigi poteſt, ſcilicet in ſingulari, ſpeciali, & generali. In ſingulari quidem, cùm quis pro alio ſatisfacit, determinando & applicādo pœnalitatem ſuā ad illum: & ſic quilibet poteſt alteri opera ſua cōmunicare. In ſpeciali verò, cùm quis orat pro cōgregatione ſua, & familiaribus, & benefactoribus. Et ſic ille qui cōgregationi præeſt, poteſt opera illa aliquādo cōmunicare, applicādo intentionē illorū qui ſunt de cōgregatione, ad hūc determinare. ¶ In generali autem, ſicut cùm quis bona opera ſua ad bonum commune totius vniuerſalis Eccleſiæ communicat, & ſic ille qui præeſt generaliter toti Eccleſiæ, poteſt opera illa communicare, applicando intentionem particularium ad hunc vel ad illum. Et cùm homo ſit pars cōgregationis, & ipſa congregatio ſit pars Eccleſiæ: ſequitur quòd in intentione alicuius priuati boni intelligitur & includitur A

intentio

intentio boni communis: & in intentione boni communis vnius cógregationis, intelligitur & includitur bonum vniuersale totius Ecclesiæ, & ideo ille qui præest toti Ecclesiæ, potest cómunicare ea quæ sunt vnius singularis, & ea quæ sunt cógregationis, sed nó è cóuerso. ¶ His suppositis, dicendum neque primam neq; secundá communicationem posse dici indulgentiá. De prima quidem manifestú est, cúm indulgentia sit actus iurisdictionis, quá priuatus supra priuatu nó habet. Præterea licet per cómunicationem priuatá is cui fit cómunicatio, soluatur à reatu pęnæ, quarum ad Deú: nó tamen soluitur à debito satisfaciendi pęnitentiá iniunctá, ad quá est obligatus in foro ecclesiæ & pęnitétiali: quod tamen indulgentia facit. Propter eandé rationé secúda comunicatio etiá nó dicitur indulgétia, vt vtraq; propter sequenté. s. propter insufficiétiá & incertitudiné: quia in vna persona vel cógregatione nó est indeficiétia meritorum, vt sibi & omnibus alijs valere possint: nec est aliquádo certú an sint aliqua opera satisfactoria supererogationis irremunerata, quæ tamen semper sunt in Ecclesia propter infinitum meritú Christi, quod exhauriri non potest. ¶ Ex præmissis infertur quòd nec diaconus, nec sacerdos, imò nec episcopus, nec alius inferior summo pótifice, potest cócedere indulgentias, nisi ex cómissione: sed solus summus pótifex, qui habet plenam potestatem iurisdictionis super vniuersalem Ecclesiam, & bona illius. Cósueuit tamen committere & dare potestatem episcopis cócedendi aliquot dies indulgétiarum, puta quadraginta, & cardinalibus, centum. Inferiores verò episcopis, qui habent iurisdictionem, vt abbates, & priores, & alij prælati religionum, nó possunt dare indulgentias, sed bene possunt cócedere participationé bonorum, quæ fiunt per subditos illorum, quá participationé vocát receptioné ad gratias ordinis. Aduertédum quòd negátes primatum D. Petri, negát papá habere claues, & indulgétias cócedere posse. Sed cótra illos sufficienter probatú est, cùm de primatu Petri ageretur, versic. 5. huius. §. 6.

Qui indulgentias concedere potest.

Ver. 24. DE HIS QVIBVS INDVLGENTIAE PROSVNT.

a CVm ad effectum indulgentiarum requiratur charitas in suscipiente, vt dictum est: sequitur eas existentibus in peccato mortali, & per cósequens damnatis, non prodesse. Et quia per eas soluitur reatus pęnæ, sequitur quòd nó prosunt secúdum quod sunt indulgentiæ, his qui nullum reatum pęnæ habent, & sic nó prosunt beatis aut innocentibus, quantum ad remissionem pęnæ, cùm nó habeát reatum: prosunt tamen viatoribus, etiam innocentibus, implentibus causam piá, propter quam dantur ad meritum. Sed quo ad meritum & remissionem pęnæ simul prosunt omnibus viatoribus existentibus in gratia & implentibus causam, propter quam dátur, siue sint seculares, siue religiosi. Nó enim religiosi sunt deterioris códitionis, quàm alij. Nullus enim ex bono malum reportare debet. Cùm ergo religio sit bonum quoddam, nó debent religiosi effectu indulgentiarum priuari. Propter indulgentias tamen nó debet dissolui regularis obseruátia: vt propter eas religiosi vagentur per mundum: quia religiosi magis merentur, religionem suá seruando, quantum ad præmium vitæ æternæ, quàm indulgentias exquirendo: licet quantum ad diminutionem pęnæ, quod est minus bonum, non tantum lucrentur. Præterea prouisum est illis per pontifices, vt possint in monasterio & sine discursu, deuotè visitando vnum vel duo aut tria altaria, lucrari stationes vrbis Romæ. Nec etiam religiosis per indulgentias remittuntur pęnæ eis iniunctæ in capitulo: quia illæ sunt in foro iudiciali exteriori, sed absoluuntur à pęnis iniunctis in foro pęnitentiali. ¶ Et cùm Romanus pótifex aut alius ex eius commissione, indulgentias largiens no fit deterioris códitionis quàm alij: nec possit esse aliqua causa indulgétiarum in alijs, quam ipse executioni mandari nó possit: sequitur quòd si seruent ea quæ pro indulgentiis mandantur, possunt eas consequi & lucrari. Et quamuis nullus seipsum excommunicare possit, & actum iurisdictionis in se exercere per modum iurisdictionis & sententiæ: tamen bene potest per modum dispensationis & participationis: quia prælatus vti potest his quæ ei ex authoritate iurisdictionis competunt alijs distribuere, tam in temporalibus, quàm spiritualibus. Sicut etiá sacerdotes Eucharistiá, quam alijs ministrant, suscipiunt. Sic episcopus & papa: licet quidam dicunt quòd papa pro se solo indulgentiam facere nó potest, sed indulgentia communiter data vti. Qui verò nó faciunt, dicunt, vel obseruant ea, propter quæ indulgentia datur, licet alius pro eo faciat, indulgentiam nó consequitur: cú remota causa, remoueatur effectus: & nó existéte códitione, nó cósequitur quis id quod sub códitione datur. Et quáuis quilibet possit opus suum applicare alteri, nó tamen indulgentiá: sic quòd vnus homo possit indulgentiam cósequi propter opus alterius: quia indulgentia nó potest applicari ad alterum, nisi per intentionem eius qui dat indulgentiam, & ideo cum ipse applicet ad facientem, dicétem, vel dátem hoc vel illud, particularis qui hoc facit, nó potest ad alterum hác intentionem cócedentis trásferre. Secus si in indulgentia cótineretur quòd faciat vel dicat per se vel per alium: túc enim faciendo per alium cósequeretur indulgentiam. Nec tamen ille qui faceret opus pro alio, daret alteri indulgentiam, sed ille qui indulgentiam sub tali forma cócedit. Et per húc modum animæ quæ sunt in purgatorio, possunt cósequi indulgétias, cú de ipsis fit mentio in indulto. s. quòd si quis viatorum, in gratia existétium, faciat pro ipsis animabus quod mádatur, ipsæ indulgentiam cósequantur: cùm omnia quæ requirúntur ad indulgentias, in prædicto indulto inueniantur. s. potestas in concedente, charitas in recipiente viatore (quia animæ purgatorij nó sunt in termino) & pia causa per alium executioni mádatur: qui enim per alium facit, per seipsum facere videtur. ¶ Nec obstat quod Christus Mat. 16. dixit, Quodcúque ligaueris super terram, ligatum erit & in cælo. Et quicquid solueris super terram, &c. Non dicit infra terram, aliàs Papa posset euacuare totú purgatoriú, & diuiná iustitiá eneruare. Quidá dicút quòd hæc determinatio

In Add. 3.p. q.27.

Religiosis prosunt indulgentiæ.

Papa potest lucrari indulgentias.

An vnus pro alio indulgentiam lucrari possit.

Animæ purgatorij an consequantur indulgentiam.

super terrã, determinat personã Petri & successorũ eius, & non potestatẽ clauiũ: sic q ipsi existẽtes super terrã, possunt vti potestate clauiũ, sed post mortẽ non possunt soluere aut ligare, neq; remittere, sed bene quãdiu viuũt super terrã. Alij dicũt q refertur ad ligamẽ iurisdictionale, quia non possũt defunctos excõmunicare: & nõ ad absolutionẽ, q a possunt defunctos excõmunicatos absoluere, vt dictũ est: cũ odia restringi, & fauores conueniat ampliari, vt habetur in l. quidã. ff. de lib. & posth. & ideo proniora sunt iura ad absoluẽdum, quàm ad condemnãdum, vt habetur in l. Arianus. ff. de act. & oblig. & l. fauorabiles. ff. de reg. iur. Sed ligare & condẽnare est odiosum: ergo ad hoc verba prædicta (super terrã) restringũt, soluere autẽ & remittere est fauorabile: ergo nõ est restringendum, sed ampliãdum. Ideo Ecclesia cõsueuit absoluere excommunicatos. Si ergo possunt solui à vinculo excommunicationis, quod ligat in cælo longiori tẽpore: à fortiori à vinculo pęnæ, quod impedit donec expietur. ¶ D. Caietan. in opusculo de indulgẽtiis dicit, q indulgẽtiæ nõ conceduntur defunctis eo modo quo viuis: quia defunctus soluitur per modũ suffragij, nõ cuiuslibet, sed suffragij satisfactorij. Supponit enim q possimus animabus quæ sunt in purgatorio, tripliciter suffragari: Primò merẽdo de congruo ipsarũ liberationẽ. Secundò impetrãdo nostris orationibus vel oblationibus, præcipuè in oblatione passionis Christi, quæ fit in missa: tũc enim sacramẽtum eucharistiæ eis prodest, inquãtum sacrificiũ p modũ suffragij, vt dictũ est. Tertiò nostris passionibus & pœnalitatibus, eas per intentionẽ nostrã illis communicãdo, & pro eis exoluendo, siue dãdo eis vt exoluãt. Indulgentia autẽ Apostolica (vt ipsa verba sonãt) de passionibus & pœnalitatibus Christi & sanctorũ, dat illis vt inde soluãt & liberentur. & sic per modũ suffragij satisfactorij, per modũ quo opera nostra satisfactoria illis suffragãtur p condonationẽ pœnarũ nostrarũ. Sic papa per applicationẽ & condonationẽ thesauri ecclesię. qui ad eas peruenit per intentionẽ nostrã, nõ per modũ iustitiæ & æqualitatis, sed p modũ suffragij. hoc est via gratiæ & misericordiæ: Quia vniuersalis ecclesiæ suffragia efflagitãt diuinã misericordiã, vt dignetur acceptare pro animabus purgatorij, vt liberẽtur à pœnis, & non p modũ iustitiæ, & æqualitatis, eò quòd pœnæ, quas nos in hac via patimur, sunt multò minores & leuiores. quàm pœnæ, quas animæ in purgatorio patiuntur. Sicut pœna pecuniaria est multò minor, quàm pœna seruitutis, aut alia corporalis. Hinc est q seruitus pecunia non redimitur, secundũ rigorẽ iustitiæ, cùm nõ sit æqualitas, sed solùm secundũ domini acceptionẽ: ita pœnæ animarũ in purgatorio existentiũ, cùm sint grauiores, non redimuntur pœnis nostris, secundũ rigorẽ diuinæ iustitiæ, sed expiãtur secundũ liberã diuinæ gratiæ & misericordiæ acceptationẽ, quod nos dicimus per modũ suffragij liberaliter acceptati à Dei misericordia, quæ ex ordinatione sua modicũ pro magno se acceptaturũ statuit, nos mouẽdo p Apost. vt aliorũ onera sustineremus, & inducendo ad orãdum pro liberatione defunctorũ. vnde 2. Mac. 12. Sãcta & salubris est cogitatio p defunctis exorare, vt à peccatis soluãtur. Ideo suffragia & indulgentiæ non sunt res vanæ & incertæ, vt hæretici calumniãtur. Viuis autẽ conceduntur indulgentiæ per modum absolutionis, vt habetur in c. Quod autẽ, extra de pœnit. & remiss. eò q viui sunt præsentes & subditi. Et papa p modum suffragij applicat thesaurũ ecclesiæ viuis & defunctis. Sed respectu viuorum addit actum absolutionis: respectu verò defunctorũ nullũ propriè addit actũ iurisdictionis, licet addat actum modificatiuum ad suffragia ecclesiastica. Sic igitur quãdiu viuimus, sumus subditi pontifici, & pœnæ nostræ ad forum præsentis vitæ spectãt: & propterea seruatis seruãdis, indulgentia ad viuos defertur via iustitiæ, per actum iurisdictionẽ habentis. s. per absolutionem. Animabus autem purgatorij, vt in altiori & terribili foro existentibus, indulgẽtiæ nõ perueniunt per actum iurisdictionis siue absolutionis, cùm præsentes non sint, neque de foro isto. Sed cùm sint nobis vnitæ in charitate, papa ex thesauro ecclesiæ per modum suffragij ad subleuationem earum confert & mittit, confidens de magna misericordia Dei, qui & claues regni ei contulit. Dat similitudinẽ prædictus Caieta. de principe alicuius ciuitatis, qui ex ærario publico liberaturus omnes ciues ære alieno grauatos, quorum aliqui sunt sub dominio suo, alij sub alieno, & iã propter æs alienum seruituti addicti: In hoc enim casu princeps ex ærario publico, authoritatiuè nummos dispensaret pro istis & illis. Sed degentes sub sua iurisdictione, iudicialiter absolueret à debito. Seruos autẽ degentes sub dominio alterius, non posset iudicialiter absoluere, sed per modũ auxilij subuenire, mittẽdo pecuniã, & cõfidẽdo de gratia alterius, sub cuius dominio sunt. Sic ecclesiasticus princeps ex thesauro ecclesiæ pœnas p peccatis viuorũ & defunctorũ debitas soluturus, vtrisq; thesauri suffragia dispensat. Sed viuis applicat, absoluẽdo illos: defunctis autẽ applicat, eis auxiliãdo, hoc est opera satisfactoria ad illorum liberationẽ dirigẽdo: cõfidens de misericordia Dei, qui ei dispensationẽ thesauri dedit. ¶ Nec est incõueniẽs q papa purgatoriũ euacuare possit: non enim per hoc detrahitur aliquid diuinæ iustitiæ, vt dictũ est. Valde tamen rarò, imò fortè nunquã contigit, quòd papa per indulgentias purgatoriũ euacuauerit. Quia nõ inueniuntur viatores, qui pro omnibus defunctis obseruẽt ea quæ in indulgẽtiis mãdãtur: eo maximè q multi sunt defuncti, qui non meruerunt sibi indulgentias applicari, vtpote illi qui in hac vita existentes, defunctos obliuioni tradiderunt. Ideo iustè pmittit Deus, q sui & alij viui eorũ obliuiscãtur. Vnde D. Tho. dicit quòd in descensu Christi ad inferos non omnes qui erant in purgatorio, fuerunt liberati; sed solùm illi, quorum purgationis tempus aduenerat, & illi qui dum adhuc viuerent, per fidem & dilectionem ac deuotionem ad mortem Christi meruerunt, vt eo descendente, à pœna purgatorij liberarentur, sic etiam dici potest quo ad indulgentias, quòd Deus permittet eos, qui in vita defunctos obliuioni tradiderunt, etiam cùm defuncti erunt, obliuioni tradi.

Animabus purgatorij tripliciter possumus suffragari.

Seruitus pecunia non redimitur.

Gal. 6.

3. p. q. 52. art. 8. ad 2.

§. 7.

§. 7. DE MATRIMONIO.

A Matrimonium ab effectu magis à matre quàm à patre dictum est, quasi matris muniũ, quia fœminis maximè incumbit educandæ prolis officium in vtero & extra, donec quodam modo per se stare posſit. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem muniẽs, quia mulier per matrimonium iam habet à quo muniatur & defendatur.s.virum. Vel dicitur matrimonium, quasi matrem mouẽs, ne virum relinquat, alteri adhærens. Vel matrimonium, quasi materia vnius: quia in eo fit coniunctio ad prolem materialiter educandam. Vel, secundum Isid. à matre & nato, quia per hoc efficitur aliqua mater nati. ¶ Matrimonium dupliciter considerari potest: Vno modo vt est officiũ quoddam naturæ: Alio modo vt est sacramentum ecclesiæ. In quantum est officiũ naturæ, secundum Philosophos & iuristas, est viri ac mulieris coniunctio inter personas legitimas (hoc est coniungi non prohibitas secundum ius diuinum aut humanum) indiuiduam vitæ cõsuetudinem retinens, ad prolem generandam, educandam, & promouẽdam, ac ad sibi inuicẽ mutuò obsequendum, & opera ordinata communicandum. Et alio nomine dicitur coniugiũ, à coniunctione mutua. Ex hac definitione apparet quòd matrimonium, vt est officium naturæ, habet duos fines: Primus & principalis est proles generanda, & nõ solùm generãda, sed etiã educanda & promouenda. Et sic principalis finis matrimonij, est debita generatio, educatio, & ad bonũ promotio. Vnde Philos. 8. Ethicor. dicit, quòd à parentibus habemus esse, nutrimentum & disciplinam. Quantum ad primum, conuenit cum animalibus: quia masculus & fœmella in animalibus coniunguntur ad prolem generandam. Quantum ad secundum.s. quo ad educationem, cõuenit cum aliquibus animalibus, quæ in hoc perfectiora sunt alijs, vt turtur & columba, quia ambo educationi prolis intendunt. In alijs autem animalibus masculus non curat de educatione. Quantum ad tertium, scilicet quo ad promotionem, homo in hac coniunctione excedit omnia alia animalia, quia alia animalia non curant de promotione paruulorum suorum ad maiora, dummodo vitam sibi procurare posſint. Homo autem non solùm curam habet educationis, sed etiam promotionis. Vnde Apost. dicit, Neque enim filij debent thesaurizare parentibus, sed parentes filijs. ¶ Secundus finis matrimonij, est fides siue fidelitas, quæ fundatur in communicatione operum, & in indiuidua cohabitatione, ad sibi mutuò obsequẽdum. hoc enim est necessarium ad perfectam educationem & instructionem prolis: licet altero coniugum post generationẽ moriente, alter habeat supplere: quod tamen non adeò conuenienter fit per vnum, sicut per ambos, nisi fortè aliquando per accidens. In hoc fine matrimonij, coniunctio viri & mulieris excedit coniunctionem cæterorum animalium, quæ non sibi inuicem obsequuntur: in infirmitatibus & alijs necesſitatibus. Ideo animalium coniunctio ad generationem, non dicitur matrimonium: sed retinet nomen generale, quod est maris & fœminæ coniunctio. Sed in hominibus propter hanc indiuiduam cohabitationem, dicitur matrimonium. ¶ Habet vlterius matrimoniũ inter Christianos alium finem, scilicet significationem vnionis Christi & Ecclesiæ: & ideo dicitur sacramentum quod perficit ipsum. Hinc est quòd matrimonium inter fideles contractum, non est perfectum. Cùm igitur bonum & finis cõuertantur, secundum Philos. & D. Diony. sequitur quòd tria sunt matrimonij bona, scilicet proles, fides, & sacramentum: de quibus infra dicetur.

In Add. 3.p. q.44.ar.2.& in 4.dist.27.

Matrimoniũ dupliciter accipitur.

Duo fines matrimonij vt officium naturæ.

2.Cor.12.

Ver. 1. DE MATRIMONII INSTITVTIONE.

B Matrimoniũ vt officiũ naturæ, institutũ est ab authore naturæ, in paradiso terrestri ante peccatum, quãdo formata Eua de costa Adæ, duxit eã ad Adam, qui liberè accepit eã in sociam coniugalem siue vxorem, & dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrẽ, & adhærebit vxori suæ, erũtq; duo in carne vna. Quibus dictis dixit Deus, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Licet per anticipationem, secundum D. Aug. hæc verba recitentur Gen. 1. Et si perseuerassent in gratia in paradiso terrestri, fuissent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Post peccatũ verò Adæ, propter quod caro cœpit cõcupiscere cõtra spiritum, Matrimonium quod primò in officium naturæ institutum erat, factum est in remedium ad reprimendã cõcupiscentiã, ne esset homo sicut equus & mulus, quibus nõ est intellectus: sed sciret vnusquisque vas suum posſidere in honore & sanctificatione. Ideo in lege Moysi, ad refrenandã concupiscentiã prohibitæ sunt à matrimonio inuicem cõtrahendo personæ, quæ habent habitare simul in eadem domo: & tandem per Christũ institutum est sacramẽtum, quando factæ sunt nuptiæ in Chana Galilææ, vbi ipsum suo primo miraculo voluit honorare, Ioan. 2. Et quãuis nõ legatur ibi ipsa institutio, verisimile tamẽ est ipsum tũc instituisse, & recitasse ea quę dixit Mat. 19. Qui fecit hominem ab initio, masculũ & fœminã creauit eos, &c. licet D. Io. hæc nõ scripserit. Per prædicta verba Christus matrimonium apud Iudæos & infideles deprauatũ, ad primam institutionẽ & indiuisibilis vnionis cũ ipso & ecclesia significationẽ reduxit, dicens: Quos ergo Deus coniunxit, homo nõ separet. Quã institutionem & figuificationem Apost. intelligens, hortabatur viros ad diligendas vxores suas, sicut Christus dilexit Ecclesiã, inseparabili.s. dilectione: tandem publicauit matrimonium esse sacramentum, dicens: Hoc sacramentum magnum est, dico autem in Christo & Ecclesia, Ephes. 5. Ecclesia etiã matrimonium esse vnum de septẽ sacramentis Ecclesiæ determinauit, vt suprà dictum est, cùm de numero Sacramentorum ageretur, ca. 16. versic. 14. ¶ Ex præmissis apparet primò, quòd matrimonium (in quantum est officium naturæ) est de iure naturali: nõ quidem quòd sit ex principijs naturæ necesſitans, sicut grauitas in lapide, ad motum deorsum est naturalis lapidi, & leuitas ad motum sursum, est naturalis igni: Sed prout

Gen. 2.

Leuit. 18.

Matrimonium quomodo sit de iure naturæ.

naturale accipitur pro eo ad quod natura iuclinat, mediante libero arbitrio. Ratio enim naturalis inclinat ad matrimonium, quantum ad primum & secuudū finem perfectius, quàm alia animalia, quæ nou cognoscunt rationam finis, & proportionem mediorū ad finem, sicut homo. Ideo naturalis couceptio ei indita est, qua dirigitur nou solùm ad operandū. sed etiā ad côuenienter operandum. Talis cognitio & directio iu homine, lex naturalis siue ius naturæ dicitur. Lex enim naturalis uil aliud est, quàm côceptio homini uaturaliter indita, ad côuenienter agendum in operationibus propriis, siue conueniant ei ex natura generis, sicut generare, comedere, & ambulare: siue conueniant ei ex uatura speciei, sicut ratiocinari, vnde sicut naturalis ratio inclinat eum ad côuenienter ratiocinandū, ita ad côuenienter comedeudum, generandam prolem, & ipsam côuenienter educaudam, instruendā, & promoueudā iu debitum finem. Quod fieri nô posset, nisi vbi esset aliqua obligatio viri ad mulierē, determiuata ad cômunicandum opera, & perpetuò cohabitandum, & sibi mutuò obsequeudū: quæ obligatio matrimoniū facit. vnde sequitur quòd actus matrimonij uô est illicitus, cùm sit de iure naturali, & ab autbore naturæ ordinatus. Ideo 1. Cor.7. dicitur, Virgo si nubat, non peccat. & 1. Tim.5. Volo iuueuculas nubere, & filios procreare. Nec per hoc quod idem Apost. 1. Cor.7. dicit, Qui nubunt, tanquam nô nubentes sint, prohibuit actū matrimonij: cùm in eod. c. dicat, Vir vxori debitū reddat, &c. Sed prohibuit fruitionē, ne. s. in ipsa delectatione actus côstituant vltimum finem: Nec per hoc quòd dixit, diuisus est, intellexit diuisionem coniunctionis gratiæ, sed contemplationis, propter intensam delectationem. propter quā illi quibus côpetit diuina contemplari, aut sacramenta tractare, indicitur pro illo tempore continentia. Et secundum hoc dicitur, quòd Spiritus sanctus, quantum ad actum reuelationis secretorum, nou tangebat mentes prophetarū in vsu matrimonij. Et licet quædam turpitudo pœnæ côcomitetur, propter peccatum originale, nou tamen turpitudo culpæ. Et quāuis oporteat eū excusari (vt dicetur in versicu. seq.) non tamen sic quòd de se sit illicitus: quia si secundum se esset illicitus, nou posset totaliter excusari, sicut nec adulterium. Sed quia babet similitudinē mali propter corruptionem concupiscentiæ: cùm actus matrimonij sit idem iu specie naturæ cū fornicatione, nô tameu in specie moris, quam accipit à fine, vt dictum est. Sicut occidere hominem propter bonū iustitię, nou est malum secundum se: habet tamen speciem mali, & est idem in genere naturæ cum homicidio: excusatur tameu: & illa similitudo siue species mali deletur & abstergitur per finē iustitiæ. Sic ad propositum, &c. ¶ Secundò sequitur quòd si actus matrimonij sit deliberatus & factus in gratia, est meritorius, cum in talibus (vt dictum est) uô detur actus indifferens, vt suprà dictū est, c.3. ver.5. Ex quo patet error Tacianorum & Marcianorum, qui dixerunt homines in statu côiugij nô posse saluari. Sed hi tanquā hæretici, sunt ab Ecclesia reprobati in côcilio Lateranēsi, vt habetur in c. firmiter, extra de summa Triu. & fid. cath. vbi dicitur: Non solùm virgines & côtinentes, verùm & coniugati per rectam fidem & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire, vt de innumeris sanctis legimus, de Abraham, Isaac, & Iacob, &c.

In Add. 3.p. q.41.art.3.

Ver. 2. DE EXCVSATIONE ACTVS MATRIMONII.

In Add. 3.p. q.49.ar.4. Species mali.

CVm Apost. 1. Thess. 5. ab omni specie mali præcipiat abstinere: côsequēs est quòd actus habēs ▲ speciem mali, non sit intrinsecè bonus: quia non prohiberetur: nec etiā intrinsecè malus, cùm nullum simile sit idem: & per speciē mali intelligitur similitudo mali: & actus intrinsecè malus, non potest bene fieri: nec etiā est indifferens, quia talis æqualiter se habet ad bonum & ad malū. Ideo necesse est dicere quòd actus habens speciē mali, sit actus qui non habet obiectum bonum, neque malum: tamen habet maiorem similitudinem cū malo, quàm cum bono. Sicut sunt aliqui actus habentes speciem pietatis, vt habetur 2. Timor.3. Habentes quidem speciem pietatis, qui vt iu pluribus bene fieri consueuerunt. Sic actus speciem mali habet, cui vt iu pluribus, consueuit malè fieri, & est eiusdem speciei in genere naturæ cum actu malo, vt dictum est versicu. præced. & sic siue decore, ornamento, & honestate: & non potest communiter fieri corā hominibus sine scādalo, vt choreæ, & similes dissolutiones: & occidere hominē habet maiorē similitudinē mali secuudū se, quàm boni: ex decore tamē & ornamēto iustitiæ habet honestatē, & efficitur bonus. Sic actus matrimonij dicitur habere speciē mali dupliciter. Primò quia est eiusdem speciei iu esse naturæ cū adulterio & fornicatione, & cômuniter & in pluribus actus ille in esse naturæ, qui est cognitio mulieris, malè fit, neq; absq; scādalo iu côspectu hominū fieri potest. Secundò quia iacturā magnā spiritualē affert, absorbet enim bonū rationis: ideo necesse quòd vestiatur, decoretur, & ornetur bono fine & debitis circunstantiis. Nullus enim sapiēs debet iacturā aliquā sustinere, nisi pro recôpensatione alicuius æqualis vel maioris boni. ¶ Fines autē & bona matrimonij, quæ recôpensant iacturā, & honestāt siue cooperiūt similitudinē & speciē mali, sunt tria. s. proles, fides, & sacramentū: quāuis bonū sacramenti nô pertineat ad vsum matrimonij, pertinet tamē ad essentiam, inquantū matrimoniū est perfectum. Et ideo propter duos solos fines, seu bona matrimonij, sub disiunctione, côiuges absq; peccato, côiugio vti possunt, etiā si mulier sit sterilis, aut prægnās: quia est bonū fidei, & reddendi debiti petēti expressè vel interpretatiuè. Si verò fiat ad vitandum peccatū adulterij in côiuge, nô est peccatum: quia est quædam redditio debiti, quæ ad bonū fidei pertinet. ¶ Sed si intendit vitare fornicationē in se, sic est aliqua superfluitas passionis: & omnis talis est ad minus peccatum veniale: quia sicut matrimonium non est institutum propter sanitatem acquirendam: sic nec ad fornicationem in se vitādam, cùm sint alia potiora remedia, ieiunium, vigiliæ, & carnis maceratio. Ideo Apost. 1. Cor.7. Postquam dixit, Reuertimini in idipsum, ne fortè

Actus matrimonij an habeat speciem mali.

Tria matrimonij bona.

An actus matrimonij ad vitandū forni- sit malus.

teutet

tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram, ait: Hoc autem dico non secundum imperiũ, sed secundũ indulgentiam, quæ est de peccatis venialibus. Hæc opinio est D. Thomæ, & cum eo videtur esse D. Aug. qui dicit, Incontinẽtiæ malum est, quòd vir cognoscat vxorem vltra necessitatem procreandi filios. Aliqui tamen aduersantur, & soluũt rationes. Primò ad illam indulgentiam dicunt, quòd secundum expositionem D. Tho. indulgentia accipitur ibi pro permissione. Et quia duplex est permissio, ideo duplex est indulgentia: Quædam est permissio de minori malo, vt libelli repudij, quem Moyses permisit ad duritiam cordis illorum, vt habetur Mat.19. & talis non fit in nouo testamento, propter sui perfectionem, quæ nõ erat in antiquo. vnde Apost. Heb.6. Nihil ad perfectum adduxit lex: ad perfectum feramur. Alia est permissio de minori bono, cùm. s. homo præcepto non cogitur ad maius bonum. Et hoc modo Apost. in prædicto loco indulget, hoc est permittit actum matrimonij, ad fornicationem vitandam in se. Ad id quod allegatur de iactura, dicunt quòd secundum eundem Tho. non est inconueniens quòd quandoque aliquis actus melior secundum genus suum, interrumpatur pro aliquo minus bono actu: hoc enim sine peccato fieri potest, vt patet in eo qui ab actu contemplationis cessat. Et præterea maius est bonum castitatis matrimonialis, & præseruatio fornicationis, quàm sit iactura quam patitur. Ad D. Aug. dicunt, quòd intelligit quando ad satisfaciendum voluptati facit, & non intentione vitandi incõtinentiam. vnde idem Aug. postea dicit, Qui vltra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur. Solutis ergo rationibus sic argumẽtantur: Quandocunque aliquis actus ordinatur ad duos fines, vnũ principalẽ, & aliũ secundarium: Si principalis finis non sit possibilis, potest licitè ordinari in secundarium: Sed secundus finis matrimonij est vitatio incõtinentiæ (vnde Apost. 1.Cor.7. Propter fornicationẽ autẽ vnusquisq; habeat vxorem suã, & vnaquæq; virum.) Ergo vbi procreatio prolis non est possibilis, vt in sterili, vel in ea quæ iã concepit, actus poterit ordinari ad vitandam fornicationem nõ solùm in alio coniuge, sed etiam in seipso. Quia plus tenetur quis vitare fornicationem in se, quàm in coniuge, ex ipso ordine charitatis. Et ideo sicut ille actus ad vitandam fornicationẽ in cõiuge, pertinet ad bonum fidei: sic etiam ad vitãdum in seipso, quia non accedit ad aliã, quàm ad vxorẽ suam. & sic seruatur fides thori. Bonũ enim fidei ad plus se extendit, quàm ratio debiti: nec aliqua circunstantia quæ debeat inesse, deest, quãdo vxor est sterilis vel cõcepit, & nõ petit debitũ expressè vel interpretatiuè, & vir est in periculo fornicationis: quia licet habeat alia remedia, tamẽ nõ tenetur ad illa. ¶ D. Petrus de Palude antiquus & fidelis Thomista, propter hoc argumentum dicit dictũ D. Thomæ debere intelligi in eo qui non est in periculo fornicationis aut pollutionis, vel quando inopinatè passio insurgit, nec tempus patitur eum vti aliis remediis, vtpote quãdo de proximo habet loqui cum nõ sua, de qua aliàs fuit tentatus. Tũc enim potest licitè exercere actũ matrimonij, etiã vxore prægnãte vel sterili, non petente, ad vitandã fornicationẽ in se. Ideo enim licitè debitũ petit à sua, ne indebitè exigat ab extranea. Si autẽ nõ est in periculo prædicto, & potest aliis remediis vti: tamẽ vult magis hoc medio, tãquam delectabiliori, vitare fornicationem, cùm principaliter, licet nõ totaliter intendat delectationem, peruertit quodam modo ordinem actus, qui nõ ordinatur ad delectationẽ, & sic peccat, saltẽ venialiter. Si autẽ vtitur vxore sua solùm propter delectationẽ, constituendo in ea finẽ vltimũ, est peccatum mortale: vt si quis cum coniuge non attendat quòd coniunx est, sed quòd mulier, paratus idem facere cum ea, si non esset coniunx: quia ardor ille extra bona matrimonij fertur. Ideo peccat mortaliter. Et sic intelligitur dictum D. Hiero. Voluptates quæ de meretricum amplexibus capiũtur, in vxore damnãdæ sunt. Si autẽ nõ quæratur in alia quàm cõiuge, licet delectationis gratia, est peccatum veniale. Quia Deus ordinauit delectationẽ propter actũ, ne omitteretur generatio & multiplicatio humani generis: quod fieret, si nulla delectatio esset, & nõ ordinauit actũ propter delectationẽ.

Margin: *Indulgentia duplex.*

Margin: *Opinio Petri de Palude.*

Ver. 3. DE PRAECEPTO MATRIMONII.

8 PRæceptũ matrimonij vt officiũ naturæ scriptũ Gen.1. fuit datũ toti communitati naturæ humanæ, & nõ singularibus personis, nisi pro quãto est necessariũ ipsi multitudini, vt in principio mundi & post diluuiũ. Ideo fuit repetitũ Gen.9. licet enim naturalis inclinatio obliget quemlibet sub præcepto ad id quod est necessariũ sibi, nõ tamẽ obligat quemlibet ad aliquid quod est necessarium multitudini: sed quia inter ea quæ præcipiũtur multitudini, sæpe vnũ impedit aliud. Ideo ex tali inclinatione non obligatur quilibet per modũ præcepti: aliàs quilibet obligaretur ad agriculturã, & artẽ ædificatoriã, & ad alia huiusmodi, quæ sunt necessaria cõmunitati: quod patet esse falsum. Sufficit enim inclinationi naturæ, quòd per diuersos diuersa cõpleãtur. Cùm ergo ad perfectionẽ multitudinis necessariũ sit aliquos vacare cõtemplatiuæ vitæ, quæ impeditur per matrimonium. vt dicit Apost. 1.Cor.7. sequitur quòd matrimoniũ nõ obligat quẽlibet sub præcepto. Vnde Theophrastus Philos. probat quòd sapienti nõ expedit nubere. Et ideo præceptũ datũ Gen. 1. non est reuocatum per illud quod dixit Christus, Mat.19. Sunt eunuchi, qui castrauerũt semetipsos propter regnũ Dei, &c. Imò adhuc præceptũ illud totam cõmunitatem obligat, donec fuerit cõpletus numerus electorũ, & ideo vbi omnes vellent cõtinere (quod vix contingere potest) princeps posset aliquos ad matrimoniũ cõpellere. Nec obstat quòd in veteri lege steriles, licet exercerent actus generationis, reputabantur quasi infames: à fortiori qui nolebãt matrimonium cõtrahere. Quidã dicũt hoc esse verũ apud Iudæos, ex quibus Messias nasci debebat. Sed hoc solùm debuisset esse in tribu Iuda, de qua nasci debuit Dominus. Ideo alij dicunt quòd nõ est ex lege, sed ex traditionibus Pharisæorum, quæ pro lege habebantur, insurgebat infamia, licet enim Deut.7.

Margin: *In Add. 3.p. q.41.art.2.*

Margin: *Cur steriles reputabantur infames.*

dicatur, Non erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus, quàm in gregibus tuis: nullũ tamen propter hoc erat præceptum, sed promissio quædam fœcunditatis, etiam terræ, vt habetur Exod.23. Non erit infœcunda, nec sterilis terra tua, &c. quæ verba debent intelligi communiter & vt in pluribus. Montes enim Gelboe steriles fuerunt, similiter multi vxorati: nec tamen propter hoc erant infames, cùm hoc esset sine culpa eorum: Solus enim Deus est, qui hominibus generationem tribuit. Vnde Iacob dicebat Racheli petenti liberos, Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui?

Gen.30.

Ver. 4. DE MATRIMONIO VT EST SACRAMENTVM ECCLESIAE.

In Add. 34. q.42.

Matrimonium vt sacramẽtum Ecclesiæ, includit omnia quæ vt officiũ naturæ, & addit quòd fuerit cõtractum in fide filij Dei incarnati, siue inseparabiliter vniti naturæ humanæ, & Ecclesiæ tanquam sponsæ. Ratione huius significationis matrimoniũ inter Christianos cõtractum, si fuerit per carnalem copulam cõsummatum est omnino, hoc est quocunq; casu adueniente, ante mortem quo ad vinculum, indissolubile, vt amplius dicetur infra hoc §. versi. 9. impedimento 10. ¶ Materia huius sacramenti sunt actus legitimarum personarum, præcedentes cõsensum integrũ: qui quidem actus sunt sensibiles aliquo sensu. ¶ Forma sacramenti matrimonij, est consensus integer exterius expressus inter præsentes, secundum D. Caieta. cuius fundamentum est dictum D. Aug. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Et ideo licet matrimonium vt officium naturæ possit per literas aut procuratores cõtrahi, nõ tamen vt sacramentum Ecclesiæ, & ideo nõ est omnino indissolubile: quia ex causa potest cum illo antè dispensari, quàm in præsentia perficiatur. Si enim (vt idem ait) in omnibus alijs sacramentis Ecclesiæ requiratur actualis applicatio formæ ad materiam, nec sufficit virtualis, nec formæ illorum per literas aut nuncios applicantur: sequitur quòd matrimonium vt sacramentum, sequitur naturã illorum. Et quemadmodum alia sacramenta iterabilia causant instrumentaliter ornatum & gratiam sacramentalem (vt dictum est cùm de ornatu Sacramentorũ ageretur) sic etiã sacramentũ matrimonij. Gratia autẽ sacramentalis sacramẽti matrimonij, habet duplicem effectum. Primus est reprimendi concupiscentiam: Secundus, faciendi cõiuges fideliter assistere, & opera sua communicare, & prolem susceptã religiosè ad cultum Dei nutrire & erudire: Quia quandocunque diuinitus datur alicui aliqua facultas, dantur etiam auxilia, quibus homo possit illa facultate vti. Hoc patet in potẽtijs sensitiuis animę, quibus respõdent certa corporis membra, per quæ in actum suum exire possunt. vnde cùm in matrimonio detur facultas ea diuina institutione vtẽdi vxore sua ad procreationẽ prolis: datur etiam gratia, sine qua id cõuenienter facere non posset: sicut etiam de potestate ordinis dictum est. ¶ Ex præmissis patet quòd in hoc sacramento, sicut & in alijs, sunt tria: Primò sacramentum tantum, quod est materia & forma applicata: Secundò est res & sacramẽtum simul, & hoc est ornatus, qui ab aliquibus dicitur nexus & vinculũ, siue realis obligatio, quæ innascitur inter virum & mulierem. Sed cùm ornatus sit dispositio ad gratiã, & dispositio in accidentalibus debeat esse eiusdem generis cũ forma, melius videtur dicendum, quòd ille nexus qui est relatio, cõsequatur cõsensum. Ornatus verò est qualitas, vt dictũ est. Tertiò res tantum, & est gratia sacramentalis, quæ (vt dictũ est) iuuat ad opera matrimonij, & reprimit cõcupiscentiam. Nec tamen ex hoc quòd omnes habẽt cõcupiscentiam, sequitur quòd omnes debeãt matrimonium cõtrahere: quia qui matrimonio nõ vtuntur, habent efficacius remedium ad reprimendam concupiscentiam. s. orationem, ieiunium, disciplinas, & carnis mortificationem: Nam libido satiata recrescit, seu interpollata subcrescit.

Materia & forma sacramenti mat.

Ver. 5. QVAE REQVIRANTVR AD MATRIMONIVM.

Ad contractum matrimonij duo principaliter & essentialiter requiruntur: Primum est materiale & fundamentale. s. quòd personæ sint legitimæ. Secundum est formale. s. consensus legitimus. Personæ dicuntur hoc loco legitimæ, non quòd sint è legitimo matrimonio procreatæ (quia spurij & ex adulterio nati, possunt matrimonium contrahere) sed dicuntur legitimæ, vir & mulier, qui legibus coniungi, & matrimonium contrahere non prohibentur, siue quę non habent impedimenta dirimentia matrimonium, de quibus infrà versi. nono dicetur. Ex præmissis sequitur quòd inter duos viros, aut duas mulieres, vel angelos inter se, aut cum viris vel mulieribus inter se, non potest esse matrimonium. B

Ver. 6. DE CONSENSV REQVISITO AD MATRIMONIVM.

In Add. 34. q.45. ar.1.

Consensus ad matrimonium requisitus multa exigit: Primò quòd sit cõsensus interior: quia si solùm verba vel signa exteriora proferrẽtur, absque interiori cõsensu alterius, nõ esset matrimonium quo ad Deum, etiã si carnalis copula subsequatur: cùm in omni sacramento requiratur intentio suscipientis. Sicut si quis promittat & dicat verbo se velle baptizari, & tamen interius dissentit, nõ est baptizatus in foro interiori: licet in foro exteriori possit cogi ad obseruantiam euangelicæ legis, sic & in matrimonio. vnde D. Chrys. & habetur in c. matrimoniũ, 27. q. 2. Matrimonium non coitus, sed voluntas facit. Quia nullus accipit potestatem in alterum in eo quòd est liber, nisi per eius cõsensum: sed per matrimonium accipit vterque coniugum potestatem in corpus alterius. vnde Apost. Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir. Igitur non potest fieri sine vtriusque cõsensu simul in mutuam coniunctionẽ cõiugalem, hoc est ad fines & bona matrimonij: quia non sufficit consensus in carnalem copulam, cum talis sit in fornicatione. ¶ Ex præmissis sequitur quòd si vir dolosè profert verba exprimentia consensum de præsenti, vt abutatur aliqua, nõ contrahitur matrimonium, licet Ecclesia quæ nõ iudicat de interioribus, compellat talem C

1. Cor.7.

cohabitare

cohabitare cum illa, vt habetur in c. is qui, extrà de sponſ. & matri. Conſenſus tamen in copulam coniugalem includit cõſenſum in copulam carnalem, nõ quidem explicitè, ſed implicitè: quia (vt dictum eſt) matrimonium eſt aſſociatio viri & mulieris in ordine ad prolẽ, quæ ſine carnali copula haberi nõ poteſt. Ideo carnalis copula implicitè cõtinetur in cõiugali, ſicut effectus in cauſa: quia poteſtas copulæ cõiugalis, in qua cõſentitur, eſt cauſa copulæ carnalis: ſicut poteſtas vtendi re ſua, eſt cauſa vſus, qui quidem vſus matrimonij poteſt impediri infirmitate, vel vtriuſque voluntate. vt in D. Virgine & Ioſeph, qui habebãt à Deo ſpecialem reuelationem, quòd neuter volebat vti illa poteſtate. Vnde D. Virgo poſt deſpõſationem angelo nunciãti, Ecce cõcipies, &c. reſpõdit, Quomodo fiet iſtud? quoniã virum nõ cognoſco? & ideo nõ amiſit virginitatẽ: & nihilominus fuit perfectum matrimonium, vt infrà dicetur. Quãuis ſi in cõtractum matrimonij illa conditio (ꝙ neuter poſſet vti copula carnali) exprimeretur, non eſſet matrimonium. & ideo inter fratrẽ & ſororẽ non poteſt eſſe matrimonium. nec inter eos qui nõ poſſunt dare poteſtatẽ ſui corporis, vt ſunt moniales & religioſi. ¶ Secundò ad matrimonium requiritur ꝙ cõſenſus ſit cõplete liber, hoc eſt abſq; coactione & metu cadẽte in cõſtantem virum. Licet enim voluntas nõ poſſit ſimpliciter & abſolutè cogi ſeu violentari, poteſt tamen impelli per metum ſiue trepidationẽ inſtãtis vel futuri mali: quæ trepidatio facit neceſsitatẽ conditionatã, quã vocat Philoſ. violentum mixtum. Sicut cũ quis proiicit merces in mare ne periclitetur. Et quãuis quod fit per metũ ſit per ſe voluntariũ ſimpliciter, cũ actus in particularibus ſint: eſt tamẽ inuoluntarium ſecundũ quid: quia ſecluſo metu nõ fieret: & ideo nõ eſt libertas cõpleta, neq; cõſenſus cõpletè liber, ſed mixtus violento. quod repugnat perpetuitati matrimonij eò ꝙ nullum violentum perpetuum. Vnde tali metu coactus poteſt petere reſtitutionẽ in integrum. Et ſic tollit matrimonium, ad quod nõ ſufficit quodcunq; voluntarium, ſed voluntariũ cõpletum, propter perpetuitatẽ quã requirit. Nec ſemper ad hoc induci debet, vt in illo matrimonio ſtet, niſi quãdo timetur periculum de violẽta diſſolutione: Aliàs no peccaret, quia nõ ſoluere promiſſa, quæ nolẽs fecit, nõ eſt ſpecies mali. Si verò ille qui paſſus eſt metũ, poſtea liberè cõſentiat: durãte cõſenſu eius qui metũ intulit, cõtrahitur matrimonium. Si verò metum paſſus cõſentit, cũ inferẽs metum diſſentit, nõ eſt matrimonium, quod eſt relatio æquiparentiæ, quæ requirit vtrinſq; mutuum cõſenſum ſimul. ¶ Matrimoniũ adeò liberũ eſt, ꝙ filius & filia ad præceptũ patris cõtrahere nõ tenetur cum aliquo vel aliqua, imò cũ alio vel alia, etiã patre & matre inſciis & renitẽtibus, cõtrahere poteſt. Quia in matrimonio eſt perpetua ſeruitus, ad quam filius qui liber eſt, præcepto patris cogi nõ poteſt, nec etiam impediri. & illud Apoſt. Filij obedite parẽtibus per omnia: nõ intelligitur in his in quibus filius eſt liber, ſicut pater. Poteſt tamen pater inducere filiũ ex cauſa rationabili, & tunc ſicut ſe habet filius ad cauſam illã, ita ſe habet ad præceptum patris: vt ſi cauſa illa cogat de neceſſitate vel de honeſtate, & præceptũ ſimiliter cogit, aliàs nõ. Vnde malè faciũt parẽtes, minis & terroribus cõpellendo filios aut filias cõtra eorũ voluntatẽ cõtrahere matrimoniũ. nõ ſic faciebãt in lege naturæ. Vnde Batuel ſeruo Abrahæ quærẽti Rebeccam filiã ſuã pro Iſaac, Vocemus puellã, ait, & quæramus eius voluntatẽ. Filij tamẽ & filiæ niſi eſſent aliter inſpirati à Deo, nõ debẽt facilè cõtradicere parentibus, qui prudentiores ſunt, & magis ſoliciti de bono filiorũ & filiarũ, quàm ipſimet. Vnde & filiæ quæ ante 25. annũ abſq; cõſenſu patris matrimoniũ cõtrahunt, poſſunt exhæredari. Et quãuis papa poſſit præcipere alicui vt accipiat epiſcopatũ, per quã acceptationẽ cõtrahitur matrimoniũ ſpirituale (quia ſi nõ poſſet præcipere, Eccleſiaſticus ordo periret, cum quãdoq; illi qui ſunt idonei, nolunt ſuſcipere niſi cogãtur) nõ tamen ſequitur ꝙ pater poſſit præcipere matrimoniũ carnale: quia in matrimonio carnali eſt ſeruitus corporalis, quæ nõ eſt in matrimonio ſpirituali epiſcoporũ, quod eſt ſicut quoddã officiũ diſpẽſandæ reipublicæ. 1. Cor. 4. Sic nos exiſtimet homo ſicut miniſtros, &c. Et quia in matrimonio ſpirituali, quod cõtrahitur in profeſsione religionis, eſt ſeruitus corporalis: Ideo dicẽdũ videtur ꝙ quis nõ poſſit cogi. ¶ Tertiò requiritur ad matrimoniũ ꝙ cõſenſus interior exterius exprimatur. Quia cũ ſolus Deus ſit ſcrutator cordiũ, ſi cõſenſus eſſet ſolũ interius, nõ poſſet innoteſcere ſenſibiliter: quod tamẽ requiritur ad hoc ꝙ innaſcatur vinculũ & obligatio, ac etiã ad hoc vt ſit ſacramẽtũ. ¶ Quartò requiritur ꝙ cõſenſus exprimatur exterius per verba de præſenti abſoluta, vel per ſigna æquipollẽtia, quæ ſupplẽt vicẽ verborũ, vt in mutis, qui ſignis pro verbis vtũtur, & in puellis, quæ aliquãdo præ verecũdia tacẽt & inclinãt, ſpõteq; recipiũt oſculũ in nomine matrimonij. poſt interrogationẽ an velint talẽ in maritũ: per illa ſigna ſufficiẽter exprimitur cõſenſus. Quoad Deũ tamẽ quæcũq; verba vel ſigna fiãt exterius, ſtatur cõſciẽtiæ illorũ: licet quoad Eccleſiã notẽtur verba & ſigna antecedẽtia, concomitãtia, & cõſequẽtia, maximè quãdo ſunt obſcura, & vnũ declaratur per aliud. Si verò poſt ſpõſalia verba ſint ambigua, & nõ habeãt aliquã declarationẽ, neq; præcedentẽ, neq; cõcomitãtẽ, neq; cõſequẽtẽ: (ſicut ſi dicãt, Bibamus, aut oſculemur, aut accipe hoc in nomine matrimonij) nõ eſt matrimonium: quia intelligũtur de matrimonio cõtrahẽdo. A fortiori ſi dicatur ante ſpõſalia, ſecundum Sylueſtrũ de Prierio, niſi verba præcedẽtia ſonarẽt matrimoniũ de præſenti, vel niſi aliter cõſtaret de intẽtione & conſenſu partiũ: quod conſtare non poteſt, niſi per confeſsionẽ illarum. Si verò conſenſus exprimatur per verba de præſenti, cum infinitiuo importãte futuritionem (vt ſi dicatur, Promitto te accipere in vxorem) nõ eſt matrimonium, nec etiã ſi ſub conditione, non ſtante conditione. ¶ Sed cùm in conditionibus appoſitis ſit difficultas: ideo notandum eſt, quòd multiplices ſunt conditiones: Quædam ſunt contra ſubſtantialia matrimonij: vt, Contraho tecum, ſi debitum non petas, vel ſi generationem prolis euites, vel donec inueniam aliam honore & facultatibus

Luc. 1.

In Add. 3. p. q. 41. ar. 1. Plena libertas in matri.

Colo. 3.

Gen. 24.

In Add. 3. p. q. 45. ar. 2.

In Add. 3. p. q. 47. ar. 5. Multiplices ſunt conditiones.

digniorem, aut si pro quæstu adulterandā te tradas. Tunc nullum est matrimonium, vt habetur in c.vlt.extra de condit. apposi. Quædā sunt conditiones, quæ non sunt contra substātiam matrimonij. Et adhuc istæ sunt multiplices. Quædā sunt generales, vt si vixerimus, si Deus voluerit. Quædam sunt necessariæ in cōtractu matrimonij, sine quibus matrimoniū impediretur, vt si es Christiana, si non es cōsanguinea, aut affinis in gradu prohibito dirimente. Quædā verò sunt necessariæ in se, vt si sol oriatur cras. Quædā sunt impossibiles, vt si imperiū mihi dederis, quod est in alterius potestate, vel si cælū digito tetigeris. Aliæ sunt contingentes & possibiles: & adhuc sunt duplices: Quædam sunt inhonestæ, vt si furtum cōmiseris, vel talem occideris. Aliæ sunt honestæ: & istæ etiā sunt duplices: Quædam de præsenti, vt si pater vult. Quædā de futuro, vt si dederis centum, vel aliquid huiusmodi. Conditiones generales nullū contractū suspendunt: & ideo si sit consensus de præsenti, verū est matrimoniū: vt si dicat, Accipio te in vxorem, si vixerimus, vel si Deus voluerit. Si verò consensus sit de futuro, non est matrimoniū. Conditiones autē necessariæ in contractu matrimonij semper intelligūtur, nec vitiāt, siue apponātur, siue non. Conditiones verò in se necessariæ in cōtractu matrimonij, licet videātur sonare tēpus futurū, si tamē cōsensus sit de præsenti, est verū matrimoniū: quia necessaria tēporalia futura sunt præsentia in causis. Conditiones autē impossibiles & inhonestæ, quæ non sunt cōtra substantiā matrimonij, habētur pro nō adiectis. Et ideo si cōsensus sit de præsenti, est verum matrimonium, & illæ conditiones non impediūt neq; suspendunt ipsum, neque sponsalia de futuro, vt habetur in c.1.& in c.fi.extra de cōdi.appo. Si verò conditiones sunt possibiles & honestæ, quantumcunq; cōsensus sit de præsenti, suspenditur matrimoniū, nec habet efficaciā, nisi stante conditione, vt habetur in c.super eo, extra de cōdi. apposi. ¶ Notandum tamen quòd quando ponitur conditio pecuniæ per modum pœnæ, pœna illa exigi non potest, eò quòd matrimonia debent esse libera, vt in c. gemma, extra de spon.& mat. Si verò contrahatur cum hac conditione, si dederis mihi centum: tunc hoc non ponitur ad vendendum consensum matrimonij: sed intelligitur promissio dotis ad sustinēda onera matrimonij. Vnde propter hoc, matrimonium libertatem non perdit, nec simonia committitur. Sed quacunque conditione possibili & honesta posita, si ante euentum cōditionis, carnalis copula fuerit subsecuta, videntur à conditione recessisse. Si verò quis diceret, Contraho tecum, si nunc te à me cognosci permiseris. Si nil aliud apponatur, & carnalis copula sequatur, præsumitur pro matrimonio, in foro Ecclesiæ. Si autem dolosè proferat, dictum est quòd quoad Deum non est matrimonium. Sed si consensus exprimatur per verba de futuro, sunt sponsalia, de quibus dicendum est.

Ver. 7. DE SPONSALIBVS.

In 4.dist.27.q.4. Sponsalia sunt futurarum nuptiarū siue matrimonij promissio, & dicuntur à spōdendo, hoc est A promittendo in futurū: quia antiquitus spōdebant, & fideiussores dabant. Vnde etiā dicuntur spōsus & spōsa illi, inter quos est sola promissio de futuro, quæ est quoddam sacramentale ad matrimonium, sicut exorcismus ad baptismum: Non sunt tamen de necessitate matrimonij, sicut nec exorcismus baptismi: sed inuenta sunt de congruitate. *Sponsalia ad quid inuenta.* Primò ad fouendam & augendam amicitiā contrahentium. Vnde D.Aug. ait: Institutum est vt iam pactæ spōsæ nō statim tradātur, ne habeat maritus vilem cito datam, quam nō suspirauit dilatam. Secundò, ad interim vidēdum an sint aliqua impedimenta: Tertiò, ne alicui fieret præiudicium. propter quod fuit ab Ecclesia ordinatum, ne fierent clandestinæ dispensationes aut matrimonia. ¶ Promissio autem nuptiarum & per consequens sponsalia dupliciter fieri possunt. s.absolutè, & sub conditione. Absolutè quatuor modis. Primò. s.nuda promissione, vt accipiam te in meam, & ego accipiam te in meum. Secūdò, datis arrhis sponsalibus, aut pecunia, vel aliquo huiusmodi: Tertiò, annulli subarrhatione in confirmationem promissionis. Quartò, interueniente iuramento, quod adhibetur ad cōfirmationem dictorū: nec iuramentum mutat significatum: Ideo ex sponsalibus non facit matrimoniū. De his sponsalibus videndum est, qui possint contrahere spōsalia, & qui sint effectus spōsalium, quomodo confirmentur & soluātur. ¶ Quo ad primum, regula generalis est, quòd in adultis (hoc est post 14. annos masculo, & 12. in fœmina) inter eos qui non possunt contrahere matrimonium, non possunt esse sponsalia. Iuniores tamen, qui nō possunt contrahere matrimoniū, possunt contrahere sponsalia in 7. anno, & non ante: Quia vsque ad illud tēpus dicuntur infantes, vt in l.si infanti.C.de iure delib.& non habent sufficientem vsum rationis. Nec obstat quod D.Grego. narrat, quòd quidā *De puero quinque annorum suffocato à diabolo.* puer quinque annorum propter peccatū blasphemiæ à dæmone fuit suffocatus: quia (vt quidā dicunt) nō fuit damnatus, neque mortaliter peccauit: sed extinctus fuit propter peccatū patris, eo quòd nō correxerat eū, vel ab eo blasphemare didicerat. Et dato quòd peccasset, nō tamē propter hoc sequitur quòd puer in illa ætate possit contrahere spōsalia quia ad peccatum mortale sufficit consensus præsens: sed in sponsalibus est cōsensus in futurū, ad quē requiritur maior rationis discretio. & ideo si pueri ante ætatē septem annorū cōtrahant, & adueniente termino, si ille qui erat minor contradicat, nō tenēt. Nec innascitur publicæ honestatis iustitia. In sponsalibus quo ad ætatē pares sunt masculus & fœmina: quia non maior ætas requiritur in vno quàm in alio, licet in matrimonio nō sint æquales, quia requirūtur 14. anni in masculo, & in fœmina sufficiūt 12. cùm tempore cōtractus matrimonij nō solùm requiratur cōpletus vsus rationis, sed etiā dispositio corporis, vt sit aptus ad actū generationis. Et quia puella in 12. ad hoc venit, vt possit esse apta actui generationis, & puer in fine secūdi septēnij, hoc est in 14. anno, vt dicit Philos. *9.de Anima.* Nec mirū quòd fœmina sit citius apta ad generationē quàm masculus, quia fœmina se habet solum passiuè, & masculus actiuè: & nō requiritur

requiritur tanta vis ad patiendum, sicut ad agendum. ¶ Spõsalia habent duos effectus: Primus est obligatio: quia ex tali promissione vnus obligatur alteri ad cõtrahendũ matrimonium: sic q̃ peccat mortaliter, non soluens promissum, nisi legitimum habeat impedimentum. Et secũdum hoc Ecclesia cogit, iniungendo pœnitentiam pro peccato. In foro tamen cõtentioso nõ cõpellitur, quia matrimonia coacta solent malos habere exitus: nisi fortè iuramẽtum interuenerit, quia tũc est cogendus (vt quidã dicunt) nisi habuerit dispensationem iuramenti. vel nisi timeatur de vxoricidio. Si autem per eum qui dedit annullũ aut arrhas aut aliquid huiusmodi, stet ne matrimoniũ compleatur, perdit omnia quæ dedit, si sine causa retrocedat. Si verò per eum qui recipit, reddere tenetur. Secundus effectus sponsalium est publica honestas, siue publicæ honestatis iustitia, quæ est propinquitas quædam ex sponsalibus proueniens, robur trahens ex Ecclesiæ institutione, propter honestatem inter cõsanguineos seruãdam introducta: propter quam nullus cõsanguineorum viri vsq; ad quartũ gradum mulieri desponsatæ matrimonio copulari potest, nec etiã cõsanguineæ vxoris vir, vt habetur in c. ad audientiam, & c. sponsam, de sponsa. extrà. & in c. ex sponsalibus, eod. tit. lib. 6. vbi dicitur, quòd publicæ honestatis iustitia est obstaculum impediẽs matrimonium contrahendum, & dirimens cõtractum, etiã carnali copula cõsummatum. Potest etiam summus pontifex dispensare, cùm sit de iure positiuo introducta. ¶ Sponsalia per carnalem copulam præsumptione iuris trãseunt in matrimoniũ, etiam si cõsensum nõ exprimant per verba de præsenti: & in foro cõtentioso vxor eius iudicatur: quia maius est cõsentire facto quàm verbo. Et sic actus coniugalis sufficienter interpretatur & exprimit cõsensum de præsenti, nisi aliqua signa fraudis appareant, vt puta si sint multum distantis conditionis, quantum ad nobilitatem vel fortunã, vel aliud signum euidens fraudis appareat. Sponsa tamen admittens, si credat eum velle matrimoniũ consummare, à peccato excusatur: & alius peccat, fornicando, & amplius, fraudando. ¶ Dirimuntur autem sponsalia pluribus modis: Primò dissensu mutuo, sicut mutuo consensu fuerunt contracta, vt in c. à nobis. de despons. impu. extra. & in c. præterea, de spon. & ma. vbi dicitur, quòd etiã si fuerint iurata, ne fortè deterius inde contingat, habenda tamen est dispensatio super iuramento. Et si sponsalia fuerint occulta, possunt occultè separari: si verò publica, authoritate iudicis fieri debet. Secundò cum aliquis desponsatorum cõtrahit cum alio matrimoniũ per verba de præsenti, etiam ante copulam, vt in c. si inter virum & mulierem, de spon. & ma. non autem per secunda sponsalia de futuro etiam iurata, vt in c. sicut ex literis, extra de spons. & matr. Tertiò, altero desponsatorum religionem intrante suspenduntur, & profitente dissoluuntur. Quia religio est mors ciuilis, & dissoluit matrimonium non consummatum, vt infrà dicetur, ver. 9. à fortiori spõsalia. Quartò, quando alter coniugum ad longinquam regionem se transfert. vt in c. de illis, extra de spon. & matrim. Leges tamen quæ quo ad hoc à canonibus non reprobantur, limitant tempus. s. triennium, infra quod si venerit, tenent sponsalia: si verò infra triennium non venerit, sunt dissoluta, & potest alteri licitè copulari. Si verò fuerit matrimonium per verba de præsenti, etiam non consummatum, ante certitudinem de morte coniugis, nõ potest alteri matrimonio copulari, & si cõtrahatur, est nullum, etiã si ignoretur quid factum sit de alio, vt in ca. in præsentia. de spon. & mat. extra. nisi fortè computata ætate viri à principio natiuitatis eius cum absentia fluxissent centum & viginti anni: Quia vita hominum præsumitur centum & viginti annorum: licet (vt dicit Psal.) vltra octoginta, labor & dolor: quod intelligendum est secundũ diuersitatẽ cõplexionis. Quintò soluuntur sponsalia propter crimen superueniens: vt si alter in fornicationem incidat, vel in aliud graue crimen, per quod infamiam patiatur. Sextò per lepram ignoratam aut superuenientem, vt in ca. literas, de cõiugio leprosorum, & generaliter superueniẽtibus impedimẽtis, quibus impeditur matrimoniũ.

Sponsalium effectus.

Publica honestatis iustitia quid.

Sponsalia pluribus modis dirimuntur.

Gen. 6.

Ver. 8. DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII.

B CVm ad hoc quòd personæ cõtrahẽtes sint legitimæ requiratur quòd nõ habeãt impedimenta: ideo nũc de impedimẽtis matrimonij dicendũ est. Ad cuius euidentiã notãdum est, quòd duplicia sunt matrimonij impedimenta: Quædã sunt, quæ tantũmodo impediunt matrimonium contrahendũ, sed non dirimunt iam contractũ. Quædam verò sunt, quæ nõ solùm impediũt matrimonium contrahendũ, sed dirimunt iam contractũ, & si contrahatur, non tenet. Impedimenta quæ tantũ impediunt & non dirimũt, ideo dicuntur impedire, quia talia impedimenta habentes, sunt prohibiti cõtrahere matrimoniũ: sic quòd si contrahant, peccant mortaliter: tamen matrimonium non dissoluitur, & sunt septẽ. ¶ Primũ dicitur interdictũ, quãdo matrimonium fit cõtra statutum iuris, quando ius prohibet tali modo fieri. s. clandestinè, hoc est absq; sponsaliũ publicatione in Ecclesia, siue omissis bannis, vt habetur in c. si. extra de clandest. despon. vbi in §. sanè, interdicitur sacerdotibus & religiosis sub pœna suspẽsionis ab officio per trienniũ, ne habeant talibus matrimoniis interesse. quod est intelligendũ nisi cõsuetudo sit in oppositũ. Ideo tales peccãt mortaliter, ac etiã qui cõtrahit matrimoniũ cũ excõmunicato, quia cõmunicat cũ eo in sacramẽto matrimonij, tamen propter excõmunicationem alterius partis aut ambarũ nõ dissoluitur. ¶ Secundũ impedimentũ, sunt feriæ siue tẽpus feriatũ, vt à prima dominica aduentus inclusiuè, vsq; ad Epiphaniã, & à dominica in septuagesima vsq; ad octauas Paschæ, & à tribus diebus ante Ascẽsionẽ, vsq; ad octauas Pẽtecostes, propter cõmunionẽ, quę antiquitus in illis solennitatibus fieri solebat, prohibitũ fuit, vt habetur in c. non oportet, in 2., 3. q. 4. & in c. capellanus, extra de feriis, nõ tamen illis tẽporibus prohibentur fieri spõsalia aut matrimoniũ, sed solẽnitas & nuptiarũ celebratio, ac sponsæ traductio. ¶ Tertium impedimentum, quando quis cum vna contraxit sponsalia, maximè iurata:

In Add. 3. p. q. 51. ar. 1.

Impedimenta matrimonij duplicia.

iurata: quia contrahens cum alia facit iniuriam desponsatæ: ideo peccat: matrimonium tamen tenet, vt habetur in c. veniens in 2. ext. de spon. & mat. ¶ Quartum impedimentum est catechismus, qui est prima instructio rudimentorum fidei, quãdo declarãtur articuli fidei, & quid credendum sit. Vnde catechumenus idem est quod instructus, & catechizo, hoc est instruo, per talem igitur instructionem contrahitur quædam spiritualis propinquitas inter catechizantem & catechizatum. vnde Apost. Nam in Christo Iesu per euãgelium ego vos genui. Hic catechismus est dispositio & protestatio futuri baptismi: quia ideo vult instrui, vt tandem baptismum suscipiat: sicut in sponsalibus est quædam sponsio futurarum nuptiarum: Et ideo sicut in sponsalibus contrahitur quidam modus propinquitatis: ita & in catechismo, vt habetur per catechismum, de cognatione spirituali. ¶ Quintum impedimentum est votum simplex castitatis, hoc est nõ solennizatum professione tacita vel expressa, aut susceptione ordinis sacri. Habens tale impedimentum, peccat mortaliter, cõtrahendo cum intentione cõsummandi: quia agit cõtra votum. Nõ tamen propter hoc matrimonium cõtractum dissoluitur, vt habetur in c. rursus, extra qui clerici vel vouẽtes. Et licet votum simplex sit tantæ obligationis apud Deum, sicut solenne: Ecclesia tamẽ noluit illegitimare siue inhabilitare ad matrimonium cõtrahendum vouentes castitatem, vt habetur in c. vnico, de vo. & vo. redemp. lib. 6. glo. in c. Agathosa. 27. q. 2. super verbo (debet) dicit quòd habens tale votũ antequàm cõtrahat, post cõtractum matrimonium reddendo debitum nõ peccat, si mulier expressè vel interpretatiuè petat, peccat tamen exigendo, quia cõtra votum agit. Licet quidã dicãt ꝙ potest petere, tum propter timorem fornicationis in cõiuge, tum etiã ne matrimonium sit onerosum & importabile, attenta humana fragilitate. Nã inter mulieres cõuersari, & nõ moueri, potius angelicum est quàm humanum. Et idem dicendum est de vouẽte castitatem post matrimoniũ, si stimulis agitetur, & in omnibus casibus, in quibus tenetur reddere, & nõ exigere. Iugum enim Domini suaue est, & onus eius leue. Et D. Io. dicit: Mãdata eius grauia nõ sunt. Post mortem tamen vxoris tenetur cõtinere. Et idem dicendum de vxore, quæ simile votum habet. ¶ Sextum impedimẽtum est cõsuetudo, vt si alicubi est cõsuetudo quòd nõ cõtrahatur matrimonium inter filium & filiam duorum cõpatrum, per quorum neutrum deuentum est ad cognitionem spiritualem, peccãt contrahendo: quia cõsuetudo legis habet vigorem, nõ tamen dirimitur cõtractum. ¶ Septimũ impedimentum dicitur crimen. Sunt autẽ sex crimina quæ impediunt. Primum est incestus, vt dicit gl. in c. 1. super verbo, copulare, de eo qui cognouit cõsanguineam vxoris suæ. Secundum est vxoricidiũ. vt habetur in c. admonere, & c. inferiores. 33. q. 2. Et eadem ratione dicendum est de vxore occidente virum. Tertium est raptus alienæ spõsæ, vt in c. statutum. 27. q. 2. Quartum est eleuatio proprij filij in sacramento baptismi, insidiãdo matrimonio, & præiudicium facere volendo vxori si superuiuat. talis debet manere absq; spe cõiugij, vt in c. de eo. 30. q. 1. Quintum peccatum est interfectio sacerdotis, vt in c. qui presbyterum, de pœnit. & remiss. Sextum est peccatum propter quod imponitur solennis pœnitẽtia, tempore quo pœnitet, vt in c. de his. 33. q. 2. Septimum, cùm quis monialem scienter accipit in vxorem, vt in c. hi vero. 27. q. 1. hoc tamen vitium potest reduci ad incestum.

In Add. 3. p. q. 56. arti. 2. ad 27. — *1. Cor. 4.* — *Mat. 11.* — *1. Ioan. 5.* — *Sex crimina matrimonium impedientia.*

Ver. 9. DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBVS MATRIMONIVM.

In Add. 3. p. q. 51.

IMpedimenta dirimẽtia matrimonium, si de facto cõtrahatur illis stãtibus, sunt duodecim, quæ A his versibus cõtinentur: Error, cõditio, votum, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas: Si sis affinis, si fortè coire nequibis: Hæc sociãda vetãt cõnnubia, facta retractant. Quia sciens se habere aliquod præmissorũ & cõtrahens, peccat mortaliter, & matrimonium non tenet, etiã si ignoretur impedimentum. ¶ Primum impedimentum est error personæ, quia impedit cõsensum, qui est causa matrimonij, cùm remoueat cognitionẽ intellectus, qui dirigit voluntatem & cõsensum, qui est de essentia matrimonij, cùm sit forma. Vnde in l. non idcirco. C. de iur. & facti Ignor. dicitur: Errãtis cõsensus nullus est. Nec matrimonium Iacob cum Lia fuit perfectum ex ipso cõcubitu, qui ex errore cõtigit, sed ex cõsensu, qui postmodum successit. nõ tamẽ quilibet error dirimit matrimonium: sed error qui est alicuius eorũ quæ sunt de essentia, quæ (vt dictum est) duo includit. s. personas legitimas, quæ cõiunguntur: & consensum completè liberum in inuicem, qui matrimonium constituit: ideo solùm error personæ & conditionis dirimit matrimonium, vt si quis putat cõtrahere cum Martha, & cõtrahit cum Margareta. Nec est simile de errore qualitatis & fortunæ, vt cùm mulier putat se cõtrahere cum viro probo & pacifico aut diuite, contrahit cum pessimo, rigoroso, & paupere, & idem, si vir putat cõtrahere cum muliere virtuosa, pacifica, & diuite, & cõtrahit cum meretrice, rixosa, capitosa, paupere, malè cõplexionata, talis error nõ dirimit matrimonium, vt habetur in §. nõ omnibus. 29. q. 1. quia talis error nõ variat aliquid eorũ quæ sunt de essentia matrimonij. Error autem nobilitatis aut dignitatis dirimit, si redundat in errorem personæ, aliàs nõ, & si intendat directè cõsentire in filium regis, quicunq; sit ille, & nõ in aliũ: tunc si alius præsentetur ei tanquã filius regis, est error personæ, & dirimit matrimonium. Si verò cõsensus directè feratur in istã personã, tunc error nobilitatis aut dignitatis nõ dirimit. Et quia cum est error qualitatis aut diuitiarum, cõsensus directè fertur in personã oblatã, ideo nõ vitiat matrimonium. ¶ Secundum impedimentum est error cõditionis siue seruitutis, vt si quis liber putat cõtrahere cum libera, & cõtrahit cum serua, aut econuerso. Quia (vt dictum est) error eorum quæ sunt de essentia matrimonij (prout est mutua potestas) impedit & dirimit matrimonium, vt habetur in §. his itaq;. 29. q. 1. Si tamen posteà seruitute cognita consenserit, vel carnalis copula secuta fuerit, matrimonium tenet, vt habetur in c. proposuit, & in cap. ad nostram, extra de coniugio seruorum.

Error personæ dirimit matri. — *Error nobilitatis.* — *Error cõditionis personæ.*

Si

Si verò vterq; sit seruus, nil prohibet inter seruos esse côiugia, vel inter liberú & ancillá cognitam talem. Quia (vt dicit Apost. In Christo Iesu non est seruus neque liber.) Et præterea seruitus est de iure positiuo, & matrimoniú est de iure naturali (vt dictú est) ideo nó potest præiudicare matrimonio. Et per côsequens serui & ancillæ nullatenus debét à matrimonio impediri, & si inuitis & renitétibus dominis côtrahant, nulla ratione propter hoc eorú matrimonia sunt dissoluéda. vt in c. 1. de côiugio seruorú. Nô enim remouédi sunt à sacraméntis. Eá ob ré prohibédus est dominus, ne faciat onera matrimonij grauiora: puta ne mittat seruú sine vxore ad extremas regiones per longú tépus, neq; védet alterú sine altero.

Gal.4.

¶ Et quáuis error lepræ inferat grauamina aliqua, quantum ad secúdos effectus matrimonij: nó tamé dirimit matrimonium, sicut error seruitutis, cum nó impediat matrimoniú, quátum ad primú actum, nec quo ad potestaté: quia debitum liberè sibi inuicé reddere possunt. Si auté sit lepra ignorata, nó dirimit matrimonium, à fortiori neque lepra superueniens. vt patet ex c. 1. de côiugio leprosorum. Neq; propter leprá separádi sunt à côiugio, vt habetur in c. quoniá, eo. tit. an auté semper teneátur ad redditioné debiti, dicetur infrà hoc §. ver. 10.

Error lepræ.

¶ Tertium impedimétum, est votum soléne præcedés côtractum matrimonij. vt habetur in c. meminimus, qui clerici vel vouétes. Quia per illud côtrahitur matrimonium spirituale cú Deo, quod est dignius & fortius carnali. Nec est simile de voto simplici, quia Ecclesia nó inhabilitauit vouentes simpliciter, sicut soléniter, & ratio est, quia in voto simplici nó est nisi promissio proprij corporis ad côtinentiam seruádam Deo: & in voto soléni est realis exhibitio. Ideo votum simplex se habet ad modum spósaliorum ad matrimonium: quia sicut spósalia dirimuntur per matrimonium, eò quòd in spósalibus nó est nisi promissio, per quá nó trásfertur dominium, sed per exhibitioné, quia melior est côditio possidétis: ideo res alicui promissa potest adhuc dari, si data & exhibita non sit. Sed in voto soléni fit talis traditio & exhibitio corporis vicario Christi, aut alicui loco illius, & ideo votum soléne habet ex sui natura quòd dirimat matrimonium, inquátum homo per ipsum sui corporis potestaté amisit, se tradés Deo ad perpetuá côtinentiam. Nec obstat quòd matrimoniú carnale iuratum fuerit: quia licet iuramétum plus obliget ex parte eius, ex quo fit obligatio, quàm votum: nó tamen quátum ad modum obligádi, inquátum tradit quod promittitur. Si verum matrimonium carnale esset côsummatum, & facta esset realis corporis exhibitio, votum soléne nó dirimeret, cùm melior sit côditio possidétis, sed bene ante côsummationem, vt habetur in c. verú, de côuersione côiugatorum. vbi dicitur quòd alter côiugum post côtractum matrimoniú per verba de præsenti, ante côsummationé, quæ fit per carnalé copulá, potest altero inuito côuolare ad frugem melioris vitæ. Determinatur tamen ei tépus duorum mésium ad profitédum, vel salté ad intrádum religioné, quæ ante annú professioné nó admittit. post quod tépus si professus nó fuerit, cogitur ad celebrádas nuptias, vt habetur in c. ex publico, eod. tit.

Votum solenne dirimit.

¶ Quartum impedimentum, est ordo sacer. s. subdiaconatus & superiores, si præcedát matrimonium, dirimunt ipsum, vt in c. si qui clericorum, extra de cler. côiug. & in c. literatum, Qui clerici vel vouétes. Tales enim illegitimaui sine inhabilitauit ad matrimonium Ecclesia, eò quòd habét quodámodo votum soléne côtinentiæ adiunctum & annexum, propter quádam congruentiá: Quia in sacris ordinibus côstituti, sacra vasa tractát. Ideo decés est vt munditiá corporalem per côtinentiam seruent. Et licet ordinem accipiédo, votum nó exprimát verbis: tamen ex hoc ipso quòd liberè ordinem accipiunt solenniter secundum ritum Occidentalis Ecclesiæ, quæ eis votum adiunxit, intelliguntur tacitè votum emisisse. Quia tamen nó est talis solennitas sicut in professione religionis, in qua fit solennis oblatio in holocaustum: ideo papa potest in illis dispensare, vt dictum est. Si verò matrimonium præcedat ordinem sacrum, nó soluitur, nec etiá matrimonium præcedens impedit quin vxoratus accedens ad ordines, etiá vxore reclamáte, recipiat characteré: ipsa tamen vxor nó priuatur iure suo, quia vir tenetur ei reddere debitum, sed nó potest exigere. Et talis in Ecclesia Occidentali priuatus est ordinis executione, & mortua vxore amplius matrimonium côtrahere nó potest. Si autem vxor côsentiat ordinationi, habet executionem: ipsa tamen nó potest petere debitum: quia côsentiendo ordinationi, cénsetur vouere perpetuá castitatem. Nô tamen tenetur intrare religioné, nisi sibi timeret de periculo castitatis. In Ecclesia verò orientali matrimonio iuncti nó possunt accedere ad ordines sacros sine côsensu vxorum: quia ad minus in tépore ministerij sui, in quo tenétur continere, fraudarentur debiti redditione: quo fraudari nó possent, si eis côtradicentibus aut ignorantibus, viri ordines sacros susciperent. Et apud eosdem Græcos eo ipso quòd mulier côsentit ordinationi, ipsa se obligat ad hoc quòd mortuo viro alteri nó nubet. Si verò sine côsensu suo vir ordinatur, mortuo viro potest alteri matrimonio copulari.

Ordo sacer eu dirimat matri.

c.1.§.5.ver.14.

¶ Et quia circa huiusmodi impedimentum & sacerdotum cœlibatú hæretici molestát catholicos: eorum argutiis respódendum est. ¶ In primis allegát præceptum naturæ, Crescite & multiplicamini, & replete terrá. Sed ad hoc dictú est supra hoc §. ver. 3. quòd præceptum illud datum est toti cómunitati naturæ humanæ, & nó singulis personis: vel quòd postea fuit per Christú reuocatú, cùm dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerút propter regnum Dei qui potest capere, capiat. vnde Apost. De virginibus præceptum Domini nó habeo, côsilium auté do. quod nó fecisset, si præceptú generationis obligasset. ¶ Instát præterea de sacerdotibus antiquæ legis, qui erát figura sacerdotum nouæ legis, quæ est libertatis. Si antiqua lex quæ erat seruitutis, vsum matrimonij sacerdotibus nó prohibebat: igitur neq; noua prohibere debet. Verùm hoc iaculú, excellentia dignitatis, status & officij sacerdotum nouæ legis supra sacerdotes veteris facilè sepellit. Sacerdotum enim antiquæ legis officium circa temporales hostias

De cœlibatu sacerdotum.
Gen.1.

Mat.19.

&

& carnalia sacrificia erat. Ideo non tantum sanctitatem & munditiá exigebat, licet etiá sanctitaté
& munditiá ab actu coniugij exigeret. Nó enim tenebátur nec poterát asiduè & continuè mini-
Luc. 1. strare, sed solùm per vices, vnde legimus Zachariá functum fuisse sacerdotio in ordine vicis suæ.
Leui. 19. Et túc tenebantur esse mundi ab actu cóiugij, & separati ab vxoribus. Ideo Oza legitur punitus à
Leui. 22. Domino, eò quòd post actum cóiugij declinátem arcá Domini (quæ figura erat corporis Christi)
tágere præsumpsit, vt dicit gl. 2. Reg 6. Dictú enim erat: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum.
Et omnis qui habuerit maculam de semine Aaron, non accedet offerre hostias Domino. Et panes
propositionis (qui erát figura sacraméti Eucharistiæ) nó debebant edi, nisi ab his qui mundi erát à
1. Reg. 21. mulieribus. Ex quo habetur quòd vsus cóiugij causabat maculá quo ad esum panum propositio-
Contra Iouin. li. 1. c. 7. nis. vnde D. Hiero. Si laicus & quicunque fidelis orare nó potest, nisi careat officio cóiugali: sequi-
tur quòd sacerdoti euágelico, à quo semper pro populo offerenda sunt sacrificia, semper orádum
est: ergo semper carendum est matrimonio. Nam in veteri lege qui pro populo hostias offerebát,
In epist. ad Tim. nó solum in domibus suis nó erát, sed purificabátur ad tempus ab vxoribus separati. Et D. Ambr.
ait, Veteribus idcirco cócessum est leuitis & sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multo tem-
pore vocabant à ministerio, cum semel duntaxat in hebdomada & per vices ministrarent. Sacer-
dotum verò nouæ legis officium dignius esse cóstat, sicut veritas figurá præcellit: qui etiá possunt
quotidie verum Christi corpus diuinitati iunctum offerre, ideo maiori pollere debét sanctitate &
munditia corporali. Videmus enim maiorem múditiam requiri in ministris, qui magis appropin-
quant regi terreno, quáto magis in illis, qui ministrát regi seculorú, cui soli debetur summus ho-
nor & gloria, & in quem angeli tremunt aspicere? Si figuræ debebatur táta múditia corporalis &
abstinétia ab actu cóiugij tempore quo vice sua ministrabát sacerdotes, sequitur quòd maior de-
betur veritati, cùm omni tempore possit ministrari & tractari. ¶ Obiiciút insuper de D. Petro per
Christum in suum vicarium electo, qué cóstat nó fuisse cœlibem, sed vxoratú, & socrum habuis-
se febre vexatam, cui imperauit Christus, & sanata est, dicitur etiá habuisse filiá Petronillá, in san-
1. Tim. 3. ctorum catalogo descriptam. cuius ordinationis D. Pau. exemplú sequés, dicebat: Oportet episco-
pum esse vnius vxoris virum. quem ritum sequentes græci indictá castitaté seruare recusarunt. Si
tempore Apostol. & nunc græci nó tenentur ad cœlibatum, ergo nec latini. Sed ad hæc facilis pa-
ret solutio. Christus enim præsciens paucitatem cœlibum, qui ad sacerdotium & episcopatum es-
sent idonei, vt daret exemplum Apost. post Ascensionem suá prouidendi tenellæ Ecclesiæ, voca-
uit ad apostolatum & cœlibes, & cóiugatos, absque tamé vxorú præiudicio. Nullus enim absque
culpa aut voluntate sua debet priuari iure suo: cùm (vt dicút iuristæ) rem quæ culpa caret, in dam-
Contra Iouin. lib. 1. c. 14. num vocari nó conueniat. D. tamen Hiero. dicit, Apostoli habuerút quidé vxores, sed quas eo tem-
pore acceperant, quádo euágelium nesciebát, assumpti in apostolatú relinquút officiú coniugale.
Ex quorú persona Petrus ait, Ecce nos reliquimus omnia, & per cósequens vxores, quo ad thorú,
Mat. 19. quod intelligendú est de earum cósensu. Eadem ratione D. Paul. Timot. admonuit, vt vbi non in-
ueniret cœlibes idoneos, admitteret cóiugatos: nó tamen omnes indifferenter, quia bigamos no-
lebat admitti, sed eos qui cum vnica & virgine contraxissent. ¶ Quo ad græcos autem à tempore
De coniugio Græcorum. Apostol. núquam cópertum fuit quòd in sacris ordinati cótraxerint matrimonium: nec vxoribus
ante ordinationem suam acceptis decedétibus, ad secundas nuptias cóuolauerint. Sexta synodus
in oriente celebrata, regulá statuit, vt habetur in c. Nicena. 31. dist. in c. Si quis. 32. dist. in c. cùm in
præterito, dist. 84. cui ordinationi græci & orientales acquieuerút. verùm postmodum in quadam
synodo, in qua Paphnutius nuptiarum expers intererat, fuit agitatum de cœlibatu græcorú, sicut
& latinorum, vt soli cœlibes à cætero in partibus orientalibus ordinarétur. Sed præfatus Paphnu-
tius propter nónullas rationes, maximè quòd propter æstú & cósuetudinem in illis partibus non
inueniebantur sufficientes cœlibes, qui vellent ordinari, persuasit eos in antiqua cósuetudine debe-
re dimitti: cuius sententiá synodus laudauit, & nil statuit, sed in vniuscuiusque potestate dimisit,
vt. s. vxorati ordinarentur, ne Ecclesiæ oriétales idoneis & sufficientibus ministris destituerentur.
In Ecclesia verò occidentali & latina plures quàm oporteret inueniútur cęlibes, qui volunt ordi-
nari. ¶ Obiiciút præterea, quia vel tenétur ad cęlibatú iure naturali, diuino, vel humano: Sed neu-
trum istorú. &c. Nó quidem iure naturali, quia ex illo pendet maris & fęminæ cóiunctio, quá nos
matrimoniú appellamus. Nec diuino, quia nec antiqua nec noua lege inuenitur matrimoniú sa-
cerdotibus prohibitú. Ná nó per illud, Sancti estote, quoniá ego sanctus sum: quia intelligitur de
Leuit. 19. sanctitate & múditia spirituali, quę cú vsu matrimonij stare potest. Nec Oza (vt dicút) punitus fuit
pro vsu cóiugij. sed ꝓ crassa negligétia, vel alio occulto Dei iudicio, & glossam illá dicút fictioné.
Et cùm dicitur, Omnis homo qui habuerit maculá, nó accedet offerre hostias: dicunt intelligi de
macula corporali, quæ figurabat in noua lege maculá spiritualé peccati, à qua potest caueri in vsu
cóiugij. Et ad hoc quod dictú est, quòd per vicé ministrabát, manétes separati à cóiugibus, cóce-
dunt quòd per vices propter multitudiné sacerdotú qui túc erát: sed negát quòd túc essent sepa-
rati ab vxoribus, & sic negát authoritaté D. Hiero. Quòd auté in lege noua matrimoniú sit sacer-
dotibus prohibitú, dicút nó posse ostédi, imò potius oppositú, cùm Christus sub cósilio reliquerit.
Ná cùm Apost. dixissent, Si ita est causa hominis cú vxore, nó expedit nubere: Christus respondit,
Mat. 19. Nó omnes capiút verbú istud, sed quibus datú est. & infrà: Qui potest capere capiat. & sic reliquit
1. Cor. 7. in arbitrio cuiuslibet. Et Apost. etiá dicit: Vnusquisque proprium donum habet. Quod si non se
continet, nubat. melius est enim nubere quàm vri. nec excipit sacerdotes, cùm antea vniuersaliter

locutus

locutus fuisset, Propter fornicationem vnusquisque suã habeat vxorem. Et de virginibus præce-
ptum Domini non babeo, cõsilium autem do. Item dicit: Porro ad vtilitatem vestram dico; non vt
laqueũ vobis iniciam. quod fieret si sacerdotes stimulis agitati nubere non possent. Nec etiã te-
nentur iure humano: Quia ius humanum non potest tollere ius naturæ, nec permissionẽ à Christo
datam. ideo Apost. cõdemnat tanquam hæreticos à fide discedentes, eos qui prohiberent matrimo *1.Timo.4.*
niũ, dicẽs: Spiritus manifestè dicit quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, atten-
dentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cau-
teriatam habentium suã cõscientiam, prohibentium nubere. Sed ad hæc omnia facillima est re-
spõsio. ¶ Dicendum est enim ꝙ sacerdotes & ordinati in sacris ac religiosi tenẽtur ad cœlibatum *Quomodo cœlibatus sit de iure naturali.*
iure naturali, diuino, & humano, supposito quodam facto eorum humano [quod cœlibes se fe-
cerint ordinari, vel quòd liberè professi sint: Cùm manifestũ sit iure naturali & diuino promissio-
nem esse seruãdam hnmini, à fortiori Deo. vnde Glo. super illud, Vouete & reddite, dicit: Voue-
re est volũtatis, reddere necessitatis, iuxta illud: Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere, displicet
einm ei stulta & infidelis promissio. Vnde contra ius naturæ & diuinum esse constat quòd vir, qui *1.Cor.7.*
dedit corpus suum vxori in matrimonio, det alteri: & si dare præsumeret, donatio non teneret, eò
quòd non habet potestatem corporis sui. Eadẽ ratione idem dicendum de vxore. Si ergo vir qu
de iure naturali est liber, per contractũ matrimonij dat corpus suum mulieri, quæ ante contractũ
nullum ius in eo habebat: sed supposita donatione & matrimonio, quod est quoddam factum suũ
humanum, tenetur vxori iure naturali, diuino, & humano, quibus prohibetur communicatio sui
corporis alteri: à fortiori vir qui de iure naturali & diuino est liber, ad matrimonium & cœlibatũ
potest dare corpus suum Deo ad seruiẽdũ illi in castitate. quod fit per votum, per quod cõtrahi-
tur matrimoniũ spirituale ex facto humano, & sic tenetur iure naturali & diuino ac humano ser-
uare corpus suum immaculatum Deo. & si communicat alteri in actu generationis, iniuriam facit
Deo, & donatio non tenet. Vnde Apostolus: An nescitis quòd corpora vestra mẽbra sunt Spi- *1.Cor.6.*
ritus sancti: specialius per votum. Tollens Ergo membra Christi faciã mẽbra meretricis? Absit:
quoniam qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur. Et alibi expressius: Adolescentiores viduas *1.Tim.6.*
deuita, quæ cum luxuriatæ fuerint in Christo (hoc est abundantes & pingues effectæ in sequela
Christi) nubere volunt, habentes damnationẽ, quia primã fidem (hoc est promissionem qua casti-
tatem seruare promittebãt) irritã fecerũt. ¶ Ex his manifestè apparet ꝙ habẽtes votum castitatis,
nõ solùm peccant cõtrahendo matrimoniũ, sed etiam ex illa volũtate nubẽdi. Atqui religiosi pro-
fessi & alij in sacris ordinati, habẽt votũ explicitũ vel implicitũ, volũtariè & liberè acceptãdo reli
gionem vel ordinẽ sacrũ, cui annexũ est votũ: Ideo ex consequenti vouent & se obligant ad casti-
tatem, licet id explicitè non exprimãt. Sicut quis contrahendo matrimoniũ obligat se ad nutrien-
dam vxorem, licet explicitè nõ exprimat. Sic acceptans episcopatum, se liberè obligat ad pascen-
dum gregẽ. Sic etiam acceptando ordinem sacrũ, se obligat ad castitatem, quæ est adiuncta. vnde
in c. nullum, 28. dist. statutũ fuit quòd nullus ordinaretur in sacris, nisi continentiã profiteatur ex-
plicitè vel implicitè. Et ad dictũ Christi, Qui potest capere capiat: & Apost. Quòd si non se con-
tinent, nubant: Dicendũ ꝙ qui se non continere iudicauerit, aut qui donũ, sine quo continens esse
non potest, sibi cœlitus datum non existimat, ab ordinibus abstineat. Sed nõ intellexit de his qui
se iã obligauerunt ad castitatẽ: sicut nec de matrimonio iunctis, impedimẽto perpetuæ infirmitatis
accidente vxori: vel si vir reddatur post consummatũ matrimoniũ, frigidus. Nec Apost. damnauit
eos qui prohiberẽt matrimoniũ iam cõiunctis matrimonio: sed dãnabat Manichæos, quos præui-
debat futuros: & dãnaturos matrimonium, tanquam de se malum, & eos etiam qui secundas nu-
ptias in viduis dãnarent. Ecclesia autẽ nõ dãnat matrimoniũ in his qui liberi sunt, & potestatẽ sui
corporis habent, sed in his qui vinculo matrimonij carnalis vel spiritualis astricti sunt: quia tales
sui corporis potestatẽ nõ habent. ¶ Verùm adhuc cõtra hãc adiunctionẽ castitatis sacris ordinibus
ex quorũ libera susceptione dicimus procedere votũ & obligationẽ castitatis, instant hæretici:
quia dicũt votũ nõ esse liberũ, sed coactũ: & ꝙ neque pontifices nec etiã Ecclesia potuerũt adiun
gere, tã graue onus ordinibus sacris, quorũ ministeriũ nõ vni tribui, vt in antiqua lege, sed omni-
bus viris aliàs idoneis volẽtibus in eis domino deseruire, suscipiẽdi potestas à Christo cõcessa est,
cum consilio, & non cum præcepto castitatis. Hæc enim (vt dicunt) adiũctio voti retrahit fideles à
cultu diuino. Et iugũ Christi (quod ipse dixit esse suaue) reddit importabile, cùm castitas sit res *Matt.11.*
quæ persuaderi potest, imperari autẽ nõ. vnde Sapiens dicit, Sciui quoniã aliter non possum esse *Sap.8.*
cõtinens, nisi Deus det. Ideo Apost. Dico autẽ non nuptis & viduis, bonũ est illis si sic permãserint *1.Cor.7.*
vt ego. Sed vnusquisque propriũ donum habet à Deo, alius quidem sic, alius verò sic. Quòd si nõ
se continent, nubãt. vnde subiungit, Porrò ad vtilitatẽ vestrã dico, nõ vt laqueũ iniiciã. Sed ex hac
adiũctione castitatis multi sunt illaqueati, & cõmittunt multa mala in scandalũ totius reipublicæ
Christianæ: igitur non potest illa castitas adiungi. Sed hæc argumẽta procedunt ex diuinarum or-
dinationũ ignorantia vel ex carnalis concupiscentiæ excæcatione, quæ non permittit eos cõside-
rare, quòd quicunque liberè eligit aliquid, ex consequenti eligit omnia quæ sunt necessariò con-
nexa, aliàs nunquam aliquis peccaret: quia non alio modo quàm ex cõsequenti vult deformitatẽ
peccati, imò vellet (si fieri posset) illam deformitatem separari ab actu. Nemo enim (vt D. Dio. ait)
intendens in malum operatur. Certum enim & euidens est, ꝙ nemo cogit aliquem ad susceptio-
nem sacri ordinis, sed quicunque ordinãtur liberè petunt, & liberè suscipiunt, & per consequens

acceptant castitatem eis ex diuina ordinatione adiunctã. Non enim pōtiſſoes hanc adiunctionem fecerũt, vt calũniantur hæretici: ſed ſancti Apoſtoli à Chriſto edocti, & à Spiritu ſancto inſpirati, hanc diuinã ordinationem & adiunctionẽ publicauerunt, & inter canones ſuos ſcriptam reliquerunt.

Caſtitas ab Apoſtolis ſacris ordinibus eſt annexa.

Habetur enim in 6. cano. Apoſt. Eorum qui clericorũ inſtitutũ cœlibes nec ducta vxore deligunt, cœlibes permaneant: lectores & cantores ſolùm vxores ducere volumus. Concilia deinde generalia, vt illa diuina & ſancta ordinatio ſeruaretur, eandẽ ordinationẽ recitarunt. Vnde in c.6. generalis concilij Conſtãtinopo. quod in Trullo celebratum eſt, cauetur: Quoniã autẽ in Apoſto. decretis ſcriptũ reperimus, Eorũ qui in clericorum numerum non inito coniugio adſcribũtur, ſolis lectoribus & cantoribus phas eſſe vxorem ducere. Nos etiam hoc approbantes, ſtatuimus: ex hodierno die nullo modo licere hypodiacono, vel diacono, vel presbytero, poſt eius inſtitutionem ſeu ordinationẽ, vxorem ſibi adiungere. Idem de monachis, virginibus, hiſq; qui monaſticã vitam ſequũtur, cautum eſt in canone 16. Concilij Calcedonen. ex quibus ſatis cõſtat ꝙ lectoris & cantoris nomine comprehenduntur quatuor minores ordines, qui cõtinentiã non habent adiunctam. ¶ Nec hæc caſtitatis adiunctio retrahit à diuino cultu, imò inducit ad puriorẽ, & per conſequens perfectiorẽ cultum diuinũ. Nõ reddit etiã Chriſti iugũ graue nec importabile, ſed leuius & ſuauius: liberat enim à ſolicitudine, & ab innumeris ferè & importabilibus matrimonij oneribus. Vnde Apoſt. conſulens cœlibatũ, dicit:

1. Cor. 7. Caſtitas à quibus liberat ſacerdotes.

Volo autẽ vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui enim ſine vxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autẽ cũ vxore eſt, ſolicitus eſt quę ſunt mũdi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo cogitat quę domini ſunt, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quę autẽ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mũdi, quo modo placeat viro. Præterea dicit, Si acceperis vxorẽ, non peccaſti. Si nupſerit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Secundò hæc annexio caſtitatis ſacris ordinibus facta, liberat ſacerdotes, & maximè beneficiatos, à periculo animæ. Quia cùm tertia pars bonorũ eccleſiæ ſit pauperum, & alia tertia fabricæ (vt dicunt canoniſtæ in c. gloria epiſcopi, & c. aurum habet eccleſia. 12. q. 2.) tales onerati vxore & filiis ac filiabus, furarentur ab eccleſia & pauperibus. Tertiò hæc diuina ordinatio & caſtitatis adiunctio liberat vxores & filios ac filias ſacerdotũ à miſeria & calamitate: Quia cùm in eccleſia Chriſtiana non debeat eſſe hæreditaria ſiue ſanguinis ſucceſſio, iuxta

Pſal. 82.

illud, Pone principes eorũ, ſicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, omnes principes eorum qui dixerunt, Hæreditate poſſideamus ſanctuariũ Dei: Deus meus pone illos vt rotã, & ſicut ſtipulam ante faciem venti. Et ſic vxores & liberi beneficiatorũ, ipſis mortuis, eſſent pauperes & miſeri, per mendicata ſuffragia ambulantes. Non igitur abſque maxima ratione & clericorũ vtilitate ſuit ordinatum, vt ſacris initiati non nuberent. Et quod ſi tentarent, matrimoniũ nullũ eſſet. Et quamuis

Eccleſia habet poteſtatem illegitimãdi materiam ſacramenti.

eccleſia non poſſit aliorum ſacramentorũ materiam illegitimare: Apoſtolis tamen & eccleſiæ cõmiſit Chriſtus aliquid circa materiam matrimonij, propter pacificũ conuictum & diuinũ cultum diſponere. Quia cùm matrimonium ſit cõtractus quidam ſpiritualis, ſubditur principi eccleſiaſtico, ſicut cæteri cõtractos principi temporali. Ideo poteſt illegitimare materiã, ſicut in quatuor gradibus conſangoinitatis & affinitatis, ac in certis gradibos cognationis ſpiritualis, & indirectè in ſacramentis quæ requirunt iuriſdictionem, vt in ſacramẽto pœnitentiæ, quod requirit peccatorem ſubditum: quæ ſubiectio ex eccleſiæ pendet inſtitutione. ¶ Et quo ad impoſſibilitatẽ ſeruandi cõtinentiam abſque Dei dono, dicendũ eſt quòd Deus non denegat ſpiritum bonum & continẽtiæ

2. Cor. 12. Remedia contra ſtimulos carnis.

donum petentibus ſcilicet propter humilitatem & meritum patiatur eos ſtimulis carnis agitari, vt legimus de D. Paulo. Et quo ad laqueum & ſcandala, dicendum quòd illa adiunctio caſtitatis nõ parit ſcandala, ſed mala voluntas, & affectio concupiſcentiæ, quæ interpolata ſuccreſcit, diu autẽ dilata minuitur, & tandem extinguitur. Vnde D. Amb. dicit ſe plures vidiſſe continentiã perpetuã ſeruantes, quã interpolatam. eſt enim de libidine, ſicut de carbone & ferro ignito aſperſo modica aqua. ¶ Ad huiuſmodi ſtimulorum carnis refrenationẽ & diminutionem facillima remedia habẽt in ſacris ordinati. In primis habẽt ieiunia, cùm (vt Terẽtius ait) Sine Cerere & Baccho frigeat Venus. habent præterea flagella, vigilias, & alias auſteritates. Vnde Apoſt. dicebat, Caſtigo corpus

1. Cor. 9.
2. Cor. 12.

meum, & in ſeruitutem redigo, &c. habent præterea ſummũ remedium, orationem. Vnde Apoſt. dicit ſe propter ſtimulũ carnis ter dominũ rogaſſe vt diſcederet ab eo, audiuitq; reſpõſum domini, Sufficit tibi gratia mea. Si ſtimulis carnis agitatus recurrat deuotè ad dominum, & dicat cùm

Eſa. 38.

Ezechia, Domine vim patior, reſponde pro me: quid dicã, aut quid reſpõdebit mihi, cum ipſe fecerim? experietur id quod dicit Apoſtolus, fidelis Deus, qui nõ patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Habent præterea remediũ per deuitationem occaſionum, vt ſcilicet fugiant mulierum conſortia, & familiaritates, ac loca, & alia huiuſmodi. Inſuper ament ſtudium literarum diuinarum. Vnde D. Hieronymus,

Ad ruſticum monachum.

Ama literarum ſtudia, & vitia carnis non amabis. His remediis neceſſe eſt virum vxoratum vti tempore infirmitatis vxoris, etiam ſi perpetuò infirmetur, & mulierem vxoratam, cùm vir eius poſt conſummationem matrimonij efficitur totaliter frigidus: nec propterea dicitur matrimonium eſſe in laqueum

In Add. 3. p. q. 54. art. 1. Conſanguinitas quid.

¶ Quintum impedimentum eſt conſanguinitas, quæ eſt vinculum ſanguinis aliquorum ab eodem ſtipite deſcendentium, carnali propagatione contractum, ad amicitiæ vnitatẽ. Et quia animalia bruta non coniunguntur ad amicitiæ vnitatem: ideo inter ea non dicitur eſſe conſanguinitas: quæ diuiditur in tres lineas, & quælibet illarum in plures gradus. Prima linea dicitur Aſcendentium. 2. eſt deſcendentiũ. 3. eſt collateralium. Gradus inter aſcendentes & deſcendẽtes multiplicantur

plicantur secundum numerum personarum:ita quòd tot sunt gradus,quot personę,dempto stipite à quo incipit propagatio. Et sic filius dicitur esse in primo gradu,& nepos in 2. & sic deinceps pronepos,& abnepos.Et pater ac mater in primo,auus in 2.proauus in 3.abauus in 4.attauus in 5. & sic deinceps ascendendo.In linea verò collateralium non cõputantur gradus secundum numerum personarũ,saltem secundum cõputationem canonicã,qua vtendum est circa matrimonij impedimenta.Canonistæ dant regulam,quòd inter collaterales,quantũ remotior distat à cõmuni stipite,tantum distant inter se.& sic filius patris,& nepos sororis,sunt in 3.gradu:licet dempto stipite sint plures personę.Et quia virtus generatiua debilitatur:ideo secundum Isido.non oportet attendere ad stipitem remotũ,sed propinquum,cuius virtus adhuc manet in illis qui ex eo propagãtur. Aliqui gradus iure naturali impediunt & dirimunt matrimoniũ in linea collateraliũ:In linea verò ascendentium & descendentiũ,omnes gradus impediunt & dirimũt.Vnde scriptũ est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem,& adhærebit vxori suę.Quod non intelligitur quo ad cõhabitationem,sed quo ad matrimoniũ.Vnde dicũt cõmuniter doctores,quòd si Adam viueret vita nostra,& Eua mortua fuisset,non posset ducere vxorẽ. Hæc consanguinitas impedit matrimonium inter ascendentes & descendentes:non ideo quòd sit contra primũ bonũ matrimonij,quod est proles:quia filia ex semine patris posset concipere,& mater ex semine filij:possent etiã nutrire & instruere:sed non cõuenienti modo:Inordinatum esset enim quòd filia patri per matrimonium iungeretur in sociã causa generandæ prolis,quam oportet patri esse subiectam, velut ex eo procedentem.Et magis inordinatũ esset,quòd mater filio iũgeretur,& illi subijceretur.Ideo de iure naturali pater & mater à matrimonio repelluntur:& eadem ratione,alij ascendentes & descẽdentes. Vnde Philosoph.recitat de camelo & equo,quòd abhorrẽt à matribus, saltem quãdiu cognoscũt eas esse matres.Et si aliqui barbari leguntur matribus se cõmiscuisse,hoc non processit ex lege naturali,sed ex cõcupiscentiæ ardore,quæ legem naturæ in eis offuscauit. In linea collateraliũ etiã aliqui gradus sunt iure naturæ prohibiti,scilicet primus & secundus:licet in principio generis humani frater & soror non repellerentur à matrimonio:quia tunc erat paucitas hominũ , & oportebat propagationi humani generis curã impendere.Vnde non erãt remouendæ à matrimonio nisi illæ personæ,quę matrimonio incõpetentes erant,quantum ad finẽ matrimonij.Sed cùm finis secundarius matrimonij sit repressio concupiscentiæ,postmodum multiplicato genere humano,diuina lex per Moysen data,non solùm patrem & matrem à matrimonio exclusit,sed etiã alias personas cõiunctas.Vnde omnes illæ personæ exceptæ sunt à matrimonio,quæ in vna familia cohabitare solent,& simul conuersari,& quæ debent inuicem alterę alterius pudicitiam custodire.vnde dicitur,Ne reueles talis vel talis turpitudinem:quia turpitudo tua est:quia si inter eos carnalis copula esse posset,maximũ incendium libidini præstaretur.Sed alios cõsanguinitatis gradus lex vetus permisit,imò quodam modo præcepit,vt scilicet de cognatione sua vnusquisque vxorem acciperet,ne successionũ confusio esset.Quia tunc diuinus cultus per successionẽ generis propagabatur.Sed postmodum in lege noua,quæ est lex spiritus,plures gradus cõsanguinitatis fuerunt prohibiti.Quia iam per spiritualem gratiam & miracula,& non per carnis originem,cultus Dei deriuatur & multiplicatur.Sed tandem restrictũ est per Ecclesiam vsque ad quartum gradum , prout habetur in c.non debet,de consan.& affi.Quòd autem Ecclesia hoc posit,probatur ex hoc quod Dominus dixit,Qui vos audit,me audit.Sicut enim olim matrimonia gentiliũ ordinabantur per eorum leges:ita cõueniens est quòd matrimonium,quod est Ecclesiæ sacramentum,ordinetur per statuta Ecclesiæ:quæ non facit aliquos non esse cõsanguineos,sed quòd aliqui sint cõsanguinei, & quòd carnalis copula inter eos sit licita vel illicita.Et sic non mutat naturalia,inter quę est cõsanguinitas.Nec propterea sequitur quòd Ecclesia habeat potestatẽ inhabilitãdi personas circa alia sacramenta.Quia matrimonium non est solùm sacramentũ , sed est contractus quidam in officiũ naturæ & cohabitationis,& non alia sacramenta.ideo non est simile. ¶Sextum impedimentũ est affinitas,quæ est quædã personarũ propinquitas ex carnali copula,vel ipsius potestate proueniẽs, omni carens parentela. Cùm enim vir & vxor efficiantur vna caro:sequitur quòd sicut vir secundum carnem,omnibus suis consanguineis attinet:& mulier eadem ratione,& vir consanguineis vxoris.Hæc autẽ affinitas non causatur ex sponsalibus,sed ex matrimonio,per verba de præsenti, & ante carnalem copulam. Quemadmodum enim ex sponsalibus,in quibus fit quædam pactio coniugalis,contrahitur aliquid affinitati simile,scilicet publicæ honestatis iustitia:sic per matrimoniũ affinitas,quę est aliquid simile cõsanguinitati,nõ solùm ratione carnalis copulæ:sed etiam ratione societatis cõiugalis,secundũ quã etiã matrimoniũ est naturale.Carnalis verò copula extra matrimoniũ habita etiã affinitatẽ causat,vt habetur in c.discretionẽ, de eo qui cogno. cõsan.vxo. suę,eò q in carnali copula etiã illicita,vir & mulier efficiuntur vna caro.vnde Apost.Qui adhæret meretrici,vnum corpus efficitur,s.per cõmixtionem seminis,& non aliter. Vnde quãtuncũq; vir claustrũ pudoris inuadat,& frãgat,nisi cõmixtio seminũ sequatur,nõ cõtrahitur ex hoc affinitas:quia ex tali copula non potest proles(propter quã causatur affinitas)produci.Affinitas nõ dirimitur manentibus his inter quos fuit prius contracta,quamuis moriatur persona,ratione cuius affinitas fuit contracta,quę est proles in qua vir & mulier efficiũtur vna caro.Sicut paternitas & filiatio nunquã destruũtur per destructionẽ causæ s. potẽtię generatiuę patris,si fiat spado vel eunuchus,sed solùm per corruptionẽ subiecti alterius extremorũ.¶In hac affinitate sunt diuersa genera & diuersi gradus.Primũ genus consistit in persona,quę in matrimonio vel aliter per carnalem

Si Adam viueret, nõ posset ducere vxorem.

2. de animalibus.

Leuit.18.

Luc.10

Affinitas quid.

Extra matrimonium causatur affinitas.

1. Corint. 6

feminã cõmixtionem copulatur,& sic omnes cõsanguinei viri sunt affines vxoris siue alterius mulieris ab eo cognitæ,in primo genere. Et similiter omnes cõsanguinei mulieris sunt affines viri cognoscentis eã. In secũdo verò genere sunt cõsanguinei viri cõsanguineis vxoris. Et sic persona ad dua personæ per carnis copulã,siue matrimoniũ,mutat genus. Gradus autem affinitatis cõputantur secundũ gradus cõsanguinitatis. Vnde regula generalis ad inueniẽdũ gradũ affinitatis, Quoto gradu cõsanguinitatis attingit alieni vir,eodẽ gradu affinitatis attingit ei vxor eius,vel alias extra matrimoniũ cognita.

Affinitas in primo genere vsque ad quartum gradum duntaxat dirimit.

Affinitas præcedens in primo genere duntaxat vsque ad quartũ gradum impedit & dirimit matrimoniũ contractũ eadẽ ratione qua cõsanguinitas,ex inhabilitatione personarum,per statutũ Ecclesiæ,vt habetur in c.non debet.de consan.& affi. In secũdo autẽ genere nõ prohibetur:ideo nõ impedit.& sic duo fratres possunt cõtrahere cũ duabus sororibus,& pater & filius cũ matre & filia. Cùm igitur prædicta inhabilitatio fiat per statutum Ecclesiæ,sequitur ꝙ Papa potest dispensare,& facilius in affinitate,quàm in cõsanguinitate:in qua tamẽ inter ascẽdentes & descendentes nõ potest dispensare. in linea verò collateraliũ cõsueuit in tertio & quarto gradu dispensare,ex causa rationabili. Sed in primo & secundo nõ cõsueuit. ¶ Dubiũ tamen est non modicũ an papa possit dispensare in primo gradu primi generis affinitatis, vt duo fratres successiuè habeant eandẽ vxorẽ,vel duæ sorores eundẽ virum. Videtur enim quòd nõ,eò quòd papa in lege naturæ dispensare non potest. Sed primus gradus affinitatis prædictus prohibitus est de iure naturæ: (Turpitudinẽ vxoris fratris tui non reuelabis,quia turpitudo tua est) quia (vt dicit Rabbi Moyses) lex data in illo loco,solum illas personas excludit à matrimonio, quæ simul habent conuersari & cohabitare,& quarũ altera alterius pudicitiam debet custodire.& sic solum excipit eas quæ naturali iure exceptę sunt à matrimonio,cùm textus adducat rationẽ naturalẽ,dicens : Quia turpitudo fratris tui est. Et ideo lex illa quo ad hoc non est figuralis,sed moralis : & in præceptis

In 4. dist. 39. q.1. artic.3. ad tertium.

moralibus non cadit dispensatio.& huius opin. videtur fuisse D. Tho. dicit enim illã legẽ adhuc durare: Quia si infideles(& nõ loquitur de Iudęis,sed absolutè de omnibus infidelibus) antequàm conuertantur,contraxerint matrimoniũ cõtra illam legẽ post fidẽ susceptã,non possunt in tali matrimonio permanere. Ergo illa lex moralis est,& non iudicialis. Et quanuis ab initio generis humani,dispensante authore naturæ propter paucitatẽ hominũ, contraherentur in eodem gradu matrimonia:non tamen post multiplicationẽ:quia cessauit dispensatio & inclinatio cõtrahendi,non

Deuter.25.

solùm in consanguinitate,sed etiã in affinitate. Et quãuis Deus dispensauerit cum Iudæis,imò etiã præceperit fratrem accipere vxorem fratris,vt suscitarent semen fratri,vt frater haberet liberos,vt

Leuit.20.

non deleretur nomen eius ex Israel. Si verò frater filios haberet,prohibebatur,dicitur enim, Qui duxerit vxorẽ fratris sui,rẽ illicitã facit. Cùm igitur illud de suscitatione seminis fratris,esset iudiciale, & omnia iudicialia in morte Christi cõsummata fuerint,& Deus non dispenset: Sequitur ꝙ nec papa dispẽsare potest,cũ sit morale & naturale. Nec est simile de voto & iuramẽto,& prędicto gradu affinitatis aut consanguinitatis:quia licet Christus dederit potestatẽ sup omnes cõtractus & cõsensus hominũ,vt possit eos annullare vel cõmutare:quia in omnibus talibus intelligitur cõditio(si placeat superiori) vt habetur in c.quemadmodũ,de iureiur. non tamẽ dedit ei potestatẽ immutandi naturã:quod fieret,si dispensaret in primo gradu affinitatis & aliis in Leuitico recitatis. & si aliquando inueniatur cum aliquibus dispensatum,hoc fuit de facto,sed non de iure. ¶ Septimum impedimẽtum est publica honestas,iuxta cap.vnicum de sponsa.lib.6.sed quia de hac pu-

Cognatio spiritualis quid.

blica honestate dictum est suprà ver.7.ideo nunc pertranseo. ¶ Octauum impedimentum est cognatio spiritualis,quæ est propinquitas proueniens ex sacramento baptismi & cõfirmationis, secundum ecclesiæ,ordinationem. Ad cuius euidẽtiam sciendum est,quòd sicut per carnalem propagationem accipit homo esse naturæ,ita per sacramentum accipit esse gratiæ. Et ideo sicut vinculum amicitiæ,quod ex carnis propagatione cõtrahitur,est homini naturale : ita vinculum amicitiæ,quod cõtrahitur ex sacramentorũ susceptione,est aliquo modo naturale alicui, inquantũ est membrũ Ecclesiæ. Et singulariter in sacramento baptismi & confirmationis, quæ cõparantur ge-

Natiuitas hominis duplex.

nerationi & duplici hominis natiuitati: Quarum prima est interior in vtero,in qua id quod natum est,siue quod generatur,adeò debile est,quod non posset extrà poni absque periculo. Et huic natiuitati assimilatur generatio post baptismum,in quo regeneratur aliquis quasi fouendus intra vterum ecclesiæ. Secunda & exterior natiuitas est ex vtero,quando id quòd generatũ est in vtero:tantum roboratũ est,quod potest absq; periculo exponi exterioribus. Et huic assimilatur cõfirmatio, per quã homo roboratur & exponitur in publicũ ad cõfessionem nominis Christi. Et sicut in corporali generatione sunt pater,& mater,& filius carnales,inter quos nascitur vinculũ amicitiæ carnalis,quod dicitur cõsanguinitas: Ita in prædictis sacramentis sunt pater,& mater, & filius spirituales,inter quos cõsurgit quædam familiaritas & vinculum amicitiæ,quod dicitur cognatio spiritualis. Baptizans & cõfirmans gerit personã Dei,cuius instrumentũ est,& dicitur pater spiritualis. Baptizatus & cõfirmatus regeneratur & renascitur filius Dei sicut patris,& Ecclesiæ sicut matris.

Pater & mater ac filius spirituales.

Ille verò qui baptizatum suscipit de sacro fonte,aut cõfirmatum tenet in cõfirmatione,siue sit vir, siue mulier,siue vnus tantum,siue plures,dicitur mater spiritualis,propter ecclesiam,quam repræsentat: sicut baptizans & cõfirmans dicitur pater spiritualis,propter Deum cuius instrumentũ est, & cuius officium gerit. Et ideo baptizatus & confirmatus cum vtroque contrahit habitudinem siue propinquitatem quandam & vinculum amicitię spiritualis: sic quòd cum nullo eorum potest esse matrimonium: Illud tamen vinculum non contrahitur inter patrem & matrẽ spirituales. Quia

si baptizans

ſi baptizans ſit laicus,poteſt contrahere cum ſuſcipiente vel tenente ſine matrina, ſicut etiam vir & vxor conueniunt,nec prohibentur.Sed quia vxor cum viro poſt conſummationem matrimonij eſt vna caro,ideo transfunditur cognatio ſpiritualis ex viro in vxorem,& econuerſo,vt habetur in c.maritus.extrà de cogn.ſpirit.ſic quòd vxor patrini ſiue leuantis aut tenentis,non poteſt contrahere matrimonium cum baptizato,neque etiam cum patre baptizati:licet ipſa non tetigerit baptizatum aut confirmatum. Et ſimiliter maritus matrinæ leuantis,aut tenentis,non poteſt cõtrahere cum filia baptizata aut confirmata,neque cum matre ipſius.Secus ſi matrimonium nõ fuerit conſummatum tempore quo cõtrahitur cognatio ſpiritualis. Ideo ſi maritus ante copulam carnalem moriatur,vxor poterit filiolum mariti ducere in virum,& ſimiliter maritus filiolam vxoris , ſi ante copulam carnalem vxor moriatur. Et quia filius eſt aliquid patris , ſecundum Philoſoph. & non econuerſo:ideo cognatio ſpiritualis patris aut matris tranſit in filios & filias,& non econuerſo:Sic quòd filij baptizantis,leuantis,& tenentis,dicuntur fratres vel ſorores baptizati & confirmati, & nullus illorum filiorum aut filiarum patrini aut matrinæ aut etiam baptizantis , poteſt contrahere cum baptizato vel baptizata,nec cum cõfirmato aut confirmata:licet poſſint contrahere cum fratribus,aut ſororibus baptizati vel confirmati,vt habetur in c.veniens.de cogn.ſpir. Patet tamẽ poteſt cõtrahere cum filiola filij vel filiæ ſuæ:& leuantes ad inuicem, hoc eſt patrinus cum matrina, quia nõ cõiunguntur in aliquo corpore ſpirituali,niſi per accidens:vnus enim per ſe ad ſuſcipiendum ſiue leuandum aut tenẽdum ſufficeret.Ideo nõ oportet quòd inter eos naſcatur cognatio ſpiritualis,quæ impediat aut dirimat matrimoniũ.Notandum tamen quòd quando ſacerdos vel laicus eſt baptizans & leuans,quando fit baptiſmus per immerſionẽ:tunc perſona immediatè ſuſcipiens,vel tangens eũ,ſiue nudum,ſiue indutũ,dicitur ſuſcipiens & patrinus & matrina. Si verò ſolùm aſſiſtat,etiã ſi presbytero reſpondeat,abrenuncio, &c.nõ cõtrahit cognationem ſpiritualem.

Inter tenentes non cõtrahitur vinculũ.

2. Ethic.

¶Ex præmiſſis ſequitur quòd tres ſunt cognationes ſpirituales,quarum quælibet impedit matrimonium contrahendum,& dirimit contractũ. Vna eſt quæ dicitur ſpiritualis paternitas , quæ eſt inter baptizantẽ & confirmantem,ac leuantem & tenentem,& baptizatum vel confirmatũ. Secunda dicitur ſpiritualis cõpaternitas,quæ eſt inter patrem & matrem ſpirituales & carnales, ſiue inter baptizantẽ,cõfirmantem,leuantem,ac tenentẽ , & patrem & matrem carnales baptizati vel confirmati. Tertia dicitur ſpiritualis fraternitas,quæ eſt inter filios baptizantis & confirmantis,leuantis ac tenentis,& baptizatum ſeu cõfirmatum,vt in c.tua nos. de cogn.ſpir. Notandum tamen quòd cùm dicimus cognationẽ ſpiritualem dirimere matrimoniũ,intelligendum eſt quãdo præcedit:quia ſi ſequatur non ſoluit vinculum,neque etiam actũ,ſi ex ignorantia aut neceſſitate procedat. Si verò ex malitia,impedit actũ,quo ad petitionem,ſed non quo ad redditionẽ. Et ſic cùm pater baptizat vel leuat proprium filiũ in articulo neceſſitatis,vel cum ignorat eum eſſe filiũ,non peccat,etiam vtendo matrimonio.Sed ſi hoc ex malitia facit,perdit poteſtatẽ petẽdi debitũ,& ſimiliter vxor,ſi ſit cauſa quòd maritus leuet propriũ filiũ de ſacro fonte. Per alia autẽ ſacramenta à baptiſmo & confirmatione,non oritur ſpiritualis cognatio. Quia licet dent eſſe gratiæ, nõ tamen per modũ generationis:ſicut dictũ eſt de baptiſmo & cõfirmatione. Nec obſtat quod Apoſt.dicit, Nam in Christo Ieſu per euangelium ego vos genui. Ideo vocat ſe patrẽ,quia illa inſtructio fuit per modũ catechiſmi,& non per regenerationẽ ſiue baptiſmũ:Quia (vt ibi dicit) neminẽ illorum, demptis paucis,baptizauit. Hæc autem propinquitas nõ dicitur cognatio ſpiritualis,ſed diſpoſitio quæ ſolum impedit,& non dirimit,vt dictũ eſt cùm de catechiſmo ageretur ver.præced. Et licet per pœnitentiã tollatur peccatum actuale,ſicut per baptiſmum,originale:Quia tamẽ hoc non eſt per modũ regenerationis,ſed ſanationis:ideo per pœnitentiã non cõtrahitur cognatio,ſed quoddam fœdus inter mulierem & ſacerdotem,quod eſt cognationi ſpirituali ſimile, vt tantum peccet eam carnaliter cognoſcẽs,ac ſi eſſet ſua ſpiritualis filia : & hoc ideo eſt, quia maxima familiaritas eſt inter eos,propter quam familiaritatem cognatio ſpiritualis introducta eſt ab Eccleſia, vt tollatur occaſio peccandi.

1.Cor.4.

An per cõfeſ. cõtrahatur cognatio ſpiri.

In Add.3.p. q.57.

¶Nonum impedimentũ dirimens eſt cognatio legalis,quæ eſt propinquitas quædam proueniens ex adoptione. Adoptio autem ſecundum iuriſtas,eſt extraneæ perſonæ in filium vel nepotem aut deinceps legitima aſſumptio. Ad cuius intelligentiam ſciendum eſt , quòd ſicut Philoſoph.dicit, Ars imitatur naturam,& ſupplet defectum naturæ quãtum poteſt in illis , in quibus natura deficit. Vnde ſicut per naturalem generationẽ aliquis filium producit:ita & per ius poſitiuum,quod eſt ars boni & æqui,poteſt aliquis aſſumere ſibi aliquẽ in filium, ad ſupplendum filiorũ perditorũ defectum:propter quod præcipuè introducta eſt adoptio:quæ eſt duplex : Vna dicitur perfecta:quæ ſpeciali nomine dicitur Arrogatio,quæ perfectè naturalem filiationẽ imitatur. Et ſic adoptatus ſuccedit patri ab inteſtato:nec poteſt eum adoptãs,ſine culpa priuare quarta parte hæreditatis, ſic adoptari non poteſt,niſi ille qui eſt ſui iuris, qui ſcilicet non habet patrem vel eſt emancipatus. Et hæc adoptio non fit niſi authoritate principis. Alia eſt adoptio quæ imitatur filiationẽ naturalem imperfectè , quæ vocatur ſimplex adoptio,per quam adoptatus nõ tranſit in poteſtatem adoptantis. vnde magis eſt diſpoſitio ad perfectam adoptionem , quàm perfecta adoptio. Et hoc modo poteſt adoptari ille qui non eſt ſui iuris,& ſine authoritate principis,ex authoritate tamen magiſtratus. Et ſic adoptatus non ſuccedit in bonis adoptantis ab inteſtato, neque tenetur adoptans aliquid de bonis ſuis in teſtamento illi legare aut dare,niſi velit. Et cum lex diuina excludat à matrimonio perſonas quæ habẽt ſimul cohabitare (vt dictũ eſt)& filius adoptatus,& eius vxor,& filij & filiæ eius,conuerſentur in domo patris adoptantis, ſicut filius naturalis;

Cognatio legalis quid.

In 2. Phyſ.

Adoptio duplex.

Cognatio legalis inter quos matrimoniũ impediat. ideo legibus humanis prohibitum est inter tales matrimonium contrahi. Ad sciendum autem inter quas personas cognatio legalis matrimoniũ impediat, notãdum quòd triplex est cognatio legalis. Prima est descendentiũ, quæ cõtrahitur inter patrẽ perfecta adoptione adoptantẽ filiũ, & ipsum filium adoptatũ, ac etiã filium & filiam filij adoptati, & nepotis, ac neptis, & deinceps. Secunda est per modũ cuiusdã affinitatis, quæ est inter patrem adoptantem, & vxorẽ filij adoptiui, & inter filium adoptiuum, & vxorem adoptantis. Tertia est inter filium adoptiuum, & filiã naturalem adoptantis. Prima & secunda matrimonium perpetuò impediunt & dirimunt: Tertia verò non, nisi quandiu manet sub potestate patris adoptãtis. vnde mortuo patre cõtrahi potest inter eos matrimonium, vt in c. vnico, de cogna. lega. ¶ Decimum impedimentũ dirimens est cultus disparitas, per quam non intelligimus disparitatem cultus & rituum infidelium: quia infideles gentiles vnius cultus possunt contrahere matrimoniũ cum infidelibus alterius cultus, cùm inter eos matrimoniũ

In Add. 3. p. q. 59. art. 2. nõ sit sacramentum, sed officium naturæ solùm, nec prohibeantur iure diuino: quia apud deum nõ refert qualitercunque quis à fide deuiet. Et ideo non peccat infidelis, cognoscendo vxorem suam

Matrimoniũ inter infideles non est insepabile. propter bonum prolis aut fidei, quia tenetur vxori debitum reddere & sic est actus iustitiæ. Nec obstat illud quod D. Aug. dicit super illud Apost. Omne quod non est ex fide, peccatum est: quia non est sic intelligendum quòd in quolibet actu infideles peccent, sed quia per id quod agunt, nõ possunt à seruitute peccati liberari: vt quidã putabant, quòd quilibet in fide sua posset saluari. Non tamẽ est inter infideles perfectum matrimonium, nec sacramentũ: nec habet virtutẽ ex opere operato: nec habet talem indissolubilitatem, qualem habet inter fideles. Sed per disparitatẽ cultus intelligi oportet diuersitatẽ cultus fideliũ: sic quòd si alter contrahentiũ tempore cõtractus matrimonij sit Christianus, & alius nõ sit Christianus, sed infidelis, Iudæus, vel Gentilis, matrimoniũ inter eos contractũ, iure diuino est nullũ, & inefficax. Neque absque peccato Christianus potest cõsum

1. Cor. 6. mare, nisi infidelis cõuertatur ad fidẽ: quia (vt dicit Apost.) Quæ cõuentio lucis ad tenebras? Sed maxima cõuentio est in matrimonio: ergo ille qui est in luce fidei, non potest cõtrahere vel cõue-

Malac. 2. nire cũ illa, quæ est in tenebris infidelitatis. Vnde Malach. dicebat, Cõtaminauit Iuda sanctificationem Domini, quoniã dilexit & habuit filiam Dei alieni. Sed hoc non esset, si inter eos potuisset verũ matrimonium contrahi, igitur &c. Ratio huius impedimenti est: quia talis disparitas est contra principalius bonũ matrimonij, quod est proles ad cultum Dei educanda. Cùm enim educatio fiat per patrẽ & matrem, oportet quòd secundum cõmunem fidem intendant cõmunem prolem educare. Ideo si essent diuersæ fidei, intentio vnius esset contraria intentioni alterius: & per consequens non bene educaretur proles: quia vnus illorũ retraheret à cultu veri Dei. Nec obstat quòd Ioseph cõtraxit cũ Ægyptiaca, & Moyses cum filia Ietro sacerdotis Madian, & Esther cum Assuero: quia ex speciali instinctu Spiritus sancti illud fecisse creduntur, & nõ poterat esse timor pertrahendi ad idololatriã. Et si adducantur passus legis Moysi, in quibus permittitur matrimoniũ cum alienigenis, vt Deut. 21. Dicendum quòd intelligitur quando volebant cõuerti ad fidem & ritũ Iu

Regula generalis. dæorum. ¶ Notandũ quòd si huiusmodi impedimentũ superueniat matrimonio ritè inter fideles cõtracto & cõsummato, nõ potest dissoluere vinculum matrimonij, licet soleat quoad thorum & cohabitationẽ: vt si vir vel mulier fiat apostata vel hæreticus: quia regula generalis est, quòd nihil superueniens matrimonio ritè inter fideles cõtracto & cõsummato, potest dissoluere vinculũ coniugale, licet bene cohabitationẽ & thorũ. Sed si aliquis fidelium cõtrahat cum hæretica baptizata, est verũ matrimoniũ, quamuis peccet cõtrahendo, si sciat eam hæreticam: sicut peccaret, si cum excõmunicata scienter cõtraheret. Non tamẽ propter hoc matrimoniũ dirimeretur. Secus esset si aliquis catechumenus rectam fidem habens, sed non baptizatus, contraheret cum aliqua fideli baptizata, quia non esset verum matrimoniũ, eò quòd baptismus est ianua sacramẽtorum: & ideo ad sacramentum requiritur quòd vterque contrahentium sit baptizatus. Vnde hoc impedimentũ matrimonij non dicitur disparitas fidei, sed disparitas cultus, qui respicit exterius seruitiũ & exteriorem protestationem & professionem, quę fit per sacramentum baptismi. Cùm verò ambo coniuges in infidelitate existentes, contraxerunt matrimonium, & vnus conuertitur ad fidem, & baptizatur, fides illius nõ dissoluit, sed perficit matrimoniũ, etiam si alius nolit conuerti, dũmodo consentiat habitare cum eo sine contumelia creatoris. Et sic consuluit Apost. fideli cohabitare infideli. Ex quo habetur quòd non tenetur fidelis conuersus cohabitare cum infideli nolente cõuerti, etiã si infidelis velit cohabitare absque contumelia creatoris, donec cõuertatur ad fidẽ & baptizetur. ¶ Aliquando enim vinculo matrimonij manente, soluitur matrimonium, quãtum ad cohabitationem & debiti solutionem. In qua re pari passu ambulant infidelitas & adulterium: quia vtrunque est contra bonum prolis, & infidelitas est adulteriũ spirituale, quod est grauius. Vnde sicut vir se habet ad potestatem dimittendi adulteram, vel cõmanendi cum ea: ita se habet ad potestatem dimittendi infidelem, vel cõmanendi cum ea. Sed vir iniuriam passus, potest liberè cõmanere cum adultera sub spe correctionis, & si non sit in adulterio obstinata, & nolit in eo perseuerare, quia tũc nõ deberet cohabitare cũ ea, ne videretur patronus turpitudinis: quamuis etiã si habeat spem correctionis, possit liberè dimittere illam. Sic fidelis cõuersus potest cũ infideli manere, si habeat de ipsa spem correctionis, & si nõ videat eã in infidelitate obstinatã: & bene facit cõmanendo, nõ tamẽ tenetur. Vnde Apost. nõ præcipit, sed cõsulit. Nec fit præiudiciũ vxori, nisi ex culpa sua, quia cõuerti cõtemnit. Si verò immineret viro periculũ ex tali cohabitatione, vt quãdo nõ vult habitare cũ eo absq; cõtumelia creatoris: debet eã dimittere, & manere innuptus, vel cũ alia Christiana cõ-

trahere

trahere.& tũc non habebit duas vxores:quia ſecundũ matrimoniũ,quod eſt in fide Chriſti cõtractum,eſt fortius,& totaliter tollit primũ,quod nõ erat ratũ.& ſic mulier infidelis dimiſſa,poſt matrimoniũ viri cũ Chriſtiana,poteſt cõtrahere cũ alio.Si verò poſtea vellet cõuerti,& ad primum virũ redire,nõ poſſet,cùm vinculũ ſit ſolutũ.Nec obſtat ꝙ vinculũ ſeruitutis nõ ſoluitur per baptiſmũ,vnde Apoſt.Quicunque ſub iugo ſunt ſerui,omni honore dominos ſuos dignos arbitrẽtur: *1.Tim.6.* tamen eſt minor ſeruitus,&c.quia ſeruire nõ repugnat perfectioni Chriſtianę religionis,quæ maximè humilitatẽ profitetur,ſicut obligatio matrimonij,in quo nõ obligatur vnus alteri, ſicut poſſeſsio eius,vt dominus ſeruo:ſed per modũ cuiuſdã cõgruæ ſocietatis,quæ nõ eſt infidelis ad fidelem.Et licet matrimoniũ quod inter fideles cõtrahitur,ſit perfectius quàm illud quod cõtrahitur inter infideles:& quòd ſi fidelis cõtrahat matrimoniũ in gradu prohibito,diſſoluatur:non tamen ſequitur quòd matrimoniũ inter infideles cõtractũ in gradu prohibito per Eccleſiã , diſſoluatur: quia infideles nõ baptizati non ſunt aſtricti ſtatutis Eccleſiæ , vt habetur in c.gaudemus,extrà de diuort.ſed bene ſtatutis iuris diuini.Ideo ſi in gradibus prohibitis ſecundũ legẽ diuinã contraxerint,poſt conuerſionẽ diſſoluitur,& nõ poſſunt cõmanere. *Leui.18.* Et quãuis filius qui per infidelitatẽ amittit ius hæreditatis,per cõuerſionẽ recuperet hæreditatẽ,etiam ab alio poſſeſſam,patre ab inteſtato decedente : nõ tamen ſequitur ꝙ vxor,quæ noluit cũ viro cõuerti,ſi poſt matrimoniũ viri cũ Chriſtiana cõuertatur,debeat eũ recuperare:quia vinculum patriæ poteſtatis nõ ſoluitur per infidelitatẽ,ſicut vinculum matrimonij infideliũ per matrimonium alterius in fide contractum.Per alia autẽ crimina non diſſoluitur matrimoniũ.Vnde Chriſtus,Qui dimiſerit vxorẽ,niſi ob fornicationis cauſam,mœchatur. *Matth.19.* *Adulterium non ſoluit vinculum matrimoniale.* ¶ Nec fornicatio aut adulteriũ ſoluit vinculum eſſentiale matrimonij, quãdo matrimoniũ eſt ratum per fidem in ſacramento baptiſmi proteſtatã : cùm matrimoniũ inter fideles contractũ,ſit ſacramentũ Eccleſiæ,ex quo habet perfectã firmitatẽ,inquantũ ſignificat indiuiſibilem coniunctionẽ Chriſti & Eccleſiæ:& oppoſitũ dicentes non poſſunt ſuſtinere quòd matrimoniũ inter fideles cõtractum & conſummatũ,ſit ſacramentũ Eccleſiæ,quod tamen eſt per Eccleſiã determinatũ,vt ſupra dictũ eſt.Poteſt enim ſic argui , quia ſi ſolueret vinculũ matrimonij,nõ ſignificaret indiuiſibilẽ vnionẽ Chriſti & Eccleſiæ:à qua ſignificatione habet quòd ſit ſacramentũ,quia ſi poſſet per adulteriũ diſſolui,ſignificaret falſum. Quòd autẽ nõ ſoluatur vinculum eſſentiale per adulteriũ,patet ex eo ꝙ mulier cõmittens adulteriũ,remanet ligata,cùm Chriſtus dicat,Quicũque dimiſerit vxorẽ ſuam,excepta fornicationis cauſa, facit eã mœchari. Et qui dimiſſam duxerit,adulterat. *Matth.5.* Et ſi per adulteriũ ſolueretur vinculum matrimonij,ipſa ex culpa ſua reportaret cõmodum,& matrimonia faciliter & paſsim diſſoluerẽtur,propter magis deſideratum coniugiũ adulterãdo,quod eſſet totã Chriſtianã politiam cõfundere. Nec valet euaſio aliquorũ dicentiũ quòd matrimoniũ tenet quantũ ad adulterantẽ,ſed nõ quantũ ad illum qui paſſus eſt iniuriam.Quia(vt dictũ eſt) matrimonium eſt vinculum & nexus duorũ , & relatiuum æquiparentiæ,& nõ poteſt ſolui ex parte vnius,quin ſoluatur ex parte alterius,ſicut nec habitudo inter patrẽ & filium. Si enim duo ſunt æqualiter inuicẽ ligati, quòd ligamen vnius pendet ex ligamine alterius,ſiue vna chorda,illa fracta,nullus eorũ eſſet ligatus alteri:ſic ſomnium & cõtra experientiam videtur,quòd adulter maneat ligatus vinculo eſſentiali,& nõ alius.Et ideo nõ eſt intelligendum, quòd Chriſtus dicẽdo,Quicunque dimiſerit vxorẽ ſuam,excepta fornicationis cauſa , facit eam mœchari:& qui dimiſſam duxerit,adulterat:dederit viro licentiam alterã ducendi,& dimittendi adulterã,quo ad vinculum eſſentiale:ſed ſolùm dimittendi eã,quantum ad thorum & cohabitationẽ:ſic quòd vir dimittens eã ex cauſa fornicationis, nõ facit eam mœchari:nec eſt cauſa adulterij eius ſi mœchetur:quod eſſet,ſi ipſam ſeruantem caſtitatem coniugalem dimitteret.Nec dixit Chriſtus,Quòd ſi vir,qui propter fornicationem vxorẽ dimitteret,& aliam vxorem duceret, non mœcharetur.Et quòd ſit verus ſenſus à Chriſto intentus,apparet ex D. Paulo , ſupponẽdo primò quòd ſi vir propter fornicationẽ vxoris poteſt illam dimittere,etiam vxor poteſt virum dimittere propter adulteriũ.Quia licet adulterium in muliere ſit grauius , inquãtum eſt cõtra bonum prolis,propter incertitudinem, nõ tamen inquantum eſt contra bonum fidei , ad quam coniuges ſibi inuicem æqualiter tenentur.Nã ſicut dicitur , Mulier poteſtatem ſui corporis non habet, ſed vir; Sic dicitur,Vir poteſtatẽ ſui corporis non habet , ſed mulier. Illo ſuppoſito Apoſt.declarat intentionem Chriſti , dum ait : His autem qui matrimonio iuncti ſunt , præcipio non ego , ſed Dominus,vxorem à viro non diſcedere. *1.Cor.7.* Quòd ſi diſcedat (ſcilicet in caſu licito ex cauſa fornicationis viri,prout Chriſtus conceſsit) manere innuptã,aut recõciliari viro ſuo. Hæc verba clariſsimè ſonant , quòd vxor ex cauſa fornicationis poteſt diſcedere à viro fornicante. Sed ſi diſcedat , debet manere innupta.ergo idẽ dicendum eſt de viro,cùm (vt probatum eſt) in hoc ſint æquales,vnde manifeſtiſsimè ſequitur quòd vinculũ eſſentiale nõ eſt ſolutum:quia ſi eſſet ſolutum, poſſet nubere:quod nõ poteſt , ſed recõciliari viro,vel manere innupta. Nec ex hoc ſequitur ꝙ propter peccatum alterius quis priuetur iure ſuo:quia ſi velit debitum,poteſt reconciliari.Si nolit,ſeruet continentiam,ad quã licet nullus per ſe obligetur,tamen bene per accidens,vt propter ægritudinem incurabilem corporalẽ vel ſpiritualem,ac etiã ex ſuppoſitione,ſcilicet ſuppoſito quòd nolit reconciliari.

¶ Ex præmiſsis patet quòd ſola fornicatio carnalis vel ſpiritualis eſt ſufficiẽs cauſa diuortij, *In Add. 3. p.q.62.ar.1. art.3.* comprehendendo ſub fornicatione vitiũ contra naturã,quod eſt lõgè grauius, propter quod diuortium fieri poteſt,licet in euãgelio non exprimatur, tũ quia eſt paſsio innominabilis , tum quia rarò accidit , tũ quia non ita cauſat incertitudinẽ prolis. ¶ Notandũ quòd licet vir quàm citò ſibi

cóſtat de fornicatione vxoris,poſsit proprio arbitrio illá dimittere,quo ad thorú tãtùm,nó tamé
poteſt quo ad cohabitationé abſque iudicio Eccleſiæ:quia ſi faceret, poſſet cogi ad cohabitan-
dú,niſi vir incótinéti probaret per teſtes,quibus creditur:& fornicatio probari cenſetur,ſi teſtes
deponant de ſuſpicione violenta,ſcilicet quòd viderint ſolum cú ſola,nudum cum nuda, horis &
Modus ſeparationis propter adulterium. locis ſuſpectis. Quando autem maritus vult accuſare vxoré ad thori ſeparationé vel cohabitatio-
nem,debet hoc agere coram iudice ſpirituali:& tunc inſcriptio fieri nó debet. Nec propter ſen-
tentiam iudicis impeditur eius recóciliatio:quia ſententia in fauorem datur,quantú placuerit in-
iuriam paſſo. Pro reconciliatione auté non oportet adire iudicem Eccleſiaſticum.vxor enim adul
tera tenetur reddere debitú viro,quotieſcúque fuerit reuocata. Si autem vir eam accuſare volue-
rit ad pœnam corporalé,debet adire iudicem ſecularem,corá quo debet fieri inſcriptio , cú obli-
Matth.19. gatione ad legem talionis,ſi in probatione deficiat.¶ Ex præmiſsis ſequitur,quòd nó excuſabátur
Libellus repudij olim non excuſabat. olim antiqui dimittétes vxores ſuas, dando libellú repudij , permiſſum ad duritiá cordis,vt vita-
retur homicidiú,cùm inſeparabilitas matrimonij ſit de iure naturali,à quo hominum malitia non
excuſat,neque deobligat. Præterea cótra legé naturæ eſt,quòd quis cótrarietur Deo: quod fieret,
ſi quos Deus cóiunxit,homo ſepararet. Inſuper matrimoniú ordinatur ad educationé prolis, non
ad tempus,ſed per totam vitam.vnde de lege naturæ eſt ꝙ parétes filiis theſaurizent.vnde Apoſt.
2.Cor.12. Non debent filij theſaurizare parétibus,ſed parentes filiis:qui & hæredes ſunt parentú: ideo cùm
Rom.8. proles ſit cómune bonum viri & vxoris,oportet eorum ſocietaté perpetuò manere indiuiſam , ſe-
cundum legis naturæ dictamen. Et ideo quáuis aliæ leges nó prohibuerint ſeparationem:lex ta-
Heb.6. men Chriſti ad perfectam hominé adducés,in primum ſtatum ac inſtitutioné reduxit matrimo-
nium.¶ Hęc auté ſeparabilitas dupliciter pertinet ad matrimonium: Primò inquantum eſt officiú
naturæ,ad bonum prolis:Secundò inquãtum eſt ſacramentum Eccleſiæ,& ſignum perpetuæ con
iunctionis Chriſti & eccleſiæ. Et ſic ſeparatio magis directè repugnat ſignificationi, quàm prolis
bono,cui cóſequenter repugnat. vnde inſeparabilitas matrimonij amplius in bono ſacraméti in-
telligitur,quàm ſecundú quod eſt bonú prolis. Et ideo ex quo matrimoniú inſtitutú eſt ſacramen
tum Eccleſiæ,nó poteſt cadere in eo diſpenſatio,ſicut ante inſtitutioné,vt officium naturæ.vnde
Gene.21. diſpenſatum fuit cum Abraham de eiectione Agar , quæ erat eius vxor ſecúdaria. In nouo autem
Galat.4. teſtaméto nó legitur diſpenſatio:quia nó poteſt Deus eſſe author falſitatis. Et quáuis inſeparabili-
tas matrimonij impediat bonú in aliquo homine:bonum tamé cómune prolis, ad quod ex natura
In add.3.p.q.58.art.4. ſua ordinatur, præferédum eſt bono particularium perſonarum.¶ Vndecimú impedimentum eſt
impotétia coeundi:quia omnis cótractus,in quo quis ſe obligat ad dandú id quod dare nó poteſt,
eſt nullus,ſed per matrimoniú aliquis ſe obligat ad copulá carnalé,& reddendú debitú naturæ:ſi
ergo illud reddere nó poſsit,non eſt matrimoniú. Et licet copula carnalis nó ſit de eſſentia matri-
monij:tamen poteſtas ad illam eſt de eius eſſentia.vnde in c.quod ſedé,de frigidis & male. dici-
tur,Sicut puer qui nó poteſt debitú reddere,nó eſt aptus cóiugio:ſic qui impotétes ſunt, minimè
Impotentia coeundi. apti ſunt ad cótrahendum matrimoniú. Ad huius euidentiá ſciendum eſt quòd impotétia coeúdi
poteſt dupliciter cótingere. Primò ex cauſa intrinſeca & naturali,vt ex frigiditate:& hoc duplici-
ter. Quia vel eſt téporalis,vel perpetua:Si téporalis,non ſoluit matrimoniú,cú ei ſubueniri poſsit
remedio medicinę. Si eſt perpetua,ſoluit matrimoniú. Ille tamé qui hoc impedimentú habet,non
poteſt amplius matrimoniú contrahere:alter verò nubere poteſt,tantú in domino. Ad experiendú
autem an impedimentum ſit perpetuum,vel temporale,Eccleſia ſtatuit determinatum tempus.ſ.
trienniú,poſt quod ſi fideliter ex vtraque parte operá dederint copulæ carnali,inueniatur matri-
moniú non eſſe conſummatum,iudicio Eccleſiæ diſſoluitur , ſeruata certa ſolennitate expreſſa in
c.literæ veſtræ,&c.laudabilem,de frigi.& malefi. Et ſi Eccleſia ſe deceptá inueniat,quando.ſ.ille
in quo erat impedimentú , poſt trienniú carnalem copulá cum alia habeat, redintegrat primú &
dirimit ſecúdum,quáuis de eius licentia ſit factú:quia nó poteſt eſſe impedimentum naturæ per-
petuum viro,reſpectu vnius mulieris,& nó reſpectu alterius. Si verò non poſsit cóplere actú car-
nalem cú virgine,tunc medicinaliter aliquo inſtrumento poſſunt clauſtra pudoris aperiri & con-
iungi:nec hoc eſt contra naturá,quia non propter delectationem. Abominatio auté mulieris non
eſt cauſa intrinſeca & naturalis,ſed extrinſeca,de qua poſtea dicetur. Et quáuis ſenes ſint frigidi,
quantum ad generationé,non tamen quantú ad carnalem copulam,licet rará. Ideo matrimonium
eis permittitur in remediú ſicut ſterilibus. Et quáuis mulieres ſint frigidiores viris: propter frigi-
ditatem tamé mulieris non diſſoluitur matrimonium:ſicut nec propter ſterilitatem:Quia mas eſt
agens in generatione,& fœmina patiés. Ideo maior caliditas requiritur in maſculo , quàm in fœ-
mina,in qua tamen poteſt eſſe impedimentum ex alia cauſa,ſcilicet coarctatione.& túc idem eſt
iudiciú de arctatione mulieris,& de frigiditate vel maleficio viri. Quia ſi nulla arcta poteſt ſub-
ueniri mulieri,quátum ad arctationé reſpectu vnius viri,ſoluit matrimonium: & ſi ſit ſufficienter
aperta,reſpectu alterius nó tenetur manere ſine ſpe coniugij: ſicut nec perpetuò maleficiatus,re-
ſpectu vnius , vt infra dicetur. Frigiditas autem in viro magis diſſoluit,quam ſuperflua caliditas:
Quia per frigiditaté non ſolùm tollitur cómixtio ſeminum,ſed etiá vigor membrorú,quo fit con
iunctio corporú. Si tamen inueniretur ꝙ exceſſus caloris per trienniú impediret carnalé copulá,
iudicaretur impedimentú perpetuú,de quo nó fit mentio in iure,eò ꝙ rariſsimè accidat:ac etiam
quia omne impedimentú naturale ad frigiditatem reducitur.¶ Si verò impotétia coeundi proue
niat ex cauſa extrinſeca,puta ex maleficio,quod eſt ligamen quoddá à dæmone proueniés , Deo
permittente,

permittente,quo vir & vxor à carnali copula impediuntur: Dicendũ quòd si maleficium sit tem- *Maleficium.*
porale,nõ dissoluit matrimoniũ:sed si perpetuũ,dissoluit sicut frigiditas. Differẽtia tamen est in-
ter frigiditatem & maleficiũ:quia per frigiditatem non solùm est impotẽs ad vnã, sed ad omnes:
non autẽ per maleficiũ,de quo iudicandum est,sicut de frigiditate perpetua,hoc dempto,quia in
maleficio perpetuo datur vtrique licẽtia,quod nõ fit in viro frigido. Si verò maleficiũ nõ sit per-
petuum,nõ dissoluitur matrimoniũ. & ad experiendũ an sit perpetuũ statutum est ab Ecclesia si-
mile tempus triennij sicut in frigiditate. Nunquam tamen licet maleficiũ maleficio soluere:quia *Maleficium*
nullo modo debet aliquis dæmonis auxiliũ inuocare,neque ad inuocantes accedere, quod fit per *maleficio sol-*
maleficiũ.& ideo vbi nõ potest aliter tolli,quàm per aliud maleficiũ,reputatur impedimentũ per- *ui non debet.*
petuum.Cùm autẽ mulier venit in abominationẽ viri,sic quòd vir nõ potest ei copulari ab initio,
eodẽ modo iudicandum est,sicut de maleficio & frigiditate. Quia si remedio medicinæ potest ei
C subueniri,est tẽporalis,& non soluit:si verò perpetua,tunc soluit.¶ Defectus etiã ætatis soluit ma-
trimoniũ,nõ propter impotentiã coeundi,cùm nõ sit perpetua:sed propter defectũ vsus rationis,
qui non est sufficiens ad illum cõsensum, qui perpetuò durare debet,rite faciendũ. Et ideo istud
impedimentũ reducitur ad impedimentũ erroris. Et cùm matrimonium contrahatur per modũ
contractus:sequitur quòd subiacet ordinationi legis positiuæ,sicut & alij contractus:sed iura de-
terminant decimumquartum annũ in masculo,& duodecimũ in fœmina,& quòd ante illud tem-
pus matrimonia contracta nõ teneteent: ideo si cõtrahatur,non tenet. Quia tamen præcepta iuris
positiui sequuntur id quod in pluribus est, si ante prædictũ tempus vigor rationis & naturæ sup-
pleat defectũ ætatis,matrimoniũ non dissoluitur. Vnde consequẽs est quòd si ante prædictũ tem-
pus fuerint carnaliter copulati,matrimoniũ perpetuò ligat. Nec obstat quòd secundũ leges accipiũt
tutorem aut curatorem vsque ad vigesimumquintũ annum, sine quorũ authoritate cõtractus per
eos facti si lædantur,nulli sunt:quia hoc est verũ in aliis contractibus,sed non in matrimonio, ad
quod natura inclinat:licet professio religionis,quæ est quoddam matrimoniũ,ante decimũquar-
tum annũ facta non teneat:quia sic statutũ est,eò quòd ad illud natura non adeò inclinat, sicut ad
carnale.¶ Furia autem superueniens matrimonio,non soluit illud, nec aliqua ægritudo,aut aliud
impedimentũ,si inter fideles sit contractum. Si autẽ præcedat,cùm tollat vsum rationis, impedit
consensum.vnde ea ratione,qua error dissoluit,sic furia. Et quãuis furia,etiã perpetua, nõ impe-
diat generationẽ prolis, impedit tamen conuenientẽ educationem ipsius: ideo est contra bonum
prolis. Et quemadmodũ furiosi non sunt idonei ad aliquem contractũ faciendum, sic nec ad ma-
trimoniũ. Si autem habeat dilucida interualla,& in illis interuallis contrahat,matrimoniũ tenet,
licet non sit perfectum.quia adueniẽte furia nesciret prolem cõuenienter educare. ¶ Duodecimũ *In Addit.*
impedimentum est,vxoricidiũ, quod ex statuto Ecclesiæ matrimoniũ impedit contrahendũ: sed *3.p.q.60.*
quandoque non dirimit contractũ,quando.s.vir occidit mulierem in actu adulterij, deprehẽsam. *art.2.*
quod non licet in foro cõscientiæ,neque etiã secundum leges:licet non puniãt, propter maximũ
incitamentũ quod habet vir in tali facto. Sed Ecclesia non est astricta legibus humanis,vt iudicet
eum sine reatu æternæ vel Ecclesiasticæ pœnæ dimittendũ: ideo prohibet tali ne amplius alicui
in matrimonio copuletur:tamen si timeatur de incontinentia ipsius,potest cũ eodem per Ecclesiã
dispensari,vt matrimoniũ contrahat. Si verò sine dispensatione cõtrahat,peccat: sed matrimoniũ
contractũ non dissoluitur. Quandoque etiã dirimit contractũ,vt si quis occidat vxorem suam, vt
ducat eam cũ qua mœchabatur:tunc efficitur illegitima persona contrahẽdi cum illa:ita quòd si
de facto matrimoniũ cum ea cõtrahat,dirimitur:nec pœnitentia rehabilitat eum:quia non est ne-
cessariũ quòd deleta culpa deleatur omnis pœna,vt patet de irregularitate. Nec pœnitentia sem-
per restituit in pristinã dignitatem,quãuis possit restituere in pristinũ gradum gratiæ, vt dictũ est
c.7.§.4.ver.7. Sed propter tale vxoricidiũ non efficitur persona illegitima,respectu altarum mu-
lierum.vnde si cum alia contraxerit,quãuis peccet contra statutũ Ecclesiæ faciens: matrimonium
tamen contractum non dirimitur. Nec obstat quòd maius peccatum sit occidere patrem, quàm
vxorem, per quòd peccatum non dissoluitur matrimonium: quia talis non peccat contra matri-
monium,sicut ille qui propriam occidit vxorem. Ideo in quo peccat,puniri debet.

Ver. 10. DE REDDITIONE DEBITI MATRIMONIALIS.

D VIso de matrimonio & eius impedimentis,videndũ est de annexis & contrariis,aliisque cõse- *In Addi.*
quentibus matrimoniũ,& primò de redditione debiti. Apost. præcepit vtrique alteri debitũ *3.p.q.64.*
reddere,dicens, Vxori vir debitũ reddat,similiter autem & vxor viro,& rationem assignat, Quia *1.Cor.7.*
mulier sui corporis potestatẽ non habet,sed vir. Similiter autẽ & vir sui corporis potestatem non
habet,sed mulier:omnibus enim debita reddi debẽt. Cui tributũ,tributum,&c. Si serui Christia- *Rom.13.*
ni,secundum Apost.tenentur reddere domino suo debitum obsequiũ,ad quod iure positiuo obli- *Ephe.6.*
gantur:à fortiori vir & mulier,cum obligentur iure naturæ & diuino. Præterea matrimoniũ datũ
est in remedium,ad fornicationem vitandam. Sed hoc non posset fieri,si vnus non teneretur red-
dere debitum alteri agitato cõcupiscentiæ stimulis:Ideo reddere debitũ est de necessitate præce- *Redditio de-*
pti. Sed hoc intelligendũ est tempore & loco debitis,& seruatis aliis circunstãtiis requisitis: nec *biti.*
interrogandum est de causa siue intentione petentis.¶ Hoc præceptum etiã intelligendũ est salua
consistentia personæ,cùm matrimonium sit principaliter institutũ in officium naturæ. & ideo in
actibus ipsius seruandus est naturæ modus,secundum quem nutritiua non ministrat generatiuæ,
nisi secundum quod superfluit,ad conseruationem indiuidui,quia hic est ordo naturalis, vt prius
aliquid

aliquid in seipso perficiatur & postmodú alteri de perfectione sua communicet.hoc etiam habet ordo charitatis quæ perficit naturá.Ideo cum vxor in virum potestatem non habeat, nisi quátum ad generatiuá virtutem,& non quantú ad ea quæ concernunt conseruationé indiuidui: ideo non tenetur,nisi salua incolumitate personæ:quia quilibet potest abstinere ab his quæ sunt nociua personæ.& eodem modo dicendú est de vxore,cum(vt dictú est)sint æquales in prædicta potestate.

art.3. Quod nō est intelligendú de æqualitate quantitatis, quæ atteditur inter quantitates eiusdé mensuræ,vt bicubiti ad bicubitú.Quia secundú hanc æqualitatem vir & mulier non sunt æquales in matrimonio,nec in actu ipsius:quia vir est agens,& mulier patiens. Ideo quod est nobilius,debetur viro.Nec etiá in dispensatione domus:quia vir regit,& mulier regitur, vnde vir dicitur caput *1.Cor.11.* mulieris,& nó mulier viri:sed Christus. Neque enim vir factus est propter mulierem, sed mulier propter virú.Sunt tamen æquales secundú æqualitatem proportionis, quæ attenditur inter duas quantitates eiusdé speciei,sicut dupli ad duplum:quia maius duplú non habet maiorem aut minorem proportioné ad suum simplú,quàm minus duplum ad suú simplum : licet vnú duplú habeat maiorem quantitaté quàm aliud.Sic vir & mulier sunt æquales secundú proportionem:quia sicut vir tenetur vxori in actu coniugali & dispensatione domus, secundum id quod est viri:ita vt vxor viro,ad id quod est vxoris.vnde si mulier sine consistentia & incolumitate personę nó potest reddere,non tenetur.

Leproso viro debitum reddere tenetur. ¶Et cú lepra superueniens nó soluat matrimoniú:si vir nolit continere, tenetur vxor ei reddere debitú.Nec alter coniugú prohibetur vti iure suo,quáuis ex hoc malú alteri proueniat:maximè si timeatur periculum spirituale,puta adulteriú, ad quod leprosi propter calorem interiorem inducuntur. Non tenetur tamé vxor sana cohabitare viro suo leproso:quia nó ita citò inficitur ex coitu, sicut ex frequēti cohabitatione & conuersatione, vt habetur in c.quoniam,de Coniug.lepro.licet aliqui dicant virú sanum non teneri vxori leprosæ : eo quòd vir per concubitum vxoris citius inficiatur,quàm econuerso. Prædictum tamen ca.quoniá, indistinctè loquitur, dicés,quòd præcepto Apost.nulla in hoc casu exceptio inuenitur. Nec obstat quòd proles generetur infirma:quia melius est sic esse,quàm penitus nó esse. Non tenetur tamé vir reddere quádo non potest,maximè cùm impotétia prouenit ex naturali infirmitate,vel ex actu matrimonij : quia tunc mulier vlterius petédo,se magis meretricé quàm coniugé exhiberet.Si auté est impotens ex alia causa,si est licita,non tenetur reddere nec potest mulier exigere,si nó est licita, peccat.& peccatum vxoris si propter hoc in adulteriú labatur,viro aliquo modo imputatur.& ideo nó debet indiscreta ieiunia,vel vigilias,aut alia huiusmodi facere. Nec à sacerdote debet in pœnitentiá imponi viro ea facere,per quæ reddatur impotens ad reddendú debitum vxori iuuénculæ & feruéti.

Vxorati non debent indiscretas abstinentias & vigilias facere. Nec etiam vxori licitum est facere, nec sacerdoti imponere tam graues abstinentias & alia, per quæ reddatur deformis viro suo.Non tenetur etiá vir vti calidis,vt sit magis potens:sed sufficit q non se faciat impotentem. Nec solùm tenetur vir reddere vxori debitú, quando expressè verbis

Petitio debiti. petit,sed etiá si per aliqua signa vir percipit quòd vellet sibi debitú reddi, sed propter timoré aut verecundiá tacet. Tunc enim est interpretatiua petitio.ideo tenetur,aliàs quodámodo exponit eá periculo fornicationis. Si enim medicus cui infirmus est cómissus, tenetur subuenire infirmitati corporali,etiá si ipse non petat:à fortiori vir,quia redditio debiti est medicamentú contra concupiscentiam vxoris,quæ est infirmitas spiritualis.¶Non tenetur etiá reddere, nisi locis & temporibus debitis,& honestate seruata:quia nó in loco publico,propter scandalú : neque etiá in loco sacro, aut tempore menstrui,propter prohibitioné aut honestatem,ac etiam quia est contra bonum prolis,quæ ex hoc deformis & signata prodit in testimoniú inordinatæ concupiscentiæ paréntum.

1.Cor.7. Tenetur etiá tempore sacro reddere.vnde Apost.Nolite fraudare inuicem,nisi cómuni consensu ad tempus.peccat tamen,secundú aliquos,saltem venialiter,petens tépore sacro,vt festorum, ieiuniorum,orationú,& processionum,cum teneatur orare,& deuotioni siue orationi(quæ per hoc

Exod.19. impeditur)vacare.vnde Moyses.Nó appropinquetis vxoribus vestris. Non est tamen iudicádum mortale,quia non est aliqua hora determinata ad orandum,quin possit recompésari in aliis horis. Et si illis temporibus tenetur de incontinentia, habet alia remedia ad reprimendá concupiscentiam,vt orationes,ieiunia,disciplinas,vigilias,& alia id genus,quibus vtútur illi qui perpetuò continent.¶Reddens tamen tépore festiuo,neque quantum in se est,cósentit aut cómunicat peccato alterius, sed ad id ad quod ab eo exigitur,inuitus & cum dolore cósentit:vnde nó peccat,nec tenetur abstinere à cómunione in die Paschæ:licet bene faceret abstinendo.ideo suo proprio arbitrio est relinquendus:hoc enim propter lubricú carnis est diuinitus ordinatum,vt semper petenti debitú reddatur.vnde Apost.postquàm dixit,Nolite fraudare inuicem:subiungit:Ne forte tentet vos Sathanas propter incontinentiá vestram.Et si allegetur c.omnis homo,de consecr.dist.2. vbi dicitur,Omnis homo ante sacrá communionem à propria vxore abstineat tribus aut quatuor aut quinque diebus.Gl.dicit,quantum est ex se.Quia exactus omni tépore, seruatis aliis circunstantiis,reddere debet,vt habetur in c.Si dicat vir.33.q.5.Quod enim dicitur in dicto can.omnis,non est præceptú, sed consilium,vt habetur in ca.vir cú propria vxore.33.q.4.¶Ex præmissis sequitur

De voto continentiæ alterius coniugum. quod alter coniugú non potest vouere cótinentiam sine alterius cósensu. Nullus enim facere potest votú de alieno,& si vouerit,peccat:nec votú seruare tenetur,alio petéte. Sed si non petat, tenetur votú seruare. & sic non potest exigere. Hoc intelligendú est post matrimoniú consummatum:quia ante consummationé potest vouere ingressum religionis,quod habet perpetuam continentiá:& tenetur implere infra duos menses:aliàs potest cópelli ad celebrádas nuptias vt habetur in c.

in c.ex publico, de conuer.coniog. Si verò cum conſenſo alterius coniugis vouerit, votum tenet: verùm alter coniugũ non tenetur conſentire: licet diſſentiendo bonũ alterius impediat: quia hoc facit ne ſibi præiudiciũ generetur. Vouens ſine conſenſu alterius, non habet ius exigendi. Poſſet tamen in illo voto ſummus pótifex diſpenſare, maximè ſi alter ſolùm cóſentiret ad tepus, vt habetur in ca. charifsimus, de conuer.coniug. ¶ Excuſatur etiá vir à redditione debiti, accipiendo crucem in ſubſidiũ terræ ſanctæ: quia ſatis probabile eſt quòd vxor debeat velle cómorere ad tempus, ſubueniendo neceſsitati Eccleſiæ generalis. Ideo in fauorem negociorũ, pro quibus crux ſibi datur, ſtatutũ eſt quòd vir poſsit ſine conſenſu vxoris crucé accipere: ſicut poſſet etiá domino ſuo terreno, à quo feudũ habet, abſque cóſenſu vxoris militare. Quia ſicut mulier accipit poteſtatẽ in corpore viri: ſaluo hoc in quo vir tenetur corpori ſuo: ita etiam ſaluo hoc, in quo tenetur alteri domino ſuo terreno. Nec tamen ſubtrahitur omnino ius ſuum vxori: quia vxor poteſt cum ſequi, & non vir vxorem, cum vir debeat regere vxorem, & non ecóuerſo. Præterea vxor cum maiori periculo caſtitatis diſcurreret quàm vir, & cum minori Eccleſiæ vtilitate.

Ver. 11. DE CONCVBINATV.

G EX duobus finibus ſeu bonis matrimonij à natura intentis, apparere poteſt quòd cócubinatus & pluralitas vxorũ contrariantur iuri naturali & matrimonio: differéter tamen, quia concubinatus contrariatur principali bono matrimonij, quod eſt proles, & ideo nunquam fuit licitum concubiná habere: neque etiá fuit vnquã in concubinatu diſpenſatũ. Pluralitas verò vxorum non eſt contra bonũ principale matrimonij, ſed contra ſecundariũ. ſ. contra communicationẽ operum & pacificum conuictũ. Ideo aliquádo licuit aliquibus viris ex diuina diſpenſatione habere ſimul plures vxores: licet nunquã licuerit alicui mulieri ſimul habere plures viros. de quibus per ordinẽ dicendũ eſt. ¶ Ad cuius euidentiá ſupponendũ eſt primò, quòd quicquid reddit actionẽ inconuenienté fini, quẽ natura ex aliquo opere ſeu actu intendit, dicitur eſſe contra legem naturæ. Poteſt In Add. 3. p. q. 65. art. 2.
autem actus nó eſſe conueniés principali fini, vel ſecũdario, dupliciter: vno modo, quádo omnino impedit finẽ, vt ſuperfluitas aut defectus comeſtionis impedit ſalutẽ corporis, quaſi finem principalem comeſtionis, & bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui eſt finis ſecundarius. Alio modo, quando nó omnino impedit finem, ſed facit peruentioné ad illum minus decenté aut difficilem ad finé principalem vel ſecundariũ. Si ergo actio ſit inconueniens fini, quaſi omnino directè prohibens principalem finé, prohibetur primis præceptis legis naturæ, quæ ſunt ſicut communes animi cóceptiones, & ſicut prima principia in ſpeculabilibus. Si autẽ actio ſit incompetẽs fini ſecundario, quocũque modo. ſ. omnino prohibens, vel difficilem aut minus decenté reddens, aut etiã principali, vt faciens magis difficilem, vel minus congruá perueutioné ad ipſum: actio illa non prohibetur primis præceptis legis naturæ, ſed ſecundis, quæ ex primis deriuantur, ſicut conclusiones ex principiis in ſpeculatiuis. ¶ Secundò ſupponendũ eſt id quod ſuprà dictum eſt, cùm c.15.§.2.
de diſpenſatione moralium præceptorũ ageretur, quòd in primis præceptis legis naturæ nó cadit ver.7.
diſpenſatio, ſed ſemper efficaciá obligandi habent. Sed in ſecundis præceptis cadere poteſt diſpenſatio, quia non ſemper habent efficaciá obligandi, ſed vt in pluribus, eò quòd actus humani variantur ſecundũ diuerſas códitiones perſonarũ, temporũ, & aliarum circunſtantiarũ, & in maiori parte. Talis eſt tota materia moralis, vt patet per Philoſo. in Ethicis. Ideo vbi eorum efficacia deficit, licitè prætermitti poſſunt. Sed quia nó eſt facile determinare huiuſmodi varietates, ideo licentia prætermittendi legem in illis caſibus, ad quos legis efficacia ſe propter varietatem extendere non debet, reſeruatur illi, ex cuius authoritate lex efficaciá habet: & talis licentia diſpẽſatio dicitur. ¶ His ſuppoſitis dicendũ eſt primò, quòd actus concubinatus eſt cótra legẽ naturæ: Primo modo, quia non ordinatur in finẽ naturæ per actioné agentis imò peruertit & tollit omnino perueutionem in finé principalem: quia finis principalis, quem natura intendit in tali concubitu, eſt proles procreanda & educanda: & vt hoc bonũ conſequeretur, poſuit delectationem, vt Conſtantinus dicit. Quicunque ergo concubitu vtitur propter delectationem quæ in ipſo eſt, nó referendo in finem à natura intentũ, facit contra naturá, peruertit enim ordinem naturæ: quia res à fine denominatur, tãquàm optimo: ſicut cóiunctio matrimonij à prolis bono nomen accipit, quod per matrimonium principaliter quæritur. Et quãuis aliquis ex cócubinatu prolem quærat, non tamen conueniéter quærit ad prolis bonũ, in quo nó ſolùm intelligitur prolis procreatio, per quam proles accipit eſſe, ſed etiam educatio & inſtructio, per quá accipit nutrimentũ & diſciplinã: in quibus tribus parẽtes proli tenentur ad longũ tempus, & per totam vitã. Ideo lex naturæ exigit quòd pater & mater commaneant ad ſubueniendum proli. vnde aues quæ communiter pullos nutriunt ante completam nutritioné non ſeparãtur à mutua ſocietate, quæ incipit à concubitu. Hæc autem obligatio qua debet cómanere fœmina viro, & econuerſo, dicitur matrimoniũ. ¶ Et licet aliquis diues poſsit ſubuenire proli educandæ per longũ tempus: hoc tamẽ eſt per accidẽs, & non ex natura actus: & per id quod eſt per accidés, non tollitur id quod eſt per ſe, hoc eſt naturale: & ſic nõ tollitur determinatio, propter quá ſecundum omnes leges filij qui de cócubinatu naſcuntur, ſunt vituperabiles: quod nó eſſet, niſi concubitus ex quo oriũtur, eſſet naturaliter turpis. Nec obſtat q̃ ius poſitiuũ quod à naturali deriuatur, nõ prohibet fornicationẽ ſimplicẽ, imò potius in pœnam, ſecundũ antiquas leges, mulieres lupanaribus tradendæ condemnabãtur: quia lex naturæ in gẽtibus quãtũ ad multa offuſcata erat, & non reputabant malũ accedere ad concubinam, ſed paſsim fornicatione vtebãtur, quaſi re licita, ſicut & aliis quæ erant contra cæremonias Iudæorũ, quãuis

non

Act. 15. non essent côtra legem naturæ. Et ideo Apost. immiscuerunt prohibitioné fornicationis cæremonialibus, propter distinctionem quæ erat inter Iudæos & Gentiles. ¶ Non obstat etiam quòd qui potest alicui rem suã tradere in perpetuum, possit tradere ad tempus: nã per hoc distinguitur donatio à cõmodato: quia hoc verũ est in his in quibus nulla deordinatio sequitur, prout in cócubinatu, in quo est deordinatio côtra bonum prolis, quæ ex illo actu nata est sequi. Et quãuis aliquis vtẽdo ancilla sua tanquã re sua, maximè ex cõsensu suo, nulli faciat iniuriã in particulari: facit tamen iniuriã naturæ & proli procreãdæ, ad cuius bonũ nõ sufficiẽter neque cõuenienter talis coniunctio ordinatur: sicut si quis immoderatè vteretur eo quod suũ est. Præterea licet ancilla sit res domini quo ad obsequiũ, nõ est tamẽ res sua quo ad concubitũ. Et licet quilibet possit dare quod suum est: & vxor habeat potestaté in corpore viri: non tamẽ sequitur quòd vir de consensu vxoris possit alteri carnaliter coniũgi, neque vxor de cõsensu mariti, alteri viro: Quia vxor nõ habet potestaté in corpore viri simpliciter, quantũ ad omnia, sed solùm quo ad matrimoniũ, & econuerso. Ideo nõ possunt dare contra bonũ matrimonij. Cum ergo cócubitus fornicationis tollat debitam ordinationé parentis ad prolem, quã natura ex concubitu intendit: sequitur quòd fornicatio simplex de sui ratione sit peccatũ mortale, etiã si lex scripta non esset: quia de lege diuina positiua nõ est dubium, vt dictũ est cùm de fornicatione ageretur. ca.7.§.4. versi.1. Nec excusatur Iuda filius Iacob, à peccato, quando cócubuit cum Thamar: licet vitauerit mendaciũ, quod fuisset perniciosum, iniuriã habens annexam, si promissum nõ reddidisset. Nec obstat etiã quòd non punitur temporali morte, quia peccatũ non dicitur mortale à tẽporali morte, sed à morte æterna, vt infrà dicetur. Et quãuis habeat maius incitamentum quàm gula: non tamen sequitur quin sit maius peccatum, quàm inordinata comestio: Quia illa non côtinet deordinationé à fine vltimo, sicut fornicatio, quæ est præceptum naturæ, Non mœchaberis. in quo nõ cadit dispensatio, manẽte materia. s. quòd nõ sit sua. & ideo nunquã licuit. Nec aliquis sanctorũ in antiquo testamẽto legitur habuisse concubinam, qué necesse sit à peccato excusare. Sed vbicunque legitur aliquos sanctos habuisse
Concubina aliquando accipitur pro vxore secundaria. cócubinas, accipitur concubina pro secundaria vxore, quæ dicebatur cócubina, quia habebat aliquid simile cõcubinæ, licet esset vxor quantũ ad principalem finé, qui est bonũ prolis, quia indissolubili vinculo iũgebatur viro, & sic cõueniebat cũ vxore. Sed quo ad secundarium finé, qui est gubernatio familiæ, & cõmunicatio operũ, in quo cadit dispensatio, vt dicetur versic. seq. prima vxor coniungitur viro vt socia, sed non secundaria. Ideo in hoc cõueniebat cum concubina, large accipiendo hoc vocabulum, cócubina. Et sic Agar, licet esset vxor secũdaria Abrahæ, dicebatur ancilla & concubina, quia nõ erat socia in dispensatione familiæ, & cõmunicatione operum, sicut Sara. Nec obstat quòd illa quæ est matrimonio iuncta, nõ possit eiici excepta fornicationis causa, tamé Agar fuit eiecta: quia hoc factum est ex dispensatione diuina, ad significãdum mysterium,
Galat. 4. quod explicat Apost. ad Gal. scribens. Quòd etiã Ismael hæres nõ fuerit, & Esau filius liberę, hæres non fuit, ad mysteriũ pertinet. Similiter factum est vt filij Iacob ex ancillis & liberis nati, hæredes essent, vt D. Aug. dicit: quia Christo nascuntur in baptismo, tam per bonos, qui per liberam significantur, quàm per malos ministros, qui per ancillam significabantur.

Ver. 12. DE PLVRALITATE VXORVM ET MARITORVM.

In Add. 3. p.q.65. Virum simul habere plures vxores, & vxoré simul habere plures viros, cõstat esse côtra legem naturæ: differẽter tamen, quia quod mulier simul habeat plures viros, est contra primum & principale bonũ matrimonij. & ideo semper fuit illicitum, neque licitè fieri potest, cùm in primis præceptis nõ cadat dispensatio, vt dictum est versi. præced. Nõ est autem sic de pluralitate vxorũ. A
Quòd autem pluralitas maritorũ sit contra bonũ prolis, apparet ex eo q per hæc quo ad aliquid totaliter tollitur. Quia quãdoque cõtingit post primã impregnationé mulierem iterũ impregnari, & tunc (vt dicit Philosophus) vix contingere potest quin accedat corruptio vtriusque vel alterius fœtus. Et quãuis non contingat corruptio, [illegible]tas tamen multũ impeditur. Educatio autem totaliter impeditur. Quia si vna mulier plures haberet maritos, sequeretur incertitudo prolis ex parte patris, cuius cura est necessaria in educãdo. Ideo nulla lege vel cõsuetudine fuit aliquando permissum, q vna mulier plures maritos haberet: sicut econuerso. Nec obstat illa prima animi conceptio, siue primũ naturæ mandatũ. Quæcunque vultis vt faciãt vobis homines, & vos facite illis. & per oppositũ. Quæcũque nõ vultis, &c. hoc enim est lex & prophetæ. Sed viri aliquãdo voluerunt accipere, imò de facto acceperũt plures vxores: igitur & mulieres, saltem cum dispensatione. Negatur illatio: quia illa animi cõceptio intelligi debet eadem proportione seruata. Nõ enim sequitur, q si prælatus vult subditũ non resistere ei, quòd ipse nõ debeat resistere subdito. Sed inter vxorem & virũ non est eadé proportio: quia in pluralitate vxorũ non sequitur incertitudo prolis, & vnus sufficit ad impregnãdum plures. Et quãuis zelus, qui est amor nõ patiens cõsortium in amato, sit vxoris ad virũ, sicut viri ad vxoré: non tamé æqualiter vt in pluribus inuenitur. Sed tam in hominibus quàm in animalibus communiter inuenitur maior zelus masculi ad fœminã, quàm econuerso, eò quòd non est contra cõceptionem naturalem, quòd vir habeat plures vxores, sicut quòd vxor habeat plures viros. Ideo affectus siue appetitus vxoris, qui sequitur cognitionem, nõ tantum refugit consortiũ in viro, sicut econuerso. Quãuis aliquæ mulieres ex aliquibus apprehensionibus & causis sint magis zelotypæ, & ampliori zelo torqueantur, quàm viri. ¶ Pluralitas verò vxorũ nõ totaliter tollit, neque aliqualiter impedit primum finem matrimonij, cùm vnus vir sufficiat pluribus mulieribus fœcundandis, & educandis filijs ex eis natis. Sed quo ad secundũ finem

matrimonij,etsi non totaliter tollat:tamen multum impedit, eò quòd nō possit faciliter inueniri
pax in familia.vbi vni viro plures vxores cōiunguntur, eò quòd vnus vir non potest sufficere ad
satisfaciēdum pluribus vxoribus ad votū earum.Quia cōmunicatio plurium in vno officio causat
litem, sicut figuli & medici corrixātur & inuidēt adinuicem:sic plures vxores vnius viri.Cùm er-
go vxorum pluralitas sit cōtra secundum bonum matrimonij,& præceptum naturæ,nunquā fuit
licitum absq; dispēsatione authoris naturæ.s.Dei,qui per inspirationē æternā eo tēpore quo opor-
tebat prædictum præceptum naturæ prætermitti,vt maior esset multiplicatio prolis ad cultū Dei
educādæ,dispēsauit post Lamech:qui fuit primus qui absq; dispēsatione accepit plures vxores,qui
de hoc secundum Magistrum sentētiarum arguitur:quia ad explendā voluptatē id fecisse perhi- 33.dist.4.
betur. Per Sāctorum verò exēplum diuina dispēsatio ante legē ad alios deriuata est, quæ nō fuit in
lege reprobata,imo videtur approbata in Deuter.vbi dictū fuit,Nō habebit vxores plurimas,quæ
alliciāt animā eius.vbi D.Aug.dicit,quòd Salomō trāsgressus est præceptum illud, & nō Dauid:
quia permissum erat plures habere,sed nō plurimas,quæ allicerēt,&c.Semper enim principalior
finis magis est obseruādus,quàm secundarius.Ius enim naturale semper & vbiq;, quātum est de
se,habet efficaciā:potest tamē per accidēs propter aliquod impedimētum vel causam circa aliquē
variari,quātum ad secundarios fines:sicut Philos.exēplum ponit de aliis rebus naturalibus. Nec
obstat quòd dispēsatio in lege naturæ circa huiusmodi nō reperitur scripta : Quia talis debet esse
dispensatio,qualis est lex.Si ergo lex naturæ scripta est in cordibus hominum,ita debebat esse eius Rom.2.
dispensatio:quæ tamen nō est nunc per Christum reuocata, eò quòd veniēte Christo fuit tempus Mat.19.
plenitudinis gratiæ,per quā cultus Dei nō carnali, sed spirituali propagatione diffundendus erat
in omnes gētes. ideo nunc nō est ratio dispensationis. Et quāuis ius naturæ largo modo dicatur,
quod omnia animalia docuit:tamen ius naturæ cōpetens homini,inquātum homo,hoc indidit ꝙ
vna per legem matrimonij fieret vxor viri vnius. Si dicatur quòd cōtra legē naturæ est,quòd ho-
mo se ad impossibile obliget,& quod vni datum est,alteri detur. Sed homo contrahens cum vna
vxore,sui corporis potestatē ei tradidit,vt necesse sit reddere debitum cùm petierit:ergo facit con-
tra legē naturæ,si potestatē sui corporis alteri tradat.Negatur sequela:quia hoc solum habet locū
in primis præceptis naturæ. Nec vir per matrimonium potestatē sui corporis tradit quantum ad
omnia,sed solùm quātum ad illa quæ matrimoniū pro principali fine requirit. Matrimoniū autē
nō requirit vt quolibet tēpore vxori petenti vir debitū reddat,nisi cùm petit ad id quod matrimo-
nium est principaliter institutum,hoc est ad bonum siue generationē prolis, siue quātum sufficit
ad impregnationē.Licet matrimonium postmodum,inquātum est remedium , (quod est secun-
darius finis eius)fuerit ordinatū ad vitandā fornicationē in cōiuge:quia(vt dictū est)in secūdo fina
cadit dispēsatio.Vnde sequitur ꝙ qui accipit plures vxores,nō se obligat ad impossibile,cōsidera-
to fine principali:nec esset incōueniēs si Deus nūc dispēsaret in pluralitate vxorū,ꝙ propter bonū
prolis quod est principale bonū,detraheretur aliquid de aliis bonis matrimonij:quia manet fides
apud Deū,in cuius cultū ꝓles esset educāda:fides etiā maneret ad plures.Et sacramētū pariter ali-
quo modo maneret.Quāuis enim nō significaretur cōiūctio Christi ad Ecclesiā:significaretur ta-
mē distinctio graduū in Ecclesia ꝑ pluralitatē vxorū,quæ quidē distinctio nō solùm est in ecclesia
militāte,sed etiā in triūphante.Et ideo illorū matrimonia significarēt aliquā cōiunctionē Christi
cū Ecclesia,nō solùm militāte(vt quidā dicūt)sed etiā triūphante,in qua diuersæ sunt māsiones.

Ver. 13. DE SECVNDIS NVPTIIS.

B SEcundas aut tertias siue quartas & sic deinceps nuptias nō esse cōtra ius naturæ ex præmissis In Add.3.p.
cōstare potest,cùm nō sint cōtra bonum prolis,neq; cōmunicationem operum. Vnde legimus q.63.art.1.
Abrahā tēpore legis naturæ, mortua Sara,secundas nuptias celebrasse cum Cethura.Nō sunt etiā Gen.26.
cōtra ius diuinū,cùm Apost.dicat, Volo iuniores(s.viduas)nubere, & filios procreare. Et ratio est: 1.Tim.5.
quia per mortē alterius cōiugum matrimonium soluitur. Nā(vt idē Apost.dicit) Mulier alligata 1.Cor.7.
est legi viri,quāto tēpore vir eius viuit.Quòd si dormierit vir eius,soluta est à lege viri.Cui autem
voluerit nubat,tātùm in domino,hoc est cum fideli.Si tamē mulier ante annū cōtrahit,perdit do-
talitium:sed si post,lucratur ad vitā solùm.Ideo oportet eam dare fideiussores de eo reddēdo post
mortē,nisi vbi est cōsuetudo vel statutū,ꝙ absolutè lucretur,vt in ciuitate Tholosana. Vir autē si
statim contrahat,nil perdit:quia etiā nil lucratur,nisi ex pacto vel cōsuetudine,vt in prædicta ci-
uitate,in qua deficientibus liberis, lucratur absolutè dotē. Mulier tamē nubēs infra tēpus luctus
(quod durat per vnius anni spatium)liberatur ab infamia, cui olim secundum leges subdebatur,
vt habetur in c.cùm secundū Apost.de secundis nupt.¶ Nec obstat quòd D.Chrys.dicit,quòd se-
cundum virū accipere,fornicatio est:quia intelligit viuēte primo,vel quātum ad causam,quæ ali-
quando sola ad nuptias inclinaret.s.cōcupiscentia , quæ etiā in matrimonio fornicationē inducit,
quādo paratus esset eā cognoscere,etiā si nō esset vxor.Nec etiā obstat illud D.Ambr.Duplex ma-
trimonium non est bonum,quia etiā intelligitur simul , vel per non bonum intelligit quod caret
honore significationis:& sic nō est adeò honorabile.Eā ob rem sacerdotes arcentur ne intersint,eo
quòd habeat aliquā speciem mali siue turpitudinis , propter defectum prædictæ honestatis siue
significationis:propter quem defectum cōtrahitur irregularitas,& nō propter culpam:quia nulla
inest culpa. Non tamen dicimus quòd secundum matrimonium non sit sacramentum Ecclesiæ:
quia vbicunque inueniuntur ea quæ sunt de essentia sacramenti,est sacramentum : sed omnia ta-
lia inueniuntur in secundis nuptiis. s. debita materia & debita forma:ergo secundum matrimo-

Sacerdotes cur arceantur à secundis nuptiis.

nium est sacramentum:non tamen adeo perfectum, sicut primum:quia non habet plenam significationem,cum non sit vna vnius, sicut in coniunctione & matrimonio Christi & Ecclesiæ. Ratione huius defectus benedictio à secundis nuptiis subtrahitur, & punitur sacerdos benedicés secundas nuptias,suspensione officij & beneficij.Sed hoc indulgendũ est, quando secundæ nuptiæ sunt ex parte viri & mulieris. Si vero virgo contrahat cum viduo,nuptiæ benedicuntur. Saluatur enim aliquo modo significatio, quæ in primis nuptiis, saltem ex parte vnius : quia etsi Christus vnam sponsam habeat,habet tamen plures personas desponsatas in vna Ecclesia.

Benedictio à secundis nuptiis subtrahitur.

Ver. 14. DE BIGAMIA.

C

Bigamia quatuor modis contrahitur. Primus est,quando quis accepit plures vxores successiuè & de iure.Secundus,quãdo simul habet plures,vnam de iure,& vnam de facto.Tertius,cùm habuit plures successiuè,vnam de iure,& vnam de facto,quando. s. erat impedimentum dirimés. Quartus, quando viduam ducit vxorem:quod intelligendum est matrimonio cum vtraque consummato per carnalem copulam,quæ in fornicario concubitu non causat irregularitatem,vt habetur in c.quia circa,de bigamis.& ratio est,quia non significat illam indiuisibilé coniunctionem Christi & Ecclesiæ. Et in omnibus istis casibus irregularitas est annexa duplici de causa. Prima, quia ille qui sacramenta ministrare debet,nullum in sacramentis debet pati defectum. Defectus autem in sacramentis est,quando sacramenti significatio integra non inuenitur.Et sacramentum matrimonij significat indiuisibilem cõiunctionem Christi ad Ecclesiam,quæ est vnius ad vnam: ideo ad perfectam significationem sacramenti requiritur quòd vir sit tãtùm vnius vxoris, & vxor vnius viri.Ideo bigamia,quæ hoc tollit,inducit irregularitaté.Secunda causa est,quia in illis qui accipiunt ordinis sacramentum,maxima spiritualitas debet apparere.Vnde dominus in Leuitico dicebat,Sancti estote,quoniam ego sanctus sum.tum quia spiritualia ministrant.s.sacramenta,tũ quia spiritualia docent,& in spiritualibus occupari debent.Vnde cum concupiscentia , per quem totus homo caro efficitur,spiritualitati repugnet,non debet aliquod signum concupiscentiæ permanentis in eis apparere.quod quidem apparet in bigamis,qui vna vxore contenti esse noluerũt. Prima tamen causa & ratio est melior. Et huiusmodi irregularitas non soluitur per baptismum: quia licet baptismus soluat culpas,non tamen soluit coniugia. Vnde cùm ex secundo cõiugio sequatur irregularitas,per baptismum tolli non potest:sicut irregularitates, quæ antea per crimina contractę erant.Nec opinio D.Hiero. in hoc tenetur:quia licet baptismus tollat peccatum, quod est maius,eò quòd ad hoc sit ordinatus : non est tamen ordinatus ad tollendam irregularitatem, quæ non est pœna, quamuis proueniat ex causa debita. Et licet per baptismum quis conformetur Christo,quãtum ad mentem,non tamen quantum ad statum carnis,qui cõsideratur in virginitate vel diuisione carnis. Et quãuis sacramenta veteris legis soluerẽt irregularitates,quæ ex leuibus causis cõtractę erãt,& ad tempus durabãt,quia ad illas tollẽdas erãt ordinata:nõ auté baptismus.

In Add. 3.p. q.66.ar.2.

Leui.19.

Baptismus nõ tollit irregularitatem bigamiæ.

¶Bigamus exuitur omni priuilegio clericali,& additur foro seculari,nõ obstãte consuetudine.Et ei sub pœna excommunicationis inhibitum est tonsuram aut habitum clericalem deferre,vt in c. vnico de bigamis,lib.6.¶Quo ad dispensationem cum bigamis est difficultas,eò quòd Apost. dicit,Oportet episcopum esse vnius vxoris virum.& in c.super eo,de Biga.habetur quòd Lucius papa redarguẽs episcopũ Hispalen.dicit,quòd etiam si sacros ordines susceperint,priuãdi sunt:quia in bigamis cõtra Apostolum dispẽsare non licet,vt debeãt ad sacros ordines promoueri, vel in eis si promoti fuerint,remanere.D.Tho.dicit,quòd papa potest in bigamis dispẽsare, eò quòd bigamiæ non est adiũcta siue annexa irregularitas,de iure naturali,sed de iure positiuo. Et quia nõ est de essentialibus sacraméti ordinis, q nõ sit bigamus, quod patet ex hoc quòd si aliquis bigamus ad sacros ordines accedat,accipit characteré.& ad prædictũ c.super eo,respõdet,quòd papa nõ potest dispensare cõtra doctrinã Apostoli,quantũ ad ea,quæ sunt de iure naturali, nec quantũ ad ea quæ sunt de necessitate sacramentorũ & fidei.& dictus Lucius dicebat dictũ archiepiscopum dispẽsare cõtra Apostolũ, hoc est in positiuis & determinatis ab Apostolo,per archiepiscopos dispẽsari nõ posse.Sed nõ negabat ipse Lucius quin ipsemet & papa successor eius posset dispẽsare,cùm eandé potestaté habeat papa,quã D.Pet. Et ipse Lucius cum episcopo Panormitano dispẽsauerit.

Bigamus exuitur priuilegio cler.

1.Tim.3.

Ar.5.

Ver. 15. DE FILIIS ILLEGITIMIS.

A

CVm illegitimum dicatur quod cõtra leges fit,qui extra matrimonij thorum nascuntur cõtra legem naturæ,dicũtur illegitimi.Ad cuius euidentiã notãdum est,quòd quadruplex est status filiorũ. Quidã enim sunt naturales & legitimi,qui.s.nascũtur ex vero & legitimo carnali concubitu.Quidã dicũtur naturales & nõ legitimi,vt qui nascũtur ex simplici fornicationé, & ab his qui impedimentum matrimonij nõ habent,quidã legitimi & nõ naturales,vt adoptiui. Quidam dicuntur Spurij,vt qui ex adulterio,incestu, vel stupro(quos quidã ex dãnato coitu natos vocant) oriuntur,contra legé positiuã expressè,& cõtra legé naturalem hominis,inquantum homo , licet non inquãtum animal.& tales nõ succedũt patri nec matri,vt habetur in Auten. Quibus mo.na. effi.legi.§.fina.Et quãuis huiusmodi filij non sint in culpa,incurrunt tamen damnũ:nõ q subtrahatur ab eis quod illis debitũ est,sed per hoc quòd non datur eis id quod aliàs poterat esse debitũ. Et sic duplex damnum incurrunt:Vnum quia non admittuntur ad actus legitimos,sicut ad officia & dignitates,quæ requirunt aliquã honestaté in illis qui ea exercẽtur.Aliud dãnum incurrũt: quia non succedũt in hęreditate paterna.Verumtamé naturales filij succedere possunt in septima parte tantùm,si eis legata fuerit. Vnde legimus quòd Abraham filiis concubinarũ dedit munera.

In Add. 3.p. q.68.

Quatuor status filiorum.

Duplex damnum illegitimorum.

Gen.25.

Spurij

Spurij autem in nulla parte, quãuis ex iure naturali parẽtes eis in necessariis prouidere teneãtur. Vnde pertinet ad solicitudinem episcopi, vt vtrumque parentem cogat ad hoc quòd eis prouideat. Damnũ tamen quod illegitimi incurrunt, non dicitur propriè pœna: sicut dicimus non esse pœnam alicui quòd non succedat in regno, per hoc quòd nõ est filius regis: quia nõ debetur ei. Et sic differẽtia est inter damnum illorum, & damnum quod incurrimus ex peccato originali: quia iustitia originalis data erat primo parenti pro tota natura humana: & sic tota natura humana tenebatur illam seruare. Cùm ergo Adam, per quem erat tota natura in alios transfundenda, propter peccatum eam amiserit, transfundendo naturam transfudit damnum. Ideo miseriæ huius mundi sunt nobis pœna peccati originalis. Sed damnum quod incurrit illegitimus, non est ei pœna, sed potius patri, eò quòd ex praua voluntate patris processit. Et quia per legem hæc illegitimitas quo ad damna indicta est: sequitur quòd per legem seu legislatorem potest remoueri, & filij legitimari siue fieri legitimi: non quòd sint ex damnato coitu nati, quia coitus ille qui transiuit, nunquam potest fieri legitimus, ex quo semel fuit illegitimus, cùm ad præteritum non sit potẽtia: sed dicuntur legitimari quantum ad damna, quæ post legitimationẽ non patientur. ¶ Sex modis potest fieri legitimatio, duobus secundum canones, & quatuor secundum leges. Primus modus secundũ canones est per sequens matrimoniũ, si non fuit adulterinm, vt in c.1. & c.tanta. qui fi. sunt legi. Secundus per specialem indulgentiam siue dispensationem summi pontificis in terris eis subiectis, sed non in alienis, nisi quantum ad spiritualia, vel nisi ex causis multum arduis: & tunc indirectè per quandam consequentiam intelliguntur legitimati, quantum ad temporalia, vt in e. per venerabilem, qui fi. sunt legi. Primus modus secundum leges: Si pater naturalis filium naturalem offerat curiæ imperatoris, & recipiatur: ex hoc ipso legitimatur, propter curiæ honestatẽ. Secundus, si pater in testamento nominet illum legitimum hęredem, & filius postmodum testamentum imperatori offerat & acceptetur. Tertius, si nullus sit filius legitimus, & ipsemet filius naturali imperatori se offerat. Quartus, si pater in publico instrumento duorum vel trium testium subscriptione eum legitimum nominet, licet non adiciat naturalem. Et quanuis filius legitimus non possit illegitimari, cum eius generatio fuerit legitima, potest tamen ex culpa hæreditate priuari: & filius illegitimus ad eam ex gratia absque aliorum iniuria habilitari. Notandum tamen quòd separato matrimonio per iudicium Ecclesiæ, filij qui ex illo ante iudicium Ecclesiæ nati sunt, dicũtur legitimi, si illud matrimonium fuerit in facie Ecclesiæ contractum.

Legitimatio quot modis fieri potest.

Filius legitimus non potest illegitimari.

§. 8. DE SACRAMENTALIBVS NOVAE LEGIS.

B SAcramentalia in noua Lege dicuntur dispositiones sacramentorum, siue ad sacramenta suscipienda, vel cõficienda, aut consecranda, sicut exorcismus & benedictiones factæ super vinum & aquam, panem, oleum, sal, cęram, incensum, lapidem altaris, Ecclesiæque muros, vestimenta, crucem, baculos peregrinorum, & alia huiusmodi, de quibus aliquid dicendum est.

Ver. 1. DE EXORCISMIS.

C EXorcismos quidam dicũt institutos fuisse in statu naturæ integræ, eò quòd Deus dedit Adæ notitiam & scientiã proprietatũ omniũ rerũ naturaliũ sibi subditarum, cùm dederit ei authoritatem imponẽdi nomina animalibus & aliis rebus sibi subditis, sub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et in his reseruãtur reliquiæ potestatis innocẽtiæ, vt vocibus exorcistæ, siue naturaliter incãtantis & præcipiẽtis obediant, nisi propter peccatum impediãtur, sicut Aspis, quæ non audit vocem incantãtis sapienter. Venerabilis Beda refert Iosephum dicentẽ regem Salomonem excogitasse, suámq; gentẽ docuisse modos exorcizandi, hoc est adiurãdi, quibus immũdi spiritus expulsi ab homine nõ sunt ausi vlterius reuerti. Sed quicquid sit de his, nos fundamentũ habemus in sacris literis de exorcismis dæmonũ, morborũ, reliquorúmq; noxiorum. Christus enim dedit potestatẽ discipulis spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnẽ lãguorem, per inuocationem nominis sui, qua potestate vsi sunt discipuli. Vnde reuertentes dixerunt: Domine etiã dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. quod videntes aliqui filij Iudæorum, similiter exorcizãdo eiiciebãt dæmones. Vnde Luc.9. dicitur quòd Iacobus & Ioannes dixerũt, Præceptor, vidimus quendã in nomine tuo eiiciẽtem dęmonia, & prohibuimus eũ, quia nõ sequitur nobiscũ. Et D. Marcus: Signa autem eos qui crediderint, hęc sequentur: In nomine meo dęmonia eiiciẽt, linguis loquẽtur nouis, serpentes tollẽt: & si mortiferũ quid biberint, nõ eis nocebit. Si arbor morus, quæ sensum nõ habet, & mõs obedit fideli præcipienti trãsplantari in mare: quare fideli adiuranti & pręcipienti aqua & elemẽta aliáq; nociua nõ obedient? Videmus quotidie fideles curare febres, & fugare dæmonia per aspersionẽ aquæ benedictæ. & D. Aug. dicit, Vera pietate homines Dei aereã potestatẽ contrariámq; pietati, exorcizãdo eiiciũt, nõ placãdo omnes tẽtationes aduersitatésque eius, orãdo, nõ ipsam, sed Deum suum aduersus ipsam. In eius ergo nomine vincuntur, qui humanitatẽ assumpsit. Et in Actis Apostol. habetur de exorcistis Iudæorum, quomodo tentauerunt dicentes, Adiuro vos per Iesum, quem Paulus prædicat. & infrà, Respondens autẽ spiritus nequã, dixit eis: Iesum noui, & Paulum scio: Vos autẽ qui estis? Et insiliẽs in eos homo in quo erat dæmonium pessimum, dominatus est amborum: quia ex curiositate vel lucri gratia adiurabant, & non sicut illæ septem filiæ Sceuæ principis sacerdotũ, quæ quodãmodo credẽtes, sed nõ perfectè, vt in fide cõfirmarentur, probare voluerunt. De hac adiuratione dictũ est suprà. modum autem & formam exorcizãdi baptizãdos, habemus ex traditione Apostol. sicut & alias benedictiones, quibus vniuersalis Ecclesia vtitur, vt expresè dicit D. Clemens D. Petri discipulus lib.3. Recognit. &

Gen.2.

Mat.10.

Marc.vlt.
Mat.11.
Luc.17.

10. de Ci. c.22.

Act.19.

c.5 §.5. ver.1. & c.16. §.6. ver.3.

Modus exorcizandi.

idem in Epist.2.ad D.Iacobum fratrem Domini.& D.Dion.D.Pauli discipulus,& ab eo edoctus in mysteriis fidei,in 2.c.Ecclesiast.Hierarchiæ dicit,Baptizandus prius ter abrenunciat dæmoni, & omnibus vestibus exutus sacrato oleo tribus cruciformibus effusionibus vngitur à sacerdote, & chrismate signatus,aqua sanctificata tandem baptizatur.& Orig.ante 1300.annos dixit,In Ec- *3.Tim.1.* clesiasticis obseruationibus sunt nonnulla quæ omnibus quidem facere necesse est.Nec tamé eo- *Hom.5.* rum ratio omnibus patet.& infra subiūgit:Eorum quæ in baptismo geruntur,verborū,gestorum, atq; ordinum,& interrogationum,responsionum,quis explicet rationem? Et tamen hęc operta & velata portamus super humeros nostros,cum ita implemus ea, vt à magno pontifice filiis suis tradita,& commendata suscepimus. Et Celestinus huius nominis 1.ante annos 1400.ad Venerium Maurinum Leontinum & cæteros Galliarum episc.scribés dicit:Illud quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniformiter agit,non otioso contéplamur intuitu,cùm paruuli siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacraméntum.Nō prius vitæ fontem adeūt , quàm exorcismis & exufflationibus clericorum,spiritus ab eis immundus abigatur,vt tunc verè appareat quomodo princeps huius mundi mittatur foras. Omnésq; sancti doctores antiqui huiuscemodi obseruationem ex traditione Apostol.ad nos venisse affirmāt.Ex quo patet quàm impiè & crudeliter nonnulli hæretici hæc irridentes,non vereantur dicere,hæc ad necromantiam pertinere.Quia ex eorum dictis sequeretur Christū & Apostolos fuisse necromanticos , quod blasphemū est dicere.

Ver. 2. DE AQVA BENEDICTA.

Aquæ benedictæ effectus. DE Aquæ benedictione Alexander huius nominis 1.sextus à D. Petro,ita scribit:Aquam sale D cōspersam populis benedicimus,vt ex ea cūcti aspersi sanctificentur:quod etiā omnibus sacerdotibus faciendum esse mādamus.Nam si cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificabat,multo magis aqua sale cōspersa,diuinísq; precibus cōsecrata,sanctificat & mundat.s.dispositiuè,& nō ex opere operato,vt sacraméta. Si enim sale asperso per Helisæū prophetā, inuocato Dei nomine, sterilitas aquæ sanata est : quantò magis diuinis precibus sacratus sterilitaté rerum aufert humanarū,& inquinatos sanctificat & purgat,& cætera bona multiplicat, & ab insidiis diaboli & versutiis phantasmatū hominé defendit ? Si tactu fimbriæ vestiméti Saluatoris infirmos sanatos nō *Num.5.* dubitamus:quantò minus sacrorū eius virtute verborū? Si aquæ amarissimę,super quas maledicta congesta erāt,per inuocationé diuini nominis effectū habebant:quantò magis Exorcismus benedictionis habet efficaciā:cùm per ecclesiæ ministros nomé domini inuocatur,& precādo dicatur, Virtuté tuæ benedictionis infunde,vt quicquid in domibus fideliū vel locis,hęc vnda resperserit, careat omni immunditia,liberetur à noxa:nō illic resideat spiritus pestilés , nō aura corrumpens: discedāt omnes insidiæ latétis inimici? Et inde est ꝙ in ingressu Ecclesiæ ponitur vas aquæ benedictæ,vt fideles ingrediétes ad orādum Deū,se disponāt ad emundationé,quæ fit per contritioné, vt à distractionibus ac insidiis & tentationibus dæmonū fructū & vtilitatem orationū impedientibus liberentur.Eadem ratione diebus dominicis ante missam aspergitur super populū cōuenientem,& ad memoriā aquæ baptismalis,vt prophetauit Ezechiel,dicens,in persona Dei,Effundam super vos aquam mundā,& mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.Per virtutem enim benedictionis aquæ excitātur fideles ad orādū Deū , vt sicut per aquā baptismalé eos plenè mundauit in baptisme,ita dignetur emūdare cōscientias per aquā cōtritionis. Et secundū hoc dicitur quòd per aspersioné aquæ benedictæ cōsequitur quis remissioné peccatorum venialiū. Nec vituperandi sunt,qui ex deuotione deferunt aquā illam ad domos aut agros,& aspergūt,vt liberentur à tentationibus,ab ære infecto,& aura pestiléte & noxia, cùm hęc in benedictione aquæ petātur.

Ver. 3. DE EXORCISMO CAMPANARVM.

EXorcizantur etiam & benedicuntur campanæ,vt per illarum sonitum procul pellātur hostes A exterius,& omnes insidiæ inimici,fragor grandinum,procella turbinum,impetúsque tempestatum & fulgurum,infesta tonitrua,ventorum flamina suspendantur,spiritus procellarū & æreę potestates prosternantur,& vt fideles audiétes cōfugiant ad Ecclesiæ gremium, ante sanctæ crucis vexillum,cui flectitur omne genu,& crescat in eis deuotio fidei,fruges, mentes,& corpora credentium seruentur.Præterea vt per earum sonitum fideles inuitentur & cōuocentur ad diuina.In omni enim politia fit cōuocatio aliquo sono extrinseco,etiā in politia militari, vt habetur in c.ius *Num.10.* militare,1.dist. Et Dominus præcepit Moysi dicés.Fac tibi duas tubas argenteas ductiles , quibus congregare possis multitudiné,quando mouenda sunt castra.Et quādo habebitis epulum & dies festos atque calendas,canetis tubis.Loco illarū inspirauit dominus proceres ecclesiæ habere cam- *Act.2.* panas,quæ sunt vasa ærea vehementius sonantia, ad repręsentandum vehementem sonū Spiritus sancti,ad quem conuenit multitudo magna,& vt fideles conueniant ad epulum sacramenti Eucharistiæ & verbi Dei,& ad victimas sacrificiorum & holocaustorum in diebus festis,ac etiā contra hostes.Si enim sonitus tubarum cum inuocatione diuini nominis fuit tātæ virtutis, vt corruerent hostes,& muri Hierico:quantò magis pulsus campanarum Ecclesiæ,quæ non solùm ad vnū populum se extendit vt synagoga.sed per totum mundum ? ideo maiora vasa & vehementius sonantia electa sunt,vt illis auditis accingant se fideles contra hostes,hoc est dæmones & eorum insidias,& conueniant ad Ecclesiam,ad orationes,& ad diuina audienda & sacramenta suscipiēda.

Ver. 4. DE BENEDICTIONE PANIS ET ALIARVM RERVM.

ALiud sacramentale in Ecclesia obseruatū , est benedictio panis & aliorum ciborum, cærei & B vestimentorum,quæ fit per diuini nominis inuocationem. Vnde Dominus Moysi, Sic benedicetis

dicetis filiis Israel: Benedicat tibi Deus,&c.sequitur,Inuocabúntq; nomen meũ super eos,& be- *Num.6.*
nedicam illis.s.effectiuè,quia benedicere Dei est benefacere,eò quòd voluntas illius est semper ef-
ficax. Vnde Psal. Ipse dixit & facta sunt. Ideo cùm dixit, Fiat lux,facta est lux. Cùm ergo de iure *Psal.32.*
naturæ liceat nomen domini inuocare super res quibus vsuri sumus: sequitur quòd licitũ est per *Gen.1.*
verbum Dei & inuocationẽ sancti nominis eius illas sanctificate. Vnde Apost. Omnis enim crea- *1.Tim.4.*
tura Dei bona est,& nihil reiiciẽdum, quod cum gratiarũ actione percipitur. Sanctificatur enim
per verbum Dei & orationem. Cõsequens est quòd licet nobis panes & alios cibos aut fructus be-
nedicere,& super eos inuocare nomen domini ne noceant,& vt multiplicẽtur,& vt debitè suma-
mus:ac etiam in memoriã & recordationem benedictionis Christi, qui intuens in cælum & gra- *Mar.6.*
tias agens,benedixit panes in deserto. Et(vt quidam dicunt) inquantum homo dicebat illud Psal. *Ioan.6.*
Oculi omniũ in te sperant domine, & tu das escã illorũ in tempore opportuno. Aperis tu manum
tuã,& imples omne animal benedictione, & benedicendo extendebat manus super panes. Talis
enim erat mos benedicendi in antiqua lege,quam Christus venerat implere,& non soluere. Vnde *Mat.5.*
Aaron extẽdens ad populũ manũ suã,benedixit. Et probabile est quòd extendẽdo faceret signum *Leu.9.*
Thau,quod datũ erat filiis Israel in signum præseruationis ab angelo percutiente. Ideo Ezechiel *Exod.12.*
dicebat,Signa Thau super frontes virorũ gementiũ super cunctis abominationibus suis. Et quia *Ezech.9.*
signum Thau figurabat signũ crucis,in qua Christus peccata nostra tulit, & labores atq; dolores
nostros ipse portauit,patiendo & moriendo,per quã passionẽ & mortẽ nobis meruit præseruatio-
nem ab angelo percutiẽte,& omnẽ benedictionẽ: Ideo Ecclesia in omni benedictione & nominis *Esa.53.*
Dei inuocatione signũ crucis in memoriã Christi passionis & eius gratiarũ actionẽ facere consue-
uit. Inquãtum verò Deus benedicebat,effectiuè dando virtutem multiplicãdi,in cuius multipli-
cationis memoriã,ac etiã cõmunionis,quæ solebat olim dieb⁹ dominicis in primitiua ecclesia fie-
ri,inoleuit vsus & consuetudo, vt diebus dominicis panis in ecclesia benediceretur: ideo qui hanc
consuetudinem rident aut impediunt,quantũ in eis est,memoriã & recordationem beneficiorum
Dei & antiquæ cõmunionis,ac etiã humilitatẽ & recognitionẽ supremi dominij à cordibus fide-
lium auferre nitũtur. Vnde D.Aug.dicit,quòd panis benedictus dabatur olim catechumenis. Ea- *Lib.5.de bapt.*
dem ratione & in memoriã ingressus Christi in Hierusalem dominica ante Pascha benedicuntur *par. circa fini.*
rami virentibus foliis cum fructibus appositis,quos pręmoniti fuerunt filij Israel per Moysen de- *Leui.23.*
ferre,ait enim: Sumetis fructus arboris pulcherrimæ,spatulásq; palmarũ, & ramos ligni densarũ
frõdiũ,& salices de torrẽte,& lętabimini corã domino Deo vestro. Benedictio autẽ cærei Pascha-
lis in vigilia Paschæ,dicitur instituta in concilio Tolentino, in memoriã primæ lucis, quam vidit *Gen.1.*
Deus quòd esset bona: ac etiã in recordationem resurrectionis Christi,qui se lucem mundi nomi- *Ioan.8.*
nauit,& de facto cærei similitudinem sumpsit. In cęreo enim exterius est cęra,quę ex ape sine cor-
ruptione procedit, & licium album interius coopertum cęra. est etiam lumen quod per licium
cęreo iungitur. Sic in Christo est caro & corpus,quod ab ape argumentosa.s.à D.Virgine, absque
corruptione processit,& exterius videbatur. Erat pariter interius mundissima & sanctissima ani-
ma Christi. Erat etiam diuinitas,quæ per animam corpori iungebatur & vniebatur: quæ post pas-
sionem illuxit sanctis patribus, quando fuit verificatum illud Esa.9. Populus qui ambulabat in
tenebris,vidit lucem magnam: habitãtibus in regione vmbrę mortis, lux orta est eis.s.diuinitatis:
quia dictum fuit Latroni, Hodie mecum eris in paradiso. Pręterea quemadmodum candela pro
aliorum illuminatione tandem consumitur: sic Christus pro illuminatione nostra tandẽ consum-
ptus,hoc est mortuus est. Et quia in die purificationis D.Virginis celebratur prima eius oblatio,&
introductio in templum facta, & à sancto Simeone publicatus fuit esse lumen ad reuelationem
gentium,pędicitúrque eius mors & consumptio: ideo in eius memoriam eadem die cęrei bene-
dicuntur,& morituris asseruantur,vt in hora mortis ipse qui ad mundum illuminandũ venit, di-
gnetur illuminare intellectum eorũ,ne decidãt à lumine verę fidei,seducti tentationibus inimici,
qui insidiatur calcaneo,hoc est fini hominis,qui est mors. De cãtu & laude vocali dictũ est suprà. *Gen.3.*

Ver. 5. DE CAEREMONIIS NOVAE LEGIS.

C Caeremoniæ quæ dicuntur quędam externa ad cultum Dei ordinata in noua lege,quàm plu- *c.5.§.5. ver.9.*
rimũ distant à cęremoniis veteris legis: quia illę erãt solùm vmbrę futurorũ,quæ per Christũ
implenda erãt:(omnia enim in figura illis cõtingebant.) Cęremoniæ autẽ nouæ legis sunt in me- *Colo.2.*
moriam & recordationẽ pręteritorum per Christum & Apost.gestorum. Et sunt signa eorũ quæ *1.Cor.10.*
videbimus in patria. Ideo manifestũ est eas esse meliores & perfectiores. Eã ob rẽ cum magna ve-
neratione sunt obseruãdæ,cõstat enim eas tum à Christo,tum ab Apost. tum à sacris Conciliis ge-
neralibus esse traditas. Legimus enim Christum orãdo sublevatis oculis cęlum intuitum fuisse,& *Mar.6.*
in resuscitatione Lazari multas cęremonias obseruasse. Infremuit enim spiritu, lachrymatus est: *Ioan.11.*
ad monumẽtum accessit,lapidẽ tolli iussit. eleuatis in cęlum oculis,gratias egit patri, magna vo-
ce clamauit,ligatis manibus & pedibus ac facie defunctum prodire fecit: ligatũ soluere noluit, sed
soluendũ discipulis cõmisit. Sed ad quid tot & tãta signa exteriora fecit? Poterat enim absq; mu-
tatione loci & lachrymis ac lapidis subleuatione solutũ suscitare: sed noluit, vt mirabilia mysteria
quæ breuitatis causa omitto,notãda repręsentaret. Cùm orare volebat,egrediebatur in mõtẽ Oli-
ueti, in hortũ in oriẽte sitũ,aliquãdo cõmuniter cũ omnibus Apost. aliquãdo separatus ab eis, ali-
quãdo positis genibus,aliquãdo pronus in terrã orabat. Manus super capita paruulorum ponẽs, *Luc.22.*
benedicebat eis: licet posset absque manuum impositione benedicere. Discipulos cum oleo ad sa- *Mar.6.*
Ioan.5.

Ioan.9. nandos infirmos(quos absque oleo sanare poterat) misit. Bis grabatum in die sabbati sanatis tolli
iussit. Cæcum natum sanãdo spuit in terrã, fecit lutum ex sputo, liniuit oculos eius, ad natatoriam
Mar.7. Siloe lauãdũ misit. Sed ad quid tot cęremonias seruauit, cùm potuisset solo verbo illuminare? Sur-
Ioan.20. dum & mutũ curaturus, digitos in aures misit. Post resurrectionẽ antequàm spiritũ sanctũ Apost.
Luc.24. daret, insufflauit, & manus super capita eorum posuit. Ascendens in cælum, eleuatis manibus di-
Act.1. scipulis benedixit, & eum nubes suscepisset eum ab oculis eorũ, duos viros ad eos misit in vestibus
Act.2. albis. Apostoli & alij discipuli cũ D. Virgine in cœnaculo, in loco vbi ascenderat Petrus, perseue-
Act.13. rantes in oratione & communicatione fractionis panis, Spiritum sanctum acceperunt: Paulo &
Ephe.3. Barnabæ munus prędicationis delegãtes, manus imposuerũt. Apost. orãdo flectebat genua ad pa-
Phil.2. trem domini nostri Iesu Christi, & in nomine eius omne genu debere flecti dixit. Rationẽ neces-
Rom.1. sitatis cæremoniarum Apost. Romanis assignauit, dicẽs: Inuisibilia Dei à creatura mundi (hoc est
1. Cor.11. ab homine) per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciũtur: sempiterna quoq; eius virtus & diuinitas.
Visis enim & sensatis excitamur, & per ea ad spiritualia mysteria capescenda manuducimur. Idem
1. Tim.5. Apost. circa Eucharistiã cæremonias ordinauit, & se alias ordinaturum pollicitus est. Circa ordi-
2. Thess.2. nandos scribit, nemini citò manus debere imponi. Et Thess. traditiones quas didicerãt, siue p epi-
stolã, siue p sermonẽ, seruare iussit. & subtrahi debere ab omni fratre ambulãte inordinatè, & non
1.Cor.11. secundũ traditionẽ quã ab Apost. acceperãt. Et cõsuetudinem Ecclesię approbãs, impugnantes &
Act.15. cõtentiosos redarguit. Et cum Syla comite perambulabat Syriam & Ciliciã, cõfirmans Ecclesias,
præcipiens custodire præcepta & dogmata ac decreta Apostol. & Seniorum. inter quæ erant cęre-
moniæ, quas à Christo viderant obseruari, & quas inspirante Spiritu sancto introduxerant: inter
In lib. de dist. Basilij. quas D. August. recitat ea quæ vniuersaliter seruat Ecclesia, vt quòd fideles crucis signaculo insi-
gniantur, & quæ trifariã digesta fiant super panem & calicem, benedictionem fontium, & quòd
baptizati inungantur oleo sancto. de his in c. Ecclesiasticarum, &c. in his. 11. dist. vbi dicitur, in his
rebus, in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, instituta maiorum pro lege
seruanda sunt. & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita cõtemptores ecclesiasticarum cõsue-
2.c. Ecclesia. Hierar. tudinum coercendi sunt. Et D. Dion. dicit: Primi nostri illi duces in humanis imaginibus res di-
uinas materialibúsque figuris spiritualium maiestatẽ, atq; in his quæ nobis familiaria sunt, sum-
ma illa & supersubstantialia, partim scriptis, partim nõ scriptis institutionibus suis nobis tradide-
runt, nõ prophanæ multitudini (cui nec ipsa quidẽ signa fas est cõtingere) verùm eos, ob ídq; quòd
nostra sacratissima functio significatiua est plenáq; signis, quibus veluti adminiculis ad eorũ an-
gustiorem intelligentiã subuehamur, nõ sunt opertæ pontificibus signorum rationes. Deinde de-
cap.7. scribit cæremonias per Apost. in sepulturis defunctorum obseruatas. & D. Hiero. in epitaphio Ne-
Ceremoniarũ vtilitas. potiani, laudat eum de cęremonijs rite peractis. Sunt igitur cæremoniæ vtiles ad humilitatem, vt
nostrã eleuatã & superbã ceruicẽ demittamus, illam subdentes sensibilibus, vt per eas veluti per
quosdã gradus, ad superiora mente capescenda euehamur: & vt nos qui corpore peccauimus, ho-
locaustum de nostris corporibus domino faciamus: quia non solùm animã, verùm etiã corpus ab
eo accepimus. ¶ Ex præmissis euidenter cõstat, quàm impiè blasphemãdo hęretici dicãt cæremo-
nias Ecclesiæ inuentas ab hominibus ad cõtinendum populum sub tyrannide sacerdotum, & esse
auferendas à lege gratiæ, sicut cæremoniæ legis Moysi. Sed (vt dictum est) lata est differentia: quia
illæ erãt figuræ & futurorum vmbræ. Vnde sicut vmbra luce fugatur: sic illæ fugatæ sunt per ad-
uentum lucis Christi. Cæremoniæ verò nouæ legis sunt repræsentatiuæ præteritorum, & figuræ
eorum quæ videbimus in patria. & ideo adueniente statu gloriæ, cessabunt. Nec obstat quod alle-
Prou.23. gãt ex Salomone, Fili mi, præbe mihi cor tuum: quia non vtitur exclusionis particula. nõ enim di-
cit solùm, cor. Vnde Christus ponens differentiã inter duos filios, quorũ vnus dixit ore se facturũ
voluntatẽ patris, & verisimile est quòd corde (cùm voces sint notæ earum quæ sunt in anima pas-
sionum) nõ tamen fecit, & alium qui dixerat se nõ impleturum eius voluntatẽ, qui postea tamen
impleuit: interrogauit, Quis illorum fecit voluntatem patris? & prætulit eũ qui opus exterius ad-
hibuit. Vnde apparet quòd actus exteriores cadunt sub pręcepto. Nec sufficit filio reuereri patrem
Rom.12. corde vel verbo: sed necesse est q exterius. Vnde Apost. Obsecro vos fratres per misericordiã Dei,
Ioan.4. vt exhibeatis corpora vestra hostiã viuentẽ, sanctã, Deo placentẽ. Nec obstat pariter illud Io. Spiri-
tus est Deus: & ideo qui adorãt eũ, in spiritu & veritate oportet adorare. Quia veritas dicitur rela-
tio cõformitatis cordis ad opus exterius. Et sic qui adorãt Deũ, oportet eum in spiritu (hoc est in-
terius) & in veritate (hoc est actu exteriori cõformi) adorare. Quia si esset difformis, haberet locũ
Esa.29. illud Esa. Populus hic labijs me honorat: cor autẽ eorũ lõgè est à me. Ex his patet facilis solutio ad
Mat.15. omnes subiectiones hæreticorum. Nõ enim propter hoc Iudaizat Ecclesia, cum alias cæremonias
habeat: & si aliquas antiquæ legis retineat, nõ tamẽ eadem significatione. Sũt enim quædam quæ
vltra significationẽ accipiuntur ad decorem, & cultus Dei honorem, & fidelium exercitationem.

Ver. 6. DE TEMPLORVM CONSTRVCTIONE ET ORNATV.

CAeremoniã cõstructionis, dedicationis, & ornatus altarium, tẽplorum, & basilicarũ esse lau- A
dabilem, & Deo acceptã, ac ad honorem Dei pertinere, ex antiquo & nouo testamẽto mani-
festissimum est. In lege enim naturæ inspirãte Domino, imò præcipiẽte, constat habuisse initium.
Gen.8. Noe enim egressus arcã post diluuium ædificauit altare domino: & tollẽs de cunctis pecoribus &
Gen.27. volatilibus mũdis, obtulit holocausta super altare, odoratúsque est Dominus odorem suauitatis.
Gen.25. Et Iacob eundo Mesopotamiã, vidit Deũ in Bethel, & dixit: Terribilis est locus iste: Non est hîc
aliud

alind,nisi domus Dei,& porta cæli.& tulit lapidē & erexit in titulum,fundénsq; oleum,desuper, *Exod.20.& 21.& 22.*
vocauit nomen ipsius Bethel,qui prius Luza vocabatur,& dixit: Erit mihi dominus in Deum, &
lapis iste quem erexi in titulum,vocabitur domus Dei.Præcepit etiã ei dominus cum reuerteretur
à Mesopotamia,vt faceret altare.Præcepit etiã Moysi facere altare Domino : præcepit etiã facere
arcã de lignis Sethin,& inaurari:deinde in ea poni iussit Librum legis,Virgam,& Manna,myste-
riáque Deo dedicata,antè quàm cõueniret populus ad diuina. Dauid cogitauit ædificare domum *1.Para.28.*
Domino,& eius cogitatus fuit acceptus,sed nõ fuit ei datum,eò quòd vir sanguinũ esset:promis-
sum tamen est ei quòd per Salomonem filium suum cogitatus eius sortiretur effectum. Ideo ma- *2.Para.31. 4. & 5.c.*
gnam supellectilem præparauit.Salomon filius eius templũ miræ magnitudinis,longitudinis, &
latitudinis extruxit,& adeò vasis aureis & aliis ornamentis decorauit, vt in admirationem etiã o-
mnes exteri traherentur.eiusdem templi per Salomonem dedicatio accepta fuit Domino,qui im-
pleuit templum gloria sua,& pollicitus est se facturum iuxta petitionem Salomonis. Vnde regina
Sabba videns domum quã Salomon ædificauerat , non habebat vltrà spiritum præ admiratione. *2.Para.9.*
Dauid pariter in spiritu prophetico dicebat, Domine dilexi decorem domus tuæ. Præcepit etiam *Psal.25.*
dominus Cyro Persarũ regi,vt ædificaret ei domũ in Hierusalē: Quę etiã reluctãtibus inimicis p *1.Esdr.1.*
Zorobabel ad instar primæ constructa & dedicata est. Machabęi pariter nõ solùm templum inte- *1.Mach.4.*
rius, verùm etiã exteriorem eius faciem coronis aureis ornauerunt. In nouo autē testamento ha-
bemus quòd Christus laudauit diuites,qui de suis bonis cõtribuebant ad reparationem & orna- *Mar.12.*
tum templi,præsertim viduam quæ duo minuta posuit in gazophylacium: & quòd iratus est con-
tra eos qui dedecorabant tēplum,& eiecit vēdentes & emētes oues & boues : & quòd cùm disci- *Ioan.2.*
puli ornassent asinam indumentis suis,gratanter accepit,& super eam ornatam ascēdit. Et quan-
do misit eos parare vltimum pascha, post quod erat instituturus sacramentũ Eucharistiæ,& cele- *Mat.21.*
braturus suam primam & vltimã missam,designauit locum.s.cœnaculum magnum stratum, hoc *Luc.22.*
est paratum & ornatum,in quo Apostoli in die pētecostes Spiritum sanctum in igneis linguis re-
ceperunt. Et Apost.apud Corinth.dicit Ecclesiam fuisse dicatam,in qua omnes conuenire, & do-
minicam cœnam manducare,verbúmque Domini audire poterant. Vbi ergo est magna multitu- *Act.2.*
do populi,necesse est magnã debere esse domum siue Ecclesiam,in qua(quantum secundum hu-
manam fragilitatem possibile est)parãda & souenda sunt omnia quæ ad munditiam pertinēt, &
deuotionem excitant. Nec Christus qui vitia Scribarum & Pharisęorum arguebat , reprehendit
lapides & structuras ei ostensas,nec ornatum illarum,licet ruinam ipsarum & excidium ciuitatis
propter peccata Scribarum & Pharisæorum prędixerit. Nec apud Catholicos tēpla dicãtur prin-
cipaliter Martyribus aut aliis sanctis,quemadmodum hæretici falsè imponunt,sed soli Deo, vt D. *Lib.3.contra*
Aug.dicit. At cùm multa sint templa Deo dicata,ad distinguendum ea ab inuicē, aliqua aliquo- *Faust.c.21.*
rum sanctorum(quorum corpora vel reliquiæ,ibi sunt cõditæ)eorum nomine appellamus , & ad
memoriã sanctorum,quos tanquã peculiares patronos interpellant,qui templa condiderunt,aut
frequentant. Nam & imagines appellare solemus eorum nominibus quos repræsentãt,& ad quo-
rum memoriam reducunt. Vnde D.Aug.dicit,Basilicas sanctorum nominibus appellatas, diuino *Lib.7.de dog-*
cultui mancipatas, affectu, cultu pio & deuotione adeundas credimus. Nec recens est templorũ *ma.Eccle.*
vsus & ornatus,sed ab Apost.introductus, vt Eusebius recitans mores primitiuæ Ecclesiæ dicit: *Lib.2.hist.*
Est autem in locis singulis consecrata orationi domus,quæ appellatur Semneion,hoc est honesto- *Eccl.7.*
sum cõuenticulum,in quod accedentes,honestè & castè mysteria celebrãt:nihil ibi prorsus quod
ad cibum potúmque pertinet inferentes,sed ad legis tãtùm libros & volumina prophetarũ,hym-
nósque in Deum,cæteráque similia excolunt. & Anacletus papa, vt recitatur in c. sacrosancta. 22.
distinct. dicit D. Petrum & Paulum ecclesiam Romanam consecrasse, & D. Marcum euangeli-
stam Ecclesiam Alexandrinam. Et in gestis Tholosanis habetur , quòd D. Saturninus vnus ex
72.discipulis,in episcopum Tholosanum ordinatus,sacellum in honorem D. Stephani consecra-
uit. Quare contra detrahentes templis & basilicis sanctorum, decretum fuit in concilio Gangren.
Siquis per superbiam,tanquam perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas san-
ctorum martyrum fiunt, accusauerit, vel oblationes quæ ibi celebrantur, spernendas esse credide-
rit,memoriásque sanctorum contemnendas : Anathema sit. Et in concilio Basilien. Ioannes Vvi-
clefz,qui fundationes & dotes Ecclesiarum reprobabat , fuit tanquam hęreticus condemnatus.
¶ Ex pręmissis sufficienter apparet , quàm impiè agant hęretici debacchantes contra ornatum
templorum,& ea spoliare & euertere nitentes. Per hoc enim deuotionem populi, quam templorũ
excitat ornatus,à cordibus fidelium auferre nituntur , imò & memoriam & recordationem Dei.
Nec obstat quod obiiciunt non haberi ex euangelio aut ex sacris literis templa debere ornari : ad
hoc enim suprà dictum est,quòd non omnia quæ fecerunt & dixerunt Christus & Apostoli, sunt
conscripta. Plurima enim ex Apostolorum traditionibus ad nos deuenerunt. Argumentum enim
ab authoritate negatiuè(quo Lutherani maximè vtuntur) purum sophisma est. Quamuis ex præ-
dictis sacræ scripturæ locis , maximè ex cœnaculo magno & strato, appareat templorum ornatus
laudabilis. Nec obstat pariter , quòd Christus Samaritanæ dixit , Venit hora, & nunc est, *Ioan.4.*
quando neque in monte hoc, &c. Spiritus est Deus , & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate
oportet adorare:quia per illa verba nõ reprobauit templa aut eorum ornatum, sed excidium Hie-
rosolymorum & Samariæ prędixit. Et cùm Deus non solùm animam dederit , sed etiam corpus *Iaco.1.*
& alia bona fortunę, vt dicit D.Iacobus, Omne datum optimum, &c. Ideo non est contentus solo *Phil.2.*

Phil.2. interiori cultu,ſed etiã exteriorem deſiderat,vt in nomine eius omne genu flectatur:quod oſtendit per illa verba,In ſpiritu & veritate oportet adorare,hoc eſt in ſpiritu deuotionis interius,& veritate exterioris operis illi interiori reſpõdentis & cõformis:in hoc enim cõſiſtit ratio veritatis creaturæ rationalis,quæ cognitionẽ accipit à rebus,vt illis cõformetur,vt dictum eſt cùm de adoratione ageretur. Et quamuis Christus verbo & exemplo paupertatem propoſuerit imitãdam, vt strictius rebus ſuis quiſque vteretur,non tamen vt Deo dicata eſſent vilia. Quæſiuit enim gloriam & manifeſtationem Dei,eámq; admirandã & colendã docuit,quam ſtructuræ & ornatus templorũ excitant,iuxta illud Sapien. A magnitudine enim ſpeciei & creaturæ cognoſcibiliter poterit horum creator videri. Præterea ſi ſumptuoſum & glorioſum (teſte Eſaia) Deus voluit eſſe Chriſti ſepulchrum,in quo triduo duntaxat corpus eius exanime requieuit,& nemo reprehendit: quis præſumet calũniari templũ honorificũ,in quo non ſolùm corpus ſed etiam animarũ, imò & diuinitatẽ ipſam vſq; in finẽ ſeculi nobiſcum manere pollicitus eſt? Nec per euangelium natura hominum ſic immutata eſt,vt ſenſibilibus(à quibus omnis eorum cognitio oritur)non egeret. Nam Chriſtus ſenſibilia ſacramenta & ſenſibiles cæremonias(vt dictũ eſt)inſtituit. Et cùm obiiciunt hæretici,Si obſeruantiæ recipiendæ ſunt,cur non recipimus veteres? Dictũ eſt quòd ideo non recipimus,quia figuratiuæ erant eorum quæ per Chriſtum impleta ſunt,& Chriſtũ venturũ ſignificabant. Cùm igitur Chriſtus iam venerit,& ea omnia impleuerit,velut vmbra euanuerunt. Ideo ſi modo ſeruarentur falſum ſignificarẽt,& ad horrorẽ protraherent. Vnde per Moyſen dicebat dominus Deus, Vetera nouis ſuperuenientibus proiicietis. In cuius præſagium in die Ramorum veſtiméta populi ſternebant in via ad conculcationem,& Chriſtus in Apoſt. ſuorum ornamentis ſedit. Verùm quia de tot & tam immenſis ſumptibus hęretici queruntur,eò quòd relictis pauperibus(qui ſunt vera Spiritus ſancti templa)in ſuperfluis ſtructuris & ornatibus ad humanã iactantiã & fiduciam (vt ipſi dicunt)exponuntur,quod propheta Hiere. improbare videtur, dicẽs: Nolite confidere dicentes, Templum Domini,templum Domini eſt. Ideo eis reſpondendum eſt,ac dicendum quòd eorum querela ſimillima eſt murmurationi Iudæ Scariothis,qui omne obſequium Chriſto factum, inaniter & perperam propter cupiditatem qua ardebat, arbitrabatur. Vnde cùm ſenſiſſet odorem vnguenti,dicebat, Vt quid perditio hęc? Poterat enim vnguentum hoc venundari multo(ſ. trecentis denariis)& dari pauperibus & egenis. Non quòd de pauperibus ei cura eſſet,ſed quia fur erat, & habebat loculos. Sic iſti indignè ferentes odorẽ vnguẽti,hoc eſt deuotionem populi Chriſtiani, quæ ex templorum ornatu diffunditur. Non quòd curent de pauperibus, ſed potius de præda aut ſpoliis pro velamine ſuæ cupiditatis,& malæ atque peruerſæ affectionis, quam cõtra Eccleſiaſticos conceperunt,pauperum indigentias obiiciunt & exaggerãt,quaſi ſi nil daretur Eccleſiæ,pauperes nõ egerent:nec eſſent aliæ viæ ſuperfluè & inaniter conſumendi,quæ iuſtè & ſanctè in Dei honorem exponuntur. Semper enim(vt Chriſtus ait)pauperes habebitis vobiſcum, & poteſtis eis benefacere. Ideo incertum eſt an ea quæ pro templorum ornatu dantur, ad pauperum indigentias applicarẽtur. Nulli dubium eſt neque negari poteſt,quin pauperes eſſent, cùm Dauid tot parauit impenſas,cùm Salomon tot vaſa & ornaméta aurea templo dedit, & cùm Machabæi ornauerunt faciem templi coronis aureis,pauperes aderant. Non tamẽ propter hoc intermiſerũt magnificentiſsimi templi conſtructionem & ornatum. Nec eorũ expoſitio reprobata, ſed commendata fuit. Cùm ergo templũ illud,in quo aſſeruabatur ſola teſtamenti arca, eſſet figura Chriſtianæ Eccleſię,& figura non poſsit æquari figurato:cõſequens eſt quòd quãuis nũc ſint pauperes, minus poſſint ſumptus & expoſitiones in templorum conſtructione & ornatu calumniari. Pauperibus quidem eleemoſynas non prohibet Eccleſia,nec ſuperfluã in tẽplorum ornatu approbat expoſitionẽ: ſed rationabilẽ,pro Dei maieſtate,& noſtrę deuotionis excitatione,approbat erogationẽ,& religionem pręfert miſericordię,& templi ornatum eleemoſynis pauperũ. ¶ Quamuis non dicamus hoc etiã tẽpore exequẽdũ, vt pauperibus deſertis templa ornemus. Licet enim philoſophari ſimpliciter & abſolutè ſit melius quàm ditari:aliquãdo tamẽ in particulari caſu magis expedit ditari. Sic vbi annonæ caritas ingruit ſubueniendum eſt indigentię pauperũ,& nõ eſt adeò vacãdum tẽplorum ornatui:tunc enim ipſa templi vaſa in pauperũ neceſsitates ſunt erogãda, quemadmodũ D.

In lib. off. Aug. feciſſe legimus. Vnde D. Ambr. dicit, Aurũ habet Eccleſia,nõ vt ſeruet,ſed vt eroget,& ſubueniat neceſsitatẽ patiẽti. Sic debẽt intelligi Sanctorũ authoritates,quę ornatui tẽplorum aduerſari videntur. Vbi verò talis neceſsitas nõ imminet,quãuis pauperes deſerẽdi nõ ſint,(pręſertim in extrema neceſsitate)laudabilius eſt ornatui tẽplorũ intẽdere: nõ quidẽ ad humanã iactantiã aut laudẽ,quæ etiã in eleemoſynis pauperũ plerunque inuenitur,ſed ad Dei cultũ & honorẽ. Nec etiã in illo ſolo exteriori ornatu aut ædificiorũ ſplendore,inauratiſq; laquearibus & veſtitis parietibus ac marmorũ cruſtis fiduciã habere debemus(id enim. Hiere. improbat) ſed in vera fide & ſancta conuerſatione, vt domus Dei, hoc eſt Eccleſia impleatur ex odore vnguenti:hoc eſt, vt populus ad deuotionem & Dei honorem excitetur. Ideo ſubiungit Propheta:Si bonas feceritis vias veſtras & ſtudia veſtra , & feceritis iudicium inter virum & virum , habitabo vobiſcum in loco iſto , &c.

Ver. 7. DE PRAECEPTIS NOVAE LEGIS.

1.2.q.108. LEx noua cuius principale eſt gratia ſpiritus ſancti , quã nõ poſſumus habere niſi per Chriſtũ, A mediãtibus ſacramẽtis per ipſum inſtitutis,pauca pręcepta circa exteriora opera cõtinet. Quia ſolùm ea pręcipit vel prohibet,quæ habent neceſſariam conuenientiam vel contrarietatem,& ſic

Ioan.3. ſolùm continet quatuor pręcepta. Primum eſt de baptiſmo, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu

Spiritu sancto,non potest introire in regnum Dei.Secundum est de sarramento Eucharistiæ,Nisi *[Ioan.6.]*
manducaueritis meam carnem,& biberitis meum sanguinem,nō habebitis vitam in vobis. Ter-
tium præceptum est de sacramētu Pœnitentiæ pro his qui ab innocētia bapusmali prolapsi sunt,
Nisi pœnitentiam egeritis,omnes simul peribitis.Quartum de exterion cōfessione fidei, Qui me *[Luc.12.]*
cōfessus fuerit corā hominibus,confitebor & ego eum coram patre meo:qui autem me negauerit
coram hominibus,negabo eum corā patre meo.Alia verò opera quæ non habent necessariā cōue-
nientiam vel contrarietatem ad gratiā,quæ manifestatur per fidem ex dilectione operantem, non
sunt præcepta neque prohibita ex ipsa legis institutione : sed fuerunt à legislatore Christo relicta
arbitrio eorum qui curam aliorum erant habituri,& sic reliquit potestatem determinandi tā cir-
ca cęremonialia,quàm iudicialia,siue in spiritualibus siue in temporalibus his qui aliis pręessent.
Et ideo lex noua dicitur lex libertatis,cò quòd pauca præcepta continet,ac etiam eò quòd ad illa *[Lex noua cur dicatur libertatis.]*
liberè implenda interius iuuat,quod nō faciebat lex Moysi. Et quia Pharisæi malè intelligebant
præcepta moralia siue legis naturæ,quæ in lege noua manere debebant , quia secundum se perti-
nent ad rationē virtutis : ideo Christus in lega sua noua illa explanauit.¶ Inter alia præceptū ne-
gatiuum de periurio.Pharisæi enim licet crederent periurium esse peccatum , tamen putabāt iu-
ramentum per seesse appetendū & frequentandū,cò quòd videtur ad reuerentiam Dei pertinere.
Et ideo Christus ostendit iuramantum nō esse appetendū tanquā bonum, sed melius esse absque *[Mat.5.]*
iuramento loqui,nisi necessitas cogat:& sic non prohibuit iuramētum,vt dictum est.¶ Circa ve- *[c.5.§.5.versi.5.]*
rò prohibitionem homicidij & adulterij , Pharisæi existimabāt solùm actū exteriorem prohiberi,
& non interiorem appetitū:quod magis credebant circa homicidiū & adulteriū,quàm circa fur-
tum vel falsum testimonium.Quia motus iræ tendens in homicidiū,& motus cōcupiscentiæ ten-
dens in adulterium,videntur aliqualiter nobis ab ipsa natura inesse,nō autē motus furādi aut fal-
sum testimoniū dicendi.Ideo Christus declarauit,dicens:Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit *[Mat.5.]*
iudicio. Qui autē dixerit fratri suo,Racha,reus erit consilio. Qui autem dixerit,fatue,reus erit ge-
hennæ ignis.Et quo ad adulteriū subiunxit , Omnis qui viderit mulierē ad concupiscendū eam,
iam mœchatus est eā in corde suo.¶ Et quia circa virtutes morales, præsertim circa iustitiā , erra-
bant,putantes eam esse exequendam appetitu vindictæ vel odio inimicorū:ideo credebāt propter
præceptū datū de pœna talionis,quod quidem fuit datū vt iustitia & bonū cōmune pacificúsque
cōuictus seruarētur,nō vt homo vindictā iniuriarū sibi illatarū quæreret:ideo Christus ad hoc re-
mouendum docet animū hominis sic debere esse paratū ad sustinendum plura,si necesse sit:docet
etiā inimicos diligēdos,& quòd simus etiā parati eis benefacere in necessitate. Nec etiā prohibet
Christus iudiciū iustitiæ,sed iudicium inordinatū & temerariū.¶ Et quia etiā errabāt circa opera
misericordiæ,arbitrātes accipere vsurā ab extraneis esse licitū:ideo Christus declarauit, Mutuum *[Luc.6.]*
date,nihil inde sperātes.Nec prohibuit solicitudinē necessariā,sed inordinatā. Docuit pariter ab-
stinere nō solùm ab exterioribus, quæ secundū se mala sunt, sed etiā ab interioribus & occasioni-
bus malorum.¶ Docuit etiā ordinare intentionē hominis,dicens quòd in bonis quæ agimus,non
quæramus humanā laudē aut gloriā,neq; mundanas diuitias inordinatè , quod est thesaurizare. *[Mat.6.]*
Postremò docet modū implendi euangelicā doctrinā.s.implorādo diuinum auxiliū , & conatum
ponendo ad ingrediendum per angustam portam perfectæ virtutis , & cautelam adhibendo ne à
seductoribus corrumpamur , & quòd obseruatio mandatorum eius est necessaria ad salutem , &
quòd non sufficit sola fidei confessio , neque miraculorum operatio , neque solus auditus verbi.

Ver. 8. DE CONSILIIS NOVAE LEGIS.

B CVm Salomon dicat,Vnguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici cōsiliis ani- *[1.2.q.108.ar.4]*
ma dulcoratur,& Christus sit maximè sapiens & amicus,cōgruum fuit quòd in noua lege,
quæ est libertatis,salutaria nobis cōsilia dederit.In antiqua verò lege cùm esset lex seruitutis,non
erāt dāda cōsilia. Ad cuius euidentiā sciendū est quòd differentia inter cōsilium & præceptū hæc *[Consilium & præceptum.]*
est:quia præceptū importat necessitatē,consilium verò non:sed ponitur in optione eius cui datur.
Vnde D.Greg.in epist.ad Iouinianum,& recitatur in ca.quod præcipitur.14.q.1.dicit:Quod præ-
cipitur,imperatur:quod imperatur,necesse est fieri:si nō fiat,pœnā habet. Vbi cōsilium est, datur
offerentis arbitrium. Ex quo infertur quòd præcepta in noua lege data,sunt de necessariis ad con-
sequendum finē beatitudinis, in quem lex noua immediatè introducit:Consilia verò sunt de his
per quæ melius & expeditius potest homo cōsequi prædictum finē. Et sic tria cōsilia proponūtur *[Tria noua legis consilia.]*
in lege noua.s.paupertatis,castitatis,& obediētiæ,in quibus fundatur omnis cōmunitas,quæ sta-
tum religionis profitetur.Quia per huiusmodi tria,abdicātur tria bona mundi,quæ retrahunt &
impediunt hominem à cōsecutione finis.s.diuitiæ,deliciæ,& honores. Vnde D.Ioan.dicit, Omne *[1.Ioan.2.]*
quod est in mundo,aut est cōcupiscentia oculorum,aut concupiscentia carnis, aut superbia vitæ.
Per paupertatem voluntariā abdicantur diuitiæ,quæ pertinent ad concupiscentiam oculorū. Per
castitatem abdicātur deliciæ, quæ pertinent ad concupiscentiā carnis. Per obedientiam abdican-
tur honores,qui pertinēt ad superbiā vitæ. Hæc tria cōsuluit Christus dicens, Si vis perfectus esse, *[Mat.19.]*
vade & vende omnia quę habes,& da pauperibus.Sunt eunuchi qui se castrauerūt propter regnū
cælorū:qui potest capere capiat. Et quoad obedientiam post cōsilium paupertatis, subiunxit con-
silium obedientiæ,dicens,Sequere me.Sequimur enim Christū non solùm imitādo opera,sed etiā
obediendo mandatis ipsius. Vnde dicebat , Oues meæ vocem meam audiunt , & sequuntur me. *[Ioan.10.]*
Hæc autem simpliciter obseruata pertinent ad consilia simpliciter proposita, quæ quantum in se
expedientia

expedientia ſunt omnibus. Sed ex indiſpoſitione aliquorũ cõtingit, quòd alicui nõ ſunt expedientia: quia. ſ. eorum affectus nõ inclinatur ad illa. Sed obſeruatio vniuſcuiuſq; eorum in ſpeciali caſu pertinet ad conſilium, ſecundum quod. ſ. in caſu illo non tenetur obſeruare. Puta quando homo dat eleemoſynas pauperi, quando non tenetur dare, & quando aliquo determinato tempore aliquis abſtinet à delectationibus carnis aliàs licitis, vt orationibus vacet. Et quãdo aliquis voluntatem ſuam non ſequitur in aliquo facto, quod licet facere poſſet, puta ſi benefaciat inimicis ſuis quando non tenetur, vel ſi offenſam remittat, cuius iuſtè poſſet exigere vindictã. Nam quæ Matt. 5. ſcribuntur, & ſimiliter de maxilla, & de non litigãdo in iudicio, ſi referantur ad præparationem animi, cùm neceſsitas cogit, præcepta ſunt. Sed vbi neceſsitas non occurrit, ſunt cõſilia particularia, quæ ad tria reduci poſſunt. Licet enim meliora bona, de quibus datur conſilium, particulariter ſint indeterminata: ea tamen quæ ſunt ſimpliciter & abſolutè meliora bona in vniuerſali, ſunt determinata, ad quæ etiam omnia alia particularia reducuntur. Illa autem quæ ponũtur Mat. 10. & Luc. 9. & 10. ſ. Nolite portare aurum, argentũ, neq; pecuniã in zonis veſtris, non perã in via, neq; duas tunicas & calceamenta, neq; virgã, & neminem in via ſalutaueritis, &c. fuerãt quædã pręcepta diſciplinæ, & pro tempore: reuocata, autẽ cùm dixit: Quando miſi vos ſine ſacculo & pera, &c.

Luc. 22.

In li. de conſenſu.

Primò enim dicta mandata data ſunt, ſecundum D. Aug. non vt præcepta, ſed vt conceſsiones, ad oſtendendum quòd haberent poteſtatem accipiendi neceſſaria vitæ. Secundum verò alios ſanctos erãt mandata pro tẽpore obſeruãda. Indigebãt enim diſcipuli, quaſi paruuli ſub cura Chriſti exiſtentes, accipere aliqua ſpecialia inſtituta à Chriſto, ſicut alij ſubditi à ſuis prælatis, præcipuè quia erant paulatim exercendi, vt temporalium ſolicitudinem abdicarent: per quòd reddebãtur idonei ad deferendum euangelium per vniuerſum mundum. Illa tamen inſtituta imminẽte paſsione (vt dictum eſt) reuocauit, tanquam diſcipulis per ea ſufficiẽter exercitatis, & aliis cauſis occurrẽtibus.

DE LEGE HVMANA.

CAP. XVII.

1.2. q. 98.

Legis humanæ definitio.

LEX humana eſt dictamen prudentiale in principe, qui habet curã cõmunitatis, ſubditis promulgatum, congruens religioni, diſciplinæ, & vtilitati humanæ, regulans operationes humanas ad pacificum & virtuoſum conuictum. Hæc definitio cõplectitur omnes conditiones legis. Per hoc quod dicitur dictamen prudentiale, habetur quòd ſit rationabilis: & per hoc quòd dicitur, A principe, habetur quòd fiat ab habente authoritatem. Et per hoc quòd dicitur, Promulgatum, habetur efficacia obligãdi: Et per hoc quòd dicitur, Congruens religioni, habetur quòd ſit proportionata & cõformis legi diuinæ, & quòd ſit honeſta. Et per hoc quòd dicitur, Diſciplinæ, habetur ꝙ ſit proportionata legi naturæ: & ſic quòd iuſta, poſsibilis, ſecundum naturam, & patriæ conſuetudinem, loco & tempori deſeruiens. Et per hoc quòd dicitur, Vtilitati, habetur quòd finis legis eſt bonum commune ſiue vtilitas publica: & per verba ſequentia amplius declarantur conditiones materiales legis & finis eius. Lex humana dicitur ius ſcriptum, ad differentiã conſuetudinis, quæ dicitur ius poſitiuũ non ſcriptũ. Et ſic prima diuiſio iuris humani eſt in ius ſcriptũ, quod dicitur Lex, & in ius nõ ſcriptum, quod dicitur Cõſuetudo. A

Prima iuris humani diuiſio.

Ver. 1. DE LEGIS HVMANAE NECESSITATE.

CVm lex naturalis & diuina poſitiua non determinet in ſpeciali omnia quæ requirũtur ad pacificum cõuictum, ſed aliqua ſint relicta arbitrio illorum qui curam aliorum habent: neceſſe fuit quòd fierẽt leges humanæ. Licet enim ſint aliqui qui ſint proni ad actus virtutum ex bona diſpoſitione naturæ vel ex cõſuetudine, præſertim diuino munere, quibus ſufficere poſſet diſciplina paterna, quæ eſt per monitiones. Veruntamen quia inueniuntur quidam proterui & proni ad vitia, qui verbis perſuaderi non poſſunt: neceſſarium fuit quòd per vim & metũ cohiberentur à malo, vt ſaltem ſic malè facere deſiſtentes, aliis quietam vitam relinquerent, & ipſi tandem per aſſuetudinẽ perducerentur ad hoc quòd voluntariè facerent, quæ prius metu implebãtur: & ſic fierẽt virtuoſi. Ideo neceſſarium fuit ad pacem hominum & virtutẽ, quòd leges ponerentur: quia (prout B

1. Poli.

5. Etym.

Philoſ. dicit) Sicut homo ſi ſit perfectus virtute, eſt optimum animalium: ſic ſi ſit ſeparatus à lege & iuſtitia, eſt peſsimum omnium. Vnde Iſid. (& recitatur in c. factæ ſunt. 4. diſt.) dicit: Factæ ſunt leges, vt earum metu humana coerceretur audacia, tutáque eſſet inter improbos innocentia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio refrenaretur nocendi facultas. Lex humana deriuatur à lege

In lib. de libe. arbit.

diuina naturali: quia (ſicut D. Aug. dicit) Non videtur eſſe lex, quæ iuſta non fuerit. Vnde tantum habet de virtute legis, quantum habet de iuſtitia: in rebus autem humanis dicitur aliquid iuſtum, ex eo quòd eſt rectum ſecũdum regulam rationis. Rationis verò prima regula immediata, eſt lex naturæ: & legis naturæ regula eſt lex æterna, ideo omnis lex humanitus poſita, in tantum habet de ratione legis, inquantum deriuatur à lege æterna & naturæ per modum concluſionis à cõmunibus principiis vel per modũ determinationis, vt in legibus pœnalibus. Si verò in aliquo ab æterna vel lege naturali diſcordet, nõ erit lex, ſed legis corruptio, vel lex iniqua. Vnde Eſa. Væ qui cõdunt leges iniquas. Ad legẽ enim humanã pertinet cohibere vitia: licet non omnia, quia permittit aliqua mala, nõ quòd approbet ea, ſed vt euitẽtur maiora. Pertinet etiã ad eã imperare actus virtutum, ſed non omnes, propter diuerſitatem conditionis & imperfectionis aliquorum ſubditorum.

Eſa. 10.

Ver. 2. DE OBLIGATIONE LEGIS HVMANAE.

1.2. q. 69. ar. 4

Lex humana ligat.

EX deriuatione legis humanæ à lege naturali & æterna ſequitur quòd leges humanæ iuſtæ ligant & imponunt homini neceſsitatem in foro cõſcientiæ, ſecluſo quocunque ſcandalo, & ſe-

cluſa

elusa lege diuina positiua: sic quòd contrauenienes peccat, cùm pendeāt ex lege naturæ, quæ deri-
uatur à lege æterna. Vnde Salomon, Per me reges regnāt, & legum conditores iusta decernunt. Et *Prou.8.*
Apost. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nō est enim potestas nisi à Deo. Quæ *Rom.13.*
autem sunt, à Deo ordinata sunt. Itaq; quicunq; resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui au-
tem resistunt, damnationem sibi acquirunt. Deinde subiungit, Itaque necessitate subditi estote,
non solùm propter iram, sed etiā propter cōscientiam. Ideo Christus nascens vt exemplum daret, *Luc.2.*
obediuit Cæsaris edicto. & D. Pet. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue re- *1.Pet.2.*
gi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem ve-
rò bonorum. Quia sic est voluntas Dei, & paulò pòst dicit: Serui, subditi estote in omni timore do-
minis, nō tantùm bonis & modestis, sed etiam discolis. Et Christus, Super cathedrā Moysi sede- *Mat.23.*
runt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcunq; dixerint vobis, seruate & facite, &c. Si Iudæi tene-
bantur obedire Moysi & eius successoribus: à fortiori Christiani Ecclesiæ prælatis, cùm fuerit eis à *Mat.18.*
Christo data potestas. ait enim: Si Ecclesiā nō audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Item, *Luc.10.*
Qui vos audit, me audit. Qui vos spernit, me spernit. & Apost. præcepit custodire eorum præcepta *Act.15.*
& mandata. Ratio huius obligationis esse potest: quia non minus obligantur subditi principi vel
prælato iusta præcipienti, quàm patri filius: quia quantò bonum politicum & commune præstat
bono priuato, tantò præceptum principis præferendum est præcepto paterno, cæteris paribus. hoc
est, si tantum sit periculum in republica, si non succurratur secundum mādatum principis, quan-
tum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius sub pœna peccati
tenetur obedire patri iusta præcipienti, etiā secluso scādalo. Vnde Apost. Filij obedite parentibus in *Ephe.6.*
Domino: hoc enim iustū est. & alibi inter peccatores nominat parētibus inobedientes. & Moyses: *Rom.13.*
Si quis maledixerit patri aut matri, morte moriatur: ergo à fortiori ratione peccāt filij Belial, qui *Exod.21.*
suis superioribus siue ecclesiasticis siue tēporalibus resistūt. ¶ Ex præmissis apparet quàm turpiter
errēt hæretici, qui dicunt cōstitutiones humanas nō obligare ad culpā mortalē, nisi propter scan-
dalum. Nec obstat quòd homo nō potest infligere pœnā æternā: quia præses debilis potest præci-
pere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiiciūt ex
Christi dicto, Sine causa me colūt, docētes doctrinas & mādata hominū: quia intelligebat de his
quæ cōtrariabantur mādatis Dei, vel de his quæ sunt irrationabilia. Vnde ibi reprehendit Phari- *Mat.15.*
sæos, qui propter traditiones suas trāsgrediebātur mādata Dei. Et quāuis (vt dicit Apost.) Iusto nō
sit lex posita, coerciuè, tamen bene præceptiuè & obligatiuè. Et eodem modo intelligendum est
quod alibi dicit, Si Spiritu ducimini, non estis sub lege. Nec libertas Christiana (de qua loquitur)
liberat ab obediētia. Et cùm Apost. dicit in eodem, Nolite iterum iugo seruitutis cōtineri, intelli- *Gal.5.*
git de seruitute legis Moysi: quia ibi est quæstio de circuncisione, vel etiā de iugo seruitutis peccati.
¶ Notādum tamē quòd ad hoc quòd leges humanæ dicātur iustæ, tria requiruntur: Primò quòd *Tria ad legem*
ordinentur ad bonum cōmune, tanquā ad finem. Secundò, quòd nō excedāt potestatem ferentis. *requisita.*
Tertiò, quòd secundum æqualitatem proportionis onera inferātur. Quatuor autē modis dicun-
tur iniustæ. Primò, quādo sunt cōtra finē legis, vt si aliquis princeps imponat subditis leges one-
rosas, nō pertinentes ad vtilitatem cōmunem, sed magis ad propriā cupiditatē vel gloriā. Secūdò,
quādo excedūt potestatē ferētis. Tertiò cùm inæqualiter munera multitudini distribuuntur, etiā
si ordinentur ad bonum cōmune. Et huiusmodi ordinationes sunt magis violētæ quàm leges: &
tales nō obligāt in foro cōscientiæ, nisi fortè propter scādalum vel turbationē, propter quæ homo
debet cedere iuri suo. Vnde Christus, Si quis te angariauerit mille passus, vade cū illo & alia duo. *Mat.5.*
Et D. Petr. Hæc est enim gratia, si propter Dei cōscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. *1.Pet.2.*
Quartò, propter cōtrarietatem ad bonū diuinū, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriā,
vel ad quodcunq; aliud scelus, & tales leges nullomodo licet obseruare, etiā imminente scādalo:
quia (vt D. Pet. dicit) Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. ¶ Notandū præterea est quòd *Act.4.*
nō omnes leges humanæ obligāt ad mortale. Aliud est enim in lege humana, & aliud in lege diui-
na. Lex enim diuina, cùm sit supra rationē naturalē, ligat trāsgressores ad mortale. Lex autem hu-
mana, cùm sit secundum rationem naturalē, quæ certos gradus in agendis inuenit, secundū quos
diuersa præcepta ordinat, non semper obligat ad peccatū mortale. Et sic non omnes leges aut or-
dinationes humanę sunt æqualiter obligatoriæ, nec puniuæ: Videmus enim aliquas leges sub
maiori cōminatione institui. Cùm prohibitio principis temporalis est sub pœna mortis aut muti-
lationis membrorum, fustigationis, infamię, aut proscriptionis omnium honorum, transgressores
mortaliter peccāt. Quia si aliquis vult aliquod pręmissorum vel notabile dānum proximo, peccat:
à fortiori si sibiipsi. Pariter cùm Ecclesia vel prelatus præcipit vel prohibet aliquid sub pœna ana-
thematis, suspēsionis, vel interdicti trāsgressores peccāt mortaliter: quia talia pręcepta vel prohibi-
tiones nō cōsueuerunt fieri, nisi pro peccato mortali vel graui causa. Idem dicēdum videtur, si sub
pœna grauioris culpę vel carceris in ordine Prędicatorum fieret pręceptum. Tutius tamen dico
esse stādum iudicio expertorum in prędictis legibus, qui ex verbis & rationibus habēt leges rimari
& interpretari: ex illis enim trahi potest mens & intentio legislatoris, vt dictū est. Transgrediētes *c.15.ver.2.c.5.*
tamen quascunque leges humanas iustas ex contemptu formali, peccant mortaliter, vt dictū est, *§.8.*

Vet. 5. DE LEGE HVMANA CIRCA ACTVS INTERIORES.

A QVia homo videt quæ foris patēt, Deus autē cor intuetur, solúsq; Dominus scrutatur corda, *1.Reg.16.*
& probat renes: sequitur quòd solus Deus possit actus purè interiores pręcipere, cùm eius *Hier.17.*
subiaceant

ſubiaceant cognitioni.Sequitur etiam quòd nullus legiſlator humanus poteſt directè actus interiores percipere vel prohibere,cùm nó ſubiaceant eius cognitioni. Vnde regula iuris eſt:Cogitationis pœnam nemo meretur.ſ.apud homines,tamen bene apud Deum. Vnde Sap.1.Peruerſæ cogitationes ſeparát à Deo. & in eodé:ſpiritus ſanctus auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu. Et Mat.5.Si quis viderit mulierem,&c.& Matt.15.Cogitationes malæ coinquinant animam.

c.5.§.5. ver. 5. c.10. Quia Deus voluntatem reputat pro facto,vt dictú eſt.Ex quo ſequitur quòd hæreticus purè interior non eſt excommunicatus,& licet ſit priuatus officio & beneficio ab ipſo Deo, vt dictú eſt,non tamen apud homines, donec innoteſcat & declaretur. ideo per pœnitentiam recuperare poteſt.Sed cùm actus exteriores pendeant ab interioribus,& prælati ſpirituales & principes temporales habeant authoritatem ſuper actus exteriores : ſequitur quòd indirectè & ex conſequenti poſſunt præcipere actus interiores. Vnde cùm prædicatio (quæ eſt actus exterior) fieri non poſsit abſque interiori contemplatione,ſequitur quòd prælatus ex conſequenti præcipere poteſt cótemplationem & actum interiorem,à quo actus exterior præceptus pendet.

§. 1. DE HVMANAE LEGIS DIVISIONE.

Legis humanæ diuiſio. QVum lex humana pendeat à lege naturæ,vel per modú cóclusionis ex primis principiis, vel B
per modum determinationis : ſequitur quòd lex humana ſiue ius poſitiuú ſcriptú diuiditur
Ius gentium. in duo membra.ſ.in ius gentium & in ius ciuile.Ius gentium dicitur,quòd deriuatur à lege naturæ per modum concluſionis communis & vniuerſalis ad omnes gentes,vt iuſtæ emptiones & venditiones,& alia huiuſmodi,quæ ex Iſid.recitátur in ca.ius gentium.1.diſt.de iure enim naturali eſt
1.Poli. quòd homo(vt ait Ariſt.)ſit animal ſociale:ideo infertur quòd debet generaliter ſeruare omnia ea ſine quibus homines pacificè cóuiuere nó poſſunt.Ius auté ciuile dicitur id quod deriuatur à iure naturali per modum determinationis,ſecundú quod quælibet cómunitas ſibi aliquid commodè determinat.¶ Alia diuiſio legis humanæ ſumitur ex fine,ad qué cómunitas ordinat : & ſecundum hoc lex humana diuidi poteſt in duo membra:quia vt bonum commune quod eſt finis legis humanæ,eſt duplex.ſ.ſpirituale & temporale:ita duplex eſt lex humana:quædam canonica , quæ ordinatur ad bonum ſpirituale:& quædá politica ſiue ciuilis , quæ ordinatur ad bonum téporale.

Ver. 1. DE LEGE CANONICA.

LEx Canonica eſt quæ ordinatur ad bonum ſpirituale,ſiue ad pacificú cóuictum eccleſiaſticú. C
Et ſic traditiones Apoſtol fuerunt leges canonicæ,quæ ſunt obſeruádæ. Vnde Apoſt. Tenete
2. Theſſ.2. traditiones quas didiciſtis ſiue per epiſtolá , ſiue per ſermonem. Et cùm perambulabat Syriam &
Act.15. Ciliciá,confirmás Eccleſiá,præcipiebat cuſtodire præcepta Apoſtol.& ſeniorum , inter quæ præ-
In epiſtola ad Paulinam. cepta & traditiones(vt D.Hiero.refert)eſt ordinatio de ieiunio quadrageſimali. Et idem cùm pertráſiret ciuitates,tradebat cuſtodire dogmata,quæ erát decreta ab Apoſtolis & ſenioribus.¶ Chri-
Ioan.21. ſtus poteſtatem inſtituendi legis dedit Petro,dicés:Paſce oues meas. Et præcipit eis obedire dicés:
Mat.18. Si Eccleſiá nó audierit,ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. Et nó ſolùm D. Petro & aliis Apoſt.
Pſal.44. ſub eo,fuit data poteſtas diſponédi & inſtituendi leges:ſed etiá ſucceſſoribus eorum, ſicut Dauid prædixerat,Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij:conſtitues eos principes ſuper omnem terrá : aliàs
Matt.23. Chriſtus non reliquiſſet politiá Eccleſiæ adeò bene ordinatá,ſicut Synagogæ, in qua ſucceſſores Moyſi habebát talem & tantá poteſtatem,ſicut Moyſes:prout ipſe Chriſtus teſtatur,Super cathedrá Moyſi ſederút Scribę & Phariſæi:Omnia ergo quęcunq; dixerint vobis,ſeruate & facite:quia ſ.tantá & talem poteſtatem vos obligádi,quantá & qualem Moyſes habuit, ipſi habent, cùm ſint ſucceſſores,& ſedeát ſuper cathedrá Moyſi:alioqui ſi nullá poteſtatem obligádi habuiſſent,nó di-
Papa & epiſcopi habent tantam poteſtatem quantam D. Petr. & Apoſtoli. xiſſet eorú dicta eſſe ſeruáda.In quib' verbis ſufficiéter declarauit ſucceſſores D.Petri & Apoſtol. talem & tantá poteſtatem iuriſdictionis habituros,quantá D.Petr.& reliqui Apoſtoli:licet nó talem ac tantá poteſtatem impetrationis & miraculorum. Et ideo ſicut Apoſtoli aliqua cógruentia pro tempore ſtatuerunt:ita & nunc Papa,qui ſuccedit D.Petro, & eſt vicarius Chriſti & nó Petri, & epiſcopi qui ſuccedunt Apoſt.& curati qui ſuccedunt diſcipulis, vt habetur in c. in nouo teſtamento 21. diſt. & poſſunt aliqua conuenientia ad pacificum conuictum Eccleſiaſticum ordinare. Et eorum ordinationes Chriſtiani qui nunc ſunt,tenentur obſeruare : ſicut illi qui erant in tempore Apoſtol.tenebantur ſeruare ordinationes & traditiones eorum. Huiuſmodi autem præcepta ſunt de aliquibus ſolennitatibus & cæremoniis exorciſmorum,luminarium,indumentorum, benedictionum, & de aliquibus feſtiuitatibus celebrádis:& de conueniendo populo ad audiendam miſſam die dominico,de cóſecratione Eccleſiæ vel altaris,de ſacra communione, & tempore confeſsionis,de ieiuniis,& aliis ſimilibus. Huiuſmodi leges dicuntur canonicæ ſiue regulares. ¶ Ca-
Canon quid. non enim Græcè,regula Latinè dicitur. Regula autem dicta eſt eo quòd rectè ducit, nec aliquem aliorſum trahit. Aliqui dicunt regulá dictá eo quòd regat,vel normam rectè viuendi præbeat,vel quod diſtortum prauúmq; eſt corrigat,vt dicitur in ca.regula,eadem diſt. Vbi ponitur diuiſio canonum in decreta pontificum,& ſtatuta cóciliorum:inter quæ,alia ſunt vniuerſalia, alia prouincialia. Et prouincialium alia patriarcharum,alia primatum,alia archiepiſcoporum,alia epiſcoporum. Nos verò vt clarius procedamus,ad tria membra reducemus:quia ordo eccleſiaſticæ hierarchiæ in tres gradus diuiditur. Ideo canones eccleſiaſtici ſunt triplices. ¶ Quidam ſunt epiſcopa-
Canones ſynodales & prouinciales. les ſiue ſynodales,qui ab epiſcopo cú cóſilio capituli & cleri inſtituuntur. Et illi publicati obligát omnes de diœceſi,& nó alios:cùm poteſtas epiſcopi nó ſe extendat extra ſuá diœceſim.¶ Alij ſunt canones prouinciales, qui ab Archiepiſcopo vel Primatibus aut Patriarchis cú ſubditis epiſcopia

aut

aut archiepiscopis, aut primatibus instituũtur. Et tales cannnes ligãt diœcesanns, qui sunt de pronincia, cui prædicti Archiepisc. vel primates aut Patriarchæ præsunt. ¶ Quidã verò canones sunt generales siue vniuersales, qui à summo põtifice vel generali cõcilio sunt editi. Et tales vocãtur canones catholici siue vniuersales. & alio nomine vocantur dogmata, mãdata, sanctiones, vel decreta, quæ obligãt omnes. Vnde in c. si quis. 25. q. 2. ex generali cõcilio sub Nicolao pont. celebrato, dicitur: Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiooes, vel decreta pro catholica fide vel ecclesiastica disciplina pro correctione imminentiũ vel futurorũ malorum à sedis Apostolicæ presule salubriter promulgata, cõtempserit: Anathema sit. ¶ Huiusmodi canones & decreta sunt in duplici differentia: Quædã sunt de dogmatibus sine decretis aut determinationibus speculatiuis & necessariis fidei & bonorũ morũ, scilicet quid de fide catholica tenendũ eredendumne sit, aut quid de se bene vel malè factũ sit. Et tales canones sunt immutabiles, eò quòd vna est fides vniuersalis Ecclesiæ: cui ex Christi promissione Spiritus sanctus (qui est omnino immutabilis, & est Deus nõ dissensionis, sed vnitatis & pacis) præest, imo etiã Christus, qui dixit: Vbi fuerint duo vel tres cõgregati in nomine meo, in medio illorũ sum. Et ideo nunquã decreta de fide vel bonis moribus reuocantur. Quod intelligendũ est de decretis in cõciliis ritè & rectè cõgregatis, seruatis solẽnitatibus ad hoc requisitis. ¶ Quædã verò sunt decreta circa contingentia. Et quia talia variãtur secundũ varietatẽ temporũ & dispositionẽ hominũ: ideo mutari & reuocari possunt, sicut decretum factũ ab Apostolis de suffocato & sanguine, quod nunc nõ seruatur, cum cessauerit ratio institutionis eius. Decretũ verò de abstinẽtia fornicationis perseuerat: quia est de bonis moribus. Et quãuis in cõciliis generalibus, ad omnes canones, tam circa necessaria, quàm circa contingentia editos, dicatur, Visum est spiritui sancto & nobis (ex quibus verbis apparet quòd canones generaliũ cõciliorum magis pendẽt à Spiritu sancto, quàm à concilio) non tamẽ sequitur ꝙ canones circa cõtingẽtia sint inuariabiles, & ꝙ semper obligẽt: quia Spiritus sanctus inspirat & monet cõgregatos, suauiter, hoc est secundũ naturã & conditionẽ ipsorum: quæ talis est quòd contingenter occurrentibus morbis contingentia antidota solet præparare.

Canones generales. — *Canones de fide.* — *Ioan.14.& 16* — *Matth.6* — *Act.15*

Ver. 2. DE DOCTRINIS ET DOGMATIBVS.

A DOctrinarum Ecclesiasticarum triplex est differentia: Quædã enim sunt reprobatæ tanquam falsæ & hereticæ, de quibus in c. quidã autẽ hæretici. 24. q. 3. & in c. sancta Romana Ecclesia. 15. dist. & in c. Dãnamus, extra de summa trint. & fid. cath. & in c. vnico, eo. tit. lib. 6. & in cle. 1. etiam eo. tit. & cle. ad nostrum, de hæret. in qua dãnantur errores Begardorum, & in aliis locis & cõciliis generalibus. Tales doctrinas publicè vel priuatim asserere nõ licet: nec etiam legere aut tenere libros eas continentes, propter periculũ, quod qui amat, peribit in illo. ¶ Quædã sunt doctrinæ apocryphæ. Apocryphũ dicitur à verbo apocrypto, hoc est occulto, de quo s. verũ iudiciũ haberi nõ potest. Dicitur tamẽ aliquis liber Apocryphus dupliciter: Primò quãdo author ignoratur, veritas tamẽ eorũ quæ in eo scripta sunt, est manifesta, sicut est liber Sapiẽtiæ & Ecclesiastici, & alij quos numerat D. Hier. in prologo libri regũ. Et tales recipit Ecclesia, nõ ad fidei approbationẽ, sed ad morũ instructionẽ. Secundò dicitur liber apocryphus: quia dubitatur de fide eorum quæ in eo cõtinẽtur, vt est liber de Infantia Saluatoris, & alij de quibus in dicto c. Sãcta Romana Ecclesia. Et tales nõ recipit Ecclesia, nec habẽt aliquã authoritatis dignitatẽ. Sit amen legãtur, vel à quocũq; narrentur, an illis credendũ vel nõ credendũ sit, legẽtis vel audiẽtis iudicio relinquitur. Legere ergo vel credere ea quæ non sunt cõtra fidẽ in his libris, nõ est prohibitũ. In prædicatione tamen ea proponere seu annunciare nõ licet: quia cum dubia sint: diminuũt de fide & authoritate prædicationis. ¶ Quædã verò doctrinæ sunt ab Ecclesia approbatæ. Et huiusmodi sunt doctrinæ quæ cõtinentur in omnibus libris Biblię, qui omnes nouissimè in cõcilio Tridentino tanquã catholici fuerũt approbati. Post huiusmodi doctrinas sunt determinationes sacrorũ conciliorũ generaliũ per sanctã sedẽ Apost. Romanã approbatorũ: quibus ita firmiter & vniuersaliter credere oportet, vt nullo modo liceat de veritate ipsorũ disputare, cùm sint à Spiritu sancto dictatæ. Deinde opusculis Sanctorũ & orthodoxorũ patrũ, de quibus in dicto c. sancta romana, & aliorũ qui in nullo à sanctæ Romanæ Ecclesiæ consortio deuiarunt, nec ab eius obedientia & prædicatione seiuncti sunt. Non tamen sunt tantę authoritatis aut dignitatis, vt sanctę scripturæ vel generalia concilia: quia de dictis sanctorum Patrum licet dubitare, & aliquando aliter sentire, nisi sint talia quæ determinata sint per Ecclesiã. vnde D. Aug. in epist. ad D. Hier. (& recitatur in c. ego. 9. dis.) ait: Ego solis eis scripturis, & libris qui canonici appellãtur, didici hũc timorẽ honorẽque referre, vt nullũ eorũ scribẽdo errasse audeã credere: aut si aliquid in eis offendo, quod videatur cõtrariũ veritati, nil aliud existimẽ, quàm mẽdosum esse codicẽ, vel non esse assequutũ interpretẽ, quod scriptũ est: vel minimè intellexisse ambigã. Alios verò ita lego, quòd quantalibet sanctitate, quantáve doctrina polleant, nõ ideo verũ putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi per alios authores aut canonicas scripturas vel probabiles rationes, ꝙ à vero nõ abhorreãt, persuadere potuerint. Et idem Aug. dicit, Noli meis literis quasi canonicis scripturis deseruire, sed illis quæ non credebas, cum inueneris, incunctanter crede. In istis autem, quod certũ non habebas, nisi certũ intellexeris, noli firmum tenere. Constat enim quòd ipsi sancti doctores in scripturis suis cõtraria senserunt. D. enim Hier. dixit bigamũ non esse censendũ eum, qui ante baptismũ habuit vnam vxorẽ, & post baptismum aliam. D. verò Aug. contrarium dixit. Præterea super reprehensione D. Petri vterque illorum diuersæ fuit opinionis. In his verò quæ pertinent ad fidem vel bonos mores, in

D. Anton. Flor. in 1. par. summæ, tit 17. c. vnico. §. 18. — *Liber Apocryphus.* — *Lib. 3. de Trinit. & recitatur in ca. noli, dist. 9.*

nullo discordant sancti doctores.& si aliquando primo intuitu contraria sentire videantur, faciliter conciliari possunt.¶ In causis definiendis & in solutione quæstionum primò recurrendum est ad scripta noui vel veteris testamenti, secundò ad canones Apostolorũ & Conciliorum, tertiò ad decreta & decretales epistolas Romanorum pontificum, quartò ad dicta sanctorum patrũ, quintò ad exempla Sanctorum. Si autem nec hoc modo veritas inuenitur, congregandi sunt sapientes, & innocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum sit Dominus reuelabit, iuxta illud,

Matth. 18. Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum sum.

Ver. 3. DE CANONIBVS APOSTOLORVM.

Circa Canones Apostolorum sciendum quòd non legimus in scripturis post Conciliũ (de quo a habetur Act.15. in quo tres tantùm canones editi fuerũt, scilicet de suffocato, sanguine, ac fornicatione) Apostolos fuisse cõgregatos: D. tamen Clemens dicit, quòd cum Apostoli ad diuersas prouincias iuxta Domini præceptum discessuri essent, in vnum cõuenerunt, & symbolum duodecim articulos continens ediderunt: & secũdum aliquos, quadraginta & octo canones in principio primæ partis Conciliorum generalium descriptos, sanxerunt. & quia postmodũ hæretici & pseudoapostoli, quinquaginta canones scripserũt, intitulantes eos, Canones Apostol. ideo Isid. (& recitatur in c. Canones. 16. dist.) dixit ab Ecclesia non fuisse eos receptos, imò inter Apocrypha deputatos: quãuis in eis aliqua vtilia inueniantur: Zepherinus tamẽ papa episcopis per Siciliã constitutis scribens (vt habetur in c. sexaginta. ea. dist.) dicit: Sexaginta sententias Apostoli scripserunt cum plurimis aliis episcopis, quas seruandas esse censuerunt. Deinde Leo papa dicit quinquaginta canonum Apostolorum capitula orthodoxæ fidei esse adiungenda, vt habetur in c. clemenus. ea. dist. & in c. placuit. ex sexta synodo, ead. dist. dicitur: Placuit huic sanctæ synodo, vt omnino cõfirmata & rata sint canonum Apost. octogintaquinque capitula. Ibi etiam inseritur epistola Isidori in c. canonum. eadem dist. qui præfert prædictos canones cæteris conciliis. Dom. Cardinalis de Turre cremata, ibidem dicit octogintaquinque canonum capitula fuisse Apostolorum, hoc est primorum Apostolicorum, siue summorum pontificum, qui omnes fuerunt martyres, à D. Petro vsque ad D. Syluestrum, cui primo à Cõstantino Imper. permissum fuit congregare episcopos, & celebrare cõcilium vniuersale. Quo ad numerum canonum dicit Glo. quòd canones præallegati diuersimodè loquuntur de capitulis: nam aliqui dicunt capitula, alij sententias. Et quia plures sententiæ possunt in eodem capitulo contineri, ideo omnia possunt facilè concordari.

Ver. 4. DE SCRIPTVRIS CANONICIS.

Scripturæ dicuntur sacræ siue canonicæ quas ab Ecclesia approbatas & custoditas accepimus: c. quæ sic differũt ab aliis: quia nulla alia scriptura est quam oporteat sic haberi vt puram & incontaminatam absque vlla suspicione commixtæ falsitatis, de qua nullo modo liceat dubitare. Sed qui libri sint canonici & per ecclesiã approbati inquirendũ est. In canonibus apostolorũ can. 84. cui titulus præscribitur, qui libri sunt canonici, sic habetur: Sũt omnibus vobis clericis simul & laicis venerãdi ac sacri libri: Veteris quidẽ testamẽti Mosis quinq;, Genesis, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomiũ, Iesu filij Naue vnus, Iudicũ vnus, Ruth vnus, Regũ 4. Derelictorũ ex libro dierũ duo, quos nos Paralipomenon nũcupamus. Esther vnus. De Machab. gestis libri tres, Iob vnus, psalterij vnus, Salomonis tres: Prouerb. Ecclesiastes, Canticũ cãtico. Prophetarũ duodecim. Vnus Esaiæ, vnus Ieremiæ, Ezechielis vnus, Danielis vnus. Inquiritur autẽ à vobis extrinsecus vt adolescentes vestri addiscant. Item sapientiam eruditi Sirach. Nostra verò, hoc est noui testamẽti euangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucę, Ioannis. Pauli epistolæ 14. Petri epist. duæ: Ioãnis tres, Iacobi vna, Iudæ vna, Clementis epist. duæ, & præceptiones quæ vobis episcopis per me Clementem in libris octo nuncupatæ sunt: quas omnibus publicare non oportet ob quædam arcana quæ in se continent, & actiones nostras Apost. In prædicto canone inter libros veteris testamenti nulla fit mẽtio de libris Esdrę, Tobiæ, aut Iudith, nec de Ecclesiastico: & inseruntur tres libri de gestis Machabęorũ. De tertio nulla alibi fit mentio, nec de aliis duobus, nisi in cõcilio Carthaginẽsi 3. c. 47. & in decreto tertiæ sessionis concilij Tridentini. In quo etiã inter canonicos numerãtur libri Sapien. & Ecclesiastici. In concilio autem Laodiceno celebrato sub Liberio papa, anno domini 364. in can. 59. cui prescribitur titulus: Quę psallere vel legere oporteat in ecclesia, dicitur: Non oportet ab idiotis psalmos compositos & vulgares dici, neq; libros qui sunt extra canonẽ legere. Deinde enumerantur ibi libri canonici, tam veteris quàm noui testamenti, omnes qui numerati sunt in illo prædicto canone apostol. demptis tribus de gestis Machabæorũ. Vltra tamẽ alios enumerantur duo libri Esdræ: & nulla fit mentio de Tobia, Iudith, nec de sapiẽtia Syrac. Inter libros noui testamẽti numeratur liber actuũ Apost. & nulla fit mentio de Apocalypsi D. Ioan. In cõcilio verò Carthaginensi tertio, in quo interfuit & subscripsit D. August. can. 47. enumerantur omnes libri qui in concilio Laodiceno. Et vltra illos enumerantur Tobias, Iudith, & duo Machabæorũ. Et inter libros noui testamenti enumeratur Apocalypsis D. Ioan. Verùm in decreto tertiæ sessionis cõcilij Tridentini, enumerãtur Sapien. & Ecclesiasticus, cæteriq; omnes libri qui in bibliis hodie scribũtur, ac etiam eo ordine quo ponũtur. & libris prędictis sic enumeratis, in prædicto decreto subiungitur: Si quis autẽ libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi cõsueuerũt, & in veteri, vulgata latina editione, nõ susceperit, & traditiones prædictas sciens & prudẽs cõtempserit, anathema sit. Ex prædictis apparet quod licet Hebræi in canone eorum nõ recipiãt libros Thobię, Iudith, Sapien. Ecclesiastici & Machab. Ecclesia tamẽ canonica, quæ

canone

canone Iudæorũ non regitur, sed spiritu sancto eos recipit. Multa enim reĳciunt Iudæi quę ecclesia recipit, prout libros prædictos: & vt D.Hieron. in præfat. super Danielem ait: In Hebræorũ volumine non habetur trium puerorũ hymnus: nec Susannæ historia, nec Beli Draconisque fabula, quę tamen omnia recepta sunt ab Ecclesia. Recipiunt etiam Hebræi multa quę Ecclesia reĳcit, vt traditiones seniorum & quindecim signa iudicium præcedẽtia. Nec obstat quod D.Hieron. in prologo galeato dicit: Quòd Sapientia, quæ Salomoni inscribitur, & Iesu filij Syrac liber, & Iudith, & Tobias non sunt de canone, vnde dicit eos apocryphos. Quia in illo prologo in tertia persona loquens, recitat Hæbreorum sententias & nomina librorum secundum eorum cõsuetudinem, & opinionẽ, & nõ loquitur in persona sua, nec secundũ suam & ecclesiæ sententiã. Nec intellexit ibi de libris apochryphis primo modo, siue de illis in quibus continentur ea de quorũ fide dubitatur. Sed de apochryphis de quorũ authore solum dubitatur, & nullomodo dubitatur de fide illorum quæ in ipsis cõtinentur, cùm plures alij libri canonici sint, de quorum authoribus incertum est: vt liber Iob, Esther, & quatuor libri Regũ, liberq; psalmorũ: & alij de quibus doctè & diffusè magister Ioannes Driedo in primo libro de scripturis & dogmatibus ecclesiasticis 2.&.3 cap. scribit. Nec obstat pariter quòd in aliquibus concilijs nõ fuerunt declarati aliqui libri canonici, qui tamẽ in sequentibus fuerunt declarati. Et quòd tertius Machabæorũ qui in prędicto 84.can. Apostolorũ receptus est, in sequẽtibus concilijs omittatur: quia scripturæ sacræ nõ omnes simul sed paulatim fuerũt declaratæ, & per sanctos patres sibi inuicẽ succedẽtes receptæ: Spiritus enim sanctus nõ omnia simul reuelauit, sicut nec Christus: quia non erat necessariũ, nec portare potuissent. Sed paulatim secundũ exigentiã temporũ & capacitatẽ siue dispositionẽ hominũ. Tres libri de Machabæorum gestis non fuerunt numerati in concilio Laodicen. nec etiã reprobati. Non enim est necesse ea quæ in vno concilio approbantur, in omnibus sequentibus concilijs repeti. Quod verò de solis duobus Machabæo. libris in tertio concilio Carthaginensi & in concilio Tridentino fiat mẽtio: hoc ideo fuit: quia secundũ aliquos tertius est epitome, id est cõpendiũ seu breuiariũ duorũ. & ideo approbatis duobus, non erat necesse tertium, qui nil aliud ab illis duobus continebat, approbari. ¶ Notandũ præterea quòd multi sunt libri canonici per sacram scripturã approbati, quos in manibus non habemus, quibus si eos haberemus, tantã fidem adhiberemus sicut illis quos habemus. Legimus enim sub Moyse librum quendam bellorum domini. Ipse enim Moſes testatur Num.21. vbi sic scribitur. vnde dicitur in libro bellorum domini. Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus arnon: & Iosue 10. de bello facto in Gedeon contra quinque reges. Nonne hoc scriptũ est in libro iustorũ? & 2. Reg.1. dicitur præcepit Dauid, vt docerẽt filios Iuda arcũ, (hoc est vsum arcus) sicut scriptũ est in libro iustorum. Item 2. Paral. vltimo, cõmemoratur liber Samuelis prophetæ, & liber Nathan etiã prophetæ & volumẽ Gad videntis. Et 2. Paral.9. memorãtur scripturæ Nathan & liber Aię Silonitis, & visio Ado videntis: dicitur enim ibi, Reliqua, inquit, operũ Salomonis primorũ & nouissimorũ, nõne scripta sunt in verbis Nathã prophetæ, & in lib. Aię Silonitis in visione quoque Ado videntis: Item 2. Paral.2. Reliqua gestorũ Iosaphat primorũ & nouissimorum scripta sunt in verbis Iehu, Item 2. Paral.33. memorantur sermones regũ Israel & sermones Osai. Item in 1. Mach. fit mẽtio de quinque libris Iasonis. & Iudas in sua canonica videtur attestari. Enoch ante Moysem quędã scripsisse, ait enim: Prophetauit autẽ de his septimus ad Adã Enoch, dicens: Ecce venit dominus, &c. Verisimile enim est Iudã vidisse prophetiã Enoch scriptã aliàs frustra assumpsisset in probationẽ dictorũ suorũ erga eos ad quos scribebat. Sed prædicti libri nũc nõ inueniuntur, igitur aliqui libri sunt canonici qui nunc nõ inueniuntur. Aliqui conãtur defendere illos quos nõ habemus, cõtentos esse inter eos quos habemus. Verùm si bene cõsiderẽtur sententiæ quæ ad illos remittũtur, necesse est dicere nõnullos libros canonicos deesse. Ad horum autem plenioré intelligentiã notandũ quòd ratio, qua constat veras prophetarũ & euangelistarũ scripturas apud nos esse, cum non habeamus eorũ originales codices, est ex ipsius Ecclesiæ testimonio. Vnde D.Aug. ait: Euangeliũ apud nos esse docet Ecclesia, non hominũ eorũ solũ qui nunc sunt christiani: sed Ecclesia illa quæ Matthæi temporibus ad hoc vsq; tempus certa successionum serie declaratur. Etiã si haberemus apud nos verorũ euangelistarũ codices descriptos, suis ipsorũ manibus, illos nõ alio argumẽto cognosceremus tales esse quàm ex ecclesiarũ sibi inuicem succedentiũ testimonio. Quod sane testimoniũ est spiritus sancti loquentis in Dei Ecclesiis & ꝓphetis. Canonẽ ergo scripturarũ nouæ legis cognoscimus ex ipsius ecclesiæ testimonio. Quemadmodũ & canonẽ scripturarũ veteris testamẽti ex traditione habemus Hebręorũ, quæ seruatur, inquit Aug. in templo Hebræi populi succedẽtiũ diligentia sacerdotũ. Vnde Deute.31. sic legimus postquam scripsit Moyses verba legis huius in volumine: atq; compleuit, præcepit Leuitis qui portabant arcam fœderis domini, dicens: Tollite librũ istum & ponite eũ in latere arcæ fœderis domini dei vestri. Sic & Iosue post Moysem omnia verba quæ locutus est ad ipsum dominus, scripsit in volumine legis domini. Sic & cæteri secundũ successionis seriem prophetici viri diuino spiritu scripserunt volumina, quę diligẽtia sacerdotũ integra, illæsa, & incõtaminata custodiebãtur vnà cum libris Moysi in latere ipsius arcæ sepositis. Arca autẽ ipsa custodiebatur in secundo tabernaculo, quod sancta sanctorũ dicebatur, in qua recondita erat & aurea vrna habens manna, & virgã Aaron quæ fronduerat, & tabulas testamẽti quemadmodũ dicit Apost. At vero dum procedente tempore à Chaldæis Iudæa subuertitur, omniáque templi vasa diripiũtur, templũ incẽditur, simul fertur & volumen legis Moysi & alios codices in arca Dei custoditos hostili igne consumptos.

Lib.8. contra Faustum, c.4

Iosue vlt.

Heb.9.

Et postmodum eodem spiritu quo fuerāt scripti pro maiori parte restituti ab Esdra sacerdote: qui sola, vt inquiunt, memoria, legē reparauit deperditā. Sed hoc vtrum sic sit, an nō sit, ex scripturis sacris videtur incertum. Quemadmodum enim potuerunt plura esse Esaiæ super eisdem rebus volumina scripta, ita & lex ipsa in quibusdā libris potuit forsitan integra conseruari consumptis originalibus (quæ erant in templo) voluminibus. Proinde & D. Hieron. ambiguis verbis super hac re loqui videtur, dicens, Siue Moysem, inquit, dicere volueris authorē Pentateuchi, siue Esdrā eiusdem instauratorē operis, non recuso. Verùm Irenæus, Tertullianus, & plerique antiquorum arbitrantur omne instrumentum Iudaicæ literaturæ in Babylonica expugnatione deletum, & per Esdram pro maiori partē restitutū. Sed qualitercunque hoc sit factum, nihil refert: In hoc vnum consentiunt omnes, etiam ipse Hieron. quòd Esdras spiritu Dei plenus post captam Hierosolymā & instaurationē templi scripturas sacras dispersas, vixque babylonico igne superstites, eodem spiritu quo antè scriptæ fuerant, restituit. Vnde & quod in calce Deuteronomij dicitur de morte & sepultura Moysi, & quod sepulchrum eius nemo nouerit, vsque in diem illum, & quòd filij Israel fleuerunt eum triginta diebus, & reliqua in calcem vsque libri, ipse Esdras adiecisse creditur. Neque enim verisimile est Moysem scripsisse eam historiæ partem quæ post mortem illius acciderat. Iusta ergo ratione Esdras scriba, instaurator dicitur veteris instrumenti, saltem pro maiori parte. Quod Christus & apostoli approbarunt tanquam diuinum & dei spiritu æditum, citantes in corroborationem suæ doctrinę euangelicæ ex eiusdem instrumenti voluminibus sententias tanquam verissimas & diuinas. Reliquos verò codices, quos non habemus periisse, ex præmissis apparet. Nec incōuenit deum hoc permisisse, cū omnia quæ necessaria tūc in prædictis codicibus deletis, contenta erant, in restauratis inseri & scribi fecerit, cum Deus & natura nō deficiāt in necessariis.

Aduersus Heluidium.

Ver. 5. DE SYNODIS ET CONCILIIS.

SYnodus Græcè, secundum Isidorum, interpretatur conuentus vel cœtus siue cōgregatio Latinè, à coeundo vel conueniendo in vnum: hinc dicitur conuentus, quia ibi patres conueniunt in vnum, Concilij nomen tractum est ex more Romano. Tempore enim quodam conueniebant omnes in vnū, & cōmuni intentione, vt dictū est, quasi consilium in legē transeunte. Vel Conciliū dictum à cōmuni intentione, eò quòd omnes in vnum dirigebant mentis intuitum. Vel Conciliū à societate multorum in vnum congregatorum. Hæc habentur in c. Canones 15. dist. A

Ver. 6. DE CONCILIORVM ORIGINE.

COnciliorum celebrationem in veteri testamēto habuisse initiū constat. Nā, vt habetur Num. 16. Viri proceres synagogæ tempore concilij per nomina vocabantur. In nouo etiā testamēto Concilium à Christo fuisse consultum patet, dicit enim: Vbi fuerint duo vel tres cōgregati in nomine meo, in medio illorum sum. Hoc concilium sequentes Apostoli, septem concilia celebrarūt. Primum super electione successoris Iudæ proditoris. Secundum fuit super electione septē diaconorum. Tertium fuit in missione Petri & Ioannis in Samariam, vt acciperent Spiritum sanctum. Quartum super cessatione legalium. Quintū Hierosolymis sub D. Iacobo, super abolenda suspicione, quā aliqui de D. Paulo habebant, vbi cōsultus fuit purificari. Sextum dum D. Petrus in Mileto ciuitate super regimine Ecclesiæ congregauit natu maiores, hoc est presbyteros Ephesinos, quos D. Paulus venerando nomine vocauit episcopos. Septimum fuit in diuisione Apost. in quo symbolum fidei ediderunt, vt testatur D. Clemens in decretis suis, & Leo papa eius nominis primus, scribens Augustæ dicit: Catholici symboli breuis & perfecta cōfessio, duodecim Apost. totidem signata est sententiis. ¶ Post Apostolos verò & ante tempus Constantini Imp. multa fuerunt celebrata cōcilia. Tempore enim papæ Victoris fuerunt tria concilia celebrata. Primum Ephesi, super solēnitate Paschali, vt colligitur ex 5. li. histo. Eccles. Secūdū Romę, ex quo sumptus fuit canon, celebritatē. de consec. dist. 3. Tertium fuit in Cæsarea Palæstinæ, vt habetur in prædicto lib. 5. Tempore etiā Cornelij papę, vt refert Euseb. Cæsarien. 6. lib. prædictæ historię, fuerant celebrata duo concilia contra Nouatum hæreticū & eius sequaces, qui negabant per sacramentū pœnitētiæ posse quenquam consequi veniam salutarem. Tempore etiā Dionysij papæ fuerunt celebrata alia duo concilia, vt in eodem libro recitat idē Euseb. contra Paulū & sequaces, qui asserebāt Christū tātùm hominē esse. Tempore etiā Marcelli, qui iussu Diocletiani & Maximiani imperatorum cōpulsus fuit idolis thus offerre, cōgręgata fuit solēnis synodus Romæ, de qua habetur in c. nūc autem. 21. dist. ¶ Canones cōciliorum (scilicet vniuersalium) à tempore Constātini cœperunt. In præcedentibus nāque annis persecutione feruēte, docendarum plebiū minimè dabatur facultas, vnde Christianitas in diuersas partes scissa est, quia non erat episcopis licentia conueniēdi in vnum. B

Dom. Cardin. de Tur. cre. 3. lib. sum. de Eccle. cap. 2. Matth. 18. Concilia ab Apost. celebrata. Act. 1. 6. 8. 15. 20. & 21. Concilia à tēporibus Apost. vsque ad D. Sylvestrū.

Ver. 7. DE CONCILIIS VNIVERSALIBVS.

COncilium vniuersale Ecclesiæ catholicæ est congregatio maiorum prælatorum Ecclesiæ authoritate Romani pontificis specialiter facta, ad aliquid solēniter & cōmuni intētione tractādū in religione Christiana, papa in ipso concilio præsidente, vel eius delegato. Hæc definitio absolutè declarat essentiam & naturam cōcilij vniuersalis. Primò enim declarat materiā, & qui sunt de corpore cōcilij vniuersalis, quia maiores pręlati. ¶ Maiores autē pręlati sunt episcopi & superiores ascendēdo. Vnde Glo. in c. 1. 17. dist. dicit ꝙ cōciliū vniuersale est, ꝙ à papa vel eius delegato cum episcopis celebratur, & vbicunque de Conciliis vniuersalibus agitur, concilia vniuersalia vocātur cōcilia episcoporū, vt habetur in multis. c. 15. di. & D. Aug. (vt recitatur in c. nouit. 12. qu.) dicit: Quia cū vniuersa Ecclesia vocari nō possit, maiores vocādi sunt, in quibus minores dicuntur C

Concilij vniuersalis definitio.

Maiores prælati.

cōtineri

cōtineri:vt notatur in rubro & nigro,extra de his quæ fiunt à maio. Sed episcopi sunt maiores prælati in republica Christiana: ideo episcopi ritè per summū pōtificē cōgregati,vniuersalē Ecclesiā repræsentant,vnde patres & colūnæ Ecclesiæ Dei ac principes & Apost.successores vocantur,vt Anacletus ait,& recitatur in c.accusatio.2.q.7.iuxta illud Psal. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, propterea cōstitues eos principes super omnē terrā. Vbi gl.D.Hier.exponit de episcopis, dicens: Fuerunt in Ecclesia Apost.patres tui: nunc autem quia recesserūt à mūdo,habebis pro eis episcopos,qui à te creati sunt. Soli enim episc.in sua promotione iurant venire ad concilium vniuersale, vt habetur in c. ego, extra de iureiur.& eis venire negligentibus pœna infligitur,vt in c. placuit. 18.dist. Inferiores autem & non episcopi nō iurant,neque si venire negligant,puniūtur. vnde patet quòd non sunt de corpore vniuersalis cōcilij. Si enim omnes inferiores prælati,puta abbates,archidiaconi,decani,archipresbyteri,priores,& rectores siue curati,essent de corpore vniuersalis concilij,& de necessitate vocādi,& haberent sententias definitiuas in illo,nullus locus eos capere posset,neque in ipso cōcilio esset ordo,sed potius confusio. Præterea si inferiores prælati vocandi essent, tanqnàm de corpore concilij,ad eos deuolueretur authoritas Ecclesię,vbi disconuenirent ab episcopis,si cum maiori parte concludendū esset. Hoc autē esset absurdissimū &(quod dicitur prouerbialiter)currus bouē traheret. Et licet in aliquibus cōciliis vniuersalibus legatur fuisse simplices sacerdotes,abbates,monachos,& vniuersitatū doctores & magistros,ac etiā laicos, imperatores,& reges,ad voces cōsultorias vel inquisitiuas siue disputatiuas admissos,vel vt testes,aut ad directionē,protectionē,vel executionē decretorū concilij:nunquam tamē fuerunt admissi ad sententias definitiuas. Forma enim subscriptionis episc.talis est,Flauius episc.Constantien. iudicans subscripsi. In subscriptionibus verò aliorū non ponitur (iudicans) sed eorū subscriptio est simplex, sicut & imperatorum ac regū,qui per subscriptionē definita,iudicata,ac decreta in conciliis se suscipere,& executioni demandaturos protestātur. Et eodē modo respōdendum est ad illud Act.15. vbi dicitur,quòd in synodo super cessatione legalium cōgregata,conuenerunt Apost.& seniores, s.presbyteri & discipuli,nō tamen ad determinationem siue ad sententiā definitiuam. Vnde licet cōquisitio magna fieret,postquam tamen D.Petr.loquutus est,tacuit multitudo. ¶Nec curati siue inferiores prælati habent propriè & principaliter in cura sua regimē animarum sicut episcopi:licet habeant sub episcopis aliquas administrationes. Vnde super illud. Alij opitulationes,alij gubernationes,dicit gl. Opitulationes habent,qui maioribus ferunt opem,vt Titus Paulo,& archidiaconi episcopis. Gubernationes minorū personarum habēt presbyteri,qui plebi doctrinā administrāt. Nec etiā ideo principaliter episcopi vocātur , quòd in fide Christianæ religionis maiori præstent eruditione,licet præstare deberēt,iuxta c.qui Ecclesiast.36.dist. Sed hoc debetur eis nō ratione doctrinæ aut virtutis,sed iure dignitatis eorū,eò quòd sunt cōstituti principes Ecclesiæ,vt dictū est, quia secundum Theologos,habent angelos custodes superiores qui dirigunt eos,etiā si non sint adeò eruditi sicut inferiores,qui nō patiuntur illos errare. ¶Non est tamē negandum, quin papa, qui plenitudinē potestatis habet,possit vocare aliquas notabiles personas inferioris status & gradus,& eis dare vocē definitiuā cum episcopis,vt dicit idem de Tur.crema.3.lib.summæ de Ecclesia.c.14. Et quāuis omnes cardinales nō sint episcopi:quia tamē faciunt vnum corpus cum Romano pont.idem sunt in culmine dignitatis & perfectiui statu,vt infrà dicetur. Ideo vocādi sunt,& voces definitiuas habent. ¶Nec obstat illa regula iuris,Quod omnes tāgit,ab omnibus debet approbari:quia nō debet intelligi de approbatione authoritatiua,nisi vbi aliquorū iura tangerentur, quod nō est in proposito:licet etiā possit dici quod ab omnibus censetur approbatū,quod à potioribus & maioribus cōmunitatis approbatur. Resolutio ergo est,quod soli maiores prælati,& hi quibus propter eminentiā scientiæ vel sanctitatis,summus pont.qui habet plenitudinē potestatis, concedere voluerit,habent definitiuas sententias siue voces,si tamen sint fideles:quia episcopi hæretici non sunt admittendi.& hoc fuit obseruatum in cōcilio Trid. Ad cōsultiuas autem siue inquisitiuas aut disputatiuas alij possunt admitti:nō tamē omnes qui petūt,sed hoc relinquitur arbitrio pręsidētis.

Curati non habēt propriè regimen.
1.Cor.12.

Cardinales nō episcopi sunt de corpore cōcilij vniuersalis.

Ver. 8. DE PRAELATORVM MAIORVM VOCATIONE AD CONCILIVM VNIVERSALE.

Concilium dupliciter dicitur vniuersale.

8 COnciliū dupliciter dicitur vniuersale: Vno modo ab vniuerso,sicut Prouinciale à prouincia, & sic ab vniuersitate orbis.& ad tale cōcilium vniuersale oportet omnes episcopos totius orbis vocari,quāuis non sit necesse omnes cōparere. Præsentes enim repræsentāt omnes qui vocati sunt,& omniū illorum authoritatē siue cōsensum habere iudicātur. In nullo enim cōcilio omnes episc.totius orbis cōparuisse legūtur. Neq; in quatuor primis post Constantinū,in quorum aliquo plures quàm in aliis cōparuerunt. Et tamē vnū non dicitur magis vniuersale quàm aliud. Peccant tamē vocati,absque rationabili causa se absentantes. Alio modo dicitur cōcilium vniuersale , non vniuersalitate orbis,sed vniuersalitate authoritatis,vt cōcilium quod papa per se vel per legatum suū celebrat cum aliquibus prælatis,circa ea quę vniuersalem Ecclesiā respiciunt. Et ad tale cōcilium vniuersale nō est opus omnes episcopos orbis vocari,imò quādoque nō est possibile:sed sufficit vocare aliquos de aliquibus prouinciis,& eos qui pro qualitate negociorū & tēporum opportunitate videbuntur Romano pont.vocādi,vt in c.Guillissarius.33.q.4.vbi Papa dicit:Cū episcopis quos congregare potui. Hoc autem probatur esse licitum exemplo & practica cōciliorum celebratorum tempore primitiuæ Ecclesiæ. D.enim Petr.legitur plura concilia vniuersalia cū aliquibus Apostolis (nō vocatis aliis per Iudęam dispersis) celebrasse:pręcipuè super cessatione legaliū

Act.15.

processit cum Apostolis & senioribus, qui Hierosolymis erant, & non legitur alios fuisse vocatos: sed solus petrus cum Iacobo, Paulo, Barnaba, & alijs senioribus cõcluserũt. Præterea octo cõcilia vniuersalia prædicta ante tempus Constantini celebrata sunt absque vocatione omniũ episcoporũ
De potent.q. 10.ar.4.ad 13. orbis. D. Tho. dicit, ꝙ ad explanationẽ fidei faciendã non est necessariũ papã vniuersale conciliũ congregare, quum quandoque id impediunt bellorum dissidia. Et cum conciliorũ authoritas à papa pẽdeat, sequitur ꝙ canones vniuersaliũ conciliorũ vniuersalitate orbis nõ magis ligãt quàm canones cõciliorum vniuersaliũ vniuersalitate authoritatis. Licet enim omnes episcopi habiles & intra vnitatẽ Ecclesiæ cõstituti, si quo modo fieri posset, ad vniuersale conciliũ essent inuitãdi, & si non inuitati comparerẽt, essent admittẽdi. Nõ tamen necessariò omnes vocandi sunt. Et Ideo illi qui à papa vocati sunt, cum intentione & authoritate eius aliquid disponũt in vniuersali Ecclesia, cum pauci sint respectu aliorũ, repræsentant tamẽ vniuersalem Ecclesiã. Quemadmodũ concilium populi in ciuitate repræsentat totũ populũ, vt not. glo. super Rub. quæ sit longa cõsuet. Episcopus enim est in Ecclesia, & Ecclesia in episcopo, vt ait D. Cypr. & recitatur c. scire debet. 7. q. 1. Papa etiã singulariter dicitur figurare Ecclesiã, vt D. Aug. dicit, iuxta c. quodcũque 24. q. 1. Ideo ea quæ cũ aliquibus prælatis secũdum temporũ dispositionẽ ordinat, totius Ecclesiæ authoritate dicitur ordinare. ¶ Nec per hoc sequitur ꝙ ad votũ papę & paucorũ sibi fauorabiliũ, status totius fidei & vniuersitatis Ecclesiæ deuolueretur. Et sic fides periculosè cõmitteretur arbitrio vnius hominis, aut paucorũ fauorabiliũ. Quia vbi papa concurrit nõ solum cum dominorũ cardinaliũ collegio, sed etiã cum multitudine prælatorũ sydonaliter congregata, seruatis aliis solẽnitatibus in cõciliis generalibus solitis obseruari, non est verũ quòd fides & status totius Ecclesiæ vnius hominis ar-
Matt.18. bitrio cõmittatur, cũ Christus dixerit, Vbi duo vel tres cõgregati fuerint in nomine meo, in medio illorũ sum. Ideo non permittet Deus ipsum papã determinare contra fidem vel bonos mores sicut nec permisit Anastasium secundũ, qui dũ vellet occultè hæresim Acatij introducere, nutu diuino percussus est. Et dum ad vẽtris exonerationẽ laboraret, intestina emisit, vt dicit gl. super verbo, nutu diuino, in c. Anastasius. 19. dist. ¶ Nec sequitur etiã ꝙ frustrà fiant cõcilia vniuersalia plena, quia in illa nõ cõuocantur, vt in eis sit plenior authoritas aut clauiũ potestas, quàm in cõciliis vniuersalibus vniuersalitate authoritatis: sed celebrantur plena cõcilia ad solenniorẽ & abundantiorẽ reprobationẽ hæresum, & hæreticorũ, ac rebellium & inimicorũ Ecclesiæ terrorẽ, & faciliorẽ illorũ exterminationẽ. Nec possunt conqueri non vocati de contemptu, cum nõ teneatur papa omnes necessariò vocare, vt dictum est: Et quia de potestate congregandi concilium vniuersale & de concilij vniuersalis authoritate & indeuiabilitate, & decretorum in illo editorum obseruantia, D.
c.10.§.1. ver.3 & c.15.§.2. Cardinalis de Tur. cre. abundè scripsit in locis præallegatis, lectorem ad eum remitto. Hæc pro institutione sufficiant, ad status Ecclesiasticos transeamus.

Ver. 9. DE STATIBVS ECCLESIASTICIS.

2.2.q.183.ar.1. STatus in moralibus est quedam dispositio, per quã homo disponitur secundum modũ suæ naturæ, cum quadam immobilitate & quiete. Vnde ea quæ de facili variãtur, non constituũt hominũ statũ: puta quòd aliquis sit diues, vel pauper, in dignitate constitutos, vel plebius, vel aliquid aliud huiusmodi. Ideo de iurecîuili illi qui à senatu amouẽtur, magis dignitas quàm status aufertur. Sed solum illud videtur ad statum hominis pertinere, quod respicit obligationem personæ, prout aliquis est sui iuris vel alterius: & non ex aliqua causa leui & de facili mobili, sed ex aliquo permanente, quod respicit obligationẽ personæ. & hoc est quod pertinet ad rationẽ libertatis vel seruitutis. Et ideo status propriè pertinet ad libertatem vel seruitutem, tam in spiritualibus quàm tẽporalibus. In spiritualibus autẽ inuenitur duplex seruitus, & duplex libertas, s. seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & libertas à peccato, & libertas à iustitia, vt habetur Rom. 6. Verũ quia homo secundum naturalẽ rationem inclinatur ad iustitiã, & peccatum est contra inclinationẽ naturalẽ, consequens est quòd libertas à peccato sit vera libertas, quæ cõiungitur virtuti iustitiæ, quæ est vera & bona seruitus: & per vtrãque tendit homo in aliquid quod est cõueniens sibi. Sequitur etiã quòd libertas à peccato, & seruitus iustitiæ constituũt hominem in bono statu: Libertas vero à iustitia, & seruitus peccati constituunt hominem in malo statu, iuxta illud Apost. An nescitis quòd
Rom.6. cui exhibuistis vos seruos ad obediendũ, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Et cum in omni principio humano sit inuenire medium & terminũ, consequens est quòd status spiritualis seruitutis & libertatis secundum tria distinguantur, scilicet quo ad principium, quod pertinet ad statum incipientium, & secundum mediũ, quod pertinet ad statum proficiẽtiũ, & secundũ terminũ ad quem, quod pertinet ad statum perfectorum. Vnde D. Greg. dicit, quòd tres sunt modi conuersorum, scilicet inchoatio, medietas, & perfectio. & super
In Moral. Ezech. dicit, quòd alia sunt virtutis exordia, aliud perfectius, aliud perfectio.

Ver. 10. DE HIS QVAE PERTINENT AD STATVM PERFECTIONIS.

2.2.q.184.artic.1. CVm vnũquodque dicatur esse perfectũ, inquãtũ attingit ꝓpriũ finẽ, qui est vltima rei perfectio, & charitas sit quæ vnit nos Deo, qui est vltimus finis humanę mẽtis, q̃a qui manet in charitate, in deo manet: sequitur ꝙ secundum charitatem attenditur simpliciter perfectio Christianæ vitę. vnde Apost. Super omnia charitatẽ habere, quæ est vinculũ perfectionis: quia scilicet omnes alias virtutes quodã modo ligat in vnitatẽ perfectã. Et cùm lex diuina nõ inducat hominẽ ad im-
1. Ioan. 4 Coloss.3. Matth.5 possibile, sed ad perfectionẽ. (vnde Christus, Estote perfecti sicut pater vester cęlestis pfectus est) sequitur ꝙ aliquis potest esse in hac vita perfectus: non quidem secundò totalitatẽ, ex parte diligentis

gentis & diligibilis,quia hoc est proprium Dei,vt se diligat,inquãtum diligibilis est:neque secundum totalitatẽ absolutam,ex parte diligentis,vt secundum totum suum posse semper actualiter in Deum tẽdat,quia hoc est beatorũ:sed est quædam perfectio viæ,quæ nõ attenditur secundũ totalitatem diligentis & diligibilis simul,neque secundũ totalitatem diligentis : sed quantũ ad hoc q excludantur omnia,quæ cõtrariantur motui dilectionis in Deũ, sicut D.Aug.dicit. Et talis perfectio haberi potest in via dupliciter : Vno modo inquantũ ab effectu hominis excluditur omne id quod cõtrariatur charitati,vt est peccatũ mortale:& sine tali perfectione charitas esse nõ potest.& ideo est de necessitate salutis. Alio modo inquãtum ab effectu hominis nõ solũ excluditur omne id quod est charitati cõtrarium,sed etiã omne illud quod impedit ne affectus mentis totaliter tendat in Deũ:& sine hac perfectione charitas potest esse,vt in incipientibus & proficientibus. Nec obstat quod dicit Apost. Cũ venerit quod perfectũ est,euacuabitur quod ex parte est:quia intelligit de perfectione patriæ. Et quãuis perfectũ,secundum Philos.dicatur esse cui nihil deest, & in hac vita semper aliquid desit(quia etiã perfecti deficiunt) nõ tamen sequitur quin in hac vita homo possit esse perfectus:quia ei qui est in charitate,nil deest eorũ quæ sunt necessaria ad salutem, licet non sit perfectus perfectione patriæ. Perfectio autem charitatis viæ essentialiter consistit in dilectione Dei,& secũdariò in dilectione proximi,de quibus dantur principalia præcepta diuinę legis,& sic perfectio essentialiter cõsistit in obseruatione præceptorũ secundũ mensurã præfixã: Secundariò verò & instrumẽtaliter in obseruatione consiliorũ,quæ ordinãtur ad remouenda impedimenta charitatis,cũ quibus tamen ipsa charitas esse potest. Et talia impedimenta sunt,matrimoniũ,occupatio negociorũ secularium,& propria libertas. Et sic cõsilia deducunt ad maiorẽ perfectionem. Ex quo sequitur quòd licet omnes Christiani sint in statu perfectionis,quia in baptismo cũ solennitate se obligant ad charitatem seruandã,& ad obseruantiã mandatorũ. Illi tamẽ qui vltra mandata se obligant ad obseruantiã consiliorũ,sunt in statu maioris perfectionis. Et ideo cũ loquimur de statu perfectionis,intelligimus de statu perfectionis illorũ qui se obligant cũ solennitate ad obseruationem cõsiliorum. ¶ Notandũ tamen quòd perfectio humanæ vitæ potest cõsiderari dupliciter,s.in ordine ad Deũ,& in ordine ad proximũ. In ordine quidẽ ad Deũ sunt perfecti illi qui sunt in charitate:& qui in maiori charitate,magis perfecti, etiam si exterius nõ appareant. Et quia homines vident quæ foris patent, Deus autẽ cor intuetur: sequitur quòd status spiritualis perfectionis in homine per cõparationem ad Ecclesiã, & sicut nunc de statibus loquimur, prout ex diuersis statibus cõsurgit Ecclesiæ pulchritudo,attenditur secundũ ea quæ exterius agũtur. Et cùm ad statũ seruitutis vel libertatis requirãtur duo:primum obligatio aliqua vel absolutio ab obligatione (nõ enim ex hoc quòd aliquis seruit alicui,efficitur seruus eius, quia etiã liberi liberè seruiunt,iuxta illud Apost. Per charitatẽ spiritus seruite inuicẽ. Nec ex hoc quòd aliquis desinit seruire , efficitur liber: sicut patet de seruis fugitiuis.) Sed ille propriè dicitur seruus,qui est obligatus ad seruiendũ:& ille liber,qui à seruitute absoluitur. Secũdò requiritur quòd obligatio prædicta fiat cũ aliqua solẽnitate:sicut & in cæteris quæ inter homines obtinẽt perpetuã firmitatem, adhibetur quædã solẽnitas. Sic ergo aliquis propriè dicitur esse in statu perfectionis:non ex hoc quòd habet actũ dilectionis perfectæ,sed ex hoc quòd se obligat perpetuò cũ aliqua solẽnitate ad ea quæ sunt perfectionis. ¶ Cõtingit etiã quòd aliqui se obligent,qui nõ seruãt:& quòd aliqui impleãt ea quæ sunt perfectionis,ad quæ nõ se obligauerunt. Et ideo nõ est incõueniens quòd aliqui sint perfecti,qui nõ sunt in statu perfectionis:& aliqui qui sunt in statu perfectionis,nõ sint perfecti. ¶ Et quia domini cardinales & episcopi ac religiosi cũ solennitate se obligant ad obseruandum consilia:ideo illi soli dicuntur esse in statu perfectionis. Et quãuis prælati inferiores obligentur ex parte curæ quã suscipiunt,nõ tamen hoc habent ex vinculo voti perpetui: quia possunt curam deserere sine licentia episcopi , religionem profitendo,vt habetur in c.duæ sunt.19.q.2.ac etiam cum licentia episcopi:quod quidem non liceret, si in statu perfectionis essent. Nemo enim mittens manum ad aratrũ,& respiciens retro,aptus est regno Dei. Episcopi autẽ qui sunt in statu perfectionis,sine authoritate speciali summi põtificis,non possunt episcopalem curã deserere,nec ad minorem statum(scilicet religionis) transire:quãuis religiosi possint ad statũ episcopalem,qui est perfectior,assumi. Ex his infertur quòd quamuis aliqui inferiores prælati sint perfectiores religiosis,non tamen sunt in statu perfectionis:cùm non sint in statu, vt hic intelligimus.

In lib.83.q. — *1.Cor.13.* — *3.Phy.* — *Qui dicantur esse in statu.* — *1.Reg.16.* — *Galat.5.* — *Soli cardinales & episcopi ac religiosi sunt in statu perfectionis.*

Ver. II. DE STATV DOMINORVM CARDINALIVM.

A Cardinales nominamus eos qui principaliter assistũt summo põtifici in regimine & administratione vniuersalis Ecclesiæ,cooperãdo & labores cũ illo sustinẽdo,& ipsi cõsulendo. Nomen Cardinalatus tẽpore Christi & Apost.non fuit in vsu,sicut nec hoc nomen (Papa)sed longo tempore post eos. Quidam dicunt quòd fuit illis hoc nomen impositum à Pontiano papa,qui (vt historiæ referunt)fuit anno Domini 221. Alij verò dicunt quòd tẽpore Marcelli vel Syluestri hoc nomen(Cardinalis)cœpit esse in vsu,propter proprietatem officij à Christo instituti. Quod nomen & officiũ fuit ab Anna matre Samuelis pronunciatũ,cùm dixit:Domini sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. In quibus verbis declarat tria:Primò eorũ institutionem,quia Domini sunt,hoc est à Domino cõstituti. Secundò describit eorũ dignitatem,dũ dicit,Cardines terræ , eò quòd deseruiunt Romanæ Ecclesiæ,quæ est caput & cardo omniũ Ecclesiarũ,vt dicit Anacletus, & recitatur in c.sacrosancta.22.dist. Vel ideo quòd sicut ostium in cardine vertitur , & per eã regitur:ita dominorum cardinalium consilio & assensu summus pontifex regit Ecclesiam vniuersa-

Do. Card. de Tur.tra.3. lib. summa de Ecclesia.8. — *Prouer.28. Ioan.10.*

lem. Et sicut cardo inhæret firmiter ostio, sic cardinales Christo, qui est ostium. Tertiò describit vniuersitatē authoritatis eorum, dum ait, Et posuit super eos orbē. Alij enim prælati assumpti sunt in partem solicitudinis, vt habetur in c. decreto. 2. q. 6. isti verò in adiutoriũ gubernationis totius orbis: & in plenitudinē potestatis: & ideo dicũtur esse in culmine dignitatis. ¶ Status & officium dominorum cardinaliũ figuratum fuit in antiquo testamēto per seniores quos Moyses, dux populi Dei elegisse legitur in adiutorium regiminis populi Israel, & in sacerdotibus Leuitici generis, de quibus habetur Deut. 17. Si difficile & ambiguum iudiciũ apud te esse prospexeris inter sanguinem & sanguinē, causam & causam, leprā & non lepram, & iudicũ videris intra portas tuas verba variari: surge & ascēde ad locũ quem elegerit Dominus Deus tuus. & infrà: Et facies quæcũque dixerint tibi, qui præsunt loco quē elegerit Dominus, sequerisque eorũ sentētiā. Quem textũ Innocētius tertius (scribens nobili viro G. mōtis Pessulani, vt habetur in c. per venerabilē, extrà, qui filij sunt legitimi) sic exponit: Sanè cũ Deut. lex secunda interpretetur, ex vi vocabuli cōprobatur, vt quod ibi decernitur, in nouo testamēto debeat obseruari. Locus enim quē elegit Dominus, Apostolica sedes esse cognoscitur. Cùm enim Petrus fugiēs vrbē exiuisset, volens eũ Dominus ad locũ quem elegerat reuocare, interrogatus ab eo, Domine quò vadis? respōdit, Venio Romam iterũ crucifigi. quod intelligēs pro se dictũ, ad locum ipsum protinus est reuersus. Sunt autē sacerdotes Leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure Leuit. in executione sacerdotalis officij coadiutores existunt. Postmodũ idem status & officium fuit à Christo (licet nō sub nomine Cardinalatus) institutũ, & fundatur eius institutio super illud Luc. 6. elegit duodecim (scilicet ad sustinendũ secũ) quos Apost. nominauit. Isti ergo principaliter astiterunt Christo, & sustinuerũt cũ eo. vnde ait illis, Vos estis qui permāsistis mecũ in tentationibus meis. vnde & Tho. dicebat, Io. 11. Eamus & nos, & moriamur cũ illo. & Christus, Et ego dispono vobis, sicut, &c. sequitur, & sedeatis super thronos, iudicātes duodecim tribus Israel, hoc est vniuersitatē fidelium. ¶ Ex præmissis apparet quòd status cardinaliũ institutus est ante sacerdotiũ: quia sacerdotiũ non fuit institutũ vsque ad vltimā cœnam: sed status cardinalium lōgo tempore ante cœnā, cùm fuerit institutus in electione duodecim, quos Apost. nominauit. Fuit etiā status cardinalium institutus ante statũ pastoralem, qui fuit institutus post resurrectionē, cùm dixit Petro, Pasce oues meas. Et quāuis potestas clauium promissa fuerit ante Christi pasionē, non fuit tamē data, sed solùm promissa, & supposita authoritate Ecclesiæ, quæ data fuit Petro post resurrectionē, & sub eius potestate ac iurisdictione & limitatione alijs Apostolis, cũ dixit: Euntes in mundum vniuersum, &c. Post diuisionē enim Apostolorũ, D. Petro dirigēte, & mittēte eos ad diuersas prouincias, prædicta verba Christi promissoria, quæ recitantur Matt. 18. habuerunt effectũ. Ex historiis autē apertè colligitur ꝙ post dispersionē Apost. D. Petrus habuit aliquos coadiutores lateri suo asistentes in iudicio maiorum causarũ, & regimine vniuersalis Ecclesiæ, s. Linum, Cletũ, & Clementem, qui post mortem eius papatui successerunt. Et Linus qui immediatè succesit, duodecim episcopos & octodecim presbyteros coadiutores sibi asistentes elegit. Cletus ei succedens, dicitur instituisse vigintiquinque titulos. Anacletus autē qui succesit D. Clementi, vt asserit Godofredus Viterbiensis, septē diaconos cardinales in vrbe instituit. Et cùm quæstio de nominibus, pertinacibus sit relinquēda, nō est multum curādum de nomine Cardinalatus, cùm de officio & Christi institutione constet. ¶ Notandum tamen quòd domini cardinales sunt successores Apost. Ad cuius euidentiā sciendum est, quòd Apostoli possunt tripliciter considerari: Primò secundum quòd Christo principaliter ante pasionē astiterũt. Secundò prout ante eorũ diuisionē in mũdum vniuersum, D. Petro vices Christi gerenti asistebant in administratione totius Ecclesiæ vniuersalis. Tertio prout post dispersionem ad prædicādum, singuli singulas prouincias in sortem prædicationis acceperunt. Secundum primam & secundā considerationem Cardinales succedunt Apostolis, & repræsentant Apostolorum, in hoc ꝙ sunt principales asistētes ipsi pontifici vicario Christi, sicut & Apostoli Christo. Et post ascensionē Christi ante dispersionē asistebant Petro Christi vicario. Quantũ verò ad tertiam considerationē repræsentātur per episcopos, qui dicuntur esse Apost. successores, vt habetur in c. in nouo. 21 dist. Cùm autem status (vt dictum est) importet obligationē perpetuam ad ea quæ sunt perfectionis, cũ aliqua solēnitate, cōsequens est quòd cardinales sint in statu perfectionis. Obligant enim se ex dilectione Dei ad perpetuò defendendũ fidem catholicā & religionem Christianā vsque ad sanguinis effusionem inclusiuè, cùm eorũ & totius Ecclesiæ principe. In cuius rei euidens testimonium capello rubeo quasi professionis habitu seu signaculo (præstito iuramento ipsi summo pontifici aut eius legato, maximè de fideli asistentia in regimine vniuersalis Ecclesiæ) publicè & solenniter insigniũtur. ¶ Ex præmisis apparet primò, quòd nō est de necessitate status & officij cardinalatus, quòd cardinalis sit episcopus, imò nec presbyter: cùm Apostoli (vt dictum est) prius fuerint cardinales, quàm sacerdotes aut episcopi. Secundò apparet ꝙ status cardinalium præstat & honorari debet præ alijs post summum pontificem, cùm sint in culmine dignitatis & de corpore peculiaris consilij pontificis. vnde D. Augu. scribens ad D. Hiero. cardinalem presbyterum (vt recitatur in c. quanquam. 2. q. 7.) dicit: Quanquam secundum vocabula quæ vsus obtinuit, episcopus sit presbytero maior. s. ordine, Aug. tamē Hier. minor est, s. administratione & dignitate. Culmen & sublimitas dignitatis Cardinaliũ super episcopos & archiepiscopos apparet ex potestate eligēdi summũ pontificē: cuius electio ad solos cardinales pertinet, vt habetur in c. vbi periculũ, de elect. lib. 6. Et licet secundũ antiqua iura cōcessum esset ab Ecclesia

Status cardinaliũ à Christo institutus. Luc. 22.

Cardinalatus præcessit sacerdotium. Ioan. 21.

Matth. 16. & 18.

Mar. vlt.

Cardinales in quo sunt Apostolorum successores.

De essentia cardinalis.

Romanis ius eligendi summũ pontificem, vt habetur in c.Ludouicus.63.dist. Quodam etiam tem
pore concessum fuit ab Adriano papa in synodo tale ius eligendi, vel saltem requisitio & assensus
imperatoris, eò quòd tunc imperatores iuuabant Ecclesiam contra hæreticos & schismaticos, vt
habetur in historia Ecclesiastica, & recitatur in c.Adrianus.63.dist. Verùm quia postmodũ Ro-
mani imperatores abutebantur tali priuilegio, vt habetur in ca.quia sancta Romana Ecclesia.§.
verum,&c.cùm Adrianus.63.dist. Ideo illa concessio fuit reuocata. Ad summũ enim pontificem
de fratrum consilio pertinet de huiusmodi electione ordinare, & futuris scandalis prouidere.
Quare circa electionem summi pontificis futuri ordinatum fuit, vt habetur in d.c. vbi periculum,
de elect.lib.6.

Ver. 12. DE STATV EPISCOPORVM.

A Qvum episcopi adhibita solẽnitate exteriori se obligẽt ex diuina dilectione ad insistendũm *2.2.q.185.*
proximorũ saluti, consequens est ipsos esse in statu perfectionis. Nõ enim possunt curã pro-
ximorũ deserere, & obligationẽ negligere propter diuinæ cõtemplationis quietem, siue vt trans-
eant ad statum religionis. Quia ad perfectionem religionis pertinet adhibere studiũ ad salutem
propriam: ad perfectionem verò episcoporum pertinet adhibere studiũ ad salutem proximorum,
quam charitas præfert bono proprio. Charitas enim nõ quærit quæ sua sunt. Ideo Apost. propter
necessitatem subditorum à contemplatione futuræ vitæ se deferri patienter tolerabat, dicens:
Quid eligam ignoro: coartor enim à duobus, desideriũ habens dissolui & esse cum Christo, mul- *2.Cor.13.*
to magis melius est (scilicet mihi.) permanere autem in carne, necessariũ est propter vos & sub- *Philip.1.*
iungit, Scio quòd manebo. Non debet etiã deserere gregem propter quæcunque aduersa: Cum *Ioan.10.*
bonus pastor animam suã ponat pro ouibus suis. Potest tamen episcopus de licentia summi pon-
tificis episcopatum deserere, quando scilicet fructũ aut salutem animarum facere non potest, vel *Quando episcopus deserere possit gregẽ.*
indebitè promotus est per simoniã, aut si sit bigamus, aut aliàs irregularis, vel indoneus. Ad tẽpus
etiam potest suam subtrahere præsentiam propter maius Reipublicæ bonum, vt cum vocatur ad
vniuersale conciliũ, vel quando sua sola persona à tyranno quæritur, & salus subditorũ non impe-
ditur. Tũc enim ad tempus fugere potest, exemplo Christi qui ambulabat in Galilæam. Nõ enim *Ioan.7.*
volebat in Iudæam ambulare: quia quærebant eũ Iudæi interficere. & exemplo Aposto. qui sub- *2.Cor.11.*
missus à fratribus per fenestrã in sporta, effugit manus præpositi gẽtis Aretæ. Sic intelligitur quod
dicebat Christus, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Cùm vero oues sunt in *Matth.10.*
periculo, nõ debet fugere, etiã propter timorem mortis. Tunc enim ostenderet se mercenariũ &
non pastorẽ, cùm bonus pastor ponat animã suam, hoc est vitam suã corporalem, pro ouibus suis. *Ioan.10.*
¶ Circa statũ episcoporũ sunt aliquæ difficultates non prætermittẽdæ. Prima est an liceat episco-
patũ appetere. Ad cuius euidentiã sciendum est, ꝙ in episcopatu tria possunt considerari. Primũ *2.2.q.185. art.1.*
& principale ac finale est episcopalis operatio, per quã proximorũ vtilitati intenditur, secundum
illud, Pasce oues meas. Quia (vt D.Aug. dicit) Episcopatus est nomen operis, non honoris. Et se- *Ioan. vltimo.*
cundum hanc considerationẽ ponitur prima conclusio. ¶ Appetere prodesse proximis est lauda- *19.de Ciui.*
bile & virtuosum. Verùm quia episcopalis actus habet annexã gradus celsitudinẽ, præsumptuo-
sum videtur quòd aliquis præesse appetat ad hoc ꝙ prosit, nisi manifesta necessitate imminente:
sicut D.Grego. dicit: Tunc laudabile erat episcopatũ quærere, quando dubiũ non erat per hunc *In pastora.*
quẽque ad grauiora supplicia peruenire. Non enim de facili eo tempore inueniebantur, qui hoc
onus assumerent. Et sic secundũ D.Greg. intelligitur dictum Apostoli, Qui episcopatũ desiderat, *1.Tim.3.*
bonũ opus desiderat. Apost. enim laudans desideriũ boni operis, in pauorem protinus vertit quod
laudauit, cùm ait: Oportet episcopũ esse irreprehensibilem, &c. q.d. Laudo quod quæritis: sed di-
scite quid quæratis. Potest tamen aliquis absque præsumptione appetere talia opera facere, si con-
tingeret eum in tali officio esse, ac etiam se esse dignũ ad talia opera exequenda: ita quòd bonum
opus cadat sub desiderio, & nõ primatus dignitatis. Vnde D.Chrysost. Opus quidem desiderare
bonum est: primatũ autem honoris cõcupiscere, vanũ est. Secundum quod potest considerari in *Super Mat.*
episcopatu, est altitudo gradus: quia episcopus super alios cõstituitur, secundũ illud, Fidelis ser-
uus & prudẽs, quẽ constituit Dominus super familiã suam. & secundũ hanc considerationẽ poni- *Matth.25.*
tur secunda conclusio. ¶ Appetere altitudinis gradum, præsumptuosum est. Ideo Christus arguit *Matth.20.*
discipulos primatum quærentes, dicens: Scitis quia principes gentiũ dominantur eorum, &c. vbi
D.Chryso. dicit: Per hoc ostendit ꝙ gentile est primatũ cupere. Et sic gentiũ cõparatione, eorum
animã æstuantem conuertit. Vnde D.Aug. dicit: Locus superior, sine quo populus regi nõ potest, *19.de Ciui.*
& si administretur vt decet, indecenter tamẽ appetitur. Tertiũ quod potest considerari in episco-
patu, sunt ea quæ consequenter se habẽt ad duo prima scilicet honor & reuerentia, & tẽporalium
sufficientia, secundum illud: Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Et secun- *1.Tim.5.*
dum hanc considerationem ponitur tertia cõclusio. ¶ Appetere episcopatũ propter honorẽ, per-
tinet ad ambitionẽ: & appetere propter tẽporalia, pertinet ad cupiditatem. vnde Christus contra
tales dicebat, Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes *Matth.23.*
in foro, & ab hominibus vocari Rabbi. Et Apost. Nec quisquã sumit sibi honorem, nisi qui voca *Heb.5.*
tus fuerit à Deo, tanquã Aaron. Nec obstat quòd liceat appetere altiorẽ gradum in tẽporalibus,
quia ad statũ tẽporalem debitè administrandũ nõ requiritur gratia, sicut ad debitè administrandũ
episcopatũ, & alia officia curã animarum habẽtia. Et sic idẽ videtur dicendũ quantũ ad appetitũ
vel desiderium episcopatus & regiminis parochialis Ecclesiæ, vel alterius habentis curã anima-
rum, cùm habeat administrare sacramenta, quę sine gratia administrari nõ possunt, secundũ illud,

Sancti

Deut.19. Sancti eltnte, quoniam ego sanctus sum. Et cùm quis nõ possit esse certus an habeat gratiã (iuxta
Eccle.9. illud: Nemo sit an odio vel amore dignus sit) sequitur quòd nõ potest scire se esse idoneiorẽ aliis:
ideo illicitè appetit. Secus est de officiis Ecclesiasticis & secularibus, quæ ad debitum sui execu-
tionem noo requiruot gratiã, sed aliquam aliam sufficientiã, de qua quis potest esse certus. Et sic
appetere canonicatum vel præbendam vel cantoriam aut lectoratum siue regentiam (dum tamen
aliàs sit idoneus) non est peccatũ, si propter bonum fioem appetantur, & nõ vitiet aliqua mala cir-
cunstantia. Nõ obstat pariter quòd aliquis potest appetere statũ religionis: quia non est eadẽ ra-
tio de episcopatu & religione, propter duo: Primò quia ad statum episcopalem præexigitur vitæ
Ioan.21. perfectio. Vnde Christus antequàm cõmitteret Petro officium pastorale, interrogauit eũ an plus
cæteris ipsum diligeret. Et sic status episcopalis est status perfectionis acquisitæ: Sed ad statum
religionis nõ præexigitur perfectio: ideo est status perfectionis acquirẽdæ. Vnde Matt.19. dicitur,
Si vis perfectus esse, vade, &c. Secundò qui profitetur statũ religionis, se subiicit aliis ad spiritua-
lia capiẽda: & hoc cuilibet licet. Sed qui trãsit ad statũ episcopalem, sublimatur ad hoc quòd aliis
prouideat de spiritualibus: & hanc sublimationem oullus appetere debet (vt dictũ est.) Et quãuis
Esa.9. Esa. appetierit officium prædicatioois: hoc tamen fecit, postquã sensit se calculo purgatum (nemo
enim non purgatus sacra mysteria adire debet.) Cum ergo valde difficile sit aliquem se purgatũ
Hier.1. cognoscere: ideo tutius prædicationis officium declinatur, quàm appetatur. Vnde Hiere. se excu-
Exod.4. sans dicebat: A, a, a, Domine Deus nescio loqui, quia puer ego sum. Et Moyses dicebat, Non sum
eloquens. ¶ Quãuis autem nõ liceat beneficium habens curam animarũ annexam appetere: licet
tamen ad præceptũ superioris acceptare: & omnino recusare esset illicitũ, etiam si vouisset quis se
non accepturũ episcopatum: quia si intendebat se obligare, etiã adueniente præcepto superio-
ris, votum fuit illicitũ. quod intelligendũ est nisi recusaret acceptare, eò quòd inidoneus est pro-
pter simoniam vel bigamiã, aut aliquam irregularitatem, aut aliquid huiusmodi, de quibus debet
8.q.2.c.in scripturis, secretè superiorẽ informare, aliàs tenetur præcepto superioris obedire. Vnde D. Grego. Si is qui
valet oues omnipotentis Dei pascere nõ pascit, ostendit se summũ non amare pastorẽ. ¶ Ex præ-
missis sequitur primò, quòd nullus licitè potest episcopatũ aut beneficiũ sibi procurare, cum illa
procuratio procedat & impetretur ex appetitu illicito. Ex quo sequi videtur quòd impetrans man
datũ de prouidẽdo, & nominationes circa beneficia curata, peccat: licet ab aliis pro se impetratis
An liceat impetrare mandatũ de proui. quis vti possit. Si verò impetrãtes propter huiusmodi mandatũ vel oominationem vnum benefi-
cium curatũ obtinuerint, dummodò aliàs sint idonei, non tenentur renunciare, sed sufficit de illi-
cito appetitu pœnitere, cùm iusto titulo possideant. Quia summus põtifex licitè potest mãdare: &
vniuersitates secundũ priuilegia apostolica nominare. Secundò sequitur quòd si nõ licet appetere
aut procurare vnũ episcopatũ aut beneficium habens curam animarũ annexũ, multominus duos
aut plura beneficia curam animarũ habẽtia. ¶ Sed difficultas est, an summus pontifex possit circa
Quodlibeto 9.art.15. pluralitatẽ huiusmodi dispensare, & an ab eo dispensati sint io cõscientia tuti. D. Tho. dicit quòd
ex sacris literis huiusmodi quæstio terminari nõ potest, cùm nihil in eis circa hoc inueniatur de-
terminatũ. Ideo recurrendũ est ad ius naturæ. Ex quo habetur quòd actiones humanæ sunt in tri-
plici differentia. Quædã enim habent deformitatẽ inseparabiliter annexam, vt fornicatio, & adul
De pluralitate beneficiorũ. teriũ, & alia huiusmodi, quæ nullo modo possunt bene fieri. & in talibus nõ cadit dispensatio. ha-
bere plura beneficia nõ est de numero illarũ. Quædam verò sunt actiones, quæ in se nullã defor-
mitatem cõtinent: sed sunt indifferẽtes ad bonũ & ad malum, vt leuare festucã, ambulare, aut ali-
quid huiusmodi, & tales adhibito bono fine possunt fieri bonæ, nec egẽt dispẽsatione. de numero
illarũ noo est habere plura beneficia. Quædã autem sunt actiones humanæ, quæ absolutè cõside-
ratæ, deformitatẽ vel inordinationem quandam importãt, quæ tamen aliquibus circunstãtiis ad-
uenientibus bene fieri possunt, vt occidere vel percutere hominem. Quia si addatur occidere vel
percutere malefactorem authoritate publica propter iustitiã, vel percutere propter disciplinam,
noo erit peccatũ, sed virtuosum. de numero talium actionũ est habere simul plures præbẽdas vel
beneficia curata. Continẽt enim plures inordinationes. Prima est iodebita perceptio bonorũ tem
poraliũ: Quia cùm nõ sit possibile aliquẽ pluribus Ecclesiis deseruire, vt præbendæ siue prouen-
tus sunt ordinati quasi ad stipẽdia ibi ministrantiũ Deo, & talis non ministret, nec ministrare pos-
sit, cùm ministeriũ sit personale, aliàs mulieres per aliũ ministrare possent, &c. sequitur quòd talis
habens duas præbẽdas, iodebitè percipit. Secũda deordinatio, est diminutio cultus diuini, qui di-
minuitur in vna Ecclesia. Tertia deordinatio, est frustratio voluntatũ testatorũ, qui ad hoc aliqua
bona Ecclesiis cõtulerunt, vt certus numerus Deo seruientiũ ibi esset. Quarta inæqualitas distri-
butionis est, dũ vnus pluribus beneficiis abundat: alius autẽ nec vnum quidem habere potest. &
1. Cor.11. sic vnus esurit, alter verò ebrius est, & aliæ multæ inordinationes de facili perceptibiles sequũtur.
¶ Sed difficultas est quibus circunstantiis poterãt huiusmodi deordinationes tolli, vt licitũ sit ha-
bere plura beneficia. Quia si aliquis hac intẽtione plura beneficia obtineat, vt ditior fiat, vel lau-
tius viuat, vel parentes diuites faciat, vel facilius ad episcopatũ perueniat, prædictæ deformitates
non tolluntur, sed augẽtur. Quia cũ tali intentione non est licitum nec vnũ quidem beneficium
habere. Sed si quis rectè cõsideret, tres duntaxat circunstãtias inueniet, quibus licitè fieri poterit,
vt quis plura beneficia aut plures præbẽdas cum dispensatione summi põtificis. Prima circunstan
tia est, exiguitas prouentuum, quando scilicet vnum beneficium adcò exiguos habet prouentus,
quòd non sufficiunt ad debitam & congruam sustentationem vnius personæ, secundum condi-
tionem suam: quæ sustentatio alter debet æstimari quo ad victum & vestitum & famulatum, &

habit

habitationem,quàm rustici.Prophetæ enim antiqui testaméti famulos habebant:Elias Elisæum,
& Elisæus Giesi.¶ Secunda circunstantia sufficiens ad dispensatiooé pluralitatis beneficiorũ, est
Ecclesiæ vtilitas:quãdo scilicet vnus pluribus Ecclesiis melius deseruit aliquando absens, quàm
duo semper præsentes. ¶ Tertia circunstantia tollens deformitates pluralitatis beneficiorum, est
Ecclesiæ necessitas,quãdo.s.non inueniũtur clerici pro singulis Ecclesiis,prout in primitiua Ec-
clesia,in qua propter defectũ clericorum pro vno episcopatu & parochia dabantur magna, lata,
& longa territoria,quæ posteà in plures diœceses,episcopatus,& parochias diuisa sunt. Si igitur
idẽ casus occurreret,ad eũ pertineret vnire,ad quẽ pertinuit diuidere,s.ad summũ põtificẽ. Et sic
in tribus suprà dictis casibus dispensatio habet vim vnionis.Et sic plures parochiæ censentur esse
vna Ecclesia & vnum beneficiũ.Extra prædictos tres casus videant qui dispẽsant,& qui dispẽsati
sunt,an licitè faciant vel vtãtur.Videant pariter ne velamine prædictorũ abutantur.¶Notandum
etiam quòd cùm ad ea quæ sunt supererogationis,nullus teneatur,nisi se ad ea voto vel iuramento
astrinxerit. vnde D.Augustinus in Epistola ad Paulinã & Armentariũ dicit,Quia iam vouisti, te Prou.15.
astrinxisti:aliud tibi facere non licet. Priusquàm fuisses voti reus,liberum fuit ea quæ sunt super-
erogationis præstare vel non præstare.vnde cũ Dominus dixisset adolescenti, Si vis ad vitam in-
gredi, serua mandata: postea superaddendo subiunxit:Si vis perfectus esse,vade,&c.& cum ad Matth.19.
hæc omnia episcopi in sua ordinatione non se obligent, nec hoc de necessitate requiratur ad pa-
storale officium:sequitur quòd episcopi nõ tenẽtur absque proprio viuere. Licet enim paupertas
ad perfectionem Christianæ vitæ instrumentaliter operetur:nõ tamen essentialiter requiritur ad
perfectionem vitæ,imò potest esse magna perfectio cũ magna opulentia,vt patet de Abrahã, cui
dictũ est,Ambula coram me, & esto perfectus:& tamen fuit valde diues.Similiter & Iob,cui suo Gene.17.
tempore nõ erat similis in terra,potens inter omnes oriẽtales.Nec obstat quòd Apostolis, in quo- Iob 1.
rum locũ successerunt Episcopi,dictũ fuit:Nolite possidere aurum,neque argentũ, neque pecu- Matth.10.
niam in zonis vestris.Ideo dixerunt,Ecce nos reliquimus omnia,& secuti sumus te,&c.Quia illa Matth.19.
verba tripliciter exponi possunt:Primò secundum Hiero.mysticè, vt prædicatores nõ innitantur
principaliter scientiæ & eloquentiæ tẽporali.Alio modo secundũ D.Augu.quòd non præcipien-
do,sed magis permittendo dominus dixit. Permisit enim vt absque auro & argento aliisque sum-
ptibus ad prædicandum irent,accepturi sumptus vitæ ab his quibus prædicabant.vnde subditur,
Dignus est mercenarius cibo suo.Ita tamen quòd si aliquis propriis sumptibus vteretur in prædi-
catione Euangelij ad supererogationem pertineret: prout D. Paulus de seipso dixit. Tertiò D.
Chryso.exponit Christum illa dixisse,vt de virtute ipsius confiderent,quia eis absque sumptibus
prouideret.Non tamen ex illo obligãtur ipsi aut successores eorum,vt stipendiũ non assumerent.
Nam Apost.ab aliis Ecclesiis stipendiũ accipiebat,sed non à Corinthiis.& sic apparet quòd ali-
quid proprium possidebat ab aliis sibi missum.Stultũ est enim dicere quòd tam sancti patres sicut 1.Cor.9.
Athana.Ambros.Aug.Gregorius,& alij multi,illa præcepta fuissent transgressi,si ad illa seruanda
se credidissent obligari.Præterea Dominus præceptũ illud in passione reuocauit,cùm ait:Quãdo
misi vos sine pera,&c.Modo autem non sic,&c.Et quãuis apostoli post Ascensionem Domini ad Luc.22.
tempus omnia in communi habuerint, ad ostendendum consiliũ perfectionis: non tamen sequi- Act.4.
tur quòd Episcopi ad tantam perfectionem teneantur,quantã habebant & ostendebant Christus
& Apostoli.Nec illud quod dixit Christus,Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci,
ita & vos faciatis:si vniuersaliter accipiatur,non fuit præceptiuè dictum,sed consultiuè.

Ver. 13. DE STATV RELIGIOSORVM.

A RElígio est virtus per quam aliquid ad Dei cultũ & seruitium ordinatur, vt dictũ est. Et ideo 2.2.q.186.
antonomaticè illi dicũtur religiosi,qui se totaliter mãcipant diuino obsequio,quasi se in ho- art.1.
locaustũ Deo offerẽtes.vnde D.Grego.super Ezech.dicit: Sunt quidã qui sibimetipsis nihil reti- c.5.§.5.
nent,verùm sensum,linguã,vitam,atque substantiã quam cœperunt,immolant.Sed in hoc cõsistit
perfectio hominis,quòd totaliter Deo inhæreat,ad quod religiosi cum quadã solennitate se obli-
gant:& per cõsequens religiosi sunt in statu perfectionis ex intentione finis.Ideo status religionis
dicitur status perfectionis.Et licet aliqui perfici incipiant, dicũtur tamẽ esse in statu perfectionis
scilicet acquirẽdæ. Et per consequens qui statũ religionis assumũt,nõ tenentur habere perfectam
charitatẽ:sed tenentur ad hoc tẽdere, & operã dare vt habeant perfectã charitatem. Non tamen
tenentur implere omnia quæ sequuntur ad perfectionẽ charitatis,nec omnia exercitia quibus ad Religiosi ad
perfectionẽ peruenitur. Vnde non peccat religiosus si prætermittat ea:sed tenetur ad illa ad quæ quam perfe-
se obligauit,sicut ad tria vota,& ad ea quæ sunt ei determinatè taxata,tanquã præcepta,ex regula ctionem te-
& constitutionibus religionis quã professus est. Ex quo sequitur quòd quandocunque religiosus neantur.
trãsgreditur præcepta,vel cõtemnit ordinationes,peccat mortaliter. Sed si ex leuitate vel cõcupi-
scentia aut ex alia causa nõ mortali trãsgrediatur aliqua quæ nõ sunt præcepta,non cẽsetur cõtem
nere,saltẽ formaliter,siue ex intentione.ideo nõ peccat mortaliter. Neque in religione prædica-
torũ venialiter,cùm constitutiones eorũ non ligent ad culpã venialem vel mortalẽ,ex suo genere,
hoc est secundum naturã suam:quia sunt extra genus culpæ:Licet ex parte operantis sint in gene-
re moris,& possit contrauenientes peccare venialiter ac etiam mortaliter,ex libidine siue delecta-
tione aut negligentia,quando omissioni actus debiti adiungitur negligẽtia ex parte illius, vel con
temptus formalis, s.cũ intentione quis nõ vult subiici ordinationibus regulæ vel statutorum:& ex
hoc procedit ad faciendum contra regulam & constitutiones.Quando autem e conuerso propter
aliquam

aliquam particularẽ causam, puta concupiscentiã vel iram, inducitur ad aliquid faciendũ cõtra statuta vel regulam, non peccat ex contemptu, etiã si frequenter ex eadem causa transgreßionem iteret. Licet enim frequentia inducat ad contemptum, non tamen est ex natura sua cõtemptus, sed
Prou.18. inductiuè, iuxta illud, Impius cùm in profundũ malorum venerit, contemnit. Et quãuis de ratione pœnæ propriè dictæ sit, quòd debeatur culpæ cùm sit reordinatio eius: non tamen de ratione pœnæ cõmuniter dictæ, vt sub se contineat pœnalitatem & afflictionẽ, quæ sunt contra voluntatem. Ideo pœnæ nominantur: sed nõ dicuntur propriè pœnæ, cùm non habeãt relationẽ ad culpam, eò quòd obligatio legis debeat intelligi secundũ modũ quo placuit legislatori obligare. Et quia non placuit patribus religioois prædicatorum professores illius obligare ad culpã venialem siue mortalem, sed ad pœnã taxatam: ideo, non dicitur propriè pœna, sed pœnalitas. ¶ Nec obstat quòd in constitutionibus prædicatorum trãsgreßiones obseruantiarum nõ præceptarum dicũtur culpæ, vt in c. de leui culpa & graui culpa: Quia statuta illa de culpis fuerunt edita ante statutum de noo obligando ad culpã, quod non fuit editum à principio ordinis, sed in secũdo ca. generali, Anno Domini 1237. post editas constitutiones dicti ordinis, facta fuit ordinatio quòd cõstitutiones noo obligarẽt ad culpã. Ideo per accidens mãserunt in constitutionibus illa nomina (grauis & leuis culpa) non prout haberẽt rationẽ culpæ, quia debent intelligi secundũ vltimã ordinationem pro pœnalitate. ¶ Nec religiosus trãsgrediendo obseruantias & cæremonias non præceptas, facit contra votũ: quia qui profitetur seruare regulam aliquã, non vouet seruare omnia quæ sunt in regula: sed vouet regularem vitã, quæ essentialiter cõsistit in tribus votis. & sic nõ vouet regulam & constitutiones, sed viuere secũdum regulam, hoc est tendere ad hoc quòd mores suos formet secundum regulam & cõstitutiones, tanquã exemplaria exhibita: & secundum quod disponũtur in regula vel constitutionibus, quæ (vt dictum est) non obligãt ad culpã. Et quãuis omnis inordinatio rationis sit culpa, saltem venialis: nõ tamen omnis transgreßio cæremoniarum habet aliquam inordinationẽ rationis, puta cũ propter maius bonum aliquãdo prætermittitur silentiũ, aut aliud huiusmodi. Nec etiã omißio pœnæ taxatæ, secundum dominũ Caietanum est culpa, nisi ex contemptu omittatur: cùm lex sit vniuersalis & noo particularis. & si omißio pœnæ taxatæ esset culpa, sequeretur quòd prædictæ constitutiones obligarent ad culpã, quod est contra intentionẽ sta-
2.2.q.189. art.10. tuti prædicti. ¶ Circa peccata religiosorũ quæritur an & quando in eadem specie peccati religiosi grauius peccent quàm seculares aut laici. Resolutio D. Tho. est, quòd in tribus casibus: Primò, quãdo faciunt contra votum: Secundò, quãdo ex contemptu peccant: Tertiò, quãdo publicè pro-
Religiosus quãdo grauius peccat. pter scandalum. Si verò religiosus ex infirmitate vel negligeotia aliquod peccatum, quod non est contra votum suæ professionis, absque scãdalo cõmittit, leuius peccat vt in pluribus: quia cõmuniter non ex tãta inclinatione & firmitate voluntatis eius peccatum procedit. Et si sit veniale, statim quasi absorbetur per multa bona opera quæ facit: & si sit mortale, facilius ab eo resurgit. Primò propter intentionẽ quam habet erectam ad Deum: quæ si intercipiatur ad horam, de facili ad
Psal.36. pristina reparatur. vnde super illud Psal. Cùm ceciderit iustus, nõ collidetur, dicit Orig. Iniustus si peccauerit, non pœnitet, & peccatũ suũ emendare nescit. Iustus autẽ scit emẽdare, scit corrigere sicut ille qui dixerat: Nescio quid dicis: paulò post cùm respectus fuit à domino, amarißimè fleuit. Et ille qui de tecto mulierẽ viderat, & concupiuerat eã, dicere valuit: Peccaui & malũ coram
Eccle.4. 2.Para.30. te feci. Iuuatur etiã à socijs, iuxta illud: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, qui cùm ceciderit, non habet subleuantẽ. Dominus enim bonus propiciabitur his qui in toto corde suo requirunt dominum Deũ patrum suorũ, & nõ imputabit eis quòd minus sanctificati sunt. Et cùm præ-
Iacob.3. sens vita sine peccatis non trãsigatur, iuxta illud: In multis offendimus omnes: Si peccata religiosorum essent grauiora peccatis secularium: religiosi essent deterioris conditionis quàm seculares: & sic non esset sanum consilium ad religionem consolare, quod est erroneum & blasphemum in Christum qui eã consuluit. Prædicta autem leuitas peccati intelligenda est habere locũ non solùm in religiosis professiooe, sed etiã re: Quia mali religiosi grauius peccãt, & ex maiori contem-
Hier.2. ptu. vnde verificatur in eis illud: Confregisti iugũ, dirupisti vincula, dixisti, Non seruiã. In omni colle sublimi & sub omni ligno frõdoso tu prostrabaris meretrix. Vnde D. Aug. in epist. ad plebẽ Hipponen. dicit: Ex quo Deo seruire cœpi, quomodo sum expertus, difficile esse meliores inueniri, quàm qui in monasterijs profecerunt: ita peiores, quàm qui in monasterijs ceciderunt. Ex quo apparet quàm grauiter peccẽt fauẽtes religiosis discolis & prælatos suos contemnentibus. Cõtra quos 2. Para.19. dicitur: Impio præbes auxilium, & his qui oderũt dominũ amicitia iũgeris? Vnde sequitur quòd sicut fauorẽ præstans bonis religiosis, est particeps bonorum quæ ab ipsis fiunt: ita fauorem præstans malis, est particeps criminum eorum. Statum religionis tria conseruant, scilicet paupertas, continentia, & obedientia, de quibus breuiter dicendum est.

Ver.14. DE BONITATE PAVPERTATIS.

2.2.q.186. art.3. 3. contra Gent.c.133. QVum secundum D. Diony, bonũ hominis sit secundum rationem esse, hoc est secundũ virtutem viuere: sequitur quòd principale bonũ hominis sit virtus, ad quam ratio hominis ordinatur. Diuitiæ verò exteriores, per quas sustentamus corpus, & subuenimus alijs, sunt quoddam bonum hominis: non tamẽ principale, sed secundũ quod ordinãtur ad virtutẽ, quæ est principale bonum hominis: & ideo intantũ diuitiæ sunt bonæ, inquantum proficiunt & subseruiũt ad vsum virtutum: & malæ, inquantum impediunt vsum virtutum, vel retrahunt hominem à virtute, propter nimiam solicitudinem vel affectionem ad ipsas, vel propter mẽtis alienationem quæ ex ipsis B

consur

consurgit. Virtutes verò vitæ actiuæ pluribus diuitiis indigent,quàm virtutes vitæ cõtemplatiuæ:
Quia ad virtutes vitæ actiuæ requiruntur diuitiæ,non solum ad sustentationẽ viri virtuosi,sed etiã
ad subueniendum aliis. Ad virtutes verò vitæ contemplatiuæ,solùm ad sustentationem sui.vnde
Apost.Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nullius enim boni obtentu 1.Tim.6.
debet homo subtrahere sibi necessaria ad sustentationem vitæ.¶ Ex præmissis sequitur quòd pau-
pertas secundum se non est bona,neque laudabilis,aut vtilis,sed solùm inquantum liberat homi-
nem à solicitudine terrenorum,& vitiis quæ ex diuitiis prouenire solẽt,vt homo his exoneratus,
liberiùs diuinis & spiritualibus vacet:Ita quòd cum ea remaneat facultas homini ad sustẽtandum
seipsum medio licito.Ad huiusmodi autem sustentationem pauca sufficiunt,cùm natura modicis
contenta sit.¶ Ex quo sequitur quòd quanto modus viuendi in paupertate minorem solicitudinẽ
exigit,tantò paupertas est laudabilior,& non quanto maior.

Ver. 15. DE QVATVOR MODIS VIVENDI IN PAVPERTATE.

A QVatuor modos approbatos viuendi in paupertate ponit D.Tho.in summa cõtra Gent. Pri- 3.cõtra Gent. c.132.
mus est eorũ qui habent possesiones immobiles in cõmuni,ex quarũ fructibus viuunt,&
prouidetur vnicuique secundum quod ei opus est:sicut obseruatur in omnibus penè monasteriis
monachorum regulariter viuẽtium.Nec propter huiusmodi possesiones aliquid perfectionis, ad
quã tendunt paupertatẽ voluntaria assumentes,deest.Potest enim fieri per vnius vel paucorũ soli-
citudinem,vt possesiones debito modo procurentur.Et sic alij absque aliqua rerum temporalium
solicitudine remanentes,liberè possunt spiritualibus vacare,quod est fructus voluntatiæ pauper-
tatis.Nec etiám aliquid deperit his qui pro aliis hanc solicitudinem assumunt:Quia quod amit-
tere videntur in defectu quietis,recuperant in obsequio charitatis.Nec etiã per hunc modũ viuẽ-
di cõcordia tollitur,occasione passionum cõmunium.Tales enim debent paupertatẽ voluntariã
amplecti,qui temporalia contemnunt,& pro temporalibus discordare nolunt,maximè cùm ex
temporalibus nihil præter necessaria vitæ habeant expectare.Et cùm dispensatores debeant esse
fideles,iuxta illud,Luc.12.Quis putas est fidelis dispẽsator,&c.si nõnulli infideles inueniantur, &
hoc modo viuendi abutantur,propter hoc tamen talis modus viuendi improbari non debet, cùm
bonis malè vtantur mali.¶ Secundus modus viuendi in paupertate,est eorum qui omnia tẽpora-
lia propria abiiciunt,vt de laboribus manuũ suarũ viuant,quemadmodũ D.Pau.seruauit,& aliis 2.Thess.3
obseruandũ suo exẽplo docuit.dicit enim,Nec gratis panem mãducauimus ab aliquo, sed in la-
bore ac fatigatione die ac nocte operãtes, ne quẽ vestrũ grauaremus,deinde dicit, Cùm essemus
apud vos,hoc ipsum denunciabamus vobis:Quoniã si quis non vult operari,nec manducet. Hic
modus quamuis sit cũ maiori solicitudine quàm primus,est tamen bonus & conueniẽs: quia mo-
dicum tempus & modica solicitudo sufficit ad naturæ sustentationem.Nec obstat illud Matth.6.
Nolite soliciti esse.Non enim per hæc verba dominus prohibuit laborem,sed anxiã solicitudinẽ.
vnde D.Hier.Labor quidem exercẽdus est,solicitudo tollẽda.nec obstat quòd infirmi & debiles
laborare non possunt:quia potest illis ab aliis sanis prouideri.Nec est aliquis modus viuendi, per Non labor sed anxia solicitudo prohibetur.
quẽ sic prouideatur homini, ꝙ nullo modo possit deficere.Nã & diuitibus bona & diuitiæ furto,
rapina,& incendio auferri possunt:sed hæc sunt per accidens.¶ Tertius modus viuẽdi in pauper-
tate, est eorũ qui de precio possesionum venditarũ cõmuniter viuũt.Et hic modus sufficiens est,
sed non ad longũ tempus.Et ideo Apost.hũc modũ viuendi fidelibus in Hierusalem ad tempus
cõstituerunt:quia præuidebant per Spiritũ sanctũ,quòd nõ diu haberet in Hierusalem cõmorari,
tum propter persecutiones inferendas à Iudæis,tum etiam propter instantẽ ciuitatis destructionẽ
vnde non fuit necessariũ(nisi vsque ad modicũ tempus) prouideri.Et ideo transeuntes ad gentes,
apud quas fundãda & permãsura erat Ecclesia,hunc modũ viuendi nõ instituerunt.Et si dicatur
ꝙ in hoc modo viuendi potest cõmitti fraus & dolus,dictũ est ꝙ hoc est cõmune in omni modo
viuendi,sed non est ex natura modi viuendi,sed malitia aliquorũ:& sic per accidens. ¶ Quartus
modus viuendi in paupertate,est eorũ qui paupertatem voluntariam sectantes,omnia sua dimit-
tunt vt absque reditibus viuant de his quæ eleemosynaliter dantur eis ab aliis.Et hunc modũ vi-
uendi Dominus cum Apostolis obseruauit.Mulieres enim quædam sequebantur eum, ministran- Luce 8
tes ei de facultatibus suis:ex quibus in cõmuni loculos habebãt,& ex eis cibaria & alia necessã-
ria emebant.vnde Ioan.4.dicitur quòd discipuli abierant in ciuitatem vt cibos emerent.Et Iudas
loculos habebat,& quę mittebantur portabat.Et Io.13.cùm Christus tradens bucellã,dixit:quod
facis fac citius:quidam putabãt, quia loculos habebat Iudas,& quòd dixisset ei Iesus,Eme ea quæ
sunt nobis necessaria ad diem festũ,aut vt egenis aliquid daret.Vnde D.Aug.dicit:Habebat Do-
minus loculos à fidelibus data conseruans,& suorũ necessitatibus,& aliorum indigẽtiis tribuens.

Ver. 16. DE PRAEEMINENTIA QVATVOR MODORVM PAVPERTATIS.

B INter huiusmodi modos viuẽdi in paupertate quis sit melior,& ad maiorẽ perducat perfectio-
nem ex præmissis faciliter elici potest,quòd ille qui amplius solicitudinẽ & impedimẽta per-
fectionis tollit. Et quia modi viuẽdi variãtur secundũ diuersas cõditiones hominũ & temporum:
ideo non est inconueniens quòd aliquis modus viuendi sit perfectior alio,vno tempore,quo alio
tempore erit imperfectior,secundũ quod magis vel minus auget vel minuit solicitudinẽ,vel tollit
Impedimenta charitatis,quæ est vinculũ perfectionis,& in qua principaliter consistit perfectio
humanæ vitę.Certũ est enim quòd modus quo Christus paupertatẽ instituit & seruauit, secundũ
se perfectissimus est,& minorem,imò quasi nullam habet solicitudinem.vnde dicebat, Quando

misi vos sine sacculo & pera, nunquid aliquid defuit vobis? Illi dixerunt, nihil. Tūc enim talis erat
audientiū verbū Dei deuotio, vt non solùm necessaria ad sustentationē ministrarent, sed etiam su-
pererogarent ad dandū egenis, vt dictū est. Verùm quia deuotio populi paulatim deferbuit, &
iam (propter iniquitatis abundantiā) refrigescit charitas multorū. illi qui nūc sic sectātur pauper-
tatē, vt ex eleemosynaliter oblatis viuāt, maiorē solicitudinē habent, quàm tūc haberent Apostoli.
Vnde sequitur q hoc tempore cœnobitæ, qui in cōmuni possessiones habent, ex quarū fructibus
Matth.24. viuūt, eminētiorem modū viuendi in paupertate sectantur, dūmodo regulariter viuāt, vt Carthu-
sien. Benedictini, Casalinę cōgregationis, Cęlestinenses, & alij plerique huius generis. Quòd au-
tem aliqui redditus & possessiones habentes, non regulariter viuāt, & diuitiæ illis exitio sint, hoc
non ex modo viuendi procedit, sed ex praua dispositione viuentiū. Quemadmodū & aliqui eorū
qui omnimodā mendicitatē sectantur, multa perpetrant scandala, non ex eorū statu aut modo vi-
uendi, sed ex eorū malitia. ¶ Ex quo infertur q religiosi, qui ex sua regula possessiones tenere non
prohibentur, & postmodū eo tempore, quo charitas fidelium feruebat, possessionibus renūciaue-
runt, & mendicitatem elegerunt: nec hoc pessimo tempore, quo refriguit charitas multorum, ad
possessiones moderatas habēdas, maximè cū summi pontificis dispēsatione, licite laborare possunt,
& eas absque diminutione perfectionis paupertatis possidere, prout sunt mendicātes, qui sub re-
gula D. Aug. (quę possessiones in cōmuni non prohibet) militant, de quorū numero sunt Carme-
litæ, Augustinen. maximè verò Prædicatores, quorū ordo ab Honorio huius nominis tertio, anno
Domini 1216. approbatus fuit cū redditibus & castris. Deinde maiores eorū tēpore quo eleemosinæ
abundantes offerebantur, in quodam capitulo generali possessionibus renunciauerunt: quæ ta-
mē ordinatio & renunciatio nō fuit per totū ordinē executioni mādata. Sunt enim plures cōuen-
tus, qui habēt adhuc possessiones & reditus, quos habebāt tēpore D. Dominici, qui ante funda-
tionem ordinis Prædicatorū erat canonicus regularis Ecclesiæ Exomensis, militans sub regula D.
Aug. qui & ordinem fratrū Prædicatorū cum possessionibus, prouentibus, redditibus, & castris, à
prædicto Honorio institui procurauerat & obtinuerat, qui etiam ante prædictam renūciationem
obierat. Et cùm par in parem non habeat imperium, iuxta c. innotuit, extra de elect. capitula præ-
dicti ordinis prædicatorum non poterant ligare aut impedire sequentia capitula, quin oppositum
possent ordinare propter nouas causas & insurgētes rationes: & quia in prologo cōstitutionū præ-
dicti ordinis, & in c.10.2.dist. prædictarum constitutionū dicitur, quòd prælatus pro loco & tem-
pore ex causa rationabili super cōstitutiones eorū dispensandi habeat potestatē, cùm sibi aliquādo
videbitur expedire, in his præcipuè quæ studium vel prædicationem videbuntur impedire. Cùm
ordo noster specialiter ad prædicationem & animarum salutem ab initio noscatur institutus. ideo,
&c. Cùm igitur vnaquæque res de facili reuertatur in suam naturam: & ordo prædicatorum secū-
dum naturam suam ab initio fuerit institutus, approbatus, & confirmatus cum possessionibus &
castris, & ex vi & natura cōstitutionū præfati ordinis prælatus ex causa rationabili possit pro loco
& tempore dispensare: & rationabilis causa quæ impedit studium & prædicationem, sit nimia ne-
cessitas, qua stante prædictus ordo ac fratres absque maxima solicitudine occurrere non possunt,
tum propter multitudinem quæstuantiū, quæ non erat tēpore renūtiationis prædictæ, tum propter
sterilitatem terræ, tum etiam propter refrigerationem charitatis multorū, & abundantiā iniqui-
tatis & cupiditatis, quæ tanta est, q absque solicitudine & importunitate maxima ac arte quadam
Solicitudo in mendicātibus. quæstuandi munusculis, adulationibus, dictis fratribus etiam necessaria elargiri recusent, tum de-
mum propter multitudinem Lutheranorum ac aliorum hæreticorum, qui videntes ordines men-
dicantiū illis resistentes, manibus & pedibus (vt aiunt) reptant, ac totis nisibus & impetu maximo
conantur delere de terra viuentium non saccos mendicitatis (quos vocant) sed ipsos ordines mē-
dicantiū, cōtra quos priuatim & publicè impunè insultāt, & lingua maledica ac scriptis latrant &
debacchantur: ita vt tanquam peripsema mundi habeantur, & à multis imò ferè omnibus relin-
quātur, & loco eleemosynarū irrisiones & opprobria recipiant, & plerunque verbera experiātur.
Et sic ad sustentationem fratrum oportet quasi continuè discurrere, & immoderatis & inutilibus
quæstubus cū periculo animæ & corporis iuuenum & conuersorum, cum maxima distractione
mentium, intermissione studij, lectionum, & Diuini cultus diminutione, & cum relaxatione totius
religionis ac vitę regularis. Quibus omnibus prædictis malis & periculis per moderatas possessio
nes & reditus faciliter obuiari posset. ¶ Ex præmissis sequuntur sex corollaria. Primum est. Habere
hoc tempore pessimo possessiones moderatas, non est contra statum perfectionis ordinis prædi-
catorum, maximè cum dispensatione pontificis: cùm (vt dictum est) ordo prædicatorum ab initio
cum possessionibus & redditibus fuerit institutus. ¶ Secundum corollarium est, Habere moderatas
possessiones & reditus non est contra regulam quam profitentur prædicatores, cùm profiteantur
regulam D. Aug. quā Canonici regulares profitētes possessiones moderatas licitè habēt. ¶ Tertiū
corollarium est: Habere possessiones moderatas non est contra votū fratrū prædicatorū. Et quan-
uis inter institutiones eorū sit vna de possessionibus non recipiēdis: quia (vt dictum est) non vouēt
constitutiones, sed viuere & facere secundū constitutiones, in quibus ex vi & tenore ipsarū cadit
dispensatio, vt in illarum prologo continetur. Præterea constitutiones prædictæ non obligant ad
culpam, nisi propter præceptum vel contemptum. Sed illa ordinatio de possessionibus non reci-
piendis nullum habet annexum præceptum aut mandatū (vt patet intuenti) igitur non est contra
votum habere: cùm sit ex causa rationabili & dispensatione Apostolica. ¶ Quartum corollarium
est:

est: Turpiter errant qui oppositum dicere præsumunt, non intelligentes de quibus loquantur, ne-
que de quibus affirmẽt. ¶ Quintum corollarium est, quòd illi qui quibusdá titulis quęsitis colo-
ribus domos prædicatorum, aut aliorum mendicantium, sub regula D. Aug. viuentium, odio, cupi-
ditate, aut alia mala intentione, procurant moderatis possessionibus, ex dispẽsatione apostolica, &
amortizatione regia obtentis, indebitè spoliari: vt à studio & prædicatione, ex improba & nimis
anxia solicitudine proueniente, retrahantur, vt tandem ordo pereat: ac etiá qui dicunt cótra statũ
illorum esse habere possessiones, sic ꝙ nec summus pontifex in illis obtinendis valeat dispensare:
magis olent ac spirant Lutherum (saccos mendicitatis, imò verius mendicantium ordines abolere *Luther. ordi-*
cupientem) quàm Christum, cùm hoc dicentes, primatum D. Petri & successorum eius à Christo *nes mẽdi. abo-*
collatum deiiciant, ad suam ipsorum & eorum quos ad ita sentiendũ inducunt perditionem. Nec *lere cupit.*
obstat quòd, quidam illorum fingunt D. Dominicum in suo testamento imprecatum fuisse male-
dictionem Dei & suam in eos qui possessiones in ordine prædicatorum niterentur inducere: hoc
enim merum figmentum esse constat, cùm sola legenda D. Dominici, quam D. Iordanus scripsit
(quę prædictas nugas non continet) fuerit approbata, reprobatis aliis legẽdis ab indiscretis ze-
latoribus aut æmulis cóscriptis, vt fuit ordinatũ in capitulo apud Argentiná celebrato, anno Do-
mini 1226. Et posito & non cócesso ꝙ illa maledictio legeretur, intelligitur imprecata illis qui sine
causa rationabili & dispensatione niterẽtur inducere. Præterea in informationibus & cótestatio-
nibus super trásitu D. Dominici factis, in quibus testes qui morti ipsius sancti interfuerũt, auditi
sunt, nulla de huiusmodi maledictione fit mentio: vt facilè videri potest in processu canonizatio-
nis ipsius. Sed solùm sequẽtia pro testamẽto dixisse dicitur: Charitatẽ habere, humilitatẽ seruare,
& paupertatẽ voluntariá possidere, quę paupertas cũ moderatis possessionibus in cómuni serua-
ri potest, vt dictũ est. ¶ Minus pariter obstat, quod quidá in velamẽ erroris sui dicũt c. Exiit qui se-
minat, de ver. sig. li. 6. & cle. Exiuit de paradiso, eo. tit. debere intelligi nó solùm de minoribus, sed
etiá de prædicatoribus. quod nó solùm est cótra veritatẽ, sed etiá contra textus intentionẽ & Ioan.
22. declarationẽ, in extrauag. quia quorundá, eo. tit. Manifestè enim ex textu apparet quòd solùm
ibi agitur de expositione regulæ D. Francisci, quę est in se difficilima, & absque sedis Apostolicæ *Regula D.*
declaratione & relaxatione importabilis, quam fratres ordinis prædicatorũ nó sunt professi, nec *Frácisci diffi-*
ad illá quouis modo se obligauerũt: Imò institutio ordinis prędicatorũ ex diametro pugnat cum *cilima.*
institutione & approbatione ordinis minorum: quia (vt dictum est) prædicatorum ordo profitetur
D. Aug. regulam, quę possessiones admittit. & per summũ pontificẽ fuit cum possessionibus ap-
probatus, vt dictum est. Ordo autem minorũ profitetur regulam D. Francisci, quę possessiones nó
admittit, & cum illa abdicatione possessionum ab initio approbatus fuit, & eiusdem ordinis pro-
fessores habent sanctũ euangelium obseruare, viuendo in obedientia, sine proprio, & in charitate,
vt in ipsa regula cótinetur. Finito anno probationis, recipiátur ad obedientiá, promittentes sem-
per regulá obseruare. Et in eadem regula etiá dicitur: Fratres nihil sibi appropriẽt, nec domũ, nec
locum, nec rem aliquam, neque in speciali, neque in cómuni habeant, sed tanquam aduenæ & pe-
regrini in hoc seculo in paupertate & humilitate domino famulentur, vadát pro eleemosyna có-
fidenter. Et sub districtione præcepti inhibetur ne fratres recipiant per se, vel per alios, denarios
vel pecuniam vllo modo. Sed diuinæ prouidentiæ innitentes, suos in domino iaciant cogitatus,
qui pascit volucres cæli, quæ non congregant in horrea, nec seminant, nec metunt, nec cogitant
de crastino. sic (vt dicitur in cle. Exiuit.) verisimile nó est D. Franciscum voluisse eos habere gra- *Regulã suam*
naria vel cellaria, vbi quotidianis mendicationibus deberent sperare posse transigere vitá suam. *D. Frãc. in te-*
Et in calce regulæ habentur hęc verba: Paupertatem, & humilitatem, & sanctum Euangeliũ do- *stamẽto prohi-*
mini nostri Iesu Christi, quod firmiter promisimus, obseruemus. Et vt dicitur in c. Exiit qui semi- *buit glosari.*
nat, D. Franciscus mandasse dicitur circa vltimum vitæ suæ, cuius mandatum testamentum ipsius
dicitur, vt verba ipsius regulæ non glosentur, & ꝙ sic, vel sic intelligi debeát, nó dicatur. Adiiciens
ꝙ fratres nullo modo literas aliquas à sede Apostolica petát, & alia quędá inseruit, quę nó possent
sine magna difficultate seruari. Cùm igitur insensati cerebri sit, asseuerare aliquem obligari ad ea,
ad quæ nec iure naturali aut diuino aut humano, vel propria volútate se obligauit, & obligationes
sint stricti iuris, & odiosę, & sic potius restringendę (vt dicitur in l. cum quidá, ff. de lib. & posthu.)
& ordo prædicatorum ad prædictá D. Francisci regulam non se astrinxerit, nec in prælibatis cap.
fiat de prędicatoribus aliqua mentio, imò excipiatur in extrauag. quia quorundam, Ioan. 22. Nec
ipsi prædicatores sic renunciauerunt possessionibus, quin cum dispensatione prælatorũ suorũ &
summi pótificis (cuius authoritas in omni cótractu humano etiá iuramẽto firmato, intelligitur ex-
cepta, vt dicit Glo. in c. quemadmodũ, extrà de iureiur. & tex. in c. venientes, eo. tit.) euidẽter se-
quitur ꝙ absque ratione & cótra omnẽ veritatem dicitur prædicatores cum dispẽsatione Aposto-
lica moderatas possessiones in cómuni tenere nó posse, & ad eos extẽdi dictũ c. Exiit qui seminat,
de verb. sig. li. 6. & cle. Exiuit de paradiso, eo. tit. ¶ Sextum corollarium est, quòd licet paupertas
minorũ sit maior, cùm nihil possint habere (vt ipsi dicũt) nec in cómuni, nec in particulari, & ma-
ximè possessiones nó est tamẽ perfectior hoc tempore (quo cessant gratis oblata) paupertate prę-
dicatorũ & Carthusien. aliorúmque sub regulis monasticis religiosè degentiũ, qui habẽt modera-
tas possessiones in cómuni. Quia oportet eos cũ magna solicitudine & mira ac importuna anxie-
tate mendicare. Paupertas enim (vt dictũ est) non est secundum se bona, sed solũ inquátum tollit
solicitudinẽ, quæ retrahit à cótemplatione diuinorũ, & charitate quæ est vinculum perfectionis.

Ver. 17. DE ERRORIBVS VITANDIS CIRCA PAVPERTATEM.

TOt fuerunt errores circa paupertatẽ & modos viuendi in paupertate, vt iustũ volumen fieri A
posset:adeò vt D.Tho.prolixius disputarit hanc materiã in opusculo cõtra impugnãtes reli-
gionem,in quo respõdet authoritatibus & argumentis Gulielmi de S.Amore,& Sergij magistro-
Psal. 82. sum,pro themate assumẽs illud Psal. Ecce inimici tui domine sonuerũt:& qui oderunt te, extule-
runt caput. Super populum tuum malignauerunt consiliũ,cogitauerunt aduersus sanctos tuos. Di
xerunt,venite disperdamus eos de gente,non memoretur nomẽ Israel vltrà. Et quia idem doctor
diffusè & clarè prosecutus est:sufficiet nobis aliquos errores summariè recitare,cùm idẽ Tho. eo-
rum sophisticis rationibus & authoritatibus abundè satisfecerit. Vnus error illorum erat,quòd nõ
2.2.q.187.ar-
tic.1. licebat pauperibus religiosis docere aut prædicare,de quo in prædicto opusc.cap.59. Alius error,
quòd non licebat religiosis esse de collegio secularium magistrorum, de quo in prædicto opusc.
c.3. Alius error erat,quòd non licet religiosis cõfessiones audire,de quo in dicto opusc. c.4. & in
cle.dudum.de sepul. Alius error,quòd omnes religiosi tenẽtur manibus laborare.de quo in dicto
opusc.c.5.& 2.2.q.187.ar.3. Alius error,quòd nõ licet religiosis omnia sua relinquere,& sibi nihil
retinere in particulari nec in communi.de quo in prædicto opusc.c.6. Alius error,quòd non licet
religiosis ex eleemosynis viuere.de quo in prædicto opusc.c.7. Alius error,ꝙ non licet religiosis
pro salute animarũ discurrere,de quo in prædicto opusc.c.9.& 10. Alius error,quòd nõ licet reli-
giosis resistere detractoribus suis.de quo in prædicto opusc. Alius error.quòd non licet religiosis
in iudicio cõtendere,nec procurare quòd armis defendatur.de quo in dicto opusc.c.15. Alius er-
ror,quòd religiosi nõ debent procurare aliquã pœnam persecutoribus suis.de quo in dicto opusc.
c.16. Multos alios errores & impugnationes religionum & religiosorum in prædicto opusc. pro-
sequitur. Nos autem pro præsenti circa vnum duntaxat improbandum immorabimur.

Ver. 18. DE ERRORE FRATRICELLORVM ET PAVPERVM DE LVGDVNO.

Pauperes de
Lugduno. INter eos qui circa paupertatem errauerunt,fuerunt quidam de secta Fratricellorum siue pau- B
perum de Lugduno,quorũ caput(vt ait D.Antho.Flo.in 3.parte histo.tit.21.c.§.1.)dicitur fuisse
magister Michelinus Cæsena,ordinis minorum minister,qui cum multis sequacibus suis cœpit
dogmatizare Christũ adeò pauperem fuisse,quòd ipse cũ collegio Apost.nihil habebat in mũdo
proprium,nec in cõmuni,nec in particulari,non solùm immobile,sed nec etiam mobile. Quod nõ
est asserendum,cum expressè repugnet authoritati sacræ scripturæ, vt patet ex authoritatibus in
quarto modo viuendi in paupertate allegatis,in quibus fit mentio de Christi loculis,de emptione
ciborũ,de donatione siue elargitione eleemosynarum:in quibus contractibus transfertur do-
minium siue proprietas,quam inquantum homo,siue secundum humanã naturam,absoluè ad se
Matth. 28 pertinere dixit,cum ait:Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.& Io.17. Dedisti ei pote-
statẽ omnis carnis:& sic ius siue dominium vtẽdi, quod idem est cum proprietate, & quãuis non
fuerit communiter vsus iure suo:sicut nec potestate iudicãdi,quæ data fuerat ei.vnde dicebat,Po-
Ioan. 5 testatem dedit ei iudiciũ facere,quia filius hominis est. Iure tamẽ proprietatis vsus est in emptione
& donatione,vt dictũ est.imò & se dominũ omnium rerũ nuncupauit,cùm mittens duos ex disci
Matth.21 pulis ad soluendum asinam & pullum,dixit eis:Si quis aliquid vobis dixerit,dicite quia dominus
his opus habet:& confestim dimittet eos: & nõ erant ei opus quantum ad diuinitatem,sed quan-
tum ad humanitatem,vt apparet ex prophetia allegata.& Io.1[illegible] Vos vocatis me,magister & do-
mine,& bene dicitis,sum etenim. Eã ob rem statibus tot testimoniis scripturæ sacræ,in qua nullibi
habetur,quòd nõ habuerit dominiũ siue proprietatẽ. Nec alicubi authenticè legitur ꝙ Christus
abdicauerit alicuius rei proprietatem,aut id Apostolis mandauerit:licet bene habeatur quòd non
Matth. 8 semper voluerit vti dominio & proprietate,maximè cùm dixit:Vulpes foueas habẽt, & volucres
Luc. 12 cœli nidos:filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.& cum dixit: Quis me cõsti-
tuit iudicem super vos? Licet enim esset iudex,noluit vti potestate iudicandi,nec proprietate do-
morum,licet proprietatem ipsarum haberet. Constat etiam Christum quantum ad humanitatem,
Psal.71. fuisse regẽ & monarchã,& sic habuisse proprietatẽ,licet nõ vsus fuerit.vnde Psal. Deus iudicium
tuũ regi da.& Hier.23. Regnabit rex & sapiẽs erit.& Luc.1. Et dabit ei dominus Deus sedẽ Dauid
patris sui:& regnabit in domo Iacob in æternũ.& Apoc.19. In cuius femore scriptũ est,Rex regũ
& dominus dominantiũ. Propter huiusmodi authoritates & alias multas rationes,Ioh.22. põtifex
maximus,cũ cõcilio cardinaliũ,vocatis multis prælatis diuersarũ prouinciarũ,examinata prius &
bene discussa præmissa propositione,seruatis solẽnitatibus in conciliis vniuersalibus vniuersalita-
tis authoritate obseruari solitis,Auenioni sedẽs ꝓ tribunali,iudicauit & cõdemnauit prædictã ꝓ-
positionẽ hęreticã,& eos qui illã dogmatizare præsumpserãt,in hæresim incidisse:& si vellent eã
pertinaciter sustinere,eos hæreticos declarauit,& cõtra eos tanquã contra hæreticos,procedendũ
esse decreuit,vt habetur in extrauag.cùm inter nõnullos,de ver.sign. Quam condemnationem &
declarationem prædicti Fratricelli indignè ferentes,pronũciauerunt & declarauerũt dictũ Ioan-
nem Papam huius nominis 22.esse hæreticũ cum cardinalibus suis & cõcilio suo:& antipapã con
stituere præsumpserunt Petrũ de Coruaria,qui cardinales & episcopos suæ factionis ordinauit:&
pro suiipsius & suorũ tuitione,instituit & coronauit in Antiimperatorẽ,Ludouicũ Bauarũ, qui ei
obedientiã præstitit. Sed nõ multò pòst Antipapa captus est,qui hæresi abiurata,condemnatus est
ad perpetuos carceres,in quibus mortuus est. Plurimi autem ex aliis in sua pertinacia permanẽti-
bus,cõbusti sunt.& sic schisma cessauit:quãuis remanserint nõnulli defensores, dicẽtes prædictũ
Ioannem

Ioannem 22.non potuisse illã declarationem facere,qui etiam verbis & scriptis per insanias falsas veritatem offuscare nixi sunt.Quorum rationes idem pontifex,ne assertores de tam pestifera erronea,atque dãnata doctrina gloriari,& alios in suum errorẽ trahere possent,luculẽter dissoluit & confutauit in extrauaganti quã super hoc edidit,quæ incipit:Quia quorundã.& in extrauag.ad conditorẽ,de verb.sign.¶Et quia possent in futurũ aliqui insurgere huiusmodi hæresis defensores: ideo cõfutationes prædicti Io.22.in dictis extrauagantibus cõtentas,hic inserẽdas duxi.Et primò notanda & confutanda sunt eorũ fundamẽta:quorũ primũ est:quòd quicquid Rom.põtifices semel per clauem scientiæ in fide & moribus definierunt,adeò immutabile perseuerat,vt nõ liceat successori in dubium reuocare,nec contrariũ affirmare:licet de his qui per clauẽ potestatis ordinauerint,asserãt secus esse.Et quia suprà dictũ est,cùm de fide ageretur,qualiter papa,vt summus pontifex procedens,cum concilio tiè congregato seruans solennitates & ritum sanctorũ patrũ in talibus seruari solitũ,nõ potest errare in fide & bonis moribus:ideo non est nostrę intentionis hic immorari:sed solùm recitare euersionẽ huius fundamẽti,vt iacet.Nã(vt idẽ Ioãnes in d.extrauag. quia quorundã,dicit,)prædictum fundamentum prorsus est contrarium veritati.Primò eò quòd scientia non est clauis ligandi atque soluendi,cùm potestas ligandi & soluendi cõferatur sacerdotibus in eorũ ordinatione,& tamen non cõfertur eis scientia.Constat enim multos sacerdotes esse ignorãtes,qui non possunt circa fidẽ & bonos mores authoritatiuè determinare.Si autẽ intelligãt claues istas se extendere ad generalem potestatem attributã D.Petro suisque successoribus, per quam videtur ipsis omnia concessisse,sine quibus pastoris vniuersalis cura nequit expediri, adhuc constat ipsos errasse,dicentes aliam esse clauem scientiæ,& aliam potentiæ:quia clauis sciẽtiæ,nihil aliud est,quàm potestas & authoritas cognoscendi,& per consequens definiendi.Quare vtraque clauis,scilicet cognoscendi & definiendi,necessariò requiritur,vel quòd soli claui potẽtiæ nõ competat statuere & definire,sed sicut lumẽ materiale clauigerum in vsu clauis dirigit materialis, & quasi quantum ad quod obtineat scientia vicẽ lucis.Et hoc saluator noster in promissione clauium facta Petro,sensisse videtur expressè,cùm post illam immediatè subiunxerit : Quodcunque ligaueris super terram.&c nulla de scientia habita mentione.¶Secundum fundamentũ illorũ est. quòd Hono.5.Grego.9.Inno.4.Alexander 4.& Nicolaus 4.prædecessores Ioannis 22. approbauerunt regulã D.Frãcisci,in qua approbatione dicunt hęc verba contineri:Hæc est regula euangelica,Christi & Apostolicorũ imitatrix,quæ nihil in hoc mũdo habet propriũ vel cõmune,sed in rebus quibus vtuntur,solùm habent simplicem vsum facti.His addere præsumẽtes,præfatos summos pontifices & multa cõcilia generalia definisse paupertatẽ Christi & Apost.cõstitisse perfectè in exprobratione cuiuslibet temporalis dominij ciuilis & mundani,& sustẽtationẽ eorũ in solo & nudo vsu facti etiam cõstuisse.Ad hoc fundamentum respondet idẽ Ioannes,dicens ꝙ prorsus obuiat veritati in multis:Primò quidem,quia Honorius prædictam regulam absque aliqua declaratione confirmauit:& in confirmatione de prædictis verbis nulla mẽtio habetur,nisi quatenus in ipsa regula continetur.In declarationibus etiam Grego.9.Innoc.& Alexandri absque confirmatione aliqua interpellantibus fratribus declarauerũt.in quorum declaratione etiã prædicta verba non continentur,imò potius oppositum,ꝙ scilicet habeant ius vtendi,& vsum iuris,& non solùm facti. quia in prędictis declarationibus dicitur,quòd ordo habet vsum rerũ concessarũ,necesse est ad vsum iuris debere referri.Facta enim quæ singulorum sunt,veram personam exigũt & requirunt.Ordo autẽ vera persona non est,sed repræsentata,& imaginaria potius est censenda. Quare quæ sunt facti,sibi cõuenire nequeunt,licet ei congruere possint quæ sunt iuris.Nec ex verbis Nicolai aut aliorum potest haberi,quòd omnia quæ continentur in regula,fundentur in Euangelio, aut Christi sint roborata exemplo:vt patet de tunica cum caputio,& quòd nõ recipiãt per se vel aliam personã denarios,& multa id genus:& nullus prædecessorũ (vt ex declarationibus eorũ apparet) dixit sustentationem Christi & Apost.eius in solo simplici & nudo vsu facti cõstitisse : imò Nicolaus in suis declarationibus innuit Christum cum Apostolis habuisse proprium in cõmuni. In responsione cuiusdam obiectionis de loculis quos Christus habuisse legitur,dicit: Vt imperfectiorum infirmas semitas nõ damnaret.& sic asserit Christum in infirmorũ personam loculos habuisse.Nec prædicti pontifices declarationes suas tanquã de fide ab omnibus tenendas decreuerunt aut diffinierunt,sed potius importunitate fratrũ,ad consolandũ eorũ cõscientias , non solùm declarauerunt,verùm etiã relaxauerũt:quãuis relaxationis vocabulo non vtantur,vt patet intuenti,ex maxima impropriatione terminorũ cõtra propriã eorũ significationẽ,vt in admirationẽ ducãtur,qui prędictas declarationes audiũt vel legũt. Vnde idẽ Ioã. in extrauag.ad cõditorẽ.§.nos itaque,illas declarationes videtur vocare simulationes.ait enim,Nos itaq; qui veritatẽ tenemur colere,velut illius(cui veritas cognoscitur)licet immeriti vicem teneamus in terris:volẽtes illã,quæ in sancta Dei Ecclesia (quæ non verbo tantum, sed quæ re potius debet obseruari) pręmissis in scrutinio rectæ considerationis adductis,cum fratribus nostris & multis aliis deliberatione præhabita diligenti,dignum arbitrantes & congruũ,possessores dicti ordinis non verbis tantum,non simulatis artibus,sed operibus claris veritate suffultis,perfectionis status & altioris paupertatis sibi prærogatiuã præ aliis mendicantibus vindicare. Et ad Cælestinum quintum per eos allegatũ respondet,quòd illa non dixit vt Papa,sed vt frater Petrus de Tarantasia,in quadam postilla sua. Quo ad multa concilia per illos allegata respondet,quòd nec Honorij confirmatio,nec Greg. aut Alexãdri,nec Nicolai declarationes factæ,fuerunt in concilio generali cõfirmatæ,cùm per nullũ

Primum fundamentũ fraticellorum.

Secundũ fundamẽtum fraticellorum.

ipsorũ concilium fuerit celebratũ. Licet Innocen. celebrauerit conciliũ generale: in illo tamẽ nec in aliquo alio fuit facta declaratio prædicta, vt patet intuenti concilia. Nicolaus autẽ nec celebrauit generale concilium, nec aliquid circa præfatã regulã declarauit. Grego. autẽ 9. nec cõfirmauit nec declarauit prædictã regulam: Sed in generali concilio, vbi fuerunt cassati nónulli mendicantium ordines, prædicatorum & minorum ordines non cassauit, sed asseruit approbatos sic dicens: Quos euidens ex eis vtilitas Ecclesiæ vniuersali proueniens, perhibet approbatos, præsentem non patitur constitutionem (scilicet cassationis) extendi. Non tamen sic approbati sunt, quin ex rationabilibus & emergentibus causis cassari & reprobari possint. ¶ Quòd autem Christus & Aposto. habuerint solum simplicem & nudũ vsum facti, & quòd fratres minores etiã solum simplicem & nudũ vsum facti habeãt, sustineri non potest: quia quicunque potest emere, vẽdere, aut permutare, vel dare, siue id faciat per se, siue per interpositã personam (cùm secundum regulam iuris, qui per aliũ facit, per seipsum facere videatur) non habet simplicem vsum facti, sed etiã proprietatẽ, cùm per tales contractus ex natura sua transferatur dominiũ. Sed Christus per Apost. emebat cibaria, dabat eleemosynas egenis, soluit didrachma: igitur. Similiter prædicti minores per declarationem Nicolai habẽt facultatẽ vendẽdi, permutandi, & dandi non solùm quæ vsu cõsumuntur, sed etiam domos, libros, vestes, successiones testamẽtarias, domos, hortos, & alia huiusmodi. Igitur nõ solùm habent vsum simplicẽ facti: sed etiã iuris. Impossibile est enim vsum facti simplicẽ absque iure aliquo alicui cõpetere, prout D. Aug. in lib. de Doctr. Christi. expressè tenet. Quia si vsus denudatus omni iure ab aliquo posset haberi: sequeretur ꝙ actus vtendi esset iniustus, & per cõseqoens quòd Christus iniustè fuisset vsus rebus, & ipsi minores iniustè vterentur. Vnde fures vtendo rebus furtiuis, propter hoc solùm iniustè vtuntur, quia absque iure vtendi vtuntur. Si ergo Christus & Apostoli nõ habebant ius vtẽdi, iniustè vtebãtur, qood est hæreticũ. Et si minores sine iore rebus vtantur, iniustus est illorũ vsus, & per cõsequens non pertinet ad perfectionẽ, imò potius manifestè repugnat. Si autem iustè vtuntur, ergo non solùm habent simplicẽ & nudum vsum facti, sed etiã iuris, per qoem differũt ab iniustè vtentibus. Et cùm absurdum & erroneũ sit, quòd actus homanus extrinsecus sit iostus, si exercens actum ipsum nullũ habeat ius exercendi: sequitur quòd actus ille non est iustior neque Deo acceptior, quàm actus habentis ius vtendi, cùm actus ille non sit iustus, non potest iustior esse. ¶ Quo ad res autem quæ vsu consumuntur, maximè in comestibilibus, euidenter cõstat vsum facti non separari à proprietate. Cùm enim vsus (qui secundũ iura est seruitus) nihil aliud sit quàm ius vtendi rebus alienis, salua rerũ substantia, vsusfructus enim aut vsus, secundum iura, non potest perpetuò à dominio siue proprietate separari: ne proprietas domini semper, abscedente vsu, reddatur inutilis, vt habetur in l: omniũ, §. constituitur. ff. de vsufructu. & in l. antiquitas, C. eo. ti. Cùm ergo in vsu comestibiliũ nõ sit salua rei substãtia, sequitur ꝙ idẽ erit vsus & rei consumptio siue proprietas, quæ omnino redditur inutilis ei qui vsum non habet: & per cõsequens cõtra naturã siue essentiã & definitionẽ vsus est, ꝙ in rebus quæ vsu cõsumũtur, differat à proprietate. & ideo illis non conuenit vti, sed bene abuti. Abuti enim nihil aliud est, quàm contra naturam siue essentiam vsus vti. Sed secundũ naturã vsus est accipere fructũ vel vtilitatẽ alicuius rei in toto vel in parte, salua rerũ substantia: ergo cõsumere rem est abuti, & sic non est simplex & nodus vsus facti, cum sit consumptio rei & proprietatis, & abusus. ¶ Nec satisfacit aut diluit argumentũ illorũ euasio, qua dicunt apud Ecclesiã Romanã siue sedẽ Apostol. remanere dominiũ & proprietatem, ex declaratione & retentione Martini 4. & aliorum, qui ad nominationẽ ipsorũ fratrum patres spirituales (qoos vocant) constituit procuratores Romanæ Ecclesiæ, ad agendum, exigendũ, administrãdum, & defendendũ bona prædictis fratribus & ordini data, nomine Romanæ Ecclesiæ. Verùm quia tales huiusmodi occasione multos vexabãt, in notã & iniuriã Romanæ Ecclesiæ, quæ cùm sit caput omniũ Ecclesiarũ, in litigando submittebatur inferioribus prælatis: ideo dictus Ioannes 22. in extrauag. ad conditorem, declarat nõ fuisse intentionẽ prædecessorũ suorum, reseruasse dominium rerum vsu cõsumptibiliũ ipso vsu. Vnde ait: Quis enim sanæ mẽtis crederet, quòd intentio fuerit tãti patris vnius, oui, siue casei, aut frusti panis, & aliorũ vsu consumptibiliũ, quæ sæpe fratribus ipsis, è vestigio consumenda conferuntur, dominiũ Romanæ ecclesiæ & vsum nudum fratribus retinuisse? profectò probabile non videtur: pręsertim cùm bonorum illorũ duntaxat dominium Romanæ Ecclesiæ reseruauerit, qoorũ simplex vsus facti pertinere potest ad fratres dicti ordinis. qood nequaquam potest in rebus vsu consumptibilibus reperiri, in quibus nec ius vtendi, nec vsus facti, separata rei proprietate, possunt constitui vel haberi. Deinde in §. Nos itaque. reuocat dictam retentionem rerum vsu consumptibilium (quam vocat simulationẽ) quæ profectò ipsis simulantibus officit, qui prætextu illius perfectioris status & altioris paupertatis sibi prærogatiuam præsumunt cum obnubilatione honoris sanctæ Romanæ Ecclesiæ, & volens prouidere, sic ait: Nolentes in posterum sub prætextu seo pallio talis dominij temporalis verbalis nudi ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, infici, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex simulatione huiusmodi, ministrare: de fratrum nostrorum consilio, hoc edicto in perpetuum valiturum sancimus: Quòd in bonis, qoæ in posterum conferentur, vel offerentur, aut aliàs quomodolibet obuenire contigerit, fratribus seu ordini prædictis, exceptis Ecclesiis, oratoriis, officinis, & habitationibus, ac vasis, libris, ac vestimentis, diuinis officiis dedicatis vel dedicandis, quæ ad ipsos venient in futurum, ad quæ non se extendunt, adeò inconuenientia suprà dicta (propter quod constitutionem istam ad illa extendi nolumus) nullum ius seo dominiom

Minores habere solum nudum vsum facti sustineri non potest.

Vsus facti, sine iure nulli competere potest.

aliquod

aliquod occasione ordinationis prædictæ (scilicet Martini quarti) seu cuiuslibet alterius prædecessorum nostrorum super hoc spiritualiter æditæ, Romanæ Ecclesiæ acquiratur: sed quo ad hoc habeātur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. deinde reuocat procuratores & omnia in contrariū facientia. ¶ Quare à talibus dicentibus se nihil habere, nec in particulari nec in communi, quærendū est an ille modus viuendi sine illa paupertas addat aliquid perfectionis, siue sit perfectior modus viuēdi in paupertate, quàm modus illorū qui habent aliquid in cōmuni. Si concedatur, fiat argumentū quòd illi non habent perfectiorem modū viuendi quàm habuerit Christus cum Apostolis: sed illi habuerūt aliquid in communi, vt patet ex authoritatibus præallegatis, &c. Si dicatur quòd Christus & Apost. in rebus eleemosynaliter oblatis non habuerunt dominiū sine proprietatem: quæratur ab eis, Apud quem manebat dominium illarum rerum? Non quidem apud dantes, quia illi intendebāt transferre: neque apud solum Deū, cùm hoc non legatur in scripturis, quòd Christus & Apost. habuerint solum nudū vsum facti, nec quòd abdicauerint dominium in communi. Et de factis Christi, secundum D. August. temerarium est aliquid asserere, nisi per scripturas sacras posit probari. Si persistant in illo, allegetur extrauag. Ioan. 22. cùm inter nonnullos, de verb. sign. In qua habetur quòd prædictus Ioānes habita matura & diligenti deliberatione cū fratribus suis (hoc est cū Cardinalibus ac aliis multis prælatis & peritis viris,) sedēs pro tribunali, sententialiter & diffinitiuè declarauit assertionē illorū, qui dicunt redemptorē nostrum Christū ac eius Apostolos in speciali nō habuisse aliqua, nec in particulari, nec in cōmuni, erroneam & hæreticā deinceps fore censendā, vt pote sacræ scripturæ cōtrariam. Si dicatur quòd non poterat declarare, obiiciatur quòd illa fuit euasio Fratricellorū, quæ etiā fuit condemnata, vt in extrauag. quia quorundam, eod. tit. Ex præcedentibus patet longa prosecutio & improbatio illorum. Si verò dicatur quòd Christus aliquo tēpore habuit in communi, vt condescenderet infirmitati imperfectorū: & aliquo tempore nihil habuit, nec in cōmuni, nec in particulari: quæratur quo tempore, & vbi habetur abdicatio proprietatis. quod cùm non posit ostendi, sequitur quòd merè voluntariè, & secundū D. Aug. temerariè dictum est. Si allegetur illud Math. 8. Vulpes foueas habent, &c. obiiciendum quòd ex illo passu non potest haberi, nisi quòd ipse abdicauit possessiones, sed non ea quæ erant ad sustentationē necessaria, & quæ solo vsu consumebantur. Poterit fieri prosecutio (vt suprà) de emptione ciborū, de datione egenis, & de dominio asinæ, cuius se esse dominum manifestè declarauit, & etiam de inseparabilitate vsus facti à proprietate in rebus consumptibilibus, & de iustitia illius vsus simplicis & nudi sine vsu iuris, aut absque iure vtendi, & alio modo, prout respondebitur. Hæc pro institutione sufficiant.

Ver. 19. DE PERFECTIONE CONTINENTIAE.

A Perfectionem cōtinentiæ à Christo introductā esse constat per illud quod dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerūt propter regnū Dei. & postea subdit, Qui potest capere capiat: Et ne alicui spes perfectionis tolleretur, assumpsit ad perfectionis statū illos, quos inuenit matrimonio iūctos. Non autē poterat absque iniuria fieri, quòd viri vxores desererēt, sicut quòd omnes diuitias relinquerent. Ideo Petrū ab vxore non separauit: sed Ioannē (vt fertur) volentē nubere, à nuptiis reuocauit. Ad statū enim perfectionis requiritur abstractio eorū, per quæ homo impeditur ne feratur totaliter in dei seruitium. inter quæ impedimenta vnum est vsus carnalis copulæ, qui duplici ratione impedit. Primò propter vehementiā delectationis. Vnde Philos. dicit, quòd eius frequentia augetur concupiscentia. Secundò propter solicitudinem quam ingerit homini de gubernatione vxoris, & filiorum, & temporaliū, quæ ad eorum sustentationem requiritur. vnde Apostol. Qui sine vxore est, solicitus est quæ sunt domini, quomodo placeat deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori. & idem dicit de muliere. Vnde sicut fuit damnatus Vigilantius, qui diuitias æquabat paupertati: ita damnatus est Iouinianus, qui matrimonium æquabat virginitati. Et quāuis Abraham ambularet corā Deo, & esset perfectus (vt Dominus dixerat ei) & alii antiqui patres perfectionē animi habuerint cum diuitiis & matrimonio: non tamen sequitur quòd infirmiores debeant præsumere se esse tātæ virtutis, vt cum diuitiis & matrimonio posint ad perfectionem virtutis peruenire: sicut nec aliquis inermis præsumit hostes inuadere: quia Sanson cū mandibula asini multos hostium peremit, scilicet mille. Nā illi patres, si tempus fuisset continentiæ & paupertatis seruandæ, studiosius hoc impleuissent. Ex præmissis sequitur, quòd quicunque matrimonio vtuntur, non sunt simpliciter & absolutè religiosi.

2.2.q.186. art.4. Math.19. 3.Ethi. 1.Cor.7. Gen.17. Iudi.15.

Ver. 20. DE PERFECTIONE OBEDIENTIAE.

E Perfectio religionis maximè cōsistit in imitatione Christi, secundū illud: Si vis perfectus esse, vade, &c. sequitur, & sequere me. sed in Christo maximè cōmendatur obediētia. (Factus est enim obediēs vsq; ad mortē, mortem autē crucis.) Cùm enim status religionis sit quædā disciplina vel exercitiū tendēdi ad perfectionē: & quicūque instruuntur & exercitātur vt perueniant ad aliquem finem, oportet quòd directionē alicuius sequantur, secundum cuius arbitriū exerceantur & instruātur, vt peruenire posint ad ipsum finē, prout discipuli sub magistro. Vnde Monachorū vita dicitur subiectionis & disciplinatus. Et quamuis obedire prælatis in his quæ sunt necesitatis, pertineat ad omnes (iuxta illud, Obedite præpositis vestris, & subiacete eis:) Obedire tamē in his quæ pertinent ad exercitiū perfectionis, pertinet propriè ad religiosos. Et cōparatur ista obediētia ad aliam, sicut particulare ad vniuersale. Illi enim qui viuunt in seculo, aliquid sibi retinēt, & aliquid Deo largiuntur: sed in religione totaliter se & sua tribuunt. Et licet prælati religionum sint

2.2.q.186. art.5. Math.19. Phil.2. Heb.vlti.

exempti ab obedientia episcoporũ diœcesanorum: obligãtur tamen ad obediendũ summo pon-
tifici,non solùm in his quæ sunt cõmunia aliis,sed etiam specialiter in his quæ pertinẽt ad perfe-
ctionem religionis. Eremitæ verò qui paupertatem non vouent, nõ sunt simpliciter & absolutè in
statu perfectionis:licet etiã obedire teneantur diœcesanis. Nec obstat quòd coacta siue necessaria
obsequia nõ placent Deo,iuxta illud: Non ex tristitia aut necessitate &c. Quia cùm obediẽtia re-
ligiosorũ sit voluntaria & liberaliter promissa , sequitur quòd obsequia siue seruitia ipsorum sunt
2.Cor.9. Deo accepta,nec sunt ex tristitia aut ex necessitate coactionis,de qua loquitur Apostо. Ideo non
excludunt rationem meriti. vnde D.Aug. ad Armentarium, Non te vouisse pœniteat : imò gaude
iam tibi non licere quod cũ tuo detrimento licuisset. Felix necessitas , quæ ad meliora compellit.

Ver. 21. DE ESSENTIALIBVS STATVS RELIGIONIS.

2.2.q.186. ar.6. & 7. PAupertas,cõtinentia,& obedientia,adeò sunt essentialia vitæ regularis, vt nec summus põti- C
fex possit in eis dispẽsare, vt habetur in c.cùm monasterium, circa finem, de statu regula. vbi
dicitur, Cùm abdicatio proprietatis & custodia castitatis adeò sint annexa regulæ monachali , vt
nec cõtra eam possit summus põtifex licentiã indulgere: eadem ratione dicendũ est de obedien-
tia. Et quãuis summus pontifex possit eximere monachũ à suo prælato immediato, immò ab om-
nibus prælatis suæ religionis: nõ tamen à sua obediẽtia, in his quæ pertinent ad suam religionem.
Vnde cõmuniter dicitur, ꝙ papa non potest facere de monacho non monachũ: licet possit dispen
sare quòd dimittat habitum: Quia habitus nõ facit monachum, sed professio regularis, vt habetur
in c.porrectũ, de regul. & tran. ad relig. Et quãuis prælatus immediatus possit dare religioso admi
2.2.q.185. art.8. nistrationẽ temporalium: nõ potest tamen dare licentiã quòd habeat proprium. Vnde etiã si mo-
nachus aut religiosus fiat episcopus, nõ deobligatur à votis, imò nec à cæremoniis & obseruantiis
regularibus, nisi in quantũ impediunt officium pastorale: & sic tenetur ad deferendum habitum.
Nec potest vllo modo facere testamentũ: Quia cùm sit episcopus, committitur ei sola administra-
tio rerum Ecclesiasticarum: quæ administratio finitur morte , à qua incipit testamentũ valere , vt
habetur Heb.9. Si tamen ex concessione papæ testamentũ faciat , non intelligitur de proprio fa-
2.2.q.186. art.8. cere: sed apostolica authoritate intelligitur esse ampliata potestas suæ administrationis, vt eius di-
spensatio possit valere post mortẽ. Inter tamen tria prædicta vota votum obedientiæ præeminet.
25.Mora. Vnde D.Grego. exponens illud 1.Reg.15. Melior est obedientia quàm victimæ, dicit: Obedientia
victimis iure præponitur: quia per victimas aliena caro, per obedientiã verò propria volũtas ma-
Votũ obedien-tiæ. ctatur. vnde sequitur quòd obediẽtiæ votum est præcipuum triplici ratione : Prima, quia aliquid
magis offert Deo: Secunda, quia cõtinet sub se alia vota, sed nõ cõuertitur: Tertia , quia propriè se
extẽdit ad actus propinquos fini religionis, qui est honor & cultus Dei. Vnde si aliquis absq; vo-
to obediẽtiæ, voluntariã paupertatẽ & continentiam etiã voto seruet : nõ propter hoc pertinet ad
statũ religionis, qui præfertur etiã virginitati ex voto simplici seruatæ. dicit enim D. Aug. Nemo,
quantũ puto, ausus fuerit virginitatẽ præferre monasterio. Post votũ obediẽtiæ votũ castitatis ha-
2.2.q.186. ar. 7.ad 4. bet secundũ locũ, & postremò votũ paupertatis, quo quis abdicat à se proprietatẽ, & renũciat bo-
nis tẽporalibus. Nõ tenetur tamen religiosus renũciare honori qui Deo & sanctis exhibetur pro-
Psal.138. pter virtutem. vnde Psal. Mihi autẽ nimis honorati sunt amici tui Deus. Cùm enim honor nõ de-
3.Rabi. beatur nisi virtuti (cuius est præmiũ, secundum Philos.) & religiosi tendant ad perfectionẽ virtu-
tis, non cõpetit eis renũciare. & ideo possunt gradũ doctoratus & magisterij suscipere. Nec obstat
illud Matt.23. Nolite vocari Rabbi: quia (vt dicit ibi Gl.) nõ prohibet esse, sed velle vocari: vel in-
telligitur de magisterio principali, sicut ibi loquitur de patre principali, cùm ait: Patrẽ nolite vo-
bis vocare super terram. Quamuis honori qui debetur exteriori excellentiæ , renuncient ex hoc
ipso quòd secularem vitam derelinquunt. vnde ad hoc non requiritur speciale votum.

Ver. 22. DE RELIGIONVM DIFFERENTIA.

2.2.q.188. art.1. CVm religionis status sit quoddã exercitium, quo aliquis exercetur ad perfectionẽ charitatis, D
& sint diuersa charitatis opera, quibus homo vacare potest: sequitur quòd licet in omni reli-
gione cõmune sit vt homo totaliter se præbeat ad seruiendũ Deo: tamen sunt diuersi modi exerci-
tiorum, & per consequẽs diuersæ religiones. Vnde ad ornatũ reginæ pertinet quòd sit circundata
varietate. Diuersitas autem religionũ dupliciter considerari potest: Vno modo secundum diuersi-
tatem eorũ, ad quæ ordinatur. Aliqua enim ordinatur ad recipiẽdos peregrinos hospitio. Alia ad
visitandos & retinẽdos captiuos: Alia ad militandũ: alia ad docendũ & prædicandum , vt prædi-
catorum ordo: Alia ad contẽplandum, vt Carthusien. Alio modo potest attendi diuersitas religio-
num secundum diuersitatẽ exercitiorum, puta quòd in vna religione castigatur corpus per absti-
nentiam ciborum, vt in religione Minimorũ, in alia per exercitium manualium operum , vel per
Præstãtia religionũ ex fine debet attendi. nuditatem, vel per aliquid aliud huiusmodi. Sed quia finis est quid potissimũ in vnoquoque: ma-
ior est religionum diuersitas , quæ attenditur secundum diuersos fines, ad quos religio ordinatur,
quàm quæ attenditur secundum diuersa exercitia. & ideo quantò finis alicuius religionis est me-
lior & dignior, tantò religio illa præstantior.

Ver. 23. DE INGRESSV RELIGIONIS.

2.2.q.186. art.3. NOn est necesse ꝙ aliquis prius exerceatur in obseruãtia præceptorũ, quàm transeat ad perfe- E
Luc.5. ctionem consiliorũ, siue antequàm ingrediatur religionẽ: cùm Dominus Matthæum publi-
canum , qui nondum in obseruãtia præceptorum erat exercitatus, vocauerit ad cõsiliorum obser-
uantiam. Nec etiã est necesse prius vouere religionis ingressum, quàm religionem intrare, licet sit
melius

melius cùm opus ex voto factum, sit laudabilius, quàm sine voto factũ, vt dictum est cùm de voto
ageretur. Vouẽs ingredi religionẽ, tenetur illam intrare, secundũ modum, tempus, & locũ, secun-
dum quæ voto se obligare intẽdebat, legitimo impedimento cessante. Vnde Salomõ, Si quid vo- *Eccle.5.*
uisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Et Glos. super illud
Psalmi, Vouete & reddite, &c. dicit, Vouere voluntati cõsulitur: sed post voti promissionẽ, reddi-
tio necessariò exigitur. nec potest per aliud votũ deobligari, cùm nullũ aliud maius votũ esse pos-
sit, aut de meliori bono. Nec etiam votũ crucis in subsidiũ terræ sanctæ, per quod ex indulgẽtia
apostolica quis cõsequitur plenariã remissionem peccatorũ, vt dictum est cùm de indulgẽtiis age- *c.16.§.6.*
retur. Cùm enim votũ religionis sit perpetuũ, est maius quàm votũ peregrinationis, quod est tem- *ver.19.*
porale. Vnde in c. scripturæ, extra de voto & voti redemptione, habetur quòd reus fracti voti non
habetur, qui tẽporale obsequiũ in perpetuam noscitur religionis obseruantiã commutare. ¶ Et ra-
tionabiliter dici potest, quòd per ingressum perfectũ religionis, qui fit in professione, aliquis con-
sequatur plenariã remissionem omniũ peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis statim
homo potest satisfacere de peccatis, secundũ illud Dan. 4. Peccata tua eleemosynis redime: mul- *art.3.ad 3.*
tò magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit, quòd aliquis totaliter se diuinis officiis man- *2.2.q.189.*
cipet per religionis ingressum: quia excedit omne satisfactionis genus, etiam solennis pœnitẽtiæ,
vt habetur in c. admonere. 33. q. 2. Sicut holocaustum excedit omnia alia sacrificia, vt D. Greg. su-
per Ezech. dicit. Vnde legitur in vitis patrum, quòd eandem gratiam consequuntur religionẽ in- *Professi con-*
trantes, quam cõsequuntur baptizati. Sed licet per hoc ab omni reatu non absoluantur: ingressus *sequuntur gra-*
tamen religionis vtilior est, quàm peregrinatio terræ sanctæ, quantũ ad promotionem in bonum, *tiam baptiza-*
quæ præponderat absolutioni à pœna. ¶ Et cùm obligatio voti ex voluntate procedat, cum voue- *torum.*
re sit voluntatis: sequitur quòd tanta est obligatio voti, quantũ voluntas & intentio vouentis se ex-
tendit: & per consequens si vouens intendit se obligare non solùm ad ingressum religionis, sed
etiam ad perpetuò manendum, tenetur perpetuò manere. Si autem intẽdit se obligare ad religio-
nis ingressum causa experiendi, cũ libertate manendi vel non manendi, absque hoc quòd cogitet
de libertate exitus, vel de perpetuitate manendi, videtur obligari ad ingressum religionis, secun-
dum formam iuris, quæ est vt ingredientibus detur annus probationis. Et sic nõ tenetur profiteri.
vnde potest redire ad seculum, vt habetur in c. consulti, extra de reg. & transe. ad relig. Et qui ad
probandam religionem intrat, & deinde exit, maximè ex rationabili causa, non scandalizat, nec
dat malum exemplum: & si alij scandalizarentur, est scandalum passiuum, & nõ actiuum ex parte
exeuntis: quia nõ fecit nisi quod licitum erat ei facere. Nec etiam talis intelligitur retro respicere,
contra illud quod dixit Christus, Nemo mittens manum ad aratrũ, & respiciens retro, dignus est *Luc.9.*
regno Dei: nisi quando prætermittit id ad quod se obligauit: alioquin quicũque per aliquod tẽpus
facit aliquod bonum, vel habet bonum propositum, si non semper cõtinuaret, esset ineptus regno
Dei. Qui verò intrat vt statim exeat, non videtur satisfacere voto suo: Quia illud in voto suo non
intendebat: vel si intendebat, votum videtur esse irrisorium. Ideo tenetur mutare propositum, vt
saltem velit experiri an ei expediat in religione manere. Et quia (vt dicit Philosophus) in magnis *3.Ethic.*
dubiis requiritur deliberatio. & certũ est quòd ingressus religionis est secundum se bonus, & qui
hoc dubitat, derogat Christo, qui consiliũ dedit: sequitur quòd ad ingrediendã religionem nõ est
necesse multum cõsiliari. vnde Petrus & Andreas ad solã vocationẽ Domini, relictis rebus, con- *Matth.4.*
tinuò sequuti sunt eum. Et D. Aug. Vocat te oriens, hoc est Christus, & tu accedis ad occidentẽ, *In l. de ver.*
hoc est ad hominem mortalem errare potentem. Circa modũ tamen intrandi dubium esse potest *Do.*
propter impedimenta. Ideo tunc consiliũ est habendum cum his qui prodesse possunt. Et non est *Mich.7.*
confitendum domesticis carnalibus. Quia inimici hominis domestici eius. Vnde Christus repre- *Matth.8.*
hendit eum qui dicebat, Permitte me renunciare his qui domi sunt. ¶ Impedimenta autẽ legitima *Quæ impediũt*
ingressus religionis sunt septem: Primũ est matrimonium consummatũ, inuita coniuge, vt habe- *religionis in-*
tur in c. quidam, de conuersione coniug. Si tamen vir & mulier velint religionem intrare & pro- *gressum.*
fiteri (mulier in monasterio monialium, & vir in monasterio virorum) possunt, vt habetur in c. cùm
sis præditus, extra de conuersione coniugatorũ. Secundum impedimentum est corporalis infir-
mitas, vel tanta debilitas, quòd non possit onera religionis portare. Tertium impedimentũ est ser
uitus: quia fieret iniuria domino. Vnde Apost. Seruus vocatus es, nõ sit tibi curæ. Quartum est ra-
tiociniorum obligatio. Et ideo si aliquis est obligatus alicui ad reddendã rationem vel certũ debi *1.Cor.7.*
tum, nõ potest licitè solutionem & redditionem prætermittere, vt religionẽ ingrediatur. Si tamen
debeat aliquam pecuniã, & non habeat vnde reddat, tenetur facere quod potest, scilicet vt cedat *2.2.q.189.*
bonis creditori. Propter pecuniam tamẽ persona liberi hominis non obligatur, sed solùm res: quia *art.6.ad.6.*
persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ. vnde licitè potest exhibitis rebus
suis religionẽ intrare. Nec tenetur in seculo remanere, vt procuret vnde debitũ reddat. Quintum
impedimentum, saltem quo ad professionem, est defectus ætatis. vnde in c. ad nostram, de reg. &
transf. ad relig. dicitur quòd professio facta ante consummationem 14. anni non obligat, post 14. *Aetas requi-*
verò si sit per susceptionẽ habitus professorum in religionibus, in quibus habitus professorũ sunt *sita ad profes-*
distincti ab habitibus nouitiorum, etiam non ligat, nisi detur perseuerantia tridui, post quod sunt *sionem.*
obligati & tacitè professi, etiam si verbo nõ exprimatur, vt habetur in c. sequẽti. Idem de filia mi-
nore 12. annis sponte velata, vt in c. cum virum, eod. tit. Et eodem modo dicendum est, vbi habitus
non sunt distincti, si perseueret per triduum post annũ. Distincti autem habitus intelliguntur sine

per

per benedictionem vestium, cũ profitentibus conceduntur, siue etiam aliquid aliud fiat, per quod nouitiorum à professorũ habitu discernantur. vt habetur in c.1.§.distinctos, eo.tit.lib.6. Professio fieri nec recipi debet ante annũ probationis, licet ante annũ facta teneat, vt in c.ad Apostolicã, eod.tit. Excipiuntur tamẽ professiones religiosorũ ordinum mendicantiũ, vt habetur in c.non solùm, & c.constitutionẽ, de reg. & transf.ad relig.lib.6. In quibus, secũdum Syluestrum de Prierio, requiruntur quindecim anni in masculis, & tredecim in monialibus. Sextũ impedimentũ est parentum necessitas actualis, vbi alij non sunt qui eos subleuare possint & subleuent: tanta est enim filij ad patrem obligatio, quòd religiosus professus, licitè monasteriũ exire potest ad subueniendũ patri, vt dictũ est cùm de pietate ageretur c.5.§.7. Seclusa verò necessitate victus, post annos pu-

2.2.q.189. art.6.

bertatis potest, etiã inuitis parentibus, religionẽ profiteri, vt dictũ est ibi, ex D. Hiero. Septimum impedimentũ est status perfectior. Ideo cardinales & episcopi nõ possunt religionem intrare, vt dictum est cum de statu episcoporum ageretur. Curati verò & minores prælati possunt religionẽ intrare, etiã sine licentia episcopi, imò etiã eo contradicente, vt habetur in c.duæ sunt leges.30.q.2.¶ Nec obstat quòd Vigilantius adducit, Si omnes se clauserint in monasteriis, & fuerint in solitudine, quis deseruiet Ecclesiis? Quis seculares homines lucrifaciet? Quis peccantes ad virtutem

2.2.q.vlt. ar.7.ad.2.

poterit exhortari? Ad hæc D. Hier. in epist. contra eũ sic respondet: Hoc enim modo si omnes recũ fatui sint, sapiens quis esse poterit? & virginitas non erit approbãda. Si enim omnes virgines fuerint, & nuptiæ nõ fuerint, interibit genus humanum. Rara est virtus, nec à pluribus appetitur. Patet ergo quòd hic timor stultus est, sicut si quis timeret haurire aquã, ne flumen deficeret. ¶ Ex per-

2.2.q.189. art.5.

fectione status religionis, quæ est de meliori bono ad cultũ & honorem Dei & animarũ salutem ordinato, sequitur quòd licitũ est vnicuique ad religionẽ inducere: sic quòd inducẽtes non solùm non peccant, sed magnũ merentur præmiũ. Dicitur enim Iac.vlt. Qui conuerti fecerit peccatorẽ

Dan.12.

ab errore viæ suæ, saluabit animã eius, & operit multitudinem peccatorum. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ideo nõ solũ licet inducere adultos & pec-

Matth.19.

catores ad religionis ingressum, sed etiã pueros & innocentes. vnde Christus, Sinite paruulos venire ad me, &c. Et licet ante annos pubertatis profiteri non possint, possunt tamen cũ voluntate

Luc.1.

parentum in religione recipi, vt nutriãtur, ibidẽ sicut de D. Ioan. Baptista legitur, quòd cùm esset

Thren.3.

puer, erat in desertis. Et Hiere. dicebat: Bonum est adolescenti cùm portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Posset tamen cõtingere circa huiusmodi inductionem triplex inordinatio. Prima est violentia: Secũda, Simonia, si quis simoniacè alium ad religionem trahat muneribus datis. quod prohibetur in c. quàm pio mentis affectu.1.q.2. Nec tamen ad hoc pertinet, si quis aliquid alicui pauperi necessaria subministret, & in seculo nutriat eum, vt religionem ingrediatur, vel si sine pacto aliqua munuscula tribuat ad familiaritatem captandam Tertia, deordinatio, si mendaciis eum alliciat: imminet enim sic inducto periculum, ne cum deceptum se inuenerit, retrocedat: & sic fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

Ver. 24. DE TRANSITV VNIVS RELIGIONIS AD ALIAM.

2.2.q.189. art.8.

TRansitus religionis ad religionẽ secundum se non est laudabilis, tum quia scandalizãtur illi qui relinquuntur, & alij etiã, tum etiam quia facilius proficit aliquis in religione quã consueuit, quàm in illa quã non consueuit. Ideo talibus transeuntibus timendum est, ne dũ omnes sequuntur, nullã integrè consequãtur, vt dicit Patrum abbas Nestorius. Potest tamẽ aliquis ex vna religione transire in aliã, triplici ex causa. Primò quidem zelo perfectionis & melioris frugis, religionis scilicet obseruatæ. Secundò propter declinationẽ religionis à debita perfectione. Tertiò propter infirmitatem vel debilitatẽ, ex qua interdum prouenit quòd non potest aliquis arctioris religionis statuta seruare, potest tamen seruare statuta laxioris. Sed in his tribus casibus est differentia: Nam in primo casu debet quidem propter humilitatem, licentiã petere, quæ ei negari non debet, dummodo constet illam religionem esse arctiorem & melioris frugis ac debitè obseruatã: Quia quamuis religio secundum se & statuta sit arctior, si laxius in ea viuatur, quàm in ea à qua transit, non est tutus apud Deum & in foro interiori. Et si super hoc habeat facultatem à summo pontifice vel prælato suo est obreptitia, & sic nullius valoris. In secundo casu requiritur superioris iudicium, in tertio necessaria est licentia vel dispensatio. A

§. 2. DE LEGE POLITICA AVT CIVILI.

1.2.q.95. art 4. 3.Poli.

LEx politica seu ciuilis est dictamen prudentiale institutũ & promulgatũ à principe vel multitudine, directiuum actuum humanorũ in ordine ad pacificum cõuictum tẽporalem. Quod quidem dictamen cùm sit regula, posset Canon appellari. vsus tamen inoleuit, vt lex politica & ciuilis nũcuparetur, vt differentia esset inter decreta & sanctiones, ad finẽ spiritualem & temporalem determinatas: Ab Isidoro verò definitur ius ciuile, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina humanáque causa constituit, vt habetur in c.ius ciuile.1.dist. B

Ver. 1. DE DIVISIONE LEGIS.

LEx ciuilis secundũ diuersas cõsiderationes diuersimodè diuiditur. Si enim cõsideretur vt instituitur à gubernãte cõmunitatem ciuitatis, distinguitur & diuiditur secundũ diuersa regimina ciuitatũ. Quorum vnum, secundum Philos. est regimen regale, quando scilicet ciuitas vel alia cõmunitas gubernatur ab vno. & secundum hoc dicitur Cõstitutio vel Edictum, vt in c.constitutio.1.dist. vbi dicitur: Constitutio vel edictum est, quod rex vel imperator constituit vel edidit. Aliud verò regimen dicitur Aristocraticum, hoc est principatus optimorum: & secundum ordinationes C

dinationes eorũ dicuntur Senatusconsulta vel Respõsa Prudentũ, quæ Isidorus diuersificat: Quia dicit Senatusconsultũ esse, quod senatores tantũ populis cõsulendo, decernũt. Respõsa verò prudentum sunt, quæ iurisconsulti respondere dicuntur consulentibus. Vnde & responsa Pauli dicta sunt. Fuerũt enim quidã prudentes & arbitri æquitatis, qui cõstitutiones ciuilis iuris cõpositas ediderũt, quibus dissidentiũ lites cõtentionésque sopiuẽt, vt habetur in 2.dist.decreti. Aliud regimen est oligarchia, hoc est principatus paucorũ diuitũ & potentũ & secundũ hoc ordinationes eorũ dicũtur leges Prætoriæ & Honorariæ, siue ius Prætoriũ & Honorariũ. Aliud regimen dicitur Democratia siue Democraticũ, hoc est multorũ. & secundum hoc ordinationes eorũ dicũtur Plebiscita, quæ plebs tantũ constituit. & dicuntur Plebiscita, eò quòd plebs sciat vel sciscitatur & rogat vt fiat. Aliud est regimen Tyrannicũ, quod est omnino corruptũ. Et ex hoc nõ sumitur aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex istis mixtũ. & secundum hoc sumitur lex, quã maiores simul cũ plebe sanxerunt. Si verò cõsideretur lex vt directiua humanorum actuũ, diuiditur secundum diuersa de quibus fertur, quæ interdum ab authoribus nominatur. vnde in c.quædã.2. dist.dicitur. Quædam etiã leges dicuntur ab his qui eas ediderunt, vt Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Nam sub Octauiano Cæsare suffecti (hoc est substituti) sunt Cõsules, inter eos Papius & Pompeius, qui leges tulerunt, quæ à nobis eorũ nominibus appellantur, Papia & Põpeia, continentes patrũ præmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem quoque imperatore Falcidius Tribunus plebis legẽ fecit, ne quis plus extraneis testamento legaret, quàm vt quarta pars superesset hæredibus. ex eiusnomine lex Falcidia est nominata. Sic lex Trebellianica à Trebellio, & idẽ de aliis multis. Aliquando verò nominãtur nõ solùm ab authoribus, sed etiã à rebus de quibus scribũtur, vt lex Iulia de adulteriis, lex Cornelia de Sicariis. Sic lex Militaris de belli solennitatibus, leges Nauales, seu naualiũ cõmerciorũ, & leges Rhodię ab insula Rhodo, quæ dicitur Colossã, ad cuius habitatores Apost. scripsit, vocãs eos Colossenses. Aliquæ verò nominãtur ab obseruatoribus, & ab his quibus dãtur, & sic dicitur ius Quiritũ, quod nulli tenẽt, nisi Quirites, hoc est Romani, de quo in c.ius Quiritũ.1.dist. Sic & leges Lacedæmonũ, Atheniensiũ, Ægyptiorũ, & huiusmodi. Aliquãdo verò leges nominãtur à modo eorũ, de quibus tractãt. Vnde in c.Satyra.2.dist.dicitur. Satyra verò lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, & quasi à saturitate. vnde & satyram scribere est varia poemata condere, vt Satyræ Horatij, Iuuenalis, & Persij.

Ver. 2. DE PRIVILEGIIS.

A SVnt etiam quædã priuatæ leges, tam Ecclesiasticæ quàm seculares, quæ Priuilegia appellantur, de quibus in c.priuilegia. 4.dist.ex Isido.5.Etymologiarũ. Priuilegia sunt leges priuatorũ, hoc est eorum qui nõ sunt cõstituti in dignitate, vt in c.qui cõtra.34.q.1. Nam priuilegium dictum est, eò quòd in priuato feratur. Et accipitur dupliciter: Vno modo largè, pro omni cõcessione quæ est præter ius cõmune. Et sic quodammodo se extendit ad beneficium. Alio modo propriè, & tũc priuilegium dicitur priuatum ius indultum à principe cõtra ius. Et inde est quòd ille solus potest priuilegium dare, qui est supra ius commune, siue qui potest legem condere, vel qui ab eo aut superiori habet potestatem dandi priuilegia.

Ver. 3. DE PRIVILEGIORVM DIVERSITATE.

B PRiuilegia quædã sunt à Deo concessa, vt priuilegiũ de pluralitate vxorum, primò datum Abrahæ & aliis patribus. Itẽ priuilegium de occisione sui ipsius datũ fuit Sansoni. Priuilegium de præseruatione peccati originalis datum fuit D. Virgini: de liberatione ab inferno, Traiano, ad preces D.Gregorij. Oseæ, de accipiẽda vxore fornicaria. Et generaliter omnes inspirationes Spiritus sancti cõtra ius cõmune dici possunt priuilegium: quia liberãt à lege communi. vnde Apost. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. & alibi: Si spiritu ducimini, nõ estis sub lege, scilicet cõmuni, in his ad quæ ducit spiritus. Lex tamen cõmunis nullo modo est dimittenda, nisi quis sit omnino certus de Spiritussancti inspiratione, vt erãt Sancti, qui interiori & euidẽti reuelatione erant certificati. Quod est bene notãdũ, quia circa hoc multi fuerunt decepti, præcipuè Lutherani nostris tẽporibus, qui arbitrabãtur quòd quicquid in mentẽ eorum suggessisset dæmon, à Spiritu sancto esset: non aduertẽtes ad id quod dicit Apostolus de sathana, quòd se trãsfigurat in angelũ lucis. Quædam autẽ sunt priuilegia data hominibus, de quibus nunc intendimus agere. & horũ priuilegiorũ quatuor sunt species. Quoddã enim dicitur reale, vt quod datũ est Ecclesiæ, aut ciuitati, dignitati, aut loco, siue personæ, ratione loci seu alterius rei, de quibus in c.cũ olim, & c.seq. extra de priuileg. Quoddã est purè corporale, quod scilicet cõceditur corpori tantum, hoc est vniuersitati vel collegio, & nõ singulis de illo. Quoddã est personale, hoc est personæ concessum. & istud est duplex scilicet merè personale, quod alicui vel aliquibus cõceditur, expressis nominibus. Aliud personale commune, quod conceditur personis sub expressione nominis in cõmuni, vt sunt priuilegia prædicatoribus & minoribus, ac aliis ordinibus data. Quoddã verò est corporale & personale, quod datur communitati & singulis de communitate.

Priuilegia diuina.

2.Cor.3.
Galat.5.

2.Cor.11.
Priuilegiorum species.

Ver. 4. DE PRIVILEGIORVM INTERPRETATIONE.

C CIrca interpretationẽ priuilegiorum notandum est, quòd vbi verba sunt multum obscura vel ambigua, eius est interpretari, cuius est cõdendere, vt habetur in c.cũ venissent, extra de iudi. & in c.inter alia, de sen.excommu. Si verò non sunt multum ambigua, tunc debet tenor priuilegij diligenter considerari, vt dicitur in c.porrò, cod.tit. & potius insistendum est intentioni priuilegij quàm verbis, vt dicitur in c.Marcion.1.quæst.1. & in c.intelligẽtia, de verb.sign. extra. vbi dicitur

Ad quem pertineat priuilegiorũ interpretatio.

quòd

quòd intelligẽda verborum ex causis est assumẽda: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Et si propriè & strictè intelligantur, debent strictè interpretari, vt minus quàm possibile sit, derogetur iuri cõmuni, vt in c. cùm dilectus. 3. quia nobis, extra de cõsuet. vbi etiã dicitur quòd nõ debet priuilegiũ adeò strictè interpretari, vt de nihilo prosit. Si verò priuilegiũ accipiatur largè, prout sapit beneficium, est latissimè interpretãdum in præiudicium concedẽtis: sed strictè in præiudicium aliorum, vt habetur in c. quia circa, extra de priuil. Differentia est inter priuilegium & dispensationem, sicut inter magis cõmune, & minus commune. Priuilegium enim se extendit ad ea quæ sunt præter ius, & aliquando contra ius: dispensatio autem semper est contra ius.

Ver. 5. DE PRIVILEGIORVM EVACVATIONE.

PRiuilegium euacuatur multis modis: Primo per subreptionem, vt in c. literis, de rescr. Secundo D si sit cõtra constitutionem, & de ea non fit mentio in priuilegio. & idẽ dicendum est si fiat contra consuetudinem, vt in c. 3. de consti. lib. 6. Tertio quando priuilegiatus facit contra priuilegium, & excedit metas illius, vt dicitur in c. porrò, extra de priui. Quarto cessante causa priuilegij. Quinto quãdo incipit esse damnosum ei cui conceditur. Sexto per renunciationem. Septimo per secundum priuilegiũ faciens expressam mentionẽ de primo. Octauo per cõcedentis reuocationẽ. Nono per abusum, quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Ver. 6. DE COMPARATIONE LEGVM CIVILIVM ET CANONICARVM.

LEges canonicæ etsi non præstent legibus ciuilibus tempore: cùm Ptolomeus rex, qui primus E Græcis leges iudiciáq; cõstituit: & Mercurius Trimegistus, qui primus leges Aegyptiis tradidit: & Solõ, qui primus leges Athenẽsibus edidit: & Lycurgus, qui primus Lacedæmoniis iura ex Apollinis authoritate cõfinxit: & Numa Põpilius Romulo succedẽs, qui primus Romanis leges dedit, & lõgo tẽpore fuerint ante Apost. à quibus cœperũt canones (hoc est leges humanæ ad spiritualẽ finẽ ordinatæ.) originẽ: præstant tamẽ nobilitate, dignitate, & authoritate. Quod patet ex earũ fine. Et ideo si leges ciuiles inueniãtur canonicis cõtrariæ, nullius sunt momẽti. vnde in c. 1. dist. 10. dicitur, Cõstitutiones principũ constitutionibus Ecclesiasticis nõ præeminent, sed obsequũtur. & in c. 2. §. itẽ dicitur, ead. dist. lex imperatorũ nõ est supra legem Dei, sed subtus: nec imperiali iudicio possunt iura Ecclesiastica dissolui. & in c. cõstitutiones, ead. dist. dicitur: Constitutiones cõtra canones & decreta præsulũ Romanorũ vel bonos mores, nullius sunt momẽti. Imperator etiã dicit, Sacræ leges non dedignantur sacros canones imitari, præcipuè in matrimoniis, vsuris, & huiusmodi. Vbi autẽ leges ciuiles canonicis nõ obuiant, omni reuerẽtia dignæ habeãtur, vt dicit Greg. Nazian. & habetur in c. suspectis §. ecce. ead. dist. & in c. seq. ex D. Aug. Si in adiutorium vestrum terreni imperij leges assumendas putatis, non reprehendimus: Nam & hoc fecit Paulus, cùm aduersus iniuriosos Romanũ ciuem se esse testatus est. Reges enim pontificibus pro æterna vita, & pontifices regibus pro temporalibus indigent, vt habetur in c. quoniam, ea. dist.

Ver. 7. DE CONSVETVDINE.

D. Anthe. Flor. 3. p. Sum. tit. 16. ca. vnico. §. 1.

COnsuetudo & Mos idem sunt, & per se inuicem definiuntur. Mos enim, secundũ Isidorũ, & F habetur in c. mos. 1. dist. est longa cõsuetudo de moribus tantummodo tracta. vel, secundum alios, Mos est vitæ constitutũ consuetudine confirmatũ. Consuetudo autem est quoddã ius scilicet non scriptũ, moribus institutum, quod pro lege sumitur, cùm deficit lex. Et vocatur cõsuetudo ex communi vsu; eò quòd in communi vsu est. Notandũ tamen quòd mos sumitur tripliciter: Vno modo vt est genus ad omnem legem humanã scriptam vel non scriptam. & sic videtur accepisse Gratianus quando dixit: Genus humanũ duobus regitur, scilicet iure & moribus, hoc est iure scripto vel non scripto. Secundò mos dicitur actus frequentatus, præcipuè regulatus ratione. & sic accipitur in prædicta descriptione moris, pro habitu causato ex longo vsu, & tunc si sit circa bonum, dicitur virtus: si circa malum, dicitur vitium.

Ver. 8. DE ORIGINE CONSVETVDINIS.

ISidorus lib. 1. sen. & habetur in c. fin. 3. fin. 6. dist. dicit quòd ius consuetudinis post naturalẽ le- G gem exordiũ habuit, ex quo homines conuenientes in vnũ, simul cœperũt habitare. Ex eo tempore factũ esse creditur, quo Cain ciuitatem ædificasse legitur, quod cùm per diluuium propter hominũ raritatem ferè videbatur extinctũ. Postmodũ tempore Nembroth reparatum, siue potius innouatũ æstimatur, cũ ipse simul cum aliis cœpit alios opprimere, quia sua imbecillitate cœperunt esse subiecti. vnde de eo legitur, Cœpit Nembroth robustus venator esse corã Domino; hoc est hominum oppressor & extinctor, quos ad turrim Babel ædificandam allexit. Et sic cõsuetudo fuit ante ius scriptum. & ideo aliquando tollit illud, & præiudicat ei, vt infrà dicetur.

Gene. 10.

Ver. 9. DE DIVISIONE CONSVETVDINIS.

TRiplex poni solet consuetudo: Quædã est de se mala, quæ est contra legem naturalẽ vel di- H uinã positiuã: & hæc non dicitur cõsuetudo, sed corruptela. Ideo nõ est seruanda, sed infringenda, vt dicitur in c. vlt. extra de consuet. Nec excusat à peccato, sed peccatum aggrauat: cùm (vt ibi dicitur) tantò grauiora sint crimina, quantò diutius infelicem animã detinet alligatã. Et ratio huius est, quia tales magis effrenata voluntate & firmiori habitu malitiæ peccant. Et cùm, secundum Philosophum, cõsuetudo sit altera natura, cũ difficultate magna quis recedit à peccatis consuetis. de hac consuetudine Apost. dicit: Si quis velit cõtentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, scilicet contendendi, nec Ecclesia Dei. Quædam est consuetudo bona, quæ scilicet non est contra legem naturalem, & habet in se aliquam rationem boni. & talis consuetudo, si fit generalis

1. Cor. 11. Consuetudo bona.

generalis, debet generaliter obseruari: si verò sit particularis, particulariter, vt habetur ex D. Aug. ad Ianuarium, in cap. illa. 12. dist. vnde D. Ambr. Cùm fueris Romæ, Romano viuito more. Debet enim vnusquisque se conformare moribus & cõsuetudinibus eorum, ad quos declinat. Vnde non peccant diebus sabbatinis comedentes extremitates animaliũ in Hispania, nisi qui habent ex voto vel regula à carnibus abstinere, quemadmodum in die natiuitatis Domini, si feria 6. vel sabbato aduenerit, vt dicitur in c. explicari, extra de obseruatione ieiuniorum. & idem dicendũ est de diebus sabbati à Natiuitate Domini vsque ad festum Purificationis D. Virginis in Gallia. De hac consuetudine bona habetur Luc. 2. Cùm autem factus fuisset Iesus annorum duodecim, ascẽdentibus parentibus eius in Hierusalem, secundum consuetudinem diei festi. Quædam consuetudo est dubia: & ideo bene examinanda, & præcipuè quando est contraria alicui iuri humano scripto, quæ aliquando præiudicat & tollit ipsum, aliquando non, scilicet quando non habet ea quæ requiruntur ad præiudicandum legi: de quibus in versic. seq.

Ver. 10. DE VIRTVTE ET EFFICACIA CONSVETVDINIS.

1 COnsuetudo de se bona (quæ. s. nulli legi præiudicat) habet vim legis siue obligandi potestatem, etiam in foro conscientiæ. *1.2.q.97.art.3.* Quia lex humana ideo ligat, quòd procedit ex volũtate hominis ligata ratione, quæ deriuatur à lege æterna. Sed sicut ratio & voluntas hominis manifestatur verbo & scripto in rebus agendis: ita etiam facto. Hoc enim sibi vnusquisque eligere videtur, quod opere implet. Sequitur quòd sicut verbo humano & scripto potest institui & mutari lex, atq; etiã exponi, inquantum manifestat interiorem animi motum, & conceptum rationis humanæ: ita & per actus multiplicatos. Et secundum hoc cõsuetudo habet vim legis, & obligat, ac legem abolet, eámque interpretatur. Vnde D. Aug. & recitatur in c. in his. 11. dist. In his rebus de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege seruanda sunt. Et sicut prędicatores diuinarum legum, ita & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi, supplicióque plectendi sunt. ¶ Notandum tamen quòd cum cõsuetudo procedat ex voluntate hominis, & lex naturalis & diuina à voluntate Dei: sequitur quòd per cõsuetudinem procedentem à voluntate hominum, non potest lex diuina naturalis mutari aut aboleri. Quia (vt dicit Isid. & recitatur in c. vsus. 11. dist.) vsus authoritati cedat: Prauum vsum rerum & ratio vincat. *In li. de Synony.* vnde D. Aug. dicit, Qui contempta veritate pręsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres quibus veritas reuelatur, inuidus est aut malignus, aut circa Deum ingratus, cuius inspiratione Ecclesia eius instruitur. *In lib. de bap. paru.* Nam Dominus in Euangelio, Ego sum (inquit) veritas. non dicit, Ego sum cõsuetudo. Deinde dicit, Hoc planè verum est, quia ratio & veritas semper consuetudini præponẽda sunt. sed si consuetudini ratio suffragatur, nihil oportet firmius retinere, vt in c. frustratoria. 8. dist. ¶ Ad hoc autem quòd cõsuetudo tollat legem humanam scriptam, secundum Legistas requiruntur multa, *Quæ requirũtur ad consuetudinem tollentem legem.* quæ ponit glo. in d. c. frustratoria, super verbo consuetudine, 8. dist. secundum tamen Canonistas sufficit quòd duo concurrant. s. quòd sit rationabilis, & quòd sit legitimè pręscripta, vt habetur in c. fin. extrà de consue. Dicitur autem consuetudo rationabilis, quã nõ improbãt iura, vt habetur in c. cum Ecclesia, extra de ca. poss. & prop. & in c. cum dilectus, eo. tit. & c. abbate, de verb. signi. Dicitur autem legitimè præscripta, secundum glo. ibi, super verbo legitimè, quando præscripta est spatio quadraginta annorum, iuxta c. auditis, extra de pręscript. Nec obstat quod dicitur in l. 2. C. quæ sit longa consuetudo, &c. consuetudinis. 11. dist. vbi dicitur: Consuetudinis vsúsque longæui non vilis est authoritas, verùm non vsqueadeo valitura momẽto, vt rationem aut legem scriptam vincat. Quia per rationem intelligit rationem naturalem & per legem scriptam, legem diuinam. Si verò per legem scriptam intelligatur lex humana, debet intelligi quando prædicta duo non concurrunt. s. quando nõ est rationabilis, vel legitimè præscripta. ¶ Si dicatur quòd ex multis malis non potest fieri vnum bonum: sed lex est quoddam bonum cum sit directiua humanorum actuum: ergo per consuetudinem non potest amoueri lex, vt ipsa consuetudo vim legis obtineat. Dicendum, secundum D. Thom. quòd leges humanæ in aliquibus deficiunt. *1.2.q.97.ar.3. ad.2.* vnde possibile est, quòd quandoque liceat præter legem agere in casu. s. in quo deficit lex, & actus non erit malus. & cum tales multiplicantur, per multiplicationem manifestatur quòd lex non est vtilis sicut etiam manifestatur verbo, cum lex contraria promulgatur. Si autem maneat ratio eadem, propter quam lex vtilis erat: tunc non cõsuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi fortè lex propter hoc inutilis videatur: quia non est possibile secundum consuetudinem patriæ illam seruare, cùm vna de rationibus legis sit, quòd lex sit possibilis, &c. difficile est enim consuetudinem multitudinis remouere. Nec obstat pariter quòd facere leges pertinet ad personas publicas, ad quas pertinet regere communitatem. vnde priuatę personæ legem facere non possunt: sed consuetudo inualescit per actus priuatorum: igitur. Dicendum, secundum D. Tho. quòd multitudo libera potest sibi legem facere & statuere. *Ad 3.* Plus enim est consensus multitudinis ad aliquid obseruandum (quem consuetudo manifestat) quàm authoritas principis, qui non habet potestatem cõdendi legem, nisi inquantum gerit personam multitudinis. vnde licet singulæ personæ non possint condere legẽ: totus tamen populus legem condere potest. Si verò multitudo non sit libera, non habet liberam potestatem condendi legem, neque legem positam à superiore remouendi. Nihilominus tamen dici potest quòd consuetudo in tali multitudine pręualens, obtinet vim legis, inquantum per eos ad quos pertinet multitudini legem imponere, toleratur. Ex hoc enim videntur approbare quod consuetudo introduxit.

DE LEGE PECCATI.

CAP. XVIII.

Rom.7. *De malo q. 31. art.1.* *Peccatum naturæ.*

LEx Peccati nō dicitur propriè lex, quæ pręcipiat vel obliget ad peccatū: sed p legē peccati intelligimus fomitē ex peccato originali remanētē in baptizatis, qui ab Apost. vocatur lex peccati & mortis, eò q inclinat ad peccatū, & inducit mortē. Ad cuius euidētiam sciendū est quid & quotuplex sit peccatū. Ad peccati moralis intelligētiā aduertēdū est, q ex peccato naturę vel artis venimus in cognitionē peccatorū, quæ sunt in morib⁹. Ideo prius de peccato naturæ & artis agēdū est. Phi. 2. Phy. dicit q peccatū cōtingit in his quæ sunt secundū naturā, & in his quæ sunt secundū artē, quādo. s. natura vel ars nō cōsequitur finē, propter quē operatur. In natura quidē peccatū cōtingit, quādo generatū nō consequitur debitam dispositionem & proportionē speciei generantis, & dicitur monstrum: vt si cū superabundantia vel diminutione membrorū vel eorū disproportione generatū oriatur, puta si cū duobus capitibus, aut vno pede tantum, aut magno capite, & aliis mēbris improportionatis. Et hoc peccatū naturæ prouenit ex eo quòd virtus generatiua, quæ est regula generationis, nō est proportionata materię, aut materia illi. ¶ Peccatum verò in arte cōtingit, quādo declinatur à regula vel mēsura artis: sicut si medicus contra regulas artis det potionē, quæ loco sanitatis causet maiorē ægritudinē, est peccatū artis. Et si faber lignarius in scindēdo deficiat à regula vel excedat, est peccatū artis. Et sic declinare à regula in operatione, est propria ratio peccati. Et applicando ad mores: Peccatum nihil aliud est, quàm actus humanus deformis regulæ suæ: regula autem immediata humanorum actuum est ratio siue dictamen prudentiale: regula mediata est lex humana vel diuina, cui ratio particularis debet cōformari, aliàs nō esset dictamen prudentiale. D. Aug. peccatum definiens dicit: Peccatum est dictū vel factum vel concupitum contra legem Dei. Et quia affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: & sicut affirmationi opponitur negatio, ita negationi affirmatio: sequitur quòd sicut agere, dicere, cōcupiscere cōtra legem Dei, est peccatū, quia opponitur pręcepto negatiuo: sic nō facere, non dicere, est peccatum: quia opponitur præcepto affirmatiuo. Et sic cōpleta definitio peccati talis est, Peccatū est factū vel omissum, dictū vel omissum, concupitū vel omissum, contra legem Dei. Breuius tamē sic definitur: Peccatū est actus humanus vel omissio cōtra legē Dei. ¶ Ex præmissis patet, q in omni peccato actuali sunt duo. s. materiale & formale. Materiale est actus, formale est deordinatio & deformitas siue priuatio ordinis & cōformitatis actus ad suam regulā. A

Peccatū artis. *lib.22. contra Faust.* *1.2.q.71.ar.6.*

Ver. 1. DE DIVISIONE PECCATORVM.

2.2.q.17.ar.1. *21. Mora.* *Gal.5.* *14. de Ciu. Dei.* *Rom 8.* *1.Cor.6.*

PEccatum primò diuiditur in peccatū actuale, & in peccatū originale. Peccatū actuale multipliciter diuidi solet: Vno modo p obiecta, & sic diuiditur in peccatū in Deū, in proximū, & in seipsum, quēadmodū & virtutes, cùm actus distinguātur p obiecta, vt dicitur 2. de Anima. Ex obiectis multiplex oritur diuisio: Vna est ex parte finis, q est obiectū volūtatis. & sic diuidit D. Greg. dicēs, q septē vitiorū capitaliū quinq; sunt spiritualia, & duo carnalia. Quia cùm peccatū cōsistat in appetitu inordinato alicuius boni, & p cōsequēs eo habito delectatur, & duplex sit delectatio: Vna, quæ cōsummatur in sola apprehēsione: & alia corporalis: quæ in ipso tactu corporis perficitur, quæ potest dici delectatio carnis. Ideo illa peccata quæ pficiūtur in delectatione spirituali, dicūtur spiritualia, vt supbia & inuidia. Et quæ in delectatione carnali, carnalia: sicut gula & luxuria. Et cùm Apost. dicit, Manifesta sunt opera carnis, inter quæ ponit auaritiā & iniustitiā: accipit carnē, nō p delectatione, sed p homine, qui cū secundū se viuit, secundū carnem viuere dicitur, vt D. Aug. dicit. Et eodē modo accepit cū dixit, Si secundū carnē vixeritis, moriemini. Et quamuis dicat, Omne peccatū quod fecerit homo, extra corpus suū est. Qui autē fornicatur, in corpus suum peccat. Et sic videatur dicere solā fornicationē esse peccatū carnale: Quia nō excipiēdo, sed specificando hoc dixit. Nā sicut Gl. ibidē dicit, Specialiter in fornicationis peccato anima seruit corpori, ita vt in illo momēto nihil aliud cogitare homini liceat. Delectatio autē gulæ licet sit carnalis, nō tamē absorbet rationē, sicut fornicari. Vel potest dici q in fornicatione fit iniuria corpori, dum inordinatè maculatur: & ideo p hoc solū peccatū dicitur homo in suū corpus peccare. ¶ Alia diuisio peccati est p superabūdantiā, & p defectū, quæ cōtrariātur. Cōtrarietas autē est secundū formā à qua species denominatur, vt dicitur 10. Meta. Et sic prodigalitas & illiberalitas distinguūtur specie, licet idē possit esse prodigus & illiberalis secundū diuersa. Quia cū species peccati nō attēdatur ex parte inordinationis, quæ est præter intentionē agētis: sed magis ex parte ipsius actus secūdum quod terminatur ad obiectū, in quod terminatur intētio peccātis: ideo vbicunq; occurrit diuersum motiuū, inclinās intētionē ad peccādum, est ibi diuersa species peccati. vnde dicūt doctores q cuilibet virtuti opponūtur duo vitia specie distincta. Et licet magis & minus nō sit causa diuersitatis speciei in naturalibus, tamē bene in moralibus: Quia cōsequūtur diuersa motiua specie distincta. Nec obstat quòd dicere minus & magis falsum nō differāt specie: quia nō variāt intētionem quæ est occultādi verū. Si autē variēt, vt in iactatore, qui supexcedit dicēdo falsum, quærens gloriā: & deceptore, qui p huiusmodi falsū diminuit debiti solutionē, differūt specie. vnde & quędā falsę opiniones sunt sibi inuicē cōtrariæ. Et quia aliquādo cōtingit quòd corruptiones diuersarum circūstantiarū proueniūt à diuersis motiuis ad peccādum, quæ sunt finis & obiectū, puta q aliquis præpropere comedat, cōtingere potest ex hoc quòd non potest ferre dilationē cibi, propter cōsumptionē humiditatis. Quòd verò appetat immoderatū cibū, cōtingit propter virtutē naturæ potētē ad cōuertendū multū cibū. Quòd autē appetat cibos delitiosos, contingit propter appetitū delectationis, B

delectationis, quæ est in cibis. Ideo in talibus diuersarum circunstâtiarum corruptiones inducũt
diuersas peccati species. Si verò sit idem motiuũ, sicut illiberalis ab eodem motiuo mouetur, quòd
accipiat quãdo nõ oportet, & plusquàm oportet, & similiter de aliis. hoc enim facit propter inor-
dinatum appetitum pecuniæ cõgregandæ: corruptiones illarum nõ diuersificant species peccato-
rum, sed pertinent ad vnã & eãdem speciem. ¶ Alia diuisio peccatorum est per gradus: sicut in arte
ædificatoria collocatio fundamenti est primus gradus, erectio parietis est alius gradus siue species *Diuisio peccatorum per gradus.*
incõpleta: ædificatio autem cõpleta est, quãdo omnia requisita sunt apposita: sic in peccatis. Vnde
D. Hieron. super Ezechi. dicit: Tria sunt generalia delicta, quibus humanum subiacet genus: aut
enim cogitatione, aut sermone, aut opere peccamus. Cogitatio est quasi fundatio peccati in corde.
Secundus gradus siue secunda species incõpleta est in ore, secundũ quod homo faciliter prorum-
pit ad manifestationem cõceptuum cordis. Tertius gradus est in cõsummatione operis: licet hæc
tria pertineãt ad eãdem peccati speciem, cùm ab eodem motiuo procedat. Iracundus enim ex hoc
quòd appetit vindictã, primò turbatur in corde, secundò in verba cõtumeliosa prorumpit, tertiò
procedit ad facta iniuriosa. Idem patet in luxuria & aliis peccatis operis, quãdo simul cum opere
cõiunguntur: sed quãdo quodlibet illorum per se inuenitur, distinguitur ab aliis: sicut pars motus
nõ distinguitur à motu, quãdo est cõtinuus, sed solùm quãdo motus sistit in medio. Nec per illam
inchoationẽ peccati in corde sequitur quin peccatũ cordis sit cõpletum in specie sua: quia Sapiẽs *Sap.1.*
dicit, Peruersæ cogitationes separãt à Deo. & Christus, De corde exeunt cogitationes malæ, quæ *Mat.15.*
coinquinãt hominem. Sed peccatum nõ est adeò cõpletum, sicut quando manifestatur per verba
vel facta. D. Greg. addit quartum gradum. s. cùm cõsuetudine roboratur: & quintum, cùm vsque *4. Dia.*
ad præsumptionem diuinæ misericordiæ, vel desperationem homo procedit. ¶ Alia diuisio pecca-
ti est, in peccatum commissionis, & omissionis. & hæc nõ est diuisio formalis, siue per differentias
formales, quæ attẽditur in ordine ad diuersos fines, cum in eadem specie peccati inueniatur com-
missio & omissio: sed per differentias materiales, quæ attenditur secundum naturalem speciem
actuum Ideo inueniuntur actus specie differentes materialiter, qui sunt formaliter in eadem spe-
cie peccati: quia ad idem ordinãtur. Sicut ad eãdem speciem homicidij pertinet iugulatio, lapida-
tio, decapitatio, quãuis actus sint differentes specie naturæ. Sic peccatum omissionis & cõmissio-
nis differunt specie materialiter, largè loquendo de specie, secundũ quod negatio & priuatio spe-
ciem habere possunt. Non tamen formaliter, quia ex eodem motiuo procedit, quòd auarus rapiat
aliena, & nõ restituat rapta. s. ex inordinato appetitu pecuniarũ. Similiter gulosus ad satisfacien-
dum delectationi, superflua comedit, & debita ieiunia prætermittit. Semper enim in rebus nega-
tio & priuatio fundãtur in aliqua affirmatione, quę est quodãmodo causa eius. Vnde etiã in rebus
naturalibus eiusdem rationis est, quòd ignis calefaciat, & quòd nõ infrigidet. Et licet peccatũ cõ-
missionis & omissionis sint cõtra diuersa pręcepta: nõ tamẽ sequitur quòd differãt specie formali.
Quia peccata nõ diuersificãtur specie, secundum præcepta legis, eò quòd nõ accipiãt speciem ab
auersione, sed à cõuersione. ¶ Alia est diuisio peccati, per effectus, siue secũdum reatum & obliga- *Peccatorum aliud mortale,*
tionem pœnæ. Et sic diuiditur in mortale, & veniale: quæ aliquãdo inueniuntur circa idem obie- *aliud veniale.*
ctum. Hæc diuisio nõ est per diuersas differentias cõstituentes species diuersas, sicut hæc: Anima-
lium aliud rationale, aliud irrationale. Nunquã enim id quod est per accidẽs (vt reatus pœnæ, qui
est præter intentionẽ peccãtis) cõstituit speciem, vt dicitur in 2. Physi. Sed hæc diuisio est per diffe-
rentias cõsequentes diuersas inordinationes, quæ cõplent rationem peccati. & sic per accidẽs: ideo
nõ cõstituit diuersas species essentiales peccati. Duplex autem est inordinatio: Vna est per subtra-
ctionem principij ordinis, siue inordinatio à fine vltimo, quãdo fit cõtra præceptũ. Alia est deor-
dinatio, qua saluo principio ordinis, ad finẽ vltimũ fit deordinatio, circa media & præter finẽ, sed
nõ cõtra præceptum. Sicut in corpore animalis quãdoq; inordinatio procedit vsq; ad destructio-
nem principij vitalis, quod est calor naturalis, qui si sit semel extinctus, est irreparabilis per natu-
rã. & hæc deordinatio dicitur Mors. Quandoque verò fit deordinatio in humoribus, saluo tamen
principio vitæ: & tunc dicitur ægritudo, quæ est reparabilis. Sic ad propositum: Principium totius
ordinis in moralibus est finis vltimus. Vnde quãdo anima per peccatum venit vsq; ad auersionẽ
ab vltimo fine s. Deo, cui vnimur per charitatẽ, quæ est ignis supernaturalis, iuxta illud: Ignẽ veni *Luc.12.*
mittere in terrã: tunc lapsus est irreparabilis naturaliter. Ideo dicitur peccatum mortale. Quando
verò fit deordinatio citra auersionem à Deo, & circa media, deordinatio reparari potest. & dicitur
peccatũ veniale, quod nõ meretur interminabilem pœnã. Et licet peccatũ veniale & mortale in
infinitum distent quãtum ad auersionẽ, nõ tamen quãtum ad cõuersionem, per quã respicit obie-
ctum, à quo habet speciem. Ideo nihil prohibet in eadẽ specie inueniri mortale & veniale. motus
enim secundò primus in specie adulterij est peccatum veniale: & motus tertiò primus est pecca-
tum mortale. Idẽ de mẽdacio officioso & pnicioso. Alia diuisio peccati sumi potest ex parte causæ:
& sic aliud est peccatũ ex ignorãtia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia. de qbus dicetur inferiùs.

Ver. 2. DE CAVSIS PECCATORVM.

A QVum omne quod fit habeat causam (vnde Iob, Nil in terra sine causa fit) & peccatũ fiat, se- *1.2.q.75.ar.1.*
quitur quòd habet causam per se sicut & quilibet alius actus. Et quãuis peccatũ omissio- *Iob 5.*
nis nõ videatur habere actũ, & per cõsequens neq; causam: habet tamẽ pro causa actũ remotum. *De malo. q.2. art.1.*
Quia (vt Philos. dicit) Si aliquid quãdoque mouetur, & quandoq; non mouetur, oportet assignare *8 Phy.*
causam. Eadem ratione si aliquis non agit quando agere debet, oportet assignare causam. Quæ si

sit totaliter intrinseca, non habet rationem peccati: sicut si quis à lapide cadente læsus, impeditur ne ad Ecclesiã vadat, nõ peccat: sed tunc omissio imputatur ad peccatum, quando habet causam intrinsecam, non quamcunque: sed voluntariã. Quia si impediretur à causa intrinseca nõ voluntaria, puta febre aut alia infirmitate, eadẽ esset ratio, sicut de causa extrinseca. Oportet ergo quòd omnis omissio culpabilis sit ab aliquo actu voluntario: aliquãdo tamen est de per se, vt cùm antè vult ire ad Ecclesiã. Aliquãdo per accidens. s. quãdo nimis vigilauit, occupãdo se in aliis. Et si merè omissiuè peccet in actu præcepti subitò facti, reducitur ad actũ quo voluit experiri libertatem: & vt in pluribus sequitur illũ actum, licet nõ semper: & quia negatio cognoscitur per affirmationem, & priuatio per habitum: idẽ dicendũ est de peccato omissionis, sicut de peccato cõmissionis.

Ver. 3. DE CAVSIS INTERIORIBVS PECCATORVM.

1.2.q.75.ar.2. De malo. q.2. art.1. In 3.de lib.arb. 1.2.q.80.ar 1.

a Causæ peccatorũ sunt duplices: quædam sunt interiores, quædã exteriores. Causæ interiores sunt voluntas, intellectus, & appetitus sensitiuus. Inter has prima, principalis, & immediata est volũtas libera. Quia (vt D. Aug. dicit) Nulla alia re fit anima hominis serua libidinis, nisi propria voluntate: quæ solum à duobus moueri potest. s. ab obiecto: & sic dicitur, quòd appetibile apprehensum mouet appetitum, nõ tamẽ ex necessitate. Alio modo ab eo quod interius inclinat voluntatem ad volendum actũ peccati. Hoc autẽ nõ potest esse Deus, cùm Deus nõ possit esse causa peccati. Nec alia causa potest ei illabi, hoc est immediatè & effectiuè mouere & operari in ea, sed solùm ipsamet in peccatis: sequitur quòd ipsa voluntas est causa immediata & principalis peccati.

In lib. confess. 1.2.q.78.ar.1.

Peccatum enim (vt D. Aug. dicit) est adeò voluntariũ, quòd si nõ fuerit voluntarium, nõ est peccatum. & D. Ambr. dicit, Nõ est cui nostrã ascribamus erumnã. Vnde sicut actus aliarum potentiarum denominantur liberi à libertate voluntatis, quæ essentialiter est libera: sic etiã actus denominantur deordinati & culpabiles siue peccata, à deordinatione voluntatis, quæ ex industria peccare potest.

De Malo. q. 3. art. 12.

Tob. c. 34. Qui de industria recesserũt à Deo, & vias eius intelligere noluerũt. & D. Aug. dicit, Quòd cùm furaretur poma, nõ ipsa poma, sed defectũ suũ amabat: licet nõ per se primò, sed secundò, vel vt morẽ aliis gereret, & vt experientiam alicuius. s. illiciti haberet. Sed scienter amare malum, est ex malitia peccare. ¶ Notãdum tamen quòd volũtas naturaliter inclinatur ad bonum rationis, tanquã in obiectum proprium. Quòd autẽ ab illo declinet, necesse est contingere ex corruptione, vel deordinatione, aut defectu in aliquo principiorum ipsius hominis. Sic etiã in actionibus rerum naturalium peccatum inuenitur. Principia autem humanorum actuũ sunt voluntas, intellectus, & appetitus sensitiuus. Cum peccatũ prouenit ex defectu intellectus, dicitur peccatũ ex ignorãtia: cùm autẽ ex defectu & deordinatione appetitus sensitiui, dicitur peccatũ ex infirmitate: cum autem ex deordinatione voluntatis, dicitur peccatum ex malitia. Voluntas autem in se dicitur deordinata, quãdo magis amat minus bonum quàm maius, quod naturali ordine est præferendum minori bono: quia ex tali amore cõsequens est quòd aliquis ex consequenti scienter eligat pati detrimentum in maiori bono minus amato, quod tamen debet plus amare. Ideo quando voluntas scienter vult pati dispendium in aliquo spiritnali bono, vt potiatur temporali, dicitur ex industria & malitia peccare, quasi sciẽter malum eligens. Et quanuis D. Diony. dicat, quòd nullus

In 4. de diui. No.

intendens in malum operatur: nõ tamen sequitur quòd nõ scienter malũ eligat, licet nõ primò & principaliter: vult tamẽ & intendit malum ex cõsequenti, dum nõ refugit incurrere malũ, ad hoc vt fruatur bono cõcupito. Cùm autem voluntas alicuius fertur in aliquod malum, si illud sit improuisum & ignoratum, nõ est volitum, nisi per accidẽs: sicut cùm quis ex ignorãtia vel ex passione peccat. Sed si illud malum coniunctum sit scitum, iam illud malum est volitum ex cõsequenti & secundariò, & nõ per accidens. Et sic differentia est inter volitũ per accidens, & ex consequenti. Per illud autẽ dictum, Omnis malus ignorãs, noluit dicere Philos. quòd omne peccatum esset ex ignorãtia mali & detrimenti cõiuncti: sed intellexit de ignorãtia prauæ dispositionis, siue de iudicio erroneo: quia omnis malè agẽs, errat, iuxta illud Salomonis, Errant qui operãtur malum, iudicando illud esse faciendum, quod fieri nõ debet. Cum tali tamen iudicio erroneo stat cognitio mali & detrimenti cõiuncti.

Prou. 14.

Et quia quicunq; ex habitu vitioso operatur, scienter eligit malũ spirituale, vt adipiscatur bonum quod est ei cõueniens secundum habitum vitiosum, qui dicitur malitia, sicut habitus virtutis bonitas: ideo qui peccat ex habitu vitioso, peccat ex malitia. Nõ tamen quicũque peccat ex malitia, peccat ex habitu: quia absque habitu potest quis scienter ex cõsequenti malum eligere, per remotionẽ alicuius prohibẽtis: vt si aliquis desperet, absq; freno peccabit. Et sic peccatum ex malitia semper præsupponit in homine aliquã deordinationem. Et quia peccatum ex malitia est contra bonitatem, quæ attribuitur Spiritui sancto: ideo peccatum ex malitia dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt dictũ est.

1.2.q.78.ar.2. Ex malitia peccare.

c.18.§.6.ver.1

Nec oportet quòd quicunq; scienter & de industria peccat venialiter, dicatur peccare ex malitia: quia ibi potest accipi malitia pro habitu, qui opponitur virtuti, quæ est bona qualitas mẽtis. Peccatũ autẽ veniale nõ cõtrariatur virtuti. Et quãuis, secundum Damasc. Omne peccatũ fit ex electione: tamen cũ principiũ illius est passio vel ignorantia, nõ dicitur quis ex electione peccare, licet eligẽs peccet. Peccatum ex malitia est multò grauius, quàm ex infirmitate vel ignorãtia: quia hæc inclinãt ad misericordiã Dei, iuxta illud Psal. Misertus est dominus omnib' timẽtibus se, quoniã ipse cognouit figmentũ nostrũ. Peccatũ verò ex industria prouocat Deũ ad puniendũ, secundũ illud Iob, Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserũt ab eo. Sed punitio & pœna nõ augetur, nisi propter grauitatem culpæ: Igitur. Quod etiã ex tribus apparere potest: Primò, quia est magis voluntariũ, & ma-

1.2.q.78.ar.4. De Malo.q. 3.art.13.

Iob 34. Peccatum ex malitia.

gis pertinet ad voluntatem,cùm sit actus eius,& ex seipsa moueatur in malum. Quātò enim actus
peccati est magis proprius voluntati,tātò est grauius peccatū,cæteris paribus. Secundò, quia pas-
sio quæ inclinat voluntatem ad peccatum,citò trāsit:& sic homo citò redit ad bonū propositū. Sed
habitus quo homo peccat ex malitia,est permanēs. Vnde Philos.cōparat intēperatum, qui peccat *7. Ethic.*
ex habitu,infirmo,qui cōtinua febre laborat:incōtinentem autē qui peccat ex passione, cōparat ei
qui laborat febre interpolata. Tertiò,qui ex malitia peccat,est indispositus circa finē,qui est prin-
cipium in agibilibus. Ideo sicut qui errat circa principiū in speculabilibus, periculosissimè errat,
& nō potest reuocari:sicut ille qui errat circa conclusiones. Sic in agibilibus,qui errat circa finem,
periculosissimè errat,& nō potest reduci:sicut qui errat circa media,seruato ordine finis,potest re-
duci per finē. Ideo valde timendum est incidere in malā cōsuetudinem,quæ ducit in cōtemptum
& desperationem. Vnde D. Chrys. Infelix cōsuetudo peccādi. Nā quātò magis peccat, tātò minus *Quàm peri-*
intelligit. & D. Aug. Difficile surgit,quem moles malæ cōsuetudinis premit. & alibi, Peccatū con- *culosa mala*
suetudine vilescit,& quasi nullū fit putrescit. Datur similitudo de auibus in cāpanali,quæ primò *consuetudo.*
timent & fugiunt ad sonitum cāpanarum:deinde nō tātum, postmodum securæ sunt & stercori-
zant super eas. Idem de formidinibus seminaliū. Sic proba mulier cùm primò adulterat,palpitat,
secundò nō tātum,paulatim amittit timorē,finaliter iactat se & gloriatur. Ideo Christus tot cęre-
monias seruauit in resuscitatione Lazari,eò q quatriduanus fœtebat,& lapide coopertus erat:re-
præsentabat enim peccatores cōsuetudinarios. ¶ Secunda causa peccati interior est intellectus,qui *1.2.q.76.*
propter ignorantiā nō dirigit voluntatē. Vnde ignorātia dicitur causa peccati,sicut remouēs pro- *De Malo.q.3.*
hibēs:quia est priuatio scientiæ perficiētis rationē,& prohibentis actū peccati,& quia de ea suprà *art.6.*
dictū est,ad vlteriora procedamus. ¶ Tertia causa peccati interior est appetitus sensitiuus,nō secū- *1.2.q.77.art.1.*
dum se,sed secundū passiones deordinatas,quæ trahūt & alliciunt volūtatem ad illicita, iuxta il- *De Malo.q.3.*
lud Iacobi 1. Vnusquisq; tētatur,à cōcupiscentia sua abstractus & illectus. & Dan.13. Cōcupiscen- *ar.9.10.& 11.*
tia peruertit cor tuū,nō quidē effectiuè & directè(quia sic solus Deus potest mouere voluntatem,
vt dictū est)sed indirectè:& hoc dupliciter: Vno modo secundū quandā abstractionē, quia cùm o-
mnes potentiæ radicētur in vna essentia animæ:necesse est q quādo vna potētia intenditur in suo
actu,alia remittatur, vel totaliter impediatur. Omnis enim virtus ad plura dispersa, fit minor in
vnoquoq; illorū. Vnde dicitur cōmuniter, Pluribus intētus,minor est ad singula sensus. Alio mo-
do ex parte obiecti volūtatis,quod est bonū ratione apprehēsum. Quia apprehensionē rationis &
eius iudiciū impedit propter vehementē & inordinatā apprehensionē imaginationis & æstima-
tionis,vt patet in amētibus. Sed manifestū est q apprehēsio imaginationis & æstimatiuæ præcedit
& sequitur passionē,& per cōsequens impedit iudiciū rationis. Vnde videmus q homines in ali- *1.2.q.77.ar.2.*
qua passione existētes,nō faciliter auertūt imaginationē ab his quibus afficiūtur. Videmus etiā &
ex sacris literis probatur,quòd quis potest facere cōtra scientiā quā habet. Vnde Christus, Seruus *Luc.12.*
sciēs voluntatē domini & nō faciēs,plagis vapulabit multis. Et D. Iaco. Sciēti bonū & nō facienti, *Iaco.4.*
peccatū est illi. Quia cum ad agendū homo dirigatur duplici sciētia. s. vniuersali & singulari(Ra-
tio enim cōsulens de agēdis,vtitur syllogismo,in quo est propositio vniuersalis & singularis) se-
quitur quòd defectus vtriusq; sciētiæ sufficiat ad hoc q impediatur rectitudo volūtatis & opera-
tionis:vt si sumat maiorē vel minorē falsam. Itē potest aliquid sciri in habitu, quod in actu nō cō-
sideratur. & hoc cōtingit ex defectu intētionis:quia nō intēdit(licet posset)propter aliquā occupa-
tionem exteriorē,vel aliquā infirmitatē,aut trāsmutationem corporalē:& hoc modo ille qui est in
passione,nō cōsiderat in particulari,quod scit in vniuersali:quia per passionē talis cōsideratio im-
peditur,ac etiā per distractionē,& cōtrarietatem passionū plerunq; inclinat ad cōtrariū eius quod
scientia vniuersalis ac etiā particularis habet. Ratio etiā per immutationem corporalē quodāmo-
do ligatur,ne liberè in actū exeat:prout in somniis. Ebrietas etiā quadā naturali transmutatione
facta,ligat vsum rationis. Et quòd hoc cōtingat in passionibus, patet ex hoc quòd aliquādo cùm
passiones multū intendūtur, homo totaliter amittit vsum rationis. Multi enim propter excessum
amoris & iræ in amentiā cōuersi sunt. Per hūc ergo modū passio trahit ad iudicādū in particulari
cōtra scientiā,quā habet in vniuersali,& impedit quòd possit bene subsumere sub vniuersali. Et
quemadmodū ebrius quādoq; profert verba significātia profundas sententias, quas mente iudi-
care nō potest,ebrietate prohibēte:ita in passione existēs,etsi ore iudicet hoc nō esse faciendū,inte- *art.3.*
rius tamē in animo sentit quòd sit faciendū,vt habetur in 7. Ethic. Et quia impedimētū quo ani-
ma impeditur à propria operatione,propter inordinationē partiū ipsius,dicitur infirmitas, ꝑpter
similitudinē ad infirmitatē corporalē : sequitur quòd peccatum ex passione dicitur & nominatur
peccatū ex infirmitate. Vnde Cice. passiones vocat ægritudines. Inter passiones autē amor sui vsq; *In lib. Tuscul.*
ad cōtemptū Dei,facit ciuitatē Babylonis,ad quā ꝑtinet quodlibet peccatū. & ratio est, quia pro- *q.art.4.*
pria & ꝑ se causa peccati accipiēda est ex parte cōuersionis ad cōmutabile bonū,cùm omnis actus
peccati procedat ex inordinato appetitu alicuius boni tēporalis & cōmutabilis. Quòd autē aliqs
inordinatè appetat aliquod bonū tēporale,ꝓcedit ex eo quòd inordinatè amat seipsum. & si ami-
co aliquid inordinatè optat, hoc facit quia seipsum inordinatè amat : est enim amicus alter ipse.
Peccatū ex passione dicitur ex cōcupiscentia, eò quòd procedit ex amore sui, quæ est prima passio
appetitus cōcupiscibilis,à qua omnes aliæ pendēt,& ad eā ordinātur. Cōcupiscentia,quæ est cau-
sa peccatorū,diuiditur à D. Ioāne in cōcupiscentiā carnis,& cōcupiscētiā oculorū, ac superbiā vi- *1. Ioan. 2.*
tæ,propter quas totus mūdus in maligno positus est. Cōcupiscentia carnis versatur circa corporis

sustentationẽ, & indiuidui ac speciei cõseruationem: & sic circa cibum, potũ, ac venerea: & appetitus inordinatus circa ea dicitur cõcupiscentia carnis. Cõcupiscentia verò oculorum versatur circa ea quæ sunt delectabilia secundum apprehensionem, quorum delectatio nõ perficitur in ipso tactu carnis, sed in apprehẽsione imaginationis: & alio nomine vocatur cõcupiscẽtia animalis, quæ versatur circa pecunias, vestes, & alia huiusmodi. Appetitus inordinatus circa illa, dicitur cõcupiscentia oculorum, quia visus (cuius organa sunt oculi) est inter alios sensus exteriores excellentior, & plures nobis rerum species demõstrat, vt dicitur in secundo de Anima, & 1. Metap. Et ideo nomẽ eius trãsfertur ad omnes alios sensus exteriores, ac etiã ad apprehẽsiones interiores, vt D. Aug. ait.

In lib. de verbis do.
Passionum effectus.

¶ Passiones se habentes antecedenter ad actũ peccati, intãtum diminuunt peccatũ, inquãtum diminuunt voluntarium, cùm intãtum aliquid sit peccatum, inquãtum est voluntariũ. Et ideo si totaliter tollãt vsum rationis (vt in amentibus & furiosis) totaliter excusant à peccato. & idem dicendum est in motibus primò primis, qui totaliter præueniunt iudiciũ rationis, sic quòd ratio nõ potest deliberare nec prohibere. Si verò nõ totaliter tollãt, sed solũmodo impediãt plenum & perfectum vsum rationis, vt in motibus secũdò primis, excusant à mortali. Si vero nõ impediãt plenũ & perfectũ vsum rationis, (quia ratio potest cohibere, & passionem excludere, ad alia diuertendo, vel saltẽ impedire ne suũ cõsequatur effectũ: quia mẽbra nõ applicãtur nisi per cõcessum rationis) tunc nõ patet excusatio à peccato mortali. Vnde Apost. dicit: Passiones peccatorum operantur in membris nostris, ad fructificãdum morti, quod est propriũ peccati mortalis. Diminuunt tamen de grauitate illius peccati. Et sic excusant à tãto, secundũ quãtitatem impedimenti quod præstãt. Et per hoc peccatũ mortale ex passione potest aliquo modo dici veniale, quia habet in se causam veniæ, sicut peccatũ ex ignorãtia. Passiones verò cõseqnẽter se habẽtes ad cõsensum peccati, vel quia sunt imperatæ à volũtate, vel secundũ quod motus superiorũ viriũ (puta rationis & voluntatis) redundãt in inferiores. Nõ enim potest volũtas intẽsè operari in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitiuo. Talis passio nõ diminuit peccatũ, sed auget, vel potius est signum magnitudinis eius, inquãtum s. demõstrat intensionem volũtatis ad actum peccati. Et sic vera est sequẽs maxima: Quãtò quis maiori libidine vel cõcupiscentia peccat, tãtò grauius peccat.

Rom. 6.
art. 6.

¶ Notandũ tamen quòd inter alias causas interiores inclinãtes voluntatẽ ad peccãdum, D. Greg. super Ezech. ponit peccatũ, dicẽs: Peccatũ quod per pœnitẽtiã nõ deletur, mox suo põdere ad aliud trahit. & sic peccatũ est causa peccati: quia cùm peccatum sit actus, eo modo est causa peccati, quo vnus actus est causa alterius. quod contingit secundũ quatuor genera causarum. Primò per modũ causæ efficientis vel mouẽtis per se vel per accidens: per se quidẽ, cum vno actu peccati homo disponitur ad hoc quòd in altũ actũ cõsimilem exeat. Ex actibus enim causantur dispositiones, & habitus inclinantes ad similes actus. Per accidens verò, sicut remouens prohibẽs. Cũ enim homo per vnũ peccatum amittit gratiã vel verecundiã, quæ retrahũt à peccato, ex hoc incidit in aliud peccatũ: & sic primũ peccatũ est causa secundi per accidens. Secundò in genere causæ materialis: quia vnũ peccatum præparat alteri materiã, sicut auaritia præparat materiã litigio, quod plerunque est de diuitiis cõgregatis. Tertiò in genere causę finalis, cùm quis cõmittit simoniã propter finẽ ambitionis. Quartò in genere causæ formalis. quia cum finis det formã in moralibus, sequitur quòd vnum peccatũ est causa formalis alterius: vt cùm furtũ cõmittitur propter fornicationẽ, est furtũ materialiter, & formaliter fornicatio.

Peccatum est causa peccati.

1.2.q.84.ar.2.
1. Tim. vlt.
Superbia.

¶ Inter peccata autem quæ maximè sunt causa aliorũ, sunt duo. s. superbia & cupiditas. Vnde Eccl. 10. dicitur: Initium omnis peccati superbia. & Apost. Radix omnium malorũ cupiditas. Ad cuius euidentiã sciendũ est primò quòd superbia tripliciter accipitur: Vno modo vt significat inordinatũ appetitũ propriæ excellentiæ. & sic est speciale peccatũ. Alio modo inquãtum importat quendã actualem cõtemptum Dei ad effectum, qui est nõ subiici eius præcepto. & sic est generale. In omni enim peccato mortali inuenitur cõtẽptus Dei. Tertiò secundum quòd importat quãdam inclinationem ad huiusmodi contemptum ex corruptione naturæ. Quidã dicunt quòd superbia tertio modo dicta, est initium omnis peccati, & differt à cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum, ratione cõuersionis ad bonum cõmutabile, sed superbia ex parte auersionis, à qua incipit ratio mali. Sed quãuis hæc vera sint, nõ sunt tamen secundum intẽtionẽ Sapien. qui manifestè loquitur de superbia, prout est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vt patet per hoc quod subdit: Sedes ducũ superborum dẽstruxit Deus. & de hac materia loquitur in toto prædicto c. Et ideo dicendũ est quòd superbia secundũ quod est speciale vitiũ, est initiũ omnis peccati. Cõsiderãdum est enim quòd in actibus volũtariis (cuiusmodi sunt peccata) duplex ordo inuenitur. s. intentionis & executionis. In primo quidem ordine finis intentus habet rationẽ principij. Finis autẽ in omnibus bonis acquirendis, est vt homo per illa quandã perfectionẽ temporalem habeat, & ex hac parte supbia est initiũ omnis peccati. Sed in ordine executionis id quod præbet opportunitatẽ adimplẽdi omnia desideria peccati, quod habet rationẽ radicis, sunt diuitię. Et ideo ex hac parte auaritia & cupiditas est radix omniũ malorũ.

Cupiditas tripliciter accipitur.

¶ Secundò notãdũ est quòd cupiditas accipitur tripliciter: Vno modo vt est inordinatus appetitus diuitiarũ: & sic est speciale peccatum. Alio modo vt significat inordinatũ appetitũ cuiuscunq; boni tẽporalis. & sic est generale peccatum. Nã in omni peccato est inordinatus appetitus ad bonũ cõmutabile. Tertiò accipitur vt significat quandã inclinationẽ naturæ corruptæ ad bona tẽporalia inordinatè appetenda. Et quia per diuitias acquirit homo facultatẽ perpetrãdi quodcunq; peccatũ in ordine executionis. ideo dicitur radix omniũ malorũ, ad similitudinẽ radicis, quæ præstat omnibus ramis arboris alimẽtum.

¶ Præter

¶ Præter superbiã & auaritiã sunt quædã alia vitia, quæ D.Greg. dicit esse capitalia. s. luxuria, inuidia, gula, & acidia, quæ dicuntur Capitalia, nõ qoòd pœna capitis puniãtur, sed quia ex eis alia vitia oriũtur. Nõ est tamẽ atbitrãdum ꝙ omnia peccata, quæ dicũtur capitalia, sint mortalia ex genere suo. Nã sequeretur ꝙ omne peccatũ gulæ & iræ esset mortale, quod cõstat esse falsum. Vnde nõ oportet quòd omnis inanis gloria sit peccatũ mortale, vt dictũ est cũ de ea ageretur. Sed dicitur vitium capitale, quòd ex illo alia vitia oriãtur, siue siot venialia, siue mortalia: quamuis dici possit, quòd omoe vitium capitale, respectu aliorũ peccatorũ mortaliũ, quæ ab eo procedunt, sit mortale. 31. Mora. De Malo. q. 8. art. 2. ad 5.

Ver. 4. DE CAVSIS EXTERIORIBVS PECCATORVM.

A Peccatum habere causam exteriorem ex sacris literis cõstat. Vnde in lib. Num. dicitur: Nonna istæ sunt, qnæ seduxerũt filios Israel, & præoaticari eos fecerũt Domino in peccato Phogor? & in lib. Reg. de Hieroboã dicitur: Peccauit, & peccare fecit Israel. Ad cuius euidentiã sciendũ est quòd cùm voluntas sit causa interior & essentialis perficiens peccatũ, & ratio quãtum ad carentiã debitæ directionis, & appetitus sensitiuus inclinãs, si aliquid extrinsecum sit causa peccati, hoc est vel quia mouet immediatè voluntatẽ, vel rationẽ, vel appetitom sensitiuũ. Voluntatem autem ioterius & immediatè nemo mouere potest, nisi Deus qui non est causa peccati, vt statim dicetur. Relinquitur ergo ꝙ nihil potest essa exterius causa peccati, nisi inquantum mouet rationẽ vel appetitum sensitiuũ, sicut homo vel dæmon persuadens peccatũ. Sed quia neq; persuasio extarior in rebns agendis ex necessitate mouet rationẽ: neq; etiã res exterius appositæ, ex necessitate mouent appetitũ sensitiuũ, sed solùm dispositiuè: nec etiã appetitus sensitiuus mouet ex necessitate voluntatem aut rationẽ: ideo licet aliquid exterius possit esse causa mouẽs ad peccãdum, nõ tamẽ potest sufficiẽter iuducere ad peccatum. Sed causa sufficiens peccati & cõplens ipsum, est sola voluntas. 1.2.q.75.art.3. Num.31. 3.Reg.14.

Ver. 5. DE CAVSA PECCATI EX PARTE DEI.

B Qvum peccatũ sit actus voluntarius difformis suæ regulę, cõsequens est ꝙ si manus dolatoris esset regula eius, nõ posset peccare dolãdo, quia operaretur secũdũ suã regulã: & ideo Deus (qui est sua regula) peccare nõ potest, nec esse causa peccati. Quia qui est alteri causa peccati, peccat. Vnde Apost. Digni sunt morte nõ solùm qui faciunt, sed etiã qui cõsentiunt facientibus. Prætetea Sap. 11. dicitur, Nihil odisti eorum quæ fecisti. Sed Deus odit peccatum: iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius: ergo De' nõ potest esse causa peccati directè, nec etiã indirectè. ¶ Ad cuius euidentiã sciẽdum est quòd homo dupliciter potest esse causa peccati sui vel alterius: Vno modo directè, inclinãdo voluntatẽ suã vel alterius ad peccãdum. Alio modo indirectè, cum nõ retrahit alios à peccato, cum potest & tenetur. Vnde Ezech. 3. dicitur speculatori: Si nõ dixeris impio, Morte morieris: sanguinẽ eius de manu tua requirã. Deus neutro modo potest esse causa peccati: quia nõ directè, cum peccatum sit per recessum ab ordine qui est in Deum, sicut in finẽ. Deus autẽ, quãtum est in se, omnia cõuertit & inclinat ad seipsum, sicut ad vltimum finẽ, vt D.Dion. dicit. Nec etiã indirectè, quia licet possit retrahere & impedire, nõ tamẽ tenetur. Nemini enim est obligatus. Si ergo aliquibus nõ præbet auxiliũ, hoc facit secundũ ordinem suæ sapientiæ & iustitiæ. Et cùm Apost. dicit, Tradidit eos Deus in reprobũ sensum, intelligitur ꝑmissiuè, ꝓpter peccata præcedentia. Eodẽ modo debet intelligi dictũ à domino spiritui mendacij, quo ad deceptionẽ prophetarum Achab, Egredere & fac, & prçualebis, eodẽ modo intelligẽdi sunt alij passus, si qui inueniãtur. Et cũ Sap. dicit: Creaturæ Dei in odiũ factæ sunt, & in teotarionẽ, &c. nõ intelligit hãc præpositionem (in) causaliter siue ad prouocãdum homines in malũ, sed cõsecutiuè: quia hoc consecutũ est propter insipientiã hominum. Vnde subditur, Et in muscipulã pedibus insipientium, qui non vtuntur creatoris vt decet. Nec propter hoc quòd Deus est causa liberi arbitrij, sequitur quòd sit causa peccati ab eo ꝓcedeotis: q̃a illa maxima, (Quicquid est causa causæ, est causa causati) intelligitur quãdo effectus causæ mediæ subditur ordini causæ primæ. Tũc effectus reducitur in causam primã. Sed si effectus pro cedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinẽ causæ primæ effectus nõ reducitur in causã primã. Sed si effectus ꝓcedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinẽ causę primę, effectus nõ reducitur in causã primã, sicut cùm minister facit aliq̃d cõtra præceptum domini, nõ reducitur ad dominum, nec attribuitur ei, cùm liberum arbitriũ hominis vel angeli illud cõmittat cõtra arbitrium Dei. Et si dicatur, Quicquid est causa alicuius, est causa eius quod cõuenit ei secundum speciẽ: sicut si aliquis est causa Sortis, est causa hominis. Sed aliqui actus sunt ex specie mali: Igitur, &c. Dicendum quòd actus dicuntur mali ex specie, hoc est ex obiecto prohibito, & inquãtum fiunt ab eo cui fit prohibitio, deformitas tamẽ nõ cõsequitur actum illum, prout est à Deo. Et licet nõ repugnet Deo qoòd sit causa mali pœnæ. Vnde Amos propheta dicit, Si est malũ in ciuitate quod Deus nõ fecerit: quia malum pœnæ, licet opponatur bono eius qui punitur, nõ tamen opponitur bono ordinis, qui est in Deum, sicut malum culpę. Et ideo malũ culpæ directè opponitur bonitati diuinæ, & nõ malum pœnæ. Ideo nõ est similis ratio. Et quamuis Deus, qui est causa efficiẽs omnium rerum, & omne ens quodcunq; sit deriuetur à primo ente: & per cõsequens actus peccati, cùm sit res quædã: nõ tamẽ seqnitur quòd Deus sit causa peccati, hoc est deformitatis. Et si dicatur, quicquid est causa alicuius, est causa illorum quæ ei necessariò connectuntur, & sine quibus esse non potest: vt homo qui non volt deformitatem peccati: quia tamen vult actum adulterij, ad quẽ sequitur deformitas, vult eam ex cõsequenti. Sic igitur Deus, &c. Dicendum quòd illa deformitas est annexa illi actui, in quantum procedit ab homine, cui data est lex, & non inquãtum procedit à Deo, qui posset si vellet, facere mulierem adulterãtis nõ peccare: De Malo. q. 3. art. 1. & 1.2.q.79.art.1. Rom.1. Prouer.14. Deus non est causa peccati. 4.c. de di. no. Rom.1. 3.Reg.vlt. Sap.14. Malum culpæ opponitur bonitati Dei & non pœna. 1.2.q.79.art.2.

tamẽ nõ tenetur. Præterea deformitas peccati nullo modo poteſt attribui Deo. Quemadmodum claudicatio, quæ eſt motus quidã, non attribuitur primo motori, ſed homini habenti tibiã claudã ſeu nimis breuem: ſed claudicatio, inquãtum eſt motus, attribuitur primo motori: inquãtum verò

De Malo q.3. art.2.

eſt diſtortus ſiue vt claudicatio, nõ eſt à primo motore, qui nõ deficit, ſed à tibia deficiente. Sic eſt de actu peccati, qui dicitur claudicatio ſpiritualis: qui quidem eſt à Deo, inquãtum habet de entitate: inquãtum verò deuiat à regula vel auertitur ab vltimo fine, non eſt à Deo, qui (vt dictum eſt) omnia cõuertit in ſeipſum: ſed eſt à libero arbitrio, qui nõ ſequitur regulã rationis & diuinæ legis. Nec propter hoc quòd Deus dedit præcepta dedit occaſionem peccãdi: ſed occaſio accipitur ab eo qui non vult implere: quia dare occaſionem peccandi, eſt facere aliquid minus rectum, ex quo per exemplum alij prouocentur ad peccãdum. ¶ Difficultas eſt de peccato originali, eo quòd omne il-

1.2.q.63.ar.3.

lud quod habet creatura in primo inſtãti ſui eſſe, habeat à generãte vel creãte. Ideo D. Tho. dicit, quòd angelus nõ potuit peccare in primo inſtãti, ne peccatum attribuatur Deo: ſed anima in primo inſtãti ſuæ creationis eſt in peccato originali: igitur attribuitur Deo. Dicendum quòd aliud eſt de peccato actuali, aliud de peccato originali: quia originale in homine habet aliũde cui attribuatur, & nõ actuale. Nã cùm infectio & deſtitutio, ſiue priuatio iuſtitiæ originalis, quæ ineſt materiæ, cui anima in primo inſtãti vnitur (ex qua vnione cõtrahit peccatũ originale) procedat ex peccato Adæ: ideo ipſi Adæ attribuitur: quia ſi anima extra corpus crearetur à Deo, non contraheret peccatum originale. Et quãuis anima ab ipſo Deo vniatur corpori, & propter illã vnionem anima cõtrahat peccatum originale: nõ tamen ſequitur quòd Deus ſit cauſa peccati originalis: quia illa vnio animæ ad corpus, inquãtum eſt à Deo, nõ eſt cauſa originalis peccati. Nam ſi eadem anima vniretur alteri materiæ nõ infectæ, nõ cõtraheret peccatũ originale. Ideo hoc prouenit nõ ex vnione, ſed ex infectione materiæ, quæ proceſſit ab Adã. Et licet Deus ſciat materiã, cui anima vnienda eſt eſſe infectã, & poſsit præſeruare, vt fecit in D. Virgine: nõ ſequitur quòd ei debeat attribui, cùm nõ teneatur immutare ordinẽ rerũ, quem ipſe inſtituit. ſ. quòd poſitis diſpoſitionibus à generante crearet & infunderet animã. ¶ Ex prædictis apparet quòd nullo modo Deus eſt cauſa peccati, quo ad eius formale, ſiue quo ad deformitatem: licet ſit cauſa actus peccati quo ad materiale. Et quia ſecũdum dialecticos terminus à parte ſubiecti poſitus, ſtat pro materiali, & à parte prædicati pro formali: ideo hæc propoſitio, peccati Deus eſt cauſa, cõceditur: quia ſenſus eſt, Deus eſt cauſa actus peccati pro materiali, ſiue inquantum habet de entitate. Sed hæc propoſitio, Deus eſt cauſa peccati, negatur: quia ſenſus eſt, quòd ſit cauſa deformitatis actus peccati: quod eſt hæreticũ. Eodem modo dici poteſt de his propoſitionibus, Excæcationis Deus eſt cauſa, & Deus eſt cauſa excæcationis. Quia prima eſt vera, iuxta illud Ezec. 6. Excæca cor populi huius, & aures eius aggra-

1.2.q.79.ar.3. Induratio quod importat.

ua. & Rom. 9. Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. ſ. permiſsiuè. ſecunda eſt falſa. ¶ Ad cuius euidentiã ſciendum eſt quòd induratio ſiue obduratio duo importat, quorum vnum eſt motus animi adhærẽtis malo, & auerſio à lumine diuinæ gratiæ: & quãtum ad hoc Deus nõ eſt cauſa peccati. Aliud eſt ſubtractio gratiæ, ex qua ſequitur quòd mens nõ illuminatur ad rectè videndũ. Et quãtum ad hoc peccator eſt cauſa, per peccatũ ponens impedimentum. Sicut enim ſol corporalis ex ſua cõditione illuminat omnes domos, niſi inueniat impedimentum: (& ideo ille qui clau-

Ioan. 1.

dit feneſtram eſt cauſa obſcuritatis & tenebrarum:) ſic ſol ſpiritualis ex ſua liberalitate illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: ſed peccator per peccatum claudens feneſtram, eſt cauſa obſcuritatis & tenebrarum ſiue excæcationis & obdurationis, & nõ Deus. aliter tamen eſt in ſole materiali, & aliter in Deo: quia ſol corporalis agit neceſsitate naturæ, & nõ poteſt ſubtrahere lumen: Deus autem non agit neceſsitate naturæ, ſed liberè, & proprio iudicio lumen gratiæ non immittit, & ideo non ſolùm peccator, ſed etiam Deus eſt cauſa excæcationis & indurationis, quæ diſtinguuntur ſecundum effectus gratiæ, quæ perficit intellectum dono & lumine ſapientiæ, & amollit affectum igne charitatis. Et cum ad cognitionem intellectus maximè deſeruiant duo ſenſus. ſ. viſus & auditus: quorum vnus deſeruit inuentioni. ſ. viſus, & alius diſciplinæ, ſ. auditus: ideo quantum ad viſum ponitur excæcatio, & quantum ad auditũ aggrauatio, & quan-

art. 4.

ad affectum, obduratio. Et ſic iſta tria idem ſignificant: ſed differunt ratione. Licet excæcatio ſe-

Deus pro vno peccato non excæcat.

quatur peccata: quia Deus pro vno peccato non excæcat, neque ſubtrahit ſpecialia auxilia, quibus recuperatur gratia amiſſa, ſaltem diſpoſitiuè. Et cùm peccatum ad duo ordinetur. ſ. ad damnationem per ſe, & ad ſanationem per accidens, ex diuina miſericordia & prouidentia, inquantum permittit aliquos cadere in peccatum, vt tandem peccatum ſuum agnoſcentes, humilientur & cõuertantur, vt habetur de lapſu Petri in c. cõſiderandum 50. diſt. Tamen excæcatio ex ſui natura ordinatur ad damnationem eius qui excæcatur: propter quod ponitur effectus reprobationis. Verùm ex miſericordia diuina ordinatur medicinaliter ad ſalutem eorum qui excæcantur. Sed hæc miſericordia non omnibus impenditur, ſed prædeſtinatis ſolùm, quibus omnia cooperãtur in bonum.

Rom. 8.

Ideo quãtum ad quoſdam excæcatio ordinatur ad ſanationem, & quãtum ad alios ad damnatio-

In li. de queſt. euan.

nem, vt D. Auguſt. dicit. Et quamuis in enchiridio dicat quòd Deus (cùm ſit ſummè bonus) nullo modo permitteret fieri aliquod malum, niſi poſſet ex quolibet malo elicere aliquod bonum: ſic omnia mala quæ immittit aut permittit, ordinat in aliquod bonum. Non tamen ſemper in bonum eius in quo eſt malum, ſed quandoque ad bonum alterius, vel etiam ad bonum vniuerſi: ſicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum: & pœnas damnatorum ordinat ad gloriam iuſtitiæ, & hoc modo culpam Adæ ad gloriam ſuæ miſericordiæ. Vnde D. Greg. hanc ordinationem

nationem cõsiderans,exclamat:O fœlix culpa, quæ talem ac tãtum meruit habere redemptorem. non quòd culpa sit fœlix aut bona:sed id ad quod ordinata fuit à Deo,scilicet redemptio.

Ver. 6. DE CAVSA PECCATI EX PARTE DIABOLI.

A QVanuis diabolus nõ possit esse directa & sufficiens causa peccati hominis(cùm nõ possit effectiuè & immediatè sine ex necessitate mouere eius voluntatẽ,quæ sola est sufficiens causa peccati,vt dictũ est:) potest tamen diabolus esse causa peccati hominis indirectè per modũ persuadentis siue proponentis aliquod appetibile dupliciter.¶ Primò exterius in aliqua sensibili specie apparendo,& ei sensibiliter loquẽdo,& peccatum persuadendo : prout apparuit Euę in specie serpentis,& Christo in deserto,quem (secundum cõtemplatiuos) diabolus assumpsit corporaliter in sanctã ciuitatẽ,& in mõtem,&c. Verumtamen propter debilitatem sensus humani, & calliditatem ac astutiã diaboli,nõ permittit ordinariè ipsum in specie sensibili apparere & tentare : licet aliquãdo permittat aliquibus Necromãticis & mulieribus propter infidelitatẽ earum, aliquando etiã propter malitiã,vt dicunt cõmuniter doctores de Antichristo, cui dæmones famulabuntur in forma humana,cõsulentes & persuadentes multa mala,vt amplius infrà dicetur. ¶ Secũdò potest diabolus esse indirecta causa peccati,interius suggerendo : nõ tamen imprimendo aliquid in intellectu,sed solùm circa phãtasiã & appetitum sensitiuum. Circa phantasiã quidẽ,non formando nouas species sensibiles in ea,quia excedit facultatem eius:licet enim possit semina colligere,quę adhibet quibusdã effectibus faciendis,vt patet de Magis Pharaonis,qui virgas arte dęmonis conuerterunt in serpentes:sed(vt D.Aug.dicit)nihil possunt facere, nisi virtute corporalium seminũ. Vnde diabolus nõ posset facere quòd cæcus natus imaginaretur colores:potest tamen species sensibiles sensatas prę̨sentare phãtasię,& illã excitare,ac in actũ reducere per illas, & easdem obiicere intellectui cum earum iudiciis & collatione ac particulari ratiocinatione,de qua dictũ est cùm de phãtasia & imaginatione ageretur. Quia cùm natura corporalis obediat naturæ spirituali,quo ad motum localem:sequitur quòd diabolus potest causare omnia quæ ex motu locali corporum inferiorum prouenire possunt,nisi impediatur à Deo. Similiter potest appetitum sensitiuum cõcitare ad aliquas passiones,secundum aliquẽ determinatum motum cordis & spirituum:ex hoc enim q̃ aliquæ passiones cõcitantur in appetitu sensitiuo, sequitur q̃ motus & intẽtio sensibilis prædicto modo adducta ad phãtasiã,ab homine magis percipiatur. Quia(vt Philos.dicit)Amantes modica similitudine in apprehensione rei amatæ mouẽtur. ¶ Licet autẽ diabolus possit prędictas passiones appetitus,& apprehẽsiones imaginationis & phantasiæ intendere,sic q̃ si à Deo permittatur, intellectus & ratio totaliter ligabitur,vt apparet in arreptitiis:(quia id p̃ motũ excessiuũ naturaliter fieri potest, vt videmus in amẽtibus & furiosis:)nunquã tamẽ potest necessitare ad peccãdum: quia cùm ratio est ligata,quicquid homo agit,nõ imputatur ad culpã. Si verò sit libera,ex ea parte qua libera est,potest resistere. Vnde D.Pet. Cui resistite fortes in fide,& D.Iaco. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. ¶ Notãdum tamen quòd licet diabolus possit dici aliquo modo causa occasionalis omnium peccatorũ nostrorũ,inquãtum induxit primũ hominẽ ad peccãdum, ex cuius peccato intãtum vitiata est humana natura,q̃ omnes ad peccãdum proni sumus:sicut diceretur causa cõbustionis lignorũ,qui ligna siccaret:nõ tamen est directa causa omnium peccatorum humanorum,ita quòd singula persuadeat:nõ enim omnia peccata cõmittuntur instigãte diabolo. Vnde in lib.de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur,Non omnes cogitationes nostræ malæ à diabolo excitantur,sed aliquoties ex nostro arbitrij motu emergunt. Quod Orige. probat ex hoc quòd etiam si diabolus nõ esset,homines haberẽt appetitum ciborum & venereorum & similium,qui posset esse inordinatus,& peccatum. Si quæ tamẽ peccata absque diaboli instinctu perpetrãtur,per ea homines fiunt filij diaboli, inquãtum ipsum imitãtur,iuxta illud Christi, Vos ex patre diabolo estis: non est tamen aliquod peccatum , quod non aliquando ex diaboli suggestione prouenire possit.

1.2.q.80.art.1. De malo.q.3.art.3. Gen.3. Mat.4. Exod.7. lib.3.de Trini. In lib. de som. & vigi. 1.2.q.80.art.3. De Malo.q.3.art.4. 1.Pet.5. Iaco.4. 1.2.q.81.art.4

Ver. 7. DE CAVSA PECCATORVM EX PARTE HOMINIS.

A HOmo potest esse causa peccati alterius hominis,nõ interius suggerẽdo vt diabolus:sed exterius cõsulendo,proponẽdo,p̃suadẽdo,imperãdo. Nõ est tamẽ directa & sufficiẽs causa peccati,cùm non ex necessitate moueat voluntatẽ licet sit causa indirecta. & ideo in præmissis peccat mortaliter. Vnde Apost. Digni sunt morte nõ solùm qui faciũt, sed & qui cõsentiunt facientibus.

Ver. 8. DE COMPARATIONE PECCATORVM ADINVICEM.

B VItia siue peccata nõ esse omnia connexa(prout virtutes) eorum cõtrarietas ostẽdit:sunt enim aliqua peccata sibi inuicẽ cõtraria:vt prodigalitas & illiberalitas. Nec est eadẽ ratio de vitiis & virtutibus,cùm intẽtio virtuosi sit in omnibus sequi regulã rationis,à qua omnes virtutes pendent. Ideo omnium virtutum intentio in idem tendit. Sed intentio peccãtis nõ est vt recedat ab eo quod est secundũ rationem,sed potius quòd tendat in aliquod bonũ appetibile.& q̃a bona appetibilia sunt diuersa,nullã cõnexionem habẽtia: Igitur,&c. Nec obstat quod dicitur Iaco.2. Qui totã legem seruauerit,offendat autem in vno,factus est omnium reus:quia illud intelligitur ex parte auersionis:in quolibet enim peccato incurritur reatus pœnę æternę,& priuatio diuinæ visionis, in quo omnia peccata mortalia cõueniunt. Nõ tamen sequitur quin ex parte cõuersionis sint diuersa,& p̃ cõsequens maiori reatu pœnę sensibilis sit obnoxius,qui plura peccata cõmittit,ac etiã propter multiplicationẽ auersionis maiori pœna dãni & vermis astringatur. Ex hoc tamẽ nõ sequitur quòd per quodlibet peccatum mortale omnes virtutes corrumpantur vel auferantur , sed solùm infusæ,dempta fide & spe,vt dictum est cum de eis ageretur. Nõ tamen acquisitæ , nisi per

1.2.q.73.art.1.

multiplic

De malo. q.2. art.9. multiplicationem actuum oppositorum ¶ Peccata nó esse paria constat ex hoc quod Christus dixit Pilato, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. *Ioan.19.* Licet enim virtutes sint æquales, nó quantitate, sed proportione & dependentia à prudentia: vna tamen præcedit aliá dignitate, secundum suam speciem. Et sic vnus homo potest esse virtuosior & peior alio. Et quanuis virtutes essent pares & æquales, non est eadem ratio de vitiis, cùm nó sint cónexa, vt dictú est. Licet enim in aliquo peccato tollatur debita cómensuratio rationis, non tamen totaliter tollitur ordo rationis. alioqui (vt dicitur in 4. Ethic.) Malú si integrum sit, destruit seipsum. Ideo qui transgreditur præscriptam lineá à iudice, quantumcunque magis procedat, nó magis peccat: quia hoc respicit auersioné, & inter auersiones vna nó est maior alia secundum se & ex parte obiecti: licet bene ex parte cóuersionis, ex diuersitate eorum quibus peccatum aggrauatur. ¶ Nec obstat quòd peccatum est mors animæ, & vna mors corporis nó est maior alis: quia peccatum non est essentialiter mors animæ, cùm cósistat in actu deformi. & sic nó dicit purá priuationem, sicut mors, quæ spiritualiter accepta, dicit solá priuationé gratiæ. Et quáuis vnum infinitum non sit maius alio, & omne peccatú mortale sit infinitum, quia cótra bonum infinitum: non tamen sequitur quòd vnum peccatum nó sit maius alio ex parte conuersionis, ad quá etiá sequitur grauitas auersionis. Et licet ex auersione, actus humani dicantur peccata: *Vna auersio an maior altera.* vna tamen auersio dicitur maior altera, non secundum se & inquátum priuatio, sed inquantum habet actum conuersionis detestabiliorem & magis prohibitum.

Ver. 9. DE GRAVITATE PECCATORVM.

1.2. q.73. art.3. Peccatorum prima grauitas attenditur ex obiecto: quia quáto obiectum habet maioré deordinationem siue deformitatem, táto peccatum est grauius. Ideo peccata quæ sunt directè cótra Deum, sunt grauiora his quæ sunt cótra seipsum, & illa his quæ contra proximum. Et inter ea, illa quæ magis repugnát regulę siue cómensurationi rationis, vt homicidiú furto, &c. Et cùm virtutes speciem & nobilitatem habeát ex obiecto, sequitur quòd grauitas peccatorum attenditur secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponútur. Et sic illa peccata dicuntur grauiora cęteris paribus, quæ dignioribus virtutibus opponuntur. ¶ Alia grauitas peccatorú attenditur penes finem, qui est obiectú voluntatis: quia quátò finis est nobilior, tátò peccatú cótra illú est grauius. *Peccata carnalia.* Ideo D. Grego. ait: Peccata carnalia sunt leuioris culpæ cæteris paribus, & maioris infamiæ spiritualibus, triplici ratione: Prima est ex parte subiecti: quia licet peccatú carnale sit maioris adhæsionis, quàm spirituale peccatú: tamen spirituale plus habet de auersione, à qua culpa denominatur. Secunda ex parte eius in qué peccatur. Ná peccatú carnale, inquátum huiusmodi, est in corpus proprium, quod est minus diligendú quàm Deus & proximus, cótra quos sunt peccata spiritualis. Tertia ratio ex parte motiui: quia peccata carnalia habét maius impulsiuú (quod diminuit *Prou.6.* peccatum) quàm spiritualia. Nec obstat quòd Salomon ait: Nó grádis est culpa cùm quis furatus fuerit: qui auté adulter est propter cordis inopiá, perdet animá suá: quia adulterium nó solum est peccatú carnale pertinens ad luxuriá, sed etiá spirituale, & pertinet ad iniustitiá, & sic potest reduci ad auaritiá. Vnde Gl. super illud Ephe. 5. Omnis fornicator, & immundus, aut auarus, &c. dicit: Grauius est adulterium quàm furtú, quátò homini charior est vxor, quàm res possessa, & in lege euágelica est sacrilegium, quia cótra sacramentum: & sic nó sunt cætera paria. Non obstat pariter quod D. Aug. super Leuit. dicit, quòd diabolus maximè gaudet de peccato luxuriæ: quia non eo quòd sit maioris culpæ, sed maioris adhæsionis, & eò quòd ad multa alia peccata inducit: quáuis Philos. in 7. Ethic. probet quòd incótinens cócupiscentiæ est turpior quàm incótinens iræ, quæ est peccatú spirituale: quia nó ratione grauitatis: sed quia minus participat de ratione. & secundú hoc dicitur in 3. Ethic. quòd peccata intéperátiæ sunt maximè exprobrabilia, quia sunt circa illas delectationes, quæ sunt communes nobis & brutis, quæ non deordinátur. Ideo per hæc peccata homo *Psal.48.* quodá modo efficitur brutalis, & peior brutis. Vnde Psal. Homo cùm in honore esset, nó intelle- *1.2. q.48. ar.6.* xit: cóparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. ¶ Grauitas etiá peccatorú attenditur secundú causam per se propriá, quæ est voluntas peccádi, quæ cóparatur ad actú peccati, sicut arbor ad fructum, vt dicit Gl. super illud Mat. 7. Nó potest arbor bona malos fructus facere. Quátò enim voluntas peccádi est magis intensa in actu peccati, tátò peccatum est grauius. In aliis verò causis peccati quæ extrinsecè & remotè accipiuntur, distinguendú est. Quædá enim earum inducit voluntaté ad peccádum secundum ipsam naturá voluntatis: & ex tali causa augetur peccatum. quátò enim finis est peior, tátò peccatum grauius est. Aliæ verò causæ, quæ inclinát voluntatem præter naturá & ordiné ipsius voluntatis, quæ nata est moueri liberè ex seipsa secundú iudicium rationis, nó aggrauát sed diminuunt, inquátum diminuút iudicium rationis, vt ignorantia, metus, violentia, & aliæ passiones, ac infirmitas. ¶ Attenditur etiá grauitas peccatorum ex circunstantiis: quia vnumquodque malum potest augeri ex eo ex quo causatur: sed peccatú causatur ex defectu alicuius circunstátiæ (vt dictum est) ergo per plures & diuersas circunstátias grauitas eius augetur. Et ideo quátò plures circunstátiæ deficiunt actui, tátò est grauius peccatú. Et maior grauitas cósurgit quádo circunstátia tránsit in vim obiecti: quia tunc dicitur aggrauare in infinitú. Dicens enim mendacium, peccat venialiter ex genere suo: sed si dicat vt seducat virginé, est stuprum, & mortale. furtum etiam est mortale: sed si fiat ad fornicandum, circunstantia finis aggra- *De malo. q.2. art.8.* uat in infinitum. ¶ Sed difficultas est de circunstantiis indifferentibus, quia illæ non habent ordinem ad rationem, nec variant speciem, nec aggrauant: vt percutere hominem veste alba aut *De malo. q.2. art.7.* grisea indutum. Si verò habeat repugnantiam ad rationem non primò & per se: quia tunc non

esset

esset circunstantia indifferens, nec daret speciem actui, sed cum sequitur id quod primò & per se
repugnat rationi, aggrauat. Quemadmodum accipere parum vel multum de re aliqua, nullũ ha-
bet ordinem ad rationem, quantum est ex se. Sed quia accipere alienum inuito domino, habet per
se primò repugnantiam ad rationem, ideo hæc circunstantia parum vel multum in furto & per-
cussione & aliis huiusmodi, habet differentiam & repugnantiam ad rationem, secundum quod
plus vel minus damnificat, & ideo aggrauat, licet nõ mutet speciem. an autem de illa circunstan-
tia sit confitendum, dictum est cùm de confessione ageretur. ¶ Attenditur pariter grauitas penes *Grauitas peccati ex nocumento.*
maius nocumentum, quod prouenit ex peccato si sit præuisum & intentum: vt puta cum peccat
animo nocendi: tunc nocumentum est per se obiectum peccati. Quando verò nocumentum est
præuisum, sed nõ intentum, sicut cùm aliquis trãsiens per agrum vt compendiosius vadat ad for-
nicandum, infert scienter nocumentum seminatis, quod tamen non intendit. Tunc quantitas no-
cumenti aggrauat peccatum, sed indirectè, inquantũ ex voluntate multũ inclinata ad peccãdum:
nõ prętermittit sibi vel aliis facere damnum. Si verò nocumentum non sit pręuisum neque inten-
tum, distinguendũ est: quia si per accidens se habet ad peccatũ, nõ aggrauat peccatum directè, sed
propter negligentiam cõsiderandi nocumenta quæ consequi possent, imputantur homini ad pœ-
nam mala quæ eueniunt præter intentionẽ, si dat operã rei illicitæ. Si verò tale nocumentum se-
quatur per se ex actu peccati, licet nõ sit intentum nec præuisum, aggrauat directè peccatum: quia
quæcunque consequuntur per se ad peccatum, pertinent ad speciem peccati: puta si aliquis pu-
blicè fornicetur sequitur scandalum plurimorum. Aliter tamen videtur se habere nocumentum
pœnale, quod quis peccando incurrit. Nam si per accidens se habeat ad actum peccati, & non sit
præuisum nec intentum, non aggrauat culpã, sed est pœna culpæ: vt si quis currẽs ad occidendũ,
impingat & lędat sibi pedem: lęsio illa est sui peccati pœna. Si verò tale nocumentum sequatur per
se, tunc maius nocumentum nõ facit grauius peccatum: sed è cõuerso grauius peccatũ infert gra-
uius nocumentum, vt in damnatis, inter quos fideles infidelibus grauius puniuntur, quia grauius
peccauerunt, propter maiorem cognitionem & ingratitudinem. Ratio autem quare maius nocu-
mentum per se sequens aggrauat, est quia facit maiorem inordinationẽ: & ideo licet quis per pec-
catum nõ possit nocere Deo, tamen attentare in his quæ Dei sunt, sicut extirpare fidẽ, violare sa-
cramenta, habet maiorẽ inordinationẽ. Ideo talis grauissimè peccat. Et quamuis priuari vita gra-
tiæ sit maius nocumentum quàm priuari vita corporali: nõ tamen sequitur fornicatorem esse pe-
iorem homicida. Primò quia fornicator nõ intendit nocumentum sed delectationẽ, & si intendat
priuationẽ gratiæ, nõ solum est fornicator, sed spiritualis homicida. Secundò, quia est per se suffi-
ciẽs causa mortis corporalis, & nõ fornicator: quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria volun-
tate peccãdo. ¶ Ex pręmissis sequitur quòd grauitas peccati etiã attenditur ex cõditione personæ, *Grauitas peccati ex conditione personæ.*
ratione maioris dignitatis aut propinquitatis: quia persona in quam peccatur, est quodam modo
peccati obiectũ, ex parte cuius prima & maior grauitas attenditur, secundũ quod obiectũ est prin-
cipalior finis. Fines autẽ principales humanorũ actuũ sunt tres. s. Deus, ipse homo, & proximus. Et
ideo secundũ maiorem coniunctionẽ ad Deũ & ad se ac ad proximum, cõsideratur grauitas pec-
catorum. Deo coniunctior est qui virtuosior & sacratior: ideo iniuria tali personæ illata, magis re-
dundat in Deum, secundum illud, Qui vos tetigerit, tãgit pupillã oculi mei. Vnde sequitur quòd *Zach.2.*
peccatũ est grauius, ex hoc quòd redundat in personam Deo cõiunctam ratione virtutis vel offi-
cij. Ex parte verò suipsius peccatũ est grauius, quantò magis in personã sibi coniunctam siue na-
turali cõiũctione, siue beneficiis. peccat. Quia videtur grauius in seipsum peccare, iuxta illud, Qui *Eccl.14.*
sibi nequã, cui bonus erit? Ex parte autem proximi, quãtò peccatũ plures tangit, est grauius. Vnde
sequitur quòd peccatum cõmissum in personã publicã (puta regem vel principẽ, qui regit totam
multitudinem) est grauius, quòd peccatum cõmissum in personã priuatã. Vnde specialiter dicitur
Exod.22. Principi populi tui nõ maledices. Et similiter si fiat iniuria alicui famosæ personæ, vide-
tur esse grauius ex hoc quòd in scãdalum & turbationẽ plurimorũ redundat. ¶ Magnitudo & di-
gnitas personæ peccantis etiã aggrauat peccatum, secundũ Isid. in lib. de Summo Bono, vbi dicit:
Tantò maius cognoscitur peccatum, quantò maior qui peccat, habetur. Quod nõ est intelligen-
dum de peccatis, quæ ex surreptione procedunt: sed de his quæ ex deliberatione, propter quatuor:
Primò, quia facilius possunt resistere maiores, puta qui excedunt in scientia & virtute. Vnde Do-
minus, Luc.12. Seruus sciens voluntatem domini & nõ faciens, plagis vapulabit multis. Secundò
propter ingratitudinẽ: quia omne bonũ quo quis magnificatur, est Dei beneficiũ, cui homo fit in-
gratus peccãdo. Et quãtum ad hoc quęlibet maioritas, etiã in temporalibus bonis, peccatũ aggra-
uat, iuxta illud Sap.6. Potentes potenter tormenta patientur. Tertiò, propter specialẽ repugnan-
tiam actus peccati ad magnitudinem personæ: sicut si princeps violet iustitiã, qui ponitur iustitiæ
custos: & si sacerdos, qui castitatẽ vouit, fornicetur. Quartò, propter malum exemplum siue scan-
dalum: quia (vt D. Greg. dicit) In exemplum vehementior culpa extenditur, quãdo pro reuerentia *In Past.*
gradus peccator honoratur. Peccata enim magnorũ ad pluriũ perueniũt notitiam, & ea homines
magis indignè ferunt. Vnde D. Greg. Tot mortibus digni sunt, quot mala exẽpla aliis relinquũt.

Ver. 10. DE SVBIECTO PECCATORVM.

A QVum peccatũ sit quidã actus humanus, sequitur quòd voluntas potest esse subiectum pec- *1.2.q.74.ar.1.*
cati in actibus suis libere elicitis vel imperatis: qui dicũtur humani, quia propriũ subiectũ
actus peccati est potẽtia, quæ est principiũ eius: sed volũtas est huiusmodi: Igitur, &c. Et quia non
solùm

solùm actus qui sunt à voluntate eliciti, sed etiam actus imperati procedunt ab ea: sequitur quòd non solùm voluntas potest esse subiectum peccati, sed etiam omnes potentiæ quæ possunt moueri ad actus suos, vel ab eis reprimi per voluntatem, & sic possunt esse subiecta peccatorũ, quę sunt actus: possunt etiã esse subiecta vitiorum, qui sunt habitus mali, cùm actus & habitus ad eãdem potentiã pertineãt. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd sensualitas siue appetitus sensitiuus, tam irascibilis quàm cõcupiscibilis, potest esse subiectum peccati non solùm venialis, sed etiã mortalis. Differentia tamen est inter actus deordinatos voluntatis, & aliarum potentiarum: quia actus voluntatis deordinati vocantur peccata denominatione intrinseca, à malitia & deordinatione suipsius. Actus verò inordinati aliarum potentiarum dicuntur mali, & peccata denominatione intrinseca, à malitia volũtatis. Secundò sequitur quòd ratio siue intellectus potest esse subiectũ peccati.
12.de Tri. Vnde D. Aug. dicit, quòd peccatum est in ratione superiori & inferiori, & quantum ad proprium obiectum, quod est verum, quando habet ignorantiam, quæ tunc dicitur peccatũ, quando est circa id quod quis scire tenetur, & potest. defectus etiã viriũ inferiorum imputãtur rationi, eò quòd potuit occurrere, vel quia imperat, vel post deliberationem nõ coercet: & quia in actibus humanis vltimũ quod occurrit, est actus exterior, qui ptinet ad rationẽ superiorẽ, & præambulũ eius est delectatio, quæ ptinet ad rationẽ inferiorẽ: ideo si sit defectus in directione cõsensus in actũ, peccatũ attribuitur rationi superiori. Si verò est defectus in directione delectationis, peccatum attribuitur rationi inferiori. Et cùm actus exterior sit aliquãdo peccatum veniale, aliquãdo mortale, ac etiam delectatio: sequitur quòd in ratione superiori & inferiori potest esse peccatum veniale & mortale.

§. 1. DE EFFECTIBVS PECCATORVM.

1.2.q.72.art.1. & 2. PEccatorum sunt tres effectus mali. s. diminutio boni naturæ, macula, & reatus pœnę. Primus B effectus peccati est diminutio boni naturæ: quia cùm bonum naturæ hominis sit secundũ rationem esse, & peccatum sit contra rationem, cùm sit deordinatio rationis, sequitur quòd peccatũ
In 3. de libe. arbit. est contra naturam hominis. Vnde D. Aug. dicit, quòd vitium eo ipso quod est vitium, est contra naturam & per consequens diminuit bonum ipsius. Vnde Beda super illud Luc. 10. Et plagis impositis abierunt, eo semiuiuo relicto, dicit: Propter peccatum spoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus. & Glo. dicit, quòd peccatis violatur naturæ humanæ integritas, nõ tamen secũdum substantiam, cùm principia ex quibus cõstituitur natura, & proprietates ex his fluentes, quæ sunt potentiæ animæ, & habitus connaturales, non diminuantur. Vnde D. Dion. dicit, quòd in angelis post peccatum naturalia manserunt integra: quamuis gratuita fuerint sublata. Sed aptitudo siue habilitas ad gratiã & virtutes, quæ est ordo boni naturalis, & quoddam bonum naturæ, per peccatum diminuitur. Quia per actus peccatorum aliquis inclinatur in contrarium. Et cùm aliquis
Inclinatio ad bonum non potest totaliter corrumpi. inclinatur in vnum cõtrariorum, eius inclinatio ad aliud minuitur. ¶ Licet autem peccatum diminuat bonum naturæ: non potest tamen totaliter corrũpere: quia quandiu manet volũtas libera, remanet habilitas ad bonũ: sed peccatum nõ tollit libertatẽ voluntatis, igitur, &c. Et quãuis aptitudo ad gratiã sit finita: nõ tamen prorsus eã corrumpit peccatorum multiplicatio, propter incorruptibilitatem subiecti. Sicut enim caliditas diminuit aptitudinẽ aquæ ad frigiditatẽ, & potest tantum intendi, quòd corrumpet aquam, & per consequens aptitudinem illius ad frigiditatem: non potest tamen totaliter corrumpere eã, quandiu manet aqua. Ideo si aqua esset incorruptibilis, non posset totaliter illa aptitudo corrũpi. Sed voluntas est incorruptibilis: igitur eius aptitudo ad gratiam, quãdiu est libera & in via, nõ potest corrumpi per peccata, quantumcunq; multiplicentur.
1.2.q.85.ar.2. ad.3. In dãnatis etiã nõ totaliter tollitur habilitas naturalis ad bonũ, nec inclinatio ad virtutem: alioqui nõ esset in eis remorsus cõsciẽtiæ. Sed quòd nõ reducatur in actũ cõtingit ex defectu gratiæ, & ex obstinatione volũtatis in malo, & ex immobilitate diuinæ iustitiæ, quæ ordinauit q̃ nũquam eis gratia daretur. Peccatũ enim nõ ponit aliquẽ extra statũ naturæ, sed bene extra pfectionẽ naturæ.

Ver. 1. DE MACVLA PECCATI.

1.2.q.86.ar.1. SEcũdus effectus peccati est macula. Vnde de Salomone dicitur, Posuisti maculã in gloria tua. C
Eccl.47. & Apostol. Vt exhiberet sibi sponsam nõ habentẽ maculã, neq; rugam. Ad cuius euidentiam
Ephe.5. sciendum est, quòd macula in spiritualibus dicitur per similitudinem maculæ in corporalibus. Macula autem in corporalibus dicitur, quando aliquod corpus perdit nitorem suum ex cõtactu alterius corporis. Anima autem habet duplicem nitorẽ: Vnũ quidem ex refulgentia luminis na-
Psal.4. turalis, per quod dirigitur in actibus suis, de quo Psal. Signatum est super nos lumẽ vultus tui Domine. Alium nitorem habet ex refulgentia luminis diuinæ gratiæ, sapientiæ, & scientiæ, per quod dirigitur homo ad bene & decenter agendum in ordine ad Deum. Cõtactus verò animæ est per adhæsionẽ, sicut cõtactus corporaliũ est per copulationem. Et quia cùm quis peccat, adhæret aliquibus rebus caducis per amorem cõtra lumen rationis & gratiæ diuinæ: ideo ex illo cõtactu siue inhærentia perdit nitorẽ & refulgentiã, quã habebat ex lumine rationis & diuinæ gratiæ: & efficitur tenebrosus. Vnde Ephe.5. Eratis aliquãdo tenebræ, nũc autẽ lux in Domino. Et de peccatoribus dicitur Tren.4. Denigrata est super carbones facies eorũ. Tale detrimentũ nitoris ex tali cõtactu proueniens, metaphoricè siue similitudinariè Macula dicitur: Nõ quòd anima inquinetur ex rebus inferioribus virtute illarũ, sed magis è cõuerso. Inquinatur tamen actione sua, inordinatè eis inhærẽdo. Et licet intellectus nõ inquinetur sed perficiatur, eò q̃ rerũ exteriorũ species intelligibiles in se recipit, quia sunt secundũ modũ ipsius intellectus: volũtas tamen inficitur per amorẽ,
Osee 9. quia amor conglutinat animã rei inordinatæ amatæ: & ex hoc anima maculatur, secundum illud:

Facti

Facti sunt abominabiles,sicut ea quæ dilexerunt.Non est tamen macula illa aliquid positiuum, saltem absolutum,in anima subiectiuatum.Nec significat priuationem solam,sed priuationē nitoris animæ siue gratiæ in ordine ad suam causam,quæ est peccatum,siue sit actus,siue omissio, aut defectus actus.Et ideo secundū diuersa peccata diuersæ sunt maculæ in anima.Et simile est de vmbra quæ est priuatio luminis ex aliquo corpore opaco interiecto.Et sicut secundū diuersitatē corporum obiectorum diuersificantur vmbrę,sic secundum diuersitatē peccatorū diuersificātur maculæ.Differentia tamen est inter maculam & vmbrā:quia vmbra non manet,nisi quandiu corpus obiectum lumini quod est causa vmbræ,manet.Macula tamen manet cessante actu peccati, qui est causa eius,eò quòd macula importat defectum nitoris per recessum à lumine rationis vel legis diuinæ.Et ideo quandiu homo manet extra huiusmodi lumen,manet in eo macula peccati. Sed postquàm redit ad lumen rationis & diuinæ gratiæ:cessat macula.Licet enim actus peccati, quo homo discessit à lumine rationis & legis diuinæ,cesset:non tamē homo statim ad illud lumen in quo fuerat,redit:sed requiritur aliquis motus voluntatis cōtrarius primo motui.Sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum, nō statim cessante motu fit ei propinquus,sed oportet quòd appropinquet per motum contrariū.Transeunte verò obstaculo luminis corporalis,remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate.Ideo non est simile. Et quamuis post actū peccati nihil positiuum remaneat,nisi dispositio vel habitus:remanet tamen aliquid priuatiuū,scilicet subiectū aptum natum & priuatum cōiunctione ad lumen diuinū.Et licet effectus dependeat ex sua causa in esse & fieri,non tamen semper in conseruari,maximè quando fit per motū.& ideo sicut cessante motu locali,non cessat distantia: sic nec cessante actu peccati,tollitur macula.

Ver. 2. DE REATV POENAE.

D Tertius effectus peccati est reatus pœnæ,siue obligatio ad pœnā,quam Deus tam in antiquo 1.2.quæst.87. artic.1.
quàm in nouo testamento peccatoribus comminatur.Vnde Deut.28.quòd si audire nolueris
vocem domini Dei tui,vt custodias & facias omnia mādata eius,venient super te maledictiones
istæ,&c.& Esa.1.Si volueritis & audieritis me,bona terrę comedetis.Quòd si nolueritis,& me ad
iracundiā prouocaueritis,gladius deuorabit vos.& Luc.12.Seruus sciēs voluntatē domini & non Rom.2.
faciens,plagis vapulabit multis.& Apost.Tribulatio & angustia in omnē animā hominis operātis
malū.Ad cuius euidētiam supponendū est quid sit pœna.D.Tho.Dicit quòd tria sunt de ratione De Malo.
pœnæ. Primū est,quòd habeat respectū ad culpā.Tunc enim aliquis propriè puniri dicitur, cùm q.1.art.4. Pœna tria importat.
patitur malū pro aliquo peccato quod cōmisit:habet enim fidei traditio,quòd nullū nocumentū
creatura rationalis posset incurrere, neq; quātum ad animā,aut ad corpus,aut ad exteriora bona,
nisi peccato præcedente vel in persona,vel saltē in natura.vnde D.Grego.Nulla noceret aduersitas,si nulla dominaretur iniquitas.& sic omnis boni quo quis potest vti ad operandū, priuatio,potest dici pœna in hominibus & angelis. Secundum quod est de ratione pœnæ,est quòd repugnet volūtati,aliquando actuali,cùm quis scienter pœnam patitur propter peccatum aliquando habituali:vt cùm ignorat sibi subtrahi bonū,de quo doleret si sciret.Aliquando est cōtra naturalem inclinationē voluntatis,vt cùm aliquis qui non vult virtutē,priuatur habitu virtutis:licet voluntas velit priuari,naturalis tamen inclinatio voluntatis est ad bonū virtutis.¶ Notandū quòd pœna potest cōsiderari dupliciter:Vno modo inquantū est satisfactoria.& sic quodā modo est voluntaria, quia voluntariè acceptata,& hāc potest aliquis suscipere pro peccato alterius.& sic nō dicitur propriè pœna simpliciter,respectu eius qui pro alio eam patitur ac sustinet,cùm non habeat ordinē ad culpam præcedentē in eo.Et sic passio Christi in cōparatione ad ipsum,nō fuit pœna simpliciter: sed secundum quid,inquantum erat contra inclinationem naturalem.dicitur tamen pœna quo ad
nos,cùm pro nobis passus fuerit.Vnde Esaias dicebat,Peccata nostra(hoc est pœnas peccatorum Esa.53.
nostrorum)ipse tulit,& dolores nostros ipse portauit.Tertiò de ratione pœnæ est quòd in quadam passione consistat,hoc est quòd veniat ab extrinseco.Et sic pœna & culpa tripliciter differūt:quia culpa est malum actionis,pœna vero est malum agentis actionem culpabilem.Secundò differūt: quia culpa est secundum voluntatem,pœna contra voluntatem.Tertiò differunt:quia culpa est in agendo,& pœna in patiendo.¶ His suppositis,notandum quòd licet vnum peccatum non possit
esse per se pœna alterius peccati (vt D.Grego.super Ezech.dicit:)quia de ratione pœnæ est quòd 1.2.quæst.87. artic.2.
sit inuoluntaria,& de ratione peccati est, quòd sit voluntariū:largè tamen & ex consequēti vnum Super Ezech.
peccatum potest esse pœna alterius peccati,vt idem Grego.dicit.& hoc tripliciter:Primò ex parte causæ:quia peccatū est remotio gratiæ,quæ prohibet & impedit causas inclinātes ad peccandum, quæ sunt passiones & tentationes,quæ impediuntur per auxilium gratiæ diuinæ,ac etiam per virtutes & dona,quæ subtrahūtur per peccatū.Vnde cùm ipsa subtractio gratiæ sit pœna, cōsequens
est quòd peccatum ex illa subtractione sequens sit pœna.Et hoc modo loquitur Apost.cùm ait: Rom.1.
Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum,quæ sunt animæ passiones, quia homines destituti auxilio gratiæ diuinę,vincuntur à passionibus.& hoc modo sequens peccatū dicitur pœna præcedentis. Secūdò peccatū potest esse pœna alterius peccati,ex parte subiecti actus:quia pœna afflictionē inducit,siue actus sit interior(vt patet in ipsa ira & inuidia siue actus sit exterior, vt cùm aliqui graui labore opprimuntur ac etiā dāno,vt expleant actū peccati,iuxta illud: Lassati sumus in via iniquitatis,ambulauimus vias difficiles.Tertiò peccatum est pœna peccati ex parte effectus consequentis.Sed his duobus modis vltimis vnum peccatum non solùm est pœna præcedentis peccati,sed etiam sui.& in his duobus modis pœna ordinatur ad emendationem : quia

per hoc quòd homo patitur laborẽ atque detrimentũ in peccando, retrahitur à peccato. Et licet pœnæ, secundum Philos. in 2. Ethic. inducant & reducant homines ad bonũ virtutis, quod nõ videtur fieri per peccatũ, tamẽ cùm Deus permittat aliquos peccãtes in alia peccata ruere, ordinat ad bonum virtutis, quandoque etiã ipsorum qui peccant, vt humiliores & cautiores post peccatũ fiant. Semper tamen ad emendatione aliorũ, qui videntes alios ruere de peccato in peccatũ, magis reformidant peccare.

Iob 4. ¶ Circa reatũ pœnæ temporalis notandũ, quòd quidam putauerũt omnes pœnas tẽporales esse pro peccato actuali. Vnde dicebant, Quis vnquã innocẽs periit? In hũc

Ioan. 9 errorẽ incidisse videntur Apost. dum quærebant, Quis peccauit, hic aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Dicunt doctores quòd duplices sunt pœnæ & punitiones siue infirmitates. Quædam

An pœnæ tẽporales sint semper pro peccato. sunt cõmunes, vt fames, pestis, bella, inundationes aquarũ: & tales Deus non immittit, nisi propter peccata actualia. & de illis intelligendum est dictũ D. Greg. Nulla noceret aduersitas, si nulla dominaretur iniquitas. Quædã sunt pœnę & infirmitates ac tribulationes priuatæ. Et tales vt in pluribus immitit Deus propter pœnã peccati originalis, quod etsi per baptismũ remittatur, quantũ ad culpã, non tamẽ quantum ad pœnã: quamuis etiã propter alios fines Deus immittat sine aliquo peccato. Magister Senten. in 4. dist. 15. in quæstione, cur homo torquetur, respõdet quòd propter

Psal. 33. quinque: Primò, vt præmium cumuletur: vt patet in D. Virgine, Iob, & Tobia. Vnde Psal. Multæ tribulationes iustorũ &c. Secundò, ne fastus dominetur, hoc est ad præseruandum à peccatis, & conseruandã humilitatẽ: quia multi sunt, qui nisi tribularentur, superbirẽt. Vnde Apost. Ne magnitudo reuelationũ mearũ extollat me, datus est mihi angelus Satanę, stimulus carnis meæ, &c. Pœnæ enim & detrimenta rerũ exteriorũ sunt medicinæ ordinatę ad salutem. Tertiò, vt pœnis corripiantur, & sic ad punitionẽ & correctionem peccantium, vt emendẽtur. Sic punita est Maria

Psal. 15. soror Moysi. Vnde Psal. Multiplicatę sunt infirmitates eorũ, postea accelerauerunt. Quartò, vt dupliciter puniantur, in hoc mũdo s. & in alio, vt incipiant infernũ in hoc mundo. Sic puniti fuerunt Sodomitæ, Antiochus, Herodes, Ascalonita, & alij multi: quamuis Deus punitiones illorum ordinauerit ad salutem aliorum. Quintò, vt Deus glorificetur, siue ad diuinæ gloriæ manifestationem, vt in cæco nato, in cuius illuminatione gloria & potẽtia Dei sunt manifestatæ. Quamuis etiã prædicti omnes, dẽpta D. Virg. propter peccatũ originale puniti fuerint, sed nõ solũ: alias enim rationes nouit diuina prouidentia.

Iudicium duplex. ¶ Si quæratur an aliquis puniatur vel puniri possit pro peccato alterius. Circa hanc quæstionẽ aliqui passus sacræ scripturæ sibi inuicem aduersari videntur. Ideo pro conciliatione illorũ aduertendũ est primò, quòd duplex est iudiciũ, s. humanũ & diuinũ, & quòd duplex est pœna s. positiua & priuatiua. Item pœnarum quædam spiritualis, quædã corporalis & quædam temporalis. Si loquamur de iudicio humano, nullus directè punitur pœna positiua spirituali aut corporali pro peccato alterius: quia nõ fustigatur: nõ occiditur, nõ excõmunicatur. Pœna tamen priuatiua puniũtur aliqui in foro temporali & ecclesiastico pro peccato alterius sine culpa propria: non autẽ sine causa, vt filij propter peccatũ læsæ maiestatis diuinę & humanę à parẽtibus cõmissum, priuãtur bonis temporalibus parẽtum, & propter paupertatẽ corpus indirectè patitur. Priuantur etiã honoribus vsque ad quartam generationẽ propter enormitatẽ criminis. Puniuntur etiã domestici excõmunicatorum interdicto. Si verò loquamur quo ad iudiciũ diuinum, nullus punitur à Deo pœna spirituali positiua seu priuatiua pro alio quantũcumque cõiuncto: quia talis pœna non est medicinalis. vnde dictũ est à Domino filiis Israel, qui vertebant parabolam in pro-

Ezech. 18. uerbium, dicentes: Patres nostri comederunt vuas acerbas, & dentes filiorum obstupescunt: Viuo ego (dicit Dominus) quia non erit vobis vltra parabola hæc in prouerbium. Omnes enim animæ meæ sunt: sicut anima patris, ita & anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: & infrà: Nõ portabit filius iniquitatẽ patris, nec pater iniquitatẽ filij. & Deut. 24. Nõ occidẽtur parẽtes pro filiis, nec filij pro parẽtibus, sed vnusquisque pro peccato suo morietur. ¶ Si autẽ loquamur de pœna tẽporali aut corporali, tunc sæpenumero Deus filios pro parẽtibus punit triplici ratio-

Filij puniuntur pro peccatis parentum. Psal. 77. ne: Primò ratione præseruationis, vt præseruet illos à maiori malo. Vnde D. Aug. dicit quòd Deus magnã gratiã fecit paruulis, quos ante vsum rationis aqua submersit in diluuio, quia fuerũt saluati, saltẽ illi pro quibus oblata fuerant sacrificia: & si vixissent, fuissent dãnati, sicut patres eorũ. Vnde Psal. Ne fiant sicut patres eorũ, generatio praua & exasperans. Sic sæpe filios vsurariorum & filias meretricum aufert Dominus de medio. Ideo Sap. 4. dicitur, Raptus est ne malitia mutaret intellectũ eius, aut ne fictio deciperet animã illius: ac etiã ad præseruandũ patres & matres à dãnatio-

Luc. 23. ne, quia sunt eis nimis affecti. Vnde Christus, Beatæ steriles quæ nõ genuerũt, &c. Sunt multi qui cùm non habent filios, sunt boni, colũt Deum, &c. Postmodũ cùm habẽt, obliuiscuntur, &c. Ideo, &c. Secundò ratione imitationis. Regula enim generalis est, quòd quando filij imitãtur peccata parentum, sunt deteriores, & grauius puniuntur: quia approbãt & augent peccata parentũ. & sic intelligitur illud Exod. 2. Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitates parentũ in filios, vsque in tertiam & quartã generationẽ. & illud Matth. 23. Et vos implete mensuras patrum vestrorũ, vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est ab Abel vsq; ad sanguinẽ Zacharię filij Barach. &c. Dicuntur autẽ puniri peccata parentũ quia filij in peccatis parentũ nutriti, sunt proniores ad peccandũ: & tum propter cõsuetudinem, tum etiã propter exemplum patrum, amplius peccant, quasi authoritatiuè sequentes: & maiori pœna digni sunt, si pœnas patrum videntes corrigi, negligunt. Ideo addit, in tertiã & quartã generationẽ, quia consueuerunt homines tantũ viuere, vt sic mutuò filij videre possint peccata parentum ad imitandum, & parentes peccata filiorum ad dolendum.

Et

Et sic Iudæi hodie puniuntur, quia approbant facta patrum, & voluissent interfuisse, & peiora fecisse. & si hodie viueret Christus, & esset passibilis inter eos, peiora ei facerent. Licet enim puniantur pro peccatis parentum, non tamen solùm, sed etiã pro suis, & paruuli pro originali. Magis tamen dicũtur puniri pro peccatis aliorum, proximi quàm extranei, tum quia pœna propinquorũ quodam modo redundat in illos, inquantum filius est aliquid patris, & alij sunt coniuncti: tum etiã quia domestica exempla & domesticæ pœnæ magis mouent. Vnde quando aliquis nutritus est in peccatis parentum, vehementer sequitur ea: & si ex eorũ pœnis filij non deterrentur, obstinatiores fiunt, & maiori pœna digni. Tertia ratio est propter indebitã generationem, siue propter peccata quæ parentes in generatione cõmittunt. Vnde 2. Reg. 12. habetur q̃ filius Dauid ideo mortuus est, quia ex adulterio genuerat eum. D. Hiero. dicit q̃ quando parentes abutuntur matrimonio, Deus punit filios & parẽtes in ipsis, faciendo eos claudos, gibbosos, monstruosos, & maculatos, portantes etiam in facie testimonium iniquitatis parentum. Quærunt aliqui vnde procedat quòd pulchri & bene formati parẽtes habeant tales filios. Hoc potest cõtingere naturaliter propter defectũ aut superabundantiam virtutis aut materiæ. Regulariter tamẽ & vt in pluribus procedit ex peccatis parentũ in generatione cõmissis, vt quãdocũque vidẽt filios, reminiscãtur iniquitatis, & torqueãtur. Inter animalia bruta non inueniuntur tales deformitates: quia non abutuntur. Ideo Apost. Non in passione desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum. ¶ Circa reatum pœnæ æternæ aduertendũ est quòd non omne peccatũ inducit reatum pœnæ æternæ, vt D. Grego. dicit. Quædam enim peccata leuioris culpæ remittuntur post hãc vitam, vt sunt venialia, quæ non repugnant ordini diuinæ iustitiæ, neque cõtrariantur ipsi principio ordinis, quod est vltimus finis: quia sunt circa ea quæ sunt ad finem, seruato ordine finis. Aliqua tamen peccata inducere reatum pœnæ æternæ, ex sacris literis constat Matth. 25. Ibunt hi in supplicium æternũ, iusti autẽ in vitam æternã. & Mar. 3. dicitur, Non habebit remissionẽ in æternum, sed erit reus æterni delicti. Ideo enim peccatum meretur pœnam æternam, quia subtrahit ordinẽ primi principij æterni. Et quia manẽte causa manet effectus: ideo quandiu peruersitas ordinis remanet, necesse est quòd remaneat reatus. sed de his amplius suprà c. 16. §. 4. ver. 34. quomodo autem reatus pœnæ maneat deleta culpa, dictum est suprà.

1. Thessal. 4
In 4. Dialog.
cap. 16. §. 4. ver. 22.

§. 2. DE PECCATO MORTALI.

A PEccatum mortale (vt suprà dictũ est ex D. Aug.) est dictum, factum, concupitũ, vel omissum contra legem Dei: Peccatum enim veniale non est cõtra legem Dei, sed præter. Peccatũ mortale ex genere siue ex obiecto est, cùm voluntas fertur in aliquid, secundum se repugnat charitati, per quam homo ordinatur ad vltimum finẽ, siue sit contra dilectionẽ Dei, vt blasphemia, periuriũ, siue contra dilectionem proximi, vt adulterium, furtum, & homicidium, aut cõtra aliqua alia præcepta. Hoc autem est quãdo homo deliberatè cõtrauenit præcepto affirmatiuo vel negatiuo: quia (vt dicit D. Greg. & recitatur in c. quod præcipitur. 14. q. 1.) quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri, si præcipiatur affirmatiuè: & necesse est non fieri si prohibeatur.

1. 2. quæst. 88. artic. 1. ad 1.
Peccatum mortale.
In epistola ad Leonem.

§. 3. DE PECCATO VENIALI.

B PEccatum potest tripliciter dici veniale: Primò, quia est veniam cõsecutum. & sic D. Ambro. dicit quòd omne peccatũ per pœnitentiã fit veniale, & hoc dicitur veniale ex euentu. Secundò dicitur veniale, quia habet aliquã causam in se, quæ diminuit culpam, vt cum fit ex infirmitate vel ignorãtia, & hoc dicitur veniale ex causa. Tertiò dicitur peccatũ veniale ex genere pro specie acceptum, siue ex obiecto quod dat speciẽ actui, vt dicere verbum ociosum. Peccatũ veniale duobus primis modis acceptum, non habet determinatam speciẽ, cùm cõtingat secundũ diuersa obiecta duobus primis modis inueniri. Peccatũ ergo veniale ex genere siue ex obiecto est, quãdo voluntas fertur in id quod continet quandam deordinationẽ: non tamen cõtrariatur dilectioni Dei & proximi, siue non est contra præceptũ vel prohibitionem Dei. Notandũ tamen q̃ actus morales non solùm recipiunt rationem boni ex obiecto, sed etiam ex aliqua dispositione agentis, vt quãdo non est plenè liber, prout in motu secundò primo, vel cum apponit malas circunstantias: & sic peccatum veniale ex genere fit mortale ex parte agentis, vt cum quis ordinat verbum ociosum ad adulterium. Non tamen idem actus numero qui fuit peccatum veniale, potest esse mortale, quia variatur moraliter propter libertatem & circunstãtias. Aliquod etiam peccatũ mortale ex genere fit veniale propter imperfectionem actus, quæ dupliciter cõtingit: Primò ex surreptione, cũ ratio non est sufficienter libera, vt dictũ est. Secundò ex modicitate obiecti: quia versatur circa parum. Quod enim parum est (vt dicunt Iuristæ) pro nihilo reputatur, vt accipere spinter à proximo, vel illum modicũ cõtristare. Si verò esset aliquid notabile, esset mortale, in his tamen cõsideranda est qualitas & cõditio personarũ, ac etiam facultas bonorũ. Aureus enim parũ est regi, & multum viduæ. Parua contristatio data disposito ad vindictã, mortalis est, quæ, si non esset taliter dispositus, esset venialis. Cõsiderandus est etiã effectus, vt si pluribus transeuntibus per viam, vnus ingrediatur vineã hominis pauperis, & accipiat solum vnã vuam, & omnes sequentes pariter, pauper notabiliter læditur: & ideo primus qui fuit causa ingressus aliorũ, reus esse videtur. & sic resolutoriè habetur, quòd peccatum veniale est triplex, scilicet ex surreptione, ex obiecto, & ex imperfectione actus. primũ differt genere à mortali: secundum & tertium sunt eiusdem generis cum mortali.

1. 2. q. 88. ar. 2. Peccatum veniale.
Peccatũ veniale ex obiecto.

Ver. 1. DE DIFFERENTIA PECCATI VENIALIS A MORTALI.

C MVltiplex est differentia inter peccatũ mortale & veniale. Prima, quia mortale deordinat & auertit à fine vltimo, veniale autem solũ à mediis. Secunda, quia mortale est cõtra præceptũ

& ordinem rationis: veniale autem non ſed præter. Tertia, quia motale inducit reatũ pœnæ æternæ, & veniale solùm pœnę temporalis. Quarta, quia mortale corrũpit charitatẽ: veniale antẽ non, ſed ſolùm impedit feruorem, hoc eſt actũ eius, vt dictũ eſt. Quinta, quia in quolibet peccato mortali ſunt quatuor, ſcilicet actus, deordinatio, macula, & reatus: actus quidem tranſit, ſicut ſagitta, emittitur, tamen relinquit vulnus. Sic peccatũ mortale deordinationẽ, maculam, & reatum pœnę æternæ. Peccatum vero veniale non relinquit propriè maculam cum nõ priuet nitore gratiæ, nec nitore luminis naturalis. Et ſi alicobi dicatur peccatum veniale maculã inducere, intelligendum eſt ſecundum quid, pro quanto impedit feruorẽ. Sexta differentia eſt quo ad remiſsionem dupliciter: Primò, quia mortale nõ remittitur in alio mũdo, ſicut veniale. Secundò, quia mortale in hac vita nõ remittitur, niſi per ſacramẽtum pœnitentiæ in re vel in voto: veniale autem abſque ſacramento pœnitentiæ per bonum motum & feruorem charitatis.

Ver. 2. DE QVALITATE PECCATI VENIALIS.

1.2.q.88.ar.3. Ecclo.18. Peccatum veniale eſt diſpoſitio ad mortale, qui enim minima negligit, paulatim defluit. Peccatum tamẽ veniale ex genere nõ diſponit à mortale ex genere directè, cùm differant ſpecie: licet poſsit diſponere per quandã conſequentiã ex parte agẽtis, quia augmẽtata diſpoſitione & habitu mentiendi iocoſè, poteſt libido peccati creſcere, ꝙ finẽ ſuũ conſtituet in mendacio iocoſo, & veniet ad mendaciũ pernicioſum. Peccatũ verò veniale ex ſurreptione vel ex imperfectione actus diſponit ad mortale ex genere, quia ſe habẽt ſicut perfectũ & imperfectũ in eadẽ ſpecie, & ſic qui parua & modica furari ſolitus eſt, paulatim & faciliter furabitur mediocria, & tandẽ magna. Et qui motus ſecundò primos, hoc eſt nõ plenè deliberatos nõ reprimit, faciliter admittet tertiò primos, hoc eſt deliberatos. Peccata venialia, ſecundũ Apoſt. ſignificãtur per lignũ, fœnũ, & ſtipulam: quia ſicut huiuſmodi congregantur in domo, & non pertinent ad ſubſtantiam ædificij: & poſſunt cõburi, etiam ædificio remanente, ita etiã peccata venialia multiplicantur in homine, manẽte ſpirituali ædificio, hoc eſt charitate, & virtutibus infuſis, ac donis Spiritus ſancti, & cõmittentes illa, pro eis patiẽtur ignẽ tribulationis, in hac vita, vel ignẽ purgatorij poſt hãc vitã. ¶ Ex præmiſsis habetur ꝙ inter peccata venialia vnũ eſt grauius alio, ſecundũ quod voluntas vehemẽtius indebitè afficitur temporalibus & carnalibus vel gloria mundana, ſaluo tamẽ ordine ad finem vltimum. B

Ver. 3. DE INCOMPOSSIBILITATE PECCATI VENIALIS IN ANGELIS.

1.2.q.89.ar.4. de Malo.q.7. articulo 9. Peccatum veniale ex genere aut ex ſurreptione vel imperfectione actus in Angelis bonis vel malis minimè reperiri poteſt: de angelis bonis manifeſtũ eſt, cùm ſint in gratia conſummata: de malis etiam non eſt dubium, cum ſint obſtinati, & omnia referant in finem mortalẽ. & eadem ratione dicendum eſt de damnatis & hominibus beatis. Sed quòd non poſsit inueniri peccatum veniale in angelis in puris naturalibus exiſtentibus, apparet ex eo quòd non ſunt diſcurſiui. Vnde ſequitur quòd quandocunque conſiderant concluſiones, conſiderant illas in principiis. & ſic mens angeli nõ fertur circa media, niſi ſecundũ quod ſunt ſub ordine finis, & per cõſequens nõ poſſunt deordinari circa media, circa quæ eſt peccatum veniale, niſi deordinentur circa finem, quod fit per peccatum mortale. Et licet dæmones facere poſsint aliqua quæ ſunt ex genere venialia, quia tamen referunt ea in finem mortalem, mortaliter peccant. C

Ver. 4. DE INCOMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM IVSTITIA ORIGINALI.

1.2.q.89.ar.3. De malo.q.7. artic.17. Peccatum veniale cum iuſtitia originali ſtare non poterat, non quidem propter altitudinẽ ſtatus, ſic ꝙ illud quod in nobis eſt veniale, propter altitudinẽ illius ſtatus fuiſſet mortale. Nec intelligendum eſt in ſenſu diuiſo, ſed in ſenſu compoſito: ſic ꝙ Adam nõ poterat primò peccare venialiter. Cuius ratio eſt, quia cùm omni peccato debeatur aliqua pœna, & ſtante iuſtitia originali non poterat eſſe aliquid pœnale, vt D. Aug. dicit, ſequitur, &c. quia ſi ſtante originali iuſtitia peccaſſet venialiter, fuiſſet in eo iudicium erroneum, quod eſt pœna & malum intellectus. Præterea peccatum veniale contingit in nobis, vel ex ſurreptione, vel per deordinationẽ exiſtentem circa media, ſeruato ordine ad finem. Sed vtrunque contingit propter defectum cuiuſdã ordinis, ex eo quòd vires inferiores non continentur firmiter ſub ſuperiori ratione. Quòd enim in nobis contingant ſubiti motus ſenſualitatis, eſt quia ſenſualitas nõ eſt totaliter ſubiecta rationi. Quòd verò humanus animus deordinetur circa media, ſeruato debito ordine ad finem, prouenit ex hoc quòd media nõ ordinãtur infallibiliter ad finẽ, q tenet ſummũ locũ, quaſi primũ principiũ appetibiliũ. Quemadmodũ enim in ſpeculatiuis homo habẽs rectã intentionẽ circa principia, nõ poteſt errare circa cõcluſiones, niſi ſit defectus cõnexionis principiorũ circa cõcluſiones, quæ ſic ſe habent in agibilibus ad principia, ſicut media ad finẽ. Sed in ſtatu innocẽtiæ (vt infra dicetur) erat infallibilis ordinis firmitas, vt ſemper inferius contineretur ſub ſuperiori, quandiu ſummũ hominis cõtineretur ſub Deo, vt etiã D. Aug. dicit. Et ideo impoſsibile erat quòd inordinatio in homine eſſet, niſi inciperet ab hoc ꝙ ſummũ hominis non ſubderetur Deo, quod fit per peccatũ mortale. Vnde primũ peccatũ hominis fuit cauſa mortis, vt dicitur Ro.5. Nec obſtat quòd glo. ſuper illud 1. Ti.2. Adã nõ fuit ſeductus. vbi dicit: Inexpertus diuinę ſeueritatis in illo falli potuit, vt crederet veniale eſſe cõmiſſum. Quia accipit ibi veniale pro facilè remiſsibili. & (vt D. Aug. dicit) prius pręceſſerat elatio mẽtis mortalis, ante quàm illud crederet: Sicut in muliere, antequã dubitaret, & diaboli verbis crederet. Et quamuis diſpoſitio per ſe & neceſſaria pręcedat habitũ, & peccatũ veniale ſit diſpoſitio ad mortale: nõ tamẽ eſt per ſe neceſſaria, ſed cõtingenter & per accidẽs. vnde nõ ſequitur ꝙ Adã qui primò poterat peccare mortaliter, poſſet etiã primò peccare venialiter, propter illam

Margin notes: 4. de Ciuit. — 4. de Ciui. — 3. ſuper Gene. ad lit.

illam firmitatẽ ordinis virium inferiorum:qui ordo nõ poterat tolli,nisi primò summum hominis
deordinaretur,vt dictum est. Si Adam fuisset creatus absque iustitia originali,propter defectũ il-
lum potuisset primò peccare venialiter. Si dicatur: Qui potest plus,potest minus:sed mortale est
plus,igitur. Dicendum quòd illa regula vera est in his quæ sunt eiusdem ordinis & rationis, vt in
ponderibus,non in aliis omnibus,vnde non sequitur,Homo potest generare hominem, ergo asi-
num. Et quanuis in motu locali prius accedatur ad minus distans quàm ad plus distãs,& mortale
plus distet à rectitudine primi status quàm veniale:non tamen oportet in motibus voluntatis(qui
spirituales sunt)id obseruari. Et cum D. Aug. dicit quòd Adam sollicitauit aliqua experiendi cupi-
ditas,cum videret mulierem accepta esca nõ esse mortuam, per illam cupiditatẽ intelligit elatio-
nem mentis mortalem,quam iustitia originalis non prohibebat, sicut inordinationem venialem
propter illam infallibilem firmitatem. Si dicatur quòd Adam in illo statu erat liber libertate con-
trarietatis & cõtradictionis,& Deus poterat aliquid præcipere sub pœna temporali,siue sub pœna
peccati venialis: Dicendum est quòd illo casu stante,licet Adam potuisset transgredi illã ordina-
tionem,non tamen primò propter prędictũ ordinem. Nec sequitur quòd Adam peccãdo morta-
liter,prius habuerit iudicium erroneum directiuũ illius elationis, & sic pœna præcesit culpam.
quia non habuit prius tempore,sed solùm natura. Præterea illud iudiciũ erroneum dupliciter po-
test cõparari ad voluntatem: Primò vt dirigens elationẽ,& sic est prius natura. Alio modo inquan
tum acceptatur à voluntate,quæ est primum principiũ deordinationis.& sic est posterius natura.
Nec est inconueniens quòd pœna & culpa sint simul tempore,cum omnis inordinatus appetitus
pœna sibi sit. Non inconuenit etiam quòd idem sit prius & posterius respectu diuersorum.

Ver. 5. DE INCOMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM SOLO ORIGINALI.

E PEccatum veniale cum solo originali esse non potest:quia ante completũ vsum rationis nemo 1.2:quæst.89.
potest peccare venialiter. Sed in primo instanti cõpleti huius rationis quilibet tenetur se con- artic.6.
uertere in Deum,quod si faciat,cõsequitur gratiã & remissionẽ peccati originalis:si verò nõ faciat De malo q.
peccat mortaliter:igitur. Maior patet:quia ante completũ vsum rationis nemo potest peccare ve- 7.art.10.ad 8.
nialiter ex surreptione,neque ex imperfectione actus:igitur,&c. Primũ patet:quia defectus ęta-
tis,qui impedit vsum rationis,excusat à peccato mortali ex genere,ergo etiã à peccato veniali ex
genere:quia ad vtrunque perfecta & completa libertas requiritur. Sed quicquid excusat à maiori
peccato,excusat à minori,stante eadem causa excusationis,sicut iustũ bellũ quod excusat ab ho-
micidio,excusat à percussione,rapina,& furto:sed veniale ex genere est minus quàm mortale:igi-
tur,&c. Secundũ patet:quia veniale ex surreptione:quanuis non supponat completã voluntatem
in actu exercito,supponit tamen completã libertatem in facultate voluntatis,quia motus secundò
primi ideo imputantur voluntati,licet non possit pro tunc plenè reprimere:quia ratio antea pote-
rat præuidere,& illos motus impedire,aliàs si ratio non poterat antea præuidere & impedire, non
debent imputari. Quia hæc tota & sola ratio quare motus primò primi,siue omnino præuenien-
tes vsum rationis,non imputantur:quia non sunt aliquo modo nec in se,nec in causa voluntarij.
Et ideo licet pueri ante plenum vsum rationis habeant aliquos motus ad illicita, non imputantur
venialiter:quia eorum ratio nondum habuit plenam libertatem,qua potuissent illos præuenire &
impedire. Minor autẽ pro prima parte probatur: Quia omni naturæ intellectuali in primo instãti
completi vsus rationis datum est naturale præceptum sufficienter ei promulgatum: quanuis etiam
aliqui postea non recordentur vt se conuertant in Deum eomodo quo cognoscunt: Quia ad hoc
natura intellectualis(secundum D. Aug.)creata est,vt summum bonum intelligeret,intelligendo
amaret,&c. Ergo naturali præcepto tenetur se dirigere,& in finem vltimũ ordinare:eam ob rem
angeli mali in secundo instanti,in quo habuerunt completũ vsum rationis,mortaliter peccauerũt,
propter trãsgressionem huius præcepti,de se debitè conuertendo in vltimũ finẽ,eadẽ ratione ho-
mines. Quia primũ quod occurrit homini deliberandũ & ordinandũ,est ipsemet homo,cũ Deus
(qui illud præceptum naturæ dedit,de quo Christus ait, Primũ quærite regnũ Dei)nõ deficiat in
necessariis:sequitur indidisse rationi quòd primũ in libro primo instanti vsus rationis occurrens, Matth.6
esset ipsemet homo. Ideo homo quàm citius potest,debet se ordinare in illum finẽ sbene esse, per
debita media & honesta eligendo viuere secundũ dictamẽ rectæ rationis & legis diuinæ,si de illa
habet notitiã per fidẽ:vt baptizati,qui propter baptismũ non deobligantur ab illo præcepto,cum
gratia perficiat naturã,& nõ destruat illã: Et cum sint in gratia,verisimile est quòd impleant præ-
ceptũ illud:quia gratia,charitas,& fides concurrũt,inclinãdo voluntatẽ ad bonũ honestum.& sic
præstituũt verũ finem vltimũ,saltem cõfusè. Nõ est tamen necesse dicere ꝙ omnes impleant hoc
præceptũ,non solùm propter libertatẽ,sed etiã propter malam assuetudinẽ ante actũ plenæ liber-
tatis siue discretionis acquisitã. vnde fit quòd pars sensitiua magis mouebit ad delectabilia mala,
quàm fides & charitas ad bonum honestũ. Ideo expedit quòd pueri ante annos discretionis indu
cantur ad honesta:ad quam inductionem etiã inclinantur parentes. Et quia non est omnibus cer-
tum,& aliqui non recordantur an impleuerint,vel non:ideo non tenentur cõfiteri in speciali, sed
sufficit quòd in generali:sicut de aliis quorũ memoriam non habent,dicendo, Quocũque modo
offenderim Deum,dico meam culpam. Minor pro prima & secunda parte probatur per illud Za
cha.1. Conuertimini ad me,& ego conuertar ad vos. Ibidem post prædictum præceptũ si implea-
tur,pollicetur conuersionem suam ad nos per gratiam. Vnde ex hac authoritate eliciunt aliqui rẽ-
gulam generalem,quòd quandocunque homo bene & debitè vtitur naturalibus suis erga Deum,

ipse vtitur sua liberalitate & misericordis erga hominem peccata indulgendo. Nec obstat quòd dispositio naturaliter præcedit habitum siue formam,non tamẽ præcedit tẽpore. Nec ad primam gratiam iustificantem,quæ in primo instanti completi vsus rationis gratis datur, requiritur aliqua dispositio præcedens tẽpore. Et licet puer incipiens habere vsum rationis,possit per aliquod tempus abstinere ab aliquibus peccatis mortalibus:non tamen liberatur à peccato omissionis prædictæ conuersionis,si quàm citò potest,non se conuertat ad Deum vel finem honestum. Ideo si liberè se distrahat circa curiosa,peccat mortaliter omissiuè,& venialiter cõmissiuè. ¶ Ex præmissis patet quòd ante tempus completi vsus rationis datum est tempus induciarum paruulis, quo ad ea quæ aliàs essent venialia:sic quòd non peccant venialiter nec mortaliter, licet leges in foro exteriori puniant,tum propter incertitudinem cõpleti vsus rationis,tum etiam propter scandalum.

Induciarũ tempus datũ paruulis.

Ver.6. DE REMISSIONE PECCATI VENIALIS IN PVRGATORIO.

3.p.q.83.art.5. ad.3.& q.87. artic.3. De Malo q.7. artic.1. Matth.12.

QVia superiùs c.16.§.4.ver.8.dictũ est de remissione peccati venialis in hoc mundo, & ꝙ in A
inferno est irremissibile,& æternaliter punitur : ideo nunc solum de remissione peccatorũ venialium in purgatorio dicendum est. Manifestum est autẽ ex sacris literis ꝙ aliquod peccatum remittitur in alio seculo. vnde Christus, Si quis dixerit verbum in Spiritũ sanctũ,nõ remittetur ei, nec in hoc seculo,nec in futuro: quia nõ apparet quòd aliud peccatum possit remitti nisi veniale, non solum quantum ad pœnam,sed etiam quantum ad culpam,quando contingit ꝙ quis in charitate existens,dormiendo intercipitur à morte violẽta & extrinseca. Cõstat enim ꝙ illi peccata venialia non dimittuntur in hac vita:& tamẽ propter venialia nõ impeditur perpetuò à vita ęterna, ad quã nullo modo peruenit,nisi ab omni culpa immunis sit,iuxta illud Apoc.21. Nihil coinquinatum aut abominationẽ faciẽs,introibit in illam. igitur.&c. Remittuntur autẽ ibi per feruorem charitatis:in cuius actum exeũt in primo instãti separationis à corpore,cũ se sentiunt in tormẽtis. Et licet in purgatorio non sit status merẽdi,est tamẽ status mutãdi voluntatẽ,quando non est obstinata,quia tũc est immutabilis,iuxta illud, Si ceciderit lignũ,&c. Et quamuis in via quis facilius cadat in peccatum quàm resurgat,secus tamẽ est post mortem:quia licet propter mutationẽ status animæ in purgatorio non possint mereri,possunt tamen impedimentum tollere.

Eccl.11.

CONTINVATIO DICENDORVM.

QVum peccatum originale(de quo cõsequenter dicendum est)pro formali nil aliud sit quàm B
priuatio iustitię originalis,consequens est vt absque ea cognosci non possit. ideo de ea in primis dicendum est.

§. 4. DE IVSTITIA ORIGINALI.

1.2.q.83.ar.2. ad.2. Iustitia orig. Eccle.7

IVstitia Originalis Erat quoddã donũ gratuitũ essentiæ animæ ipsi Adæ infusum,gratiæ gratum facienti connexũ,quo ratio & voluntas ipsius Adæ omnino subdebantur Deo:& vires siue potentiæ inferiores tam appetitiuæ quàm apprehensiuæ ipsi rationi,& corpus animæ, ad promptè, faciliter, ac delectabiliter implendum imperiũ siue præceptum eius. Per hanc iustitiam originalẽ dicitur Deus fecisse hominem rectũ. Quæ rectitudo in triplici ordine prædicto consistebat. Primus ordo erat subiectionis rationis & voluntatis ad Deum:quia stante illa, Adã in omnibus obediebat Deo, repugnabat & resistebat malo per gratiam gratũ facientẽ iustitiæ originali annexam. Secundus ordo erat subiectionis viriũ inferiorũ rationi:sic quòd nulla esse poterat difficultas aut rebellio in parte sensitiua. Tertius ordo erat subiectionis corporis animę. Hi tres ordines erãt subordinati,& secundus pendebat ex primo,& tertius ex secũdo. Hanc rectitudinẽ siue harmoniam prædictorum ordinũ firmiter tenebat iustitia originalis:sic quòd stante primo, secũdus & tertius erant inuariabiles. Primum ordinẽ iustitia originalis tenebat,non tamen inuariabiliter: quia Adã non fuit confirmatus in gratia,vt rei probauit euentus:sed dimissus fuit in manu consilij sui, &c. vltra mandata naturalia,adiecit vnum positiuum,de quo Gen.2. Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Hac prohibitione Adæ facta,quę per eum fuit Euæ promulgata, fuit ei duplex mors, s.corporalis & spiritualis. intimata vnde subditur, Quacunque die comederis morte morieris,hoc est duplici morti subiectus eris,spirituali scilicet statim incurrendæ, & corporali non statim,sed tempore præordinato.

Ver. 1. DE PERFECTIONE PRIMI HOMINIS IN STATV INNOCENTIAE.

Progressus rerum duplex.

IN productionibus rerum & animalium duplicem inuenimus progressum: Primus,prout exie- C
runt à solo Deo immediatè. Secundus,prout producuntur à Deo mediantibus causis secundis. Quantum ad primum,conueniens erat quòd res quæ à Deo solo immediatè producuntur, essent perfectæ,eò ꝙ ex eis aliæ procedere debebãt. Causa enim debet esse potior effectu. Ideo Deut.32. Dei perfecta sunt opera. Natura verò creata cum non sit tantæ potẽtiæ,procedit de imperfecto ad perfectum,vt videmus in plantis & animalibus. Hinc est quòd Adam & Eua in sua formatione fuerunt perfecti,& quantum ad corpus,& quantum ad animã,maiori perfectione quàm filij, qui ab eis procreati fuissent,etiam in illo statu, si perseuerassent.

Ver. 2. DE PERFECTIONE CORPORIS HOMINIS IN PRIMO STATV.

Gen.1. & 2. Adã & Eua qua quãtitate creati. 1.Cor. 15. Luc.2.

COrpus Adæ & Euæ fuisse perfectũ in quantitate ex Gen. cõstat,cũ eis fuerit factũ præceptũ D
generandi, Crescite,&c.& ideo in tali statu & quãtitate,in qua homines qui perfectè generare possunt. & cũ eis fuerit datũ dominiũ super animalia,sequitur ꝙ erãt in tali fortitudine & agilitate,quæ requiritur ad dominandum animalibus. Quidam dicunt ꝙ Adã creatus fuit in tanta quantitate,in qua fuit Christus,qui dicitur secundus & nouissimus Adam, quando incœpit prædicare,

dicatc,incipiẽs anno.quaſi 30.quia in illa ætate dicitur quis perfectus homo. Cũ ergo Dei per- *Luc 2.*
fecta ſint opera,ſequitur ꝙ Adã & Eua fuerunt creati in ſtatura ætatis perfectæ. Hæc autẽ perfe-
ctio quantitatis nõ procedebat ex iuſtitia originali,quia filij Adæ (qui ab initio habuiſſent iuſtitiã
originalem)non fuiſſent in tãta quantitatc cõcepti & nati,nec adeò fortes & potentes, ſicut Adã:
ſed paulatim proceſsiſſent & creuiſſent in quãtitate & fortitudine,ſicut nũc.Quia regula genera-
lis eſt,Quòd in omnibus aſſerendis ſequi debemus naturã rerũ,niſi aliter ca quæ ſunt ſupra natu- *1.p.q.99.ar.1.*
rã,authoritate diuina nobis reuelata fuerint.Illa enim quæ ſunt ſupra naturã,ſola fidei reuelatio-
ne tenemus. Sed ex principiis naturæ apparet prædictus progreſſus paruulorũ ex imperfecto ad
perfectum,& nihil de filiis Adæ circa huiuſmodi reuelatũ fuit:igitur,&c. Habuiſſent tamen ſuf-
ficientem virtutem ad actus cõuenientes pueritiæ,puta ad ſugendũ vbera,& alia huiuſmodi, me-
lius quàm in ſtatu naturæ corruptæ,in quo(vt D.Aug.ait)in pueris tanta apparet infirmitas, quòd
iuxta ſe iacentibus mammis magis poſſunt eſurientes flere,quàm ſugere. Et quãuis quædam ani-
malia ſtatim nata habeant vſum membrorum prout coturnices , non tamen hoc procedit ex eorũ
nobilitate, cùm quædam perfectiora non habeant. Sed hoc eis contingit ex ſiccitate cerebri. Et
licet aliqui defectus pueriles,qui conſequuntur generationem,potuiſſent in illo ſtatu fuiſſe , puta
defectus materiæ(non enim fuiſſent omnes æquales)non tamen defectus tendentes ad corruptio-
nem,ſicut ſunt defectus ſeniles.

Ver. 3. DE IMMORTALITATE ET IMPASSIBILITATE HOMINIS IN PRIMO STATV.

E HOminem fuiſſe ante peccatũ immortalem Apoſt.docuit dicens:Per vnũ hominem peccatũ *1.p.q.97.*
in hunc mundũ intrauit,& per peccatũ mors:ergo ante peccatũ non erat mors. Immortali- *art.1.*
tas tamen illa non erat ſecundũ naturam,cùm capacitas materiæ eius nõ fuiſſet repleta, ſicut ma-
teriæ cælorũ.Nec fuit aliqua diſpoſitio intrinſeca in homine,quæ redderet eũ immortalem , ſicut
poſt reſurrectionem.Sed erat immortalis ex parte cauſæ efficientis & præſeruantis,ſ.Dei,qui (vt
D.Aug.ait) hominẽ facit,qui quãdiu non peccaret,immortalitate vigeret,vt ipſe ſibi author eſſet *In lib.de q.*
aut ad vitam,aut ad mortem.Non enim corpus eius erat indiſſolubile per aliquem immortalitatis *no. & vet.*
vigorem in eo corpore exiſtentem:ſed inerat quædam vis animæ ſupernaturaliter data,per quam *teſta.*
poterat corpus ab omni corruptione præſeruari, quãdiu ipſa Deo ſubiecta mãſiſſet. Et ſic illa vis
præſeruãdi erat ex iuſtitia originali,quæ non erat naturalis animæ,ſed per donũ gratiæ,per quam
præſeruabatur ab exteriori læſione,partim quidẽ per propriã rationẽ,& partim per diuinã proui-
dentiã,quæ ſic ipſum tuebatur,vt nihil ei occurreret ex improuiſo,à quo læderetur. Quo ad inte-
riora prouidebatur ei quo ad humidũ radicale per herbas & fructus lignorũ paradiſi. Et quo ad
calorẽ naturalẽ per lignũ vitæ,quod habebat virtutẽ fortificãdi debilitatẽ caloris naturalis, pro-
uenientẽ ex admixtione extranei. Vnde D.Aug.dicit, ꝙ arbor vitæ medicinæ modo corruptionẽ *In lib.de q.*
hominũ præſeruabat:nõ tamen ſimpliciter immortalitatẽ cauſabat. Neque virtus quæ inerat ani- *no. & vet.*
mæ ad conſeruandũ,cauſabatur ex ligno vitæ, quod etiam non poterat immortalitatem præſtare, *teſta.*
vt nunquam diſſolui poſſet. Quia virtus vniuſcuiuſq; corporis finita eſt:ideo virtus ligni vitæ nõ
poterat dare virtutẽ durandi tẽpore infinito,ſed vſque ad determinatũ tempus,quo finito vel ho-
mo tranſlatus fuiſſet ad ſpiritualẽ vitam,vel iterũ indiguiſſet ſumere de ligno vitę,quod per tẽpus
longiſsimũ præſeruaſſet. Vnde Gen.3. Videte ne fortè mittat manum ſuã ad lignũ vitæ & come-
dat,& viuat in æternũ. Cũ autẽ egeret cibo & potu,in quibus ſemper manet aliqua fæculẽtia,ne-
ceſſe fuiſſet in illo ſtatu ſuperfluitas emitti:fuiſſet tamẽ diuinitus prouiſum,vt ex hoc nulla inde-
centia ſequuta fuiſſet. Et quãuis immortalitas eſſet per donũ gratiæ,& per peccatũ deperdita: nõ
tamẽ ſequitur ꝙ ſi Adã recuperauit donũ gratiæ,recuperauerit etiã hanc immortalitatẽ:quia non
recuperauit gratiã quã amiſit,quo ad omnes effectus , ſed ſolũ quo ad remiſsionẽ culpæ & meritũ
gloriæ.Et quia hoc priuilegiũ immortalitatis fundabatur in dono iuſtitiæ originalis , quæ nõ ſolũ
data erat Adæ pro ſe ipſo,ſed pro poſteris:ſequitur ꝙ filij eius fuiſſent immortales,& per cõſeqnẽs
impaſsibiles paſsione ad corruptionem tendẽte.¶ Ex quo apparet quòd filij nõ fuiſſent parẽtibus
moleſti fletibus & ciulatibus.Et quãuis in digeſtione fuiſſet corruptio cibi,tamẽ illa & aliæ,ſi quæ
erãt(quẽadmodũ & ſomnus)ad perfectionẽ ordinatæ erãt, ſicut corruptio virginitatis ad procrea-
tionẽ prolis.Ideo non fuiſſent diſpoſitiones corruptiuæ,ſicut nec deſitiones ſpecierũ ſenſibilium.

Ver. 4. DE GENERATIONE IN STATV IVSTITIAE ORIGINALIS.

A CVm natura humana creata fuerit ad implẽdas angelorũ ruinas, & tertia pars angelorũ ceci- *1.p.q.98.*
derit,Deúſque ſolũ Adã & Euã immediatè formauerit: neceſſe eſt dicere quòd eos ad mul- *art.1.*
tiplicandũ genus humanũ creauerit.Nã pręceptũ generationis eis dedit,dicens:Creſcite & mul- *Gen.1.*
tiplicamini,& replete terrã.Et cũ natura ſic proceſsiſſet in generando,ſicuti Deus illam inſtituit,
& Deus maſculum & fœminã formauerit:cõſequens eſt quòd in illo ſtatu fuiſſet diuerſitas ſexus,
& ſic mares & fœminæ.Et cũ Philoſ.dicit quòd fœmina eſt mas occaſionatus,quaſi præter inten- *In li.de Ge.*
tionẽ naturæ,intelligit de natura particulari,quæ intendit generare ſibi ſimile,niſi impediatur,vel
per defectum virtutis,vel per defectũ materiæ:ſicut paruus ignis nõ poteſt cõburere ligna viridia:
qui defectus in illo ſtatu non fuiſſet. Sed fœmina non eſt præter intentionem naturæ vniuerſalis.
Et defectus virtutis impediens generationẽ maſculorum,quãdoque cõtingit ex aliquo accidenti
extrinſeco,vt Philoſ.dicit, quòd ventus Septentrionalis coadiuuat ad generationem maſculorũ, *In lib.de A-*
& Auſtralis ad generationem fœminarũ. Quandoque etiã ex apprehenſione animæ, ad quam de *nimal.*
facili mutatur corpus,maximè in illo ſtatu,in quo corpus erat ſubiectũ animæ.Proceſsiſſet autem

generatio donec cópletus fuiſſet numerus à Deo prædeſtinatus:& fuiſſent tot generati, quot an-
geli ceciderunt. Et ſecundú aliquos,fuiſſent generatæ tot fœminæ,quot maſculi.¶ Sed difficultas
eſt an facta fuiſſet generatio per cómixtionem maris & fœminæ,ſicut núc. Hæc difficultas oritur
In lib.de Ho. propter dicta Greg.Niceni,qui dixit quòd in paradiſo multiplicatú fuiſſet genus humanú, ſicut
angeli,abſque cócubitu,per operationé diuinæ virtutis. Dicit etiá quòd Deus ante peccatú fecit
14.de Ciuit. maſculú & fœminá,reſpiciens ad modú generationis,quod futurú erat poſt peccatú.D.etiá Ang.
dicit quòd illo ſtatu nulla corruptione integritatis genitalis fœminei potuit virile ſemen immitti,
ſicut nunc poteſt eadé integritate ſalua,fluxus menſtrui cruoris emitti. Aliter tamé apparet dicen
dum propter tria fundaméta: Primum eſt D.Dio.dicentis naturalia nó ſubtrahi , nec dari homini
per peccatum.Cú ergo ſexus & membra generationis data eſſent homini ante peccatú, & fœmi-
na in adiutoriú non ad aliud quàm ad generationé,cum in omnibus aliis homo per virum melius
iuuetur quàm per mulieré:ſequitur quòd fuiſſet illorum membrorú vſus,ſicut núc.Secundú fun-
3.p.q.1.art.3. damentum eſt D.Aug.dicétis quòd ea quæ à ſola voluntate Dei proueniunt ſupra omne debitum
naturæ,nobis innoteſcere non poſſunt,niſi quatenus in ſacra ſcriptura traduntur. Sed præmiſſus
modus generationis eſt ſupra omne debitú naturæ,& nil de eo in ſacris literis traditú eſt:igitur nó
1.p.q.99.art. eſt aſſerendus.Tertiú fundamétum eſt vna regula generalis D.Tho.quæ talis eſt: In omnibus aſ-
1. & q.101. ſerendis ſequi debemus naturá rerum , niſi aliud in ſacris literis reueletur ſupra naturá.Sed nulla
art.1. reuelatio eſt de illo modo:igitur ſequédus eſt ordo naturalis generationis,quæ fit per cómixtioné.
Quia in illo ſtatu erat iuſtitia originalis,qua corpus ſubdebatur animæ,vt dictú eſt.Ideo genera-
tio fuiſſet abſque aliquo ardore libidinoſo,& abſque aliqua fœditate,quáuis fuiſſet maior & pu-
rior delectatio,quæ nó abſorbuiſſet túc vſum rationis, ſicut núc. Tunc enim fuiſſent honorabiles
nuptiæ,& thorus immaculatus.Et ſic intelligédus & gloſandus eſt Gre.Nicenus. & quantum ad
corruptionem,D.Aug.intellexit de corruptione propria ſenſitiua,aut de alteratione diſponéte ad
corruptionem ſuppoſiti,& nó de corruptione inducente ad perfectionem,prout fuiſſet corruptio
ciborum ad perfectioné ſuppoſiti, & corruptio virginitatis ad perfectionem ſpeciei : aliàs opor-
tuiſſet in natiuitate cuiuſlibet fieri magnum miraculum,&c.Nullus tamen dolor fuiſſet in partu:
quia(vt idem Aug.dicit)ad pariendú nó doloris gemitus,ſed naturalis impulſus fœminea viſce-
ra relaxaſſet.Dicit prætérea idem Aug.9.ſuper Gen.ad literam,quòd primi parentes non ſunt vſi
coniugio in paradiſo,eò quòd formata muliere , poſt modicum temporis propter peccatú eiecti
ſunt,vel quia expectabant diuinam authoritatem ad determinatum tempus.

Ver. 5. DE PERFECTIONE ANIMAE IN STATV INNOCENTIAE.

1.p.q.100. IN illo ſtatu eſſentia animæ perfecta erat per gratiá gratum facienté , & iuſtitiá originalé ei an- B
art.1. nexá:& cú originalis iuſtitia data fuiſſet Adę & poſteritati,ſequitur quòd quemadmodú iuſtitia
In lib.de con- originalis fuiſſet tráſfuſa,ſic & gratia vnde Anſelmus dicit,quòd ſimul cú rationalé haberét ani-
cep.virg. mam,iuſti eſſent,quos generaret homo,ſi non peccaret. Quia cú homo naturaliter generet ſibi ſi-
mile in ſpecie,neceſſe eſt quòd filij ei aſſimilentur in omnibus accidétibus cóſequentibus naturá
ſpeciei, niſi ſit error vel defectus in operatione , qui non fuiſſet in illo ſtatu.Sed iuſtitia originalis
erat accidés conſequés naturá ſpeciei humanæ,non quidé ex principiis ſpeciei cauſatú , ſed ſicut
quoddam donum diuinitus toti naturæ humanæ datú:igitur, &c.& ſic iuſtitia originalis & gratia
tráſfuſa fuiſſet à patre in filiú,nó directè & immediatè,ſed ex cóſequéti, prout & anima quæ eſt à
Deo per creationé:tamen à patre diſpoſitiuè.Nó tamen filij nati cófirmati fuiſſent in gratia aut iu-
ſtitia originali:& ideo quáuis primi parentes nó peccaſſent, filij eorú potuiſſent peccare propter
libertaté arbitrij:quia non fuiſſent donati maiori priuilegio quàm parétes.Et ſi in oppoſitú addu-
In lib. cur catur dictum Anſelmi,qui dicit quòd ſi primi parentes nó peccaſſent,ita confirmarentur cú omni
Deus & ho- propagine ſua,vt vlterà peccare non poſſent: Dicendum quòd hoc non dixit aſſerendo , ſed opi-
mo. nando:vel intellexit poſt completum numerum electorum,quia tunc glorificati fuiſſent.

Ver. 6. DE PERFECTIONE INTELLECTVS IN STATV INNOCENTIAE.

1.p.q.101. QVum ſcientia non ſit accidens conſequés naturá ſpeciei,ſed indiuidui:ſequitur quòd pueri C
in ſtatu innocentiæ non fuiſſent nati cú ſcientia: quia ex regula data, Vbi authoritas diuina
deficit,debemus ſequi conditioné naturæ animæ,(quæ vt dicitur in 3.de Anima)eſt tanquá tabula
raſa,in qua nihil depictú eſt,&c.Sed perfeciſſent in ea progreſſu temporis,inueniendo vel addi-
ſcendo abſque difficultate.Nec tamé propter hoc ſequitur quòd fuiſſet in eis ignorátia, licet be-
7.c. caleſt. ne neſciétia,quá D.Dio.ponit in Angelis.Habuiſſent tamen ſcientiá , quæ cóperuiſſet eis ſecun-
Hierar. dum tépus ſuum ad dirigendú illos in operibus iuſtitiæ, in quibus homines dirigútur per princi-
pia vniuerſalia iuris naturę,quæ multò perfectius intellexiſſent,quàm núc intelligamus.¶ Ex pre-
miſſis,maximè ex prædicta regula,apparet quòd pueri in illo ſtatu nó habuiſſent ſtatim perfectú
vſum rationis,cùm natura in omnibus generatis procedat de imperfecto ad perfectum:ſicut nec
animalia habent ſtatim perfectú vſum membrorú & induſtriæ,ſicut poſtea.quod patet,quia aues
docét volare pullos ſuos.¶ Sed quia Adá fuit immediatè creatus à Deo, vt eſſet principiú omniú
aliorum,ideo ſicut fuit creatus in perfecta quantitate ac diſpoſitione & vſu membrorú : ita etiam
An Adam in perfecto vſu rationis,& cú omnibus ſcientiis.Non tamen,ſecundum D.Tho.vidiſſet diuinam
eſſentiam Dei eſſentiá pro illo ſtatu,quia ſi cótinuè vidiſſet,non fuiſſet viator,nec peccaſſet,ſicut nec beati. Co-
viderit. gnouiſſet tamen Deum altiori cognitione,quàm nos nunc.Et ſic eius cognitio fuiſſet quodammo-
do media inter cognitioné præſentis ſtatus,& patriæ. Quia pro illo ſtatu cognouiſſet per ſpecies
intelligibiles

intellegibiles infusas, quæ sunt perfectiores acquisitis. Nã species intelligibiles à sensibus corporeis abstractæ, nõ ita clarè repræsentãt spiritualia, sicut species intelligibiles quæ non sunt à sensibus abstractæ, sed à Deo infusæ. Vnde primus homo non impediebatur per res exteriores à clara & firma cõtemplatione intelligibiliũ affectuũ, quos ex irradiatione primæ veritatis percipiebat. Vnde D. Aug. dicit quòd fortasis Deus primis hominibus loquebatur, sicut cum angelis loquitur, ipsa incommutabili veritate illustrans mẽtes eorũ: etsi non tanta participatione diuinæ essentiæ, quantã angeli percipiunt. ¶ Quidã dicunt quòd Adã in raptu vidit diuinã essentiã, quod nituntur probare ex eo quòd sopor in sacris literis significat visionem omniũ: quæ nõ potest haberi, nisi per visionẽ diuinæ essentiæ. vnde Esa. 29. dicitur: Quoniã immiscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vidẽt visiones: & erit vobis visio omniũ, sicut verba libri signati. Sed in rapen immisit Deus soporẽ in Adã, & postmodũ mirabilia mysteria protulit: igitur habuit visionẽ omnium, & libri signati. Præterea ideo dicitur quòd Moyses clarè vidit diuinã essentiã, quia debebat esse doctor Iudæorũ: & D. Paulus, quia debebat esse doctor Gentiũ. Sed an debebat esse doctor & director omniũ hominum: igitur, &c. Nec propter hoc sequitur quòd fuerit præscius peccati sui, & per cõsequens nõ potuerit vitare: quia cùm diuina essentia sit speculum voluntariũ, nõ necessariò vidit peccatũ suum. & licet viderit Christũ incarnandũ vt glorificatorẽ, non tamẽ vt redemptorẽ. D. Tho. tenet oppositum, eò quòd præmissæ authoritates & rationes nõ necessariò cõcludant. Ideo dicit quòd non habuit fidem de redemptore explicitè, licet implicitè crederet Deũ sufficienter prouisurũ omnibus, quæ suæ saluti erant necessaria. ¶ Nõ poterat etiam pro illo statu angelos videre per essentiã, licet perfectiorem cognitionem haberet, quàm nũc habeamus: quia nũc propter corruptionẽ naturæ corpus quod corrumpitur, aggrauat animã, & impedit à cognitione substantiarũ separatarũ. Habebat tamen scientiam omnium rerũ, in quibus homo natus est instrui. & hæc sunt omnia quæ virtualiter existunt in primis principiis per se notis, hoc est omniũ quæ homines naturaliter cognoscere possunt. Cuius ratio assignari potest ex perfectione rerũ immediatè à solo Deo productarũ. Hanc omnium rerum scientiã Deũ dedisse Adæ, colligi potest ex eo quòd adduxit animalia ad eũ, vt videret quomodo vocaret ea, & ex hoc quòd Adã nomina imposuit rebus, sequitur quòd cognoscebat naturas rerũ: debẽt enim nomina esse consona proprietatibus earũ. Alia verò quæ nec naturali studio hominis cognosci possunt, nec necessaria sunt gubernationi vitæ humanæ, primus homo nõ cognouit: sicut sunt cogitationes hominũ, & futura cõtingẽtia, & quędã singularia, vt puta ꝙ lapilli iacent in flumine, & alia huiusmodi. ¶ Ex prædictis patet quòd Adã nõ profecisset in scientia naturaliũ quantũ ad naturã scitorũ, licet bene quãtum ad modũ sciẽdi. Quo ad supernaturalia verò profecisset, etiã quãtũ ad numerũ per nouas illuminationes. Nec simile est de ꝓfectu meriti & scientiæ: quia vnus homo nõ est alteri principiũ merẽdi, sicut & sciẽdi. ideo nõ debuit sic creari, vt in merito proficere nõ posset. ¶ Adã & tota eius posteritas tali perfectione donati erãt, vt stãte iustitia originali, decipi non posset. vnde D. Aug. Approbare falsa pro veris nõ est natura instituti hominis, sed pœna dãnati. Nullũ enim in illo statu poterat inesse malũ: sed adhærere falso est malũ intellectus, cuius obiectũ est verũ. Et eũ filij Adæ habuissent iustitiã originalẽ, sequitur ꝙ illa stante, non potuissent decipi. Nec obstat quod Apost. dicit, Adã nõ fuit seductus, mulier autẽ seducta fuit in præuaricatione: Quia illa seductio etsi præcesserit peccatũ operi, subsecuta est tamen peccatũ internæ elationis: quia (vt D. Aug. dicit) Mulier verbũ serpẽtis nõ crederet, nisi iã inesset mẽti eius amor propriæ potestatis, & quædã de se superba præsumptio. Adam verò post similẽ elationẽ fuit seductus: quia credidit vxori referẽti verba serpentis. & ad Apostolũ dicendum ꝙ intellexit à serpẽte siue à diabolo, nõ à muliere. Et quãuis aliquid præsentatũ fuisset sensui vel phantasiæ aliter quàm esset, sicut ꝙ remotius repræsentatũ fuisset oculo Adæ, minus quidẽ, cũ natura oculi ꝑ peccatũ nõ fuerit variata. Nõ tamẽ fuisset deceptus, quia per rationẽ veritatem diiudicasset, vt faciũt astrologi & perspectiui per lineã visualẽ. Quidã dicũt quòd nõ somniasset, quia somnia proueniunt ex aliqua indispositione vel inordinatione naturali, quæ in illo statu nõ fuisset: vel nõ somniasset, nisi somnia delectabilia. Et licet filij eius potuissent peccare, & mẽtiri ipsi: nõ credidisset ita esse, sed quòd possibile esset. & hoc nõ esset existimare seu approbare falsum pro vero. vel potest dici quòd fuisset ei diuinitus subuentum in his quorum scientiam non habebat: sicut dictum est de nocumentis corporis. Nec est instantia quam quidam afferunt, quòd in tentatione nõ fuit ei subuentum ne deciperetur, licet tũc maximè indigeret: quia iam præcesserat in eo peccatũ elationis, nec ad diuinũ auxilium recursum habuit. ¶ Ex præmissis apparet quòd Adam nullam opinionẽ habuisset in naturalibus. Nec obstat quòd D. Ambro. dicit, Omne peccatũ est ex errore: quia vt dictum est, non intelligitur de errore præcedente actum peccati, sed de concomitante, vel de errore electionis, prout eligit quod nõ est eligendum, secundum quem dicitur omnis malus ignorans. Hic autẽ error præsupponit inordinationem in parte appetitiua complacente, & assensum non prohibente. ¶ Voluntas tam Adæ quàm aliorum perfecta fuisset per charitatem & alias virtutes infusas, quas habuissent non solùm quo ad habitum, sed etiam quo ad actũ, nisi eas quæ repugnant perfectioni primi status: sicut sunt patientia, pœnitentia, & misericordia, quarũ actus non habuisset. Et quamuis donum perseuerantiæ non habuerit: habuit tamen perseuerantiæ virtutem.

Margin notes: *2. super Gen. ad literam.* — *Num. 12.* — *2. Cor. 12.* — *de veri. q. 18. art. 3.* — *1. p. q. 94. art. 2.* — *Adami scientia.* — *Gen. 2.* — *1. p. q. 94. art. 4.* — *14. de Ciuit. Dei.* — *In statu innocentiæ non poterat decipi.* — *An Adam in primo statu somniasset.* — *3. Sent.* — *1. p. q. 95. art. 2. & 3.*

A Ver. 7. DE DOMINIO QVOD COMPETEBAT HOMINI IN PRIMO STATV.

ADam in statu innocentiæ habebat dominationẽ & præsidentiã super omnia animantia. Dixit enim

1. p. q. 96. art. 1.

xit enim Deus, Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinẽ nostram, & præsit piscibus maris, volatilibus cæli, &c. & iterum, Dominamini piscibus maris, &c. Ratione etiã probari potest. Quia sicut in generatione imperfectũ ordinatur ad perfectũ, vt materia ad formam: Ita in vsu rerũ plantæ ordinantur in cibum animalium: ergo animalia in cibũ & subuentionẽ hominum. Ideo homo naturaliter dominatur plãtis & animalibus. Eam ob rem dicit Philos. quòd venatio animaliũ syluestrium est iusta & naturalis, quia per eã homo vendicat quod est naturaliter suum. Hoc etiã apparet ex ordine diuinæ prouidentiæ, qua semper inferiora per superiora gubernantur, &c. Nõ tamen in illo statu indiguissent homines animalibus ad sustẽtationẽ neq; ad tegumentũ, quia nudi erant, & non erubescebãt, & lignis paradisi ac plãtis nutriti fuissent: neque etiã ad vehiculũ, propter corporis robur. Indigebant tamen ad experimentalem cognitionẽ sumendã de naturis eorũ: quod significatũ est per hoc quòd Deus ministerio angelorũ animalia duxit ad Adã, &c. Et licet animalia non habeãt rationem, vt capacia essent præceptorũ hominis: habent tamen quandã participationem prudentiæ & rationis, secundũ æstimationem naturalẽ, ex qua contingit quòd grues sequuntur ducẽ, & apes obediũt regi. Sic omnia animalia per seipsa homini obedissent, & diuina prouidentia mouente ea, ad desideriũ hominis, spirituali instinctu naturæ ad eũ venissent, & melius obedissent, quàm nũc quædã domestica obediãt. In hoc tamen dominio nõ fuissent æquales: quia quæ sunt à Deo, ordinata sunt. Ordo autẽ, vt D. Aug. dicit, consistit in disparitate, cùm sit parium dispariúmque rerũ sua cuique loca tribuẽs dispositio, dictũ est quòd in illo statu fuisset disparitas quo ad sexũ, fuisset pariter quo ad ætatẽ & quantitatem & robur. Nõ enim fuisset corpus humanum totaliter exemptum à legibus naturæ, quin ex exterioribus agẽtis aliquod commodum vel auxiliũ acciperet magis & minus, secundũ quod diuersis cibis diuersarum virtutũ ex libero arbitrio vsi fuissent. Sic etiã secundam diuersam aeris dispositionem, & diuersum situm stellarum, aliqui robustiores corpore, & melioris complexionis generati fuissent. Similiter quantum ad animam, cùm habuissent liberum arbitrium, aliqui magis vel minus se applicassent. Ita tamen quòd in illis qui excederent, nullus esset defectus culpabilis nec quo ad corpus, nec quo ad animam.

1. Polit. — Venatio animalium syluestrium. — Rom. 13. — 19. de Ciuit. Dei.

Ver. 8. DE DOMINIO HOMINIS SVPER HOMINEM IN STATV INNOCENTIAE.

1. p. q. 96. art. 4. — Dominium duplex.

Dominium hominis super hominẽ, secundũ Philos. est duplex: Quoddã est dominiũ seruorum, quo serui contra voluntatẽ suam & propriũ bonum suum subdũtur dominis. & tale dominiũ non fuisset in statu innocẽtiæ, in quo nullũ pœnale erat: sed id quod est cõtra propriam voluntatẽ, est pœnale: Igitur, &c. Aliud est dominiũ liberorum, in quo subditi diriguntur ad propriũ bonum ipsorũ vel totius cõmunitatis. Et tale dominium hominis super hominẽ fuisset in statu innocentiæ, triplici ratione. Prima, quia cõditio hominum in statu innocẽtiæ nõ erat nobilior, quàm conditio angelorũ, inter quos est prælatio, vt dictum est: Igitur. Secunda ratio, quia homo est naturaliter animal sociale: sed socialis vita multorũ non potest cõueniens esse, nisi aliquis præsideat, qui ad bonum cõmune intendat (multi enim per se intẽdunt ad multa, vnus verò ad vnum.) Ideo dicit Philoso. quòd quandocũque multa ordinantur in vnum, inuenitur vnum vt principale dirigens. Tertia ratio, quia, vt dictũ est, vnus homo habuisset supereminentiam scientiæ & iustitiæ super alium: & fuisset inconueniens, nisi hoc exequeretur in vtilitatem aliorum, iuxta illud, Vnusquisque gratiam quam accepit, in alterum administrantes. ¶ Ex his sequitur quòd vxores nõ fuissent subditæ viris, sicut nunc in tribulationem. Ideo in pœnam dictum est Eua, & ex consequenti aliis, Sub viri potestate eris. Non quin Eua ante peccatum esset sub potestate viri, sed non sub tali pressura contra voluntatem, & in ea tribulatione, in qua nunc sunt quasi omnes vxoratæ. B

1. Pet. 4. — Gene. 3.

Ver. 9. DE PERFECTIONE APPETITVS SENSITIVI IN PRIMO STATV.

1. p. q. 95. art. 2.

Appetitus Sensitiuus tã irascibilis quàm cõcupiscibilis in statu innocẽtiæ fuisset perfectus virtutibus moralibus infusis, & successu tẽporis acquisitis, ac etiã inuariabili ordine subiectionis ad portionẽ superiorem scilicet intellectũ & voluntatem, sic quòd in eis nullæ fuissent passiones inordinatæ, siue rebelliones præueniẽtes rationem, sed solùm moderatæ, virtuosæ, & imperatæ. De creatione Euæ, & præceptis ipsi & Adæ datis, tentatione, præuaricatione, punitione, & translatione in campum Damascenum, vbi secundum aliquos, creatus fuit: vide apud expositores in secundum & tertiũ caput Geneseos, & quæ dicta sunt suprà cùm de Paradiso terrestri ageretur. C

§. 5. DE PECCATO ORIGINALI.

1. 2. q. 81. art. 1. — Rom. 5. — Ephe. 2. — Peccati multiplex acceptio. — Osee 4. — 2. Corint. 5.

Peccatũ originale esse ex traductione Adæ in omnes posteros, qui ab eo per rationẽ seminalẽ processerunt, in primo instãti creationis & trãsfusionis animæ rationalis, fide tenemus. Nam Apost. hoc manifestè asserit dicens: Per vnũ hominem peccatum in hunc mundũ intrauit, & per peccatũ mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerũt. Propter hoc peccatum dicimur natura filij iræ, & per cõsequens rei mortis & condẽnationis, subiecti dissidio intestino, tribulationibus, calamitatibus, & miseriis huius seculi: & oppositũ dicere est hæresis Pelagianorũ ab Ecclesia cum authore suo & sequacibus reprobata. ¶ Ad cuius euidentiã supponendũ est primò, quòd hoc vocabulum (peccatũ) in sacris literis vario modo sumitur. Aliquando enim peccatum accipitur pro eo quod habet respectũ ad peccatum delendũ. Et sic Hostia, Sacrificiũ, & oblationes quæ fiebant in expiationem pœnarum debitarum pro peccato, dicebantur peccata. vnde Oseas, Peccata populi mei comedẽt, scilicet sacerdotes. Et Apost. Christum vocat peccatum, dicens: Quoniã Deus erat in Christo mundũ reconcilians. & post pauca dicit, Eũ qui non nouerat peccatum (scilicet Christũ, qui peccatum nõ fecit, nec inuentus est dolus in ore eius) fecit peccatũ D

(hoc est

(hoc est hostiam pro peccato) vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. & alibi: Misit Deus filium suum in similitudiné carnis peccati, & de peccato dánauit peccatú (hoc est deleuit & fugauit peccatum) in carne. Aliquádo accipitur, peccatú nó pœna debita peccato. Vnde D. Petrus. Peccata nostra, hoc est pœnas peccatorú nostrorú, ipse, s. Christus, tulit, & dolores nostros ipse portauit. & infrà, Posuit in eo iniquitates omniú nostrum, hoc est pœnas iniquitatú nostrarum. Aliquádo accipitur pro eo quod inclinat vel inducit ad peccandú. Et hoc modo concupiscentia actualis (hoc est passio & appetitus sensitiuus, quo caro dicitur aduersari spiritui, appetédo sibi amica, suauia, & delectabilia, (quæ lex Dei prohibet, refugiédo à duris & laboriosis, quæ lex Dei sustinere præcipit) dicitur peccatú. Vnde D. Iac. Vnusquisque tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus. Et hoc modo Apost. concupiscentiá actualem vocat peccatum, dicens: Nam concupiscentiam nesciebam (s. esse peccatum) nisi lex diceret, Non concupisces. Dicit præterea, Occasione autem accepta, peccatú (hoc est vis appetitiua) per mandatú operatum est in me omné concupiscentiam, hoc est vis appetitiua facta est efferatior, iuxta illud Horatij: Nitimur in vetitú semper, cupimúsque negata. Et iterú cùm Apost. dicit: Si autē quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatú. loquitur de motibus primò primis, qui sunt ab appetitu sensitiuo, & non à volútate. Ideo appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali (qui ab alijs dicitur fomes) est causa illorú, & dicitur inhabitans peccatú, triplici ratione. Prima, quia inclinat ad peccandum. Ideo dicitur lex membrorú, captiuans hominem in legé peccati, hoc est vehementer inducens in captiuitatem peccati. Secunda, quia diabolus ea vtitur virtute tanquá instrumento. Tertia, quia ex Adæ peccato processit, quòd vis illa appetitiua aduersetur spiritui, & concupiscat contra legem Dei. Quia ante peccatú Adæ vis illa erat frenata iustitia originali, & nó poterat deordinari, sicut fracto freno peccatú Adæ, per quod relicta est conditioni suæ naturæ, quæ est prosequi suauia & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugere à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Aliquando etiá peccatum accipitur pro eo quod habet veram rationem culpæ, quæ consistit in obligatione à regula, & in auersione à Deo ac deordinatione & præuaricatione mádati legis diuinæ: quia vbi non est lex, non est præuaricatio. vnde Iac. 1. Concupiscentia cú conceperit, parit peccatú, hoc est actum inordinatum cótra legem Dei. ¶ Ex præmissis patet quòd omne illud quod nominatur peccatú, habet relationem seu habitudinem aut respectum ad culpá, vel táquam effectus sicut pœna, vel táquam delens culpam & pœnam, vt oblationes & sacrificia. & Christus qui valde impropriè dicitur peccatum, eò quòd obtulit se in sacrificiú ad delendum peccatú, pœnas peccatorú sustinendo, vel tanquá inducens, vt concupiscentia, vel tanquam disponés, vt peccatum veniale: vel habet relationem causæ, vt peccatú mortale, quod est causa auersionis. Vnde sequitur quòd peccatú veniale non habet propriè rationé culpæ, cùm non sit contra legé Dei, nec auertat à Deo. Sequitur etiá quòd peccatum originale (quod non habet propriú voluntariú) minus habet de ratione culpæ, quàm veniale, si comparetur ad personam particularem. & sic minus propriè dicitur peccatum. Prout manus aut pes aut alia membra, quæ dicuntur nocentia & culpabilia denominatione extrinseca, scilicet culpabilitate voluntatis, minus habent de culpa quàm voluntas. Sic filij Adæ vocantur peccatores, culpabilitate extrinseca ex peccato Adæ prouenientе. Ideo minus habent de culpabilitate quá Adam, & minus propriè vocantur peccatores. ¶ Secúdò supponendum est quòd carnis vocabulo in scripturis sacris aliquando vocantur homines carnales, qui scilicet dediti sunt terrenis & carnalibus desiderijs, quorum adhæsione vnú cum carne efficiuntur. vnde 1. Cor. 6. Qui adhæret meretrici, vnú corpus efficitur. Sicut qui adhæret Domino, vnus spiritus est cum eo. Sic accepit Christus carnem, cùm dixit: Quod natú est ex carne, caro est. & Apost. cùm dicit: Sapientia carnis mors est. & cú ait, continuò non acquieui carni aut sanguini, hoc est hominibus carnalibus. Et sic accipiendò carné, caro includit peccatum. vnde Rom. 8. Qui in carne sunt, Deo placere nó possunt. & in eodem, Si secundú carnem vixeritis, moriemini. & 1. Cor. 15. Caro & sanguis regnum Dei nó possidebunt. Aliquando tamen caro significat hominem visibilem & sensibilem, etiam absque aliqua corruptione peccati: vt cum dicitur, Verbú caro factum est, hoc est homo corporeus ex carne compositus. Propriè tamen caro dicitur animæ pars corporea & sensibilis, in qua vis appetitiua, concupiscibilis, & irascibilis insunt. sic accipitur cùm dicitur, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs.

Margin notes: 1. Petr. 2. — Iacobi 1. — Rom. 7. — Appetitus sensitiuus. — Rom. 7. — Rom. 4. — Galat.

Ver. 1. DE QVIDITATE PECCATI ORIGINALIS.

1 Omnes catholici doctores in hoc cóueniunt, vt dicant peccatú originale esse peccatum naturæ, & in nobis non esse personale: sic quòd voluntate nostra personali fuerimus facti natura filij iræ, sed solùm volútate primi parentis, in quo, tanquá in principio naturæ, eramus omnes quodam modo vt membra in corpore. Et ideo sicut peccatú hominis, quod sola volútate committitur, attribuitur & imputatur omnibus membris, & omnia membra patiuntur: Sic primú peccatum Adæ, quod fuit in ipso actuale & personale, fuit causa priuationis iustitiæ originalis & gratiæ, & per consequens deordinationis naturæ & personæ ipsius ac nostræ, imputatur nobis, & patimur pro illo. Nec in hoc Deus nobis (qui nihil actualiter egimus) facit iniuriá aut iniustitiá, reputádo filios iræ & indignationis & códemnationis: quia per irá, indignationem, & condemnationé, accipitur sola exclusio à gratia & originali iustitia, ac etiam à regno cælorú, & restitutio naturæ ad códitionem suá, à qua eramus exempti per iustitiá originalem, quę cú annexis data fuerat Adæ principio originis nostri generis, & iure hęreditario, omnibus filiis & posteris ab eo per propagationé seminalem

Margin note: Natura filij iræ.

nalem procreatis, dummodo Adã & filij eius præcepta Domini seruarẽt. Et quia Adã non seruauit, per inobedientiã ipse & posteri iure illo priuati sunt. Exemplum cõmuniter datur de rege, qui gratis ex liberalitate sua dedit cuidã nobili castrũ pro se & tota posteritate sua, ea lege vt fidelitatem ei seruaret: quod si non faceret, auferret ab eo & filiis eius. Si ille infidelis esset, nullam iniuriam faceret rex ipsi nec filiis eius, si priuaret eos castro ea lege & conditione dato. Cõcordant præterea omnes in hoc quòd in peccato originali sunt duo: Primũ dicitur priuatio iustitiæ originalis, quæ impediebat illã deordinationem, & seruabat illam harmoniã. Secundum sunt potentiæ destitutæ & deordinatæ a rectitudine, quã habebant ex ipsa iustitia originali. Aliqui vocant priuationẽ iustitiæ originalis formale peccati originis: & ipsas potẽtias destitutas & deordinatas vocant materiale.

Quid in nobis habet rationem culpæ orig.

¶ Sed difficultas est quid horũ in nobis habeat rationẽ culpæ & fomitis: quia certum est ipsam priuationẽ iustitiæ originalis secundũ se nõ habere rationem culpæ, cùm sit à Deo, qui non est causa culpæ, aut deordinationis: cùm omnia quæ sunt à Deo, ordinata sint.

Rom. 13.

Nec nũc in peccatis mortalibus priuatio gratiæ habet rationẽ culpæ, sed pœnæ, cùm sit directè à Deo, & contra voluntatẽ: quamuis ex cõsequenti dicatur voluntaria, vt dictum est. Constat enim quòd Adam non intendebat priuationẽ illam nec pro se nec pro filiis suis. Nec filij eius cùm concipiuntur & incurrunt peccatũ originale, huiusmodi priuationem intendunt, neque intendere possunt. Igitur priuatio illa secundũ se considerata, nõ habet rationem culpæ sed pœnæ, & sic est effectus culpæ ipsius Adæ. ¶ Nec etiã debitum habendi iustitiã originalem, illi priuationi secundum quosdã annexum, potest habere rationem culpæ in paruulo: quia nullum tale debitũ potest ostendi aliqua lege. Nulla enim lex obligat, nisi promulgata & possibilis: sed talis lex quæ fingitur, nunquam fuit promulgata paruulo, antequam incurreret peccatum originale, cùm nõ esset capax: & impossibile sit ei habere iustitiã originalem, cùm sit actualiter in peccato originali: igitur nullũ est in eo debitum illius iustitiæ, cùm impossibiliũ nulla sit obligatio. & ideo licet lex illa fuerit data ipsi Adæ & posteris, cùm venissent ad vsum rationis de seruanda iustitia originali, quã habuissent ab ipso: non tamen fuisset talis lex data his, qui non haberẽt nec habere potuerũt. Et sic tota culpa non seruatæ iustitiæ originalis fuit in Adã, qui eam seruare poterat, & non seruauit. Nec etiã ipsæ potentiæ destitutæ secundũ se possunt habere rationem culpæ, cùm sint naturales & à Deo.

3. Ethic.

Naturalibus autem non meremur neque demeremur aut vituperamur, igitur, &c. Præterea omnis creatura de se est bona (Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona) & oppositũ est hæresis Manichæorũ.

Gen. 1.

Nec obstat quòd appetitus sensitiuus nos trahit ad illicita, quia hoc est præter eius intentionẽ, cùm ex natura suæ cõditionis afficiatur his quæ sunt sibi amica, suauia, & delectabilia, & refugiat à duris & laboriosis. Vnde si hodie crearetur nouus homo eiusdẽ speciei nobiscũ in puris naturalibus, non haberet peccatum originale: & tamen appetitus eius sensitiuus haberet similem conditionem & motus cum nostro, & inclinaret ad delectabilia & sibi amica, &c. Cùm igitur illa vis appetitiua sensitiua libertatem nõ habeat, & sequatur conditionẽ suam: quam culpam secundum se habere potest? Tota culpa & deordinatio, quæ in ea imaginari potest, à libertate voluntatis procedit: quia si voluntas non sit libera (vt in dormientibus & furiosis ac pueris) nulla culpa est. Constat autẽ quòd paruuli in instanti infusionis animæ non habẽt voluntatem liberam, igitur. ¶ Præterea potentiæ illæ manent in baptizatis, ergo non sunt peccatum originale, vel baptismus non delet culpã originalem, quod est hæreticum. Insuper si quis ex negligentia sua morbum & deordinationem incurrit, morbus nõ est culpa, quãuis ex culpa euenerit: sed peccatũ originale & ægritudo & morbus (iuxta illud Psal. Infirmus sum, sana me Domine) & nõ ex negligentia paruuli, sed Adæ: ergo non potest dici culpa in paruulo, nisi denominatione extrinseca, vt dictũ est de manu. Necesse est ergo dicere, quòd culpa originalis peccati sit in nobis aliquid præter priuationẽ iustitiæ originalis, & præter debitũ habendi illam, ac etiã præter potentias: vel peccatum originale nõ dicitur culpa, sed pœna. Nec potest dici quòd concupiscentia habeat rationẽ culpæ, quia vel accipitur cõcupiscentia pro actu appetitus concupiscibilis: & talis non potest dici culpa originalis, cùm nõ sit in paruulis actu, sed solùm aptitudine, prout aptitudo venãdi est in catulis quàm primùm nati sunt. Sed illa aptitudo cõcupiscendi nõ est aliquid aliud à potẽtia appetitiua, quæ (vt probatũ est) nõ est culpa. Nec etiã secundũ quod est deordinata, & trahit ad delectabilia, potest habere rationẽ culpæ, vt dictũ est de ægritudine. ¶ Nec potest etiam dici quòd infectio ex peccato Adæ relicta, quã quidam vocant tabem, alij qualitatẽ morbidam: quia illa qualitas morbida vel est aliquid priuatiuũ, vel positiuum. Si primũ, non potest secundũ se habere in paruulis rationẽ culpæ: quia culpa est deordinatio proueniẽs ex actu voluntatis: & inquirendũ est de priuatione illa: quia cùm priuationes nõ cognoscãtur nisi per habitũ: non potest dici nisi quòd habitus illius priuationis sit potẽtia appetitiua, siue appetitus cõcupiscibilis priuatus iustitia originali & ei annexis. quæ priuatio (vt dictũ est) non est culpa sed pœna. Nec potest etiã dici quòd sit aliquid positiuum inclinãs & inducens ad peccandũ: quia omne positiuum in creatura existẽs, habet rationẽ entis, & per consequens boni, cum ens & bonũ conuertantur, & sic à Deo: & per consequens nõ potest dici culpa, cùm Deus nõ sit causa culpæ. Et cùm illud positiuum sit à Deo, non potest ex natura sua inducere ad aliquã culpam, cui non possit per voluntatẽ resisti, cùm Deus sit

Iaco. 1.

intentator malorũ. Si autem non sit à Deo, quærendũ est de causa: quia illa qualitas morbida non est ab Adã, cùm sit contra voluntatem eius, qui non intendebat nec pro se nec pro posteris: neque ferebatur in eã, tanquam in obiectũ voluntatis: neque poterat causari ex vi actus peccati, quia tũc

omne

omne peccatum mortale causaret qualitaté morbidam:& quātò grauiora essent peccata, tantò illa qualitas morbida esset perniciosior. Præterea culpa consistit in auersione, vel saltē in deordinatione:& sic magis in priuatione, quàm in aliquo positiuo. Insuper maior fuit actiuitas in peccato angelorum quàm Adæ, cùm sint superioris naturæ, nec impediantur corpore. Sed peccatū angelorū nō destruxit eorū naturā, sed solùm gratiā & dona gratuita. Nā (vt D. Dion. dicit) naturalia in eis manserunt integra. Nec peccatū eorū causauit in eis qualitate morbidam: ergo nec peccatum Adæ. Nec potest etiā dici quòd illa qualitas morbida producta sit à pomo comesto, quia probandum esset quòd lignum illud baberet talem virtutem. Et cùm esset in tot partes diuisa, peccatum originale non esset æquale in omnibus quantum ad culpam, quod est erroneum, vt infrà dicetur. Præterea peccatum originale in nobis processit à peccato Adæ. Sed esus illius ligni nō fuit primū peccatum eius, sed elatio mentis, vt dictum suprà fuit ex D. Aug. ergo qualitas illa morbida non processit ab esu ligni vetiti. ¶ Necesse est ergo dicere, quòd peccatū originale in paruulo, nō vniuocè, sed analogicè habeat rationē culpæ. Culpa enim (vt dictū est) propriè primò & per se cōuenit peccato mortali. Peccato autem veniali non æquè primò: quia licet in eo sit deordinatio, non est tamen auersio à fine vltimo, in qua propriè ratio culpæ consistit. Et ideo ratio culpæ peccato veniali secundariò & impropriè competit: peccato verò originali magis impropriè, cùm in aliis ab Adam nihil sit voluntarium & personale, & ideo solùm denominatione extrinseca potest dici culpa: sic quòd si in paruulo priuatio iustitiæ originalis secundum se consideretur, non habet rationem culpæ sed pœnæ. Si verò considerentur ea quę sunt in paruulo, & maximè appetitus sensitiuus destitutus, vt relatus ad ipsum Adam qui per peccatū actuale remouit prohibens huiusmodi deordinationes non solùm pro se, sed etiam pro posteris. habent quodāmodo rationem culpæ, s. denominatione extrinseca: vt dictū est de manu à culpabilitate voluntatis. Et hęc est vera intentio D. Tho. dicētis in peccato originali esse duo: vnū est defectus iustitiæ, aliud relatio huius defectus ad peccatū primi parentis, à quo per vitiatā originē deducitur. Et post pauca dicit, quòd peccatū originale ex relatione ad principium vitiatæ originis, recipit rationē culpæ, inquantū deriuatur à primo parente:& alibi dicit quòd habet magis rationē pœnæ quàm culpæ. Et quāuis dicat peccatū originale esse habitū corruptum, eo modo quo ægritudo dicitur habitus corruptus, & dispositio naturæ ad malè esse: non tamē intendit quòd sit aliqua qualitas positiua distincta ab humoribus & qualitatibus actiuis & passiuis, quas dicit pro materiali ægritudinem, pro formali verò deordinationē prouenientē ex priuatione debitæ commensurationis humorū & qualitatū actiuarum:& ægritudo pro materiali ponitur in prædicamento qualitatis, & pro formali est respectus, & ponitur in prædicamento relationis. Sic etiā peccatū originale pro materiali dicit potētias animæ destitutas iustitia originali, ex cuius defectu sunt deordinatæ. Pro formali verò dicit respectū siue relationem potentiarū destitutarū & deordinatarū ad primū peccatum primi parētis. Nec obstat ꝙ in malis habitus actus præcedit habitū, cùm nullus habitus malus sit infusus, sed acquisitus: sed nullus actus præcedit peccatū originale, igitur. Quia hæc obiectio procedit de habitu, quo potentia inclinatur ad operationē: sed peccatū originale nō est talis habitus. Quamuis enim ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio ad actū inordinatū, nō tamē directè sed indirectè sequitur per remotionem prohibentis scilicet iustitiæ originalis: prout etiam ex ægritudine corporali sequitur inordinatio ad motus corporales inordinatos. Nec debet dici quòd peccatū originale sit habitus infusus vel acquisitus, nisi per actū primi parētis, & nō alicuius alterius personæ, sed per vitiatam originem innatus: & nō est aliquid aliud à potētiis destitutis, maximè ab appetitu sensitiuo, qui (vt dictū est) prosequitur sibi amica, suauia, & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugit à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Et secundū hoc idē appetitus sensitiuus potest dici qualitas morbida, quia secundam essentiam suam ponitur in prædicamento qualitatis, cùm sit potentia naturalis. Dicitur morbida, eò quòd propter remotionem prohibentis inclinat voluntatem ad illicita, & ad morbos spirituales. ¶ Ex præmissis sequitur ꝙ lex peccati, lex mortis, lex mēbrorū, fomes, & peccatum inhabitans, idē sunt, & pro eodē sæpe à D. Pau. ponuntur, & nihil aliud sunt, quàm appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali relatus ad primum peccatum primi parentis. Vnde D. Tho. dicit quòd libido peccati venialis intelligenda est habitualiter secundū quòd appetitus sensitiuus non continetur sub ratione, soluto vinculo originalis iustitiæ. & non accipit ibi habitualiter pro habitu inclinante potētiam, sed pro ipsa potentia destituta habitu prohibēte. Nam alibi dicit: Concupiscentia, secundum quod pertinet ad originale peccatum, est concupiscentia actualis sed habitualis:& subdit, Sed sciendum est quòd ex habitu efficimur habiles. Aliquod autem agent potest dupliciter dici habile ad aliquid agendum. Vno modo ex aliqua forma inclinante ad hoc, sicut corpus graue ex forma sua quam habet à generante, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtractione eius quod impediebat: sicut vinum effunditur fractis circulis, qui effusionem eius impediunt. Quemadmodum equus concitatus præcipitanter vadit rupto freno quo detinebatur. Sic ergo concupiscentia habitualis potest dupliciter dici. Vno modo aliqua dispositio vel habitus infusus vel acquisitus, inclinās ad concupiscendum. & sic concupiscentia non dicitur originale peccatū. Alio modo ipsa pronitas vel habilitas ad concupiscendū, quæ est ex hoc quòd appetitus sensitiuus non perfectè subditur rationi, sublato freno iustitiæ originalis. & hoc modo peccatum originale, materialiter loquendo, est habitualis concupiscentia, hoc est appetitus sensitiuus destitutus:& in solutione ad tertium prædixerat quòd concupiscentia contracta per originē, nil aliud

1.2. quæst. 82. artic. 4.

Lex peccati, mortis, membrorum, &c.

1.2.q.82. art. 4. ad 3.

De Malo. 4. 4. artic. 2. ad 4.

Habile aliquid dicitur dupliciter.

est quàm destitutio inferiorum virium à retiuaculo originalis iustitiæ,& in 1.2.q.81.art.3.ad secúdum,dicu quòd fomes est deordinatio inferiorum virium & partium animæ.

Ver. 2. DE TRADVCTIONE PECCATI ORIGINALIS.

1.2.quæst.81. artic. Cvm natura generantis traducatur in genitum per virtutem potentiæ generatiuæ,quæ relinquitur in semine:consequens est quòd traducantur omnia accidentia speciei:quia omne generans generat sibi simile in specie.Ideo dictum est §.præcedenti ver.4.quòd iustitia originalis, quæ erat consequens naturam humanam,ex dono gratuito toti naturæ humanæ diuinitus dato, transfundebatur in posteros,transfundendo naturã.Sic etiã peccatũ originale,quod est priuatio iustitiæ originalis, transfunditur per transfusionem naturæ corruptæ siue destitutæ iustitia originali,à primo parente in totam posteritatem,eo modo quo transfudisset iustitiam originalem,si nõ peccasset.Aliàs excluderetur necessitas redemptionis factæ per Christum.Cuius oppositũ ostendit Apost.dicens,Si per vnius delictum processum est in omnes homines in condẽnationem,sic (Roman. 5) per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationẽ vitæ.¶ Ad intelligendũ modũ traductionis, notandum est ꝙ omnes homines qui descendunt ab Adam,possunt cõsiderari vt vnus homo,inquantũ conueniũt in vna natura,quam à primo parente acceperunt,secundum quod in ciuilibus omnes homines vnius cõmunitatis reputantur vnũ corpus,& tota cõmunitas quasi vnus homo. Vnde Porphyrius dicit,ꝙ participatione speciei plures homines sunt vnus homo.Sic igitur multi homines ad Adam deriuati sunt,tanquã mẽbra vnius corporis.Actus autem vnius mẽbri corporalis,vtputa manus,non est voluntarius voluntate ipsius manus,sed voluntate animæ, quæ primò mouet membrũ.Ideo homicidiũ quod manus cõmittit,non imputatur manui ad peccatũ,si cõsideretur manus secundũ se, vt diuisa à corpore,vel vt mota violẽter ab extrinseco.Sed bene imputatur,inquantũ est mota ab intrinseca volũtate hominis,& inquantũ est aliquid eius,& cõparatur ad illum.Sic etiam inordinatio peccati originalis,quæ est in hoc homine,nõ est volũtaria voluntate ipsius,sed volũtate primi parẽtis,qui mouet motione generationis omnes qui ex eius origine deriuantur:sicut volũtas animæ mouet omnia mẽbra ad actũ.Vnde sicut peccatũ quod ab anima deriuatur ad mẽbra corporis,dicitur actuale:& illud mẽbrum nõ dicitur habere peccatũ, nisi inquantum mouetur à voluntate,& est aliquid ipsius hominis,propter quod actus membri vocatur peccatũ actuale:Ita peccatũ quod à primo parente deriuatur per motionẽ generationis, dicitur originale,& non est peccatũ huius personæ secundum se consideratæ,sed solũ inquantũ hæc persona est per generationẽ deriuata ab Adã,propter cuius peccatum iustitia originalis à tota natura fuit ablata.Et quamuis anima nõ traducatur per originẽ effectiuè(cùm fit per solã creationẽ)tamẽ bene dispositiuè,per virtutẽ seminis.Et licet culpa nõ sit actu in semine,est tamẽ ibi virtute,ratio-

5. Ethic. de Malo.q.4. artic.1.ad 19. ne humanæ naturæ,ad quã disponit.Nec obstat quod Philo.dicit,quòd id quod est ex origine,est naturale,& non est culpabile.Quia verum est,si consideretur secundũ se:secus,si per comparationem ad parentes,vt in crimine læsę maiestatis.Nec obstat pariter illud Ezech.Non portabit filius iniquitatẽ patris &c.quia intelligitur de iniquitate propria & personali:& sic paruulus punitur pro peccato suo, quod est suum,non vt est particularis persona,sed (vt dictum est) per comparationem,&c.Si dicatur quòd nemo potest aliquid accipere ab eo qui nõ habet:sed baptizatus generans non habet peccatum originale,igitur nõ trãsfundit:D.Tho.dicit ꝙ licet culpa per baptismũ remittatur,& portio superior sit coniuncta Deo per gratiã:nõ tamen datur virius animæ,vt posit cõseruare corpus absque corruptione,aut ab omni rebellione.& sic quantũ ad superiorẽ partem anima per baptismũ participat nouitatẽ Christi:sed quantũ,ad inferiores vires adhuc manet vetustas pœnę,quę est ex Adam.Manifestũ est enim quòd baptizatus non generat secundũ superiorem partem animæ, sed secundũ corpus.Ideo homo baptizatus generando non mittit in prolem nouitatem Christi,sed vetustatẽ Adæ,& ideo licet ipse non habeat originale quantũ ad culpam, quæ (vt dictũ est) erat per respectũ ad peccatũ primi parẽtis,quæ culpa siue respectus per baptismum deletus est pro se,& non pro filiis,ideo transmittit peccatũ originale in prolẽ.Et si dicatur ꝙ respectus ad peccatũ primis parentis remanet in baptizato in motibus primò primis,qui dicũtur pœna peccati primi hominis:Dicendũ ꝙ licet maneant materialiter,nõ tamen formaliter,hoc est manent in esse naturæ sed non imputabilitatis.Et quamuis donũ Christi potẽtius sit quàm delictũ

Rom. 5. Adæ,cùm restituerit homines in altiorẽ statũ quàm haberet Adã antequàm peccaret,quia ad statũ gloriæ,qui est absque periculo peccandi:illud tamen donũ non applicatur totaliter statim per baptismũ,sed per conformitatẽ ad Christũ,vt effectus sit similis causæ.Sic enim Christus assumpsit vetustatem pœnæ,vt per mortẽ nos à morte redimeret & resurgendo vitã repararet.Sic homines per baptismũ Christo conformantur per gratiã,vt tandem resurgentes transferantur ad gloriam. Ex hac autem vetustate quæ manet in partibus inferioribus,traducitur peccatũ originale .Nec est inconueniẽs quòd pœna sit causa culpæ.Et ideo remota culpa à superiori parte animæ,ratio culpæ in inferioribus non actu sed virtute manere potest, vt principium humanæ generationis. Sic datur quòd D.Virgo non habuit peccatum originale,licet processerit ab Adam secundum rationem seminalem:Dicendum est quòd ipsa sola speciali gratia præuenta fuit & præseruata,eo quòd fuit præuisa esse mater & domus Dei. Vnde Psal.Domum tuam domine decet sanctitudo.& de

Cantic. 4. ea Salo.Tota pulchra es amica mea &c.ex quibus authoritatibus potest haberi priuilegium,maximè autem ex authoritate Ecclesiæ,quæ errare non potest.Et licet mortua fuerit,mors tamen non

2.2.quæst.81. 3.ad 1. fuit illi pœna,sed conditio naturæ.& quamuis aliqui ex priuilegio possent præseruari à morte(licet

de

de nullo legatur) nō tamen propterea sequeretur quòd fuissent immunes à peccato originali:quia sicut Deus pœnas peccatorū actualiū potest condonare,sic etiam peccati originalis. Nec per hoc quod Apost.dicit,Nos qui viuimus,qui residui sumus,non præueniemus eos qui dormierunt,voluit dicere quòd aliqui præseruētur à morte,vt dicemus infrà cum de generali resurrectione agetur. *1.Thessal.4.* ¶ Si qui autem miraculosè alio modo quàm per viam seminalem formarentur vel crearētur à Deo,non cōtraherent peccatum originale,vt D.Aug.ait. In illis tamē essent similes motus & defectus ac mors ex cōditione naturæ,qui non dicerentur pœnæ,sed pœnalitates & afflictiones. *10. super Gene. ad literā.* D.tamen Virgo præseruata fuit à motibus primò primis. Et quia peccatū originale cōtrahitur ex progressu ab ipso Adā,secundū rationē seminalem,sequitur quòd si Adā non peccasset, Eua peccāte, peccatū originale non fuisset transfusum in posteros. Si tamen Eua non peccante Adā peccasset, peccatum originale trāsfusum fuisset. & idem dicendū est de filiis eius si peccassent,quo ad eorū posteritatem. ¶ Alia autem peccata primi parentis præter primū non fuissent traducta. *Nullū nisi primum peccatū transmissū potuit ad posteros.* Nec aliqua peccata proximorum parentum traducuntur. Quia homo generat sibi simile,secundum speciem,& non secundum indiuiduum,licet actiones sint suppositorum. Et ideo ea quæ pertinent ad indiuiduum,sicut actus personales,& quæ consequuntur ad eos,non traducuntur à parentibus in posteros. Non enim grammaticus generat grammaticū,nec transfundit scientiā vel artem quam studio acquisiuit. Sed bene ea quæ pertinent ad naturā speciei,traducuntur à parentibus in filios, nisi sit defectus naturæ,vt oculatus generat oculatum,& podagricus podagricum. Et si natura sit fortis,traducit etiam aliqua accidentia indiuidualia pertinentia ad dispositionē naturæ,vt fortitudinem,velocitatem,& agilitatē corporis,ac etiam bonitatem ingenij,& alia huiusmodi. Sed alia peccata quæ non corrumpūt naturā,quantū ad id quod est naturæ,sed solùm quātum ad id quod est personæ,hoc est secundum pronitatem ad similes actus malos,non traducuntur. Et maximè illa,qua dicitur quòd quis magis potest traducere quod habet ex se,quàm quod habet ab alio(sicut ignis potest magis calefacere,quàm aqua calefacta)vera est in his quæ sunt trāsferibilia,quæ s.non sunt purè personalia. Nec obstat illud,Ego sum deus Zelotes,visitans iniquitates patrum in filios vsque in tertiam & quartam generationem. Quia (vt D.Aug.ait) nunquā punitur anima filij pro parentibus,nisi cōmunicet in culpa vel per originem,vel per imitationem:quia omnes animę sunt Dei. Sed interdum iudicio diuino vel humano puniuntur filij pro parentibus pœna corporali aut temporali,inquantum sunt aliquid patris,vt dictum est §.1. Ver.2.huius c.

Ver.3. DE VNITATE PECCATI ORIGINALIS.

B Peccatum originale licet dicatur vnum peccatum mūdi(iuxta illud,Ecce agnus Dei,qui tollit peccatum mundi) *1.2.q.82.art.2. Ioan.1.* nihilominus tamen in quolibet homine ante baptismum est vnū, quia non est nisi vna causa,scilicet primū peccatum primi parētis, quod solùm in posteros traducitur.& sic peccatum originale est vnum numero in vno homine,& vnū specie in omnibus hominibus. Nec obstat quod ait Psal. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum,&c.quia secundùm morem sacræ *Psal.50.* scripturæ pluralis numerus nonnunquam pro singulari ponitur,prout ibi:Defuncti sunt enim qui *Matth.2.* quærebant animā pueri:vel quia in peccato originali virtualiter præexistūt omnia peccata actualia,vel quia in peccato primi parentis (quod per originem traducitur) fuerūt plures deformitates, scilicet superbiæ,inobedientiæ,gulæ:vel quia multæ partes animę inficiuntur,scilicet intellectus, appetitus irascibilis & concupiscibilis,& vires inferiores,& corpus ipsum. Et quanuis partes animæ quæ inficiuntur,sint diuersæ:tamē respectus ex parte causæ & principij,est vnus. Sic pater eadem paternitate refertur ad plures filios propter eandem potentiam generatiuam.

Ver.4. DE AEQVALITATE PECCATI ORIGINIS.

C Cum natura,secundū Philo.sit æqualiter in omnib.suppositis,& peccatū originale sit peccatū naturæ,sequitur q peccatū originale sit æquale in omnibus: *12.q.82.art.4* quia in peccato originali nō sunt nisi duo: Vnum est priuatio iustitiæ originalis: Aliud autem est relatio ad peccatū primi parētis, à qua per vitiatā originē natura deducitur. Quo ad primum,peccatū originale nō suscipit magis & minus,cùm totum donū iustitiæ originalis fuerit à quolibet sublatum. Priuationes enim aliquid totaliter priuantes,non suscipiunt magis & minus,sicut mors. Similiter nec quo ad secundū:quia omnes homines æqualem relationē habent ad principium vitiatæ originis. Nec obstat quòd non omnes homines sunt æqualiter proni ad concupiscendum:quia hoc prouenit ex dispositione corporis,pro quanto vires inferiores sunt fortiores in vno,quàm in alio. Nec est simile de ægritudine, quæ suscipit magis & minus in vno,quàm in alio:quia ægritudo corporalis, quanuis sit eiusdem speciei,non tamen semper habet æqualem causam in omnibus: sicut nec libido actualis, quæ est maior in vno quàm in alio,trāsmittit peccatū originale,sed habitualis. Et quia deordinatio peccati originalis maximè apparet in appetitu cōcupiscibili:ideo cōmuniter peccatū originale cōcupiscentia nominatur,accipiendo concupiscentiā pro potētiis destitutis,quæ sunt materiale in peccato originali:formale verò priuatio iustitiæ originalis ad peccatū primi parentis relata, vt dictū est.

Ver. 5. DE SVBIECTO PECCATI ORIGINALIS.

D Peccatum originale sicut in causa principali fuit in ipso Adam, & vt in causa instrumentali in semine:sed sicut in subiecto est primò in anima,deinde in voluntate,& consequenter in intellectu & appetitu sensitiuo,ac etiam in viribus inferioribus quæ possunt esse subiecta culpæ: *De malo.q.4. artic.3.4.& 5.* cùm priuatio & habitus habeant fieri circa idem. Sed primum subiectum iustitiæ originalis erat essentia animæ,& deinde secundariò effectuum eius,aliæ potētiæ (vt dictum est) igitur,&c. Et sic pec-

catum originis primo respicit animam,& consequenter alias potentias ordine quodã subtrahendo perfectiones quas ordine quodam iustitia originalis producebat.

§.6. DE POENIS PECCATI ORIGINIS.

De malo.q.5. artic. *Rom. 6.* *c.14.§ 1.ver.2. 2. Physic.*

Poena peccato originali debita quantum ad animam est carentia diuinæ visionis. Quia cùm A gratia Dei sit vita ęterna,& peccatum originale priuet gratia,consequens est ꝙ priuet gloria. Ad cuius pleniorem euidentiam reducendum est ad memoriam,quod de beatitudine dictũ est. Et cùm Philo.dicat quòd Deus & natura nihil faciant frustra:& frustra dicatur, quòd non consequitur finem ordinatum,sitque homo creatus ad beatitudinem,cùm ex natura sua possit cognoscere vniuersale bonum & principium naturæ,nisi propria voluntate auertatur ab eo,sequitur ꝙ paruuli cũ solo originali decedentes,non sunt priuati beatitudine naturali.Propter hãc rationem dictũ est suprà,ꝙ Deus talibus in separatione animæ infundit omnes species intelligibiles rerum quas acquirere & intelligere poterãt,si vixissent: Verũtamen priuati sunt beatitudine supernaturali,quæ consistit in clara Dei visione. *c.2.§.2.ver.2.* Et quia tales nõ cognoscunt se priuari tali bono,cùm non habeant de illo reuelationem,ideo non dolent neque tristantur. Et dato quòd haberent notitiam futuræ beatitudinis supernaturalis non dolerent:quia nullus absque deordinatione voluntatis appetit,quod scit se habere non posse,& supra se esse. Quidam probabiliter dicunt quòd Deus, qui *Apoc. 18.* ordinauit pœnam sensus respondere delectationi,iuxta illud,quantũ se glorificauit & in delicijs *In hypomostic.* fuit, &c.nõ cõcurret ad tristitiã.Propter hoc D.Aug.dicit,quòd mitissima est eorũ pœna, qui pro *In lib de fide ad Petrum.* solo originali puniuntur.Nec obstat quòd idem Aug.dicit,ꝙ pueri descendentes cum originali, experientur gehennam:& alibi dicit ꝙ firmissimè tenendũ est,eos æterno supplicio puniendos: Quia nomine tormẽti,supplicij,gehennæ,cruciatus,& ignis,& si quid simile in dictis sanctorum reperiatur,largè accipiendum est,pro omni pœna etiã priuatiua,vt ponatur species pro genere. *In homil. de reper.Iap.* Nec obstat pariter ꝙ D.Chrysost.dicit quòd carentia diuinę visionis sequitur maximũ tormẽtum: quia intelligitur de carentia diuinæ visionis in eo qui priuatur ex culpa actuali,in qua fuit in delicijs,& non de eo qui priuatur ex sola culpa originali,in qua nullo modo fuit in delitijs. Nec etiã ratio D.Aug.(qua probat ipsos futuros in iudicio generali in parte sinistra,& audituros, Ite maledicti in ignem æternum)aliquid contra prædicta concludit:Quia illa verba intelligenda sunt de omni pœna proportionata culpæ illorũ qui puniuntur,cùm cõstet in inferno esse diuersitates pœnarum,& quòd non omnes æqualiter puniantur,sed secundũ proportioné demeritorũ. Cùm ergo pœna sensus respõdeat culpæ actuali delicijs,sequitur quòd nõ torquebuntur: Aliàs sequeretur quòd qui nõ peccauit in hoc seculo,nõ cessaret peccare in futuro,cùm superbia damnatorũ ascen- *Eccle.11.* dat semper:quod constat esse falsum & cõtra illud, Vbi ceciderit lignũ siue ad austrum,siue ad aquilonem, ibi erit.& ideo illa sententia quo ad illos applicabitur secundum proportioné peccati originalis:cuius pœna quo ad animã,est sola carẽtia diuinæ visionis. Vel potest dici quòd illa sententia intelligitur de his qui actualiter & cõmissiuè peccauerunt.vnde prædicetur eis,Esuriui, & nõ dedistis mihi mãducare,&c.quæ illi nõ potuerunt,igitur,&c. Præterea in hoc non tenetur D. Aug. vnde Gennadius in lib.de viris illustribus,de eodem Augu.loquens ait,Licet minus capacibus dubitationem de abortiuis fecerit:error tamen illius (vt superius dixi)multo sermone contractus lucta hostiũ exaggeratus,necdũ hæresis quæstioné dedit.per quæ verba dat intelligere,D. Aug. in hac opinione errasse,sed ipsum hæreticũ nõ fuisse: eò ꝙ non fuit pertinax,imo retractauit in epist.ad Iulianũ,in qua se declarat dicens:Ego auté non dico paruulos sine baptismo morientes, tanta pœna plectendos,vt eis melius esset non nasci,cùm tamen sermone 26.ad Eremitas dixerit, Melius esse omni esse carere,quàm in inferno iacere. Ex quo apparet alium locũ pro pueris illis eum posuisse. Præterea decret.Maiores,de Bap. (in qua est determinatũ eos nõ pati pœnã sensus) tempore D.Aug.nondũ edita erat,quia idẽ Aug. (qui supramodũ Ecclesiam reuerebatur) si edita *De Malo. q. 5.art.4.ad 5.* fuisset,oppositũ non dixisset.¶ Non obstat pariter quòd peccatores debeant grauius puniri post mortem quàm in vita,in qua peccatũ originale punitur pœna sensus: Quia post morté nõ est status proficiendi ad virtuté,vel etiã deficiendi per peccatũ,sed recipiendi pro meritis.vnde omnes defectus qui sunt post mortem,taxantur pro culpa,& nõ ordinantur ad profectũ virtutis,vel euitationem peccati. Sed isti defectus sensibiles non sunt pœna taxata, sed concomitans & ordinati ad euitationem peccati.Sicut videmus quòd cùm aliquis iudex pro aliquo crimine facit aliqué excæcari(vt in antiqua lege oculum pro oculo)cæcitas est pœna taxata,quã intendit iudex. Verùmtamen quia cæcitatem sequuntur multa incommoda,puta quia cæcus habet mendicare,cespitare, sustinere dolorem capitis,& alia huiusmodi,quæ iudex non ponderat nec ordinat:quia nõ potest omnes euentus prouidere & considerare.Sed Deus qui omnia prouidet & põderat,ordinauit pro pœna taxata,priuationé iustitiæ originalis,gratiæ,& gloriæ,& quòd in hoc mundo defectus sensibiles(qui sunt conditiones naturæ non præseruatæ iustitia originali)incurremus ex peccato originali,ad profectum virtutis,& euitationem peccatorũ,quandiu erimus in statu proficiendi. Ideo illæ pœnæ non erunt post mortem.¶ Sed difficultas adhuc manet:Cùm pœna sensus respondeat conuersioni ad bonũ cõmutabile,& tantũ debeat imputari nobis conuersio primi parentis, sicut eius auersio,cùm conuersio ordine naturæ(licet nõ temporis)præcedat auersioné:Nõ enim potest quis auerti à bono incõmutabili,nisi prius apprehendat aliud bonum:dicendum quòd talis conuersio non referebatur ad naturam,sed ad personam : quia ideo Adam conuertebatur ad illud, non quòd cogitaret esse bonum naturæ:sed vt bonũ sibi:ea auté quæ pertinent ad personam , non

imputantur

imputantur toti naturæ. Et quanuis (vt dictum eſt) peccatum originale ſit æquale in omnibus: non tamen æqualiter omnes ſubdũtur his defectibus. Aliqui enim ſunt difformes, alij quaſi ſemper valetudinarij, & aliqui magis ſenſibiles malorum quàm alij. Quia hæc diuerſitas prouenit ex diſpoſitione materiæ, quæ in diuerſis diuerſa eſt. Et aliquando ex Dei ordinatione propter peccata parentum, vel præſeruationem filiorũ, aut propter alias cauſas, quæ diuinæ prouidentiæ reſeruantur.

Ver. 1. DE MORTE.

a MOrs eſt pœna peccati originalis. Vnde Apoſt. Per vnũ hominẽ peccatum intrauit in orbem terrarũ, & per peccatũ mors, & ita in omnes mors pertrãſiit, in quo omnes peccauerũt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd mors ſignificat priuationem vitæ. Et cum priuatio nõ poſſit cognoſci niſi per habitum, mors perfectè cognoſci non poteſt, niſi cognoſcatur vita qua priuat. Quare reducendũ eſt ad memoriã quæ de vita diximus, quòd licet vita aliquando accipiatur pro operatione: hîc tamen accipitur pro eſſe ſiue principio intrinſeco operationis, quod eſt forma. Et quia triplex poteſt eſſe operatio in homine, ſcilicet corporalis, ſpiritualis, & beatifica ſiue æterna: ſequitur triplex poſſe eſſe principium vitę, ſcilicet anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima eſt principium vitæ & operationis corporalis. Gratia eſt principium vitæ & operationis ſpiritualis & meritoriæ. Lumen gloriæ eſt principium vitæ ſiue operationis beatificæ & æternæ. & ſecundum hoc dicimus triplicem eſſe vitam, ſcilicet corporalem, ſpiritualem, & æternã. ¶ Et cùm mors ſit priuatio vitæ, ſequitur quòd triplex eſt mors, ſcilicet corporalis, ſpiritualis ſiue culpæ, & æterna, quæ dicitur gehennæ. Mors corporalis eſt priuatio ſeu ſeparatio animæ à corpore. Mors ſpiritualis ſiue culpæ, eſt priuatio ſeu ſeparatio gratiæ ab anima, quæ fit per culpam ſiue peccatũ. vnde Ezec. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Mors æterna ſiue gehẽnæ eſt priuatio luminis gloriæ, per quod eſt vita beatifica ſiue æterna, iuxta illud, in æternum non videbit lumen. Et dicitur gehennæ, propter adiunctam pœnam & tormenta æterna. Mors corporalis ſecundum ſe non priuat hominem magno bono, imò liberat à miſeriis & calamitatibus huius mundi. Et decretum eſt à Deo, quòd omnes homines reſurgent ab ea. vnde Apoſt. Omnes quidẽ reſurgemus. Ideo in ſacris literis mors corporalis vocatur dormitio, maximè in libris Regũ, Dauid dormiuit cum patribus ſuis. & Pſal. Diues cùm dormierit, non ſumet omnia. & alibi, Dormierũt ſomnum ſuum, &c. Et Chriſtus eam ſępe dormitionẽ nominauit, dicens: Lazarus amicus noſter dormit, ſed vado vt à ſomno excitẽ eũ. Imò talem dormitionẽ dixit non eſſe nominandã propriè mortẽ, neque in ordine aut numero mortium eſſe cõputandam, dicens: Nõ eſt enim mortua puella, ſed dormit. Mors verò ſpiritualis ſiue culpę priuat hominẽ maximis bonis ſpiritualibus, ſ. gratia Dei, & virtutibus infuſis, ac donis ſpiritus Sancti: & nõ eſt certum quòd omnes in illã incidentes reſurgant per pœnitentiam. Cõſtat autem quòd hæc mors ſpiritualis inducit ad mortem æternã. Ideo dicitur prima. Mors verò gehẽnæ dicitur ſecundum, iuxta illud, Qui vicerit (ſcilicet vitia & mortẽ primã ſiue culpæ) nõ lædetur à morte ſecũda. Et quia de morte prima ſufficienter dictũ eſt cùm de corruptione charitatis & gratiæ ac etiã de peccatis ageretur: dictũ eſt etiam de morte ſecunda, cùm de inferno & pœnis damnatorum eſſet ſermo. Ideo nũc illis dimiſſis, de morte corporali aliqua notatu digna dicẽda ſunt.

2.2. quaeſt. 64. artic. 1. — Rom. 5. — Mors quid. cap. 1. ver. 4. — Mors triplex. — Ezech. 18. — Pſal. 48. — 1. Corint. 15. — Pſal. 48. — Ioan. 11. — Matth. 9. — Apoc. 21.

Ver. 2. DE MORTIS MEMORIA.

c MOrtis corporalis memoria Chriſti fidelibus plurimum cõfert vtilitatis, maximè autẽ quantum ad tria: Primò ad retrahendum eos à vitiis, & inducendũ ad virtutes. Retrahit enim à ſuperbia: & inducit ad humilitatem. Nemo enim cõſiderans ſe eſſe breui tempore in cadauer putridum, & tandem in vilem puluerem aut cinerem reſoluendum: habet occaſionem ſuperbiendi, ſed potius humiliãdi. vnde Eccleſia. 10. Quid ſuperbis terra & cinis? & Hier. 2. Vide quàm vilis & abominabilis facta es. Ideo Eccleſia volens Chriſtianis præſcindere occaſionẽ ſuberbiæ & materiã humilitatis miniſtrare, ordinauit vt in principio quadrageſimæ capitibus eorũ imponerẽtur cineres, dicendo: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ideo age pœnitentiam de peccatis tuis. Sicut enim glorioſus in rota ſua pauo, videndo ſordidos ac puluerulentos pedes, humiliatur, & demittit rotam ſuam: ſic homo pulueres in quos reſolui debet conſiderans, habet occaſionem ſe humiliandi, & demittendi rotam ſuperbiæ & elationis. Retrahit etiã ab omnium malorũ radice cupiditate & auaritia. Nemo enim cupidus debet ſe indebitè & immoderatè onerare rebus, quas in domũ ſuam deferre vel deferri facere nõ poteſt, & quibus ſcit ſe in porta ciuitatis ſpoliandum, & pro eis puniendũ. Sed ſic eſt de rebus huius mundi. Igitur &c. D. enim Ber. dicit: Mirabilem ianitorem (ſcilicet mortem in exitu) poſuit mundus, qui nihil ſuũ ſecum trahere permittit. Et Pſal. Diues cùm dormierit nõ ſumet omnia, neq; deſcendet cũ ea gloria eius. & alibi: Dormierunt ſomnũ ſuum omnes viri diuitiarũ: & nihil inuenerunt in manibus ſuis. & Iob 1. dicebat: Nudus egreſſus ſum ex vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. & Apoſt. Nihil intulimus in hunc mundũ, haud dubium quòd nec aliquid auferre poſſumus. Ideo omnia arbitrabatur tanquã ſtercora. Et D. Hier. dicebat: Facilè cõtemnit omnia qui cogitat ſe moriturum. Retrahit pariter à cõcupiſcentia & carnis deſideriis ac voluptatibus. Vnde D. Greg. Nõ poteſt melius domari caro viua, quàm cogitãdo qualis erit mortua. & Seneca in lib. de Moribus: Libidinis incentiuũ cõtinebis ſi exitũ cogitaueris. Retrahit inſuper & generaliter ab omnibus aliis vitiis & peccatis. vnde Eccle. 7. Memorare nouiſſima tua, & in ęternũ non peccabis. ¶ Secundò mortis memoria inducit ad pœnitentiã. Vnde Ezechias cùm audiſſet Eſa. dicentẽ ſibi: Diſpone domui mę, quia morieris, & nõ viues. Fleuit: & cõuerſus ad parietẽ egit pœnitentiã. Et Niniuitæ audientes Ionã dicentem,

Memoria mortis vtilitates. — 1. Timot. 6. — Eſa. 38.

Adhuc 40.dies,& Niniue subuertetur,mirabilem egerunt pœnitentiã. In viris patrum legimus,
quod quidam interrogauit abbatẽ Amonẽ,quomodo peccata sua flere,& de eis pœnitere posset,
respondit:Talem fac cogitationem tuam,qualem faciunt præuenti de criminibus, qui detinentur
in vinculis.Illi nanque interrogãt,vbi est iudex?& quando veniet?cogitant quid fecerint? & qua-
liter respondebunt:& in ipsa expectatione pœnarũ suarum plorant causas. applicatio est facilis.
¶Tertiò mortis memoria exterius protestata inducit Deum ad clementiam,& placat eius iram.
Iudith 4. Vnde legimus de viris Bethuliæ obsessis ab Holoferne,quòd præcincti saccis, habentes cineres
3.Reg.21 super capita sua,offerebãt sacrificia:& placatus dominus liberauit eos.& dicitur de Achab, quòd
cùm audisset sermones domini,scidit vestiméta sua,& operuit cilicio carnem suam,ieiunauitque,
& dormiuit in sacco,& ambulauit demisso capite,& factus est sermo Domini ad Heliã Thesbitẽ
dicens:Nónne vidisti Achab humiliatũ corã me?Quia igitur humiliatus est mei causa,non indu-
cam malum in diebus eius.Ideo Psal.dicebat:Cinerem (hoc est mortis recordationẽ) tanquã pa-
nem manducabam.Et Christus pœnitentiã in cinere & cilicio laudauit,Matt.11.dicẽs:Olim in ci
nere & cilicio pœnitentiã egissent.Et cùm pœnitentia multa bona opera includat,consequens est
quòd mortis memoria & recordatio sit ad bonorũ operum vigilantiã excitatiua.Eam ob rem veri
Christiani debent tali recordationi insistere,& cauere à quatuor impedimẽtis, huiusmodi recor-
dationem impedientibus,quæ secundũ contemplatiuos,dicuntur quatuor portitores pertrahen-
Luc.7. tes cursu velocissimo ad sepulturam inferni peccatores,quos stare iussit Christus in suscitatione
adolescentis filij viduæ.¶Primum impedimentum & primus portitor est præsumptio diuinæ mise
Quatuor portitores peccatorum ad sepulturã inferni. ricordiæ.Quidam enim,& maximè Lutherani,solam diuinã misericordiam & bonitatẽ confide-
rantes,aliquibus sacris scripturæ passibus malè intellectis inhærentes,temerariè præsumũt se om-
ni tempore & instanti,etiam in morte,absque sacramento pœnitentiæ misericordiã consecutu-
ros:& sic negligunt mortis memoriam,& omnium virtutum operationes,inspirationes, exempla,
& monitiones.Hi plurimum decipiuntur,quia Dominus non solùm bonus & misericors est, sed
etiam iustus.Vnde Psal.Iustus Dominus,& iustitias dilexit.& cõtemnentes sanctas inspirationes
Rom.2. & monitiones acriter punit.vnde Apost.An diuitias bonitatis eius patiẽtiæ & longanimitatis con
temnis?Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitentiam inducit?Secundum autem duritiam
tuam & impœnitens cor tuũ,thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei.¶Se-
Spes longæ vitæ periculosa. cundum impedimentũ & secundus portitor est,Spes longæ vitæ.Multi enim sunt iuuenes,qui ar
bitrantur se diu victuros,& in fine dierũ pœnitentiam acturos:& interim inuadit eos mors,& de-
scendunt in infernũ viuentes.Sunt etiam aliqui senes,qui putant se quasi immortales:& licet effi-
ciantur infirmi,nõ cogitãt de morte.Interim incidũt in phrenesim, & moriuntur in peccatis:quia
Prouer.1. non aduertunt,donec se reperiantur in inferno.de talibus Salomon:Quia vocaui,& renuistis:ex-
tendi manum meam , & nemo fuit qui aspiceret. Despexistis omne consilium meum,& incre-
pationes meas neglexistis.Ego quoque in interitu vestro ridebo:& cum vobis id quod timebatis
aduenerit,cùm irruerit calamitas,& interitus quasi tẽpestas ingruerit.& D.Aug.Hac animaduer-
sione punitur peccator, vt qui cùm viueret oblitus est Dei,dũ moritur,obliuiscatur sui.Nã vt di-
cit Psal.Non est in morte qui memor sit tui.Et Eccles.5.Ne tardes conuerti ad dominũ:& ne dif-
feras de die in diem.Subitò enim veniet ira illius,& in tempore vindictæ disperdet te.Ecclesi. 38.
in persona cuiuslibet defuncti:Mihi heri,& tibi hodie,s.imminet iudicium.Sapiens ibi comparat
vitam hominis,dici,quæ parum durat,& scito labitur:neque semper permittit Deus hominẽ ve-
nire vsque ad finẽ diei,ad quem venire quis posset secundũ cursum naturæ. Vnde dicebat Ezec,
Esa.38 *Matth.24.* De mane vsque ad vesperam finies me.ideo Christus,Et vos estote parati:quia qua hora nõ pu-
tatis &c.Videmus multò plures iuuenes mori quàm senes.hæc sola experiẽtia deberet terrere nos.
D.Bernar. dicit:Qui promisit tibi veniam daturum,non spopondit tibi diem crastinum, imò nec
horam,&c.Ideo non est confidendũ in illa vana spe longæ vitæ:quam sapiẽs vocat repromissionẽ
Societas malorũ cauẽda. nequissimam & fallacem.¶Tertium impedimentũ & tertius portitor est mala societas.Heu quos
decepit iste?Quot sunt hodie in inferno,qui essent nunc eleuati in paradiso,nisi fuissent malæ so-
cietates?Quot videmus viros perditos & mulieres abominabiles propter malas societates? pro-
fectò innumerabiles.Psal.Dicebat:Cũ sancto sanctus eris,& cũ peruerso peruerteris. & Eccl.13.
Prouerb.1. Qui tetigerit picẽ,inquinabitur ab ea.Ideo Salo.Fili mi si te lactauerint peccatores,ne acquiescas
eis.Si dixerint:Veni,sorte mitte nobiscũ:ne ambules in eis, prohibe pedem tuũ à semitis eorum:
pedes enim illorum in malum currunt.Et nisi caueas,inuoluent te.Notãdum est iuuenibus com-
mune dictum:Talis ponit culicẽ in aure,qui non auferet eã.Talis ponet te in luto & periculo,qui
Matth.5. relinquet te ibi.Talis ponet te in infernũ,qui nõ liberabit te.Ideo Christus monebat fugere malas
societates,dicẽs:Si oculus tuus scãdalizat te:erue eũ,& proiice abs te:&c. Et Luc.14.Si quis venit
ad me,& non odit patrem suũ & matrẽ suam,&c.quãdo s.inducunt ad malum,¶Quartum impe-
dimentum siue quartus portitor est mala cõsuetudo,quæ etiã multos illaqueat. Quia consuetudo
1.2.q.94. art.4. quodã modo vertitur in naturã,& dicitur altera natura.D.Thom.recitat Iuliũ Cæsarẽ in lib. de
bel.Gal.dicentẽ quòd olim apud Germanos ex mala consuetudine furtũ non reputabant iniquũ.
Consuetudo mala. Mulier proba si incidat in adulterium,quãprimùm cecidit, cor eius tremit & palpitat ; cùm autẽ
secũdò,minus:si tertiò,adhuc minus:si quartò & amplius,delectatur,tãdẽ iactat se & efficitur de
Prouer.2. numero illorũ,qui lætãtur cũ malefecerint,& exultãt in rebus pessimis. Tales sunt similes auibus
applicantibus ad campanile,quæ cùm primò audiũt cãpanas,timent:secundò non tantum ,tertiò
appropin

appropinquãt,& deinde super eas ascendũt & stercorisant. Idem faciũt circa formidines in agris seminatis appositas,&c. Vnde D.Chrys.dicit: Peccatũ cõsuetudine vilescit,& quasi nihil sit, putrescit. Tales timere deberent, quia vix resurgũt,iuxta illud: Impius cùm in profundũ peccatorũ venerit,contemnit.& Prouer.22. Adolescens iuxta viam suam,etiam cùm senuerit,nõ recedet ab ea.& Hiere.13. Si potest Æthiops mutare pellem suã,& pardus varietates suas,& vos poteritis benefacere,cùm didiceritis malũ. Tales consuetudinarij pondere peccatorum labuntur de peccato in peccatum: sicut situla cadit in puteum, catena ferrea paulatim tracta,& sicut mola à supercilio montis paulatim impulsa. vnde D.Greg. Peccatum quod mox per pœnitentiam non deletur, suo pondere ad aliud trahit. Ideo quilibet quamprimùm sentit se tali põdere grauatum, conari debet ad exonerationem. quod faciliter faciet,si ad mortem dirigat mentis intuitum, &c.

Prou.18.

Mali assuetis quid accidat.

Ver. 3. DE TIMORE MORTIS.

D CVm timor sit de malo futuro opposito bono dilecto: sequitur quòd secundum diuersas dilectiones boni sit diuersus timor mali oppositi. Sed vita corporalis,cui mors opponitur, tribus modis diligitur s. naturaliter virtuose,& vitiose. Ideo triplex est timor mortis. ¶ Primus est naturalis,qui procedit ab amore naturali,quo quilibet diligit vitã suã: prout vnaquæque res naturaliter appetit conseruationẽ sui esse,& resistit contrariis quantũ potest. Et hic quantum est de se cùm sit naturalis,nõ est bonus neque malus. Hoc timore Apostoli mortẽ timuerũt. vnde Rom.8. dicitur: Scimus quòd omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc. Nõ solùm autem illa,sed & nos ipsi primitias spiritus habẽtes,& ipsi intra nos gemimus,nolẽtes spoliari,sed superuestiri,vt dicitur 2.Cor.5.& non solũ sancti Apostoli, sed etiã ipse Christus secundũ proportionem inferiorẽ siue partem sensitiuã. Cum enim intrasset hortũ Oliueti,cœpit tædere & pauere. vnde eius volũtas vt natura aduocata sensualitatis,petebat: Pater si fieri potest,transeat à me calix iste. ¶ Secũdus timor est ordinatus & virtuosus,quo aliqui timent se non fecisse sufficientẽ pœnitentiã: & propter hunc timorem quærunt media prolongandi vitã,ad faciendã maiorem pœnitentiã, vel amplius merendum & proficiendum reipublicæ,vt D.Paulus qui optabat pro fratribus anathema (hoc est separatus) esse à Christo,cui desiderabat cõiungi. Timor etiã mortis ex periculis & insultibus dæmonũ, dummodo timens nõ diffidat de bonitate aut misericordia diuina,nõ est malus,cùm nõ procedat ex infidelitate aut desperatione,sed ex consideratione peccatorũ & indignitatis. Hic timor stimulat ad pœnitentiã & ad debitam præparationem,& ad accipienda arma, quibus nos defendamus contra pericula. Ideo est bonus & laudabilis. nec est aliquis adeò iustus, qui nõ habeat occasionẽ sic timendi,& se præparandi. Quia licet quilibet Christianus qui verã fecit pœnitentiã, & munitus est sacramentis Ecclesiæ,quadã coniectura morali,possit iudicare & credere & sperare se esse saluandũ: nihilominus tamẽ ex incertitudine an ex parte sui fecerit id ad quod tenetur. & sic propter districtum iudiciũ, quod in morte erit,habet occasionẽ timoris. ¶ Tertius timor mortis corporalis est inordinatus & vitiosus,qui scilicet prodit ex amore inordinato vitæ corporalis, & bonorũ huius seculi,quibus in morte spoliamur. Sunt enim aliqui qui sic timent priuari bonis,quòd nullo modo cogitare volunt de morte, neque aliquid de ea audire: vellẽntque semper manere in hoc seculo,quasi nõ esset alius paradisus,nisi mundus. Talis timor ex inordinato amore bonorum temporaliũ procedens,est malus,& causa multorũ malorum,& tandem excæcationis,vt dictũ est cùm de timore mũdano ageretur. ¶ Sed difficultas est an simpliciter & absolutè mors sit timẽda, & an timor mortis sit persuadendus. Hæc difficultas per duas propositiones enucleatur. Prima propositio,quòd quãuis mors corporalis aliquo modo sit timenda etiam bonis,non tamen simpliciter & absolutè: sed potius amanda & optãda,propter multa bona quæ secum affert, & singulariter tria. ¶ Primò enim liberat ab omnibus morbis & miseriis ac calamitatibus corporalibus. Nõ est melior medicina corporalis in mundo quàm mors. Quia quantũcunque medicinæ corporales curent ad tempus & incompletè,nõ tamen completè & perfectè ac perpetuò. Nam (vt Iob dicit) Homo natus de muliere,breui viuens tẽpore,repletur multis miseriis. Nunc est lætus,nunc tristis nunc æger,nunc sanus: nunc calidus,nũc frigidus: nunc pauper,nunc diues: nunc in breui quiete & tranquillitate,nũc in solicitudine,&c. Sed mors ab omnibus his perpetuò liberat. Ideo magnũ bonum nobis affert. vnde Apost. Rom.7. dicebat: Infœlix homo,quis me liberabit à corpore mortis huius? per mortem autem boni ab omnibus afflictionibus corporalibus & temporalibus perpetuò liberantur. vnde Apocal.19. Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, &c. Et Apocal.7. Non esurient neque sitient amplius, neque cadet super illos sol neque vllus æstus. ¶ Secundò mors liberat à tentationibus & periculis peccatorum,& reatibus pœnarum. Quandiu enim sumus in hoc mundo,sumus in tali periculo spirituali,in quali sunt milites in bello corporali,quando habent pugnare contra fortiores & astutiores. vnde Apostol. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem (scilicet solùm) sed aduersus principes & potestates, aduersus mũdi rectores tenebrarum harum,contra spiritualia nequitiæ in cælestibus.& D.Augu. dicit: Versutus est hostis, & habet mille nocendi modos.& Iob 4. Non est potestas super terram quæ ei valeat comparari. In hoc mũdo via est adeò lubrica,& tot ac tantæ sunt peccatorũ occasiones, quòd pauci sunt qui omnino caueant à peccatis. Vnde Prouer.24. Septies in die cadit iustus & 1. Ioã.1. Si dixerimus quia peccatum nõ habemus,ipsi nos seducimus,& veritas in nobis non est. & Iac.3. In multis offendimus omnes. Aliqui optant diu viuere cùm sunt infirmi,vt pœnitentiã agere possint: quibus melius esset quòd morerentur,quia quando releuantur ab infirmitate, peiores fiunt,

Timor triplex.

Marc.14.

Timor mortis ordinatus.

Rom.9.

Boni in morte habent occasionem timendi.

Timor mortis inordinatus.

An mors sit timenda.

Quæ bona mors afferat.

Ephe.6.

& quantò magis procedunt, tantò magis se illaqueant & onerăt peccatis, & finaliter damnantur. Sed mors ab omnibus illis periculis liberat, post mortem enim boni nullas patientur tentationes aut pœnas. ¶ Tertiò mors liberat à carcere, & introducit in regnū cæleste & æternum. Qui enim liberantur à vinculis, & eleuantur ad dignitates, habent occasionē lætitiæ. In hac vita mortali sumus in carcere & vinculis corporis mortalis, quod aggrauat animam, & impedit introitum regni:

Sap.9.
Exod.33.

quia, vt dixit Deus Moysi, Non videbit me homo, & viuet, scilicet hac vita mortali. Per mortem autem, si sumus bene dispositi, ab hoc carcere liberamur, & introducimur in regnū cæleste, in quo sunt diuitiæ, gloria, gaudium, lætitia, & omnium bonorum perfecta possessio. Ideo debemus eam

Psal.141.

desiderare cum Psal. qui dicebat: Educ de carcere, s. corporis, animam meam, ad confitendū nomini tuo Domine. & Apostolus Phil.1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Propter

Mors sanctorum.

hanc eductionem & introductionem mors Sanctorū dicitur natiuitas: quia quemadmodū puer in natiuitate egreditur à paruo loco, & venit in magnū spacium huius mundi: sic sancti in morte egrediuntur à paruo loco huius mundi, & veniunt ad amplissimū locū Paradisi. de hoc Baruch.3. O Israel quàm magna est domus Dei, & ingēs locus possessionis eius magnus, & nō habet finem: excelsus, & immēsus! Si ampliora bona quæ mors secū affert, scire desideras, vide Apud D. Ambr. in lib. de bono mortis: Propter huiusmodi liberationē malorum, & adductionem bonorum, mors bonorū dicitur preciosa. vnde Psal. Preciosa in conspectu Domini mors sanctorū eius. Si esset aliquis lapis qui sanaret omnes infirmitates, &c. reputaretur preciosus, & quilibet ipsum desideraret. A fortiori mortē corporalem, &c. Ideo nō est timenda, sed potius amanda & desideranda: cùm in ea vltra prædicta bona cōsolentur ab angelis portantibus eas in paradisum, ac etiā à Christo, qui, vt D. Grego. ait, solet bonis in morte apparere. vt de beata Martha & aliis multis legimus. Ex quo sequitur quòd timor mortis corporalis nō est persuadendus bonis & iustis, sed potius dissuadendus. ¶ Secunda propositio est, quòd mors corporalis est valde timenda malis, propter multa mala quæ secū affert. vnde versus: Mille modis leti miseros mors vna fatigat. Primò enim priuat bonis tēporalibus, quibus mundani plurimū affecti sunt: & tamen nil eorū secū morientes auferre possunt. Secūdò mors priuat malos voluptatibus & deliciis corporalibus quas summè diligūt & prosequūtur. Tertiò affert dolores corporales qui proueniūt ex qualitatibus cōtrariis disconuenientibus, & ex separatione animæ à corpore, quæ tātò est acrior, quātò nexus & amor vnionis est amabilior. sed nō potest inueniri maior, arctior, siue amabilior copula siue vnio, quàm animæ & corporis. vnde Iob 1. Pellem pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro anima sua, s. seruanda in corpore. Ideo propter huiusmodi bonorū amissionem ac separationē, in qua omnia corporis membra, venæ, nerui, & ossa, suprà quàm dici potest torquentur. Philos. dicit quòd omniū terribilium terribilissimū est mors: sed amplius malis, auaris, & voluptuosis, vnde Eccl.41. O mors quàm amara

Infestatio mundanorum qua sit.

est memoria tua homini habenti pacē cum substantiis suis! Additur huiusmodi doloribus mundanorum siue mundo deditorū infestatio, videlicet vxoris, filiorum, propinquorū, amicorum, famulorum, creditorū querula instantia atque solicitudo, quæ aliquādo maior est quàm animæ. Allegant obsequia, paupertatem suam, instant testamentū fieri vel mutari, quilibet rogat sibi aliquid dari vel legari, de anima verò agonizantis nō curant. Sed si hæc sola forent, tolerabilis esse posset mors. Verùm cùm inducat ad intolerabilia & æterna tormēta, quis tolerare poterit? vnde Esa.33. Quis de vobis stare poterit cū igne deuorante? aut quis habitabit cū ardoribus sempiternis? Eā ob rem Psal. vocat peccatorū mortem pessimam. Ex quo sequitur quòd præsumptuosis & mundo ac deliciis affectis, qui se sic securos putant, ac si semper hîc viuere deberent, & de morte non curant, bonáque opera negligūt, & in peccatis perseuerant, proponendus & persuadēdus est timor mortis, & exaggeranda mala eis parata, breuitas vitæ, mortis incertitudo, bonorū priuatio, tormentorum inductio, imprimendū est illis illud verbū Christi: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentū patiatur? inculcanda est historia de illo diuite, qui dicebat: Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos. Requiesce, comede, epulare.

Luc.12.

Dixit autem illi Deus: Stulte hac nocte animam tuam repetent à te (scilicet dæmones) quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat (scilicet voluptates prosequendo, & bona temporalia indebitè acquirendo vel retinendo) & non est in deum diues. Hæc enim & similia retrahere poterunt ab inordinato huius seculi amore, & inducere ad diligentem præparationem ad mortem suscipiendam de qua nobis dicendum est.

Ver. 4. DE PRAEPARATIONE AD MORTEM.

Quatuor motiua ad præparationē mortis.

PLures sunt rationes & motiua, quēlibet inducentia ad se diligēter, omni cura, omni quoque a studio præparandū ad mortē. Inter alia autē sunt quatuor principalia nō omittenda. ¶ Primū est supremi Domini aduentus. Videmus experimēto quòd in aduentu principis tēporalis populus se diligenter præparat ad eū reuerenter ac honorificè recipiendū. Et si auisati & præmoniti non se præpararent, rex haberet eos pro inimicis, & disperderet eos. A fortiori vnusquisque debet se præparare in occursum aduētus Dei viuētis, qui est rex regum, & Dominus dominantiū, qui venit ad quēlibet in hora mortis. de quo aduentu nos præmonuit per scripturas Prophetarū, Euangelistarum, & Apost. vnde Amos 4. Præparare in occursum domini Dei tui Israel. & Luc.12. Sint lumbi vestri præcincti, & vos similes hominibus expectantibus dominū suum, &c. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. Et per oppositum, qui nō se præparabunt censebūtur inimici & contemptores. Ideo disperdet illos in aduentu suo.

Secundum

¶Secundum motiuum est tremendum Dei iudicium. Præuenti enim & accusati de criminibus in iudicio, maximè quādo habent partes & accusatores potētes & astutos, & sciunt iudicem appropinquare, diligenter præparāt defensiones suas, faciūt visitare processum, & excusare vel alleuiare defectus suos, aliàs sunt in periculo succumbendi, & luendi pœnas. Sed sic est quòd quilibet nostrum est præuentus & accusatus tanquā reus, corā diuina iustitia. quia (vt D. Iac. 3. dicit) in multis offendimus omnes. & 1. Io. 1. Si dixerimus, &c. Accusator noster potens astutus, & cautelosus, est diabolus, qui (vt dicitur Apoc. 12.) est accusator fratrū, qui accusat eos ante conspectū Dei die ac nocte. Deus veniet in morte ad iudiciū. vnde Apost. dicit: Statutum est hominibus semel mori. & post hoc, iudiciū. Ideo cùm deus sit iustus, necesse est nos ante mortē præparare, & visitare, ac reuidere processum cōscientiæ nostræ, parare defensiones, & habere excusationes, quas pœnitentia ministrabit, aliàs incidemus in horrendū Dei iudiciū & cōdemnationem. Ideo Eccle. 18. Dicitur: Ante iudiciū interroga teipsum, & in cōspectu Dei inuenies propiciationē. ¶Tertium motiuū est redditio cōputorū. Videmus quòd thesaurarij principū, diffamati de mala administratione, cùm habent reddere rationem principi de administratis, sunt bene soliciti, vident & reuident & præparant cōputa. Aliàs si non habeāt computa bene ordinata, & schedulas expositorum cōdemnantur tanquā latrones, ad patibulū: vt vidimus tēporibus nostris. Sed sic est quòd quilibet nostrûm est thesaurarius & dispēsator bonorū summi principis Dei, iuxta illud: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispēsatores ministeriorū Dei. Et pauci sunt qui non prodigè exposuerint, & quin diffamati fuerint apud Deū, de mala administratione. Hora mortis est assignata ad redditionem cōputorum, & in ea dicetur cuilibet: Redde rationem villicationis tuæ: quia nō poteris amplius villicare. Illi qui nescient reddere computum de administratione, & ostendere schedulas & quittantias ministrorū Ecclesiæ, qui in sacramēto pœnitentiæ dicunt, Ego te absoluo: cōdemnabuntur ad patibulū inferni: Ideo &c. ¶ Quartū motiuū est arduū ac periculosum in morte ingruēs bellum. Videmus experimēto quòd capitanei & milites, quādo ingruit periculosum bellū, aduersariis fortioribus existentibus, disponūt & præparāt se, faciūt reparare arma, obseruāt vigilias noctis, nihil est incircunspectū, vt cùm audierint sonitū tympani, bene muniti & ordinati procedāt. Sed sic est quòd nos in hac mortali vita sumus semper in bello periculoso, vt dictum est: & (vt D. Antonius dicebat) Dæmonum nostis insidias, paratos ad supplantandum habemus inimicos, qui (vt D. Petrus ait) circueunt quærentes quem deuorēt. In sanitate vtūtur mediis placidis & delectabilibus blanditiis & deliciis: sed in morte, omni studio, conatu, instātia, & impetu, vt crudeles tyranni, feruntur ad aggrediendū pauperē animam destitutā viribus corporis: absque cuius dispositione operationes suas perfectè exercere nō potest. Aliquādo cōuocato exercitu astāt animæ exituræ apparētes sub terribilibus figuris in corporibus assumptis, aut speciebus illarū in phantasia procuratis. ¶ Cōparent autē in exitu tam bonorū quàm malorū, duplici ratione: Primò, vt videāt si aliquid in anima egrediēte habeāt. Vnde D. Martinus dicebat: Quid hic astas cruēta bestia? Nihil in me funestū reperies. Nec mirū si cōpareant in morte sanctorū, cùm etiā venierint ad Christum. vnde Io. 14. Venit ad me princeps mundi huius, & in me nō habet quicquā. Nullū igitur dubium esse debet, quin quod ausus est in dominū, audeat in seruos. Secundò comparent, vt omnes vires suas exerceāt ad victoriam habendā in morte, cùm in ea sit extremus conflictus, cuius euētu speratur vel æternus triumphus, vel nota sempiterna. Post mortē enim non est amplius pugna, sed remuneratio. Ideo omnibus viribus conātur in hora mortis vincere. Vnde Gen. 3. Tu insidiaberis calcaneo eius. Sunt enim dæmones sicut latrones, qui insidiātur transeūtibus, eósque aggrediūtur tempore & loco maxime periculoso. Si igitur (vt Apostolus dicit) Qui in agone, temporali, contendunt, ab omnibus se abstinent, & (vt videmus) diligenter se præparant & muniūt: illi quidem, vt corruptibilem coronā accipiāt. A fortiori Christiani ab omnibus nociuis & peccatis abstinere debent, & omni cura & solicitudine se præparare & munire debent, vt cū audierint sonitum tympani mortis, qui est grauis infirmitas, sint præsto & parati ad tantum prælium, in quo non est quæstio de rebus caducis aut temporalibus, sed de perditione aut lucro regni æterni, & de salute aut damnatione animæ, de summa fœlicitate obtinenda, aut pœna æterna incurrenda.

Heb. 9. 1. Cor. 4. Luc. 6. Demones in morte comparent. Dæmones insidiantur homini in morte.

Ver. 5. DE MODO SE PRAEPARANDI AD MORTEM.

5 Modus se preparādi ad mortē multa requirit & cōplectitur. ¶Primū & principale est bene & virtuosè viuere, secūdū regulā rectæ rationis, seruādo mādata & præcepta Dei & Ecclesiæ, ac aliorū superiorū. vnde Christus: Si vis ad vitā ingredi, serua mādata. Dicitur cōmuniter: Qualis vita, talis & finis, siue exitus & mors. & Eccl. 12. dicitur: Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et antequā veniant dies afflictionis tuæ. & Thren. 3. dicitur: Bonū est viro cùm portauerit iugū Domini ab adolescētia sua. Cōsuetudo enim est altera natura, & ideo qui cōsueuerunt in vita resistere tētationibus, & euadere pericula & insidias dæmonū, faciliter etiā euadēt in morte. Si tamen aliquādo ex fragilitate, aut aliàs errare & labi in peccatū cōtigerit: salubre erit consilium, vt dū viuimus & valemus, conscientiā nostram per diligentē examinationē, & feruentē contritionem, & syncerā sacramētalem confessionē, & integram satisfactionem, quantū humana fragilitas patitur, discutiamus: & quicquid inuenerimus offensiuū Dei, amputemus & abiiciamus: vt cum morbus ad Dei tribunal nos protrudet, Dei inueniamus propiciationē. Cū autem omnis dies pro vltimo vnicuiq; debeat haberi, & nemo sciat diem aut horā mortis: sequitur quòd quotidie prædictam examinationem facere debemus. Christus vt nos induceret ad continuè vigilādum, & ad

Præparatio ad mortē quæ complectatur.

nos

Math.24. nos præparandum, dedit similitudinē: Si sciret paterfamiliàs qua hora fur venturus esset, vigilaret
vtique, & nō fineret perfodi domū suam, &c. & Marc.13. Sicut homo qui peregrè profectus, reli-
quit domū suā, & dedit seruis suis potestatē cuiuscūque operis, & ianitori præcepit vt vigilet. Vi-
gilate ergo, nescitis enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an in gallicātu, an mane:
ne cùm venerit repēte, inueniat vos dormientes. Optimū ergo consiliū est, vt quisque priusquā se
Optimum consilium. somno tradat, cōscientiā suā diligēter excutiat: & si aliquod crimē à se eo die cōmissum deprehen
derit, detestetur, cōteratur, lachrymisq; à Deo veniā postulet, & implorata ope diuina, sumat fir-
mū confitendi, satisfaciēdi, ac correctioris vitæ propositū. Nemo enim se tradēs somno, certus est
an expergiscetur. Magnū enim periculū est in eo statu obdormire, in quo periculū est mortē som-
ni germanā nos posse opprimere. Tantū periculū breuissima cogitatione licet effugere. Hoc er-
go quotidie ante Deū agamus. Ante sacerdotem verò eius vicariū, ter aut sæpius in anno syncera
confessione purgare conscientiā plurimum affert tranquillitatis, facitque vt morientē non tor-
queat anxietas conscientiā examinandi. Quia si morbus præoccupauerit, tunc res est cū morbo,
qui nihil aliud agi finit, nisi cū medicis, cū vxore, liberis, hæredibus, creditoribus, famulis, amicis,
& inimicis. Propter eandem anxietatē vitandā præstat his qui tēporalia possidēt, in bona valetu-
dine testamentū condere, & domui suæ prouidere: ne eorū negligentia in diuidēdis bonis nascan
tur inter fratres & affines, cōtētiones & rixæ, relinquatúrque posteris litiū aut rapinæ materia. Nā
complures morbi sunt eius generis, vt nō dent spatiū super his statuendi. quare à debitis & obse-
quiis frustrātur nonnulli, & hæreditas ad indignos proueniens, est causa ruinæ illorū. ¶ Secūdum
requisitū est frequēs mortis memoria & recordatio, quā Christus se habuisse pluribus in locis de-
Math.12. clarauit, cū ex abūdantia cordis os loquatur, & sæpissimè de illa locutus fuerit, vt Io.3. & 8. & ali-
bi loquēdo de exaltatione serpētis à Moyse in deserto. & Luc.18. Ecce ascēdimus, &c. ¶ Tertium
requisitū est humilis & deuota oratio, qua assiduè aures diuinæ clemētiæ pulsare debemus, vt no-
bis gratiā debitè præparandi ad mortē concedere, & à subita, & improuisa morte præseruare di-
A subita & improuisa morte liberari orandum. gnetur. vnde Ecclesia in letaniis precatur: A subita & improuisa morte libera nos Domine. ¶ Nec
sequēdus est in hoc Erasmus, qui ridet hāc Ecclesiæ orationē, magis ipse ridēdus, qui nulla ratio-
ne fultus, multis verbis contra prædictā orationē instat, terminos Ecclesiæ cōtra eius intentionem
& rectā significationē detorquens, ac si ecclesia pro subitanea & improuisa morte intelligeret, &
precaretur ab imprævisa & impræmonita morte, quod tamen procul est ab intentione Ecclesiæ.
Euidēs enim est omnes esse præmonitos semel mori. vltra scripturas experientia mortē sæpissimè
ingerit sensibus. Sed quàm plurimi sunt qui ad illas præmonitiones & præuisiones se nō præparāt,
& mors repētina eos improuisos & impræparatos reperit: vt habetur Prou.1. Vocaui, & renuistis,
&c. Licet enim paratis & dispositis nulla mors possit esse mala quātumcūque subita aut repētina.
vnde Sap.4. dicitur: Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Præmonitis tamen & se præ-
parare neglīgentibus, mors subita improuisa est: quia eos improuisos reperit. Quare qui precatur li
berari ab improuisa morte, nihil aliud precatur quàm vt Deus dignetur deprecanti gratiā dare se
præparādi ante mortē, & præseruādi à mortis periculis, & ne succūbat tentationibus dæmonis. Si
igitur sanctè oratur pro finali perseuerātia in bonū, & ne inducamur in tentationem: sic etiā licitè
oratur vt liberemur à subitanea & improuisa morte. vnde Psal.12. Illumina oculos meos, ne vn-
quā obdormiā in morte: nequādo dicat inimicus meus, præualui aduersus eū, & ea quæ sequūtur
in prædicto psal. idem postulāt. ¶ Quartū requisitū est, vt ab initio morbi aduocetur sacerdos, cui
infirmus cū cordis cōtritione syncerè cōfiteatur, & ad eius iudiciū satisfaciat: ne cōfessio & satis-
factio ingrauescente morbo (vt sæpe cōtingit) vel omittatur, vel timore mortis & nō filiali amore
perficiatur. Petātur humiliter, & deuotè suscipiantur sacramenta eucharistiæ & extremæ vnctio-
nis, quæ magnū præbent robur spirituale homini viribus corporeis destituto. Hæc timorē inimi-
Psal.22. corū expellunt. vnde Psal. Si ambulauero in medio vmbræ mortis, nō timebo mala, quoniam tu
mecum es. Quòd si prædicta sacramenta actu haberi non possint, aut propter absentiā & distantiā
presbyteri, aut aliquid huiusmodi: habeātur in voto seu desiderio, oretúrque Deus, qui nō alliga-
uit virtutem suā sacramentis, vt misericorditer dignetur illorū effectum cōferre. Aduocentur etiā,
si fieri potest viri probi, deuoti religiosi, ac docti, & assueti cōsolari agonizantes, qui agonizantem
iuuent & confortent monitionibus, adhortationibus, & orationibus. Sic enim fiet, vt his adiutus
Consolatio impræparatorum. securè ad portū salutis peruenire possit. ¶ Non debent tamen desperare, qui prædictū præpara-
tionis modū ignorantia aut negligentia aut quauis alia causa prætermiserint. Meminisse enim eos
oportet voluntatem hominis vsque ad mortem esse deambulatoriā atque mutabilem, & cum Dei
auxilio (quod nemini ad ipsum debitè recurrenti denegatur) posse peccata deserere & detestari,
conarique ad implorādam diuinā misericordiam, quæ tanta est, vt quacunque hora ante mortem
& exitum animæ à corpore, peccator ingemuerit, omnium iniquitatū suorum nō recordetur. Po-
nendum est ob oculos exemplū boni latronis. Omnia mundana & temporalia abiiciantur à me-
moria: tota fiducia ad Christi meritum (qui pro peccatis nostris abūde satisfecit) morientis animus
feratur. Implorentur sanctorum suffragia siue intercessiones, & maximè D. Virginis, quæ est ma-
ter gratiæ & misericordiæ: dicatur deuotè hymnus, Memēto salutis author, &c. Maria mater gra-
tiæ, mater misericordiæ tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Eius enim intercessione
Christus peccatori manum suā emittet de alto, & eriget spem, eripiētque ab hoste & mortis do-
loribus, finalitérque in hora mortis eum secum suscipiet.

Ver.

Ver. 6. DE CONSOLATIONE AGONIZANTIVM.

CVm desolatorũ & afflictorum cõsolatio sit opus misericordiæ Deo valde gratũ, atque in necessitate præceptũ: consequens est vt qui in maiori afflictione & desolatione existunt (prout agonizãtes, qui sunt in extremo periculo cõstituti) amplius sint cõsolãdi, cõfortandi, & adiuuandi, maximè circa ea quæ eis occasionẽ desolationis præbent, quæ sunt principaliter tria: scilicet caro, mũdus, dæmonia, quę diuersa in morte mouent prælia. de his Psal. sub aliis verbis: Circũdederunt mę dolores mortis, & torrentes iniquitatis cõturbauerunt me: dolores inferni circũdederunt me, præoccupauerũt me laquei mortis. *Tria in morte hominem adversantur.* *Psal.17.* Sapientis cõsolatoris erit, eas personas arcere, quarũ aspectus posit ægroto reuocare affectũ peccãdi, veluti turpium voluptatũ, vel aleæ socios, seu atroces inimicos. Eius etiã erit rimari & perspicere ac perscrutari desolationis causas. Nõ enim omnium infirmorũ agonizantiũ æqualis est afflictio & desolatio, nec ex eisdem causis procedẽs: quia nonnulli sunt quos corporis dolores & cruciatus magis affligũt & desolant. Alij sunt qui separatione mundi vexãtur. Alij autem quos dęmones vario modo aggrediũtur. Ideo adhibenda & applicãda erunt cõsolationis antidota, secundum afflictionũ & desolationũ diuersitatem. ¶ Caro nonnullos teneros & delicatos ad impatientiã agitat, & ad blasphemiã inducit, propter multitudinem & diuersitatem dolorũ quos secum affert. Vnde Psal. Circuodederũt me dolores mortis. *Psal.16.* qui (vt experimento videmus) sunt intensissimi, & per totũ corpus sparsi: sic quòd nõ est membrũ corporis nec neruus aut vena, quæ in illa præcedẽte resolutione vsque ad materiam primã non patiãtur inenarrabilem dolorẽ. Præter hæc patitur agonizans afflictionẽ prouenientẽ ex separatione animæ: quæ tanta est, quantus est amor vnionis animæ ad corpus. Et cùm nõ posit inueniri maior, Philos. dicit, quòd omniũ terribilium terribilissimũ est mors. Tales ex doloribus corporis agitati, cõsolandi sunt, condolendo & dolores aliquo modo aggrauãdo ex vno latere, sed leniẽdo ex alio, dicẽdo quòd parũ durabunt, nullum enim violentum perpetuum, & quòd tempus infirmitatis nõ est nisi vnum instans: respectu consolationũ quæ sequentur. vnde Esa.54. Ad punctũ & in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. & Sap.3. In paucis vexati, in multis bene disponentur. Præterea allegari potest cõditio & debitũ naturæ. Quia (vt dicitur) 2.Reg.14. Omnes morimur & quasi aquæ dilabimur, &c. Apost. Per vnũ hominem peccatũ in hunc mundũ intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertrãsiit, in quo omnes peccauerunt. & Heb.9. Statutum est hominibus semel mori. Mors ex æquo distributa est omnibus, regibus, principibus, pontificibus, satrapis, doctis & indoctis, diuitibus & pauperibus. Nõ est qui posit euadere quãdo placuerit Deo. Mors nec lachrymis aut muneribus redimitur, nec lamẽtis vincitur. sperni potest, vitari autem nõ. vnde Psal. Quis est homo qui viuet, & nõ videbit mortem? &c. *Psal.88.* Reputa ergo quales habeas cõsortes, & cõditionem tuã æquiore animo feres. Cõqueri enim de morte, est cõqueri quòd homines cõditi sumus, & non angeli, qui suapte natura sunt immortales & incorruptibiles. Homo autem cùm sit materialis & corporalis, necessario est corruptibilis. Insuper demonstrandũ est quòd si illi dolores & cruciatus patiẽter sustineantur, liberãt à maioribus doloribus & grauioribus tormentis purgatorij: in quorũ comparatione omnes pœnæ corporales huius vitæ sunt dulces. vnde Deute.33. Inundationes maris quasi lac sugent. Deus enim qui omnia facit pro meliori, huiusmodi dolores permittit, vt à grauioribus liberet iuxta illud: Diligẽtibus Deum, omnia cooperantur in bonũ. *Rom.8.* Patientia Christi, qui peccatũ non fecit, & qui absque cõparatione multò maiores dolores pro nobis sustinuit, ob oculos proponẽda est. Si Christus ergo tot & tanta, &c. à fortiori nos qui sumus peccatores, qui multò maiora meruimus, quàm patiamur, debemus patienter sustinere quæ nobis ad bonũ nostrum mittit Deus. vnde Apost. Hebr.12. Recogitate eum qui talẽ sustinuit à peccatoribus cõtradictionem, vt nõ fatigemini animis vestris deficientes. D. etiã Greg. dicebat: Si passio Christi ad memoriã reuocetur, nihil adeò amarũ est, quòd non æquo animo toleretur. Confert ad consolandũ tales adducere exempla sanctorũ maximè Iob, qui spoliatus omnibus bonis, & percussus vlcere pessimo, ita vt à planta pedis vsque ad verticem capitis nõ esset in eo sanitas, dicebat: Hæc mihi cõsolatio, vt affligens me dolore nõ parcat, ne contradicã sermonibus sancti. *Iob 6.* Et D. Aug. precabatur dicens: Hîc vre, hîc seca, vt in æternũ parcas. Martyrũ tormenta patiẽter accepta recitare non erit inutile. Proponenda est etiã æterna felicitas, ad quã non nisi per mortẽ possumus peruenire. Vnde Apost. Non sunt cõdignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. *Rom.8.* Plurimæ aliæ cuilibet se in tali opere misericordiæ exercenti, occurrent rationes & motiua cõsolationis, quæ (vt Dominus inspirauerit) deduci poterunt. *Consolatio.*

¶ Si verò agonizãs à mundo, siue ab affectionibus mũdi agitatus, timore separationis ab eo crucietur (vt nonnunquã iuuenes & auari) cõsolandi sunt, allegãdo ea per quæ mundus cõtemnẽdus venit s. vanitatem, inutilitatẽ, instabilitatem, insatiabilitatẽ, fallaciam & deceptionẽ, ac afflictionẽ spiritus, & pericula innumera quæ in eo sunt. Quæ omnia diffusè prosecutus est Salomon in Ecclesiaste, & D. Bern. in lib. de contẽptu mũdi. Iob 14. dicitur: Homo natus de muliere, breui viuẽs tẽpore, repletur multis miseriis. Nemo sapiẽs timet exire à miseriis: ergo nec debet timere exire ab hac vita, in qua sunt multò plures miseriæ quàm bona. Numerãdæ sunt miseriæ cõmunes & principales, & illæ quas infirmus frequenter patitur. Præterea quilibet festinat exire domũ ruinosam, ne in ea opprimatur. Sed corpus corruptibile est domus ruinosa, aggrauãs animã, iuxta illud: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: *Sap.9.* igitur quilibet debet desiderare exitum cum Apost. dicente: Desiderium habens dissolui, &c. Declaranda est pariter agonizantibus mortis necessitas

& eius

& eius incertitudo, de qua D.Bern. Nihil certius morte, nihil incertius hora eius. Morti nullum præfinitũ est tempus. Sine termino debitores sumus. Prudẽs debitor satagit quàm primùm potest à debito liberari. Sic & nos cùm huic debito simus obnoxij, ad hoc tendere debemus. Debitores qui dilationem solutionis nbnixe petunt, in sui graue incõmodum nbtinent. Cum igitur debitum mortis negari nõ possit, ex neglecta solutione rigidius exigitur. Mors enim dilata minuit multorũ gloriã. Multi enim in infirmitate sanctè & gloriosè mortui fuissent, qui articulũ illum euadentes, ignominiosè & perperam obedierũt. Alioquin in voluptatibus deprehẽsi, occisi sunt. Alij in ira & cholera atque vindicta interẽpti, alij in deordinatis affectionibus, catarrhis, & aliis repẽtinis casibus obierũt, & in æternã gehennã detrusi sunt. Exemplũ cõtemnendi mundũ Christus nobis de-
Math. 8. dit, dicẽs, Vulpes foueas habẽt, & volucres cæli nidos: filius autẽ hominis nõ habet vbi caput suũ reclinet. Christus vicit mundũ, cõtemnẽdo ipsum. Sic & nos eius auxilio & exẽplo adiuti vincere
1. Ioan. 5. poterimus. D.Ioan. ostẽdit nobis arma, dicens: Hæc est victoria quæ vincit mundũ, fides vestra. Si credamus infallibilem & æternorũ bonorũ promissionem, & ad illa omni affectu tẽdamus, nihil
Philip. 3. est quod nos in hoc mũdo remoretur. Hac fide Apost. etiam vicit mundũ: cum omnia eius bona arbitratus est tanquã stercora. Iactandum est omni fiducia cor in Domino, & voluntas nostra voluntati eius (cui nemo resistere potest) cõformanda. acceptemus liberè, & merebimur quod inuiti cõgemur acceptare absque fructu, imò cũ demerito. Faciamus de necessitate virtutẽ, dicamus cũ Christo pro nobis agonizante: Nõ sicut ego volo, sed sicut tu. Non mea, sed tua voluntas fiat. Hac volitione perseuerante protinus cessabit mundi solicitudo & infestatio. Vxor autẽ & liberi, amici familiares, & famuli cõmittantur Deo, qui vestit lilia agri, & pascit volatilia cæli, quæ nõ serũt neque nent, neq; cõgregãt in hortea. Plures alij fuerũt relicti etiã in maiori necessitate, quibus melius prouidit Deus, quàm fecissent parẽtes si vixissent. Ipse enim est pater principalis, & prouisor vniuersalis, &c. Hæc & alia huiusmodi timorẽ separationis mũdi euellent, & agonizãtem cõsolabuntur. ¶ Maximè autẽ consolandi, instruẽdi, & adhortandi sunt agonizãtes, circa acerrimos dæmonũ insultus, & tentationes quibus pauperem peccatorẽ instãtissimè & importunissimè aggrediuntur. Dicũt enim doctores, sanctos viros expertos fuisse, dæmones tẽtare agonizãtes de tribus:
Dæmones de tribus tentant in morte. Primò de fide. Sciũt enim fidem esse fundamentum totius spiritualis ædificij, iuxta illud 1. Cor. 3. Fundamentũ aliud nemo potest ponere, præter id quod positũ est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi, vt gl. exponit & ad Heb. 11. Fides est substãtia sperandarũ rerũ, argumentũ non apparentiũ. ideo concludit quòd sine fide impossibile est placere Deo. Eã ob rem satagunt quàm plurimis argumentis ac rationibus sophisticis inducere ad fluctuationẽ seu vacillationem vt scilicet nõ credatur paradisus aut infernus, suadentes omnia quæ sunt fidei & credẽda, esse fictitia: & (vt dicunt moderni hæretici) hominũ cõmenta siue inuentiones. Philos. rationes ac hæreticorum perplexas quæstiones & scõmata circa ea quæ tradit Ecclesia, permiscent, & persuadere tentãt, vt ad infidelitatẽ pertrahant, vel saltem ad dubitationẽ, quæ est species infidelitatis: quia (vt dicitur in c.1. extra de hæreticis) dubius in fide, infidelis est. ¶ Cõtra hunc insultũ, persuadendum est agonizanti, accipere scutũ firmæ fidei. vnde Apost. In omnibus sumẽtes scutum fidei, in quo possitis
Ephe. 6. omnia tela inimici ignea extinguere, vocat fidem scutũ: quia sicut per scutum repelluntur tela, ita omnia diaboli sophistica argumenta & suggestiones extingũtur per fidem, quæ firmiter inhæret reuelatis à Deo & promissionibus spiritualiũ & æternorum bonorũ in sacra scriptura cõtentis, & ab Ecclesia promulgatis, & maximè quòd vult & potest dare remissionẽ peccatorũ, & in fine pa-
Heb. 11. radisum. Per hanc firmã inhæsionem habetur victoria. vnde Apost. Sancti per fidẽ vicerũt regna, operati sunt iustitiã, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonũ, hoc est argumẽta & suggestiones dæmonum, &c. & Apost. ac alij Sancti, per fidem eiiciebãt dæmones à corporibus: à for-
1. Pet. 5. tiori assistentes repellent. Et D.Petrus: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret: cui resistite fortes in fide. & 1. Io. 5. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Adhortandi sunt ergo agonizãtes, vt quàm primùm sentiũt suggestiones infidelitatis insurgere, dicãt: Credo domine omnibus quæ dignatus es Ecclesiæ tuæ per spiritũ tuum reuelare.
Mar. 9. Adiuua incredulitatem, & adauge mihi fidem, qua tibi perpetuò adhærere valeã. Monendi etiam
Luc. 17. sunt agonizantes vt caueãt disputare cum diabolo: quia ipse est callidior & astutior, sciens deprauare scripturas. Sed simpliciter credãt omnia quæ Ecclesia credit. Quemadmodũ de quadã fideli muliere legitur, quòd cùm tentaretur à dæmone, de fide, & interrogaretur quid crederet, respondebat: Credo quod Ecclesia credit. Et cum interrogaretur quid crederet Ecclesia, respondebat: Quod ego credo. & ad omnes suggestiones quas dæmon cõtra fidem illi ingerebat, dicebat: Cre-
Esa. 38. do quod Ecclesia credit. & sic faciliter vicit illũ. Si diabolus vrgeat, dicendũ cũ Ezechia: Domine vim patior, respõde pro me. Quid dicã aut quid respõdebo, cùm ipse fecerim? Tunc Deus qui
1. Cor. 10. nõ deficit in necessariis, adiuturus aderit. vnde Apost. Fidelis Deus qui nõ patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cũ tẽtatione prouentũ, vt possitis sustinere. & alibi: Omnia possum (etiã inimicos vincere) in eo qui me cõfortat. & vt dicitur Rom. 8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Psalm. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Optimum consilium est, vt quamprimum morbus inuaserit, ægrotus conteratur & confiteatur, & dicat symbolum fidei, protesteturque quòd vult in ea perseuerare, & quòd si suggestione inimici contingat oppositum imaginari, non intendit vllo modo consentire, nec aliud credere, quàm quod Ecclesia credit, in cuius fide vult viuere & mori. Talis protestatio ei proponenda est, & ad illam monendus. Proderit primum

agonizanti,

agonizanti, si assistentes pro fide illius orent, & symbolum fidei pro eo dicant. Vnde in ordine prędicatorum statutum est, vt quamprimum fratres audiunt signum in agonia fratrum pulsari solitum, accedãt ad eum festinãter, dicentes pro eo symbolum fidei, vt Dominus fidem illius solidare dignetur. Plurimũ etiã cõducet allegare & declarare quæ de fide sparsa sunt in sacris literis: prout illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. & illud Ioan. 11. Qui credit in me, etiã si mortuus fuerit, viuet. & Ioan. 12. Vt qui credit in me, in tenebris nõ maneat. & Ioã. 8. Qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris. & Mar. 5. Noli timere, tãtummodo crede. quia (vt dicitur Mar. 9.) Omnia possibilia sunt credenti. & 2. Cor. 10. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequiũ Christi. & Luc. 1. Non est impossibile apud Deum omne verbum. & illud: Impossibile est Deum mentiri. quicquid ergo dixit, credendum. & Luc. 20. Noli esse incredulus, sed fidelis. & Io. 20. Beati qui nõ viderunt & crediderunt, & illud Apoc. 2. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronã vitæ. quia (vt dicit Apost. 2. ad Timot. 2.) nõ coronabitur nisi qui legitimè certauerit. Sunt alij passus innumeri, quos gratia breuitatis relinquo. ¶ Secũdò dæmones tentãt agonizãtes de spe, & inducere nituntur peccatorem ad desperationem. Obiiciunt enim omnia mala & peccata cõmissa ac negligentias, & aggrauãt abominationes illorum, & indignationem Dei, & quomodo odio est Deo impius & impietas eius. Exprobrãt ingratitudinem tãtorum beneficiorum, quæ Deus nobis cõtulit. Exprobrãt etiã sæpissimè exhibitã misericordiã, & recidiuationem, & diuturnã in peccatis perseuerãtiam. Proponunt inæstimabilem redemptionis precium à peccatoribus cõtemptum. Proponunt pariter rigorosam Dei iustitiã, & horrendum ac terribile eius iudicium, districtãmque rationem requiri etiã de omnibus minimis, de verbis ociosis, &c. quæ in illa hora reddi nõ poterit. Nã ad tãtorum negociorum discussionem, confessionem, & satisfactionem, tã paruum temporis spacium nõ sufficit. Cõcludunt quòd si vix iustus sit securus, & vix debitã rationem reddere possit, quomodo peccator cõsuetudinarius & inueteratus poterit reddere rationem? Ideo persuadent ægrotãti, impossibile esse pœnitere & satisfacere, & per cõsequens quòd desperet de misericordia Dei, & incipiat cantilenã inferni, Maledicta dies in qua natus sum, &c. Propter huiusmodi tentationes, multis peccatoribus cõsuetudinariis cõtingit, sicut errãtibus in principio itineris: putãt ire in vnã ciuitatem, & in fine diei inueniunt se in alia plurimum distãte. coguntur ibi hospitari, cõsiderãtes distantiã. Sic ad propositum, &c. ¶ Cõtra hunc insultum & tentationem cõsolandi & adhortãdi sunt agonizãtes vt accipiãt galeã salutis, hoc est firmã spem & fiduciã perueniẽdi ad beatitudinem ex meritis & gratia atq; misericordia Dei. Hæc spes atq; fiducia poterit persuaderi ex multis, quæ agonizãtibus hac tentatione agitatis proponẽda sunt & declarãda. In primis persuaderi poterit ex fine ad quẽ nos creauit Deus: quia nõ ad damnãdum, sed saluãdum, vnde D. Aug. dicit: Deus creauit hominem, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amãdo possideret, & possidẽdo frueretur. & Apost. 1. Tim. 2. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. qui etiã declarauit per Ezechielem 18. quòd nolebat mortem peccatoris, sed vt magis conuerteretur & viueret. vnde dicebat: Quare moriemini? (s. æternaliter.) Quia nolo mortem peccatoris, conuertimini, & viuite. s. vita gratiæ. quasi diceret: Hæc est voluntas mea. Hic est finis propter quem vos creaui. Salo. Sap. 1. dicit: Quoniã Deus mortem nõ fecit, nec lætatur in perditione viuorum, imò potius lætatur de vita illorum. Omnis enim artifex amat opus suum, & quãtum in ipso est, vult ipsum ad opus perfectum adducere, vt lætetur in eo. Sed Deus est creator & artifex, qui specialiter hominem fabricauit ad imaginem & similitudinem suã, vt delicias suas in eo haberet. vnde & pater noster voluit appellari, & ideo Sapiens dicit: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. subiungit, Parcis autem omnibus, quoniã tua sunt Domine omnia, qui amas animas. In quo debet filius spem suã & fiduciam collocare, nisi in patre, qui propter naturalem nexum nõ potest filium se humiliantem repellere? Cùm ergo Deus sit pater, sequitur, &c. ¶ Secũdò potest persuaderi spes & fiducia in misericordia diuina, ex redemptione generis humani. Dei enim filius videns quòd homo à peccato originali & aliis actualibus nõ poterat resurgere, nec pro eis satisfacere, cùm infinitã exigerent satisfactionem: propter nimiã charitatem qua dilexit nos, exinaniuit semetipsum, formã serui accipiens, & habitu humanitatis indui voluit, vt in ea satisfaceret ꝑ peccatis nostris, quod abũdè fecit. vnde Esa. Dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse portauit, Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est ꝑpter scelera nostra. & D. Pet. Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignũ. Quomodo ergo tãta sustinuisset, nisi decreuisset nos saluare? Displicet cuilibet amittere ea quæ magno precio emit, imò si ꝑdiderit, curat recuperare. Sed Christus emit nos precio magno: igitur, &c. Ad hoc insinuãdũ dicit parabolã de oue perdita, Luc. 15. ¶ Tertiò spes & fiducia in misericordia Dei potest ꝑsuaderi ex promissione: quia promisit nobis veniã & remissionẽ peccatorũ. Vnde ꝑ Hiere. dixit: Vulgò dicitur: Si dimiserit vir vxorẽ suã, &c. sequitur: Tu autẽ fornicata es cũ amatoribus multis, tamen reuertere ad me (dicit Dominus) & ego suscipiam te. & alibi: Cõuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos, & Esa. 45. cõuertentibus se promisit salutẽ, dicens: Cõuertimini ad me, & salui eritis. & Christus Luc. 24. Quoniã scriptum est: & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionẽ peccatorũ, in omnes gentes. promisit nobiscũ esse in tribulatione. vnde Psal. Cũ ipso sum in tribulatione. Licet aliquãdo vt videat certamẽ, nõ sentiatur eius præsentia: vt de D. Antonio legimus. Promisit etiã refectionem, Matt. 11. Venite ad me omnes qui onerati estis (.s. peccatis) & ego reficiã vos. Promisit etiam regnum cælorum, Matth. 4.

Marc. 16. *Heb. 6.* *Secunda dæmonis tẽtatio.* *Mat. 12.* *Consolatio.* *Sap. 11.* *cap. 53.* *Hiere. 3.*

Pœnitentiam agite,appropinquabit regnum cælorum.Cùm ergo ipse sit verax,imò & veritas ipsa per essentiã,& mentiri nõ possit,vt dicitur ad Tit.1.Heb.6.sequitur quòd tenebit promissum,& per cõsequens faciet misericordiam,&c.maximè cùm eam super omnia præferat,quandiu sumus
Psal.144. in hac vita mortali.vnde Psal.Miserationes eius sup omnia opera eius.& Christus. Mat.12.Si sci-
2.Pet.1. retis quid est,Misericordiam volo,& nõ sacrificium,nunquã cõdemnassetis innocentes.& D.Pet. Qui vocauit nos propria gloria & virtute, per quem maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ cõsortes naturæ. Quartò potest persuaderi spes & fiducia in diuina misericordia, ex electione.Quia cõiecturam & probabilitatem moralem habemus, quòd elegerit nos ad vitã æternam, ex eò quòd nasci nos fecit ex fidelibus:& sic nos separauit ab infidelibus,eò etiam quòd iam participes nos fecit suæ passionis per sacramentum baptismi,per quod adscripti sumus in lib.sponsæ suæ,hoc est Ecclesiæ,per quã habemus cognitionem infinitæ bonitatis & misericordiæ diuinæ & promissionum nobis factarum,si eius mãdata seruauerimus. Habemus etiã Ecclesiã,tanquam matrem valde pro nobis solicitã in administratione sacramentorum,quæ sunt dona cælestia,& medicinæ cõtra peccata, & nutrimentum vitæ spiritualis.Est enim adeò solicita, vt assiduè fleat pro peccatis nostris,& laboret pro recõciliatione nostra,iuxta illud Ioel.2.Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes,ministri domini,& dicent:Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuã in opprobrium.Filius qui habet patrem clementem, & matrem beneuolã & affectã, nõ habet occasionem timoris,sed magnæ spei. Cùm ergo Christus sit pater misericordiarum,& Deus totius cõsolationis,qui cõsolatur nos in omni tribulatione nostra : & Ecclesia sit pia mater,magis affecta & solicita pro Christianis, quàm fuerit vnquã aliqua mater carnalis pro filiis suis,cùm cõtinuè fleat & oret pro ipsorum recõciliatione , eósq; faciat participes suffragiorũ suorum:sequitur quòd Christiani,& maximè pœnitentes, qui susceperunt sacramenta Ecclesiæ, nõ debent habere occasionem timoris & diffidentiæ,sed potius magnæ spei.Præmissa proposita & declarata agonizãti,erigent spem & fiduciã in diuinã misericordiã,sperabitq; indulgentiã peccatorum,& liberationem à tentationibus dæmonũ.Et si dæmones vrgeãt,opponentes peccata,& ea quæ prædicimus eos allegaturos:poterit respõdere agonizãs , quòd ipse nõ meruit indulgentiam peccatorum,nec satisfacere posset pro eis,veruntamen cõfidit in adiutorio Dei, qui propter suam infinitã bonitatem & misericordiã promisit veniã pœnitentibus.& cùm sit ipsa veritas,& mentiri nõ possit,nullo modo deficiet,quin det veniã,ad quã cõmunicandã vocat eos,qui spem habent in eo,& in merito passionis Christi,qui abundè satisfecit pro omnibus,qui spem habẽt in illum. Et quo ad hæreditatem cælestem dicat cum D.Bern.quòd Christo redemptori duplici iure debetur s.naturali & acquisito.Ipse altero iure contentus,aliud nobis dabit,sicut promisit.Ideo agonizans diuertens intellectum à dæmonum tentationibus , debet ipsum omni conatu & virtute dirigere ad Deum,& dicere illud respõsorium Ecclesiæ:Tribularer,si nescirem misericordias tuas Domine.Tu dixisti,Nolo mortem peccatoris,sed vt magis cõuertatur & viuat.Qui Chananæam & Publicanum vocasti ad pœnitentiã,& Petrum lachrymãtem suscepisti:misericors Domine digneris tua ineffabili clemẽtia me pœnitentẽ aspicere,& veniã cõcedere, ac auxilium cõferre. Debet pariter implorare diuinum auxilium,dicendo:Deus in adiutorium meũ intende,cum omnibus eius versiculis.& illud respõsorium Ecclesiæ:Media vita in morte sumus, quem quærimus adiutorem, nisi te Domine Deus,qui ꝓ peccatis nostris iustè irasceris? Sãcte Deus,Sãcte fortis, Sancte & misericors Saluator,amaræ morti ne tradas nos. Neq; proiicias nos in tempore senectutis,cũ defecerit virtus nostra,ne derelinquas nos Domine.Sãcte Deus,Sancte fortis, Sancte & misericors Sal-
Psal.43. uator,amaræ morti ne tradas nos.& illud Psal. Emitte manum tuã de alto,eripe me, & libera me de aquis multis(hoc est tribulationibus mortis)& de manu filiorum alienorum (hoc est dęmonũ) & illud Psal.30.In te Domine speraui,nõ cõfundar in æternum, in iustitia tua(hoc est per passionem tuã,quã ꝓ nobis sustinuisti,vt satisfaceres)libera me.Totus ille psal.est huic negotio accommodatus:& ideo recitãdus & declarãdus,si agonizãs nõ intelligat.Idem de Psal. 3. Domine quid multiplicati sunt qui tribulãt me?& de Psal.22.Dominus regit me, & nihil mihi deerit. & Psal. 24.Ad te Domine leuaui animã meã.& Psal.50.Miserere mei Deus secũdum magnã, &c.& Psal. 124.Qui cõfidunt in Domino,&c.& Psal.139.Eripe me Domine,& alia huiusmodi, quæ prudens cõsolator ex sacris literis haurire poterit,agonizãtem cõsolabuntur.Exempla etiã Sãctorum reuocãda sunt ad memoriã illorum, maximè in quibus reluxit misericordia Domini:velut in patriarchis,qui offenderunt crimine pessimo,tamen subleuati sunt.& in Dauide,qui adulterium cumulauit homicidio,& duob' verbis effugit vindictã,dicẽs:Peccaui Domino.In Niniuitis, in Achab, in Manasse rege pessimo,in filio prodigo,cum quo dicendum est:Pater peccaui in cælum & corã te,&c.in publicano,cum quo dicendum:Deus propitius esto mihi peccatori.In muliere peccatri-
Tertia dæmonum tentatio. ce,& in bono latrone,cui propter vnum memẽto mei,paradisus statim promissus est.¶ Tertiò dæmones in morte tentãt aliquos de præsumptione,allegãtes bona opera per eos facta, ieiunia, orationes,eleemosynas,& alia huiusmodi,vt possint inducere ad præsumptionẽ & superbiã,vt se putent inter Seraphicos spiritus habere sedem , & quod illis Deus teneatur propter bona opera quæ fecerunt,&c.¶ Talibus proponenda sunt ea quæ pertinent ad humilitatẽ: & quòd nõ nostris meritis habuimus tot & tãta beneficia quæ à Deo omnium largitore obtinuimus, sed ex infinita Dei
Luc.1. *Rom.8.* bonitate & clementia & merito passionis Christi, & quòd nõ sunt cõdignæ passiones huius tem-
Psal.142. poris ad futurã gloriã quæ reuelabitur in nobis,& quòd dicãt illud Psal.Ne intres in iudiciũ cum

seruo

seruo tuo domine,&c.& tractum illum,Domine nō secundum peccata nostra facias nobis, neq;
secundum iniquitates nostras retribuas nobis. Domine ne memineris iniquitatum nostrarum an-
tiquarū,citò anticipent nos misericordiæ tuæ,quia pauperes facti sumus nimis.Adiuua nos Deus
salutaris noster,& propter gloriā nominis tui Domine libera nos,& propitius esto peccatis nostris
propter nomen tuum.Proponéda est illis humilitas Christi,qui exinaniuit semetipsum,&c. Pro-
ponenda est pariter Christi charitas & patientia,cuius imaginem in cruce pendentem ostendere
plurimum proderit extremè ægrotāti,declarando quòd nō est aliud nomen nec signum datū sub Act.14.
cælo hominibus,in quo nos oporteat saluos fieri.Tantā enim habet vim Christi pro nobis cruci-
fixi cōtemplatio, vt desperatio vertatur in spem,& spes in exultationem.iuxta illud Psal. Exulta- Psal.12.
uit cor meū in salutari tuo:cātabo Domino qui bona tribuit mihi,& psallā nomini tuo altissime.
Salutare Dei Christus est , qui in ligno crucis operatus est nostrā salutem. In hoc signo Christus
vicit mūdum & diabolum.In hoc signo Christus vincit,Christus regnat,Christus imperat. Hoc
signum fecit Dominus eleuari in nationibus,in vexillum militiæ Christianæ : quod talem habet Psal.30.
virtutem, vt omnes qui totā spem & fiduciā colloceāt in eo,victoriā inimicorum obtineāt. & ideo
persuadendū est agonizāti,vt iactet cor suum in domino:& in merito passionis,quā pro nobis su-
stinuit in cruce,cuius signum videt & tāgit. Osculetur & amplectatur agonizās crucifixi imagi-
nem,in signum & protestationē fidei,& spei,& charitatis, ac recognitionis, & gratiarū actionis.
Monendus est etiā,vt si habeat inimicos,indulgeat eis propter Christū,& dicat quod habetur in
oratione Dominica:Dimitte nobis debita nostra,sicut & nos dimittimus debitorib' nostris.Si of-
fenderit aliquos,quibus recōciliari & petere veniā tenetur, & satisfacere de fama,&c.monendus
est vt in secreto procuratorem cōstituat,& ipse interius à Deo veniā petat, habés in voto seu desi-
derio,si euaserit,personaliter petendi.Sæpe reducéda est ei ad memoriā oratio Dominica,& repe-
tendum illud:Et ne nos inducas in tentationē(hoc est ne permittas nos succumbere tētationi)sed
libera nos à malo,hoc est diabolo,& omni alio nociuo.Reducendum est etiā ad memoriā symbolū
fidei,ac pro eo dicendū cū antiphonis D.Virginis,Aue stella matutina,Alma redemptoris mater.
Sub tuū præsidiū,Salue regina misericordiæ,Aue regina cælorū:& hymnus, Aue maris stella. &,
Meméto salutis author.&,Maria mater gratiæ,mater misericordiæ,tu nos ab hoste protege,& ho-
ra mortis suscipe. Frequéter etiā hortādus est ad iactādū cor & fiduciā in meritū passionis Chri-
sti,& ad cōtemplādū verba quæ in cruce dixit. & quòd sæpe dicat illa vltima:In manus tuas Do- Luc.23.
mine cōmendo spiritum meum.Sic enim agonizās cōsolatus,victis hostibus,fideliter & fœliciter
obdormiet in Domino. Canédum est tamē ne à pluribus hinc inde clametur.Sufficit enim vnus
modestè,distinctè,& clarè adhortās ad præmissa:& illo fatigato succedat alius.Assistentes autem
submissa voce instētorationi pro illo.Emittātur vel eiulare prohibeātur vxor & liberi. Tandé re-
misso spiritu,signetur signo crucis cū cādela benedicta,quæ in agonia debet teneri accēsa,in signū
protestationis fidei in Christū,qui est vera lux mūdi.tandē claudātur oculi,& dicatur respōsoriū,
Libera me,cū orationibus cōsuetis aspergatur aqua benedicta.& secundum morē & ritum Eccle-
siæ post missæ sacrificium,si fieri potest, corpus eius cū psalmis & orationibus tradatur sepulturæ.

Ver. 7. DE CONSOLATIONE DESOLATORVM PROPTER MORTEM AMICORVM.

CVm amor sit vnio & nexus delectabilis inter amātem & amatum, sequitur quòd separatio sit
tristabilis & dolorosa,quātum ad partē sensitiuā,cùm sit priuatio conuenientis boni.In morte
autem amicorū est separatio corporū.& familiariū colloquiorum,futurorúmq; sensibilium sepa-
ratorum bonorū amissio,& per cōsequēs oritur dolor & desolatio siue tristitia.Et cùm hoc sit na-
turale,nō est de se vitiosum, dummodo metas rationis nō excedat. Legimus enim in sacris literis,
sanctos viros mortē propinquorum & amicorum luxisse.Abrahā plāxit & luxit vxorem suā Sarā. Gen.23.
Iacob luxit super filium suum Ioseph,quem credebat mortuum.Filij Israel luxerūt Moysem tri- Gen.37.
ginta diebus.Et Dauid luxit & planctum fecit super Saul,& filium eius Ionathā. Christus etiam Deut.34. 2.Reg.1.
in morte Lazari lachrymatus est.Et filiæ Hierusalem,super Christum:maximè autē D.Virgo,de Ioan.11.
qua prophetauerat Hiere.Plorās plorauit in nocte,&c.Ideo cōcludi potest,quòd fletus & plāctus Luc.23.
moderatus in morte amicorū,nō est illicitus.Ecclesiast.enim 38.dicitur:In mortuū produc lachry- Threm.1.
mas:& quasi dira passus,incipe plorare.Verūtamen luctus aut tristitia nō debet esse immoderata,
neque diuturna.dicitur enim ibi:Propter delaturā amarè fer luctū illius vno die , & cōsolare pro-
pter tristitiā.Ecclesiast. verò 22.permittitur luctus mortui septē diebus. ¶ Illicitus est autē luctus
immoderatus,prout illorū qui nullā volunt recipere cōsolationem, & propter tristitiā omittūt su-
mere refectionem & somnum.in qua omissione exponūt se periculo perdendi vsum rationis, aut
incurrendi grauē infirmitatem,aut mortem,aut etiā cùm ex impatientia incidūt in murmuratio-
nem & blasphemiā cōtra Deum,dicentes:Heu Deus meus,cur talē amicum aut societatem abstu-
listi?Quid feci tibi?Quid peius facere potuisti?&c. Quæ verba sunt blasphemiæ plena,quasi Deus
esset iniustus,& nō esset omnipotés.Ideo tales arguendi sunt,vt desistāt à talibus & similibus ver-
bis,& inducendi vt de illis pœnitētiam agāt.Vnde Apost.O homo, tu quis es qui respōdeas Deo? Rom.9.
quia(vt dicit Iob.39.)Qui arguit Deū,debet respōdere illi.Sed quis est qui rationabiliter in huius-
modi possit respōdere Deo?aut se iustificare corā eo?cùm Psal.dicat.Nō iustificabitur in cōspectu Psal.142.
eius omnis viuens.Et Iob 9.Verè scio quòd ita sit,quòd nō iustificetur homo compositus Deo. Si
voluerit cōtendere cum eo,nō poterit respondere ei vnum pro mille.Certum enim est,secundum

Ia.c.3. D.Iaco.quòd in multis offendimus omnes.& secundum D.Ioan. Si dixerimus quia peccatum nó
1.Ioan.1. habemus,&c.D.Greg.ait:Mala quæ patimur, peccata nostra meruere. & φ si nulla esset iniquitas,nulla dominaretur aduersitas:nec punit nos ad códignum,nec ita citò vt meruimus:quia iam dudum actum esset de nobis.Ideo possumus dicere cum Hieremia:Misericordię domini quòd nó sumus cósumpti.Quare cauendum est ab huiusmodi & similibus blasphemiis & murmurationi-
Luc.7. bus.Christus fletú illum immoderatum prohibuit,dicens Viduæ:Noli flere.s.immoderatè. Et vt nobis exemplum præberet,cósolatus est singulariter mulieres,illá viduá,& Martham,ac Magdalenam,eò quòd mulieres frigidiores sunt:& propter defectum caloris & spirituum vitalium, non possunt faciliter tristitias repellere.Nonnullæ perdiderunt sensum,& factæ sunt fatuæ. Aliæ desperatæ mortuæ sunt.Aliæ inciderunt in graues infirmitates.Ideo cósolandæ sunt, & maximè viduæ quæ destitutæ sunt baculo & fulcimento ac capite.& propter huiusmodi destitutionem sæpe indebitè vexátur.Licet Deus earú vexationes districtè prohibuerit Exod.22.Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos,vociferabūtur ad me,& ego audiam clamorem eorum,& indignabitur furor meus,percutiámq; vos gladio,& erunt vxores vestrę viduę,& filij vestri pupilli.& Hiere.22. Viduam nolite contristare.Et Eccle.35.Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt: & exclamatio eius super deducentem eas?A maxilla enim ascendút vsque ad cælum,& dominus exauditor non delectabitur in illis.& Apostol.1.Tim.5.Viduas honora.Nihilominus tamen sæpissimè despiciuntur & opprimuntur,etiam ab his qui eas cósolari deberent, à quibusdam tutoribus,qui rectius à terrando & furando dicuntur teratores.nónunquam etiam à propriis filiis & filiabus, ac aliis parentibus:ita vt extremum remedium earú sint lachrymæ & spes in Deo.Vnde Apost.Quæ verè vidua est & desolata,speret in Deo.Consolari debent nó solùm in die sepulturæ,sed postmodum:quia cùm vident se solas,recordátur amissionis viri,& grauiter torquétur. Sunt aliquæ nouiter vxoratæ quæ rident tantum luctum: quia nesciunt quàm mortellus sit viduitas & separatio coniugatorum.Sed aliquo die scient & experientur,tunc iudicabunt non esse ridendum de eis, sed
Modus consolandi. quo modo cósolandæ sunt.¶ Prima igitur cósolatio desolatorum propter mortem amicorum, est personalis visitatio:sicut Christus in persona venit ad Martham & Mariam.Sic etiam vicini, parentes & propinqui,atque amici, quàm primum sciunt mortem aut aliam grauem desolationem, debent desolatos in persona visitare, etiam si non vocentur:quia dolor & tristitia impediút recordari eorum qui vocandi sunt.¶ Secunda cósolatio debet esse per cópassionem cōdolendo cum eis.
Rom.12. Vnde Apost.Flere cum flentibus.Ideo Christus videns Mariá flenté,&c.lachrymatus est,vt osten-
Ioan.11. deret signum amoris & cópassionis.Sic in talibus nó debent ostendi signa lætitiæ:quia per ea ali-
Eccle.22. quis ostenderet se inimicum,& amplius cótristaret quàm cósolaretur.Ideo Sapiens:Musica in luctu,importuna est narratio.¶ Tertia cósolatio est per verba dulcia & lenitiua,videlicet quòd Deus pro meliori bono hoc fecit,p bono defuncti,qui à miseriis & periculis est liberatus. Vnde Salom.
Eccle.4. Magis laudaui mortuos quàm viuentes,&c.Nullus debet tristari de bonis amici, cùm liberatur à debitis & periculis,sed per mortem,&c.Igitur,&c.Poterunt enarrari bona mortis, de quibus suprà hoc §.ver.3.Ex parte verò viuentium fecit Deus pro meliori bono, ad euellendá inordinatam affectionem,& fortè ad præseruádum eos à maiori dolore & tristitia:quia si vixissent, fortasse incidissent in aliqua scandala, & perniciosum exitum fecissent:occulta enim sunt iudicia Dei.quid enim allatura fuisset lógior vita incertum est.Ideo dicédum est cum Iob:dominus dedit, dominus abstulit:sicut domino placuit,ita factum est:sit nomen domini benedictum..Cósolari etiam pos-
Heb.9. sunt,allegádo mortis necessitatem & ineuitabilitatem. Statutum enim irreuocabile est hominib'
Rom.5. semel mori.Nó est papa,imperator,aut rex,qui ab eo sit exemptus.Vnde Apost.Ita in omnes mors pertrásit.Et cùm mors nó habeat tempus præfixum,quádo Deus illá mittit,æquo animo ferenda est.Conqueri enim de morte,est cóqueri de natiuitate,cùm natiuitas sit initium cursus ad morté.
2.Reg.14. Vnde Dauid:Omnes morimur,& quasi aquæ dilabimur.Quádo nó esset aliud quàm volútas Dei qui ita voluit,deberemus patienter ferre, & facere de necessitate virtutem. Nemo enim resistere potest eius voluntati:imò omnes tenemur voluntatem nostrá voluntati diuinę conformare.Vnde in oratione dominica Christus inter cæteras petitiones apposuit:Fiat voluntas tua.& vt exemplú præberet,in horto Oliueti angustiatus,dixit:Nó sicut ego volo,sed sicut tu.nó mea,sed tua voluntas fiat.Præterea propter fletum aut tristitiá nó possunt defuncti reuocari ad vitá.Allegádum est exemplum Dauid desolati propter infirmitatem filij,pro quo se afflixit ieiuniis & aliis carnis macerationibus:& cùm audiuit mortem,surrexit de terra,& lotus est,cúmq; mutasset vesté, ingressus est domú Dei,& adorauit petiuítq; vt ponerent ei panem,& comedit.dixerunt autem ei serui sui:Propter infanté,cùm adhuc viueret,ieiunasti,& flebas:mortuo puero surrexisti, & comedisti. Respódit:Propter infanté,cùm adhuc viueret,ieiunaui,& fleui.dicebá enim:Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus?Nunc autem quia mortuus est,quare ieiuno?Nunquid potero eum reuocare amplius?Ego vadá magis ad eum,ille verò nó reuertetur ad me. Postremò ostendendum est talibus,quo modo talis fletus & plánctus ac tristitia immoderata cú impatientia de nihilo seruiút,
Prou.17. sed plurimum nocét.Spiritus enim tristis desiccat ossa,& inducit infirmitates,&c.Prouocat etiam Deú ad vindictá,& ad mittendú peiora mala.Vnde Apost.Neq; murmuraueritis,sicut quidá illorum murmurauerunt,& perierút ab exterminatore.Dicitur communiter quòd melius est se tenere cum vno malo,quàm cum pluribus.Multi gentiles olim patienter ferebát mortem suorum.Thelamon audiés morté filij sui,ait:Sciebá me genuisse mortalem.Idé dixit Anaxagoras:Pericles dux

Athenienſium,orbatus filiis,ſolito vultu atq; adeò coronatus,etiá in cócione diſſeruit.Succurrat Diony.Syracuſanus,qui cùm in amicorum cóſeſſu nónihil agitaret,ac ſubito tumultu in ædibus coorto,ſciſcitatus quid eſſet rei,& didiciſſet filium de tegulis lapſum interiiſſe:nihil cómotus iuſſit extincti corpus mulieribus rite ſepeliendum tradi,ſeſe quod inſtituerat nó omiſſurú.Si Gentiles qui nó habét fidem nec ſpé de reſurrectione,patiéter tulerút mortem filiorú,vxorum,propinquorum,& amicorum:quátò magis patienter ferre debent Chriſtiani, qui habét ſpem reuidendi eos,& gaudendi cum eis in regno cæleſti?Si dicatur,Táto bono priuatus ſum : dicendum eſt illi tali,quòd illud ex ſe nó habebat,ſed ex Dei dono:& ita datum,vt ad tempus quádiu Deo placeret, frueretur eo,& nó perpetuò.Nihil ergo quod tuum eſſet amiſiſti.Mortuus eſt filius,quem ſciebas mortalem & ad tépus datum.Quid prodeſt flere,quod mutari non poteſt? aut cur anxiè deploras, quod tibi cum tot hominú milibus cómune eſt?Circúſpice vicinos,circunſpice cognatos,affines, ac omnes alios:quot reperies etiá mulierculas,quæ morté liberorú moderatè ferant?Si quis dicat, mortem filij nó poſſum nó flere:reſpódendum quòd & ſi verum ſit , fletus tamen eſt moderádus, cogitádúmq; quòd nó perit qui bene moritur.Dices:Occubuit immatura morte.Nulla mors immatura rectè morienti.Ante diem periit:nulli certus mortis dies eſt.In ipſo flore iuuentutis extinctus eſt.optimú eſt mori,cùm viuere eſt ſuauiſsimú.quia (vt dicitur Sap.4.) Raptus eſt ne malitia immutaret intellectú eius,aut ne fictio deciperet animá illius.Senectus enim venerabilis,nó diuturna,nec annorú numero cóputata.Aetas ſenectutis,vita immaculata.Optimú filiú amiſi:gaude quòd talé habueris.Sed innocens erat:nulla mors magis amplectéda,minúſq; deplorada.Repètè ac ſubitò mortuus eſt.Sap.4. Iuſtus ſi præoccupatus fuerit,in refrigerio erit.Sapiéus cóſolatoris erit reſpódere modeſtè ad ſingula:& ſingulis morbis ac deſolationib' antidota ꝓportionata applicare.

Gentiles mortem propinquorum patienter tulerunt.

Ver. 8. DE ORATIONE FVNEBRI AD POPVLVM EX TEMPORE FACIENDA.

A EX præcedétibus quilibet in arte dicédi aliquo modo initiatus,officio ſepulturæ ſuperueniens, faciliter atq; vtiliter apud vulgares orare poterit:accipiédo ꝓ themate illud Eccleſiaſt.33.Audite me magnates,& omnes populi & rectores Eccleſiæ aurib' ꝑcipite. Vel illud Eccle.7.Memorare nouiſsima tua,& in æternú nó peccabis.aut illud Eccl.38.Mihi heri,& tibi hodie.aut aliquid aliud propoſito deſeruiés, implorato auxilio diuini numinis p interceſsioné D. Virginis proponi poterit,quod D.Aug.in lib.de cura agéda ꝓ mortuis dicit, Quod huiuſmodi ſolénitates ſepulturæ Spiritu ſancto ſpirãte à ſanctis patrib' antiquis & ab Apoſtolis,duplici ratione fuerút obſeruatæ.Prima eſt propter viuentiú vtilitaté.Secunda eſt propter defunctorú liberationé.De his multa dicta ſunt ſuperius c.16.§.4.ver.32.Ad proſequendá primá rationé de vtilitate viuentiú (quia huiuſmodi ſepulturæ inſinuát mortis memoriá.vnde ſepulchrú dicitur monumentú, quaſi monens menté)ſubſeruiét ea quæ de memoria mortis dicta ſunt ſuprà hoc §.ver.2.ac etiá ea quę dicta ſunt ver.3.de vtilitatib' quæ mors affert bonis:& incómodis quæ affert malis. Necnó ea quæ dicta ſunt de præparatione ad morté,ver.4.ac etiá de modo ſe præparádi,ver.5.pariter ea quæ dicta ſunt ver. 6.de inſultibus & aggreſsionib' quæ in morte cótingút.Quæ omnia defunctus ſi loqui poſſet,diceret:Mihi heri(hoc eſt dú viuerē)& tibi hodie(hoc eſt in hac tua vita)omni die & hora cótingere poteſt.ideo præpara te. Diceret etiá:Audite mortis neceſsitaté(quia.ſ.ſtatutú eſt hominibus ſemel mori)Audite mortis communioné,à qua nemo eximitur.In omnes enim mors pertráſiit.Audite mortis incertitudiné & ꝑicula.Nihil enim certius morte,ſecundú D.Bern.ſed nil incertius hora eius. & Chriſtus.Et vos eſtote parati,quia neſcitis dié neq; horá.Hæc nos inducere debét ad præparationem faciendá.Cógruú erit hic declarare modú præparationis,hoc.§.ver.5.declaratú.Ad proſecutioné ſecúdæ rationis de liberatione defunctorú,vltra illa quæ dicta ſunt folio prætaxato, lucra C.poterunt adducet neceſsitates,motiua,& modi eos liberádi,quæ in d.ver.32.cótinentur. Cócludendú eſt tádem,q̃ cùm ad ſuffragádum defuncto cóuenerimus,ei ſuffragari debemus.Quia licet ꝓbabilitaté & cóiecturá habeamus,& piè credere poſsimus ipſum regnare cú Chriſto,& nó egere ſuffragiis noſtris,attenta vita & pœnitétia facta in morte(Poterút hoc loco aliqua bona & laudabilis cóuerſatio defuncti recitari,& inſignia,ſi quę habet,declarari ad ædificationé & exéplú aſsiſtétiú,abſq; tamé adulatione & médaciis,quia illa plurimú detrahút authoritati prædicationis.) Nihilominus tamé(vt D.Iac.ait:)In multis offendimus.& D.Io.Si dixerimus quia peccatú nó habemus,&c.nec ſit homo adeò iuſt',qui faciat bonú,& nó peccet. Eá ob ré ſi fortè.propter peccata venialia aut reatú mortaliú remiſſorú ſine ꝓ pœnitétiis nó cópletis,detineretur in purgatorio:debemus illi ſuffragari.Hortádi ergo ſunt aſsiſtétes,vt aliqua ſuffragia ꝓ eo faciát.Et quòd cú viderint corpus Chriſti eleuari,offerát Chriſti paſsionem in ſacrificio miſſæ repręſentatá , deprecátes Deú,vt eius meritú & ſatisfactioné ſua ineffabili clemétia animæ defuncti applicare , & eá à pœnis liberare dignetur.Eccleſiaſtes verò cum clero poterit dicere Pſal.De profundis,vel aliquod reſpóſoriú cú orationib' cóſuetis.Si defunctus erat paup,habés filios & filias,opus miſericordię erit eos cómendare,& eis benefacere.Hortádus eſt etiá populus,vt apud Deum intercedat pro cóſolatione deſolatorú propter morté defuncti,ſi expediat : quia aliquádo eſt ridiculoſum tales cómendationes facere,cum propinqui lætátur de morte, propter ſucceſsionem bonorú eis aduenientem.

Heb.9. Rom.5. Mat.24. Iaco.3. 1.Ioan.1. Eccle.7.

CONTINVATIO DICENDORVM.

B QVum ad ſatisfaciendum pro peccato originali ac aliis actualibus, filius Dei (qui eſt ſecunda in diuinis perſona) incarnatus fuerit, & noſtram congruo tempore aſſumpſerit naturam : ideo de eius incarnatione dicendum eſt. Verùm quia incarnationis filij Dei myſterium

absque sanctissimæ Trinitatis notitia intelligi, minimè potest, de ipsius sanctissimæ Trinitatis mysterio, pro terminorum declaratione, aliquid in nostris institutionibus dicendum est.

DE MYSTERIO SANCTISSIMAE TRINITATIS. CAP. XIX.

1.cont.Gen.c.13. MYSTERIVM sanctissimæ Trinitatis in duobus copulatiuè consistit, scilicet in vnitate essentiæ, & distinctione personarum in illa vna & indiuisa essentia.

§. 1. DE VNITATE ESSENTIAE DIVINAE.

1.p.q.2.art.2. ANtiqui Philoso. per rationem naturalem venerunt in cognitionem vnitatis es- C
sentiæ vnius Dei, quem vocabát primum principium, & in cognitionem sapientiæ, bonitatis, po-
3.Phy. tentiæ, & aliorum essentialium. Aristot. enim probat vnius Dei existentiam, ex motu: & potest eius
ratio sic deduci: Motus est, ergo Deus est. Antecedens est sensibiliter euidens, & negari non potest.
Cósequentia probatur, supponendo duo: Primum, quòd per Deum intelligimus primum prin-
cipium siue primú motorem immobilem. Secundum, quòd motus est actus entis in potétia prout
in potentia, vt habetur in 3.Phy. His suppositis, arguitur sic: Omne quod mouetur, ab alio moue-
tur: quia nihil mouetur, nisi sit in potétia ad illud ad quod mouetur: cum mouere sit aliquid edu-
cere de potétia ad actú, quod fieri nó potest, nisi per aliquid quod sit actu, cúm impossibile sit ali-
quid idem secundú idé, simul & semel esse in actu & potétia. Túe quæratur de illo alio quod mo-
uet, an moueatur ab aliquo alio, & sic cósequenter: & cum nó sit processus in infinitum (quia tunc
nihil moueretur, quod est euidenter falsum) sequitur quòd deueniédum est ad vnum primú mo-
torem immobilem, qui est actus purus, & nullo modo in potentia passiua. & illud principiú voca-
mus Deum: igitur Deus est. D. Tho. probat aliis modis, quos breuitatis gratia omitto. Philosophos
Rom.1. agnouisse vnum Deum testatur Apost. dicens: Qui cùm cognouissent Deum, nó sicut Deum glo-
rificauerunt. Cum igitur ratione naturali possit probari vnum esse Deum, sequitur quòd Deum
esse non est de fide apud eos qui habent rationes demonstratiuas. Non enim de eodem est fides &
scientia apud eundem, vt dictum est. Apud simplices verò, qui nó habent demóstrationes, est præ-
ambulú ad fidem. ¶ Ea enim quæ de Deo naturali ratione probari possunt, debent accipi per mo-
dum fidei, triplici ratione: Primò, vt homo ad veritatem fidei citius perueniat: Secundò, vt cogni-
tio Dei sit cómunior: Tertio, vt sit certior. Ratio enim humana in rebus diuinis est insufficiens: &
circa ea multi Philosophi errauerunt. Vt igitur homines citius ad diuinæ vnitatis cognitionem
Deut.6. peruenirét, Deus in sacris literis exprimi fecit, Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. & in plu-
Psal.46. ribus aliis locis. Nec obstat illud Psal. Ego dixi, dij estis: nec illud: Si illos dixit deos ad quos sermo
Dei factus est: quia tales nó vocátur simpliciter siue per essentiam dij, sed per participationem ali-
Exod.3. cuius effectus diuinitatis. Deus verò dicitur simpliciter & per essentiam, iuxta illud: Ego sum, qui
Psal.85. sum. & illud Psal. Non est similis tui in diis Domine: qui scilicet à nullo pendes, & omnia à te.

Ver. 1. DE MODO VENIENDI IN COGNITIONE DEI.

1.Cont.Gen.c.14. AD perueniendum ad cognitionem Dei, duplici via vti possumus. s. per viá remotionis siue ne- A
gationis, & per viá affirmationis. Primò per viá negationis & remotionis: quia cúm Deus sit
Iob 36. infinitus, & immensus, vincens scientiá nostrá, & sic nó possit definiri: ideo nó possumus de eo co-
gnoscere quid est, nec per differentias affirmatiuas quo modo distinguatur ab aliis. Ideo oportet
distinctionem eius accipere per differentias negatiuas, quarum vna (prout in affirmatiuis) cótra-
hitur siue restringitur per aliá, & à pluribus differre facit. Sicut si dicamus, Deus nó est accidens:
per hác denotamus quòd distinguitur ab omnibus accidentibus. Deinde si addamus ipsum non
esse corpus, distinguimus eum ab aliquibus substátiis, & sic cósequenter ab omni eo quod est præ-
ter ipsum, quem perfectè in hac via cognoscere nó possumus, cùm nó cognoscamus quid in se sit.
¶ Prima igitur propositio quæ de Deo p viá negationis probari potest, ad quá multæ aliæ sequun-
tur, est quòd Deus nó est mobilis, siue quòd est immobilis & immutabilis: quę probatur ratione iá
superiùs dicta: quæ etiá in sacra scriptura reuelata est, Malach. 3. Ego Deus, & nó mutor. & Iaco. 1.
Apud qué nó est tráfmutatio, nec vicissitudinis obúbratio. & Num. 23. Nó est deus quasi homo, vt
mutetur. Nec execratione aut rerú mutatione argui potest mutabilitas in Deo, sed in ipsis creatu-
ris, quæ quo ad se cœperunt de nouo esse, nó autē quo ad Deú, cùm ab æterno puiderit se eas pro-
Rom.4. ducturú p illo instáti, pro quo productæ sunt. Ná (vt Apost. ait) vocat ea quæ nó sunt, tanquam ea
quæ sunt. Et quáuis sapiétis creati (qui nó potest omnia preuidere) sit mutare cósiliú, nó tamé Dei,
qui omnia vnico intuitu videt. Et si aliqua in sacris literis motú aut mutationē importátia Deo vi-
deátur attribui, debét metaphoricè & similitudinariè intelligi: vt illud, Mobilior est cúctis mobi-
libus sapiétia. & illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. & illud, pœnitet me fecisse
hominé. Dicitur enim mobilior, secundú quòd subitò & in instáti suá similitudiné & operationé
diffundit vsq; ad vltima rerú: sicut sol radios sui luminis in instáti terrá attingere facit. hoc modo
exponit D. Dionys. dicens, quòd omnis processus diuinæ manifestationis venit ad nos à patre lu-
minú moto, hoc est operáte. Appropinquatio etiá debet intelligi p effectú, sicut sol appropinquat
domui, quádo radius eius pringit, & elógatur quádo exit & cessat illuminare. Pœnitere etiá dici-
tur secundú similitudiné artificis, qui cùm pœnitet eú fecisse aliquod opus, destruit: sic Deus. Vn-
de subiungit, Delebo (inquit) hominé à facie terræ. Et quéadmodú oculus aliter & aliter se habet
ad solem eodem modo se habentem quátum est de se: tamen alios effectus causat secundum alias
dispo

dispositiones, absque sui mutatione, sic Deus. Ideo ex his nō potest argui mutabilitas in Deo, sed in ipsis creaturis. Hæc cōditio immutabilitatis soli Deo cōuenit: quia omnia alia quæ ex nihilo facta fuerunt, mutabilia sunt, cùm à sola creatoris voluntate pendeāt in esse fieri, & cōseruari. Vnde D. Aug. dicit, Si Deus suā actionem cōseruationis à rebus subtraheret, subito in nihilum redigerētur. 4. super Gen. ad lit.
¶ Secunda propositio quæ pendet à prima, & probatur per eā, est quòd Deus nō habet principiū neque finem, siue quòd Deus est æternus: quia omne quod habet principiū & finem, est mutabile. Hæc etiā in sacris literis est reuelata. Vnde Psal. Tu autem in æternum permanes. & Athanas. in symbolo, Aeternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Aeternitas autem (secundū D. Boetium) est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. nō tamen dicitur tota, quòd habeat partes, sed quia nihil ei deest. Et notificatur ex duobus: Primò ex carentia principij & finis: Secundò ex carentia successionis: quia in omnibus creatis est successio temporis vel æuiterni, vt dictū est. Et si in sacris literis videatur successio attribui Deo (vt cùm dicitur, Egressus eius ab initio, à diebus æternitatis eius: & cùm Apost. dicit, Secundū reuelationē mysterij temporibus æternis taciti: & cùm Psal. ait, Tu autem idem ipse es, & anni tui nō deficient:) Dicendum vt de prima, quòd metaphoricę sunt prolocutiones, propter nostrū modū intelligendi. ¶ Ex æternitate Dei cōcluditur quòd Deus nō est potentia passiua, siue nō est in potentia ad recipiendum in se aliquid extraneum à se: quia omne id, in cuius substātia immiscetur potentia passiua, secundum id quod habet de potentia passiua, potest non esse: sed Deus, cùm sit æternus, non potest non esse: Igitur. 1.p.q.10.art.2. 1.cont. Gen.c.18. Psal.101. Aeternitas. c.3.§.2.ver.2. 1.cont. Gen.c.16.
¶ Ex hoc autem quod in Deo non est potentia passiua, sequitur quòd in Deo non est materia, & per consequens quòd est immaterialis. Quia materia dicitur potentia passiua, ex qua aliquid fit. 1.cont. Gen. 17.
¶ Ex præmissis etiam concludi potest quòd in Deo nulla est compositio, & per consequens quòd est simplicissimus. Nam in omni composito oportet esse actum & potētiam passiuam: sed in Deo non est potentia passiua: Igitur. Concluditur etiā quòd in Deo nil potest esse violentum, nec extra naturam: quia in omni tali est aliquid superadditum: sed Deus est simplicissimus: igitur, &c. ¶ Sequitur etiam ex præmissis quòd Deus nō est corpus, cùm omne tale sit compositum. Sequitur pariter quòd Deus est suum esse, & sua essentia, & sua quidditas: quia in omnibus, in quibus esse differt ab essentia & quidditate, est compositio: sed Deus est simplicissimus: Igitur. Sequitur vlterius quòd nullum accidens potest esse in Deo, cùm in tali coniunctione sit cōpositio, quæ in Deo poni non potest. Et vlterius sequitur quòd ipsi diuino esse nihil potest superaddi, quod distinguat ipsum distinctione essentiali, sicut distinguitur genus per differentias: quia omne tale est in potētia passiua respectu illius: sed talis potentia non est in Deo. Ex hoc infertur quòd Deus nō est in genere siue prædicamento, cùm omne tale habeat aliquid, per quod natura generis determinetur ad speciem: quod in Deo poni non potest. Inferuntur etiam innumeræ aliæ propositiones, de quibus D. Tho. in primo contra Gentiles. Hæc pro institutione & introductione sufficiant. 1.cont. Gen.c. 18. 1.p.q.3.

Ver. 2.　　DE PERFECTIONIBVS DEI.

8 PEr viam siue modum affirmationis, à posteriori & ex consequenti possumus etiam peruenire in cognitionem perfectionum Dei, iuxta illud: inuisibilia Dei à creatura mūdi (hoc est ab homine) per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cuius etiam perfectio in sacris literis reuelatur, cùm dicitur: Estote perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. Ad cuius euidentiā supponendum est, quòd illud dicitur perfectum, cui nihil deest secundum modum perfectionis eius. & sic perfectum dicitur aliquid, inquantum est actu: & imperfectum, inquantum est in potentia passiua: quia tunc id ad quod est in potentia, deest illi. Et ideo cùm primum principium materiale siue passiuum (quod dicitur materia prima) sit maximè in potentia, cùm ex se non dicat actum, sed solum potentiam passiuam ad actum, est imperfectissimum. Et per contrarium, cùm primum principium actiuum, quod est Deus, sit maximè in actu, & actus purus non habens aliquā compositionem, vt probatum est, est perfectissimum, cùm nihil ei desit, sequitur quòd habet omnes perfectiones creaturarum. Vnde D. Dionys. dicit quòd Deus in vna essentia omnia præhabet. Ideo dicitur vniuersaliter perfectus: quia non deest ei aliqua perfectio, quæ inueniatur in aliquo genere creaturarum. Et quia modus nobilitatis est secundum modum essendi, & sic homo est nobilior omnibus alijs animalibus, quia habet nobiliorem modum essendi: Sed modus essendi Dei est nobilissimus, cùm sit idem cum sua essentia, vt dictū est: sequitur quòd nulla nobilitas seu perfectio creaturarū illi deest: maximè cùm quicquid perfectionis est in effectu, oporteat inueniri in causa, vel secundum eandem rationem, si sit causa vniuoca: vel eminentiori modo, si sit causa æquiuoca: prout sol, in quo est similitudo eorum quæ generātur virtute eius, cùm effectus præexistat in causa agente perfectiori modo, tanquā existēti in actu. Sed Deus est causa effectiua æquiuoca omnium creaturarum: ergo necesse est omnes perfectiones earū nobiliori & eminentiori modo præexistere in Deo, secundum eminentiā sui esse, quod est maximè vnum & simplicissimum. Et quemadmodum esse Dei est sua essentia: ita & perfectiones eius sunt sua essentia, quæ talem habet super creaturas eminentiā, quòd perfectiones quæ plurificātur & differunt realiter in creaturis, nō plurificātur nec differunt realiter in Deo: sed sunt in eo vnum, differentes ratione, secūdum nostrū modum intelligendi: qui talis est, quod nō possumus intelligere Deū sicuti est. Ideo formamus cōceptus de perfectionibus creaturarum. ¶ Ex hac propositione sequūtur infinita corollaria & propositiones veræ atque euidentes. Primò quòd Deus est bonus, cùm bonitas entitatiua inueniatur in creaturis, secundū modū essendi earū. Bonum enim & ens cōuertuntur, & sunt idem realiter, licet 1.p.q.4. Rom.1. Mat.5. Perfectum. c.5.de di.no. 1.p.q.4.ar.2.

differát ratione: quia bonum dicitur, inquátum habet rationem appetibilis: sed esse Dei (cum sit
sua essentia) nó est côtractum, sed infinitum: Igitur Deus est infinitè bonus. Et cùm sit primum &
summum ens, sequitur quòd est summum bonum. Et cùm sit infinitus & actus purus, sequitur q
est infinitè potés, & infinitæ perfectionis, nó secundum magnitudinem quá nó habet: sed secun-
dum essentiá & virtuté quá habet. Et cùm esse omnium rerú pendeat ab eo in esse, fieri, & côser-
uari, dicitur esse in omnibus rebus per essentiá: quia dat illis esse, & côseruat eas in esse, & per côse-
Deus quomodo est vbique. quens est vbique. Et cùm omnia clarè videat, est vbiq; per præsentiá. Et cum ad omné locum eius
virtus se extendat, est vbiq; per potentiá. Specialiter tamé in aliquibus locis secundú speciales ef-
fectus quos causat, vt in iustis per gratiá, in cælis per suæ gloriæ manifestationé, in inferno per iu-
stitiá, in humanitate Christi per vnioné. Et quemadmodum in homine inuenitur intellectus, qui
est perfectior sensu, eminentiori modo côtinens omnes perfectiones sensuú, quia potest cognosce-
re vniuersale & angelos: ita in Deo inuenitur intellectus, quo eminétiori modo intelligit quicqd
homo aut angelus potest intelligere: quia nó per compositionem aut diuisionem vel discursum (vt
homo) neq; per species intelligibiles (vt angeli) sed per suá essentiá clarè intelligit se, & omnia alia
à se, quæ fuerunt, sunt, & possunt esse, quæ sunt infinita. Et cùm in homine & angelis inueniatur
voluntas & liberú arbitriú, sequitur quòd eminentiori modo inuenitur in Deo. Quia in creaturis
liberú arbitriú ex natura sua est flexibile ad malú. Sed in Deo est inflexibile, & est idé realiter cum
intellectu & aliis perfectionibus, quæ sunt in Deo, quæ (vt dictú est) ab essentia sua nó distingun-
tur. Et eodé modo dicendú est de omnibus aliis perfectionibus quæ possunt imaginari, quòd om-
nes illæ & in infinitú plures, eminétiori modo absq; aliquibus imperfectionibus, quæ inueniútur
in creaturis, sunt in Deo. Hinc est quòd Deus est à nobis incôprehensibilis, imò & quælibet crea-
tura, prout subiacet potentiæ obedientiali Dei, cùm Deus per illá infinita possit operari: Deus ta-
1.p.q.13.art.3. men seipsum côprehendit. ¶ Ex perfectionibus creaturarum, quæ eminentiori modo sunt in Deo
quàm in ipsis creaturis, venit q Deus pluribus & diuersis nominibus núcupatur. Aliquibus, quæ
euidéter ostendunt proprietates diuinitatis, vt bonitas, sapiétia, vita, omnipotétia. Aliquibus vero
Apoc.5. tráslatiuè siue metaphoricè. Vnde dicitur Leo de tribu Iuda. Nomina tamé quátum ad perfectio-
nes significatas propriè possunt dici de Deo, sed nó quátum ad modú significádi: quia habét mo-
dum significádi, qui creaturis côuenit. Ideo nomina quæ prædicátur de Deo & creaturis, nó præ-
art.5. dicátur vniuocè, sed analogicè, hoc est per prius & perfectius de Deo, quàm de ipsis creaturis. Vn-
art.7. de Apost. Flecto genua mea ad patré Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cæ-
5. de Trinit. lo & in terra nominatur. & eadem ratio est de aliis. ¶ Notádum ex D. Aug. quòd nomina quæ im-
portát relationem ad creaturas, dicútur de Deo ex tépore & nó ab æterno, vt creator & Dominus:
quia ab æterno nó creauit aut dominatus est. Et licet habitudines siue relationes creaturarú sint
realiter & subiectiuè in ipsis creaturis: correlatiua tamen illarum nó sunt in Deo entia realia, sed
solùm entia rationis: quia (vt dictum est) nullú accidens potest addi Deo. ¶ Inter auté alia nomina
Dei, hoc nomen (Qui est) de quo Exod. 3. est maximè proprium Deo: Primò propter sui significa-
tionem, nó enim significat formá aliqná, sed ipsum esse. Vnde cùm Deus sit sua essétia, hoc nomé
maximè denominat & manifestat Deú, cùm vnumquodq; denominetur à forma siue essentia. Se-
cúdò ex eius significatione: quia significat esse de præsenti: & sic propriè dicitur de Deo, cuius esse
5. de Trinit. nó nouit præteritum neque futurum, vt D. Aug. dicit. Et licet nomina Dei propriè accepta, sint in-
cômunicabilia, (iuxta illud: Incômunicabile nomé lignis & lapidibus imposuerút) possunt tamé
Psal. 46. per similitudinem & participationem aut opinionem cômunicari. Vnde Psal. Ego dixi, dij estis.

§. 2 DE TRINITATE PERSONARVM.

1.p.q.32.art.1. TRinitas personarú in vna simplici & indiuisa vnitate essentię naturali ratione probari nó po- A
test, cùm excedat omné intellectum creatum: quia omnis cognitio quá ratio naturalis potest
habere, prouenit ex creaturis, vt dictum est. Sed creaturæ ducunt in cognitioné Dei, sicut effectus
in cognitioné causæ: & virtus creatiua est cômunis toti trinitati, quæ pertinet ad vnitaté essentiæ,
& nó ad distinctioné personarú: igitur. Vnde D. Hiere. Grádes materias parua ingenia non suffe-
Sap. 9. runt. & Sap. Difficilia æstimamus quæ in terra sunt, & inuenimus cum labore: quæ auté in cælis
sunt, quis inuestigabit? Sensum auté tuú quis sciet, nisi tu dederis ei sapientiá, & miseris spiritum
Ioan. 3. tuú de altissimis? & Christus: Si terrena dixi vobis & nó creditis: quomodo si dixero vobis cælestia,
credetis? Et Philos. dicit quòd sicut se habet oculus noctuæ ad lumé solis, sic intellectus noster ad
Esa 53. notissima naturæ. & Esa. Generationem eius quis enarrabit? & D. Aug. Quid sit gigni, quid pro-
Rom. 11. gressus me nescire sum côfessus, sed fide nó dubia. & Apost. O altitudo diuitiarú sapiétiæ, & scien-
Lib. de Trinit. tiæ Dei, quàm incôprehésibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ illius! Et Hila. dicit: Nó pu-
tet homo sua intelligentia generationis sacramétum posse côsequi. Et D. Ambr. etiá dicit: Impos-
sibile est generationis scire secretum. Qui igitur probare nititur trinitatem personarum, derogat
veritati fidei, dupliciter: Primò quátum ad dignitatem ipsius, quæ est de rebus inuisibilibus, quæ
Heb. 11. humaná rationem excedunt. Fides enim est substantia sperádarum rerum, argumentum nó appa-
rentium. Quá fidem nemo principum (hoc est Philos. huius seculi) cognouit. Secundò derogat fi-
dei, quátum ad vtilitatem credendi & trahendi alios ad fidé. Cùm enim aliquis ad probádum ea
quæ sunt fidei, adducit rationes quæ nó sunt cogentes, cedit in irrisionem infidelium, qui putant
quòd fides huiusmodi rationibus innitatur, & propter eas credamus. Vnde sequitur quòd ea quæ
sunt fidei, non sunt tentanda probari, nisi per authoritates sacræ scripturæ, his qui eas recipiunt.

Apud alios verò sufficit defendere,& per similitudines ostendere non esse impossibile quod fides prædicat. Vnde D.Diony.dicit,Si aliquid est quod totaliter eloquio resistit,lõgè erit à nostra phi- c.1.de di. No.
losophia.Si autem ad veritatē sacrorum eloquiorum respicit,hoc & nos canona vtimur. Nec obstat quod Arist. dicit quòd per numerum ternariū adhibuimus nosipsos magnificare Deū vnum, In 1.de celo.
eminentem proprietatibus eorum quæ creata sunt:quia nõ ponebat ternarium numerum personarum in diuinis,sed volebat dicere quòd antiqui vtebantur ternario numero in sacrificiis & orationibus,propter quãdam ternarij perfectionem. Nec obstat pariter quod D. August.dicit se legis- In 2.confess.
se in libris Platonicorum,non quidem his verbis,sed hoc idem omnino multiplicibus suaderi rationibus quòd in principio erat verbum,& verbū erat apud Deum,& Deus erat verbum. in quibus distinctio personarū traditur:quia Platonici per verbum non ponebãt personam genitam in diuinis:sed intelligebant rationem Idealem,per quem omnia Deus condidit,quę est ipsamet diuina essentia. Non obstat præterea quod Trimegistus dicit, quòd monas gignit monadem, & in se suum reflectit ardorem:quia nõ intelligebat de generatione Filij, aut processione Spiritus sancti,sed de productione mundi: volens dicere quòd vnus Deus produxit vnū mundū propter sui amorem. Non obstat insuper Glo. quòd exponens illud quòd Magi Pharaonis defecerunt in tertio signo,exponit pro notitia tertiæ personæ scilicet Spiritus sancti. Ex quo sequitur q alias duas cognouerūt:quia licet appropriata cognoscerent, scilicet potentiam,sapientiam,& bonitatem:dicuntur tamen defecisse in tertio signo, hoc est in cognitione tertiæ personæ, qui à bonitate quæ appropriatur Spiritui sancto,defecerunt siue deuiauerunt,cùm cognoscentes Deum, non tanquā Deum glorificauerunt. Si dicatur quòd lumine naturali cognosci & probari possit,generationem eminenter conuenire Deo,cum potentia generandi sit perfectio quædam in creaturis: & omnes perfectiones creaturarum eminēter sint in eo. Vnde Esa.66. Nunquid ego qui alios parere facio, non parturiam? Si ego qui generationem aliis tribuo,sterilis ero? Si generat & parturit:ergo in eo est generans & genitum,cum nihil generet seipsum. Similiter naturali lumine cognosci potest q Deus intelligit se,& per cõsequens quòd in eo est Deus intelligens,qui dicitur pater,& Deus intellectus,qui siue verbum,qui est terminus intellectionis,& dicitur filius. Potest etiā eodem lumine cognosci quòd Deus intelligens seipsum,diligit se,& per cõsequens quòd producit spiritū sanctum,cū actus siue processio amoris,sicut intelligētiæ,habeat suū terminū. Dicendū q licet lumine naturali possit cognosci omnes pfectiones creaturarū eminēter esse in Deo:& quòd æternaliter se intelligit & diligit:Modus tamē illius eminētiæ,aut quomodo generet & diligat,naturaliter cognosci nõ potest. Dici enim posset à philosopho creationē esse eminentē generationē,& Deum intelligere & diligere se p seipsū:cū sit infinitus,nec sit capax alicuius accidētis. Dictū verò Hu- In li. de Trin.
gonis de S. Victore,qui dicit q in explanatione veritatis non modò probabilia,imò etiā necessaria nõ desunt argumēta,debet intelligi apud eos q sacras literas suscipiūt,vel supposita fide,ad quam corroborādā in intellectib' simpliciū quædā rationes & similitudines adducūtur, quæ tamen nõ sufficiūt ad probādā trinitatē psonarū in vna indiuisa essentia. Bonitas enim infinita Dei manife- Rom.1.
statur in pductione creaturæ. Similiter etiā q sine cõsortio nõ potest esse alicuius boni iocūda possessio, habet locū quādo in vna psona nõ inuenitur pfecta bonitas. Quāuis autē trinitas psonarū naturali ratione probari nõ possit:eius tamē reuelatio aut cognitio non est superflua,imò necessaria Reuelatio
dupliciter: Vno modo ad rectè sentiendū de creatione. Per hoc enim quod dicimus Deū fecisse o- myst. S. Trinit.
mnia verbo suo,excluditur error dicētiū Deū produxisse res ex necessitate naturæ. Per hoc autem quòd ponimus processionē amoris,ostēditur quòd Deus nõ propter aliquā indigentiā creaturas produxit,nec propter aliam causam extrinsecam. Alio modo & principalius, ad rectè sentiēdum de salute humani generis, quæ perficitur per filium incarnatum, & per donum Spiritus sancti.

Ver. 1. DE REVELATIONE S. TRINITATIS.

a TRinitas personarū in vna simplici essentia plurib' in locis (quos recitare lõgū & tędiosū esset)in sacris literis tā in antiquo quàm nouo testamēto, secundū diuersā hominū dispositionem,reuelata fuit. In antiquo quidē testamento,sub quo homines erāt proni ad idololatriā, ænigmaticè & sub inuolucris verborum:in nouo verò,in quo idololatria explosa est, clare & manifestè,& quātum ad nomen,& quātum ad numerū personarum: licet valde obscurè,quātum ad modum processionis illarum, vt captiuādo intellectum nostrum verbo Dei in obsequiū Christi,amplius mereamur in via. In patria verò videbimus eum sicuti est: & (vt Psal.ait) Sicut audiuimus,sic Psal.47.
vidimus in ciuitate Domini virtutum,&c. Tunc enim cognoscemus eum sicuti cogniti sumus. Vt 1.Cor.13.
autē aliqualē habeamus notitiā,ex scripturis sacris,p terminorū intellectu,his nostris institutionib' aliqua duximus inserēda. Et primò quo ad trinitatē psonarū in vna essētia,habemus Gen. 1. In principio creauit Deus cælū & terrā. & infrà, Spiritus Domini ferebatur sup aquas. Ibi exprimitur Pater,in nomine Dei:Filius in nomine principij.vnde Christus dicebat, Ego principiū,qui Ioan.8.
& loquor vobis:& Spiritus sanctus,in verbo spiritus Domini,vnitas verò, in verbo singularis numeri.s.creauit.& in eodē c.dicitur,Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostrā.per hoc q dicit(faciamus)denotatur pluralitas personarū, in hoc verò quòd dicit(ad imaginē & similitudinem)denotatur vnitas essentiæ. Gen.etiā 18.habetur, apparuit autē Dominus Abrahæ in cõualle Mābræ:sequitur,Vidit tres viros(hoc est tres personas agnouit:)& vnum (s.Deum in vna essentia) adorauit. Præterea Psal. Benedicat nos Deus,Deus noster:benedicat nos Deus,& metuāt eū omnes fines terræ. In hoc quòd ter dicitur(Deus)denotatur trinitas personarū, & in hoc quòd dicitur

(Metuant

(Metuant eum)in singulari numero,denotatur vnitas essentiæ. Hiere.etiā dicebat:A,a,a,domine
Deus,nescio loqui,&c.In hoc quòd ter replicat,A,significat trinitatem personarum.In hoc verò
quòd subiungit,domine,vnitatem essentiæ cōfessus est.& Esa.6.dicitur, Seraphin clamabāt alter
ad alterū,& dicebāt.Sāctus,sanctus,sanctus Dominus Deus exercituum.In hoc quòd ter replica-
bant,sanctus,denotabāt trinitatem personarum.In hoc verò quòd subiungebāt (dominus Deus)
significabāt vnitatē essentiæ.In nouo verò testamento manifestata fuit trinitas personarū, in ba-
ptismo Christi,in quo cōparuit Filius incarnatus,& vox patris intonuit, Hic est Filius meus dile-
Luc.3. ctus,& Spiritus sanctus in columbæ specie.Apparuit pariter in trāsfiguratione,Filius fuit trāsfi-
Mar.9. guratus,vox etiā patris intonuit,& Spiritus sanctus in nube lucida.& Io.8. Ego & pater vnū su-
Mat.17. mus.& Io.14.Paracletus autē spiritus sanctus,quē mittet pater in nomine meo.& in eodē,Si quis
diligit me,sermonē meū seruabit:& pater meus diliget eū,& ad eum veniemus, & māsionē apud
eum faciemus.& Matt.vlt. Euntes in mundum vniuersum,docete omnes gētes,baptizātes eos in
2.Cor.13. nomine Patris,& Filij,& Spiritus sancti.& Aposto.Gratia domini nostri Iesu Christi, & charitas
1.Ioan.5. Dei,& cōmunicatio sancti Spiritus sit cū omnibus vobis,amen.Et D.Ioan.clariùs, Tres sunt qui
testimoniū dāt in cælo,Pater,Verbū,& Spiritus sanctus,& hi tres vnū sunt.s.in vna natura,essen-
tia,vel substātia.Credere ergo debemus firmiter trinitatē personarū in vna simplici & indiuisa es-
sentia:& quicquid in sacris literis nobis de hoc mysterio reuelatū est, licet nō intelligamus, quo-
Iob 36. niā Deus magnus,vincens scientiā nostram.Vnde D.Aug.in prosa S.Trinit.dicit,Quid sit gigni,
quid progressus,me nescire sum cōfessus,sed fide nō dubia.¶ Et q a hæretici terminos sacræ scri-
pturæ circa mysteriū S.Trinit.aliter interpretabātur quàm deberēt,in varias hæreses inciderunt:
Aliqui(vt Arrius)dixerunt nō esse nisi vnā personā increatā in diuinis.s.patrem:& filiū esse primā
creaturā,cum qua creauit Spiritum sanctum.Alij vero(vt Sabellius) posuerūt tres personas in di-
uinis,sed nō realiter distinctas.Alij autē in alios multos & varios inciderunt errores.Ad quos eui-
tādos,& ad ostendendū quòd licet trinitas personarū sit supra naturalē rationē, nō est tamē cōtra
rationem,vt possimus infideles ab irrisione fidei cōpescere.Sācti patres conati sunt examinare,in-
terpretari,& declarare terminos & passus sacræ scripturæ,in quibus trinitas psonarū in vna sim-
plici substātia reuelata est.Et sancta mater Ecclesia catholica plurima vniuersalia cōcilia circa hęc
celebrauit,& determinauit quomodo accipiēdi sunt termini,& quib⁹ terminis vtendū sit,& qui-
bus nō debemus vti,de quibus aliquid pro institutione & introductione dicēdū est.Et primo no-
tādum est quòd persona secundū Boetium in lib. de duabus naturis est rationalis naturæ indiui-
dua substātia.Et accipitur in prædicta definitione natura rationalis pro natura intellectuali:cum
hoc nomen,persona,cōueniat angelis & patri,filio,& spiritui sancto.Vnde Athanasius in symbo-
lo fidei:alia est enim persona patris,&c.Indiuidua enim prædicamenti substantiæ propter eorum
perfectionem & dignitatem habent speciale nomen supra indiuidua aliorum prædicamētorum.
Dicuntur enim supposita & hypostases quæ nomina nō attribuuntur indiuiduis prædicamento-
rum accidentium.Cum ergo inter substātias natura intellectualis sit perfectior & dignior, indi-
uidua illius à sanctis doctoribus speciali nomine cōsueuerunt nuncupari, videlicet hoc nomine
persona.Et quanuis hoc nomen,persona,non cōueniat Deo, quātum ad id cui nomen est imposi-
tum.Cum secūdum Boetium personæ nomen videatur traductum ex his personis quæ in comœ-
diis tragœdiísque homines repræsentabant:persona enim dicta est à per se stando.Græci verò has
personas prosopa vocabāt,eo quòd ante oculos obtegebāt vultum.Tamen quātum ad id ad quod
significādum nomen personæ est impositum,maximè cōuenit Deo.Impositum enim est ad signi-
ficādum id quod perfectissimum est in indiuiduis substātiæ.Et quia in comœdiis & tragœdiis re-
præsentabantur aliqui homines famosi,traductum est hoc nomen ad significandum homines di-
gnitatem habentes.Vnde cōsueuerunt dici & poni personatus in ecclesia.Sed dignitas diuinę na-
turæ maximè excedit omnem dignitatem:ideo secundum hoc nomen personæ maximè competit
Deo.Secundo notādum est quòd essentia diuina & persona sunt idem secundum rē, sed differūt
secundum rationē,siue secundum modum nostrū intelligēdi:quia essentia diuina est nomen ab-
solutum,& nō importat siue significat,saltem explicitè,relationē,sicut hoc nomen persona, quod
potest significare relationē per modū substātiæ,in recto & in obliquo.vt D.Tho.1.p.q.29.ar.4.ait.

§. 5. DE PROCESSIONE PERSONARVM IN DIVINIS.

Ioan.8. PRocessionē personarū esse in diuinis ex sacris literis manifestum est. Nā Christus dixit, Ego a
Ioan.15. enim ex Deo processi & veni.& iterum,Cùm venerit paracletus,quem ego mittā vobis à pa-
Ioan 16. tre,spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.Item:Ille me clari-
1.p.q.27.ar.1. ficabit,quia de meo accipiet.¶ Ad cuius intelligentiā sciendū est primò,quòd omnis processio,est
secundū aliquā actionem.In omni autem actione est quædā emanatio siue processio,cùm impos-
sibile sit imaginari actionē fieri,nisi ex agente aliq̄d procedat vel interius vel exterius.& quia actio
est duplex.s.trāsiens & immanens.In actione trāseunte fit processio realis,& aliquid exterius pro-
cedit ab agente & separatur ab eo,& recipitur in passum,vt calor exit & procedit ab igne,& reci-
4.Cont. pitur in aquā.In actione verò immanēte nihil egreditur ab agente quod trāseat vel recipiatur ab
Gen.c.11. alio,sed recipitur vel manet in ipsomet agēte: vt manifestum est in visione & intellectione. Visus
enim quādo videt nihil extra se emittit, sed potius recipit speciem sensibilem:& intellectus intel-
ligibilem.Et ideo processio siue emanatio dicitur esse duplex.s.ad extra, secundum quod sequi-
tur actionem transeuntem: & dicitur ad intra, secundum quod consequitur actionem imma-

nentem in ipso agẽte.¶ Notãdum secundò, quòd inter processiones & emanationes illę dicuntur
perfectiores aliis quæ cõsequũtur pfectiores actiones. Et cùm actio siue operatio sequatur esse, illa
actio & per cõsequens processio est perfectior, quæ sequitur perfectius esse: Esse autem est secun-
dum naturã: & ideo quãtò aliqua natura est altior, tãtò id quod ex ea emanat, est magis intimũ &
perfectum, & sic secundũ diuersitatem naturarũ inuenitur diuersus modus processionis. Et quia
inter omnes res corpora inanimata tenẽt infimũ locũ, eò quòd emanationes eorũ nõ possunt fieri
nisi per actionẽ vnius ad alterũ, & ad extra: ideo eorũ emanationes sunt imperfectiores. Post inani-
mata sunt viuẽtia, in quibus est triplex gradus. s. vegetabilium, sensibiliũ, & intelligibiliũ. Vegeta-
bilia tenẽt infimũ gradũ: quia licet emanatio ex interiori procedat, in quãtum. s. humor plãtæ in-
traneus in semen cõuertitur: tamen paulatim ab interioribus exiẽs, quod emanat finaliter extrin-
secus inuenitur: quia semen terræ mãdatur: vnde crescit plãta. Secundum locũ tenent sensibilia, in
quibus principiũ actionis est ab intra. s. à potentia: requiritur tamen ad eius actionem aliquid ex-
trinsecum. s. obiectum sensibile, à quo cum potentia causatur species sensibilis, & recipitur in po-
tentia, quæ est principium actionis, & cõseruatur in alia potentia. s. phãtasia vel memoria: & sic nõ
inuenitur omnino extrinsecum, vt in vegetabilibus. Tertium verò & supremum gradũ viuẽtium
tenet intellectualis natura, in qua inueniuntur tres gradus, secundum quod sunt tres intellectus,
s. humanus, angelicus, & diuinus. Actio intellectus humani perfectior est actione inanimatorum,
vegetabilium, & sensibilium: quia obiectum & terminus in quolibet processu emanationis illorũ
pertinent ad diuersa, eò quòd nec potentia vegetatiua nec sensitiua potest reflecti supra se, nec se-
ipsam agnoscere, sicut intellectus. Ideo principium & terminus actionis intellectus intelligentis
seipsum pertinent ad eãdem potentiã. Est tamẽ imperfectior actione & intellectione angelica &
diuina: qa intellectus humanus nõ potest intelligere nisi per cõuersionẽ ad phãtasmata quæ sunt
intellectui extrinseca, vt dictum est. Sed angelus ad sui cognitionẽ nõ procedit ex aliquo exterio-
ri, sed per se seipsum intelligit, absq; aliquo extrinseco ab eo. Ideo eius intellectio est perfectior in-
tellectione humana. Veruntamen cùm esse angeli non sit sua essentia, & per consequens nec eius
intellectio, siue verbum cordis, ad quod terminatur intellectus, non est substantia, sed accidẽs, li-
cet illa intellectio sit omnino intrinseca, sequitur q non est ita perfecta, sicut intellectio Dei, quæ
est sua substãtia, & quia nõ procedit de potẽtia ad actum (sicut angelus) sed est actus purus, semper
actu operãs easdem operationes ad intra. Ideo eius actio siue emanatio & processio ad intra & ad
extra, est perfectior quàm angeli. Ad extra quidem, producẽdo esse creaturarum, vel ipsum cõser-
uãdo, vel circa ipsas operãdo, absq; sui mutatione, quod nõ faciunt angeli. Hæc actio & emanatio
est cõmunis tribus personis: quia (vt D. Aug. dicit) opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa. Ex hac
actione ad extra siue emanatione creaturarũ, à Deo, causantur duæ relationes. s. causæ ad effectũ,
& effectus ad causam. Et cum Deus nõ sit capax accidẽtis, illa relatio causæ ad effectũ nõ est rea-
lis, sed rationis: sicut nec relatio dextri aut sinistri in colũna, & scibilis ad sciẽtiã: cùm nõ sint ad in-
uicem ordinatæ, nec habeãt dependentiã, sicut scientia à scibili. Sic Deus nõ pendet à creatura, sed 1.p.q.27.ar.2. ad.2.
è cõuerso. Ideo relatio creaturæ ad creatorẽ est realis. Secundũ hãc actionẽ ad extra nõ oportet ac-
cipere processionẽ personarũ in diuinis: sicut fecit Arrius: & ideo turpissimè errauit. Actionẽ verò
Dei immanentẽ (qua seipsum ab æterno intelligit, & nõ potest se non intelligere: ideo ei naturalis
& nõ libera, prout actio ad extra) cõsequitur, perfectior emanatio siue processio, quàm cõsequatur
ad actionẽ, qua angelus intelligit seipsum: cùm principiũ & terminus eiusdẽ actionis in angelis
nõ sit idẽ neq; substãtia sicut in Deo. Et licet in omni processione ad extra omne procedens sit di-
uersum ab eo à quo procedit: nõ tamẽ oportet quòd sit essentialiter diuersum in processione ad
intra: imò quãtò perfectius procedit, tãtò magis est vnum. Nã intellectus, secundũ quod actu in- 1.p.q.28.ar.2.
telligit, secundũ hoc fit magis vnũ cum intellecto. Vnde cùm diuinũ intelligere sit infinitæ perfe-
ctionis, necesse est quòd verbũ diuinũ sit perfectè vnũ cũ eo à quo procedit. Et quãuis essentia di-
uina sit eadẽ res cũ patre & filio, differt tamen secundũ intelligẽtiæ rationem: quia diuina essentia
prout intelligẽs, dicitur pater: sed prout intellecta, dicitur filius: & in relatione paternitatis & filia-
tionis importãtur distincti respectus oppositi, cõsequentes intellectionẽ diuinã, qui nõ importãtur
nomine essentiæ, nisi virtualiter & cõmuniter. Nec est incõueniens sub eodem esse contineri plura Nota.
realiter distincta: nã materia & forma ac cõpositum sunt sub eodẽ esse existẽtiæ, & tamen materia
nõ est forma: à fortiori & eminẽtiori modo in diuinis, propter perfectionẽ diuini esse, in quo con-
tinẽtur omnes proprietates personales. Quia si diuinũ esse definiri posset, eius definitio cõprehen-
deret eas. Et sic esse siue actualitas diuinarũ personarũ, non est alia ab actualitate siue esse diuinæ
essentiæ. Vnde D. Aug. ait, Idẽ est quo pater est Deus, & quo est. Nõ tamen eo est pater quo Deus:
quia dicitur Pater, eò quòd est principiũ filij: & dicitur Deus, eò quòd est essentia diuina. Nec ob-
stat quod dicit Philos. Quæcunq; sunt vni & eidẽ eadẽ, sunt eadẽ inter se. Quia (vt idẽ Philos. di- 1.p.q.28.ar.3. ad.1.
cit 3. Phy.) illud argumẽtũ habet solùm locũ in his quæ sunt eadẽ re & ratione, sicut tunica & in-
dumentum. Nõ autẽ in his quæ sunt eadẽ re, & differũt ratione. Vnde ibidẽ dicit quòd licet actio
sit idem motui, similiter & passio: nõ tamẽ sequitur quòd actio & passio sint idẽ. Sic licet paterni-
tas idem sit cum diuina essentia, similiter & filiatio: tamen hæc duo realiter differũt: quia suis pro-
priis rationibus importãt diuersos respectus oppositos. Ideo distinguuntur adinuicem: sed de his
amplius cùm de relationibus agetur. ¶ Ex his patet quòd syllogismus expositorius nõ tenet in di-
uinis. Nõ enim ostensa diuina essentia sequitur, hæc essentia diuina est pater, & hęc essẽtia diuina
est

est filius,ergo filius est pater. Aliqui dicunt quòd in syllogismo expositorio altera præmissarũ debet valere vnam de omni:& ideo sic deberet exponi & declarari maior:Omnis res quæ est essentia diuina,est pater.quod est falsum,quia filius est res quæ est essentia diuina, & tamẽ nõ est pater.

Ver. 1. DE AETERNA FILII DEI GENERATIONE.

Psal. 2. Generationem ab æterno fuisse in diuinis siue in essentia diuina testatur Psal.dicens,Pater dixit ad me,Filius meus es tu,ego hodie genui te,hoc est in æternitate,quæ est semper ei hodie A siue præsens,in qua nulla est ratio præteriti aut futuri. Esa.Etiã dicit,Nunquid ego qui alios parere facio,nõ parturiã?Si ego qui aliis generationem tribuo,sterilis ero? Dictũ est enim quòd omnes perfectiones creaturarum sunt eminentiori modo in Deo,quàm in creaturis, cùm sint absq; quacunq; imperfectione. Eminentia generationis Dei supra generationem creaturarum in hoc cõsistit,quia creaturæ per generationem nõ cõmunicãt eãdem naturã numero, sed solùm specie. Sed Deus pater cõmunicat filio eãdem naturam numero:ideo Pater & Filius nõ sunt duo dij, sed vnus Deus. Et quia hæc est altissima generatio:ideo Esa. dicit,Generationem eius quis enarrabit? Impossibile est enim in hac via eã clarè intelligere,& per cõsequens enarrare. Ad aliqualem tamẽ ipsius intelligentiã, supponendo tamen & semper in memoria retinendo quæ de processione dicta sunt præceden. versi. sciendum est quòd generatio dupliciter accipitur: Vno modo largè, prout se extendit ad omnia generabilia & corruptibilia. Et sic generatio est mutatio siue progressio de nõ esse ad esse. & sic accipiendo,generatio non est in diuinis. Alio modo accipitur propriè, prout cõuenit viuentibus,in quocunq; gradu viuẽtium(hoc est ab intrinseco operãtium)sint. Inter quos maximè præeminet intellectio Dei,quæ vocatur cõceptio & natiuitas interior, siue processio secundum rationem similitudinis. Quemadmodũ enim illa processio corporalis procedẽs ab agente,qui exit de potentia in actum,dicitur generatio,quãdo est cõmunicatio naturæ secundũ similitudinem,nõ cuiuscunq;,sed secundum similitudinem speciei:sic processio in viuente, qui nõ exit de potentia ad actum,& cuius actio est sua essentia, in qua cõmunicatur eadem natura nõ solùm secundum speciem,sed etiã secundum numerum,eminentiori modo dicitur generatio. Et sic processio verbi habet rationem generationis,quia procedit per modum intelligibilis actionis,quę est operatio vitæ à principio cõiuncto,& secundum rationem similitudinis,cùm cõceptio intellectus diuini sit similitudo perfecta rei intellectæ in eadem natura existens , ad quã intellectus diuinus terminatur. Quia cùm omnis cognitio & intellectio fiat per assimilationem,oportet quòd intellectus diuinus se intelligat per similitudinem eius,quæ procedit ab ipso,quæ dicitur verbũ cordis. Et cùm hæc processio sit omnino ad intra,& diuina essentia nõ sit capax accidẽtis,& sit sua actio: sequitur quòd id quod procedit ab intellectu diuino(s. verbum)sit eiusdẽ naturæ numero, cũ intellectu diuino,qui est idẽ cũ essentia diuina. Et sic idẽ numero sunt esse, intelligere,res intellecta, & intellectio intellecta siue intelligi. Ex quo sequitur quòd verbum Dei in essentia diuina intel-

Ioan 1. ligẽte,est Deus intellectus:sicut verbum lapidis est lapis intellectus. Hine est quòd D.Io.ait, Verbum erat apud Deum. Et quia Deus nõ exit de potentia ad actũ, necesse est quòd Deus semper se intelligat. Vnde sequitur semper filium esse in patre,nõ inhæsiuè,sed sicut principiatum in principiãte.& quòd Pater semper sit in filio, sicut principium in principiato. Et sic verbũ est coæternũ, & nõ accidit ex tempore,sicut in intellectu creato Hinc est quòd dicitur,In principio erat verbũ, hoc est in patre filius.& vt Euangelista ostenderet quòd verbum sit eiusdem naturæ numero cum Deo,subiungit,Et Deus erat verbum. Et ne videretur esse sublata omnimoda distinctio, subiungit:Hoc erat in principio apud Deum.quasi diceret,hoc verbum quod dixi esse Deũ,aliquo modo distinctum est à Deo dicente. Et sic manet distinctio realis , prout verbum refertur ad cõcipientem,vt à quo est. Ex præmissis apparet quòd magna & lata est differentia inter verbum cordis intellectus humani,& verbũ Dei:quia verbũ cordis humani est accidẽs,& verbũ Dei est substantia æterna. Præterea verbũ cordis humani non est eiusdẽ naturæ numero , nec specie cũ intellectu:nã cùm intellectus humanus sit naturalis potẽtia pmanẽs & indelebilis,& verbũ cordis eius est aliquid fluxibile distinctũ ab eo & ab actione ipsius:sequitur ꝙ cessante actione intellectus humani,verbum eius euanescat, propter defectũ cõseruãtis. Et hæc est ratio quare humana intellectio siue processio humani intellectus nõ potest dici generatio,& cur verbum cordis humani nõ potest dici genitum,siue filius,imò nec verbum angeli:sed potest dici cõceptio , quæ est incõpleta generatio. Et sic inuenitur similitudo rei intellectæ,sed nõ naturæ identitas:sicut in cõceptione animalium,quæ differt à cõceptione verbi Dei. Quia in animalibus proles cõcepta quãdiu clauditur in vtero,nõ habet vltimã perfectionem,vt per se subsistat separata à generãte secũdum locum. Vnde oportet quòd in eis aliud sit conceptio,aliud partus, secundum quem proles separatur à generante,etiã secundum locum. Verbum autem Dei in ipso dicente existens,est perfectum in se subsistens,distinctum à Deo dicente,hoc est à patre:non enim expectatur ibi localis distinctio, sed sola distinctione relationis distinguitur. Ideo sacra scriptura ad significandã processionem diuinæ sa-

Prou. 8. pientiæ aliquãdo vtitur nomine cõceptionis,aliquãdo etiã nomine partus. Vnde Salomon ex persona diuinæ sapientiæ dicit, Nõdum erãt abyssi,& ego iam cõcepta eram. Ante omnes cælos ego parturiebar. Et licet genitum accipiat esse à generante: non tamen oportet omne acceptum esse receptum in materia, aut aliquo subiecto,cùm tota substantia rei sit accepta à Deo,& tamẽ nõ recepta in aliquo subiecto, cùm nullum subiectum sit alicuius totius substantiæ receptiuum : alioqui sequeretur quòd Deus nihil creare posset,si subiectum præsupponeretur,cùm creatio sit pro-

ductio

ductio nullo præsupposito. Sic igitur id quod est genitũ in diuinis, accipit esse à generante. Et quia esse Dei est infinitum, indiuisum, summè simplex, & impartibile: non potest vna pars dari, & alia retineri: & sic persona dans & accipiens habet idem esse, pater vt dans, filius vt accipiens. Non tamen quòd illud esse sit receptum in aliqua materia vel subiecto: sed secundum hoc genitum dicitur habere esse acceptum, inquantum procedens ab alio. Et eodem modo dicendum est de Spiritu sancto, & perfectionibus eius. ¶ Nec sequitur quòd si pater in diuinis generet filiũ, quòd etiã filius generet alium filium, & sic in infinitum: quia generatio filij in diuinis est per intellectũ diuinum, qui est idẽ in patre & filio, cùm sit essentia diuina: & ideo nõ potest esse alia processio intellectus quàm verbi, eò quod verbum est perfectissimum, quo se simul & omnia alia à se comprehẽdit. *Cur filius in diuinis non generat alium filium.* ¶ Et quamuis generare sit perfectio in Deo, nõ tamen in patre: sed est proprietas, per quam distinguitur à filio, cuius proprietas est generari: & eodem modo dicendum est de processione voluntatis, siue inspiratione Spiritus sancti. Nec per hoc quòd Filius non potest generare, & Spiritus sanctus non potest spirare: sequitur quòd Filius non sit omnipotens, aut etiã Spiritus sanctus: quia omnipotentia attenditur secundum actionem ad extra, quæ est omnibus communis. Intellectio verò & inspiratio sunt actiones ad intra, quæ non sunt communes, propter relationes oppositas.

Ver.2. DE INSPIRATIONE SPIRITVS SANCTI.

A VLtra generationem verbi aliam in diuinis siue in diuina essentia, esse processionẽ à processione verbi realiter distinctam ex sacris literis esse constat. Dicitur enim Io.15. Spiritus veritatis qui à patre procedit. & Ioan.16. Ille de meo accipiet. Constat etiam ex determinatione Ecclesiæ, quæ habetur in symbolo Athanasij, in quo dicitur, Filius à patre est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, aut genitus, sed procedens. *S.p. quæst.27. artic.3. 4.cont. Gent. cap.19.* ¶ Ad cuius aliqualem intelligentiam, & ad refellendum iacula eorum, qui nec sacras literas, nec authoritatem Ecclesiæ suscipiunt: supponendũ est in primis, quòd processio Spiritus sancti, quæ est per modum voluntatis, maiorem difficultatem habet, quàm processio & generatio verbi, eò quòd proprietates voluntatis & ea quæ voluntatẽ cõsequuntur, non sunt adeò manifesta, sicut ea quæ pertinent ad intellectum. Verùm tamen ex his quæ pertinet ad ipsum, faciliter possumus deuenire ad notitiã eorũ quæ pertinẽt ad voluntatẽ. Secũdò notandũ est quod in nobis differentia est inter intellectum & voluntatẽ: quia intellectus efficitur in actu, hoc est actualiter intelligit per hoc quòd res intellecta est in intellectu, per suam similitudinẽ, quæ dicitur verbũ cordis, cuius cõceptio & processio satis nota est. Voluntas autẽ non fit in actu, hoc est non actualiter vult per hoc quod aliqua similitudo politi sit in volente, sed per hoc quod voluntas habet quandã inclinationẽ siue affectionẽ & impulsum in rem volitã. & sic quemadmodũ in intellectu verbũ cordis est terminus propinquus actus intelligẽdi, & mediũ quo intellectus terminatur ad rẽ intellectã extra ipsum in se existentẽ. & quando intellectus per actũ reflexum intelligit seipsum, verbũ cordis est terminus actus intelligendi, & medium quo se intelligit. Sic proportionabiliter dicendũ est in voluntate, illa inclinatio siue impulsus terminatur ad rem volitam extra ipsam voluntatẽ existentem, per intellectũ tamen præsentatam. Et sic terminus dilectionis est res volita, & medium est illa inclinatio siue impulsus. Et cum voluntas reflectitur supra se, & vult & diligit seipsam per intellectũ sibiipsi præsentatam, terminus dilectionis est ipsamet volũtas: & illa inclinatio siue affectio est terminus propinquus & immediatus, quia quemadmodũ actio intellectus est immanẽs: sic & actio voluntatis. Et ideo sicut terminus immediatus actus intellectus est in ipso intellectu: ita etiam terminus immediatus actus volũtatis est in ipsa volũtate, licet nõ habeat nomẽ impositũ. Sed vtimur nomine amoris pro illo termino: ad quod nomẽ est impositũ ad significandũ s. actũ volendi, qui dicitur Amor tendẽs. Vt autem est terminus immediatus, dicitur amor terminans. & sic duplex est Amor scilicet tendens, & est ipse actus volendi siue diligẽdi: & amor terminãs, qui se habet ad actũ volẽdi, sicut verbum cordis ad actũ intelligendi. & secundũ hanc significationem intelligi debent dicta D. Thomæ in quæstionibus de veritate, vbi dicit quod nihil est progrediens à voluntate per modũ operis, scilicet quod habeat nomen sibi impositũ, vt exponit dominus Caietanus, quod apparet eò quòd ex actibus illis ab ea procedentibus generetur in ea habitus inclinans eã ad rem volitam siue amatam. *De Ve. q.4. art.2. ad 1.* Et vnicus actus generat dispositionẽ, quæ est terminus immediatus actus volendi à voluntate distinctus, & medium quo voluntas fertur in rem volitam extra se existentem: sicut verbum cordis est mediũ quo intellectus fertur ad rem intellectam extra se existentẽ. Ex quo sequitur quòd quẽadmodum per verbum cordis res intellecta est in intelligente secundum similitudinem: ita res amata est in amante, non per essentiam aut similitudinem, sed per habitualem affectionem. Nec tamen per hoc quòd amatum est in voluntate siue in amante, sequitur quòd amatum trahatur ad amantem, sed è cõuerso amans trahitur, trãsformatur, inclinatur, siue impellitur ad amatum per intellectum præsentatũ: sicut graue trahitur & inclinatur ad locũ deorsum, propter conuenientiã. Et sic amatum est in amante, vt terminus motus per conuenientiã & proportionẽ, quam habet ad ipsum, vt D. Tho. ait. ¶ Tertiò notãdũ est, quòd cùm in omni natura intellectuali sit voluntas, sequitur quòd inuenitur in Deo, non distincta tamen aut superaddita essentiæ diuinæ aut intellectui diuino: quia perfectiones quæ in nobis sunt plures & distinctæ, sunt essentialiter vnitæ in Deo. *4.cont. Gent. cap.19.* Vnde sequitur quòd sicut intelligendo seipsum producit verbum eiusdem naturæ: sicut terminũ suæ intellectionis, & principiatum in principiãte: Sic Deus volendo & amãdo seipsum, producit aliquid eiusdẽ naturæ, ad quod actus voluntatis suæ terminatur, quod nos vocamus Amorẽ pro termino amoris

intrinseco, quem amorem intrinsecũ vocamus Spiritum sanctũ. Et cùm ista processio non sit per modum similitudinis, sed inclinationis & impulsionis, non dicitur generatio, sed potius inspiratio, ex parte Dei inspirantis. Ex parte verò inspirati non habet speciale nomẽ, sed retinet nomen cõmune s. processionis. Vnde Spiritus sanctus dicitur procedẽs, licet posit dici inspiratio terminatiua. Et quia velle Dei est suũ esse, necesse est quòd id ad quod terminatur velle Dei, sit illi essentiale: vt dictum est de verbo, ad quod terminatur intelligere Dei. ¶ Et licet intellectus & voluntas in Deo non sint distinctæ potentiæ: sunt tamẽ duæ processiones, quæ sunt secundũ actionẽ vtrinsque. Quia licet perfectio intellectiua & volitiua sint idem: habẽt tamẽ quendam ordinem, quem cõcipimus ex intellectu & volũtate hominũ & angelorũ, in quibus intellectus & volũtas habent ordinem ad inuicem, licet actus eorum posit simul esse tempore, tamen actus volũtatis supponit actum intellectus. Sic etiã in Deo, licet eodẽ actu Deus semper se intelligat & diligat: intellectus tamẽ & dilectio habent in eo quẽdam ordinem, nõ tẽporis, aut durationis, aut naturæ, sed originis. Non enim est processio amoris, nisi in ordine ad processionem verbi: nihil enim potest voluntate amari, nisi sit mẽte conceptum. Sicut igitur attenditur ordo verbi ad principium, à quo procedit, licet in diuinis eadem sit substantia intelligẽs, & cõceptio intellectus: ita etiam licet in Deo idem sit voluntas & intellectus, tamen quia de ratione amoris est quòd non procedat nisi à conceptione

1.p.q.27.ar.3. ad.2. intellectus, processio amoris habet distinctionem à processione verbi. Et quamuis in omni natura creata non sit nisi vnus modus cõmunicandi seipsam: non est tamen inconueniens quòd in natura infinita (quæ sibi identificat omnia) sint diuersi modi, propter illum ordinẽ perfectionis intellectus & voluntatis, quæ omnia alia includunt. Et licet similitudo videatur pertinere ad voluntatẽ, sicut

art.4.ad.2. Eccle.13. ad intellectũ, (iuxta illud: Omnẽ animal diligit sibi simile) aliter tamẽ pertinet similitudo ad verbum, & aliter ad amorem. Nam ad verbũ pertinet, inquantũ est similitudo rei intellectæ: sicut genitũ est similitudo generãtis. Sed ad amorẽ pertinet, nõ quòd ipse amor sit ipsa similitudo, sed inquantum similitudo est principiũ amandi. Vnde non sequitur quòd amor sit genitus, sed quòd genitũ siue filius est principiũ amoris, hoc est Spiritus sancti. Et quia in Deo nõ sunt nisi duæ actiones, scilicet intelligere & velle, ideo nõ sunt nisi duo procedentes, s. verbũ & Spiritus sanctus. Vnde sequitur quòd in Deo non sunt aliæ processiones ad intra quàm duæ. Processio enim quæ est per potentiã, cùm sit principium agendi in aliud, pertinet ad processionem ad extra. Et sic secundũ attributum diuinæ potẽtiæ nõ accipitur processio diuinæ personæ, sed solùm processio creaturarum. Et cùm secundum diuũ Boetiũ Seuerinum in libro suo de Hebdomadibus, Bonitas pertineat ad essentiam, & non ad operationẽ nisi per modum obiecti, & processiones fiant secundum aliquas actiones, sequitur quòd secundum bonitatem & alia attributa non accipiuntur aliæ processiones, cùm etiã Deus vnico & simplici actu se & omnia alia intelligat, & velit siue diligat. Ideo nõ potest esse in eo processio verbi ex verbo, & amoris ex amore: sed est in eo vnum solum perfectum verbum, & vnus solus perfectus amor. & in hoc eius perfecta fœcunditas manifestatur. In creaturis tamen esset imperfectio, si filius nõ posset generare, eò quòd pater non cõmunicat eãdem naturã numero, sicut Deus. Et ideo in nobis sunt plures processiones intellectus, & plura verba successiuè, propter imperfectionẽ, quę à Deo secludi debet. & sic nõ est procedere in infinitũ in processionibus diui-

Productio verbi & spiritus sancti. nis. Quia processio ad intra in intellectuali natura, in volũtate terminatur. Et quia duæ prædictæ actiones ad intra in Deo sunt naturales, & sic possunt nõ esse. Pater enim naturaliter & nõ liberè, ab æterno intellexit, & dilexit se, & sic naturaliter produxit verbum, & spiritum sanctum, & non liberè, nisi (vt aliqui dicũt) libertate cõplacentiæ. ideo dicũt processionem filij esse secundũ modũ naturæ, & spiritus sancti secũdum modũ volũtatis, etiam ex eo quòd processio verbi est prima, & non præsupponit aliã, sicut processio spiritus sancti præsupponit processionẽ filij. ¶ Ex præmissis apparet primò, quòd magna differentia est inter amorem humanum, & diuinum. Secundò apparet quòd licet in diuinis sit ordo originis (quia Pater est fontale principiũ de nõ principio, & Filius est principium de principio, & Spiritus sanctus non est principium ad intra) tamen in diuinis nõ est prius nec posterius, nec tempore nec natura, cùm relatiua simul natura, Non enim vnum relatiuũ in esse relatiui prius intelligi potest quàm correlatiuum. Essentia etiã diuina non potest intelligi sine tribus personis, cùm sint de eius essentia: Esse enim diuinũ (quod est idem cum essentia diuina) comprehendit tres personas. Et si esse diuinũ definiri posset, in eius definitione ponerentur tres personæ. Ideo non potest intelligi sine tribus personis, sicut nec pater sine Filio, nec filius sine Spiritu sancto. Vnde sequi videtur quòd vanum & superfluũ est inquirere signa originis, in quibus Pater fuit prius Filio, & Filius prius Spiritu sancto. Et quamuis ordo originis dicatur à D. Aug. ordo naturæ: hoc tamẽ dixit absque omni prioritate. Vnde & Athanas. in symbolo, Et in hac trinitate nihil

1.p.q.42. ar.3. prius, aut posterius. Nam (vt idem August. dicit) in diuinis est ordo naturæ: non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero. ¶ Ex præmissis sequitur quòd vna persona sine alia videri non

Ioan.14. potest. Vnde & Christus dicebat, Philippe qui videt me, videt & patrem meum. Nõ credis quòd ego in patre, & pater in me est? & eadem ratione dicẽdum est de Spiritu sancto. Nec obstat quod scribitur Io. 8. Si me sciretis, forsitan patrẽ meum sciretis: quia vt D. Aug. dicit: non dubitationis causa dixit forsitan, sed increpationis: sicut & Iob 37. Tu forsitan cum Deo fabricatus es cœlos.

Ver. 3. DE RELATIONIBVS IN DIVINIS.

1.p.q.28.ar.1. RElationes reales esse in Deo cõstat ex eo quòd cùm pater in diuinis nõ dicatur nisi paternitate, nec Filius nisi filiatione, nec Spiritus sanctus nisi processione: Si paternitas & filiatio ac processio

cessio (quæ sunt relationes) non sint realiter in Deo, sequitur quòd Deus nõ sit realiter pater, & filius, & spiritus sanctus: sed solùm secundũ rationẽ, quæ propositio est hæresis Sabelliana. Quare necessariò dicendum est relationes reales esse in Deo, non quidẽ accidentales, sed substãtiales & subsistentes, & eædem secundũ rem cum ipsa diuina essentia: quia omnis res quæ nõ est diuina essentia, est creatura: sed tres personæ sunt Deus, ergo sunt essentia diuina. Differunt tamen ratione: quia relationes in suis propriis rationibus distinctæ important respectũ ad sua opposita, quod nõ facit essentia diuina, ex modo suæ significationis siue impositionis, nisi virtualiter & ex cõsequenti. Et licet relatio in Deo sit eadem res cum eo, siue cum diuina essentia: non tamen perfectè & explicitè exprimitur in nomine essentiæ, quamuis ipsam implicitè contineat: licet relatio secundum seipsam essentiã perfectè non contineat. & sic plus cõtinetur in perfectione diuinæ essentiæ, quàm aliquo nomine relatio possit significari. Si enim in perfectione diuina nõ plus contineretur, quàm quod significat nomẽ relatiuũ: sequeretur quòd esse essentiæ diuinæ esset imperfectum, vtpote ad aliud se habens. Sicut si non contineretur ibi plus, quàm in nomine sapientiæ non esset subsistens. Et quia (vt dicit D. Boetius) Substantia in diuinis continet vnitatem, relatio verò multiplicat trinitatem: ideo necesse est dicere relationes in diuinis esse oppositas, aliàs sequeretur quòd in diuinis non esset trinitas, nisi secundum rationem, quod est hereticum. Et licet relationes ponantur in Deo, non tamen sequitur quòd in Deo ponatur aliquid quod habeat esse dependens. Quia relationes in diuinis non habent esse dependens, sicut in nobis: quia in nobis sunt accidẽtia. Ideo dependent à subiecto & principiis substantiæ. Sed in Deo non sunt accidentia, sicut nec sapientia. Si dicatur quòd oportet omnẽ relationẽ fundari in aliquo absoluto, quia in omni relatiuo oportet intelligi quod à se dicitur, præter id quod ad aliud, sicut in seruo. Si ergo illa relatio, per quã pater distinguitur à filio, habet aliquid absolutum, vel est vnum tantùm, vel sunt duo absoluta: si vnum tantùm, non possent fundari in eo duę relationes, nisi forte idẽtitatis, quę est solum rationis. Si duo, ergo non solis relationibus distinguuntur. Dicendum, negãdo consequentiã, quia quanuis pater & essentia diuina sint vnum, nõ tamen essentia diuina completè & perfectè significatur per patrem, cùm essentia diuina, plus complectatur in sua significatione, quàm pater: & hoc est propter perfectionem diuini esse, quod omnes perfectiones vnitiuè continet, quæ in aliis sunt diuersæ. Nec est simile de relationibus in creaturis: quia, vt dictum est, habent esse aliud ab esse substantiæ.

c.2.§.2.ver.4. *1.p.quæst.28. artic.3.* *In li. de Trin.* *4. cõtra Gent. cap.14.*

Ver.4. DE NVMERO RELATIONVM IN DIVINIS.

B QVatuor relationes oppositas in diuinis esse cõstat, eò quòd sint duæ processiones. Oportet enim secũdum quamlibet processionem accipere duas, quarum vna est procedẽtis, & alia ipsius principij. Processio verbi dicitur generatio secundum propriam rationem, quę competit viuentibus. Relatio principij generationis dicitur paternitas: relatio procedẽtis à principio generationis, dicitur filiatio. Processio amoris non habet nomen proprium, vt dictum est suprà: nec relationes quæ secundum ipsam accipiuntur. Sed relatio principij huius processionis dicitur inspiratio: relatio verò procedentis dicitur processio, quãuis hęc nomina ad ipsas processiones vel origines pertineant, & nõ ad relationes. Licet in nobis multiplicentur secundum multiplicationẽ intellectionum succedentium, quæ sunt fundamenta earum. Sed cùm in Deo non sint nisi duæ actiones, sequitur quòd non sunt nisi quatuor relationes. ¶ Et quanuis relatio subsistẽs cõstituat personam, nõ tamen sequitur quòd sint quatuor personæ in diuinis: quia constitutio personæ est per relationem oppositam. Quæ oppositio etsi inueniatur inter relationes eiusdem processionis, non est tamen necesse omnes relationes vnius processionis opponi omnibus relationibus alterius processionis. Et quia inspiratio actiua non opponitur paternitati neque filiationi, sed conuenit vtrique: ideo nõ constituit aliam personam à patre & filio. Et sic licet inspiratio sit relatio, non tamen est proprietas. ideo non constituit nec dicit personam. Et sic non sunt nisi tres personæ in diuinis.

§.4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD MYSTERIVM S. TRINITATIS.

C VT facilius vnusquisque cauere possit ab erroribus, notandum est primò quibus nominibus vtendũ sit circa mysterium sanctissimæ trinitatis, deinde de debito & catholico vsu illorum. Ad cuius euidẽtiã sciendum est, quòd quędã sunt nomina essentialia, quædã personalia, quædã notionalia siue proprietatũ & relationũ, & quædã sunt attributa. Nomina essentialia dicũtur, quæ ex sui impositione significant essentiam, vt Deus, dominus, sapiens, iustus. Nomina essentialia sunt duplicia: quædã significant diuinã essentiã substantiuè, vt Deus, dominus, & alia huiusmodi: quædam adiectiuè, vt sapiens, iustus, habens deitatem, & alia huiusmodi. Item nominum essentialiũ, quędã sunt concretiua, quędam abstractiua. Concretiua sunt quæ significant diuinam essentiam, & supposita, vt Deus sapiens. Abstractiua verò, quæ ex modo significandi nõ significãt supposita, saltem explicitè, vt essentia diuina, deitas, dominatio, sapientia, & alia huiusmodi. Nomina personalia dicuntur, illa, quæ ex prima & propria sui nominis impositione significant personam, licet ex consequenti significẽt essentiam, eò quòd essentia est idem cum persona. & huiusmodi sunt pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vt accipitur in vim vnius dictionis: pro te terminãte processionem amoris in diuinis: vt cùm dicitur, Tres sunt qui testimoniũ dant in cælo, Pater, Verbũ, & Spiritus sanctus: & hi tres vnum sunt. Nomina notionalia sunt quæ significant relationes & proprietates, & sunt quinque, scilicet innascibilitas, paternitas, filiatio, cõmunis inspiratio, & processio. Ex quibus tria significãt notiones personales, siue cõstituẽtes personas, vt paternitas, filiatio, & processio. Nã cõmunis inspiratio & innascibilitas dicũtur notiones personarum, sed nõ personales. Nomina attri-

Nominũ essentialium definitio & diuisio. *Nomina personalia.* *1. Ioan. 5.* *Notionalia.* *Attributa.*

buta dicuntur illa, quæ etsi ex prima sui impositione significẽt essentiã diuinam:tamen ad maiorẽ manifestationem diuinarũ personarum,& ad vitandum errorẽ,ex vsu Ecclesiæ & sacrorũ doctorum suot attributa personis,vt potentia Patri,sapientia Filio,amor & booitas spiritui sancto.

Ver. I. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS.

Circa debitum & catholicũ vsum nominũ essentialiũ notandæ suntaliquę cõclusiones:quarũ prima talis est. ¶Nomina esseotialia,quę sigoificãt essentiã,substãtiuè pręedicãtur de personis singulariter siue in singulari oumero,& nõ in plurali. Dicimus enĩ Parer est Deus,Filius est Deus, Spiritus sanctus est Deos:& tamẽ nõ dicimus,Parer,Filius:& Spiritus sanctus sunt tres dij aut domini.& ratio est,quia nomina substãtiua significãt principaliter formã per modũ substãtię,quæ sicut habet esse per se,ita voitatem vel multitudinem.& ideo quando prædicãtur io plurali significaot plurificationẽ formæ & substãtiæ numero,quod nõ est in diuiois,sicut in creaturis.Ideo bene dicimus,Sortes,Plato,& Guilielmus sunt tres homines, eò q̃ bumanitas per hunc terminum (homo)principaliter significata,oõ est voa numero:sicut in tribus personis diuinis est vna essentia. D

1.p.q.3.artic.7.ad 2. Nec D.Tho.est sibi oppositus,cùm dicit io tertia parte, q̃ si vna persooa diuina assumeret duas naturas humanas,nõ dicerẽtur duo homioes:licet si tres personæ diuinæ acciperẽt vnã naturã humanã dicereotur vous homo,non propter vnitatẽ suppositi,sed propter vnitatẽ naturæ.& cùm dicit quòd singularitas & pluralitas nominis substantiui attẽditur secundũ formã significatã:quia ad plurificatiooũ substãtiuorũ significatur plurificatio naturæ & soppositorũ.Er qoanuis idẽ doctor in 3.sen.dixerit oppositũ,in summa tamen correxit se,sicut de circũcisione & aliis passibus.Secus est de plurificatione adiectiuorũ:quia secundũ modũ significãdi pluralitas adiectiuorũ significat plurificationem suppositorũ,cùm differentia numeralis in adiectiuis fiat per supposita io diuinis: licet in creaturis simul inueniatur pluralitas naturarum accidentalium & sobiectórum:non tamen in diuinis.¶Secunda conclusio:Nomina adiectiua adiectiuè tenta, prædicantur singulariter & pluraliter de personis.Dicimus enim q̃ pater est sapiẽs,& quòd Pater & Filius & Spiritus sanctus sunt sapiens,& tres sapientes,eò quòd singularitas vel pluralitas in adiectiuis attẽditur secundum supposita.Nec oportet semper quòd terminus numeralis circa sigoificatum sui determinabilis sit idem:quia terminus oumeralis per se primò ponit significatum suũ circa suppositum determinabilis:& boc tam in substantiuis quàm in adiectiuis.Sed in substantiuis concretis terminus numeralis etiam pooit significatum suum circa significatum determinabilis,cùm sit substantiuũ significãs substantiã per modũ substãtiæ & per se subsistẽtis.Et qoãuis Deus & habẽs deitatẽ idẽ significent, noo tamen habeot eundem modom sigoificandi.Nec obstat quòd hoc nomen(tres)sit substantiuum,& prædicetur de persoois plotaliter:quia est transcẽdens,& ideo secundum quod pertinet ad relationem prædicatur ploraliter in diuinis.secundum verò quòd pertinet ad substãtiam, prædicatut singulariter.Nec forma significata per hoc oomẽ(persona)est essentia,sed personalitas Ideo oõ sequitur quòd si sint tres personæ,sint tres essentiæ.Non obstat pariter quòd Athan.dicit, Non tres omnipoteotes,æterni,vel immensi:sed,vnus omnipotẽs,æternus,& immensus.Quia accipiebat substantiuè.& quia sic accipiendo vtebantur bæretici,ne communicaremus in terminis cum eis,hoc dixit.Si verò prædicta verba accipiantur adiectiuè, & cũ declaratione,possunt plu-

1.p.quæst.39.artic.3. raliter prædicari secundũ D.Thomã.¶Tertia conclusio.In nominibus essentialibus substantiois concretis oõ solùm attẽditur res significata,sed etiã modus significãdi.Er quia modus significãdi sequitur modũ essendi:ideo alius modus significãdi est in nominibus substantiuis dioinis:& alius modus significãdi io substãtiuis creaturarũ:& per cõsequẽs alio modo se habet hoc nomẽ (Deus) ad supponẽdũ pro persona,quàm boc nomẽ(homo:)quia bumanitas quę est forma,significata per hoc nomẽ (homo) realiter diuiditur in diuersis suppositis. Ideo per se sopponit pro persona,etiam si nihil addatur,ad terminãdũ ipsum ad suppositũ.Er quia veritas siue cõmunitas oaturę humanæ non est secundũ rem,sed secũdum consideratione rationis:ideo hoe nomeo(homo)non supponit pro oatura cõmuni,nisi propter exigentiam alicuius adiuncti.Sed cùm forma sigoificata per hoc nomeo (Deus) s. essentia diuina siue deitas,sit vna & cõmunis secundũ rem:ideo quando ponitur per se sine addito,suppooit pro oatura cõmuni,& quandoque etiam propter adiuncta:vt cum dicitur,Deus creat:quia adiectiuum conuenit subiecto ratione formæ,quæ est deitas. Quandoque verò propter adiũctum supponit pro persona,aliquãdo pro vna tantùm:vt cũ dicitur, Deus generat,aliquando pro duabus,vt cum dicitur,Deus spirat,aliquando pro tribus,vt cum dicitur,Regi

1.Tim.1. seculorum,immortali,iouisibili, soli Deo bonor & gloria. ¶Ex his sequitur quòd bæc propositio est vera,Deus geoerat Deum filium.vnde in symbolo fidei dicitur, Deum de Deo: quia Deus à parte subiecti stat pro patre,cui conuenit generare:& à parte prædicati stat pro filio,cui coouenit gigni.Noo tamen seqnitur quòd generet alium Deum,vel se Deum , sed filium, qui est Deus, & alius à patre.Hæc autem est falsa,Deus genuit se Deum , quia sensus est quòd pater genuerit seipsum,quòd est falsum & impossibile.Et quanuis hoc nomen (Deus) significet deitatem,vt in habente,sicut hoc nomen,homo,humanitatem : noo tamen eodem modo. Quia in Deo significat vnam naturam realiter cõmunem,qood non facit hoc nomen,homo.ideo boc nomeo, homo, per se & sine addito supponit pro supposito,& Deus pro natura,quæ tamen subsistit in tribus suppositis.Ideo cum supponit pro natura communi,supponit naturaliter,hoc est personaliter,quod non facit boc nomen,homo,sed simpliciter.Et cum natura diuina sit vna & singularis , facit propositionem singularem,secundum Dom.Caietanum:licet hoc nomen,Deus,conueniat aliquo modo cum tertio communi:quia vna natura diuina numero inuenitur in tribus suppositis,sed nõ natura

termini

termini communis, & ideo cùm dicitur, Deus creat, idē est dicere, acsi diceretur, hic Deus creat, similiter hæc propositio, Deus generat, est singularis, & supponit pro hoc vno Deo, licet trahatur ad stādum pro persona patris, & valde impropriè additur ei signū vniuersale. quare hæc est valde impropria, Omnis deus generat. Nec ista, Deus nō generat (quæ est sua contradictoria) cū ambæ sint falsæ: Primò affirmatiua, quia per eam datur intelligi, quòd omnis res quę est Deus, generet: quod est manifestè falsum. Negatiua etiam est falsa, quia per eam datur intelligi, ꝙ generatio repugnet naturæ diuinæ, vt in tribus suppositis existens, cum nihil addatur, quod determinet eam ad personā filij vel Spiritus sancti. Et licet actiones sint suppositorū non tamen sequitur quòd in hac propositione, deus creat, deus supponat pro suppositis, & non pro natura: Quia cùm hoc nomen, Deus, significet deitatem, vt in habente, & tria supposita habeāt deitatem: hoc nomen, Deus supponit pro natura sua & pro suppositis, indistinctè tamē. ¶ Quarta cōclusio: Nomina personalia siue notionalia substantiua possunt prædicari de essentia in abstracto, non antē nomina personalia siue adiectiua, nisi aliquo substantiuo adiuncto: quia nomina essentialia substantiua possunt supponere pro supposito. & ideo propter identitatē naturę cū suppositis seqnētes propositiones cōceduntur: Essentia diuina est pater, essentia diuina est filius, essentia diuina est Spiritus sanctus, & ecōuerso. Similiter istæ: Essentia diuina est paternitas, essentia diuina est filiatio, essentia diuina est processio & essentia diuina est inspiratio, essentia diuina est innascibilitas: Similiter istę: Deus generat Deū, Deus generatur, Deus est genitus, Deus inspirat, Deus procedit: essentia diuina est res generans, essentia diuina est res generata, essentia diuina est res inspirās, essentia diuina est res inspirata, & essentia diuina est res procedēs: quia in illis cōtrahitur hoc nomē (Deus & essentia diuina) secūdū adiunctū. & sic sensus huius, Deus generat, est: Deus pater generat: & ita proportionabiliter de aliis. & sensus huius, Essentia diuina est generās, est talis: Essentia diuina est pater, qui est res generans, & sic de aliis. Sed sequentes nō cōcedūtur. Essentia diuina vel deitas generat, vel est generās, vel genita, vel spirat, aut procedit. Et ratio huius est ꝓpter diuersum modū significādi. licet enim secundū rem idē sit Deus & deitas: nō est tamē idem modus significādi vtrobiq;. Nam hoc nomē, Deus, significat essentiā diuinā, vt in habēte: & (vt dictū est) ex modo suæ significationis supponit pro persona. & sic ea quæ sunt propria personarū, possunt prædicari de hoc nomine, Deus vt generans & genitus. Sed hoc nomen, essentia, deitas, vel diuinitas, non habet ex modo suæ significationis, vt supponat pro persona: quia significat essentiā vt formā abstractam: & ideo ea quæ sunt propria personarū, in quibus distinguuntur abinuicē, non possunt essentiæ attribui: quia significaretur quòd esset distinctio in essentia diuina, sicut in suppositis. Ideo hæc est falsa, Essentia diuina generat vel inspirat: & negatiua vera, cum sint contradictoriæ, sicut dictum est de his duabus, Deus generat, & Deus nō generat. Vnde D. Augustinus dicit quòd nulla res generat seipsam: sed si essentia diuina generaret essentiam, nō generaret seipsam: ergo aliquid aliud, quod est hæreticum cùm nihil sit in Deo, quod distinguatur à diuina essentia: licet aliquando sancti doctores ad exprimendum vnitatem essentiæ expressius locuti sint, quàm proprietas locutionis patiatur. Ideo tales locutiones non sunt extendendæ, sed exponendæ: vt scilic et nomina abstracta exponātur per concreta. Et licet generatis nobis generentur ea quæ sunt in nobis: & sic generato filio generatur natura in eo, cum non cōmunicetur eadem numero à generante, sicut in diuinis, ideo non sequitur quòd si filius dei generetur, essentia diuina generetur. Nec etiā sequitur, ꝙ si essentia diuina cum adiecto substantiuo personali supponat pro persona (vt cùm dicitur, Essentia diuina est pater) vbi hoc nomen essentia diuina respectu nominis personalis adiectiui supponit pro persona. Quia hæc est differentia inter nomina adiectiua & substantiua: quia nomina substantiua supponunt pro supposito: nomina verò adiectiua nō supponūt, sed cōnotāt formā per ea significatam, adiacere supposito. Si obiiciatur quod D. Aug. dicit, quòd pater est principiū totius deitatis, sed nō est principiū nisi generando vel spirando: igitur deitati cōuenit generari & inspirari. Dicendū quòd deitas, inquantum est vna in pluribus suppositis, habet quandā conuenientiā cum forma nominis collectiui. vnde cùm dicitur, Pater est principiū totius deitatis, potest sumi pro vniuersitate omniū personarū, inquantū ipse pater omnibus personis est principiū. Nec oportet quòd sit principiū suipsius: sicut aliquis de populo dicitur rector totius populi, non tamen suipsius. vel potest dici quòd pater est principium totius deitatis: non quòd eam generet vel spiret: sed quia generando vel spirando illam cōmunicat. & sic est principium totius deitatis, nō absolutè, sed in filio & Spiritu sancto.

1. p. quæst. 19. art. 5. in cor. & ad 5.

In 1. de Trin.

4. de Trin.

Ver. 2. DE NOMINIBUS PERTINENTIBUS AD PERSONAM PATRIS.

A CVm nomē propriū cuiuslibet personæ sit illud, quod significat id per quod illa persona distinguitur ab omnibus aliis, & prima persona Trinitatis secundū ordinē originis distinguatur ab aliis per paternitatē quam significat hoc nomē, pater: sequitur quòd hoc nomen, pater, est propriū primæ personæ. vnde Psal. Ipse inuocauit me, Pater meus es tu. & Ioā. 17. Pater manifestaui nomē tuū hominibus, &c. Et quia actiones naturales ad intra sunt cōnaturales & æternæ: ideo potiores quàm actiones ad extra. & sic paternitas æterna potior tēporali, & iis quæ ex tempore Deo conueniūt. Ideo Ephes. 3. Ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. Et quia actiones ad extra sunt cōmunes tribus personis, ideo in ordine ad creaturas hoc nomē, pater, est cōmune tribus personis: vt cū dicitur, Pater noster qui es in cælis. Sed in creaturis non inuenitur perfecta filiatio ratione generationis, cū nō sint eiusdē naturę numero, sed solū secundū aliquā similitudinem, quę quāto perfectior fuerit, tāto pfectius appropinquat ad verā filiationis rationē. Dicitur enim Deus

1. p. q. 33. art. 2

alicuius creaturæ pater, ſecundum quandam ſimilitudinem veſtigij tantum. vnde Iob: Quis eſt
pluuiæ pater, & quis genuit ſtillas roris? Alicuius verò creaturæ ſ. rationalis, ſecúdú ſimilitudiné ima
Deuter.32 ginis. vnde Moyſes, Nõne ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, fecit te, & creauit te? Aliquorú verò
eſt pater per ſimilitudiné gratiæ: & illi dicuntur filij adoptiui, ſecundum quod ordinantur ad hæ-
Rom.8. reditaté æternæ gloriæ per munus gratiæ acceptú, ſecundú illud: Ipſe ſpiritus reddit teſtimonium
ſpiritui noſtro, ꝙ filij Dei ſimus, &c. Aliquorú verò ſecúdum ſimilitudinem gloriæ, prout iam glo-
Rom.5. riæ hæreditatem poſſident: iuxta illud: Gloriamur in ſpe filiorú Dei. Sic igitur pater ꝙ paternitas
per prius eſt in diuinis, ſecundum quod importat reſpectum originis perſonæ ad perſonam, quàm
ſecundum quod importat reſpectum Dei ad creaturam: ſicut verbú conceptum in mente artificis
1.p.q.33.art.1. per prius intelligitur procedere ab artifice, quàm artificiatum. ¶ Eſt etiam propriú patri eſſe prin-
cipium de nó principio. cum ſecúdum D. Aug. ſit principium totius deitatis: quod intelligendum
eſt, prout dictum eſt in fine verſiculi præcedentis. Hoc enim nomé, principiú, nil aliud ſignificat,
quàm id à quo aliud procedit. Cùm ergo pater ſit id à quo procedit filius, ſequitur quòd pater eſt
principium filij, licet nõ ſit cauſa: quia principiú cómunius eſt quàm cauſa, & cauſa quàm elemen-
tum. Quia hoc nomé, cauſa, importat diuerſitaté ſubſtátiæ, ſed non hoc nomé, principiú. vnde di-
cimus punctú eſſe principiú, lineæ, & nó cauſam. Et cùm pater à nullo procedat, ſequitur ꝙ nõ eſt
de principio, quod ſignificatur per ingenitú. Notandú tamé ꝙ licet hoc nomé, principiú, quátum
ad id à quo nomé imponitur, videatur à prioritate ſumptum: nó tamen ſignificat prioritatem, ſed
originem. Non enim idem eſt id quod nomen ſignificat, & id à quo nomen imponitur, vt patet in
hoc nomine, lapis, quod non ſignificat læſioné pedú, licet à læſione pedum ſit impoſitum. Et ideo
filius & Spiritus ſanctus, ſecundum doctores Latinos, non principiátur: quia licet attribuamus pa
tri aliquid authoritatis ratione principij: nihil tamen ad ſubiectionem vel minoritaté pertinens at-
tribuimus filio vel Spiritui ſancto, vt vitetur omnis erroris occaſio. Nam fontalis & authoritas ni-
8. de Trinit. hil aliud ſignificant in diuinis, quàm principiú: ſecundum quem modú dicit Hilarius, Donantis
1.p.q.33.ar.4. authoritate pater maior, ſed minor non eſt filius, cum vnum eſſe donatur. ¶ Eſt etiam propriú pa-
4.de Trin. tri eſſe ingenitum. vnde Hilar. Eſt vnus ab vno ſcilicet ingenito genitus, proprietate videlicet in
vnoquoque innaſcibilis originis. & ſic ingenitum ſignificat proprietatem innaſcibilitatis, & prin
cipium de non principio. Et quamuis ingenitum, ſecundum D. Auguſt. importet negationem ge-
nerationis paſſiuæ (tantum enim valet ſicut non filius) tamen non ſequitur quòd ingenitum non
debeat dici propria notio: quia prima principia per negationes ſignificantur, ſicut dicimus pun-
ctum eſſe, cuius pars non eſt. Et accipitur ingenitum pro eo quod non eſt ab alio per generatio-
nem, vt perſona ſubſiſtens: & ſic non conuenit filio nec Spiritui ſancto, nec etiam eſſentiæ diuinæ,
de qua tamen poteſt dici quòd eſt in filio & Spiritu ſancto, ab alio ſcilicet patre: ſed non vt per-
ſona ſubſiſtens. Et ſicut genitum in diuinis importat relationem, ſic & ingenitum, cùm negatio re-
ducatur ad genus affirmationis, non tamen ſequitur quòd per oppoſitionem proceſſionis quam
pater habet ad Spiritum ſanctú, debeat poni alia proprietas ſeu notio, ſcilicet quòd ſit improceſ-
ſibilis: qui proprietas patris, prout non eſt ab alio, potius ſignificatur per remotionem natiuitatis
filij, quàm per remotioné proceſſionis Spiritus ſancti: tum quia proceſſio Spiritus ſancti non ha-
bet nomen propriú, vt dictú eſt, tú etiá quia præſupponit generationé filij: & ideo remoto à patre,
quòd non ſit genitus (cum tamé ſit principiú generationis) ſequitur cóſequenter quòd non ſit pro-
cedés, proceſſione Spiritus ſancti: quia Spiritus ſanctus nó eſt generationis principiú, ſed à genito
procedés. Ex his apparet quòd ſunt duo nomina propria primæ perſonæ, ſ. pater & ingenitus: alia
autem quæ ei conueniunt, vel idem ſignificant, vel ſunt communia patri & filio, vt inſpiratio: vel
ſunt eſſentialia, hoc eſt ſignificantia eſſentiam: & per conſequens communia tribus perſonis.

Ver. 3 DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM FILII.

1.p.q.34.ar.1. IN ſacris literis legimus ſecundam perſonam in diuinis vocari verbum, iuxta illud: In principio A
erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbú. & illud, Tres ſunt qui teſtimoniú
dant in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus, & hi tres vnum ſunt. Et ſic ſi verbú propriè ac-
cipiatur pro cóceptu interiori intellectus, eſt nomen perſonale & proprium filij: quia conceptus
mentis propriè ſignificat aliquid ab alio procedens, quod pertinet ad rationé notionú perſonarú,
eò quòd perſonæ diuinæ diſtinguuntur ſecundú originem: & perſona quæ procedit in diuinis ſe-
cundum emanationem intellectus, dicitur filius: & huiuſmodi emanatio dicitur generatio. vnde
relinquitur ꝙ ſolus filius dicatur propriè verbú. Et licet filius ſit intelligés nó tamé vt verbú pro-
cedens. Notandú tamen quòd in verbo importátur duo reſpectus, vnus ad patrem, alius ad crea-
turas: Deus enim ſe cognoſcendo cognoſcit omnem creaturá, & ideo verbum in diuinis eſt repræ
ſentatiuum omniú quæ à Deo intelliguntur. In nobis autem ſunt diuerſa verba, ſecundum quod
diuerſis actibus diuerſa intelligimus. Sed quia Deus vnico actu ſe & omnia alia intelligit, neceſſe
eſt quòd vnicum verbú eius ſit expreſſiuum non ſolùm patris, ſed etiam creaturarú: ita tamen ꝙ
reſpectu patris eſt tantú expreſſiuú ſiue repræſentatiuú: reſpectu verò creaturarú eſt nõ ſolùm re-
præſentatiuú, ſed etiá factiuú. Quemadmodú & eius ſcientia reſpectu eius eſt cognoſcitiua, reſpe-
Coloſſ.1. ctu tamé creaturarú eſt cognoſcitiua & factiua. ¶ Filiú Dei eſſe imaginé cóſtat ex Apoſt. dicente,
Heb.1. Qui eſt imago inuiſibilis Dei, primogenitus creaturæ. & iterú: Qui cú ſit ſplédor gloriæ, & figura
ſubſtátiæ eius, &c. Et cú imago dicat repreſentationé & proceſſioné, & ea quę important originé
& proceſſionem in diuinis ſint perſonalia, ſequitur ꝙ hoc nomé, imago, ſit perſonale & proprium
filij.

filio.vnde D.Aug.dicit quòd solus filius est imago patris. Ad cuius euidétiá sciendũ est quid im- *2.de Tri.*
portet hoc nomé,imago, & quæ sint de ratione imaginis.D.Tho.dicit quòd de ratione imaginis *1.p.q.35.*
primò est similitudo in natura specifica. Signũ autem speciei in rebus corporeis videtur esse figu- *art.1.*
ra. videmus enim quòd diuersorũ animaliũ secundũ speciem sunt diuersæ figuræ, non tamé sem-
per diuersi colores. vnde si pingatur color alicuius rei in pariete,nõ dicitur imago, nisi depinga-
tur figura.Sed neque ipsa similitudo rei vel figuræ sufficit ad rationé imaginis:sed requitur origo.
Quia (vt D.Aug.ait) Vnum omniũ non est imago alterius,quia nõ est de illo expressiuũ. Notan- *In lib.83.q.*
dum tamen quòd imago alicuius dupliciter inuenitur in aliquo: Vno modo in re eiusdem naturæ
secundũ speciem:vt imago regis inuenitur in filio suo.Alio modo in re alterius naturæ, sicut ima- *1.p.q.35.art.*
go regis inuenitur in denario.Primo modo filius in diuinis est imago patris.Secundo autem modo *2.ad.3.*
homo dicitur imago Dei.& ideo ad designandã in hoc nomine imperfectioné imaginis, homo
non dicitur propriè imago Dei,sed ad imaginé Dei:per quæ verba motus tendétis in perfectioné *Gen.1.*
designatur.ideo de filio Dei dici non potest quòd sit ad imaginem,cum sit perfecta patris imago.
Cum ergo filius in diuinis procedat à patre per modũ similitudinis in eadem natura non solũ spe
cifica,sed etiã numerali(vt dictum est)sequitur quòd est eius perfecta imago,& non Spiritus san-
ctus,licet aliqui doctores dixerint Spiritũ sanctũ esse imaginé, accipiédo imaginem pro perfecta
similitudine in eadem natura. Latini tamen doctores attendétes quòd processio Spiritus sancti est
per modum amoris, & nõ per modum similitudinis,negãt imaginem à Spiritu sancto. Quia licet
Spiritus sanctus habeat naturã patris sicut & filius:nõ tamé dicitur natus aut genitus,sed ꝓcedés:
ita licet accipiat naturã similé patri,nõ dicitur imago:quia filius procedit vt verbũ,de cuius ratio-
ne est similitudo ad id à quo ꝓcedit,nõ auté est de ratione amoris,quãuis cõueniat amori, qui est
Spiritus sanctus,qui est amor diuinus.Ex præmissis patet quòd solus filius potest dici vnigenitus. *Ioan.1.*

Ver. 4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM SPIRITVS SANCTI.

B CVm processio in diuinis,quæ est per modũ amoris,nõ habeat propriũ nomen, sequitur rela- *1.p.q.36.*
tiones,quæ secũdũ hãc processioné inueniũtur,esse innominatas,ideo persona secundũ hãc *art.1.*
processioné procedens,nõ habet nomen propriũ.Sed ex vsu loquendi sunt accómodata quædam
nomina,ad significãdas prædictas relationes,quæ sunt nomina processionis & inspirationis, quæ
secundũ proprietaté significationis significant actus notionales.& sic ad significandã diuinã per-
sonã,quæ procedit per modũ amoris,accommodatũ est hoc nomé, Spiritus sanctus. vnde Chri-
stus,Euntes in mundũ vniuersum docete omnes gétes,baptizãtes eos in nomine patris, & filij,& *Matth.vlt.*
Spiritus sancti.& D.Ioã.Tres sunt qui testimoniũ dant in cœlo,Pater,Verbũ,& Spiritus sanctus, *1.Ioan.5.*
& hi tres vnũ sunt. Licet enim pater sit spiritus & sanctus,similiter & filius (vt in multis passibus
sacræ scripturæ inuenitur)tamé hoc nomé,Spiritus sanctus,in vim vnius dictionis ex vsu scriptu-
ræ & Ecclesiæ est accommodatũ ad significandã vnam trium personarũ, s.illã quæ procedit per
modum amoris,qui ab Athanasio dicitur procedens à patre & filio,s.æqualiter ab vtroque. Licet
aliquando dicatur procedere principaliter vel propriè à patre,eò quòd filius virtutem inspirandi
habet à patre. Cùm igitur æqualiter procedat à patre & filio, sequitur quòd pater & filius sunt *Pater & fi-*
vnũ principiũ Spiritus sancti. Vnde D.Aug.7.de Trinit.dicit, Pater & filius non sunt duo prin- *lius sunt vnũ*
cipia,sed vnum tantùm:quia pater & filius in omnibus vnũ sunt,in quibus non distinguuntur per *principiũ Spi-*
relationes oppositas.& cùm in hoc quod est esse principiũ Spiritus sancti,nõ opponatur relatiuè, *ritus sancti.*
sequitur quòd sunt vnũ principium. Et quãuis hoc nomen,principiũ,significet proprietaté,signi-
ficat tamen eam per modũ substantiui:sicut hæc nomina,pater & filius, etiã in rebus creatis. vnde
numerũ accipiunt à forma significata,sicut alia substãtiua. Et si attendatur virtus inspiratiua, Spi-
ritus sanctus,qui procedit à patre & filio,inquantum pater & filius sunt vnũ in virtute inspiratiua,
quodammodo significat naturam cum proprietate. Nec est inconueniés vnam proprietatem esse
in duobus suppositis,quorum est vna natura. Si verò considerentur supposita inspirationis:sic Spi-
ritus sanctus procedit à patre & filio, vt sunt plures: procedit enim ab eis vt amor vnitiuus duo-
rum. Et cùm dicitur,vnum principiũ spiritus sancti est pater & filius.hoc nomen,principium, nõ
supponit pro vna persona tantùm,sed pro duabus simul confusè & indistinctè. Notandum tamen
quòd cum nomina adiectiua accipiant secundũ numerum supposita,& substantiua secundũ for-
mam,& hoc nomen,spirans,sit adiectiuũ,&,spirator,sit substantiuũ,possumus dicere quòd pater
& filius sunt duo spirantes,& nõ duo spiratores, propter vnam spirationem.¶Hoc nomen,amor, *In homi.pliu.*
secundum D.Grego.est nomen proprium spiritus sancti.dicit enim quòd ipse Spiritus sanctus est *1.p.q.37.*
amor.quod intelligendũ est quando accipitur personaliter, inquantũ vtimur nomine amoris ad *art.1.*
exprimendam habitudinem rei quæ procedit per modum voluntatis:sicut verbum exprimit ha-
bitudiné rei quæ procedit per modum intellectus. Si verò amor non dicat nisi habitudiné aman-
tis ad rem amatam, est nomen essentiale,& cõuenit tribus personis. Ex quo sequitur q̃ si amor es-
sentialiter sumitur,nõ se diligũt Spiritu sancto. Sed secundũ quod diligere & amor accipitur no-
tionaliter,nil aliud est quàm spirare amoré:sicut dicere,est producere verbũ,& florere,produce-
re floré,ita pater & filius diligũt se Spiritu sancto, siue amore procedente se diligunt ac etiã nos.
¶Hoc etiã nomen,donũ,conuenit filio & Spiritui sancto. De filio enim legimus, Paruulus natus
est nobis,& filius datus est nobis.& Io.3.Sic Deus dilexit mundum,vt vnigenitum suũ daret. De *1.p.q.38.*
Spiritu sancto dixit Christus:Si vos cùm sitis mali,nostis bona data dare filiis vestris,quãtò magis *art.1.*
pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se?& Ioan.14.Ego rogabo patrem meum, *Esa.9.*

& alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscũ in æternum, spiritum veritatis. Ad cuius euidentiam sciendũ est, quòd in nomine doni importatur habitudo alicuius, ad hoc quòd alteri donetur. Quod autem donatur, habet habitudinem ad id à quo donatur, & ad id cui donatur. Non enim daretur aliquid ab aliquo, nisi esset eius. Persona autem diuina dicitur esse alicuius, vel secundum originem (vt filius est patris) vel inquantũ ab aliquo habetur. Habere autem dicimur id, quo liberè possumus vti, vel frui vt volumus. & per hunc modũ diuina persona nõ potest haberi, nisi à rationali creatura Deo coniuncta. Aliæ enim creaturæ moueri possunt à diuina persona: non tamen sic quòd in potestate earum sit frui diuina persona, aut vti effectu eius, ad quod pertingere potest rationalis natura, cùm fit particeps diuini verbi, vt possit liberè Deũ cognoscere: & particeps procedẽtis amoris, vt possit eũ rectè amare: ideo sola intellectualis natura potest habere diuinam personã: sed ad hoc nõ potest peruenire virtute propria: ideo oportet q; ei detur. Hoc enim dari dicimus, quod aliũde habemus. Et quia persona patris nõ procedit ab alia, ideo non datur, sicut filius & Spiritus sanctus, qui propter donationẽ non separantur à donante: quia hæc donatio non importat nisi processionẽ originis, quæ est secundũ æqualitatem & infinitatem naturæ. Notandum tamen quòd quãdo hoc nomen, donũ, sumitur personaliter in diuinis, est propriũ nomen
1.p.q.38. art.2. spiritus Sancti. Pro cuius notitia aduertendũ quòd donum propriè est datio & traditio irreddibilis: quia nõ datur spe retributionis. & sic importat gratuitam donationem. Ratio autẽ gratuitæ donationis est amor. ideo enim damus aliquid gratis alicui, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei, est amor quo volumus bonum. Hinc est quòd amor habet rationem primi doni. & per hunc modum D. Aug. dicit, Per id quod est spiritus sanctus, multa propria dona diuidũtur in membris Christi. Nec obstat quòd filius datus est nobis: quia sicut filius procedit per modũ verbi (de cuius ratione est quòd sit similitudo sui principij) tamen propriè dicitur imago, & non Spiritus sanctus, licet sit similis patri, vt dictum est. ita etiam Spiritus sanctus, qui à patre procedit, vt amor, dicitur donum: quamuis etiam filius detur. Hoc enim ipsum quòd filius est nobis datus, ex patris amore processit, secundũ illud: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitũ daret.

Ver. 5. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS, ATTRIBVTIS PERSONIS.

1.p.q.39. art.7. AD manifestationẽ fidei conueniens fuit vt quædã nomina essentialia appropriarentur & attribuerẽtur personis: quia licet trinitas personarũ demonstratiuè probari nõ possit: conuenit tamẽ vt per aliqua nomina magis manifesta nobis notificetur & declaretur. Sed quædã sunt nomina importãtia essentialia attributa, quæ sunt manifestiora secundũ rationẽ, quàm propria nomina personarũ, cũ ex creaturis per certitudinẽ possimus venire in cognitionẽ essentialium attributorum, & nõ in cognitionem proprietatũ personaliũ. Sicut igitur similitudine vestigij vel imaginis in creaturis inuenta, vtimur ad manifestationẽ diuinarum personarum, ita essentialibus attributis. Et hæc manifestatio personarũ per essentialia attributa dicitur appropriatio. Possunt autem manifestari personæ diuinæ per essentialia attributa dupliciter: Vno modo per viam similitudinis: & sic ea quæ pertinent ad intellectũ, appropriantur filio, qui procedit per modũ intellectus, vt sapientia, &c. Alio modo per modũ dissimilitudinis: sicut potentia appropriatur patri, vt D. Aug. ait: Quia patres apud nos solẽt esse propter senectutem infirmi. Ne tale quid suspicemur de Deo, attribuimus ei potentiã. Vnde in symbolo fidei dicitur, Credo in vnum Deũ patrem omnipotentẽ. Appropriata personæ patris sunt, æternitas, vnitas, potẽtia, & ex quo. Appropriata personæ filij sunt, species, æqualitas, sapientia, veritas, & per quem. Appropriata verò personæ Spiritus sancti sunt, vsus, concordia siue connexio, bonitas, & in quo. Horum declarationem diffusè prosequitur Diuus Thomas in 1.p.q.39.art.8. C

§. 5. DE MISSIONE DIVINARVM PERSONARVM.

1.p.q.43. art.1. EX sacris literis apertissimè cõstat, missionẽ conuenire filio & spiritui sancto. De filio quidem habetur Io. 4. Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. & Ioã. 8. Non sum ego solus, sed & qui misit me pater. & in eodẽ, Qui me misit, mecũ est. De spiritu sancto verò habetur Ioan. 14. Cùm venerit paracletus quem ego mittã vobis à patre. & Ioã. 16. Si non abiero, paracletus nõ veniet ad vos. Si autem abiero, mittam eũ ad vos. Ad cuius euidentiam sciendũ est quòd in nomine & ratione missionis duo importantur. Quorũ vnum est habitudo missi ad eũ à quo mittitur. Per hoc autẽ quòd aliquis mittitur, ostendit processio quædã missi à mittẽte, vel per imperiũ (sicut dominus mittit seruũ) vel per cõsilium (vt si dicatur consiliarius mittere regẽ ad bellũ, quia
Act. 8. consulit. Et hoc modo Apost. audientes quòd Samaria recepisset verbum Dei, miserũt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent spiritum sanctũ) vel per originem, vt si dicatur quòd flos emittitur ab arbore. Ostẽditur etiã habitudo ad terminũ ad quem mittitur, vt aliquo modo ibi esse incipiat, vel quia prius ibi omnino non erat, vel quia incipit ibi aliquo modo esse quo prius non erat. Inquantum ergo missio importat processum originis à mittente, & inquantum importat nouum modum essendi scilicet per aliquem nouum effectum in eo ad quem mittitur, conuenit filio & spiritui sancto, secundum quod filius incepit esse in mũdo per carnem assumptam, & tamen antè erat in mundo, vt dicitur Ioan. 1. Et spiritus sanctus dicitur esse missus à patre & filio, in columbæ specie, & in specie linguarum, ad aliquos speciales effectus. Et quamuis in omni missione quæ fit per imperium vel consilium, mittens sit maior misso, potentia vel sapientia, & missum separetur à mittente, & deserat locum à quo, & incipiat esse de nouo in loco ad quem: hoc tamen nõ oportet quòd sit in diuinis, vbi missio nõ importat nisi processionẽ originis: quæ est secũdum æqualitatem

& absque

& absque separatione,& noui loci acquisitione,cùm nõ fiat per motũ localem.¶Ex præmissis apparet primò,quòd si missio accipiatur quantũ ad secundã habitudinem,nõ est æterna, sed tẽporalis.vnde Apost.Cùm venit plenitudo tẽporis,misit Deus filiũ suum. Secundò apparet quòd cum pater non procedat ab alio, ei non conuenit mitti.vnde D.August. Solus pater nunquam legitur missus, sed filius & spiritus sanctus.Et licet pater possit nouo modo esse in creaturis,sicut filius & spiritus sanctus,vt in voce audita, in trãsfiguratione:quia tamen non procedit per originẽ ab alio, non mittitur.Missio filij & spiritus sancti est duplex s. visibilis & inuisibilis. Visibilis est per effectus visibiles oculis corporalibus præsentatos,& nõ per imaginariã visionem. & circa huiusmodi missionem est diuersitas inter missionẽ filij. & spiritus sancti: Quia filius in missione visibili specialiori modo missus est,quàm spiritus sanctus:cũ carnem siue naturã humanã(in qua visibilis apparuit)assumpserit ad vnitatẽ suppositi. Sed spiritus sanctus nõ assumpsit ad vnitatẽ suppositi columbam aut igneas linguas.quia nõ assumpsit ad aliquid agendũ, sed tantũ ad significandum.Et ideo nõ oportuit quòd durarent,nisi quãdiu peragerẽt officiũ.Et quãuis illæ creaturæ visibiles,vt columba & igneæ linguæ,fuerint dispositæ ministerio angelorũ(vt D.Aug.dicit) nõ tamen ad significandã personam angeli vel angelorũ,sed ad significandã personam spiritus sancti.Cum igitur spiritus sanctus esset in illis,sicut signatum in signo,propter hoc spiritus sanctus secundum eas mitti dicitur,& non angelus.Et cùm creaturæ visibiles,secundum quas spiritus sanctus missus est, non fuerint assumptæ ad vnitatem personæ,sicut natura humana à filio: ideo spiritus sanctus non dicitur minor patre,secundum naturam assumptam:sicut filius secundum naturam humanam.

Galat.4. 2.de Tri. Matth.17. 3.lib.de Tri.

CONTINVATIO DICENDORVM.

B Visis & succinctè declaratis terminis ad mysterium sanctissimæ Trinitatis pertinentibus,sine quorum notitia mysterium incarnationis filij Dei intelligi non potest,nunc ad illud aliqualiter enucleandum procedendum est.

DE MYSTERIO INCARNATIONIS FILII DEI.

CAPVT XX.

Filij Dei incarnationis mysteriũ in sacris literis,tam in antiquo quàm nouo testamẽto, per sacramentũ matrimonij est declaratũ.In antiquo quidem,cum dicitur, Tanquam spõsus dominus procedẽs de thalamo suo.& Sap.8.Hanc amaui,& exquisiui sponsam mihi assumere.& Esa.62.Gaudet spõsus super spõsam.& Iohel.2. Egrediatur sponsus de cubili suo,& spõsa de thalamo suo.In nouo verò,Matth.25.Media nocte clamor factus est,ecce sponsus venit. & Matth.9. Non possunt filij sponsi lugere quãdiu cum eis est sponsus, &c.& Ioan.3.Qui habet spõsam sponsus est.& Mar.2.Nunquid possunt filij nuptiarũ quãdiu cũ illis est sponsus,ieiunare?Non est clarior nec magis accommoda similitudo, ad intelligendũ mysterium incarnationis filij Dei,quàm matrimonij:& vix absque illa intelligi potest. Ideo est bene notanda,contemplanda,& conferenda.Apost.dicit, Sacramentum hoc (scilicet matrimonij Adam & Euæ) magnum est: Ego autem dico in Christo & Ecclesia. Per quæ verba duplex matrimonium spirituale siue vnionem Christi nobis explicauit.Primũ est personæ filij Dei cum natura humana, cum dixit,In Christo.& hoc matrimoniũ siue vnio Christi cũ natura humana,dicitur Incarnatio Filij Dei.Secundũ verò est matrimonium & vnio filij Dei incarnati cũ Ecclesia.hoc denotat hæc coniunctio copulatiua adiuncta,& Ecclesia.¶Quo ad primũ matrimoniũ siue vnionem filij Dei cũ natura humana(de qua nũc tractandũ est)similitudo maxima cũ carnali matrimonio apparet: quia certũ est quòd omnes penè cõditiones,quas in carnali matrimonio videmus inter homines obseruari,fuerũt obseruatæ in incarnatione filij Dei. In matrimonio enim carnali quædã sunt antecedẽtia,quædã concomitãtia,quædã consequentia.Primò sunt sponsalia, quæ præcedũt nuptias: Secũdò sunt nuptiæ & donatio mutua cõtrahentiũ, quam cõcomitatur hinc inde communicatio omnium bonorũ & titulorum respectiuè. Tertiò sunt consequentia scilicet fidelis cohabitatio & generatio.Hæc omnia perfectiori & eminentiori modo obseruata fuerunt in filij Dei incarnatione,quàm in matrimonio carnali.¶Primò fuerũt sponsalia siue promissio de futuro cũ Abraham, Gen.22.Benedicentur in semine tuo omnes gẽtes terræ.deinde cũ Dauid,vt ipse testatur: Iurauit Dominus Dauid veritatẽ,& non frustrabitur eum:de fructu vẽtris tui ponã super sedem tuã.Ideo D. Hiero.exponẽs illud Matth.1.Liber generationis Iesu Christi,filij Dauid,filij Abraham.dicit: Horũ dicitur filius,quia ad hos tãtùm de Christo facta fuit repromissio.¶Secũdò fuerũt nuptiæ, hoc est cõsensus mutuus hincinde,quando D.Virgo dixit,Ecce ancilla Domini, &c.fuit hincinde facta donatio.natura humana dedit filio Dei animam & corpus:& filius Dei dedit naturæ humanæ suũ esse personale siue suã personalitatem. Fuit etiã hincinde bonorũ communicatio:quia filius Dei cõmunicauit naturæ humanæ suum existere, & omnia personalia & attributa, ac etiam essentialia,& ex consequenti quæcũque conueniũt essentiæ diuinæ: sic quòd propter hanc communicationem prædicantur nunc de supposito in quo natura humana subsistit.Et sic natura humana est donata honoribus, priuilegiis,titulis, & prærogatiuis personæ filij dei,sicut vxores illustrantur radiis virorũ.vnde dicimus, ab eo tẽpore quod homo est filius Dei & Deus, dicimus pariter quòd homo est omnipotens, creator & gubernator omniũ,immensus, æternus,& sic de aliis nominibus,quæ pertinẽt ad essentiam vel personam filij Dei,& ad suum existere personale, propter quod eam portat & sustinet. Natura etiam humana communicauit personæ filij Dei suos titulos siue conditiones.Et sic filius Dei nominatur homo, & per consequẽs dicimus quòd Deus est

Psal.18. Ephes.5. Duplex matrimonium filij Dei. Psal.116. 3.p.q.3.art.6.ad.3. 3.p.q.16.art.2. 3.p.q.7.& 14.& 15.

est homo, quòd Deus est corporalis, pasibilis, mortalis, passus, & mortuus. & sic de aliis naturæ
humanæ conditionibus, quæ non important defectum vel deformitaté. Non enim dicimus quòd
in Christo fuerit ignorátia aut fides. Et quia natura humana nó habet proprium esse existétiæ, sed
subsistit in esse existentiæ, filij Dei: ideo non dicimus quòd in Christo sint duo supposita, quia nó
In Christo nó sunt duo supposita. sunt duo existentes, quia essent duæ personæ. Neque posset dici homo, neque homo deus. Et sic fi-
lius dei non assumpsit hominé, sed naturam humaná. Et licet Damas. dicat quòd filius dei assum-
3.p.q.2.art. & 3.3.lib. psit naturam humaná in atomo, hoc est in indiuiduo: illud tamé nó est aliud à supposito increato,
quod est persona filij dei: alioquin oporteret ꝙ omni homini côueniret esse verbú dei. Nec opor-
tet quòd omne indiuiduú in genere substátiæ etiam in rationali natura habeat rationem suppositi
aut personæ, sed solum quádo per se existit, & nó quádo existit in alio: vt apparet in manu & aliis
membris corporis, quæ nó sunt supposita, cú non habeát esse per se, sed subsistant in corpore. Sic
in proposito, cùm natura humana vnita verbo nó habeat propriú esse existétiæ, sed subsistat in esse
existétiæ verbi diuini, nó est suppositú, nec persona. Nó sequitur tamen quòd sit accidés, cùm sit
apta nata habere propriú esse. Nam si de potétia absoluta dimitteretur à filio dei, statim flueret ab
ea esse existétiæ propriú, sicut in nobis. Nec sequitur etiá quòd natura humana fuerit imperfecta
propter defectú proprij esse, cú fuerit assumpta ad nobilissimú esse diuinú. ¶ Tertiò in incarna-
tione & matrimonio filij dei cú natura humana fuerút cósequentia ad matrimoniú scilicet fidelis
& indiuidua cohabitatio. Natura enim humana in Christo inuiolatá fidem sine fidelitaté seruanit
filio dei. vnde dicebat, Qui me misit, mecú est, & nó reliquit me solum: quia ego quæ placita sunt
Ioan. 8. ei, facio semper. Nec obstat quòd Christus mortuus est, & quòd in triduo nó fuerit homo, cú ani-
ma eius fuerit à corpore separata, aliàs nó fuisset mortuus, nec resurrexisset: Quia licet filius Dei in
illo triduo desierit esse homo, propter separationé partium: nó tamen desiit esse Christus, propter
suppositationem earum. Vnde Damas. dicit: Quod semel assumpsit filius dei, núquam dimisit, Et
Ioan. 12. Iudæi dicebát, Nos audiuimus ex lege quòd Christus manet in æternú, & quomodo tu dicis opor
tet exaltari filiú hominis? Et Christus approbauit fidem illorum, dicés: Adhuc modicum lumé in
vobis est. ¶ Matrimoniú filij dei cum natura humana in cómunicatione huius esse incomparabili-
ter excedit matrimonium carnale, in quo nó communicatur esse existentiæ. Nec inuenitur aliquis
maritus, qui semper portet vxorem suá, sicut filius dei naturá humaná. De hoc incarnationis ma-
trimonio exponi potest prophetia Adæ cósentientis matrimonio Euæ ex costa sui lateris formatæ,
Gene. 2. dicentis: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Quia natura humana in Christo est
corpus ex ossibus & carne Christi, hoc est ex D. Virgine, quæ dicitur specialiter caro Christi, pro-
Ephe. 2. pter specialem præseruationé à peccato originali. Alij enim omnes sunt natura filij iræ, & per con
sequens diaboli: quia habent characteré eius scilicet originale peccatú. Præterea sicut in matrimo
nio carnali relinquit homo patré & matré, vt adhæreat vxori suæ: sic Christus vt adhæreret natu-
ræ humanæ, reliquit patré, vt habetur Ioá. 6. Exiui à patre, & veni in mundú. & Hiere. 12. Reliqui
domum meam, dimisi hæreditatem meam. Reliquit pariter & matrem, hoc est D. Virginem. vnde
Ioá. 6. Iterú relinquo mundú, & vado ad patrem s. in die resurrectionis & in die ascensionis, quá-
do cum natura humana, vxore sua, ascédit ad cœlos, & sedet à dextris dei. ¶ Sed difficultas est non
modica, Quomodo filius dei reliquit patrem, cùm dixerit Philippo, Qui videt me, videt & patré.
Quomodo filius dei reliquit patré & matrem. Nonne credis quòd ego in patre, & pater in me est? & iterú, Pater in me manens ipse facit opera.
Quomodo ergo reliquit patrem & matré, cùm filius dei secundum naturam diuinam non habeat
matré? nec vnquá D. Virgo fuerit ab eo separata, sed semper vnita per gratiá? Circa hæc oportet
cautè ambulare, & bene intelligere hác dimissionem. Certú est enim filium dei à patre fuisse re-
Ioan 19. lictú. Vnde clamabat, Heli Heli, Lamasabathani, quod interpretatur: Deus meus, deus meus, vt
Act. 1. quid dereliquisti me? & patré à filio ex authoritatibus allegatis: ac etiam reliquisse matrem in hoc
múdo. Ad horum euidentiá sciendú est in primis, quòd prædicta authoritas Io. 19. intelligitur de
ipso Christo, prout dicit suppositú in duabus naturis scilicet diuina & humana, quá pater permi-
sit pati secundú portionem inferioré & in carne, absque speciali cósolatione, imò sustinuit eum in
passione plusquá naturaliter pati potuisset: fuisset enim in horto & flagellatione ac coronatione
mortuus, nisi Deus pater specialiter præseruasset eú. Sed alio modo debet intelligi alia dimissio
ipsius Christi, qua exiuit à patre & venit in mundú: quia antequàm veniret in mundú, nó habebat
naturá humaná, neque matré. Et ideo oportet ꝙ illa dimissio intelligatur de secúda persona in di-
uinis, non quidé ita quòd aliquádo fuerit filius sine patre, quia semper & in patre & pater in illo:
sed intelligitur quo ad aliqué effectum personalem, quia s. contraxit matrimonium cú natura hu-
mana, & assumpsit eam ad suú esse personale, & non pater. Ideo non dicimus quòd pater in diui-
nis sit homo, neque quòd homo sit pater in diuinis: sicut etiá non dicimus quòd pater in diuinis sit
filius, vel ecóuerso. Similiter nó assumpsit naturá D. Virginis, quæ est eius mater, ad suú esse per-
sonale, & sic nó dicimus ꝙ D. Virgo sit Deus, aut filius Dei, aut secúda persona Trinitatis: nec at-
tribuimus ei alia prædicata essentialia. Nec dicimus quòd filius Dei sit mulier, sicut dicimus ꝙ fi-
lius Dei est homo, & filius hominis, hoc est D. Virginis. Cómunicatio enim (quam theologi vo-
cant idiomatú siue attributioné prædicatorú essentialiú & personalium) nó potest fieri duabus na-
turis separatis, nisi illæ hypostaticè vniantur in vno supposito, hoc est nisi sit vnú suppositum su-
stinens & terminans illas duas naturas, sicut in Christo, in quo vtriusque naturæ suppositum hy-
postasis & persona est filius Dei: quia terminat naturam diuinam per generari siue per æternam
genet

generationem passiuã. Terminat etiam naturam humanam cõmunicãdo ei suam personalitatem, quã non cõmunicat pater nec spiritus sanctus. Ideo nõ dicuntur terminare naturam humanã, & per consequẽs nec incarnari. Quia si terminarent sicut filius, tunc vnus homo diceretur pater & filius & spiritus sanctus, & Trinitas siue tres personæ essent vnus homo, propter vnã naturã humanã: sicut propter vnã naturam diuinã dicuntur vnus Deus, & omnia alia notionalia, quæ pertinent ad personas, attribuerentur vni homini. [3.p.q.43.art.6. ad 3. & art.8.] veruntamen hoc nõ fuit conueniẽs, vt tres personæ assumerent vnã naturam humanã: sed congruũ fuit quòd solus filius vniretur & terminaret naturam humanã ratione finis vnionis, qui est impletio prædestinationis eorũ qui præordinati sunt ad hæreditatẽ cœlestẽ, quæ non debetur nisi filiis, secundũ illud: Si filij & hæredes. [Rom.8.] Et ideo congruũ fuit quòd per eũ qui est filius naturalis, homines participarent similitudinẽ huius filiationis. vnde Apost. ibi dicit, Quos præsciuit, hos & prædestinauit cõformes fieri imagini filij sui. Præterea incarnatio facta fuit in remediũ peccati Adæ, qui peccauit appetendo scientiã, vt patet ex verbis serpentis promittẽtis homini scientiã boni & mali. Ideo conueniens fuit, vt qui per inordinatũ appetitum scientiæ recesserat à Deo, per verbũ veræ sapientiæ reduceretur in Deũ, & instrueretur ab eo, sicut discipulus per magistrũ, per hoc quòd recipit verba magistri. Vnde Eccle.1. dicitur, Fons sapientiæ in excelsis: & ne eadem persona diceretur pater & filius. ¶ Sed adhuc manet difficultas, quomodo solus filius dicatur cõtraxisse matrimoniũ cũ natura humana, & nõ pater. Quia vel hæc vnio siue assumptio, quã fecit filius Dei est aliquid reale, vel non. Si secundum, sequeretur quòd mysterium incarnationis filij Dei esset vnum purũ ens rationis fictitium, & sic Christus nõ posset realiter dici filius Dei: nec filius Dei realiter diceretur homo, sed secundũ rationẽ duntaxat, quod est hæreticũ. Si primum, vel in vnione filij est aliquid extrinsecum toti Trinitati, vel intrinsecum. Si extrinsecũ, ergo adeò bene terminãt naturam humanã pater & spiritus sanctus, sicut filius: cùm opera trinitatis ad extra sint indiuisa, & tantũ operetur vna persona quantũ alia, alioqui non esset vna vnitas diuinitatis, neque æqualitas personarũ. Si intrinsecũ, ergo nil reale ponit in natura humana, cùm omne reale existens in creatura sit extrinsecũ toti Trinitati. Præterea assumptio dicitur esse facta ad idẽ esse existentiæ: sed idem est esse existentiæ patris & filij & spiritus sancti, cum sit idem cũ essentia diuina, quæ nõ est nisi vna numero, vt dictum est: igitur &c. ¶ Tota difficultas consistit in illa terminatione, & quomodo filius realiter terminet & non pater: cum omnes tres personæ subsistãt in vno esse existentiæ quod cõmunicatur, videntur omnes terminare. Nec clarè apparet quid amplius habeat natura assumpta ex illa terminatione personali à filio, quàm à patre & spiritusancto. [3.p.q.2.art.7.] ¶ Ad huius difficultatis elucidationẽ sciendum est primò, quòd hoc matrimoniũ, vnio & assumptio, de qua hic loquimur, nil aliud est quàm quædã relatio, considerata inter naturam humanã & diuinam, prout cõueniunt in vna persona filij Dei. Sed omnis relatio quæ consideratur inter Deum & creaturã, est realiter in ipsa creatura. In Deo autem non est realiter, sed secundum rationẽ tantum. Dicitur tamen Deus vnitus realiter creaturæ, eò quòd creatura est realiter vnita Deo, absque tamen Dei mutatione. Nõ enim apud eũ est trãsmutatio, &c. Et cùm essentia relationis sicut motus pendeat ex fine vel termino, & esse eius à subiecto, & vnio relatiua non habeat esse nisi in creatura: [3.p.q.2.art.8. ad 2. & 3.] sequitur quòd hæc vnio, qua natura humana assumpta est à filio Dei, habeat esse creatũ. Et quãuis homo dicatur creator propter vnionẽ, non tamẽ sequitur quòd vnio sit creatrix, secundũ regulam Topicã, propter vnumquodque tale &c. quæ fallit in hoc casu, cùm homo dicitur Deus & creator propter terminũ vnionis: quia quòd aliquid dicatur creatum, respicit magis esse quàm rationem suæ essentiæ. ¶ Secũdo notandũ est quòd hoc matrimoniũ dicitur [3.p.q.2.art.8.] vnio, assumptio, incarnatio, & humanatio, differenter tamẽ: quia omnis relatio quæ recipit esse ex tempore, causatur ex aliqua mutatione. Mutatio autẽ est in actione & passione. Ideo dicendum est quòd principalis differentia inter assumptionem & vnionem est, quòd vnio importat ipsam relationem, assumptio autem actionẽ, secundum quam dicitur aliquid assumptum. Ex hac differentia oritur alia: quia assumptio dicitur sicut in fieri, vnio autem sicut in facto esse, & ideo vniẽs dicitur esse vnitum, sed assumens nõ dicitur assumptũ. Natura enim humana in cõcreto significatur, vt in termino assumptionis ad hypostasim diuinã, per hoc quòd dicitur, homo. vnde dicimus quòd filius Dei, qui est sibi vniens naturã humanã, hoc est homo: sed natura humana in se cõsiderata, hoc est in abstracto, significatur vt assumpta. Ideo nõ dicimus quòd filius Dei sit natura humana, nec econuerso. Ex hac secũda differentia sequitur tertia, Quòd relatio æquiparentiæ nõ se habet magis ad vnum extremũ, quàm ad aliud: actio autẽ & passio aliter se habẽt agens & patiẽs, & ad diuersos terminos. Et ideo assumptio significat & importat terminum à quo & ad quẽ: dicitur enim assumptio, quasi ab alio ad se sumptio. Vnio autẽ nihil horum importat aut determinat. ideo indifferẽter dicitur quòd natura humana est vnita diuinæ, & ecõuerso. non tamen dicitur natura diuina assumpta ab homine, sed bene ecõuerso: quia natura humana assumpta est ad personalitatẽ diuinã. Incarnatio autẽ & humanatio determinãt id cui facta est copulatio ex parte assumpti, quod est caro vel natura humana. & sic dicimus quòd verbũ caro factum est, & incarnatũ, hoc est carni vnitum, & caro ei. dicimus pariter quòd verbũ est humanatũ, hoc est natura humana vnita est verbo, vnione hypostatica ad suũ esse personale, absque tamẽ verbi mutatione. Ex his patet quòd assumptio & vnio non eodẽ modo se habẽt ad terminũ. Et ideo vniẽs & assumẽs nõ sunt omnino idem: quia omnis persona assumẽs est vniens, sed non ecõuerso. Nam persona patris vniuit naturam humanam filio, & non sibi. Ideo dicitur vniens, sed non assumens. quasi ad se sumens. & eodẽ modo

dicendum

dicendum est de Spiritu sancto. Persona autem filij, quæ sibi vniuit naturam humanam, dicitur vniens & assumens siue terminãs,& non pater aut spiritus sanctus: quãuis ad ea quæ pertinẽt ad actionem & vnioné ad esse existentiæ,æqualiter cõcurrant. Quia cum assumptio duo importet, s. actum assumentis,& terminũ: Actus autem assumẽtis procedit ex diuina virtute,quæ est cõmunis tribus personis: sed terminus assumptionis est persona:& ideo illud quod est actionis,est cõmune tribus personis: sed illud quod pertinet ad relationé termini,ita cõuenit vni personæ, quòd nõ alteri. Tres enim personæ fecerũt, vt humana natura vniretur vni personæ filij Dei. & sic à patre & spiritu sancto volẽte filio ordinatum fuit,vt natura humana terminaretur,& per consequẽs assumeretur à filio,vt speciale instrumentũ coniunctũ ad operãdum operationes proprias personæ filij dei,quæ sunt illuminare mentes,mundare à peccato,& introducere ad perfectioné hæreditatis æternæ.& propter hoc haberet nomina propria personæ filij dei,& proprietatũ eius,& ex consequenti essentialia. Quia quicquid cõuenit essentiæ,cõuenit personæ,sed non ecõuerso. Similitudo solet dari de duobus induẽtibus tertium,qui etiã se iuuat vt induatur. Quilibet operatur,etiã ipse qui induitur:& tamen vnus solus manet indutus. ¶Alia similitudo magis familiaris est de matrimonio. Sit pater & mater qui habeant filiũ summè dilectum,& ipsi summè dilecti à filio: Non est alius hæres,nec speratur:omnia bona parentũ sunt inter se cõmunia & filio. Ita se diligunt quòd quicquid vult vnus,vult alius. Inuenitur quædã filia, quæ placet patri & matri dari in vxoré filio, qui etiam vult eã,de voluntate & cõsensu patris & matris: & sic filius cõtrahit matrimonium cum illa. Pater,mater,& filius dant spõsæ claues thesaurorũ,communicãt omnia,simul cõuiuunt. quicquid vult vnus,vult alius. pater & mater adeò diligunt illam, vt filius: semper simul procedũt,nec vnus sine alio,est mirabilis pacificus cõuictus. Verũtamen pater non dormit cum vxore filij, neque mater,sed solus filius: quia pater & mater nõ dederunt ei suam personalitaté, sed solus filius, de consensu tamen patris & matris. Pater verò & mater dederũt illi omnia bona(vt dictũ est) sed non personas sic in proposito: Pater,& filius,& spiritus sanctus dilexerũt naturam humanã, ea qui fecerunt eã sponsam assumere filio.& filius de voluntate patris & spiritus sancti,eandé voluit. omnes illam acceptauerũt ad vnioné per filium terminandã, communicauerũt essentialia prædicata scilicet deitatem,omnipotentiã,&c. Sed pater & spiritus sanctus nõ communicauerunt personas suas,hoc est proprietates personales: sed voluerũt vnà cum filio quòd personalitas filij,quæ est generatio passiua,& vnigenitura,& inspiratio actiua,ei cõmunicaretur,& per illam omnia quæ sunt essentiæ diuinæ. Et cùm esse existentiæ(quod est cõmune toti Trinitati) sit vnũ, voluerũt quòd per filium,per quem omnia,vt Apost. ait cõmunicaretur & eidem naturæ attribueretur,& specialiter quoad redemptionem generis humani. Et sic terminatio huius assumptionis & vnionis importat quòd illa relatio vnionis à tribus personis causata in natura humana,attribueretur filio, & nõ patri aut spiritui sancto.

lib. 4. contra Gen. 41.

¶De huiusmodi vnione D. Tho. dicit quòd quãuis hæc vnio ab homine perfectè nõ valeat explicari,tamen secundũ modum & facultaté nostram conabimur aliquid dicere, ad ædificationé fidei,vt circa mysterium fides catholica contra infideles defendatur. In omnibus autem rebus creatis nihil inuenitur huic vnioni tã simile,sicut vnio animæ ad corpus. Vnde Athanas. in symbolo ait, Sicut anima & corpus vnus est homo, ita Deus & homo vnus est Christus. Sed cùm anima rationalis vniatur corpori dupliciter: Vno modo sicut materiæ: alio modo sicut instrumento: nõ potest esse similitudo quantũ ad primum modum vnionis, quia tũc ex Deo & homine fieret vna natura, cùm materia & forma constituãt propriam naturã speciei. Relinquitur ergo q̃ attribuitur similitudo, secundũ quod anima comparatur corpori, sicut instrumẽto, ad quod etiam dicta antiquorum doctorũ concordant, qui naturã humanam in Christo dixerunt quoddã diuinitatis instrumentum, sicut ponitur corpus organũ animæ. Aliter enim se habet anima ad corpus (quod est propriũ organum eius) aliter instrumenta extrinseca. Hæc enim dolabra non est proprium instrumentũ huius hominis, sicut hæc manus, cum per dolabram multi possint operari: sed hæc manus ad propriã operationé animæ deputatur, quia manus est instrumentũ vnitum & proprium, dolabra verò extrinsecum & cõmune. Sic in vnione verbi Dei & hominis cõsiderari potest. Omnes enim homines cõparantur ad Deũ vt quędã instrumenta, quibus operatur. Ipse enim

Phil. 2.

est qui operatur in nobis velle & perficere pro sua bona volũtate. Sed alij homines comparantur ad Deũ quasi instrumenta extrinseca separata, nec mouentur à Deo ad operationes proprias sibi, sed ad operationes cõmunes omni rationali naturæ, vt sunt intelligere veritatem, diligere bona, operari iusta. Sed humana natura à Christo assumpta, est propriũ instrumẽtum sibi vnitũ, ad operandas operationes quæ sunt propriæ, soli Deo conuenientes: sicut sunt mundare peccata, illuminare mentes per gratiam, & introducere in perfectioné vitæ æternæ. Nec discrepat à rerum naturaliũ similitudine, quòd aliquid sit naturaliter instrumentũ proprium alicuius, quod tamen non sit forma ipsius. Nam lingua (prout est instrumentũ locutionis) est propriũ organum intellectus, qui tamen (vt probat Philos. in 3. de anima) nullius corporis est forma. Similiter etiam inuenitur aliquod instrumentum, quod ad naturam speciei non pertinet, & tamen ex parte materiæ competit huic indiuiduo, vt sextus digitus, vel aliquid huiusmodi. Nihil igitur prohibet ponere vnioné humanæ naturæ ad verbũ, tanquam instrumentũ vnitum & coniunctum. Nec tamen natura humana ad naturam verbi pertinet, nec verbum est eius forma, licet pertineat ad eius personã. Prædicta tamen exẽpla sic posita sunt, vt non omnimoda similitudo sit in his requirenda. Intelligendum est enim verbum Dei multò sublimius & intimius humanæ naturæ vniri, quàm quæcũque alia in-

strumenta

ſtrumenta propria. Et licet verbum Dei penetret omnia, vtpote omnia cõtinuans & portãs: intel-
lectuales tamen creaturæ, quæ verbo frui poſſunt, & eius eſſe participes, ex quadam ſimilitudinis
affinitate eminentiùs & ineffabiliùs vniri poſſunt. ¶ Per hanc aſſumptionem & incarnationem na
tura diuina dicitur incarnata, vt aſſumens, ratione perſonæ, ad quam vnio eſt terminata, nõ autem
prout natura diuina eſt cõmunis tribus perſonis. Dicitur autem tota natura diuina incarnata, non
quòd incarnata ſit in omnibus perſonis, ſed quia nihil deeſt de perfectione diuinæ naturæ ipſi per-
ſonæ. ¶ Differt autem aſſumptio quæ fit per gratiam vnionis, ab aſſumptione quæ fit per gratiam 3. p. quæſt. 3.
adoptionis: Quia hæc terminatur ad quãdam participationem, ſecundum aſsimilationem ad bo- art. 4. ad 3.
nitatem ipſius, iuxta illud, Vt diuinæ ſimus cõſortes naturæ, & ideo huiuſmodi aſſumptio eſt com- 2. Pet. 1.
munis tribus perſonis ex parte principij & ex parte termini. Sed aſſumptio quæ fit per gratiam
vnionis, eſt communis ex parte principij ſcilicet actionis, ſed nõ ex parte termini, quia terminatur
ad perſonã filij Dei, vt in natura aſſumpta habeat nomen perſonæ ipſius & proprietates eius, & ex
conſequenti eſſentialia ac attributa: quia quæcunque cõueniunt naturæ, cõueniunt perſonę. Et ſic
terminare eſt dare eſſe perſonale, & proprietates ac tributa illi perſonæ. In hac antè aſſumptione 3. p. quæſt. 6.
aſſumpta eſt caro per animam, & anima per intellectũ, vt D. Auguſt. dicit. Non tamen quòd intel- In libro de
lectus fuerit prius vnitus quàm anima aut caro, ſecundum ordinem temporis, licet bene ſecundũ Ago. Chriſti.
aliquem ordinem naturalis intelligentiæ & dignitatis. Ad hanc vnionem conſecuta eſt plenitudo
gratiæ gratum facientis, & virtutum, ac donorum, de quibus dicendum eſt.

§. 1. DE GRATIA ANIMAE CHRISTI.

a DVplex in anima Chriſti ponitur à doctoribus gratia, ſcilicet vnionis, & habitualis. Gratiam 3. p. q. 6. art. 6.
vnionis vocant ipſum eſſe perſonale, diuinitus datũ naturæ humanæ in perſona verbi, quod
eſt terminus vnionis & aſſumptionis, & non mediũ. Gratiã verò habitualem vocãt qualitatẽ quan
dam in anima exiſtentẽ, quæ pertinet ad ſanctitatem & acceptationẽ illius, & eſt quidam effectus
cõſequens vnionẽ, iuxta illud: Vidimus gloriam eius quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & ve- Ioan. 1.
ritatis, per quæ verba datur intelligi quòd ex hoc ipſo quòd ille homo eſt vnigenitus à patre per
aſſumptionem & gratiã vnionis, anima illius habet plenitudinẽ gratiæ & veritatis habitualis. Gra-
tiam autẽ habitualem gratũ facientẽ oportet ponere in anima Chriſti, tum propter illud, Requie- Eſa. 11.
ſcet ſuper eum ſpiritus domini: qui dicitur eſſe in homine per gratiam: tum etiam ratione medita-
tionis. cùm enim Chriſtus eſſet mediator Dei & hominũ, oportebat quòd haberet gratiam in altis 1. Timot. 2.
redundantẽ. Item etiam ratione operationis ac meriti, ad quod neceſſe eſt gratiam & charitatem
cõcurrere. Et cùm ad beatitudinẽ requiratur dilectio, & anima Chriſti eſſet prædeſtinata ad bea-
titudinem, neceſſe eſt ponere in ea charitatem, ſine qua non poteſt eſſe dilectio Dei ſuper omnia.

Ver. 1. DE AMPLITVDINE GRATIAE CHRISTI.

b GRatia vnionis licet ex parte vnius termini (ſ. naturæ humanæ) ſit finita & indeterminato ge-
nere, hoc eſt in prædicamẽto ad aliquid: ex parte tamẽ alterius termini (qui eſt eſſe perſonale
filij Dei) eſt infinita. Gratia verò habitualis in eſſe qualitatis fuit & eſt infinita, cùm ad certum ge
nus ſit determinata, ſicut & cætera creata, iuxta illud: Omnia in põdere, numero, & mẽſura diſpo-
ſuiſti: & eſt in prędicamẽto qualitatis. Sed in eſſe gratię (hoc eſt acceptationis) eſt infinita, hoc eſt
indeterminata: quia ſ. habet quicquid pertinere poteſt ad rationẽ gratiæ, eò quòd ſecundũ propo-
ſitum Dei (cuius eſt gratiã mẽſurare) gratia fuit collata animæ Chriſti, ſicut cuidã vniuerſali prin
cipio gratificationis in humana natura, ſecũdũ illud: Gratificauit nos in dilecto filio ſuo. Et ſic gra Epheſ. 1.
tia animæ Chriſti ſufficiẽter ſe extendit ad omnes ſe illi ſubiicientes, etiã ſi eſſent infiniti, qui per
fidẽ & ſacramẽta vellent ei adiungi. Et dicitur quòd Chriſtus ſufficiẽter ſatisfecit ꝓ infinitis mun
dis ſi eſſent, ac etiã pro dãnatis: quia gratia Chriſti ſufficiens erat ad illos iuſtificãdos, ſi voluiſſent.
Sed nõ efficaciter, hoc eſt gratia Chriſti in eis, non habuit efficaciã, quia noluerunt ei cõiungi. vn
de Chriſtus: Quem enim miſit Deus, Verba Dei loquitur. Nõ enim ad menſurã dat Deus ſpiritũ. Ioan. 3.
D. Aug. hæc verba exponẽs dicit: Menſura diuiſio quædam donorũ eſt: Alij enim datur per ſpiri- 1. Cor. 12.
tum ſermo ſapientiæ: Alij ſermo ſcientiæ, &c ſed Chriſto nõ datur ad menſurã. Nec poteſt gratia
alterius hominis (quantũcunque augeatur) ad perfectionem gratiæ habitualis Chriſti peruenire.
Quia id quod minus eſt, per augmentũ non poteſt venire ad quantitatẽ maioris, quãdo quantitas
vtriuſque nõ eſt eiuſdem rationis. Sed gratia hominis cõparatur ad gratiã Chriſti, ſicut quædam
virtus particularis ad vniuerſalẽ. Vnde ſicut virtus ignis (quãtuncunque creſcat) nõ poteſt æquari
virtuti ſolis, quæ eſt vniuerſalis; ſic nec gratia alterius hominis poteſt æquari gratiæ Chriſti.

Ver. 2. DE AVGMENTO GRATIAE CHRISTI.

c CVm gratia Chriſti ſit infinita, ſequitur quòd augeri nõ poteſt neq; in eſſe gratiæ, neq; in eſſe 3. p. q. 7. art. 12.
qualitatis, ſiue ex parte ſubiecti. Quia cum Chriſtus in primo inſtanti ſuæ conceptionis fue-
rit verus & perfectus cõprehenſor, non potuit in eo gratia augeri, prout nec in aliis beatis. Et licet
cuilibet quãtitati finitę mathematicè poſsit fieri additio (quia ex parte quãtitatis finitę non eſt ali-
quid quod repugnet additioni) in quãtitate tamẽ naturali & in aliis formis poteſt eſſe repugnan
tia ex parte formæ, quæ determinata eſt ad maximũ & minimũ, vt dicitur in 1. Phyſ. In gratia autẽ
animæ Chriſti eſt repugnãtia ſtatus. Et quãuis virtus diuina poſsit facere aliquid maius & melius
quàm ſit habitualis gratia: nõ tamẽ poſſet facere quòd ordinaretur ad aliquid maius, quàm ſit vnio
perſonalis ad filiũ vnigenitũ, à patre: cui vnioni ſufficienter reſpõdet menſura gratiæ, ſecundũ de-
finitionem diuinæ ſapientiæ. Nec obſtat ꝙ dicitur apud Lucã, Ieſus proficiebat ſapientia, ætate, & Luc. 2.

gratia apud Deum & apud homines: quia nou intelligitur quantũ ad habitũ, cùm esset repugnan
tia status, sed quantum ad effectus gratiæ. Quia secundũ progressum temporis & ætatis sapiẽtiora
ac virtuosiora & perfectiora opera faciebat, vt se verum hominem demõstraret in his quæ sunt ad
homines & apud Deũ. Quia patefaciebat hominibus dona gratiæ Dei, quæ in eo erãt, ad laudem
eius excitabat. Et sic Deo ad laudem, & pariter hominibus proficiebat ad salutẽ. Potest etiam di-
ci quòd proficiebat in scientia experimentali, vt infrà dicetur. ¶ Ex præmissis sequitur quòd cùm
Christus abundantem & superfluentẽ habuerit gratiam habitualẽ in essentia animæ, ex qua fluũt
virtutes & dona in potẽtiis, & quòd Christus in gradu heroico habuit omnes virtutes & dona, ex-
ceptis illis quæ statui suo repugnabãt, vt sunt fides, spes, & pœnitentia, & illis quæ imperfectionẽ
important, vt cõtinentia quæ est pœnititiua alicuius actus mali perpetrati. Quòd autem habuerit
Esa. 4. dona, apparet ex Esa. Apprehendent septẽ mulieres virum vnum. dicit Glos. hoc est septem dona
Esa. 11. spiritus sancti, Christũ. Ideo dicit: Requiescet super eũ spiritus domini, spiritus sapientiæ, & intel-
lectus, &c. Et quanuis timor, inquantũ respicit malũ separationis pro culpa, nõ fuerit in Christo:
tamen bene secundum quod respicit diuinam reuerentiam, prout scilicet anima Christi quodam
Luc. 4. affectu reuerẽtiæ mouebatur in Deum, spiritu sancto acta, iuxta illud: Agebatur à spiritu in deser-
tum. Secundò sequitur quòd in Christo fuerunt omnes gratiæ datæ, quæ ordinantur ad actus ex-
teriores fidei manifestatiuos, sicut operatio miraculorum, & alia huiusmodi, cùm gratia illi fuerit
data, sicut vniuersali principio. Et licet Christus nõ fuerit vsus gratia linguarum, non defuit tamẽ
ei omnium linguarum notitia, cùm etiam occulta cordium (quorum voces sunt signa) nõ essent ei
abscondita. Nec tamen inutiliter hanc notitiã habuit, sicut non inutiliter habet habitũ, qui eo non
vtitur, quando non est opportunũ. Cùm ergo non oporteret Christum personaliter prędicari nisi
in vna gente, prout ipse dixit, Matth. 15. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.
Matth. 15. ideo nõ oportuit quòd loqueretur pluribus linguis, sicut Apost. qui mittebantur ad docendas gen
tes per vniuersum mundum. ¶ De prophetia tamen videtur esse difficultas, eò quòd prophetia vi-
detur esse enigmatica cognitio, secundũ illud, Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per som-
nium aut per visionem loquar ad eum. Veruntamen quia Christus in sacris literis nominatur pro-
Deuter. 18. pheta (Moyses enim dicit, Prophetam suscitabit tibi Deus de fratribus tuis, &c. & Christus de se
Matth. 13. dicit, Nõ est propheta sine honore, nisi in patria sua.) Ideo necesse est dicere ipsum habuisse pro-
phetiam. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd de ratione prophetiæ non est, quòd cognitio sit
ænigmatica: sed quòd propheta cognoscat & dicat ea quæ sunt procul, & abscõdita sensibus ho-
19. cõt. Faust. minum, vt D. August. dicit. Vnde propheta dicitur procul fans. Et in Israel sic loquebatur vadens
consulere dominum, Venite eamus ad Videntẽ. qui enim propheta dicitur hodie, olim dicebatur
Videns. Et quanuis Deus & angeli cognoscant & enuncient ea quæ procul sunt à nostra notitia:
non tamen dicuntur prophetæ, quia non conuersantur nec conuiuunt nobiscum in cõmuni statu
vitæ, & in nullo statum nostrũ attingunt. Christus autem ante passionẽ attingebat statũ nostrum,
inquantũ erat viator, passibilis, & mortalis, sicut & nos. Præterea licet secundũ partem intellectiuã
haberet claram notitiam: in parte tamẽ imaginatiua habebat quasdam similitudines, in quibus e-
tiam potuit speculari diuina, inquantũ erat viator. & ideo erat propheta. Quia ea quę procul erant
ab aliorum viatorum notitia, cognoscebat & annunciabat. & propter hoc dicitur fuisse propheta.

Ver. 5. DE GRATIA CHRISTI VT CAPVT.

3. p. q. 8. art. 1. CHristum esse caput omnis Ecclesiæ angelorũ & hominũ, Apost. testatur dicens, Ipsum con- D
De ver. q. 29. artic. 4. stituit caput super omnem Ecclesiam. Vnde Angeli ministrabãt ei. Et cùm introduxit primo-
Ephes. 4. genitum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli Dei. ipse est enim caput omnis
Matth. 4. principatus & potestatis. & eadem ratione de aliis angelis. Ad cuius euidentiam sciendum est, q.
Hebr. 1. cùm corpus & caput mysticum in spiritualibus dicatur metaphoricè & similitudinariè per trans-
Coloss. 2. sumptionem à capite corporis naturalis: consideranda est similitudo capitis corporalis ad corpus
& ad mẽbra, vt sciamus quomodo & qualiter Christus sit caput corporis Ecclesiæ & membrum
eius. Caput naturale habet triplicem habitudinem ad corpus & ad membra, scilicet ordinis, per-
fectionis seu virtutis, & conformitatis. ¶ Prima conditio capitis ad mẽbra est ordo: quia caput est
prima pars hominis, incipiendo à superiori. Inde est quòd omne principium solet vocari caput,
Hier. 3. secũdum illud: Ad omne caput (hoc est ad omne principium) viæ posuisti lupanar tibi. ¶ Secunda
conditio capitis est perfectio & dignitas, quia caput est pars perfectior corporis, cùm in capite
omnes sensus exteriores & inferiores sedẽ & originẽ habeãt. Reliqua autẽ mẽbra nõ habẽt nisi sen
sum tactus. Ratione huius cõditionis, senex (qui est prudẽtior & perfectior in virtute) dicitur ca
Esa. 9. put, iuxta illud: Senex & honorabilis ipse est caput. Et ciuitas maior tanquã perfectior, dicitur ca-
Esa. 7. put. Caput Syriæ Damascus. ¶ Tertia cõditio capitis est virtus: quia influit motũ & sensum in aliis
mẽbris propter vim sensitiuã & motiuã ibi dominãtẽ. Vnde medici dicũt quòd omnes nerui, per
quos totũ corpus & alia mẽbra mouentur & gubernãtur, à capite originẽ ducũt, & quicquid per-
tinet ad vires animales apprehẽsiuas & motiuas. Non posset autẽ influere sensum aut motum, nisi
esset coniunctũ corpori. Et ideo caput separatũ à corpore, nõ dicitur propriè caput, sed caput ab-
scissum. Et corpus à quo caput separatũ est, non dicitur propriè corpus, sed corpus acephalũ, hoc
est absque capite. Ratione huius cõditionis fons dicitur caput fluuij, & rector siue gubernator di-
1. Reg. 15. citur caput populi, secũdũ illud, Cùm esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus
es. Hæc autẽ tria cõueniunt Christo secundũ humanã naturam. Primò eius gratia est altior, cùm
sit propinq

sit propinquior Deo, vtpote hypostaticè vnitus. Ideo dicitur primogenitus in multis fratribus, non
quidem tépore, sed quia omnes alij acceperunt gratiam per respectũ ad gratiá ipsius, vt Apost. di- Rom. 8.
cit: Quos præsciuit, hos & prædestinauit cõformes fieri imagini filij eius. Secũdò habet perfectio-
nem quantũ ad plenitudinem omniũ gratiarum, quæ in eo est tanquam in vniuersali principio, vt
dictũ est. Tertiò habet virtutem influendi gratiam, dona, & virtutes in omnia mébra Ecclesię, iu-
xta illud, De plenitudine eius omnes nos accepimus. Et ideo cõuenienter Christus dicitur caput
Ecclesiæ, & eorum qui cõiunguntur per fidem & charitaté. Et nõ est adeò propriè caput dæmonũ
aut damnatorũ, sicut bonorũ, cùm nõ influat sensum & motum. Ideo multitudo illorũ dicitur cor
pus acephalum. Licet diabolus aliquo modo possit dici caput malorũ, non quòd interius influat:
sed quia exterius gubernat, actus eorum dirigendo in finem suum malum per suggestionem. Et a-
liqui sua sponte efficiuntur illius mébra per imitationé, sicut in duce exercitus, cuius vexillum se-
quuntur aliqui milites, etiá nullo persuadente. Vnde Sap. 2. Inuidia diaboli mors introiuit in orbé
terrarum, & imitantur eum qui sunt ex parte eius. Ideo dicitur rex super omnes filios superbię: di-
citur etiam princeps huius mundi. ¶ Antichristus etiam aliquo modo potest dici caput malorum, Ioan. 14.
propter malitiæ perfectioné. Vnde Glo. super illud 2. Thessa. 2. Ostendens se tanquàm Deus, dicit:
Sicut in Christo inhabitauit plenitudo diuinitatis, ita in Antichristo plenitudo malitiæ. Nõ quidé Ioan. 12.
quòd humanitas eius sit assumpta à diabolo, in vnitate personæ, sicut humanitas Christi à Dei filio.
Talis enim assumptio excedit potestatem omnis creaturæ. Sed eò quòd diabolus malitiá suam e-
minentius influat, suggerendo Antichristo, quàm omnibus aliis. Et quãuis Christus secundũ quòd
homo, nõ habeat conformitatem naturæ cum angelis in specie: habet tamé in genere scilicet intel-
lectualis naturæ. Christi auté caput secundum naturam humanam, est Deus. Vnde Apost. Volo 1. Corint. 11.
autem vos scire quòd omnis viri caput Christus est. Caput autem mulieris vir. Caput verò Christi
Deus. Et si dicatur quòd in corpore naturali capitis nõ est caput: & si corpus habeat plura capita,
etiam subordinata, quorum vnum sit super aliud, est monstruosum: Dicendũ est ꝙ in metaphoricis
locutionibus non oportet attendere similitudinem in omnibus: quia sic non esset similitudo, sed
rei veritas, siue identitas. vnde dicitur: Nullum simile est idem. Capitis enim naturalis non est
aliud caput: quia corpus humanum non est pars alterius corporis. Sed corpus mysticũ est pars al-
terius corporis mystici, prout ciuitas est pars regni: & multitudo hominũ est pars multitudinis in-
tellectualiũ creaturarũ: ideo non inconuenit ꝙ sint plura capita mystica, subordinata tamé. Sic vir
caput dicitur mulieris, & paterfamiliâs omnium qui in domo sunt, rex etiam vel princeps tempo-
ralis dicitur caput, ac etiá qui supra eũ est, archiepiscopus, primas, patriarcha, papa, Christus, super
omnes auté Deus: & sic nulla est deformitas, sed admirãda pulchritudo, harmonia, & consonãtia.
¶ Ex præmissis apparet quòd prælati possunt dici capita. Vnde Amos vocat optimates capita po-
pulorum, differenter tamé à Christo: qui dicitur caput per interioré influxũ: Prælati verò per exte-
riorem directioné. ¶ Secundò apparet quòd Christus est caput omniũ qui ad Ecclesiá pertinent,
secũdum omnia tempora, loca, & status. Alij verò secundũ specialia loca & determinata tempora.
Licet enim papa qui est vicarius Christi, sit per omnia loca, non tamen secundũ omne tempus & Papa Christi
statum, sed solùm tempore vitæ suæ. ¶ Tertiò apparet quòd Christus excellẽtiori modo dicitur ca vicarius.
put, cùm propria virtute influat. Alij auté dicuntur capita, tanquàm vicem Christi gerentes, iuxta
illud: Nam & ego quod donaui, in persona Christi donaui. Apostolus etiá pro Christo legatione
fungebatur. Et ideo solus Christus propriè dicitur caput. In huius signũ legimus ꝙ dedit Aposto. Ephes. 6.
nomen pastoris & fundamenti. iuxta illud. Cum apparuerit princeps pastorũ. & illud, Superædi- 1. Pet. 5.
ficati, super fundamentũ Apost. & prophetarũ, inquantũ sunt vnius pastoris & fundamenti mem- Ephes. 2.
bra, secundum D. Aug. Non tamé dedit eis nomé Ostij, vt ibidem dicit Aug. Nemo enim nostrũ Super Ioan.
dicitur ostiũ, per quod omnes ingrediuntur in domũ, sed ipse solus Christus est, per quem habe-
mus accessum in gratiá istá, in qua stamus: per alia verò prædicta nomina potest importari autho-
ritas non solùm principalis, sed etiá secundaria. Cùm igitur Christus sit Deus & homo, sequitur
quòd secundũ diuinitaté sit caput principale angelorum & hominum: secundum verò naturá hu-
manam est caput secundarium angelorum & hominũ, propter prædictas tres cõditiones: principa
lius tamen eorũ qui sibi vniuntur per gloriam: deinde eorum qui actu sibi vniuntur per charitaté,
postmodum eorũ qui sibi vniuntur per fidé sine charitate: deinde eorũ qui sibi vniũtur solũ in po
tentia nondum ad actũ reducta: Postremò verò eorũ qui sibi vniuntur in potentia, quæ nunquàm
reducetur ad actũ: sicut sunt homines in hoc mundo viuentes in infidelitate: post morté verò non
sunt in potentia ad hoc vt vniantur. Ideo nõ est propriè caput illorum, sicut prædestinatorũ. ¶ No
tandum quòd nõ per aliam gratiá quàm per singularé & personalem Christus est caput: Quia (vt
D. Aug. dicit) oportet quòd omne agens in alia habeat eminentiam quandam: sed, vt dictum est, Super Gene.
gratia Christi est secundum maximá eminentiam: ideo ex eminentia gratiæ quam accepit, cõpetit ad lit.
sibi quòd illa gratia ad alios deriuetur, quod pertinet ad rationé gratiæ capitis, & ideo eadé est se-
cundũ essentiá gratiæ personalis (qua anima Christi est iustificata) & capitis: licet differat secun-
dum rationé. Est tamen alia secundũ essentiá à gratia vnionis: quia gratia vnionis inquantũ huius-
modi, non ordinatur ad actum, neque est qualitas, sicut gratia personalis. gratia verò vnionis ordi
natur ad esse existentiæ personale. Nec est conueniens quòd aliquod accidens relatiuum sit nobi
lius qualitate, imò & substantia, ratione termini, qui excedit substantiam prædicamẽtalem, vt hæc
vnio. Si dicatur quòd filius Dei assumpsit animam mediante intellectu: & sic cùm intellectus sit

medium assumptionis,illa vnio erit subiectiuè in intellectu,sicut albedo quæ recipitur in substan-
tia,mediante quantitate:dicendũ (negando consequentiam)quia intellectus non est propriè me-
dium assumptionis:sed dicitur medium propter congruitatem,quia anima nó est propriè assump-
tibilis,nisi secundum quod est capax Dei,quod est secundum mentem,quæ dicitur spiritus, iuxta
Ephes. 4. illud:Renouamini spiritu mentis vestræ. Præterea dicitur medium, propter ordinem dignitatis:
quia intellectus inter cæteras potentias animæ est nobilior,vt dictum est.

Ver 4. DE MERITO CHRISTI.

3.p. quaest. 19. art.3.& 4. De ver.q.29. art. 6. CHristum meruisse sibi & nobis ex sacris literis cõstat:Primò quidem sibi,per illud Philip.2.
Christus factus est obediens vsque ad mortem,morté autem crucis: propter quod & Deus
exaltauit illũ &c. Sed quicunque redditur merces,meretur,iuxta ilud Ro.4.Ei auté qui operatur,
merces non imputatur secundum gratiam,sed secundum debitum, hoc est meritum : igitur &c.
Quòd autem meruerit nobis,apparet ex illo Rom.5. Sicut per vnius delictũ in omnes homines
in condemnationé,sic per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem vitę.Sed demeritũ
Adæ fuit in cõdemnationem aliorum:ergo multò magis meritum Christi deriuatũ fuit in alios ad
1. Ioan.2. iustificationem.& D.Ioan.Ipse est propitiatio(hoc est satisfactio)pro peccatis nostris &c. Sed sa-
tisfactio fieri non potest absque merito,vt dictũ est.Vnde animæ in purgatorio nó satisfaciũt pro-
c.9.§.3.ver.4. Ad meritum tria requiruntur. priè,sed satis patiuntur.¶ Ad huius meriti euidentiam reducendum est ad memoriam quod suprà
dictum est cùm de merito ageretur,ꝙ ad meritum tria requiruntur & sufficiunt, scilicet libertas,
gratia & status viæ.Sed hæc tria fuerunt in Christo,igitur.De duobus primis non est difficultas:
ideo videndũ est de tertio.Status duo importat:Primò,quòd ille qui meretur,sit in via.Ideo beati
non possunt mereri.Secundo,ꝙ non habeat id quod meretur,cùm meritũ sit causa efficiens præ-
mij.Causa autem efficiens non potest esse posterior tempore:Igitur nemo id quod habet, mereri
potest.Et quia Christus ab initio assumptionis erat viator,secundũ partem sensitiuam,& non ha-
bebat gloriam corporis:ideo cùm esset liber & in gratia,meruit eam. Non obstat ꝙ gloria corpo-
ris ei debetur tam ex assumptione quàm ex naturali consequentia,cùm ad gloriam animæ natura-
liter sequatur gloria corporis.sed anima Christi erat in gloria,igitur &c.Quia id quod vno iure
debitum est,potest alio iure fieri debitũ:& sic potest habere rationé meriti.Quare cùm Christus
in quolibet opere mereretur,merebatur gloriã corporis,alio iure & modo,singularius tamen me-
ruit in actuali passione propter quod Apost.dixit.Factus est obediés vsque ad morté,morté autem
crucis,&c.Non tamen sequitur ꝙ idem esset principiũ meriti & præmij,quia charitas,quæ semper
nata est esse principium merendi,quando quis est extra statũ merendi, non est principium meriti.
Christus autem (vt dictum est) non erat extra statum,quia erat viator,ideo eadem charitate frue-
batur gloriam corporis,quam non habebat.& sic erat principium formale vnius,& causa efficiés
alterius,scilicet gloriæ corporis.Et quia Christus ab instanti assumptionis habuit gloriam animæ,
gratiam,virtutes & dona:ideo non meruit ea.Nec etiam angeli in primo instanti meruerunt gra-
tiam quam habebant,sed augmentum &c. Christus tamen meruit eis præmium essentiale: quia
Apoc. 12. ipsi vicerunt in sanguine Agni,de quo fidé habebãt,quia erat prędestinatus caput eorũ per influ-
xum gratiæ & gloriæ.Et quamuis angeli ante Christi incarnationé haberent gratiã & gloriam ,&
patres antiqui testamenti gratiã:non tamen absque merito passionis Christi præuisæ explicitè vel
implicitè.Nó est tamé propterea dicendũ ꝙ prælati Ecclesiæ pro fidelibus membris suis mereãtur
quia non influunt,neque habét primatũ virtute propria sicut Christus.Et cùm ad meritũ sufficiat
libertas complacentiæ (vt dictum est) non est negandum Christũ in primo instanti meruisse no-
Esa. 53. bis & sibi,passionem sibi oblatam acceptando,iuxta illud, Oblatus est, quia ipse voluit. Nec ad
meritum requiritur consilium siue deliberatio,quæ importat successionem temporis : sed sufficit
conclusio consilij seu iudicium certum de eo quod agendum est,quod fuit in Christo , igitur &c.

§. 2. DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI.

3.p.q.9. art.1. CVm Christus sit Dei & hominis filius , verus Deus & verus homo,necesse est ponere in eo a
dupliccem scientiam,scilicet increatam,inquantũ Deus:& creatã,inquantum homo.Ideo in
sexta synodo condemnata fuit positio negantium in Christo duas scientias vel duas sapientias. Et
quo ad increatam,certũ est quòd Deus pater æternaliter se intelligendo genuit filium, cui eãdem
numero naturam cómunicauit,omniáque essentialia:& sic eundem intellectum, & scientiam, hoc
est cognitionem qua comprehendit seipsum,& omnia alia quæ à se fieri possunt. Et hæc scientia
non est habitus,sed substantia infinita & ipsemet Deus.Quo ad scientiam verò creatã (accipien-
do scientiam largè pro omni clara & certa cognitione)ponimus in Christo triplicem scientiam,
scilicet beatam, infusam , & acquisitam per intellectum agentem siue experimentalem.

Ver. 1. DE SCIENTIA BEATA ANIMAE CHRISTI.

3.p.q.9. art.2. & q.10 art.2. CHristi animam habuisse scientiã beatã,hoc est clarã Dei visioné,cõstat ex D.Io.dicente, Vi- A
dimus gloriã eius,quasi gloriã vnigeniti à patre.& ex alio passu,Est & pater meus,qui glori-
Ioan. 8. ficat me, qué vos dicitis quia Deus noster est:& non cognouistis eũ:ego auté noui eum. Et si di-
xero quia nescio eum,ero similis vobis mendax.Hanc scientiã & claram visioné Christus habuit
in primo instãti sui esse. Vnde Apoc.5.Dignus est agnus,qui occisus est (hoc est præuisus occidi)
accipere diuinitaté & scientiã diuinitatis.Hac sciẽtia anima Christi videt clariùs diuinã essentiã
quàm quælibet alia creatura:Cùm visio proportionetur gratiæ,iuxta illud Psal. Gratiam & gloriã
Rom.6. dabit dominus.& illud,Gratia Dei vita æterna.Hac sciẽtia anima Christi videt omnia existentia,
secundum

ſecundum quodcunque tempus:& ſic omnia quæ Deus videt ſcientia viſionis, videt cogitationes cordium,de quibus habet iudicare diem & horam iudicij,aliàs non eſſet perfectus iudex, contra illud:Pater non iudicat quenquã,ſed omne iudiciũ dedit filio,quia filius hominis eſt.Nec obſtat quod dicitur Marc.14.Neque filius hominis,quia debet intelligi ad reuelandum.Vnde Ioan.16. Nunc ſcimus quia ſcis omnia,& nõ eſt opus vt quis te interroget.Notandũ tamen quòd licet anima Chriſti videat in verbo omnia quæ ſunt in potẽtia naturali creaturæ,& quæ deus videt ſcientia viſionis,quę ſunt quodammodo infinita, non quidem ſimpliciter & abſolutè ſiue categorematicè,ſed ſyncategorematicè,ſecundum quod ſunt infinita in potentia,& ſic videt infinitos gemitus damnatorum.Non tamen comprehendit verbum,cùm nõ videat omnia quæ Deus videt ſcientia ſimplicis intelligẽtiæ,hoc eſt quæ Deus facere poteſt,& nunquã faciet:nec ea quæ ſunt in potẽtia obediẽtiali creaturæ,neque lumine infinito ſicut deus.Ideo nõ cognoſcit ipſum tantũ quãtum cognoſcibilis eſt,quod eſt cõprehendere eũ prout hîc loquimur:quia ſi accipiatur cõprehenſio pro attinctione(de qua Apoſtolus.Sic currite vt cõprehendatis)omnes beati Deum comprehendunt. 1.Cor.9.

Ver. 2. DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI INFVSA.

B ANimam Chriſti habuiſſe ſcientiã inditam ſiue infuſam teſtatur Apoſt.Col.2. vbi dicit quòd in Chriſto ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.Et Eſa.11.Repleuit eũ ſpiritu ſapientiæ & intellectus &c.Decebat enim vt natura à verbo Dei aſſumpta nõ eſſet imperfecta. Omne autem quod eſt in potentia,eſt imperfectũ,niſi reducatur in actum:& intellectus qui eſt in potẽtia ad omnia intelligibia,reducitur in actum per ſpecies intelligibiles,quæ ſunt formæ completiuæ ipſius,vt habetur in ſecundo de Anima.Angeli habuerũt ſcientiam in primo inſtanti per ſpecies intelligibiles inditas,vt D. Aug.dicit.à fortiori Chriſtus,qui tanto melior angelis effectus quantò differentius præ illis nomen hæreditauit.Si Deus Salomoni,qui ſolũ typũ Chriſti gerebat, tantam infudit ſcientiam,vt nullus ante eum ſimilis fuerit ei, nec poſt ſucceſſerit, quantò magis Chriſto?Et licet hec ſciẽtia ſit imperfecta,reſpectu claræ viſionis:nõ tamẽ includit aliquid oppoſitũ cognitioni beatæ,ſicut fides,quæ nõ manet cn viſione.Nec fuit hæc ſciẽtia infuſa diſpoſitio ad beatitudinẽ,ſed quaſi per beatitudinẽ cõfirmata:ſicut cognitio per ſyllogiſmũ dialecticũ confirmatur per ſuperueniẽtẽ demõſtrationẽ,quæ eſt per cauſam:quia ille qui cognoſcit cauſam,poteſt cognoſcere ſigna ꝓbabilia.Hac ſcientia infuſa cognouit anima Chriſti quæcunque ab homine cognoſci poſſunt per virtutẽ luminis intellectus agẽtis:ſicut ſunt quæcũq; pertinẽt ad ſciẽtias humanas.Et etiã omnia illa quæ per reuelationẽ diuinã hominibus innoteſcũt,ſiue pertineãt ad donum ſapientiæ,ſiue ad donũ prophetiæ,vel ad aliud quodcũq; donũ Spiritus ſancti:& ſubſtãtias ſeparatas ſiue angelos & omnia ſingularia,pręſentia,præterita, & futura,excellẽtiùs quàm angeli,ſine cõuerſione ad phantaſmata,per modũ quo anima ſeparata cognoſcit.Nec tamẽ ſequitur ꝙ ſenſus eſſent fruſtra,quia etiã poterat per eas intelligere,cõuertẽdo ſe ad phantaſmata. Et quãuis ſingularium cognitio nõ pertineat ad perfectionẽ intellectus ſpeculatiui:pertinet tamẽ ad perfectionẽ intellectus practici,cùm ad prudẽtiã pertineat & requiratur memoria præteritorũ,notitia præſentium, & prouidentia futurorũ,vt dictũ eſt.Hęc ſcientia in Chriſto fuit collatiua:vt apparet ex hoc quòd dixit:Ergo liberi ſunt filij,& ex multis argumentis quæ fecit,quæ proſequitur D.Ioan.7.& 8.cap. Matth.7.

Ver. 3. DE SCIENTIA ACQVISITA ANIMAE CHRISTI.

C CVm Deus & Natura nihil faciãt fruſtra,& fruſtra ac in vanum fieri dicatur id quod nõ conſequitur finẽ:& fruſtra ſit potentia quæ nõ habet propriã operationẽ,cũ omnis talis ſit propter operationem,vt dicitur in ſecundo de cœlo:Sequitur quòd intellectus agens (qui eſt potentia naturalis,in Chriſto)non fuit fruſtra,ſed habuit propriam operationem. Propria autem operatio intellectus agentis (vt dictum eſt)eſt facere ſpecies intelligibiles actu,abſtrahendo eas à phantaſmatibus.Neceſſe eſt igitur dicere ꝙ intellectus agens animæ Chriſti,habuerit operationes ſuas: & per conſequens in Chriſto eſſe ſcientiam acquiſitã, quam quidã experimentalem vocant:per quam ſciuit omnia quæ naturaliter ſciri poſſunt per actionem intellectus agentis,ſecundum proportionem ad phantaſmata. Vnde Apoſt.Cùm eſſet filius Dei,didicit ex his quæ paſſus eſt,obedientiã.Glo.exponit,hoc eſt ex his quæ expertus eſt:& ſic fuit in Chriſto alia ſciẽtia experimentalis acquiſita.& ſecundũ hãc debet intelligi illud,Proficiebat ſapiẽtia &c.Hanc autẽ ſcientiã acquiſiuit per inuentionẽ ſiue per ſeipſum.& non per diſciplinã,edoctus ab aliis:quia Chriſtus fuit datus in doctorẽ & præceptorẽ,iuxta illud,Ecce in teſtẽ populis dedi eum,ducẽ & pręceptorẽ.& illud,Lætamini in domino Deo veſtro,quia dedit doctorẽ iuſtitiæ.vnde Samaritana dicebat,Scio quia meſsias venit.Cùm ergo venerit,annũciabit nobis omnia.& ipſe Chriſtus dicebat,Non vocemini magiſtri,quia magiſter veſter vnus eſt Chriſtus.Cùm igitur magiſtri & doctoris ſit docere & nõ doceri ſequitur &c.Nec obſtat illud:Apparuit autẽ angelus de cęlo confortãs eum,quia illa cõfortatio non fuit per modũ inſtructionis,ſed ad demonſtrandã proprietatẽ humanę naturæ,vel poteſt dici ꝙ apparuit angelus viſibiliter in forma corporali,qui & in ſua natura ſemper præſens erat,& ad modũ cõfortantis ſe habẽs,ei dicebat verba cõſolatoria:nõ propter eius indigentiã, ſed propter diſcipulorũ propè aſtãtium conſolationẽ,& noſtram inſtructionem.Ideo enim triſtis fuit & conſolatus,vt ſciremus quòd tribulatis pro Chriſto non deeſt cõſolatio.iuxta illud Pſal.Secundum multitudinem dolorum conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Notandum præterea quòd ſcientia infuſa & acquiſita in anima Chriſti non eſt eiuſdem ſpeciei,ſicut nec virtutes morales acquiſitæ & infuſæ.Quia habitus ſcientiæ acquiſitæ ſunt proportionati phantaſmatibus:

Marginal references: 3.p.q.9.art.3. (beside "Animam Christi"); 2.libro ſuper Gen.ad lit. (beside "Angeli habuerũt"); Heb.1.; Heb.5.; Luc.2.; Eſa.55.; Ioel.2.; Ioan.4.; Matt.23.; Luc.22.; Pſal.93.

habitus verò scientiæ infusæ nõ omnino. Ideo nihil prohibet eos simul esse in eadẽ potẽtia, nec eorum actus simul esse cũ clara visione, cùm sint subordinati, & inferior perficiatur per superiorem.

§. 3. DE POTENTIA ANIMAE CHRISTI.

3.p.q.13. MAnifestum est Christum secundum diuinitatẽ esse omnipotentem, cùm sit æqualis patri, vt dictum est. Secundum verò humanitatem non, si consideretur secundũ suam naturam, habuit tamen illam potentiã ad illos effectus faciendos, qui sunt conuenientes animæ ad gubernandum corpus, & disponendum actùs humanos, ac etiã ad illuminãdum per gratiæ & scientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales à sua perfectione deficientes, secundũ modum qui est conueniẽs creaturæ rationali. Si verò anima Christi consideretur vt est instrumentum verbi sibi vniti, habuit instrumentalem virtutẽ ad omnes immutationes miraculosas faciendas ordinabiles ad incarnationis finem, qui est instaurare omnia siue quæ in cælis, siue quæ in terris sunt. Immutationes verò creaturarum, secundum quod sunt conuertibiles in nihilum, respondent creationi rerũ, prout scilicet producuntur ex nihilo. quæ quidem creatio creaturæ non potest cõmunicari etiam instrumentaliter. vnde D. Augustinus 3. de Trin. dicit quòd angeli boni vel mali non possunt esse creatores, neque principaliter (hoc est independenter) neque instrumentaliter. Quia causa secunda instrumentalis non participat actionem causæ superioris, nisi inquantũ per aliquid sibi proprium dispositiuè operatur ad effectum principalis agentis: quia si nihil ageret secũdum id quod est sibi proprium, frustrà adhiberetur vt instrumentum. Nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionũ. Sed circa non ens nulla creatura potest habere aliquam virtutẽ vel dispositionem instrumentalẽ, cùm omnis actio creaturæ præsupponat aliquid circa quod agat, & creatio fiat nullo præsupposito. Igitur &c. Præterea esse est effectus vniuersalissimus: ideo proprius causæ vniuersalissimæ, quæ est Deus. Et quemadmodũ creare est proprius effectus Dei, sic etiam annihilare. Nec est simile de causatione gratiæ, & resuscitatione, quæ licet exigant virtutẽ infinitam, tamen possunt instrumentaliter communicari, & cõmunicata fuerunt animæ Christi & sacramentis, cùm non habeant prædictam repugnantiam ex parte naturali. D

1.p.q.45.art.5. Creatio communicari non potest.

§. 4. DE DEFECTIBVS QVOS CHRISTVS ASSVMPSIT.

3.p.q.14.art.1. CHristus humanam naturam assumendo, aliquos defectus deformitatem non importantes, rationabiliter assumere voluit, & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Quantum ad corpus assumpsit passibilitatem, famem, sitim, alterationem, & mortem & alia huiusmodi: triplici ratione. Primò vt satisfaceret, & dolores atque langores nostros ipse portaret. Secundò propter fidem incarnationis adstruendam. Quia si filius Dei defectus naturam humanam consequentes non assumpsisset, potuissent eum existimare non fuisse verum hominem, prout Manichęi dixerunt. Ideo Apostolus, Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiẽs, & habitu inuentus vt homo. Vnde & Diuus Thom. Apostol. per aspectum vulnerum ad fidem reuocatus est. Tertiò vt nobis exemplum patientiæ adhiberet, quod fecit dũ passiones & defectus humanos fortiter & patienter tolerauit. Vnde Apostol. Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus contradictionem: ne fatigemini animis vestris deficientes. Et licet ab initio anima Christi fuerit beata, & ex gloria animæ naturaliter redundẽt impassibilitas, & aliæ dotes in corpus: quia tamen hæc naturalis redundantia subiacet diuinæ voluntati, quæ volebat ipsum pati propter prædictas rationes: ideo in Christo ordinariè non redundabant ab anima in corpus impassibilitas & aliæ dotes: licet bene aliquando, vt in natiuitate subtilitas, & in transfiguratione claritas, & cùm ambulabat supra mare agilitas: sed hoc factum fuit miraculosè ad aliqua mysteria reuelanda. Defectus ergo corporales totam naturam humanam ex peccato primi parentis consequẽtes assumpsit. Vnde Ro. 8. Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati. Conditio autem carnis peccati est habere necessitatem moriendi & sustinendi huiusmodi passiones. Non assumpsit tamen defectus particulares, qui ex particularibus causis causantur in aliquibus particularibus hominibus, sicut lepra, podagra, morbus articularis, & alia huiusmodi: quia fuissent impedimẽta operationum, quas facere debebat pro reparatione naturæ humanæ & instructione fidelium: prout sunt circuire ciuitates & castella, prædicare & communiter conuersari. Nec etiam debuit assumere defectus qui causantur ex culpa, puta ex inordinato victu, & quãdoq; ex defectu virtutis formatiuæ, quorum neutrum cõuenit Christo, qui conceptus est ex Spiritu sancto, qui est infinitæ sapiẽtiæ & virtutis. Notandum quòd licet defectus corporales voluntariè assumpserit, non tamen eos contraxit, sicut nos. Quia hoc verbũ (cõtrahere) nõ solùm importat simul cũ natura ex origine & necessitate trahere, sed etiã ordinem effectus ad causam, scilicet quòd ex debito peccati trahat. Quia (vt dictũ est) causa proxima mortis est peccatum originale. Ideo illi dicuntur hos defectus contrahere, qui ex debito peccati originalis illos incurrunt. Christus autẽ hoc modo non habuit neque D. Virgo: sed habuerunt illos ex conditione naturæ, & ex parte principiorũ materialium. ¶ Assumpsit etiam Christus animã passibilem, nõ solùm passione perfectiua, sed etiã afflictiua, ex apprehẽsione animali, ad corporis læsionẽ. Vnde Psal. in psona Christi, Repleta est malis anima mea. Et Esa. Verè languores nostros ipse tulit &c. Et cùm haberet appetitum concupiscibilem & irascibilem, cõsequens est q habuerit actus illorũ, qui dicuntur passiones, differentes tamen à passionibus nostris, quantum ad tria. Primò quo ad obiectũ: quia huiusmodi passiones in nobis plerũque ferũtur ad illicita, sed nõ in Christo. Secũdò quantum ad principiũ: quia huiusmodi passiones in nobis frequẽter præueniũt iudiciũ rationis, sed nõ in Christo, qui solum ex imperio & moderatione rationis habebat E

Esa.53. Phil.2. Ioan.20. Rom.5. Esa 53. Passiones Christi à nostris differunt.

habebat quando volebat,& nō ex subreptione. Tertiò quantū ad effectū: quia huiusmodi passiones in nobis quādoque trahūt,& quādoque impediūt rationē,& nō in Christo, qui solùm habuit imperatas. Ex præmissis patet q in Christo fuit dolor & tristitia in appetitu sensitiuo. Vnde Matt. 26. Tristis est anima mea vsque ad mortē. Differēter tamē fuit tristitia in eo,& est in nobis, secūdū illa tria quæ diximus de passionibus: quia in nobis plerūque tristitia est de bono apprehenso sub ratione mali, in quo decipimur,& aliquādo est immoderata: sed in Christo nō fuit, nec nisi de vero malo. Nec obstat quod dicitur Esa. 62. Nō erit tristis neque turbulētus.& Prouerb. 12. Nō contristabit iustū quicquid acciderit ei: quia illæ authoritates intelligūtur immoderatè vel pro perfecta passione,& nō de propassione, quæ dicitur passio imperata & moderata, quæ nō est culpa, sed afflictio. ¶ Sed difficultas est an in volūtate Christi fuerit tristitia afflictiua, quia secundū D. Aug. tristitia est de his quæ nobis nolentibus accidunt. Sed Christus nolebat peccatū discipulorum aut Iudæorū, nec etiā mortē suā, cùm rogauerit patrē, vt si possibile esset, trāsiret ab eo calix s. mortis. videtur igitur sequi quòd in volūtate Christi fuerit tristitia afflictiua. Nec est simile de sanctis qui sunt in patria, qui nō possunt tristari: quia nō possunt aliqua ventura simpliciter nolle. Dicendum quòd licet passio Christi secundū quid fuerit inuolūtaria,& causauerit tristitiā in appetitu cōcupiscibili: nō tamen sequebatur afflictio in volūtate, eo quòd mors erat simpliciter volūtaria propter finē redēptionis humanæ: sicut proiectio merciū in mare propter liberationē personæ. Peccata discipulorū & crucifigētiū nō erāt volita secundū se, sed secundū ordinē diuinæ prouidētiæ, quæ ita prouiderat,& ita prædici & prophetari fecerat. Et licet ea quæ sunt secundū se inuolūtaria,& propter aliud volita, causent tristitiā in cōcupiscibili, nō tamen in volūtate, maximè in beatis, propter statum,& summū gaudiū quod impedit, vel etiā Deo nō concurrēte. Nec obstat quòd Christus dicebat, Tristis est anima mea &c. quia ibi accipitur anima, pro portione inferiori siue sensitiua & corporali. Vnde Psal. Saluum me fac Deus, quia intrauerunt aquæ vsque ad animam meā. Infixus sum in limo profundi,& non est substātia: quæ non possunt intelligi de portione superiori, hoc est intellectu & volūtate. ¶ Ex præmissis sequitur primò quòd passio timoris moderata & ordinata fuit in Christo: quia sicut tristitia causatur ex apprehensione mali præsentis, ita & timor ex apprehensione mali futuri. Vnde Mar. 14. Cœpit tædere & pauere. Licet quantū ad incertitudinē futuri euentus timor nō fuerit in Christo, cùm omnia futura videret. Nos autem aliquādo nocte timemus ex aliquo sonitu, ignorātes quid hoc significet,& quid futurum sit boni vel mali. De timore verò, vt est donū Spiritus sancti, dictū est quòd fuit in Christo. Secundò infertur quòd admiratio, quæ est passio appetitus irascibilis,& species timoris, nō fuit in Christo, inquantum homo, nec secundū scientiā beatam, nec secundū scientiā infusam: quia cùm admiratio nō sit nisi de aliquo nouo & insolito ac ignorato, & in Christo (vt ex præmissis patet) nihil tale, quo ad scientiam beatā & infusam, posset esse: sequitur quòd in eo nō poterat esse admiratio. Quia tamen potuit in eo esse aliquid nouum & insolitū quātum ad scientiam experimentalē: secundū hoc poterat in eo esse admiratio. Vnde Matt. 8. dicitur: Audiens Iesus verba Cēturionis, miratus est &c. Assumpsit autē hanc passionem ad nostrā instructionem, vt doceret nos admirari debere quod & ipse mirabatur. Nec mirabatur sic quòd fides Cēturionis esset aliquid magnū, quantū ad ipsum: sed quia erat magna, quantū ad alios. Aliqui exponunt miratus est, hoc est ad modū admirantis se habuit. Tertiò infertur, q in Christo fuit ira moderata. Vnde Io. 2. dicitur q fecit quasi flagellū de funiculis, & eiecit vendētes & ementes de templo. Quartò sequitur q Christus erat simul viator & cōprehensor. Viator dicitur aliquis ex eo quòd tendit in beatitudinē. Cōprehensor autem ex eo q iam obtinet eā, iuxta illud: Sic currite vt cōprehendatis.& Phil. 3. Sequor, si quo modo comprehendā. Cùm ergo beatitudo hominis consistat in anima & corpore, quo ad animā & portionē superiorem (quæ dicitur mens, quæ cōprehendit intellectū & voluntatē) erat comprehēsor, quia videbat essentiā diuinam,& fruebatur ea. Quia tamē anima eius, quantū ad portionē inferiorem, siue quantū ad appetitum sensitiuū & sensus exteriores, qui sunt corporales, erat passibilis, & habebat corpus passibile & mortale: sequitur quòd erat viator.& sic simul viator: & comprehensor.

An in Christo fuerit tristitia afflictiua.

Psal. 68.

1. Cor. 9.

§. 5. DE PROPOSITIONIBVS CONCEDENDIS VEL NEGANDIS PROPTER INCARNATIONEM.

AB omnibus doctoribus catholicis hæc ꝓpositio (Deus est homo) cōceditur, ꝓpter illud quod dicitur Phil. 2. Qui cū in forma Dei esset, exinaniuit semetipsum, formā serui accipiēs, in similitudinem hominū factus,& habitu inuētus vt homo. Ex quo habetur q ille qui est in forma Dei, est homo. Præterea nomen significās formā in cōcreto, potest verificari de quolibet supposito, in quo illa forma inuenitur, vt homo de Sorte & Platone. Sed natura humana inuenitur assumpta ad esse personale filij Dei: igitur &c. Et quāuis ante incarnationis mysteriū natura diuina & humana essent maximè distātes: & tūc hæc propositio (Deus est homo) esset in materia remota. Quia tamē per incarnationis mysteriū cōuenirēt in vno supposito, cui neutra illarū inest per accidēs, sed p se: ideo nūc hæc ꝓpositio (Deus est homo) esset in materia naturali,& prædicatur homo de Deo per se, sicut species de sua hypostasi & indiuiduo. Si dicatur q omne quod aduenit alicui rei post suū esse completū, est accidens: sed natura humana est huiusmodi, igitur &c. Dicendum q maior est vera, nisi illud quod aduenit, ex sua natura aptū natum sit per se subsistere, & producere esse existentiæ: vel si adueniat inhæsiuè: sed non est sic de natura humana, vt dictum est. Quod enim vni est substantia, nulli est accidens, secundum Philos. Nec natura humana in Christo est inhæsiuè,

3. p. q. 16. art. 1.

Deus est homo.

Hæc propositio, Deus est homo, est in materia naturali.

artic.7. Homo est Deus.
sed quodã ineffabili modo.¶Eadem ratione hæc est vera, Homo est Deus.vnde Rom.9.dicitur,
Ex quibus est Christus secundum carnem,qui est super omnia benedictus Deus in secula.¶Hæc
art.3. Christus est homo dominus.
autem Christus est homo domious,non est cõcedenda:cum hoc nomẽ,Christus,à parte subiecti
stet pro supposito,quod est essentialiter Deus & dominus:& si prædicaretur denominatiuè,dero-
garetur veritati voionis. ¶Hæc propositio:Deus est passus, crucifixus, & mortuus, ac similes,in
ar.4.& 5. Deus est mortuus.
quibus Deus prædicatur de proprietatibus hominis in cõcreto vel ecõuerso,suot cõcedẽdæ.quia
(vt Damas.li.3.dicit)ea quæ sunt carnis idiomata(hoc est carnis proprietates)Deo attribuũtur,dũ
Deus passibilis nominatur,& deus gloriȩ crucifixus.deinde dicit,Deitatẽ quidẽ dicentes,nõ no-
minamus ea quæ deitatis sunt idiomata.Nõ enim dicimus deitatẽ esse passibilem,vel creabilem,
aut naturã humanã:quia nomina in cõcreto suppooũt pro hypostasi. Ideo differẽter possunt præ-
dicari de his quæ pertinẽt ad vtrãque naturã diuinã,sicut hoc nomẽ,Christus, in quo intelligitur
vngẽs diuinitas,& vncta humanitas,siue nomen det intelligere solùm naturã diuinã,sicut hoc no-
men,Deus,vel filius Dei: siue nomen solùm significat naturã humanã,sicut hoc nomen,homo,&
Iesus.Prædicta tamẽ nomina non prædicãtur in abstracto. Et licet idem suppositũ dicatur passi-
bile & impassibile:nõ tamen sequitur quòd opposita prædicentur de eodẽ secũdum idem,sed se-
ar.7.& 8. Filius dei factus est homo.
cundũ diuersa.¶Hæc propositio,filius Dei factus est homo,probatur catholica ex illo Io.1. Ver-
bũ caro factũ est,& ex eo quod scribitur in symbolo,Et homo factus est. Vnũquodque enim dici-
tur factũ,quod incipit prædicari de ipso.sed sic est de Deo,nõ enim cõuenit ei prædicari de homi
ne ab æterno,sed ex tẽpore, igitur &c. Et licet fieri hominẽ sit fieri simpliciter in suppositis crea-
tis,oõ tameo in supposito diuino.Ideo Deũ fieri hominem nõ est simpliciter Deũ fieri.Fuit autem
factus Deus homo, absque sui mutatione, sed non absque mutatione creaturæ:sicut nec creator.
Homo factus est Deus.
¶Eadem ratione hæc cõceditur, Homo factus est Deus,prout hoc participiũ,factus,determinat
cõpositiooẽ,vt sit sensus,Homo factus est Deus,hoc est factũ est ita,vt homo sit Deus. & sub hoc
sensu vtraque est vera:Homo factus est Deus:& Deus factus est homo. Si verò hoc participtũ fa-
ctus,aliter determinet,vel aliũ sensum faciat,est negãda.¶Hæc propositio, Christus est creatura,
nõ est cõcedenda,cùm hoc nomen,Christus,stet pro supposito,quod est increatũ: nec secundum
art.8. Christus non est creatura.
D.Ambr.hæc,Christus creatus.Nã sicut D.Hier.ait,Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæ-
resis,& catholici cũ hæreticis oec nomina debent habere cõmunia,ne eorũ errori fauere videan-
tur.Et quia Arriani Christũ dixerunt esse creaturã, & minorem patre,nõ solum ratione humanæ
naturæ,sed etiã diuinæ:ideo oõ est absolutè dicendũ quòd Christus sit creatura, vel minor patre,
sicut simpliciter dicimus Christũ passum & c.sed cũ determinatione,secundũ naturã humanam.
Sicut enim in rebus humanis ea quȩ in dubitatiooẽ venire possunt,an conueniãt parti vel toti,nõ
attribuuntur toti simpliciter,hoc est sine determinatione.non enim dicimus quòd Æthiops sit al-
bus:sed dicimus quòd est albus secundũ dentes.Sic ad propositum, & c.quia de creatura propter
Arrianos posset esse dubium.Ideo nõ dicimus quòd Christus sit creatura.Et quia quòd sit passus
non est dubiũ,igitur &c.Hæc est resolutio Damasce.in 3.lib.& sic diceodum est de similibus pro-
art.10. Christus inquantũ homo est creatura.
positionibus.Hæc propositio reduplicatiua,Christus inquãtum homo,est creatura, potest distio-
gui:quia si in reduplicatione resumatur,ratione suppositi,est neganda, cum suppositum humanæ
naturæ in Christo sit increatũ.Si verò resumatur in exponentibus,ratione naturæ humanæ,est ve-
ra,cũ natura humana sit creatura. & sic ratione humanæ naturæ creatura conuenit Christo, sicut
passio & mors.Sed quia in reduplicatione boc nomen,homo, magis propriè tenetur pro natura,
quàm pro supposito,cum sumatur in vim prædicati:ideo est absolutè concedenda.Si tamen adde-
retur aliquid,per quod traheretur ad suppositum,esset propositio negãda,puta si diceretur, Chri-
stus secundum quod hic homo, est creatura: quia hoc pronomen (hic) demonstrat suppositum.
¶Hæc autem,hic homo incœpit esse,vel non fuit ab æterno,est eadem ratione neganda.Quia,vt
Heb.vl.
dicit Apost.Christus Iesus heri & hodie,ipse est in secula.Præterea terminus à parte subiecti stat
pro supposito,quod est æternum.Et ideo hæc propositio,Christus incœpit esse,vel hic homo, de-
monstrato Christo,incœpit esse,secuodum sententiã catholicæ fidei, secundum quam non poni-
mus in Christo nisi vnum suppositum , siue vnam hypostasim aut personam, est simpliciter falsa:
quia boc pronomen,hic,demõstrat suppositum æternum,cuius æternitati repugnat incipere esse.
Nec obstat quòd incipere esse conueniat humanæ naturæ,quȩ significatur per hoc nomen,homo,
quia terminus in subiecto positus,nõ tenetur formaliter,hoc est pro natura , sed pro supposito.Et
licet prædicta propositio esset vera,nõ est tamen ea vtendum absque determinatione , ad euitan-
dum hæresim Arrij.¶Hæc etiam propositio,Christus secundum quod homo,est deus, est simpli-
citer negãda:quia illud quod cõuenit Christo secundum quod homo, cõuenit cuilibet supposito
humano.Sed manifestè falsum est quemlibet hominem esse deum,igitur.Posset tamen distingui,
vt dictum est de hac,Christus ioquantum homo,est creatura. Idem dicendum de ista , Christus,
inquantum homo , est hypostasis. ¶Ex prædictis patet , quòd licet in Christo sint duæ naturæ,est
tamen tantum vnum esse.vnde Athanas.Sicut anima rationalis & caro vnus est homo:ita deus &
homo vnus est Christus.Secundò patet quòd hæc est vera,Christus est subiectus patri,quia intel-
ligitur secundum naturam humanã.Et idem dicendum est de ista, Pater est maior filio secundum
naturam humanam , quæ determinatio adiungenda est propter rationem prædictam , ne conue-
niamus cum Arrianis.Hæc verò,Christus est subiectus sibiipsi,est distioguenda,cò quòd esse ser-
uum aut subiectum,vel dominum,pertinet ad personam,& non attribuitur naturæ.

§.6.

§. 6. DE VOLVNTATE CHRISTI.

A QVia superius tractãdo de sciẽtia Christi, sufficiẽter de intellectu eius dictũ est: restat de vo- 1.p.q.18. art.1.
luntate ipsius aliquid dicendũ. Et in primis notandum duplicem in Christo fuisse volũta-
tem, vt ipsemet Christus testatur dicẽs: Pater, nõ mea, sed tua volũtas fiat. Vna volũtas est diuina, Luc.22.
alia humana, quæ dicitur appetitus intellectiuus. Licet aliquãdo appetitus sensitiuus retineat no-
mẽ volũtatis, pro quãto volũtas dicitur inclinatio. vnde Io.3. Spiritus vbi vult spirat. tamẽ in parte
superiori non est nisi vna potentia naturalis, quæ dicatur volũtas. Si verò volũtas accipiatur pro
actu, oportet ponere in Christo secundũ humanam naturã, duas voluntates, hoc est duas species
actuũ volũtatis. Volũtas enim humana fertur in finẽ & in media, & alio modo fertur in vtrũque
simul. Nã fertur in finẽ simpliciter & absolutè, secundũ quod est secundũ se quoddã bonũ: circa
media autẽ voluntas fertur & terminatur cum quadã collatione & cõparatione, eò quòd medium
habet bonitatẽ in ordine ad aliud. Actus circa finẽ dicitur simplex voluntas, & à D. Tho. dicitur
volũtas vt natura, & à Damas. dicitur thelisis. Secundus actus dicitur volũtas vt ratio, & à Damas.
bouleusis, hoc est cõsiliatiua. Hæc autẽ diuersitas actuũ non diuersificat potentiam, quia vterque
tendit ad vnã rationem obiecti boni. ¶ Ex præmissis sequitur quòd Christus secundũ volũtatem
sensualitatis quæ dicitur volũtas vt natura, poterat aliud velle, quod nolebat secundũ voluntatem
rationis, & etiã nolle, ac etiã aliud quod Deus volebat, Deus enim volebat ꝙ Christus dolores ac
passiones ac mortẽ pateretur: & sensualitas ac etiam voluntas vt natura nolebat. Sed secundũ vo-
luntatem consiliatiuã siue vt ratio & in ordine ad finem, semper idem volebat quod Deus. quod
patet ex hoc quòd dixit, Non quod ego volo, &c. Volebat enim secundũ rationem, diuinã volun
tatem impleri, quamuis aliud dicat se velle secundum quandam aliam eius voluntatem. Nec ta-
men propterea sequitur quòd in Christo fuerit contrarietas voluntatum, cùm non possit esse con In Christo nõ fuit contrarietas voluntatũ.
trarietas, nisi oppositio attendatur circa idem & secundum eandẽ rationem. Christus autem non
secundum eãdem rationem volebat pati & calicem transferri. Quia calicem trãsferri volebat se-
cundum se, siue voluntate vt natura. Pati autem volebat in ordine ad finẽ, qui erat redemptio ge-
neris humani. Et sic voluntas humana non fuit repugnans voluntati diuinæ, sed potius subiecta.
Et agonia non fuit in Christo, quantũ ad actum animæ rationalem, secundũ quòd importat con-
certationem voluntatum ex diuersitate rationum procedentẽ (hoc enim contingit propter debili-
tatem rationis, quæ non potest iudicare quid simpliciter sit melius. quod in Christo non fuit: quia
per suam rationem iudicabat simpliciter melius esse, quòd per eius passionem voluntas Dei im-
pleretur circa salutem humani generis.) Fuit in Christo agonia quantum ad partem sensitiuam,
secundum quod importat terrorem infortunij imminentis, vt Damasce. dicit. In 3. lib.

Ver. 1. DE ORATIONE CHRISTI.

B CHristum pro se & aliis orasse, & eius orationẽ semper exauditã fuisse ex sacris literis constat. 3.p.q.21.
Habetur enim Luc.6. In illis diebus exiit in montẽ orare, & erat pernoctans in oratione Dei.
& Io.17. Pater clarifica filium tuum &c. Postea rogauit pro Apostolis, postremò pro his qui erant
credituri per verbum eorũ in ipsum. & Ioan.11. Pater gratias ago tibi, quia audisti me. Ego autem
sciebam quòd semper me audis. Fuit autem conueniens ipsum manifestè orare, vt nobis orandi
exemplũ præberet. Poterat enim (vt D. Aug. ait) orare silẽtio, sed ita patri voluit se exhibere pre- Super Ioan.
catorem, vt meminisset se nostrum esse doctorẽ, & vt patrẽ recognosceret authorem. Petebat pro
se quantum ad naturã humanam, gloriam corporis, & etiam alia quæ pertinebãt ad salutem alio-
rum. Licet enim secundũ voluntatẽ diuinã potuisset facere quæ volebat, non tamen secundũ vo-
luntatẽ humanã, cùm secundũ eam non haberet omnipotentiã. Ideo cõueniebat ei orare. Et quã-
uis nos nõ oremus ea quæ scimus certo futura, vt quòd sol cras oriatur, & Christus omnia futura
videret in verbo: Quia tamẽ videbat quædã esse fiẽda propter orationẽ suã: ideo nõ incõuenienter
petiit à à Deo, quẽ semper contẽplabatur. Et cùm oratio sit petitio decentiũ à Deo, & quædã ex-
plicatio propriæ volũtatis apud deũ, vt illam adimpleat: tũc oratio alicuius exauditur, cũ voluntas
eius impletur. volũtas autem simpliciter hominis, est volũtas rationis: hoc enim absolutè volumus,
quod secundũ deliberatã rationẽ volumus. Nã illud quod volumus secundũ motũ volũtatis sim-
plicis, nõ simpliciter volumus, sed secundũ quid. Vnde talis voluntas magis dicenda est velleitas,
quàm absoluta volũtas, qa scilicet homo hoc vellet, si aliud nõ obstaret, Cũ igitur Christus secun- Ioan.17.
dum voluntatẽ rationis nil aliud voluerit nisi quod sciuit Deum velle, cui semper se conformauit:
ideo eius voluntas etiã humana semper fuit exaudita. Nec obstat quòd orauit pro crucifixoribus,
vt deus illis ignosceret, quod tamen impletũ non fuit. Nec omnes qui crediderunt verbis Apost.
fuerunt vnũ cum eo: quia non orauit pro omnibus crucifixoribus, nec pro omnibus qui credituri
erant in eũ: sed pro solis prædestinatis. vnde dicebat: Pro his quos dedisti mihi. Quoad trãslatio-
nem verò calicis, quã petiit, & nõ obtinuit: dicendũ (secundũ Hilar.) quòd si per illã orationẽ pe-
tierit, vt timor bibẽdi calicis eũ vel alios martyres suæ passionis imitatores, non perturbaret, vel ꝙ
mors eũ nõ detineret, obtinuit. Si verò intelligatur ꝙ nõ biberet calicẽ mortis & passionis, vel, se-
cundũ D. Hier. ꝙ nõ biberet ipsum à Iudæis, nõ est factũ quod petiit: quia ratio quæ petitionẽ ex-
posuit, nolebat vt hoc impleretur. & sic intelligitur illud Psal. Clamabo per diẽ & non exaudies.
Hãc verò orationẽ proposuit ad instructionẽ nostrã: volebat enim ostẽdere suã voluntatẽ natura-
lem & motũ sensualitatis, quẽ vt homo habebat per rationem debere regulari. Si quæratur an se-
cundum sensualitatem orauerit: dicendum quòd nõ, cùm oratio sit essentialiter actus intellectus.

Potest

Melchisedech. Non quòd semper Christus offerat sacrificiũ pro peccatis:sed quia virtus sacerdotij & sacrificij Christi,quæ est causatio gratiæ,& deletio reatus peccatorũ remissorum , manet in æternũ in sanctis.ideo nõ eguit semel quolibet anno offerre sacrificium,sicut sacerdos Leuiticus. Sed æterna redẽptione inuẽta,& vna oblatione cõsommauit,&c.¶ Est prætarea sacrificiũ Christi secundum ordinẽ Melchisedech,& non secundũ ordinem Leui. Quia sacrificiũ legale siue Leuiticum erat figura sacerdotij Christi,nõ adæquans veritatẽ,sed ab ea multum deficiẽs: Primò,quia non mundabat peccata: Secundò,quia non ad perfectum ducebat: Tertiò , quia non erat æternũ, sicut sacerdotiũ Christi. Et ipsa excellentia sacrificij Christi ad sacerdotiũ Leuiticũ fuit figurata in sacrificio Melchisedech,qui ab Abrahã decimas accepit,& in cuius lumbis Leui sacerdos legalis decimatus est. Et quãuis quantũ ad ipsam oblationẽ sacerdotium legale expresśius figuraret sacerdotium Christi,quàm sacerdotiũ Melchisedech,in quo sanguis nõ effundebatur;tamen quantum ad participationẽ,& effectus huius sacrificij,in quo attenditur excellentia sacerdotij Christi ad legale sacerdotiũ,expresśius figurabatur per sacerdotiũ Melchisedech,qui obtulit panẽ & vinum,quæ(secundum D. Aug.)significabant Ecclesiasticam vnitatem , quã constituit participatio sacrificij Christi. Vnde etiam in noua lege verum Christi sacrificium communicatum fuit fidelibus sub specie panis & vini. Et ideo sacerdotiũ Christi dicitur secundũ ordinem Melchisedech, nõ quasi principalioris sacerdotis,sed quasi præfigurãtis excellentiã sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticũ. Dicitur autẽ Melchisedech ab Apostolo sine patre & sine matre & sine genealogia,neque initiũ dierũ,neque finẽ vitæ habẽs:nõ quia ista nõ habuerit , sed quia ista de eo in sacra *Heb.7.*
scriptura non legũtur sub hoc nomine. Et per hoc ipsum(vt Apost.dicit) assimilatus est filio Dei qui in terris est sine patre,& in cælis sine matre,& sine genealogia, iuxta illud : Generationẽ eius quis enarrabit?qui etiã secundũ diuinitatẽ neque principiũ,neque finem dierũ habet. ¶ Ex præmissis sequitur q Christus,secundũ quod homo, est mediator Dei & hominũ. vnde Ioã.1. Medius *3.p.q.26.*
autem vestrũ stetit quẽ vos nescitis. & Apost. Vnus est mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus. Quia cũ officiũ mediatoris sit cõiungere & vnire eos,inter quos est mediator,cùm extrema *1.Tim.2.*
vniãtur in medio,quod perfectisśimè cõuenit Christo,iuxta illud, Deus erat in Christo mundum reconciliãs sibi:ideo Christus est principalis mediator Dei & hominũ,inquantũ per suã mortem *2.Cor.5.*
genus humanũ Deo reconciliauit. Homines autem possunt dici mediatores minus principales & secundarij,ac etiã ministeriales,per intercesśionẽ & sacramentorũ administrationẽ. Et licet Spiritus sanctus interpellet pro nobis gemitibus inenarrabilibus:nõ tamen dicitur mediator,cùm nõ *Rom.8.*
sit homo , sicut Christus. & sic secundum humanitatem dicitur mediator. Dicitur autem Spiritus sanctus interpellare pro nobis effectiuè & causaliter,pro eo quòd orare & interpellare nos facit.

Ver. 3. DE ADOPTIONE DEI PER CHRISTVM.

A QVia Apostolus Eph.6.dixit quòd Deus prædestinauit nos in adoptionẽ filiorum per Christũ Iesum in ipsum:ideo aliquid de ipsa adoptione dicẽdũ est,& deinde de prædestinatio- *3.p.q.23.*
ne. Adoptio(vt hîc sumitur)est liberalis admisśio ad hæreditatem,per quam taliter admissus similatur filio naturali,cui nõ liberaliter,sed iure naturæ debetur hæreditas. Hæreditas autem dicitur id , ex quo aliquis est diues. Deus verò dicitur diues,inquantum seipso fruitur & est beatus. Ideo cum Deus sua bonitate admittit aliquos ad beatitudinẽ,dicitur eos adoptare. Adoptio autẽ diui- *Adoptio diuina & humana.*
na differt ab humana in duobus. Primò,quia Deus hominẽ quem adoptat,idoneũ facit per gratiæ munus ad hæreditatẽ cælestem percipiendã,per quod facit adoptatũ conformem imaginis filij sui naturalis,iuxta illud, Quos præsciuit,hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij eius.& sequitur, Si filij & hæredes,hæredes quidem Dei , cohæredes autem Christi. Filius autem naturalis (vt dictum est)non dicitur factus,sed genitus. Homo verò nõ facit idoneũ eum quem adoptat,sed *Rom.8.*
potius iam idoneũ eligit adoptando. Secũdò , quia filius adoptatus ab homine,non accipit hæreditatem,nisi ipse adoptans decedat , eò quòd bona corporalia & temporalia non possunt simul à pluribus ex integro posśideri. Hæreditatem tamen spiritualem omnes adoptati ex integro accipiunt,& semper posśident,absque patris detrimento. Et quãuis homo in sua natura consideratus, non sit extraneus à Deo,quantũ ad bona naturalia, quæ per creationem recipit : est tamen extraneus quantũ ad bona gratię & gloriæ,& secundũ hoc adoptatur. Et licet homines qui habẽt operari ad supplendum indigentiã,non adoptent,nisi in defectu filij naturalis : Deus tamen qui nullam indigentiam habere potest, rationales creaturas,angelos & homines , rationabiliter adoptauit. Hæc adoptio fit per totã trinitatem:quia quãuis generare in diuinis sit proprium personæ patris,tamen facere quemcũque effectum in creatis,est cõmune toti trinitati , propter vnitatem naturæ & esse. vnde Ioan.1. Quæcunque pater facit,hæc & filius similiter facit. Licet autem sit communis,attribuitur tamen patri tanquam authori,& filio vt exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti. Et quia filiatio non conuenit naturæ,sed solum hypostasi & supposito , & adoptio sit quædam filiatio,sequitur quòd adoptio non attribuitur naturæ humanæ,sed Christo, per eam tamen. Nec obstat quòd in anima Christi ponimus gratiam habitualem,per quam nos dicimur filij adoptiui : quia gratia habitualis in Christo non facit de non filio filium adoptiuum : sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi,iuxta illud , Vidimus gloriam eius quasi gloriã vnigeniti à patre. Et quia D.Tho. post materiam adoptionis tractat de prædestinatione Christi , quæ materia non potest intelligi absque notitia scientiæ & præscientiæ Dei: ideo de his omnibus pro terminorum declaratione dicendum est.

§.7.

DE SCIENTIA DEI.

§. 7.

1.p.q.14. CVm omnes perfectiones quæ sunt in creaturis, sint eminentes & nobiliori modo in Deo: & scientia siue certa cognitio sui & aliorum sit perfectio in nobis: necesse est dicere quòd Deus eminēter habet certissimā ac clarissimā cognitionē suiipsius, & omniū eorū quæ sunt, fuerunt, & possunt esse, non solùm in cōmuni, prout conueniunt in ratione entis vel alicuius generis: sed etiā in speciali, vt sunt ab aliis distincta, ac etiā futura contingētia, & omnia quæ sunt in potentia obedientiali creaturæ. De notitia suiipsius dicitur 1. Cor. 2. Quæ sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. De notitia aliorū habetur Heb. 4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius, & in eodē quo ad specialem notitiā, dicitur, Quòd pertingit vsque ad diuisionē spiritus & animæ, cōpagúmque & medullarū, & discretor cogitationū & intentionū cordis, & nulla creatura est inuisibilis in cōspectu eius. Qui vocat ea quæ non sunt, tanquā ea quæ sunt. Et quòd cognoscat mala habetur Prouer. 15. Infernus & perditio corā eo. ¶ Eminentia scientiæ Dei super nostrā apparet in multis. Primò, quia in nobis est per species intelligibiles inhærentes, quæ sunt qualitates: Deus autē non per qualitatem inhærentē, sed per suā essentiam, quæ est idea siue similitudo distinctè repræsentās omnia. Secundò quia nostra cognitio est successiua & discursiua, & nō est de futuris: sed deus vnico intuitu videt omnia præterita, præsentia, futura, & possibilia. datur similitudo de homine existēte in turri altissima: videt omnes ambulātes, & tamen primi non vident sequētes. Aduertendū tamen quòd cognitio eorum quæ fuerūt, sunt, & erunt, apud theologos dicitur scientia visionis. Cognitio verò possibilium quæ nunquā erunt, dicitur scientia simplicis intelligentiæ. Tertiò, quia scientia dei est copulata diuinæ volūtati, & causa rerū quantū ad esse naturale. & sic habet Deus scientiā practicam, quāuis etiā habeat scientiā speculatiuam. Sed scientia nostra non est causa rerū, sed causatur à rebus. Quartò, quia scientia Dei est inuariabilis & infallibilis, quemadmodū eius substantia, nostra autem est variabilis & defectibilis. Quintò, quia scientia nostra est finita, scientia autem dei infinita, cùm comprehendat seipsum, qui est infinitus. ¶ Ex præmissis patet quòd in Deo non est ponenda præscientia nec præuisio quo ad se, cum omnia simul videat in nūc æternitatis. Quia tamen noster modus intelligendi est per successionē, siue per prius & posterius, ideo dicimus quòd Deus ab æterno præsciuit lucem, antequam diceret, fiat lux. B

1.p.q.14 art. 4. & 7.

Scientia visionis.

Præscientia nō est in deo.

Ver. 1. DE COEXISTENTIA PRAESCIENTIAE ET CONTINGENTIAE RERVM.

1.p.q.14. art. 13. QVia notitia coexistentiæ præscientiæ Dei cum contingentia rerū plurimū seruit ad resolutionem materiæ prouidentiæ, & prædestinationis, ac liberi arbitrij, & præceptorū dei: ideo aliquid super huiusmodi breuiter dicendum est. Et in primis notandū quòd contingens dupliciter potest cōsiderari: Vno modo in seipso, secundū quod est iam in actu. & tunc nō dicitur propriè contingēs, neque ad vtrumlibet, quia iam est determinatum, quantū ad veritatem, siue propositio ex eo conflata, est determinatæ veritatis: cū omne quod est, quando est (secundū Philos.) necesse sit esse, aliàs duo contradictoria essent simul vera. Et hoc modo contingens non consideratur vt futurum, sed vt præsens. Dicitur tamen contingens, eò quòd aliquando fuit contingens. & de hoc nulla est difficultas. Alio modo potest considerari contingens vt futurum, siue vt est in sua causa, etiam si non exprimatur. & de hoc est difficultas an sit determinatæ veritatis. Et dicendum quòd si aliquo cōtingenti dato exprimatur futuritio: vt si dicatur, Antichristus est contingens futurum, vel est futurus: tunc cū iam supponatur futuritio, est determinatæ veritatis & necessariū ex suppositione futuritionis, quemadmodum primo modo acceptum est necessarium ex præsuppositione præsentialitatis. & sic tales propositiones in sensu composito, siue vt sunt modales de dicto, sunt determinatæ veritatis: licet non in sensu diuiso. ¶ Si verò consideretur contingens præcisè, vt est in sua causa proxima, absque expressione alicuius determinantis ipsum: tunc dicitur Contingens ad vtrumlibet, eò quòd causa ipsius se habet ad opposita, cū possit impediri, & nō impediri. & de hoc generaliter dicitur quòd nō subiacet alicui creatæ cognitioni, siue quòd excedit omnem intellectum creatum. Quia cū propositio dicatur vera vel falsa ab eo quod res est vel nō est, siue in ordine ad propositionē de præsenti, de inesse sibi correspondentē veram vel falsam, nullus intellectus creatus certitudinaliter & determinatè naturaliter scire potest an tale cōtingens eueniet, vel non eueniet, siue an propositio de præsenti, & de inesse ex eo cōflata, aliquando erit vera: quia ignorat an causa proxima impedietur à deo, vel nō, cum quæ sunt dei, nemo nouit nisi spiritus dei, vel ille cui voluerit reuelare, vnde cognoscere talia est solius dei. Ideo Esa. 41. dicitur; Annunciate quæ ventura sunt in futurū, & sciemus quia dij estis vos. Et ideo quicūque cognoscit effectū cōtingentem in causa dūtaxat, non habet de eo nisi cōiecturalem cognitionē. Ex quo sequitur quòd Astrologi nihil certò cognoscere possunt, nisi supposita permissione diuina. Deus autē qui in æternitate sua (quæ tota simul existit, & omne tēpus ambit) absque successione vnico intuitu omnia contingentia cognoscit, nō solū vt sunt in causis tantùm, sed etiā prout vnumquodque eorum est, vel fuit, vel erit in actu suo, & potest causas impedire si velit, ac etiā non impedire: habet futurorum contingentium determinatam & infallibilem cognitionē. Et ideo si deus aliquod contingens præuidit futurū, infallibiliter erit. Si nō verò nō præuidit futurum, nunquā erit. Nec tamen propter scientiam dei cōtingens desinit esse contingens. Quia de ratione cōtingentis est quòd sit à causa proxima; quæ impediri potest à prima. Et ideo nō sequitur, Deus præuidit hoc cōtingens futurum, ergo necessariò veniet, loquēdo de necessitate simpliciter absoluta: quia deus vidit quòd cōtingenter siue impedibiliter eueniet: quia ipse potest impedire. ¶ Pro resolutione igitur materiæ & solutione argum- C

Gen. 3.

Astrologi nihil certò cognoscunt.

Propositio necessaria.

argumentorum, sciendum est quòd necessarium siue propositio necessaria est duplex: quædã est ex suppositione, alia est simpliciter absoluta, siue (vt dialectici dicũt) modalis, cõposita, & diuisa. Propositio necessaria ex suppositione est, ad cuius positionẽ sequitur alia necessitate cõsequentiæ, quæ dicitur necessitas infallibilitatis: vt Sortes currit: ad cuius positionem necessariò & infallibiliter sequitur quòd moueatur, & hæc, Deus reuelauit Antichristum fore, ergo Antichristus infallibiliter erit. similiter, Sortes prædestinatus saluabitur, & Plato reprobatus damnabitur, quæ includunt duas propositiones, ad quarũ primã in sensu cõposito necessitate cõsequentiæ & infallibilitatis sequitur secunda. & hæc necessitas non opponitur cõtingenti ad vtrumlibet. Et causa necessitatis talium prouenit ex eo quòd necessarium est alterã cõtradictoriarum esse verã, & alterã falsã. Necessarium verò simpliciter est cuius causa proxima nõ se habet ad opposita: quia s. impediri nõ potest, & sic ea quæ à Deo immediatè procedunt, vel quæ eius imperio per alias causas efficiuntur, sine necessaria absolutè & simpliciter: & propositiones ex illis conflatæ, dicuntur necessariæ, & simpliciter & absolutè: quia nõ possunt esse falsæ, etiã dato antecedẽte falso: vt, Sortes currit, ergo homo est animal, vel Deus est. Si enim ad impossibile sequitur quodlibet, sequitur etiã quòd ad falsum sequi potest verum. Tales propositiones quæ nõ possunt esse falsæ apud Theologicos, dicuntur simpliciter & absolutè esse necessariæ & æternæ veritatis. Et causa huius necessitatis prouenit ex ipsa rei essentia, siue natura, eò quòd causa quæ talem naturã creauit & ordinauit impediri nõ potest. Apud naturales verò propositio dicitur simpliciter & absolutè necessaria, quãdo causa naturaliter impediri non potest, vt hæc propositio, Sol lucet. & aliæ huiusmodi. ¶ Ex præmissis patet primò, quòd cõtingentia rerum simul stat cum præscientia Dei. Quia præscientia Dei nihil imprimit in hominibus, sicut nec visio, qua Sortes videt Platonem. Et quanuis Deus mouendo creaturas aliquid imprimat, tamen imprimit secundũ modum & cõditionem naturæ quã mouet, iuxta illud, Disponit omnia suauiter, hoc est naturalia naturaliter, & libera liberè, & cõtingentia cõtingenter. Et sic si ponatur voluntatem à Deo moueri, volũtas infallibiliter mouebitur, ex suppositione tamẽ. Nõ autem simpliciter, quia nihil eã necessitãs in ea imprimitur. & sic cõceduntur in sensu diuiso sequentes propositiones, prædestinatus potest dãnari, & reprobatus potest saluari, & aliæ similes, quæ sunt falsæ in sensu cõposito. Ex his patet quòd licet scientia Dei practica sit causa scitorum, nõ tamẽ scientia speculatiua. Nec etiã scientia eius practica est causa necessaria, cùm per secundas causas secundũ modum earum causet. Et sic generatio plantæ est cõtingens, propter causam proximã, quæ est motus solis, qui potest impediri. Si dicatur quòd cõditionalis, cuius antecedens est absolutè necessarium, etiã cõsequens erit absolutè necessarium: ergo si Deus sciuit hoc futurum, hoc erit, cũ naturaliter & necessariò sciat omnia futura. Dicendum quòd quãdo in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actũ animę, cõsequens est accipiendum, nõ secundum esse quod in se est, sed secundũ esse quod est in anima. Aliud enim est esse rei in anima, aliud in seipsa, puta si dicã, Anima intelligit aliquid, intelligendũ est quòd illud est immateriale, secundũ quod est in intellectu, & nõ secũdũ quod est in seipso. Et similiter si dicã, Deus scit aliquid futurũ, ergo illud erit: consequens intelligendum est prout subest scientiæ diuinæ, hoc est prout est in sua præsentialitate siue æternitate, quæ nõ subiicitur tempori, sed ambit omne tẽpus. ideo Deus nullum cõtingens videt quo ad se, sed solùm quo ad nos, & quo ad nostrũ modũ intelligendi. & ideo decipiuntur qui dicunt Deum videre aliquid futurũ quo ad se, cũ nõ videat nisi quæ præsentia sunt sibi. Eã ob rem si videt in suo nũc æternitatis aliquid, nõ sequitur quòd videat illud in nostro nũc, quod aliquãdo est futurum, aliquãdo præsens, aliquãdo præteritum. Et deceptio prouenit, quia ea quæ nobis conueniunt, & de nobis dicũtur, arbitramur eodem modo de Deo dici: quod plurimum distat à veritate, quod est bene notandum. & sic prædictum cõsequens est necessarium, sicut & antecedens: quia omne quod est, quando est, necesse est esse. & sic prædictum antecedens non est absolutè necessarium, sed ex suppositione, supposito quòd Deus sciuerit, & in sensu composito.

Deus nihil futurum scit quo ad se.

Sap.8.

Ver. 2. DE IDEIS.

A IDea Græcè, Latinè forma siue similitudo dicitur, quia est principiũ cognoscendi & operãdi quæ conueniunt Deo quo ad alia à se, ideo dicitur idea, & exẽplar aliorum. vnde Exo.25. Fac secundũ exemplar quod tibi in mõte mõstratum est. Sed cum Deus per suã essentiã sit principium aliarum rerum, & nõ suipsius, sequitur quòd essentia diuina nõ dicitur idea, secundum quod comparatur ad ipsum Deum, sed bene quo ad alia. Ideo possumus dicere diuinã essentiã esse ideã, siue similitudinem omnium aliarum rerum. vnde D. Aug. dicit, Tãta vis in ideis constituitur, vt nisi his intellectis nemo sapiens dici possit. Et quãuis diuina essentia nõ sit nisi vna in se, & dicatur idea inquãtũ est ratio vel similitudo huius vel illius rei: quia tamen sunt plures res intellectæ, sequitur quòd sunt plures ideæ siue similitudines aut rationes intellectæ, cùm cuiuslibet rei essentia diuina sit similitudo, & nobilius res sint in ea quàm in seipsis. Quia in essentia diuina dicuntur creatrix essentia. Et licet D. Dionys. dicat quòd Deus nõ cognoscit res secundum ideã extra se, intelligit de idea extra se existente, siue accidentali, sicut nos per species intelligibiles. Nec obstat quòd nõ ponũtur in Deo plures sapiẽtiæ aut artes, quæ sunt principiũ cognoscẽdi & operãdi. Quia sapientia & ars significãtur vt quo Deus intelligit: idea verò id quod Deus intelligit. Et quia malum in Deo esse nõ potest, ideo malum nõ cognoscitur à Deo per propriã ideã, sed per ideã siue rationem boni oppositi. Et cùm Deus eorum quæ nõ fuerunt, nec sunt, nec erunt, nõ habeat scientiã practicã actu, sed solùm virtute: ideo respectu eorum nõ est idea in Deo, secundum quod idea significat exem-

1.p.q.15.art.1.

In lib.83.q.

c.7.de Di.No.

plar siue principium operandi: est tamen secundum quod idea significat principium cognoscẽdi. Notandum tamen quòd genera non possunt habere aliã ideam in essentia diuina ab idea speciei: quia nunquã genus est nisi in aliqua specie. Similiter etiã dicendum est de accidentibus, quæ inseparabiliter cõcomitãtur subiectũ. Accidentia verò quę superueniunt subiecto, aliã ideã habent. Artifex enim per formã domus facit omnia accidẽtia, quæ à principio cõcomitãtur domũ, sed nõ omnia quæ superueniũt domui iã factæ, vt sunt picturæ, & alia huiusmodi. Indiuidua, secundum opinionẽ Platonis, nõ habẽt aliã ideã ab idea speciei, tũ quia singularia indiuiduãtur per materiã quã ipse Plato ponebat esse increatã (vt quidã videntur opinari) & cõcausam ideę, tum quia intentio naturæ cõsistit in speciebus, nec particularia producit, nisi vt in eis species saluetur. Sed prouidentia diuina nõ solùm se extendit ad species, sed etiã ad singularia: nec ponimus ideas extra essentiam diuinam & extra nos, siue ideas separatas à Deo & nobis, vt Aristot. dicit Platonem posuisse.

§. 8. DE PROVIDENTIA DEI.

1.p.q.22.ar.1. PRouidentia, propriè accipiendo, est ratio siue cognitio & directio siue dispositio ordinandorũ in finem, & præcipuè in finem vltimum: & est principalis pars prudentiæ, ad quã ordinãtur memoria præteritorum, & intelligẽtia præsentium, prout ex præteritis memoratis, & præsentibus intellectis cõiectamus de futuris prouidendis. Prudentiæ autem proprium, secundum Philoso. est ordinare alia in finem respectu suipsius. & sic dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos in finem vitæ suæ, siue actus aliorum sibi subditorum in familia, ciuitate, vel regno. secundũ quem modum dicitur Mat. 24. Fidelis seruus & prudens, quem cõstituit dominus super familiam suam. Prouidentia ponitur in intellectu, sicut prudentia, supponit tamen voluntatem finis: nullus enim præcipit aut disponit de agendis propter finem, nisi velit finem. Et per hunc modum prudentia & prouidentia cõueniunt Deo, qui nõ solùm producit res secundum substãtiam, sed etiam ordinat
4.de consol. eas in finem ipsarum. vnde Sap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. & D. Boet. dicit quòd prouidentia est ipsa diuina ratio in summo omnium principe cõstituta, quæ cuncta disponit. Dispositio autem potest dici tã ratio ordinis rerum in finem, quàm ratio ordinis partium in toto. Ad prudentiam autem duo pertinent. s. ratio siue cognitio ordinis rerum in finem, quę dicitur prouidentia, & executio ordinis rerum in finem, quæ dicitur gubernatio. Primum est æternum in Deo: Secundum est temporale: quia dicit relationem ad creaturas existentes. Nec obstat quòd Philoso. dicit prudentiam esse eorũ, de quibus eubolia rectè cõsiliatur, & synesis iudicat: sed cõsilium: cum importet inquisitionem, nõ est in Deo, qui omnia absque discursu simul videt. igitur, &c. Quia regula generalis est, quòd ea quæ possunt prædicari de Deo & creaturis, quando dicuntur de Deo, intelliguntur remoueri ea quæ sunt imperfectionis, quæ non remouentur, cùm dicuntur de creaturis. Et ideo licet cõsilium nõ sit in Deo, prout importat inquisitionem, est tamen in Deo vt dicit
Ephe.1. terminum cõsilij, qui est rectitudo iudicij, ad quã cõsiliantes inquirendo perueniunt. vnde Apost.
art.2. dicit, Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. ¶ Et cum Deus sit causa omnium rerũ, & ordinet siue disponat omnia in finẽ suũ, sequitur quòd omnia sunt diuinę prouidẽtię subiecta. Vnde Sap. 8. de diuina sapientia dicitur, Attingit à fine vsque in finẽ fortiter, & disponit omnia suauiter. Et sic apud Deum nihil est casuale aut fortuitum, cum non sit præter intentum. Nec est incõueniens quòd prouisor vniuersalis permittat aliquem defectum in particulari, nec impediatur bonum totius vniuersi sicut in particulari prouisore, qui debet quãtum potest omnem defectum vitare in eo cuius curã gerit. vnde corruptiones & defectus in naturalibus, dicuntur cõtra naturã particularem: sunt tamen de intẽtione naturæ vniuersalis, in quãrum defectus vnius cedit in profectũ alterius. Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent in vniuerso. Nõ enim esset vita leonis, nisi esset occisio animalium: nec esset patientia martyrum, nisi permitteretur persecutio tyrãnorum: nec appareret iustitia punitiua, si angeli & homines nõ fuissent permissi peccare. Et quãuis humana prouidentia non se extendat, ad ea quæ ex natura necessariò proueniunt (quia nõ est homo institutor naturæ sicut Deus) ideo Dei prouidentia ad omnia se extendit, etiam ad ea quæ ex natura necessariò proueniunt. Et licet homines dimittãtur peccare propter liberum arbitrium, propter quod sunt domini suorum actuum: nõ tamen sequitur quòd nõ subsint diuinę prouidentiæ, sed quòd speciali modo subdãtur, vt. s. imputetur eis ad culpã vel meritũ, & reddatur
1.Cor.9. eis pœna vel præmium. Et quãtum ad hanc specialem prouidentiã Apost. remouet à Deo curam
art.3. de bobus. ¶ Notãdum tamen quòd quãtum ad rationem siue dispositionem ordinis rerum in finem, Deus immediatè prouidet omnibus: quia in suo intellectu habet rationem omnium, etiam minimorum, cùm causas aliquibus effectibus præfecit, dedit illis virtutẽ ad effectus illos producendos. ideo oportet quòd ordinem causarum ad suos effectus in sua ratione habuerit. Quantum ad executionem verò prouidet, mediãtibus causis secũdis, & inferiora gubernat per superiora, nõ defectu virtutis, sed propter abundãtiam suæ bonitatis, quæ tãta est quòd dignitatem causalitatis etiã creaturis cõmunicat. Et licet nõ pertineat ad dignitatem regis temporalis de minimis curam gerere, propter defectum virtutis: quia pluribus intentus, &c. & si propter minima relinqueret maiora, deficeret: non est tamen cõtra dignitatem Dei, qui est infinitæ virtutis, quæ in hoc ostenditur quòd omnibus prouidet, nec impeditur. nec etiã per eius prouidentiã excluduntur causæ secũdæ,
In Enchi. quæ sunt executiones huius ordinis. Et quãuis D. Aug. dicat quòd melius sit nobis nõ cognoscere mala & vilia, quàm ea cognoscere: quia per eorum cognitionem impedimur à cognitione aliquorum meliorum, cum nõ possimus simul multa intelligere, & aliquãdo cognitio malorũ peruertit

uertit voluntatem in malum: hæc tamen nó habent locum in Deo, ideo cognoſcit omnia bona & mala & quæcunque vilia. ¶ Notandum præterea quòd quãuis diuina prouidentia quibuſdam rebus neceſsitatem imponat, nó tamen omnibus: Quia (vt D. Dion. ait) Corrumpere naturam nó eſt diuinæ prouidétię: ſed videretur corrumpere vel peruertere, ſi ea quibus dedit liberum arbitrium, neceſsitaret. Et ſi ea quæ naturaliter proueniunt, ſuum nó cóſequerentur effectum & finem. Ideo Sap. 8. dicitur, diſponit omnia ſuauiter, hoc eſt vnumquodq; ſecundum modum ſuæ naturæ. ſ. naturalia naturaliter & ex neceſsitate, & libera liberè. Et ſic quædam diſponit neceſſariò, quædam contingenter. vnde reſultat quòd ordo diuinæ prouidentię eſt immutabilis: quia omnia infallibiliter veniunt ſicut vult euenire. de his aliqua dicta ſunt, cùm de ſcientia Dei & rerum contingentia ageretur.

art.4.
4.de Di. No.

Ver. 1. DE PRAEDESTINATIONE ET REPROBATIONE IN GENERALI.

A PRædeſtinatio (prout de ea à Theologis communiter tractatur) eſt pars ſubiectiua ſiue ſpecies prouidétiæ. Et ſic eſt ratio ordinis ſiue diſpoſitio intellectualis naturæ in finé excedenté proportionem naturæ creatæ, hoc eſt in vitá æterná. Et ſic omnis prædeſtinatio eſt prouidentia, ſed nó ecóuerſo: quia diſpoſitio creaturarum irrationabilium & inſenſibilium prouidentia diei poteſt, & nó prædeſtinatio. Similiter reprobatio, hoc eſt diſpoſitio ad pœná æterná, eſt prouidétia, & tamen nó eſt prædeſtinatio. Ex quo apparet quòd prouidentia in ordine ad intellectualem naturá diuiditur in prædeſtinationem & reprobationé. & ſic prædeſtinari & reprobari cóuenit duntaxat angelis & hominibus. Et ſicut dictum eſt quòd prouidentia pertinet ad intellectú, ſuppoſito actu voluntatis, ſic etiá prædeſtinatio, quæ includit propoſitum dádi vitá æterná. Vnde Apoſt. Vt ſecundú electionem propoſitum Dei maneret. Ex quo videtur ſumi differentia inter prædeſtinationem & præſcientiá. Ná hæc dictio, præſcientia, quátum eſt ex ſuo modo ſignificandi, nó importat actum voluntatis, ſicut hæc dictio, prædeſtinatio. Et quia videmus in nobis actum voluntatis ſequi actú intellectus, & ſcientiá præcedere prouidentiam: ſic dicimus præſcientiam Dei præcedere prędeſtinationem, & eſſe cómuniorem ea: quia attribuimus Deo præſcientiam irrationabiliú, & non prædeſtinationem, reſpectu illorum. Et in intellectualibus creaturis prædeſtinatio prærequirit præſcientiam. Prius enim, ſaltem ordine naturæ, cognoſcitur res aliqua & finis ac mediú, quàm diſponatur in finé. & ideo dicimus præſcientiam præcedere prædeſtinationé, iuxta illud Rom. 8. Quos præſciuit, hos & prædeſtinauit, &c. & pari ratione præſciétia præcedit reprobationem ſiue odium Dei. Et nó loquimur hic de præſcientia meritorú vel demeritorum, quæ nó æqualiter ſe habet ad prædeſtinationé & reprobationem, vt poſtea dicetur: Sed de præſcientia Dei, abſtrahendo ab his. ſ. meritis & demeritis, pro prçuiſione rei & finis abſolutè. & hæc prçſcientia eodé modo ſe habet ad prędeſtinationem & reprobationé. Ad horú euidentiá ſciendú eſt quòd in nomine prædeſtinationis multa includuntur. ſ. prçſcientia & prouidentia, quæ ſunt ſuperiora, & electio, quod eſt vnum cócomitans, & cóſequentia, quæ ſunt vocatio, iuſtificatio, & glorificatio, quæ inordinatè ſe habét, ſicut diximus de præſcientia, prouidentia, & prædeſtinatione. Ná primò intelligimus electionem, ſecundò vocationem, nó quamcunq;, quia, vt habetur Mat. 20. Multi ſunt vocati, pauci verò electi: ſed vocationem ſecundum propoſitum voluntatis ſuæ, hoc eſt vocationé efficacem. Tertiò intelligimus iuſtificationem ſiuę gratiæ collationem, ex qua in his qui ſubiecti ſunt peccatis, ſequitur peccatorum remiſsio. Quartò magnificationem, quæ dicitur cótinuatio meritorum, ſiue perſeuerantia in bono, vel ſaltem nó interrupta, vt in paruulis baptizatis ante vſum rationis decedétibus. Poſtremò intelligimus glorificationem, ſiue gloriæ & vitæ æternę collationem, quæ eſt terminus prędeſtinationis. & ſecundú hęc debent intelligi verba Apoſt. Rom. 8. Ná quos prçſciuit, &c. In reprobatione verò nó tot includútur, ſed ſequentia: Prçſcientia ſimplex & abſoluta. de qua dictum eſt, & prouidentia tanquam priora & ſuperiora, poſtmodum permiſsio cadendi in peccatú, poſtremò deputatio ad pœnam æterná, quæ eſt terminus & finis reprobationis. Pro ampliori tamen intelligentia præmiſſorum ſciendum eſt quòd nó intendimus ponere prioritatem aut poſteritaté in Deo, ſed ſolum ſecundú noſtrú modú intelligédi. Scimus enim Deum ab æterno & in ſua æternitate antequàm quicquá faceret, omnia prçſciuiſſe vnico actu ſemper eodé modo permanente, qui eſt ſua eſſentia: & ea quæ nó erant futura ſciuiſſe ſolú ſpeculatiuè, vt in potétia ſua. Et hanc ſcientiam (vt dictú eſt) vocamus ſimplicis intelligentię, ſiue ſpeculatiuam tantú, eò quòd nó habeat cópoſitionem voluntatis ſiue voluntaté annexam. Ea verò quæ futura erant, prçſciebat, & eorú habebat nó ſolú ſcientiam ſpeculatiuam, ſed etiam practicam, quę habet voluntaté annexam ea exterius producédi pro inſtanti pro quo ea producturus erat. Ideo circa illa dicitur exéplar. & ſic abſque Dei mutatione facta eſt mutatio in creaturis, quando productę ſunt, quę prius nó erant. Hęc dicitur ſcientia viſionis, quia omnia ſimul videt prçſentia in ſuo nunc ęternitatis: & quo ad nos dicitur prçſcientia & prçuiſio, eò quòd priuſquam tépus eſſet, prçſciret & prçuideret. Imaginamur enim Deú in ſuo nunc ęternitatis inter alia vidiſſe intellectuales creaturas ex ſua gratia capaces ad finé ſupernaturalé, & accepiſſe certum numerú illarú tam ex angelis, quàm hominibus, & per voluntatem propoſuiſſe eas ordinare ad illú finé, & media códucentia eis dare: deinde eas in tépore productas eſſe, & ſic poſtmodú vocaſſe, iuſtificaſſe, magnificaſſe, ac glorificaſſe. Aliam verò multitudinem tam hominú quàm angelorum in eodem nunc ęternitatis poſt prçſcientiam ſpeculatiuam ipſorú prçſciuit ſingulos illorú, vel gratiam oblatam nó accepturos, vel ea malè vſuros. &

1.p.q.23.ar.2.
Rom.9.
Multa in prædeſtinatione includuntur.

ideo proposuit eis dare pœnas æternas, propter eorum demerita: deinde creauit illos in tempore, libertatem dedit, peccare permisit, in multa patientia sustinens vasa iræ apta in interitum, & tandem eos perseuerátes in malitia vsq; in finé vitæ, supplicijs deputauit æternis, quæ sunt terminus & finis reprobationis. Quòd autem Deus aliquos prædestinauerit, probatum est. Quòd verò ali-
Malach.1. quos reprobauerit, Malach. testatur, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. & Apost. Cum nódum
Rom.9. nati fuissent, &c. & alibi dicit, Ne qs fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter vná escá ven-
Heb.12. didit primogenita sua. Scitote enim quoniá postea cócupiuit hæreditate benedictionem, & reprobatus est. Nó inuenit pœnitentiæ locum, quanquá cum lachrymis inquisiuisset eá. Et nó intelligitur principaliter de benedictione aut seruitute téporali, sed spirituali. Ná Esau fuit maior in bo-
Gen.32. nis temporalibus quàm Iacob: imò Iacob dixit se seruum Esau, & misit ad eum munera. Ad prouidentiá enim vniuersalis prouisoris pertinet, aliquos defectus permittere in his qui suæ prouidétię subduntur propter maius bonum. Et sic reprobatio includit actum voluntatis. s. voluntatem permittendi cadere in culpá, & inferédi dánationis pœná pro culpa. Nec propter hoc causa reprobationis est causa dánationis, sicut prædestinatio est causa salutis, cùm permissio peccádi nil ponat in peccáte, sicut iustificatio in pœnitente. Nec reprobatio Dei subtrahit aliquid de potentia reprobati. Nec reprobatus est impossibilitatus adipisci gratiá, impossibilitate absoluta, sed ex suppositio-
Sap.11. ne, quæ nó tollit libertatem. Nec obstat quod dicit Sap. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eo-
1.Tim.2. rum quæ fecisti: Quia intelligitur quátum ad esse naturale, & nó quátum ad beatitudinem. Et li-
art.4.ad.3. cet velit omnes homines saluos fieri, voluntate antecedente, quod nó est simpliciter velle: nó tamen voluntate cósequente, qua dicitur simpliciter velle. ¶ Ex præmissis sequitur primò, q; prędestinatio nó est in prædestinatis, sicut nec præscientia aut prouidétia in rebus prouisis, sed est solùm ratio in intellectu prouisoris. Licet executio prouidentiæ & prædestinationis, quæ dicitur gubernatio & prædestinatio passiua, sit in rebus gubernatis & prædestinatis passiuè, & in gubernáte & prędestináte actiuè. Et sic vocatio, iustificatio, magnificatio, & glorificatio, aliquid ponunt in prędestinatis. Reprobatio etiá actiua nihil ponit in reprobatis, sed bene executio reprobationis, quo ad pœnas æternas, sed nó quo ad permissionem peccádi. & ideo nó necessitat ad peccádum, licet reprobati infallibiliter peccent. Prędestinatio enim aut reprobatio actiua nó ponit in Deo actioné
art.6. realem ad extra, sicut executio illius. ¶ Secúdò sequitur quòd prædestinatio electorum est certa & infallibilis. nó tamen sequitur quòd prędestinatus absoluta necessitate saluetur, sed solùm necessitate infallibilitatis, & ex suppositione, quæ necessitas nó opponitur cótingentiæ, vt dictum est. Si dicatur, Quicquid Deus potuit, potest nunc: sed potuit nó prædestinare Petrum, ergo & núc potest. Dicendum quòd maior huius syllogismi est vera, absolutè loquendo. Sed minor est falsa cum cóclusione, quia supponit id quod iá prædestinatum est, posse nó prędestinari, quod est falsum in sensu cóposito: quia cùm prædestinatio includat voluntatem Dei, quæ est immutabilis, & Deum velle aliquid creatú sit necessariú ex suppositione: igitur, &c. Et quáuis ille qui prædestinatus est, possit absolutè mori in peccato, nó tamen supposita prędestinatione. Nec obstat id quod D. Aug.
Apoc.3. super illud, Tene quod habes, ne alius accipiat coroná tuá, dicit: Alius nó est accepturus, nisi iste perdiderit: ergo prædestinatio nó est certa, postquàm perdi potest corona gloriæ. Quia corona di-
Prædestinatio absoluta. citur alicuius dupliciter: Vno modo ex prædestinatione simpliciter absoluta: & hanc nemo potest perdere: quia infallibiliter morietur in gratia. Alio modo potest corona esse alicuius ex gratia vel merito gratiæ quod habet: & tale debitum dicitur ex prędestinatione secundú pręsentem iustitiá. quia si tunc cùm gratiá habet moreretur, infallibiliter saluaretur: tamen hác coroná & gratiá potest quis amittere per sequés peccatum mortale. Alius autem illá coroná amissam dicitur accipe-
Iob 34. re, inquátum loco eius qui cecidit in peccatum, subrogatur, secundum illud Iob, Cóteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis, sicut loco angelorú malorú substituti sunt homines, & in locum Iudæorum Gétiles. Substitutus auté in statum gratiæ quátum ad hoc coroná accipit, quia de bonis quæ alius fecit, in æterna vita gaudebit. Et quéadmodum dictú est de prædestinatione quòd est duplex. s. absoluta, & secundum præsentem iustitiá: sic dicendum est de reprobatio-
Numerus prædestinatorum. ne. ¶ Notádum quòd licet numerus prædestinatorum vel etiá reprobatorum, secundum pręsentem iustitiá nó sit certus & determinatus pro omni tempore (quia potest augeri & minui, secun-
Psal.68. dum illud Deuter.1. Dominus noster addat ad hunc numerum multa milia. & Psal. Deleantur dę libro viuentium, &c. licet aliqui exponát, secundum opinionem hominum.) numerus tamen prędestinatorum & reprobatorum absolutè est certus & determinatus: sic quòd augeri vel minui nó potest, vt D. Aug. dicit. Sed numerus ille & ratio eius soli Deo est cognitus, vt D. Greg. in quadam oratione ait, Deus cui soli cognitus est numerus electorú in æterna fœlicitate locádus. Et quáuis aliquibus sanctis ex priuilegio speciali prædestinatio sit reuelata (vt dicitur cómuniter de D. Magdalena & Paulo, ac alijs, propter hoc quod scriptum est Luc.10. Maria optimam partem elegit,
In lib. de Nat. & Gra. quæ nó auferetur ab ea. & 2.Cor.12. Sufficit tibi gratia mea. & Philip.4. de multis, quorum nomina Apost. dicit esse scripta in lib. vitæ.) nó tamen cóuenit, quòd prædestinatio cómuniter reueletur omnibus. Quia si sic, illi qui nó sunt prædestinati desperarét, & securitas prædestinationis pareret negligentiam. Reprobatio autem de lege nó potest reuelari cum in lege habeamus præceptum de spe, quod impleri nó posset ab eo qui haberet certá reuelationem de sua dánatione. ¶ Et quia præ-
Liber vitæ. destinati, secundum Apostol. scripti sunt in libro vitæ, sciendum est quòd Liber vitæ metaphoricè
1.p.q.24.ar.1. dicitur de Deo. Et secundum D. Aug. in lib. de Ciui. Dei, Liber vitæ est ipsa diuina prædestinatio,

siue

fine ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet se aliquos prædestinasse ad vitā æternā: & sic est nomen essentiale, quod tamen quodam modo attribuitur filio, quia habet maiorem similitudinem cum proprio filij, quàm cum proprio patris aut spiritus sancti: quia propriū filij est esse à patre per modum intellectus: ita etiam liber importat quòd sit ab alio scriptus, intellectu dictante. ideo attribuitur filio, iuxta illud Apoc.21. Non introibit in illam nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni. Notitia verò malorum non debet dici liber mortis, cùm liber mortis in sacris literis non inueniatur, sicut liber vitæ. Quia boni habent in Deo quandam specialem rationem scientiæ. s. approbationis, quam nō habent mali: sed de illis Deus habet specialem scientiam simplicis notitiæ, quæ est communis bonis & malis. ¶ Numerus autem reprobatorum, licet quo ad angelos sit minor quàm prędestinatorum, cùm solùm tertia pars illorum ceciderit, vt habetur Apoc. 12. in hominibus tamen maior est numerus reproborum quàm prædestinatorū, vt patet ex illo Mat. 20. Multi sunt vocati, pauci verò electi. & Mat.7. Lata & spaciosa est via quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Angusta est porta & arcta via quæ ducit ad vitā, & pauci sunt qui inueniunt eam. *De numero reprobatorum.*

Ver. 2. DE CAVSA PRAEDESTINATIONIS ET REPROBATIONIS.

A CVm prædestinatio & reprobatio actiua sint idem, secundū rem, cū essentia diuina, quæ nullā causam habere potest, cùm sit infinita, & primū ens: manifestū est prædestinationē & reprobationem ex parte actus nō habere causam, nisi fortè dicatur quòd bonitas Dei sit causa prędestinationis aliquorum, & reprobationis aliorū, sicut creationis. Quia conueniens est quòd diuina bonitas, quæ in se vna est, multipliciter repræsentetur in rebus creatis, præmiādo & puniendo. Hāc rationem dat Apost. dicens, Volens Deus ostendere, &c. Sed quare hos elegit ad gloriā, & hos reprobauit, non habet aliā causam vel rationem, nisi diuinā voluntatem. Vnde D.Aug. dicit, Quare hunc trahat, & illum nō trahat, noli velle iudicare, si nō vis errare. Ideo Matt. 20. dicitur agricolis murmurātibus de denario diurno cōuento: Tolle quod tuum est & vade. An nō licet mihi facere quod volo? &c. Nec etiā prædestinatio habet causam ex parte prædestinati, si accipiātur omnes effectus eius simul: quia vocatio & iustificatio quæ fit per gratiā ex parte prædestinati, nō habet pro causa præscientiā meritorum, neq; subsequentium, neq; etiā præexistentium, in alia vita, vt Orig. videtur dixisse, ponens omnes animas simul creatas, & secundum diuersitatem suorum operum diuersos status eas sortitas in hoc mundo, & diuersis corporibus vnitas. Quia (vt dicit Apost.) cùm nōdum nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali, nō ex operibus, sed ex vocāte dictū est, &c. Neque merita in hac vita sunt causa, vt Pelagiani voluerunt, dicentes quòd initium benefaciendi est ex nobis, & cōsummatio à Deo. Et sic dicunt ex hoc cōtingere quòd alicui datur prędestinationis effectus, qui est gratia, & nō alteri: quia vnus initium dedit se præparādo, & nō alius. Sed contra hoc est quod dicit Apost. Non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Neque præscientia meritorum sequentium est causa prædestinationis. sic quòd Deus prædestinauerit se daturum alicui gratiā, quia sciebat ipsum accepturū eā, & ea bene vsurum: & nō alteri, quia præsciebat ipsum vel nō accepturum, vel ea nō bene vsurū. Sicut rex qui militi dat equū, sciens eum accepturum, &c. Sed cōtra hoc est quòd effectus nō potest esse causa suiipsius. Prædestinationis autem effectus & omne auxilium datum homini in ordine ad vitam æternā. vt auxilium speciale, quod dicitur vocatio, est à Deo. Ideo nō potest esse causa. Vnde Apost. dicit, Ei qui operatur, merces nō imputatur secundum gratiā, sed secundum debitū. Si ergo ex operibus, iā nō ex gratia. Et Rom.3. Iustificati gratis per gratiā ipsius. Vnde dictum est quòd prima gratia nō cadit sub merito. Si autem accipiātur effectus prædestinationis in particulari, nihil prohibet aliquem effectum prædestinationis esse causam & rationē alterius, posteriorē quidem prioris, secundum rationē causæ finalis. & sic collatio gloriæ potest dici causa finalis boni vsus gratiæ. Priorem verò effectum posterioris, secūdum rationem causæ meritoriæ, quæ reducitur ad dispositionem materiæ, vt augmētum gratiæ, & gratia ipsa est causa gloriæ. Vnde Rom.6. dicitur, Gratia Dei vita ęterna. & si aliqui doctores sācti videātur dicere prędestinationis esse causam, sic intelligendi sunt, & nō secundum totum ambitum effectuum prædestinationis. Si allegetur D.Aug in oppositum, dicendū quòd se retractauit. Nec obstat quod dicitur 2.Tim.2. Nō coronabitur nisi qui legitimè certauerit: quia intelligitur de vltimo effectu prędestinationis, qui est corona gloriæ. Nō obstat pariter quod habetur 2.Pet.1. Quapropter fratres satagite vt certā vestram vocationem faciatis. Hæc enim facientes nō peccabitis aliquādo. sic enim aliquādo ministrabitur vobis introitus in æternum regnum domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Quia per illa verba haberi nō potest quòd electio fuerit propter bona opera sequentia: sed quòd per perseuerantiam in bonis operib⁹, prędestinatio quę immobilis est, quadā certitudine cōiecturali nobis certa ostendatur. ¶ Circa reprobationē tamen notandum est, quòd si accipiatur reprobatio ex parte effectus principalis qui est pœna æterna, Deus illam ordinauit propter peccata, cuius ipse nō est causa, sed solum liberū arbitrium. Iustitia enim diuina pœnas nō meditatur ante peccatum. Quia si meditaretur & intenderet, videretur ex cōsequenti intendere peccatū, cum sine peccato pœnas infligere nō posset, saltē in ratione pœnæ, licet bene in ratione pœnalitatis. Nec Deus adeò indiget laude nostra, vt vindictā statuat ante peccatum, qua statuta oporteat ordinare peccatū vt valeat vindicare. quo posito nō videtur peccatū imputādum ei qui Dei ordinationē peccādo implet. Quòd autem nō ordinauerit peccatū, apparet ex eo quòd sustinuit vasa iræ in multa patientia. Cùm igitur peccatum à Deo esse nō possit, necesse est quòd sit à peccāte. Et ideo reprobatio habet causam

1.p.q.23.ar.5. *Rom.9.* *Super Ioan.* *Rom.9.* *2.Cor.3.* *Rom.4.*

in reprobato.s.demerita,ad quæ sequtur manifestatio iustitiæ diuinæ punitiuæ. Gratia verò & auxiliũ speciale,quo homo ad gratiá vocatur,qui est primus effectus prædestinationis,nó est ab ipso homine,sed à Deo,qui gratis vocat,& gratis impartitur. Ideo prædestinatio non habet causam in prędestinato.Et quáuis permissio peccati fit à Deo,quia tamen illa nihil ponit in peccáte,nec tollit liberum arbitrium:ideo peccatum est omnino à peccáte,& nó à Deo:& per cósequens nó est similis ratio de causa reprobationis & prędestinationis, quæ quantum ad omnes effectus positiuos, non habet causam in prædestinato, sicut reprobatio,quæ non habet nisi duos effectus positiuos in reprobato.s.peccatum & pœná æterná:peccati liberum arbitrium est causa,& peccatum est causa pœnæ æternæ.Et nó habere causam in prædestinato nó repugnat diuinæ misericordiæ , imò eam magis manifestat.Reprobationem autem nó habere causam in reprobo repugnat diuinæ iustitię, *Osea 13.* quæ in reprobatione & reprobatis manifestatur. Vnde Oseas dicit,Perditio tuam ex te Israel, &c. *Rom.9.* Nec obstat illud Apost. O homo tu quis es qui respódeas Deo? Nũquid dicit figmentum ei qui se finxit:Quid me fecisti sic?An nó habet potestat fié gulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem,aliud verò in cótumeliam?&c.Quia per hæc verba Apost.volebat innuere , quòd si Deus ex sua potestate prædestinasset aliquem ad gloriam , & aliquem reprobasset ad tormenta, nó haberet rationem pœnæ absque culpa praua,sed solùm pœnalitatis:nec posset homo cóqueri de Deo,neque respódere,nó dicit tamen quod fecerit. Sed argumentatur à maiori ad minus.q.d.si talis nó posset de Deo cóqueri,multò minus potest homo cóqueri,si vasa contumeliæ,hoc est peccatores propter peccata & culpas quas præuidit, & ordinauit ad pœná æternam. Non obstat pariter exemplum allegatũ de Esau & Iacob,in quibus quátum ad opera & causas vidétur æquari prædestinatio & reprobatio. Potest enim dici quòd nó est par ratio,propter repugnantiam prædictá. Nó obstat insuper quòd de paruulis allegat D. Aug. Quia quòd vni applicetur sacramentum baptismi,est ex diuina misericordia:quòd autem alteri non applicetur , est ex diuina iustitia, *1.p.q.23.ar.8.* propter peccatum originale.¶ Notãdum præterea quòd prædestinatio iuuari potest precibus san- *Gen.25.* ctorum.Vnde Isaac rogauit pro Rebecca vxore sua,& Deus dedit ei cóceptum.Ex illo autem conceptu natus est Iacob,qui fuit prædestinatus,qui nó fuisset,nisi oratio Isaac præcessisset.Ad cuius euidentiá sciendum est quòd in prædestinatione duo sunt cósideranda.s.ipsa ordinatio diuina , & effectus siue executio illius. Et quantum ad primum nullo modo prædestinatio iuuatur precibus sanctorum.Nó enim precibus fit,quòd aliquis prædestinetur à Deo. Quãrum ad secundum verò *Prædestinatio iuuatur.* dicitur prædestinatio iuuari precibus sanctorum & aliis bonis operibus , quia diuina prouidentia (cuius prædestinatio est pars)nó subtrahit secundas causas:sed sic prouidet effectibus,vt etiá ordo causarum secundarum subiaceat diuinæ prouidentiæ. Ita etiam prædestinatur à Deo salus alicuius,vt etiá sub ordine prędestinationis cadat quicquid hominem promouet ad salutem,vt orationes propriæ aut aliorum , aut aliquid huiusmodi , quæ dicuntur auxilia,sine quibus quis salutem non cósequeretur. Vnde D.Greg.ait,Obtineri nequaquam possunt quæ prædestinata nó sunt:sed ea quæ sanctorum precibus obtinentur , sic prædestinata sunt vt eorum orationibus obtineantur. & idem dicendum de eleemosynis,ieiuniis,& aliis bonis.Ideo prædestinati debét conari ad orandum & benefaciédum,quia per huiusmodi effectus prædestinatio certitudinaliter impletur. Ideo *1.Pet.1.* D.Pet.dicebat:Satagite vt per bona opera vocationem vestram certam faciatis.Nec tamen sequitur quòd si per creaturas prædestinatio non possit impediri,quòd etiam non possit iuuari:quia secundæ causæ nó possunt egredi ordinem causæ primę & vniuersalis,sed ipsum ordinem exequuntur.Ideo non possunt impedire,sed iuuare:non principaliter,sed secundariò & quodam modo instrumentaliter.Eam obrem repellendi sunt illi qui propter certitudinem prædestinationis dixerunt superfluas esse orationes,vel quicquid aliud fiat ad salutem humanam cósequendam,his factis vel nó factis prædestinati consequentur vitam æternam,& non reprobi:quia contra hoc sunt omnes admonitiones & exhortationes ad orationem & ad alia bona opera inducétes.Et sic Chri- *Mat.26.* stus frustra dixisset,Vigilate & orate ne intretis in tentationem.& D.Iacob. 1. Orate pro inuicem vt saluemini. Rustici interrogati quare fodiunt vineas , & milites quare in bello accipiunt arma, dicunt quòd fossio est medium ad habendum vinum, & armatura medium præseruationis vitæ. & tamen licet Deus sciat an vineæ portabunt fructum, vel milites morientur in bello : & si Deus velit absque fossione,vineæ portabunt fructum, & milites præseruabuntur sine armis:& si Deus nolit nó fiet:dicunt se nó frustra id facere,quia exponerét se periculo,cùm illa sint media ordinata ad illos fines. Sic cùm orationes & alia bona opera sint media ordinata ad cósequendam vitam æternam,non sunt prætermittenda,sed potius prosequenda.& qui illa respuunt,timere debent de sua reprobatione:licet certitudinaliter iudicare esset temerarium , cùm volũtas sit deambulatoria vsque ad mortem,antè quàm possint pœnitere,& media prosequi : Nó propter hoc tamen sequitur quòd per orationes mutetur vel impediatur diuina prędestinatio.Vnde 1.Reg.15.dicitur,Porrò triumphator Israel nó parcet,nec pœnitudine flectetur.& Rom.11. Sine pœnitétia sunt dona Dei.

Ver. 3. DE SINGVLARI CHRISTI PRAEDESTINATIONE.

1.p.q.24.ar.1. CHristũ fuisse prędestinatũ manifestum est ex Apostolo,qui Rom.1.de Christo loquens,dicit: B
Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.Cùm enim prędestinatio propriè accepta,sit quędam diuina pręordinatio ab æterno de his quæ per gratiam Dei fienda sunt in tempore : sed præordinatum fuit ab æterno,quòd filius Dei fieret homo,& quòd homo esset Deus:ergo necesse est dicere ipsam vnionem naturæ diuinę & humanę in Christo cadere sub prædestinatione.& sic ratione

tione huius vnionis præordinatæ Christus dicitur prædestinatus, aliàs sequeretur quòd diuinitati aliquid de nouo accideret. Et quamuis terminus prædestinationis nostræ sit adoptio. vnde Ephes. 1. dicitur, Prædestinauit nos in adoptioné filiorum Dei. & Christus (vt dictum est) nō fuerit filius adoptiuus, sed naturalis: nihilominus tamen dicitur singulariter prædestinatus prædestinatione alterius rationis à nostra. Nā (vt D. Aug. ait) Prædestinatio ista naturæ humanæ est tāta & tam excelsa fabricata, vt quò tolleretur altius nō haberet. Nostra enim prædestinatio facta est p gratiā habitualem duntaxat, Christi autem prædestinatio per gratiā vnionis, quæ est infinita, & ex qua fluit plenitudo gratiæ, de qua (vt dicitur Io. 1.) omnes accepimus. Et sic terminatio prædestinationis Christi est filiatio naturalis per gratiam vnionis, quæ facta est ipsi naturæ humanæ, & nō diuinæ, & ideo esse prædestinatū cōuenit Christo ratione naturæ humanæ, & nō diuinæ. Ideo Christus secundum quòd homo, prædestinatus est filius Dei in virtute: non tamen prout hæc determinatio, secundum quod homo, refertur ad actum significatum per participium materiale, siue ad suppositum diuinum: quia tunc esset sensus, quòd prædestinatum sit secundam personam in diuinis secundum quod homo, esse filium Dei, quod est falsum. Sed vt refertur ad propriam rationem actus. s. prout prædestinatio importat in sui ratione antecessionem & effectum gratuitum. & hoc modo cōuenit Christo, ratione naturæ humanæ. & facit hunc sensum, ab æterno prædestinatum fuit quòd natura humana vniretur filio Dei, & sic ratione naturæ humanæ cōueniret ei prædestinatio. & ita prædestinatum fuit quòd homo esset filius Dei in virtute. Et quemadmodum alia prædicata tā naturalia quàm gratuita, quæ cōueniunt Christo ratione naturæ humanæ. prædicātur de Deo secundū quod homo, sic & prædestinatio. Vnde sicut Christus secundū quod homo, est risibilis, hoc est ratione naturæ humanæ: & similiter eadé ratione est mediator, & satisfactio, & propiciatio pro peccatis nostris. Sic etiā dicimus quòd Christus ratione naturæ humanæ, & nō diuinæ, est prædestinatus. & ideo hæc nō est cōcedenda, Christus secundum quod Deus, est prædestinatus filius Dei, & maximè cum hæc dictio (prædestinatus) dicat antecessionem. ¶ Ex præmissis apparet primò, quòd prædestinatio Christi est exemplar, & causa nostræ prædestinationis. Exemplar quidem dupliciter: Primò quantum ad bonum, ad quod prædestinamur: ipse enim prædestinatus est ad hoc quòd esset filius Dei naturalis. Nos autē prædestinamur ad filiationem adoptiouis, quæ est quædā participata similitudo filiationis naturalis, iuxta illud: Quos præsciuit, hos & prædestinauit cōformes fieri imagini filij sui. Secundò quātum ad modū cōsequendi illud bonū, quod est per gratiā, quod quidé in Christo manifestū est. quia natura humana in Christo nullis præcedentibus meritis vnita est Dei filio. Sic nos nullis præcedētibus meritis nostris vnimur per gratiā: quia tamen illā habemus ex merito Christi, de cuius plenitudine omnes accepimus, cōstat quòd prædestinatio Christi fuit causa & ratio nostræ prædestinationis. Vnde Ephe. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorū Dei per Iesum Christum. s. cōplendam. Si verò Christus nō fuisset incarnādus, prædestinasset homines saluari per aliā causam. ¶ Secundò apparet quod prædestinatio habet gradus. Primus est p gratiā visionis: Secūdus per gratiā habitualé, & iterū iste secūdus habet alios gradus. Prædestinatio enim D. Virginis, quæ ab initio fuit cōfirmata in gratia, est nobilior: deinde angelorū, qui post primum actū fuerūt cōfirmati: postmodum Apostol. qui in die pētecostes superabundātem cōfirmationem acceperūt: postremū gradū tenet prædestinatio illorū qui nō sunt in gratia cōfirmati.

In lib. de præd. Sanct.

Rom. 9.

Prædestinatio habet gradus.

§. 9. DE ANNVNCIATIONE DOMINICA.

A AD incarnationis filij Dei mysteriū amplius intelligendū, notāda sunt ea quæ in anūciatione per Gabrielé angelū D. Virgini dicta sunt. Ideo Euāgelium D. Lucæ in huiusmodi solennitate legi cōsuetū, succinctè explanare tentabimus. In primis dicitur, Missus est. s. legatus, ad tractandum matrimonium Christi cum natura humana. Sed à quo fuit missus? respōdet, à Deo, hoc est à tota Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu sancto: cùm opera Trinitatis ad extra sint indiuisa. Sed quare Deus misit legatū? cur ipsemet nō venit, vel cur absq; legatione nō assumpsit? Respōdet D. Tho. q propter quatuor rationes: Prima, vt ordo cōgruus filij Dei ad ipsam virginé seruaretur, vt. s. prius mēs eius instrueretur, & mēte prius conciperet quàm carne. Vnde D. Aug. dicit, Beatior fuit Maria concipiendo fidem Christi, quàm carné. Deinde subdit, Materna propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi felicius corde quàm carne gestasset. Secundò, vt posset certior testis huius sacramenti esse, vtpote super hoc diuinitus instructa. Tertiò, vt voluntaria obsequij sui munera offerendi occasionem haberet: ad quā oblationem audita & intellecta annunciatione, se prōptissimam exhibuit, dicens: Ecce ancilla, &c. Quartò, vt ostenderetur esse quoddā spirituale matrimonium inter filium Dei & naturā humanā. Ideo facta fuit annunciatio ad expetendum cōsensum virginis matris, loco totius naturæ humanæ. Anima Christi infusa corpori, in primo instāti sui esse huic matrimonio post cōsensum matris cōsensit, iuxta illud: Oblatus est quia ipse voluit. ¶ Notandum hîc quòd nō solùm Deus voluit cōsensum filiæ. s. humanitatis Christi: sed prærequisiuit consensum matris, hoc est D. Virginis, ad reprobādum abusum aliquorum, qui adulationibus & promissis seducunt filios & filias parentum diuitum ac nobilium, & inducunt eos ad contrahendum matrimonium inscijs parentibus, in quo faciunt eis magnā iniuriā. Vnde aliquādo sequitur turbatio reipublicæ ac innumera mala, & vix matrimonium prosperatur. Ideo monēdi sunt filij & filiæ, ne tales adulatores audiāt, neq; matrimonio inscijs parentibus (qui omni cura & solicitudine eos promouere desiderāt, & quæ eis expediat melius quàm ipsimet filij aut filiæ norunt) cōtrahendo cōsentiant, vt discant imitari humilitaté Christi, qui parentibus fuit humillimus & subditus,

3. p. q. 30. art. 1.

In li. de Virg.

Esa. 53.

vt habetur Luc.2. Nó dico tamen quin matrimonium teneat si cófenferint,vt suprà dictú est cùm
de matrimonio ageretur,nisi fortè statuto humano illegitimarentur personæ. ¶ Sed quá legationé
misit Deus? dicitur in textu, Missus est angelus. Sed quare nó misit aliquem sanctú vel mulierem,
3.p.q.30 ar.2. qui fuissent D Virgini familiariores,neque fuissent turbata? Respondet D.Tho. quòd fuit magis
4.c.Ca. expediens mittere angelum,quàm virum & mulierem,propter tres rationes: Prima est D. Dionys.
Hierar. vt.s.diuinæ dignitatis ordo cógruus seruaretur. Dignú est enim vt nobiliores domini nobiliorem
legationem mittát. Ideo disposuit Deus vt mediátibus angelis diuina ad homines peruenirent. Secunda
ratio est venerabilis Bedæ,vt.s.reparatio lapsui respóderet. Aptum(inquit)humanæ reparationis
principium,vt angelus mitteretur ad virginem partu cósecrandam diuino: quia prima perditionis
naturæ humanę causa fuit,cum serpens à diabolo mitteretur ad mulierem spiritu superbiæ
decipiendá: sic angelus mitteretur ad eá instruendá. Tertia ratio est D.Hiero. Bene(inquit)angelus
ad virginem mittitur, quia semper angelis fuit cognata virginitas & puritas. Omnes enim
alij quantumcunq; sancti cócepti fuerunt in peccato originali & subditi peccatis salté venialibus,
1.Ioan.1. iuxta illud, Si dixerimus,&c. Ideo nó fuit cógruum vt tales maculati ad purissimá Virginem mit-
2.Thess.4. terentur. Quarta ratio potest addi propter angelorum participationem. Apost.enim dicit, Qui nó
vult operari,nec mádncet. Angeli futuri erát participes gaudiorú huius incarnationis: ideo cóueniens
fuit,vt circa eá ministrarét. ¶ Si quæratur, quot angeli missi sunt? dicit textus, Missus est angelus.
s.vnus & nó plures. Si dicatur,cur vnus solus? quia si plures.solennior fuisset legatio, prout
4.p. Sum. tit. in Natiuitate facta est cú angelo multitudo cælestis militiæ. Respó det D. Antho. Flor.quòd verú
§.4.8.§.1. est,nisi illud quod núciatur,sit arcanum vel secretum: hoc enim repugnat multitudini. Nó enim
dicitur arcanum,quod multis est cognitú nec est familiariter & amicabiliter anunciatum, quod
multis præsentibus est intimatum. Et in hoc habent Christiani documétum morale,ne cùm tractát
de matrimonio,multis cómunicent,nec quòd multi se intromittát,quia si res est euulgata, &
(vt cómuniter dicitur) euentata.plurima insurgunt impedimenta. vnde in cómuni prouerbio dicitur,
Inter os & offam multa cóungút.talis sciet,qui procurabit pro se vel alio,&c. ¶ Sed quomo-
Angelorum nomina. do vocabatur ille angelus? dicit textus, Gabriel. Expositores dicunt quòd angeli in cælo carét nominibus
propriis. Quia quemadmodum illa ciuitas nó eget sole neq; luna, sic neq; aliquo adminiculo
ad cognoscendum Nam quilibet per propriam personalitatem cognoscitur. Sed si aliqua
nomina eorú reperiuntur in scripturis,per illa declarátur opera ministerij,ad quæ mittuntur. Vnde
Angelus dicitur núcius.s. missus. Gabriel autem interpretatur fortitudo Dei: quia incarnationis
Christi mysterium, fortitudo Dei nominatur: Primò, quia per incarnationem filius Dei vicit
Prouer.vlt. seipsum,formá serui accipiens. Secundò,quia mittitur ad virginem,de qua Salo. Mulierem forté
Ioan 8. quis inueniet? Tertiò, quia per opus incarnationis victus est diabolus, qui dicitur fortis armatus.
Ioan.16. Item mundus,iuxta illud, Confidite,quia ego vici mundum. Item infernus, cuius portas æreas &
Esa.45. vectes ferreos cófregit. Item mortis imperium, iuxta illud, Ero mors tua ô mors. Item omné intel-
Osee 13. lectum creatum. Ná nó est qui possit soluere septem signacula libri signati, hoc est filij Dei incar-
Apoc.5. nati. Ideo hic Angelus legatus, rectè Gabriel nuncupatur. Quidá quærunt,de quo ordine erat? D.
Greg.dicit: Summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium annunciabat. Propter
quæ verba quidá dicunt quòd fuit summus de ordine Seraphin. verùm hoc incertú est. Nec
D.Greg.hoc dicit: cùm secundum eum, soli angeli tertiæ hierarchiæ mittátur: & minima nunciate
pertinet ad angelos, maiora verò ad archágelos. & sic posset dictú eius exponi,quòd Gabriel est
Locus incarnationis. summus in suo ordine,quem in patria Deo duce videbimus. ¶ Sed ad quem locum missus est? Dicit
tex.in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth. Albertus magnus super Missus est, dicit quòd
voluit potius cócipi in Galilæa quàm in Iudæa,ad ostendendú quòd nó solùm venerat ad saluandos
Esa.9. Iudæos,sed etiá Gentiles,qui nó erát in Iudæa,sed aliqui in Galilęa,iuxta illud: Via maris trás
Iordanem Galilææ gentium. Dicit vlterius quòd voluit potius cócipi in ciuitate,quàm in cápis &
viculis: quia ciuitas est proprius locus rationabilium hominum vnitorum, ad ostendendum quòd
illi qui volunt eum spiritualiter cócipere,debent esse in ciuitate, hoc est vniti in pace & cócordia.
voluit etiá in Nazareth cócipi,quæ interpretatur flos,ad ostendendum quòd ipse erat flos, de quo
Esa 11. prophetauerat Esaias dicens, Egredietur virga de radice Iesse,& flos de radice eius ascendet. quæ
verba exponens Ecclesia in quodá respósorio. dicit: Virgo Dei genitrix virga est,flos filius eius: Et
super hunc florem requiescit spiritus almus. ¶ Si quæratur,quo tempore missus est, quo anno,die,
4.p.Sum. tit. & hora? D.Antho.Flo.dicit quòd missus fuit tempore quo prænunciatum fuerat Christú mitten-
15 c.6 §.4. dum,secundum prophetiá Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda,& dux de femore eius, donec
Gen.49. veniat qui mittédus est.&c.& Dan. Septuaginta hebdomadæ(s.annorum, hoc est 499.) abbreuia-
Dan.9. tæ sunt super populum,vt cósummatur præuaricatio,& finem accipiat peccatú, & vngatur Sanctus
Sáctorum. dicit vlterius, secundú Bedá,quod fuit ab initio mundi anno quinquies millesimo
99. ¶ Si quæratur.quo mense? dixit tex.& hic mensis est sextus.s.á cóceptu D.Io.Baptistæ,qui conceptus
fuit.24.Septébris.& Christus 25.Martij. De die dicitur cómuniter, quòd feria sexta,tali die
quo creatus fuit primus homo.s. Adá, cóceptus fuit secundus Adam,hoc est Christus, & simili die
natus,& reuolutis 33.annis passus & mortuus,secundum D.Aug. De hora dicit quòd incertú est.
Aliqui tamen cótemplátur q̃ de sero Angelus apparuit D.Virgini,sed dialogus inter eá & angelum
protractus est, vsq; ad mediá noctem, in qua D.Virgo cósensit & cócepit, iuxta illud, Dú me-
Sap.18. dium silentium tenerét omnia,& nox in suo cursu medium iter haberet: Omnipotétis sermo tuus
domine

domine(hoc est filius tuus)de cælū à regalibus sedib⁹ venit. Hinc est quòd Ecclesia de sero signū facere cōsueuit, triplici ratione: Prima est, vt per intercessionem D. Virginis, quā salutamus & inuocamus, peccata nobis dimittātur. Secunda est, vt per eius intercessionem custodiamur de nocte ab hostibus. Tertia est, vt beneficiū incarnationis filij Dei, quod tali hora inchoatū fuit, ad memoriā reducamus, & gratias Deo reddamus. ¶ Sed cui dirigebatur legatus iste? Dicit textus, Ad Virginem despōsatā. Ad Virginem, de Esa. dixerat: Ecce virgo cōcipiet, &c. Hæc autem Virgo per antonomasiā nūcupatur. Ideo dicitur Virgo virginum, quia fuit prima inter mulieres, quæ vouit virginitatem inspiratione diuina. eā ob rem de ea dicitur, Sola sine exemplo placuisti domino nostro. Fuit enim inuētrix ordinis Virginum & angelicæ vitę. Ideo directè nominatur Virgo virginū, & virginum abbatissa ac regina. Sic videtur eā vocasse Psal. cùm ait: Adducentur regi virgines post eā. Eius virginitatē ante partū, in partu, & post partum prædixit Ezachiel dicens: Porta hæc clausa est & nō aperietur, & vir nō pertrāsibit per eā: quia dominus Deus Israel ingressus est per eam: eritq; clausa principi. Eius perpetuā virginitatem determinauit Ecclesia in multis cōcilijs generalibus. Vnde & cātat, Post partū virgo inuiolata permāsisti, &c. Nec obstat quod dicitur Matt.1. Et nō cognouit eā Ioseph, donec peperit filiū suū primogenitum. Propter quæ verba Eluidius & Eunomius, voluptuosi hęretici, nō erubuerunt dicere D. Virginem post Christū, habuisse quatuor filios ex D. Ioseph, qui dicūtur fratres Christi, Mar.6. Nonne hic est faber filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis? Et Apost. Gal.1. dicit, Aliū autem Apostolo. vidi neminem, nisi Iacobum fratrē domini, quod est hæreticū. & per Ecclesiā (vt iā dictū est) reprobatū. Quia (vt D. Chrys. dicit) Euāgelista nō intelligebat de cognitione carnali, vt prædicti hęretici ex sua mala indispositione existimabāt. Qualis enim vnusquisq; est, talia cogitat, & talis finis videtur ei, vt Philos. ait. Sed intelligebat Euāgelista de cognitione virtutū & priuilegiorum & tantæ dignitatis D. Virg. Ioseph quidē ante partū cognouerat Virginē sanctā & virtuosam, sed nō tantę dignitatis, sicut cognouit cùm peperit filium suū primogenitū, cùm in eius partu tot viderit mirabilia, ipsam s. sine dolore & apertione peperisse, noctē illuminatā fuisse, Angelos Christum inter brachia D. Virginis adorare, pastores & reges venire, adorare, & munera offerre. Tūc enim perfectius cognouit D. Ioseph Mariā cōiugem suā. & sic debet exponi illud verbū, cognouit, &c. Primogenitus autem dici cōsueuit is, ante quē nullus alius genitus est, etiā si nullus alius fuerit postea genitus. Vnde & vnigenitus habebat iura primogenituræ. D. tamē Hiero. & alij expositores ad amplius confundendum hæreticos, aliter soluunt, & dicūt quòd quāuis Euāgelista intelligeret de cognitione carnali, nō posset ex illis verbis inferri, quòd D. Ioseph post partū eā cognouerit, imò totū oppositum. Quia licet hoc aduerbiū (donec) aliquādo significet vsq;, cùm determinatione temporis, post quod tēpus ponit oppositū: tamē in sacris literis cōsueuit accipi cū cōpositione eiusdē quod determinat, si ponatur affirmatiuè, & cum diuisione eius quod determinat, si ponatur negatiuè. Et sic hoc aduerbiū affirmatiuè tātum, idem significat sicut hoc complexū (vsq; & post) Si verò negatiuè, sicut hoc cōplexum (vsq; & nunquā post) Exemplū primi habetur in Psal. 110. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponā inimicos tuos, &c. Si hoc aduerbiū (donec) poneret oppositū post determinationē tēporis, quod erit in die iudicij, sequeretur q̀ post diē iudicij Christus nō sederet à dextris Dei, quod est hæreticū. Exēplum secundi. In Psal. 111. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala nō timebit. Dat rationem, Paratum cor eius sperare in Domino, nō cōmouebitur in æternum, donec despiciat inimicos suos. quod erit in iudicio generali, quādo implebitur illud Psal. Lætabitur iustus cùm viderit vindictā, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si hoc aduerbiū (donec) poneret oppositū post determinationē tēporis: sequeretur quòd cor iusti post diem iudicij cōmoueretur, & nō esset firmatū. & sic nō essent beati, quod est cōtra illud, Venite benedicti patris mei, &c. & infrà, Ibunt hi in supplicium æternū, iusti autē in vitā æternā. Ideo necesse est sic exponere, Non commouebitur, donec despiciat inimicos suos, hoc est vsque ad diem iudicij, nec post in æternum. Sic accepit D. Mat. cùm dixit: Et nō cognouit eam Ioseph, &c. Et ad illos fratres dicendum est, quòd in sacris literis qui sunt de eadem cognatione, dicuntur fratres. Vnde Abraham dixit ad Loth, Ne quæso sit iurgium inter me & te, fratres enim sumus. qui tamen nō erant ex eodem patre proximo, aut matre. Sic etiam cognati Christi dicebantur fratres eius, de quibus Ioan.7. Nec enim fratres eius credebāt in eum. Et hoc videtur innuere D. Marcus cùm dicit: Nónne & sorores eius (s. Maria Cleophæ & Salomæ, quæ dicitur mater Iacobi & Ioseph) hîc nobiscum sunt? Mat.27. & Mar.15. dicitur quòd erant ibi mulieres multæ, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, vltra D. Virginem. Nec est in hac re tenendus Theophylactus, qui licet cōcedat perpetuam virginitatem D. Matris Dei, negat tamen D. Ioseph fuisse virginem, sed ex alia vxore, quam habuit ante D. Virginem, habuisse illos quatuor fratres, de quibus dictum est. Quia cōstat Iacobum fratrem Domini, fuisse filium Mariæ Iacobi. Pręterea D. Hiero. in li. de Perpetua Virginitate D. Mariæ contra Eluidium, probat D. Ioseph fuisse virginem ex perfectione matrimonij inter ipsum & D. Virginem. Non enim fuisset cōueniens hominem corruptum fuisse coniugem tantæ Virginis. Deus enim qui hoc matrimonium inspirauit, & miraculo cōprobauit, dedit D. Virgini adiutorium simile sibi in castitate & virtutibus, licet non æqualiter, cùm nullum simile sit idem. Si Christus matri suæ iam antiquæ in custodem & defensorem noluit dare hominem corruptum, sed virginem, D. Ioannem Euangelistam, qui teste D. Hierony. virgo electus fuit à Domino, atque inter cæteros magis dilectus, quantò magis cùm ipsa iuuenis erat?

¶Sed

Signum salutationis D. Virg.

Esa.7.

Psal.44.

Virginitas Deiparæ.

Heb. vlt.

Psal.57.

Mat.25.

Gen.13.

Mar.6.

3.p.q.29.ar.1. ¶Sed cur Deus voluit D.Virginem fuisse despósatã? Respódet D.Tho. quòd propter tria: Primò propter Christum, ne ab infidelibus tanquam illegitimè natus abiiceretur, & vt consueto modo eius genealogia describeretur per virum ad tutelã pueri nati, & ne diabolus cótra eum vehementius nocumenta procuraret, & vt hoc mysterium, secũdum Ignatium, diabolo celaretur, & vt à D. Ioseph nutriretur. Secundò propter virginem, ne à Iudęis tanquã adultera lapidaretur. Vnde dicebatur in lege,
Deut.22. Si nõ est in puella inuenta virginitas, lapidibus obruent eã viri ciuitatis illius. Prætetea vt D. Virgo ab infamia liberaretur, ac etiã vt ei à D.Ioseph ministeriũ adhiberetur, qui posset & delere iniuriã & vindicare opprobrium. Tertiò propter nos, vt tolleretur excusatio virginibus, quæ propter incautelã suã nõ vitãt infamiã. Vnde D.Ambr. Nõ decuit virginibus sinistra opinione viuẽtibus, velamen excusationis relinqui, quòd infamata quoque mater Domini videretur. Et quia p hoc significatur vniuersa Ecclesia, quæ est virgo & despósata vni viro Christo. Et quia fuit mater, despósata, & virgo, ideo in persona ipsius virginitas & matrimonium honorãtur, cótra hæreticos alteri eorum detrahentes. ¶Sed quia difficultas est de matrimonio D. Virginis & Ioseph:
3.p.q.29.ar.2. ideo aliquid super hoc negotio dicendum est. Et in primis sciendum quòd verum matrimonium
Mat.1. fuit inter D.Virginem & Ioseph. Quod patet ex D.Matthæo qui nominat D.Ioseph virũ Mariæ, & D.Virginem cõiugem illius. Matrimonium enim dicitur verum ex hoc quòd attingit suã perfectionem. Prima autẽ & essentialis perfectio matrimonij cõsistit in indiuisibili cõiunctione ani-
3.p.q.29.art.1. ad 1. morum, per quã vnus cõiugum alteri fidem seruare tenetur. Cùm ergo vterque cõsenserit in copulã cõiugalem, licet nõ expressè in carnalem, sed sub cõditione, si Deo placeret, cõfidentes de diuino auxilio, quòd nunquã in carnalem copulã cõuenirent, cõmittentes se diuino arbitrio: sequitur quòd inter eos fuit verum matrimonium: & quòd vtriusque virginitas in nullo detrimentum passa est. Vnde & iuristæ dicunt, Nuptias non cõcubitus, sed cõsensus facit. Nõ fuit tamen matrimonium inter eos cõsummatum, quãtum ad generationem prolis, licet proles fuerit data à Deo. Prole tamen à Deo habita matrimonium fuit perfectum, quãtum ad prolis educationem, & mu-
In lib. de nupt. & concup. tua obsequia. Et sic (vt D.Aug. dicit) Omne nuptiarũ bonum perfectũ est in illis parẽtibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Deum Iesum: fidem, quia nullum diuortium. solus ibi nuptialis cõcubitus nõ fuit: licet aliquãdo à sanctis doctoribus nuptiales cõcubitus nuptiæ appellentur, sed nõ essentialiter. Et cùm D. Virgo concepit, erat in domo Ioseph, sed
3.p.q.29.ar.2. ad 3. nõdum solennitas nuptiarum facta erat. Vnde D.Chry. super Matt. dicit, Beata virgo sic fuit despósata Ioseph, quòd etiã esset domi habita. Cõsuetudo enim veteribus fuit despósatas in domibus habere. Nã sicut in ea quæ in domo viri cõcepit, intelligitur conceptio legitima, ita in ea quæ extra domum cõcepit est suspecta cõiunctio. Et sic nõ fuisset sufficiẽter prouisum famæ D. Virginis, nisi etiã fuisset domi habita. Vnde & quod dicitur, Et nollet eã traducere, idem significat quod, nollet eã diffamare in publicum, & nõ de traductione in domum. Vnde & Euãgelista subdit, quòd voluit occultè dimittere eã. Licet esset domi habita propter primã despósationis fidem: nõdum tamẽ interuenerat solennis celebratio nuptiarum. Nec dicit Euãgelista, Antequàm induceretur in domum spõsi: sed, Antequàm cõuenirent, ad solennem s. nuptiarum celebrationem, in qua secundũ cõmunem opinionem hominum & cõsuetudinem, carnaliter cõuenire censebãtur. Ideo Angelus dixit, Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariã cõiugem tuã: hoc est, Ne timeas nuptias cum ea solenniter celebrare. ¶Nec est arbitrãdum quòd cùm D. Virgo reuersa fuisset à visitatione D. Elizabeth, apud quam tres menses steterat, D.Ioseph vidẽs vterum Virginis grauescere, fuerit aliquid humanum passus, seu timuerit ex dubitatione honestatis, aut ex zelotypia, vt bene declarat Euãgelista dicens, Vir eius cum esset iustus, &c. Quomodo fuisset iustus, si malã opinionem de ea absq; rationabili causa habuisset? Nõ poterat enim rationabiliter malã suspitionem de ea habere, cùm lõgo iam tempore eius sanctitatem in domo sua approbasset, antè quàm de ipsius Ioseph licentia visitaret Elizabeth, & iã inuenisset eã cõcepisse de Spiritu sancto. Vnde D.Hiero. ait, A quo inuenta fuit? Nõ nisi ab ipso Ioseph. Verisimile est enim quòd cõcepto Christo maior sanctitatis fulgor refulgeret in vultu eius, quàm antè. Quem fulgorẽ admirãs Ioseph, interrogauit vnde procederet. Nec est verisimile quòd D.Virgo ei hoc mysterium celauerit, maximè cùm facultatem ei dederit visitãdi Elizabeth antiquã & sterilem, quã cõcepisse à cõiuge sua mysterium reuelãte audiuit. Verisimile est etiã quòd ipse Ioseph eã ad visitãdum Elizabeth associauerit, & tunc mysteriũ amplius intellexerit. Nõ poterat igitur postmodùm rationabiliter suspicari. Si quæratur vnde ille timor quem habebat, processerit: dicendum quòd ex humilitate, & suæ infimæ cõditionis cõtemplatione eam occulte dimittere voluit. Videns enim eam post visitationem Elizabeth, amplius refulgentem, existimãs se indignum fieri socium tantæ sanctitatis, directionis, & gubernationis filij Dei, timuit, & stupor apprehendit eum. Vnde voluit eam occultè dimittere: nõ tamen absque vale, sed absque mysterij reuelatione seu publicatione. Ideo hæc eo cogitãte, dixit ei angelus: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariã, &c. Nõ dixit, Nõ suspiceris malũ de ea, quia nõ suspicabatur (vt dictum est) sed dixit, Noli timere accipere, hoc est solennizare nuptias, & te facere sponsum eius, & nutricium filij Dei. Quia quod in ea natum est, vt iã inuenisti, de Spiritu sancto est, qui te ad hoc munus elegit, vt esses vir eius, & nutrires eã & filium Dei. Ipse enim qui te elegit, faciet te dignum, vt sine offensa illi valeas famulari. Similem timorẽ ac stuporem & ex simili causa procedentem legimus accidisse D. Petro, qui cùm respõdisset Christo iubenti laxare rete in capturam.
Luc.5 Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete, quo

laxato

laxato ipse cum aliis cōcluserunt piscium multitudinē, & rumpebatur rete eorum, &c. Quod cùm vidisset Petrus, procidit ad genua Iesu dicens: Exi à me domine, quia homo peccator sum: stupor enim circundederat eum. Simili stupore videtur circūdatus fuisse, cùm dixit, Tu mihi lauas pedes? nō lauabis mihi pedes in æternum. Similiter D. Ioan. Baptista stupore occupatus, prohibebat Christum à baptismo dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sic D. Ioseph in associatione, prouisione, gubernatione, &c. Si allegetur D. August. qui dicit Ioseph dubitasse, & exponit id quod dicitur iustus, hoc est mitis, benignus, clemens, & misericors: Dicendum quòd D. Aug. in hoc nō tenetur, sicut neq; in illo quod dixit pueros in solo originali decedentes, puniri pœna sensus. Sed stādum est dictis D. Hiero. Ambr. Bernar. Origenis, ac D. Chrys. qui & si inquuat, & opiniones alleget, cōcludit tamen quòd D. Ioseph nō dubitauit, neq; malè suspicatus est de D. Virgine. Prædictorum opinio literæ sacri euāgelij & honori tāti viri & D. Virginis magis cōgruit. Resultat igitur, verū & perfectū (licet nō cōsummatū) matrimoniū fuisse inter D. Virginē & Ioseph. Nec fuerunt aliquādo cōiuges, qui adeò pacificè & cōcorditer vixerint, prout ipsi. ¶ Ex perfectione matrimonij D. Hiero. cōcludit quòd D. Ioseph erat & permāsit virgo. Secundò infert quòd erat iuuenis, aliàs matrimonium nō fuisset cōueniens: nec D. Virgo euasisset notā infamiæ, si vir eius fuisset senex & decrepitus, prout olim (nōdum reuelata veritate) pingebatur. Nec fuisset D. Virgini solatio aut adiutorio, sed tædio. Quòd autem esset iuuenis apparet ex eo quod habetur Esa. 62. Lætabitur spōsus super spōsam, & habitabit iuuenis cum virgine, hoc est Ioseph cum Maria. Nec debet esse mirum eos iuuenes potuisse seruare virginitatē, cùm gratia vincat naturā. Si D. Cecilia cū Valeriano seruauerunt virginitatē: à fortiori, &c. D. Bonauentura dicit quòd licet D. Virgo ceteras mulieres in pulchritudine corporali excederet, & aspectus eius magis desideratus esset: nunquam tamen aliquis in eius aspectu fuit ad cōcupiscentiā motus: sed si aliqui erāt in ardore cōcupiscentiæ, ex honestate ipsius, & fulgore ex eius aspectu relucente, eorum cōcupiscentia sedabatur. Si D. Agneti ad prostibulum tractæ, tātam gratiā cōtulit Deus, vt qui ad illā cōcupiscentia moti ingredi volebāt, adeò refrigerabātur, vt mundiores exirent & cōpuncti egrederētur: quātò magis D. Virgini matri, cui nō p partes, sed tota sese infudit gratiæ plenitudo? vt D. Hiero. ait: Talis erat virtus D. Virginis cōtra stimulos carnis respectu aliorum, qualis est virtus Cedri & floris vinearū erga serpentes: qui (vt naturales dicunt) quamprimùm sentiunt odorem, fugiunt. Sic malę cogitationes aliorū ad eius aspectum euanescebāt. Ideo Sap. in persona eius dicebat: Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, & quasi Cedrus exaltata sum in Libano. Si talis erat virtus Cedri, &c. à fortiori, &c. De huiusmodi casta habitatione habetur figura 3. Reg. 1. de Abisai Sunamite, quæ dormiebat cum rege, & rex nō cognouit eā. ¶ Sed quis erat iste Ioseph, cui hęc virgo fuit despōsata? Textus dicit, ad virginem despōsatam viro, cui nomen Ioseph, de domo Dauid. dicit ergo viro, & nō puero, ad cōdemnandum abusum multorum quærentium potius bona temporalia aut fauores, quàm perfectionem aut virtutem, qui dāt pueris (qui seipsos minimè regere norūt) filias suas in matrimonium, quod vix prosperatur propter petulantiam iuuentutis. Dicitur cōmuniter quòd super magnos mōtes cadūt magna fulgura. hoc est quod Salomō dicebat: Vbi multæ sunt opes, ibi multi qui comedunt eas. fiunt ibi multę expositiones & expensæ, & cùm pueri nō sint sapientes, & ignorent modū lucrādi & cōseruandi, putentque semper nihil eis debere deficere, paulatim exponendo inueniunt se denudatos. &c. Ideo Sapiens dicebat, Filiæ tibi sunt? serua corpus illarū: & ne ostendas faciem tuā hilarem ad illas. Trade filiā viro sensato, & grāde opus feceris. D. autē Ioseph fuit sensatus & sapientissimus. Eius sapientia apparere potest ex electione diuina: quia à Deo electus fuit ad magnum officium. Differentia magna est inter electionem Dei & electionē hominū: quia homines eligendo nō possunt facere electos dignos ad officium ad quod eligunt, imò præsupponunt in eis dignitatē: & aliquādo putāt eligere sapientes, qui sunt stultissimi. Sed Deus, qui omnia exteriora & interiora intuetur, nō decipitur: & cùm sit omnipotens, voluntas ipsius semper est efficax, & semper impletur. Ideo si vult aliquem esse sapientem & virtuosum, illa volitio statim facit eum talem, & per cōsequens eius electio. Si rex terrenus vellet prouidere filio suo de nutritore & cōseruatore, eligeret sapientiorē quàm reperire posset. Sed Deus elegit ipsum Ioseph ad custodiā magni thesauri. s. ad custodiā & nutritionem spōsæ & filij sui: sequitur quòd fecit illum dignum & sapientissimum. Eius sapientia maior fuit quàm Salomonis, qui multas stultitias fecit: hic autem nullā. Fuit etiā maior quàm Ioseph patriarcha, qui sciuit custodire triticum pro Aegypto: hic autem custodiuit melius frumentum pro toto mundo. Quia triticum quod custodiuit patriarcha Ioseph, solùm sufficiebat per septē annos, ad nutriendū corpus, & nō animā. Sed frumentum quod custodiuit D. Ioseph, sufficit ad nutriendum corpus & animā, nō per septem annos solùm, sed in vitā æternā, & præseruare à morte æterna. Vnde Io. 6. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Non Moyses dedit vobis hunc panem, sed pater meus dat vobis hunc panem de cœlo verum. Dicitur etiā, Qui māducat hūc panem, viuet in æternū. Si dicatur, Quomodo fuit sapiens, cùm voluerit occultè dimittere? &c. Respōsum est suprà. In hac sapiētia cōtinuè D. Ioseph profecit. Vnde secundum nomen eius sic & laus eius. Nuncupatur enim Ioseph, quod nomen, secundū D. Hiero. augmentū vel additio interpretatur, quia semper augebatur, opera virtutū addendo. Sapientia eius apparuit in liberatione Christi à manib' Herodis, qui volebat eū cū aliis innocētibus iugulare. Apparuit etiā in labore & sustētatione Christi & matris eius in Aegypto, sæpe abstinuit pro eis. Nō est possibile enarrare officia sapiētiæ, prudētiæ, & charitatis, & alios actus virtutū, quę exercuit

D. Ioseph iuuenis erat.

Virtus D. Agnetis.

Virtus D. Virginis.

Eccl. 7.

Sapientia D. Ioseph.

D. Ioseph honoratus. exercuit in matrem & filium. ¶ Propter quæ Deus eum tripliciter honorauit. s. in vita, in morte, & post mortem. ¶ Primo in vita, dando testimonium virginitatis suæ cùm virgā suā solam inter alias multas florere fecit. Secundò, quia elegit eum sponsum reginæ angelorum & matris suæ, cui D. *1. Pet. 3.* Virgo subierat & reuerebatur eum, dominū eū vocās: erat enim humilior Sara, quæ vocabat Abraham dominum suum. Tertiò, honorauit eum, ipsum eligendo in patrem putatiuū & nutritium, cui ipse Christus, Deus verus, & homo verus, voluit subditus & obediens esse. vnde Luc. 2. dicitur, & descendit cū eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis. Nunquā fuit aliquis filius, qui tantum honorauerit patrē & matrem, sicut Christus D. Ioseph, & virginem. Vnde D. Bern. tractans illud, Et erat subditus illis, exclamat: Quis? quibus? &c. Si rex temporalis faceret reuerentiā alicui, omnes honorarēt illū. Sed sic est quòd rex regum & dominus dominātium, qui erat verus Deus, & D. Virgo, tātùm honorauerunt D. Ioseph: quid debent facere Christiani? &c. Quartò honorauit eum, cōmunicādo ei notitiā mysterij incarnationis. Nō fuit aliquis in hoc mundo post D. Virginem, qui tātum nouerit de mysterio incarnationis, sicut D. Ioseph. Quidā dicūt quòd prius multa de mysterio incarnationis sciuit quàm angeli. Vnde Apost. Ephe. 3. de hoc sacramento abscōdito à seculis, dicit: Vt innotescat principatibus & potestatibus in cælestibus, per Ecclesiā multiformis sapientia Dei. Magnā gratiā & honorem fecit Christus D. Ioāni Baptistæ, quādo exultare eū fecit in vtero ad salutationem D. Virginis & cōtactum matris eius. Quantā exultationem habere debuit D. Ioseph, qui per triginta annos simul cum Christo habitauit, & sæpissimè eum corporaliter tetigit & portauit? Si D. Ioan. Euāgelista in cœna Domini per modicum tempus supra pectus Christi obdormiens, fluenta euāgelij de sacro dominici pectoris fonte potauit: Quæ fluenta cognitionum potare potuit D. Ioseph, qui tātu tēpore cum eo dormiuit & habitauit? Luc. 6. legitur quòd omnis turba quærebat eum tāgere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et vna mulier ex tactu vnius solius fimbriæ, fuit mirabiliter cōsolata. Quot & quantas cōsolationes habere debuit D. Ioseph, qui totiens nō fimbriā solùm, sed totum eius vestimentum, imò & preciosissimā Christi carnem tāgere dignus fuit? Si sanctus Simeon accipiens semel Christum paruulum in vlnas suas, exultauit, & tāto gaudio repletus est, vt canticum dixerit: quot exultationes habuisse, & quot cātica lætitiæ decantauisse D. ipsum Ioseph arbitrari possumus, cùm totiens ipsum in vlnis suis portauerit? impossibile est explicare eius cōsolationes. ¶ Secundò consolatus est eum in morte, quia eum ab angustiis & doloribus præseruauit, propter eius puritatem: sicut de D. Ioāne matris eius secundo custode legimus, quòd fuit à dolore mortis alienus, sicut à corruptione carnis fuerat extraneus. Cōsolatus est enim dulcibus verbis, cōmendationem animę fecit, oculos clausit, animā *Luc. 16.* illius à multò plurib' angelis ad sinū Abrahæ deferri iussit, quàm delata fuerit anima Lazari. Verùm nō legimus in Euāgelio quo tēpore mortuus fuerit. Expositores tamē & cōtemplatiui prædicatores dicunt quòd ante prædicationē Christi. Quia si non fuisset mortuus, secutus fuisset eum, prout D. Virgo, & euāgelistæ fecissent de eo mentionē. Christus antē permisit eū mori, primò ne videret cōtradictionem & opprobria quæ valde eum cōtristassent. Secundò ad cōsolandum patres in lymbo. Si quæratur, quare etiā nō permisit mori D. Virginē, antè quàm ipse pateretur? Dicendū quòd cùm porta paradisi nōdum esset aperta, nō erat locus animæ eius proportionatus. Item quia Simeon prophetauerat ipsam visurā cōtradictionem, in qua gladius pertrāsiturus erat cor eius: & quia ea Ecclesia Christi egebat post Christi ascēsionem. Præterea cōsolatus est D. Ioseph in morte, præseruādo eum à visione dæmonū, qui maximè infestāt morituros in mortis articulo, iuxta il- *Gen. 3.* lud: Tu insidiaberis calcaneo eius. Tertiò cōsolatus est eū post mortē in lymbo. Primò in die para- *Mat. 10.* sceues, quādo descēdit ad inferos, eum præ aliis salutādo. Si propter calicē aquæ frigidæ remunerat alios, quantò magis integrū nutricium? Secundò honorauit eum in die resurrectionis, ipsum resuscitādo. Legimus Hebr. 11. quòd quædā mulieres receperūt de resurrectione mortuos suos. & Mat. 27. Monumenta aperta sunt, & multa corpora sanctorum qui dormierāt, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionē, apparuerunt multis. Inter quos D. Bern. dicit fuisse D. Ioseph. Quartò honorauit eū in die ascēsionis, eum secū in cælū assumēdo. Ideo dictus Bernardinus dixit quòd D. Ioseph in corpore & anima est in paradiso. Et nunc ibi cum D. Virgine sup choros angelorum præmiatur, & cùm ipsi orāt pro nobis, eorum orationes exaudiuntur. Si Deus promisit D. Blasio, quòd omnes qui ipsum inuocarēt, inuenirēt auxiliū: quātò magis ad inuocationē patris sui nutricij? Et ideo qui sunt in necessitatibus & indigentiis, præcipuè vxorati ad habēdam mutuā charitatē & pacem, & ad seruandā fidem, & prolem educandā & custodiendā, ad eū & D. Virginē recurrere debēt. ¶ Sed vnde erat D. Ioseph? Textus dicit, quòd de domo & familia Dauid, eò quòd imitabatur mores & virtutes Dauid, tales enim propriè dicuntur esse de vna familia, qui imitātur principiū illius familiæ: iuxta illud, Qui habitare facis vnius moris in domo. Et sic notādum quod D. Ioseph in prædictis verbis dicitur, nobilis virtute, licet nō esset diues, quia faber lignarius. Ex quo infertur quòd nō est inconueniens quòd cùm vnus nobilis sit pauper, fiat artifex, præcipuè quādo nō habet redditus & prouētus. Licet hodie aliqui nobiles abutātur nobilitate, qui quātumcunq; pauperes sint, nolūt humiliari, neq; laborare aut artē aliquā discere ad victū lucrādum. Malūt rapinæ & aliis illicitis modis acquirēdi intēdere, quàm operari & artē aliquā discere. Videtur eis quòd hæc facere dehonestaret nobilitatē. exēplum D. Ioseph cōdēnat eos, qui nō sunt *Iob 5.* nobiliores ipso Ioseph, neq; Adamo, qui fuit agricola. Iob enim dicebat, Homo nascitur ad laborē, & auis ad volatū. Ideo nō deberēt vereri, &c. ¶ Sed quomodo vocabatur virgo illa? Textus dicit,

Et

Et nomẽ virginis Maria. quod nomẽ tripliciter interpretatur:Primò mare amarũ:propter abun- *Maria nomẽ.*
dantiã amaritudinis,dolorũ,& tristitiarũ,quas passa est in hoc mundo. De quibus Simeõ prophe *Luc. 2.*
tauit,& tuã ipsius animã pertransibit gladius:De ea prædixerat Hiere.Magna est velut mare con- *Thren. 2.*
tritio tua.Nunc autem vocari potest mare dulcedinis,cùm sit in paradiso.Ideo dicere potest illud
Sap.Spiritus meus super me dulcis,& hæreditas mea super mel & fauũ.Ideo qui sunt in mari tri- *Eccles. 24.*
bulationũ,habẽt occasionem recurrendi ad eam.¶Secundò Maria syriacè interpretatur domina,
Vnde Ecclesia cantat,O gloriosa domina s.totius mundi.Itẽ cãtat.Aue regina cælorũ.& D.Bern.
Mater Dei, omnis creaturæ effecta est domina. Quomodo ergo non subijcientur ei omnes crea-
turæ,quę mater effecta est creatoris,& cui creator subditus fuit?Ideo omnes creaturæ eã honorare
debẽt,& maximè rationales.Vnde lucæ 1.Ex hoc beatã me dicẽt omnes generationes.Et Salomõ
Surrexerũt filij eius,& beatissimã prædicauerũt.Ideo Ecclesia cõsueuit ad eius nomẽ inclinare.
Tertiò interpretatur illuminata & illuminatrix.eã ob rẽ vocatur luna,Eccles.24.Pulchra vt luna,
& in eodẽ quasi luna plena in diebus suis.Quia quemadmodũ luna recipiens lumen à sole,trans- *D. Virgo cur dicatur luna.*
mittit ad inferiora:sic D.Virgo,quæ in hoc excedit lunam, quæ aliquando non est plena,sed ipsa
semper fuit plena in diebus suis. Vnde Angelus,Aue gratia plena.Dicitur etiam stella maris.Ideo
Ecclesia,Aue maris stella,dei mater alma,&c.& hoc primò ratione immobilitatis:secundò,quia
illuminat per intercessionẽ nauigantes.Vnde D.Bern. Quisquis te intelligis in huius seculi flucti
bus inter procellas & tempestates fluctuare,ne auertas oculos à fulgore huius syderis,si nõ vis ob-
rui procellis.Si insurgant venti tentationũ,respice stellã,voca Mariã.Si iactaris superbiæ,ambi-
tionis, aut æmulationis vndis , respice stellam,voca Mariam.Si criminũ immanitate perturbaris,
cõscientię fœditate cõfusus,barathro incœperis absorberi tristitię aut desperationis,respice stellã,
voca Mariam.Nõ recedat ab ore,nõ recedat à corde.Vbi nomẽ D.Mariæ virginis nominatur, ibi
dęmonũ crudelitas effugatur,Reis venia,ęgris medela,pusillis robur,afflictis cõsolatio, peregri-
nãtibus adiutoriũ datur.Eius exemplũ sequẽs,nõ deuias:ipsam rogãs,nõ desperas:ipsam cogitãs
nõ erras:ipsa tenente,nõ corruis,ipsa ducente non fatigaris:ipsa propitia,ad portũ peruenis, & sic
in temetipso experieris,quàm meritò dictum sit,Et nomen virg. Maria. ¶Sed vbi inuenit eam
angelus?Textus dicit,Et ingressus angelus ad eam.Et sic nõ in platea,aut vico,aut in fenestra,sed
in cubiculo clausa,orans. vnde Salomõ,Hortus cõclusus,soror mea:hortus conclusus,fons signa- *Cantic. 4.*
tus.In hoc datur morale documẽtum mulieribus,ne in publicis locis maneãt. Arbores enim quæ
sunt in via publica,vix portant fructum ad maturitatem , quia transeuntes præmaturè occupant.
vnus proijcit lapidem,alius baculum,&c.Arbores autem quæ sunt in hortis bene clausis,portant
fructum ad maturitatem.sic de mulieribus,&c.D.Virgo bis dicitur,hortus cõclusus,quia habe-
bat sensus exteriores & interiores(quæ portæ & fenestræ dicuntur)clausos.Aues syluestres,quę se
tangi & manibus fricari non permittũt,pulchriores sunt quàm domesticæ,quæ se tangi permittũt:
quia per tactũ sæpe plumas amittunt.Sic mulieres syluestres honestiores existimãtur,quàm nimis
familiares,&c.Nam sæpe propter nimiã familiaritatẽ,plumas honestatis,& bonæ famę amittunt.
Ideo cauere debent à talibus maximè iuuenes.¶Si quæratur,Quid faciebat , quando angelus ve-
nit ad eam? Dicunt contemplatiui quòd non dormiebat,neque erat ociosa , sed secundũ morem
suũ perfectis negotiis domus,recolligebat se in cubiculo clauso,& diuina beneficia ad memoriam
reducebat,contemplabaturque infinitam Dei bonitatem,qui decreuerat & promiserat se tantum
humiliare,vt naturam humanã assumere vellet,vt pro peccatis nostris in ea satisfaceret,& eam ab
æterna morte & diaboli captiuitate liberaret. Legebat & cõtẽplabatur prophetias, singularius ea
nocte prophetiã Esa.Ecce virgo concipiet & pariet filiũ,&c.& psalmũ,Benedixisti domine terrã *Esa. 7.*
tuam,&c.Spiritus eius nũquam antea fuerat adeò eleuatus & feruẽs,sicut ea nocte qua missus est *Psal. 84.*
angelus,in qua verificatũ fuit illud Psal.Concaluit cor meũ intra me,& in meditatione mea exar- *Psal. 38.*
descet ignis.Et cùm contẽplaretur illũ versum,Ostende nobis domine misericordiã tuã,dicebat:
O pater æterne,ostẽdisti potentiã tuã in mundi creatione,sapiẽtiam in eius ordinatione & guber-
natione,iustitiam in Luciferi punitione,diluuio,ac aliis multis punitionibus:reliquum est vt mi-
sericordiam tuam erga naturam humanam manifestes,& promissionẽ adimpleas. Omnes figuræ
nobis datæ,impletæ sunt.Iam ablatum est sceptrum à tribu Iuda,& hebdomadæ Danielis termi- *Genes. 49.*
nãtur.Quousque ergo cõtinebis in ira tua misericordias tuas? Dignare ergo eligere virginẽ quem
per Esa.prædici fecisti.Heu quàm felix & beata erit virgo illa!Heu quàm felix essem videre illam
& multo felicior & tibi magis deuincta,si possem esse eius ancilla,& ei inseruire & obsequi.Pater
æterne,tu omnia nosti antè quàm fiant,& scis cor & desiderium meum:dignare per infinitam mi-
sericordiã tuam mihi facere hanc gratiã,vt valeam illam videre,& illi famulari, &c. Nunquam
patriarcha aut propheta ita deuotè orauit,sicut tũc ipsa.Eã ob rẽ tota Trinitas,& singulariter Dei
filius ad compassionẽ motus est:& impletũ est quod Salomõ prædixerat,Vulnerasti cor meũ,so-
ror mea,vno oculorũ tuorũ,hoc est humillima oratione:quę fuit adeò grata,ꝙ statim tota Trinitas
cõmissionem huius mysterij incarnationis,& salutationẽ ab æterno decretã,cõmisit Gabrieli, qui
in corpore assumpto tria fecit.¶Primò eam humiliter & reuerenter salutauit,dicens,Aue,&c.Per
Aue nomen trium literarum ostendit se nuncium sanctissimæ Trinitatis.A, enim significat amo- *Aue significatio.*
rem, & repræsentat Spiritum sanctum. V, significat veritatem, & repræsentat filium. E, signifi-
cat æternitatem,& repræsentat patrẽ. Aue,secundum grãmaticos,est dictio salutãtis,& significat
gaude & lætare,vel Deus det gaudium & lætitiam. Theologi & expositores duo dicunt : Primò

quòd Aue, est dictio composita ex litera A, & vę, interiectione execrantis & maledicentis. & sic
significat absque væ, seu maledictione tam peccati originalis, quàm venialis & mortalis. Secundò
dicunt ꝙ hæc dictio (Aue) euertit è regione contraria, hoc nomen Eua, quod impositũ fuit primæ
mulieri, ad ostendendum quòd D. Virgo fuit totaliter contraria Euæ. Ideo cantat Ecclesia, Sumēs
illud aue, mutās nomē Euæ: &c. Albertus magnus, super missus est, ait: Eua deiecit, hæc subleuat:
Eua dānat, hæc saluat: Eua fuit causa morbi, hæc causa salutis: Eua clausit portas paradisi, hæc ape-
rit: illa mater miseriæ, hæc mater misericordiæ: illa principiũ mortalitatis, hæc principiũ generatio
nis: illa gratiā perdidit, hæc inuenit: illa transire nos fecit de gratia in culpā, hæc de culpa in gratiā:
illa de latere viri dormientis facta est, hęc de corde dei vigilātis: illa fuit viro causa maledictionis,
hæc causa benedictionis. Hactenus ille. Cōprehendēdo omnia præmissa, facile cōponi poterit ora
tio deuota ad D. Virginē. ¶ Sequitur, Gratia plena. Posset quęri, Quare angelus nō nominauit eā
ꝓprio nomine, sicut postea, cùm dixit, Ne timeas Maria. Dicūt cōtemplatiui ꝙ propter duas ratio-
nes: Primò propter status & nominis acquisitionē. Reges & pōtifices in sua assumptione & coro-
natione mutāt nomina. Et quia D. Virgo assumebatur ad nouũ statũ s. in matrem dei, & reginam
angelorum, ac dominā mũdi: ideo nouo & nobiliori digna erat nomine, s. Gratia plena, quod nul-
li adhuc impositũ fuerat. Ideo tacuit nomen consuetũ, & dixit nouum à deo impositum. Secunda
ratio est ciuilis, quia nō est honestũ subiectis, præcipuè extraneæ naturæ, quādo salutant reges aut
reginas, nomine proprio eas nominare, propter reuerentiā, & ad ostēdendum subiectionē. Et quia
D. Virgo erat electa mater dei, & regina angelorũ, iuxta illud, Salue regina: ideo Gabriel, &c. Nos
autem qui sumus eiusdē naturæ cum ea, & quia hoc nomē (Maria) secundum quinque literas im-
portat quinque officia per eam erga nos exercenda: ideo ad inclinandam illam ad exercitium il-
lorum nominamus Mariam. Primum officiũ dicitur maternitatis, quod significatur per literā M.
est enim pia mater: Mater misericordiæ & pietatis, cùm sit mater dei, per quē misericordiā & pie-
tatem (ipsa intercedēte & offerente) consequimur. Ideo Ecclesia vocat eam matrē gratię & mise-
Eccle.24 ricordiæ. Et dicitur, Ego mater pulchræ dilectionis. Secũdum officiũ est cōseruationis, s. thesauri
dei, quod significatur per literā A, quæ repræsentat arcam thesauri. Ideo dicitur thesauraria. Pau-
peres indigentes ad thesaurarios recurrere consueuerunt. Ideo nos qui in hac valle miseriæ sumus
pauperes, &c. quia in ea inueniemus thesaurũ infinitũ, s. sapientiæ & gratiæ Dei. Tertiũ officium
est directionis & gubernationis per exempla vitæ suæ. hoc officiũ importatur per literam R. ideo
dicitur Regina. Quartum officiũ dicitur iaculationis & repulsionis inimicorum, quod significa-
tur per literam I. Ideo dicitur iaculũ inimicorum infernaliũ, qui ad inuocationem huius nominis
Cant. 3 cedunt & fugantur. est enim eis terribilis, sicut castrorum acies ordinata. Ideo Ecclesia frequenter
orat, dicens, Tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Ei enim datũ est cōterere caput eius.
Quintum officium dicitur aduocationis, quod importatur per vltimam literam A. Vnde Ecclesia,
Eya ergo aduocata nostra, illos tuos misericordes oculos ad nos cōuerte. Et licet aduocatum ha-
1. Ioan. 2. beamus apud Patrē, Iesum Christũ iustũ, quia tamē nō solùm est aduocatus, sed etiā iudex viuo-
rum & mortuorũ, qui nihil inultũ relinquet, poterant præcipuè peccatores, timere ad illũ accede-
re, cũ vix iustus sit securus. Ideo piissimus Deus prouidet nobis de aduocata, quę tota mitis & sua-
uis est, nec aliquid asperum aut durũ inuenitur in ea, iuxta illud: Fauus distillans labia tua. Vnde
D. Bern. Securũ accessum habes ò homo, vbi mater stat ante filiũ, & filius ante patrē. Mater ostē-
dit filio pectus & vbera, dicēs: Per vbera quæ suxisti, fili, parce isti. Filius ostēdit patri latus & vul-
nera, dicens: Vulnera cerne pater, da quod petit & mea mater. Ibi ergo nulla poterit esse repulsa,
Hebr. 8. vbi sunt tot amoris insignia. Ad thronũ igitur eius cũ fiducia accedamus. His officiis non egebat
Gabriel: ideo nō nominauit eā in salutatione. Nominauit tamen eā cùm turbata esset, dicēs: Ne ti-
meas Maria, ac si diceret, O domina, gratia plena, nō habes occasionē timēdi, quia nomē tuũ quod
est Maria, quantũ ad tertiā literā, ostendit ꝙ nō habes occasionē timoris, sed lætitiæ & securitatis.
Tu enim es regina cælorũ, & gubernatrix omnium statuum. Tu enim inuenisti gratiam, non com-
muniter, sed plenitudinem & abundātiam diuinæ gratiæ. ¶ Ad cuius euidentiam sciendum quòd
Plenitudo gra quadruplex à doctoribus poni consueuit gratiæ plenitudo. Prima dicitur effluentię, à qua cæteræ
tiæ. fluūt, sicut à fonte deriuātur aluei & riui. Et hæc soli cōpetit Christo. Vidimus eũ (ait Io.) plenum
Ioan. 1. gratiæ & veritatis. & subditur, de cuius plenitudine omnes accepimus. Et quia Christus cōceptus
fuit in vtero D. Virginis: ideo hæc plenitudo fuit in ea, ratione contenti. & sic intelligitur illud D.
Hiero. Cæteris per partes, Mariæ autē tota sese infudit gratię plenitudo. Secũda est plenitudo Ex-
cellentiæ, seu principalis canalis vel aluei, per quē aqua fontis in alios riuos deriuatur. Et hæc fuit
plenitudo D. Virginis. Vnde Ansel. Nil gratiæ ad nos venit, quod per manus Mariæ nō trāsit. Ideo
post Christũ singulariter dicitur gratia plena, plus quàm omnes sancti, vt pote fonti ꝓpinquior.
Tertia plenitudo dicitur Abundantiæ, quæ etiam ad alios minores deriuatur: sicut plenitudo riui
procedentis ex alueo, maior est quàm riuuli, qui à riuo aquā accipit. Et talis fuit plenitudo Apost.
& D. Stephani. Vnde actuũ 2. Repleti sunt omnes spiritu sancto. & 6. c. Stephanus plenus gratia
& fortitudine, &c. Quarta plenitudo dicitur Sufficiētiæ, & tali plenitudine sunt pleni omnes san-
cti, quia quilibet habet secundũ capacitatē suā & quilibet cōtentatur, licet vnus plus habeat quàm
alius. Sicut paruum vas adeò proportionabiliter plenum est, sicut magnum, non tamen tantum
Ecclesiast. 24. continet. In plenitudine sanctorũ detētio mea. D. igitur Virgo plus cæteris abũdauit, & plena fuit
tam naturalibus quā acquisitis, gratuitis, gratia gratum faciente, & gratis data. Vnde de ipsa ve-
sificatur

rificatur quod dicit Salomõ, Multæ filiæ cõgregauerunt diuitias, tu verò supergressa es vniuersas. *Prou.31.*
& illud, Tota pulchra es amica mea,& macula non est in te. quod de nullo puro homine aut mu- *Can.4.*
liere dici potest. Quo ad gratiã verbi Psal. dicit, diffusa est gratia in labijs tuis, propterea benedixit, *Psal.44.*
&c. De sapientia & scientia Luc.2. Maria cõseruabat omnia verba hæc, cõferens in corde suo. Ideo
Christus eã post ascensionem, tanquã doctricem & cõseruatricem verborum suorum, & sanctam
bibliothecã, reliquit in hoc mundo. Si D. Magdalenæ & Marthæ dedit gratiã prædicãdi, quantò
magis ei? Vnde tempore vitæ suæ nõ eguerũt Apostoli cõgregatione cõcilij: quia eius resolutioni
omnes in omnibus assentiebãt. Qui poterãt ad illã accedere, accedebãt & instruebãtur, & per eos
alij, etiã per literas. Vnde legimus literas D. Ignatij ad eam. Legimus etiã quòd D. Diony. visitauit
illã in Nazareth, & post magnã admirationem gratiarum quas in ea vidit, dixisse fertur: Facile te
Deum crederem, nisi de Christi filij tui diuinitate à Paulo audiuissem. Vnde D. Ignatius scribens
D. Ioãni Euãgel. ait: Magnus est concursus populorum reginã cæli videre & audire cupientium.
Sed post mortẽ ipsius, quæ fuit anno 15. post ascensionem Christi anno 14. Apostoli eguerunt con-
gregatione seniorum, & tenuerunt cõcilium, vt habetur Act.15. Si obijciatur de gratia miraculo-
rum, quòd eã nõ habuerit, cùm nõ legamus aliquod miraculum per eã factum: Dicendum quòd
maximum miraculorum fuit Christi incarnatio, quã ipsa, etsi nõ de cõdigno, de cõgruo tamẽ me-
ruit. Vnde Ecclesia: Regina cæli lętare alleluia: quia quem meruisti portare, &c. Et quãuis eius mi-
racula nõ legãtur, nõ sequitur quòd nõ fecerit: quia nõ omnia, imò pauca eorum quæ fecit, scripta
sunt. De ea tamẽ post assumptionem multo plura miracula legimus, quàm de omnibus alijs san-
ctis. Si dicatur quòd nõ habuit iustitiã originalem sicut Adã: dicẽdum quòd habuit aliquid emi-
nentius. s. excellentem gratiæ plenitudinem, & eius cõfirmationem ac impeccabilitatem, quam nõ
habuit Adã. ¶ Sequitur in salutatione, Dominus tecũ. Ad cuius euidentiã supponẽdum est quòd
aliàs diximus, quòd licet Deus sit vbiq; per essentiã, præsentiã, & potentiã: est tamen in aliquibus
locis specialiter. s. in cælo per manifestationem gloriæ, in iustis per gratiã: & secundum quod dat
illis gratias magis speciales, dicitur esse specialius in eis. Et quia specialissimã gratiã dedit D. Vir-
gini. s. maternitatem filij sui, secundum quã quodã modo participat infinitã dignitatem & excel-
lentem plenitudinẽ gratiæ: ideo angelus specialiter dixit, Dominus tecum. s. per excellẽtem gratię
plenitudinem, & post cõsensum per corporalem præsentiã. Magno honori attribuitur ipsi Enoch,
quòd ambulauerit cum Deo, & quòd transtulerit eum dominus in paradisum voluptatis vsq; ad
tempus Antichristi. Sed maiorem honorẽ fecit D. Virgini, cùm voluit ab ea portari. Et cùm fina-
liter eã in corpore & anima immortalem exaltauit super choros angelorum ad cælestia regna. D.
Bern. super Missus est, dicit: Pater tecũ, quia filium suum fecit tuum: filius tecum, quia ad cõden-
dum in te mirabile sacramentum miro modo fecit te sibi sacrarium: Spiritus sanctus tecum, qui
cum patre & filio tuũ sanctificauit vterum. Pater tecũ, exercens summã potentiã: filius tecũ, osten-
dens maximã sapientiã: Spiritus sanctus tecum, exhibens magnã beneuolentiã. Tecum in mente,
tecũ in vẽtre, in omnibus te dirigens, tibi auxiliãs. ¶ Sequitur in salutatione, Benedicta tu in mu-
lieribus. D. Elizabeth dixit, Inter mulieres, quod idem est, & addidit. Et benedictus fructus vẽtris
tui. quod angelus nõ dixit, quia nõdum cõceptus erat. Dicitur autẽ Benedicta in mulieribus, pro-
pter quinque. Primò propter fructũ, quia ipsa sola fructũ protulit benedictum. Hãc rationem ad-
duxit Elizabeth dicẽs: Et benedictus fructus vẽtris tui. Hæc cõiunctio (&) exponitur pro quia, siue
tenetur causaliter, & nõ copulatiuè. Nec solùm benedicta, quia illum benedictũ protulit fructũ, à
quo benedictionem accepit: sed etiã quia per illum fructum in sancta prole multiplicata est. Li-
cet enim vnicum carnaliter genuerit, in eo tamẽ spiritualiter facta est mater magnæ multitudinis
filiorũ, quorũ Christus est primogenitus in multis fratribus. Ideo non ab re dicitur Luc.2. Peperit *Rom.8.*
filium suum primogenitũ, nõ respectu sequentium carnalium, cùm nullũ alium habuerit: sed re-
spectu adoptiuorũ. Secũdò dicitur Benedicta, quia ipsa sola authorem omnium maledictionum
diabolum superauit, iuxta illud, Ipsa cõteret caput tuum. Tertiò dicitur Benedicta, quia omnium
mulierũ maledictiones (de quibus Gen.3. Multiplicabo ærumnas tuas, &c.) euasit. Quartò dicitur
Benedicta, quia pacẽ quã nullus procurare potuit inter Deũ & hominẽ, procurauit: iuxta illud: Fa- *Cant.8.*
cta sum corã eo, quasi pacẽ reperiẽs. Pacẽ etiã fecit inter homines & angelos, inter viros & mulie-
res, qui penè semper in litibus & iurgijs erãt. Viri improperabãt mulieribus quòd essent causa o-
mnium malorũ, & ita cõfundebãt eas, vt vix auderent cõparere aut mutire. Sed D. Virgo abstulit
illud opprobriũ, quia fuit causa maioris pacis & meliorũ bonorũ. Ideo nõ est mirũ si mulieres ha- *Mulieres ha-*
beãt maiorẽ deuotionẽ ad D. Virginẽ quàm viri: quia sunt magis obligatæ quàm viri, eò quòd ab- *bent maiorem*
stulit opprobriũ earũ. Posuit etiã pacẽ inter duas dominas, quæ nunquã anteà potuerãt cõcorda- *deuotionem*
ri, nec simul se inuenire in eodẽ loco. s. inter virginitatẽ & maternitatẽ. Sed D. Virgo collocauit eas *ad D. Virg.*
in eadẽ cella, hoc est in vtero suo. Vnde quidã versificator dicit: Partus & integritas discordes tẽ- *quàm viri.*
pore lõgo Virginis in gremio fœdera pacis habẽt. Quintò dicitur Benedicta, quia maledictionem
humani generis in benedictionẽ cõuertit: & nos à Deo maledictos sibi recõciliari fecit. Et in hoc
figurata fuit per Abigail, cui 1. Reg.25. Dauid dixit: Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irẽ
in sanguinẽ, & vlcisceret me manu mea. Vlterius est super omnes benedicta, quia omnia quęcun-
que vult & petit pro nobis à Deo, obtinet. Et in hoc figurata fuit per reginam Sabba, quæ omnia
quæcunque voluit à Salomone obtinuit. Ideo qui egent, habent occasionem recurrendi ad eam.
¶ Secundò, Gabriel cõsolatus est eã, dicens: Ne timeas Maria. Habetur in textu quòd cũ audisset

salutationem, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Si quæratur, vnde procedebat timor iste? Quidā dicunt quòd ex superioris naturæ .s. angeli, assistētia. Vnde legimus *Luc.1.* Dan.8. quòd ad aduentum Gabrielis, Daniel pauens corruit in faciē suam. Et Zacharias pariter timuit ad apparitionem angeli. Timuit præterea ex verecundia quā habuit de persona angeli sibi apparentis in specie viri. Vnde D. Hiero. Trepidare virginum est, ad omnes viri aspectus vereri & pauere. Alij dicūt quòd ex claritate angeli & inaudita salutatione. Vnde Ecclesia, Expauescit virgo de lumine: & ex textu apparet quòd ex salutatione. vnde dicitur: Et cogitabat qualis esset ista salutatio, quæ cōtinebat omnes excellentes salutationes, quæ in antiquo testamento factæ fuerant. *Tob.5.* Primò Tobię dictum fuit, Gaudium tibi sit. Sed hęc salutatio eminenter cōtinetur in salutatione *Dan.2.* angelica, cùm dicitur, Aue. Præterea Daniel dixit Nabuchodonozor: Rex in æternum viue. Sed in *Iud.6.* salutatione angelica eminentius cùm dicitur, Gratia plena. Item dictum fuit Gedeoni, Dominus tecum, virorum fortissime: sed in hac eminētius cùm dicitur, Dominus tecum per plenitudinem *Iudith 13.* gratiæ, ex qua est vita æterna. Item dictum fuit Iudith, Benedicta es tu filia à Domino. Hîc additur, in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Omnia enim quæ potest mulier licitè desiderare, angelus in hac salutatione cōplexus est. Mulieres primò desiderāt pulchritudinem: hanc apposuit angelus, nō solùm corporalem, sed spiritualem, dicens: Aue, hoc est sine vę, sine macula ex- *Can.4.* teriori & interiori. Ideo tota pulchra. Secundò desiderāt diuitias. Angelus dixit, Gratia plena. Tertiò bonā societatem. Angelus nunciauit ei optimā, cùm ait: Dominus tecum. Quartò bonā famā & æstimationem. Angelus dixit, Benedicta tu, &c. Cum igitur ipsa (quæ humillima erat) talia de se audiuit, erubuit, Qui enim verè humilis est, de suis laudibus erubescit. Ideo turbata fuit ex inso- *Salutatio triplex.* lita & inaudita salutatione. Sciebat enim quòd triplex est salutatio: Prima proditoria & adulatione plena, vt salutatio Iudæ, qui dixit, Aue rabbi: & talis est salutatio multorum, qui mordere vellēt eos quos salutāt. Hęc salutatio est tātùm exterior & nō interior, ideo timenda. Secunda salutatio est Satanæ, qui se trāsfigurat in angelum lucis, & hæc est cauenda, nec omni spiritui credendum. Tertia salutatio est amicitiæ. & hęc quando est cognita, est acceptanda. D. igitur Virgo timens, prudēter cogitabat qualis esset ista salutio, nō fuit præceps in respōdendo: quia prudentis nō est in arduis absq; magna deliberatiōe respōdere. Ideo angelus cōsolatus est eā dicēs: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum, nō dixit, apud homines. Sunt multi qui magnifaciunt inue- *Prouer.31.* nire gratiam apud principes: sed hoc parum est, quia (vt Salomō ait) Fallax gratia, &c. sed inuenire gratiam apud Deum, est inuenire thesaurum magnum. Et qui illum inuenit, nō habet occasionē tristitię aut turbationis. Ideo angelus, Tu inuenisti maximum & inęstimabilem thesaurū, quem nullus vnquā hominum potuit inuenire: Igitur, &c. non habes occasionem timendi. D. Aug. dicit quòd in rebus per tempus ortis nulla maior gratia, quàm quòd Deus fuerit homo, ac si diceret angelus, Patriarchę & Prophetę multum laborauerunt, tamen nō potuerunt inuenire, &c. ¶ Tertiò angelus eam instruxit, dicens: Ecce cōcipies, &c. Ipsa cōsuluit dominam virginitatem, Quomodo fiet istud? &c. Hęc quęstio notāda est, quādo aliquod nouum indicitur. Multi ex incōsideratione huius quęstionis decipiuntur, &c. D. Virgo nō quæsiuit ex infidelitate aut dubitatione. Ipsa enim firmiter credidit, sed volebat scire modum, quem angelus ei declarauit dicēs: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. q. d. hoc fiet absque detrimento virginitatis, quā tātum seruare desideras. Non enim fiet naturaliter, sed supernaturaliter, Spiritus sancti obumbratione, & cooperatione totius trinitatis, cōcipies filium successorem Dauid, Messiam in lege promissum, verum Dei filium, &c. Deinde ad amplius cōsolandam eam nunciauit cōceptionem Elizabeth, dicēs: Et ecce Elizabeth, cognata tua, &c. Finaliter D. Virgo audito angelo, matura habita deliberatione, humillimè consensit, prōptissimè se offerens ad obsequium Domini, dicēs: Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hîc tot & tāta facta sunt mirabilia, quòd iustum volumen exigerent. Si ampliora desideres, vide Alber. magnum & D. Bern. & reliquos expositores super missus est. Notāda tamen est hîc summa humilitas D. Virginis, quæ cùm ab angelo mater Dei altissimi & regina angelorum diceretur, se ancillam nominauit. Et quatuor bonæ ancillę cōditiones ostendit. Prima est prōptitudo, quæ designatur per hoc aduerbium, Ecce. Secunda est humilitas, cùm se dixit ancillam. Tertia discretio, cum ait, Domini. Quarta obedientia, cùm dixit, Fiat mihi secundum verbum tuum. Quibus verbis prolatis, & in instanti terminatiuo illorum, tota Trinitas ex purissimo sanguine D. Virginis ad cōceptionem disposito, corpus Christi formauit in eius vtero, & sanctissimam Christi animā creauit, & creādo infudit in corpus, & in eodem instāti ad suum esse existentiæ traxit & vniuit, & filius Dei de cōsensu patris & Spiritus sancti, hāc vnionem ad intra terminauit, & suum esse personale cum proprietatibus & attributis ac essentialibus communicauit, & sic perfectum & consummatum fuit matrimonium inter filium Dei & naturam humanā, de quo nos gratias agere debemus.

CONTINVATIO DICENDORVM.

QVia reliqua Christi mysteria à D. Tho. in tertia parte clarissimè & ordinatissimè tradita sunt, adeò vt institutione aut introductione non egeant, ea ne volumen in immensum augeatur, pretermittendum, & ad finem incœpti operis properandum, & aliquid de nouissimis vniuersali scilicet iudicio, resurrectione bonorum, & malorum retributione, superficialiter scribendum duxi.

DE IVDICIO GENERALI.

CAP. XXI.

A IVDICIVM Dei est duplex.s. intrinsecū & extrinsecū. Iudiciū intrinsecū idem est quod intellectus diuinus relatus ad dispositionē creaturarū, quod alio nomine vocatur Prouidētia diuina: quæ quāuis sit vna & indiuisa in se, tamē secundū nostrū modū intelligēdi, diuersificatur secundū diuersitatē dispositionū ipsarū creaturarū, in quibus apparet dispositio siue iudiciū ipsius, quod dicitur intrinsecū & diuersum secundū diuersitates dispositionum.s. creationis, gubernationis, prouisionis, & aliarum, quæ circa creaturas operatur. Pro nunc tamen solùm de iudicio retributionis bonorum & malorum scribere intendimus ea quæ Prophetæ & Apostoli, imò & ipse Christus locuti sunt. Et vt manifestum est ex sacris literis, Iudicium Dei est duplex, scilicet particulare & vniuersale, de quibus per ordinem dicendum est.

§. 1. DE IVDICIO PARTICVLARI.

B IVdiciū Dei particulare est duplex.s. in vita, & in morte. Quosdā enim homines iudicat Deus in hoc mūdo, vt resipiscāt à malis, & pœnitentiā agāt de præteritis, & caueāt à futuris, ac vt se exerceāt in bonis operibus, & thesaurizēt in cælis. De hoc iudicio Apost. Si nosipsos iudicaremus, non vtiq; à domino iudicaremur. Cùm autē iudicamur à Domino, corripimur, ne cū hoc mūdo dānemur. Quosdā verò iudicat, remunerādo in hac vita, præcipuè obstinatos. Quia (vt D. Aug. ait) sicut nullū malū impunitū, ita nullū bonū irremuneratū. Et quia mali quādoq; aliqua bona moralia faciūt, pro quibus nō merentur remunerationē in alia vita: ideo Deus remunerat eos in hoc mūdo, sicut fecit Romanos idololatras, quibus propter opera virtutū moraliū in quibus se exercebāt, dedit monarchiā siue totius mūdi impiū. Et obstetricib^9 Aegyptiorū, quia seruauerūt masculos Hebræorū, & timuerūt Deū, ædificauit domos. Aliud est Dei iudiciū particulare in morte. de quo Apost. Statutū est hominib^9 semel mori, & post hoc, iudiciū, hoc est in instāti terminatiuo mortis, in quo particulariter iudicat anima secūdū merita vel demerita, vt habet de Lazaro & diuite epulone.

1.Cor.11. Exod.1. Heb.9. Luc.16.

§. 2. DE IVDICIO GENERALI.

C IVdicium generale esse futurū, & Christum de cœlo vēturum ad iudicādum viuos & mortuos, hoc est bonos & malos, cōstat ex antiquo & nouo testamentis. Ioel. enim 3. dicitur: Cōgregabo omnes gētes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis. Et Christus expressè nobis manifestauit hoc iudiciū & eius ordinē, cùm dixit, Cùm venerit filius hominis in maiestate sua, &c. quod euāgelium legitur feria 2. dominicæ primæ quadragesimæ: in quo declarātur quatuor iudicij generalis mysteria omnibus valde notāda. Ideo ea breuiter prosequemur. Primū est generalis citatio, ibi: Cōgregabuntur ante eum omnes gentes. Secundum, diuersa situatio. ibi, Separabit eos ab inuicē. Tertium, singularis discussio & examinatio. ibi, Tunc dicet his qui à dextris, &c. Quartū, finalis omnium retributio. ibi, Ibunt hi in supplicium æternum, &c. De his ergo per ordinē dicēdum est, soluta prius vna quæstione admiratiua, quā quilibet facere posset, & quam tractat D. Aug. Cur.s. Deus ordinauit iudicium vniuersale, maximè cum (vt iā dictū est ex Apost. statutum sit omnibus hominibus semel mori, & post hoc, iudicium?) & per prophetā Naum 1.c. dictum sit, Nō cōsurget duplex tribulatio, vbi expositores dicunt quòd Deus non iudicabit bis in idipsum. videtur ergo quod iudicium generale superfluat, vel quòd Deus iudicet bis in idipsum. Resolutio D. Aug. & omnium doctorum est, quòd nō abs re Deus iudicium generale ordinauit futurū, propter multas rationes: nunc tamen breuitatis gratia, vna sufficiet, quæ.s. dicitur diuinæ iustitiæ manifestatio. Licet enim Deus nihil sine iustitia aut iusta causa agat: rationes tamen & causæ eorum quæ agit, nō sunt nobis notæ. Ignoramus enim nūc qua causa vel quo iudicio bonus ille sit pauper, & malus ille sit diues: cur iste gaudeat, qui pro perditis moribus suis deberet cruciari, ille verò qui propter laudabilem vitā gaudere deberet, cōtristetur. Cur in iudicio humano innocens dānetur, iniquitate iudicis aut falsis testibus obrutus, & scelesti liberētur & præualeāt. & alia huiusmodi, de quibus nil temere iudicare debemus, cum nō sit iniquitas apud Deum. Sed potius admirari cum Apost. & dicere, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incōprehensibilia sunt iudicia eius, &c. Sed cum Deus decreuerit omnem iustitiā suā reuelare (nihil enim opertum quod nō reueletur) vt tollatur occasio omnium querelarum & dubiorum, quod in hoc mūdo aut in morte fieri nō potest: ideo necesse fuit ex illa suppositione, vt determinaretur dies siue tempus, in quo hoc fieret. tempus illud vocatur Dies iudicij, & nonnunquā dies Domini. vnde D. Aug. dicit. Iste quippe dies iudicij propriè vocatur, eò quòd nullus ibi erit tunc imperitæ querelæ locus, cur iniustus ille sit fœlix, & cur iustus ille sit infœlix. Omnium nāque tunc nō nisi bonorum vera & plenissima fœlicitas, & omnium nō nisi malorū digna & summa infœlicitas apparebit. deinde dicit: Cùm verò ad illud Dei iudicium peruenerimus, nō solum quæ tunc iudicabūtur, verùm etiā quæcunq; ab initio iudicata sunt, & quæcunq; vsq; ad illud tempus iudicabuntur, apparebunt esse iustissima. Et ad dictum prophetæ Naum respōdet D. Tho. dicens quòd quilibet homo potest cōsiderari dupliciter.s. vt particularis persona, & inquātum est pars generis humani: & vt est particularis persona, fiet particulare iudicium post mortem, & recipiet iuxta ea quæ gessit in corpore, non totaliter & cōpletè, quia nō quo ad corpus, sed quo ad animā tātùm. secundum verò quod cōsideratur vt pars totius generis humani, debet iudicari corā toto genere humano. & sic tunc quilibet iudicabitur. Nec tamen Deus iudicabit bis in idipsum: quia nō duas pœnas pro vno peccato inferet: sed pœna quæ ante iudicium generale fuerat incōpleta, cōplebitur, quādo nō solum quo ad animā, sed etiā quo

Mat.26. 20.de Ci.Dei. In Add. 3.p. q.88.art.1. Rom.10. Matth.10. 2.de Ci.Dei.c. 1.in fine.

ad corpus præmiabuntur boni,& torquebuntur mali.In morte enim nó códemnantur completè,
In ser.plu. marty. quia anima quádo est vnita,maioré pœná sentit,propter corpus.Ideo D.Aug.dicit, Maiores pœnas passuri sunt dánati,cùm resurrexerint: in quarum cóparatione tales sunt istæ quas patiuntur homines in somnis.nó enim patitur caro eorum.Maior est autē cruciatus , cùm vigilás torquetur. Et sic propriè loquendo,iudicium particulare quod fit in morte,est interlocutorium,siue(vt quidā dicunt)vnum interim siue vulgariter *un ce pendant* , & est sententia incompleta, sicut de sententia bonorum dicitur Apoc.6.Vidi sub altare Dei,&c.sequitur,Et datæ sunt illis singulæ stolę albę,& dictum est illis vt requiescerent per modicum tempus, donec implerentur cóserui & fratres eorú.

Ver. 1. DE VNIVERSALI CITATIONE.

A Primum mysteriú iudicij vniuersalis est generalis & personalis citatio & cógregatio. Veniet enim dies in qua Deus cónuocabit omnes angelos & sanctos qui sunt in cælo,& omnes homines qui tunc erūt in terra,& omnes dæmones & dánatos qui erunt in inferno,& omnes qui erunt in purgatorio.vnde dicitur,Cùm venerit filius hominis in maiestate sua,& omnes angeli cum eo,
2.Cor.5. à fortiori dæmones,nó deficiet ne vnus quidem.vnde Apost.Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Iesu Christi.Oportet,est verbum necessitatis,Gallicè, *C'est un faire le fault,bon gré mal gré, ribon ribaine*.Nó erit quæstio cóparēdi per procuratorem , sed oportebit in propria persona cóparere.Si quæratur,ad quid?respódet Apost.quòd ad portádum processum & respódendum categoricè prout gestum est in corpore, siue bonum , siue malum. ¶Quidá propter hæc verba voluerunt
An qui decesserunt cum solo originali comparebunt in iudicio. dicere quòd paruuli in solo originali decedētes, nó cóparebunt in iudicio generali:cum nihil gesserint in corpore , neq; boni neq; mali, nec fuerint participes operú Christi, sicut pueri baptizati, qui per baptismum fuerút Christo incorporati:ideo remunerabuntur. Præterea si paruuli in peccato originali decedentes,intersint,in qua parte erunt?nó à dextris,quia illi erunt beati:nec à sinistris,cùm nó debeatur eis pœna sensus,vt dictum est:tamen pœna sensus exprimitur in sententia corú qui à sinistris erút:igitur,&c.Insuper in omnibus passibus sacrę scripturę,in quibus fit mentio de iudicio generali,fit mentio de actibus voluntariis,quos paruuli nó habuerunt.Mat.25.dici-
Rom.2. tur,Esuriui,&c.& Apost.Reddet vnicuiq; secundum opera sua.Veruntamen D.Tho.dicit,quòd
In Add.3.p. q.79.art.5.ad 3. intererunt.& probat per illud Apoc.20.Vidi mortuos magnos & pusillos,stātes in cóspectu throni:& aperti sunt libri, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris eorum. Et quāuis in libris illorum paruulorum nó sint scripta peccata actualia, peccatum tamen originale scriptú est: ideo iudicabuntur,tamen nó tristabuntur: sed lætabuntur de gloria corporali iudicis,quá misericorditer Christus,secundum D.Tho.eis ostendet. Et cú per dextrá intelligatur potior & nobilior
Psal.109. locus(iuxta illud.Dixit Dominus domino meo,sede à dextris meis)Dextera in iudicio erit in aere, in qua erunt boni: & sinistra , in terra,in qua ex vno latere erunt dánati,& ex alio paruuli illi sub bonis.Et quo ad illá sententiá dicendum est quòd ignis nomine omnis pœna intelligitur: & quòd illa sententia est generalis & applicatur singulis secundum proportionem peccatorum & demeritorum.Et quátum ad dextrā vel sinistrá intelligitur de his qui fuerunt in vsu rationis.Omnes er-
Psal.1. go cóparebunt.Nec obstat illud Psal.Nó resurgunt impij in iudicio : quia debet intelligi,mutati
1.Cor.15. in melius.vnde Apost.dicit,Omnes quidē resurgemus,sed nó omnes immutabimur. Mali quidē resurgent,sed non immutabuntur in melius.¶Si quæratur, Quis faciet eos resurgere? Respondet Apost.quòd Deus in nouissima tuba.Canet enim tuba,quæ erit valde terribilis,cuius terribilita-
Iob 31. tem cóliderás Iob dicebat:Semper & quasi tumētes super me fluctus, timui Deum:& pódus eius (s.citationis & tubæ)ferre nó potui,quin.s.caderem in terrá.Quæ verba exponens D.Greg.ait:Iob flagellatus,simplex & iustus à Domino approbatus,timuit.s.hác tubā. Quid debent facere peccatores?&c.Apoc.14.dicitur quòd D.Io.Euágelista,qui erat virgo electus a Domino,& inter cęteros magis dilectus,audiuit vocē de cœlo,tāquam vocem aquarum multarum,táquá tonitrui magni, & cecidit tanquá mortuus.s.propter terribilem sonum,quem nó poterat sustinere. Si Iob simplex, iustus,laudatus & approbatus à Deo,in cótemplatione huius tubæ sic timuit,&c. Si D.Io.Euangelista,virgo & magis dilectus,sic timuit:quid debēt facere pauperes peccatores:qui nó sunt simplices,iusti,& approbati,sicut Iob:sed pleni malitia,iniusti,& à Deo reprobati, qui non sunt puri & virgines,nec dilecti sicut D.Ioánes,sed immundi & abominabiles,in odio Dei existētes?Quomodo deberent timere si cogitarent?profectò amplius quàm illi,&c. Quia sonus huius tubæ erit illis terribilis.Heu quid esset si nunc insonaret ? haberemus maiorem occasionem timendi quàm D.Iob & Io.Euágelista.& habemus maiorē occasionem cogitádi,quàm D.Hiero. qui semper de hac tuba cogitabat.& dicebat,Siue comedá,siue bibam,siue quid aliud faciá,semper insonare videtur in auribus meis illa terribilissima tuba : Surgite mortui, venite ad iudicium. Ideo si sumus sapientes,cogitabimus de iudicio generali,& de his quæ fient in eo,quæ dicuntur nouissima , de quibus Ecclesiastes 7. Memorare nouissima tua, & in æternum nó peccabis. Nunc cótemplemur congregationem vniuersalem,circa quam quatuor sunt notanda.s.locus, ministri, ordo, tempus.

Ver. 2. DE LOCO IVDICII GENERALIS.

In Add.3.p. q.88.art.4. LOcum in quo debet fieri huiusmodi cógregatio,declarat Ioel propheta,cum ait:Cógregabo B omnes gentes,& deducá eas in valle Iosaphat.per valem Iosaphat intelligit locum,in quo núc est vallis Iosaphat,quia ante iudicium ignis cóflagrationis æquabit primò illum locum,& verifi-
Esa.40. cabitur illud,Omnis vallis exaltabitur,& omnis mós & collis humiliabitur,& erunt praua in directa,& aspera in vias planas.Vallis Iosaphat est inter mótem Sion & mótem Oliueti, per quam decurrit

decurrit torrens Cedrō. Christus autē veniet ad locum à quo ascēdit. s. à monte Oliueti. vnde Act. 1. dicitur, quòd postquàm nubes suscepisset Christum ab oculis discipulorum, duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi quid aspicitis in cælum? Hic Iesus qui assumptus est à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cęlum. Dicunt doctores quòd Christus potius elegit vallem Iosaphat ad hāc congregationem faciendam, quàm alium locum, eò quòd circa illam exercuit opera redemptionis, &c. vt posit melius improperare peccatoribus ingratitudinē illorum. Si quæratur, Quomodo tot & tanti qui fuerunt, sunt, & erunt, poterunt ibi contineri, cùm illa vallis Iosaphat vix contineat latitudinem mediæ leucæ? Dictum est quòd ignis conflagrationis æquabit omnia: & ideo sufficiens erit locus. Item boni erunt in aere, & soli damnati in terra. Nec erunt latè dispersi ad placitum, sed valde pressi, sicut haleca in vase, in quo salsa transferuntur. & sic erunt circa montem Oliueti in spatio sufficienti, à quo loco omnes Christum iudicem, qui erit in aere inter bonos & malos, videre poterunt. *Cur in valle Iosaphat fiet iudicium.*

Ver. 3. DE MINISTRIS CONGREGATIONIS GENERALIS.

C DIuus Aug. dicit: Profectò per angelicum ministerium tāta res peragenda est, iuxta illud Psal. Cōgregate illi sanctos eius. Doctores communiter dicunt quòd angeli boni erunt ministri cōgregationis omnium. Et Apost. dicit, Quoniam ipse Dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. In quibus verbis ostēdit causam resurrectionis nostræ, modum & ordinem. Causa resurrectionis est triplex: Prima & principalis, est virtus diuinitatis. Secunda est instrumentalis, & est virtus humanitatis Christi, qui secundum humanitatem est instrumentum diuinitatis Tertia est ministerialis, quæ est virtus angelorum, per quos fient aliqua præparatoria ad resurrectionem, vt collectio puluerum, cōiunctio ossium, dispositio neruorum & carnis, per Christum tamen fiet vnio animæ ad corpus. Hæc per ordinem ostendit Apost. cum dicit: Quoniā ipse dominus (qui secundum diuinitatem est causa principalis, & secundum humanitatem instrumentalis) in iussu facto angelis custodibus, vt colligant pulueres, & ossa cōiungant, deinde in voce accepit ibi vocem, non pro locutione vocali, sed pro ministerio angelorum, qui deputātur regnis & prouinciis. vnde Mat. 24. Mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & cōgregabit electos eius à quatuor ventis & à summis cælorum vsq; ad terminos eorum. Virtute igitur angelorū custodum congregabuntur pulueres, & sicut ossa & cōiungentur. Per virtutem verò archāgelorum prouincialium cōnectentur per neruos, qui carne & cute cooperientur. Et tādem per virtutem tubę Dei, quæ erit vox Christi dicentis, Surgite mortui, venite ad iudicium, introducetur anima. De hac voce habetur Mat. 20. Dixit Dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem. Hunc modum & ordinem resurrectionis per figurā & visionem familiariter declarauit Deus Ezechieli prophetæ, vt habetur Ezech. 37. vide apud eum. Post resurrectionem angeli boni assument bonos, & eleuabunt eos in aerem, & sic deducēt ad vallem Iosaphat. vnde subiungit Apost. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur in nubibus obuiā Christo in aera. Mali verò dimittētur in terra, ligati per fasciculos, trahendi per dæmones, qui eos ad malum induxerunt, iuxta illud: Colligite primum zizania & alligate ea in fasciculos ad cōburendum. tunc verificabitur quod Christus dicebat: Tunc erūt duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & altera relinquetur. Prædicta autem omnia nō fient in instāti, quia motus in instāti fieri nō potest, sed collectio pulüerum, cōiunctio ossium, & trāslatio fient per motum localem. igitur, &c. Resurrectio tamen siue vnio animæ ad corpus fiet in instāti, reliqua verò in breuissimo tempore. Et hoc modo debet intelligi Apost. cum dicit, Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem resurgemus, &c. subdit, In momento, & in ictu oculi. & in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Hęc generalis resurrectio bonorum & malorum fiet in eodem instanti, excepta resurrectione illorum qui reperientur viui: quia illa fiet in translatione, in qua morientur, & statim resurgent, vt infrà dicetur.

20. de Ci. Dei. Psal. 49.
1. Thess. 4.
Causa resurrectionum.
Mat. 13.
Mat. 24.
1. Cor. 15.

Ver. 4. DE RESVRRECTIONE GENERALI.

A RESurrectio bonorum & malorum erit similis & dissimilis. Primò erit similis, quia sicut boni resurgēt iidē numero, sic & mali. Vnde Iob 19. In carne mea videbo Deū. vbi loquitur de visione post resurrectionē. sequitur, Quem visurus sum ego ipse, & nō alius. Et Damasc. dicit quòd resurrectio est eius quod cecidit, secunda resurrectio. Sed corpus quod nunc gerimus, per mortem cadet: ergo idem numero resurget. quod non fieret, nisi eadem anima ei reuniretur. Cùm ergo ad corpus pertineat cadere: sequitur quòd resurrectio magis pertinet ad corpus, quàm ad animā, quę est eadem, & distincta ab aliis per habitudinem ad idē corpus, quod est idem, quia habet easdem dimensiones, & per eādem formā substantialem principaliter & instrumentaliter per aliā, quæ est qualitas resultās ex qualitatibus ad mediū venientibus, quę est forma accidentalis & nuncupatur forma mixtionis, & nō est forma substātialis corporis mixti, sed eius accidens proprium, & dispositio, per quā materia disponitur ad recipiendam formā: & cōsequenter ad eius dimensiones: & sic corpus humanum præter hāc formā mixtionis nō habet aliā formā substātialem, quàm animam rationalem à cuius materia sic mixta fluunt dimensiones virtute formæ mixtionis immediatè, & virtute animæ mediatè. Et licet hæc forma accidentalis in morte corrumpatur, & alia forma mixtionis in resurrectione caussetur, nō tamen sequitur quòd sit aliud corpus numero: cùm formarum accidentaliū variatio, quæ per successionē fieri potest, non faciat diuersitatem numeralē subiecti.

In Add. 3. p. q. 79. art. 1. & 2.
4. lib.

An forma humanitatis eadem numero resurgat.

Propter eãdem rationẽ nõ sequitur quòd si anima & corpus & organa sensuum post resurrectionem habeãt alias dispositiones, puta incorruptibilitatem, claritatẽ, & alia huiusmodi, nõ sit idem suppositũ numero: quia cũ illa sint accidẽtia, nõ variãt essentiã. ¶ Sed difficultas est de forma substãtiali totius, quæ dicitur humanitas, quæ in morte corrumpitur, & videtur cedere in nõ ens: & sic nõ potest eadẽ numero iterari. Quia cum humanitas resultet ex cõiunctione partiũ, nõ potest eadem cõiunctio resumi, quæ prius fuit, eò quòd iteratio opponitur identitati. Iteratio enim numerum importat, identitas verò vnitatẽ, quæ numero opponitur: sed in resurrectione resumitur coniũctum, quod idẽtificat formã totius cũ partibus simul sumptis: igitur, &c. Dicendũ quòd eadem est anima numero: vtputa, Anima Sortis quæ est forma corporis & totius cõpositi: & illa cõiunctio est relatio & accidens: & sic eius resumptio nõ variat essentiã. verũ quia D. Tho. dicit formã totius distingui à partibus simul sumptis: ideo argumentũ habet cõtra eũ magnã apparentiã. Respõdet tamen secundũ Auicen. qui dicit quòd forma totius nõ est forma partis tãtum, nec est aliqua alia forma præter formã partis: sed est totũ resultãs ex cõpositione formę & materiæ, cõprehendens in se vtrunq;. Et hęc forma totius essentialis dicitur quidditas. Et sic cum maneãt eędem partes, erit eadẽ humanitas numero: quia argumẽtũ procedit ac si esset alia forma substãtialis numero superueniens formę & materię. Et ad illã cõiunctionẽ dicitur quòd diuersa cõiunctio nõ potest identitatẽ humanitatis impedire, cũ cõiunctio significet actionẽ & passionẽ, quæ sunt accidẽtia & ideo nõ sunt de essentia humanitatis. Certũ est enim quòd generatio & resurrectio nõ sunt iidem motus siue mutationes. Nec tamẽ propter hoc idẽtitas humanitatis impeditur. Cõstat etiã quòd illa relatio vnionis nõ est de essentia humanitatis, licet cõcomitetur eã, eò quòd humanitas nõ est ex illis formis, quæ cõsistunt in cõpositione & ordine: sicut sunt formæ artificiatorũ: vnde existẽte alia cõ-

2. Phy.

positione numero, nũ est eadẽ numero forma domus. ¶ Secundò resurrectio bonorũ & malorũ cõ-

Gen. 3.

uenit quãtum ad terminũ à quo, quia à cineribus, iuxta illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Per pulueres intelligũtur omnes reliquiæ quæ remanẽt, humano corpore resoluto. Et nõ obstat quòd aliqui reperiẽtur viui, quia ignis cõflagrationis poterit eorũ corpora vsq; ad cineres resoluere. hoc etiã intelligendũ est, nisi aliquibus ex priuilegio sit indultũ cõtrarium, prout resurrectionis acceleratio, quemadmodũ aliqui de Ioãne Euãgelista, & de Helia, atq; Enoch opinãtur. Et licet Christus sit exẽplar nostræ resurrectionis quãtum ad terminũ ad quem, nõ tamen quãtum ad terminũ

In Add. 3. p. q. 80. art. 1.

à quo: quia nõ dedit Deus sanctũ suũ videre corruptionem. ¶ Tertiò resurrectio bonorũ & malorum cõuenit in hoc quòd omnia mẽbra corporis, & quicquid est de integritate naturę, in vtrisq; resurgent, cùm resurrectio fiat opere diuino immediatè, & Dei perfecta sint opera. vnde sequitur quòd homo reparabitur perfectus in omnibus membris. Et sic omnia quęcunq; in anima implicitè cõtinentur, explicabuntur in corpore, aliàs corpus nõ respõderet ad plenum animæ, quod tamen oportet in perfecta resurrectione. Et quãuis membra ordinentur ad actus, & post resurrectionem nõ sint futuri actus genitalium, nõ tamen sequitur quòd illa membra desint. Quia membra nõ solùm sunt propter operationem, sed etiã ad ostendendã virtutem & distinctionem sexuum. & sic nõ erunt frustra. Erunt etiã intestina nõ turpibus superfluitatibus, sed nobilibus humoribus referta. Et licet corpus resurgat vt pręmietur pro opere quod anima in eo gessit, & manus propter furtum vel homicidiũ truncata fuerit, & sic ad bonum post truncationem operata nõ fuerit: nihilominus tamen pręmiabitur: quia homo per pœnitentiã meretur vt totum pręmietur, qui ex toto quod habet, Deo seruit. Actus enim quibus propriè meremur aut demeremur, nõ sunt manus aut

In Add. 3. p. q. 81. art. 3.

pedis, sed totius hominis. ¶ Ex pręmissis sequitur primò quòd nõ omnes resurgent in sexu virili. Vnde D. Aug. dicit: Melius sapere vidẽtur, qui vtrunq; sexũ resurrecturũ nõ dubitãt. Deus enim

Gen. 1.

In resurrectione erit diuersitas sexus.

in resurrectione reparabit in homine, quod fuit in prima cõditione. sed in prima cõditione creauit masculum & fœminã: igitur, &c. Præterea sicut cõsiderata natura indiuidui, debetur certa quãtitas, & diuersis hominibus diuersa: ita considerata natura speciei, debetur diuersus sexus humano generi. Hæc enim diuersitas cõpetit perfectioni speciei, cuius diuersi gradus implentur propter diuersitatem sexus, vel quãtitatis. ideo sicut resurgent homines in diuersis staturis: ita resurgẽt in diuersis sexibus. Et quamuis sit differentia sexuũ: deerit tamen cõfusio mutuę visionis: quia nõ erit libido incitãs ad turpes actus, ex quibus confusio causatur. Nec obstat quod Apost. dicit: Donec oc-

Ephe. 4.

curramus omnes in virum perfectũ, in mensurã ætatis plenitudinis Christi: quia nõ intelligitur propter sexũ virilem, sed propter virtutẽ animi, & robur corporis, quæ erũt tã in mulieribus quàm viris. ¶ Et licet nunc mulieres subdãtur viris, propter imbecillitatem animi & defectum roboris: ideo nũc vir dicitur caput mulieris, & ipsa est sub potestate viri. sed cũ hæc nõ deficiãt mulieribus post resurrectionẽ, sequitur quòd tũc cessabit omnis prælatio, vt dicit gl. 1. Cor. 15. Ideo tũc nõ different vir & mulier, quãtum ad superioritatem vel imbecillitatẽ. Et quãuis in resurrectione cesset & tollatur omnis error, & in generatione mulieris sit error in ordine ad generationẽ, quia. s. præter intentionẽ naturę particularis ex defectu virtutis formatiuæ, quæ est in semine, quę nõ potest per-

16. de Ani.

ducere materiã cõceptus ad formã virilem. vnde Philos. dicit quòd fœmina est mas occasionatus: est tamen de intẽtione naturæ vniuersalis, quæ ad perfectionẽ speciei vtrunq; sexum requirit. Nõ

Mat. 22.

tamen post resurrectionẽ erit visus sexuũ. Quia (vt Christus dixit) In resurrectione nõ nubẽt neq; nubentur, sed erunt sicut angeli Dei, cùm generatio sit ordinata ad cõseruationem speciei, quę in resurrectione erit incorruptibilis. ¶ Et cùm cibus & potus ordinẽtur ad cõseruationem indiuidui, sequitur quòd post resurrectionem nõ erit comestio, nec potatio, aut dormitio, nec alia quę ad ani-

malem

malem vitam pertinent: quia operationes animales nõ sunt hominis inquantum homo: ideo in eis
nõ cõsistit beatitudo humani corporis. Sed corpus glorificabitur ex redundãtia gloriæ animæ, vt
dictum est. Et quia delectationes corporales, secundum Philos. sunt medicinales, & adhibentur *10. Ethic.*
homini ad tollẽdum fastidiũ vel etiã ægritudinẽ, inquantũ homo in eis ordinatè delectatur: sicut
homo habẽs gustũ indispositũ, delectatur in his quæ sanis nõ sunt delectabilia: ideo nõ oportet q
tales delectationes sint de essentia beatitudinis, vt Iudæi & Sarraceni ponũt. Solę enim delectatio-
nes animi propter se quærẽdæ sunt, ideo ad beatitudinẽ requirũtur. Nec obstat q Christus post re- *Mat. vlt.*
surrectionẽ comedit & bibit, quia illa sumptio cibi & potus nõ fuit necessitatis, quasi cibis egeret *Luc. 24.*
post resurrectionẽ. sed fuit potestatis, vt ostẽderet se habere verã naturã humanã, quã prius habue-
rat. Hæc autẽ ratio nõ erit in resurrectione cõmuni, ideo dicitur Christus dispensatiuè mãducasse
eo modo loquẽdi, quo Iuristæ dicũt dispensationẽ esse iuris cõmunis relaxationẽ. Nec fuit cõuer-
sa materia ciborũ in substantiã alti, sed emissa fuit per euaporationẽ. ¶ Secũdò sequitur q capilli,
vngues, & dẽtes resurgẽt in corpore humano. vnde Christus dicebat: Capillus de capite vestro nõ *Luc. 21.*
peribit. & Mat. 10. Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Capilli enim, vngues, ac dẽtes dati
sunt homini in ornamentũ, & in cõseruationẽ aliarũ partiũ, & sic quodãmodo videntur esse de in-
tegritate naturæ humanę. Vrina autẽ, fæces, sudor, & aliæ huiusmodi superfluitates nõ resurgẽt in
corpore humano, cùm nõ pertineãt ad integritatẽ naturæ, neq; ad conseruationẽ aliarũ partium:
ideo naturaliter expellũtur, quasi ad nihilũ vtiles. Sed supfluitates vtiles natura retinet ad genera-
tionẽ capillorũ & vnguiũ, quibus homo eget ad mẽbrorũ cõseruationẽ: sicut miles nõ solùm eget
ense ad bellãdũ, sed etiã vagina ad cõseruationẽ ensis. Et cùm nutriãtur & augeãtur, & in vno ho-
mine nõ sit nisi vna anima, quæ est rationalis: sequitur q informãtur anima rationali, quãtũ ad ali-
quas operationes virtutis vegetatiuæ, quãuis operationem sensus nõ participẽt, sicut nec ossa, quæ
etiã resurgẽt. vnde Christus: Palpate & videte quia spiritus carnẽ & ossa nõ habet, sicut me videtis *Luc. 24.*
habere. Nõ est tamẽ arbitrandum q capilli capitis mulierũ, & barbę virorum sint ita prolixa, sicut *Capilli quales*
modò ab aliquibus videmus deferri. Quia illa prolixitas magis pertinet ad fastidiũ, curiositatem, *in resurrect.*
aut inanẽ gloriã, quàm ad ornamentũ, & distinctionẽ sexus. Hæc enim in modica quãtitate ob-
seruari possunt, & ideo in resurrectione reformabuntur. ¶ Notãdum pariter quòd nõ oportet om-
nia quæ fuerũt informata anima rationali, sint de integritate naturę, & per cõsequens quòd resur-
gãt in humano corpore. Sunt enim multa quæ crescũt, fluũt, & diminuũtur: sicut pinguedo, & ca-
ro, quæ p infirmitatẽ & abstinentiã minuitur: & alia etiã ex alimẽto succedũt, & illa deperdita vel
diminuta nõ resurgent, nec etiã humiditates. Sed solùm illa quę peruenirũt ad vltimã perfectionẽ,
quã natura intendit in indiuiduo, quæ iã sunt incorporata mẽbris, quæ vocatur gluten. Membra
etiã in hoc mundo abscissa, cum sint de integritate naturæ, resurgent tã in bonis quàm in malis.
¶ Tertiò sequitur quòd deformitates, quæ ex defectu vel mutilatione aliquorũ membrorũ vel in- *In Add. 3. p.*
debita proportione partiũ vel aliunde prouenientiũ, in resurrectione reparabuntur, etiã in dãna- *q. 86. ar. 1.*
tis, in quibus nihil erit quod impediat doloris sensum, qui per ægritudinẽ impeditur, inquantum
per eã debilitãtur organa sentiendi: & similiter defectus mẽbri impediret, ne esset vniuersalis do-
lor in corpore: sed modus pœnæ nõ esset secundũ mẽsurã culpæ. Quia cõtingit quòd aliquis pec-
cator dãnãdus minoribus peccatis subiectus, aliquas deformitates habeat, quas nõ habet aliquis
dãnãdus grauioribus peccatis irretitus. In reparatione enim corporis magis attẽditur naturę pfe-
ctio, quàm id quod fuit prius. vnde Apost. 1. Cor. 15. dicit. Mortui resurgent incorrupti, hoc est sine
aliqua diminutione membrorũ. Et qui infra perfectã ætatẽ decedũt, in statura perfectæ ætatis re-
surgent, vt paulò pòst dicetur. Deus enim qui naturã cõdidit, in resurrectione naturã corporis in-
tegrè reparabit. Vnde omnis defectus qui ex corruptione vel debilitate materię seu principiorum
naturaliũ in corpore fuit, in resurrectione remouebitur, sicut febres, lippitudo, & similia. Defectus
autẽ qui in humano corpore cõsequuntur principia naturalia, sicut tarditas, grauitas, põderositas,
& passibilitas, erũt in corporibus dãnatorũ, quos à corporibus beatorũ gloria & dotes corporis ex-
cludent. Nec obstat quòd aliqui defectus sint pœna peccati, quod ante mortem nõ fuit deletũ, vt
mutilatio. Quia cùm quælibet pœna in quocunq; foro infligatur secũdũ cõditionẽ illius fori, pœ-
næ quæ in hac vita tẽporali infligũtur pro aliquo peccato, sunt tẽporales, & vltra terminũ vitæ nõ
se extendũt. Et ideo quãuis peccatũ nõ sit remissum, nõ oportet quòd damnati pœnas quas passi
sunt in hoc mũdo, patiãtur in inferno: sed iustitia diuina requirit quòd ibi pœnis grauioribus cru-
ciẽtur. ¶ Quartò resurrectio bonorũ & malorũ cõuenit in ætate & statura. Quia nõ omnes resur- *In Add. 3. p.*
gent æquales in statura siue quãtitate. Sed quilibet resurget in illa quãtitate, in qua fuisset in ter- *q. 18. ar. 1. & 2.*
mino augmẽti, si natura nõ errasset aut defecisset. Quod autẽ superest vel deficit, resecabit vel im-
plebit diuina potẽtia, ac defectũ quãtitatis, qui prouenit ex defectu virtutis formatiuę, sicut in na-
nis & gibbosis. Eadẽ ratione resecabit in illis qui immoderatæ magnitudinis fuerũt vltra debitũ
naturæ. Ex quo sequitur quòd in resurrectione nõ erũt gigãtes, neq; nani. Vnde Apost. Donec oc- *Ephe. 4.*
curramus omnes in virũ perfectũ, in mensurã ætatis plenitudinis Christi. sed Christus resurrexit
in ætate virili, quæ secundum D. Aug. incipit in vigesimoquinto anno: igitur & alij. Nõ est tamen
intelligendum quòd omnes futuri sint ęquales Christo in quãtitate, sed quòd omnes erũt in per-
fecta quãtitate, quã habuissent in trigesimotertio anno, secluso impedimento. ¶ Quintò conuenit *In Add. 3. p.*
resurrectio bonorum & malorum in incorruptibilitate: Quia tam boni quàm mali erũt incorru- *q. 86. art. 2.*
ptibiles, iuxta illud: In diebus illis quærent homines mortem, & nõ inuenient eã. desiderabũt mo- *Apoc. 9.*

ri,& mors fugiet ab eis. Præterea boni præmiabuntur mercede perpetua, & mali pœna perpetua,
Mat.25. iuxta illud: Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitã æternã. quod esse nõ posset si corpora corruptibilia forẽt. Et quãuis corpora post resurrectionem sint cõposita ex cõtrariis, quia tamen absque motu cæli, qui in resurrectione cessabit, cõtraria non sufficiunt ad corruptionem faciendam: igitur, &c. Et quia Philosophi cessationẽ motus cæli nõ cognouerunt, pro impossibili habebant quòd corpus cõpositum ex cõtrariis, nõ corrumperetur. Incorruptibilitas autem illa, precipuè dãnatorum, non erit per gratiã, sed per naturam, nõ quòd in natura sit incorruptionis principium in corporibus damnatorum, sed propter defectum primi mouentis ad corruptionem. Et licet mors simpliciter sit maxima pœnarum: nihil tamen prohibet mortem esse in pœnarum re-
9.Ethic. medium, & per consequens oblationẽ mortis esse in pœnarum augmentũ. Viuere enim (vt Philos. dicit) videtur omnibus esse optabile, eò quòd omnia esse appetunt: sed quia malè esse. s. cum tristitiis & tormentis, opponitur bene esse: ideo mors siue annihilatio, quæ est remedium pœnarum,
Mat.26. optabilis damnatis erit, cùm terminet pœnas & tormenta. vnde Christus dicebat, Bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille. Quia si mors dicatur pœnalis propter dolorem quem sentiunt morientes: non est dubium quin maiorem dolorem damnati continuè sustineant. ideo mors in quãtum remedium, est eis optabilior, licet simpliciter & absolutè melius sit esse, quàm non esse.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESVRRECTIONIS BONORVM ET MALORVM.

1.Cor.15. Resurrectio bonorum plurimum discrepat à resurrectione malorum. Quia (vt dicit Apost.) A
Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. vbi glo. dicit: Nos boni tantummodo immutabimur impassibilitate & in melius. Mali verò in pœnis & deterius. Hęc immutatio bonorum quantum ad corpus, attenditur penes quatuor dotes, quæ ex gloria animæ redundant in corpus (vt dictum est) quibus mali erunt priuati, præcipuè impassibilitate. Erunt enim valde
c.14 §.2.ver.2. sensibiles & dispositi ad recipiendum qualitates alterabiles eis contrarias, quæ continuè absque
6.Topi. quiete eos torquebunt in æternum. Et quamuis, secundum Philoso. omnis passio magis ac magis
In Add. 3.p. q.86.ar.3.ad.1 facta abiiciat à substantia finita, & ideo tandem consumat & corrumpat eam: non tamen sequitur quòd damnatorum corpora tandem consumantur, quia loquitur de transmutatione, qua transmutatur patiens à sua naturali dispositione, per motum cæli. talis autem passio non erit in corporibus damnatorum. Quia (vt dicitur Matth. 24.) Cælum & terra transibunt. Sed erit in eis passio intentionalis, sicut visio quæ fit absque transmutatione naturali, cùm instantaneè fiat. Et licet in inferno posit esse motus localis, iuxta illud Iob 24. Ad nimium calorem trãseat ab aquis niuium: ille tamen motus non erit dependens à cælo, sed à diuina iustitia: quamuis aliqui dicant quòd ille transitus non erit localis, sed intentionalis. & sic non reducetur ad medium, sed erit ab extremo ad extremum. Quare quiescere non poterunt.

Ver. 6. DE ORDINE CONGREGATIONIS GENERALIS.

Cvm Deus omnia in pondere, numero, & mensura statuerit, & Salomon mirabilem ordinem B
in ministerio templi posuerit, itavt regina Sabba in eius cõtemplatione admirata, nõ haberet
Sap.11. vltrà spiritum: quãtò magis Christus (qui est plusquã Salomõ) in ministerio generalis iudicij? Iu-
Rom.13. sti ergo videntes ordinem quem Christus instituet in processione angelorum ipsum præceden-
Mat.12. tium, amplius admirabuntur & cõsolabuntur, quã regina Sabba. Et mali terrebuntur, iuxta il-
Can.6. lud: Terribilis sicut castrorum acies ordinata. s. processio angelorum bene ordinata, malis. Dicũt cõtemplatiui quòd inferiores ordines venientes cum Christo in hunc mundum præcedent, & alij sequentur secundum dignitatem suã. Et quemadmodum videmus in processionibus, in quibus cõparent mendicãtes, in quolibet ordine primus defert crucem: Sic in processione angelorum primus infimi ordinis portabit crucem, in qua Christus passus est, quæ dicitur signum filij hominis, de quo Esa. 11. Et leuabit signũ in nationes. & Luc. 2. In signum cui cõtradicetur. Et Christus dice-
Mat.24. bat: Tunc apparebit signum filij hominis (hoc est crux Christi.) vnde cãtat Ecclesia, Hoc signum crucis erit in cælo, cùm Dominus ad iudicãdum venerit. D. Chrys. dicit quòd crux Christi apparebit sole splendidior, vt nõ sit necessitas accusationis, cùm viderint reprobi crucem, per quã intelliguntur alia instrumenta passionis Christi reseruata, vt dicit Nicolaus Gorra super Matthæum. Deinde primus angelus secũdi ordinis deferet cordas (quibus ligatus fuit Christus) eleuatas. Primus tertij ordinis deferet virgas & flagella, quibus flagellatus fuit Christus. Primus quarti. deferet columnã in qua ligatus & flagellatus fuit. Primus quinti, vestem qua illusus est. Primus sexti, clauos quibus cruci affixus fuit. Primus septimi, spõgiã qua felle potatus fuit. Primus octaui, lanceam qua latus eius apertum fuit. Primus noni, coronã spineã qua coronatus fuit. Postremò om-
Mat.24. nibus cõgregatis Christus veniet subitò & quasi imperceptibiliter, iuxta illud: Sicut fulgur exiit
2.Cor.5. ab oriente, & paret in occidente: sic in aduentu filij hominis. ¶ Veniet in maiestate, & sedens super sedem maiestatis suæ. Remigius exponit in maiestate, hoc est in diuinitate, & in sede maiestatis suæ, hoc est in humanitate glorificata, quæ est sedes diuinitatis. Orige. verò exponit, in maiestate, hoc est in gloria corporis, iuxta illud: Erant autem Moyses & Helias visi in maiestate, & in sede maiestatis suæ, hoc est in throno magno & mirabili ei præparato, quem Apostolus vocat Tribunal. quæ omnia erunt in magnam consolationem bonorum. Si dicas quòd damnati ad minus gaudebunt videre ista, dico quòd non facient, imò valde torquebuntur. Nam experimento verificatum constat dictum D. Augustini, Palato infirmo pœna est panis, qui sano est suauis: & oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. iuxta illud Ecclesiastici 11. Dulce lumen, &

delect

delectabile oculis, videre solé, quando sunt dispositi: sed si sint indispositi, est magnű tormentum. Et quia oculi bonorű erűt dispositi, quia erunt műdo corde: ideo gaudebűt, iuxta illud: Beati mundo corde, quoniá ipsi Deű videbunt, s. delectabiliter, &c. Alia similitudo datur de latrone qui meruit suspendi, nő gaudet in vestibus pulchris & ornatu præsidis & cősiliariorű, sed potius torquetur, cősiderando apparatű eorum, ad dandam sententiá contra se. Si aliquis obstinatus dicat quòd euadet hoc tormentű claudendo oculos: aduertat quod dicitur Apoc.1. Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eű pupugerunt. Dæmones enim cum griffis eleuabunt caput, & aperient palpebras oculorű: & verificabitur illud Zacha.12. Aspicient ad me quem cőfixerunt. Tunc plágent se super se familiæ seorsum. & verificabitur illud: Dicent montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronű, & ab ira Agni, quoniá venit dies magnus iræ ipsorű. vnde Malach.3. Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis poterit stare ad videndum eum? Chryso. dicit: Satius esset mille fulgura intueri, quàm Christum vindicantem videre. *Apoc.6.*

Ver. 7. DE TEMPORE IVDICII GENERALIS.

C QVo autem tépore prædicta fient, euangeliű nő declarat. & ideo cű pendeant à sola volűtate diuina, nullus absque Dei reuelatione scire potest. Deus voluit iudiciű particulare & vniuersale esse incertű, quantű ad determinationem téporis. vnde D. Ber. dicebat: Nil certius morte, nil incertius hora eius. Et Christus: Estote parati, quia nő habetis diem neque horá. Sic possumus dicere de iudicio generali. vnde Matt.24. De die auté illa & hora nemo scit. Mar.13. additur. Neque angeli in cælo, neque filius hominis, inquantű homo, siue cognitione naturali, nec ex gratia ad reuelandum. Habet tamen Christus secundű humanitatem, sciétiam diei, horæ, loci, & de quibus debet iudicare. aliàs nő esset perfectus iudex. Et quáuis quidá temerè ex hebdomadibus Danielis præsumpserint præfigere certű tempus iudicij generalis: illis tamen contra verba euangelij fides non est adhibenda, licet tempus in cőmuni & confusè ex sacris literis sciri possit. Nam tunc futurum est iudiciű generale, cű numerus electorű fuerit cőpletus, vt dicitur apo.6. Vidi sub altare dei, &c. sequitur: Et dictum est eis vt requiescerent adhuc per modicű tempus, donec complerentur conserui &c. Sed (vt D. Greg. ait in quadam collecta) soli deo est cognitus numerus electorum: igitur. Ideo Christus apost. interrogantibus si in tempore illo restitueret regnum Israel, respondit, Non est vestrű nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Nec ex signis per Christum datis potest certitudo iudicij generalis haberi. Legimus enim Matth.24. Mar.13. ac Luc.21. quòd discipuli interrogauerunt Christű loquentem de iudicio, dicétes: Quando hæc erunt, & quod signű aduentus tui, & quando hæc incipient consummari? Quibus Christus dedit multa signa, de quibus aliquid dicendum est: non secundum ordinem Euágelistarum: quia aliqua, secundum D. Aug. ibi præponuntur per anticipationem, quæ posterius fient.

Tempus iudicij naturaliter sciri nő potest.

Act.1.

Ver. 8. DE SIGNIS PRAECEDENTIBVS VNIVERSALE IVDICIVM.

D QVàm plurima signa dedit nobis Christus: ex quibus possumus cognoscere iudiciű generale appropinquare. ¶ Primű signű dicitur iniquitatis abűdantia, & defectus fidei & charitatis. Vnde Luc.18. Filius hominis veniés putásne inueniet fidé in terra? q.d. in tá paucis erit, respectu aliorű, vt nő videatur esse. & 1. Timot.4. Spiritus manifestè dicit, ꝙ in nouissimis téporibus discedent quidá à fide. & Matth.24. Quoniá abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. & 2. Timot.3. Hoc auté scias ꝙ in nouissimis diebus instabűt tempora periculosa, &c. Propter hác iniquitatis abundantiá permittet Deus aliud signű. ¶ Secundű signű erit bellorű commotio. Vnde Christus Matth.24. Audituri estis prælia, & opiniones præliorű, &c. Mar.13. Exurget gens contra genté, &c. & Luc.12. Et in terris pressura gentiű. Et licet semper fuerint bella, nő tamen adeò atrocia & terribilia. & idé de sequétibus signis. ¶ Tertiű signű erit fames, Matth.24. & Mar.3. Erit fames per loca, &c. & Luc.21. Arescentibus hominibus, s. famis inedia. ¶ Quartum signum erit pestis. vnde Matth.24. & Mar.13. & Luc.21. Erunt pestilentiæ per loca. ¶ Quintű signum erunt terræ motus per loca, vt dicűt prædicti tres Euangelistæ in loco præallegato. hæc erűt initiű dolorű, vt dicitur Mar.13. ¶ Sextű signű est discessio, de qua Apost.2. Thess.2. Rogamus ne terreamini, neq; per spiritű, neq; per sermoné, neq; per epistolá táquá per nos missam, quasi instet dies dńi. Nemo vos seducat: quoniá nisi venerit discessio primű s. ab obedientia Romani Imperij. ac etiá ab obediétia Romanæ Ecclesiæ & fide catholica, vt dicit D. Tho. ibi, &c. Si dicatur ꝙ discessio illa facta est, dicendű ꝙ nődű cőpleté. ¶ Septimű signű est prædicatio euágelij in vniuerso műdo. Matt.24. Mar.13. & Luc.21. dicitur ꝙ ex prædictis signis nő potest argui certitudo generalis iudicij: qa subditur, oportet hæc primùm fieri, sed nondű finis. D. Matth. addit, Prædicabitur euágeliű regni in vniuerso műdo, in testimoniű omnibus gétibus: & túc veniet cősummatio. Sed euágeliű regni nődű prædicatű est in omnes gétes, cùm tépore nostro inuétæ sint multæ insulæ anteà occultæ, quibus nunquá fuerat annunciatű euangeliű, nec adhuc omnes insulæ sunt inuétæ. Et quod Christus dicebat, Amé dico vobis, nő cősummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis, nő est intelligédű de ciuitatibus, in quibus erát filij Israel secűdum carné: quia certű est illas fuisse cősummatas tempore Apost. & tamen nondű venit Christus ad iudiciű. Ideo intelligendű est de semine repromissionis factæ Abrahæ. Nec obstat quod dicit Apost. Rom.10. Sed nunquid nő audierunt? & quidé in omné terrá exiuit sonus eorű, hoc est Apost. & loquitur de preterito. Ad hoc multiplex potest dari solutio. Prima, quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erát vsq; in dié iudicij, vt dicitur Eph.4. Et secundű hoc etiá debet intelligi præceptű datű Matt. vlt. Euntes in mundum vniuer

Prædicatio euangelij non completa. Matth.10.

vniuersum,prædicate euangelium omni creaturæ,s.vos & vestri successores:quia certum est quòd Apost.non fuerunt per vniuersum mundũ personaliter. Et cùm arguitur quòd Apost.loquitur de præterito,dicitur quòd accipit præteritũ pro futuro,propter certitudinẽ prophetiæ, prout Dauid ante incarnationẽ Christi dicebat:Foderũt manus meas & pedes meos,&c.Secũdò dici potest q prædicta verba Apost.possunt intelligi de his qui erãt subiecti Romano imperio. Et hoc etiã modo debet intelligi illud Act.2.quòd erãt in Hierusalẽ habitantes Iudæi ex omni natione quæ sub cælo est,s.subdita Romano Imperio: quia certum est nationes populorũ de nouo inuentorũ non fuisse. Et quia illæ insulæ,in quibus nauigatur & ambulatur sub polo antartico,opposito polo nostro,nõ erant inuẽtæ tẽpore D.Aug.ideo opinatus est antipodas nõ esse,quod nõ faceret nũc,imò dicta sua retractaret,sicut quædã alia:maximè propter experiẽtiã quæ negari nõ potest. Ad rationes autẽ eius dici potest q antipodæ processerũt ab Adã. Quia(vt habetur Sap.10.) qui primus à Deo formatus est, pater orbis terræ, solus creatus est.ideo necesse est omnes homines ab illo descẽdisse,& per cõsequẽs illi antipodæ fuerũt quidã ex nepotibus Noe,qui dederũt operã nauigationi post diluuiũ,& volũtate diuina illuc peruenerũt & multiplicati sunt,deinde ad alias insulas circũuicinas accesserũt,sicut alij per Asiã,alij per Africã,alij per Europã dispersi sunt. Ludouicus Vines cõmẽtator lib.de Ciuit.Dei,in quo D.Aug.inseruit prædictã opin.excusato D. Aug.dicit: Sed profectò Antipodas esse tam certũ est vt negari nõ possit,& ad illos esse viam cõpertissimum est,etiam nonnullos antiquorũ nedum nauigationibus nostræ memoriæ applicuisse. Nã olim per Arabicum sinũ quidam Augusti Cæsaris sæuitiam fugientes,per ima quæque Æthiopũ maréque Atlanticũ ad Gades Herculis adnauigauerũt. Contrà florentibus rebus Carthaginensium, aliqui ex eis ab Herculeo freto in Arabicũ mare Rubrũ venerunt,tum etiam Persicũ & Indicũ, eorúmque mare Alexandri armis est exploratũ. Insuláque Taprobane,& aliæ in illis tractibus nõnullæ, quæ ex opposito cælorum & sydetum comprehendũtur,Antipodas esse ostendunt. Tantum enim exurgit illis contrarius ille vertex,quantum ab occidentali suo absunt,quantũ quidam ex terris in zona nostra positis. Hactenus ille. Post completam verò prædicationem Euangelij fiet discessio completa:& tunc reuelabitur homo peccati,qui erit octauum signum,vt statim dicetur.

§. 3. DE ANTICHRISTO.

Matth.24. ALiud & octauũ signũ iudicij generalis erit abominatio desolationis,sedens vbi nõ debet, siue homo peccati,qui nõ veniet absque præcursoribus & persecutione bonorũ. de hoc dicitur:Cũ videritis abominationẽ desolationis,quæ dicta est à Daniele propheta,stantẽ in loco sancto,&c.Mat.13.dicitur. Qui legit intelligat. Gl.exponit, cùm videritis abominationẽ &c. hoc est Antichristũ sedentem in tẽplo sancto Hierusalẽ,& se adorari facientem. vnde Apost.2. Thess.2. Qui aduersatur & extollitur supra omne id quod est Deus,ita vt in templo Dei sedeat,ostendens se tanquam sit Deus. Et quia maximas tribulationes inferet cum præcursoribus suis, de quibus multa in sacris literis sparsa sunt,eorum aliqua nostris institutionibus duximus inserenda. A

Ver. 1. DE PRAECVRSORIBVS ANTICHRISTI.

OMnes malos posse dici Antichristos & diaboli filios per imitationẽ,cõstat ex illo Io.8. Qui B
non est mecũ, contra me est. & in eod.c. Vos ex patre diabolo estis. Diabolus enim ab initio inuidit Christo,quẽ cognoscebat electum in mediatorem. Ideo eius locũ ambiendo & contra ipsum se extollens,ei oppositus fuit:& per cõsequẽs diabolus largo modo potest dici antichristus, ab anti quod est cõtra,& sic cõtra Christũ. Verùm quia Christus nõ solùm est Deus, sed etiã homo,& diabolus nõ participet cũ eo in natura humana:ideo non dicitur propriè antichristus,sicut
Antichristus quis. de eo nũc loquimur. Per antichristũ enim antonomaticè intelligimus hominẽ, qui cæteris hominibus amplius contrariatur,& opponitur Christo, & qui inter omnes homines magis imitabitur diabolũ. Et ideo quẽadmodũ omnes qui imitãtur diabolũ,dicũtur filij diaboli: ita etiã antichristi omnes,qui imitãtur antichristũ,principalẽ diaboli ministrũ.& sic oẽs peccatores possunt dici an-
1.Ioan.2. tichristi:iuxta illud,Et sicut audiuistis quia antichristus venit, nunc antichristi multi facti sunt,s. oẽs peccatores: inter eos principales sunt hæretici,qui negãt Christũ.vnde 1.Ioã.2. dicitur: Quis mendax,nisi is qui negat quoniã Iesus nõ est Christus?hic est antichristus,qui negat patrẽ & filiũ. & in eadẽ Epist.c.4. Omnis spiritus qui nõ cõfitetur Iesum Christũ in carne venisse,ex Deo non est:& hic est antichristus, de quo audistis quoniã venit,& iã est in mũdo, s.in præcursoribus suis, qui habẽt ordinẽ imitationis ad eũ sicut boni ad Christũ.& in 2.canonica dicit: Qui nõ cõfitetur Iesum venisse in carne,hic est seductor & antichristus.tandẽ loquitur de omnibus hæreticis. Nõ potest tamẽ antichristus propriè dici malorũ caput,cũ nõ influat in mẽbra, saltẽ quæ præcesserũt eũ. Potest tamẽ dici caput cõmuniter,ppter perfectionẽ malitiæ. Quia sicut caput est principale
Cap.20.§.1. ver.3. membrũ,sic antichristus erit principalis imitator diaboli.ideo Gl.super illud Iob 21. Interrogate quẽlibet de viatoribus,dicit: Cũ de omnium malorũ corpore loquitur,ad omniũ iniquorũ caput verba cõuertit. Et super illud 2.Thes.2.Ostẽdẽs se tãquã sit Deus,dicit gl. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis inhabitauit,sic in antichristo omnis plenitudo malitiæ. Nõ tamẽ ita q eius humanitas sit assumpta à diabolo in vnitate personæ qa hoc excedit capacitatẽ diaboli. Sed quia diabolus eminẽtius malitiã suã in illũ influet,nõ p intrinsecã inhabitationẽ,qa sola Trinitas mẽti illabitur, hoc est immediatè in ea operatur:sed influet suggerẽdo,& phãtasmata eius mouẽdo & applicãdo plusquã omniũ aliorũ. Et secũdũ hoc oẽs mali qui præcesserũt eũ,fuerũt quodã modo figura an-
Matth.24. tichristi,secũdũ illud 2.ad Thes.2. Mysteriũ iam operatur iniquitatis de præcursoribus antichristi loquitur

loquitur Christus.Mat.13.& Luc.21. Videte ne quis vos seducat,multi.n. veniẽt in nomine meo, dicẽtes,ego sum Christus,vel ego prædico vobis Christũ,& multos seducẽt. Nolite ire post eos: sequitur,Surgent pseudochristi & pseudoꝓphetæ &c. Si dixerint,Ecce in deserto est,nolite exire, Ecce in penetralibus est,nolite credere.D.Aug.notat ꝙ multi (s.hæretici) venient in nomine meo: Quia nulla hæresis est,quę nõ palliet se nomine Christi.Glo.dicit ꝙ imminẽte Hierosolymorum excidio,multi fuerũt qui se dixerũt Christos,libertatis tẽpus apꝓpinquare.Ante Christũ venerũt aliqui ꝓpria authoritate,dicẽtes se esse Christos,sed nõ fuerunt recepti.Postremus autẽ & pessimus omniũ erit antichristus,qui cum suis satellitibus seducet multos,& recipietur à Iudæis,sicut Christus ꝓdixit:Ego veni in nomine patris mei,& nõ me recepistis.Alius(s.antichristus)veniet in nomine suo(s.quærẽs gloriã ꝓpriã)& illũ recipietis.s.vt verũ Christũ.Pseudo igitur Christi, hoc est præcursores antichristi,hæretici,venient in nomine meo,dicentes:Ego sum Christus , vel ego prædico vobis Christum:vt nunc Lutherani & alij hæretici.Nolite ire post eos.Ecce prædixi vobis,dedit signa quomodo cognosci poterunt, dicens : A fructibus eorum cognoscetis eos. *Ioan.5.*

Ver. 2. DE ANTICHRISTI NOMINE.

C ANtichristus non est nomẽ proprium,sicut nec hoc nomen Christus, cuius proprium nomen erat Iesus,vnde Lucæ 2. Vocatum est nomen eius Iesus &c. Iesus autem dictus est Christus, quia fuit à Deo specialiter & antonomasticè vnctus. Sic antichristus , qui erit maximè oppositus Christo,propter plenitudinem malitiæ dicetur antichristus,à suis tamen sequacibus non dicetur antichristus,sed potius Christus & Messias in lege promissus,vt expressè dicitur Matt. 26. Si dixerint, Ecce illic est Christus,nolite credere.Nomen autem eius proprium non habetur in sacris literis:licet in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio.Matt.24.Cum videritis abominationẽ &c.ab Apostolo dicitur homo peccati,filius perditionis 2.Thes.2.vbi glo.Dicitur homo peccati,quia totaliter erit deditus peccatis,dicitur fili⁹ ꝑditionis, quia multos trahet ad ꝑditionẽ:vel quia deputatus est æternæ ꝑditioni,vnde Iob 21.In die ꝑditionis seruabitur malus.

Ver. 3. DE ANTICHRISTI ORIGINE.

D ANtichristus,secũdum D.Aug.& Ambro.in lib. de benedictionibus patriarcharum, & Vincentiũ Beluacen.in speculo historiali,lib.31.c.4.nascetur ex stirpe reprobata.s.ex tribu Dan. qui fuit filius Iacob,ex Bala concubina ancilla Rachelis,de quo Iacob: Fiat Dan coluber tortuosus in via,Cerastes in semita,mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retrò. Salutare tuum expectabo domine.& in signũ reprobationis sola hæc tribus subticetur Apoc.7.vbi ex aliis numerantur 12.millia signati & non ex tribu Dan Quia(vt communiter dicitur)ex ea nasciturus est antichristus in Babylone. Huius aduẽtus(vt dicit Apost.2.Thessa.2.)erit secundum operationem satanæ,aliqui exponũt de generatione,dicẽtes quòd sicut Christus natus est per operationem spiritus sancti ex Virgine despõsata:ita antichristus per operationẽ Satanæ ex corruptissima & ex dãnato coitu.Alij addũt quòd ex incubo & succubo.Multi multa fingunt de eius ortu,natiuitate,& nutritione,quæ authoritate sacræ scripturæ neque doctorũ authenticorũ probãtur, ideo nõ est eis credendũ, neq; in recitatione taliũ opinionũ immorandũ. Nec verisimile est secundũ Vincent. Beluacen.ipsum antichristũ in vtero matris(vt aliqui dicũt)malitia diabolica fore replendũ , nec quòd Deus(qui omnia disponit suauiter)ei anticipet vsum rationis,sicut fecit D.Ioan.Baptistæ ad bonũ,neq; quòd priuet eũ angelo custode eũ præseruãte in vtero.D. Tho.tamẽ dicit quòd adueniente vsu rationis illius,Angelus ei ad custodiã deputatus,ꝓpter eius nequitiã derelinquet eũ:& sic derelictus amplius à dæmonibus seducetur,& eorũ suggestionibus adhærens, ꝓsequetur omnino diaboli volũtatẽ.Et quia(vt dicit Apost.2.Cor.11.)Satanas se trãsfigurat in angelũ lucis:verisimile est apud aliquos,quòd dæmones antichristo etiã corporaliter apparebũt,in angelorũ modũ,& illi famulabũtur,& docebũt eũ omnẽ nequitiã in superbia & abusione sciẽtiarũ. Vnde Dan. 8.dicitur:Surget rex impudẽs facie,& intelligẽs ꝓpositiones:& roborabitur.s.paulatim,per operationẽ satanæ,qui faciet ipsum esse in cõcupiscẽtiis fœminarũ,& sua falsa doctrina & malis exẽplis multos seducet,ac etiam donis & muneribus alliciet.Quia(vt habetur Dan.11.)Dominabitur thesauro auri & argẽti,& in omnibus preciosis Ægypti, & subditur,& in copia rerũ occidet(hoc est seducet)dæmones .n.offerẽt ei thesauros abscõditos,& aurũ atq; argẽtum excutiẽt ex occultis terræ visceribus,& fabricatũ illi dabũt. Et cũ omnia pecuniæ obediãt,sequitur quòd habebit multos fautores. Ab initio vtetur mediis delectabilibus,& alliciet plurimos. Eius prima cõuersatio in sacris literis nõ inuenitur. Vincent.tamẽ Beluacẽ.dicit quòd nascetur in Babylone,tandẽ veniet ad Iudæos,& cõuersabitur in ciuitate Bethsaida & Corosaim,vt D.Aug.dicit super illis verbis, Væ tibi Bethsaida,&c.Ideo imprecatur & improperat Christus his ciuitatibus,quia in illis cõuersaturus est filius perditionis. Nõ tamẽ violẽter ꝓsequetur Ecclesiã Dei & bonos , donec fuerit in tali ætate,in qua Christus incœpit prædicare.s.circa trigesimũ annũ.dicitur enim Luc.3. Incipiẽs annorũ quasi triginta. Vsq; ad triginta igitur annos antichristi aduẽtus erit occultus. licet ab vsu rationis vsq; ad 30.annũ nõ sit futurus ociosus,sed in falsa doctrina,& in signis mẽdacibus, ac omni dæmonũ astutia versabitur. Dæmones enim disponẽt eũ ad omnia mala:incipiet acquirere fautores,& cõgregare multitudinẽ. Et cũ viderit omnia ei ꝓpitia,& suggestione dæmonũ ad nutũ succedẽtia,adueniẽte trigesimo anno manifestabit se,& loquetur cõtra Christũ blasphemias,dicẽtq; se esse Messiã in lege promissũ,& quicquid de Christo in lege antiqua & ꝓphetis scriptũ est, sibi ascribet,& dicet se solũ esse Deũ.vnde & Apo. Qui aduersatur & extollitur supra omne quod di- *2.Thess.2.*

In lib. de ortu antichristi.
Gene.49.
Antichristus nõ priuabitur angelo custode.
Eccl.10.
Matth.11.
Antichristus vbi conuersabitur.

FF

vniuersum,prædicate euangelium omni creaturæ,s.vos & vestri successores:quia certum est quòd Apost.non fuerunt per vniuersum mundũ personaliter. Et cùm arguitur quòd Apost.loquitur de præterito,dicitur quòd accipit præteritũ pro futuro,propter certitudinẽ prophetiæ, prout Dauid ante incarnationẽ Christi dicebat: Foderũt manus meas & pedes meos,&c. Secũdò dici potest q̃ prædicta verba Apost.possunt intelligi de his qui erãt subiecti Romano imperio. Et hoc etiã modo debet intelligi illud Act.2.quòd erãt in Hierusalẽ habitantes Iudæi ex omni natione quæ sub cælo est,s.subdita Romano Imperio: quia certum est nationes populorũ de nouo inuentorũ non fuisse. Et quia illæ insulæ,in quibus nauigatur & ambulatur sub polo antartico,opposito polo nostro,nõ erant inuẽtæ tẽpore D.Aug. ideo opinatus est antipodas nõ esse,quod nõ faceret nũc,imò dicta sua retractaret,sicut quædã alia:maximè propter experiẽtiã quæ negari nõ potest. Ad rationes autẽ eius dici potest q̃ antipodæ processerũt ab Adã. Quia(vt habetur Sap.10.) qui primus à Deo formatus est, pater orbis terræ, solus creatus est. ideo necesse est omnes homines ab illo descẽdisse,& per cõsequẽs illi antipodæ fuerũt quidã ex nepotibus Noe,qui dederũt operã nauigationi post diluuiũ,& volũtate diuina illuc peruenerũt & multiplicati sunt,deinde ad alias insulas circũuicinas accesserũt,sicut alij per Asiã,alij per Africã,alij per Europã dispersi sunt. Ludouicus Viues cõmẽtator lib.de Ciuit.Dei,in quo D.Aug.inseruit prædictã opin.excusato D. Aug.dicit: Sed profectò Antipodas esse tam certũ est vt negari nõ possit,& ad illos esse viam cõpertissimum est,etiam nonnullos antiquorũ nedum nauigationibus nostræ memoriæ applicuisse. Nã olim per Arabicum sinũ quidam Augusti Cæsaris sæuitiam fugientes,per ima quæque Æthiopũ maréque Atlanticũ ad Gades Herculis adnauigauerũt. Contrà florentibus rebus Carthaginensium, aliqui ex eis ab Herculeo freto in Arabicũ mare Rubrũ venerunt,tum etiam Persicũ & Indicũ, eorumque mare Alexandri armis est exploratũ. Insuláque Taprobane,& aliæ in illis tractibus nõnullæ, quæ ex opposito cælorum & syderum comprehendũtur,Antipodas esse ostendunt. Tantum enim exurgit illis contrarius ille vertex,quantum ab occidentali suo absunt,quantũ quidam ex terris in zona nostra positis. Hactenus ille. Post completam verò prædicationem Euangelij fiet discessio completa:& tunc reuelabitur homo peccati,qui erit octauum signum,vt statim dicetur.

§. 3. DE ANTICHRISTO.

Matth.24. ALiud & octauũ signũ iudicij generalis erit abominatio desolationis,sedens vbi nõ debet, siue homo peccati,qui nõ veniet absque præcursoribus & persecutione bonorũ. de hoc dicitur: Cũ videritis abominationẽ desolationis,quæ dicta est à Daniele propheta,stantẽ in loco sancto,&c. Mar.13.dicitur. Qui legit intelligat. Gl.exponit, cùm videritis abominationẽ &c. hoc est Antichristũ sedentem in tẽplo sancto Hierusalẽ,& se adorari facientem. vnde Apost.2. Thess.2. Qui aduersatur & extollitur supra omne id quod est Deus,ita vt in templo Dei sedeat,ostendens se tanquam sit Deus. Et quia maximas tribulationes inferet cum præcursoribus suis, de quibus multa in sacris literis sparsa sunt,eorum aliqua nostris institutionibus duximus inserenda. A

Ver. 1. DE PRAECVRSORIBVS ANTICHRISTI.

OMnes malos posse dici Antichristos & diaboli filios per imitationẽ,cõstat ex illo Io.8. Qui non est mecũ, contra me est. & in eod.c. Vos ex patre diabolo estis. Diabolus enim ab initio inuidit Christo,quẽ cognoscebat electum in mediatorem. Ideo eius locũ ambiendo & contra ipsum se extollens,ei oppositus fuit:& per cõsequẽs diabolus largo modo potest dici antichristus, ab anti quod est cõtra,& sic cõtra Christũ. Verùm quia Christus nõ solùm est Deus, sed etiã homo,& diabolus nõ participet cũ eo in natura humana: ideo non dicitur propriè antichristus,sicut de eo nũc loquimur. Per antichristũ enim antonomaticè intelligimus hominẽ, qui cæteris hominibus amplius contrariatur,& opponitur Christo, & qui inter omnes homines magis imitabitur diabolũ. Et ideo quẽadmodũ omnes qui imitãtur diabolũ,dicũtur filij diaboli: ita etiã antichristi omnes,qui imitãtur antichristũ,principalẽ diaboli ministrũ.& sic oẽs peccatores possunt dici antichristi: iuxta illud, Et sicut audiuistis quia antichristus venit, nunc antichristi multi facti sunt,s. oẽs peccatores: inter eos principales sunt hæretici,qui negãt Christũ. vnde 1.Ioã.2. dicitur: Quis mendax,nisi is qui negat quoniã Iesus nõ est Christus? hic est antichristus,qui negat patrẽ & filiũ. & in eadẽ Epist.c.4. Omnis spiritus qui nõ cõfitetur Iesum Christũ in carne venisse,ex Deo non est:& hic est antichristus, de quo audistis quoniã venit,& iã est in mũdo, s.in præcursoribus suis, qui habẽt ordinẽ imitationis ad eũ sicut boni ad Christũ.& in 2.canonica dicit: Qui nõ cõfitetur Iesum venisse in carne,hic est seductor & antichristus. tandẽ loquitur de omnibus hæreticis. Nõ potest tamẽ antichristus propriè dici malorũ caput,cũ nõ influat in mẽbra, saltẽ quæ præcesserũt eũ. Potest tamẽ dici caput cõmuniter, ꝑpter perfectionẽ malitiæ. Quia sicut caput est principale membrũ,sic antichristus erit principalis imitator diaboli. ideo Gl.super illud Iob 21. Interrogate quẽlibet de viatoribus, dicit: Cũ de omnium malorũ corpore loquitur,ad omniũ iniquorũ caput verba cõuertit. Et super illud 2. Thes.2. Ostẽdẽs se tãquã sit Deus, dicit gl. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis inhabitauit,sic in antichristo omnis plenitudo malitiæ. Nõ tamẽ ita q̃ eius humanitas sit assumpta à diabolo in vnitate personæ q̃a hoc excedit capacitatẽ diaboli. Sed quia diabolus eminẽtius malitiã suã in illũ influet,nõ p intrinsecã inhabitationẽ, q̃a sola Trinitas mẽti illabitur, hoc est immediatè in ea operatur: sed influet suggerẽdo,& phãtasmata eius mouẽdo & applicãdo plusquã omniũ aliorũ. Et secũdũ hoc oẽs mali qui præcesserũt eũ, fuerũt quodã modo figura antichristi, secũdũ illud 2.ad Thes.2. Mysteriũ iam operatur iniquitatis de præcursoribus antichristi B

Antichristus quis.

1.Ioan.2.

Can.20.§.2. ver.3.

Matth.24.

loquitur

loquitur Christus. Mar.13.& Luc.21. Videte ne quis vos seducat, multi.n. venient in nomine meo, dicétes, ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christú, & multos seducét. Nolite ire post eos: sequitur, Surgent pseudochristi & pseudoꝓphetæ &c. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire, Ecce in penetralibus est, nolite credere. D. Aug. notat ꝙ multi (s. hæretici) veniét in nomine meo: Quia nulla hæresis est, quę nó palliet se nomine Christi. Glo. dicit ꝙ imminéte Hierosolymorum excidio, multi fuerút qui se dixerút Christos, libertatis tépus apꝓpinquare. Ante Christú venerút aliqui ꝓpria authoritate, dicétes se esse Christos, sed nó fuerunt recepti. Postremus auté & pessimus omniú erit antichristus, qui cum suis satellitibus seducet multos, & recipietur à Iudæis, sicut Christus ꝓdixit: Ego veni in nomine patris mei, & nó me recepistis. Alius (s. antichristus) veniet in nomine suo (s. quærés gloriá ꝓpriá) & illú recipietis. s. vt verú Christú. Pseudo igitur Christi, hoc est præcursores antichristi, hæretici, venient in nomine meo, dicentes: Ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christum: vt nunc Lutherani & alij hæretici. Nolite ire post eos. Ecce prædixi vobis, dedit signa quomodo cognosci poterunt, dicens: A fructibus eorum cognoscetis eos. *Ioan.5.*

Ver. 2. DE ANTICHRISTI NOMINE.

C Antichristus non est nomé proprium, sicut nec hoc nomen Christus, cuius proprium nomen erat Iesus, vnde Lucæ 2. Vocatum est nomen eius Iesus &c. Iesus autem dictus est Christus, quia fuit à Deo specialiter & antonomasticè vnctus. Sic antichristus, qui erit maximè oppositus Christo, propter plenitudinem malitiæ dicetur antichristus, à suis tamen sequacibus non dicetur antichristus, sed potius Christus & Messias in lege promissus, vt expressè dicitur Matt.26. Si dixerint, Ecce illic est Christus, nolite credere. Nomen autem eius proprium non habetur in sacris literis: licet in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio. Matt.24. Cùm videritis abominationé &c. ab Apostolo dicitur homo peccati, filius perditionis 2. Thes.2. vbi glo. Dicitur homo peccati, quia totaliter erit deditus peccatis, dicitur filiꝰ ꝑditionis, quia multos trahet ad ꝑditioné: vel quia deputatus est æternæ ꝑditioni, vnde Iob 21. In die ꝑditionis seruabitur malus.

Ver. 3. DE ANTICHRISTI ORIGINE.

D Antichristus, secúdum D. Aug. & Ambro. in lib. de benedictionibus patriarcharum, & Vincentiú Beluacen. in speculo historiali, lib.31. c.4. nascetur ex stirpe reprobata. s. ex tribu Dan. qui fuit filius Iacob, ex Bala concubina ancilla Rachelis, de quo Iacob: Fiat Dan coluber tortuosus in via, Cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat ascensor eius retrò. Salutare tuum expectabo domine. & in signú reprobationis sola hæc tribus subticetur Apoc.7. vbi ex alijs numerantur 12. milia signati & non ex tribu Dan. Quia (vt communiter dicitur) ex ea nasciturus est antichristus in Babylone. Huius aduétus (vt dicit Apost. 2. Thessa.2.) erit secundum operationem satanæ, aliqui exponút de generatione, dicétes quòd sicut Christus natus est per operationem spiritus sancti ex Virgine desposata: ita antichristus per operationé Satanæ ex corruptissima & ex dánato coitu. Alij addút quòd ex incubo & succubo. Multi multa fingunt de eius ortu, natiuitate, & nutritione, quæ authoritate sacræ scripturæ neque doctorú authenticorú probátur, ideo nó est eis credendú, neq; in recitatione taliú opinionú immorandú. Nec verisimile est secundú Vincent. Beluacen. ipsum antichristú in vtero matris (vt aliqui dicút) malitia diabolica fore replendú, nec quòd Deus (qui omnia disponit suauiter) ei anticipet vsum rationis, sicut fecit D. Ioan. Baptistæ ad bonú, neq; quòd priuet eú angelo custode eú præseruáte in vtero. D. Tho. tamé dicit quòd adueniente vsu rationis illius, Angelus ei ad custodiá deputatus, ꝓpter eius nequitiá derelinquet eú: & sic derelictus amplius à dæmonibus seducetur, & eorú suggestionibus adhærens, ꝓsequetur omnino diaboli volútaté. Et quia (vt dicit Apost. 2. Cor.11.) Satanas se tráfigurat in angelú lucis: verisimile est apud aliquos, quòd dæmones antichristo etiá corporaliter apparebút, in angelorú modú, & illi famulabúrut, & docebút eú omné nequitiá in superbia & abusione scientiarú. Vnde Dan. 8. dicitur: Surget rex impudés facie, & intelligés ꝓpositiones: & roborabitur. s. paulatim, per operationé satanæ, qui faciet ipsum esse in cócupiscétijs fœminarú, & sua falsa doctrina & malis exéplis multos seducet, ac etiam donis & muneribus alliciet. Quia (vt habetur Dan.11. Dominabitur thesauro auri & argéti, & in omnibus preciosis Ægypti, & subditur, & in copia rerú occidet. hoc est seducet) dæmones .n. offerét ei thesauros abscóditos, & aurú atq; argétum excutiét ex occultis terræ visceribus, & fabricatú illi dabút. Et cú omnia pecuniæ obediát, sequitur quòd habebit multos fautores. Ab initio vtetur medijs delectabilibus, & alliciet plurimos. Eius ꝓtima cóuersatio in sacris literis nó inuenitur. Vincent. tamé Belnaceñ. dicit quòd nascetur in Babylone, tandé veniet ad Iudæos, & cóuersabitur in ciuitate Bethsaida & Corosain, vt D. Aug. dicit super illis verbis, Vę tibi Bethsaida, &c. Ideo imprecatur & improperat Christus his ciuitatibus, quia in illis cóuersaturus est filius perditionis. Nó tamé violéter ꝓsequetur Ecclesiá Dei & bonos, donec fuerit in tali ætate, in qua Christus incœpit prædicare. s. circa trigesimú annú. dicitur enim Luc.3. Incipiés annorú quasi triginta. Vsq; ad triginta igitur annos antichristi aduétus erit occultus. licet ab vsu rationis vsq; ad 30. annú nó sit futurus ociosus, sed in falsa doctrina, & in signis médacibus, ac omni dæmonú astutia versabitur. Dæmones enim disponét eú ad omnia mala: incipiet acquirere fautores, & cógregare multitudiné. Et cú viderit omnia ei ꝓpicia, & suggestione dæmonú ad nutú succedétia, adueniéte trigesimo anno manifestabit se, & loquetur cótra Christú blasphemias, dicétq; se esse Messiá in lege promissú, & quicquid de Christo in lege antiqua & ꝓphetis scriptú est, sibi ascriber, & dicet se solú esse Deú. vnde & Apo. Qui aduersatur & extollitur supra omne quod di- *2.Thess.2.*

In lib. de ortu antichristi. Gene.46.

Antichristus nó priuabitur angelo custode.

Eccl.10.

Matth.11. Antichristus vbi conuersabitur.

Matt.24. citur Deus, aut quod colitur, ita vt in téplo Dei sedeat, ostédés se tãquã sit Deus. & Christus: Cũ videritis abominationẽ desolationis stãtem in loco sancto vbi nõ debet &c. Quidã dicũt ꝙ in téplo quod reædificabũt ei Iudæi in loco vbi erat templum Salomonis restaurata ciuitate Hierusalem, *In 20. de Ci. Dei.c.19.* io qua Christus, dominus crucifixus fuit: occidet Eliam & Enoch, vt infrà dicetur. D. tamẽ Aug. dicit quòd illud templum dicitur Ecclesia: quia qui erant in gratia, per quam erant templum Dei, *2. Cor.6.* iuxta illud, Vos enim estis templum Dei viui, recipient & adorabunt antichristum: quia, vt idem Aug. dicit in quo templo sit sessurus incertum est.

Ver. 4 DE ANTICHRISTI PROGRESSV ET REGNO.

REgnum Antichristi in quo violenter persequetur bonos, incboabitur cùm soluetur satanas. A
Ad cuius euidẽtiã sciẽdũ est, ꝙ satanas in passione Christi aliqualiter solutus fuit, hoc est permissus malitia sua vti, & procurare per Iudæos mortẽ Christi, qui dixit: Nũc princeps huius mũdi *Ioan.12.* eiicietur foras. Hãc exclusionẽ principis huius mũdi, & reclusionẽ in inferno, declarauit D. Ioan. *Apoc.20.* dicẽs: Vidi angelũ descẽdentẽ de cælo, habẽtẽ clauẽ abyssi, & cathenã magnã in manu sua: & apprehẽdit draconẽ serpentẽ antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eũ per annos mille, & clausit & signauit super illum, vt nõ seducat amplius gẽtes donec cõsummẽtur mille anni. Et post *20. de Ci. Dei. c.8.* hoc oportet illũ solui modico tẽpore. D. Aug. dicit ꝙ hæc alligatio per hoc interuallũ vsq; ad finẽ seculi, quod mille annorũ appellat, duratura est, hoc est nõ permittetur satanas exercere totã tentationem, quã potest vel vi vel dolo, ad seducẽdos homines in partẽ suã, cogẽdo violenter, vel fraudulẽter fallẽdo. Quòd si permitteretur in tã lõgo tẽpore & tã lõga infirmitate multorũ, plurimi tales quales Deus perire nõ vult, paterẽtur, & fideles deiiceret, & ne crederẽt impediret, quod ne faceret, alligatus est. Tũc autẽ soluetur, quãdo tẽpus erit. Nã tribus annis & sex mẽsibus legitur totis suis suorúmq; viribus sæuiturus, & dat rationẽ. Quia si nõ solueretur, minus appareret eius maligna potẽtia, & minus sanctissimæ ciuitatis (s. Ecclesiæ) fidelissima patiẽtia probaretur. Et vt sciatur quàm fortẽ aduersariũ, Dei ciuitas superauerit, cũ ingẽti gloria sui redẽptoris, paulò pòst D. Ioan. subdit: Cùm finiti fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere, & exibit, & seducet gentes quæ sunt supra quatuor angulos terræ Gog & Magog: & cõgregabit eos in prælũ, quorũ numerus sicut arena maris: & ascẽderũt, hoc est ascẽdẽt, super latitudinẽ terræ: & circuierũt, hoc est circuibũt cõtra sanctos, & ciuitatẽ dilectã, hoc est Ecclesiã. *20. de Ciui. Dei.ca.11.* D. Aug. dicit: Gẽtes quippe quas appellat Gog & Magog, nõ sunt accipiẽdæ tãquã sint aliqui in aliqua parte terrarũ barbari constituti, siue quos quidã suspicãtur Getas & Massegetas, propter literas horũ nominũ primas, siue aliquos alios alienigenas à Romano imperio seiũctos. Toto nãq; orbe terrarũ significati sunt isti esse, cùm dictũ est, gẽtes quæ sunt supra quatuor angulos terræ eásq, subiiciet, esse Gog & Magog, quorũ in- *Gog & Magog interpretatio.* terpretationẽ nominũ esse reperimus, Gog tectũ, Magog, de tectũ: significãt .n. numerũ malorum, quorũ aliqui sunt detecti, vt manifesti & publici peccatores, qui in aduẽtu Antichristi se offerent & illi adhærebũt: tecti verò se palã manifestabũt, pugnabúntq. omnes pro eo, & extẽdẽtur sup latitudinẽ terræ, & cingẽt castra sanctorũ: quia nõ ad vnu locũ vẽturi significati sunt, quasi in vno loco tãtũ futura sint castra sanctorũ, & dilectã ciuitatẽ, quæ non est nisi Ecclesia toto orbe terrarum diffusa. Et sic vbicũq; erũt sancti, in illa persecutionis immanitate, angustiis & tribulationibus cingẽtur, arctabũtur, vrgebũtur, cõcludẽtur: nec tamẽ militiã suã deserẽt. Quidã dicũt ꝙ satanas solutus primò dabit operã, vt à Iudæis recipiatur tãquã Messias. Quod libẽter faciẽt, vt prædixit Christus Ioan.5. Alius veniet in nomine suo, & recipietis eũ. s. vt Christũ. ¶ Ipse autẽ antichristus dicet se de tribu Iuda & Messiã in lege promissum, imò & se solũ verũ Deũ, vt dictũ est, dicẽtq; Christũ *Quibus modis vtetur antichristus ad seducẽdũ homines.* fuisse magnũ illusorẽ, prædicabit libertatẽ carnis. Et sicut Christus misit Apost. suos in mundũ vniuersum: sic Antichristus mittet legatos & satellites suos, vbi ipse personaliter cõparere non poterit: qui multis & variis modis suggestione dæmonũ familiarium conabũtur subuertere bonos: Primò falsa doctrina, in sapiẽtia verborũ, & simulatione: Secũdò signis & prodigiis. Nã (vt dicitur Matt. 24.) Surgẽt pseudochristi (hoc est falsi Christiani peruertẽtes doctrinã Christi) & pseudoprophetæ (hoc est falsi prophetæ) & dabũt signa magna. s. de præsentibus, & prodigia (s. de futuris) ita vt in errorẽ inducãtur si fieri potest, etiã electi. Nõ ꝙ diuina electio frustretur: sed multi cadẽt, qui humano iudicio videbãtur electi, sicut patuit de Iuda proditore. De hac seductione habetur Apoc.13. Seducet habitãtes in terra propter signa quæ data sunt illi facere. Signa verò & portẽta illius & suorũ erũt mẽdacia, vnde dicitur 2. Thess. 2. Cuius aduẽtus erit secũdũ operationẽ Satanę in omni virtute & signis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Et assignatur ratio, quare permittat Deus per signa mẽdacia in errorẽ trahi eos qui peribũt: eò quòd charitatẽ veritatis nõ receperũt vt salui fierẽt, & quia cõtradixerũt veritati, & cõsenserũt iniquitati. Quomodo autẽ dicãtur signa mendacia dictũ est. Tertiò conabũtur seducere promissionibus & muneribus ac promotionibus, cõferendo illis *c.3.§.2.ver.1.* officia & dignitates: sicut nostris tẽporibus Lutherani, vnde Dan.11. Multiplicabit gloriã, & dabit eis potestatẽ in multis, & terrã diuidet gratuitò, hoc est ad sui placitũ & sine meritis, imo & propter demerita. Et hoc modo seducẽtur, & vltro se offerẽt mali principes & gubernatores ciuitatum, & auari omnes, ne perdãt tẽporalia bona, & adipiscãtur maiora, & se subiiciẽt illi, pugnabúntq; pro eo, & persequẽtur bonos qui Christi & Ecclesiæ fidem tenebũt. Quartò conabitur subuertere fideles, priuatione honorũ, dignitatũ, ac cõfiscatione bonorũ, & prohibitione cuiuscũq; cõmercij, emptionis, vẽditionis, & aliorũ cõtractuũ, vt dictũ est ex Apoc.13. Quintò pœnis & tormẽtis horribilibus, quæ nemo potest sufficienter exprimere. Vnde Dan.8. dicitur, Consurget rex impudens facie &

intelligens propositiones,& roborabitur fortitudo eius,sed non viribus suis(sed Satanæ) & super quàm credi potest,vniuersa vastabit, & prosperabitur,& interficiet robustos & populum sanctorum,secundum voluntatem suam. Dicunt communiter doctores post Apost.2.Thess.2. Mysteriũ operatur iniquitatis.s.Nero,quòd omnes labores,dolores,angustiæ,& tormenta, quæ inflixerunt omnes mali & tyranni martyribus & aliis sanctis,non erãt nisi figura & vmbra ac dulcia, in comparatione ad tormẽta quæ,instigante diabolo, Christianis dabit Antichristus cũ satellitibus suis. Ideo Christus,Cùm videritis abominationem desolationis &c. Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes:& qui est in tecto,non descendat aliquid tollere de domo sua:& qui in agro, nõ reuertatur tollere tunicam suam. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium:& insurgẽt filij in parẽtes,& morte afficient eos,&c. Erit tũc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi,nec fiet. Marci 13.dicitur:Erunt dies tribulationis illius, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus vsque nunc,nec fient.& nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua omnis caro:sed propter electos quos elegit,breuiati sunt dies eius. Matt.dicit,breuiabuntur,& quòd loqueretur de antichristo,& non de excidio Hierosolymitano,apparet ex eo quod subdit, Exurgent pseudochristi & pseudoprophetæ,& dabunt signa, &c. Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus:Ecce illic,ne credideritis. Ecce prædixi vobis: Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Quia vteri & filiorum pondere grauatæ non poterunt expeditè fugere:vt dicit Beda. Orate autem ne fiat fuga vestra in hieme,hoc est in defectu charitatis, & in intemperie vitiorum, vel in sabbato.s.vestro, hoc est ocio & cessatione bonorum operum:quia Sabbatum Domini licet importet quietem,non tamen cessationem bonorum operum. Dan.8. dicitur:Egressum est cornu vnum modicũ,& factũ est grande,& magnificatũ est vsq; ad fortitudinem cæli,& deiecit de fortitudine & de stellis & conculcauit eas,& vsq; ad principem fortitudinis magnificatum est,& ab eo tulit iuge sacrificium siue publicam & solennem illius celebrationem : quia occulta eius celebratio manebit vsque in diem iudicij,iuxta illud:Ecce ego vobiscum sum vsque ad cõsummationem seculi.& post pauca subinogitur: Et audiui vnum de sanctis loquentem, Vsquequo visio & iuge sacrificium & peccatum desolationis quæ facta est, & fortitudo & sanctuarium conculcabitur?& dixit ei, Vsq; ad vesperam & mane dies mille trecenti,& mundabitur sanctuarium. Duratio autem tribulationis siue regnum antichristi describitur Dan.7.circa finem,vbi dicitur:Et sermones contra excelsum loquetur,& sanctos altissimi conteret. Putabit ꝙ possit mutare tempora & leges. Et tradentur in manu eius vsq; ad tempus & tempora & dimidium temporis, & iudiciũ sedebit,& auferetur potentia,& conteretur. Idem Dan.12.circa finem dicit : A tempore cùm ablatum fuerit iuge sacrificium & posita fuerit abominatio in desolationẽ,dies 1290. Beatus qui expectat & peruenit vsq; ad dies 1335. D.Aug.20.de Ciui.Dei exponens,dicit quòd regnabit tribus annis cum dimidio.quod etiam declaratur Apoc.13. vbi dicitur, Data est ei potestas facere mẽses quadraginta duos,qui faciunt tres annos cum dimidio,

Matt.24. | Mar. 13. | Matth.24. | 20. De Ciuit. Dei.

Ver. 5. DE CONSOLATIONE BONORVM TEMPORE ANTICHRISTI.

B Deus qui nõ deficit in necessariis,nõ deseret omnino bonos absq; cõsolatione. Consolabitur enim eos interius animãdo ad constantiã & martyrium,& eos qui debiliores erũt dirigẽdo ad fugã,patientiã & spẽ tribuendo.tunc imprimet eis illud quod prædixit:In patiẽtia vestra possidebitis animas vestras. Cõsolabitur etiã eos exterius,mittẽdo Heliã & Enoch,quos ad hos fines in paradisum terrestrẽ trãstulit.mittet autẽ eos in initio regni Antichristi, ad prædicandũ contra eũ,& ad animandũ fideles. Vnde Apoc.11.postquã dixit ꝙ ciuitas sancta conculcabitur,subiũgit: Et dabo duobus testibus meis(s.Enoch & Heliæ,secundũ expositores)virtutẽ,& ꝓphetabũt diebus 1260.amicti saccis. Et si quis voluerit eis nocere,ignis exibit de ore eorum,& deuorabit inimicos eorum. Hi habẽt potestatẽ claudendi cælũ,ne pluat diebus prophetiæ eorum, & potestatẽ habent super aquas conuertendi eas in sanguinem, & percutere terrã quotiescunque voluerint. Hi duo,secundum Vincent. Beluacen.vbi supra,ipsum Antichristum sequentur,vt ipsum redarguãt, & corda filiorũ ad patres conuertãt,ostendẽntque coram omni populo Antichristum mẽdacem. Et multi ex Iudæis cognoscentes se esse per Antichristum deceptos,credent in Christum,& erũt parati mori pro eo. Et vt dicit Methodius 144 millia virorũ ex omni tribu Israel ꝓ Christo interficiẽtur. Et quia isti duo nõ poterunt corporaliter ire per vniuersum mundũ,mittẽt discipulos,qui per totũ orbẽ terrarũ confortabũt & consolabũtur bonos Christianos. Ipsi verò Helias & Enoch circuibũt loca,ad quæ perget Antichristus. De missione Heliæ dicit Dominus per Malach. Ecce ego mittã vobis Heliã Tesbitẽ,antequàm veniat dies Domini magnus & horribilis:& conuertet cor patrũ in filios,& cor filiorũ ad patres eorũ. De his D.Aug.20.de Ci.Dei,c.29. Tãdẽ antichristus cõpleto tẽpore ꝓphetiæ eorũ,occidi faciet illos in Hierusalẽ:de fine illorũ dicitur Apoca. 11. Et cũ finierint testimoniũ suũ,Bestia quæ ascẽdit de abysso,faciet cõtra eos bellũ,& vincet eos,& occidet illos,& corpora eorũ iacebũt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus,vbi & Dominus eorũ crucifixus est:& videbũt de tribubus,populis, & linguis, corpora eorũ per tres dies & dimidiũ,& corpora eorũ non sinẽt poni in monumẽtis,& inhabitãtes terrã gaudebũt sup illos,& iucũdabũtur,& munera mittẽt inuicẽ,quoniã hi duo ꝓphetæ cruciauerũt eos qui habitabãt super terrã. Et post tres dies & dimidiũ spiritus vitæ à Deo intrauit in eos,& steterũt sup pedes,& timor magnus cecidit super eos qui viderũt eos, & audierũt vocem magnã de cælo:Ascẽdite huc:& ascẽderũt,& viderũt illos inimici eorũ. Loquitur de preterito pro

Luc.21. | Malach.4.

futuro,ppter certitudinem ,pphetiæ, put Dauid Psal.21.Foderũt manus meas & pedes meos,&c. Tũc Antichristus(vt recitat Vincẽt.Belnacen.secũdũ visionẽ Danielis in fine 11.c.)veniet ad verticẽ mõtis Oliueti,qui dicitur Inclytus & sanctus,qnia ex en ascẽdit Christus,ibiq; Antichristus cùm sederit in papilione & in solio suo vt in cælũ ascẽdat,& à dæmonibus paulisp eleuatus fuerit, vltionẽ patietur. Vnde Apost. 2. Thess. 2. Reuelabitur ille iniquus,quẽ dominus Iesus interficiet spitu oris sui,hoc est mãdato suo. Quia(vt ibi dicit D.Tho.)Michael interfecturus est eũ cũ multis cõplicibus suis,in mõte Oliueti,virtute diuini pcepti,vnde Apoc.11.dicitur:Et in illa hora factus est terræ motus magnus,& decima parx ciuitatis cecidit. Et occisa sũt in terræ motu nomina hominũ septẽ millia,& reliqui in timorẽ missi sũt,& sic cessabit tribulatio bonorũ. ¶Ex pmissis sequitur q licet fuerint & sint multi Antichristi,nõdũ tamẽ venit Antichristus, qui dicitur caput omniũ malorũ. Cùm post mortẽ illius cessabit tribulatio bonorũ,& modicũ superit ante iudiciũ.

Mahumetus non fuit verus Antichristus.

Ideo errãt qui Mahumetũ dicũt fuisse Antichristũ verũ. Quia,vt dictũ est ex Da.12.& Apoc.13.& ex Apost.2.Thes.2.Aduersabitur & eleuabitur aduersus omne id quod dicitur aut colitur Deus, &c.Sed nullus talis adhuc venit. Nã licet Octauian.voluerit adorari vt De⁹,tamẽ erat ante Christũ.& destitit à psũptiõe,nec Caius Cæs.qui idolũ suũ fecit adorari,idola aliorũ deorũ nõ destruxit. Nec Mahũ.dixit se Deũ,sed Dei nũciũ,igitur nõ potest dici Antichrist.de quo loquitur Apo.

Ver. 6. DE SIGNIS IVDICII POST ANTICHRISTVM.

Post mortem Antichristi erũt alia signa,de quibus Matt.24.vbi dicitur: Statim autẽ post tribulationem dierũ illorũ, sol obscurabitur, & luna nõ dabit lumen suũ,& stellæ cadẽt de cælo. A

Quinq; signa videlicet post Antichristũ.

Hæc signa amplius declarãtur Luc.21.Erũt signa in sole,& luna,& stellis,&c.In his verbis tãguntur quinq; signa.s.in sole,luna,stellis,virtutibus cælorũ,&c hominibus. Qnn ad solẽ, lunã, & stellas,dicitur Ioel.2.Sol & luna obtenebrati sunt,& stellæ retraxerũt lumẽ suũ,& Dominus dedit vocẽ suã ante faciẽ exercitus sui:quia multa sunt nimis castra eius:& fortia & faciẽtia verbum eius. Magnus est.o.dies Domini & terribilis valde.& Es.24.dicitur:Erubescet luna,& cõfundetur sol, cùm regnauerit dominus exercituũ.s.occidẽdo Antichristũ. Quia in momẽto aduẽtus Christi sol & luna nõ obscurabũtur,cũ tũc totus mũdus sit innouãdus,& augenda sit claritas solis & lunę, &

Esa.30.

stellarũ,iuxta illud:Erit lux lunę sicut lux solis,& lux solis septẽpliciter,sicut lux septẽ dierũ,in die qua alligauerit dominus vulnus populi sui.Ideo necesse est dicere q ante iudiciũ & post Antichristi tribulationẽ,futura sit prædicta obscuratio,quæ nõ potest fieri per eclipsim solis & lunæ simul, quia eclipsis solis & lunæ nunquam sunt simul,secundũ astrologos,cùm eclipsis solis fiat per interpositionẽ lunæ inter solem & nos:& eclipsis lunæ fiat per interpositionem terræ inter solẽ & lu-

In Add.§.§. q.88.ar.2.

nam.Nec sol aut stellę perdẽt lumen suũ:sed obscurabũtur priuatione luminis,diuina virtute hoc faciẽte,ad malorũ terrorẽ:sicut factũ fuit in morte Christi.Amoto ergo lumine à sole,luna & stellis nõ possunt dare lumen,cùm accipiant à sole. Et stellæ dicentur cadere de cælo,eò quòd tunc non apparebunt in cælo,ac si cecidissent. Quidam dicunt quòd licet eclipses solis & lunæ sint naturales,tamẽ circa diem iudicij crebrius fient diuina virtute, præter solitũ cursum naturæ:& stellæ cadent de cælo,sicut videmus in exhalationibus,quæ circa diem iudicij crebrissimæ erũt,quasi signa inflãmationis mundi. Possunt etiam hæc signa solis & lunæ ac stellarũ spiritualiter intelligi. Nã vt habetur in c.solitæ,extra de maioritate & obedien.per solẽ repræsentatur dignitas Ecclesiastica,& p lunã tẽporalis,per stellas boni,qui habẽt affectũ in cælestibus,qui omnes,aut saltem ma-

Virtutes cælorum quomodo mouebuntur.

ior pars,circa finẽ mun di obscurabuntur. Per virtutes cælorũ possunt intelligi angeli,qui secundũ Philos.sunt motores orbiũ,qui circa diem iudicij mouebuntur à suo modo mouẽdi,cælos præter cõmunem cursum naturæ mouẽdo,& diuersas eclipses in sole & luna & planetis faciendo,ex quibus mirabiles effectus sequuntur in terra. Per virtutes cælorũ,etiã possunt intelligi angeli,qui cælos inhabitãt,qui mouebũtur motu timoris & reuerẽtię,respectu iudicis,& motu vindictę,respectu dãnandorum,& motu obediẽtiæ,respectu eorum quæ pertinẽt ad iudiciũ,vnde gl.super Lucam dicit:Angelicæ potestates tremunt aduentum iudicis.quod est intelligẽdum de tremore reuerentiæ & obedientiæ,quæ tunc amplius in eis apparebunt, vel mouebuntur secundum locum. Quia secundum doctores,ordines superiores angelorum primæ & secundæ hierarchiæ non mittuntur in hunc mundum:sed cùm Christus veniet ad iudiciũ,omnes mouebuntur,vnde D.Chrysost.dicit,Quòd si cùm rex terrenus exit in expeditionem, omnes dignitates exercitus concitantur,& ciuitas feruet:quantò magis rege cælesti exeunte ad iudicandum viuos & mortuos.

Ver. 7. DE IGNE CONFLAGRATIONIS.

In Add.§.§. q.74.

Aliud signũ post Antichristũ,erit ignis cõflagrationis,de quo Psal.Ignis ante ipsũ pcedet,& inflãmabit in circuitu inimicos eius. Videmus.n.q loca vbi crimina sũt cõmissa,nõ sunt idonea ad aliqua sacra exercẽda,nisi purgatione pmissa. ideo recõciliãtur Ecclesiæ pollutæ vt habetur in tit.de cõsecrat.ecclesiæ & altaris extrà. Cùm ergo ,ppter peccata hominũ in hoc mũdo illa pars quæ est in vsu hominũ fuerit polluta & infecta,& p cõseqnẽs,sit inidonea ad susceptionẽ gloriæ:sequitur q egeat purgatione. vnde Apost.1.Cor.7.Præterit enim figura huius mũdi.vbi gl.dicit:Pulchritudo huius mũdi mũdanorũ igniũ cõflagratione pibit. Et Apoc.20. Vidi cælũ nouũ, & terrã nouã. Primũ cælũ prima terra abiit,& mare iã nõ est.s.secũdũ qualitates & accidẽtia,quę prius in eis erãt:quia celũ amplius nõ mouebitur,nec erit generatio aut corruptio in terra:manebũt tamẽ quãtũ ad substãtiã. Purgatio autẽ hęc fiet per ignẽ eiusdẽ speciei cũ nostro. de hac pur-

Psal.49.

gatione Psal.Ignis in cõspectu eius exardescet,& in circuitu eius tẽpestas valida.& deinde subiũ- B

git

git de iudicio: Aduocauit cælum desursum, & terram discernere populũ suum, & 2. Petri vl. Cæli ardentes soluentur, & elemẽta ignis ardore tabescent: Non est tamen intelligendũ, ꝙ cæli planetarum. s. lunæ & superiorũ, ardeãt aut purgentur, cùm illic homines non peccauerint, nec illi cæli capaces sint peregrinæ impreßionis. vnde gl. super illud 2. Thess. 1. In flamma ignis dantis vindictam, dicit: Ignis erit in mundo, qui præcedet eũ, tantũ spatiũ occupans, quãtum occupauit aqua in diluuio. Sed aqua non ascẽdit vsq; ad superiores cælos, sed solùm 15. cubitis super altitudinem montiũ: ideo cæli superiores non purgabuntur, imò nec ipse ignis, cùm nullũ ibi fuerit cõmissum peccatum, & ad D. Pet. dicitur, quod ex eius verbis apparet de quibus cælis intelligat. Præmiserat enim ante verba inducta, ꝙ cælũ & terra ac mare perierãt propter peccata in eis cõmissa: ideo reseruati erãt igni in die iudicij. Cœlũ enim in sacris literis significat omne corpus trãsparẽs, & sic aqua & aer cæli dicũtur. vnde Psal. 8. Volucres cæli, &c. tamen volucres nõ ascẽdũt vsq; ad sphærã elemẽti ignis. Tria ergo sola elementa purgabũtur. s. terra, aqua, & aer, vsq; ad mediũ interstitiũ, vsq; ad quẽ locũ perueniũt impuritates elementorũ. ¶ Ille ignis vt instrumẽtũ diuinæ iustitiæ, habebit duos actus. s. purgationis & circunuolutionis. Et quantũ ad primũ cruciabit bonos, quos purgandos reperiet, plus vel minus, secundũ quantitatẽ reatus ipsorum. Illos autẽ qui purgatione non egebunt, nullo modo cruciabit: sicut nec cruciauit tres pueros in camino ignis ardentis. Post resurrectionem verò nullo modo cruciabit bonos, cùm sint impaßibiles: sed bene malos, ante resurrectionẽ, & post. Et sic ignis prædictus sequetur iudiciũ, quãtũ ad aliquẽ actũ, qui est circunuoluere malos. Sed præcedet quantũ ad purgationẽ, non quidẽ vniuersaliter: quia tunc in aduẽtu filij hominis nõ essent aliqui viuẽtes. Cuius oppositũ manifestè apparet ex illo dicto Christi, Mat. 24. Sicut fuit in diebus Noe, ita in aduentu filij hominis. Sicut enim erãt in diebus Noe ante diluuium, comedentes & bibentes, & nuptui tradentes, vsque ad eũ diẽ quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit in aduentu filij hominis. Tunc duo erunt in agro: vnus assumetur. s. ab angelo custode, qui deducet eum obuiam Christo per aerem, alter relinquetur dæmonibus, vt trahant eum ad locũ iudicij pro meritis præmiũ accepturũ. Idem dicit de duobus in lecto, & de duabus molẽtibus in mola, vna assumetur, altera verò relinquetur. Et hortatur ad vigilandũ, dicens: Vigilate, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. D. Aug. 20. de Ciui. Dei, cõcludit ꝙ eadẽ die qua fiet citatio & resurrectio, erũt aliqui viuentes in hac vita mortali propter prædictã Christi cõparitionẽ, & propter id quod dicit Apost. 1. Thess. 4. Quoniam ipse Dominus in iussu & in voce archangeli & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis (s. qui dormierunt resuscitati) in nubibus, obuiam Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. Non poterat Christus neq; Apost. clarius loqui. ¶ Nec obstãt quindecim signa, quæ D. Hieron. dicit se repetisse in annalibus Iudæorum. Quia signa illa non sunt autẽtica, & dato ꝙ essent, nõ erunt vniuersalia. Non obstat pariter quod dicitur Hebr. 9. Statutũ est hominibus semel mori, & post hoc, iudiciũ, & Rom. 5. Per vnũ hominẽ peccatũ in hunc mundũ intrauit, & per peccatũ mors: & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt, & 1. Reg. 14. Omnes morimur, &c. & 1. Cor. 15. Omnes quidem resurgemus, ergo moriemur. Sed resurrectio omnium fiet simul: igitur nulli erunt viui vita mortali. Quia secundum D. Aug. in itinere morientur, & statim resurgent. Et licet resurrectio cõmunis fiat simul in momento & in ictu oculi & nouissima tuba: tamen specialis resurrectio illorum, qui sunt præuisi & præordinati ad audiendam tubã, & videndam resurrectionem aliorum, fiet posteà. Et quia statim resurgent, dicuntur viuentes, & sic non erunt à morte exempti, cùm fuerint in peccato originali concepti, & per consequẽs mors in illos pertransibit, vt dictum est. ¶ Ex præmissis resolutoriè habetur, quòd vltimum signũ aduentus Christi ad iudiciũ, erit ignis cõflagrationis, qui incipiet post mortẽ Antichristi 45. diebus, qui dabuntur in pœnitentiam electis, qui propter tormenta Antichristi deuiabunt. Et infra illos 45. erunt signa in sole & luna, & alia suprà dicta, quæ erunt interpolata, quæ boni notabunt. Mali autem aliquibus visis & cessantibus, atque iterum redeuntibus, non curabũt. Tandem subitò audietur tuba & resurgent mortui, & videbunt filium hominis venientẽ in maiestate, &c. veniet autem subitò. Vnde dicitur Luc. 21. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vsq; ad occidentẽ: ita erit in aduentu filius hominis, &c. Et Apost. 1. Thess. 5. De tempore autem & momentis fratres nõ indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim scitis, quia dies Domini vt fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & non effugient. ¶ Quantum autem distabit ignis conflagrationis à 45. diebus post mortem Antichristi, incertum est. Ex quo sequitur quòd diem iudicij determinatè scire non possumus. Vidẽtes tamen prædicta signa dicere poterunt quòd propè & in ianuis est. Vnde Christus: Ab arbore fici discite parabolam, &c. Et quia his tẽporibus videmus multa signa impleta, abundantiam iniquitatis, defectum fidei & charitatis, discessionem, ac pseudoprophetas, ac solem spiritualem, hoc est statum ecclesiasticum obtenebrari, & lunam spiritualem, temporalem scilicet potestatem, conuerti in sanguinem, & stellas spirituales cadere de cælo, hoc est eos qui altàs fuerant boni, deficere à fide, possumus dicere quòd appropinquat, & quòd Antichristus citò veniet.

Gen. 7.

Tria elementa duntaxat purgabuntur.

Aliqui erunt viui vita mortali in resurrectione.

De veritate 15. signorum.

Matt. 24.

Ver. 8. DE HORA IVDICII GENERALIS.

A HOram etiam iudicij generalis nemo determinatè scit. Vnde Matth. 24. & Marc. 13. expressè dicitur de hora sicut de die. Inueniũtur tamen in sacris literis aliqui passus, qui videntur, fal-

tem figuraliter,determinare horam.Matt.enim 20.dicitur:Cùm serò factum esset, dixit dominus vineæ procuratori suo:Voca operarios,& redde illis mercedem.Illa parabola exponitur de iudicio generali,& sic videtur quod fiet de sero.Matt.etiã 25.dicitur de Virginibus:Media nocte clamor factus est,Ecce spõsus venit,exite obuiã ei,& sic videtur ꝙ in media nocte.D.Matt. & Mar-
Diuersitas horarum iudicij quid significet. cus vidẽtur dicere ꝙ plena die.& Sopho.1.dicit:Mane iudiciũ suũ dabit.Sed hæc diuersitas in sacris literis nõ est ad determinãdã horã,sed ad designandas cõditiones & ꝓprietates iudicij generalis,in quo erũt quatuor cõditiones & ꝓprietates tẽporũ prædictorũ. Primò quãdo dicitur quòd fiet media nocte,significat peccatorũ imꝓuisionem:sicut improuisæ fuerũt virgines. Nõ erit tunc quæstio allegãdi merita præterita:vnde Matth.7. dicitur multi dicẽt in illa die,domine,domine, nónne in nomine tuo prophetauimus:tũc cõfitebor illis,nunquã noui vos,discedite,&c. Nec tamen ex hoc sequitur ꝙ morientes morte subita sunt dãnari & improuisi, quia de multis sanctis legimus quod morte repẽtina obierũt. Vnde Sap.4.dicitur:iustus si ꝑoccupatus fuerit,in refrigerio erit. Secũdò quãdo dicitur ꝙ fiet de die,significat peccatorũ reserationẽ & manifestationẽ. Quia in die iudicij omnia peccata,quantũcunq; occulta & secreta,reuelabũtur, iuxta illud: Nil opertũ, quod nõ reueletur:neq; occultũ,quod nõ sciatur:reuelabuntur autẽ nõ corã paucis,sicut qui propter fauorẽ puniũt sub cortina,sed corã toto mũdo. Vnde Naũ:Reuelabo pudẽda tua &c.Iob.20. dicitur:reuelabũt cæli,hoc est angeli custodes iniquitatẽ eius.Itẽ dæmõ accusator Apoc.12. Item cõsciẽtia,Rom.2.testimoniũ reddẽte illis cõsciẽtia,quæ hîc est liber clausus,sed in iudicio omnes libri erũt aperti,vt dicitur Apoc.20.Christus aperiet & illuminabit 1.Cor.4.illuminabo abscõdita tenebrarũ,&c.Quod intelligendũ est de peccatis, de quibus nõ fuit facta pœnitẽtia in his qui sunt in gratia.Quia,vt dicitur 1. Petri 4. Charitas operit multitudinẽ peccatorũ,& psal.31.Beati quorũ remissæ sunt iniquitates,&c. Deus bene sciet,sed nõ reuelabit. Dãnatorũ verò peccata dimissa propter ingratitudinẽ recidiuationis,reuelabũtur.Quando autem dicitur ꝙ fiet de sero, significat meritorũ cessationẽ:vt in sero finitur dieta, & agricolæ cessant laborare : quia vt habetur Apoc.10.Angelus iurauit per viuentem in secula seculorum,quia tempus non erit amplius, scilicet pœnitendi & miserendi.dicitur illis:Tardè venistis,tempus misericordiæ lapsum est, tũc erit tempus iustitiæ.Quartò quando dicitur quòd fiet mane,significat bonorum consolatio.

§ 4. DE DIVERSA SITVATIONE.

SEcundum punctũ principale notandũ de iudicio generali, est diuersa situatio:quia dicitur in B
Luc.12. Euãgelio,Separabit eos ab inuicẽ , sicut pastor separat oues ab hœdis siue hircis.Statuet quidẽ oues à dextris,hœdos autem à sinistris. Per dextram in sacris literis intelligitur dignior & po-
Psal.109. tior locus siue maius bonum. Vnde Psal. Dixit dominus domino meo,sede à dextris meis , hoc est in eminẽtiori loco & potioribus bonis. Sic boni erũt in eminẽtiori loco,quia in aere, vt dictũ est ex Apost.1.Thess. 4.Mali autẽ erũt in terra,ex latere sinistro,respectu Christi,nõ immutati in bonũ,sed inuoluti doloribus & tormẽtis ac igne cõflagrationis , associati & circundati dæmonibus. Tunc implebitur illud Psal. Mirabilis mutatio dexteræ excelsi. Multi in hoc mundo sunt in parte dextera,qui tũc erũt in parte sinistra,& è cõuerso.Illi dicũtur esse in dextera parte huius mũdi,de quibus Psal.Prõptuaria eorũ plena &c.sequitur,Beatũ dixerũt populũ cui hæc sunt.Iusti pauperes afflicti, angustiati,sunt in sinistra parte huius mundi.Sed in iudicio fiet mutatio dexteræ excelsi.& illi qui in mundo fuerunt in dextra,&c.& illi qui fuerunt in sinistra, videbũtur in dextra. Tunc verificabitur illud : Beatus populus , cuius dominus Deus eius.Hæc mutatio dexteræ ex-
Gen.40. celsi,fuit ꝑfigurata in cãcellatiõe manuũ Iacob,cùm benediceret filiis Ioseph.Hęc dexteræ mutatio & separatio inchoabitur in resurrectione,etiã apud eos qui viui repiẽtur, quia dictũ est: Vnus assumetur,& alter relinquetur.Tũc separabũtur viri ab vxorib^9,& è cõuerso,parẽtes à filiis,si vnus illorũ fuerit bonus,& alter malus. Et nõ fiet talis separatio cũ benedictione,sicut in hoc mũdo:sed cũ maledictione & improperio malorũ quæ fecerũt,& ingratitudine beneficiorũ. Tunc verifica-
Hier.9. bitur illud: Vnusquisq; autem à proximo se custodiat,& in omni fratre suo non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabit. Et illud Matth.24.Tradet frater fratrem in mortẽ,& filij insurgẽt in parentes,& morte afficiẽt eos. Hæc materia faciliter potest dilatari & amplificari.

§. 5. DE SINGVLARI DISCVSSIONE IN IVDICIO.

TErtiũ principale notandum circa iudiciũ,est singularis discussio,de qua Ioel.3.Cõgregabo C
oẽs gẽtes in valle Iosaphat,& ibi disceptabo cũ eis. Tũc processus cuiuslibet examinabitur. & expostulabitur ratio villicationis. Quo ad hanc discussionẽ sunt duæ difficultates.¶Prima difficultas est,quis faciet hanc examinationem , & quis erit relator & iudex. Dicit textus Euangelij: Cùm venerit filius hominis,&c.sequitur : Dicet his qui à dextris eius erunt,&c.& Ioan.5. Pater nõ iudicat quenquam,sed omne iudiciũ dedit filio. Potestatem dedit ei iudiciũ facere,quia filius
3.p.q.59.ar.2. hominis est.D.Tho.dicit ꝙ potestas iudicandi authoritatiua pertinet ad solũ Deũ, delegata verò & instrumẽtalis ad Christũ , secundũ naturã humanã vnitã Dei filio,propter duo: Primò propter familiariorẽ bonorũ cõsolationẽ,quibus recitabit omnia merita,& de eis ipsos coram toto mundo laudabit, & præmia prænunciabit. Secũdò ꝓpter acriorẽ exprobrationẽ malorũ,quorũ demerita etiã manifestabit,& exprobrabit malitiã & negligẽtiã,attẽto ꝙ eis interius inspirauit,& exterius monuit ac exemplũ præbuit:quamuis ipse esset delicatior,& sancti etiam delicatiores,tot labores absq; peccatis sustinuerunt. Allegabit omnia quæ pro eis ipse sustinuit,& instrumenta passionis
In Add.3.p.q. 87.ar.3. ostendet,exaggerabitque illorum ingratitudinẽ.¶Secunda difficultas est,an huiusmodi discussio

& exa

& examinatio fiet in inſtanti, vel in tempore, & an fiet vocaliter. D.Aug.20.lib.de Ciui. Dei c. 1. dicit: Per diem iudicij, intelligimus nouiſsimom tempus. Nam per quot dies iudicium protendatur, inceitũ eſt: ſed ſcripturarum more diem ſolere poni pro tẽpore, nemo qui illas literas quantumliber negligenter legerit, neſcit. Vnde Ioel.3.dicitur: In diebus illis. Quòd autẽ in iudicio generali ſit duratio ſucceſsionis ex ordine iudicij à Chriſto reuelatũ apparet. Præterea iudiciũ generale (vt dictũ eſt) fiet ad manifeſtandã diuinã iuſtitiã de omnibus bonis & malis operibus, coram toto mundo. Et quanuis ſaluati clarè videntes diuinã eſſentiã, omnia diſtinctè in inſtanti cognoſcere poſsint, propter diuinæ eſſentiæ perfectionẽ omnia diſtinctè repræſentãtẽ: mali tamen qui ad huiuſmodi viſionem non eleuabuntur omnia diſtinctè ſimul intueri non poterunt. Philoſ.enim 2. Topic.dicit, quòd nõ cõtingit ſimul plura intelligere. ſ. diſtinctè & per modũ pluriũ. Vnde dicitur cõmuniter quòd pluribus intẽtus minor eſt ad ſingula ſenſus. Et quanuis angeli, qui ſunt altioris naturæ quàm homo, poſsint plura diſtinctè per vnã ſpeciẽ intelligere, & tantò plura, quãtò habent ſpecies vniuerſaliores: non tamen omnia, cùm nulla talis ſpecies creata ſit illorũ intellectui proportionata. Intellectus etiã angelorũ inferiorũ nõ eſt capax ſpecierũ naturaliũ ſuperiorũ angelorũ, & ſi tales ſpecies infunderẽtur in intellectu inferiorũ angelorũ, in eſſe qualitatis: nil tamẽ per illas intelligerẽt, propter incapacitatẽ ſuã naturalẽ. Vnde ſicut viſus corporalis nõ poteſt tãtũ eleuari, vt videat angelos, cùm nõ ſint colorati: ſic homo nõ poteſt eleuari, vt ſit naturæ angelicæ: nec inferior angelus, vt ſit naturæ ſuperioris. Cùm igitur tã boni quàm mali, ſecũdũ D. Aug. mẽtis intuitu ſint omnia enumeraturi, & quod cognoſcitur in genere, non enumeretur: ſequitur ꝙ nõ omnia fiẽt in inſtãti, ſed in breui tẽpore, diuina virtute ad hæc iuuãte. Nec obſtat quod 1. Cor. 15. dicitur: In momento & in ictu oculi. quia vel illud refertur ad reſurrectionẽ, vel accipitur pro breui tẽpore. Vnde idẽ Aug. dicit, quòd mira celeritate enumerabuntur. Aderit enim quædã vis diuina, qua fiet vt cũcta peccata breui tempore ad memoriã reuocentur. Vnde Malach.3. Ero teſtis velox maleficis, nec eſt hoc impoſsibile, quia in quolibet etiã paruo tempore ſunt infinita inſtãtia in potentia, & habet D. Aug. pro incõuenienti, quòd legatur aliquis liber materialis in iudicio, dicit enim: Quãto tempore illius libri magnitudo legi poſſet? ¶ An autem iudicij ſentẽtia per locutionem vocalem futura ſit, incertũ eſt. Aliqui ſatis probabiliter tenent quòd ſic: & allegant illud Matt.25. Tunc dicet his qui à dextris eius erũt. Et Ioan.8. vbi dicitur ꝙ cùm Chriſtus interrogatus fuiſſet à Phariſæis, Tu quis es? reſpondit: Principiũ, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Et illud quod dictũ eſt Naũ 3. Reuelabo, &c. & Matt. 12. De omni verbo ocioſo quod locuti fuerint homines, reddituri ſunt in die iudicij rationem. Præterea dictum eſt ꝙ Chriſtus ſecũdum humanam naturam iudicabit. Data eſt enim ei à patre poteſtas iudicium facere, quia filius hominis eſt. ergo iudicabit modo humano, qui eſt per locutionem vocalem, vt audiatur corporaliter, ſicut videbitur corporaliter. Inſuper citatio erit vocalis. ſ. in voce archangeli, & tuba Dei: ergo & ſententia. Vnde Ioan.5. dicitur: Venit hora quando mortui audient vocem filij Dei. Nec obſtat illud Sapien.4. Diſrumpet inflatos ſine voce: quia intelligitur ſine voce ſufficientis excuſationis. D. tamen Tho. dicit quòd probabilius æſtimatur, quòd totũ illud iudicium, quo ad diſcuſsionem & accuſationem malorum, & quo ad commẽdationem virorum, & quo ad ſententiam vtrorumque, mentaliter perficietur, propter prædictam rationem D. Auguſtini, de libro illo materiali. Non enim minus tempus requiritur ad narrandũ ore tenus ſingulorum facta, quàm ad legendũ. Præterea ſententia debet ꝓportionari teſtimonio, quod erit mentale, vt habetur Romanorum ſecundo. Vnde probabile eſſe dicit, quòd ſuperiùs allegata intelligantur mentaliter, & non vocaliter. Et cùm dicitur quòd mortui audiẽt vocem eius, poteſt exponi de virtute eius, hoc eſt mentaliter percipient. Et quanuis Chriſtus corporaliter appareat & videatur ab omnibus, vt iudex cognoſcatur: non tamen ſequitur quòd corporaliter audiatur, quia viſio ſubitò fieri poteſt, ſed non locutio, cùm tempore menſuretur: alia tamen opinio poteſt probabiliter ſuſtineri.

An diſcuſſio et examinatio fiet in inſtãti.

Plura per modũ pluriũ non poſſunt ſimul intelligi.

Angeli oculo corporali videri non poſſunt.

In Ad.3.p.q. 86.art.2.

Ioan.5.

In Ad.3.p.q.88.ar.2.

§. 6. DE SENTENTIA BONORVM.

D QVintũ punctũ notãdũ de iudicio generali, eſt ſentẽtia, quæ primò proferetur bonis, propter eorũ cõſolationem & deſolationem malorũ, qui triſtabuntur videntes ſe derelictos. ¶ Quo ad bonos ſententia pauca verba continet, magnam tamen mercedem comprehendit. Et quanuis videatur eadem retributio omnibus data ſecundum verba: erit tamen diuerſa, ſecundũ diuerſitatem meritorum. Vnde Ioan.14. In domo patris mei manſiones multæ ſunt. Per verbum, venite, inuitantur quidem omnes ad denarium diurnum, hoc eſt ad viſionem diuinæ eſſentiæ, non tamen eodem modo & æqualiter participandam. Minimus tamen ſanctus poſsidens illud regnũ, eſt proportionabiliter repletus & ſatiatus, ſicut & maximus. Similitudo eſt de vaſis paruis & magnis repletis &c. Sic ad propoſitum, omnes erunt repleti, ſatiati, & contenti: tamen qui maiorem habebunt gratiam & plus meruerunt, plus præmiabuntur, & plura in diuina eſſentia videbunt, ac cum maiori delectatione fruentur ea. ¶ Quo ad poſſeſsionem regni notandum, quòd cùm omnes ſint morituri ante ſententiam huiuſmodi, & qui mortui fuerunt in gratia, iam quantũ ad animam habebant regnũ ante reſurrectionẽ: Ideo nõ dicit, percipite: ſed, poſsidete regnũ, nõ mutabile, ſed æternum. Omnes enim erunt reges. Et plenè verificabitur illud: Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotiũ, &c. Si quæratur, Qui erunt ſubditi? Dicendum quòd principalitas regiæ dignitatis eſt obedientia & cõformitas ac executio voluntatis regis. Sed omnes ſancti mutuò volẽt quæ alij volent, & exequẽtur, imò & ipſe Deus. Ideo ſecundum hoc erũt reges. Erunt etiam ſacerdotes, quia

1.Petri.2.

omnes in gratiarum actioné offerent Deo, Christi passionem, cuius merito erunt saluati: offerent
etiam sacrificium laudis. Hoc regnum & sacerdotium dicitur paratum, hoc est figuratum à con-
stitutione mundi, in requie domini, qui septimo die requieuit ab omni opere quod patrarat: per
hoc significans quòd iusti per impletionem mandatorum Dei, in eo requiescerent. O quàm dul-
cis & delectabilis, quieta ac fructuosa inuitatio! non est qui eam valeat explicare. Vnde Aposto.
1.Cor.2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligenti-
bus se. Christus deinde assignabit rationem huius inuitationis: Esuriui enim &c. Per hęc verba re-
probantur hæretici, qui negant merita. Si enim per bona opera nihil mereremur, non allegasset
c.9 §.2. ver. 1. 2. & 3. Christus hanc rationem, Esuriui enim &c. Hæc cóiunctio, enim, rationalis est, & causam impor-
tat, sed de his amplius suprà dictum est. Tunc boni ineffabili lętitia repleti, vt regina Sabba, viso
téplo & sapiétia Salomonis, præ admiratione non habebunt vltrà spiritū: sed dicent, Quando vi-
dimus te &c. respondebit, Quod vni &c. Tunc omnes humillimè gratiarum actiones reddét &c.

Ver. 1. DE SENTENTIA MALORVM.

Dvm ꝑdicta fient, mali timore & tremore correpti, vidéres se dimissos, turbabútur de Chri- A
sti benigna conuersione ad bonos, & eorū retributione, & verificabitur illud Sapiétię quin-
to: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperij, nos insensati vi-
tam illorū æstimabamus insaniā, & finé eorum sine honore. Ecce quomodo cóputati sunt inter fi-
lios Dei, & inter sanctos sors illorū est, &c. Quibus existétibus in tali turbatione & tremore ac co-
gitationibus accusantibus, Christus in forma terribili vertet se, ad dandam sententiā contra eos,
Dan.5. quod erit occasio maioris tormenti. Danielis quinto dicitur quòd Balthasar videns tres articulos
manus scribentis cótra cádelabrū sententiā quā ignorabat, Mane, Thetel, Phares. hoc est: Nume-
rauit Deus regnum tuū, & cópleuit illud: Appensus es in statera, & inuentus es minus habens: Di-
uisum est regnū tuū, & datū est Medis & Persis, dicitur ibi: Tunc facies regis cómutata est, & co-
gitationes eius cóturbabát eū, & cópages renū eius soluebátur, & genua collidebant. Heu qualis
cómutatio facierū erit in dánatis, quádo nó videbunt solùm tres digitos, sed totá Christi humani-
tatem iratá, & sentient in ea virtuté diuinitatis contra eos paratá. Non est dubium quin plus tor-
queantur, & cóturbentur cogitationibus, quàm Balthasar, &c. Sed multò magis cùm audient sen
tentiam terribilissimam, Ite maledicti in ignem æternū, qui paratus est diabolo, & angelis eius. In
hac sententia sunt pauca verba, sed omniū terribiliū terribilissima, & valde timenda. Exprimunt
enim principalia inferni tormenta. Primū verbū. s. ite, significat pœnā priuationis regni, quæ est
maxima pœnarū, ad quā sequitur maius tormentū, quàm sit gehenna, vt dictum est cùm de pœnis
inferni ageretur. Potest dari exemplū de ꝑditionibus bonorū, quomodo quantò maius bonum ex
culpa perditur, maiorem generat tristitiá ¶ Secundū verbū timendū est maledici à Deo, quod est
maximū cóuitiū. Si nó diceret nisi ite, haberent dánati occasionem cósolationis. Sed remittet eos
Naum 3. cū opprobriis & cótumeliis, vt dicitur Naum. 3. Maledictio Dei est maius opprobrium quod po-
test inferri, maximè cum ex culpa propria obiicitur. Hoc opprobriū generabit in eis maximū cru-
Gen. 25. ciatum quod per figurá ostensum est, Gen 25. vbi dicitur, quòd Esau veniens ex agro lassus, inue-
nit Iacob habenté pulmentum ruffum, & ait illi: Da mihi de coctione tua hac ruffa, quia oppidò
lassus sum. Cui Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi prode-
runt primogenita? ait Iacob: Iura mihi. Iurauit ei Esau, & dedit ei primogenita. Et sic accepto pa-
ne & lentis, comedit & bibit, & abiit, paruipendens quòd primogenita vendidisset. Et Gen. 27. ha
betur, quòd cùm Isaac vellet dare Esau benedictionem, quæ debebatur primogenito ratione pri-
mogenituræ, & medio Rebecæ matris, Iacob obtinuisset benedictionem, veniens Esau, deferens
Esau benedictione priuatus tristatur. de venatione à patre petita, cùm putaret se accepturum benedictionem, audiuit à patre, quòd de-
disset benedictionem Iacob, & esset benedictus. Dicit textus: Auditis Esau sermonibus patris, ir-
rugiit clamore magno, & consternatus est. maledicebat lentis, & crines à capite euellebat, &c. &
nisi pater consolatus fuisset eum (dicendo, in rore cæli & pinguedine terræ erit benedictio tua)
præ angustia mortuus fuisset, &c. Esau significat peccatorem, qui lassus, pro coctione ruffa, hoc
est parua delectatione, quam præsentat Iacob supplantator, hoc est diabolus, vendit primogeni-
ta, & benedictionem patris æterni, contraueniendo præceptis Dei, & vadit paruipendens quòd
primogenita sua vendiderit, siue quòd peccauerit. Sed cùm erit in die iudicij, vbi erit quæstio de
recipienda benedictione, quam non habebit, sed loco illius terribilem maledictionem: túc rugiet
clamore maximo. Maledicet lentis siue delectationibus, & consternabitur, & se lacerabit pro-
pter véditionem & propter negligentiam recuperádi. Quia faciliter poterat recuperare per pœ-
nitentiam, quam facere neglexit. Notandum ergo & cauendum ne ita nobis accidat. ¶ Tertium
verbum huius sententiæ notandum, est in ignem. Per hoc verbum exprimitur pœna sensus, & af-
flictiua extrinseca, qua mirabiliter torquebuntur. Si remitterentur ad aliquem locum placidum,
haberent aliquam occasionem consolationis: sed mittentur in locum tormentorum in ignem, qui
inter agentia vehementius agit, sed amplius vt instrumentū diuinę iustitiæ. Per hæc verba repro-
bantur illi qui dicunt non esse igné in inferno, & quamuis post diem iudicij, in quo cessabit motus
cæli, & per cósequés omnes motus & alterationes, nó aget naturaliter: aget tamen & cruciabit vt
instrumentum diuinæ iustitiæ, non quidem æqualiter omnes damnatos, sed secundū diuersitatem
Deut. 25. demeritorū, iuxta illud, Secundū mensurá delicti erit & plagarū modus. & illud, Quātū se glori-
Apoc. 18. ficauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Qui delicati sunt, & non possunt

sustine

sustinere modicum calorem in æstate, considerent illud Esa. 33. Quis de vobis poterit stare cum igne deuorãte, aut quis habitabit (hoc est habitare poterit) cum ardoribus sempiternis? Quartum verbum notandum est æternum, heu quale & cuius significationis verbum! Si peccatores bene aduerterent ad huius dictionis significationẽ, vix possent habere animum siue audaciã peccandi. Notandum ergo & cauendum est, ne pro re modica & momentanea delectatione incidamus in ignẽ æternum absque aliquo fine. tandiu quandiu Deus erit Deus, semper erunt in initio, nil diminuetur. Post centum millia annorum habebũt inchoare. Quando totum spacium inter terram & supremum cælum esset repletum granis Sinapi, & in centum millibus annorum extraherent vnum solum granum, & damnati essent certi quòd post euacuationem omnium illorum liberarentur, haberent materiam consolationis. Verùm tamen sunt certi quòd post tot & tanta annorũ millia habebunt inchoare, & quòd nunquam liberabũtur: ideo hoc verbum erit eis terribilissimũ. Quintum verbum huius sententiæ, notãdum est: Qui paratus est diabolo & angelis eius. Si damnati mitterentur ad aliquam bonam societatem, haberent occasionem consolationis: sed mittentur ad diabolum & angelos eius, vt sine fine & absque pietate ab eis crudeliter torqueantur variis modis (vt dictum est cùm de pœnis inferni ageretur) ideo hoc verbum generabit illis maximam tristitiam & desperationem. ¶ Notandum tamen quòd non dicit, qui paratus est diabolo & angelis eius, à constitutione mundi: sicut de regno bonorum: ad ostendendum quod aliter se habet Deus ad miserendũ, & aliter ad puniendum. Ad miserendum enim ex suo proprio æterno: ad puniendũ verò ex tẽporali peccato. Vnde Esa. 30. dicitur: Ad heri præparata est Thophet, hoc est ruina. Et quãuis ille ignis sit p̃uisus ab æterno, & ante cõstitutionẽ mundi: nõ est tamen præparatus ab æterno, vel à constitutione mundi, sed ab heri secundũ dispositionẽ creaturæ, quotidie autem p̃paratur p multiplicationẽ culpæ, quæ punienda est per dæmones, tortores terribiles. ¶ Resolutoriè igitur dãnati hãc sententiam contemplando, maximum cruciatum habebunt: Primò ex aspectu iudicis, qui eis apparebit terribilis: Secundò ex sonitu: quia nunquam fuit tale tonitruum auditum qualis erit hæc sententia in auribus dãnatorum, iuxta illud: Dominũ formidabunt aduersarij eius, 1. Reg. 2.
& super ipsos in cælis tonabit. Legimus quòd in passione Christi, quãdo milites furibundè venerunt ad cõprehendendũ eũ, Christus eis obuiã veniens, dulciter interrogauit: Quẽ quæritis? Re- Ioan. 18.
sponderũt, Iesum Nazarenũ, & Christus adhuc dulcius loquẽs, dixit eis: Ego sum. s. Iesus saluator paratus semper ad saluandum vos, dicit textus, Vt ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram, vbi D. Aug. dicit: Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Si hæc verba, Ego sum, tam dulciter & amicabiliter ad eorum vtilitatem prolata, adeò eos terruerunt, vt non potuerint stare pedes, sed ceciderunt retrorsum: quantò magis illa terribilissima sententia ampliorem cruciatum ingeret: ¶ Rationem damnationis allegabit Christus, Esuriui &c. Origenes dicit quòd si impperet eis minora peccata, à fortiori maiora, vt sunt adulteria, rapinæ, homicidia &c. Sed omissio operum misericordiæ exprimitur: Primò, quia illa sunt homini magis cõnaturalia. Secundò, quia illa includunt charitatem, virtutum reginam. Tertiò, vt appareat quàm iustè negetur reprobis misericordia, cùm illam proximis impẽdere noluerint. Quartò, vt homines exercitentur ex his ad opera pietatis. Quintò, ad insinuãdum quòd vniuersa salus nostra & quicquid in nobis est, ex misericordia Dei proficiscitur & pendet. Sextò, quia in illis omnia virtualiter includuntur. Tunc ipsi desperati blasphemando respondebunt dicentes: Quando te vidimus &c. Verùm tamen eis exprobrabit, Quandiu non fecistis vni de minoribus, nec mihi fecistis. Omissio operũ misericordiæ quare exprimitur.

Ver. a DE SENTENTIAE EXECVTIONE.

a PRolatam sententiam D. Virgo & Apostoli ac alij sancti approbabunt, & dicẽt quòd sentẽtia Christi est iustissima, & quòd damnati moltò maiora demeruerunt, secundum illud, In regenetatione cũ sederit filius hominis, sedebitis & vos super sedes, iudicãtes duodecim tribus Israel. In Add. 3. p. q. 89. ar. 2. Matt. 19.
Tunc verificabitur illud Psal. Lætabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si igitur mater misericordiæ & peccatorum aduocata, & omnes sancti eos condemnabunt: ad quẽ miseri illi recursum habere poterunt? Non ad dæmones, qui executores sententiæ Christi erunt: nec ad alias creaturas, quia, vt dicitur Sap. 9. Armabit omnem creaturam in vltionem inimicorum suorum. Non poterunt fugere, quia grauitate mirabili tenebuntur: & ignis Psal. 57.
conflagrationis eos circundans impediet, ac etiam dæmones. Tunc, vt dicitur Matt. 13. Exibunt angeli (hoc est dæmones, qui erunt executores, vt D. Hiero. dicit) & separabunt malos de medio iustorum. Iustum est enim vt cùm homines peccatores dæmonibus se subdiderint peccando, subiiciãtur eis in pœnis. Nec propter illam subiectionem diminuetur dæmonum pœna. Quia in hoc etiam quòd alios torquent, ipsi etiam torquentur. Ibi etiam miserorum societas pœnas nõ minuet, sed augebit. Executio autem huius sententiæ præfigurata fuit in punitione Dathan & Abiron, ad Psal. 105.
quos absorbendos (vt dicit Psal.) Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron. Sic post sententiam ministerio dæmonum aperietur terra, & damnati cũ igne conflagrationis & purgationibus terræ & maris in infernum detrudentur, vbi erit fletus & stridor dentium. vnde dicit Euangelista: Ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam: ad quam dominus Iesus Christus, qui propter nos in hunc mundum venire, & tanta pro nobis pati voluit, per meritum suæ sacratissimæ passionis nos introducere dignetur, Amen.

FINIS.

IN D. PAVLI APOSTOLI

EPISTOLAM AD ROMANOS ILLVSTRATIO, ERVDITISSIMI VIRI MAGISTRI IOANNIS Viguerij Granaten. ordinis Prædicatorum, Theologi Tholosani, feliciter incipit.

Epitome totius Epistolæ ad Romanos, Diui Apostoli mentem indicans.

PISTOLA hæc, prima sui partitione in duas scinditur partes, in salutationē videlicet, & epistolarum tractatum, qui incipit, *Primum quidē, &c.* Tractatus verò epistolaris partitur in prologum, & instructionem eorum quę pertinēt ad Euāgelium. Tractatus incipit ibi *Virtus enim Dei est, &c.* Instructio autem in quatuor resoluitur partes, secundum quatuor, de quibus idem Apost. Romanos instruit.

Primò namque edocet diuinæ gratiæ necessitatem, quam ostendit & probat per quatuor prima capita.

Secundò verò in alijs quatuor capitibus sequentibus manifestat diuinæ gratiæ facultatem, virtutem, ac vtilitatem, declarando bona quæ secum adfert, & mala à quibus liberat.

Tertiò in nono, decimo, & vndecimo capitibus agit de origine diuinæ gratiæ, & de casu Iudæorum ab illa, & regressu ad eam.

Quartò docet debitum vsum gratiæ, in quo vsu docendo expendit quinque capita sequentia. Ex quibus apparet diui Apostoli perspicua atq; ordinata intentio in hac Epistola summo artificio composita.

Epitome primi capitis.

IN hoc cap. Apost. præmittit salutationem, in qua describuntur persona salutans, & personæ salutatę, ac bona eis optata. Primò describitur persona salutans, ex nomine, conditione, dignitate, officio prædicandi Euangelium: quod commendatur ex authoritate quam habet ex parte committentis, ex antiquitate, ex firmitate, dignitate ministrorum & testium, modo tradendi, & bonis in Euangelio denūciatis, quod pertinet ad Euangelij materiam siue obiectum quod est Christus, qui commendatur ex duplici origine, scilicet æterna, & temporali, ex dignitate prædestinationis, & virtutis, & deinde subiungit effectum. Commendatur pariter ex liberalitate duplicis muneris communis, scilicet speciális, ex vtilitate, ex amplitudine, plenitudine potestatis, & ex potestate super illos quibus scribebat. Consequenter in salutatione describuntur personæ salutatæ ex loco, ex gratia, cuius origo quæ est dilectio, præponitur, & subiungitur vocatio. Postremò in salutatione describuntur bona quæ eis optat. s. amplior & abundantior gratia & pax & causa illorum.

Secundò ibi *Primum quidem &c.* per modum prologi incipit epistolarem tractatū, in quo vt eos ad quos scribit, reddat beneuolos & attentos, ostendit affectum suum ad eos, ex gratiarum actione de bonis eorum, ex oratione quam pro eis absque intermissione ad Deum fundebat, & ex desiderio visitandi eos. Deinde exponit duplicem desiderij sui causam, vtilitatem. s. & mutuam consolationem, & ne desiderium eius appareat vanum, subdit propositum exequendi illud. Subiungit duplicem propositi causam, vtilitatem. s. & debitum, concluditque promptitudinem voluntatis, & excludit impedimentum promptitudinis erubescentiam.

Tertiò ibi *Virtus enim Dei est, &c.* incipit narrationem & instruere eos de his quæ pertinent ad doctrinam Euangelicam, in qua se segregatum prædixerat, declarando quid sit Euangelium, subiungendo fructum eius, qui est salus credentium. Postmodum assignat rationem, & probat eam authoritate scripturæ. Deinde adstruit gratiam Dei & doctrinam Euangelicam esse necessariam ad salutem, ex ira & pœna, quam scientes & negligentes consequentur, declarans veritatem Dei fuisse à Gentibus cognitam, & quo authore, & per quem modum.

Quartò ibi, *ut sint inexcusabiles*, ostendit Gentiles habita cognitione veritatis fuisse obnoxios culpæ, in Deum & proximum, eorúmque culpam inexcusabilem esse, cum non fuerit ex ignorantia. Ostendit insuper quòd ex culpis præcedentibus sua in eis ignorantia crassa subsecuta.

Quintò ibi, *Propterea tradidit illos Deus, &c.* manifestat culpam eorum pœnæ correspondentem: quia ex eo quòd contra diuinam naturam peccauerunt, ad hoc redacti sunt vt contra propriam naturam peccarent. Deinde circa peccatum iniustitiæ circa proximum, enumerat peccatorum actualium differentias, radices, ac nocumenta, occulta, & manifesta in generali & speciali, concludens eos esse subiectos diuinæ vindictæ, quam considerare & intelligere neglexerunt.

Expositio literalis primi capitis.

PAulus Latinè modicus, Græcè pacificus, Hebraicè quietus dicitur. *Seruus.* i. humilis ac volun-

tarius

tas ius famulus, seruitute amoris & non timoris seruilis, exequens iussa & consilia *Iesu*, id est salua- Rom. 8.c
toris, siue filij Dei incarnati, *Christi*, id est, Messiæ spirituali vnctione vncti præ participibus suis, Luc. 1.c
ad redēptionem humani generis faciendam consecrati, *vocatus*, æterna electione & tēporali mis- Psal. 44.b
sione speciali, *Apostolus*.i. missus vel nuncius ad docendū, prædicandū, miracula in confirmationē
doctrinæ faciendū, & ad populū gubernādū, *segregatus* .i. selectus ab vtero synagogæ, in qua quasi Galat. 1.c
mortuus fuit, ac etiā ab infidelibus per conuersionē ad Christū, & ab aliis discipulis per diuinam Act. 13.a
electionē, *in Euangelium*.i. in bonā annunciationem æternorū & incorruptibiliū bonorū, remissio-
nis peccatoru, & eorū quæ ad gratiā & gloriā pertinent, prout sunt virtutes & sacramenta Dei. i.
primū omniū creaturarū vniuersalis principij, prouisoris & gubernatoris, *quod ante promiserat*,
Deus pater *per prophetas*.i. videntes, quibus reuelauerat *suos* nō hominū, qui loquuntur secundum Esa. 2.a
visionē cordis sui, neq; dæmonū, qui ad decipiendū loquuntur, *in scripturis sanctis*. i. spiritu sancto Act. 10.g
inspiratis & scriptis, *de filio suo*.s. naturali per æternā generationē, *qui factus est ei*.s. Deo ex tempore 1 Reg. 9.b
filius, *ex semine Dauid*, prout ei promiserat, *secūdum carnem*.i. secundū corpulentiā carnis substantiā, Hier. 23.b
& nō secundū carnalem generationem, sed secundū spiritus sancti obumbrationem. *Qui*. s. filius Abac 2.a
Dauid secūdū carnem potentia virtutis à patre & spiritu sancto, ac à seipso secundū diuinitatem, 2 Pet. 1.d
prædestinatus est.i. ab æterno præuisus & specialiter destinatus, vt eius humanitas per vnionem hy- Ps. 12.b
postaticā in esse personali filij naturalis in eodem supposito substentaretur, & existentiā haberet, Psal. 131.b
& ideo filius Dauid nominaretur, & esset filius Dei, *in virtute*.i. *in* potentia infinita & coæqualis, Luc. 1.d.
quod apparet *secundum spiritum sanctificationis*.i. per hoc quòd dat spiritū sanctificantem: sanctifi-
care enim est propriū diuinæ virtutis, apparet etiam, quod sit coæqualis patri in virtute, *ex resur-
rectione mortuorum*, quæ etiam est signū diuinitatis, *Iesu Christi*, qui seipsum & alios resuscitauit, &
ideo mortui dicuntur esse Christi Iesu, quia ab ipso sunt resuscitati, sicut infirmi alicuius medici Leuit. 10.b
qui ab ipso sanantur, specialius tamen illi qui in domino moriuntur, quia adinstar resurrectionis Matt. 27.f
Christi resurgent glorificati: *Domini nostri*, qui nos magno precio redemit, & cui data est omnis
potestas & nomen super omne nomē, *per quem accepimus gratiam*.i. remissionē peccatorū, adoptio- Apoc. 14.c
nem filiorū, & ius ad gloriā, & *Apostolatum*.i. authoritatem docendi, prædicādi, & in cōfirmatio- 1 Cor. 6 d
nem doctrinæ miracula faciendi, ac etiā populū gubernandi, *ad obediendum fidei*.i. ad hoc quod fa- Matth. 28 d
ciamus obedire fidei: hoc est præceptis Dei & reuelatis à Christo, *in omnibus Gētibus*, mihi specia- Philip. 3.b
lius cōmissis, *pro nomine eius*.i. dilatādo: *in quibus*.i. in quorū numero, *estis & vos*.s. Romani sub A- Gala. 2.b
postolatu meo cōprehensi, *vocati Iesu Christi*.i. à Christo, vt sitis Iesu Christi filij adoptiui. *Omnibus* Act. 9.c
qui Romæ sunt.s. fidelibus tam ex Iudaismo quàm Gentilitate cōuersis, *dilectis Dei*.i. à Deo, *vocatis*, Rom. 16.c
vocatione interiori & exteriori, *sanctis*.i. ad sanctificationem, vt essetis mundi, & sancti, *gratia vobis
& pax*.i. peccatorū remissio, cū Deo reconciliatio, operū acceptatio, filiorū adoptio, tranquillitas
mētis, & ius ad gloriam regni cœlestis, vobis sit & detur, *à Deo patre, et Domino Iesu Christo*: & ex
consequenti à spiritu sancto, qui est nexus, vnio & amor patris & filij, cui gratia & charitas attri-
buuntur.

Secunda pars I. C.

PRimum quidem gratias ago, ne sim aut videar ingratus, *Deo*, à quo omne datum optimum, & o- Iacob. 1.c
mne donum perfectum, *meo*.i. quem meum facio, cum sit merces & fortis protectio mea, *per* Gen. 11.a
Iesum Christum.i. per meritum Iesu Christi, *pro omnibus vobis*, tam ex Iudaismo quàm ex Gentilita- Psal. 70.a &
te conuersis, vos saluos esse cupiens, cōgratulans vobis eò quòd *fides vestra annunciatur*.i. diuulga- 110.b
tur, & magnus rumor de illa est, *in vniuerso mundo*.i. in maiori parte mundi Romano imperio sub- Rom. 3.a
diti, vel in vniuerso mundo nunc reperto. *Testis enim*. s. certus & oculatus verax & infallibilis, Heb. 6.d
quem nihil latet, & qui mentiri non potest, *mihi est Deus*, cuius testimonio & iudicio omnia agno- Hiere. 29.f
tus, qui est testis & iudex omniū, *cui seruio*, per cultum latriæ, *in spiritu meo*.i. nō solum exteriori cor-
poris seruitio, sed præcipuè interiori secundum spiritum, *in Euangelio filij eius*.i. per filium eius tra-
dito & prædicato, ac mihi iniuncto & commisso, *quod sine intermissione*.i. quandocunq; oro statutis
temporibus, *memoriam*.s. specialem, *vestri facio*.s. coram Deo, *semper in omnibus orationibus meis*: quas
s. facio propter vtilitatem communem, quæ ex vestra conuersione prouenit, *obsecrans*.i. per sacra
orans & quærens. *si quo modo*.i. si aliquo modo vel aliqua via aut occasione in hyeme vel in æstate,
prosperum iter habeam in voluntate Dei.i. per voluntatem Dei, cui nos cōformare tenemur, *veniēdi*.s. Mat. 6.b
Romam, *ad vos*. vt affectum meum ostendam vobis. *Desidero enim*.i. ex feruenti affectu cupio, *vide-
re vos*, & esse vobis præsens, *vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis*.i. vt vos alicuius gratiæ spiri-
tualis mihi datæ participes faciam, prædicando, & officium Apostolatus mei exercendo, *ad cōfir-* Rom. 6 g
mandos vos.s. in fide & mutua dilectione .*i. simul consolari in vobis*, mutua collocutione, *per eā quæ in-
uicem est fidem vestram atque meam*. in qua conuenimus & vnanimes sumus: de qua vnitate mutuam
accipiemus lætitiam & consolationem. *Nolo autem vos ignorare fratres*, quòd s. solummodo desi-
derem videre vos, sed etiam quòd sine (*quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum usq; adhuc*)
variis. s. impedimentis, & officij mei occupationibus, itineris ostium ad vos impedientibus, *vt aliquē* Ioan. 4.e
fructum.s. spiritualem, *habeam in vobis, sicut & in cæteris Gentibus*, quibus s. Euangelium (prout te- 1. Cor. 9.e
neor) prædicaui: *Græcis enim ac Barbaris*.i. doctis & mundanis rationibus eruditis, & indoctis siue
ignorantibus, ac etiam notis & ignotis, familiaribus & extraneis, *sapientibus & insipiētibus*.i. his qui
sapientia & ratione vtuntur, & his qui barbara ferocitate irrationabiliter viuunt, *debitor sum* ex
officio Apostolatus mei, quod libenter exercere cupio. *Itaque quod in me promptum est vobis qui Ro-*
mæ

me estis, in nobiliori & excellentiori totius orbis vrbe. *euangelizare*. i. bonã Christi doctrinã annun-
ciare paratus sum. **Non enim erubesco**, neq; formido annũciare & toti mũdo palã facere *euangeliũ*.

Tertia pars 1. C.

1. Cor. 1. c Virtus enim Dei est. i. virtutẽ Dei, quę Christus est, in se cõtinet, & manifestat, *in salutẽ omni cre-*
Luc. 19. b *denti*. i. ad saluãdos omnes credẽtes: ad hoc enim Christus venit, & euangeliũ annunciari iuſ-
Mar. vl. d sit, vt saluũ faceret quod perierat, *Iudaeo primum*: quia salus ex Iudæis est, & quia illis Christus pro-
Ioan. 4. e missus fuit, *& Graeco*. i. Gẽtilibus, quos Deus ex sua misericordia ad Euangeliũ filij sui vocauit. *Iu-*
Gen. 15. e *stitia enim Dei*. i. gratia Dei per quã homo gratis iustificatur, vel Christus qui factus est iustitia Dei,
Rom. 14. b eò quòd satisfecit ei pro peccatis nostris, *reuelatur ex fide*. s. antiquorũ patrũ veteris legis qui cre-
Rom. 1. d
Esa. 53. a diderunt, *in fidem*. s. modernorũ noui testamenti. Non quòd sint plures fides specie distinctæ, alia
antiquorũ, alia modernorũ: sed vna tantũ, quia vnũ est fidei nostrę, & antiquorũ obiectũ formale,
Ephe. 4. a & inuariabile, à quo habitus fidei speciẽ accepit, & nõ materiali, quod est res credita, quæ per di-
uersas differentias tẽporis præteriti vel futuri, vel secundũ reuelata plura, vel pauciora quæ se te-
nent ex parte subiecti materialis, variatur ex parte credentium. Non autẽ formale, quod est reue-
Abac. 2. latio diuina de his quæ pertinẽt ad salutem per Christũ. Nã reuelationi eius infallibili fides anti-
Gal. 3. d quorũ adhærebat & nostra etiã adhæret, sicut scriptũ est: *Iustus autem ex fide viuit*. s. vita gratię, non
tamen effectiuè, aut formaliter, quia primum est à Deo principaliter, & à sacramentis & ministris
instrumẽtaliter: & secũdũ à gratia formaliter & denominatiuè, & à fide directiuè. *Reuelatur enim*,
i. etiã in Euangelio manifestatur *ira Dei de cœlo*. i. vindicta siue punitio, quæ est pars iustitiæ distri-
Matt. 6. a butiuæ. *De cœlo*. i. quam Deus qui specialius, per manifestationẽ gloriæ suæ est, & habitat in cœlo.
Matt. 24. c effundet & mittet in terram, vel de cœlo vẽturis ad iudiciũ, *super omnem impietatem*. i. super omnia
Matt. 25. b peccata quæ sunt directè cõtra Deum (qui est principalis & summus parẽs omniũ) commissa vel
cõmittenda, *& iniustitiam*. i. super omnia peccata contra proximos commissa vel cõmittenda: per
quæ læditur iustitia, per quam homines conueniunt, & pacificè conuiuunt, & sibi inuicẽ commu-
nicant. *Hominum eorum qui veritatem Dei*. i. veram cognitionem de Deo, *in iniustitia detinẽt*, quasi ca-
ptiuam & ligatam per iniustitiæ affectum, quo ligamine impeditur, ne homines secundum suam
naturam in bonũ inducat: *quia quod notum est Dei*. i. illud quod cognoscibile est de Deo per ratio-
nem naturalem, *manifestum est in illis*. s. hominibus, qui illam veram Dei cognitionem in iniustitia
detinent. *Deus enim illis manifestauit*, infundendo lumen interius, & signa suæ sapientiæ proponẽdo
exterius, per sensibiles creaturas, in quibus, prout in quodam libro cognitio Dei legeretur: *inuisi-*
Iob. 1. c *bilia enim ipsius*. s. essentia ipsius Dei, & ea quæ ad ipsum pertinent, vt sunt bonitas, sapientia, & alia
Marc. vl. d huiuscemodi quæ à nobis clarè videri non possunt, nec etiam ab angelis, *à creatura mundi*. i. à crea-
tione mundi, vel ab homine, qui dicitur omnis creatura, quia similitudinem habet cũ omni crea-
tura, *per ea quæ facta sunt*. i. per creaturas, si eas homo rectè & diligenter consideret, *intellecta conspi-*
ciuntur. i. intelligi & intellecta percipi possunt, vel intellecta. i. intellectu & nõ sensu conspici pos-
Sap. 13. a sunt, qua sensus nisi circa res sensibiles ferri non potest, *sempiterna quoq; eius virtus*. i. omnipotẽtia,
quæ est absque principio & fine, *& diuinitas*. i. superexcellens & infinita natura eius, quæ per simi-
litudines in creaturis repertas intelligi & conspici potest, quo ad vnitatem, & quantũ sufficit ho-
mini, secũdũ finẽ naturalẽ, ad quẽ homo ex natura sua ordinatur, qui est bonũ, honestũ, & sic co-
gnouerunt vel cognoscere potuerunt Deũ, tanquã primũ omniũ rerũ principiũ, effectiuum, con-
seruatiuum, & gubernatiuũ: & tanquam vltimum finem naturalem ad quem omnia ordinantur.

Quarta pars 1. C.

Ita vt sint inexcusabiles, cũ non peccauerint ex ignorantia, aut infirmitate cõcupiscentiæ, vel me-
tus: sed ex malitia, quæ nullo modo excusat, sed accusat: *quia cũ cognouissent Deum* supereminen-
tem. & vt dictum est tãquam primũ principium, & vltimum finem, ac summum bonum, vnde de-
bebant ei gloriã & honorem, quæ superexcellẽtibus & gratiarũ actionẽ, quæ benefactoribus de-
betur, & tamen *non sicut Deum*. i. vt vniuersalẽ gubernatorẽ & prouisorẽ, *glorificauerunt*. i. non co-
luerunt, gloriã & honorẽ ei exhibendo, & omnia tanquã in vltimũ finẽ reducendo, nec eius maie-
statem publicè prædicando, *aut gratias egerunt*. i. non recognouerunt bona quæ habebant, ab ipso
eis aduenisse: sed ingenio suo virtutique suæ attribuẽtes, *euanuerunt in cogitationibus suis*. i. in res va-
nas, instabiles & inutiles suas cogitationes applicuerunt, ex quo sequutum est, quòd *obscuratum*
est insipiens cor eorum. i. intellectus eorum lumine sapientiæ priuatus, & tenebris ignorantiæ ac er-
Esa. 5. e rorum obscuratus, & simul insipiens factus est, *dicentes se esse sapientes*. i. sapientiam non Deo, sed
Hier. 10. e sibi, & à semetipsis ascribentes, *stulti facti sunt*. i. stulta multa contra gloriam Dei egerunt, *& muta-*
uerunt gloriam incorruptibilis Dei. i. gloriam qua homo debebat glorificare Deum: & cultum latrię
ei debitum exhibere, alijs exhibuerunt, vel gloriã qua Deus gloriosus in se est & incõmunicabile
nomen Deitatis communicando, *in similitudinem imaginis*. i. in similitudinem alicuius rei per modũ
Gen. 1. d imaginis ab aliquo expressæ, quam constat esse posteriorem re cuius est imago: & sic conuerterunt
primum in vltimum, *corruptibilis hominis*. i. transtulerunt gloriã Dei, non solum in hominẽ qui est
ad imaginem Dei: sed quod peius & abominabilius est, ad ea quæ sunt infra hominem, puta *Vo-*
Gen. 4. a *lucrum*, quantum ad volatilia, *& quadrupedum*, quantum ad gressibilia, *& Serpentum*, quantum ad
reptibilia. *Propter quod tradidit eos Deus*. i. labi permisit, *in desideria cordis eorum*. i. vt ratio eorũ sub-
deretur affectibus sensualitatis, tanquam crudelibus dominis cõtra naturalem hominis ordinem,
cuius ratio debet dominari appetitui sensibili. *in contumelias*. i. turpibus & immundis actibus, *affi-*
ciant,

ciant.i .iuficiant,*corpora sua in semetipsis*.i.non quasi ab aliis coacti,puta à barbaris,sed à semetipsis propria sponte hoc agebant. *Quia commutauerunt ueritatem Dei in mendacium*. i.veram cognitionem *Hiere. 9.d*
quam à Deo acceperunt,peruersa ratione ad falsa dogmata conuerterunt, *Idola*. deos esse docentes,vel diuinitatis naturam quæ est ipsa Dei veritas per essentiã,attribuerũt idola, quod est mendacium,cum nõ sit Deus, *& coluerunt*,interius cultu latriæ, *& seruierunt*, exterius sacrificia & oblationes,ac exteriorem corporis reuerentiam exhibendo, *creaturæ potius quàm creatori,qui est benedictus*.i.cuius bonitas est manifesta, *in secula seculorum*:quia eius bonitas est sempiterna ab alio nõ dependens. *Amen*. quod idem est quod verum,vel fiat. *Ioan. 14.a*

Quinta pars capitis.

P*Ropterea tradidit illos Deus*,indirectè.s.permittẽdo, sed nõ inducẽdo, *in passiones ignominiæ*. i. quæ non sunt nomine dignæ, propter turpitudinem. *Nam fœminæ eorũ immutauerũt naturalem usum*.s.viri, *in eum usum qui est contra naturam. Similiter & masculi* immutaeerunt naturalem vsum. *Nam relicto naturali usu fœminæ,exarserunt in desideriis suis,masculi in masculos turpitudinem operantes, quam oportuit*.i.retributionem,vindictam & pœnam: *& mercedem*. i. conuenientem & correspondentem culpæ eorum secundum ordinem iustitiæ:ex qua debitum erat, vt qui Dei naturam iniuriosi fuerant,id quod sibi proprium est,creaturis attribuendo,in sui natura contumeliosi existerẽt, *erroris sui in semetipsis recipientes. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia*.i.vt liberius peccarent,non approbauerunt,vt ipsi haberent Deum in sua notitia,quem habere poterant, ex his quæ facta sunt,vel ipsi non probauerunt,nec iudicauerunt,quod Deus haberet in notitia sua, siue cognosceret facta hominum,dicentes,Cardines cæli perambulat, nec nostra cõsiderat:ideo *tradidit eos Deus*.i.labi permisit, *in reprobum sensum*,interiorem siue intellectum, vt reprobandum iudicium de agendis haberent. *ut faciant quæ non conueniunt*.i.ea quæ à recta ratione discordant. *repletos omni iniquitate*.i.pleni omni versutia contra æquitatem, *malitia,fornicatione,auaritia,nequitia,plenos inuidia,contentione,dolo,malignitate,susurrones,detractores,Deo odibiles ,contumeliosos ,superbos, elatos,inuentores malorum,parentibus non obedientes,insipientes,incompositos*,in incessu,statu & habitu, *sine affectione,absque fœdere*.i.promissorum obseruatione *sine misericordia. Qui cum iustitiam Dei cognouissent,non intellexerunt*.i.actu intelligere & considerare noluerunt: *quoniam qui talia agunt,digni sunt morte*.i.separatione animæ à corpore,& primo principio & summo bono. *Non solum qui ea faciunt,sed etiam qui consentiunt facientibus* directè inducendo,approbando,laudando,auxilium, & fauorem præstando,non resistendo,aut supportando.

(margin: *Iob. 22.c*; *Psal 93.b*; *Iob. 22.b*)

COMMENTVM IN CAPVT I.

Paulus seruus Iesu Christi,vocatus Apostolus,segregatus in Euangelium. *Text.*

APOSTOLVS hanc orditur epistolam,quemadmodum & cæteras à salutatione in qua præmittit personã salutantẽ,quam describit ex quatuor. Primò ex nomine, quod est Paulus, qui etiã ante susceptũ Apostolatus officiũ dicebatur Saulus. De huiusmodi Pauli & Sauli nominibus variæ sunt expositorum opiniones, eò maximè quod nusquã legatur Apost.se Saulum nominasse: sed solùm Paulum : quanuis D.Lucas eum ante conuersionem pluries,post conuersionem verò bis duntaxat Saulum nominauerit. D.Ambro.dicit nomen Saulis in Pauli nomen , post baptismum fuisse diuinitus commutatum quemadmodum tam in veteri quàm nouo testamento legimus , quædam veterum nomina fuisse diuinitus commutata , vt Abram in Abraham , & Iacob in Israel , & Simon in Petrum. Sic Saulus in Paulũ,ne minus haberet Saulus quàm Simon. Alij verò autumant nomen Pauli illi fuisse aduentitium,& quidam illorũ ex electione ipsius,propter mysterium,& nominis significationem, vt ex Sauli nomine,quod superbũ,& inquietum significat,vocaretur Paulus,hoc est modicus siue humilis,pacificus,& quietus. Vbique enim post cõuersionem suam humiliter, abiectè, & mansuetè se habuit,& se blasphemũ,contumeliosum,abortiuũ, Apostolorũ minimũ, Apostolatúsq; officio indignum nominauit. D.verò Hierony.à Paulo Sergio procõsule(quem apud Cyprum conuertit,qui Paulus Sergius tandem Narbonam veniens eam ad fidem reduxit , in cuius honorem celebris ac collegialis Ecclesia ibi dicata est)Pauli nomen assumpsisse profitetur:prout Scipio debellata Carthagine in Aphrica,Aphricanus est nũcupatus. Origenes autem cum à puero,hoc est à circuncisione,in qua pueris imponebantur nomina,binonimum fuisse dixit, Saulum s.& Paulum nuncupatum,quod probat ex illa copulatiua D.Lucæ dicẽtis,Saulus qui & Paulus. Nam si nomen mutasset,Lucas dixisset Saulus qui postea Paulus , erat enim Aposto.ex Hebræis Hebræus de tribu Beniamin,apud quos nomen Saulis, qui primus rex Israel ex illa processerat, celebre erat:& quia natus fuit in Tarso nobilissima & Metropoli Ciliciæ ciuitate , Romanorum ditioni subdita,apud quos Pauli nomen longo ante tempore vsurpatum,celebre erat.à patre suo Paulus fuit nominatus , quod nomen post conuersionem propter mysterium & significationem, vt dictum est,peculialiter elegit,se Paulum semper nominans. Ex sacris enim literis & aliis Romanorum historiis multos pluribus nominibus nuncupatos legimus,prout Salomon qui & Ididia dictus est,& Sedechias Ioachim,Osiásque Azarias,& Iason Menaleus,Matthæus, verò Leui, & Thadeus Lebbeus,Paulus Æmilius,Marcus Tullius Cicero. Ego controuersiam hanc arbitror

(margin: *Act. 13.*; *Gen. 7.a*; *Gen. 22.f*; *Ioan. 1.f*; *1.Tim. 1.e*; *1.Cor. 15.a*; *Matt. 9.a*; *Luc. 5.f*)

Matt.10.a magis laboriosam quàm vtilem : ideo relictis opinionum confutationibus, Origenis opinionem iudico esse verisimiliorem, nullam tamen aliorum reprobo.

Secundò, describit personam salutantis ex conditione cum dicit *seruus*. seruilis conditio abiecta est, si absolutè consideretur: Nempe cum sub maledicto pro peccato impietatis inducta fuerit Cham à Noe, qui euigilatus à domino, perpendens eã quã ei Cham verẽda eius discooperta fra- *Gen.9.d* tribus indicando fecerat, ait: Maledictus puer Cham, seruus seruorum erit. Redditur tamen hæc conditio laudabilis ex hoc quod additur *Iesu Christi*, cui omnes seruire & famulari debent, eũ sit omnium Dominus & Deus, qui pro famulatu seruis suis regnum cœlorũ liberaliter impartitur: eam ob rem dicitur, Seruire Deo, regnare est. Hac adiunctione Apost. mutationem dexteræ excelsi in se factam exprimit: quia ex persecutore factus est vas electionis, vt qui hactenus inimicus & acerrimus hostis erat, eorum qui hoc nomen inuocabant, sic repente mutatus est, vt se seruum eius profiteatur, ad hoc vt nomen eius velut honorificũ velit omnibus esse persuasum. Nec se ser- *Ioan 15.b* *Rom.8.c* uum nominando aduersatur dicto Christi dicentis, *Iam non dicam vos seruos, sed amicos*, nec sibiipsi, qui dixit, *Non accepistis spiritum seruitutis in timore, &c.* Nam hoc propter humilitatem fecit, se- *Luc.17.c* quendo consilium Christi qui dicebat, *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus.* In sacris etiam literis, duplex seruitus inuenitur: vna coacta, quę ex timore pœnę proficiscitur, & talis est despectibilis & sub maledicto. Altera est, quæ ex amore progreditur, cum ex dilectione prodit obsequium, & hæc seruitus est commendabilis, dicitúrque seruitus amoris & humilitatis: tali seruitute se nominat Apostolus seruum. Reliqua verò quæ ad seruitutem & libertatem Christianam pertinent, in sexto huius Epistol. capite amplius prosequemur : nunc circa nomen Iesu Christi, quod primo occurrit exponendum, parum insistamus.

Hoc nomen IESVS (vt Theologi dicunt) nomen est diuinitatis ad humanitatem relatæ, & sic *Ioan.1. a.c* hoc nomen Iesus idem sonat, quod filius Dei incarnatus siue homo factus, verbum enim.i. filius Dei caro factum est, hoc est humanam carnem siue humanitatem assumpsit. Hoc nomẽ D. Virgi- *Luc.1.c* ni antequam conciperet, per Gabrielem fuit reuelatum, & vt Christo filio suo tanquam propriũ imponeret, iussum. Hoc nomen etiam idem Gabriel D. Ioseph virum Mariæ alloquens, interpre- *Matth.1.c.* tatus est dicẽs: Pariet autem filium & vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populũ à peccatis eorũ. vnde effectu & fine saluator dicitur & interpretatur. De illius effectu tota ve- *Luc.19.d* teris & noui testamenti series referta est. Ipse enim de se dicit, Venit enim filius hominis saluum *1.Timoth.d* facere quod perierat: & Apostol. Christus Iesus venit in hunc mundum vt peccatores saluos face- *Philipp.3.d* ret: & alibi, Saluatorem expectamus Iesum Christum & D. Petrus, Nec enim aliud nomen est sub *Act. 4.c* cœlum datũ hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. & in Act. Apostol. dicitur: Huic omnes *Act.10.g* *Esa.62.d* prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui *Osea 13.b* credunt in eum: & Esa. Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator. Et Oseas in persona eius ait: Et saluator non est præter me: & Dauid, Saluabit nos propter nomen suum, & in innumeris aliis lo- *Marc.vlt.d* cis salus eius nunciatur. Indicibilem huius nominis efficaciam declarat Christus, dicẽs: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit. Super ægros manus imponent, & bene habebunt. Hanc huius nominis effi- *Luc.10.d* caciam professi sunt Apostoli se experientia didicisse, dicentes, Domine in nomine tuo dæmonia subiiciuntur nobis. tanta est huius nominis efficacia, vt non solũ à dilectis Christi discipulis pro- *Luc.9 f* latum effectum habeat, verùm etiam si proferatur à peccatoribus & incredulis. vnde D. Ioan. dixit Christo: Magister inuenimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eum, quam prohibitionem reprehendit Christus dicens : Nolite prohibere. ac si diceret: Nomini meo tanta data est facultas, vt etiam ab infidelibus prolatũ vim habeat. vn- *Act.19.c* de legimus in Act. Apost. Tentauerunt autem quidam ex circumeuntibus exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen Domini Iesu dicentes, Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. Sequitur: Erant autem cuiusdam Iudæi nomine Scæuę principis sacerdotum septem filij qui hoc faciebant. Huius nominis virtus prænunciata est à Moyse & filiis Israel hymnũ *Prouer.8.b* Domino decantantibus & dicentibus, Omnipotens nomen eius. Salomon quoque dicit, hoc no- *Psal.45.a* men esse turrim fortissimam, ad quem confugiens saluabitur. Dauid pariter dicit hoc nomen in *D.Bernar.* omnibus suis periculis, & peragendis negociis auxilio sibi fuisse. Non abs re ergo orthodoxi & sancti patres maximè D. Bernardus in canticis, persuadet omnes fideles hoc nomen debere impressum habere in pectore, mente & ore. Si per ocium liceat videre Bernardinum de Bustis in 5. parte marialis sermone 11. Multa de hoc nomine congesta, ad ædificationem populi reperies.

Psal. 44.b Hoc nomen Christus Græcum est, & Hebraicè dicitur Messias, Latinè verò vnctus, chrismate *17.de ciuit.* siue vnctione non visibili sed spirituali & intelligibili, qua vnxit eum Deus oleo lætitiæ præ parti- *Dei.c.16.* cipibus suis, vt D. Aug. ait. Hoc nomen (Christus) secundum Haymonem est adiectiuum, & fuit *1.Reg.10* olim cõmune Sacerdotibus, Regibus, & Prophetis. Saul enim & Dauid vncti fuerũt à Samuele. *a & 16.c* *Leuit 8.b* ideo Dauid pluries vocauit Saul Christũ Domini: Aaron etiã prius vnctus fuit sacerdos à Moy- *3. Reg 19 c* se, Helisæus pariter vnctus fuit in prophetam ab Helia. Vngebantur autem, vt Deo dicarentur ad *2. Para.16 b* certa eius munera. Propter huiuscemodi dedicationem prohibuit Deus eos tangi, siue eis violen- *Psal.104.b* tiam inferri, aut iniurias irrogari. Nolite inquit tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari, declarátque per Zachariam iniuriam illis illatam, sibi inferri, dicens: Qui tãgit vos, *Zach.2.c* *Luc.10.c* tãgit pupillã oculi mei. & Christus de Apostolis dicit, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit

me

me ſpernit. Veruntamen hoc nomen Chriſtus,factum eſt Domino Ieſu proprium ſuper abũdan-
tem excellentiam ſuæ vnctionis,dedicationis,& conſecrationis,cum fuerit vnctus & dicatus per
vnionem hypoſtaticam in filium Dei,ex cuius vnctionis plenitudine omnes accepimus. Hoc no- *Ioan.1.b*
men Chriſtus vt D. Tho.ait,eſt nomen humanitatis relatæ ad diuinitatem perſonæ filij Dei, qui
eam aſſumpſit,& ſic ſignificat filium hominis deificatum per hypoſtaticã vnionem, & ideo edi-
uerſo ſe habet ad nomen Ieſu,quod eſt nomen deitatis relatæ ad humanitatem. Vtrunque tamen
perſonam diuinam ſignificat,& ſupponit pro ea,quamuis promiſcuè accipiatur pro homine, hoc
eſt ſecundum naturam humanam,& quandoque pro Deo ſecundum naturam diuinam, quod ex
adiacentibus terminis conijci poteſt. Ex præmiſsis confutatur error Fotini,qui vt D. Ambroſ. hic
ait,propter zelum legis non erubuit Ieſum negare Deum.

Tertiò,deſcribit perſonam ſalutãtem ex dignitate,cum dicit, *uocatus Apoſtolus*, Apoſtolus nan-
que interpretatur miſſus, quia Apoſtoli fuerunt à Chriſto miſsi,vt vice eius fungerentur in terris:
& ſecundum hanc interpretationem,Chriſtus poteſt dici Apoſt. cum fuerit à patre miſſus. vnde *Ioan.6.e*
legimus: Conſiderate Apoſt. & pontificem confeſsionis noſtræ Ieſum, & quia ipſe miſit diſcipu- *Heb.3.a*
los,ideo vocauit eos Apoſt. refert enim D. Lucas,quòd Chriſtus vocauit diſcipulos ſuos, & elegit *Luc.6.b*
12. ex ipſis,quos Apoſtolos nominauit. D. verò Matth. addit, quod poſt conuerſionem Samari- *Mat.10.b*
tanorum venientium ad ſe,ad dictum mulieris,dixit diſcipulis ſuis, videte regiones,quoniam iam
albæ ſunt ad meſſem. Deinde ſubiunxit, Meſsis quidem multa,operarij autem pauci. Rogate ergo
Dominum meſsis,vt mittat operarios in meſſem ſuam. In quibus verbis oſtenditur congruitas, &
neceſsitas inſtitutionis Apoſtolorum quos poſtmodum inſtituit, dando poteſtatem, & deſignan-
do officium: refert enim D. Matth. quòd dedit 12. Apoſtolis poteſtatem ſpirituum immundorum, *Mat.10.a*
vt eiicerent eos,& curarent eos,& curarent omnem langorem,& infirmitatem, & nominauit eos
Apoſtolos,& enumerans illorum nominibus miſit eos: & poſt pauca dixit, Euntes autem prædi-
cate dicentes, quia appropinquabit regnum cælorum: Mortuos ſuſcitate,leproſos mundate, dæ-
mones eiicite,&c. Ex præmiſsis apparet veritas interpretationis Apoſtolatus,& eius inſtitutio,at-
que poteſtas: quia ad eiiciendum dæmones, ſuſcitandum mortuos, & ſanandum omnem lango-
rem: & ſic ſuper animam & corpus poteſtatem habebant. Apparet etiam quòd eorum dignitas
eſt maior dignitate diſcipulorum, cum ex multis diſcipulis ſolum duodecim elegerit quos ſpe-
cialiter nominauit Apoſtolos. Apparet pariter Apoſtolatus officium,quia miſit eos ad prædican-
dum & docendum, & in confirmationem doctrinæ miracula faciendum, atque ad dirigendum
& gubernandum populum. Vnde conſtat quod Apoſtoli fuerunt maiores miniſtris Eccleſiæ, &
quod cæteris omnibus poſt D. virginem (quæ ex Dei maternitate ineffabili excellentia donata *Rom.8.d*
eſt) omnibus ſanctis quacunque prærogatiua præfulgeant, præferuntur cum primitias ſpiritus
acceperint tempore prius & cæteris abundantius atque perfectius: in die enim Pentecoſtes fuerũt *Act.2.a*
confirmati in gratia quod de alijs non legimus. Ideo Apoſtolus numerans & ordinans diuerſita- *Ephe.4.b*
tem donorum & officiorum Eccleſiaſticorum, primò Apoſtolos collocauit. vide quæ dicemus
infra 8.c.d. ſuper verbo primitias ſpiritus. Apoſtoli propter eorum confirmationem dicuntur co-
lumnæ Eccleſiæ,de quibus Dauid dicit: Ego confirmaui columnas eius: quapropter vocantur Ec- *Pſal.74.a*
cleſiæ fundamenta. Numerus verò ac eorum laudes fuerunt multipliciter in veteri teſtamẽto prę- *Ephe.2.d*
figuratæ. Per 12. Patriarchas,totum populum Chriſtianorum gubernando. Per 12. principes tri- *Gen.49.d*
buum,præcepta ſalutaria promulgando. Per 12. fontes in Helim,doctrina ſua horum Eccleſiæ ir- *Num.10.c*
rigando. Per 12. lapides precioſos in veſte pontificali, Eccleſiam ornando. Per 12. panes propoſi- *Exod.15.b*
tionis,animas verbo vitæ reficiendo. Per 12. explotatores terræ promiſsionis, futuram vitam per *Exod.28.c*
contemplationem inquirendo,& poſtea nunciando. Per 12. lapides altaris, ſacrificium Chriſti in *Exod.25.e*
ſe portando. Per 12. vitulos domino immolatos,pro Chriſto martyrium ſuſtinendo. Per 12. lapides *Num.13.b*
de Iordane ſublatos,mundi fluxum contemnendo. Per 12. boues ſub mari æneo,baptiſmi gratiam *Exod.24.a*
prædicando & miniſtrando. Per 12. Leunculos in throno Salomonis,peccatores ſeuerè iudicãdo. *Ioſue 4.a*
Per 12. portas ciuitatis,poteſtate clauium portas regni cœlorũ aperiendo. Per 12. horas diei,Chri- *4.Reg.7.d*
ſtianæ vitæ opera ordinando. Per 12. fundamenta ciuitatis, Eccleſiam meritis & precibus ſuſten- *3.Reg.10.c*
tando. Per 12. ſtellas in corona ſponſæ, Eccleſiam doctrina & miraculis illuſtrando. Et quamuis *Apoc.21.f*
D. Paulus dixerit,Chriſtum dediſſe Apoſtolos vſque ad conſummationem ſeculi, donec occur- *Ioan.11.b*
ramus omnes in vnitatem fidei,& agnitionem filij Dei in virum perfectum,& cętera. Tales tamen *Apoc.12.a*
& ſi extenſo vocabulo Apoſt. dici poſsint, quò ad aliquã officia,quia habent authoritatem do- *Ephe.4.b*
cendi,prædicandi & gubernandi populũ,ac ſacramenta adminiſtrandi, propriè tamen Apoſtoli
non dicuntur, cum non habeant poteſtatem miracula faciendi, quæ ad integram & completam
Apoſtolatus dignitatem requiritur: ſed dicuntur Apoſtolorum ſucceſſores, & Epiſcopi, vt Ana-
cletus papa ait & habetur in cano. in nono, in 21. diſt. Ad hanc Apoſtolatus dignitatem propter
manſuetudinem & humilitatem D. Paulus dicit ſe vocatum,& non audet ſe ſimpliciter nomina-
re Apoſtolum,vnde dicebat, Non ſum dignus nominari Apoſtolus,&c. Item vt ambitionem eo- *1.Cor.15.b*
rum cohibeat,qui à Deo non vocati ſe ingerunt ad tantũ officium,vnde dicebat, Nec quiſquam *Hebr.5.a*
aſſumit ſibi honorem,ſed qui vocatur à Deo,quemadmodum Aaron. Et ideo exponitur vocatus,
id eſt,non quærens,ſeu non ſe ingerens.

Quartò,deſcribit perſonam ſalutantem ex officio,cum dicit, *Segregatus in Euangelium*. Segre- *Galat.1.c*
gatus idem ſonat quod ſelectus,ſeu ſeparatus: fuit enim dupliciter ſegregatus. Primò, ab infideli-

bus,per conuersionem,vnde dicit:Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meæ, id est à doctrina Scribarum & Pharisæorum,siue ab vtero synagogæ,vbi locum doctoris habebat, vt magister sententiarum in hoc loco dicit. Secundò ab alijs discipulis per diuinam electionem.
Actor.13.a de qua dicitur,Segregate mihi Paulum & Barnabam,in opus ad quod assumpsi, hoc est elegi &
Eusebius. destinaui eos,scilicet ad euangelizandum Gentibus.Euangelium autem,vt Eusebius dicit, idem sonat quod bonum nuncium , siue bona nunciatio , & æternorum & incorruptibilium bonorum promissio,scilicet remissionis peccatorum,gratiæ & gloriæ,ac eorum quæ ad gratiam & gloriam pertinent,id est,mediorum per quæ Dei gratia habetur : quæ sunt sacramenta & virtutes , quibus tolluntur impedimenta,hoc est peccata per Christum. Hæc nunciatio iucunditatem & lætitiam secum adfert,eò maximè quòd per eam annunciatur coniunctio hominis ad Deum , quæ est bo-
Psal. 72. d num hominis,secundum illud,Mihi autem adhærere Deo bonum est. Triplex autem coniunctio hominis ad Deum annunciatur in Euangelio. Prima quidem per gratiam vnionis,secũdum illud:
Ioan.1.a Verbum caro factum est. Secunda per gratiam adoptionis , prout Dauid annunciare videtur.
Psal.81.b Ego dixi,Dij estis,& filij excelsi omnes. Tertia,per fruitionem & visionem,de qua D.Ioan.dicit:
Ioan.17.a Hæc est vita æterna vt cognoscant te Deum,&c. Ideo Esa.Quàm pulchri super montes pedes an-
Esa.52.b nunciantis & prædicantis pacem,annunciantis bonum,scilicet æternum,prædicantis salutẽ,&c. Et quia hæc bonorum annunciatio de Christo tunc venturo,seu incarnãdo continetur in scripturis sacris,ideo omnis scriptura sacra etiam veteris testamenti,Euangelium nominari potest. vnde
Esa.46.b Esa.Super montem excelsum ascende , tu qui euangelizas Sion. Specialius tamen scriptura illa Euangelium dicitur, quæ continet acta & dicta Christi , qui principalius & clarius annunciauit regnum cœlorum,& familiarius docuit viam & medium perueniẽdi ad illud. Hinc est quod scripta D.Matth.Marci,Lucæ,& Ioan.Euangelia specialiter nuncupantur. Si plura circa huiusmodi scire cupis & quomodo Epistolæ Apostolorum & determinationes conciliorum vniuersalium Ecclesiæ catholicæ , id est , Romanæ (quæ est omnium aliarum Ecclesiarum caput , eo quòd D.Petrus qui Christo successit, illam in qua mortuus est,sedem elegit , vnde omnes qui in ea sede constituuntur , successores D. Petri , & Vicarij Christi dicuntur & verè sunt) Euangelia dici possunt , cum fuerint ab Ecclesia (quæ circa fidem & bonos mores errare non potest)approbata, sine cuius approbatione,nec D.Matthæi,Marci,Lucę,& Ioannis,Euangelia non dicerentur , nec eis crederetur,sicut nec Euangelio intitulato nomine Petri,aut Thadæi,nec sermonibus intitulatis nomine Pauli:vide in nostris institutionibus theologicis.c.15.§.2.

Text. *In Euangelium Dei,quod ante promiserat per Prophetas suos,in scripturis sanctis,de filio suo.*

IN his verbis Apostolus commendat officium Euangelizandi,propter quinque. Primò,propter authoritatem cõmittentis,qui est Deus,dicit enim,*in Euangelium* Dei. Hoc nomẽ Deus ab omnibus philosophis qui naturali lumine rectè vsi sunt , ac etiam à Christianis diuinas reuelationes habentibus,pro primo rerum omnium principio,à nullo pendente, & à quo omnia alia pendent, inesse,fieri,& conseruari,sua clarissima intelligentia omnia præuidente, comprehendente , ordinante,dirigente, gubernante , omnibus prouidente , omniũmque creaturarum perfectiones in se
Cont.Gen. lib.1 eminenter ac altiori modo habente,acceptum est. Et cum infinitus sit, definiri non potest. Eius
Phy.8. tamen existentiam & immutabilitatẽ , à qua cæteras eius excellẽtias dilucidè D.Thomas infert,
12. Metap. Philosophi & maximè Aristoteles demonstrarunt:Moysi tamen certius eius perfectissima & in-
Exod.3.d finita natura reuelata est,cum dictum fuit ei:Ego sum qui sum,scilicet per essentiam à nullo pendens,nullius egens adminiculo,omnibus rebus esse,& existentiam contribuens. Ex quo inferunt theologi,ipsum vbique esse per essentiam,præsentiam,potentiam:vbicunque enim & quibuscunque rebus dat esse,& in eis operatur,omnia videt,nudáque & aperta sunt ei,virtus quoque & po-
Ephe.1.d tentia eius ad omnia loca se extẽdit. vnde Apost.dicit eum esse omnia in omnibus. Eius perfectiones quàm multæ in sacris literis quatenus nobis opus est,sunt reuelatę,attamen cum infinitæ sunt, enarrari non possunt. Pro nunc sufficiat quid nominis de Deo dixisse. Et vt ad rem redeam , D. Paulus dicit Deum esse Euangelij authorem,id est,bonorum prædictorum,& in eo contentorum promissorem,promissionisque reuelatorem, & non solum hominem: verùm hoc tempore Christo Deo simul & homini mandasse publicationem. Origenes hic refert D. Marcum scripsisse ini-
Mar 1.a tium Euangelij Iesu Christi, sicut scriptum est in Esa. propheta. Et Apostolus dicit hic esse Dei,
Ioan.1.a quod quidem exponit Dei patris. verum quoniam Christus verbum est , & in principio erat ver-
Ioan.17.b bum,& Deus erat verbum,omnia quæ sunt patris,sunt filij,& ediuerso. Vnum atque idem dicit
D. Aug. esse Euangelium Dei & Christi:Cum opera trinitatis ad extra,vt D.Aug. dicit , sunt indiuisa , &
1.Ioan.5.b pater & filius,ac spiritus sanctus vnum sint,vt D.Ioan. testatur. Secundò, commendat officium euangelizandi,siue Euangelium,propter antiquitatem & firmitatem. Hæc commendatio fuit necessaria ad obstruendum ora Paganorum,qui Euangelio detrahebant,& prædicationem eius calumniabantur,dicentes,Euangelium esse hominum figmentum. Huiusmodi figmentum excludit dicens. Euangelium non esse ab heri & nudiustertius inuentum, neque ex improuiso ortum , sed
Esa.48.a multo ante tempore annunciatum & promissum à Deo , vnde Esa. Antequam venirem indicaui
Esa.41.f tibi , quæ indicatio futuri contingentis, est manifestum signum diuinitatis,iuxta illud: Annunciate quæ ventura sunt in futurum,& sciemus quia Dij estis vos,& sic Euangelium est Dei , qui(cum
Malach.3.b ex omnium Philosophorum consensu sit immutabilis,secundum illud : Ego Deus & non mutor,
Iacob.1.c & apud quem non est transmutatio,neque vicissitudinis obumbratio)non potuit nõ seruare pro-

missum

missum,cum nec fallere neque falli posit,neque id quod reuelauit & promisit,non posit esse ni-
si verum & firmum.vnde ad Titum ait:In spem vitæ æternę quam promisit,qui nō mētitur Deus. *Ad Tit.1.a*
& alibi,Impossibile est Deum mentiri.Ex hac promissione Dei in veteri testamento facta , con- *Hebr.6.d*
futatur error Manichæorum dicentium non eundem esse Deum veteris testamenti & noui , qui
est pater domini nostri Iesu Christi.Tertiò cōmendat officiū Euangelizandi & Euangeliū ex di-
gnitate ministrorum & testium,qui fuerunt prophetæ.vnde dicit,*per prophetas suos*,quibus reue-
lata fuerunt,quæ sunt nunc completa circa verbum incarnatum.Non enim (vt Amos dicit) faciet *Amos 3.b*
dominus verbum,scilicet incarnari,nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Et
notanter addit(*suos*)quia sunt aliqui prophetæ proprij hominum,qui spiritu humano loquuntur.
vnde Hier. Visionem cordis sui loquuntur,non de ore domini,& Apost.ad Tit.dicit:Quidam ex *Hier.14.c*
illis proprius illorum propheta dixit,Cretenses semper mendaces,malæ bestiæ,ventres pigri. Sunt *Titum 1.c*
etiam quidam prophetæ dæmonum,qui ab immundo spiritu inspirantur,prout quadringēti pro- *3.Par 18.a*
phetæ Baal,quos interfecit Helias in torrente Cizon.Sed prophetę Dei dicuntur,qui diuino spi- *Iol 2.g*
ritu inspirantur.vnde Ioel,Effundam de spiritu meo, &c. Promissio Euangelij & verbi incarnati *Gen 15.a &*
facta fuit duntaxat duobus,id est Abrahæ & Dauidi,vt D. Hierony.ait.Fuit tamen alijs patribus *17.c*
reuelata.vnde D.Virgo,Sicut locutus est ad patres nostros,Abrahā & semini eius in secula. Fuit *Psal.131.b*
deindeà prophetis prænunciata.vnde Zacha. Sicut locutus est per os sanctorum,qui à seculo sunt *Luc 1.f*
prophetarum eius.Per os scilicet Esa.Hiere.& generaliter per omnes veteris testamenti prophe- *Luc 1.g*
tas.vnde D.Petrus:Huic omnęs prophetæ testimonium perhibent, &c. Imò tota lex erat Christi *Esa.30.d & 41.b*
vaticinium. *Hier.31.f*
Act.10.g

Quartò,commendat & corroborat authoritatē Euangelij ex modo tradendi,cum dicit,*In scri-
pturis sanctis*,quasi dicat huiuscemodi promissa fuerunt,non solum verbo prolata,aut interius sug
gesta,verum etiam in scriptis(quibus cū absentibus loquimur)perpetuæ memoriæ prodita & de-
mādata,prout iussum fuit Abacuc:Scribe visum & explana illud.Ideò Christus,Scrutamini scri- *Habac.2.a*
pturas,scilicet sanctas:etenim illæ sunt quæ testimonium perhibēt de me.Ad maiorem autem fir-
mitatē addit sanctas.Scripturæ illæ dicūtur sanctæ:Primò,eò quod spiritu sancto inspirati D.Pe-
tro teste,eloquuti fuerūt sancti Dei homines,ea quæ in eis scripta sunt.Ideo Apostolus dicit:Om- *2.Tim 3.d*
nis scriptura diuinitus inspirata vtilis est:eò quod vitia damnat, virtutes promouet.Secundò,quia
sancta continet,scilicet sacramenta vnius veri Dei,& incarnationem Christi,nostrámque purga-
tionem& iustificationem.vnde Psal.Confitemini memoriæ sanctificationis eius.Tertiò,quia san- *Psal 96 b*
ctificāt.vnde Christus:Sanctifica eos in veritate,sermo tuus veritas est.Et quia vniuersaliter om- *Ioan.17.b*
nes scripturæ à Deo inspiratæ sunt veræ,integræ,puræ, & incorruptæ:& quibus nihil falsitatis vel
ambigui,seu incertitudinis potest esse commixtum,prout in scripturis philosophorum & poetarū
carminibus,ideo dicuntur sacræ & sanctæ.Scripturarum sanctarum vtilitas declaratur Macha.12. *1.Mac.12.b*
Habentes solatio sanctos libros.& in hac Epistola : Quæcunque scripta sunt,ad nostram doctri- *Roma.15.a*
nam scripta sunt,&c.Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis, &c. Hic reprobatur error Mani- *2.Tim.2.d*
chæorum qui condemnabant scripturam antiqui testamenti, quod dicebant à malo Deo proces-
sisse scripturæ canonicæ,siue libri canonici,quibus credere tenemur, numerati sunt in canonibus
Apostolorum,c.84.& in concilio Laodicen.c.59.& in concilio Trident.in decreto 3. Sessionis:&
sunt omnes libri in biblia nostra hoc tempore contenti.

Quintò,commendat Euangelium ex bonis in eo denunciatis,quæ pertinent ad materiam,siue
obiectum Euangelij,quod est Christus Dei filius.Ideo dicit(*de filio suo*) qui fuit in Euangelio te-
stimonio Patris declaratus filius suus, cum Deus pater dixit : Hic est filius meus dilectus , in quo
mihi bene complacui.Ideo Apost.dicit, Non enim me iudicaui scire aliquid inter vos,nisi Iesum *1.Cor.1.a*
Christum , & hunc crucifixum. Hic scopus totius Euangelij ad quam veteris & noui testamenti
ordinantur libri,& omnia in eis contenta.Per filium enim Dei Iesum Christum sanctissima Tri-
nitas , & alia fidei mysteria sunt nobis reuelata. Commendat autem hic Apostolus Christum ex
æterna origine:eò enim quòd præmisit Euangelium Dei quod ante pomiserat per prophetas suos
in scripturis sanctis,& postea subdit de filio suo,sufficienter exprimit æternam generationem : de
qua Dauid,Dominus dixit ad me,filius meus es tu,ego hodie (id est in hoc æternitatis die) genui *Psal.2.b*
te. Generatur enim semper à patre,qui ei eandem naturam communicat.vnde dicebat:Ego & pa- *Ioan.10.f*
ter vnum sumus.vbi D. August.ait,Quod dicit vnum,liberat te ab Arrio qui diuersitatem natura-
rum in eo asseruit.Quod dicit sumus,liberat te à Sabellio,qui pluralitatem personarum negauit.

Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem. *Text.*

PEr hæc verba Apost.declarat eiusdem filij temporalem originem:& debet sic legi:Qui (s.fi-
lius Dei factus est homo)quod prius non erat:non enim semper fuit homo. Potest enim ali-
quid de nouo relatiuè dici de aliquo absque sui mutatione,licet fiat mutatio in alio. Aliquis enim
sedens fit dexter per mutationem eius qui trāsfertur,& similis propter mutationem eius qui simi-
lem qualitatem acquirit.Sic Deus dicitur ex tempore Dominus, vel creator propter mutationem
creaturæ:eadem ratione dicitur de nouo factus absque sui mutatione per mutationem & inchoa-
tionem humanæ naturæ ex semine Dauid secundum carnem,id est,secundum corpulentam sub-
stantiam quæ facta & vnita est Dei filio.Et sic(vt D.Aug.dicit)Qui erat, factus est,verbum erat,
filius Dei erat,filius hominis factus est:suscepit humanitatem, non amisit diuinitatem. Natus est
secundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius,& ipse naturaliter æternus patrique coæqualis , &

ſecundum veritatem naturæ ex homine hominis filius, vt non adoptione vel appellatione, ſed verè in vtraque natiuitate filij nomen naſcédo haberet, vnáque perſona in duabus naturis ſubſiſteret. Et ſic mens Apoſt. eſt declarare materiam ſiue obiectum Euangelij eſſe filium Dei ſecundum duas naturas & duos aduentus. Per hęc excluditur error dicentium in Chriſto duas eſſe hypoſtaſes aut perſonas. Sic ergo intelligendum eſt illud, Verbum caro factum eſt, id eſt filius Dei factus
Ioan. 1.a eſt homo, accipiendo carnem pro homine abſtractiuè, id eſt, pro natura humana, & non pro ſuppoſito, vt ſit ſenſus: Filius Dei factus eſt homo, id eſt, natura humana, quæ caro facta & aſſumpta eſt à filio Dei ad ſuum eſſe perſonale, non tamen quòd ſuppoſitum diuinum in ſe, abſolutè ſit factum, nec filius ſecundum diuinitatem ſit factus, ſed genitus, vt dicit Athanaſius. Dicitur autem
Gen. 22.a & 22.d ex ſemine Dauid, & non Abrahæ, cui primo facta eſt promiſsio: iuxta illud, Abrahæ dictæ ſunt
Gal. 3.c promiſsiones ad dandum ſpem veniæ peccatoribus. Fuit enim Dauid (ex cuius ſemine natus eſt Chriſtus) peccator: Abraham verò iuſtus abſque reprehenſione legitur. Inſuper ad commendandum dignitatem regiam Chriſti Romanis regnum Gentium tenentibus: Nec etiam arbitrandum
Luc. 1. eſt Apoſtolum intellexiſſe filium Dei factum eſſe hominem ex ſemine Dauid: ſecundum carnem effectiuè, vt ſit ſenſus ex virtute virilis ſeminis Dauid: cum Diua Virgo hominem non cognouerit: ſed ſolo ſpiritu ſancto operante conceperit. Sed intelligit materialiter tantum: quia ex corporali ſubſtantia, ſiue ex puriſsimis ſanguinibus D. Virginis, quæ fuit ex ſemine Dauid propagata, Chriſtus conceptus eſt. Ex hoc loco apparet confutatio Manichæorum dicentium Chriſtum non habuiſſe veram carnem, ſed fantaſticam.

Text. *Qui prædeſtinatus eſt filius Dei in virtute.*

HOc loco Apoſt. commendat Chriſtum ex eius præordinatione quam declarat. Circa quam primo conſiderandum eſt quòd nomen prædeſtinationis à deſtinatione deriuatur. Deſtinatio autem dupliciter ſumitur, quandoq; promiſsione: dicuntur enim deſtinati, qui ad aliquid mit-
1. Mac. 1.b tuntur: ſecundum illud, Deſtinauerunt aliquos de populo, & abierunt ad regem. Quandoque ve-
2. Mac. 6.d rò deſtinare, idem eſt quod proponere, iuxta illud: Deſtinauit Eleazarus non admittere illicita. Hæc autem ſecunda ſignificatio à prima deriuari videtur. Quemadmodum enim nuntius, qui ad aliquid mittitur, ad aliquid dirigitur, ita id quod proponimus ad finem aliquem ordinamus: ſecundum hoc igitur prædeſtinare, nihil aliud eſt quàm ante in corde diſponere. Poteſt autem aliquis de futura re, vel operatione diſponere, dupliciter: Vno modo quantum ad ipſius rei conſtitutionem, quemadmodū artifex diſponit qualiter domū facere debeat. Altero modo quoad vſum vel gubernationem rei, prout cum aliquis diſponit qualiter debeat vti equo ſuo: Et ad hanc ſecundam diſpoſitionem pertinet pręddeſtinatio, & non ad primam. Id enim quo quis vtitur refert ad finem quo fruendum eſt: Sed cum res ipſa in ſe conſtituitur, non dirigitur ex hoc ipſo in aliud. vnde prædiſpoſitio conſtitutionis rei propriè prædeſtinatio dici non poteſt: ergo idem eſt negare prædeſtinationem, quod negare præordinationem diuinam ab æterno de his quæ fienda ſunt in tempore. Verùm cum omnia naturalia ad conſtitutionem ipſius rei pertineant, cum ſint vel principia, ex quibus res conſtituitur, vel quæ huiuſmodi principijs ſequuntur: cōſequens eſt quod naturalia ſub prædeſtinatione non cadant: Non enim propriè dicimus quod homo ſit prædeſtinatus habere manus. Relinquitur ergo quòd pręddeſtinatio ſolum dicatur eorum quę ſupra naturam ſunt, ad quæ intellectualis natura ordinatur. Supra intellectualem autē creaturam eſt ſolus Deus: cui tripliciter vnitur intellectualis creatura per gratiam. Vno modo quo ad actum ipſius Dei per gratiam propheticæ, qua communicatur homini præcognitio futurorum, quæ eſt propria Deo. vn-
Eſa. 41.f de Eſa. Annunciare quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus quia Dij eſtis vos. Et huiuſmodi gratia dicitur gratis data. Secundo modo quo ad ipſum Deum, quo ad effectum communis dilectionis, iuxta illud: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, quod fit per gratiā adoptionis. Tertio modo per effectum ſpecialem, vt puta per vnionem in eſſe perſonali, qui eſt humanitati Chriſti ſingularis. Et hæc dicitur gratia vnionis. Sicut ergo hominem eſſe vnitum Deo per gratiam adoptionis, cadit ſub prædeſtinatione: ita etiam eſſe vnitum Deo per gratiam vnionis in perſona, cadit ſub prædeſtinatione. Et quantum ad hoc dicit Apoſtolus: Qui prædeſtinatus eſt eſſe filius Dei, ſcilicet ſecundum naturam humanam. Et ne hoc referatur ad filiationē adoptionis, additur *in virtute*, quaſi dicat, prædeſtinatus eſt vt habeat æqualem virtutem cum Deo patre. Quia vt
Apoc. 5.d D. Ioan. ait, Dignus eſt agnus, qui occiſus eſt, accipere virtutem & diuinitatē. Quinimo ipſe Chri-
1. Cor. 1.d ſtus eſt Dei virtus & ſapientia. vnde D. Ioan. Quæcunque pater fecerit, & filius ſimiliter facit. re-
Ioan. 5.d ſpectu verò gratiæ gratis datæ, non dicitur aliquis prædeſtinatus: quia gratia gratis data, non ordinatur directè ad hoc quod ille qui eam recipit, ad vltimum finem dirigatur, ſed vt per eam alij
1. Cor. 12.a dirigantur, Iuxta illud: Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, ſcilicet aliorum. Manifeſtum eſt autem quòd id quod eſt per ſe, eſt metrum & menſura, ac regula eorum quæ dicuntur per aliud, & per participationem. vnde prædeſtinatio Chriſti, qui eſt prædeſtinatus filius Dei per naturam, eſt menſura vitæ: Ita & prædeſtinationis noſtræ, qui prædeſtinamur in filiationem
Rom. 8.f adoptiuam, quæ eſt participatio & imago naturalis filiationis, ſecundum illud: Quos præſciuit & & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Sicut igitur homo Chriſtus non eſt prædeſtinatus propter merita præcedentia, ſed ex ſola gratia, vt ſit filius naturalis Dei, ſic nos ex ſola gratia, &
Deut. 9.a non ex meritis, prædeſtinamur vt ſimus filij adoptiui Dei, iuxta illud: Ne dicas in corde tuo cum deleuerit eos dominus, Deus tuus in conſpectu tuo: Propter iuſtitiam meam introduxit me dominus

nitus,vt terram hanc posiderem. Est igitur manifestum ad quid sit ista prædestinatio , scilicet
ad hoc quod aliquis sit filius Dei in virtute. Sed inquirendum,quis est iste: qui est ad hoc præde-
stinatus:quia videtur quod talis non semper fuerit filius Dei in virtute, cum hoc nomen præde-
stinatus antecessionem importet, quæ conuenire non potest ei qui semper fuit. Hoc argumen-
to Origenes dicit hunc textum fuisse corruptum , & non debere legi , *Qui prædestinatus est, &c.*
sed qui destinatus : verùm quia communiter omnes libri Latini habent (*Qui prædestinatus*) ideo
aliter exponendum est. Quidam exponunt, *Qui prædestinatus* , id est , declaratus est filius Dei in
virtute , id est per virtutem miraculorum secundum morem scripturæ sacræ , in qua dicitur ali-
quid fieri quando innotescit.vnde dominus post resurrectionem dixit:Data est mihi omnis pote- *Matt. vlt. d*
stas:quia post resurrectionem innotuit talem potestatem sibi datã ab æterno, qui prædixerat,cum *Ioan.8.d.*
exaltaueritis filium hominis,tunc cognoscetis quia ego sum. vnde Centurio videns magnalia in *Matt.27.f.*
morte Christi,eum verum Dei filium esse proclamauit:sed secundum hanc expositionem præde-
stinatus non acciperetur propriè. Alij verò prædestinationem non attribuunt personæ , sed natu-
ræ : vt sit sensus , Qui prædestinatus est filius Dei in virtute, id est , cuius natura prædestinata est,
vt esset vnita ei qui est filius Dei in virtute:verum hæc expositio est impropria & extorta, cũ præ-
destinatio importet ordinem in finem , & agere non sit naturæ , sed personæ , actiones enim sunt
suppositorum . Ideo si hæc dictio Prædestinatus propriè accipiatur,oportet quod attribuatur per-
sonæ Christi.vnde D. August. dicit quod Christus secundum quod homo,est prædestinatus.Ad *In lib. de præ-*
cuius euidentiam notandum quod persona Christi subsistit duabus naturis,scilicet diuina & hu- *dest. Sãct.c.15.*
mana:& secũdum vtramque potest aliquid dici de eo,prout de homine potest aliquid dici secun-
dum corpus,vt tangi & vulnerari, & aliquid secundum animam vt intelligere : ita & de Christo
potest aliquid dici secundum naturam diuinam,prout ipse de se dicit : Ego & pater vnum sumus. *Ioan.10.f*
Et aliquid secundum naturam humanam,vt cum dicimus ipsum crucifixum & mortuum. Et hoc
modo dicitur prædestinatus secundum naturam humanam , quanuis ipsa persona Christi semper
fuerit filius Dei,& secundum se non fuerit prædestinata,sicut nec facta:tamen non semper fuit,vt
existens in humana natura,sed hoc nõ fuit ex tempore & ineffabili gratia. Hoc enim participium
prędestinatus,importat actum animæ.Anima verò secundum intellectum & rationem potest dis-
iungere,& distinguere ea quæ secundum rem sunt coniuncta. Potest nanque de pariete albo ali-
quid cogitare & loqui seorsum,quantum ad hoc quod est paries , non cogitando albedinem : &
aliquid cogitare de eo secundum quod est albus , siue de albedine , non cogitando de substantia
parietis.Ita prędestinatio potest attribui personæ Christi,secundum quod subsistit in humana na-
tura:licet non attribuatur ei,vt subsistit in diuina.vnde Apost. prius filium Dei incarnatum præ-
misit,& postea prædestinationem ei attribuit,vt intelligatur prædestinatus esse prout factus est ex
semine Dauid secundum carnem.Et sic explicando incarnationis mysterium,à filio Dei descen-
dit ad carnem:& à carne secundum prædestinationem ascendit ad filium Dei , ad ostendendum
quod neque gloria diuinitatis impediuit infirmitatem carnis , neque carnis infirmitas diminuit
maiestatem Dei,vt dictum est super verbo qui factus est. Prædestinationis & reprobationis ma-
teriam amplius in 9.huius epistolæ capite prosequemur.Cum Apostol.addit *in virtute* ,ponit di-
stinctionem inter Christi prædestinationem & nostram : quia nos prædestinamur esse filij
Dei adoptiui per gratiã:Christus verò prędestinatur esse filius Dei naturalis in virtute & potẽtia.

Secundum spiritum sanctificationis,ex resurrectione mortuorum Iesu Christi domini nostri. *Text.*

IN his verbis Apost. exprimit primum & principale signum & effectum virtutis Christi , quasi
dicat,apparet Christum esse filium Dei in virtute secundum spiritum sanctificationis, id est,ex
hoc quod dat spiritum sanctificantem : proprium enim est diuinæ virtutis sanctificare homines.
Ideo dicebat,Ego dominus qui sanctifico vos. Sanctificatio autem fit per collationem gratiæ spi- *Leui.20.b*
ritus sancti,quem Christus misit,prout ipse dixit:Cum venerit paracletus quem ego mittam, &c. *Ioan.15.d*
Præterea in virtute Christi sanctificamur secũdum illud:Sed sanctificati estis, sed iustificati estis *1.Cor.6.c*
in nomine domini nostri Iesu Christi,& spiritu Dei nostri.vnde in 3.c.huius epist. concludit , Vt
sit ipse iustus & iustificans.Consequens est ergo,vt sit filius Dei naturalis : ex quo habet virtutem
& potentiam Dei.Possunt etiam aliter hæc verba secundum spiritum sanctificationis exponi , vt
referantur ad eius conceptionem,ac si diceret : Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secun-
dum spiritum sanctificationis:id est,per spiritum sanctum in vtero virginali conceptus, quod est
signũ diuinæ virtutis in ipso.vnde Gabriel:Spiritus sanctus superueniet in te,&c. Sequitur:ideó-
que & quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei. Hæc posterior expositio referri potest *Luc.1.d*
ad id quod prædixerat:Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem,secundum spiritum
sanctificationis,ex quo caro eius concepta est.Anterior verò expositio,quæ est melior,refertur ad
illud quod dixit:Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.

Cum autem dicit (*ex resurrectione mortuorum*) probat alio signo Christum esse filium Dei in
virtute.Quia resuscitare mortuos est signum Dei virtutis.Hoc autem fecit Christus , vt ipse fate-
tur,dicens : Sicut pater mortuos viuificat , sic & filius quos vult viuificat. Christus autem ante *Ioan.5.d*
mortem suam viuificauit filiam principis synagogæ, filium viduæ,& Lazarum,& quod maius est
seipsum suscitauit,& multos in resurrectione sua,secundum illud:Multa corpora sanctorum qui
dormierant,surrexerunt : Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius , venerunt in san- *Matth.27.f*
ctam ciuitatem,& apparuerunt multis:quibus testificati sunt Christum esse verum Messiã in lege *Ioan.10.d*

promissum, Deum & hominem, & sua virtute resurrexisse, & mortis destruxisse imperium. Hanc virtutem se habere ostendit Christus cum dixit, potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Potest etiam hic locus intelligi de resurrectione spirituali mortuorum, id est, peccatorum. vnde Apost. Surge qui dormis, exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Mortui dicuntur Iesu Christi, qui ab ipso resuscitantur: sicut & infirmi alicuius medici, à quo sanantur. Et cum Christus in resurrectione generali sit omnes mortuos suscitaturus: Quia sicut per vnum hominem mors, ita per vnum resurrectio mortuorū, omnes mortui dicūtur Christi. Specialius tamen dicuntur Christi, qui in domino, id est, in gratia Domini moriuntur: iuxta illud, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Nam calamitosa illa reproborum turba, licet ius u Christi resurgat, non tamen ad instar resurrectionis eius. Differentiam resurrectionis illorum, & eorum qui sunt Christi declarat Apost. dicens: Omnes quidem resurgemus, sed nō omnes immutabimur. Dicitur autem Christus Dominus noster, quia magno precio nos emit. Et quia data est ei omnis potestas: Et nomē quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum, vnde dicebat, Vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.

Ephe. 5. d
1. Cor. 15. d
Apoc. 14. c
1. Cor. 15. g
1. Cor. 6. d
Mat. vlt. d
Philip. 2. b
Ioan. 13. b

Text. *Per quem accepimus gratiam & Apostolatum.*

Hic commendat Christum ex liberalitate, quam ostendit ex duplici munere, cōmoni & particulari. Primum munus quod communiter datur omnibus fidelibus in baptismo, est gratia, qua iustificantur à peccatis. Hanc recipimus à Deo per Christum. Ideo dicit, *Per quem s.* Christum omnes fideles *gratiam accepimus* in baptismo. vnde D. Ioan. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, & infra 5. Per quem habemus accessum in gratia ista, in qua stamus, & secundum Origenem, sustinemus & laboramus. vnde dicebat, Abundātius omnibus illis laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum.

Ioan. 1. b

Et quia hic est primus locus, in quo Apost. de gratia loquitur, ideo ad eius intelligētiam, & diuersiorum locorum conciliationem, vt semel me expediam, diligenter aduertendum est quod secundum nostrum modum loquendi, Gratia tripliciter accipi solet. Primò, pro dilectione alicuius, prout solemus dicere, hic miles habet gratiam regis, quando rex eum diligit. Secundò, pro dono gratis dato: Et secundum hoc dicimus: Hanc gratiam fecit mihi rex, cum dedit aliquod donum. Tertiò, pro recognitione beneficij gratis dati: Et secūdum hoc dicimus, gratias habere beneficiorum. Ex primo modo gratiæ, pēdet secundus: & ex secundo, tertius: Quia ex hoc quod aliquis diligit aliū, procedit collatio alicuius boni, siue beneficij, & ex beneficiis exhibitis procedit gratiarū actio. Sic proportionabiliter loquendum est de gratia Dei. Verùm circa primum modū attēdenda est differentia inter dilectionem hominis & Dei. Homo enim non semper habere voluntatem efficacem, neque omnia potest cū sit finitus, & moueatur, ex hoc quod est in rebus: hinc est quod voluntas hominis, non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam, vel in parte, vel in toto. Deus autem, cuius voluntas beneplaciti est semper efficax, & omnia potest, sequitur quod quando Deus diligit aliquem, siue vult ei aliquod bonum, quod idem est, statim illud bonum profluit à Deo in dilecto. Ideo cōsequens est quod ad quamlibet Dei dilectionē, sequatur aliquod bonum reale in creatura dilecta, quod potest dici gratia. Dilectio autem Dei diuersificatur secundum diuersa dona, quæ dat. Et quia bona, quæ dat Deus, sunt duplicia: Quædam sunt communia & connaturalia, & secundum hoc dicitur dilectio Dei communis. Quia scilicet diligit omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quę fecit. Et hac dilectione diligit & vult esse substantiam dęmonum & connaturalia illorum, ac omnes homines cæterásque creaturas. Et quia gratis vult illis ea quæ sunt eis naturalia, id est, quæ fluunt à principiis naturæ præter omne debitum creaturæ: hinc est quod bona connaturalia etiam in animalibus & insensibilibus rebus collata, possunt dici habita gratia Dei: cum omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum sit. Sed non dicitur tale donum propriè gratia, prout de gratia loquuntur scripturæ, & communiter qui accipiunt gratiam pro dono Dei supernaturali, scilicet excedente capacitatem naturæ creatæ ordinato ad supernaturalem finem beatitudinis, quæ in communicatione claræ visionis suæ essentiæ consistit. Et hoc donum non dat Deus omnibus creaturis intellectualibus. Aliquando gratia accipitur pro æterna Dei dilectione, quæ est ipsemet Deus, qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum in laudem gratiæ suæ, &c. Gratia pro supernaturali dono Dei accepta, diuiditur in gratificantem, & non gratificantem. Gratia gratificans, quam theologi gratum facientem vocant, est donum siue habitus supernaturalis gratis & absque meritis, in essentia intellectualis naturæ infusus, quo dono natura intellectualis insignita, est grata & accepta Deo, cum omnibus operationibus suis, ac ordinata (si in ea perseuerauerit) ad vitam æternam. Huiusmodi gratia est quæ mundat & purgat à peccatis, sanctificat & iustificat hominem: ideo ab Apostol. in pluribus locis, maximè in hac Epistola, & hoc cap. dicitur iustitia & gratia diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, cuius effectus datus est, vel per spiritum sanctum, id est, per sanctissimam Trinitatem, quæ est vnus Deus & spiritus sanctus, licet approprietur personæ spiritus sancti, eò quòd persona spiritus sancti procedit per modum amoris, siue dilectionis. Et est patris & filij nexus, vnio, & amor. Ex quo amore Deus causat hoc gratiæ donum. Hæc gratia data est principaliter in commodum & vtilitatem eorum, quibus confertur. Et est in hac via imperfecta, & instabilis siue amissibilis, sed in patria perficitur, & amitti non potest. Gratia non gratificans quam theologi vocant

1. 2. q. 100. ar. 1
Sapien. 11. d
Iacob. 1. c
Ephe. 1. a
Rom. 5. a
Ioan. 4. c

vocant gratis datam, est donum supernaturale non iustificans, seu acceptum faciens hominē Deo
ad vitam æternam, ab eo collatum homini, principaliter ad proximorum & Ecclesiæ vtilitatem.
Et hæc est multiplex. Quædam dicitur præueniens, quam D. Aug. & doctores vocant auxilium
gratiæ speciale, quando homo peccator ad alia distractus, gratis mouetur à Deo ad cogitandum
de salute sua: adhuc talis non est acceptus aut gratus Deo ad vitam æternam. Alia dicitur operās,
& est motio qua voluntas (quæ prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendum bonum. Alia
est cooperans, quæ est motio voluntatis à Deo ad tollendum impedimenta, & quærendum media
resurgendi à peccato, & talis adhuc non est acceptus. Multiplicitatē huius gratiæ ostendit Apost. *Infra 12.b.*
in pluribus locis: inter alias autem gratias gratis datas præeminet (vt dictum est) gratia Apostola- *1 Cor.12 a*
tus, quam hic D. Paulus dicit se particulariter accepisse. Præmisit illi gratiam, tum quòd ex gratia, *Ephe.4.c* *1 Cor.15.b*
& non ex meritis dicit se assecutum. Nam & alibi protestatur se esse minimum Apostolorum, & *Ephe.4.b*
non esse dignum vocari Apostolum: tum etiam quia Apostolatus officium, nisi præhabita gratia
sanctificante, dignè haberi, neque absque ea legitimè exerceri potest. vnde dicebat: Vnicuique
nostrum data est gratia, &c. Quamuis sceleratis Apostolatus, aliáque Ecclesiastica officia, quæ in
publicam vtilitatem conferuntur, absque iustificante gratia committantur, secundum illud. Mul- *Matt.7.c*
ti dicent in illa die, Domine, domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, &c. Inter Apostolos
enim Iudas Scariotis nominatur: Paulus verò non solum Apostolatum, sed & cætera dona ei- *1.Cor.15.b*
dem functioni, & exercitio necessaria, abundantius cæteris omnibus suscepit, quod constare
potest ex eo quòd abundantius illis laborauit: Non ipse, scilicet solus, sed gratia Dei secum, &c.

Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus pro nomine eius. *Text.*

IN his verbis describit officium Apostolatus: Primò ex facie, seu fructu, qui est vtilitas obe-
dientiæ fidei: quia *ad obediendum fidei*, quasi dicat: Ad hoc Apostolatus institutus est, & ad hoc
missi sumus, vt faciamus homines obedire fidei, vt in captiuitatem reducamus omnem intelle-
ctum in obsequium Christi: non ad inanem gloriam & terrenorum acquisitionem, aut inanem *2.Cor.10.b*
verborum pugnam, siue ad contentiosas quæstiones. De hoc fructu intelligitur illud D. Ioan. Po- *Ioan 15.c*
sui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, scilicet obedientiæ fidei, vnde ipse *2 Cor.1.c*
Apost. dicebat: Ideo scripsi vobis, vt cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedien- *2.Cor.10.b*
tes sitis. Et alibi: In promptu habentes vlcisci omnem inobediētiam cùm impleta fuerit obedien-
tia vestra. In his maximè obedientia locum habet, quæ voluntariè facimus. Atqui his quæ sunt fi-
dei ex voluntate consentimus, & non ex rationis necessitate. Nullus enim (vt D. August. ait) cre-
dit nisi volens. vnde obedientia circa fidem locum habet. Ideo infrà, scilicet, Obedistis ex corde *Infra 6.e*
in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Deinde cùm dicit: *in omnibus gentibus*, describit Apo-
stolatum suum ex amplitudine. Quia non solum in vna Iudæorum gente, non in vna duntaxat re-
gione, aut in vna mundi parte, in Africa, in Asia, Europa: sed in omnibus gentibus (quemadmo- *Mat.vlt.d*
dum alij Apost.) Euangelizandi potestatem accepit, secundum illud: Euntes in mundum vniuer-
sum docete omnes gentes. Quod autem ab Apostolatu Pauli non essent exclusi Iudæi, præsertim *Infra 11.b*
inter gentes habitantes, apparet ex eo quod infrà dicit, Quandiu quidem ego sum Gentium
Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnē meā,
& saluos faciam aliquos ex ipsis. Peculiariter tamen in Gentibus Apostolatum accepit, iuxta il-
lud: Qui operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter Gentes. *Gal 2.b*
Deinde cum dicit, *pro nomine eius*, describit Apostolatum ex plenitudine potestatis. Quemadmo-
dum enim Christus in nomine patris venisse dicitur, quasi plenam patris potestatem habens, ita *Ioan 5.f*
& Apostoli in nomine Christi venisse dicuntur, quasi in persona & potestate Christi, vnde di- *2.Cor.2.c*
cebat, Nam & ego quod donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi donaui. Potest
etiam esse sensus, pro nomine eius dilatando & glorificando, & vbique eius fidem prædican-
do & annuntiando, & non pro aliquo terreno fructu mihi acquirendo. vnde D. Lucas, Vas *Act.9.c*
electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram Gentibus, & regibus, & filiis Israel. Et
ob hoc omnes fideles ad Christi nomen honorandum hortabatur, dicens: Omnia in nomine *Colo.3.c*
Christi agite.

In quibus estis & vos vocati Iesu Christi. *Text.*

HIc describit Apostolatum suum ex potestate quam habebat super illos, quibus scribe-
bat, qui prædicto Apostolatui erant subiecti, *in quibus*, scilicet Gentibus super quas mi-
hi datus est Apostolatus, *estis & vos*, scilicet Romani quamuis sublimes, iuxta illud: Ciuitatem *Esa.26 a*
sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis (scilicet Christi) gressus egenorum,
id est Apostolorum maximè Petri & Pauli, vnde ipse dicebat, Vsque ad vos peruenimus in *2.Cor.10.d*
Euangelio Christi, vnde ex egenorum prædicatione, vos Romani estis *vocati Iesu Christi*,
id est, à Christo, vel ad fidem Christi, vel vocati, non nomine eorum qui vobis annunciaue-
runt, sed Christi ad quem vos vocauerunt, vt sitis nominati non Petri, aut Pauli nominibus, sed
Christiani à Christo, secūdū illud: Ita vt cognominarētur primū Antiochiæ discipuli Christiani. *Act.11.d*

Omnibus qui Romæ sunt dilectis Dei vocatis sanctis. *Text.*

HIc describuntur personæ salutatæ ex tribus: primo ex loco, quia Romani: non intendit
tamen Apostolus solis Romanis natione, sed etiam aliis diuersarum nationum tunc Ro-
mæ existentibus scribere, vnde dicit, *omnibus qui Romæ sunt*, siue Iudæi, siue Gentiles essent. Scri
bit autem omnibus, quia omnium cupiebat salutem. vnde dicebat, Volo omnes esse sicut me- *1.Cor.7.b*
ipsum

Act.23.c ipsum. Romanis scribendo impleuit illud quod ei dixerat dominum: Te oportet & Romæ testificari. Secundò, describit personas salutatas ex gratia, cuius origo est dilectio Dei: Ideo dicit, *Dilectis Dei*.
Deut.33.a à Deo qui dilexit omnes populos, & sancti in manu illius sunt. Dilectio Dei prior est no-
1.Ioan.4.c stra, secundum illud: Non quasi nos dilexerimus eum (s. prius) sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dilectio enim Dei nō prouocatur ex bono creaturæ, sicut dilectio humana: sed causat bonū creaturæ. Quia diligere est velle bonum dilecto. Voluntas autem beneplaciti Dei, est semper efficax
Psal.113. & causa rerum, iuxta illud: Omnia quæcunque voluit, fecit. Et sic gratiæ Dei origo est dilectio ipsius. Tertiò, describit personas salutatas ex vocatione, dicens: *vocatis sanctis*. ex dilectione enim Dei sequitur vocatio, quæ duplex in sacris literis inuenitur. Vna exterior, qua Petrum & Andream
Mat.4.c vocauit. dicens: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Altera est interior, per in-
Prou.1.e spirationem: de qua Salomon: Vocaui, & renuistis. Ad vocationem sequitur iustificatio siue sanctificatio. Ideo subiungit, *sanctis*, quasi dicat, omnibus qui sunt Romæ vocatis à Deo, vt sint sancti
1.Cor.6.e per gratiam & sacramenta à Christo instituta sanctificatis, secundum illud: Sed abluti estis, sed sanctificati estis.

Text. *Gratia vobis & pax.*

HIc describuntur duo bona, quæ eis optabat, quæ sunt gratia & pax, quæ sunt simpliciter bona, & cōtinent alia omnia: propter quod possunt à quocunque sibi & aliis optari. Gratia inter Dei dona spiritualia est primū, quia per illam remittuntur peccata, & iustificamur in hac via:
Infra 3.d iuxta illud, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Pax verò omnem sensum exuperans est vltimum, quod in beatitudine perficitur. vnde Dauid: Qui posuit fines tuos pacem. Tūc enim erit perfecta pax quando voluntas requiescet in pacis plenitudine, habens immunitatem ab omni malo. vnde
Esa.32.d Esa. Sedebit populus in multitudine pacis & requie opulēta. De his duobus bonis & ordine eorū
Psal.71.b Dauid: Orietur in diebus eius iustitia & abundātia pacis, quæ inter se differūt, quia gratia est via ad pacem. Illa quidem est radix meritorum prima: Pax verò optimus fructus eius. Hęc bona cunctis fidelibus aduenire & perpetuò manere optat Apost. in omnibus suis Epist. quāuis in his quas ad Timotheum scribit, superaddat misericordiam, quæ sub gratia continetur. Hæc gratiæ & pacis per Apostolum imprecatio est suprema, quæ fieri potest salutatio. Et, vt Orige. dicit, est potior salus & benedictio, quàm quæcunque alia ab antiquis patribus imprecata. Nec mirū, quia Christus omnium benedictionum author, eam discipulis in ædes aliorum ingredientibus docuit & in-
Matt.10.b iunxit. Intrantes, inquit, in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui, &c. Christus tamen in hac salutatione gratiam non præmisit, eò quòd euidenter subintelligatur in pace. Certum enim est neminem pacem veram absq; iustificationis gratia habere posse. Et quia de gratia sufficienter diximus, consequens est vt de pace aliqua subiungamus. Pax dupliciter accipitur. Vno modo generaliter & largè, vt se extendit ad omnem concordiam, siue sit in bonum, siue in malum. Si sit in malū, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se dissentiant: concordant tamen ad procurandum damnationem hominū, prout etiā hæretici, & grassatores. Hanc pacem non generat gra-
Esa.48.d tia aut charitas: nō enim est pax cum impiis. Neque talem pacem Christus indixit, sed ad eā dis-
Mat.10.b soluendam se venisse protestatus est. Nolite (inquit) arbitrari quòd venerim pacē mittere in terrā. Non enim veni pacem mittere, sed gladium: veni enim separare hominem aduersus patrem suū,
Psal.72. &c. Et Dauid, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Et D. Paulus posuit discordiam inter Saducæos & Pharisæos. vnde opus misericordiæ est concordiam eorum, qui in malo conueniunt (medio debito, veritatem declarando, & incōmoda sequentia) dissoluere. Est & alia pax si-
Hier.9.c mulata siue ficta, de qua Hier. ait, Ore pacem cū amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias. Et talis fuit pax Iudæ, qui in signum pacis osculatus est, quem prodebat, Christum. Pax verò pro-
19.de Ciuit. priè dicta dicitur ordinata: & secundum D. Aug. Est hominum cohabitantiū sub vna fide, & ęter-
Dei.c.13. na lege, concordia. Et Glos. super Mat.5. dicit: Vera pax vbi nil repugnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum, in his quæ non sunt necessaria: vnde D. Paulus &
Act.15.g Barnabas dissensisse leguntur. Pacem ordinatam quilibet diligere, procurare & inquirere ac pro ea rogare tenetur: quod triplici via probari potest. Primò ratione obligationis, naturalis & ciuilis. Naturaliter enim homo diligit vltimū finem. Atqui finis vltimus cuiuslibet est pax. Vnde D. Aug.
19.de ciui.Dei Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam. vnde Dauid, Qui
c.11. posuit fines tuos pacem. Et Ecclesia in solennitate dedicationis cantat, Vrbs beata Hierusalem,
Psal. dicta pacis visio. Igitur ciuiliter etiam obligatur filius, qui vult gaudere hæreditate patris, obseruare testamentum patris. Atqui Christus est pater noster, qui in testamento suo pacem obser-
Ioan.14.d uare mandauit, dicens: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Igitur, authoritatibus etiam
Psal. innumeris in sacris literis id nobis præcipitur. Dauid, Inquire pacem, & persequere eam. Et alibi:
Psal. Rogate quæ ad pacem sunt. Quærite pacem ciuitatis, ad quam transmigrare vos feci. Et Aposto-
Hier.29.b lus infra 12. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Ad hanc pacem & concordiam nos inducunt corpora cœlestia, quæ incursu suo non se impediunt, sed mu-
Iob.38.d tuo se fouent. vnde Iob, Quis enarrabit cœlorum rationem, concentum cœli, quis dormire faciet? Inducunt pariter animalia bruta ferocia. De quibus Lactantius: Siquidem bestiæ sui generis ani-
Lib.5. de mantibus parcunt. Et Diuus Augustinus, Animalia pacata feritate cohabitant simul. Et si ali-
Ira.c.22. quando, compellente spiritu congrediantur, illicò mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam sæua animalia pacificè viuunt. Et in 19. de Ciuitate Dei, canone duodecimo, dicit: Quisquis

meeum

ri ecum res humanas naturámque communem agnoscit, quod sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi, qui bella volūt, nil aliud quàm vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Non est autem dubium, vt Seneca ait, quin felicior sit pax nūquàm lacessita, quàm multò sanguine reparata. Commodorum etiam ac vtilitatum copia ad pacem nos inducunt. Ideo Iob, Habeto pacē, & habebis fructus eius. Iob.22.b
Pax enim gratum facit hominem Deo & aliis hominibus: iuxta illud, In tribus beneplacitum est Eccl.25.a
spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum, amor proximorum, &c. Pax insuper plurimum delectat, vnde D. Aug. in loco prææallegato, Tantum est bonum pacis, quod in rebus creatis nihil gratius solet audiri, nihil delectabilius concupisci, nihil vtilius possideri. Pax præterea, protectorem facit Deum: iuxta illud 2. Cor. 13. Habete pacem, & Deus pacis & 2.Cor.13.c
dilectionis erit vobiscum. Pax etiam homines filios Dei facit: iuxta illud, Beati pacifici, quoniam Matt.5.a
filij Dei vocabuntur. Media procurandi pacem temporalem sunt quatuor, Primum diuina pacificatio: iuxta illud, Vtinam attendisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumē pax tua. Secundum est iustitia: iuxta illud, Erit opus iustitiæ pax. Tertium est terrenorum cōtemptus, ex quorum Esa.48.d
appetitu dissentiones & rixæ oriuntur, vt legitur fuisse inter pastores Abrahæ & Loth. Quartum Gene.13.b
deuota oratio: ideo Dauid, Rogate quæ ad pacem sunt.

A Deo patre & domino Iesu Christo. Text.

Hic ostendit vnde prædicta bona sunt expectāda: quia à tota Trinitate. Ideo dicit A Deo: quo nomine tota Trinitas designatur. vnde D. Iacobus, Omne datū optimū & omne donū perfectum, desursum est, descendens à patre luminum. Et Dauid: Gratiam & gloriā dabit dominus. Iacob.1.c.
Nec officit quod adiungit *patre*: quia hæc vox pater hic potest teneri essentialiter. Cùm nomina importantia relationem ad creaturam, sint communia toti Trinitati: prout creator & dominus, & sic tota Trinitas potest dici pater, quanuis etiā hic pro persona patris (quę secūdum proprietatem dicitur pater Christi) accipi possit. Sed secundum causalitatem dicitur, Pater noster: iuxta illud, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Et sic nominat personam patris. Nominat etiam Ioan.20.c
personam filij, cùm dicit: *& domino nostro Iesu Christo*, quia gratia & veritas per Iesum Christum Ioan.1.b.
facta est. Nec sine ipso à quo, in quo, & per quem, sunt omnia, vllus pacem habere potest. Personam autem spiritus sancti explicitè non nominat: quia intelligitur in donis eis appropriatis, quæ sunt gratia & pax. Vel etiam quia intelligitur in duabus personis patris & filij, quorum est vnio & nexus. Vel quia est donum vtriusque: quod intelligitur in donis de quibus dicit, Gratia & pax quę per spiritum sanctum dantur: prout alibi dicit, Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus. 1.Cor.12.

SECVNDA PARS PRIMI CAPITIS.

Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis. Text.

HIC incipit epistolarem tractatum, præmittendo per modum prologi affectum, quem habebat ad eos ad quos scribebat, vt auditores redderet beneuolos. Ostendit autem amicum erga eos animum ex gratiarum actione, à quo ordiiur. Conuenientissimum est enim, vt in omnibus gratiarum actionem præmittamus: secundum illud, In omnibus gratias agite. Non enim dignus est beneficium consequi, qui de acceptis beneficiis gratias 1.Thess.vlt.d
non agit: iuxta illud, Ingrati spes tanquam hybernalis glacies tabescet. Et Salomon dicit: Ad locū Sap.16.d
vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Sic ad principium vnde prodeunt beneficia, Eccl.1.b
reuerti debent per gratiarum actionem, vt iterū fluant, vel fluxus illorum perseueret. Gratias agere alicui, est sentire & recognoscere bona ab illo data, eúmque laudare, ac superiorem & liberalem existimare, non debitorem. Hanc recognitionem debemus corde, ore, & opere, protestari eoram Deo bonorum omniū largitore. Hæc recognitio dicitur sacrificiū laudis, quod maximè teddere debemus Deo: quem Apostolus vocat suum. Licet enim Deus trinus in personis, & vnus in essentia sit, & dicatur generaliter Deus omnium, eò quòd ab eo pendent omnia per creationem, gubernationem, & promissionem: Omnia enim pendent ab eo in esse, fieri & conseruari. Dicitur tamen specialiter eorum, qui fidem quæ per dilectionem operatur, habent i. iustorum, qui mediante gratia gratum faciente, Deo grati & accepti sunt, ab eóque diriguntur & proteguntur. vnde Dauid ait, Oculi domini sup iustos. Et alibi, Dominus illuminatio mea: & alibi, Adiutor meus Psal.39.d
& protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris, scilicet me adiuuare. Specialius tamen adhuc eorum ad quos sermo Dei de incarnatione & benedictione, aut lege & Euāgelio suo prouulgandis factus est. Et sic dicitur Deus Abraham, Isaac & Iacob, Dauid & Ioseph, Pauli & Apostolorum: iuxta illud, Iste Deus meus & glorificabo eum. Specialissimè autem est Deus eorum, qui eius clara visione inseparabiliter fruuntur. Et quia eo ordine debet gratiarum actio in Deum referri, quo gratiæ & beneficia ad nos deueniunt, quod quidem est per Iesum Christum. vnde infra 5 dicit: Per quem accessum habemus ad Deum, cui nihil gratum est, nisi quod illius auspiciis cęptum, aut per illum sit oblatum, quem Deus mediatorem, pontificem, & propiciatorē omniū constituit. Heb.9.c
Ideo dicit *per Iesum Christum*. Eam ob rem Ecclesia in omnibus orationibus suis adiungit: Per dominū nostrū Iesum Christū, &c. Christi enim merita, sunt omniū bonorum nostrorū causa, ideo 1.Tim.2.b
in orationibus non sunt prætermittenda. Deinde subiungit personas pro quibus gratias agit, dicens, *pro omnibus vobis*. i. pro profectu omnium vestrûm: omnibus enim placere desiderabat, & omnium salutem cupiebat: secundum illud, Sicut & ego per omnia omnibus placeo. Et illud, Rom.3.d

Volo

1.Cor.10.g 1.Cor.7.b Volo omnes homines esse sicut meipsum. Gratiæ enim, vt D. Chrys. ait, non solùm ꝓ propriis, sed etiam pro alienis successibus, ac rectè factis agendæ sunt. Quandoquidem animam ab incidente & malignitatis morbo, liberat, ac Deum magis allicit ad eos amãdos, quos grato erga se animo esse cognouerit. Quapropter & alibi ait, Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali.

Text. *Quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo.*

HIc ostendit bona propter quæ gratias agit. Cùm enim, vt D. Ambro. ait, multa essent in Romanis bona, de quibus gaudebat Apost. erant enim doctrinæ memorabiles, & bonorũ operum cupidi studiosíque magis agendi bene quàm sermonis, quòd non longè est à lege diuina: In hoc tamen primùm gaudere se dicit, quòd Christi fidem liberè ac volũtariè suscepissent, & firmo proposito eam tenerent, & Ecclesiæ insiti fuissent: Necnon quod fides illorum tantùm incremẽti & fulgoris acceperit, vt in vniuerso mundo annunciaretur. Non illis (secundum D. Chrysost.) congratulatur, quod terrena ac caduca, quæ nihili sunt æstimanda, haberent, sed fidem, de qua commendat eos: quia faciliter susceperant, & in ea firmiter permanebant. vnde & vsque hodie apud eos plurima fidei signa ostenduntur in visitatione sanctorum locorum, vt D Hierony. super Epistolam ad Galatas, dicit: nondum tamen perfectam fidem habebant. Quia aliqui eorũ erant præuenti à Pseudoapostolis, vt crederent legis cæremonias Euangelio iungẽdas. Gaudebat autem & gratias agebat non solùm propter eos, verùm etiam propter vtilitatem consequẽtem in aliis: quia s. exemplo eorum qui erant domini Gentium, aliæ Gẽtes prouocabãtur. Quia, vt dicit Gl. promptè facit inferior, quod videt fieri à superiori. vnde poeta: Regis ad exemplar formatur ignobile

1 Pet. vlt. a vulgus. Propter quod admonentur prælati, vt sint exemplar & forma gregis ex animo. Nec huic annunciationi in vniuerso mundo aduersatur, quod nondum præconium Euangelij in vniuersos mũdi angulos euolauerat, quia neque ad Antipodas tam breui quiuerat tempore penetrare. Quia hic vniuersus mundus non intelligitur, iuxta propriam verbi notionem. s. pro toto mundo, sed hiperbolicè pro maiori parte mundi. Nihil enim mentitur qui superlationis schemate nomen alicuius illustrissimi viri toto orbe celebratũ dixerit. Vel forte, quia Romanus Romano loquitur more: Quoniam eadem hiperbole ditionem suam & dominatum, quo latissimè patere significarent,

Luc. 2. a vniuersum orbem appellabant: iuxta illud, Exiit edictum à Cæsare Aug. vt describeretur vniuersus orbis. s. ei subditus. Hac etiam hiperbole dicitur quod in die Pentecostes, erant habitantes in Hierusalem viri religiosi ex omni natione quæ sub cœlo est. *vniuerso mundo.* i. per quatuor partes

Act. 2. a terræ, in Oriente, Occidente, Meridie, & Septentrione, & in principalibus finibus mundi. Roma enim tempore Apostoli erat caput mundi, ex quo tunc Romani toti mundo præsidebant. Et ideo eorum fides per omnium ora volitabat, ex quo de toto orbe aliqui illuc conueniebant, & ad propria redeuntes Romanos suscepisse fidem Christianæ religionis, vbique diuulgabant. Sicq; iam securius cæteræ per orbem nationes suscipiebant.

Text. *Testis enim mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo in Euangelio filij eius.*

HIc Apost. ostendit affectum, quem erga Romanos habebat ex oratione, quam pro eis fundebat. Et quia orationis negotium secretò agitur coram Deo, secundum illud: Tu autem cùm

Mat. 6. b Hiere. 29 f oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum, qui videt in abscondito: Dei testimonio probat se pro eis orare, dicens, *Testis enim mihi est Deus*, cuius testimonio omnia aguntur: iuxta illud, Ego sum iudex & testis. Et cùm iurare, sit Deum in testem vocare, consequens est

1 Cor. 1. d quod Apost. hic iurauit, cùm Deum in testem inuocauerit. Iurauit etiam pluries: alibi enim dixit,

Gala. 1 d Testem Deum inuoco in animam meam. Pariter cùm dixit, Quæ autem scribo vobis corã Deo,

2. Cor. 11. g quia nõ mẽtior. Similiter cùm dixit, Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia nõ mentior. Attamen in supradictis non peccauit. Et ideo exemplo suo declarauit iuramentum non esse omnino illicitum. Imò (vt D. Aug. in lib. de sermone domini in monte, & in lib. contra mendaciũ, ac etiam contra Manichæos dicit) aliquando est necessarium, & pertinet ad Dei cultum. Confitetur enim & protestatur iurans Deum infallibilem omnium veritatem & perspicientiam habere, eiq; omnia esse in conspectu etiam abditissima cordium, quandoquidẽ iuramentum omnis controuersiæ finis sit ad confirmationem. Qua de causa inquit, & Deus per se-

Heb. 6. d Matt. 5 f metipsum Abrahæ promissiones confirmauit. Nec in hoc Aposto. aduersatur dicto Christi: Ego autem dico vobis, Non iurare omnino, neq; per cœlum, quia thronus Dei est: neq; per terrã, quia scabellum est pedum eius: neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neq; per caput tuũ iurauetis, quia non potes vnũ capillũ albũ facere aut nigrũ. Sit autẽ sermo vester, est est, non non. Quod autem his abundantius est, à malo est. Nam Christus per supradicta verba non omne iuramentum prohibet, sed iuramentum falsum, vanum & inutile, & iurandi assuetudinem: de qua Sa-

Eccl. 23. b pien. Iurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio verò Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis, quoniam nõ eris immunis ab eis. Quemadmodum enim seruus interrogatus assiduè à liuore non minuitur: Sic omnis iurans & nominãs, in toto à peccato non purgabitur. Vir multũ iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Quod autẽ subdit Christus, sit sermo, est est, non non, quod autẽ amplius est, à malo est, nõ intelligitur malũ esse (vt D. Aug. ait) ex culpa iurantis, sed vel ex culpa iuramentũ exigẽtis. Quia plus iusto incredulus, vel ob malũ pœnæ propter fragilẽ conditionẽ mortaliũ, qua post peccatũ Adæ nõ est facilè de re occulta fidẽ adhibere contra testes aut iuramentũ. Hoc enim ex hoc

loco

loco præcipitur homini, vt nitatur quantum ex ipso est, ne iuramento vtatur, tanquam bono per se appetibili, nec nisi tribus comitibus indiuiduis, iudicio, iustitia videlicet & veritate. D. autem Paulus seruaris omnibus iuramenti circunstantiis, iurat nec essitate compulsus. Nam cùm infestus esset psendoapostolis Romanorum, non faciliter credidissent, quod is, quem nusquam videtant, vel audierant, tam propenso in eos esset animo: quod tamen creditu erat eis operæpreeium, vt in eius doctrina proficerent & charitatem ipsius cognoscerent. Præterea iurauit de re occultissima, vtpote de oratione quam secreto absque testibus agebat, ac denique scribens vbi maturius & consultius loquemur, iurauit, iuramentúmque magno decoro perornauit, dicens: *Cui seruio*, scilicet reuerenter per latriæ cultum, sicut scriptum est, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruics. Declarat modum seruiendi, cùm ait, *in spiritu meo*, q.d. Non solùm in exteriori seruitio corporali vano, vt Gentiles, vel corporeo duntaxat vt Iudæi, qui animalibus mactandis & aliis cæremoniis obseruandis plurimùm incumbebant. Ego verò præcipuè interiori. s. secundú spiritú. Spiritus enim est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet, non in carnalibus illis cæremoniis abrogatis: secundum illud, Nos sumus circuncisio qui spiritu Deo seruimus. Anima enim hominis secundum portionem superiorem, hoc est, secundum intellectum & voluntatem, dicitur mens & spiritus: Mens quidem quando inferiora, spiritus verò cùm superiora contemplatur. Subiungit deinde officium in quo seruit, scilicet *in Euangelio filij eius*, ad quod se dixerat segregatum. Euangelium autem quod prius dixerat esse Dei, hic dicit esse filij eius, vt filiú Dei ostendat esse Deum, vnúmque in natura cum eo: à patre tamen personaliter distinctum. Euangelium dicitur filij, quia ab ipso prædicatum ex proprio officio: secundum illud, Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare, quia ideo missus sum ac etiam quia est ab eo discipulis iniunctum: vt D. Marcus narrat, Euntes in mundú vniuersum, prædicate Euangeliú omni creaturæ. Hier. 4. a Deut. 6. c Ioan. 4. c Philip. 3. c Marc. vlt. d

Quòd sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. Text.

SIne intermissione orandum esse Christus docuit, dicens: Oportet semper orare & nunquá deficere: & alibi Apostolus, Sine intermissione, inquit, orate: quod non est intelligendum quantum ad tempus, vt scilicet absque temporis interpolatione semper oremus, cùm hoc vires superet humanas. Nec id ipse Aposto. faciebat, dormiebat nanque aliquando & manibus laborabat. Sed intelligendum est, vel quantum ad ipsum actum, & sic semper & sine intermissione orat, qui statutis temporibus orat. vnde legimus quòd Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam, & ita sine intermissione orabat Apost. Vel intelligendum est quátum ad finem orationis, qui est vt intellectus noster semper tendat in bonum: & sic tandiu homo orat quandiu agit vt in Deum tendat, & hoc modo semper orat, qui totam vitam suam in Deum ordinat, nihil aduersus eum admittit: & sic semper orare, est semper bene facere. Ideo Christus adiunxit, & non deficere. Et Apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Determinando hoc aduerbium, semper, dicit, *in orationibus meis*, scilicet omnibus, quotiescunque oro. Oratio secundum Damasc. nil aliud est quàm quidam ascensus animi, siue quædam mentis eleuatio in Deum. & secundum D. Augusi. est petitio decentium à Deo: ex quorum dictis conflari potest completa orationis definitio: vt dicamus, Oratio est eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decétium petitione pro se vel aliis, prout Apostolus qui in orationibus suis Romanorum memoriam faciebat. Differunt autem recordari, facere mentionem, & facere memoriam, recordatur enim quis alicuius rei quando ei res præterita in mentem venit. Facere verò mentionem, ad colloquium pertinet: quo quis cum altero loquitur de vno, tertio aut de aliquo eorum respectu rei præteritæ. Facere autem memoriam ad mentis æternam commemorationem pertinet, & idem est quod commemorationem facere, iuxta illud. In memoria æterna erit iustus, scu in æterna apud Deum recordatione siue cómemoratione: & hoc ideo quia apud Deum erit perpetua iustorú recordatio. vnde Ecclesia publica oratione cantat se offerre hostias & preces Domino pro defunctorum animabus, quarum memoriam tunc faciunt Christi fideles, vt de morte, hoc est pœnis ad viam quietam transire valeant. Sic hic Apostolus Romanorum coram Deo faciebat memoriam, vt Deus eorum semper recordaretur. Sic Dauid cùm dicebat: Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui: vel memoriam vestri facio proponendo coram Deo, qui respicit orationes humilium. Et sic illi pro quibus sancti orant, proponuntur conspectui diuino, prout & cætera sanctorum facta. vnde dixit mulier ad Heliam, Ingressus es ad me, vt rememorentur iniquitates meæ. quasi illud sit in memoria quod ei per nos proponitur. vnde & Moysea dicebat, recordare Abraham, Isaac & Iacob. Licet Deus semper eorum actualem haberet memoriam, etiam antequam essent. Vocat enim ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et sic Apost. dicit se memoriam Romanorum facere in omnibus orationibus suis: quia Deo proponebat eorum bona, & à Deo eos habuisse recognoscebat: bona illorum reputans quasi sua. quod patet ex hoc, quia pro ipsis gratias agebat & orabat, hoc est stabilitatem & perseuerantiam in eis & augmentum illorum precabatur. Luc. 18. a 2. Thess. vlt. d 1. Cor. 10. g Psal. Psal. 3. Reg. 17. c Exo. 32. c Infra 4. c

Obsecrans si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. Text.

HIc ostendit affectum suum erga Romanos ex desiderio veniendi ad eos: quod desideriú manifestat intensum & vehementem ex obsecratione, quæ dicitur petitio per aliquid sanctum aut sacrum: vt cùm propter natiuitatem vel passionem Christi, aliquid postulatur. Geminatio etiá & inculcatio aduerbiorum, si quo modo & tádem intensionem & vehementiá astruit. Ideo dicit,

si quo modo.i.quacunque via *& tandem*.i.quocunque tempore aliquando liceat ad vos venire, arbitrarer prosperũ iter,nec aeris intemperies,nec locorum distãtia,aut asperitas, aut itineris labor me deterreret aut impediret,quin ad vos veniam si adfuerit voluntas Dei,cui semper se conformare volebat,prout Christus docuit,dicens:Non mea,sed tua voluntas fiat. Voluntati enim eius nemo debet,nec potest resistere.Cùm ergo secundum volũtatem Dei,ipse cum Barnaba(vt ad Gal. scribens meminit) decretus fuisset in Macedoniam & circumadiacentes regiones. (vnde hanc epistolam mittebat)tum prædicationis gratia,tum vt eleemosynas pauperibus,qui erant Hierosolymis procuraret,non inde abducere se poterat.Et in hoc satisfaciebat Romanis,qui forsan de ipso conqueri poterant. Quod cùm Christiani & ipsi essent, & in vrbe quæ orbis esset præclarissimum caput atque ipsius ditionis,qui Apost. erat Gentium, nullam aut perexiguam sui rationem duceret,siquidem cùm Græciam totam perlustrasset, nunquam vt Romam veniret, concepisset desiderium.

Mat.6.b Luc.22.e Infra 9.d Galat.2.a

Text. *Desidero enim uidere uos,ut aliquid impertiar uobis gratiæ spiritualis ad confirmandos uos:id est, simul consolari in uobis per eam quæ inuicem est,fidem uestram atque meam.*

HIc manifestat duplicem desiderij causam:vna est eorũ vtilitas.Ideo,inquit,obsecro, vt prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, non quidem superuacaneè vt in seculari amicitia,sed cupiens vos esse in visceribus Christi, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis.Gratia enim & donũ Dei duplex est,quoddam est nõ spiritale,& tale concernit corpus, aut ea quæ sunt corporis,aut res exteriores:vt sunt forma, decor, fortitudo,virginitas,nuptiæ,diuitiæ, regnũ terrenum:quæ diuersimodè dãtur à Deo.Donum verò & gratia spiritalis,est aliquid à Deo humanæ creaturæ collatum,concernens animam aut ea quæ sunt animæ:vt sunt fides,prudentia, sapientia,scientia,discretio spirituum.Et huiusmodi gratias vel effectus earũ cupiebat Apost. impartiri Romanis.Non tamen tanquam author gratiæ,sed vt minister.Solum enim se esse ministrũ volebat existimari.Et hoc ad confirmandos vos prædicatione vel miraculis prout fuerat iniunctũ Petro, in fide quam suscepistis:vel ad confirmandos vos per administrationem sacramentorum, & gratiarum gratis datarum:iuxta illud, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrantes, & per exhortationem sermonum.secundum illud, Omnis sermo malus de ore vestro non procedat:sed si quis bonus est ad ædificationem fidei.Altera causa desiderij erat mutua consolatio.Et ne ex hoc quod dixerat,ad confirmandos vos,periculum aliquod incurreret,quasi ab arrogante sibi officium confirmandi eos,exponit se innuens per illam confirmationem intelligere mutuam in fide concordiam,ex qua inuicem consolarentur. Consolantur enim magistri & discipuli cùm scientiam suam & discipulorum concordare conspiciunt.Sic Apostol.se & Romanos in aduentu suo, in quo fieret mutua collatio & concordia fidei consolationem accepturos. vnde dominus Caietanus expositionem illam sic legit: id autem est simul consolari in vobis per eam, &c.

Phil.1.b 1.Cor 4.a Luc.22.c 1.Pet.4.c Ephe.4 g

Text. *Nolo autem uos ignorare fratres, quia sæpe proposui uenire ad uos, & prohibitus sum usque adhuc ut aliquem fructum habeam in uobis, sicut & in cæteris Gentibus.*

NE desiderium Apost.videretur vanum & inane,hic subdit propositum & impedimentũ executionis illius,dicẽs: *Nolo,&c.*q.d.Sæpe proposui venire ad vos,vt dilectionem meã ostenderem non solùm verbo & linguæ, sed opere & veritate. Verùm ab executione huius propositi prohibitus,id est,impeditus sum aliis occupationibus,vel à diabolo,qui nititur impedire prædicationem,ex qua prouenit salus hominum:vel etiam prohibitus à Deo,secundum illud Iob 37.Nubes,id est,prædicatores spargunt lumen suum,lustrãtque cuncta per circuitum,quocunque voluntas gubernantis duxerit.vnde in Act.Apost. dicitur,Transeuntes autem Phrigiam & Galatiæ regionem,vetati sunt à spiritu sancto loqui.Et iterum,Tentauerunt ire Bithiniam, & non permisit spiritus Iesu.Vtrunque autem horum vult Apost.eos non ignorare, vt scilicet cognoscẽtes eius affectum,verba sua deuotius suscipiant, & impedimentum visitationis eius suæ culpæ imputent, & sic corrigantur. Nam in pœnam culpæ dicit Dominus per Esa.Mandabo nubibus meis (id est, prædicatoribus) ne pluant super eos imbrem.Subiungit causam propositi quæ est eorum vtilitas, cùm inquit, *ut aliquem fructum habeam in uobis*, per meam prædicationem : secundum illud,Posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, vel quasi ex eorum conuersione ei fructus accrescat:secundum illud,Qui metit, mercedem accipit,& fructum congregat in vitam æternam.

1.Ioan.3.c Act.16.a Esa.5.b Ioan.15.c Ioan 4.e

Text. *Græcis & Barbaris,sapientibus & insipientibus debitor sum:ita quod in me promptum est, & uobis qui Romæ estis, euangelizare. Non enim erubesco Euangelium.*

HIc assignat aliam propositi causam. s. debitũ quod sibi imminebat ex officio suscepto : vnde dixit,Væ mihi si non Euangelizauero : necessitas enim mihi incumbit.Et quia vniuersalem Apostolatum Gentium susceperat,omnibus se asserit debitorem.vnde dicebat:Cùm liber essem, omnium me seruum feci.Ideo duplicem ponit diuersitatem Græcorum & Barbarorum. Et quia Græci fuerunt primi legum inuentores,omnes Gentiles,qui humanis legibus regũtur primò nominat Græcos.Barbari verò dicuntur,qui extranei sunt quo ad aliquem:secũdum illud,Si nesciero virtutem vocis,ero ei cui loquar Barbarus.Proprius tamen dicuntur Barbari, qui ratione non reguntur: iuxta illud, Ne itaférociter ac Barbarè feceris, hoc est inhumanè & contra rationem. De Iudæis autem qui diuinis legibus regebantur, mentionem non facit, quia non erat institutus

1.Cor.9.c 1.Cor.9.c 1.Cor.14.c 2.Machab.15.a

Iudæorum

Indæorum ſed Gentilium Apoſt.ſecundum illud,Ita vt illi in circũciſione,nos autẽ in Gentibus. *Galat.2.b*
Ex vtraque autem cauſa concludit promptitudinem voluntatis exempla illorum : de quibus in
Exodo dicitur,Egreſſa omnis multitudo filiorum Iſrael de conſpectu Moyſi,obtulit mẽte prom- *Exod.35.e*
ptiſsima atque deuota. Et poſtremò excludit impedimentum promptitudinis.ſ. erubeſcentiam,
propter quam multi prætermittunt ea quæ aliàs promptè facerent.vnde & alibi dicit:Nos prædi- *1.Cor.1.d*
camus Chriſtum crucifixum,Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam:Ipſis tamen
vocatis Dei virtutem & ſapientiam. Ideo non formidandum , timendum , aut erubeſcendum eſt
prædicare Euangelium. Erubeſcere enim eſt confundi & pudorem habere , quod de Euangelij
prædicatione haberi non debet.Nam Chriſtus ait,Nolite timere eos qui occidunt corpus,&c.& *Matt.10.b*
alibi,Qui me erubuerit & meos ſermones,& hunc filius hominis erubeſcet.Et hinc eſt quod ba- *Luc.9.d*
ptizati liniuntur Chriſmate ſigno crucis in fronte , vbi eſt ſedes verecundiæ , ne ſcilicet Euange-
lium erubeſcant.

TERTIA PARS COMMENTI I. C.

Virtus enim Dei eſt,in ſalutem omni credenti,Iudæo primum & Græco. *Text.*

HIC Apoſt. incipit narrationem , & inchoando inſtruit eos de his quæ pertinent ad
Euãgelicam doctrinam,in quam ſe ſegregatum prædixerat.Declarãdo fructũ Euan-
gelij ſiue efficaciam gratiæ Euangelicæ,dicit ſe non erubeſcere Euangelium,eò quod
virtus Dei ſit.Differunt autem potentia,virtus & poteſtas. Potentia enim dicitur pri-
maria poteſtas,vti eſt imperialis aut regalis potentia,qua quis latè & potenter dominatur , & hac
dicitur Deus omnipotens:id eſt,omnia cum imperio potens,virtus dicitur ipſum robur per quod
potentia primaria in opus procedit.vnde & patri attribuitur potentia , & filius Dei virtus nomi-
natur:eò quod per filium potentia patris vniuerſa ſit operata,iuxta quam acceptionẽ Symon Ma- *Act.8.b*
gus à ſuis ſectatoribus dicebatur virtus magna,ac ſi diuina potentia per Symonem Magum ma-
gna operata fuiſſet.Holofernes virtus Aſsyriorum nominatur:quia per eum potẽtia Nabuchodo- *Iudit.14.c*
noſor regis Aſsyriorum executioni demandata eſt. Poteſtas dicitur licẽtia & libertas, qua aliquis
agere aliquid valet,aut non agere.Illius enim rei quis poteſtatem habet quam agere aut non age-
re valet,iuxta illud:Poteſtatem habeo ponendi animam meam,& iterum ſumendi eam. Euange- *Ioan.10.d*
lium ergo ſecundũ rem euangelizatam,quæ eſt Chriſtus,eſt virtus. Chriſtus enim à Deo omnem
virtutem & poteſtatem accepit,iuxta illud:Data eſt mihi omnis poteſtas.Vel etiam quia Euange- *Mat.28.d*
lium Dei virtutem in ſe continet , ſecundum illud : Dabit voci ſuæ vocem virtutis. Virtus & ſtre- *Pſal.67.*
nuitas diceretur,id eſt,vnus inermis multos armatos vinceret.Ergo magna virtus fuit quod Chri
ſtus in carne infirma,deuicit diabolum.De quo Iob dicebat,Non eſt poteſtas ſuper terram quæ ei *Iob.41.d*
valeat comparari.Magna virtus fuit quòd Apoſtoli inermes, Euangelij verbis reges & principes
ac totum mundum,voluptates & pompas eius deuicerũt, & à diaboli regno ereptos Chriſto ſub-
iecerunt.Magna virtus eſt Euangelij verbis cæcos illuminare,leproſos mundare, ſurdis auditum
reddere,infirmos ſanare,& mortuos ab inferis ad vitam reuocare.vnde Chriſtus diſcipulis Ioan- *Mat.11.b*
nis virtutem Euangelij declarans,Euntes,renunciate Ioanni quæ audiſtis & vidiſtis:Cæci vidẽt,
claudi ambulant,leproſi mundantur,mortui reſurgunt,& pauperes euangelizãtur.Si magna vir-
tus eſt infirmos curare,& eis ſalutem corporalem reddere , quàm maior profectò eſt virtus infir-
mitates ſpirituales curare,remiſsionem peccatorum condonare , gratiam & vitam æternam con-
ferre , quod proculdubio Euangelium exhibere conſtat. vnde ſubdit *in ſalutem*. ſ. corporalem &
ſpiritualem.vnde D.Iac.Suſcipite inſitum verbum quod poteſt ſaluare animas veſtras. Et Chri- *Iaco.1.d*
ſtus,Iam mundi eſtis propter ſermonem,quem locutus ſum vobis.Et alibi: Sanctifica eos in veri- *Ioan.15.a* *Ioan.17.c*
tate.Sermo tuus veritas eſt.Et alibi:Amen,amen dico vobis,quia qui verbum meum audit,& cre- *Ioan.5.d*
dit ei qui me miſit,habet vitam æternam,& in iudicium non venit,ſed tranſiet de morte in vitam. *Ioan.6.g*
Et iterum,Verba quæ ego loquor,ſpiritus & vita ſunt. Ex quibus apparet per quem modũ Euan-
gelium ſalutem confert:quia per fidem & eius confeſsionem,iuxta illud:Qui crediderit & bapti- *Marc.vlt.d*
zatus fuerit,&c.Et illud,Corde creditur ad iuſtitiam,ore autem confeſsio fit ad ſalutem,ac etiam *Rom.10.c*
per ſcripturam.vnde verba Euangelij ſcripta & ex fide delata vel applicata,virtutem ſaluiferam
habent.D.enim Barnabas(vt in eius geſtis habetur)infirmos curabat, Euangelium ſuperponẽdo.
Virtus ſcripturæ Euangelicæ fuit figurata in ſigno Tau,de quo dicitur , quod illi qui manu ſcri- *Ezech.9.a*
ptoris ſignati erant ſigno Tau , quod eſt ſignum crucis in Euangelio publicatæ,præſeruati ſunt à
morte,& ſaluati.Cauendæ tamen ſunt appoſitiones characterũ, quia ſuperſtitioſum eſt illas ap-
ponere. Virtus ergo Euangelij eſt in ſalutem, non omnibus ſimpliciter , ſed credentibus & acci-
pientibus ordine quodam.Ideo dicit, *Iudæo primum & Græco*.Iudæis primò quantum ad ordinem
ſalutis.Iudæi enim ſunt priores,quia eis promiſsiones factæ ſunt , vt dicit infra. Et in eorum gra- *Infra 15.b*
tiam ſunt Gentiles aſſumpti,ac ſi ramus oleaſtri inſeratur in bonam oliuam,vt dicit infra 9.Ex eis
etiam ſaluator noſter natus eſt:ſecundum illud,Salus ex Iudæis eſt.Et quia prius fuit eis Euange- *Ioan.4.c*
lium publicatum à Chriſto, & Apoſtolis,qui dicebant , Vobis oportuit primum loqui. Poſt Iu- *Act.13.g*
dæum ponit Græcum.Per Græcum autem intelligit omnem Gentilem : Græcum proponit aliis:
Quia inter Gentiles Græcorum natio eſt præſtantior , eò quod à Græcis aliorum Gentilium ſa-
pientia deriuata eſt.Et quia Græcorum natio inter Gentiles primò in Chriſtum credidit. Græci
igitur , & ſi ordine ſalutis ſint Iudæis poſteriores,tamen quantum ad ſalutis finem cõſequendum,

Græci & Iudæi sunt æquales. vnde infra 10. Non est distinctio Iudæi & Græci. Quia uon Iudæorum tantum Deus, sed & Gentium. vnde omnes qui laborauerunt in vinea, æqualem mercedem receperunt, priores & posteriores eundem denarium acceperunt.

Text. *Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.*

HIc exponit quomodo Euãgelium sit virtus Dei in salutem, quia iustitia Dei iu eo reuelatur. Ad clariorem huius loci intelligentiam sciendum est, quod tunc vnaquæq; res dicitur iusta, cum rectè se habet ad proprium finem. Finis autẽ hominis nõ est vnus, sicut in inferioribus creaturis, sed duplex: nempe naturalis, qui est bonum honestum, quod est obiectum rationis. Alius est finis supernaturalis, qui est visio Dei. In hunc finem refertur & ordinatur ex natura sua, & debet per hominem ordinari finis naturalis: secundum hos duos fines duplicem ponit Apost. iustitiam: circa finem naturalem iustitiam humanam, quæ est ad alterum secundum debitũ & æqualitatem. Et hanc iustitiam homo suapte natura habere potest & alteri debitum secundum æqualitatẽ reddere, & bene moraliter agere. Non tamen quod ex illo aliquid mercedis habeat apud Deum. vnde infra 4. c. dicit, Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Et infra 10. Ignorantes Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Altera est iustitia hominis in ordine ad finẽ supernaturalem, & talis est gratia Dei qua quis agere & præstare potest opera ei grata & accepta ad vitam æternam. Et hæc iustitia Dei, aliquando iustitia fidei dicitur. Et cùm dicit hic, iustitia Dei in eo reuelatur, dupliciter intelligi potest. Primò pro iustitia, qua Deus dicitur iustus, secundum illud, Iustus dominus, & iustitias dilexit: seruando promissa, reuelatur in eo homine credente Euangelio, quia credit Deum impleuisse quod promisit de Christo mittendo, & hoc ex fide, id est, fidelitate Dei promittentis. Quia fidelis dominus in omnibus verbis suis in fuem hominis credentis. Alio modo vt dicat quod iustitia Dei, quia Deus homines gratis iustificat absque operibus legis, quæ nihil aliud est quàm gratia gratũ faciens. vnde infra 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, reuelatur in Euangelio, inquantum per fidem Euangelij iustificantur, secundum quodcũque tempus. vnde subdit ex fide in fidem, id est, ex fide veteris testamenti procedendo ad fidem noui. Quia in vtroque homines saluabantur per fidem Christi, qua nos credimus Christum venisse, antiqui crediderunt Christum venturum: secundum illud, Habentes eandem spem fidei credimus. Hoc dicit præueniens argumentum Iudæorum, qui illi reuelationi obiicere poterant, salutem eis ante Euãgelium fuisse reuelatam. Ideo addit, ex fide in fidem reuelati primum in lege veteri patribus. Quibus multipharię multisq; modis loquebatur olim Deus per fidem implicitam Trinitatis. Postea per explicitam in Euangelio, in quo explicatius locutus est in filio.

Psal. 10.
Psal. 44.
Infra 3. d
Heb. 1. a

Ex hoc loco quibusdam videri posset, non esse vnam fidem antiquorum & modernorum, eò quod illis in vniuersali velatè implicitè, istis verò explicitè & in particulari. Cognitio enim vniuersalis differt à particulari. Præterea determinatum tempus in his quæ sunt fidei, est necessariũ. Infidelis enim nunc reputaretur, qui diceret Christum non venisse. Insuper fides est de enunciabilibus quæ sunt diuersa. Insuper circuncisio erat illis necessaria ad salutem, nunc mortifera. Sed omnino tenendum est vnam esse fidem antiquorum & modernorum. vnde Apost. Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, aliàs non esset eadem Ecclesia. Habitus enim habent vnitatem vel multitudinem ex obiecto extra animam. Cùm igitur obiectũ fidei sit Christus, in quem antiqui crediderunt, & nunc credimus: consequens est antiquorum fidem & nostram esse vnam specie, quia de vno obiecto. Nec ex hoc passu ex fide in fidem, elici potest duas esse fides, secundum speciem & essentiam. Sed solum quod fuit successio credentium, & quod fides modernorum quantum ad modum & aliqua accidentalia quæ concernunt participationem subiecti, sit diuersa secundum diuersos respectus. Cognitio enim vniuersalis & particularis, non differunt nisi secundum modum & circunstantiam temporis, quæ se habent accidentaliter secundum diuersos respectus præteriti & futuri. Licet dici posit, quod tempus aduentus Christi fuit determinatum in se, quia certo tempore fuit conceptus, natus & passus: licet non determinatum respectu credentium.

S. Tho. de veri. q. 4. ar. 12.
Ephe. 4. a

Text. *Sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuit.*

HIc probat quomodo Euangelium Dei sit in salutem omni credenti. Et sic non debent referri hęc verba ad proximam clausulam. s. reuelatur in eo iustitia ex fide in fidem. Nec inconuenienter hoc fecit Apost. Prius enim respondere debebat dubitationi quæ fieri poterat. Quidnam rei esset virtus illa Euangelij in salutem omni credẽti, respõdit quod est iustitia Dei. & sic respondit illi dubitationi, dicendo iustitiam Dei esse in salutem omni credenti. Et quia postea dixerat ex fide in fidem, è vestigio subdit, quo modo credenti pateat salus, videlicet quia iustus ex fide viuit, quod probat ex testimonio Abacuc. qui secundum 70. interpretes dixit, iustus autem meus, id est, à me iustificatus, & iustus reputatus. vt infra 4. in fide viuit. Sed secundum Hebraicam veritatem (vt D. Tho. ait) legimus, iustus ex fide viuit: licet aliqui codices habent mea & alij sua. Sed vtrumque stare potest. Quia si dicatur mea, ad Deum à quo donum fidei iustus accepit, refertur. Si verò legatur sua, ad iustum refertur qui dicitur ex fide sibi data viuere vita gratiæ. vnde Apost. Quod autem viuo in carne, in fide viuo filij Dei.

Abac. 2. a
Heb. 10. g
Gal. 2. d

Et quia hic est primus locus ex quo Lutherani ab orthodoxa patrum expositione discordant, & ex quo fidem solam esse vitam & solam sufficere trahunt, dicentes: Si enim salus Apostolico testimonio

motio omnium in vniuersum patet credenti, q iustus ex fide viuat: Quid aliud ad iustificationem
desiderare aut exigere oportet quàm vnicam fidem? Idcirco pro huius nodi dissolutione & cótro-
uersiæ resolutione, nonnulla ad hæc necessaria prælibabimus, fidei videlicet definitionem, diui-
sionem, atque subdiuisionem. Fides pro actu accepta apud omnes doctores dicitur assensus cer-
tus absque formidine causatus, supposita pia volũtatis affectione. Nam absque pia affectione non
est fidei actus. Nemo enim credit nisi volens, & sic cùm dæmones non habeant piam affectionem
ad Deum, sequitur quòd eorum credulitas non est ex fide, neque vniuoca cum credulitate fide-
lium viatorum quanuis peccatorum. Pia autem affectio, quæ quandam dilectionem importat, in-
nititur authoritati dicentis seu reuelantis, quam habet pro obiecto formali, & reuelata pro obie-
cto materiali. Fides verò pro habitu accepta, est habitus intellectualis inclinans intellectum hu-
manum ad promptè, faciliter, delectabiliter & quodam modo immobiliter eliciendum prædictũ
assensum certum, absque vlla penitus formidine circa reuelata. Et cùm authoritas & reuelatio sit
duplex, humana videlicet, & diuina: consequens est quod duplex sit fides. Vna humana, & altera
diuina. Fides humana est quæ authoritati & reuelationi humanæ innititur. Fides verò diuina est
quæ innititur reuelationi & authoritati diuinæ. De hac nunc est sermo. Hæc fides (vt Apost. ait) si-
ue sit habitualis, siue actualis, donum Dei est. Quia quò ad habitum per intellectum acquiri non
potest, cùm excedat capacitatem naturæ intellectus, qui se solo supra suam naturam erigi non po-
test, & sic à solo Deo infunditur. Quantum verò ad actum, est etiam donũ Dei principaliter ope- Ephe.2.b
rantis & mouentis intellectum, mediante illo dono habituali fidei ab eo intellectui infuso, cum
quo intellectus ad actum fidei concurrit, alioquin actus fidei non diceretur actus intellectus, sed
potius passio recepta. Quod autem homo merè passiuè se habeat in actibus suis, velut inanime
quoddam reprobatum & condemnatum fuit in concilio Tridentino, Sessione 6. canone 4. Est er-
go actus fidei theologicę hominis opus, munus tamen principaliter, cùm se intimius, & principa-
lius Dei, & à speciali dono Dei principalius procedens. Fides autem habitualis theologa est du-
plex. Quædam dicitur perfecta, quando est coniuncta charitati, quæ à scholasticis dicitur viua &
formata, quia charitas ei adiuncta, est forma fidei, quæ dat ei virtutem operandi meritoriè: secun-
dum illud ad Galat. 5. c. Fides quæ per charitatem operatur. quod non debet sic intelligi operari
fidem per charitatem, tanquam instrumentum, sic quòd charitas sit instrumentum quo fides ope-
ratur, & fides sit principale agens: quia tunc fides esset nobilior, dignior, & maior charitate: quod
est contra illud, 1. ad Corinth. 13. Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: Mainr autem
eorum est charitas. sed debet intelligi quod fides vim operandi à charitate accipiat. Vnumquod-
que enim virtutem operandi sumit à forma: quod autem charitas sit forma fidei, sic deduci potest.
Nam actus voluntarij prout fides (vt dictum est) recipiũt speciem à fine, qui est volũtaris obiectũ:
id autem à quo aliquid speciem sortitur, se habet ad modum formæ in naturalibus. Et ideo cuius-
libet actus voluntarij finis ad quem ordinatur, est quodammodo forma: tum quia ex ipso fine re-
cipit speciem, tum etiam quia oportet quod modus actionis proportionabiliter respondeat fini.
Sed actus fidei ordinatur ad obiectum voluntatis, quod est bonum. Hoc autem bonum quod est
obiectum fidei. s. bonum diuinum quod est proprium obiectum charitatis, quæ est in voluntate.
Ideo charitas dicitur forma fidei, inquantum per charitatem actus fidei imperatur à charitate &
per tale imperium formatur quò ad hoc vt sit meritorius vitæ æternæ. Hæc fides vocatur à diuo
Iacobo, Viua, id est, operans elicitiuè vel imperatiuè opera vitæ ęternę meritoria, propter quæ iu- Iaco.2.
stus viuit. Altera est fides imperfecta, quæ non habet charitatem comitem. Hæc fides à schnlasti-
cis dicitur informis, eò quod non habeat secum charitatem, quæ est forma eius, vt dictum est: & à
D. Iacobo dicitur mortua & ociosa, eò quod non habeat opera vitæ æternæ meritoria: licet quæ- Iaco.2.d
dam alia opera possit habere, vt montes transferre, vtilitatem peccati & pœnas peccatoribus de-
bitas ostendere, & modum ac viam resurgendi à peccato. Ideo nõ est omnino mortua, sicut arbor
quæ nullum fructum producere potest. Quia sicut homo peccator, qui à D. Ioanne dicitur mor- Apoc.3.a
tuus, potest opera vitæ naturalis facere. s. comedere, bibere, sic fides informis pręd icta opera face-
re potest, licet sit mortua, quantum ad opera meritoria, vt dictum est. Nec est necesse quòd simili-
tudo teneat in omnibus: cùm nullum simile sit idem. Et nihilominus fides imperfecta informis
mortua (ac ociosa quam vocant) vera fides, alioquin peccatores extra gratiam existentes nó essent
Christiani nec dicerẽtur fideles. Et quod per quodlibet peccatum mortale perderetur fides, hoc
fuit condemnatum in concilio Tridẽtino, Sessione 6. canone 28. vbi dicitur: Si quis dixerit amis-
sa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet non esse verã fidem,
aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christiaoum, anathema sit. Vocatur enim fides
simpliciter ab Apostolo, dicente 1. ad Corinth. 13. Si habuero omnem fidem, ita vt montes trans-
feram, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et D. Iaco. in sua epist. cap. 2. nominat simplici-
ter fidem eam quæ est sine operibus. Experimur etiam quòd si peccatoribus extra gratiã existen-
tibus proponatur quòd Deus est trinus & vnus: & quòd filius Dei ad redimendam naturam hu-
manam est incarnatus, continuò, promptè, faciliter, & delectabiliter assentient & credent. Hæc
autem credulitas non procedit à fide viua, cùm non habeant eam, nec ex fide acquisita, cùm, vt
dictum est, non possit acquiri. Ergo ex fide illa infusa informi & mortua, quæ est donum Dei. Hęc Iaco.2.d
fides informis & mortua in vno homine est eadem secũdum essentiam cum fide formata & viua.
vnde Glo. super illud, fides sine operibus mortua est, dicit: quibus operibus reuiuiscit. Differt ta-

mẽ ab ea ſicut imperfectum à perfecto. Nec repugnat aliquid quod prius fuit imperfectum, ſucceſsiuè poſſe perfici: & quod perfectum eſt, imperfectionem contrahere: vt notum eſt de puero qui efficitur vir, & tamen in decrepitu imperfectus eſt. Sic fides informis quę abſque charitate eſt imperfecta, ea adueniente perficitur: & ea diſcedente, imperfecta manet vt prius erat. Nec ob- 1. Cor. 13. c ſtat illud Apoſtoli: Cùm venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Quia verbum Apoſtoli intelligendum eſt quando imperfectio eſt de ratione imperfecti: tunc enim opor- 1. 2. q. 4. art. 4. ad 1. tet quòd adueniente perfectione, imperfectum excludatur: ſicut adueniente aperta viſione diuinæ eſſentiæ, de qua ibi loquitur, excluditur fides, de cuius ratione eſt quod ſit non apparentium. ſed quando imperfectio non eſt de ratione rei imperfectæ, tunc illud numero idem quod erat imperfectum, fit perfectum: ſicut de puero dictum eſt. Sed informitas fidei non eſt de ratione fidei per ſe, ſed per accidens ſe habet ad ipſam ſecundum perfectionem vel imperfectionem voluntatis. Nec propter hanc mutationem alteratur fides, ſicut nec cætera accidentia, ſed mutatur ſubiectum fidei quod eſt anima.

Matt. 19. c Heb. 10. g His ſuppoſitis redeundo ad nodum iſtum & illationem, quã Lutherani ex hoc loco male intellecto inferunt, fidem eſſe vitam iuſti & ſolam ſufficere: Dicẽdum primò quod nec propheta Habacuc, nec Apoſt. per hæc verba, iuſtus ex fide viuit, voluit dicere fidem eſſe vitam iuſti, eſſentialiter, ſed ſolùm directiuè: dirigit enim & allicit iuſtum ad obſeruandum opera præceptorum, quæ dicuntur vita iuſti: eò quod ſecundum philoſophos vita dicitur operatio, vel ſecũdum theologos, eò quod opera præceptorum conducunt ad vitam æternam: iuxta illud, Si vis ad vitã ingredi, ſerua mandata. Et quod talis ſit ſenſus Prophetæ & Apoſtoli, apparet ex contextu hic, & ad Heb 10. vbi ſic exponitur, Iuſtus ex fide viuit, id eſt, iuſtus ſpe per fidẽ reuelata durabit & perſeuerabit in opere. Fides enim dirigit hominem ad iuſtitiam præbens acceſſum obſeruando viam: vt Apoſt. Infra 5. a infra 5. dicit quod ad Chriſtum habemus acceſſum per fidem. Et alibi, In Chriſto habemus fidu- Ephe. 3. c ciam & acceſſum in confidentiam per fidem, quæ prout deferens lucet, nã dirigit & oſtẽdit viam, & conducit hominem ambulantem & operantem in tenebris: ſic fides dirigit peccatorem ambulantem in hoc mundo in tenebris erroris & peccatorum: oſtendendo viam pœnitentiæ & Deum miſericordem ad vitam ſpiritualem, quæ eſt per iuſtitiam ſiue gratiam, quæ eſt in eſſentia animæ, qua cauſatur fides in intellectu, & ſpes & charitas in voluntate, ſi non inueniat: vt cùm ex infideli aliquis fit fidelis: & quando per peccatum mortale perditur gratia & charitas, per pœnitentiam recuperatur gratia & charitas: ſed tunc gratia non cauſat fidem nec ſpem, cùm iam inueniat eas. Fides enim per ſolum peccatum infidelitatis amittitur, & ſpes per ſolum peccatũ deſperationis: charitas autem & gratia per quodlibet peccatum mortale: taliſque eſt ordo inter gratiam, charitatem, fidem & ſpem, quòd gratia eſt cauſa fidei, ſpei & charitatis quæ fluunt ab ea: & vbicunque in via eſt gratia, eſt fides, ſpes & charitas: ac etiam vbicunque eſt charitas, eſt fides, & ſpes: & vbicunque eſt ſpes, eſt fides, ſed non econuerſo: quia fides & ſpes poſſunt eſſe ſine charitate, vt dictũ 13. de Trinit. eſt, & fides ſine ſpe. vnde D. Aug. dicit, quòd ſine charitate fides poteſt eſſe, ſed nõ prodeſſe. & licet idem Aug. in Ench. 7. & 8. c. hanc materiam tractãdo, dicat, fides credit, ſpes & charitas orãt, ſed ſine fide eſſe non poſſunt. Non tamen ſequitur quod fides ſine illis eſſe non poſſit, vt probatũ eſt. Licet enim ternarius numerus abſque 1. 2. & 3. vnitatibus eſſe non poſſit, binarius tamen in illo incluſus abſque ternario eſſe poteſt: & vna vnitas abſque binario & ternario: ſicut etiam poſſibile eſt animam vegetatiuam eſſe in plantis abſque potentiis ſenſitiuis, & animam ſenſitiuam abſque potentiis ſpiritualibus in brutis. non poteſt tamen anima intellectiua eſſe in homine abſque potentiis ſenſitiuis & vegetatiuis. Videmus etiam fundamentum abſque parietibus & tecto eſſe 1. Cor. 3. c poſſe, licet non econuerſo. Cur ergo fides (quæ ſecundum Apoſt. fundamentum eſt ſalutis: iuxta illud, Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. i. vt Glo. exponit fides Ieſu Chriſti) abſque ſpe & charitate eſſe poterit. Nec obeſt quod in titulo ſeu ſuperſcriptione illius 8. c. Ench. præfigitur: Qualiter fides, ſpes & charitas ſine ſe inuicem eſſe non poſſunt. Quia illam ſuperſcriptionem à D. Aug. non conſtat fuiſſe præfixam: & quanuis ab eo præfixa fuiſſet, nihil tamen in illa cõcludit, ſed ſolum lectorem admonet, vt in illo c. videat an & quo modo illa tria adinuicem ſe habeant. Ideo titulus ille ſeu ſuperſcriptio referri debet ad concluſionem prædicti c. quæ talis eſt: Proinde nec amor ſine ſpe, nec ſpes ſine amore, nec vtraque. ſ. amor & ſpes ſine fide, non tamen dicit quod fides ſine ſpe & amore eſſe non poſſit. Cùm, vt 15. de Trin. dictum eſt, oppoſitum dixerit. Non obſtat pariter quod idem Aug. ad Conſentium dicit: pia fides Epiſt. 85. ſine ſpe & charitate eſſe non vult, quia ibi non dicit, non poteſt, ſed, non vult. Magnum enim diſcrimen inter non poſſe & non velle eſſe conſtat apud eos qui liberum arbitriũ in homine ponũt. Eccl. 31. b Multa enim poſſumus quæ nolumus. vnde Sap. Beatus qui tranſgredi potuit, & non eſt tranſgreſſus: facere malum, & non fecit. Multa etiam volumus, quæ conſequi non poſſumus, vt notum eſt. Licet ergo pia fides non velit eſſe ſine ſpe & charitate, non ſequitur tamen quòd eſſe non poſſit. Et velle à D. Aug. ibi accipitur ſicut naturales communiter accipiunt: & quemadmodum Chri- Ioan. 3. a ſtus accipit, cùm ait, Spiritus vbi vult, ſpirat. quæ verba, ſecundum nonnullos expoſitores, poſſunt exponi de vento, qui vbi vult, ſpirat, id eſt, inclinatur & tendit: inclinatio autẽ eſt à Deo ordinante Infra 11. a naturam. Cùm omnia quæ à Deo ſunt, ordinata ſint. Et aliqua inclinantur abſque quacunque cognitione, vt ignis ſurſum, & lapis deorſum: aliqua verò cum cognitione, ſed nõ libera, vt animalia bruta. Quædam autem cùm cognitione libera, vt homo, & angelus. Et cùm Deus diſponat omnia

ſuauiter,

suauiter.i.secūdū modū suę naturę.s.naturalia naturaliter,& libera liberè. Sic ergo ordinauit Deus Sap.8.a
fidem vt inclinaret ad spem ostendendo voluntati summum bonum, quod suaptè natura natum Ephe.1.b
est causare desiderium siue spem,nisi impediatur. Spes autem inclinatur & ordinatur ad amorem
& fruitionem nisi impediatur,prout ignis semper tendit sursum,nisi impediatur:potest tamen, vt
notum est,impediri:& lapis ne cadat deorsum,inclinatio tamē semper manet,impedimēto amo- 1. Cor.13.a
to,statim suam inclinationem & diuinam ordinationem sequitur. Sic fides, quæ donum Dei est, Ioan.11.f
ad hoc data est vt generet spem,& per eam amorem,& sic fine spe & charitate esse nō vult.i.non
inclinatur ad hoc quod sit sine illis,sed ad illas:impediri tamē potest executio per liberum homi-
nis arbitrium,& sic ab extrinseco i.ab homine peccatore & malè affecto. Fides separatur à spe,&
fides,& spes à charitate per quodcunque peccatum mortale. vnde & Apost. dicit fidem absque
charitate esse. Nec quadrat Lutheranorum euasio,qua elabi putant,dicentes Aposto.ibi loqui de
fide miraculorum,quam fatentur posse separari à charitate,cùm fides miraculorum sit eadem cū
fide qua credimus reuelatis à Deo:ad hoc enim Christus dicitur resuscitasse Lazarū, vt Aposto-
li & alij Iudæi crederent quòd Deus pater misisset eum in mundum. Si igitur fides illa separari
potest à charitate,quare fides informis separari non poterit,non videtur aliqua ratio, nisi dicatur
quod fides est charitas. Verùm hanc euasionē reprobauit Apost.dicens,Nunc manent fides, spes 1.Cor.13.d
& charitas:tria hæc,& per cōsequens nō sunt idem. Nec obstat insuper quod D. Aug.aliquando 1.Cor.2.d
dicit fidem esse animam animæ, quia non intelligit quod fides sit anima animæ primò & princi-
paliter,cùm in libro de cognitione veræ vitæ.c.37. dicat quod fides dilectione animatur,sicut cor
pus anima viuificatur. Et ratio quare fides non potest dici anima animæ primò & principaliter,
est,quia si primò principaliter siue simpliciter & absolutè diceretur anima animę,daret ei esse spi-
rituale,quod constat esse falsum. Non enim dicitur homo simpliciter & absolutè spiritualis per
fidem:quia fideles Christiani in peccato mortali existentes, non dicuntur simpliciter & absolutè
spirituales,sed carnales:secundum illud, Animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. De- 1.Cor.3.a
inde dicit: Non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, adhuc enim carnales
estis. Cùm enim sit inter vos zelus & contentio,nónne carnales estis,& secundum hominem am-
bulatis? Ergo fides non potest dici primò & principaliter anima animæ,cùm anima secundū Phi- 2. de Anima.
los. sit actus primus. Gratia verò cùm det esse spirituale primò & principaliter ac simpliciter &
absolutè,dicitur anima animæ. Sed fides potest dici anima animæ directiuè, pro eo quod dirigit
voluntatem omnium potentiarum animæ reginam ad vitam spiritualem & supernaturalem. Et sic
debent interpretari omnes authoritates Apost. & aliorum doctorum,qui dicunt hominem iusti-
ficari per fidem,scilicet directiuè,ostendendo viam,finem,& media:& non effectiuè, cùm intel-
lectus non moueat effectiuè voluntatem. Et eodem modo exponi debent, cùm dicunt fidem es-
se principium, initium, originem, fundamentum omnium bonorum, & alia huiusmodi scili-
cet directiuè,sed non primum neque effectiuè. Pro finali autem resolutione argumenti Luthcrano-
rum, aduertendum est quod in nullo sacræ scripturæ passu ponitur dictio exclusiua, nec dicitur
iustum ex sola fide viuere, nec per solam fidem hominem iustificari. Et Christus, cùm dixit,
Fides tua te saluam fecit, non dixit sola, quia prædixerat: Dimittuntur ei peccata multa, quo- Luc 7.f
niam dilexit multum. Et cùm Apostolus dicit, Scientes autem quòd homo non iustificatur ex Gal.2.d
operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, non addidit dictionem exclusiuam, & ibidem illa
dictio nisi, tantum valet sicut absque vel sine: q. d. homo non iustificatur absque vel sine fide,
prout si diceretur non patet alicui salus, nisi per baptismum. Requiritur enim ad iustificationem
post lapsum pœnitentiæ sacramentum, spes & charitas: & ante lapsum in habentibus vsum ra- Ezech.18.a
tionis pœnitentiæ virtus,& in vtrisque propositum seruandi mandata. Et quia hæc requiruntur, Luc 7.e
cuilibet illorum attribuitur iustificatio ac principalius Deo, scilicet effectiuè, sacramentis verò Rom.8.c.
instrumentaliter, & sacerdotibus ministerialiter. Quod autem sola fides non sufficiat ad iustifi- Ioan.1.b
cationem determinatum fuit in concilio Tridentino, Sessione 6. Decreto 11. circa medium, vbi
dicitur: Itaque nemo sola fide sibi blandiri debet, putans fide sola hæredem se esse constitutum,
hæreditatémque consecuturum. Et canone 9. dicitur: Si quis dixerit impium sola fide iustifica-
ri, anathema sit. Et canone 12. dicitur: Si quis dixerit fidem iustificantem nihil aliud esse quàm
fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam solam
esse qua iustificamur, anathema sit. Et canone 29. dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptis-
mum lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidem, sed sola fide amis-
sam iustitiam recuperare, anathema sit. Si dicatur D. Bernardum & alios dixisse solam fidem
iusticare: Dicendum primò, quòd doctores sancti non ita crudè locuti sunt. Nam ex præce-
dentibus vel sequentibus verbis dant intelligere compunctionem & alia prædicta necessaria
esse, vt patet ex D. Bernard. sermo. 22. super Cantica canticorum, vbi hac exclusiua vsus est.
Secundò, quòd eo tempore quo doctores sancti vsi sunt illa exclusiua, non pullulabat neque
grassabatur hæresis hæc Lutheranorum. Tertiò, quòd per illam dictionem exclusiuam inten-
debant solùm excludere opera præcedentia, & externa quo ad primam iustificationem. Quar-
tò, quia tunc non erat per Ecclesiam determinatum, sicut est nunc. Et quod si nunc viue-
rent, cantarent palinodiam. Quare autem opera exigantur ad iustificationem, & an interna vel
externa præcedentia, concomitantia, vel sequentia, deducemus infra cap. 4. super verbo ei qui
operatur,&c.

Text. *Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.*

HIc Apost. arguit necessitatem gratiæ ex ira & pœna, quam scientes & negligẽtes cõsequentur. Hoc autem agit cõtinuando declarationem effectuum Euangelij, quod est virtus in salutem omni credenti: eò quod in eo iustitia Dei reuelatur. Cùm ergo iustitia duas partes habeat, videlicet præmiationem bonorũ & punitionem malorum: Quosdam enim videmus (vt D. Chrys. ait) bonorum promissione ad virtutem adduci: Quosdam verò minarum terrore à malis cohiberi, & ad virtutem pertrahi, vtrinque illos adducit. Propterea & Christus non solùm cælorũ regnum promisit, sed & gehennam comminatus est, & Prophetæ, quapropter hic Apost. condemnat huius temporis prædicatores, qui sola bona & misericordiam Dei annunciãt, nihilque de ira aut gehenna aut aliis pœnis comminantur, imò spernunt eos qui sequũtur Christum, Apostolos & Prophetas, in his comminationibus, caphardos eos nominantes. Ideo Apost. hic mala bonis, & bona malis temperãdo, non solùm dicit in Euangelio reuelari iustitiam Dei, sed etiam iram atque vindictam. Iram Dei nominat, nõ quod ira vt passio, quæ est ebullitio sanguinis circa cor, & perturbatio animi, sit in Deo, qui est incorporalis & simplicissimus, sed pro iudicio quo pœna irrogatur secundum similitudinem hominum iratorum, qui vindictam quærunt cum quadam affectus commotione: in Deo verò nulla passio sicut in nobis inuenitur. Tamen in eo est iustissima vindicatio

Sap. 12. c. absque quacunque affectus concitatione: secundum illud, Tu autem dominator noster cum tran-

Ioan. 3. d. quillitate iudicas. De hac ira D. Ioan. dicit: Qui incredulus est filio, nõ videbit vitam: sed ira Dei

Exod. 15. a. manet super eum, & sic accipitur hic ira pro effectu: iuxta illud, Misisti iram tuam quæ deuorauit eos sicut stipulam. Hoc autem dicitur, quia quidam Philosophi dicebant à Deo non esse pœnas

Psal. 39. peccatorum, quibus aduersatur illud: Qui corripit gentes, non arguet? Additur *de cælo*: quia credebant circa sola cælestia eius prouidentiam occupari, ita quod ad res terrenas non extenderet:

Iob. 22. c. iuxta illud, Circa cardines cæli perambulat, nec nostra cõsiderat. Contra quos est illud Psal. Do-

Psal. 101. minus de cælo in terram prospexit. Et illud, Dominus de cælo respexit super filios hominum, vt

Act. 1. b. videat si est intelligens aut requirens Deum. Vel *de cælo* venturi ad iudicium: iuxta illud, Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum, ita veniet ad iudicandum & præmiandum bonos,

Matt. 25. a. & puniendũ malos, vt D. Mat. refert. Vel secundum D. Amb. *de cælo*. i. cælo iniquitatẽ illorum de-

Iob 20. d. monstrante & accusante: secũdum illud, Reuelabunt cæli iniquitatẽ eius. Ex magnitudine enim, pulchritudine, ordine, & virtute cæli, creatoris virtutem intelligere debuerunt. Ideo enim tã pulchra astra condidit vt ex his quantus & quàm admirabilis creator esset, posset agnosci, & solus

Psal. 19. adorari. vnde scriptum est, Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum: potuerunt enim per legem naturæ apprehendere fabricam mundi testari authorem suum Deum esse & Deum summè diligendum, quod Moyses literis tradidit. Sed impij facti sunt in Deum, & iniusti in proximũ. vnde subdit, *super omnem impietatẽ & iniustitiam*. Sicut enim pietas dicitur cultus qui exhibetur Deo tanquã

Ezech. 18. summo parenti: ita impietas dicitur peccatum contra diuinum cultum. vnde Ezech. Impietas impij super eum erit. Et sicut iustitia est per quam homines in ratione conueniunt & communicant:

Iob 35. b. iuxta illud, Filium hominis adiuuabit iustitia tua: ita & iniustitia dicitur peccatũ, quo læditur proximus. Reuelatur enim in Euangelio ira, vindicta & pœnæ impiorum & iniustorum, maximè eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent, *id est*, qui veram Dei cognitionem quasi captiuam tenent per malitiam. Nam vera Dei cognitio, quantum est de se, inducit & vocat homines ad bonum, vt Deum colant, & homines ament sicut seipsos: sed ligatur quasi captiuitate detẽta per impietatis & iniustitiæ affectum, quo detinetur ne possit in suum exire effectum, qui est inducere ad bonũ & ad verum cultum Dei, & ad reddendum proximo quæ sua sunt. Et sic veritatem detinere in iniustitia, est intellectum habentem veram cognitionem claudere iniqua voluntate. Multi enim sunt inter Christianos qui cognitionem etiam fidei detinent in iniustitia, & claudunt mala voluntate.

Text. *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit.*

HIc probat quod Gentiles detinuerint in iniustitia veritatẽ, & idcirco merebãtur iram & vindictam Dei. *Quia quod notum est, &c.* Illud dicitur Ignotũ Dei secundum Glos. ordinariam, quod lumine naturali à creatura cognosci non potest, vt mysterium Trinitatis & incarnationis: & illud nõ erat reuelatum Gentibus, neque illam veritatem siue cognitionem illorum verorum non detinebãt in iniustitia, neque de his arguuntur. D. Paulus legitur Athenis inuenisse aram inscriptam Deo ignoto, quia eius natura non erat cognita quantum ad personas. Notum verò Dei dicitur illud cognoscibile de Deo, quod ratione naturali cognosci potest ex mundi & creaturarum dispositione, vt quòd sit vnus, infinitus, omnipotens, omniscius, summus, princeps, gubernator &

Lib. 1. con. Gen. & loc. remunerator omnium bonorum & malorum, & alia huiusmodi quæ D. Tho. post D. Dio. tripliciter ostendit. Primò ex causalitate, quia cùm creaturæ sint defectibiles & mutabiles, necesse est eas reduci ad aliquod immobile & perfectũ, & secundũ hoc cognoscitur de Deo an est. Secundò per viam excellentiæ. Non enim reducuntur omnia in primũ principium, sicut in propriam causam & vniuocam, prout patet per filij generationẽ: qua vniuoce causat idem in specie. Sed sicut in causam cõmunem & excedentem, & ex hoc cognoscitur quòd Deus est super omnia. Tertiò per viam negationis, quia si est causa excedens, nihil eorum quæ sunt in creaturis potest ei cõpetere.

Sicut

Sicut nec corpus cæleste dicitur propriè graue vel leue, calidum vel frigidum, & secũdum hoc dicimus Deum esse immutabilem & infinitum. Et hanc cognitionem habuerãt Gentiles per lumen
rationis: iuxta illud, Multi dicunt quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus Psal. 4.
tui domine. vnde subiungit *manifestum est in illis*. i. inter illos: quia Romani inter Gentiles acumine ingenij ea cognitione præstabant. Et nota verbum, *Manifestum*. contra eos qui putant illa quæ sunt de Deo, nulla ratione demonstrata esse: quia tales non solùm contradicunt Philosophiæ, verũ etiã Apost. qui dicit Manifestum est. Si enim manifestum sit, euidens & demonstratum esse oportet. vnde Apost. ne ex huiusmodi cognitione superbirent, declarando authorem à quo Gentiles veritatem & cognitionem veram acceperant, subiungit, *Deus enim illis manifestauit*. non dicit reuelauit, ne lumen gratiæ immisceat, sed dicit manifestauit, vt diuinum concursum mediãte lumine natu-
rali (quod donũ Dei est ab initio naturæ datum) significet. De hac manifestatione Iob: Docet nos Iob 35.c
super iumenta terræ. Sed manifestatio Dei non est sicut manifestatio hominis, quia vnus homo alteri manifestat, explicando conceptum suum per aliqua signa exteriora, per vocem vel scripturã, Deus autem dupliciter aliquid nobis manifestat. Vno modo infundẽdo lumen interius per quod
homo cognoscit: secundum illud, Emitte lucem tuam & veritatem tuam. Aliomodo proponendo Psal. 42.
suæ sapientiæ signa exteriora. s. sensibiles creaturas: iuxta illud, Effundit illã. s. sapientiã, super om- Eccl. 1. b
nia opera sua. Et sic Deus altero istorũ duorũ modorũ eis manifestauit, vel interius infundẽdo lumẽ: vel exterius, ꝓponẽdo visibiles creaturas in quibus, sicut in quodã lib. Dei cognitio legeretur.

Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Text.

HIc ostẽdit per quem modum Gentiles Dei cognitionẽ acceperint vel accipere potuerint. Et
primò quidẽ ponit tria, quæ de Deo cognouerunt. Primò, *Inuisibilia*, per quæ intelligitur Dei Ioan. 1. b
essentia, quæ in hac via videri non potest: iuxta illud, Deum nemo vidit vnquã. vnde Apost. Regi 1. Tim. 1. d
sæculorum immortali, inuisibili, &c. Dicit autem inuisibilia pluraliter, quia diuina essentia non est visibilis secundum se, neque secundum conditiones eius, quæ vnitati respondent: prout bonitas,
sapientia, & alia huiusmodi quæ non videntur à nobis: iuxta illud, Vt ex inuisibilibus visibilia fie- Heb. 11. a
rent. Secundò cognouerunt eius virtutem siue potentiam, secundum quod res ab eo procedunt si-
cut à principio: iuxta illud, Magnus dominus & magna virtus eius. Hanc ergo virtutem esse per- Psal. 14. b
petuam philosophi cognouerunt. vnde dicit, sempiterna quoque eius virtus. Tertiò cognouerunt diuinitatem, quæ est vltimus finis, in quem omnia tendunt. Diuinum enim secũdum philosophos, est commune bonum quod ab omnibus participatur, propter hoc potius dicit diuinitatem, quàm
deitatem: quia diuinitas significat participationem, deitas verò essentiam. vnde Apost. In ipso ha- Colos. 2. e
bitat plenitudo diuinitatis. Hæc autem tria referuntur ad tres modos cognoscendi supradictos. Nam inuisibilia Dei cognoscuntur per viam negationis, sempiterna virtus per viam causalitatis, diuinitas verò per viam excellentiæ. Si dicatur quod virtus & diuinitas sunt inuisibilia, ergo non debebat eas subiungere: Dicendum quod per inuisibilia, intelligit essentiam: & per virtutẽ & diuinitatem, conditiones eius: vel dicendum quod prius proposuit in generali, omnia postmodum declarat in speciali, virtutem & diuinitatem: quas distinguit, non quod sint duæ res in se distinctæ & separatæ, sed prout distinguuntur ratione secundum nostrum modum intelligẽdi. Quidam per inuisibilia intelligunt Angelos, qui sunt inuisibiles quo ad sensum, cùm sint incorporales. Aliqui exponunt virtutem, qua cuncta creata gubernat, & diuinitatem qua vniuersa replet. Medium verò & modum, quibus illa cognouerunt designat, dicens: *per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur.*
Sicut enim ars manifestatur per artificis opera, ita sapiẽtia manifestatur per creaturas: iuxta illud, Sap. 13. b
A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter potest eorum creator videri: quia Deus relucet in effectis suis velut in speculis, & sic videri potest: non quidẽ oculo corporali, sed intellectua-
li. Deus enim cùm sit spiritus, sensu vel imaginatione (quæ corporalia sunt) cognosci non potest, Ioan. 4. c
sed intellectu. vnde Esa. Ecce intelliget seruus meus. A quo autem per hunc modum intelliga- Esa. 52. d
tur, declarat, cùm dicit, *à creatura mundi*. D. Aug. & Chrysost. legunt à creatione & constitutione 8. de ciui. Dei
mundi inuisibilia Dei cognoscuntur: nõ solùm ex his quæ facta sunt tempore gratiæ, sed & ea quę c. 9. & 11.
facta sunt à creatione mundi. Vel quod à creatione mundi homines inceperunt cognoscere Deũ
per ea quæ facta sunt. vnde Iob: Omnes homines vident eum. Alij verò textus habent à creaturã Iob 36. d
mundi, id est, ab homine, qui dicitur omnis creatura (vt D. Greg. ait exponendo illud, Prædicate Marc. vlt. d
Euangelium omni creaturæ) eò quòd omnium creaturarum conditiones participet.

QVARTA PARS COMMENTI I. C.

Ita ut sint inexcusabiles: quia cum cognouissent Deũ, non sicut Deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt. Text.

N hac quarta parte ostendit Gentiles habita cognitione Dei inexcusabiliter obnoxios fuisse culpæ impietatis & iniustitiæ, dicens: *Ita* scilicet manifesta eis erant inuisibilia Dei, vt cognoscerent ipsum supereminentem esse. vnde debebãt ei cultum, gloriam & honorem, quæ superexcellẽtibus debentur. eundémque esse primũ principiũ
& causam. vnde ei in omnibus gratiarum actio debebatur: iuxta illud, In omnibus gratias agite. 1. Thess. vlt. d
ideo *erant inexcusabiles*. Qui enim (vt D. Ambros. ait) multis modis reus conuincitur, excusari non
potest. Tria enim sunt, secundum Arist. quæ & si non integraliter tollant culpam, pro parte tamen 3. Ethi.
excusant. Hæc sunt ignorantia, concupiscentia, atque metus, veruntamen nunquam ab his tribus 1. Tim. 1. c
aliquis

aliqois excusationem prætexere potest, nisi dum procedunt & sunt causa operis, quod aliàs non fieret, qualis est ignorantia Pauli insectantis Ecclesiam Christi, propter quam dicit se misericordiam consequutum, quia ignorans fecit. Si verò ignorantia sequatur ex culpa, non potest culpam subsequentem excusare, vt si quis per ebrietatem homicidium committit, culpa homicidij nó excusatur. Quia secundum Philos. Ebrius duplices meretur mulctationes. Cùm ergo in Philosophis non præcesserit ignorantia, quia quod notum est Dei, manifestum erat in illis, fuerunt inexcusabiles. Ideo rationem subiungit, dicens: *quia cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt*, siue non coluerunt gloriam & honorem exhibendo, & omnia in eum tanquam in vltimum finem reducendo, nec eius maiestatem publicè prædicando illum solum colendú abiectis idolis. *Aut gratias egerunt*, id est, non recognouerunt bona quæ habebant ab ipso eis aduenisse, sed virtuti suæ & ingenio attribuebant, quemadmodum tenebantur: sicut D. Ambr. dicit, quod de anterioribus loquitur, vt præsentes & futuros corrigat. Si dicatur quod illa naturalis cognitio de Deo, vel sufficiebat ad salutem, vel non: si sufficiebat, approbatur hæresis Pelagij. Si non sufficiebat, ergo requirebatur altior cognitio, ergo poterant se excusare per carentiam superioris notitiæ. Dicendum quod non sufficiebat, veruntamen si vsi fuissent illa cognitione Dei quæ naturali lumine haberi poterat cum cursu Dei manifestantis, Deus qui non deficit in necessariis, qui etiam attingit à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter, sua infinita clementia altiorem cognitionem dedisset, si non posuissent impedimentum peccati omittendo, ac etiam committendo.

Text. *Sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.*

HIc ostendit quòd ex eorum culpa sequuta fuerit ignorantia, cordis obscuritas, & menti cæcitas. vnde dicit: *Euanuerunt, &c.* Res illa vana æstimatur quæ nihil habet stabilitatis aut firmitatis, & caret illo quod ex natura sua apta est habere: vel quæ non ordinatur in finem, seu quæ non
Malac. 3 b consequitur finem sibi à natura præscriptum, vti crustula nucleo vacua. Et cum solus Deus sit immutabilis, secundum illud: Ego dominus & non mutor. Ideo tunc solum mens humana à vanitate libera est, quando Deo innititur. Cùm verò prætermisso Deo cuicunque creaturæ innititur, incurrit vanitatem: secundum illud, Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei.
Sap. 13. a
Eccl. 1. a Et Salomon, Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. vnde Psalmist. Dominus scit cogitationes ho-
Psal 93. minum, quoniam vanæ sunt. In cogitationibus ergo suis euanuerunt, inquantum in seipsis, & non
Psal. 11. in Deo fiduciam habebant, sibi & non Deo bona sua ascribentes, secundum illud: Labia nostra à nobis sunt. Per hoc autem quod per superbiam euanuerunt in cogitationibus suis, in res vanas & instabiles cogitationes suas applicuerunt, secuta est in eis mirabilis ignorantia. vnde subiungit, *Obscuratum est insipiens cor eorum*, quæ verba non debent sic intelligi: vt prius fuerit insipiens cor eorum, quàm obscuratum. Sed simul obscuratum est cor eorum, & insipiens factum, id est priuatum lumine sapientiæ, per quam homo verè Deum cognoscit: sicut enim qui oculos corporales à sole materiali auertit, obscuritaté corporalem incurrit: ita ille qui à Deo auertitur, de seipso præ-
Prouer. 11. a sumens, & non de Deo spiritualiter obscuratur. vnde Salomon: Vbi humilitas (per quam homo
Mat. 11. d
Eph. 4. c se subiicit Deo) ibi sapientia. Vbi verò superbia, ibi contumelia. Ideo Christus: Abscondisti ea sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est, humilibus. De his prudétibus dicit Apostol. Gentes ambulant in vanitate sensus sui obscuratum habentes intellectum. Postquam enim Philosophi, eò quod tanto studio & labore sciétias nacti fuerant, earum sibi gloriam arrogassent, neque Deo retulissent receptas, inflari cœperunt atque in sectas se & symbola dissecare: vt alij Academici, Alij Stoici, Alij Pithagorici, Alij Peripatetici, Alij aliis spumosis & tumentibus nominibus insigniréntur. Mox dogmata sua quisque profiteri instituit, nec tam lucem intellectus sectari, quàm alios oppugnare, quàm propria tueri placita. Atque hinc sanè est, vt tam de naturalibus rerum principiis & causis, quàm de ratione morum vsquequo varia diuersáque monstra confecerint, vt qui plerosque eorum legerit, nihil aliud quàm ab irato dæmone dementatos existimet. Adeo enim euanuerunt in cogitationibus suis, vt, *dicentes se esse sapientes*, id est, sapientiam sibi à seipsis ascribentes, *stulti facti sunt.* iuxta illud: Væ qui sapientes estis in ocu-
Hier. 10. c lis vestris. vnde Hieremias dicit, Stultus factus est omnis homo à scientia sua: de qua scilicet præsumebat.

Text. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentium.*

HIc Apostolus manifestat peccatum impietatis Gentilium: quia contra Deum adeo obscuratum erat insipiens cor eorum, quod incorruptibili, & omnino immutabili debeba-
1. Tim. 1. d
Malac. 3. b tur, *mutauerunt*, id est, transtulerunt à Deo *gloriam*, id est, laudem, honorem, & manifesta-
Iacob. 1. b tionem, ac causalitatem, quam tanquam soli immortali, & omnino incorruptibili ac penitus immutabili attribuere debuerant, dederunt aliis creaturis instabilibus, & corruptibilibus.
Hier. 2. c vnde Hieremias ait, Populus meus mutauit gloriam suam in idolum. In quorum exprobratio-
Sap. 14. c nem Sapientia dicit: Lignis & lapidibus imposuerunt nomen incommunicabile Dei, cuius
Psal. 47. a sublimitatem cognouerunt, & de qua Dauid: Magnus dominus & laudabilis nimis. Non solum attribuerunt hominibus, quos Deus ad imaginem suam fecit, & mente ac voluntate donauit: sed etiam similitudinibus & simulachris hominum corruptibilium: & quod peius est, similitudinibus volucrum, quadrupedum & serpentium. Et quod omnino intolerabile erat, pecora, saxa,

& lapides

& lapides pro diis colebantur,& ducebantur.manifestum enim est quod similitudo imaginis est posterior illa re,cuius est imago. Et gloria siue claritas Dei est principiũ omnis speciei & formæ. Et si gloriam Dei in similitudinem imaginis cõmutat,cõuertit primũ in vltimũ. Sed quæret forsitan aliquis,quo modo potuerũt eo insaniæ furorísque collabi,& vnde idololatriæ origo? Dicendum quod secundum Iudæos idololatria in secunda mundi ætate incœpit ab Ismaele,quẽ primo simulachrum ex luto finxisse asserunt: ob quam causam instante Sarra ab Abraham patri suo ab hæreditate & domo eius exclusus est.Alij dicunt quod à Nembroth primo tyranno, qui cogebat homines ignẽ adorare:vel à Nino Babyloniorũ rege,qui imaginem filij sui fecit adorari, de quo Sap.Acerbo luctu dolens pater sibi filij rapti fecit imaginẽ,& illũ qui tunc quasi mortuus fuerat, nunc tanquã Deũ colere cœpit.Deinde propter aliqua opera,vtpote propter vrbem conditam à Romulo,vel propter egregias victorias,vt Herculi alijsq; compluribus statuæ positæ sunt, quæ à principio non colebantur vt dij,sed extabant in eorum memoriam, atq; vt homines ad virtutum studium excitarentur.Cum verò sensuales homines imagines sensibus obiectas tanta veneratione susciperent,accepta inde occasione dæmones in illis ingressi,responsa dare cœperunt atq; homines deludere,qui crederent subsidia præsidiáque inde à suis statuis ac delubris obuenire.Animalium verò cæterorum adorationem Ægyptus superstitionibus imbuta, & dæmonũ præstigiis seducta,incœpit:vt Strabo 7.diffusè narrat.Cunctas nanque effigies,quas in Zodiaco cõpererant, vt Arietem,Taurum,Scorpium, Leonem, & alia pro diis habebant: de quibus Deus Iudæos ab Ægypto reducens admonitos fecit,dicens:Ne fortè oculis eleuatis in cœlum videas solẽ, lunam, & omnia astra cœli,& errore deceptus adores,& colas ea.Quin verò vt idem author refert, non solum peccatoribus penè vniuersis,sed cepis & porris,quibus vescebãtur,diuinos deferebãt honores. Quin & Crocodilus ferocissima bellua Arsinoe vrbe Ægypti à sacerdotibus mansuefacta colebatur:quàm hic forsan commemorat Paulus,nomine serpentum,sicut nomine volucrũ aquilas,vel anseres Romanorum ob custodiam capitolij.Sed de his Eusebius & Lactantius diffusè,& D.Aug.lib.8.de Ciuit.Dei.Ex hoc autem Apostoli loco recentes hæretici catholicos increpant, eò quod Gentilitatis imagines ab orco reuocent,idololatrarúmque æmuli colant. Contra prohibitionem legis quæ dicit:Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ in cœlo est desuper,& quæ in terra deorsum,& eorum quæ sunt in aquis sub terra,non adorabis,neque coles ea.Adiiciunt quod habetur in Psal. Simulachra Gentium,argentum & aurum,opera manuũ hominum.Os habent & non loquentur,&c.sequitur:Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.Confirmant & aggrauant ex his quæ dicit Propheta Baruch:Nunc autem videbitis in Babylonia Deos aureos & argenteos,lapideos,& ligneos, in humeris portari ostentantes metum Gentibus.Videte ergo ne & vos efficiamini similes factis alienis. Confirmant etiam ex gestis Ezechiæ regis,qui zelo Dei succensus succidit lucos,confregitque serpẽtem æneum, quem fecerat Moyses de mãdato Domini,eò quod prouocaret & induceret ad idololatriam.Ex his inferentes imagines esse delendas,& nullo modo adorandas aut venerandas. In hunc errorem lapsi sunt & cõdemnati Serenus episc.Massiliensis,Leo quartus Imp.& Valdenses. Hic autem error fuit condemnatus sub Greg.3.in concilio Romano, & Francfordinensi, sub Adriano 1. Et in concilio Niceno 2.in quo actione 2.3.& 4.adducuntur quàm plurimi sancti,qui sanctorum imagines venerandas esse sanxerunt,& miracula facta contra dehonestantes imagines, & quomodo earum veneratio & adoratio ex Apostolorum traditionibus originem traxerit,quod etiã D.Tho. refert.Et in concilio Constantinop.sub Adriano 1. actione 8.c.3. Et in tribus cõciliis Lateranen. Non enim in Exodo aut Deutero.prohibuit Deus absolutè & simpliciter imagines fieri,cum ipse iusserit fieri & inspici imaginem serpentis,& duas imagines Cherubim,quas fecit in propiciatorio erigi,de quarum medio loquens humanis sensibus maiestatem suam ostendebat. Sed prohibuit sculptilia fieri maximè Astrorum,animalium,& piscium,quæ subnotantur nominibus illis cœli,terræ,& aquarũ, vt adorarẽtur adoratione latriæ,& colerẽtur pro diis,vt fiebat à Babyloniis. Hoc autem non faciunt Christiani.vnde determinatum fuit in concilio Constantinop.cuius determinatio inter decreta relata est,cap.venerabiles,de consecr.distin.3.vbi dicitur: Venerabiles imagines non deos Christiani appellant,neque seruiunt eis,vt diis,nec alicui creaturæ cultu diuino,sed venerantur eas,& adorant in memoriam & recordationem primitiuorum. Non enim venerando eas,insistunt in ipsis imaginibus,sed quemadmodum visus vnico actu fertur in aerem illuminatum,& colorem ad quem terminatur mediante aere illuminato. Sic mens Christianorum non sistit in imaginibus,vt sunt quædam res ex auro,argento,aut alia materia,sed per eas tãquam per medium venerantur res repræsentatas honore illis debito.vnde Damasc. dicit:Honor imaginis pergit vsque ad prototypum & exemplar. Nec sanctorum imagines debent nominari idola. Nam idola dicuntur simulachra eorum quæ nullo honore digna sunt,quinimo vituperio, vt impudica Venus,Iupiter & alia huiusmodi. Imagines autem sunt simulachra seu repræsentationes eorũ quæ habent in se virtutẽ & excellẽtiã,& quæ digna sunt honore,vt imago Christi,D.Virginis,& sanctorũ.vnde in prædicto Cõcilio Niceno 2.act.7.circa finẽ scribũtur sequẽtes canones,

Quicunque sacras scripturas de idolis contra venerandas imagines adducunt,Anathema.
Quicunque venerandas imagines idola appellant,Anathema.
Quicunque dicunt quòd Christi imagines,vt deos adorant,Anathema.
Quicũq; cõmunicãt illis qui cõtra venerãdas imagines sentiũt,aut eas dehonestãt,Anathema.

Nec

Gen.21.b
Sap 14.b
Deut.5.
Deut.4.c
Psal.
Baruch 6.a
4.Reg.18.a
3.p.q.25.art.3.ad.1.

Nec nunc Christiani sunt in periculo idololatrandi, vt erant Iudæi tempore Ezechiæ: Iam enim
edocti sunt nihil numinis in imaginibus esse, nec eas propter materiam, ex qua sunt, venerãdas, vt
quia ex auro aut argento, sed solum propter repręsentationem sanctorum, quibus fit honor coram
imaginibus. Si honor exhibitus hominibus viuentibus hac vita mortali, dicitur adoratio in sacris
3. Reg. 1. c literis: vnde legimus quòd Nathan adorauit Dauid, cur honor sanctis coram imaginibus ipsos
repræsentantibus, Adoratio non nominabitur? verùm quæstio de hominibus pertinacibus est re-
linquenda: cum certum sit adorationem Deo debitam esse recognitionem Dei in primum & sum-
mum principium, creatorem & gubernatorem omnium creaturarum. Hæc enim soli Deo debe-
1. Tim. 1. d tur, vt Apost. ait. Nullus tamen Christianus hunc honorem exhibet imaginibus aut sanctis. Sed
recognoscuntur imagines, vt sunt repræsentatiuæ sanctorum, & sanctos ipsos vt virtuosos amicos
Ioan. 12. d ac familiares Dei honorant. nã si Deus ipse eos honorat, cur nos non honorabimus? Christus enim
dicebat, Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Si Apost. viuentes hac mortali
vita iubet honore præuenire, & reges honorificare, cur nos sanctos in gratia Dei confirmatos, &
reges regni cœlorum non honorabimus?

Text. *Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immundiciam: ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.*

HIc ostendit pœnã correspondentẽ culpæ eorum. Quia peccatũ idololatriæ tã nefariũ & exe-
crabile ac abominabile est corã Deo, quod in pœnam eius permisit eos Deus labi in alia ne-
phandissima peccata. Quæ licet, inquantum sunt voluntaria, non possint dici pœna, de cuius ra-
tione est quod repugnet voluntati. Veruntamen quia peccata etiam voluntaria habent quędã ad-
iuncta, quæ voluntati repugnant, prout substractio gratiæ, (qua substracta homo facilè ruit in
peccata) inordinatio interioris animi, remorsus conscientiæ, infamia, labor, & difficultas in acti-
bus exterioribus. vnde D. Aug. Iussisti domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus animus pœna
Sap. 5. b sibi sit. Et Sap. Ambulauimus vias difficiles, &c. Et quantum ad hæc adiuncta peccata sequentia
possunt dici pœna peccatorum præcedentium. Cum ergo mutauerint gloriam Deo debitam, au-
ferendo à Deo & exhibendo brutis animalibus, ac venenosis serpentibus, permisit Deus intelle-
ctum, & rationem illorum immutari & tradi in potestatem desideriorum cordis. Accipit ibi cor
Gen. 4. b pro appetitu sensitiuo, quod ex diuina ordinatione subiicitur rationi. Iuxta illud, subter te erit ap-
petitus tuus: tamẽ propter grauia peccata permittit appetitum sensitiuum, siue sensualitatem, quæ
Psal. est quoddam brutale, dominari rationi in maius eorum dedecus, & cõfusionem. vnde Dauid: Ho-
mo cùm in honore esset, comparatus est iumẽtis insipientibus, & similis factus est illis. & hoc in-
nuit Apost. cum ait, propterea tradidit eos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam, con-
Esa. 19. a tra naturalem ordinem hominis, tanquam in manus crudelium dominorum: iuxta illud, Tradam
Ægyptum (id est, confusibiles peccatores) in manu crudelium dominorum, id est, carnalium desi-
deriorum gustus & tactus. Nam delectationes tactus, circa quas sunt gula & luxuria, sunt cõmu-
3. Ethicorum. nes nobis & brutis. Ideo sunt magis execrabiles, quasi magis brutales, vt Philos. dicit: & hoc desi-
gnat cum dicit, in immũditiam, quæ ad peccata carnalia pertinet. Quia homo per huiusmodi pec-
cata maximè conuertitur ad id quod est infra seipsum. Vnumquodque enim dicitur impurum &
immundum ex coniunctione vilioris, sicut argentum ex commixtione plumbi. vnde exponens,
subdit, vt contumeliis, id est, turpibus actibus, *afficiant* pro inficiant *corpora sua in semetipsis.* hoc
non coacti nec inducti ab aliis, sed propria sponte. Hunc locum Lutherani eo detorquent, vt per-
suasum habeant Deum non solum esse causam peccati, sed etiam esse ita efficacem, vt ad malum
cogat. Quinimo (vt dicunt) ita est causa, vt ipse solus sit causa. Ait enim Lutherus, quòd non est in
potestate nostra vias nostras facere malas, sed mala opera in impiis operatur Deus. Cui subscribit
Philippus Melancthon, asserens quod ita sit Dei proprium opus non minus proditio Iudæ, quàm
vocatio Pauli: consentit & Bucerus super hunc locum, dicens: Deum esse cogẽtem causam pec-
cati, vt qui hoc negauerit, Deum neget esse Deum: quia negat esse efficacẽ causam illius effectus,
quem vult fieri. Hoc enim, inquit, significat hoc verbum tradidit, quod tertio in hoc capite repli-
cauit: Tradidit enim in desideria, &c. Tradidit in passiones ignominiæ. Tradidit præterea in re-
probum sensum. Verùm hæc perniciosissima dogmata prima sui statim prolatione apertius cum
communi sensu depugnant, quàm vt alia opus habeant impugnatione. Eneruant enim ac peni-
tus tollunt liberum hominis arbitrium, quod tamen nos habere certissimum est. Primò experien-
tia: Quia videmus nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse consiliari & de-
liberare, & ex duobus expositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato acceptare vel
respuere aut suspẽdere voluntatis actum. Et contra negantes euidentiam experientiæ, non est ar-
guendum rationibus, sed verberibus. vnde si quis negaret ignem esse calidum, potissimum argu-
mentum ad conuincendum eum esset proiicere illum in fornacem ignis. Sic ad conuincendum
negãtes liberum arbitrium, fortius argumentũ est plagis & verberibus temeritatem illorũ arcere:
& si querantur: Respondendum est quod percussores non sunt arguẽdi, eò quod nõ liberè faciãt,
nec possint non percutere. Secundò est certissimum ratione: Quia consilium non est nisi eorum
3. Ethicorum. quæ sunt in potestate nostra secundum Philos. sed homines de suis actibus vt videmus, cõsiliãtur.
Igitur sunt domini actuum suorum: & per consequens possunt agere vel non agere. præterea prę-
cepta & prohibitiones fieri non debent, nisi ei qui ea potest implere. Stultum enim & absque ra-
tione esset alicui iniungere quod illi impossibile est. Sed Deus qui est sapientissimus, imò & ipsa
sapientia

ſapientia per eſſentiam,dedit præcepta & prohibitiones hominibus.Igitur in eorum poteſtate eſt
ea implere. vnde D.Hieron.ait:Si quis dixerit Deum præcepiſſe impoſsibile,Anathema ſit.Ter-
tiò eſt certiſsimum ex ſacris literis in innumeris penè locis,quos prolixum eſſet recitare,ſed pau-
cos duntaxat,vt breuitati ſtudeam,recitabo.Et primò,illud quod dicit Eccleſiaſt. Deus ab initio Eccl.15.c
conſtituit hominem,& reliquit illum in manu concilij ſui,adiecit præcepta & mandata.Si volue- Gen.4.a
ris mandata ſeruare,conſeruabunt te,&c.Et ne cauillent illud dictum ab initio.i. ante peccatum
Adæ,ſunt alij loci inexpugnabiles quòd etiam poſt peccatum.Nam cùm Cain peccator eſſet,&
concepiſſet odium in Abelem fratrem ſuum, dictum eſt ei à Deo : Cur iratus es ? & cur concidit
facies tua:Nónne ſi bene egeris,recipies?Sin autem malè,ſtatim in foribus peccatum aderit?Sed
ſubter te erit appetitus tuus(ſ.vindictę)& tu dominaberis illius.Pręterea poſt peccatum dominus
publicatis præceptis & mandatis per Moyſem ait:Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, Deut.30.c
non ſupra te eſt,neque procul poſitum,neque in cœlo ſitũ,vt poſsis dicere quis noſtrum valet ad
cœlum aſcendere,vt deferat illud ad nos,vt audiamus atque opere compleamus? Neq; trans ma-
re poſitum,vt cauſeris & dicas:quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos deferre ,vt Gen.3.c
poſsimus audire & facere quod præceptum eſt ? Sed iuxta te eſt ſermo valde in ore tuo & corde 2.Reg.24.b
tuo vt facias illud,&c. non potuit liberum arbitrium clarius explicari.Inſuper , Beatus qui potuit Eccl.31.b
tranſgredi , & non eſt tranſgreſſus : facere mala, & non fecit.Præterea cur interrogauit dominus
Euam poſt præuaricationem:Quare hoc feciſti?Cur dici feciſſet Dauid poſt peccatum , Trium
tibi datur optio?Cur dixiſſet Apoſt.Voluntariè peccantibus non relinquitur hoſtia.vnde D.Aug. Heb.10.c
in lib.de Religione,cap.14.dicit,quod peccatum adeo eſt voluntarium malum,quod ſi non fuerit
voluntarium,nullo modo ſit peccatum.Quapropter non immeritò huiuſmodi Lutherani fuerunt
condemnati in concilio Tridentino, Seſsione 6. vbi canone 4. ſcribitur : Si quis dixerit liberum
hominis arbitrium à Deo motum & excitatum,nihil cooperari aſſentiẽdo Deo excitanti, quo ad
iuſtificationis gratiam obtinendam,ſe diſponat ac præparet,neque poſſe diſſentire ſi velit, ſe ve-
lut inanime quoddam nihil omnino agere meréque paſsiuè ſe habere,Anathema ſit. Et canon.5.
dicitur:Si quis liberum hominis arbitrium poſt Adæ peccatum amiſſum & extinctũ dixerit , aut
rem eſſe de ſolo titulo,imò titulum ſine re, figmentúmque denique à Satana inuectum in Eccle-
ſiam,Anathema ſit.Et canon.6.habetur:Si quis dixerit nõ eſſe in poteſtate hominis vias ſuas ma-
las facere,ſed mala opera,vt bona Deum operari,non permiſsiuè ſolum,ſed etiam propriè & per
ſe,adeo,vt ſit eius proprium opus,non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli , Anathema ſit.
vnde D.Iaco.Nemo cum tentatur,dicat quod à Deo tentatur.Deus enim intentator malorũ eſt. Iacob.1.b
Cùm ergo plus ſit cogere quàm tentare,quo modo euadere poſſunt qui dicunt Deum nos cogere
ad peccandum?Cùm per Oſeam dicat dominus:Perditio tua ex te Iſrael eſt ,tantummodo in te
auxilium meum. Deo enim authore,vt Aug.ait,nemo fit deterior. Reliqua verò quæ ad naturam lib.83.q.
liberi arbitrij pertinent, vide infra cap.7.in interpretatione illius ſententiæ:Non enim quod volo
bonum,hoc ago.Poſſunt etiam rationibus prædicta pernicioſiſsima impugnari.Quia impoſsibi-
le eſt Deum contra ſuam voluntatem,aut legem agere,cum lex ſit ſignum,& norma ſuæ volunta-
tis.Sed peccatum eſt dictum vel factum,aut concupitum, aut omiſſum contra legem Dei , vt D. Lib 22.Con.
Aug.ait.Ergo impoſsibile eſt quòd Deus ſit cauſa peccati.Præterea nullum eſt peccatum morta- Fauſt.
le quod non ſit contra obedientiam Dei,vt notum eſt ex definitione peccati.Sed ille quem Deus
conſtringit,vt quippiam faciat,non agit contra obedientiam Dei.Igitur non peccat. Et per con-
ſequens Deus non eſt cauſa peccati.Si enim facere quod Deus præcipit, vel conſulit , peccatum
eſſe non poteſt,imò eſt officium & obedientia:quomodo id quod ipſo perurgente ſit , peccatum
eſſe poterit?Inſuper ſi homo cogeretur ad peccandum,cur dixiſſet Apoſt. Non regnet peccatum
in veſtro mortali corpore.Sed neque exhibeamus mẽbra noſtra arma iniquitatis peccato. & ali- Rom.6.b
bi:Noli vinci à malo , ſed vince in bono malum.Pro cauillorum reiectione & nodorum diſſolu- Rom.12.b
tione ſupponendum eſt,primò quòd in peccato duo ſunt,Materiale,ſcilicet & formale. Materiale
dicitur ipſe actus & motus realis voluntatis elicitus vel imperatus,quo peccatur. Cum ergo vo-
luntas Dei ſit cauſa prima omnium rerum atque motionum,vt D.Augu. dicit, Neceſſe eſt dicere 8.de Trin.
quod Deus eſt cauſa illius actus,vel actionis,inquantum eſt ens,ſiue,vt dicunt Theologi, ſecun-
dum ſubſtãtiam actus.Quia omne quod eſt actu,reducitur ad primum actum, qui eſt ipſe Deus:
aliàs ſequeretur quod Deus non eſt cauſa efficax omnium entium.Formale verò peccati eſt defe-
ctus,ſeu deordinatio,quæ non poteſt attribui Deo.Quia Deus quantum eſt in ſe, omnia inclinat
& conuertit in ſeipſum,ſicut in vltimum finem.vnde impoſsibile eſt quod ſit cauſa diſcedendi ab
ordine,qui in ipſum,& per conſequens deordinationis,in qua propriè conſiſtit formalis ratio,ſi-
ue eſſentia & definitio peccati.Secundò ſupponendum eſt,quod impoſsibile eſt id quod Deus ſe
ſolo operatur,poſsit habere rationem peccati,cùm ipſe per eſſentiam ſit ſua regula,à qua deflecti
& recedere non poteſt.vnde dicitur:Vidit Deus quod eſſet bonum.& iterum:vidit Deus cuncta Gen.1.b & d
quę fecerat,& erant valde bona.Ea verò quæ Deus cũ cauſis ſecundis agit,principalius,intimius,
atque perfectius operatur,quàm cauſæ ſecundæ,quæ poſſunt deficere. Et ſic perfectio attribuitur
Deo:defectus verò,vel deordinatio (ſi quæ ſit) attribuitur cauſæ ſecundæ. Aliter tamen ſe habet
Deus in operibus bonis & meritoriis:quia ſpecialiter agit.In malis verò non agit ſpecialiter , ſed
ſolo generali concurſu operatur,prout in motibus animalium brutorum omnia diſponens ſuaui-
ter,id eſt,ſecundum modum vniuſcuiuſque naturę,mouẽdo naturalia naturaliter,& libera liberè, Sap.8.a

non cogendo,neque præueniendo , aut necessitando voluntatem in malis:licet possit præuenire
& necessitare eam in bonis.His suppositis,cum allegant hic Apost.tertio repetendo tradidit,&
cæt.Dicendum quod hoc loco tradere ab omnibus orthodoxis, hoc verbum nō pro impulit aut
constrinxit(vt Lutherani volunt)exponitur,sed pro liberè abire permisit in desideriis,&c.iuxta il-
Psal. lud:Dimitte eos secundum desideria cordis eorum,ibunt in adinuentionibus suis.vsitata enim est
Mat.6.b hæc phrasis apud Hebræos,vt in oratione dominica:& ne nos inducas in tentationem.i.non sinas
aut permittas nos induci.Sic etiam intelliguntur,& exponi debent alij passus sacræ scripturæ , &
Esa.6.c doctorum,qui de induratione vel excæcatione inducuntur:vt illud , Excæca cor populi huius. &
Exod.14.a illud:Indurabo cor Pharaonis.& infra 9.cuius vult miseretur,& quem vult indurat,permittendo
Esa.26.c illos vti libero arbitrio,quod eis cū natura dedit.Illud verò Esa.Omnia enim opera nostra opera-
tus es in nobis domine.debet intelligi principaliter & de bonis operibus dūtaxat:vel si intelliga-
Phil.2.b tur de malis,est glosandum quantum ad substantiam actus,vt dictum est.Et cum Apostol. dicit,
Deus est qui operatur omnia in omnibus,velle & perficere.s.perfectum,& principaliter , & non
totaliter. Et similiter illud:non est volentis, neque currentis. s. velle vel currere. s. perfectum &
Rom.9.c principaliter.Et illud:sine me nihil potestis facere,scilicet perfectum,vel quantum ad ipsam sub-
Ioan.15.a *2.Cor.3.b* stantiam actus.Et illud:non quòd sufficientes simus à nobis,quasi ex nobis aliquid cogitare,scili-
Infra 7 d cet perfectum.Illud autem quod dicit infra 7.Video aliam legem in membris meis,&c.Nō enim
quod volo bonum,hoc ago,&c.Sequitur,iam non ego operor,sed quod inhabitat in me peccatū.
intelligitur de motibus primo primis,qui præueniunt deliberationem rationis, qui non sunt pec-
cata,sed potius pœna peccati originalis.In aliis autem certum est nos cooperari , & substantiam
In lib.de Gra. & lib. ar.c.2. actus à Deo principaliter esse:defectus verò est à libero arbitrio.Si adducatur illud quod D.Aug.
dicit Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates quocunque volue-
rit,siue ad bona pro sua misericordia,siue ad mala pro meritis eorum. Dicendum quod cūcta bo-
na suapte natura in Deum referuntur:inclinatio Dei ad bonum,intentionem eius ac numen desi-
gnat.Quo ad malum verò culpæ,Deus inclinare dicitur permissiuè:eò quod hominem suæ pro-
priæ inclinationi relinquit,subtrahendo gratiā.vnde in epist.ad Sixtum 2.dicit:Non,inquit,Deus
indurat impartiendo malitiam,sed non impartiendo gratiam.Et ad Simplicianum:Non est intel-
ligendum (inquit) quòd Deus ita induret,quasi quēquam peccare cogat. Sed tamen quibusdam
peccatoribus misericordiam suæ iustificationis non largitur, & ob hoc eos indurare dicitur:quia
In lib.de Ess. Dei, non eorum miseretur,non quia vi impellat.Et alibi, Deus quorundam malorum corda indurare
dicitur,non quod omnipotens Deus per potentiam suam corda eorum induret,quod est impium
ita credere,sed exigentibus eorum culpis.Cùm duritiam cordis,quam ipsi mala perpetrando nu-
triunt,non aufert,quasi eos induret:quia iusto iudicio eos indurari sinit.vnde infra 2. Secundum
duritiam tuam & impœnitens cor tuum thesaurizas,&c.Ex præmissis clarè patet Deum non ali-
ter quàm sinendo aut permittendo esse causam peccati. Sed de iis amplius in 7.& 9.capitibus. Si
dicatur quidquid est causa causæ,est causa causati.Sed Deus est causa liberi arbitrij,quod est cau-
sa peccati.Igitur Deus est causa peccati.Dicendum quod effectus causæ mediæ dependens ab ea
secundum quod subiicitur ordini causæ primæ , reducitur in causam primam. Sed si procedat à
causa media, prout exiit in ordinem causæ primæ:sicut si minister facit aliquid contra mandatum
domini,nō reducitur in dominum,tanquam in causam. Sic nec peccatum,quod liberum arbitriū
Psal.45.a committit contra præceptum Dei,reducitur in Deum,tanquam in causam.Et licet malum pœnæ
Amos 3.b attribuatur Deo,iuxta illud: Deus est creans malum.& illud:Non est malū in ciuitate quod Deus
non fecerit.Non tamen sequitur quod malum culpæ reducatur in Deum : quia culpa opponitur
bono ordinis qui est in Deum,& non pœna,quæ est deordinatio culpæ. vnde non est similis ratio.

Text. ***Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium. & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quàm creatori,qui est benedictus in secula. Amen.***

HIc amplius explicat culpam impietatis, in quam philosophi agnita veritate lapsi sunt,muta-
uerunt enim gloriam incorruptibilis Dei,&c.Ad duo peccata omissionis quæ præmisit,ad-
dit duo peccata commissionis:dixerat enim,Non glorificauerunt aut gratias egerunt.nunc addit,
mutauerunt gloriā quo ad primū:& quo ad secundum dicit , & coluerūt creaturam potius quàm
creatorem:commutauerunt gloriam Dei in mendacium. Quod supra dixit gloriam,hic dicit ve-
Ioan.14.a ritatem quæ est Deus ipse per essentiam,iuxta illud:Ego sum via,veritas,& vita. Ad cuius intelli-
In lib.de vera relig. gentiam sciendum est,quod veritas secundum D. Aug. est vera & perfecta similitudo rei quam
efficit absque vlla dissimilitudine.Et cùm Deus sit primum principium & idea , siue similitudo
rerum cunctas res efficiens & absq; quacunque dissimilitudine repræsentans,hinc est quod Deus
dicitur veritas prima increata,quæ non solum est causa quod res sunt , verum etiam est causa co-
gnoscendi:cum omnis cognitio fiat per similitudinem,siue assimilationem.& sic præcedit res ip-
Rom.4.c sas,quas etiam antequam sint & postquam desunt esse,repræsentat:iuxta illud,Qui vocat ea quæ
non sunt tanquam ea quæ sunt:& quia res creatæ naturaliter producunt suam similem naturalem,
vel intentionalem in sensu exteriori,& eo mediante in interiori,ac etiam mediante naturali lumi-
ne intellectus agentis in intellectu possibili:ideo res creatæ possunt dici veritas creata transcen-
dentalis.& sic non prima,quia pēdet à Deo,qui solus est veritas prima,siue idea, & similitudo ef-
ficiens omnium rerum, sed sunt veritas secundaria : quæ præcedit similitudinem quam causat in
sensu & intellectu.Ideo sensus vel intellectus informatus similitudine rerum potest dici verus ve-
ritate

ritate formali & subiectiua, inquantum similitudo in eis existens est conformis rei repræsentatæ. Quia si res repræsentata aliter se habeat, & sit difformis similitudini sensus aut intellectus, tunc intellectus aut sensus nō dicitur verus, sed falsus & illusus. Quēadmodū res creatæ intātū verę sūt inquantum sunt cōformes ideæ Dei. Quia si in aliquo sunt dissimiles aut difformes, in illo in quo sunt dissimiles aut difformes, sortiuntur nomen falsitatis, mendacij & vanitatis. vnde infra 8. dicit: Vanitati enim omnis creatura subiecta est. Et Sap. dicit: Qui apprehendit vmbram & sequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. Ex præmissis apparet quod duplex est veritas. s. increata, quæ est Deus, quæ est veritas primo prima: alia est creata, quæ est secundaria: hæc est duplex, quædam est transcendentalis, quæ immediatè pendet à prima: alia est formalis & subiectiua quæ pendet à secunda: & sic potest dici tertia. Cùm ergo Deus sit principium essendi & cognoscendi, natura diuina dupliciter considerari potest. s. vt principium essendi, & vt principium cognoscendi. Et secundum vtramque considerationem verba Apost. possunt exponi. Nam si consideretur vt principium cognoscendi, sic debet exponi. Commutauerunt veritatem Dei in mendacium, id est, cultum veri Dei in idololatriam: veritas quippe est Deus, mendacium idolum. Vel commutauerunt veram cognitionem Dei quam à Deo acceperunt: & peruersa ratione ad falsa dogmata conuerterunt, cum dixerunt idola esse Deos, vel Deum non habere in notitia, aut non esse omnipotentem. vnde Hierem. Docuerunt linguas suas loqui mendacium. Vel quia diuinitatis naturam, quæ est ipsa veritas, & nomen Dei incommunicabile attribuerunt idolo, quod mendaciter vocauerunt Deum, cùm non sit Deus, vnde Hier. Verè mendacium possederunt patres nostri. Vanitatem quæ eis non profuit. Nunquid faciet homo sibi Deos, cum ipsi non sint Dij? Si verò consideretur natura diuina, prout est principium essendi omnibus per creationem, sic debetur ei ab homine interior cultus, secūdum piū affectum: iuxta illud, Si quis cultor Dei est, &c. Debetur etiam ei exterior seruitus latriæ: iuxta illud, Dominum Deū tuū adorabis, & illi soli seruies. vnde Apost. subdit contra eos: Et coluerūt. s. interius, secundum affectum, & seruierūt exterius creaturæ. s. idolo: ipsum ornando & venerando, templa magnificētissima illis construendo supplices in eis adorantes: & non modo thura & holocausta altaribus imposuerunt, verum etiam proprios filios immolauerunt, & filias potius quàm creatori. Colebant enim corpora cœlestia, & aerem & aquā, & alia huiusmodi, secundum illud: Aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, &c. Deos putauerūt. Et cultum latriæ. quod debetur soli Deo, exhibuerunt sacrificando illis tanquam supremo domino. ideo concludendo subdit (Qui est benedictus) id est, cuius bonitas est manifesta. Sicut enim dicimur benedicere Deum inquantum eius bonitatem corde recognoscimus, & ore confitemur, iuxta illud: Benedicentes Deum, exaltate eum quantum potestis. Addit autem, in secula, ad ostendendum quod eius bonitas est sempiterna, ab alio non dependens: seculum enim accipi solet pro duratione vitæ hominis quæ est centum annorum, & sic pro centenario. & cum dicat hic in secula, absque determinatione intelligit per omnes durationes imaginabiles & interminabiles. Et sic per eorum impietatem, & falsorum Deorum cultū nullo modo poterat diminui. Addit Amen, ad omnimodam certitudinem affirmandam. vnde Esa. Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo. Amen, quod idem est quod verum vel vtinam fiat.

Infra 8.d
Eccl. 34.a
Hier. 9.b
Hier. 16.d
Ioan. 9 f
Deut. 6.a
Sap. 13.a
Eccl. 43.d
Esa. 65.c

COMMENTVM V. PARTIS I. C.

Propterea tradidit eos Deus in passiones ignominiæ.

IN hac 5. huius 1. cap. parte Apost. explicatius declarat pœnam correspondentem culpæ illorum: quia. s. ad hoc deuenerunt, vt qui contra naturam diuinam peccauerant, contra propriam naturam peccarent. Ideo tradidit, id est, labi permisit eos Deus in passiones ignominiæ, quæ non sunt nomine dignæ, per quas intelligit peccata carnalia contra naturam turpissima, quæ hominem non modo comparant, sed exprobrabiliorem reddunt, iumentis: quæ hanc nefandissimam turpitudinem incognitam & inexpertam habent.

Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam.

Hic declarat passiones ignominiæ, in quas lapsi sunt. Ad cuius intelligentiam notandum est quod aliquid potest dici contra naturam hominis dupliciter: Vno modo cōtra naturam differentiæ constitutiuæ speciei hominis, quæ est rationale. Et sic omne peccatum est contra naturā hominis: quia est contra rationem. vnde & Damasc. dicit quod angelus peccans versus est ex eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam. Alio modo dicitur contra naturam hominis ratione generis quod est aliter. Manifestum est enim quod commixtio sexuum ordinatur in animalibus ad actum generationis, ex quo sequitur quod omnis actus carnalis, ex quo non potest sequi generatio, est contra naturam hominis, inquantū est animal, & actus extra matrimonium est contra naturam hominis inquantum homo: quia habet particularem naturam, secūdum quam regi debet in generatione. Et sic per hæc verba Apostol. non laudat libidinem, neque dicit vsum fœminæ promiscuæ, & extra matrimonium esse naturalem, aut licitum (vt voluit Iulianus Apostata) cum Deus olim in lege, & Christus adulterium reprobauerit, licet, vt dictū est, sit naturalis, inquantum animal, cùm potest sequi generatio. Si autem sequi non possit, vt si mulier mulierem (vt D. Ambros. dicit) aut brutum turpi desiderio ad vsum appeteret, vel se viro modo indebito exhiberet: vsum autem illum innaturalem adeo abhorret natura, vt clamare cōtra committentes dicatur, iuxta illud: Clamor Sodomorum ascendit ad me de terra ad celerrimam vl- Gen. 18.c

tionem.vnde D.Bernardus, flamma gehennalis, scilicet super illas ciuitates effusa, moram non sustinens, execrabilem istam prænenit tollere nationem: alios enim peccatores expectat. Eam ob *Iudæ vnico ca.* cem Sodomorum & Gomorreorum ciuitates subito in cineres redactæ fuerunt. vnde Diuus Iudas in sua canonica de eis loquens dicit: Facti sunt exemplum ignis æterni pœnam sustinentes.

Text. ***Similiter autem, & masculi, relicto naturali usu fœminæ, exarserunt in desideriis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.***

HIc continuat explicare passiones ignominię masculorum, qui extra naturã hominis inquantũ est animal, terminos arserũt in turpissimis & abominabilibus desideriis, vt illas passiones ignominiæ inter se inuicem exercerẽt. *& mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.* Hic ostẽdit pœnam desertionis & contemptus Dei & lasciuiæ esse conuenientem culpæ, ac errori illorum, qui veritatem Dei commutauerunt in mendacium: vt quemadmodum idololatriã & periurium grauissima sunt peccata, sic eius compensatio horrenda, & persordida passio esset. Et *Infra 6.d* quamuis merces propriè videatur in bonum sonare, tamen hic sumitur communiter pro quacun- *Micheæ 1.b* que retributione, etiam in malis, prout infra 6. dicit: Stipendia peccati mors. Et Micheas: Merces eorum igni comburetur.

Text. ***Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conueniunt.***

POstquam Apost. ostendit Gentiles ex superbia ignorãtiam & excæcationem incurrisse & ex excæcatione in impietatem in Deum & in iniustitiam in se & proximum incidisse, declarauitque quomodo in Deum peccauerunt: omissiuè, non glorificando & gratias agendo, & commissiuè, mutando gloriam, & commutando veritatem: & quomodo in se peccauerunt contumeliis, afficiendo corpora sua in semetipsis. Hic declarat quomodo inciderũt in peccatum iniustitiæ erga proximum, ex priori culpa. vnde dicit: *Et sicut, &c.* Hoc aduerbium similitudinis, *sicut*, secundum aliquos ponitur pro quia: vt sit sensus, & quia *non probauerunt*, id est, non laudauerunt factis & verbis Deum illis notum, habendo eius beneficia *in notitia*, id est, in memoria, ea recognoscendo: quod est eos non egisse gratias vel neglexisse tantum beneficium. vnde illi dicuntur habere Deum in notitia, quia pia deuotione student in animo semper habere, & tãquam præsentem cum timent ac reuerentur, & propter amorem & honorem eius à peccatis abstinere student, qui probam & laudabilem esse iudicant cognitionem, quam dedit eis Deus de creaturis: & sic applicandam esse censent, vt per eam in Dei cognitionem deueniatur. & qui probant & iudicant Deum habere in notitia omnia facta creaturarũ. E contrario illi dicuntur non habere Deũ in notitia, qui, vt liberius peccent, considerare renuunt præsentiam eius vbique esse, nec diligentiam adhibent in animo semper habere, & cognitionem quam dedit illis de creaturis non applicant, vt per eam in cognitionem Dei veniant, & qui altissimum non deprecantur, vt sui cognitionem eis conferre *Iob 21.b* dignetur, sed dicere videntur: recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus. Vel qui putant *Iob 22.c* Deum non habere in notitia facta hominum, & dicunt: Circa cardines cœli perambulat, nec no- *Psal. 93.* stra considerat. Et illud: Non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob. & Esa. Quis videt nos, *Esa. 29.c* & quis nouit nos? peruersa est hæc cogitatio. Ideo *tradidit eos Deus*, id est, tradi, aut labi permisit *in reprobum sensum.* Sensus hic non accipitur pro sensu hominis, quo sensibilia cognoscuntur, sed pro iudicio intellectus, quo iudicat de agendis & de sapientia, iuxta illud: Cogitare de illa sensus est consummatus. vnde alij exponunt in reprobum sensum, id est, in reprobam mentem, quæ dicitur reproba: quando de agendis malis habet iudicium firmum omni reprobatione dignum, se- *2.Timo.3.b* cundum illud: Homines mente corrupti, reprobi circa fidem. Et illud, Argentum reprobum vo- *Hier.6.g* cate eos. Vel reprobus sensus est, sensus à probitate remotus, lumine gratiæ ac veræ sapientiæ priuatus, peruersus, iniquus excæcatus, & ita abiectus, vt hominis talem sensum habẽtis nulla videatur spes salutis: ita vt non videatur vltra homo talis ad salutem resumendus. Hoc quippe non omnibus peccatoribus Deus facit: sed illis maximè qui idololatræ vel hæretici extiterunt, aut aliquo *Dan. 4.f* alio grauissimo crimine Deum offenderunt. Sicuti de Nabuchodonosor in Daniele factum fuisse legimus, cui Deus ob magnitudinem sceleris sui sensum abstulit, ita vt cum belluis fœnũ & herbam manducaret. Sequitur, vt faciant ea quæ non conueniunt, hoc est, ea quæ diuinæ & humanæ leges prohibent, vel vt nihil intelligant aut faciant, nisi quod à probitate remotum est: vel ea *Sap.3.c* quæ à ratione discordant, iuxta illud: Inutilia sunt opera eorum. *Repletos omni iniquitate.* Hic incipit enumerare inconuenientia opera iniustitiæ & differentias illorum, & primo ponit id quod est generale. Iniquitas contrariatur æquitati, quæ dicitur iustitia, quę consistit in æqualitate, & sic iniquitas idem est quod iniustitia. Sicut autem omnis virtus, inquantum exequitur præceptum legis habet rationem iustitiæ: & sic iustitia est generalis virtus includens omnes alias. Ita omne peccatum, inquantum à regula legis diuinę discordat, habet rationem iniquitatis. Et sic iniquitas est vi- *1.Ioan.3.b* tium generale includens in se omnia peccata, iuxta illud: Omne peccatum est iniquitas. Exaggerant autem hic culpam eorum dupliciter. Primo intensiuè per hoc quod dicit, *Repletos.* Ille enim videtur repleri iniquitate, cuius affectus est totaliter ad peccandum dispositus, secundum illud: Quorum os maledictione & amaritudine plenum est. Secundo extensiuè, quia non tãtum in vno peccauerunt, sed in omnibus, iuxta illud: Infandorum idolorum cultura omnis mali causa est. *Malitia.* Hic enumerare incipit peccata in speciali, & primo peccata transgressionis, quæ opponuntur

nuntur præceptis negatiuis, & incipit à peccatis quibus aliquis deterioratur in semetipso: deinde
prosequitur peccata quibus fit nociuus proximo. Et præponit malitiam, quæ dupliciter accipi po-
test. Vno modo pro habitu vitioso. vnde ex malitia peccare dicuntur qui ex habitu vitioso siue ex
mala consuetudine peccant: & sic est nomen generale ad omnia vitia, & opponitur bonitati quæ
idem significat quod virtus, vsurpatur tamen pro illa peruersitate, qua quis data opera sciēs & eli-
gens malè operatur, vel secūdum alios qua machinatur lædere alium vel malum inferre quocun-
que modo. *Fornicatione.* Hic ponit peccatum quo quis deordinatur circa appetitū delectatio-
num venereorum. Et non accipitur hic fornicatio propriè, prout est cum meretricibus, nuę in for-
nicibus, id est locis artis & subobscuris habitare solebant: siue pro actu libidinoso inter solutum & 1.Cor 6.d
solutam: sed pro omni illicito concubitu, quo quis peccat in corpus suum. vnde Tobias: Attende Tob.4.b
tibi fili mi ab omni fornicatione. *Auaritia.* Hic ponit peccatum, quo quis deordinatur circa ap-
petitum rerum exteriorum cōtra proximum. Auaritia enim est quidam inordinatus appetitus ha-
bendi temporalia dolo, fraude, furto, rapina, vsura, aut alio quocunque modo illicito & prohibi-
to. vnde Apostol. Sint mores sine auaritia, contenti præsentibus. & ideo sub hoc nomine quæuis Heb.13.a
iniustitia potest subnotari, sicut sub nomine fornicationis omnis illicitus concubitus. *Nequitia.*
Nequitia est temeritas vel præsumptio, qua quis tentat circa nocumenta proximorum, quod im-
plere nequit, siue non potest pro voto nocere. *Plenos inuidia.* Hic ponit peccatorum in proximū
radicem inuidiam, qua quis tristatur de alieno bono, & gaudet de alieno malo: ex quibus aliquis
incitatur ad nocendum alteri, & est peccatum diabolicum, secundum illud: Inuidia diaboli Sap.2.d
mors introiuit in orbem terrarum. *Homicidiis.* Hic incipit ponere nocumenta manifesta quan-
tum ad facta, quorum maximum est homicidium. vnde Oseas: Maledictum mendacium & ho- Osea 4 a
micidium & furtum inundauerunt. dicit autem pluraliter repletos homicidiis: quia homici-
dium non solum consistit in opere, verùm etiam in voluntate, iuxta illud: Qui odit fratrem 1.Ioan.3.b
suum, homicida est: quia scilicet odit ad occidendum, vel desiderat mortem eius. *Contentione.*
Hic ponit nocumenta oris. Est autem contentio impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris,
quā vitare debemus. vnde Salomon: Honor est homini qui se separat à contentionibus. *Dolo.* Hic Prou.20.a
ponit nocumenta occulta. Dolus est quando aliud agitur, & aliud simulatur. vnde Hier. Sagitta Hier.9.c
vulnerans lingua eorum dolum locuta est. & alibi: Ore pacem cum amico suo loquitur, & occul-
tè ponit ei insidias. *Malignitate.* Malignitas est radix interior horum nocumentorum, & impor-
tat malum ignem. i. malum affectum in corde, secundum illud: Loquuntur pacem cum proximo Psal.27.
suo, mala autem in cordibus eorum, ab his cauendum est, iuxta illud: Non habitabit iuxta te ma- Psal.5.
lignus. *Susurrones.* Hic ponit nocumenta occulta, quæ fiunt verbis. Susurrones autem qui occul-
tè susurrant in auribus hominum ad seminandum inter eos discordias, & tales sunt maledicti, iux-
ta illud: Susurro & bilinguis maledictus in populo: multos enim turbauit pacem habentes. *De-* Eccl.28.c
tractores, Deo odibiles. Detractores dicuntur qui denigrāt famam alicuius occultè, id est, eo igno-
rante mala de eo dicentes, secundum illud: Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet Eccl.10.c
qui ei occultè detrahit. Et ne putentur ista peccata quæ solo ore committuntur, esse leuia: subdit,
Deo odibiles: eò quod impugnant quod Deus in omnibus amat, scilicet mutuum amorem, secun-
dum illud: Hoc est præceptum meū vt diligatis inuicem. vnde Salomon: Sex sunt quæ odit Deus, Ioan.15.b
& septimum quod detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. *Contu-* Prouer.6.c
meliosos. Hic ponit nocumenta manifesta quæ fiunt lingua. Contumeliosi dicuntur qui mala in
faciem siue in præsentia dicunt: iuxta illud, Qui prius fui blasphemus persecutor & contumelio- 1.Timo.1.c
sus. Sic ergo hæc tria vitia in materia conueniunt, quia mala de proximo dicunt, differunt tamen
in fine. Quia susurro intendit discordiam, detractor infamiam, cōtumeliosus iniuriam. vnde con-
tumeliosi dicuntur qui sunt veloces in verborum vel factorum iniuriis, verbis conuiciendo, & ali-
quid improperando & quandoque factis flagellando: secundum illud, Act. 5. Ibant Apostoli
gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati.
Superbos. Hic incipit numerare peccata quæ pertinent ad omissionem, quæ opponuntur præce-
ptis affirmatiuis. Superbi dicuntur quasi super se euntes per inordinatum appetitum excellentiæ:
volunt enim præesse & non subesse alienæ regulæ. Ideo præcepta omittunt. vnde Sapiens: Initiū Eccl.10.b
omnis peccati superbia. quod verum est, quantum ad auersionem à Deo: non tamen quantum ad
conuersionem ad commutabile bonum. Nam quo ad hoc cupiditas dicitur radix omnium malo- 1.Tim.vlt.c
rum. *Elatos.* Hic ponit processum superbiæ, ex qua primo in corde sequitur elatio: vt, scilicet
homo se super alios efferat, qui nec parem nec superiorem pati vult: iuxta illud, Non sum sicut Luc.18.c
cæteri hominum. *Inuentores malorum.* Ex superbia deinceps procedit nouitatum præsumptio,
quam vocat inuentionem nouorum scelerum & prauarum opinionum. Cùm enim bona sint, iam
à Deo & hominibus instituta, consequens est vt ipsi de nouo adinueniant noua mala & peruer-
sa dogmata. *Parentibus non obedientes.* Consequenter ponit ipsas omissiones, & primo respectu
superiorum, quo ad parentes, quibus contra naturæ iura & legis instituta non obediebant: quod
faciendum iubet Apost. dicens, Filij obedite parentibus vestris in domino. Et cum spirituales Ephe.6.a
patres sint superiores, illi qui eis resistunt vel non obtemperant, dicuntur parentibus non obe-
dientes. *Insipientes.* Id est, amentes atque insanos, qui ob nimiam insaniam Deum negant, de
quibus propheta: Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Vel insipientes dicuntur qui ab ip- Psal.13.
so sapientiæ fonte, qui Deus est, recesserunt, zelo iustitiæ & charitatis feruore carentes, qui in

ter bonum & malum discernere nesciunt. Et exinde contra diuinam reuerentiā exercent opera. *Incompositos.* Hic ponit omissionem quantum ad semetipsum. Incompositio enim attenditur in
Eccl.19.d habitu & incessu, secundum illud: Amictus corporis, & risus dentium, ingressus hominis denun-
Esa.3.d ciant de illo. & sic incompositi dicuntur inordinati, lasciui, intractabiles, minúsque sociales. Quidam tamen inculpantur de hoc quod curiosè & superbè composito gradu incedebant: quia illa compositio excedebat communem modum compositionis hominum inter quos conuersabantur.
2.Tim.3.a *Sine affectione.* Ad alios, id est, effrænatos sine amore & charitate atque amicitia, qui durum & in-
Prouer.12.b flexibile cor habent erga proximum, qui seipsos duntaxat amant & omnia ad se ordinant, erga alios autem crudeles, iuxta illud: Viscera impiorum crudelia. *Absque fœdere.* Hic ponit omissionem socialis conuersationis, quam debet homo aliis exhibere: illi enim dicuntur sine fœdere qui sunt infideles, violatores pactionum, quos significantius fidefragos nūcupamus: vel qui omnium societatem fugiunt, vel socialiter viuere renuunt, vel amicitiæ iura minimè obseruant, cōtra illud:
Eccl. 4.c Melius est duos esse simul quàm vnum: habent enim emolumentum societatis. *Sine misericordia.* Hic ponit omissionem erga inferiores, maximè pauperes, quibus debemus misereri & miserias
Iaco.2.d eorum subleuare, alias (vt D. Iacobus ait) Iudicium fiet sine misericordia ei qui non facit misericordiam: omnia autem hæc mala quæ omnium ferè scelerum genera continent, conueniunt hæreticis, quibus sequentia conuenienter adaptari possunt. *Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt: quoniam qui talia agunt.* Hic ostendit eos obnoxios D. vindictæ: quia cum cognoscerent Deum iustum, & omnes alias perfectiones habentem, non intellexerunt, id est, intelligere & cre-
Sopho.1.c dere noluerunt quod pro peccatis pœnam inferret, iuxta illud: Dicunt in cordibus suis, nō faciet dominus bene, & non faciet dominus male. *Digni sunt morte.* Hic ponitur pœna eis debita, quæ
Infra 6. est mors corporalis, spiritualis & æterna, iuxta illud: Stipendia peccati mors. Dignum est enim quod anima quæ deserit Deum, deseratur à corpore per mortem corporalem, ac etiam ab amicitia per mortem spiritualem, necnon à fruitione finaliter per mortem æternam, quæ dicitur secunda & pessima, de triplici morte, infrà 5. cap. super verbo, & per peccatum mors, amplius locuturi
Apoca.2.d sumus. *Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Hic declarat quibus talis pœna de-
Psal.13.b betur. Primò enim debetur his qui prædicta peccata committunt: secundum illud, Odisti omnes qui operantur iniquitatem, &c. Et non solum debetur illis qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Hoc dicit Apost. propter quosdam Gentilium, qui & si idola non colerent, tamen colentibus non resistebant: Ex quo consentire videbantur. Ex his verbis Aposto. trahunt doctores Theologi duas regulas generales, videlicet quod agentes & cōsentientes pari pœna puniendi sunt. Quòd non licet cooperari peccato alterius: cum cooperari sit quoddam consentire. Et de tali consensu cooperationis dicit Glo. in cap. 1. extra de officio deleg. debere intelligi omnia iura quibus cauetur agentes & consentientes pari pœna esse plectendos. Hæc regula admirabiles inuoluit dubitationes. Pro quarum resolutione aduertendum est quod quis potest peccato sine actu peccati alterius cooperari, siue esse causa illius tripliciter. Primò directè, cum præcipit, con-
Psal. 9. sulit, fauorem præbet, vel laudat peccatū: iuxta illud, Laudatur peccator in desideriis animæ suæ & iniquus benedicitur. Et hoc nunquam licet. Quia de huiusmodi cooperatione repræhensus
2 Par.19.a fuit Iosaphat à Iehu, qui imperauit, dicens: Impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris, & idcirco iram quidem domini merebaris, &c. Si adducatur factum Heliæ qui
3.Reg.18.d inducebat sacerdotes Baal ad sacrificium idolorum, dicens: Inuocate nomina Deorum vestrorum. Dicendum quod verba illa irrisoriè protulit, quod patet ex his quæ subiuxit: Clamate, inquit, voce maiore, forsan loquetur: aut in itinere est, aut in diuersorio, aut certè dormit, vt excitetur. Hanc autem irrisionem Helias faciebat, vt retraheret eos ab eius cultura & idololatria. Nec propterea inducebat eos ad malum, quia primo monuerat dicens: Vsquequo claudicatis in duas partes? Si dominus est Deus, sequimini illum. Sin autem Baal, sequimini illum. Deinde proposuit virtutem & potentiam domini & impotentiā Baal. Secundò modo aliquis dicitur cooperari peccato alterius, & esse causa eius, quando non impedit peccatum alterius, reprehendendo vel occasiones auferēdo, aut obstaculum ponendo cum potest & tenetur, maximè cū hoc ei ex officio incumbit, prout Nauta dicitur causa subuersionis nauis, si nō gubernat nauem cum potest & tene-
1. Reg.2.d tur. Et sic cooperabatur Heli peccatis filiorum: quia eos non sufficienter reprehendit, vt teneba-
Eccl.17.b tur. Et cum Deus vnicuique mandauerit de proximo suo, & eruere eos qui ducuntur ad mortē ac
Pro.24.b diligere animam proximi plusquam vitā corporalē, sequitur quod quilibet tenetur medio licito, & seruatis debitis circunstantiis, impedire peccatum proximi, cum potest, ex debito charitatis si probabilitatem habeat de emenda. Ad hoc enim ordinatur fraterna correctio, quo ad animam, si-
Matt.18.b cut eleemosyna quātum ad corpus. Et ideo quemadmodum negligens dare eleemosynam extremè indigenti, peccat mortaliter, iuxta illud: Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fra-
1.Ioan.3.c trem suum necessitatē habere, & clauserit viscera ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? Sic enim negligendo extremè indigentem corporaliter, est causa mortis eius, & occidit illum (prout D. Ambro. ait) Pasce fame morientem, si non pauisti, occidisti. Sic qui non impedit aliquem mori spiritualiter, quod fit per peccatum, est causa mortis & peccati illius. Tertiò modo aliquis potest cooperari peccato alterius, & esse illius causa, proponendo alicui materiā siue obiectū, qua proposita siue obiecta probabiliter indicat eū ruiturum & peccaturum, & qua non obiecta, nō rueret neque peccaret. Si quidem materia est de se illicita, peccat. Sed si non est de se illicita, & hoc facit

intendendo

intendendo ruinam illius,eſt ſemper peccatum:vt ſi mulier pulchra ſe exhibeat in via, vt in con-
cupiſcentia habeatur à tranſeuntibus,peccat. Si verò non intendat ruinam, & materia ſecundum
ſe nó eſt illicita,vt in caſu propoſito,& habet probabilitatem quod tranſeuntes occaſione accepta
incident in concupiſcentiam illius,peccat,ſi abſque cauſa rationabili ſe exhibeat, hoc enim eſſet
offendiculum ponere infirmis,quod non licet. Sed adueniente cauſa rationabili, puta præceptum 1.Cor.8.c
mariti aut Eccleſiæ,de audienda miſſa,aut alia neceſſitas,aut euidens vtilitas,non peccat, nec eſt
cauſa peccati illorum:ſed ipſorum malitia,propter quam non tenetur ceſſare à debitis ſeu neceſ-
ſariis aut vtilibus operationibus,dummodo ruinam non intendat,vt dictum eſt. Et cum iuramen-
tum & mutuum ſecundum ſe non ſint illicita materia, ſequitur quod ſi aliquis propter neceſſita-
tem aut vtilitatem,vt fit in treuga & pace,proponat aut petat iuramentum ab idololatra,qué pro-
babiliter ſcit per idolum ſuum iuraturũ,& ſic peccaturum, dummodo non intendat ruinam, non
peccat. Similiter nec petens mutuũ ab eo quem ſcit ſub vſura mutuaturum. Quia quantũ eſt de ſe
nihil petit quod alius licitè præſtare non poſſit. Et ſic non eſt ex intentione petentis quod iuret per
idolũ,aut det mutuũ ſub vſura,ſed ex malitia illius, propter quam non tenetur prætermittere ius
ſuum aut vtilitatem ſuam:& eodem modo dicendum eſt de eo qui ſcit iuraturum per Deum ve-
rum,ſed peieraturum,ſiue ſit pars,ſiue iudex:quia non petit niſi quod licitè præſtare poteſt. Pec-
caret tamen ſi peteret quod iuraret per idolum, vel quod peieraret aut daret mutuum ſub vſura:
quia vtrunque eſt ſecundum ſe illicitũ. Sed non peccat,nec cooperatur peccato illius,ſi ſimplici-
ter petat mutuum vel iuramentum:licet ille abſque tali petitione non peccaret offerédo mutuum
ſub vſura,tunc enim poteſt licitè vti malitia alterius, & hoc modo redimere vexationem ſuã:quia
etiam Deus vtitur peccatis ad aliquod bonum:ex quolibet enim malo elicit aliquod bonũ, vt D. in Ench.
Aug.ait,& habetur in c.admonet.22.q.1. Et idem Publicolæ reſpondenti dicit:Qui vtitur fide il-
lius qui per falſos Deus iurat,non ad malum ſed ad bonum,peccato illius non ſe ſociat. Et eodem
modo licet ei qui incidit in latrones manifeſtare bona quæ habet, quæ latrones rapiendo peccãt,
ad hoc quod non occidatur,exemplo decem virorum,qui dixerunt ad Iſmael:Noli occidere nos, Hier.41.b
quia theſauros habemus in agro. Nec per hoc inducebant eum ad minus malum,vt vitaret maius:
ſed offerebant materiam minoris mali,materialiter tantum,hoc eſt non præſentabant ea intentio-
ne,vt ille expleret malam voluntatem ſuam circa illam:ſed ad ſeruandum vitam & redimendam
vexationem ſuam vel proximi tali oblatione aut traditione,vtitur peccato alterius in bonum ſuũ,
& non inducit ad malum. vnde apparet quod aliud eſt inducere ad peccatum vel minus peccatũ,
& aliud offerre materiã peccati materialiter tantum,quæ de ſe non eſt illicita, ſed ex malitia pec-
cantis. Ex præmiſſis ſequitur quod non licet alicui conſulere adulterium, vt euitet in eo vxorici-
dium. Quia ſi non ſunt agenda nec conſulenda mala, vt inde veniant bona:multominus agenda Roma.3.
aut conſulenda ſunt minora mala,vt euitentur maiora. Si adducatur in oppoſitum factum Loth, Gen.19.b
qui Sodomitis clamantibus:Educ viros iſtos qui introierunt ad te,vt cognoſcamus eos,ait:Noli-
te quæſo fratres mei,nolite hoc malum facere. Habeo duas filias,quæ necdum cognouerunt vi-
ros: educam eas ad vos: Abutimini eis ſicut vobis placuerit, dummodo viri iſtis nihil mali fa-
ciatis: Dicendum ſecundum D. Auguſt. quod perturbatus animo hoc dixit, nec in hoc eum fo-
re imitandum, vt patet ex cap. quod ait. 14. diſtinct. Quia vt Apoſt. ait,ſi quis ſuorum, & maxi- 1.Tim.5.b
mè domeſticorum curam non habet, infidelis eſt, & infideli deterior. Et ſi obiiciatur illud D. 2.Pet.2.b.
Petri,vbi dicit quod Loth, & aſpectu & auditu iuſtus erat,propter quod dictum D. Ambroſ.di-
cit eum excuſandum,videtúrque eum ſummæ charitatis efferre,quia minus erat ſecundum natu-
rã coire,quàm cõtra naturã delinquere:vt in c. offerebat.32.q.7. Quia ratio adiuncta ex D.Paulo,
quod non ſunt facienda nec conſulenda mala,vt inde veniant bona,apparentior mihi videtur,ſe-
quor opinionem D. Auguſt. Et ad authoritatem D. Petri, reſpondet gloſ. Gene. 19. quod Loth
erat iuſtus comparatiuè ad Sodomitas, ſed non erat iuſtus in hoc facto. Et ſi allegetur dictum D.
Auguſt. in lib. de adulterinis coniugiis,& habetur in ca. Si quod verius.33.q.x. Secundum legem
Chriſti illicitum eſt ſiue adulteram occidere,ſiue alteram ducere ea viuente:ab vtroque eſt abſti-
nendum,non illicitum pro licito faciendum. Si enim facturus eſt quod non licet,iam faciat adul-
terium,& non faciat homicidium. Quia per illa verba D.Aug. non conſulit,ſed ſolum dicit adul-
terium eſſe minus malum homicidio. Quia in principio capitis dixit: Quis enim eſt tam demens
qui dicat ei fac quod non licet,vt liceat quod non licet? Si vlterius adducatur factum Heliſæi,qui 4.Reg.5.a
Naaman Syro petẽti:hoc ſolum eſt de quo depreceris dominũ pro ſeruo tuo: Quando ingredie-
tur dominus meus templum Rémon,vt adoret,& illo innitente ſuper manum meã adorauero. In
templo Rémon adorãte eo in eodẽ loco,vt ignoſcat dominus ſeruo tuo,pro hac re. Cui Heliſæus
reſpõdit: Vade in pace. Per quæ verba declaraſſe videtur quod licitè poterat ſuſtentare manus
regis in actu idololatriæ. Quemadmodum ibidem Lyra dicit licitum eſſe puellę Chriſtianæ por-
tare caudã dominæ ſuæ euntis ad Phanũ. Dicendum quod cũ illa ſuſtentatio manuum & delatio
caudæ non ſint actus de ſe mali,ſed ſolũ per accidens ex malitia agentis,cooperando illi, non in-
tendendo ruinã vt dictũ eſt,nõ eſt cooperari peccato illius,ſed ſolũ vti ad bonum ſuũ vt dictũ eſt.
Et ſic quamuis illi actus eſſent mali,vt procedebant ab imperio interiori regis,vel dominæ,nõ ta-
men ſequitur quod ille qui cooperabatur ad illum actum exteriorem,vellet illam deformitatem
conſequentẽ ipſum,vt expreſſè apparet ex petitione Naamã. Et ſi inſtetur:quod qui vult antece-
dens,neceſſariò vult & conſequens quod ſcit vel credit ſequi ad ipſum: Sed ex illo actu exteriori

cotam idolo Remon facto, sequebatur deformitas idololatriæ in domino Naaman, ergo si Naaman volebat illum actum exteriorem, & illi coopetabatur, volebat deformitatem, & ei coopetabatur: dicendum quod illa maxima intelligitur, quando cōsequens est medium necessario præcausandum ab eo qui sua volitione causaturus erat antecedens, aliàs non. Sed ad illam manuum eleuationem non sequebatur necessario illa deformitas in domino Naaman: quia poterat alia intentione super eum sustentari. Ideo non sequitur quod vellet illud, quemadmodum is qui mutat ad actum adulterij vel fornicationis aut furti. Quia ad illos ab agente necessario sequitur quod velit deformitatem ei necessario annexam, licet non cogitet & formaliter non inteudat, imo ei conditionaliter displiceat, absolutè tamen ei placet, & eodem modo dicendum est de illo qui Pithonissam consulit. Si allegetur decretum concilij Tholetani, quod habetur in cap. duo mala. 13. distinct. vbi dicitur: Duo mala cautissimè sunt præcauenda: tamen si periculi necessitas vnum ex his perpetiare compulerit, id debemus resoluere quo minori nexu noscitur obligari. Vbi Glo. exponit resoluere, id est facere. Nec illud consilium consulit minus malum, cum resoluere debeat exponi pro facere aut permittere. vnde administratores reipublicæ licitè permittunt prostibula,

1. Cor. 7. a vt vitentur adulteria. Et Apost. est sic intelligendus cum dicit: Propter fornicationem vnusquisque suam habeat vxorem. vnde addidit secundum indulgentiam dico, & non secundum imperium vel consilium. Sic debent exponi verba sanctorum doctorum, si qui videantur dicere op-

P. 6. lib. 32. c. 35. & 36. posita: maximè D. Grego. in moralibus, & habetur in c. Nerui testiculorum leuiatan. 13. distin. circa finem, vbi dicit minora semper eligantur, id est, eligi permittantur, licitum tamen est totis viribus dissuadere maiora. Nec talis cooperatur peccato minori, si ille cui dissuasit maius, inci-

In 4. dist. 19. dat in minus: quia hoc est de per accidens. Si adducatur D. Tho. qui dicit quod licet sciamus fratrem ex correctione nostra concitandum ad odium, dum speramus quod odium paulatim tepescet, & sequetur correctio, possumus corrigere: ex quo videtur sequi quod licet cooperari fratri ad actum peccati, dummodo hoc operari vel cooperari non sit sibi allaturum detrimentum salutis. Dicendum quod illa correctio non est cooperatio peccati: quia ad illam non sequitur de per se odium, imo apud sapientes sequitur communiter dilectio: sed si sequatur odium, hoc est de per accidens ex malitia correcti, propter quam quis non deobligatur à præcepto diuino. Nec Chri-

Ioan. 13. c stus induxit Iudam ad malum, cum dixit: Quod facis, fac citius: quia hæc verba increpatiuè dixit ad redemptionem vexationis, ne differret passionem quam ex malitia sua iam actu procurauerat: & eo modo dicendum quo dicitur his qui corrigi non possunt & sunt desperati: Vade desperata.

Act. 23. b Nec Apost. cum dixit, ego de resurrectione iudicor, quia intendebat seruare vitam medio licito, proponendo rectam & fidelem assertionem.

Epitome II. C.

a APOSTOLVS ex vita Gentilium conclusit ipsos nō suis meritis fuisse receptos in gratiam Dei, nihilque eis profuisse cognitionem legis naturæ, sed eas accusasse. Nunc in hoc capite continuando necessitatem gratiæ, aduersus Iudæos progreditur, ostendens quòd nec Iudæi iustificati sunt ex his ex quibus gloriabantur, scilicet lege & circuncisione. Et primò ponit iudicium Iudæorum & Gentilium ad finem conuersorum de priori vita, & vtrosque arguit de inordinato iudicio, confutátque humanum iudicium, excludendo causas excusationis, scilicet ignorantiam & innocentiam. Postmodum astruit & cōmmēdat diuinum iudicium, ponendo diuini iudicij veritatem, excludendo cōtrariam opinionem. Assignat causam & reprobat eam: ostendit periculum & retributionem contemptus ex futuro diuino iudicio ineuitabili. Secūdò ibi, *qui reddet, &c.* manifestat, astruit, & commēdat diuini iudicij veritatē quantum ad bona & mala opera, & quo ad personas & mercedem siue stipendia eorum. Et assignando rationem iustæ distributionis Dei circa bona & mala, excludit acceptionem personarum ab eo. Tertiò ibi, *Non enim auditores*, declarat legem Moysi per cuius auditum Iudæi arbitrantur iustificari, non sufficere ad salutem. Deinde manifestat dignitatem eorum qui legem sine auditu seruāt, commendat insuper in Gentilibus legis obseruantiam, & probat quod dixerat. Quartò ibi, *Si autem, &c.* ostendit quod auditores legis non iustificantur, nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos: quorum prærogatiuam explicat, quantum ad Gentem pertinet: quia lex eis data est, & quantum ad fructum legis, & quantum ad Deum. Et per respectum ad alios tripliciter se habent ad notitiam legis. Deinde ostendit defectum Iudæorum, quantum ad seipsos, & quantum ad proximos, & per comparationem etiam ad Deum. Postremò in calce capitis ibi, *Circuncisio, &c.* ostendit quod neque etiam circuncisio, de qua gloriabantur Iudæi, sufficit ad salutem: & deducit rationem comparando circuncisionem præputio, & assignando discrimen.

Expositio literalis II. C.

PRopter quod. i. propterea quod malefacientes digni sunt morte, nō solum qui faciunt, sed etiā

1. Cor. 4. a qui cōsentiunt faciētibus, ea de causa *inexcusabilis es.* s. à peccato, ô *homo omnis*, siue sis Iudæus,

Hier. 17. b siue Gentilis, *qui iudicas*. i. temerariè damnas & reprobas alium, *in quo*, scilicet iudicio, *enim alterum*

Esa. 51. b *iudicas*, scilicet de occultis de quibus solus Deus habet iudicare, vt de cogitationibus cordium &

Mat. 7. b futuris contingentibus, aut contra regulas iustitiæ, quæ requirunt discretionem & examinationem, *teipsum condemnas*, id est, teipsum condemnabilem ostendis: *eadem enim agis quæ iudicas*, id est, consimilia in genere vel specie agis quæ in aliis condemnas. *Scimus enim*, id est, pro certo tenemus

per naturalem rationem vel per supernaturalem illuminationem id quod vos vel nescitis, vel nõ
creditis. s. *quod iudicium Dei est secundum ueritatem*. i. infallibiliter imminet *in eos*. i. contra eos *qui talia agunt*, & in aliis condemnant ea quæ ipsi agunt, seu eos qui se inuicem temerario iudicio iudicant. *Existimas autem ô homo, qui iudicas*, id est, tuo iudicio damnas *eos qui talia agũt & facis ea* quod
tibi sit data talis iudicandi potestas, vt non iudiceris de ea in hoc mũdo, *quòd effugies iudicium Dei*,
qui scilicet modo non punit, quia bonus est, & tamen finaliter nihil mali impunitum relinquit. q.
d. Si hoc existimas, falsa est existimatio tua. *An diuitias bonitatis eius*. i. copiosam bonitatẽ eius, quia
bona peccatoribus largitur, solem suum oriri faciens super bonos & malos, & pluens super iustos
& iniustos, *& patientiæ*, qua grauiter & contumaciter ex malitia peccantes sustinet, *& longanimitatis eius*, qua peccatores ex infirmitate vel malitia longo tempore perseuerantes expectat, vt ad eũ
redeant & pœniteant, *contemnis*, eas impugnando clamore, & Dei misericordia abutendo. *Ignoras*
tu peccator non ignorãtia inuincibili, sed vincibili, crassa, supina & affecta, *quoniã benignitas Dei*,
i. pia misericordia Dei differentis pœnam, *ad pœnitentiam*, id est, reconciliationem, *te*, scilicet peccatorem, *adducit*, id est, prouocat, ducit & trahit, pœnas differendo & bona exhibendo quantũ est
de se. Ideo enim expectat vos vt misereatur vestri. *Secundum autem duritiam tuam*, id est, pertinaciã, Esa.30.d
qua malo adhæres, & qua durus es corde, vt verbum Dei respuas, *& impœnitens cor*, quod de pristinis malis non doles, nec futura vitare contendit, sed in eis perseuerat, *thesaurisas tibi iram*. i. multiplicas, accumulas, colligis, & reponis vindictam & reatũ pœnæ deterius peccando: *in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei*. i. in die extremi iudicij in qua iratus apparebit, & vltionem manifestè Sopho.1.d
reuelabit, & exercebit super iniquos & sceleratos absque tamen vlla animi perturbatione & sui
mutabilitate.

Secunda pars II. C.

QVi *reddet unicuique secundum opera eius*, siue interna siue externa, non quidem secundũ æqualitatem operum, quia præmium excedit meritum: sed secundum proportionem, quia bonis
retribuet bona, & meliora melioribus. *His quidem qui secundum patientiam boni operis*, scilicet erunt
bene dispositi, qui patientia Dei bene vtuntur, vel æquanimiter sustinent aduersa, nec propterea
cessant à bono opere, sed perseuerant, *gloriam*, id est, charitatem intrinsecam in anima, quæ prouenit ex clara visione & fruitione diuinæ essentiæ, & extrinsecam in corpore, quæ fluit à gloria
animæ: *& honorem*, id est, reuerentiam quæ eis exhibebitur ab omni creatura, *& incorruptionem*, id Esa.58.e
est, indefectibilem gloriæ & honoris permansionem: quia illa gloria & honor non erunt transito- Mat.13.f
ria, prout in hoc mundo. ideo accipient coronam incorruptam & immarcessibilem: *quærentibus* Ioan.17.d
uitam æternam, id est, qui hac intentione bona operãtur, vt habeant vitam ęternã, & non vt videan- 1.Cor.15.
tur ab hominibus, vt hypocritæ. *His autem qui sunt ex contentione*, id est, qui veritatem impugnant
cum confidentia clamoris, & contentiosi sunt contra proximum, vel contra fidem, ex pertinacia
ac duritia cordis, pœnitere contemnunt: *& qui non acquiescunt ueritati*. s. doctrinæ fidei & iustitiæ
diuinæ, & peruersè viuendo nõ credunt veritatem iusti iudicij Dei, *credunt autem iniquitati*, id est,
suggerentibus & persuadentibus iniquitatem: vel credunt peruersæ ac infideli doctrinæ: vel etiã
peccatorum impunitatem, talibus reddentur sequentia, *ira*, id est pœna, & vindicta in anima & Sopho.1.d
corpore & qualibet eius parte, ideo dies iudicij dicitur dies iræ, *& indignatio*, quia sibiipsis indignabuntur, & contra seipsos commouebuntur propter peccata quæ commiserunt, *tribulatio*, id
est, punctura dolorum & tormẽtorum quæ sustinebunt: *& angustia*, quæ in eis consurget, eò quod
animus eorum non valebit inuenire remedium contra mala quæ timebunt & patientur, vndiquaque enim sequetur oppresio & perplexitas, vt nullo modo euadere posint. *in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci*, id est, Gentilis. præponit Iudæos: quia Iudæis maior pœ- Luc 12.g
na debebatur, tanquam scientibus voluntatem Dei per legem, & eadem ratione nunc maior pœna debetur Christianis, circa idem peccatum. *Gloria autem, honor & pax*, id est, perfecta animi
tranquillitas, quæ ponitur loco incorruptionis, quam supra nominauerat contra angustiam malorum, *omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco*, præponit Iudæos, quia eis primo promissa sunt,
& in eorum promissiones Græci, hoc est Gẽtiles, introierunt. *Non enim est personarum acceptio apud Deum*, id est, distributio præter dignitatem & debitum personarum, non enim duobus æqualiter
se habẽtibus, inęqualiter dat vel tribuit. *Quicũq; enim sine lege*, scilicet Moysi quã à Deo acceperat,
peccauerunt, sine lege peribunt. i. condemnabuntur, non propter trangressionem legis Moysi, quam
non acceperunt, sed propter transgressionem legis naturæ. *& quicunq; in lege*, id est, post legẽ scriptam & susceptam, *peccauerunt, per legem iudicabuntur*, id est, condemnabuntur propter transgressionem legis.

Tertia pars II. C.

NOn *enim auditores legis*, ex hoc ipso quod legẽ audiunt, quamuis iusti apud homines reputentur, nõ tamen *iusti sunt apud Deum*, qui non solum nouit quæ foris patẽt, sed etiã cor intuetur:
qui videt quod in lege contenta & ab eis per promulgationem audita & cognita spiritualiter nõ
capiunt, aut si capiant non ea qua decet intentione, adimplent: *sed factores legis iustificabuntur*, non
quod quasi per opera cæremonialia, iudicialia, aut etiam moralia, iustitiam Dei siue gratiã iustificantem acquirãt, cùm talis per solam Dei misericordiam merito passionis Christi infundatur: sed
quia per huiusmodi scriptæ legis opera speciali auxilio Dei adimpleta ad iustificationẽ disponentur, & à Deo misericorditer iustificabuntur. *Cum enim Gentes, quæ legem*, scilicet diuinam scriptam,
quæ

quæ solis Iudæis data est *nõ habẽt, naturaliter*, id est, instinctu & directione naturali per synderesim in intellectu practico impressam, qua discernere possunt ea quæ lex facere aut vitare quo ad moralia præcepit, & per naturam gratia reformatam: *ea quæ legis sunt faciunt*. i. quæ lex scripta, quo ad moralia mandat. *eiusmodi legem*. s. scriptam per Moysen datam. *ipsi sibi sunt lex*, inquantum funguntur officio legis semetipsos instruendo, & sic ad bonum inducendo. *Qui ostendunt opus legis scriptũ*, i. firmiter fixum, *in cordibus suis*. i. in intellectu & ratione eorum, non atramento, sed spiritu Dei viui: *testimonium reddente illis conscientia*. i. applicatione scientiæ siue cognitionis per synderesim habita, qua de aliquo iudicatur an bene vel male factum sit, *ipsorum*. s. qui talia agunt, quæ conscientia non solum est operum, sed etiam, *inter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam defendentium*, in conscientiis reproborum quæ erunt apertæ & manifestæ, *in die*. s. extremi iudicij, *cum iudicabit*
1.Co.4.a *Deus* ea quæ nunc sunt *occulta hominum*, de quibus nunc homines iudicare non possunt hoc iudi-
Act.10.g cium Dei certum est, *secundum Euangelium meum*. i. à me prædicatum, *per Iesum Christum*, qui consti-
Ioan.5.d tutus est index viuorum & mortuorum.

Quarta pars II. Capitis.

SI *autem tu Iudæus cognominaris*, quod est nomen honorabile tãquam à nobilibus & iustis parentibus deriuatũ à Iuda patriarcha filio Iacob, *& requiescis*, persistis & delectaris *in lege*, quasi per eam de credendis & agendis certificatus, *& gloriaris in Deo*. i. in notitia & cultu vnius Dei, vel in redemptione quam tibi per prophetas nũtiauit, *& nosti voluntatem eius*, ex doctrina legis & prophetarum, sciens quid ipse ab hominibus velit fieri, aut nolit fieri: *& probas*. i. approbas & cõmendas, *utiliora*. i. meliora & perfectiora eligere nosti, *instructus per legem*, in qua diuersi perfectionũ gradus docentur: *confidis*. i. præsumis, existimas *teipsum esse ducem*. i. directorem, *cæcorum*. i. incapacium ad intelligendum, *lumen eorum qui in tenebris*, ignorantiæ, *sunt*. s. constituti, *eruditorem insipientium*. i. eorum qui absque cognitione diuinorum sunt, *magistrum infantium*. i. paruulorũ, qui ob defectum ætatis imperfecti sunt, vel eorum qui rudimentis egent: *habentem formam* perfectionis, ve aliis suis exemplar *scientiæ* in agendis, *& veritatis*, in credendis & speculatiuis, *in lege*. s. contentis. *Qui ergo alium doces, cur teipsum non doces?* dicis te esse ducem cæcorum, cur per rectam viam à te cognitam non ambulas? confidis te lumen eorum qui in tenebris sunt, cur opera tenebrarum non abiicis? Si eruditor insipientium, cur timorem domini, quæ est initium sapientiæ reliquisti? Si magister infantuum, cur puer es sensu, & more puerorum insanias falsas prosequeris? *Qui prædicas non furandum*. i. non esse accipiendum alienum inscio vel inuito domino, prout lex dicit, *furaris*. i. accipis & es socius furum. *Qui dicis*, tum occultè, tum publicè, tum verbis, tum scriptis, *nõ mœchandum*. i. non adulterandum, *mœcharis*. i. adulteraris fidem matrimonij frangens. *Qui abominaris* idola, ex præcepto legis sciens non esse colenda, *sacrilegium facis*. i. sacra quæ scis esse veneranda, cõtaminas
Psal.77. abutendo his quæ ad diuinum cultum pertinent, Christum negando, vel sacrum de sacro auferen-
Psal.147. do, & in prophanos vsus exponendo. *Qui in lege*, siue de lege, *gloriaris*, cũ iactantia dicẽdo: Quantum audiuimus & cognouimus, ea patres nostri narrauerunt nobis, &c. &, non fecit taliter omni nationi, &c. *Per præuaricationem legis Deum inhonoras*, non exhibendo ei debitam reuerentiam, nõ obediendo mandatis ipsius: qui legem suscepisti, legem relinquis: *nomen enim Dei per vos blasphematur*. i. gloria & fama nominis Dei per vestram malam conuersationem vituperatur, *inter Gentes, sicut scriptum est*, quæ propter vestram malam conuersationem arbitrantur legem à Deo datam non esse bonam.

Quinta pars secundi capitis.

Gen.17.b CIrcuncisio quidem. s. corporalis, *prodest tibi Iudæo*, quantum ad remissionem peccati originalis: quia data est Abrahæ, & ab eo secundũ carnẽ descendentibus. *Si legem* Mosaicam *obserues*. i. custodias & impleas, non in sensu literæ, sed spirituali post passionem Christi exhibitam, si Christo ad quem te lex dirigit, credas, & Euangelium suscipias: quemadmodũ professio religiosis prodest, si regulam seruent. *Si autem præuaricator legis sis*. i. si legem transgrediaris, & debito modo non impleas: *Circuncisio tua* carnalis, *præputium facta est*. i. non amplius prodest tibi, quàm si non esses circuncisus: & sic præputiatis similis effectus es, quibus Gentilitas non prodest, sed obest. *Si igitur præputium*. i. si aliquis Gentilis incircuncisus *iustitias legis*. i. moralia præcepta & mãdata legis quæ sunt de dictamine rationis naturali, *custodiat*. i. seruet vel per ea quæ facta sunt in cognitionem Dei perueniat, & in fide & cultu vnius Dei permaneat: *Nónne præputium illius in circuncisionem*. s. spiritualem, *reputabitur*. i. nonne fructum circuncisionis habebit cum imitetur fidẽ Abrahæ quæ reputata est ei & filiis suis per imitationem ad iustitiam, in cuius fidei signum & protestationẽ data fuit circuncisio. *& iudicabit id quod ex natura est præputium*. i. Gentilis nõ sententiã proferẽdo, sed comparatione facti melioris iudicãdũ & cõdẽnandũ ostẽdet. *legem consummans*, eo quod legẽ omnibus viribus suis implet, *te*. s. Iudæũ circũcisum, *qui per literã*. i. legis scripturã, *& circũcisionẽ*, in litera legis scriptã & manifestã, *præuaricator*. i. trãsgressor *es legis*. acceptæ quã Gẽtilis nõ habet. *Non enim,*
Gen.17.b ille est verè Iudæus, *qui in manifesto Iudæus est*. i. qui à Iacob originẽ traxit, *neq; quæ in manifesto in car*
Infra 4.b *ne est circuncisio*. quæ. s. videri potest, est vera circũcisio: quia est solũ signũ interioris circũcisionis, verũ autẽ signũ nõ est nisi respõdeat illi signatũ. *Sed qui in abscondito Iudæus est*. s. verè Iudæus: quia mãdata legis, quã Iudæi profitẽtur ex affectu cordis, quod est abscõditũ & ab hominibus videri nõ potest *Et circuncisio cordis*. s. vera est, quia propter Deũ abiectis vitiis, & adeptis virtutibus ea quæ
1.Reg.16.b legis Christi sunt obseruat homo, *in spiritu*. In virtute spiritus sancti & secũdũ spiritualẽ intellectũ

legis Moysi: *Et non in litera*.i.non secundum sensum literæ grammaticalem. *Cuius*. s. circuncisionis interioris *laus*.i.manifestatio cum approbatione, *non ex hominibus*, qui solum vident quæ foris parent & non interiora, *sed ex Deo est*.qui cor intuetur & scrutatur ac probat renes & corda.

Commentum II. Capitis,

Propter quod inexcusabilis es, ô homo omnis qui iudicas. Text.

APOSTOLVS hic supponit iudicium temerarium Gentilium & Iudæorum ad fidem conuersorum, quo iudicabant inuicem de præterita vita. Iudæi arguebant Gentiles de idololatria & aliis nefandis criminibus: Gentiles verò Iudæos de præuaricatione legis acceptæ: licet tam Iudæi quam Gentiles peccatis quæ sibi inuicem obiiciebant, inuoluti essent. Gentiles quidem veritatem Dei in impietate & iniustitia detinentes, fuerant præuaricatores legis naturæ & in nephandissimis criminibus inciderant. Ideo eos inexcusabiles esse priore capite dixit. Iudæi etiam accepta lege veritatem Dei in impietate & iniustitia detinuerant idololatrantes & legem præuaricantes: vtrique enim populo reuelata fuit iustitia Dei: Iudęis per fidem, Gentibus autem per visibilia quæ facta sunt. Ideo hic ex præmissis vtrosque arguit de inordinato iudicio, & omnes tam Gentiles quàm Iudæos in tali iudicio temerario inexcusabiles esse concludit, dicens: Propter quod, &c. *In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas*. Hic cõfutat humanum iudicium, excludendo vnam excusationis causam. s. ignorantiam, quæ excluditur per ipsummet iudicium. Quicunque enim iudicat aliquem de aliquo, quasi male agentem, ostendit se agnoscere illud esse malum, & ex hoc concludit ipsum esse condemnabilem. ideo dicit: Inexcusabilis es, quia ostendis teipsum condemnabilem cum iudicas alterum male agentem, quod tamen iudicium de occultis & factis aliorum propter incertitudinem prohibitum est: iuxta illud, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Ad cuius euidentiam sciendum est quod ad iudiciũ humanum licitum, tria requiruntur. Primò, quod procedat ex inclinatione & actu iustitiæ, quæ versatur circa debitum æquale, vt non vltra vel minus quam debetur iudicet siue ascribat: secũdum illud, Diligite iustitiam qui iudicatis terram. Secundò, quod procedat ex authoritate & potestate præsidentis: iuxta illud, Tu qui es qui iudicas alienum seruũ, domino enim suo stat aut cadit. Tertiò, quod proferatur secundum rectam prudentiæ rationem siue deliberationem, hoc est, quod sit de certis & non dubiis: secundum illud, Ne temerè quid loquaris. Quodcunque autem horum trium deficiat, iudicium erit vitiosum. Si desit æqualitas, erit iudicium peruersum & iniustum. Si authoritas, erit iudicium vsurpatiuum & abusiuum: quia non est maior abusus quã potestatis defectus. Si certitudo aut prudentia, erit iudicium temerarium & præsumptiuum, vt cum homo iudicat de cogitationibus & intentionibus cordium, aut etiam de futuris contingentibus quæ sibi Deus reseruauit. vnde Apost. Nolite ante tempus iudicare, quo ad vsque veniat dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestabit consilia cordium. Et Hier. Prauum est cor hominis & inscrutabile. quis cognoscet illud? sequitur: Ego dominus scrutans corda & probans renes. Et Esa. Annunciate quæ ventura sunt nobis in futurũ, & dicemus quia Dij estis vos. Cùm ergo tam Gentiles quàm Iudæi de se inuicẽ iudicarent absque prædictis requisitis, sequitur quod iudicium illorum erat illicitum: nec poterant se excusare per ignorantiam. Quia ipso facto quo iudicabant, protestabãtur se nõ ignorare. Nemo enim sanæ mentis iudicat de his quæ ignorat. *Eadem enim agis quæ iudicas*. Hic excludit aliam excusationis causam, videlicet innocẽtiam, quasi dicat, Ideo tu qui alios iudicas, teipsum condemnas. Quia cum ea agas quæ condemnas, manifeste ostendis te condemnandum esse & cõtra conscientiam iudicas. vnde Christus: Ex ore tuo te iudico serue nequã. & alibi: In quo iudicio iudicaueritis, condemnabimini. & Salomon: Illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus. Et Christus, Quid vides festucam in oculo fratris tui, &c. Et Dauid proposita ei à Nathan de alio parabola & intellecta, seipsum cõdemnauit. Quocirca redduntur inexcusabiles morum institutores. Ideo Seneca Philosophos qui recta docentes, perditis erant moribus, in suum ipsorum conuitium fuisse desertos asseuerat.

1.Cor.4.a
Mat.7.a
Sap.1.a
Rom.14.a
Eccl.5.a
1.Cor.4.a
Hier.17.b
Esa.41.
Mat.7.a
Prouer.6.a
Mat.7.a
2.Reg.12.a

Ex his Apostoli verbis nonnulli trahunt quod tam priuati quam iudices publici, qui ex officio alios iudicant & condemnant pro peccatis, in quibus ipsi sunt inuoluti, peccant. Quod tamen nõ est vsquequaque verum. Ad cuius euidentiam sciendum est quod si de priuatis loquamur & interiori iudicio, hæc verba, *Teipsum condemnas, & cæt*. exponi possunt, id est, te condemnabilem absq; excusatione ostendis, cum in pari aut simili culpa existas. Si verò priuatus exteriori iudicio, puta correctionis fraternæ iudicat & corrigit alium de peccato, in quo ipse est inuolutus, non peccat, modo absque superbia & scandalo hoc faciat: corrigere enim potest cum humilitate & non per modum obiurgantis, si sit in simili crimine notorio, sed rogantis & se emendare proponentis. Quia vt D. Thomas ait, peccatum non tollit id vnde conuenit homini corrigere delinquentem. Quia cum non tollat iudicium rationis, sequitur quod per se non contrariatur officio correctionis fraternæ. Nec peccatum reddit hominem indignum correctione cõtrariè, sed negatiuè: & sic exponit D. Thomas. Si autem loquamur de iudicibus publicis & publicè iudicantibus & corrigentibus ex officio, distinguendum est de Ecclesiasticis aut temporalibus. Ecclesiastici enim iudicantes & corrigentes, vt ministri Ecclesiæ, prædicando vel puniendo de peccato mortali in quo ipsi sunt occulte inuoluti, absque contritione vel attritione peccant, iuxta illud: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. quia sic indignè vtitur officio prælationis aut prædicationis,

2.2.q.33.ar.5.

vt D.

In 4. distin. 19. q. 2. art. 2. vt D. Tho. ait. Et secundum alios, quia est suspensus quo ad se, vt habetur in cap. vlt. extra de tempo. ordi. D. Caietanus super q. 60. arg. 2. 2. 2. D. Thomæ, dicit quod prælatus spiritualis vtens officio suo in his quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis, quamuis sit in peccato mortali occulto, non peccat saltem mortaliter per se loquendo, licet bene ratione scandali. Et ad obiectionem de indigno vsu officij, respondet quod non indignè vtitur contrariè aut priuatiuè, sed solum negatiuè. Et ad decretalem illam dicit quod intelligitur de vtente officio ordinis ad quod requiritur cõsecratio, quæ non requiritur ad vsum & actum iurisdictionis, & allegat D. Tho. 3. p. q. 64. arg. 6. ad 1. Si autem sit in peccato mortali notorio, & non pœniteat, quidam dicunt illum duplici peccato peccare. Primò, quia officium suum indebite. i. nõ eo modo quo debet, exequitur. Secũdò, quia scandalizat. Psal. 49. c Et secundum hoc dicunt debere intelligi illud: Peccatori autẽ dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cũ eo, &c. Ioan. 8. a Et illud: Qui sine peccato est vestrum, primus lapidem in illam mittat. ac etiam dictum D. Ambrosij, quod habetur 3. q. 8. in c. iudicet. vbi dicitur: Iudicet de alterius crimine, qui non habet in se quod condẽnet. Iudicet inquit, qui non habet quod putaues it in alio puniendũ. & dicta D. Greg. in mora. quę habentur in c. qui sine peccato, &c. In grauibus eadem q. Quo ad iudices verò temporales licet sint Dei ministri, non tamen ad eorum officium acceptandum vel exercendũ egent consecratione. Ideo etiam si sint in peccato mortali tali de quo iudicant, si peccatum sit occultum, non peccant. Si verò sit notorium, peccant ratione scandali. Ideo Zenocrates semel risisse dicitur, quando vidit magnos latrones. i. iudices & præsides condemnare ad suspendium minores. Resolutio ergo D. Tho. est quod illi qui sunt in grauibus criminibus, non debent iudicare eos qui sunt in eisdem vel minoribus, Mat. 7. a vt D. Chrysost. dicit super illud: Nolite iudicare, &c. Et maximè quando illa peccata sunt publica, quia ex hoc generatur scandalum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessitas iudicandi immineat, potest cum humilitate arguere & iudicare. vnde D. Aug. dicit (In lib. de ser. do. in mont.): Primum cogitemus cùm aliquem reprehendere necessitas nos cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus, & tũc cogitemus, nos etiã habere potuisse, vel tale, quod habuimus & iã nõ habemus, & tũc tangat memoriam fragilitas communis, vt illam correctionem non odium, sed misericordia præcedat. Si autem inuenimus nos in eodem vitio esse, non obiurgemus, sed cõgemiscamus & ad pariter conandum inuitemus. ***Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt.*** Hic ostendit & commendat iudicium Dei de infallibili veritate. q. d. Ideo dico quod teipsum condemnas, siue te condemnandum ostendis à Deo, qui iudicaturus est viuos & mortuos. Quia nos qui reuelationem à Deo habemus, certo scimus quod iudicium cõdemnationis Dei est, & erit secundum veritatem in eos. i. contra eos qui talia agunt, secundum illud Iob (Iob 19. d): Vltor iniquitatis est gladius, & scitote esse iudicium. Et Salomon (Eccl. vlt. d): Cuncta quæ fiunt, in iudiciũ adducet Deus. Scimus præterea quod iudicium Dei erit secũdum veritatem: cum ipse idem sit veritas per essentiam (Ioan. 6. g; Ad tit. 1. a; Heb. 6. d), nec mentiri potest nec fallere aut falli, prout hominis iudiciũ quod amore, odio, timore corrumpi potest (Hier. 19. f): Ideo nõ est semper verum. Iudicium autem humanum, quod innititur dictis & depositionibus testium, non est semper verum, prout Dei qui propter immutabilitatem à veritate deduci non potest: ideo est iudex & testis. vnde & Iob (Iob 41. a): Non parcam ei quasi verbis potentibus & ad deprecandum compositis. Et Psal. (Psal. 95): Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iustitia.

Text. ***Existimas autem hoc, ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quòd tu effugies iudicium Dei?***

Hic commendat iudicium diuinum ex ineuitabili necessitate increpando ironice opinionem contrariã, ac si diceret: Nunquid ô homo, &c. superioris iudiciũ non timens, existimas quod tu effugies iudicium Dei? Si hoc existimas, valde erras. Nam Iob dicit (Iob 11. d): Effugium peribit ab eis. & Dauid (Psal. 138.), quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Irascitur hic eis Apost. eo quòd impunitatem sibi promittebant alios iudicantes. Aduertant circa hoc iudices, præsertim præsides & principes atque monarchæ, qui se exemptos à iudiciis arbitrantur, quos legum suarum custodes reliquit omnipotens, & suarum ouium pastores. Si iura, quibus subditos cogunt, non solum transgrediuntur, verum in rem suam summa licentia peruertunt, æstimantes quod nullum eos apprehendat iudicium, siue quod supererit eis declinandi potestas: n●●ent quod Dei iudicio nemo nõ subditur. Omnes enim nos, nullo penitus exempto, manifestari oportet ante tribunal domini nostri Iesu Christi (2. Cor. 5. b), vt referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Quo fugient à spiritu Dei præsertim ecclesiæ principes, cũ D. Petrus eos admonitos fecerit, quod à domo Dei incipiet iudicium? Et reges perterrere faciat Sap. 5. & 6. c. (Sap. 6. a) maximè cum dicit: Horrẽdè & cito apparebit, quoniam iudicium durissimum his qui præsunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia: Potentes autem potenter tormenta patientur. Et Apostol. (Heb. 10. f) Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. Si plura de vniuersali iudicio videre cupis, vide 21. caput nostratum institutionum theologicarum.

Text. ***An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis?***

Hic ostendis causam falsæ æstimationis. Eo enim quod homo in hoc mundo non punitur pro peccato, existimat se non esse puniendum, contra illud (Eccl. 5. b): Ne dixeris in corde tuo, peccaui: & quid mihi accidit triste? altissimus enim est patiens redditor. Et Salomon (Eccl. 8. b): Etenim quia non profertur cito cõtra malos sententia, absque timore vllo, filij hominũ perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quod centies facit malũ, & per patientiã sustentatur, nõ liberatur. Ego cognoui quod bonum

bonum erit timentibus. Ideo Apostnl. hic, an contemnis? Iuxta illud: Impius cũ in profundum *Prou.18.a*
peccatorũ venerit, contẽnit: Sed quid contẽnit? tria quæ hic Apost. numerat. s. diuitias bonitatis, *Matt.5.f*
patiẽtiæ & lõganimitatis. i. copiosam & abũdantẽ Dei bonitatẽ, qua multa vel multis peccãtibus
bona ministrat, iuxta illud: Qui solẽ suũ facit oriri super bonos & malos, &c. & illud: Aperis tu
manum tuam, & omnia imples bonitate. cõtemnit pariter diuitias patientiæ eius. i. abundantẽ pa-
tientiam, qua sustinet grauiter & ex malitia peccãtes, nec subito, prout potest & merentur, exter-
minat, iuxta illud: Dominus iudex iustus & patiens, nunquid irascitur per singulos dies? Contem-
nit insuper diuitias lõganimitatis. i. copiosam longanimitatẽ Dei, qua nõ ad horã aut mensem, sed *Psal.9.*
per longa expectat tẽpora. Has diuitias contẽnit peccator, nõ se corrigendo sed potius indurãdo
& impunitatẽ sibi promittendo. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit?* Hic com-
mendat diuinum iudiciũ ex benignitate, & declarat causam contemptus bonitatis, patientiæ &
longanimitatis: & dicit eã esse ignorantiã: ac si diceret, Mirum est quod contẽnis. Nunquid igno-
ras quoniã. i. quod benignitas Dei differentis pœnã, ad pœnitentiã te adducit. i. trahit & prouo-
cat? vnde D. Petrus: Non tardat dominus promissionem suã, sicut quidam existimãt, sed patienter *2. Pet.3.b*
agit propter vos, nolens aliquẽ perire sed omnes ad pœnitentiã reuerti. Et Esa. Expectat vos Deus *Esa.30.d*
vt misereatur vestri. D. Caietan. nõ vult hic legi, *ignoras*, sed ignorãs, quasi dicat: An diuitias, &c.
contẽnis ignorans te contẽnere. veruntamen hæc lectio non videtur quadrare interrogationi. GL.
vero ordinaria dicit quod Apost. hic videtur tres gradus peccatorum tetigisse. Primò, impunita-
tem sibi promittentium. Secundò, contemnentium. Tertiò, ignorãtium. ait enim: Peccas ô homo,
dum impunitatem tibi promittis, grauius peccas quia cõtemnis: amplius & grauissimè, quia igno-
ras. Si dicatur quod ignorantia excusat: dicendum quod verum est de ignorantia antecedente, sed
non de consequente & affectata, vt dictum est supra 1. c. super verbo ita vt sint inexcusabiles, vel
exponendum grauissimè. i. periculosè, quia qui ignorat peccatum, non quærit remedium. vel gra-
uissimè propter ignorantiæ speciem pertinentem ad infidelitatem, quæ est grauissimum pecca-
tum, vnde dicitur, si quis ignorat, ignorabitur. Vel grauissimè in genere ingratitudinis: Ma- *1.Cor.14.g*
gis enim ingratus est qui beneficium non recognoscit, quàm qui diminuit, quod est contemnere.

Secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor, thesaurisas tibi iram, in die *Text.*
iræ & reuelationis iusti iudicij Dei.

HIc ostendit retributionem contemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis Dei, quę retri-
butio nihil aliud est quàm thesaurus siue cumulus & aceruus iræ. i. vindictæ Dei: cumulus
inquam pœnarum, tormentorum, & maledictionum, quæ executioni mandabuntur in die iræ. i.
vindictæ & reuelationis. i. executionis iusti iudicij Dei. Dicit autẽ secundũ duritiã tuã propriam,
qui ad beneficia bonitatis Dei non emolliris, & non Dei: quia Deus non est causa effectiua indu-
rationis, sed peccator. vnde Orig. dicit quod quẽadmodũ ex eadem pluuia bona terra bonas her- *Lib.3.de princ.*
bas profert: mala vero malas, atque eodem sole quo liquefit cera, indurescit lutum. Ita eadem pa-
tientia Dei alicuius cor emolescit: alterius vero induratur. Durum dicitur quod non cedit tãgenti,
vt sunt solida & firma: prout lapides, ferrum, & metalla: translatum est tamen hoc nomen ad cor,
siue animum, vt dicatur animus durus & induratus, qui prouocatus tanta benignitate, patientia
& longanimitate non cedit prouocationi Dei. & per hoc Apostol. intendit declarare quòd dilatio
vindictæ ex parte quidem Dei fit propter bonum peccatorum, vt prouocentur ad pœnitentiam,
Sed ex parte impœnitentium hominum est ad cumulum pœnæ, secundum illud: Cor durum ma-
le habebit in nouissimo. Cor autẽ impœnitens dicitur quod ad pœnitentiã non inflectitur ex Dei *Eccl.3.d*
patientia & longanimitate. vnde Hiere. Nullus est qui agat pœnitentiam super peccato suo. Per
cordis ergo duritiam, quæ procedit ex impunitate: & impœnitentiam quæ videtur procedere ex *Hier.8.a*
desperatione, thesaurizat, id est, congregat, multiplicat peccator sibi iram, id est, reatum pœnæ: se-
cundum illud: Thesaurizastis vobis iram in nouissimis. Origenes triplicem in sacris literis adno-
tauit thesauri significationem. Est enim thesaurus in terra, in qua prohibet dominus thesaurizari. *Iac.vlt.a*
Est thesaurus in cœlo, in quo iubentur fideles suas recondere opes. Est tertius hic iræ ab Apostol.
comminatus. Thesaurizator primus est animalis & stultus, de quo in Euangelio: Stulte hac nocte *Mat.6.c*
repetent abs te animam tuam, &c. Secundus verò spiritualis & sapiens. Tertius autem carnalis & *Luc.12.c*
sapiens, de quo hic dicitur quod thesaurizat iram in die iræ. de qua Sophonias, dies iræ dies illa,
quia Deus nunc vindictam non infert, quam inferet in illo die pro tempore accepto. Quia per *Sop.1.d*
quot dies iudicium protendatur, incertum est secundum D. Aug. vnde Psal. Cum accepero tem-
pus ego iustitias iudicabo. Et reuelationis iusti iudicij Dei, quod nunc non creditur esse, aut non *21.de Ci. Dei.*
videtur esse iustum. vnde Esa. Iusta est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur. *Psal.* *Esa.56.a*

COMMENTVM II. PARTIS II. C.

Qui reddet vnicuique secundum opera eius.

N bac secũda huius 2. c. parte, Apost. cõmendat diuinum vniuersale iudiciũ de sum-
ma æquitate. Equitatis enim ratio est, vt vnicuique retribuatur, non secundum perso-
narum acceptionem, quod paulò pòst concludet, sed secundum opera. In præsenti
enim seculo non semper redditur secundum opera. Quia quandoque male operanti-
bus gratiã largitur, prout D. Paulo, qui prius blasphemus persecutor misericordiam cõsecutus est. *1.Tim.1.c*
Sed in die iudicij quando erit tẽpus iudicandi secũdum iustitiã, implebitur illud: Secundũ opera *Psal.*

manuum eorum retribue illis. Si dicatur quod retributio futura non videatur æqua, eo quòd peccato mortali momentaneo retribuetur pœna æterna: quia videtur esse contra illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Et contra illud: Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Dicendum quod prout D. Aug. dicit, In retributione iustitiæ non consideratur æqualitas temporis inter culpam & pœnam. Quia etiam secundum iudicium humanum pro culpa adulterij, quod breui hora committitur, infligitur pœna mortis: in qua non intendit legislator moram occisionis, sed potius quod per mortem perpetuo excluditur à societate viuentium. Et ideo non est mirum si peccata commissa contra charitatem, per quam est societas inter Deum & homines, æternaliter diuino iudicio puniuntur. Et hoc quidem apparet esse iustum ex tribus. Primò, ex infinita dignitate Dei in quem peccatur. Tanto enim quis grauius peccat, quanto maior est dignitas illius in quem peccatur: sicut plus peccat qui percutit principē, quàm qui percutit priuatam personam. Et sic cum per culpam mortalem peccetur in Deum, qui est infinitus, oportet quod infinita pœna ei respondeat. Et cum non possit esse infinita secundum intentionem, relinquitur quod debet esse infinita secundū durationem. Secundò, hoc idē apparet ex voluntate qua peccatur. Quicunque enim mortaliter peccat, auertens se ab incōmutabili bono, constituit finem vltimum in bono cōmutabili, propter quod relinquit bonum incommutabile, prout fornicator in delectatione carnis, & auarus in pecunia: Et quia finis appetitur per se, maximè vltimus: quicunque appetit finem, fertur in illud, volens illud semper obtinere, si aliud non obsistat. vnde ille qui peccat mortaliter voluntatem habet perpetuo in peccato manendi, nisi fortè per accidens, sicut quando timet pœnam, vel habet aliquod aliud impedimentum. vnde conueniens est vt ex quo homo secundum voluntatem peccatum perpetuo obtinendum appetit, quod æternaliter pro illo puniatur. Deus enim, qui est inspector cordis, maximè ad volūtatem peccantis attendit. Tertiò, idem apparet ex parte effectus peccati, qui est subtractio gratiæ, ex qua sequitur quod homo quantum est de se, perpetuo maneat in peccato, à quo exire non potest nisi per auxilium gratiæ, iuxta illud: Homo spiritus vadens, & non rediens. Non est autem conueniens vt durante culpa cesset pœna, quæ reordinat culpam. Ideo in perpetuum durat pœna. Pro resolutione igitur dicendum est, quod sicut in peccato duo sunt, s. auersio & cōuersio: Sic duplex ei pœna respondet: Auersioni respondet pœna damni: conuersioni verò pœna sensus: & vtraque est infinita secundum durationem & non secundum intentionem rationibus iam dictis. Cum autem dicit: Reddet vnicuique secundum opera sua, non est intelligendum secundum æqualitatem operum: quia præmium excedit meritum. Deus enim remunerat vltra condignum substantiæ operū, prout ex libero arbitrio procedunt. vnde infra: Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurā gloriam quæ reuelabitur in nobis, sed non citra condignum gratiæ datæ: punit citra condignum cum miserationes eius sint super omnia opera eius: quia demerito eorum potuisset acerbiora tormenta statuere. Ideo hæc verba debent intelligi secundum æqualitatem proportionum: quia bonis bona, & melioribus meliora: & prauis mala, & peioribus deteriora reddet. Aduertendum etiam quod ex hac redditione mercedis, quam reddet Deus vnicuique secūdum opera eius, confutatur error Lutheranorum dicentium liberum arbitrium se habere merè passiuè & velut inanime quoddam: quia si verum esset, non diceret Apost. Reddet vnicuique secundum opera eius. Et quia hunc errorem abundè reprobauimus supra 1. cap. super verbo: Propter quod tradidit eos Deus secundum desideria cordis eorum. ideo nunc supersedeo.

Deut. 25. a — Apoc. 18. d — Psal. — Infra 8.

His qui secundum patientiā boni operis, gloriam & honorem, & incorruptionē quærunt vitam æternam. (Text.)

HIc specialiter ostendit quod in generali prædixerat de retributione operum. Et primo explicat magnitudinem præmiorum. Origenes, Chrys. Theophylactus, & Caietanus sic legūt & ordinant literā: Reddet vnicuique iuxta opera eius: his quidem qui secūdum patientiā boni operis quærunt gloriam, honorem & incorruptionem, reddet vitam æternā, & sic vertūt participium quærentibus in verbum, vt respondeat relatiuo (qui) & coniungunt accusatiuum vitam æternam verbo reddet. Alij verò licet vertant participium in verbum (quærunt) coniungunt tamen ei accusatiuum, vitam æternam, & verbo, reddet coniungunt accusatiuum, gloriam & honorem & incorruptionē, sic ordinantes literam: Reddet vnicuiq; secundū opera eius, his quidem qui secundum patiētiam boni operis quærunt vitam æternam, reddet gloriam, honorem, & incorruptionem: & hæc expositio videtur conformior veritati & intentioni Apost. Quia nostrorum operum intentio dirigi debet in Deum, qui est obiectum vitæ æternæ, iuxta illud: Hæc est vita æterna, vt (s. absque intermissione) cognoscant te Deum, &c. In hac cognitione & fruitione consistit essentia beatitudinis. Gloria autem & honor & incorruptio sunt qualitates consequentes. Gloria enim significat sanctorum claritatem intrinsecam, qua replebitur mens eorum, secundum illud: Implebit splendoribus animam tuam: & extrinsecam qua splendebunt in corpore, iuxta illud: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum. & illud: Exultabunt sancti in gloria. Honor verò significat sanctorū dignitatem & reuerentiam, quæ eis exhibebitur ab omni creatura. Erunt enim reges & sacerdotes, iuxta illud: Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & vlterius computabuntur inter filios Dei, secundum illud: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & illud: Nimis honorati sunt amici tui Deus. Incorruptio autem significat quod illa gloria & honor non erunt transitoria, prout ea quæ sunt in hoc seculo, secūdū illud: Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiāt, nos autem incorruptam, vel etiam incorruptionem corporis: Oportet enim incorruptibile hoc

Ioan. 17. a — Esa. 58. b — Matt. 13. f — Apoc. 5. d — Sap. 5. a — Psal. — 1. Cor. 9. b

induere

Induere incorruptionẽ.Non eſt enim veriſimile quod Apoſt. admoneret homines vt prius men- 1.Cor.15.g
tis oculum in gloriam defigerent & honorem:quàm in vitam æternam,præſertim Romanos , qui
nihil aliud quàm illuſtres honoris titulos glorioſúmque immortalitatis nomen ambiri ſoliti erãt,
occaſionem inde caperent,vt in hæc potius bona intenderent,quàm in vitam æternam , quã pri-
mo quærere præcepit Chriſtus,dicens:Primum quærite regnum Dei,& iuſtitiam eius,& c. Iuſti- Mat.6.d
tia in qua quæritur regnum Dei,ſiue vita æterna,eſt obſeruatio mandatorum Dei,iuxta illud : Si Matt.19.b
vis ad vitam ingredi,ſerua mandata,quibus præcipiuntur bona opera.Propterea dicit:his qui per
patientiam boni operis,&c. Patientia autem nõ dicitur boni operis obiectiuè, cum obiectum pa-
tientiæ nõ ſit bonum:ſed malum.ſed dicitur boni operis cauſaliter,hoc eſt ratione operis ad dif-
ferentiam patientiæ ratione mali operis:puta furti,adulterij & homicidij.vnde D. Petrus:Nemo 1.Pet.4.d
autem veſtrum patiatur vt homicida,aut fur,aut maledicus.Si autem vt Chriſtianus,non erubeſ-
cat.& Chriſtus:Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam,& ſic hic deſcribit Apoſtol.
patientes mala ratione boni operis. Ita quod in his verbis claudit duo ex quibus integratur per-
fectio vitæ Chriſtianæ,ſcilicet facere bona opera,& pati mala,propter bonum opus.vnde D. Ia- Iaco.1.a
cob.Patientia opus perfectum habet.Et Chriſtus:in patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Luc 21.d
Vel poteſt hic accipi patientia pro longanimitate,ſiue pro perſeuerantia,vt ſcilicet aliquis à bono Iac. vlt.d
opere propter tædium non recedat,iuxta illud:Patientes eſtote fratres vſque ad aduentum domi- Heb.10.g
ni.& illud,Patientia,id eſt,perſeuerantia vobis neceſſaria eſt. vnde Chriſtus: Qui perſeuerauerit Mat.10.c
vſque in finem,ſaluus erit.Per hæc Apoſt.verba,Qui reddet,&c.his qui, &c.adeo conuincuntur
Lutherani negantes opera ſacta in gratia eſſe meritoria,vt nullo modo elabi poſsint, niſi per me-
ras nugas.Nõ enim potuit Apoſt. explicatius declarare opera eſſe meritoria apud Deũ,quàm di-
cendo quod Deus his qui ſecundũ patientiã boni operis quærunt ipſum, reddet vitam æternam.
Merces enim & prẹmium quæ idem ſunt,& ad idem referuntur.ſ. ad id quod alicui debitum eſt,
ratione operis vel laboris,reſpondent merito,id eſt,operi vel labori,propter quẹ redduntur.Cum
ergo Deus his qui ſecundum patientiam boni operis quærunt ipſum , reddat vitam æternam , id
eſt,claram ſui(abſque intermiſsione)viſionem,qua communicat ſeipſum , qui eſt ſumma merces
prout Abrahæ reuelauit.Et Eſa.Deus in fortitudine veniet,& merces eius cum eo.& D.Ioan.Ec- Gen.15.a
ce venio cito,& merces mea mecum:ſequitur euidenter ex terminis quod illi merentur , & quod Eſa.40.c
eorum bona opera,pro quibus talis merces redditur,ſunt merita,vel meritoria. Hanc retributio- Apoc.22.c
nem mercedis ad meritum præcedens alibi declarauit Apoſt. dicens : Bonum certamen certaui, 2.Tim.4.b
curſum conſummaui,fidem ſeruaui,in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ,quam reddet mi-
hi dominus in illa die iuſtus iudex.Non ſolum autem mihi,ſed & his qui diligunt aduentum eius.
Pro ampliori tamen intellectu & reſolutione materiæ ac ſolutione argumentorum , Notãdum eſt
primo,quòd quemadmodum reddere alicui iuſtum precium pro re accepta,eſt actus iuſtitiæ , ita 1.2.q.114.ar.1.
reddere mercedem laboris aut operis eſt actus iuſtitiæ : Et cùm iuſtitia ſit æqualitas quadam &
importet debitum,ſequitur quod inter eos ſolos poteſt propriè eſſe iuſtitia & meritum,inter quos
eſt ſimpliciter æqualitas,& poteſt eſſe debitũ. Atqui inter Deũ & homines nõ poteſt eſſe ẹquali-
tas,eo quod finiti ad infinitũ nulla ſit ꝓportio.Nec Deus poteſt aliquid debere homini , cũ om-
ne bonũ quod habet homo,habeat à Deo, & ſit ipſius Dei in eſſe fieri & cõſeruati:quare ſi homo
totum quod habet,debet Deo,nec ei ſatisfacere poteſt:diis enim,parentibus & magiſtris nõ red-
ditur,ẹquiualens.ſequitur quod homo nihil propriè & ſimiliter poteſt mereri à Deo , cùm Deus
nihil poſsit homini debere. Verũtamen eſt quædam proportionabilitas inter Deum & hominem,
inquantum vterque operatur ſecundum modum ſuum. Modus autem & menſura humanæ virtu-
tis,eſt homini à Deo. Ideo meritum hominis ad Deum non poteſt eſſe,niſi ſecundum ſuppoſitio-
nem diuinæ ordinationis,ſcilicet vt homo conſequatur à Deo per ſuam operationem quaſi mer-
cedem,ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit,ſicut etiam res naturales cõſequitur à Deo
per ſuam operationem quaſi mercedem id ad quod à Deo ſunt ordinatæ.Differenter tamen,Quia
homo mouet ſeipſum ad agendum per liberum arbitrium , quod aliæ res naturales non faciunt,
ideo actio hominis habet rationem meriti,& non actiones creaturarum quæ libero arbitrio carẽt.
Quo ad meritum ex ſuppoſitione datur ſimilitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quod ille
qui faceret certum quid paruæ æſtimationis , haberet tale caſtrum quod plurimum in valore ex-
cedit opus à rege iniunctum.Si ruſticus impleret ordinationem regis haberet ius ad caſtrum,non
ſimpliciter & abſolutè,ſed ex ordinatione. Et rex qui ante ordinationem ſuam nihil debebat ru-
ſtico,pòſt ordinationẽ eius & impletionem illius efficitur debitor , præcipuè ſibi ipſi:quia debitũ
eſt vt rex promiſsionẽ ſuã teneat.Sic Deus qui ſcit omnia noſtra eſſe ſua,& nos ei ad maiora tene-
ri,tamen quia ex ſua clemẽtia & liberalitate ordinauit,quod ſi quis libere & bono animo ſeruiret
ei,& mãdata eius ſeruaret,mercedẽ illi daret. vnde per Hier. Erit merces operi tuo. & Chriſtus, Hier.31.c
Si vis ad vitã ingredi ſerua mandata.Conſequẽs ergo eſt quod Deus præcipuè ſibiipſi primo de- Mat.19.c
bitor ſit,& ex cõſequẽti implentibus ordinationẽ ſuã,vt homini implenti ſuã ordinationẽ tribuat Ad Tit.1.a
quod pollicitus eſt,cum mentiri non poſsit,neq; ſeipſum negare:nec irrita facere quæ procedũt 1.Tim.2.b
ex labiis ſuis.vnde dixit Abrahæ,Per memetipſum iuraui,quia feciſti rem hanc,& non pepercisti Gen.22.c
vnigenito filio tuo,benedicam tibi,&c.Et Dauid,Inclinaui cor meũ ad faciendas iuſtificationes Pſal.118.
tuas in æternũ propter retributionẽ. Et Chriſtus , Si quis dederit calicẽ aquæ frigidæ in nomine Marc.9.f
diſcipuli,non perdet mercedem ſuam.& alibi,Qui reliquerit domum,&c. centuplum accipiet,

2 Cor.5.b & vitam æternam possidebit. Eam ob rem Apost. dicit: Omnes nos manifestari oportet ante tri-
Mat.25.c bunal Christi, ad hoc vt referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Et
Christus, Venite benedicti patris mei percipite paratum vobis regnum, &c. Assignat rationem,
Esuriui enim, &c. Et si malis propter mala opera infliguntur tormenta, cur bonis propter bona
opera non dabuntur præmia? vnde D. August. in Epistola ad Sixtum: & Ecclesia in concilio Tri-
dent. Sessione 6. canone 26. Si quis dixerit iustos nó debere pro bonis operibus, quæ in Deo sunt
facta expectare & sperare æternam retributionem à Deo per eius misericordiam & Iesu Christi
meritum, si bene agendo & mandata diuina custodiendo vsque in finem perseuerauerint, Ana-
thema sit.

Secundò notádum est quod homo à Deo dupliciter mereri potest. Ideo apud doctores catho-
licos duplex dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo. Quoddam verò códi-
gni siue de condigno. Quemadmodum duplex est debitum super quod fundatur ratio meriti, sci-
licet debitum iustitiæ: & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum condigni est quando est
æqualitas inter opus & mercedem. Et tale est meritum mercenarij & denarij diurni: tale meritum
Mat.20.b regulatur æqualitate iustitiæ. Meritum verò congrui dicitur quando non est æqualitas inter opus
& mercedem, siue quando redditur merces quæ non est debita operi ex natura sua, sed ex liberali-
tate donantis. Aliquid enim congruit liberalem & magnificum dare, quod operarius non mere-
tur ex condigno. Quemadmodum factum est illis qui circa vndecimam horam venerant.

Tertiò notandum est quod meritum hominis potest dupliciter considerari. Vno modo secun-
dum quod procedit ex libero arbitrio. Alio modo secundum quod procedit ex gratia spiritus san-
cti. Si opus hominis consideretur primo modo, secundum quem dicitur considerari secundum
substantiam operis, tunc cum sit finitum, non est condignitas inter opus & vitam æternam, quæ
Infra 8.d est infinita. vnde sic considerando dicitur infra 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis
ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: sed est congruitas quædam secundum æqualita-
tem proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum vt homini operanti & ser-
uanti ordinationem sibi à Deo datam, Deus recompenset secundum excellentiam liberalitatis
suæ. Si autem consideretur opus hominis, prout procedit à gratia & motione spiritus sancti,
qui est infinitæ virtutis, tunc est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam. vnde
Ioan.4.b Christus, Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam
æternam.

Quartò notandum est quod non potest homo mereri totum ambitum siue omnes gradus glo-
riæ quam habiturus est in patria: & per consequens neque gratiæ quæ illi respondet, secundum il-
Infra 6.d lud, Gratia Dei vita æterna, id est, vita æterna correspondet gratiæ, sic quod ille qui erit in maio-
ri gratia, in instanti mortis habebit maiorem gloriam: ideo gradus gloriæ respondent gradibus
gratiæ. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest propter duo. Primò, quia pri-
ma gratia est principium omnis meriti, saltem mediatè & formaliter: quia meritú Christi est cau-
sa efficiens, & charitas est causa formalis immediata. Secundò, quia ratio primæ gratiæ pugnat ex
Infra 4.a diametro cum mercede vel merito, vt optimè probat Apost. dicens: Ei qui operatur merces non
imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, sed illud meretur homo quod sibi imputa-
tur secundum debitum, quasi merces operis eius. Ergo primam gratiam homo mereri non potest.
Rom.11. Quia si ex operibus, iam non ex gratia: alioquin gratia non est gratia. Sed cum gratia possit auge-
Luc.17.b ri sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem. Sic etiam & iustificatio. vnde D. Ioan. Qui iu-
Apoca.22.c stus est, iustificetur adhuc. Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu gratiæ, potest homo me-
reri per actus informatos gratia, & elicitos vel imperatos à charitate ex motione & instinctu spi-
ritus sancti. Nec Apost. in prædicto loco negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu primæ
gratiæ siue primæ iustificationis. Et si dicant quod Abraham, de cuius iustificatione ibi loquitur,
erat iustificatus antequam crederet promissioni seminis, & per consequens illud augmétum gra-
tiæ suæ secundam iustificationem non meruit. Dicendum quod verum est ex operibus suis, prout
procedebant ex libero arbitrio, sed bene prout procedebant ex gratia & motione spiritus sancti:
quia intentio Apostoli ibi erat ostendere differentiam inter opera quæ sunt hominis pura, siue vt
procedunt ex libero arbitrio & gratia. Et sic prima gratia siue prima iustificatio, datur nobis merè
gratis ex merito Christi, quod nobis applicatur per sacramenta per quæ coniungimur Christo, vt
probat de baptismo infra 6. Sed augmentum illius gratiæ principaliter procedit à gratia, & mi-
nus principaliter à libero arbitrio, quod cooperatur. & ideo meritum attribuitur gratiæ tanquam
principaliori. Et sic intelligendæ sunt aliæ authoritates quæ videntur aduersari. Ex præmissis sol-
uuntur omnia argumenta Lutheranorum, propter quæ nituntur euertere omne meritum. prout il-
Luc 17.c lud: Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite quia serui inutiles sumus, &c. Quia in-
telligitur de merito simpliciter & ad rigorem, & nó de merito ex suppositione diuinæ ordinatio-
nis. Quia licet homo operando faciat quod debet, tamen liberè & ex animo facit & implet Dei
ordinationem, qua pollicitus est mercedem. Et quamuis ex operibus nostris nihil accrescat Deo,
nihilominus tamen meremur ab eo, non quasi ex operibus nostris aliquid accrescat Deo, sed pro
quanto ad gloriam & manifestationem eius, id quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod
Esa.64.c communiter ex Esaia obiiciunt: Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes
iustitiæ nostræ. Quia ibi propheta loquebatur de iustitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo po-
pulo

pulo malis circunstantiis, puta auaritia, cupiditate, ira, inuidia. vnde idem propheta prius redar- *Esa.58.b*
guerat eos, dicens: Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Inficiebãt etiam
vana gloria maximè Scribæ & Pharisæi, de quibus Christus: Omnia opera faciunt vt videãtur ab
hominibus. &c. Ideo illæ iustitiæ sic infectæ erant tanquam pannus menstruatę, id est, ab homina-
biles, iuxta illud: Non offeratis vltra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Sabbatũ
& alias solennitates non feram. non quod sint secundum se abominabiles: quia non præcepisset *In Exo. & Leuit.*
Deus eas seruare prout fecit: nec dixisset, sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera
vestra bona. Nec dictum fuisset de Iosaphat, quòd bona opera inuẽta sunt in eo. Cum ergo Iudæi *Matt.5.b*
vitiarent illa opera malis circũstantiis, in illis erant abominabiles. Vnde propheta subiungit, Ini- *2.Par.19.a*
qui sunt cœtus vestri, & manus vestræ (id est, operationes vestræ) plenæ sunt sanguine. s. peccato-
rum: ideo subiungit, Lauamini, & mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis
meis, &c. Vel potest dici quod Esa. loquebatur comparatiuè, quasi dicat: Si nostræ iustitiæ quæ
sunt finitæ & imperfectæ, comparantur ad iustitiam diuinam, quæ est infinita & perfectissima, in-
uenientur quodammodo difformes & despectibiles, quemadmodum terra cœlo cõparata defor-
mis, & quodammodo despecta & abominabilis apparet, licet sit secũdum se bona. Et lumen can-
delæ licet secundum se sit lucidum, tamen per comparationem ad solem causat vmbram. sic iusti-
tiæ nostræ per comparationem ad iustitiam Dei, videntur imperfectæ & deformes. vnde per Esa. *Esa.55.c*
dominus: Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ
à cogitationibus vestris. Si Lutherani instent & dicant, quòd radix omnium operum nostrorum,
quæ est cupiditas vel concupiscentia, est infecta, & peccatum nominatur ab Apost. & per conse- *Infra 7.d*
quens rami & fructus siue opera. Dicendum quod si radix accipiatur pro concupiscentia, quæ est
potentia naturalis hominis, quæ dicitur appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, nõ est cul-
pa, licet dicatur peccatum, eò quod aliquando inclinat ad peccandum, tamen non dicitur pecca-
tum imputabile cum sit potentia naturalis à Deo producta, & per consequens bona, secundum il-
lud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Illa etiã destitutio non est culpa, sed pœ- *Gen.1.b*
na. & Apost. infra pœnam peccati nominat peccatum. Si autem concupiscentia pro actu appeti-
tus sensitiui accipiatur, & ille sit regulatus ratione, est bonus. Si verò non sit regulatus, est malus:
Nec tamen omnes actus humani procedunt à concupiscentia siue ab appetitu sensitiuo: & ideo
appetitus sensitiuus non est radix omnium nostrorum operum, sed voluntas, quæ secundum se nõ
est mala, cum sit potentia naturalis, sed efficitur mala & producit fructus malos, quando discordat
à ratione, quando verò concordat cum ratione, facit fructus bonos, id est, opera moraliter bona,
& si sit in gratia meritoria: quia etiam arbor mala habet fructus naturales, qui licet sint boni boni-
tate transcendentali, nõ tamen sunt boni, id est, delectabiles, vel accepti ab hominibus ad come-
dendum. Sic licet homo peccator sit arbor mala, nec quandiu est in peccato, possit facere fructus
delectabiles & acceptos Deo, siue opera meritoria, potest tamen facere aliquos fructus conue-
nientes suæ naturæ, vt dare elecmosynam, & honorare parentes: quæ opera non sunt peccata nec
meritoria, sed sunt opera moraliter bona, & apud homines laudabilia.

His autem qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati: ira, & indignatio, tribulatio, & angustia. *Text.*

HIc explicat terribilia malorum supplicia, contraponendo retributioni iustorũ recompensa-
tionem malorum, quorum tangit culpam, duritiam & malitiã, deinde pœnam. Culpam eo-
rum dicit contentionem, quæ potest intelligi de contentione hominis ad Deum, cõtra quem ho-
mo contendere videtur, resistendo mandatis eius, iuxta illud: Adhuc viuente me & ingrediente *Deut.31.g*
vobiscum, semper contentiosè egistis contra dominum. Vel de contentione hominis cõtra fidem
& Euangelij doctrinam, iuxta illud: Noli contendere verbis. Vel de contentione hominum adin- *2.Tim.2.c*
uicem, quæ contrariatur charitati, quæ est mater virtutum, secundũ illud: Vbi zelus & contentio, *Iacob.3.d*
ibi inconstãtia & omne opus prauum. Duritiam verò eorum describit per hoc quod dicit, *Et non*
acquiescunt veritati. quod potest intelligi de veritate fidei, secundum illud: Si veritatem dico vobis, *Ioan.8.f*
quare non creditis mihi? Vel de veritate diuinæ iustitiæ cui non acquiescunt, veritatem diuini iu-
dicij non credentes. vnde Ezech. Dixistis, non est æqua via domini. vel potest intelligi de veritate *Ezech.18.f*
vitæ, cui non acquiescunt qui peruersè viuũt, iuxta illud: Qui facit veritatem, venit ad lucem. Ma- *Ioan.3.c*
litiam autem tangit cum dicit: Credunt autem iniquitati, consentiendo diabolo, & persuadẽtibus
iniquitatem. vnde Salomon: Malus obedit linguæ iniquæ. Vel quia credũt impunitatem malorũ: *Prou.17.a*
quæ in diuinam redundaret iniuriam. vnde Sapiens: Ne dixeris peccaui, & quid accidit mihi tri- *Eccl.5.b*
ste? Vel credunt iniquitati, id est, infidelitati, siue doctrinæ, quæ est contra fidem. vnde Apost. Iu- *2.Thess.2.d*
dicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed cõsenserunt iniquitati. Et quemadmodũ Apost.
per patientiam boni operis comprehendit omnia bona, siue merita: ita hic per hæc tria concludit
omnia peccata & demerita, quæ ad hæc tria faciliter secũdum prædictas expositiones reduci pos-
sunt. Præposuit autem contentionem, eo quod tam Gentiles quàm Iudæi de nouo conuersi erant
subiecti disputantes de primatu, vt dictum est. Quo ad pœnam Apost. subiungit quatuor, dicens:
His autem, &c. Ira & indignatio, tribulatio & angustia. s. paratæ sunt ex illo thesauro, quem con- 2
gregauerunt: vt ostendat differẽtiam inter bonos, quibus Deus reddet, & malos qui sibi accumu-
lauerunt, vt Origenes ait: Quorum duo vltima quidam attribuunt animabus separatis ante iudi-
cium generale. s. tribulationem & angustiam, secundum illud: Quando venerit super vos tribu- *Prou.1.d*

latio & angustia. Tribulatio dicitur à tribulo, qui pungit & affligit. Ideo ad tribulationem perti-
net omne quod dolorem & tribulationem infert. vnde Sopho. Vox diei domini amara, tribulabi-
tur in ea omnis fortis. Angustia autem dicitur ex hoc quod animus hominis adeò premitur, non
Dan.13.c valens inuenire remedium contra mala quæ timet: vel iam patitur secundum illud Susannæ: An-
Iob 27.b gustiæ sunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. & illud: Nunquid clamorem illius audiet Deus
cùm venerit super illum angustia? Duo verò prima attribuunt corpori post resurrectionem & iu-
Sopho.1.d dicium, vt per iram intelligatur pœna, & vindicta corporalis in iudicio. vnde Sopho. vocat diem
iudicij diem iræ, & per indignationem intelligitur afflictio, quando impij sibiipsis indignabuntur
Sap.5.a pro peccatis præteritis quæ commiserũt, iuxta illud: Errauimus à via veritatis, &c. D. tamen Tho.
magis placet, vt duo prima. s. ira & indignatio, accipiantur ex parte Dei, cuius ira est dispositio ad
puniendum, quæ erit malis horribilis. vnde dicent montibus & petris cadite super nos, &c. Indi-
gnatio verò refertur ad hoc quod Deus peccatores reputabit indignos vita æterna. vnde dicet:
Psal. Discedite à me maledicti, &c. ideo Dauid: Quibus iuraui in ira mea, si introibũt in requiem meã.
Duo verò vltima accipiũtur ex parte hominis, scilicet, tribulatio & angustia, per quæ Apost. com-
prehendit omnia malorum supplicia, prout per gloriam, honorem & incorruptionem omnia bo-
norum præmia.

Text. *In omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci.*

HIc ostendit veritatem diuini iudicij quãtum ad personas, & primò quo ad malos, cùm dicit:
In omnem animam. i. contra omnem animam quæ principaliter peccat: & ideo primo ante iu-
dicium generale torquebitur. Quemadmodum enim gloria sanctorum ab anima ad corpus de-
riuatur: ita reproborum pœna, primò & principaliter est in anima, secundò in corpore, quod cum
anima peccauit: quia resurget passibile. & sic primo peccatum & pœna attribuitur animæ. vnde
Ezech.18.a Ezech. Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Dolor enim & afflictio quam habet ex pœna dam-
ni, quæ est maior pœna damnatorũ, secundum D. Chrys. redũdabit in corpus, ac etiã pœna dam-
ni, seu remorsus conscientiæ. dicit autem: *Iudæi primum & Græci.* Quia Iudæis maior pœna de-
bebatur, eo quod ampliorem de Deo & voluntate eius habebant cognitionem per legem scri-
Luc.12.f ptam. vnde Christus: Seruus sciens voluntatem domini, & non faciens, plagis vapulabit multis.
Christiani pariter in eodem genere peccati, puta furti aut adulterij, propter maiorẽ & clariorem
cognitionem Dei, & propter maiora beneficia grauius peccãt & punientur quàm infideles. Ideo
quemadmodum olla magis impinguata magis inflammatur: sic Christiani qui sunt beneficiis &
Heb.10.a sacramentis magis vncti. vnde Apostol. Quanto maiora putatis mereri supplicia, qui filium Dei
conculcauerit, &c. Sed quantum ad totam pœnam grauior est pœna infidelium propter pec-
1.Pet.3.d catum infidelitatis, quod est grauissimum. vnde D. Petrus dicit, quod super incredulos ira Dei
manet.

Text. *Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.*

HIc manifestat veritatem diuini iudicij quantum ad personas bonorum, repetendo duo quæ
prædixerat. s. gloriam & honorem, & loco incorruptionis ponit pacem quæ incorruptionem
includit & multa alia comprehendit. Incorruptio enim solum excludit cõtrarietatem repugnan-
tium. Pax verò vltra illa includit summam tranquillitatem & requiem animi: hæc est enim illa pax
quæ exuperat omnem sensum. Non autem potest pax hominis esse perfecta, quando quis timet se
amissurum bona quæ habet. Sed tunc aliquis habet verã pacem cordis, quando habet omnia quæ
Esa.32.d concupiscit, & ea perdere non timet. vnde Esa. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in taber-
naculis fiduciæ & requie opulenta. Et in hac retributione Iudæis primatum tribuit. Quia eis prę-
dicta fuerunt primo promissa, & in eorum promissiones Gentes introierunt. vnde Christus: Sci-
Ioan.4.c mus quia salus ex Iudæis est. & infra 11. Nolo enim vos ignorare mysterium vt non sitis vobisipsis
sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis
Act.13.g Israel saluus fieret. vnde in Actibus Apostolorum legitur: Vobis oportebat primo loqui verbum
Dei, sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicastis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad
Gentes.

Text. *Non enim est acceptio personarum apud Deum.*

HIc assignat rationẽ prædictæ retributionis generalis faciendæ propter opera bona vel mala,
in qua non est acceptio personarum apud Deum, qui solum respicit ea quæ habẽt rationem
meriti vel demeriti, virtutis aut vitij, boni aut mali, & non dignitatem aut prælaturam, aut officiũ,
Act.10.a aut diuitias, aut consanguinitatem. vnde D. Pet. In veritate comperi, quia non est personarum ac-
2.Par 19.a ceptor Deus. Sed in omni gente qui timet Deum & operatur iustitiã, acceptus est illi. Et Iosaphat
dicebat: Quoniam non est apud Deum iniquitas, neque personarum acceptio. Et Apost. Galat. 1.
2.2.q.63.ar.1. Deus personam hominis non accipit. Ad cuius ampliorem euidentiam sciendum est quod perso-
narum acceptio est peccatum iustitiæ distributiuæ oppositum. Iustitia autem distributiua æquali-
ter merentibus, vel demerentibus æqualia præmia vel supplicia retribuit, solum respiciẽs ad me-
ritum vel demeritum, & non ad causam, quæ ad rem non facit. vnde si duobus æqualiter merenti-
a bus vni plus daretur, quia consanguineus aut ob aliud huiusmodi quàm alteri, esset personarum
acceptio. vel si duobus æqualiter peccantibus, vnus minus puniretur altero, quia consanguineus,
vel quia aliquando indebitè placuit iudici, esset personarum acceptio, vel etiam cũ prælatus graue
peccatũ subditi dissimulat, fingens se nescire quod tamen scit, & exasperat denunciantes propter

inordinatum affectum. In remuneratiua verò iustitia, acceptio personarum est promotio indigni per comparationem ad bonum commune, secundum quam absque acceptione personarum illi qui sunt simpliciter minus boni, dum tamen quo ad administrationem sint idoneiores præferuntur. Quemadmodum Deus minus idoneis simpliciter dat gratias, gratis datas, quas non dat melioribus simpliciter: quia cognoscit eos quo ad hoc magis idoneos. vnde licet Christus amplius diligeret Ioannem quàm Petrum. & sic Ioannes esset simpliciter melior & perfectior in charitate Petro, non tamen præfecit Ecclesiæ Ioannem, sed Petrum, quem quo ad hoc sciebat idoneiorem. Si verò aliquis præponat aliquem propter aliquam causam, quæ non facit ad rem, puta quia notus vel consanguineus, duntaxat est personarum acceptio, quamuis vbi consanguinei sunt idoneiores, vel æque idonei essent præferendi: quia saltem in hac re præeminent, quod magis in eis confidere potest. vnde Christus quinque consanguineos elegit Apostolos, Ioannem & Iacobum fratres, filios Zebedæi: Et Iacobum minorem, Simonem & Iudam Tadæum. Et quia iustitia distributiua versatur circa debitum, sequitur quod vbi non est debitum, non est acceptio personarum: prout si essent duo qui non egerēt recreatione vel veste: & prælatus vocat vnum secum ad recreationem, vel dat ei vestem, alioquin non egent dimisso, non esset acceptio personarum, sed libertas aut liberalitas prælati. Secus si alter egeret. Ex præmissis patet solutio multarum quæstionū, Cur Deus alios prædestinat, & alios non, sed reprobat. Cur ex pluribus peccatoribus aliquos vocat, alios indurat. Cur alium alio maiorem aut pulchriorem fortiorem aut ditiorem fecit, videtur quod sit acceptor personarum. Dictum est quod vbi non est debitum, non est personarum acceptio. Et cum Deus nihil debeat creaturæ, ex libertate potest dare, quæ & quibus vult, & respondere: An non licet mihi facere quod volo? Licet enim Deus vt iudex iustus reddat vnicuique secundum opera eius, non tamen sequitur quòd propter opera præuisa prædestinet, sed merè gratis, quamuis vltimum prædestinationis effectum secundum opera compleat, quemadmodum & vltimū effectum reprobationis. Differenter tamen, quia omnium effectuum prædestinationis, Deus est causa effectiua, & non omnium reprobationis: quia peccatorum nō est causa effectiua, sed tantū permissiua.

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Text.

HIc exponit & corroborat prædictam rationem: Quia quòd nō sit personarum acceptio apud Deum, patet. Quia omnes qui peccauerint punientur. Et primò loquitur de Gentilibus, qui non susceperunt legem scriptam, & à Moyse promulgatam: quia tales qui sine lege scripta peccauerunt, peribunt, id est, condemnabuntur: sine lege, id est, non propter transgressionem legis scriptæ, quam non habuerunt, sed propter transgressionem legis naturæ quam habuerunt in cordibus impressam: quia omne peccatum est contra aliquam legem. Nam vt infra 4. dicit, vbi non est lex, nec præuaricatio. Deinde loquitur de Iudæis, qui legem scriptam susceperūt, dicens: Et quicunque in lege peccauerunt, iudicabuntur per hoc quod transgressi sunt præceptum legis, secundum illud: Sermo quem loquutus sum vobis, ille iudicabit eum in nouissimo die. *Infra 4.c* *Ioan.12.g*

TERTIA PARS II. CAPITIS.

Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur. Text.

POstea quàm Apost. confutauit humanum iudicium, quo Iudæi & Gentiles mutuò se iudicabant: In hac tertia huius capitis parte, ostendit quod ea, de quibus Iudæi gloriabantur, non sufficiunt ad salutem. Gloriabantur enim inter cætera Iudæi de lege, cuius receptionem siue auditū putabant sibi sufficere ad salutem, quod excludit, dicens: *Non enim* &c. q.d. Si peccantes in lege, iudicantur per legem, sequitur quod non sufficit recipere & audire legem, sed oportet legis opera exhibere, quod est implere & facere legē. vnde Christus: Omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificauit domum suam super arenam, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna. Et D. Iacobus: Si quis auditor est verbi & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Sed factores legis iustificabuntur. vnde Christus: Si quis audit verba mea, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra firmam petram. & D. Iacobus: Estote factores verbi, & non auditores tantum. & post pauca subiungit: Si quis non obliuiosus auditor legis, sed factor fuerit, hic beatus in facto suo erit. & Dauid: Intellectus bonus omnibus facientibus eum. Sed posset quispiam instare ex his quæ infra 3. capite dicit: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. & hic dicit quod factores legis per opera legis iustificabūtur, quæ ex diametro pugnare videntur. Dicendum quod Apost. in 3. cap. loquitur de prima iustificatione, quæ fit merè gratis. vnde dicit: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Prima enim gratia non potest acquiri per opera præcedentia, sed solum per infusionem eius à Deo. In hoc verò loco loquitur de secunda iustificatione, siue de cumulo & augmento gratiæ, quæ per bona opera ex habitu charitatis infuso procedētia, meretur augeri. vnde D. Iacobus: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. & D. Aug. dicit: Huius loci interpretatio est quod factores legis, nō per opera an- *Mat.7.d* *Iac.1.d* *Mat.7.d* *Iaco.1.d* *Iacob.2.d*

accedentia gratiam, efficientur iusti: sed per opera subsequentia habērut iusti, augentes iustitiam
per vsum gratiæ. Caue hic, optime lector, ne eo sensu intelligas hic iustificabuntur, quo Luthe-
rani accipiunt & exponunt: hoc est iusti reputabuntur, licet verè iusti nō fiot, sed quod tales repu-
tantur, eo quod Deus peccatū quod habeot, non eis imputat. Aiunt enim quod iustificari quem-
piam est iustum à Deo pronunciari: ita tamen quod sicut nonnunquam iudex in foro secundū al-
legata & probata absoluit eum qui re vera reus est, perinde vsu veniat apud Deum: quod est in eū
blasphemare, & illius veritati detrahere. Cum nihil posit illum latere, nec ipse peccatum quod
re vera inest, non imputare, Notandum etiam quod hic est optimus locus contra Lutheranos, qui
dicunt solam fidem sufficere ad salutem. Cum audire legem nil aliud sit quàm legem & fidē sus-
cipere. Et cum nemo, vt Apost. dicit, iustificetur, nisi moribus legem obseruet. Nec enim solū ne-
cesse est iustificato fidem habere, seruare legem, vt augmentum iustitiæ habeat, sed etiam vt iusti-
tiam seruet. Sed neque ad primam iustificationem sufficit fides, sed requiritur quod is qui cupit
iustificari, faciéda curet quæ fides præcipit, scilicet pœnitere, sperare, & diligere. Hæc enim ope-
ra, licet non sint iustificationis meritoria, sunt tamen præparamenta necessaria: qua nimirum ra-
tione ad vtrunque iustificationis genus protenditur in adulto.

Text. ***Cum enim Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.***

HIc ostendit quomodo factores legis, etiam si nō sint auditores, iustificabuntur. Et cōmendat
dignitatem eorū qui legē absque auditu obseruāt dicens: *Cum Gentes*.i. Gentiles, *qui legem*.s.
diuinam exterius scriptā, & implicitam *non habent*.i. non acceperunt. Non enim Gētibus data est
Psal. lex, sed Iudæis, secundum illud: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis.
Deut. 33.a & illud; Legem præcepit Moyses hæreditatem multitudinis Iacub. Et Sapiens, Moyses in præce-
Eccl. 24.c pris iostitiarum & hæreditatem domus Iacob, & Israel promissiones posuit: nihiluminus Gentiles
naturaliter ea quæ legis sunt.i. quæ lex mandat. Non quantum ad iudicialia aut cæremonialia, quæ
supra naturam Deus illi populo peculiariter reuelauerat, sed quantum ad moralia præcepta, quæ
Iob 1.a sunt de dictamine rationis naturalis, *faciunt*: prout Iob, de quo dicitur, quod erat iustus & rectus,
Iob 23.c ac timens Deum, & recedens à malo. vnde dicebat: Vestigia eius secutus est pes meus. vnde Gen-
tiles eiusmodi legem scriptam & explicitam non habentes, & eam obseruantes, *ipsi sibi sunt lex*, in-
quantum.s. officio legis funguntur, quo ad seipsos faciendo, & quo ad alios instruendo & indu-
10. Ethic. cendo suo exemplo ad bonum. quia vt dicit Philos. Lex est sermo coactiuum habens, ab aliqua
prudentia & intellectu procedens. Et ideo dicitur quod iusto non est lex posita: quia.s. exteriori
lege non cogitur, sed iniustis qui egent exterius cogi: est tamen lex posita iustis directiuè & obli-
gatiuè, vt amplius dicemus infra 13. & 1. Ti. 1. Seruare autem liberè & voluntariè legem, est supre-
mus gradus dignitatis in hominibus, vt.s. non ab aliis, sed à seipsis inducantur ad bonū. Alius gra-
dus illo inferior est eorum qui ab alio inducuntur ad bonum, absque coactione. Alius & sequens
gradus est eorum qui coactione egēt. Infimus est eorum qui nec coactione ad bonum induci pos-
Hier. 2.f sunt. vnde Hier. Frustra percussi filios vestros, disciplinam non recipiunt. Notandum tamen quod
Apost. propter præmissa verba, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt*. nullo
modo fauet Pelagianis, qui dicunt mandata legis posse naturaliter ab homine impleri: quia intel-
ligit naturaliter, id est, per naturam gratia reparatam. Loquitur enim de Gētilibus ad fidem con-
uersis, qui cum auxilio gratiæ Christi cœperant moralia obseruare. Et hoc modo hunc locum ex-
In lib. de na. & gra. ponit D. Aug. Vel exponi potest quantum ad substantiam operis per solam legem naturalem absq;
scripta, ostendentem eis quid sit agendum, non tamen secundum modum, nec ad intentionē præ-
cipientis, vt Pelagiani arbitrabantur. vnde dicebant principium boni & meriti esse à nobis, & fa-
Psal. 4. cilitatem à gratia, quod merito, vt hæreticum, est cōdemnatum. Licet enim lumen naturale, quod
signatum est super nos, sufficeret ad ostendendum quid bonum & malum, quid agēdum fugien-
dúmve, non tamen præbebat remedium contra concupiscentiam, nec sufficienter mouebat affe-
ctum. Ideo necessario requirebatur gratia, quam Deus non negat facientibus quod in se est.s. pro
posse, sequendo naturale lumen rationis, cessando à peccatis, & conando ad bonum ostēsum per
lumen naturale. tunc enim Deus sua ineffabili clementia mentis altiori lumine illustrat, scilicet
fidei, quò possint in amicitiam seu gratiam recipi. ***Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.***
Hîc exponit quomodo Gentes obseruantes legem quam non receperāt, ipsi sibi essent lex. Quo-
niam ostēdunt opus legis, id est, morale præceptum scriptum in cordibus suis. Quod quidem ac-
cipere possumus per similitudinem legis, quæ ab exteriori homini proponitur, & propter infirmi-
tatem memoriæ hominum scripto tradi cōsueuit. Similiter illi qui legem obseruant absque exte-
riori auditu legis, ostendunt opus legis scriptum non atramento, sed primo & principaliter spiri-
Prouer. 3.a tu Dei viui. Secundariò verò studio humano, iuxta illud: Describe ea in tabulis cordis tui: vt & hic
Hier. 31.f dicit, *in cordibus suis*. nō in pargameno, aut in tabulis lapideis aut æreis, secundum illud: Dabo legē
meam in visceribus eorum, in corde eorum scribam eam. Non dicit in mente, sed in corde, quod
in sacris literis translatum est ad significandum voluntatem, eo quod cor est mēbrum in cuius cel-
lulis spiritus vitales & motores ingenerantur. Sic voluntas est omnium potētiarum motrix. Qua-
re & tota mente, & toto corde iubemur Deum diligere. vnde quia notitia naturalis iuris non est
merè speculatiua, sed practica, quæ coniunctam habet animi ordinationem ad opus: idcirco ait, in
Psal. cordibus suis, prout dicit voluntatē cū intellectu practico dirigente. Sic accepit cor Dauid, cū ait:

Inclina

Inclina cor meum Deus in testimonia tua. & Christus cum dicit: De corde exeunt cogitationes *Psal.*
malæ. Nam quæ sunt voluntatis affectus, tales conflant cogitatus.

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se cogitationum accusantium, aut etiam defendentium *Text.*
in die, cum iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meum, per Iesum Christum.

HIc duplici testimonio probat quod opus legis sit scriptum in cordibus eorum, qui legē absq;
auditu obseruant. Vnū testimonium est conscientia, quod nil aliud est quā applicatio scien-
tiæ ad iudicādum de aliquo particulari opere practico agēdo, an sit bonum vel malum. Ad cuius
euidentiam sciēdum est, quod dominus Deus in creatione animæ infundit intellectui duos habi-
tos indelebiles, qui dicuntur connaturales: eo quod sunt ab initio naturæ creati. Per vnum, qui di-
citur intellectus principiorū, dirigitur homo circa principia speculabilia: hoc est circa veritatē &
falsitatem omnium propositionum ad operationem non ordinatorum, cuius habitos directionem
sequendo errare non potest, neq; assentire falso, aut dissentire vero: omnia enim speculabilia con-
tinentur in principiis, circa quæ versatur hic habitus, in illáque resoluuntur & reducuntur. Prin-
cipium autē dicitur propositio ex terminis nota apud omnes, ita vt quicunque terminos intelligit,
statim assentit, nec dissētire potest, vt hæc propositio: Omne totū est maius sua parte. Et licet quę-
libet scientia habeat sua principia, quæ ab aliquibus leges, ab aliis canones, seu regulæ dicuntur,
ab aliis verò præcepta, ab aliis maximę, omnia tamen in primū principium resoluuntur, id est, per
primum principium probantur. Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, in specu-
labilibus dicitur hæc propositio: Quodlibet est vel non est, vel vt dialectici dicunt, lex contradi-
ctoriarū, sine de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul. Quo ad agibilia antē
siue quæ ordinantur ad operationem immanentem vel transeuntem, concreauit Deus alium habi-
tum inclinantem intellectum practicum, ad assentiendum principiis agibilium, quæ habent diri-
gere omnes operationes humanas. Et non solum inclinat ad assentiendum primis principiis quæ
sunt hæc: Omne bonum est faciēdum & prosequendū, &, Omne malū est fugiendum & vitan-
dum. Sed etiam inclinat ad assentiēdum his quæ sequuntur ex illis, de quibus Christus: Quæcun- *Mat.7.b*
que vultis vt faciant vobis homines, & facite illis: Et quæcunque non vultis vt faciāt vobis homi-
nes, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet, id est, præcepta decalogi & prophetæ. Si enim
esses dominus & benefactor, velles tibi credi & honorari: ex hoc sequitur quod credere debemus
Deo, & ipsum honorare, & sic de aliis præceptis & dictis prophetarum quibus ipse reuelauit, cre-
dere debemus. Id quod inclinat ad sequendum hanc directionem, Theologi vocant synderesim,
& Dauid vocat lumen domini signatum super nos. Huic synderesi Theologi attribuunt tria offi- *Psal.4.*
cia. Primum est assentire primis principiis agibilium, & dependentibus ex illis. Secūdum est dis-
sentire oppositis primorum principiorum. Tertium est defendere & consolari illum, qui sequēdo
ipsum primum principium, & ea quæ sequuntur agit: & murmurare, accusare, & increpare, si op-
positum faciat. Et quantum ad istud officium, dicitur vermis: de quo Esaias, Vermis eorum non *Esa.vlt.d*
morietur in sempiternum. Hæc synderesis est mater conscientiæ, quæ quidem conscientia non est
potentia nec habitus, sed actus. Significat enim scientiam in vniuersali cum collatione & applica-
tione ad particulare agibile. Est enim conscientia applicatio scientiæ, id est, cognitionis vtilis per
principia agibilia ex synderesi habitæ ad aliquod particulare agibile. Et clarius loquendo, con-
scientia est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet faciendum sit, an non, & an bene vel
male egerimus. Et secundum hoc conscientia testimonium perhibere dicitur, id est, affirmare ali-
quid bene vel male factum: cum iudicat & affirmat de bono, consolatur, iuxta illud: Gloria nostra
hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Cum affirmat de malo, contristat, secundum illud: Scit
conscientia tua quod crebro maledixisti aliis. Vel etiam negare si non sit factum. vnde fratres Io- *Gen.43.a*
seph de pecunia in saccis reperta, dixerunt: Non est in nostra conscientia quis posuerit pecu-
nias in marsupiis nostris. Et si opus sit legitimè factum, & arguatur ab aliis, conscientia defendit.
Sic procedendo: dare eleemosynam cum debitis circunstantiis, non est malum sed bonum.
Ego dedi eleemosynam cum debitis circunstantiis, ergo non malè egi, sed bene. Similiter fu-
rari est malum. Ego furatus sum, ergo malè egi. Sed non potest aliquis testimonium perhibere
de aliquo opere quod sit bonum vel malum, nisi per hoc quod habet legis notitiam. vnde ex hoc
ipso quod conscientia testimonium reddit alicui de bono vel malo, signum est quod in corde il-
lius opus legis sit descriptum. Aliud autem testimonium est accusatio & defensio: Et quantum
ad hoc dicit, ***cogitationum***, id est, cogitationibus, ***accusantium vel defendentium***, id est, accusantibus
& defendentibus, more Græcorum, qui genitiuis loco ablatiuorum vtuntur, & hoc inter se inui-
cem. Insurgit aliquando homini circa aliquod factum aliqua cogitatio accusans, dum propter
aliquam rationem cogitat se male fecisse. vnde Psalmist. Arguam te, & statuam te contra faciem
tuam. Et Esa. Agnitio vultus eorum respondebit eis. Aliquando etiam insurgit aliqua cogitatio *Psal.*
defendens, dum per aliquam aliam rationem cogitat se bene fecisse, iuxta illud: Non reprehendit *Esa.3.b*
me cor in omni vita mea. Et inter hanc excusationem & defensionem statur testimonio conscien- *Iob 27.b*
tiæ. Sed quia testimonium, accusatio, & defensio locum habent in iudicio, ideo Apostolus se- *1.Cor.4.a*
cundo agit de iudicio, ostendens tempus, cum ait: ***In die***, hoc autem dicit non ad designandam
temporis qualitatem, sed absconditorum manifestationem, iuxta illud, Illuminabit abscōdita te-
nebrarum, & manifestabit consilia cordium. Quandoque tamen dies iudicij dicitur nox propter
incertitudinem horæ illius, secūdum illud: Media nocte clamor factus est, Ecce spōsus venit, &c. *Matt.25.a*

Dicuntur

Dicuntur autem cogitationes accusantes aut defendentes in die iudicij, non illę quæ tunc erunt: quia tunc vnicuique manifesta erit salus vel damnatio, sed accusatio & defensio cogitationum quæ nunc sunt,& testimonium conscientiæ,quod nūc est,repræsentabitur homini in illa die,virtute diuina hoc faciente,& librante merita cōscientiarum,& rationes cogitationum accusantium
2. de Ci. Dei. seu defendentium.D. Aug.dicit quod notitia illarum cogitationum quæ remanent,nihil aliud esse videtur,vt dicit Glos.quàm reatus pœnæ vel meritum consequens. Ostendit insuper Apostol.
Psal. authorem iudicij,dicens: *Cum iudicabit Deus*.& Dauid explicat,dicens:Iudicabit dominus orbem terrarum in æquitate,& populos in veritate sua. Determinat etiā Apost. de quibus erit iudicium, cum dicit: *Occulta hominum*,de quibus homines nunc iudicare non possunt. Ideo alibi dicit : Illu-
1.Cor.4.a minabit abscondita tenebrarum,&c.Ostendit pariter doctrinam ex qua habetur fides de hoc iu-
Matth.12.c dicio,cū dicit *secundum Euangelium meum*.i.à me prædicatum.vnde Mat.Quoniam omne verbum ociosum,&c.Dicit autem Euangelium suum,quamuis non possit dicere baptisma suum , licet sit vtriusque minister. Quia in baptismo nihil operatur industria hominis , prout in Euangelio præ-
Ephe.3.a dicando.vnde alibi dicebat:Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio.
Act.10.g Postmodum ponit cui datum est iudicium,cum subdit: *Per Iesum Christum*,qui scilicet,constitutus
Ioan.5.d est à Deo iudex viuorum & mortuorum.vnde ipse dicebat:Pater omne iudicium dedit filio , qui scilicet in iudicio apparebit bonis & malis,differenter tamen:quia bonis secundum gloriam di-
Esa.33.c uinitatis ad consolationem , iuxta illud : Regem in decore suo videbunt. Malis autem secun-
Apoc.1.d dum naturam humanitatis & ad desolationem , iuxta illud : Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

QVARTA PARS II. CAPITIS.

Text. *Si autem tu Iudeus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas utiliora instructus per legem.*

IN hac quarta huius capitis parte Apost. ostendit quod auditores legis non iustificantur,nisi sint factores,quod pertinet ad Iudæos,quorum factum mira eloquētia retundit.Primo quippe honestat eos quinque prærogatiuis , quibus præcellere se cunctis mortalibus arbitrabantur. Exorditur à generis & nominis claritate , dicens : *Si autem tu Iudeus cognominaris*. Triplex erat olim Iudæis nomen honorificum de quo gloriabantur , vt D.
Ioan.8.a Ambros.dicit. Primò,iactabant se filios Abrahæ ob fidei eius meritum,dicentes:Patrem habemus Abraham. Nuncupabantur etiam honoris gratia Israelitæ à Iacob , propter auctam in ipso ean-
2.Cor.11.e dem fidem. vnde inter alia eorum honestamenta.alio in loco dicit Apostol.Israelitæ sunt,& ego. Tertiò dicti sunt Iudæi,non à Iuda Machabæo,sed à Iuda patriarcha filio Iacob,qui dans illi be-
Gen.49 b nedictionem,dixit:Iuda te laudabunt fratres tui,& non auferetur sceptrum de Iuda,&c.Ob eam
Ioan.4.c causam Christus hoc nomine eos vocauit,dicens: Scimus quia salus ex Iudæis est. Eorum nomen
Hester 8.d ante Iudam Machabæum legitur in libro Esther,vbi dicitur Iudæis noua lux oriri visa est. Facta enim diuisione regni Israel tempore Roboam in decem tribubus , & in tribum Iudam & Beniamin,quarum caput erat Iuda:Eo enim quod in tribu Iuda durauit regnum,lex & Dei cultus,teste
Psal. Psalmographo:Facta est Iudæa sanctificatio eius,& ab eo tempore cœperunt Iudæi nuncupari. Dicit autem eos Iudæos cognominari,cautè innuens eos non esse verè Iudæos , qui in manifesto circuncisionem gestant in carne,sed eos qui spiritu circuncisi sunt corde.A genere autem Apost. ascendit ad legem,dicens: *Et requiescis in lege*. Origenes interpretando dicit,id est,omnē requiem in legis litera collocas,quasi dicat,de hoc tibi places,in hoc quiescis quod legem receperis , quæ agi debeant,aut vitari certè cognoscis. Et ideo nihil mente vacillas,sed firmum habes intellectū.
Sap.8.c Qui enim vacillat nunquam quiescit in vno,sed hinc inde fluctuat.Qui autem Sapientiæ certitudinem accipit,conquiescit , iuxta illud :Intrans in domum meam conquiescam cum illa. Vel te-
Deut.7.b quiescis,id est, nihil tibi amplius ad salutem deesse arbitraris præter legem quā audis. A lege autem Apost.assurgit ad Deum legislatorem,dicens: *Et gloriaris in Deo*,id est,hoc tibi ad gloriam sa-
Psal. tis est,quod sis peculiaris populus Dei : quia de eis scripserat Moyses : Te elegit dominus Deus tuus,vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram , & ob quorum salutem fecit magnalia in Ægypto,mirabilia in terra Cham,terribilia in mari rubro. Non tamen commen-
1.Cor.1.d dat eos à vana gloria, de qua alibi dicit:Qui gloriatur, in domino glorietur:nō enim qui seipsum commendat, ille probatus est , sed quem Deus commendat. Sed subnotat potius de vana gloria, videlicet quod inde insolescerent, quod essent à Deo Gentibus prælati , imò præpostere de Deo
Lib.de Spiri. & lit. gloriabantur, vt D. August. ait: Qui non eo modo quo postulat gratia, quæ nō operum meritis, sed gratuito donatur. Sed ita gloriabantur in Deo velut qui soli meruissent legem accipere, quam sua iustitia arbitrabantur implere, quod minimè faciebant, imò nec poterant. Commendat deinde eos à fructu legis respectu sui , dicens : *Et nosti uoluntatem eius*. quid , scilicet Deus velit te fa-
Infra 12.a cere. vnde Dauid:Manifestauit verbum suum Iacob,& iudicia sua Israel. Et infrà 12. dicit: Vt probetis quæ sit voluntas Dei. Deinde ponit fructum qui respondet quiescenti in lege , cum dicit: *Et probas utiliora instructus per legem*.i.scis discernere & approbare nō solum bona à malis,sed etiam
Matt.22.d meliora à minus bonis. vnde quærebat quidam , quod est mandatum magnum in lege : & hoc
Psal. instructus per legem. vnde Dauid,Beatus homo quem tu erudieris domine,& de lege tua docueris eum.

Confidis

Confidis te esse ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantium, habentem formam scientiæ & ueritatis in lege. Text.

HIc ponit fructus legis per respectum ad alios, qui diuersimode se habēt ad legem. Isti fructus
sunt quinque officia superioribus prærogatiuis respondentia, quæ pertinent ad ignorantium
eruditionem. Primus iustitiæ gradus, est defectus potentiæ cognoscitiuæ. Sicut enim his qui sunt
corporaliter cæci, propter defectum potentiæ visiuæ, non potest præberi lumen, vt ipsi per viā videant, sed ducuntur & sequuntur palpando: iuxta illud, Palpauimus sicut cæci parietem, & quasi Esa. 59.b
absque oculis attrectauimus: impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Sic
homini, qui patitur defectū naturalis luminis, non potest præberi lumen scientiæ, vt ipsi per se videre possint quid agendum sit, sed præbet eis homo ducatum, vt cæcis, mandando eis quid facere Prouer. 29.a
debeant, quamuis illi quibus mandatur rationem mandatorum non cognoscāt. vnde Iob dicebat, Iob. 29.
Oculus fui cæco. Sic Iudæi de hoc gloriabantur, quod essent duces cæcorum, quamuis ipsi essent Mat. 15.b
cæci: iuxta illud, Cæci sunt & duces cæcorum. Et hoc respondet primæ dignitati, qua dicebantur
Iudæi tanquam videntes. Quia notus in Iudæa Deus. Secundus gradus iustitiæ est similis eorum, Psal.
qui licet habeant potentiā, egēt tamen lumine: quia sunt in tenebris. Sic homines propter defectū
disciplinæ sunt in tenebris interioribus, non illuminati per doctrinam, quibus sapiens potest præbere lumen disciplinæ, vt intelligant quæ mandantur. Et de hoc gloriabantur Iudæi. vnde subdit,
Confidis. s. te esse lumen eorum qui in tenebris sunt. vnde Zacharias: Illuminare his qui in tenebris, Luc 1.g
&c. Et hoc respondet ei quod superius dixit, requiescis in lege, quæ profecto lumen est: iuxta illud, Lex domini immaculata conuertens animas, præceptum domini lucidum illuminans oculos. Psal.
Tertius gradus iustitiæ est defectus instructionis: illi enim qui visum habēt & intellectus lumen,
sunt in via perueniendi ad scientiā, quā nondum attigerunt, qui dicuntur erudiri, quasi exui à ruditate quæ à principio inest omnibus, cū primo instruuntur. vnde Sap. Filij tibi sunt, erudi illos. Eccl. 7.c
Et refertur ad tertiā supra positā prærogatiuā. *Gloriaris in Deo*: quia nulla est alia perfectior sapientia, quàm nosce Deū. Quartus gradus est defectus ætatis, & quantū ad hūc dicit: *Magistrum infantium*. vnde Esa. Vbi doctor paruulorū qui ignorant prima rudimenta. s. voluntatē Dei. Et hoc refertur ad id quod prædixerat: & nosti voluntatem eius. Quintus gradus est eorum qui sunt iam in
scientia prouecti, & isti egent à sapientioribus informari, vt habeāt sapientiū dicta in authoritate,
quasi quandam regulam seu formam. Et quantū ad hoc dicit, *habentem formā scientiæ*. vnde Apost. 2. Tim. 2.e
Formam habe bonorum verborum, quæ à me audisti. Et alibi: Obseruate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. Oportet autem eos qui sic formantur, authoritate maiorum instrui, ad Phil. 3.d
vt sciant quid sit traditum in lege, & ideo dicit, *Scientiæ*: iuxta illud, Dedit illi scientiam sanctorū, Psal.
& etiam vt sciant quis sit verus intellectus eorum quæ traduntur in lege, & quo ad hoc subdit, *ueritatis*. vnde Dauid, Emitte lucem tuam & veritatem tuam. & hoc refertur ad id quod prædixerat, probas vtiliora instructus per legem. *Qui ergo alium doces, te ipsum non doces*. Hic incipit arguere Iudæos de transgressione legis ab eis receptæ, & de qua gloriabantur, & allegat quinque defectus illorum, propter quos videntur pares, vel potius deteriores Gentilibus. D. Chrysost. legit,
eos interrogatiuè, & secundum hunc modum verba Apostoli habent maiorem vim obiurgandi.
Possunt etiam remissius & assertiue legi. Redarguit autem primò eos de transgressione legis in
ordine ad seipsos, dicens: *Quid ergo, &c.* hoc opprobrio illos respergit per comparationem ad
laudem supra memoratam gentium, qui legem non habentes ipsi sibi erant lex. quasi dicat, illi
absque lege instituūt se. Vos autem per eam qua vos alios instruere profitemini, nequaquam erudimini, vósque doctores legis non facitis quæ gentes sine auditione legis faciebant. *Qui prædicas non furandum, furaris*. Hic tangit defectum præuaricationis legis in ordine ad proximum, quantum
ad res quæ furto subtrahuntur, dicens: *Qui prædicas, &c.* Vnde Esaias, Principes tui infideles socij furum. Origenes & D. Ambros. mysticè interpretantur furtum, nempe quod aduentum Christi manifestum furabantur, id est celabant, imo & negabant. *Qui dicis non mœchandum, mœcharis*. Esa. 1.f
Hic tangit defectum præuaricationis legis in personam proximo coniunctam, quæ per adulterium polluitur. vnde dicit, *Qui prædicas, &c.* vnde ad huius confirmationem Oseas: Omnes adulterantes quasi clibanus. Et Hierem. etiam dicit vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Osee 7.b Hier. 5.c
Origenes & D. Ambrosius, Mœchiam etiam mysticè interpretantur, nempe quia Iudæi relicta
lege euangelica, adulterium faciebant cum synagoga: sed omisso sensu mystico quantum ad literalem, dicebat Apostol. quod Iudæi oculatius per legem nouerant grauitatem furti & adulterij,
quàm gentes: atque ideo prædicabant non esse facienda, nihilo secius tamen ipsi ea faciebant &
obseruabant quæ lex decalogi, tanquam letalia crimina, explicatissima prohibitione, defendebat, non modo operis per illa verba: Non mœchaberis, non furtum facies, sed etiam cordis, per
hæc verba: Non concupisces domum proximi tui. Non desiderabis vxorem eius, aut seruum, aut
ancillam, &c. Et pro vno boue quinque repetebantur, & pro vna ouicula oues quatuor. Sed &
mœcho & adulteræ decretum erat capitale supplicium. Gentibus autem nec erat tam lucida notitia, neque tam districta animaduersio, ob idque Iudæi erant maiori opprobrio digni. *Qui abominaris idola, sacrilegium facis*. Hic tangit defectum præuaricationis legis, quantum ad Deum,
dicens: *Qui abominaris, &c.* quasi dicat, cognoscis ex præcepto legis idola non esse colenda, sed
solum Deum & sacra ac sancta eius esse veneranda, & tu sacrilegium committis, abutendo his
quæ pertinent ad diuinum cultum: quod quidam fecerunt primo in statu legis. vnde Malachias, Mala. 1.d

Mat.12.b Dicitis mēsa domini cōtaminata est. Postmodū blasphemādo Christū, dicentes eū in Belzebuch ptincipe dæmoniorū eiicere dæmonia. Vel accipitur hic sacrilegiū pro idololatria, quæ cunctis
Deut.7.a aliis criminibus erat in lege abominabilior. Nihil enim ita erat frequēter verbis(que) tā vrgētibus cautum, quā nō facietis vobis idolū, vel sculptile, vel titulos erigetis, neque insignē lapidē vt adoretis eū. Ego enim Dominus Deus vester. & alibi præcipiebatur eis aras idolorū subuertere, cōfringere statuas, lucós(que) succidere, & sculptilia cōburere. Et rādē ne inferas quid piā ex idolo in domū tuā, ne fias anathema. Quasi spurcitiā detestaueris, ac velut inquinamentū & sordes abominationi habebis. Adeo exectabilis erat idololatria, vt nec tāgere eis liceret idolotita, siue idolis oblata: & hoc est quod ait, *Abominaris idola.* s. per professionem legis. Et tamen sæpissimè atq(ue) fœdissimè illa polluti fuerunt, impientissima abominatione, vt ab initio statim acceptæ legis constat, quando aurum conflarunt in execrandum vitulum, & historiis tam Salomonis quàm sacris aliis pluribus.

Text. ***Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras. Nomen enim Dei per vos blasphematur inter Gentes sicut scriptum est.***

HIc tangit defectū Iudæorū, quantū ad gloriā, cū dicit: *Qui in lege, &c.* Cū enim lex diuinitus posita sit regula humanæ volūtatis, neq(ue) nisi diuino munere obseruetur. Sicut eius obseruantia in omnibus bonis operibus ex natura sua cedit in gloriā Dei, quia est occasio vidēubus, vt ho-
Mat.5.b norent Deū: iuxta illud, Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videāt opera vestra bona, & glo-
1.Pet.2.c rificent patrē vestrū qui in cælis est. Et illud, Ex bonis operibus vos considerātes, glorificent Deū. Sic vice versa nulla re tantum periclitatur diuinus honor apud cæteras nationes, quàm cū populus, qui imaginē gerit, peculiaris familiæ Dei, cuius(que) curā ipse propriæ fert, legem quā profitetur,
1.Tim.6.a contemnit, præuaricando. Nam propter corruptos blasphematur doctrina fidei: iuxta illud, Quicunque sunt sub iugo seruitutis, dominos suos omni honore dignos arbitrentur: ne nomen Do-
Psal. mini & doctrina fidei blasphemetur. vnde Dauid, Vidi præuaricantes & tabescebam. Et in coo-
Esa.52.b firmationem huius blasphemiæ propter præuaricationem, inducit authoritatē Esa. dicentis, Dominatores eorū iniquè agūt, & iugiter tota die nomen Dei blasphematur. vnde Ezechiel: Populus
Ezech.36.e iste est domini, & de terra eius egressi sunt, & peperci nomini sancto meo, non propter vos, sed propter nomen sanctum meū, quod polluistis, scilicet male viuēdo, in Gentibus ad quas intrastis.

QVINTA PARS II. CAPITIS.

Text. ***Circuncisio quidem prodest, si legem obserues. Si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est.***

IN hac quinta huius capitis parte Apost. ostendit quod circuncisio, de qua gloriabantur Iudæi, non sufficit ad salutem, ea ratione qua nec lex. Quia quemadmodum receperant legem, ita & circuncisionem: sed lex absque obseruātia nō prodetat. Ergo nec ipsa circuncisio abs(que) obseruantia significationis: ideo comparando circūcisionem ad
Gen.17.c Iudæos, dicit: *Circuncisio quidem prodest*, quantum ad remissionem peccati originalis, paruulis. vnde scribitur, masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, &c. Sed in adultis tunc finaliter prodest, si legem obseruent, prout religiosis prodest professio, si regulam obseruent. Si verò non seruent, nocet eis. Sic si præuaricator legis sis, circuncisio præputium facta est: ideo non prodest:
Hier.9.g iuxta illud, Omnes Gentes præputium habent, domus autem Israel circuncisi sunt corde. Quin-
Eccl.5.a imo ex hoc sunt magis rei, quia non obseruant quod promiserūt: iuxta illud, Displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Et ideo Apost. præferebat Gentiles, qui seruabant præcepta iuris naturæ, Iudæis circuncisis, qui per circuncisionem protestabātur se obseruaturos legis præcepta, quæ tamen non obseruabant. vnde Apost. Testificor rursus omni circuncidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ. Prout nunc baptismus est protestatio legis euangelicæ seruandæ: ideo non prodest Christianis absque obseruatione legis euangelicæ. Et cum Apost. loquitur de vtilitate circuncisionis, quod prodest, si legem obserues, intelligit pro tempore, quo lex & circuncisio erant obseruanda ante Christi passionem: quia tunc circuncisio habebat efficaciam, nō autem post. vn-
Galat.5.a de dicebat: Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Licet ad plenam euangelij publicationem circuncisio seruari posset, non ponendo in ea spem, vt sepeliretur synagoga cum honore.

Text. ***Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nónne præputium illius in circuncisionem reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per literam & circuncisionem præuaricator legis es?***

HIc cōparat circuncisionē ad Gentiles dupliciter. Primò, quo ad hoc quod eius fructū habent Gentiles obseruando legem. vnde dicit: Si circuncisio prodest obseruando legem, & nō abs que legis obseruatione: sequitur quod si præputium, id est, Gentilis incircuncisus custodiat iusti-
Psal. tias legis, id est, præcepta legis, quæ iusta sunt, iuxta illud, Omnia mādata tua veritas. nónne præputium illius, quod non erat in eis voluntaria culpa, eo quod nō tenerērut illud rescindere, essét que res naturalis ad differentiam præputij Iudæi: quia si Iudæus haberet præputiū voluntariū, crimen esset illi. *in circuncisionem reputabitur.* i. perinde erit ei apud Deum, ac si fuisset circūcisus: quasi dicat, fructū circuncisionis habebit. Ad hoc enim homo exterius circūciditur carne, vt. s. se cir-
Hier.4.a cuncidat in corde. vnde Hier. Circuncidimini domino, & auferte præputia cordiū vestrorū. Secundo cōparat circuncisionē ad Gentiles, ostendens Gentilē propter obseruantiā legis esse præferendū Iudæo, dicens: *Et iudicabit, &c.* s. Gentilis incircuncisus, *consummans legem.* i. implēs mandata

data legis, *ex natura*. i. per naturalem rationem: quia, vt prædictum est, ea quæ legis sunt naturaliter facit. *Iudicabit*. i. per comparationem te Iudæum circuncisum iudicandum & condemnandum ostendet: quia es præuaricator legis, transgrediendo præcepta eius per circuncisionem, & literam legis quam habes interius in corde scriptam. Vnde de huiusmodi comparationis iudicio dicebat Christus, Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista & cōdemnabunt eam, &c. Matt.12.A

Non enim qui in manifesto, Iudæus est: neque quæ in manifesto, in carne, est circuncisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circuncisio cordis, in spiritu, non in litera: cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Text.

HIc assignat rationem prædictorum, & probat primò, cur circuncisio, vel Iudaismus absque legis obseruatione non profit. Et quare præputium custodientis legē reputetur in circuncisionem, dicens: *Non enim, &c.* quasi dicat, ideo circuncisio præuaricantis legem fit præputium, & iudicatur à præputio custodiente legem. Quia non est verus Iudæus ille, qui solum in manifesto Iudæus est per exteriorem habitum siue conuersationem, aut per carnalem generationem. Nam, vt infra 9. dicit: Non enim qui ex circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ, sed qui filij sunt promissionis. Et similiter, non est vera circuncisio illa quæ manifesta est in carne. Illa enim signum dicitur, secundum illud: Circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit in signum fœderis. Sed non est signum verum, nisi ei respondeat signatum: ideo si quis Iudæus sit transgressor fœderis, non est eius vera circuncisio: & propter eam causam reputatur præputium, quod in Iudæo est crimen voluntarium vt dictum est. Ratio autem quare præputium custodientis legem reputatur in circuncisionē est, quia ille verè Iudæus est, qui in abscōdito Iudæus est. i. qui habet in affectu cordis mandata legis, quam Iudæi profitentur. Vnde Christus: Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Similiter & circuncisio vera est, quæ est cordis in spiritu. i. per spiritum facta, per quem superfluæ cogitationes à corde præscinduntur: vel in spiritu. i. per spiritualem intellectum legis & nō literæ. Vnde Apost. Nos sumus circuncisio qui spiritu Deo seruimus. Demum probat præmissam rationem: manifestum est enim quod iudicium diuinum in omnibus præferendum est humano. Ea verò quæ exterius apparent, siue sit Iudaismus, siue circuncisio, laudatur ab hominibus qui solum vident, quæ foris & exterius patent. Sed ea quæ sunt in abscondito bona, laudantur secundum iudicium diuinum: iuxta illud, Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur. Vnde relioquitur quod interior Iudaismus & circuncisio præualet exteriori: & hoc est quod dicit: cuius, scilicet interioris circuncisionis, laus est non ex hominibus, *sed ex Deo*, qui est inspector cordis, & spiritualem circuncisionem qua vitia præscinduntur, commendat. Ideo verè probata est: iuxta illud, Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat. Gen.17.b Mat.6.a 1.Reg.16.b 2.Co.10.d

EPITOME TERTII CAPITIS.

APOSTOLVS continuando necessitatem gratiæ, postquam ostendit quod neque Iudaismus, ad quem pertinet legis susceptio, nec circuncisio, aut prærogatiua aliqua siue aliquod priuilegium personale, sufficit ad salutem absque legis obseruantia, per quam Gentiles sine exteriori Iudaismo & circuncisione fructum vtriusque consecuti sunt: In hoc capite obijciendo præmissis, mouet duas dubitationes. Prima est, an Iudæus plus habeat Gentili. Secunda verò est, quæ sit vtilitas circuncisionis: huius secundæ dubitationis solutionem reseruat ad quartum caput. in hoc verò capite primam soluit. Et primo quidem quantum ad prærogatiuam excludit obiectionem, ducendo ad inconueniens, & probat Psalmistæ authoritate cuius excludit falsum intellectum. Secundo ibi, *Quid ergo præcellimus eos, &c.* Excludit inanem Iudæorum gloriam, qua se Gentibus præferebant, resumendo eos peccato esse subiectos, quemadmodum & Gentiles: quod probat authoritate Psal. applicando eam Iudæis. Deinde concludit quod prædixerat, neminem iustificari ex operibus legis naturæ, vel scriptæ, cuius effectum dicit cognitionem peccati. Tertio ibi: nunc autem, ostendit Iudæos & Gentiles esse æquales, quantum ad statum gratiæ subsequentis, proponēdo habitudinem comparationēmque iustitiæ ad legem & Prophetas: assignat etiam causam iustitiæ & eius cōmunitatem. Quarto ibi, *Vbi gloriatio tua, &c.* excludit gloriationem Iudæorum, qua Gentibus se præferebant, & assignat causam exclusionis & subiungit modum, ostendens quod iustitia fidei æqualiter se habet ad omnes, eo quod vnus sit Deus omnium. Concludit tandem quod fides legem non destruit, sed statuit, implet atque perficit.

Expositio literalis tertij capitis.

QVid ergo *amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas circuncisionis?* id est, si prædicta in præcedenti capite vera sunt. s. si præputiū legem implēdo in circuncisionem reputatur, &c. Quid amplius seu maius, dignius & excellentius per legem datum est Iudæis, qui sunt populus peculiaris Dei, & quę vtilitas fuit tanti & quasi importabilis oneris carnalis circuncisionis, quæ fuit signū fœderis: *Multum per omnem modum*. i. multa ex lege data priuilegia fuerunt Iudæo communicata & annunciata, & per omnem modum. s. corporalem & spiritualem: per corporalē, quia Deus pluit Iudæis manna in deserto, & introduxit eos in terram promissionis melle & lacte manātem, eos opibus ditando, & per modum spiritualē etiam multum. *Primum quidem* quantum ad contemplationem diuinorū etiam multum: *Quia credita*. i. annunciata & communicata *sunt illis eloquentia Dei*. i. sermones, locutiones, pollicitationes quas audiuit populus per legem Dei & per prophetas, quæ non fuerunt cōmunicata alijs nationibus, sed illis tanquam amicis & peculiari populo Dei. *Quid enim*. s. obfuit Deut.7.b Psal. Heb.1.a

siue nocuit Iudæis credentibus, aut prærogatiuæ eorum, aut promissioni eis factæ de vero messia. ***Si quidam illorum.*** s. Iudæorum, ***non crediderunt***, verbis Dei aut prophetarũ eius, quæ multifariè mul-
Gen.15.a tisque modis locutus est eis. ***Nunquid incre dulitas illorum.*** s. qui credere noluerũt, ***fidem*** Dei. i. quam
Heb.10.a credentes habebant de Deo, vel fidelitatem & promissionem Dei quam fecit Abrahæ, ***euacuauit***, i. abstulit, reuocauit, siue vacuã & inanem reddidit, aut irritam fecit? ***Absit***, hoc. s. ab humanis cor-
Ioan.6.g dibus, vt credant quod propter incredulitatem aliquorum Deus ea quæ processerũt ex labiis suis
Mala.3.b fecerit irrita. ***Est autem.*** i. est enim, ***Deus verax***, secundum se & per suam essentiam, & fidelis in pro-
Iaco.1.c missis inuariabilis & immutabilis, qui & mentiri non potest. ***Omnis autem homo.*** s. purus, aut non specaliter præseruatus à Deo, ex natura sua ***mẽdax.*** i. mutabilis, variabilis, & defectibilis: & sic mentiri potest, & reuocare quæ semel promisit, sed nõ Deus, maximè incarnationem filij sui quæ pertinet ad prophetiam prædestinationis. ***Sicut scriptum est***, qun ad primum, quia quo ad secundum
Psal.50. est omnibus manifestnm: & scribitur Psal. 50. ***ut iustificeris.*** s. tu Deus qui semper iustus es, rectus, fidelis, & verax agnoscatis & appareas, ***in sermonibus tuis.*** i. in promissione filij tui, quã fecisti Dauidi, quam quidam dicebant Deum reuocaturum propter peccata eius, ac etiam in promissione veniæ credentibus & verè pœnitentibus: ***& vincas***, implendo. s. promissionem tuã præualeas, ***Cùm***, malè & perperam, ***iudicaris*** ab hominibus mendaciter dicentibus, quod propter peccata hominũ promissiones tuas credentibus factas, nõ sis impleturus, sed reuocaturus. ***Si autem***, vt vobis iniquis videtur, ***iniquitas nostra iustitiam.*** i. veritatem & sanctitatem ***Dei commẽdat.*** i. si iniquitas hominis directè & per se ordinetur ad commendandam & manifestandam iustitiam & veritatem diuinæ promissionis: sic quod hoc aduerbium, vt, in prædicta authoritate, teneatur causaliter & non consecutiuè, sequeretur magnum inconueniens, cui respondere non possetis. Ideo dicit, ***Quid dicemus***, i. quomodo sustinere poterimus inconuenientia quæ sequuntur, quorum primum est quod Deus esset iniquus. ***Nunquid iniquus est Deus?*** quasi dicat hoc videtur sequi, si dicamus quod peccata nostra directè ordinantur ad commendandam iustitiam Dei, ***qui infert iram.*** i. vindictam & pœnam pro peccato: quia tunc peccatum non esset dignum pœna, sed præmio, cùm per te Deus directè ordinauerit ad cõmendandã iustitiã eius. & sic Deus puniens hominẽ pro peccato, esset iniquus & iniustus. ***Secundum hominem dico.*** i. secundum illorum hominũ argutiam loquor, quia non sic debemus loqui de Deo, sed potius omni cũ reuerẽtia & honore. ***Absit.*** s. à nobis, vt dicamus Deũ iniquum aut iniustum. ***Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum?*** i. si Deus sit iniquus & iniustus, quomodo conuenit ei quod sit iudex vniuersalis & supremus totius mundi, cùm oporteat supremum in quolibet genere esse infallibile, sicut primum mouens immobile, & supremum iudicem non iniquum, sed maximè iustum esse. ***Si enim veritas Dei***, quæ est ipsemet Deus, ***in meo mendacio abundauit in gloriam ipsius.*** i. si, prout aliqui dicunt, propter meum mendacium, quod est peccatum, veritas Dei manifestetur, reluceat, abũdet, & crescat in gloriam ipsius, & ipsum laudabilem faciat.
Iob 13.b Hoc est, Si mendacium meum directè ordinetur in gloriam Dei, ***Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor.*** i. si ego dico quod Deus est verax, &, omnis autem homo mendax: &, Vbi abundauit delictũ, superabũdauit & gratia, & quod lex subintrauit, vt abundaret delictũ: cur iudicor ab hominibus tanquam peccator pro mendacio, ex quo in gloriam Dei directe ordinatur: nõ enim deberem iudicari tanquam peccator, sed tanquam promotor gloriæ Dei. ***Et non sicut***, ego & cæteri Apost. prædicta prædicantes, ***blasphemamur, & sicut aiunt quidam***, iniqui & peruersi imponũt, blas-
Infra 5.b phemando & deprauando dicta nostra: maximè illud, Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et dicunt nos dicere, ***faciamus mala ut veniant bona.*** i. quod homines debent facere mala, vt consequantur maiora bona, & vt crescat & abundet gloria Dei, & quod nos mentimur prædicando superabundantiam gratiæ propter gloriam Dei. ***Quorum***, id est, eorum qui faciunt mala, vt veniant bona, & qui hæc falso nobis imponunt, ***damnatio iusta est.***

SECVNDA PARS III. CAPITIS.

V I D ***ergo*** nos Iudęi ad fidẽ conuersi de nobis ipsis iudicare valemus, quod ideo quia credita sunt nobis eloquia Dei, ***præcellimus eos.*** s. Gentiles etiam ad fidem conuersos & eis præferendi sumus tãquam digniores, de qua prælatione erat quæstio inter eos. ***Nequaquam.*** i. non nunc secundũ statum gratiæ & conuersionis, licet bene quantũ ad statum, quem habebant Iudæi tempore legis ante Christum: quia dictũ est quod amplius erat Iudæo per omnem modum. ***Causati enim sumus.*** i. causando & ratiocinando causas & rationes adduximus & probauimus: quare Iudæi Gentiles non præcellant, & maximè ostendimus. ***Iudeos & Græcos omnes***, tã Iudæos quàm Gentiles ***sub peccato esse.*** i. peccatores fuisse & magnis criminibus subie-
Psal.13. ctos extitisse, ***sicut scriptũ est***, de Iudæis maximè, qui se magis iustos arbitrabantur. ***Quia non est iustus quisquam***, ex seipso, tanquam ex seipso sine gratia Dei. Vel quisquam malorũ, ***non est intelligens***, ex seipso habens discretionis rationẽ, nec ad intelligendum Deũ, & ea quæ Dei sunt cogitare, siue
2.Cor.3. in lege naturæ, siue Mosaicæ, siue gratiæ. ***aut requirens Deum.*** i. qui requirat quomodo voluntatem Dei implere debeat, aut seipsum ad eum dirigere debeat. ***omnes declinauerunt.*** s. à Deo & ab eius regula retracti per originale & actuale peccatum. D. Virgine excepta ***simul.*** i. omnes congregati aut
Luc 17.c considerati, ***inutiles facti sunt.*** i. Non valentes finem vel vtilitatem ex seipsis consequi: ***Non est qui ex se, faciat bonum.*** s. opus Deo gratum sine Dei speciali auxilio, scientes facere mala, benefacere ne-
Sap.4.d scierũt. ***Non est usque ad unum.*** i. pręter quã vnus. s. Christus, qui solus absq; merito alterius fecit hu-

manæ

manæ redemptionis bonum:nullus enim purus homo est qui ex se faciat bonũ perfectũ. *Sepulchrũ*
spirituale,in quo reponũtur & exeunt peccata. *Patens*.i.apertum & non clausum, vnde exit fœtor
& abominatio peccatorum, *est guttur eorum*,ad exhalandum turpiloquia & alia colloquia praua,
quæ bonos mores corrumpunt audientium. *Linguis suis*,suauia & blandia verba depromentes. *do-*
lose agebant,alia proferendo ore,& alia meditãdo corde,vt adulatione proximum decipiant. *Ve-*
nenum aspidum sub labiis eorum.quia.s.talia verba ex eorum labiis procedunt,quæ insanabiliter pro-
ximos intoxicant corporaliter vel spiritualiter. *Quorum os maledictione*.i.maledicis verbis quibus
aliis maledicunt, *& amaritudine*.i.ad amaritudinem proximos ducentibus improperiis, conuitiis,
detractionibus,& contumeliis, *plenum est*.i.abundat:vt quasi semper ab eo fluãt maledicta & blas-
phemiæ. *Veloces*.i.prompti & citò ac subitò currentes, *pedes*.spirituales:qui sunt affectus *eorum*.s.
ipsorum hominum, *ad effundendum sanguinem* Christi & sanctorum, ad faciẽdum quæcunq; gra-
uia peccata in Deum & proximum festiui. *Contritio & infelicitas*.i. pœnæ acerbitas & miseranda
felicitatis priuatio, *in viis eorum*.i.prouenit aliis ex operibus & actionibus ipsorũ, quibus progre-
diuntur in hoc mundo. Et hoc.s.quia, *& viam pacis*,quæ est mandatorum obseruantia, quæ ducit
ad pacem & vitam æternam, *non cognouerunt*.i.cognoscere,acceptare, & sequi noluerunt. *Non est* Mat.19.
timor Dei.s.filialis,qui est initium sapientiæ, *ante oculos* mẽtis *eorum*,vt retrahat eos à malo, in quo
obstinati sunt. *Scimus autem nos* Apostoli,& alij quibus Deus dedit suæ legis cognitionem, *quoniam*
quæcunque lex,siue naturalis,siue diuina.Mosaica & Euangelica, *loquitur*, declarando vel præci-
piendo, *his qui in lege sunt*.i.ad quos lex datur & qui legẽ profitentur, *loquitur*, & sic prædicta ver-
ba Psal.nõ intelliguntur de Gentilibus,sed de Iudæis,quibus lex data est ac etiam prophetæ, de-
clarantes legem & docentes ac informantes & reprẹhẽdentes mores, dati sunt, *ut omne os obstrua-*
tur.i.obmutescat & claudatur à sua gloria,vt amplius gloriari non possit se suis meritis, sed Dei
gratia salutem consequi posse: *& subditus fiat omnis mundus* non solùm Gentilis, sed etiam Iudæus
culpã suã agnoscendo.Et totum bonũ quod habet attribuendo, & in omnibus obediendo Deo.
Quia ex operibus legis,siue naturæ,siue Moysi scriptæ,fidem prẹcedentibus aut in sensu carnali ob-
seruatis, *nõ iustificabitur omnis caro coram illo*.i.nullus homo peccator,qui dicitur caro,tanquã car-
ni subiectus,iustificabitur corã Deo propter opera legis naturæ vel Moysi.Quia si ex lege iustitia Gal.2.d
esset,Christus gratis mortuus fuisset. *Per legẽ enim*,siue naturalẽ siue diuinã, *cognitio peccati*,sed nõ
eius cõsumptio aut ablatio.Quia quãuis lex sufficiat ad cognitionẽ peccati,nõ tamẽ sufficit ad re-
primendã cõcupiscentiam,aut ad delẽdum peccatũ,siue ad iustificandũ hominẽ.Ideo necessariũ
est aliud remediũ,scilicet gratiæ,qua concupiscentia reprimatur,& facultas legis implẽdæ detur.

TERTIA PARS III. CAPITIS.

VNC *autem*.i.tempore gratię & legis euangelicę Christo adueniente, *sine lege*.i.abs-
que legis naturę & Moysi imperio aut auxilio, *iustitia Dei*,qua ipse iustus & fidelis est
adimplẽs promissa de iustificatione hominũ. Vel iustitia.i. Christus,qui satisfecit di-
uinæ iustitiæ patiẽdo pro nobis & iustificationem nobis meruit. *Vel iustitia Dei*.i.gra-
tia Dei qua quis formaliter iustificatur à Deo, *manifestata est*.i. declarata est Gentibus ad fidẽ con-
uersis per Christi doctrinam ac eius miracula ac facti euidentiam, vt firmius credãt cæteris. *Te-*
stificata à lege & prophetis.i.testimonio legis & prophetarum approbata & pronuntiata. *iustitia au-* Gen.22.d
tem Dei.i.gratia Dei qua iustificamur à Deo, *per fidẽ Iesu Christi*.s.est manifestata.Quia in ipsa iu- Exod.12.e
stificatione primus motus mentis tendens in Deum, est per fidem. & ideo iustitia Dei dicitur in- Esa.53.d
choari per fidem,& perfici per spem & charitatem,quæ licet simul tempore infundantur & ten-
dant in Deum, fides tamen prioritate & ordine naturæ dicitur prior, *in omnes & super omnes qui*
credunt in eum.s.Christum,siue sint Iudęi,siue Gentiles. *non enim est distinctio*.s.inter Iudæũ & Gen-
tilem apud Deum quo ad modũ & necessitatẽ iustificationis:vterque enim iustificatione egebat.
Omnes enim peccauerunt in Adam primo parente,peccato origin[a]li, & post rationis vsum peccato
actuali.Si ergo peccauerunt,& per se iustificari,vt prædictum est,nequeunt:sequitur, *et egent glo-*
ria Dei.i.gratia quæ est gloria Dei:quia per eã gloriosus apparẹt Deus. *Iustificati gratis*.i.sine me-
ritis præcedentium operum, *per gratiam ipsius*.s.Dei & gratuita eius dona, ac etiam *per redemptio-*
nem.i.pœnæ satisfactionem, *quæ est in Christo Iesu*.i.quæ facta est per Iesum Christum, per quẽ so-
lum & non alium fieri poterat. *quem*.s.Christum, *proposuit*.i.pro omnibus qui non habebant vnde
satisfacerent,posuit,& dedit *propiciatorem* misericordiæ,& satisfactorem reatus pœnæ, *per fidem*,
i.dirigente fide, *in sanguine ipsius*.s. pro nobis effuso: quia vt satisfaceret pro nobis, congruebat vt Gen.3.
sanguinem suum effunderet & pœnam mortis subiret, quam homo per peccatum incurrerat, *ad*
ostensionem iustitiæ suæ.i.ad hoc quod Deus iustitiam.i.misericordiam & gratiam suam promissam
ostenderet necessariam.& hoc *propter remissionem præcedentium delictorum*.In hoc enim quod præ-
cedentia delicta remisit,quæ lex remittere nõ poterat,neque homines ab eis propria virtute libe-
rari,ostendit quod necessaria erat hominibus iustitia & gratia sua,vt iustificarentur à Deo per san-
guinem,per quem remitterentur præcedẽtia delicta,ac etiam præsentia,quæ ante Christi passio-
nem *erant in sustentatione Dei*.quia patienter ea sustinebat,nec pro eis damnabat credentes & pœ-
nitentes,nec etiã ab eis reddebat totaliter absolutos,cùm adhuc detinerentur in sinu *Abrahæ*. nõ
quidẽ sustinẽtes pœnã sensibilẽ,sed expectãtes introire in gloriã per Christi passionẽ. Et hoc *ad*
ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore.s.gratiæ.i.vt in hoc tẽpore gratiæ iustitiã & misericordiã pro-

missam perfectè ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo, & aditum gloriæ exhibendo, quod non faciebat patribus antiquis ante Christi passionem, *ut sit*. i. vt manifestè appareat *ipse iustus* à seipso in promissis peccata remittendo: *& iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi*. i. qui per fidē Iesu Christi credendo Iesum Christum propitiatorem, & satisfactorem, accedit ad Deū.

QVARTA PARS III. CAPITIS.

VBI *est ergo gloriatio tua*, ô Iudæe, qui in lege Moysi, ex qua non est iustitia, gloriaris: vel ô Gentilis, qui gloriaris in obseruatione legis naturæ, ex qua etiam non est iustitia qua iustificetur homo? *exclusa est*. i. sublata & procul abiecta. Quia ex quo sine lege Moysi & naturæ est iustitia, & ex quo communiter es sub peccato, & ex quo ambo iustificamini per fidem Iesu Christi, nō habetis occasionem gloriandi siue glorificandi & extollendi vos vnus super alium, sed *per hanc legem*? est. s. exclusa glorificandi occasio? *Factorum*? i. an per legem veterem, quæ facta & opera præcipiebat hominibus? *non*, quasi dicat, certum est quod non. Cùm vt dictum est ex operibus non iustificetur omnis caro coram Deo, *sed* exclusa est *per legem fidei*. i. euangelicam siue gratiæ, quæ, vt dictum est iustificat, & facultatem operandi & obseruādi legem tribuit dirigente fide. *Arbitramur enim iustificari hominem*, siue Iudæum, siue Gentilem, *per fidem*. s. *Infra 8 g* Iesu Christi, vel de Iesu Christo propiciatore per sanguinem ipsius. Non quidem effectiuè: quia hoc modo est Deus qui iustificat, neque formaliter & denominatiuè, quia hoc pertinet ad ipsam gratiam, quia paulò antè dixit, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Sed directiuè: fides enim est quæ primò nos dirigit ad Deum gratis nos iustificantem. *Sine operibus legis*. s. Moysi, quæ data est Iudæis, & non Gentilibus. *An Iudæorum Deus tātum*, vz. s. solos Iudæos iustificet? *Nónne & Gentium*, s. est idem Deus? *imo & Gentium*: quia non solùm Iudæos, sed etiam Gentiles creauit eiusdem naturæ specificæ capaces iustificationis & gloriæ sicut Iudæos: & ideo eis prouidet, eósque gubernat & dirigit quemadmodum Iudæos. *Quoniam quidem unus est Deus*. i. creator, gubernator, & prouisor *omnium, qui iustificat*. s. de quolibet genere hominum, & per eandem causam & sic iustificat *circuncisionem*. i. Iudæos circuncisos, *ex fide*. s. Christi: quia fides est prima causa ex qua processit circuncisio & cætera sacramētalia: & sic Iudæos iustificat fides, sicut quædam causa prima per quasdam causas medias. *& præputium*. i. Gentiles incircuncisos & præputium habentes etiam iustificat, *per fidem*. s. eiusdem Christi quem proposuit propiciatorem. Et sic Gentiles immediatè per eādem fidem iustificantur absque antiquis cæremoniis. *Legem ergo destruimus per fidem*? i. an hoc quod di- *Matt. 15. a* ximus homines iustificari per fidem sine operibus legis volumus destruere & eneruare legē Mosaicam? *Absit*, hoc. s. à nobis. Quia non præteribit iota vnum, aut vnus apex à lege, donec omnia *Mat. 5. a* fiant. *Sed legem statuimus*. i. per fidem legem perficimus & statuimus. Non enim venit Christus soluere legem aut prophetas, sed adimplere, quoad iudicialia & cæremonialia, quæ statuūtur & implentur, per hoc quod veritas significata per ea in fide Christi exhibetur, ac etiam quo ad moralia: quia fides Christi declarat ea & auxilium confert ad implendum ea.

COMMENTVM TERTII CAPITIS.

Textus *Quid ergo amplius Iudæo est: aut quæ utilitas circuncisionis?*

IN exordio huius capitis Apost. obiiciendo his quæ dicta sunt in præcedenti cap. proponit duas dubitationes: quarum vnam duntaxat resoluit, alteram dissoluēdam in seq. cap. relinquens. Dubitatio ergo prima est: Quia si verum esset quod dictum est præcedenti cap. videlicet quod præputium legem implendo in circūcisionem reputabitur & iudicabit, &c. Sequitur quod Deus Iudæis dādo legem aut circuncisionem nil frugi aut vtilitatis, sed oneris dederit. Quamobrem videtur quod Iudaicus populus non fuerit Deo peculiaris, & ipse Deus dederit eis inutilia, quorum oppositum in sacris literis re- *Deut. 7. b* peritur. Nam per Moysen dixit, Te elegit dominus, vt sis ei populus peculiaris. Et per Esa. Ego *Esa. 48. d* Dominus docens vtilia. *Multum per omnem modum*. His paucis verbis generaliter soluit ambas dubitationes, dicens, quod amplius est Iudæo, & quod magna fuit vtilitas circuncisionis, & quantum ad quantitatem, quæ significatur, cùm dicit, Multum. & quantum ad numerum, qui significatur, cùm dicit, per omnē modum. *Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei*. Hic remissa circuncisionis vtilitate, ad proximum caput, prosequitur solutionem primæ dubitationis siue obiectionis, dicens: quod amplius fuit Iudæo, quo ad contemplationem & cognitionem diuinorum, quæ cognitio excedit omne commodum & vtilitatem tēporalium, respondet primò: quia sunt eis credita eloquia. i. locutiones, pollicitationes, & prophetarum oracula, ex quibus venerunt in Dei co- *Psal. 75.* gnitionem & notitiam maiorem & clariorem. vnde Dauid, Notus, scilicet specialiter in Iudæa Deus, non solùm vt primum principiū naturæ prout Philosophi, verùm etiam vt principium & retributor felicitatis. Et hoc est multum, imo & maximum bonum, quia ad illam cognitionem se- *Psal. 72.* quitur amor, vnio, & adhæsio: de qua Dauid ait, Mihi adhærere Deo bonum est. Præterea per eloquia Dei instruimur & erudimur à Deo de credēdis & agendis, quæ instructio est via & directio ad felicitatem. vnde idem propheta, Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua do- *Psal. 93.* cueris eum. Cùm ergo Deus crediderit eis eloquia sua, quod non fecit cæteris nationibus, eo ipso *Psal. 147.* declarauit eos esse amicos suos. vnde Christus, Iam non dicam vos seruos, sed amicos: quia omnia *Ioan. 15. b* quæ audiui à patre meo, nota, feci vobis. Eloquia domini sunt honesta: quia vt Dauid ait: sunt vera *Psal. 118.*

& iustific

& iustificata in semetipsis, delectationẽ afferũt: iuxta illud, Quàm dulcia faucibus meis eloquia
tua. Sunt pariter vtilia, quia retrahunt nos à peccatis: secundum illud, In corde meo abscondi elo-
quia tua vt non peccem tibi. Hanc fidem & communicationem eloquiorum Dei, magnum & ad-
mirandum bonum arbitratus est Moyses, dum ait: Interroga de diebus antiquis qui fuerunt ante *Deut. 4. e*
ex die qua creauit Dominus hominem super faciem terræ, si facta est aliquando huiuscemodi res,
vt audiret populus vocem Domini loquẽtis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. Non enim
tanta celsitudine mysterij euulganda ex tempore erant per totum orbem, ne margaritæ à porcis
conculcarentur, sed selectæ familię erant committenda, quo adusque mundus adolesceret in virũ
idoneũ & perfectum, cui promissus mitteretur. Quare non modo sanctis patribus, sed toti Iudęo-
rum Genti credita sunt eloquia & oracula. Habẽt amplius & Iudæi, vt infra 9. dicit, adoptionem
filiorum Dei, & gloriam, & testamentum: quorum non est modica excellentia. Habuerunt am-
plius protectionem & defensionem, adeo vt Ægyptius propter iniuriam percussus fuerit.

Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei eua-
cuauit? Absit. est autem Deus uerax: omnis autem homo mendax. *Text.*

HIc obiiciendo adiungit interrogationem, quã aduersus præmissa Gentiles obiicere poterãt,
dicentes, quod licet Deus eis crediderit eloquia sua, suúmque promiserit filium: illi verò in-
grati non credentes Deo, euacuauerunt & irritam fecerunt fidem & promissionem Dei, fuerúnt-
que sufficiens & legitima causa quare Deus promissionem suam non seruaret. Et ideirco nõ am-
plius est Iudæo, eò quod ei credita & communicata fuerunt eloquia Dei, cum eis nõ crediderint *Psal. 105.*
neque prophetis: iuxta illud, Non crediderunt verbis eius. Et Ezec. Increduli & subuersores sunt *Ezech. 2. e*
tecum. vnde & Christus, Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Hanc obiectionem & *Ioan. 8. f*
interrogationem excludit, dicens, quod nõ omnes fuerunt increduli, sed quidam illorum: & ideo
credentes non debebant dispendium pati prout Iuristæ dicũt: Rem quæ culpa caret, in damnum
vocari non conuenit. fuerunt enim semper aliqui patres qui crediderunt. Excludit præterea ob-
iectionem deducendo ad inconueniens. Quia posito & non concesso, quod nulli illorum credi-
dissent, inconueniens esset dicere quod perfidia siue incredulitas illorum firmitatem & stabilita-
tem promissionis Dei euacuaret & irritam faceret. Quia ex hoc sequeretur Deum non esse vera-
cem, & per consequens Deum non esse Deum, quod lumine naturali constat esse falsissimum. *Psal 115.*
vnde dicit, *Est autem Deus uerax, omnis autem homo mendax.* Hæc dictio, Verax, non solùm signi-
ficat actum vel morem, siue assuetudinem dicendi veritatem, verùm etiam negationem potentiæ
mentiendi, prout mendax importat non solùm actum & assuetudinem mentiendi, verùm etiam
potentiam mentiendi. Et sic intelligitur illud, Omnis homo mendax, id est, omnis purus homo *ad Tit. 1. a*
est mendax, id est, quia ex se est mutabilis, & mentiri potest: non tamen dicit quod semper omnis *Heb. 6. d*
homo actu mentiatur, vel fuerit mentitus. Quia D. Virgo, quæ omni peccato caruit, nunquam *Ioan. 6 g*
mentita fuit. Deus autem non solùm non mentitur, sed nec mentiri potest, quia est veritas per es-
sentiam. Et hæc est causa discriminis, quare homo mentiri potest, & non Deus: quia causa falsita-
tis vel mendacij cuiuspiam est altera duarum, vel quia habet mentem falsam vel voluntatem pra-
uam. Primum accidit homini, eò quod veritatem à rebus sumit: & quia res ita sunt, taliter iudicat:
in quo sæpe decipitur vel ex indispositione potentiæ sensitiuæ aut medij aut propter distantiam
obiecti vel propter affectum. Voluntatem etiam potest homo habere deprauatã, vt studiosè men-
tiatur. Cùm enim homo nõ sit ipsa bonitas nec veritatis regula potest ab illa discedere & discor-
dare. Deus autem non accipit veritatem à rebus, sed causat eam, vt dictum est primo capite. Tales
enim sunt res quales iudicat Deus eas fore, & ideo nequit inde falli. Et cùm voluntas Dei sit regu-
la veritatis, non potest distortam à veritate habere voluntatem, vt aliud nobis annunciet quàm
mente habeat. Præterea cùm homo sit ex nihilo, ex sua natura vertibilis est in nihilum, ideo ex se
veritatem non habet. Natura autem diuina quæ ex se æterna est, & nullo modo vertibilis aut mu-
tabilis, habet ex se vt verax sit, & per consequens promissa adimpleat. Et hic est sensus Apost. hoc
loco, & cum dicit, fidelis Deus seipsum negare non potest. Et si à veritate declinaret, cum sit ip-
sissima veritas, seipsum negaret. Si autem obiiciatur quod multa enunciare fecit Deus, quæ non
euenerunt, vt pote quod per Ionam prædici fecit: adhuc quadraginta dies & Niniue subuertetur, *Ione 3. b*
Et per Esaiam, Dispone domui tuæ, quia morieris, & non viues. Dicendum quod duo sunt genera *4. Reg. 20. a*
prophetiarum. Alterum comminationis, quo non prædicuntur aliqua quasi omnino & absolutè
futura, sed secundum præsentia hominum merita aut demerita, si non mutentur: iuxta illud, Re- *Hier. 18. b*
pente loquar aduersus gentem, & aduersus regnum, vt eradicem, & destruam, & perdam, & dis-
sipem illud. Si pœnitentiam egerit gens illa, &c. agam & ego pœnitentiam super malo, &c. Et il- *Leuit. 26 g*
lud: Orabunt pro impietatibus suis, & recordabor fœderis mei, &c. & illud: Si ductus pœnitudi- *Deut. 3. a*
ne cordis reuersus fueris ad Deum, reducet te ac miserebitur tui. Et Ezechiel, Si impius egerit *Ezech. 18. e*
pœnitentiam, &c. Alterũ genus prophetiæ dicitur prædestinationis, qua proferuntur ea quæ sim-
pliciter & absolutè, hoc est infallibiliter sunt ventura. Et huiusmodi fuit promissio Saluatoris
Christi, videlicet venturi; qui non promisit saluare nisi credentem: & ideo si incredulum non sal-
uat, non euacuatur eius fides siue promissio: quia promissio facta de Christo Saluatore, non fuit
facta sub conditione aliqua pendente ex hominum fide, vel voluntate, aut ex operibus. Et ideo si-
cut Christus fuit gratis promissus, ita non venit ob aliquod debitum, sed vt suam Deus liberaret
fidem promissionem implens, quod in hac Epistola ostendere nititur Apostolus contra gloria-

tionem Iudæorum, qui arbitrahanmt se promeruisse aduentum Christi ex nperibus legis.

Text. *Sicut scriptum est, ut iustificeris in sermonibus tuis, & uincas cùm iudicaris.*

HIc probat quod incredulitas aliquorum fidem Dei non euacuauit: testimonio Psalmistæ in
Psal. 50. quo sic legitur, Et vincas cum iudicaris. Ad quod dictum intelligendum, & qualiter proposito deseruiat, notandum est, quod Dauid in eodem psalmo in angustia & mœrore animi veniam humillimè precabatur, dicens: Miserere mei, &c. nulla merita ante neulos Dei proponens, sed solùm fidem siue fidelitatem ipsius, veniam promittentis his qui crimina sua coofiterentur. Vnde adiunxit, Tibi soli peccaui, &c. Et cùm peccatum nõ esset nisi cõtra legem suam, subiunxit, Vt iustificeris in sermonibus tuis, &c. Iustificari io sermonibus, nihil aliud est, quàm iustom fieri & apparere in dictis siue promissis, quod fit cum quis ea quæ promisit, implet. Promiserat enim Deus
2. Reg. 7. b per Nathan prophetam, quod stabiliret regnum eius in æternum in semine suo. Postea verò cùm in graue peccatum incidisset adulterij & homicidij, dicebatur à quibusdam quod propter huiuscemodi peccata Deus non esset ei promissionem seruaturus, nec missurus filium suum vt nasceretur de tam spurcissimo peccatore. Mens ergo Dauidis erat dicere duo: Primò quod propter peccatum eius non mutabatur iustitia Dei, ad quam pertinet vt suos sermones impleat, & quãtum ad hoc dicit, *Vt iustificeris sermonibus tuis*. i. ex hac venia & misericordia quam precor, appareat veritas sermonis tui de stabilitate regni, & de Christo ex me nascituro: & sic appareas iustus in sermo-
Prou. 8. a nibus. i. in promissis tuis, vt propter peccata mea ea implere oon desinas. Vnde in Prouerbiis, Sapientia clamitat: Iusti sunt omnes sermones mei, non est enim in eis prauum quid, neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. & Psal. Fidelis dominus in omnibus verbis suis. i. in pollicitationibus suis. Secundò intendebat dicere quod diuina promissio non imitatur humanum iudicium, cùm dicit: *Et uincas cùm iudicaris*. i. vt vincas implẽdo promissionem
Infra 12. d tuam, cùm iudicaris ab hominibus, quod eã propter peccata mea non sis impleturus. Vnde Apost. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. quod multò magis competit Deo. Promissio autem
Psal. 131. quam Deus fecerat Dauid, dicens: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam: & ego ero ei in
2. Reg. 7. b patrem, & ipse erit mihi in filium, pertinebat ad prophetiam prædestinationis quæ est immutabilis, vt dictum est. Et quanuis dicatur: Si custodierint filij tui testamentum meum, &c. Tamen concluditur, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Ponuntur autem plures sensus huius authoritatis, sed hic magis quadrat proposito Apost. qui ex hoc sic arguere videtur: Si peccatum Dauid oon euacuauit fidem siue promissiooem Dei, sic oec incredulitas aliquorum euacuauit fidem siue promissionem Dei factam credentibus.

Text. *Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquum est Deus qui infert iram? secundum hominem dico. Absit: alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum?*

HIc excludit falsum intellectũ prædictæ authoritatis inductæ, vt iustificeris, &c. Quia posset aliquis intelligere prædicta verba, quæ coniunguotur cum illis, Tibi soli peccaui. accipiendo aduerbium, *ut*, causaliter. & sic sequeretur quod peccatũ hominis directè ordinaretur ad commendandam iustitiam Dei q. d. Dauid, Tibi soli peccaui, vt, id est, ob eam causam, vt tu iustificeris, &c. Ideo Apost. hoc ostendit esse falsum. Ad cuius euideotiam ootandum est quod Apostolus duas comparationes prius fecerat. Vnam quidem veritatis diuinæ ad humanum iudicium, cùm dixerat: Est autem Deus verax, omnis homo mendax. Aliam, iustitiæ Dei ad peccatum humanum, secundum verba quibus dicit: Tibi soli peccaui, vt iustificeris in sermonibus tuis. Et quantum ad secundam comparationem dicit: Si enim hæc verba essent intelligenda causaliter, vt iniquitas nostra directè ordinaretur ad commendandam iustitiam Dei, *quid*
Eccl. 15. d *dicemus*, id est, quomodo poterimus sustinere inconuenientia quæ sequuntur? Non enim peccatum est necessarium ad commendandam iustitiam Dei. Vnde non concupiscit multitudioem infidelium filiorum & inutilium. Exprimit antem inconueniens quod sequitur, dicens: *Nunquid iniquum est Deus qui infert iram?* id est, vindictam & pœnam pro peccato, quasi dicat, hoc videtur sequi, Si dicamus quod iniquitas nostra commendat, id est, directè ordinatur ad commendandam iustitiam Dei. Quia si peccatum ad hoc directè & per se ordinetur, oon est dignum pœna, sed præmio. Et sic Deus puniens hominem pro peccato, esset iniquus, id
Deut. 32. a est, iniustus: contra illud: Deus autem fidelis absque vlla iniquitate. Excludit consequenter hoc inconueniens, dicens: *Absit*, scilicet qood dicamus Deum iniquum, dum infert pœnam pro peccato. Deinde impietatem seu absurditatem verbi correctione mitigat, subiungens: *secundum hominem dico.* ac si dixisset, sic de Deo more humano absque reuerentia loqui fas non est. Vel potest exponi, id est, secundum hominem illorum argutiam loquor, qui sic irreuerenter Deum nominant: non enim ex meo seosu, sed ex hominis errantis iudicio protuli: deinde per aliud inconueniens improbat dictum illud, dicens: *Alioquin*, scilicet si Deus est iniquus siue iniustus, *quomodo iudicabit hunc mundum?* id est, quomodo conuenit ei quod sit vniuersalis & supremus iudex totius mundi? Oportet enim, quod est primum & supremum in qunlibet ge-
Iob 34. b nere, esse infallibile, sicut primum mouens immobile. Simile argumentum ponit Ioh, dicens: Verè Deus oon condemnat frustrà, nec omnipotens subuertit iudicium. Quem constituit alium super terram? &c. quasi dicat, Si Deus non iustè iudicaret, oporter dicere alium esse iudicem mundi.

Si enim ueritas Dei in mendacio abundauit in gloriam ipsius: quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? & non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, ut ueniant bona, quorum damnatio iusta est. Text.

HIc Apost. excludit falsum intellectum primæ comparationis adductæ. s. ueritatis Dei ad iudicium humanum deducendo ad aliud incōueniens, dicens: *Si enim, &c.* quasi dicat. Si propter meum mendacium veritas Dei manifestatur & relucet, siue abundauit in gloriam ipsius: ita quod mendacium directè pertineat & ordinetur ad augmentum gloriæ Dei: contra illud, Nūquid Iob 13.b
Deus indiget vestro mendacio? Sequuntur duo inconuenientia. Vnum quod homo non deberet reputari peccator propter mendacium, ex quo in gloriam Dei cedit & ordinatur: & hoc est quod dicit. *Quid adhuc, &c.* i. cur etiam nunc ego ab hominibus peccator iudicor propter mendacium, Infra 5.d
quod dicunt me dixisse, licet non dixerim: sed arbitrantur me dixisse, eo quod dixi, lex subintrauit vt abundaret delictum. Et vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Aliud incōueniens est quod habebat verbum falsum, quod ei & aliis Apost. superabundantiæ gratiam prędicantibus à pseudoapostolis blasphemando imponebatur. s. eos dicere, Faciamus mala peccando, & mēdacium dicendo, vt veniant bona, vt veritas & iustitia Dei commendetur. vnde alibi dicit: Blasphe- 1. Cor. 4.e
mamur & obsecramus, & sicut quidam aiunt nos dicere verba nostra deprauando: de quibus D. Petrus: Indocti & instabiles deprauant, &c. Hoc autem excludit, dicens: Quorum damnatio iusta 2. Pet. vlt.d
est. s. eorum qui faciunt mala, vt veniant bona, & eorum qui blasphemando aiunt nos id dicere. Sicut enim non est verum ex falsis syllogisandum: ita nec perueniendum est ad bonum finem per media mala. vnde Hier. ex persona impiorum: Bene est omnibus qui præuaricātur & iniquè agūt. Hier. 12.a
Iustè enim damnātur peruersores sacræ scripturæ: iuxta illud, Si quis apposuerit ad hoc, apponet Apoc. vlt.d
Deus plagas scriptas in libro isto, &c. An autem minora mala consulenda sint, vt euitētur maiora, dictum est supra 1. cap. super verbo, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

SECVNDA PARS III. CAPITIS.

Quid ergo? Præcellimus eos? Nequaquam. Text.

IN hac secunda huius tertij cap. parte Apostol. excludit inanem Iudæorum gloriam, qui propter prædictas prærogatiuas se Gentilibus præferebāt. Potuissent enim Iudæi audita prærogatiua eorum, quia erāt eis credita eloquia Dei, inaniter gloriari, & concludere ex dictis Apostoli: ergo præcellimus eos & præstantiores sumus illis. Sed respondet negatiuè, dicens: Nequaquam. Si obiiciatur quod Apostol. hic videtur aduersari ei quod supra dixerat: Multum per omnem modum. aliqui dicunt quod id quod prædixerat intelligebat secundum statum quem habebant Iudæi tempore legis, nunc autem loquitur secundum statum gratiæ: secundum quem Colosensibus scribens, dicit: In Christo Iesu non est Gentilis, circunci- Colo. 3.
sio & præputium. quia. s. illa non faciunt differentiam secundum statum Christi: veruntamen hoc omnino non conuenit intentioni Aposto. quia infra ostendit, quod etiam quando Iudæi sub lege erant, subiacebant peccatis, quemadmodum & Gentiles, imo amplius: iuxta illud, Ista est Hierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea vt esset Ezech. 5.b
magis impia quàm Gentes. Dicendum quod superius ostendit prærogatiuam diuinorum beneficiorum: nec tamen dixit quod Iudæus esset excellentior, sed quod eis est amplius donatum, siue quod amplius recepissent. Hic autem excludit excellentiam personarum, eo quod illi qui Dei beneficia receperunt, non fuerunt bene vsi.

Causati enim sumus Iudæos & Græcos omnes sub peccato esse. Text.

HIc affirmat suam negationē, dicens se prius probasse Iudæos & Gentiles sub peccato fuisse. Ideo dicit: *Causati*, id est, causas & rationes adduximus, quare Iudæi non præcellerent Græcos siue Gentiles, sed illos fuisse ęqualiter obnoxios peccatis. Quo ad Gētiles in primo c. ibi, Qui cùm cognouissent Deum, &c. Quo ad Iudæos verò in 2. ca. cùm dixit: Qui alium doces, teipsum non doces, &c. Nec Gentiles sua philosophia, nec Iudęos legis cognitio in aliquo excusabat, sed potius reddebat abominabiliores. Omnes enim sub peccato esse ostendit, adeo vt in ambobus verificaretur illud Esa. A planta pedis vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas. Esa. 1.b

Sicut scriptum est: Quia non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Text.

HIc probat dicta sua authoritate scripturæ ad elucidandam vtriusque legis consonantiam. Aliqui dicunt omnia contineri in Psal. 13. veruntamen Apost. hoc non dixit, sed simpliciter ait, Scriptum est tum in Psal. tum in Esa. tum alibi. Nam hoc quod dicit, Non est iustus quisquam non est expressum in prædicto Psal. nisi eliciatur ex eo quod subditur, Non est qui faciat bonum. Cùm autem illud propria forma citet, verisimilius est quod sit desumptum ex illo Eccle. Non Eccl. 7.c
est homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Et primò ponit peccata omissionis, remouendo principia bonorum operum, & deinde remouendo ipsa bona opera. Principia autem bonorum operum sunt tria, quorum vnum pertinet ad ipsam operis rectitudinem: & hoc est iustitia quam excludit dicens: *Non est iustus quisquam.* Vnde Mich. Periit sanctus de terra, & rectus in Mich. 7.a
hominibus non est. Quod tripliciter potest intelligi. Vno modo vt intelligatur quod nullus sit iustus in se ex seipso, quia ex se quilibet est peccator, à solo autem Deo habet iustitiam: secundum illud, Dominator domine Deus misericors, qui aufers iniquitatem atque peccata, nullus apud Exo. 34.a
te per se innocens est. Alio modo quod nullus quantum ad omnia est iustus: secundum illud,

Prou.20.b Quis potest dicere mundum est cor meum? Tertio potest intelligi vt referatur ad populum malo-
rum, inter quos nullus est iustus: est enim phrasis scripturæ, vt quandoque loquatur de toto popu-
Hier.36.c lo, ratione malorum, & quandoque ratione bonorum: vt perspici facilè potest in Hierem. Duo ta-
men primi sensus magis congruunt intentioni Apost. qui in secundo sensu non intendit compre-
hendere D. Virginem, quæ ab omni peccato fuit præseruata. vnde Salomô, Tota pulchra es ami-
ca mea, & macula non est in te. Secundum autem principium boni operis est discretio ratio-
nis: & hoc excludit subdês, Non est intelligens. vnde Psal. Nescierunt neque intellexerunt. & ali-
Psal.13. bi, Noluit intelligere vt bene ageret. Tertium principium est rectitudo intentionis, quam exclu-
Osea 10.b dit, dicens: ***Non est requirens Deum.*** suam scilicet intentionem ad ipsum dirigendo, vnde Oseas,
Tempus inquirendi dominum, qui cùm venerit, docebit vos iustitiam. Deinde excludit à Iudæis
bona opera. Primò quantum ad omissionem diuinæ legis, cum dicit: ***Omnes declinauerunt***, scilicet à
regula diuinæ legis, omittendo. Secundò quantum ad omissionem finis, cum dicit: ***Simul inutiles
facti sunt.*** Hoc enim inutile dicimus quod non consequitur finem suum: & ideo cum homines à
Sap.4.a Deo declinant, redduntur inutiles. vnde Sap. Impiorum multitudo nô est vtilis. Tertiò quantum
1.Ioan.1.d ad omissionem ipsorum. vnde dicit: ***Non est qui faciat bonum***, scilicet sine peccato. vnde D. Ioan. Si
Hier.4.f dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Hier.
Sapientes sunt, vt faciant mala: bona autem facere nescierunt. Subdit autem ***vsque ad vnum***, quod
potest exponi exclusiuè, quasi dicat, præter vnum: qui scilicet solus, fecit bonum, redimendo ge-
Eccl.7.d nus humanum. vnde Sap. Virum de mille reperi vnum, mulierem non inueni. Vel potest intelligi
inclusiuè: quasi dicat, nec etiam vnus purus homo, qui faciat bonum, scilicet perfectum: iuxta il-
lud, Quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium & quærentem fidem.

Text. ***Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis
eorum: quorum os maledictione & amaritudine plenum est.***

HIc incipit exprimere peccata commissionis, sed primo circa peccata oris ponit promptitu-
dinem & turpitudinem, cum dicit: ***Sepulchrum patens, &c.*** Tale enim sepulchrum patês duo
habet. Primò est paratum ad recipiendum mortuum, & secundum hoc guttur hominis dicitur se-
Hier.5.d pulchrum patens, quando est paratum ad dicendum mortifera, per quem modum dicit Hierem.
Pharetra eius quasi sepulchrum patens. Secundò sepulchrũ patens exhalat fœtorem. vnde Chri-
stus dicit, hypocritas esse similes sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa,
intus verò sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia. Et secundum hoc, guttur hominis di-
Matt.23.c citur sepulchrum patens, quando ex ore procedit turpiloquij fœtor. Deinde ponit fraudem, di-
Hier.9.c cens: ***Linguis suis dolose agebant.*** aliud habendo in corde, aliud in ore: iuxta illud, Sagitta vulnerans
lingua eorum, dolum locuta est. Tertiò ponit peccatum oris, cum dicit, Venenum aspidum sub
labiis eorum. quia scilicet talia verba euomunt, quę insanabiliter proximos occidunt, vel spiri-
tualiter vel corporaliter: vnde dicitur, Fel draconum vinum eorum, & venenum insanabile.
Deut.32.e Quartò designat abundantiam omnium peccatorum, cum dicit: ***Quorum os maledictione &
Infra 12.d amaritudine plenum est***: quia scilicet maledicunt aliis detrahendo: contra illud, Benedicite, & nolite
maledicere. Et amaritudine inquantum nô verentur in faciem proximi dicere conuitiosa verba,
Eph.4.g iniuriosa atque contumeliosa: quibus ad amaritudinem prouocatur: contra illud, Omnis amaritu-
do tollatur à vobis.

Text. ***Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: contritio & infelicitas in viis eorum, &
viam pacis non cognouerunt: non est timor Dei ante oculos eorum.***

HIc exprimit peccata operis circa quę tria tangit: Primò promptitudinem ad male agendum,
cum dicit, ***Veloces.*** i. prompti, ***pedes eorum.*** i. affectus ipsorum, ***ad effundẽdum sanguinem.*** i. ad fa-
ciendum quæcunque grauia peccata, inter quæ grauius quod committitur in proximum, est ho-
Prou.1.b micidium: quod designat hic per sanguinis effusionem: de quo Salomon, Pedes eorum in malum
currunt & festinant, vt effundant sanguinem. Secundò tangit multitudinem nocumentorum, quę
aliis inferuntur, cum dicit, ***in viis eorum.*** i. in operibus eorum est contritio, quia alios comprimunt
Iob 24.b & consternunt opprimendo eos: iuxta illud, Ad conterendum erit cor eius, & infelicitas inquan-
tum. s. priuant homines bonis suis ad miseriam eos deducendo: secundum illud, Nudos dimittunt
homines vestimenta tollentes. Possunt tamen intelligi duo hic posita ad designandum pœnam
potius quàm culpam. vt sit sensus: In viis eorum est contritio & infelicitas. i. operationes eorum
quæ per vias designantur, ducunt ad contritionem & infelicitatem: ita quod contritio referatur
Esa.30.c ad oppressionem pœnæ, qua pro peccatis punientur: iuxta illud, Comminuentur sicut conteritur
lagena figuli. Infelicitas autem referenda est ad pœnam damni, quia felicitate æterna priuabun-
Sap.13.b tur: secundum illud, Infelices autem sunt & inter mortuos spes eorum. Tertiò tangit obstinatio-
nem culpæ eorum ad malum, à qua quis dupliciter reuocatur. Primò per hoc quod vult cum ho-
Psal.119. minibus pacem habere: sed contra hoc dicitur hic, Et viam pacis non cognouerunt. vnde Psalm.
Luc 18.a Cum his qui oderunt pacem, &c. Secundò intuitu diuini timoris. Sed isti nec Deum timent,
nec homines reuerentur: ideo non est timor Dei ante oculos eorum, id est, ante ipsorum conside-
Eccl.1.c rationem. Ideo Sapiens, Timor domini expellit peccatum. Nam qui sine timore est, non pote-
rit iustificari. Potest autem hoc specialiter contra Iudæos Christo non credentes, quod non
Ephe.2.d cognouerunt viam pacis, id est Christum: de quo dicitur, Ipse est pax nostra qui fecit vtraque
vnum.

Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. Text.

HIc excludit exceptionem quam potuissent Iudæi obiicere. Poterant enim peruertere sensum
authoritatis inductæ, dicendo quod prædicta authoritas intelligebatur de Gentilibus, & nõ
de Iudæis. Ideo hoc excludit, dicẽs: Scimus quoniam quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt,
i. his qui subiecti legi loquitur. Sed Gentiles non erant subiecti legi Moysi, sed solum Iudęi: iuxta
illud, Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarũ & hæreditatem domui Iacob: igitur nõ po- Eccl. 24. c
terant huiuscemodi exceptionem proponere. Verùm si obiiciatur authoritatem illam non esse ex
lege Moysi, qui solum scripsit Pentateuchum: dicendum quod nomen legis quandoq; sumitur pro
toto veteri testamento, & non pro quinque libris Moysi tantum: iuxta illud, Vt impleatur sermo
qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis. quod non est scriptum in Penta- Ioan. 15. d
teucho, qui propriè dicitur lex, sed in veteri testamento, videlicet in Psal. 24. Et hoc modo acci- Psal. 24. c
pitur hic lex. Quandoque autem totum vetus testamentum diuiditur in tria. s. in legem, psalmos,
& prophetas: secundũ illud. Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & psalmis, Luc 24. g
& prophetis de me. Aliquando autem totum vetus testamentum diuiditur in duo. s. legem & pro-
phetas: iuxta illud, In his duobus mandatis omnis lex pendet & prophetæ. Et secundum hũc mo- Mat. 22. d
dum psalterium sub prophetis continetur. Si iterum obiiciatur quod in lege, hoc est veteri testa-
mento, continentur multa pertinẽtia ad Gentes, prout patet in pluribus locis Esa. & Hier. vbi di-
cuntur multa contra Babylonios & alias nationes: ergo nõ quæcunque lex loquitur his qui in le-
ge sunt, loquitur. Dicendum quod quandocunque lex indeterminatè loquitur, ad eos pertinere
dicitur, quibus lex datur. Quando verò lex vel scriptura de aliis loquitur speciali titulo, prout cũ
dicitur: Onus Babylonis & onus Tyri, &c. de illis intelligitur. Veruntamen ea quæ in veteri testa-
mento contra alias Gentes scribuntur, aliquo modo ad Iudæos pertinebant, in quantum eorum
infortunia ad eorum consolationem vel terrorem prænũtiabantur, prout etiam prædicator ea de-
bet dicere quæ pertinent ad eos, quibus prædicatio fit, qui sunt præsentes. & aliquãdo ea quæ per-
tinẽt ad absentes. Necnon punitiones factas exteris propter peccata eorum, vt ipsi caueant. *Vt om-
ne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus* Deo. Hic assignat intentionem prædictæ authoritatis
ad quid. s. scripta, & ad quid adducta fuit. Quia scriptura propter duo tam Gentiles quàm Iudęos
arguit de iniustitia. Primo quidem ad reprimendum eorum iactantiam, qui se iustos arbitrabãtur,
vt ille, de quo D. Lucas, Qui arbitrabatur se iustum, & aspernabatur cæteros, dicens: Non sum si- Luc 18. b
cut cæteri hominum, ieiuno bis in sabbato, &c. Et quantũ ad hoc quod dicit, *ut omne os obstruatur,*
s. eorum qui sibi præsumptuosè iustitiam adscribunt. vnde Psal. Obstructum est os loquẽtium ini- Psal. 62.
qua. Et Anna mater Samuelis, Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes. Secundo vt suam 1. Reg. 2. a
culpam recognoscentes, se Deo subiiciant. Ideo dicit: *Et subditus fiat omnis mundus* Deo i. non solũ
Gentiles, sed etiam Iudæi. vnde Psal. Nónne Deo subiecta erit anima mea? *Quoniam ex operibus* Psal. 61.
legis nõ iustificabitur omnis caro coram illo. Hic assignat rationem prædictæ authoritatis: quasi dicat,
ideo non est iustus quisquam, &c. Quoniam omnis caro. i. omnis homo non iustificabitur coram
illo. i. secundum eius iudicium ex operibus legis. Quia si ex lege esset iustitia (vt Apost. ait) Chri- Gal. 2. d
stus gratis mortuus fuisset. Et alibi, Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum mi- ad Tit. 3. b
sericordiam suam saluos nos fecit. Notandum tamen quod duplex est opus legis, quoddam est
proprium opus legis Mosaicæ, prout obseruatio cæremonialium præceptorum. Quoddam verò
est opus legis præceptorum moralium, quæ pertinent ad legem naturæ. Dictum Apost. nõ solum
intelligitur de operibus præceptorum cæremonialium, quæ erant legis Mosaicæ peculiariter, sed
etiam de operibus legis naturæ quæ continebantur in lege Moysi, & dicuntur moralia. Quia, vt
infra dicetur, Si ex operibus, iã non est gratia, alioquin gratia non est gratia. Et nota quod Apost. Infra 11. e
hîc loquitur de prima iustificatione, non de secunda; siue de augmento gratiæ: quia talis fit per
opera legis. vnde supra 2. cap. dicit, Factores legis iustificabuntur. vbi hanc materiam diffusè tra-
ctauimus. Si dicatur quod operibus legis naturæ promissa est vita æterna, iuxta illud, Si vis ad vitã
ingredi, serua mandata, &c. dicendum quod verum est supposita gratia: quia si illa mandata ser-
uentur secundum substantiam operis tantum, quod fieri potest non iustificant apud Deum: sed
duntaxat quantum ad homines, vt dicit infra 4. cap. *Per legem enim cognitio peccati.* Hic probat
quod opera legis non iustificant. Quia lex data fuit vt homo cognoscat quid agere aut quid vita-
re debeat, cùm sit regula directiua actuum humanorum: iuxta illud, Mandatum lucerna est, & lex Prou. 6. c
lux, & via vitæ. Sed ex hoc quod homo cognoscit peccatum, quod vitare debet tanquam prohibi-
tum, non tamen sequitur quod statim vitet illud, quod tamen pertinet ad rationem iustitiæ Dei,
sine qua concupiscentia subuertit iudicium rationis in particulari agibili, & ideo lex non sufficit
ad iustificandum, sed necessarium est aliud remedium per quod concupiscẽtia reprimatur, quod
lex nec opera præstare possunt, sed solum gratia quam Apost. vocat iustitiam Dei.

TERTIA PARS III. CAPITIS.

Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & prophetis. Text.

IN hac 3. huius cap. parte Apost. ostẽdit Iudæos & Gẽtiles æquales fuisse, quantũ ad
statũ gratiæ subsequẽtis, declarãdo primo quẽadmodũ se habeat vera iustitia ad legẽ,
duabus cõparationibus. Prior est quia iustitia Dei non est ex lege causata. vnde dicit,
Nũc autẽ sine lege. i. absq; vi & ope legis, siue lege nullo modo cooperante, *iustitia Dei
manifestata*

manifestata est, & non est de nouo facta, sed est de nouo manifestata: erat enim iustitia Dei in patribus & in aliquibus Gentilibus, vt in Iob: sed erat tanquam occulta, tum quo ad rem creditam. s. Christum, tũ quo ad promulgationem. Ideo in his verbis explicatiuè exprimit quod prædixerat, s. quod per opera legis non poterat iustificari omnis caro coram Deo, sed solum gratia quæ iustitia Dei dicitur, nunc tempore gratiæ manifestata per doctrinam Christi & eius miracula, ac etiam per facti euidentiam. Quoniam euidens est multos esse diuinitus iustificatos, & hoc sine lege scilicet
Esa. 56. a licet causante iustitiam: iuxta Esa. vaticinium, Prope est salus mea, vt veniat: & iustitia mea, vt re-
Gal. 5. a ueletur absque opere legis. vnde Apost. Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Et ne quis credat hanc iustitiam esse legi contrariam, alteram ponit comparationem iustitiæ ad legem, cum dicit *testificata à lege & prophetis*. Lex quidem testificata est Christi iustitiam
Ioan. 5. g prænũtiando & præfigurando. vnde Christus dicebat, Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. Ille enim scripsit de me, & etiam per effectum. Quia cum ipse Moyses iustificare nõ posset, testimonium perhibebat aliunde quærendam esse iustitiam. Prophetæ autem testificati sunt eam
Act. 10. g prænuntiando: iuxta illud, Huic omnes prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius.

Text. *Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui credunt in eum.*

HIc assignat causam iustitiæ Dei, quæ est fides Iesu Christi. i. quam ipse Christus tradidit: iuxta
Heb. 12. a illud, Aspicientes in authorem fidei, vel etiam quæ de ipso habetur. Dixerat Aposto. Ex fide in fidem, sed non explicauerat materiam fidei, neque modum quo iustitia Dei nobis iungeretur. Nunc vtrumque explicat dicendo, *Iustitia autem Dei per fidem*. Ecce modus. Cũ dicit *Iesu Christi*,
Infra 10. c ecce materia: vnde infra, Quod si confitearis in ore tuo dominũ Iesum, & in corde tuo credideris quod Deus illũ suscitauit à mortuis, saluus eris. Dicitur autẽ iustitia Dei esse per fidem Iesu Christi, non quòd fides sit causa effectiua aut meritoria iustitiæ Dei, quasi per fidem mereamur primã gratiã siue primã iustificationẽ, quẽadmodũ Pelagiani dixerunt. Sed quia in ipsa iustificatione, qua actu effectiuè iustificamur à Deo, primus motus mentis in Deum, est motus fidei, qui licet sit simul tempore cum motu pœnitentiæ, spei, & charitatis: tamẽ ordine naturæ præcedit. vnde & ipsa fides dicitur primus effectus iustitiæ siue gratiæ Dei, eo quod fides dirigat spem, chari-
Ephe. 2. b tatem & omnes alias virtutes quæ fluunt ab ipsa gratia. Et in his qui semel habuerunt gratiam, &
Gal. 5. b lapsi sunt in peccatis præter infidelitatẽ, fides informis (quæ donũ Dei est) est particulariter causa
Ephe. 3. d dispositiua & prima, licet nõ sit effectiua. Fides autem, quæ est primus effectus iustitiæ, non est informis, quia habet secum charitatem operantem. Hæc etiam est fides, de qua etiam dicitur quod
1. Ioan. 4. c per eam in nobis habitat Christus, qui nõ habitat absque charitate: secũdum illud, Deus charitas est, & qui manet in charitate, manet in eo. Hæc est etiam de qua dicitur fide purificãs corda hominum, quæ purificatio non fit absq; charitate: secundum illud, Vniuersa delicta operit charitas.
Prou. 10. b & illud, Charitas operit multitudinẽ peccatorũ. Et ne quis diceret per hãc fidẽ solos Iudæos iusti-
1. Pet. 4. c ficari, ostendit cõmunitatem huius iustitiæ, cum subdit: *In omnes*. s. iustitia hæc est in corde, non in
Heb. 9. d carnalibus obseruantiis: de quibus dicitur quod carnales obseruantiæ erant ad iustificationem carnis vsque ad tempus correctionis impositæ. *Et super omnes*, quia videlicet facultatem humanam excludit: nemo enim ex operibus humanis hanc primam promereri potest. Addit autem, *qui credunt in eum*. i. non solum qui credunt ei. i. qui assentiunt firmiter reuelatis à Deo, sed qui credunt in eum. i. qui toto voluntatis affectu tendunt in eum & adhærent ei, quod fit per charitatem.

Text. *Non enim est distinctio: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei.*

HIc manifestat & probat quod dixerat, quãtum ad communitatem gratiæ & æqualitatem Iudæorum & Gentilium. Dixerat enim quod iustitia Dei est in omnes, &c. Quia quo ad hoc
Col. 3. b non est distinctio inter Iudæum & Gentilem. vnde alibi dicit: In Christo Iesu non est Gentilis & Iudæus. s. distinctionem aliquam habens, quasi Iudæus non egeat iustificari à Deo, sicut Gentilis.
Esa. 53. c Omnes enim peccauerunt, vt supra ostensum est. Et Esa. dicit, Omnes nos quasi oues errauimus. & per hoc omnes egent gloria Dei. i. iustificatione siue remissione peccatorum; quæ cedit in glo-
Psal. 113. riam Dei. Nec homo debet sibi hanc gloriam ascribere: secundum illud, Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam. & illud, Date gloriam Deo. Si igitur eo quod omnes peccauerunt, & ex se iustificari non possunt, restat vt per aliam causam iustificentur.

Text. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius.*

HIc declarat causam iustitiæ esse Dei gratuitam voluntatem, & non opera legis præcedentia.
Esa. 52. b vnde Esa. Gratis venũdati estis, & sine argẽto redimemini. Et hoc per gratiam ipsius. s. Dei, iuxta illud, Gratia Dei sum id quod sum. Ostẽdit deinde quæ sit causa meritoria iustificationis. s. redemptio & satisfactio Christi. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati: ex qua quidem seruitute redimitur, si pro peccato satisfaciat: quẽadmodum si quis per culpam cõmissam obnoxius fuit regi ad soluendum pecuniam, ille eum redimere diceretur à noxa, qui pro eo solueret pecuniam. Hæc autem noxa pertinebat ad totum genus humanum, quod per primi parentis peccatum infectũ fuerat, pro quo nullus alius satisfacere poterat nisi solus Christus, qui à peccato immunis erat, & infinitæ virtutis ac satisfactionis, propter vnionem, capax. ideo subdit, *quæ est in Christo Iesu*, id est, facta per Christum Iesum, cuius meritum manet in eo. q. d. in nullo alio po-
1. Pet. 1. d terat nobis esse redemptio: iuxta illud, Scientes quod non corruptibilibus auro & argento

redempti

redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed precioso sanguine. s. Christi,
quasi agni immaculati & incõtaminati. Ostendit insuper vnde ista redemptio habuit efficaciam,
cum dicit: *quem proposuit Deus propitiatorem*. i. placatorem & satisfactorem. Ex hoc enim Christi
satisfactio efficaciam ad redimendum & iustificãdum habuit, & Deus per eam placatus est: quia
ad hoc eum ordinauerat secundum propositum voluntatis suæ: secũdum illud, Qui operatur om- Ephe.1.c
nia secundum cõsilium voluntatis suæ. Vel proposuit, id est pro omnibus posuit. Quia humanum
genus quod non habebat, vnde satisfacere posset, ideo Deus dedit illi redemptorem qui satisfa-
cere posset. vnde Psal. Redemptionem misit dominus populo suo. Et sic dũ satisfaciendo redemit Psal.110.
nos à noxa peccati, Deum peccatis nostris propitium fecit. & ideo nominat eũ propitiatorem: &
D. Ioannes propiciationem. In cuius figura mandatum, vt fieret propiciatorium (id est Christus) 1.Ioan.2.a
quod ponebatur super arcam, id est ecclesiam. Ostẽdit postmodum per quid effectus redemptio- Exo.25.b
nis ad nos peruenit, cum dicit: *per fidem in sanguine ipsius* pro nobis effuso. vt enim pro nobis satis-
faceret, congruebat vt pœnã mortis pro nobis subiret, quam homo per peccatũ incurrerat: iuxta
illud, Quacunq; die comederis, morte morieris. Vnde D. Petrus: Christus semel pro peccatis no- Gen.2.b
stris mortuus est. Hæc autem mors Christi applicatur nobis per fidem, qua credimus eũ per suam 1.Pet.3.c
mortem mundum redemisse. vnde Apost. In fide viuo filij Dei, qui me dilexit, &c. Nam & apud
homines satisfactio vnius alteri non prodesset, nisi is cui facienda est, ratam haberet. Et sic patet
quomodo sit iustitia Dei per fidem Iesu Christi, & quomodo iustificatio est formaliter per gra-
tiam, à qua procedit fides, per quam nobis meritum passionis & sanguinis Christi applicatur.

*Ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum, in sustentatione
Dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: ut sit ipse iustus,* Text.
& iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi.

HIc declarat manifestationem iustitiæ Dei quantũ ad modũ, & quantum ad tempus. Dixerat
enim iustitia Dei in eo. s. Euangelio reuelatur. cui consonant quæ in hoc capite scribit. Nunc Supra 1.c
autem sine lege iustitia Dei manifestata est, quasi dicat: Quia redemptio facta est per Christũ Ie-
sum, &c. siue per eum factum est vt iustificaremur per redemptionẽ Christi, ad hoc quod Deus
iustitiam suam ostenderet, & hoc propter remissionem præcedentiũ delictorũ. In hoc enim quod
Deus remittit pręcedẽtia delicta, quæ lex remittere nõ poterat, nec homines ab eis propria virtu-
te purgari, ostenditur quod necessaria erat hominibus iustitia Dei, qua iustificarẽtur ab ipso: quod
solum fieri poterat per sanguinem Christi, cuius virtus (quæ non solum erat circa peccata pręsen-
tia, sed etiam præterita & futura) operatur per fidem, quã habuerunt illi qui præcesserunt Christi
passionẽ, prout & nos habemus, iuxta illud: Habentes eundem spiritum fidei, credimus. Et sic de-
clarauit modum quo iustificamur: quia. s. per fidem applicatur meritũ sanguinis. i. passionis Chri- 2.Cor.4.c
sti, quæ est causa meritoria nostrę iustificationis. Potest etiam exponi, vt dicatur propter remissio-
nem delictorum, quæ fuerunt hominum præcedentium Christi passionem, secundum illud: De-
ponet omnes iniquitates nostras, proiiciet omnia peccata nostra, &c. Ostendit insuper Apostolus Mich.vlt.d
tempus manifestationis, cum subdit: *In sustentatione Dei, &c.* quasi dicat præcedentia delicta erant
ante Christi passionem in sustentatione. i. tollerantia Dei, quasi in quadam diuina sustinẽtia, quia
credentes in eum non condemnabat pro ipsis, nec ab eis etiam totaliter liberabat. Cum adhuc te-
neret eos in limbo inclusos: in quo licet non paterentur sensibilem pœnam, erant tamen spe dila-
tionis & expectationis afflicti, iuxta illud: Spes quæ differtur, affligit animam. Ante enim Christi Prou.13.b
passionem in gloriam Dei introire nõ poterant. vnde de quolibet illorum verificabatur illud: Su-
stine sustentationes Dei. Adhoc enim præcedentia delicta, vel pręcedentes patres erant in susten- Eccl.2.a
tatione Dei, ad ostensionem. s. iustitiæ eius. *in hoc tempore*. i. vt in hoc tempore gratiæ iustitiam suã
perfectè ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo. Per hoc enim declarauit se iu-
stum, quod peccatum Adæ totam naturam humanam inficiens, non reliquit impunitum. vnde
Apost. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. & hoc est quod supra dixit: Nunc autem sine lege in- 2.Cor.6.a
stitia Dei manifestata est. Oportuit autem præcedẽtia delicta vsq; ad hoc tempus fuisse in susten-
tatione Dei. Primò, vt conuinceretur homo de defectu scientiæ: quia tempore legis naturæ in er-
rores & turpia peccata incidit. Secundò, ex defectu potentiæ: quia post legem scriptam, quæ fe-
cit cognitionem peccati, adhuc homo per infirmitatem peccauit. Deinde declarat quod iustitia
Dei per remissionem peccatorum manifestatur, siue accipiatur iustitia, qua ipse Deus iustus est, si-
ue qua alios iustificat: Cum dicit, *ut sit ipse iustus, &c.* i. vt per remissionem peccatorum Deus ap-
pareat iustus in seipso promissionem implendo: quia peccata sicut promiserat, remittit. Et cum
ad iustitiam Dei pertineat, vt peccata destruat homines ad iustitiam reducendo, iuxta illud: Iustus
dominus, & iustitias dilexit. Ideo apparuit iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi, id est, qui Psal.10.
per fidem Iesu Christi accedit ad eum, iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere. Heb.11.b

QVARTA PARS III. CAPITIS.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non: sed per legem fidei. Text.

IN hac quarta huius 3. c. parte, Apost. ex præmissis infert vnũ corollariũ. Et cõcludit id
quod ab initio Epist. ꝓposuerat, deprimere. s. Iudęorũ & Gẽtiliũ superbiã, & obfirma
re eorũ ora. Quia ex quo tu Iudæus es in peccato sicut Gẽtilis. Et ex quo Gẽtilis iusti-
ficatur per fidẽ, & ex Dei mera gratia, sicut & Iudęus, non remanet in aliquo vestrũ
quidpiã, vnde possit se sup aliũ extollere & gloriari. Et quãuis hoc corollariũ p modũ quęstionis
aduersus

aduersus vtrosq; illatum, posit intelligi, dirigitur tamen specialius ad Iudæum, de quo in princi-
pio huius capitis mouerat quæstioné, an præcelleret vel amplius haberet. vnde dicit *Vbi, &c.* ô Iu-
1.Cor.5.b dæe qui. s. vt dictum est, in lege gloriaris, & per hoc Gentili te vis præferre. contra illud: Non est
Gal.6.a bona gloriatio vestra. & illud: Non efficiamini inanis gloriæ cupidi. ***ubi est gloriatio tua?*** i. quid est
in te de quo posis gloriari, & te extollere super Gentiles? Nihil profecto inuenies. ***& exclusa est*** &
1.Reg.4.d procul abiecta gloriatio tua. i. occasio gloriádi, iuxta illud: Ablata est gloria de Israel. & illud: Glo
Osee 4.b riam eorum in ignominiam commutabo? Et quia Iudæorum gloria erat in lege (vt dictum est) vi-
debatur quod per aliquid eiusdem generis eorum gloriatio excluderetur. Ideo asignans causam,
quærit: ***Per quam legem?*** Et quia posset aliquis credere, quod Apost. diceret gloriationem illam ex-
clusam per aliqua præcepta legalia, quibus quædam maiora opera mandarentur, & ideo interro-
gando subdit: ***Factorum?*** quasi dicat, nunquid per aliquam legem scriptam, quæ facta præcipiat,
dico eorum gloriam exclusam? Respondet quod non, sed per legem fidei, quæ iustificat & facul-
tatem operandi & implendi legem præbet. Et sic apparet Apostolus duplicem induxisse legem. s. fa-
ctorum, per quam videtur intelligere legem veterem Moysi: & legem fidei, per quam videtur in-
telligere legem nouam & Euangelicam Christi, per quam Gentiles æquiparantur Iudæo. Si ob-
Eccl.2.d iiciatur quod in lege veteri exigebatur & necessaria erat fides, prout in noua, iuxta illud: Qui time-
Psal.115. tis dominum, credite illi, & illud: Credidi propter quod locutus sum. Imò etiam in lege noua fa-
Luc 22.b cta quorundam sacramentorum requiruntur, secundum illud: Hoc facite in meam commemora-
1.Cor.11.f tionem. & etiam facta moralium obseruationú, secundú illud: Si vis ad vitam ingredi, serua man-
Mat.19.c data. Et illud: Estote factores verbi, & non auditores tantum. Dicendum quod per legem factorú
Iacob.1.d intelligit legem exterius propositam & descriptam, per quam exteriora facta hominum ordinan-
tur, dum præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur quod fieri non debet, & à quibus abstinédum
est. Legem autem fidei vocat legem interius descriptam, per quam non solum exteriora facta, ve-
rum etiam ipsi motus cordium dispoouniur, inter quos motus fidei est primus, secundú illud: Cor-
Infra 10.c de creditur ad iustitiam. Et de hac lege loquitur cú dicit: Lex spiritus vitæ, &c. Hác legem quan-
Infra 8.a tum ad principale. D. Tho. dicit esse gratiam spiritus sancti, quæ reconciliat & amicitiam cú Deo
1.2.q.106.ar. componit, reprimit concupiscentiam, & dat facultatem operandi atque implendi legem, & ope-
ra legis, coram oculis Dei grata & accepta facit, quod lex antiqua non poterat, nec etiam natura-
lis, quæ etiam aliquo modo potest dici factorum: eo quod eis neque operibus data erat virtus re-
mittendi peccata. Ex discrimine duplicis legis. s. factorum & fidei, nascitur discrimen inter iusti-
tiam operum, & iustitiam fidei. Iustitia operum, est rectitudo operum per naturalem facultatem
rationis in moribus secundum legis normam. Iustitia verò fidei, est peccatorum remisio, sancti-
tatis acquisitio, ac operum gratificatio & acceptatio. vnde & antiqui patres qui habuerút gratiam
spiritus sancti, & quorum opera placuerunt & fuerunt grata & accepta Deo, & per consequens
habuerunt legem fidei, pertinebant ad nouum testamentum, siue ad nouam legem, iuxta illud:
Habentes eundem spiritum fidei. Sic nunc Christiani, qui solo timore pœnæ seruant mandata,
pertinere dicuntur ad vetus testamentum siue legem veterem, quæ idcirco factorum dicitur, quia
facta præcipiebat, & vim faciendi non præbebat, prout lex noua, quæ etiam facta & opera præci-
pit, & virtutem operandi tribuit, ideo dicitur factorum.

Text. ***Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis.***

HIc ostendit modum quo per legem fidei Iudæorum gloriatio excluditur, dicens: ***Arbitramur,***
nos. s. Apostoli veritatem à Christo edocti, ***hominem*** quemcunque. s. Iudæum, siue Gentilem,
Act.15.b iustificari per fidem, iuxta illud: Fide purificans corda eorum. & hoc ***sine operibus legis*** cæremonia-
libus, quæ gratiam non conferebant, sed solum significabant, ac etiam sine operibus moraliú præ-
Ad Tit.3.b ceptorum, iuxta illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, &c. Et est intelligendum de ope-
ribus præcedentibus iustitiam siue gratiam, & non concomitantibus: quia in ipsa iustificatione est
opus fidei, spei, charitatis, ac pœnitentiæ. Requiruntur etiam opera consequentia, quia vt D. Iaco-
bus ait, fides sine operibus mortua est. & ideo iustificari non potest.

Text. ***An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? Imò & Gentium: Quoniam quidem unus est Deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.***

HIc probat quod iustitia fidei cómuniter se habet ad omnes: hoc prius manifestauerat ratione
Infra 8.f sumpta ex parte causæ materialis, cú dixit: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. hic pro-
Psal.67. bat ratione accepta ex parte causæ agentis & iustificátis, quæ est Deus. vnde inf. 8. Deus est qui iu-
Hier.10.b stificat. Manifestú est enim quod Deus iustificando saluat illos, quorum est Deus, secúdum illud:
Deus noster Deus saluos faciendi. Non est autem Deus creator & prouisor Iudęorú tantú, sed etiá
Gentium, quas. s. gubernat & regit, secundum illud: Quis non timebit te ô rex Gentium? quanuis
Exod.5.a quandoque specialiter dicatur Deus Hebræorum. vnde scribitur in Exod. Deus Hebræorú. Sed
hoc est vel propter specialem cultum ab eis Deo exhibitum, vel per eius cognitioné, iuxta illud:
Psal.75 Notus in Iudæa Deus. Est tamen Deus per creationem, directioné, prouisionem & gubernatio-
nem omnium, siue Iudæorum, siue Gentilium. Ergo vtrosque iustificare potest: & iustificat, cum (vt
dictum est) apud Deum non sit illorum distinctio. Quod manifestat per signum, dicens: ***Quoniam
quidem unus est Deus qui iustificat circuncisionem.*** i. Iudæos circuncisos ex fide, & præputium per fi-
dem, quod videtur esse idem, licet posit dari aliqua differentia. Nam hæc præpositio ***ex*** designat
aliquando causam remotam. Hæc autem præpositio ***per*** designat causam propinquam. Iudęi ergo
dicuntur

dicuntur iustificari ex fide, quia fides fuit prima causa, ex qua processit circuncisio & cætera sa-
cramenta legalia. Et ita Iudæos iustificat fides, sicut quædam causa primaria per quasdam causas
medias. Gentiles autem per ipsam fidem immediatè iustificantur. *Text.*

Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statuimus.

HIc conferendo fidem cum lege excludit quandam obiectionem, & lenit animos Iudæorum,
qui poterant esse conturbati: eo quod in præmissis visus est à Deo fidem in sublime attolle-
re, legémque deprimere, ac si fides aduersa esset legi, eámque vti prauam & exitiosam cum idolo-
latria Gentium reprobare, & sic poterant suspicari quod legem destruere vellet. Ideo quærendo
dicit: *Legem ergo, &c.* An ex hoc quod dicimus hominem iustificari sine operibus legis, derogé- *Matt.5.c*
mus legi, & destruamus eam? Respondit dicens, *Absit.* Nam, vt dicit Christus: Non præteribit iota
vnum, aut vnus apex à lege, &c. Subdit autem: *sed legem statuimus*, id est, per fidem legem implemus
& perficimus, secundum illud: Non veni soluere legem aut prophetas, &c. Si obiiciatur Aposto- *Matt.5.a*
lum dixisse oppositum, cum dixit: Gloriam vultus Moysi promulgantis legem, eiusque submini- *2.Cor.3.c.*
strationem euacuari per lumen & gloriam Christi. Et alibi confirmat dicens legem esse antiqua- *Heb 8.d.*
tam, imò translatam. Et alibi, Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Dicendum quod *& 9.g*
in lege antiqua erant tria, scilicet cæremonialia, iudicialia, & moralia. Duo prima erant figuralia *ad Gal.5.a*
siue figuratiua, & vmbræ futurorum. Et illa per Christum fuerunt impleta & approbata opere, &
doctrina. Voluit enim circuncidi, in templo præsentari. vnde dicit Apostolus quod fuit factus *Galat.4.*
sub lege. Fuerunt etiam illa per fidem & legem nouam impleta, firmata, illustrata. Quia per fidem
& legem nouam ostensum fuit quod lex antiqua in suis figuris & vaticiniis atque oraculis verita-
tem continebat: quia eorum impletio apparet in Euangelio: & ideo fides siue noua lex non abro-
gat neque destruit antiquam, sed potius confirmat. Quia quando aliquid est via siue dispositio ad
aliud ad quod ordinatur, sicut ad finem, si cesset, habito fine, non propter hoc censetur destrui, sed
magis confirmari: Quia virtualiter manet in alio meliori. quemadmodum dicimus de motu ad
formam, quia cessat forma introducta, & virtualiter manet in ipsa. Lex autem vetus fuit quædam
dispositio ad nouam, & ordinata ad ipsam sicut ad perfectionē. Et ideo non censetur destrui, cum
maneat virtualiter in ea. Exemplum cōmuniter datur de campana, cuius formulare, ipsa perfecta,
destruitur: & de imagine imperfecta, cuius imperfectio pingendo & colores superaddendo, tolli-
tur siue corrumpitur. Sic lex antiqua, quæ ordinabatur ad nouam tanquam perfectiorem, virtua-
liter in ea manet, quantum ad rem significatam per eam. significabat enim iustificationem & re
missionem peccatorum, quæ fit in lege noua per fidem & sacramenta. Et ideo figuralia quātum ad
rem figuratam manent: sed non quantum ad vim obligandi vel obseruandi: quia quantum ad hoc
erant vmbræ, quæ adueniente lumine euacuantur: sic figura adueniente veritate, alioquin signifi-
caret falsum, scilicet futurum, quod est præsens vel præteritum. Si dicatur quod adhuc multæ cæ-
remoniæ antiquæ legis seruantur in Ecclesia, puta mulierum purificatio, & thurificatio. Dicēdum
quod non necessariò, nec eodem modo, sed solum inquātum participant de moralibus: in casibus
præpositis ad gratiarum actiones, quæ pertinent ad moralia. Et ideo quantum ad hoc Apost. in
preallegatis locis, dicit eam antiquatam, translatam & euacuatam. Eo modo loquendi quo Corin
thiis dicebat: Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Et quemadmodum *1.Cor.13.c*
quādo puer fit vir, euacuat, id est, dimittit ea quæ sunt paruuli, scilicet imperfectiones. Lex autem
antiqua erat paruulorum, id est, imperfecta. Quia vt dicit Apostolus: Nihil ad perfectum adducit *Matth.5.c.*
lex. Ideo quātum ad hæc fuit euacuata, quantum verò ad moralia, fuit à Christo In noua lege tri- *& 6.c*
pliciter impleta. Primò, quia verum intellectum legis expressit, prout patet de adulterio & homi-
cidio, ac aliis: In quorum prohibitione Pharisæi non intelligebant nisi exteriorem actum pro-
hibitum: Christus verò expressit interiores actus cadere sub prohibitione. Secundò adimpleuit
præcepta legis ordinando quomodo tutius seruaretur quod lex vetus statuerat, vt ne homo peie-
raret si omnino à iuramento abstineret, nisi in casu necessitatis. Tertio adimpleuit legem præce-
ptis legis, consilia perfectionis superaddendo: vnde dixit illi qui dicebat se seruasse omnia præ- *Matth. 19.c*
cepta: Vnum tibi deest: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia, &c.

EPITOME QVARTI CAPITIS.

IN hoc cap. Apost. continuando gratiæ Dei necessitatem & exclusionem gloriæ Iudæo-
rum, in hoc quod se præferebāt Gentilibus propter legem & circuncisionē; Primo sub
aliis verbis resumit & soluit secundam dubitationem, quam in exordio 3. cap. propo-
suit, cum dixit: Quæ vtilitas circuncisionis. Hic autem aliter proponit, dicens; Quid
ergo dicemus inuenisse Abraham, &c. Respondendo ostendit quod Abraham non inuenit iustifi-
cationem per circuncisionem solam, nec per legis opera, sed magis per fidem: quod probat ratio-
ne acceptionis, siue reputationis diuinæ. Acceptionem declarat authoritate Dauidis, per quam
ostendit beatitudinem remissionis peccatorum non solum esse in circuncisione, sed etiam in præ-
putio. Secundo ibi, *& signum, &c.* Respondet cuidam obiectioni quæ fieri posset de inutilitate cir-
cuncisionis, ostendendo quod circuncisio non est causa iustitiæ, sed signum siue signaculum iusti-
tiæ fidei, per quam Abraham dicitur pater circuncisorum ea fide, quam habuit in præputio. Dici-
tur autem pater non circuncisorum per imitationem. Deinde probat quod nec circuncisio, nec
quodcunque opus legis iustificat: sed fides diuinæ promissionis, quam constat fuisse ante circun-
cisionem & legem, cuius effectus est operari iram, tantum abest vt gratiam conferat. Tertiò ibi,

Idro ex *fide, &c.* ostendit quod promissio implenda sit per fidem, & subiungit in quibus, & à quo sit adimplenda. Quartò ibi, *Qui contra spem, &c.* Cōmendat fidem Abrahæ ex magnitudine, quantum ad multiplicationem. Et ex firmitate & constantia, & iterata promissione. Et assignat rationem firmitatis fidei, quæ fuit consideratio omnipotentiæ Dei. Finaliter commendat fidem Abrahæ, quantum ad eius effectum erga Abraham. Postmodum declarat effectum quem fides eius facit in aliis imitantibus eum.

EXPOSITIO LITERALIS IIII. CAPITIS.

Q*Vid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem*, id est, si ita sit quod Deus
iustificat præputium, sicut & circuncisionem, quid vtilitatis & commodi dicemus nos Iu-
dæi inuenisse, vel accepisse à Deo per circuncisionem Abraham patrem nostrum secundum car-
Matt.23.b nem, id est, secundum corpus vel carnalem circuncisionem, quia secundum animam vnus est pa-
ter noster cœlestis, qui in cœlis est. ex prædictis sequitur quod frustra dedit illi Deus circuncisio-
Esa.48.b nem, ex quo nihil vtilitatis accepit, quod est contra illud: Ego dominus docens te vtilia. *Si enim*
Abraham ex operibus, id est, ex circuncisione, vel per circuncisionem, vel ex aliis operibus legis na-
turæ, *iustificatus est, habet gloriam*, id est, dignus est laude, vel habet laudem apud homines, qui vi-
dent quæ foris patent, & opera externa moraliter, cum intentione honesti absque aliqua mala in-
tentione, & cum debitis circunstantiis facta laudāt, manifestant, & approbant eos honorādo. *Sed*
non apud Deum, scilicet apud gloriam: quia Deus principaliter cor intuetur. Et sic oportet quod
1.Reg.16.b aliundè, quam per circuncisionem aut alia opera externa, habuerit gloriam apud Deum. scilicet
per fidem. *Quid enim*, scilicet de Abraham, *dicit scriptura: credidit Abraham* Deo promittenti sibi per
angelum propagationem innumerabilium filiorum, ad instar stellarum. *& reputatum est illi*, s. A-
brahæ à Deo illa fides: *ad iustitiam*, id est, ad iustificationē, siue per illam fidem Abraham gratus &
acceptus factus est Deo, & ab eo iustus reputatus, & non per circuncisionem: quæ postea data fuit
Genes.17.a illi, nec etiam per opera alia præcedentia. & ratio est, *Ei autem qui operatur*, scilicet bonū vel ma-
lū opus ex libero arbitrio, *merces*, id est, retributio præmij respectu boni, aut pœnæ respectu ma-
li: *non imputatur secundū gratiam, sed secundum debitum.* quoad malū non ū est: quia gratia Dei non est
causa mali: & ideo pœna datur illi secundum debitum peccati. quoad bonum etiam præmium
ascribitur debito operis, & non gratiæ, cum ex inclinatione illius (quam non habet) non proces-
serit. *Ei verò qui non operatur*, scilicet, opera externa, vtpote quia non adest ei materia aut tempo-
ris opportunitas: *credenti autē*, scilicet perfectè *in eum*, id est, Christum, *qui iustificat impium, reputa-*
tur, id est, sufficit, *Fides eius ad iustitiam*, id est, ad iustificationem, acceptionem, & adeptionem vitæ
æternæ, non secundum substantiam operis, sed vt actus ille fidei procedit ex gratia & impulsu spi-
ritus sancti, *secundum propositum*, id est, secūdum ordinem gratiæ Dei, qui ita fieri decreuit, & non
secundum ordinem debiti, cum nullum sit ibi debitum, neque proportio quantum ad substātiam
operis. *Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis*, scilicet, esse *cui Deus accepto fert*, id est, gratis dat,
iustitiam, id est, gratiam suam sine operibus, scilicet præcedentibus. dicit enim Dauid: *Beati quorum*
remissæ sunt, scilicet, à Deo, *iniquitates & quorum tecta sunt peccata*, quæ dicuntur tecta diuino con-
spectui, inquantum non inspicit ad puniendum ea. *Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum*,
ad pœnam tales sunt beati inchoatiue in hac via, & si perseuerent erunt perfectè beati in patria.
Beatitudo hæc, quę scilicet conuenit homini in hac vita, quæ dicitur esse per remissionem peccato-
rum, *in circuncisione tantum manet*, id est, an tantum locum habeat in Iudæis circūcisis, siue an tan-
tum Iudæis remittat Deus peccata, *an etiam in præputio?* id est, an Deus remittat peccata Gentili-
bus præputiatis, siue incircuncisis, q.d. manifestum est ex præmissis quod sic: quia non Iudæorum
tantum Deus, sed & Gentium: quod etiam alia via probari potest. *Dicimus enim quia reputata est A-*
brahæ fides ad iustitiam. quomodo ergo, id est, proquo statu vel quo tempore, *reputata est*, scilicet ei ad
iustitiam, *in circuncisione, an in præputio*, id est, an tempore quo erat circuncisus, an antequam cir-
cuncisionem acciperet, cum erat præputiatus? *Non in circuncisione, sed in præputio:* quod manifestū
Genes.15.b est ex serie narrationis scripturæ. Nam Gen. 15. cap. legitur quod reputata est fides Abrahæ ad iusti-
tiam, & in 17. cap. legitur accepisse circuncisionem. Non tamen superflue ac inutiliter accepit, vt
sequenti parte probat. ex quo manifestè apparet quod Deus præputiatos iustificat, & quod beati-
tudo remissionis peccatorum, non tantum manet in circuncisione, sed etiam in præputio.

SECVNDA PARS IIII. CAPITIS.

E*T signum accepit circuncisionis*, scilicet, Abraham, non inutiliter, quia accepit in *signa-*
culum, id est, expressum signum *iustitiæ fidei, quæ est in præputio*, quæ data fuit Abrahæ,
nōdum circunciso dum esset adhuc præputiatus. & hæc est prima vtilitas circuncisio-
nis: quia in illo expresso signo poterat contēplari mysterium incarnationis, quę in illo
signaculo, sicut in quodam sigillo, claudebatur. ad hanc vtilitatem addit aliam, paternitatis, *vt sit*
pater omnium credentium per præputium, vt per circūcisionem spiritualem & fidem, quam accepit in
præputio per exteriorē carnis circūcisionem significatā, esset pater spiritualis, & per imitationem
omnium credētium. Primò Gentilium, qui habentes præputium, credunt in eum qui iustificat im-
pium. Vt reputetur illis fides siue ipsum credere, *ad iustitiam*, in remissionem peccatorum & acce-
ptionem ad vitam æternam. *Et sit pater circuncisionis*, Iudæorum circuncisorum credentium. Et sic
sit pater, *non his tantum qui sunt ex circuncisione*, Iudæorum qui imitantur eum in circuncisione ex-
teriori. *sed &*, id est, etiam his qui sectantur *uestigia fidei quæ est in præputio*, quæ fuit tempore
præputij,

præputij, *Patris nostri Abrahæ. Non enim per legē promissio*, scilicet facta est *Abrahæ aut semini eius*: vt semen eius, scilicet Christus, cui data est omnis potestas, qui secundum corpulentam substantiam processit ex semine Abrahæ, *esset hæres mundi*: quia tempore Abrahæ nondum data erat lex, sed longo post tempore per Moysem. *Sed per iustitiam fidei*, id est, per gratiam & meram ac eximiam liberalitatem Dei, absque quibuscunque meritis præcedentibus: imò demeritis reclamantibus & retrahentibus, huiusmodi promissio facta est. *Si enim qui ex lege*, s. *Moysi hæredes sunt*, id est, si ad hoc quod aliqui hæreditatem cælestem promissam percipiant, requiratur quod ex legis Moysi obseruantia consequantur, sequitur quod *exinanita*, id est, frustra *est fides*, qua Abrahā credidit Deo ante legem datam Moysi: & quod etiam est *abolita*, id est, vacua, inexpleta, irrita & cassata *promissio*: ex quo sequeretur quod Deus qui est fidelis in promissis, fidem non seruauerit & seipsum negauerit: quod non modo falsum, verumetiam blasphemum est, & implicans contradictionē. *lex enim iram*, id est, vindictam, siue pœnam aut punitionem *operatur*: quia per legis transgressionem facti sunt homines digni ira: eo quod lex non dat facultatem operandi ea quæ præcipit. vnde sequitur quod promissio non impletur per legem, cum ipsa lex magis impediat impletionem eius: quod sic ostendi potest: *Vbi enim non est lex, nec præuaricatio*, ex qua procedit ira & impedimentum hæreditatis, quia per legem cohibentem & non adiuuantem occasione ex lege accepta, peccatum operatur omnem concupiscentiam & transgressionem siue præuaricationem. Math. xlii. d

TERTIA PARS IIII. CAPITIS.

IDeo ex fide hæreditas data est, vel promissam consequimur hæreditatem, & sumus hæredes, *ut secundum gratiam*, id est, propter virtutem diuinæ gratiæ iustificantis hominem, & non per opera, *firma*, id est, stabilis & indefectibilis sit promissio hæreditatis æternæ: *omni semini*, Iudæo vel Gentili, quicunque fuerit semen Abrahæ per imitationem. *Non enim qui ex lege est solum*, id est, non solum semini carnali legem Moysi seruanti, *sed &*, id est, etiam, *ei qui ex fide est Abrahæ*, id est, qui sequitur & imitatur fidem Abrahæ, quamuis non sit ab eo secundum carnis originem. *Qui pater est omnium nostrum* scilicet, credentium, siue Iudæorum, siue Gentilium, *sicut scriptum est*, *Quia patrem*, Gen. 17. a
id est, authorem secundum fidem, *multarum Gentium posui*, id est, constitui te, s. Abraham: qui es *ante Deū*, id est, qui per fidē places Deo. *Cui*, futura prænūcianti, *credidisti*, ac si videres præsentia, & cui merito credendum est. *Qui*, id est, quia ipse per fidem & gratiam, *uiuificat mortuos*. i. peccatores qui spiritualiter mortui sunt, *& uocat ea quæ non sunt*, i. Gentiles qui nihil videntur esse quoad gratiam, *tanquam ea quæ sunt*, id est, sicut Iudæos, qui aliquid secūdum reputationem eorum esse videbantur.

Quarta pars quarti capitis.

QVi, scilicet Abraham, *contra spem* causæ naturalis vel humanæ, *in spem* diuinæ promissionis *credidit*, tam amplè & securè expectans, *ut*, id est, quod *fieret pater*, secundum carnē & secundum fidem, *multarum Gentium*, *secundum quod dictum est ei*, à Deo: *Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli &* Gen. 15. b
arena maris, *& non est infirmatus in fide*. i. nullo modo dubitauit de impletione promissorū Dei, quāuis causam dubitādi haberet, s. suam infirmitatem & sterilitatem Sarræ. *Nec cōsiderauit corpus suum emortuum*, s. ad generandū, *cum iam fere centum esset annorum*: *& emortuam uuluam Sarræ*, quæ sterilis erat. Conclusa enim erat vulua eius, ne pareret. *In promissione etiam Dei*, quando iterum per angelum promisit dicens: secundum hoc tempus veniam, & erit Sarræ filius, *non hæsitauit diffidentia*. sic quod diffideret de veritate diuinæ promissionis, etiam si differrentur promissa. *Sed confortatus est fide*, i. per fidem, vel firmiter fidei adhæsit. *Dans gloriam Deo*, considerando eius omnipotentiam. *Plenissime sciens*, id est, certificatus: *Quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere*, æquè faciliter sicut promittere, cum eius potentia omnem impossibilitatem excludat. Ideo & illud credere, *reputatum est illi ad iustitiam*. *Non autem est scriptum tantum propter ipsum*, i. ad laudem ipsius: *quia reputatum est illi ad iustitiā*, *sed & propter nos*, s. instruendos, vt sit nobis in exēplum, & in spem iustificationis. *Quibus* similiter *reputabitur*, s. ad iustitiam *credentibus*, id est, si crediderimus, *in eum*, scilicet, Deum patrem: *Qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum à mortuis*, qui, scilicet Christus *traditus est*, à Deo patre, Iuda, Iudæis, Pilato & à seipso in mortem: *Propter delicta nostra*, id est, vt satisfaceret pro delictis nostris, *& resurrexit propter iustificationem nostram*, i. vt nos resurgendo iustificaret & ad nouitatem vitæ reduceret, prout ipse per resurrectionem venit ad nouam vitam gloriæ, ad quam aliter de potentia ordinatā peruenire non poteramus. Gen. 16. a Gen. 18. b

COMMENTVM QVARTI CAPITIS.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

IN hoc capite sub aliis verbis Apostolus resumit secundam interrogationem, quam fecerat in fronte præcedentis capitis, videlicet: Quæ vtilitas circuncisionis? quæ interrogatio poterat esse obiectio Iudæorum ad ea quæ dixerat in calce secundi capitis, scilicet, quod Iudaismus, ad quem pertinet legis & circuncisionis susceptio, non sufficiebat ad salutem: ex quo videbatur circuncisionem fuisse inutiliter datam. Et quia totum tertium caput expendit ad dissoluendum primam interrogationem, & ad excludendam gloriationem, concludendo quod iustitia non est ex circūcisione, nec ex operibus, sed ex fide Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum. Poterant Iudæi obiiciendo resumere secundam interrogationem, & dicere: Si ita est quod Deus iustificat præputium, sicut & circuncisionem, videtur quod circuncisio data Abrahæ in carne fuerit inutilis. Ideo hic sub aliis verbis quærit, dicens: *Quid ergo, &c.* Si hæc verba secundum carnē referātur ad patrem nostrū, sicut aliquibus placet, Apostol.

per illa manifestat se esse ex progenie Abrahæ, quod in multis aliis locis profitetur, vt infra: Opta-
Infra 9.a bam ego anathema esse pro fratribus meis secundum carnem qui sunt Israelitæ. Et alibi dicit: He-
2.Cor.11.a bræi sunt, & ego: Israelitæ sunt, & ego. Et cum dixit se esse de tribu Beniamin, D. tamen Ambrosius
Ephes.9.e refert illa ad verbum inuenisse, vt sit sensus: Quî dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse se-
cũdum carnẽ, id est, secundum carnalem circuncisionem? Quid per illud dolorosum opus com-
Esa.48.b meruit, videtur quod inutiliter iniunctum fuerit. Contra quod per Esa. dicit: Ego dominus docens
te vtilia. Ex præmissis apparet quod Abraham dicitur pater dupliciter, scilicet, carnalis eorum qui
ex eius origine, & spiritualis eorum, qui fidem eius imitantur.

Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum.

Hic respondet primò quo ad iustificationem, de qua in calce præcedentis capitis: deinde in-
terrogationi, declarando vtilitates circuncisionis, dictum fuit quod Abraham non inuenit
iustificationem ex circuncisione carnali, quæ inter opera legis comprehendebatur, licet esset ante
legem data. & hanc responsionem & conclusionem ex syllogismo quodam conditionali infert,
dicens: *Si enim Abraham, &c.* intendit ergo Apostolus sic syllogisare: Si Abraham ex operibus exter
nis scriptæ legis vel naturalis præcedẽtibus iustificatus est, habet gloriam, id est, dignus est gloria,
laude & approbatione, vel cõsequutus est gloriã, &c. apud homines, qui externa solũ opera con-
siderant: & non apud Deũ, qui interiora & cor intuetur. Atqui Abrahã habuit gloriã apud Deũ, i.
acceptus, approbatus ac laudatus fuit à Deo in antiquo testamẽto, & à Christo in nouo: Io. 8. ergo
aliũde quã ex operibus legis naturalis vel scriptæ acceptus, approbatus, seu iustificatus fuit, & per
consequens non ex circuncisione, quæ inter opera externa numeratur. In priori propositione seu
in maiori præmissa Aposto. præsupponit & simpliciter ostendit duas esse iustitias. Vnam quæ dici-
tur iustitia fidei, quæ est acceptio & gratificatio Dei, qua homo illi acceptus est, & ad gloriam seu
vitam æternam ordinatus: & hæc sola reputatur iustitia apud Deum. Hanc iustitiam fidei vocant
theologi gratiam gratum facientem, de qua Apostol. Gratia Dei vita æterna. Et de hac intelligit
Apost. quando simpliciter loquitur de iustitia, aut cum dicit iustitiam Dei. Altera est iustitia ope-
rum, siue iustitia humana, quæ dicitur ciuilis & moralis, quæ per opera secundum directionẽ ra-
tionis humanæ exhibita causatur quando homo legem seruat cum intentione honesti, nec aliqua
praua circunstantia opus suũ inficit, sed opus à lege præceptum bona intentione facit, cum opor-
tet, quando, & vbi oportet, quantum oportet, secundum quod oportet, & propter quid oportet.
Ex assuetudine enim operum exteriorum, generatur interior habitus, secundum quem etiam cor
2.Ethic. hominis disponitur ad bene & promptè operandum. Ita vt (quemadmodum Philoso. dicit) in bo-
nis operibus delectetur. Hæc iustitia, quanuis non sit iustitia apud Deum, hoc est quanuis propter
eam Deus peccata homini non remittat, nec homo per eam reconcilietur Deo, aut aliquid præmij
spiritualis mereatur ab eo: est tamen virtus moralis, apud homines recta ratione vtentes, laudata
ac præmio & honore digna. vnde qui legem naturalem & humanam seruant, boni, honesti & vir-
tuosi apud homines reputantur, & quodam modo disponuntur ad hoc, vt Deus eos gratis tamen
altiori lumine illustret, & iustitiam suam illis infundat. ad quam homines scelerati, & in peccatis
perseuerantes, sunt indispositi, & merentur suo sensu relinqui, ac in desideria carnis eorum tradi,
vt supr. 1. cap. dixit. Sed iustitia, quæ habet gloriam apud Deum, ordinatur ad bonum diuinitatis,
Esa.64.b scilicet, futuræ gloriæ, quæ facultatem humanam excedit, secundum illud: Oculus non vidit, nec
auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, &c. Et ideo opera hominis, non sunt proportionata ad
huiusmodi habitum gratiæ causandũ. Sed oportet interius iustificari cor hominis à Deo, vt faciat
opera proportionata vitæ æternæ, quæ proportio fit per iustitiam Dei, siue per gratiam gratum fa-
Gene.12.a cientem, quæ opera theologi vocant meritoria. Non tamen negat Apost. quin Abraham (qui an-
Gene.15.b tequam Deus promitteret semen, iustus erat, & domino præcipienti egressum de terra & cogna-
tione sua, obedierat) credendo promissioni postea factæ de semine, non fuerit iustificatus, secun-
cunda iustificatione, & quin per illum actum fidei procedentem à gratia, siue iustitia, quam
iam habebat, mereretur augmentum iustificationis siue gratiæ. non quidem secundum substãtiam
operis, id est, pro quanto ille actus procedebat ex libero arbitrio, sed bene prout procedebat ab
ipsa gratia iam habita, & impulsu spiritus sancti, vt dictum est supr. 2. cap. super verbo, His qui se-
cundum patientiam boni operis, &c. Sed cum hic arguit: Si Abraham ex operibus iustificatus
est, &c. Intelligit de prima iustificatione, ad quam opera sua præcedentia non poterant esse pro-
portionata neque accepta ad vitam æternam. Vel etiam de secunda iustificatione, prout opera fa-
cta in gratia considerantur solum secundum substantiam operis, siue vt procedunt ex libero ar-
bitrio, quod ex se non potest producere opus proportionatum vitæ æternæ, cum liberum arbi-
trium sit finitum, & vita æterna infinita, finitique ad infinitum nulla sit proportio.

Text. *Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo: & reputatum est ei ad iustitiam.*

Hic Apost. probat posteriorem præmissam, siue minorem propositionẽ prædicti syllogismi: s.
quod Abraham habuerit gloriã apud Deum: & probat testimonio scripturæ dicentis: *Credi-*
Genes.15.b *dit, &c.* & alibi habetur: Abraham in tentatione inuentus est fidelis, & reputatũ est illi *ad iustitiam,*
1.Machab.2.f scilicet supernaturalem. Ergo Abraham habuit gloriam apud Deum, ex quo fides illius reputata
est ad iustitiam, id est, accepta & grata fuit Deo, & ab eo approbata. Notandum quod imputare
cõmuniter refertur ad ea quæ vitiosa sunt, & ad ea quæ turpitudinẽ, aut dedecus, aut ignominiam
habent: vt cum alicui vitium ascribitur: reputare verò ad honorem & gloriam, ad bonum nomen

& bonum opus præcipuè in gratia Dei factum. Ita vt cum quis benè operatur, ea eius bona opera ei reputantur seu ascribuntur ad honorem, laudem, gloriam & bonum nomẽ. Illud autem dicitur alicui secundum gratiam tribui, quod ab aliquo mere, liberè & gratis tribuitur. Ita vt opera eius siue interna, siue externa, non sint digna illius rei quæ attribuitur. Et hoc modo actus fidei consideratus secundum substantiam operis, siue vt ex libero arbitrio procedit, non est dignus vita æterna. Sed prout procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti, reputatur, id est, ascribitur & attribuitur à Deo ad iustitiam. vnde dicit, *Credidit Abraham, &c.* Lutherani adducunt hunc locum Apost. ad probandum quod sola fide iustificetur homo: dicunt enim quod Apost. hic intendit demõstrare Abraham ante legem datã, ipsum fuisse iustificatum per fidem, atque nemini aduenire iustitiam Dei, quasi debitam mercedem operanti, sed solum credenti in eum qui iustificat impium, fidem reputari ad iustitiam: vbi dicunt ipsum facere exclusionem, vt nos instruat sola fide nos gratiã Dei habere. alioquin non valeret argumentum eius pro fide contra opera. Sed valde mirum est eos esse adeo cæcutientes, vt ex hoc loco astruere non vereantur Abraham tunc primo fuisse iustificatum, *Lutheranorũ confutatio.* id est, ex iniusto effectum iustum: quando credidit promissioni seminis, cum ante illam iãpridem *Gen.12.a* fuisset iustus. Nam extra omnem dubitationem est, quod iustus erat, quãdo iussu Dei exiuit de terra sua, & de domo patris sui, & quando peregrinatus fuit in terra Chanaam, & in Aegypto, & ad australem plagam: & quando in virtute Dei quatuor debellaret reges, imo & ante vsum rationis per protestationem fidei à parentibus factam. Et sic apparet quod Apost. hic non agebat de prima iustificatione Abrahæ, sed de augmento suæ iustificationis, quod accepit per fidem iam habitam credendo diuinæ promissioni. Et ad hoc quod inferunt, quod alias argumentum Apost. non esset validum pro fide contra opera: dicendum quod est validissimum ad id quod Apost. in hoc cap. *Gene.15.b* volebat. Intendebat enim ex illo testimonio Genes. stabilire duo. Primum, quod homines ante circuncisionem & ante legem essent iusti, contra Iudæos qui soli sacramento circuncisionis & legis attribuebant causam iustificationis. Secundum & præcipuum quod intendebat stabilire, est quod nullum vnquam fuit opus iustum apud Deum, nisi quod procederet ex fide, atque ideo fidem esse fundamentum & exordium salutis. vnde illud verbum, reputatum est ei ad iustitiam, significat quod assensus fidei est actus iustitiæ meritorius & Deo acceptus, sicut primũ opus iusti: & sic nullum opus præcedens fidem, reputatur iustum siue ad iustitiam apud Deum. His verbis significans quod actus ille fidei fuit iustitiæ & obedientiæ, atque a Deo acceptus. Sicut si quis modo iustus, susciperet aliquem articulum fidei, quem ante à se ignoratum Ecclesia nunc exponeret in Euangelio: commonstrare etiam voluit peccatorum remissionem, nonnisi per eandem fidem promissionis redemptoris, vnquam fuisse factam: qua ridem subnixi operati sunt quicunque vel in lege naturæ, vel in lege scripta, opera iusta fecerunt quæ Deo essent accepta, vt magnifice describit ad Heb. vbi ait: Quod fide plurimã hostiam Abel quam Cain obtulit Deo. Non enim suggerit quod *Heb.11.a* sola fide iustificatus est, sed quod fide se exercuit in operibus iustitiæ. Et fide, inquit, qui vocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem. Cætera verò Lutheranorum argumenta diluimus, & catholicam veritatem astruximus, supra 1. cap. interpretando illam sententiam, iustus ex fide viuit.

Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Ei uero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. *Text.*

HIc exponit & declarat prædictam authoritatem Geneseos, quomodo, s. fides Abrahæ reputata sit ei ad iustitiam: & quomodo nunc reputetur in prima iustificatione, cum aliquis ex impio & iniusto fit pius & iustus. Et contra ponit operantem non operanti, & gratiam mercedi debitæ, sumens exemplum ex humana policia & consuetudine, quæ duo obseruat. Primum, quod *Math. 20.a* quando alicui operanti & laboranti damus mercedem debitam, vel ex conuentione, vel secundum morem patriæ & proportionem operum, dicimur dare secundum debitum: quia illi debemus, & talis nullam nobis gratiam agit aut agere tenetur. Si verò alicui non laboranti damus liberè & mere gratis aliquod beneficium, id quod ei datur, non dicetur merces neque meritum, sed gratia: idémque regratiatur ille & regratiari tenetur. Sic si Abraham propter opera, vt à se procedunt, posset iustificari absque gratia Dei præueniente vel impellente, illa iustificatio & reconciliatio diceretur esse merces debita, & non imputaretur, id est, non redderetur aut attribueretur gratis siue secundũ gratiam: & per consequens iustificationis præmiũ non esset ei gratis datum, sed secundum debitum. Et similiter dicendum de aliis Iudæis vel Gentilibus, si ex operibus suis absque alicuius maximè retribuentis adminiculo iustificarentur, non tenerẽtur referre gratias Deo. vnde sequeretur quod superflua fuisset Christi passio, & quod Christus gratis mortuus fuisset. quod improbat Galatis scribens. Quoad secundum obseruatum in humana consuetudine, sub- *Galat.2.d* iungit: Ei *autem qui non operatur*, scilicet, ex se solo, sed cum ipsius retribuentis adminiculo: *credenti autem in eum*, id est, in Deum, qui iustificat impium, & qui mere gratis impellit illum ad credendum, & exercendum, actum fidei & charitatis, per quæ operae ex impio & peccatore fit pius & iustus: fides eius reputatur secundum gratiam Dei, mere, libere & gratis remittentis peccata, & impellentis ad credendum & diligendum. Et sic illa peccatorum remissio, iustificatio, & reconciliatio, erit gratis data & gratis facta, ac etiam præmium illi correspondens. Secũdum propositum gratiæ Dei, id est, decretum iustitiæ & misericordiæ Dei, qui ab æterno decreuit & proposuit pec- *Ephes.1.a*

cata gratis remittere, & saluare genus humanum per Christum, nullis præcedentibus meritis secundum illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Quomodo autem cum his stet opera in gratia facta esse meritoria, patet ea his quæ diximus superius in secundo cap. interpretando illam sententiam: His qui secundum patientiam boni operis, &c. Et quia primũ dictum est, Credidit Abraham Deo. & hic dicit: Credenti in eum qui iustificarit impium: Ad horum intelligentiam sciendum est quod fides secundum D. Aug. habet tres actus interiores, scilicet, credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Primus actus dicitur credere Deũ, scilicet, esse, & licet assensus ille apud eos qui habent philosophorũ demonstrationem, qua euidenter id concluditur, dicatur assensus scientificus & euidens, & non fidei, de cuius ratione est ænigma & ineuidentia, iuxta illud: Videmus nunc per speculum & in ænigmate. Tamen in non habentibus demonstrationem, est actus fidei omnibus necessarius, iuxta illud: Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Hunc actum peccatores in peccato mortali existentes habere possunt. Secundus actus fidei, est credere Deo reuelanti, id est, omnia à Deo reuelata esse vera, vt Deum esse trinum & vnum, filium Dei incarnatum, & alia in sacris literis contenta, & per vniuersalia concilia Ecclesiæ catholicę declarata. Et hic actus etiam cum primo non iustificat. Multi enim sunt Christiani peccatores, qui cum fide informi hoc credunt, & tamen propter hoc non sunt iustificati. Nec ex hoc quod subsequitur in Genes. & hic, scilicet, reputatum est ad iustitiam, quod credere Deo sufficiat ad iustificationem. qua Apost. statim se declarat, dicens: Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. q.d. ad hoc quod fides sit primus iustitiæ actus, siue ad hoc quod actus fidei sit meritorius, non sufficit credere Deum esse, aut Deo reuelanti. Sed adhuc requiritur quod credat in Deum, id est, quod credendo toto affectu siue voluntate feratur in ipsum, & diligat eum super omnia. Hanc enim fidem siue hunc fidei actum exigit à nobis Deus: tamen non inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Hoc tertio actu iustificatur impius, id est, ex impio fit pius & iustus. Hac etiam fide iustus iustificatur adhuc: quia fide dirigente charitas operatur. Ea dirigente charitas opera chara & Deo accepta facit. Non tamen sequitur quod sola fides sufficiat ad salutem: quia licet non requirantur opera interna meritoria præcedentia fidem aut iustificationem, vel etiam opera externa: requiruntur tamen opera concomitantia, quæ sunt actus pœnitentiæ, virtutis, actus fidei, spei, & charitatis. & in adulto præcedunt aliqua opera tanquam præparamenta, vt cognitio peccati & misericordiæ diuinæ ex auxilio speciali Dei proueniente. Quid autē & quotuplex sit fides diximus interpretādo illam sententiā primi cap. Iustus ex fide viuit. De actu verò exteriori fidei, dicemus infra 10. interpretādo illud: Corde creditur, &c.

Text. *Sicut Dauid dicit, Beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.*

Hic probat priorem propositionem siue maiorem præmissam prædicti syllogismi, videlicet quod si Abraham, &c. authoritate Psalmistæ: cuius primo ponit sensum, deinde verba, postmodum excludit falsum intellectum illius. ait ergo: Sicut dicit, id est, asserit Dauid: *Beatitudinem hominis esse illius*, id est, beatum esse hominem, *cui Deus accepto fert*, id est, gratis dat iustitiam, id est, gratiam *sine operibus* præcedentibus, iuxta illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Quia cum nos non simus soluendo, & ex nobis nihil habeamus, iuxta illud: Omne datũ optimum, &c. Deo satisfacere nō possumus, sed Deus acceptum fert nobis debitum, id est, pro accepto habet siue condonat, si fidē pollicenti adhibeamus. Atqui beatitudo hominis est ei à Deo secundum illud: Beatus vir cuius Dominus Deus est spes eius. vnde manifestè sequitur Abraham habere gloriam, & non ex operibus legis. Et per consequēs ille qui ex operibus legis iustificatur, non habet gloriam apud Deum. & sic conditionalis illa vera. Et quia hic de beatitudine agitur, sciendum quod beatitudo apud omnes summum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, siue cui nihil deest, nec potest fieri additio. Et hoc constat apud sapientes non esse nisi vnum, scilicet Deum, qui est infinitæ bonitatis, à quo omnia alia bona pendent, in esse, fieri, & conseruari: & per cuius adeptionem & vnionem homines & angeli beatitudinem ipsius participantes, beatificantur. Hinc est quod duplex à Theologis assignatur beatitudo siue felicitas, quædā dicitur obiectiua, quæ est id in quo est vera ratio omnis boni, id est, ipsemet Deus. Quædam autem dicitur formalis, quæ consistit in attinctione & coniunctione summi boni. Et cum hæc attinctio fiat per operationem immanentem, hoc est, quæ subiectiuatur in operante, dicitur beatitudo formalis, subiectiua, & denominatiua: & est summa perfectio creaturæ, quæ, vt ipse Christus docuit, consistit in clara visione Dei. ait enim: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christũ. Hæc beatitudo inchoatur in hac vita per fidem, per quam cognoscimus Deum, sed imperfectè & in ænigmate, & consumatur in patria per claram visionem, quæ dicitur vita æterna, id est, operatio indefectibilis, ad quam habemus ius in hoc mundo per gratiam, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Et quia per gratiam Dei est remissio peccatorum, ideo Dauid & Apostolus hic vocat remissionem peccatorum Beatitudinem, quam aliqui vocant in spe: quia illi quibus remittuntur peccata, possunt sperare se consecuturos perfectam beatitudinem si perseuerauerint in gratia, & non apposuerint impedimenta. Duplex vlterius solet poni beatitudo, scilicet, essentialis: & ista est cognitio clara verbi siue essentiæ diuinæ & rerum in ipsa,

Ad Tit. 3. b — 1. Cor. 13. d — Heb. 11. b — Ad Tit. 3. b — Iacob. 1. c — Psal. 39 — Ioh. 17. a — Infra 6. d — Psal. 31

in ipsa,& gaudium consequens ex ea, quod dicitur fruitio. Alia est accidentalis,& est gaudium de
omnibus bonis operibus in gratia factis,& hoc gaudium erit commune omnibus,iuxta illud: Par- Psal.118.
ticeps ego sum omnium timentium te.

Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Beatus uir, cui non imputauit Dominus peccatum.

HIc exprimit verba Dauidis prædictam sententiam continentia,& dicit eos esse beatos,quo-
rum remittuntur peccata. Et sic patet quod non habuerint prius bona opera, ex quibus iu-
stitiam & beatitudinem consequerentur. Est autem triplex peccatum: scilicet, originale, veniale,
& mortale. Quantum ad originale dicit: Beati quorum remissæ sunt iniquitates. Quia peccatum
originale dicitur iniquitas, eo quod sit carentia iustitiæ originalis, per quam secundum æquita-
tem ratio hominis subdebatur Deo,& vires inferiores subdebantur rationi, sic quod non pote-
rant moueri in oppositum, & corpus etiam subdebatur animæ. Sed quia per peccatum originale
huiusmodi æquitates tolluntur, quia postquam ratio desinit esse subiecta Deo, vires inferiores de-
lectabilia persequentes desierunt subesse rationi,& cœperunt rebellare: Et corpus pariter subdu-
ctum fuit ab obedientia animæ per corruptionem & mortem. Cum igitur in præmissis ex pecca-
to originali sint plures inordinationes contra æquitatem iustitiæ originalis, peccatum originale
dicitur continere plures iniquitates. vnde Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum,&
in peccatis concepit me mater mea. Ideo ad declarandum iustificationem à peccato originali,
dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, per sacramentum baptismi, in re vel in voto. Peccatum
autem veniale remitti dicitur, quia per eius commissionem & culpam, reatus siue obligatio ad Psal.31.
pœnam incurritur manente gratia,& elongatur homo à Deo, ac ad separationem Dei inclinatur,
iuxta illud: Qui minima negligit, paulatim defluit, superueniente tamen charitatis feruore, culpa
illa tegitur & abolerur. & cum sæpe incidat homo in peccatis venialibus, ideo ad ostendendam
iustificationem illorum, dicit: *quorum tecta sunt peccata.* Peccatum verò mortale quod principali-
ter dicitur peccatum, eo quòd importet actualem auersionem à Deo, remittitur per sacramen-
tum pœnitentiæ, iuxta illud: Oportebat sic Christum pati: & resurgere à mortuis tertia die,& præ-
dicare in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes Gentes. Et ideo pro-
pter pœnitentiam non imputatur. vnde subdit: *Beatus uir cui non imputauit Dominus peccatum.* Pos-
sunt etiam hæc tria aliter exponi, secundum tria quæ inueniuntur in peccato, scilicet, offen-
sa Dei, actus inordinatus qui transit,& reatus siue obligatio ad pœnam, quæ remanet. quantum ad
primum dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, id est, offensæ vel offensiones Dei. vnde Esa. Di-
missa est iniquitas, id est, offensa illius. Quantũ ad actũ inordinatũ culpæ, qui non potest non fuis- Esa.40.a
se, si semel perpetratus sit, cum ad præteritum non sit potentia, dicit: *Beati quorum tecta sunt pecca-
ta*, manu misericordiæ diuinæ, vt non memorentur, ac si non prorsus non essent facta. vnde per
Ezech. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor. Dicitur enim Deus recor- Ezech.18.c
dari iustitiæ nostræ, quando præmia largitur, iniquitates verò, quando infert supplicia. Et obliui-
sci seu non recordari, quando non punit, vel tecta aliis in iudicio vniuersali, quia puderet iustos
si sceleratissima quæ patrarunt facinora, patefierent: Deus tamen qui nullius obliuiscitur, ea non
improperabit, sicut facinora impœnitentium. & ideo peccata pœnitentium dicuntur tecta.
Quantum ad reatum siue obligationem sustinendi pœnam, dicit: *Beatus uir cui non imputauit Do-
minus peccatum*, scilicet ad pœnam. Vel dici potest quod hæc tria remitti, tegi, non imputari, signi-
ficant idem quod acceptum ferre debitum, siue condemnare. vnde Esaias, sine argento redime-
mini. Dicuntur autem Beati, qui absque labore & dispendio in aliquem subuehuntur honoris Esa.52.b
gradum. Idem dicimus de his quibus sceleratissima facinora indulgentur,& illæsi euadunt. Ca-
uendum est tamen summè ne huiusmodi verba tegi,& non imputari, secundum contortam Lu-
theranorum interpretationem accipiamus. Non enim erubuerunt dicere: Nullam fieri vnquam
veram peccati remissionem, neque originalis, neque actualis, ita vt ratio ipsa culpæ omnino tol-
latur, sed sic prorsus, vt quæ perpetuo permanet, non imputetur: vt quemadmodum in humano
tribunali sæpe accidere solet, reum secundum testes absolui, qui tamen verè est in crimine: Sic &
de sanctissimo Dei iudicio cogitare audent. Quod quam sit impium, blasphemum, ac à sacris li-
teris alienum, nemo qui sacras literas, quantumuis negligenter legerit, nescit. Dauid enim pete-
bat: Dele iniquitatem meam.& per Esaiam Dominus: Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas pro- Psal.50
pter me. Et Dom. Petrus. Pœnitemini igitur & conuertimini, vt deleantur peccata vestra. Manife- Esa.43.d Act.3.c
stum est autem quod id quod deletur, non manet. Præterea Sapiens dicit: Similiter odio sunt Deo Sapi.14.a
impius & impietas eius. Quandiu ergo impietas manet in homine, non potest non odio haberi.
Sed quomodo esse potest quod ea quæ Deus odio habet, non imputentur in malum,& per con-
sequens non remittat? Ergo vel nulla ratio iniquitatis est in homine iusto, vel ei non remittitur.
Atqui certum est quod remittuntur iniquitates ex Psal. præallegato,& ex illo: Quorum remise-
ritis peccata, remittuntur eis,& quorum retinueritis, retenta sunt. Vnde & Christus, Remittuntur Ioan.20.f
tibi peccata tua. vnde sequitur quod non remanent, sed verè tolluntur, iuxta illud: Ecce agnus Luc.7.d
Dei, ecce qui tollit peccata mundi. & illud: Scitis quod apparuit, vt peccata tolleret. vnde & Ioan.1.d
Apostol. infra 8. Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu. Insuper peccatum & of- 1.Ioan.3.b
fensa in Deum, idem sunt: ergo si iniquo parcit Deus offensam, quæ ratio potest esse quod culpa
maneat? Quia si culpa maneret, remissa & condonata offensa, illa remissio & condonatio non

esset nisi fictio & non veritas, contra illud: Pater sanctifica eos in veritate: & illud: Si filios vos li-
Ioan.17.c beraverit, verè liberi eritis. vnde Aug. Dicimus baptisma omnium dare indulgétiam peccatorum,
Io.8.c & auferre crimina, non radere, nec peccatorum radices in mala carne teneri, quasi rasorum in
contra epist. Pela.lib.1.c.13 capite capillorum, vnde crescant iterum resecanda peccata. & alibi: Certe iustus est Deus, seipsum
In lib. de perfectione vitæ. negare non potest. imputat autem Deus homini omne peccatum, quia neque peccatum est quic-
quid non imputabitur homini in peccatum. Eadem ratione cum Apost. ait, reputatur fides ad iu-
stitiam, nihil detrahit veræ iustitiæ: quinimo quemcunque Deus iustum reputat, idem verissime
est iustus per spiritum sanctum, quem effundit in nos abunde, prout determinatum fuit in conci-
lio Trident. Sessio.6. Decreto.7. circa mediũ, vbi dicitur: Demum vnica formalis causa iustifica-
tiõnis est iustitia, id est, gratia Dei, non quia ipse iustus est, sed quæ iustos nos facit. qua videlicet ab
eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur
& sumus. Et in eodem concilio & Sess. titulo de iustificatione, canone 7. dicitur: Siquis dixerit o-
mnia opera nostra quæ ante iustificationem fiunt, quacunque ratione facta, verè esse peccata, ana-
thema sit. ergo multo magis siquis diceret omnia opera post iustificationem facta, esse peccata, ana
Esa.64.a thema esset reputandus. nec obstat illud Esa. Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus men-
struatæ omnes iustitiæ nostræ. quia vt dictum est supra 2. cap. super verbo, His qui secundum patien
tiam boni operis, Propheta loquitur de iustitiis, quas Iudæi inficiebant malis circunstantiis, vel
Infra 7.c comparatiue in ordine ad iustitias Dei. Non obstat pariter illud quod dicit Aposto. infra 7. cap.
Iam non ego operor, sed quod inhabitat in me peccatum. Quia in baptisatis manet quidem appe-
titus sensitiuus, destitutus iustitia originali, qui est potentia naturalis animæ, & sic non est ex se
peccatum. Quia tamen propter destitutionem iustitiæ originalis, inclinat ad suauia & sibi dele-
ctabilia contra dictamen rectæ rationis alliciens & inclinans ipsam ad consentiendum peccato,
Apost. vocat illum appetitum peccatum, & aliquando concupiscentiam: & alij vocant fomitem
peccati, vt ibi amplius dicetur. Si dicatur quod à natura inest, semper inest: sed peccatum origina-
le inest à natura, & traducitur à natura. igitur dicendum quod peccatum originale pro formali
nõ est aliquid positiuũ, nec est de ratione siue essentia naturæ humanæ. Quia si adeò de nouo crea-
retur vnus homo de limo terræ eiusdem speciei nobiscum absque iustitia originali & gratia, licet
haberet appetitum sensitiuũ similem nostro, qui similiter inclinaret, ille appetitus non diceretur
peccatum, neque pœna peccati, neque fomes, sed solum conditio naturæ. Nec est necesse quod pri
uationes, quæ cum natura trahuntur, semper insint: imo nec multa alia quæ non sunt de essentia
naturæ, vel propria illi quarto modo.

Text. *Beatitudo ergo hæc in circuncisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est: in circuncisione an in præputio? non in circuncisione, sed in præputio.*

HIc exclusit falsum intellectũ prædictæ authoritatis: Posset enim Iudæus sic intelligere quod
prædicta gratia remissionis peccatorum, non fieret nisi circuncisis. Ad hoc excludendum
mouet quæstionem, dicens: *Beatitudo*, qua scilicet Deus dat iustitiam & remissionem peccatorum,
habétne solum locum in circũcisis Iudæis, an etiam in Gentibus præputiatis? quasi dicat: Manife-
Infra 10.c stum est quod in vtrisque: quia idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant illum. Quod
etiam maneat in præputio, probat ex eo quod data fuit Abrahæ nondum circunciso & præputia-
to. Quod manifeste apparet ex serie narrationis scripturæ. Nam Gene.15. legitur quod fides repu-
Gen.15.b tata est Abrahæ ad iustitiam. Et Gene.17. legimus Abrahæ datam fuisse circuncisionem. Si igitur
Gen.17.b Abraham existens incirconcisus, iustificatus est per fidem: sequitur quod iustitia fidei, per quam
remittuntur peccata, non est solum in circuncisione, id est, in Iudæis: sed etiam in præputio, id est
in Gentilitate.

SECVNDA PARS QVARTI CAPITIS.

Text. *Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio.*

POsteaquam Apostolus ostendit quod Abraham non fuit primo iustificatus per circun-
cisionem, sed per fidem: in hac secunda huius capitis parte, respondet secundæ interro-
gationi factæ in fronte tertij capitis: seu cuidam obiectioni quæ ad dicta immediate
præcedentia posset fieri, declarãdo dignitatem & vtilitatẽ circuncisionis. Posset quis-
piam dicere, ex quo Abraham iustificatus erat in præputio per fidem: quare dedit ei Deus circun-
cisionem, aut quæ vtilitas tanti oneris? Dicendum quod ratio literalis, quare Deus dedit Abrahæ
circuncisionem, secũdum D. Thom. fuit ad protestationem fidei vnius Dei. Et quia Abraham fuit
1. 2. q. 102. art. ad 1. primus, qui se ab infidelibus separauit, exiens de domo sua & de cognatione sua, ideo ipse primus
circuncisionem accepit. Et hãc rationem assignat hic Apostolus, dicens: *Et signum accepit circunci-
sionis signaculum iustitiæ fidei, quæ fuit in præputio.* Quia in hoc signo legitur Abrahæ fides reputata
ad iustitiã, quod contra spẽ naturæ credidit in spem gratiæ. Et vt hæc protestatio & imitatio fidei
firmaretur in cordibus Iudæorum, cuius obliuisci non possent, acceperunt huiusmodi signum
Gen.17.b in carne sua. Vnde legimus, Dixit Deus iterum ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum,
& semen tuum post te in generationibus suis, hoc est pactum meum quod seruabitis inter me &
vos, & semen tuum post te. Circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis inter
me & vos: infans octo dierum circuncidetur in vobis. Omne masculinum in generationibus
vestris

vestris,tam vernaculus quam empititius circuncidetur,& quicunque fuerit de stirpe vestra. Eritq;
pactum meum in carne vestra.& post pauca:Dabo tibi filium cui benedicturus sum. Signum au-
tem secundum D.Aug.est id quod præter speciem,quam ingerit sensibus, facit aliquid aliud in co- 2.de Doct.
gnitionem venire, vt ramus pendens ante domum manifestat ibi esse vinum vænale. Sic circun- Christ.
cisio Abrahæ & seminis eius,significabat fidem quam habuerat Abraham in præputio,qua iustifi-
catus fuit. Et sic illa circuncisio fuit signum & non causa iustitiæ, id est ,gratiæ Dei , quæ dicitur
iustitia fidei,ex hoc quod ex fide originem traxit,& non ex circuncisione:cum illam iustitiam an-
te circuncisionem habuisset. Et non solum circuncisio dicitur signum, verum etiam signaculum:
quia signum dicitur communiter illud quod facit quocunque modo in alterius cognitioné ve-
nire. Sed signaculum dupliciter accipitur.Vno modo pro expresso signo, siue pro eo quod habet
expressam similitudinem rei signatæ,secundum illud:Tu signaculum similitudinis,&c.quia Luci- Ezech. 28.
fer de quo ibi Propheta loquitur : expresiorem similitudinem habebat Dei quam alij angeli. Se-
cundo modo accipitur signaculum, vt significet aliquod signum vel characteré alicui rei ad hoc
expressum,vt aliquid occultet siue vt aliquid lateat sub eo,quousque ab illo qui dedit, referetur &
manifestetur.Ex hoc modo accepit D.Io.cum dicit : Dignus est agnus qui occisus est,accipere li- Apoc.5.d
brum,& aperire signacula eius.Et vtroque modo,Circuncisio Abrahæ data fuit signaculum. Pri-
mo quidem fuit expressum signum fœderis. Secundo quia in illo signo occultabatur multiplica-
tio seminis & promissio terræ peregrinationis suæ in hæreditatem & possessionem æternam , quæ
terra significat cælestem patriam,quam sub velamine illius terræ Chanaam ostendere promiserat,
dicens:Egredere de terra tua,& de cognatione tua,& de domo patris tui : & veni in terram quam Gen.12.a
monstrauero tibi. Et quia illam cælestem patriam obtinere non poterat , nisi per fidem mediato-
ris:ideo pollicitus est illi proprium legitimumque hæredem ex sua carne procreandum , qui esset
Dei naturalis filius,per cuius iustitiam omnes Gentes hæreditatem illam consequerentur. Et quia
multiplicationem seminis credidit, ideo congruenter signum illud in membro, quod est signum
generationis,accepit. Et quia in illo membro libido solet dominari : ideo vt induceret ad rescin-
dendam impudicitiam & debilitandam concupiscentiam , & seruandam mentis & corporis ca-
stitatem,in illo membro Deus illud signum imprimi voluit, vt signo corporali exprimeretur quod
spiritualiter erat faciendum , vt scilicet sicut à membro generationis quod principaliter concu-
piscentiæ deseruit, abscindebatur superflua pellicula, ita etiam à corde hominis omnis superflua
concupiscentia tolleretur,secundum illud : Circuncidimini & auferte præputia cordium vestro-
rum : ac etiam quia omnis corruptio culpæ & pœnæ peruenit in nos per carnalem originem ex
peccato primi parentis , ideo talis circuncisio fiebat in membro generationis. Et cum originalis
culpa sit à generante actiue, id est, à viro, ideo non fuit data fœminis,quibus pro deletione origi-
nalis erant alia sacraméta,scilicet,præsentatio & 8.die,& si periculū ante immineret sacramenta le-
gis naturæ.Secundo fuit expressum signum effectus fidei Abrahæ,qui est remotio culpæ & ablatio
corruptionis fiendæ per Christum,quæ perfectè complebitur in octaua ætate , quæ erit ætas resur-
gentiū.Et ideo ordinata fuit fieri 8.die. vnde dicit Apost.Circuncisi estis in Christo circuncisione
non manu facta,in expoliatione corporis & carnis,sed in circuncisione domini nostri Iesu Chri- Ad Col.2.b
sti.Tertio fuit data vt esset signum expressiuum distinctionis populi fidelis ab infidelibus , vt co-
gnosceretur eorum genus ,ne confunderetur ex permixtione , dum inter Gentes habitarent, vel
dum ducerentur captiui, ne ignoraretur quod de genere Abrahæ descenderet Christus , prout ei
promissum erat.Et secundum Haymonem deseruiebat signum illud Iudæis,quádo in prælijs cum
aliis sternebantur & nudi relinquebantur mortui ex circuncisionis signo notati sepulturæ máda-
rentur. Cum autem Christus , qui sub circuncisionis signo latebat,apparuit : congruum fuit figu-
ram aduenienté veritate cessare , quemadmodum & vmbra , adueniente lumine. Effectus circun-
cisionis erat deletio peccati originalis,non ex virtute inhærente operi operato , sed ex pacto diui-
no mediante fide vel circuncisorum (si adulti erant) vel offerentium,cum paruuli ante vsum ra-
tionis circuncidebantur, qui si ante octauum diem in periculo mortis erant , fide parentum pro-
testata signo siue sacrificio exteriori voluntario , prout in lege naturæ à peccato originali purga-
bantur. Ex præmissis apparet causa & effectus siue vtilitas circuncisionis,quia videlicet erat eis
memoriale signum beneficiorum Dei , promissionis redemptoris,& eorum quæ spiritualiter age-
re debebant,quantum ad cultum diuinum & mores componendos , ac deletio peccati originalis
mediante fide,vt dictum est. Et quomodo duplex est circuncisio, scilicet , carnalis & manufacta
exterius. Alia interior & spiritualis.

Vt sit pater omnium credentium per præputium,ut reputetur & illis ad iustitiam:& sit pater circuncisionis,non his tantum qui sunt ex circuncisione,sed & his qui sectantur vestigia fidei,quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. Text.

Hic declarat aliam dignitaté & vtilitaté circuncisionis , quæ dicitur paternitas. Ex hoc enim quod Abraham in præputio iustificatus est per fidem, & postea circuncisionem accepit , factus est pater omnium credentium. Primo Gentilium credentium per fidem,quam habuit in præputio, siue in statu præputij & Gentilitatis existens : & per circuncisionem omnium Iudæorum, qui circuncisionem Abrahæ suscepturi erant, & eius fidem imitaturi : vt quemadmodum fides Abrahæ reputata est ei ad iustitiam , ita fides omnium credentium in quocunque statu sint imitantium vestigia fidei Abrahæ,etiam reputetur eis ad iustitiam. Et sic Abraham est pater spiritualis

Gentilium

Gentilium credentium per imitationem: & pater carnalis & spiritualis Iudæorum credentium &
eum in fide imitantium. Iudæorum vero ipsum in fide non imitantium est pater carnalis tantum.
Et sic in his verbis Apost. duplicem ascribit Abrahæ paternitatem & modũ paternitatis, scilicet,
spiritualem & carnalem. Modus, quo aliqui dicuntur eius filij spirituales, est imitatio vestigiorum
fidei ipsius. Modus verò, quo est pater carnalis aliorum est generatio: quæ est quædam causa cor-
poris, sed non spiritus. Ideo hæc paternitas corporalis duntaxat, nõ est vera, neque perfecta pater-
nitas: cum filiatio suppositorum ei correspondens comprehendat carnem & spiritum, qui est po-
tior carne. Et ideo illi qui sunt filij spirituales ipsius Abrahæ per imitationem fidei & obediẽtiæ,
Ioan. 8. c sunt veri & perfecti filij, & non illi qui sunt filij per propagationem seu generationem carnalem
duntaxat. Harum duarum paternitatum & filiationum discrimen declarauit nobis Christus, ia-
ctationi Iudæorum, qui se arroganter filios Abrahæ profitebantur, respondẽs & dicens: Scio quod
filij Abrahę estis, s. secundum carnem: quasi dicat, hæc non est vera ac perfecta filiatio. Postmodum
ad illam inducens, ait: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. quasi dicat: Si vultis esse veri filij
Abrahæ, imitemini eius fidem, obedientiam, & charitatem, ac alia virtutum illius opera. Et ad
Matth. 3. b ostendendum quod ipsi non imitabantur, subiunxit: Nunc autem quæritis me interficere homi-
nem, qui veritatem locutus sum vobis, &c. Hoc Abraham non fecit, ergo non estis veri filij eius.
& D. Io. Baptista: Et ne velitis dicere intra vos, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quod
potẽs est Deus de lapidibus istis, id est, de Gentilibus, suscitare filios Abrahæ. Ideo Christus his qui
non imitabantur fidem & virtutes Abrahæ, dixit: Vos ex patre diabolo estis, quem imitamini &
cuius opera vultis perficere.

Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini eius ut hæres esset mundi: sed per iustitiam fidei.

Genes. 15. b & 12. a HIc ostendit quod nec circuncisio, nec quodcunque opus legis iustificat, sed diuina promis-
sio est causa iustitiæ. Et supponit ex Gen. promissionem factam Abrahæ & semini eius ante
Gen. 17. b legem & circuncisionem, vt esset hæres mundi, & quod in semine eius benedicerentur omnes co-
Exod. 20. a gnationes terræ. Circuncisio vero data fuit postea, vt in eodem libro habetur & longo post tem-
Gal. 3. c pore lex per Moysen, vt habetur in Exod. Per hoc autem semen Abrahæ intelligitur Christus, se-
Psal. 2. cundum illud: Non dicit in seminibus quasi in multis, sed in vno, &c. Quia in vno, scilicet Chri-
Matth. vlt. d sto, fuit promissio completa & hæreditas mundi data, iuxta illud: Postula à me, & dabo tibi Gẽtes
Heb. 1. b hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. vnde & ipsemet Christus ait: Data est
mihi omnis potestas in cœlo & in terra. & Apost. Et cum introduxit primogenitum in orbem ter-
rarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli eius. Secundario autem completur in illis qui per gra-
1. Cor. 3. d tiam Christi sunt spiritualiter semen Abrahæ. vnde infra 9. Qui filij sunt promissionis, æstimãtur
Infra 8. f in semine, qui etiam per Christum sunt hæredes mundi, inquantum omnia in gloriam illorum ce-
dunt, iuxta illud: Omnia vestra sunt. & infra 8. Qui pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo
non etiam cum illo omnia nobis donauit? Circa hunc promissionem Apostolus vnum negat, &
vnum asserit. Negat homini promissionem factam per legem, cum vt dictum est, longo tempore
Heb. 7. e. legem præcesse eit huiusmodi etiam promissionis impletio & executio, non etiã facta per legem:
quia, vt alibi dicit: Nihil ad perfectum adducit lex. vnde dicit: Non enim per legem promissio,
scilicet facta vel impleta est. Ex hoc loco possumus coniectari quod cõuersi ad fidem ex Iudaismo,
arbitrabantur huiusmodi promissiones factas fuisse Abrahæ & semini eius ad modum stipulatio-
num, scilicet, si circuncisionem Abrahæ, & legem datam per Moysen (quam profitebantur) custo-
dirent. Et inde inferebant per circuncisionem & opera legis se esse iustificatos, & commeritos
fuisse ingressum hæreditatis æternæ: & per meritum seruatæ legis Christum aduenisse, quæ omnia
Apo. tanquam blasphema confutat. Aliud autem quod astruit & affirmat, est quod huiusmodi pro-
Heb. 11. f missio erat implenda per iustitiam fidei, quod ad Heb. scribens, ita factum esse protestatur, dicens:
Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.

Text. *Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides,*
abolita est promissio.

HIc probat quod promissio paternitatis multarum gentium, & hæreditatis mundi Abrahę & semini eius facta, non sit impleta per legem ex illatione absurdi & inconuenientis, & procedit à destructione consequentis ad destructionem antecedentis, dicẽs: *Si enim, &c.* quasi dicat: Dixi quod promissio facta Abrahæ & semini eius, non fuit impleta per legem, si tu qui es Iudęus, hoc negas: sic probo & argumentor. Sit ita, vt tu dicis, promissio illa impleta est per legem, siue per opera legis. hoc antecedens sub aliis verbis exprimit, dicens: *Si enim qui*, id est, aliqui, *ex lege*, id est, per legem, *hæredes sunt*, id est, si ad hoc quod aliqui hæreditatem promissam consequantur, requirantur opera legis, *exinanita est fides, abolita est promissio*, quasi dicat: Si vos Iudæi circuncisi & obseruantes legem, estis solum hæredes, & non etiam Gentiles, sequuntur duo maxima inconuenientia. Primum est quod exinanita, id est, euacuata & annihilata est fides, qua Abraham in præputio existens credidit promissioni Dei, vt esset pater multarum gentium. Et secundum, est quod abolita, id est, deleta, cassata siue reuocata esset promissio Dei. Et per consequens, quod Abraham frustra credidisset Deo: Et quod Deus mutabilis ac infidelis in promissis esset. Patet consequentia quod ad primum: quia ante legem fide erat iustificatus, vt hæres factus in spe, quia, vt dictum est, quod fides eius reputata est ad iustitiam. Et ideo si non posset hæreditatem consequi absque operibus legis, iam eius fides non esset reputata ad iustitiam, & sic exinanita & euacuata

ac sine virtute, siue frustra fuisset & in vanum credidisset. Quoad secūdum etiam patet: Quia tunc
in Deo fuisset, est, & non: quia vt suppositum est ex Gen. Primo enim promisit absolute & simpli- *Gen.12.a*
citer, & si postea conditionem obseruationis legis siue opera legis adiunxit, promissionem absolu-
tam aboleuit, cassauit, irritauit, & reuocauit: & sic mutatus est, contra illud: Ego dominus & non
mutor. & illud: Apud quem non est transmutatio. & illud: Fidelem esse eum qui repromiserat. Et
infra eod. cap. Quæcunque promisit Deus, potens est facere. Et cum sit ipsa veritas, non mentitur, *Malach.3.b*
iuxta illud: In spem vitæ æternæ quam promisit qui non mentitur Deus. & illud: Impossibile est *Iaco.1.c*
Deum mentiri & negare seipsum. Et per consequens impossibile est quod promissio eius sit cassa- *Heb.11.c* *Ad Ti.1.a*
ta, deleta aut reuocata, siue quod non impleuerit eam. Et cum fuerit absoluta reiicit prædictam *Heb.6.d*
interpretationem Iudæorum de stipulatione quam possent obiicere. Postquam ergo consequens
hoc, scilicet, quod exinanita est fides, & abolita promissio, destructum est & ex sacris literis pro-
batum falsum, sequitur destructum & probatum falsum antecedens, ex quo sequebatur, scilicet,
quod ex lege sit promissio, siue qui ex lege sunt, hæredes sint: cum Abraham fuerit ante legem da-
tam, nec seruauerit eam. Probatur etiam consequentia: Quia si ex operibus legis oriretur iustitia,
& haberetur hæreditas, hoc fieret ex natura operum. Quare nihil restaret quod deberetur promis-
sioni, & per consequens abolita & explosa esset promissio.

Lex enim iram operatur. *Text.*

HIc probat conditionalem præmissam per effectum legis: Si enim aliqua promissio sit implen-
da, non impletur per id quod impletionem legis impedit, imo tale impedimentum abolet
promissionem & exinaniuit fidem credentis illi promissioni. Sed lex impedit consecutionem hæ-
reditatis: quia lex iram, vindictam, pœnam, & separationem operatur. Per legem enim indirecte,
id est, per transgressionem legit, homines facti sunt digni vindicta Dei, iuxta illud, Magna ira do- *4.Reg.22.c*
mini accensa est contra nos: quia non audierunt patres nostri verba libri huius, scilicet legis. Quia
cum officium legis sit, vt per ipsam fiat cognitio peccati, inde est vt per eam omnis excusationis
occasio eripiatur à transgressoribus: & ideo ipsa est causa occasionalis, quod transgressores merito
sunt plectendi. vnde infra 7. dicitur, quod occasione accepta, peccatum per mandatum operatum
est in nobis omnem concupiscentiam: Legislatoris enim directa intentio est, vt per legem faciat *2.Ethic.*
bonos ciues: verum praua subditorum voluntas in oppositum nititur. Eam ob rem lex & legisla-
tor iram & vindictam indirecte intendit, operatur, siue infligit. vnde alibi dicit: Quicunque ex *Galat.3.b*
operibus legis sunt, sub maledicto sunt. scriptum est enim: Maledictus qui non permanserit
in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Et ideo lex indirecte impedit à consecu-
tione hæreditatis promissæ, & per consequens per legem non impletur promissio, sed potius abole
tur. *Vbi enim non est lex, nec præuaricatio.* Hic ostendit causam cur lex irā operetur, dicens: *Vbi, &c.*
id est, quicquid fit contra legem, imputatur ad pœnam. Quia officium legis est imputare ad pœ-
nam, & punire: vindicare & exhæredare transgressores. Et per consequens ad legis actionem, siue
ad opus legis, non pertinet adimpletio promissionis rebellibus. Priuatis enim hæreditate, non est
adimplenda promissio, & sic per legem indirecte exinanita est fides & abolita promissio. Potest
etiam ratio sic formari: ira, vindicta, siue pœna debetur solis præuaricatoribus & transgressori-
bus: sed præuaricatio nequit esse vbi nulla est lex. Ergo vindicta & pœna dimanant siue proce-
dunt ex lege, siue naturali, siue diuina scripta, siue humana. Nam quanuis nulla fuisset lex scripta,
nihilo secius violatio legis naturalis delictum & præuaricatio esset, vtpote legis transgressio. vn-
de Psal. Vidi præuaricantes & tabescebam. & alibi, Præuaricantes reputaui omnes peccatores *Psal.118.*
terræ. Grauius est tamen simul transgredi legem naturæ & scriptam, quàm solam legem naturæ.
Et sic vbi non est lex scripta, non est præuaricatio, scilicet, tanta, vel non imputatur ei, qui non
habet, siue recepit ipsam legem, prout Gentilibus, qui & si non obseruarent legem Moysi, circa
cæremonialia & iudicialia, non erant præuaricatores legis, quæ illis imposita non erat. Sed Iudęi,
qui erant subiecti legi, contrauenīendo erant præuaricatores & digni exhæredari: ideo lex indire-
cte impletionem promissionis impediebat.

TERTIA PARS IIII. CAPITIS.

Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei qui ex lege est solum: sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum.

HIc ostendit per quid, & in quibus prædicta promissio sit adimplenda: & supponit suf-
ficientem diuisionem. Quia cum Deus sit verax & fidelis in promissis, necesse est dice- *Rom.3.*
re, quod eius promissio sit implenda. Vel ergo implenda est per legem, aut per fidem à
sufficiēti diuisione: quia non videtur aliud medium impletionis. Atqui promissio non
est impleta per legem, quia vt dictum est, exinanita esset fides, & abolita esset promissio, cuius im-
pletio impeditur per legem, vt deductum est. Ideo sequitur quod sit implenda ex fide, & sic per
fidem consequimur promissionē, vt hæredes simus mundi. vnde D. Io. Hæc est victoria quæ vin- *1.Ioan.5.b*
cit mundum, fides nostra. Et hoc confirmat per contrarium medium quod sumpserat: dixerat
enim, quod si promissio per legem seu legis obseruantiam impleretur, non esset firma & constans,
sed abolita: cum operationes hominū non habeant firmitatem, sed sint subiectæ varietati, iuxta
illud: Cogitationes mortalium timidæ & incertæ prouidentiæ nostræ. Nec etiam fuisset promis- *Sapien.9.c*
sio firma omni semini Abrahæ, sed solum illi qui esset subiectus legi, nec etiā ex gratia, sed ex debi-
to, vt deductum est. Nunc vero oppositum affirmat fieri per fidem, quasi dicat: Si dicamus pro-
missionem

misſionem implendam per fidem, firma manet promiſsio, propter firmitatem & virtutem diuinæ
gratiæ iuſtificantis hominem per fidem, ſecundum gratiam Dei quæ eſt infallibilis, iuxta illud:
2.Cor.12.c Sufficit tibi gratia mea. Et illud: Quotquot ſunt promiſsiones in illo, ſcilicet Chriſto, eſt, id eſt, ve-
2.Cor.1.d *Ephes.2.b* ritatem habent. Et cum fides ſit donum Dei ſecundum gratiã, & non ex operibus, ne quis glorie-
tur, iam non ex debito: quia alias vt dictum eſt, non haberemus gloriam apud Deum: Qui reputa-
uit fidem Abrahæ, & omni ſemini eius (vt in calce huius capitis dicetur) ad iuſtitiam. Ideo hic di-
Eccles.44.b cit, *ut ſecundum gratiam firma ſit promiſsio omni ſemini Abrahæ*, id eſt, omni homini, qui fuerit quali-
tercunque ſemen Abrahæ, iuxta illud: Cum ſemine eorum permanet bona hæreditas ſancta nepo-
res eorum. Quia ergo promiſsio impletur per fidem quę eſt omnibus communis, planum & mani-
feſtum eſt quod impletur in omni ſemine Abrahæ qui eſt pater omnium noſtrum, ſcilicet creden-
tium, ſiue ſimus ex Iudaiſmo, ſiue ex Gẽtilitate: propter quod omnium iuſtorum locus ſinus Abra-
Luc.16.f hæ nuncupatur, vnde etiam Chriſtus ait: Multi venient ab Oriẽte & Occidente, & recũbent cum
Matth.8.b Abraham, Iſaac, & Iacob, in regno cœlorum: filij autem regni, id eſt, qui ob circuncisionem & le-
gem tales ſe iactant, eiicientur in tenebras exteriores. Lutherani ex præmiſsis verbis Apoſt. ideo ex
fide, vt ſecundum gratiam firma ſit promiſsio omni ſemini, confirmare nituntur errorem ſuum de
certitudine gratiæ: præſupponunt enim quod ex ſola fide iuſtificemur: ex quo inferunt quemlibet
iuſtorum certum eſſe ſuæ gratiæ: quia certi ſunt ſe fidem habere. Hoc inquiunt eſt argumentum
Pauli: Quoniã ex fide, & non ex operibus, iuſtificamur: firma certáque ſit promiſsio. inferunt ipſi:
ergo cuicunque pręſtanti talem fidem adnaſcitur ei ab eadem fide quod obtinuerit promiſsionem
Dei. Sed dicendum quod Apoſt. hic non dicit certa, ſed firma, id eſt, infallibilis: nec dicit nos eſſe
certos gratiæ, imo alibi dicit nos ignorare. Nihil enim, inquit, mihi conſcius ſum, ſed in hoc iuſti-
ficatus non ſum. Et licet aliquis poſsit ſcire ſe habere fidem hiſtoricam, quam vocant aut infor-
mem, quæ quandoque eſt abſque gratia & charitate, ex quibus iuſtificamur ac chari & accepti ac
grati Deo reddimur: nemo tamen communi lege abſque ſpeciali Dei reuelatione ſcire poteſt ſe
eſſe in gratia & charitate. Ideo nõ poſſumus eſſe certi nos eſſe iuſtos, nec obtinuiſſe promiſsionem
Dei. illorum ſuppoſitionem de iuſtificatione ſola fide ſufficienter confutauimus, ſupr. 1. cap. expo-
nendo illud: Iuſtus ex fide viuit. Et hunc errorem cum ſuis fucis & coloribus reiiciemus cum in-
terpretabimur illud, Spiritus reddit teſtimonium ſpiritui noſtro, &c. infra, 8. cap.

Sicut ſcriptum eſt: Quia patrem multarum Gentium poſui te ante Deum cui credidiſti, qui uiuificat mortuos: & uocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt.

HIc probat quod ſemen Abrahæ ſit non ſolũ quod eſt ex lege, ſed etiam quod eſt ex fide, autho-
Gen.15.a ritate ſcripturæ. Legimus enim in Gene. Nec vltra vocaueris Abram, ſed appellaueris Abra-
ham: quia patrem multarum Gentium conſtitui te, ſiue poſui te in præterito quaſi iam eſſet imple-
tum, quod longe poſtea erat implẽdum, more prophetarum, qui propter certitudinem prophetiæ
Psal.21. ponunt præteritum pro futuro. vnde Dauid: Foderũt manus meas & pedes meos, &c. Et Eſa. Ve-
Esa.53.b rè lãgores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit, & nos reputauimus eum quaſi lepro-
ſum, &c. tamen longe poſt Eſaiam fuit impletum. Ea enim quæ ſunt futura in ſeipſis, in diuina pro-
uidentia ſunt præſentia, ſecundum illud: Domino Deo noſtro antequam crearentur omnia ſunt
Eccle.23.d agnita, ſicut & poſt perfectum reſpicit omnia. Et ideo Apoſtol. dicit: quod hoc quod dictum eſt in
Gen. Poſui vel conſtitui te, quod idem ſignificat, intelligendum eſt ante Deum, id eſt, in præſentia
Dei cui crediderat Abraham. Crediderat enim Abraham Deo prænuncianti, ac ſi videret in præ-
ſenti. Et ſic illa verba cui credidiſti, non ſunt deſumpta ex Gene. ſed ſunt adiecta ab Apoſt. ad ex-
ponendum quali paternitate Deus poſuit Abraham patrem multarum Gentium: quia non carna-
li, ſed ſpirituali, quæ eſt coram Deo, cui Abraham credidit. Et in hoc quod dicit: *Qui uiuificat mor-
tuos, &c.* oſtendit à quo ſit implenda huiuſmodi promiſsio, ſcilicet à Deo. Dixerat enim prius, *ante
Deum*, ſubiunxerat cui credidiſti, ſcilicet Deo: tandem hic dicit, *qui* ſcilicet Deus, *uiuificat mortuos*,
id eſt, Iudæos, qui contra legem agentes erant mortui in peccatis: viuificat ergo per fidem & gra-
tiam, vt promiſsionem Abrahæ conſequãtur. *Et ea quæ non ſunt*, id eſt, Gentiles qui propter nephan-
1.Cor.13.a *Infra 9.e* diſsima peccata videntur nihil fieri, & quia erant à Deo omnino alienati. vnde dicebat: Si chari-
tatem non habuero, nihil ſum, vocat ad gratiam, tanquam ea quæ ſunt, id eſt, ſicut Iudæos. vnde in-
fra: Vocabo non plebem meam, &c. Et ſic per huiuſmodi vocationẽ implebitur promiſsio Abra-
hæ etiam in Gentilibus. Vel quod dicit: *Vocat ea quæ non ſunt*, non intelligitur de vocatione tempo-
rali, ſed de vocatione prædeſtinationis æternæ, qua vocantur & eliguntur etiam ea quæ non ſunt
Ephes.1.a ac ſi eſſent, ſecundum illud: Elegit nos ante mundi conſtitutionem. De hac vocatione dicit infra:
Infra 9.e Non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt, &c. Vel vocationem hic dicit ſimplicem Dei noti-
tiam vel cognitionem, qua cognoſcit futura, quæ non ſunt actu ſicut præſentia. Et hoc modo ac-
cipitur vocatio, cum dicitur: Qui numerat multitudinem ſtellarũ, & omnibus eis nomina vocat.

QVARTA PARS IIII. CAPITIS.

Text. *Qui contra ſpem credidit, ut fieret pater multarum Gentium, ſecundum quod dictum eſt ei: Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cæli, & arena maris.*

HIc commendat fidem Abrahæ ex magnitudine, dicens: Qui, ſcilicet Abraham, credidit in
hanc ſpem, vt fieret pater multarum Gentium contra aliam ſpem. Ad cuius intelligentiam
1.Cor.9.b conſiderandum eſt quod ſpes importat certam ſpectationem boni futuri, quæ quidem certitudo
Psal.30. quandoque eſt ex cauſa humana ſiuę naturali, ſecundum illud: Debet in ſpe qui arat arare. Quan-
doque verò

doque verò certitudo expectantis est ex causa diuina secundum illud: In te Domine speraui. Hoc
ergo bonum, quod Abraham esset pater multarum Gentium, certitudinem habebat ex parte Dei
promittentis: sed contrarium apparebat ex causa naturali siue humana. Ideo dicit: *Qui contra spem*,
causæ naturalis vel humanæ, *credidit in spem*, promissionis Dei: secundum quod dictum est ex Gen. Gene.15.b
Sicut stellæ cæli & arena maris. Vtrunque horum inducitur propter similitudinem innumerabilis Deut.1.b
multitudinis. Nam quantum ad stellas cæli, dicitur: Dominus Deus vester multiplicabit vos, & 3.Reg.4.e
estis hodie sicut stellæ cæli. Quantum vero ad arenam maris dicitur: Iuda & Israel innumerabiles
sicut arena maris. Potest tamen aliqualis differentia inter vtrunque attendi, vt stellis comparen-
tur iusti, qui fuerunt ex semine Abrahæ, vnde Daniel: Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi Dan.12.b
stellæ in perpetuas æternitates. Arenæ autem comparantur peccatores, quia fluctibus mundi quasi Hiere.5.e
cuiusdam maris opprimuntur. vnde Hier. Posui arenam terminum maris.

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere centum esset annorum, & emortuam uuluam Sarræ.

Hic commendat fidem Abrahæ ex firmitate dicens: *& non est infirmatus, &c.* Quemadmo-
dum enim temperantia ostenditur non esse infirma, quæ magnis cõcupiscibilibus non vin-
citur, ita & fides ostenditur non esse infirma, sed fortis quæ à magnis difficultatibus non supera-
tur. vnde d. Petr. Cui resistite fortes in fide. Sed Abraham habuit duas difficultates credendi, quas
superauit, igitur non infirmatus est, &c. Primã difficultatem tãgit, cum dicit: *Nec considerauit, &c.*
Quia iam mortificata erat in eo vis generatiua, ideo non considerauit ad discredendum promis- Gen.21.a
sioni corpus suum emortuum, quãtum ad virtutem generatiuam propter senectutem: vnde dicit: Gene.18.b
Cum fere centum esset annorum. Abrahæ enim centenario existenti natus est Isaac: per annum autem
ante fuerat filius promissus, secundum illud: Reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite,
& habebit filium Sarra vxor tua. Sed dicet quispiam, Quomodo erat corpus Abrahæ emortuum,
quantum ad vim generatiuam: cum post mortem Sarræ duxerit Cethuram in vxorem, ex qua ha- Gen.25.a
buit sex filios? Dicendum quod virtus generandi miraculosè restituta fuit Abrahæ. Secunda dif-
ficultas credendi erat ex parte vxoris, ideo dicit: Nec cõsiderauit emortuam vuluam Sarræ, quan-
tum ad actum generandi: tum propter sterilitatem, tum propter senectutem: desierant enim ei
fieri muliebria. Et ideo ad ostendum vtriusque frigiditatem, dicebat Esa. Attendite ad Abraham Genes.18.b
patrem vestrum & ad Sarram, quæ peperit vos. præmiserat enim dicens: Attendite ad petram vn- Esa.51.a
de excisi estis, & ad cauernã laci de qua præcisi estis. Si autem obiiciatur ex Gen. quod Abraham Gen.17.a
audita promissione filij ex Sarra, cecidit super faciem suam, & risit, & dixit in corde suo: Nunquid
centenario nascetur filius, & Sarra nongenaria pariet? Ex quibus verbis videtur Abrahã hoc con-
siderando minus credidisse. Dicendum secundum Caietanum quod à principio non perceperat
reuelationi affirmatiuam: & propterea contulit secum impedimenta naturæ tam in se quam in
Sarra. Sed collatio illa non processit ex dubitatione vel infidelitate, sed ex hilaritate & gaudio, co-
gitando sensum diuinorum verborum, & percunctando an ad significandum ea quæ sonabant,
dicta essent: quod apparet ex gratiarum actione, quia vt dictum est, cecidit super faciem suã: prout
D. virgo non dubitando, sed percunctando dixit: Quomodo fiet istud? Cuius signum est quod sub- Luc.1.d
iungit scriptura, Deum iterato dixisse: verè Sarra vxor tua pariet tibi filium. Tunc Abraham non
considerauit, &c. ita quod verba Apost. referenda sunt ad tempus completæ reuelationis: Sarra
autem ex dubitatione risit, ideo reprehensa fuit, & non Abraham.

In repromissione etiam Dei non hæsitauit diffidentia: sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissime sciens quia quæcunque promisit Deus, potens est & facere. Text.

Hic commendat fidem Abrahæ quantum ad iteratam promissionem, & assignat causam. Deus
enim non semel duntaxat aut bis promisit, sed iterum atque iterum, id est, quater. Pri- Gen.12.a
mo enim dixit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, ac de domo patris tui, faciámque te
in gentem magnam, & benedicam tibi, &c. subiungit: atque in te, id est, in semine tuo bene-
dicentur omnes cognationes terræ. Secundo cum Abraham peruenit in terram Chanaam, ap- Gene.15.b
paruit ei Dominus, & dixit: Semini tuo dabo terram: & cum adduxisset eum foras dixit: Suspice Gen.17.a
in cælum, & numera stellas si potes: & dixit ei: Sic erit & semen tuum. Tertio cum postea dixit ei:
Ambula coram me, & esto perfectus. Ponámque fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te
vehementer nimis. Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te, &c.
Quarto cum dixit: Reuertens veniam ad te tempore isto, & habebit filium Sarra vxor tua. Quin- Gen.18.b
to postquam tentauit eum de immolatione filij, & dixit: Per memetipsum iuraui, dicit Dominus, Genes.22.e
quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi & multi-
plicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam, quæ est in littore maris? possidebitque se-
men tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ: omni-
bus istis promissionibus credidit Abraham, & non hæsitauit. Ideo dicit, *in repromissione*, id est,
iterata promissione de seminis exaltatione, *non hæsitauit*, id est, dubitauit *diffidentia*, scilicet,
quod diffideret de veritate siue impletione promissionis. vnde diuus Iacobus: Qui hæsitat similis Iaco.1.a
est fluctui maris, &c. *Sed confortatus est fide*, id est, fidei fortiter adhæsit. vnde diuus Petrus: Cui 1.Pet.5.e
resistite fortes in fide. Si dicatur quod Abraham dixit: Vnde scire possum quod possessurus sum Gen.15.b
eam? & per consequens videtur dubitasse petendo signum: præterea risit, quemadmodum Sarra,
quæ hæsitauit. Dicendum quod petiit signum non ex dubitatione, sed cum morem Dei nouisset,

qui fœdera sua & pacta data aliquo signo stabilire consueuit, vt apparet in arce exhibito Noe in
Genes. 9.b monumentum pacis, vnde reprehensus est Acham qui iussus signum petere, renuit. Nec risit ex in-
Esa. 7.b fidelitate, prout Sarra, sed ex gaudio & firmitate adhæsionis. Et ideo cum Apost. paulo ante negatiue dixisset, quod non fuit infirmatus in fide, maioribûc commendatione affirmat quod fuerit confortatus fide. Et consequenter assignat causam firmitatis & confortationis, scilicet scientiam diuinæ omnipotentiæ, cum dicit: *Dans gloriam Deo*, Inquantum scilicet considerauit omnipotentiam eius, *plenissime sciens: quia quæcunque promisit* Deus, potens est & facere. vnde sapiens: Subest
Sap. 12.c enim tibi cum volueris posse. & diuus Lucas: Non est impossibile apud Deum omne verbũ. Ex his
Luc. 1.d patet quod quicunque non est firmus in fide Dei, quantũ est in se, derogat diuinæ gloriæ: vel quantum ad eius veritatem, vel quantum ad eius potentiam.

Text. *Ideo & reputatum est illi ad iustitiam: non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam: sed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis, &c.*

HIc commendat fidem Abrahæ ex eius effectu, quem fides in Abraham fecit, & quem faciet in aliis similiter credentibus, resumendo quod prius ex Gene. desumpserat. vnde dicit, ideo sci-
Gen. 15.b licet quia Abrahã tam perfectè hoc ipsum credidit, *reputatum est illi ad iustitiam*. Quo ad effectum, quem fides habet in aliis, dicit: *Non autem scriptum est tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam*, vt scilicet nos æstimemus quod soli Abrahæ fides reputata sit ad iustitiam, licet etiam sit scriptum propter eius commendationem & Dei gloriam, qui talem fidem in eum infudit. Sed scriptum est *propter nos*, id est, vt nostris sit obiectus oculis in typum fidei nostræ, vnde spem & fiduciam stabiliamus. Si enim fidem habuerimus, pariter reputabitur fides nostra ad iustitiam. Hac siquidem ratione ille positus est pater omnium credentium. vnde infra dicit: Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinã scripta sunt. vnde subiungit, *credentibus in eum*, id est, in patrem qui
Infra 15.a suscitauit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis. quasi dicat: Quemadmodum fides Abrahæ, qui non considerauit suum vxorisque eius emortuum corpus, credens in eum qui viuificat mortuos, reputata est ad iustitiam: ita cuiuslibet fides credentis in eum qui suscitauit Dominum nostrum Iesum Christum, ad eãdem reputabitur iustitiam. Et cum præmisisset, Qui viuificat mortuos, illius iam viuificati meminit, cuius morte fuit omnium mors spiritualis extincta, & cuius resurrectio fuit cunctis causa resurgendi. Suscitatus autem est à patre, cui ipse dixit: Tu autẽ Do-
Psal. 3 mine miserere mei, & resuscita me. Et quia est eadem virtus patris & filij, Ipse etiam propria virtute surrexit. Quod autem hæc fides iustificet, apparet ex illo: Si cõfitearis ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, *quod suscitauit eum* Deus à mortuis, saluus eris. *Qui traditus est propter*
Text. *delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.* Hic assignat causam siue rationem, quare fides Christi iustificet, dicens: *Qui traditus est, &c.* scilicet Christus in mortem: à proditore, propter
Infra 8.f auaritiam: à Iudæis, propter inuidiam: à Pilato, propter timorem: à patre permissiuè. vnde infra 8.
Ephes. 5.a Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Traditus est etiam à
Esa 53.c seipso voluntariè mortem sustinẽdo, iuxta illud: Tradidit semetipsum oblationem & hostiam Deo
Ioan. 10.d in odorem suauitatis: & illud, Oblatus est quia ipse voluit: & illud, Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à meipso: *propter delicta nostra*, vt peccata nostra auferret. Sua enim passione & morte omniũ viatorum meruit ablationẽ peccatorum. Et quia, vt Damascenus dicit, humanitas Christi fuit quodammodo instrumentũ diuinitatis, vnde per contactum humanitatis Christi fuit
Mat. 8.a mundatus leprosus. ideo mors Christi fuit causa deletionis peccatorum, non solum per modum meriti, sed etiam per modum cuiusdam efficientiæ: & sic omnes actiones & passiones humanitatis Christi fuerunt nobis salutiferæ, vtpote ex virtute diuinitatis prouenientes. Resurrectio verò non est causa per modum meriti, cum terminus vitę Christi fuerit mors, postquam non fuit viator, sed solum comprehensor: & per consequens non fuit in statu merendi, sed fuit causa exemplaris. Ideo dicit: *Et resurrexit*, scilicet Christus, *propter iustificationem nostram*, vt suæ resurrectionis virtute gratiam iustificantem conferret, & vt nos prius à vitiorum sordibus surgere faceret, & vt nos in virtutum honestate iusti resurgeremus, & vt suæ corporalis resurrectionis exemplo, nos ad spiritualem resurrectionem induceret, vt in nouitate vitæ ambularemus, & tandem finaliter corpo-
Philip. 3.d raliter resuscitaremur ab ipso, quando reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.

EPITOME V. CAPITIS.

Stensa per Apostol. in præmissis quatuor capitibus necessitate gratiæ, in hoc capite incipit commendare virtutem & facultatem ipsius gratiæ, & ostendere bona quæ per gratiam cõsequimur, & mala à quibus liberamur. Et primo præponit modũ seu viam perueniendi ad gratiam, cuius effectus, qui sunt pax, stabilitas, gloriatio, in spe adoptionis filiorum Dei, & patientia in tribulationibus, declarat ea euenire per Spiritum sanctum. Secundo ibi, *Vt quid enim Christus, &c.* ostendit firmitatem spei per mortem Christi, commẽdando charitatem eius ex difficultate obiecti: ex qua à maiori ad minus concludit propositum reconciliationis per mortem Christi, de qua gloriari & exultare debemus.

Tertio ibi, *Propterea, &c.* ostendit quod per gratiam Christi liberemur à peccato originali prę-terito, eius originem, progressum & effectum ipsius, qui est mors, ex vno in omnes declarando.

Quarto ibi, *Vsque ad legem, &c.* idem manifestat exprimendo peccatum fuisse sub lege, & quid

circa

circa peccatum lex fecerit. Quinto ibi, *Sed non sicut delictum,&c.* manifestat progressum super-
abundantis gratiæ Dei ob vnius obedientiam, ac effectum & regnum ipsius destruentis & abluen-
tis peccatum originale, quod ab vnius inobedientia in omnes prodierat. Postremo ibi, *Lex subin-
trauit,&c.* ostendit quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod lege superueniente abunda-
uerat, concludendo regnum gratiæ in vitam æternam succedere regno peccati in mortem.

EXPOSITIO LITERALIS V. CAPITIS.

IVstificati ergo, nõ ex lege nec ex operibus, sumus iusti à Deo effecti, *ex fide* scilicet infu-
sa, quæ est donum Dei, inquantũ per fidem mortis & resurrectionis effectum eius par-
ticipamus: *pacem habeamus à Deo*, nos ei subiiciendo & acquiescendo voluntati eius: *Ephes.2.d*
& hoc *per Dominum nostrum Iesum Christum*: qui est pax nostra, & qui nos tanquam me- *1.Tim.2.b*
diator ad istam pacem perduxit. *per quem habemus accessum*, id est, aditum & ingressum, *per fidem in
gratiam istam*, id est, in statum gratiæ & bonam vitæ obseruantiam: *in qua*, id est, per quam non so-
lum resurreximus à peccatis, sed etiam in ea nos qui cecidimus in Adam, *stamus*, scilicet fixi & ere-
cti per affectum ad cælestia: non quod fides præcedat gratiã, sed potius gratia fidem. Gratia enim
saluati sumus per fidẽ: quia primus effectus gratiæ in nobis est fides, per quam non solum stamus,
sed *& gloriamur*, id est, gaudemus & exultamus *in spe gloriæ* filiorum Dei, id est, ex hoc quod spe-
ramus nos adepturos gloriam angelorum & sanctorum, qui sunt filij & hæredes Dei, cohæredes *Sap.5.a*
autem Christi. *Non solum autem, sed gloriamur in tribulationibus*, id est, non solum gaudemus de spe *Infra 8.c*
gloriæ filiorum Dei, quæ hic inchoatur per spem & amorem, & consummabitur in gloria per cla-
ram visionem & fruitionem: sed etiam gaudemus interius, & gaudium intrinsecum signis exterio-
ribus ostendimus, *in tribulationibus*, id est, passionibus & sustinentia præsentium malorum & af-
flictionum, per quas ad gloriam peruenimus. *Scientes quod tribulatio patientiam operatur.* non quod *Act.14.d*
tribulatio sit causa effectiua patientiæ, sed occasio exercendi actum patientiæ, per cuius assuetu- *Infra.1.a*
dinem anima in tribulationibus inconcussa & immobilis redditur: ita vt dulce sit ei pro Dei amo-
re, & propriorum peccatorum purgatione afflictiones sustinere. *Patientia autem*, scilicet operatur
probationem, id est, purificationem: per hoc enim quod homo patienter tribulationes sustinet, red-
ditur probatus & strenuus atque purgatus, sicut aurum in fornace. *probatio verò*, scilicet operatur
spem, id est, certam expectationem fœlicitatis, ex quo enim quis probatus & purgatus est, insurgit *Sapien.3.a*
in eo & in aliis spes quod ad hæreditatem Dei admittetur. *Spes autem non confundit*, id est, non de-
ficit, nisi homo ei deficiat, nec facit aut sinit erubescere Christianos ad irrisionem filiorum huius
seculi, qui irrident patienter sustinentes mala, arbitrantes spem illorum, & ea quæ in futuro secu-
lo speramus, vana esse: *Quia charitas Dei*, qua scilicet diligimus Deum: *diffusa est in cordibus nostris*, *1.Cor.13.b*
Id est, ad omnes mores & actus perficiendos se extendit: quia benigna est, &c. sic diffusa & extensa
non à nobis, sed *per Spiritum sanctum qui datus est nobis*, & habitat in nobis per effectum nouum
Ipsius, qui est charitas: Quia cum ipse sit vnio, nexus, & amor patris & filij, cõmunicat nobis hu-
ius amoris participationem, infundendo charitatem, qua efficimur Dei & proximi amatores.

SECVNDA PARS QVINTI CAPITIS.

VT *quid enim*, id est, cur enim nisi spes esset adimplenda, *Christus, cum adhuc infirmi essemus*, infir- *Psal.6.a*
mitate peccati, egentes medico, *secundum tempus*, scilicet determinatum: quia non ab initio
Infirmitatis siue peccati, *pro impiis mortuus est?* id est, cur Christus, qui tantus & tam magnus est, sci- *1.Pet 3.d*
licet Deus & homo, mortuus est: quasi dicat, nunquid gratis aut sine fructu, tam crudelem mortem
& tot & tanta tormenta pro tam miseris peccatoribus sustinuit? quæ vtilitas in sanguine eius siue
in sanguinis eius effusione fuisset, nisi propter aliquem magnum & certum fructum. quasi dicat:
Non sic mortuus fuisset, nisi propter firmam & certam salutem generis humani, quam nobis spes
suggerit: & ideo non confundit, *Vix enim*, id est, raro & difficulter, *pro iusto*, scilicet homine libe-
rando, *quis*, id est, aliquis, *moritur*, id est, morti se exponit. *Nam pro bono forsitã quis audeat mori*, quasi
dicat vix, quia fortè aliquis (rarus tamen) zelo virtutis pro homine bono & iusto, simplici & inno-
cente liberando auderet se exhibere periculo mortis: sed nullus pro impiis, cum maiorem chari-
tatem nemo habeat, quàm vt ponat animam suam pro amicis suis. *Commendat autem charitatẽ suam* *Ioan.15.b*
Deus in nobis, id est, per hoc se ostendit Deus se nos maximè diligere: *Quoniam si adhuc cum peccato-
res essemus secundum tempus*, scilicet determinatum, *Christus pro nobis mortuus est*, vt nos à cruciatu
mortis æternæ liberaret: *Multo igitur magis*, id est, à fortiori multo amplius & perfectius *nunc iusti-
ficati*, id est, in isto tempore gratiæ iustificationem adepti, *in sanguine ipsius*, id est, in merito sangui-
nis Christi effusi, *salui erimus ab ira*, id est, vindicta damnationis æternæ, quam propter peccata in-
currimus, *per ipsum*, scilicet Iesum Christum. *Si enim cum inimici essemus*, propter peccata, *reconcilia-
ti sumus Deo*, id est, in amicitiam pristinam Dei restituti *per mortem filij eius*: *multo magis reconciliati
salui erimus in vita ipsius*, id est, multo amplius certum est quod ipse viuens poterit amicos iam fa-
ctos saluare. *Non solum autem*, scilicet gloriamur siue gaudemus in spe gloriæ, quam in futuro ex- *1.Cor.1.d*
pectamus: *sed & gloriamur in Deo*, id est, in hoc quod sumus nunc coniuncti Deo per fidem & cha- *2.Cor.10.d*
ritatẽ, & hoc *per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem, etiam nunc reconciliationem accepimus*,
vt de inimicis facti sumus amici.

TERTIA PARS V. CAPITIS.

PRopterea *sicut per unum hominem*, scilicet Adam, *Peccatum*, scilicet originale, & ex consequenti

alia peccata actualia, quæ ex corrupta appetitus sensitiui inclinatione, tanquam ex quodam fonte, prodeunt & scaturiunt. *in hunc mundum intrauit*, in omnes homines per vitiatam seminis originem, ab eo & filiis suis descendentes, deductum & deriuatū est. *& per peccatum mors*, id est, separatio corporis & animæ a Deo, ac etiam gehenna siue pœna æterna, quæ dicitur mors secunda, cum ipsa

Apoc 20 d

peccato deducta & deriuata est: *Et ita in omnes homines mors pertransiit*, id est, necessitas moriendi in pœnam peccati originalis ab Adam deducti, cum natura deriuata est. *in quo*, scilicet Adā, *omnes peccauerunt*, id est, prolapsi sunt: quia Adam peccante, omnes inquantum in eo erant, sicut in prima origine peccauerunt. Ab hac tamen lege eximitur D. Virgo, quæ vt ecclesia in concilio Basilien. declarauit, fuit ab huiusmodi labe præseruata. Christus verò, quia non processit ab Adam per virtutem seminalem, sed solum secundum corpulentam substantiam, ideo nullo modo fuit peccato originali obnoxius, nec eius pœnis subiectus, licet eas quæ imperfectionem non important, (prout sunt fomes & ignorantia) sed solum conditionem naturæ ad redimendum genus humanum, suscipere & sustinere voluerit.

QVARTA PARS V. CAPITIS.

V*sque ad legem enim peccatum erat in mundo*, id est, etiam sub lege Moysi peccatum originale & actuale erat in mundo, vt hoc aduerbium, *usque*, teneatur inclusiué. Non enim exclusiuè teneri potest, cum certum sit peccatum originale & actuale fuisse tempore & duratione legis Moysi, imo & tempore legis gratiæ & vsque ad iudicium generale. *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset*, id est, ante legem scriptam, propter obfuscationem rationis (quæ ex multiplicatione peccatorum processit) peccatum originale non reputabatur, imo nec actuale, communiter apud homines, vt offensa Dei, & vt dignum pœna æterna, licet peccatum originale aliquibus patribus fuerit reuelatū, ab Adam per filios, vel à Deo, vt ex ratione naturali possent cognoscere homicidium & adulterium esse peccata & inhonesta: non tamen cognoscebant nec reputabant esse punibilia à Deo, cum lex non esset. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneseos, in quo fecit mentionem de præcepto facto Adæ sub pœna mortis, & de præuaricatione & trāsgressione illius, & de peccato Cain, & pœnis aliorum peccatorum, tunc cognouerunt peccatum originale &

Infra 7 b

actuale esse offensiuum Dei, & ab eo puniendum. *Sed regnauit mors ab Adam usque ad Moysen.* quasi dicat, licet vsque ad legem peccatum non cognosceretur, neque communiter reputaretur, poterat tamen deprehendi ex effectu: quia *mors*, corporalis & spiritualis *regnauit*, id est, potestatē suam exercuit ab Adam, per quem peccatum intrauit in mundum, *usque ad Moysen*, sub quo lex data est, non solū in eos qui peccauerūt peccato actuali, sed *etiā in eos qui non peccauerunt*, id est, in paruulos ante vsum rationis decedentes, qui non peccauerunt peccato actuali, sed originali tantum, *in similitudinem præuaricationis Adæ*, id est, inquantum similitudinem peccati Adæ traxerunt simul cum similitudine naturæ, ac si diceret, paruuli illi moriebantur absque peccato actuali proprio, & per hoc Apostolus ostendit quod diffusa erat in paruulis per originem similitudo peccati, *Adæ qui*, scilicet Adam, *est forma*, id est, figura, per contrarium tamen, *futuri*, id est, secundi Adæ, id est, Christi, qui datus est nobis propitiator. Nam sicut per primum Adam peccatum & mors intrauit in mundum, ita per Christum iustitia & vita; & sicut omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur.

QVINTA PARS V. CAPITIS.

S*Ed non sicut delictum, ita & donum.* quasi dicat, non est æstimandum quod tantæ efficaciæ fuerit delictum Adæ, quantæ est donum gratiæ Christi. Cum delictum procedat ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia autem ex immensitate voluntatis diuinæ. *Si enim unius delicto multi mortui sunt*, hoc est, si ex peccato Adæ peccatum pertransiit in multos alios qui in eo peccauerunt: *multo magis gratia Dei & donum*, id est, gratuitum Dei donum vt coniūctio, & teneatur expositiuè quantum est in se, *gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundauit.* Cum gratia secundum se multo fortior sit, quàm peccatum: delet enim omnia peccata etiam actualia, quæ Adam trāsfundere non potuit. Ideo plures si essent, & ei acquiescere vellent, abundaret. verum quia non omnes acquie-

Hebr. 2 c

scunt, ideo dicitur quod multos filios in gloriam adduxit. *Et non sicut per unum peccatum ita & donum.* quasi dicat: Non solum gratia abundat in plures, sed etiam maiorem effectum facit. Non enim tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus sequitur in multis per donū gratiæ Christi. *Nam iudicium ex uno in condemnationem: Gratia autē ex multis delictis in iustificationem*, id est, diuina condemnatio processit ex vno peccato Adæ in omnes, qui in illo

1. Cor. 6 c

peccauerunt vnico originali peccato. Sed gratia Dei, quæ per Christum datur, procedit & efficax est, non solum ad delendum vnum peccatum originale, verumetiam multa peccata actualia, siue ad perfectam omnium peccatorum emendationem, ablutionem, & sanctificationem: & non mi-

Infra 6 d

rum si hæc possit, cum sufficiat introducere ad vitam æternam, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. *Si enim unius delicto mors regnauit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, donationis, & iustitiæ, accipientes in uita*, scilicet æterna, *regnabunt per unum Iesum Christum.* ac si diceret: Quemadmodum condemnatio mortis processit ex peccato primi parentis, ita regnum vitæ æternæ procedit ex gratia Christi. ergo si per vnius hominis peccatum omnes moriuntur: ita omnes acquiescentes Christo, & accipientes abundantiam gratiæ eius regnabunt in vita æterna per vnum Iesum Christum, cum gratia, vt dictum est, fortior sit peccato. Igitur *sicut per unius delictum*, procedit diuinum iudicium, *in omnes homines in condemnationem*, scilicet mortis. *Sic & per unius*, scilicet Christi, *iustitiam*, pro-

çedit

cedit diuina gratia *in omnes homines in iustificationem uitæ*, id est, quę ducit ad vitam ęternam. quod
intelligi debet quo ad sufficientiam, quantum vero ad efficaciam, in omnes homines qui vniun-
tur Christo per fidem, spem, & charitatem. *Sicut enim per inobedientiam unius, peccatores constituti
sunt multi: ita & per unius obeditionem iusti constituentur multi.*

SEXTA PARS V. CAPITIS.

L*Ex autem subintrauit, ut abundaret delictum*, id est, lex scripta, quasi media, intrauit inter pecca-
tum hominis & donum gratiæ Christi, vt abundaret delictum: non quod finis legis fuerit
abundantia delicti, quia sequeretur quod lex esset mala, quæ tamen est sancta: quia cuius finis ma- *Infra 7.a*
lus, &c. Et sic hæc vox, *ut*, non tenetur causaliter: quia lex quantum in se est, prohibet peccatum, sed *1.Tim.1.e*
consecutiue: quia propter infirmitatem legis, quæ facultatem implendi se non dabat, & fragilita-
tem naturæ occasione à lege accepta, abundantia delicti sequuta est. *Vbi autem abundauit delictum*,
scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, *superabundauit & gratia*, scilicet Christi con-
donantis *peccata, ut sicut regnauit*, id est, plenum dominium habuit, peccatum introductum per pri-
mum hominem abundans per legem, *in mortem, ita & gratia regnet*, id est, plene dominetur in no-
bis, *per iustitiam*, quam scilicet in nobis facit: & hoc quousque nos perducat *in uitam æternam*: & *Ioann.1.b*
hoc totum *per Iesum Christum Dominum nostrum*, per quem gratia & veritas facta est.

COMMENTVM QVINTI CAPITIS.

Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum, per Dominum nostrum Iesum Chri- *Text.*
stum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus.

IN hoc 5. cap. & tribus seq. Apost. pertractat fidei facultatem & effectus eius. Et primo
bona quæ per fidem & gratiam nobis adueniunt: quorum primum est pax ad Deum.
vnde ait, *Iustificati, &c.* quasi dicat: Dictum est quod fides reputatur ad iustitiam omni-
bus credentibus resurrectionem Christi, quæ est causa nostræ iustificationis. Ideo iu-
stificati ex fide, inquantum scilicet per fidem resurrectionis eius effectum participamus, habeamus *Iob 22.e*
pacem & concordiam ad Deum, nos ei subiiciendo & obediendo. vnde Iob: Acquiesce illi, & ha- *Iob 9.a*
beto pacem. & alibi: Quis restitit ei, & pacem habuit. & Dauid: Pax multa diligentibus legē tuam. *Psal.118.*
& hoc per Christum Dominum nostrum, qui nos ad istam pacem perduxit: est enim pax nostra qui *Ephes.2.d*
fecit vtraque vnum. Per *quem*, scilicet Christum, tanquam mediatorem, habemus accessum in *1.Tim.2.b*
vno spiritu ad patrem. vnde diuus Ioannes, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sequi- *Ephes.2.d* *Ioan.1.b*
tur, *in qua*, id est, per quam gratiam nō solum resurreximus à peccatis, sed etiam stamus fixi & ere- *Psal.121.*
cti ad cœlestia contemplanda & prosequenda, iuxta illud: Stantes erant pedes nostri. & alibi: Nos
autem surreximus & erecti sumus. & hoc per fidem: per quam, scilicet gratiam consequamur. Non
quod fides, scilicet formata, præcedat gratiam, cum fides sit primus actus, siue effectus gratiæ in
nobis, iuxta illud: Gratia salui facti estis per fidem ab ea procedentem. Lutherani, qui omnes scri- *Ephes.2.b*
pturas ad eorum anhelitum contorquent, & interpretationem antiquam damnant, dicunt non
debere legi, *per quem*, scilicet Christum pacem habeamus, sed habemus, vt errorem suum de certi-
tudine gratiæ ex hoc loco corroborare possint. Et sic paralogisant: Ex fide iustificati pacem habe-
mus ad Deum, ergo certi sumus nos esse iustificatos, cum nullus pacem habeat apud Deum, nisi iu-
stificatus, & certi sumus nos habere fidem. Igitur de his aliqua supra 4. interpretando illud, Ideo
fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini. & amplius infra 8. interpretando il-
lud, Spiritus reddit testimonium Spiritui nostro, &c. Ideo ad illum locum lectorem remitto. Pro
dissolutione tamen paralogismi eorum ex hoc loco, notādum quod Origines & d. Chrisost. Hier.
ac Theophyl. & antiqua translatio per Ecclesiam approbata, legunt, habeamus. Et quanuis hunc
locum de iam iustificatis ex fide intelligant, exponunt tamen habeamus, id est, seruemus & custo-
diamus, præmissaque illorum illatio nullam habet apparentiá bonæ dependentiæ. Quanuis enim
fide catholica teneamus, quod Christus suo pretiosissimo sanguine, tanquam pretio sufficientissi-
mo, operatus fuerit salutem humani generis: vt homo cui hoc pretium communicatū fuerit, sit iu-
stus: veruntamen an mihi vel aliis verè communicatum sit absque speciali reuelatione, certo scire
non possumus, nec etiam nos habere fidem viuam, licet aliquas morales coniecturas habeamus.

Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. *Text.*

HIc ponit secundum bonum quod habemus per gratiam, quod est spes, cuius magnitudinem
describit. Magnitudo spei consideratur ex magnitudine rei speratæ, quam ponit, dicens: *Et
gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.* Per gratiam enim Christi adepti sumus spiritum adoptionis fi- *Infra 8.c*
liorum Dei, vt dicit infra 8. & Sapiēs: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei: Filiis autem *Sap.5.a*
debetur hæreditas, quia si filij, & hæredes. Hæc autem hæreditas est gloria siue vita æterna, quam *Infrà 8.e*
per gratiam consequimur, secundum illud: Gratia Dei vita æterna. Huiusmodi spes vitæ æternæ, *Infra 6.d*
siue gloriæ filiorum Dei, nobis indita est à Christo, secundum illud: Regenerauit nos in spem vi- *1.Pet.1.a*
uam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, &c. Hæc autem
gloria, quæ in futuro complebitur in nobis, nunc inchoatur per spem. vnde infra 8. Spe salui facti
sumus, scilicet inchoatiue. Non solum autem gloriamur, id est, gaudemus in spe, sed & gloriatio-
nem, id est, gaudium & delectationem habemus, interius, & signis exterioribus ostendimus: pro-
pter quod dicit, *Gloriamur*, id est, gaudemus & exultamus: & ad hunc sensum dicit Psalm. Gloria- *Psal.5*

buntur in te omnes qui diligunt nomen tuum.

Text. *Non solum autem: sed & gloriamur in tribulationibus: scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio uerò spem.*

HIc ostendit vehemẽtiam spei, quia per eam non solum gloriabimur in futuro seculo, verum etiam in præsenti gaudemus & oblectamur. Non solum in spe futurorum bonorum, verum etiam in passione præsentium malorum: hoc est in afflictionibus & tribulationibus. Qui enim vehementer aliquid sperat, libenter sustinet propter illud difficilia & amara: prout infirmus qui vehementer sperat sanitatem, libenter bibit potionem amaram, vt sanetur. Signum ergo vehementis spei quam habemus propter Christum, est quod non solum gloriemur de spe gloriæ futuræ, sed etiam de malis quæ pro ipsa patimur. Nam per ea ad gloriam peruenimus, iuxta illud: Per multas
Act.14.e Iaco.1.a tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. & illud: Omne gaudium existimate fratres mei cum in tentationes varias incideritis. vnde vt Apost. ibant gaudentes à conspectu concilij: quo-
Act.5.g niam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Consequenter ostendit causam, dicẽs: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur.* Non tamẽ ita vt tribulatio sit causa patientiæ effectiua, cum omnes tribulati non sint patientes, sed quia tribulatio est materia & occasio exercendi actum
Infra 12.c Eccles.12.a patientiæ. vnde infra: In tribulatione patientes. Deinde ponit effectum patientiæ, cum dicit: *Patientia probationem*, i. purgationem peccatorum, scilicet, operatur, iuxta illud: In igne probatur argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis. Manifestũ est enim quod detrimentum alicuius rei de facili sustinemus, propter rem quam magis amamus: vnde si aliquis patiatur propter æterna bona consequenda, sufficienter ex hoc probatur quod talis amplius diligit bona æterna quàm temporalia. Si contra huiusmodi sententiam obiiciatur illud: Probatio fidei vestræ
Iac.1.a patientiam operatur, & per consequens patientia non operatur probationem, cum idem non possit esse causa suiipsius. Dicendum, quod probatio dupliciter accipi potest: vno modo, vt est in probato, & sic probatio est ipsa tribulatio, per quam homo probatur: & sic idem est dicere: Tribulatio patientiam operatur, & tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio, prout idem est quod probatum est, & ita accipitur hîc cum dicitur: Patientia probationem operatur: quia ex hoc quod homo patienter tribulationes sustinet, redditur probatus. Postmodum ponit effectum
Sap.3.b probationis dicens: *Probatio uerò operatur*, s. *spem*. Quia per hoc quod aliquis iam probatus est, potest de eo haberi spes, & ab ipso, & ab aliis, quod ad hæreditatẽ Dei admittetur. vnde Sapien. Deus probauit illos, & inuenit eos dignos se. Sic igitur de primo ad vltimum apparet quod tribulatio viam parat ad spem. vnde si aliquis vehementer gloriatur. i. gaudeat de spe æternæ hæreditatis, con-
Act.14.d sequens est quod glorietur & gaudeat de ipsis tribulationibus, per quas oportet in illam intrare.

Text. *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

HIc ostendit spei firmitatem, dicens: Hæc autem spes qua speramus gloriam filiorum Dei, *non confundit*, id est, non facit erubescere Christianos, filiis huius seculi irridẽtibus, quod spe vana rerum futuri seculi tanta sustinerent præsentia discrimina & incommoda, cum vitæ etiam iactura. Quia Christiani illa sustinent, non propter vanam spem, prout est spes mundanorum, sed propter certam fidei spem, quæ non confundit, id est, non deficit. Spes enim tunc pudoris & verecundiæ est causa, quando homo frustratur. Quemadmodum cum promittens non seruat promissum: sic cum is qui sperabat, deceptum se inuenit, cõfunditur. & erubescit: prout qui sperãt ab ho-
Hiere.17 minibus mendacibus. vnde Hiere. Maledictus homo qui confidit in homine. At illa spes, quæ est de
Psal.30. promissionibus eius, qui nec fallere, nec falli potest, cuique nec potestas deest, neque benefacien-
Eccles.24.c di voluntas confundere nequit. vnde Dauid: In te Domine speraui, non confundar in æternum. &
Esa.49.g Sapiens: Qui audit me, non confundetur. Et Esa. Ego Dominus super quo non confundentur om-
Eccle.2.c nes qui expectant eum. Et Sapien. Nullus sperauit in Domino, & confusus est. Consequenter ponit certitudinis, siue firmitatis fidei causam, dicens, quod ex hoc possumus scire, quod spes non con-
Hiere.31.a 1.Ioan.4.d fundit. *Quia charitas Dei, &c.* Ad quorum verborum intelligẽtiam sciendum est, quod charitas Dei dupliciter accipi potest. Vno modo pro charitate qua Deus diligit nos, de qua Hiere. In charitate perpetua dilexi te. & d. Io. Deus charitas est. & hæc charitas non est accidens, sed est ipsemet Deus. Alio modo potest accipi charitas Dei, pro charitate qua nos diligimus Deum: de qua infra 8. Certus sum enim quod neque mors, neque vita, separabit nos à charitate, id est, dilectione Dei. Hæc charitas est accidẽs quod nobis in iustificatione infunditur. Vtroque autem modo intelligi potest charitas diffundi in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus enim sanctus, qui est amor patris & filij, dicitur dari nobis cum nos adducimur ad participationem amo-
Prou.8.b ris, qui est Spiritus sanctus, à qua quidem participatione efficimur Dei amatores. Et in hoc quod
1.Ioan.4.e ipsum amamus, signum est quod ipse nos amet, iuxta illud: Ego diligentes me diligo. & illud: Non quasi nos primo dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dicitur autem charitas, qua nos diligit Deus, esse diffusa in cordibus nostris. Non quod Spiritus sanctus per se illabatur, vel illapsus sit in nobis, prout opinatus est Magister sententiarum, qui in hoc non tenetur, cum implicet contradictionem Deum esse causam materialem vel formalem: sed quod gratia Dei est patenter ostensa in cordibus nostris, per donum Spiritus sancti nobis impressum, secundum illud:
1.Ioan.3.c In hoc scimus quod manet in nobis Deus, &c. Eo modo loquendi dicitur patenter ostensa. quo causa diffunditur per effectus: quemadmodum dicimus liberalitatẽ, licet in ipso liberali persistat,

per ben

per beneficia diffundi in ciues. Sic charitas Dei diffunditur per dona Dei, quæ licet sint totius tri-
nitatis, nihilominus attribuuntur Spiritui sancto, eo quod sola voluntate diuina donentur, per
cuius voluntatis modum Spiritus sanctus à patre & filio spiratur. Charitas autem, qua non diligi-
mus Deum, dicitur in cordibus nostris diffusa siue effusa, quia ad omnes mores & actus se exten-
dit: imperat enim opera omnium virtutum, vt bene ostendit Apost. dicens: Charitas patiens est, be- 1.Cor.13.b
nigna est, &c. Ex vtroque autem intellectu horum verborum concluditur quod spes non confun-
dit. Si enim accipiatur charitas, qua nos diligit Deus, notum est quod his quos diligit, seipsum non
negabit, secundum illud: Dilexit populos, omnes sancti in manu eius sunt. Si verò charitas acci- Deut.33.a
piatur pro ea qua nos Deum diligimus, manifestum est etiam quod se diligentibus bona æterna
præparauit: iuxta illud: Siquis diligit me, diligetur à patre meo, &c. Ioan.14.c

SECVNDA PARS V. CAPITIS.

Vt quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impijs mortuus est? Text.

IN hac secunda huius quinti cap. parte ostendit firmitatem spei per mortem Christi, præponen-
do interrogationem: deinde ostēdit difficultatem, post modum determinat veritatem. Dictum
est enim quod spes non confundit, & probatum est ex dono Spiritus sancti. Hoc idem apparet
consideráti mortem Christi. vnde dicit: Vt quid enim, &c. Infirmi sumus per peccatum, iuxta illud,
Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum. Nam quemadmodum per corporalem infirmita- Psal.6
tem dissoluitur humorum debita armonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionum,
quãuis culpa proprius dicatur mors: iuxta illud: Cum essemus mortui peccatis, quia in morte cor- Ephes.2.a
porali separatur anima, quæ viuificat corpus ab ipso: ita in culpa separatur gratia ab anima, quan-
tum viuificat. Cum ergo adhuc infirmi essemus, Christus mortuus est pro impiis. vnde D. Petrus: 1.Pet.3.c
Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, & hoc secundũ tempus, vt cer-
to tempore moreretur, vel secundum tempus determinatum. Quia non statim quod fuimus infir
mi, mortuus est, ne quis diuinam bonitaté culparet, quod perdito genere humano ante non suc-
currisset: hac præoccupatione occurrit, illud non fuisse condecens, imò fuisse necessariũ infirmum
per aliquot secula relinqui, vt homines suam miserabilem tenuitatem & inopiam experti, dilatum
auxiliũ Dei tandem oblatum pluris facerent, iuxta illud: Qui præteritis ætatibus permisit omnes
gentes ambulare in viis suis. Hoc ergo magnum est si consideremus pro quibus mortuus est. Non Act.14.c
potest autem esse, vt tam magnũ quid fiat, nisi propter aliquem certum fructum: secundum illud: Psal.92.
Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? quasi dicat, nulla, si non sequatur
humani generis salus: ex hoc ergo erigitur & firmatur Christianorum spes.

Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori? Text.

HIc ostendit prædictæ interrogationis difficultatem, ex parte eorum, pro quibus Christus mor-
tuus est, scilicet pro impiis, dicens: Vix enim quis, id est, aliquis pro homine iusto liberãdo mo-
ritur. Quinimo dicit Esa. Iustus perit, & non est qui recogitet in corde suo, &c. Nam forsitan Esa.57.a
quis, id est, aliquis, rarus tamen ex zelo virtutis, audeat mori pro bono homine. Rarum enim est
inuenire tales. propter quod Christus ait: Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam Ioan.15.b
ponat quis pro amicis suis. Nunquam autem inuentum est, quod quis voluntariè moreretur pro
inimicis suis saluandis & liberandis à morte, quod tamen Christus fecit. Ideo meritò admirandum
est quare Christus hoc fecerit. Potest autem & aliter legi, vt pro iusto intelligamus aliquem in vir-
tute exercitum: per bonum autem, hominem innocentem: & secundum hoc iustus est præstantior
bono. tamen pro iusto vix aliquis moritur. Cuius ratio est, quia innocens, qui per bonum intelli-
gitur, magis miserãdus videtur propter defectum ætatis, vel aliquid huiusmodi. Iustus autem, quia
perfectus est & absque defectu, non habet in se materiam misericordiæ. Quòd ergo aliquis patia-
tur pro innocente, potest ex compassione misericordiæ prouenire, sed quod aliquis moriatur pro
iusto, ex zelo virtutis, in paucioribus inuenitur, quam compassio miseri cordiæ.

Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quia cum adhuc peccatores essemus, Tex.
secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.

HIc respondet præmissæ interrogationi: interrogauerat enim quare Christus pro impiis mor-
tuus est. Vt, scilicet Deus commendaret, id est, commendabilem & laudabilem redderet chari-
tatem suam in nobis, vt spem nostram erigeret, & ad eum diligendum prouocaret. Quoniam si
adhuc cum peccatores essemus, secundum tempus determinatum mortuus est: Ipsa enim mors
Christi pro nobis maximam charitatem ostēdit, de qua Christus: Sic Deus dilexit mundum, vt vni- Ioann.3.b
genitum filium suum daret, &c. Et ita sicut charitas Dei patris ad nos ostenditur per hoc, quod spi-
ritum suum dedit nobis, vt suprà dictum est: ita & per hoc quod dedit filium suum, vt hîc dicitur.
Sed in hoc quod dicit *commendat*, immensitatem quandam diuinæ charitatis assignat, quæ quidem
ostenditur, tum ex ipso facto, quia, scilicet dedit filium suum vt moreretur pro nobis: tum ex parte
nostræ conditionis: quia hoc non fecit prouocatus nostris præmeritis, cum adhuc peccatores esse-
mus. vnde alibi dicit: Deus qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit Ephes.2.a
nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo, &c.

Multo igitur magis, nunc iustificati in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Text.

HIc concludit propositum ex præmissis, dicens: Si Christus pro nobis mortuus est, cum ad-
huc peccatores essemus, multo amplius nunc *iustificati*, id est, viuificati & accepti in sangui-
ne ipsius, vt supra 3. cap. dictum est ibi, quem proposuit propitiatorem per sanguinem ipsius, salui

erimus ab ira, id eſt, à vindicta damnationis æternæ, quam homines propter peccata demerentur.
Matth.3.b vnde d.Ioan.Bapt.Progenies viperarum quis demonſtrabit vobis fugere à ventura ira?

Text. *Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo, per mortem filij eius: multo magis reconciliati, ſalui erimus in vita ipſius.*

HIc probat prædictam conſequentiam quæ procedit à minori ad maius, affirmando: & eſt ibi obſeruanda duplex comparatio minoris ad maius: vna eſt ex parte noſtra. comparat enim
2.Cor.vlt.a inimicos reconciliatis. Alia eſt ex parte Chriſti, qua comparat mortem vitæ. Potentior eſt enim
eius vita quam mors. Quia vt alibi dicit: Mortuus eſt, ſcilicet ex infirmitate carnis noſtræ: ſed vi-
uit ex virtute Dei. Ideo ſic ſyllogiſat: Concluſum eſt quod multo magis viuificati ſalui erimus per
ipſum. Si enim, cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo, & hoc per mortem filij eius: multo
magis nos qui iam ſumus reconciliati, ſalui erimus, & hoc in vita ipſius. Notãdum circa hoc quod
homo dicitur inimicus Deo dupliciter: Vno modo quia contra Deum inimicitiam exercet, dum
eius mandatis renititur, iuxta illud: Currit aduerſus Deum extento collo. Alio modo per hoc quod
Iob 15.d Deus homines odio habet, non quidem ſecundum naturam eorũ quam fecit, iuxta illud: Dilexiſti
omnia, & nihil odiſti eorum quæ feciſti, ſed odit quantũ ad hoc quod inimicus homo, id eſt, diabo
Sap.14.b lus fecit in homine, id eſt, quantum ad peccatum. vnde Sap. Similiter odio ſunt Deo impius & im-
Eccle.12.a pietas eius. & alibi: Altiſsimus odio habet peccatores. Sed ſubtracta inimicitiæ cauſa, id eſt, culpa
& impietate per Chriſtum, ſequitur reconciliatio per ipſum. Eſt etiam hic aduertẽdum quod mors
Chriſti poteſt hic tripliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ipſam rationem mortis, & ſic dici-
Sapien.1.d tur quod Deus mortem non fecit: ſed per peccatũ inducta eſt, vt infra dicetur. Et ideo mors Chri-
ſti, ex communi ratione mortis, non fuit ſic Deo accepta, vt per ipſam reconciliaretur. Quia Deus
Sap.1.d non delectatur in perditione, id eſt, morte viuorum. Alio modo poteſt mors Chriſti conſiderari
ſecundum quod eſt in actione occidentium. Et ſic cõſiderata non potuit eſſe reconciliationis cau-
Act.3.c ſa, ſed magis indignationis, quia illa actio maximè Deo diſplicebat. vnde contra eos d. Petrus: Vos
ſanctum & iuſtum negaſtis, & petiſtis hominem homicidam, &c. Tertiò poteſt conſiderari mors
Chriſti ſecundum quod proceſsit ex voluntate Chriſti patientis, quæ quidem voluntas fuit ordi-
nata ad mortem ſuſtinendam, tum ex obedientia ad patrem, iuxta illud: Factus eſt obediens vſque
Philip.2.b ad mortem: tum etiam ex charitate ad homines, iuxta illud: Dilexit nos, & tradidit ſe pro nobis. &
ex hoc mors Chriſti fuit meritoria, & ſatisfactoria pro peccatis noſtris. Et in tãtum Deo accepta,
quod ſufficit ad reconciliationem omnium hominum, etiam occidentium Chriſtum, ex quibus
aliqui ſunt ſaluati, Chriſto orante: Pater ignoſce eis, quia neſciunt quid faciunt. Et eodem modo
dicendum eſt de cruce, contra eos qui eam ſpernendam & abiiciendam contendunt: quia nos qui
authoritate Eccleſiæ veneramur & adoramus eam, non conſideramus vt eſt ex certa materia, ne-
que ſecundum intentionem crucifigentium, ſed ſecundum acceptationem voluntariam Chriſti,
qui eam acceptauit, vt in ea ſatisfaceret pro nobis.

Text. *Non ſolum autem: ſed & gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem accepimus.*

HIc oſtendit bona quæ iam in re conſequimur per gratiam, dicens: *Non ſolum autem gloriamur*,
id eſt, gaudemus & exultamus in ſpe gloriæ, quam in futuro expectamus: ſed & gloriamur &
gaudemus in Deo, id eſt, in eo quod ſumus etiam nunc Deo coniuncti per fidem, & charitatem. vn-
1.Cor.1.d de alibi dicit: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Et hoc quidem per Dominum Ieſum Chriſtum,
per quem etiam nunc in præſenti reconciliationem accepimus, vt de inimicis facti ſimus amici.
Coloſ.1.c vnde Coloſ. ſcribens, dicit: Per eum placuit reconciliari omnia, &c. Poſſet etiam continuari cum
eo quod dictum eſt: Salui erimus in vita ipſius, non ſolum à peccato & pœna ac malis, ſed etiam
Ioan.17.d gloriamur in Deo, eo quod erimus vnum cum ipſo, iuxta Chriſti poſtulationem: Non pro eis au-
tem rogo tantum, ſed pro eis qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint ſi-
cut tu pater in me, & ego in te: vt & ipſi in nobis vnum ſint, ſicut & nos vnum ſumus.

TERTIA PARS V. CAPITIS.

Text. *Propterea ſicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.*

IN hac 3. huius cap. parte, Apoſtol. incipit oſtendere, à quibus malis per gratiam Dei liberamur,
quæ ab Apoſtolo reducuntur ad duo, ſcilicet ad peccatum & mortem, id eſt, culpam & pœnam.
Nomine peccati intelligit culpam: & nomine mortis intelligit omnes pœnas & miſerias, prout
omnia bona reducet inferius ad duo, ſcilicet gratiam & vitam æternam. Et primo quod per gra-
tiam Chriſti ſumus liberati à ſeruitute peccati originalis, cuius progreſſum præponit oſtendendo
originem, vniuerſalitatem, & effectum: dicit ergo primo quod reconciliationem accepimus per
Chriſtum, à quo ita procedit reconciliatio in mundum: ſicut peccatum, quod per vnũ hominem,
1.Cor.15.a ſcilicet Adam, in hunc mundum intrauit. & alibi dicit: Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in
Chriſto omnes viuificantur. Eſt autem hic cõſiderandum quod Pelagiani hæretici peccatum ori-
ginale in paruulis negantes, hæc verba Apoſt. dicebant intelligenda de peccato actuali, quod qui-
Oſee 6.c dem ſecundum eos, in hunc mundum intrauit per Adam, inquantum omnes peccantes peccatum
Adæ imitantur, iuxta illud: Ipſi autem ſicuti Adam tranſgreſſi ſunt peccatũ. Verum prout d. Aug.
Sap.2.d dicit contra eos: Si de introitu peccati actualis, qui eſt per imitationem hic Apoſtol. loqueretur,
non diceret peccatum per hominem in hunc mundum intraſſe, ſed magis per diabolum, quem
peccantes magis imitantur, ſecũdum illud: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Eſt
ergo

ergo intelligendum quod per Adam peccatum in hunc mundum intrauit, non solum per imita-
tionem, sed etiam per propagationem, id est, per vitiatam carnis originem, secūdum illud. Eramus *Ephes.2.a*
natura filij iræ. & illud: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, &c. & Iob: Quis potest facere *Psal.50*
mundum de immundo conceptum semine? & d. Io. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. *Iob.14.a*
Vbi Græci habent peccatum: & hic Apostolo. & Heb.7. Leui antequam natus esset, decimatus fuit in *Ioan.1.d*
lumbis Abrahæ. ergo pari modo nos peccauimus in lumbis Adæ. Si dicatur quod hoc videtur im- *Heb.7.b*
possibile, quod per carnis originem peccatum ab vno in alium traducatur: cum peccatum sit in
anima rationali, quæ non traducitur per originem carnis: tum quia intellectus non est alicuius
corporis actus: & ita non potest per virtutē corporalis seminis causari, vt Philos. dicit: Cum etiam, *In lib. de gene. animalium.*
quod cum anima sit quædam res subsistens, vtpote per se operationem habens, & corpore corru-
pto non corrumpatur, consequens est quod corpore generato non generetur, prout aliæ formæ,
quæ non possunt per se subsistere, sed potius causatur a Deo, qui non potest esse causa peccati. vn-
de videtur quod nec peccatum, quod est accidens animæ, possit per carnis originem traduci. Ad
hoc autem posset satis rationabiliter responderi, quod licet in semine non sit anima, tamen in se-
mine est virtus dispositiua corporis ad animæ receptionem. quæ cum corpori infunditur, etiā suo
modo conformatur: eo quòd omne receptum est in recipiente per modum recipientis: & inde vi-
demus quod filij assimilantur parentibus, non solum in defectibus corporalibus, sicut cum lepro-
sus generat leprosum: & podagricus podagricum: sed etiam in defectibus animæ, prout cum ira-
cundus generat iracundum, & amentes ex amētibus nascūtur. Sed adhuc remanet dubitatio: Quia
defectus, qui ex vitiata origine trahuntur, non habent rationē culpæ: non enim merentur pœnam,
sed magis misericordiam, prout Philos. dicit de eo qui nascitur cæcus, vel alio quomodolibet or- *3. Ethic.*
batus. Et hoc ideo, quia de ratione culpæ est, quod sit voluntaria, & in potestate hominis, cui ali-
quid imputatur, quod non est ante vsum rationis. igitur. &c. Et ideo dicendum est, quod sicut pec-
catum actuale, est peccatum personæ: quia per voluntatem personæ peccantis committitur: ita
peccatum originale est peccatum naturæ, quod per voluntatem principij naturæ commissum est:
Sicut regnum peccat & punitur peccante principe, & augetur ex bono regimine principis. Et huc
alludit cōparatio Apost. Sicut in Adam omnes moriuntur: ita in Christo omnes viuificantur. Est *1.Cor.15.e*
enim considerādum quod sicut diuersa corporis mēbra, sunt partes vnius hominis: ita omnes ho-
mines sunt partes & quodammodo mēbra humanæ naturæ. vnde & Porphirius dicit, quod partici-
patione speciei plures homines sunt vnus homo. Sed videmus quod actus peccati actualis exerci-
tus per aliquod mēbrum, puta per manum, vel pedem, non habet rationē culpæ ex voluntate ma-
nus, aut pedis, sed ex voluntate totius hominis, à qua sicut à quodam principio, deriuatur motus
peccati ad singula membra, quibus peccatum imputatur, & quæ puniūtur: Manus enim homicidæ
absciditur. Sic à voluntate Adæ, qui fuit principium naturæ humanæ, tota deordinatio humanæ
naturæ habet rationem culpæ in omnibus, ad quos peruenit, inquantum sunt susceptiui culpæ. Et
sicut peccatum actuale, quod est peccatū personæ, deriuatur ad singula mēbra per aliquem actum
personalem, ita peccatum originale trahitur ad singulos homines per actum naturæ, qui est gene-
ratio. Et ideo sicut per generationem natura humana trahitur: ita etiam per generationem trahitur
defectus humanæ naturæ, qui accidit ei ex peccato primi parentis. Est autem hic defectus, priuatio
seu carentia iustitiæ originalis, quæ erat primo homini diuinitus collata, non solum vt erat perso-
na quædam singularis, sed etiam vt erat principium humanæ naturæ, vt, scilicet, eam per genera-
tionē cum natura traduceret in posteros. Et ideo simili modo per generationem transmisit ad po-
steros naturam: & originalis iustitię priuationem habentem in eis rationem culpæ ratione iam di-
cta. Eam ob rem dicitur quod in progressu originalis peccati persona infecit naturā, scilicet, Adam
peccans vitiauit naturam humanam: sed postmodū in alijs, natura vitiata infecit personam, dum
scilicet genito imputatur ad culpam naturæ vitium, propter voluntatem primi parentis. Et quia
hic de peccato originali agitur, ad ampliorem ipsius intelligentiam. sciendum est quod secūdum
omnes in peccato originali duo sunt. formale, scilicet, & materiale. Formale est carentia siue pri-
uatio iustitiæ originalis. Iustitia autem originalis, secundum D. Thomam, erat quoddam donum *1.2.q.83.art.2*
gratuitum à Deo ipsi Adæ infusum, gratiæ gratum facienti cōnexum, quo primo ordine ratio & *ad.2.*
voluntas ipsius Adæ omnino subdebatur Deo. Secundo verò ordine vires siue potentiæ inferio-
res, maximè appetitus cōcupiscibilis & irascibilis, subdebantur ipsi rationi: sic quod nullo modo
poterant rebellare, aut præuenire eam, hoc est, motus primo primos siue præuenientes rationis iu-
dicium producere. Tertio ordine corpus omnino subdebatur animæ ad prōptè & delectabiliter
implendum imperium, siue præceptū eius. Per hanc iustitiam originalem dicitur Deus fecisse ho-
minem rectum. Hanc rectitudinem siue subiectionem & armoniā prædictorum trium ordinum
(qui erant subordinati, tertius pendebat ex secundo, & secundus ex primo) tenebat iusticia origi-
nalis, non tamen omnes inuariabiliter, s. primò. Quia Adam non erat confirmatus in gratia, vt rei
probauit euētus, sed dimissus fuit in manu cōsilij sui. Alij verò ordines, seruato primo, erāt omni- *Eccle.15.d*
no inuariabiles. Hāc iustitiā originalem dedit Deus Adæ, nō solū pro se, sed etiā pro omnibus, ex
se mediatè, vel immediatè descēdentibus, & fuisset per generationē cū natura transfusa, vt dictū
est. Huius iustitię originalis carētia siue priuatio, dicitur formale peccati originalis. Materiale ve-
rò dicuntur potentiæ destitutæ, & maximè intellectus & voluntas ac appetitus cōcupiscibilis,
& irascibilis: quorum natura & inclinatio est sequi suauia & delectabilia, etiam contradictamen

rectæ

rectæ rationis,iuxta illud : Inuenio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.
Infra 7.d. Galat.5.e & illud : Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum ,&c. Ab illa naturali inclinatione frenabantur per iuſtitiam originalem:& quia illa per peccatum amiſſa fuit,appetitus concupiſcibilis & iraſcibilis redierunt ad ſuam inclinationem, quæ illis imputatur,eo quod ex culpa primi parentis illa iuſtitia originalis,quæ impediebat,fuit amiſſa. Et quia illa deſtitutio eſt ex culpa, & illa inclinatio inducit ad peccatum, ideo dicitur ab Apoſtol. peccatum,lex membrorum,lex mortis,& lex peccati. Et à Theologis potentiæ illæ deſtitutæ dicuntur materiale peccati originalis & fomes. Sed difficultas non modica eſt, quid horum dicatur in paruulis habere rationem culpæ, de cuius eſſentia eſt quod ſit voluntaria,aliàs ſi non ſit voluntaria, in paruulo non erit culpa , quia vt d.Aug. dicit, quod omne peccatum adeo eſt voluntarium,quod ſi non fuerit voluntarium , non eſt peccatum, cuius oppoſitum authoritatibus ſacræ ſcripturæ ſuprà probatum eſt. Sed neque priuatio iuſtitiæ originalis,neque potentiæ deſtitutæ ſunt voluntariæ, quia tam priuatio quàm diſtitutio illa, ſunt pœna directè inflicta à Deo,qui non poteſt eſſe cauſa mali culpæ, ſed bene pœnæ. de cuius ratione eſt quod ſit contra volũtatem,prout priuatio gratiæ propter peccatum mortale. Sed nec debitum, neque præceptum habendi aut conſernandi prædictam originalem iuſtitiam,habet rationem culpæ,vt quidam volunt : quia illud præceptum nullibi reperitur. Quemadmodum vltra præcepta communia,non eſt aliquod præceptũ ſpeciale de conſeruanda gratia : ſic nec de habenda aut conſeruanda originali iuſtitia. Et vbi daretur tale præceptum paruulis,eſſet irrationabile:quia obſer-
Matt.11.d 1.Ioan.5.d uatu impoſsibile:contra illud: Iugum meum ſuaue eſt,& onus meum leue: & illud : Mandata eius grauia non ſunt. vnde diuus Hieronymus dicit : Qui dixerit Deum obligare ad impoſsibile,anathema ſit. Nec etiam inclinatio illa proſequendi ſuauia & delectabilia, habet rationem culpæ,cum ſit naturalis. Vnde ſi nouiter crearetur aliquis homo de terra abſque quocunque dono gratuito, haberet ſimiles inclinationes & rebelliones, & tamen in eo non haberent rationem culpæ, imò nec etiam pœnæ,eo quod non habuiſſet donum refrenans illas. Dicendum quod peccatum originale in paruulo , non habet rationem culpæ vniuocè cum peccato actuali, ſed analogicè. Culpa enim(quæ idem dicit quod deordinatio)propriè,primò,& per ſe conuenit peccato mortali,quod deordinat & auertit à fine vltimo, in qua deordinatione & auerſione conſiſtit propria ratio culpæ. Peccato verò veniali non conuenit culpa æquè primo , nec propriè:quia non eſt deordinatio à fine vltimo,ſed ſolum à mediis:& ideo peccato veniali ſecundario & impropriè conuenit ratio culpæ. Peccato verò originali adhuc magis impropriè,cum de ratione culpæ eſt,quod ſit voluntaria,& in aliis ab Adam nihil ſit voluntarium & perſonale : ita quod ſolum denominatione extrinſeca priuatio originalis iuſtitiæ dici poteſt culpa in paruulo. Sic quod ſi priuatio iuſtitiæ originalis, vel deſtitutio potentiarum conſideretur ſecundum ſe, non habet rationem culpæ, ſed pœnæ. Si verò conſiderentur ea quæ ſunt in paruulo, maximè appetitus ſenſitiuus deſtitutus iuſtitia originali,& relatus ad ipſum Adam,qui per peccatum mortale remouit,prohibens huiuſmodi deordinationes,non ſolum pro ſe,ſed etiam pro poſteris,habet rationem culpæ, non propriè & denominatione intrinſeca , ſed impropriè & denominatione extrinſeca. Sicut homicidij culpa imputatur manui quæ punitur pro ipſa , non denominatione intrinſeca , cum manus non habeat propriam voluntatem,ſed denominatione extrinſeca à culpabilitate voluntatis,à qua manus fuit mota. Ita in paruulo à culpabilitate ipſius Adæ , à quo paruulus proceſsit per motum generationis,
1.2.q.81.ar.4. vt dictum eſt. Et hæc eſt mens diui Thomæ, qui expreſſe dicit in peccato originali eſſe duo. Vnum eſt defectus iuſtitiæ originalis : aliud eſt relatio huius defectus ad peccatum primi parentis,à quo per vitiatam originem deducitur. Et paulò pòſt dicit quod peccatum originale à relatione ad principium vitiatæ originis,recipit rationem culpæ,inquantum deriuatur à primo parente. Inde peccatum originale in paruulo , non eſt propriè peccatum Adæ, ſed ſimilitudo eius propter illam relationem. vnde infra dicit : In ſimilitudinem præuaricationis Adæ. Et quia in omnibus & ſingulis deſcendentibus ab Adam per propagationem naturalem, eſt ille defectus & relatio : hinc eſt quod omnes & ſinguli naſcuntur cum culpa originali. Ex præmiſsis patet quod licet primum peccatum primi parentis per originem traducatur ad poſteros,alia tamen eius peccata, vel etiam aliorum hominum proximorum parentum , non traducuntur in filios. Quia per ſolum primum peccatum primi parentis , ſublatum eſt bonum toti naturæ humanæ datum , ſcilicet,iuſtitia originalis,quæ erat per originem & generationem traducenda. Per alia autem peccata ſubtrahitur bonum gratiæ perſonalis , quod non tranſit ad poſteros, nec ad alios præſentes. Vnde ſi pluribus natis filiis Adæ , ipſis peccantibus , Adam originalem iuſtitiam non amiſiſſet : nec Adam ſolo peccante,ſi Eua & alij filij iam nati aut concepti non peccaſſent, iuſtitiam originalem quam tunc realiter pro ſe & poſteris ſuis habebant,non amiſiſſent. Et ſic ſolum primum peccatum traducendo natura traducitur : & ideo ad oſtendendum quod non eſt niſi vnum peccatum originale,
Infrà 10.a vbicunque de illo ſcribitur , loquitur in ſingulari, vt infra : Si vnius delicto, &c. Et inde eſt quod quamuis peccatum Adæ deletum fuerit per pœnitentiam , ſecundum illud: Eduxit illum à delicto ſuo. Eius tamen pœnitentia non potuit delere peccatum poſterorum : quia eius pœnitentia fuit per actum perſonalem , qui vltra eius perſonam non ſe extendebat. His ſuppoſitis,verba Apoſtol. clara ſunt; dicit enim : Per vnum,&c. quaſi dicat: licet tempore præuaricationis duo eſſent homines,ſcilicet, Adam & Eua: Per vnum tãtum,ſcilicet,per virum,ſiue per Adam,peccatũ intrauit in
Eccle.25.e mundum,hoc ex,traductum eſt ad poſteros. Si obiiciatur illud: A muliere factũ eſt initium omnis peccati,

peccati, & per illam omnes morimur. Potest dici quod licet mulier dicatur initium peccati, eo
quod primò ipsa peccauit, & Adam ad peccatum induxit, & quod per eam omnes occasionaliter
tunc indirectè & inductiuè morimur, non tamen transfusiuè cum originale peccatum traducatur
simul cum natura, vt dictum est. Quemadmodum per virtutem actiuam vir muliere materiam
ministrante, natura traducitur: ita & peccatum originale. Vnde si Adam non peccasset, Eua pec-
cante, non fuisset peccatum Euæ traductum in Adam, nec ad posteros eius. Illa enim est causa qua-
re Christus peccatum originale non contraxit, quia ex sola fœmina sine virili semine carnem ac-
cepit. Per hoc verbum Apost. respondet d. Aug. Iuliano hæretico in hunc modum quærenti: Non
peccat iste qui nascitur, non peccat iste qui genuit, non peccat ille qui condidit: per quas igitur
ruinas inter tot præsidia innocentiæ peccatum quod fingis ingressum est? Respondet diuus Aug.
Quid quæris latentem rimam, cum habeat apertissimam ianuam? Nam secundum Apostol. Per
vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

Et per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit. Tex.

HIc consequenter ostendit Apost. mortis ingressum in hunc mundum, cum dicit: *& per pecca-
tum mors*, scilicet, in hunc mundum intrauit. vnde Sapiens: Iniustitia mortis est acquisitio. Sap.1.d
Mors autem dicitur priuatio vitæ. Et ideo cum triplex sit vita, triplex erit mors. Vita autem acci-
pitur dupliciter. Vno modo pro vnione principij operationis, vnde homo dormiens dicitur vi-
uens, licet non operetur. Alio modo pro ipsa operatione. vnde ea quæ possunt operari, viuentia di-
cimus. Et quia triplex potest esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica,
siue æterna, sequitur quod triplex possit esse principium vitæ, siue operationis, scilicet anima, gra-
tia, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ, siue operationis corporalis, cum sit forma, & det
esse corpori. Gratia est principium vitæ siue operationis spiritualis: Et lumē gloriæ est principium
vitæ æternæ. Sic triplex est mors: quædam est mors corporalis, quæ est separatio animæ à corpore.
Alia est spiritualis, quæ est separatio gratiæ ab anima, quæ fit per peccatū mortale, de qua Ezechiel: Ezech.18.a
Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Alia est mors æterna siue gehennæ, quæ est priuatio luminis
gloriæ, & habet adiunctam pœnam atque tormenta, quæ à d. Ioan. dicitur mors secunda. In hoc lo- Apoc.20.d
co accipitur mors pro morte corporali, siue separatione animæ à corpore, licet etiam possit intel-
ligi de aliis: quia qui sunt in peccato originali, sunt priuati gratia: & nisi deleatur, nunquam habe-
bunt lumen gloriæ. Dicunt etiam aliqui, quod Apost. hic per mortem intelligit omnes pœnas, do-
lores & afflictiones, quæ per peccatū originale traductæ sunt. Si obiiciatur & dicatur quod mors
non ex peccato, sed ex natura siue conditione materiæ procedit: cum corpus humanum sit com-
positum ex contrariis, & ideo naturaliter corruptibile: Dicendum quod natura humana dupLici-
ter potest considerari: Vno modo secundum principia intrinseca, & sic mors est ei naturalis. vnde
Seneca dicit, quod mors natura est hominis, non pœna. Alio modo potest considerari natura ho-
minis, secundum quod per diuinam prouidentiam fuit ei (sicut dictum est) prouisum per iustitiam
originalem, quæ quandam rectitudinem & armoniam in tres ordines distinctam faciebat. Et in-
ter alia per ipsam corpus subdebatur animæ, vitam recipiens & conseruans, ac omnia nociua cor-
pori per diuinam prouidentiam impediebantur, ne nocerent. Hoc antē diuina prouidentia dispo-
suit propter dignitatem animæ rationalis, quæ cum sit naturaliter incorruptibilis, conueniebat ei
incorruptibile corpus. Verum quia corpus quod est ex contrariis compositum, oportebat esse or-
ganum sensus, & tale corpus secundum naturam suam incorruptibile esse non potest: suppleuit
diuina potentia quod deerat naturæ humanæ, dans ei virtutem continendi corpus incorruptibi-
liter: sicut faber si posset, daret ferro, ex quo cultellum fabricat, virtutem, vt nullam vnquam
rubiginem contraheret. Sed postquam anima hominis fuit à Dei subiectione auersa, amisit virtu-
tem cōtinendi inferiores vires, & etiam corpus & exteriora, & sic per peccatum incurrit mortem
naturalem à causis intrinsecis, & violentiam ab exterioribus nocumentis, quæ non incurrisset, si
non peccasset. Et ideo propter peccatū mors pertrāsiit in omnes: iuxta illud: Omnes morimur, &c. 2.Reg.14.d
Et illud: Statutum est hominibus semel mori. Nec obstat quod in resurrectione generali aliqui in- Heb.9.g
uenientur viui, iuxta illud: Sicut fuit in diebus Noe, sic in aduentu filij hominis, &c. Et illud: De- Matth. 24.d
inde nos qui viuimus, qui residui sumus, &c. Quia, vt d. Aug. dicit: Morientur in itinere, & statim 1.Thess.4.d
resurgent. vnde Apost. Omnes quidem resurgemus, ergo moriemur: cum resurrectio præsupponat 1.Cor.15.g
mortem. Et si adducantur aliqui doctores dicentes quod aliqui sunt priuilegiati: responden-
dum quod ostēdant priuilegium, & credemus eis. Si enim Christus, & d. Virgo (qui non erant sub-
iecti morti) mortui sunt propter conditionem naturæ, multo magis illi qui fuerunt concepti in
peccato originali, ad quod sequitur mors. Ideo Apost. hic dicit quod mors in omnes pertransiit.

In quo omnes peccauerunt. Tex.

HIc tangit Apostolus vniuersalitatem progressus peccati, directo ordine procedendo: dixerat
primo: Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per vnum in omnes
pertransiit. veruntamen quia effectus illius peccati, scilicet mors, notior erat causa: ideo ad faci-
liorem intelligentiam procedit ordine retrogrado, dicens mortem pertransisse in omnes. Deinde
peccatum in quo omnes peccauerunt: quod potest dupliciter intelligi. Vno modo in quo, scilicet
primo homine, omnes peccauerunt. Alio modo in quo, scilicet peccato, id est, propter quod pecca-
tum omnes peccauerūt: quia, scilicet eo peccante omnes quodāmodo peccauerūt, inquantum in
eo virtualiter erant, sicut in prima sua origine, quemadmodū dictū est, quod Leui decimatus est in
lumbis

Luc.3.g lumbis Abrahæ. Si dicatur quod Christus ab Adam originẽ traxit, vt patet ex D. Luca, ergo Christus peccauit in eo. Ad hoc D. Aug. respondens dicit, quod Christus non fuit in Adam omni modo quo nos fuimus. Nam nos fuimus in Adam dupliciter, scilicet secundum corpulentam substantiam, & secũdum rationem seminalem. Quia cum in nostra generatione sit & materia corporalis, quã fœmina administrat, & vis actiua, quæ est à semine maris, & vtrunque deducitur sicut à principio, de cuius substantia Eua quæ primo ministrauit materiam, formata est: ideo dicimur fuisse in Adam, & secundum rationem seminalem: quia vtrunque ab eo processit. Christus autem fuit in Adam tantummodo secundum corpulentam substantiam, quam traxit ex D. Virgine: loco autem rationis seminalis fuit virtus actiua Spiritus sancti. vnde Gabriel respondens d. Virgini quærenti: Quomodo fiet istud, quoniam virum nõcognosco? dixit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, &c. Et idẽ consolando Ioseph ait: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuã: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Si obiiciatur: Mors quæ est pœna peccati, transiit in Christum: ergo & peccatum. Negatur cõsequentia: quia mors in Christo non fuit pœna, sed cõditio naturæ, prout etiã in D. Virgine, quæ ab hac regula fuit exempta. Nam ipsa teste D. Augu. in serm. de Assumptione, & ecclesia in concilio Basiliensi, Sessione 34. nullo modo inter peccatores venit numeranda. Et in concilio Tridentino Sess. 5. in fine dicitur: Declarat sancta Synodus, quod non est suæ intentionis cõprehendere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, virginem Mariam Dei genitricem. Hactenus ibi. In nobis autem mors est effectus & pœna peccati, eo quod (prout dictum est) immortalitas fuerat concessa per donum iustitiæ originalis, quã per peccatum amisimus. Si vlterius obiiciatur quod baptizati liberantur à culpa peccati originalis, & per consequens non possunt transmittere peccatum quod non habẽt. Dicendum quod homo per baptismum liberatur a peccato originali, quantum ad mentem, siue quantum ad animam, remanet tamen infectio quantum ad carnem. vnde infra 7. dicit: Ego mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Homo autem non generat mente carnales filios, sed carne. Ideo non transmittit nouitatem Christi, quæ data est ei per baptismum, sed vetustatem Adæ, quam habet per virtutem seminalem, quam habuit ab Adam, quæ virtus fuit purgata in baptismo ab illa labe originali, quo ad personam suam, sed non quo ad posteros. Ideo propter illam relationem & dependentiam ab Adam transmittendo naturam, transmittit peccatum.

Super Gen. ad lit.

Luce 1.d

Matt. 1.c

QVARTA PARS QVINTI CAPITIS.

Text. *Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cùm lex non esset.*

IN hac 4. huius 5. cap. parte explicatius manifestat quod dixerat de progressu peccati & mortis in mundum comparando ad legem, & declarando quid lex circa peccatum fecerit, & respondet cuidam tacitæ obiectioni. Circa hunc textum variæ sunt etiam sanctorum doctorum expositiones, aliquibus exponentibus de lege naturæ, aliis de lege Moysi, aliis de lege euangelica, aliis de peccato originali, aliis de peccato actuali: quæ non parum laboris & vertiginis præstant legentibus. Ego vero nemini illorum detrahens, vt breuitati studeam, illis omissis, sequar vnam quam D. Thom. ex aliis elicuit, quæ mihi magis videtur ad mentem Apost. pertinere. Ad cuius euidentiam reducẽdum est ad memoriam quæ prædiximus, intentionem scilicet Apost. esse in his quatuor capitibus ostendere facultatem & virtutem gratiæ, & bona quæ nobis adfert, & mala à quibus nos liberat, & per quem modum ad hoc agendum præmisit duo mala, s. peccatum & mortem, quæ est effectus peccati atque pœna eius, & originalis peccati progressum siue diffusionem, per vnum, scilicet Adam, qui figurabat Christum, per quem ab illis malis sumus liberati. Et quia posset aliquis aduersari, & dicere peccatum non intrasse in hunc mundum per Adam, sed per legem: quia, vt dictum est præcedenti capite, vbi non est lex, nec præuaricatio. Sed peccatũ est præuaricatio & trãsgressio legis datæ, ergo ante legem non erat peccatum: ex quo sequitur quod mors non esset pœna peccati, & per consequens quod per peccatum mors non pertransisset in omnes. Ad hoc excludendum dicit, quod ab Adam vsque ad legem scriptam fuit peccatum, maxime originale in omnes traductum, quod erat causa actualium: & sic tempore legis naturæ erat peccatum tam originale quàm actuale: tamen ante legem scriptam, non cognoscebatur communiter apud omnes, licet aliquibus patribus fuerit reuelatum: vel per Adam & filios, aut per Deum, peccatum originale esse in omnibus descendentibus ab Adam per rationem seminalem, & quod mors esset omnibus inflicta propter peccatum ipsius Adæ: hoc enim cognosci non poterat per rationem naturalem, quæ adeo offuscata erat quod ignorabat peccatum esse offensiuum Dei, & puniendum ab illo. Licet homines tempore legis naturæ homicidium, furtum, adulterium, & alia huiusmodi esse peccata, & imputabilia atque punibilia, vtpote contra rationem honesti lumine naturali cognoscerẽt. Legimus enim quod Ioseph in carcerem missus fuit propter adulterium quod falsò fuerat sibi impositum. Et quod Ioseph accusauit fratres suos apud patrem de crimine pessimo, sed non cognoscebant esse peccata, vt offensa Dei, & vt punienda & vindicanda ab ipso. Nam & aliqui Philos. (vt Arist. refert) crediderunt quod nihil est iustum naturaliter, & per consequens neque iniustum. Punitiones enim quæ factæ fuerant in diluuio & confusione linguarum, & in Sodoma, & aliis ciuitatibus circumadiacentibus arbitrabantur casu accidisse, demptis his quibus reuelatum fuit. vnde putabant & dicebant de Deo illud: Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Et secũdum hunc sensum debet intelligi id quod Apost. dicit infra: Peccatum non cognoui nisi per legẽ. Nam

Gen. 39.a

Gen. 37.a

5. Ethic.

Iob. 22.c

Infra 7.b

concup

concupiſcentiam neſciebam eſſe peccatum,(ſcilicet à Deo punibile) niſi lex diceret: Non concupiſces. Per legem verò cognouerunt peccatum, eſſe puniendum à Deo, cum lex Dei propter aliqua peccata iuberet mortem infligi. Dicitur autem peccatum eſſe vſque ad legem terminatiuè, id eſt, vſque ad terminum legis, qui fuit in morte Chriſti: quia lex non poterat delere peccatum ſicut fecit Chriſtus. Et ideo hoc aduerbium, *Vſque*, non tenetur excluſiuè, ſed incluſiuè. Ad excludendum ergo illum errorem dicit, *peccatum*, ſiue originale, ſiue actuale, *non imputabatur*. id eſt, non æſtimabatur aut non cognoſcebatur communiter apud homines, ſiue ab hominibus imputari, id eſt, puniri à Deo, nec mortem eſſe pœnam peccati originalis. *Cum lex*, ſcilicet, Moyſi, *non eſſet*. Sed adueniente lege Moyſi, qui ſcripſit librum Geneſeos, in quo fecit mentionẽ de præcepto facto Adæ ſub pœna mortis, de præuaricatione ſiue tranſgreſſione ac punitione illius, tunc cognouerunt & reputauerunt peccatum originale & actuale eſſe offenſiuum Dei, & ab eo puniendum, & mortem eſſe in pœnam præuaricationis Adæ, & non ante: licet ante eſſet pœna. Gene. 2. 3. a

Sed regnauit mors ab Adam uſque ad Moyſen: etiam in eos qui non peccauerunt, in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, qui eſt forma futuri. Text.

Hic oſtendit falſam eſſe æſtimationem eorum, qui non reputabant ſiue arbitrabantur peccatum originale nõ eſſe punibile à Deo, nec mortem eſſe pœnam peccati originalis, dicens: *Sed regnauit, &c.* quaſi dicat, euidens eſt quod non ſolum regnauit mors in eos qui peccauerunt peccato actuali, ſed etiam in paruulos qui non peccauerunt peccato actuali: *propter ſimilitudinem præuaricationis Adæ*, id eſt, propter peccatum originale, quod in eis non eſt propriè peccatum, vt dictum eſt, ſed eſt ſimilitudo præuaricationis Adæ, propter relationẽ ad ipſum in quo virtualiter cum peccauit, erant, & à quo per rationem ſeminalem deſcenderunt. Sicut enim ſimilitudinem naturæ ab eo traxerunt, ita & ſimilitudinem peccati, quo viciata fuit tota natura. Non enim traxerunt idem peccatum in ſpecie, cum peccatum Adæ eſſet actuale, ſed ſimilitudinem: quæ eſt tanquam vmbra reſpectu illius, non adeo graue. & hoc eſt quod Apoſtolus manifeſtare intendit, ſ. quod per peccatum Adæ, peccatum originale intrauit in mundum, vt tandem veniat ad Chriſtum, per quem liberati ſumus. Ideo ſubiungit: *Qui eſt forma futuri*, ſcilicet ſecundi Adam. Ad cuius intelligentiam notandum eſt quod Apoſtolus duplicem Adam poſuit, dicens: Factus eſt primus homo Adam in animam viuẽtem: Nouiſſimus Adam in ſpiritũ viuificantem. Adam primus de terra terrenus, fuit forma, id eſt, figura futuri, id eſt, nouiſſimi, qui fuit de cęlo cæleſtis, Chriſtus Dominus qui de cælo deſcendit, qui figuratus eſt per contrarios effectus. Nam ſicut per Adam peccatũ & mors intrauit in mundum, ita per Chriſtum intrauit iuſtitia & vita: ſicut enim omnes in Adam moriuntur, ita & in Chriſto viuificantur. Sunt & aliæ ſimilitudines inter Chriſtum & Adam. Quia ſcilicet, ſicut corpus Adæ formatum eſt abſque virtute ſeminis, ſic corpus Chriſti ex d. Virgine. Et ſicut de latere Adæ dormientis ſumpta eſt mulier, ita ex latere Chriſti dormientis in cruce fluxit ſanguis & aqua, quæ ſignificant ſacramenta, quibus formata eſt Eccleſia. 1. Cor. 15 f

QVINTA PARS V. CAPITIS.

Sed non ſicut delictum, ita & donum. Si enim unius delicto multi mortui ſunt: multo magis gratia Dei & donum, in gratia unius hominis Ieſu Chriſti in plures abundauit. Text.

Declarato ingreſſu peccati & mortis in hunc mundum, & progreſſu eius in omnes, hîc declarat progreſſum gratiæ delentis peccatũ. Et primò oſtendit quo modo per gratiam Chriſti remouetur peccatum per Adam introductum in mundum, comparãdo cauſas, ſcilicet gratiam Chriſti peccato Adæ, deinde declarat defectus earum. vnde inquit, dictum eſt quod Adam eſt forma ſiue figura futuri. *Sed non ſicut delictum, &c.* quaſi dicat, non eſt æſtimandum quod delictum Adæ ſit tantæ efficaciæ, quantæ eſt donum gratiæ Chriſti: cuius ratio eſt: quia peccatum procedit ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia verò procedit ex immenſitate bonitatis diuinæ, quam manifeſtum eſt voluntati humanæ, præſertim infirmę, præferri. & ideo virtus gratiæ Dei, excedit omne peccatum, & ob eam cauſam dicebat Dauid: Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam. & propter hoc iuſtè reprobatur verbum Cain: Maior eſt iniquitas mea, &c. Quod autem donum gratiæ Chriſti excedat delictum Adæ, declarat, dicens: *Si enim unius*, ſcilicet Adæ, *delicto multi mortui ſunt*, id eſt, Si ex delicto Adæ peccatum & mors tranſierunt in multos alios, quia in omnes qui in eo peccauerunt: *Multò magis gratia & donum* Dei, id eſt, gratuitum Dei donum: vt hæc coniunctio, &, teneatur expoſitiuè, abundauit in plures. Quanto enim aliquid eſt potentius, tanto magis ſe ad plura extendere poteſt. Peccatum autem Adæ ad multos ſe extendit: quod probatur ex eius effectu, qui eſt mors: vnde ſignanter dixit, quod vnius delicto multi mortui ſunt. Mors enim argumentum eſt peccati originalis. vnde dictum eſt Adæ: Quacunque die comederis, &c. Sed gratia Dei eſt fortior, ergo multo magis ad plures ſe extẽdit, iuxta illud: Qui multos filios in gloriam adduxit. Dicit autem abundauit: quia non ſolum gratia Dei proceſſit in multos ad deletionem peccati per Adam inducti, verum etiam ad peccata actualia delẽda, & multa alia bona conſequenda iuxta illud: Potens eſt autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Sicut enim peccatũ ex vno homine abundauit ex prima ſuggeſtione diaboli: ita & gratia Dei per vnum hominem proceſſit in multos. vnde ſignanter addidit, in gratia vnius hominis Ieſu Chriſti. Sic enim gratia à Deo in multos effunditur, vt per eam Chriſtum accipiant, in quo omnis plenitudo gratiarum inuenitur, ſecundum illud: Omnes de plenitudine eius accepimus. Sic autem legenda eſt litera ſecundum expoſitionem d. Aug. vt hoc quod dicitur plures, non accipiatur com- Pſal. 50. Gene. 4. b Gene. 2. e Heb. 2. e 2. Cor. 9. b Ioan. 1 b

paratiuè,ſed abſolutè:& ita vult quod attendatur comparatio, quantum ad hoc quod ſi delictum Adæ proceſsit in multos,multo magis gratia vnius Chriſti abundare poterit ſecundum ſufficientiam,non ſolum quátum ad numerum perſonarum, verum etiam delictorũ & aliorum effectuum. Quia ſecundum efficaciam non abundauit in plures,cum multi ſint vocati,pauci verò electi. Ideo non dicit in omnes,prout nec in forma conſecrationis ſanguinis dixit pro omnibus,ſed pro multis. Ita hic non dicit in omnes,ſed in plures ſi eſſent diſpoſiti: & cum inferius concludit in omnes, intelligit quantum ad ſufficientiam,vel in omnes diſpoſitos,iuxta illud: Qui eſt ſaluator omnium maxime fidelium.

Matth. 20.b & 22.b

1.Tim.4.c

Text. *Et non ſicut per unum peccatum,ita & donum.*

HIc comparat gratiam Chriſti peccato Adæ, quantum ad efficaciam. Quia licet vtrunque in multos redundet,tamen gratia Chriſti habet maiorem effectum quam peccatum Adæ. ait ergo: Non ſolum hoc dictum eſt, ſ. quod gratia Chriſti magis abundat in multos, quam peccatum Adæ,ſed etiam in eis maiorem effectum facit, & hoc eſt quod dicit: *Et non ſicut, &c.* quaſi dicat: Non tantus effectus ſequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus conſequitur in multis per donum gratiæ Chriſti. Potentioris enim cauſæ potentior eſt effectus. vnde cum dictum ſit gratiam potentiorem eſſe peccato,conſequens eſt quod maiorem producat effectum.

Text. *Nam iudicium quidem ex uno,in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis,in iuſtificationem.*

HIc clarius explicat effectum gratiæ Chriſti eſſe præſtantiorem effectu peccati,dicens: Nam iudicium. i. diuina punitio in Gen.ſcripta: Puluis es,& in puluerẽ reuerteris,&c. procedit, *quidem ex uno*,ſ. peccato primi parentis,*in condemnationem*, ſ. omnium hominũ qui illo peccante peccauerunt,ſecundum illud: Quod ſuprà dictum eſt,quod mors in omnes pertranſiit, in quo omnes peccauerunt. *gratia autem* Dei,quæ datur per Chriſtum, procedit *ex multis delictis*.i. non ſolum ex illo originali,ſed etiam ex multis actualibus,*In iuſtificationem*,quaſi dicat,non qualis fuit per peccatum vnius condemnatio, talis præciſe fuit iuſtificatio: quia Adam tranſmittendo vnicum peccatum,fuit cauſa condemnationis mortis omnium ab eo deſcẽdentium. Gratia autem Chriſti per quam iuſtificamur non ſolum condonat & remittit vnum peccatum originale, ſed etiam multa actualia,quotquot,ſ. inuenit: quia facit perfectam emundationem,iuxta illud: Sed abluti eſtis,ſed ſanctificati eſtis,ſed iuſtificati eſtis,ergo gratia Chriſti eſt maioris efficaciæ quam peccatum Adæ.

1.Cor.6.c

Text. *Si enim unius delicto mors regnauit per unum: multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iuſtitiæ,accipientes,in uita regnabunt per unum Ieſum Chriſtum.*

HIc probat quod dixerat argumento à minori ad maius, accipiendo conditionalem diſsimilitudinis,& à poſteriori per effectum. Ad quem melius intelligendũ notare oportet quod optimo ordine,quaſi quadã ſcala tres comparationes Apoſt. diſpoſuit. Primò nãque gratiæ prærogatiuam generaliter in hoc cõſtituit,quod non ſicut mors per delictum vnius inducta eſt, ita per gratiam vita facta eſt: Deinde quod non ſicut ex vno delicto proceſſum eſt ad condemnationem,quæ eſt inflictio mortis ex vno,ita proceſſum ſit per gratiã,per quam facta eſt remiſsio omniũ delictorum ad vitam. Nunc autẽ,quia non ſolum mortis,ſed etiam regni mortis fecerat mẽtionem, ideo ad illud reſpiciens aſſumit duas propoſitiones. prior eſt: *Si unius delicto mors regnauit per unũ*. i. ſi iure acquiſito per peccatum vnius mors ingreſſum habuit, vt dictũ eſt: (per vnum hominem,&c.) multo magis homines regnabunt in vitam per vnũ Ieſum Chriſtum. iuxta illud: Ego veni vt vitam habeant,& abundantius habeant,participando æternitatẽ vitæ. quæ quidem abundantia hic per regnum ſignificatur,quod regnum Chriſtus dicit eſſe regnum cælorum. vnde d. Io. dicit quod regnabunt cum Chriſto annis mille,id eſt,æterno tempore. Poſteriorem verò propoſitionẽ deſignat per hæc verba quæ interponit,ſcilicet abũdantiam gratię & donationis & iuſtitiæ accipientis. q. d. ſed ad regnum vitæ homines peruenire non poſſunt ex ſeipſis, niſi accipiendo abundantiam gratiæ Chriſti & donationis & iuſtitiæ. Ita quod gratia Chriſti referatur ad diuiſionẽ peccati, quam nulla merita præcedere poſſunt: & ideo remiſsio peccatorum omnino gratiæ deputatur,& non meritis,iuxta illud: Si ex operibus iam non eſt gratia,&c. Quod autem dicitur donationis,referendum eſt ad dona Spirit. ſancti, quæ procedunt ſiue fluunt à gratia gratum faciente. Quod autem dicitur iuſtitiæ,referendum eſt ad rectitudinem operum,iuxta illud: Qui factus eſt nobis à Deo iuſtitia.

Ioan.10.b

Matt.4.c Apoc.20.b

Infra 11.a

1.Cor.1.d

Text. *Igitur ſicut per unius delictum,in omnes homines in condemnationem. ſic & per unius iuſtitiam,in omnes homines in iuſtificationem uitæ.*

EX duabus præmiſsis propoſitionibus hic infert concluſionem intentã, quam prædixerat, ſcilicet quod ſicut per vnius delictum, ſ. Adæ, iudicium diuinum proceſsit in omnes homines, qui carnaliter naſcuntur ab eo in condemnationem mortis. Sic & per vnius iuſtitiã,ſcilicet Chriſti,gratia diuina proceſsit in omnes homines in iuſtificationem vitæ, id eſt, quæ ducit ad vitam & ad regnum cælorum. Et notãdum quod Apoſto. non dicit hic vitam,ſed iuſtificationem vitæ: quoniam in hoc tempore per meritum Chriſti non conſequimur vitam corporis, ſed iuſtificationem vitæ & iuſtificationem vitalem in futuro ſeculo. Si obiiciatur quod non omnes homines iuſtificantur per Chriſtum, ſicut moriuntur per Adam: dicendum, quod ſicut omnes homines qui naſcuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condemnationem per eius peccatum: ita omnes qui naſcuntur ſpiritualiter per Chriſtum, ſi in illa natiuitate perſeuerent, adipiſcuntur iuſtificationem vitæ: aliàs non. vnde Chriſtus: Oportet vos naſci denuo. Et niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto,&c. Vel, vt ſuprà dictum eſt,non omnes quantũ ad efficaciam, ſed bene quantũ ad ſufficientiam.

Ioan.3.a

cientiam. Ex hoc autem quod hic dicitur, accipere debemus quod sicut nullus moritur per peccatum Adæ, sic nullus iustificatur nisi per iustitiam Christi, quæ est per fidem ipsius, secundum illud: Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes qui credũt in eum, siue ante, siue post incarnationem, cum sit eadem fides, vt suprà dictum est. Ex præmissis apparent tres comparationes inter se, quorum tria fuerunt à primo Adam, s. delictum, mors & regnum mortis. Et alia tria à secundo Adam, id est, Christo, scilicet gratia, vita & regnum vitæ: in istis tribus comparationibus Apostol. dicit, quod tria quæ à Christo proueniunt, sunt præstantiora, fortiora, & vtiliora in bono: quàm tria quæ ex parte Adæ prodeunt sint nociua hominibus in malo, prout satis deductum est.

Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per unius obeditionem iusti constituuntur multi. Text.

APostolus hic idem probat quod supra, sed alio modo: quia per causas & à priori. Causæ enim sunt similes suis effectibus. Sed inobedientia primi parentis, quæ habet rationem iniustitiæ, est causa constituens peccatores & iniustos. Et obedientia Christi, quæ habet rationem iustitiæ, est causa constituens iustos. Ergo sicut per inobedientiam, &c. dependentia manifesta per illam maximam. Sicut se habet propositum in proposito, ita oppositum in opposito. In hac probatione declarat & nominat speciem peccati Adæ, quod fuit inobedientia, quæ est prima filia superbiæ, quæ in hoc consistit, quod homo non vult subiici præceptis diuinis. Hæc autem inobedientia, qua primò peccauit, attenditur non solum secundum actum exteriorem, sed etiam secũdum interiorem motum, quo voluit præcepto diuino contrauenire. vnde d. Aug. dicit, quod præcelsit in eo interior quædam elatio mentis. Eam ob rem eius inobedientiam Dominus arguit, dicens: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, &c. Non solum autem explicat speciem peccati, sed etiam modum quo delictum illud imputatur posteris: dicendo quod propter illud peccatum, peccatores constituti sunt multi, vt absque dubitatione intelligamus non solum pœnam, sed etiam peccatum ipsum, hoc est culpam incurrisse per inobedientiam vnius absque operibus propriis, & peccatores constitutos esse, quod idem est quod peccatum originale habere. Obedientia autem Christi hic dicitur, secundum quam obediens præcepto patris pro salute nostra mortem sustinuit ignominiosam, secundum illud: Factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. *Philip. 2. b* Nec obstat quod alibi ex charitate mortuus dicitur: quia obedientia processit ex dilectione quam habuit, & ad patrem & ad nos. *Ephes. 5. a* Et sic Apost. per obedientiam & inobedientiam, tanquam per causas, probat nos peccatores effici per vnum, & per vnum iustificari: quia iustitia legis, quæ est omnis virtus, pro quanto omnes virtutes potest ordinare in finem & obiectum suum attenditur in obseruatione præceptorum legis, quod pertinet ad rationem obedientiæ. Iniustitia autem legalis, quæ est omnis malitia, vt Philos. dicit, attenditur in trãsgressione mandatorum legis, quæ pertinet ad inobedientiam, & per consequens conuenienter dicitur quod per obedientiam constituuntur iusti, & per inobedientiam peccatores. *5. Ethic.*

SEXTA PARS V. CAPITIS.

Lex autem subintrauit, ut abundaret delictum. Text.

IN hac sexta huius 5. c. parte, Apost. declarat quod circa peccatum lex fecerit, concludendo quod per gratiã tollitur peccatum actuale, quod superueniente lege abundauerat. Et primò ponit abundantiam peccati, dicens: Lex &c. quasi dicat, Dictum est quod per obedientiam vnius hominis iusti constituuntur multi, quod lex facere non potuit, sed potius lex subintrauit, id est, latenter intrauit. Non quod ipsa lex, quantũ ad promulgationem occultè intrauerit, iuxta illud: Non in abscondito loquutus sum. Sed quia mysteria legis erant occulta, præcipuè quoad intentionem Dei circa legem ferendam, quæ peccatum ostenderet, & non sanaret, secundum illud infra: Quis cognouit sensum Domini, &c. *Infra 11. d* Potest etiam dici quod lex subintrauit, id est, quasi media intrauit inter peccatum hominis & donum gratiæ Christi, quorum vtrunque suprà dixit per vnum in plures transisse. Subintrauit ergo lex, vt abundaret delictum: non quod abundantia delicti esset finis legis, quia ex hoc sequeretur legem esse malam, vt dicebat Manichæus. Quia cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Lex autem non est mala, iuxta illud: Scimus quidem quod lex bona est. *1. Tim. 1. b* & illud: Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, &c. *Infra. 7. c* Et sic hæc dictio, ut, non tenetur causaliter. Non enim ad hoc fuit data lex, vt peccatum abundaret. Quinimo lex quantum in se fuit, peccatum prohibuit, secundum illud: In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi. *Psal. 5.* Sed tenetur consecutiuè, prout cum dicitur: Ductus est Iesus à Spiritu in desertum, vt tentaretur à diabolo. *Matth. 4. a* Lege enim data delictorum abundantia consecuta est, dupliciter: Vno modo quantum ad grauitatem reatus pœnæ. Grauius enim est peccatũ, vbi est præuaricatio, non tãtum legis naturæ, sed etiam legis scriptæ. vnde suprà 4. vbi non est lex, non est prȩuaricatio. Ergo secundum multiplicitatem legum, est abundantia præuaricationis. Igitur, &c. Alio modo quantum ad peccatorum multitudinem. Lex enim quamuis peccatum demonstraret, peccati tamen concupiscentiam non auferebat. Cum autem alicui prohibetur id quod concupiscit, vehementius in concupiscentiam illius exardescit: sicut fluuius posito obice fortius fluit, & obicem frangit. Sic concupiscentia, cuius obex est lex, ipsa adueniente vehementius insurgit, & legem transgreditur. vnde d. Aug. lex inquit, prohibendo auget desiderium, sicut aquæ impetus, si in eam partẽ non cessat influere, vehementior fit obice posito. *In lib. de Spir. & lit. c. 4* Cuius ratio triplex esse potest. Prima, quia aliquis non reputat pro magno, quod subiacet potestati eius. Sed illud quod est extra hominis potestatem, ap-

OO 2

prehenditur ab homine quasi magnum. Prohibitio autem eius quod concupiscitur, ponit illud
quod prohibetur, quasi extra potestatem hominis: & ideo concupiscentia magis exardescit in rem
concupitam, dum prohibetur. Secunda ratio est, quia interiores affectiones, quando interius reti-
nentur: ita quod exterius nullo modo deriuentur, ex hoc ipso magis interius incẽduntur, sicut pa-
tet in dolore & ira, quæ dum interius clausa retentur, magis augentur. Si autem exterius quoquo
modo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorẽ pœnæ, cogit homi-
nem vt concupiscentiam suam ad exteriora non producat: ideo ipsa concupiscentia interius re-
tenta magis inflammatur. Tertia ratio est, quia nos apprehendimus quasi impossibile illud quod
nobis prohibitum est, quantumcunque placuerit, & ideo illud vitamus. Sed quando aliquid pro-
hibitum apprehenditur à nobis, non vt impossibile, absolutè: sed vt non semper à nobis haberi pos-
sit. Et ideo quando opportunitas datur illud consequendi sine timore pœnæ, promptiores ad hoc
sumus. Et inde est quod data lege, quæ vsum concupiscentiæ prohibebat, & tamen ipsam concupi-
Ezech.5.b scentiam non mitigabat, ipsa concupiscentia feruentius ad peccata ferebatur. vnde Ezech. Ita est
Hierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, vt
plus esset impia quàm Gentes, quæ legem, scilicet Dei, non habebant. Si ex hoc inferatur quod lex
humana, quæ gratiam diminuentem concupiscentiam non confert, facit abundare peccata, quod
est contra intentionem legislatoris: qui ad hoc (vt Philos. ait.) tendit, vt ciues faciat bonos. Dicen-
cendũ quod alia est intentio legis humanæ & legis diuinæ. Lex enim humana refertur ad iudicium
humanũ, quod est de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudiciũ diuinum, quod est de
1.Reg.16.b interioribus motibus cordis, secũdũ illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autẽ cor intue-
tur. Sic igitur lex humana suam intentionem consequitur, dum per prohibitionem & commina-
tionem pœnæ impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiscentia interior
augeatur. Sed quantum ad legem diuinam, etiam interiores concupiscentiæ malæ imputantur ad
peccatum, quæ abundant adueniente lege & non auferente concupiscentiam. Sed cum princi-
pale legis Euangelicæ, sit gratia Spiritus sancti, quæ sanat, & virtutem implendi legem tribuit, non
facit abundare peccatum, sed remouet. Notandum tamen quod lege adueniente, peccatum abun-
dauit, non in omnibus, sed in pluribus: multi enim in antiqua lege habebant gratiam, qui lege pro-
Eccle.44.a hibente & gratia adiuuante, ad perfectionem virtutum peruenerunt, iuxta illud: Laudemus vi-
ros gloriosos parentes nostros. & paulò pòst, homines magnos virtute. Per gratiam enim Dei adiu-
uantem fuerunt dispositi ad hoc, vt seruarent legem, & vitarent peccatum. In his verò qui erant
male dispositi, & qui magis timore quàm virtutis amore ducebantur, qui multò plures erant, adue-
niente lege, abundauit delictum consecutiuè, & quantum ad grauitatem & numerum rationibus
iam dictis. Potest etiã exponi capiendo, vt, causaliter. Non vt abundantia delicti sit finis legis, sed
cognitio peccati & humiliatio: vt sit sensus, vt abundaret delictũ, id est, vt abundantius delictum
cognosceretur: secundum illum modum loquendi, quod dicitur aliquid fieri dum innotescit. vn-
Supra 3.f de dictum est quod per legem cognitio peccati. Vel vt sit sensus, vt abundaret delictum, id est, vt
humilitas cognita abundantia delicti abundaret. Ex abundantia enim delicti, quæ secuta est adue-
niente lege, consecutum est quod homo iniquitatem suam recognoscens, ampliorem haberet hu-
militatis occasionem. Dicebat enim homo superbus de viribus suis præsumens, Non deest qui im-
Exo.24.a pleat, sed deest qui iubeat: iuxta illud: Omnia quæcũque locutus est Dominus faciemus. Sed quan-
do lege data consecuta est multitudo peccatorum, homo suam infirmitatem cognouit, secundum
Sap.9.a illud: Infirmus homo & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legis. Intentio ergo
Dei dantis legem non terminabatur ad abundantiam peccatorum, sed ad humilitatem hominis:
propter quam permisit abundare delicta. Et quia hoc erat occultũ, ideo quoad hoc dixit quod lex
subintrauit. Et quia hic agitur de lege & fine legis, duo occurrunt consideranda: vnum est circa le-
Legis diffinitio. gem, de eius definitione, diuisione, officiis, actibus, & de eius in sacris literis acceptione. Lex est re-
gula humanorum actuum, & essentialiter est dictamen rationis practicum in principe, siue in eo
qui curam aliorum habet, quo aliqua ordinantur facienda, vel relinquenda, tanquam ad bonum
commune vtilia vel necessaria, cum publicatione & manifestatione inferioribus debitè facta, &
dicitur à regulando & ligando: quia dirigit & ligat ad agendũ, vel ad desistendum ab actione. Qua-
tuor dicuntur de essentia legis. Primum quod sit dictamen prudentale, siue rationale. Secundum
quod fiat ab habente potestatem & authoritatem super eos, quibus legem statuit. Tertium quod sit
ordinatum ad bonum commune, & non ad priuatum commodum. Quartum quod sit debitè pro-
Legis officia mulgatum inferioribus. Lex secundum Isidor. habet quatuor officia, scilicet imperare, vetare, per-
Legis diuisio mittere & punire. Lex prima sui partitione diuiditur in diuinam, quæ à Deo datur: & humanam,
quæ ab homine. Diuina autem in naturalem, quę ab initio menti impressa est: & scriptam, quæ sub-
diuiditur in legem veterem & nouam, siue in antiquum & nouum testamentum, siue in legẽ Moy-
si & legem Christi. Lex Moysi tria genera præceptorum continet, scilicet Moralia, quæ sunt de
actibus virtutum, in quibus homo se exercere debet, & in eis immorari, quæ etiam sunt de lege na-
turæ, sed explicatius in lege Moysi propter offuscationem rationis fuerunt descripta, quæ dicun-
tur decem præcepta decalogi. Alia sunt præcepta ceremonialia, quæ sunt de his quæ pertinent ad
cultum Dei. Alia verò sunt præcepta iudicialia, quæ sunt de his quæ pertinẽt ad pacificum conui-
ctum humanum. Prima præcepta quæ data sunt cum natura ipsa manente, sunt immutabilia: & se-
cundum diuum Bernardum indispensabilia, manente materia. Ex illis tanquam principiis gene-
ralibus

talibus pendent leges humanæ. Præcepta verò ceremonialia & iudicialia, quia erant figuratiua eo-
rum quæ debebant fieri in lege noua per Christum: ideo ipsis per Christum impletis cessauerunt.
Sicut enim adueniente luce cedit & cessat vmbra, sic adueniente veritate figura: vt amplius dedu-
cemus in epist. ad Galat. Lex Moysi habebat quatuor effectus. Primus est cognitio peccati, iuxta il-
lud: Per legem enim cognitio peccati. Secundus abũdantia delictorum, non ex lege, sed ex malitia Supra 2.e
hominum. De isto agit hic Apost. Tertius est operari iram siue vindictã, iuxta illud: Lex enim iram
operatur. Quartus est agere pædagogum, siue dirigere populum in viam Christi, & custodire ab il- Supra 4.c
licitis, secundum illud: Itaque lex noster pædagogus fuit in Christo, vt fide iustificaremur. Lex in
sacris literis multipliciter accipitur. Aliquando enim pro scriptura totius veteris testamenti, se-
cundum illud: Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis: Ioan. 15.d
& sic psalmi & prophetiæ dicuntur lex: tamen aliquando distinguũtur. vnde antiquum testamen-
tum diuiditur in legem, Psalmos & Prophetas, iuxta illud: Necesse est impleri omnia quæ scripta Luc. 24
sunt in lege Moysi, & Prophetis & Psal. de me. Quandoque accipitur pro scriptura quinque li-
brorum Moysi, iuxta illud: Legem præcepit Moyses. Quandoque pro decalogo præceptorũ mo- Deut. 33.a
ralium, secundum illud: Dabo tibi duas tabulas lapideas, legem & mandata. Quandoque pro tota Exo. 24.b
continentia ceremonialium & iudicialium præceptorum, secundum illud: Vmbram habens lex Heb. 10.a
futurorum bonorum. Quandoque pro speciali præcepto ceremoniali, secundum illud: Hæc est lex Leuit. 7.b
hostiæ pacificorum. Sumitur autem lex ab Apost. communiter pro omni doctrina legis Moysi, per
quam non dabatur gratia vt homo iuuaretur ad implenda præcepta. Lex euangelica cõtinet etiam
præcepta moralia. vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Continet etiam ceremo- Matt. 19.c
nialia de tribus sacramentis necessariis, scilicet de baptismo, secundũ illud: Nisi quis renatus fue- Ioan. 3.a
rit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Et de pœnitentia, iuxta illud: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes Luc. 13.a
simul peribitis. Et de Eucharistia, iuxta illud: Io. 6. Nisi mãducaueritis meã carnem, &c. Continet Matt. 18.a
pariter præceptum de correctione fraterna, & de obedientia Ecclesiæ. Et sic vltra præcepta mora-
lia sunt tantum quinque explicita in lege Euangelica. Iudicialia verò Christus non instituit, sed re-
liquit authoritatem instituendi ea ipsi Ecclesiæ sponsæ suæ. Lex humana diuiditur in Canonicam
& Ciuilem siue Politicam. Lex Canonica est dictamen prudentiale in principe ordinatum ad pa-
cificum conuictum spiritualem & Ecclesiasticum, in his quæ pertinent ad religionem Christia-
nam, & ad Dei cultum & honorem. Lex Ciuilis, siue politica, est dictamen prudentiale in princi-
pe directiuum actuum humanorum, in his quæ pertinent ad pacificum conuictum temporalem. Si
fusius præcedentia videre cupis, lege 17. caput nostrarum institutionum Theologicarum. Circa fi-
nem verò legis Mosaicæ, sciendum quod in populo Iudæorum tria fuerunt genera hominum, sicut
& in quolibet alio populo. Quidam erant duri, id est, peccatores & rebelles. Quidam autem pro-
ficientes. Quidam verò perfecti. Quantum ad duros & rebelles, lex data fuit in iram siue vindi-
ctam. Quo ad præcepta moralia & quoad eorum obseruantiam, cogebantur per pœnarum com-
minationem, vt patet in Leuitico. Et quoad ceremonialia, quæ ideo sunt multiplicata, ne liceret Leuit. 1.a
eis diis alienis alium cultum superaddere, iuxta illud: In manu valida & brachio extento, & in Ezec. 20.f
furore effuso, regnabo super vos. Sed proficientibus, qui dicuntur mediocres, lex fuit data in pæ-
dagogum, iuxta illud: Lex pædagogus noster fuit in Christo. Et hoc quoad ceremonialia, quibus
continebantur & dirigebantur in cultu diuino. Et quoad moralia, quibus ad iustitiam promoue-
bantur. Perfectis autem quantum ad ceremonialia fuit in signum, secundum illud: Sabbatha mea Ezech. 20.b
dedi eis, vt essent signum, &c. Quoad moralia verò in solatium, secundum illud: Condelector legi Infra 7.d
Dei, secundum interiorem hominem.

Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Text.

Ostendit hic quomodo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primò ponit abundan-
tiam gratiæ, dicens: *Vbi, &c.* acsi diceret: Dictũ est quod lege subintrante abundauit delictum,
nec tamen propter hoc fuit impeditum diuinum propositum de salute Iudæorum, & totius hu-
mani generis. Quia vbi *abundauit delictum*, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, su-
perabundauit & gratia, scilicet Christi condonantis peccata, iuxta illud: Potens est Deus omnem 2. Cor. 9.b
gratiam abundare facere in vobis. Huiusmodi autem abundantiæ, duplex potest assignari ratio.
Vna quidem est ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non sanat, nisi fortis & efficax
medicina: Sic fortis & efficax ac superabundans gratia, requirebatur ad sanandum abundantiam
delictorum. vnde dicunt Physici, quod à proportione minoris inæqualitatis non fit actio: imò nec
à proportione æqualitatis. Quia in omni actione necesse est agens vincere passum. vnde Christus, Luc. 7.f
Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Alia ratio potest sumi ex dispositione pec-
cantis, qui dum magnitudinem peccatorum suorum recognoscit, quandoque quidem desperat &
contemnit, secundum illud: Impius cum in profundum peccatorum venerit, contemnit. Quãdo- Prou. 18.b
que verò per auxilium diuinum, ex consideratione peccatorum suorum magis humiliatur, & ma-
iorem consequitur gratiam, secundum illud: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea ac- Psal. 15
celerauerunt.

Vt sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in uitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum. Text.

Gratiæ superabundantis ostendit hic effectum, qui est oppositus effectui peccati: vt quemad-
modum per peccatum introductum per primum hominem, id est, per peccatum originale, &

abundans per legem regnauit, id est, plenum dominium in homines obtinuit: quia non solum ad peccandum ex infirmitate seu passione, aut ignorantia induxit, sed etiam ad peccandum scienter & ex malitia, & hoc quousque duceret eos ad mortem temporalem, & æternam, iuxta illud: Stipendia peccati mors. Circa hoc aduertendum est quod ratio quare Apost. tractauit diuersos status peccati, s. ante legem & sub lege, est quia tractat de peccato prout ab eo per Christum liberati sumus. Conueniens ergo fuit, vt ostenderet quod liberati sumus à peccato, & ab augmento siue abundantia peccati: ideo oportuit quod statum peccati ante legem, & statum abundantiæ peccati sub lege patefaceret: vt sicut ex statu peccati ante legem manifestauit gratiam: ita ex statu abundantiæ peccati sub lege manifestet superabundantiam gratiæ, &c. Tractando statum peccati ante legem dixerat, regnauit mors, &c. Nunc in statu sub lege dicit, *Regnauit peccatum*, quod abundauit, *in mortem*. Nam ante legem peccatum non cognoscebatur, sed mors corporalis quasi regnans reputabatur. Sub lege autem cognito peccato & pœna mortis, non regnauit mors, sed æstimata est pœna. Regnauit tamen peccatum in mortem: quia regnauit ad multiplicandum mortem animæ morti corporis, *Ita & gratia, &c.* E regione ad regnum peccati abundantis sub lege, locat gratiam contra legem, & iustitiam contra peccatum, vt etiam intelligas quod gratia Dei regnet, id est, plenè dominetur & effectum habeat in nobis, *per iustitiam*, scilicet Christi, quá scilicet dedit nobis absque meritis secundum diuersos gradus, aliquibus sufficienter, aliquibus abūdanter, & maiorem: aliis abundantius, prout Apost. quos in via confirmauit, secundum illud: Ego confirmaui columnas eius. Et Apost. Nos primitias spiritus habentes, &c. Et hoc quousque nos ducat in vitam æternam, secundum illud: Gratia Dei vita æterna. Et hoc totum est per Dominum nostrum Iesum Christum, qui est dator gratiæ, secundum illud: Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, ac etiam iustitia, secundum illud: Qui factus est nobis iustitia à Deo, & dator vitæ æternæ. vnde & ipse dicebat: Ego vitam æternam do eis, & sic patet quod cum dixit: Peccatum regnauit in mortem, intelligebat de morte æterna, cum subiunxerit, regnum gratiæ in vitam æternam.

Psal. 74. Rom. 8 d Infra 6 d Ioan. 1. b 1. Cor. 1 d Ioan. 10 f

EPITOME VI. CAPITIS.

IN hoc cap. Apost. continuando virtutem & potestatem gratiæ, ostendit ipsam eripere hominem à seruitute peccati, non solum liberando ipsum à peccato originali, & actualibus præteritis, sed etiam dando facultatem resistendi peccatis futuris. Primò præmittit blasphemá interrogationem, quæ ea disputatione superabundantis gratiæ oriri posset, quam subito execratur, asseuerans nunquam manendum esse in peccato, id valida ratione confirmans ex peccatorum remissione facta in baptismo, per quem conformamur morti & sepulturæ Christi, ac resurrectioni eius. Secundò ibi, *Hoc scientes, &c.* ostendit nobis adesse facultatem obseruandi nouitatem vitæ ea merito crucis & mortis Christi, ea cuius conformitate iustificamur & resurgimus. Tertiò ibi, *Non ergo, &c.* Hortatur ad resistendum peccato mente & corpore, præscindendo causas & occasiones peccatorum. Deinde deprauatorum interrogationem adducit, & refellit ducendo ad incōueniens, quod ostendit ex beneficio obedientiæ. Quartò ibi, *Humanum dico, &c.* Probat quod non est manendum in peccato, ratione accepta ea prioris vitæ consuetudine, ponendo documentum humanum, quo monemur mēbra nostra exhibere iustitiæ, sicut ante gratiam exhibebamus peccato. Probat ea fructu & fine iustitiæ, qui est sanctificatio & merces vitæ æternæ, & ex fructu sine mercede peccati, qui sunt erubescentia & mors æterna.

EXPOSITIO LITERALIS VI. CAPITIS.

Supra 3. b

QVid ergo dicemus? *Manebimus in peccato*, id est, continuabimus & multiplicabimus peccata, *ut gratia abundet*, id est, vt abundantiorem gratiam obtineamus, prout Pseudoapostoli asserunt hoc nos dicere: *Absit*, s. à nobis vt hoc dicamus, & quod permaneamus in peccato tali, siue quia damnatio illorum, qui hoc dicunt, iusta est. *Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo?* Si nos Apostoli, qui mortui sumus peccato, siue qui dominium peccati & diaboli à nobis excussimus, quomodo iterum vitam illius seruitio dicabimus, & voluntatem ac desideria actoris peccati sequemur, & eius tyrannidi subiiciemur? quasi dicat: Si ille qui verè mortuus est, non redit per seipsum ad pristinam vitam: ita qui mortuus est peccato, nō debet viuere in illo, alioquin non est verè mortuus, aut nō verè exequitur officia mortui. *An ignoratis fratres, nos*, s. Romani, vel Christi fideles mysterium mortis sepulturæ & resurrectionis Christi repræsentari in baptisatis: sic, *Quia quicunque baptisati sumus*, id est, à vitiis in sacro baptismatis fonte loti, *In Christo Iesu*, id est, ea institutione Christi Iesu, *in morte ipsius*, id est, ad repræsentandum mortem, sepulturam, & resurrectionem Christi, & ad nos conformandum illi, *baptisati sumus*, vt sicut ille mortuus est corporaliter, ita per baptismum moriamur vitiis spiritualiter. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismū in mortem*, id est, in destructionem peccati: quasi dicat, ad destruendum peccatum conformauimus nos sepulturæ Christi: quia sicut Christus mortuus fuit sub terra, ita nos qui baptisati sumus, fuimus sub aqua. *Vt quomodo Christus*, qui scilicet mortuus & sepultus est, *surrexit à mortuis*, id est, à loco mortuorum siue sepulchro, *per gloriam patris*, id est, propter maiestatem, & potentiam, ac efficaciam, ex qua pater apparet gloriosus & dignus laude: *Ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*, id est, sic nos qui per baptismum conformabimus nos morti & sepulturæ Christi, seu spiritualiter mortui peccato sumus, pristinis vitiis extirpatis, & omnino relictis, surgentes spiritualiter reformemur & ambulemus, siue per bona opera procedamus in nouitate vitæ virtuosæ, penitus relicta vetustate peccati. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius*, id est, si in nobis sumamus mortis eius similitudinem,

tudinem,vt ſpiritualiter moriendo ei incorporemur, ſicut ramus qui inſeritur trunco: ſic nos in ipſa Chriſti paſsione inſeramur:*Simul & reſurrectionis erimus*,id eſt, ſic etiam ſimilitudinem reſurrectionis Chriſti in nobis aſſumere debemus,vt,ſcilicet,in præſenti innocenter,& in nouitate vitæ ſpiritualiter ambulemus, in futuro perueniemus, & erimus ſimiles illi in reſurrectione,id eſt, glorificati ſicut ipſe,reſurgemus: & ſic per ſimilitudinem reſurrectionis, probat quod non debemus viuere in peccato,nec ad peccata priſtina reuerti.

SECVNDA PARS VI. CAPITIS.

HOc *ſcientes*,ſ.nos Apoſtoli & Chriſti diſcipuli,quibus ipſe ſua myſteria reuelauit, & fidelibus reuelari iuſsit: *Quia uetus homo noſter*, id eſt,vetuſtas peccati per Adam in nobis introducta, quæ eſt fomes peccati,ſiue lex membrorum, ex qua prodeunt omnia peccata & reliquiæ peccatorum,quæ ſunt macula,reatus pœnæ,inclinatio & promptitudo ad peccandum,quibus cùm homo ſubiicitur,dicitur vetus & antiquus homo: quia quod antiquatur & veteraſcit prope interitũ eſt. Sic homo vetus peccati,ſ.ſubiectus,damnationi propinquus eſt.*Simul crucifixus eſt*,id eſt,per mortem Chriſti,cui per baptiſmum inſerimur,mortificatus eſt,& vetuſtas peccati virtute Chriſti ſublata eſt,& cum chyrographo decreti,quod aduerſus nos erat,cruci affixa,*ut deſtruatur corpus peccati*, Coloſſ.2.e id eſt,vt anichiletur & in nihilum deducatur congeries malorum operum, quæ facit corpus ſimilitudinarium,ſicut cõgeries membrorum facit corpus naturale: *Vt ultra non ſeruiamus peccato*, id eſt,non obediamus concupiſcentiæ aut diabolo, ſeu miniſtris eius,ad peccatum inducentibus per conſenſum vel operis executionem. *Qui enim*, Chriſtianus per baptiſmum ſimilitudini mortis Chriſti complantatus,*mortuus eſt*,ſ.ſpiritualiter abiiciendo peccata, commortuus eſt Chriſto,qui pro peccatis tollendis mortuus eſt, talis *iuſtificatus eſt à peccato*.i.remiſsis peccatis tranſlatus eſt in ſtatum gratiæ & iuſtitiæ.*Si autem*,nos qui baptiſati ſumus per baptiſmum,*mortui ſumus cum Chriſto*, id eſt,virtute mortis Chriſti,cui per baptiſmũ nos conformamus:ita mortui ſumus peccato, ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt pœnæ,*Credimus,quia ſemel etiã uiuemus cum illo*, id eſt, ad ſimilitudinem vitæ eius.vita indefectibili, amplius non ſubiecta morti peccati, in hoc ſeculo per gratiam, nec morti corporali in futuro per gloriam.*Sciẽtes quod Chriſtus reſurgens à mortuis*,id eſt,à mortuis valde remotus,*iam*,ſ.amplius,vel poſthac, *non moritur*,id eſt,diſſoluitur diuiſione animæ & corporis, ſed viuit vita perpetua: & quod plus eſt,*mors*,quæ in homine dominatur,non ſolum quando homo Apoc.1.d moritur per ſeparationem animæ à corpore,ſed etiam ante mortem, dum patitur ægritudinem,famem,ſitim,& alia huiuſmodi per quæ ad mortem diſponitur. *illi*,ſ.Chriſto, *ultra non dominabitur*, 1.Pet.3.e aliqua diſpoſitione corruptiua,vel ad corruptionem tendẽte: ſic quod eſt non ſolum immortalis, 1.Cor.5.d ſed etiam impaſsibilis.*Quod enim mortuus eſt peccato,mortuus eſt ſemel*, id eſt, pro peccato tollendo Hebr.10.e mortem ſemel ſuſtinuit,quæ mors ſufficit ad omnia peccata delenda. Vna enim oblatione cõſum- Hebr.9.g 1.Tim.vltimo mauit ſanctificatos in ſempiternum, vel mortuus eſt ſemel vitæ paſsibili & mortali, quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori. *quod autem uiuit, uiuit Deo*.i. ad conformitatem Dei, qui ſolus habet immortalitatem: vnde vita,quam Chriſtus acquiſiuit,eſt deiformis:quia ſicut vita patris nullam inquietudinem recipit,ita & vita Chriſti.*Ita & uos exiſtimate,uos quidem mortuos eſſe peccato*,id eſt,quod ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt, & vos ſemel debetis mori peccato,& non iterare peccata,vt ſicut Chriſtus ſemel vitæ mortali mortuus eſt, nunquam ad eam rediturus: ſic vos debetis exiſtimare vos per baptiſmum peccato mortuos eſſe, tanquam ad peccatum nunquam ſitis redituri:*Viuentes autem Deo*,id eſt,debetis viuere vita ſpirituali,bona opera faciendo ad honorem Dei,vel ad ſimilitudinem Dei,vt,ſcilicet,per peccatum nunquam amplius moriamini, *in Chriſto Ieſu*,id eſt,per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum, per quem & peccatis morimur, & Deo viuimus: vel tanquam incorporati Chriſto Ieſu,vt ſicut ille reſurgens iam non moritur, ita & nos iuſtificati non amplius moriamur ſpiritualiter per peccatum.

TERTIA PARS VI. CAPITIS.

NOn *ergo regnet peccatum in ueſtro mortali corpore*, id eſt, diligenter cauete ne peccatum, cuius iugum in baptiſmo excuſsiſtis,regnum ſiue dominiũ ſumat amplius in veſtro mortali corpore,cum ſitis veſtri iuris ab eius dominio & tyrannide liberati, *ut obediatis concupiſcentiis eius*,id eſt,cauete ne vos illi iterum ſubiiciatis,& ſerui eius efficiamini, obediendo concupiſcentiis eius, & ſequendo per interiorem conſenſum malas inclinationes fomitis,vel ſuggeſtiones diaboli, per Eccle.18.d quas peccatum dicitur regnare & dominari in homine. *Sed neque exhibeatis membra ueſtra arma iniquitatis peccato*,id eſt,cauete ne præparetis aut tribuatis membra veſtra, quæ facta ſunt ad militandum & ſeruiendum Deo,faciatis arma ad exequendum iniquitatem,ad quam peccatum,id eſt, fomes vel diabolus inducit.*Sed exhibete uos Deo*,vt,ſcilicet,mens ſubdatur Deo,& ſeruiat ei.& hoc facere debetis,*tanquam ex mortuis uiuentes*,id eſt,tanquam ex morte culpę reducti ad vitam gratiæ. *Et membra ueſtra arma iuſtitiæ Deo*, id eſt, ad implendum & exequendum iuſtitiam & voluntatem Dei.*Peccatum enim*.id eſt,fomes vel diabolus,*uobis non dominabitur*,ſicut faciebat olim, vel non poterit vobis dominari,aut vos ad peccandũ cogere, ſi vos Deo exhibueritis, & ei appropinquaue- Iaco.4.b ritis,peccatum,mala inclinatio,vel diabolus fugiet à vobis,ſi reſtiteritis. *Non enim ſub lege*,ſcilicet membrorum, quæ vehementer inclinat & abſque Dei ſpeciali auxilio vrget, *eſtis*, *ſed ſub gratia*, quæ refrigerat, & facultatem implendi legem præbet. Non intendit tamen innuere quod gratia liberet ab omni lege iuſtificatos, quin teneantur obedire, ſed ſolum à lege Moyſi, quantum ad ceremonialia & iudicialia. *Quid ergo? peccabimus* contra præcepta moralia legis, aut contra

leges humanas agendo: *Quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit*, scilicet, vt peccemus, & contra præcepta legis moralia vel contra leges humanas agamus. *An nescitis quoniam cui*, propria & libera voluntate, *exhibetis vos*, offertis & præsentatis, *seruos ad obediendum*, spontanee eius dominio vos subiiciendo, *serui estis*, id est, profitemini seruos esse *eius cui obedistis, siue peccati*, quæ seruitus ducit *ad mortem*, id est, ad æternam damnationem, *siue obeditionis*, id est, obedientiæ diuinorum præceptorum serui estis, quæ seruitus ducit *ad iustitiam*, scilicet, implendam. *Gratias autem*, scilicet, ago Deo, & vos similiter agere debetis: *quod, & si aliquando fuistis serui peccati*, illi vos exhibendo & consentiendo, modò non estis, sed obeditionis: *Obedistis autem ex corde*. i. voluntariè & ex amore, *in eam formam doctrinæ in quam traditi estis*, id est, secundum eam formam doctrinæ Euangelicæ, quæ docet homines ex Dei gratia iustificatos à peccato non debere iterum peccare. *liberati autem à peccato*, id est, à fomite, vel diabolo, ne regnet in vobis, *Serui facti estis iustitiæ*, consentiendo & exequendo ea quæ suggerit iustitia & gratia Dei: & ideo non debetis iterum redire in seruitutem peccati: cum non liceat seruo se subiicere seruituti domini contrarij domino suo.

QVARTA PARS VI. CAPITIS.

Heb. 5.d
1. Cor 2.d
Matth. 26.d
Sap. 9.d

HVmanum, & ideo leue quoddam & congruens humanæ imbecillitati, *Dico propter infirmitatem*: quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradenda, & imperfectis leuiora, *carnis uestræ*: quia hæc infirmitas nõ ex spiritu, qui semper promptus est, sed ex carne, quæ infirma est, procedit: & quia vnitur animæ aggrauat eam. *Sicut enim exhibuistis membra uestra seruire*, per executionẽ mali operis, *immunditiæ*. corporali & peccatis carnalibus, *& iniquitati*, s. corde conceptæ sine peccatis spiritualibus, *ad iniquitatem*, s. exterius exequendam. *Ita nunc*, cum debeatis plus iustitiæ quàm peccato. Et sic plus boni deberetis facere quàm mali: saltem æqualiter nunc *exhibete membra uestra*, per executionem operum, *seruire iustitiæ*, in lege Euãgelica vobis propositæ, *in sanctificationem*. i. in executionem, augmentum, & consummationem sanctitatis. *Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ*, id est, exempti à iustitia: quia absque freno vos in peccata præcipitabatis. Nemo enim duobus dominis contrariis (vt sunt iustitia & peccatum) seruire potest. *Quem ergo fructum habuistis tunc*, cum peccabatis, *in illis*, s. peccatis, *In quibus*, id est, de quibus vel in quorum memoria, nunc, s. in statu gratiæ, *erubescitis*, propter eorum turpitudinem. *Nam finis illorum*, scilicet, peccatorũ, *mors*, id est, æterna damnatio, *est*. *Nunc uero*, s. in præsenti statu iustitiæ, liberati à peccato, cuius tunc serui eratis, serui autem facti Deo habetis fructum vestrum, vobis congruum, qui vobis delectabilis est, *in sanctificationem*, id est, in virtutum consummationem, *finem uero*, habetis, *uitam æternam*, propter quam iusti omnia operantur. *Stipendia enim peccati*. i. merces & retributio debita pro opere peccati, sunt scilicet, *mors* corporalis & æterna. *Gratia autem Dei*, id est, opera iustorum per gratiam Dei facta, secundum quod procedunt à gratia Dei, & impulsu Spiritus sancti, sunt digna *uita æterna in Christo Iesu Domino nostro*, id est, per meritum Domini nostri Iesu Christi, & non per obseruantiam legis, quæ iam finem habet & occasionaliter augebat peccatum.

Matt. 6.c

COMMENTVM SEXTI CAPITIS.

Text. *Quid enim dicemus? manebimus in peccato, ut gratia abundet.*

POstquam Apost. in præcedenti cap. docuit quod per gratiam Christi liberamur à peccatis præteritis, in hoc capite docet quod per eandem datur nobis facultas resistendi peccatis futuris. Et primò ponit dubitationem, quæ ex præmissis oriri posset, & contra prædicta obiici: prædixit enim quod vbi abundauit delictũ, superabundauit & gratia: quæ verba aliquis malè *intelligere posset*, videlicet quod abundantia delicti esset causa directa superabundantiæ gratiæ, ex quo aliquis posset accipere occasionem peccandi, inferre & dicere aliquem debere abundare facere peccatum, id est, multiplicare & continuare peccata, vt maiorem haberet superabundantiam gratiæ. Ideo inducit dubitationem, dicens: Quid ergo manebimus in peccato, id est, multiplicabimus & continuabimus peccata, vt gratia abundet? hoc videtur sequi, si abundantia delicti sit causa superabundantis gratiæ: vnde suprà dixit, quod ex hac superabundantia gratiæ aliqui dicebant eum dicere, faciamus mala, vt inde veniant bona: quorum damnatio iusta est. Et Hiere. Bene est omnibus qui præuaricantur, & iniquè agunt.

Supra 3.b
Hiere. 12.a

Text. *Absit: Qui enim mortui sumus peccato, quomodo adhuc uiuemus in illo?*

HIc soluit prædictam dubitationem, & assignat rationem. Respondet autem negatiuè exprobrando & execrando, dicens: *Absit*. quasi dicat, custodiat nos Deus, ne in talem blasphemiam incidamus, vt dicamus quod propter superabundantiam gratiæ, permanendum sit in peccato. Quia nemini mandauit Deus impiè agere, imò præcepit quasi à facie colubri fugere peccatum, & assignat rationem, assumendo vnam propositionem conditionalem, scilicet, Si enim mortui sumus peccato, per hoc quod peccatum mortificatum est in nobis, non debemus viuere in illo. Naturalis enim ordo habet, vt à morte non redeatur ad vitam, & ideo qui semel mortuus est, redire ad vitam nequit. Cùm à priuatione ad habitum, secundum Philosophum, impossibilis sit regressus. vnde Esa. Morientes non viuant: Gigantes non resurgant. Et Salomon: Expoliaui me tunica mea, scilicet, abominabili, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Et Sapiens Eccles. 34.d. Qui baptisatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio? Sed nos fideles sumus mortui peccato, ergo non debemus viuere in peccato. Sicut enim verè mortuus non redit ad vitam pristinam, ita mortuus peccato non debet amplius

Eccle. 12.a
Esa. 26.c
Can. 5.a
Eccles. 34.d

viuere peccato,siue reuerti ad peccatum, aut consentire peccato, aut non verè officium mortui
exequitur. Ex præmissis patet quod mori vel mortuus esse peccato, ille dicitur in quo peccatum
deletum est per baptismum aut pœnitentiam, qua conteritur & occiditur peccatum, per detesta-
tionem cum proposito amplius non peccandi. Ille autem dicitur viuere peccato, qui consentit il-
li, seu sequitur voluntatem & desideria actoris peccati, id est, diaboli, vel etiam dici potest quod
peccatum dicitur nobis mortuum, quando nullam aliam gerimus peccati curam quàm cadaueris,
quod explodamus & abominamur. Aliud tamen est dicere peccatum mori nobis: quia vbi Apost.
exagitabatur stimulo carnis, peccatum illi mortuum erat: quia non consentiebat, nec conuersaba-
tur cum peccato. Sed tamen peccatum non erat illi mortuum, quoniam caro tentās aggredieba-
tur ipsum. Vt ergo maiori emphasi extolleret vim, virtutémque gratiæ, ait per ipsam nos mortuos
esse peccato, quatenus ipsius spectat facultatem.

An ignoratis fratres, quia quicunque baptisati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptisati sumus? Text.

HIc probat minorem prædicti syllogismi, s. quod fideles mortui sunt peccato per baptismum,
dicens: *An ignoratis, &c.* quasi dicat, illud quod vobis proponendum est ad probationem hu-
ius minoris, adeo manifestum est, quod nō licet vobis illud ignorare: pudor enim turpissimus est
ei qui rem tam apertam & necessariā ignorat. quia vt alibi dicit: Si quis ignorat, ignorabitur. Hoc 1.Cor.14.g
ergo quod proponimus, s. Quicunque, &c. sciendum & firmiter tenendum est, nec vnquam à me-
moria excedere debet, quod, s. baptismus est spiritualis regeneratio, per quā fide initiamur & ado-
ptamur in filios Dei, & absque illo non possumus introire in regnum Dei, iuxta illud: Nisi quis re- Ioan.3.a
natus fuerit denuo, &c. Quicunque ergo baptisati sumus in Christo Iesu. i. per institutionem Chri- Matth.vlt.d
sti Iesu, iuxta illud: Docete omnes gentes, baptisantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus san-
cti. Vel per inuocationem Iesu Christi, secundum illud: In nomine Iesu Christi baptisabantur viri Act.8.e
& mulieres. Vel in Christo Iesu, id est, in quadam conformitate ad Christum Iesum. iuxta illud: Gal.3.d 1.Cor.4.e
Quicunque baptisati estis, Christum induistis. sequitur in textu, *In morte ipsius baptisati sumus*. i. in Gal.vlt.d
similitudinem mortis eius, quasi mortem Christi in nobis representantes, iuxta illud: Semper mor- Apoc.1.b
tificationem Iesu Christi in corpore nostro circunferentes, & illud: Stigmata Iesu in corpore meo
porto. Vel in morte ipsius. i. per virtutem mortis eius. vnde Ioan. Lauit nos à peccatis nostris in san
guine suo. Vnde de latere Christi pendentis in cruce, exiuit sanguis & aqua, quæ sunt materia duo-
rum principalium sacramentorum, scilicet, baptismi & eucharistiæ, quæ sunt instrumēta deletio-
nis peccatorum siue iustificationis nostræ per virtutem mortis Christi, cui per baptismum confor
mamur. Et potest sic formari ratio: Per baptismum fideles morti Christi configurantur, & confor-
mantur in quantum peccato moriuntur. Sed Christus mortuus est vitæ mortali, in qua erat simili-
tudo peccati, licet in eo non esset peccatum. Ergo omnes fideles qui baptisantur in Christo, sunt Ephes.2.a
mortui peccato. vnde alibi dicit: Cum essetis mortui delictis.

Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Text.

HInc probat maiorem prædicti syllogismi, scilicet, quod per baptismum simus cōformes morti
Christi, dicens: *Consepulti, &c.* q.d. sepultura non debetur nisi mortuis, secundum illud: Sinite
mortuos sepelire mortuos suos. Sed per baptismum homines consepeliuntur Christo, id est, confor Matt.8.c
mantur & assimilantur Christo sepulto. Quia sicut Christus cum sepultus fuit, positus fuit sub ter-
ra, ita ille qui baptisatur, immergitur & ponitur sub aqua. vnde Damascenus dicit quod ritus ba- Lib.4.c.10
ptismi antiquitus fuit institutus per trinam immersionem totius corporis, sed explicatius represen
tandum sepulturam Christi, quæ fuit per triduum. Ideo ter ac etiam ad representandum sanctissi-
mam Trinitatem. Et sicut triduum sepulturæ Christi non facit nisi vnam sepulturam, ita trina im-
mersio non facit nisi vnum baptisma. Et inde est quod in vigilia resurrectionis solēnis baptismus
in Ecclesia celebratur, quando commemoratur sepultura Christi, prout & in vigilia Pentecostes,
quando solennisatur de Spiritu sancto, ex cuius virtute aqua baptismi accepit vim purgandi pec-
cata. vnde dixit Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. Est tamen aduerten Ioan.3.a
dum quod differentia est inter mortem ac sepulturam corporalem, & mortem ac sepulturam spi-
ritualem. Quia in corporalibus homo prius moritur, postea sepelitur. Sed spiritualis sepultura ba-
ptismi causat mortem & deletionem peccati: Cum sacramenta nouæ legis efficiant quod figurant.
vnde cum sepultura spiritualis, quæ fit per baptismum, sit signum mortis Christi, sequitur quod
efficit mortem peccati in baptisato. Et hoc innuit cum dicit: Quod sumus consepulti in mortem,
præponendo sepulturam morti, ad denotandum quod per hoc quod accipimus signum sepulturæ
Christi, consequimur mortem peccati.

Vt quo modo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Text.

DEclarato modo quo per baptismum mortui sumus peccato: infert consequens, quod non de-
bemus viuere, manere, seu iacere in peccato, prosequendo assimilationem ad Christum ex re-
surrectione, dicens: *Vt quo modo, &c.* quasi dicat, Christus moriens in cruce, confixit delicta nostra
cruci, secundum illud: Et vos cum mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, conuiuifica-
uit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, Coloss.2.c
quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affixit illud cruci. Postquam verò sepultus
fuit, resurrexit per gloriam patris, id est, per virtutem patris. Ex qua pater glorificatur. vnde in
persona patris Dauid dicebat: Exurge gloria mea. Vel per gloriam patris, id est, per gloriosam Psal.3.
& ad gloriosam vitam, quam accepit per virtutem patris, cum dotibus corporis. Prior enim
vita

vita Christi fuit per infirmitatem carnis, per ignominias & vilitates multas, de sepulchro, id est, ad vitam gloriosam venit, relictis omnibus quæ pertinẽt ad infirmitatem carnis, vt sunt dolores, liuores & deformitates corporales, ac si diceret: vt sicut Christus per gloriosam virtutem patris surrexit à mortuis, non rursus relapsurus in mortem: ita & nos relictis omnibus peccatis, per virtutem mortis eius, in baptismo sepulti & mortificati nouitate vitæ, id est, in nouis actionibus & officiis vitæ ambulemus, nunquam in peccata relapsuri. Notandum quod non dicit, in gloriosa vita Christi ambulemus, sed in nouitate vitæ. Quia autem mortem & resurrectionem corporalem, id non possumus, sed dicit in nouitate vitæ, scilicet, spiritualis ambulemus, id est, per bona opera vitæ procedamus, & tandem pro ea ad gloriosam illam vitã in alio seculo perueniamus. Vita enim peccati vetustatem habet, quia ducit nos ad corruptionem. vnde dicit: Quod antiquatur & veterascit, prope interitum est. Dicit etiam Baruch: Quid est quod in terra inimicorum es? Inueterasti in terra aliena, &c. Vnde nouitas vitæ dicitur, per quam aliquis redit ad integritatem, vt, scilicet, sit absque peccato. de hac nouitate Dauid ait: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Ad hanc hortatur Apost. dicens: Renouamini spiritu mentis vestræ.

Hebr. 8. d
Baruch 3
Ephes. 4. f

Text. *Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.*

HIc probat necessitatem consequentiæ: Christus enim postquam mortuus & sepultus fuit, resurrexit: conueniens ergo & consequens est, quod illi qui conformantur morti & sepulturæ Christi in baptismo, conformentur etiam resurrectioni eius per nouitatem siue innocentiam vitæ. Ad hanc probationem enucleandam assumpsit metaphoram complantatarũ arborũ, accipiendo complantationem pro insertione, qua facta, ramus accipit vigorem & fructum ab arbore cui inseritur. Quod non facit arbor alteri complantata. Et quia Apost. intendit hic ostendere vnde gratia habeat virtutem, scilicet à Christo, & quo modo teneamur eam seruare, non absque ratione exponi potest complantati, id est, consiti, maxime cum Christus hanc deriuationem virtutis per insertionem nobis declarauerit, dicens: Ego sum vitis vera. postea dicit: Ego sum vitis, & vos palmites, qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere, &c. Et hoc est quod dicit: *Si complantati, &c.* quasi dicat: Si nos facti sumus complantati, id est, consiti similitudini mortis eius, sicut ramus qui inseritur plantæ, aut viti, vt quasi nos in ipsa Christi passione per baptismum inseramur: *simul & resurrectionis erimus*, id est, similitudini resurrectionis eius complantabimur siue inseremur, vt, scilicet, in præsenti innocenter, siue in nouitate vitæ ambulemus, & in futuro ad similem gloriam perueniamus, iuxta illud: Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Si commortui sumus & conuiuemus. Si igitur, sicut Apost. per similitudinem mortis Christi probauit, quod sumus mortui peccato, quod præmiserat, quasi antecedens: Sic per similitudinem resurrectionis eius, probat, quod nõ debemus viuere siue manere in peccato, quod quasi consequens superius intulit.

Ioan. 15. a
Philip. 3. d

SECVNDA PARS VI. CAPITIS.

Text. *Hoc scientes quod vetus homo noster simul crucifixus est.*

IN hac secunda huius 6. cap. parte, Apost. ostendit non esse permanendum in peccato, vt gratia abundet, ratione sumpta ex affectu abundantiæ gratiæ in baptismo collatæ, eo quod mortui sumus peccato: quia ratio abundantiæ gratiæ repugnat mansioni in peccato, declarat nobis adesse facultatem ad non permanendum in peccato, sed potius ad resistendum peccatis futuris. dicit ergo: Assertum est quod nõ debemus permanere in peccato, sed debemus ambulare in nouitate vitæ. Verum ne quis forte hoc impossibile putaret, dicit: *hoc scientes*, i. sumus certi, siue absque quacunque dubitatione credimus, *quod vetus homo noster*, id est, vetustas hominis per peccatum inducta, *simul cum Christo crucifixus est*. i. per crucem & passionem Christi nobis per baptismum applicatam mortificata est. Vetustas hominis per peccatum inducta, dicitur pronitas & inclinatio ad malum, per peccatum originale inducta, quæ in homine dominatur, quandiu homo peccato subiacet. Et quia id quod est principale siue quod dominatur in homine, dicitur esse homo: inde est quod ille qui subiicitur peccato, siue in quo peccatum dominatur, ipsa vetustas peccati dicitur esse vetus homo. Vel vetus homo dicitur, qualis per Adæ geniturã propagatur, vtpote qui nõ modo in peccato, sed etiã cum peccati fomite cũque aliis mortis legibus natus est. Et ille in quo est nouitas vitæ, quæ est per gratiã, qui principatur & dominatur, dicitur nouus homo. Vetustas enim peccati est vel reatus, aut macula peccati originalis, & pronitas siue inclinatio ad peccata actualia, vel etiã consuetudo peccandi, quæ quodãmodo necessitatẽ ingerit: & generaliter quidquid ex antiquo siue primo peccato primi hominis nobis prouenit. Sic igitur vetus homo noster, dicitur esse simul crucifixus, inquantum ipsa vetustas peccati virtute mortis Christi, vel totaliter ablata est vt in baptismo, in quo reatus pœnæ peccatorũ actualium, & omnis macula totaliter amota est, licet maneat fomes, & illa consuetudo peccãdi: tamen plurimũ diminuitur & debilitatur: ideo non dicit Apost. vetus homo noster mortuus est, sed crucifixus est, vt intelligamus quod licet ille qui est in gratia, mortuus sit peccato, vt suprà dictũ est: peccatũ tamen non est in eo omnino mortuũ, sed cruci affixũ: vt ad Col. scribit: Aggreditur enim & tentat hominẽ. vnde infra exclamat, dicẽs: Infelix homo quis me liberabit à corpore mortis huius? In resurrectione tamen generali erit peccatum totaliter mortuum, quia tunc omnis mala inclinatio & omnis reatus erunt prorsus deleta. Vt *destruatur corpus peccati ut ultra non seruiamus peccato*. Hic ponit duplicẽ effectũ beneficij crucifixionis veteris hominis siue

Colos. 2. 6
Text.

peccati,

peccati, quorum primũ est remotio seu deletio præcedentium delictorum, & hoc innuit cum dicit: *ut destruatur corpus*. i. congeries & consistentia ac robur peccatorum, quę dicitur corpus similitudinarium. Quemadmodum enim ipsa congeries membrorum facit vnum corpus naturale. vnde Iob: Corpus eius quasi scuta fusilia. Sic congeries peccatorum facit corpus similitudinarium. Secundus effectus est cautio à peccatis in futurũ, & hoc innuit cum subdit: *ut ultra non seruiamus peccato*. Tunc enim homo seruit peccato, quando obedit concupiscentiæ peccati mortalis. Notãdum quod Apost. non dixit, vt vltra non peccemus, quia impossibile est secundum præsentẽ & communem statum vitare omnia venialia, collectiuè. licet quodlibet peccatũ veniale distributiuè vitare possumus, aliàs non essemus liberi arbitrij, & essemus obligati ad impossibile, quod qui asseruerit, anathema, secundũ d. Hier. debet reputari. Sed collectiuè vitare nõ possumus omnia, quia dum intendimus vitare vnum, incõsideratè ex negligentia (non prouidendo sicut tenemur) in aliud incidimus, & aliquibus motibus secundo primis non resistimus. Datur communiter exemplum de naui, in qua sunt multa foramina, quorũ quodlibet obstruere possumus, sed cum ad obstruẽdũ vnum intendimus, aqua per alia subintrat. Ideo Salomon dicit: Septies in die cadit iustus. & alibi: Nõ est homo iustus qui faciat bonũ, & non peccet. Et d. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. & d. Iaco. In multis offendimus omnes. Nec præcipitur nobis vt vitemus omnia collectiue, sed quodlibet distributiue. Ideo Apostolus dicit, *ut ultra non seruiamus peccato*, scilicet mortali tanquam domino, dando nos in eius tyrannidem. Hoc enim multis viris sanctis concessum est, maxime D. Virgini, quæ ab originali præseruata nullos motus primo primos, neque secundo primos, habuit. nec vnquam actualiter peccauit.

[Margin: Iob 41. b; Prou. 24. b; Eccle. 7. c; 1. Ioan. 1. c; Iaco. 3. a]

Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Text.

HOc loco prosequitur & declarat primum effectum crucifixionis, qui est destructio corporis peccati. Congeries enim peccatorum (qui dicitur corpus peccati) destruitur, quando peccata homini remittuntur. Sic igitur declarat destructionem corporis peccati, dicens: Qui *mortuus est peccato*, scilicet per baptismũ, quo Christo commorimur, *iustificatus est à peccato*, id est, remissis peccatis translatus est in statum iustitiæ, iuxta illud: Et hęc fuistis aliquando, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis. Quia igitur per crucem Christi homo peccato moritur, consequens est vt à peccato iustificetur, & ita quod corpus peccati destruatur. [Margin: 1. Cor. 6. c]

Si enim mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam viuemus cum illo. Text.

HIc declarat secundum effectum crucifixionis (qui est cautio vltra non seruiendi peccato) per conformitatem ad vitam Christi, tali ratione. Ille qui Christo morienti commoritur, simul conuiuit resurgenti. Christus autem sic surrexit à mortuis, tanquam nunquam de cætero moriturus. Ergo ille qui mortificatus est peccato, sic Christo resurgenti conuiuit, quòd habet facultatem nunquam de cætero redire ad peccatũ. vnde dicit, Si enim mortui sumus, scilicet peccato (cum Christo) id est, virtute mortis Christi, *Credimus quia simul etiam viuemus cum illo*, id est, ad similitudinem vitæ eius in hac via, vita gratiæ, & in futuro vita gloriæ. vnde Ephesiis scribẽs, dicit: Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo. [Margin: Ephes. 2. b]

Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: Mors illi ultra non dominabitur. Text.

HIc declarat conditionem vitę Christi, & dicit hoc inquam, quod dictum est, credimus: *Scientes quod Christus resurgens ex mortuis iam non moritur*, sed viuit vita perpetua, iuxta illud: Fui mortuus, & sum viuens in secula seculorum. Et quod plus est, *mors illi ultra non dominabitur*, quæ mors in homine dominatur, non solum dum moritur per separationem corporis & animæ, sed etiã ante mortem, dum patitur ægritudinem, famem, sitim, dolorem, & alia huiusmodi, per quæ peruenitur ad mortem. Sed ab his libera est vita Christi resurgentis: & iden nullo modo subiicitur dominio mortis, sed potius ipse habet dominium super mortem, iuxta illud: Habet clauem mortis & inferni. Si ex verbis istis, *ultra non dominabitur*, inferat quis: ergo aliquando dominata fuit Christo: ex quo videtur sequi quod mors fuit illi pœna, & per consequens contraxit peccatum originale, vnde processit mors, quod est hæreticum. Dicendum, quod mors nullum vnquam habuit dominiũ in Christo. & nullo modo fuit illi pœna, sed pœnalitas ex conditione naturæ passibilis & corruptibilis, quam sponte suscepit, vt nos morti satisfaciendo à morte liberaret. Quia, vt Apost. dicit: Debuit per omnia fratribus assimilari, id est, quod intelligendum est de conditionibus naturæ, siue naturalibus. Ex quo Theologi inferunt quod conueniens fuit Christum assumere omnes defectus naturales, qui non important deformitatẽ, prout ignorantia & peccatum quæ sunt contra naturam bene institutam. [Margin: Apoc. 1. d; Apoc. 1. d]

Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quod autem uiuit, uiuit Deo. Text.

HIc dupliciter probat quod Christus resurgens ex mortuis vltra non moriatur. Primo ratione accepta ex parte mortis, quam sustinuit, dicens: *Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel*. quę verba non debent intelligi sic, vt dicamus quod mortuus sit peccato, sicut nos morimur: quia in illo nullo modo peccatum locum habuit, iuxta illud: Qui peccatum non fecit. Sed dicitur mortuus esse peccato dupliciter. Vno modo quia mortuus est pro peccato tollendo, secundum illud: Eum qui non nouit peccatum Deus, pro nobis fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato. & ideo litera debet sic legi siue ordinari: Qui mortuus est peccato, id est, propter peccatum tollendum, mortuus est semel. Alio modo qui mortuus est similitudini carnis peccati, id est, vitę passibili & mortali, iuxta illud: Deus misit filiũ in similitudinem carnis peccati, quæ similitudo attenditur [Margin: 1. Pet. 2. d; Rom. 8. a]

in hoc

in hoc quod fuit passibilis & mortalis, sicut illi qui habent veram carnem peccati, id est, subiectam peccato, cui caro Christi subiecta non fuit. Vtroque autem modo concludi potest quod Christus mortuus sit semel, ex hoc quod mortuus est peccato. Quantum enim ad primum, manifestum est quod per vnam mortem omnia peccata deleuit, non solum præterita, sed etiam futura, secundum
Heb. 10. e illud: Vna oblatione consummauit in sempiternũ sanctificatos, & in hoc sacrificium Christi excedit omnia sacrificia veteris legis. Ideo non requiritur, vt adhuc pro peccato moriatur, sicut in an-
1. Pet. 3. d tiqua lege requirebatur, aliud sacrificium pro peccato futuro. vnde d. Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Quantum ad secũdum etiam idem potest concludi. Si enim Christus mortẽ sustinuit, vt deficeret in eo similitudo carnis peccati, id est, passibilitas & corruptibilitas, debuit mors eius conformari illis, qui veram peccati carnem habent, qui semel duntaxat secũdum
Hebr. 9. g communem naturæ ordinem moriuntur, iuxta illud: Statutum est hominibus semel mori, & sic Christus semel oblatus & mortuus est. Secundo Apostol. probat quod Christus resurgens, vlterius non moriatur ex conditione vitę, quam resurgendo adeptus est, dicens: *Quod autem uiuit, uiuit Deo,*
2. Cor. vl. a id est, ad conformitatem Dei. Dicitur enim quod si crucifixus est in infirmitate, viuit in virtute
1. Tim. vlt. c Dei. Effectus autem conformatur causæ. vnde & vita quam Christus resurgens acquisiuit, est deiformis. Sicut ergo vita Dei est sempiterna & absque corruptione, secundum illud: Qui solus habet immortalitatem: ita & vita Christi est immortalis.

Text. *Ita & nos existimate nos mortuos quidem esse peccato: uiuentes autem Deo in Christo Iesu.*

HIc infert conclusionem intentam, quod nos conformare debemus vitæ Christi resurgentis, & non debemus vltra seruire peccato. Quia & quantum ad hoc quod Christus semel mortuus est peccato, id est, vitæ mortali, quæ habet similitudinem peccati propter passibilitatem, & quantum ad hoc quod viuit ad conformitatem Dei. Quantum ad primum dicit ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, scilicet tanquam ad peccatum nunquam sitis redituri,
Esa. 26. c iuxta illud: Morientes non viuant. Quantum ad secundum dicit, *uiuentes Deo,* id est, ad honorem
Gal. 2. d vel similitudinem Dei, vt scilicet nunquam amplius per peccatum moriamini. vnde Galatis scribens ait: Quod nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. Et ideo subdit, *In Christo Iesu Domino nostro,* id est, per Iesum Christum, per quẽ & peccatis morimur, & Deo viuimus. Vel in Christo Iesu, id est, tanquam incorporati Christo Iesu, vt per eius mortem moriamur peccato, & per eius resurrectionem viuamus Deo, nunquàm amplius per peccatum morituri.

TERTIA PARS VI. CAPITIS.

Text. *Non ergo regnet peccatum in uestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentijs eius:*
Sed neque exhibeatis membra uestra, arma iniquitatis peccato.

IN hac tertia huius 6. cap. parte Apost. ex præmissis cõcludit moralem exhortationem. Dicit ergo primo, Dictum est quod vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, &c. per quod datur intelligi quod virtus peccati est adeo diminuta ex abũdantia gratiæ Christi, vt nobis dominari non possit. Ideo inferendo concludit: *Non ergo, &c.* quasi dicat: Ergo debemus strenuè dimicare contra peccatum, ne regnet in nostro mortali corpore. Non autem dicit non sit peccatum in vestro mortali corpore, quia quandiu corpus nostrum est mortale, non potest esse quin in corpore nostro sit peccatum, id est, fomes peccati, siue appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, quem Apost. sequenti cap. nominat peccatum: eo quod inclinat ad peccandum: verum quia illa denominatio est impropria, & tam in præcedenti quàm in isto capite loquitur de peccato secundum rationem culpę, quam aliquando vocat delictum, aliquando peccatum. Fomes verò cum sit natura, non est culpa: propterea nunquam Apost. vocat fomitem delictum, sed duntaxat peccatum. Ideo præcedens expositio aliquibus non placet: quapropter exponunt de peccato mortali, vt paulò antedictum est, interpretando illud (vt vltra non seruiamus peccato.) Ex quo enim liberati sumus à peccati regno, debemus conari ne peccatum dominium amissum recuperet in nostro mortali corpore, id est, in nobis. Et hoc quidem necessarium est cauere, quandiu corpus
Sapien. 9. d mortale gerimus: quia vt Sapien. ait. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et quia peccatum dupliciter regnat in homine, scilicet per interiorem mentis consensum, & per operis executionem: ideo ad exclusionem primi dicit, *ut obediatis concupiscentijs eius,* id est, inclinationibus illius. Obedire enim per interiorem mentis consensum concupiscentiis peccati, est peccatum re-
Eccles. 18. d gnare in nobis: ideo Sapien. dicit: Post concupiscentias tuas non eas. Et ad exclusionem secũdi subdit, *Sed neque exhibeatis membra uestra arma iniquitatis peccato,* id est, fomiti peccati, arma iniquitatis, id est, instrumenta ad iniquitatem exequendam. Homo enim cum per membra exequitur peccatum, ad iniquitatem exequitur, & ex hoc ipso pugnare videtur ad restituẽdum dominium & re-
Ezech. 32. f gnum peccato, quod per assuetudinem peccandi conualescit in nobis, secundum illud: Cum armis suis, id est, membris suis, ad inferos descenderunt. Et sic obedire est actus interior voluntatis: exhibere autem membra, est actus exterioris executionis.

Text. *Sed exhibete uos Deo, tanquam ex mortuis uiuentes: & membra uestra, arma iustitiæ Deo.*

HIc exhortatur vt exhibeamus nos Deo. Et primo quantum ad interiorem affectum, scilicet vt mens nostra subdatur Deo, iuxta illud: Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus requirit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius. & hoc facere debemus tanquam ex mortuis viuentes, id est, tanquam reducti ad vitam gratiæ de morte culpæ. Nam & ideo iustum
2. Cor. 5. c est, vt qui viuit, iam non sibi viuat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Secundo quantum ad exteriorem

teriorem actum dicit: *Sed exhibete membra uestra arma iustitiæ*.i.instrumenta ad exequendum iustitiam, quibus pugnetis contra aduersarios iustitiæ, *Deo*.i.ad honorem & obsequium Dei. vnde alibi dicit: Induite vos armaturam Dei, scilicet interiorem, id est gratiam, virtutes ac dona Spiritus sancti, vt possitis stare & pugnare exterius per membra contra insidias diaboli.

Peccatum enim uobis non dominabitur. Non enim sub lege estis sed sub gratia. Text.

HIc assignat rationem exhortationis prædictæ, præueniens eorum qui se excusare vellent, ignauiam & malignitatem, assignantes acerrimam carnis pugnam. Posset enim aliquis se excusare allegando dominium peccati, per quod assereret se ab obseruatione exhortationis prædictæ impediri. Ideo Apost. hoc primo excludit, dicens: Peccatum vobis non dominabitur, scilicet si cœperitis peccato resistere, & vos exhibere Deo, iuxta illud: Appropinquate Deo, & appropinquabit Iacob. 4.b
vobis. Resistite diabolo, & fugiet à vobis: ac si diceret, Ideo potestis prædicta obseruare, quis non Ioan. 8.d
inuenietis peccatum dominari, per quod retrahi possitis ab exhibitione Dei. Sumus enim liberati à Christo, secũdum illud: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. deinde manifestat quod dixerat dicens: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia*. Verũ quia dubitari posset de qua lege intelligeret, cum prius mentionem fecerit de lege naturali, quæ sola præcepta moralia continebat, quibus Gentiles erant subiecti: vel de lege Moysi, quæ continet ceremonialia & iudicialia præcepta, quibus Gentiles non erant subiecti: Dicendum est quod non solum loquitur hic de lege Moysi, quantum ad cæremonialia & iudicialia præcepta, sed etiam quantum ad moralia, quæ pertinent ad legem naturæ. Sub qua quidem lege aliquis dicitur esse dupliciter: vno modo quasi legis obseruantiæ voluntariè
subiectus, & hoc modo etiam Christus fuit sub lege, iuxta illud: Factus sub lege. quia. s. legem obser- Gal. 4.a
uauit, non solum quantum ad moralia, sed etiam quantum ad cæremonialia. Fideles autem Christi sunt hoc modo sub lege quantum ad moralia, sed non quãtum ad cæremonialia aut iudicialia, quæ euacuata sunt in morte Christi, quibus etiam Gentiles non erant subiecti. Alio modo aliquis dicitur esse sub lege, quasi à lege coactus, & sic ille dicitur esse sub lege, qui non volũtariè nec ex amore seruat legem, sed ex timore pœnarũ cogitur legem seruare. Talis autem caret gratia, quæ si adesset, inclinaret ad voluntatem obseruantiam legis, vt ex amore moralia eius præcepta impleret. An autem iustificatus sit obligatus ad seruandas leges humanas, dicetur infra 13. cap. interpretando illud: Ideoque necessitate subditi estote, &c. Sic igitur quando quis est sic sub lege, quod non adimplet voluntariè legem, peccatum in eo dominatur, ex quo voluntas hominis inclinatur, vt velit id quod est contrariũ legi. Sed per gratiam tale dominium tollitur, quia gratia facit quod homo
voluntariè seruet legẽ, non quasi sub lege existens, sed sicut liber. vnde Apost. Non sumus ancillæ Gal. 4.d
filij, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberauit. Hanc autem gratiam facientem homines liberè & voluntariè implere legem, non conferebant legalia sacramenta, sicut conferunt sacramenta Christi, signanter baptismus, qui est primum sacramentum & ianua aliorum. Et ideo illi qui se cæremoniis legis subiiciebant, quantum pertinet ad virtutem sacramentorum legalium, non erant sub gratia, sed sub lege: nisi fortè per Christi fidem gratiam adipiscerentur, prout multi patres antiqui testamenti, per quam pertinebant ad nouũ testamentum. Illi verò qui se sacramentis Christi subiiciunt, ex eorum virtute gratiam consequuntur, vt non sint sub lege, sed sub gratia: nisi fortè per suam culpam se subiiciant seruituti peccati, per quã seruitutem pertinent ad antiquum testamentum. Vult ergo cũmonefacere Apost. conuersos ad fidem, vt in gratia sint solidius firmati per Christi sacramenta, & persistant aduersus regnum peccati, quam illi qui sub lege naturali aut scripta degebant. Et qui relapsi fuerint expeditius, feruentius, robustiúsque resipiscant attenta copia abundantiæ gratiæ, & dignationis diuinæ sacramentorúmque & remediorum maioris efficaciæ. vnde d. Chrisost. dicit quod ante aduentum Christi, quando lex erat tantummodo præcipiens, facillimum erat corpus nostrum in seruitutem peccati incidere. Nunc autem per gratiam, quæ non solum peccata priora remittit, sed etiam ad futura cauenda nos munit, facilius regno peccati re-
sistere possimus. Et in hunc locum d. Aug. dicit quod peccatum dominatur sub lege: non quia lex In libr. de gra. & lib. ar.
mala est, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo & non adiuuando.

Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis quoniam cui exhibetis Text.
nos seruos ad obediendum, serui eius estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam?

HIc Apost. præueniendo Pseudochristianos & Hæreticos, qui ex verbis crude & male intellectis, absurda & deprauata mente legi euangelicæ opposita inferre nituntur, sciscitatur, dicẽs: Quid ergo? Sciebat enim quod id quod prædixit, Non estis sub lege, sed sub gratia: poterat ab aliquibus male intelligi: s. ad hunc sensum quod fideles Christi non sunt sub lege, quantum ad debitum obseruandi præcepta moralia, ex quo sequeretur quod fidelibus Christi licitum esset peccare contra præcepta moralia faciendo: quoniam dictum est quod non sumus sub lege, sed sub gratia. Et
hunc sensum Apost. Galatis scribens improbat, dicens: Vos in libertatem vocati estis fratres mei, Gal. 5.b
tantum ne detis in occasionem carnis libertatem. Et ideo hic etiam respondens subdit: Absit, scilicet vt peccemus & contra moralia præcepta faciamus: quia sumus à lege liberati. Quia si contra præcepta moralia ageremus & peccaremus, sequeretur hoc inconueniens quod iterum redigeremur in seruitutem peccati. & hoc innuit cum dicit: *An nescitis, &c.* Quod serui obediant dominis
suis, debitum est, iuxta illud: Serui subditi estote dominis carnalibus. vnde cum aliquis obedit ali- Ephes. 6.a
cui, se seruũ eius profitetur obediendo: diuerso tamen stipendio diuersis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato tanquam domino, per seruitutem peccati ducitur ad mortem: & hoc expri-

mit cum dicit, *siue peccati*, id est, serui estis in obediendo ei, & hoc in mortem, id est, in æternā damnationem præcipitandi: de qua d. Io. In his mors secunda, &c. Qui verò obedit Deo, efficitur obeditionis, id est, obedientiæ seruus: obeditio enim est obseruantia diuinorum præceptorum. Quia per assuetudinē obediendi mēs eius magis ac magis ad obediendū Deo inclinatur, & ea hoc iustitiam perficit. Et hoc innuit cum ait, *siue obeditionis*, scilicet diuinorum præceptorum *ad iustitiam*, s. implendam, secundū illud: Factores legis iustificabuntur. Et satis conuenienter obeditionem contraponit peccato: eo quod sicut d. Ambr. dicit: Peccatum est diuinæ legis trāsgressio, est cælestium inobedientia mandatorum. Per hæc verba Apost. probat Christianos non esse omni lege solutos, maximè lege naturali, & potest probatio eius in hunc syllogismum reduci: Quicunque se exhibet obediendum iustitiæ, seruus est iustitiæ: Atqui Christiani in baptismo se exhibent seruire iustitiæ euangelicæ, ergo & serui eius sunt. Maiorem probat per interrogationem, per quam vehementior sit oratio, quasi dicat, Si ille qui se exhibet ad obediendum tyranno, qui nullum ius habet præcipiendi, seruus eius est: à fortiori qui se exhibet ad obediendum Deo, qui habet ius præcipiendi seruus eius est. Sed peccatum per tyrannidem dominatur homini, qui ratione viget, secundum quam natus est viuere. Iustitia verò legitimo iure dominatur, ideo qui se ei exhibet ad obediendum, multo magis est seruus iustitiæ. minor patet ex illo: Consepulti enim sumus, &c. An autem Christiani sint liberi à lege humana, ita vt liceat ei absque peccato contrauenire, dicetur infra 13. c. interpretando illud, itaque necessitate, &c.

Apoc. 10.d — *Supra 2.a*

Text. *Gratia autem Deo quod fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis: liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.*

Hic ostendit esse inconueniens quod obediendo iustitiæ iterum reducamur in seruitutem peccati, duplici ratione: Primò ratione accepta ex beneficio, quod consecuti sumus. Si enim aliquis per gratiam alterius liberatus esset à seruitute tyranni, qui pessimè illud tractauit: inconueniens magnúmque incommodum esset illi, si iterum seruituti talis tyranni se subiiceret. Sed nos per gratiam Dei sumus liberati à dominio & tyrannide peccati, quod tanta mala nobis attulit. igitur, &c. Secundo idem probat ex conditione, in quam ducti sumus post libertatem à peccato: quia facti sumus serui iustitiæ. Non enim licet seruo se subiicere seruituti alterius domini contrarij domino suo. Sed per baptismum & iustificationē facti sumus serui Dei, qui est verus Dominus, ergo non debemus iterum redire in seruitutem peccati. Vtranque rationem Apost. simul tāgit dicens: *Gratias autem*, s. ago & vos agere debetis, quod licet fueritis aliquando serui peccati, tamen translati estis à mala seruitute peccati in seruitutem iustitiæ, & obedistis, s. credendo: & hoc non coacti, sed corde, id est, voluntariè. *In eam formam doctrinæ*, id est, in doctrinam catholicæ fidei. vnde ad Timoth. scribens ait: formam habens sanorum verborū, quæ à me audisti, *In quā traditi estis*, id est, cui spontaneè & totaliter vos subdidistis, iuxta illud: Semetipsos dederunt primum Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. Et per hoc liberati estis à peccato, ideo inconuenit vt iterum in seruitutem peccati redeatis. Et cum serui facti sitis iustitiæ, inconuenit quod iustitiam deseratis. Idcirco Corinth. scribens dicebat: Precio empti estis, & non estis vestri. Ex præmissis apparet duplicem secundum Apost. esse seruitutem, scilicet peccati & iustitiæ: & duplicem libertatem, libertas à iustitia, quæ dicitur libertas carnis, & seruitus peccati: & libertas à peccato, quæ dicitur seruitus iustitiæ. Et quia ex hac seruitute peccati, quæ hic habetur, & ex dicto Christi, Qui facit peccatum seruus est peccati, Lutherani nituntur abrogare liberū arbitrium in peccatore: ideo circa huiusmodi seruitutem & libertatem insistendum est. Et notandum primo quod aliquis potest tripliciter fieri seruus siue captiuus: Primo naturaliter & contra propriam voluntatem, & hoc modo qui nascitur ex captiua dicitur seruus: quia in generatione seruorum secundum legistas, partus sequitur ventrem. Et hoc modo omnes nos nascimur serui per peccatū originale, cui per propriam voluntatem non consentimus, sed per propagationem, cum natura à primo parente in nos traducitur. vnde Apost. Eramus omnes natura filij iræ: sed ab hac seruitute fuimus per Christum liberati, vt hic & in præcedenti cap. Secundo modo efficitur aliquis seruus siue captiuus, quando capitur violenter in bello contra voluntatem suā propriam. Et hoc modo peccatores non sunt serui peccati. Quia vt d. Aug. dicit: Peccatum est adeo voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, id est, liberum, non est peccatum. Tertio modo quis efficitur seruus per propriam & spontaneam voluntatem ad benedictionem. Et hoc modo aliquis efficitur seruus peccati, voluntariè se exhibendo ad obediendum peccato, vt Apost. paulò ante clarè ostendit, dicens: An nescitis, quod cui vos exhibetis seruos ad obediendum, &c. vnde & Propheta: Gratis venundati estis. Et hæc seruitus peccati non tollit libertatem, nec includit necessitatem coactionis, sicut nec etiam seruitus iustitiæ. Ita quod quilibet potest ea vna seruitute in aliam transire: à seruitute quidem iustitiæ se solo in seruitutem peccati, vt patuit in Adam, & in aliis iustis qui se in seruitutem peccati præcipitarunt. Et à seruitute peccati in seruitutem iustitiæ, non quidem se solo, sed per auxilium & gratiam Dei, iuxta illud: Perditio tua ex te Israel, in me tantummodo auxilium tuum. Hæc autem seruitus peccati consistit in tribus. Primò in inclinatione ad peccandum: quia peccatum procedens ex habitu vel dispositione relicta ex actu peccati, quod fecit ex suggestione diaboli, cui se subiecit, faciliter inducit ad alia peccata. vnde d. Gregorius ait: Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundo in macula, quæ est testimoniū illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per liberum arbitrium possit peccare, non tamen

2. Tim. 1.d — *2. Cor. 8.a* — *1. Cor. 7.d* — *Duplex seruitus & libertas. Contra Lutheranos.* — *Ioan. 4.d* — *Supra 5. b* — *Ephes. 2.a* — *Esa. 52.a* — *Osee 13.c*

tamen potest à peccato per solum liberum arbitrium resurgere, prout ille qui cadit in foueam profundam non potest seipsum exire. Tertiò consistit in difficultate ad bonum faciendum, & malum cauendum: libertas autem à iustitia in duobus consistit. Primò quia est liber à coactione siue necessitate peccandi, vt dictum est. Quia licet peccatores non possint resurgere à peccato, possunt tamen cessare à continuatione peccati, quod est sic voluntarium, quod si non sit voluntarium non est peccatum. Secundò consistit in quodam conatulo per quē peccator potest habere propositum imperfectū cessandi à peccato continuato, & resurgendi ab illo: eo quod ratione naturali cognoscit actum peccati esse contra bonum honestum, & per fidem licet informem cognoscit peccatum esse contra bonum diuinum: potest etiam ratione naturali agnoscere Deum esse clementem & misericordem, cum lumine naturali agnoscere possit omnes perfectiones creaturarum eminēter esse in Deo, & misericordiam esse virtutem & perfectionē laudabilem, & si habeat fidem informē, illa agnitio misericordiæ per fidem etiā informem fulcietur, sicq; speciali Dei auxilio assistēte, peccator conari potest ad resurgendum, prout infirmus aliqualiter, sed non perfectè ad surgendū, iuxta illud: Velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio. Infra.7.d Seruitus autē iustitiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiæ. Nam per gratiam virtutes & dona Spiritus sancti & gratiam cooperantem & sequentem, inclinatur ad opera meritoria & ad perseuerandum in illis. Et sic seruitus iustitiæ non est tanta, nec tam grauis, sicut seruitus peccati: imò est dulcissima. Seruire enim Deo regnare est. vnde Christus: Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Matt.11.d Per hanc seruitutem iustitiæ perficitur liberum arbitriū, & liberatur à seruitute peccati. Et per seruitutem peccati debilitatur & priuatur iustitiæ bono. Libertas autē iustitiæ, quæ dicitur libertas Christiana, quæ manet in homine iusto, non cōsistit in Deo obligatione legis seruandæ, vt benè paulò antè probauit Apost. dicēs: Peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit, &c. Sed de his amplius infr. 13. cap. super verbo: Itaq; necessitate subditi estote, &c. Sed consistit primo in liberatione à peccato originali, quantum ad culpam & diminutionem fomitis. Secundò in liberatione à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon à vehementibus suggestionibus diaboli. Tertiò à liberatione legis Moysi, quantū ad ceremonialia & iudicialia, vt bene probauit Apost. qui cum loquitur de lege simpliciter, intelligit de lege Moysi. Quartò in liberatione à seruitute corruptionis, quæ erit in resurrectione generali. vnde dicit: Oportet corruptibile hoc 1.Cor.15.g induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. & infrà: Ipsa creatura liberabi- Infra 8.d tur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Reliqua verò quæ pertinent ad liberum arbitrium prosequemur infrà cap. 7. interpretando illud: Non enim quod volo bonū hoc ago. vltra ea quæ tractauimus superius, 1. cap. interpretando illud: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui, &c. hæc autem pro Lutheranorum nodis dissoluendis sufficiant.

QVARTA PARS VI. CAPITIS.

Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. Text.

IN hac 4. huius capitis parte, Apost. probat prædictam conclusionem ratione accepta ex prioris vitæ consuetudine & fructu ac fine iustitiæ: dicit ergo, *Humanum, &c.* quasi dicat de duobus moneo vos. Primo, quod exhibeatis vos Deo mente interius. Secundo, quod exhiberetis etiam membra vestra exterius. quantum ad operis executionē, hoc prosequi volo, & dico vobis quoddam humanum. i. congruēs imbecillitati humanæ. Sic enim quandoq; homo accipitur in scriptura, prout scilicet significat conditionem infirmitatis humanæ, vt cum dicitur: Homo infirmus & exigui tem- Sap.9.b poris, & minor ad intellectum iudicij & legum. Et Apost. sic accipit cum dicit: Cum sit inter vos 1.Cor.3.a zelus & cōtentio, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Causam autem assignat, subiungens, *propter infirmitatem carnis vestræ*. Quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradenda, iuxta illud: Sapientiam loquimur inter perfectos. & illud: Perfectorum est solidus cibus, infirmio- 1.Cor.2.b ribus sunt danda leuiora præcepta. vnde Corinthiis dicebat: Tanquam paruulis lac dedi vobis Hebr.5.c potum, & non escam: nondum enim poteratis. & Hebræis dicebat: Facti estis vt lacte vobis opus 1.Cor.3.a sit. Sap.9.d Hæc autem infirmitas carnis, vt Sapiens dicit, aggrauat animam. & Christus: Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. & Apost. Caro concupiscit aduersus Spiritum, &c.

Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem. Text.

HIc ponit documentum humanum, quo docet corpus pariter esse exhibendum ad seruiendum iustitiæ, sicut exhibuimus ad seruiēdum peccato, dicens: *Sicut exhibuistis membra vestra seruire*, scilicet per executionem mali operis, *immunditiæ & iniquitati* corde conceptæ, vt immunditia referatur ad peccata carnalia, secundum illud: Omnis fornicatio & immunditia, &c. Ephes.5.a Et iniquitas referatur ad peccata spiritualia, præcipuè ea quibus læditur proximus, iuxta illud: Iniquitatē me- Psal.35. ditatus est in cubili suo. Quibus peccatis in corde conceptis membra seruiunt ad iniquitatem opere exercendam. Et ponit hic secundo loco iniquitatem pro immunditia & iniquitate simul, siue prout se extendit ad peccata carnalia & spiritualia. Quia vt D. Io. dicit: Omne peccatū est iniquitas, & hoc inquantum discordat ab æquitate legis diuinæ: Ita nunc, scilicet liberati à peccato, exhibete membra vestra per executionem bonorum operum seruire iustitiæ in lege diuina nobis propositæ. *In sanctificationem*, id est, in executionem & augmentum sanctitatis. vnde D. Ioan. Apoc.vlti. qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Dicitur autem hoc esse humanum: quia secundum rectum iu-

Baruc 4.f dicium multo plus debet homo seruire iustitiæ, quam seruire iniquitati. vnde Bacuc: Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo, decies tantum iterum conuertentes requiretis eum.

Text. *Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ.*

HIc assignat rationem prædicti documenti humani, præferendo statum gratiæ statui culpæ ab effectu, præmittendo statum & effectum peccati, qui est priuare hominem vera libertate: & potest sic formari ratio: Si enim plura bona nobis proueniunt ex iustitia, quam ex culpa, quæ multa mala affert, ergo multo magis debemus insistere ad seruiendum iustitiæ quam studuerimus ad seruiendum peccato. Primò ergo ponit conditionem status peccati. Ad cuius intelligentiam supponendum est quod homo naturaliter est liberi arbitrij propter rationem & voluntatem, quæ cogi non potest, licet inclinari possit ab aliquibus. Semper ergo homo quantum ad arbitrium rationis, manet liber à coactione, non tamen semper est liber ab inclinatione. Quandoque enim liberũ arbitrium inclinatur per habitum gratiæ vel iustitiæ, & tũc est liber à peccato, ab inclinatione peccati, vt scilicet ab eo non superetur vsque ad consensum. Quandoq; autem liberum arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati, & tũc habet seruitutem peccati, quia inclinatur & trahitur ad consentiendum peccato contra iudicium rationis. & est tunc liber à iustitia, id est, ab inclina-
Luc.16.d tione iustitiæ, quæ (cum non sit stante peccato) ad bonum inclinare non potest. Supponendum est secundum quod sicut nemo potest duobus dominis oppositis seruire, ita neq; potest esse sine domino: Neq; seruitus est respectu vnius absq; libertate, respectu alterius. & hoc innuit Apost. cum dicit: *Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ*. i. exempti à iustitia, & hoc dicit ad eorum confusionem, eo quòd absq; freno iustitiæ existẽtes seipsos in peccata præcipitabant. Quod præcipuè contingit in his qui ex certo proposito peccant. Nam illi qui ex infirmitate vel ignorãtia peccant, ali-
Hier.2.d quo modo freno iustitiæ retinentur, vt non videantur à iustitia omnino liberi. vnde Hier. A secu-
Iob 11.c lo fregisti iugum, rupisti vincula, dixisti, non seruiam. Et Iob: Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri liberum se putat. Sciendum tamen quod licet status peccati verã habeat seruitutem, non tamen habet veram libertatem. Non est enim vera libertas posse facere quicquid libet, nisi sit rationi consentaneum, cum homo sit natus viuere secundum rationem. Ideoque cum voluntas nata sit rationem sequi, tunc maximè captiua tenetur, cum à rationis lege seducitur, & sic homo dicitur verè seruus, licet appareat ei quod sit liber secundum carnem: libertas autem carnis pessima seruitus est. Ideo quod aliquis freno rationis non cohibeatur à sequela concupiscentiæ, est libertas quantum ad opinionem illius, qui summum bonum putat concupiscentiam sequi. vera autem libertas est sequi rationem, & cum illi qui sunt liberi à peccato, sequantur rationem,
Ioan.8.d sunt verè liberi. vnde Christus: Si manseritis in sermone meo, verè liberi eritis.

Text. *Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis?*

COntinuat hic probationem prædictæ propositionis: probauerat enim ex effectu peccati, qui est hominem priuare vera libertate, hic probat à fructu, qui est confusio & pudor. Verum hæc non dicuntur fructus, nisi per antiphrasin & à contrario sensu: nullus est enim peccati fructus. Ideo vtitur interrogatione sibi familiari, nominans fructum, quod infructuosum est & incommodum affert. Et licet hæc interrogatio, *Quem fructum. &c.* præ se ferat responsum negatiuum, quasi diceret nullum: tamen in verbo, *erubescitis*, designat fructum & incõmodum, quod consecuti sunt
Gen.3.b primi peccatores Adam & Eua, qui statim post peccatum cum cognouissent se nudos, præ pudore consuerunt sibi folia fici, & fecerunt sibi perizomata: & cum audisset Adam vocem Domini deam-
Psal.30. bulantis in paradiso, abscondit se. Ideo Dauid: Erubescant impij & deducantur in infernũ. Quærit ergo: *Quem fructum habuistis tunc*, s. quando peccabatis: quasi dicat, Illa voluptas quam peccando per modicum tempus habuistis, quid commodi & emolumenti attulit vobis? Nihil profecto,
Esa.59.b quia inutilis. vnde Esa. de impiis ait: Opera eorum opera inutilia. Et Miche. Væ qui cogitatis inutile,
Mic.2.a & operamini malum in cubilibus vestris. Et non solum fuit inutilis, verum etiam nociua, afferens confusionem. Ideo dicit, *In quibus*. i. de quibus s. peccatis, *nunc*. in statu pœnitentiæ, *erubescitis*, pro-
Hiere 31.d pter eorum turpitudinem & deordinationem. vnde Hiere. Postquam ostendisti mihi, percussi fe-
Esa.1.g mur meum confusione, & erubui. Et Esa. Erubescitis super hortis voluptatis quos elegeratis. Hæc erubescentia non fuit tunc, id est, eo tempore quo peccabatis. Peccatum enim dum adest actu, erubescentiam abstergit à fronte, vt sese homo liberius oblectet: quia tunc deformitas turpitudinis minus noscitur. Ideo non est adeo efficax ad pariendum pudorem. Calore autem deferuente, quia peccatum dilucidius deprehenditur, incipit peccator erubescere erubescentia.

Text. *Nam finis illorum, mors est.*

HIc ponit finem peccati, dicens: *Nam finis illorum*, scilicet peccatorum, non tamen à peccanti-
4.c.de diui. bus intentus: quia peccantes non intendunt incurrere malum. Nemo enim, vt d. Dionys. ait, intendens ad malum operatur, sed finis ad quem peccata suapte natura ducunt, ordinatus à Deo,
Supra 5.e *Mors est*, scilicet corporalis, spiritualis, & æterna. de quibus suprà 5. super illo: Et per peccatum mors: ex quo enim quis se separat à Deo per peccatum, dignus est vt priuetur gratia Dei & donis Spiritus sancti, in quo consistit mors spiritualis: & quod anima separetur à corpore, in quo consistit mors corporalis, & quod denegetur lumen gloriæ & infligantur ei perpetua tormenta, in quo consistit mors æterna.

Text. *Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò uitam æternam.*

HIc ostendit qualitatem status iustitiæ, qui apparet contrarius statui peccati, per tres opposi-
tas conditiones, quas hic describit. Nam primo de statu peccati dixerat: Cum serui essetis pec-
cati, liberi fuistis iustitiæ. Nunc directè opponit, *liberati à peccato, serui autem facti* Deo. Secundo di-
xerat quem fructum, &c. hic opponendo dicit; *habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Tertiò di-
xerat, finis illorum mors est; hic contraponit *finem verò vitam æternam.* Circa primum consideran-
dum quod sicut cum quis à peccato inclinatur ad malum, est liber à iustitia. Ita cum aliquis ex ha-
bitu iustitiæ inclinatur ad bonum, est liber à peccato. Vt scilicet ab eo non superetur vsque ad con
sensum. vnde dicit: Nunc verò in statu iustitiæ liberati à peccato, secundum illud: Si filius vos li-
berauerit, verè liberi eritis. Similiter è diuerso: Sicut in statu peccati aliquis est seruus peccati, cui
obedit: Ita in statu iustitiæ est seruus Dei, voluntariè obediens ei, secundum illud: Voluntariè sa-
crificabo tibi. & hoc innuit cū dicit: *Serui autem facti* Deo, vnde Dauid: O Domine quia ego seruus Psal.115.
tuus sum, &c. Hæc autem est optima seruitus & vera libertas: iuxta commune adagiū, seruire Deo
regnare est. Circa secundum ponit effectum iustitiæ, dicens: Habetis fructum in sanctificationem,
i. ipsa sanctificatio & executio sanctitatis per bona opera est fructus vester, inquantum, i. hoc spi-
ritualiter, & sancte vos delectat. vnde Sapien. Flores mei fructus honoris, & honestatis. & Apostol, Ecclesi.24.e
Fructus autem spiritus gaudium, pax, &c. Circa tertium ponit finem oppositum. dixerat: Finis illo- Galat.5.d
rum mors est: hic autem dicit, finem verò vitam æternam, quæ dicitur finis & ipsorum iustorū qui
quærunt eam, & propter eam consequendam omnia alia operantur. vnde Christus: Primū quærite Matth.6.d
regnum Dei & iustitiam eius. Vita æterna etiam est finis ipsorum operum, quæ cum ex obedientia
Dei fiant, & ad Dei imitationem vitam æternam merentur, iuxta illud: Oues meæ vocem meam au Ioan.10.b
diunt: & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis. Ex hoc quod hic dicitur vitam æternam esse
fructum iustitiæ: trahunt aliqui quod vita æterna consistit in fruitione, quæ est actus voluntatis: se-
cundū d. Aug. vbi dicit, quod frui est amore inhærere alicui rei propter seipsam. Quia cum fruitio 10.de Trin. &
à fructu deriuetur, fruitio & fructus ad idem pertinere videntur: fructus autem spiritualis per fru- 1.de doct. Chri.
ctum sensibilem cognoscitur: fructus verò sensibilis est id quod vltimum ab arbore expectatur, &
cum quadam suauitate percipitur; ergo etiam fructus spiritualis, sed ad voluntatem pertinet illud
vltimū & suauitas. Igitur vita æterna cōsistit in fruitione voluntatis tanquā in principaliori actu.
quod videtur aduersari ei quod dixit Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum, &c. Ad Ioan.17.a
huiusmodi dubij dissolutionem, reducendum est ad memoriam id quod de beatitudine diximus,
suprà 4. cap. interpretando illud: Sicut Dauid dicit beatitudinem hominis esse, &c. quo supposi-
to, dicendum quod cum beatitudo sit status omnium bonorum aggregatione perfectus, necesse
est ipsam consistere in visione & fruitione simul, quæ sunt naturaliter connexæ: sic quod nemo po-
test clarè videre Deum, quin summe secundum proportionē luminis & gratiæ fruatur Deo. Si au-
tem per imaginationem quæratur de principalitate: dicendum, quod beatitudo formalis & sub-
iectiua principalius consistit in visione, quā in fruitione: cum visio ordine naturæ præcedat frui-
tionem, & primo ordine naturæ attingat Deum, eo quod volūtas de se est cæca & absq; intellectu,
nec potest frui nec exire in aliquem actum. Tum etiam quia beatitudo consistit in nobilissimo
actu, secundum Philos. Nobilissimus autem actus est nobilissimæ potentiæ. Sed intellectus est sim- 1.Ethic.
pliciter nobilissima potentia, quia quoad res materiales nobiliori modo fertur quam voluntas,
cum feratur per similitudinem earum in se: voluntas verò in ipsas secundum se absq; similitudine
illarum in se recepta. Similitudo autem siue species rerum materialium in intellectu recepta, est
spiritualis & incorruptibilis, cum omne quod recipitur ad modum recipientis recipiatur. Et sic
cum esse spirituale sit perfectius materiali, sequitur quod intellectus nobiliori modo fertur in eas,
quam voluntas quæ fertur in res materiales absolutè, secundum quod in se sunt absq; specie, siue si-
militudine. Et quāuis voluntas erga res spirituales nobiliori modo feratur quam intellectus: quia
res spirituales, quæ sunt substantiæ, nobilius esse habeant in se, quam similitudines siue species in-
telligibiles earum quæ sunt in intellectu. Tamen quantum ad Deum, In patria intellectus etiam in
actu beatifico terminatur in ipsum Deum absque specie intelligibili: Quia nulla talis causata pos-
sit sufficiēter clarè repræsentare diuinam essentiam, quæ est infinita. Cum igitur intellectus primo
feratur in diuinam essentiam secundum se, & absq; similitudine, quemadmodum & voluntas: &
non egeat adminiculo voluntatis, prout voluntas eget adminiculo intellectus, eo quod sit cæca,
vt dictum est, sequitur quod est nobilior & perfectior voluntate. Et quanuis in esse meriti & acce-
ptationis volūtas sit nobilior, & nobilioribus habitibus & virtutibus ornetur in via, puta charita-
te, quā cæteris præfert Apostol. Non tamen est nobilior in esse præmij & entis in patria. Miles enim 1.Cor.13.d
manibus pugnando meretur, tamen caput & facies primo præmiantur: & licet charitas sit perfe-
ctior fide, & aliis virtutibus quas intellectus habet in via, non est tamen nobilior, neq; ita perfecta D. Tho.1.2.q.
sicut lumen gloriæ, quod erit in intellectu in patria; quia lumen gloriæ primo & perfectius nos 3.ar.4
coniungit Deo: & ideo essentia beatitudinis quę est visio, est in intellectu: & fruitio siue delectatio
quæ est consequens, pertinet ad voluntatem. Ideo beatitudo principalius pertinet ad intellectum
quam ad voluntatem, & sic visio est essentialiter vita æterna.

Stipendia enim peccati, mors: Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu Domino nostro. Text.

HIc explicatius manifestat finem malorum & bonorum. Et primo quoad mala, quod finis pec-
catorum mors est. Hic verò dicit quod stipendia peccati sunt mors. Stipendia dicebantur
olim mercedes militum à stipe pendenda, id est, ponderanda: quia pecunia militibus pro eorum

laboribus danda pondrrabatur. Cum ergo peccatores mébra sua peccato exhibentes illis tanquam
armis militent peccato, retribuit eis morté tanquam stipendium, & mercedem siue retributionem
eidem à Deo ordinatam. ex hoc manifestum est quod mors est finis peccatorum, sed non peccan-
Psal.10.b tium, qui illam non intendunt, vt dictum est. vnde Dauid: Ignis, sulphur, spiritus procellarum, pars
calicis eorum. Quantum verò ad bona dixerat: habetis fructum in sanctificationem, finem verò
vitam æternam. Et quia certum est quod vita æterna haberi non potest, nisi per gratiam: idro hic
dicit: Gratia Dei vita æterna, id est, hoc ipsum quod bona operamur & quod opus nostrum est di-
Psal.83.a gnum vita æterna, est à gratia Dei. vnde Dauid: Gratiam & gloriã dabit Dominus. Et quia Luthe-
rani hunc locum obiiciunt catholicis, qui iuxta euangelicam veritaté docent iustos mereri vitam
æternam: hic nobis parum insistendum est, non quod intendamus hic materiam meriti resoluere,
cum hoc iam præstiterimus suprà 2. cap. interpretando locum illum: His qui secundum patientiam
boni operis, &c. sed vt vera loci huius interpretatione data, perspicuè appareat hunc locum erro-
Infra 11.a ri illorum potius aduersari quam fauere. Obiiciunt illi: Paulus ait: Gratia Dei vita æterna: ergo
non ex merito, quia dicit infrà: Si auté gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gra
tia. Quid clarius dicere poterat Aposto. ad deludenda merita? Respondet tamen illis apertissime
d. Aug. in Epist. ad Sixtum, quæ est 105. & in lib. De gratia & libero arbitrio, cap. 7. quibus locis le-
gitimè interpretatur hoc d. Pauli verbum. Siscitatur enim quasi ex hac sententia subinferens. Nul-
la ne igitur sunt merita iustorum? & respondet, sunt plane: quia iusti sunt, sed vt iusti fierent, me-
rita non fuerunt. Id quod Theologi dicunt primam gratiam, qua primo iustificamur, non mereri.
& infrà idem August. dicit: Vnde & ipsa vita æterna, quæ in fine sine fine habebitur, & ideo meritis
præcedentibus redditur, tamen eadem merita quibus redditur, non à nobis parata sunt per no-
stram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam. Ipsa, scilicet vita æterna, gratia nũcupatur, quæ
neque ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt merita, quibus non datur, sed redditur. Et in-
ferius cum dixisset (scilicet d. Paulus hoc loco) Stipendium peccati mors, ait: Quia non congruen
tissimè & conuenienter addere iudicaretur, stipendium iustitiæ vita æterna. Et verum est, inquit,
quia si merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiæ vita æterna: vnde
etiam & merces appellatur plurimis sanctorum scripturarum locis. Hæc d. Aug. & alia plura, qui-
bus edisserit vitam æternam esse militantium stipendium. Sed nec merita ipsa, quibus redditur, no-
stris viribus adscriberemus, quæ tamen gratiæ Dei committuntur. Ad amputandum hanc impiam
gloriationem Apost. dicit: Gratia Dei vita æterna. D. Thom. hic dicit, quod si opera cõsiderentur
in sua natura, & secundum quod procedunt ex libero arbitrio, siue secundum substantiam ope-
ris, non merentur de condigno vitam æternam, sed solum secundum quod procedunt ex gratia
Ioan.4. Spiritus sancti. vnde Christus dicebat: Siquis biberit ex aqua (id est, gratia) quam ego dabo illi, fiet
in eo fons salientis in vitam æternam. & hoc fit in Christo Iesu Domino nostro, id est, per fidem &
meritum Domini nostri Iesu Christi, vel inquantum sumus in ipso per fidem, spem, & charitatem
Ioan.6.a incorporati, & membra eius effecti. vnde d. Io. Omnis qui videt filium & credit in eum, habet vi-
tam æternam. Vel veluti palmites fructificantes in vite.

EPITOME VII. CAPITIS.

IN hoc c. septimo Apost. prosequendo facultaté & virtutem gratiæ Christi, ostendit primo, quod per eam soluti sumus à seruitute legis Mosaycæ, confutando errorem Iudæorum, qui arbitrabantur legem Moysi per Euangelium non esse antiquandam. Et quod sic digna esset, vt cum Euangelio custodiretur: quem errorem confutat ex lege matrimonij, à qua vir & mulier per mortem soluitur. Cum ergo per baptismum moriatur quis legi Iudaicæ, consequens est ipsum liberari ab eius obligatione, & subiungit vtilitatem liberationis prædictæ. Secundo ibi, *Quid ergo, &c.* respondet cuidam obiectioni, quæ fieri posset de bonitate legis antiquæ. Declarat deinde vtilitatem, effectum, bonitatem, & sanctitatem legis ac causam præuaricationis ipsius, scilicet concupiscentiam ex peccato originis prodeuntem, & reuiuiscenté ex defectu virtutis legis, quam excludit. Tertio ibi, *Scimus enim, &c.* probat bonitatem legis ex ipsa repugnantia, siue concupiscentia carnis quæ inuenitur in homine ad bonum, quam concupiscentiam vocat peccatum, eo quod ex peccato originali prodiit & ad actuale inclinat, quam inclinationem lex tollere non potest. Quarto ibi, *Inuenio igitur, &c.* Infert duas conclusiones ex his quæ proposuerat, quas experientia sua & aliorum probat. Prima est de lege membrorum inclinante in legem peccati. Secunda est de lege Dei secundum interiorem hominem exponendo signum consensum rationis concludit per quid fiat liberatio à lege membrorum.

EXPOSITIO LITERALIS VII. CAPITIS.

AN ignoratis fratres, saltem vos Iudæi, qui estis instructi in lege Moysi. *Scientibus enim legem lo-
quor:* quia lex Moysi non erat omnibus Romanis fidelibus explicite nota, sed solis conuersis
ex Iudaismo, qui in illum errorem inciderant, quod lex Moysi esset cum Euangelio seruanda, quasi
dicat, Vos qui estis eruditi in lege, non debetis ignorare quod dicturus sum, scilicet: *Quia lex in ho-
mine dominatur,* id est, obligat hominem. *Quanto tempore viuit*, scilicet homo, vel quanto tempore
Gen.3.a lex durat, & permanet in suo statu siue ante reuocationem legis. *Nam quæ sub uiro est mulier*, id est.
sub viri potestate ex lege diuina, quæ dicit: Sub viri potestate eris, *Viuenti uiro alligata est legi:* quia,
scilicet tenetur conuiuere viro & obedire illi, & non potest licite discedere ab illo. *Si autem mor-
tuus fuerit uir eius,* per mortem viri, *soluta est à lege uiri,* id est, à lege matrimonij siue ab obligatione,

qua

qua erat obligata viro, Igitur *viuente viro vocabitur*, & verè erit, *adultera, si fuerit cum alio viro*, ei car-
naliter commixta viuente suo viro. *Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri*, id est, à lege
qua obligabatur viro, *Vt non sit adultera si fuerit cum alio viro*, ei carnaliter commixta, præsertim si ei 1.Cor.7.g
matrimonialiter copuletur. *Itaque fratres mei*, qui iuncti estis Euãgelio, non estis adulteri: quia non
debetis aliquid legi Moysi, cum mortua sit: ideo *& vos mortificati estis legi*, id est, cessat in vobis ob-
ligatio legis Moysi, quantum ad cæremonialia & iudicialia, quæ sunt figuralia ad tempus data: *Per
corpus Christi*, id est, per hoc quod facti estis membra Christi, simul cum eo mortui & sepulti per
baptismum, *Vt sitis alterius*, scilicet Christi, & eius legi subiecti, *Qui ex mortuis resurrexit*, in quo &
vos nouam vitam assumpsistis, & ita non legi prioris vitæ, sed legi nouæ vitæ tenemini obligati,
Vt fructificetis Deo, id est, vt fructum boni operis faciatis ad honorem Dei. *Cum enim essemus in car-
ne*, id est, subiecti concupiscentiis carnis, *Passiones*, id est, affectiones & inclinationes, *Peccatorum*,
quæ per legẽ erant notificatæ, vel occasionaliter augmentatæ, *operabantur in membris nostris*, id est,
mouebant membra nostra, *Vt fructificarent morti*, id est, vt facerent fructum mortis. vel fructũ di- Eze.18.a
gnum morte, hoc est vt peccarent: quia peccatum est dignum morte. *Nunc autem soluti*, id est, libe-
rati, *Sumus* per gratiam Christi. *à lege mortis in qua detinebamur*, id est, à seruitute legis Moysi quæ di- Heb.10.c
citur lex mortis, quia absq; misericordia occidebat corporaliter, vel per occasionem spiritualiter:
ita, s. soluti sumus, *Vt seruiamus in nouitate spiritus*, id est, in spiritu renouati per gratiam Christi, vel
secundum legem spiritus, quæ est lex Christi. *Et non in vetustate literæ*, id est, non secundum legem
veterem, vel non in vetustate peccati, quam lex auferre non poterat sicut lex Christi.

SECVNDA PARS VII. CAPITIS.

QVid ergo dicemus, scilicet sequi ex his quæ dicta sunt, quod passiones peccatorum erãt per le-
gem, & quod erat lex mortis? Nunquid inferemus, quod, *Lex peccatum est*, id est, quod lex pec
catum doceat, vel quod ille qui talem legem dedit, peccauerit ferendo eam, quod videtur sequi?
Absit, s. quod hoc dicamus. *Sed peccatum non cognoui*, vt offensiuum Dei, & punibile ab illo, *Nisi per le* Rom.3.c
gem, s. Moysi, licet per legem naturalem possit cognosci peccatum, secundũ quod habet rationem
inhonesti: & quia est contra dictamen rectæ rationis. *Nam concupiscentiam*, s. interiorem, *nesciebam*,
scilicet esse peccatum, vel ita graue aut offensiuum Dei, *nisi lex diceret*: *Non cõcupisces*, quia cum ho-
mines illam non videant, non reputant eam esse peccatum, sed solus Deus qui cor intuetur. *Oc-
casione autem accepta*, & non data per legem, *Peccatum*, id est, fomes, siue appetitus sensitiuus, auxi- Infra 16.b
lio gratiæ destitutus, ad peccandum pronus & inclinatus: vel diabolus: qui primus peccauit, & ad
peccatum alios angelos & hominem induxit, *Per mandatum*, scilicet legis, *operatum est in me omnem
concupiscentiam*, s. actualem, quia adueniente mandato crescit desiderium eius quod prohibetur. Gene.8.d
Sine lege enim peccatum mortuum erat, non quidem sic quod peccatũ non esset, quia dictum est, quod Apoc.12.b
per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & erat vsq; ad legem: sed erat mortuũ quan- Gene.3.a
tum ad cognitionem hominis, vt dictum est. *Sed cum venisset mandatum*, id est, lex Moysi quæ cõtinet
mandata, *Peccatum reuixit*, quantum ad cognitionem hominis, quia tunc homo incepit cognosce- Supra 5.b
re peccatum in se esse, quod prius non cognoscebat. Vel reuixit, quantum ad virtutem, quia data
lege occasionaliter aucta est virtus peccati: Ideo lex dicitur virtus peccati. *Ego autem mortuus sum*,
id est, cognoui me mortuum vel magis morti obligatus sum quam ante, *& inuentum est mihi*, s. non 1.Cor.15.g
obseruanti sed trãsgredienti, *mandatum quod erat*, s. datum ex intentione dantis, *ad vitam*, s. æternam
consequendam, *hoc esse ad mortem*, id est, occasio mortis. *Nam peccatum occasione accepta per manda-
tum seduxit me, & per illud occidit*, id est, per concupiscentiam actualem, quam in me operatus est,
quemadmodum concupiscentia subuertit cor iudicum. *Itaque & lex quidem sancta*, id est, bona &
immaculata, *& mandatum sanctum*, s. quantum ad ceremonialia, *& iustum*, quantum ad præcepta iu- Dan.13.f
dicialia, *& bonum*, id est, honestum siue conueniens rationi, quantum ad moralia præcepta. *Quod* Psal.18.b
ergo bonũ est, s. in se, *mihi factum est mors*, id est, causa mortis: quod quidẽ aliquis poterat falso intel-
ligere per se, ex eo quod dictũ est: Inuentũ est mihi mandatum, quod erat ad vitã, hoc esse ad mor-
tem. Ideo respondens dicit: *Absit*, s. vt dicamus quod mandatũ sit per se causa mortis: quia quod est
secundum se bonum, non potest esse per se causa mortis. Non enim potest arbor bona malos fru-
ctus facere. Sed peccatum, id est, fomes, *Vt appareat peccatum*, id est, per hoc apparet esse peccatum,
quia *Per bonum*, id est, legis mandatum quod ex hoc ipso bonum est, quod facit cognitionem pec-
cati, *operatum est mihi mortem*, id est, damnationis augmentum, quia mors vt dictum est, regnauit Matth.7.d
ab Adam vsque ad Moysem, vel operatum est mihi peccatum actuale, quod est causa mortis. *Vt fiat
supra modum*, id est, magis ardenter, *peccans*, id est, peccare faciens, *Peccatum*. præuaricationem ac
concupiscentiam augendo, *Per mandatum* occasionaliter occasione accepta, sed non data.

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

SCimus enim, id est, euidenter cognoscimus nos qui in diuinis versati sumus, *quod lex spiritualis
est*, id est, à Spiritu sancto data, scripta enim fuit digito Dei. *Ego autem*, s. qui iudico legem esse
peccatum, *Carnalis sum*, id est, carni, quæ concupiscit aduersus spiritum, consentiens, *Venundatus
sub peccato*. i. originali primi parentis, vel proprio vt seruus: quia carnalitas quæ subiectionem im- Exo.13.b
portat, non solum prouenit ex peccato originali, sed etiam actuali, per quod homo concupiscen-
tiis obediendo, se seruum carnis constituit & profitetur, & sic dicitur venundatus sub peccato:
quia se ipsum vendidit in seruum peccati pretio propriæ voluntatis implendæ. *Quod enim operor*

non intelligo, secundum exteriorem hominem, victus suggestione dæmonis, vel passione aut inclinatione peruersi habitus, non approbo: quia sciens oppositum in generali contra conscientiã, siue iudicium rectæ rationis ago: vel quod operor, non quidem mente consentiente, sed cõcupiscendo,
Esa.50.a carne motu primo, præueniente iudicium rationis, non intelligo, id est, non approbo: quia voluntas sine iudicio rationis non potest liberè approbare. *Non enim quod uolo bonum, hoc ago*. i. quod volo bonum in vniuersali voluntate incompleta & inefficaci. hoc ago. i. non exequor exterius opere. Vel bonum secundum completam & efficacem voluntatem perdurantem in electione particularis operationis, qua eligo mentem meam à prauis concupiscentiis seruare, non ago, id est, non seruo propter motus inordinatos sensualitatis insurgentis, contra rationem. Caro enim concupiscit aduersus spiritum, vt non quæcunque volumus, illa faciamus. *Sed quod odi malum, illud facio*, id est, malum quod odio, id est, nolo in vniuersali, illud facio in particulari. Vel odio siue nolo malum insurgentis concupiscentiæ, siue motus primo primos, aut secundo primos, illud facio, id est, illos
Gal.5.c patior & habeo. *Si autem quod nolo*, scilicet malum, sola nolitione generali & incompleta, vel nolitione completa non concupiscendi, *illud facio*, id est, exequor in particulari, vel patior inordinatos concupiscentiæ motus. *Consentio legi, quoniam bona est*, in hoc quod prohibet malum, quod ego nolo: vel in generali, vel in particulari inclinatus, vel per naturam, vel per gratiam, ad volendum bonum, & fugiendum malum. *Nunc autem iam non ego operor illud*, scilicet quod facio contra legem, *Sed quod inhabitat in me peccatum*. id est, fomes, me tenens quodammodo seruum, qui non per seipsum agit, sed agitur ab alio, quasi dominium habens, *operatur*: illud enim dicitur homo operari, quod secundum rationem operatur: quia principale in homine est ratio. *Scio enim quod non habitat in carne mea*, id est, in portione inferiori, siue in membris & potentiis sensitiuis, quæ concupiscunt contra spiritum, & ei repugnant. *Bonum*. scilicet, gratiæ quæ habitat in mente siue spiritu. vnde in
Gal.5.b sequenti capite dicit: Si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem viuit propter iustificationem. *Nam uelle adiacet mihi*, id est, mihi propinquum est, sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in hominis potestate cõstitutum, quam eius voluntas, vt d. Augustinus ait. *Perficere autẽ bonum non inuenio*, scilicet in mea potestate existens. Quia Deus est qui operatur in nobis, velle & perficere perfectum pro sua bona voluntate. *Non enim quod uolo bonum*, in generali volũtate incompleta, vel etiam in particulari voluntate completa: puta non concupiscere, & quietè ac cum tranquillitate animi Deo famulari. *Hoc facio*, passionibus sensualitatis insurgentibus & seducentibus. *Sed quod nolo malum*, in vniuersali vel motus primo primos insurgentes, inclinantes ad malum, & impedientes animi tranquillitatem: *Hoc ago*, scilicet in particulari, vel habeo. *Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum*, id est, fomes, vt dictum est.

QVARTA PARS VI. CAPITIS.

INuenio igitur, scilicet per experientiam, *Legem*, scilicet Moysi consonam esse, *Volenti mihi facere bonum* id est, rationi meæ per quam bonum approbo, & malum detestor: quod & ipsa lex facit, & hoc necessarium fuit: *Quoniam mihi malum*. i. fomes, *adiacet*, id est, iuxta carnẽ meam iacet. *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem*, id est, secundum rationem & mentem, quæ dicitur interior homo. *Video autem aliam legem in membris meis*, scilicet fomitem, qui dicitur lex per similitudinem effectus oppositi: quia sicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes ad peccandum: vel quia lege diuina in pœnam peccati datus est hic fomes, originaliter est appetitus sensitiuus, sed diffusiue inuenitur in omnibus membris, quæ seruiunt ei ad peccandum. *Repugnantem legi mentis meæ*. i. legi Moysi, quæ dicitur lex mentis, inquantum cõsonat menti vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis: quia menti naturaliter indita est. *Et captiuantem me*, id est, tanquam seruum captiuũ me ducentem *In lege peccati*. i. fomitis: *Quæ*, scilicet lex peccati. *est in membris meis*, diffusiue, vt dictum est. *Infœlix*, id est, miser, *Ego homo*, propter peccatum, quod in me inhabitat, quantum ad mentem,
Supra 2.c quando sum peccator, vel quantum ad carnem, quando sum in gratia. *Quis me liberabit de corpore mortis huius*, id est, de dominio carnis, in qua est mors? *Gratia Dei*, scilicet me liberabit: quia ex propriis viribus non possum liberari à corporis corruptione, nec ab infectione animæ quæ est per peccatum, sed solum per gratiam Dei quæ nobis datur. *Per Iesum Christum Dominum nostrum. Igitur ergo ipse mente*, id est, secundum rationem, *Seruio legi Dei*, ei consentiens. *Carne autem legi peccati*, inquantum caro mea secundum legem & inclinationem fomitis mouetur ad concupiscendum.

COMMENTVM VII. CAPITIS.

Text. *An ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur, quanto tempore uiuit?*

POsteaquam Apost. præcedenti cap. ostendit quod per gratiam Christi liberamur à peccato, in hoc capite ostendit quod per gratiam Christi etiam liberabimur à seruitute legis, & probat conclusionem in præcedenti capite positam, scilicet: Non estis sub legẽ, sed sub gratia: cuius sermonem interpolauit, vt responderet ad illam interrogationem: Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege? Ad propositam ergo conclusionem reuersus, proponit tanquam hypothesin documentum dicens: *An ignoratis fratres*: id est, non est cur ignoretis. adeò enim manifestum est, quasi dicat, hoc cum sit valde necessarium cognoscere, ignorare

non

non debetis: Quia si quis ignorat, quæ sunt necessaria, ignorabitur. vnde subdit causam quare non ignorare debebant, dicens: *Scientibus enim legem loquor.* Quilibet enim tenetur scire legem, quæ illum tangit & obligat. vnde suprà dixerat: Scimus quod quæcunq; lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. Et theologi dicunt quod ignorantia eorum quæ quis scire tenetur, est crassa & culpabilis, nec excusat facientem oppositum. Hæc parenthesis, *scientibus legem loquor*, dubium ingerit de qua lege loquebatur Apost. Quidam dicunt quod de lege naturali, eo quod Apost. scribebat Romanis promiscue conuersis ex Gentilitate & Iudaismo, qui omnes legem naturalem sciebant, & maxime matrimonij, de qua exemplificat, à qua inductionem sumere proponebat. Aliis videtur quod congruentior intellectus sit de lege Moysi, quam volebat demonstrare antiquatam fuisse. Id quod parenthesis persuadet. Et quia lex Moysi non erat nota omnibus Romanis, sed solum ex Iudaismo conuersis, cum quibus Apost. rem peculiarius agebat, vt pote qui zelo legis in illum errorem inciderant: Quod lex Moysi obseruanda esset cum Euangelio, quia à Deo etiam data erat, & sic non loquebatur conuersis ex gentilitate, qui contradicebant. Subiungit documentum & sententiam, quam ignorare non debebant, dicens: *Quia lex in homine dominatur*, id est, obligat hominem quanto tempore viuit, scilicet homo. Quia lex data est ad dirigendum homines in via huius vitæ, secundum illud: legem statuit in via quam elegit. Ideo legis obligatio morte soluitur, in morte naturali hominis. sic exponit d. Chrysost. Expositio tamen Orig. magis videtur congruere intentioni Apost. refert enim ad legem id quod Apost. dicit: Quanto tempore lex viuit, scilicet in homine, habet vim obligatiuam. Dicitur autem lex viuere & mori in homine, secundum statum hominis: Quandiu homo manet in statu, cui data est lex, tandiu lex viuit in illo, id est, obligat illum. Quanto enim tempore viuit homo in statu militari, viuit in eo lex militaris, & stipendia proportionata secundum illam legem recipit. Si vero homo legitime mutet statum militarem, homo quidem viuit, sed lex militaris in ipso mortua est, id est, non eum amplius obligat. Sic & lex matrimonij quandiu homo est in statu matrimonij, lex matrimonij in eo viuit, & obligat illum. Si vero vxor moriatur, iam mutat statum, ideo lex matrimonij in eo mortua est, id est, non obligat eum vt bene consequenter explicat.

1. Cor. 14 f
Supra 3. c
Psal. 14 d

Nam quæ sub uiro est mulier, uiuente uiro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit uir eius, soluta est à lege uiri. Igitur uiuente uiro, uocabitur adultera si fuerit cum alio uiro. Si autem mortuus fuerit uir eius liberata est à lege uiri: ut non sit adultera, si fuerit cum alio uiro. Text.

Hic per exemplum explicatius declarat prædictam hypothesin siue documentum fundamentale, & manifestat per signum dicens: *Nam, &c.* quasi dicat, dixi vobis quod obligatio legis durat viuente homine, in statu cui data est. Nam mulier quæ sub viro est, id est sub potestate viri, lege diuina alligata est legi, qua tenetur conuiuere viro & obedire ei, vnde Christus: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Si autem vir mulieris mortuus fuerit, mulier soluta est à lege viri, id est, à lege matrimonij, qua obligabatur viro. Cum enim vt Aug. ait, nuptiæ sint bona mortalium, non se extēdit obligatio nuptiarum post vitam mortalem. Et propter hoc in resurrectione quando erit vita immortalis, neq; nubent, neq; nubentur. Ex quo patet quod si aliquis vxoratus moriatur, & resurgat, non erit vir mulieris, quæ prius fuerat eius vxor, nisi de nouo contrahat. Si autem obiiciatur illud: Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Dicendum quod ibi non dicitur: Acceperunt mulieres de resurrectione maritos suos, sed mortuos suos, id est, filios. prout mulier quædam per Heliam, & alia per Helisæum. aliter tamen est in sacramentis quæ imprimunt characterem qui est quædam consecratio animæ indelebilis. Omnis autē consecratio manet, quandiu manet res consecrata, sicut patet de consecratione Ecclesiæ, vel altaris. Et ideo si baptisatus confirmatus, aut ordinatus moriatur, & postmodum resurgat, non debet iterum eadem sacramenta accipere. Deinde Apost. manifestat quod dixerat per signum, & primo quantum ad legem matrimonij, quę durat in muliere viuente viro. Cuius signum est quod vocatur adultera, si fuerit cum alio viro carnaliter commixta. vnde Hier. Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid non polluta & contaminata est mulier illa? Consequēter inducit signum ostensiuum solutionis legis matrimonii, per mortem alterius coniugum, dicens: *Quid si uir eius*, scilicet, mulieris, *mortuus fuerit liberata est mulier à lege uiri*, id est, qua obligabatur viro conuiuere, *ut non sit adultera*, si fuerit cum alio viro carnaliter commixta. maximè si ei matrimonialiter coniungatur. vnde Corinth. scribens, ait: Si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat tantum in Domino. Ex quo patet quod secundæ nuptiæ, tertiæ, & quartæ, ac consequenter, sunt secundum se licitæ, & non solum per dispēsationem, vt videtur dicere d. Chrysost. qui super Matth. dicit: Quod sicut Moyses permisit libellum repudij, ita & Aposto. secundas nuptias. Nulla est enim ratio, si lex matrimonialis soluitur per mortem, quare non liceat coniugi remanenti transire ad secunda vota. Quod autem Apost. dicit: Oportet episcopum esse vnius vxoris virum: non ideo dicitur quod secundæ nuptiæ sint illicitæ: sed propter defectum significationis, quia non esset vnus vnius, sicut Christus est vnus sponsus vnius Ecclesiæ. Ex præmissis apparet quod licet per adulterium soluatur matrimonium, quantum ad thorum, si pars cui facta est iniuria, velit: non tamen quantum ad vinculum: quia hic dicit quandiu vir eius viuit, id est, superest, si fuerit cum alio viro, id est, marito iuncta, adultera esset. Et idem dicendum esset, si vir qui iniuriam passus est, aliam duceret vxorem, adulter esset. Cum vnio siue vinculum matrimonij sit respectus, qui esse non potest, nisi inter duo extrema, quæ sibi inuicem sunt correlatiua.

Gene. 3. a
Matth. 19. a
In lib. de nupt. & concu.
Matth. 22. c
Heb. 11. f
3. Reg. 17
4. Reg. 4.
1. Cor. 7 f
1. Tim. 3. a

Text.

Ita & uos fratres mei mortificati estis legi per corpus Christi: ut sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo.

HIc concludit propositum dicens: *Itaque, &c.* quasi dicat: per hoc quod mortui & consepulti estis cum Christo per baptismum, & facti membra corporis eius, vt præcedenti cap. dictum est, *mortificati estis legi*. i. lex in vobis mortua est siue non habens vim obligandi, quantum ad figuralia. *Vt iam sitis alterius*, f. Christi legi subiecti: *qui ex mortuis resurrexit*. In quo & vos resurgẽtes nouam vitam & nouum statum assumpsistis. Ideo non lege prioris vitæ siue status tenemini obligati. Ex præmissis Apost. intendit construere talem syllogismum: Quicunque viuit in aliquo statu & ordine, quandiu viuit in illo, est subiectus legi illius status, & quamuis primum statum mutauerit, solutus est à lege illa. Sed Iudæus ante Christum passum viuebat in Iudaismo, & obligabatur legi Moysi, quæ figura erat Euangelij. & per baptismum moritur Iudaismo: ergo tunc soluitur ab illa lege Moysi. Maior probatur ex tertio capite, vbi dicitur: Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur: & per similitudinẽ de lege militari & de lege matrimonij. Minor etiam manifesta est ex 6. cap. vt dicit: Quicunque baptisati sumus, &c. Remanet ergo conclusio vera. Consequenter ponit vtilitatem prædictæ liberationis, dicens: Vt fructificemus Deo. Per hoc enim quod facti sumus membra Christi in Christo manentes, possumus facere fructum boni operis ad honorem Dei, sicut palmes, quando est in vite, potest fructum ferre.

Supra 3.c
Sap. 6.a
Ioan. 15.a

Text.

Cum enim essemus in carne passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti.

HIc ostendit quod fructus proueniens ex liberatione facta per Christum, impediebatur: quando eramus sub seruitute legis, hactenus narrauit: modo probat ex differentia inter vtrunq; statum: & quem prius appellauit statum sub lege, modo nuncupat statum carnalem, dicens: *Cum enim essemus in carne*, id est, subditi concupiscentiis carnis, hic vocat carnem, quod superius nominauerat veterem hominem, vnde infrà: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu, *passiones*, id est, affectiones peccatorum: tum quia prius causæ sunt peccatorum: tum etiam post modum eorum effectus: *quæ per legem erant*, scilicet notificatæ, vel etiam occasionaliter augmentatæ, *operabantur in membris nostris*, id est, efficaces erant ad mouendum potentias & membra nostra. vnde d. Iac. Vnde bella & lites? nonne ex cũcupiscentiis? & hinc *ut fructificarent morti*, id est, vt facerẽt fructum mortis, qui est ira, indignatio, tribulatio, & angustia æterna, vt dictum est. Et d. Iac. Peccatum cum consummatum fuerit, generat mortem. & suprà 5. per vnum hominem. & 6. Stipendia peccati mors.

Infra 8.b
Iacob. 4.a
Supra 2.b
Iaco. 1.b
Supra 5.b
Supra 6.d

Text.

Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur: ita ut seruiamus in nouitate spiritus, & non in uetustate literæ.

HIc ostendit quod prædicta fructificatio Deo siue fructus apud Deum, acquiritur ab his qui sunt liberati à seruitute legis, dicens: *Nunc autem soluti sumus*, scilicet per gratiam Christi, *à lege mortis*, id est, à seruitute legis Moysi, quæ dicitur lex mortis, vel quia condemnabat ad mortem corporalem. vnde Apostolus: Irritam quis faciens legem Moysi, absque vlla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur. vel potius dicitur lex mortis: quia per occasionem spiritualiter occidebat, eo quod præcepta daret & virtutem implendi non tribueret, *in qua detinebamur*, scilicet, quasi serui sub lege. vnde Galatis scribens ait: Prius autem quam adueniret fides, sub lege custodiebamur. Sed *nunc*. ita, scilicet, *soluti sumus ut seruiamus in nouitate spiritus*, id est, in spiritu renouati per gratiam Christi, per quam vt dicit Ezechiel, promissum est nobis cor nouum, & spiritus nouus: Dabo, inquit, cor nouum & spiritum nouum in medio vestri. *Non in uetustate literæ*, id est, non secundum veterem legem, vel non in vetustate peccati, quam litera legis auferre non potuit, vnde Psal. Inueteraui inter omnes inimicos meos.

Heb. 10.e
Gal. 3.d
Ezech. 36.a
Psal. 6.b

SECVNDA PARS VII. CAPITIS.

Quid ergo dicemus? lex peccatum est?

IN hac secunda huius septimi cap. parte Apostol. ostendit quod per gratiam Christi liberamur à seruitute legis, & præueniendo obiectionem & inconueniens, præmittit quandam interrogationem. Pseudo enim Apost. poterant illum criminari ex hoc quod dixerat: Legem iram operari, & legem subintrasse, vt abundaret delictum, & legem constituisse seruos peccati, & legem concitasse passiones peccatorum, &c. Quinimo & Manichæi ex hac d. Pauli (vt eis videbatur) vituperatione & proscriptione legis, suam fulciebant blasphemiam, quod lex vetus mala fuisset. Cum tamen à Deo fuisset edita, & à sanctis patribus suscepta & diligenter culta, ideo ipsemet Apostol. secum expostulat, dicens: *Quid ergo dicemus?* id est, Quid ex prædictis colligemus & inferemus, nunquid intendimus dicere, aut aliquis potest ex dictis meis inferre, quod lex peccatum sit, id est, peccatum doceat? Sicut leges populorum dicit Hier. esse vanas: quia docent vanitatem, vel dicatur lex peccatum, eo quod ille, qui talem legem dedit, peccauit talem legem ferendo: Hæc enim duo se inuicem consequuntur. Quia si lex peccatum docet, legislator ferendo peccat, & dignus est maledictione. vnde Esaias: Væ qui condunt leges iniquas. Videtur autem quod lex peccatum doceat, si passiones peccatorum sunt per legem, & si lex ducit ad mortem.

Hiere. 10.d
Esa. 10.

Text.

Absit, sed peccatum non cognoui, nisi per legem.

HIC respondet interrogationi & obiectioni quæ posset fieri excludendo omnes rationes, quibus aliqua potest impingi macula culpæ legi, vel legislatori Deo, vel eius cultoribus, dicens:

dicens: *Absit*. Est responsio ad quæstionem, cuius affirmatio vsq; adeo absurda est, vt potius abomi-
natione digna sit & detestatione quàm responso: ad cuius intelligentiam sciendum est, quod si lex
per se & directe causaret passiones peccatorum & mortem, sequeretur quod lex esset peccatum,
altero duorum modorum prædictorum. Non autem si lex duntaxat sit occasio peccati & mortis.
Verum lex de se & directe non erat causa huiusmodi passionum & mortis, neq; peccatum docet, *Psal. 18.b*
aut ad mortem ducit: Lex enim Domini, vt Dauid ait, immaculata est conuertens animas. Si enim *Prou. 8.b*
vt Salomon in persona Dei, ait: Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernūt: multo
magis Deus iustas leges condidit. Non ergo dicimus quod lex peccatum sit: sed quod lex per se &
directe habet notificare peccatum, & non auferre. Vnde dicit, peccatum non cognoui nisi per le-
gem. & suprà dixit: Per legem enim cognitio peccati. Et si de lege naturali hoc intelligatur, manife- *Supra 3.e*
stū est: quia per legem naturalem homo iudicat bonum & malum, secundum illud: Sensu impleuit *Eccles. 17.a*
corda illorum, & bona & mala ostendit eis. Verum Apost. hic loquitur de lege veteri, quam signi-
ficauit per vetustatem literæ. Ideo dicendum quod absque lege veteri, poterat quidem peccatum
agnosci, secūdum quod habet rationem inhonesti, id est, contra rationem existens. Non autem se-
cundum quod importat offensam diuinam à Deo puniendam: quia per legem diuinitus datam ma-
nifestatur homini quod Deo displicent peccata hominum, ex hoc quod ea prohibet & mandat
ea puniri, vt fusius dictum est suprà 3. cap.

Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret. Non concupisces. *Text.*

HIc probat quod peccatum non cognoscitur nisi per legem. d. Nam concupiscentiam nescie-
bam esse peccatum offensiuum Dei & ab eo punibile, nisi lex diceret: *Non concupisces.* In lege *Exo. 20.b*
enim duplicem concupiscentiam inuenimus specialiter prohibitam, videlicet concupiscentiam
illecebræ, qua vxor proximi violatur: & auaritiæ, qua res proximi furto aut rapina aufertur, eo
quod concupiscentia in his duobus peccatis habet quandam specialem commotionem ex maiori
delectatione prodeuntem, quanuis etiam omnes inordinatæ concupiscentiæ, siue desideria illi-
cita sint prohibita. vnde Sapiens: Post concupiscentias tuas non eas. Et Apost. præcedenti capite: *Eccles. 18.b*
Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Et inter *Supra 6.b*
huiusmodi concupiscentias, talis videtur esse ordo, quod concupiscentia siue appetitus & desi-
derium propriæ excellentiæ primatum tenet ex parte auersionis, ab incommutabili bono. vnde
Sapiens: Initium omnis peccati superbia. Sed ex parte conuersionis ad commutabile bonum con- *Eccle. 10.b*
cupiscentia boni vtilis, maxime pecuniarum, quibus obediunt omnia, præstántque omnibus vitiis *Eccle. 10.*
fomentum, quæ dicitur concupiscentia oculorum, primatum tenet. vnde & Apostolus dicit: ra- *1. Tim. 6.b*
dix omnium malorum cupiditas. concupiscentia vero cibi & potus, vindictæ & aliorum peccato-
rum, non habent tantam emphasin, neque commotionem, & absque concupiscentia propriæ ex-
cellentiæ & boni vtilis, siue pecuniarum, frigent. Eam ob rem d. Aug. concupiscentiam dicit esse *Augu. 9*
generale peccatum. ait enim: Bona lex quæ dum concupiscentiam prohibet, omnia mala prohi-
bet. Exemplificat autem potius de concupiscentia, quam de homicidio, aut aliis peccatis. Quia
forsan gentes credebant in sola cogitatione, quæ nisi in opus prodeat, nullum dat damnum alteri,
nullam subesse rationem peccati: quanuis enim aliquando ratio peccati in cogitatione fuisset lu-
mine naturali cognita, vt est contra rationem honesti, in illo tamen seculo, quo lex Moysi data
fuit, offuscata & pene obliterata erat lex naturæ. Et quia homo etiam qui solum videt quæ foris
patent, concupiscentiam interiorem non prohibet, ideo ne putarent in solis cogitationibus non
esse peccatum, Apost. de concupiscentia exemplum ponit, ad mentem reducens quæ Christus di- *Matth. 5.d*
xit: Si quis viderit mulierem, ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Et de cor- *Matth. 15.b*
de exeunt cogitationes malæ, &c.

Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. *Text.*

HIc ostendit quid ex lege Moysi occasionaliter secutum fuerit, scilicet omnis concupiscentia.
Ad cuius intelligentiam videndum est, pro quo accipit hic Apost. peccatum, quod dicit per
mandatum fuisse operatum omnem concupiscentiam. Aliqui dicunt quod pro diabolo, qui est
initium & causa omnium peccatorum, qui traxit secum tertiam partem stellarum, qui seduxit *Apoc. 12.a*
Euam, & per eam Adam, qui & mouet appetitum sensitiuum ad concupiscendum, ob quam cau-
sam d. Ioan. dicit: Qui facit peccatum, ex diabolo est: quia vt Christus ait: Homicida erat ab ini- *Ioan. 3.b* *Ioan. 8.f.*
tio. Verum quia Apost. nullam antea de diabolo fecerat mentionem, aliis videtur quod quodcun-
que peccatum apprehensum, prout est in cogitatione, operatur concupiscentiam sui, plus: secun- *Iac. 1.b*
dum illud: Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscen
tia cum conceperit, parit peccatum, &c. Sed melius dicendum quod accipit peccatum pro fomite
peccati originalis, de quo suprà 5. dixerat: Peccatum per vnum hominem in hunc mundum intra-
uit, & per peccatum mors, &c. Fomes enim, vt ibi dictum est, nihil aliud est quam appetitus sen-
sitiuus destitutus iustitia originali, qui suapte natura inclinat ad prosequendum suauia & dele-
ctabilia sibi, etiamsi sint contra dictamen rectæ rationis, quem Apostol. hic vocat peccatum: vel
quia processit à peccato originali, vel quia inclinat ad peccandum. Hæc potentia appetitiua
sic, vt dictum est, destituta, operatur omnem concupiscentiam, id est, omnes prauas & inordi-
natas affectiones furti, adulterij, homicidij, & omnes concupiscentiæ gradus, prout inchoa-
tur, in cogitatione, protrahitur ad delectationem, deinde ad consensum, & opus. Sed ad hæc
operandum sumit occasionem ex lege, siue ex legis mandato, non quod lex, vel mandatum sit
instrumen

instrumētum aut medium directum ad concupiscendum, sed videtur appetitui sensitiuo destitu-
Supra 4.c to, vt quoddam contrariū impediens eum à delectabilibus, ideo nititur depellere. vnde dicit: Oc-
casione accepta, quia adueniente mandato, additur ratio prævaricationis: vbi enim non est lex,
nec prævaricatio: vel quia crescit desiderium peccati prohibiti, vt dictum est suprà in interpreta-
Supra 5.d tione illius sententiæ: Lex subintrauit, vt abūdaret delictum. Et est notandum quod non dicit oc-
casione data sed accepta. Quia si lex daret occasionem operandi omnem concupiscentiam, esset
mala: Ille enim qui dat occasionem peccandi, scandalizat, & per consequens peccat, secundum il-
Supra 1.d lud: Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Ille autem di-
citur dare occasionem peccati siue scandalizare, quando facit vel proponit aliquod opus minus
rectum. vnde proximus ruit in peccatum, vt puta si quis loca inhonesta frequentaret. vnde infrà
Infra 14.c dicit: Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. At si quis rectū opus fa-
ciat, puta det eleemosynam, accedat ad templum, vt oret, & alius scandalizatur, ille non dat occa-
sionem scandali, nec peccat, sed alius accipit occasionem, & scādalizatur & peccat. Cum ergo lex
aliquid rectum proponat, & peccatum prohibeat, occasionem peccandi non dat: sed homo occa-
sionem peccandi ex lege contra legis intentionem accepit. Et ideo propter hoc non sequitur quod
lex peccatum sit, vel quod ex lege peccatum proueniat, sed magis quod peccatum sit ex parte ho-
minis, qui contra legis intentionem agit. Sic etiam intelligendum est de passionibus peccatorum,
quæ pertinent ad concupiscentiam peccati, quod non sunt per legem, quasi lex illas operetur vel
ad eas inducat. Sed appetitus sensitiuus, qui hic peccatum dicitur, eas operatur occasione accepta
ex lege. Et eadem occasione dicitur lex mortis, non quod lex mortem operetur: sed quia peccatum
facit opera quæ ducunt ad mortem occasione accepta ex lege.

Text. *Sine lege enim peccatum mortuum erat: Ego autem viuebam sine lege aliquando.*

HIc manifestat quomodo peccatum per mandatum operatur omnem concupiscentiam. Et pri-
Supra 5.b mò describit statum ante legem, dicens: *Sine lege enim, &c.* quasi dicat peccatum ante legē mor-
tuum erat. non quidem sic quod peccatum non esset: quia vt dictum est: Per vnum hominem pec-
catum in hunc mundum intrauit ante legem, sed fuit mortuum, quantum ad cognitionem homi-
Supra 4.c nis, qui quædam in lege prohibita nesciebat esse peccata, vt offensiua Dei, puta interiorem concu-
piscentiam. vel etiam erat mortuum quantum ad efficaciam operandi, per comparationem ad id
quod postea fuit. non enim habet tantam virtutem operandi ante legem, quia vbi non est lex, nec
prævaricatio: tunc enim non poterat accipere occasionem operandi omnem concupiscentiam,
quam data lege accepit. Talis ergo erat status ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis esset
quantum ad hominem, subiungit dicens: *Ego autem viuebam sine lege aliquādo.* Non loquitur in per-
sona propria, cum ipse non fuerit ante legem, sed in persona hominis destituti, vel eorum qui fue-
runt ante legem, & post legem: quod dupliciter intelligi potest. Vno modo quantum ad hoc quod
homini videbatur ex seipso. Ex eo enim quod ignorabat peccatum esse, arbitrabatur se viuere, &
Apoc. 3.a mortuus erat. vnde d. Ioan. dicit peccatori: Nomen habes quod viuas, & mortuus es. vel hoc dici-
tur per comparationem ad mortem, quæ consecuta est occasione legis. Dicuntur enim minus pec-
Origenes. cantes viuere. In comparatione ad eos amplius & abundantius peccant. Vel secundum Orige-
nem intelligitur de lege naturali, quātum ad vsum, & refert ad singulos mortalium, qui ante vsum
rationis sunt sine lege quæ obliget.

Text. *Sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit: Ego autem mortuus sum.*

HIc describit statum sub lege, dicens: *Sed cum, &c.* quasi dicat: Cum data fuisset lex per Moysen,
peccatum reuixit, quantum ad cognitionem hominis, qui incœpit cognoscere peccatum esse,
Hiere. 31.d quod prius non cognoscebat esse peccatum. vnde Hier. Postquam ostendisti mihi, percussi femur
meum, confusus sum, & erubui. Et signanter dicit, *reuixit*: Quia in paradiso homo habuerat ple-
nam notitiam speculatiuam de peccato, quæ notitia per peccatum mortua fuit, & per legem reui-
xit. Vel reuixit quantum ad virtutem siue efficaciam, quia data lege augmentata est virtus pecca-
ti, siue appetitus sensibilis, qui ex lege sumpsit occasionem peccandi, vt dictum est. Eam ob rem
1. Cor. 15.b Apost. dicit legem esse virtutem peccati. Deinde describit statum hominis sub lege, cum dicit: Ego
autem mortuus sum. quod intelligi potest dupliciter: primo quantum ad cognitionem, vt sit sen-
sus, sum. i. cognoui me mortuum siue peccatorem, & morte dignum. Alio modo vt sit comparatio
ad priorem statum, vt sit sensus, *mortuus sum*, id est, magis morti obligatus sum quàm antè, propter
peccata occasione ex lege accepta commissa. vnde aliqualiter secundum hunc sensum veritatem
Num. 16.f continet, quod dictum est Moysi & Aaron: Vos interfecistis populum Domini. *Et inuentum est mi-*
Text. *bi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem.* Ex comparatione vtriusque status, concludit hic
euentum legis, dicens: *Et inuentum* est secundum prædicta, *Mandatum quod erat ad vitam* ex intentio-
Ezech. 20.b ne mandantis & deuotione obedientis. vnde per Ezechielem Dominus: Dedi eis præcepta bona &
iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Hoc, inquit, mandatum vitæ, per peccatum, id est, per ma-
lam inclinationem fomitis, quæ in me erat, factum est ad mortem, id est, mortis æternæ condem-
Iob 20.b nationem. alludit ad id quod dicit Iob: Panis eius in vtero eius vertetur in fel aspidum intrinse-
Text. cus. *Nam peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit.* Resumit hic causam
quasi manifestam per euentum præmissum, dicens: *Nam peccatum, &c.* quasi dicat. Hoc ideo con-
tingit quod mandatum, quod erat ad vitam, fuerit mihi ad mortem. Quia peccatum, id est, fomes
peccati siue appetitus sensitiuus occasione accepta per mandatum, seduxit me per concupiscen-

tiam, quam in me operatus est, eo modo loquendi quo Daniel dixit illi inueterato: Species decepit Dan.13.f
te, & concupiscentia subuertit cor tuum. Et per illud, scilicet mādatum occasionaliter occidit me,
& alios qui illius inclinationi contra legem consentiunt. *Itaque lex quidem sancta, & mandatum san-* Text.
ctum, & iustum, & bonum. Concludit hic propositum intentum, videlicet quod lex non solum non
sit peccatum, sed vlterius quod sit bona, tāquam faciens cognoscere peccatū, & prohibens ipsum.
Et primo concludit quantum ad totam legem, dicens: *Itaque, &c.* quasi dicat: Ex præmissis patet
quod lex quidem est sancta, id est, munda & immaculata. vnde Dauid ait: Lex Domini immaculata Psal.18.b
conuertens animas. & Apostol. Scimus quia bona est lex. Secundo quantum ad particularia legis 1.Tim.1.b
præcepta, quæ vt dictum est, continet tria, scilicet cæremonialia, iudicialia, & moralia. Quantum
ad cæremonialia dicit: Et *mandatum*, s. legis cæremoniale *sanctum est*, homines ad sanctitatem, & cul-
tum Dei ordinans. vnde Dominus ait: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Quantum ad iudi- Leuit.20.b
cialia dicit *iustum*, id est, verum & rectum. vnde Dauid: Iudicia Domini vera iustificata, &c. Quan- Psal.18.c
tum ad moralia vero dicit, *& bonum*, id est, honestum. vnde Psalm. Bonum mihi lex oris tui super Psal.118.b
milia auri & argenti: quia tamen omnia præcepta ordinant eos ad Deum, ideo totam legem san-
ctam nominauit.

Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Text.

PRoponit hic accidentalem legis effectum, per modum interrogationis, dicens: *Quid ergo, &c.*
quasi dicat: Nunquid lex quæ per se bona erat, facta est mihi mors, id est, per se causa mortis?
quod aliquis poterat male inferre, ex eo quod dictum est, inuētum est mihi mandatum quod erat Matth.7.c
ad vitam, hoc esse ad mortem. Soluit per interemptionem & abominationem, dicens: *Absit.* Quia
id quod est secundum se bonum & viuificum, non potest esse causa mali, & mortis. vnde Christus:
Non potest arbor bona malos fructus facere. Concordat insuper id quod nunc dicitur cum eo
quod suprà dictum est: Non enim mandatum sic inuenitur esse ad mortem, quod mandatum mor-
tem operetur. Sed quia occasione accepta ab ipso appetitu sensitiuo, quod hic peccatum nomina-
tur, per mandatum mortem operatur occasionaliter. Et hoc innuit, cum dicit: *Sed peccatum, ut ap-
pareat peccatum.* i. fomes, siue appetitus sensitiuus ad suauia, & delectabilia contra rationem incli-
nans, ex hoc apparet & cognoscitur peccatum, id est, inordinatus, quia *per bonum operatum est mihi
mortem*, id est, per legem, quę est bona, vel per legis effectū, qui est cognitio peccati, quod est quod-
dam bonum occasione accepta, *Operatum est mihi mortem*, id est, actum fecit quo dignus sum morte
siue dānatione. *Vt fiat supra modum peccans peccatū per mandatum*, id est, vt fomes fiat siue appetitus
sensitiuus, per mandatum siue adueniente mādato, occasione accepta feruentius, & supra modum
consuetum. siue abundantius peccet, quàm peccaret antequam mandatum siue lex esset. Per hæc
verba Apost. declarat effectum, qui per accidens sequutus est legem præter, imò contra intentio-
nem legis, videlicet maior procliuitas siue promptitudo ipsius fomitis siue appetitus sensitiui ad
malum, quia propter peccatum originale Adæ, sic destitutus, & corruptus est ille appetitus, vt ni-
tatur in vetitum, cupiatq; negata. Ita quod quanto plura lex negat & prohibet, tanto ardentius in
illa feratur nisi frenetur ratione Dei, speciali auxilio adiuta.

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

Scimus enim quod lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, uenundatus sub peccato. Text.

EXclusis illis ex quibus lex videbatur esse mala, & mali effectus: in hac tertia huius capitis parte
Apost. probat legem esse bonam, ex repugnantia inter legem & carnem, siue concupiscentiam.
Et primo ponit bonitatem legis, deinde cōditionem hominis: dicit ergo: *Scimus enim*, nos qui sumus
in diuinis versati, *quod lex*, scilicet vetus siue Moysi, *spiritualis est*, id est, spiritui & rationi hominis Luc.11.c
concors. Vel data à Spiritu sancto, qui in sacris literis dicitur digitus Dei, vt apud Lucam cum di- Exo.31.d
citur: Si in digito Dei eiicio dæmonia, &c. Et in Exo. cum dicitur: Dedit Dominus Moysi duas ta- Infra 8.a
bulas lapideas scriptas digito Dei. Legem tamen nouam siue Euangelicam infra vocat legem spiri- 2.Cor.3.d
tus vitæ, eo quod non solum à Spiritu sancto est, sed etiam Spiritus sanctus imprimit cordi quod
inhabitat, non autem inhabitabat tabulas lapideas. Deinde describit conditionem hominis, dicēs:
Ego *autem carnalis sum*, quod dupliciter exponi potest. Vno modo vt Apostolus intelligatur loqui
in persona sua, siue in persona hominis in gratia constituti, alio modo vt intelligatur loqui in per-
sona hominis destituti, siue nondum per gratiam reparati. vtroque modo accipiendo hoc prono-
men, homo, pro ratione hominis, quæ est principale in homine. Et sic vnusquisque homo dicitur
esse sua ratio eo modo loquendi, quo rector ciuitatis dicitur ipsa ciuitas, & rex regnum: quia ea quę
rex facit, regnum facere videtur. Si ergo ratio hominis sit carnalis, homo dicetur carnalis. Dicitur
autē ratio hominis carnalis dupliciter. Vno modo ex hoc quod subditur carni, eius desideriis con-
sentiendo, prout cum dicitur: Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis? Ex hoc 1.Cor.3.a
modo intelligitur de homine destituto, & nondum per gratiam reparato, qui potest de se dicere:
Ego carnalis sum venundatus sub peccato, precio proprię voluntatis implendæ. vnde Esaias: Ecce Esa.50.a
in iniquitatibus venditi estis. Alio modo dicitur ratio carnalis, non subiectiue, sed impugnatiue.
Quia impugnatur à carne siue ab inferiori portione, etiam non volens: vt cum motus primo primi
præueniunt iudicium rationis, & nituntur inclinare rationem ad illicita. vnde Apost. Caro concu- Galat.5.c
piscit aduersus spiritum, &c. & hoc modo potest exponi de homine in gratia cōstituto, sensualitate

siue portione inferiori qui potest dicere: Ego carnalis sum, id est, à carne impugnor, venundatus sub peccato, scilicet originali: quia propter primum peccatum Adę, quod dicitur originale, natura humana sic destituta est, quod inferior portio siue sensualitas contra spiritum cœpit aduersari. Ex præmissis apparet quod duplex est portio in homine, scilicet superior & inferior. Cum enim homo sit cõpositus ex anima & corpore, & anima illius sit rationalis & spiritualis, sequitur quod habet duplices potentias; quasdam quæ se tenent ex parte corporis, & quæ habent organum corporeum in quo subiectiuantur, vt sunt quinq; sensus exteriores, quatuor interiores, appetitus concupiscibilis, & irascibilis, & potentia secundum locum motiua. Aggregatum ex illis potentiis dicitur portio inferior, & sensualitas, quæ fuit in Christo passibilis. & ideo secundum eam Christus fuit viator, licet nullo prædictorum modorum diceretur carnalis: quia vtraque carnalitas ex peccato (quod nullo modo fuit in Christo) processit. Portio vero superior dicitur aggregatum ex potentiis animæ non alligatis organo corporeo, quæ sunt spirituales, prout sunt intellectus & voluntas: & secundum has Christus erat impassibilis, & comprehensor: quia clarissime videbat diuinam essentiam, cui in persona filij hypostatice coniunctus erat. Nos autem hic secundum vtramque sumus viatores. Portio tamẽ superior, scilicet intellectus & voluntas, habet imperare inferiori, quæ dicitur sensualitas. Et cum hoc fit & resistitur sensualitati, homo dicitur spiritualis. Cum vero sensualitas, quæ est inferior portio, dominatur superiori, & trahit eam ad desideria sua, homo dicitur carnalis. Non est tamen idem dicere portio superior & inferior, quod ratio superior & inferior: quia ratio siue superior siue inferior, est pars portionis superioris, & nihil aliud est quàm intellectus. Qui cum syllogisat ex causis superioribus, & æternis, dicitur ratio superior: prout vero syllogisat ex causis inferioribus vel effectibus, dicitur ratio inferior.

Quod enim operor, non intelligo.

PRobat hic quod homo carnalis sit venundatus sub peccato, & deceptus à peccato, id est, fomite, vel etiam à peccato actuali, vel diabolo; & sumit probationem ex infirmitate hominis, quæ est manifesta ex hoc quod operatur illud quod non intelligit. Illi enim qui operantur quod non intelligunt, & ducuntur in malum, quod ignorant, quantum ad hoc apparent decepti & captiui. Sic est de homine carnali, igitur. Et potest exponi tam de homine destituto & peccatore, quàm de homine iusto, & in gratia existente. Peccator enim suggestione dæmonis vel passione, aut inclinatione peruersi habitus seductus, peccando operatur quod non intelligit: quia operatur in particulari, quod scit non esse operandum in vniuersali, & sic operatur contra scientiam suam: qua
Luc.12.f scit voluntatem domini sui, quam non implet. & ideo vt Christus ait: Seruus sciens volũtatem domini, & non faciens plagis vapulabit multis. Et secundum hoc exponitur, quod operor, non intelligo, id est, peccata quæ facio non cognosco, nec considero finem & malum ad quod me ducunt. Quia vt d. Dionys. ait: Nemo intendens malum operatur. Iustus etiam in gratia constitutus in motibus primo primis, iudiciũ rationis præuenientibus operatur quod non intelligit, cum motus illi præueniant intellectum, & cum sint corporales non possunt in instanti reprimi. Non tamen operatur mente consentiendo. Et secundum hoc exponitur: Quod operor non intelligo, id est, non approbo.

Text. *Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio.*

HIc probat præcedentem propositionem, scilicet quod non intelligat quod operatur, dupliciter, per diuisionem & per effectum. primo per diuisionem eius, quod dixit; (Quod operor) sub quo duo continentur, scilicet agere bunum, & agere malum: ad quod peccatum omissionis reducitur. Per effectum autem ex hoc quod dixit, non intelligo. Quia cum intellectus moueat voluntatem per modum obiecti, eo quod voluntas est de se cæca, & nihil potest velle, nisi ab intellectu dirigatur: velle est quodammodo effectus eius, quod est intelligere. vnde si non intelligo, videor ab extrinseco agi & duci, prout seruus venundatus. dicit ergo primo quãtum ad omissionem: *Non enim quod volo bonum, hoc ago*, & sic omitto. Hæc verba prout & præcedentia possunt intelligi & exponi tam de peccatore, quàm in gratia constituto. Verumtamen ad clariorem intelligentiam sciendum est primo quod duplex est actio, videlicet completa & incompleta. Incompleta dicitur quæ solum est interior & exteriori opere non exercetur. Completa vero quando actio interior in
1.2.q.13.ar.4. ad 1. actum prosilit exteriorem. Secundo aduertendum est quod voluntas etiam est duplex, scilicet completa, quam Neoterici vocant efficacem: & incompleta siue inefficax. Voluntas completa & efficax est, quæ secluso impedimento exit in actum: & sic aliqua actio dicitur incompleta ex parte actionis, quæ est completa ex parte voluntatis: vt cum quis vult dare eleemosynam, putans se habere pecunias in marsupio, occurret pauper, mittit manum ad marsupium, & inuenit pecunias deprædatas; est tamen taliter dispositus quod daret si haberet. Illa voluntas est efficax, licet non det eleemosynam propter impedimentum: & sic actio est completa ex parte voluntatis, & non ex parte operationis: quia pauper non recipit. His suppositis exponendo hæc verba de homine peccatore, potest dicere: Non enim quod volo bonum, voluntate incompleta & inefficaci, siue in vniuersali, non ego exterius actione completa, & in particulari, insurgentibus passionibus. Scio in vniuersali dandam esse eleemosynam extremè indigenti, & elicio voluntatem dandi. Occurrit extremè indigens, insurgit passio auaritiæ, & ab illa seductus non do eleemosynam, & sic non ago bonum quod volebam prius in vniuersali. Intelligi & etiá exponi potest de homine iusto, qui potest dicere

dicere, ego per Dei gratiam iustificatus non quod volo bonum, hoc ago: quia vellem cum quiete & tranquillitate animi semper Deo deseruire, & non facio, distractionibus & passionibus insurgentibus ex fomite siue concupiscentia peccati originalis impedientibus. Quoad commissionem vero & malum, dicit: *Sed quod odi malum, hoc facio.* Quod si intelligatur de homine peccatore, debet exponi de odio incompleto in vniuersali, & de actione completa in particulari, vt sit sensus: Ego odi malum adulterij, & nollem esse adulter in vniuersali, id tamen passionibus insurgentibus in particulari hoc ago & perficio. Si autem intelligatur de homine iusto, debet intelligi de actione imperfecta, quæ consistit in sola concupiscentia præueniente iudiciũ rationis, & de perfecto odio, de quo Psalm. Perfecto odio oderam illos: & secundum hoc, sensus Apost. talis est: Ego iustus malum quod odi facio, id est, illos motus concupiscentiæ primo primos, quos deliberate & perfecte habere nollem, habeo. Et quia Lutherani & Neoterici hæretici ex peruerso huius epistolæ intellectu, negãt liberum hominis arbitrium, maximè in homine peccatore, dicentes ipsum esse claudum, & non posse nisi claudicare & male agere: & sic in omni opere quantumcunque bono etiam dando eleemosynam & honorando parentes peccare, quod est hæreticum & absurdissimum. Ideo hoc loco materiam liberi arbitrij duxi inquirendum. Ad cuius euidentiam sciendum est quod naturale & liberum in hoc differunt: quod naturale est determinatum ad vnum, sic quod non potest tendere nisi in vnum, & non ad plura opposita: prout lapis qui est naturaliter determinatus ad locum deorsum, & ignis ad locum sursum: & sic nec lapis ascendere, neque ignis descendere potest, neque lapis non descendere, neque ignis non ascendere. Ideo lapis non libere sed naturaliter siue necessario descendit: & ignis etiam non libere, sed naturaliter & necessario ascendit. Liberum autem dicitur quod non est determinatum ad vnum, sed est indeterminatum & indifferens, potens se habere ad plura etiam opposita, & sic potest agere & non agere: agere hoc vel eius oppositum. Et omnia quæ huiusmodi sunt & possunt se determinare seipsa, sunt intellectualia & libera. Et sic Deus est maximè liber, quãuis peccare non possit: quia habet liberum arbitrium perfectissimum, immutabile & indefectibile. Quia (vt dicit Anselmus) Posse peccare non est liberum arbitrium, nec pars liberi arbitrij, sed potius defectus perfectionis liberi arbitrij, & signum eius. Et quia Angeli sunt intellectuales creaturæ, habent ex natura sua liberum arbitriũ vertibile ante electionem: post electionem vero adhuc habent liberum arbitrium, sed non vertibile ad bonũ & ad malum. Angeli enim boni, qui completa electione elegerunt bonum, habent liberum arbitrium firmatum in bonum, sic quod ad plura & diuersa bona sunt indifferentes, & ad malum determinari nõ possunt, nec peccare: & opposito modo mali. Cum autem homo sit intellectualis, necesse est dicere quod ex natura sua, & in puris naturalibus est liberi arbitrij: eius tamen arbitrium est medium inter liberum arbitrium Dei & Angelorum. Quia liberum arbitrium Dei est inuertibile & indefectibile: arbitrium vero Angelorum est vertibile ad bonũ & malum ante completam electionem, & non post: arbitrium autem hominis est vertibile ante electionem & post ad bonum & malum, quandiu est in via, siue vsque ad mortem, in qua firmatur in bono vel in malo secundum merita vel demerita, prout in Angelis in completa electione. vnde Damas. dicit quod fecit in Angelis casus, facit in hominibus mors: & Iuristæ dicunt quod voluntas hominis vsque ad mortem est deambulatoria, id est, mutabilis, & mutare potest testamentum, quod morte confirmatur, vt habetur in c. Cum Marthe, extra de celebratione missarum. Et Sapiens: Vbi ceciderit lignum siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit, comparat enim hominem arbori, quæ quandiu plantata est, potest inclinari ad opposita per ventos contrarios. Sed si semel ceciderit, ibi manet. Sic homo quandiu viuit vita mortali, inclinari & mutari potest ad bonum & malum, sed postquam ceciderit per mortem, ibi manet. Si ceciderit ad Austrum, id est, in amore & charitate Dei, quæ per austrum significatur, ibi semper erit, scilicet firmatus in bono. Si vero ad Aquilonem, id est, in statu peccati mortalis, etiam ibi semper erit, scilicet firmatus in malum. Hominem autem etiam in peccato mortali existentem in hac mortali vita habere liberum arbitrium triplici via probari potest, scilicet experientia, ratione, & sacræ scripturæ authoritatibus, ac Ecclesiæ Catholicæ determinationibus, prout deductum est suprà 1. capite, interpretãdo illud: Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui. Reliquum ergo nunc est dissoluere & enucleare maximè hunc locum, quem Lutherani habent pro basi & fundamento inexpugnabili, licet nihil penitus ad eorum intentionẽ faciat. Quia, vt diximus, si Apostolus intelligatur loqui de homine peccatore, manifestum est ipsum non loqui de volitione & odio perfectis & in particulari, sed de volitione & odio incompletis & in vniuersali: vt sit sensus, quod volo bonum in vniuersali, non ago perfecte in particulari, passionibus insurgentibus, non cogentibus sed allicientibus. Nam vt dixit Dominus Cain: Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. & eodem modo de odio. Quod odi malum in vniuersali incompleto & inefficaci nolitione, hoc facio in particulari, insurgentibus passionibus concupiscentiæ allicientibus, & non necessitantibus, vt dictum est. Ad hoc autem quod obiiciũt ex 8. huius Epist. cap. Quicunque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: dicendum quod cum Deus disponat omnia suauiter, id est, naturalia mouet naturaliter, & libera libere: Ideo non sic aguntur filij Dei quin libere concurrant. Ad illud Christi: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, dictum est suprà 6. cap. exponendo illud: Gratias autem Deo quod serui fuistis peccati, quod seruitus peccati non tollit omnino libertatem: quia non necessitas, licet inclinet & difficultatem præstet. Omnibus autem aliis authoritatibus quæ adduci possunt, satisfacit similitudo data suprà cap. 1. de infirmo

Margin notes: Psalm. 137 · Anselmus. · Damascenus. · Eccles. 11. b · Iaco. 1. b · Genes. 4 · Infra 8. c · Sap. 8. a · Ioan. 8. d

cum distinctionibus sequentibus eam, scilicet complete, perfecte & incomplete, atque imperfecte, & in his quæ facilia sunt, & non habent resistentiam. Item quod bona nostra sunt principaliter à Deo, non totaliter. vide amplius infrà hoc eodem capite super verbo, Nunc autem.

Text. *Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi, quoniam bona est.*

Concludit hic ex præmissa dispositione quod lex sit bona, dicens: *Si autem, &c.* quasi dicat, Si facio quod nolo, ex hoc ipso quod nolo in vniuersali malum quod lex prohibet, consentio legi, id est, voluntas mea est concors legi, quæ hoc prohibet quod ego nolo. & ideo cōsentio legi quod bona est. Manifestum est enim quod inclinatio hominis secundum rationem est ad volendum bonum, & nolendum siue fugiendum malum, secundum naturam vel gratiam: & vtraque inclinatio est bona. vnde sequitur quod lex quæ huic inclinationi consentit & fauet, præcipiendo bonum, & prohibendo malum, eadem ratione sit bona. Ideo Salomon: Prouer.4.a Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis.

Text. *Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.*

Probat hic quod dixerat de conditione hominis, scilicet quod sit carnalis venūdatus sub peccato, & quasi aliqualiter seruus: apparet ex hoc quod ipse non agit, sed agitur à peccato. Ille enim liber dicitur, qui est dominus, & per seipsum agit & non agitur, neque ducitur ab alio. Ideo dicit: *Nunc autem*, quasi dicat: Dictum est quod per intellectum & voluntatem, id est, secundum portionem superiorem, consentio legi quòd bona est. Nunc autem dum contra legem facio, iam secundum eandem portionem & rationem non operor illud quod facio contra legem, sed quod inhabitat in me peccatum. Et hoc quidem manifestum est in homine in gratia constituto, quoad motus concupiscentiæ primo primos, qui præueniunt iudicium rationis, quod portio superior, cum præueniatur ab illis, non operatur illos, sed fomes, id est, appetitus sensitiuus, qui inhabitat, elicit, & operatur illos. Illud enim dicitur homo operari, quod per rationem per quam dicitur homo, operatur. Ideo motus concupiscentiæ, qui non sunt imperati à ratione, sed à fomite, non operatur homo, sed fomes peccati, quod hic ab Apostolo vocatur peccatum quod inhabitat.

Ex hoc loco perperam intellecto, multi hæretici sumpserunt occasionem erroris. Aliqui quod semper simus in peccato & in ira Dei, etiam si simus iustissimi, sed Deus non imputat, vt suprà 4. cap. recitauimus & improbauimus, exponendo illud Dauidis ab Apostol. allegatum: Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. Alij vero Manichæorum errorem renouantes, dixerunt quod nos nihil operamur, sed mere passiue nos habemus, attribuentes Deo tanquam primo principio bono, omnes operationes bonas. Et diabolo tanquam primo principio malo, omnes operationes malas. Arist. 8. phy. Isti non egent improbatione, cum euidens sit in lumine naturali, & naturali ratione demonstrari possit: vnum tantum esse primum principium omnium rerum. Neoterici vero hæretici præmissis peiores, non verentur dicere non solum mere passiue nos habere in operationibus nostris, sed etiam omnes operationes tam bonas quàm malas à Deo esse, ita vt non magis sit opus Dei conuersio D. Pauli, quàm perditio Iudæ. Horum blasphemus error & hæresis, non solum ratione naturali, sed etiam plurimis sacræ scripturæ testimoniis reprobatur. Manifestum est enim potentias à Deo esse datas animalibus ad operandum operationes proprias, propter quas dicuntur & ipsa animalia operari, vegetare, generare, videre, audire, comedere, moueri, & sic de aliis. Nec dicimus Deum portare bladum ad molendinum, nec ipsum moueri, cum asinus bladum portat, & mouetur, licet effectiue concurrat ad motum & delationem. Et si asinus in illa delatione nihil operaretur, frustra esset ei data illa vis motiua, quod est absurdum, cum Deus & natura nihil faciant frustra. Marci ult.d Est etiam hic error oppositus ei quod scribitur apud Marcum: Illi autē profecti 3.Cor.15.b prædicauerunt vbique Domino cooperante, &c. Si Deus cooperabatur, sequitur quod etiam Apostoli operabantur. est etiam contra illud d. Ioan. in tertia epistola, Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, sicut cooperatores veritatis. Et contra illud Apostoli, Gratia Dei in me vacua non fuit, sed abundantius omnibus illis laboraui, non ego (scilicet solus) sed gratia Dei mecum. Aduersatur 1.Cor.3.b etiam illi quod dicit Apostolus, Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem Ioan.18.f suum. Præterea si nos nihil operaremur, quomodo dixisset Christus Pilato: A temetipso hoc dicis, Ioan.11.g an alij tibi dixerunt de me? Et D. Ioan. de Cayphą loquens scribit: Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, &c. Ergo poterat aliquid à semetipso dicere. Insuper Apostol. suprà dixit: Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt. Non abs re ergo hic error condemnatus fuit in concilio Tridentino. Sessione 6. canone 4. vbi dicitur: Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum nihil cooperari, assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam, se disponat ac præparet, neque posse dissentire si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere mereque passiue se habere, anathema sit. Et canone 6. dicitur: Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, ita vt bona Deum operari non permissiue solum, sed etiam proprie & per se, vt sit eius proprium opus non minus perditio Iudæ quàm vocatio Pauli, anathema sit. Nec obstat id quod dicit Esaias 26. cap. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Nec illud Apostol. Philippens. secundo: Deus est qui operatur in vobis velle & perficere, quia vterque intelligit de operibus bonis. Nam vt dicit Oseas 13. cap. Perditio tua ex te Israel, tantum in me auxilium tuum. vel si intelligatur de malis, debet intelligi secundum substantiam operis, & non quantum

ad deform

ad deformitatem & de bonis principaliter. Et id quod Apostolus hic dicit: Iam non ego operor, sed quod inhabitat in me, nullo modo fauet: quia propriè intelligitur de homine iusto, vt suprà expositum est, cum actiones sunt suppositorum & non potentiis. vnde manifestum est hominem iustum illos motus primo primos per appetitum sensitiuum operari, sed non libere, & inquantum rationalis, cum præueniant deliberationem rationis, à qua dicitur homo, sed operatur illos inquantum animal. Et hoc bene innuit Apostolus cum ait: Si quod nolo, vt ratione vtens, facio vt animal: iam non facio vt homo, sed quod inhabitat in me peccatum, id est, ex inclinatione fomitis siue appetitus sensitiui. Si vero loquamur de homine peccatore, non potest propriè intelligi: quia id quod homo peccator non vult in vniuersali malum, consideratis omnibus circunstantiis, volendo illud malum in particulari, ratio eius peccato consentit, & ideo ipsemet operatur. vnde D. August. ait: Multum fallitur homo qui consentiens est concupiscentiæ carnis suæ, & quod illa desiderat decernens facere, & statuens putat sibi adhuc esse dicendum: Non ego operor illud, cum *Ose 13.e*
Oseas dicat: Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum. Potest tamen impropriè exponi de homine peccatore. Actio enim attribuitur principali agenti, quod secundum proprietatem suam mouet: non autem mouenti quod agit, vel mouet secundum proprietatem alterius, à quo mouetur. Manifestum est autem quod ratio hominis secundum illud quod est sibi proprium, non inclinatur ad malum, sed solum secundum quod mouetur à concupiscentia. & ideo operatio mali, quam ratio facit, prout est à concupiscentia victa, attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominem intelligitur, eo quod concupiscentia non posit vincere rationem, nisi ratio sic subiiciat illi, quia, vt dictum est: Subter te erit appetitus tuus. Dicitur tamen operari impropriè, eo quod allicit & inchoat rationem ad se, & est causa sine qua non. Dicitur autem peccatum inhabitare in homine, non quod peccatum pro formali sit res aliqua, cum sit priuatio boni, sed per effectum: quia effectus eius manet in homine, scilicet appetitus sensitiuus destitutus ex illa destitutione, inclinatus ad prosequendum delectabilia sibi contra dictamen rectæ rationis. Et hoc modo per effectum Spiritus sanctus etiam habitat in nobis: quia gratia, & charitas quæ est effectus Spiritus sancti, manet in nobis.

Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. *Text.*

HIc probat quod peccatum inhabitans in homine operetur malum, quod homo facit. Et hæc probatio est satis manifesta, si verba referantur ad hominem in gratia constitutum, qui per gratiam Christi liberatus est à peccato, vt dictum est suprà 6. Quia gratia Dei non habitat in *Supra 6 b*
carne, sed in mente. vnde infrà 8. dicitur: Quod si Christus in nobis est, corpus quidem mortuum *Infra 8.b*
est propter peccatum: Spiritus autem viuit propter iustificationem. Igitur in carne adhuc dominatur peccatum, quod operatur concupiscentias carnis. Carnem hic accipit pro portione inferiori simul cum membris. Sic enim caro distinguitur contra spiritum, & repugnat illi. dicit ergo: Assersum est quod in me etiam per gratiam reparato, peccatum, id est, fomes, siue appetitus sensitiuus in me inhabitans operatur illos motus primo primos. Quia scio per rationem & experimentum habeo, quod bonum, scilicet gratiæ, quo reformatus sum, non habitat in me. Et ne intelligatur secundum rationem & in mente, exponit, hoc est in carne mea. Nam in me, id est, in corde meo & mente, siue in portione superiori, hoc bonum inhabitat. vnde Ephes. scribens, dicit: Habitare Christum *Ephes.3.d*
per fidem in cordibus vestris. vnde patet quod hoc verbum non patrocinatur Manichæis, qui dicunt carnem non esse bonam secundum naturam, & ita nó esse creaturam Dei bonam. Non enim Apost. hic agit de bono naturæ, sed de bono gratiæ quò à peccato liberamur. Si vero hæc verba intelligantur de homine peccatore nondum per gratiam reparato, hæc probatio est manifestior, sed tunc superfluit illa expositio (hoc est in carne mea) cum certum sit quod bonum gratiæ non habitat, nec in carne, nec in mente, hominis peccatoris. Cum autem Apost. non fuerit superflue locutus, apparet quod in præcedentibus intendebat loqui de homine iustificato. Si vero obiiciatur quod homo iustificatus habet in appetitu sensitiuo duas virtutes infusas, & duo dona Spiritus sancti, quæ secundum d. Thom. fluunt à gratia, sicut potentiæ ab anima. habet enim in appetitu concupiscibili virtutem temperantiæ, & donum timoris: & in appetitu irascibili virtutem fortitudinis & donum Spiritus sancti, qui dicitur fortitudo. Et per consequens in carne, siue in portione inferiori hominis iustificati, habitat aliquod bonum gratiæ: & tamen Apostolus hic vniuersaliter negat. Dicendum quod Apostolus hic solum intendit excludere bonum, quod totaliter impedit dominium peccati, siue quod totaliter subiicit appetitum sensitiuum rationi, vt nullo modo posit aliquid concupiscere contra spiritum, nec aliquo modo inclinare ad malum, prout erat in Adam, & erit in beatis.

Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. *Text.*

EXplicatius hic declarat quod non inhabitet in carne bonum ex facultate & difficultate hominis. Facultas ostenditur ex actione, & difficultas ex impedimentis vel defectu virtutis. Primo igitur ponit facultatem quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis potestate. vnde dicit: Velle mihi adiacet, id est, propinquum est mihi, quasi sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in potestate hominis quàm eius voluntas, vt diuus August. dicit. Deinde ponit difficultatem seu defectum virtutis, dicens: *perficere autem bonum non inuenio*, passionibus carnis contra spiritum & voluntatem insurgentibus. Ex quo apparet quod bonum gratiæ non inhabitet in carne, cum caro

insurgat & resistere nitatur, quantum potest, bonæ voluntati gratiæ informatæ. Si intelligatur de homine iustificato, & multo minus habitat bonum in homine peccatore gratia priuato: quia passiones in eo amplius insurgunt, & resistunt bonæ voluntati tendenti in bonum morale, connaturale & facilè prout suprà dictum est. Ex hoc loco possumus probare liberum arbitrium esse in homine, quod scilicet potest bonum imperfectum siue morale cum concursu generali, quo ad bona connaturalia facilia, vt comedere, bibere, plantare vineas, ædificare domos, dare eleemosynam ex pietate naturali, honorare parentes, nutrire filios, vt dictum est. Ad bonum autem arduum & difficile, vt resistere passionibus inclinantibus ad malum, potest sine gratia gratum faciente: non tamen absque speciali Dei auxilio & concursu, qui concursus specialis est gratia gratia data: & ideo vocatur à diuo Tho. & Aug. auxilium gratiæ. Sed bonum perfectum, id est, meritorium non potest
Hier. 10. d absque gratia gratum faciente: ideo dicit hic, *perficere autem bonum non inuenio*, scilicet in mea po-
Prouer. 16. b testate. & ideo Hier. dicit: Non est hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat gressus suos.
Philip. 2. b Et Salomō, postquam dixit, Cor hominis disponit viam suam: sed Domini est dirigere gressus eius.
Esa. 26. e Et sic debet intelligi illud Apost. Deus operatur velle & perficere pro sua bona voluntate: & illud
Thren. 3. d Esa. Omnia opera nostra, scilicet perfecta operatus es in nobis domine, principaliter. Et illud Hie-
Infra 9. e rem. Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur, & illud infrà 9. Non currentis neque volentis, scilicet vello & currere perfectum sed miserentis Dei. Et ideo hæc verba, *Velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio*, non possunt aliquo modo patrocinari Pelagianis, qui dicebant quod initium boni operis etiam meritorij est à nobis, inquantum volumus bonum: perfectio autem est per gratiam, quia quo ad bonum opus meritorium, debet intelligi, velle adiacet mihi, scilicet per gratiam reparato ex operatione diuinæ gratiæ, per quam non solum volo bonum, sed etiam aliquid boni facio. vel potest intelligi de perfecto & continuato bono vsque ad finem. absque macula peccati venialis, in quo nemo in peccato originali conceptus continuare & perseuerare potest.
1. Ioan. 1. e vnde diuus Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. & Salomon: Non est homo qui fa-
Eccle. 7. d ciat bonum, & non peccet, scilicet aliquando: ad perseuerandum enim vsque ad finem requiritur speciale auxilium. possunt etiam hæc verba exponi de proficientibus in gratia, qui vellent amplius proficere quàm proficiant. Si verò referantur ad hominem peccatorem gratia destitutum, sic exponi possunt, vt velle accipiatur pro voluntate incompleta & vniuersali, quæ ex instinctu naturæ siue synderesi in quibuscunque etiam peccantibus inclinatur ad bonum. vnde Phi-
1. Ethic. losop. Bonum est quod omnia appetunt. Sed illud velle adiacet homini quasi infirmum, nisi gratia Dei voluntati tribuat efficaciam perficiendi. Et ideo de operibus meritoriis vel disponentibus ad gratiam intelligitur id quod dicit: Non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis aliquid co-
2. Cor. 3. b gitare, scilicet perfectè & meritoriè: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est, vt ex contextu apparet. Possumus tamen aliquid ex nobis, cum concursu generali Dei, cogitare de his quæ sunt connaturalia, vt dictum est.

Text. *Non enim quod uolo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago.*

HIc explicatius declarat quod perficere bonum non venit ex actione hominis, quæ est signū & effectus facultatis eius. Ex hoc enim apparet quod homo non inuenit perficere bonum: quia non agit bonum quod vult: & quia facit malum quod non vult. quod fuit superius expositum.

Text. *Si autem quod nolo, illud facio, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.*

REsumit conclusionem quam præmiserat, & quam iam exposuimus. Sed aduertendum quod ex vno & eodem medio Apostol. concludit duo, quæ suprà posuerat, scilicet bonitatem legis, & dominium peccati. Primò dixit, Si autem quod nolo illud facio, consentio legi quod bona est, Secundo, cum dicit hic: *Si autem quod nolo illud facio, non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Quarum duarum cōclusionum prima pertinet ad id quod dixerat, lex spiritualis est. Secunda ad id quod dixerat, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Sed primam conclusionem de bonitate legis elicit ex illo medio quod dicit, nolo, scilicet secundum rationem, quæ lex prohibet, ex quo patet legem esse bonam. Sed ex parte eius quod dicit, facio, concludit in homine dominari peccatum, quod voluntatem rationis operatur.

QVARTA PARS VII. CAPITIS.

Text. *Inuenio igitur legem, uolenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet.*

OStenso prius quod lex sit bona, eo quod concordat rationi: in hac 4. huius cap. parte Apostol. infert duas conclusiones secundum duo quæ præposuerat. Primum fuit quod lex spiritualis est: & probato quod sit bona, intendit probare ex illa bonitate quod sit spiritualis. ratiocinatur igitur sic: *Inuenio*, scilicet per experimentum, legem, scilicet Moysi consonam mihi volenti facere bonum, id est, rationi meæ quæ spiritualis est, per quam bonum approbo, & malum detestor, dum & ipsa lex mādat bonum, & prohibet malum. Et hoc, scilicet fuit necessarium, *quoniam*, id est, quia *malum*, id est, peccatum vel fomes peccati, *mibi adiacet*, id est, iuxta rationem meam iacet, quasi car-
Mich. 7. b nem meam inhabitans. vnde Micheas: Ab ea quæ dormit in sinu tuo (id est à carne) custodi claustra oris tui. Necessitas ergo legis est ex parte mali adiacentis: Si enim bonum gratiæ esset ex vtraque parte superiori & inferiori portione iustificati hominis, inueniret homo spiritualis legem vtilem, sed ex parte contrarietatis in homine existentis, ex hoc quod malum adiacet homini etiam iustificato: lex inuenitur tanquam frenum ad cohibēdum pronitatem peccati, quæ se tenet ex parte carnis, siue exterioris hominis. Ideo subdit, *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.* Hic

declarat

declarat ſpiritualitatem legis per ſignum, dicens, *Condelector, &c.* Nullus enim delectatur niſi in eo quod eſt ſibi conueniens: homo autem delectatur in lege ſecũdum interiorem hominem, id eſt, portionem ſuperiorem ſiue rationem & mentem quæ interior homo dicitur. Non quod anima ſit effigiata ſecundum formam hominis, vt Tertul. poſuit, vel quod ipſa ſola ſit homo, vt Plato voluit, dicens, quod homo eſt anima vtens corpore. Sed quia id quod eſt principalius in homine dicitur homo. Hoc eſt autem mens ſiue portio ſuperior, quæ ſolum comprehendit duas potentias ſpirituales non vtentes organo corporeo, ſcilicet rationem & voluntatem: quæ nonnunquam ſub ratione comprehenditur, licet principalius in homine ſecundum exteriorem apparentiam ſit corpus, ſic exterius effigiatum cum potentiis ſenſitiuis, quod dicitur homo exterior. Sed ſecundum rei veritatem illud dicitur principalius, quod eſt intrinſecum, prout mens ſiue ratio & voluntas rationi conformis, quæ hic dicitur homo interior: Cui, vt Pſalm. dicit: Suauia ſunt eloquia Dei, ſecundum illud: Habentes ſolatio libros ſanctos, qui in manibus noſtris ſunt. *Pſal. 115. Mar. 10. b*

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. *Text.*

ALiam concluſionem hic ſubiungit correſpondentem ei quod ſuprà dixerat: Ego autem carnalis ſum venundatus ſub peccato. Ad cuius intelligentiam, ſciendum eſt quod in præcedenti diſcurſu, & hîc Apoſt. ponit quatuor leges, duas alteris duabus oppoſitas, ſcilicet legem Dei, & legem mentis, ex vna parte: & legem peccati, & legem membrorum, ex alia: lex Dei & lex mentis differunt, ſicut effectus & cauſa: quia lex mentis eſt effectus legis Dei: lex enim mẽtis ſiue naturalis nihil aliud eſt quam participatio legis æternæ Dei. conueniunt autem, quia lex mentis ſiue naturalis concordat cum lege ęterna Dei, & ſubdit hominem legi æternæ Dei, & ſic ſe conſequuntur. Lex autem peccati & lex membrorum, etiam ſe conſequuntur, & habent oppoſitos effectus. Quia ſicut lex mentis ſubdit hominẽ legi æternæ Dei, ſic etiam lex membrorum ſiue carnis, ſubdit hominem legi peccati. Et quamuis tam lex peccati quã lex carnis ſunt in membris ſiue in portione inferiori, differunt tamẽ in hoc quòd lex carnis eſt naturalis inclinatio inferiorum virium ad propria bona, ſcilicet eis ſuauia & delectabilia, ſecundum ſenſum vel appetitum. Lex verò peccati, eſt pœna peccati originalis, & eſt deordinatio earundem viriũ derelicta ex perditione iuſtitiæ originalis, & ſic non diſtinguũtur materialiter ſiue ſubiecto, ſed formaliter penes principia. Quia lex peccati dicitur fomes ſiue appetitus ſenſitiuus, deſtitutus iuſtitia originali ex peccato primi parentis: lex autẽ membrorum ſiue carnis, dicitur idem fomes ſiue appetitus ſenſitiuus, inquãtum eſt inclinatus ad proſequendum delectabilia ſibi, contra dictamen rectæ rationis. Verùm nec lex carnis ſiue membrorum, nec lex peccati dicuntur propriè leges, ſed duntaxat metaphoricè & ſimilitudinariè propter duplicem ſimilitudinem. Prima, quia quemadmodum lex inducit ad bonũ faciendum, ſic fomes ad peccandum. Secunda ſimilitudo eſt, quia quemadmodum lex ligat, ſic fomes videtur quodammodo ligare propter attractionem, licet efficaciter non liget. Poteſt etiam eſſe ſimilitudo per comparationẽ ad cauſam: quia cum fomes ſit quædã pœna peccati, duplicẽ habet cauſam: Primam quidem peccatum primi parentis quod in peccatore dominium accepit, & ei legẽ, quæ eſt fomes, impoſuit, prout dominus ſeruo victo legem imponit. Alia cauſa fomitis eſt Deus, qui hãc pœnam Adæ peccanti, & omnibus ab eo per propagationem carnalem & ſeminalem rationem deſcendentibus impoſuit, vt rationi eorum inferiores vires non obedirent deſpoticè. Et ſecundum hoc ipſa inobedientia inferiorũ virium lex quodammodo dicitur, inquantum eſt pœna per legem diuinæ iuſtitiæ introducta, prout iuſti iudicis ſententia quaſi lex reputatur: ſecundum illud: Et factum eſt *1. Reg. 33. f* hoc ex die illa & deinceps conſtitutum & præfinitũ & quaſi lex in Iſrael vſq; ad hanc diem. Et hæc quædam lex peccati ſiue fomitis eſt materialiter diffuſa in omnibus potentiis ſenſitiuis, & membris, quæ omnia per iuſtitiam originalem omnino ſubdebantur rationi, & ex eiuſdem iuſtitiæ originalis amiſſione ſunt deordinata, & reſiſtunt rationis imperio, principalius tamen appetitus ſenſitiuus, tam concupiſcibilis quam iraſcibilis, qui dominatur aliis membris quę deſeruiunt concupiſcentiæ ad peccandum, prout dictum eſt ſuprà 6. cap. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ, &c. Hæc lex carnis fomitis membrorum ſiue peccati, habet duos effectus, ſcilicet reſiſtere rationi, & eam captiuare, id eſt, vehementer inclinare ad peccandum. His ſuppoſitis facilis erit intellectus Apoſtoli, *Video, &c.* quaſi dicat: Aſſertum eſt quod lex ſpiritualis eſt: & ego carnalis venundatus ſub peccato: hoc enim experimento dicere & inferre impellor. Quia video aliam legem in membris meis, ſcilicet legem carnis fomitis & membrorum repugnantem legi mentis meæ, id eſt, legi naturali quæ conformatur legi Dei, Moſaycæ vel Euangelicæ ſecundum exigentiam temporis, & captiuantem, id eſt, vehementer, non tamen neceſſario, me inducentem in legem peccati, id eſt, ad committendum peccata, & perſeuerandum in illis. Magna enim vi fertur in ſenſibilia, vt voluntatem extra lineas rationis trahat, vt fiat mancipium peccati & mortis. *Infœlix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Hic agit de liberatione peccati, & mouet dubitationem in qua primo fatetur ſuam miſeriam, cum dicit: *Infœlix homo*, quod quidem eſt per peccatum quod habitat in homine, ſiue quantum ad carnem tantum, prout in homine iuſto, ſiue quantum ad mentem & carnem ſimul, vt in peccatore. vnde Salomon: Miſeros facit populos peccatum. & Dauid: Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſq; in finem, ſcilicet vitæ. Deinde quærit, dicens: Quis me liberabit à corpore mortis huius? Quæ interrogatio videtur eſſe hominis iuſtificati, ſe miſerum profitentis, ratione carnalium motuum inſurgentium pro ſua liberatione ſuſpirantis, *Prouer. 14. b Pſal. 37. b*

Philip.1.c Psal.141.b 2.Cor.5.a prout alibi dicebat: Cupio dissolui, & esse cum Christo. Et Dauid qui dicebat: Educ de carcere animam meam. Sciendum tamen quod in corpore hominis potest considerari natura ipsius corporis, quæ est conueniens animæ, & quoad hoc non vult anima separari seu expoliari, sed potius superuestiri: & sic nō suspirat vt liberetur à corpore absolutè, sed à corpore mortis huius, hoc est à corpore, quatenus ministrat mortem: est enim quædam mors pati sensualitatis motus ac etiam corruptio corporis, quod aggrauat: & ideo secundum hoc signanter dicit de corpore mortis huius. *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Respondet hic præmissæ interrogationi, dicens quod homo non potest liberari à corpore mortis huius, siue à corruptione corporis, nec ab infectione animæ propriis viribus, sed solum per gratiam Christi, qui est filius naturalis, & potest nos liberare. vnde dicit: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Ideo dicit: *Gratia Dei*, s. liberabit, *per Iesum Christum*, per quem gratia & veritas facta est. Hæc autem gratia liberat à corpore mortis huius dupliciter. Vno modo quia facit quod corruptio corporis mēti non dominetur, trahens eam ad peccandum. Alio modo, vt corruptio corporis totaliter tollatur in resurrectione. Quantum ad primum conuenit dicere peccatori: Gratia liberabit me de corpore mortis huius, id est, liberabit me à peccato originali, in quod est anima inducta ex corruptione corporis, sed à culpa illa iam iustus liberatus est. vnde cōpetit ei dicere: Gratia Dei liberabit me de corpore mortis huius. vt, s. in corpore meo non sit infectio nec corruptio peccati per consensum in hac via & passionum & mortis in resurrectione. *Igitur ergo ipse mente seruio legi Dei: carne autē legi peccati.* Hic infert conclusionē exortam ex illo quod suprà dixerat, per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. Hæc conclusio secundum duas præmissas expositiones diuersimodè ex præmissis infertur. Secundum enim quod præmissa verba exponantur in persona peccatoris, sic inferenda est conclusio: Dictum est quod gratia liberabit me à corpore mortis huius, vt si ab eo non deducar in peccatum, ego quando ero liberatus mente, id est, intellectu & voluntate, seruio, id est, seruiam legi Dei, secundum carnem autem legi peccati, quæ quidem in carne remanet propter fomitem. Si autem exponantur in persona iusti, sic inferenda est gratia Dei: per Iesum Christum liberabit me à corpore mortis huius, scilicet vt in me non sit corruptio peccati & mortis. Igitur ergo ipse vnus & idem antequam plenè liberet, mente seruio legi Dei, ei consentiens: carne autem seruio legi peccati, inquantum caro mea secundum legem peccati & fomitis mentem præueniens mouet me ad concupiscendum, cui tamen non consentio mente.

EPITOME VIII. CAPITIS.

CAput hoc 8. est quædam expositio & consummatio eorum quæ à 5. cap. hucusque deduxit Apostolus de facultate & vtilitate gratiæ Dei. Nam in illo cap. post enarrationem bonorū quæ nobis contulit, inchoauit memorare illa à quibus nos liberat, puta à macula culpæ originalis. Et in 6. cap. De protectione ab actualibus, & in 7. cap. De absolutione à lege veteri. In hoc autem cap. primo concludit nos per gratiam seruatos fuisse ab omni damnatione, tam culpæ quam pœnæ, quod probat ex lege spiritus per gratiam data, quæ est causa vitæ. & sic liberat hominem à peccato & morte, quæ est effectus peccati, à quibus lex liberare non poterat. Deinde assignat causam legis spiritus, s. Christi incarnationem, declarans eos quibus non prodest, s. ambulantibus secūdum carnem, subiungens rationem, effectum ac pœnam ambulantium secundum carnem. Secundò ibi, *Quoniam sapientia, &c.* probat quod prudentia carnis est mors propter inimicitiam quam habet cum Deo, à qua fideles sunt liberati per inhabitantem spiritum. Tertio ibi, *Quicunque, &c.* ostendit mercedem & effectus spiritus, qui sunt directio, adoptio, testimonium filiationis, & cōsecutio futuræ hæreditatis, quæ est vita æterna. Quarto ibi, *Existimo enim, &c.* Assignat causam dilationis immortalitatis vitæ æternæ, & hæreditatis filiorum Dei, ostendendo excellentiam gloriæ, comparando eam ad passiones huius temporis. Quintò ibi, *Non solum, &c.* ostendit quod omnes etiā iusti ac primitias spiritus habentes, passionibus corporalibus subditi sunt, in illis tamen spe & Spiritu sancto iuuantur. Sextò ibi, *Sumus, &c.* ostendit modum quo Spiritus sanctus iuuat exteriores euentus in bonum nostrum dirigēdo, quod probat ratione qua concludit quod sancti quos Deus promouet, nullum incommodum pati possunt à malo pœnæ attento fauore Dei qui proprio filio non pepercit. Postremò ibi, *Quis accusabit, &c.* ostendit quod nullum incommodum pati possunt à malo culpæ, attento Christi pro nobis interpellantis auxilio, declarando certitudinem liberationis ab illo per virtutem gratiæ & charitatis, quæ est in Christo Iesu Domino nostro.

EXPOSITIO LITERALIS VIII. CAPITIS.

NIhil *ergo nunc damnationis*, id est, obligationis culpæ aut pœnæ, *est his qui sunt*, perfectè incorporati per baptismum, fidem, & dilectionem, *in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant*, id est, qui nullo modo desideria & concupiscentias carnis sequuntur. *Lex enim spiritus vitæ in Christo* Hier.31.f *Iesu*. i. gratia quam Spiritus sanctus infundit animæ vt det ei vitam spiritualem, *liberabit me à lege peccati*, id est, à fomite, qui inducit ad peccatum ne dominētur mihi, vel à consensu & operatione peccati: *Nam quod erat impossibile legi*, scilicet naturali & scriptæ, in quo, id est, in qua re, scilicet iustificatione vel liberatione damnationis, *infirmabatur per carnē*, id est, debilis erat & nō poterat iustificare per carnales obseruantias, fomite impediente ad adiuuandum & perficiendū benedictionem promissam *Deus*, s. pater, *Filium suum mittens in similitudinem carnis peccati*, id est, habentem veram Gen.22.d carnem humanam, non quidem peccato obnoxiam, prout habēt cæteri homines, qui subiecti sunt peccato originali: sed similē carni peccati in figura, sensibilitate, passibilitate, & mortalitate, sicut est caro

est caro peccatorum, *& de peccato*, id est, pro peccato in carne Christi commisso, virtute suę passionis quæ dicitur peccatum propter similitudinem peccati, vel per hoc quod factus est *hostia* pro peccato, *damnauit peccatum in carne*, id est, debilitauit fomitem peccati in carne nostra, & ita satisfa- [Ioan.1.a] ciendo abstulit peccata mundi: *ut iustificatio legis*. i. iustitia quam lex promittebat, & quam aliqui [Deut.4.d] ex lege separabant, *impleretur*, id est, perficeretur *in nobis*, s. existentibus in Christo incorporatis, *qui non secundum carnem ambulamus*, id est, qui non sequimur desideria & concupiscentias carnis, *sed secundum spiritum*, id est, ambulamus secundum instinctū siue inspirationem Spiritus sancti, prout [Gal.5.c] præceptum est nobis. *Qui enim secundum carnem sunt*, id est, qui intenti & subditi sunt carnalibus desideriis, *quæ carnis sunt sapiunt*, id est, approbant & iudicant ea esse simpliciter bona, quæ carni sunt placita, & hoc est habere sapientiam carnis ad faciendū mala. *Qui verò secundum spiritum sunt*, [Hiere.4.f] id est, qui Spiritus sancti inspirationem sequuntur *quæ sunt spiritus sentiunt*, id est, iudicant, & rectum sensum, ac iudicium in spiritualibus habent, & non illi qui approbant iudicia & inclinationes carnis, qui, s. dicuntur habere prudentiam carnis, quæ est eis plurimum nociua. *Nam prudentia carnis mors est*, id est, causa mortis æternæ, *prudentia autem spiritus*, id est, approbatio eorum quæ inspirantur à Spiritu sancto, *vita & pax*. i. causa vitæ, gratiæ & gloriæ, in qua erit pax perfectissima.

SECVNDA PARS VIII. CAPITIS.

Q*Voniam sapientia carnis inimica est Deo*, eo quod contra legem Dei hominē inclinat. *Legi enim Dei non est subiecta*, id est, subiici non vult, *nec enim potest*: quia peccatum cum sit auersio à Deo siue à lege Dei, non potest fieri subiectio, quāuis ille qui subiectus est vitio, possit per gratiam Dei liberari à vitio, & subiici Deo, nunquam tamen vitium potest subiici Deo. Quemadmodum licet ille qui est albus, possit fieri niger, nunquam tamen albedo fiet nigredo. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt*, cum sint inimici eius, quandiu concupiscentias carnis sequuntur. *Vos autem in carne non estis*, id est, in vitiis carnis non ambulatis, *sed in spiritu*, id est, spiritum & rationem sequimini, *Si tamen spiritus Dei habitat in vobis*, scilicet per charitatem per quam efficimur templum Dei, & per quam Spiritus sanctus habitat in nobis. *Siquis autem spiritum Christi*, id est, Spiritum sanctum qui dicitur spiritus Christi, eo quod à Christo naturali Dei filio procedit, qui etiam dicitur spiritus Dei patris, cum ab ipso pariter procedat, *non habet*, per effectum amoris & charitatis, *hic non est eius*, id est, non est membrum Christi viuum, sed mortuū: prout membrum corporis quod per animam non viuificatur. *Si autem Christus in vobis est*, per spiritum suum, id est, per charitatem & amorem, quæ attribuitur Spiritui sancto, per quas oportet vos esse conformes Christo, *corpus quidem*, s. vestrum *mortuum est*, id est, necessitati mortis & passionibus rationem præuenientibus subiectum & adiudicatum est, *propter peccatum*, s. primi parentis per propagationem carnis in vos transfusum, ex quo subiectio mortis & rebellio, siue concupiscentia præueniens liberum rationis iudicium secuta est. *Spiritus verò*, id est, mens vestra, quæ iam renouata est à peccato, *viuit* vita gratiæ, *propter iustificationem*, qua à Spiritu sancto per gratiā iustificati estis: *Quod si spiritus eius*, s. Dei patris tanquam ab ipso procedens, *qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis*, vna cum patre & seipso Christo, secundum diuinitatem: cum virtus sanctæ Trinitatis sit tantum in tribus personis, *viuificabit & mortalia corpora vestra*, s. in resurrectione generali, in qua corpora vestra sic erunt viuificata, quod erunt non solum immortalia, sed etiam impassibilia passione corruptiua: & hoc faciet, *propter inhabitantem spiritum eius in vobis*, id est, virtute Spiritus sancti inhabitātis in vobis. *Ergo fratres debitores sumus*, Spiritui sancto, propter multa beneficia quæ nobis ab eo proueniunt, *non carni ut secundum carnem viuamus*, id est, carnis desideria perficiamus. *Si enim secundum carnem vixeritis*, sequendo eius concupiscentias, *moriemini*, scilicet morte culpæ in præsenti seculo, & morte gehennæ in futuro. *Si autem spiritu*, id est, per spiritum *facta carnis*, id est, opera siue passiones quæ ex concupiscentia carnis pullulant, *mortificaueritis* ieiuniis, vigiliis, orationibus, ac aliis bonis operibus, *viuetis* vita gratiæ in præsenti, & vita gloriæ in futuro.

TERTIA PARS VII. CAPITIS.

Q*Vicunque enim spiritu Dei aguntur*. i. diriguntur & ducuntur ex amore & dilectione seruientes Deo, *hi filij Dei sunt*, s. spirituales, tanquam per semen spirituale, quod est verbum Dei, vel per instinctum, siue spirationem Spiritus sancti generati. *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore*, sicut olim in lege Moysi, quæ data fuit in terrore tonitruorum, & fulgurū corruscantium [Exod.19.b] super terram: quem terrorem non incussit Deus mittendo Spiritum sanctum in die Pentecostes, nec incurrit mittendo illū in particulari iustificatione: *sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei*, qui est spiritus amoris patris & filij, per quem nos adoptat, id est, acceptat & reputat filios, vt intrepide postposito quocunque timore, possimus ad eum recurrere, sicut filij naturales ad patrem naturalem, *in quo*, s. Spiritu sancto, ex affectu amoris filialis quem causat in nobis, *clamamus*, magna intentione ex affectu cordis: *Aba pater. Ipse enim spiritus*, s. sanctus, *testimonium* coniecturale, *reddit* [Marc.14.b] *spiritui nostro quod sumus filij Dei*, s. adoptiui dum bene agimus. *Si autem filij*, s. sumus per Spiritum [Rom.3.b] sanctum, sequitur quod sumus *& hæredes*, cum non solum filio naturali, sed etiam adoptiuo debetur hæreditas, *hæredes quidem Dei*, quia videbimus eum sicuti est, & fruemur eius beatitudine, in [Ioan.3.a] quibus consistit hæreditas: *Cohæredes autem Christi*, qui est principalis filius, cuius filiationem nos participamus, & participabimus hæreditatem: *Si tamen compatimur*, id est, similiter patimur & patienter sustinemus tribulationes huius mundi, prout ipse patiēter sustinuit: *ut & cōglorificemur*, id [Philip.3.d] est, similiter cōglorificabimur in anima & corpore, quod configuratū erit corpori claritatis suæ.

QVARTA

QVARTA PARS VIII. CAPITIS.

Esa.54.c EXistimo enim ego expertus gloriam & labores, *quod non sunt cõdignæ*, id est, æquales siue secundum æqualitatem dignæ, *passiones*, id est, tribulationes & miseriæ *huius temporis*, id est, quas patimur in hoc seculo: quia sunt paucæ & breuissimæ durationis, *ad futuram gloriam*, quæ erit æterna & indeficiens, *quæ reuelabitur*, id est, manifestabitur, *in nobis*, expectantibus, *&c.* *Nam expectatio creaturæ*, id est, hominis iustificati, qui dicitur principalis creatura huius mundi, sub cuius pedibus Psalm.8.b subiecit Deus omnia. Vel homo iustificatus *reuelationem*, id est, manifestationem & adoptionẽ gloriæ, *filiorum Dei*, quæ fiet in resurrectione & iudicio generali, *expectat*, id est, assiduè summo desiderio & affectu optat, quam necesse habet expectare, cum nõdum eam habeat. *Vanitati enim creatura* Eccles.1.b *subiecta est non volens*, i. homo iustus rebus corporalibus, quæ sunt vana, vtpote mutabilia, caduca, eleuationem animi impedientia, & afflictionem spiritus causantia, etiam si nolit, subiectus est propter vitæ præsentis necessitatem. Verum prædictam vanitatem, mutationem, & afflictionem patienter sustinet. *Sed propter eum*, s. Deum, *qui subiecit eam in spe*, s. liberationis siue sperando liberari à Apoc.7.d vanitate illa. *quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis*, i. à subiectione quærendi victum & vestitum, ac etiam ab omni tribulatione & angustia, morte & passibilitate, quibus in hac mortali vita subiecta est, quæ seruitus mutabitur, *in libertatem gloriæ filiorum Dei*: quia immortalitas & impassibilitas congruit filiis Dei, vt sint Christo conformes in nouitate vitæ, sicut fuerunt in tri- Marci 16.d Ioan.16.b Prou.9.d bulationibus. *Scimus enim quod omnis creatura*, id est, homo maxime iustus, *ingemiscit* ex dolore quem patitur propter mala quæ sustinet, *& parturit usque adhuc*, id est, cum quadam animi afflictione suffert dilationem gloriæ expectatæ. Spes enim quæ differtur affligit animam.

QVINTA PARS VIII. CAPITIS.

NOn solum autem illa, scilicet creatura ingemiscit & parturit expectando gloriam filiorũ Dei. *Sed & nos ipsi*, scilicet Apostoli *primitias spiritus sancti habentes, & ipsi intra nos gemimus*, id est, Philip.3.d afflictionem non solum exterius, sed etiam interius sustinemus propter dilationem, *adoptionem filiorum Dei*, id est, completionem adoptionis filiorum inchoatam per spiritum iustificantem, *expectantes redemptionem*, id est, reformationem & glorificationem, *corporis nostri*, vt quemadmodum spiritus noster redemptus & reformatus ac liberatus est à peccato, ita & corpus nostrum redimatur & reformetur ac liberetur à corruptione & morte, in qua reformatione & liberatione consistit completa adoptio filiorum Dei. *Spe enim salui facti sumus*, id est, per spem complementum salutis in futurum expectamus, nec diffidimus dilatione, nec aduersitate occurrentium malorum deterremur. *Spes autem quæ videtur non est spes*, id est, res sperata quæ præsentialiter videtur non est res sperata, sed iam habita, cum spes sit de futuro & non de præsenti. *Nam quod videt quis quid sperat?* id est, cur vel quomodo habens aliquam rem sperat habere illam, cum spes importet motum animæ tendentem in aliquid non habitum & futurum. *Si autem quod non videmus, speramus*, sequitur quod *per patientiam*, quæ est malorum tolerantia cum quadam æquanimitate, *Expectamus*. cum enim dilatio rei magno desiderio speratæ affligat, & sic habeat rationem mali eius expectatio, attribuitur patientiæ. *Similiter autem & spiritus*, scilicet sanctus in statu huius vitæ, in quo infirmamur & sub- Iac.3.a ficimur, *adiuuat*, non totaliter tollit, sed fortificat *infirmitatem nostram*, propter quam in multis deficimus & offendimus omnes. *Nam quid oremus, sicut oportet*, id est, quid in orando petamus in particulari, & modum congruum petendi, *nescimus: Sed ipse Spiritus*, scilicet sanctus *postulat pro nobis*, id est, postulare nos facit interius suggerendo & dirigendo cor nostrum & desideria, prout sunt nobis vtilia, *gemitibus inenarrabilibus*, quos Spiritus sanctus in corde nostro causat, in quantum, scilicet facit ardenter cœlestia quæ differuntur desiderare. *Qui autem scrutatur corda*, scilicet Deus, cui proprium est corda scrutari, non vt inquirendo cognoscat: sed quia manifeste occultissima videt, *scit quid desideret spiritus*, id est, approbat illud quod Spiritus sanctus desiderare nos facit. *Quia secundum Deum* id est, secundum voluntatem vel beneplacitum Dei *postulat pro sanctis*, id est, sanctos postulare facit quæ à Deo sunt probata & accepta.

SEXTA PARS VIII. CAPITIS.

SCimus autem quod diligentibus Deum, & seruantibus mandata eius, ex quo arguitur dilectio, *omnia* Ioan.14.c D. Augu. in Enchi. *cooperantur*, id est, cedunt *in bonum*, ex diuina bonitate, quæ tanta est quod nullum malum permitteret, nisi ex eo aliquod bonum eliceret. *His qui secundum propositum vocati sunt sancti*, id est, his qui ab æterno electi sunt & prædestinati. *Nam quos præsciuit & prædestinauit*, ab æterno *conformes*, id est, similes *fieri* in puritate vitæ in hoc seculo & in beatitudinis & hæreditatis consecutione in futuro, *Imagini filij sui*, id est, filio suo naturali, qui est vera & perfecta imago Dei patris, *ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*: quia sicut Deus suam naturalem bonitatem voluit aliis communicare, participando ei similitudinem suæ bonitatis, vt non solum ipse esset bonus, sed etiam author omnium bonorum. Sic filius Dei voluit conformitatem suæ filiationis aliis communicare, vt non solum ipse esset filius, sed etiam alij. Ipse tamen qui est filius per æternam generationem, dicitur vnigenitus & primogenitus aliorum secundum collationem gratię. Et quia primo surrexit à mor- Ioan.1.b Apoc.1.b te ad vitam gloriosam dicitur primogenitus mortuorum. *Quos autem prædestinauit* ab æterno secundum propositum volũtatis suæ, *hos & vocauit* in tempore interiori vel exteriori vocatione efficaci, vt assentirent, *& quos vocauit, hos & iustificauit*, infundendo, scilicet gratiam, in qua perseuerarent vsque ad finem. *Quos autem iustificauit, illos & magnificauit* per profectum virtutis gratiæ, in hoc seculo, & per collationẽ gloriæ magnificabit in futuro. *Quid ergo dicemus ad hæc?* id est, quid

poterimus

poterimus Deo retribuere pro tot & tantis beneficiis? & quid timere debemus? *Si Deus*, qui est om- Psal.15.a
nipotens, & cuius voluntati nemo resistere potest, *est pro nobis*, nos voluntariè prædestinando, effi-
caciter vocando, iustificando, & magnificando, *Quis contra nos?* scilicet esse poterit vt noceat. *qui* Infra 9.a
etiam proprio filio, naturali & vnigenito, *non pepercit*, id est, eum à pœnis & tormentis non exemit,
sed pro nobis omnibus tradidit illum, id est, exposuit passioni & morti pro satisfactione & expiatione
peccatorum nostrorum. *Quomodo non etiam cum illo*, scilicet *dato omnia nobis donauit?* vt scilicet om-
nia cedant in bonum nostrum: superiora, scilicet personas diuinas ad fruendum; rationales spiri-
tus ad conuiuendum: inferiora ad vtendum, non solum prospera, sed etiam aduersa.

SEPTIMA PARS VIII. CAPITIS.

Q*Vis accusabit aduersus electos Dei?* id est, quis accusationem proponet & efficaciter proseque-
tur aduersus eos, quos Deus elegit, vt noceat eis? nunquid *Deus*, s. non accusabit nec noce-
bit? nam ipse est *qui iustificat*, id est, approbat & acceptat eos prędestinando, vocando, iustificando,
magnificando. *Quis est qui condemnet?* id est, reprobet & dignos pœna dicat esse iustificatos à Deo,
nunquid *Christus Iesus*, accusabit aduersus electos Dei? quasi dicat, nō quia ipse est, *qui mortuus est*,
pro liberatione nostra, *imò qui & resurrexit*, quod maius est, vt per suam resurrectionem nos viuifi-
caret vita spirituali, & tandem corporali & æterna, *qui est ad dexteram Dei*, patris in æqualitate se-
cundum naturam diuinam, & in potioribus bonis secundum naturam humanam, paratus ad ad-
iuuandum nos. *Qui etiam interpellat pro nobis*, quasi aduocatus noster, ad cuius officium non perti-
net accusare vel condemnare, sed magis accusationem repellere & condemnationem impedire.
Quis ergo separabit nos à charitate Christi? qui tot beneficia nobis contulit, vt in sua dilectione fun-
daret & radicaret. *Tribulatio*, id est, corporum afflictio. *An angustia*, id est, mentis anxietas, quæ an-
gustiatur cum non videt medium euadendi. *An fames*. i. penuria cibi & potus, *an nuditas*. i. vestitus
penuria, *an periculum*. i. apparatus mortis, *an persecutio*, de loco ad locum, *an gladius*, id est, ipsa mors.
Sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die. æstimati sumus sicut oues occisionis: sed in his omni- Psal.43.d
bus superamus. Dum occurrentibus omnibus præmissis illibatam charitatem seruamus: nō propter
nos, *Sed propter eum qui dilexit nos*. i. propter affectum quem habemus ad eum: vel propter auxilium
quod habemus ab eo. *certus sum enim*, ex promissione eius qui fidelis est in promissis, *quia neq; mors*.
i. timor mortis, quæ primatum tenet inter terribilia, *neque vita*, quæ est præcipuū inter appetibilia, 2.Cor.1.d
neque angeli, s. mali qui sunt minores, *neque principatus*, qui sunt superiores, *neque virtutes*, qui sunt
angeli in ordine ministrantium primi, *neque instantia*, id est, præsentia, siue dolorem siue delecta-
tionem inferentia, *neque futura*, *neque fortitudo*, id est, creatura fortis vel violentia alicuius humanæ
potestatis, vel eleuatio Satanæ, *neque altitudo*, ex qua aliquis minatur præcipitium, *neque profundum*,
in quo aliquis præcipitium minaretur, *neque creatura alia*, à prædictis, *poterit nos separare à charitate*
Dei? qua, scilicet Deum diligimus, tanquam meliorem omnibus, quæ nunquam excidit: *quæ est*, sci-
licet ostensa, *in Christo Iesu Domino nostro*. id est, in datione Domini nostri Iesu Christi, 1.Cor.13.c

COMMENTVM VIII. CAPITIS.

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non
secundum carnem ambulant.

Ostquam Apost. ostendit quod per gratiam liberamur à peccato & lege, in hoc octauo
capite ostendit quod per eandem gratiam liberamur à damnatione culpæ & pœnæ.
Primo ponit conclusionē generalē, dicens: *Nihil ergo*, &c. Hanc vniuersalē negatiuam
infert Apost. ex pręmissis, quibus probauit nos esse liberatos per gratiā redēptoris no-
stri, quasi dicat: Dictū est suprà quod gratia Dei per Iesum Christū liberauit me de corpore mor-
tis huius: Ergo ex quo sumus per gratiam liberati, nihil damnationis manet: quia tollitur damna-
tio quantum ad culpam & quantum ad pœnā. vnde Iob: Ipso concedente pacem, quis est qui con- Iob 34.a
demnet? Ex hoc loco perperam intellecto, tanquam ex basi & fundamento, vt dicunt inexpugna-
bili, Lutherani & Neoterici hæretici abrogare nituntur purgatorium, dicentes, quod omnes qui
moriuntur, vel decedunt in peccato mortali, vel originali, vel in gratia. Si in mortali, descendunt 1.Ioan.5.d
in infernum, in quo nulla est redemptio. vnde D. Ioan. Est peccatum ad mortem, pro hoc dico ne
roget quis. Si in originali, in limbum puerorum. Si in gratia, euolant ad paradisum, cum nihil dam-
nationis in ipsis maneat, alias si ad purgatorium aliquid damnationis maneret, quod audacter &
vniuersaliter negat hic Apostol. Damnatio enim diuiditur in culpam & pœnam: si nihil illorum
manet, necesse est dicere quod euolent ad cælum, & sic frustra ponitur purgatorium, aut Christus
non perfectè redemit nos, vel iudicat bis in idipsum, quæ sunt absurdissima. Ecce argumentum
quod dicunt insolubile. Quare hic parum nobis immorandum est. Et primo ostendendum ex sa-
cris literis quod deleta culpa per gratiam, remaneat reatus pœnæ: tandem hunc nodum faciliter
dissoluemus, & intentionem Apost. dilucidè explicabimus. Quoad primum manifestissimum est,
& ipsi negare non possunt, quod mors & afflictiones corporales & motus primo primi concupi-
scentiæ præuenientes vsum rationis siue rebelliones sensualitatis, sunt pœna peccati Adæ, cui di-
ctum fuit: Quacunque die comederis, morte morieris. Fuit ei etiam dictum: Quia audisti vocem Gen.12.a
vxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo prohibueram tibi ne comederes, maledicta terra in opere
tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, &c. Et Apostol. suprà 5. per vnum homi-
nem peccatum in hunc mūdum intrauit, & per peccatum mors, &c. Manifestum est pariter quod

Sap.10.a Deus indulsit Adæ peccatum suum. Sapiens enim dicit: Hæc (scilicet sapientia) illum qui primum formatus est à Deo pater orbis terrarum, cum solus creatus esset, custodiuit, & eduxit illum à delicto suo. Notum etiam est ex 6. cap. huius epist. quod per baptismũ liberamur à peccato originali: & tamen experimur nos subiectos morti, laboribus & afflictionibus, ac rebellionibus sensualitatis, vt etiam Apost. in 7. cap. deduxit. Ergo necessario dicendum est quod non semper deleta culpa per gratiam deleatur omnis reatus pœnæ: & si dicatur quod verum est de pœnis peccati originalis, quæ datæ sunt nobis ad exercitiũ: probatur etiam quod deleta culpa peccati actualis remaneat

Exod.32.g reatus pœnę. Quia postquam Dominus ad preces Moysi pepercit populo israel peccatum idololatriæ, dixit: Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur: Percussit populum pro reatu vituli. Insuper postquam Dominus pepercit populo peccatum murmurationis, quo

Num.14.d alium ducem eligere volebant, & reuerti in Aegyptum, dixissetque Moysi Dominus: Dimisi iuxta

Num.12.d verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderunt maiestatem meam, non videbunt terrã pro qua iuraui patribus eorum. Præterea: Postquam Dominus ad preces Moysi remisisset peccatũ mur-

Num.20.b murationis Mariæ sororis eius, & sanasset eam, iussit eam separari à castris septem diebus. Vlterius quanuis Dominus pepercisset Moysi & Aaron peccatum commissum in aquis contradictionis,

2.Reg.12.d dixit: Non introducetis populos hos in terram quam dabo eis. Præterea cum David adulterio simúlque homicidio se commaculasset, misit Dominus Nathan qui increpauit David, & dixit eum dignum morte. Et respondente Dauid: Peccaui Domino. Dixit Nathan: Transtulit Dominus peccatum tuum, non morieris. Veruntamen non obstante peccati translatione, pœna satisfactionis subinfertur. Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi, morietur, & non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternũ. Et tollam vxores tuas

Psal.50.a in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Et quia Dauid sciebat reatũ pœnæ manere deleta culpa, postquam dixit: Miserere mei Domine secundum magnam misericordiam tuam, quam referente Nathan sciebat se obtinuisse, nihilominus tamẽ dicebat: Amplius laua me Domine ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Si sciebat se lotum, cur ampliorem lotionem petebat ab iniquitate, non potest dari ratio, nisi propter reatum pœnæ perditionis filij, pro quo tantum se afflixit, & sic remanebat pœna illa. Rursus cum idem Dauid aduerteret se offendisse Dominum in numerando

2.Reg.24.b populum, dixit: Peccaui valde Domine in hoc facto. Precor Domine vt auferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum, dicens: Hæc dicit Dominus, trium tibi da-

Dan.4.f tur optio, &c. Daniel etiam consulebat reatum expiari eleemosynis, & misericordiis pauperum.

Matth.3.b Et D. Ioan. Baptista dicebat: Facite fructus dignos pœnitentiæ, & hoc nonnisi ad delendum peccata, siue reatus peccatorum: quia remissio culpæ non fit ex operibus, vt suprà 4. cap. probatum est.

Ioan.13.b Deletionem reatus videtur significare lotio Christi, qui dixit: Qui lotus est, non indiget nisi vt pe-

Deut.25.a des lauet. Fuit insuper ordinatum, quod secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. Et

Apoc.18.b quantum quis se glorificauit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormẽtum & luctum. Et Christus:

Matth.10.g Qui non accepit crucem suam (non dicit meam) & sequitur me, non est me dignus. Si deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnæ, vbi ergo illa pœna nõ exoluitur in hac vita, necesse est dicere quod exoluetur in alio seculo: ergo est locus in quo exoluitur reatus pœnæ, & illum locum

1.Cor.3.c vocamus Purgatorium. Sed de his amplius cum interpretabimur illud ad Corinth. Si quis superædificauerit lignum, fœnum, stipulam, &c. Pro nunc ne prolixior fiam, hæc sufficiant, & ad dissolutionem huius nodi properemus. Prius tamen dubitationi seu interrogationi, quæ circa præmissa fieri posset, respondeamus oportet. Cur videlicet velit Deus in peccatore reatum remanere, & ipsum pro illo satisfacere, in hoc vel alio seculo: & maxime cum Christus abũdantissime satisfece-

1.Ioan.2.a rit. ipse enim (vt D. Ioan. ait) est propitiatio pro peccatis, non solum nostris, sed etiam totius mũdi. Dicendum quod triplici ratione hoc voluit. Prima est in pœnam tepidæ conuersionis, vt amplius dicemus. Secunda ne homines misericordiam consecuti remissiores fierent. Tertia vt homines Christo conformarentur. vnde Apost. infrà in hoc capite dicit: Nam quos præsciuit, hos & prędestinauit conformes fieri imagini filij sui. Dicit pariter: si filij & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæ-

1.Petr.2.d redes autem Christi. Si tamen compatimur, vt & conglorificemur. Et D. Petr. ait: Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius, vt quemadmodum ipse qui peccatum non fecit, passus est vt satisfaceret pro peccatis nostris, nos qui peccauimus in satisfactione

Supra 6.d ei conformemur, vt patiendo & pœnas sustinendo, satisfaciamus pro peccatis nostris. Ideo Apo.

Col.3.a sup. 6. c. dixit: Humanum dico vobis: Sicut exhibuistis, &c. & alibi: Mortificate mẽbra vestra. & alio

2.Cor.4.c in loco: Mortificationem iesu Christi in corpore vestro circunferentes. Et Galat. scribens, ait: Ego

Galat.6.g stigmata domini mei iesu Christi in corpore meo porto. & alibi propter eandem conformitatem

2.Cor.6.a & satisfactionem hortatur ad opera pœnalia, dicens: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros, in multa patientia, in ieiuniis, &c. His suppositis ad solutionem argumenti veniendo, dicimus quod si Lutherani verba Pauli sequentia perscrutari velint, videbunt Achillem suum in fauillam decidisse, & Apost. propositionem vniuersalem negatiuam limitasse, cum dixit copulando: *His qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant.* In quibus verbia declarat quibus hoc beneficium culpæ & pœnæ simul concedatur: & ponit duas conditiones requisitas: prima dicitur perfecta incorporatio, quam tangit cum dicit: His qui sunt in Christo Iesu, scilicet perfectè incorpo-

Gal.3.d rati: quæ incorporatio fit per sacramentum fidei, hoc est per baptismum. vnde ad Gala. scribens, ait:

Supra 6.a Omnes quotquot baptisati estis, Christum induistis. & suprà 6. Consepulti enim sumus cum illo

per

per baptiſmum in mortem. Secunda conditio eſt vehemẽs & perfecta conuerſio. hanc tangit cum
ſubdit,& non ſecundum carnem, id eſt, negligẽtiam carnis, ambulant:& ad ipſum perfectè & non
tepide conuertuntur ex toto corde, & ex tota anima, ex tota mente & ex omnibus viribus ſuis.
Non negamus enim quin vehemens & perfecta contritio ſit crux, plaga & tormentum, quo quis
conformatur perfectè Chriſto,& ſatisfacit pro omni reatu pœnæ, vt Magdalena, & Cananæa, &
alij multi. Communiter tamen,& vt in pluribus alijs ſacramentis multi valde tepide conuertun-
tur. Ideo dicuntur quodam modo ſecundum carnem ambulare,& ideo in illis dicimus deleri cul-
pam & remanere reatum in punitionẽ tepidæ conuerſionis, vt dictum eſt. Nec obſtat pariter quod
adducunt ex Apoſt. Cum mortui eſſetis delictis veſtris, & præputio carnis veſtræ, conuiuificauit Coloſſ.2.c
cum illo donans vobis delicta, delens quod aduerſum vos erat chirographum decreti, quod erat
contrarium nobis,& tulit de medio affigens illud cruci. Chirographum decreti nihil aliud eſt
quàm obligatio ad pœnas. Si ergo Chriſtus tulit de medio, vt quid igitur neceſſe eſt ſuſtinere pœ-
nas? videtur fieri iniuria paſsioni Chriſti, quaſi inſufficiens fuerit,& quod Deus bis iudicat in id-
ipſum, cuius oppoſitum aſſerit Naum propheta, dicens: Non conſurget duplex tribulatio. Dicen- Naum.1.c
dum quod reatus pœnæ temporalis non remanet propter inſufficiẽtiam paſsionis ſiue ſatisfactio-
nis Chriſti, quæ fuit infinite ſatisfactoria, ſed propter tepiditatem & negligentiam conuerſionis,
& propter conformitatem ad Chriſtum, & ſic Chriſtus ſufficienter tulit chirographum decreti ex
parte ſui, ſed non efficaciter ex parte omnium peccantium. Qui vel non applicant ſibi paſsionem
Chriſti, neque ei ſe conformant, vel non ſecundum debitum modum: quia non ex toto corde,&c.
ſe diſponunt ad participandam Chriſti paſsionem. Nec per hoc iudicat Deus bis in idipſum: quia
non iudicauit in Chriſto niſi pro ſufficienter diſpoſitis. Ex verbis Apoſt. quibus dicit quod nihil
damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, aliqui voluerunt dicere quod in infidelibus, qui non
ſunt in Chriſto Ieſu, primi motus concupiſcentiæ ſunt peccata mortalia, quamuis eis non conſen-
tiant. Quaſi ſi his qui ſunt in Chriſto Ieſu,& non ſecundum carnem ambulant, non imputantur ad
damnationem: ergo à contrario ſenſu his qui non ſunt in Chriſto Ieſu imputantur. Confirmant:
quia neceſſe eſt actum eſſe damnabilem qui procedit ex habitu damnabili. Cum igitur peccatum
originale ſit damnabile, igitur & quilibet motus ab eo procedens. Veruntamen hoc non eſt ratio-
ni conſentaneum: quia illi motus non attingunt rationem liberam aut voluntatem in qua conſi-
ſtit ratio peccati, ſed præueniunt & ſunt inuoluntarij: ergo non ſunt peccata. Præterea in eodem
genere peccati, grauius peccat fidelis infideli, iuxta illud Heb.10. Quanto magis deteriora putatis Heb.10.f
mereri ſupplicia,&c. Ergo ſi illi motus in infidelibus eſſent peccata mortalia, multo magis in ipſis
fidelibus. Nec ex verbis Apoſt. hoc haberi poteſt, ſed ſolum quod nihil dãnationis eſt his qui ſunt
in Chriſto. Nec eſt verum quod omnis actus procedens ex habitu damnabili, ſit damnabilis, niſi ſit
completè voluntarius. Ex his confutatur error Lutheranorum dicentium illos motus concupi-
ſcentiæ adeo intime eſſe peccata, vt neque per baptiſmum aut aliud ſacramentum remittantur, ſed
ſolũ non imputantur. Hunc errorem reprobauimus ſuprà 4.c. cum interpretaremur illud dictum: Supra 4.
Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. dicit etiam contra illum Apoſt. hîc: Nihil ergo Ephes.4.f
damnationis eſt,&c. Præterea alibi ait: Renouamini in iuſtitia & ſanctitate veritatis: at vbi pecca-
tum vere relinqueretur, non eſſet vera renouatio & ſanctitas: igitur,

Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu, liberauit me à lege peccati & mortis. Text.

PRædictam concluſionem hic probat quantum ad primam conditionem, quam dixerat: Nihil
damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu. & ex eius verbis poteſt ſic ratiocinari, lex ſpiri-
tus vitæ liberat hominem à peccato & morte, quæ eſt pœna eius. Sed lex ſpiritus vitæ eſt in Chriſto
Ieſu. Ergo per hoc quod aliquis eſt in Chriſto Ieſu liberatur à peccato & morte,& per conſequens
nihil damnationis in eis eſt. Quod autem lex ſpiritus vitæ liberet à peccato & morte probat, quia
lex ſpiritus eſt cauſa vitæ ſpiritualis, ſed per vitam ſpiritualem excluditur peccatum & mors, quæ
eſt effectus peccati. Nam & ipſum peccatum eſt ſpiritualis mors: damnatio autem non eſt niſi pro-
pter peccatum & mortem: ergo his qui ſunt in Chriſto Ieſu nihil damnationis exiſtit.& hoc in-
nuit cum dicit: lex ſpiritus vitæ,&c. Quæ quidem lex poteſt dici vno modo Spiritus ſanctus, vt ſit
ſenſus, lex vitæ, id eſt, lex quæ eſt ſpiritus. Lex enim ad hoc datur, vt per eam homines inducantur ad
bonum. vnde Philoſophus dicit quod intẽtio legiſlatoris eſt homines facere bonos, quod quidem 2.Ethic.
lex humana facit ſolum exterius, notificando quid fieri debeat. Sed Spiritus ſanctus mentem inha-
bitans, non ſolum docet quid fieri debeat intellectum interius illuminando de agendis, ſed etiam
voluntatem inclinat ad rectè agendum, iuxta illud: Paracletus autem Spiritus ſanctus, quem mit- Ioan.14.d
tet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, quantum ad primum: Et ſuggeret vobis omnia:
quantum ad ſecundum, quæcunque dixero vobis. Alio modo lex ſpiritus poteſt dici effectus Spiri-
tus ſancti, ſcilicet fides per dilectionem operans, quæ quidem docet interius de agendis, vt d. Ioan.
ait: Vnctio docebit vos de omnibus.& inclinat effectum ad agendum: quia (vt Apoſt. ait) Chari- 1.Ioan.2.d
tas Chriſti vrget nos. Et hæc lex ſpiritus dicitur lex noua, quæ eſt vel ipſe Spiritus ſanctus, vel gra- 2.Cor.5.c
tia quam Spiritus ſanctus diffundit in nobis, de qua lege Hiere. Dabo legem meam,& in viſceribus Hiere.31.f
eorum ſcribam eam. Et Apoſt. Epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis,& ſcripta non atramento, 1.Cor.3.a
ſed ſpiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. vbi & ſubdit: Lite-
ra occidit, ſpiritus autem viuificat: Lex Moyſi, quia data in tabulis lapideis non viuificabat, ſed lex

noua à viua voce filij Dei Spiritus sancti officio concepti, in audientium mentes transmissa simul
cum Spiritu sancto, fortius sonat & viuificat. De lege autem veteri præcedenti cap. solum dicit
quod erat spiritualis, id est, à Spiritu sancto data, non erat tamen tantæ efficaciæ, eo quòd solum
erat exterior & non interior, neque interius iuuabat. Et sic prædicta considerantibus inueniuntur
quatuor leges ab Apostolo esse inductas. Primo legem Moysi, de qua præcedenti cap. dixit: Conde-
lector legi secundum interiorem hominem. Secundo legem fomitis, peccati, siue membrorum &
mortis, de qua eodem capite dixit: Video aliam legem in membris meis. Tertio legem naturalem,
de qua suprà 2. c. Cum gentes quæ legem non habent, &c. & præcedenti capite: secundum vnum
sensum repugnantem legi mentis meæ. Quarto legem spiritus siue nouam & euangelicam, quam
nuncupat legem spiritus vitæ. Quia sicut spiritus naturalis præbet vitam siue operationem natu-
ræ, sic spiritus diuinus præbet vitam siue operationem gratiæ æternæ, scilicet vitæ meritoriam. vn-
Ioan. 6. g de Christus, spiritus est qui viuificat. Addit autem in Christo Iesu: quia spiritus non datur nisi in
Christo Iesu. Quemadmodum enim spiritus naturalis non peruenit ad membrum, quod non ha-
bet connexionem ad caput, ita Spiritus sanctus non peruenit ad hominem qui non est Christo ca-
1. Ioan. 3. d piti iunctus. Ideo diuus Ioannes: In hoc scimus quod ipse manet in nobis, quia de spiritu suo dedit
Act. 5. f nobis. Et in Act. Apostolorum habetur: Et nos sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus
quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc lex eo quod est in Christo Iesu filio Dei libera-
Ioan. 8. b uit me. Nam filius liberandi potestatem habet: prout ipse dixit: Si filius liberauerit vos, vere liberi
eritis, & hoc à lege peccati siue fomitis, quæ ad peccatum inclinat. Vel à lege peccati, id est, à con-
sensu & operatione peccati, quod hominē tenet ligatum per modum legis. Per spiritum enim san-
ctum remittuntur peccata, secundum illud: Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis pec-
Ioan. 20. f cata remittuntur eis. Liberatq; non solum à morte spirituali in hoc seculo, verumetiam corpora-
Ezec. 37. c li in resurrectione generali: & hoc ideo, quia est spiritus vitæ, vnde Ezech. A quatuor ventis veni
spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant.

Text. *Nam quod impossibile erat legi in quo infirmabatur per carnem: Deus filium suum mittens in similitudi-
nem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, ut iustificatio legis impleretur in nobis.*

HIc explicatius declarat quomodo lex vitæ quæ est in Christo Iesu, id est, per Iesum Christum
liberat à peccato: probat autem per causam, scilicet per Christi incarnationem, cuius neces-
sitatem & fructū manifestat. Et vt planior fiat expositio declarabimus primo modum, deinde fru-
ctum, postremo necessitatem, quasi dicat, Rectè ergo dico quod lex spiritus vitæ in Christo Iesu li-
berat à peccato. Nam *Deus* pater, *filium suum*, id est, proprium consubstantialem sibi & coæternum
hodie æternitatis genitum, *mittens*, non de nouo creans vel faciens, sed omnibus creaturis præexi-
Psal. 2. b stentem misit in hunc mundum, non quidem vt esset, vbi non erat: quia vt diuus Ioannes ait: In
Ioan. 1. a mundo erat, sed vt esset non modo quo non erat in mundo, scilicet visibiliter per carnem assum-
ptam. vnde ibidem sequitur: Et verbum caro factum est. Et vidimus gloriam eius, prout prædixe-
Baruch 3. d rat Baruch: Post hæc in terris visus est. & ideo hic subditur, *in similitudinem carnis peccati*. Quod non
est sic intelligendum, quasi veram carnem non habuerit, sed solum carnis similitudinem, quasi fan-
Luc. vlt. f tasticam, prout Manichęi dixerunt. Cum ipse Dominus dicat Luc. vlt. Spiritus carnem & ossa non
habet, sicut me videtis habere. vnde non dicit in similitudinem carnis absolutè, sed addit in simili-
tudinem carnis peccati. Non enim habuit carnem peccati, id est, cum peccato conceptam. Quia
Matt. 1. e caro eius fuit concepta obumbratione Spiritus sancti, qui tollit peccatum. vnde Angelus dixit de
Psal. 25. a Ioseph: Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est. Ideo in persona eius David dicebat: Ego
in innocentia mea ingressus sum, scilicet in mundum: sed habuit similitudinem carnis peccati, id
est, carnem similem carni peccati, in hoc quod erat passibilis. Nam caro hominis ante peccatum
passioni corruptiuæ subiecta non erat. Et hoc fuit conueniens quod talem carnem acciperet, quia
debuit per omnia fratribus assimilari. Subdit autem duplicem fructum siue effectum incarnatio-
Heb. 2. a nis, quorum primus est remotio peccati, quem tangit cum dicit: *De peccato damnauit peccatum in
carne*. quod potest intelligi de peccato commisso in carne Christi instigante diabolo, ab his qui oc-
ciderunt eum, *damnauit*, id est, destruxit peccatum. Quia cum diabolus innocentem, in quo nihil
iuris habebat, attētauit morti tradere, iustum fuit vt potestatem amitteret: ideo Deus propter pas-
sionem & mortem Christi dicitur destruxisse peccatum, id est, diabolum primum authorem pecca-
Ioan. 12. d ti, & abstulisse potestatem quam habebat regnandi in mundo per idololatriam, vnde & Christus
Apoc. 20. a dixit: Princeps huius mundi eiicietur foras. Et diuus Ioānes dicit angelum habentē clauem abys-
si, apprehendisse & ligasse diabolum per mille annos, id est, vsque ad tempus Antichristi: secundum
Colos. 2. a diuum Augustinum. ad hunc sensum dicit Apostolus, Expolians, scilicet Christus in cruce, princi-
patus & potestates. Veruntamen melius est vt dicatur: *Damnauit peccatum in carne*, id est, debilitauit
fomitem peccati in carne nostra, de peccato, id est, virtute meriti passionis & mortis Christi, quæ
Osee 4. b dicitur peccatum, quia per mortem factus est hostia pro peccato, quam Oseas qui, ex persona do-
mini de sacerdotibus loquens, nominauit peccatum. ait enim: Peccata populi mei comedent. Et
2. Cor. 5. d Apostolus: Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis Deus fecit peccatum, id est, hostiam pro
peccato. Et ita satisfaciendo primo peccato originali ex Adam prodeunte, & nostris actualibus,
Ioan. 1. d dicitur à Diuo Ioanne abstulisse peccata mundi. Secundus effectus incarnationis, passionis, &
mortis Christi, est impletio promissionis legis, quæ iustificationem promittebat. vnde subdit: Vt
iustificatio legis, id est, iustitia, quā lex promittebat, & quam aliqui ex lege sperabant, *impleretur*, id

est,

eſt,perficeretur in nobis,ſcilicet exiſtentibus in Chriſto Ieſu incorporatis. vndeinfrà 9.ait : Gen- Infra 9.g
tes quæ non ſectabantur iuſtitiam apprehenderunt iuſtitiam, quæ eſt ex fide. Neceſsitatem autem Heb.7.c
incarnationis declarat,dicens:(quod)ſcilicet iuſtificare impoſsibile erat legi Moyſi, quæ ad nihil
perfectum adducit:& ſic propter defectum legis:quia cum iuſtificatio ſit ſupra naturam,vires cu-
iuſcunque creaturæ exuperat. Hunc autem defectum infirmitatem ſiue debilitatem vocat, dicens: Supra 5.c
In quo infirmabatur ſecundum carnem,id eſt,propter infirmitatem carnis prouenientem ex cor-
ruptione fomitis,à qua proueniebat,quod etiam lege data homo à concupiſcentiis vincebatur, &
abundabat delictum. De hac infirmitate Chriſtus loquens dicebat:Spiritus quidem promptus eſt, Matt.26.d
caro autem infirma. Et Apoſtolus ſuprà 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Supra 6.c
Ex præmiſsis igitur apparet neceſſe fuiſſe Chriſtum incarnari:Quia ſi per legē iuſtitia,Chriſtus gra- Galat.2.c
tis mortuus fuiſſet,id eſt,ſine cauſa. Neceſsitas ergo incarnationis oſtenditur,ex hoc quod lex iu-
ſtificare non poterat.

Qui non ſecundum legem ambulamus,ſed ſecundum ſpiritum. Text.

COncluſionem in principio huius capitis poſitam hic probat,quantum ad ſecundam condi-
tionem,oſtendens quod ad hoc quod aliqui damnationem euadant, requiritur quod non ſe-
cundum carnem ambulent.quaſi dicat: Aſſertum eſt quod per Chriſti incarnationem, paſsionem,
& mortem,iuſtificatio legis impleretur in nobis : *qui non ſolum ſumus in Chriſto Ieſu*, ſed etiam
non ambulamus ſecundum carnem,id eſt,non ſequimur concupiſcentias carnis ,*ſed ſecundum ſpiritum*,
id eſt,ſequimur inſtinctum Spiritus ſancti. vnde ad Gala.ſcribens dicit:Spiritu ambulate,id eſt,ſe- Galat.5.e
cundum inſtinctum Spiritus ſancti. Ex quo ſequitur quod ad hoc quod nihil damnationis in no-
bis ſit,oportet quod non ſecundum carnem ambulemus , ſed vt ambulemus ſecundum ſpiritum.
Notandum tamen quod non eſt idem ambulare in carne, & ſecundum carnem: quia ambulare ſe-
cundum carnem , eſt ſecundum carnem militare ,& pro illius deſideriis pugnare contra ſpiritum:
ambulare verò in carne,eſt carnem mortificare,ſecundum illud:Mortificate membra veſtra,& ſe- Col.3.a
quimini ſpiritum. vnde alibi dicit:In carne ambulantes,non ſecundum carnem militamus. 2.Cor.10.a

Qui enim ſecundum carnem ſunt quæ carnis ſunt ſapiunt: Qui verò ſecundum ſpiritum ſunt,quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. Nam prudentia carnis mors eſt·prudentia verò ſpiritus vita & pax. Text.

EAndem concluſionem hic probat inducens duos ſyllogiſmos: vnum quidem ex parte carnis,
qui ſic deduci poteſt : Quicunque ſequuntur prudentiam carnis ducuntur ad mortem. Sed
quicunque ſequuntur prudentiam carnis, ambulant & viuunt ſecundum carnem , cum viuere ſe-
cundum carnem,& ſecundum carnem ambulare , ſiue ſequi deſideria & concupiſcentias carnis,
idem ſint. Ergo quicunque viuunt ſecundum carnem,ducuntur ad mortem. Alium ſyllogiſmum
ponit ex parte ſpiritus,qui ſic ordinari poteſt:Quicunque ſequuntur prudentiam ſpiritus, conſe-
quuntur vitam & pacem. Sed quicunque ſunt ſecundum ſpiritum,ſequuntur prudentiam ſpiritus.
Ergo quicunque ſunt ſecundum ſpiritum,conſequuntur vitam & pacem. Et ſic patet,quod illi qui
non ambulant ſecundum carnem,ſed ſecundum ſpiritum , liberantur à lege peccati & mortis. In
ordine literæ primo ponitur minor primi ſyllogiſmi. dicit enim : *Qui ſecundum carnem ſunt*,id eſt,
qui carni ſubduntur,eam & eius concupiſcentias ſequentes quaſi ſubiecti,de quibus infrà 16. Hu- Infra 16.e
iuſmodi domino non ſeruiunt,ſed ſuo ventri. *Quæ carnis ſunt ſapiunt*, id eſt,approbant & iudi-
cant, ea quæ caro ſiue ſenſualitas deſiderat eſſe bona. vnde Chriſtus : Non ſapis quæ Dei ſunt , ſed Matt.16.d
quæ hominis.& Hierem. Sapientes ſunt vt faciant mala. Deinde ponit minorem ſecundi ſyllogiſ- Hiere.4.f
mi,dicens: *Qui verò ſecundum ſpiritum ſunt*,id eſt,qui Spiritum ſanctum ſequuntur,& ſecūdum eum
ducuntur,iuxta illud : Si ſpiritu ducimini non eſtis ſub lege. *Ea quæ ſpiritus ſunt,ſentiunt*,id eſt,ha- Galat.5.d
bent rectum ſenſum ſiue iudicium in ſpiritualibus, iudicant & approbant tanquam bona ea quæ
ſpiritus ſuggerit. vnde Sapiens : Sentite de Domino in bonitate. Et horum ratio eſt: quia ſicut Phi- Sapien.1.a
loſophus ait : Qualis vnuſquiſque eſt,talis finis videtur ei. vnde ille cuius animus eſt informatus 3.Ethic.
per habitum bonum vel malum,exiſtimat de fine ſecundum exigentiam illius habitus. Tertiò po-
nit maiorem primi ſyllogiſmi dicens: Nam prudentia carnis mors eſt. Ad cuius euidentiam ſcien-
dum eſt quod vera prudentia eſt recta ratio agibilium, ex quibus demonſtrat. Ratio autem agibi-
lium ſine intellectus in agibilibus, vnum ſupponit,& tria facit : præſupponit enim finem, qui eſt
principium in agendis, quemadmodum intellectus ſpeculatiuus præſupponit principia , ex qui-
bus demonſtrat. Primum autem quod facit ratio practica , dicitur conſilium , rectè conſiliatur de
mediis. Secundò rectè iudicat de conſiliatis. Tertio rectè & conſtanter præcipit quod iudicatum
eſt. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis præſupponat pro fine delectabile ſe-
cundum carnem , & quod conſilietur & iudicet ac præcipiat ea quæ conueniunt ad hunc finem,
vnde talis prudentia eſt mors,id eſt,cauſa mortis æternæ , & mortem ſpiritualem infert animæ,ſe-
cundum illud: Qui ſeminat in carne,de carne & metet corruptionem. Quarto ponit maiorem ſe- Gal.6.b
cundi ſyllogiſmi dicens: Prudentia autem ſpiritus vita & pax. Prudentia ſpiritus ſecundum prædi-
cta,eſt cum aliquis præſuppoſito fine alicuius ſpiritualis boni , rectè conſiliatur, iudicat.& præci-
pit ea quæ conuenienter ordinantur ad hunc finem. vnde talis prudentia eſt vita, id eſt, cauſa vitæ
ſeu gratiæ,quæ eſt vita ſpiritualis,& ducit ad vitam æternam, ſecundum illud: Qui ſeminat in ſpi- Gala.6.b
ritu,de ſpiritu metet vitam æternam. Et etiam prudentia ſpiritus pax,id eſt,cauſa pacis,iuxta illud Pſal.118.
Pſal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et illud: Fructus autem ſpiritus charitas,gaudium,pax,

SECVNDA PARS VIII. CAPITIS.

Text. *Quoniam sapientia carnis, inimica est Deo; legi enim Dei non est subiecta, neque enim potest.*

IN hac secunda huius capitis parte Apost. intendit corroborare quod prudentia carnis sit mors.
probat primo ex inimicitia Dei, & potest sic formari ratio: Quidquid inimicum est Deo, est cau
sa mortis, secundum illud: Veruntamen inimicos illos qui noluerunt me regnare supra se, addu-
Luc. 19. d cite & interficite: Sed sapientia carnis est inimica Deo, ergo sapiẽtia carnis est causa mortis. Con-
Deut. 30. d sequentia est manifesta eo quod Deus est causa vitæ, iuxta illud: Ipse est enim vita tua. Et Philoso-
phus dicit: Sicut propositum in proposito, ita oppositum in opposito. Et ex eo quod contrariarum
causarum contrarij sunt effectus. Minorem probat duplici medio. Quia sapientia carnis contra le-
Iob 15. a gem Dei hominem inducit. vnde Iob: Cucurrit aduersus Deum erecto collo. Ideo dicit, *legi enim*
Dei non est subiecta. Non enim potest aliquis Deum odire secundum se, cum sit ipsa essentia bonita-
tis. Sed secundum hoc peccator odit Deum, & fit ei inimicus, quod præcepta eius odit & transgre
ditur. Et sic omnes peccatores qui nolunt subiici Deo, sunt inimici eius. Ideo cõuenienter probat
quod sapientia siue prudentia carnis inimica sit Deo: quia non est Dei legi subiecta. Probat etiam
alio modo dicens: *Neque enim potest.* Prudentia enim carnis vitium quoddã est, vt ex prædictis patet.
Supra 6. e Quanuis autem ille qui subiectus est alicui vitio, possit liberari ab illo, prout supra 6. dixit: libera-
ti a peccato, serui facti Deo. nunquã tamen vitium Deo subiici potest, cum ipsum vitiũ sit auersio
à Deo. Quemadmodum ille qui est niger potest fieri albus. Nunquam tamẽ ipsa nigredo potest fie-
Matt. 7. e ri albedo, cum contrarientur. Et secundum hoc dicebat Christus: Non potest arbor mala bonos
fructus facere, &c. Ex quo patet, quod non rectè Manichæi ad confirmationem sui erroris, hęc ver
ba assumunt, volentes per ea ostendere naturam carnis non esse à Deo, cum sit inimica nec possit
Deo subiici. Non enim agit Apost. hic de carne ista quæ est creatura, sed de prudentia carnis quæ
est vitiũ hominis, vt dictum est. Patet insuper quod etiam Lutherani non rectè, sed perperam, hæc
eadem verba assumunt ad abrogandum liberum hominis arbitrium in peccatore: quia hic nõ agit
de potestate liberi arbitrij hominis, sed de potestate vitij seu cõcupiscentiæ carnis in abstracto: vel
si in concreto, accipit in sensu cõposito, scilicet quod quã diu homo sequitur desideria carnis non
potest subiici Deo, secus verò est in sensu diuiso: quia potest ex libertate arbitrij cessare ab illa se-
quella & conari ad bonum, vt dictum est præcedenti capite. Notandum tamen est quod Apost. hic
nominat sapientiam carnis, quod prius dixerat prudentiam carnis, licet sapientia propriè sit cir-
Prouer. 10. d ca diuina, tamen aliquando in sacris literis accipitur pro prudentia. vnde Salomon: Sapientia est
viro prudentia: Non quod sint idem simpliciter. Quia sapiens simpliciter dicitur qui cognoscit
causam altissimam ex qua omnia pendent, suprema autem causa omnium est Deus. vnde sequitur,
In lib. de Trin. quod sapientia simpliciter dicta, dicitur rerum diuinarum cognitio (vt d. Aug. ait) Ideo Apost. Sa-
1. Cor. 2. b pientiam loquimur inter perfectos. Vocatur etiam sapiens in vno quoque genere, qui cognoscit al
tissimam causam illius generis, prout in arte ædificatoria dicitur sapiens, non ille qui scit dolare
ligna & lapides, sed ille qui concipit & disponit conuenientem formam domus. Ex illo enim to-
1. Cor. 3. b rum ædificium pendet. vnde Apost. Vt sapiens architectus fundamentum posui. Sic igitur Sapiens
in rebus humanis dicitur, qui bonam æstimationem habens de fine humanæ vitæ, & secundũ hunc
ordinat totam vitam. Et ideo prudentia & sapientia carnis dicuntur prudentia, & sapientia non
absolutè, sed in suo genere prudentia carnis quæ sub fine delectationis sensibilis præstituto consi-
Luc. 16. b liatur, iudicat & imperat, aliquando diligentius quàm prudentia absoluta. Ideo Christus dicebat:
Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua.

Text. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.*

ADaptat hic quod dixerat de prudentia carnis ad homines qui eam sequuntur, & ei subditi
sunt, dicens: Qui autem in carne sunt, id est, qui concupiscentias per prudentiam carnis se-
Psal. 149. b quuntur, quandiu tales sunt, Deo placere non possunt. Quia, vt Dauid ait: Beneplacitum est Do-
mino super timentes eum. vnde cum illi qui non subiiciuntur Deo, cum non timeant eum, quan-
diu tales sunt, illi placere non possunt. Veruntamen possunt desinere sic esse in carne, & tunc Deo
placere non possunt.

Text. *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est eius.*

HIc ostendit eos quibus loquitur à prudentia carnis esse immunes, non à natura carnis: quia
mortales erãt & carne pasibili induti. Sed carnem accipit pro vitiis carnis, prout cum dicit:
1. Cor. 15. f Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Dicit ergo, vos non estis in carne, id est, non estis in
2. Cor. 10. a vitiis carnis, quasi secundum carnem viuentes. Estis in carne, non secũdum carnem militantes, *sed*
Apoc. 1. a *in spiritu*, id est, spiritum sequimini, prout d. Ioan. fuit in spiritu dominica die. Deinde apponit con
1. Cor. 3. e ditionem, dicens: *Si tamen spiritus Dei habitat in vobis*, scilicet per charitatem, per quam effecimini
templum Dei, & spiritus Dei habitat in vobis. Apponit autem hanc conditionem, quia quanuis in
baptismo Spiritum sanctum suscepissent, poterat tamen contingere quod per peccatum superue-
niens Spiritum sanctum amisissent. Quia Sapiens dicit: Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet
Sap. 1. a fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente ini-
quitate. Necessariam insuper dicit eis hanc cõditionem. Quia, *Si quis spiritum Christi non habet, hic*
non est eius. Quemadmodum non est membrum corporis quod per spiritum corporis non viui-
1. Ioan. 4. c ficatur, ita non est membrum Christi qui non habet spiritum Christi. vnde diuus Ioannes: In hoc
scimus

scimus quod in eo manemus,& ipse in nobis,quoniam de spiritu suo dedit nobis. Est autem notan-
dum quod per spiritum Dei patris,& per spiritum Christi,intelligit spiritum sanctum,tertiam per-
sonam Trinitatis, quæ dicitur spiritus Dei patris, inquantum scilicet à patre procedit. Dicitur
etiam spiritus Christi: quia procedit à Christo filio Dei, vnde etiam Christus eundem spiritum Ioan.14.c
sanctum simul sibi attribuit,& patri,dicens:Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater Ioan.15.d
in nomine meo,& cum dicit: Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, procedit
enim à patre & filio. Et quia procedit per modum amoris, appropriatur ei iustificatio,& per con-
sequens charitas,quæ est participatio amoris diuini,quæ tamen effectiue est à tota Trinitate, cum
sit operatio ad extra,per quam non solum spiritus sanctus dicitur habitare in nobis, sed etiam pa-
ter & filius:vnde Christus ait: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget Ioan.14.c
eum,& ad eum veniemus,& mansionem apud eum faciemus. Text.

Si autem Christus in nobis est,corpus quidem mortuum est propter peccatum,
spiritus viuit propter iustificationem.

OStendit hic quod per gratiam Christi siue per spiritum sanctum liberamur à pœna. Et primo
quod in futuro seculo liberabimur à morte corporali,& in hoc mūdo à spirituali propter cō-
formitatem. Si enim Christus per spiritum suum est in vobis, debetis ei conformes esse. Christus Ioan.1.b
autem sic venit in mundum,vt quantum ad spiritum,esset plenus gratia & veritate:& quantum ad
corpus,in similitudinem carnis peccati, id est, habens carnem passibilem & morti subiectam, vt
dictum est. Ideo & hoc oportet esse in vobis. Quod corpus quidem vestrum, quod adhuc manet in Supra eod.a
carne vestra,mortuum est,id est,necessitati mortis addictum & subiectum,secundum illud: Qua- Gen.2.c
cunque die comederitis,morte moriemini, id est, necessitati mortis subiecti eritis. vt cōformemur Luc.24.d
Christo quem oportuit sic pati, & ita intrare in gloriam suam. Ita congruum est, vt nos à peccato
liberati,in exercitium virtutis haberemus mortalia corpora, in quibus cruces nostras tollentes i-
psum sequeremur. Spiritus verò vester,qui iā renouatus est à peccato,viuit vita gratiæ,propter iu-
stificationem,per quam iustificamur à Deo,& viuimus ipsi,iuxta illud: Quod autem nunc viuo in Gala.2.d
carne,in fide viuo filij Dei.& supra primo: Iustus ex fide viuit. Supra 1.b

Quod si spiritus eius,qui suscitauit Iesum à mortuis,habitat in nobis, qui suscitauit Iesum Christum à Text.
mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra,propter inhabitantem spiritum eius in vobis.

HIc ostendit quid cōsequamur ex spiritu sancto,inquantum est Dei patris, quia resurrectionem
corporalem & totalem liberationem à morte in futuro seculo. vnde dicit: *Quod si spiritus eius,*
scilicet Dei patris qui suscitauit Iesum à mortuis. vnde Dauid in persona eius petebat: Tu autem Psal 40.a
domine miserere mei,& resuscita me. Et d. Petr. Hunc Deus suscitauit à mortuis. Nec obstat quod Act.3.c
Christus sua propria virtute resurrexerit,cum eadem sit virtus patris,& filij. Ideo idē pater qui su-
scitauit Iesum à mortuis,viuificabit mortalia corpora vestra. Non dicit mortua,sed mortalia: quia
in resurrectione nō solūm à corporibus vestris auferetur, quod sint mortua.i.necessitas mortis,
verum etiā quod sint mortalia.i.potentia non mori,quale fuit corpus Adæ ante peccatū:quia non
solum ab actuali morte,sed etiam à mortalitate & passibilitate liberabuntur & seruabuntur. Tūc
implebitur illud Esa. Viuent mortui tui. Et hoc propter inhabitantē spiritum eius in vobis.i.virtu- Esa.26.d
te Spiritus sancti inhabitantis in vobis. vnde Ezech. Hęc dicit dominus Deus ossibus his: Ecce ego Ezec.37.b
immittam in vobis spiritum,& viuetis.& hoc propter dignitatē quam corpora vestra habēt, ex eo
quod fuerūt receptacula spiritus sancti,secundū illud: An nescitis quod mēbra vestra tēplum sunt 1.Cor.6.d
spiritus sancti. Ideo resurgēt impassibilia,nō corpora reproborum,quoniam scriptum est: Omnes 1.Cor.15.g
quidē resurgemus,sed non omnes immutabimur,s.in melius,à passibilitate in impassibilitatem. Text.

Ergo fratres debitores sumus,non carni,vt secundum carnem viuamus.

INfert hic vnum corollarium ex dictis,quasi dicat: Dictum est quod per Spiritum sanctum mul-
ta nobis proueniunt bona,& quod ex prudentia carnis sequitur mors: Ergo debitores sumus spi-
ritui sancto propter beneficia recepta ab eo, vt viuamus secundum spiritum, & eius inspirationes
sequamur,& non sumus debitores carni, vt secundum carnem viuamus,id est, non debemus sequi Galat.5.d
desideria eius. vnde Galatis scribens,ait: Si spiritu viuimus,spiritu & ambulemus. Text.

Si enim secundum carnem vixeritis,moriemini: Si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis.

RAtionem assignat hic prædictæ illationis, & primo quantum ad carnem,dicens: *Si enim,&c.*
id est,si concupiscentias carnis sequuti fueritis, *moriemini*.s.morte culpæ in præsenti,& mor-
te damnationis siue gehennæ in futuro. vnde ad Timotheum scribens ait: Quæ in deliciis viuens 1.Tim.5.a
mortua est. Secundo assignat rationem quantum ad spiritum,dicens: *Si autem spiritu*,id est,per spi-
ritum *facta carnis*,id est,opera quæ ex concupiscentia carnis prodeunt, *mortificaueritis*: non dixit oc-
cideritis aut interemeritis,quia hoc non possumus. vnde D. August. Carnis concupiscentiis non Aug.s.9.
consentire,magna laus est: omnino autem non habere,summa perfectio, *viuetis* vita gratiæ in præ-
senti & vita gloriæ in futuro. ideo ad huiusmodi mortificationem hortatur Colloss. scribens: Mor- Colos.3.a
tificate membra vestra,quæ sunt super terram,cum vitiis & concupiscentiis.

TERTIA PARS VIII. CAPITIS.

Quicunque enim spiritu Dei aguntur,hi filij Dei sunt. Text.

IN hac tertia huius cap. parte Apost. ostendit,bona,mercedem,siue effectus Spiritus sancti: inter
quos sunt dilectio,filiatio,vita gloriosa,siue hęreditas ęterna,quam probat nos cōsecuturos,hac
ratione: Quicunque sunt filij consequuntur hæreditatem patris: sed nos sumus filij,igitur, &c.

Apostolus hic ponit minorem huius syllogismi cum eius probatione, dicens: Quicunque spiritu
Dei aguntur, sicut quodam directore & ductore, qui deducit eos in terram rectam interius illumi-
nando quæ facere debeant, sunt filij Dei: Homo autem spiritualis non tantum instruitur à Spiritu
sancto, quid agere debeat, sed etiam cor eius à Spiritu sancto mouetur: ideo plus intelligẽdum est
in hoc quod dicitur, *Quicunque spiritu Dei aguntur*. Illa enim agi dicuntur quæ quodam superiori
instinctu & motione mouentur, vnde bruta dicuntur agi, quia à natura mouẽtur ad suas actiones,
& non ex proprio motu agunt. Similiter homo spiritualis, non quasi ex motu propriæ voluntatis
Esa.59.d. principaliter, sed ex instinctu Spiritus sancti, inclinatur ad aliquid agẽdum, secundum illud: Cum
Luc.4.a venerit quasi fluuius violẽtus, quem spiritus Dei cogit: vnde & Christus agitabatur à spiritu. Non
Sap.8.a tamen per hoc sequitur, quod viri spirituales libere non operentur. Quia Spiritus sanctus disponit
Philip.2.b omnia suauiter, id est, secundum modum suæ naturæ, scilicet naturalia naturaliter, & libera libe-
re. Et hoc modo debet intelligi illud: Deus est qui operatur velle & perficere pro sua bona volun-
tate. Quãtum ad secundum dicit: Hi filij Dei sunt. Et hoc manifestum est ex similitudine filiorum
carnalium, qui per semen carnale à patre procedente generantur. Semen autem spirituale à Deo
patre procedens, est Spiritus sanctus. Et ideo per hoc semen aliqui homines in filios Dei generan-
1.Ioan.3.b tur, iuxta illud: Qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen Dei manet in eo. Et no-
ta hic secundum d. Chrysost. quod non dicit hic, hi qui spiritum Dei acceperunt, ad denotandum
quod non sufficit semel imbui & recipere Spiritum sanctum, sed continue & perseueranter agi ad
consequendam filiorum Dei hæreditatem. Lutherani hæc verba, Quicunque spiritu Dei aguntur,
existimant pro ipsis pugnare ad demoliendam arbitrij libertatem. verum quia de his abundè dis-
Sap.8.a seruimus, ideo pertranseundum duximus. quo ad hunc locum tamen sufficiet prædicta Sapientis
responsio, quod Deus disponit omnia suauiter, hoc est secundum modum suum: naturalia natura-
liter, & libera libere absque coactione & necessitate. Et ideo agi hic non debet accipi pro cogi aut
necessitari, sed solum vt dicit præmotionem Spiritus sancti.

Text. *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.*

Hic dupliciter probat quod accipientes Spiritum sanctum sunt filij Dei. Primo quidem ex di-
stinctione donorum Spiritus sancti. Ad cuius euidentiam considerandum est quod Spiritus
Esa.11.a sanctus duos effectus facit in nobis: Vnus est timor, de quo Esa. Repleuit eum spiritus timoris Do-
Supra 5.a mini. Alius effectus est amor, de quo suprà 5.c. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spi-
ritum sanctum qui datus est nobis. Timor autem facit seruos, non autem amor. Veruntamen circa
hoc notandum est quod timor habet duo obiecta. Vnum est malum, quod quis timendo refugit:
quod est duplex, scilicet pœnæ vel culpæ. Aliud obiectum est illud, à quo sibi hoc malum immine-
re videtur: dicitur enim homo timere occasionem, & regem qui occidere potest. Contingit autem
quandoque quod malum pœnæ, quod quis refugit, est contrarium bono corporali vel temporali,
quod quis interdum inordinate amat, & refugit pati ab aliquo homine tẽporali. Et hic timor di-
citur humanus vel mundanus, & talis non est à Spiritu sancto: quia turpis est & prohibitus à Chri-
Matt.10.c sto. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Alius est timor, quo quis refugit malum quod con-
trariatur bono naturali, qui causatur ex amore. Homo enim naturaliter se amat. Si refugit hoc pœ-
næ malum pati à causa spirituali, scilicet à Deo, hic timor est laudabilis, quantum ad hoc saltem
Deut.5.d quod Deum timet, iuxta illud: Quis det eos talem habere mentem, vt timeant me. & secũdum hoc
hic timor est à Spiritu sancto. Sed inquantum talis timor, non refugit malum quod opponitur bo-
no spirituali, scilicet peccatum, sed solam pœnam, non est laudabilis, & iste defectus non est à Spi-
ritu sancto, sed ex culpa hominis: prout fides informis, quantum ad id quod est fidei, est à Spiritu
sancto, non tamen eius informitas. Vnde & si quis per huiusmodi timorem bonum faciat, non ta-
men bene facit: quia non facit sponte, sed coactus metu pœnæ, quod est seruorum. Et ideo timor
iste propriè dicitur seruilis: quia facit hominem seruiliter operari. Est autẽ tertius timor quo quis
refugit malum, quod opponitur bono spirituali, scilicet peccatum vel separationem à Deo, & hoc
timet incurrere iusta Dei vindicta: & sic quãtum ad vtrunque obiectum, respicit rem spiritualem:
nihilominus tamen habet oculum ad pœnam, & iste timor dicitur initialis: quia solet esse in homi-
nibus ab initio suæ conuersionis: timent enim pœnam propter peccata præterita, & timent sepa-
rari à Deo per peccatum propter gratiam & charitatem infusam, & de hoc dicitur: Timor Domi-
ni initium sapientiæ. Si autem timor, quo quis refugit malum oppositum bono spirituali, ex vtra-
que parte habeat oculum solum ad rem spiritualem, vt cum homo nihil aliud timet quàm separa-
ri à Deo, talis timor dicitur filialis, castus, ac sanctus, qui permanet in seculum seculi. Et quemad-
Psal.18.a modum timor initialis causatur ex charitate imperfecta: quia, vt d. Ioan. ait: Perfecta charitas fo-
1.Ioan.4.d ras mittit timorem. Sic timor filialis & castus non repugnat charitati, quæ est causa vtriusq;: Quia
sicut timor facit seruitutem, ita & amor charitatis facit libertatem filiorum: facit enim volunta-
Exod.19.c rie ad honorem Dei operari, quod est proprie filiorum. His suppositis aduertendum quod lex ve-
Heb.12.f tus data est in timore, quẽ significabant tonitrua & fulgura micantia super terram: terribile enim
erat quod videbatur & audiebatur. Ideo lex vetus per inflictionem pœnarum inducens ad man-
Galat.4.e data Dei seruanda, dicitur data in spiritu seruitutis, in timore. ideo Apostolus comparat testamen-
tum vetus Agar ancillæ, dicens: Hæc sunt duo testamenta, vnum in monte Sina in seruitutem ge-
nerans, quæ est Agar. & ideo hic recte dictum est, quod qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij
Dei. Non enim iterum in noua lege, prout fuit in veteri, accepistis spiritum seruitutis in timore,
scilicet

ſcilicet pœnarum, quem timorem tunc Spiritus ſanctus per ſigna exteriora faciebat. Sed accepiſtis ſpiritum, ſcilicet charitatis, qui eſt adoptionis filiorum, id eſt, per quem adoptamur in filios Dei, iuxta illud: Vt adoptionem filiorum reciperemus. [Gal. 4.a] Non tamen hoc dicitur quaſi ſit alius & alius ſpiritus: ſed quia idem eſt Spiritus ſanctus, qui in quibuſdam facit per ſigna exteriora timorem ſeruilem, quaſi imperfectum: in aliis autem facit amorem quaſi quoddam perfectum. Non tamen exiſtimandum eſt quod nullus ex patribus legis veteris receperit ſpiritum adoptionis filiorum: Nam gratia gratum faciens, quam aliqui ex eis habebant, erat eiuſdem ſpeciei cum gratia nouæ legis, & filios Dei conſtituebat. vnde Dauid: Ego dixi dij eſtis, & filij excelſi omnes. [Pſal. 81.b] Et Eſa. Filios enutriui & exaltaui. [Eſa. 1.a] & Christus: Multi venient ab oriente & occidente, &c. Filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. [Matth. 8.b] ideo illi pertinebant ad legem nouam, prout Chriſtiani, qui nunc ſolo timore pœnæ ſeruant legem euangelicam, dicuntur ſerui & accepiſſe ſpiritum ſeruitutis in timore, pertinent ad legem veterem. Apoſtolus enim hic ponit diſcrimen inter nouam & veterem legem, quæ dum ex vna parte peccatum oſtenderet, & ex alia gratiam non conferret, & quæ in ſignis terribilibus data erat, ex ſe nihil ad opera charitatis iuuaret, prout lex noua, quemadmodum ſuprà dictum eſt. Notandũ præterea quod timor ſeruilis non eſt ſecundũ ſe malus, prout adulteriũ: originatur enim ex amore ſui, qui ſecundum ſe non eſt ſemper illicitus, neque contrariatur charitati, quæ ſeipſum poſt Deum ſuper alios diligere præcipit. Sed eiuſdẽ rationis eſt quod homo cupiat bonum ſuum, & timeat eo priuari. vnde ſequitur quod timor ſeruilis non eſt de ſe malus, niſi quando quis conſtituit vltimum finem in ſeipſo, vt ſi ſolum timeret trãſgredi vel ſeruare præcepta, ne ſit damnatus. Ita quod ſecluſo inferno & aliis pœnis, tranſgrederetur & male ageret, ille timor eſſet malus. Sed illa ſeruilitas non eſt de eſſentia timoris, prout nec informitas de eſſentia fidei, vt dictum eſt. Eſſentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto. Obiectum autem timoris ſeruilis eſt pœna. Sed accidit pœnæ quod bonum, cui contrariatur pœna, ametur tanquam finis vltimus, & per conſequens plus timeatur quàm Deus: quod non contingit in habente charitatem, qui bonum, cui contrariatur pœna, non plus diligit quàm Deum: quia propter illud nollet offendere. vnde glo. dicit: Vnus eſt ſpiritus, qui duos timores facit, ſcilicet ſeruilem & caſtum, ſed nullum malum culpæ procedit à Spiritu ſancto. Igitur timor ſeruilis non eſt de ſe malus. Nec obſtat quod diuus Auguſt. ibidem dicit: Qui timore aliquid facit, etſi bonum ſit, tamen non bene facit. [Auguſt. 9.] Quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore ſeruili, vt ſeruilis eſt; [Iob 3.b] ac etiam dictum D. Gregor. ſuper illud: [Grego. 9] quare non in vulua mortuus ſum, cum ex peccato plus pœna metuitur, nec amica Dei facies non amatur. Cum ergo timor ſeruilis non ſit ſecundum ſe malus, ſequitur quod contritio ab illo originata non faciat contritum hypocritam, neque magis peccatorem, vt impiè volunt Lutherani. Contritio enim poteſt duplicem habere originem, ſcilicet à timore filiali & ſeruili. Primo quidem oriri poteſt ex diuinæ bonitatis conſideratione, per quam ad eum tanquam ad patrem cum fiducia recurrimus, ſecundum illud: Beneplacitum eſt Domino ſuper timentes eum, & in eis qui ſperant in miſericordia eius. [Pſal. 46.b] [Supra 2.a] & illud: An ignoras quod benignitas Dei, &c. nulli autem dubium eſt, quin talis contritio ſit ſanctior quàm illa quæ originatur à timore ſeruili. Verum ſæpe numero & vt in pluribus, fragilitas & imperfectio noſtra impedit ne faciliter oculos mentis noſtræ ad terrena depreſſos ad bonitatem Dei attollamus, & eleuemus: niſi prius iram aliquam ſeu pœnam ſenſerimus aut apprehenderimus. vnde Dauid: Cum occideret eos, quærebant eum, &c. [Pſal. 77.d] & alibi: Clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de neceſsitatibus eorum liberauit eos. [Pſal. 106.a] quod non feciſſet, ſi clamor ille ex timore ſeruili procedens, eſſet exitialis. Communiter igitur & in contritione, qua quis ſe peccaſſe grauiter dolet, cum voto ſeu propoſito vitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore ſeruili, ſed non perficitur, donec deuentum fuerit ad fidem formatam & timorem filialem: fides enim in hac contritione oſtendit Deum iuſtum & veracem, punientem ſeueriſsimè crimina tam in hoc ſeculo quàm in futuro, & qualiter peccator gehẽna ignis dignus eſt, & ſit paratus ad tormenta, niſi doleat & pœniteat. Si conſciẽntia noſtra his aſſentiat, generatur timor ſeruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concuſsionem, & amaritudinem ſiue dolorem cauſat, quo ſuperbia cordis noſtri frangitur, & veteris hominis affectus ſiue peccata conteruntur, inſurgitque votum, ſeu deſiderium pœnitendi ſeu nouæ vitæ. Oſtendit pariter fides Dei bonitatem & ſummam elementiam promiſsionémque indulgendi, ſi pœniteat. Succedit timor filialis & peccata diſplicent non ſolum quia pertrahunt ad gehennam, ſed etiam quia patrem optimum offendunt, quem proponit amplius non offendere propter eius dignitatem, etiam ſi nulla eſſet gehenna, aut plaga, prout videre licet in filiis prouectis & ſapientibus, qui non timent amplius virgas, ſed patris offenſam. Et ideo ſancti patres docuerũt pœnitentiam à timore ſeruili non ineptè ordiri. D. Auguſt. hunc timorem comparat ſetæ. [Auguſt.] Seta enim prius intrat, & niſi exierit, non ſuccedit lignum. Sic timor ſeruilis primo occupat mentem, ſed non remanet: quia ideo intrauit vt induceret charitatem. Et quanto illa creſcit, tanto timor decreſcit. vnde Diuus Ioannes: Timor pœnam habet. [1. Ioan. 4.] Charitas autem (ſcilicet perfecta) foras mittit timorem. Ideo Diuus Baſilius vocat timorem ſeruilem Iſagogicum, hoc eſt introductorium: [Baſilius.] Et Diuus Gregorius, ſequens D. Hieronymum dicit: [Gregorius ſuper Iob. 29. ſuper Eſa. 26] Sicut mulier ad partum appropinquans dolore cogitur exclamare, ſic nos in anguſtia requirimus te. Et d. Chryſoſtomus docet ante oculos ponere mala noſtra, & gehennam, & diem iudicij, & ſeparationem à Deo: [Chryſoſt.] & multa alia mala recenſet ante oculos proponenda, vt compunctionem cor[d]is valeamus obtinere. Per hunc modum reuocabant Prophetæ olim populum à peccatis:

Ionæ 3.b inter eos Ionas, quis Niniuitis dicebat: Adhuc quadraginta dies & Niniue subuertetur. Et Deus
approbauit pœnitentiam eorum à timore seruili ortam. Esa. etiam dicit Ezechiæ: Dispone domui
Esa. 38.a tuæ, quia morieris, & non viues. Hunc timorem seruilem incussit peccatoribus d. Ioannes Bapti-
Matt. 3.b sta, dicẽs: Progenies seu genimina viperarum, quis docebit vos fugere à ventura ira? Iam securis ad
Luc. 3.b radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mit
tetur. Christus etiam sæpe comminatus est peccatoribus gehennam, ignem æternum, tenebras exte-
Luc. 13.a riores, non alia causa, nisi vt ad contritionem & pœnitentiam eos induceret. vnde dicebat: Nisi
pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolam de diuite epulone, & de tieni-
Luc. 16.a nea, atque: Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in ge
Matt. 10.c hennam. & hunc timendum ea ratione repellit dicens: Amen dico vobis, hunc timete. Et tandem
terribilissimam contra reprobos ferendam reuelauit. Ex præmissis appatet quàm impiè Lutherus
& sui sequaces, non solum in prædicatores, verum etiam in sanctos, quinimo & in Christum debac
chati sunt, dicẽtes prædicatores male agere, inducendo homines ad pœnitentiam per timorem ser
uilem. *In quo clamamus, abba pater.* Hic probat quod illi qui spiritu Dei aguntur, sunt filij Dei ex no
Matth. 6.b stra confessione. Profitemur enim nos patrem habere Deum, instructi à Domino dicente: Cum
oratis, dicite: Pater noster qui es in cælis. hoc autem conuenit dicere non solum Iudæis, sed etiam
Gentilibus. Ideo duo ponit idem significantia, scilicet Abba, quod est Hebræum, & pater, quod est
latinum, vel græcum, vt ostendat hoc ad vtrunque populum pertinere. vnde Christus dicebat: Ab-
Mar. 14.d ba pater omnia tibi possibilia sunt. Et Dominus per Hieremiam; Patrem me vocabis. Hoc autem
Hiere. 3.a dicimus non tantum sono vocis, verum etiam intentione cordis, quæ quidem propter sui magnitu
dinem clamor dicitur, prout Moysi tacenti & interius orãti, dixit Dominus: Quid clamas ad me?
Exo. 14. scilicet intentione. Hæc autem magnitudo intentionis procedit ex affectu filialis amoris, quem in
Esa. 6.a nobis Spiritus sanctus facit, & ideo dicit, in quo, scilicet Spiritu sancto, *clamamus abba pater.* Esa.
etiam dicit quod Seraphin qui interpretãtur ardentes in amore Dei, clamabunt alter ad alterum.

Text. *Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.*

APostolus hic ostendit quod qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei; ex Spiritus sancti testi-
monio; ne forte aliquis dicat, quod nos in nostra confessione decipimur, quia, vt Psal. ait:
Omnis homo mendax, quasi dicat: Ideo dico quod in Spiritu sancto clamamus Abba pater, quia
ipse Spiritus sanctus, qui nec fallere nec falli potest; testimonium reddit spiritui nostro, non qui-
dem exteriori voce ad aures hominũ, sicut pater protestatus est de filio suo: sed reddit testimonium
per effectum amoris filialis, quem in nobis facit. Et ideo dicit quod testimonium reddit, non au-
Matth. 3.d ribus, sed occulto dictamine spiritui nostro. Ex præmissis verbis: Non enim accepistis spiritum
seruitutis iterum in timore, iunctis istis: Ipse enim spiritus testimonium reddit, &c. & aliquibus
aliis passibus sacræ scripturæ contortis & perperam intellectis, Lutherani inferunt quod quicun-
que est iustificatus & in gratia, est certus se esse iustificatum, siue se esse in gratia, certitudine nul-
lam dubitationem permittente, siue certitudine fidei, cui falsum subesse non potest; nec per eam
homo decipi. Cuius oppositum determinatum fuit in concilio Tridentino, sessione 6. decreto 9.
vbi dicitur: Quanuis necessarium sit credere neque remitti, neque remissa fuisse vnquam peccata,
nisi gratis diuina misericordia propter Christum: nemini tamen fiduciam & certitudinem remis-
sionis iactanti, & in ea sola quiescenti peccata dimitti; vel dimissa esse, dicendum est, Cum apud hæ-
reticos & schismaticos esse possit, imò nostra tempestate sit, & magna contra Ecclesiam contentio-
ne prædicetur, vana hæc & ab omni pietate remota fiducia. Sed neq; illud asserendum est oportere
eos qui verè iustificati sunt, absque vlla omnino dubitatione apud semetipsos statuere posse se esse
iustificatos. Neminémq; à peccatis absolui, nisi eum qui certo credat se absolutum & iustificatum
esse, atque hac sola fide absolutionem & iustificationem perfici, quasi qui hoc non credit de Dei
promissis, deque mortis & resurrectionis Christi efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei
misericordia, de Christi merito, déque sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic qui-
libet, dum seipsum suámque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia for-
midare & timere potest. Cum nullus scire valeat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum,
se gratiam Dei consecutum. Hactenus ibi. quod quidem decretum fulciri potest authoritatibus sa
Iob 9.b cræ scripturæ. Iob enim dicit: Si venerit ad me non videbo eum: si abierit, non intelligam. & post
pauca dicit: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem me ostendero,
prauum me cõprobabit. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea. Deinde subiungit:
Hiere. 16. Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Et Hiere. Prauum est cor homi-
Psal. 18.d nis & inscrutabile, quis cognoscet illud? & Dauid: Delicta quis intelligit. deinde subiungit. Ab oc-
Prouer. 20.b cultis meis munda me. Qui vero petit ab occultis mundari, non habet certitudinem fidei quod sit
Prouer. 28. mundus. vnde Salomon: Quis potest dicere mundum est cor meum, purus sum à peccato. & alibi:
Eccle. 5.b Beatus homo qui semper est pauidus. Et Sapiẽs: De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. Sed
Eccl. 9.a ille qui timet non habet securitatem, neque talem certitudinem. Et Salomon: Nemo scit verum
1. Cor. 4.a odio vel amore dignus sit. Et Apostolus: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum:
qui autem me iudicat, Dominus est. Et quanuis Lutherani pro more suo prædictas authoritates
contorqueant, nobis tamen standum est prædictæ interpretationi & determinationi Ecclesiæ,
quæ errare non potest. Omnes enim orthodoxi Doctores vsque ad hæc tempora idem senserunt,

D.Hiero

D. Hiero. super illud Michee: Dominus quærit à te facere iudicium, & diligere misericordiam & Hiero. 9.
solicitum ambulare cum Deo. Et super illud Ionæ: Quis scit si conuertatur. Et D. August. super il- Mich. 6. c
lud: Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et D. Gregorius 18. moralium super illud: Iona. 3. d
Etiam si simplex fuero, &c. Et D. Ambr. super illud: Nihil mihi conscius sum. Et D. Chrysost. in eo- August. 9.
dem loco dicit, quod tribus rationibus circa huiusmodi incertum est nostrum iudicium. Prima Psal. 50. b
quidem quod & si nihil ipsi conscij simus, eius tamen indigemus qui peccata nostra certa ratione Iob 9. b
corripiat. Altera quod multa opera nostra nos latent. Tertia quod multa aliorum opera nobis bo- Ambros. in 1. Cor. 4. a
na videntur, quæ non recta fiunt sententia, eadem ratione nostra. vnde Christus: Venit hora vt om- Chrysost. ibi.
nis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et idem Chrys. super Matthæum ope- Ioan. 16. a
re imperfecto, homilia 38. Et d. Bern. in pluribus locis, maxime Epistola 42. ad Archiepiscopum Se- Chrysost. Bernard.
nonen. Ad ampliorem tamen huiusmodi euidentiam & clariorem argumentorum in oppositum
solutionem, sciẽdum est ex d. Thoma quod tripliciter aliquid cognosci potest. Vno modo per spe-
cialem Dei reuelationem interiorem, vel exteriorem. Reuelat enim Deus aliquibus ex speciali pri- 12. q. 112. ar. 4
uilegio, vt securitatis gaudium in hac mortali vita in eis incipiat, vt factum legimus d. Virgini ex-
terius per Angelum: Aue gratia plena, &c. & Apostol. interius: Sufficit tibi gratia mea. Et talem re- Luc. 1. e
uelationem habentes certi sunt certitudine fidei absque vlla penitus dubitatione. Alio modo ali- 2. Cor. 12. d
quis cognoscit certitudinaliter aliquid per seipsum, vt qui habet demonstrationem huius conclu
sionis, omnis homo est risibilis, scit illam certitudinaliter certitudine euidentiæ omnem prorsus
dubitationem excludẽte. Nullus autem hanc euidentiam de se in particulari habere potest, quod
sit in gratia. Et ratio est: quia talis certitudo haberi non potest de aliquo, nisi possit iudicari per pro
prium principium. Sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstrationis per principia
indemonstrabilia, & certitudo fidei per proprium principium fidei, quod est diuina reuelatio, &
obiectum fidei est ipse Deus, qui propter suam excellentiam est nobis ignotus: secundum illud: Ec- Iob 36. d
ce Deus magnus vincens scientiam nostram. & ideo eius præsentia in nobis, quæ est per gratiam,
non potest per certitudinem cognosci nisi ipse reuelet, secundum authoritatem Iob & alias alle-
gatas. Sed Deus licet in vniuersali declarauerit & sub cõditione, Qui crediderit & baptisatus fue-
rit, saluus erit. Et qui manducat me. ipse viuet propter me. Non tamen omnibus nec communiter Mar. vlt. d
reuelat in particulari, igitur absolutè in particulari sciri non potest, absque particulari reuelatio-
ne. Preterea habitũ fidei non generat assensum, nisi circa proprium obiectũ: obiectũ autẽ fidei non
est nisi Deus reuelans, & illa quæ ab eo sunt reuelata. Sed vt dictum est, Deus non reuelat commu-
niter omnibus in particulari, sed solum in genere & conditionaliter: si crediderit, si sperauerit, si
mandata seruauerit. Igitur, &c. Insuper illa certitudo, qua communiter cognoscimus nos esse
in gratia Dei, ex duobus pendet. Primo ex firmitate diuinæ promissionis, quæ est firmissima &
indefectibilis. Secundo ex nostra dispositione. Sed non habemus promissionem gratiæ in par-
ticulari, nisi illi quibus specialiter facta est, licet possimus habere certitudinem moralem per quas-
dam coniecturas, non tamen fidei cui falsum subesse non possit, vt probatum est, igitur. Rursus
modo apparet vnde adueniat homini illa certitudo fidei, cui falsum subesse non potest, quia vt di-
ctũ est, vel ex speciali reuelatione, & de hoc non est controuersia: vel ex fide, & hoc improbatũ est,
vel ex operibus nostris: & hoc, non quia incerta sunt, & putamus aliquando bene agere, cum
male facimus. Igitur talem certitudinem fidei habere est impossibile, nisi forte apud Luthera-
nos, qui dicunt solam fidem iustificare, & fidem non posse separari à charitate: quæ sunt Hæreti-
ca, vt ostendimus suprà primo capite, interpretando illud: Iustus ex fide viuit. Tertio cognosci- Supra 1. b
tur aliquid coniecturaliter per aliqua signa, & hoc modo aliquis potest cognoscere se habere gra-
tiam, inquantum scilicet percipit se delectari in Deo, & contemnere res mundanas, & inquantum
homo non est sibi conscius alicuius peccati mortalis, & cum libenter audit verba Dei & execu-
tioni demandat seruando omnia præcepta, secundum quem modum potest intelligi quod scribi-
tur in Apocal. Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo nouit nisi qui accipit: quia, scili- Apoc. 2. f
cet illud, qui accipit gratiam, per quandam experientiam dulcedinis nouit, quam non experitur il-
le qui non accepit. hæc tamen cognitio imperfecta est, quia (vt dictum est) Delicta quis intelligit?
ab occultis meis munda me Domine. Ex præmissis sufficiens apparet responsio ad omnia quæ
possunt obiici. Attamen ne Lutheranorum fucus & præsumptuosa exaggeratio aliquem cespitare
faciat, principaliora eorum tela specialiter reiiciemus. Et primo quantũ ad hunc locum: Ipse enim
spiritus testimonium, &c. Dicendum quod ipse spiritus communiter reddit testimonium conie-
cturale per quædam signa intrinseca, siue per quasdam coniecturas: illæ tamen, vt dictum est, non
faciunt certitudinem fidei, quæ non est nisi de reuelatis. Testimonium enim hoc, de quo hic loqui-
tur, est quod Spiritus sanctus inhabitans eos allicit, vt non timore vt antiqui olim serui sub lege
Moysi, sed prompto amore filiali pareant, iussáque Dei spontaneè faciant, tanquam filij idonei ad
hæreditatem consequendam. Non tamen statim (vt experimur) ab incipientibus radicitus euellit
timorem illum seruilem, qui via fuit ad charitatẽ. Nec huiusmodi certitudinem moralem, subito
neque æqualiter in omnibus facit, sed secundum successum temporis & dispositionem persona-
rum eam probabilitatem facit, quæ more humano metum propellere securúmque hominem face-
re consueuit: vt ego sum nunc certus Romam stare, licet non habeam certitudinem fidei diui-
næ, quia licet audiuerim à multis probis viris illam fore, vel forte viderim. Sed an nunc extet cer-
tum non habeo, tali certitudine quæ est fidei, quia dubitem propter potẽtiam Dei: quæ illam sicut
Sodomam

gloriæ pondus operatur in nobis. Secundo exprimit dignitatem, cum ait (*Gloriam*) quæ claritatem
Psal. 149. b quandam dignitatis insinuat, iuxta illud: Exultabunt sancti in gloria. Tertio exprimit manifesta-
2. Cor. 1. c tionem (*quæ reuelabitur.*) Nunc quidem gloriam habent sancti, sed occultam in conscientia, iuxta
Sapien. 5. a illud: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Tunc autem gloria illa erit in conspe
ctu omnium bonorum & malorum reuelabitur. De malis scribitur in subitatione insperatæ salu-
tis. Quarto exprimit veritatem, cum dicit, *In nobis*. Quia in his quæ sunt extra, puta in apparatu di-
Psal. 48. b uitiarum, & in opinione hominum, est gloria vana. de qua Psal. In multitudine diuitiarum suarum
Eccles. 1. a gloriantur. Et Salomon: Vanitas vanitatum dicit Eccle. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Sed
Luc. 17. e illa gloria erit de eo quod est intra hominem, vnde Christus inquit: Regnum Dei intra vos est. Sic
igitur passiones huius temporis secundum se consideratæ, multum deficiunt à quantitate & digni-
Esa. 4. b tate huius gloriæ. vnde per Esa. Dominus: Ad pũctum in modico dereliqui te, & in miserationibus
magnis congregabo te. Sed si considerentur huiusmodi passiones, inquantum eas aliquis volunta-
riè sustinet propter Deũ, ex charitate quam in nobis causat Spiritus sanctus: secundum hoc, est con
dignitas & æqualitas inter huiusmodi passiones & vitam æternam, & per eas homo de condigno
Ioan. 4. b meretur vitam æternam. Quia Spiritus sanctus est fons, cuius aquæ, id est, effectus saliunt in vitam
2. Tim. 4. b æternam. Ideo Apost. Bonum certamen certaui, &c. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ,
quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his, &c. Ex præ-
missis apparet solutio argumenti Lutheranorum, qui ex hoc loco Apost. gloriantur & iactant me-
ritum condigni esse funditus euersum. Sed sunt delusi, ignorantes distinctionem præmissam, scili-
cet, si secundum se, siue ex parte obiecti, aut secundum substantiam operis considerantur, non est
condignitas. Si verò ex parte principij, quod est Spiritus sanctus infinitus, tunc est condignitas.
Supra 2. b Sed de his amplius suprà 2. c. super illo verbo, his qui secundum patientiam boni operis, &c. *Nam*
expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat. Apost. hic probat quod passiones huius tempo
ris excedunt per excellentiam gloriæ, & primo per expectationem creaturæ, dicens: *Nam expecta-
tio, &c.* ac si diceret, dictum est quod futura gloria excedit passiones huius temporis, hoc manife-
stum est ex expectatione creaturæ: quia ipsa creatura expectat reuelationem filiorum Dei. vnde d.
1. Ioan. 3. a Ioan. Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Occultatur enim dignitas diuinæ
filiationis in sanctis, propter exteriores passiones, per quas nos conformari oportet Christo. Reue
labitur tandem illa dignitas cum immortalitatem & gloriosam vitam suscipient. Ideo impij de ta
li reuelatione admirati turbabuntur, & dicent: Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei. Di-
Supra 5. a cit autem expectatio expectat, vt talis geminatio intensionem expectationis designet, prout & Da-
Psal. 39. a uid cum dicit: Expectans expectaui Dominum, &c. Ad ampliorem tamen huius textus intelligen-
tiam, sciendum est quod creatura hic tripliciter accipi potest. Primo pro homine iusto, qui specia
liter creatura Dei dicitur: vel quia permanet in bono, in quo creatus est, vel propter excellẽtiam
Iacob. 1. c quia omnis creatura ei quodammodo deseruit. vnde d. Iaco. Voluntarie genuit nos verbo verita-
tis, vt simus aliquod principium creaturæ eius. Hæc creatura, id est, homo iustus expectat reuela-
Ad Tit. 2. c tionem gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium sibi promissum. Ideo Apostolus, Expectantes bea-
tam spem & aduentum gloriæ magni Dei. Secundo potest hic accipi creatura pro humana natura
beatificabili, quæ subiicitur donis gratiæ, quæ nõdum in hominibus iniustis formata est, sed est fere
ut informis: in hominibus autem iustis partim formata est per gratiam, sed tamen adhuc est infor-
mis respectu illius formæ, quam est acceptura per gloriã. Sic igitur ipsa creatura, id est, homo se-
cundum quod consideratur in bonis naturæ, expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei, quod ei
competit per gratiam, prout si dicamus quod materia expectat formã, vel colores expectant com
Iob 14. c pletionem imaginis, vt dicit Glos. super illud Iob: Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto do-
nec veniat immutatio mea. Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili pro elementis, &
fabrica mirabili, ex cuius magnitudine horum creator cognoscibiliter potest videri. Huiusmodi
autem creatura dupliciter aliquid expectat. Nam expectatio creaturæ sensibilis secundum quod
est à Deo, ordinatur ad aliquem finem, quod quidem contingit dupliciter. Vno modo secundum
quod Deus imprimit aliquam formam & virtutem naturalem huiusmodi creaturæ ex qua incli-
natur ad aliquem finem naturalem: puta si dicamus quod arbor expectat fructificationem, &
ignis expectat locum sursum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur ad aliquem finem, qui su-
perexcedit formam naturalem ipsius. Sicut enim humanum corpus induetur quadam superna-
rali forma gloriæ, ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum Dei, quandam gloriæ nouita-
Apoc. 21. a tem consequetur. vnde d. Ioan. Vidi cælum nouum & terram nouam, &c. Et per hunc modũ crea-
tura sensibilis expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei.

Text. *Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe.*

HIc manifestat prædictam expectationem ponendo necessitatem expectationis, terminum &
signum. Necessitas autem expectandi est ex defectu, cui subiacet creatura. Ia enim cui nihil
deficit, non habet necessario expectare. Defectum autem creaturæ ostendit, dicens: Vanitati enim
creatura subiecta est. Et si per creaturam intelligatur homo iustus, sic intelligitur subiici vanitati,
Eccles. 1. a id est, rebus istis corporalibus, quæ sunt mutabilia & caduca. Ideo dicuntur vana à Salomone: Va-
nitas vanitatum, &c. Subiicitur ergo eis propter necessitatem præsentis vitæ circa ea occupatio-
nem habens, non tamen volens, quia homo iustus huiusmodi temporalia non amat, prout illi con
Psal. 4. a tra quos David: Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium. Sed tamen huiusmodi vani-

tati subiicitur creatura, propter eum, &c. id est, propter ordinationem Dei, qui subiicit hominem
iustum sensibilibus creaturis, in spe tamen, vt scilicet à tali occupatione homo iustus aliquando *Matt. 22. f*
liberetur, scilicet in resurrectione generali, quando non nubent neque nubentur, sed erunt sicut
angeli Dei in cælo. Si verò accipiatur creatura pro natura humana, sic est subiecta vanitati, id est,
passibilitati. vnde Dauid: Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens: non tamen volens. *Psal. 38. b*
Quia talis vanitas est naturæ humanæ in pœnam inflicta. Pœna autem est inuoluntaria, sicut culpa
est voluntaria. Huiusmodi tamen passionibus natura humana subiicitur, propter eum, &c. id est,
propter ordinationem & sententiam Dei, qui subiecit eam, scilicet humanam naturam defectibus, in spe
tamen quandoque euadendi huiusmodi passiones. vnde Esa. Non in perpetuum triturans tritura- *Esa. 28. e*
bit. Si autem intelligatur de creatura sensibili, sic talis creatura subiecta est vanitati, id est, mutabi-
litati non volens. Huiusmodi enim defectus, qui sequuntur mutabilitatem, prout corrupta & alia
huiusmodi, sunt contra naturam particularem huius vel illius rei, cuius appetitus ad cõseruatio-
nem sui inclinatur: ideo resistit quantum potest corrumpentibus, licet non sint contra naturam
vniuersalem, nihilominus tamen huiusmodi vanitati subiicitur creatura, propter eum, id est, pro-
pter ordinationem Dei, qui subiecit eam in spe, id est, expectatione gloriosæ nouitatis.

Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. *Text.*

TErminum prædictæ expectationis hic declarat Apost. Non enim est vana expectatio vel spes,
quia & ipsa creatura liberabitur, &c. Et si per creaturam intelligatur homo iustus per seruitu-
tem corruptionis intelligitur à cura quærendi victum & vestitum, & ab aliis quibus seruitur no-
stræ mortalitati, quæ est quædam seruitus, à qua liberabuntur sancti tendentes in libertatem glo-
riæ filiorum Dei. Qui quamuis nũc habeant libertatem iustitiæ, quæ est à seruitute peccati, nõdum
tamen habent libertatem gloriæ, quæ est liberatio à seruitute miseriæ. vnde Iob: quis dimisit ona- *Iob 39. a*
grum liberum. Si verò per creaturam intelligatur natura humana, ipsa liberabitur à seruitute cor-
ruptionis, id est, à passibilitate & corruptione, & hoc tendens in libertatem gloriæ filiorum Dei,
quæ est nõ solum à culpa, sed etiam à morte. vnde Apost. Absorpta est mors in victoria, &c. Si ve- *1. Cor. 15. g*
rò intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, id est,
mutabilitatis. Quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio, vt d. August. ait, & etiam Philoso.
in 8. Physicor. & hoc in libertatem gloriæ filiorum Dei. vt sicut ipsi erunt innouati, congruum est
vt eorum habitatio innouetur. vnde per Esa. Dominus: Ego creabo nouos cælos, & nouam terram, *Esa. 65. d*
& non erunt in memoria priora, id est, prior mutabilitas creaturæ. Quia & ipsa, &c. quasi dicat, se-
cundum primum sensum, non solum nos Apostoli, sed etiam alij iusti: in sensu autem secundo,
non solum iusti, sed etiam humana natura, quæ in quibusdam nondum est regenerata per gratiam.
In tertio autem sensu, intelligendum est ac si dicatur, non solum homines, sed & aliæ creaturæ li-
berabuntur, &c.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. *Text.*

HIc ponit signum expectationis dicens: Scimus enim nos Apostoli per Spiritum sanctum in-
structi, & etiam per experientiam, quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc.
Quod si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem. Primò quidem quantũ ad hoc quod
dicit, ingemiscit & parturit. hoc enim conuenire non videtur nisi creaturæ rationali. Sed potest
sic exponi, vt hoc quod dicit, ingemiscit, idem sit cum eo quod antea dixit, non volens. In illis
enim ingemiscimus quæ voluntati nostræ repugnant. Sic ergo inquantum defectus naturæ sensi-
bilis sunt contra naturalem appetitum, particularis naturæ dicitur ipsa creatura sensibilis inge-
miscere. Quod autem dicit, parturit, idem est cum eo quod dixerat, expectatio: nam parturitio est via
ad prolem producendam. Secundum autem dubium est in hoc quod dicit, Omnis creatura: quia
sic includerentur corpora cœlestia. vnde glos. dicit quod Sol & Luna, non sine labore statuta sibi
implent spacia. Sed dicendum est quod accepit laborem pro motu, prout requies quandoque su-
mitur pro cessatione ab opere, & secundum hoc dicitur Deum septimo die requieuisse. Et secun-
dum hoc gemitus significat corruptionem, quæ aut miscetur motui locali, prout scilicet desinit
esse in hoc, vbi & incipit esse in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio cælestium
corporum ad innouationem. Si verò exponatur de hominibus, sic dicitur humana natura omnis
creatura, eo quod conueniat cum omni creatura, vt d. Gregor. ait. Hæc ergo creatura, id est, homo,
ingemiscit hic partim propter mala quæ patitur, partim propter bona sperata quæ differuntur.
vnde Hiere. Multi gemitus mei. Parturit autem, quia cum quadam afflictione animi sustinet dila- *Thren. 1. e*
tionem gloriæ expectatæ. vnde Salomon: Spes quæ differtur, affligit animam. Et Christus: Mulier *Prouer. 13. b*
cum parit tristitiam habet. & Dauid: Ibi dolores vt parturientis. Dictum est autem, vsque adhuc, *Ioan. 16. e*
quia iste gemitus non est ablatus per nostram iustificationem, sed permanet vsque adhuc, id est, vsq; *Psal. 47. b*
ad mortem, vel vsque adhuc: quia si aliqui sint iam liberati, qui sunt in gloria, tamen nos adhuc su-
mus residui: vel vsq; huc quia non solum antiqui, qui fuerunt ante Christum, sed etiam adhuc tem-
pore gratiæ, eadem patimur. Est autem sciendum quod creatura Dei potest dici omne illud quod
sub Deo est. Aliqui voluerunt exponere de qualibet creatura, etiam de angelis sanctis, sed valde
inconueniens est, vt ipsi dicantur vanitati subiecti, aut ingemiscere, aut parturire. Cum ipsi iam ha-
beant gloriam, cuius similitudinem expectamus, secundum illud: Erunt sicut angeli Dei in cælis. *Matth. 22. f*
& ideo conuenientius exponitur de homine iusto, vel de natura humana, vel creatura sensibili.

Sodomam in momento subuertere potest. In reuelatis autem nulla cadit dubitatio, cum Deus sit verax, imo & ipsa veritas, nec mentiri possit. & ideo fidei non potest subesse falsum. Sic etiam licet coniecturam habeam ex signis supradictis me esse in gratia, tamen infirmitatem, & fragilitatem & cordis profunditatem inscrutabilem considerans, non potest esse adeo certum, sicut ea quæ sunt fidei, id est, à Deo reuelata, in quibus nulla cadere potest dubitatio. vnde certitudo coniecturalis dicitur ex parte subiecti, sed non ex parte obiecti: certitudo Hæreticorum est ex parte subiecti, quæ reuera dicitur præsumptio & temeritas: quia ex sua falsa apprehensione ita arbitrantur esse, ac si ita esset. *Supra 4.c* Nec obstat etiam quod adducitur ex Apostolo suprà 4.c. Non enim per legem promissio Abrahæ aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei. & post pauca subdit: Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini Abrahæ. ex quo inferunt quod ad talem fidem adnascitur eis ab eadem fide certa & firma reuelatio, quod aliquis sit in gratia, cum certus sit se habere fidem. Sed vnde obsecro hęc illatio? Quia ibi loquitur Apostolus de promissione Christi venturi, quæ promissio non fuit ex lege, nec ex obseruatione legis, sed per gratuitam voluntatem facta fuit Abrahæ: quæ quidem promissio facta, fuit firma & certissima per fidem absq; operibus & obseruatione legis, quæ non merebātur illam promissionem. Vel loquitur de promissione in communi & in genere, quæ est condicionalis, vt dictum est. *Matth.19.d* vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. At quis est certus se impleuisse omnia præcepta Dei, maximè de dilectione Dei super omnia, & de pœnitētia: cum multa lateant in inscrutabili corde hominis. Licet enim quis scire possit se habere fidem historicam, quam ipsi vocant, non tamen potest habere certitudinem se habere fidem viuam siue formatam, per dilectionem operantem. Non obstat pariter illud *Ephes.3.b* quod Apostolus dicit: In quo (scilicet Christo) habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius. In hoc enim decipiuntur Lutherani, quia non distinguūt inter fidem & fiduciam: licet enim in scripturis iubeamur habere fidem, id est, credere dictis Dei, nemo tamen tenetur habere fidem, id est, firmam & certam persuasionem siue assensum suæ salutis, sed solum fiduciam siue spem conditionaliter, si perseuerauerit vsque in finem, quæ potest esse sine certitudine particularis fidei. *1.Ioan.3.d* vnde diuus Ioannes in causa fiduciæ non solum posuit fidem, sed etiam charitatem. ait enim: Charissimi, si cor nostrum non reprehendat nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius custodiumus, & ea quæ placita sunt coram eo, facimus. Sed quis absque quacunque dubitatione horum certitudinem habere potest? Et sic magnum argumentum est quod certitudo nostra confirmetur ex nostra conscientia, quæ proculdubio ex operibus gignitur & pendet. Atqui conscientia non potest esse certa propter inscrutabilitatem *1.Cor.2.c* cordis, igitur. Non obstat insuper illud Apost. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est, vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Sed gratia est primum donum Dei, ergo homo qui accipit Spiritum sanctum, scit per eundem spiritum gratiam sibi datam: quia ibi loquitur de scientia siue cognitione in generali. vel (vt d. Tho. ait) loquitur de donis gloriæ, quæ sunt nobis data in spe, & in communi, quæ certissime cognoscimus per fidem: sed non in particulari. Vel potest dici quod loquitur de notitia priuilegiata, quæ est per specialem reuelationem. vnde subdit: Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum sanctum. Non obstat præterea id quod Apost. in hoc c. dicit, Quis nos separabit à charitate Dei? Quia per illa verba non habemus quod scimus certi in particulari, nisi per specialem reuelationem quam habebat: & quo ad alios hoc dicit propter electos, qui finaliter non separabuntur, nec etiam nos si perseuerauerimus propter tot & tanta beneficia Dei, ad quæ consequitur, quod quidquid accidat non debemus ab eo *Gen.22.c* separari, licet plurimi se separent. Si obiiciatur id quod ex persona domini dicitur Abrahæ: Nunc cognoui, id est, cognoscere te feci, quod timeas dominum: & loquitur ibi de timore casto, qui non est absque gratia. Dicendum quod dictum illud referri potest ad reuelationem specialem, vel ad notitiam experimentalem, quæ est per exhibitionem operis. In illo enim opere quod fecerat Abraham, cognoscere potuit experimentaliter se Dei timorem habere. Si arguatur ex illo quod ad *Eccles.9.a* ductum est pro parte negatiua ex Ecclesiaste. Nemo scit an amore vel odio dignus sit, quod aliquis potest habere certitudinem quod est in odio, & esse in peccato mortali, ergo eadem ratione poterit aliquis habere certitudinem, quod est in gratia & amore. Negatur illatio: quia non intelligitur æqualiter, eo quod peccatum à nostro consensu pendet, & non gratia, vel si dicat æqualitatem, intelligi debet de odio reprobationis & amore prædestinationis, quæ sunt nobis occulta. Si dicatur *12. Super Gen. ad lit.* quod perfectissima cognitio est eorum quæ sunt in anima per essentiam, vt August. ait: Sed gratia est in essentia animæ. Dicendum quod illa quæ sunt per essentiam sui in anima, siue quæ fluunt ab essentia animæ vt potentiæ, cognoscuntur experimentaliter: inquantum homo per actus cognoscit principia intrinseca, vt voluntatem percipimus volendo, & alias potentias per suos actus. Sed gratia non fluit ab essentia animæ, sed infunditur à Deo.

Text. *Si autem filij & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi.*

1.Cor.12. APostolus hic ponit maiorem syllogismi propositi in principio huius partis & cap. Et ostendit quod filiis debeatur hæreditas, dicens: Si autem aliqui sunt filij, ex filiatione consequuntur hæreditatem patris, qui debet thesaurisare filiis. Sic illi qui sunt filij Dei adoptiui, per gratiam Spiritus sancti erunt hæredes Dei. Quia non solum filio naturali, sed etiam adoptiuo debetur hæredi- *1.Petr.1.a* tas, ad quam (vt D. Petrus ait) regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem: hæc hæreditas

præclara

præclara erat Dauid. Deinde describit quæ sit ista hæreditas, quantum ad Deum, dicens: hæredes *Psal.15.b*
quidem Dei, tanquam patris. Dicitur autem aliquis hæres alicuius, qui principalia eius bona per-
cipit siue adipiscitur: nõ autem qui aliqua munuscula siue legata particularia recepit: vnde legimus
quod Abraham dedit cuncta quæ possederat filio suo Isaac: filiis autem concubinarum dedit mu- *Gen.25.a*
nera. Bonum autem principale quo Deus diues est, est ipsemet. Est enim Deus diues per seipsum, & *Psal.15.a*
non per aliquid aliud extrinsecũ: cum bonorum extrinsecorum non egeat. Ideo Dauid: Dominus *Thren.3.c*
pars hæreditatis meæ. & Hier. Pars mea dominus, dixit anima mea. Et in hac hæreditate cõmenda-
tur eximia Dei charitas erga nos. Nunquam enim homo extraneum filium adoptat in ius filij, ni-
si ob naturalium legitimorúmque filiorum inopiam, quasi alterum substituens loco naturalis, quo
caret. Deus autem non caret filio naturali, imo habet æqualem sibi: neq; nostro indiget obsequio,
nihilominus tamen adoptauit nos in filios suos & in ipsam hæreditatem, quæ filio debetur. Si dica-
tur filius, non adipiscitur hæreditatem patris, nisi patre mortuo: & vbi plures sunt filij, quilibet il-
lorum non assequitur totam hæreditatem patris: ergo homo non potest esse hæres Dei, qui est im-
mortalis, vnde Apost. Regi seculorum immortali, &c. Dicẽdum quod illud habet verum in rebus *1.Tim.1.d*
temporalibus, & corporalibus, quæ simul à multis totaliter possideri non possunt: vnde necesse est
vnum discedere, vt alter succedat. Secus tamen est in spiritualibus, quia bona spiritualia simul à
multis haberi possunt. Vel dici potest quod Deus decedit in nobis, inquãtum primo est per fidem,
quæ deficit & euacuatur quando peruenimus ad claram visionem, quæ est hæreditas. vnde appa- *1.Cor.13.c*
ret discrimen inter hæreditatem Dei & hominum: quia hæreditas inter homines non aditur à suc-
cessore vsq; ad mortem præcessoris: eo scilicet quod non posset vtriq; æqualiter sufficere. Hæredi- *Heb.9.c*
tas autem Dei non est defuncti successio, sed consortium sufficientissimum & indeficiens, cuius
promissio quandam similitudinem habet cum hæreditate hominum, quorum testamentum & di-
spositio morte cõfirmatur. Sic hæreditatis Dei promissio morte Christi, qui est Deus & homo, fuit *Matt.21.d*
confirmata. Post modum describit hanc hæreditatem ex parte Christi, quia cum ipse sit principa- *Mich.1.d*
lis filius, à quo nos filiationem participamus: ita est principalis hæres, cui nos in hæreditate con-
iungimur: vnde Michęas, Adhuc hæredem adducam tibi. *Si tamen compatimur, ut & conglorificemur.*
Hic ostendit causam dilationis huius hæreditatis siue vitæ gloriosæ. Et primo ponit causam ex par-
te passionum, dicens: *Si tamen compatimur, &c.* Cum enim Christus qui est principalis hæres, ad hæ-
reditatem gloriæ peruenerit per passiones: vnde ipse dicebat: Nónne oportuit sic Christum pati,
& ita intrare in gloriam suam? Sequitur quod nos non debemus faciliori modo adipisci. vnde ipse *Luc.24.d*
dicebat. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Et *Luc.9.c*
Apost. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Non enim immortale & im- *Act.14.d*
passibile corpus statim accipimus, vt simul cum Christo pati possimus. Ideo dicit, Si compatimur,
id est, simul patienter sustinemus tribulationes huius mundi, vt cum Christo conglorificemur. vn-
de Apost. Si cõmortui sumus, & conuiuemus: si sustinemus, & cõregnabimus. Ex hoc loco soluun- *2.Tim.2.b*
tur multa Lutheranorum argumenta, quibus impugnant pœnitentiam, ac ieiunia Ecclesiæ, & de-
trahunt operibus meritoriis. Et ex præcedenti textu sic arguunt: Si nulla sunt merita recõciliatio-
nis gratiæ, per quam constituimur filij Dei: Ergo nulla sunt merita vitæ æternæ. Nam si filij, inquit
Apost. & hæredes: atq; adeo & si gratis filij, & gratis hæredes: aliàs Christus non sufficienter satis-
fecisset. Si hæc argumentatio firma esset, nunquam Apost. adiũxisset: Si tamen compatimur, &c. Et
quia de merito sufficienter locuti sumus suprà 2.c. tractando illum locum, His qui secundum pa-
tientiam boni operis, &c. Ideo hic non prosequemur, sed duntaxat solutionem huius argumenti *In epist. ad*
recitabimus ex D. August. qui tractando illum locum, Gratia Dei vita æterna, sciscitatur quasi ex *Sixtũ quæ est*
illa sententia subinferens, nullæne igitur sunt merita iustorum? & respondet: Sunt plane, quia iusti *105.*
sunt, sed vt iusti fierent merita non fuerunt. Nec ideo oportet nos compati, quasi Christus non suf- *Supra 6.d*
ficienter pro nobis satisfecerit, sed quia Deus ordinauit satisfactionem Christi nobis non applie
cari, nisi conformemur imagini filij sui, & nisi tollentes crucem nostram eum sequamur: & ideo
pœnitendo, ieiunando, & crucem pœnitentiæ ferendo, nullam iniuriam, sed potius honorem ei
facimus, qui ordinationi ipsius obedimus, & voluntati suæ nos conformamus.

QVARTA PARS VIII. CAPITIS.

Existimo enim quod non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. *Text.*

IN hac 4. huius cap. parte Apostolus assignat causam dilationis immortalis vitæ, quæ est hæredi-
tas filiorum Dei, ostendendo excellentiam gloriæ, & comparando eam ad passiones huius tem-
poris. Quia posset aliquis dicere onerosam esse hæreditatẽ, ad quam non potest nisi per passionum
tolerantiam perueniri. Ideo dicit: *Existimo, &c.* quasi dicat, dictum est quod debemus compati, vt
cõglorificemur. Nec debemus passiones & dolores ac tormẽta huius seculi refugere, vt talẽ & tan- *2.Cor.11.e*
tam gloriam habeamus. Existimo enim ego qui vtrunque sum expertus, & labores & gloriam, *2.Cor.12.a*
quod passiones & dolores huius temporis, non sunt condignæ ad futuram gloriam quæ reuela-
bitur. In quibus verbis quatuor excellentias illius gloriæ exprimit. Primo æternitatem, cum di-
cit, *ad futuram,* scilicet post hoc tempus, nihil autem est post hoc tempus, nisi æternitas. Ideo illa
gloria excedit passiones huius temporis, sicut æternum temporale. vnde & ipse Apostolus, Quod *2.Cor.4.d*
in præsenti est momentaneum & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ
gloriæ

gloriæ pondus operatur in nobis. Secundo exprimit dignitatem, cum ait (*Gloriam*) quæ claritatem
Psal. 149.b quandam dignitatis insinuat, iuxta illud: Exultabunt sancti in gloria. Tertio exprimit manifesta-
2. Cor. 1.c tionem (*quæ reuelabitur.*) Nunc quidem gloriam habent sancti, sed occultam in conscientia, iuxta
Sapien. 5.a illud: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Tunc autem gloria illa erit in conspe
ctu omnium bonorum & malorum reuelabitur. De malis scribitur in subitatione insperatæ salu-
tis. Quarto exprimit veritatem, cum dicit, *In nobis*. Quia in his quæ sunt extra, puta in apparatu di-
Psal. 48.b uitiarum, & in opinione hominum, est gloria vana. de qua Psal. In multitudine diuitiarum suarum
Eccles. 1.a gloriantur. Et Salomon: Vanitas vanitatum dicit Eccle. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Sed
Luc. 17.c illa gloria erit de eo quod est intra hominem, vnde Christus inquit: Regnum Dei intra vos est. Si
igitur passiones huius temporis secundum se considerantur, multum deficiunt à quantitate & digni-
Esa. 54.b tate huius gloriæ. vnde per Esa. Dominus: Ad pũctum in modico dereliqui te, & in miserationibus
magnis congregabo te. Sed si considerentur huiusmodi passiones, inquantum eas aliquis volunta-
riè sustinet propter Deũ, ex charitate quam in nobis causat Spiritus sanctus: secundum hoc, est con
dignitas & æqualitas inter huiusmodi passiones & vitam æternam, & per eas homo de condigno
Ioan. 4.b meretur vitam æternam. Quia Spiritus sanctus est fons, cuius aquæ, id est, effectus saliunt in vitam
2. Tim. 4.b æternam. Ideo Apost. Bonum certamen certaui, &c. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ,
quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his, &c. Ex præ-
missis apparet solutio argumenti Lutheranorum, qui ex hoc loco Apost. gloriantur & iactant me-
ritum condigni esse funditus euersum. Sed sunt delusi, ignorantes distinctionem præmissam, scili-
cet, si secundum se, siue ex parte obiecti, aut secundum substantiam operis considerantur, non est
condignitas. Si verò ex parte principij, quod est Spiritus sanctus infinitus, tunc est condignitas.
Supra 2.b Sed de his amplius suprà 2.c. super illo verbo, his qui secundum patientiam boni operis, &c. *Nam
expectatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat.* Apost. hic probat quod passiones huius tempo
ris excedunt per excellentiam gloriæ, & primo per expectationem creaturæ, dicens: *Nam expecta-
tio, &c.* ac si diceret, dictum est quod futura gloria excedit passiones huius temporis, hoc manife-
stum est ex expectatione creaturæ: quia ipsa creatura expectat reuelationem filiorum Dei. vnde d.
1. Ioan. 3.a Ioan. Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Occultatur enim dignitas diuinæ
filiationis in sanctis, propter exteriores passiones, per quas nos conformari oportet Christo. Reue
labitur tandem illa dignitas cum immortalitatem & gloriosam vitam suscipient. Ideo impij de ta
li reuelatione admirati turbabuntur, & dicent: Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei. Di-
Supra 5.a cit autem expectatio expectat, vt talis geminatio intentionem expectationis designet, prout & Da-
Psal. 39.a uid cum dicit: Expectans expectaui Dominum, &c. Ad ampliorem tamen huius textus intelligen-
tiam, sciendum est quod creatura hic tripliciter accipi potest. Primo pro homine iusto, qui specia
liter creatura Dei dicitur: vel quia permanet in bono, in quo creatus est, vel propter excellẽtiam:
Iacob. 1.c quia omnis creatura ei quodammodo deseruit. vnde d. Iaco. Voluntarie genuit nos verbo veritā-
tis, vt simus aliquod principium creaturæ eius. Hæc creatura, id est, homo iustus expectat reuela-
Ad Tit. 2.c tionem gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium sibi promissum. Ideo Apostolus, Expectantes bea-
tam spem & aduentum gloriæ magni Dei. Secundo potest hic accipi creatura pro humana natura
beatificabili, quæ subiicitur donis gratiæ, quæ nõdum in hominibus iniustis formata est, sed est sic-
ut informis: in hominibus autem iustis partim formata est per gratiam, sed tamen adhuc est infor-
mis respectu illius formæ, quam est acceptura per gloriã. Sic igitur ipsa creatura, id est, homo se-
cundum quod consideratur in bonis naturæ, expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei, quod ei
competit per gratiam, prout si dicamus quod materia expectat formã, vel colores expectant com
Iob 14.c pletionem imaginis, vt dicit Glos. super illud Iob: Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto do-
nec veniat immutatio mea. Tertio modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili pro elementis, &
fabrica mirabili, ex cuius magnitudine horum creator cognoscibiliter potest videri. Huiusmodi
autem creatura dupliciter aliquid expectat. Nam expectatio creaturæ sensibilis secundum quod
est à Deo, ordinatur ad aliquem finem, quod quidem contingit dupliciter. Vno modo secundum
quod Deus imprimit aliquam formam & virtutem naturalem huiusmodi creaturæ ex qua incli-
natur ad aliquem finem naturalem: puta si dicamus quod arbor expectat fructificationem, &
ignis expectat locum sursum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur ad aliquem finem, qui su-
perexcedit formam naturalem ipsius. Sicut enim humanum corpus induetur quadam superoatu-
rali forma gloriæ, ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum Dei, quandam gloriæ nouita-
Apoc. 21.a tem consequetur. vnde d. Ioan. Vidi cælum nouum & terram nouam, &c. Et per hunc modũ crea-
tura sensibilis expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei.

Text. *Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe.*

HIc manifestat prædictam expectationem ponendo necessitatem expectationis, terminum &
signum. Necessitas autem expectandi est ex defectu, cui subiacet creatura. Is enim cui nihil
deficit, non habet necessario expectare. Defectum autem creaturæ ostendit, dicens: Vanitati enim
creatura subiecta est. Et si per creaturam intelligatur homo iustus, sic intelligitur subiici vanitati;
Eccles. 1.a id est, rebus istis corporalibus, quæ sunt mutabilia & caduca. Ideo dicuntur vana à Salomone: Va-
nitas vanitatum, &c. Subiicitur ergo eis propter necessitatem præsentis vitæ circa ea occupatio-
nem habens, non tamen volens: quia homo iustus huiusmodi temporalia non amat, prout illi con
Psal. 4.a tra quos Dauid: Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium. Sed tamen huiusmodi vani-
tati

tati subiicitur creatura, propter eum, &c. id est, propter ordinationem Dei, qui subiicit hominem
iustum sensibilibus creaturis, in spe tamen, vt scilicet à tali occupatione homo iustus aliquando Matt. 22. f
liberetur, scilicet in resurrectione generali, quando non nubent neque nubentur, sed erunt sicut
angeli Dei in cælo. Si verò accipiatur creatura pro natura humana, sic est subiecta vanitati, id est,
passibilitati. vnde Dauid: Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens: non tamen volens. Psal. 38. b
Quia talis vanitas est naturæ humanæ in pœnam inflicta. Pœna autem est inuoluntaria, sicut culpa
est voluntaria. Huiusmodi tamen passionibus natura humana subiicitur, propter eum, &c. Id est,
propter ordinationem & sententiam Dei, qui subiecit eam, s. humanam naturam defectibus, in spe
tamen quandoque euadendi huiusmodi passiones. vnde Esa. Non in perpetuum triturans tritura- Esa. 28. e
bit. Si autem intelligatur de creatura sensibili, sic talis creatura subiecta est vanitati, id est, mutabi-
litati non volens. Huiusmodi enim defectus, qui sequuntur mutabilitatem, prout corrupta & alia
huiusmodi, sunt contra naturam particularem huius vel illius rei, cuius appetitus ad cõseruatio-
nem sui inclinatur: ideo resistit quantum potest corrumpentibus, licet non sint contra naturam
vniuersalem, nihilominus tamen huiusmodi vanitati subiicitur creatura, propter eum, id est, pro-
pter ordinationem Dei, qui subiecit eam in spe, id est, expectatione gloriosæ nouitatis.

Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Text.

Terminum prædictæ expectationis hic declarat Apost. Non enim est vana expectatio vel spes,
quia & ipsa creatura liberabitur, &c. Et si per creaturam intelligatur homo iustus per seruitu-
tem corruptionis intelligitur à cura quærendi victum & vestitum, & ab aliis quibus seruitur no-
stræ mortalitati, quæ est quædam seruitus, à qua liberabuntur sancti tendentes in libertatem glo-
riæ filiorum Dei. Qui quamuis nũc habeant libertatem iustitiæ, quæ est à seruitute peccati, nõdum
tamen habent libertatem gloriæ, quæ est liberatio à seruitute miseriæ. vnde Iob: quis dimisit ona- Iob 39. a
grum liberum. Si verò per creaturam intelligatur natura humana, ipsa liberabitur à seruitute cor-
ruptionis, id est, à passibilitate & corruptione, & hoc tendens in libertatem gloriæ filiorum Dei,
quæ est nõ solum à culpa, sed etiam à morte. vnde Apost. Absorpta est mors in victoria, &c. Si ve- 1. Cor. 15. g
rò intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, id est,
mutabilitatis. Quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio, vt d. August. ait, & etiam Philoso.
in 8. Physicor. & hoc in libertatem gloriæ filiorum Dei. vt sicut ipsi erunt innouati, congruum est
vt eorum habitatio innouetur. vnde per Esa. Dominus: Ego creabo nouos cælos, & nouam terram, Esa. 65. d
& non erunt in memoria priora, id est, prior mutabilitas creaturæ. Quia & ipsa, &c. quasi dicat, se-
cundum primum sensum, non solum nos Apostoli, sed etiam alij iusti: in sensu autem secundo,
non solum iusti, sed etiam humana natura, quæ in quibusdam nondum est regenerata per gratiam.
In tertio autem sensu, intelligendum est ac si dicatur, non solum homines, sed & aliæ creaturæ li-
berabuntur, &c.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. Text.

Hic ponit signum expectationis dicens: Scimus enim nos Apostoli per Spiritum sanctum in-
structi, & etiam per experientiam, quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc.
Quod si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem. Primò quidem quantũ ad hoc quod
dicit, ingemiscit & parturit. hoc enim conuenire non videtur nisi creaturæ rationali. Sed potest
sic exponi, vt hoc quod dicit, ingemiscit, idem sit cum eo quod antea dixit, non volens. In illis
enim ingemiscimus quæ voluntati nostræ repugnant. Sic ergo inquantum defectus naturæ sensi-
bilis sunt contra naturalem appetitum, particularis naturæ dicitur ipsa creatura sensibilis inge-
miscere. Quod autem dicit, parturit, idem est cum eo quod dixerat, expectat: nam parturitio est via
ad prolem producendam. Secundum autem dubium est in hoc quod dicit, Omnis creatura: quia
sic includerentur corpora cœlestia, vnde glos. dicit quod Sol & Luna, non sine labore statuta sibi
implent spacia. Sed dicendum est quod accepit laborem pro motu, prout requies quandoque su-
mitur pro cessatione ab opere, & secundum hoc dicitur Deum septimo die requieuisse. Et secun-
dum hoc gemitus significat corruptionem, quæ aut miscetur motui locali, prout scilicet desinit
esse in hoc, vbi & incipit esse in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio cælestium
corporum ad innouationem. Si verò exponatur de hominibus, sic dicitur humana natura omnis
creatura, eo quod conueniat cum omni creatura, vt d. Gregor. ait. Hæc ergo creatura, id est, homo,
ingemiscit hic partim propter mala quæ patitur, partim propter bona sperata quæ differuntur.
vnde Hiere. Multi gemitus mei. Parturit autem, quia cum quadam afflictione animi sustinet dila- Thren. 1. e
tionem gloriæ expectatæ. vnde Salomon: Spes quæ differtur, affligit animam. Et Christus: Mulier Prouer. 13. b
cum parit tristitiam habet. & Dauid: Ibi dolores vt parturientis. Dictum est autem, vsque adhuc, Ioan. 16. c
quia iste gemitus non est ablatus per nostram iustificationem, sed permanet vsque adhuc, id est, vsq; Psal. 47. b
ad mortem, vel vsque adhuc: quia si aliqui sint iam liberati, qui sunt in gloria, tamen nos adhuc su-
mus residui: vel vsq; huc quia non solum antiqui, qui fuerunt ante Christum, sed etiam adhuc tem-
pore gratiæ, eadem patimur. Est autem sciendum quod creatura Dei potest dici omne illud quod
sub Deo est. Aliqui voluerunt exponere de qualibet creatura, etiam de angelis sanctis, sed valde
inconueniens est, vt ipsi dicantur vanitati subiecti, aut ingemiscere, aut parturire. Cum ipsi iam ha-
beant gloriam, cuius similitudinem expectamus, secundum illud: Erunt sicut angeli Dei in cælis, Matth. 22. d
& ideo conuenientius exponitur de homine iusto, vel de natura humana, vel creatura sensibili.

QVINTA PARS VIII. CAPITIS.

Text. *Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus. adoptionem filiorum spectantes, redemptionem corporis nostri.*

IN hac ʃ. huius cap. parte Apostol. ostendit excellentiam futuræ gloriæ ex expectatione Apostolorum. Non enim potest esse parum quod à magnis viris expectatur tam anxie. Et primo ponit dignitatem expectantium cum dicit, non solum illa creatura expectat gloriam filiorum Dei, sed & nos ipsi, scilicet Apost. habentes primitias Spiritus sancti. Quia Apostoli acceperunt Spiritum sanctum tempore prius & cæteris abundantius. Ex quo apparet quod Apostoli sunt omnibus aliis sanctis præferendi, quacunque prærogatiua præfulgeant, tanquam abundantius primitias Spiritus sancti habentes. Si dicatur quod aliqui alij sancti grauiora tormenta & maiores austeritates pro Christo sustinuerunt, quam Apostoli: Dicendum quod magnitudo meriti attenditur principaliter respectu præmij essentialis quod proportionatur charitati: Consistit enim præmium essentiale in gaudio, quod habetur de Deo. Manifestũ est autem quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. [Ioan. 14. a] vnde & illam visionem beatam dominus suo dilecto promittit: Si quis diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligã eum, & manifestabo ei meipsum. Sed secundũ quantitatem operum meretur homo præmium accidentale, quod est gaudium de talibus operibus. Apostoli ergo illa opera, quæ fecerunt, ex maiori charitate ea egerunt. Igitur, &c. Si dicatur quod aliqui tantum possunt conari, [Ephes. 4. b] quod habebunt æqualitatem cum Apostolis: Dicẽdum quod charitas hominis non est à seipso, sed ex gratia Dei, quæ datur vnicuique secundum mensuram donationis. Christus autem vnicuique dat gratiam proportionatam ei ad quod eligitur, sicut homini Christo data est excellentissima gratia: quia ad hoc electus est, vt eius natura in vnitatem diuinæ personæ assumeretur. Et post eum habuit maiorem plenitudinem gratiæ d. Virgo, quæ ad hoc est electa vt esset mater Christi. Inter cæteros autem ad maiorem dignitatem sunt electi Apostoli, vt immediatè ab ipso Christo accipientes, traderent aliis ea quæ pertinent ad salutem: & sic in eis aliquo modo Ecclesia fundaretur. vnde d. Ioann. enumerat duodecim fundamenta ciuitatis sanctæ Hierusalem, per quæ intelliguntur [Apoc. 21. d] [Ephes. 4. c] [1. Cor. 12. b] Apostoli, quorum nomina in dictis fundamentis dicit esse scripta. Et Apost. dicit Deum posuisse in Ecclesia primum Apostolos. Et ideo sequitur quod abundantiorem gratiam eis præ cæteris tribuerit. De eorum dignitate & officiis superius primo capite dictum est, super illo verbo, vocatus Apostolus. Describit deinde Apostolus expectationis anxietatẽ cum dicit: *Et intra nos gemimus*. Gemitus ille interior afflictionem & anxietatem animi ex dilatione rei magno desiderio expectatę importat, vt ex Salomone deductum est. Hic gemitus non solum interior erat, sed etiam ad exteriora progrediebatur. Postmodum describit rem expectatam dicens: *Adoptionem filiorum Dei expectantes*, id est, completionem huius adoptionis, quæ inchoatur hic per Spiritum sanctum iustificantem animam. vt suprà eod. c. dixit: Consumabitur autẽ per ipsius corporis glorificationem. vnde suprà dixit: Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. & hoc innuit cum subdit, redemptionem corporis nostri, vt scilicet quemadmodum spiritus noster redemptus est à peccato, ita corpus nostrum redimetur à corruptione, & morte. vnde Oseas: De morte redimam eos. & Apost. Reformauit corpus humilitatis nostræ, &c. [Osee 13. d] [Philip. 3. d]

Text. *Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ uidetur, non est spes. Nam quod uidet quis, quid sperat? Si autem quod non uidemus, speramus, per patientiam expectamus.*

HIc probat quod etiam Apostoli expectabant redemptionem corporis, tali ratione: Spes est de his quæ non præsentialiter videntur: Sed nos salui facti sumus per spem, ergo expectamus in futurum complementum salutis. Et facit quatuor. Primò ponit minorem dicens: nos scimus quia scilicet spem nostræ salutis habemus. vnde d. Petr. Regenerauit nos in spem viuam. Et Dauid: Sperare in eum omnis congregatio populi. [1. Petr. 1. a] Secundò ponit maiorem dicens: *Spes autem*, id est, res sperata quæ videtur quasi præsentialiter habita, *non est spes*, id est, nõ est res sperata, sed habita. Spes enim est expectatio futuri. vnde Sopho. Expecta me in die resurrectionis meæ in futurum. [Sopho. 3. b] Tertiò ponit probationem maioris dicens: *Nam quod uidet quis, quid sperat?* quasi dicat, spes importat motum animæ tendentis in aliquid non habitum. Cum autem aliquid iam habetur, non est necesse vt in id aliquis moueatur. Est autem aduertendum quod spes quodam modo ex fide oritur, ideo attribuitur spei illud opus quod est fidei, scilicet esse de non visis, secundum illud: Fides est argumentum [Heb. 11. a] non apparentium. Quartò ponit conclusionem dicens: *Si autem quod non uidemus speramus*, sequitur quod *per patientiam expectamus*. vnde notandum est, quod patientia proprie importat tollerantiam tribulationum, cum quadam æquanimitate. vnde infrà: In tribulatione patientes. [Infra 12. c] Et cum dilatio boni habeat quandam rationem mali, attribuitur patientiæ, sed hæc maximè ad longanimitatem pertinent. vnde d. Iaco. ait: Patientes estote vsque ad aduentum Domini. [Iacob. 5. b] Patientia verò accipitur & pro tollerantia malorum & pro longanimitate: quia Apostoli expectabant æquanimiter gloriam cum dilatione & tribulatione. *Similiter autẽ spiritus iuuat infirmitatem nostram*. Ostendit hic quomodo per Spiritum sanctum iuuamur in defectibus præsentis vitæ. Et quantũ ad completionem desideriorum & quantum ad directionem exteriorum euentuum. Primò quantum ad completionem desideriorum dicens: *Similiter, & cæt.* ac si diceret, dictum est quod per spiritũ sanctum viuificabuntur mortalia corpora nostra, quãdo auferetur à nobis nostra infirmitas. Similiter autem & in statu huius vitæ, in quo adhuc infirmitati subiicimur, spiritus adiuuat infirmitatem nostram, licet non totaliter tollat. vnde Ezechiel: Spiritus quoque eleuauit me, & assumpsit me. Abij

amarus

amarus in indignatione ſpiritus mei, quaſi infirmitate nondũ totaliter ceſſante. Manus enim do-
mini erat mecum confortás me, & in hoc ſpiritus me aſſumpſit. *Nam quid oremus ſicut oportet, neſci-
mus.* Explicatius hic declarat Spiritus ſancti auxilium. Et primo eiuſdem auxilij neceſsitatem &
modum. Dicit ergo primo recte, Dico quod ſpiritus iuuat infirmitatem noſtram. Nam in hoc pati
mur infirmitatem, quod neſcimus quid oremus ſicut oportet. vnde Iob: Viro cuius abſcondita eſt *Iob 3 d*
via, & circundedit eum Deus tenebris. Eſt autem notandũ quod Apoſt. duo dicit nos neſcire, ſci-
licet, quid orando petamus, & modũ quo petere oportet. Si obiiciatur quod Chriſtus docuit nos
quid petere debeamus, & modũ petendi, dicens: Cum oratis, dicite: Pater noſter, &c. Et D. Iacob. *Matth. 6. b*
etiam docuit modum, dicens: Poſtulet autem in fide nihil hæſitans. Dicendũ quod in generali qui *Iacob. 1. a*
dem conuenienter poſſumus ſcire quid conuenienter oremus, ſed non in ſpeciali: Quia ſi deſide-
remus aliquod opus virtutis facere, quod eſt implere Dei voluntatem, ſicut in cælo & in terra po-
teſt contingere, quod illud opus virtutis, non eſt huic vel illi congruum, prout alicui qui poſſet in
actione proficere, non expedit contemplationis quies, nec econuerſo, vt D. Greg. dicit in Morali *Gregorius. Iob 5. d*
bus ſuper illud Iob: Ingredieris in abũdantia ſepulchrum. vnde Salomon: Eſt via quæ videtur ho- *Prou. 14. b*
mini iuſta, nouiſsima autem illius ducunt ad mortem. Præterea quandoque aliquis deſiderat ali-
quod temporale bonum ad ſuſtẽtationem vitæ, quod eſt petere panem quotidianum, quod tamen
aliquando vertitur in periculum mortis, iuxta illud: Multi propter diuitias perierunt & illud: Di *Eccle. 5. b*
uitiæ in malum domini congregatæ. Inſuper nonnunquam aliquis deſiderat liberari ab aliqua mo
leſtia tentationis, quæ tamen eſt ſibi ad cuſtodiam humilitatis. Apoſt. enim petiit à ſe moueri ſti- *2. Cor. 12. b*
mulum carnis, qui tamen erat ei datus ne magnitudo reuelationum eum extolleret. Et quantum
ad modum dicendum eſt, quod etiam in generali hoc ſcire poſſumus, ſed non in ſpeciali. Motus e-
nim cordis noſtri vſquequaque diſcernere non poſſumus, vt puta an petamus aliquid ex ira vel
zelo iuſtitiæ ſecundum exiſtimationem. vnde Chriſtus reprobauit petitionẽ filiorum Zebedæi, li- *Mat. 20. c*
cet viderentur participationem gloriæ poſtulare, tamen ex quadam elatione procedebat eorum
petitio. *Sed ipſe ſpiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Hic declarat modũ auxilij ſpiri-
tus ſancti, dicens, quod ipſe ſpiritus ſanctus poſtulat pro nobis, &c. Quæ verba videntur ſuffra-
gari errori Arrij & Macedonij, qui dixerunt ſpiritum ſanctum eſſe minorem patre & filio. Poſtu-
lare enim eſt minoris. Cum ergo Apoſtolus dicat ipſum poſtulare, conſequens eſt eum eſſe creatu-
ram & patre minorem. Et cum dicat ipſum poſtulare gemitibus inenarrabilibus, videtur eum aſ-
ſerere creaturam paſsibilem, beatitudine carentem: gemitus enim ex dolore, qui ex miſeria proce-
dit, & ſic ſequeretur ſpiritum ſanctum eſſe miſerum: quod nullus vnquam quantumuis Hæreticus
aſſerere auſus fuit. Ideo exponẽda ſunt verba Apoſtoli ſecundum effectum. cum igitur dicit quod
ſpiritus poſtulat, exponi debet, id eſt, poſtulare nos facit. Prout in Gen. legimus dominum dixiſſe *Gen. 22. e*
Abrahæ: Nunc cognoui, id eſt, cognoſcere te feci, quod timeas dominũ. Facit autẽ nos ſpiritus ſan-
ctus poſtulare, inquantum in nobis recta deſideria cauſat. Nam poſtulatio eſt quædam deſiderio-
rum explicatio. Deſideria autem recta procedunt ex amore charitatis, quam in nobis ſpiritus ſan-
ctus diffundit. Spiritu autem ſancto dirigente & inſtigante cor noſtrum, deſideria noſtra non poſ
ſunt eſſe niſi vtilia, iuxta illud: Ego dominus docens te vtilia. & ideo ſubdit, pro nobis. Eius autem *Eſa. 48. d*
quod multum deſideramus, & deſiderãter petimus, dilationem cum dolore & gemitibus patimur.
Ideo ſubdit, gemitibus, quos ſpiritus ſanctus in corde noſtro cauſat, inquãtum, ſcilicet, facit nos
cæleſtia, quę differuntur, deſiderare. Iſte eſt gemitus columbæ, quem ſpiritus ſanctus in nobis facit,
de quo Micheas 2. Minabuntur gemẽtes vt columbæ. Dicit autem, inenarrabilibus: quia aut ſunt
propter rem inenarrabilem, ſcilicet, cæleſtem gloriam, de qua Apoſtolus: Audiui arcana verba *2 Cor. 12. b*
quæ non licet homini loqui: aut quia ipſi motus cordis ſufficienter enarrari non poſſunt, ſecundũ *Iob. 38. d*
quod à ſpiritu ſancto procedunt. vnde Iob: Quis enarrabit cælorum rationem?

Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſiderat ſpiritus: quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis. *Text.*

HIC oſtendit efficaciam auxilij, quo ſpiritus ſanctus nos iuuat, dicens: *Qui autem ſcrutatur cor*
da, id eſt, Deus cuius proprium eſt corda ſcrutari: iuxta illud: Scrutans renes & corda. Dici- *Pſal. 7. b*
tur autem Deus ſcrutari corda, non vt inquirendo cognoſcat occulta cordia: ſed quia manifeſte
ſcit quæ in corde latent, ſecundum illud: Scrutabor Hieruſalem in lucernis. Deus inquantum ſcru *Sopho. 1. e*
tans corda ſcit, id eſt, approbat (Nouit enim dominus qui ſunt eius) quid deſideret ſpiritus, id eſt, *2. Tim. 2. c*
quid nos deſiderare faciat. Ideo Dauid: Domine ante te omne deſiderium meum. ex quo ſequitur *Pſal. 37. b*
quod omnia deſideria quæ ſpiritus ſanctus cauſat, ſunt à Deo accepta: quia poſtulat pro ſanctis, id
eſt, poſtulare facit eos ſecundum Deum, id eſt, quod conuenit diuino beneplacito. vnde Salomon: *Prouer. 11. e*
Deſiderium iuſtorum omne bonum. In cuius exemplum Chriſtus dicebat Patri: Non ſicut ego *Matt. 29. d*
volo, ſed ſicut tu vis.

SEXTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Text.

Scimus autem quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, his qui ſecun-
dum propoſitum uocati ſunt ſancti.

OStenſo quod ſpiritus ſanctus iuuat infirmitatem noſtram, quantum ad impletionem deſide-
riorum noſtrorum, in hac 6. huius cap. parte Apoſt. oſtendit modum quo ſpiritus ſanctus iu-
uat infirmitatem noſtram, quantum ad exteriores euentus, dirigendo eos in bonum noſtrum. Cir-
ca quod duo conſideranda occurrunt, primum quidem eſt magnitudo beneficij quod nobis à ſpi-
ritu ſancto confertur, vt ſcilicet, omnia nobis cooperantur in bonum. Ad cuius euidentiã ſcien-

In enchi. dum est quod quicquid est in mũdo, etiamsi malum sit, cedit in bonum vniuersi. Quia, vt D. Aug. ait, Deus est adeo bonus, quod nihil mali permitteret, nisi esset adeo potens quod ex quolibet malo posset elicere aliquot bonum. Non tamen malum semper cedit in bonum eius, in quo est. Nam corruptio vnius animalis cedit in bonum vniuersi, inquantum per corruptionem vnius generatur vel nutritur aliud, non tamen cedit in bonum eius quod corrumpitur. Quia bonum vniuersi est à Deo volitum secundum se, & ad ipsum omnes aliæ partes ordinantur. Et eadem ratio videtur esse secundum ordinem nobilissimarum partium ad alias partes: quia malum aliarum partium ordinatur in bonum nobilissimarum. Sed quicquid fit circa nobilissimas partes, non ordinatur nisi in bonum ipsarum: quia de eis propter se cura habetur, de aliis autem propter ipsas. Quemadmodum medicus infirmitatem pedis sustinet, vt curet caput. Inter autem omnes partes vniuersi excellunt sancti Dei, ad quorum quemlibet pertinet quod dicitur: Super omnia bona sua constituet eum. Ideo quicquid accidit vel circa illos, vel alias res, totum in bonum eorum finaliter cedit. Et
Prou. 11. d ita verificatur dictum Salomonis: Qui stultus est, seruiet sapienti. Quia etiam mala peccatorum in bonum iustorum cedunt. vnde Deus de iustis specialem curam habere dicitur, secundum illud:
Psal. 33. c Oculi domini super iustos: inquãtum, scilicet, sic de eis curat, quod nihil mali contra eos permittit, quod non in bonum eorum conuertat. Et hoc quidem manifestum est quantum ad mala pœnalia, quæ patiuntur. vnde Glo. dicit: Quod ipsorum infirmitate exercetur humilitas, afflictione pa-
1. Pet. 3. c tientia, maledictione sapientia, odio beneuolẽtia. vnde D. Pet. Si quid patimini propter iustitiam beati. Sed difficultas est de peccatis: Quidã dicunt quod peccata non cõtinentur super hoc quod
August. dicit, omnia: Quia secundum D. Aug. Peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant. Sed contra hoc est quod in glossa sequitur, vsque adeo talibus Deus omnia cooperatur in bonum, vt si
Psalm. 36. b qui horum deuiant & exorbitant, etiam hoc ipsum faciat proficere in bonum. vnde & Dauid: Cum ceciderit iustus, non collidetur: quia Dominus supponit manum suam. Sed secundum hoc videretur sequi quod tales in maiori charitate resurgerent. quia bonum hominis in charitate con-
1. Cor. 13. a sistit, quam si non habeat, ab Apost. nihil dicitur. Dicendũ quod bonum hominis non solum con-
Matt. 24. b sistit in quantitate charitatis, sed potius in ipsius perseuerantia vsque ad mortem, secundum illud: Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Ex hoc autem quod iustus cadit, resurgit cautior & humilior. vnde & in glos. subditur: quia sibi humiliores redemit, attamen doctiores. Dicunt enim cum tremore se exultare debere. Non quasi arrogando sibi tanquam de sua virtute fiduciam permanendi. Secundò considerandũ est quibus hoc beneficium competat, circa quod primo aliquid
Sup. eodem. b attenditur ex parte hominis, & quoad hoc dicit, diligentibus Deum. Dei enim dilectio est in no-
Psal. 142. b bis per inhabitantem spiritum, vt dictum est. Ipse autem spiritus sanctus est ille qui nos dirigit in
1. Pet. 3. c viam rectam, in qua nihil nocere poterit, secũdum illud, Quis est qui vobis noceat, si boni æmula-
Psal. 118. b tores fueritis? & Dauid ait: Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Et hoc
Prou. 8. b rationabiliter: quia vt Salomon ait: Ego diligentes me diligo. Diligere est velle bonũ dilecto: Dei
Psal. 134. a autem velle est operari. Omnia enim quæcunque voluit, fecit. Et ideo Deus omnia conuertit in bonum his qui diligunt illum. Secundò attenditur aliquid ex parte Dei, qui primo ab æterno eos prædestinauit. Secundò eos ex tempore vocat. Tertiò sanctificat: & hæc tria tangit cum dicit, his qui secundum propositum vocati sunt sancti, id est, prædestinatis, vocatis, & sanctificatis. Vel referri potest propositum ad prædestinationem, quæ secundum D. Aug. est propositum miserendi. vnde &
Esa. 41. a Apost. Prædestinati secundum propositum eius. Et quod dicit, vocatis, referatur ad vocationẽ, de
Exod. 31. qua Esa. Vocauit eum vt sequeretur se. Et quod dicit, sancti, referatur ad sanctificationẽ, secundum illud: Ego dominus qui sanctifico vos. Hoc autem Apost. dicit se scire ex persona sanctorum, di-
Sap. 10. b cens: Scimus, scilicet, scientia sanctorum, de qua Sapiens: Dedit illi scientiam sanctorum. Proce-
Cant. 8. b dit autem hæc scientia tum experimento, tum etiam ex consideratione efficaciæ charitatis. Quia fortis est, vt mors dilectio: ac etiam ex consideratione prædestinationis æternæ: de qua Esa. Om-
Esa. 46. c nis voluntas mea implebitur, & omne consilium meum fiet.

Text. *Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.*

HIC probat quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum ex parte Dei, tali ratione: Nullus potest nocere his quos Deus promouet: Sed prædestinatos diligentes Deum illos Deus promouet. ergo nihil potest eis nocere, sed omnia cedunt eis in bonum. Primò, probat minorem, scilicet, quod Deus eos promoueat, ponẽdo ea quæ sunt ad promotionem sanctorum ab æterno, deinde ex tempore. Ab æterno autem duo ponit, scilicet, præscientiam & prædestinationẽ cum dicit: Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit. Ad quorum euidentiam sciendum quod Sapiens
Sap. 14. a attribuit Deo prouidentiam, dicens: Tu autem pater gubernas omnia prouidentia. Prouidentia autem est ratio siue cognitio, directio, dispositio ordinãdorum in finem, & in nobis qui sumus sub tempore, & habemus illam cognitionem antequam ordinemus & disponamus res in finem. Vocamus præscientiam, quia prius scimus quam disponamus. Et quia non cognoscimus hic Deum nisi per visibilia, ideo etiam secundum nostrum modum intelligendi attribuimus Deo præscientiam, non quod prius tempore sciat res esse quam disponat de illis, sed solum natura: quia actus intellectus, qui non solum importatur per hanc vocem præscientia, est prius natura quam actus voluntatis, qui importatur per hanc vocem, prædestinatio, quæ includit propositum voluntatis diuinæ. vnde in sequenti cap. dicitur: vt secundum electionem propositum Dei maneret. Et quia Deus specialiorem

cialiorem curam habet de intellectualibus creaturis, quam de aliis corporalibus, ideo dispositio-
nem quam habet Deus de illis speciali nomine vocamus: Et siquidē in bonum excedens capacita-
tem illorum, vocamus illam dispositionem, prædestinationem, vt dictum est supra 1. cap. super ver Supra 1.
bo prædestinatus. Ab æterno enim Deus præsciuit & præordinauit beneficia, quæ daret sanctis in
tempore. Dispositionem verò, qua Deus intellectualem creaturam propter demerita disposuit ad
pœnam, vocamus reprobationem: quia etiam Deus præuidit tormenta, quæ daturus est malis pro-
pter eorum demerita. Cognitionem verò & dispositionem aliarum rerum in suos fines naturales,
vocamus communi nomine præscientiam, & sic dicit solum actum intellectus, dūtaxat ex suo mo-
do significandi, licet ille non sit sine actu voluntatis, quem vocamus prouidentiā, quæ ex suo mo-
do significandi vltra actum voluntatis, includit actum intellectus. Et quia æternum distinguitur
à tēporali, & præscientia & prouidētia, sunt ab æterno in Deo intrinsece, & distinguūtur à creatio
ne & distinctione rerum, quæ sunt in tempore, seu in initio temporis extra Deum. Hinc est quod
præscientia & prouidentia, inquantum huiusmodi non causat nec imprimit aliquid in rebus præ-
uisis, alioquin necesse esset dicere omnes res fuisse ab æterno, quod est Hæreticum. Eadem ratione
dicimus de prædestinatione, & reprobatione, respectu intellectualium creaturarū, quod nihil im-
primit. Quemadmodum existens in turri alta, videns transeuntes: nec medicus videndo vrinam
& iudicando mortem. Notandum est etiam quod prædestinatio ex tempore includit quatuor, vt
statim subiunget, scilicet, vocationem, iustificationem, magnificationem, & glorificationem: quo-
rum nec primum, nec secundum habent sufficientem causam in prædestinato, licet secundum sit
causa tertij, & tertium causa quarti. Et sic si prædestinatio accipiatur pro aggregato ex omnibus
effectibus prædestinationis in tempore, prædestinatio non habet causam in prædestinato, cum pri
mus & secundus effectus non habeant causam: sed sint merè gratis, & non ex operibus præceden-
tibus, vt deductum est supra quarto cap. Et ideo non oportet ponere quod aliquod meritū ex par- Supra 4.a
te nostra supponatur, cuius præsciētia sit ratio vel causa prædestinationis: quia hoc supponere esset
dicere quod gratia datur ex meritis nostris, & quod principium bonorum nostrorū est à nobis, &
consummatio à Deo, quod est error Pelagij, qui hunc locum sic legebat: Nam quos præsciuit con-
formes fieri imagini filij sui, hos & prædestinauit. & ideo aliter est ordinanda litera, prout iacet vt
dicamus: Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui, vt ista cōformitas non
sit ratio prædestinationis, sed terminus vel effectus. Nihil enim aliud est adoptio quàm illa cofor-
mitas. Ille enim qui adoptatur in filium, conformatur vero filio eius. Primò quidem in iure parti- Heb.1.a
cipandæ hæreditatis, prout in hoc capite deductum est. Secundò in participatione splendoris ip-
sius. ipse enim genitus à patre est tanquam splendor & figura substantiæ eius. vnde per hoc quod
sanctos illuminat lumine sapientiæ & gratiæ, facit eos conformes fieri sibi. vnde Dauid: In splen-
doribus sanctorum ante luciferum genui te. id est, profundentem omnem splendorem. Quod au-
tem dicit imagini filij eius, potest intelligi dupliciter. Vno modo vt sit sensus, prædestinauit nos
conformes fieri filio suo, qui est imago inuisibilis Dei. Alio modo vt sit sensus, prædestinauit nos
fore cōformes filio suo, in hoc quod portemus eius imaginem, secundum illud: Sicut portauimus
imaginem terreni, sic portemus imaginem cælestis. Dicit autem: Quos præsciuit & prædestinauit, 1 Cor.15.f
non quod omnes præscitos prædestinet, sed quia eos prædestinare non poterat, nisi præsciret. vn-
de Hier. dicit: Priusquam te formarem in vtero noui te. Quid autem ex hac prædestinatione sequa Hiere.1.b
tur, subiungit, dicens: Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sicut enim Deus suam natura-
lem bonitatem voluit communicare, participando similitudinem suæ bonitatis, vt non solum sit
bonus, sed etiam author bonorum: ita filius Dei voluit conformitatem suæ filiationis commu-
nicare, vt non solum sit ipse filius, sed etiam primogenitus filiorum. Et sic qui per generationem Io[illegible].b
æternam est vnigenitus, qui est in sinu patris, secundum collationem gratiæ, sit primogenitus in
multis fratribus. vnde D. Ioan. Qui est primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ. Habet Apoc.1.b
igitur Christus nos fratres, quia similitudinem nostræ naturæ assumpsit, quoad defectus natura-
les deformitatem non importantes. Debuit enim per omnia fratribus assimilari. Heb.2.d

Quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: Text.
Quos autem iustificauit, illos & magnificauit.

HIC describit ea quæ sancti consequuntur ex tempore. Et primò ponit vocationem, dicens:
Quos autem, &c. ac si diceret: Prædestinatio eius irrita esse non potest, iuxta illud: Iurauit do- Esa.14.f
minus exercituum, dicens: Si non vt putaui, ita erit: & quomodo mente tractaui, sic eueniet. Pri-
mum autem in quo prædestinatio incipit impleri, est vocatio hominis, quæ est duplex. Vna exte-
rior quæ fit ore prædicatoris. Hoc modo vocauit Christus Petrum, & Andreā, dicens: Venite post Matth.4.c
me, faciam vos fieri piscatores hominum. Alia est vocatio interior, quæ nihil aliud est quam qui-
dam mentia instinctus siue motio, qua cor hominis mouetur à Deo ad assentiendum his quæ sunt
fidei & virtutis. de qua Esa. Quis suscitauit ab Oriente iustum, & vocauit eum vt sequeretur se? Et Esa.41.a.
hæc vocatio necessaria est: Quia cor nostrum non se conuerteret ad Deum, nisi ipse Deus nos ad se
traheret. vnde Christus dicebat: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. & Hiere.
Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Est etiam hæc vocatio efficax in prædestinatis, qui Thren.5.d
huiusmodi vocationi assentiunt. vnde Christus: Omnis qui audit à patre meo & didicit, venit ad Ioan.6.c
me. Secundò ponit iustificationem, cum dicit: *Quos vocauit, hos & iustificauit*, scilicet, gratiam
infundendo, vt dictum est supra. Hæc autem iustificatio, etsi in aliquibus frustretur, quia non per- Supra 3.

seuerant vsque in finem, in prædestinatis tamen non frustratur finaliter. Tertiò ponit magnificationem cum subdit: *Quos iustificauit, hos & magnificauit.* Et hoc dupliciter, vno modo per profe-
Sap.19.d ctum virtutis & gratiæ. Alio modo per exaltationem gloriæ, de qua Sapien. Magnificasti populum tuum & honorasti: Ponit autem præteritum pro futuro, propter certitudinem infallibilitatis: vel quia quod aliquibus est futurum, in aliis est completum.

Text. *Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo non etiam cum illo omnia nobis donauit?*

EXplicat tius hic declarat maiorem præmissam, scilicet, quod promotis à Deo nullus nocere potest. Et primò ostendit quod non possint pati detrimentum per malum pœnæ. Quia malum pœnæ est duplex: vnum consistit in illatione malorum, aliud in substractione bonorum. Primò ostendit quod illi qui promouentur à Deo ad bonum, non patiuntur detrimentum per conatum alicuius persequentis, dicens: Quid ergo dicemus? quasi dicat: Cum tot bona Deus suis electis præstet, quid potest dici contra hæc, vt, scilicet, prędicta Dei beneficia annullentur, quasi dicat: Nihil:
Prou.21.d vnde Salomon: Non est Sapientia, non est prudentia, non est consiliũ contra dominum. Vel quid dicemus ad hæc, scilicet, aspicientes, ad quæ oportet nos obstupescere, vel quid dicemus ad hæc, id
Psal.115.a est, quid poterimus retribuere Deo tot beneficiis dignum. vnde Dauid: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et subiungit: Si Deus (scilicet, est) pro nobis, nos prędestinando, vocando, iustificando, magnificando: Quis contra nos, scilicet esse poterit efficaciter. Ideo Esa.
Esa.50.c Stemus simul, quis est aduersarius meus. Et Iob: pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet con-
Iob 17.a tra me. Secũdò ostendit quo modo sancti non possunt pati incõmodũ ex substractione bonorũ, dicens: *Qui etiam proprio filio non pepercit.* Cum autem supra de multis filiis mentionem fecisset, dicens: Accepistis spiritum adoptionis filiorum ab omnibus illis. Hunc filium separat, dicens: pro-
1.Ioan.vlt.d prio filio suo, id est, non adoptato, vt Hæretici mentiuntur: sed naturali & coæterno. de quo D.
Matt.3.d Ioan. Vt simus in vero filio eius Iesu Christo, de quo Pater dicit: Hic est filius meus dilectus. Quod autem dicit non pepercit, intelligendum est quod eum à pœna non exemit. Nam culpa (cui parci
Prou.13.d potuisset) in eo non fuit prout in aliis. Salomon dicit: Qui parcit virgæ, odit filiũ suum. Non tamẽ Deus filio suo non pepercit, vt ei aliquid accresceret, qui est per omnia benedictus & perfectus Deus, sed propter nostram vtilitatem eum passioni subiecit: & hoc est quod subdit: *Sed pro nobis*
Supra 4.d *omnibus tradidit illum,* id est, exposuit eum passioni pro expiatione peccatorum nostrorum. vnde di-
Esa 53.c xit supra: traditus est propter delicta nostra. Et Esa. Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Tradidit enim eum Deus pater in mortem, eum incarnari & pati statuendo, & humanæ eius voluntati inspirando charitatis affectum, quo passionem spõtaneus subiret. vnde seipsum ab
Ephe.5.a Apost. tradidisse dicitur. Tradidit eum etiam Iudas, & Iudæi exterius aliquid operando, vt supra 5.
Osee 6.b habitum est. Est vlterius notandum super verbo, etiam. quasi dicat, non solum alios sanctos pro
2.Cor.1.b salute hominũ tribulationi exposuit, vt per Oseam ait: Propter hoc dolaui in Prophetis. Et Apost.
Coloss.1.c tum tribulamur pro vestra exhortatione & salute. Sed etiam proprium filium suum maioribus tribulationibus exposuit. In ipso autem Dei filio omnia existunt, sicut in primordiali & præoperatiua causa, iuxta illud: Ipse est ante omnia, &c. vnde sequitur quod eo nobis tradito omnia sunt nobis tradita & data. Ideo subdit: *Quomodo non etiam cum illo,* scilicet dato, *nobis omnia donauit?* vt scilicet, omnia cedant in bonum nostrum: superiora quidem, scilicet diuinæ personæ ad fruendum: intellectuales & rationales creaturæ ad conuiuendum: omnia inferiora ad vtendum, non solum
1.Cor.3.d prospera, sed etiam aduersa. vnde Apost. Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autẽ Dei,
Psal.33.b vnde apparet quod nihil deest timentibus eum.

SEPTIMA PARS OCTAVI CAPITIS.

Text. *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat, quis est qui condemnet?*

IN hac septima huius cap. parte, Apost. ostendit quod illi qui à Deo promouentur, nullum detrimentum pati possunt à malo culpæ. Aliquis enim propter culpam læditur à duobus. Primò quidem ab accusatore, secundò à iudice condemnante. Primò ostendit quod nulla accusatio possit esse sanctis nociua, & hoc ratione diuinæ electionis. Quia enim aliquem eligit ex hoc ipso eum
Ephe.1.a approbare videtur. Sancti autem sunt electi à Deo, secundum illud: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Qui autem accusat, improbat eum quẽ accusat: sed nullam efficaciam habet improbatio contra approbationẽ Dei. Et ideo dicit, *Quis accusabit,* scilicet efficaciter, *aduersus electos*
Apoc.12.c *Dei,* id est, aduersus eos quos Deus elegit, & sunt sancti. D. Ioan. dicit proiectum esse accusatorem fratrum nostrorum. Secundò idem ostendit ex alio Dei beneficio, quo, scilicet Deus, nos iustificat, quod quidem beneficium præmittit dicens: *Deus,* scilicet, est *qui iustificat:* quia, vt dictum est, quos vocauit, hos & iustificauit. Quis est ergo qui condemnet iustificatos à Deo? Condemnatio enim
Iob.34.d solum contra iniustos locum habet. Ideo Iob: ipso concedente pacem, quis est qui condemnet?

Text. *Christus Iesus, qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui & est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.*

EXcludit hic obiectionem, quam aliquis posset adducere. Posset enim aliquis timere ne à Chri-
Ioan.5.g sto Iesu accusaretur, & condemnaretur tanquã transgressor mandati Christi, prout de Moyse
Act.10.f dicit Dominus: Est qui accusat vos Moyses, in quo speratis. & quod etiam ab eo condemnaretur,
1.Pet.2.d eo quod ipse constitutus est iudex viuorum & mortuorum. Ipse etiam immunis est à peccato: quia
Ioan.8.a peccatum non fecit. Et sic idoneus ad accusandum & condemnandum, iuxta illud: Qui sine pec-

cato

catoest vestrum,primus lapidem in illam mittat.& ideo interrogat dicens:*Christus Iesus*,quasi di-
cat:Nunquid Christus Iesus accusabit aduersus electos Dei,vel etiã eos cõdemnabit? Et ostendit
quod nõ: quia ipse etiam secundũ humanitatẽ magna beneficia contulit & cõfert electis Dei. Et
ponit quatuor eius beneficia. Primò quidẽ mortẽ,scilicet pro salute nostra,& pro remissione pec
catorum nostrorũ,vnde D.Petr.Christus pro peccatis nostris semel mortuus est. Secundò resur- 1.Petr.3.c
rectionẽ,per quam,scilicet,nos viuificat,nunc vita spirituali,tandẽ in resurrectione vita corpora
li.Ideo subdit,*qui & resurrexit*,scilicet propter iustificationẽ nostrã,vt prædixit supra 4. Addit au Supra 4.d
tem,*imo*,quia potius est nunc cõmemorandus ex virtute resurrectionis,quã ex infirmitate passio- 2.Cor.vlt.b
nis. Nam vt Apost.dicit:Crucifixus est ex infirmitate nostra,viuit autem ex virtute Dei. Tertiò
ponit æqualitatẽ cum patre dicẽs:*Qui est à dextris* Dei,id est,in æqualitate Dei patris secundum na
turam diuinã,& in potioribus eius bonis secundum naturã humanã,& hoc est etiam ad gloriam
nostram.Quia vt alibi dicit:Consedere nos fecit in cælestibus inChristo:inquantũ enim nos mem Ephes.2.b
bra eius sumus,nos in ipso consedimus Deo patri.vnde D.Ioan.Qui vicerit, dabo & sedere mecũ Apoc.3.d
in throno.Quartò ponit interpellationem eius cum dicit: *Qui etiam interpellat pro nobis*,quasi ad- 1.Ioan.2.a
uocatus noster existens.vnde D.Ioan.Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, Ioan.17.c
&c.ad officium autem aduocati pertinet,vt ipse condemnationem impediat,& non quod accu-
set vel condemnet.Dicitur autem pro nobis interpellare tripliciter,vno modo pro nobis oran-
do.vnde dicebat:Non pro his rogo tantum,(scilicet Aposto.) Sed & pro his qui credituri sunt
per verbum eorum in me.Nunc autem propria interpellatio eius pro nobis,est voluntas ipsius de Ioan.17.d
salute nostra:vnde dicebat:Volo vt vbi sum ego,& illi sint mecum. Alio modo interpellat pro no-
bis humanitatem pro nobis assumptam,& mysteria celebrata in ea conspectum patris repræsen-
tando. Ideo Aposto.Introiuit in ipsum cælum,vt appareat nunc vultui Dei pro nobis.

Quis ergo separabit nos à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Text.

HIC infert conclusionem ex dictis. Et quia hæc cõclusio quasi incredibilis videtur inexper
tis,proponit eam per modũ dubitationis. Potest autem hęc illatio ex pręmissis duplici ra-
tione concludi. Primò quidẽ sic:Tot beneficia sunt nobis diuinitus collata & tam efficacia,vt nul Ephes.3.c
lus contra ea aliquid agere possit:omnia autẽ beneficia ad hoc tendunt, vt nos simus in charitate Ioan.13.d
radicati & fundati:quis ergo nos separabit à charitate Christi,qua scilicet,Christum diligimus,&
proximum,prout ipse præcepit:potest etiam intelligi finaliter. Alio modo sic deducitur: dictum
est quod magna beneficia Deus sanctis suis confert,ex quorum consideratione charitas Christi
adeo in cordibus nostris feruet, quod nihil eam extinguere potest,secundum illud: Aquæ multæ Cant.8.b
non potuerunt extinguere charitatem. Proponit autem mala per quorum passiones posset credi,
quod aliquis charitatem Christi desereret. Et primo ea quæ pertinent ad vitam. Deinde quæ perti-
nent ad mortem.Circa ea vero quæ in vita imminent sustinenda,primo ponit mala præsentia, de-
inde futura.Circa præsentia primo ponit ea quæ pertinent ad tolerantiam maiorum, deinde quæ
pertinent ad defectum bonorũ.Mala autem perpessa possunt dupliciter cõsiderari: Vno modo se-
cundum quod sunt in patiente,qui dupliciter ab eis affligitur,scilicet exterius secundum corpus,
& ad hoc pertinet quod dicit *Tribulatio*,quæ à tribulis(qui sunt herbæ pungitiuæ)dicitur,quas in
pœnam peccati Adæ terra generat, prout à Domino ei dictum est: Spinas & tribulos germinabit Gen. 3
tibi.vnde aliquis tribulari dicitur, cum exterius pungitur. Nec tamen propter hoc vincuntur iu-
sti,iuxta illud:Multæ tribulationes iustorum:sed de his omnibus liberauit eos Dominus. Affligitur
etiam homo per interiorem anxietatem cordis,vt cum aliquis non videt quomodo euadat.& quã-
tum ad hoc subdit:*an angustia?* Vnde Susanna dicebat: Angustiæ sunt mihi vndique,& quid eligam Dan.13.a
ignoro. Alio modo huiusmodi mala considerari possunt,prout sunt in agente,& quantum ad hoc Matt.10.c
subdit: *An persecutio?* Quanuis enim persecutio ad hoc proprie pertinere videatur, quod aliquis
alium persequitur effugando,secundum illud:Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatem,fugite in
aliam, tamen communiter persecutio accipitur pro inflictione cuiuscunque impedimenti. vnde
Dauid:Multi persequuntur me,qui tribulant me. Deinde ponit mala quæ pertinẽt ad substractio-
nem bonorũ,quæ sunt necessaria pro sustentatione vitæ, prout cibus & vestimenta,secundum il-
lud:Habentes alimenta & quibus tegamur,his contenti sumus. Ad substractionem cibi pertinet fa- 1.Cor.4.a
mes.vnde subdit,an fames? ad substractionẽ autem vestitus pertinet nuditas,vnde subdit,an nu-
ditas? Sed nec propter hæc iusti vincuntur.vnde alibi dicit: Vsque in hanc horam esurimus & siti- 2.Cor.11.f
mus,& nudi sumus. Quantum ad mala futura subdit, an periculum? scilicet Imminens futurum de
quibus Apost.Periculis fluminum,&c. Quantum ad mortem subdit:An gladius? vnde ad Hebręos Hebr.11.g
scribens de iustis dicit:In occisione gladij mortui sunt.

Sicut scriptum est:Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Text.

OStendit hic necessitatem interrogationis prædictæ, per hoc quod dicit quod sanctis omnia
ista imminebant patienda propter Christi charitatem,& inducit verba Psalm.in persona mar- August.
tyrum proposita,in quibus primo ponit causam passionis: Martyrem enim vt Diuus Augustinus
ait, non facit pœna, sed causa. vnde dicit, *propter te*. & Christus dicebat: Qui perdiderit animam Matth.10.d
suam, id est, vitam suam propter me,inueniet eam. Et D. Petrus: Nemo vestrum patiatur vt fur, 1.Pet.4.d
aut homicida: si autem vt Christianus non erubescat. Patitur autem propter Christum, non solum
qui patitur propter fidem Christi,sed etiam qui patitur pro quocunque opere iustitiæ, pro amore

Matth.5.a Christi secundum illud: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Secundò ponit gra-
Hester 7.a uitatem passionis, cum dicit, *mortificamur*, id est, morti tradimur. vnde Hester dicebat: Traditi su-
mus ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur & pereamus. Tertiò ponit continuitatẽ per-
2.Cor.4. secutionis, cum dicit: *Tota die*, id est, per totum tempus vitæ. vnde alibi: Semper nos qui viuimus in
Iob 36 mortem tradimur propter Iesum. Quartò ponit promptitudinem persequentium, ad occidẽdum
cum dicit: *Aestimati sumus sicut oues occisionis*, id est, deputatæ vt occidantur in macello, quæ cum
studio occiduntur, ita & sancti ex proposito cum studio occidebantur, prout Christus prædixe-
Zach.11.a rat: Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et Zacha. dice-
bat: Pasce pecora occisionis, quæ qui possederant, occidebant.

Text. *Sed in his omnibus superamus, propter eũ qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neq; mors, neq; uita, neque angeli, neq; principatus, neq; uirtutes, neq; instãtia, neq; futura, neq; fortitudo, neq; altitudo, neq; profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.*

SOluit hic prædictam dubitationem dicens: *Sed in his omnibus*, scilicet malis, quæ superius nomi
Sapien.10.c nauimus, *Superamus* dum, scilicet, circa omnia illibatam charitatem seruamus. Certamen forte
dat nobis Deus: & iuuat ne succumbamus, sed vincamus: vnde subdit, *propter eum qui dilexit nos*, id
1.Ioan.4.b est, propter eius auxilium, vel propter affectum quem ad eum habemus. Non quasi nos primo dile-
1.Cor.15.c xerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. vnde de victoria gratias agebat Apostolus: Gra-
tias Deo qui dat victoriam per Iesum Christum. Secundò declarat solutionem, ostendens insepa-
rabilem sanctorum charitatem, dicens: *Certus sum, &c.* Et primo ostendit quod non potest charitas
separari per creaturas quæ sunt: deinde nec per creaturas quæ non sunt, quæ tamen esse possunt.
Et anteponit ea quæ sunt in homine dicens: *Certus sum quod neque mors*, quæ est præcipuum inter
terribilia: *Neque uita*, quæ est præcipuum inter appetibilia, scilicet, poterit nos separare à charitate
Infra 14.b Dei. vnde infra dicit: Siue viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur. In his au-
tem duobus includuntur omnia quæ supra posuit. Nam sex præcedẽtia pertinent ad vitam, vnum
autem, scilicet gladius, pertinet ad mortem, vt dictum est. Deinde ponit ea quæ sunt exterius, in-
ter quæ primo ponit spirituales creaturas, dicens: *Neque angeli*, scilicet minores, qui sunt ad custo-
Psal.90.c diam singulorum hominum deputati. vnde Psal. Angelis suis Deus mandauit de te: *Neque princi-*
Dan.10.d *patus*, qui scilicet sunt deputati ad custodiam Gentiũ, prout refert Daniel: Nunc reuertar vt præ-
lier aduersus principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum, & nemo
est adiutor meus nisi Michael princeps vester. Addidit autem, *neque uirtutes*, id est, ordo virtutum,
Luc.21.c qui est supremus ordo ministrantium, de quo Christus, virtutes cælorum mouebuntur. Potest au-
Ephe.6.b tem hoc intelligi dupliciter: Vno modo de malis angelis, qui contra bonos decertant. vnde Apo-
stol. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potesta-
tes, &c. Alio modo potest intelligi de bonis, & hoc (vt D. Chrysost. ait) dicebat: non quod angeli
In libr. de com boni possent affectare, separare eum à charitate Dei, sed etiam ea quæ sunt impossibilia: vt ibi gra-
punc. cordis. tia de angelis fieri posse dixit, magis quam se ab amore Christi posse seiungi: vt per hoc quanta in
eos vis esset diuinæ charitatis ostenderet, atque omnibus ante oculos poneret. Hic enim aman-
tium mos est, vt amorem suum silentio tegere nequeant, sed necessariis & charis afferunt, & flam-
mas suas intra pectus continere non possunt. Enarrant ea frequentius, vt ipsa assiduitate narrandi
amoris sui solatium capiant, & refrigeria immensi ardoris assumãt. & simile est quod dicit Apost.
Galat.1.b Licet vel angelus de cælo euangelizet vobis præter quam quod euangelizaui vobis, anathema
sit. Deinde ponit creaturas sensibiles, quarum duplicem diuersitatem ponit. Primo quidem secun-
dum tempus, quo diuersificantur secundum præsens & futurum. vnde dicit, *Neque instantia*, id est,
præsentia siue dolorem siue delectationem inferant. Addit autem, *Neque futura*, quorum timor
Act.21.c nec desiderium possunt nos separare à Christo. vnde ipse Apost. dicebat: Ego non solum alligari,
sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen domini Iesu. Deinde ponit diuersitatem
sensibilium creaturarum, ex parte magnitudinis. Et primò tangit magnitudinem virtutis, cum
dicit. *Neque fortitudo*, id est, neque creatura fortis, puta ignis, aqua, mors potest me separare à
Cant.8.b Christo, cuius dilectio fortis est vt mors. Deinde ponit magnitudinem virtutis, describens eam,
secundum ea quæ conueniunt corporibus, vnde dicit: *Neque altitudo*, ex qua, scilicet, mihi mi-
naretur præcipitium, etiamsi à supercilio montis me præcipitarent, prout volebant præcipita-
re Christum, *Neque profundum*, in quo aliquis submersionem minaretur, etiamsi infigerent me in
Luc.4.e limo profundi. Possunt etiam hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter enim potest aliquis
Psal.98.a auertere aliquem à Deo. Vno modo, cogendo per fortitudinem: Sed non est fortis sicut Deus
1.Reg.2.a noster. Secundò obstupefaciendo per altitudinem authoritatis: sed de Deo cantat Ecclesia: Tu
Ecclesiast. solus altissimus. Tertiò seducendo per profundum sapientiæ: sed de Deo dicitur, profundior est
Iob 11.b inferno, & vnde cognosces? Possunt pariter hæc duo altitudo, & profundum ad prospera &
In libr. de com- aduersa referri. Vel secundum D. Chrysost. Altitudo & profundum nihil aliud mihi indicare
punct. cordis. videntur, quam regnum cælorum & Gehennam, quasi dicat: Nec si à regno me decidere necesse
sit, aut etiam in Gehennam tradi pro Christo, nec hoc quidem mihi m[illegible]tuendum est. Quantum
autem ad ea quæ non sunt, & esse possunt, subdit: *Neque creatura alia.* Quod vtique secun-
dum D. Chrysosto. de his dicit, quæ non sunt, quasi illi non sufficiant omnia quæ sunt. Sed illa
quæ non sunt prouocãt quodammodo ad certamen. Nihil, inquit, istorum poterit nos separare à
1.Cor.13.a charitate Dei, quæ nunquam excidit. Quæ quidem charitas Dei est in Christo Iesu domino
nostro

nostro: quia, scilicet, per eum data est nobis, inquantum spiritum sanctum dedit nobis: dicebat enim, ignem (scilicet, charitatis) veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Sed cum scriptum sit: Nescit homo vtrum amore, vel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta: quid est hoc quod dicit hic se esse certum, quod nihil possit eum à charitate separare? Dici potest quod Aposto. non dicit hoc particulariter de seipso, sed loquitur in persona omnium prædestinatorum, de quibus propter certitudinem diuinæ prædestinationis annuntiat quod nihil eos à charitate finaliter separare possit. Hæc certitudo etiam causari potest ex virtute charitatis, quæ quantum est de se, ab aliquibus non potest separari: cum Deum super omnia diligant: Quod autem aliquis interdum à charitate decidat, non est propter defectum charitatis, sed propter defectum liberi arbitrij. Si autem Aposto. hoc dicit de seipso, certus esse non poterat nisi per reuelationem, quia dictum est ei: Sufficit tibi gratia mea. Nam quantum ad possibilitatem liberi arbitrij ipse alibi dicit: Ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

Luc. 12. f
Eccles. 9. a
2. Cor. 12. b

EPITOME NONI CAPITIS.

POsteaquam Aposto. in quatuor primis capitibus tractauit necessitatem gratiæ Dei, & in aliis quatuor sequentibus descripsit eiusdem gratiæ facultatem & virtutem, in his tribus proximis capitibus occasione accepta ex excidio Iudæorum diuinis obsequiis mancipatorũ, & Gentilium qui prius erant à Deo alieni: ad eam promotionem, tractat de origine gratiæ, an ex sola Dei electione, an ex præuisione sequentiũ operum detur. Et in hoc nono capite tractat de electione Gentium. Et primò ostendit affectum suum circa Iudæos, commemorans eorum excellentes dignitates, quæ sunt adoptio, gloria, testamẽtum, legislatio, obsequium, promissa ac Christi incarnatio.

Secundò ibi: *Non autem quod exciderit, &c.* ostendit prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui processerunt carnaliter tantum ex antiquis patribus, sed ex electione diuina, per quam Gentiles sunt assumpti & vocati: quod manifestat allegando historiam Abrahæ & Iacob, quas exponit & corroborat prophetia Malachiæ. Tertiò ibi: *Quid ergo dicemus? &c.* Inquirit de iustitia huius electionis, proponendo dubitationem, quam soluit, allegando dicta Moysi, ex quibus concludit propositum. Deinde soluit dubitationem præmissam, quantum ad reprobationem malorum, & infert quandam conclusionem. Quartò ibi: *Dicis itaque mihi, &c.* obiicit contra solutionem præmissæ quæstionis, & inquirendo respondet tacitæ quæstioni, inducendo authoritatem Esa. eius verba exponens. Finaliter soluit primam quæstionem. Quintò ibi: *Quos vocauit, &c.* ostendit quod prædicta vocatio & electio, non solum pertinet ad Iudæos, sed etiam ad Gẽtiles. Quod probat authoritatibus Oseæ & Esa. & infert conclusionem ex dictis quantum ad Gentiles & Iudæos, quam corroborat authoritate Esa. cuius verba ex diuersis locis coniungit.

EXPOSITIO LITERALIS NONI CAPITIS.

VEritatem dico in Christo Iesu, id est per Christum Iesum, qui est veritas per essentiam, *non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea.* quod testimonium conscientiæ est gloria nostra: *In spiritu sancto*, scilicet radicata & fundata, qui etiam reddit testimonium spiritui nostro: *Quoniam tristitia mihi magna est*, id est, maximè tristis est spiritus meus, quia de magno malo, scilicet de excidio tantæ gentis, *& continuus dolor cordi meo.* non enim erat superficialis, sed in corde radicatus, non quod continuo actu doleret, sed secundum habitum. *Optabam enim ego ipse*, aliquando si fieri posset absque peccato, *anathema*, id est, separatus vel simpliciter, vel ad tempus, *esse à Christo*, id est, à gloria Iesu Christi, propter honorem eius qui prouenire ex conuersione Iudæorum, *Pro fratribus meis*, quos errantes & in damnationem tendentes volebam reducere ad Christum: *Qui sunt cognati mei secundum carnem*, id est, qui sunt ex carnali genere meo descendentes, *Qui sunt Israelitæ, &c.* id est, ex genere Iacob, qui à Deo nominatus est Israel, id est, fortis, ex quo processit talis natio, qua non est alia tam grandis, quæ habuerit à Deo tot beneficia spiritualia, *quorum*, vnum respicit præsens, scilicet *adoptio est filiorum*, scilicet Dei: quia scilicet sunt filij Dei adoptiui, qui vocauit Israel primogenitum suum, quantum ad spirituales viros, qui fuerunt in illo populo. Quia quantum ad carnales, dixit supra, quod acceperunt spiritũ seruitutis in timore. Aliud vero beneficium quod respicit futurum habuerunt: *& gloria*, scilicet, filiorum Dei fuit eis promissa. *& testamentum*, id est, pactum circuncisionis datum, vel testamentum nouum, quod fuit Iudæis primo prædicatum. *& legislatio*, id est, lex scripta digito Dei, fuit eis data, & eius iudicia manifestata, quod non est taliter factum omni nationi: *& obsequium*, i. modus colendi in honorabilibus cæremoniis (quibus Deo seruiebant, cæteris Gentibus seruientibus idolis) datus fuit eis. *& promissa.* i. promissiones multæ in veteri testamento fuerunt eis factæ de terrenis & temporalibus, per quæ figurabantur spiritualia. *Quorum patres*, à quibus progeniti sunt secundum carnem, fuerunt maximè Deo accepti, dilecti, & propter hoc electum fuit semen eorum, ex qua electione non modica accreuit eis gloria à posterioribus. *Ex quibus est*, id est, descendit, *Christus secundum carnem.* i. secundum corpulentam substantiam, *Qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen.* & sic æqualis, & non minor patre, qui à D. Ioh. dicitur verus Deus, & vita æterna.

Ioan. 14. a
2. Cor. 1. e
9. Cor. 11. a
Gen. 32. f
Deut. 4. a
Exo. 4. f
Gen. 17. a
Exod 41. d
Psal. 147. b
Leui. 26. a
Deut. 18. c
Deut. 4. f
1. Ioan. vlt. d

SECVNDA PARS NONI CAPITIS.

NON *autem quod*, ex illorũ casu, *exciderit.* i. frustratum fuerit, *verbum* Dei & promissa Dei fuerint irrita aut reuocata: quia si non fuerint impleta in quibusdam, tamẽ bene in aliis. *Non enim omnes qui ex circuncisione sunt Israel.* i. ex Iacob secundum carnem progeniti, *Hi sunt Israelitæ.* scilicet veri ad quos pertinent promissa Dei, Quia posteritas Esau, qui descendit à Iacob, non

compu

computabatur in populo Dei, sed illi sunt verè Israelitæ, qui sunt iusti & recti, & videntes Deũ per
Ioan.1.d fidem, prout Nathanael, de quo Christus: Ecce verè Israelita, in quo dolus nõ est. *Neque qui semen,*
id est, ex semine carnali, *sunt Abrahæ,* descẽderunt, *omnes filij,* scilicet veri & spirituales. Nam Ismael
Ioan.8.d fuit filius carnalis Abrahæ, sed non verus, quia idololatra. Sed illi sunt veri filij Abrahę, qui imitan
Gene.21.b tur fidem & opera Abrahæ. vnde Christus: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahę facite. *Sed in Isaac,* qui
Galat.3.c fuit filius Abrahæ per repromissionem: & qui imitatus est fidem eius, *Vocabitur tibi semen,* cui, i. fa-
cta est repromissio. Id est, *Non qui filij carnis, hi filij* Dei, id est, illi non adoptantur in filios Dei, qui
Gen.18.b sunt filij carnis, id est, ex hoc ipso quod secundum carnem progeniti sunt ab Abraham. *Sed qui filij*
sunt promissionis existimantur in semine. i. illi æstimantur semẽ Abrahæ, qui ex gratia diuinæ promis-
sionis facti sunt secundum imitationem fidei Abrahæ: potẽs est enim Deus ex lapidibus istis susci-
Galat.4.a tare filios Abrahæ. *Promissionis enim uerbum* quod angelus, imo in angelo Dominus ad Abraham:
hoc est secundum hoc tempus, quo significatur tempus incarnationis filij Dei, qui missus est in plenitu
Genes.25.a dine temporis gratiæ, *Veniam & erit Sarræ filius,* scilicet per gratiam remissionis. *Non solum antẽ illa,*
scilicet Sarra, habuit filium per promissionem, *Sed & Rebecca,* quæ etiam sterilis erat. Isaac enim
orauit pro ea, eo quòd sterilis esset. *Ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri,* id est, habuit in vtero
duos filios: quorũ vnus pertinebat ad promissionẽ, scilicet Iacob: alius vero ad carnẽ, scilicet Esau.
Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali, vnus illorum prælatus est alteri, *ut se-*
cundum electionem, qua Deus spontanea voluntate vnum ab æterno prælegit, alterum non: quia
sanctus erat, sed vt sanctus esset, *propositum Dei,* s. volentis vnum præ alio magnificare, *maneret,* id
Ad Tit.3.b est, firmum esset, *non ex operibus,* id est, propter merita præcedentia vel sequentia, *sed ex uocante,* id
Genes.25.e est, gratia dei vocantis, *Dictum est ei,* scilicet Rebeccæ: Duo populi ex ventre tuo diuidentur, popu
Mala.1.a lus populum superabit. *Quia maior seruiet minori,* scilicet Esau Iacob: *Sicut scriptum est, Iacob dilexi,*
id est, elegi & prædestinaui ad vitam æternam. *Esau autem odio habui,* id est, reprobaui, siue ad illam
vitam non elegi, nec iudicaui illi dare auxiliũ gratiæ, sed permittere labi in peccatis, & postea pec-
cata eius punire, in quo consistit ratio reprobationis.

TERTIA PARS IX. CAPITIS.

QVid ergo dicemus, nunquid, per hoc quod Deus sine merito præcedente, vnum elegit, & alterum
reprobauit, probari potest quod sit *iniquitas apud Deum?* id est, quod Deus sit iniustus: Quia
contra iustitiam distributiuam est quod æqualibus inæqualia distribuantur. *Absit,* quod hoc dicere
Exo.33.d velimus, aut quod ex hoc probari possit quod Deus sit iniquus. *Moysi enim dixit, miserebor cui,* pro
cuius, id est, misericordiam & gratiam siue misericordiæ effectus (qui sunt vocatio, iustificatio, ma
gnificatio) dabo non omnibus, sed quibus misertus sum eligendo siue prædestinando eos ad vitam
æternam. *Et misericordiam præstabo cuius miserebor,* id est, cui dignum iudico misereri, & hoc ad ma-
iorem expressionem dicit: *Igitur,* ipsa salus hominis *non,* scilicet est *uolentis neque currentis,* id est,
non debetur alicui per suum velle, seu per aliquam voluntatem eius vel exteriorem operationem
quæ dicitur cursus. Vel non est in voluntate volentis, scilicet velle neque operari bonũ perfectum
1.Cor.9.d & meritorium. *Sed miserentis est Dei,* id est, totum procedit ex misericordia Dei. *Dixit enim scriptura*
Deut.9.a *Pharaoni: Quia in hoc excitaui te,* vel seruaui te secundum aliam literam, id est, permisi labi te in pec-
catum propter præcedentes iniquitates tuas, vel ad malum occasionaliter suscitaui. *Vt ostendam*
in te uirtutem meam magnam quantum ad præsentes, *quam,* scilicet contra illum & Aegyptios: *&*
quantum ad absentes, *& ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra.* Ergo quia Iacob dilexi, &c.
cuius uult miseretur gratuito, *& quẽ uult indurat* iusto iudicio: nõ quod in eo directe causet malitiã,
sed inquantum ex his quæ proponit homini interius, vel exterius, ea quæ secundum se sunt bona,
homo peccandi occasionem accepit, & hoc ipse Deus permittit. Vnde non dicitur indurare infun
dendo malitiam, sed non apponendo gratiam, quam nec apponere tenetur.

QVARTA PARS IX. CAPITIS.

DIcis itaque mihi. *Quid adhuc queritur?* id est, quid oportet aliud quærere de causa bonorum vel
malorum, cum omnia voluntati diuinæ, quæ est sufficiens causa, attribuantur. *uoluntati enim*
Exod.15. *eius quis resistit?* id est, quis resistere potest cum sit omnipotẽs. *O homo tu quis es,* scilicet fragilis, igno
rans, qui non potes respondere doctioribus, qui quæris, quare Deus huius hominis misereatur &
quosdam induret. *Qui respondeas,* id est, respondere possis, *Deo:* qui si tecum velit contendere in iu-
dicio, non poteris ei respondere vnum pro mille, si à te quærat quæstionem quam proposuit Esau.
Iob.39.a *Nunquid dicit,* vel rationaliter dicere posset, si loqueretur: *Figmentum,* id est, vas fictile, siue id quod
Esa.29.f fingitur & formatur, *ei qui se finxit,* id est, fictori suo à quo formatum est, qui nihil ei debebat: *Quid*
me fecisti sic? id est, quare me sic formasti: totum enim debet attribui bonitati artificis. *An non habet*
potestatem, scilicet liberam, *figulus luti,* id est, qui facit vas ex luto, *ex eadem massa facere aliud quidem*
uas in honorem, id est, ad honorabiles vsus, puta scutellas, vrceos & catinos ad nobilem mensam.
Aliud uero in contumeliam, id est, aliud vas ad viles vsus facere & deputare ad vsus coquinæ, vel ad
alia viliora officia. Si vas illud ex preciosa materia, puta auro ad vilia officia fieret aut deputare-
tur, posset quodammodo conqueri: sed si ex vili materia fieret, non haberet occasionem conque-
rendi: cum in nobiliorem formam reduceretur quam prius fuerat. Sic & natura humana, quæ ex
sui natura vilitatem habet, quia de limo terræ facta, sed maiorem vilitatem habet ex corruptio-
ne peccati, non habet occasionem conquerendi, si eam propter demerita ad infimum vsum de-
Genes.2.b putat, sed potius habet occasionem laudandi, quia ad decorem, ornatum & splendorem vniuersi

hoc

hoc facit. Quod si *Deus*, cuius opera sunt ad manifestationem bonitatis suæ, quæ tãta est, quod non
potest vno modo & in vna creatura sufficienter manifestari, ideo diuersas creaturas condidit. Si
igitur Deus, *uolens ostendere iram*, id est, iustitiam vindicatiuã, *& notam facere potentiam suam*, quam
babet, & qua potest sibi subiicere omnia, & quam ostendit Pharaoni & Aegypiiis, qui viderunt ma Exod.14.c
gnam Domini manum, id est, potentiam, maxime in mari Rubro, *sustinuit in multa patientia*, id est,
patienter eos expectauit, sciens eos non credituros neq; pœnitentiam acturos, *Vasa iræ apta in in-
teritum*, id est, malos qui sunt apti & in se habentes aptitudinem, ad damnationem æternã, *ut osten-
deret diuitias gloriæ suæ*, id est, abundantiam bonitatis suæ, *In uasa misericordiæ*, id est, bonos præde-
stinatos, quibus videtur Deus quasi instrumentis vti ad manifestandam suam misericordiam, *quæ
præparauit*, in virtute vocando, iustificando, magnificando, vt venient *in gloriam*, id est, in vitam
æternam. Quia ipsa condemnatio malorum, quæ est secundum Dei iustitiam, manifestat & com-
mendat gloriam sanctorum, qui à tali miseria liberantur, & tantum bonum consequuntur.

QVINTA PARS IX. CAPITIS.

QVos, scilicet bonos, *& uocauit nos*, per suam gratiam, *non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus,
sicut in Osea dicit*, scilicet Deus, qui olim loquebatur in prophetis & per linguas eorũ. *Vocabo* Osea 2.d
non plebem meam, id est, Gentilitatem, quæ non erat plebs mea, quia mihi non obediebat, *plebẽ meam* Heb.2.a
ad hoc vt sit plebs mea, *& non dilectam, dilectam, & non misericordiam consecutam, misericordiam conse-
cutam: & erit in loco*, id est, in Iudæa, *ubi dictum est eis*, scilicet Gentibus à Iudæis quasi ex persona Dei
loquentibus: *Non plebs mea uos:* Quia Iudæi non reputabant Gentiles populum Dei, etiam apud Iu
dæos credentes, *ibi uocabuntur filij Dei uiui*, scilicet adoptiui. *Esaias autẽ clamat pro Israele*, id est, aper
te loquitur pro conuersione Israel. *Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris*, id est, quasi
innumerabilis præ multitudine Gentium: *reliquiæ saluæ fient*, non omnes nec maior pars, sed aliqui 3.Reg.4.c
pauci qui relinquentur ex excidio illorum. *Verbum enim*, s. Euangelij, *consummans*, id est, perficiens
quod lex non poterat, *& abbreuians in æquitate*, subaudiendum est. verbum enim Euangelij ab-
breuiat verba legis. Omnia enim sacrificia figuralia legis in vno sacrificio Christi, qui se obtulit Ephes.6.a
pro nobis hostiam, comprehenduntur, nihil prætermittens de multitudine figurarum antiquæ le-
gis, nihilque quod est æquum secundum dictamen rectæ rationis, remanet obseruandum: *quia uer-
bum breuiatum*, id est, perfectius & maioris virtutis *faciet Dominus super terram*, scilicet existens car-
ne indutus: *Et sicut prædixerat Esa. Nisi Dominus Sabaoth*, id est, exercituum vel virtutum ea sua mise
ricordia, *reliquisset nobis semen*, id est, Christum, vel verbum Euangelij, *sicut Sodoma facti essemus, &* Thren.4.a
sicut Gomorra similes essemus: quia grauius fuit peccatum Iudæorum peccato Sodomorum. *Quid ergo
dicemus*, id est, quid ex consideratione prædictorum inferemus: hoc inquam: *Quod gentes quæ non se-
ctabantur iustitiam*, per opera legis: quia erant illo tempore sine Christo alienati à conuersatione
Israel *apprehenderunt*, id est, subito & firmiter consecutæ sunt, *iustitiam*, qua scilicet vocantur filij Ephes.1.a
Dei, *iustitiam autem quæ ex fide est*, non eam quæ in operibus legis consistit, q.d. Gentes non sunt ad
hoc conuersæ, vt iustitiam legis Moysi obseruent, sed vt iustificentur per fidem Christi: Iustitia
enim Dei est per fidem Iesu Christi. *Israel uero*, id est, populus Iudæorum, *sectando legem iustitiæ*, id
est, legem Moysi, quæ dirigebat sicut pædagogus ad Christum, qui est iustitia & author legis iusti- Galat.3.d
tiæ, siue gratiæ, *in legem iustitiæ*, id est, in legem spiritus vitæ siue gratiæ *non peruenit*, id est, gratiã non
est adeptus. *Quare?* quia non sectabatur per debitam viam. *Quia non ex fide*, s. Christi, quærebant
iustificari, *sed quasi ex operibus*. ea quibus non iustificatur omnis caro coram illo: sequentes enim
vmbram, repudiauerunt veritatem. *Offenderunt enim in lapidem offensionis*, id est, in Christum, qui
assimilatur lapidi offensionis, in hoc quod sicut lapis offensionis non consideratur neque cauetur
propter suam paruitatem: ita & Iudæi videntes Christum sub infirmitate nostra contineri, non
considerauerunt, neque eum offendere cauerunt. *Sicut scriptum est: Ecce pono in Sion*, id est, in Hie- Esa.28.d
rusalem, in qua erat mons Sion *lapidem offensionis & petram scandali*, id est, Christum, in quem Iu- Esa.8.c
dæi per ignorantiam offenderunt. Si enim cognouissent, nũquam Dominum gloriæ crucifixissent. 1.Cor.2.b
Et per incredulitatem & inuidiam in tantum scandalum inciderunt, vt Dominum suum morti
traderent & occiderent in cruce, quæ mors fuit Iudæis scãdalum (&) hic ponitur pro, sed, *omnis* 1.Cor.1.d
qui credit in eum non confundetur, id est, non inueniet se delusum aut deceptum, nec perdet merce-
dem suam. Et ad hunc sensum Esa dicit: Qui crediderit non festinet. Ille enim qui festinat se delu-
sum & confusum reputat, quia non cito adipiscitur quod sperabat.

COMMENTVM IX. CAPITIS.

Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto. Text.

IN huius cap. exordio Apostol. ostendit affectum suum ad gentem Iudæorum, ne ea quæ
contra eos dixerat, vel dicturus erat, ex odio dicere præsumeretur. Et primo confir-
mat dicenda per simplicem assertionem dicens: *Veritatem dico*, quod maxime conuenit
prædicatori, qui est testis veritatis. vnde Salomon in persona prædicatoris ait: Verita-
tem meditabitur guttur meum. Et Zachar. Pacem & veritatem diligite. Et ne aliquis arbitraretur Prouer.8.a
quod inter vera misceret aliquod mendacium, quia stat aliquem falsitatem dicere, & non menti- Zach.8.d
ri, dum arbitratur se dicere verum. Subdit, *non mentior*. Hortatur enim alibi vt deponamus omne Ephe.4.f
mendacium. deinde quæ dicenda sunt confirmat iuramento, quod est testimonium infallibilia
veritatis. Infallibilis veritatis testis est Deus. vnde Iob: Ecce in cælo testis meus, ideo dicit, in Chri-

sto Iesu

sto Iesu, id est, per Christum Iesum, qui est veritas per essentiam. Alius testis infallibilis sanctorum est conscientia. ideo subdit: *Testimonium perhibente conscientia mea.* de qua alibi dicit: Gloria nostra est testimonium conscientiæ nostræ. Et quia interdum conscientia errat, nisi per Spiritum sanctum rectificetur, subdit, *in Spiritu sancto*, qui, vt dictum est, reddit testimonium spiritui nostro.

Text. *Quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo.*

HIc ostendit affectum per dolorem, quem de casu Iudæorum patiebatur, quem quidem exponit & exaggerat tripliciter. Primo ex magnitudine cum dicit: *Quoniam tristitia mihi magna est*, Eccle. 30. d quia, scilicet est de magno malo, id est, de excidio tantæ gentis. Si obijciatur ex illo: Tristitiam non des animæ tuæ: quod videtur consonare sententiæ Stoicorum, qui tristitiam omnino ab animo sapientis propellebant. Cum enim tristitia sit de malo præsenti, non potest sapienti secundum eos competere, cui nullum malum est præsens. Non enim æstimabant aliquid esse bonum, nisi honestum: neque malum, nisi peccatum. Sed hæc opinio refellitur dupliciter. Primo quia corporales defectus, licet non sint simpliciter mala, quibus homines fiant mali, sunt tamen quædam mala à Matth. 26. d quibus natura abhorret. vnde & Dominus pro his tristatus, legitur dixisse: Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Secundo cum homo ex charitate debeat diligere proximum suum, sicut seipsum: imminet sapienti tristitia laudabilis de peccato proximi. vnde Apostol. Et lugebam multos ex eis qui peccauerunt. Sic igitur à sapiente reprobatur seculi tristitia, quæ mortem operatur procedens ex amore seculi. Sed tristitia quæ est secundum Deum, vt pote ex diuina charitate procedens, salutem operatur, & talis fuit ista tristitia. Secundo Apostolus exaggerat ex continuatione. vnde subdit, Et cõtinuus dolor. Non quod continuo actu doleret, sed secundum habitum: & quotiescunq; reminiscebatur, dolebat eorum miseriam. Tertio exaggerat eam ex sui grauitate, cum dicit, *cordi* Thren. 1. e *meo*. non enim erat superficialis, sed vsque ad cor penetrabat, prout dolor Hiere. qui dicebat: Multi gemitus mei, & cor meum tremens.

Text. *Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundũ carnem.*

SIgnum hic ponit doloris dicens: *Optabam enim ego ipse*, qui tam feruens sum in charitate Christi, *anathema esse à Christo*, id est, separatus esse à Christo. Anathema enim ad literam est quod sursum est positum, quod nomen significat dona quæ in templis pendebant diuis sacrata ab vsu- Chrysost. que humano seposita. Inde tamen vt D. Chrysost. hic ait, per contrarium sensum nomen deductum est, vt significet quidquid semotum est à Deo, vel ecclesia, ac etiam à communi vsu hominum. vnde Iosue 6. a Iosue dixit de Hierico: Sit ciuitas hæc anathema. dicit ergo: Optabam ego anathema esse à Christo, id est, separatus à Deo, non per culpam quam nullo modo optare licet, vt in calce præcedentis capitis dictum est, cum sit contra ordinem charitatis, quo quis tenetur super omnia Deum diligere, & salutem suam plusquam aliorum. Sed optabat ad tempus separatus esse à Christo, id est, à fruitione Christi, quæ habetur in gloria pro conuersione Iudæorum. Quemadmodum pro salute Gentilium ad Philippen. scribens dicebat: Desiderium habens dissolui, & esse cum Christo. multo melius manere in carne propter vos, & hoc totum ad honorem Christi regis, ad cuius dignitatem, vt Salomon ait, pertinet multitudo populi. vnde diuus Chrysost. dicit: Ita totam eius mentem deuicit amor, vt etiam eo quod præ cæteris omnibus amabilius erat esse cum Christo. Rursus idipsum, qui ita placeret Christo, contemneret, sed & cælorum regna quod videbatur esse remuneratio pro Christo, nihilominus credere pateretur. Et causam tanti affectus ostendit dicens: Pro fratribus meis quorum concordia & vnio placita est spiritui Dei, & probata est coram Deo, & hominibus. Eccles. 25. Et ne intelligeretur de his qui erant spiritualiter fratres, de quibus Christus: Omnes vos fratres Matth. 23. a estis, subiungit: *Qui sunt cognati mei secundum carnem*, id est, qui ab Israel quemadmodum & ipse, carnaliter propagati erant, & tamen fidem non susceperant. Nec mirum vt D. Chrysost. ait si Apostolus pro fratribus anathema fieri velit, qui sciebat eum qui in forma erat Dei, exinanisse sede ea, ac suscepisse formam serui, & factum esse pro nobis maledictum. Pari ratione & Moyses dixit: Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem scripsisti, quod nonnulli interpretantur Exo. 32. g de libro in quo erat scriptus, dux populi.

Text. *Qui sunt israelitæ, quorum adoptio filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa.*

HIc ostendit dignitatem Iudæorum, vt eius tristitia appareat rationabilis, propter pristinam dignitatem populi pereuntis. Propẽsius enim malum est dignitatẽ amisisse, quàm nunquam habuisse. Octo dignitates eorum describit, per septem octo priuilegia diuina eis data, vt eos hac 2. Cor. 11. e nobilitatis commendatione ad fidem alliciat. Prima eorum dignitas est generis, *Qui sunt Israelitæ*, non solum dicit eos Israelitas, vt secerneret eos ab Ismaelitis & filiis Esau, sed propter singulare certamen, luctamen videlicet cum angelo: vnde diuinitus datus est nomen illi Israel, quod est, vi- Genes. 32. g dens Deum: vel secundum alios, potens Dei, hoc est potestatem habens in Deum, iuxta verbum illud: Appellabitur nomen tuum Israel. Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis? Et sequitur: Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel dicens: Vidi Deum facie ad faciem. In quibus verbis significatur nomẽ illi fuisse inditum à fortitudine & visione. Secunda dignitas est adoptio filiorum: quia licet aliqui ex Gentilibus fuerint in gratiam filio- Deut. 4. e rum recepti, populus tamẽ ille peculiare nomen filiorum Dei obtinuit in orbe. vnde Moyses: Non Matt. 15. c est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis Deus noster. Hanc filiationis primogenituram probauit Christus, vocans eos filios dicens: Non est bonum sumere

mere panem filiorum,&c. Tertia dignitas illorum fuit gloria: quia Deus illis gloriam suam manifestauit,vt fuerunt prodigia in Aegypto,in mari,& in deserto.de quibus Moyses: Ecce gloria Domini apparuit in nube,& dum edebatur lex,habitauit,inquit,gloria Domini super Sinai. Et gloria Domini impleuit tabernaculum. Idémque legitur de gloria templi. Et quod illa gloria figura esset cœlestis gloriæ conferendæ per Christum, ipsemet docuit cum se in monte coram prophetis eiusdem legis transfigurauit. *Exod. 24. & 34. d & 40. d* *3. Reg. 8. b* Quarta dignitas,est testamentum, id est,pactum circuncisionis,Abrahæ datum : & aliud per Hieremiam promissum : Feriam domui Israel fœdus nouum,scilicet Euangelium quod fuit primo Iudæis prædicatum. vnde & Dominus dicebat: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Quinta dignitas,erat legislatio: quia illis inter omnes nationes Deus legem scriptam per Moysen dedit. vnde Dauid: Non fecit taliter omni nationi,& iudicia sua non manifestauit eis. *Psal. 147. b* Sexta dignitas dicitur obsequium. Origenes exponens obsequium,inquit, sacerdotalia dicit officia. Alij exponunt pro cultu, quæ quasi idem sunt, nisi quod forte obsequium significantius explicat illas exteriores cæremonias,quàm cultus:quod nomen ad internam reuerentiam proprius attinet. Septima dignitas ex promissis resultabat. vnde dicit,promissa : nempe promissiones de futuro Messia,de eiusq; lege & gloria, factæ sunt patribus, Abraham, Isaac,& Iacob, & populo exeunti de Aegypto, vt legitur in Gen. 12. cap. vsq; ad 22. & Exo. 20. & duobus proximis, quas promissiones Christus impleuit. vnde infrà 15. dicit: Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis,ad confirmandas promissiones patrum.

Quorũ patres,ex quibus est Christus secundũ carnem,qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen. *Text.*

HIc describit octauam & supremam Iudæorum dignitatem,quod Christus ex eorum prosapia fuerit deriuatus. vnde dicit: *Quorum patres*,ex quibus Iudæi progeniti erant,fuerunt maxime dilecti & accepti Deo,vt ex illis descendere & carnem humanã assumere voluerit. vnde per Moysen,ait: Dilexi patres tuos,& elegi semen eorum. *Deut. 4. b* ideo subdit : *Ex quibus est Christus* , genitus *secundum carnem*,id est,secundum corpulentam substantiam. vnde & Christus dixit: Salus ex Iudæis est, *Ioan. 4. c* id est,Christus saluator qui est super omnia Deus benedictus in secula,scilicet seculorum. Et vnde D. Ioannes de Christo loquens dicit : Hic est verus Deus & vita æterna. In præmissis verbis Apost. quatuor hæreses confutat & destruit. Primo quidem Manichæi,qui dicebat Christum non habuisse verum corpus,sed phantasticum : per hoc quod dicit secundum carnem : habet enim veram carnem,vt ipsemet testatur,dicens: Palpate & videte,quia spiritus carnem & ossa non habet,sicut me videtis habere. *Luc. 24. f* Secundo hæresis Valentini, qui dixit Christum non de massa humani generis,sed de cælo corpus attulisse impassibile , quod quidem excludit in hoc quod dicit , Christum ex Iudæis secundum carnem esse. vnde & d. Matt. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filii Abraham. *Matt. 1. a* Tertio hæresis Nestorij,qui posuit alium esse filium hominis , & alium filium Dei. Contra quem Apostol. hic dicit,quod ille qui est ex patribus secundum carnẽ,est Deus super omnia benedictus. Quarto hæresis Arrij, qui dicebat Christum esse minorem patre , & quod fuit creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit quod est super omnia : Contra secundum,quod est benedictus per omnia secula. hæc enim de solo Deo intelligenda sunt.

SECVNDA PARS NONI CAPITIS. *Text.*

Non autem quod exciderit uerbum Dei.

IN hac secunda huius cap. parte Apost. prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui solum carnaliter processerunt ex antiquis patribus,sed ad spirituale semen,quod est à Deo electum. Et primo ostendit originem gratiæ ex electione diuina,ponendo eius firmitatẽ,dicendo: *Non autem,&c.* quasi dicat, quamuis per casum illorum tam numerosa pars prosapiæ illorum orbata fuit illa fide & salute,non tamen sequitur propterea quod promissiones prædictæ fuerint incertæ,cassæ,aut vanæ,aut quod verbũ Dei exciderit.i. irritum aut reuocatum fuerit. Quia si non habet locum in quibusdam qui exciderunt,habet tamen locum in aliis. Nam vt Esa. dicit: Verbum quod egredietur de ore meo,non reuertetur ad me vacuũ,&c. *Esa. 55. d* & Dauid. In æternum domine permanet verbum tuum.

Non enim omnes qui ex circuncisione sunt Israel,hi sunt Israelitæ : neq; qui semen sunt Abrahæ, omnes filij. *Text.*

HIc ostẽdit in quibus verbum Dei ex eorum culpa exciderit,siue qui sunt illi,qui ex culpa sua frustrati sunt promissionibus prædictis. Sed prius aduertendum est quod Iudæi præcipuè de duobus gloriabantur , videlicet de Abraham, qui primo accepit pactum circuncisionis & promissionis terræ,quæ figurabat terram viuentium. *Gen. 17. b* Secundo de Iacob siue Israel, cuius tota posteritas in populo Dei connumerabatur. Non autem ita fuit de Isaac. Nam filius eius Esau,nec eius posteritas,pertinebat ad populum Dei,nec illi primo facta est promissio. Iacob vero siue Israel , quãuis non primo fuerit ei de Messia facta promissio, tamen fuit repetita , & omnes eius filij tam ancillarum,quàm præcipuarum vxorum connumerati sunt in populum Dei,cuius etiam posteritati inter tribus facta est distributio terræ promissionis. vnde Apostolus ostendit propositum. Primo per comparationem ad Iacob,dicens: Non enim omnes qui ex Israel,id est,ex Iacob secũdum carnem progeniti sunt,hi sunt vere Israelitæ,id est,ad quos pertinent promissa Dei. Sed solum illi qui sunt recti & videntes Deum per fidem,prout Nathanael,de quo Christus: Ecce vere Israelita in quo dolus non est. *Ioan. 1. g* Secundo idem ostendit per comparationem ad Abraham,dicens: Neque omnes qui semen,scilicet carnale,sunt Abrahæ , vt Ismael,sunt omnes filij : quibus Deus benedictionem promisit , sed solum illi qui eius fidem & opera imitantur. in cuius rei testimonium Christus dixit : Si

filij Abrahæ estis, opera Abrahę facite: *Sed in Isaac vocabitur tibi semen.* Explicatius hic declarat quæ
de Abraham dixit, inducens scripturæ authoritatem. Dixit enim Dominus Abrahæ cum ei præci-
Gene. 21 b peret eiectionem Ismaelis: Quia in Isaac vocabitur tibi semen, cui, scilicet, facta est repromissio. de
Galat. 3 c qua Apost. ad Galatas scribens ait: Abrahæ dictæ sunt repromissiones & semini eius, scilicet Isaac,
& his qui imitaturi erant ipsum.

Text. *Id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: Sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.*

HIc exponit authoritatem inductam prout facit ad propositum. Ad cuius euidentiam conside-
randum est quod quemadmodum Ismaeli seniori, qui secundum carnem, hoc est naturali vir-
tute carnis, fuerat genitus, prælatus est diuino placito Isaac, qui fuit sola voluntate Dei ex sterili
iam anu miraculose procreatus: ita intelligamus eis tantum atque eisdē omnibus factam esse pro-
missionem filiationis Dei, quos ipse secundum æternum propositum elegit, atque eosdem prorsus
censeri filios Abrahæ, qui eadem fide generantur, quod Abraham habuit de cōceptu Isaac. de qua
suprà: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiā. Qua de causa superiùs distinxit du-
plicem Iudæum, scilicet qui in manifesto, & qui in abscondito: & duplicem circuncisionem, cordis
Math. 3. b scilicet & carnis. Et commonstrauit 4. cap. Abraham fuisse patrem omnium credentium. & Chri-
stus in Euangelio ait, per eandem fidem posse de lapidibus suscitare filios Abrahæ.

Text. *Promissionis enim uerbum est hoc: Secundum hoc tempus ueniam, & erit Sarræ filius.*

COnfirmat hic conuenientem fuisse prædictam expositionem, qua per Isaac significari dixit eos
qui filij sunt promissionis, eo quod Isaac per promissionem natus est. vnde dicit, *Promissio-*
Gen. 15. b *nes, &c.* id est, hoc verbum quod angelus, imo Dominus in angelo dixit ad Abraham: Secundum
hoc tempus mihi ab æterno præfinitum & præfixum, veniam: vbi tempus gratiæ spiritualiter signi-
Galat. 4. a ficatur, de quo tempore ad Galat. Apost. dicit: Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filiū suum
factum ex muliere, quippe ex virgine, per miraculum præfiguratum in miraculosa generatione
Isaac, vt adoptionem filiorū reciperemus, quod est expositio eius quod hic ait: Et erit Sarræ filius.

Text. *Non solum autem illa: sed & Rebecca ex uno concubitu habens, Isaac patris nostri.*

PRocedit hic ad exemplum Iacob, quē primo allegauerat, dicens: Non solum illa, scilicet Sar-
Gene. 25. c ra, habuit filium ex electione Dei & promissione: sed etiam Rebecca, quæ etiam erat sterilis,
cui Dominus ad preces Isaac dedit conceptum. Rebecca habens, id est, habuit & concepit in vte-
ro duos filios, ex vno concubitu Isaac patris nostri, quorum vnus pertinebat ad promissionem,
scilicet Iacob, alius vero ad carnem, scilicet Esau. Non ex diuersis meritis, nec ex diuersitate ma-
trum, aut diuerso statu patris, quod potuissent ascribere filiis Abrahæ, quorum Ismael de ancilla,
& Isaac de libera: insuper Abrahā non circuncisus genuit Ismael, post circuncisionem vero Isaac.
Vt igitur omne subterfugium excludatur, adducit exemplum vbi vnus eligitur, & alius reproba-
tur eorum qui non solum ab vno patre, sed etiam ab vna matre sunt geniti, & eodem tempore: imo
ex vno concubitu. vnde patet quod electio illa non processit ex patre aut matre, nec ex eorum
operibus prout Iudæi arbitrabantur, quia vt subdit:

Text. *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid boni egissent, aut mali, ut secundum electionem proposi-
tum Dei maneret: non ex operibus, sed ex uocante dictum est ei, quia maior seruiet minori.*

OStendit hic quod vnus filiorum Rebeccæ prælatus est alteri, non ex generatione, nec ex operi-
bus: *Quia cum nondum nati essent, &c.* Et quemadmodum per superiora exclusit opinionem Iu-
dæorum de meritis parentum confidentium: Ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorum,
qui diuersitatem eorum, quæ in omnibus accidunt, ascribunt natiuitati eorum, vt scilicet vnius-
Hiere. 10. a cuiusque vita & mors disponatur secundum constellationem, sub qua natus est. Contra quos Hie-
rem. A signis cæli nolite metuere, quæ Gentes timent, &c. Subdit autem: Aut aliquid boni egissent
aut mali. vbi excluditur error Pelagianorum, qui dicunt secundum merita præcedentia gratiam
dari. Cum tamen scriptum sit: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam mi-
sericordiam saluos nos fecit. vtrumque autem horum ostenditur falsum, per hoc quod ante nati-
uitatem & ante opera vnus filiorum Rebeccæ alteri prælatus est. Excluditur etiam per hoc error
Origenis, qui posuit animas hominum cum angelis esse creatas extra corpora, & quod pro meritis
vel demeritis eorum, quæ tunc egerunt, diuersitatem sortitæ sunt, quod non potest esse verum, cum
hic dicatur: Cum nondum aliquid boni egissent vel mali, &c. Deinde ostēdit vnde processit quod
vnus geminorum in vtero existentium, alteri est prælatus, dicens: *ut secundum electionem propositum*
Dei maneret, id est, vt liquido constaret diuinum propositum fuisse causa, non autem opus aliquod
vel parentum vel natorum. Ideo subdit, *non ex operibus*, hoc est, non ob meritum operum, *sed ex uo-*
cante, id est, Deo sua spontanea voluntate vnum præeligente: non quia sanctus erat, sed vt sanctus
Ephe. 1. a esset, iuxta illud: Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti. Hoc autem est
propositum prædestinationis, de quo ibidem dicitur: Prædestinati secundum propositum volunta-
tis eius, qui quos prædestinauit, hos & vocauit. Dictum est enim Rebeccæ: *Quia maior*, scilicet Esau
Gen. 25. a *seruiet minori*, scilicet Iacob. Quod quidem potest tripliciter intelligi. Vno modo secundum eorum
personas. Et sic intelligitur Esau seruisse Iacob non directe, sed occasionaliter, inquantum perse-
cutio, quam ei intulit, in bonum eius cessit. vnde Salomon: Qui stultus est, seruiet sapienti. Secun-
do potest referri ad populos: quia dictū est Rebeccæ consulenti Dominū: duæ Gētes sunt in vtero
tuo: & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populúsque populum superabit, & maior seruiet mi-

nori-

nori. Quia Idumæi, qui processerunt ex Esau, aliquando fuerunt subiecti Israelitis, iuxta illud: In
Idumæam extendam calceamentum meum. Tertio potest intelligi figuraliter dictum, vt per maio- *Psal.59.b*
rem intelligatur populus Iudæorum, qui primo adoptionem filiorum accepit, secundum illud:
Primogenitus meus Israel. Per minorem autem figurabatur populus Gentilium, qui posterius est *Exod.4.f* *Luc.15.a*
ad fidem vocatus, qui etiam figuratur per filium prodigum. Maior ergo populus seruiet minori, in-
quam: Iudæi sunt nostri capsarij, custodientes libros, ex quibus nostræ fidei testimonium perhibe-
tur. vnde Christus: Scrutamini scripturas.

Sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. *Text.*

CONfirmat hic idem quod prius dixit de electione vnius filiorum Rebeccæ, authoritate Ma- *Malach.1.a*
lachiæ prophetæ: qui in persona Dei loquens, dixit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Nec
est sequenda glo. quædam, dicens quod id quod suprà dictum est, maior seruiet minori, debet in-
telligi secundum præscientiam: quod autem hic dicit, intelligendum est secundum iudicium: quia *Prou.8.b*
scilicet Deus propter bona opera dilexit Iacob, prout & omnes sanctos diligit, iuxta illud: Ego
diligentes me diligo. Esau vero odio habui propter peccata sua, sicut scriptum est: Altissimus odio
habet peccatores. & alibi: Odio est Deo impius & impietas eius. Quia dilectio hominis præuenitur
à dilectione Dei. vnde infrà dicit: Inuentus sum à non quærentibus me. & Diuus Ioannes: Non
quasi nos dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. vnde necesse est dicere quod ante-
quam Iacob dilexerit Deũ, prius fuit dilectus à Deo. Nec potest dici quod Deus ea tempore eum
diligere cœperit, alioquin eius affectus esset mutabilis, & ideo oportet dicere quod Deus ab æter-
no Iacob dilexerit. vnde Hiere. In charitate perpetua dilexi te. Est autem considerandum quod
Apostolus tria ponit in Deo pertinentia ad sanctos, scilicet electionem, dilectionem, & prædesti-
nationem, quæ secundum rem sunt idem in Deo, sed differunt ratione secundum nostrum modum
intelligendi. Nam ipsa Dei dilectio dicitur secundum quod Deus vult alicui bonum absolutè.
Electio autem secundum quod per bonum quod alicui Deus vult, eum alteri præfert. Prædestina-
tio vero secundum quod hominem dirigit in illud bonum, quod ei vult diligendo & eligendo. Et
ideo secundum rationem dilectio præcedit electionem, & electio prædestinationem: licet sint ab
æterno, sicut voluntas de fine naturali ordine præcedit directionem aliquorum in finem. Verun-
tamen aliter ordinantur electio & dilectio in homine, & aliter in Deo. In homine enim electio
præcedit dilectionem: eo quod voluntas hominis mouetur ad amandum aliquam rem ex bono
quod in re amata considerat, ratione cuius eam prælegit alteri, & sic prælectæ suum amorem im-
pendit. Sed voluntas Dei est causa omnis boni: Ideo bonum per quod vna creatura præfertur alte-
ri per modum electionis, consequitur voluntatem Dei, quæ est de bono illius, quæ voluntas de
bono illius absolute pertinet ad rationem dilectionis, vt dictum est. Eam ob rem non propter ali-
quod bonum, quod sit in homine, eligit eum Deus, sed potius eo quod ipsum diligit, præfert eum
aliis eligendo. Et quemadmodum dilectio, de qua hic loquitur, pertinet ad æternam Dei præde-
stinationem: sic odium, de quo hic loquitur, pertinet ad reprobationem, qua Deus reprobat pec-
catores. Nec est dicendum quod ista reprobatio sit temporalis, quia nihil temporale est in volunta-
te diuina, sed ab æterno voluit, quæcunque voluit: alias esset mutabilis. Et sic reprobatio, quantum
ad aliquid, conuenit cùm dilectione, vel prædestinatione: & quantum ad aliquid differt. Conuenit
primo, quantum ad durationem: quia vtraque est ab æterno. Secundo quantum ad hoc quod sicut
prædestinatio est præparatio gloriæ, ita reprobatio est præparatio pœnæ. vnde Esa. Præparata est *Esa.30.g*
ab heri topher. Differt autem quantum ad hoc quod prædestinatio importat præparationem meri-
torum, quibus prouenitur ad gloriam. Sed reprobatio non importat præparationem peccatorum,
quibus peruenitur ad pœnam. Et ideo præscientia meritorum non est aliqua ratio siue causa præde-
stinationis: quia merita præscita cadunt sub prædestinationẽ. sed præscientia peccatorum potest
esse aliqua ratio & causa reprobationis ex parte pœnæ quæ præparatur reprobatis, inquantum,
scilicet Deus proponit punire malos propter peccata quæ à seipsis habent, & non à Deo. Iustos
autem proponit se præmiaturum propter merità, quæ à seipsis non habent. vnde Oseas: Perditio *Osee13.b*
tua ex te Israel, tantum ex me auxilium tuum.

TERTIA PARS NONI CAPITIS.

Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum? *Text.*

IN hac tertia huius 9. cap. parte, Apostolus inquirit de iustitia electionis Dei, & excludit duas
obiectiones ex proxima sententia emergentes. Primo ponit dubitationẽ de iniustitia ex parte
Dei, dicens: *Quid ergo dicemus*, id est: Quid ea superioribus colligemus & inferemus? nunquid ex
præmissis, scilicet quod Deus absque præcedentibus meritis & demeritis vnum eligit, & alterum
reprobat, probari poterit quod sit iniquitas siue iniustitia apud Deum, quod aliquibus videri pos-
set, eo quod Iustitia distributiua æqualibus æqualia habeat distribuere. Homines autem remota
differentia meritorum sunt æquales: ergo si Deus absque consideratione meritorum & demerito-
rum, vnum eligit & alium reprobat, inæqualiter & per consequens iniuste distribuit, & sic erit ini- *Deut.32.a*
quitas apud Deum, contra illud: Deus fidelis & absque vlla iniquitate. & illud: iustus es Domine, *Psal.118.b*
& rectum iudicium tuum. Notandum quod Origenes hanc obiectionem soluere volens, incidit
in errorem: posuit enim in suo periarchon, Deum ab initio creasse omnes creaturas spirituales si-
mul, & ipsas æquales, ne ex eorum inæqualitate posset secundum prædictam rationem iniquitas

ascribi Deo. Sed postea creaturam diuersitas subsecuta est diuersitate meritorũ & demeritorum, quæ elicuerunt in primo instanti. Nam illarum spiritualium creaturarum quædam per amorem conuersæ sunt ad Deum, plus aut minus: & secundum hoc distincti sunt ordines angelorum. Quædam vero auersæ sunt à Deo plus vel minus. Et secundum hoc alligatæ sunt corporibus nobilibus vel ignobilibus. Et sic secundum eum ratio condendi & distinguendi creaturas corporeas, est peccatum spiritualium creaturarum, in primo instanti peccantium. Cuius contrarium Moyses affirmauit, dicens: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. per quod datur intelligi quod
11. De Ciuit. Dei. causa producendi creaturas corporales, vt D. August. ait, est bonitas Dei. Et Salomon, vniuersa
Prou.16.a propter semetipsum operatus est Dominus. Ideo hac opinione reiecta, videndum est quomodo Apostolus hanc soluat dubitationem.

Text. *Absit. Moysi enim dixit: Miserebor cui misertus sum, & misericordiam præstabo cui miserebor.*

HIc soluit obiectionem exprobrando, dicens; *Absit*, quod illud inferatur. & proponit authoritatem scripturæ, ex qua procedit solutio, & infertur conclusio. Inducit autem authoritatem Exod. in qua habetur quod dixit Dominus Moysi secundum nostram literam: Miserebor cui voluero: & clemens ero in quem mihi placuero. Sed Apost. inducit eam secundum interpretationem Septuaginta, dicens: Moysi, &c. In quibus verbis omnia nostra bona diuinæ misericordiæ ascribũtur. Et cum superior sententia fuerit bimembris, s. quod Iacob gratis dilexerit, Esau autem odio habuerit, bipartitam quoque subdit defensionem Dei. vnde quantum ad gratuitam dilectionem
Exod.32.b inducit authoritatem Exo. congruentem huic proposito. Habetur enim illic sermo de impietate populi, qui vitulum in Deum conflauerat: cumque Moyses pro huiusmodi noxa indulgenda Deum precaretur, audiuit, Miserebor, &c. ac si diceret, remittere culpam, & in gratiam meam quẽquam euocare, non est in meritis hominum positum, neque vlla potest esse illius causa, nisi meum prorsus beneplacitum. Miserebor cui misertus sum, prædestinando: & sic quidam referunt præteritum ad internum Dei desiderium, s. ad prædestinationem, & futurum ad externum effectum, siue ad vocationem & magnificationem. Veruntamen verisimile est d. Paul. hac esse vsum verborum identitate, vt apertè significaret nullam esse causam prædestinationis præter vnam, s. Dei voluntatem. Ideo si quæras cur Deus cuiuspiam præ aliis misereatur, nulla est causa, nisi quia illius vult misereri. vnde nostra translatio habet: Miserebor cui voluero, & cuius in animo meo misertus sum: & illi auxilia misericordiæ in tempore præstabo. Apparet ergo quomodo omnes causæ prædestinationis fuerint in hoc verbo exclusæ, quod, s. nec natiuitatis sydera (vt Manichæi dicebant) nec animarum merita extra corpora, vt Orig. nec opera præcedentia, vt blasphemauit Pelagius, in causa sunt gratiæ. sed sola eius voluntas: imo nec operum præuisio, quæ gratiam subsequuntur, seu bonus gratiæ vsus. Quia omne Dei beneficium quod homini confert ad salutem, est diuinæ prædestinationis effectus: & sic non potest esse causa. Diuinum autem beneficium non solum se extendit ad infusionem gratiæ, qua homo iustificatur, sed etiam ad gratiæ vsum, prout in rebus naturalibus primum mouens non solum causat ipsas formas in rebus, sed etiam ipsos motus & operationes formarum. Cum igitur Deus sit principium omnis motus, & eius operatione cessante à mouendo ex formis nullus motus vel operatio sequatur: sic ex diuina prædestinatione non solum causat gra-
Sap.8.a tiam, sed etiam eius vsum. Nec propter hoc superfluit habitus gratiæ, sicut nec superfluunt formæ naturales, quamuis Deus in omnibus operetur: quia ipse disponit omnia suauiter: quia, s. per suas formas omnia inclinantur, quasi sponte in id ad quod ordinantur à Deo. Sic igitur non potest esse quod merita consequentia gratiam, sint ratio miserendi aut prædestinandi, sed sola Dei voluntas, secundum quam aliquos misericorditer liberat. Et pro solutione apparentiæ, sciendum quod iustitia distributiua locum solum habet in his quæ dantur ex debito, puta si aliqui meruerunt mercedem, plus laborantibus maior merces dari debet. Non tamen habet locum in his quæ sponte & misericorditer dantur. Puta si aliquis ex duobus, quibus nulli tenetur, vnum inuitat ad prandium, aut aliquid liberaliter ei donat, alio dimisso: non est iniquus, sed misericors. Similiter si duobus ipsum æquè offendentibus, vni dimittit offensam, & contra alium iustitiam petit, vni est misericors, & alteri est iustus, neutri vero iniquus. Cum ergo omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi nascantur obnoxij, si Deus aliquos sua misericordia liberat, relictis aliis, neutris est iniquus. Ideo Apostol. soluit per authoritatem, quæ omnia misericordiæ diuinæ attribuit. Sciendum tamen quod diuina misericordia, secundum tria attenditur. Primo quidem secundum
Psal.102.e prædestinationem, qua ab æterno proposuit aliquos liberare, iuxta illud: Misericordia eius ab æterno, vsque in æternum. Secundo, quo ad vocationem & iustificationem, quibus homines saluat ex
Ad Tit.3.b tempore, secundum illud: Secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Tertio, secundum magnificationem per gloriam: quando liberat ab omni miseria, iuxta illud: Qui coronat te in misericordia & miserationibus. Et ideo miserebor, scilicet vocando & iustificando, cui misereor prædestinando. Et misericordiam præstabo finaliter glorificando eum cui misereor, scilicet vocando & iustificando, & hic sensus amplius cõgruit nostræ literæ, vbi manifestè non meritis, sed soli diuinæ voluntati & misericordiæ ascribitur.

Text. *Igitur non uolentis neque currentis, sed miserentis est Dei.*

COncludit hic ex præmissa authoritate propositum, scilicet quod prædestinationis causa est sola Dei misericordia, & non velle volentis, quod est interior operatio: nec currere currentis,

quod

quod est exterior operatio. Potest autem hæc conclusio multipliciter intelligi. Vno modo sic: Igi-
tur ipsa salus hominis non est volentis neque currentis, id est, non debetur alicui propter aliquam
eius voluntatem vel exteriorem operationem, quæ dicitur cursus, secundum illud: Sic currite vt 1.Cor.9.d.
comprehendatis. sed est miserentis Dei, id est, procedit ex sola Dei misericordia, quod maxime se-
quitur ex authoritate inducta: Ne dicas in corde tuo, propter iustitiam meam introduxit me do- Deut.9.a
minus, vt terram hanc possiderem. Potest autem & aliter intelligi, vt sit sensus: Omnia procedunt
ex diuina misericordia. Igitur non est volentis, scilicet, velle: neque currentis, scilicet, currere: sed
vtrunque est miserentis Dei. Non tamen propter hæc verba intēdit Apostolus omnem nobis con-
cursum adimere in nostra iustificatione: sed intendit principalitatem iustificationis attribuere
Deo. Actio enim magis attribuitur principali agenti, quam secundario. Non enim dicimus quod
securis faciat arcam, sed artifex per securim. Cum ergo Deus sit principale agens, & voluntas se-
cundarium: eius actio bona principalius ascribitur Deo, quam ipsi voluntati. Et hoc modo intel-
ligendum est quod dicit ad Philipp. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere pro sua bo- Philip.2.b
na voluntate. Si dicatur quod si non est volentis velle, nec currentis currere, sed Dei mouentis, vi-
detur quod homo non sit Dominus sui actus, & per consequens quod non sit liber; Dicendum est
quod Deus omnia mouet, sed diuersimode vnumquodque, videlicet secundum modum suæ natu-
ræ. disponit enim omnia suauiter, mouet naturalia naturaliter, & libera libere. Et sic homo moue- Sap.8.a
tur à Deo ad volendum & currendum libere: & velle, & currere hominis est liberum illi, sed de his
fusius suprà 7. cap. super verbo: Non enim quod volo bonum hoc ago, & super verbo: Nunc au-
tem iam non ego operor.

Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum excitaui te, ut ostendam in te uirtutem meam, & ut annuncietur nomen meum in uniuersa terra. Text.

SOluit hic quæstionem præmissam, quantum ad reprobationem malorum. Et primo inducit au-
thoritatem: dicit ergo ostensum est quod non est iniquitas apud Deum, quantum ad prædesti-
nationem, nec etiam quantum ad reprobationem: quantum ad hoc quod ab æterno reprobat ma- Exod.9.d
los, *Dicit enim scriptura* ex ore Dei *Pharaoni, quia in hoc ipsum* excitaui te, vel seruaui te secūdū aliam
interpretationem, vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Nostra autem interpretatio ha-
bet, & idcirco posui te vt ostendam in te fortitudinem meam, vt enarretur nomeū meum in omni
terra. Vbi considerandum est quid primo Deus circa reprobos faciat, quod ostēdit dicens: In hoc
ipsum seruaui te, id est, dignus eras mori propter mala quæ feceras. Nam vt dictum est: Qui talia Supra 1.b
agunt digni sunt morte, &c. Sed non statim mortem indixi, sed seruaui te in vita eo fine qui sequi-
tur, vt scilicet ostendam, &c. Et in hoc etiam sensu potest legi quod dicitur: *Excitaui te*, id est, cum
apud me tuis demeritis mortuus esses, concessi tibi vitam quasi te excitarem, in quo apparet quod
Deus in reprobis iniquitatem non facit, cum ipsi suis demeritis essent digni statim consumi, sed
hoc ipsum quod eos seruat in vita, procedit ex nimia bonitate sua. vnde Hier. Corripe me Domi-
ne, veruntamen in iudicio & non in furore tuo, ne forte ad nihilum reducas me. Alio modo potest
intelligi, excitaui te in peccatum, vt deterior fias, quod quidem non est intelligendum hoc modo
quod Deus in homine causet malitiam, sed intelligendum est permissiue: quasi, scilicet, iusto iudi-
cio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates, vt suprà primo dictum
est, tradidit, &c. Veruntamen aliquid amplius videtur hic esse intelligendum: quia videlicet instin-
ctu quodam interiori mouentur homines à Deo ad bonum & ad malum. vnde D. August. dicit:
Quod Deus operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque vo-
luerit, siue ad bonum pro sua misericordia, siue ad malum pro demeritis eorum. vnde & Deus di-
citur suscitare aliquos ad bonum, prout suscitauit spiritum pueri iunioris ad liberandum Susan-
nam, &c. Dicitur etiam aliquando suscitare aliquos ad malum, secundum illud: Suscitabo Medos
qui sagittis paruulos interficiant. aliter tamen ad bona, & aliter ad mala. Nam ad bona inclinat
hominum voluntates directe & per se tanquam author bonorum. Ad malum autem non inclinat
directe, nec per se, sed solū occasionaliter, inquantū, s. Deus homini aliquid proponit interius vel
exterius, quod quantum est de se, est inductiuum ad bonum. Sed homo per suam malitiam peruer- Supra 2.b
se vtitur ad malum. vnde suprà dixit: Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitētiam inducit?
Secundum autem duritiam tuam, &c. & Iob: Deus dedit locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in
superbia. Et similiter Deus quantum est de se, interius instigat hominem ad bonum, puta regem ad
defendendum iura regni sui, vel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinctu bono malus homo abu- Esa.10.b
titur secundum malitiam cordis sui. vnde Esa. Væ Assur: ad Gentem fallacem mittam eum, contra
populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, &c. Sequitur: Ipse autem non sic arbitrabi-
tur, & cor eius non ita æstimabit, sed ad conterendum erit cor eius. Et hoc modo circa Pharaonem
accidit, qui cum à Deo excitaretur ad regni sui tutelā, abusus est hac excitatione in crudelitatem.
Origenes notat quod non dixit, ad hoc ipsum te feci: alioquin ad conditorem referri videretur
culpa, sed ait, ad hoc ipsum te suscitaui, id est, vt animi tui malitia aliis esset correctio fructuosa.
Deinde oportet considerare quo fine Deus ista partim faciat, & partim permittat: pro cuius rei
intelligentia notandum est quod Deus manifestatur in creaturis, & ideo ad eius manifestationem
creaturas visibiles, per quas ad cognitionem inuisibilium deuenimus, fecit. vnde & huiusmodi
excitatio in hoc ipsum ordinatur, & quantum ad præsentes. Ideo dicit: Vt ostēdam in te virtutem Supra 1.c
meam. Quia vt in Exo. dicitur: Viderunt filij manum magnam quam exercuerat Dominus contra

Aegyptios. Et quantum ad absentes dicit: Vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra, iuxta
Psal.95. illud: Annunciate inter gentes gloriam eius. Sic igitur patet quod quantum ad hoc non est iniqui
tas apud Deum: Quia vtitur creatura sua secundum eius merita ad gloriam suam. Et hoc in eo-
dem sensu exponi potest. Si dicatur, posui te, id est, ordinaui malitiam tuam ad gloriam meã: Deus
enim malitiam ordinat, sed non causat.

Text. *Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat.*

HIc ex vtraque authoritate inducta infert conclusionem. Nam ex eo quod dictum est, misere-
Psal.102. bor cui misereor, concludit ergo, cuius vult miseretur, iuxta illud: Misertus est dominus ti-
mentibus se. Ex eo vero quod dictum est, in hoc ipsum excitaui te, & cæt. concludit secundum par-
tem copulatiue, quem vult indurat, iuxta illud: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. & illud:
Ex ipsis benedixit, & exaltauit, & ex ipsis maledixit & humiliauit. Et quidem quod dicitur de Dei
misericordia, dubitationem non habet, suppositis quæ præmissa sunt. Sed circa indurationem
videtur esse duplex dubitatio: Prima quia duritia cordis ad culpam pertinere videtur: secundum
Eccle.3.d illud: Cor durum male habebit in nouissimo. Si ergo Deus indurat, sequitur quod est author cul-
pæ, contra quod dicit Diuus Iacobus: Deus intentator est malorum. Sed dicendum quod Deus
non dicitur indurare aliquos directè, quasi in eis causet malitiam, sed indirectè, inquantum scili-
cet ex his quæ facit in homine, intus vel extra homo sumit occasionem peccati, & hoc ipsum Deus
permittit. vnde non dicitur indurare, quasi immittendo malitiam, sed non apponendo gratiam,
quam apponere non tenetur. Secunda dubitatio est: quia ipsa induratio non videtur diuinæ volun
tati posse ascribi, cum scriptum sit: Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Et quod Deus omnes
homines vult saluos fieri. Dicendum quod tam misericordia quam iustitia dispositionem volun-
tatis important. vnde sicut miseratio attribuitur diuinæ voluntati, ita & id quod est iustitiæ. Sic
ergo intelligendum est, cuius vult miseretur, scilicet per suam misericordiam. Ita & quem vult
indurat per suam iustitiam: quia illi quos indurat, merentur quod indurentur, vt dictum est.

QVARTA PARS NONI CAPITIS.

Text. *Dicis itaque mihi: Quid adhuc queritur? Voluntati enim eius quis resistit?*

IN hac quarta huius cap. parte, obiicit contra vltimam conclusionem, scilicet, cuius ergo, &c.
quasi dicat, si ita est, dices mihi: Quid adhuc queritur? id est, quid oportet vlterius quærere de
causa bonorum & malorum, quæ hic aguntur. Cum omnia diuinæ voluntati attribuantur, quæ est
causa sufficiens, eo quod nullus possit ei resistere. Vel aliter: Quid adhuc queritur? id est, quid con-
Esa.1.a queritur Deus de hominibus quando peccant, quemadmodum per Esa. Filios enutriui & exaltaui,
illi autem spreuerunt me. Non enim videtur iustam habere querelam, quia hoc procedit ex eius vo
luntate, cui nullus resistere potest. vel aliter: Quid adhuc queritur, scilicet, ab homine vt faciat bo-
num vel malum, iuxta illud: Indicabo tibi homo quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. Frustra
enim requiritur aliquid ab aliquo, quod non est in eius potestate. Nihil autem in hominis potestate
esse videtur, secũdum prædicta, quæ omnia ascribuntur diuinæ volũtati cui nullus resistere potest.
vnde Hester dicebat: Non est qui tuæ possit resistere voluntati. & hæc videtur esse intentio Apo-
stoli: hoc autem dictum intelligi debet de voluntate beneplaciti, quia voluntati signi resistunt
Act.7.f multi. vnde Diuus Stephanus: Vos spiritui sancto semper restitistis.

Text. *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?*

ENeruat & dissoluit quæstionem per aliam interrogationem, qua intendit obdurare eorum ora
qui ita insaniunt, vt Deum redarguere præsumant. Ad cuius intelligentiam considerandum est
quod circa electionem bonorum, & reprobationem malorum, duplex dubitatio moueri potest.
Vna quidem in generali. Cur Deus velit quosdam indurari, & quorundam misereri: alia vero in
speciali, quare velit huius misereri, & hunc vel illum indurare. Quo ad primam potest ratio assi-
gnari: quemadmodum si aliquis ædificare volens, habet multos lapides æquales congregatos, po-
test ratio assignari quare quosdam ponat in summo, illos poliendo, & alios in imo impolitos,
relinquendo ex parte finis: quia ad perfectionem domus, quam facere intendit, requiritur funda-
mentum, quod habet lapides in imo, qui non egent tanta pulchritudine. Et cacumen parietis,
quod habet lapides in summo, qui sunt magis apparentes. Sed quare ponat & poliat hos lapides in
summo, & hos non poliat, & ponat in imo, non habet aliam rationem præter artificis voluntatem.
Sic est de prædestinatione & reprobatione. Apost. primo respondet dubitationi, quantum ad se-
cundam interrogationem. Quare scilicet huius misereatur, & illum induret. Et arguit præsum-
ptionem quærentis, dicens: O *homo*, qui, scilicet, es fragilis & ignorans, *tu quis es, qui respondeas* Deo,
id est, vnde sufficis ad respondendum Deo? Qui si velit tecum in iudicio contendere, non poteris
respondere vnum pro mille. Iob autem dicit: Qui arguit Deum, debet ei respondere. In quo datur
intelligi, quod homo non debet scrutari rationem diuinorum iudiciorum, cum intentione com-
prehendendi: eo quod excedant capacitatem humanæ rationis. Ideo Sapien. Altiora te ne quæsi-
eris. & Salomon: Scrutator maiestatis opprimetur à gloria.

Text. *Nunquid figmentum dicit ei qui se finxit: Quid me fecisti sic?*

COntinuando exprobrationẽ præsumptionis, aliam interrogationem ex textu Esa. adducit:
Esa.45.b *Nunquid, &c.* in textu Esa. sic habetur: Nunquid dicit lutum figulo suo: Quid facis & opus
tuum sine manibus? Pro cuius intelligentia cõsideranda est similitudo de artifice. Si enim artifex
ex materia vili facit vas pulchrum, & nobilibus actionibus accommodatum, totum adscribitur
bonitati

bonitati artificis, puta si ex luto faciat scurellas & vrceos ad nobilem mensam, dicentes: Si verò ex vili materia, puta luto, faciat vas vilibus accommodatum, puta coquinæ vel huiusmodi officiis. Si vas ex materia pretiosa, quæ præiacebat operationi, puta si ex auro & lapidibus pretiosis ad viles vsus ordinatum esset, & rationem haberet, conqueri posset de artifice. Sed non vas ex luto confictum. Atqui humana natura vilitatem habet ex sua materia: quia ex limo terræ. Sed maiorem vilitatem habet ex ratione peccati, quod per vnum hominem in hunc mundum intrauit, & ideo homo meritò luto comparatur. vnde Iob: Comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri. vnde quicquid boni habet homo, debet bonitati Dei, quasi peritiæ figuli ascribere, iuxta illud: Nunc domine pater es tu, nos verò lutum, & fictor noster tu, & opus manuum tuarum omnes nos. Si verò Deus hominem ad meliora non promoueat, sed in sua infirmitate eum dimittens, deputat eum ad infimum vsum, nullam facit ei iniuriam, vt possit de eo iuste conqueri. *Gene. 2. d*

An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, & aliud in contumeliam? *Text.*

APostolus hic exponit verba Esaiæ, dicens: An, &c. quasi dicat, assertum est quod figmentum, id est, vas fictile non posset dicere fictori: Quid me fecisti sic? eo quòd figulus liberam habeat facultatem ex materia luti opus facere, quodcunque sibi placuerit, aliud in honorem, id est, ad honorabiles vsus: aliud verò in contumeliam, id est, in vsus viliores. Quia vt alibi dicit: In magna domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed etiam lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Similiter Deus liberam habet potestatem ex eadem corrupta materia humani generis, sicut ex quodam luto, nulli faciendo iniuriam, quosdam homines præparatos in gloriam, quosdam verò in miseria derelictos. Quia vt Hieremias ait: Sicut lutum in manu figuli, ita in manu mea vos domus Israel. Si verò obiiciatur quod quemadmodum vas non potest conqueri, nihilominus tamen si artifex increparet vasis figuram & vilitatem, posset vas seipsum excusare, imò culpam in artificem respergere, eo quod placuit illud ita plasmare. Sic reprobus, &c. Dicendum quod non est simile, eo quod Deus in reprobi malitiam non causat, sed ipse solus eam sibi asciuit: artifex verò causat figuram. Ideo, &c. *2. Tim. 2. d.* *Hier. 18. b*

Quod si Deus uolens ostendere iram, & notam facere potentiam suam sustinuit in multa patientia uasa iræ apta in interitum, ut ostenderet diuitias gloriæ suæ in uasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. *Text.*

HIc soluit primam dubitationem, cur Deus velit quibusdam misereri, & quosdam in miseria derelinquere in generali: quia cur in speciali, dictum est non posse dari rationem præter voluntatem Dei: In generali tamen ratio potest dari. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod finis omnium diuinorum operum est manifestatio diuinæ bonitatis. vnde Salomõ: Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. & supra dictum est: Inuisibilia Dei, &c. Tanta autem est diuinæ bonitatis excellentia, quod non potest vno modo, nec in vna creatura sufficienter manifestari. Ideo diuersas creaturas condidit, in quibus diuersimodè manifestatur, præcipuè in creaturis rationalibus, in quibus iustitia manifestatur, quantum ad illos quos pro demeritis eorum punit. Misericordia verò in illis quos sua gratia liberat, & promouet. Et ideo vt vtrunque in hominibus manifestaretur, quosdam misericorditer liberauit, & promouit, sed non omnes. Ponit ergo primo rationẽ reprobationis malorum, & deinde electionis siue prædestinationis bonorum. In vtrisque tamen triplex est differentia attendenda. Prima secundum finem. Finis enim reprobationis vel obdurationis malorum est manifestatio diuinæ iustitiæ vindicatiuæ, ideo dicit: *Quod si deus uolens ostendere iram suam*, id est, iustitiam vindicatiuam: quia in Deo non est ira secundum affectus commotionem, sed solum secũdum effectum vindictæ, vt dictum est supra super verbo, Reuelatur enim ira, &c. Addit autem, & notam facere potentiam suam: Quia licet in operibus misericordiæ, vt in creatione mundi & redemptione, late pateat eius potentia, præcipuè tamen eam facit apparere in malorum punitione, eo quod eius potentia videtur occultari dum eos tollerat in hac vita: quod videntes filij huius seculi, cogitare possent causam tollerãtiæ & dissimulationis esse impotentiam vlciscendi: eam ob rem hanc potentiam notissimam faciet Deus in die iræ, id est, iusti iudicij Dei. Nam licet in hac vita nonnũquam puniat malos, id tamen fit perquã raro, neque cõstat vindictam esse Dei, nisi rarissimè, vt inundatione orbis & exustione Sodomorum. Secunda differentia inter malos & bonos attenditur secundum vsum: quia vsus malorum, quo vtitur eis Deus, est ira, id est, pœna: ideo vocat eos vasa iræ, id est, iustitiæ instrumẽta, quibus Deus vtitur ad ostendendum iram, id est, iustitiam vindicatiuam. vnde Apostolus: Eramus natura filij iræ. Tertia differentia inter eos attenditur secundum actum, quem Deus exercet circa eos. Quia reprobos Deus non parat, seu disponit ad malum, sed ipsi ex seipsis se disponunt ad malum, ex libero arbitrio & corruptione primi peccati. vnde dicit vasa iræ apta in interitum. & ideo Apostolus nõ dicit, quod volens Deus ostendere iram, voluit reprobos facere vasa iræ & aptare ad interitũ: imò ad ostendendum eorum opera adeo esse proprij ipsorum arbitrij, vt sint contra voluntatem Dei, ait: Sustinuit in multa patientia vasa iræ, ex se apta in interitum. circa eos autem Deus nihil agit, sed solum permittit eos agere quæ concupiscunt, ideo signanter dicit: Sustinuit in multa patientia. Est enim altissimus patiens redditor. Ea enim quæ cum multa patientia sustinemus, nobis displicere ostẽdimus: sic displicent Deo malorum peccata, quæ ipse sustinet & tollerat procrastinando punitionem, vt quantum est de se sua benignitate & longanimitate ad pœnitentiam adducat: sed duricies eorum est in causa per accidens, vt Deus velit in ipsis ostendere cumulatius iram suam. Deinde ex parte *Prou. 16. a* *Supra 1. e* *Supra 1.* *Ephe. 2. a* *Eccle. 5. b* *Supra 2. a*

 bonorum

bonorum similiter tria ponit. Primò quidem finem, cum dicit: *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ*. Finis enim electionis & miserationis bonorum, est manifestatio abundantis bonitatis eius, quā demonstrat reuocando eos à malo, & ad iustitiam eos trahendo, & finaliter eos in gloriam perducendo. & hoc innuit cum dicit: Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ. De quibus supra: An diuitias bonitatis eius contemnis? & Alibi: Deus autem qui diues est in misericordia. Signanter autem dicit, *ut ostenderet, &c.* Quia ipsa condemnatio & reprobatio malorum, quæ est secundum iustitiam, manifestat & commendat gloriam sanctorum, qui ab ipsa tali miseria liberati sunt. Secundò describit vitam bonorum, cum dicit, *in vasa misericordiæ*. Nominat autem bonos vasa misericordiæ, quia vtitur eis Deus, quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam, secundum illud: Isti sunt viri misericordiæ. Tertiò ponit actum, quem Deus circa bonos exercet, non solum enim Deus eos sustinet, quasi aptos existentes ab bonum, sed eos parat & disponit, vocando, iustificando, & magnificando. vnde dicit: *Quæ præparauit in gloriam*. & Psalmographus, Præparans montes in virtute sua. Est autem constructio defectiua & suspensiua vsque hic. Sed sensus Apostoli est talis: Quod si Deus volens, &c. O homo tu quis es qui respondeas Deo, vel quid contra hæc iuste poteris dicere? quasi dicat, nihil. Non enim sic quos vult indurat, vt peccare compellat, sed sustinet eos & permittit, vt secundum suam inclinationem tendant in malum ad ostensionem diuitiarum iustitiæ & misericordiæ suæ. Ex præmissis in primo capite, super verbo: Qui prædestinatus, & in octauo, super verbo: Quos præsciuit hos, &c. & in hoc nono capite, apparet diffinitio & differentia prædestinationis, & reprobationis, quæ sunt partes prouidentiæ Dei, quæ non solum dicunt actus intellectus diuini, sed etiam voluntatis. Prædestinatio quidem voluntatem vocandi, iustificandi, magnificandi, & glorificandi, qui sunt effectus prædestinationis, qui simul considerati non habent causam in prædestinato, licet vnus effectus comparatus ad alium possit habere rationem causæ. Reprobatio verò dicit actum voluntatis permittendi cadere in peccatum, quæ permissio non tollit liberum arbitrium: dicit etiam voluntatem inferendi damnationis pœnam pro culpa, quæ ex solo libero arbitrio pendet, & non à Deo.

Supra 2.a

Ephes. 2.a

Eccles. 44.b

QVINTA PARS NONI CAPITIS.

Text. *Quos & vocauit, nos, non solum ex Iudæis sed etiam ex Gentibus.*

POstquam Apostolus ostendit gratiam Dei dati hominibus, ex diuina electione, per quam homines vocantur ad gloriam: in hac quinta huius noni capitis parte, ostendit quod prædicta electio seu vocatio, non solum pertinet ad Iudæos, vt ipsi gloriabantur, propter illud: Dilexi patres tuos, &c. sed etiam ad Gentes, dicens: Quos, &c. quasi dicat, dictum est quod præparauit in gloriam sanctos, quos, scilicet, & vocauit per gratiam suam, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus. Eo quod non Iudæorum tantum Deus, sed & Gentium. vnde Sophonias: Adorabunt eum viri de loco suo omnes insulæ Gentium.

Deut. 4.f

Text. Osee 2.d *Sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

HIc probat vocationem Gentium, allegando authoritatem Oseæ, secundum interpretationem 70. nostra autem interpretatio habet: Miserebor eius, qui fuit absque misericordia: & dicam non populo meo, populus meus es tu. Sicut dicit dominus in Osea, in quo dominus loquebatur. Deus enim loquebatur in prophetis, iuxta illud: Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Et Oseæ 1. dicitur: Principium loquendi domino in Osea. & Apostolus: Multifarie multisque modis olim loquens Deus patribus in prophetis. Vocauit autem Deus Gentiles ad tria bona, quæ contulerat Iudæis, in quibus Iudæi excellentiores erant Gentilibus. Primum erat diuinus cultus, ratione cuius populus Iudæorum dicebatur populus Dei, quasi seruiens ei, & præceptis eius obediens. vnde Psal. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Sed ab huius populi dignitate & societate Gentiles erant alieni, iuxta illud: Alienati à conuersatione Israel, &c. Sed per Christum facti sunt populus Dei, iuxta illud: Dedit semetipsum pro nobis, vt emundaret populum acceptabilem. & hoc innuit cum dicit: *Vocabo non plebem meam, plebem meam*, id est, ad hoc vt sit plebs mea. Secundum bonum erat diuinæ dilectionis. vnde Oseas: Diligebat dominus filios Israel. Quod apparebat ex eo quod eis multa beneficia ad specialem gratiam inducentia præstabat, à qua quidem dilectione Gentiles olim erant exclusi, iuxta illud: Alienati à vita Dei propter ignorantiam quæ est in illis. Christus tamen eos ad hanc dilectionem vocauit. & hoc innuit cum ait: *Et vocabo non dilectam, dilectam.* vnde Apostolus Ephesiis scribens ait: Vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. & supra: Cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo in morte filij eius. Tertium bonum erat libertas à peccato originali, quæ Iudæis in circumcisione conferebatur. vnde Esaias: Miserebitur Deus Iacob. Sed huius miserationis Gentiles non erant participes, iuxta illud: Quando natus es in die ortus tui, non est præcisus vmbilicus tuus. & infra: Non pepercit super te oculus, vt faceret tibi vnum de his misertus tui. Ideo subiūgit: *Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.* Ideo Apostolus: Secundum misericordiam suam saluos nos fecit.

ad Tit. 2.d

Ephe. 2.a

Esa. 14.a

Text. *Et erit in loco vbi dictum est eis: Non plebs mea vos: ibi vocabuntur filij Dei viui.*

Osee 1.d HIc inducit aliam authoritatem Oseę, in qua etiam repromittitur Gētilibus dignitas filiorum: De qua Iudæi gloriabātur propter illud: Filios enutriui & exaltaui. Gentiles autem non solum non dicebantur filij, quod pertinet ad eos qui ex amore Deo seruiunt, sed nec etiam digni erant vt

populi Dei dicerentur, quod pertinere poterat ad eos qui spiritum seruitutis acceperãt in timore. vnde dicit: *Et erit in loco*, id est, in Iudæa, *ubi dictum est eis*, s. Gentilibus à Iudæis quasi ex persona Dei loquentibus: Non plebs mea vos. Quia non reputabant eos populum Dei, ibi, id est, apud Iudæos etiam credentes vocabuntur filij Dei viui. Vel aliter: Et erit in loco, id est, in toto mundo, in quo conuertentur sicut proselyti, quos Iudæi faciebant, qui suis locis derelictis in Iudæam pergebant. Hoc autem non ita futurum esse in his qui in Christum conuertendi erant, ostendit Soph. dicens: Soph.2.e Adorabunt viri de loco suo omnes. ergo in loco suo habitanti, vbi dictum est, eis olim ex diuina sententia: Non plebs mea vos. Ibi vocabuntur filij Dei viui per diuinam adoptionem, quæ fit per fidem, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Ioan.1.b

Esaias autem clamat pro Israel: Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Verbum enim consummans, & abbreuians in æquitate: quia verbum abbreuiatum faciet Dominus super terram. Text.

HIc probat prædictam electionem quantum ad Iudæos, & ponit duas authoritates: quarum prima videtur pertinere ad omnes credẽtes ex Iudæis. Secunda specialiter ad Apostolos: ait ergo: Dictum est ab Osea pro Gentibus. Esa. autem clamat, id est, apertè loquitur pro conuersione Israel, prout iniunctum ei fuit à Domino, dicente: Clama, ne cesses, &c. In hac autem prima authoritate ponit conuersorum paucitatem dicens: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris*, id est, innumerabiles præ multitudine vt promissum fuerat Abrahæ: Multiplicabo semen tuum velut are- Gene.22.d nam maris, &c. *Reliquiæ saluæ fient*, id est, non omnes nec maior pars, sed aliqui pauci qui relinquentur ab excidio aliorum. vnde Micheas: Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. & infrà: Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. In secunda authoritate assignat causam salutis, & efficaciam euangelici verbi dicens: *Verbum enim consummans & abbreuians* Esa.10.e *in æquitate.* in quibus verbis notatur euangelici verbi duplex efficacia. Prima est, quia est consummans, id est, perficiẽs quod lex non poterat: Nihil enim ad perfectum adduxit lex. Christus autem venit perficere, implere, & consummare legem: quia figuris legis veritatem adhibuit: & quia moralia præcepta debito modo exposuit, & occasiones transgrediendi abstulit, ac etiam consilium perfectionis adiunxit. vnde & Iuueni diuiti, qui omnia legis mandata seruauerat, dixit: Vnum tibi de- Math.19.c est, si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, &c. Et propter hoc discipulis suis dicebat: Estote perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. Secunda efficacia verbi Euangelici est ab- Matt.5.g breuiandi, & hæc efficacia conuenienter primæ adiungitur. Quia quanto aliquod verbum est magis perfectum, tanto est altius, & per consequens magis simplex & breue. Est autem verbum Euangelij abbreuiãs verba legis: quia omnia sacrificia veteris legis comprehẽdit in vno vero sacrificio, quo Christus obtulit seipsum pro nobis hostiam. Omnia etiam legis præcepta in duobis præceptis charitatis concludit, dicens: In his duobus mandatis vniuersa lex pẽdet & prophetę. Dicit autem Matth.22.d abbreuians in æquitate, vel quia nihil prætermissum est de multitudine prophetarum, figurarum, & præceptorum legis, quin sub breuitate Euangelij comprehenderetur: vel quia nihil ipsorũ, quod est æquum secundum dictamen rectæ rationis naturalis (cuius omnia mandata æquitas) remanet obseruandum. Subaudiendum est autem, erit, vt sit sensus: Verbum Euangelij erit abbreuians & consummans in æquitate. Cum autẽ dicit: *Quia verbum abbreuiatum faciet Dominus, &c.* assignat rationem prædictæ efficaciæ, quasi dicat: Perfectius enim & maioris virtutis debet esse verbũ, quod ipse Dominus Deus carnem indutus per semetipsum locutus est, quando in terris visus est, & cum Bar.3.d hominibus conuersatus est, quam verba quę loquutus est per prophetas. Vel aliter: Quia Dominus, scilicet Deus pater faciet super terram verbum abbreuiatum, id est, incarnatum. Quia filius Dei Hebr.2.a exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens. Dicitur autem exinanitum vel abbreuiatum, non quod aliquid sit subtractum à plenitudine, vel magnitudine diuinitatis ipsius, sed quia nostrã exilitatem & paruitatem suscepit. Apost. prædictas authoritates Esa. allegauit secundum interpretationem 70. quia secundum nostram literam, sic habetur: Si fuerit populus tuus Israel, sicut arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Consummatio abbreuiata inundabit. Consummationẽ enim & abbreuiationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Et sicut prædixerat Esa. Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissimus. Text.

HIc inducit authoritatem Esa. pertinentem ad Apostolum, dicens: *Nisi Dominus Sabaoth*, id est, exercituum vel virtutum, *reliquisset nobis semen*, id est, verbum Euangelij: vel semen, id est, Christũ: iuxta illud: Et semini tuo, qui est Christus. Vel semen, id est, Apostolos. De quibus Esa. Semen sanctum erit quod steterit in ea. *Quasi Sodoma facti essemus, &c.* Grauius enim fuit peccatum Iudæorum quàm Sodomorum, iuxta illud: Maior facta est iniquitas populi mei peccato Sodomorum. vnde Ezechiel: Non fecit Sodoma ipsa & filiæ eius, sicut fecisti tu & filiæ tuæ. Et ideo quod non fuerint totaliter exterminati, sicut Sodomitæ, est imputandum diuinæ misericordiæ.

Quid ergo dicemus? Quod Gentes quæ non sectabuntur iustitiam, apprehenderunt iustitiam: iustitiam autem quæ ex fide est. Text.

INfert hic conclusionem ex dictis. Primò quantum ad Gentes dicens: *Quid ergo dicemus?* scilicet ex consideratione prædictorum. Hoc inquam dicere, & inferre possumus quod Gentes apprehenderunt, id est, consecutæ sunt iustitiam, qua vocantur filij Dei, & per quam iustificati sunt: & hoc quidẽ ex vocatione diuinæ electionis, & nõ ex meritis. quod patet ex hoc quod dicit, quæ non

sectabantur

sectabantur iustitiam, iuxta illud: Eratis in illo tẽpore sine Christo, alienati à conuersatione Israel. Deinde declarat de qua iustitia intelligat, dicens: Iustitiam autem quæ ex fide est, non eam quæ in operibus consistit. Non enim ideo Gentes conuersæ sunt, quia vt iustitiam legalem obseruabant, sed iustificati sunt per fidem Christi, iuxta illud: Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi.

Ephes. 2. c / Supra 3. b

Text. *Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit.*

ADducit hic conclusionem quantum ad Iudæos, dicens: *Israel verò*, id est, populus Iudæorum, *sectando legem iustitiæ, &c.* dicitur autem lex iustitiæ lex spiritus vitæ, per quam homines iustificabantur, ad quam populus Iudæorum non peruenit, quam tamen sectabantur obseruando vmbram huius spiritualis legis, quæ consistit in obseruationibus legalibus. vnde Apostol. Vmbram habens lex futurorum bonorum. Vel sectando legem iustitiæ, id est, legem Moysi, quæ est lex iustitiæ, si sit bene intellecta: quia docet iustitiam. Vel dicitur lex iustitiæ, quia facit homines iustos non verè & apud Deum, sed exterius apud homines, dum peccata vitantur, non ex amore, sed ex timore pœnæ, quam lex infligebat. vnde Esa. Audite me qui sequimini quod iustum est, & quæritis Dominum. Et iterum: Audite me, qui scitis iustum populus meus, lex mea in cordibus eorum.

Esa 51. a

Text. *Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus.*

HIc assignat rationem immediatæ conclusionis, *Quare?* s. dum sectarentur legem ad ipsam non peruenerunt, quia, scilicet, non per debitam viam sectabantur, quia non per viam fidei Christi quærebãt iustificari, sed quasi ex operibus legis, ex quibus non iustificabitur omnis caro corã illo.

Supra 3. c

Text. *Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ego pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali, & omnis qui credit in eum, non confundetur.*

EXplicat hic causam propositam, & primo proponit manifestationem dicens: *Offenderunt enim in lapidem offensionis*, id est, in Christum qui assimilatur lapidi offensionis. Quia sicut lapis in quem aliquis offendit, non cauetur propter suam paruitatem, ita & Iudæi videntes Christum in Infirmitate detentũ, non cauerunt eum offendere. vnde Esa. Quasi absconditus vultus eius & despectus, vnde nec reputauimus eum. Et Hiere. Antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos, id est, ad Christum & eius Apost. qui dicuntur montes caliginosi, eo quod eorum magnitudo & dignitas latebat. Secundò, ad hoc inducit authoritatem dicens: Sicut scriptum est in Esa. scilicet: Componit autem Apost. verba Esaiæ, in diuersis locis scripta. Nam Esa. 28. dicitur: Ecce ego mittã in fundamentis Sion lapidem, s. quasi fundamentum, in quo designatur quod Christus diuina ordinatione constitutus erat ecclesiæ fundamentum, iuxta illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Legitur etiam Esaiæ 8. In lapidem autem offensionis & petram scandali, duabus domibus Israel: & hinc sumitur medium authoritatis, in qua dicit lapidem offensionis & petram scandali, vt offensio referatur ad ignorantiam. Quia vt Apost. ait: Si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Scandalũ autem est referendum ad impactionem & casum, quo per infidelitatem ceciderunt, Christum & eius Apostolos prosequendo. vnde Apost. Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum. Et d. Simeon: Ecce hic positus est in ruinam, &c. Finis authoritatis sumitur ab Esa. 28. vbi dicitur: Qui crediderit non festinet: loco cuius dicitur hic: Omnis qui credit in eum, non confundetur, quia, scilicet cõsequetur mercedem ab eo, iuxta illud: Qui timetis Deum credite illi, & non euacuabitur merces vestra. Ponit autem Apost. hæc verba secundum interpretationem septuaginta. Et ad hunc sensum pertinet quod in nostra translatione dicitur: Qui crediderit non festinet. Ille enim festinare videtur, qui delusum se reputat, quia cito non adipiscitur quod sperabat.

Esa. 8. c / 1. Cor. 2. b / Eccle. 2. b

EPITOME X. CAPITIS.

POstquam Apostol. ostendit quod per electionem gratiæ Dei Gentiles vocati sunt ad fidem, & aliqui etiam ex Iudæis de maiori parte populi Iudaici offendente & scãdalisata, in hoc 10. cap. specialiter agit de casu Iudæorũ. Et primo præmittendo suum affectum & motiuum miserationis eorum, declarat casum illorũ esse miserandum, & causam excidij siue casus illorum fuisse ignorantiam iustitiæ Dei per Christum, ad quem tanquam ad finem lex ordinabatur. Et probat veritatem eorum quæ Iudæi ignorabant, duplici authoritate. Secundo ibi: *corde creditur ad iustitiam.* Exponit verba Moysi ponendo ordinem quo quis vocatur in salutem, quæ est ex fide, inducendo authoritatem quam declarat, & ex qua infert conclusionem, quod fides est ex auditu, auditus autem per verbum Dei. Tertio ibi, *Sed dico, &c.* ostendit quod casus Iudæorum non fuerit totaliter excusabilis, quia ignorantia eorum non fuit inuincibilis, vel ex necessitate existens, sed quodam modo voluntaria: cum audierint ex doctrina Apostolorum, & cognoscere potuerint ex lege & prophetis, maxime ex Moyse & Esa. quos adducit.

EXPOSITIO LITERALIS X. CAPITIS.

FRatres, *voluntas quidem cordis mei*, nõ ficta, sed ex intimo cordis affectu procedens, *& obsecratio ad Deum fit*, scilicet à me, *pro illis in salutem*, id est, vt Deus det illis fidem, qua salutem animæ consequantur. *Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent*, id est, zelum Dei habent & obsequium arbitrantur se præstare Deo, Christum & eius membra persequendo, prout ipse paternarum traditionum amplius æmulator existens. vnde dicebat, secundum æmulationem persecutus sum Ecclesiam Dei: *Sed non secundum scientiam*, id est, secundum discretionem habens zelum Dei. Quia eorũ zelus, per rectam scientiam non ordinatur, dum ignorant veritatem, per quã ignorantiam non excusantur. Quia si quis ignorat, ignorabitur. *Ignorantes enim iustitiam Dei* qua, scilicet,

Ioan. 16. d / Philip. 3. b

fcilicet,Deus iuſtificat.Iuſtitia enim Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti,vt dictum eſt,*& ſuam quærentes*
ſtatuere, id eſt,firmare ſuam,ſcilicet iuſtitiam,quæ conſiſtit in operibus & obſeruantiis legis : quia
non expectabant aliquid a Deo,niſi in compenſationem æqualem operum,quemadmodum eſt iu-
ſtitia apud homines,quæ non habet gloriam apud Deum : ideo dicit ſuam quaſi humanam & non Supra 4.a
diuinam,*iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti*.i.ſubiici noluut Chriſto, per cuius fidè iuſtificantur homines.
Finis enim legis Chriſtus qui valet,*ad iuſtitiam omni credenti*.Quia lex Moyſi,quæ Chriſtum promitte- Galat.3.d
bat & præfigurabat,ac tanquam pædagogus ad eum dirigebat, non ſufficiebat i& ſic Chriſtus erat
finis quem lex intendebat ad iuſtitiam,vt,ſ.homines per Chriſtum,iuſtitiam.i.gratiam conſeque-
rentur:quod impoſsibile erat legi,quæ neminem ad perfectum adduxit., *Moyſes enim ſcripſit, quo-* Heb.7.e
niam iuſtitiam quæ ex lege eſt,id eſt,ex timore & non amore,*qui fecerit homo uiuet in ea*. vbi litera no-
ſtra habet:Cuſtodite leges meas atque iudicia,quæ faciens homo viuet in eis: quia hanc commodi-
tatem conſequebatur homo per legis obſeruantiá,vt non occideretur tanquam tranſgreſſor.Nam Heb.10.e
abſque miſericordia in lege illa occidebatur is,qui irritam eam faciebat.Et ſic lex conſeruabat vi-
tam corporalem,ſed non dabat vitam æternam ex ſe,ſed ſpiritualiter & cum fide Chriſti obſerua-
ta perducebat ad vitam æternam. vnde Chriſtus:Si vis ad vitam ingredi,ſerua mãdata. *Quæ autem* Mat.19.a
ea fide eſt iuſtitia ſic dicit, id eſt , in corde hominis ſic loquitur , *Ne dixeris in corde tuo* , ſ.dubitando,
Quis aſcendet in cælum,id eſt,Chriſtum deducere.i.ne aſſeras in corde tuo, quod Chriſtus non ſit in
cælo:quia Chriſtus dixit:Nemo aſcendit in cælum,niſi qui deſcẽdit de cælo.Et Apoſt. Qui deſcen-
dit,ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos.*Aut quis deſcendet in abyſſum,hoc eſt Chriſtum à mortuis*
reuocare.i.ne dixeris etiam,quis deſcendet in infernum, quaſi reputans hoc eſſe impoſsibile : quia
hoc dicere eſſet reuocare Chriſtum ex mortuis , id eſt, dicere Chriſtum non fuiſſe mortuum : ipſe
enim moriens in abyſſum deſcendit,& inferiores partes terræ penetrauit. Et ſic Apoſt. prohibet Ephcſ.4.d
dubitare,ſcilicet de morte eius,& deſcenſu ad inferos,ac etiam de aſcenſu in cælum. *Sed quid dicit*
ſcriptura? hoc inquam quod ſequitur,*prope eſt uerbum in ore tuo,& in corde tuo*.i.non ſoliciteris quod
deſit tibi verbum fidei iuſtificatiuũ, propter hoc quod Chriſtus eſt in cælo,ſecundum naturam hu-
manam,aut quod deſcenderit in infernum per mortem humanitatis quantum ad animã, quia ipſe
deſcendens,reſurgens,& aſcendens,impreſsit verbũ fidei,& in corde tuo per quod mundaberis &
iuſtificaberis,prout Apoſt.quibus Chriſtus dixit : Et vos mundi eſtis propter ſermonem quem lo-
cutus ſum vobis.*Hoc eſt uerbum fidei,quod prædicamus*.de quo Hier. Qui habet ſermonem meum,lo-
quatur ſermonem:verbum autem illud eſt in ore per confeſsionem,& in corde per fidem.Ideo di-
cit,*Quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Ieſum* , recognoſcens eum Dominum ſubiiciendo ei affe-
ctum,*Et in corde tuo credideris*,ſcilicet fide formata,quæ per dilectionem operatur , *quod Deus illum*
ſuſcitauit à mortuis.reſurrexit enim virtute Dei,quæ eſt communis patri, ſibi & Spiritui ſancto,*ſa-*
luus eris,ſalute æterna:de qua Eſa:Saluatus eſt Iſrael in Domino,ſalute æterna.

SECVNDA PARS X. CAPITIS.

CORde enim creditur ad iuſtitiam,id eſt,per fidem cordis iuſtificatur homo.Nec tamen ſufficit ſo-
lum corde credere ad ſalutem : quia requiritur oris confeſsio. vnde ſubdit : *Ore autem confeſsio*
fidei interioris,*fit*.i.neceſſaria *ad ſalutem*,ſ.æternam conſequendam pro loco & tempore,quando,ſ.
expoſcitur fides alicuius à perſecutore,vel quando periclitatur fides aliena. *Dicit enim ſcriptura*,
omnis,ſ.tam Gentilis quã Iudæus,*qui credit in illum non confundetur*,id eſt,non erubeſcet in futuro, Supra 3.d
quamuis hic confundi videatur.*Non enim eſt diſtinctio Iudæi & Græci*,id eſt , Gentilis:quia non Iu-
dæorum tantum,ſed & Gentium & omnis terræ.*Nam idem Dominus*,id eſt,creator *omnium diues*, id
eſt,diuitias bonitatis ſuæ abundanter & liberaliter diſtribuens, *in omnes qui inuocant illum*. Dicit
enim Iohel:*Omnis enim quicunque inuocauerit nomen Domini,ſaluus erit*. *Quomodo ergo inuocabunt* , *in* Iohel.2.g
quem non crediderunt? ſ.Gentes : quia oris confeſsio fieri non poteſt , niſi fide præcedente in corde.
Cum ex abundantia cordis os loquatur.Et Apoſtol. Nos credimus,propter quod & loquimur:*aut* 2.Cor.4.c
quomodo credent ei,quem non audierunt:vel exterius,vel interius. *Quomodo autem audient ſine prædi-*
cante? Quomodo uerò prædicabunt,niſi mittantur? à Deo vel ab eo commiſsis.Qui enim prædicãt,non
miſsi,ſunt pſeudoprædicãtes: prout de antiquis Pſeudophrophetis Hiere. dicebat:Non mittebam
eos,& ipſi currebant.*Sicut ſcriptum eſt:quàm ſpecioſi pedes* , id eſt , progreſſus vel affectus eorum , qui
non vſurpant ſibi prædicationis officium , & prædicant ea quæ ſunt vtilia ad præſentem & futu-
ram vitam:*Euangelizantium*,id eſt,annunciantium,*pacem*,id eſt,reconciliationem,quam Chriſtus
fecit inter homines & Deum,eos reconciliando:vel pacem habendam cum omnibus hominibus,
Euangelizantium bona , ſ.quæ ſperamus habere in futuro ſeculo. *Sed non omnes obediunt Euangelio*,
Non enim omnium eſt fides.*Eſaias enim dicit Domine,quis credidit auditui noſtro?* quia rari ſunt. *Er-* Eſa.52.
go fides ex auditu. Ex quo aliqui non credunt,niſi audiant : ſequitur quod fides ex auditu interiori
vel exteriori acquiritur:*auditus autem per uerbum Chriſti*,& non per merita.

TERTIA PARS X. CAPITIS.

SED *dico:Nunquid non audierunt?* imò audierunt, vt inexcuſabiles ſint:quia non modo proximi,
verum etiam diſtantes audierunt. *Et quidem in omnem terram exiuit ſonus*, id eſt, eſt fama prædi-
cationis,*eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum*,id eſt,ſ. Apoſtolorum,quorum prædicatio facta in Act.2.a
Hieruſalem in die Pentecoſtes, vbi erant religioſi viri ex omni natione quæ ſub cælo eſt ,fuit per
illos aliis diuulgata & annuntiata. *Sed dico : nunquid Iſrael*, id eſt, populus Iudæorum:*non cognouit*,
ea quæ pertinent ad myſterium Chriſti , & ad vocationem Gentium & caſum Iudæorum : quaſi

dicat,

Bar.4.a Psal.147. Deut.32.e

dixit, plane cognouit, quia instructus per legem. vnde Baruch: Beati sumus ô Israel, quoniam quæ placita sunt Deo, manifesta sunt nobis. *Primo*, scilicet inter Prophetas, *Moyses dicit*, id est, hoc prædixit: Ego ad *æmulationem vos adducam in non Gentem, in Gentem insipientem in iram vos mittam*, id est, ego permittam vos incidere in æmulationem inuidiæ & iræ, siue iracundiæ & vindictæ, contra Gentes, qui tempore gentilitatis erant insipientes, quasi priuati vera sapientia, quæ in cognitione

Esa.65.a

& cultu vnius veri Dei consistit. *Esaias autem audet, & dicit*, id est, audacter Iudæis veritatem annuntiat, non obstante imminenti periculo mortis, dicens: *Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant*. & sic præter merita & intentionem Gentium prænunciat conuersionem earum non à casu, sed ex gratia Dei, qui voluit eis apparere. Ad *Israel autem*, id est, populo Iudæorum *dicit*, id est, prænuntiat ex persona Dei incredulitatem illorum dicens: *Tota die*, id est, toto tempore legis & prophetarum, & toto tempore prædicationis meæ, *expandi manus meas*, miracula faciendo, & infirmos tangendo, & finita prædicatione, extendi in cruce, *ad populum non credentem*. Sed quod peius est *contradicentem*.

COMMENTVM I. PARTIS X. CAPITIS.

Fratres, voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem.

1.Cor.7.b Act..6.g

APostolus in fronte huius capitis præmittit affectum, quem habebat erga eos qui exciderant, dicens: *Fratres, &c*, quasi dicat: Dictum est quod Iudæi in legem iustitiæ non peruenerunt, eo quod offenderunt in lapidem offensionis. Non tamen propter hoc contra eos indignor, sed misereor: ideo dico vobis, ô fratres qui conuersi estis ex Gentibus & Iudæis, quod voluntas cordis mei, id est, ex intimo cordis affectu procedens, est ad salutē eorū, vt, scilicet ipsi saluentur sicut ego saluatus sum. vnde alibi dicebat: Volo omnes homines esse sicut meipsum. & alibi: Opto apud Deum omnes qui audiunt, tales fieri qualis ego sum. & in hoc

1.Tim.2.b 1.Reg.12.d

conformabatur Deo, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Nec sola voluntas mea est in salutem illorum. Verumetiam voluntatis effectus. vnde subdit: Et obsecratio, scilicet mea fit ad Deum pro illis in salutem, sequendo Samuel qui dicebat: Absit à me hoc peccatum in Domino, vt cessem orare pro vobis. vnde d. Iacobus: Orate pro inuicem vt saluemini.

Iacob vlt.d Ephes.2.b

Ex quo patet quod orandum est pro infidelibus, vt saluentur. Quia fides est donum Dei. Ideo ab eo petenda.

Text. *Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam.*

HIc assignat causam & motiuum suæ miserationis, Quia, scilicet non ex certa malitia, sed ex ignorantia & zelo indiscreto peccabant. ait ergo: Ideo salutem eorum volo, & propter hoc oro misertus eorum. Quia testimonium perhibeo de illis, quod æmulationem quidem Dei habent: quia zelo Dei Christum & eius membra persequuntur, iuxta illud: Venit hora in qua omnis qui in-

Ioan.16.a Philip.3.b

terficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Huius rei testis esse poterat, quia & ipse aliquando fuerat in simili causa, prout ipse fatetur, dicens: Secundum æmulationem persecutus sum Ecclesiam Dei. Ille tamen zelus erat indiscretus, quia non secundum scientiam, id est, rectam sententiam seu discretionem. Quia zelus eorum non bene ordinabatur, cum ignorarent veritatem.

Esa.5.c 1.Cor.14.g

vnde Esa. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. & Apostolus, Si quis autem ignorat, ignorabitur.

Text. *Ignorantes enim iusticiam Dei, & suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.*

Supra 3.e Supra 4.a

HIc ostendit cuius rei scientiam non haberent. dicit ergo: Rectè dico quod zelum quidem Dei habent. sed non secundum scientiam: quia ignorant Dei iustitiam. id est, gratiam, qua Deus per fidem iustificat. Iustitia enim Dei per fidē Iesu Christi. *Et quærentes statuere*, id est, firmare suam iustitiam, quæ consistit in operibus legis, secundum opinionem illorum. Ideo dicit iustitiā suam, quasi humanam, & non diuinam: quæ gloriam habet apud homines, sed non apud Deum. *Iustitiæ*

Psal.61.a Supra 3.c Exod.10.a

Dei non sunt subiecti, id est, nolunt subiici Christo: per cuius fidem iustificantur homines à Deo, contra quos Psal. Nónne Deo subiecta erit anima mea. & Apostolus: Vt subditus fiat omnis mundus Deo. Et Deus per Muysen Pharaoni: Vsquequo non vis subiici mihi.

Text. *Finis enim legis Christus, ad iusticiam omni credenti.*

DEclarat hic eos iustitiam Dei ignorare, & quod ei subiici nolunt, cum tamen iustitiam legalem statuere velint. Circa quod considerandum est quod sicut etiam Philosophi dicunt: intentio cuiuslibet legislatoris est facere homines iustos, vnde multo magis lex vetus hominibus diuinitus data, ordinabatur ad faciendum homines iustos. Hanc tamen iustitiam lex per seipsam facere non poterat. Quia neminem ad perfectum adduxit lex. Sed ordinabat homines in Christum

Hebr.7.e Galat.3.d

quem promittebat & præfigurabat. vnde Apostolus dicit: Lex pædagogus noster fuit in Christo, vt iustificemur. Et hoc est quod dicit: Christus enim est finis legis: ad quem scilicet tota lex ordinabatur. vnde Psal. Omnis consummationis vidi finem. Finis inquam ad iustitiam, vt scilicet homines per Christum consequantur iustitiam quam lex intendebat. vnde superius dixit, quod impossibile

Supra 8.a Ioan.1.b

erat legi, in quo infirmabatur per carnē, mittens Deus filium suum damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Et hoc quidem dico, omni credenti: quia per fidem suos iustificat, & filios suos adoptiuos facit, iuxta illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.

Moyses enim scripsit: Quoniam iustitiam quæ ex lege est, qui fecerit homo, uiuet in ea. Text.

HIc probat veritatem eorum quæ Iudæi ignorabant, quod iustitia Dei sit perfectior quàm iusti-
tia legalis, & hoc authoritate Moysi veteris legislatoris. Et primo per eius verba ostendit con-
ditionem iustitiæ legalis, dicens: *Moyses, &c.* quasi dicat: Rectè dilinai iustitiam humanam à iusti-
tia Dei: quia Moyses scripsit: Quoniam homo qui fecerit iustitiam, quæ ea lege est, viuet in ea. Vbi Leui.18.a
interpretatio nostra sic habet: Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis.
Et Ezechiel: Iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo, viuet in eis. Quia s. hoc commoditatis Ezec.20.b
consequebatur homo per legis obseruantiam, ne occideretur, prout legis transgressor, qui irritam Heb.10.e
faciens legem Moysi, absque vlla misericordia moriebatur. Qui maledixerit patri vel matri, mor- Leui.20.b
te moriatur. Possumus etiam dicere quod per legis obseruantiam homo ordinabatur in vita præ-
senti. Promittebat enim lex temporalia bona, & quædam mandabat, quæ ad ordinationem carna-
lis vitæ pertinebant. vnde Apost. Iustitiis carnalibus vsque ad tempus correctionis impositis. Si Heb.9.e
obiiciatur responsum Christi quærenti: Quid boni faciam vt habeam vitam æternam? Respondit: Matt.19.b
Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dicendum est quod Christus intellexit de obseruatione
mandatorum secundum spiritualem sensum legis. Sed quod hic dicitur, refertur ad exteriorē legis
sensum, secundum quem lex de vita æterna mentionem non faciebat, sed solum de vita corporali.

Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit: Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? Id est Text.
Christum deducere: Aut, quis descendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis reuocare.

HIc inducit authoritatem Moysi de iustitia fidei. Et primo Moyses ostendit certitudinem fidei,
quæ debet esse in corde hominis. ait ergo, Moyses non solū loquitur de iustitia legis, sed etiam
ipse sic dicit de iustitia, quę est ea fide. Quæ autem ea fide est iustitia, sic dicit, id est, sic loquitur in
corde hominis. Ne dixeris in corde tuo, scilicet dubitādo: *Quis ascendet in cælum?* quasi hoc impos-
sibile reputans, prout Salomon quærit: quis ascendit in cælum atque descendit? Quia s. hoc tenere, Prou.30.a
tanquam impossibile, est deducere Christum à cælo, idest, asserere quod Christus non sit in cælo.
Contra illud: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo. Ioan.3.b
Et illud: Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cælos. Aut etiā ne dixeris: Quis descen- Ephe.4.b
det in abyssum, id est, in infernū, quasi reputans hoc impossibile: hoc enim esset reuocare Christum
à mortuis, id est, negare eum non esse mortuum. Ipse enim mortuus in abyssum descendit, iuxta il-
lud: Penetrabo inferiores partes terræ. Et secundum hoc prohibet dubitare de articulis fidei, maxi- Eccl.24.d
me de morte, descensu ad inferos, resurrectione, & ascensione. Potest autem & aliter exponi, vt
dicatur nobis certitudo duorum articulorum: primò quidē incarnationis, qua de cælis ad terram
descendit: vt sit sensus, ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cælum: & exponitur supplendū, id
est, Christum deducere: quasi dicat, quis ascendit ad cælum ad deducendum Christum ad nos: quod
quidem non fuit necessarium, quia ipse propria virtute descendit. Secundo certitudo articuli re-
surrectionis, cum subdit: Aut etiam ne dixeris, Quis descēdit in abyssum, & supplēdo additur, hoc
est Christum à mortuis reuocare: quasi dicat: Quis descendit vt posset Christum reuocare. Sicut ex
persona insipientium dicitur: Non est agnitus qui reuersus ab inferis sit. & hic sensus congruit Sap.2.a
verbis Moysi. Dicitur enim in Deuter. secūdum nostram interpretationem, Mandatum quod ego Deut.30.c
præcipio tibi hodie, non est supra te, neque procul positum, neque in cælo situm, vt possis dicere:
Quis nostrum ad cælum cōscendere, vt deferat illud ad nos. Nec est inconueniens si quod Moy-
ses dicit de mandato legis, Apost. hoc attribuit Christo: quia Christus est verbum Dei, in quo sunt
omnia Dei mādata. Sic ergo intelligendum est quod dicit: Quis ascendit in cælum, i. Christum de-
ducere, vt verbum Dei deferat ad nos. & idem est dicendum in alio quod sequitur.

Sed quid dicit scriptura? Prope est uerbum in ore tuo, & in corde tuo. Text.

HIc ostendit fructum eiusdem fidei authoritate eiusdem Moysi, qui in loco supra allegato dicit:
Iuxta est sermo valde in ore tuo. quasi dicat, non soliciteris quod tibi desit verbum fidei iustifi-
cantis propter hoc quod Christus est in cælo: aut quod descendit in infernum propter mortem hu-
manitatis: quia ipse descendens de cælo, & resurgens ab inferis, impressit verbum fidei in ore tuo,
& in corde tuo. vnde hoc quod dicit, prope est, potest referri ad hoc quod verbum Dei sumus
adepti per Christum incarnatum, & resurgentem. vnde Hierem. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Hiere.1.b
Vel secundum Glo. quod dicit, prope est, referendum est ad vtilitatem: sicut dicimus, prope apud
nos esse, quod nobis est commodum & vtile. Verbo enim Dei cor nostrum mundatur, iuxta illud
Ioan. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Vel potest referri ad hoc Ioan.15.a
quod verba fidei, licet sint supra rationem, secundum illud: Plurima supra sensum hominis mon- Eccle.3.d
strata sunt tibi: Non tamen sunt contra rationem: quia veritas non potest esse veritati contraria.
vnde Psalm. Testimonia tua domine credibilia facta sunt nimis. Psal.92.

Hoc est uerbum fidei quod prædicamus: Quia si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in Text.
corde tuo credideris, quod Deus suscitauit illum à mortuis saluus eris.

EXponit hic prædictam authoritatem. Et primò ostendit quod verbum de quo Moyses loqui-
tur, sit verbum fidei, quod prædicamus, de quo ad Timo. scribens, ait: Prædica verbum. Et Hie- 2.Tim.4.a
re. Qui habet sermonem meum loquatur sermonem vere. Secundo exponit quomodo hoc verbum Hiere.23.e
est in ore per confessionem, & in corde per fidem: & hoc est quod subdit, *Quod si confitearis in ore*
tuo Dominum Iesum Christum, scilicet recognoscendo eum dominum, & subiiciendo ei affectum
tuum, saluus eris. Quia nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Et iterum, si credi- 1.Cor.12.a

Galat.5.b. deris in corde tuo, scilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, quod Deus suscitauit il-
Act.2.d lum à mortuis, secundum illud Psalm. Tu autem domine miserere mei, & resuscita me. Quia vt
2.Cor.vlt.a Aposto. alibi dixit: Resurrexit ex virtute Dei, quæ est communis patri, sibi & spiritui sancto. Saluus
Esa.45.e eris, salute, scilicet æterna: de qua Esa. Saluatus est Israel a domino, salute æterna. Quod autem di-
cit dominum Iesum, ad mysterium incarnationis refertur. Et quod dicit, Christum refertur ad re-
surrectionem, de quibus supra fecerat mentionem.

SECVNDA PARS DECIMI CAPITIS.

Text. *Corde enim creditur ad iustitiam: Ore autem confeßio fit ad salutem.*

IN hac. 2. huius c. parte Apost. probat in particulari quod dixerat in vniuersali: Et primò osten-
dit quod per fidem & confessionem homo consequitur salutem. ait ergo: Dixi quod si cõfitearis
Sup.4.5.a &c. Corde enim creditur ab homine ad iustitiam, id est, ad hoc vt per fidem iustitiam, hoc est gra-
tiam Dei consequatur. Notãter dicit corde, id est, voluntate, liberè, & pia affectione creditur. Quia
cætera quæ ad exteriorem cultũ pertinent, potest homo nolens, sed credere non potest nisi volens.
intellectus enim credentis non determinatur ad assentiendum his quæ sunt fidei ex necessitate ra-
Gen.15.b tionis, prout intellectus scientis: sed ex sola volũtate & pia affectione Et ideo scire non pertinet ad
iustitiam hominis, quæ est in voluntate, sed credere, iuxta illud: Credidit Abraham Deo, & reputa-
tum est ei ad iustitiam. Postquam autẽ homo est iustificatus per fidem, oportet quod eius fides per
dilectionem operetur ad consequendam salutem. vnde subdit, ore autem, per imperium charita-
Esa.51.c tis, confessio fit ad consequendam salutem, de qua Esa. Salus autem mea in sempiternum erit. No-
Psal.31.c tandum quod triplex confessio necessaria est ad salutem. Primò quidem cõfessio propriæ iniqui-
tatis, secundum illud. Cõfitebor aduersum me iniustitiá meam Domino: & hæc est cõfessio pœni-
Psal.104. tentis. Secunda cõfessio est per quam homo confitetur bonitatem Dei misericorditer beneficia lar-
130. gientis, iuxta illud: Confitemini domino quoniam bonus, &c. Tertia est cõfessio diuinæ veritatis,
de qua Christus: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram pa-
Mat.10.d tre meo. Hæc autem necessaria est ad salutem pro loco & tempore: quia cum præceptum hoc sit af-
firmatiuum, non obligat pro semper, sed pro loco & tempore. Et quo ad actum interiorẽ obligat,
cum quis tenetur aliquid facere ex charitate: quia charitas non potest exire in actum absque dire-
Exo.20.b ctione fidei: obligat etiam omni die dominico: quia præceptum morale est de sanctificatione sab-
Eccle.2.d barhi. dicitur enim in Exodo: Memento vt diem sabbathi sanctifices. quæ quidem sanctificatio fie-
ri debet sanctificando animam, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas. Hoc autem absq; actu in-
teriori fidei fieri non potest. Igitur, &c. Obligatur preterea quis ad actum interiorem fidei, quãdo-
cunque est in periculo mortis, vel accipit aliquod Ecclesiæ sacramentũ. Quo ad actum vero exte-
riorẽ fidei, qui est protestatio exterior fidei interioris, quæ potest fieri verbo, vel signis. Et sic obli-
gatur homo, quandocunque tenetur accipere aliquod sacramentum Ecclesiæ: quia sacramenta Ec-
2.2.q.3. clesiæ sunt protestationes fidei. Quo ad confessionem verò vocalem, secũdum D. Tho. Confessio
fidei est necessaria, vbi & quando fides periclitatur: tunc enim vnusquisque tenetur fidem suam,
aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & confirmationem, & ad reprimendum infi-
delium insultationem. Et ideo baptisati signantur in fronte signo crucis, vt Christum crucifixum
Supra.1.b confiteri non erubescant. Vnde Apost. Non erubesco Euãgelium. Et Christus: Qui erubuerit me,
Luc.9.d & meos sermones, hunc filius hominis erubescet. cum venerit in maiestate sua, & patris, & sancto-
rum angelorum. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles, sed
ad prælatos. Dicit etiam D. Thom. quod si turbatio infidelium oriatur de manifesta fidei confes-
sione absque aliqua vtilitate fidei vel fidelium, non est laudabile in illo casu fidem publicè confi-
Mat.7.a teri. vnde Christus: Nolite sanctum dare canibus, neq; sparseritis margaritas vestras ante porcos,
ne conuersi disrumpant vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, vel necessitas adsit, contempta
perturbatione infidelium, debet homo publicè fidem confiteri. vnde cum discipuli dixissent do-
Mat.15.b mino: Scis quod Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt. Respondit: Sinite illos: Cæci sunt &
duces cæcorum. D. Caietan. in expositione prædictæ tertiæ quæstionis dicit, quod aliud est occul-
tare propriam fidem, & aliud negare, vel alienam fidem profiteri: Quia nunquam licet negare fi-
dem, nec aliam fidem profiteri verbo vel signo. Peccaret enim quis mortaliter si negaret se esse
Christianum, vel si diceret se esse Iudæum, aut Mahumetam, aut etiamsi susciperet circuncisio-
nem, aut vteretur veste, birreto, siue quocunque alio signo proprio Iudæis, vt velamine in synago-
ga: aut vteretur signo proprio Mahumetanis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur to-
balia alba in capite, quæ est illis propria. Occultare autem fidem pro tempore, non est ex suo gene-
re malum, sed potest bene & male fieri. vnde D. Sebastianus fuit pro tempore occultus Christianus,
& sic licitum est pro tempore & loco, & ex causa occultare. De his amplius infra 14. Tu fidem
Infra.14.d quam habes apud temetipsum, habe coram Deo.

Text. *Dicit enim scriptura: Omnis qui credit in illum, nõ confũdetur. Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idẽ dominus omniũ, diues in omnes qui inuocãt illum. Omnis enim qui inuocauerit nomẽ Domini, saluus erit.*

HIc probat quod fides, qua corde creditur ad iustitiam, & qua ore fit confessio, fit in salutem,
& sit id per quod quis consequitur salutẽ æternam, authoritate Esaiæ dicentis: Omnis qui
Esa.49.g credit in illum fide, scilicet formata & viua, non cõfundetur, scilicet deficiens à salute. vnde Sap.
Eccles.2.b Qui timetis Dominum, credite illi, & non euacuabitur merces vestra. Litera nostra habet: Qui cre-
diderit, non festinet, vt suprà dictum est. Deinde probat hoc esse vniuersaliter intelligendum cum

Esaias vniuersaliter hoc proferat. vnde subdit: Non est distinctio, quantum ad hoc, Iudæi & Græci.
vnde ad Colossenses scribens, dicit: Vbi non est Gētilis & Iudæus, circuncisio & præputium. Post- Coloss. 3. b
modum probat ratione quæ duplici medio innititur. Primum tangit, dicens: Nam idem dominus
omnium. vnde supra dixit: An Iudæorum tantum Deus? Nónne & Gentium, &c. & Psal. Rex om-
nis terræ Deus. Et ideo ad ipsum pertinet prouidere omnium saluti. Secundum medium tangit, di- Supra 3. d
cens: Diues in omnes qui inuocant illum. Si enim non esset tantæ bonitatis quod sufficeret ad sa- Psal. 46.
tisfaciendum vtrisque, posset putari quod non omnibus credentibus prouideret. Sed diuitiæ bo-
nitatis & misericordiç eius indeficientes tollunt hanc dubitationem. Ideo alibi dicit, Deus qui di- Supra 2. b
ues est in misericordia, &c. Tertiò probat idem per authoritatem Iohelis dicentis: Omnis qui in- Ephes. 2. a
uocauerit nomen domini saluus erit. Est autem inuocare in se vocare per affectum & deuotū cul- Iohel 2. g
tum: iuxta illud, Inuocabit me, & ego exaudiam eum. Vel inuocare nomen domini, idem est quod
confiteri Deum vnicum salutis authorem, & ab eo petere fauorem & auxilium. Psal. 80.

Quomodo ergo inuocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei quem non audierunt? quomodo autem audient, sine prædicāte? aut quomodo prædicabūt, nisi mittantur. Text.

HIC ponit ordinem quo quis vocatur in salutem. Et primò ostendit quod ea quæ sunt poste
riora hoc ordine, sine prioribus esse non possunt. Ponit ergo ordinē eorum quæ requirūtur
ad salutem & enumerat quinq;, incipiens à vocatione, ad quam secundū authoritatem prophetæ
sequitur salus. Dicit itaque: *Quomodo ergo inuocabunt eum in quem non crediderunt?* quasi dicat, abiq;
dubio inuocatio salutem facere non potest, nisi fide præcedente. Pertinet enim inuocatio ad oris
confesionem, quæ ex fide procedit. vnde Psal. Credidi propter quod locutus sum. & Apost. Nos Psal. 115.
credimus propter quod & loquimur. Secundò à fide procedit ad auditū, dicens: *Aut quomodo cre-* 2. Cor. 4. e
dent ei, quem non audierunt? Ille enim credere dicitur his quæ sibi ab aliis dicuntur, quæ ipse non vi-
det, iuxta illud: Iam non propter tuam loquelam credimus, &c. Est autē duplex auditus. Vnus qui- Ioan. 4. f
dem interior, quo quis audit Deo interius reuelante, iuxta illud: Audiam quid loquatur in me do-
minus Deus. Alius autem auditus est quo quis audit exterius, secundū illud: Adhuc loquēte Petro Act. 10. g
verba hæc, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Primus auditus non com
muniter pertinet ad omnes, sed ad gratiam prophetiæ, quæ est gratia gratis data, quæ non datur o-
mnibus, sed aliquibus in vtilitatē Ecclesiæ. Hic autem loquitur de secundo auditu, quod apparet
ex eo quod loquitur de Deo, qui est diues in omnes qui inuocant eum, ac etiam ex his que subiun- 1. Cor. 12. a
git de pedibus euangelizantium. vnde subdit: *Quomodo autem audient, sine prædicante?* Auditus enim
exterior, non est sufficiēs causa fidei absq; interiori motione. Auditus exterior est pasio quædam
audientis quæ absque actione loquentis esse non potest. vnde Christus dixit discipulis: Euntes in
mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Ea verò quæ fidei sunt, prædicatores
à seipsis non habent, sed à Deo, iuxta illud: Quæ audiui à domino Deo exercituum annunciaui vo- Esa. 21. e
bis. Et Apost. Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis. Ideo quinto subdit: quomodo 1. Cor. 11. e
prædicabunt, nisi mittantur? quasi dicat, Non digne. vnde de talibus non misis: Non mittebam Hier. 23. e
eos, & ipsi currebant. Mittuntur autem aliqui à domino dupliciter. Vno modo immediatè prout
Esaias qui dicebat: Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius. Huius autē misionis signum, Esa. 48. e
quandoque est sacræ scripturæ authoritas. vnde D. Ioan. Baptista cum quæreretur ab eo quis esset, Ioan. 1. e
induxit authoritatem sacræ scripturæ: Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut
dicit Esaias propheta. Quandoque autem signum huius misionis est veritas, quæ annuntiatur. vn
de per contrarium dicitur: Hoc habebit signum, quod in nomine domini propheta dixerit, & non Deut. 18. d
euenerit, hoc dominus non est locutus. Quandoque vero signum huius misionis est operatio mi-
raculi. vnde cum dixisset Moyses Domino: non credent mihi, scilicet illi ad quos mittor. Domi- Exod. 4. a
nus dedit ei potestatem signa faciendi. Nec tamen ista duo vltima sufficienter demonstrant Dei
misionem, præsertim cum aliquis annuntiat contra fidem, secundum illud: Si surrexerit in me- Deut. 13. a
dio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit
tibi: Eamus & sequamur Deos alienos, non audies verba illius. Canonistæ in cap. ex iniuncto, ex-
tra de hære. dicunt quod qui asserit se esse prophetam, probare tenetur altero prædictorum modo-
rum, qui bene perscrutandi sunt. Nam Christus monuit nos attendere à falsis prophetis, qui ve-
niunt in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: prædixit etiam quod surrecturi
sunt multi pseudoprophetæ, qui facient signa & prodigia, vt si fieri potest in tentationem indu- Matt. 24. b
cātur etiam electi. Et Apostolus, illorum signa & portenta appellat mendacia. Alio modo mittun 2. Thess. 2. e
tur aliqui à Deo mediante authoritate prælatorum, qui vicem Dei gerunt, iuxta illud: Misimus 2. Cor. 8. d
cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias. In præmisis verbis:
Quomodo prædicabunt nisi mittantur? condemnat Apost. Lutheranorum & Neotericorum hæ-
reticorum pestem, quæ Ecclesiam in hac tēporū calamitate deuastauit. Nam omni Ecclesiastico
ordine deleto, authoritatéque Ecclesiæ de medio sublata, ad ciuilémque potestatem peruersisime
transmissa, vbilibet, vt libitum est, inuisi prodeunt prędicatores, sua quisque placita imperito vul
go in animos obtrudentes, & sacram scripturam de suo cerebro interpretantes. Eiusdem enim est
interpretari, cuius est cōdere. Cum ergo, vt D. Petr. ait: Non voluntate humana allata est aliquan- 1. Pet. 1. d
do prophetia: sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Sequitur quod non cuius
libet sensu interpretandæ sunt scripturæ, sed solum spiritus sancti interpretatio sequenda. Hanc
suam spiritus sanctus interpretationem non omnibus manifestat: cum sit spiritus vnitatis, & non

dissensionis: & in tot factiones & sectas videamus homines particulares diuisos. Sed solum Ecclesiæ, pro cuius fide Christus orauit ne deficeret: & cui se assistere pollicitus est, dicens: vbi fuerint duo aut tres in nomine meo legitimè congregati, in medio illorum sum.

Luc. 22. c
Matt. 18. c

Text. *Sicut scriptum est: Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.*

AD probandum quod dixit de missione prædicatorum inducit authoritatē Esa. Quàm pulchri pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona. vbi interpretatio nostra habet, quàm pulchri supra montes pedes annuntiantis bonum. Et similiter Naum dixit: Ecce super montes pedes euangelizātis pacem. In quibus verbis primo cōmendatur prædicatorū progressus, cum dicit: Quàm speciosi pedes. Quod potest dupliciter intelligi. Vno modo vt per pedes intelligātur eorum progressus, quia, scilicet ordinate procedunt, non vsurpātes prædicationis officium. vnde Salomon: Quàm pulchri sunt gressus tui in calciamentis filia principis. Alio modo per pedes possunt intelligi affectus, qui rectitudinem habent dum non intentione laudis aut lucri verbum annuntiant, sed propter omnium salutem & Dei gloriam. Vnde Ezech. Pedes eorum recti. Secundò tangit prædicationis materiam siue obiectum, quod est duplex. Primum est eorum quæ vtilia sunt ad præsentem vitam, quod designat cum dicit: Euangelizantium pacem, scilicet triplicem, prout triplex bellum siue dissidium antiquus serpens seminauerat. Primum videlicet internum inter spiritum & carnem: de quo Apost. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. & supra: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Secundum externum inter homines & angelos, & inter homines adinuicem. Tertium supernum inter homines & Deum, quod fuit origo aliorum. vnde Iob: Quis restitit ei & pacem habuit? Qui enim Deo non subditur, nulla frui valet vera pace. Christus verò rex pacificus trinam pacem, quàm euangelizantes annuntiant, cōposuit. Prima fuit inter homines & Deum, de qua Aposto. ait: Deus erat in illo, mundum reconcilians sibi, atq; adeo pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in cælis, siue quæ in terris sunt. Secunda fuit inter Angelos & homines, quam Angeli in natiuitate Christi decātarunt, dicentes: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus. Tertia inter homines, de qua infrà: Si fieri potest quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Annuntiant pariter medium per quod potest habere homo pacem in semetipso, de quo Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et sub his tribus continentur omnia quæ sunt in hac vita vtilia ad salutem, vel quantum ad Deum, vel quantum ad proximum, vel quantum ad seipsum. Prædicant etiam ea quæ speramus habere in alia vita, secundum illud: Super omnia bona sua constituet eum, in cælestibus scilicet bonis. In quorum possessione est pax, quæ exuperat omnem sensum. hæc enim absoluta voce dicuntur bona: in illis namque vniuersa bona comprehenduntur. Vnde petenti à Deo Moysi vt ostenderet ei gloriam suam, responsum est: Ego ostendam omne bonum tibi. His ergo duobus nominibus vniuersam materiam Euangelicam complexus est Apost.

Esa. 52. c
Naum. 1. d
Ca. 7. a
Ezech. 1. b
Galat. 5. e
supra 7. d
2. Cor. 5. d
Psal. 118.
Exod. 33. d

Text. *Sed non omnes obediunt Euangelio. Esaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro?*

HIc ostēdit ex prioribus non semper sequi posteriora. Licet enim esse non posit quod quis credat, nisi audiat à prædicante: non tamen quicunque audit à prędicante, credit. Ideo dicit: *Sed non omnes obediunt Euangelio.* vnde Apost. alib: Non enim est omniū fides. Ex quo patet quod licet fides donum Dei sit, vsus tamen eius à nostra quodāmodo pendet arbitrij libertate, quanuis principaliter pendeat à Deo, sed non totaliter: aliàs omnis qui audiret, crederet, & obediret: quod manifestè Apost. post Esa. inficiatur. Ideo enim vtitur obedientiæ verbo, vt volūtariam significet assensionem: & quod verbum exterius loquentis non est causa sufficiēs actus fidei, nisi cor hominis attrahatur virtute Dei loquentis. vnde Christus: Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit ad me. Et sic quod homines credant, non est attribuendum prædicatoris industriæ. Per hoc etiam ostēditur quod omnes increduli non excusantur à peccato infidelitatis negatiuæ, sed solū illi qui non audiunt & non credunt. vnde Christus: si non venissem, & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et hoc etiam magis congruit his quæ Apost. posterius dicet. Secundò ad hoc inducit authoritatem Esa. dicentis: Domine quis credidit auditui nostro? vbi de Euangelica prædicatione vsque adeo apertè vaticinatur, vt merito censeatur illic Euangelista. Ait enim raros fore qui credant annuntiantibus Christum: quia apparebit despectus & nouissimus virorum, & quasi abscōditus, ita vt non reputetur. Quanuis de præterito dixerit more prophetico, ad maiorem rei futuræ affirmationem. Ezech. pariter dicit: Increduli & subuersores sunt tecum. Et Micheas: Factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. Dicit autem auditui nostro. quia Prophetæ & Apostoli internè audierunt à Deo, populus autem extrinsecus. Duo enim necessaria sunt ad comparandam fidem. Primum est inclinatio, qua quis inclinatur ad credendum, & hæc est per fidem, quæ est donum Dei. Secundum est quod credibilia proponantur & exponantur, & hoc fit forinsecus per auditum. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Hic ex dictis infert conclusionem, dicens: Ex quo aliqui non credunt, nisi audierunt, sequitur quod fides ex auditu fit. vnde Psal. In auditu auris obediuit mihi. Si dicatur quod fides est virtus diuinitus infusa, iuxta illud: Donum enim Dei est. Dicendum quod fides habitualis est donum Dei: vsus tamen & exercitium illius fit per propositionem credibilium extrinsecus, quæ fit ex auditu proponentis siue prædicantis. Et ideo Cornelio qui habebat cor inclinatum ad credendum, necesse erat quod sibi ostenderetur quid esset credēdum. ideo dictum est ei: Corneli, mitte viros in Ioppem, & accerse Symonem quendam qui cognominatur

2. Thes. 3. a
Ioan. 6. e
Ioan. 15. d
Esa. 53. a
Ezech. 2. a
Mich. 7. a
Psal. 17.
Ephes. 2. b

natur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Ex eo vero quod dixerat: Quomodo audient sine prædicante, & quomodo prædicabunt nisi mittantur? concludit, *Auditus autem*, scilicet credentium est per verbum prædicatorum, quod est verbum Christi. Vel quia est de Christo, iuxta illud: Nos prædicamus Christum Iesum. vel quia à Christo habent quod mittantur. vnde ipse dicebat: Sicut me misit pater, & ego mitto vos. Et Apostolus: Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis. 1. Cor 1.d Ioan.6.f 1.Cor.11.e

TERTIA PARS X. CAPITIS.

Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ uerba eorum. Text.

IN hac tertia huius capitis parte, ostendit quod miserabilis Iudæorum casus non fuit totaliter excusabilis: quia eorũ ignorãtia non fuit inuincibilis. Et hoc ostendit primo ex doctrina Apost. proponendo interrogationẽ: nunquid non audierunt? vt per hoc possint excusari totaliter ab incredulitate, secundum illud: Si non venissem, & eis locutus non fuissem, &c. Ad hanc interrogationem respondet per authoritatem Psal. dicentis: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum, scilicet Apostolorũ, id est, fama prædicationis Apostolorum exiuit non solum in terram Iudæorum, verum etiam in terram omnium Gentium. vnde Iob: perditio & mors dixerunt: Auribus nostris audiuimus famã eius, scilicet sapientiæ per Apostolos prædicatæ: prout Christus eis præcepit, dicens: Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. & sic verba eorum exierunt in fines orbis terræ, id est, vsque ad fines mundi. vnde Esa. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam viri iusti, id est, Christi. & alibi: Ecce dedi te in lucem Gẽtium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Est autem notandum quod secundum D. August. hæc verba nondum erant completa, cum Apost. talia loquebatur, sed præuidebat esse complenda. & ideo vtitur præterito pro futuro, propter certitudinẽ diuinæ præordinationis, prout etiã Dauid, cuius verba assumit Aposto. imò D. Aug. ait tempore suo fuisse quasdam Gẽtes in Africæ partibus, quibus nõ erat Christi fides prædicata. D. tamen Chryso. super Matt. dicit quod illud quod hic dicitur fuit tempore Apost. completum. Sic exponens illud: Et prædicabitur euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio, id est, destructio Hierusalem. Vtrumq; autem est aliqualiter verum de terris tunc in orbe notis. Tempore enim Apost. apud omnes Gentes etiã vsque ad finem mundi tunc noti, peruenit aliqua fama de prædicatione Apost. & hoc solum D. Chry. dicere intendit. Non tamen sic fuit impletum tẽpore Apost. quod in omnibus terræ partibus etiam notis, Ecclesia fuerit ædificata. quod tamen implendum est ante finem mundi, vt D. Aug. dicit ad Hesitium. Verum cum temporibus nostris per Regem Portugaliæ multæ insulæ per homines inhabitatæ repertæ fuerint, de quibus antea nullus cosmographorum aliquando meminit, & in eis Christi fides vsque ad nostra tempora non fuit annunciata: nec adhuc omnes insulæ inuentæ sint, cum adhuc reperiantur, necesse est dicere quod verbum hoc nun fuit adhuc impletũ, nec quo ad constructionem Ecclesiarum, nec quo ad famam prædicationis Apost. Et cum dicitur quod in die Pẽtecostes conuenerunt Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quæ sub cælo est, est distributio accommoda: vel intelligitur de nationibus in quibus Iudæi erãt dispersi, vel Romano imperio subiectis, aut etiam tunc notis, & non de aliis. Et cum Christus dicebat: Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis, non est intelligendum de ciuitatibus in quibus erant filij Israel secundum carnẽ: quia certum est illas fuisse consummatas tẽpore Apostolorum, & tamen nondum venit Christus ad iudicium. Ideo intelligendum est de semine repromissionis factæ Abrahæ. Et ad hoc quod hic dicitur multiplex potest dari solutio. Prima quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erunt vsque in diem iudicij, prout Apostolus ad Ephesios scribẽs ait: Et secundum hoc etiam debet intelligi præceptum prædicandi euangelium in vniuersum mundum, datum Apostolis, vel eorum successoribus: quia certum est quod Aposto. non fuerunt personaliter per vniuersum mundũ. Potest etiam dici quod verba Apost. intelligi possunt de terris Romano imperio subiectis, vel de terris notis, vt dictum est, & de fama prædicationis eorum. Si quæratur, nunquid illi ad quos non peruenit verbum Christi, vtpote qui fuerunt nutriti in illis insulis, excusationem habent de peccato infidelitatis. Dicendum quod secundũ sentẽtiam Domini, quod illi qui loquentem Dominum per se vel discipulos non audierunt, excusationem habent de peccato infidelitatis. Non tamen beneficium Dei consequentur, vt scilicet iustificẽtur ab aliis peccatis, vel quæ nascendo contraxerunt, vel male viuendo addiderunt, pro quibus merito damnati sunt. Si qui tamen eorum fecerunt quod in eis fuit, & in primo instanti vsus rationis conuersi sunt in finem honestum, & non posuerunt impedimentum peccati mortalis, Dominus eis secundum suam misericordiam prouisit, reuelando eis interius vel exterius, prout de Cornelio legimus: hoc tamen quod aliqui faciunt se conuertendo ad finem honestum, est ex Deo mouente corda ipsorum. vnde Hieremias: Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Psal. 18. Iob 28. d Mar. vl. d Esa. 24. c Esa 45. b August. Matt. 24. b Act. 2. a Ephes. 4. c Ioan. 15. d Act. 10. a Thren. 5. d

Sed dico: Nunquid Israel non cognouit? primus Moyses dicit: ego ad æmulationem vos adducam in non Gentem, in Gentem insipientem, in iram uos mittam. Text.

HIc ostendit Iudæos inexcusabiles propter notitiam quam habuerũt ex lege & Prophetis, inquirendo, an populus Iudæorum cognouerit ea quæ pertinent ad mysterium Christi, & vocationem Gentium, & casum Iudæorum. Respondet quod planè cognouit instructus per legem & Prophetas. vnde Psal. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et Psalm. 147.

Baruch.4.a Baruch:Beati ſumus ô Iſrael,quoniam quæ placita ſunt Deo, manifeſta ſunt nobis. Deinde determinat quæſtionem motam cum dicit:primus Moyſes qui eſt legiſlator dicit: per hoc autem quod dicit primus Moyſes,non intelligit quod fuerunt duo Moyſes,quorum primus hoc dixerit, ſed quia Moyſes inter doctores Iudæorum fuit primus,id eſt,præcipuus,iuxta illud:Non ſurrexit vl-
Deut.vlt.d tra propheta in Iſrael ſicut Moyſes:vel quia fuit primus inter alios,qui hoc dixit:*Ego ad æmulatio-*
Deut.32.c *nem uos adducam,&c.* hæc ſecundum tranſlationem 70. Noſtra autem tranſlatio habet: Ego prouocabo eos in eo qui non eſt populus,& in Gente ſtulta irritabo eos.vbi duplex diſtinctio eſt attendenda.Prima quidem ex parte Gentilitatis,quam vocat non Gentem, quaſi non dignam vocari
Sap.50.d Gentem:quia non erat adnnata in cultu vnius Dei:vnde Dominus:Duas Gentes odit anima mea. Tertia autem non eſt Gens.Eandem autem Gentilitatem vocat Gentem inſipientem,vt ſic aliqualiter Gens dici poſsit ſecundum quod adiuuatur & gubernatur lege humana. Dicitur tamen inſipiens ante conuerſionem,quia priuata erat vera ſapientia,quę in cognitione& cultu Dei cōſiſtit.
Ephes.4.e vnde Apoſt.Sicut & Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui,tenebris obſcuratum habentes intellectum,alienati à vita Dei. Proſunt etiam hæc duo Gentilitati poſt conuerſionem,poſtquam non dicitur Gens,id eſt,Gentiliter viuens,prout Apoſtolus ibidem dicit:Iam non amplius ambuletis
1.Cor.3.d ſicut & Gentes.Dicitur etiam Gentilitas conuerſa , Gens inſipiens ſecundum opinionem infideliũ,iuxta illud:Si quis inter vos ſapiens videtur,ſtultus fiat vt ſit ſapiens.& alibi:Prædicamus Chriſtum crucifixum,Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam. Secunda differentia attenditur quantum ad hoc:quia primo ponit æmulationem , ſcilicet inuidiæ. Quia Iudæi inuide-
Galat.4.e bant Gentilibus conuerſis,iuxta illud:Aemulantur vos non bene. Secundo ponit iram, quia con-
Psal.36. tra eos iraſcebantur.vnde Pſal. Obſeruat peccator iuſtum & ſtridebit, &c. Et hæc duo congruè
Iob 5.a coniunguntur:quia ex inuidia cauſatur ira. vnde Iob:Virum ſtultum interficiet iracundia,& paruulum occidit inuidia.Dicitur autem Deus in æmulationem adducere,& in iram immittere,non quidem in eis cauſando malitiam,ſed ſubtrahendo gratiam , vel potius faciendo conuerſionem Gentium. vnde Iudæi occaſionem inuidiæ iræ & ſumpſerunt,

Text. *Eſaias autem audet & dicit:Inuentus ſum à non quærentibus me,palàm apparui his,qui non interrogabant. Ad Iſrael autē dicit:Tota die expādi manus meas ad populū non credentem & cōtradicentē.*

HIc oſtendit Iudæos idem cognouiſſe per doctrinam prophetarum. Et inducit Eſa.pronūciantem primo conuerſionem Gentium,dicens:Eſaias autem audet & dicit , id eſt , audacter veri-
Iob 39.e tatem Iudæis annuntiauit,quanuis ei periculum mortis immineret.vnde & Iob : Audacter in oc-
Esa.65.a curſum pergit armatis.dicit autem Eſaias:Inuentus ſum à Gentibus non quærentibus me, &c. vbi noſtra tranſlatio habet:Quæſierunt me qui antè nō interrogabant , inuenerunt qui non inquiſierunt me.In his verbis primo deſignat conuerſionem Gentium, dicens : Inuentus ſum à Gentibus non quærentibus me,præter merita & præter intentionē Gentilium,oſtenditur fuiſſe eorum con-
Infra 15.b uerſio,cum dicitur : Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum. De hac autem inuentione
Matt.13.f. dicebat Chriſtus:Simile eſt regnum cælorū theſauro abſcondito in agro,quem qui inuenit homo abſcondit,&c.Secundò oſtendit cauſam & modum conuerſionis Iudæorū:Cauſam quidem,quia non caſu factum eſt,vt inuenirent quod non quærebant : ſed ex gratia illius qui voluit apparere,
ad Tit.2.b quod deſignatur in hoc quod dicit,Palàm apparui:de qua apparitione Apoſt.Apparuit gratia Saluatoris noſtri Dei,&c.Modum autem,quia non apparuit Chriſtus Gentilibus in ænigmatibus & figuris legis,prout Iudæis antiquis,ſed in manifeſta veritate.vnde dicit,*Palam*.vnde Chriſto dixe-
Ioan.16.g runt Apoſtoli:Ecce palam loqueris,& prouerbium nullum dicis:Palam,inquit,apparui illis,ſcilicet Gentilibus:Qui *me non interrogabant*,id eſt,qui meam doctrinā non quærebant.Secundò oſten-
Esa.65.a dit quomodo Eſa.prænuntiauit incredulitatem Iudæorum,dicens:Ad Iſrael autem, id eſt, contra Iſrael,dicit:Tota die expādi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.vbi noſtra tranſlatio ſic habet:Expandi manus meas ad populum incredulum,qui graditur in via non bo-
Matt.27.a na poſt cogitationes ſuas: populus qui ad iracundiam prouocat me.Quod autem dicit, *Expandi manus meas*,poteſt vno modo intelligi de expanſione manuum in cruce,quæ dicitur fuiſſe tota die,
Matt.27.e id eſt,in principali parte totius diei:quia ab hora ſexta vſque ad veſperas. Et quāuis expandente eo manus in cruce ſol obſcuratus ſit,& petræ ſciſſæ,& monumenta aperta,Iudæi tamen in ſua incredulitate permanſerunt,blaſphemantes.vnde ſubdit,ad populum non credentem & contradicentem,de qua contradictione Apoſt.Recogitate enim qui talem aduerſus ſemetipſum ſuſtinuit con-
Luc.2. tradictionem.& Simeon,in ſignum cui contradicetur.Alio modo poteſt referri ad extenſionem manus Dei in miraculis faciendis,iuxta illud:In eo quod manum tuam extendi ad ſanitates , & ſi-
Act.4.f gna,& prodigia fieri per nomen ſanctū filij tui Ieſu.vt ſit ſenſus,tota die,id eſt, toto tempore prædicationis meæ,expandi manus meas, miracula faciendo,ad populum non credentem , etiam mi-
Ioan.15.b raculis viſis. vnde dicebat:Si opera non feciſſem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.
Matt.12.b Sed fecit miracula quibus detraxerunt,dicentes:In Beelzebub principe dæmoniorū eiicit dęmo-
Osea.4.a nia. vnde Oſeas:Populus tuus ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti.Tertiò poteſt intelligi de extenſione manuum ad beneficia illi populo exhibita,ſecundum illud: Extendi manum meā, & nemo fuit qui aſpiceret:vt ſit ſenſus,tota die,id eſt,toto tempore legis & prophetarum , expandi manus meas ad populum non credentem,id eſt,dando beneficium populo non credenti,ſed contradicen-
Deut.31.g ti ſecundum illud:Semper contentioſe egiſtis contra Dominum.

EPITOME XI. CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus continuando originem gratiæ, ostendit casum Iudæorum non fuisse vniuersalẽ, proponendo dubitationem, quam soluit, inducẽdo & adaptando similitudinẽ de his quæ contigerunt tempore Eliæ, qui arbitrabatur se relictum solum Dei cultorẽ, cum tamẽ adhuc multi alij superessent. Deinde concludit maiorem multitudinem populi non esse assecutam iustitiam quam quærebant, sed excæcatam fuisse: quod probat authoritate Esaiæ & Dauidis. Secundò ibi *Dico ergo.* declarat casum Iudæorũ non fuisse inutilem, sed tanquam vtilem à Deo permissum, vt Gentilitas ingrederetur ad fidem: & hoc agit inquirendo causam prædicti casus. deinde ostẽdit casum Iudæorum esse reparabilem ex vtilitate boni, & ex Apostoli intentione, ac etiam illius populi conditione. Tertiò ibi: *Quod si aliqui, &c.* Aufert Gentilibus ansam gloriandi & se extollendi super Iudæos: quæ gloria poterat suggeri eis ex defectu & casu Iudæorum, & ex promotione Gentilium. Deinde admonet Gentiles, & rationẽ suæ monitionis assignat. Postmodum ponit obiectionem Gentilium, quam excludit inducẽdo eos in cognitionem iudiciorum diuinorum, in quibus diuina bonitas & seueritas manifestatur. Quartò ibi, *nolo enim, &c.* Exprimit quid tibi circa præmissa iudicia videatur, proponendo, probando, & rationem assignando iudiciorũ diuinorum, quibus tam Gentiles quàm Iudæi post incredulitatem misericordiam consequuntur. Quintò ibi, *O altitudo, &c.* exclamando admiratur altitudinem & excellentiam diuinæ sapientiæ, quasi ad hęc inuestiganda insufficientem se cognoscens, comparando eam intellectui nostro. Deinde probat incomprehensibilitatem & inuestigabilitatem eius authoritate Esaiæ & Iob: finaliter concludit altitudinem Dei ex causalitate, dignitate, & perpetuitate.

EXPOSITIO LITERALIS XI. CAPITIS.

DIco ergo, *Nunquid Deus repulit populum suum?* scilicet Iudæorũ, vt sit totaliter repulsus. *Absit,* scilicet quod hoc dicam. *Nam & ego Israelita sum ex semine Abrahã de tribu Bẽiamin,* id est, ex patriarchis progenitus, non proselytus, neq; aduenititius: qui tamen repulsus non sum, sed ad fidẽ vocatus & electus Apost. *Non repulit Deus plebem suam,* scilicet totam, *quam præsciuit* & prædestinauit. *An nescitis in Elia quid dicit scriptura,* id est, quid accidit tempore Eliæ, quando pene totus populus à cultu vnius veri Dei aberrasset, *quemadmodũ interpellat.* id est, interpellauit, *Deum aduersum Israel,* id est, aduersus populum Iudæorum exprimens impietatem quam commiserant contra cultum Dei, persequendo ministros, & loca sanctificata prophanando, orabat dicens: *Domine, prophetas tuos occiderunt,* scilicet Iesabel & ministri eius: *Altaria tua suffoderunt,* & vt Dauid ait: Incenderunt igni sanctuariũ tuum: *& ego relictus sum solus, & quærunt,* scilicet diligenter, *animam meam,* id est, vitam meam, volentes me occidere, prout cæteros omnes prophetas & cultores tuos: arbitrabatur enim se esse solum superstitem inter cultores Dei. *Sed quid dicit,* pro dixit, *illi diuinum respõsum?* id est, quid Deus respondit illi: *Reliqui mihi,* id est, per gratiam reseruaui in cultu meo, *septẽ millia virorum,* numerus determinatus, pro indeterminato, id est, magnam multitudinem populi, quam tu ignoras, scilicet omnes electos, qui non curuauerũt genua ante Baal, id est, qui cultum Dei non deseruerunt, quos non permisi cadere in peccatũ idololatriæ, vt adorarent Baal. *Sic ergo in hoc tẽpore,* scilicet gratiæ, *Reliquiæ secundum electionẽ gratiæ saluæ factæ sunt,* id est, multi Iudæi relicti & præseruati ab illo incredulitatis excidio, secundũ gratuitã Dei electionem, qua ab æterno eos prædestinauit, salui facti sunt. *Si autem gratia,* sequitur quod, *iam non ex operibus* legis, aut eorum meritis. *alioquin,* id est, aliàs sequeretur quod *gratia iã non est gratia,* quæ dicitur ex eo gratia, quod gratis pręter omne debitũ datur. quod autem datur ex operibus, merces est secundum debitum, & non gratis. ideo non est gratia, cum debitum & gratia pugnent. *Quid ergo?* scilicet secũdum præmissa dicemus de pręd icta repulsione. hoc scilicet, *Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus.* id est, maior pars populi quę quærebat iustitiam, non est consecuta illam, prout dictum est quod Israel sectando legẽ iustitiæ, in legẽ iustitiæ non peruenit. *electio autẽ cõsecuta est,* id est, electi à Deo ex Iudæis consecuti sunt iustitiã. *Cæteri vero excæcati sunt,* id est, reliqua pars populi nõ est cõsecuta iustitiã. sed propter malitiam suam excæcata est. *Sicut scriptũ est* in Esaia: *Dedit illis Dominus spiritũ cõpunctionis,* id est, punctionis & doloris cordis & inuidię, non immittendo malitiã, sed subtrahendo gratiam, *Oculos ut non videant,* id est, ne percipiant miracula quæ Christus ipsis videntibus fecit, *& aures ut non audiant,* scilicet doctrinam Christi & Apostolorum: addit autem Apost. de suo, *Vsque in hodiernum diem:* quia in fine mundi videbunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum. *Et David,* tangendo occasionem defectus Iudæorum, *Dicit: fiat mẽsa eorum,* id est, malitia, qua peccatores reficiuntur, *coram ipsis in laqueum,* quod fit quando ex ea paratur tentatio: vel quando impediuntur à bono, *& in captionem,* vt eos teneat, quod fit quando delectantur, *& in scandalũ & in retributionem illi,* id est, in impactionẽ casus, vel in causam exprobrij & confusionis, ruent de peccato in peccatum. *Obscurentur oculi,* id est, ratio superior & inferior, quæ dicuntur spirituales oculi, *eorum ne videant,* quæ agere debent, *& dorsum eorum,* id est, liberum eorum arbitrium, quod portat ad bona & ad mala, *semper incurua,* id est, incuruari permitte, à cælestibus ad terrena & temporalia, à rectitudine iustitiæ ad iniquitatem.

1. Cor. 11. a
Psal. 93. 94.
Supra 8. f
3. Reg. 19. d
3. Reg. 19. a
Act. 7. g
Psal. 73.
Supra 4. a
Supra 9. d
Mal. vlt. b
Esa. 53. b

SECVNDA PARS VNDECIMI CAPITIS.

DIco ergo, quærens: *Nunquid sic offenderunt ut caderẽt?* id est, nũquid permisit Deus eos offendere, vt propter nullam aliam vtilitatem inde consequẽtem peccarẽt: & perpetuo in peccato manerent, vt puniret eos? *Absit,* scilicet quod hoc dicam. quia non delectatur Deus in omnium

Augustin. in Enchi.

perditione:Sed *illorum delicto*,quod in occisione Christi commiserunt,*salus Gentibus*,id est,salus Gẽtium subsecuta est,occasionaliter,non directè ex eis,sed per redemptionem agni immaculati: *ut*
1.Pet.1.d *illos æmulentur*,id est,vt Gentiles Iudæos imitẽtur in cultu vnius Dei detecta falsitate idololatriæ: *Quod si delictum illorum*,scilicet Iudæorum,*diuitiæ sunt mundi,& diminutio eorum diuitiæ Gentium*,id est,Gentilium,& redundant in spirituales diuitias eorum:*Quanto magis plenitudo eorũ*.id est, abundantia spiritualis,vel multitudo eorum conuersa ad Deum in diuitias Gentium redundabit?*vobis enim dico Gentibus* ad fidem Christi conuersis:*Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus*,id est,hoc dico vobis,quia mihi specialiter cura Gentium commissa est,*ministerium meum honorificabo*,ornando scilicet ipsum bonis moribus,& per supererogationem operum ad quæ non teneor, ampliando solicitudinem ad omnium salutem.*Si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam*,id est si aliquo modo potero inducere Iudæos, qui sunt cognati mei secũdum carnem,ad imitationẽ meam,
Supra 9.a *ut saluos faciam aliquos ex illis*,non quærens quod mihi vtile est,sed quod multis. *Si enim amissio eorum*,id est,incredulitas & inobedientia eorum, *reconciliatio est mundi*, occasionaliter : inquantum per mortem Christi reconciliati sunt Deo, *quæ*, id est, quid, scilicet, erit *assumptio* reliquorum ad fidem,*nisi vita* spiritualis in ipsis *ex mortuis*,id est,qui per incredulitatem mortui erant,quam vitam omnes eis optare debemus.*Quod si delibatio sancta est*,id est,si Apostoli ex Gente Iudæorum assumpti,sicut delibatio ex massa,sunt sancti,*& massa*,scilicet sanctificari potest.*Et si radix sancta & rami*, id est,si patriarchæ,qui comparantur Iudæis,tãquam radix ad ramos,fuerũt sancti:& rami descendentes ex patriarchis potuerunt sanctificari & esse sancti.

TERTIA PARS VNDECIMI CAPITIS.

QVod si aliqui ex ramis, id est, Iudæis *fracti sunt* per incredulitatem,*tu autem*,scilicet Gẽtilis, *cum oleaster*,id est,arbor infructuosa & amara *esses*, *insertus es in illis*,id est,loco illorũ:*& socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es*,id est consociatus es Patriarchis & Prophetis, & abundantiæ gratiæ spiritus sancti particeps factus es, *noli gloriari aduersus ramos*,id est, aduersus Iudæos despiciens eos,& insultans eis in malis eorum:quia non esset bona gloria tua. *Quod si gloriaris*, *non tu radicem portas:sed radix te*,id est,considera quod Iudæa non accepit à Gentilitate salutem,sed potius econ-
Ioan.4.c. uerso.Quia salus ex Iudæis est.*Dicis ergo:fracti sunt rami,ut ego inserar*.id est, permisit Deus Iudæos excidere à fide,vt ego ad fidem intrarẽ, ideo pretiosior & magis accepta est Deo Gẽtilitas Iudæa. *Bene*,scilicet in hoc dicis,quod Deus permisit illos excidere,vt insereris.Sed considera causam fractionis ramorum,quia *propter incredulitatem fracti sunt*,quia Christo prædicanti credere noluerunt:
Prou.28.c *tu autẽ*,scilicet Gentilis *fide stas:noli altum sapere,sed time*:quia beatus homo qui est semper pauidus. *Si enim Deus naturalibus ramis*,id est,Iudæis,qui ex naturali origine ex patriarchis Deo dilectis descenderũt,*non pepercit*,quin eos frangi permitteret,time,*ne forte nec tibi pareat*,id est, ne te excidere & labi permittat,& finaliter non misereatur tui. *Vide ergo* id est,diligenter considera. *bonitatem* Dei miserẽtis,*& seueritatem* Dei punientis, *in eos quidẽ qui ceciderũt*, Iudæos,seueritatem:*In te autem bonitatem*, vt desperationẽ vites.*Si permanseris*,id est,si immobiliter manseris,*in bonitate*,id est,in dilectione Dei & humilitate:*Alioquin*,scilicet si non permanseris per timorem, dilectionem,& humilitatem:*& tu excideris*,id est, Deus permittet te excidere & labi.*Sed & illi*.id est,Iudæi.*si non permãserint in incredulitate,inserentur* , id est,in suum statum restituentur: *potens est enim Deus inserere illos. nam si & tu*,scilicet Gentilis *ex naturali excisus es oleastro*,id est,processisti ex Gẽtilitate , quæ naturaliter erat infructuosa,*& contra naturam*,id est,contra cõmunem cursum naturæ. Non enim consueuit ramus malæ arboris inseri in bonam,*Insertus es in bonam oliuam*, id est, in fidem Iudæorum:
Mala.1.c *quanto magis hi qui*,scilicet sunt *secundum naturam*,id est,qui ex naturali origine pertinent ad gentem Iudæorum,*inserentur suæ oliuæ*,id est,reducentur ad dignitatem gentis suæ.

QVARTA PARS VNDECIMI CAPITIS

NOn enim volo vos ignorare fratres mysteriũ hoc,scilicet vobis necessariũ , *ut nõ sitis vobismetipsis sapientes*,id est,vt non de sensu vestro præsumatis,& ex vestro sensu arbitremini vos posse dis-
Esa.5.d cutere, & alios contẽnentes vos præferre. *Quia cæcitas ex parte*.scilicet aliqua & non vniuersaliter,*contingit in Israel*.non enim omnes excæcati sunt,*donec plenitudo Gentium*,id est donec Ecclesia
Osee 1.c esset in omnibus Gẽtibus,vel maiori parte fundata,*intraret*,scilicet ad fidem, *& sic omnis Israel sal-*
Mich.vlt.b *uus fieret*, scilicet postquam plenitudo Gentiũ intrauerit,tunc Iudæi omnes,qui erunt vniuersali-
Esa.59.d ter,& nõ particulariter,aliqui sicut nunc cõuertentur.*Sicut scriptum est*,*Veniet*,scilicet Deus humanatus *ex Sion*,id est,ex populo Iudæorũ,*qui eripiat & auertat impietatem à Iacob*:quantũ ad culpam & pœnam. *Et hoc illis à me testamẽtum*,id est,pactum nouum vel testimoniũ erit illis:quia faciã quod promisi.*Cum abstulero peccata eorum*,quod scilicet,vetus testamẽtum non potest.*Secũdum Euangelium quidem*,id est,quantum pertinet ad doctrinam Euangelij,quam ipsi impugnant, propter conuersionem vestram & Ingressum vestrum ad Ecclesiam,sunt *inimici propter vos*,id est, ad vestrã vtilitatem scilicet quia occasione talis inimicitiæ Euangeliũ vbique diffunditur,& iam ad vos peruenit,fructificat,& crescit.*Secundũ electionẽ autem charissimi*,scilicet sunt Deo,& salutẽ consequẽtur. *propter patres*,id est,propter promissiones factas fratribus pro filiis,qui patres imitarẽtur. *Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei*,id est,Deus non reuocat dona & promissiones, quas secũdum
Iacob.1.c præscientiam & prædestinationem,aut electionẽ facit,eo quod in ipso non fit transmutatio. *Sicut enim aliquãdo & vos*,scilicet Gẽtiles,*non credidistis Deo*,*nunc autẽ misericordiam consecuti estis propter incredulitatem eorum*, scilicet Iudæorum , *ita & isti*, scilicet Iudæi , *nunc*, scilicet tempore gratiæ,

non cre

non crediderunt in uestram misericordiam, id est, in gratiam Christi, per quam vos estis misericordiam
consecuti: vel non crediderunt quod in vestram misericordiam occasionaliter cessit, *ut & ipsi*
quandoque misericordiam consequantur. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misere-
tur, id est, conclusa: permisit Deus omne hominum genus tam Iudæos, quàm Gentiles, in incredu- Sap. 17. d
litate, sicut in quadam cathena erroris: vt in omni genere hominum sua misericordia locum ha- Esa. 13. d
beat, quod ita voluit vt homines humilientur, & salutem suam, non sibi, sed Deo attribuant. Supra 3. d

QVINTA PARS XI. CAPITIS.

O *Altitudo diuitiarum sapientiæ*, qua seipsum cognouit, *& scientiæ Dei*, quam habet de creaturis,
quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, quia omnia videt, & absque inquisitione & difficulta-
te omnia intuetur & simul iudicat: *& inuestigabiles uiæ eius*, scilicet æternæ generationis & inspira
tionis, creationis, gubernationis, redemptionis, & glorificationis. *Quis enim cognouit sensum Domi-*
ni, per quem iudicat, & operando procedit: quasi dicat nullus, *aut quis consiliarius eius fuit?* quasi di- Esa. 40. e
cat nullus. Ille enim non eget consilio, qui absque inquisitione plene omnia peragéda cognoscit. Sap. 9. d
aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? scilicet merces quasi prius dáti? quasi dicat nullus. Quia non 1. Cor. 2. e
potest aliquis aliquid habere quod ab eo non acceperit. *Quoniam ex ipso*, tanquam ex primo agen Ioan. 16. b
te, *& per ipsum*, id est, per suam virtutem, vel propter seipsum, *& in ipso*, sicut in conseruante, *sunt* Hier. 23. d
omnia, quæ sunt aliquid & bona, & per consequens nullus prior dedit illi, *Ipsi* tanquã patri *gloria*, Prou. 6. a
tanquam primo principio. *In secula seculorum. Amen*, id est, verè ita est. Mala. 1. d

COMMENTVM VNDECIMI CAPITIS.

Dico ergo: Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Text.
Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit.

SVPERIORI capite Apostolus ostendit Iudæorum ruinam, quatenus eorum cau
sa & culpa id contigit: puta propter incredulitatem & cæcitatem: in hoc capite de ea-
dem ruina tractat, quatenus à Deo ob bonam causam permissa fuit, vbi nonnulla con
solatione populum recreat, eo quòd eorum lapsus non fuit vniuersalis, neque irrepa-
rabilis, nec etiam inutilis. Et primò ponit interrogationem quam soluit, & infert conclusionem.
Ait igitur: *Dico ergo*, inquirendo: *Nunquid repulit Deus*, totaliter *populum suum*, scilicet Iudæorum?
quia vocaui eum non credentem, sed contradicentem. Reclamare enim poterant, eo quòd esset po-
pulus electus ac dilectus, cui facta est Messiæ promissio, in quo fuit templum, lex, sacerdotium,
circuncisio, & reges. Talem obiectionem Apostolus hac interrogatione, quasi ex ore eorum præripit.
Similis pene interrogatio est apud Psalmistam: Vt quid Deus repulisti in finem? Verum eorum a- Psal. 78.
maritudinem statim consolatione compescere curauit, respondendo: *Absit*. Quæ responsio est exe-
crantis, iuxta verbum Psalmistæ in alio psalmo: Quia non repellet Deus plebem suam, scilicet to-
taliter, & veritatẽ suam non derelinquet. Probat primò ex persona sua, dicens: *Nam & ego Israelita* 2. Cor. 11. e
sum. sibi etiam dixit, Israelitæ sunt & ego. Et quia in populo Israel erant aliqui proselyti & aduen
titij, qui non descenderant secundũ carnem à patriarchis, hoc de se excludit, dicẽs: *Ex semine Abra*
ham. Erant autem in populo Iudæorum tribus distinctæ secundum duodecim filios Iacob, quo-
rum quidam fuerunt filij ancillarum: quidam vxorum: Ioseph autem & Beniamin fuerunt filij Ra-
chelis prædilectæ vxoris: & Beniamin patri dilectissimo, quẽ ei charissimo peperit charissima Ra-
chel. Hanc sui sanguinis laudem commemorat ad maiorem rei confirmationem, videlicet, quod
cum ex visceribus Israel fuerit euocatus ad fidem, ac si dicat: Si Deus concepto odio statuisset re-
pellere populũ suum, nunquam me in hoc culmen fidei extulisset. Explicatius deinde subdit con-
clusionem editam super verbo, *absit*, quæ secum adfert suam restrictionem, pariter & secundam
probationem. Quia ne quis cogitaret in vno tantum Paulo seruatum populum Israel, subnectit
quod Deus non repulit quos præsciuit & prædestinauit ex quocunque populo. Et hæc est secun-
da conclusionis ratio, qua ostendit Deum fidem suam liberasse: quam pridem suis constrinxerat pol
licitationibus seruandi populum suum, scilicet, præscitum & prædestinatum. Deus enim immuta
bilis est, nec quouis modo fallere aut falli potest.

An nescitis in Elia quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat Deum aduersus Israel? Domine, prophe- Text.
tas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animã meam.

HIc ad confirmationem inducit similitudinẽ de his quæ contigerant tempore Eliæ, quo pene
totus populus videbatur à cultu vnius veri Dei abertasse. Vbi primò ponit interpellationem
Eliæ, dicens: *An nescitis*, quid scriptura dicat in Elia, id est de Elia, vel in Elia, id est, in libro de Elia
scripto. Totus enim liber Regum est principaliter scriptus ad notificandum dicta & facta prophe
tarum, vnde & inter libros propheticos cõputatur, vt D. Hier. ait. *Quẽadmodum*, scilicet ipse Elias 3. Reg. 19. d In prologo lib.
interpellabat aduersus Israel. Contra cuius interpellationem videtur dictum Samuelis, dicentis: Reg.
Absit hoc peccatum à me in domino, vt cessem orare pro vobis. Multo ergo minus est contra po- 1. Reg. 12. d
pulum interpellandus. Verumtamen aduertendum quod Prophetæ contra populum aliquem in-
terpellant tripliciter. Vno modo cõformando voluntatem suam voluntati diuinæ, prout in psal-
mista: Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Alio modo interpellando contra regnum peccati, Psal. 57. a
vt scilicet, non homines, sed hominum peccata destruantur. Tertiò modo interpellatio vel oratio
interpretanda est non per modum operantis, sed per modũ prænũtiationis, secundum illud: Con- Hier. 17. a
fundan

fundantur qui me persequuntur, id est, confundĉtur. Duo autem Elias in hac interpellatione contra nos allegat. Primò quidem impietatem quam cõmiserant contra cultum Dei. Vno modo persequendo ministros eius, quod tangit, dicens: Prophetas tuos occiderunt, iuxta illud: Nunquid in- [3. Reg. 18. b] dicatum est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Iesabel prophetas Domini. & illud, [Act. 7. f] quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri. Alio modo quantum ad loca Deo sanctificata, [Psal. 73.] secundum illud; incenderunt igni sanctuarium tuum. Et quantum ad hoc dicit: [3. Re. 19. d] *Altaria tua suffoderunt*, id est, destruxerunt à fundamentis auertendo. vnde notandum est quod antequam in Hierusalem ædificaretur templum à Salomone, Israelitæ in diuersis locis ædificauerant Domino altaria. [Iosue 8. f] Iosue enim ædificauit Domino in monte Hebal: & filij Ruben, & Gad, & media tribus Manasses ædificauerunt altare Domino in terra Chanaam super Iordanis tumulos. Et Gedeon in Effra [Iudic. 6. e] ædificauit altare Domino, vocauitque illud: Domini pax. Sed postquam ingressi sunt Israelitæ terram promissionis, & à Salomone ædificatum est templũ Domino, non licuit eis nisi permissione diuina ædificare templum domino, aliud à templo Hierosolymitano, vt in eo offerrent holocausta & victimas domino, per Moysen dicentem: Ad locum quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis & offeretis in eo [Deut. 12. a] holocausta & victimas vestras. Attamen postquam recesserunt decem tribus à Roboan, constituentes sibi regem Hieroboan: Hieroboan excogitato consilio construi fecit duo altaria: vnum in Bethel, & alterum in Dan: & posuit vitulos aureos, quos adorari præcepit, & solennitates statuit: ne decem tribus irent in Hierusalem sacrificare Domino, & conuerterentur ad Roboan. vt habetur 3. Reg. 12. Quidã autem ex illis decem tribubus, qui non erant idololatræ, volentes adhærere Domino & legi Moysi, permittente Domino, construxerunt altaria, in quibus sua donaria, & primogenita offerebant Domino, quæ Iesabel suffodi fecit, vt cogeret populum adorare vitulos in Bethel & Dan. quod autem Acham & Iesabel ex impietate fecerunt, Ezechias filius eius omnia excelsa & altaria ex pietate abstulit, & præcepit adorare in Hierusalem, vt habetur 4. Reg. 18. Deinde allegat contra eos impietatem quam facere intendebant in eum, dicens: *Et ego relictus sum solus*, scilicet, in cultu vnius veri Dei. quod ideo dixit, quia alij non ita apertè manifestabant se Dei [Eccles. 48. a] cultores. Dicitur enim de eo: Surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum eius quasi facula ardebat. Et quærunt animam meam, id est, vitam meam perdere. Miserat enim Iesabel ad Eliam: Hæc fa- [3. Reg. 19. a] ciant mihi dij, & hæc addant nisi cras hac hora posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis, scilicet, prophetis Baal, quos occiderat Elias.

[Text.] *Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia uirorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal.*

HIC ponit responsum diuinum factum Eliæ in sacra scriptura contentum, scilicet, reliqui mihi, id est, in cultu meo, non permittẽdo eos cadere in peccatum idololatriæ. *Septem milia uirorum.* Ponitur certum pro incerto, propter perfectionem septenarij & miliarij, qui sunt perfecti & celebres: pro magna & incerta multitudine vsurpati. Qui *non curuauerunt genua ante Baal*, id est, qui cultum Dei non deseruerunt, neque adorauerunt Baal, qui erat celebris inter deos illos, quos colebant Acham & Iesabel.

[Text.] *Sic ergo & in hoc tempore. Reliquiæ secundum electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia non est gratia.*

APplicat hic historiã Eliæ ad rem propositã. Eodem inquit pacto & in hoc tempore reliquiæ Israel, id est, perexiguus numerus respectu multitudinis, qui erat sicut arena maris, secũdum electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. quasi dicat: Sicuti tunc olim non solum quantum ad par- [Suprà 9. f] uam numeri quantitatem, sed etiam quantum ad modum. Sic, inquit, in hoc tẽpore. Nam etiam illi tẽpore Eliæ gratia & misericordia Dei seruati sunt. Sic nunc. Et dicuntur reliquiæ. prout contusis eiectisque paleis, ait Theophylactus, pura residẽt grana, sic ex pluribus Iudæis propter incredulitatem, tanquam paleis eiectis, qui secũdum electionem gratię puri futuri erant, reseruati sunt. [Psalm. 87.] Non enim decebat diuinã clementiam, vt populum illum cui vni per totum orbem celeberrimæ promissiones factæ fuerãt, eo vsque in aduentu Christi diuina sua ope destitueret, vt nullam eius haberet rationem. Quare, vt D. August. ait. primitiæ fidei ex gente illa collectæ sunt. Quando enim sola Dei genitrix Virgo inde fuisset electa, præclarissime cum gente illa actum fuisset. Fuerunt nihilominus & sponsus eius Ioseph iustus, & cum suis parentibus Ioannes Baptista, Simeon, Anna, [Act. 2. g.] Nathanael, ac denique Apostoli & Discipuli, quibus & D. Stephanus martyrio coronatus præiuit. Mox tria milia vno die sacro baptismate tincta, atque subinde quinque milia, atque iterum decem milia, quorum erat anima vna & cor vnum in Deo, prout ante D. Chrysost. annotauerat: præter aliam numerosam multitudinẽ, cuius mentio non habetur expressa in sacra scriptura. Hæc autem reliquiarum saluatio fuit secundum electionem gratiæ Dei, id est, secundum gratuitã electionem [Ioan. 15. c.] Dei. Ideo Christus: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Ex hoc infert conclusionem: Si autem [ad Tit. 3. b] gratia salui facti sunt, iam non ex operibus eorũ, prout ad Titum scribit: Nõ ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Deinde probat consequentiã. dicens: Alioquin si gratia est ex operibus, iam non est gratia, quæ sic dicitur, ex eo quod gratia datur, secundum illud quod supra dictum est: Iustificati gratis per gratiam ipsius. Pugnant quippe secum gratis quippiam donari, & ex operibus reddi. Quia quod ex operibus redditur, iustitiæ [Supra 3. d] opus est, & merces vel præmium dicitur: gratia vero rationem iustitiæ & debiti excludit.

Quid ergo? quod quærebat Israel, non est consecutus, electio autem consecuta est: cæteri verò excæcati sunt. Text.

INsert hic ea bis quæ dicta sunt interrogationis conclusionẽ, dicens: *Quid ergo?* quasi dicat, Tan-
dem concludamus hoc, scilicet, quod Israel quantum ad maiorem multitudinẽ populi, non est Suprà 9.b
consecutus quod quærebat, scilicet, iusticiam: & hoc modo intelligendum quod supra dictum est: Ioan.7.a
Israel sectãdo legem iustitiæ in legẽ iustitiæ non peruenit, iuxta illud Christi: Quæretis me, & non
inuenietis. *Electio autem consecuta est*, id est, reliqua illa & minor pars populi Iudæorũ, quæ secũdum
electionem fuerat prædestinata, consecuta est iustitiã: quia oblatam fidem prompto obsequio sus-
cepit. Cæteri vero, id est, altera & maior pars populi, *excæcati sunt*, propter malitiam eorum.

Sicut scriptum est: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, ut non uideant: & aures, ut non audiant usque in hodiernum diem. Text.

MAnifestat hic & probat prædictam conclusionem, quantum ad secundam partẽ authorita-
te Esaiæ, quam ea duobus locis componit Apost. Esa. enim 29. ait: Miscui vobis spiritum so- Esa.29.d
poris. & quantum ad hoc dicit: *Dedit illis Deus spiritum compunctionis*, quod pertinet ad peruersita-
tem affectus. Cõpunctio enim importat quãdam cordis punctionem siue dolorem. Est autem qui-
dam cordis dolor & compunctio bona, qua quis dolet de propriis peccatis, secundum illud: Pota
sti nos vino compunctionis. Est etiam aliqua mala cordis compunctio, scilicet, inuidiæ, qua quis
dolet de bonis aliorum. Huius ergo compunctionis siue inuidiæ spiritum dedit eis Deus, non im-
mittendo malitiam, sed subtrahendo gratiam, vt dictum est: Ego ad æmulationem adducam vos Supra.10.d
in non gentem. Et hoc modo intelligitur illud Esaię, à quo desumpta est secunda pars authoritatis Esa.6.c
inductæ, Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Oculos eius claude, ne forte videant ocu
lis suis, & auribus suis audiãt. & quantum ad hæc declarat defectum cognitiuæ virtutis. vnde sub-
dit, *oculos, ut non uideant*, scilicet, per seipsos miracula, quæ Christus eis videntibus fecit. *Et aures ut
non audiant* doctrinam Christi & Apostol. vnde Esa. alibi: Qui vides multa nónne custodies? Qui Esa.42.
apertas habes aures, non audies? Addit autem Apost. de suo, *Vsque in hodiernum diem*: Quia in fine Mal.vlt.b
mundi videbunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum.

Et Dauid dicit: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. Text.

HIC eandem conclusionem probat authoritate Dauidis: in qua primo tangit occasionẽ defe
ctus Iudæorum, dicens: Fiat mensa eorum, id est, malitia qua peccatores reficiuntur, iuxta il- Iob.20.b
lud: Cum dulce fuerit in ore eius malum, abscõdit illud sub lingua sua. Quæ quidem mensa est co-
ram ipsis, quando ex certa malitia peccant: hæc fit in laqueum, quando ea eis paratur tentatio ad
peccandum, iuxta illud: Qui explicauerit se de fouea, tenebitur laqueo. Fit in captionem quando
per delectationem succumbit illi consentiendo, iuxta illud: Capientur & irretientur. Et in scanda Esa.24.c
lum, id est, impactionem casus, quando ruunt de peccato in peccatum. Et in retributionem, scili- Esa.8.c
cet quando puniuntur pro peccatis suis. Vnde Psalm. Redde retributionem superbis. Vel mensa,
id est, sacra scriptura Iudæis apposita, iuxta illud: Posuit mensam suam, fiat eis in laqueum, quod Psal.93.
fit quando ocurrit aliquid ambiguum, & in captionem, quando male intelligitur: Et in scanda- Prou.9.a
lum, quando ruit in pertinaciam erroris: & in retributionem, dum puniuntur. est autem allusio ad
muscipulam aliáque illaqueandi ingenia, sub quibus abditur viscus ad inescãdum animalia. Pari
modo Iudæi præ sua inuidia & superbia seducti sunt, & irretiti per falsum intellectum sacræ scri-
pturæ. Secundò ponit defectum quantum ad cognitiuam virtutem, cum dicit: Obscurentur oculi
eorum ne videant. quod magis prænũciando quàm optando dicitur. vt D. August. ait, non vt fiat,
sed quia ita fiet. vnde Apost. Tenebris obscuratum habentes intellectum. Et quantum ad effectum Ephe.4.a
cum dicit: Et dorsum eorum, id est, liberum eorum arbitrium, quod portat & ad bona & ad mala,
semper incurua, id est, incuruari permitte, ab æternis ad temporalia, à rectitudine iustitiæ ad ini-
quitatem, quod dæmones suggerunt: dicentes illud Esa. Incuruare vt transeamus. Esa.51.g

SECVNDA PARS XI. CAPITIS.

Dico ergo, nunquid sic offenderunt ut caderent? Text.

IN hac secũda huius capitis parte Apost. ostendit Iudæorum ruinam non esse caussam siue inuti-
lem, neque irreparabilem. Et primò ponit interrogationem, dicens: *Dico ergo, &c.* quasi dicat:
Dictum est & probatum quod cæteri Iudæi præter electos sunt excæcati, interrogo: Nunquid sic
offenderunt, vt caderent? id est, nunquid permisit Deus eos offendere solum vt caderent, & non
propter aliquã vtilitatem? Quod videtur esse contra bonitatem Dei, quæ tanta est, vt D. Aug. ait, In Enchir.
quod nunquam permitteret aliquid mali fieri, nisi propter bonum quod ex malo elicit. vnde quo Iob.34.e
ad casum Iob ait: Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis, & D. Ioan. Tene Apoc.3.c
quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Deus enim permittit aliquos cadere, vt eorum casus
sit aliorum salutis occasio. Alio modo potest sic exponi, id est, nunquid permissi sunt corruere, vt
vniuersi perpetuo lapsi absque remedio iacerent? scilicet, irreparabiliter. Et huic sensui apertissi-
mè seruit particula, sic, quæ in aliquibus codicibus non habetur. Hoc enim pacto legit D. Ambro.
Nunquid sic offenderunt vt curari non possent, sicut diabolum legimus cecidisse, simili modo le-
git tam D. Chrysost. quam Origenes.

Absit. Sed illorum delicto salus est Gentibus, ut illos æmulentur. Text.

FAmiliaris est Apostol. responsio, dum partem affirmatiuam per abominationem repellit. Et
primò iuxta primam expositionem, ostendit Iudæorum ruinam esse vtilem. ait ergo: *Absit*, vt
scilicet,

scilicet, sic offendere permiserit eos Deus, vt inutiliter caderent. Sed magis illorum delicto salus Gentibus facta est, scilicet occasionaliter. vnde & Christus dixit: Salus ex Iudæis est. Trinam vtilitatis rationem meditatur D. Thom. & alij, Gētibus ex Iudæorum delicto aduenisse. triplex enim delictum Iudæi commiserunt. Primum in occisione Christi, ex qua subsecuta est salus Gentilium per redemptionem sanguinis Christi, secundum illud: Non enim corruptibilibus auro & argento redempti estis, &c. Secundum delictum Iudæorum fuit repulsio doctrinæ Apostol. propter quam repulsam Apost. dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Sed quoniam repulistis illud, conuertimur ad Gentes docēdas: quæ doctrinam illorum cum gaudio susceperunt. Tertium delictum Iudæorum fuit excæcatio & impœnitentia, propter quam sunt modo omnes Gentes dispersi, vt D. Aug. ait, baiulantes legem, verúsque testamentum, cuius testimonio fulciuntur Christiani, ac suam stabiliunt fidem ad conuertendum Gentiles. Qui suspicari potuissent prophetias de Christo, quas fidei prædicatores inducebant de Christo esse conficτas, quæ probantur testimonio Iudæorū. vnde Psalmista: Deus ostēdit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequādo obliuiscantur populi mei: disperge illos in virtute tua. Sequitur, vt illos æmulentur. Et quia non dicit qui vel quos, & rom sit duplex æmulatio, scilicet indignationis & imitationis, potest hoc quatuor modis exponi. Vno modo vt Gentiles illi imitentur Iudæos in cultu vnius veri Dei. vnde Apost: Eratis in illo tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, &c. & alibi: Vos imitatores facti estis Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa: vel vt Gentiles æmulentur Iudæos, id est, indignentur contra eos propter incredulitatem ipsorum. vnde Psal. Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt. Vel vt Iudæi æmulentur imitantes conuersionem & fidem Gentilium, & finaliter omnis Israel saluus fiat, cum plenitudo Gentium intrauerit. Et sic impleatur illud: Ille erit in caput, & tu eris in caudam. Vel vt Iudæi æmulentur Gentiles, id est, contra eos ex inuidia turbentur, dum vident eorum gloriam ad Gentiles translatam. Verūtamen circa huiusmodi, à duplici errore cauendū est. Primo ne putemus gētes, viam salutis non potuisse ingredi nisi depulsis Iudæis: quasi Deus sic angustiauerit aditum ad se, vt non posset vniuersum humanū genus sinu infinitæ misericordiæ suæ excipere. Nam quamuis prædestinatorum numerus certus fuerit, vult tamen omnes saluos fieri. Ideo Christus salutis viam aperuit omni credenti, Iudæo primum & Græco. Ideo si nulli credere renuissent, omnes intrassent. Secundo cauendum est ne dicamus Deum excæcasse Iudæos, vt ingrederentur Gentiles, ne eum constituamus authorem mali. Malitia enim & duritia cordis Iudæorum in causa fuit incredulitatis eorum. Deus autem Iudæorum malo, quod ab ipsis ortum habuit, bene vsus est, prout in induratione Pharaonis vsus est ad exaltationem nominis sui.

1. Pet. 1. c — Act. 13. g — In narratione. — Psal. 58. — Ephe. 2. c — Psal. 118. — Deut. 28. c

Text. *Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ Gentium, quanto magis plenitudo eorum?*

PRosequitur hic Iudæorum consolationem, ne despondeant animo: ostendens casum eorum esse reparabilem: hoc autē in quarta parte locupletius explicat, sed hic interim triplici ratione præmonstrat. Primò ex vtilitate quam in hoc textu ponit, quæ talis est: Bonum est potentius ad inferendum vtilitatem quàm malum: Sed malum Iudæorum magnam vtilitatem Gentibus contulit. Ergo maiorem mundo cōfert vtilitatem bonum eorum. Et hoc innuit supposito quod prius dixit, quod eorū delicto salus Gentibus facta est. Nunc subsumit: Quod, pro sed, si illorum .i. Iudæorum delictum diuitiæ sunt mūdi .i. Gentilium: quia delictum s. Iudæorum redūdauit in spirituales diuitias Gentilium. Quoniam per mortem Christi huiusmodi crimine patratam, mundus vniuersus opulentissima Dei misericordia ditatus est. Et eorum diminutio, hoc est quod pro maiori parte reiecti sunt, & pauci ingressi, diuitiæ sunt Gentium: quanto magis plenitudo eorum locupletabit mundum? Et est argumentum à maiori ad minus. Nam si de malo quod per se aduersatur bono per accidentalem occasionem, diuina sapientia tantum eduxit bonum, quanto magis de bona eorum conuersione, quæ per se ordinatur in bonum, poterit mūdum ad optimum perducere statum. Tunc enim vterque populus absque vlla æmulatione iustitiam Dei percolēt. Et sic Deus si propter vtilitatem totius mundi permisit Iudæos delinquere: multo magis impleuit ruinas eorum propter totius mundi vtilitatem, & ideo tandem reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ fient.

Text. *Vobis enim dico Gentibus: Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, ut saluos faciam aliquos ex illis.*

ADducit hic secundam rationem ad probandum quod ruina Iudæorum non sit irreparabilis. Ratio talis est: Rerum desperatarum & irrecuperabilium non est prudentia, neque intentio, nec aliquis sapiēs curam suscipit, secundū illud: Est peccatum ad mortem, pro hoc nolo vt roget quis. At qui Apost. intendebat & sperabat aliquos ex illis saluos facere: igitur casus eorum nō erat irreparabilis: cum Apost. sapiens esset & spiritu Dei ageretur, ad suam explicādam intentionem dirigit sermonem peculiariter Gentibus, quamuis ab initio Epistolæ vsque hoc, vbi causam cōmunem agit fidei, omnes simul cōuersos alloquitur, sic dicens: omnibus qui sunt Romæ, &c. Hic vero singulariter Iudæorum salutem se procurare meminit, dicens: Vobis enim Gentibus, quandiu sum Gentium Apost. vestri curam geram vsque ad mortem: attamen ministerium meum honorificabo. Non quidem in his quæ ad secularem honorem & fastum pertinent: sed ornando ipsum bonis moribus, iuxta illud: In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros in multa patientia, &c. honorificabo etiam per supererogationem operum, ad quæ non teneor. vnde dicebat: Quæ est ergo merces mea? vt Euangelium Christi prædicans sine sumptu honorificabo: præterea ampliando solici-

1. Ioan. 5. c — Galat. 2. b — 1. Ti. 2. b — 2. Cor. 6. a — 1. Cor. 9. b

ſolicitudinem ad omnium ſalutem. vnde dicebat: Præter illa quæ extrinſecus ſunt inſtantia mea
quotidiana ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Propterea & hic dicit: Si quo modo ad æmulandum *Supra 9. a*
prouocem carnem meam, id eſt Iudæos, qui ſunt mihi cognati ſecundum carnem. & ideo ſequens
conſilium Eſa. dicentis. Carnem tuam ne deſpexeris: conabatur prouocare eos ad æmulandum bo *Eſa. 58. e*
na æmulatione, ad quam etiam Corinthios hortabatur, dicens: Aemulamini chariſmata meliora. *1. Cor. 12. d*
Nec in hoc excedebat menſuram regulæ, de qua Corinthiis ſcribens dicebat: Nos autem non in *2. Cor. 10. d*
immenſum gloriamur, ſed ſecundum menſuram regulæ, qua menſus eſt nobis Deus menſuram
pertingendi ad vos. Quia non ſic erat ei commiſſa cura Gentiliũ, quod fuerit ei prohibitum Iudęis
prædicare: ſed ex præcepto tenebatur Gentilibus prædicare. vnde dicebat: Si non euangelizaue- *1. Cor. 9. c*
ro, væ mihi eſt. Neceſſitas enim incumbit, ſcilicet, euangelizandi Gentilibus, quæ non incumbe-
bat euangelizandi Iudæis, niſi forte inter Gentiles habitantibus, ſed ſupererogando prædicare po-
terat eis, & in hoc myſterium ſuum honorificabat: Non quærens quod ei vtile erat, ſed quod mul-
tis, vt ſalui fierent. Ideo hic dicit, Vt ſaluos faciã aliquos ex illis. Nec eſt illi arrogantiæ adſcriben- *1. Cor. 10. g*
dum quod dicit: Saluos faciam. Nouerat enim proprium eſſe Dei ſaluos facere credentes. Ideo
intelligebat tanquam fidei miniſter colendo agrum dominicum, quemadmodum alibi dicebat:
Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit. *1. Cor. 3. b*

Si enim amiſsio eorum reconciliatio eſt mundi, quæ aſſumptio, niſi vita ex mortuis? *Text.*

Videtur hic explicatior repetitio eius quod dixerat: Si delictũ illorũ diuitiæ ſunt mundi, quan
to magis plenitudo eorũ? Hic enim ponit amiſsionem pro delicto eorum, & aſſumptionem
pro reconciliatione: alludens ad recompenſationem amiſsionis vnius amici, quæ fit dum vno per
dito plures acquiruntur. Sic Iudæorum caſus & ruina, quæ dicitur amiſsio, prout ſeruus qui ſub
cura domini refugit, eſſe dicitur amiſſus, plures ſeruos Deo occaſionaliter acquiſiuit. Poſtmodum
interrogat: Quæ aſſumptio, niſi vita ex mortuis? quæ verba D. Chryſ. & Orig. referunt ad reſurre-
ctionem vniuerſæ carnis in die iudicij: & poſſumus ſecundũ eos verba Apoſt. ſic interpretari: Si
amiſsio Iudæorum reconciliatio fuit reliqui orbis, conſequens eſt vt eorum aſſumptio (quæ Deo
trahente facienda eſt) vita ſit ex mortuis: id eſt, conſequens eſt vt Iudaiſmo ad fidem aſſumpto, ni-
hil reſtet niſi vt fiat reſurrectio vtilis. Vbi D. Chryſoſt. annotauit quod ſicut Iudæorum amiſsio
non fuit cauſa, ſed occaſio reconciliandæ Gentilitatis: ſic eorum aſſumptio erit occaſio reſurre-
ctionis generalis, in cuius declaratione Apoſt. miniſterium ſuum honorificauit. Nam finis euan-
gelij muneris eſt illa vniuerſalis cõuerſio. Poſſunt etiam hæc verba Apoſt. eſſe expoſitio huius quod
promiſerat, ſaluos faciam: & ſic intelligitur hic locus vita ex mortuis, de morte ſpirituali per pec
catum Iudæorum, & de vita per gratiam Gentium: vt ſenſus ſit: Si amiſsio illorum, id eſt, ſpiritua-
lis mors, reconciliatio, id eſt, vita ſpiritualis, fuit mundi, id eſt, Gentilium, qui faciebant maiorem
partem mundi: aſſumptio illorum erit reſuſcitatio ab eadem morte in ſimilem vitam. Quod cum
ego procurem, opto eos ſaluos facere: & ſic non reputo caſum illorum irreparabilem.

Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa: Et ſi radix ſancta, & rami. *Text.*

Tertiam hic rationem adiungit ad cõfirmandũ caſum Iudæorum non eſſe irreparabilẽ ex con-
ditione Gentis Iudæorũ: & hoc dupliciter. Primo ex parte Apoſtolorũ cum dicit, *Quod ſi deli-
batio ſancta eſt, & maſſa.* Dicitur autem delibatio id quod ex maſſa paſtæ ſumitur, quaſi ad proban-
dum guſtũ maſſæ, & ex illa delibatione fiebant olim collyridæ, quæ iubebãtur offerri. Sunt autem
Apoſtoli ex gente Iudæorũ aſſumpti, prout delibatio ex maſſa. Et ideo ſi Apoſtoli ſunt ſancti, con- *Leuit. 7. b*
ſequens eſt quod gens Iudæorũ ſit ſancta, ſecundum illud: Gens ſancta, populus acquiſitionis. Se- *1. Pet. 2. b*
cundò idem probat ex parte patriarcharum, qui comparãtur ad Iudæos, ſicut radix ad ramos. vn-
de Eſa. Egredietur virga de radice Ieſſe. Si ergo patriarchæ ſunt radix, & ſunt ſancti: Ergo & Iudæi
qui ex ipſis proceſſerunt ſunt ſancti. vnde Oſeas: Erũpet radix eius, vt libani ibunt rami. Et non in- *Oſea 14. b*
tendit Apoſt. hic loqui de actuali ſanctitate, nec oſtendere Iudæos incredulos eſſe ſanctos, ſed de
ſanctitate potentiali. Nihil enim prohibet eos reparari in ſanctitate, quorum patres, & quorũ filij
ſunt ſancti: vel poteſt dici quod illi ſunt ſpecialiter rami patriarcharũ qui illos imitantur, iuxta il-
lud, Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. Origenes hic nomine maſſæ & radicis, vnum domi- *Ioan. 8.*
num noſtrũ Ieſum Chriſtum concipit, qui eſt primitiæ reſurgentium, & radix renaſcentiũ in eius
membra. Et ſic: Si ille ſit ſanctus ſine macula, & rami ei inſiti fient participes ſanctitatis: quod au-
tem poſſunt inſeri inferius perſequitur. Si autem inſeri poſsint, non eſt irreparabilis caſus eorum.

TERTIA PARS VNDECIMI CAPITIS.

*Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, &
ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, noli gloriari aduerſus ramos.* *Text.*

In hac tertia huius capitis parte Apoſt. præſeruat Gentiles à vitio ſuperbiæ, quo gloriari & in-
ſultare poterant in Iudæos ex duabus partibus, ſcilicet, ex Iudæorum defectu, & ſua promotio-
ne. Ideo ait: *Quod ſi aliqui ex rami fracti ſunt.* quaſi dicat, Dictum eſt quod ſi radix eſt ſancta, & ra-
mi. Sed ſi aliqui ex ramis, id eſt, ex Iudæis fracti ſunt, id eſt, diuiſi eorum culpa à fide patrum, qui
comparantur radici, noli ſcilicet gloriari, quia & tu frangi potes. vnde Iob dicebat: Ramos eius *Iob. 15. b*
areſaciet flamma. Et Sap. Cõfringentur rami conſumpti. Secundò imminebat Gentilibus materia *Sap. 4. b*
gloriandi ex parte promotionis eorum, in locum Iudæorum. Promotio autem alicuius tanto con
ſueuit cum altius extollere in vanã gloriam, quanto viliori ſtatu eleuatur, iuxta illud: Propter tria *Prou. 30. e*
mouetur terra, & quartum quod ſuſtinere non poteſt per ſeruum cum regnauerit, &c. Ideo Apoſt.

ad deprimendum gloriam eorum, permittit abiectum statum de quo assumpti fuerant, dicens. *Tu*
Hier.17.a *autem*, scilicet Gentilis, cum oleaster, id est, siluestris olea, id est, sterilis & infructuosa, merito exci-
Matt.7.c dendus & in ignem mittendus, iuxta illud Matt.7. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,
excidetur, & in ignem mittetur. & Mirica in deserto qui traditus fueras in reprobum sensum & in
ignominiã carnis, plusquam belluinis moribus imbutus, idolis addictus viuebas, *Insertus es in illis*,
Iob 34.e id est, loco illorum, iuxta illud. Conteret multos, & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. *Et so-*
cius radicis factus es, id est, consociatus es patriarchis & prophetis, secundum illud, Multi venient ab
Oriente & Occidente, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Iacob, &c. Et per comparationem
ad Apostolos: *Et socius pinguedinis oliuæ factus es*. Oliua quidem dicitur ipsa Gẽs Iudæorum propter
Hier.11.c vniuersales fructus spirituales quos attulit. vnde Hier. Oliuam vberẽ, pulchram, fructiferam, spe-
Psal.51. ciosam vocauit Deus nomen tuum. & Psal. Ego sicut oliua fructifera in domo Dei. Sicut autem hu-
ius oliuæ radix sunt Patriarchæ & Prophetæ: ita & pinguedo huius oliuæ est abundantia spiritua-
Iudic.9.b lis gratiæ spiritus, scilicet quã præ omnibus Apost. habuerũt. vt Gloss. dicit. vnde oliua dicitur
Ephes.1.d citur: Numquid possum deserere pinguedinem meam. Sic Apost. Non est æquum nos derelinque-
re verbũm Dei. Sic ergo promoti sunt Gentiles ad societatem illius populi patriarcharum & Apo-
stolorum, vnde effecti sunt ciues sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum
1.Cor.3.b Apost. & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu. Licet ergo tu Gentilis has occa-
siones gloriãdi videaris habere, noli tamẽ gloriari & insultare aduersus ramos, id est, Iudæos: quia,
scilicet, non est bona gloriatio tua. *Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te.* Hic assignat
quare gloriari non debẽt, nec insolescere aduersus Iudæos, dicens: Quod si non obstãte hac admo-
nitione gloriaris, saltem ne Iudæi vsqueadeo sint tibi vituperio, eos existima tanquam tuum fun-
damentum, quo sustentaris. Considera ad repressionem gloriæ tuæ, quod non tu radicem portas,
sed radix te, id est, quod Iudæi nequaquam acceperunt à Gẽtilitate causam salutis, sed potius è cõ-
Ioan.4.c uerso: vnde Christus, Salus ex Iudæis est: vt pote tanquam ab illa sancta radice Abrahæ, cui promis-
sum est quod in ipso benedicendæ essent omnes Gentes. *Dices ergo: fracti sunt rami, ut ego inserar.* Hac-
tenus generalibus verbis deterruit Gentes à tumore superbiæ: Nunc verò rem apertius expedit, ob-
iectas eorum obiectiones refutando. Poterãt enim obiicere quod non ipsi, vt Iudæi, cecidissent, &
quod Deus Gentilitatem hoc honore prætulisset, quod Iudæos proiecisset, vt Gẽtes seruaret. Nul-
lus enim sustinet detrimentum rei nisi propter rem pretiosiorem & magis dilectam: quemadmo-
dum quis pluris facit caput quàm brachia, quæ pro tuitione capitis exponit periculo has obiectio-
nes hic proponit: quantum ad primam dicit: *Fracti sunt rami*, scilicet, Iudæi per incredulitatem: &
nos ex quo vocati fuimus, credidimus. quo ad secundam dicit, *ut ego inserar*, ex quo videtur quod
Malach.1.a Gentilitas est magis Deo accepta quàm Iudæa. quod videtur prophetasse Malachias, dicens: Non
est mihi voluntas in vobis: & munus non accipiam de manu vestra. Ab ortu autem solis vsque ad
Esa.64.b occasum magnum est nomen meum in gentibus. Et Esa. Parum est vt sis mihi seruus ad suscitan-
das tribus Iacob: Dedi te in lucem Gentium, &c.

Text. *Bene, propter incredulitatem fracti sunt, tu autem fide stas: noli altum sapere, sed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte non tibi parcat.*

Hic respondet obiectioni. Et primò assignat causam defectus Iudæorum & promotionis Gen-
tilium, dicens: Bene: quod aduerbium videtur esse verbum annuẽtis, non quod hoc illis con-
cedat iuxta eorum intentionẽ, sed fortasse fatetur illos habuisse occasionem sic cogitandi. Vel se-
cundum alios hæc vox *bene*, est interiectio renuentis aut ridentis: ac si dicat, probe seu pulchrè ar-
guis. Vel vt alij volunt, forsan concedit vti dixit, quod Iudæorũ delictũ occasio fuerit salutis Gen-
tium propter bonum vsum Dei. Non tamen quod illa fuerit causa finalis à Deo intenta, vt propter
salutem Gentiũ sponte sua proiecerit Deus Iudæos. vnde subiũgit causam fractionis ramorum, di-
cens: *Propter incredulitatẽ fracti sunt*. quia, scilicet, in Christũ credere noluerunt: Deus enim quãtum
Ioan.1.a in se fuit, eos seruare voluit. Misit enim illis filium suum, qui eis tãquam domesticis dilucide veri-
Ioan.8.f tatem tanquam lumen manifestauit: illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum:
Matt.11.d eam ob rem cõquerebatur quod cum veritatẽ illis diceret, non crederẽt: imò fecit inter eos signa
Matt.13.g & prodigia: quæ si facta fuissent in Tyro & Sidone, Gentiles illi pœnituissent & credidissent. & vt
D. Matth. ait: Propter incredulitatẽ illorum non fecit in illis plures virtutes. Deinde auffert Gen-
tibus aliam superbiæ ansam, dicens: *Tu autem*, non viribus tuis subnixus stas, sed fide: quia, scilicet,
misericordia Dei insitus es in fide Abrahę, à qua naturales filij defecerunt. Quinimo hæc insitio se-
cundum Origenem, non fuit facta secundum leges agriculturæ, secundum quas arbor sterilis non
inseritur fœcundæ ac preciosiori, sed surculus illius quæ fœcũda est, inseritur sterili agrestiq; sti-
piti. Nam insertus ramus est qui alimentum sterilis sua virtute in suam ipsius bonã conuertit sub-
stantiam: vnde fert fructus: Deus autẽ qui est fons vniuersæ bonitatis è cõuerso sterilẽ oleastrũ in-
seruit oliuę, vnde fructuosum exugeret succũ. Ideo subiũgit admonitionẽ: *Noli altũ sapere*, id est,
Infra 12.a noli de te vltra præsumere. Noli esse elato animo. Ideo infr. Nõ alta sapiẽtes. & Psalmista: Domine
non est exaltatum cor meum, neque elati oculi: *Sed time, ne*, scilicet tu frangaris per incredulita-
Prou.28.c tem, qui timor pertinet ad amorem castum. vnde Salomon: Beatus homo qui semper est pauidus.
Eccles.1.c Qui verò mentis est duræ, corruet in malum. & Sap. Timor Domini expellit peccatum. Secun-
dò assignat rationem suæ admonitionis, dicens: *Si enim Deus naturalibus ramis*, id est Iudæis, qui
ex naturali origine ex patriarchis descenderunt, non pepercit, quin eos frangi & in incredulita-
tem

tem labi permiserit, *Time ne forte nec tibi parcat.* quin,scilicet, te permittat per incredulitatem ex-
cidere. vnde Salomon: Zelus & furor viri non parcet in die vindictę. & Hiere. Non parcam nec mi Prou.16.d
serebor, vt non dispergam eos. In hoc ergo consistit solutio Apostol. quod cum aliquis videt se Hier.13.c
gratiam adeptum, alio cadente non debet extolli contra cadentem, sed magis timere sibi ipsi, quia
ipsa superbia est causa præcipitij. & timor est causa custodiæ & cautelæ.

Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderūt, seueritatē: in te autem bonitatem, si Text.
permanseris in bonitate: alioquin & tu excideris. Sed & illi si non permāserint in incredulitate, inseren
tur: potens est enim Deus iterum inserere illos. Nam & si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra
naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis qui secundum naturam inserentur suæ oliuæ?

HIc inducit Gentiles ad diligentem diuinorū iudiciorum considerationem. Et primò ostēdit
quod oporteat eos diligenter cōsiderare, scilicet bonitatem & seueritatē Dei. Bonitas in præ-
sentiarum idem significat quod benignitas vbertásque diuinæ misericordiæ, de qua supra: An di-
uitias bonitatis eius contemnis? Seueritas autem nihil vitij significat, sed censoriam iudicis graui- Supra 2.
tatem nihil de rigore remittētis, quę apud theologos dicitur iustitia vindicatiua. de hac Psal. Deus Psal.93.a
vltionum dominus, id est, æmulator vlciscens & vindictam faciens. ait ergo: Vide & considera v-
trunque. Prima enim consideratio tribuit spem, secunda timorem, vt ex prima vitetur despeatio,
& ex secunda præsumptio. Secundò ostendit in quibus & à quibus prædicta duo sunt consideran-
da. Primò à Gentilibus seueritatem & rigorosam iustitiam, in eos, scilicet Iudæos dicit esse consi-
derandam, quo modo permisit Deus eos sic cadere, & quo modo verificatum fuit illud Hiere. Præ- Thren.2.a
cipitauit Deus nec pepercit, omnia speciosa Iacob destruxit. Secundò ab eisdem dicit consideran
dam quam Deus in eos exercuit bonitatem, qua eos immeritos à fęcibus peccatorum liberauit, vt
vnusquisq; eorum dicere debeat cum Psalmista: Bonitatem fecisti cum seruo tuo Domine. Tertiò Psalm. 118.b
ostendit quo tēpore possunt hæc in prædictis cōsiderari, quia non immobiliter, sed sicut id quod
potest mutari in futurū. Et primò ostendit quantum ad Gentiles, dicens: Io te dico bonitatē Dei
operantem, ea conditione si permanseris in bonitate. vnde Christus: Manete in dilectione mea. Ioan.15.b
Alioquin si tu non dederis operam permanendi per timorem & humilitatem, & tu excideris. Per
hæc verba apertissimè ostendit ita salutem nostram esse munus Dei, vt tamen in nostra potestate
sit positum ei adiuuāri assentiēc & aduersari, siue permanere & non permanere in bonitate à Deo
nobis communicata. Quocirca quod ait, *Et tu excideris*, nihilominus hæc monitio ad singulos no-
strum pertinet. Catholica enim veritas contra Lutheranos (qui dicunt quod ad solos prædestina-
tos verè pertinet Euangelium, & quod tales nunquam verè excidunt, nec reprobi verè resurgunt)
est quod tam reprobi quā prædestinati sæpenumero sunt verè in gratia, à qua excidunt, & verè rur
sum in culpa, à qua verè resurgūt. vnde singuli admonentur ab Apostolo, Qui stat, videat ne cadat. 1.Cor.10.c
& alibi: Vide ne & tu tenteris. Et D. Ioan. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Secun Galat.6.a
dò ostendit idem quantum ad Iudæos, dicens: *Sed & illi si non permanserint in incredulitate, inseren-* Apoc.3.c
tur. Quamuis enim iniqui non vtantur auxilio Dei, prout iusti: quia tamen Deus illis præsto est, qui
non sese auertūt ab eo, & stat ad ostium & pulsat, dicere possumus quod licet in facultate peccato
ris non sit salus immediatè posita, hoc tamen in eius arbitrio situ est, vt auxilio diuino vtatur, quo
illam obtineat: & ideo ait, *Si nō permāserint in incredulitate*, id est, si non retineāt peruersum sensum,
& sequantur diuinā inspirationē, *inserentur*, scilicet, iterum, id est in statum suum restituentur, se-
cundū illud: Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamē reuertere ad me dicit dominus, & ego Hier.3.a
suscipiam te. Deinde probat dupliciter quod iterū inserētur. Primò ex diuina potentia: potens est
enim Deus iterū inserere illos, & ideo nō est desperandū. Nā vt Esaias ait: Nō est abbreuiata ma- Esa.59.a
nus Domini, vt saluare non possit. Secūdò idem probat per locum à minori ad maius, dicēs: Nam
& si tu Gētilis excisus es ex naturali oleastro, id est, ex Gētilitate, quę naturaliter erat infructuosa,
non quidē prout Dominus fecit naturam, sed secūdum quod corrupta est per peccatum. vnde Sa-
pient: Nequā est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum. & Apost. Eramus natura filij iræ. *Et con* Sap.[illegible]
tra naturam insertus es in oliuam bonam, id est, cōtra cōmunem cursum naturæ. Nō enim cōsueuit ra- Ephes.2.a
mus arboris infructuosæ inseri in bonā arborem, sed potius è cōuerso. Et sic quod ait contra natu
ram, nō crude prout sonat, intelligendū est. Nam Deus cui natura tanquā authori suo obediētissi-
mè paret, nihil agit contra naturam, neq; vim infert rebus. Dicimus enim esse naturale quod fit ab
agēte, cui naturaliter subditur patiens, quamuis non sit secundum naturā propriam patientis. Flu-
xus enim & refluxus maris est naturalis, eo quòd causatur ex motu lunæ, cui naturaliter subditur
aqua: quamuis non sit naturalis secundū formam aquæ. Ita etiam cum omnis creatura sit naturali-
ter Deo subiecta, quicquid facit Deus in creatura, potest dici naturale, licet nō sit naturale secun-
dum propriam & particularem naturam rei, in qua fit: puta cum cæcus illuminatur, & mortuus
suscitatur, quæ dicuntur opera supra naturam, sed non contra naturam proprie loquendo.

QVARTA PARS XI. CAPITIS.

Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, ut non sitis vobimetipsis sapiētes, quia cæcitas ex Text.
parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret.

IN hac 4. huius cap. parte Apost. clarè exprimit quid sibi circa pręmissa iudicia videatur. & pri-
mò ponit factum & intentionem suam. Induxi ad cōsiderandum bonitatem & seueritatē Dei.
Nolo enim vos ignorare fratres mysteriū hoc, quasi dicat, video quod nō potestis omnia capere myste
ria: hoc enim est perfectorum. vnde Christus dicebat: Vobis datum est nosse mysteriū regni Dei. Luc.8.b

1.Cor.14.d Verum tamen hoc mysterium nolo vos ignorare, quia huius mysterij ignorantia esset vobis damnosa. Si quis enim ignorat, ignorabitur. Secundò assignat suæ intentionis rationem, dicens, *ut non sitis vobismetipsis sapientes*, id est, vt non de sensu vestro præsumatis, & ex sensu vestro alios condemnantes & vos eis præferatis. vnde infra: Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Et Esa. Ve qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Deinde ponit mysterium quod intendit. Primò quidem quãtum ad casum particularium Iudæorum, cum dicit: *Quia cæcitas*, non vniuersaliter, sed ex aliqua parte, vt supra dictum est, addit, *contingit*, ne quis cęcitatis causam Deo ascriberet. Nihil enim aliud fecit quam permittere. Neque ait quod cæcitas contigit, vt plenitudo intraret, ne quis suspicetur Deum eos illo fine excæcasse: sed dicit *donec plenitudo Gẽtium*, id est, non solũ aliqui particulariter, sicut tunc conuertebãtur, sed vel in tota Gentilitate, vel in maiori parte Ecclesia fuerit fundata. Et sic donec designat terminum ingressus Gentilium ad fidem conuertendorum, qui dicuntur intrare quasi ab exterioribus & visibilibus rebus quas venerabantur, in speciali & voluntate diuina ad Deum, secundum illud: Introite in conspectu eius in exultatione. Et sic cum plenitudo Gentium intrauerit, cæcitas Iudæorum curabitur. vnde subdit: *Et sic omnis Israel saluus fiet*, non particulariter sicut nunc, sed vniuersaliter omnes vel maior pars, secundum illud: Saluabo eos in domino Deo suo. & illud: Reuertetur & miserebitur nostri. Et hoc vocat mysterium quod cæcitas Israel non est perpetua, vt Gentes poterant opinari, sed temporaria, quæ ex inuidia & indiscreto zelo legis processerat, vt D. Ambr. ait.

Infra 12. d; Esa. 5. e; Psalm. 99. a; Osea 1. b; Mich. vlt. d

Text. *Sicut scriptum est: Veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me testamentum cum abstulero peccata eorum.*

Esa. 59. d CONfirmat hic assertam sententiam de salute Iudæorum authoritate. ait ergo: Dico quod omnis Israel saluus fiet, sicut scriptum est in Esa. vbi nostra trãslatio habet: Et timebunt qui ab Occidente nomen Domini: & qui ab ortu solis gloriã eius, cum venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus domini cogit. Et venerit ad Sion redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob. Hoc fœdus meum cum eis, dicit dominus. Quæ quidem verba manifestè indicant conuersionem Israelis in verum Iacob. Apostolus autem more suo citat secundum translationem septuaginta. Et tangit tria. Primò Saluatoris aduentum, cum dicit, *Veniet ex Sion*, id est, ex populo Iudæorum, qui significatur per Sion, quæ erat arx Hierusalem metropolis Iudææ. vnde Zacha. Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalem: Ecce rex tuus venit, &c. & Christus: Salus ex Iudæis est. Vel dicit ex Sion eum venire, non quia sit ibi natus, sed quia doctrina eius inde exiuit in vniuersum, per hoc quod Apostoli in cænaculo Sion, Spiritum sanctum receperunt. vnde Esa. De Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem. Secundo ponit salutem per Christum Iudæis oblatam dicens: *Qui eripiat & auertat captiuitatem à Iacob.* Quæ verba possunt referri ad liberationem à pœna secũdum illud: Auertet dominus captiuitatem plebis suæ, vel vtrunque refertur ad liberationem à culpa. Sed dicit, *Qui eripiat*, propter paucitatem & difficultatem. Quia pauci tunc & difficulter quasi cum quadam violentia conuertũtur, iuxta illud: Quasi si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ: sic eruentur filij Israel. Dicit autem: Auertet impietatem à Iacob, ad ostendendum facilitatem conuersionis Iudæorum in fine mundi. vnde Micheas: Quis Deus similis tui, qui aufers iniquitatem & transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ, quæ translatio peccati fieri non poterat per testamentum vetus. Quia vt dicit Apost. Impossibile est sanguine taurorum aut hircorum auferri peccata, & ideo propter imperfectionem antiqui promittitur eis nouum. Quare subdit: Et hoc illis à me testamentum. Propheta dicit fœdus, quod idem est. Hier. verò ait: Feriam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum, quod quidem habebit efficaciam ad remissionem peccati per sanguinem Christi, secundum illud: Hic sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. & Micheas: Deponet iniquitates nostras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata mea.

Zach. 9. b; Ioan. 4. e; Esa. 2. a; Psalm. 13. e; Amos 3. e; Mich. vlt. d; Hebr. 10. a; Heb. 10. e; Hier. 31. f; Matt. 26. c; Mich. vlt. d

Text. *Secundum euangelium quidem inimici propter uos, secundum electionem autem, charissimi propter patres.*

De prædestin. sanct.

HAEc verba Diuus Augustinus dicit esse corollarium proximæ conclusioni de futura salute Iudæorum appensum, & ipsius conclusionis confirmatiuum, & expositiuum. Nempe quod Iudæi inimici nostri facti sunt secundum Euangelium quidem, quantum pertinet ad Euangelij doctrinam, quam impugnat, *propter uos*, id est in vestram vtilitatem cedit, vt supra dictũ est. vnde Christus: Veruntamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc, & interficite ante me. Vel secundum Euangelium inimici propter vos: quia eorum inuidia, qua Christum occiderunt, & nos ac Euangelij doctrinam repellunt, in commodum & vtilitatem vestram & Euangelij promulgationem cedit. Quia occasione talis inimicitiæ & repulsionis Euangelium vbique diffunditur. vnde Apostolus: In verbo veritatis Euangelij quod peruenit ad vos, sicut in vniuerso mundo est, & fructificat & crescit. Sed secundum electionem sunt charissimi propter patres. Hoc referendum est ad electos: quia superius Apostolus dixit: Quia quod quærebat Israel, hoc non est consecutus: eosdem hic vocat inimicos. De quibus ante dixerat: Electio autem consecuta est: eosdem nũcupat amicos propter patres. Origenes autem & Diuus Hierony. ex huiusmodi dictis Apostol. colligunt responsum aduersus Gentes, & dicunt: Quod quanuis Iudæi sint inimici nostri secundum Euangelium, hoc est, in receptione Euãgelij, quod impugnant propter vos, eo quòd occludere vobis contendunt salutis viam, qua de re nos illis repugnare tenemur. Sunt tamen nihilominus diligendi secundum electionem propter patres, quos Deus dilexit, & semen

Luc. 19. d; Coloss. 1. a; Supra ibid. b

eorum elegit iuxta illud: Dilexit patres tuos, & semen eorum post eos. Quod non est sic intelligen- *Deut. 4. f*
dum quod merita patrum præuisa fuerint causa electionis filiorum. Sed quia Deus ab æterno ele-
git gratis & patres & filios: hoc tamen ordine quodam, vt filij propter patres consequerentur salu-
tem propter quandam abundantiam diuinæ gratiæ & misericordiæ: quæ talis fuit patribus exhibi-
ta, vt propter promissiones eis factas filij saluarentur. Nec est aliqua repugnantia si dicantur ini- *Psal. 118. d*
mici & charissimi respectu diuersorum: iniquos enim odio habemus propter iniquitatem, illis ta-
men propter naturam optamus precamúrque salutem: & sic Apostol. docet eos sic esse repreben-
dendos, vt eorum optemus & procuremus salutem.

Sine pœnitentia enim sunt dona & uocatio Dei. *Text.*

Hic excludit quandam euasionem quam posset aliquis afferre & dicere: Quia etsi Iudæi olim
fuerint charissimi propter patres, tamen inimicitia quam contra euangeliũ exercent, impe-
dit ne in futurum saluentur. Veruntamen hanc euasionem Apost. euacuat, dicens: *Sine pœnitentia*
sunt dona & uocatio Dei, quasi dicat. Quod Deus aliquibus donet, vel aliquos vocet, hoc est sine pœ-
nitentia, quia de hoc Deum non pœnitet, secundũ illud: Triumphator Israel non parcet, nec pœ- *1. Reg. 5. f*
nitudine flectetur. & Psalmista: Iurauit dominus, & non pœnitebit eum. Si obiiciatur illud: Pœni- *Psal. 109. a*
tet me fecisse hominem. Et illud: Loquar de gente, & de regno, vt ædificẽ & plantem illud. Si fece- *Gene. 6. b*
rit malum coram oculis meis, pœnitentiã agam super bonum quod locutus sum vt facerem ei. Di- *Hiere. 18. b*
cendum quod sicut Deus dicitur irasci, non propter hoc quod in eo sit commotio iræ, sed quia ad
modum irati se habet quantũ ad effectum punitionis: ita quandoque pœnitere dicitur, nõ quasi in
eo sit pœnitentiæ cõmutatio, sed quia ad modum pœnitentis se habet, dum mutat quod fecerat. Si
adducatur illud: Tollite ab illo talentũ, & date illi qui habet decem talenta: vbi quod datum erat, *Matt. 25. c*
aufertur. Multos etiam in gratiam suam recipit, quos rursus expoliat, vt Iudam & similes: ergo ali-
quando Deum pœnitet collati beneficij. Dicendum quod ibi non est mutatio ex parte Dei, sed est
mutatio hominis qui gratiam Dei abiicit, secundum illud: Contẽplantes ne quid desit gratiæ Dei. *Heb. 12. d*
Simile est in sole, qui absq; sui variatione diuersimodè operatur successiue in oculis aliter & aliter
dispositis. vnde D. August. Oculis ægris odiosa est lux, quę puris est amabilis. Potest etiam quod hic
dicitur aliter intelligi, vt dicamus, quod dona Dei quæ dantur in baptismo, & vocatio qua bapti-
zatus vocatur ad gratiam, sunt sine pœnitentia hominis baptizati: quod quidem hic inducitur, ne
quis desperet de futura Iudæorum salute, propter hoc quod non videntur de peccato suo pœnite-
re. Si obiiciatur id quod D. Petrus ait: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum. Di- *Act. 2. f*
cendum quod duplex est pœnitentia, quædã interior quæ dicitur virtus moralis: qua quis interius
dolet de offensa, & talis pœnitentia exquiritur à baptizato: quia vt D. August. in libr. de pœniten. *Lib. de pœnitentia.*
ait: Nemo suæ voluntatis arbiter constitutus potest nouam vitam inchoare, nisi veteris vitæ eum
pœniteat, alioquin fictus ad baptismum accedit. Alia est pœnitẽtia sacramentum, quæ vltra displi-
centiam de peccatis importat confessionem & satisfactionem, quæ à baptisato non exquiruntur:
quia per gratiam baptismalem liberatur homo non solum à culpa, sed etiam à tota pœna per vir-
tutem passionis & mortis, cui plene conformatur, vt dictum est. vnde Aposto. alibi: Per lauacrum *Supra 6. d*
regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde. Si obiiciatur quod cla- *& 8. d*
ues Eccles. & omnia alia sacramenta operantur in virtute passionis Christi: ergo etiam omnia alia *ad Tit. 3. b*
sacramenta liberant hominem à culpa & tota pœna. Ad hoc respondet Apost. in prædicta autho-
ritate, dicens: quod passio Christi operatur in baptismo per modum cuiusdam generationis, quæ
requirit vt homo priori vitæ totaliter moriatur, ad hoc vt nouam vitam accipiat. Et ideo tolli-
tur in baptismo totus reatus pœnæ, qui pertinet ad vetustatem prioris vitæ. Sed in aliis sacramen-
tis operatur virtus passionis Christi per modum sanationis, vt in pœnitentia. Sanatio autem non
requirit vt omnes infirmitatis reliquiæ auferãtur, & eadem est ratio in aliis sacramẽtis. Nec obstat
quod illi qui baptizabãtur à D. Ioanne Baptista, cõfitebantur peccata sua: quia baptismus Ioãnis *Matth. 3. b*
erat baptismus pœnitentiæ. Quia accipiendo illum quodammodo profitebantur se pœnitentiam
accepturos pro peccatis: ideo conueniens erat vt confiterentur, vt secundum mensuram delicti
eis pœnitentia statueretur. Sed baptismus Christi est baptismus omnium peccatorum, ita quod
non restat aliqua satisfactio pro peccatis præteritis, vt dictum est.

Sicut enim aliquãdo & uos non credidistis Deo, *nunc autẽ misericordiã consecuti estis propter incredulitatẽ* *Text.*
illorum, ita & isti nunc non crediderunt in uestram misericordiã, ut & ipsi misericordiam consequantur.

Adhibet hic postremam conclusionis confirmationem, à simili & à minori ad maius: ait ergo,
dixi quod omnis Israel saluus fiet, licet nũc sint inimici. *Sicut enim*, id est, quemadmodũ vos,
scilicet Gentiles, *aliquando non credidistis*, iuxta illud: Eratis illo tempore sine Deo in hoc mundo. *Ephes. 2. c*
Nunc autem misericordiam consecuti estis: & hoc *propter eorum incredulitatem*, quæ fuit occasio vestræ
salutis, vt dictum est. *Ita & isti*, scilicet Iudæi *nunc*, scilicet tẽpore gratiæ, *non crediderunt in uestram*
misericordiam, id est, in Christum: per quem vos misericordiam consecuti estis, iuxta illud: Secundũ *ad Tit. 3. b*
misericordiam suam saluos nos fecit, vel non crediderunt, quod in vestram misericordiam cessit,
vt & ipsi misericordiã consequantur, vt prædixit Esa: Miserebitur Deus Iacob. Vel non credide- *Esa. 14 b*
rũt, vt per vestri æmulationem peruenirent in vestram misericordiam. Ergo sedes argumenti: Si id
quod minus videtur inesse, inest: & id quod magis: sic deducẽdo: Si incredulitas Iudæorum quæ de
se perniciosa est, facta est vobis commoda, puta medium occasionale, vt euocaremini ab incroduli-
tate (quæ erat vobis tanquam natiua siue naturalis) ad fidem: Multo maioris virtutis medium

 erit ve

erit vestra fides, quæ de se est lux mundi, vt Iudæi ab incredulitate, quæ eis est accidentalis: quia primo crediderunt, reuocentur in suam tanquam natiuam fidem. Appellamus natiuam incredulitatem Gentium, & natiuam fidem Iudæorum, ea significatione, qua Aposto. Gentes natura oleastrum, Iudæos autem naturales ramos.

Text. *Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur.*

HIc assignat rationē prædictæ similitudinis: quia, scilicet Deus, voluit vt sua misericordia in omnibus reluceret: & hoc est quod dicit, *Cōclusit enim Deus*, id est, cōcludi permisit *omnia*, id est, omne hominū genus tam Iudæos quam Gentiles, *in incredulitate*, sicut in quadam cathena erroris:
Sap. 17. d juxta illud: Vna cathena tenebrarum omnes erant colligati, vt omnium misereatur, secundū illud:
Sap. 11. d Misereris omnium domine. Quod intelligendum est vt sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. Ideo autem vult Deus omnes per suam misericordiam saluari vt hu-
Ose. 13. a milientur, & suam salutem non sibi sed Deo ascribāt, secundū illud: Perditio tua ex te Israel, tantum in me auxilium tuum. Si enim totus Iudaicus populus de improuiso lumen fidei suscepisset, ansam habuisset dicendi quod merito legis à se tandiu obseruatæ promeruisset salutem, quæ illi erat velut hæreditarium ius. Igitur vt omnes mortales in vniuersum æquarentur, permissi sunt in incredulitatem corruere. Simili modo & ratione totum humanum genus reum constituit, dicēs:
Supra 3. c Vt omne, inquit, os obstruatur, & subditus fiat omnis mūdus Deo. Et ad Galat. Conclusit scriptu-
Galat. 3. d ra omnia sub peccato, vt promissio Iesu Christi daretur credentibus.

QVINTA PARS XI. CAPITIS.

Text. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei.*

APost. in præcedentibus conatus est assignare rationem diuinorum iudiciorum, cur tam Gentes quàm Iudæi post incredulitatem misericordiā consequūtur. In hac verò quinta huius capitis parte ad hæc inuestiganda insufficiēter se recognoscens, exclamando diuinam excellentiam admiratur. Quæ admiratio pulcherrima & optimè apposita est, non solum huic postremæ sententiæ, verum & negatio totius prædestinationis & reprobationis, quod in hac tertia huius epistolæ parte à calce, scilicet, octaui capitis, hucusque pertractauit. Hac admiratione Apost. significare curauit ita se docuisse mysterium prædestinationis, reprobationis, vocationis Gentium, cæcitatis Iudæorum, & finalis salutis ipsorum, vt nemo tamen arbitraretur ad supremam causam materiā resoluendo retulisse: cum sit admiratione potius contegenda, quā nimia elocutione adennda. Et primò admiratur excellentiam diuinæ Sapientiæ secundū se consideratæ, dicens: *o altitudo*, id est, pro-
Eccle. 7. d fuoditas & impenetrabilis abyssus, prout puteus dicitur altus, & altum mare. vnde Sapiens: Alta
Hier. 17. b profunditas, quis inueniet eam? Et Hiere. Solium gloriæ altitudinis à principio. Hæc autem altitudo attenditur quantum ad tria. Primò quantum ad rem cognitam, inquantum Deus seipsum cognoscit. Secundò quantum ad modum cognoscendi: quia per seipsum se & omnia alia cognoscit.
Psal. 101. c vnde Psalmista. Prospexit de cælo sancto suo, dominus de cælo in terram aspexit. Tertiò quātum
Eccle. 23. c ad certitudinem cognitionis, quia vt Sapiēs dicit: Oculi Domini multo plus lucidiores super solem. Secundò admiratur excellentiam diuinæ cognitionis, quantum ad eius plenitudinem, cum
Esa. 33. b dicit: *diuitiarum*. de quibus Esa. Diuitiæ salutis sapiētia & scientia: quæ quidem plenitudo attenditur in tribus. Primò in multitudine cognitorū: quia scilicet omnia nouit, iuxta illud: Domine tu
Ioh vlt. f. omnia scis. & illud: In ipso sunt omnes thesauri sapientiæ Dei absconditi. Secundò quantum ad
Coloss. 2. a facilitatem cognoscendi: quia statim omnia intuetur sine inquisitione & difficultate, iuxta illud:
Heb. 4. d Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Tertiò quantum ad copiam cognitionis, quia eam omni-
Iacob. 1. a bus communicat affluēter. vnde D. Iacobus: Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter. Tertiò admiratur diuinam excellentiam, quantum ad perfectionem, cum
Iob 12. c dicit: *Sapientia & scientia Dei*. Habet enim sapientiam de diuinis, & scientiam de rebus creatis. vnde Iob: Apud ipsum est fortitudo & sapientia. Qui scit vniuersa, nouit eam.

Text. *Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius?*

HIc ostendit excellentiam diuinæ sapientiæ & scientiæ, per cōparationem ad intellectum nostrum. Et primò quantum ad sapientiam, ad quam pertinet iudicare & ordinare. vnde dicit, Quam incōprehēsibilia sunt iudicia eius. Quia, scilicet homo non potest comprehēdere rationes diuinorū iudiciorū, quæ in diuina sapientia latent. Aduertendū tamen quod res dicitur bifariam comprehendi. Vno modo quando cognoscitur, quantum secundum suam naturam cognoscibilis est. Cum ergo Deus sit infinitæ substantiæ & essentiæ, infinito modo cognoscibilis est, atque adeo à se solo comprehensibilis. Et quia quicquid est in ipso, est sua simplicissima essentia: hinc est quod quicquid habet est simpliciter incomprehensibile, quod hic de eius iudiciis affirmat Aposto. Alio modo dicitur res comprehensibilis, eo quod apprehenditur & tenetur. Tenet namque prædā Vertagus, licet non totam ambiat bestiolam. Hoc pacto beati comprehendunt Deum comprehensio-
1. Cor. 9. d ne illa qua terminatur spes, iuxta illud: Sic currite, vt comprehendatis. Sed illa comprehensio non
Iob 11. b vetat quin Deus sit simpliciter incomprehensibilis, eiúsque pariter iudicia. vnde Iob: Forsitan ve-
Psalm. 35. b stigia Dei comprehendes, & omnipotentem vsque ad perfectum reperies. & Psalmista, Iudicia tua abyssus multa. Secundò quantum ad scientiā, per quam in rebus operatur. vnde subdit, *& inuestigabiles*, id est, non perfectè ab homine vestigabiles, *uiæ eius*, id est, processus eius, quo in creaturis operatur. Verè enim dicuntur & sunt viæ eius inuestigabiles, id est, imperscrutabiles: siue ad rationes iudicij id referas, siue ad rationes externarum rerum, quæ à Deo prodeunt. Et quamuis inuesti-

go à

go, à quo inuestigabilis deducitur, affirmatoria vox sit: hic tamen negatiue accipitur, id est, non ve
stigabiles: eo enim quod dixit incõprehẽsibilia negatiue, palam est etiã negatiue dixisse inuestiga-
biles. Et quamuis ipsæ creaturæ sint homini notæ, tamen modi quibus Deus in creaturis operatur, Psal. 76. d
ab homine comprehendi non possunt. vnde Psalm. In mari via tua, & in aquis multis vestigia tua
non cognoscentur. Et Iob: Per quam viam spargitur lux.

Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis cõsiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Iob 38. a

Confirmat hic quæ dixit de incomprehensibilitate iudiciorum Dei, & inuestigabilitate viarum
eius: & ad hoc inducit duas authoritates, quarum prior est Esaiæ, cuius litera secundum no- Esa. 40. d
stram translationem habet. Quis adiuuit spiritum Domini, aut consiliarius eius fuit? Sed Aposto.
more suo recitat secundum translationem Septuaginta: Quis cognouit sensum Domini, aut quis
consiliarius eius fuit? quæ idem sonat. Qui enim consilium ab alio petit, adiuuari ab alio eius pru
dentiã petit, & mentem suam ei manifestat & patefacit. Quapropter idem est ab alio tuum iuuari
spiritũ, & tuum ab eo cognosci sensum: & ideo cum dicit, *aut quis consiliarius eius fuit*, est prioris in-
terrogationis expositio. Alia authoritas est Iob in persona Dei loquentis: Quis ante dedit mihi, Iob. 41. a
vt reddam ei? loco cuius hic dicitur: aut, quis prior dedit illi & retribuetur ei? In his autem verbis
& sequentibus Apost. facit tria: Primò ponit excellentiam diuinæ sapientiæ per comparationem
ad intellectum nostrum, dicens: Assertum est quod incomprehensibilia sunt iudicia Dei, &c. Quis
enim cognouit sensum, id est, intellectum Domini, per quem iudicat, & operando procedit? quasi
dicat nullus, nisi eo reuelante. vnde Sap. Sensum tuum quis scire poterit, nisi tu dederis sapiẽtiam, Sapien. 9. d
& miseris spiritum sanctum tuum de altissimis. Et Apost. Quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus 1. Cor. 2. a
Dei: nobis autem reuelauit Deus spiritum suum. Secundò ostendit excellentiam diuinæ sapientiæ,
prout in se habet altitudinem, quæ est supremi principij, ad quod duo pertinent. Primò quod non
sit ab alio. Secundò quod omnia alia sint ab eo. Quod autem diuina sapientia non pendeat ab al-
tiori principio, ostendit dupliciter: Primò per hoc quod non est instructa alieno cõsilio. vnde di-
cit, aut quis consiliarius eius fuit? q.d. nullus. Ille enim consilio indiget, qui non plene cognoscit
qualiter sit agendum. Quod Deo, qui omnia simplici intuitu videt, penetrat & iudicat, non conue
uenit. vnde Iob: Cui dedisti consilium, forsitan ei qui non habet sapientiam. & Hier. Quis affuit in Iob. 26. a
consilio Domini. Secundò per hoc quod non est adiuta alieno dono. vnde subdit, *aut quis prior de-* Hier. 23. d
dit illi, & retribuetur ei? quasi prius danti. q.d. nullus. Non enim potest homo dare Deo nisi quę ac-
cipit ab eo, iuxta illud: Tua Domine sunt omnia, & quod de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et 1. Paralip. 29. d
Iob: Porrò si iuste egeris, quid donabis ei: aut quid de manu tua accipiet? Iob 35. b

Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Text.

Hic ostendit altitudinem Dei esse primi principij, eo quod ab ipso sunt omnia. Et primò osten-
dit eius causalitatem dicẽs: Rectè dixi quod nullus prior dedit illi, quia ex ipso, & per ipsum,
& in ipso, sunt omnia: & ita nihil potest esse nisi ab eo acceptum. In his verbis est elegantissima
non solum clausulæ præcedentis comprehensio, verum etiam peroratio totius causę de fide, de gra
tia Christi, de virtute Euangelij: de quibus à principio statim Epistolæ constituere proposuit, in
illis propositam nobis esse nostram salutem, hanc veritatem sic concludit, vt postrema sententia
sit, Deum esse optimum authorem, tam naturalium bonorum, quam supernaturalium, eundémque
absque vlla dependentia: cuiusuis alius generis causæ quæ sit illi vel materia, vel exemplar, vel mi-
nister, vel adiutorium in ipsa rerum creatione. Ad designandum autem causalitatem vtitur tribus
propositionibus, quæ sunt ex, per, & in. Hæc præpositio, ex, donotat principium motus, quod
potest esse triplex. Primum est agens. Secundum est ipsa materia. Tertium est priuatio, à qua inci-
pit motus. Dicimus enim cultellum fieri ex fabro, ex ferro, & ex non cultello. Vniuersitas autem
creaturarum non est facta ex præexistenti materia: & ideo hoc in loco hæc præpositio, ex, non di-
cit causam materialem: non enim omnia creata facta sunt ex aliquo, sed dicuntur esse ex opposito,
scilicet ex nihilo: quia nihil erant antequam crearentur. vnde Sap. Ex nihilo nati sumus. Aduer- Sapien. 2. a
tendum tamen quod hęc præpositio, de, easdem causas seu principia designare videtur: hoc tamen
superaddit quod semper denominat consubstantialem. dicimus enim cultellum esse de ferro, non
autem de artifice. Cum igitur filius in diuinis procedat à patre, vt ei cõsubstantialis, dicimus filiũ
esse de patre. Creaturæ verò non procedunt à Deo tanquam ei consubstantiales, vnde non dicun-
tur esse de ipso Deo, sed ex ipso. Hæc autem præpositio, per, designat causam operationis. Verum
quia operatio est medium inter faciens & factum, hæc præpositio potest dupliciter causam opera-
tionis designare: vno modo secundum quod operatio exit ab operante. Hoc autem aliquando est
forma accidentalis, prout dicimus quod ignis calefacit per calorem. Aliquando vero est aliquod
superius agens, vt cum dicimus, quod homo generat per virtutem solis, vel potius Dei. Sic igitur
omnia dicuntur dupliciter per ipsum: vno modo sicut per primum agens, cuius virtute omnia alia
agunt. vnde Salomon: Per me Reges regnant. Alio modo inquantum eius sapientia, quæ est eius Prou. 8. b
essentia, & per quam Deus omnia fecit, secundum illud: Dominus sapientia fundauit terram. Alio Prouer. 3. c
verò modo hæc præpositio (per) designat causam operationis, non quidem prout exit ab operãte,
sed secundum quod terminatur ad opera, prout dicimus quod faber facit cultellum per martel-
lum: quod non est sic intelligendum, quod martellus sic cum fabro operetur, sicut in prioribus
intelligebatur. Sed quia cultellus fit ex operatione fabri per martellum. Et ideo dicitur quod hæc
præpositio, per, quandoque designat authoritatem, prout dicimus quod Balliuus operatur per re-

 gem, id

gem, id est per regis authoritatem: quandoque vero designat instrumentum, vt cum dicimus quod
rex operatur per consiliarios, tanquam ministros & instrumenta: Deus autem operatur per suam
simplicissimā essentiam, quæ est virtus infinita atque etiam exemplar, in quo omnes rationes lu-
cent, ac ideæ rerum vniuersarum. Et ideo excludit alienam authoritatem, ac omne genus iuuami-
nis & instrumenti in prima eorum conditione. Nam post rerum creationem in dispositione & gu
Ioan.1.a bernatione Deum vsum fuisse ministris nihil prohibet. Et secundum hunc modum omnia dicun-
tur per ipsum facta. Cum autem dicimus omnia facta esse à patre per filium, non est intelligen-
dum quod pater habeat à filio hoc quod facit res, sed potius quia virtutem faciēdi filius accipit à
patre, non tamen instrumentalem aut diminutam, sed principalem & æqualem, ac eandem. vnde
Ioan.5.c dicebat Christus, Quæcunque pater facit, hæc similiter & filius facit: vnde licet omnia sint facta à
patre per filium, non tamen filius est instrumentum vel minister patris. Hæc præpositio (in) tri-
plicem habitudinem causæ designare potest. vno modo designat causam materialem, vt cum dici-
mus animam esse in corpore, & formā in materia: & sic non intelligitur quod omnia sint in Deo,
quia ipse non est causa materialis rerum. Alio modo designat habitudinem causæ efficientis, in cu
ius potestate est effectus suos disponere. Et secundum hoc omnia dicuntur in ipso Deo, secundum
Psal.94.a quod omnia in eius potestate & dispositione consistunt, iuxta illud: In manu eius sunt omnes fines
Act.17.f terræ. & illud: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Tertiò & potissime designat habitudinem
Prou.16.a causæ finalis: quia in ipsum referuntur omnia quæ ab ipso fiunt, vnde Salomon: Vniuersa propter
Colos.1.c semetipsum operatus est dominus. Et sic omnia dicuntur esse in Deo, sicut in bonitate cōseruante.
vnde & Apost. Omnia in ipso constant. Quod autem dicit, omnia, est absolute accipiendum, pro
omnibus quæ habent verum esse. Nam peccata quæ non habent verum esse, inquantum peccata
sunt & pro formali, nihil sunt secundum D. August: Ideo non sunt in ipso. Quicquid tamen enti-
tatis est in actu peccati, est à Deo. Sic igitur secundum præmissa omnia sunt ex ipso scilicet Deo,
prout ex prima operatrice potentia. Omnia sunt per ipsum, inquantum omnia facit per suam sa-
pientiam. Omnia sunt in ipso, sicut in bonitate conseruante. Hæc autem tria, scilicet, potentia,
sapientia, & bonitas, communia sunt tribus personis. vnde hoc quod dicitur ex ipso, per ipsum,
& in ipso, potest attribui cuilibet trium personarum. Quæ tamen potentia, quæ habet rationem
principij appropriatur patri, qui est principium totius diuinitatis: Et Sapientia filio, qui procedit
vt verbum, quod nihil aliud est quàm sapientia genita. Bonitas verò appropriatur spiritui sancto,
qui procedit vt amor, cuius obiectum est bonitas. Ideo appropriādo dicere possumus: Ex ipso, sci-
licet, patre: per ipsum, scilicet, filium: in ipso, scilicet spiritu sancto, sunt omnia.

Text. *Ipsi gloria in secula seculorum, Amen.*

HIc ostendit Dei dignitatem, quæ cōsistit in his quæ præmissa sunt. Nam eo quod ex ipso, per
ipsum, & in ipso, sunt omnia, debetur ei honor, reuerentia, & subiectio à creatura. vnde per
Malac.1.b Malachiam dominus: Si ego pater, vbi honor meus? Prout Christo ratione redemptionis debetur
Philip.2.b genuflexio. vnde Apost. Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Ex eo vero quod Deus non acce-
1.Cor.4.b pit ab alio nec consilium, nec donum, debetur ei gloria. Illi enim propriè debetur gloria, qui de
se habet quicquid habet. vnde per contrarium ait Apostol. Si accepisti, quid gloriaris, quasi non
Esa.42.b acceperis? Ideo Deus per Esa. Gloriam meam alteri non dabo. Vltimò ponit eius æternitatem cum
dicit: *in secula seculorum.* Seculum accipi solet pro curriculo centum annorum, quo plurimū tem-
pore durare potest longissima vita hominis. Accipitur nihilominus pro toto tempore huius mor-
talis vitæ. Ita enim distinguimus inter hoc seculum, & futurum. æternitas verò nō dicitur proprie
seculum, quia ibi non est successio neque reuolutio, sed est perpetua vnáque & inuariata duratio.
Dicitur autem seculum seculorum, id est, duratio, quæ eminenti virtute continet omnia secula,
& durationes incorruptibilium rerum, quæ continent secula corruptibilium rerum. Et præcipue
ipsa Dei æternitas potest dici seculum seculorū pluraliter, licet sit vna & simplex duratio, propter
multitudinem & multiplicitatem contentorum, vt sit sensus, in secula cōtentiua seculorum. Ad-
dit autem ad confirmationem, *Amen*, quæ est dictio Hebraica, aliquando significans idem quod
Matth.6.a ita est, vt cum dicitur: Amen dico vobis. Aliquando idem quod ita fiat, Ibi dicet omnis populus
Psal.105.e amen, amen, id est, fiat, fiat. Et vtroque modo hic apte accipi potest. Nam & ita est quod, Deo est
honor & gloria perpetua. Et idem solemus illi precari, vt sit nomen domini benedictum in secula.
Sicut & vbi Apostol. ait: ipsi honor & gloria, subintelligi potest & verbum est, vel sit, & verbum
detur, seu habeatur.

EPITOME XII. CAPITIS.

EXpedita necessitate, virtute, & origine gratiæ Dei, Apostolus in quinque sequentibus capitu-
lis docet rectum vsum gratiæ, siue iustitiæ Dei, quæ doctrina pertinet ad instructionem mora-
lem. Et primò docet vsum gratiæ, inducendo ad perfectionem vitæ in generali, quomodo scilicet
quis debet se exhibere sanctum Deo, quantum ad corpus, & quantum ad animam: & qualiter do-
nis Dei homo debeat vti. Secundò ibi, *Sicut enim, &c.* Assignat rationem desumptam ex similitudi-
ne corporis mystici ad corpus naturale, tam quoad vnitatem ipsius, quàm quoad pluralitatem
membrorum ac officiorum diuersitatem, secundum quam ponit differentiā gratuitarum Dei do-
nationum, particularium, & communium, quarum vsum docet, & maximè charitatis, quo modo
quis se debeat habere in ordine ad proximum, Deum ac seipsum.

Tertiò ibi, *Benedicite persequentibus uos*, &c. ostendit quam beneuolentiam, concordiam, & be-
neficen

nificentiam quis debeat inimicis, & hoc prosequens persuadet excludere impedimenta concor-
diæ & beneficentiæ. Demum adducit fructum & effectum charitatis erga inimicos, & concludit
quod propter mala quæ inferunt nobis inimici, non debemus trahi neque vinci vt eis malum red-
damus, sed potius malum in bonum vincamus.

EXPOSITIO LITERALIS XII. CAPITIS.

O*Bsecro itaque*, id est, per sacra precor, *uos fratres*, quia fraterna charitas hoc exigit, *per misericor-*
diam Dei, per quam saluasti estis, vel authoritate Apostolatus mei per Dei misericordiã mihi Ad Tit. 3. b
commissi, *ut exhibeatis*, non tantum mentes, sed etiam *corpora uestra hostiam*, in mortificationem 1. Cor. 7. f
carnalium desideriorum, vel vt exponatis passioni & morti propter Christum, prout ipse tradidit
suum, *sanctam*, id est, mundatam per pœnitentiam & deuotionem, qua corpus nostrum Dei serui- Ephes. 5. a
tuti mancipatur, *uiuentem* per fidẽ & charitatis opera, *Deo placentem*, per intentionis rectitudinem,
quæ plurimum Deo placet, *rationabile*, id est, discretum, ordinatum & honestum *sit obsequium ue-* Coloss. vlt. e
strum: & nolite conformari huic seculo, id est, cauete vos conformare rebus instabilibus, quæ tempo- 1. Cor. 14. f
raliter & successiuè transeunt, *sed reformamini*, id est, reformamini in exterioribus actibus, *in nouita-* Leui. 11. b
te sensus, id est, intellectus *uestri ut probetis*, id est experimento cognoscatis, *quæ sit uoluntas Dei*, qua Mat. 9.
scilicet vult sanctificationem vestram, & vos saluos fieri, *bona*, qua vult & suis præceptis inducit Luc. 1. b
ad bonum honestum, *& bene placens*, quia bene placet Deo nos velle bonum honestum, *& perfecta*, 1. Thess. 4. a
qua nos vult perfectos esse, prout ipse perfectus est. *Dico enim*, id est, mando *per gratiam*, scilicet 1. Tim. 2. a
Apostolatus, *quæ data est mihi*, scilicet inter gentes, *omnibus qui sunt inter uos, nõ plus sapere quàm opor-*
tet sapere, id est, nullus de suo sensu, aut sapientia confidens, præsumat supra suam mensuram, nec Ephes. 3. a
ambulet in magnis & mirabilibus super se. Sed mando vobis, *sapere ad sobrietatem*, id est, secundum
mensuram. & hoc dico *unicuique sicut Deus diuisit*, id est, distribuit *mensuram fidei*, id est, donorum Eccle. 7.
suorum, quæ ordinantur ad fidei ædificationem. Psal. 130. a

SECVNDA PARS DVODECIMI CAPITIS. 1. Cor. 12. b

S*Icut enim in uno corpore*, scilicet naturali, *multa membra habemus, omnia autem membra non eundem*
actum habent: ita multi unum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra; per diuersa
dona spiritus sancti, per charitatem Deo vniti & copulati inuicem seruiendo: *habentes donationes*
secundum gratiam quæ data est nobis differentes: vnusquisque enim propriũ donum habet à Deo, vnus 1. Cor. 7. b
quidem sic, alius sic, *Siue prophetiam*, id est, apparitionem, siue visionem eorum quæ sunt procul,
id est, futurorum, siue præsentium occultorum ex diuina reuelatione, quam habentes vtantur ea:
secundum rationem, id est, mensuram, *fidei*, *siue ministerium in ministrãdo*, id est, si quis accepit gratiam
vel officium ministerij, puta Episcopatus, Presbyterij, aut Rectoris, qui vocãtur Dei ministri: *Siue*
qui docet in doctrina, id est, qui habet officium & gratiã docendi, vtatur studiosè & fideliter docen-
do. *Qui exhortatur*, id est, qui habet officium vel gratiam exhortandi, vtatur illa, *in exhortando*, *Qui*
tribuit, id est, qui habet facultatem & gratiam tribuendi, exequatur *in simplicitate*, dando eleemosy-
nas, vt nihil mali intendat: *Qui præest*, id est, qui est in prælationis officio constitutus, vtatur offi-
cio illo, *in sollicitudine*, id est, diligenter: *qui miseretur*, id est, qui habet facultatem & effectum mise- 2. Cor. 11. f
rendi, exequatur *in hilaritate*, non ex tristitia aut necessitate. *Dilectio sine simulatione*, id est, fictione, 2. Cor. 9. b
aut ex sola exteriori apparentia, verbo, vel lingua, sed interiori cordis affectu, & efficacia operis, 1. Ioan. 3. b
odientes malum, scilicet proximi, *& adhærentes bono* virtuti aliorum: *Charitatem fraternitatis diligen-*
tes, honore inuicem præuenientes, id est, non despicientes eos quasi inferiores, sed tanquam superio-
res in donis & gratia ac beneficiis honorem & reuerentiam exhibentes: *Solicitudine non pigri*, scili-
cet sitis ad seruiendum Deo, *Spiritu feruentes*, in charitate, *domino seruientes*, cultu latriæ, *Spe gauden-* Deut. 6. c
tes, propter bonum speratum iucunde Deo seruientes, *in tribulatione patientes*, id est, tribulationes
propter Deum patienter sustineatis, & vt patienter ferre eas possitis, sitis *orationi instantes*, scilicet
continue & absque intermissione pro loco & tẽpore, *necessitatibus sanctorum communicantes*, bona Supra 1. b
vestra temporalia, corporalia & spiritualia, *hospitalitatem sectantes*, peregrinos in domum recipien-
do, & eis necessaria ministrando.

TERTIA PARS XII. CAPITIS.

B*Enedicite persequentibus uos*, id est, bona persequentium vos annuntiate, & eis optate, *Benedicite* Matt. 5. g
& nolite maledicere, id est, malefacere aut mala imprecari. *Gaudete*, id est, lætamini, *cũ gaudẽtibus*
eis cõgratulando, *flete cum flentibus*, id est, cõpatimini afflictis & tristibus eos consolando. *Idipsum*
inuicem sentientes, id est, vno sensu in eandem sententiam cõuenientes, *non sitis in corde uestro, alta* 1. Cor. 1. b
sapientes, *ut*, scilicet inordinate vestram excellẽtiam appetatis, sed sitis *humilibus consentiẽtes*, id est,
humilium imitatores. *Nolite esse prudentes apud uosmetipsos*, id est, ne prudentiam vestram apud vos
solum exerceatis, vel solos prudentes arbitremini alios despiciendo, *nulli malum pro malo reddentes*,
affectu odij vel vindictæ. *Prouidentes bona non tantum corã Deo*, id est, occulte, sed, ne oriatur scanda-
lum & exemplum boni detur, *etiam coram omnibus hominibus*, vt videntes opera vestra bona, glorifi- Matth. 5. b
cent patrem vestrum qui in cœlis est. *Si fieri potest quod in uobis est*, id est, inquantum in vobis est,
cum omnibus hominibus, amicis & inimicis pacẽ habẽtes. Non uosmetipsos defendẽtes charissimi, actu odij
vel vindictæ repercutientes vel reiniuriantes: *Sed date locum iræ* eorum, eos illius iudicio qui sibi Hebr. vlt. e
vindictam reseruauit, remittendo. *scriptum est enim, Mihi uindictam & ego retribuam dicit dominus*, &
non solum non debetis dare locum iræ: *Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc* Deut. 32. e
enim faciens carbones ignis congeres super caput eius, id est, amorem charitatis vel pœnitentiæ
super

super mentem eius congregabis,& ad te diligendum prouocabis. *Noli uinci à malo*,scilicet eius qui te persequitur, vt etiam tu persequaris eum. *Sed uince*,patiendo *in bono*,id est,in bonum illius,& benefaciendo,*malum* persecutoris.

COMMENTVM DVODECIMI CAPITIS.

Text. *Obsecro itaque uos fratres per misericordiam Dei,ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuentem,sanctam,Deo placentem,rationabile obsequium uestrum.*

IN hoc 12.cap. Apost.inchoando rectum vsum gratię,pręponit monitionem moralem,
in generali docendo vsum gratiæ,quantum ad hoc quod homo sit perfectus in sancti-
tate,quam seruare debet,quoad corpus, & quoad animam.& primò ad euitandum in-
compreheusibilia iudicia Dei ,hortatur eam seruare quo ad corpus,dicens:Obsecro,
Prou.18.d &c.vtitur autem obsecratione propter tria.Primò ad ostendendum suam humilitatem. vnde Sa-
lomon:Cum obsecrationibus loquitur pauper,qui,scilicet de sua abundantia non cõfidit.& ideo
non ex eo quod suum est,sed ex eo quod Dei est,conatur homines inducere ad bonum.Nam obse-
Ad Philem.b crare est per sacra orare.Secundò vt magis amore moueat rogando , quàm timore authoritatiue
imperando. vnde Apostol.Multam fiduciam habens in Christo Iesu imperando tibi,quod ad rem
1.Tim.5.a pertinet propter charitatem magis obsecro.Tertiò propter reuerẽtiam Romanorum,quibus scri-
Ad Tit.3.b bebat. vnde alibi: Seniorem ne increpaueris,sed obsecra vt patrem. Alio etiam modo inducit ex
parte Dei dicens: Per misericordiam Dei, per quam saluati estis,secundum illud:Secundum mise-
ricordiam suam saluos nos fecit.Et ideo ex consideratione diuinæ misericordiæ debemus facere
quod monemur , iuxta illud : Nonne oportet & te misereri conserui tui , sicut & ego tui misertus
sum? Deinde ponit admonitionem, dicens : *Vt exhibeatis corpora uestra hostiam*, & cæt. Ad cuius
intelligentiam aduertendum est quod,prout D. August.dicit,exterius sacrificiũ quod Deo offer-
10.de ciuit. tur,est signum inuisibilis sacrificij,quo quis se & sua in Dei obsequium exhibet. Habet autẽ homo
triplex bonum à Deo,quod debet exhibere Deo.Primò quidem bonum animæ quod exhibet Deo
Psal. 50. d per deuotionem & contritionem:secundum illud,Sacrificium Deo spiritus contribulatus.Secun
Hebr.vlt.c dò habet homo exteriora bona,quæ exhibet Deo per eleemosynarum largitionem. vnde Apost.Be-
neficentiæ & communionis nolite obliuisci:talibus enim hostijs promeretur Deus. Tertiò habet
homo bonum proprij corporis,& quantum ad hoc dicit,vt exhibeatis corpora vestra tanquã spi-
ritualem hostiam. Dicebatur hostia animal immolatũ Deo pro victoria hostium,vel pro securita-
te ab hostibus,vel quia ad ostium tabernaculi immolabatur.Exhibet autem homo corpus suum vt
hostiam,tripliciter. Vno modo quãdo homo corpus suum exhibet passioni & morti propter Deũ,
Ephes.5.a prout Christus tradidit seipsum oblationem & hostiam Deo.Secundò per hoc quod homo corpus
suum ieiuniis & vigiliis macerat ad seruiendum Deo,secundum illud:Castigo corpus meum, &c.
Tertiò per hoc quod homo exhibet corpus suum ad opera iustitiæ & diuini cultus exequenda.vnde
de supra:Exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Est etiam considerandum
quod quando hostia Deo immolabatur,quatuor debebant in ea obseruari. Primò quod oblatio
Malac.1.d debebat esse integra & incorrupta,alias offerens erat maledictus,iuxta illud : Maledictus dolosus
qui habet in grege suo masculum,& votum faciens immolat debile domino,& propter hoc dicit,
viuentem,vt scilicet hostia nostri corporis,quam Deo offerimus,sit viua per fidem formatam cha
Galat.2.d ritate. vnde Apost.Quod nunc viuo in carne,in fide viuo filij Dei. Et est aduertendum quod na-
turalis hostia,quæ prius viua erat,occidebatur vt immolaretur:ad ostendendũ quod adhuc mors
regnabat in homine,regnante peccato,vt supra dictum est.Sed hæc hostia spiritalis semper viuit,
Supra 5.b & in vita proficit,secundum illud:Ego veni , vt vitam habeant,& abundantius habeant: quia iam
Ioan.10.b peccatum ablatum est per Christum, nisi dicamus quod hostia corporis nostri viuit quidem Deo
Colos.3.a per iustitiam fidei,sed mortificatur concupiscentiis carnis, prout monet Apostol. Mortificate
membra vestra quæ sunt super terram.Secundò hostia Deo oblata in ipsa immolatione sanctifica
Leuit.22.a batur:scriptum enim erat in lege: Omnis homo qui accesserit de stirpe sua ad ea quæ consecrata
sunt , & quæ obtulerunt filij Israel Domino, in quo est immunditia , peribit coram Domino.&
ideo subdit,Sanctam,scilicet , per deuotionem , qua corpus humanum dei seruitio mancipatur.
Leuit.20.b Quia præceptum erat:Sanctificamini,& estote sancti: quia ego Dominus Deus vester.Proprie au-
tem sanctitas dicitur per respectum ad Deum , inquantum homo seruat ea quæ iusta sunt quo ad
Deum. Tertiò quantum ad ipsam sacrificij consumptionem dicebatur sacrificium suaue & acce-
Leuit. 1. b ptum Domino,secundum illud:Oblata omnia adoleuit sacerdos super altare in holocaustum &
odorem suauissimum Domino. Ideo dicit hic Deo placentem,scilicet per rectitudinem intentio-
Psal.55.c nis. vnde Psalmista: Vt placeam Deo in lumine viuentium.Quartò in ipsa sacrificij præparatione
Leui.2.d apponebatur sal:quia scriptum erat: Quidquid obtuleris sacrificij sale condies. Sal autem discre-
Coloss. 4.a tionem sapientiæ significat, iuxta illud, In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt : sermo vester
semper in gratia sit sale conditus. Ideo hic subiũgit *rationabile obsequium uestrum*,id est,cum discre-
tione corpora vestra Deo exhibeatis hostiam, vel per martyrium , vel per abstinentiam, vel per
1.Cor.4.a quodcunque opus iustitiæ.ac si diceret : Omnia honeste & secundum ordinem fiant in vobis. Vn-
Psal.98.a de Psalm. Honor regis iudicium,scilicet discretionis,diligit. Aliter enim se habet iustus ad inte-
riores actus,quibus Deo deseruitur,& aliter ad exteriores. Nam bonum & iustitia hominis princi

paliter

paliter in interioribus actibus consistit, quibus homo credit, sperat & diligit. vnde Christus: Re-
gnum Dei intra vos est. Non autem principaliter coolistit in actibus exterioribus: non enim est Luc.17.e
regnum Dei esca & potus. & idcirco actus ioteriores se habent per modum finis, qui secundum se Infra 14.e
quæritur: exteriores vero actus per quos corpora Deo eahibētur, sicut ea quæ sunt ad finem. In eo
autem quod quæritur tanquam finis, multa mensura adhibetur, sed quāto maius fuerit, tanto me-
lius se habet. In eo verò quod quæritur ad finem, adhibetur mensura secundum proportionem ad
finem: sicut medicus sanitatē facit tantum quantum potest. Medicinam verò non tantū dat quan-
tum potest, sed quantum videt expedire ad sanitatem consequendam. Similiter homo in fide, spe,
& charitate, nullam mensuram debet adhibere, sed quanto plus credit, sperat & diligit, tanto me-
lior est, propter quod dicitur: Diliges Dominum ex toto corde tuo, &c. Sed in actibus exteriori- Matt.22.d
bus adhibenda est discretionis mensura per comparationem ad charitatem, vnde D. Hiero. dicit:
Noone carnalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium vel vigilias præfert sensus integritati, vt
propter psalmorum decantationem amentiæ vel tristitiæ quis notam iocurrat.

Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus uestri, ut probetis quæ sit uoluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Text.

HIc ostendit qualiter se exhibere debeat homo quantum ad animam. Et facit tria: primo pro-
hibet seculi conformitatem, dicens: *Nolite conformari huic seculo*, id est, rebus quæ temporali-
ter transeunt. Nam seculum præsens est quędam mensura eorum quæ temporaliter labuntur. Re-
bus autem corporalibus homo conformatur per affectum, amore eis inhærēdo, iuxta illud: Facti
sunt abominabiles sicut ea quæ dilexerunt. Ideo D. Iacobus dicebat: Religio munda & immacu- Osea 9.e
lata, est immaculatum se custodire ab hoc seculo. Huic seculo conformatur qui vitam seculariter Iacob. 1.b
viuentium imitatur. vnde Apostol. Testificor in domino, vt iam amplius non ambuletis, sicut & Ephes.4.d
Gentes ambulant. Secundò Apostol. iubet ioteriorem reformationem, dicens: *Sed reformamini
in nouitate sensus uestri.* Sensus hominis hic dicitur ratio, secundum quod per eam homo iudicat
de agendis. Hunc autem sensum habuit homo in sua creatione vigentem & integrum. vnde Sap.
Sensu impleuit corda illorum, & bona & mala ostendit illis. Sed per peccatum hic sensus est cor- Eccle.17.a
ruptus, & quasi inueteratus. vnde Baruch. Inueterasti in terra aliena: & per consequēs pulchritudi- Baruch.3.b
nem & decorem amisit. Vnde Hierem. Egressus est à filia Sion omnis decor. Monet ergo Apostol. Thren.1.b
vt reformemur, id est, iterato formam & decorem mentis assumamus, quem nostra mens habuit
per gratiam spiritus sancti, ad quam participandam homo studium adhibere debet, ita scilicet vt
qui eandem nondum perceperunt recipiant, & in ea proficiant. Ideo Apostolus: Renouamini Ephes 4.f
spiritu mentis vestræ. & Psalmista: Renouabitur vt aquila iuuentus mea. Vel aliter, Renouamini, Psal.102.a
scilicet in actibus exterioribus: in nouitate sensus vestri, id est, in nouitate gratiæ, quam percepi-
stis. Tertiò assignat rationem admonitionis, dicens: *Vt probetis quæ sit uoluntas Dei.* Circa quod
considerandum est quod sicut homo qui habet gustum infectum, non habet rectum iudicium de
saporibus, sed ea quæ sunt suauia, interdum abominatur: ea vero quæ sunt abominabilia, appetit.
Qui autem habet gustum sanum, rectum iudicium habet de saporibus. Ita homo qui habet affe-
ctum corruptum, conformatum rebus secularibus, non habet rectum iudicium de bono: sed ille
qui habet affectum sanum sensu eius innouato per gratiam, rectum iudicium habet de bono. Ideo
dicit: Nolite cōformari huic seculo: sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis, id est,
experimento cognoscatis, quæ sit voluntas Dei, qua scilicet vult vos esse saluos & sanctos: iuxta 1.Thess.4.a
illud: Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Tripliciter describit hic Dei voluntatem. Primò
vocat eam bonam, qua vult nos velle bonum honestum, & ad hoc suis præceptis nos inducit. vn-
de Micheas: Indicabo tibi ô homo, quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. Secundò descri-
bit eam beneplacentem, inquātum scilicet disposito est delectabile id quod Deus vult nos velle.
vnde Psalm. Iustitiæ domini rectæ lętificantes corda. Tertiò describit eam perfectam, quasi con- Psal.18.e
iungentem nos fini, secūdum illud: Estote perfecti sicut pater vester cœlestis perfectus est. & illud: Matt.5.g
Ambula coram me & esto perfectus. Talem ergo experiuntur Dei voluntatē, qui non conforman- Gen.17.a
tur huic seculo, sed reformantur in nouitate sensus sui. Illi autem qui in vetustate permanēt, huic
seculo conformati iudicant voluntatem Dei non esse bonam, sed grauem, amaram, & inutilem. vn-
de Sap. Quam aspera est sapientia indoctis hominibus. Eccles.6.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter uos: non plus sapere, quàm oportet sapere: Sed sapere ad sobrietatem, & unicuique sicut Deus diuisit mensurā fidei. Text.

DOcet hic qualiter Dei donis homo vti debeat. Et primò in generali quo ad dona quę non sunt
omnibus communia, quemadmodum sunt gratiæ gratis datæ. Et facit tria. Primò cum mo-
deratione ac humilitate exprimit suam authoritatem, dicens: *Dico enim, &c.* q.d. Monui vt refor-
memini in nouitate sensus vestri, quod quidē facere debetis. dico enim, id est, mando per gratiam
Apostolatus quæ data est mihi, prout alibi dicit: Cum cognouissent gratiam quæ data est mihi in- Galat.2.b
ter gentes. & alio in loco: mihi autem sanctorum minimo data hæc, &c. Omnibus qui sunt inter Ephes.3.b
vos, id est, omnibus qui inter vos conuersantur fideles conuersi, siue Iudæi sint aut Gentiles, natiui
siue aduenæ & peregrini: quia omnibus quod mando vtile est & necessarium, scilicet non plus sa-
pere quàm oportet sapere, id est, nullus præsumat de sensu aut de sapientia sua, confidens supra
mensuram suam. vnde Sap. Non plus sapias quàm necesse est. & Psal. Non ambulaui in magnis, ne- Eccles.7.a
que in mirabilibus super me. Secundò hortatur ad id quod est moderatum & medium, dicens: Psal.130.a
Sed

Sed sapere ad sobrietatem.id est,mando vobis vt secundum mensuram sapiatis,id est,secundum gratiam vobis datam.Sobrietas enim mensurã importat, quamuis propriè dicatur circa potum vini: potest tamen accipi secundum quamlibet materiam,in qua homo debitam debet seruare mensuram.Sic accepit Aposto.cum dixit:Sobrie,iuste,& pie viuamus in hoc seculo. Tertiò docet secun-
Ad Tit.2.c dum quid accipienda est mensura medij, dicens:Et hoc inquam sicut Deus vnicuique diuisit , id est,distribuit mensuram fidei,id est,mensuram donorum suorum,quæ ordinantur ad fidei ædifica-
1.Cor.12.a tionem,iuxta illud: Vnicuiq; data est manifestatio spiritus ad vtilitatem.Dat enim Deus huiusmodi dona non eadem omnibus,sed diuersa diuersis,secundum illud:Diuisiones gratiarum sunt.Nec
1.Cor.12.a omnibus æqualiter dat,sed vnicuique secundum certam mensuram,iuxta illud:vnicuiq; nostrum
Ephes.4.b data est gratia secundum mensuram donationis Christi.Et ideo Apostolus sobrie sapiens secundum hanc mensuram dicebat:Non autem in immensum gloriamur,sed secundum mensuram re-
2.Cor.10.c gulæ qua mensus est nobis Deus.Soli autem Christo datus est spiritus non ad mensuram.Deus au-
Ioan.3.d tem non solum alias gratias gratis datas dat mensurate,sed etiam ipsam fidem.vnde discipuli dixe-
Luc.17.b runt Christo:Domine adauge nobis fidem.

SECVNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

Text. *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus,omnia autem membra non eundem actum habent:ita multi unum corpus sumus in Christo,singuli autem alter alterius membra.*

IN hac secunda huius capitis parte, Apostolus præmissa monitione, rationem assignat assumptam ex similitudine corporis mystici ad naturale. Et circa corpus naturale tãgit tria, scilicet corporis naturalis vnitatem,membrorum pluralitaté,& officiorum diuersitatem , & adaptat hæc
Ephes.1.d tria ad corpus Christi mysticum,quod est Ecclesia:vnde ad Ephes.scribés ait: Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam quæ est corpus eius.Deinde tangit fidelium quasi membrorum multitudi-
Luc.14.d nem,cum dicit:*ita multi,&c.*de qua multitudine Christus: Homo quidam fecit cœnam magnam,
Esa.54.a & vocauit multos.Et Esa.Multi filij desertæ.Quamuis enim sint pauci per comparationem ad infructuosam multitudinem infidelium & malorum,qui sunt multo plures: Stultorum enim, vt Sa-
Eccles.1.d lomon ait,infinitus est numerus.& Christus: Multi sunt vocati , pauci verò electi.& alibi : Arcta
Matt.20.c Matt.7.b enim est via quæ ducit ad vitam , & pauci sunt qui inueniant eam.Absolute tamen loquendo sunt
Apoc.7.b multi.vnde D.Ioan.Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat,&c.Postmodum tangit officiorum diuersitatem,cum dicit:Non autem omnia membra eundem actum habent. Nam
1.Cor.12.b vt alibi dicit:Corpus non est vnum mẽbrum,sed multa. Si totum corpus oculus,vbi auditus? &c.
Ephes.2.d Secundò tãgit corporis mystici vnitatem,cum dicit:*Ita multi unum corpus sumus in Christo*. De qua vnitate Apostolus alibi:vt reconciliet ambos in vno corpore.Huius autem corporis mystici vni-
Ephes.4.a tas est per fidem,per quam cum effectu charitatis inuicé vnimur Deo,secundum illud: Vnum cor-
Supra 8.b pus & vnus spiritus. Et quia spiritus vnitatis in nos à Christo deriuatur.vnde supra dictum est: Si quis spiritum Christi non habet,hic non est eius.Ideo dicit in Christo,qui per spiritũ suum, quem dat nobis,vnit nos inuicem & Deo.vnde Christus : vt sint vnum in nobis,sicut nos vnum sumus. Tertiò tangit officiorum diuersitatem ad vtilitatem communem reductam,dicens:Singuli autem sumus alter alterius membra.Membrum enim quodlibet in corpore naturali,proprium actum habet,& virtutem:inquantum sua virtute & actu alteri prodest,dicitur membrum alterius:vt pes dicitur membrum oculi,inquantum oculum defert:& oculus dicitur membrum pedis, inquantum
1.Cor.12.g pedẽ dirigit.Non potest dicere oculus manui,Opera tua non indigeo:Ita etiam in corpore mystico,ille qui accipit gratiam prophetiæ,indiget eo qui accipit gratiam sanitatum:& ita tamen omnibus aliis.vnde dum vnusquisque fidelis secundum gratiam sibi datam alteri seruit , efficitur alte-
Galat.vlt.a rius membrum.Ideo Apost.Alter alterius onera portate.& D. Petrus: Vnusquisque sicut accepit
1.Pet.4.b gratiam in alterutrum administrantes.

Text. *Habẽtes donationes secundũ gratiã,quæ data est nobis,differentes,siue prophetiã secundũ rationẽ fidei.*

HIc prosequitur in speciali monitionẽ quam proposuerat de sobrio & moderato vsu gratiæ. Et primò ponit gratiarum diuersitatem:dicens:Sumus ,inquam,alter alterius membra, non secundum eandem gratiam,sed habentes differentes donationes : non ex diuersitate meritorum,
1.Cor.7.b sed secundum gratiam quæ data est nobis , iuxta illud : vnusquisque proprium donum habet ex Deo.vnus quidem sic: alius verò sic. vnde Christus:vocauit seruos suos, & diuisit, & tradidit illis bona sua : & vni dedit quinque talenta , alij autem duo, alij vero vnum. Secundò docet diuersarum gratiarum vsum.Et primò in rebus diuinis,quantum ad cognitionem dicens: Siue prophetiam,quam habentes vtamur secundum rationem fidei.Dicitur autem prophetia quædam apparitio ex reuelatione diuina eorum quæ sunt procul à cognitione nostra naturali.vnde qui propheta
1.Reg.9.b hodie dicitur, vocabatur olim videns. Sunt autem procul secũdum se à cognitione nostra futura contingentia,quæ propter defectum sui esse cognoscibilia non sunt. Sed res diuinæ sunt procul à
1.Ioan.1.b cognitione nostra,non secundum se,cum sint maxime cognoscibiles:Deus enim est lux , & tenebræ in eo non sunt vllæ.Sed propter defectum intellectus nostri , qui se habet ad ea quæ sunt in seipsis manifestissima,sicut oculus noctuæ ad lumẽ solis.Et quia vnumquodq; dicitur magis tale, quod est secundum se tale, quàm quod est tale secundum aliud: Inde est quod magis proprie dicuntur esse procul à cognitione nostra futura contingentia : & ideo futurorum contingentium
Amos 3.b est proprie prophetia.vnde Amos: Non faciet Dominus verbũ nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas.Dicitur etiam prophetia reuelatio quorumcunq; occultorum, vt reuelatio

creationis mundi facta Moysi:hoc autem donum prophetiæ,non solum fuit in veteri testamento,
sed etiam in nouo,secundum illud: Effundam de spiritu meo super omnem carnem,& prophetabunt filij vestri.Dicuntur etiam Prophetæ in nouo Testamento ,qui prophetica dicta exponunt:
quia sacra scriptura eodem spiritu interpretatur quo condita est.vnde Sapiens:Adhuc doctrinam Eccles.24.d
quasi prophetiam effundam.Ordinatur autem prophetiæ donum sicut & aliæ gratiæ gratis datæ,
ad fidei ædificationem , iuxta illud: Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem. & illud: 1.Cor.12.a
Confirmata scilicet est doctrina fidei , contestante Deo,signis & prodigiis,& variis virtutibus ac Hebr.2.a
spiritus sancti distributionibus. Et ideo prophetia vtendum est secundum rationem fidei , id est,
non in vanum,sed per hoc vt fides confirmetur.vnde Dominus per Moysem : Si surrexerit in medio tui propheta,& dixerit tibi: Eamus , & sequamur deos alienos,non audies verba Prophetæ illius : quia scilicet prophetat contra rationem fidei. *Siue ministerium in ministrando.* Hic docet Deut.13.a
vti gratia ministerij quantum ad Sacramenta, dicens: *Siue ministerium in ministrando,* id est, si quis
accepit gratiam vel officium ministerij,puta si Episcopus vel Sacerdos,qui dicũtur ministri Dei.
vnde Esaias:Vos sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei nostri. Exequatur ergo talem gra- Esa. 61.b
tiam & officium fideliter,& diligenter ministrando. vnde Apost. Ministerium tuum imple. *Siue* 2.Tim.4.b
qui docet in doctrina , qui exhortatur in exhortando. Hic tangit ea quæ pertinent ad res humanas , in
quibus potest aliquis alteri subuenire. Primò quidem quantum ad cognitionem speculatiuam
vel practicam:quantum ad speculatiuam dicit,*Siue qui docet,*id est, qui habet officium vel gratiam
docẽdi,vtatur doctrina,id est,studiosè & fideliter doceat:prout Iob cui dictum fuit:Ecce docui- Iob 4.a
sti plurimos.Et Christus præcepit Apostolis:Euntes in mundum vniuersum docete omnes Gentes.
Quantum vero ad cognitionem practicam,quæ versatur circa agibilia vel factibilia, subdit: *Qui*
exhortatur, id est,qui habet officium vel gratiam exhortandi homines ad bonum , vtatur illa , affe-
ctuose,fideliter & veraciter exhortando.Vt Apost. Exhortatio nostra non fuit in errore neque de 1.Thess.2.a
immunditia.& alibi:Hæc loquere,& exhortare. ad Tit.2.d

Qui tribuit in simplicitate,qui præest in solicitudine,qui miseretur in hilaritate. Text.

HIc ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera,quibus quandoque aliquis subuenit alicui,tribuendo & dando ei aliquod bonum. Et quantum ad hoc dicit , *Qui tribuit,*id est, qui habet
facultatem & gratiam tribuendi,exequatur hoc,*In simplicitate:* vt,scilicet nihil mali ex illo intendat,quasi homines donis ad malum alliciens. Vel etiam cum aliquis aliquo modico dato intendit maiora acquirere.vnde Sap. Datus insipientis non erit vtilis tibi. Oculi enim illius septem- Eccles.10.b
plices sunt. Exigua dabit,& multa improperabit. Et Salomon : Simplicitas iustorum diriget eos. Prou.11.a
Quandoque autem aliquis subuenit alteri, eius curam habendo, & quantum ad hoc dicit : Qui
præest, id est,qui est in prælationis officio constitutus,vtatur illo officio in solicitudine,propter
quam debemus eis obedire, iuxta illud: Obedite præpositis vestris,& subiacete eis : Ipsi enim per- Hebr.vlt.a
uigilant quasi rationem reddituri pro animabus vestris. Ideo ipse qui hanc solicitudinem docebat, de se dicebat : Instantia mea quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarum. Quandoque ve- 2.Cor.11.g
rò subuenit aliquis alteri subleuando suam miseriam , & quantum ad hoc dicit, *Qui miseretur,* id
est , qui habet facultatem & affectum miserendi , exequatur hoc in hilaritate , quasi libenter &
voluntarie faciens. Et non ex tristitia , neque ex necessitate: hilarem enim datorem diligit Deus. 2.Cor.9.b
vnde Sapiens : In omni dato hilarem fac vultum tuum. *Dilectio sine simulatione , odientes malum, ad-* Eccles.35.b
hærentes bono. Hic docet vsum doni gratuiti, quod est omnibus commune, scilicet charitatis: &
ponit quæ pertinent ad charitatem in generali.Et primò ostendit qualis debet esse dilectio ex par-
te diligentis: quia debet esse vera.vnde dicit : *Dilectio sine simulatione* , vt scilicet,non tantum ver-
bo aut exteriori apparentia,sed sit vero cordis affectu & efficacia operis,secundum illud:Non di- 1.Ioan.3.c
ligamus lingua,neque verbo,scilicet solum,sed opere & veritate.qui hanc dilectionem habet,fide-
lis amicus est, cui nulla sit comparatio. Secundò docet quod dilectio debet esse pura , cum dicit: Eccles.6.b
Odientes malum. Tunc enim est pura dilectio,quando homo non consentit amico suo in malum,
sed ita diligit hominem , vt eius vitium odiat. vnde dicitur quod charitas non congaudet super 1.Cor.13.c
iniquitate, congaudet autem veritati. & Psalm. Iniquos odio habui. Tertiò docet quod dilectio Psal.118.
debet esse honesta,vt,scilicet aliquis adhæreat alteri propter bonum virtutis. vnde Apostol. Bo- Galat.4.c
num autem æmulamini in bono semper.Hæc est pulchra dilectio , de qua dicitur : Ego mater pul- Eccles.24.c
chræ dilectionis. *Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, Honore inuicem præuenientes.* Hic osten-
dit qualiter charitas se debeat habere in ordine ad proximum . Et primò quantum ad interiorem
affectum,cum dicit: *Charitatem fraternitatis diligentes,* vt, scilicet non solum fratres diligamus per
charitatem, sed etiam diligamus ipsam charitatem,qua eos diligimus,& ab eis diligimur.Si enim
charam habuerimus charitatem, non de facili illam dissolui permittemus. Ideo Hebræos horta- Hebr.vlt.a
batur Apostol. dicens: Charitas fraternitatis maneat in vobis.& Salomon: Si dederit homo om- Can.vlt.c
nem substantiam domus suæ pro dilectione, tanquam nihil despiciet illam. Secundò quantum
ad exteriorem effectum , cum dicit , *honore inuicem præuenientes* : in quo tria designantur. Primò
quòd homo proximum in reuerentia habere debet , quod pertinet ad rationem honoris : Nullus
enim potest vere diligere eum , quem despicit . Ideo Apostolus hortatur , vt arbitremur superio- Philip.2.a
res inuicem , quod quidem fit cum aliquis defectum suum considerat,& perfectionem proximi.
In honore autem non solùm reuerentia intelligitur , sed etiam necessariorum subuentio , prout
in præcepto Domini,cum dicitur: Honora patrem tuum & matrem tuam , præcipitur subuentio, Exod.20.b

Math.15.a qnod patet ex eo quod Christus arguit Pharisæos, contra hoc præceptum impedientes filios à sub
uentione parentum. Secnndò designatur quod effectus dilectionis debent muiuo exhiberi, vt non
Eccle.14.d solum homo velit beneficia recipere, sed etiam exhibere. vnde Sapiens, Nó sit porrecta manus iua
ad accipiendum, & ad dandum collecta. & alibi: In diuisione sortis da & accipe. & hoc designa-
tur cum dicit, innicem. Tertiò designatur quod effectus dilectionis debet esse promptus & velox,
cum dicitnr *præuenientes*, vt scilicet aliquis præueniat amicum in beneficiis. vnde Sapiens: Omnis
Eccle.14.e amicus dicet amico: Et ego amicitiam copulem.

Text. *Solicitudine non pigri, spiritu feruentes, domino seruientes, spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi instantes.*

HIc ostendit qualiter per charitatem nos debeamus habere erga Deum. Et primò incipit ab
ipsa rationis attentione, cnm dicit: Solicitudine sitis non pigri, scilicet ad deseruiẽdum Deo.
Mich.6.c Ideo Micheas: Indicabo tibi quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. postea iubdit: Solicite am
2.Tim.2.d bulare cum Deo tuo. Et Apostol. Solicite cura teipsum probabilem exhibere Deo. Secnndò quan
tum ad effectum, cum dicit: *Spiritu feruentes*, scilicet in Dei dilectione. Procedit autem fernor
aqnæ ex abundancia caloris. vnde feruor spiritus dicitur, quia propter abundantiam diuinæ dile-
ctionis totns hnmo feruet in Deum, ea ratione dicitur quod Apollo feruens spiritu loquebatur.
Act.18.g Et Apostol. Nolite spiritum extinguere. Tertiò quantum ad exterius obsequium, cum dicit: *Do-*
1.Thess.vlt.d *mino seruientes*, scilicet seruiture latriæ quæ soli Deo debetnr: Dominum Deum tuum adorabis, &
Deut.6.c illi soli seruies. Vel secundum aliam literam, tempori seruientes, vt videlicet tempore congruenti
Eccle.8.b sernitium Dei faciamus, secũdum illud: Omni negotio est tempus & opportunitas. Quartò qnan
tnm ad mercedem seruitij, cum dicit: *Spe gaudentes*, scilicet mercedis, quæ est fruitio: spes filiorum
Supra 5.a Dei. Quintò quantum ad difficultaté, quam homo patitur in diuino seruitio. vnde subdit: *In tri-*
Luc.18.a *bulatione patientes*. tribulatio enim patientiam operatur. Sextò quantnm ad omnia prædicta dicit,
1.Thess.5.d *orationi instantes*, in quo orationis assiduitas designatur, de qua Christus, Oportet semper orate, &
& supr.1.b nunqnam deficere. & Apostol. Sine intermissione orate. Per orationem enim in nobis solicitudo
excitatur, feruor accenditur, ad Dei seruitium incitamur. Gaudium spei in nobis augetur, & auxi-
lium in tribulatione promouetur. *Necessitatibus sanctorum communicantes, hospitalitatem sectantes.*
Determinat hic de charitate, quantnm ad speciales quasdam personas. Et primò indncit ad exhi-
benda beneficia charitatis indigentibus in vniuersali, dicens: *Necessitatibus sanctorũ communicantes.*
Vbi tria sunt notanda. Primò quod eleemosynæ ex charitate sunt impendendæ indigentibus siue
Ephes.4.f necessitatem patientibus. Ideo Apostolus: Laboret operando manibus suis, quod bonum est, vt
habeat vnde necessitatem tribuat patienti. Secnndò, qnod potius subueniendum est iustis quam
Eccle.12.b aliis. Ideò dicit, *Necessitatibus sanctorum.* vnde Sapiens: Da iusto, & non recipias peccatorem.
Quod quidem non est intelligendum, qnin etiam in necessitatibus sit subueniendum peccatori-
bus, sed quod non est eis subueniendum ad fomentũ peccati. Vtilius tamen est subuenire iustis:
quia talis eleemosyna est frnctuosa, non solum ex parte dantis, sed etiam ex suffragio recipientis.
Luc.16.c vnde Christus: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiant vos in
æterna tabernacula, scilicet suis suffragiis. Secundò, in speciali admonet ad hospitalitatem, cum
dicit: *Hospitalitatem sectantes*, quia scilicet in hoc misericordiæ opere alia misericordiæ includnn-
tur opera. Nam hospes non solum donnm exhibet ad manendum, sed etiam alia necessaria snbmi-
Hebr.vlt.a nistrat. Ideo eam alibi commendat Apostolus, dicens: Hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc
1.Pet.4.c enim latuerunt quidam Angelis hospitio receptis. & Diuus Petrus: Hospitales inuicem sine mur-
mnratione.

TERTIA PARS XII. CAPITIS.

Text. *Benedicite persequentibus uos, benedicite & nolite maledicere.*

IN hac tertia huius capitis parte Apostolus ostendit qnaliter sit exhibenda charitas inimicis, &
maximè beneuolentia, quæ ad charitatem pertinet, quæ consistit in hoc quod aliquis velit bo-
num alteri, & malum eius nolit. Primò ergo monet vt beneuolentia sit ampla, quæ se extendat
etiam ad inimicos, cum dicit: *Benedicite persequentibus uos.* Circa qnod notandum est qnod be-
nedicere, vno modo idem est quod bonnm dicere, & laudare, vt cum aliquis bonum alterius
Eccle.39.c laudat. secundum illud: Splendidum in panibus benedicent, id est, laudabunt, labia multorum.
Alio modo quis benedicit alteri imperando. Et sic benedicere per authoritatem est proprium Dei,
cuius imperio bonum ad creaturas deriuatur. Ministerialiter autem pertinet ad ministros Dei,
Num.6.d qui nnmen Domini super populum inuocant, secundum illud: Sic Benedicetis filiis Israel, & di-
cetis eis: Benedicat tibi Dominus & custodiat te. & post subdit, Inuocabunt nomen meum super
Psal.128. filios Israel, & ego benedicam eis. Tertiò benedicit aliquis alteri optando: vt in Psalm. Et non di-
xerunt qni præteribant, Benedictio domini super vos. Et secundum hoc, benedicere est bonum
alicui velle, & quasi bonnm precari: & hoc modo accipitnr hic. vnde per hoc quod dicitur: Be-
nedicite persequentibus vos, datnr intelligi quòd etiam ad inimicos & persecntores debemus esse
Matth.5.f beneuoli, & pro eis orare. vnde Christus: Diligite inimicos vestros, & orate pro persequentibus
& calnmniantibus vos. Quod autem hic dicitur, est quodam modo præceptum, & quodam modo
consilium. Præceptum quidem quod aliquis in generali dilectionis affectum impendat inimicis,
non excludendo eos à dilectione proximorum, & à communi oratione, qnam aliquis pro fideli-
bus facit. Similiter etiam est præceptum in articulo necessitatis effectum dilectionis inimicis im-
pendere

pendere in particulari, iuxta illud: Si occurreris boui inimici tui, aut asino erranti, redue eum. Exod.23.a Sed quod aliquis extra articulum manifestæ necessitatis in speciali effectum dilectionis eahibeat inimico, pertinet ad perfectionem consiliorum: quia per hoc ostenditur charitas perfecta ad Deum, quod omne humanum odium superat. Ille autem quem pœnitet & misericordiam petit, non est inter inimicos & persecutores computandus. vnde ei absque difficultate sunt charitatis indicia ostendenda, iuxta illud: Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi pecca- Eccles.28.a ta soluentur. Secundò docet quod beneuolentia siue benedictio debet esse pura, id est, absque permixtione contrarij. vnde repetendo dicit: Benedicite, & nolite maledicere, id est, ita benedicatis quod nullo modo maledicatis: contra quosdam qui ore benedicunt, & corde maledicunt, de quibus Psalm. Qui loquitur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Est etiam contra illos, qui quandoque benedicunt, & quandoque maledicunt: vel quibusdam benedicunt, & quibusdam maledicunt. vnde Diuus Iacobus ait: Ex ore procedit be- Iacob.3.c nedictio, & maledictio.

Si obiiciatur quod in sacra scriptura plures maledictiones inueniuntur, vt in Deuteron. Male- Deut.27.d dictus qui non permanserit in sermonibus legis, nec eos opere perfecerit. Dicendum quod maledicere est malum dicere: quod tripliciter contingit, prout dictum est de benedictione: & secundum quodlibet horum modorũ potest bene vel male fieri. Si enim quod est materialiter malum, dicatur malum: quodlibet prædictorum modorum sub ratione boni non est illicitum, quia hoc est magis benedicere quàm maledicere. Vnumquodque enim magis iudicatur secundum suam formam quàm secundum suam materiam. Si quis verò dicat malum sub ratione sine intentione mali formaliter, maledicit. vnde est omnino illicitum. Vtrunque autem horum contingit in hoc quod aliquis enuntiando malum profert. Quandoque enim aliquis enuntiat malum alicuius ad notificandam necessariam virtutem. Et sic dicit malum sub ratione veri necessarij, quod est bonum, vnde est licitum. Et hoc modo Iob maledixit diei suo, enuntians malitiam præsentis vitæ, Iob 3.a quoniam vt Apostolus ait: Dies mali sunt. Quandoque autem aliquis enuntiat malum alterius, Ephes.5.d scilicet intentione detrahendi, & hoc est illicitum: quoniam scriptum est: Neque maledici, neque 1.Cor.6.c rapaces regnum Dei possidebunt. Similiter etiam in eo quod quis dicit malum imprecãdo: Contingit autem quandoque quod aliquis enuntiat id quod est materialiter malum sub ratione boni: puta cum ex imperio alicuius prouenit alicui malum pœnæ propter iustitiam, quod quidem est licitum, & hoc modo transgressiones legis maledicuntur, id est, pœnæ secundum iustitiam deputantur. Quãdoque vero aliquis imprecando dicit malum alterius iniustè, puta propter odium, vel vindictam: & talis maledictio est illicita. vnde in lege scriptum est: Qui maledixerit patri vel ma- Exo.21.b tri, morte moriatur. Et idem etiam est circa id quod aliquis dicit malum optando vel imprecando. Si enim hoc optet sub ratione boni, vt puta quod aliquis per aduersitatem perueniat ad spiritualem profectum, hoc licitum est. vnde Iob: Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritu- Iob 5.a dini eius statim. Si verò hoc homo faciat propter odium, vel vindictam, est omnino illicitum: & hoc modo maledixit Philistæus Dauid in diis suis. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, idipsum inuicem sentientes.* Cum ad charitatem pertineat non solum beneuolentia, sed etiam concordia: postquam Apostolus locutus est de beneuolentia, hic ponit ea quæ pertinent ad concordiam: & primò ponit documenta concordiæ. Concordia autem potest dupliciter attendi. Vno modo quantum ad effectum in bonis & malis: in bonis quidem vt aliquis bonis alterum congaudeat. vnde dicit, Gaudere, scilicet debetis cum gaudentibus. vnde Apostolus: Gaudeo Philip.2.c & congratulor omnibus vobis. Sed hoc est intelligendum, quando aliquis gaudet de bono. Sunt enim quidam qui gaudent de malo, secundum illud: Lætantur cum male fecerint, & istis non est Prouer.2. congaudendum. Quia charitas non congaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. In malis, vt aliquis tristetur de malis alterius. vnde subdit, *flere cum flentibus,* prout Iob qui dicebat: Fle- Iob 30.d bam super eo qui afflictus erat. Et Sap. Ne desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus Eccles.7.d ambula. Ipsa enim compassio amici condolentis in tristitiis cõsolationem affert. Primò quidem quia ea hoc colligitur efficax amicitiæ argumentum. Ideo Sap. In malitia. id est, in infortunio amicus cognitus est: & cognoscere aliquem esse sibi verè amicum, est delectabile. Præterea ex hoc ipso quod amicus condolet, videtur se offerre ad simul portandum onus aduersitatis, quod tristitiam causat. Leuius autem portatur quod portatur à pluribus, quàm ab vno solo: Ideo ex condolentia subleuatur proximus. Secundò concordia consistit in vnitate sententiæ, & quantum ad hoc dicit: *idipsum,* id est, idem sitis inuicem sentientes, vt scilicet in eadem sententia conueniatis, iuxta illud: Sitis perfecti in eodem sensu, in eadem sententia. Et illud: Eandem charitatem haben- 1.Cor.1.b tes, vnanimes idipsum sentientes. Philip.2.a Sciendum est tamen quod duplex est sententia: vna quidem pertinet ad iudicium intellectus circa speculabilia: puta circa considerationes Geometricas vel naturales. Dissentire in talibus, non repugnat amicitiæ aut charitati: quia non prouenit ex voluntate, in qua charitas est: sed huiusmodi iudicia proueniunt ex necessitate rationis siue intellectus. Alia verò iudicia pertinent ad iudicium rationis, circa agenda. Et in talibus quando important necessitatem præcepti, dissentio amicitiæ contrariatur: quia talis dissentio habet contrarietatem voluntatis in his, in quibus vniri & conuenire tenentur. Et quia fides non solum est speculatiua, sed etiam practica, inquantum per dilectionem operatur: Ideo etiam dissentire à recta Galat.5.b fide est contrarium charitati.

Text. *Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud uosmetipsos.*

HIC excludit impedimenta concordiæ, quæ sunt duo. Primum est superbia, ex qua contingit quod dum aliquis inordinate suam excellentiam quærit, & subiectionem refugit, vult alium (*Prouer. 13.b*) subijci, & eius excellentiam impedire, & ex hoc sequitur discordia, secundum illud: Inter superbos semper iurgia sunt. Ideo ad hoc remouendum dicit: *Non alta sapientes*, vt scilicet inordinate (*Supra 11.c*) vestram excellentiam appetatis: ea ratione dixit supra: Noli altum sapere, sed time. Et Sapiens: (*Ecclesi. 3.c*) Altiora te ne quæsieris, &c. sed sitis humilibus consentientes, id est, his quæ sunt humilia, id est, ea quæ abiecta videntur non recusetis, cum oportuerit: prout Dauid qui dicebat: Elegi abiectus (*Psal. 83.*) esse in domo Domini. Nam (vt Diuus Petrus ait) Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam. Se- (*1.Pet.5.b*) cundum impedimentum concordiæ est præsumptio sapientiæ, ex qua contingit quod aliquis aliorum sententiæ non credit. Ad quod remouendum, dicit: *Nolite esse prudentes apud uosmetipsos*, vt scilicet iudicetis id solum esse prudentiæ, quod vobis videtur. Ad quod tendit Esaias, dicens: Væ qui (*Esa. 5.*) sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Ideo supra dixit: Non sitis vobismetipsis sapientes.

Text. *Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, si fieri potest, quod in uobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.*

CVM ad charitatem non solum pertineat beneuolentia & concordia, sed etiam beneficentia: postquam Apostolus docuit & monuit nos habere beneuolentiam & concordiam, hic docet & monet nos ad habendam beneficentiam, excludendo contrarium. Et primo docet quod (*Psal. 7.*) non sit alicui malefaciendum, prohibendo vindictam, dicens: Nulli *malum pro malo reddentes*, scilicet (*1.Pet.3.b*) sitis. Prout Dauid qui dicebat: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Et Diuus Petrus: Non reddentes malum pro malo. Quod intelligendum est formaliter: sicut suprà dictum est de maledictione ex affectu odij, vel vindictæ, sic quod in malo alterius delectemur. Sed si pro malo culpæ, quod quis facit, iudex reddat malum pœnæ secundum iustitiam ad compensandum malitiam, materialiter quidem infert malum, sed formaliter & per se infert bonum. vnde cum iudex suspendit latronem pro homicidio, non reddit malum pro malo, sed potius bonum pro malo. Et hoc modo Aposto- (*1.Cor.5.b*) lus, quendam pro peccato incestus tradidit Sathanæ in interitum carnis, vt spiritus eius saluus fieret. Secundo docet quod etiam bona sunt proximis exhibenda, dicens: *Prouidentes bona non tantum coram Deo*, vt scilicet ceteris satisfacere consciētiæ vestræ: *Sed etiam coram omnibus hominibus*, vt sci- (*1.Cor.10.g*) licet faciatis ea quæ hominibus placeant: vt sine offensione sitis Iudæis & Gentibus, & Ecclesiæ Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo. Prouidere tamen bona non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus contingit bene & male fieri. Si enim hoc fiat propter fauorem (*Matt.6.a*) humanum, non bene agitur. Quia Christus prohibuit, dicens: Attēdite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, bene agitur, secundum (*Matth.5.b*) illud: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, & cæt. Tertio assignat rationem vtriusque dictorum. Ad hoc enim debemus abstinere à retributione malorū, & coram hominibus prouidere bona, vt cum hominibus pacem habeamus. & ideo subdit: *Cum omnibus hominibus pacem habentes*. Addit duo. Primum est: Si fieri potest. Quandoque enim malitia aliorum impedit ne cum eis pacem habere possimus: quia scilicet cum eis pax haberi non potest, nisi eorum malitiæ consentiant, quam quidem pacem constat esse illicitam. vn- (*Matt.10.d*) de Christus: Non veni pacem mittere, sed gladium. Aliud autem addit, dicēs: Quod in vobis est, vt scilicet quantum in vobis est faciatis, vt pacem quæratis. vnde Psal. Cum his qui oderant pacem eram pacificus. Et alibi: Inquire pacem, & persequere eam.

Text. *Non uosmetipsos defendentes charissimi, sed date locum iræ.*

(*Esa.50.c*) (*Esa.53.c*) (*Matth.5.f*) HIC ostendit quod non sunt mala proximo inferenda, per modum defensionis. Et primò posuit documentum, dicens: *Non sitis uosmetipsos defendentes charissimi*, prout nec Christus, qui dedit corpus suum percutientibus, & genas suas vellentibus. Qui etiam quasi agnus coram tondente se obmutuit, &c. vnde & ipse dixit: Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei & alteram. Ve- (*Li. lib. contra Mendacium.*) runtamen Diuus Augustinus dicit, quod ea quæ in nouo testamento à sanctis facta sunt, valent ad exempla intelligendarum scripturarum, quæ in præceptis data sunt. Ipse autem Dominus cum alapa percussus esset, non ait: Ecce altera maxilla: Sed si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Vbi ostendit præparationem alterius maxillæ in corde esse faciendam. Paratus enim fuit Dominus, non solum in altera cædi pro salute hominis, sed in to- (*Ad Marcellinum*) to corpore crucifigi. Et prout idem Augustinus dicit: Tunc enim hoc mandatum recte fit, cum ei creditur profecturum esse propter quem fit, ad aptandum in eo correctionem & concordiam, etiam si alius exitus consequatur. Sunt igitur ista præcepta patiētiæ semper in cordis præparatione retinenda, & ipsa beneuolentia, ne reddatur malum pro malo, in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa etiam cum inuitis, benigna quadam asperitate plectendis. Secūdo assignat rationem cum dicit: *Sed date locum iræ*, id est, diuino iudicio, quasi dicat, committatis vos Deo, qui suo (*1.Pet.vlt.b*) iudicio potest vos defendere, & vindicare, secundum illud: Omnem solicitudinem vestram proijcientes in eum, quoniam ipsi est cura de vobis. Sed hæc intelligenda sunt in causam, in quo nobis (*Deut.1.c.*) non adest facultas aliter faciendi secundum iustitiam. Verum quia Domini est iudicium, cum aliquis authoritate iudicis vindictam quærit ad comprimendam malitiā peccatoris, & non propter odium: vel etiam cum authoritate superioris suam defensionem procurat, intelligitur date locum iræ, id

iræ, id est, diuino iudicio, cuius ministri sunt principes, vt dicitur infra. vnde etiam Apostolus, *Inf. a 13.b*
procurauit se per armatos defendi contra insidias Iudæorum. *Act. 23.f.*

Scriptum est enim, Mihi uindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, cibo illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius. *Text.*

HIC probat quod mala non sunt proximis inferenda, sed potius bona. Et primo authoritate de prohibitione vindictæ, dicens, *Scriptum est, Mihi uindictam, &c.* quasi dicat, dixi quod debetis
dare locum iræ, id est, iudicio diuino, quoniam scriptum est: Mihi vindictam, scilicet, seruate, & *Deut. 32.e*
ego retribuam, dicit dominus. Nostra translatio habet, Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore. Et Psalmista: Deus vltionum dominus. & Naum: Deus æmulator & vlciscēs dominus. Secun- *Psal. 93.*
do, probat quod dictum est de beneuolentia exhibenda inimicis, in articulo necessitatis, authori- *Naum 1.a*
tate Salomonis, dicentis: Si esurierit inimicus tuus, & cæt. Quod Christus confirmauit: Benefaci- *Prouer. 25.e*
te his qui oderunt vos. Deinde assignat rationem, dicens: *Hoc enim faciens carbones ignis congeres su- Heb. 10.e*
per caput eius. Quod vno modo in malum intelligi potest, vt sit sensus, Si tu ei benefacias, bonum
tuum vertetur in malum: quia ex hoc incurret combustionem ignis æterni per suam ingratitudi- *Matt. 5.g*
nem. Sed iste sensus repugnat charitati, contra quam hoc modo aliquis ageret, si alicui inimico subueniret, vt ei proueniret in malum. Et ideo exponendum est in bonum, vt sit sensus: Hoc enim fa-
ciens, id est, in necessitate subueniens, carbones ignis, id est, amorem charitatis, de qua scriptum *In lib. de cathe. rud.*
est, Lampades eius vt lampades ignis atque flammarum. Congeres, id est, congregabis super caput,
id est, super mentem eius: Quia, vt Diuus Augustinus ait: Nulla est maior prouocatio ad amādum, quam præuenire amando, & benefaciendo. Nimis enim durus animus, qui & si dilectionem nolebat impendere, nolit rependere. *Noli uinci à malo, sed uince in bono malum.* Hic idem quod supra probat ratione. Naturale enim est homini vt velit aduersarium vincere, & non vinci ab eo. Illud autem ab aliquo vincitur, quod ab eo trahitur ad hoc quod sibi male faciat. Sicut aqua vincitur ab igne, quando trahitur ad calorem ignis, qui est contrarius & malum eius. Si ergo aliquis bonus homo propter malum quod sibi ab aliquo infertur, trahatur ad hoc quod ei velit vel faciat malum, bonum à malo vincitur. Si autem è contrario propter beneficium, quod bonus persecutori exhibet, vt eum ad suum amorem trahat in bonum, malum vincit. Sic ergo noli vinci à malo, scilicet eius qui te persequitur, vt tu eum persequaris: sed in bono tuo vince malum illius, vt scilicet
ei benefaciendo eum trahas. Hæc autem victoria fit per fidem, secundum illud: Hæc est victoria *1. Ioan. vlt. b*
quæ vincit mundum, fides nostra.

EPITOME DECIMITERTII CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus docet rectum vsum gratiæ in ordine ad alios. Et quia obedientia est caput, & initium totius disciplinæ moralis, primo agit de obedientia quam inferiores debent præstare superioribus, assignando rationem dependentiæ potestatis à Deo, ex qua concludit necessitatem obedientiæ. Deinde assignat aliam rationem, ex qua trahit vtile documentum, non timendi potestatem, & fructum obedientiæ qui est laus, obtineat: & fructum inobedientiæ, qui est ira, vindicta, & pœna, ex quibus infert necessitatem obedientiæ, inducens ad voluntarie obediendum. Postmodum inducit inferiores ad exhibendum superioribus subiectionis signum, quod est timor, honor, & tributorum solutio, assignátque rationem exhibitionis illorum. Secundo ibi: *Nemini quicquam debeatis*, ostendit quid debent fideles omnibus æqualibus exhibere, scilicet debita integraliter, excepto debito charitatis & dilectionis, quod nunquam exhauritur, sed semper reddendo crescit. Deinde adducit rationem, & concludit effectum dilectionis, qui est impletio & plenitudo legis. Tertio ibi, *Et hoc scientes, &c.* ostendit quomodo vnusquisque se componere debeat, & in seipso honestatem conseruare, indicando temporis congruitatem, assignando rationem propinquitatis salutis, adhibendo similitudinem & exhortationem de honestate vitæ, declarando quæ vitia sunt abiicienda, maxime intemperantiæ, & quæ pertinent ad corruptionem irascibilis, prout sunt contentio & æmulatio. Finaliter ostendit quomodo debeamus arma lucis accipere, vt inordinata carnis desideria non sequamur.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMITERTII CAPITIS.

O*Mnis anima*, id est, omnis homo per synecdochen, *potestatibus sublimioribus*, id est, hominibus *Eccles. 6.a*
in altiori & maiori potestate constitutis ecclesiasticis, vel temporalibus, *subdita*, id est, subdi- *1. Pet. 2.c*
tus sit. *Non enim est potestas nisi à Deo*: quia per eum à quo sunt omnia, reges regnāt. *Quæ autem à Deo Iob 37.d*
sunt, ordinata sunt, id est, rationabiliter disposita sunt in ipsum, & inter se inuicem. *Itaque qui resistit Ioan. 19.b*
potestati, id est, superiori suo potestatem habēti, *Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt*, id est, vi, *Prou. 8.b*
dolo vel malitia obedire recusant, *ipsi sibi damnationem*, scilicet æternam, *acquirunt. Nam principes*, *Sap. 2.a*
id est, prælati & in potestate constituti, *non sunt timori boni operis, sed mali*, id est, non sunt à Deo dati ad incutiendum timorem operantibus bonum, sed solum operātibus malum. *Vis autem non timere potestatem*, quæcunque sit illa, *bonum fac, & habebis laudem ex illa*, quæ non solum instituta est, vt à
malis timore pœnarum retrahat, sed etiam vt ad bonum per laudem & præmia alliciat. *Dei enim Prou. [illegible].b*
minister est tibi in bonum, scilicet si bonus sis & recte agas. *Si autem male feceris, time*: quia causam timo- *1. Pet. [illegible].a*
ris habes. *Non enim sine causa gladium portat*, ad occidendum, & virgam & baculum ad verberan-
dum portat, in signum & figuram potestatis. *Dei enim minister est, uindex*, id est, vindictam exer- *Prou. 20.d*
cens, *in iram*, id est, ad exequendam iram Dei in pœnam, & incommodum, *ei qui malum agit*, id est, *Iob 19.b*
cōtra malefactores. *Ideoque necessitate*, id est, necessariæ ordinationi, *subditi estote*, volūtarie vt facia-

tis de necessitate virtutem. *Non solum propter iram*, id est, pœnam, vel vindictam. *Sed etiam propter*
1.Cor.9.a *conscientiam*, vt conscientia vestra sit munda & quieta, obediendo Deo, & principi. *Ideo enim & tri-*
Matt.22.c *buta præstatis*, in signum subiectionis. *Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum*, id est, pro hoc ipso tributo recipiendo, *seruientes*, scilicet Deo & populo pro defensione patriæ, & administratione iustitiæ, ideo de suo ministerio viuere debent. *Reddite ergo omnibus debita*, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ
Malac.1.b sunt Dei Deo. *Cui tributum*, scilicet debetis, vt principi, reddite *tributum. cui debetis vectigal*, reddite *vectigal. cui debetis timorem*, id est, principi inquantum est dominus, reddite *timorem*, non seruilem,
Malac.1.b sed filialem. *Cui debetis honorem*, scilicet principi, inquantum est quasi pater, reddite *honorem*, assur-
1.Pet.2.c gendo & illi reuerentiam & obedientiam exhibendo.

SECVNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

N*Emini quidquam debeatis*, sed integraliter, & non diminute, omnia debita reddite, *nisi ut inuicem diligatis*: quia debitum dilectionis, & charitatis erga Deum non potest totaliter & integraliter solui, cum semper reddendo crescat, cum maneat causa quæ est præceptum Dei. *Qui enim diligit proximum, legem impleuit*: quia tota legis impletio ex dilectione proximi propter Deum dilecti pendet. *Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum*, negatiuum vel affirmatiuum ad proximum pertinens, *in hoc uerbo instauratur*, id est, perficitur & impletur In hoc mandato: *Diliges proximum sicut teipsum*, vt quemadmodum vis tibi bonum, velis proximo: & quæ vis tibi rationabiliter fieri, facias proximo, & quæ non vis tibi fieri, nec tu facias proximo.

TERTIA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Eccl.8.c E*T hoc scientes*, id est, considerantes *tempus*, id est, temporis conditionem & opportunitatem.
Rom.13.d *Quia hora est iam de somno*, culpæ torporis vel negligentiæ, *surgere*, per solicitudinem bene ope-
Prou.4.d randi, & per charitatis opera. *Nunc enim*, surgere debemus, *quia propior*, id est, propinquior *est no-*
Esa.51.b *stra salus*, scilicet vitæ æternæ quæ nobis promissa est. *quam cum credidimus*, id est, quam cum à prin-
Matt.4.c cipio fidem accepimus, vel quam cum homines cœperunt credere aduentum Christi. *Nox*, scilicet culpæ, vel status vitæ præsentis, qui propter tenebras ignorantiæ nocti comparatur, *præcessit*: *dies*
Esa.26.d *autem*, scilicet gratiæ vel status futuræ beatitudinis *appropinquauit*: quia per fidem viuam magis clarescit, remoto obstaculo ingressus gloriæ cælestis per Christi ascensionem. *Abijciamus ergo opera tenebrarum*, id est, peccata quæ ad tenebras exteriores ducunt, in quibus peccatores in æternum
Psal.8. non videbunt lumen, *& induamur arma lucis*, id est, virtutes, quæ nos muniunt aduersus insidias diaboli: *Sicut in die honeste*, id est, composite, & ordinate, *ambulemus*, de bono in melius procedamus, dum lucem habemus: *non in comessationibus*, id est, in superfluis & accuratis comestionibus. *&*
Prou.23.d *ebrietatibus*, id est, ne ad superfluitatem potus extra mensuram rationis hominum ponentes bibamus. *Non in cubilibus*, id est, in superflua dormitatione, quæ post comessationes & ebrietates ad lu-
Prou.7.c xuriam inclinare solet. *Et impudicitijs*, tam verborum quam gestorum, quæ ad impudicitiam inducere solent. *Non in contentione*, id est, in impugnatione veritatis cum confidentia clamoris, *& æmulatione*, id est, Inuidia: *Sed induimini dominum Iesum Christum*, quod fit per baptismi susceptionem, & per imitationem. *& carnis curam ne feceritis in desiderijs*, scilicet superfluis & illicitis, id est, ne desideria carnis ratione repugnantia sequimini.

COMMENTVM DECIMITERTII CAPITIS.

Text. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.*

IN hoc capite Apostolus ostendit quomodo se habere debeat homo erga proximum. Et primo quantum ad superiores: circa quod considerandum est, quod in principio
Lib.18. huius capitis Apostolus euertit errorem Gaulonitarum, de quo Iosephus meminit, & dicit habuisse initium à quodam Iuda Gaulonita, qui negabat censum & obedientiam deberi Cæsari aut prophanis principibus. Hic error à Iudæis propter libertatem legis, quam à Deo receperant, fuit approbatus. Quamobrem Pharisæi conuenerunt Christum sciscitantes, an liceret censum dare Cæsari, an non. Atque inde fortasse idem error serpere perrexe-
Ioan.8.c rit in Christianos ob libertatem Euangelicam, quam consecuti erant à Christo, secundum illud: Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Et videtur Christus hoc significasse cum dixit Petro: Ergo liberi sunt filij, scilicet à solutione didragmatis. Licet ad vitandum scandalum præceperit illud exsolui. Verum tamen hic error vel maxime conuincitur, quod fides nostra naturalem ordinem iustitiæ non subuertit, sed perficit. Præterea ex eo quod libertas quæ per Christum concessa est, di-
Supra 8.a citur libertas spiritus, qua liberamur a peccato & morte, vt dictum est. Caro autem adhuc remanet seruituti obnoxia, sed liberabitur in resurrectione generali. Et tunc homo per Christum li-
1.Cor.15.c beratus, nulli subiectioni erit obnoxius. vnde Apostolus: Cum tradiderit Christus regnum Deo patri, & euacuauerit omnem principatum & potestatem: Interim tamen dum corruptibilem car-
Ephe.6.a nem gerimus, oportet nos carnalibus dominis subiacere, iuxta illud: Serui obedite dominis carnalibus. Et hoc est quod hic dicit Apostolus: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita
1.Pet.2.c sit. Potestates autem sublimiores hic dicuntur homines in potestatibus constituti, quibus secundum iustitiæ ordinem subiici debemus, secundum illud: Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti. Dicit autem omnis, vt neminem excipiat. Neque sa-

cerdotes, vt ait D. Chrysost. neque monachos, neque seculares, neque vero Apostolos, neque Euangelistas, neque Prophetas. suum enim vnusquisque habet prælatum. Per hanc ergo sententiam reprobatur error Begardorum, qui dicebant eo perfectionis posse hominem peruenire, vt nemini iam sit subditus. An autem Ecclesiastici exempti sint à secularibus, & temporalibus dominis, vnde D. Cardinalem de Turrecremata, in 2. lib. summæ de ecclesia, cap. 93. & deinceps. Dicit autem indefinite potestatibus sublimioribus, vt ratione sublimitatis officij eis subiiciamur, etiam si mali sint. vnde D. Pet. Subiecti estote non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Quod autem 1. Pet. 2. a
dicit, omnis anima. per synecdochen intelligitur omnis homo, prout in Genes. Delebitur anima Gene. 17. a
illa de populo suo. Vtitur autem hoc modo loquendi: Quia subiectionem superioribus debemus ex animo, id est, pura voluntate, secundum illud: Non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed animo cum bona voluntate.

Non est enim potestas, nisi à Deo. Text.

HIC adducit rationem præmissæ admonitionis. Et primo præmittit originem potestatis, dicēs: Non est enim potestas, nisi à Deo. Quicquid enim de Deo & creaturis dicitur, à Deo in creaturas deriuatur, prout patet de sapientia. vnde Sap. Omnis sapientia à domino Deo est. Potestas autē Eccle. 1. a
de Deo & hominibus dicitur. vnde Iob: Deus potestates non abiicit, cum & ipse sit potens. Con- Iob 36. a
sequens ergo est, quod potestas humana sit à Deo. vnde Daniel: Dominabitur excelsus in regno Daniel. 4.
hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. & Christus: Non haberes potestatem aduersus me Ioan. 19. c
vllam, nisi tibi datum esset desuper. Si obiiciatur ex Osea: Ipsi regnauerunt, & non ex me. Princi- Osea 8. a
pes extiterunt, & non cognoui. Dicendum quod regia potestas vel cuiuslibet alterius dignitatis, potest considerari quantum ad tria. Primò, quātum ad potestatem ipsam, & sic est à Deo per quem reges regnant. Secundò, quantum ad modum adipiscendi, & sic quandoque potestas est à Deo, quando scilicet aliquis ordinate potestatem adipiscitur, secundum illud: Nemo sibi honorem assumit, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Quandoque verò non est ex Deo, sed ex peruerso Amos 6. a
hominis appetitu, qui per ambitionem vel alio quocunque illicito modo, potestatem adipiscitur: secundum illud: Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Tertiò, quantum ad vsum ipsius. Et sic quandoque est à Deo, puta cum aliquis secundum præcepta diuinæ iustitiæ Prou. 8. b
vtitur concessa sibi potestate, secundum illud: Per me reges regnant. Quandoque autem non est à Deo, puta cum aliqui potestate sibi data vtuntur contra diuinam iustitiam, secundum illud, Astite- Psalm. 2.
runt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, &c. Si quæratur de potestate peccandi an sit à Deo: Dicendum quod ipsa potentia qua peccatur, est à Deo. Eadem enim potentia voluntatis est qua peccatur, & recte agitur: sed quod in bonum ordinetur à Deo est. quod autem ordinetur ad peccandum ex parte creaturæ est, inquantum ipsa est ex nihilo. Quæ autē sunt, à Deo ordinata sunt. Hic subiungit modum quo res à Deo procedunt: quia secundum quēdam ordinem, vnde Sapiens: Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti. In his autem sunt di- Sap. 11. d
uersi gradus, quorum vnum est maior in altero & contētum in alio. Ideo necesse est quod inter ea sit ordo, qui secundum D. Augustinum est parium dispariúmque rerum sua cuique loca tribuens 19. de Ciui.
dispositio. Deus enim res producēdo in certo ordine, gradu, & loco cōstituit: Cuius ratio est: quia Dei. cap. 13.
Deus per suam sapientiam omnia fecit, iuxta illud: Omnia in sapientia fecisti. Est autem proprium Psal. 103. b
sapiētiæ omnia ordinata disponere. Attingit enim à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia Sap. 8. a
suauiter. Et ideo oportet effectus diuinos ordinatos esse: vnde Iob: Nunquid nosti ordinem cæli, & Iob 38. d
pones rationem eius in terra? Duplicem autem ordinem Deus in suis effectibus instituit. Vnum quidem quo omnia ordinantur in ipsum, secundum illud: Vniuersa propter semetipsum operatus est Prou. 16. a
dominus. Alium verò quo effectus diuini ad inuicem ordinantur, prout dicitur de Sole, Luna, & Stellis, quod fecit ea in ministerium cunctis Gentibus.

Itaque qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Text.

EX duabus præmissis hic concludit propositum: Si enim potestas principum à Deo est, & nihil est à Deo absque ordine: consequens est quod etiam ordo, quo inferiores subiiciuntur potestatibus superioribus, sit à Deo. Itaque quicunque contra ordinem resistit potestati, ordinationi Dei resistit. vnde dominus Samueli dixit: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Et Christus: 1. Reg. 8. b
Qui vos spernit, me spernit. Resistere autem diuinæ ordinationi, cōtrariatur honestati virtutis. vn- Luc. 10. c
de contra virtutē agit, qui potestati resistit, in eo quod pertinet ad ordinem suæ potestatis. *Qui autem resistunt, damnationem sibi acquirunt.* Hic ostendit subiectionem non solum esse honestam, verum etiam necessariam, dicens, *Quicunque*, quasi dicat: Assertum est quod quicūque resistit potestati, resistit ordinationi Dei, & contra honestatē virtutis agit. Multi tamen sunt qui amorē virtutis non habentes, ea quæ sunt contraria virtuti non detestantur: tales cogēdi sunt ad vitationem malorum per pœnas. Ideo quantum ad hoc subdit: Quicunque autē resistunt, scilicet diuinæ ordinationi, sibi damnationem acquirunt, cōtra potestatis ordinem agendo. Quod quidē potest vno modo intelligi de damnatione æterna, quam merentur qui potestatibus subiici nolunt in eo quod debent: in cuius exemplum Dathan & Abiron, qui Moysi & Aaron restiterūt, absorpti sunt à terra & descen- Num. 16. c
derunt in infernum viuētes. Alio modo potest intelligi de damnatione pœnæ, quæ per ipsos principes infertur. Secundum illud: Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui peccant in eum, peccant in animam suam. Si obiiciatur quod Apostoli & martyres principibus & potestatibus restiterunt: & tamen non damnationem, sed præmium à Deo sibi acquisierunt. Dicendum quod Apost.

loquitur hic de eo qui resistit potestati, secũdum quod à Deo est ordinata. Atqui diuina ordinatio
hoc habet, vt inferiori potestati non obediatur contra superiorem, prout etiam in rebus humanis
proconsuli non obeditur contra imperatorem, nec balliuo contra regem. Cum ergo omnis pote-
stas humana sub potestate Dei ordinetur, sequitur quod nulli potestati humanæ est contra Deum
Act. 4. d obediendum, iuxta illud: Obediendum est plus Deo quam hominibus. An autem humana potestas
possit præcipere sub pœna peccati mortalis, paulò post dicetur super verbo, propter consciẽtiam.

Text. *Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali.*

HIC assignat aliam rationem ad probandum quod qui resistunt diuinæ ordinationi Dei dãna-
tionem sibi acquirunt contra potestatis ordinem agendo. Nam principes & potestates non
sunt dati ad incutiendum timorem bene operantibus, sed male operãtibus. Si enim principes sunt
timori mali operis, consequens est quod si quis male operetur, ipse male agendo est sibi causa dam-
nationis: & sic qui resistunt, damnationem sibi acquirũt. Hæc verba, principes non sunt timori bo-
ni operis, sed mali, intelligenda sunt quantum ad causam instituendi principes, vt illi qui amore
virtutis non prouocantur ad vitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc timore
Prou. 20. b pœnæ: secundum illud, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum intuitu suo. Et sic non
sunt timori boni operis, sed mali, quantum ad id quod ex officio principis compellit. vnde Esa.
Princeps ea quæ sunt digna principe cogitabit. Possunt etiam hæc verba referri ad malos: quia si
interdum persequantur iuste operantes, non tamen illi qui bene operantur, habent occasionem ti-
mendi: quia hoc ipsum si patienter sustinent, cedit eis in bonum, iuxta illud: Si quid patimini pro-
1. Pet. 3. c pter iustitiam, beati. Et Christus: Timorem eorum ne timueritis.

Text. *Vis non timere potestatem? bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim est minister tibi in bonum.*

EX eo quod prædixit tradit vtile documentum, scilicet vitandi timorem principum: & facit
quatuor. Primò sua interrogatione insinuat hoc esse delectabile, dicens: *Vis non timere potesta-*
Prou. 20. a *tem?* quasi dicat, hoc debet esse gratum homini, cum timor exterreat, affligat, & contristet, iuxta il-
Prou. 6. b lud: Fremitus leonis, ita & terror regis. Secundò docet medium ad hoc perueniendi, dicens: *bonum*
Psal. 100. *fac:* Quia & Salomon ait: Voluntas regis labia iusta. & Psalmista: Ambulans in via immaculata hic
mihi ministrabat. Tertiò ostendit huius effectum, dicens: Et *habebis laudem ex illa*, quasi dicat: Si be-
ne feceris, non solum vitabis timorem: sed etiam ex illa potestate consequeris laudem, quod per-
spicuum est. Si accipiatur secundum finem, ad quem institutæ sunt potestates: sunt enim institutæ,
vt non solum à malis timore pœnarum retrahant: sed etiam vt ad bonum & præmia alliciant, se-
1. Pet. 2. c cundum illud: Siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bo-
norum. Verificatur etiam hoc de malis principibus, quorum iniustam persecutionẽ dum boni pa-
Iacob. 5. c tienter tollerant, laudantur, iuxta illud: Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Quartò rationem
assignat, dicens: *Dei enim minister est tibi in bonum*: quod perspicuum est quãtum ad debitũ ordinem
principum. Sunt enim sub regimine Dei, tã quam supremi principis ministri subordinati, iuxta il-
Sap. 6. a lud: Quoniam cum essetis ministri regis illius, &c. Ad idem autem tendere debent minister & do-
Eccle. 10. a minus, secundum illud: Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Et ideo sicut Deus operatur
in bonum his qui bonum agunt, ita & principes si rectè ministeriũ suum impleãt. Sed & mali prin-
Esa. 10. b cipes Dei ministri sunt, secundum ordinationem Dei ad inferendas pœnas, licet hoc fit præter in-
tentum illorum, secundum illud: Assur virga furoris mei, & baculus ipse est. Ipse autem non sic ar-
Hiere. 25. b bitrabitur. Et illud: Assumã vniuersam cognationẽ Aquilonis, & Nabuchodonosor regẽ Babylo-
nis seruum meum, & adducam eos super terrã istam. Et si tales mali principes Deo permittẽte bo-
Supra 8. c nos affligunt, hoc in bonũ eorum cedit, iuxta illud: Diligentibus Deũ omnia cooperãtur in bonũ.

Text. *Si autem male feceris time: non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui male agit.*

HIC ostendit necessitatẽ prædicti documẽti, & assignat rationem, quam exponit: ait ergo, Di-
ctum est quod bene faciẽdo non timebis potestatem, & hoc tibi necessarium est. Si autẽ ma-
Prou. 10. d le feceris, time: quia occasionẽ & causam habes timendi, secundũ illud: Pauor his qui operãtur ma-
Sap. 7. b lum: & illud, cũ sit timida nequitia, data est in omnium condemnationẽ. Deinde dat rationem, di-
cens: nõ enim sine causa gladiũ portat. Loquitur hic secundum consuetudinẽ principum, qui quasi
in figurã siue signum suæ potestatis deferri faciebant instrumenta puniendi: puta fasces virgarũ, ad
Iob. 19. d verberandũ: & secures vel gladios, ad occidẽdum. Ideo Iob: Fugite à facie gladij, quia vltor iniqui-
tatum est gladius. Nomine gladij potestas coerciua significatur, quam Iuristæ merum vocant im-
perium, id est, potestatẽ vitæ & mortis. Postmodum exponit rationẽ, dicens: Portat inquam gladiũ,
quia est minister Dei vindex, id est, in vindictã exercens, *in iram*, id est, ad exequendã iram Dei, siue
Ezech. 16. e iustũ iudicium Dei, ei qui male agit, id est, contra malefactorẽ. vnde Ezech. Ecce ego cõgregabo om-
nes amatores tuos, & iudicabo te in iudiciis adulterorũ, & dabo te in manus eorũ, &c. & Salomõ:
Prou. 16. b Abominabiles regi, qui impie agunt, quoniã iustitia firmabitur solium. Ex quo patet quod non so-
lum est licitum, sed etiam meritorium principibus, qui zelo iustitiæ vindictam exercent in malos.
Ezech. 29. d vnde Ezech. Ecce merces exercitui illius, & operi quo seruiuit aduersus eam, &c.

Text. *Ideoque necessitati subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.*

HIC infert conclusionem principaliter intentam dicẽs: *Ideoque*, propter prædictas rationes *sub-
diti estote*, voluntariè *necessitati*, quæ vobis imminet præcepto principum, vt faciatis de neces-
sitate virtutem: *non solum propter iram*, id est, vindictam vitandã, *sed etiam propter conscientiã*, scilicet

bonam

bonam conseruandam. Et hoc pertinet ad primam rationem, qua dictum est: Qui potestati resistit,
ordinationi Dei resistit. Et qui resistunt, &c. D. Ambr. exponit: Non solo timore præsentis pœnæ
sed etiam propter conscientiam futuri iudicij. Et quia nunc Lutherani libertatem carnis sectãtes,
non erubescunt pertinaciter asserere, pręcepta superiorum nullo modo obligare ad peccatum, ma-
xime secluso scandalo: ideo cum hic proprius locus sit, parum nobis insistẽdum est: maxime enim
apparet ex prædictis propositionibus, scilicet: Quæ à Deo sunt, ordinata sunt, &c. Et ex hac vltima
non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: quod leges humanæ iustæ, siue sint tem-
porales, siue Ecclesiasticæ, obligant in foro interiori sub pœna peccati mortalis, etiã secluso scan-
dalo. Quod etiam alio modo probari potest: Quia certũ est legem naturalem obligare ad pœnam
æternam, secluso quocunque scandalo, iuxta illud: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornica- Galat.5.d
tio, immundicia, & alia quæ enumerat, contra legem naturæ: subiungit, Quoniã qui talia agũt, re-
gnum Dei non consequentur. & illud: Hoc autem scitote intelligẽtes, quod omnis fornicator, aut Ephe.5.b
immundus, aut auarus, &c. quia, scilicet agunt contra legem naturæ, non habebũt hæreditatem in
regno Christi & Dei: à qua hæreditate adulti baptizati per solum peccatum mortale priuantur. Et Supra 1.d
supra enumeratis quam plurimis contra legem naturæ agentibus, concludit, digni sunt morte, sci-
licet æterna, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiũt facientibus. Probari etiam potest alia
ratione: Quia nõ minus obligatur subditus prælato suo, quam filius patri. Cum bonum politicum
quanto est cõmunius, tanto præstet & præemineat priuato. Quia bonum quanto communius, tan-
to diuinius, vt D. Dionysius ait. Ex quo sequitur quod præceptum principis præferendum est præ-
cepto paterno cæteris paribus: hoc est si tãtum sit periculũ in republica, si non succurratur secun-
dum mandatum principis, quantum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum pa-
tris. Sed filius iure naturæ tenetur obedire patri iusta præcipienti, etiam secluso scandalo. vnde
Apostolus: Filij obedite parentibus in domino. hoc enim iustum est. Et supra inter peccatores di- Ephe.6.a
gnos morte æterna enumerat parentibus inobedientes. Igitur & inobedientes principibus & su- Supra 1.d
perioribus iusta præcipientibus, cum intentione ad hoc eos obligandi. Qui enim talibus resistit,
Deo resistit. vnde Christus: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Et Mat. 18.c
alibi: Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Dicitur autem lex humana aut su-
perior humanus intendere obligare ad peccatum mortale, cum prohibitio principis est sub pœna
mortis, mutilationis membrorum, fustigationis, aut proscriptionis omnium, vel maioris partis
bonorum. Quia si aliquis velit aliquod præmissorum, vel notabile damnum proximo, manifestum
est quod peccat mortaliter. Ergo à fortiori si sibi illud velit. Pariter cum ecclesia vel prælatus præ-
cipit vel prohibet aliquid, sub pœna anathematis, suspensionis, vel interdicti, transgressores pec-
cant mortaliter. Idem videtur dicendum si fiat præceptum formale rationabile in virtute spiritus
sancti, & sanctæ obedientiæ, vel sub pœna carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorũ, in
casibus per constitutiones eorum taxatis: quia alios indifferenter silentium aut alios eorũ defectus,
non possunt maioribus pœnis quàm professus secundum cõstitutiones vouerit, aggrauare. Tutius
tamen, iudicio meo, standum est Iuristarum iudicio, qui ex verbis & rationibus habent leges rima-
ri & interpretari. Transgredientes tamen quascunque leges humanas iustas ex contemptu formali
legis vel prælati, mortaliter peccant. Nec obstat quod homo non potest infligere pœnam æternam:
quia præses debilis potest præcipere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec
obstat pariter quod obiiciunt ex dicto Christi: Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mãda- Mat.15.b
ta hominum. Quia intelligebat de his quæ cõtrariantur mandatis Dei, & de his quæ erant vana &
irrationabilia. Quia ibi reprehendit Pharisæos, qui propter traditiones suas seruandas, trãsgredie-
bantur præcepta Dei. Et cum Apostolus dicit, quod iusto nũ est lex posita, non intelligit directiuè 1.Tim.1.b
& obligatiuè, sed coerciuè: iusti enim voluntariè absque quacunque coactione obtemperant legi: Galat.5.a
quod si non facerent, iusti esse desinerent. Et hoc modo intelligendus est cum dicit: Si spiritu duci-
mini, non estis sub lege. Nec libertas Christiana, de qua loquitur, liberat ab obedientia Et cũ alibi
dicit: Nolite iterum iugo seruitutis cõtineri, intelligit de seruitute legis Moysi, quia ibi est quæstio
de circuncisione: vel de iugo seruitutis peccati.

Ideo enim & tributa præstatis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsum seruientes. Text.

INducit hic homines ad exhibendum signũ subiectionis superioribus. Et primo præponit signũ
dicens: *Ideo enim*, scilicet quia debetis esse subiecti superioribus, & principibus tributa præstatis,
id est præstare debetis in signum subiectionis. Ideo quærendo dicitur: Princeps prouinciarũ facta Thren.1.a
est sub tributo. Dicuntur autem tributa eo quod subditi dominis ea tribuunt. Secũdò assignat ra-
tionem dicens: Ministri enim sunt Dei in hoc ipsum, id est, pro hoc ipso, scilicet tributo recipiẽdo,
seruientes, scilicet Deo & populo, quasi dicat: Vnusquisque de suo ministerio viuere debet, secundũ
illud: Quis pascit gregem, & de lacte gregis non edit? Et ideo cum principes nostri suo regimine 1.Cor.9.a
Deo ministrent & populo, dèbent tributa suscipere quasi stipendia ministerij sui. Non autem ita
quod hoc sibi debeant computare pro præmio. Proprium enim principis præmium, est laus &
honor, vt Philosophus dicit. Et cum hoc non sufficit ei, tyrannus fit. Sed hoc non est solũ intelli- 5.Ethic.
gendum de laude & honore humano, quia tale præmium esset vanum, sed de laude & honore di-
uino, qui principibus bene gubernantibus exhibetur. Huiusmodi autem tributa recipiunt ad sub-
stentationem: laborant enim principes ad omnium pacem. Ideo Apostolus eos primo commendat
in orationibus dicens: Obsecro primũ fieri obsecrationes pro regibus, & omnibus qui in sublimita- 1.Tim.2.a
te sunt

Baruc.1.b tesunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus. Et Baruch. Orate pro vita Nabucho-
donosor regis Babylonis, vt viuamus sub vmbra eius. Ab hoc tamen tributi debito liberi sunt cle-
rici ex priuilegio principum, quod quãdam æquitatem naturalem habet. vnde etiam apud Genti-
Genes.47.e les, illi qui vacabant diuinis, liberi erant à tributis. Et Ioseph subiecit Pharaoni omnem terram
AEgypti preter terram sacerdotũ, quæ à rege tradita fuerat eis: quibus & statuta cibaria ex horreis
publicis præbebãtur. Et deinde dicitur: Quod in vniuersa terra AEgypti quinta pars regi solueba
tur absq; terra sacerdotum, quæ ab hac cõditione libera erat. Hæc autem omnino æquum est: quia
quemadmodum reges solicitudinem habẽt de tẽporalibus bonis, ita sacerdotes de spiritualibus.
Et sic pro eo quod Deo in spiritualibus ministrant, recompẽsant regibus: quia pro pace eorum la-
borant. Cum ergo tributa sint debita principibus, quasi laboris stipẽdium, sequitur quod duplici-
ter peccare possunt principes accipiendo tributa. Primò si vtilitatem populi non procurent, sed
Ezech.34.a solum ad diripiendũ eorum bona intendãt. vnde Ezechiel: Lac comedebatis, lanis operiebamini,
& quod crassum erat occidebatis, gregem autem meum non pascebatis. Secundò cum violenter
diripiunt supra populi facultatem, & supra statutam legem, quę est quoddam pactum inter regem
Mich.3.a & populum. vnde Michæas: Audite principes Iacob, & duces domus Israel: & postea subdit, Qui
violenter tollitis pelles eorum de super eis, & carnes eorum desuper ossibus eorum.

Text. *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

MOnet hic subditos ad reddendum subiectionis signum. Et primò quidem in generali, dicẽs:
ex quo tributum debitum est principibus, quasi ministris Dei, reddite ergo omnibus debi-
ta. Ex quo patet quod subditi ex necessitate iustitiæ tenentur sua iura principibus exhibere. vnde
Matt.22.c Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, &c. Secudò specificat & ponit ea quæ sunt exteriora
dicens: Cui tributum, scilicet debetis pro generali regimine, quo patriam in pace & quiete guber-
Genes.49.c nant. vnde Iacob de Isachar: Vidit requiem quod esset bona, factus est tributis seruiens. Cui vecti
gal, scilicet debetis, reddite vectigal: quod principi debetis in aliquibus certis locis, de mercimo-
niis quæ deferuntur, pro reparatione & custodia viarum. Vel vectigal dicitur quod datur princi-
pi, quando per patriam vehitur, vt sunt procurationes: quas aliqui vocant iucundum aduentum,
vel primum ingressum, aut alia huiusmodi. Deinde ponit ea quę sunt interius exhibẽda, prout sunt
timor & honor, qui debentur principi. Timor quidem inquantum est dominus sua potestate ma-
Malac.1.b los coercens. vnde Malachias. Si ego dominus, vbi est timor meus? Honor autem debetur princi-
Ibidem. pi, inquantum quasi pater prouidet bonis, quæ sunt in laudem. vnde Malachias: Si ego pater, vbi
1.Pet.2.c est honor meus? Et D. Petr. Regem honorificate. Si obiiciatur illud: Non honores vultum poten-
Leuit.19.c tis: dicendum quod hoc intelligi debet, vt propter potentem à iustitia non declines. vnde subdi-
tur: Iuste iudica proximo tuo.

SECVNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Text. *Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis.*

IN hac secũda huius capitis parte, ostendit quid debeant fideles omnibus æqualibus exhibere,
scilicet debita omnia integraliter: & hoc est quod dicit: Nemini quicquã debeatis, quasi dicat:
ita plenè omnibus debita persoluite, vt nihil remaneat quod soluere debeatis. Et hoc propter duo.
Primò, quia in ipsa mora reddendi peccatum cõmittitur, dum homo iniustè rem alienã detinet.
Leuit.19.c Contra illud: Non morabitur merces mercenarij tui apud te vsq; mane: & eadem est ratio de aliis
debitis. Secundò, quia quandiu aliquis debet, est quodammodo seruus: & cui debet obligatus. vn
Prou.22.b de Salomon: Qui accipit mutuum, seruus est fœnerantis. Sunt tamen quædam debita à quibus
nunquam homo se absoluere potest: & hoc dupliciter. Vno modo propter excellentiam beneficij,
cui æquiualens recompensari non potest, vt Philos. dicit de honore qui debetur Deo: secundum
Psalm.115. illud: Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Idem dicit de beneficiis paren-
tum & magistrorum. Alio modo propter causam debendi, quæ semper manet, vel etiam propter
hoc quod illud quod redditur, nunquam exhauritur: sed semper in reddẽdo crescit. & propter has
causas debitũ fraternæ dilectionis ita soluitur quod semper debetur. Primò quidẽ, quia dilectio-
nem debemus proximo propter Deum, cui vt dictum est, sufficienter recompensare nõ possumus.
1.Ioan.3.d vnde D. Ioannes: Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.
Secundò quia causa dilectionis semper manet, quæ est similitudo naturæ & gratiæ. vnde Sap. Om-
Eccle.13.c ne animal diligit sibi simile: & sic omnis homo proximum sibi. Tertiò, quia charitas in diligendo
Philip.1.b non deficit, sed proficit. vnde Apost. Hoc oro, vt charitas vestra magis ac magis abundet. Ideo di-
cit, nisi vt inuicem diligatis: quia scilicet dilectionis debitum ita semel redditur, vt tamen semper
Ioan.15.b maneat sub debito præcepti, secundum illud, Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem. Qui
enim diligit proximũ, legẽ implebit. Hic assignat causam quare à debito dilectionis nũquam ab-
soluimur. Quia in dilectione tota legis impletio cõsistit, ait ergo: Qui enim, &c. quasi dicat, ideo nõ
intendebam vos expedire à debito dilectionis, sicut ab aliis debitis. Quia qui diligit proximum,
legem implebit, id est, tota legis impletio ex dilectione proximi pendet. Si obiiciatur quod finis
1.Tim.1.a præcepti charitas est: Et vnumquodque perficitur, cum ad finem peruenerit: Ergo tota legis perfe-
ctio in charitate consistit. Sed charitas habet duos actus, scilicet dilectionem Dei & proximi. vn-
Matt.22.d de Christus dixit: Quod ex duobus mandatis charitatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Non er-
go videtur quod qui diligit proximum, legem impleat. Dicendum quod illa dilectio proximi ad
charita

charitatem pertinet,& legem implet: quia proximum diligit propter Deum, & ita in dilectione
proximi includitur dilectio Dei, sicut causa in effectu, secundum illud: Et hoc mãdatum habemus Ioan.3.d
à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. Et econuerso, dilectio proximi includitur in
dilectione Dei, sicut effectus in causa. vnde vbi subditur: Si quis dixerit, quoniam diligo Deum, &
fratrem suum odit, mendax est. Et inde est quod quandoque in sacra scriptura solum fit mentio de
dilectione Dei, quasi sufficiat ad salutem, secundum illud: Et nunc Israel, vide quid dominus Deus
tuus requirit à te, nisi vt timeas Dominum & ambules in viis eius, vt diligas eum. Quandoq; autẽ Deut.10.d
fit solum mentio de dilectione proximi, iuxta illud: Hoc vobis mando vt diligatis inuicem. Ioan.15.b

Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si Text.
quod est aliud mandatum, in hoc uerbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum.

HIc probat per inductionem quod qui diligit proximum, legem implet. Et primò enumerat
quædam præcepta, quæ per dilectionem proximi implentur: deinde ponit constantiam. Et
quia tria præcepta primæ tabulæ immediatius ordinãtur ad dilectionem Dei, ideo non facit de
eis mentionem, quamuis ipsa impleantur in dilectione proximi, prout includit dilectionem Dei:
enumerãs autem mãdata secundæ tabulæ, prętermittit præceptum de honore parentum, quod est
affirmatiuum: quod etiam includitur in illo, vt omnibus reddamus quæ debemus. Enumerat autẽ
præcepta negatiua, quia sunt magis vniuersalia, & quantum ad tempora, & quantum ad personas.
Quantum ad tempora quidem, quia obligant semper & pro semper. Nullo enim tempore furan-
dum aut adulterandum est. Præcepta vero affirmatiua obligãt semper, sed nõ pro semper, sed pro
loco & tempore. non enim tenetur homo omni tempore honorare parentes, sed pro loco & tem-
pore. Nõ enim posset, cum dormire habeat, &c. Quantum ad personas verò, quia nulli hominum
est nocendum. Non autem sufficit vnus homo seruire omnibus hominibus. Secundò, quia magis
manifestũ est quod per dilectionem proximi implentur præcepta negatiua, quam affirmatiua. qui
enim diligit aliquem magis & facilius abstinet a nocumento illius, quam ei beneficia impendat, à
qua beneficiorum exhibitione homo quandoque impeditur per impotentiam. Per præcepta nega-
tiua prohibetur inferri nocumentum proximo. Nocumentũ autem inferri potest proximo tripli-
citer. Vno modo, facto: alio modo verbo: tertio, desiderio: facto tripliciter. Vno modo, quantum
ad personam ipsius proximi: & hoc prohibetur cum dicitur, Nõ occides: in quo etiam intelligitur
omnis iniuria in personam proximi illata. Secundò, quantum ad personam coniunctam, scilicet 1.Ioan.3.d
vxorẽ, & hoc prohibetur cum dicitur: Non adulterabis, in quo etiam intelligitur prohiberi forni-
catio, & omnis illicitus vsus genitalium membrorum. vnde Apost. Fornicatores & adulteros iudi Hebr.vlt.a
cabit Deus. Tertiò, quantum ad res exteriores, quod prohibetur cum dicitur: Non furaberis, in
quo etiam intelligitur prohiberi omnis illicita subtractio rei alienæ siue per vim, siue per dolum.
vnde Zach. Omnis fur iudicabitur. Nocumentum autem quod quis infert proximo verbo, prohi- Zach.5.a
betur cum dicitur: Non falsum testimoniũ dices. Quod non solũ prohibetur in iudicio, sed etiam
contra iudicium, siue per modum detractionis, siue per modum contumeliæ. vnde Salomon: Te- Prou.19.a
stis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet. Nocumentũ verò quod quis
infert proximo, desiderio solo prohibetur, cũ dicitur: Non cõcupisces, vbi prohibetur omnis con
cupiscentia superbiæ, auaritiæ, & luxuriæ. Enumeratis autem pluribus in Exod. contentis, colligit Exod.2.c
omnia alia in communi, dicens: Et si quod est aliud mandatum affirmatiuum vel negatiuum ad Leui.19.d
proximum pertinẽs per modum superadictum instauratur, id est, perficitur & impletur in hoc ver-
bo, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod autem dicit, proximum tuum, referendum est ad
omnem hominem beatitudinis capacem, ac etiam ad sanctos angelos, vt D. August. probat. No- In 1. de Do-
mine enim proximi intelligitur quicunque facit alicui misericordiam: secundum illud: Quis tibi ctrin.Christ.
videtur proximus ei qui incidit in latrones? Et ille dixit: Qui fecit misericordiã, &c. Et quia pro- Luc.10.f
ximus est proximo proximus, consequẽs est quod ille qui ab aliquo misericordiam recipit, proxi-
mus ei dicatur. Sancti autem angeli misericordiam nobis impendunt. Et nos omnibus hominibus
viatoribus debemus misericordiã impẽdere, & ab eis cũ necesse fuerit recipere. Et per consequens
omnes tales & sancti Angeli, & sanctæ animæ in paradiso vel purgatorio existentes, sunt proximi
nobis: quia beatitudinẽ ad quam tẽdimus, vel ipsi habent, vel ad eam nobiscũ tendunt. vnde sequi
tur quod nec dæmones, nec damnati, secundum hanc rationẽ sunt nobis proximi, nec sub hoc præ
cepto nobis eorũ dilectio iniungitur: quia sunt totaliter à societate Dei exclusi: ideo nõ sunt com-
putandi in numero proximorũ, sed hostiũ. Quod verò dicit: Sicut teipsum, non est referendum ad
æqualitatem dilectionis, vt scilicet teneatur quis diligere proximũ æqualiter sibi. Hoc enim esset
contra ordinem charitatis, quo quis tenetur plus suam quàm aliorum salutẽ procurare. vnde Sa-
lomon: Ordinauit in me charitatem. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis, vt scilicet Cant.2.a
similiter diligamus proximum sicut nos ipsos. Et hoc tripliciter. Primò quidem quãtum ad finem
dilectionis, vt scilicet nos, & proximum propter Deum diligamus. Secundò, quantum ad formam
dilectionis, vt si aliquis seipsum diligit volẽs sibi bonum, ita proximum diligat & velit ei bonum.
Qui autem diligit proximum ad hoc solum vt eius vtilitate vel delectatione potiatur, nõ vult bo-
num proximo, sed sibi ex proximo. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationabiles a-
more concupiscentiæ, puta vinum, aquam, equum, vt eis vtatur. Tertiò, quantum ad effe-
ctum dilectionis, vt scilicet aliquis necessitati proximi subueniat sicut sibi. Et quod nihil illici-
tum propter amorem proximi committat, sicut nec propter suum amorem.

Text. *Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio.*

HIc explicatius manifestat dilectionem proximi esse impletionem legis per syllogismum, qui
hoc modo formari potest: Qui diligit proximũ, malum non operatur ad ipsum. Sed ad hoc
tendit omne legis præceptum, vt abstineatur à malo. Ergo qui diligit proximum, legem implebit.
1.Cor.13.b quod autem dilectió proximi malum non operetur, alibi declarat Apostolus dicens: Charitas non
agit perperam, &c. Et potest hoc non solum referri ad præcepta negatiua, verum etiam ad affirma-
tiua. Eo enim quod dilectio proximi includit dilectionem Dei, excludit malum non solum quod
est contra proximum, sed etiam quod est contra Deum. Et sic includuntur præcepta primæ tabu-
læ. Vltimò autem infert conclusioné principaliter intentam dicens: *Plenitudo ergo legis, est dilectio*,
Eccles.24.b id est, lex per dilectionem impletur & perficitur. vnde Sap. In plenitudine sanctorũ detentio mea.
Coloss.3.c Et Apostolus: Charitatem habete quæ est vinculum perfectionis.

TERTIA PARS XIII. CAPITIS.

Text. *Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere:*

IN hac tertia huius capitis parte ostendit quo modo vnusquisq; debet suos mores cóponere in
seipso, & honestaté conseruare. Et primò ponit temporis congruitatem, dicens: *Et hoc, &c.* qua-
si dicat, dictum est quæ debetis obseruare, & hoc non solum propter ea quæ dicta sunt, sed etiam,
scientes *hoc tempus*, id est, per hoc quod debetis considerare huius temporis códitionem. Quia vt
Ecclef.8.a Sapiens dicit: Omni negotio tempus est & opportunitas. Et Hiere. Miluus in cœlo cognouit tem-
Hier.8.c pus suum, turtur & hirundo & ciconia custodierunt tempus aduẽtus sui: Populus autẽ meus, &c.
Ad quid autem congruum sit hoc tẽpus subdit, dicens: *Quia hora est iam nos de somno surgere.* Quod
intelligendũ est non solum de somno naturæ, quod quandoque dicitur mors, secũdum illud: No-
1.Thessa.4.c lumus vos ignorare de dormientibus. Quandoque autem est quies virium animalium, secundum
Ioan.11.b illud: Si dormit saluus erit. Non tamen intelligendum est de somno gratiæ, qui quandoq; dicitur
Psal. 4. quies æternæ gloriæ, secundum illud: In pace in idipsum dormiam & requiescã. nec de somno cõ-
Cant.5.a templationis, de quo Salomon: Ego dormio & cor meum vigilat. Sed intelligitur de somno culpę,
Ephes.5.c de quo Apost. Surge qui dormis, & exurge à mortuis, &c. vel etiam de somno negligentiæ, secun-
Prou.6.a dum illud: Vsquequo piger dormies. Tempus ergo est surgendi à culpa per pœnitentiá. vnde Psal.
Psal.126.a Surgite postquam sederitis, &c. Et à somno negligentiæ per solicitudinem bene operandi. vnde
Esa.21.b Esa. Surgite principes, accipite clypeum. & Sapiens: Hora surgendi est, non te trices. *Nunc enim pro*
Eccle.32.c *pior est nostra salus, quàm cum credidimus.* Hic assignat rationem congruitatis temporis dicens: *Nunc
enim, &c.* Quod secundum intentionem Apost. intelligitur de salute vitę æternæ. de qua Esa. Salus
Mar.vlt.d mea in sempiternum erit. Ad hanc autem salutem homo ordinatur. Primò per fidem, secundum
Iacob.4.b illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Sed magis ac magis homo accedit ad eam
per bona opera & charitatis augmentum. vnde D. Iacob. Appropinquate Deo, & appropinquabit
vobis. Hoc est ergo quod Apostolus dicit: Ideo est hora iam nos de somno surgere. Nunc enim, sci
licet quando per bona opera & charitatis augmentũ proficimus, propior. i. propinquior, est no-
stra salus, scilicet vitæ æternæ, quàm cum credidimus, id est, cum fidem à principio accepimus. Et
potest hic intelligi duplex propinquitas. Vna quidẽ secundum tẽpus: quia sancti viri in operibus
iustitiæ proficiẽtes adpropinquãt ad terminũ vitæ huius, in quo mercedẽ accipiũt. Altera verò est
propinquitas dispositionis: quia per augmentum charitatis & operationẽ iustitiæ homo prępara-
Matt.25.a tur ad illam salutem, iuxta illud, Quę paratæ erãt intrauerũt cum eo ad nuptias. Sed secũdũ quod
ecclesia hęc verba tẽpore aduẽtus legit, videntur hæc verba referenda esse ad salutem, quam Chri-
stus fecit in suo primo aduentu, vt intelligamus Apost. loquentem quasi ex persona omnium fide-
lium, qui fuerunt à principio mundi. Appropinquãte autem isto tẽpore incarnationis Christi, quo
vaticinia prophetarum crebrescant, quod tempus repræsentat Ecclesia, poterat dici; Nunc pro-
Esa.56.a pior est nostra salus quàm cum credidimus, id est, cum homines à principio credere cœperũt Chri
sti aduentum futurum, vnde Esa. Iuxta est salus mea, vt veniat: & iustitia mea vt reueletur. Pos-
sent etiam referri ad tempus misericordiæ, quo quis incipit velle à peccatis discedere. Tunc enim
magis appropinquat suæ saluti, quàm à principio dum haberet fidem informem. vnde D. Iac. Resi-
stite diabolo, & fugiet à vobis. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. *Nox præcessit, dies
autem appropinquauit.* Hic ad propositum adducit similitudinem, quæ secũdum intentioné Apost.
videtur esse intelligenda, vt totum tempus vitæ præsentis nocti comparetur propter ignorãtię te-
Esa.60.d nebras. Diei autem cóparetur status beatitudinis, propter claritatem qua sancti illustrantur, iuxta
illud: Non erit tibi amplius Sol ad lucendũ per diem, nec splendor Lunæ illuminabit te. Sed erit
Psalm.117.d tibi Dominus in lucẽ sempiternã: ad quam diem refertur quod dicit Psalmista: Hæc dies quam fe-
cit Dominus, exultemus & lætemur in ea. Alio modo potest intelligi quod status culpæ nocti com
Sap.17.d paretur propter tenebras culpæ. de quibus Psal. Nescierũt neque intellexerũt, in tenebris ambu-
lant. De hac nocte dicit Sap. Solis autẽ illis superposita erat grauis nox tenebrarũ, quæ superuen-
Psal. 96. tura erat illis. Dies autẽ dicitur status gratiæ propter lumen spiritualis intelligẽtiæ, quod iusti ha-
Sapien.5.b bent: sed impiis deest, secundũ illud: Lux orta est iusto. & illud: Sol intelligẽtiæ nõ ortus est nobis.
2.Pet.1.d Tertiò modo potest intelligi quod cóparetur nocti tempus pręcedẽs Christi incarnationem, quę
nondum erat clarè manifestata, sed sub quadam caligine. vnde D. Petr. Habentes firmiorem pro
pheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco. Et
Esa.21.c de hac nocte dicit Esa. Custos qui de nocte, &c. vnde sicut in nocte apparent vmbræ, ita etiam in

illo tempore eminebãt legalia, quæ sunt vmbra futurorum. Tempus autem ab incarnatione Christi comparatur diei propter præsentiam spiritualis solis in mundo; de quo Malach. Vobis timentibus nomen meum, orietur sol iustitiæ. vnde & ipse Dominus dicit: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. & postea subdit; Quãdiu sum in mundo, lux sum mundi. Quod ergo dicit: *Nox præcessit*, indifferenter accipi potest pro qualibet prædictarum noctium. Iam enim præcesserat eos quibus scribebat, & magna pars temporis huius vitæ. Et quod verius est præcesserat nox culpæ & tempus legis, quod fuit ante Christum. Quod autem subdit, & dies appropinquabit, videtur secundum intentionem Apostoli, referendum esse ad diem futuræ gloriæ, qui licet nondũ aduenisset fidelibus Christi, quibus scribebat, tamen in propinquo erat eis secũdum prædicta. Posset etiam intelligi tempus gratiæ, quod & si iam aduenerit secundum temporis cursum, appropinquare tamen dicitur nobis per fidem & deuotionem: prout alibi Apostolus dicit: Dominus prope est. & Psalmista, Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum. Potest etiam hoc congruere his qui de peccatis pœnitere incipiunt, quibus dies gratiæ appropinquat. Mal. vlt. a Ioan. 9. a Philip. 4. a Psal. 144. d

Abijciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus. Text.

HIC concludit exhortationem, circa quam tria tangit. Primò remotionem vitiorũ, concludens ex præmissis. Si nox præcessit vt dictum est, *Abijciamus ergo opera tenebrarum*. quia vt Sapiẽs ait; Omni negotio est tempus & opportunitas. vnde recedẽte nocte, recedere debent opera noctis. Dicuntur autem opera tenebrarum, opera peccatorum; quia in seipsis priuata sunt lumine rationis, quo illustrari debent humana opera. vnde Salomon: Sapientis oculi in capite eius: Stultus in tenebris ambulat. Ac etiam quia in tenebris fiunt, iuxta illud: Oculus adulteri diligit caliginẽ. Et Christus: Qui male agit, odit lucem. Ac præterea quia homo ad tenebras per ea ducitur, secundum illud: Mittite eum in tenebras exteriores. Secundò inducit ad assumẽdas virtutes, quasi dicat, ex quo dies appropinquabit, assumentes ea quæ congruunt diei, *induamur arma lucis*, id est, virtutes, quæ & arma dicuntur, inquantum nos muniunt, secundum illud: Induite vos armaturam Dei, vt possitis instare aduersus insidias diaboli. Et dicuntur arma lucis, tum quia ex lumine rationis decorãtur & perficiuntur, secundũ illud: Iustorum semita quasi lux splendens procedit: tum quia lucis examen requirunt: Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem: tum quia per opera virtutũ alij illuminantur, iuxta illud: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Tertio exhortatur ad vsum virtutum & perfectũ, cum dicit: *Sicut in die honeste ambulemus*. Hæc enim duo videntur diei cõgruere. Primo quidem honestas; nam vnusquisque in die studet se componere, vt coram hominibus honestus appareat: in nocte autem non sic. vnde Apost. Qui dormiunt, nocte dormiũt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrij sumus. Ideo, vt alibi dicit: Omnia in nobis honeste, & secundum ordinem fieri debent. Secundo homo in die ambulat, non in nocte: quia, vt Christus ait: Qui ambulat in die, non offendit: quia lucem huius mundi habet. Qui ambulat in nocte, offendit: quia lux non est in eo. Et ideo quia dies est, oportet quod ambulemus, id est. de bono in melius procedamus. Ideo Christus dicebat: Ambulate dum lucem habetis. *Non in comessationibus & ebrietatibus: non in cubilibus & impudicitijs.* Exponit hic exhortationẽ quam fecit, quomodo scilicet abiicienda sunt opera tenebrarum, quæ sunt opera peccatorum: quorum quædam enumerat. Primo ponit ea quæ pertinent ad corruptionem concupiscibilis, cuius corruptio est intemperantia, quæ est circa delectiones gustus, & tactus, cum dicit: *Non in comessationibus, &c.* Dicuntur autem comessationes, superfluæ & accuratæ comestiones, quæ prohibentur à Salomone, dicente: Noli esse in conuiuijs peccatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendũ conferunt. Quod quidem potest esse peccatum mortale, ex hoc quod secundũ legem pro hac culpa aliquis condemnatur ad mortem. Dicitur enim de filio proteruo, Comessationibus vacat, luxuriæ, atque conuiuijs: lapidibus obruet eum omnis populus. Non quidem si comedat magnifice secundum statum suæ dignitatis, prout Assuerus, qui iussit præparari conuiuium magnificũ propter coniunctionem Hester, secundum magnificentiam regalem. Sed quando aliquis hoc facit præter decentiam status, si ad hoc principalis cura & vltimus finis existat, prout illi de quibus infra: Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri. Et alibi: Quorum deus venter est, non possunt excusari à mortali. Secundo excludit intemperantiam circa potum, cum subdit: *Et ebrietatibus*, quæ pertinent ad superfluitatem potus ponentis hominem extra mensuram rationis. Quia, vt Sapiens ait: Vinũ in iucunditate creatũ est, non in ebrietate. Est autem considerandum quod ebrietas ex suo genere est peccatũ mortale: cum, scilicet, homo ex proposito se inebriat, quia videtur præferre delectationem vini integritati rationis, & exponere se periculo multorũ malorum. vnde Esa. Væ qui potẽtes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. & Sap. Qui amat periculum, peribit in illo. & Philos. Ebrius occidens duplices meretur increpationes, & quia se inebriauit, & occidit. Si vero aliquis inebrietur præter intentionem, puta cum ignorat virtutem vini, vel quia non æstimat se tanto potu inebriandũ, non peccat mortaliter: quia non inebriatur per se, sed per accidens, id est, præter intentionem. Quod non potest contingere in his qui frequenter inebriantur. Et ideo D. August. in sermone de purgatorio, dicit quod ebrietas est peccatum mortale, si assidua fuerit. vnde signanter hic Apostol. in plurali dicit: Non in comessationibus & ebrietatibus. Tertio ponit intemperãtiam circa corporalem quietem, cum dicit. *Non in cubilibus*, id est, non in superflua dormitatione, quam conuenienter post comessationem & ebrietatem prohibet, quia sequitur ex illis. Et potest esse in hoc peccatum mortale, quando propter quietem corporalem & somnum omittet

Eccle. 8. a Eccle. 2. c Iob 24. c Matt. 25. Ephe. vlt. b Prou. 4. c Matt. 5. b 1. Thes. 5. a Ioan. 11. b Ioan. 12. b Prou. 23. a Deut. 21. d Hest. 2. d Infra vlt. Philip. 3. b Eccl. 31. d Esa. 5. a

Mich.2.a ea quæ facere tenetur, vel inclinatur ad aliqua mala facienda. vnde Mich. Væ qui cogitatis inutile,
& operamini malum in cubilibus vestris. Potest etiam quod dicit *in cubilibus* referri ad apparatum
Prou.7.c luxuriæ. vnde Salomon in persona meretricis: Aspersi cubile meũ myrrha. Et Iacob: Ruben, ascen-
Gen.49.a disti cubile patris tui. Et ideo conuenienter quarto excludit intemperantiam circa venerea, cum
subdit: *Et impudicitijs*, id est, in quibuscunque venereis actibus qui dicuntur impudici: quia non
cauent quod est maxime pudore & confusione dignum. Tum quia omnes delectationes tactus, gu-
læ & luxuriæ, sunt communes nobis & brutis. vnde ille qui in his inordinatè insistit, efficitur bru-
talis. Psal. Nolite fieri sicut equus & mulus, &c. Tum etiam quia specialiter in actibus venereis ra-
tio hominis totaliter absorbetur à delectatione, vt non possit homo ratiocinari, vt Aristot. ait. vn-
Osea 4.c de Oseas: Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. & D. Ioan: Non egerunt pœnitentiam su-
Apoc. 9.d per immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam gesserunt. *Non in contentione & æmulatione:*
sed induimini dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desiderijs. Hic excludit ea quæ per-
tinent ad corruptionem appetitus irascibilis, dicens: Non in contentione, quæ, vt D. Ambr. dicit,
est impugnatio veritatis, cum cõfidentia clamoris. Et in hoc prohibetur omnis rixa, nõ solum ver-
Prou. 20.a borum, sed etiam factorũ: quæ vt plurimum à verbis incipit. Ideo Salomon: Honor est homini qui
Iacob.3.d separat se à contentionibus. Solet autem contentio ex inuidia generari. Ideo subdit *& æmulatione.*
vnde D. Iac. Vbi zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. Secundò ostẽdit quo-
modo debemus induere arma lucis: *sed induimini dominum Iesum Christum.* In quo, scilicet fue-
Esa.4.a runt abundantissimè omnes virtutes, secundum illud: Apprehendent septẽ mulieres virum vnum.
Galat.3.d Induimus autẽ Iesum Christum, primò per sacramenti baptismi susceptionem. vnde Apost. Qui-
Ephe. 4.e cunque baptizati estis, Christum induistis. Secundò per imitationem, secundum illud: Expoliantes
vos veterem hominem cum actibus suis, induentes nouum: & illud: Induite nouum hominem qui
secundum Deum creatus est in iustitia, &c. Dicitur autem induere Christum, qui Christum imita-
tur: Quia sicut homo continetur vestimento, & sub eius colore videtur: ita in eo qui Christum imi-
tatur, opera Christi apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis, quando & imitamur Christum,
Ioan. 1.b qui est lux vera, quæ illuminat sua doctrina & exemplis omnem hominem venientem in hunc
mundũ. Tertiò exponit quæ dixerat: Sicut in die honeste ambulemus, per hoc quod dicit, *& curam*
carnis ne feceritis in desiderijs suis. In hoc enim pulchritudo honestatis cõsistit, vt homo spiritũ præ-
Supra 8.c ferat carni. vnde supra: Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus. Aduertendum
tamen quod non dicit simpliciter carnis curam ne feceritis: quia quilibet tenetur curã gerere car-
Ephes. 5.e nis ad eius sustentationem, iuxta illud: Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fo-
uet, &c. Sed addit in desideriis, vt scilicet, inordinata carnis desideria, id est, concupiscentias non
Galat. 5.c sequamur, sed spiritus sancti inspirationes quæ euellunt desideria carnis, iuxta illud: Spiritu am-
bulate, & desideria carnis non perficietis.

EPITOME DECIMIQVARTI CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus continuando vsum gratiæ, docet qualiter se debent exhibere superiores & perfecti erga inferiores & imperfectos. Et primò prohibet inordinata iudicia, & assignat tres rationes huius prohibitionis. Prima sumitur ex authoritate, quæ requiritur in iudicáre, quæ soli Deo competit, ex qua concludit iudicium ad homines non pertinere. Secunda sumitur ex parte meriti vel demeriti, quam considerare magis pertinet ad Deum quàm ad homines: exemplificat ponendo diuersitatem humanæ sententiæ, quæ potest ad gloriam Dei pertinere, quod probat ex intentione & consideratione fidelium. Tertia sumitur ex futuro iudicio, ex cuius comparatione demonstrat superfluitatem humani iudicij, & probat authoritate Esa. concludendo non esse amplius temerè iudicandum. Secundo ibi, *Sed hoc iudicate, &c.* prohibet scandalum proximorum, & docet vitare scandala maximè circa illa quæ de se sunt bona, & per accidens fiunt illicita, quãdo scilicet fiunt contra conscientiam. Deinde describit tres rationes, quare vitãdum sit scandalum. Prima sumitur ex parte charitatis. Secunda ex morte Christi. Tertia ex donis spiritualis gratiæ, quæ sunt gaudium & pax, ad quæ hortatur. Tertiò ibi: *Omnia quidem, &c.* declarat cibos secundum se mundos & licitos: sed per accidens aliquos fieri illicitos, propter scandalum pusillorum, & cum contra conscientiam aut prohibitionem sumuntur.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMIQVARTI CAPITIS.

INfirmum in fide assumite, vos qui Christũ induistis, & estis in vobis ipsis honesti, & perfecti in charitate & dilectione proximi, eos qui sunt debiles in fide supportate, & coniungite vobis ad eos Instruendos & corroborandos, *non in disceptationibus cogitationum*, id est, non disceptando & iudicando secreta cordis. hoc dicit propter hoc quod vnus contra alium cogitabat. Quia illi qui legalia seruabant, iudicabant tanquam reos & transgressores illos qui ea non seruabant, & e diuerso. vnde exponendo dicit, *Alius enim* doctior in fide, qui, scilicet perfectus est in fide, *credit* se posse licitè absque peccato *manducare omnia*, eo quòd non reputat se astrictum ad legales obseruantias: & alius qui nondum plenè instructus est, oppositum iudicat, se videlicet esse astrictum legi, & non obseruantes legalia iudicat reos & trãsgressores. *Qui autem infirmus est*, scilicet in fide, qui aliquas escas credit mundas, alias verò immũdas, *olus manducet*, id est, edat herbas, esus semper fuit licitus ad vi-
Gen. 1.d tandum conscientiæ scrupulum: scriptum est enim: Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. & abstineat ab his de quibus dubitat an licitè manducare possit. *Is qui manducat*, scilicet omnia cum secura conscientia, vel absque periculo libidinis, *non manducantem*, scilicet indifferenter omnia tanquã

infirmum

infirmum in fide, vel quasi pronum ad vitia, *non spernat*: quia si spernat, spernetur à Deo vel spernet Deum. *Et qui non manducat*, scilicet indifferenter omnia, vel quia infirmus in fide, vel pronus ad libidinem, *manducantem*, scilicet indifferenter omnie absque scrupulo conscientiæ, & periculo libidinis: *non iudicet* tanquam transgressorem legis, vel tanquam ad libidinem præcipitẽ. *Deus enim*, cuius iudicium est secundum veritatem, *illum*, scilicet seruum à se iudicandum *assumpsit*, id est, reseruauit sibi occultorum iudicium. *Tu quis es*, id est, cuius virtutis vel authoritas es tu, *qui iudicas*, i. iudicare præsumis, *alienum seruum*, quis te cõstituit iudicem. *Domino suo stat, aut cadit*, id est, soli Deo certũ est an stet, id est, bene agat: vel cadat, id est, an peccet. Ideo ipse solus eum iudicare potest. *Stabit autem*, is qui à Deo secundum propositum vocatus est, etiam si aliquando per vitium cecidit, vt Diuus Petrus & Paulus. *Potens est enim Deus statuere*, id est, releuare per gratiam suam & in recta fide firmare, & in bono stabilire *illum*, qui aliquando per vitium cecidit: *Nam alius iudicat diem inter diem*, id est, inter vnum diem & alium diem, vt scilicet, vno die abstineant, & non alio: *Alius autem iudicat omnem diem* esse indifferenter obseruandum, quantum ad ieiunia & abstinentias legis, quæ cessauerũt. *Vnusquisque in suo sensu abundet*, id est, iudicio suæ conscientiæ dimetiatur, siue sequatur quod conscientia ei dictauerit. *Qui sapit diem*, id est, qui iudicat diem esse discernendũ, vt scilicet, vno die abstineat, & alio die ab abstinentia cesset, *Domino sapit*, id est, ad reuerẽtiam Domini cibos discernit, prout nos discernimus vigilias solennitatum: *Et qui manducat*, scilicet omni die, vel etiam omnia, non discernendo ea quæ secundum legem erant prohibita, *Domino manducat*, id est, ad gloriam domini, quod apparet: *Gratias enim agit Deo*, qui sibi dedit facultatem manducandi. *Et qui non manducat*, id est, abstinet omni die *domino*, id est, ad honorem domini, *non manducat*, *Et gratias agit Deo*. *Nemo enim nostrum*, id est, fidelium *sibi viuit*, id est, ad propriam gloriam viuit, sed se & omnia sua in laudem & gloriam Dei agit & ordinat: *Et nemo*, scilicet Apostolorũ ac perfectorum Christi fidelium, 1 Cor. 10. g
iuxta vires Christo adhærentium, *sibi moritur*, morte corporali, quam pro domino parati sumus sustinere: nec spirituali, quia nemo talis virtutes à se abiicit per adhæsionem peccati, mediante quo spiritualiter quis moritur. *Siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur: Siue ergo* Ezec. 18.
viuimus siue morimur, Domini sumus, quasi serui eius qui habet potestatẽ vitę & mortis: *In hoc enim Chri-* 1. Reg. 2.
stus mortuus est & resurrexit, id est, hoc adeptus est Christus morte & resurrectione sua, *ut & viuorum* Deut. 32.
& mortuorum dominetur: viuorum quidem, quia resurgendo nouam & perpetuam vitam inchoauit: mortuorum autem, quia mortem nostram moriẽdo destruxit. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum?* id est, qua vtilitate aut necessitate temerariè iudicas fratrem tuum de occultis, quæ iudicio tuo non sunt commissa? *aut tu*, qui aliquantulũ videris profecisse in doctrina fidei, *quare spernis fratrem tuum?* aduertere enim debes illud: Væ qui spernis, nónne & ipse sperneris? *Omnes enim*, tam boni quàm Esa. 33. a
mali, perfecti & imperfecti, *stabimus ante tribunal Christi*, id est, ante sedem maiestatis Christi cum ve- Matt. 25. c
nerit ad iudicium, tanquam ab eo iudicandi de omni verbo ocioso: quanto magis de iudiciis temeraris. *Scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu* cælestiũ, terrestrium & infernorum, in iudicio generali in signum perfectæ subiectionis, *Et omnis lingua confitebitur Deo*, sanctorum voluntariè, malorum coactè. *Itaque unusquisque nostrum*, personaliter & non per aduocatum, *pro se rationem reddet Deo*. *Non ergo amplius inuicem iudicemus*, scilicet temerario iudicio.

SECVNDA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

SEd *hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum*, id est, aliquid impediẽs proximũ
à via iustitiæ, vel ei præbẽs occasionem ruinæ: *Scio &*, id est, quia *confido in domino Iesu, quia nihil* Matt. 18. a
commune, id est, immũdum, scilicet est *per ipsum*, id est, post vel propter aduentum ipsius, qui omnia suo sanguine lauit & purificauit, vel etiã per creationem: *nisi ei*, scilicet qui est infirmus in fide, *qui existimat quid commune esse, illi commune est*, propter suam existimationem siue conscientiam contra quã agẽdo peccat. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur*, in hoc quod putat te peccare comedendo cibum quem ipse reputat immũdum, *Iam non secundum charitatem ambulas*, quia charitas quæ dilectionem proximi præcipit, huiusmodi cõtristationem prohibet. *Noli cibo tuo*, quem scilicet indifferenter comedis, *illum perdere*, id est, per scandalum in peccatũ inducere, *pro quo*, id est, pro cuius salute *Christus mortuus est*. *Non ergo blasphemetur bonum nostrum*, id est, ne bona fama nostra, quam quisque procurare debet propter honorẽ Dei, vituperetur ex cogitatione & iudicio operum, quæ licet sint bona, mala tamẽ temerariè iudicantur, ne alij retrahantur à fide & lege Christi suscipienda. *Non est enim regnum Dei esca & potus*, id est, esca & potus secundum se non pertinent ad regnum Dei, id est, ad gratiam quæ dicitur regnum Dei, quod intra nos est, nisi secundum quod eis vtimur
vel abstinemus propter Deum. *Sed iustitia* qua aliquis spontanee reddit alteri quod suũ est, *& pax*, Luc. 17. a
quæ est opus & effectus iustitiæ, *& gaudium*, quod est fructus iustitiæ, qua iustus gaudet de bono proximorum *in spiritu sancto*, id est, ex gratia & virtute spiritus sancti: hæc inquam pertinent ad regnum Dei. *Qui enim in hoc seruit Christo*, qui est rex huius regni, vt scilicet, viuat in iustitia, pace, & spirituali gaudio, *placet Deo*, qui est huius regni author. *Et probatus est hominibus*, id est, ab eis approbantur & laudantur illi qui sunt huius regni participes. *Itaque quæ pacis sunt, sectemur*, id est, ea studeamus implere per quæ Christianorum pax conseruatur: *Et quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus*, id est, ea per quę nos inuicem ædificemus, conseruemus & in melius prouocemus. *Noli propter escam*, quæ ad corporis vtilitatem pertinet, *destruere opus*, scilicet gratiæ Dei.

TERTIA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

O*Mnia quidem*, quæ ad escam hominis pertinent, *sunt munda*, ex sui natura: licet aliqua in lege

dicantur immunda, non natura sed repræsentatione. *Sed malum est homini qui per offendiculum*, id est, cum contusione vel scandalo proximorum *manducat. Bonum est non manducare carnem, & non bibere uinum*: sed ab his abstinere ad domandam carnis concupiscentiam, vel ad vitandum scandalum. vnde sequitur: *neque*, scilicet aliud, *in quo frater tuus offenditur*, id est, turbatur contra se illicitè agentem, *aut scandalizatur*, id est, ad casum peccati prouocatur, propter quod eius iustitia læditur: *aut infirmatur*, id est, in dubitationem venit, an quod agitur sit licitum, per quod eius spirituale gaudium diminuitur. *Tu*, scilicet qui indifferenter vteris cibis, *fidem*, scilicet rectam *quam habes apud temetipsum*, per quam constat tibi licitum esse cibis indifferenter vtendum, bona quidem & laudabilis est, sed *habe coram* Deo qui videt in occulto & abscondito. *Beatus qui non iudicat semetipsum*, id est, cuius conscientia eum non reprehendit vel condemnat, *in eo quod probat*, id est, qui vera æstimatione iudicat & probat esse faciẽdum quod facit. *Qui autem discernit*, id est, qui habet opinionem falsam, & iudicat quod oportet cibos discernere, *si manducauerit*, scilicet cibos quos iudi-
Ad Ti. 3. cat esse illicitos, *damnatus est*, id est, damnatione dignus est, ex eo quod quãtum in ipso est, habet voluntatem faciendi quod secundum conscientiam suam illicitum est: *Quia non ex fide*, id est, secundum iudicium conscientiæ suæ agit: *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est*, id est, omnis operatio discordans à conscientia, siue sit recta, siue erronea, est mala & peccatum: cum omnis conscientia quandiu manet ex virtute diuinæ legis, quæ per conscientiam innotescit, liget.

Text.

COMMENTVM DECIMIQVARTI CAPITIS.

Infirmum in fide assumite, non in disceptationibus cogitationum.

Postolus in hoc capite ostendit quomodo superiores & perfecti se debeant habere erga inferiores & imperfectos. Ad cuius intelligentiam prænotandum est quod in primitiua Ecclesia aliqui ex Iudaismo in Christum conuersi credebant, & contendebant legem Moysi per Euangelium non esse antiquatam, sed cum illo potius obseruandam:
Act. 15.b & hos vocat infirmos in fide, quasi nondum satis progressos & confirmatos in cognitione fidei. Alij verò qui sciebant resolutionem diui Petri & aliorum Apostolorum, oppositum contendebãt. Et illos qui fidem & Euangelium Christi credebant absque legalibus esse seruandum, vocat firmos siue perfectos in fide: de vtrisque tamen erant Romæ aliqui: alloquitur ergo Apostolus perfectos, dicens: Dixi, quod *debetis induere dominum Iesum Christum*. Assumite autem, id est, affectu charitatis
Sap. 9.b vobis coniungite ad supportandum infirmum in fide, prout expositum est: de quo potest intelligi
Infra 15.b illud Sapien. Infirmus homo & exigui temporis & minor ad intellectum iudicij & legum. Ideo
Eccle. 19.b infra: Suscipite inuicem, sicut Christus suscepit vos. Et Sapien. alibi: Propter mãdatum assume pauperem. Et hoc non in disceptationibus cogitationum, id est, ne disceptationibus cum illo contendatis: sed leniter & blandè amplexamini & informate, & sic disceptatio hic idẽ videtur cũ contentione, quã præcedẽti capite prohibuit. addit cogitationum, scilicet accusantiũ aut defendentium, propter hoc quod vnus contra alium cogitat. Illi qui legalia seruabant, iudicabant eos qui ea non seruabant tanquam transgressores: & illi qui non seruabant, iudicabant eos qui obseruabant tan-
Text. quam errantes & ignorantes.

Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet.

HOC loco Apost. exponit monitionem præmissam, & declarat qui dicantur firmi & infirmi
Leuit. 11.a. in fide. Ad cuius euidentiam sciendum est quod inter legis cæremonias quædam erant de delectu siue discretione ciborum, quæ scriptæ sunt in Leuitico, vbi interdicebatur populo eius plurium animalium, non solùm terrestrium, verum & aquatilium & volatilium: quæ de se non erant mala, sed ratione significationis, propter mysteria & figuras rerum quæ futuræ erãt tẽpore gratiæ, quæ ideo cæremoniæ non erant duraturæ, nisi vsque ad veritatis præsentiam. Sicut enim in verbis hoc nomen, stultus, significat aliquod malum, licet ipsum nomen non sit secundum se malũ: ita in rebus quoddam animal bonum est secundum naturam, sed significatione est malum, vt porcus qui significat immunditiam gulæ. Distinguit tamen D. Aug. triplex tempus. Primum ante Christi passionem, in quo legalia suum robur & virtutem obligandi obtinebant, quasi adhuc viuẽtia. Secundum tempus post passionem, Christi vsque ad sufficientem promulgationẽ Euangelij, in quo mortua quidem erant, quia neminem obligabant, nec quicquam proderant. Nondum tamen erant mortifera, sed licita his qui ex Iudaismo ad fidem conuertebãtur, dum modo in illis nemo sic spem firmaret, vt crederet fidem & gratiam Christi absque illis non iustificare. Fuit autem prouidenter ignorantia illa permissa aliquanto tempore, vt Synagoga sepeliretur cum honore. Tertium verò tempus post sufficientem Euangelij promulgationem, postquam legalia lethifera fuerunt, veluti falsa signa futuræ rei quæ iam est præterita. De hoc tertio tempore non intellexit Apost. quando permittebat Iudæis conuersis abstinere ab immundis: quia hoc tertio tempore fuit omnino illicitum: sed intelligebat de secundo tempore, quo ignorantia cessationis legaliũ non erat peccatum:
Act. 10.b tunc enim licitum erat sic ignorantibus abstinere propter æstimatum periculum culpæ in esu illorum. Cum etiam D. Petrus fuerit aliquando in eadem ignorantia, donec vidit linteum communi-
act. 15.c bus animalibus plenum. Illos ergo qui credebant cessasse legalia, vt qui audierant à D. Petro reuelationem vel determinationem Apostolorum, vocat Apostolus firmos in fide: & illi credebant se manducare omnia, eo quod non reputabant se astrictos ad seruanda legalia. Illum verò qui ignorabat cessasse legalia, & æstimabat legem illam adhuc obligare, vocat infirmum: de quo dicit: Qui

autem

autem infirmus est, olus manducet, id est, ab omnibus se abstineat quæ sunt in lege prohibita, siue
illis cibis vtatur in quibus non occurrit aliquid immundum in lege prohibitũ, prout in oleribus.
In singulis enim generibus animaliũ, puta terrestribus, volatilibus, & aquaticis, quędã genera erant
concessa, & quædam prohibita: sed in herbis & arboribus nihil erat prohibitũ. Cuius ratio duplex
esse potest. Prima, quia terræ nascẽtia à principio concessa fuerunt homini ad edendũ, iuxta illud:
Ecce dedi vobis omnẽ herbam, &c. Sed post diluuium primo legitur concessus carnium vsus, iuxta Gen. 1.d
illud: Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Alia ratio est, quia primam prohibitionẽ Genes. 9.a
de abstinendo à quibusdam terræ nascentibus, homo in paradiso transgressus fuerat. Et propterea Gen. 2.c
non erat ei similis prohibitio in lege iteranda. Exponitur autẽ infirmus aliter in glo. D. August. pro
eo qui licet credat se comedere omnia, id est, legalia iam cessasse, tamen acrem cum carne pugnam
sustinet, & ad lapsum carnalium vitiorum pronus est: huic consulendum est, vt olus comedat, id
est, tenues cibos qui non sint fomentum vitiorum, & abstineat ab illis quibus excitatur libido. Sed
alius qui est fortior, & credit se absque periculo omnia manducare, manducet. Et hæc differentia
apparet inter discipulos Christi, qui non ieiunabant tanquam confortati præsentia Christi, & di- Mat. 9.b
scipulos Ioannis Baptistæ, qui ieiunabant. vnde & pœnitentiam agentes à quibusdam cibis absti-
nebant, non propter eorum immunditiam, sed ad libidinem reformandam. Verum quia Luthera-
ni per hunc locum atque alia sacræ scripturæ loca male intellecta, ciborum delectum à Christia-
norum familia turpiter profligare moliti sunt, calumniantes Christianos, quod per huiusmodi ci-
borum delectum & ieiunia, Iudaismum his cæremoniis profiteantur, in quo huiusmodi selectus
iussus erat. Neque id solum dicunt, sed quod cum illis hæreticis conspirant, quos Diuus Paulus fu- 1. Tim. 4.a
turos pronuntiauit, prohibentes nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum
cum gratiarum actione fidelibus. Eam ob rem hic nobis parum insistendum est. Et in primis scien-
dum quod hîc vocamus delectum ciborum abstinentiam à certis cibis, prout in diebus ieiunio-
rum abstinemus à carnibus, & in xl. à lacticiniis. Abstinentia autem à certis cibis tribus potest fie-
ri de causis: Prima, quasi sua natura sint mali & immundi, vti Taciani, Priscillianistæ & alij eius-
dem sectæ prædicabant, infamantes cum Manichæis creaturas Dei, contra illud: Vidit Deus cun-
cta quæ fecerat, & erant valde bona. Hos ergo hæreticos atque hanc abstinentiæ siue delectus ci- Gen. 1.d
borum causam, condemnat Apost. ad Tim. vt patet ex subiunctis eius verbis: Quia omnis creatu- 1. Tim. 4.a
ra Dei bona est. Quasi inde improbassent carnium vsum, quod eas reputassent sua natura sordidas.
Atque idem significat aliis suppositis verbis: Nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione sus-
cipitur. Secunda causa delectus ciborum potest esse lex Mosaica, id est, si fieret ea ratione qua præ-
ceptum fuit in lege Moysi, quæ huiusmodi delectum prohibebat propter futurum mysterium, iam
per Christum impletum. & ob id legem illam antiquatam, eo quod obseruatio falsum signum rei
futuræ, quæ est iam præterita, demonstraret. Et hanc etiam delectus causam damnat idem Apost.
loco prę allegato ex subiunctis verbis in fidelibus & his qui cognouerunt veritatẽ, scilicet antiqua-
tæ legis. Atque idem significat cum subdit: Sanctificatur autem per verbum Dei & orationem, sci-
licet quod immundum per legem reputabatur. vnde dictum fuit D. Petro: Quod Deus purificauit, Act. 10.a
tu commune siue immundum ne dixeris. Tertia causa delectus ciborum, propter quam omnes san
cti patres & Ecclesia abstinentiam à certis cibis nõ perpetuo, prout Manichæi, & lex Moysi, sed sta-
tutis temporibus ordinauit, non vtique veluti cæremoniam, quæ sit futurorũ vmbra, sed vt (secun-
dum D. Ioan. Bap. exhortationem) delictorum debita fructibus pœnitentiæ cõpensemus. Et vt cor- Mat. 3.b
pora nostra exemplo D. Pauli tali inedia castigantes, in seruitutem redigamus, vitia cõprimamus,
& vt mentes ad spiritualium contemplationẽ eleuemus, & virtutũ officia libentius promptiúsq;
exequamur, & vt iram Dei, prout Niniuitæ, placemus. Hoc enim modo iuxta admonitionẽ domi- Ion. 3.d
ni animam nostram odimus in hoc mundo, & custodimus eam in vitam æternã. His rationibus &
causis delectus carniũ non est superstitiosus, sed adeo virtuosus, vt qui negãt eum esse ad vitã Chri-
stianam tum necessariũ, tum ideo cõsultissime ac sanctissime institutũ, sint hæretici. Quemadmo-
dum in Gangrensi & Toletano Conciliis sancitum est: explorata prius veneranda abstinẽtiæ anti-
quitate, quę ab ipso statim Paradiso terrestri, vbi vnicum fuit tantum abstinentię præceptũ, ortum
duxit. D. Ioan. Bapt. hoc delectu vsus est: erant enim locustæ & mel siluestre victus eius. Christus e-
tiam suo ieiunio approbauit, & ieiunium per discipulos instituendum prædixit. Et Apost. pariter
vsus est. Nunc ergo ad friuolas eorũ obiectiones repellendas properemus, authoritate D. Pauli ad
Timo. exposita, ex præuia distinctione de causis delectus ciborum, soluũtur omnia pene eorum ar-
gumenta, maxime quod ex illo loco: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. & ex illo Gene. 1.d
loco: Omne quod mouetur, & viuit, erit vobis in cibum: quia Ecclesia non reprobat cibos tãquam Gen. 9.a
malos omni tempore, sed ad tempus pro rationabili causa. Nec obstat pariter illud: Esca nos non 1. Cor. 8.b
commendat Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus. Neque si manducauerimus,
abundabimus: quia esca ex se non commendat nos Deo, sed fides in edendo. loquitur enim ibi de
idolothytis. Et cum infra ait: Non est regnũ Dei esca & potus, vult dicere quod regnum Dei prin-
cipaliter consideratur secundum interiora, & non secundum exteriora, & res extrinsecas: prout in
se sunt, sed secundum quod ad interiora ordinantur, vel ab interioribus imperãtur. Nec obstat pa-
riter quod Christus dixit: Non quod intrat in os coinquinat hominem, scilicet ex se, sed ex deside-
rio comedendi contra prohibitionem: lignum enim scientiæ boni & mali ex se non coinquinauit
primos parentes, sed voluntas comedendi contra prohibitionem Dei: sic in ieiuniis ab Ecclesia

præceptis. Sed dicunt, satis esset si vnusquisque sua sponte pro sua valetudine & necessitate modo suo abstineret. Sunt enim, inquiunt, & pisces & inter herbas nonnullæ, & præsertim vinum, quæ corpus peius inflammant quam carnes: in hoc suggillantes Ecclesiæ authoritatem, de qua Chri-
Mat. 18. c stus: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me audit. Et qui vos spernit, me spernit. & Apostolus supra: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Supposita hac authoritate, quam nemo spiritualis negare potest, cum in antiqua lege fuissent instituta ieiunia, non vt cæremoniæ, sed vt leges motū repurgandis animis cōducentes: & lex nostra sit multo spiritualior, Christúsq; nobis dixerit: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, &c. quibus verbis iubet nos abundantius colere iustitiam, prauásque cogitationes repurgare. Sequitur quod æquissimum fuit atque consultissimum, vt abstinentiæ præcepta nobis cumularentur, nempe vt corpus liberius seruiret spiritui. Libertas enim Christiana hæc est, vt spiritus liber sit à tyrannide corporis, quod ciborum lautitia amplius lasciuire soleat. Et sic nihil contra libertatem Christianam egit Ecclesia, indicendo ieiunia & ciborum delectum, sed potius pro liber-
Mat. 11. d tate Christiana. Ideo præcepto macerandi corpus, iugū Domini fit suauius, & onus leuius. Etenim si arbitrio & libertati hominum frugalitas & victus parsimonia permitteretur, vix esset qui illam obseruaret, prout Lutheranorum testatur intemperantia, quæ tam necessaria est ad expeditius seruanda Domini præcepta. Et quanuis sint in piscibus & fructibus aliqui cibi, quibus ad horam feruentius incalescit libido, tamen carnes suo genere sunt solidioris alimenti. Per quas ideo plus virium accrescit carni nostræ ad debellandū spiritum, quàm per esum piscium, aut potum vini, quod propter debilitatem stomachi permisit Apostolus Timotheo: quod etiam vnusquisque secundum suam valetudinem moderari potest.

Text. *Is qui manducat, non manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet.*

HIC explicat quomodo vitandæ sunt disceptationes cogitationū. Et primò quantū ad firmos siue perfectos, dicens: Is qui manducat omnia, scilicet cum secura cōscientia, vel etiam absque libidinis periculo, non spernat non manducantem omnia, tāquam infirmum in fide, vel quasi pronum ad vitia. Secundò quantū ad infirmos dicit: Et qui non manducat, scilicet indifferenter omnia, vel qui est infirmus in fide vel pronus ad libidinem, non iudicet manducantē, scilicet indif-
Mat. 7. a ferenter omnia, quasi legis transgressorem vel quasi in vitia præcipitem, iuxta illud: Nolite iudicare
Supra 2. a & non iudicabimini. Et supra: Inexcusabilis es homo omnis qui iudicas. *Deus enim assumpsit illum. Tu quis es qui iudicas alienū seruum?* Corroborat hic vna ratione nos debere abstinere à iudicio temerario, & sumitur ratio ex authoritate iudicantis, quam ostendit competere soli Deo, dicens: Rectè dictum est quod qui non manducat, manducātem non iudicet. *Deus enim assumpsit illum*, scilicet in
Zach. 11. b. seruum à se iudicandum. vnde Zacharias: Assumpsi mihi duas virgas, id est, duos populos. Et Psal.
Psal. 17. c Assumpsit me de aquis multis. ille autem qui assumitur ad superioris iudicium, non debet ab inferiori iudicari. Ideo concludit, *Tu quis es*, id est, cuius virtutis vel authoritatis es, *qui iudicas alienum seruum*, id est, proximū tuum, qui est seruus Dei. Requiritur enim in iudicante authoritas, secūdum
Exod. 2. c illud: Quis constituit te principem & iudicem super nos? Sed ex hac ratione videtur omne iudicium hominis de alio homine esse illicitum. Dicendum quod in tantum iudicium hominis licitum
Deut. 1. c est, inquantum agit authoritate ei diuinitus concessa, secundum illud: Audite illos, & quod iustum est iudicate. sequitur: Quia Dei est iudicium, id est, authoritate diuina agitur. Si quis vero velit sibi vsurpare iudicium super ea quæ non sunt ei diuinitus concessa ad iudicandum, est iudicium temerarium. Sicut si iudex delegatus à Papa vellet iudicando transgredi fines mandati, Deus autem reseruauit sibi soli iudicare occulta, maximè cogitationes cordiū & futura contingētia. Ideo si quis
In lib. de ser. illa certitudinaliter iudicare præsumeret, temerarium esset iudicium. vnde D. Aug. In his duobus
co. in mont. temerarium est iudicium, cum incertum est quo animo quid factum sit, vel incertum qualis futurus sit, *Domino suo stat, aut cadit. Stabit autem. potens est enim Deus statuere illum.* Alia ratione confirmat nos debere abstinere à iudicio temerario, quæ sumitur ex fine meriti vel demeriti. Posset enim aliquis dicere quod licet homo non habeat iudiciariā potestatem, potest tamen se intromittere de iudicio alterius, propter damnū vel fructum qui inde prouenit. Sed Apostolus ostēdit hoc magis ad Deum quàm ad homines pertinere. Et ideo debemus propter hoc proximorum iudicia Deo derelinquere. Ad hoc autem explanandum proponit duo: primum quod quidquid circa hominem ac-
Psal. 121. a cidit, ad Deum pertinet, cum dicit: Domino suo stat aut cadit. *Stat*, rectè agendo, iuxta illud: Stan-
Amos 5. a tes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalē: *aut cadit*, scilicet peccando, iuxta illud: Domus Israel cecidit, & non adiiciet vt resurgat. Dicit autem sub disiunctione. *stat aut cadit*, propter incertitudi-
Eccle. 8. b nem: quia multi videntur cadere qui stant: & è conuerso, secundum illud: Vidi impios sepultos, qui cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorū operum. Loquitur autem hic Apostolus secundum similitudinem hominis serui, ad cuius dominum pertinet omne quod circa seruum agitur. Nec intelligendū est quod Deo aliquid proficiat, vel noceat, si ho-
Iob 35. b mo stet, aut cadat, secundum illud, Si peccaueris, quid nocebis ei? Porro si iustè egeris, quid ei donabis? Sed quantum ad homines prodest & nocet: quia quod iustè agimus, ad gloriam Dei spectat,
Mat. 5. b & inducuntur homines ad bonum, iuxta illud: Sic luceat lux vestra, &c. Quando autem cadimus
Supra 2. d peccando, damus occasionem ruinæ & blasphemandi Deum. vnde dictum est: Nomen Dei pro-
1. Cor. 4. a pter vos blasphematur inter Gentes. Vel quod dicit: *Domino suo stat aut cadit*, exponendum est in iudicio domini sui. Quoniam qui iudicat me, dominus est. Secundò ostendit quod si cadit, ad Deum

pertinet

pertinet, dicens: *Stabit autem*, quasi dicat: Et si aliquis nunc cadit per peccatum, tamen potest esse quod iterum stabit, & hoc omnino implebitur si est prædestinatus, secundum illud: Nunquid qui dormit, non adiiciet vt resurgat? *Psal. 40.b* vnde Michæas: Ne læteris inimica mea, quia cecidi, resurgam. *Mich. 7.b* Et ideo si videmus aliquem manifestè cadentem, non debemus eum despicere, temerariè iudicando de eo, quod nunquam resurget, sed magis debemus præsumere quod iterum stabit: non ex consideratione conditionis humanæ, sed ex consideratione virtutis diuinæ. vnde dicit: *potens est enim Deus statuere illum*. debemus enim præsumere quod propter suam bonitatem, iterum statuet, id est, stare faciet eum. vnde Ezech. Ingressus est in me spiritus, & statuit me supra pedes meos, prout supradictum est. *Ezech. 2.a* Si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus inserere illos.

Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem: Vnusquisque in suo sensu abundet. *Text.*

HOC loco explicatius manifestat quæ dixerat de iudicio humano, dicens, ideo dico quod domino suo stat aut cadit. Nam alius iudicat inter vnum diem & alium diem, vt, scilicet vno die abstineat, & non alio. Nam erant in lege certis diebus decreta ieiunia, vt, Decimo die mensis septimi, dies expiationis erit celeberrimus, affligetisque animas vestras in eo. *Leuit. 23.e* Et Iudith 8. dicitur, quod ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ præter sabbatha, & Neomenias, & festa domus Israel. Et Zachar. 8. ait: Hæc dicit Dominus exercituum: Ieiunium quarti & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi, erit domui Iudæ in gaudium. Quæ ideo statuta ieiunia pusilli seruabant, iudicantes inter diem quo erat ieiunandum, & alios dies. Alij firmiores in fide, illis abiectis cæremoniis, omnem diem citra discrimen iudicabant esse aptum, vt vnusquisque pro sua voluntate abstineret. Vel, secundum Theophylact. quidam licet non abstinerent a carne suilla perpetuò, id tamen quibusdam diebus faciebant. Potest etiam hoc referri ad abstinentias quæ fiunt causa prohibendæ libidinis, quibus omni die aliqui vacant. Quidam autem interpositis diebus abstinent, vel ieiunant. Quidam vero perpetuò à carnibus vel vino abstinent. Secundò ostendit hæc omnia ad gloriam Dei pertinere, dicens: Vnusquisque in suo sensu abundet, id est, suo sensui & iudicio dimittatur. Abundare enim sensu suo, est sensum suum sequi, iuxta illud: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. *Eccle. 15.c* Veruntamen hæc Apost. sententia est sanè interpretanda: quia in primis intelligitur, vbi lex non adest: quia nemini licet contra præscriptum legis suo sensu abundare. Præterea, vt Theophilact. admonet, cum de dogmatibus agitur, nemo debet suo sensu duci, sed ea reuerenter auscultare quæ à maioribus tradita sunt. In indifferentibus tamen vnusquisque potest sensum suum sequi, tum quia nemini contra conscientiam agere licet: tum quia vnusquisque in his præsertim quæ ad domandum carnem pertinent, melius nouit quid sibi expediat, quàm alij. in his enim in via Dei, vt D. Aug. ait, vnus sic, alius sic ibat. Admonemur tamen Sapientis prouerbio: Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. *Prou. 3.b* Ideo non prohibet quin salutare consilium à cordatis, probis & amicis accipiamus. Sed videtur quod iudicare inter diem & diem, sit secundum se malum. vnde Apost. Galatas arguens dicit: Dies obseruatis & menses & tempora, & annos: timeo vos, ne forte sine causa, id est, frustra laborauerim in vobis. *Galat. 4.b* Et loquitur ad literam de his qui dixerunt dies obseruandos circa cæremonias legis. Dicendum quod Apost. hic loquitur secundum tempus illud in quo Iudæis ad fidem conuersis licitum erat legalia seruare. Sed quantum ad secundam expositionem videtur esse illicitum quod dicit Alius iudicat omnem diem. Sunt enim quidam dies in quibus non est licitum ieiunare: dicit enim D. Aug. Quisquis diem dominicum ieiunio esse decernendum putauerit, non paruo scandalo erit Ecclesiæ, nec immerito. *In epist. ad Casulan.* In illis enim diebus, quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt. & in c. Si quis presbyter 30. dist. dicitur: Si quis presbyter propter publicam pœnitentiam à sacerdote acceptam, absque alia necessitate, die dominica pro quadam religione ieiunauerit, sicut Manichæi, anathema sit. Sed intelligendum est quod Apost. hic loquitur quantum ad illas abstinentias, quæ quolibet die licitè fieri possunt absque dissonantia communis consuetudinis, vel eorum quæ sunt à maioribus instituta. *Qui sapit diem, domino sapit: & qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit Deo.* Confirmat hic prædictam sententiam, scilicet, vt vnusquisque permittatur suo sensu abundare, eo quod domino suo stat aut cadit, eo quod de omnibus quæ facit secundum conscientiam suam, gratias Deo agit. vnde dicit: Qui sapit diem, vt, scilicet, vno die abstineat, & alio die ab abstinentia cesset, domino sapit, id est, ad reuerentiam Dei cibos discernit, prout etiam nos discernimus vigilias sanctorum. In quibus ieiunamus, à diebus festis, quibus ieiunium soluimus propter reuerentiam Dei. vnde Sap. Quare dies superat diem, & iterum lux lucem? *Eccle. 33.e* Deinde loquitur quantum ad illos qui iudicant omnem diem, quorum quidam omni die à ieiunio cessabant. vnde discipuli D. Ioan. Baptistæ dicebant Christo, Discipuli tui non ieiunant. *Matt. 9.b* vnde dicit Apost. Et qui manducat, scilicet, omni die, Domino manducat, id est, ad gloriam domini. quod patet ex eo, quia gratias agit Deo, scilicet, de cibo sumpto, iuxta illud: Psal. Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum, &c. *Psalm. 21.f* Vlterius quantum ad eum qui sic iudicat omnem diem, vt, scilicet omni die abstineat, subdit: Et qui non manducat, id est, qui abstinet omni die, Domino non manducat, ad honorem domini non manducat: *1. Thes. vl. a* quod constat ex eo, quia gratias agit Deo, qui sibi dedit voluntatem & virtutem abstinendi, iuxta illud: In omnibus gratias agite. Sed quod dicit hic Apo. de his qui omni die vel abstinebant vel abstinentia cessabant, debet intelligi quantum ad illud tempus, in quo hoc non erat contrarium statutis maiorum, nec communi consuetudini populi Dei. *Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur.*

Siue enim viuimus, Domino viuimus: siue morimur, Domino morimur. Hoc loco probat quod vnusquisque domino suo stet aut cadat ex intentione fidelium. Et primò excludit inordinatam intentioné, dicens: Rectè dico quod domino suo stat aut cadit. Nemo enim nostrũ viuit, vel naturali vel spiritu- Aba. 1. b tuali vita, de qua Abacuc: Iustus ex fide viuit sibiipsi, id est, propter seipsum: quia hoc esset frui se- 1. Cor. 10. b ipso: contra illud: Non quærens quod mihi vtile est, &c. & illud: Non nobis domine, &c. Vel sibi, id est, secundum suam regulam, prout quidam dicunt. Si fortitudo nostra lex iniustitiæ. Vel sibi, id Sap. 2. b est, suo iudicio. vnde Apost. Sed neque me ipsum iudico. Et nemo moritur, scilicet morte naturali vel spirituali, peccando: vel etiam morte spirituali, qua quis moritur vitiis, puta in baptismo, se- Supra 6. b cũdum illud: Qui mortuus est, iustificatus est à peccato, *sibi*, id est, propter seipsum, vel suo iudicio aut suo exẽplo, sed exemplo Christi moritur quis vitiis. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus Supra 6. b est semel: Ita & vos existimate vos mortuos esse peccato. Secundo ostendit qualis sit recta intentio fidelium, dicens: Siue enim viuimus vita corporali, *Domino viuimus*, id est, ad gloriam Domini: *Siue* Act. 10. g *morimur*, morte corporali, Domino morimur, id est, ad honorem Domini. vnde dicebat: Magnificabitur Christus in corpore meo, siue per mortem, siue per vitam: vel exponatur quod dicit, Domino, id est, iudicio Domini, qui est constitutus à Deo iudex viuorum & mortuorum.

Text. *Siue ergo viuimus, siue morimur, Domini sumus. In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, ut & viuorum & mortuorum dominetur.*

HIC etiam probat quod vnusquisque domino suo stat aut cadit, ex conditione fideliũ. Et primò cõcludit ex præmissis quod fideles non sunt sui, sed alterius. Illi enim qui sunt sicut libe- 1. Cor. 6. d ri homines, sibi viuunt & moriuntur. Sed fideles, vt dictum est, non sibi viuunt aut moriuntur, sed Domino. vnde sic concludit: Siue ergo viuimus, siue morimur, Domini sumus: quasi serui eius qui potestatẽ habet vitæ & mortis. Pretio enim magno empti estis. vnde debemus dicere Deo quod dicebat Amasai Dauid: Tui sumus ô Dauid. Secũdo assignat causam huius conditionis, dicẽs: In hoc enim Christus mortuus est, & resurrexit, id est, hoc adeptus est sua morte & resurrectione, vt viuorum dominaretur: quia resurrexit, vitam nouam & perpetuã inchoando, & mortuorũ: quia mortẽ nostram moriendo destruxit. vnde ad Corinthios scribens ait: Pro quibus mortuus est Christus, vt 2. Cor. 5. c qui viuunt iã non sibi viuant, sed ei qui pro eis mortuus est & resurrexit. Sic igitur per omnia prædicta Apost. probauit quod vnusquisque domino suo stat aut cadit, per hoc, scilicet, quod fideles gratias agunt Deo, & quod domino viuunt & moriuntur: & quod domini sunt in morte & in vita.

Text. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare spernis fratrem tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.*

AD probandum quod debemus à iudicio temerario abstinere, hic adducit etiam rationem quæ sumitur ex futuro Dei iudicio. Et circa hoc tria facit: primò ponit superfluitatem præsentis iudicij, dicens: Tu autem quid iudicas, id est, qua vtilitate vel necessitate iudicas fratrem tuũ de occultis, quæ tuo iudicio non sunt commissa? Aut tu alius qui iudicaris, quare spernis fratrem tuum, quasi pro nullo reputans ab eo iudicari? Vnde Malach. Quare despicit vnusquisque fratrem suum. Mala. 2. b Secundo præmittit futurum Christi iudicium, quasi dicat, Rectè dico quod iudicare non debes: quia timere nõ oportet quòd absque iudicio maneat. *Omnes enim stabimus ante tribunal Christi.* Dici- Matt. 25. e tur autem tribunal Christi iudiciaria eius potestas. Cum enim venerit filius hominis in maiestate sua, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ. Dicit autem, Omnes stabimus, tanquam iudicãdi tam 2. Cor. 5. b boni quàm mali, tam ad remunerationem quàm ad punitionem. Idem dicit ad Cor. Omnes nos oportet manifestari ante tribunal Christi, &c. Sed quantum ad discussionem non omnes stabũt vt iudicandi, sed quidã sedebunt vt iudices, iuxta illud: Sedebitis super sedes iudicãtes duodecim tri- Matt. 19. d bus Israel. Tertio probat quod dixerat authoritate Esaiæ. ait ergo: Dictũ est quod omnes stabimus Esa. 45. d ante tribunal Christi: hoc manifestũ est authoritate Esaiæ, qui dicit: Viuo ego, dicit Dominus: quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Litera nostra sic habet: in me- Heb. 6. c metipso iuraui, quia curuabitur mihi omne genu, & iurabit omnis lingua. In quibus verbis tria ponuntur: primò quidẽ iuramẽtum, quod interdum in verbis Dei inseritur, ad ostẽdendum id quod dicitur firmum esse, & immutabilitatem diuini consilij, & ad ostẽdendum quod non erat prophetia cõminationis. Et quãuis homines per maiorem se iurent, Deus tamen, cum non habeat maiorẽ, in quo maior consistat firmitas veritatis, per seipsum iurat. Ipse autem est ipsa vita & fons vitæ: & ideo forma iuramenti domini est, Viuo ego: quasi dicat, iuro per vitam qua ego singulariter viuo. Secundò prænuntiatur subiectio omnis creaturæ, cũ dicitur: Quoniã mihi, scilicet Christo, flectetur omne genu. In quo denotatur perfecta subiectio rationalis creaturæ ad Christum. Solẽt enim Philip. 2. b homines in signũ subiectionis flectere genua. vnde Apost. In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Tertio prænuntiat fidei confessionẽ, qua omnes Christi gloriã confitebuntur. vnde sequitur: Et omnis lingua cõfitebitur Deo, id est, cõfitebitur Christum esse dominum, secundum illud: Omnis lingua confitebitur quod Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. Per omnem autem linguam intelligere possumus expressionem cognitionis, siue hominum, siue angelorum. Hoc autem impletur nunc in hac vita, non quantum ad singulos homines, sed quantum ad genera singulorum. De quolibet enim genere hominum nunc aliqui Christo subiiciuntur, & ei confitentur per fidem. Sed in futuro iudicio omnes, & singuli subiicientur: Heb. 2. b diuersimodè tamen, quia boni volũtariè, mali autem inuiti. vnde alibi dicit: In eo quod ei omnia

subiecit,

subiecit, nihil dimisit non subiectum ei. Nunc autem nondum videmus omnia subiecta ei.

Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Text.

Ex immediate dictis infert hic propositam conclusionem, dicens: Itaque, &c. Reddet rationem Matt. 12. e
de omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines, multo maiori ratione de aliis grauiori-
bus. Sed videtur quod non quilibet rationem reddet pro se, sed vnus pro alio: quia scriptū est: Obe- Heb. vult. c
dite præpositis vestris & subiacete eis: ipsi enim peruigilant quasi rationem reddituri pro animа-
bus vestris. Dicendum quod ex hoc ipso quod prælati pro aliis rationem reddent, hoc facient pro
suis actibus quos circa subditos agere debuerunt. Si enim fecerint quod cōpetebat eorum officio,
non eis imputabitur si subditi pereant, quod fieret si negligenter se haberent: vnde Ezech. dicit: Si Ezech. 3. d
dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaueris ei, ipse in iniquitate sua morietur, san-
guinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiaueris impio, & ille non fuerit con-
uersus, ipse quidē in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti. Deinde infert con-
clusionem principaliter intentam, dicens: *Non ergo amplius inuicem iudicemus*, scilicet, iudicio te- 1. Cor. 4. a
merario: quæ conclusio infertur ex rationibus supradictis. Et alibi dicit: Nolite ante tempus iudi- Matt. 7. a
care, & Christus: Nolite iudicare, & non iudicabimini.

SECVNDA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. Scio & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse, illi commune est. Text.

POsteaquam Apost. in prima huius cap. parte prohibuit humana iudicia, in hac secunda prohi-
bet scandalum proximorum. Et primo docet scandala vitanda, dicens: Dixi quod non debetis Sup. Mat.
iudicare inuicem, sed vnusquisque de actibus suis iudicare debet, ne sint in scandalum aliorum, &
hoc est quod dicit: Sed hoc iudicate magis, ne ponatis fratribus offendiculum vel scandalū. Scan-
dalum autem, prout D. Hier. dicit, significat offendiculum vel ruinam, quam impactionem pedis
possumus dicere. vnde scandalum est factum, vel dictum, vel omissum, minus rectum præbens ali-
cui occasionem ruinæ, ad similitudinem lapidis, ad quem in via positum homo impingit & cadit.
Maius autem videtur aliquid esse scandalum quàm offendiculum: quia offendiculum potest dici
quidquid retinet seu retardat motum procedentis. Scandalum autem, id est impactio, videtur esse
cum aliquis disponitur ad casum. Non ergo debemus fratri ponere offendiculū, vt aliquid facia-
mus, vt impediatur proximus à via iustitiæ. vnde Esa. Auferte offendiculum de via populi mei. Ne- Esa. 57.
que etiam debemus ponere scandalum, faciendo aliquid, vnde alius inclinetur ad peccatum: quia Mat. 18. a
væ homini illi per quem scandalum venit. Secundò docet id ex quo scandalum paratur, esse secun-
dum suam naturam, siue secundum se illicitum. Circa quod sciendum est, quod sicut supra dictum
est, apud Romanos erant quidam ex Iudæis ad fidem conuersis, qui cibos secundum legem discer-
nebant: alij vero habentes fidem perfectam, indifferenter omnibus cibis vtebantur, quod quidem
secundum se licitum erat. vnde dicit: Scio & confido in domino Iesu: quia nihil est commune per
ipsum. Dicebantur autem cibi communes, quibus omnes homines vtebantur, demptis Iudæis, qui
se iactabant populum Dei, quibus propter mysterium cibi illi erant prohibiti, vt caro suilla, lepo-
res & huiusmodi. Et quia Gentiles non æstimabantur de populo Dei, pro immundis reputabātur.
ac etiam cibi in lege prohibiti, quos Gentiles manducabant: & sic idem est, Nihil est commune, ac
si diceret, nihil est immundum. Et hoc quidem Apost. primo dicit se scire, quia ita est secundum re-
rum naturam, iuxta illud: Omnis creatura bona est, & nihil reiciēdum quod cum gratiarum actio- 1. Tim. 4. a
ne percipitur. Secundo dicit se confidere in Christo Iesu, quia per ipsum nihil est cōmune: quia sci-
licet, cibi secundū suam naturam nunquam fuerunt immundi, vitabantur tamen aliquo tempore,
vt immundi secundum legis præceptum, propter significationē & figuram, vt dictū est. Sed Chri-
stus hoc remouit implendo omnes figuras. Et ideo Apost. per fiduciam quam habet in domino Ie-
su, asserit nihil esse commune vel immundum per ipsum, id est, ipso hoc faciente. Tertio ostendit
quomodo hoc posset esse per accidens illicitum, inquantum scilicet, est contra conscientiā man-
ducantis, quasi dicat: Dictum est quod nihil est commune, sed intelligendum est, nisi ei qui hoc ex
conscientia erronea *existimat quid*, id est, aliquid ciborum commune esse, id est, immundum, illi
commune est, id est, ita est illicitum sibi, ac si esset secundum se immundū. Quia vt alibi dicit: O- ad Tit. 1. b
mnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil mundū est, sed inquinata est eorum
mens & conscientia. Et sic apparet quod aliquid est secundum se licitum, quod efficitur illicitū ei
qui contra conscientiā eo vtitur, licet conscientia sua sit erronea, quod rationabiliter accidit. Nā
actus iudicantur secundum voluntatem agentis. Voluntas autē mouetur à re apprehensa. vnde vo-
luntas in id tendit quod ei vis apprehensiua repræsentat, & secundū eam qualificatur seu specifica
tur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid esse peccatum, & voluntas illud velit, manifestum
est quod homo habet voluntatem faciendi peccatū: & ita actio eius exterior quæ formatur ex vo-
luntate, est peccatum, si hac conscientia durante illud faciat: quia manifestum est quod eligit pec-
care mortaliter. Et ita actio eius propter suam electionem est peccatum mortale. ex hoc loco con-
formatur dogma theologicum quod conscientia erronea ligat. Si tamen aliquis post factū habeat
conscientiam erroneam, per quam credat id quod est licitum à se factum fuisse peccatū, vel quod
est veniale fuisse mortale, non propterea quod factum est, efficitur peccatum: vel si fuit veniale, nō
efficitur mortale: Quia voluntas & intentio non formantur ex apprehensione sequenti, sed præ-
cedenti. Hæc autem quæ dicta sunt dubitationem non habent. Sed dubium esse potest si aliquis
habeas

habeat conscientiam erroneam, vt credat esse necessarium ad salutem, id est quod est peccatum mortale: puta si quis existimat præceptum Dei esse occidere puerũ existentem in gratia, quem credit adultum decessurum in peccato, an talis occidens mortaliter peccet: videtur quod non, quia aliàs esset perplexus. Dicendum quod in per se malis conscientia erronea ligat: quia si illa durante oppositum faciat, eligit peccare. Et si dicatur quod stantibus duobus præceptis oppositis, minus cedit maiori: Sed lex Dei, quæ prohibet homicidium, est fortior quàm præceptum conscientiæ erroneæ. Igitur tenetur non occidere: & sic cauendo homicidium non peccat. Dicendum quod idẽ est ligamen conscientiæ erroneæ, & legis Dei. Quia conscientia erronea præsentat obiectum tanquam præceptum lege Dei. Non enim lex Dei applicatur actibus nostris, nisi mediante conscientia nostra. Nec propterea est perplexus: quia potest conscientiam erroneam deponere vel suspendere actum. quo peracto, Deus, qui non deficit, per synderesim specialiter iuuabit illum: quod si nolit deponere conscientiam, vel suspendere actum, non erit perplexus simpliciter, sed solum aliquo supposito, quod nõ est inconueniens cum proueniat ex culpa sua. Est autem alia dubitatio: Non enim dicitur scandalizare qui rectum opus facit. At ille qui absque delectu manducat indifferenter omnia, rectum opus facit: ideo non debet dimittere propter scandalũ eius qui peruersam conscientiam habet errans in fide: quia videtur scandalum Pharisæorum, de quibus Christus ait: Sinite illos, cæci sunt, &c. aliàs catholici tenerentur abstinere à carnibus, & matrimonio, ne hæretici scandalizentur. Dicendum quod aliquis potest alium scandalizare faciendo quod habet speciem mali, secundum illud: Ab omni specie mali abstinete vos. Dicitur autẽ aliquid habere speciem mali, dupliciter. Vno modo secundum opinionem eorum qui sunt ab Ecclesia præcisi. Alio modo secundum opinionem eorum qui adhuc ab Ecclesia tollerantur: infirmi autem in fide æstimantes legalia obseruanda, tempore quo Apost. hæc scribebat, tollerabantur ab Ecclesia. & ideo non est similis ratio. Sciendum præterea quod duplex est scandalum: quoddam dicitur actiuum, & est dictum, vel factum, aut omissum minus rectum, præbens occasionem ruinæ, & ab isto semper cauere debemus. Aliud dicitur scandalum passiuum: quia id quod fit vel omittitur, non est de se malum: tamen alius ex illo accipit occasionem ruinæ, & hoc dupliciter. vno modo ex infirmitate, alio modo ex malitia. Scandalum ex infirmitate siue ex ignorantia dicitur scandalum pusillorũ. Et propter tale vitandum in proximo, multa licita sunt prætermittenda, donec instruantur: nõ tamen ea quæ sunt præcepta. Mulier enim valde pulchra, præuidens quod ex eius progressu aliqui incident in concupiscentiam eius, & peccabunt mortaliter, non tenetur omittere missam die dominico, nec alia necessaria, vel valde vtilia. Sine causa tamen exire & progredi, & præbere occasionem ruinæ, non potest absque peccato. Aliud est scandalum ex malitia, & tale vocatur scandalum Pharisæorum: de quo D. Gregorius: Si de veritate scandalum sumitur, vtilius scandalum permittitur, quàm veritas relinquatur: quod dictum recipit nonnullas limitationes, quas in versiculo 12. §. 3. capitis 12. in nostris theologicis institutionibus inseruimus.

Matt. 15.b — 1. Thess. 5.d — super Ezec. 12. § 3. versic. 11.

Text. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. Non ergo blasphemetur bonum nostrum.*

PRoposita expositáq; iussione de vitando scãdalo, persuadet nobis illam tribus rationibus: quarum prima sumitur ex parte charitatis. vnde ait: Si frater tuus contristatur, de hoc quod putat te peccare propter cibum quem tu comedis, quem ipse reputat immundum: *Iam non secundum charitatem ambulas*, secundum quam aliquis proximum suum diligit sicut seipsum. Et ita charitas vitat eius contristationem, & non præfert cibum quieti fratris: cum charitas non quærat quæ sua sunt. Secundam rationem ponit cum dicit: *Noli cibo tuo, &c.* quæ sumitur ex parte mortis Christi. Videtur enim paruin appreciare mortem Christi, qui pro vili cibo fructum eius euacuare non recusat. vnde dicit: *Noli cibo tuo*, quem indifferenter comedis, non discernẽdo cibos, illum perdere, idest, scandalizare, pro quo, id est, pro cuius salute, Christus mortuus est. Christus enim semel mortuus est, iustus pro iniustis. Dicit autem illum qui scandalizatur perdi: quia scandalum passiuũ sine peccato scandalizati esse non potest. Ille enim scandalizatur qui occasionem sumit ruinæ, iuxta illud: Peribit infirmus in tua conscientia frater, pro quo Christus mortuus est. Tertiam rationem ponit cum dicit: Non ergo blasphemetur bonũ nostrum. & hæc sumitur ex donis spiritualis gratiæ: vel à cura quam tenemur gerere boni publici nostri, & præsertim Christianorũ nostris. Et primò ostendit inconueniens quod sequitur contra huiusmodi dona, ex eo quod alios scandalizamus. In primitiua enim Ecclesia aliqui cibis indifferenter vtebantur, cum scandalo infirmorũ, & ex illo hoc inconueniens sequebatur, quòd infirmi fidem Christi blasphemabant, dicentes eam voracitatem ciborum inducere contra legis mandatum. & ideo Apostolus dicit: Ex quo per dominum Iesum factum est quod nihil est cõmune. Non ergo bonum nostrũ, id est, fides vel gratia Christi, per quam libertatem à cæremoniis consecuti sumus, blasphemetur ab infirmis, dicentibus eam gulæ hominũ indulgere. vnde Diuus Iacobus: Ipsi blasphemant nomen bonum, quod inuocatum est super vos, & de hoc bono dicitur in Psal. Mihi adhærere Deo bonum est.

1. Cor. 13.b — 1. Pet. 3.d — 1. Cor. 8.c — Iacob 2.b

Text. *Non enim est regnum Dei esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto: Qui enim in hoc seruit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus.*

DEclarat hic in quo non consistit bonum nostrum, quod dixerat non esse blasphemandum. ait ergo: Non est regnum Dei esca & potus: regnum autem hic dicitur id per quod Deus regnat in nobis, & per quod ad regnũ ipsius peruenimus, de quo dicitur: Adueniat regnũ tuum: & de quo etiam

etiam Mich. Regnabit Dominus super omnes in monte Sion. Deo autem coniungimur & subdi-
mur per interiorem intellectum & affectum cum spiritus sit Deus, & eos qui adorant eum, in spi- Mich.4.e
ritu & veritate adorare oportet. Et inde est quod regnum Dei principaliter consideratur secundũ Ioan.4.e
interiora hominis, & non secundum exteriora. vnde Christus: Regnum Dei intra vos est. Ea verò Luc 17.e
quæ sunt exteriora ad corpus pertinentia, in tantum ad regnum Dei pertinent inquantũ per ea or-
dinatur interior affectus, & secundum ea in quibus principaliter consistit regnũ Dei. Et ideo cum
esca & potus ad corpus pertineant, ipsa secundum se non pertinent ad regnum Dei, nisi secundum 1.Cor.8.b
quod eis vtimur vel ab eis abstinemus propter Deum: ideo alibi ait: Esca autẽ nos nõ commendat
Deo. Neq; enim si non manducauerimus, deficiemus: neq; si mãducauerimus, abundabimus. Per- August. in lib.
tinet tamen vsus vel abstinentia escæ & potus ad regnum Dei, inquantum affectus hominis circa de qua. euan.
huiusmodi bene ordinatur. vnde D. August. dicit: Iustificatur sapientia a filiis suis, qui intelligunt
non in abstinendo, neque in manducãdo esse iustitiam, sed in æquanimitate tollerandi inopiam, & In lib. de
in temperantia non se corrumpendi per abundantiam atque importunitatem sumendi. Non enim quæst.
interest quomodo quid alimentorum vel quantum quis accipiat, dum tamen hoc faciat pro suæ
valetudinis necessitate. Sed quanta facultate & seueritate animi careat his vel cum oportet, vel cũ
necesse est his carere. Secundò ostendit in quo consistat bonum nostrum, quod regnum Dei vocat,
dicens: Sed, scilicet, regnum Dei est iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto: vt iustitia referatur
ad exteriora opera, quibus homo vnicuique reddit quod suum est ad voluntatem huiusmodi opera
faciendi, secundum illud: Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius. Pax autem referatur ad Mat. 6.d
actus iustitiæ: per hoc enim pax maxime perturbatur, quod vnus homo non exhibet alteri quod ei
debet. vnde Esa. Opus iustitiæ pax. Gaudium autem referendum est ad modum quo sunt iustitiæ Esa 32.d
opera facienda. vt enim dicit Philoso. Non est iustus qui non gaudet iusta operatione: vnde Psal. 1.Ethi.
ait: Seruite Domino in lætitia. Causam autem huius gaudij exprimit dicens: In spiritu sancto. Est e- Supra.5.a
nim spiritus sanctus quo charitas Dei diffunditur in nobis, vt dictum est. Illud enim est gaudium
in spiritu sancto quod charitas parit, puta cum aliquis gaudet de bonis Dei & proximorum. vnde
alibi dicit: Charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. & alibi: Fructus autem 1.Cor.13.b
spiritus charitas, gaudium, pax. Hæc tria quæ hic tanguntur, imperfectè in hac vita habentur: per- Matt.25.c
fectè autem quando sancti possidebunt regnum sibi paratum, ibi erit perfecta iustitia absque omni
peccato, ibi erit pax absque omni perturbatione timoris, secundum illud: Sedebit populus meus in Esa.32.d
pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. Tertiò probat quod in his regnum
Dei consistit: Ille enim homo videtur ad regnum Dei pertinere qui placet Deo, & à sanctis homini-
bus approbatur. Sed in illo cui hoc contingit inuenitur iustitia, pax, & gaudium, ergo in his est re-
gnum Dei, ait ergo: Dictum est quod regnum Dei est iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui
ergo in hoc seruit Christo, qui est rex huius regni, secundum illud: Transtulit nos in regnũ dilectio- Col.1.b
nis suæ, vt scilicet viuat in iustitia, pace, & spirituali gaudio (Placet Deo) qui est huius regni author,
ideo Sap. Placens Deo factus dilectus (& probatus est hominibus). i. ab hominibus qui sunt huius Sap.4.b
regni participes approbatur, secundum illud: Qui probatus est in illo & perfectus inuentus est. Eccle.31.a

Itaque quæ pacis sunt, sectemur, & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus. Text.

HIC infert conclusionem intentam, dicens: Ex quo regnũ Dei consistit in iustitia, pace, & spiri-
tuali gaudio. Itaque vt ad regnũ peruenire possimus, sectemur ea quæ pacis sunt. i. ea studeamus
implere per quæ pacẽ Christianorum conseruemus: ideo alibi: Pacem sequimini & sanctimoniam,
&c. Custodiamus ad inuicẽ ea quæ sunt ædificationis. i. ea per quæ inuicem nos ædificemus, id est, Heb.12.d
bonum cõseruemus & in melius prouocemur. vnde ad Corinth. scribens ait: Ad ædificationem Ec- 1.Cor.14.c
clesiæ quærite vt abundetis. Quod quidem fiet si in iustitia & speciali gaudio vixerimus.

Noli propter escam destruere opus Dei. Text.

HIC adiungit aliam rationem quæ sumitur ex reuerentia diuinorum operum. quibus hoc reue-
renter debemus, vt ea quæ Deus operatur non debeamus destruere propter aliquod commo-
dum corporale, & hoc est quod dicit: Noli propter escam, quæ ad corporis vtilitatem pertinet, de-
struere opus Dei: Quod quidem intelligitur de quocunque opere Dei. Nam omnia quæ in cibum
hominis veniunt Dei opera sunt, prout terræ nascentia, & animalium carnes, quæ sunt hominibus Gen.1.& 9
in cibum à Deo cõcessa. Sed intelligitur de opere gratiæ quod Deus in nobis specialiter operatur,
secundum illud: Deus enim est qui operatur in nobis velle & perficere, pro sua bona volũtate. Hoc Phil.2.
igitur opus Dei non debemus destruere propter escam nostram, prout facere videbantur illi qui
cum turbatione & scandalo proximorum indifferenter vtebantur cibis.

TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQVARTI CAP.

Omnia quidem sunt munda: Sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Text.

IN hac tertia huius cap. parte Apost. ostendit quomodo omnes cibi secũdum suam naturam sunt
mundi, tamen per accidens possunt fieri immundi, siue reddere vsum malum & immundum, du-
pliciter. Primò quando quis vtitur in scandalum proximorum. Secundò quando quis vtitur con-
tra conscientiam: Dicit ergo primò: Omnia quidem, scilicet, quæ ad escam hominis pertinere
possunt, munda sunt, scilicet, ex sua natura, quia ex sua natura non habent quod animam homi-
nis inquinent, secundum illud: Non omne quod intrat in os coinquinat hominem. & illud: Om- Matt.15.
nis creatura Dei bona est. Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et quamuis 1.Tim.4.b
aliqua in lege dicerentur immunda, non tamen erant immunda natura, sed significatione, Gen.1.b
Leui.11.a

vt dictum fuit in principio huius capitis. Sed hanc immunditiam Christus remouit implendo ve-
Act. 10.c teris legis figuras. vnde dictum est Petro: Quod Deus purificauit, tu commune, id est, immundum
ne dixeris. Potest tamen cibus fieri homini immundus sic, quod ex eius vsu inquinetur secundum
animam, id est, peccet. Primò quando quis vtitur cibo cum scandalo pusillorum, & hoc est quod
Matt. 18.a dicit: Sed malum, &c. vnde Christus: Væ homini illi per quem scandalum venit. Secundò efficiun
tur aliqui cibi immundi quantum ad vsum, propter prohibitionem ex rationabili causa factam,
vt lignum scientiæ boni & mali, & carnes tempore ieiuniorum.

Text. *Bonum est non manducare carnẽ, & non bibere vinũ, neque in quo frater tuus scãdalizatur, aut infirmatur.*

HIC ostendit quid circa huiusmodi ciborũ vsum sit bonum, dicens: Bonum est, &c. vel propter
Ephe. 5.d carnis concupiscentiam domandã, maximè his qui sunt procliues, secũdum illud: Nolite ine-
Eccle. 2.a briari vino in quo est luxuria, vel ad vacandum contemplationi, secundum illud: Cogitaui in cor
de meo vt à vino abstraherem carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam, deui-
Dan. 10.a tarémq; stultitiam. Vel ad placandum diuinam iram, & ad pœnitentiam peragendam: vt Daniel in
ieiunio trium ebdomadarum, qui dicebat: Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinũ non
introierunt in os meum. Vel etiam vt hic specialiter intendit, cum proximorum scandalo. vnde
subdit: Neque in quo frater tuus scandalizatur aut infirmatur, quasi dicat: Non solũ dico de vino
& carnibus quod bonum est eis non vti cum scandalo proximorum, sed etiam quocunque alio ci-
bo cum frater tuus offenditur, turbatur contra te quasi illicite agentem, per quod pax eius pertur
batur aut scãdalizatur, id est, ad casum peccati prouocatur, propter quod læditur eius iustitia, aut
Infirmatur, id est, vel saltem in dubitationem venit, an hoc quod agitur sit licitum, propter quod
1. Cor. 8.d eius spirituale gaudium diminuitur. vnde & ipse Apostolus dicit: Si esca scandalizat fratrẽ meum,
non manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Sed cum licitum sit his cibis
vti scilicet, est abstinendum ab eis, vt vitetur scandalum proximorum: pari ratione videtur quod
sit abstinendum ab omnibus licitis quæ non sunt necessaria ad salutem, vt vitetur scandalum. Et
sic non licebit homini repetere sua si proximus scandalizetur. Dicendum quod si scandalũ proce
dat ex infirmitate & ignorantia, debet homo quantum potest tollere, & reddere rationem, & inte-
rim cessare vel differre donec attenta capacitate cesset infirmitas & ignorantia. Si vero pacata pas-
sione, & reddita ratione adhuc scandalizaretur, iam non esset scandalum pusillorum sine ex infir-
mitate, sed Pharisæorum ex malitia: propter quod non tenetur quis abstinere à licitis & honestis
Matt. 15.b ac vtilibus sibi. vnde Christus respõdens Apostolis dicentibus: Scis quod Pharisæi audito hoc ver
bo scandalizati sunt: dixit: Sinite eos, cæci sunt, & duces cæcorum.

Text. *Tu fidem quam habes apud temetipsum, habe coram Deo.*

EXcludit hic quandam excusationem. Posset enim quispiam dicere, licet proximus meus scan-
dalizetur ex hoc quod ego indifferenter cibis vtor, licet tamẽ mihi ad ostensionem fidei meæ,
per quam certum est hoc mihi licere: hoc excludit Apost. dicens (fidem habes) scilicet rectã (penes
temetipsum) per quam constat tibi licitum esse vti cibis istis: bona quidẽ & laudabilis est fides ista,
Eccle. 1.d sed habe eam in occulto coram Deo, cui talis fides placet, secundum illud: Beneplacitum est Deo
fides & mãsuetudo, quasi dicat: Non oportet quod fidem istam manifestes per operis executionẽ,
Supr. 10.c vbi est periculum scandali proximorum. Si obiiciatur illud quod dixit supra: Corde creditur ad
iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem, ex quo videtur quod non sufficiat habere fidem in
corde occulte, sed quod oporteat manifestare confitendo. Dicendum quod ea quæ sunt fidei quæ-
dam sunt quæ non sunt perfecte per Ecclesiam manifestata: sicut in primitiua Ecclesia, nondum
erat perfecte declaratum apud homines, quod illi qui erant ex Iudæis conuersi non tenerentur
legalia seruare. & quemadmodum tempore D. August. non erat per Ecclesiam declaratum quod
anima non erat ex traduce. vnde in huiusmodi sufficit homini quod fidem habeat coram Deo,
nec oportet quod fidẽ suam propalet cum scandalo proximorum, nisi forte apud eos qui habẽt de
fide determinare. Quædam vero sunt per Ecclesiã determinata, & in talibus non sufficit fidem ha-
bere coram Deo, sed oportet quod corã proximo quis fidem confiteatur, quantumcunq; ex hoc
Matt. 15.b aliquis scandalizetur. Quia veritas doctrinæ non est dimittenda propter scandalum, prout nec
Supr. 10.c Christus veritatem suæ doctrinæ propter Pharisæorum scandalum dimisit. Quod intelligendũ est
vbi necessitas vel vtilitas occurrit, vt dictum est supra. Sciendum etiam est quod licet circa talia
oporteat quod homo fidẽ suam manifestet confessione verborũ, non tamẽ oportet quod manife-
stet eam executione operis, quemadmodũ scilicet aliquis fidem habet quod vti matrimonio est li-
citũ, nõ requiritur ab eo quod ipse matrimonio vtatur ad fidei manifestationem. Et sic etiam non
requirebatur ab his qui rectam fidem habebant, quod fidem suam vsu ciborum manifestarent.

Text. *Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.*

HIC ostendit quomodo ciborum vsus efficitur aliquibus immundus, eo quod est contra con-
scientiam. Et primo ostendit quid circa hoc sit bonũ, vt scilicet de eo quod homo facit non ha
beat conscientiam remordentem, dicens, Beatus homo qui non iudicat semetipsum, id est, cuius
conscientia ipsum non reprehendit vel condemnat, *in eo quod probat*, id est, approbat esse facien-
Ioan. 16.b dum: sed hoc est intelligendum si recta fide approbet esse aliquid faciendum. Si autem falsa opinio-
ne approbat aliquid esse faciendum, puta si arbitretur se obsequium præstare Deo, de hoc quod
discipulos Christi interficit, non excusatur ex eo, imo beatior esset si eum circa hoc conscientia
reprehenderet, quia per hoc amplius à peccato retraheretur: sed Apostolus hic intelligit de his
quæ

quæ licita sunt. hoc enim ad gloriam hominis pertinet quod eum sua conscientia non reprehendit, iuxta illud: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ.

Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est. Text.

HIC ostendit quod si contra conscientiam quis agat, & vtatur cibis illis, peccat, dicens: *Qui autem discernit*, id est, qui habet opinionem falsam quod oporter cibos discernere, *si mãducauerit*, scilicet cibos quos reputat esse illicitos, *damnatus est*, id est, damnatione dignus est & peccat, quia habet voluntatem faciendi quòd est illicitum, & sic delinquit proprio iudicio condemnatus.

Quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. Text.

HIC assignat ratioñe quare taliter vtens cibis peccat, dicẽs: *Quia non ex fide*. Potest autem fides hic dupliciter accipi. Vno modo pro fide, quæ est virtus. Alio modo secundũ quod fides dicitur conscientia. Et hæ duæ acceptiones non differunt nisi secundum differentiam particularis & vniuersalis. id enim quod vniuersaliter fide tenemus, puta vsum ciborũ esse licitum vel illicitum, consciẽtia applicat ad opus quod fit, vel est faciendũ. Dicit ergo quod ille qui mãdocat & discernit, ideo est dãnatus, quia hoc non ex fide, sed contra fidem. i. veritatẽ fidei & contra conscientiam facit. Sine fide enim impossibile est placere Deo. Et quod hæc sit sufficiens causa condemnationis, ostendit subdens: *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est*. Ex quo videtur prout dicitur in glo. quod omnis infidelium vita peccatum sit, quemadmodum omnis vita fidelium est meritoria, inquantum ad Dei gloriam ordinatur, secundum illud: Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, in gloriam Dei facite. Sed dicendum quod aliter se habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil damnationis est quantum ad culpam, in infideli autem cum infidelitate est bonũ naturæ. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit, non referendo ad malum finem, non peccat. Non tamẽ opus eius est meritorium: quia non est gratia informatum. & hoc innuit G. cum dicit, Nihil bonum est sine summo bono, id est, nullum bonum est meritorium sine gratia Dei: & vbi deest cognitio vitæ æternæ & incommutabilis veritatis, quæ scilicet est per fidem, falsa virtus est in optimis moribus, inquantum non refertur in finem beatitudinis æternæ. Cum verò homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis est, manifestum est quod peccat. Et sic intelligendum est omne quod non est ex fide, &c. omne quod est contra fidem vel conscientiam, peccatum est: etsi ex genere suo bonum esse videatur: puta si Paganus ad honorem deorum suorum virginitatẽ seruet, aut eleemosynam tribuat indigenti, peccat. Quia coinquinatis & infidelibus nihil mundum, sed inquinatæ sunt eorum mẽs & conscientia. Si verò actu non referant, licet referant habitualiter, non tamẽ propterea peccãt dando eleemosynam propter pietatem naturalem cum cæteris debitis circunstantiis, sed bene moraliter agunt. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis in vltimum finẽ, nec habitualis, imò nec virtualis, sed sufficit aptitudinalis, scilicet, quod sit aptus natus referri. Si dicatur quod quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem refert se, & omnia opera sua futura in Deum, virtute cuius relationis cætera bona in gratia facta sunt meritoria, etiã si actualiter non referant: sed infideles per primum actum infidelitatis suæ retulerunt se & omnia sua opera futura in idolum suum: sequitur ergo quod omnia opera sequentia illam relationem erunt peccata, virtute illius relationis, prout bona opera facta in gratia. Negatur consequentia, quia omnia bona opera ex se sunt ordinabilia in Deum, ideo sufficit prima relatio vniuersalis, in qua continentur virtualiter omnia bona opera futura in existente in gratia. Sed opera bona non sunt ex se referibilia siue ordinabilia in idolum, sed solum ex malitia referentis. Ideo ad hoc qood sint peccata, non sufficit relatio virtualis vel habitualis, sed requiritur actualis, cum ex se sub illo fine non contineatur: de his amplius in nostris institutionibus theologicis.

Heb. 11. b
2 Cor. 10. g
Supra 8. a
ad Tit. 1. d
cap. 3. §. 7. ver. 5.

EPITOME DECIMIQVINTI CAPITIS.

IN hoc cap. Apost. cõtinuando doctrinã huius gratiæ, primò docet quomodo maiores & perfectiores in fide debẽt sustinere imbecillitates infirmorũ, & nõ sibi placere. Probat exẽplo Christi authoritate Ps. corroborato, & quia illud videtur arduũ, subiungit orationis suffragiũ, admonẽdo ad charitatiuã susceptionẽ adinuicem, exẽplo Christi, qui non solũ Iudæos, sed etiã Gentiles suscepit, cõfirmat authoritatibus Psal. & Esa. qui prænũciauit futurũ Christi regnũ in Gẽtes, & spẽ illorum in ipsum, cuius abundantiã & virtutẽ precatur. Secundò ibi, *Certus sum, &c.* scribit quædã familiaria ad personam suã, excusando se de præsumptione, quæ ei à Romanis ascribi poterat, ex eo quod eos instruere & reprehẽdere præsumpserat, assignãdo causam cur ita fecit, authoritatẽ scilicet Apostolicã, cuius fructus magnitudinẽ ex multitudine locorũ, in quibus prædicauit in obedientia & virtute signorũ, Christo attribuit. deinde ostendit difficultatẽ huc fructũ faciẽdi prænũciatã ab Esa. Tertiò ibi, *Propter quod, &c.* excusat se de dilatione visitationis eorum, narrando visitationis impedimentum, visitandi propositum, & causas quare differebat visitationem præfixo termino, quo erat ad eos venturus: prænunciat etiam suæ visitationis fructum: tandem postulat ab eis orationum suffragia, vt liberetur ab infidelibus, & vt eius obsequium sit acceptum, inducens eos ex charitate fraterna, & Christi reuerentia, & spiritus sancti dono: finaliter orat pro ipsis.

EXPOSITIO LITERALIS XV. CAPITIS.

DEbemus autem nos qui sumus firmiores, id est perfectiores in fide, *imbecillitates infirmorum*, defectus ex fragilitate procedentes, *sustinere*. i. patienter ferre, supportare, & non exasperare, prouoca- Galat. 6. a

re,aut scãdalizare,& non nobis placere.ita scilicet vt semper velimus impleri quod nobis placet,&
quæ nobis vtilia videntur.Vnusquisque vestrum,fit morũ in fide,proximo suo placeat, id est placere &
1.Cor.10.g condescẽdere studeat,ad ædificationem,id est ad honorẽ Dei,& vtilitatem proximorum,vt ipsi ædi-
ficẽtur& proficiãt in fide & charitate.Etenim Christus,qui est caput nostrum,& quem imitari debe-
mus,non sibi placuit,id est quod placeret carni non fecit,sed quæ erãt sibi contraria pro nostra salu
Psal.68.b te pati elegit.Sed sicut scriptum est per Psal.ex persona Christi dicentis,Improperia,scilicet Iudæorũ,
improperantiũ tibi,id est,te blasphemantiũ,& veritati tuæ doctrinæ contradicẽtium,ceciderunt super
me,id est oppresserunt me.Quæcunque enim scripta sunt,in sacra scriptura vel vniuersalibus Ecclesiæ
conciliis de Christo,vel de eius membris,déque eorum moribus & doctrina, ad nostram doctrinam
1.Cor.13.d scripta sunt,vt eos imitemur & per ea scripta doceamur cõpati proximis,ut per patientiã & consola-
2.Cor.vlt.d tionem scripturarum,quas,scilicet patientiam & consolationem scripturæ,cõtinent spem habeamus,
perueniendi ad vitam æternam prout sancti peruenerunt.Deus autem patientiæ & solatij,scilicet,da-
tor,qui spiritualem consolationem largitur,det nobis idipsum sapere in alterutrum, id est, vt inuicem
idem sapiatis , ut unanimes , id est,in eadem voluntate existentes per fidei & charitatis consensum,
uno ore,id est,vna oris confessione,honorificetis Deum,creatorem omnium,Patrem domini nostri Iesu
Christi,per quẽ nos sibi in filios adoptauit.Propter quod suscipite inuicẽ,scilicet in infirmitatibus ve-
stris secũdum charitatis affectum vnus sustineat & supportet alium,sicut se vult sustineri:& alium
suscipiat ad adiuuandum & promouendum,sicut & Christus,benigne suscepit uos,infirmos corpora-
liter & spiritualiter in protectionẽ & curam suam,vt promisit,& hoc,in honorem Dei,in quem om-
Esa.42.a nia referebat vt eum honorificaret. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis,id est, Iu-
dæis qui circuncisi erant,prædicator,propter ueritatem Dei, vt,scilicet Dei promittentis cõproba-
rentur. vnde subiungit,ad confirmandas promissiones patrum, vt scilicet per hoc implerẽtur promis-
siones patribus factæ præcipuè Abrahæ,Isaac,& Iacob.Gẽtes autem super misericordia, eis per Chri-
stum exhibita,honorare Deum,scilicet debent:quia licet eis non prædicauerit,misit tamen Aposto-
los & discipulos ad prædicandum mysterium fidei in Gẽtibus,sicut,id est,prout de hac misericor-
Psal.17. dia scriptum, id est, prænunciatum est. Propterea confitebor tibi in Gentibus, id est, pro conuersione
Gentium per me facta,& nomini tuo cantabo,noua quadã mentis lætitia,& exultatione, vel faciam
Esa.35.a quod tibi Gentes confiteantur confessione fidei. & iterum dicit,scriptura in Esa. Lætamini Gentes
Esa.9.a cum plebe eius , id est, simul communem exultationem assumite cum Iudæis, qui olim erant plebs
Psal.116.a mea.Et iterum Dauid,Laudate dominum omnes Gentes,& magnificate eum omnes populi.Et rursus Esa.ad
Esa.11.b cõfirmandum ait,Et erit radix Iesse,id est,ex radice Iesse patris Dauid,& qui exurget à morte, rege-
Psal.2.b re Gentes,per ipsum,in eo Gentes sperabunt.Deus autem spei,id est,qui nobis hanc spem infudit,vel in
quo sperandũ est,repleat uos omni gaudio & pace,scilicet spirituali,in credendo,id est,vt in hoc quod
1.Cor.9.c creditis,etiam pacem & gaudium habeatis,ut abundetis in spe,& uirtute spiritus sancti , per virtutem
Supra 5.a & gratiam spiritus sancti,quæ diffusa est in cordibus vestris.

SECVNDA PARS XV. CAPITIS.

CErtus sum autem fratres mei,& ego ipse,qui ita loquor,de uobis,quoniam,idonei estis ad admonen-
dum eos qui inter vos admonitione egent , quia & ipsi pleni estis dilectione,repleti omni scien-
Galat.6. tia humana,& diuina:ita ut possitis alterutrum uicissim monere. Cum enim in multis offendamus om-
1.Cor.1. nes,oportet vt nos inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo. Auda-
Iacob.3.a cius,i.securius. autẽ scripsi uobis fratres,errores & defectus vestros,quæ reprehẽsio mea præsumptio-
Eccle.17. ni asceibi posset,& audax,ac temeraria iudicari,ex parte,id est,ab aliquibus ex vobis, vel ex parte
Heb.10.f epistolæ, in qua vos reprehendo. Veruntamen non debetis sic existimare. Non enim scripsi vobis
perfectioribus vt instruerem vos tanquam ignorantes,vel quod putarem vos defectuosos, sed tã-
quam in memoria reducentes uos , eorum quæ sciebatis, vt rememoraremini pristinos dies, in quibus
illuminati magnum certamẽ sustinuistis passionum, propter gratiam,s. Apostolatus,quæ data est mi-
Galat.1.b hi,à Deo i.& non ab hominibus neque per homines,siue ex debito officij mei scripsi vobis. Vt sim
minister Christi in Gentibus,inter quas vos primatum tenetis,sanctificãs,i.sanctum esse ostendẽs ver-
bo , & prædicatione ac literis, Euangelium Dei,quod peruenit ad vos vt fructificet in vobis,prout
& in aliis Gentibus,& ut fiat oblatio Gentium accepta,& sanctificata in spiritu sancto,i. vt Gẽtes per mi-
nisterium meum conuersæ,quas per conuersionem obtuli Christo quasi quoddam sacrificiũ,fiant
acceptæ Deo,per rectitudinẽ & fidei perfectionem:& sanctificatæ per charitatis opera. Habeo igi-
tur gloriam in Christo Iesu ad Deum,qui talem gratiam Apostolatus dedit mihi exequi tanquã fidelis
minister Christi Iesu,à quo & per quẽ accepi.Nõ enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit
Christus,i.non me iacto,nec refero aliquid de fructu tãquam per me facto, quod per me factũ non
sit vt Pseudoapostoli faciũt,in obedientiam Gentium,i.pro eo quòd feci Gentes obedire fidei, in uer-
bo & factis,id est,per fidelia verba & recta opera eos ad fidem allexi,in uirtute signorum,i.miraculo-
Supra.1.a rum minorũ,& prodigiorũ,i.maiorũ miraculorũ quæ ex sua excellentia aliquid magni portẽdunt,
siue ostẽdunt,in uirtute spiritus sancti,qui interius in cordibus audientiũ operatur:ita ut incipiens ab
Act.10. Hierusalem,vbi in principio cõuersionis meæ prædicaui in synagogis Iudæorum,& per circuitum,i.
Esa.2.a circũquaque,usque ad Illyricum repleuerim Euangeliũ Christi,i.omnia loca repleuerim prædicatione
Euãgelij:sic autem prædicaui Euangelium hoc,nõ ubi nominatus est Christus,i. non apud illos qui nomẽ
Christi nõ audierant,ne super alienũ fundamentum ædificarẽ,id est , ea intentione volui prædicare his
qui nomẽ Christi non audierãt , ne si præuenti fuissent à doctrina Pseudoapostolorum diffici'ius

cos ad

eos ad veritatem reducerem:& sic consecutum est,quod super alienum fundamentum non ædifi- *Esa.a*
caui. *Sed sicut scriptum est: Quoniam,Gẽtiles,quibus non est annunciatum de eo*,i.Christo per prophetas,
videbunt res iam impletas. *Et qui antè,non audierunt de eo*,scilicet Christo, *intelligent fide i ueritatem.*

TERTIA PARS XV. CAPITIS.

PRopter quod,scilicet Euangelium in tot locis prædicandũ,*impediebar plurimum uenire ad uos*, & *prohibitus*,id est,impeditus propter occupationes,vel per diuinam prouidentiam,a qua dirigebar in salutem aliorum, *usque adhuc. Nunc uerò* peragratis omnibus his locis, *ulterius locum non habens*,in quo necessitatẽ habeam permanẽdi,*in regionibus,cupiditatem autem habens ueniendi ad uos,ex multis iam præcedentibus annis:cum in Hispaniã proficisci cœpero,spero quod præteriens uidebo uos*,vt scilicet aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis,*& à uobis deducar illuc*,scilicet in Hispaniam. *Si uobis primum ex parte fruitus fuero*,id est,si prius aliquanto tempore vobiscum consolatus fuero in do- *Supra.1.b*
mino per eam,quæ inuicem est,fidem vestram,atque meam. *Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis*,id est,fidelibus qui venditis possessionibus,& pretio illarum ad pedes Apost.posito, imminente fame in penuria & egestate erant. *Probauerunt enim Macedonia & Achaia*, id est, fideles vtriusque regionis dignum esse iudicauerũt, *collationem aliquam*,id est,aliquam collectam & donationem temporalium bonorum,*facere in pauperes*, id est in vsum pauperum *sanctorum*, id est fidelium iustorũ,*qui sunt in Hierusalẽ. Placuit enim eis,& debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum*,id *Ezech.2.d*
est Iudæorũ,scilicet notitiæ diuinæ,promissionũ & gratiæ,*participes facti sunt Gentiles, debent & in* *2.Cor.9*
carnalibus,id est,temporalibus,*ministrare eis*,scilicet Iudæis. *Hoc igitur cum consummauero*, id est perfecero opus administrationis,*& assignauero eis fructum hunc*,id est,eleemosynam Gentilium,quæ est quidam fructus conuersionis eorum,*proficiscar per uos in Hispaniam. Scio autem*,id est certus sum ex fiducia diuinæ gratiæ,*quoniam ueniens ad uos,in abundantia benedictionis Christi ueniam*,id est Christus abundantius suam benedictionem dabit vobis in aduentu meo. *Obsecro ergo uos fratres per dominũ nostrum Iesum Christum, & per charitatem spiritus sancti*, id est quam diffundit in vobis spiritus sanctus,*ut adiuuetis me in orationibus uestris pro me ad Deum*,ne quod defero aliqui auferant, & *ut liberer ad infidelibus qui sunt in Iudæa*,qui præcipuè me impugnant & odiũt, *& obsequij mei oblatio*,id est eleemosyna in qua eis ministro,*accepta*,id est grata,quasi sufficiens & non diminuta,*fiat in Hierusalem sanctis*,vt ex hac prouocentur ad gratias agendum Deo,& ad orandum pro ipsis Gentilibus ad fidem conuersis à quibus recipiunt,*ut ueniam ad uos cum gaudio*,& hoc *per uoluntatem Dei,ut refrigerer uobiscum*, id est vt refrigerium & alleuiationem tribulationum mearum ex vestra præsentia recipiam. *Deus autem pacis*,scilicet dator,*sit cum omnibus uobis*, vt scilicet per eum pacem & peccatorum remissionem habeatis,siue veniam siue non veniam. *Amen*,id est,fiat.

COMMENTVM DECIMIQVINTI CAPITIS.

Debemus autem nos firmiores,imbecillitates infirmorum sustinere,& non nobis placere. *Text.*

IN hac prima huius capitis parte Apostolus docet quo modo maiores & perfectiores debent infirmitates minorum & imperfectiorum sustinere. Et primo ponit conclusionem reiunctiuam initij præcedentis capitis,bipertitam in partem videlicet affirmatiuam,& partem negatiuam. Prima pars pertinet ad exteriorem actum. vnde dicit: *Debemus, &c.* quasi dicat non solum debemus scandala minorum vitare, vt proximo cap.dixit,verum etiam imbecillitates infirmorum sustinere, id est patienter tollerare. Nec
verò(vt ad notauit Origen.)censendus est hic Apostolus contrauenisse Sapientis documẽto: Lau- *Prou.27.a*
det te proximus tuus,& non os tuum. Non enim laudis gratia in prima persona dixit nos firmiores, sed humilitatis potius: vt cum aliis fateretur debitum obsequium sustinendi infirmos. Qua *1.Cor.9.d*
etiam de causa etsi non se simpliciter pronunciet infirmum,ait tamẽ,Factus sum infirmus(eorum infirmitates tollerando,& in ipsis eos iuuando)vt infirmos lucrifacerem. Quemadmodum enim in materiali ædificio eliguntur aliqua firmiora, ad sustinendum totum ædifici. pondus, quod ex fragiliori materia superponitur,vt fundamenta erectæque columnæ quibus pondus ac moles innititur,solidioráque ligna,quibus totum ædificium illaqueatur:ita etiam in spirituali Eccles. ædificio non solum eliguntur, sed etiam effulciuntur aliqui firmiores, vt sustineant pondus aliorum.
vnde Psalm. Ego confirmaui columnas eius,vt infirmos & imbecilles,id est infirmorum defectus *Psal.74.a*
& fragilitates cum patientia tollerent,& illos iuuando suis humeris importẽt,exemplo Christi qui *Esa.3.b*
languores nostros sponte tulit, & infirmitates portauit. Ideo Apost. Alter alterius onera portate, *Galat.6.a*
sic adimplebitis legem Christi. Altera autem parte conclusionis negatiua submouet impedimentum, quod nobis obstat quominus fratrũ molestias æquo animo feramus:hoc obstaculum est proprius amor & sui ipsius complacentia, quæ pertinet ad actum siue intentionem interiorem vnde dicit, *Et non debemus nobis placere*, ita scilicet vt semper velimus illud impleri quod nobis placet,
vel quod nobis vtile videtur. Ob hoc Apostolus sciens quod charitas patiens est, neque æmulatur, *1.Cor.13.b*
neque quærit quæ sua sunt,dicebat: Ego per omnia omnibus placeo,non quærens quod mihi vtile *1.Cor.10.g*
est,sed quod multis vt salui fiant.

Vnusquisque uestrum proximo suo placeat in bonum ad ædificationem. *Text.*

EXplicat hic propositam exhortationem quantum ad secundam partem,qua vetuerat ne nobis placeremus,vt nemini videretur licentiam indulgere applaudẽdi per omnia amicis: modum præscribit dicens: *Vnusquisque uestrum proximo suo placeat*, id est, condescendat in his quæ ei pla-

Esa.30.c cent, non tamen in his quæ mala sunt: quod tamen quidam requirunt secundum illud, Loquimini nobis placentia. ideo subdit, *in bonum*. Similiter etiam non debemus intendere vt hominibus placeamus propter humanum fauorem vel gloriam. Quia dominus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, sed ad honorem Dei, & vtilitatem proximorum. vnde subdit, *ad ædificationem*, id est, propter hoc quod voluntati aliorum condescendentes ipsi ædificentur in fide & dilectione Christi. vnde proximo capite dixit: Quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus.

Text. *Etenim Christus non sibi placuit: sed sicut scriptum est, Improperia improperantium tibi, ceciderũt super me.*

HIC ex duabus partibus propositæ exhortationis probat posteriorem, vt priorem concludat.
Ioan.13.b Probat autem exẽplo Christi, cuius actio nostra est instructio. vnde & ipse dicebat: Exẽplum enim meum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci & vos faciatis. ait ergo, Dictum est quod non
Ioan.13.b debemus nobis placere secundum nostram priuatam volũtatem. *Etenim Christus*, qui est caput nostrum, *non sibi placuit*, dum elegit pati pro nostra salute, quia ea quæ erant suæ propriæ volũtati cõ-
Mat.26.d traria pati & sustinere voluit propter diuinam voluntatem. vnde dicebat: Non mea, sed tua volũ-
Psal.68.b tas fiat. Ad hoc autem exemplum corroborãdum adducit authoritatem Psal. dicens, *Sicut scriptum est*, scilicet à Dauid ex persona Christi dicẽtis ad patrem, ô pater improperia Iudæorum improperantiũ tibi, id est, te blasphemantiũ per sua mala opera, & per hoc quòd veritati tuæ doctrinæ contradicunt, ceciderũt super me: quia eis proponebã, & eorum mala opera redarguebam. vnde Chri-
Ioan.15.d stus: Sed oderũt me & patrẽ meum. Potest hoc etiam referri ad peccata totius humani generis, quæ omnia peccata sunt quodammodo improperia Dei, inquantum per ea lex Dei contemnitur. vnde
Esa.1.a Esa. Dereliquerunt dominum, blasphemauerunt sanctum Israel. Sic ergo improperia improperan-
Esa.54.a
1.Pet.2.d tium Deo ceciderunt super Christum, inquantum ipse pro peccatis omnium mortuus est. Posuit enim Deus in eo iniquitates omniũ nostrũ. Et peccata nostra pertulit in corpore suo super lignũ.

Text. *Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: ut per patientiam & consolationem scripturarum, spem habeamus.*

OStendit hic quod exemplum Christi in sacris literis scriptum & prænunciatum imitari debemus, dicens: *Quæcunque scripta sunt*, de Christo vel de membris eius, *ad nostram doctrinam scripta sunt*. nulla enim necessitas fuit hæc scribere, nisi propter nos, vt ex his instruamur. Ideo ad Timo-
2.Tim.3.d theum scribens, dicit, Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum & erudiendum, &c. Quid autem in scripturis ad nostrã doctrinam contineatur ostendit, dicens: *Vt per patientiam & consolationem scripturarum*, quas scripturæ sanctæ continent: continetur enim in sacra scriptura
Iacob.vlt.c patientia sanctorum in malis sustinendis. vnde D. Iaco. Sufferentiam Iob audistis. cõtinetur etiam in eis consolatio quam Deus eis exhibuit, secundum illud: Secundum multitudinem dolorum
1.Pet.1.b meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animã meam. & D. Petr. pronunciat quæ in Christo fuerunt passiones, quod pertinet ad patientiam: & posteriores glorias, quod pertinet ad consolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina suscipiamus ostendit, dicens, *ut spem habeamus*. Per hoc enim quod in sacra scriptura instruimur, eos qui patienter tribulationes propter Deum sustinuerunt, diuinitus consolatos fuisse, accipimus spem quod & nos consolabimur, si in
Iob 13.b ipsis fuerimus patientes. ideo Iob: Et si occiderit me, in ipso sperabo.

Deus autem patientiæ & solatij det nobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum & patrem domini nostri Iesu Christi.

QVia videtur arduum esse vt purus homo possit exemplum Christi imitari, secundum illud: Quis est inquam homo qui possit sequi regem factorem suum: ideo Apo. adhibet orationis
Eccle.2.c suffragium, dicens: *Deus autem patientiæ*, s. dator, iuxta illud: tu es patientia mea, *& solatij*, i. qui spiri-
2.Cor.1.a tualem consolationem largitur, secundum illud: Pater misericordiarum & Deus totius consolationis, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, *det nobis idipsum sapere in alterutrum*, i. vt inuicem idem sapiatis, cognoscatis & iudicetis, secundum illud: Idem sapite, pacem
2.Cor.vlt.d habere. Non quidem secundum consensum in peccatum, sed *secundum Iesum Christum*, qui est pax
Ephe.2.c nostra, qui fecit vtraque vnum, *ut*, per hoc quod idem sapitis, *unanimes*, existentes per fidei & charitatis consensum vnanimes, habitetis in domo *uno ore*, i. vna oris confessione, quæ ex vnitate fidei procedit, vt per conformitatem cordis & oris *honorificetis Deum*, omnium creatorem, idipsum etiam existentem, *patrem domini nostri Iesu Christi*, per quem nos sibi in filios adoptauit. Qui
1.Reg.2.f enim honorificauerit dominum, honorificabitur ab eo, iuxta illud: Qui honorificauit me, honorificabo eum.

Text. *Propter quod suscipite inuicem.*

HIC declarat priorem partẽ admonitionis præmissæ in frõte huius capitis: in qua dixerat quod firmiores debent imbecillitatem infirmorũ sustinere, quia ea quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, scilicet exempla Christi & sanctorum, qui se inuicem susceperũt. Ideo nos inuicem suscipere debemus, vt, scilicet, vnus secundum charitatis effectum sustineat quæ sunt alte-
Supra 14.a rius, sicut & vult se sustineri quantum charitas permittit, & vt vnus etiam alium iuuet, & promoueat, vt prædixit: Infirmum in fide suscipite.

Text. *Sicut & Christus suscepit nos in honorem Dei.*

Esa.42.a HIC assignat prò ratione exemplum Christi, dicens: *Sicut & Christus suscepit nos*. scilicet, in sua
Luc.1.f protectione & cura, secundum illud: Ecce seruus meus, suscipiam eum, & illud: Suscepit Israel
Ioan.8.f puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: & hoc *in honorem Dei*, in quem omnia referebat, iuxta illud:

illud: Honotifico pattem meum. Ex quo datur intelligi quod & nos debemus inuicem suscipere,
in his quæ pertinent ad honorem Dei. Text.

Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, propter ueritatem Dei, ad confirmandas promißiones patrum.

HIC declarat quomodo Christus suscepit nos. Et primo quãtum ad Iudæos, rationem asignat:
ait ergo, dictũ est quod Christus suscepit vos qui estis congregati in vnitatem fidei ex Iudæis
& Gentibus: hoc patet quantum ad vtrosque, & primo quantum ad Iudæos: *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis*, id est, Iudæorum circuncisorum. Est enim ipse author fidei quan- Heb.12.a
tum ad omnes, secundum illud: Aspiciẽtes in actorem fidei, &c. Sed in propria persona non se ex- Mat.15.c
hibuit semetipsum nisi Iudæis, secundum illud: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierũt domus Esa.65.d
Israel. & Esa. Non audietur vox eius foris. Et hoc quidem, *propter ueritatem* Dei, vt, scilicet, veritas Supra 3.a
Dei comprobaretur. Est enim Deus verax. vnde subdit, *ad confirmandas promißiones patrum*, id est, vt Luc.1.f
per hoc implerentur promisiones patribus factæ, secundum illud: Sicut locutus est ad patres no- 2.Cor.1.d
stros, &c. & illud: Quotquot sunt promisiones Dei, in illo Est. Text.

Gentes autem super misericordia honorare Deum.

HIC ostendit Gentes etiam esse susceptas à Christo, dicens, *Gentes, &c.* quasi dicat, dictum est
quod Christus suscepit Iudæos propter veritatem Dei, vt promisiones patrom implerẽtur:
Gentibus autem non erant promisiones factæ, ideo hoc non habet locum quantum ad Gentes,
quæ fuerunt per misericordiam susceptæ: ideo dicit, Gentes autem debent hounrare Deum super
misericordia eis exhibita per Christum. Quia licet eis personaliter non prædicauerit, ad eos tamen
suos discipulos misit, qui in Gentibus ministerium exercuerunt, sicut ipse exercuerat in Iudæis, Mat.vlt.d
iuxta illud: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes, &c. Et illud, Illi autem profecti, Mar.vlt.d
prædicauerunt vbique, &c. De hac misericordia loquitur Psalm. dicens: Misericordia domini ple- Iudi.2.g
na est terra. & D. Virgo: Et misericordia eius à progenie in progenies, &c. Sic ergo Apostolus con-
uersionem Iudæorum attribuit veritati diuinæ, conuersionem verò Gentilium diuinæ misericor- Psal.24.b
diæ. Si in oppositum obiiciatur illud, Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas: Dicendũ quod
per hoc quod ascribit vocationem Gentium misericordiæ diuinæ, non excludit veritatem: nec e-
tiam attribuendo conuersionem Iudæorum veritati, non excludit misericordiam, cum Apostolus 1.Tim.1.c
ex Iudæis natus, dicat: Misericordiam consecutus sum. Ex misericordia enim Dei fuit quod Deus
patribus promisiones fecit de posterorum salute. Similiter etiam ad veritatem diuinam pertine- Ephes.3.b
bat quod impleuit propositum suum de salute Gentium, quòd dicit esse sacramentum abscondi-
tum à seculis in Deo. Sed aliquis modus veritatis, scilicet, pro impletione promissorum considera-
tur in conuersione Iudæorum, qui non consideratur in vocatione Gentium, quibus promisiones
factæ non fuerunt. Text.

Sicut scriptum est, Propterea confitebor tibi in Gẽtibus domine, & nomini tuo cãtabo. Et iterum dicit, Lætamini Gentes cum plebe eius. Et iterum, Laudate omnes Gentes dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Esaias, Erit radix Iesse: & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes sperabunt.

COnfirmat hic quod dixit de conuersione Gentium. Licet enim Gentibus non fuerit promissa
vocatio ad fidem Christi, non tamen ex improuiso accidit: quia fuit prophetarum vaticiniis
prænunciata. Inducit autem quatuor authoritates, quarum prima continet gratiarum actionem
Christi ad patrem, pro conuersione Gentium per ipsum facta. vnde dicit: *Sicut scriptum est* per Psal.17.f
Psal. ex persona Christi, constitues me in caput Gentium, & insurgentibus in me Iudæis, exaltabis
me ô Deus pater: & ego Christus, *Confitebor tibi* in confessione gratiarũ actionis. *in Gentibus*. id est,
pro Gentium conuersione per me facta. *Et cantabo*, quadam noua mentis exultatione, *nomini tuo*: Ioan.17.a
quod eis manifestum est, secundum illud: Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mi-
hi, &c. Vel aliter, *confitebor tibi in Gentibus*, id est, faciam quod Gentes confiteantur tibi confes- Psal.66.a
sione fidei: iuxta illud, Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes *Et nomini
tuo cantabo*, id est, faciam quod Gentes cantent tibi canticum quod cõsistit in exultatione spiritus Psal.95.a
renouati, secundum illud: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Se- Esa.35.a
cunda authoritas continet adunationem Gentium & Iudæorum. vnde subdit: *Et iterum dicit*: scili-
cet scriptura: *Lætamini Gentes cum plebe eius*, id est, simul communem exultationem assumite cum Iu- Esa.9.a
dæis, qui olim erant plebs eius. vnde Esaias, Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe. Et Ioan.10.d
Christus: Fiet vnum ouile & vnus pastor. Nostra autem litera habet Lætamini cum Hierusalem,
& exultate in eo omnes qui diligitis eam. Tertia authoritas continet deuotionem Gentilium. vn-
de subdit: Et scriptum est in Psal. *Laudate omnes gentes dominum*, bonitatem eius confitendo, prout Psal.116.a
idem prædixerat: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini, *& omnes populi magni-
ficate eum*. Non solum populus Iudæorum magnificet, id est, credat magnum: sic quod sua magni- Eccles.43.d
tudine omnem laudem excedat. vnde Sapien. Exaltate eum quantum potestis: maior est enim o- Mala.1.c
mni laude. Et Malach. A solis ortu vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus.
Quarta authoritas continet reuerentiam Gentium ad Christum: vnde subditur, *Et rursus Esa.* ait: *E-
rit radix Iesse*, in quo prænunciat Christi originem ex semine Dauid nasciturum: Iesse nanque fuit Esa.11.a
pater Dauid. Dicit ergo, Erit radix Iesse ex cuius pullulatione Christus nascetur. vnde dicit, Egre-
dietur virga de radice Iesse, & flos, &c. Vel Christus erit radix Iesse: quia licet ex Iesse processerit
secundum carnis originem, tamen sua virtute sustentauit Iesse, & gratiam ei influxit. vnde supra di-

[Supra11.e] xit: Non tu radicem portas, sed radix te. Deinde tangit Christi officium, dicens; *Et qui exurget*, in tantam gratiæ excellentiam, vt possit *regere Gentes*, eas diuino cultui subiugando, quod nullus ante [Psal.2.b] eum facere potuit. vnde prænunciatum fuit: Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam: Reges eos in virga ferrea. Vltimo ponit Gentium ad Christum deuotionem, dicens: *In eum Gentes sperabunt*: vt, [1.Pet.1.a] scilicet, per eum hæreditatem cælestis gloriæ consequantur. vnde D. Petr. Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Christi ex mortuis.

[Text.] *Deus autem spei repleat uos omni gaudio & pace in credendo, ut abundetis in spe & uirtute spiritus sancti.*

HIC subiungit orationem dicens, *Deus autem, &c.* quasi dicat: Dictũ est quod Gentes in ipsum [Psal.70.a] sperabunt, Obsecro vt Deus *spei*, id est, qui nobis hanc spem infundit. vnde ipsum Psalm. Spẽ suam vocat dicens: Spes mea domine: Vel Deus spei, id est, in quo sperandum est, *repleat uos omni* [Nee.8.c] *gaudio*, scilicet spirituali: quod est de Deo, iuxta illud: Gaudiũ enim domini est fortitudo vestra, per quam homo in seipso & quo ad Deum & proximum est pacatus. vnde Psalmist. Pax multa dilige[Galat.5.d]tibus legem tuam domine, *in credendo*, quasi dicat, vt cum hoc quod creditis etiam pacem & gau[Galat.5.a]dium habeatis, quæ quidem sunt charitatis effectus: secundum illud, Fructus autem spiritus sunt [Iacob.2.c] charitas, gaudium, pax. vnde paret quod est à Deo qui est dator spei. vnde optat eis Apostol. vt cum fide habeant charitatem, per quam fides operatur, ne fides eorum sit informis & mortua: cum fides sine operibus mortua sit. Et sic per plenitudinem harum virtutum abundetis proficiendo de bono in melius, non solum in spe, sed etiam in virtute spiritus sancti, id est, in charitate, quæ in cordibus [Supra 5.a] nostris diffunditur per spiritum sanctum qui datus est nobis. vnde alibi dicit: Potens est autem [2.Cor.9.b] Deus omnem gratiam abundare facere in vobis.

SECVNDA PARS XV. CAPITIS.

[Text.] *Certus sum autem fratres mei & ego ipse de uobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, ita ut poßitis alterutrum monere.*

IN secunda huius capitis parte Apostolus incipit eis quædam familiaria scribere. Et primò quædam pertinẽtia ad seipsum. pertracto enim & absoluto argumento quod proposuerat de fide & gratia euangelica, iam quasi in peroratione epistolari more & stilo purgat se ab offensione, quam Romani sumpsisse poterant, quod asperius grauiorique censura, quam par esset, eos per totam epistolam, maxime hic circa finem reprehendisset, nimiúmque sibi ipsi vsurpasset authoritatis in ipsis erudiendis, ac si nulla fuissent instructi doctrina fidei. Hanc igitur notam abstergit, dicens: *Certus sum*, id est, hoc persuasum habeo ex his quæ de vobis audiui, *ego ipse*, qui vestra vobis obiicio crimina, quoniam idonei estis ad admonendum, qui inter vos admonitione indigent. Ad hoc autem vt aliquis alium rectè moneat duo requiruntur. Quorum primum est, vt non ex odio vel ira, sed ex [Psal.14.a] dilectione moneat, secundum illud: Corripiet me iustus in misericordia, &c. Et Apostol. Vos qui [Galat.6.a] spiritales estis instruite huiusmodi in spiritu lenitatis. Et quãtum ad hoc dicit: *Quoniam & ipsi ple*[Ezec.10.a]*ni estis dilectione.* vnde Ezech. Imple manum tuam prunis ignis, quæ sunt inter Cherubin, qui est [Supra.10.a] ignis charitatis. Secundò requiritur scientia veritatis, eo quod quidam habent zelum Dei in cor[1.Cor.1.a]rigendo, sed non secundum scientiam. Ideo subdit, *repleti omni scientia*, scilicet, humana & diuina, veteris & nouæ legis. vnde alibi dicebat: In omnibus diuites facti estis in omni verbo & in omni scientia, & ex his sic concludit: *Ita ut poßitis* conuenienter per dilectionem & scientiam, *alterutrum* [Iacob.3.a] *monere.* Quia cum in multis offendamus omnes, oportet vt inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo.

[Text.] *Audacius autem scripsi uobis fratres ex parte, tanquam in memoriam uos reducens: propter gratiam quæ data est mihi à Deo, ut sim minister Christi Iesu in Gentibus, sanctificans Euangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta & sanctificata in spiritu sancto.*

POstquam exclusit falsam causam scribendi, quod, scilicet, non fuerit motus ad scribendum, quod illos existimaret omnino corruptos moribus, seu doctrina vacuos: hic assignat verá causam quare monuerat & correxerat. Et primò dicit quod hoc pertinebat ad authoritatem Apostolatus sibi commissam, dicens: *Audacius autem*, i. securius, *scripsi uobis*, errorea & defectus vestros arguendo: quod quidem ad audaciæ præsumptionem posset ascribi, propter hoc quod offensio[Iob 39.c]nem vestram non timui, sequens dictum Iob, qui dicebat de viro forti & cõstanti: Audacter in occursum pergit armatis. Verum hæc præsumptio excusatur ex tribus. Primò ex conditione eorum quibus scribebat: quia etsi inter Romanos essent aliqui, respectu quorum talis reprehensio audax & præsumptuosa videretur: erant tamen aliqui qui egebant dura reprẽhensione propter conten[ad Tit.1.d]dentium insolentiam. vnde ad Titum scribens dicebat, Increpa eos durè. Et hoc innuit cum dicit: *Ex parte*, quasi dicat, non videtur mea scriptura esse audax quantum ad omnes, sed quantum ad aliquam partem vestrûm. Vel potest intelligi ex parte epistolæ in qua eos reprehendit. Potest etiam intelligi ex parte Ecclesiæ, quæ scilicet mecum est. Secundo excusatur prædicta audacia ex intentione Apostoli: non enim scripsit eis tanquam instruens ignorantes, sed in memoriam reducens cognitorum: & hoc innuit, dicens: *tanquam in memoriam uos reducens*, quasi oblitos eorum [Philip.4.b] quæ sciebatis, prout etiam Philippensibus scribens dicit: Occupati autem eratis. Et Hebræis: [Heb.10.f] Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum. Tertio excusatur ex authoritate Apostoli, quæ hoc requirebat. vnde subdit, *propter gratiam*, scilicet Apostolatus mihi commissi. vnde ad Corinthios scribens dicebat: Gratia Dei sum, id quod sum. Huius autem gratiæ primo describit authoritatem, cum dicit, *quæ data est mihi à Deo*, quasi dicat, non

dicat,non ab hominibus neque per hominem. Secundo declarat & specificat hanc gratiam, cum dicit,*ut sim minister Iesu Christi in Gentibus*, id est,vt seruiam Christo Iesu in Gentium conuersione. vnde Corinth. scribens dicebat: Sic nos existimet homo vt ministros Christi. & supra: Quandiu 1.Cor.15.b Galat.1.b sum Gentium Apostolus ministerium meum honorificabo. Tertio ostendit huius gratiæ actum 1.Cor.4.a cum dicit:*Sanctificans Euangelium Dei*,id est,sanctum esse ostendens, verbo & opere bonæ conuer- Coloss.1.a sationis & miraculorum.vnde Coloss.scribens ait:In verbo veritatis Euangelij quod prouenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat & crescit. Et Sapiens, Iusti sunt sermones mei. Prou.8.a Quartò ponit finem huius gratiæ cum dicit,*ut fiat oblatio Gentium*, id est,Gentiles per meum ministerium conuersæ,in quo quasi quoddam sacrificium & oblationem Deo obtulit:secundum illud, Philip.2.c Et si immolor super sacrificium & obsequium fidei vestræ,gaudeo & congratulor omnibus vobis. *accepta*,s.Deo per rectitudinem. vnde Psal. Tunc acceptabis sacrificium iusticiæ, oblationes & holocausta. *& sanctificata in spiritu sancto*,id est,per charitatem & alia spiritus sancti dona, secundum 1.Cor.6.c illud,Sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi,& in spiritu Dei nostri.

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum,quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium,uerbo & factis,in uirtute signorum atque prodigiorum, in uirtute spiritus sancti. Text.

ET quia superiori sermone se per humilitatē adeo submisisse visus est,vt minoris apud Romanos eius Epistola haberi posset:hic primo sancta cōmendatione suam attollit functionē, ne nimia humiliatio præiudicaret dignitati Christi.ait ergo,*Habeo igitur,&c.*quasi dicat,Nō cogitetis idcirco me ita gesisse humiliter,quod officium meum erga vos non fuerit gloria dignum,sed id feci vt ostenderem quod quicquid haberem gloriæ,id esse situm in Christo Iesu,cuius fungor authoritate: sed hæc gloria tandem refertur in Deum qui nobis eam donauit. vnde Psal. Non nobis domine nō Psal.113.b nobis,sed nomini tuo da gloriam. Secundo excusat arrogātiam quam inuidi captātes verba Pauli possent illi ascribere,dicens:*Non audeo,&c.* Hanc excusationem intelligūt aliqui affirmatiuè in hoc sensu: Non audeo loqui nisi ea quæ per me fecit Christus,quasi dicat, si audeo commemorare illa quæ gessi,non audeo tamen aliquid iactare quod non per me Christus effecerit,id est, nō glorior de aliquibus rebus per me gestis tāquam meis propriis. Quia tunc inciderē in illā domini sen- Ioan.8.f tētiam. Si ego glorifico meipsum,gloria mea nihil est. Origenes hic dicit Apost. velle dicere quod non vult commemorare aliena opera quæ non per ipsum fecit Christus, sed per alios Apost. quasi quærens de alienis laboribus gloriam aucupari,sed illa propriè quæ per ipsum fecit:& huic sensui cōfert quod paulò inferius subiungit se prædicasse vbi non erat nominatus Christus, ne super alienum fundamentum ædificaret. Tertio ponit ipsum fructum de quo gloriatur, dicēs,*in obedientiam Gentium*,quasi dicat:Gloria mea,hæc est ex eo quod feci Gentes obedire fidei,& euangelio:iuxta id quod superius dixit,ad obediendum fidei in omnibus Gentibus. vnde Psal. In auditu auris obedi- Supra 1.a iuit mihi. Quartò ostēdit modum,quo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit. Et quia fides ex au- Psal.17.g Supra 10.d ditu est,primo dicit in verbo,id est, per verbum prædicationis fidei. Argumenta autem fidei prædicatæ,sunt bona conuersatio & exempla prædicantis. Et quoad hoc subdit,*& factis*,quasi scilicet per recta opera Gentes ad fidem allexi. vnde Christus:Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt vi- Mat.5.b deant opera vestra bona,& glorificent patrem vestrū qui in cælis est. Et quia per opera miraculorum Deus dat testimonium doctrinæ prædicatæ, secundum illud: Domino cooperante & sermo- Mar.vlt.d nem confirmante sequentibus signis. Ideo subdit,*in uirtute signorum*,puta per sanationes ægritudinum & prodigiorum,id est maiorum miraculorū, quæ ex sua magnitudine aliquid magni portendunt,id est ostendunt. Sed omnia hæc non sufficerent,nisi spiritus sanctus intus corda audientium ad fidem conuerteret. vnde in actibus Apost. legimus: Quod loquente Petro verba fidei, cecidit Act.10.g spiritus sanctus super omnes,qui audiebant illum. Ideo subdit,*in uirtute spiritus sancti*, & Hebræis Heb.2.a scribens dicit:Contestante Deo signis & prodigiis variis,& spiritus sancti distributionibus.

Ita ut ab Hierusalem per circuitum usque ad Illyricum repleuerim Euangelium Christi. Text.

HIC commendat officium suum ab amplitudine effectus, quæ amplitudo fuit eximia. Nam *ab Hierusalem*,à qua,vt ab Esa. prænuntiatum fuit,exiuit lex & verbum domini,*usque ad Illyricum*, Esa.2.a quæ sunt verba excellentis superlationis. ab Hierusalem enim ad Illyricum est maxima distantia: quia ab Oriente ad Occidentem Septētrionalem (est enim Illyricū idem quod Adriaticum mare) *repleuerim Euangelium Christi*, id est, omnia illa loca repleuerim prædicatione Euangelij. Et ne aliquis intelligat,quod solum vadēs per rectam viam ad Hierusalē, ad Illyricum prædicauerit Euangelium,subdit,*per circuitum*,scilicet Gentibus circunquaque prædicauit,nunc ad Septentrionem, nunc ad meridiem obambulans. Nam si consulas cosmographos qui ex Actis Apostolorum, aliisque probatissimis historiis itinera Pauli & nauigationes optima fide collegerunt, comperies eum peragrasse Arabiam,Syriam,Phœnicem,Samariam,Ciliciam,Lydiam, Pamphiliam, Lycaoniam, in qua Ephesus est,Phrygiam, Galatiam, Bithyniam, ac penè totam Asiam minorem, atque hinc AEgeo mari traiecto, Macedoniam,in qua Thessalonica est,peruenisse: & Atticam,Achaiam, in qua Corinthus est,ac meliorem Græciæ partem percurrisse,in Cyprum,Rhodum, Coum, Chion, & Cretum adnauigasse. Fulmen dixeris cælo delapsum, quod in angulos omnes ferè mundi insiliuit,igne euangelico omnia replens. Vnde ei competere potest illud Iob:Quis det vehementissimo Iob 38.e imbri cursum. Postmodum captus Hierosolymis à Iudæis, appellauit tanquam Romanus ciuis ad Neronem Cæsarem. vnde idcirco ereptus à militibus Romanis, per mare & per terras delatus est

ad mare Adriaticum, cuius hic meminit, ac demum inde naufragiis reiectus est in Melitem, quæ est Malta, vnde in Siciliam: ad demum in Italiam nauigauit.

Text. *Sic autem prædicaui Euangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem.*

HIC commendat munus prædicationis suæ à difficultate. difficile enim est omnino ignaros ad fidem conuertere: ait ergo, *Sic autem prædicaui euangelium, non ubi nominatus est Christus*, id est, non apud illos, qui nomen Christi audiuerant, de quibus Psalmist. Populus quem non cognoui, (Psal.17.a) seruiuit mihi. Et Esa. Ecce Gentes quas nesciebas, Gentes quæ te non cognouerunt, ad te current. (Esa.55.b) Subdit autem rationem, dicens: *Ne super alienum fundamentum ædificarem.* Potest autem alienum fundamentum dupliciter intelligi. Vno modo doctrina hæretica, quæ est omnino aliena à veræ fidei fundamento, & sic hoc aduerbium, *ne*, ponitur causaliter. Ea enim intentione Apostol. voluit prędicare illis, qui nomen Christi non audiuerant, ne si præuenti essent à doctrina Pseudoapostolorũ, difficilius esset eos ad veritatem reducere. vnde Christus, Matth. 7. Stultus est qui ædificat domum suam super arenam, cui comparatur falsa doctrina. Alio modo, per alienum fundamentum potest intelligi doctrina veræ fidei ab aliis prædicata, & sic hoc aduerbiũ, *ne*, accipitur consecutiue. Non enim vitauit Apostolus prædicare illis, quibus ante Christus fuerat prædicatus. Nam vt habetur in (Act.11.d) Actis Apostol. prædicauit in Antiochia, vbi D. Petrus & alij prædicauerant, & postmodum Romanis. ideo debet sic accipi prædicaui, id est, procuraui semper & me pertuli prædicare, non vbi nominatus est Christus: vel sic, id est, eo prædicante his qui de Christo non audierant: consecutum est, vt non ædificaret super alienum fundamentum, sed ipse iaceret prima fidei fundamenta. vnde (1.Cor.3.b) Corinthiis scribens dicebat: Vt sapiens architectus fundamentum posui.

Text. *Sed sicut scriptum est: Quoniam quibus non est annunciatum de eo, uidebunt: & qui non audierunt de eo, intelligent.*

HIC ostendit quod prædicatio sua facta vbi Christus non fuerat nominatus & effectus eius præ- (Esa.52.g) nunciata fuerat ab Esa. propheta, dicens: *Sed sicut scriptum est, &c.* In quibus verbis Propheta videtur prædicere, quod Gentiles nobiliori modo essent peruenturi ad cognitionem Christi, quàm Iudæi, qui antea cognouerant. Ostendit ergo excellentiam quantum ad causam cognitionis, quæ duplex est, scilicet verbi audita, & res visæ. Hi enim duo sensus, visus & auditus, plurimum ancillantur nobis ad comparandam rerum cognitionem. Visus via inuentionis, auditus verò per viam disciplinæ. Iudæi ergo peruenerunt in noticiam mysteriorum Christi per verba annunciata eis à (1.Pet.1.b) prophetis, secundum illud: Prophetæ qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis spiritus Christi, prænuncians eas quæ in Christo sunt passiones. Sed Gentiles huiusmodi mysteria iam realiter impleta vident: ideo dicit, *Quoniam* Gentes, *quibus non est annunciatum*, per prophetas *de eo*, id est, Christo, sicut fuit annunciatũ Iudæis, (Luc.10.d) videbunt res impletas. vnde Christus: Multi reges & prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, &c. Secundò ostendit excellentiam quantum ad modum cognoscendi, quia Iudæi ex annunciatione prophetarum solum auditum habebant, secundum illud: Auditum audiui- (Abdi.1.a) mus à domino, &c. Sed Gentiles ex visione intellectum perceperunt. vnde dicit, *Et qui non audierũt*, scilicet Gentiles qui non audierunt prænunciari Christum per prophetas, *intelligent*, scilicet (Psal.2.b) per fidei veritatem, de quo intellectu Psal. Et nunc reges intelligite.

TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQVINTI CAPITIS.

Text. *Propter quod impediebar plurimum uenire ad uos, & prohibitus sum usque adhuc.*

IN hac tertia huius capitis parte se excusat de dilatione visitationis. Et præponit præteritum visitationis impedimentũ: ait ergo, Dixi quo modo prædicaui euangeliũ per multa loca in quibus Christus nõ fuerat nominatus: *Propter quod*, hactenus, *impediebar plurimum*, ex huiusmodi occupatione, *uenire ad uos.* Et istud impedimentum vsque nunc durauit. vnde subdit: *& prohibitus sum, usque adhuc*, quod quidem potest referri ad multitudinem occupationũ, quas in aliis locis habuerat: vel etiam ad diuinam prouidentiam, per quam Apostoli impediebantur, ne peruenirent ad quos- (Act.16.b) dam, quia dirigebantur in salutem aliorum, secundum illud: Transeuntes Phrygiam & Galatiæ re- (Supra 1.b) gionem, vetati sumus à Spiritu sancto loqui verbum in Asia, vnde & supra dixit, Sæpe proposui venire ad vos & prohibitus sum vsque adhuc. Et hoc est quod dicit Iob de nubibus, per quas prædicatores intelliguntur: Lustrant cuncta per circuitum quocunque voluntas gubernantis duxerit.

Text. *Nunc uerò ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens ueniendi ad uos, ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens uideam uos, & à uobis deducar illuc, si uobis primum ex parte fruitus fuero.*

HIC manifestat propositum suum de eorum visitatione, dicens: Vsque modo prohibitus fui vos visitare, *Nunc uerò*, iam peragratis omnibus his locis, *ulterius non habens locum*, id est, necessitatem permanendi, *in his regionibus*, in quibus iam per me fundata est fides, *cupiditatem habens ueniendi ad uos ex multis iam præcedentibus annis.* vnde supra dixit: Desidero enim videre vos, vt aliquid im- (Supra 1.a) partiar vobis gratiæ spiritualis: *Cum in Hispaniam proficisci cœpero*, quo etiam ire intẽdebat, vt etiam (Esa.49.b) in extremis terræ fundamenta fidei collocaret, secũdum illud: Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ, *spero quod præteriens uideam*, id est, videbo vos: per quod dabat intelligere, quod non intẽdebat ad eos principaliter ire, quia reputabat eis sufficere doctrinam Diui Petri qui primus inter Apostolos fidem Romanis prædicauit. Et quia tũc Romani dominabantur in

tur in

tur in toto Occidente, eorum auxilio & ducatu sperabat se in Hispaniam proficisci. vnde subdit, *Et à nobis deducar illuc.* intendebat tamen inter eos aliquam moram contrahere. vnde subdit, *si uobis primum ex parte fruitus fuero*, id est, consolatus fuero vobiscum, secundum illud: Simul consolari in [Supra.1.b] vobis. & hoc, *ex parte*, scilicet temporis: quia pro aliquo tempore intendebat cum eis consolari. Si obiiciatur quod D. Augustinus dicit, quod illis solis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt, [In l.1. de doc.] scilicet patre, filio, & spiritu sancto, ideo inconuenienter dicit se fruiturum Romanis: Dicendum [tri.Christ.] quod prout ibidem Augustinus dicit, Homine in se non esse fruendum, sed in Deo, secundum illud ad Phile. Ita frater ego te fruar in Domino, quod est delectari in homine propter Deum. Et sic intelligendum est quod dicit, *si primum fruitus fuero uobis*, scilicet in Deo. Vel quod dicit ex parte, potest referri ad bonos, quibus poterat frui in Deo. Nam alia parte, scilicet malis non poterat frui, [2.Cor.12.g] sed magis de eis dolere, secundum illud: Ne cum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multis ex his qui ante peccauerunt.

Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministrare sanctis. Probauerunt enim Macedonia & Achaia collationem aliquam facere in pauperes sanctorum, qui sunt in Hierusalem: placuit enim eis, & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gentiles, debent & in carnalibus ministrare illis. [Text.]

HIC primo assignat causam quare differebat visitationem, dicens: *Nunc igitur proficiscar*, id est, non statim veniam ad vos, quia proficiscor *in Hierusalem ministrare sanctis.* Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod illi qui ex Iudæis conuertebantur ad fidem, venditis possessionibus, de illarum precio communiter viuebant: quod cum defecisset, quadam magna fame imminente, disci- [Act.4.g] puli scilicet Christiani ex diuersis partibus mundi, prout quisque habebat, proposuerunt singuli [Act.11.d] mittere habitantibus in Iudæa. quod & fecerunt mittentes ad seniores per manus Barnabæ, & Pauli. Ministerium igitur sanctorum hic dicit misericordiam siue eleemosynam, quam fidelibus attulit in Hierusalem, secundum illud: Quos probaueritis, hos mittam perferre gratiam vestram in Hierusalem. quod si dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Secundo exponit quod dixe- [1.Cor.vlt.a] rat de ministerio sanctorum, dicens: *Probauerunt enim*, id est, approbauerunt, *Macedonia & Achaia*, id est, fideles vtriusque regionis, per me conuersi, *collectionem aliquam facere*, id est, aliquam collectam, *in pauperes sanctorum*, id est, ad vsum pauperum Christi, qui sunt de numero sanctorum, secundum illud: Da bono, & nõ recipias peccatorem. *qui sunt in Hierusalem*, scilicet in paupertate viuen- [Eccles.12.b] tes, de quibus ad Corinthios scribẽs dicit: De ministerio quod fit in sanctos ex abundanti est mihi [2.Cor.9.a] scribere vobis: Scio enim promptum animum vestrum de quo pro vobis glorior apud Macedones. Tertio assignat rationes dictorum, quarum prima est beneplacitum. vnde dicit, *placuit enim illis.* Secunda est debitum, vnde subdit, *& debitores sunt eorum*, reddenda autem sunt omnibus de- [Supra.13.c] bita: rationem vero debiti assignat dicens: *Nam si Gentiles participes effecti sunt bonorum spiritualium, quæ erant principaliter eorum*, id est, Iudæorum, id est, notitiæ diuinæ, promissorum & gratiæ, iuxta illud: Quorum est adoptio filiorum Dei, & gloria, & cæt. & illud, Socius radicis & pinguedinis [Supra 9.a] oliuæ factus es. Sunt etiam facti participes spiritualium eorum, per hoc quod illi prædicatores eis miserunt, *debent & in carnalibus ministrare eis*, secundum illud: In diuisione fortis da, & accipe. & [Supra 11.c] Psalmista, Sumite psalmum, id est, spiritualia, & date tympanũ, id est, temporalia. Et ex hoc habe- [Eccle.14.e] tur quod debentur sumptus, non solum his qui prædicant, sed etiam his qui prædicatores mittunt.

Hoc igitur cum consummauero, & assignauero eis fructum hunc, per uos proficiscar in Hispaniam. [Text.]

HIC præfigit terminum quo ad eos sit venturus dicens: *Hoc igitur*, scilicet ministerium sanctorum, *cum consummauero, & assignauero eis fructum hunc*, id est, eleemosynam Gentilium, qui est quidam fructus conuersionis eorum. vnde Oseas: Vitis fructuosa Israel fructus est ei adæquatus. [Osee 10.a] Sed mirum videtur quod Apostolus hic scripserit se in Hispaniam profecturum, cum nusquam legatur ipsum iuisse. Fuit enim captus in Hierusalem, & inde perlatus in vinculis: Romæ autẽ cum [Act.vlt.f] Diuo Petro martyrium consummauit. Quidam autem dicunt quod cum venisset Romam, permissum est Paulo manere sibimet, cum custodiente se milite. Et postea dicitur quod mansit bien- [Act.vlt.d] nio toto in suo conductu, & in illo spacio dicũt eum in Hispaniam iuisse. Verum quia hoc certum non est, melius dici potest quod Apostolus proponebat se facturũ quod dicebat, & sic verba erunt intelligenda quasi insinuantia eius propositum, & non futurum euentum qui erat occultus in diuina prouidentia. Ideo illud prædicere non poterat, nisi sub conditione, de qua Diuus Iacobus: [Iacob.4.d] Dicatis si Dominus voluerit, & si vixerimus faciemus hoc aut illud. Et sic etiam Apostolus se excusat ad Corinthios de eo, quod non fuerat ad eos, prout promiserat, dicens: Cum ergo hoc volui, [2.Cor.1.d] nunquid leuitate vsus sum, aut quæ cogito, secundũ carnem cogito, vt sit apud me est, & non? Et sic ex hoc quod ex iusta causa prætermisit facere quod promiserat, se immunem à leuitate & carnalitate ac falsitate dicit. vnde Gelasius Papa: Beatus inquit Paulus Apostolus, non ideo, quod absit, [22.quæst.2.] fefellisse credendum est, aut sibi extitisse cõtrarius: quoniam cum ad Hispaniam se promisisset iturum dispositione diuina maioribus occupatus causis, implere non potuit quod promisit. Quantum enim ipsius voluntatis interfuit, hoc pronunciauit, quod re vera voluisset efficere. Quantum vero ad diuini secreta consilij, quæ vt homo non potuit (licet spiritu Dei plenus) agnoscere, superna prætermisit, dispositione præuentus. Licet enim spiritum propheticum habuerit, tamen prophe- [4.Reg.4.e] tis non omnia reuelantur: Helisæus enim dixit de Samaritana, Anima eius in amaritudine est, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.

Text. *Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam.*

PRænunciat hic fructum visitationis suæ dicẽs: *Scio autem*, scilicet ex fiducia diuinæ gratiæ, *quoniam veniens ad vos in abundantia benedictionis Christi veniam*, id est, Christus abundantius suam
Psal.53.b benedictionem dabit vobis in meo aduentu, de qua benedictione Psalmista, Etenim benedictio-
Genes.30.c nem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem. Et sic Laban dixit ad Iacobum, Experimento didici quod benedixerit mihi Deus propter te.

Text. *Obsecro ergo vos fratres per Dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatem sancti spiritus, vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus, qui sunt in Iudæa, & obsequij mei oblatio accepta fiat in Hierusalem sanctis, vt veniam ad vos cum gaudio per voluntatem Dei, vt refrigerer vobiscum.*

HIC petit ab eis orationum suffragia. Et tria facit. Primo, inducit Romanos ad orandum pro se ex tribus. Primo, ex suprema charitate, cum dicit: *Obsecro ergo vos fratres*, prout ad Phile-
Phile.b monem scribens dicit, Propter charitatem autem magis obsecro. Secundo ex reuerentia Christi,
Supra 12.b cuius ipse erat minister, dicens: *per Dominum nostrum Iesum Christum*, in quo omnes vnum sumus. Tertio ex dono Spiritus sancti, quod eius ministerio tradebatur. vnde subdit, *& per charitatem*
Supra 5.a *spiritus sancti*, quam spiritus sanctus in cordibus nostris diffundit. Secundo petit auxilium orationis eorum, dicens: *vt adiuuetis me in orationibus vestris ad Deum*, scilicet pro me fusis: frater enim qui
Prou.18.d adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Hoc autem vt Glos. ait, non ideo dicit Apostolus, quod ipse minus mereatur quam alij minores, sed ordinē sequitur. primo quidem vt ab Ecclesia pro rectore
1.Tim.2.a suo fiat oratio, secundum illud: Obsecro igitur primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui sunt in sublimitate constituti, & cæt. Secundo quia dum multi minimi congregantur, magis merentur.
Mat.18.c Et ideo impossibile est vt multorum preces non impetrent. vnde Christus: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quamcūque petierint, fiet illis à patre meo, qui est in cælis. Ter-
2.Cor.1.b tio, vt dum multi orant, multi etiam gratias agant exauditi, secundum illud: Adiuuantibus vobis in oratione pro nobis, vt per multos gratiæ agantur Deo. Tertio, ponit ea quæ vult impetrari. Quorum primum pertinet ad hostes quos habebat in Iudæa. vnde dicit, *vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa* qui præcipue Paulum impugnabant, & odiebant, quia fiducialiter prædicabat cessa-
Act.21.d tionem legalium, secundum illud: Audierunt de te, quod discessionem doces à Moyse, & cæt. Secundum pertinebat ad eos ad quorum ministerium ibat. vnde subdit: *& oblatio obsequij mei*, id est eleemosyna in qua eis ministro, *fiat accepta sanctis, qui sunt in Hierusalem*, scilicet ex hac pro-
Eccles.31.c uocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipsis Gentibus, à quibus recipiunt. vnde Sapiens: Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Tertium pertinet ad ipsos quibus scribebat. vnde subdit: *vt veniam ad vos in gaudio*, & hoc per voluntatem Dei, contra quam nihil agere volebat. vnde dicebat: Obsecrans si quo modo prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, *vt refrigerer vobiscum*, id est, ex vestra præsentia refrigerium tribulationum mearum accipiam. *Deus autem pacis sit cum omnibus vobis. Amen.* Hic pro eis orat, dicens: *Deus autem*
2.Cor.vlt.d dator *pacis sit cum omnibus vobis*, per hoc, scilicet quod vos ad inuicem pacem habeatis. vnde ad Corinthios scribens dicebat: Idem sapite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Subiungit *Amen*, id est, fiat: secundum illud Psalm. Et dicet omnis populus, fiat, fiat: vbi in Hebræo habetur Amen, Amen.

EPITOME DECIMISEXTI CAPITIS.

IN hoc capite, prout in præcedenti, Apostolus scribit quædam familiaria pertinentia ad alios. Et primo specialiter commendat aliquos, monens quid ad alios facere debeant, & quid alij ad eos agant, & quibus ac quo modo salutationes exhiberi debeant, assignādo causas & rationes. Secundo ibi, *Rogo autem vos, &c.* hortatur Romanos cauere ab his qui dissensiones & offendicula faciūt, maxime in doctrina fidei, & assignat duas rationes, quarum vna sumitur ex parte illorū quos vult vitari. Altera vero ex conditione Romanorum, qui se exhibebant faciles ad sequendum bonum & malum. Commendans eos de facilitate ad bonum, & reddens eos cautos contra malum, promittens diuinum auxilium contra deceptores. Tertio ibi, *Salutat vos, &c.* salutes mittit Romanis nomine eorum qui cum ipso erant in Achaia. Deinde absoluit epistolam per solennem gratiarum actionem, quam refert Deo, vt mos ei est in omnibus epistolis.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMISEXTI CAPITIS.

COmmēdo autem vobis Phœbē sororem nostrā, scilicet in fide, *quæ fidelis est in ministerio Ecclesiæ quæ est Cenchris*, id est, in portu Corinthiorum, vbi aliqui Christiani erant congregati, quibus ipsa de suis facultatibus ministrabat, *vt eam suscipiatis in domino*, id est, propter honorem Dei *digne sanctis*, id est, sicut dignum est recipi sanctos: *& assistatis ei* consilium, auxilium & fauorem præstando, *in quocunque negotio vestri indiguerit*. habebat forte aliquid expedire in curia Cæsaris: *etenim ipsa quoque astitit multis & mihi ipsi* de suis facultatibus ministrādo. *Salutate Priscam & Aquilam*, qui erat vir Priscæ, *adiutores meos in Christo Iesu*, id est, in fide Iesu Christi prædicanda: apud eos enim Apostol.
Act.18. Corinthi hospitabatur, *qui pro anima mea*, id est, vita mea *suas ceruices supposuerunt*, id est, mortis periculo pro vita mea conseruanda se exposuerunt. *Quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ Gentium*, tanquam de salute seruata sui proprij Apostoli, *& domesticam Ecclesiam eorum*, id est, familiam, quam vocat Ecclesiam propter probatam fidem & religionem illorum. *Salutate Epænetum dilectum*

dilectum mihi qui est primitiuus Ecclesiæ Asiæ in Christo Iesu, id est, qui fuit primo conuersus ad fidem Christi in Ecclesia Asiæ, qui tunc erat Romæ. *Salutate Mariam quæ multum laborauit in uobis*, ad hoc vt vos ad concordiam reuocaret. *Salutate Andronicum* qui cæcus erat & filius Iuliæ: ideo subiungit *& Iuliam*, scilicet matrem, *cognatos meos*, id est, Iudæos ex tribu Beniamin, *& concaptiuos meos*, id est, qui mecum aliquando fuerunt in carcere detenti, *qui sunt nobiles in Apostolis*, id est, inter prædicatores: *& ante me fuerunt in Christo Iesu*, id est, prius conuersi fuerunt ad fidem Christi quàm ego. *Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino*, id est, in dilectione charitatis quæ est in Christo. *Salutate Vrbanum adiutorem nostrum & Stachim dilectum meum*: quos coniungit, quia forte simul habitabát, vel aliqua alia necessitudine erant coniuncti. *Salutate Apellen probum in Christo Iesu*, id est, approbatum à Christo, forte per aliquas tribulationes. *Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo*, in qua multi fideles erant congregati, *qui sunt in domino*, id est, fideles *& baptisati* in Christo: ipsum vero non salutat, quia forte erat absens. *Salutate Herodionem cognatum meum*, qui ex hoc dicitur fuisse Iudæus. *Salutate eos qui sunt ex Narcissi domo*, qui dicitur fuisse presbyter, & peregrinabatur per deserta loca, vt fideles Christi confortaret in fide. Et quia in domo eius erant aliqui infideles, ideo ad discretionē illorum subdit, *qui sunt in domino*. *Salutate Triphænam & Triphosam quæ laborant in domino*, Mat. 25. d
id est, in ministerium sanct[orum] quod dominus sibi reputat fieri. *Salutate Persidem charissimam, quæ multum laborauit in domino*, hortando alios & ministrando sanctis in paupertate, ac etiam in multis aliis laboribus. *Salutate Ruffum electum in domino*, id est, in gratia Christi, *& matrem eius*, secundum carnem, *& meam* beneficio: multa enim beneficia & obsequia exhibuerat Apostolo. *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermen, & qui cum eis sunt fratres*, quos simul salutat, quia simul concorditer habitabant. *Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius, & Olimpiadem & omnes qui cum eis sunt sanctos*, id est, in fide Christi sanctificatos. *Salutate inuicem in osculo sancto*, & non libidinoso vel doloso. *Salutant uos omnes Ecclesiæ Christi*, id est, in nomine & fide Christi congregatæ: quia omnes salutem vobis optant & pro vobis orant.

SECVNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Rogo *autem uos fratres ut obseruetis*, id est, diligenter consideretis & cognoscere curetis, non ad sequendum vel imitandum, sed fugiendum & cauendum *eos qui dissensiones*, id est, diuisiones, sectas aut schismata *& offendicula*, ex quibus sequuntur scandala *præter doctrinam quam uos didicistis* Galat. 1. b
faciunt, & declinate, id est, separate vos *ab illis*, vt eorum falsam & erroneam doctrinam fugiatis. *Huiuscemodi enim Christo domino nostro non seruiunt sed suo uentri*. non enim prædicant propter gloriam Philip. 3.
Christi, sed propter quæstum, vt ventrem suum impleant. *& per dulces*, id est, ornatos, fucatos ac faleratos *sermones*, in quibus sanctitatem & amicitiam prætendunt: *& benedictiones*, quibus scilicet benedicunt & laudando ac adulando, & se amicos fingendo & aliis detrahendo, *seducunt corda* Esa. 3. b
innocentium, id est, simplicium & imperitorum. *Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est*, id est, annunciata in vniuerso mundo: eo quod tunc Roma erat caput orbis. *Gaudeo igitur in uobis* quia scilicet fidei obedistis & hoc in charitate. *Sed uolo uos sapiētes esse in bono*, vt scilicet ei quod bonum est inhæreatis & teneatis: *& simplices*, id est, cautos *in malo*, ne faciliter illis credatis, & ne per aliquam simplicitatem illis adhæreatis, aut aliquo modo declineris. *Deus autem pacis*, scilicet dator, qui 1. Pet. 5. e
dissensiones & diuisiones ac seductiones odit, *conterat Sathanam*, id est, diabolum & aduersarium vestrum *sub pedibus uestris*: quia scilicet per vestram sapientiam eum vincetis. quod fiet *uelociter* in aduentu meo. *Gratia domini nostri Iesu Christi*, quæ sufficit ad tuendos vos à malis, sit *uobiscum* in aduentu meo.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Salutat *uos Timotheus adiutor meus* in prædicatione Euangelij, *& Lucius & Iason & Sosipater cognati mei*, quia Iudæi erant, scilicet vos salutant. *Saluto uos ego Tertius* nomine, scriba qui dictante Apostolo *scripsi Epistolam in domino*, scilicet vos saluto. *Salutat uos Caius hospes meus & uniuersæ Ecclesiæ*: quia omnes fideles in hospitium recipiebat, cui Diuus Ioannes suam tertiam direxit Epistolam. *Salutat uos Erastus archarius ciuitatis*, qui custodiebat archam communem & communes redditus ciuitatis, & alius nomine *Quartus frater*, id est, Fidelis. *Gratia domini nostri Iesu Christi sit* scilicet *cum omnibus uobis. Amen*. id est, vtinam fiat. *Ei autem*, scilicet Deo *qui potens est confirmare*, scilicet in fide *iuxta Euāgelium meum*, id est, quod ego prædico: *& etiam prædicationem Iesu Christi*, qui primo Euangelium prædicauit *secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti*, id est, secreti de incarnatione filij Dei, vel de vocatione Gentium, quia à principio mundi aliis generationibus fuit occultatum: *quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum*, quæ nunc impletæ sunt & aliis generationibus publicatæ *secundum præceptum æterni Dei*, qui mysterium hoc publicare & annunciare præcipit nobis *ad obeditionem fidei in cunctis Gentibus*, id est, vt omnes Gentes cognoscant & credant ac obediant fidei cognitæ, scilicet æternaliter *soli sapienti Deo*. sed hoc reuelatum est nobis *per Iesum Christum, cui honor & gloria in secula seculorum. Amen*, fiat.

Text.

COMMENTVM DECIMISEXTI CAPITIS.

Commendo autem uobis Pheben sororem nostram, quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Cenchris.

Hanc

ANC primam huius capitis partem Apostol. expendit in salutationibus priuatarum personarum. Erat enim tunc maxime operæpretium ad incitandam fouendámque nascentem religionem Christianam, insignes personas omnibus esse notas, vt mutuis virtutis exemplis sese omnes extimularent & promouerent: inter quos vel hac ratione sanctitas coalesceret inter Gentes Christiani nominis inimicas. Erátque ad rem decentissimum, suis quemque laudibus prosequi, qui aliquid emolumenti suis vel fauoribus vel sudoribus attulisset Ecclesiæ, vt alij ad similia excitarentur. Qua de re Apostolus nemi nem fere in huiusmodi salutationibus nominat, quem non suis titulis & virtutibus efferat, & exornet inter eas personas. Primo commendat Phebem. Proprium est nomen insignis mulieris, quæ in domo sua suscipiebat discipulos ac pauperes Christi, quæ Romam pergebat, Epistolam Apostoli deferens, negocia ardua illic habens. Secundo describit eam ex fidei religione dicens: *Sororem nostram.* omnes enim mulieres fideles, sorores vocantur, prout & omnes viri, fratres. Tertio ex officio pietatis cum dicit, *quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est Cenchris*, id est, quæ victum ministrat & necessaria Ecclesiæ, quæ est Cenchris in portu, scilicet Corinthiorum, vbi aliqui Christiani erant
Luc. 8.a congregati, quibus dicta mulier seruiebat, prout de ipso Christo dicitur quod quædam mulieres
1.Tim.5.b ministrabant de facultatibus suis. Et de vidua eligenda dicit Apostol. Si hospitio recepit, si pedes sanctorum lauit. Ex quibus apparet non esse malum literas commendatitias in bonum finem pe-
Text. tere & accipere. *Et eam suscipiatis in domino digne sanctis: & assistatis ei in quocunque negotio uestri indiguerit. Etenim ipsa astitit multis, & mihi ipsi.* Hic manifestat in quibus vult eam commendari, & deinde rationem assignat. Primum in quo vult eam commendatam haberi, est vt digne suscipiatur in
Mat.10.d domino, id est, propter honorem Dei, secundum quod dignum & conueniens est recipi sanctos, iuxta illud: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti recipiet. Secūdum est vt eam solicite adiuuent. vnde subdit *ut assistatis ei*, scilicet consilium, auxilium & fauorem præstando in quo-
1. Thes.4.c cunque negocio vestri indiguerit. habebat enim forte aliquid expedire in curia Cæsaris. Si obiiciatur illud: Vestrum negocium agatis, quasi dicat, non intromittatis vos de negociis alienis: Dicendum quod assistere negociis alienis contingit dupliciter. Vno modo seculariter, propter fauorem hominum, vel lucrum, & hoc non conuenit seruis Dei, saltem clericis Deo dicatis, secundum il-
2. Tim.2.a lud: Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus. Alio modo assistit aliquis negociis alienis ex pietate, puta in auxilium indigentium & miserorum, & hoc est religiosum secundum illud:
Iacob.1.d Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Et hoc modo Apostol. hic loquitur. Deinde assignat rationem quare id facere de-
Esa. 3.b beant, ostendendo meritum eius dicens, *Etenim ipsa quoque astitit multis & mihi ipsi.* vnde Esaias: Di-
Mat.5.a cite iusto quoniam bene: retributio enim manuum, id est, operum eius fiet ei. Et Christus: Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur.

Text. *Salutate Priscam, & Aquilā adiutores meos in Christo (qui pro anima mea suas ceruices supposuerūt: quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ Gentium) & domesticam Ecclesiam eorum.*

HIc petit salutari Aquilam, & Priscam vxorem eius. quamuis vxorem prænominauerit, eò forsan quod ob insignem deuotionem & probitatem præclari esset nominis. Origenes & Chrysostom. dicunt hos duos fuisse illos ciues Corinth. quorum hospitio exceptus est Paulus, dum ab Athenis Corinthum veniret. Qui quidem Aquila professione Iudæus, genere fuit Ponticus, cuius vxor illic nō Prisca, sed Priscilla vocatur, nisi forsan diminutiuum sit ab eo, quod est Prisca. Eratque eiusdem artis cum Apostolo, puta scenifactoriæ, hoc est consuendorum tabernaculorum.
Act.18.a Qua de causa dicitur ad illum diuertisse, cum applicaret Corinthum. Neque Corinthi primum,
1.Cor.vlt.d sed & Ephesi constat habitasse. Ex quo loco cum Paulus misisset ad Corinthios priorem Epistolam, quæ hanc antecessit, inter alias salutationes ait: Salutant vos in domino multum Aquila, & Priscilla, cum domestica Ecclesia sua, apud quos & hospitor. Assignat deinde rationem, *Adiutores meos in Christo Iesu.* Non quidem adiutores in prædicta arte mechanica, sed in præsidiis, subsidiisque Euangelij promulgandi: *qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt*, id est, seipsos pro vita mea conseruanda mortis periculo exposuerunt, quod est indicium maximæ charitatis. Cum maiorem
Ioan.15.b hac dilectionem nemo habeat, quam vt ponat quis animā suam pro amicis suis. Et quia vita Apo-
Philip.1.d stoli non tam sibi quam aliis necessaria erat, secundum illud: Permanere autem in carne necessarium propter vos. Ideo subdit, *quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ Gentium*, quarum
3.Tim.2.b sum Apostolus, & doctor. Et etiam salutate *domesticam eorum Ecclesiam*: habebat enim in domo sua
Text. multos fideles congregatos. *Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitiuus Ecclesiæ Achaiæ in Christo Iesu.* Hic petit salutari Epænetum qui interpretatur laudatus, vel laudabilis, quierat Apostolo dilectus, eo quod erat prima fruges Christianismi in Asia. vnde dicit primitiuus Asiæ. Alij textus habēt Achaiæ, id est, primus qui illic fidem Christi suscepit, quod pertinet ad eius magnam
Heb.12.f dignitatem. vnde Apostol. Accessistis ad Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis.
Text. Tunc autem erat Romæ. *Salutate Mariam, quæ multum laborauit in uobis.* Interserit fœminas viris, & inter eas Mariam ciuem Romanam, quæ multum laborauerat & operam nauauerat nascenti Ecclesiæ Romanæ, maxime ad componendam pacem inter Iudæos & Gentiles, quorum discordiam pertulerat ad Apostolum, vt Hugo Cardinalis ait. vnde merebatur, secundum illud: Bono-
Sap.3.d rum laborum gloriosus est fructus.

Saluta

Salutate Andronicum & Iuniam cognatos & concaptiuos meos, qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo Iesu. Text.

HOS describit primo ex genere, cum dicit, *cognatos meos.* In quo ostendit eos fuisse Iudæos, sicut dixerat: Qui sunt cognati mei secũdum carnem. Secundo ex passione pro Christo suscepta, Supra 9.a
dicens, *& concaptiuos meos:* fuerant enim aliquando comprehensi & in carcerem detrusi cum Apostolo: qui dicebat, In carceribus abundantius. Tertio ex authoritate, cum dicit, *Qui sunt nobiles in* 2.Cor.11.e
Apostolis, id est, inter prædicatores, secundũ illud: Nobilis in portis vir eius cum sederit cum sena- Prou.vlt.e
toribus terræ. Quarto ex tẽpore, cum dicit: *Et ante me fuerunt in Christo Iesu.* prius enim fuerũt con-
uersi ex Iudaismo ad fidem Christi quàm Apostolus. vnde ex hoc eis maior reuerentia debebatur, 1.Tim.5.a
secundum illud: Seniorem nõ increpaueris, sed obsecra vt patrem. Sunt qui legant Andronicum
& Iuliam, ac si Iulia fœmina esset, & forte Andronici vxor. Sed probabilius legendum est Iuniam
vt sit nomen viri Iunias. *Salutate Ampliatum dilectißimum mihi in domino.* Quamuis (vt Origenes Text.
ait) huic nihil egregium videatur ascribere, tamen ex hoc ipso quod dilectus erat Apostolo lau- Iob.23.e
dabilis est. *Salutate Vrbanum, adiutorem nostrum in Christo Iesu, & Stachim dilectum meum.* Forsan hic e- Text.
rat minister verbi, & sic adiutor in prædicatione fidei, cui coniungit Stachim, quia forte simul ha-
bitabant, vel quia aliqua alia necessitudine coniuncti erant. *Salutate Apellem, probum in Christo,* Text.
Hunc Apellem vocat probum in Christo, id est, approbatum à Christo per tribulationes, secun-
dum illud: Probauit me sicut aurum quod per ignem transit. Vel probum, id est, probatæ virtutis.
Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Hunc Aristobolum ait Diuus Ambr. congregatorem fuisse Text.
fidelium. Et quia forsan ille vel mortuus erat vel absens, eum non salutat, sed domum eius veluti
scholam fidei & morum. *Salutate Herodionem cognatum meum.* Probabile est hunc fuisse Iudæum, ni- Text.
si forte aliqua alia ratione esset illi cognatus, sicuti de Andronico & Iunia prænotauimus. *Salutate* Text.
eos qui sunt ex Narcißi domo, qui sunt in domino. Hunc Narcissum Diuus Ambrosius ait fuisse presby-
terum officio functum peregrini, qui exhortationibus firmabat credentes. Et quia nondum com-
pertum erat Apostolo an tota (quam collegerat) familia firma esset in fide, non omnes salutat, sed
omnes in quit qui sunt in domino. Neminem enim salutare consueuerat, nisi quem charitate cen-
sebat Deo coniunctum. Eum quippe qui non amat dominum nostrum Iesum Christum, anathe- 1.Cor.vlt.d
ma esse iubet in alia Epistola. Et Diuus Ioannes: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam nõ affert, 2.Ioan.1.c
ne aue ei dixeritis. *Salutate Tryphænam & Tryphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidem cha-* Text.
rißimam, quæ multum laborauit in domino. Hæ tres laborauerunt in domino, id est, in ministerio san-
ctorum, quod dominus reputat sibi fieri, vel eo scilicet modo quo de Maria dictum est, nisi quod Matth.25.d
Persidem superioribus prætulit, vocans eam charissimam: & quod ait eam multum laborasse ex-
hortationibus, scilicet & subsidiis, ac aliis laboribus, ieiuniis, vigiliis, &c. 2.Cor.11.f

Salutate Ruffum electum in domino, & matrem eius, & meam. Text.

HVnc Ruffum dicit electum in domino, quod exponi potest, id est, probatum, sicut de Appelle
dictum est, vel vocat eum electum, non illa electione generali, de qua ad Ephe. elegit nos in Ephes.1.a
ipso ante mundi constitutionem, sed significat virum fuisse selectæ virtutis & sanctitatis. Salutat
pariter matrem illius Ruffi secundum carnem, tanquam etiam electam, quam dicit esse matrem
suam, beneficiis & obsequiis: aliquando enim seruierat Apostolo, & tunc Romæ erat. vnde alibi, 1.Tim.5.a
Anus, vt matres: iuuenculas, vt sorores, &c. *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, &* Text.
Hermen, & qui cum eis sunt fratres. Hos quinque vna eadémque simplici salutatione comprehendit
cum suis sodalibus. erant enim forsan in eadem domo vnanimiter habitantes: Herman priori loco
ab Hermas, Hermen vero ab Hermes quod est Mercurius: illum autem Herman putat Origenes
fuisse authorem libelli, qui inscribitur Pastor.

Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & sororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis sunt, sanctos. Text.

HOS etiam eadem ratione citra vllum titulum salutat, eo quod nihil præstantius agnoscebat in
illis, nisi quod digni erant salutatione. *Salutate inuicem in osculo sancto.* Ne illi qui præteriti e- Text.
rant absque salutatione, aliis nominatis inuiderent, & ne qui nominati erant, alios despicerent: sub
dit hoc pacis & concordię verbum, vt se salutent inuicem in osculo sancto, non libidinoso, de quo
Salomon: Apprehensum deosculatur iuuenem: neque sub dolo, de quo idem: Meliora sunt vulne- Prou.7.c
ra diligentis, quàm fraudulenta oscula inimici. sed sancto & honesto, quod in signum sanctæ Tri- Prou.27.a
nitatis datur, secundum illud: Osculetur me osculo oris sui. inde autem, vt Origenes ait, in Ecclesia
inoleuit vt fideles inter missarum solemnia inuicem olim darent oscula pacis, quod tamen nunc
rationabiliter non [illegible]uatur.

Salutant uos omnes Ecclesiæ Christi. Text.

ORigenes quærit quomodo Apostolus, qui in vna Achaiæ erat Ecclesia, omnium Ecclesiarum
Christi nomine salutet Romanos. Respondet quod id faciebat, eo quod vnus erat spiritus
Diui Pauli, & omnium Ecclesiarum, quæ orationibus communibus pro omnium salute precaban
tur: quasi dicat, Omnes Ecclesiæ vestram optant salutem, & pro vobis orant. vnde Diuus Iacobus:
Orate pro inuicem, vt saluemini.

SECVNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Rogo autem uos fratres, ut obseruetis eos qui dissensiones & offendicula, præter doctrinam quam uos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Text.

IN hac ſecunda huius cap. parte, oſtendit quos vitare debeant. Et quia illi quos vitari volebat, *Mat. 7. c* fraudulenter incedebant decipientes ſub ſpecie pietatis, venientes in veſtimentis ouium, & intrinſecus erant lupi rapaces: ideo primo inducit Romanos ad habendam cautelam & circunſpectionem, dicens: *Rogo autem uos fratres ut obſeruetis &c.* Obſeruare idem eſt quod diligenter conſi- *Luc. 14. a* derare, quod quandoque in bono ſumitur, quandoque in malo. In malo quidem cum quis conſiderat conditionem & progreſſum alicuius ad nocendum ei, ſecundum illud: Obſeruat peccator iuſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis. Et illud: Et ipſi obſeruabant eum. In bono autem ſimpliciter accipitur: vno modo quando quis diligenter conſiderat ad implendum ea, ſecundum illud: *Philip. 3. d* Obſerua igitur & audi vocem eius. Secundo quando quis diligenter obſeruat bonos ad imitandum eos, ſecundum illud: Imitatores mei eſtote fratres, & obſeruate eos qui ita ambulant ſicut habetis formam noſtram. Tertio obſeruantur mali ad cauendum, & ita accipitur hic: Erāt enim quidam ad fidem conuerſi, qui prædicabant legalia eſſe obſeruanda. Et ex hoc ſequebantur primo diſ- *Galat. 5. d* ſenſiones & ſectæ, de quibus ad Galatas 5. quia quidam errori eorum adhærebant. Alij autem in ve- *Supra 14. a* ra fide perſiſtebant. Secundo ſequebantur offendicula & ſcandala, de quibus ſupra, dum quidam *Eſa. 57. c* alios iudicarent, & alij alios ſpernerent. vnde Eſaias, Auferte offendicula de medio populi mei. dicit autem, *præter doctrinam quam didiciſtis*, ſcilicet à veris Christi diſcipulis, vt oſtendat quod huiuſmodi diſſenſiones & ſcandala ea falſitate doctrinæ proueniebant. vnde alibi dicit: Si quis vo- *Galat. 1. b* bis euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathema ſit. Secundo monet vt cogniti vitentur, dicens: *Et declinate ab illis*, id eſt, eorum doctrinam & conſortia fugite. vnde Dauid: Declinate à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.

Text. *Huiuſmodi enim Chriſto domino noſtro non ſeruiunt, ſed ſuo uentri: & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Veſtra enim obedientia in omni loco diuulgata eſt. Gaudeo igitur in uobis. Sed uolo uos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.*

HIC aſsignat duas rationes prædictæ monitionis, quarum prior ſumitur ex parte eorum quos volebat vitari, quorum primò deſcribit intentionem, dicens: *Huiuſmodi enim* homines *non ſeruiunt Chriſto domino, ſed ſuo uentri.* Non enim prædicabāt propter gloriam Dei, ſed propter quæ- *Philip. 3. d* ſtum, vt ſuum ventrem implerent, de quibus alibi dicit: Multi ambulant, quos ſæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti, quorum Deus venter eſt. Secundo deſcribit eorum deceptionem, dicens: *Et per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium*, id eſt, ſimpliciū & im- *Prou. 14. b.* peritorum, de quibus Salomon: Innocens credit omni verbo. *Et per dulces ſermones*, in quibus ſan- *Pſal. 27. a* ctitatem prætendunt, ſecundum illud: Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. *Et benedictiones*, quibus ſcilicet benedicunt, laudant, & adulantur illis qui eos ſe- *Eſa. 3. b* quuntur, vt facilius decipiant, ſecundum illud: Popule meus qui te beatum dicunt, ipſi te deci- *Malac. 2. d* piunt. talibus benedictionibus maledicit Deus, ſecundum illud: Maledicam benedictionibus veſtris. Secundam rationem prædictæ monitionis aſsignat ex conditione Romanorum, qui faciles ſe exhibebant ad ſequendum bonum & malum. vnde primo commendat eos de facilitate ad bonum, dicens: *Veſtra enim obedientia*, qua de facili obediſtis, *in omni loco diuulgata eſt*, propter dominium quod tunc Romani obtinebant ſuper alias nationes. ideo quæ à Romanis fiebant de facili *Supra 1. b* diuulgabantur ad alios. vnde ſupra: Fides veſtra in vniuerſo mundo annunciatur. De illa obedientia in bonum congratulabatur, dicens: *Gaudeo igitur in uobis*, quia, ſcilicet fidei obediſtis, & hoc in *1. Cor. 13. e* charitate, de qua dicitur, quod non congaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Deinde reddit eos cautos contra malum, dicens: *Sed nolo uos eſſe ſapientes in bono*, vt, ſcilicet ei quod bonum *1. Theſ. vlt. d* eſt adhæreatis, iuxta illud: Quod bonum eſt tenete. *& ſimplices in malo*, id eſt, impermixtos in ma- *Mat. 10* lo, ne ſcilicet propter aliquam ſimplicitatem declinetis in malum. Vel vt talis ſit in vobis ſimplicitas quod nullum decipiatis, neq; ab aliis decipi patiamini. de hac ſimplicitate Chriſtus: *Eſtote pru- Hier. 4* dentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. E conuerſo de quibuſdam dicit Hieremias: Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſcierunt.

Text. *Deus autem pacis conterat Sathanam ſub pedibus ueſtris uelociter. Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti uobiſcum.*

HIC optat & precatur eis diuinum auxilium contra huiuſmodi deceptores, dicens: *Deus autem* *Prou. 6. b* *pacis*, ſcilicet dator & author, qui eas diſſenſiones facientes odit, *conterat Satanam*, id eſt, diabolum, qui per iſtos pſeudoapoſtolos vos decipere conatur, *ſub pedibus ueſtris*, vt ſcilicet per veſtram ſapientiam vincatis, *uelociter*, id eſt, & hoc fiat velociter, ſcilicet in aduentu meo, poteſtate nobis *Luc. 10. c* à Chriſto data, ſecundum illud: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpio- *Mal. vlt. a* nes, & virtutem inimici. Et Malachias ait: Calcabitis impios cum fuerint cinis ſub planta pedum veſtrorum. Deinde ad hoc obtinendum precatur gratiam Chriſti, dicens: *Gratia domini noſtri, &c.* quæ ſcilicet ſufficit ad vos tuendos ab omnibus malis, & periculis, ſecundum illud: Sufficit tibi gratia mea: *ſit uobiſcum*, & vos protegat.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Text. *Salutat uos Timoth. adiutor meus, & Lucius, & Iaſon, & Soſipater cognati mei. Saluto uos ego Tertius, qui ſcripſi Epiſtolam in domino. Salutat uos Caius hoſpes meus, & uniuerſa Eccleſiæ. Salutat uos Eraſtus, Arcarius ciuitatis, & Quartus frater.*

HIC Salutat Romanos ex parte aliorum, & primo ea parte Timothei, quem dicit adiutorem *1. Cor. 4. d* ſuum in prædicatione Euangelij. vnde Corinthiis ſcribens dicit, Miſi ad vos Timoth. qui eſt filius meus chariſsimus & fidelis. Addit autem, *& Lucius, & Iaſon, & Soſipater cognati mei*, quia

Iudæi erant, ſupplendum eſt ſalutant vos. Erat autem quidam ſcriba Diui Pauli nomine Tertius, cui Apoſtolus concesſit vt ex ſua perſona Romanos ſalutaret. Ideo ſe interſeruit, dicens: Saluto vos, &c. Enumerat Apoſtol. inter alios Caium hoſpitem ſuum, ad quem dirigitur tertia Diui Ioannis epiſtola canonica, in qua commendatur de charitate quam exhibebat ſanctis. Nominat etiam Eraſtum Arcarium ciuitatis, qui ſcilicet cuſtodiebat Arcam communem, id eſt, communes reditus ciuitatis. Vltimo nominat quendam fidelem qui vocabatur Quartus, prout ſcriba vocabatur Tertius.

Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus uobis. Amen. Ei *autem qui potens eſt nos confirmare iuxta Euangelium meum, & prædicationem Ieſu Chriſti, ſecundum reuelationem myſterij temporibus æternis taciti (quod nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum ſecundum præceptũ æterni* Dei, *ad obeditionem fidei) in cunctis gentibus cogniti, ſoli ſapienti* Deo *per Ieſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.* Text.

HIC ſalutat Romanos ex parte ſua, dicens: *Gratia, &c.* & finit Epiſtolam cum gratiarum actione, dicens: Ei *autem*, ſcilicet Deo qui eſt Trinitas, *qui potens eſt uos confirmare*, ſecundum illud:
Modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit, conſolidabitque & hoc in fide, quæ eſt *iuxta Euangelium meum*, id eſt, ſecundum Euangelium quod ego prædico, & etiam ſecundum *prædicationem Ieſu* 1.Pet.vlt.c
Chriſti, qui primo Euangelium prædicauit, ſecundũ illud: Quæ cum initium accepiſſet enarrari per Hebr.2.a
dominum. vnde D. Matthæus dicit: Circuibat Ieſus prædicans Euangelium regni. ſubiungit, *Secun-* Mat.4.d
dum reuelationem myſterij, id eſt, ſecreti, quod quidem poteſt referri ad id quod dixerat iuxta Euãgelium meum. Vel quia in Euangelio reuelatur ſecretum diuinæ incarnationis, ſecundum illud: Iu- Supra 1.c
ſtitia Dei reuelatur in eo. Vel quia ipſi Apoſtolo eſt Euangelium reuelatum, ſecundum illud: No- 1.Cor.2.c
bis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum. De hoc autem ſecreto dicit Eſa. Secretum meum mi- Eſa.24.c
hi. Vel poteſt melius referri ad hoc quod dixerat confirmare, quaſi dicat, Deus poteſt vos confirmare in Euangelio meo & prædicatione. Et hoc ſecundum reuelationem myſterij ſecreti, ſcilicet de conuerſione Gentium, de quo alibi, Mihi autem omnium ſanctorum minimo data eſt gratia Ephes.3.b
hæc in Gentibus illuminare, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi à ſeculis in Deo. vnde ſubdit *temporibus æternis taciti*. Quia videlicet occultum erat apud homines quod Gentes eſſent conuertendæ ad fidem. vocat autem hæc tempora æterna quaſi diu durantia, quia à principio mundi hoc fuit occultum, ſicut & in Pſal. Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. Vel poteſt dici quod Pſal.75.a
tempora æterna dicuntur ipſa æternitas, de qua Eſaias: Excelſus & ſublimis habitans æternitatem, Eſa.57.c
vt ſicut ſimplex Dei eſſentia per quandam ſimilitudinem dimenſionibus deſcribitur, ſecundum il- Iob 11.b
lud: Longior terra menſura eius, & latior mari: Ita ſimplex eius æternitas per tempora deſignatur, In qua totum omnia tempora continet. Subdit autem *quod*, ſcilicet myſterium, *nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum*, id eſt, ſecundum quod prophetæ prædixerunt, vt patuit ſupra quinto.
vnde Epheſiis ſcribens ait, Aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicut nunc mani- Ephes.3.a
feſtum eſt ſanctis Apoſtolis eius, & prophetis in ſpiritu, eſſe Gentes cohæredes. Eſt autem patefactum per operis impletionem, ex præcepto Dei. vnde dicit, *ſecundum præceptum* Dei, qui ſcilicet æterno propoſito ea quæ vult temporaliter facit: quod quidem præceptum Dei *ad obeditionem fidei*
eſt in cunctis Gentibus, id eſt, vt omnes gentes obediant fidei. vnde ſupra, Ad obediendum fidei, in o- Supra 1.a
mnibus gentibus. Si autem loquamur de myſterio incarnationis, ſic conſtruenda eſt litera, myſterij inquam temporibus æternis taciti, quia ante non erat ita manifeſtum, quod quidem myſterium nunc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum, qui hoc prædixerunt ſecundum præceptum æterni Dei, qui voluit myſterium incarnationis patefieri, & hoc ad obediendum fidei in cunctis Gentibus, myſterij inquam licet taciti apud homines, tamen cogniti ſoli Deo ſapienti, quia ipſe ſolus hoc cognouit, & quibus voluit reuelare: quia quæ ſunt Dei, nemo nouit niſi ſpiritus Dei. Vel po-
teſt intelligi de Deo qui ſolus eſt ſapiens, ſcilicet per eſſentiam, prout dicitur quod nemo bonus ni- Mat.19.b
ſi ſolus Deus. Nec per hoc excluditur filius, quia eadem eſt perfectio totius Trinitatis, prout econ- Mar.10.c
uerſo dicitur: Nemo nouit patrem niſi filius, non excluditur ſpiritus ſanctus, neque pater à notitia Mat.11.d
ſuiipſius. Subdit autem, *per Ieſum Chriſtum*, quod non eſt ſic intelligendum quod Deus pater ſit ſapiens per Ieſum Chriſtum, quia cum in Deo ſit idem ſapere quod eſt eſſe, ſequeretur quod pater eſſet per filium, quod eſt inconueniens. Sed hoc referendum eſt ad hoc quod ſupra dixerat, nunc patefactum eſt, ſcilicet per Ieſum Chriſtum: *cui* Ieſu Chriſto, *eſt honor*, per reuerentiam totius creatu-
ræ, ſecundum illud: In nomine Ieſu omne genu flectatur: & *gloria*, ſcilicet quantum ad plenam di- Philip.2.b
uinitatem, ſicut ibi ſubditur, Et omnis lingua confiteatur quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. vel poteſt ſic conſtrui, cogniti ſoli ſapienti Deo: cui ſcilicet Deo, eſt gloria per Ieſum
Chriſtum, qui eum glorificauit, ſecundum illud: Ego te clarificaui ſuper terram: & ſupplẽdum eſt Ioan.17.a
ſit honor & gloria. Et hoc non ad tempus, ſed *in ſecula ſeculorum*. ſecundum illud: Ieſus Chriſtus he-
ri, & hodie ipſe eſt in ſecula. Addit autem ad confirmationem veritatis, *Amen*. quod, vt dictum eſt, Hebr.vlt.b
interpretatur, fiat.

Illuſtratio Epiſtolæ ad Romanos fæliciter explicit.